Landweer, R.d. Hooghe 4°
van der Aa V-7 (later edit. 1688)
A 2nd vol was publ. in 1678

C.BRICKA.

RELIGIO
POLITIA
VERWERD
EUROPA
t AMSTERDAM
By H. en D. BOOM

EUROPA.

't VERWERD EUROPA,

OFTE

Politijke en Hiſtoriſche BESCHRYVINGE

Der waare Fundamenten en Oorſaken van de Oorlogen en Revolutien in Europa, voornamentlijk in en omtrent de Nederlanden zedert den jaare 1664. gecauſeert door de gepretendeerde Univerſele Monarchie der Franſchen.

Verdeelt in dry Deelen,

Waar van het

I. *Verhandelt het Intereſt van Staat, ſo in 't algemeen, als in 't byſonder van yder Potentaat en Republijk in Europa.*

II. *De Franſche Deſſeynen, Maximen, Kuyperyen aan alle Hoven van't Chriſtenrijk, haaren Staat, Voordeel, Rijkdom, Proceduyren en Oorlogs-Preparatien tegens de Nederlanden; Als mede de Conſtitutie, Alliantien en Oorlogs preparatien van den Vereenigden Staat.*

III. *Een pertinente Hiſtorie van alle Oorlogs-actien in en na den jaare 1672. in Europa voorgevallen; Mitſgaders de Burgerlijke Beroerten in de Hollandſche en Zeeuſche Steeden, &c.*

Beſchreven door

Mr. PETRUS VALKENIER, Advoc.

Met bygevoegde Authentijke Stukken.

t'Amſterdam, By HENDRIK en DIRK BOOM, Boekverkoopers. 1675.

HOOGHEYT
WILLEM-HENRIK,
PRINCE van ORANGE
en NASSAU.

AAN

SYN DOORLUCHTIGE

HOOGHEYT WILHEM HENRIK,

BY DER GRATIE GODES,

PRINCE van ORANGE en NASSAU,

GRAVE VAN CATZENELLEBOGEN, VIANDEN, DIEST, LINGEN, MEURS, BUEREN, LEERDAM, &c. MARQUIS VANDER VEERE ENDE VLISSINGEN, HEERE ENDE BARON VAN BREDA, DER STAD GRAVE ENDE LANDE VAN CUYK, DIEST, GRIMBERGEN, HERSTAL, CRANENDONK, WARNESTON, ARLAY, NOSEROY, St. VITH, DAASBURG, POLANEN, WILLEMSTAD, NIERVAART, YSSELSTEYN, St. MAARTENSDYCK, STEENBERGEN, GEERTRUYDENBERG, DE HOOGE ENDE LAGE SWALUWEN, NAALTWYK, &c. ERF-BURG-GRAVE

VAN ANTWERPEN ENDE BESANCON, ERF-MAARSCHALK VAN HOLLAND, GOUVERNEUR ENDE ERF-STADHOUDER VAN HOLLAND, ZEELAND ENDE WEST-VRIESLAND, CAPITEYN-GENERAAL, ENDE ADMIRAAL DER VEREENIGDE NEDERLANDEN, &c. &c. &c.

BEHOUDER van 't VADERLAND

En

HERSTELLER van 't VERWERDE EUROPA.

Werd dit Boeck met onderdaanigste Eerbiedigheyt

Opgeoffert

Door

Sijn Doorluchtigste Hoogheyts, &c.

Getrouwsten Onderdaan
en Dienaar

PETRUS VALKENIER.

TOT DEN
LESER.

DE Wonderlijkſte Hiſtorien ſchijnen de grootſte Fabulen, in cas ſy niet met haare waare redenen en oorſaken zijn geaſtrueert; De ongehoorde Veranderingen in Europa, en de vreemde Revolutien in ons Vereenigde Nederland voorgevallen in deſe dagen, die wy alreede hebben beleeft, noch beleeven, en God weet wanneer eens beleeft ſullen hebben, ſouden op die wyſe by de Poſteriteyt niet meer credit vinden, als de Verdichtſelen van de oude Poëten, en de hedendaagſche Romans. Wie ſoude konnen geloven, dat meeſt alle Potentaten van Europa, in haar uyterſte gevaar, door moord-trompetten nauwelijx hadden konnen opgewekt werden uyt haare ſluymer-ſiekte en ſorgloosheyt, daar in ſy als verſmoort lagen? Ja dat ſommige haar eygen ondergang hadden konnen verhaaſten; dat een Fransman geheel Europa hadde konnen verwerren; en door ſijn geld, liſt ende geweld alle oprechtigheyt en ſinceriteyt by na uyt alle Hoven bannen; dat een Natie, die den tyd omtrent van 2. duyſent jaaren, door haare kloeke en onvergelijkelijke dapperheyt ten hemel toe verheven, en voor de gantſche Wereld redoutabel geworden was, binnen 50. dagen meer hadde konnen verlieſen, als ſy met de hoogſte lof in 80. jaaren door 't ſwaard hadde gewonnen; dat de Militie meer als verwijft konde zijn, daar voor heen de Militaire

Diſci-

Diſcipline en Schoole van Mars *ſonder weer-gâ floreerde; dat een* Edict, *'t welk men door meer als een twintig-jaarige practijk en arbeyt hadde gemeent te æterniſeeren, hadde konnen vervallen in min als* 20. *uyren; dat een Prins van ſijne geboorte af onderdrukt zijnde, in korten tyd hadde konnen gered, en tot alle Eminentien verheeven, daar en tegens ſijne machtige Partyen in minder tyd gevelt werden; Ia wie ſoude konnen geloven, dat veele Wereldſche Machten door het noot-lot van de Veranderinge hadden konnen omgekeert werden, eer ſy ſulx merkten? en dat de Fortuyne ſo ſubyt groote Heerſchappyen hadde konnen verheffen en weder nederſtorten, als wy alle met onſe oogen geſien hebben? Niemant, dewelke het ongeluk heeft hier over alleen de enkele Hiſtoriſche Relaaſen te leſen, die in de Franſche en Duytſche Taal tot noch toe het Licht aanſchout hebben: En in gevalle de ſelve by ſommige eenig credit mochten vinden, ſo kan daar uyt niet anders redundeeren, als een groote ignominie voor deſe en veel andere Natien, die in weynig dagen geſubverteert, of ten minſten in haar waare* Intereſt van Staat *misleyt zijn.*

Om alle 't welke, na vermogen, voor te komen, hebbe my naar den Regul (Dat een Burger en Onderdaan tot defenſie van ſijnen Prins en Vaderland een Soldaat moet werden met de Penne en 't Rapier te gelijk, of ten minſten met een van beyden) *verplicht gevonden, als een* Miles Togatus *de Eer van onſe en andere Natien, (voor ſoo veel de tyd van myne dagelijkſche affaires konde toe laten)*

laten) *met de Penne tegens de ſuperbe Franſche en andere Benijders te defendeeren.*

In 't formeeren van dit mijn Werk groeyde 't ſelve met de Hiſtorie van 't jaar 1672. *tegens vermoeden, tot die dikte, als gy,* Waarde Leſer, *hier ſiet, de welke ik gedeſtineert hadde, om den Staat van* Europa, *en de notabelſte Voorvallen van de jaaren* 1673. *en* 1674. *mede te omvatten; Maar ſiende, dat deſe beyde jaaren een diergelijken* VOLUMEN *vereyſten, ben door 't aanhouden van veele aanſienlijke Liefhebbers geinduceert, om dit Eerſte Werk voor af in 't licht te ſenden, ter wijlen het Tweede onder de Pars raakt, om het Eerſte haaſt te volgen, daar toe my dagelijx veele curieuſe Beſcheyden en Informatien werden geſubminiſtreert, die niet min de wonderlijkheyt, als de naakte waarheyt van de jaaren* 1673. *en* 1674. (*en van de vordere tyd, die van dit begonnen jaar voor 't eyndigen des Tweeden Werks daar toe mochte komen te vloeyen*) *klaarlijk demonſtreeren. Immiddels leve die hoope, dat Gy,* Waarde Leſer, *niet als een* Momus, *die alles ſonder onderſcheyt beriſpt, noch als de ſcheele Wereld, die ook de beſte dingen gemeenlijk over dwars aanſiet, dit Werk ſult taxeeren, maar my dat recht doen, om 't ſelve ſonder voor-oordeel te toetſchen aan de onfeylbare waarheyt, 't welk niet geſchiedende, ſal het waarachtigſte en beſte ſelfs de ſcheuten van de quade tongen niet konnen ontgaan, voornamentlijk dewijl de geheele Chriſtenheyt nu door ruïneuſe Factien is geſcheurt, en dewijl albier ondekt zijn veele* Arcana Domi-

 natio-

nationis *of* Cabinet-Secreeten, *dewelke soswaarlijk, en met sulken gevaar dikwijls doorsocht werden, als sy wel voorsichtiglijk werden geinvolveert en bedekt; Want hier hebt gy,* Waarde Leser, *in 't Eerste Deel verhandelt het* Interest van Staat *so in 't algemeen, als in 't bysonder van elken Potentaat van* Europa; *In 't Tweede, der Franschen ambitieuse Desseynen, Sinister-Politijke Maximen, Vreemde Intrigues en Kuyperyen aan alle Hoven van de Christenwereld; haaren Staat, Voordeelen, Rijkdom, Proceduren tegens de Spaansche en Vereenigde Nederlanden, en de Oorlogs-preparatien van haar en haare Geallieerde; als mede de Constitutie, Alliantien en Preparatien ten Oorlog van de hoog-gemelde Vereenigde Nederlanden; En in het Derde Deel een curieuse en pertinente Historie van alle Oorlogsactien tusschen de Fransche, Engelsche, Nederlanders en haare respective Geallieerdens, en de Burgerlijke Beroertens van de Hollandsche en Zeeusche Steeden, mitsgaders de Oorlogen tusschen de Polen en Turken, en tusschen de Savoyarts en Genoueesen,* &c.

Waar mede vaart wel, en oordeelt niet onbedacht,

OP DE
TITELPRINT
van het
VERWARDE EUROPE,
Beſchreven door den Heer en Mr.
PETRUS VALKENIER,
Advt.

O VALKENIER wat vlieght gy hoogh,
Met uwe pen, uit ieders oogh.
Een ſnô Harpy bekladt uw blâren,
Het vloekverbont van vier paer jaren.
De tekengeeſt, zoo wijs als kloek,
Stelt hier het beelt van Staet te boek:
't Gebouw ruſt net op vijf kolommen,
Die ook met zoo veel titels brommen:
Als Godtsdienſt, en Gerechtigheyt,
De Staetkunde, Oorloghſtaet, 't beleit

Om goude ſchijven te beramen,
's Lants zenuwen en hartâer t'zamen.
Zy zwaeit een ſcepter, rijk en groot,
Met eene hant om 's werelts kloot.
De majeſteyt is in haer wezen,
Haer maght in 't volkrijk kleedt te vreezen.
De hont, vol oogen, waekt getrouw,
Met haen en uil, voor 't Staetgebouw:
Terwijl dry adders van ter zijden,
Vol moortſenijn, haer troon beſtrijden.
Men ziet ter rechterhant de Vreê,
Maer by verzuim den Oorlogh reê.
Wie kan 't verwarde Euroop ontwarren,
En, als Alcides, naer de ſtarren
Opdraven, met zijn leeusbanier?
't Is Neêrlants helt, vol moedt en vier,
Uit eenen heldenſtam geboren,
En tot dit werk van Godt gekoren.
Want onder blinkt d'aenminnigheit
Van ſchoone Euroop, die root beſchreit,
Om noothulp uitziet naer Orange;
Die neffens Adelaer, en Spanje,
En Brandenburgh, met zijne hant
Haer redt van 's werelts ſtokebrant;

Die

Die in zijn net, vol loze ſtrikken,
Haer keel en hartâer wil verſtikken.
Haer kleedt, vol eilanden en zeen,
Rivieren, ſtromen, trotſe ſteên,
Vol weelde, rijkdom, en vermogen,
Bekoren ieders hart en oogen;
Maer meeſt Bourbon, den Lelivorſt;
Die hier op 't hooft een rijxkroon torſt,
En helm, met trotſe paeuweveeren,
En muizeval, om haer t'onteeren;
Gevolght by 't hooft van 't Engelſch rijk;
Die met zijn ſcheepskroon hier te prijk,
De maght vertoont der Britſche vloten,
En dreight de zee met boey en ſloten.
Daer achter munt Keurkeulen uit,
En Munſter, heet op roof en buit:
Twee hoofden van veel krijghsgedrochten,
Die fel den Vryen Staet bevochten.
Het horen, vol van overvloet,
Leit hier beneden op den voet,
Gelijk des Koopgodts ſlangeroede,
Het vaderlant en elk tên goede.
Europes troon van trots arduin,
Gelijkt nu ſlechts een hoop van puin:

Men

Men ziet hier d'oorloghs vlammen rijzen,
Waer van een ſteenen hart moet yzen.
Dus toont de kunſt met vollen zwier
Dit grote werk op kleen papier.

Dat Themis nu met haer laurieren
Verciere d'eer der VALKENIEREN,
Uit haren troon vol majeſteit;
Die 't effen van 't oneffen ſcheit,
En ons den oorloghshelt naer 't leven,
Met al zijn daden, heeft beſchreven:
Europes hoop en dierſte pant,
Verloſſer van ons Vaderlant;
Dat door de Franſche dwinglandye,
En ſcherpen roofklaeuw der Harpye
Te wreet geſchonden, adem haelt,
En, als van outs, weêr zegepraelt,
Na zoo veel zege en oorloghstoghten,
Te wâter en te lant bevochten.
O VALKENIER, dat uwe verf
Noit licht, noch naekte waerheit derf;
Al kan de nazaet niet geloven,
Dat Vrankrijk zoo veel ſteên kon roven,
Vertrappen, plondren, wijt en zijt,

En

En ſchenden, in twee maenden tijdt.
Europe dank dan haer beſchermer,
En recht geen praelbeelt op van marmer,
Noch koper, maer van louter gout,
Voor hem, die ieders ſtaet herbout.
Zoo blijf dees tekening in waerde,
Zoo lang d'Oranjeboom op aerde
Verheerlijkt groeie in telge en ſpruit,
Bemint, ontzien eeuw in, eeuw uit.

B. VOLLENHOVE.

OP

OP HET

VERWARDE EUROPE

Van den HEER

PETRUS VALKENIER,

Advokaet.

Accipe nunc Danaûm insidias.

EUROPE was lang blint. Och zagh het uit zijne oogen,
En nu noch toe by tijdts! de Fransche Staetharpy,
Die 's werelts beste deel vast aangrimt van ter zy,
Of inzwelght met haer keel, vol valscheit en vol logen,
Waer al dien roof haest quijt, en met een' stank vervlogen.
Dit melt ons VALKENIER, *met al de kuipery*
En snoode treken der gedroomde Monarchy.
Leest, Vorsten; Staten, leest: zoo vintge u niet bedrogen.
Verstaet uw heil dus; kent den Franschman, meer door gelt
En list te vrezen dan door eerlijk krijghsgewelt.
En gy, Vereende Staet, zie hier uw ramp, niet zonder
Verlossing van Godts hant door eenen oorloghshelt;
Die 't Lant, als Fabius en Scipio, herstelt,
Der wondren van onze eeuw vermaertste en grootste wonder.

J. VOLLENHOVE.

't VERWERDE EUROPA,

Of

Politike en Hiſtoriſche Aanwyſinge der ware fundamenten en oorſaken van de Oorlogen en Revolutien in Europa,

Voornamentlijk in en omtrent de Nederlanden, zedert den jaare 1664. doch ſpecialijk binnen de jaaren 1672, 1673, en 1674. voorgevallen en gecauſeert door de gepretendeerde univerſele Monarchie der Franſen.

EERSTE DEEL.

HET rechte en waare *Oogwit* ofte *Intereſt* van elken Politijken Staat is; dat die werde *Geconſerveert* en *Vermeert*. Het Intereſt van Staat

't Welk word te wegen gebracht door een goede Obſervantie en Gebruyk van de gemeene en waare *Staats-Maximen* en *Gronden*, als: de *Religie*, *Juſtitie*, *Politie*, *Militie* en *Finantie*, dewelke zijn de eenigſte vijf Columnen of Pilaaren, op dewelke elken Politijken Staat moet gefondeert en opgebouwt zijn; En by verval van een van deſelve kan geen Politijken Staat langer beſtaan, maar moet nootſakelijk met deſelve vervallen en geheel te gronde gaan. is gefondeert op de Religie, Juſtitie, Politie, Militie en Finantie,

De *Conſervatie van een Staat* ſo wel tegens Uyt-als In-heems Ongelijk en Geweld heeft tot ſijn fundament het Recht van de Natuyr, en is in alle manieren geoorlooft, om daar toe te gebruyken, en beſtaat in de Conſervatie

so wel geweldelijke als minnelijke middelen, die men kan te wegen brengen, ja selfs met verlies van sijn eygen goet en bloet, Land en Volk:

Pellere vim vi jura sinunt, & vulnere vulnus.

Dat is:

Geweld te stuyten met geweld verdient geen straf,
En billijk keert men d'eene wond met d'ander af.

't Welk *Cicero* seyt, dat de verstandige menschen leeren door de reeden, de onverstandige door de nootsakelijkheyt, de Volkeren door de Gewoonte, en de wilde beesten door de drift en trek van haare natuyr.

en Augmentatie.

De *Augmentatie van een Staat* is mede toegelaten voor so verre men daar toe gebruykt geoorloofde middelen, en een ander het sijne met onrecht niet ontneemt; Want wat men op een andere wys soude mogen verkreegen hebben, is men volgens alle deugdelijke en reedelijke wetten gehouden wederom te geven, om datter geen reden is, waarom de onschuldige het sijne soude moeten missen, als hy selfs daar toe niet consenteert, noch door sijn quaat doen het verbeurt, noch eenige vergoedinge plaats heeft: Om welke reeden het *Roomsche Volk* wederom heeft vrygekoft de Inwoonders van de Stad *Camerino* in *Italien*, en deselve met hun Land en goet herstelt, die door *P. Claudius* haaren Veld-Oversten met groote moeyten, doch sonder wettige reeden, waren overweldigt, ende alree by openbaare opveylinge verkoft, niet tegenstaande die overwinninge den *Romeynen* seer verrijkt, ende haare Land-paalen merkelijk uytgeset soude hebben.

De geoorloofde en seekere middelen, om sijnen Staat (behalven te conserveeren) ook te augmenteeren, bestaan in het rechte gebruyk van de vooren genoemde *Staats-Maximen* en *Gronden*, onder dewelke wy de *Religie* stellen de eerste, als immediatelijk spectteerende het Goddelijke.

De Religie is tweederhande, Innerlijk en Uyterlijk,

De *Religie* word by de Politijken geconsidereert tweederhande: Of *Innerlijk* of *Uyterlijk*. De *Innerlijke* raakt het Gemoet en Siel; De *Uyterlijke* word gepleegt door Ceremonien en Gebeerden. De *Innerlijke* bestaat in den Dienst van God; De *Uyterlijke* in de Manier van Gods-dienst. De *Innerlijke* is of van Natuyren ingeprent, of door de H: Schriftuur geopenbaart. Die van de eerste soort, van welcke

welke wy hier alleen spreeken, is by allen Volkeren eenderhande, volgens het Recht der Natuyre; Maar de *Uyterlijke*, het zy die uyt de Schriftuyr geleert word, of door gewoonte ingebrooken is, by allen Volkeren onderscheyden.

De *Innerlijke Religie* is kortlijck begreepen in de Voorreden en het eerste van de Tien Gebooden, en bestaat in 2. principale Hooft-poincten: Het *eerste* is de *kenniſſe* van den Eeuwigen en Almachtigen God, van wien, als van de Opperste Oorsaak, alle Menschelijke saaken dependeeren en worden geregeert, want het niet genoeg is, om een Staat te conserveeren en te augmenteeren, dat men gelooft, datter een God is, maar ook, dat die alle Menschelijke saaken besorgt, en door sijne Voorsienigheyt regeert; Gelijk *Tacitus* (alhoewel een Heyden) seer wel seyt, dat de Meenigte moet gelooven, datter een *Heerscher* is over alle Goden. De Innerlijke, bestaat in de Kenniſſe

Het *tweede Hooft-poinct* is, dat men den selven God *dient* en *vreest*, 't welck even so nodig is, als God te *kennen*, dat de Duyvels ook doen; Want aan den *Dienst* en *Vreese des Heeren* is alles gelegen, en dependeeren mede de goede succesſen in een Staat, gelijk *Aristoteles* seyt, dat God het meeste toegedaan is den genen, die hem het meest dienen. So getuygt *Livius* van de *Romeynen*, dat, so lang sy God dienden, haare saaken wel gelukten, maar qualijk wanneer sy de Godsdienst verachten en nalieten: So triumpheerden de *Israëliten* over de *Amalekiten* door de gebeden van *Moses*; En so lang als *Usia* den Heere sochte, liet hem God alle dingen wel gelukken. Wanneer een Staat genootsaakt is sich te verweeren tegens sulken machtigen Viand, dat hy aan sijn eygene krachten desperéert, dan soekt men hulp alleen door de *Innerlijke Religie* by God, als sijn laatste Toevlucht, dan schrijft men uyt Ordinaire en Extraordinaire Vast-en Bede-dagen, op dewelke-gelast werden alle Onderdaanen, sonder eenig onderscheyt van haare *Uyterlijke Religie*, God vieriglijk te bidden, en om bystand aan te roepen, vastelijk vertrouwende, dat in de gemeyne noot het eene Gebed so wel als het andere sal verhoort werden. Dese *Innerlijke Religie* word eygentlijk *Pietas* of *Godsvruchtigheyt* genoemt, dewelke is so *Catholijk* of *Algemeen*, datter geen Politycken Staat is, alwaar deselve geen plaats heeft, en is allen menschen, sonder onderscheyt, van begin af, sodanig in 't gemoet gegraveert, datter geen *Tartar* soo wreed, geen *Yr* so wild, geen *Moor* so barbarisch, ja geen *Topoyer* so onmenschelijk is, of hy en Dienst van God.

En is Catholijk of Algemeen.

erkent yets voor 't Hoogste Goed en sijnen God, wien hy sijnen dienst opoffert en vreest.

De Uyterlijke is onderscheyden in de

Den *Uyterlijken Godsdienst* word verdeelt in vierderhande Hooft-Religien, als de *Heydensche*; *Joodsche*; *Christelijke* en *Mahumetaanse*, onder welke den *Innerlijken Godsdienst* is gemeen, maar by den Heydenen het minste bekent en volmaakt.

Heydensche

De *Heydensche Religie* word in *Europa* nergens meer gevonden, als op de Uyterste Grensen van *Finmark* en *Lapland*, hoewel nu daar al mede eenige Christelijke kennisse door de *Sweden* en *Deenen* gekomen is, maar heerst 't meest in *Indien*, *Groot Tartarien*, *Sina*, *Japon*, *America*, en een groot gedeelte van *Africa*.

De *Indianen* hebben haare Religie beschreven in een Boek genaamt *Vedan*, dat sy so hoog estimeeren, als de Christen den *Bibel*, en de *Mahumetanen* den *Alcoran*.

Joodsche

De *Religie der Joden* is met haar verstroyt door de geheele Wereld, en kan, door het bysonder Oordeel Gods, den *Scepter van Juda*, nergens weder oprechten, maar word overal door de *Heydenen*, *Christenen* en *Mahumetanen* onderdrukt. Dese Religie word geleert uyt de *Boeken van Moses* en de *Propheten* in de Hebreeuse Taal, als ook in den *Thalmud* en de *Commentarien der Rabbinen*.

Christelijke

De *Christelijke Religie* word onderhouden voornamentlijk in *Europa*, en geleert in het *Oude en Nieuwe-Testament*.

en Mahumetaanse.

De *Mahumetaansche Religie* heeft haare sit-plaats in een gedeelte van *Asia*, *Europa* en *Africa*; het Boek, daar in die gefondeert is, word genoemt *Alcoran*.

In dewelke de Eeden worden gesworen by de 4. Hooft-Boeken.

Elk van dese vier Hooft-Religien sweert sijne Eeden van Verbond en Trou by sijn *Hooft-Boek*; De *Heydenen* by haaren *Vedan*; De *Joden* by haare *Wet*; Veele *Christenen* by het *Evangelium*; En de *Mahumetanen* by haaren *Alcoran*.

De Christelijke Religie is of de Griekse

Onder dese vier Hooft-Religien komt in onse Politie meest in consideratie de *Christelijke*, dewelke is tweederhande; Of de *Griekse*; of de *Latijnse*. De *Griekse*, die hedensdaags seer is verandert van haare voorgaande Leere, word alleen onderhouden in *Moscovien*, *Swart-Rusland*, *Turkyen* en *Venetien*. De *Latijnse* word onderhouden in 't *Westen*, waar van het algemeene Hooft, zedert den jaare 606. en regeeringe van *Bonifacius de* III. wierde gehouden de *Roomse Paus*. Maar in 't jaar 1529. op den *Rijxdag van Spier* is deselve in het Duytsche Rijk verdeelt in de *Rooms-Catho-*

of de Latijnse, de welke is verdeelt in

de Rooms-

Catholijke en *Proteſtantſe*, welke laatſte naderhand onderſcheydelijker bekent is geworden onder den naam van *Gereformeerde*, en die van de *Augsburgſe Confeſſie*, uyt welke beyde zijn ontſprooten de *Doops-geſinde*, *Remonſtranten*, *Sociniauen* en oneyndelijke meer.

Catholijke en Proteſtantſe, dat is Gereformeerde en van de Augsburgſe Confeſſie.

Den *Innerlijken Godsdienſt*, ofte de *Godsvruchtigheyt* is het fundament niet alleen van alle Deugden, maar ook van alle Heerſchappyen en Staaten; want *Cicero* leert ons, dat ſonder deſelve nootſakelijk moet vervallen de Getrouwigheyt ontrent een Verbond; De onderlinge Gemeenſchap van het Menſchelijke Geſlagt, (beſtaande in de Natuyrlijke Eerlijkheyt) en de heerlijkſte Deugt, namentlijk de Gerechtigheyt. 't Welk zijn vier bepaalingen, van elk een ſijn *Intereſt*, die men in geenen deele vermag te buyten te gaan. *Polybius* ſeyt, dat uyt de Religie vloeyt de Getrouwigheyt der Onderdanen tegens haare Princen; de Onderdanigheyt tegens de Overigheyt; de Gehoorſaamheyt tegens de Ouders; de Liefde tegens ſijnen Nevennaaſten; en de Gerechtigheyt tegens alle. *Socrates* by *Plato*, ſtelt mede: *Hominem ab homine ſine Duce Duo male gubernari.* Dat is. *Dat d'eene menſch van d'ander qualijk geregeert word, ſonder dat ſy God hebben tot een Leytsman.* Tot deſen Godsdienſt is elk een, ſonder onderſcheyt, verplicht, en die gene ſoude ongoddelijk zijn, die een Prins daar van ſoodanig ſoude willen bevrijden, dat hy daar tegen ſoude konnen diſponeeren, als hy maar eenig voordeel ſiet, gelijk *Trajanus Boccalini* leert, dat het *Intereſt van Staat* is een Recht, dienende alleen tot nut van een Prins, en ſtrijdende tegens alle Goddelijke en Menſchelijke Wetten. Hoe ſoude men ſulken *Intereſt* konnen noemen een *Reeden* van *Staat* (*Ratio Status*) daar het ſtrijd tegens alle Reeden, en den Staat altijd dreygt te ruineeren? Warom *Paus Iius de* V. het met recht noemde de *Reeden van den Duyvel*, of *Ratio Diaboli*, ontſtaande uyt Tirannye en Atheiſterye.

De Nootſakelijkheyt van de Innerlijke Religie.

Hoe hooger dan het *Intereſt van Staat* alle *Menſchelijke Wetten* te boven gaat, ſoo veel meer is het de *Goddelijke Wetten* onderworpen. En hoe veel meer het *Recht van een Particulier* moet te rug ſtaan voor het *Recht van het Gemeen*, ſo veel meer moet wijken het *Intereſt van Staat* voor het *Goddelijke*; Gelijk ſulx die van *Romen*, als die noch *Heydenen* waren, altijd ſorgvuldig hebben waargenomen; ja oordeelden de Godsdienſt te zijn het heerlijkſte Cieraad van de Majeſteyt, buyten het welke deſelve ſoude zijn verdooft en ſonder luyſter.

die over het Intereſt van Staat predomineert.

De Nootsakelijkheyt van de Uyterlijke Religie

Dat de *Uyterlijke Religie* mede van sulken nootsaakelijkheyt is, dat sonder deselve een Regeeringe niet soude konnen bestaan; En dat elken Politijken staat genootsaakt is te onderhouden, eene en seekere Forme van Religie, en deselve boven andere, sonder merkelijke nieuwigheden te maintineeren, als de Principale of Hooft-Religie, moet niet alleen *Polybius* bekennen, die selfs sonder onderscheyt van Religie leefde, maar ook alle andere Politijken, behalven alleen den fameusen *Machiavel*, die alle Religien veracht, maar evenwel wil, dat sy alle werden toegelaten. Beter is 't, sich te houden aan de slimste Religie, als aan geene, want die God verlaat, verlaat alle deugden, en vervalt tot alle schelmstukken. Om welke reden *Augustinus* gelooft, dat God de Heerschappye van 't Roomse Volk heeft verheeven tot sijne groote ontsaggelijkheyt, alleen om dat het behertigden sijne manier van Godsdienst, hoewel die Heydensch was. En *Cicero* seyt ronduyt, dat de *Romeynen* niet door getal de *Spanjaarden*, niet door sterkte de *Franse*, niet door list de *Africanen*, maar door haaren Godsdienst al de Volkeren en Natien hebben overwonnen. Dat sonder de Gereformeerde Religie, die in de Vereenigde Nederlanden voor de Hooft-Religie word onderhouden, om verre soude vallen het fondament van deselve Republijk, wist niet alleen den Engelschen Ambassadeur *Winwood* in den jaare 1611. te seggen met dese woorden: *De Religie is het* PALLADIUM *van dese Republijke, als die behouden word in haar geheel, blijft de Republijk mede behouden*; Maar ook de *Staaten van Zeeland*, die in haare Consideratien, diese op den 21. *January* 1649. ter Generaliteyt in geschrift ingaven, poseerden, dat de *Gereformeerde Religie* is de ziele van desen Staat, het Fondament, daar op dese Florisante Republijke is gegront, en den eenigen band, daar mede de Respective Provintien tot een Staats-wijse Regeeringe met den anderen blijven geunieert.

Wat Forme van Religie men moet maintineeren,

Maar wat voor een *Forme van Religie* de Hooge Overigheyt moet maintineeren, daar over zijn de *Theologanten* met de *Politijken* noch in disputyt; de eerste strijden elx voor de haare; de laatste nemen sulx indifferent. Welke oneenigheyt ook somwijlen misverstand en bysondere insichten oorsaak zijn van so veele diverse, ja contrarie Religien, waar uyt ontstaan is die ontelbaare meenichte van Goden en Ceremonien.

En of men vryheyt mag vergunnen

Aangesien; datter so veele verscheydene Religien zijn, is de Vraag: *Of een Politijken Staat de Vryheyt van dese alle, of van eenige, of van een*

een alleen mag en moet toeſtaan en maintineeren? Geen onder alle Politijken heeft oyt vaſt geſtelt, datter onder een Regeeringe nootſaakelijk zijn, meer als eene Religie, want het ſtrijd tegens de Redenen, wanneer men een gemeene overeenſtemminge kan hebben, met behoudenis van ſijne welvaart, datmen dan de Onderdaanen in verſcheyde ſecten ſoude laten verdeelen. Doch *Cromwel* heeft gebruykt voor een *geheyme Maxime* van ſijn *Intereſt* in 't Conſerveeren en Augmenteeren van ſijne niewe Republijk in Engeland, dat hy veelderhande Religien niet alleen tolereerden, maar ook defendeerden, alleen verbiedende en vervolgende de *Pauſelijke* en *Biſſchoppelijke*, om dat hy die oordeelden ſijn oogmerk nadeelig te zijn.

aan alle, of eenige, of alleen aan eene Religie.

Een Exempel van Cromwel

De Tirannen, gelijk *Julianus Apoſtata* dede, ſoeken haare Onderdaanen in Religien te verdeelen, op dat ſy haar elk in 't byſonder beter konnen beteugelen, die anders met haare onderlinge overeenſtemminge en harmonie, haare Overigheyt ſouden formidabel zijn.

van Tyrannen

De *Turken* geven vryheyt van Religie aen alle Secten, behalven die Heydenen, dewelke nevens God de Duyvelen ook aenbidden.

van de Turken

In *Polen* plegen ſy alle geprotegeert te werden, uytgenomen de *Sociniaanſche*, die met verſcheyden Placaaten ſeer ſtrengelijk verboden is, gelijk mede in de *Vereenigde Nederlanden*, alwaar daar en boven de *Pauſelijke Religie* meer word geconniveert, als wel gepermitteert. In *Vrankrijk* by het *Edict van Nantes* is geaccordeert de publijke Oeffeninge van de *Roomſe* en *Hugenotſe Religie*. In *Duytsland* by de *Vrede van Munſter* zijn toegelaten deſe dry: De *Roomſe*, *Gereformeerde* en *Luyterſe*.

van Polen

van de Vereenigde Nederlanden

van Vrankrijk

van Duytsland.

Alle deſe Natien laten niet alleen de Meerderheyt van Religien toe, maar oordeelenſe ook nuttelijk, wantter niet is, dat een Staat meer kan verrijken met het getal der menſchen, en door deſelve, met overvloet van ſchatten, als wanneer elk word vergunt Vryheyt van Conſcientie en Religie. Gelijk *Holland*, ſoo ras het is geworden een Herberg van alderhande Vluchtelingen, en elk by oogluykinge heeft toegeſtaan Vryheyt van Conſcientie, is het ſoo machtig, populeus en ontſaggelijk geworden, als oyt eenig Land des Werelds, na ſijne proportie gerekent. En indien *Holland* alleen ſoude toegelaten hebben de *Gereformeerde*, als ſijne *Hooft-Religie*, met uytſluytinge van alle andere, ſo ſoude het niet het derde part van ſijnen floriſanten Staat hebben konnen bereyken, en, na menſchelijke apparentie,

Het profijt van vryheyt voor alle Religien

in Holland.

rentie, al lang geſubigeert zijn van ſulke groote Machten, waar van het nu al eenige reyſen ſeer ſchrikkelijk is bevochten.

in Turkyen

Wat heeft het onvergelijkelijke *Rijk der Turken* meer tot een ſchrik en dwinglandye van het heele Chriſtenrijk gemaakt, als 't verleenen van Vryheyt voor alderhande Religien, waer door ſy hebben by haar gelokt alle die door de Chriſtenen vervolgt wierden. De Joden, die onder *Koning Dagobert* uyt *Vrankrijk*, onder *Ferdinand* en *Iſabella* uyt *Spanjen*, en onder *Emanuel de* I. uyt *Portugal* wierden verdreeven, zijn meer in getal, als *hondert duyſent* uyt die Rijken gevlucht, en hebben de *Spaanſche*, *Portugieſche*, en *Duytſche Joden* het *Griekſe Keyſerrijk van Conſtantinopolen* ſeer bevolkt, dat door de oorlogen heel gedepopuleert was. Waarom de Turkſe Keyſers naderhand ſeyden, dat ſy haar verwonderden over de groote ſotheyt der Chriſten Koningen, dat ſy door ſulken meenigte van Volk te verdrijven (als ſy die niet hadden willen ombrengen, ten minſten tot haaren dienſt hadden moeten behouden voor ſlaaven) haar ſelfs merkelijk verſwakken, en de Turken haare algemeene Vyanden ſeer verſterken, dewelke door die verdreevene hebben verkreegen de kenniſſe van veele kunſten, en handelinge van de Wapenen, die haar te vooren manqueerden.

door die Joden, die van de Chriſten verdreven werden.

Exempel van Spanjen en Italien.

Maar de *Spanjaarts* en *Italianen* laaten maar alleen de *Pauſelijke*; de *Deenen* en *Sweeden* alleen de *Luyterſche Religie* toe. De eerſte vervolgen de On-roomſchen met ſwaare ſtraffen, waar toe ſy ingevoert hebben de Spaanſe Inquiſitie. Maar hoe ſeer dat die ſtrijd tegens den Politijken Regul; *Dat men de Conſcientien niet moet dwingen*, hebben de *Vereenigde Nederlanden* den *Spaanſen* tot haare irreparable ſchaade geleert, en in deſen gemodereert. De laatſte laten aan elk een noch toe ſijnen privaten Godsdienſt.

Denemarken en Sweden.

Beſluyt van de queſtie.

Tot beſluyt hier van, ſo was te wenſchen, datmen eene Religie alleen konde hebben; En voor ſo veel het door geoorloofde middelen kan geſchieden, moet men de verſcheydenheyt van Religien beletten, wantter niet is, waar door der Burgeren gemoederen met een nauwer band worden t'ſamen geknoopt, als door eenderley gevoelen ontrent God, en eene manier van Godsdienſt. De *Middelen* daar toe moeten niet zijn lichamentlijke ſtraffen; als gevankenis, ſwaare geld-boetens, veel minder ſtraffe des doods, en voornamentlijk het levendig verbranden; want *Prins Willem de* I. *H. L. M.* heeft met geen krachtiger reden de *Nederlanders* tot den afval van *Spanjen* weten te perſuadeeren,

De middelen, om de verſcheyde Religien te beletten moeten niet ſijn lichamentlijke ſtraffe,

als

als dat de *Spanjaars* de menſchen om de Religie levendig verbranden.

Voorts, op dat de Hooge Overigheyt haar waare *Intereſt* wel waar neme, dient ſy voor al daar op te letten, dat ſy haar door *Superſtitie van Religie* niet late verleyden, om dat daar door ſulken pericul by na is te verwachten, als of ſy de Religie heel en al naliet en verwierp. Want die gene, die haar daar toe perſuaderen, hebben de rechte kennis niet, hoé ſy de *Religie* met het waare *Intereſt van Staat* ſullen conformeeren; Maar zijn ſoo onrekkelijk, en blijven ſo ſtip en pal ſtaan op het poinct van haare ingebeelde, ja dikwijls gefabriceerde Godsdienſt, dat ſy niet een hayr breet ſouden willen cedeeren, en darom dag en nacht in veele Hoven arbeyden, om het ſelve na haaren wenſch te doen effect ſorteeren, niet tegenſtaande het ſelve met ſich ſoude komen te ſleepen de uyterſte ruine des Staats, en koſten het bloet van ontallijke goede en trouw-lievende Ingeſetenen. 'T is ten hoogſten te beklaagen, dat ſoodaanige War-Geeſtelijke in veele Hoven noch ſo veel gehoor en credit vinden, nademaal die behoorden geleert te zijn door ſo veele droevige exemplen, die ja ſelfs, ten deele noch ten tijde van onſe geheugenis zijn voorgevallen. Zijn niet door de machinatien der Geeſtelijken, op pretext van Religie, Kroon-draagende Hoofden, Gebooren Princen, en ſoo veel ontallijke Hooge Wettige Regenten door een wreede dood t'onder gebracht? Dikwijls ſeer ſwaare en bloedige Oorlogen ontſtaan? Landen, Steden, Volkeren en Staaten vernielt?

De Overigheyt moet mijden de Superſtitie

om het pericul, dat daar uyt reſulteert.

zijnde 't ſelve oorſaak van Oorlog

Waar uyt ontſtont den tachentig jaarigen en onverſoenlijken Oorlog tuſſchen de *Spanjaarden* en de *Vereenigde Nederlanders*? Wat oorſaak hadde den jammerlijken *Boheemſchen* en *Duytſchen Oorlog* van 30. jaaren? Wat cauſeerde in *Vrankrijk* den Inlandſen en bitteren *Oorlog van de Heyligen* (quaſi vero) *Ligue* tegens de *Hugenoten* en de *Princen van den Bloede*? Waar van hadde ſijnen oorſpronk den laatſten *Turkſchen en Barbariſchen Oorlog* eerſt in *Sevenbergen*, en voort daar op in *Hungarien*? Wat anders moveerde de *Engelſe* tot haare Land-bederflijke Troublen, en onthalſen van haaren wettigen Koning *Carel de* I? En duyſent diergelijke exemplen meer, zijn die niet begonnen alleen op 't mom-aanſicht van Superſtitie en Religie?

in de Nederlanden,

in Duytsland,

in Vrankrijk,

in Hungarien,

en in Engeland.

Wat iſſer in de Wereld ſo afgrijſſelijk en ongehoort, dat niet openbaarlijk is en word gepleegt onder den ſelven dekmantel? 'T was religieus by de oude *Caſpiſche Tartaren*, haare ouders op te ſluyten, en door honger te laten vergaan, als ſy 70. jaaren out waren; uyt

Onder pretext van Religie worden gepleegt de afgrijslijxte daden.

Exemplen daar van.

die selve oorsaak wierpen de *Bactrianen* haare oude en kranke Ouders den honden voor, die sy daar toe expresselijk opvoeden, en noemden *Begraffenis honden.* Die van *Terra Firma* brachten de stervende op 't Veld, om van de wilde dieren en gevoogelte verscheurt te werden. De wilde *Canadensen* meenen, dat sy den sieken grooten dienst bewijsen, en een heylig werk doen, als sy die in 't kort ter dood helpen. De oude *Yren* en *Schotten* als ook de *Massageten, Derbiten, Parthen, Canibalen* en *Brasilianen* aaten al haare afgesturvene op, jaa selfs haare Ouders, Vrouwen en Kinderen, meenende deselve nergens beter te konnen sacrificeeren, als in haare ingewanden. 'T was mede religieus, dat men in den *Tempel van Venus* jonge naakte Maagden opentlijk ten toon stelde, tot wil van elk. De *Israëliten* Gods uytverkooren Volk, en de *Ammoniten* offerden den *Moloch* haare eygene kinderen. De *Carthaginensen* en *Mexicanen* sacrificeerden aan haare Afgooden veele levendige en doode menschen. De *Sinesen, Malabaren* en verscheyde andere Natien bidden, naast God, de Duyvels aan. Daar en boven isser noyt geweest eenig *Tiran*, die tot uytvoeringe van sijne boose dessеynen niet mede heeft gebruykt het *pretext van Religie.* Waar uyt genoeg blijkt, datter geen middel is, waar door een mensch kan vervoert werden tot vreemder en verfoeylijker voornemen, als door de Bygelovigheyt, dewelke de hooge Overigheyt daarom als het slimste Quaat moet mijden.

Dus verre van de *Religie*, als zijnde de eerste Pilaar van elken Politijken Staat, en de eerste bepaalinge van elken, soo wel Publijken als Privaten *Interest.*

De Bondhoudinge is de tweede bepaalinge van het Interest van Staat.

De *tweede Bepaalinge* van het *Interest van Staat* is de *Getrouwigheyt ontrent het onderhouden van een opgerecht en beëedigt Verbond*, 't welk eygentlijk is een onverbreekelijken band tusschen den genen, die het oprecht meenen, maar voor den Bond-breekers een Net, om by gelegentheyt een ander daar mede listelijk te verrassen.

Exemplen van Bondbreuk gepleegt van die van Milanen, van Koning Philippus van Macedonien, van Lysander, vervloekte Les van Merochovva

By veele heedendaagse quade Politijken hebben noch Geloof, noch Woord, noch Eede plaats, want sy met die van *Milanen* seggen: *Wy hebben wel geswooren, maar niet belooft den Eedt te willen nakomen. Philippus* Koning van *Macedonien* seyde, dat men den Eed behoorde te gebruycken, gelijk het geld, soo als het voor de Koningen en Rijken het profijtelijkste is; En dat men moste Vriendschap onderhouden, om sijn profijt, maar niet om getrouwigheyt. *Plutarchus* verhaalt van *Lysander*, dat hy speelde met Eed en Trou, gelijk de jongens met kooten. Schrikkelijk is het gene seyt *Wenceslaus Merochovva:*

De

De heele wereld ſimuleert, met de Voſſen moet men liſtig zijn: de Jongens moet men met nooten, en de Mannen met Eeden bedriegen; Want het is niet ſchandelijk een Eed te breeken; Onſe Princen hebben het wel gedaan, die ſullen ons te meer beminnen, om dat wy voor haar niet alleen lijden en oorlogen, maar ook ſelfs valſchelijk ſweeren. Als een Kraamer poppegoet verkoopt, hy veynſt, hy liegt, hy ſweert valſchelijk om eenen duyt; En wy ſouden dat niet mogen doen om Rijken en Kaſteelen? Ja wy ſullen het doen, en dat al geern.

Verfoeyelijk is het in elk een, maar voornamentlijk in een Prins, te liegen, Eed en Verbond te breeken.

Non decet in labiis verſari lubrica Regis:
Non decet ore ſacro mendacia cudere Regem.
Sancta & plena ſuo ſunt regia pondere verba;
Dicta ſemel nullum patiuntur jure recurſum.

Dat is:

Bedrog noch Valsheyt paſt op 's Konings lippen:
Geen Heylge mond moet leugentaal ontſlippen.
Een Koning ſpreekt geen woord als van gewicht;
Dat eens geſprooken is, en keert niet licht.

Lof der Romeynen in 't houden van haar Verbond.

Warom de *Romeynen* ſeer loffelijk deden, dat ſy aan die van *Campania* in *Italien* affloegen haare hulpe, die ſy van haar verſochten tegens de *Samniten*, met de welke de *Romeynen* in langduyrige vriendſchap en nauwe Alliantie hadden geleeft; Niet tegenſtaande den Raad van *Romen* wel wiſte, dat de Stad *Samnium* ſeer groot en rijk, het land daarom heen ſeer vruchtbaar, en wel gelegen aan Zee, en daarom als een Koren-ſolder voor *Romen*, haar ſeer dienſtig ſoude zijn; So heeft echter den Raad, meer ſiende op haar out Verbond met de *Samniten*, als op haar eygen profijt, door een Burger-Meeſter aan die van *Campania* geantwoordt, dat ſy om haarent wille het oude Verbond met de *Samniten* niet wilden breeken, *want ſy door haare waapens eerder de Goden, als de Menſchen ſouden beleedigen.*

Hoe God de Bondbreekers ſtraft.

En hoe den Rechtvaardigen God, van wegens ſijne Gerechtigheyt ſijne ſtraffende hand laat vallen op die genen, die trouloſelijck haare Eeden en Verbonden breeken, en hoe ſelden meyn-eedige Princen komen te triumpheeren in haare onrechtvaardige Oorlogen, ſoude men met ontallijke exemplen konnen demonſtreeren; maar om de kortheyt ſullen wy ons vernoegen met dit eenige: Als *Vladiſlaus*

Exempel van Uladislaus.

Koning van Hungarien door aanradingen van *Paus Eugenius de* IV. en den *Cardinaal Julianus* hadde verbrooken het Verbond en Vreede, die hy met den Turksen *Sultan Amurath* solemneelijk en onder Eede hadde aangegaan, so riep den *Sultan*, wanneer haare beyde Legers in 't Veld in slag-ordre tegens malkander gerangeert stonden: *Jesu indien gy de waare Soon Gods zijt, soo toont het nu, en neemt wraak over dese meneedigheyt en bond-breuk.* Hier op valt hy de Christenen aan, en slaat die in route, so dat *Vladislaus* gedood, het hooft af gehakt, en op een spies ten toon gedragen wierd, en dat *Julianus* in 't vluchten in een Moeras moste smooren.

Maar hoe weynig dit word betracht en naar gekomen, selfs by den genen, dewelke glorieeren met haare Titels van *Alder-Christelijkste, Beschermers des Geloofs* en *Hoeders der Gemeente*, sullen wy by ordre in het derde Deel aanwijsen.

De Eerlijkheyt is de derde bepaalinge van het Interest van Staat.

De derde bepaalinge van het *Interest* is de *Eerlijkheyt*, dewelke van sulken waarde is, dat men deselve geensins moet nalaaten, om eenig profijt; en niets profitelijk reekenen, als dat eerlijk is, want by verval van de Eerlijkheyt, moet nootsaakelijk mede vervallen de onderlinge gemeenschap van het Menschelijke Geslagt, en alle goet vertrouwen, sonder dewelke dat geen communicatie en negotie kan bestaan.

Exempel van de Athenienſers.

De Heydenen hebben sulx wel geweeten, en ook getoont met haare exemplen; gelijk de *Athenienſers*, dewelke seer loffelijk deden, dat sy op het afraden van *Aristides* niet verbranden de scheepen van de overige Grieken, waar toe haar haaren Admiraal *Themistocles* aanrade, dat sy daar door konden bekomen de Heerschappye van de Zee; want *Aristides* seyde, dat den raad van *Themistocles* voor haar uytermaten nuttelijk, maar de daad niet eerlijk en destig soude zijn.

Klaag over den tegenwoordigen tyd.

't Is schandelijk en ten hoogsten te beklaagen, dat de Eerlijkheyt heedensdaags de Christen-Princen so weynig bepaalt, dat sy door het ruineeren van haare nabuyren, op wat manier sy maar konnen, soeken haare Heerschappye uyt te breyden niet alleen te Land, maar ook over de geheele Zee, tot welken eynde sy de Scheepen en Vlooten van haare nabuyren niet soeken te verschoonen, gelijk de *Athenienſers* deden, maar deselve door bekofte persoonen soeken te verbranden en te vernielen in de eygene Havens van haare Nabuyren, daar sy als op geheyligde plaatsen haare toevlucht nemen tegens alle injurien van de Lucht, en ongevioleert van menschen behoorden te blijven leggen, waar van wy mede in het derde Deel yets sullen verhandelen.

De

De *tweede Pilaar* van elken Politijken Staat, of de *vierde en laatſte bepaalinge* van het *Intereſt van Staat* is de *Juſtitie*, dewelke is tweederhande; of *Univerſeel*, of *Particulier*. De *Univerſele* is een kort begrijp van alle Deugden, en diſponeert alle dingen tot voordeel van den geheelen Staat, en word by den *Keyſer Juſtinianus* (*in Novella 69. in pr.*) genoemt de volmaakſte Deugd onder alle, die alle andere Deugden helpt, en ten goeden eynde brengt. Om welke redenen alle menſchelijke wetten op deſe *Gerechtigheyt* moeten ſien, en alle Souverainen haar deſe Deugd onderwerpen. De *Particuliere Juſtitie* diſponeert maar voor een gedeelte, ten aanſien van de *Univerſele*, en is tweederley; *Commutativa*, die by den Civilen Rechter word geadminiſtreert, op dat Recht en Billijkheyt tuſſchen Burger en Burger plaats hebbe, en *Diſtributiva*, die tuſſchen de Overigheyt en Onderdanen diſponeert over de Premien voor de goede, en Straffe voor de quade.

Juſtitie is de tweede Pilaar van elken Staat, en is of Univerſeel,

of Particulier, dewelke is

of Commutatief

of Diſtributief.

De *Juſtitie* in 't generaal geconſidereert is ſulken hechten en vaſten Pilaar van een Politijken Staat, dat (gelijk *Salomo* ſeyt) een Koning daar door ſijn Land ſtaande hout, en ſijnen Troon beveſtigt word. Wanneer deſe *Juſtitie* vervalt, moet nootſakelijk mede vervallen den Staat; Gelijk wanneer de Son ondergaat, den geheelen *Horiſont* verduyſtert werd, ſo heeft een Staat de vreeslijxte tempeſten te verwachten, wanneer de *Gerechtigheyt*, zijnde het grootſte licht van alle Regeeringen, vergaat; Waarom dat *Ariſtoteles* ſeyt, datter geen Staat kan zijn en blijven beſtaan, alwaar de *Gerechtigheyt* en *Wetten* niet regeeren; want wat God is (ſeyt hy) in de wereld, een Stuyrman op een ſchip, een Voerman op een wagen, een Overſte in een Heyr-Leger, dat is de *Juſtitie* en de *Wet* in een Stad, ſonder dewelke noch Huys, noch Stad, noch Staat, noch Wereld ſoude konnen beſtaan, maar ſoude zijn, na het ſeggen van *Auguſtinus*, niet anders als een ſchuylhoek en herberg van alderhande bedenkelijke ſonden; Want die de *Gerechtigheyt* verwerpt, die verwerpt ook God, want God is ſelfs de *Gerechtigheyt*, ſonder dewelke hy ook niet kan regeeren. Is den Stam van Benjamin wel om een ander Oorſaak uytgeroeyt, en des ſelfs Steeden verbrand, als dat ſy niet wilden uytgeven die Gibeoniten, om geſtraft te werden, dewelke de Vrouw van den Levitiſchen Man hadden geſchent, dat ſy geſtorven was? Wat is meer de Oorſaak geweeſt van den Ondergang der Republijke van *Lacedæmonien*, als dat de Magiſtraat niet wilde ſtraffen de Schenders van de Dochters van *Scedaſus*? Wat heeft de ſchoone Stad van *Corinthus*

Nootwendigheyt van de Juſtitie.

meer verwoest, als dat men de burgers niet strafte, die tegens de Romeynsche Ambassadeurs het Recht der Volkeren hadden gevioleert? Het Recht en de Billikheyt moet de Voerman zijn in de Executie van de *Justitie*, en niet de affecten van haat, nijd, ambitie, gierigheyt, vriendschap, &c.

Misbruyk van de Justitie

De verdurventheyt van onse en voorgaande tyden heeft het so verre gebracht, dat seer veele gestadig in den mond hebben het seggen van *Euphemus* by *Thucidides*: Voor een Opper-Macht is niet onrechtvaardig, dat maar profijtelijk is; dat veele haar inbeelden, met *Lepidus* (by *Salustium*) dat alles toegelaten is, waar door men Kroon en Scepter kan verwerven; en met *Julius Cæsar* seggen:

Si violandum est jus, regnandi gratia violandum est;
Aliis rebus pietatem colas.

Dat is:

Godsvruchtigheyt bemint, vliet alle schelmery,
't En waar 't een Croone raakt; want dan staat alles vry.

wat dat causeert.

Dit is de oorsaak, warom dat *Mars* by na alleen *Arbiter* en *Mediateur* is van alle questien en differenten tusschen Koningen en Volkeren, gelijk *Horatius* van *Achilles* seyt: *Jura negat sibi nata, nihil non arrogat armis*, en dat de Macht hedensdaags meer is als het Recht en Reden, die in haar selfs niets waardig zijn, 't en zy sy spreeken door de mond van het *Canon*, welkers stemme mede brengt vrees en respect. So seggen en durven schrijven eenige Franse Politijken, dat een Prins alle sijne actien moet reguleeren na sijn *Interest*, sonder reguarde van eenige wetten of obligatien, waar van hoe meesterlijk de Franse haar by alle occasien bedienen, en navolgen het seggen van *Lucanus*:

Sceptrorum vis tota perit, si pendere justa
Incipit scil: *Princeps.*

Sullen wy hier na doceeren in de Negende Regul, van de France Politijke Reguls, en op veele plaatsen in de Historie van het *Derde Deel.*

Politie is de derde Pilaar van een Staat

De *Religie* en *Justitie* souden beyde illusoir zijn, 't en ware sy wierden gemaintineert en geadministreert door de *Politie* of *Politijke Regeeringe*, die den geheelen Staat bestiert, gelijk een Stuyr-man het Schip, en die de *Macrocosmus* of *Groote Wereld* regeert, gelijk het

het Hooft, of Paleys van de Siel regeert den *Microcosmus* of *Kleyne Wereld*, met alle sijne leeden, als sijne onderdaanen. Dit is mede so Universeel, dat alle Natien, hoe Barbarisch die ook zijn, dese Regeeringe erkennen en venereeren, en haar ware Vryheyt genieten in het gehoorsamen van haare Overheeden, wanneer die haare Digniteyt waardiglijk bekleeden, als Stadhouders Gods, ja als Goden selve.

De *Politie* word tweesins geconsidereert, of van wegens haare *Forme*, of van wegens haare *Administratie*, gelijk *Plutarchus* noteert *in libro de tribus Reipubl: generibus*, dat het woord *Politie* beteeckent de maniere, om een Staat of Republijk te *formeeren* en te *administreeren*. en bestaat in haare Forme en Administratie.

Wat aangaat de *Forme van een Republijk*, die is of *Ordinair* of *Extraordinair*. De *Extraordinaire* is tweederhande, of *Theocratia*, dat is, *Gods-regeeringe*, die alleen plaats heeft gehad over de *Israëliten*, van de uyttocht uyt *Egypten*, tot de *Babylonische Gevankenis* toe, wanneer God sijne beveelen openbaarde door sijne Propheten en Revelatien; of *Stratocratia*, dat is, *Militaire Regeeringe*, wanneer by de Militairen het Opper-Gebiet is, gelijk geschiet is by de *Romeynen* van de tijden van *Nero* af, tot de Regeeringe van *Constantinus Magnus*, en by de *Engelsche* onder *Cromwel*, die in plaats van de *Parlamenten* hadde een Vergaderinge van *Militaire Officieren*; en gelijk ten desen dage noch geschiet by de *Turken*, die geen Politijke Regenten hebben, maar welker groote Heerschappye word geregeert by de voornaamste Militairen, als *Visirs*, *Bassas*, *Agas*, &c. De Forme is of Ordinair of Extraordinair. De Extraordinaire is of Theocratia, of Stratocratia.

Dese *beyde Formen* van Regeeringe zijn de *durabelste* boven andere, also de eerste word onderhouden door de sterke hand Gods, en de andere door Rigueur van Justitie.

De *Ordinaire Forme* is Vierderhande: *Monarchia*, *Aristocratia*, *Democratia* en *Mixta*, dat is: *Een-hoofdige*, *Meer-hoofdige*, *Veel-hoofdige* en *Getemperde*, nemende haaren oorspronk van dryderhande soorten van Menschen, onder de welke eenige van natuyren slaafachtig zijn, eenige beminnen de goude Vryheyt, en eenige houden sich tusschen beyde. Die van natuyren slaaven zijn, worden het bequaamst geregeert door *Een Hooft*, gelijk daar zijn de Volkeren van *Asia*, en de Mooren van *Africa*, dewelke by manquement van dapperheyt, heel verwijst en slap zijnde, met de Son by na wegsmelten. Maar also de Volkeren van *Europa* haare Vryheyt te wel kennen en beminnen, en daarom te glorieus zijn, om haare schouderen te onderwerpen het jok van *Een Hooft*, dat alles na sijne phantasie dirigeert, De Ordinaire Forme is Monarchia, Aristocratia, Democratia en Mixta, spuytende uyt dryderhande soorten van Menschen, Als slaafachtige, daar van Europa byna bevrijt is,

behalven in Vrankrijk.

rigeert, so heeft onder haar (behalven in Vrankrijk, alwaar de Onderdaanen, als eselen, de last van *Een algebiedend Hooft*, gewillig dragen, en glorieeren, dat sy in 't gehoorsamen van haare Koningen, blind zijn, en hem als eenen God venereeren gelijk *Mr. d'Aubery* selfs van sijne Landsluyden getuygt) de Absoluyte Monarchale Regeeringe by na geen plaats.

Vryheyt beminnende.

Maar de *Aristocratische* en *Democratische Regeeringe*, dat is, daar eenige Heeren t'samen als Staaten, en daar het Volk selfs regeeren, komt met de humeuren veel eygender over een van die Natien, die haare Vryheyt als Gout beminnen.

Dese eerste dry *Formen van Regeeringe* hebben elk wel haare bysondere excellentien, maar ook haare bysondere groove fauten en inconvenienten.

Fauten van de Eenhoofdige Regeeringe,

De Een-hoofdige Regeeringe, alwaar een Potentaat absoluyt gebiet, en de volkomene Majesteyt alleen besit, is so onvolmaakt, en strijdig tegens de Regulen van de Natuyr, dat uyt het Gebiedt over so veel *Mannen*, niet worden uytgeslooten *Vrouwen*, *Kinderen*, ja selfs die noch ongebooren zijn, gelijk *Cosroën*, die de *Persen* tot haaren Koning kroonden, settende de Kroon op de buyk van sijne Moeder; *Sotten*, gelijk *Carel de Slechte Koning van Vrankrijk*; *Rassende*, gelijk *Carel de* VI. *Koning van Vrankrijk*; *Brutaale* en *Tirannen*, als *Wenceslaus Koning van Bohemen*, en veele andere meer.

die te licht vervalt tot Tirannye.

En indien dese Regeeringe al geraakt onder het bewint van een Generculen *Souverain*, leert doch de ervaarentheyt, dat die gemeenlijk helt na Tirannye, en seer selden gelukkig, maar altijd vol rampen is voor de Onderdanen, die seer elendig worden geslingert na de buyige hertstochten van den *Souverain*, dewelke alleen tot voldoeninge van sijne Ambitie sijne Onderdaanen dikwijls overgeeft aan de Armoede, haare goederen ten Buyt, haare kinderen aan 't swaard, haare Steeden aan de Plonderinge, en alles aan de Vianden. En op het beste genomen; dat den *Souverain* vreede-lievent is, so worden doch de gemeene Onderdaanen door de Officianten en Favoriten so seer verdrukt, en van middelen uytgeput, dat het voor haar onmogelijk is, om met een liberale hand te konnen negotieeren, het welk de eenigste oorsaak is (en sal ook geen seker exempel konnen gegeven werden,) dat ooyt of ooyt de Negotie en Scheepsvaart volkomentlijk heeft gefloreert onder een absoluyten *Souverain*, maar ter contrarie is gebleeken, dat den Koophandel altijd heeft gereside-ert, niet daar de Onderdanen als Slaven, maar als vrye luyden zijn

getra-

getracteert, als in de Republijken, daar van seer veele en onwederspreekelijke Exemplen zijn, dat sy door negotie in rijkdom aangroeyden, soo lang sy haare Vryheyt behielden, maar dat sy verarmden, en haren Koophandel geheel verlooren, so ras sy door een *Souverain* wierden overheert. Siet eens aan al die oude en florisante Republijken in *Grieckenland*, en om de *Middelandse Zee* gelegen, en de hedendaagse, die noch in fleur zijn, als *Venetien*, *Genoua*, de *Vereenigde Nederlanden*, *Hamburg*, &c: en al de *Rijx-Steden in Duytsland*, of die niet andere overtreffen in fleur, en rijkdom.

Faute van de Aristocratie, die licht verandert in de Oligarchie als de twee Triumviraatschappen tot Romen, of in de Monarchie als van Cæsar en Cosimus de Medicis.

De *Aristocratia* is mede niet volmaakt, want sy seer licht kan ontaarden of in een *Oligarchia*, dat is, *daar weynige de Souveraiviteyt aan haar brengen*, gelijk tot *Romen* twee *Triumviraatschappen* zijn geweest, waar door de Vreede van het *Gemeene Best* geduyrig ontroert wierde; de eerste was van *Cæsar*, *Pompejus* en *Crassus*, en de andere van *Augustus*, *Antonius* en *Lepidus*, door den welken, gelijk *Florus* seyt, de *Roomsche Republijk* als van een gerukt en verscheurt wierde; Of in de *Monarchia*, gelijk *Cæsar* verkreeg uyt het *Triumviraatschap*, en *Cosmus de Medicis* uyt de *Aristocratische Regeeringe* van *Toscanen*.

Faute van de Democratie die licht verandert in de Aristocratie of de Ochlocratie.

De *Democratia* heeft mede haare gebreeken en periculen van verandering te verwachten, door haare Magistraten, hoewel die het Volk zijn onderhoorig, en van dewelke men aan het gesamentlijke Volk kan appelleeren, dat in de *Aristocratia* geen plaats vind. Want behalven de nootsaakelijke confusie van het gesamentlijke Volk (om welke oorsaak noyt een volmaakten *Democratischen Staat* is geweest) so kan sy te licht vervallen of tot de *Aristocratia*, die uyt de *Democratia* het meest haaren oorspronk heeft genomen; of tot de *Ochlocratia*, dat is, tot die confusie, waar in elk gemeen man de Regeeringe wil aanvaarden, wanneer het gemeene Gepeupel, de onstuymige Zee niet ongelijk zijnde, gemeenlijk uytbarst tot een generaale Beroerte, en tot Plonderinge van de rijkste; gelijk tot *Napels* by verscheyde Tumulten en Beroerten, en in dese onse dagen in de *Vereenigde Nederlanden* by de generale Revolutie, daar van hier na breeder.

De Mixta of Getemperde Forme

Om dat nu geen van dese dry Formen van Regeeringe volmaakt, maar met groote gebreeken en periculen vermengt zijn, als ook, om die periculen te ontgaan, en een seekerder en vaster Forme van Regeeringe op te rechten, heeft men uyt gevonden de *Vierde Forme*, namentlijk de *Mixta*, of die so getempert is uyt de dry voorschree-

ven Formen, dat die alle dry daar in wel gerepreſenteert werden, maar geene daar in predomineert, en dewelke beſtaat in de beſte conſonantie en harmonie, zijnde gefundeert op een pure middelmatigheyt, en gecureert van alle fauten en periculen, die elke ſoorte van Regeeringe onderworpen is. Deſe Forme is onder allen de ſecuyrſte, want waar deſelve is onderhouden geworden, daar is den Staat gebleeven in ſijn beſte fleur; en ſo ras deſe is verandert, heeft den Staat beginnen te declineeren. By deſe Regeeringe, om dat niemand alles, en yder wat te ſeggen heeft, word den gemeenen welſtand het beſt behertigt, en de vier andere Staats-Pilaren ongekreukt ſtaende gehouden. Deſe Politijke Regeeringe is gebruykelijk geweeſt by de *Lacedemoniers*, want na dat ſy eerſt door de Tirannie van hare Koningen ſeer onderdruckt waren geworden, uyt welke oorſaak ſy hertelijk aſpireerden na haare oude Vryheyt, ſo hebben ſy die eyndelijk ook door de Authoriteyt van *Lycurgus* op deſe manier verkreegen, dat ſy verkooren twee Koningen, die gelijk regeerden en de *Monarchie* repreſenteerden; en op dat deſe niet, na ouder gewoonte, ſouden tiranniſeeren, wierden de ſenuwen van haare Macht afgeſneden door eenen Raad van 28. aanſienlijke Mannen, die de *Ariſtocratie* repreſenteerden, en eerſt de Reſolutie van de Koningen moſten approbeeren, eer die deſelve vermochten ter executie te leggen; en op dat deſe mede niet mochten beſnoeyen de Vryheyt van de Gemeente, wierden verkooren de *Ephori*, die de *Democratie* repreſenteerden, en het Recht van de Gemeente waarnamen. So lang de *Lacedemoniers* deſe Forme van Regeeringe obſerveerden, waren ſy als Triumphateurs over heel *Griekenland*, maar met deſſelfs veranderinge wierden ſy een proy van haare Nabuyren. De *Romeynen* hebben deſe Forme van Regeeringe van de *Lacedemoniers* ontleent, want ſy verkoſen mede twee *Burger-Meeſters* (daar *Livius* van ſeyt, dat ſy Koninklijke macht hadden) eenen grooten Raad genaamt de *Senatus*, en dan noch de *Tribunos Plebis*, of *Gemeens-lieden*, die het recht van de Gemeente obſerveerden als de Vroetſchappen. Deſe Regeeringe, ſo lang die by den *Romeynen* ongeſchonden is onderhouden, is haaren Staat geweeſt op de hoogſte trap van ontſaggelijckheyt en vermogen (welke tijd de Politijken reekenen geweeſt te zijn omtrent den tweede Puniſchen Oorlog) waar van die wederom heeft beginnen te vervallen, ſo ras de goede Harmonie en Eendracht in die Regeeringe begon te vervallen. By de *Venetianen*, die nu al over 1200. jaaren by deſe Regeeringe haare Republijk in voorſpoet, boven andere Staaten, hebben geconſerveert, word

Daar in geen van de drie voorſz. predomineert.

Is de beſte, en ſecuyrſte.

Voor 't Gemeene Beſt.

Als by de Lacemoniers.

By de Romeynen.

By de Venetianen,

word de *Monarchie* noch gerepreſenteert, door haaren *Hertog*, de *Ariſtocratie* door den *Ordinairen Raad*, en de *Democratie* door haaren *Extra-ordinairen* of *Grooten Raad*. In *Engeland* geſchiet ſulx door den *Koning*, het *Hoger-Huys* ende het *Lager-Huys*. En in *Holland* en *Zeeland* heeft deſe Forme van Regeringe gecontinueert over de 800. jaaren in continueelen voorſpoet, 't welk de *Staaten van Holland*, by ſeker *Placaat in dato den 16. October 1587.* alleen toeſchryven de goede *Eendracht*, *Liefde* en *Verſtant*, dieder zijn geweeſt tuſſchen de Princen of Graven en de Staaten van den ſelven Lande, &c: Van 't jaar 1587. tot den jaare 1651. heeft deſelve loffelijke Forme van Regeeringe, onder de *Princen van Orange* als *Stathouders der Vereenigde Nederlanden*, gecontinueert, met ſulken voorſpoet, dat de heele wereld die admireerde, en ſtelde tot een exempel van een volmaakten Staat; Maar hoe zedert de dood van *Prins Willem de* II. *H. L. M:* deſelve Forme van haar ouden luyſter is ontaart, en het groote Schip van deſe Nederlanden gebracht in ſulken dangereuſen conſtitutie, dat het alle ogenblijkken meende te ſtranden op de blinde klippen, die zedert onbemerkt waren aangegroeyt, ſullen wy, tot leetweſen, en hertſeer van den geheelen Staat, hier na verhandelen.

By de Engelſche.

en by de Hollanders en Zeeuwen.

De *Adminiſtratie van de Politie* heeft voor haar principaalſte oogmerk de *Welvaart van 't Volk*, gelijk ons Cicero leert: *Salus Populi ſuprema lex eſto*, tot welke *welvaart*, indien van de geſaamentlijke Regenten en Onderdanen alle haar actien worden gedirigeert, en alles daar toe geconfereert, wat mogelijk is, ſo dat ſy meer het Gemeene als Particulier beſt ſoeken, mag men wel met *Plutarchus* ſeggen, dat ſulken Staat is de beſte en gelukkigſte onder allen. Siet aan het onderſcheyt tuſſchen de twee Republijken van *Venetien* en *Genua*. De laatſte pleeg voor deſen beter te floreeren als de eerſte, maar zedert deſelve door de *Venetianen* eens heeft geleden een groote neerlaag in een Zee-gevecht, heeft ſy haar geleyt puyr op de Negotien en Eygen Voordeel, waar door ſy tot veele Factien onder haar ſelfs en tot verdrukkinge van haare Nabuyren viel, daar ter contrarie de *Venetianen* meer het Gemeene als Eygen-Voordeel behertigende, den *Genueeſen* zijn boven het Hooft gereeſen, tot haare tegenwoordige Hoogte.

De Adminiſtratie van de Politie beoogt het Gemeene Beſt.

So lang de Forme en Adminiſtratie van Regeeringe, waarby een Staat welvaart, in goede ordre wort onderhouden, blijft den Staat in Eendracht en In-landſe Vreede; maar ſo ras die beyde of een alleen word verandert, loopt den geheelen Staat pericul van Murmureeringe

Pericul van veranderinge van een goede Adminiſtratie, en Forme

onder het Volk, Tweedracht, Factien, en Inheemse Oorlogen, die een Staat, als de kanker een lichaam, van binnen so infecteeren, en verteeren, dat hy geheel onder de voet valt, en beswijkt.

De Noodwendigheyt van de Militie en Finantie.

De *Politijke Regeeringe* soude niet sufficant zijn, om de *Religie* te maintineeren, en de *Justitie* te administreeren, ten zy die gebruykte twee nootsaakelijke en onvermydelijke middelen, als de *Militie* en *Finantie*, gelijk *Julius Cæsar* altijd pleeg te seggen: *Duo esse, quæ Principatus comparent, servent & augeant; Milites & Pecuniam*, dat is, *Datter twee dingen zijn, waar door een Staat word beveſtigt, onderhouden en vermeert, namentlijk; Soldaten en Geld, dat is Militie en Finantie.*

Tegens den Uyt- en Inlandsen Oorlog dient

Om dat de *Justitie* van alle tijden af is onderdruckt geweest, en de Ambitie en Begeerlijkheyt het menschelijk gemoet so heeft geoccupeert en besteeten, datter niets in de wereld voor desselfs bedreygingen en insulten bevryt is, waar uyt ontstaan zijn de Uyt- en In-landse Oorlogen, soo moet men sich tegens deselve beveyligen door twee middelen, gelijk ons *Polybius* leert, waar door alle Staaten worden geconserveert, welke zijn, *Fortitudo in hostes, & Domi Concordia*, dat is; *Dapperheyt tegens sijne Vyanden, en Eendracht in den Staat.*

Eendracht in den Staat en Dapperheyt tegens den Vyand.

Dese Eendracht wordt gecultiveert door een goede *Politie*, tot weeringe van alle inlantse beroerten en Oorlogen, waar van wy hier vooren hebben gesprooken. De dapperheyt tegens een Uytheemse Vyand bestaat in een goede en gereguleerde *Militie, quæ Legum est executrix.*

De Militie is tweederhande, of te Land of te Water.

De *Militie* is tweederhande, of *te Land* of *te Water*. Tot de *Militie te Water* behooren *Volk*, *Schepen*, en *Magazijnen*, tot de *Militie te Lande Volk*, *Fortressen* en *Magazijnen*.

Het Volk zijn of Officieren of Soldaten.

Het Volk bestaat in *Officieren* en *Soldaten*. Lange experientie, prompt beleyt en dapperheyt maakt goede *Officieren*, en goede Discipline maakt goede *Soldaten*, gelijk gebleeken is in de *Vereenigde Nederlanden* ten tijde van haaren tachentig jaarigen Oorlog tegens *Spanjen*, onder het wijs en voorsichtig beleyt van de *Princen van Orange noyt volpreeser Memorie*, dewelke de vervallene Land-Oorlogs Wetten en manieren van het Roomse Volk, dat by na de heele wereld dwong, vernieuwende en verbeeterende aldaar oprechten de *Schoole van Mars*, die gefrequenteert wierde van veele uyt de Grootste van *Europa*, welker Krijgs-kunde niet wierde geëstimeert, ten zy sy de fundamenten daar van hadden geleyt in deselve Nederlanden. So seyt men, dat den grooten Krijgs-Held *Gustavus Adolphus*, als

Lof der Princen van Orange.

In 't oprechten van de Schole van Mars in de Nederlanden.

ook

ook de *Mrs. Turenne*, *Rabenhaupt*, &c: onder deselve *Princen* voor gemeene Soldaten hebben gedient.

't Zee-volk is in Neerland wel gedisciplineert.

De *Discipline onder het Zee-Volk* is in de *Vereenigde Nederlanden* so lang heerlijk gecultiveert, als die Provintien op de Negotie hebben bestaan, maar voornamentlijk onder het hoogwijs bestier van de hoog gemelde *Princen*, wanneer het Zee-Volk door helden-daden tegens *Spanjen* en *Portugal*, so in als buyten *Europa* de wereld getrokken heeft tot de hoogste admiratie.

Fortressen hoe noodwendig,

Dat het *Volk* sonder Fortressen alleen niet genoeg is tot beschermminge van een Land voor de invasien der Vyanden, blijkt genoeg by de exemplen van alle eeuwen, en by de heeden-daagse Grootste Machten van *Europa*, die hoewel sy Volk in overvloet hebben, evenwel haar Land rondom met Sterkten en Fortificatien hebben besorgt op de voornaamste advenues en favorabelste plaatsen, gelijk *Turkyen*, *Moscovien* en *Vrankrijk*. En om dat den meenigvuldigen Adel van het groote en machtige *Coninkrijk Polen* glorieert op haaren naam van *Polakken*, zijnde so veel geseyt als *Land luyden*, die haare Vryheyt daar in stellen, dat haar Land sonder Fortressen en by na sonder Steeden is, op dat haare Koningen daar door te minder occasie hebben, om hunne Vryheyt te insulteeren; so zijn sy geduyrig als een proy niet alleen voor haare Nabuyren, maar ook voor haare onderhoorige *Cosakken* en *Rijx-Armeen*.

der selver schaarsheyt in Poolen

hoe schaadelijk.

Scheepen hoe nodig.

En dat het *Zee-volk* sonder *Scheepen* de Zee, haar oneygen element niet kan bouwen, leert de Natuyr, hoewel de *Portugiesche Jesuiten* de *Oost-Tartaren* in *Sina* wilden wijsmaaken, dat de *Hollanders* Zee-katten waren, die dry dagen en nachten onder water konden leven.

Magazijnen hoe nodig die zijn so van Ammunitie als van Vivres.

Het *Volk* en *Fortressen* souden t'samen inutil en vruchtloos zijn, indien sy niet behoorlijk wierden voorsien met *Magazijnen*, so van *Ammunitie* tot tegenweer en aggressie van haare Vyanden, als *vivres* tot onderhout en versterkinge van de Militaire Krachten, sonder dewelke men niet alleen niet soude konnen overwinnen, noch leven, maar overwonnen werden sonder staal, en vervallen van alle Militaire Discipline, gelijk het seggen was van seker Keyser; dat een Soldaat niet gehoorsaamt, als wanneer hy wel gekleet, gewapent, geschoent en versaadigt is, en yets in sijnen knap-sack over heeft.

De Speciale questien van de wervinge van Volk, uyt wat Natien, en van wat ouderdom; van Fortressen, haare forme en situatie; van de Scheepen, haaren bou en bestier, en van de nootsaakelijkheeden in

een Magazijn, sal ik voorby gaan, als zijnde buyten ons oogmerk en professie, en die overlaten voor de Krijgs- en Scheeps-kundige, en Ingenieurs.

Finantie hoe nodig is.

Maar also sonder de *Finantie* en betaalinge van geld-middelen de *Militie* soude vergaan, het *Volk* verloopen; de *Fortressen* vervallen, de *Magazijnen* ontbloot blijven van alle nootsaakelijkheden, en een *Republijk* nootsaakelijk te gronde gaan; en gelijk *Tacitus* seyt: dat geen Volk in rust en Vreede kan leven, sonder de wapenen, geen wapenen hebben sonder soldye, geen soldye sonder *Finantie*, so moet mede zijn de principaalste sorge van die genen, welken het stuyr van Staat is aanvertrouwt, dat sy de *Finantie* besorgen, en de schat-kisten van het Land altijd met eenigen voorraad provideeren, om dat het Geld is een ornament by Vreede, en een subsidie by Oorlog, waar uyt men Vrienden en Vyanden door beneficien kan verplichten, den benodigden te hulp komen, en alles te wegen brengen, wat maar in het vermogen van menschen bestaat, en daar door dijkwijls sekerder en met minder pericul een Vyand overwinnen, als door het swaart, het welk *Petronius Arbiter* wel uytdrukt met dit Vers:

Quisquis habet nummos secura naviget aulâ,
Fortunamque suo temperet arbitrio.
Multa loquar: Quidvis nummis præsentibus opta,
Et veniet; clausum possidet arca Jovem.

Dat is:

De Vorst, die 't geld beheert, heeft 't veyligste gebiet,
De Zeeg staat aan sijn wil, het Gluk dat wil of niet.
'K seg meer: Biet geld en eyst al wat gy ook begeert,
'T sal zijn; want Jupiter word door u schat beheert.

So onmogelijk een menschkan gaan sonder senuwen, even so min kan een Staat bestaan sonder de *Finantie van geld*, 't welk is de Senuw van den Oorlog, die by den Ouden *Prins Willem de* I. genoemt wierde de voornaamste Gespe van het Harnas. Alleen de *Lacedemoniers* hebben haare Republijk staande gehouden 500. jaaren sonder de *Finantie*, op dese wijs: Als haare Republijk in eygendom besat een seer groot en vruchtbaar gebiet, 't welk onder de onderdaanen eerst seer ongelijk in akkers verdeelt zijnde, naderhand door de Regenten so egaal wierde gedistribueert, dat elk burger, tot onderhout van sijne familie, so veel lands hadde, als hem nodig was, 't welk hy, wegens de Wet

Lacedemoniers hadden geen Finantie.

van

van *Lycurgus* niet vermocht te verkoopen, noch gout of silver te hanteeren, maar most leven van 't gene de Velden voortbrachten, gelijk in de eerste eenvoudige eeuwen geschiede; door 't cultiveeren van welke Landen sy haare lichamen verharden tot militaire krachten, de overdaat verlieten en haar gewenden tot spaarsaamheyt en alle deugden. Op die manier soude men in een welgestelde Republijk wel mede konnen leven, by aldien men geen vrees hadde voor machtiger Vianden. Het Volker-Recht heeft ingevoert het rechtmatig gebruyk van Gout en Silver, en soder Republijken door den rijkdom zijn verlooren gegaan, so is sulx toegekomen door het misbruyk, dat met heylsame wetten kan verbetert werden. En hoewel *Lycurgus* by den *Spartanen*, en *Morus* is sijn boek genaamt *Utopia* de *Finantie* verwerpen, en *Machiavel* lochent, dat Geld de Senuw van den Oorlog is, so is nochtans het secuyrste, dat elken Staat eenigen schat in voorraad heeft, *Pecunia sine peculio fragilis est* seyt *Celsus in L.* 79. §. 1. *ff. de Leg.* 3. en dat elk betrachte 't seggen van *Demostenes: Sine sumptibus nulla Respublica consistit, opusque ei opibus est, & sine iis nihil fiet, quod opus.* De ervarentheyt heeft dijkwijls geleert, hoe by gebrek van betaalinge de Duytsche Soldatesque (die onbetaalt niet wel wil vechten) door den Vyand is gedissipeert. Als *Keyser Carel de* V. in den jaare 1546. op 't gebergte by *Ingolstad* sag de vereenigde Machten van verscheyde Duytsche Vorsten en Rijx-Steeden tegens hem optrekken, prees hy geweldig haare ordre en dapperheyt, maar seyde daarby, dat sy haast, door manquement van geld en goeden raad souden overwonnen werden, gelijk hem ook kort daar na gelukten. Als *Jacob Trivultius* een seer ervaaren Overste gevraagt wierde, hoe veel saken men nodig hadde tot den Oorlog, antwoorde dry: *Geld, Geld, Geld.*

Gebrek van Geld hoe schadelijk.

Tot dese *Finantie* is mede niet genoeg, dat een Prins heeft rijke Onderdanen, en een ledige kas, want wat men voor subsidie van de Burgeren te verwachten heeft in tijd van noot, getuygt genoeg den Ondergang van *Constantinopolen:* Als de *Keyser* van de Burgeren voor sijn servies en kostelijke meubilen geld eyschten, swoer elk, dat hy niet in voorraad hadde, dat naderhand contrarie bleek, als *Mahomet de* II. de Stad veroverende, voor hem alleen aan geld tot buyt maakten 17. *milioenen.*

Voor-raad hoe voordeelig.

In het bevorderen van de *Finantie* moet men de eerlijkheyt en waardigheyt plaats geven, en nalaten de vuyle winsten van de Keysers *Vespasianus* en *Caligula*, die so happig waren op de schatten, dat den eersten uyt pis, en uyt de bedelaars, en den andere uyt vuyle hoe-

Finantie hoedie moet bevordert werden.

ren-

ren-loon en krakeelen tribut trokken, en haare onderdaanen haast de huyt af vilden. *Keyser Tiberius* een groot Politijk, als hem aangeraden wierde, dat hy sijne onderdanen met schattingen soude belasten, seyde: *Böni Pastoris est tondere pecus, & non deglubere.* Dat is: *Een goede Herder scheert sijne Schapen, maar en vltse niet.*

De Gouvernante van 't geld moet niet zijn de gierigheyt,

De Gouvernante van de geld-middelen moet niet zijn de *Gierigheyt*, want als *Perseus Coning van Macedonien* meer beminde sijnen opgestaapelden schat, als sijn eygen leven en Soldaten, die hy met die schat hadde konnen bevrijden, verloor hy al sijnen rijkdom, Staat en Vryheyt; Noch de *Verquistinge*, om dat die penningen zijn versamelt uyt het sweet der gemeente, uyt dewelke men het bloet mede soude aftappen, indien men de Finantie niet behoorlijk menageerde; Maar alleen de *Liberaliteyt* zijnde gereguleert na de rechtmatigheyt en wijsheyt, die het geld besteet, daar het nodig ende nuttelijk is, het welk eygentlijk menageeren is, hoewel men by eenige voorvallen somtijds wat liberaalder moet spendeeren, gelijk *Terentius* seyt: *Pecuniam in loco negligere maximum interdum est lucrum.*

noch verquistinge, maar de Liberaliteyt.

Dus verre van de vijf Staats-Maximen en Gronden, waar op elken Staat is gevest en getimmert, en by welkers observantie word gehandhaeft het rechte en ware *Interest* van elken Staat, 't welk de heedendaagse Politijken *Ratio Status*, de oude *Jus Dominationis & Arcana Imperii*, de Italianen *Ragione di Stato* en de Franse *Raison d'Estat* noemen; Dese laatste behertigen 't selve so wel, dat den Secreeten Raad, waar mede den Koning by na alle morgen besoigneert over de gewichtigste Affaires, bestaat uyt vier Persoonen, die de Principaalste zijn in 't waarnemen van de boven genoemde Staats-Pilaren, als *Mr. Tellier* wegens de *Justitie*, *Pompone* wegens de *Politie*, *Turenne* wegens de *Militie* en *Colbert* wegens de *Finantie*, latende de *Religie* bevoolen zijn aan de Vigilantie van de Geestelijke, die in den voornoemden Raad geen acces of sessie hebben. Van dit *Interest* pleeg seeker seer wijs en ervaren Veld-Oversten te seggen; dat het regeert over de Princen, gelijk die over haare Onderdanen; En hoe veel hooger een Prins boven haar is, so veel grooter kennis van Staat word in hem vereyst, als van al sijne andere saaken.

Interest van Staat hoe by de Franse word waargenomen.

't Selve kan niet bedriegen.

Kan een Prins altemet bedrogen, en sijne Raads-luyden verleyt werden, het waare *Interest* kan noyt missen of bedriegen; want voor so veel het *Interest* wel of qualijk word waargenomen, voor so veel neemt den Staat daar door af of aan. Waar uyt dan volgt, dat byna alle quade uytvallen en tegenspoet van Staat ontstaan alleen daar door, dat

het

het waare *Intereſt* niet wel worde gemanieert by den genen, aan de welke de Macht en Regeeringe des Staats is toebetrouwt, 't zy, dat ſy het waare *Intereſt* niet wel verſtaan; of dat ſy door voor oordeel, begeerlijkheyt ofte anderſints verblint zijnde het ſelve niet willen verſtaan, ofte verwaarlooſen.

Veranderlijkheyt in alle Staaten.

En nademaal alle Heerſchappyen van Rijken en Landen daar door de geſtaadige ongeſtaadigheyt ſo ſeer zijn onderworpen, dat ſy ſo wel als een Menſch gebooren werden, toenemen, groot werden, afnemen, verouderen, ja ſelfs geheel verſterven en verdwijnen; So is het de nootſaakelijke plicht en ampt van alle Regeerende Princen en Heeren, die het Roer van het gemeene Schip, waarin wy altemaal vaaren, in haare hand hebben, dat elk van haar, en alle geſamentlijk, door de voorſz. *Staats Maximen* en *Gronden*, zijnde haar Compas, daar op ſy alleen moeten ſien, tegens weer, wind, ſtroom, tempeeſten en alderhande tegenſpoet, 't ſelve ſodaanig heen en weer doen laveeren, dat het ten laatſten behouden mag binnen komen in den gewenſten Haaven, die haar *Oogmerk* en *Intereſt* is; Niet volgende de Les van de ſtraffe en onverſettelijke *Stoici*, die het Schip liever ſouden ſtellen in het grootſte pericul van heel en al te vergaan, als dat ſy een duym-breet uyt den regel-rechten weg, leydende na deſen Haaven, ſouden willen wijken.

Intreſt van Staat boven welke Wetten het is.

Het *Intereſt van Staat* is ſo verre boven alle *Civile*, *Publijke* en *Fundamenteele* wetten, dat het op alle manieren daar tegen kan diſponeeren, als de welvaart van den Staat ſulx maar vereyſt. Want den Staat ſich geenſins na die wetten, maar die wetten haar moeten voegen na den Staat, ſo menigmaal ſulx word vereyſt door de Noot, dewelke is van ſulken kracht, dat ſy een ſaake toelaat, die na de *Civile* en *Fundamenteele Wetten* ongeoorlooft is, naar het gemeene ſpreekwoord: *Noot breckt Wet.*

En om dat de Welvaart van den Staat is het voornaamſte poinct, waar na alle menſchelijke wetten dienen gereguleert te zijn, ſo mag men ook ſelfs wel buyten noot, tegens de *Civile* en *Fundamentele Wetten* beoogen het *Intereſt van Staat*, want, indien de Wetten, gemaakt tot voordeel van den Staat, den ſelven prejudiceeren, ſo komen die Wetten ſelfs te vervallen, en blijven geen Wetten meer.

Aan de Obſervantie van de Staats Maximen dependeert de Welvaart van den Staat.

Dewijl nu dan de Welvaart van een Land dependeert voornamentlijk aan een goede obſervantie van de *Staats Maximen*, ſo is voor allen dingen hoognodig, dat een Prins niet in 't werk ſtelle, dan met goet beleyt van geſonde en wijſſelijke reeden, op dat hy daar door, als

in een Spiegel, de groove misslagen van anderen siende, sich by alle voorvallen weete te wachten. Maar om dat sulx van alle eeuwen tot onse tijd toe, seer weynig is betracht en naargekomen, en de wereld altijd met weynig wijsheyt is gegouverneert, volgens den bekenden spreuk:

dat weynig betracht werd,

Dei providentia & hominum stultitia gubernant mundum.

Dat is:

Gods wijs bestier, en 's menschen Mal
Regeeren t'samen 's werelds Al.

So zijn daar door alle Heerschappyen en Regeeringen, so meenig'er ook is, niet eens, maar meermaalen sodaanig van haaren voorgaanden Staat verwisselt, en haar selfs so ongelijk geworden, dat indien sy insagen den Spiegel van de oude Historien, sy haar selfs in geenen deele meer souden kennen. 'T welk seker Heydensch Philosooph seyt te geschieden door de Gooden, welker voornaamste werk soude zijn, het eene te verheffen, en het ander te onderdrukken. Waar zijn nu te vinden *Babylon* en *Ninive* elk van 3. dag-reysen groot? Waar is de Heerschappye van den rijkSten en machtigSten Koning *Salomo*, wiens gelijken noyt voor of na hem is geweest? Waar is den wonderbaarlijken *Scepter van Juda?* Waar is den grooten Rijkdom van *Tirus* en *Sidon?* Waar is het hoogmoedige *Carthago* met sijne vijf-hondert Oorlog-scheepen? Waar is de wonder-groote Macht van de *Vier Monarchien* en voornamentlijk van *Romen*, welkers inwoonders dorsten glorieeren, als of haare Stad onveranderlijk en eewig was? Waar is een Staat gebleeven, als hy was voorheen? Dese geduyrige veranderingen blijken genoeg by de versen van *Ovidius* x v. *Metamorph.* als hy seyt:

warom ook alle Staaten de veranderinge onderworpen zijn,

Exemplen daar van,

Sic omnia verti
Cernimus, atque alias assumere robora gentes,
Concidere has: Sic magna fuit censuque virisque,
Perque decem potuit tantum dare sanguinis annos,
Nunc humilis veteres tantum modo Troja ruinas,
Et pro divitiis tumulos ostendit avorum.
Clara fuit Spartæ, magnæ viguere Mycenæ,
Nec non & Cecropis, nec non Amphionis arces.
Vile solum Spartæ est: Altæ cecidere Mycenæ.

Oedipo-

Oedipodioniæ quid ſunt niſi nomina Thebæ?
Quin Pandioniæ reſtant niſi nomen Athenæ?

Dat is:

Dus keert en draayt het al, daar ſiet men Volkren klimmen,
Hier daalen: Trojen hoog gereſen uyt ſijn kimmen,
En geld-en held rijk heeft tien jaaren ſo veel bloets
Geſtort; Maar puy en aſch is nu ſijn zeegen-koets.
Der Vadren ſlechte tombe is nu voor al ſijn ſchatten.
Vermaart was Sparten, dat geen eeuw kan omvatten;
Mycene, Thebe en Athene door haar macht:
Waar is nu Sparte? Waar Mycenens trots en pracht?
Wat liet voor Theben en Athenen na den Roover?
Van beyden bleeven niet als bloote namen over.

Alle die Rijken en Staaten hebben betoont, dat (*wegens de voorgemelde menſchelijke ſotheyt*) noch Macht, noch Sterkte beletten de Veranderingen, met dewelke alle wereldſe dingen ſwanger gaan; dat alle Rijken en Landen hebben gelijk als een geſetten tijd en fleur; dat veele in haar begin ofte kindſe jaaren ſmooren, ſeer weynige in geduyrige voorſpoet de hondert jaaren bereyken, dewelke van veelen geſtelt werden, als het volkomen ouderdom van Rijken en Landen, 't welk geen van allen ſoude voorſpoedig overleven; Hoewel men het tegendeel, behalven andere, ſiet in het wonder groote en machtige *Keyſer-Rijk der Turken*, 't welk niet door fataliteyt, gelijk ſommige willen, maar door ſijne ſtrenge Politijke en Militaire Maximen en Gronden, ſo in *Religie* als *Politie* ſijn Climateriſch jaar niet alleen ruym twee maalen in continueelen voorſpoet heeft gepaſſeert en overleeft, maar noch ſchijnt in die fleur te ſullen continueeren, en ſonder ophouden meer en meer toe nemen, tot ſchrik van alle ſijne nabuyren.

weynige Staaten bereyken hondert jaar in voorſpoet

Contrary Exempel in Turkyen.

Even op die wijſe hebben de *Staaten van Holland* by ſeker Placáat in dato den 16. *Octob:* 1587. verklaart, *dat binnen de tijd van* 800. *jaaren, in dewelke de Graaven met de Staaten deſe Landen hebben geregeert, den Staat der Landen van Holland en Zeeland is geweeſt onveranderlijk, en ſo geduyrig, als eenigen Staat ter Wereld ſoude mogen weſen, en in die tijd noyt met den ſwaarde is geconqueſteert, ofte t'ondergebracht geweeſt*, noch by Uytheemſe, noch by Inlandſe Oorlogen, 't welk wy niet en weten, of van eenige andere Rijken (ten ware van de *Republijke van Venetien*) tegenwoordig ſoude mogen worden geſeyt, *ſonder*

In Holland

en Venetien.

„ *der dat men hier van eenige andere reeden ſoude konnen geven, dan dat*
„ *altijd goede Eendracht, Liefde en Verſtant is geweeſt tuſſchen den Prin-*
„ *cen en Staaten van den ſelven Lande.* 'T welk is het eerſte en voor-
„ naamſte poinct van haar Intereſt.

Vrankrijk dient tot een voorbeeld van geſtadige veranderinge.

Maar om nu eens te ſien een voorbeeld van die geſtaadige veranderinge van Rijken en Landen, ſullen wy in 't kort ophaalen de geduyrige verwiſſelingen, op- en ondergang van het groote en machtige Koninkrijk *Vrankrijk*, die het van ſijn begin tot in onſe Eeuwe onophoudelijk is onderworpen geweeſt, hoewel de Franſe geen Veranderinge in haar Rijk willen erkennen, maar glorieeren 't ſelve van begin aan tot nu toe, ſonder exempel, onveranderlijk geweeſt te zijn.

Het begin en oorſpronk van de eerſte Inwoonders van Vrankrijk.

Het begin en oorſpronk van de eerſte Inwoonders van Vrankrijk is door de Vereeuwde tijd ſo min bekent, en ſo ſeer verduyſtert, dat men niet ſekers daar van kan poſeeren; En watter door verſcheyde Autheuren van word verhaalt, ſchijnt meer een fabul als de waarheyt. Dit alleen word van de meeſte geglooft, dat *Askenaz* een Soon van *Gomer*, wiens Vader *Japhet*, en Groot-Vader *Noach* was, na de *Babyloniſche verwerringe*, in de verſtroijnge der Volkeren, met de ſijne is gekomen in *Europa*, zijnde ſijn Groot-Vader *Japhets* erfdeel, en heeft aldaar bevolkt *Thracien*, *Macedonien*, *Griekenland*, en vervolgens door de vermeerderinge van het menſchelijke geſlacht *Duytsland*, *Gullien*, *Spanjen* en *Engeland*, alwaar die Volkeren over al eene en deſelve ſpraak gebruykten, en naderhand van de Grieken met een gemeenen naam *Kelten*, en van de Hebreën, de *Kinderen van Askenaz* genaamt wierden. Maar met wat naam het Volk, dat het Land bewoonde, 't welk tuſſchen de *Pirenëen* en den *Rijn* gelegen is, en nu *Vrankrijk* wort genoemt, van andere Volkeren wierde onderſcheyden, is door de vereeuwde tijd verburgen: Alleen dit is uyt de oude Hiſtorien bekent, dat onder de Regeeringe van *Tarquinius Priſcus* Roomſche Koning, ontrent 600. jaaren voor de Menſchwerdinge *Chriſti*, het woord *Gallia* is voortgekomen van de Inwoonders, die toen den naam voerden van *Gaulen* ofte *Gallen*, dewelke naderhand van de *Franken* zijn geſubjugeert.

En van deſe tegenwoordige, als ook van haaren Naam.

Maar waar de hedendaagſe Franſe en haaren Naam van daan komen zijn *Tritemius*, *Hunibaldus* en andere, die haar navolgen, van meenige, als oſſy af komſtig waren van eenen *Francus* of *Francion* een ſoon van *Hector*, die een Soon van *Priamus* was, *Priamus* wederom een Soon van *Laomedon*, wiens Vader *Ilus* en Groot-Vader *Tros* was eerſte ſtichter en fundateur van dat vermaarde *Trojen*; Waarom men

eenige

eenige van de tegenwoordige Franſe in haare Afkomſt-boeken ſiet uyt de Lendenen van *Priamus* en *Hector* met een langen keeten neder-daalen; Doch om wat ſekerder te gaan, ſullen wy ons begin maken van die tijd, waar van ons de Hiſtorien met meerder waarheyt verſeekeren.

Na dat de *Romeynen* door haaren Veld-Overſten *Julius Cæſar* geheel *Gallien* in de tijd van negen jaaren hadden verovert, en door veele andere groote overwinningen ſeer voorſpoedigh waren geſteygert tot in haaren hoogſten top, en daar door verkreegen de *Vierde en Machtigſte Monarchie*; So is die naderhand door veranderinge in de Regeeringe en verſuym van haar waare *Intereſt* ſo ſeer wederom vervallen en gedeclineert, (volgens den ſpreuk der Politijken; Dat de hoogſte volmaaktheyt van een Staat is een onfeylbaar teeken van ſijne aanſtaande ruine en ondergang, *Summiſque negatum ſtare diu*) dat ontrent het jaar 400. na de geboorte Chriſti, ten tijde van de Regeeringe van Keyſer *Honorius*, een gedeelte van de *Gotten*, uyt *Spanjen* en *Italien*, welke Landen ſy alree verovert hadden, in *Gallien* hebben ingenomen de Provincien van *Narbonne* en *Languedok* (quaſi *Langue de Goth*) En de *Bourgondions*, of om beeter te ſeggen *Burg-woonders*, ook eenige andere Provincien van *Gallien*, alwaer ſy een Koninkrijk oprechten, dat ſy na haaren naam *Bourgondien* noemden. En wat van *Gallien* noch overig bleef, is geoccupeert door eenige Duytſche Volkeren, wonende tuſſchen den *Rijn* en *Elf*, als ſy *Quintilium Varum* Roomſchen Veld-Overſten, door haare onderlinge conſpiratie en t'ſamen ſweeringen geſlagen, en door die victorie haar van 't jok der Roomſche Monarchie ontlaſt, en haare voorige vryheyt wederom bevochten hadden, waar door ſy den naam van *Franken*, dat is, *vrye Luyden* hebben aangenomen.

De Franken verkielen haar een Koning Marcomirus, daar na Pharamond onder wien de *Lex Salica* ſoude gemaakt zijn, die haren naam ſoude hebben van de *Salii*.

Deſe *Franken* hebben haar in den jaare 418. verkooren eenen Koning, genaamt *Marcomirus*, den welken binnen het jaar overlijdende volgden *Pharamond* dat is *Waar-mond*, of *Fraay-mond*, onder den welken ſy met alle macht den *Rijn* meer en meer naderden. Ten tijde van deſen *Pharamond* word geſeyt, hoewel geheel onſeeker, dat het *Saliſche Land-Recht*, of de *Lex Salica* ſoude beſchreeven zijn, 't welk ſijnen naam ſoude voeren van de *Salijs*, ſeeker voornaam Volk der *Franken*, 't welk woonde by een Revier genaamt *Sala* of *Iſala*, nu *Yſſul*, daar men nu noch vind *Trans-Iſalania* of *Over-Yſſul* en *Salland*.

Na dat deſen *Pharamond* was overleden, is hem geſuccedeert ſijn Soon Clodius Comatus

Soon *Clodius Comatus*, dat is, *Langhayr* (om dat in die tijd alle de *Franken* lang hayr en lange baarden droegen, tot een teeken van haaren Edeldom en Vryheyt, om welke reeden sy ook alle Volkeren, die sy overwonnen, dwongen haar hayr en baarden af te scheeren) dewelke sijne Koninklijke residentie hield tot *Duysberg aan den Rijn* in het *Land van Cleef*, tusschen de *Anger* en de *Roer* gelegen, hoe wel sommige verleyt zijnde door de gelijkheyt van den naam, t' onrecht gevoelen, dat het *Doesborg aan den Yssul* in de *Graafschap Zutphen* soude geweest zijn. Van *Duysberg* voer hy over den *Rijn*, en invadeerde de *Nederlanden*, die men nu de *Spaansse* noemt, in den welken hy den Romeynen ontweldigde *Camerijk*, *Atrecht ofte Arras*, *Braband*, *Luykerland* en watter overig was tot den *Soom* toe. Maar hy wierde daar door *Aetius* en *Majoranus* Roomsche Krijgs-Oversten so dapper onthaalt, dat hy gedwongen wierd hem weder over den *Rijn*, na sijn voorige woonplaats te begeven, alwaar hy in 't jaar 450. quam te overlijden, nalatende tot sijnen Nasaat *Meroveus* van den welken het eerste Koninglijke *Geslacht der Merovingen* sijnen oorsprong rekende, dat 300. jaar de *Franken* in *Gallien* heeft geregeert.

residéerde tot *Duysberg aan den Rijn*

invadeert Neerland,

en word te rug gedreeven door de Romeynen.

Meroveus

Desen *Merovens* is met sijne *Franken* gescheept over den *Rijn*, en heeft aldaar verovert *Keulen*, *Doornijk*, *Camerijk*, *Reims*, *Soissons*, *Orleans*, en noch een groot gedeelte van *Gallia*, waar in hy hem nedersette by de Revier *Axona*, alwaar sy spreekende Duyts, en de Inwoonders van *Gallien* gebruykende een gecorrumpeerde Romeynse, of Latijnsche Taal, door haare t'samen menginge en by een woninge hebben gesmeet de Fransche Taal.

scheept over den Rijn

en geeft occasie tot het Formeeren van de Franse spraak.

Naderhand hebben dese *Franken* onder de Regeeringe van *Clodoveus* niet alleen geheel *Gallien* den *Romeynen*, *Gotten* en *Bourgondions* ontweldigt, maar daar en boven noch overwonnen de *Allemannen* by *Sulpich*, (al: *Tobiacum*) en verovert al watter leyt van de *Alpes* en *Pireneën*, tot aan den Rijn en Zee. Onder desen *Clodoveus* hebben haar seer veele van dese *Duytsche Franken* uyt *Gallien* over den *Rijn* en *Main* begeven in het verlaten en ontvolkte Land der *Allemannen* tussen de *Mayn*, *Regnits*, *Pegnits*, *Altmuel*, de *Tauber* en *Donauw*, en dat van haaren naam *Frankenland* genoemt, alwaar noch een van de *Tien Circuls* des Rijx, onder den naam van den *Frankischen Kreits*, word gerepresenteert.

Clodoveus

Duytsche Franken komen in Frankenland.

Clodoveus eerste Christen Koning,

Desen *Clodoveus* heeft het eerste onder de Koningen het Christen-Gelooft aangenomen, waar van dese jegenwoordige Koningen van

Vrank-

Vrankrijk haar den *Titul van Alder-Chriſtlijkſte* en *Eerſt-gebooren Soonen van de Kerk* nu noch toeeygenen; hy heeft mede het oude Franſe Waapen, zijnde *dry ſwarte padden in een gout veld*, verandert in *dry goude Lelien, in een blauw veld.*

verandert het oude Franſe Waapen

Als hy in den jaare 514. quam te overlijden, wierde dat groote Rijk verdeelt onder ſijne vier ſoonen, *Childebert*, *Clotharius*, *Glodonur* en *Diederich*, van dewelke de Eerſte regeerde tot *Paris* met den naam van *Koning van Vrankrijk*; De Tweede verkreeg het Rijk *Belgium*, waar van de reſidentie plaats was tot *Soiſſons*; De Derde regeerde tot *Orleans*; De Vierde beſat het Rijk *Auſtraſia* ſorteerende onder haare Hooft-plaats *Mets*. Maar alſo dry van die ſoonen, ſonder manlijk oyr na te laten, quamen te overlijden, ſo heeft *Clotharius* Koning tot *Soiſſons* het heele Rijk der Franken in den jaare 558. na veele verwoeſtingen, onder ſijne gehoorſaamheyt wederom vereenigt.

Het Rijk word verdeelt in vieren

Clotharius alleen Koning,

Na dat deſen *Clotharius* in den jaare 564. overlijdende naliet vier ſoonen, ſo is het ſelve Rijk voor de tweede maal wederom verdeelt, tot dat *Clotharius de* II. na de dood van ſijne dry broeders, in den jaare 568. het geheele verdeelde Gebiet der Franken onder hem alleen bracht, na welken tijd dit Rijk noch verſcheyden maal is verdeelt en geſcheurt in *Francia*, *Auſtraſia &c:* tot dat eyndelijk A°. 614. wierden ingevoert de *Groote Hof-Meeſters*, dewelke metter tijd aan haar kreegen de geheele Koninklijke macht, behalven den Titul en de Kroon; Want in haare macht was Oorlog en Vreede te maken, en wien van de volgende Koningen van die tijd af regeerde tot *Pipin* toe, hadde meer den naam, als de macht van Koning. De Koningen vertoonden haar toen eens in 't jaar op Paasdag aan het Volk, met een langen baart en geel gekrult hayr, ſittende op een boeren-wagen, Die van vier oſſen wierde voortgetrocken, dewelke omhangen en opgepronkt waren met blom-kranſſen; Dit is oorſake geweeſt van den ondergang van het eerſte Koninklijke Geſlagt van *Meroveus*, want de Koningen, om dat ſy alle gewichtige affaires lieten verhandelen door de voornoemde Hof-Meeſters, als eerſte Miniſters van Staat, en ſelfs de Regeeringe heel verwaarloosden, raakten ſy by het Volk in kleynachtinge, tot dat *Pipin* Soon van *Carolus Martellus*, die ook mede *Groot Hof-Meeſter* was, Koning Childebert in een Klooſter ſluytende, de Koninklijke macht aan hem bracht.

na wien het Rijk weder in vieren word vetdeelt.

Macht der Groote Hof-Meeſters

Deſen *Carolus Martellus* was de ſtrydbaarſte Held, die oyt Vrankrijk hadde geſien, want hy de *Saxen* en *Weſt-Gotten* triumphante

Carolus Martellus een ſtrijdbaren Held.

phantelijk heeft overwonnen, en van de *Saracenen*, die *Vrankrijk* invadeerden, in een Veld-slag ter neder gemaakt over de 300. duysent, en de resteerende over de *Pireneën* weder doen retireeren in *Spanjen*.

Hy was ook so genereus, dat hy *refuseerden* te accepteeren den Titul van Koning, die hem wierde geoffereert, seggende, dat hy liever Heer over den Koning, als Koning selver wilde zijn.

Pipin word Koning.

Pipinus bygenaamt *de Korte* soon van den voornoemden *Carolus Martellus*, is sijn Vader in 't Hof-Meester-Ampt, en in 't gesag over de Koningen gevolgt, en heeft eyndelijck, door hulp en toedoen van *Paus Zacharias*, het Rijk alleen gekreegen, en 't selve overgebracht tot het tweede Geslacht der Koningen van Vrankrijk, 't welke genoemt word *Familia Carolinga*, of het *Geslacht van Carel*, soon van *Pipin*, bygenaamt *de Groote*, om dat hy boven andere Koningen heeft getriumpheert over alle sijne Vyanden; Want hy heeft eerst den *Lombarden* (ofte Lang-baarden) hun Koningrijk ontweldigt, de Saxen 33. jaaren beoorlogt, en eyndelijck overheert, 't welk noyt eenig Koning voor hem heeft konnen doen; want de Saxen, dewelke nu die van den *Neder-saxischen* en *West-phaalschen Circul* werden genoemt, waren seer hard-nekkig, om het Christen-Geloof aan te nemen, tot dat eyndelijk haaren Koning *Witekind* Christum belijdende, en door *Carolus Magnus* overwonnen zijnde, van hem is gecontinueert in de Regeeringe van *Saxen* en *West-phaalen*.

Carel de Groote wint veele Landen.

Naderhand heeft desen *Carolus Magnus* de *Britten*, *Deenen en Noormannen* in *Vrankrijk* overwonnen, *Duytsland*, *Italien* en een groot gedeelte van *Spanjen* sich onderdaanig gemaakt, waarom hy niet alleen wierde gevreest en ontsien van alle Koningen van *Europa*, maar oock selfs door Ambassadeurs van de *Persianen* en *Abissinen* begroet, en met Kostelijke geschenken vereert. Om welke reeden ook die van het *Ooston*, *Asia* en *Africa* alle die na het *Westen* wonen, *Franken* noemden, dat tot desen huydigen dag by haar noch in gewoonte is.

Na dat hy sulken grooten heerschappye hem hadde verworven, als noyt eenig Fransche Koning voor of naar hem heeft gehad, so heeft hy wederom opgerecht het *Roomsche Keyser-rijk in 't Westen*, 't welk van het jaar 475. tot het jaar 800. sonder *Keyser* was geregeert geweest.

Word Roomsche Keyser.

Want in het jaar 800. op Kersdag is hy binnen *Romen*, door *Paus Leo de* III. gekroont en genoemt *Keyser*, met toejeuginge van 't Room-

't Roomsche Volk: *Carolo Augusto à Deo Coronato diu felici, vita, salus & victoria.*

Desen *Grooten Carel* hadde sijne Ordinaire Residentie binnen *Aaken*, alwaar hy in den jaare 814. overleed, na dat hy het Koninkrijk der *Franken* hadde gebracht tot de hoogste macht en ontsaggelijkheyt. Maar kort na hem wierd 't selve Rijk by succession onder verscheyde Hoofden verdeelt, 't welk oorsaak was, dat door onderlinge twisten het selve Rijk by na geheel te gronde ging. Want sijn Soon *Lodewijk de* I. toegenaamt de Godtvruchtige wierd van sijn eygen soon *Lotharius* den Scepter ontweldigt, en als een Munnik geschooren zijnde, in een Klooster gesteeken, waar uyt hy een jaar daar na, door hulp en toedoen van eenige Voornaamste en Grootste in *Duytsland*, en *Vrankrijk*, wierde herstelt in sijne voorige Majesteyt. Maar om dat hy, by sijn leven, sijn Rijk seer ongelijk hadde verdeelt onder sijne 3. soonen, en den Outsten, genaamt *Lotharius* toegeleyt het grootste en beste gedeelte, bestaande in *Italien* en *Austrasien*, met den naam en digniteyt van Keyser, *Lodewijk* Duytsland, en *Carel* het resteerende, zijnde het grooste gedeelte van *Vrankrijk*, so hebben dese twee laaste, aangeprikkelt zijnde door de Staat-sucht van *Lotharius* daar tegens haare krachten t' samen gespannen, en hem door een vreeselijken Oorlog gedwongen, haar Vaders naagelaaten Rijk op 't nieuws, en met gelijker portien te verdeelen.

en sterft.

Lodewijk de I. raakt van den Troon in een Kloosier.

Vrankrijk word weder in dryen verdeelt

Van die tijd af is der Franken Heerschappye so lang gesmaldeelt gebleeven, tot dat eyndelijk Koning *Carel de* III. genaamt de *Dikke* alle dese verdeelde Rijken en Landen wederom heeft vereenigt, die de eerste na *Carel de Groote* wederom Roomsche Keyser wierd, en hem *Duytsland*, *Italien* en *Vrankrijk* onderdanig maakte. Hy raakten echter eyndelijk in sulken haat, dat de Stenden en voornaamste van 't Rijk hem niet alleen van 't Keyserrijk priveerden, maar ook na dry daagen vastens souden van honger hebben laaten vergaan, indien den *Bisschop van Ments* hem niet met eenig onderhout van sijne taafel hadde versorgt.

Carel de III. bygenaamt de Dikke.

Maar soo ras was hy niet overleeden, of het Fransche Rijk wierde wederom gescheurt en verdeelt in ses deelen, en daar door in macht so vermindert en afgeslooft, dat het scheen sijn tijd uytgeleeft te hebben. *Duytsland*, en het *Keyserrijk* wierd in 't jaar 912. van het Fransche Rijk wederom gesepareert, en, na dat de linie van *Carel de Groote* met de dood van *Lodewijk de seste* in *Duytsland* was uytgesturven, daar over tot Keyser gestelt *Conradus de* I. *Hertog uyt Frankenland.*

Vrankrijk word weder in sessen verdeelt

Om deſe tijd wierd van de Rijk-ſtenden mede gereſolveert, dat in het toekomende niemand ſoude mogen *Keyſer* werden, als die in *Duytſland* gebooren en opgevoet was; Hier mede ſlooten de *Duytſchen* de *Italianen*, uyt *Duytſche* in *Gaulen* verbaſterde *Franſche*, en andere Natien uyt het Beſtier des *Keyſerrijks*, en hebben het ſelve ook ſo achtervolgt, datter ſedert die tijd tot nu toe, geen vreemde meer tot de Keyſerlijke Digniteyt zijn geavanceert, als dry, namentlijk *Alphonſus de* X. Koning van *Caſtilien*, *Richard* Hertog van *Cornawan*, broeder van *Hendrik de* III. Koning van *Engeland*, en *Eduard de* III. Koning van *Engeland*, dewelke echter in tijds en na behooren niet compareerende daar van bleeven gefruſtreert.

Maar hoe de *Franſche Koningen* haar hier tegen hebben geoppoſeert, ſullen wy ſien in het vervolg.

Vrankrijk weder in dryen verdeelt.

Hier uyt is af te neemen, hoe dat na de dood van *Carel de Groote*, ſo lang ſijn Geſlagt heeft geregeert, *Vrankrijk* is geweeſt in de elendigſte en erbarmlijkſte ſtaat van de werelt, want de 3. ſoonen van *Lodewijk de* I. hebben om de verdeelinge en regeeringe van het Rijk, onder malkanderen ſulke bloedige ende affchrickelijke oorlogen gevoert, datter in eene Veld-ſlag in de tijd van vyf uuren ſneevelden alleen van de Franſche en Duytſche Eedelen over de hondert duyſent, ſo dat *Vrankrijk* daar door onmachtig wierde ſijn onderhebbende Landen te beſchermen, veel min, om die noch te vermeeren, waar door aangelokt wierden diverſe Natien, voornamentlijk de *Noormannen*, en *Slavoniers*, dat ſy byna alle jaaren het heele Land afliepen, en jammerlijk plaagden met maſſacreeren, rooven en branden; en de binnenlandſe oneenigheeden en oorloogen (die ten meeſten tijd *Vrankrijk* hebben kleyn en onder de voeten gehouden) bedurven voort, watter noch overig was. So dat *Vrankrijk* noyt weder heeft weeten te bekomen ſijn voorgaande luyſter, die het hadde ten tijde van *Carel de Groote*.

En blijven in eene Veld-ſlag over 100000. Eedelen.

Carel de Eenvoudige

De laatſte van 't Geſlacht van *Carel de Groote* zijn geweeſt *Carel de Eenvoudige Hertog van Lotharingen*, en ſijn ſoon *Otto*, dewelke, om dat ſy *Lotharingen* hadden ontfangen van den *Keyſer*, by den *Franſchen* weynig bemint, ja eenigſins ſuſpect waren, by welke occaſie *Hugo de Groote* (van dewelke *Thuanus* en *Strada* ſeggen, de *Hugenothen* eerſt genoemt zijn, met welken naam de *Franſche* noch eenige eeuwen daar na haare kinderen ſchrikten, en een ander yets quaats toewenſten, even al eens, gelijk ſommige noch gebruyken het woord *Druſus*, zijnde een naam van een *Roomſche Veld-Overſte*, dewelke

de

de Duysche ontrent den *Tssul* en *Neder-Rijn* tyranniseerende oorsaak was van den noch bekenden vloek: *Dat jou de Droes haal*) en sijn Soon *Hugo Capet*, die (gelijk vooren verhaalt is) oorspronkelijk waren uyt het Geslacht van *Wittekind Hertog van Saxen*, en besaten het *Graafschap van Parijs*, waar door sy hadden bykans het selve ontsag en macht, dat oyt de *Groote Princelijke huysen* by de regeeringe van 't eerste Koninglijk geslagt van *Meroving* hebben gehat, haar hebben in twee rampsaalige Veld-slaagen overwonnen, en geweldelijk verstooten uyt de possessie van 't Rijk, daar in sich *Hugo Capet* sette in 't jaar 987. met gemeene toestemminge van alle de Grooten in *Vrankrijk*.

De Hertogen van Lotharingen pretendeeren de Fransche Kroon.

En daarom pretendeeren de *Hertogen van Lotharingen*, dat sy hedensdaags noch zijn wettige successeurs van *Carel de Groote*, en de rechte erfgenaamen van de Fransche Kroone. Daar en tegen hebben sy sedert de Fransche Koningen, om dat die uyt het derde geslacht waren, namentlijk van *Capet*, voor onwettige besitters en Usurpateurs gehouden, waar uyt desen noch regeerenden *Louis de* XIV. mede een is.

Over dese questie zijn onder *Hendrik de* III. geduyrende de *Heylige Ligue*, en de groote macht en aansien van den *Hertog van Guise* verscheyde boeken in 't licht gegeven, en na menschelijk oordeel, is niets meer oorsaak geweest van deselve *Ligue* ter eenre, en *Factie der Hugenothen* ter anderen zijde, als alleen, dat de volgende *Koningen* de oude pretensien van *Carels Geslachte* wilden dempen.

Dit derde en laatste *Geslagt* van *Capet* heeft by successie in de neergaande linie gecontinueert van 't jaar 987. tot het jaar 1328. als wanneer *Carel de* IV, genaamt de *Schoone*, komende te overlijden, sonder wettig manlijk Oyr na te laaten, hem in de Regeeringe, tegens wil van veele, gevolgt is *Philips van Valoys*, (soon van *Carel Graaf van Valoys*,) zijnde van 's Vaders sijde rechte Neef van *Carel de* IV. En dat volgens de eerste fundamenteele Wet *Salica* genoemt, dewelke, so de Fransche seggen, alle uytlandige, en ook die uyt vrouwelijke linie komen en by gevolge ook *Eduard de* III. *Koning in Engeland*, met alle sijne nakomelingen, eens voor al, van de successie van het *Fransche Rijk* uytsloot, om dat hy was eensoon van de suster van *Carel de* IV, ende daar door naaste erfgenaam van de *Fransche Kroon*.

Philips van Valois word Koning.

Dese *Linie van Valoys* heeft opgehouden met de Moort, die door een Dominicaner Munnik in 't jaar 1589. wierde bedreeven aan *Hendrik de* III. *Koning van Poolen en Vrankrijk*, van wien, naar veele oneenigheeden de Fransche Kroon is gekomen op *Hendrik de* IV.

zijnde een uyt het geslacht van *Bourbon*, wiens soons soon *Louis de* XIV. heden noch regeert.

Capet, die listig en ervaaren was in 't stuk van Regeeringe, heeft in 't begin van sijne heerschappye alle van kant geholpen, die hem eenigsins suspect scheenen; En om dat hy voorsag, dat het Rijk naar sijn dood, door groote oneenigheyt heel in de werr soude raaken, ten zy een seker successeur van 't Rijk en Kroon, by sijn leven wierde vast gestelt; So heeft hy sijn soon *Robbert* A°. 988. door *Gilbert Aartz. Bisschop van Reyms*, tot *Orleans* laten kroonen tot *Koning van Vrankrijk*, dewelke in 't jaar 997. sijn Vader succedeerende, 34. jaaren gelukkig heeft geregeert.

Robbert word gekroont.

Lodewijk de IX. oorlogt ongelukkig.

Naa de gelukkige Regeeringe van desen *Robbert*, heeft geen Koning ongelukkiger geoorloogt, als *Lodewijk de* IX. dewelke uyt aanpooringe van den *Paus*, met sijne broeders en veele Eedelen naa *'t Heylige Land* gevaren zijnde, om 't selve te recupereeren, door

word gevangen,

den *Sultan van Egypten* is gevangen, en niet eerder losgelaten, voor dat hy, wedergeevende al wat hy alrede genomen hadde, noch betaalde een groote somme gelds tot sijn rançoen. Hier door wierd hy niet afgeschrikt, maar meerder aangemoedigt, om voor de tweedemaal na *Africa* over te steeken, en *Tunis* te beleegeren, daar voor hy

en sterft.

in 't jaar 1270. overleet. In dese belegeringe wierd sijn soon *Philips de* III, na sijn Vaders dood, gekroont tot Koning. Hy van voor de Stad opgebrooken zijnde, met sijn Leger, verloor op Zee door storm 18. scheepen met 4000. mannen.

Naderhand hebben de inlandse Oorlogen, als voorheenen, gecontinueert, en *Vrankrijk* seer belet in sijne vergrootinge en aanwas, doch *Philips van Valoys* bracht noch aan 't Rijk het *Prinsdom Dauphiné*. Want *Humbert Prins van Dauphiné* hadde eenen soon genaamt *Dauphin*, dien hy seer beminde; Maar also die subijt quam te overlijden, wierd de Vader daar door bewoogen het *Prinsdom Dauphiné* aan *Philips van Valoys* over te geven onder conditie, dat de eerst gebooren Soonen van de Franse Koningen, souden voeren den titul van *Dauphin*, om daar door de geheugenis van sijn soon te æternisseeren. Hier van heeft dit Prinsdom ontfangen den naam van *Dauphiné*.

Oorlog tusschen de Franse en Engelsche.

Onder desen *Philips van Valoys* zijn seer heevige Oorlogen ontstaan tusschen de *Fransche* en *Engelsche*, dewelcke te vooren al langen tijd waren geprepareert, maar toen eerst recht uytgeborsten; want als de *Noormannen* onder *Willem den Conquesteur* in 't jaar 1069. *Engeland* door haare wapenen hadden overwonnen, hebben

ben de *Franſche Koningen* de macht van de *Noormannen* beginnen te vreeſen, te meer, om dat ſy in *Vrankrijk* dat groote *Hertogdom van Normandien* beſaten, 't welk van haar noch den naam voert.

En nademaal het een gemeen menſchelijk gebrek is, dat de eene de ander misgunt ſijn Fortuyn en welvaart; So is *Philips de* I. *Koning van Vrankrijk* daar door bewoogen, om tegens haar te maaken een begin van een Oorlog, die tuſſchen *Lodewijk de Dikke*, en *Hendrik de* I. *Koning van Engeland*, door het ſchaak-ſpeel uyt een vonkjen is ontſteeken tot een groote oorloogs-vlam, dewelke meer en meer wierde opgeſtookt door de onverſoenlijke antipathie, en natuyrlijke tegenſtrijd, die tuſſchen de *Franſche* en *Engelſche* ſodaanig was, dat de *Engelſche*, dewelke haar ſeer oeffenden, om den boog wel te hanteeren, voor een doelwit, waar na ſy haare pijlen ſchooten, pleegen te ſchilderen een man, op ſijn Franſch gekleet, waar na ſy haare kinderen leerden mikken, haar vermaanende met deſe woorden: *Leert den Fransman treffen.* Deſen haat is van de Ouders op haare Kinderen geduyrig tot op deſe tijd, als by erfſeniſſe voortgeplant, en heeft altijd belet een oprechte en ſinceere vriendſchap tuſſchen haar beyde, want alhoewel beyderſijdſe Koningen wel opgerecht hebben onderlinge en nauwe Alliantien, (maar noyt ſoo nauw en wel-gemeynt, als nu tuſſchen *Louis de* XIV. en *Carel Stuart de* II.) ſo behout evenwel de wederſijdſe Natie daar door haar oude natuyr, gelijck wy dagelijks noch beſpeuren.

Antipathie tuſſchen deſelve.

Sedert hebben de *Franſche* en *Engelſche* wel 500. achter een volgende jaren geleeft of in openbaaren Oorlog, of geveynſde Vreede, tot ongeloofelijken nadeel van *Vrankrijk*, om dat de *Engelſche*, die *Normandien* en *Gaſcogne* in hadden, *Vrankrijk* licht konden invadeeren, en van alle kanten quellen, daar de *Franſche* niet licht een voet in *Engeland* konden krijgen, ten zy door hulp van de *Schotten.*

Deſen onderlingen haat heeft noch meer toegenomen onder *Lodewijk de* VII. als ſijn vrouw *Eleonora* erfgenaam van *Gaſcogne*, om haar bedreeven overſpeel van hem wierde gerepudieert, en van *Hendrik de* II. *Koning van Engeland* weder ter Vrouwe aangenomen; Door welk huwelijk, behalven *Normandien* en het *Hertogdom Anjou*, *Engeland* weder verkreeg *Gaſcogne.*

Gelijk als de wereld geen twee ſonnen, en de *Grijkſe Monarchie* geen twee *Alexanders*, alſo konde *Vrankrijk* geen twee Koningen lijden; waarom de eene de ander ſocht te traverſeeren, en geheel te ruineeren.

Om deſe en andere Oorloogs-vuyren in 't Chriſtenrijk te bluſſen, ſocht de *Paus* de Chriſten Potentaten optewekken, om met gemeender hand den *Saracenen* het *Beloofde Land* wederom te ontweldigen; Maar daar door zijn de gemoederen van wederſijden meer en meer tegens malkanderen opgehiſt; Want als *Philips de* II. *Franſche*, en *Richard de* I. *Engelſche Koningen* te gelijk in *Palæſtina* waren, zijn ſy om ſonderlinge jalouſie en haat van daar wedergekeert na *Europa*, om aldaar tegens elkanderen te oorlogen. *Richard* wierd in ſijne terugreyſe, door *Leopoldus Hertog van Ooſtenrijk* gevangen genomen, by welke occaſie *Philips* ſonder moeyten wederom verkreeg *Normandien*, en de andere Provincien, die de *Engelſche* in *Vrankrijk* beſaten, en verwoeſte *Engeland* ſeer elendig, voornamentlijk na dat *Richard* was overleden.

Want als *Johannes* ſijn broeders *Richards* ſoon *Arthurus* wettige erfgenaam van *Normandien*, godlooſelijk hadde laten ombrengen, en het vermoorde lichaam in zee werpen, heeft den voornoemden *Philips de* II. hem als ſijn Vaſal, na *Parys* ontboden, om aldaar ſijne boſe daad te verantwoorden; Maar om dat hy in Perſoon niet wilde compareeren, is hy by vonniſſe van alle Provincien verſteeken en effectivelijk daar van gepriveert.

Hier toe hadde *Philips* de ſchoonſte gelegentheyt, om dat geheel *Engeland*, om die tijd, tegens *Johannes* rebelleerde, ja ſo, dat de Engelſche Edelen de *Kroon* en *Scepter* aan *Lodewijk de* VIII. preſenteerden.

Maar dit zijn noch al voorſpeelen geweeſt van een grooter oorlog tuſſchen die beyde Natien, die ontſtaan is in 't jaar 1336. tuſſchen *Philips van Valoys* en *Eduard de* III. uyt oorſaake van de *Lex Salica*, waar van hier vooren gementioneert is; Uyt krachte van dewelke de *Franſche* ſeggen, dat alle uyt-landers inhabil zijn tot haare Kroon. De *Engelſche* negeerden niet alleen, datter ſulken *Lex Salica* was, maar ſeyden daar en boven, indien datter van bleek, die haar in allen gevalle niet konde prejudiceeren; en dat ſy daarom rechtvaardige oorſaake hadden, om die queſtie te decideeren door het ſwaart, dat een Moogender Rechter is, als alle Wetten.

De Franſche worden eerſt voor Sluys geſlagen

Welken Oorlog met verſcheyden ſucceſſen geduyrt heeft omtrent 200. jaaren, binnen welke *Vrankrijk* heeft gehad ſo groote neerlagen, als oyt. *Eduard* nam daar op den titul en wapen van *Vrankrijk* aan, om daar door te lichter de *Vlamingen* aan ſijn zijde te trekken, hy won een ſlagh te water voor *Sluys in Vlanderen*, de grootſte (ſoo den

Engel-

Engelſchen ſchrijver *Spreed* ſeyt) die ſijne Lands-luyden oyt ter Zee bevochten hebben; Want de *Franſche* waren wel 400. ſcheepen ſterck, en de *Engelſche* wel 300. De helft van de *Franſe* ſcheepen wierden genomen of ſonken, ende daar wierden wel 30000. man van deſelve ſo verſlagen als gevangen. Daar op volgden noch een grooter neerlaag van de Franſche in *Picardien*, waar ſy na verlies van 30000. Man van deſelve ſo verſlagen als gevangen. Daar op volgden noch een grooter Neerlaag van de Franſche in *Picardien*, waar ſy naa verlies van 30000. Man mede quyt raakten een gedeelte van *Vrankrijk* en de Stad *Cales*, die de *Engelſche* ontrent 230. jaaren daar na noch hebben beſeeten.

Dit was noch al te verſetten geweeſt, indien de Franſche niet een grooter en ſchandelijcker neerlaag hadden bekomen in *Poictou*; want als haaren *Koning Jan* met 60000. man wilde *Eduard Prins van Walles* op 't lijf vallen, die maar 8000. man by een hadde, ſo hebben de *Engelſche* gebeeden, dat de *Franſche* haar ongemoleſteert wilden laten vertrekken, ſy ſouden haar daar tegen weder inruymen al wat ſy van haar beſaaten; Maar om dat de *Franſche* dat weygerden, en het *Engelſche* Leger voort wilden deſtrueeren, hebben de Engelſche door deſperaatheyt uyt de noot een deugt makende, den geheelen nacht haar leger-plaats ſo gefortificeert, dat ſy niet alleen den gewoonlijken furieuſen aanval van de Franſche reſiſteerden, maar op haar ook ſo uytvielen, dat ſy in der haaſt de Franſche op de vlucht ſloegen, en haren *Koning Jan* met veele van den Adel gevangen kreegen. Daar na in Poictou.

Op deſe tijd raakten Vrankrijk bijſter buyten ſpoor op het hollen door de inlandſe Beroerten, en Factien van de Grooten, als offer geen Koning meer voor haar overig was; Maar na langduyrige en verdrietige gevankenis is *Koning Jan* eyndelijk van de Engelſche uyt de detentie ontſlagen, mits dat hy eerſt aan *Eduard* in volkomen en eewigduyrenden eygendom overgaf, ſonder eenige reſerve, *Poictou, Sainctonge, Perigort, Limoſin, Pontoyſe, Cales met het Graafſchap Guienne, Normandie, Angiers, Tours en Gaſcogne*, uytmakende meer als de helft van 't Franſche Rijk.

De *Franſche* toen bemerkende, dat ſy in openbaren oorlog op de *Engelſche* niets vermochten, ſo heeft *Carel de* V. ſoon van *Koning Jan*, niet met vechten, maar alleen met brieven, vreede-maaken en raat-pleegen meer weder gekreegen, als oyt eenig *Franſch Koning* met het rapier. Koning Carel de V. is liſtig

Deſen *Carel* verdiende met recht den naam van den *Wijſen* en

Ge-

en sijn Soon Carel de VI. sot

Gelukkigen, maar sijn soon *Carel de* VI. hem volgende verloor alles wederom door sijne sotheyt en ongeluk, wat sijn Vader door sijne wijsheyt gewonnen hadde; Want de Groote van Vrankrijk leverden hem gevangen over aan *Hendrik de* V. *Koning van Engeland*, dewelke misbruykende sijne gevankenis en sotheyt, van hem verkreeg, dat het sijn eygen soon ontvende, voor een kind of onderdaan van *Engeland* wierde geadopteert.

raakt in handen der Engelsche

Hendrik de VI. tot Parys Koning gekroont.

Op die manier is het heele Fransche Koningrijk aan de Engelsche gebracht, en *Hendrik de* VI. soon van *Henárik de* V. out ontrent 6. jaaren, tot *Parys* in de voornaamste Kerk tot Konink gekroont.

Van die tijd af begon der Engelschen macht in de over Zeeuwsche Gewesten weder te vervallen, en der Franschen Staat aan te groejen en te floreeren.

Carel de VII.

Carel de VII. (dien de Engelsche versmaadelijk noemen een *Koning van Berri*, om dat hy niet meer als de Stad *Berri* en *Orleans* noch over hadde) heeft door een Maagd *Johanna* boeren dochter uyt *Lotharingen*, *Orleans* van de belegeringe ontset, en overal de Engelsche verslagen, om dat die onder haar verdeelt waren, door inwendigen haat tusschen die van *Lankaster* en *York*.

Een Maagt Johanna ontset Orleans

word gevangen en verbrant.

Dese Maagd gaf voor, dat sy van God was gesonden, om *Vrankrijk* van de Engelsche te verlossen, 't welk sy ook byna heeft geeffectueert, doch wierde in 't laatste noch van de Engelsche gevangen, en als een Tovereesse verbrand.

Om dat desen *Carel* in 't jaar 1450. uyt geheel *Vrankrijk* behalven *Cales* de Engelschen weder hadde doen verhuysen, wierd hy genoemt den *Overwinnaar*, *Verlosser van't Vaderland*, *Herstelter* en *Vermeerderaar van 't Rijk*.

Van die tijd af hebben de Engelsche meenige reys *Vrankrijk* soeken te conquesteeren, maar te vergeefs, ook so, dat de Fransche in 't jaar 1558. onder *François Hertog van Guise* in korten tijd *Cales* hebben gerecupereert van *Maria Koningin van Engeland*, die korts daar na door rou en leedwesen overleed, waar mede dien bitteren oorlog eyndigde, die 200. jaaren geduyrt hadde.

Engelsche verliesen Cales.

Om de veelvoudige veranderingen van Staat, en vreemde voorvallen hebben wy ons omtrent desen oorlog wat wijt geextendeert, en daar door buyten ons oogmerk getardeert, dat den goetwilligen leser gelieve te excuseeren. Om dan by ordre voort te gaan, so staat te remarqueeren, dat *Lodewijk de* XI. soon van den voornoemden *Carel de* VII. is geweest de schranderste en gaauwste van alle Fransche

Lodewijk de XI.

het

Koningen, die den *Keyser Tiberius* in de kunst van simuleeren en dissimuleeren niet toegaf, waar door hy is geworden de eerste fundateur van den hedendaagsen Staat van *Vrankrijk*; Want hy heeft omtrent het jaar 1460. de Franſche Koningen geſtelt *hors de page*, dat is, hy heeft haar abſoluyt en ſouverain gemaakt, want hoe wel haare macht noch eenigſins ſchijnt gebreydelt te zijn door de *Religie*, *Parlamenten* en *Rijks-Capitulatien*, ſo weten ſy evenwel alles na haaren wenſch te gouverneeren, en haar wil te ſtellen voor de hoogſte Wet, ſulks in haare placaaten uytdrukkende met deſe woorden: *C'eſt noſtre bon plaiſir.*

Is de eerſte Fundateur van den huydigen Staat van Vrankrijk.

Deſe heeft geduyrig geoorloogt met *Carel de Stoute*, *Hertog van Bourgondien*, dewelke in een ſlag tegens de *Switſers* blijvende, heeft *Lodewijk de* XI. het *Hertogdom van Bourgondien* ingenomen, en aen de Franſche Kroon gehecht.

wint Bourgondien.

Na hem regeerde *Carel de* VIII. dewelke om ſijn oude pretenſien op *Napels* met ſijnen optocht in *Italien* heeft bedreeven het remarkabelſte, dat in langen tijd was voorgevallen, 't welk meriteert, dat het wat nader worde geparticulariſeert.

Als *Conradinus* ſoon van *Keyſer Conradus de* IV. van ſijn Vader hadde geërft het Koninkrijk *Sicilien*, en het *Hertogdom Swaben*, heeft hem de *Paus*, uyt ſijne Pauſelijke Authoriteyt, *Sicilien* ontnomen, en het ſelve met het *Koninkrijk Napels* gegeven aan *Carel Hertog van Anjou*, broeder van *Lodewijk de* IX. Koning van Vrankrijk; *Conradinus* om ſijn Vaders Erffenis weder te recupereeren, heeft met een Heyr-leger *Italien* geinvadeert, alwaar hy in een Veld-ſlag werd overwonnen, en door een Viſſcher verraden, te gelijk met *Frederik* Hertog van Ooſtenrijk aan *Carel van Anjou* haren Vyand gevankelijk zijn overgeleevert, dewelke *Paus Clemens de* IV. vraagde, wat men met de gevangens ſoude ondernemen, die daar op dit ongenaadige vonnis velde: *Het leven van Conradinus is de dood van Carel; en de dood van Conradinus is het leven van Carel;* Daar op zijn ſy beyde op den 29. *Octob. A°.* 1268. op de Markt van *Napels* publicq onthalſt.

Sicilien'en Napels hoe eerſt aan Vrankrijk komen

Conradinus en Hertog Frederik worden gevangen

en onthalſt.

Conradinus, die de laatſte beurt hadde, ſo ras hy op 't ſchavot komt, embraſſeert en ſoent met traanende oogen het doode en bebloede hooft van *Frederik*, uytroepende met ſeer lamentable ſtemme: *Om dat my mijn recht in deſe wereld word geweygert, appelleere ik voor den Rechter-Stoel Jeſu Chriſti.* Met eenen geeft hy ſijn eene handſchoen over aan een Duytsman, die daar omtrent ſtonde, en roept luyts keels uyt,

dat hy tot erfgenaam van sijne Koningrijken *Napels* en *Sicilien* stelde *Petrus van Arragon*, en biet daar op onverzaagt sijnen hals den Scherprechter aan.

De Scherprechter word gedoot.

Kort daar na heeft Graaf *Robbert van Vlaanderen* nevens eenige andere omgebracht den Rechter, die het Vonnis van *Conradinus* hadde uytgesprooken, en den Scherp-rechter, die hem hadde onthalst, op dat niemand meer soude konnen glorieeren, dat hy sulken eedelen bloet hadde vergooten.

De Sicilianse Vesper

Petrus van Arragon, tot weer-wraak van het onnosel vergooten bloet van *Conradinus*, conspireert so met de *Sicilianen*, dat sy t'samen op den 30. *Maart.* 1282. zijnde Paasdag 's namiddags ten 3. uyren, op het geluyt van de Vesper-Klok, in de tijd van 2. uyren hebben gemassacreert alle de Franschen, die op 't Eyland *Sicilien* waren, meer in getal als 8000 man, en dat met sulken furie en heevigheyt, dat de Vaders niet verschoonden haare dochters, die sy wisten, dat van de Franschen beswangert waren, op dat geen Fransch bloet in *Sicilien* soude overblyven. Dit zijn die beruchte *Siciliaansche Avonden*, die tot een spreekwoord geworden zijn.

Petrus van Arragon krijgt Sicilien in, en Carel Hertog van Anjou gevangen,

Hier door heeft *Petrus van Arragon* geheel *Sicilien* in sijn gewelt, en den soon van *Carel Hertog van Anjou*, mede genaamt *Carel*, daar na gevangen bekomen, dewelke gecondemneert wierde, om tot wraak van *Conradinus* op den naast aankomenden Paasdag mede te moeten sterven. *Carel* verwachte met groote patientie de dood, seggende, dat hy met blijder herten soude sterven op dien dag, de welke geheyligt was om den bitteren dood *Jesu Christi*, tot versoeninge van het menschelijke geslagt. Hier door wierden sijne vyanden so bewoogen, dat sy hem ook het leven om *Christi* willen schonken.

Carel hier door bevrijd begaf hem naar *Napels*, alwaar hy begon te regeeren in qualiteyt als Koning, waar door dat Gebiet eerst is geworden een Koninkrijk.

Hier door zijn tusschen de Franche en die van *Arragon* ontstaan groote en langduyrige Oorlogen, waar in ten laatsten noch hebben getriumpheert die van *Arragon*; dewelke alle Franche verdreeven, en het *Rijk Napels* in gerustheyt en vreede geregeert hebben, tot het jaar 1494.

Napels word ingenomen eerst door Carel de VIII.

Als wanneer *Carel de* VIII: Koning van Vrankrijk met een groote macht het *Koninkrijk Napels* als een blixem overweldigde, en by na geheel *Italien* verwoeste. Maar so het was gewonnen, is

het

het weer ontronnen, want in der haaſt kreegen 't die van *Arragon* weder in, doch *Lodewijk de* XII. Franſche, en *Ferdinandus Catholicus* Spaanſche Koning hebben met gemeender hand het ſelve *Frederik* laatſte Koning van *Arragon* weder ontweldigt, en onder haar in der minne verdeelt. Maar deſe Vriendſchap duyrde niet lang, of de Spaanſche hebben in 't jaar 1504. den Franſchen het geheele Rijk van *Napels*, ontnomen, en met het Koninkrijk *Sicilien* tot deſe tijd toe beſeeten.

Daar na door die van Arragon, en eyndelijk door de Franſche en Spaanſche t'ſamen.

En om dat omtrent die tijd *Ferdinandus* ſeer conſiderabel en machtig wierde door de overwinninge van *Granada*, en ontdekkinge van het ſchat-rijke *America* door *Columbus van Genua*, ſo hebben de *Spaanſche* van die tijd getracht na de *Vijfde Monarchie*; De *Franſche*, die geen machtiger nevens haar konnen lijden, hebben haar altijd tegens deſe deſſeynen van *Spanjen* geoppoſeert, maar voornamentlijk, als de *Spaanſche* door het huwelijk tuſſchen *Johanna* en *Philips van Ooſtenrijk*, *Koning van Spanjen*, *Bourgondien* kreegen met geheel *Nederland*.

Oorſaak van de oneenigheden tuſſchen Vrankrijk en Spanjen.

Dit was de voornaamſte oorſaak van de Oorlogen tuſſchen *Spanjen* en *Vrankrijk*, die ontrent 150. jaaren hebben geduyrt, maar op het heevigſt zijn gedreeven van *Carel de* V. tegens *François de* I. en *Hendrik de* II; Van *Hendrik de* IV. tegens *Philips de* II; En ten laatſten van *Lodewijk de* XIII, *en* XIV, tegens *Philips de* IV, en ſijn minderjaarigen ſoon *Carel*, waar van de tijd de uytkomſt noch ſal leeren.

Als *Lodewijk Morus Hertog van Milaan*, in 't jaar 1419. door de Franſchen verdreeven, en weynig tijds daar na gevangen wierd, hebben ſy hem geſet in een gevangenis, waar in hy quam te overlijden. Sijn ſoon *Maxmilian* kreeg eenigen tijd daarna *Milaan* weder in, maar die is mede, als ſijn Vader, onder den ſelven *Lodewijck de* XII. gevangen en overleden; Van welke tijd de Franſche *Milaan* en *Genua* hebben beſeeten tot A°. 1525. als wanneer *Carel de* V. Koning van Spanjen *François Sfortia* in 't Hertogdom *Milaan* heeft herſtelt, na welkers dood in 't jaar 1535. het is vervallen in handen van de *Spaanſche*, die het noch op huyden regeeren.

Franſche beſitten Milaan en Genoua.

Na *Lodewijk de* XII. volgden *François de* I. ſoon van *Carel Hertog van Angouleſme*, die hem tegens de aangroejende macht van *Spanjen* ſo ſeer heeft gekant, als ymand. Want na het affterven van *Maxmilian de* I. Roomſe Keyſer, heeft deſen *François* hem met alle gewelt geſtelt tegens het *Huys van Ooſtenrijk*, en het *Keyſerrijk*

François de I. tracht na 't Keyſerrijk

ſerrijk ſoeken te brengen op de Franſche, waar toe hy al eenige *Keurvorſten* op ſijne zijde had, en het ſonder twijffel daar toe gebracht ſoude hebben, ten waare het *Huys van Ooſtenrijk* ſeer haaſtig tot een groote hoogte opgeklommen ware, door het verkrijgen van ontallijke Provincien, die door *Carel de* V. vereenigt wierden, waar door hy eyndelijk, door veele ſtribbelingen, het is te boven gekomen, ſo dat hy tot *Keyſer* wierde gekroont.

Dit verwekten ſulken haat tuſſchen *Keyſer Carel* en *Koning François*, dat men eerder vier en water, als haar beyde ſoude hebben vereenigt; Want ſy ſetten byna geheel *Europa* in een bloetbad, ſonder dat evenwel de een van de ander een voet lands konde winnen.

En verbint ſich met den Turkſen Keyſer Soliman.

Warom dat *François de* I. met den Turkſchen Keyſer *Soliman* hem verbint in een nauwe Alliantie tegens het *Huys van Ooſtenrijk*, tot ongeloofelijken naadeel van de Religie en het gebiet der Chriſtenen. Want *Hariadenus Ahenobarbus Turkſen Viſier*, die uyt laſt van *Soliman* den Franſchen ſoude aſſiſteeren, verwoeſten onmenſchelijk de kuſten van het gebiet van *Genua* en *Florencen*, en eenige Eylanden daar omtrent, van waar hy ſeer veel menſchen in de uyterſte elende en onverdraagelijke ſlavernie voerde, en daarenboven noch het grootſte gedeelte van *Hungarien* incorporeerde, daar nochtans verſcheyden Voorſaten van *François* in *Aſia* en *Africa* met alle gewelt de *Saracenen* hadden beoorloogt, tot voorſtant van het Chriſtenrijk. Om welke oorſaak *Cæſar Fregoſe* en *Antony Rinçon*, die voor Ambaſſadeurs na *Turkyen* waren geſonden, wierden van 't Keyſers Volk omgebracht.

Hendrik de II.

Met het overlijden van *François de* I. is deſe Oorlogs-vlam niet uytgebluſt, maar al voort geſtookt door *Hendrik de* II. die niet eerder daar van wilde deſiſteeren, tot dat hy in een Steek-ſpel met een lance ſodaanig in ſijn oog wierde gequeſt, dat hy daar van overleed, nalaatende tot Succeſſeur ſijnen outſten Soon *François de* II. dewelke, na dat hy maar 17. maanden geregeert hadde, met een haaſtige dood tot *Orleans* wierde verraſt, waar door *Carel de* IX. hem quam te ſuccedeeren.

François de II.

Geduyrende de Regeeringe van deſen *François de* II. en *Carel de* IX. is *Vrankrijk*, uyt oorſaak van haar beyder minderjaarigheyt, door inlandſchen Oorlog ſeer elendig geplaagt, om datter verſcheyden aſpireerden na de adminiſtratie van 't Rijk.

Catharina de Medicis

Koningin *Catharina de Medicis* haar beyder moeder wierde daar over

over oneens met de Princen van den Bloede, waar van de voornaamſte waren de *Hertogen de Guiſe* en *Montmorancy*, dewelke onder *Hendrik de* II. t'ſamen het Rijk eendrachtiglijk hadden gegouverneert. Wort oneens met de Princen van den Bloede.

François Hertog van Guiſe begaf hem aan de zijde van de Koningin, *Annas Hertog van Montmorancy*, en *Conneſtable van Vrankrijk*, koos darentegen de Partye van de Princen. Deſe protegeerden de Hugenoten, gene de Rooms-Catholijken. Om de verſchillen wegens de Religie wat by te leggen, wierder in 't jaar 1561. een t'ſamenkomſt gehouden tot *Poiſſy*, alwaar den *Cardinaal van Lotharingen* en *Theodorus Beza* tegens elkanderen diſputeerden, over de *merkteekenen der waare Kerke, en van't H: Avontmaal*, in preſentie van den Koning en ſijne Moeder met het geheele Hof; *Beza* defendeerde ſijne ſaake, gelijk *Paulus voor Feſtus en Agrippa*, met ſulke bondige reeden en welſpreekentheyt, dat hy ſijne partyen niet alleen alle verſtomde, maar den *Cardinaal* ſelfs met ronde woorden dede wenſchen, dat *Beza* in die Byeenkomſte en Conferentie ſtom, of alle de toehoorders doof waren geweeſt. Dit ſtijfden den *Hugenoten* geweldig, maar kort daar na hebben *François Hertog van Guiſe*, *Lodewijk van Bourbon Prins van Condé*, *en den Conneſtable Montmorancy* door haare ſtrijdende wapens *Vrankrijk* weer verwoeſt, ſonder dat de eene merklijk op de ander victorieerde, tot dat eyndelijk *Carel de* IX. met ſijne moeder *Catharina* ter eenre, en *Iſabella Koningin van Spanjen*, Vrouw van *Philips de* II. met *Ferdinand van Toledo Hertog van Alba* ter anderen zijde, op den 15. *February* 1569. tot *Bajonne de France* compareerden, t'ſamen delibereerende, hoe men beſt met gecombineerde macht en raad de *Hugenoten* in *Vrankrijk*, de *Geuſen* in *Neerland*, en de *Proteſtanten* in *Duytsland* ſoude ſupprimeeren. Een conferentie en diſpuyt over de Religie, tot Poiſſy. Conferentie tot Bajonne tot uytroeyinge der Hugenoten.

Dit veroorſaakte wederom veel wederſijds bloetvergieten, tot dat de *Guiſianen* met liſt en bedrog verkreegen 't gene haar het Oorlogsſwaard weygerde. Sy maken dan in 't jaar 1572. met haare partyen een eewige Vreede, en bekuypten een huwelijk tuſſchen *Hendrik van Bourbon* en *Margarita Suſter van Carel de* IX. Op dit pretext lokt men *Caſpar Coligny Admiraal van Vrankrijk*, en meeſt de andere voornaamſte Gereformeerde na *Parys*, om het huwelijxfeeſt by te woonen, maar in plaats van dien, zijn ſy verſtrikt in de netten van haare wreede trouwloosheyt, en geſamentlijk op *St: Bartholomeus* dag, zijnde den 24. Auguſti, ſeer tyrannelijk vermoort, waar van *Simon Goulartius* verhaalt: By de 60. duyſent „ Moort tot Parys,

» mannen met Piſtolen, Pieken, Cortelaſſen, Pongiarden, Meſſen, en
» andre diergelijke bloedige inſtrumenten liepen en draafden vervloe-
» kende en laſterende d' Alderheyligſte Majeſteyt Gods langs de ſtraaten,
» en binnen de huyſen, alwaar ſy wreedelijk doorſtaaken alle de gene
» die hen ontmoeten, ſonder achtinge te nemen op ſtaat, conditie, geſlagt
» of ouderdom. De ſtraaten waren geplaveyt met doorſteeken en ver-
» ſcheurde lichamen, de poorten en ingangen der huyſen, Paleyſen
» en openbare plaatſen met bloet beſprengt. Daar was een ſchrikkelij-
» ke beroerte en gekrijſch der moorders, vermengt onder de geduyrige
» ſcheuten van piſtoolen en roers; Een erbarmlijk weenen en kermen
» der gener, die men ſo ſlagtede en ombracht. De lichamen uyt de ven-
» ſteren geworpen op de karren, wierden voortgetrokken door Oſſen,
» met een vreeſlijk brullen en loeyen. De poorten, deuren en venſte-
» ren wierden opgebrooken door bylen, breek-yſers, en andere gewel-
» dige inſtrumenten; de huyſen geplondert en vernielt. De karren voer-
» den dan den roof, en dan weder de ontkleede en verwonde lichamen,
» die men wierp in de Reviere *Seyne*, dewelke geheel root was van
» bloet, 't welk ook liep door geheel de Stad, byſonder in 't Hof van
» *Louvre*, des Konings Paleys, en daar omtrent. Ende ſo hebbenſe ook
op andere plaatſen de dooden met wagens vol in de Revieren geworpen; alſo dat ook den verafgelegenen ingeſetenen, het gebruyk des waters tot drank en andre nootſakelijke dingen, ende het eeten der viſſchen met menſchen-vleys gevoet, met een groote verfoeyinge der ongehoorde wreetheyt en moordadigheyt eenigen tijd is afſchouwlijk en onnut geweeſt. Het getal der omgebrachten beloopt, na 's Konings eygen ſeggen, by de ſeventig duyſent, of gelijk andere verhalen, over de hondert duyſent gereformeerde Chriſtenen. Hier in heeft deſen Koning niet willen toegeven, dat *Monſter* van een Keyſer *Antonius Caracalla*, die ook den *Parthers*, onder dexel van een bruyloft, een onvoorſiende nederlaag heeft toegebracht, als hy ſijnen gedaanen eed vergetende, haar ongewapent en ſorgloos, als die een nieuwen Bruydigom ſouden ontfangen, met een bereyt heyr-leger overviel. De afgrijſelijkheyt van deſe daad dede *Chriſtophorus Thuanus* Preſident van 't Parlament tot *Parijs* deſe Verſen van *Statius Papinius* hier appliceeren:

Excidat illa dies ævo, nec poſtera credant
Secula: nos certè taceamus, & obruta multa
Nocte tegi propria patiamur crimina gentis.

Deſe

Word gerevengeert door de Hugenoten.

Dese schandelijke bondbreekinge, en schrikkelijke massacre heeft den *Hugenoten* so verre in desperaatheyt gebracht, en tot weervraak aangeport, dat sy te vier en te swaart *Vrankrijk* so seer hebben verwoest, datter meer ruinen van Kasteelen, Kloosters en Kerken waren, als ser Menschen waren omgebracht in de selve Moord.

De Heylige Ligne.

Kort na desen tijd hebben de *Paus*, *Koning van Spanjen* en den *Hertog van Guise* haar t'samen verbonden by een *Ligue*, die sy de *Heylige* noemden, om dat sy voorgaven, dat sy t' samen souden soeken te stuyten de Progressen der *Hugenoten*, haar geheel uytroejen, en de Roomse Religie darentegen propageeren; Maar haar secreet dessеyn was, dat sy daar mede het Geslagt van *Caloys en Bourbon* meenden te priveeren van de *Fransche Kroon*, en deselve te brengen op den *Koning van Spanjen*, of op het Geslagt van de *Hertogen van Lotharingen*, dewelke nu noch pretendeeren te zijn wettige Successeurs van die Kroon, en naaste vrienden uyt het Geslagt van *Carel de Groote*. Hier door zijn de oude Oorlogen gerenoveert, en wederzijds dijkwijls hardnekkig gestreeden; Want hoewel *Koning Hendrik de* III. die sijn broeder *Carel* by succession volgde, door sijne sonderlinge bequaamheyt, en uytsteekende deugden beloofde groote apparentie tot Rust en Vreede in 't Rijk, so gaf hy evenwel groote oorsaak en aanleydinge tot niewe onlusten, om dat hy hem de sorgloosheyt en wellusten so seer overgaf, dat hy hem naulijx meer bemoeyde met de Regeeringe.

Duc de Guise vervolgt de Hugenoten

Hendrik Hertog van Guise, soon van den bovengemelden *François*, zijnde een Prins van groote begaastheyt, en seer aspireerende na hooger Staat, als hy sag, dat het *Koninklijke Huys* was gedestitueert van een wettigen Nasaat, en dat de Princen van den bloede meer de *Protestantsche* als de *Roomsche Religie* waren toegedaan, heeft hy den Koning den *Scepter* soeken te ontsutselen, om hem daar mede de Kroon van 't hooft te steeken, gebruykende daar toe den Titul van *Beschermer der Catholijken* en *Vervolger der Hugenoten*, welke laatste hy ook met veel Oorlogens heeft ontrust.

en soekt den Koning by 't volk in haet te brengen.

En om den Konink by den gemeenen man in haat te brengen, liet hy in veele Steeden spargeeren, als of den Koning melaats was, en dat die verscheyde persoonen hadde uytgesonden, om door het geheele Rijck op te soeken, de mooyste en gesondste jongens, in welkers bloet hy hem wilde baaden, om van die vuyligheyt gesuyvert te werden.

Hendrik de IV.

Darentegen heeft *Hendrik van Bourbon*, *Koning van Navarre*, en eerste Prins van den bloede, zijnde mede een Heer, die in eedelmoedige

moedige dapperheyt uytblonk, als Hooft van de *Hugenoten* in verscheyde oorlogen sijne partyen triumphantelijk overwonnen.

Dry Hendriken waren Hoofden van dry Factien.

In dese tijd sag men in *Vrankrijk* 3. *Hendriken* tot *Hoofden, van* 3. *bysondere Factien*, elk van haar hebbende sijn bysonder *Interest*; De *Koning*, dat hy sijne wettige Authoriteyt ongekreukt mochte behouden; *De Guise*, dat hy den Koninklijcken Troon mochte beklimmen; En de *Koning van Navarre*, dat hy de ruine van den Koning belette, van wien sijn wel en qualijk vaaren dependeerde. Maar om dat Koning *Hendrik de* III. tegens sijn eygen *Interest* die van *Navarre* beoorloogde, so heeft *de Guise* sijn *Interest* so verre geavanceert, dat by het Koninklijke *Parlament* de Koning van de Kroon, en de Princen van den Bloede van de Succession opentlijk souden versteeken zijn geworden, indien *de Guise* het selfde jaar 1588. hadde overleest; want in plaatse, dat het *Interest* van den Koning was, om alle Factien te dempen, het Rijk te asopieeren, en alle te dwingen, die sijne Authoriteyt sochten te prejudiceeren, so dede hy geh el het contrarie.

Philippus de II. ontroert Vrankrijk.

eDarentegen *Philips de* II. *Koning van Spanjen*, om dat hy na de *vyfde Universele Monarchie* stond, en wel sag, dat hem daar toe niet meer obsteerde, als *Vrankrijk*, nam sijn *Interest* so wel waar, dat hy het selve Rijk door geduyrige onrusten en Oorlogen seer troubleerde, en onder pretext, van de Roomsche Religie te maintineeren, en de *Hugenoten* te persecuteeren, de Fransche Kroon aan hem, of op de *Hertogen van Lotharingen* socht te brengen, warom hy *Duc de Guise* by den *Paus* seer recommandeerde, en hem beschikte tot onderhout van die twisten niet alleen geld, maar ook alle andere nootsaakelijkheden; Dit continueerde hy ook noch, na de dood van den voornoemden *Duc*, aan desselfs broeder *Carel Hertog van Mayne*.

Den Duc en Cardinaal de Guise raaken beyde om hals.

Maar om dat *de Guise*, die hem seer hadde geinsinueert in de gunst van den Adel en het Volk, den Koning uyt *Parys* verstooten, deselve Koninklijke Stad ingenoomen, en het so verre gebracht hadde, dat hy, in plaats van den Koning, den Troon soude beklimmen, sich vertroude in de macht van den selven Koning sijne Partije en Vyand, heeft de Koning, als uyt een diepen slaap verreesen, en bemerkende, dat het om sijn Kroon en Leven te doen was, in plaats van een Leewen- een Vossen-vel aangedaan, en daar onder den *Duc de Guise* op de Rijx-Vergaaringe tot *Blois* laaten doorsteeken, en so als hy dood leyde, selfs met een voet in 't gesicht getrapt, gelijk als *de Guise* hadde gedaan

daan aan den vermoorden *Admiraal Coligny* in 't jaar 1572. 'S daags daar aan wierd den *Cardinaal de Guise*, broeder van den *Duc*, door last van den Koning gestranguleert, en haar beyder lichamen in veele stukken gekapt, en tot asch verbrant, die gestroyt wierde in de *Rivier de Loire*.

Hier van het gerucht gekomen zijnde tot *Parys*, zijn de *Ligisten* daar door so ongeloofelijk verbittert, dat sy haar in de Kerke t'samen met eede verbonden, om de dood van *de Guises* te wreeken, en haaren Koning voor geen Koning meer te erkennen. Ook wierde daar op de Koning van den *Paus* geexcommuniceert, en van de meeste Fransche verlaaten, die den *Ligisten* by vielen. Hier mede wierd de Koning eerst gewaar, dat de behoudenis van hem en sijn Rijk alleen hieng aan de getrouwigheyt en dapperheyt der *Hugenoten*, die hy te vooren met een onversoenelijken haat hadde vervolgt. Hy versoekt dan haare gunst en hulp tegens de rebellen, die sy hem ook gewillig toeseggen, hy verklaart Koning *Hendrik van Navarre*, niet tegenstaande die mede geexcommuniceert was, tot sijn universeelen erfgenaam, door hulp van welkers Heyr-leger hy *Parys*, daar in de *Ligisten* by een waaren, belegert, en tot hongersnoot toe benawt, als wanneer *Jacob Clemens* een Munnik van der Preek-Heeren Orden, onder pretext, dat hy secreete brieven aan den Koning hadde te behandigen, hem op den 1. *Augusti* 1589. in sijne kamer met een vergiftigt mes doot steekt.

De Ligisten Conspireeren.

Koning Hendrik de III. word vermoort.

Hier mede is de *Geslagt linie van Valoys* geeyndigt, en de Kroon gebracht op 't *Huys van Bourbon*.

en de Kroon raakt van Valois op Bourbon.

Maar strax na dese Konings-moord heeft het Fransche Leger *Hendrik van Navarre* (de eerste Fransche Koning uyt het huys van *Bourbon*) tot haaren Koning geproclameert, 't welk so streede tegens de intentie van de *Liguisten*, en *Philips de* II. *Koning van Spanjen*, dat sy hemel en aarde tegens hem sochten te ontroeren. Want om dat desen *Hendrik*, zijnde de IV. Fransche Koning van die naam, den *Hugenoten* was toegedaan, seyde *Philips de* II. dat hy inhabil was, om *Vrankrijk* te regeeren, dat hy mede door den *Paus* was geexcommuniceert, en daarom sijne onderdanen ontslagen waren van den eed harer getrouwigheyt. Hier mede socht *Philips* Vrankrijk so te ontstellen, dat hy daar door occasie mochte bekomen, om 't selve Rijk selfs te subjugeeren.

Hendrik de IV. word Koning geproclameert van 't Leger.

Koning *Hendrik* siende, hoe men hem met geweld en list socht te ontkroonen, heeft aan *Elisabeth Koningin van Engeland*, de *Vereenigde*

socht hulp

eenigde Staaten van Nederland, de *Proteſtantſche Princen van Duytſland*, de *Switſers*, den *Grooten Hertog van Toſcanen*, en de *Republijk van Venetien*, (welke laatſte de eerſte van alle Catholijke Staaten, *Hendrik van Navarre* voor Franſche Koning heeft gecongratuleert) bekent gemaakt der Spaanſchen deſſeynen, en het groot pericul, dat haar allen dreygde, waar door hy van haar verkreeg noodige aſſiſtentie, waar mede hy door ongeloofelijke couragie en verſcheyden heerlijke victorien, ſijner vyanden macht ſo ſeer heeft verbrooken, dat hy de Stad *Parys* en geheel *Vrankrijk* recupereerde.

recupereert Parys met het heele Rijk,

Maar om dat hy ter oorſaake van ſijne Religie, de *H. Ligue* niet geheel konde uytroejen, en met Vreede geern wilde regeeren, heeft hy de Roomſe Religie geaanvaart, ſeggende: *De Kroon is noch wel een Misje waardig*, warom hy van *Paus Clemens de* VIII. in den ſchoot der Kerke weder wierde aangenoomen.

en word Roomſch Catholijk.

Om dat echter Philips de II. hem partye bleef

Philips de II. die voor die tijd van ſijn voorneemen wierde gefruſtreert, ſeyde evenwel, dat *Hendrik de* IV. was een *Hypocrit*; En om dat hy van Religie was gechangeert, dat hy niet wettig konde regeeren; Daar op ſtijfden hy weder de noch overige *Ligiſten*, en inſtigeerde ſijnen ſchoonſoon *Emanuël Hertog van Savoyen* tegens hem op, om in *Provence* hem te beoorlogen.

declareert hy tegens den ſelven den Oorlog,

Koning Hendrik aangeprikkelt door die obſtinaatheyt van *Philips*, trekt het momaanſicht af, en declareert hem openbaarlijk den Oorlog, waar in hy *Philips* dwingt te reſtitueeren al wat hy noch in *Vrankrijk* beſat, en voort een favorable Vreede met hem te ſluyten.

Franſche Koningen komen om door een fatalen dood.

Geduyrende deſe Oorloogen en Perſecutien der *Hugenoten*, hebben *Hendrik de* II. door een wonde, verkreegen in het rijden met een lance, *François de* II. door een geſweer des hoofts, *Carel de* IX. door de bloetloop, *Francois d'Alencon* door knaginge des gemoets en raſernye, en *Hendrik de* III. door een ſteek van een moord-mes ſeer ongelukkig haar leven geeyndigt.

Hendrik de IV. confirmeert den Hugenoten haare vryheyt van Religie,

Hendrik de IV. om dat hy ſag, dat *Vrankrijk* lange jaaren door de inlandſe oorlogen tegens de *Hugenoten*, was onderdrukt, en verarmt, en datter tot de algemeene ruſt en welvaart van ſijn Rijk geen beter middel was, als de Vryheyt van Religie, ſo wel voor de *Hugenoten*, als de *Rooms-Catholijken*, heeft hy den *Hugenoten* geconfirmeert, en ook effectivelijk laten genieten alle de Privilegien van haare vrye exercitie van Religie, die haar de voorgaande Koningen wel hadden vergunt, maar om dat ſy haar (door oproeyinge van de Roomſche Geeſtelijkheyt) deſelve noyt geruſtelijk hadden laten genieten, waren altijd

altijd daar door weder vernieuwt de voorige onluſten, en Land-bederflijke Troublen. Daarenboven liet Koning *Hendrik* hun tot haarder verſeekeringe eenige Steeden in poſſeſſie, waar van de voornaamſte was *Rochel*. Hier door heeft hy als een tweede *Hercules* het Rijk weder herſtelt in volkomene vreede en voorſpoet. Maar de Franſche Geeſtelijken, inſonderheyt de *Jeſuiten* (gelijk verſcheyde Autheuren verhaalen) daar over nijdig zijnde, hebben den Koning heymelijk gehaat, en hem door verſcheyde liſten en laagen ſoeken van kant te helpen, gelijk de Koning ſulx aan ſijnen Ambaſſadeur, die hy naar Romen ſond, in ſijne Inſtructie mede gaf, namentlijk, *dat haar de Jeſuiten ſelfs by hem hadden verhaat gemaakt, door haare onverſadelijke begeerlijkheyt, en t'ſamen-ſweeringe tegens ſijn Koninklijke Perſoon.* Waar op volgde, dat eyndelijk binnen *Parys* op den 14. *Mey* 1610. door een booswigt, genaamt *François Ravaillac* het geſalfde lichaam des Konings, rijdende in ſijne karos, door 2. doodelijke ſteecken wierde vermoort.

en ſtelt haar tot ſecuriteyt in poſſeſſie van veele Steeden

waar door hem laagen worden geleyt,

en door Ravaillac vermoort.

Door deſe vervloekte daad is *Vrankrijk* berooft van haare ſlikkerende Ster, haar aller getrouwe Vader, en gewenſte Voorſorger, en wederom ontſteecken door jammerlijke Oorlogs-vlammen. Want als ſijn ſoon *Lodewijk de* XIII. door aanraaden van den *Cardinaal Richelieu* den *Gereformeerden* tegens de Privilegien, haar wederom ontnam de voorſz. verſeekerde ſteeden, zijn daar door weder herbooren de Land-bederflijke inheemſe oorloogen, die in 't jaar 1628. eerſt zijn geeyndigt met de gedenkwaardige en fameuſe veroveringe van *Rochel*, tot welkers belegeringe wierden gebruykt alderhande practijken, die oyt dappere Oorloogs-Helden hadden bedacht of gebruykt. De Burgers van *Rochel* ſteunden niet ſo ſeer op haare macht, als wel op de ſecreete aſſiſtentie en faveur van de nabuyrige Koningen. De *Engelſche*, die altijd tegens de *Franſche* zijn gepaſſioneert, meenden *Rochel* van de belegeringe te ontſetten, niet ſo ſeer tot voorſtand van de Religie, als wel, dat ſy *Vrankrijk* door inwendige factien en beroerten geern verſtelt ſagen, want het voor de omleggende Staaten niet dienſtig was, dat dat groote Koninkrijk in ſich ſelven vereenigt was. De *Koning van Spanjen*, hoewel hy altijd de *Gereformeerde* perſecuteerde, ſo was hy evenwel die van *Rochel* heymelijk toegedaan, maar durfde haar om verſcheyde reeden niet opentlijk ontſetten, hoopende altijd, dat de *Engelſche* ſulx ſouden uytvoeren, dewelke tweemaal met machtige Zee-vlooten ſulx hebben onderſtaan, maar te vergeefs, tot dat de Koning de Stad meer door manquement van Vivres,

Vrankrijk raakt weder in binnelandſe Oorlogen,

en Rochel word belegert,

dat de Engelſche ſoeken te ontſetten,

en de uyterſte elende, als door der belegeraars dapperheyt heeft overweldigt, en haar wallen en muyren tot de grond toe gedemolieert, om dat ſy niet weder tegens hem ſoude konnen bandeeren.

Vrankrijk word weder vereenigt,

Hier mede is geheel *Vrankrijk* in een lichaam weder vereenigt, en om dat den *Hugenoten* Vryheyt van Conſcientie en Religie was gelaten, is het wederom in voorſpoet en rijkdom ſo ſeer aangegroeit, dat het met gemeene macht, felle uytlandſe Oorloogen tegens *Spanjen* en het *Huys van Ooſtenrijk* heeft durven ondernemen, waar in de Franſche haar ſeer bedienden van de hulp en wapens der *Hugenoten*, welker getrouwheyt en ſtandvaſtigheyt de Koning altijd onkreukbaar hadde bevonden, warom dat hy hem veel ſeekerder op haar vertroude, als op de Rooms-Catholijke.

ſteunt op de getrouheyt der *Hugenoten*,

Van die tijd af hebben de *Franſche* beginnen te ſtaan na de *Univerſeele Monarchie*, niet twijfelende, of ſy ſouden die ſeekerlijk verkrijgen. Want voor eerſt, dat God alleen bekent, en in ſijne macht alleen ſtond, ſchaamden ſy haar niet openbaarlijk te ſeggen, als dat haar Koninkrijk niet alleen altijd ſoude duyren, maar ook noch verkrijgen de Heerſchappye over alle de Rijken en Landen van de geheele Wereld. Gelijk ſulx nevens verſcheyde andere boeken en tractaten is te ſien by *Hugo de L'Eſtre Advocaat Generaal van 't Parlament. Tom: 5. des memoyres de la Langue pag.* 18. alwaar hy ſeyt: *Elk een moet weten, dat Vrankrijk niet ten uyterſten is gebracht om te vergaan, maar ſijne krachten eerſt begint te verniewen, en te vermeerderen, om ſich te conſerveeren tot de komſte Chriſti ten oordeel, alwaar het eenig en alleen ſal verſchijnen in groote macht en heerlijkheyt, en ſal alle Rijken en Landen, die oyt zijn geweeſt, onder ſijn geweld gebracht zijnde, mede voeren; Dewijlder is gepropheteert: Als de Soone Gods komt, ſalder maar eene Monarchie gevonden werden, gelijk als om de eerſte komſte Chriſti in den Vleeſche maar eene Monarchie was, namentlijk die van de Romeynen.*

en ſoekt de *Univerſele Monarchie* dat *L'Eſtre* uytdrukt met ſeer arrogante woorden.

De Franſche maken pretenſie op 't geheele Chriſtenrijk.

Ten tweeden; So maken de Franſche pretenſie niet alleen op 't geheele Roomſche Rijk, en de Staaten van dien, neemaar op 't geheele Chriſtend om, als of haar het ſelve rechtmaatig toequam, waar van by haar veele byſondere boeken geſchreeven zijn, en in 't jaar 1666. en 1667. als *Louis de* XIV. de *Spaanſe Nederlanden* ſocht te conqueſteeren, de fabuleuſe boekjes van *Sr. Aubery*, *Advocaat van 't Parlement*, en eenige andere van die Majeſteyt ſelfs gedivulgeert wierden, nemende haar fundament principalijk op de LEX SALICA, zijnde een *Chimera* en puyr verdichtſel, dat ſy in haare ambi-

ambitieuſe herſenen hebben geſmeet, uyt krachte van 't welke ſy ſeggen, dat geene poſſeſſien van haar Rijk oyt mogen veralieneert werden; en alſchoon ſy veralieneert wierden, op wat manier het ook zy, dat ſy alletijd konnen gerevoceert werden, ſonder dat het Recht van Preſcriptie hier in plaats heeft, door welke onwettelijke Wet, de fundamenten van alle Tractaaten, Vreede, Oorlog, en het Natuyrlijk en Volker-Recht ſo ſeer worden om verre geſtooten, dat wanneer ſy wederom mochten eyſchen, wat *Carel de Groote* en andere Franſche Koningen oyt of oyt hebben beſeeten gehad, ('t welk ſy door recht van ſucceſſie pretendeeren) dat noch den *Paus*, noch de *Italiaanſche Princen*, noch den *Keyſer*, noch de *Rijx-Vorſten*, noch de *Koningen van Spanjen*, *Engeland*, *Denemarken* en *Polen*, noch veele andere wettige Regenten van *Europa*, *Aſia* en *Africa* eenen vaſten titul van haare poſſeſſie hebben, maar altijd by haar gereekent werden uſurpateurs van haare Staaten en Landen, niet tegenſtaande ſy die door het Recht van Oorlog of eenige Vreedens-tractaten weder verkreegen hadden, op dewelke de Franſche altijd behouden haare pretenſien, en maatigen haar daarom aan rechtvaardige oorſake ten Oorlog. Op dit gefingeerde pretext ontroeren de Franſche de geheele wereld, ſonder dat ſy ſeekerlijk konnen demonſtreeren den Autheur Van Wien, de plaats Alwaar, de tijd Wanneer die Wet gemaakt is, noch den waaren inhout van deſelve (dewijl ſy geſchreeven ſtaat op de andere zijde van de *Donatio Conſtantini*) maar weeten niet, als by traditien te ſeggen, dat de Winſten en Domainen van haare Kroon niet mogen geſepareert werden; dat de Vrouwen haar Rijk niet mogen regeeren (om dat de Lelien niet ſpinnen, ſo ſy uyt het *Euangelium* allegeeren) en dat geen vreemdeling waardig is haare Kroon.

uyt krachte van de *Salique Wet*.

die tegen alle andere Wetten direct ſtrijdig is.

Op dat nu de Franſche Koningen haar oogmerk mochten bereyken, en de *Univerſeele Monarchie* verkrijgen, hebben ſy voor eerſt ſoeken weg te ruymen alle obſtaculen, die haar daar van ſouden konnen beletten. Ten tweeden, hebben ſy getracht te verkrijgen die noodige middelen, ſonder dewelke ſy haare intentie niet konden uytvoeren.

Tot haare intentie gebruyken ſy twee middelen.

Het eerſte lid aangaande, ſo ſtaat te conſidereeren, voor eerſt, dat Vrankrijk van ſijn begin tot onſe eeuwe toe nergens door van ſijne groote progreſſen en aanwas meer belet is, als door de inheemſe beroerten en oorlogen, waar door de middelen en macht ſo vermindert, het Land van Volk ſo uytgeput, en de overige daar door ſo afgeſlooft wierden, dat ſy meenigmaal te onmachtig waren, om haar geſamentlijk tegens uytheems gewelt te defendeeren; Ja zijn wel ſo ſwak

De Inlandſe Oologen hoe die Vrankrijk hebben ontſenuwt.

geweeſt, dat ſy ſchrikten, als ſy maar den Naam van de *Bourgondiſche Hertogen* hoorden noemen, en niet ſufficant waren, om alleen maar 20000. man in 't veld te brengen, of om 12. galeyen en 25. ſcheepen tōe te ruſten en te onderhouden, dewijl de Koninklijke inkomſten niet over *acht* a *tien Millioenen* guldens uytmaakten.

Door de Religieuſe Twiſten tuſſchen de *Hugenoten* en *Catholijken*

Hier van waren de voornaamſte oorſaaken ten eerſten, de geduyrige twiſten tuſſchen de *Hugenoten* en de *Rooms-geſinde*, en ten tweeden,

1. Om de *Grootſte van Vrankrijk*, &c. die *Religieuſe twiſten* en *oorlogen* voortekomen, heeft Koning *Louis de* XIII. door aanraden van den *Cardinaal Richelieu*, den *Hugenoten* voor en naar ſoeken te ontrekken haare macht en ſterkte, beſtaande in 200. Steeden, die ſy met haar eygen Garniſoen tot haarder ſecuriteyt beſetten, welke gelegen waren aan zee, om ſo veel te bequamer buytenlandſche aſſiſtentie te konnen krijgen. Deſe Steeden heeft de Koning nu al in ſijn geweld, waar door de *Hugenoten* nu van haare macht ontſenuwt zijnde, alleen dependeeren aan de wil des Konings. Dit groote werk hebben wel vijf achtereenvolgende Koningen onderſtaan, maar noyt konnen uytvoeren.

en door de Grooten in in 't Rijk,

2. Het tweede aangaande, namentlijk de *Groote van Vrankrijk*, dewelke eerſt onvermogen waren, zijn door *Hugo Capet* ſeer magtig geworden, dewijl hy haare Gouvernementen erflijk maakte in maniere van Princelijkheeden, om haar op ſijn hand te krijgen, en door haar de Kroon op 't hooft. Van deſe zijn veele groote Huyſen geſprooten, dewelke metter tijd machtig geworden zijnde, door der menſchen gemeene begeerlijkheyt en Staat-ſucht altijd aſpireerden na hoger trap van Staat en Digniteyt, en darom de een tegens de ander, of wel tegens de Koningen ſelfs oorloogden. Om alle deſe oneenigheden voor te komen, heeft *Koning Louis de* XIII. *en* XIV. volgens de les van de *Cardinalen Richelieu* en *Maſarin*, de machtigſte en ontſaggelijkſte Huyſen van Vrankrijk voor en naar ſoeken te onttrekken haare middelen en Rijkdom, waar mede ſy die ooflogen pleegen te voeren; daar toe gebruykende veelderhande maximen, waar van wel de voornaamſte zijn: Dat ſy den Hertogen en Princen eerſt hebben ontnomen den titul: *Nos Dei Gratia*, of *Wy van Godes Genade*, en de Souveraine macht; om in en voor haar Diſtrict geld te mogen munten: Dat de Grootſte niet mogen trouwen, of haare kinderen uythuwelijken ſonder des Konings conſent, en in allen deelen den Koning ſo ſlaafachtig onderdaanig zijn, dat het hem genoeg is te ſeggen; *Tel eſt noſtre plaiſir*: Dat ſo ſy eenige honorable Charge ofte blooten Eeren-

die door de Koningen zijn verarmt,

door veele byſondere maximen

titul

titul begeeren, deſelve met groot geld moeten koopen: Dat ſy altijd omtrent den Koning moeten zijn, om op haare eygene koſten alle ſijne beveelen te expedieeren, en ſlaafachtig te dienen, waar door hy dan mede verſeekert word, dat ſy in ſijne abſentie niet tegens hem machineeren: Dat ſy om de magnificentie des Konings te helpen vermeerderen, moeten onderhouden ſeer groote en koſtelijke ſuites van *Pages*, *Lacquayen*, *Caroſſen*, *Paarden*, *Liveryen &c.* De immer veranderlijke *Modens* in koſtelijke kleeren nakomen; *Comedien*, *Tournoyen*, *Balletten*, *Banquetten* aanrechten; uytmuntende *Palaiſen* en *Luſthuyſen* bouwen, waar over de Koning dan na ſijn ſin diſponeert, die de eene ontneemt, en de ander geeft; Dat ſy op haare groote koſten werden geordineert vreemde Ambaſſadeurs en Miniſters prachtig in te haalen, en te defrayeeren, voor welke eer ſy dan den Koning noch moeten bedanken: Dat ſy byna de heele revenues en inkomſten van haare Landgoederen moeten betaalen aan de *Tailles*, en ſchattingen, en voort met alderhande bedenkelijke belaſtingen zijn beſwaart, meer als eenige Chriſten Natie: Dat de Koning die gene, die hem ſuſpect of wel niet behaaglijk is, door een *Querelle d'Allemagne* diſgratieert, ſijne goederen confiſqueert, en in ſeekere plaatſen voor een tijd, ofte voor haar leven lang ſaiſeert, ofte ergens pericliteert, om haar van kant te helpen.

Darenboven zijn de Franſche van outs geweeſt van ſulken beweeglijken en onruſtigen geeſt, dat ſy, even als het *Perpetuum Mobile*, noyt konden ſtil zijn, noch vreedſaam leven, maar altijd inclineeren tot Buyten- en Binnen-landſe Oorlogen, tot factien der familien, en tot Duellen. Om welke reden 't ſelve Rijk de Vreede en Veyligheyt ſelden kan t'ſamen hebben, noch ſich in een diepen ſlaap durft inlaaten, maar is genootſaakt te doen als *Hercules*, daarſe doch hunnen Koning geduyriglijk mede uytbeelden, dat is; ſlaapen met de knods in de hand. En om alle deſe ſwaarigheeden voor te komen, obſerveeren de Koningen na de les van *Richelieu*, dat ſy de Gouvernementen dijkwijls veranderen, en dat ſy haare Onderdaanen altijd onderhouden in geduyrige actien van uytlandſe Oorlogen. En ſo ſy ſelfs buyten Oorloog zijn, dat ſyſe ſenden tot aſſiſtentie van de eene of de ander, die in Oorlogs-Vier ſitten, gelijk ſy gedaan hebben aan den *Keyſer* in *Hungarien*, aan de *Venetianen* in *Candia* en aan de *Portugieſen* tegens *Spanjen*. Of ſy worden altijd verandert van Garniſoen, en gehouden in geduyrigen marſch. De Duellen, die nergens meer en heeviger in ſwang gaan, als onder haar, zijn oock nergens met bloediger placaten ver-

en door geduyrige actien van Oorlog.

De Duellen worden in Vrankrijk riſoureuſelijk geſtraft,

verboden, als in Vrankrijk, alwaar selfs ook de Voornaamste en Grootste van aansien en geslagt anderen tot een exempel, sonder eenige conniventie, rigoureusselijk worden gestraft.

en tot de Rebellien is weynige apparentie.

En of het al gebeurde, datter eenig volk by een rotteerde, om te rebelleeren, so souden sy in 't heele Rijk geen bequame rendevous en verblijf-plaats konnen vinden, also de Koningen alle vaste Steeden, die binnen het Rijk leggen, hebben doen demanteleeren, en in plaats van die Fortificatien Citadellen doen maken, om daar door de Steeden so wel te konnen dwingen, als te defendeeren tegens uytheems geweld.

Marsilien en *Orange* worden ingenomen.

De eenigste en laatste Fortressen, die desen Regeerenden *Louis*, als een splinter in het oog waren, zijn geweest *Marsilien* en *Orange*, die hy op eenen tocht, door raad en hulp van den *Cardinaal Masarin*, beyde heeft ingenomen, de eerste met *Citadellen* beteugelt, en de tweede kortdaar na geheel gedemanteleert, onaangesien sijne Koninglijke *Parole* en beloften, dat hy het *Casteel*, *Stad* en *Land* soude laten in sijnen presenten staat en privilegien, en deselve voor *Sijne Hoogheyt*, *den Heere Prince van Orange*, als rechtmaatigen Souverain, bewaaren tot sijne mondige jaaren.

De middelen, tot den Oorlog zijn twee, Geld en Alliantie.

Wat belangt het tweede lit, namentlijk de middelen, waar door sy haare dessеynen mogen volvoeren, so staat aan te merken, dat die zijn tweederhande, het eerste is het *Gelt*, 't welk is de *Seenuwe* van den oorlog, het tweede de onderhoudinge van sijn *Interest* omtrent andere Potentaten en Staaten, 't welk is de *Ziel* van den oorlog.

Vrankrijk soekt sijn Geld door

Den rijkdom en groote schatten, alhoewel Vrankrijk daar toe geen gout of silver-mijnen heeft, als Spanjen, weet het evenwel overvloedig te bekomen op veelderhande manieren, en door veele weegen.

de Modens

1. Als voor eerst, om dat de Fransche door haaren aangebooren aart, en geestige boorseryen het geheele Christenrijk, behalven *Spanjen* en *Vriesland*, met haare nieuwe *Modens*, en geduyrige veranderingen van kleeren, so hebben weeten te verblinden, en te brengen tot die verkeerde opinie, dat een oprecht Patriot, en bedaagt burger van elk een word gehouden voor een stuyrs en eygensinnig hooft, als hy die verfoejelijke uytlandse aart van kleedinge niet naabootst, maar sijn oude kleeren afflijt, die voor 2. a 3. jaaren by elk een gebruykelijk, en na de Lands-manieren waren. So hebben sy in haar Land, door Raad en hulp van *Cardinaal Richelieu* van tijd tot tijd beginnen te maken alderhande stoffen en manufacturen, tot onderhoudinge van de *Modens* dienende, als daar zijn *fluweelen*, *satijnen*, *goude- en silvere-lakens*, *armosijnen*, *sijde stoffen*, *sijde laakenen*, *taffetas*, *ponde-*

poudefojen, armofijne en fijde linten, kanten, paſſementen, knoopen, ſergien, hoeden, pluymen, draagbanden, gordels, koorden, kaapers, waajers, maſques, ſpiegels, horloges, handſchoenen, garen, papieren, ſpelden, naalden, groove lijnwaaten, bedden, matraſſen, deekens, gordijnen, behangſels, franjen, en duyſent ameublementen meer; Waar door ſy veele uytlandſe handwerks-luyden hebben aan haar getrokken, en veele ſteeden daar mede gepopuleert, die anders heel ledig van menſchen waren: Met deſe Manufacturen vervullen ſy alle omleggende Landen, waar uyt ſy jaarlijx aan ſuyver geld trekken, en in haar Land brengen, meer als 40. *millioenen* Franſche guldens.

door 't vatgeld op de Koele-wijnen

2. Door de belaſtingen en het Vatgeld op de Koele-wijnen, die ſeer beſwaaren den prijs, die de wijnen in Vrankrijk by eerſte inkoop koſten, en alhoewel geen onder alle ſoorten van wijnen ſlechter is, als de Franſche, ſo word ſy doch in andere Landen by groote quantiteyt geconſumeert, om dat ſy den gemeenen man ſmaakelijk en milt, en beter koop, als eenige andere zijn. Voor de wijn, die Vrankrijk uytlevert, bekomt het wel 15. *millioenen guldens* weer in, waar van de Vereenigde Nederlanden alleen byna twee derde parten afhaalen. Daar by komt noch de belaſtinge op de Brandewijn, die van daar by groote meenigte buyten 's lands, (en naar *Holland* alleen over 25000. ſtukken jaarlijk worden vervoert) waar voor Vrankrijk jaarlijx wel 5. *millioenen* weder ontfangt. Noch komt daar by de Aſijn en Cidre. Deſe laſten waren niet als 't verderf van de Hollandſche Negotie, want men reekende uyt, dat een Hollands ſchip van 300. Vaten of van 150. Laſten, koſtende 15. a 16. duyſent guldens, en vier reyſen naar Vrankrijk konnende doen, yder reyſe 300. Rijxdaalders moetende betaalen, in 't jaar moſte opbrengen 3. duyſent guldens, zijnde een vijfde part van 't geheele Capitaal.

en Belaſtingen op de Brandewijn, Aſijn en Cidre.

op de gewaſſen

3. Door de Impoſitien op alle andere gewaſſen, als ſaffraan, hop, hoonig, amandelen, olyven, kappers, pruymen, prunellen, ſeep, caſtanien, &c. en het koorn, terwe, rogge, en garſt, dat men vervoert by goede jaaren.

op het ſout

4. Door de Impoſitien op 't uytgaande ſout, waarmede dat over 1000. ſcheepen jaarlijx in Vrankrijk beladen, en daar van wel 5. a 600. na Holland alleen afgehaalt werden, waar voor de Franſche Koopluyden wel 10. millioenen guldens wederom krijgen. De leverantie van het ſout heeft Keyſer *Carel de* V. den Franſchen, als ſijne Erf-Vyanden, ſoeken te onttrekken, met de preſentatie van het ſelve aan yder een voor niet te laten uytvolgen, doch te vergeeſs, alſo

François de I. Koning van Vrankrijk het selve mede aan allen vreemdelingen presenteerde, dewelke uyt oorsaake, dat Vrankrijk haar nader als het gebiet van Spanjen gelegen was, bleeven continueeren het sout uyt Vrankrijk te haalen.

op de Vreemde Waren

5. Is Vrankrijk seer daar op uyt, dat sijne waren, die het uytlevert, door heel *Europa* versonden, en de vreemde waaren door het verbieden of belasten daar uyt gehouden werden, soekende door dese practijke by verloop van tijd al het geld van *Europa* tot hem te trekken, en de wereld, door dese onuytputtelijke senuw van Oorloog, sijne wetten voorteschrijven.

op de Sleet- en Eet-Waren

6. De veelderhande Impositen en Accijsen, waartoe qualijk namen genoeg uyt te vinden zijn, op alle sleet-en eet-waaren, maar insonderheyt op 't sout, die in Vrankrijk so groot zijn, als nergens ter wereld, verrijken den Koning onafmeetelijk, door de groote consumtie van de overgroote meenigte van menschen, waar van Vrankrijk boven alle andere Rijken overvloeyt.

door het verkopen der Officien

7. Het verkopen van alderhande, so profijtable als honorable Officien en Digniteyten, brengt den Koning jaarlijx byna so veel in, als de inkomsten zijn van eenige Europische Potentaten, geconsidereert, dat *Koning Hendrik de* IV. in de tien laatste jaaren van sijne Regeeringe, uyt het verkoopen van de Officien meer maakte, als seventig *Millioenen*, gelijk *L'Oiseau* verhaalt in sijn Tractaat van de Officien, *lib:* 3. *Cap:* 1. Dewelke onder desen Koning *Louis de* XIV. seer vermeert zijn.

door de extortie der Partisanen

8. So een Partisan ofte Officiant door de profijten, gelijk een Sponce door vochtigheyt opswelt, word hy menigmaal wederom so uytgeperst, dat hem alles ontvloeyt, dat hy ingesoogen hadde.

door de suppressie der Officianten,

9. Om dat de Koning de Officianten somtijds dreygt afteseten, ofte haar te brengen tot seker minder getal, en de rest te supprimeeren, moeten hem deselve tot haare maintenu met groote sommen gelds te gemoet komen.

door Confiscatie der middelen van de Rijke

10. Worden dijkwijls der Rijken goederen, door een gemaakt pretext geconfisqueert, of de Commissarissen gedisgratieert, en al haar doen geimprobeert, als sy door ordre ten behoeve van den Koning groote sommen hebben genegotieert, dewelke dan aan de rechte crediteuren noyt werden gerestitueert. Gelijk by exempel, als *Fouquet* een seer importante somme voor den Koning van particulieren hadde geleent, ist hem op gemaakt pretext proces gemaakt, waar by hy wierde geaccuseert, van *Crimen Læsæ Majestatis* begaan te hebben, al sijn

doen

doen verklaart van onwaarden, gecondemneert in een eeuwige gevankenis, en alle sijne goederen geconfisqueert, met een jaarlijkse lijfrente van 100000. guldens ten laſten van de *Republijk van Venetien.*

11. Behalven dat de Geeſtelijke altijd om de 5. a 6. jaaren met groot geld moeten bekoopen de vryheyt, om te behouden de Kerken, Kloosters, Geeſtelijke Gebouwen en Inkomſten, die zedert sekere jaaren gesticht en opgerecht zijn, en door den Koning met demolitie gedreygt werden, so heeſt hy daarenboven noch van alle haare jaarlijxe inkomſten sijn quota, namentlijk een tiende part voor ordinaire, en ook veel tijds een tiende part voor extraordinaire tributen. Hoe seer de Koning jaarlijx daar door verrijkt word, kan men afmeeten, als men eens aanmerkt, dat de Geeſtelijke alleen omtrent de dry vijfde parten van Vrankrijk beſitten. Want daar zijn 12. Aarts-Biſſchopdommen. 104. Biſſchopdommen. 548. Abdijen. 27400. Parochy-Kerken en Paſtoryen, behalven de ontelbaare meenigte van Kloosters en mindere Cleriſey. door de Schattingen der Geeſtelijken

12. Om dat de Koning van Vrankrijk wel heeſt geobſerveert, dat ter geen middel in de wereld is, waar door een Land en Staat meer kan floreeren en verrijkt worden, als door de Koopmanſchap en Negotie, so heeft hy niet nagelaten, wat dienen konde tot voortſettinge van dien, waar toe hy heeft opgerecht verſcheyden *Commercie-Compagnien*, als van *Ooſt-* en *Weſt-Indien*, van 't *Noorden*, van *Groenland* van den *Traan*, van *Aberdaan* en *geſoute Haring*, van *ſwarte Zeep*, van *Tin* en *Loot*, en een Monopolie op de *Suyker*, deſelve, als ook sijne particuliere Koopluyden en Reeders van Scheepen met alderhande Privilegien gebeneficeert; Sijne Groote en Eedele gepermitteert en genoodigt tot de Negotie, ſonder de minſte prejuditie van haare Digniteyt en Eedeldom; Vreemde Negotianten door beneficien na ſich gelokt; De Jooden in de Zeeplaatſen alderhande Vryheyt vergunt; De Revieren en Havens tot de ſcheepsvaart bequaam gemaakt; De Haaring-viſſchery opgerecht, en vreemden haring verbooden, &c. door de Negotie.

13. Door de Inkomſten van de Koninklijke Domaynen, Leen-goederen, caduke-en ſonder erfgenaam nagelaatene goederen, nalatenſchappen van Vreemdelingen, en onwettig geboorne, de tiende van alle mineralien, so in 't Rijk gevonden werden, de Regalien so in de Aarts- als andere Biſſchopdommen, *Le Don & Octroy, Taillon, Cruës, Aydes, Equivalent, Fouages, Bilot, Douane, Traitte, Foraine, Solde* en door ontallijke andere middelen

de cinquante mille hommes, la Compoſition, Leveés de chevaux & Chariots, Gabelles, Augmentation de la gendarmerie, Emprunts generaux & particuliers, Subvention de partie ſur les villes Cloſes, Augmentation ou Diminution du prix des Monnoyës, en ontallijke meer, die deſen Koning *Louis de* XIV. van tijd tot tijd ſo vermenigvuldigt, dat hy ſijne jaarlijkſe inkomſten op hondert *Millioenen* meent te brengen, gelijk de Franſche ſelfs voorgeven, die nu 80. *millioenen* jaarlijx importeeren.

waar door hy krijgt grooten Rijkdom.

Welke Inkomſten, gelijk te vooren geſeyt is, eerſt niet meer hebben bedragen, als omtrent maar 8. a. 9. millioenen, en hoe meer de volgende Koningen die van tijd tot tijd hebben geaugmenteert, ſo veel meer hebben ſy weder door haare pracht en ſtaat-ſucht geconſumeert, ſo dat ſy noyt yets in voorraad, als een Leedige ſchat-kamer hadden, tot dat deſen *Louis de* XIV. by veelen bygenaamt *L'Avaricieux* of *de Gierige*, de jaarlijxſe inkomſten niet alleen heeft gebracht over de 80. millioenen, maar deſelve als de ſekerſte force van ſijn Rijk, ook ſo gemenageert, dat hy daar door ſulken grooten ſchat in de jaaren ſijner Regeeringe uyt alle omleggende Landen heeft geput, en t'ſamen gehoopt, als noyt eenig Franſche Koning heeft gedaan. Hier uyt ſien wy, hoe de Franſche andere Natien misleyden en verblinden, hoe ſy door der ſelver achteloosheyt, overdaat en geld tegens deſelve ſich verhovaardigen, verrijkt en gewapent werden. Want uyt deſen opgehoopten ſchat weet Vrankrijk ſijne verſchrikkelijke Legers en Zee-vlooten uyt te ruſten tegens die gene, wien hy dien ſchat onttrekt; Even gelijk de Son uyt de vochtigheyt der Aarde, die hy na hem trekt, ſijnen hagel, blixem en donder tegens deſelve ſmeet.

De Voordeelen van Vrankrijk beſtaan

Boven en behalven deſe middelen is Vrankrijk door ſijne groote macht en goede ſituatie ſo bequaam, om ſijne deſſeynen te volvoeren, als eenig Land des geheelen Aard-bodems.

in de Circulaire ſituatie,

1. Voor eerſt, leyt het als een Middelpunt van de Chriſten wereld, en is daarom bequaam, om te conjungeeren of te ſepareeren de Oorlogs-Machten van de andere Chriſten Potenten, die daar rontom gelegen zijn.

aan twee zeën,

2. Heeft het aan weerſijden de Zee, door welkers gebruyk het ſeer gevoegelijk kan negotieeren op de omleggende Landen, en de macht der nagelegene Princen traverſeeren.

dat het rondom is beboliwerkt,

3. Is dit Rijk van alle kanten door de natuyr en de kunſt ſo beboliwerkt, dat het uyterlijk gewelt niet licht heeft te vreeſen: Want het tegens *Italien* door de *Alpes* en *Pignerol*, tegens *Spanjen* door de

Pireneën

Pireneën, *Perpignan* en *Russilion*; tegens *Engeland* door de Zee; en tegens *Duytsland* en *Neerland* door de Rivieren, gefortificeerde Steeden en Schansen wel is voorsien.

4. Is dit Rijk niet alleen so groot, dat waar men ook de maat neemt, men een *Diameter* vind van over de hondert en tachentig mijlen, maar ook aan alle kanten vast aan een geknoopt, in forme van een circul, waar door het die bequaamheyt heeft, dat alle plaatsen in der haast konnen geassisteert werden, so het nodig is. Daarenboven so word het geregeert van een Hooft, namentlijk een Koning, die door sijne absoluyte macht en gesag, als geen ander Christen Koning meer heeft, in der haast kan resolveeren, wat tot welstand dient. niet gesepareert. en van eenen Koning word geregeert.

5. Is het so dicht beset met Steeden en Dorpen, dat het daar in alle Koninkrijken overtreft. dat het seer rijk is van Steeden en Dorpen,

6. De Getemperde Lucht en Climaat, als ook de goede constitutie van de grond, maakt Vrankrijk so vruchtbaar, dat het nu noch, gelijk in voorgaande tyden, op sich selven kan bestaan, sonder yetwes van andere Landen noodig te hebben, maar kan nevens sich selven ook noch andere Landen proviandeeren, uyt welke oorsaak Vrankrijk nu noch word genoemt de *Voedster van Spanjen*, om dat het Spanjen byna van alle nootwendigheyt, selfs tot alderhande manufacturen incluys, voorsiet, maar met sulken winst, en interest, dat Spanjen wel den eygendom, maar Vrankrijk het Vrucht-gebruyk van *Peru* heeft. Want *Spanjen* vind syne *Indien* in de Nieuwe wereld, maar Vrankrijk vind de syne in *Spanjen*, 't welk met alderhande gevaar en ongemak sijne schatten verre over zee na sich haalt, van waar Vrankrijk deselve weder komt af te halen sonder onkosten en bloetvergieten, sonder in de mijnen te arbeyden, en onder de aarde te vroeten, sonder synen Staat te depopuleeren, en sich te onderwerpen het gevaar van de zee, en wort *Spanjen* dikwijls so uytgeput van silver, en gout, dat het neermalen is genootsaakt geweest, in plaats van goude en silvere, kopere Munte te gebruyken, daar *Spanjen* nochtans byna alleen de bekende Gout-en Silver-mijnen besit, en heel *Europa* daar mede voorsiet. Daar toe siet men noch in Vrankrijk veele heerlyke binnenlandse Steeden, tot een teeken, dat sy haare welvaart ook veel van binnen hebben. Vruchtbaar,

7. De veelheyt en bequaamheyt van de Navigable havens en Rivieren, als de *Maas*, *Schelde*, *Seine*, *Saone*, *Rosne*, *Loire*, *Garonne*, *Somme*, en veele andere, doch mindere rivieren meer, van dewelke sommige seggen, dat eenige gevloert zijn met Visch, gesoomt Voorsien van Havens en Rivieren.

met Kreeften, en geborduyrt met Swaanen. En zijn alle deſe Rivieren ſeer dienſtig en commodieus, om de inlandſe Negotie voort te ſetten, tot welken eynde *Louis de* XIV. de Revieren *Garonne* en *Aude* heeft met een Canaal en 12. ſluyſen in een laten brengen, om daar door uyt den *Ocean* in de Midlandſe Zee te ſcheepen.

als ook van Scheepen

8. Daar Vrankrijk voor deſen ſo pleeg gedeſtitueert te zijn van macht ter zee, dat twaalf Oorlog-ſcheepen uytmaakten de Royale Vloot, ſo heeft het nu in korte jaaren, tot verwonderens toe, by een gebracht wel 90. a 100. Oorlog-ſcheepen, waar mede het ſoekt de wereld te dwingen, naar inhout van dit ſuperbe Vers:

Tandis que nos Vaiſſeaux par tout Maiſtres des Ondes
Vont en lever pour nous les Treſors des deux Mondes.

en ſeer populeus is,

9. De groote meenigte van menſchen, die Vrankrijk bewoonen, is ſijne grootſte force, wantter ten tijde van *Carel de* IX. meer als 20. *millioenen* menſchen hooft-geld betaalden, en daarom konde de *Cardinaal Richelieu*, die Vrankrijks macht beter als ymand kende, aanwijſen, dat 't ſelve Rijk te Veld konde brengen ſes-maal hondert-duyſent man te voet, en hondert en vijftig-duyſent te paard, in cas den *Deauphin* ſelfs op ging ſitten, en gevolgt wierde van allen, die de Waapenen konden voeren, gelijk dan moet geſchieden.

en Lotharingen heeft geſubjecteert

10. So heeft de Koning van Vrankrijk onder ſijn Jok gebracht het *Hertogdom van Lotharingen*, 't welk door het *Homagium*, aan den Keyſer was verplicht, en ſtrekte tot een voor-muyr en bolwerk tuſſchen Duytsland en Vrankrijk, waar door hy Duytsland altijd kan invadeeren, als hy wil.

dat het veele Ruyterye heeft,

11. So leyt groote kragt van de Franſche militie in de meenigte van haare Ruyters, de welke by na alle Eedel-luyden zijn, die op haar eygene koſten haar voorſien met goede loopers van paarden, waar mede ſy als Voorloopers voor het leger heenen, haare Vyanden onverwacht overvallen, en beletten niet alleen het vluchten van perſonen en goederen, maar tiranniſeeren en misbruyken menſchen en goederen ſeer ſchandelijk, meenende, dat haar wegens haare qualiteyt ſulx beter paſt, als anderen, die op des Konings koſten leven.

en d'Onderdanen gewillige Slaven zijn.

12. De gewillige ſlavernye der Onderdaanen, die geene belaſtingen van den Koning weygeren te dragen, maar als Eſelen haar laten beladen tot ſinkens toe, waarom de Koning ook door den Keyſer *Maximilian de* 1. genoemt wierd een Koning der Eſelen, daar de *Keyſer*, na het bekende ſpreekwoord word genoemt *een Koning der Konin-*

Koningen, de *Koning van Spanjen een Koning der Menschen*, en de *Koning van Engeland een Koning der Duyvelen*, om redenen, dewijl de *Keyser* niets konde te wege brengen als door de *Duytsche Vorsten*, *Spanjen* maar 't gene hem de Wetten toestonden, *Vrankrijk* al wat hem aanstond, en *Engeland* niets, dan wat het Volk behaagde. Alle dese middelen en voordeelen faciliteeren het concept van Vrankrijk so seer, dat het sich Venteert te konnen speelen met alderhande kaarten, die hem het Geluk presenteert.

Door dese groote macht en rijkdom hebben haar de *Fransche Koningen* so hoog verheeven, dat sy daar door (gelijk de *Paus* door syne pretense Heyligheyt) pretendeeren, behalven allen anderen Potentaten, ook den Roomschen *Keyser* in de rang voor te gaan, niet tegenstaande de heele wereld toestaat, dat een Keyserrijk waardiger is, als een Koninkrijk, of een geinvadeerde Heerschappye der *Pausen*; Maar de Fransche hebben eyndelijck noch den *Keyser* de eerste plaats onder alle Christen Potentaten moeten toestaan, voor haar selven behoudende de tweede, en *Engeland* latende de derde, tot dat *Philips de* II. *Koning van Spanjen*, haar die plaatsen mede heeft beginnen te bedisputeeren, seggende voor eerst, dat hy niet alleen een, maar veele Koninkrijken besit. Ten tweeden, dat sijnen titul van *Catholijke Majesteyt* alle andere titulen verre overtreft, en geen Potentaat eenigen Eer-Titul heeft, die hem niet mede toekomt. Behalven dat de Fransche glorieeren, dat haar Rijk eerder Christijk is geworden als Spanjen, en aan haaren Koningen noyt te vooren de Precedentie is geweygert, so seggen sy, dat haren Titul van *Alder-Christelijkste* so verre alle andere overtreft, als de Son de Sterren. Over dese questie is altijd seer vinnig niet alleen door de Politijken met de pen, maar ook door de Soldaten met den deegen gestreeden, sonder dat sy tot noch toe is gedecideert, waar uyt dijkwijls noch onstaan rescontres tusschen weder-zijdse Ambassadeurs en haare Suiten aan Vreemde Hooven. En om de occasie tot dese questien, so veel doenlijk is, te mijden, word geen van beyden voorgeset, maar door verscheyde trekken en kunstjes de saak sodaanig gemodereert, dat elk van haar behout sijne volkomene dignityt, tot welken eynde de *Staaten Generaal* hebben geordineert, dat in het conduiseeren van Vreemde Ambassadeurs, of andere Statieuse Actien geen van haar beyden mogen present zijn.

Vrankrijk pretendeert de range voor alle Potentaten

Het tweede middel, waar door Vrankrijk syne groote dessеynen soekt te volvoeren, bestaat in de onderhoudinge van sijn *Interest* omtrent alle andere Potentaten en Staaten. Dit is de ziele van den Oorlog,

Vrankrijk neemt sijn Intereſt wel waar omtrent andere Potentaten.

log, en voor so verre dit wel of qualijk word waargenoomen, voor so verre succedeeren in 't gemeen alle voorneemens wel ofte qualijk.

De Balance tusschen Vrankrijken Spanjen

Het Christenrijk bevat in sich twee machtige Koninkrijken, als *Vrankrijk* en *Spanjen*, dewelke t'samen als een *Balance* allen anderen Staaten toeweegen den Oorlog en Vreede.

De *Monarchie van Spanjen*, na dat deselve met een wonderlyken loop van geluk in korten tijd onder sich vereenigt had seer groote Koninkryken, en daar uyt opgemaakt een seer vreeselyke Heerschappye, konde niet verburgen houden syne intentie, om in het Westen een nieuwe Universele *Monarchie* op te rechten. *Vrankrijk* daar tegen, zijnde het outste Christen Koninkrijk, en gebracht tot seer groote Macht en Rijkdom, wierde seer jalours over den aanwas en het desseyn van *Spanjen*, waarom het sich altijd, met allen vermogen daar tegens heeft gekant, waar door die twee Rijken so lang met oorlogen, en bekuypen van haar *Intereſt* te samen hebben geworstelt, tot dat *Vrankrijk* eyndelijk door sijne swaarte de schaal overhaalde, en voor *Spanjen* te formidabel wierd. *Engeland*, het welke door sijne groote Land-en Zee-macht, neffens die twee voornoemde Rijken, ook wel sijn gewicht ophalen mochte, soude sijn deel mede aan die Balance hebben, maar om dat het van alle vaste Landen door de Zee is gesepareert, en op seekere Eylanden bepaalt, alwaar het sulken concept, om een Universeele Monarchie op te rechten, niet kan uytvoeren, heeft als een Tonge de voornoemde *Balance* altijd in sijn *Æquilibrio* ofte Eevenaar so soeken te bestieren, dat sy aan geene kant onder of over mochte hangen. Om sulx uyt te beelden, liet Koning *Hendrik de* VIII. graveeren goude medalien, alwaar een hand, steekende uyt een wolk, vast hielt een *Balance*, hangende in sijn *Æquilibrio*, waar van de twee schaalen beteekende *Spanjen* en *Vrankrijk*, met dese woorden: *Celuy l'emporte, pour qui je suis*, hoewel Engeland, neffens de twee gemelde Rijken, in 't reguard van de *Vereenigde Nederlanden* wel mede sijn behoorlijk, en niet het minste deel heeft aan die *Balance*, waar van het selve Nederland altijd, zedert sijne herstelde Vryheyt, is geweest de Tonge, om die dry Koninkrijken, na sijn vermoogen te balanceeren; Even als de *Republijk van Venetien* in syne beste fleur dede omtrent alle Christen-Potentaten. En dat is de reeden, waarom desen noch Regeerenden Turksen Keyser in seekeren brief aan Haare Hoog-Moogende, haar tituleert de *Vereffenaars van alle de Negotien der Nazareensche Volkeren.*

word van Engeland vast gehouden,

dat in 't regard van de Vereenigde Provincien daar mede aan participeert,

Het Duytsche Rijk

Het *Roomsche Keyserrijk*, dat niet minder Groot en Machtig is,

als

als een van de twee voornoemde Koninkrijken, heeft aan die *Balance* in langen tijd weynig part of deel gehad, en hoewel het noch den naam voert van de Vierde, zijnde de Laatſte, Grootſte, Machtigſte en Durabelſte *Monarchie*; So is het nu ſeer ontſenuwt, en van ſijn voorgaande luyſter verdooft, waar door het niet minder, als na de *Oude Romeynſche Monarchie* gelijkt, 't welk daar door by komt, dat het ſelve Rijk nu verdeelt is onder veele Hoofden, die over 300. in getal zijnde, haar alle aanmatigen het ſelve Recht en Authoriteyt in haar Diſtrict, dat de Keyſer heeft in het ſijne; Maar als ſy altemaal waren vereenigt onder een Opper-Regeeringe, en dat ſy na haar gemeen *Intereſt* wierden gegouverneert, ſo ſoude het Duytſche Rijk ſijn Oude Monarchie licht wederom konnen oprechten, en de *Balance* maaken na ſijn welgevallen.

heeft daar weynig deel aan.

Maar nu ſien naar deſe machtige *Balance* alle omleggende Potentaten, die van eenig Gewicht zijn, en pondereeren haar *Intereſt* na het onder-of over-weegen van deſelve.

Vrankrijk, dat in voorgaande tyden de Adminiſtratie van ſijn Intereſt aan de *Hooge Miniſters van Staat* geheel toevertroude, die het ſelve door reukeloosheyt, ofte eygen-baat altijd hebben verwaarlooſt, heeft het ſelve eerſt recht beginnen voort te ſetten in 't jaar 1460. onder *Lodewijk de* XI. na wien het niemand met meer yver heeft behertigt, als *Hendrik de* IV. die het ſelfs, ſonder Miniſter van Staat, altijd heeft waargenomen, en ſo verre gebracht, dat *Vrankrijk* door hem eerſt ſijn *Intereſt* heeft leeren verſtaan, 't welk ſijn Soon *Louis de* XIII. door den *Cardinal Richelieu*, en ſijn Soons Soon *Louis de* XIV. door den *Cardinal Maſarin* tot deſe tijd toe meer en meer hebben geperfectioneert, beſtaande in ſekere regulen, die meerendeels ſonder aanſien van eenige Goddelyke of Menſchelyke Wetten haar aanwyſen den weg, om te komen tot haar oogmerk, namentlijk de *Univerſele Monarchie*.

Hoe Vrankrijk ſijn Intereſt waarneemt door verſcheyde Regulen

1. De eerſte regul is, dat Vrankrijk ſich rondom voorſiet en verſterkt met ſodaanige Landen, gefortificeerde Steeden en Paſſen, waar door het alle ſyne nabuyren ſubitelijk kan verraſſen en overvallen, als ook ſich ſelfs beſchermen tegens uyterlijk geweld. Tot dien eynde heeft het, ſonder veel aanſien van recht of onrecht, onder ſijn geweld gebracht *Lotharingen*, *Briſac* en *Philipsburg* tegens Duytsland, *Pignorol* en *Monaco* tegens Italien, *Perpignan* en *Ruſſilion* tegens Spanjen, en *Nuys*, *Maſeyk*, *Rijſſel* en *Duynkerken* tegens de Nederlanden.

Vrankrijk verſeekert ſijne Frontieren met Fortreſſen

2. De tweede regul is, dat Vrankrijk soekt alle syne omleggende Nabuyren in haar kracht en middelen so te verswakken, dat sy niet tegens syne groote macht konnen bestaan, als het haar wil overvallen; Of dat sy het selve of een ander vreesende, haar in syne beschermínge, ofte ten minsten aan syne zijde begeven, die het dan daar na te lichter kan dwingen.

Brengt tweedracht onder syne Nabuyren,

Hier toe gebruykt het voornamentlijk dese onwettige middelen, dat het de omleggende Landen en Staaten, die onder malkanderen vereenigt zijn, soekt te brengen in Tweedracht en Oorlog tegens elkanderen, of in binnen-landse Beroerten, of te verdeelen in Factien, of te beletten, dat sy haar voordeel niet komen te genieten, dat haar van andere rechtmaatig toekomt. Het is den Antichrist alleen eygen scheuringe en twisten in de Wereld te verwekken, en wat Koning sich daar mede wil behelpen, heeft sich niet te belgen, als men hem den eerst-gebooren Soon des *Antichrists*, in plaats van den eerst-gebooren Soon van de *Kerk* noemt. So heeft *Vrankrijk Spanjen*, dat hem te machtig was, geweldig verswakt, door syne aanraadinge, dat *Portugal* en *Algarbie* van haren wettigen *Koning Philips* souden afvallen door den *Hertog van Bregance*, die het tegens het beëedigde Verbond van de *Pyrenëen*, door den *Graave van Schomberg* in syne wederspannigheyt met veel Volx en 18. tonnen gouts aan Fransch geld jaarlijx assisteerde. Also dede het mede in den tachentig jaarigen oorlog der Vereenigde Nederlanden tegens *Spanjen*. So heeft Vrankrijk *Napels* in sijnen oproer gestijft door den *Hertog van Guise*, als ook *Catalonien*, en den *Prins van Monaco* opgeroyt tegens Spanjen. Op deselve manier heeft het met kracht soeken te beletten de executie van het Testament van *Philips de Groote*, en het huwelijk van *Philips de* IV. met des Keysers dochter, op dat daar door de beyde Huysen van *Spanjen* en *Oostenrijk* niet weder souden vereenigt werden.

En om dat het Duytsche Rijk voor Vrankrijk te formidabel was, heeft Vrankrijk 't selve Rijk in den Duytschen Oorlog ten verderve geholpen, so door sijn eygene wapenen, als die van *Gustavus Adolphus Koning van Sweeden*, dien het daar toe in den jaare 1631. by een Tractaat tot *Bernwald* hadde bekoft, hem in 't jaar gevende 400. *duysent Rijx-daalders*, tot een Armee van 30. *duysent man te voet, en 6. duysent te paard.* Ja, dat noch in varsche geheugenis is, de Vorsten *Serini, en Franchipanni*, *Nadasti* en *Tattenbach* tot verraad tegens den Keyser opgemaakt, volgens bekenteniss van haare Complicen en Secretaris.

Om

Om de groote vereenigde macht van *Italien* te breeken, heeft Vrankrijk dijkwijls deſſelfs Princen en Republijken tegens elkanderen ſo opgehitſt, dat ſy het bedrog eerſt bemerkten, als ſy haar wederzijds geleedene ſchaadens, ſonder eenig profijt, beklaagden. So heeft Koning *François de* I. door ſyne Alliantie met den *Sultan Soliman* de Turken gelokt in *Italien*, die 't ſelve byna geheel verwoeſten; Even op die wyſe heeft Vrankrijk voormaals opgehitſt de *Tartaren* tegens *Polen*, *Bethlehem Gabor Prins van Tranſylvanien* tegens *Keyſer Ferdinand de* II. De *Hertogen van Savoyen* tegens de *Switſers*, en tegens die van *Genua* en de *Heſſen* tegens *Weſtphalen*.

En om de *Zee-Machten* van *Engeland* en de *Vereenigde Provintien*, die Vrankrijks Zee-Macht yder verre overmochten, te verbrieſelen, is het geweeſt de voornaamſte oorſaake, dat Engeland tegens hetſelve Nederland in 't jaar 1665, op ongefundeerde pretexten, ſulken wederzijds beklaaglyken en ruineuſen oorlog begon, gelijk de Engelſche haar naderhand ſulx meenigmaal beklaagt, en den Franſchen Ambaſſadeurs in 't geſicht verweeten hebben.

So mengt ſich Vrankrijk door ſijne Ambaſſadeurs en Envoyeés, in alle de verſchillen, die tuſſchen de Chriſten Potentaaten komen te rijſen, die het gemeenlijk voed en aanſtookt, ondertuſſchen dat het ſich aan yder in 't byſonder gunſtig betoont, en haar allen ſijne Mediatie aanbiet, dan na ſijn ſin uytſpraak doet, terſtond weder de eene of de andere zijde kieſt, en altoos vaardig is, om in troebel water te viſſchen; Gelijk wanneer de Keyſer en de Catholijke Princen van het Rijk in de voorgaande eeuwe met de Proteſtanten in ſonderling verſchil raakten, dat buyten Vrankrijk was, en het ſelve in 't minſte niet aanging, heeft nochtans *Heudrik de* II. eerſt veynſende, haar als Mediateur te willen vereffenen, daar na gekooſen de zijde der Proteſtanten, en by die occaſie het Keyſer-Rijk ontfutſelt, en voor ſich weggeſleept de Biſſchopdommen en Steeden van *Mets*, *Tulle* en *Verdun* met haare Dependentien; Even op die ſelve manier heeft *Louis de* XIII. mede aangenomen de zijde der Proteſtanten in Duytsland, en niet tegenſtaande, dat hy door ſijnen Ambaſſadeur opentlijk en ſolemneelijk tot *Frankfort*, *Ulm*, *Heylbron* en elders ſwoer, dat hy in Duytsland niet anders, dan de Vryheyt der Bontgenooten ſoude ſoeken, onder beloften, Duytsland niet vyandelijk te willen aantaſten, maar alleen hare Grenſen bewaren, en als Mediateur haare verſchillen vereffenen, ſo heeft hy nochtans, (naar gewoonte, op die wyſe ſijn eygen profijt ſoekende,) voor hem na ſich getrokken *Briſac*, het Land-Graaf-

en mengt ſich in alle verſchillen

ſchap van de *Onder-en Boven-Elſas*, en ſoekt te deſer tijd ook noch het Oppergeſag over de tien Rijx-Steeden van der *Elſas*, als *Hagenaw*, *Colmar*, *Schletſtat*, *Weiſſenburg*, *Landaw*, *Oberenheim*, *Rosheim*, *Munſter in het dal van St. Gregorius*, *Keyſersberg en Turingheim* met alle haare Dorpen en Dependentien, &c.

op Pretext van Vrede en Eendracht

4. Het pretext, dat Vrankrijk altijd voorwent, waarom dat het ſich mengt in de verſchillen van Vreemde Potentaten, is de *Vreede* en *Eendracht*, met welk Lok-aas het ſelve door veele omleydingen, en verçierde-voorſtellingen, de ſtrijdende partyen in het net ſoekt te verwerren, wel wetende, datter niet ſoeters en aangenaamers den Luyden in de ooren klinkt, daar ſy meer na luyſteren, als *Vreede* en *Eendracht*. Hier van zijn noch baarblijkelyke en varſche exemplen door de Franſchen uytgerecht in *Bourgondien*, *Spanjen*, *Mantua*, *de Spaanſche Nederlanden* en elders, te veel, om hier te verhalen, alwaar liſt en bedrog meer heeft uytgewerkt, als eenig geweld ſoude hebben konnen doen; Dit is een maxime, die noyt eenig ambitieuſen Dwingeland heeft nagelaten, dewelke andere onder ſijn geweld ſocht te brengen.

Vrankrijk is liſtig in de Kunſt van Kuyperie en Corruptie

5. De vijfde en voornaamſte regul van het *Intereſt der Franſche Koningen* leert haar, dat ſy door de vuyle Kuyperyen en Corruptien van andere Potentaten Miniſters, Commandanten en Officieren meer voordeels doen, als door de kracht van haare wapenen; Deſe kunſt hebben ſy noyt ſo vaſt gehad, als zedert die twee Heylige Vaders *Richelieu* en *Maſarin* het Franſche *Intereſt* hebben waargenomen, welkers onheylige Les ſy volgende, hebben daar door byna alle Heeren-Hoven ſo vergiftigt, de Raadsluyden, Penſionariſſen en Secretariſſen door groote ſommen van penningen ſo gecorrumpeert en omgekoft, dat die door ontrou en meyneed den Staat van haare eygene Meeſters pericliteeren, der ſelver ſecreeten aan haar openbaaren, de goede raadspleegingen vruchteloos maken en deſelve haare Meeſters tegens haare beëedigde en vertrouſte Bond-genooten oprooyen; In ſomma haare Heeren en Meeſters ſelfs verraden. Hier door hebben ſy het *Keyſerlijke* en *Spaanſche Hof* altijd getroubleert, *Engeland* ontroert, en *Polen* ſo verwerd, dat het in plaats van vry, byna dienſtbaar was geworden, en byna voor een Keur-een Erf-Kroon hadde gekreegen, en uyt Poolſch bykans in Franſch was ontaart, ſo niet door goet beleyt van den Hoog-Wijſen en Voorſichtigen Heer, Baron *Françiſcus de l'Iſola* Keyſerlijken Afgeſant, en eenige andere trouhertige, het Poolſche Rijk, by ſlingerſlag, uyt alle die ſwaarigheeden was gereddert, en deſſelfs pericul, en der Franſchen quade menee-

beken

bekent geworden. Door hulp van dese Les alleen hebben de Fransche in 't jaar 1667. in de *Spaansche Nederlanden* gedaan seer groote en subite progressen. So hebben sy den *Graaf van Clarendon Cancellier van Engeland*, tegens het *Interest* van synen Koning en het Rijk met geld weten te corrumpeeren, daar door hy, geduyrende den Oorlog tusschen *Engeland* en *Nederland*, in 't jaar 1666. en 1667. eyndelijk noch als Verrader van sijn eygen Vaderland, uyt Engeland heeft moeten retireeren naar Vrankrijk, daar hy sich als balling noch onthout. En hoe sy alle omleggende Koningen, Princen en Staaten, ja geheel *Europa* hebben soeken te persuadeeren, om (onaangesien alle haare Alliantien, en beëedigde Verbonden met de Geunieerde Provincien gedaan en gemaakt) tot haar eygen onfeylbaare ruine met haar tegens deselve aan te spannen en haar te subjugeeren; Als mede, hoe sy veele en verscheyde persoonen van bysondere Qualiteyten in deselve Nederlanden tot meyneedige Verraders en Mineurs van haar eygen Staat hebben weten te soeken en bekopen, sullen wy in het Derde Deel op diverse plaatsen aanwysen.

6. Gelijk *Spanjen* door geen middel meer is gesteygert tot sijne hooge macht, als door de *Huwelijken* van sijne gequalificeerste Ingesetenen aan Vreemde Potentaten, of der selver Kinderen, even so heeft *Vrankrijk* 't selve als een voorbeeld van langen tijd gevolgt, betrachtende het seggen van *Du Plessis*, namentlijk; *Dat de Huwelijken der Princen zijn de Huwelijken van haare Staaten.* Om die reden verkoos *Koning François de* I. tot sonderlinge bevorderinge van sijn *Interest*, voor sijn *Soon Hendrik de* II. ten huwelijk *Catharina de Medicis Hertoginne van Boulogne*, hoewel deselve van elk een wierde geacht de Koninklijke Kroon onwaardig te zijn. En by onse tijd zijn *Uladislaus* en *Casimirus* gebroeders en Koningen van *Polen* successivelijk getrout aan *Maria Louisa de Gonsaga Hertoginne de Nevres*, en haaren Veld-Heer *Johan Sobietsky*, nu mede Koning van *Polen*, geëligeert aan *Madame de Montmorenci*. *Alphonsus de* VI. *Koning van Portugal*, en naderhand by desselfs leven sijn Broeder *Don Pedro Prince Regent van Portugal* aan *Madame d'Aumale*. *Duc de Cadeval*, zijnde uyt het Huys van *Bregance* aan de *Princesse van Loraine*, Dochter van den Grave van Harcourt. Den *Hertog van Savoyen Carel Emanuël de* II. eerst aan *Francisca de Bourbon* dochter in 't tweede Huwelijk van den Hertog van Orleans, genaamt *Gaston de France*, en nu aan *Maria Johanna Baptista van Savoyen*, dochter van *Carel Amedeus Hertog van Nemours*. *Cosmus*

en soekt andere Potentaten door Huwelijken aan sich te trekken.

de III. *Hertog van Toscanen* aan de *Hertoginne de Valois*. Den *Hertog van Hanover* aan de *Princesse Benedicte Palatine*, en den *Hertog van Mekelenburg* aan de *Princesse Chatillon*. De broeder van den *Keurvorst van Beyeren* aan *Madame de Bouillon*. *Colonne* aan *Marcini*. Des Konings Broeder den *Hertog van Orleans* aan de dochter van den *Keur-Vorst van Heydelberg*. En so in Engeland het *Divortium* ofte Huwelijx-scheydinge gebruyklijk en tolerabel was, meenden de Fransche aan desselfs Koning uyt te trouwen *Madame de Nevres*. So hebben sy mede staat gemaakt, om de *Hertoginne de Guise* te geven eerst aan desen regerenden *Koning van Sweden*, en daarna aan den *Hertog van York*. Behalven noch veele diergelijke huwelijken der Grooten soekt Vrankrijk ook de mindere Familien van andere Potentaten aan sijne onderdaanen, door huwelijken vast te koppelen, om daar door weg te nemen de antipathie en haat, daar door sich vreemdelingen altijd hebben geoppositeert aan de Franse dessеynen, om by gelegentheyt sijne *Mesures* te vaster te nemen. So heeft *Toscane* alleen wel 43. illustre Familien aan de Franse overgegeven.

'T is remarquabel, dat sodanige huwelijken met de Franse seer selden gelukkig en vreedsam zijn, maar gemeenlijk qualijk uytvallen, so datter sodaanig getroude zijn, die sich selfs scheyden, eenige door den Rechter van tafel en bet gescheyden werden, ja somtijds de huwelijken wel geheel dissolveert, en de vrouwens aan andere gegeven zijn, waar van wy licht eenige exemplen souden geven konnen, maar om den haat van sodaanige Personagien niet op ons te haalen, sullen wy sulx met stilswijgen voorby gaan, wel weetende, dat allen den genen die maar eenige geheugenisse van moderne actien en voorvallen hebben, diergelijke exemplen sullen occurreeren.

Fingeert licht Pretensien en Pretexten.

7. Niemand onder alle Potentaten is Vrankrijk gelijk in het opsoeken van verçierde pretensien en valsche pretexten van offensie, waar mede het sich ook so weet te behelpen, dat niemand sijne Calange weet te mijden, en so het eenige occasie tot voordeel siet, sal het datelijk op sulk gemaakt voorgeven en schijn van reden of questie maken, of geheel den genen overvallen, wien het meent. Hier van heeft het preuven gegeven tegens den *Paus* wegens *Castro* en *Avignon*; Tegens den *Keyser* wegens de 10. *Rijx steeden in der Elsas*; Tegens *Spanjen* wegens de *Nederlanden* en het *France Comté*, en tegens den *Hertog van Lotharingen* wegens sijn *Hertogdom*. So bedient Vrankrijk sich tegens het geheele Christenrijk van de *Lex Salica*, zijnde

zijnde sijn *Emplastrum Empiricum*, waar van dat ook schier niemand bevrijt is, gelijk sulx verscheyde Fransche Autheuren met heele boecken hebben aangeweesen, welke Boecken met Privilegien, en de Autheuren met groote giften en beneficien beschonken zijn, gelijk *Mr. Casan* voor diergelijken Boek door den Cardinaal *Richelieu* is geregaleert met 10. duysent Kroonen, en *Mr. d'Aubery* met seekere Heerlijkheyt.

8. So gebruyken de Fransche groote listigheyt in 't bewimpelen van haare desseynen, die sy baptizeeren met sulke gefabriceerde en gesochte namen, dat desselve niemand nadeelig schijnen te sijn, om daar door in slaap te wiegen alle dien het mochte aangaan. Sy meenen niet minder, als 't gene sy uyterlijk vertoonen, hebbende heel andere gedachten, als sy voorgeven. Om dat *Diogenes*, die tot *Athenen* in een Ton woonde, een knapsak droeg, so geloofde een yder, datter maar een weynig *Biscbuyt*, een *houten Napjen* en wat *Papieren* instaaken; doch als men die opende, so vondm'er een *Flesjen Riekent water, twee Dobbel-steenen* en de *schilderye van een naakte Venus* in. So vergaapt men sich mede aan der Fransen schijn, die een ander Wesen heeft, als sy vertoont. De onderdrukkinge van den *Hertog van Lotharingen* noemden sy een Broederlijke Correctie; Haare geduyrige sinistre practyken in 't *Duytse Ryk* een Nootsaakelijke Plicht, om te maintineeren de *Vreede van Munster*; Haare quade Menees en verwerringen in *Polen* een Godsdienstige en Christelyke voorsorge, om dat Rijk te voorsien met sodanigen Koning, die machtig genoeg mochte zijn, om dat Bolwerk van 't Christenryk te beschermen tegens den aanval der *Turken* en *Tartaren*; Als sy in *Vlandren* plaats op plaats viandelijk wegnamen, seyden sy, dat sy maar in possessie namen 't gene haar toequam, warom dat sy verboden alle hostiliteyten, en preckten niet anders als van haare moderatie, clementie en goedertierentheyt; Als den *Baron de L'Isola* den *Polen* aanwees de geheymste aanslagen van de Franse, om te verkiesen een Koning na haaren sin, riepen sy volmondig uyt: *hy droomt, hy is gek*; Als hy de *Spaansche* verwittigde van het desseyn, dat de Fransche hadden om de *Spaansche Nederlanden* te attaqueeren, so beschuldigde hem *Mr. d'Ambrun*, dat hy socht *Spanjen* tegens *Vrankrijk* op te hitsen; Als hy seyde, dat de Fransche sochten de *Triple Alliantie* te vernietigen, om haare Oorlogen te beter te verniewen, noemden sy dat *Bagatelles*; Als hy voorgaf, dat de Fransche toeleyden, om het *Vereenigde Nederland* te attaqueeren, en daar door af te snyden de *Spaanse Nederlanden* van alle

en bedekt sijne Desseynen met aengename woorden

en interpreteert het seggen van andere ten argsten.

alle defensie, so verweet men hem, dat sulx maar waren sijne ordinaire kunsjes, om de wereld te troubleeren: Maar de tijd heeft sijne Prophetien bevestigt, en waar gemaakt, tot groot nadeel van veele, diese te vooren niet wilden gelooven.

De Fransen houden geen parole

9. De Fransche hebben van alle oude tijden af, so lang de historien van haar mentioneeren, voor eerlijk gehouden 't gene haare Heerschappye konde voordeelig zijn, sonder reguard te nemen op *Trou* en *Verbond*, en wel betracht het seggen van *Julius Cæsar*: *Si violandum est jus, regnandi gratia violandum est*, Waar van men oneyndelijke exemplen soude konnen bybrengen; Doch om de kortheyt sullen wy ons alleen vernoegen met het aanwijsen van eenige exemplen, die zedert weynige jaaren voorgevallen, en by ons noch in varsche geheugenisse zijn, hoe sy de Les en Staale Wet van haaren Politijken Leer-Meester den *Cardinaal Mazarin*, namentlijk; *Dat een Eerlijk man sich selven geen slaaf behoort te maken van sijne beloften*, so wel geobserveert hebben, dat sy niet een Tractaat, dat sy met anderen zedert dien tijd hebben aangegaan, volkomentlijk hebben onderhouden. Want voor eerst, na dat haaren Koning, by de *Vreede in de Pireneën*, de *Spaansche Infante* ten huwelijk gekreegen hadde, op dese twee conditien. 1. Dat de Fransche *Portugal* niet meer souden assisteeren tegens *Spanjen*. 2. Dat deselve Infante met haaren Bruydegom den Koning *Louis* moste afsweeren al haar tegenwoordig of toekomend Recht tot de Spaansche Monarchie, of een gedeelte van dien; So hebben de Fransche noch voor de ratificatie van die Vreede den *Marquis de Choupes* bedektelijk na *Portugal* gesonden, om deselve Kroon te versteekeren, dat sy geensins van intentie waren, om haar te verlaten, niet tegenstaande dit voornoemde Tractaat; gelijk sy ook strax, naar het sluyten van die Vreede, *Portugal* niet alleen hebben geassisteert met Volk, Ammunitie en Geld, maar ook eenigen tijd daarna met het selve Rijk publijkelijk opgerecht een Of- en Defensive Ligue tegens alle haare Vyanden, uytgenomen *Engeland* en *Sweden*, onaangesien Vrankrijk mede belooft hadde, tegens *Spanjen* niet te sullen ondernemen, als met communicatie met de Heeren Staaten Generaal. Het heylig afsweeren van de voornoemde pretensien, hadde even so weynig kracht, als het verlaten van *Portugal*; Want sy kort na de dood van *Koning Philippus de* IV. met een machtig Heyr-Leger vielen in de Spaansche Nederlanden, alwaar sy in korten tijd eenige considerable plaatsen wegnamen, en daar en boven ook onverziens overrompelden

pelden het *France Comté* in *Bourgondien*. Dit vuyr wierde gebluſt tot *Aken*, door een nieuwe Vreede-handelinge, alwaar haar om de maat vol te meeten, wierden gelaten alle plaatſen, die ſy in de Nederlanden alree geoccupeert hadden, mits dat ſy het *France Comté* weder ſouden reſtitueeren, gelijk ſy het hadden gevonden. Maar gelijk een vos ſijne liſten en ſchalkheyt niet kan vergeeten, ſo konden de Franſe mede niet nalaaten, om tegens haare beloften, niet alleen alle Fortificatien van Steeden en Plaatſen in *Bourgondien* te demolieeren, maar namen noch daarby alle Ammunitie mede weg, ja ſouden ſelfs de ſout-putten van die Provincie niet geſpaart hebben, indien *Engeland* en de *Vereenigde Provincien* ſulx door kracht niet belet hadden. Sy ſetten na deſe gemaakte Vreede tot *Aken* de Provincien van *Limburg* en *Luxenburg* op hooge brandſchattingen, en maakten weer nieuwe pretenſien op eenige Steeden, die niet minder conſiderabel waren, als die ſy alree weg genomen hadden. Den *Hertog van Lotharingen* hebben ſy binnen 11. a 12. jaaren op 4. diſtincte reyſen gedwongen, tot veranderinge van haare voorige Verbonden, en elkereys bedongen nieuwe voordeelen, en hem ſelfs noch eyndelijk uyt ſijn erflijk Hertogdom gedepoſſideert en verjaagt. Het Tractaat, waar by *Sweden* voor eenige jaaren van de Franſe bedongen hadde 16. hondert duyſent kroonen, hebben ſy door *Mr. de Trelon* belet, dat het niet verſeegelt wierde, en voorts geannulleert, ſonder daar van andere reeden te geven, als: *De Koning verſtaat het ſo.* Volgens Alliantie waren ſy in den jaare 1666. gehouden met haare Oorlogs-vloot den Vereenigden Nederlanden t'aſſiſteeren tegens de Engelſche, maar die niet quamen, waren ſy, want ſy ſonden deſelve onder gemaakt pretext na Portugal met *Madame d'Aumale*. Hier mede hadden ſy de Staaten wel groffelijk miſleyt, maar de Engelſche kregen geen minder beurt, wanneer de Franſche haar door de Koninginne Moeder wijsmaakten, ja verſeekerden, dat de Nederlanders geen Vloot in Zee ſouden brengen, daar ſy nochtans de Staaten onder de hand aanporden, om met alle mogelijke vlijt haare Zee-macht Zee te doen kieſen, met nieuwe beloſte, van ook de haare daarby te voegen, waar op ook ſo wel ſuccedeerde de Attaque op de Revier van *Chattam*, ſonder dat de Franſche een Schip daar by hadden, dat ſy belooſt hadden. Door de Vreede van *Breda* waren de Franſche gehouden den Engelſchen te reſtitueeren het *Eyland St. Chriſtoffel* ſo als het toen in ſtaat was, maar in plaats van dien behielden ſy het niet alleen noch vier volle jaaren op beuſelachtige voorwentſels, maar gaven het ſelve (daar toe gedwon-

Exempel daer van in het France Comté.

in de Spaanſche Nederlanden.

in Lotharingen.

in Sweeden.

in de Vereenigde Nederlanden.

in Engeland.

gen zijnde,) eyndelijk noch over, naar dat sy door het ruineeren der plantagien en het rooven en plonderen op de Inwoonders, het Land in so slechten staat hadden gebracht, als of het noyt ware beplant geweest.

en in Orange

Hoe de Fransche *Orange* hebben ingenomen, en tegens de Koninglijke Belosten gedemolieert, is so bekent, dat 't onnodig is sulx met de omstandigheeden op te halen.

en allarmeeren gestaadig haare Nabuyren.

10. So hout de Franse Koning altijd in synen dienst een groote meenigte van Ruyters en Soldaten, die hy door het geeven van niewe *Patenten* gestaadig van Guarnisoen doet veranderen, en met heele Leegers hier en daar omvoeren en verleggen, waar mede hy niet alleen sijne eygene onderdaanen belet te rebelleeren, maar ook aan de heele wereld, insonderheyt aan sijne naaste Gebuyren vertoont sijne groote Macht, om deselve daar door, als door geduyrige quellingen en dreygingen, sulke vreese aan te jagen, datse genootsaakt worden haar in sijne bescherminge te begeven, of haar ten minsten aan sijne kant te verklaaren, of so sy haar ten oorlog rusten, om haar door onkosten uyt te putten, of om door sulke ydele en vergeesse omleydinge sijner legers haar de vreese voor sijne wapens te ontwennen, om haar dan te lichter te overvallen. Hy wacht niet, tot dat hy word getergt, maar hy selfs tergt, provoceert en dreygt dan *Spanjen*, dan *Italien*, dan *Duytsland*, dan *Nederland*, en vertoont sijne wapens dan by den *Rijn*, dan by de *Schelde*, dan by de *Maas*, dan by de *Pireneën*, dan by de *Alpes*. Op die wijse emporteert hy sulke Steeden en Provincien in haaren slaap, die voor desen niet wilden swigten voor alle macht haarer Vyanden. Even so heeft hy, eer hy de hand op den deegen hadde geleyt, de voet op den Nek geset van het *France Comté*, het *Hertogdom Lotharingen*, en het *Graafschap Avignon*, sonder dat sich ymand liet vinden, die een woord daar tegens dorst kikken.

Buyten en behalven dese generale Reguls, daar van sich Vrankrijk tegens alle Potentaten en Staaten, sonder onderscheyt, bedient, heeft het selve Rijk particuliere-Reguls van *Interest* tegens elk Christen Potentaat in 't bysonder, daar van wy hier wat nader moeten spreeken.

'T sal mede niet onaangenaam, maar tot ons voorgenomen desseyn hoognodig zijn, dat wy hier te gelijk verhandelen, welke de voornaamste Regulen zijn, waar door yder Potentaat in *Europa*, sijn *Interest* en Oogmerk, bestaande in de Conservatie en Augmentatie van sijnen Staat, moet waarnemen.

Dese

Dese Regulen zijn of *Algemeen* of *Bysonder*. De *Algemeene* raaken yder Staat, so meenig'er ook is, en bestaan in goede Alliantien en Correspondentien met sijne Nabuyren en Vreemde Potentaten, in Secrete Correspondentien door Ambassadeurs, Agenten, Consuls en Spions, in 't onderhouden van Eendracht inwendig in den Staat, in 't protegeeren sijner onderdaanen tegens alle ongelijk en geweld van Vreemden, en in sodanige Wetten en Observatien, die den Rechten conform, en het Volk salutair zijn. De Algemeene Reguls van Interest

De bysondere Regulen zijn onderscheyden na de bysondere Constitutie van elken Staat. De Bysondere

1. Voor eerst aangaande *Spanjen*, so lang het selve Rijk met *Vrankrijk* in Macht eenigsins egaleert, en de een de ander het hooft kan bieden, is seker, en lijd geen dispuyt, dat sy noyt sullen gebracht werden tot sinceere intelligentie en oprechte Vriendschap, waar van word geoordeelt de oorsaak te zijn, dat sy beyde hebben een en deselve Intentie, om op te rechten een *Universele Monarchie*. En gelijk *Spanjen* door de goede maneance van sijn *Interest* seer voorsichtig, en aan Vrankrijk altijd nadeelig is geweest; So heeft *Koning Hendrik de* IV. de eerste onder allen recht aangeweesen, hoe dat het *Interest van Vrankrijk* daar in principalijk berust, dat het in alle poincten *Spanjen* so direct moet tegengaan, dat, waar *Spanjen Ja*, het selve *Neen* toe moet seggen: Waar uyt dan volgt, dat gelijk de eerste regul van *Spanjens Interest* altijd voor desen is geweest de Protestanten ten uyterstèn te vervolgen, sich met haare goederen te verrijken, en onder pretext van Religie de Catholijke Staaten met hem doen t'samen spannen, dat *Vrankrijk* even so in 't reguarde van *Spanjen*, altijd voor sijn *eerste Regul van Interest* heeft gehouden, dat het, aan de eene zijde, aan alle Catholijke Potentaten most toonen, wat quaat onder dien Spaanschen dekmantel verburgen lag, en insonderheyt aan den *Paus*, hoe sekerlijk dat hy, nevens alle andere Potentaten, een knecht van *Spanjen* soude moeten werden, als *Spanjen* door de schatten der *Protestanten* verrijkt, de *Universeele Monarchie* soude oprechten; En dat het aan de andere zijde den *Protestanten* in alle voorvallen tegens *Spanjen* moste assisteeren, gelijk Vrankrijk om sijn Interest getoont heeft aan de Vereenigde Nederlanden, en de Protestanten in 't Duytse Rijk. Maar voor so verre *Spanjen* nu veele jaaren desen Regul van *Interest* ten deele heeft naargelaaten, heeft *Vrankrijk* ter contrarie den selven ten deele weder aangenomen, ontnemende den *Protestanten* in sijn Rijk de Steeden, die sy tot haarder Het Interest van Spanjen tegens Vrankrijk, en van Vrankrijk tegens Spanjen

in't Regard, van de on-Roomsche Religie,

verſekerheyt beſatten, met veele Kerken en Privilegien, waar door deſelve nu ſo zijn geexauthoriſeert en ontſenuwt, dat ſy alleen na de genaden-pijp des Konings moeten danſen. En hoe *Vrankrijk* dit nu ook waarneemt tegens vreemde *Proteſtanten*, ſoekende tegens deſelve nevens den *Paus* ook Biſſchoppen en andere Catholijke Staaten op te royen, ſullen wy in het Tweede deel op ſijne behoorlijke plaatſen omſtandig demonſtreeren.

van de Secrete Correſpondentien,

2. Gelijk *Spanjen* voor ſijn tweede *Maxime van Intereſt* altijd hout, dat het door veele Spions en ſecrete Correſpondenten, de Hooven van andere Staaten doorſnuffele, en der ſelver ſecrete Deſſeynen en Reſolutien verneeme, om ſijne eygene actien daarnaa te reguleeren; Even ſo weet *Vrankrijk* ſich ſo meeſterlijk daar van te bedienen, dat het niemand in die kunſt wijkt, maar veel eer elk een overtreft, 't welk by vervolg mede door exempien ſal getoont werden.

van 't bywoonen der Tractaten van andere Potentaten,

3. Om dat de Franſche weeten, dat *Spanjen* in haar prejudicie altijd ſijn voordeel ſoekt, als het ſich kan mengen in de Tractaten met andere, of te wege brengen, dat het tot Mediateur of Rechter werde geſtelt over de differenten, en queſtien, die tuſſchen andere Staaten zijn gereſen, ſo ſoeken de Franſche met alle vlijt 't ſelve altijd ſo te dirigeeren, dat ſy nevens *Spanjen* in alles, ten minſten gelijke portie en ontſag hebben, inſonderheyt ten opſichte van *Italien*, om dat *Spanjen* 't ſelve geheel na ſijn ſin ſoude ſetten, 't en zy de Franſche alleen haar ſulx beletten door verſcheyde Italiaanſche Princen, doch voornamentlijk door de *Hertogen van Savoyen*.

en van ſijne Landen in Eendracht te conſerveeren.

4. Gelijk het een *Algemeen poinct van Intereſt* is voor alle Potentaten, dat haare Rijken en Landen eendrachtig worden geregeert, en met getrouwe Miniſters beſorgt, 't welk voornamentlijk applicabel is op *Spanjen*, welkers Monarchie beſtaat in veele geſepareerde Landſchappen, die door de getrouwheyt van *Vice-Roys* en *Gouverneurs* aan de Spaanſe Kroon moeten gehecht blijven, ſo heeft Vrankrijk meermaals kans geſocht, om te wege te brengen, dat de Spaanſche Monarchie meer als eenen Koning mocht bekomen, dat de *Vice-Roys* en *Gouverneurs* van *Sardaigne*, *Napels*, *Sicilien*, *Milaan*, *de Nederlanden* en *beyde de Indien* ſouverain mochten werden, en dat de Duytſche en Spaanſche Linien van beyde de *Huyſen van Ooſtenrijk* en *Bourgondien* mochten werden geſepareert.

Spanjens Macht

De *Koning van Spanjen* heerſt over meer Rijken en Landen, als oyt eenig Keyſer of Koning heeft gedaan, of noch doet, gelijk *Vaſquius* ſeyt *in præfation: Illuſtr: Controv:* en *Boterus in relat: part:* 2. l. 4.

l. 4. Sijn Gebiet rekent *Bodinus lib:* 2. *de Republ: cap:* 2. tienmaal so groot, als dat van den Turckschen Keyser; *Lipsius de magnitud: Roman: lib:* 1. *cap.* 3. seyt, dat noyt de Roomsche Monarchie, selfs in haar beste fleur, daar by haalen mochte; *Jan Baptista Villalpandus præfation: in Ezechiel:* stelt, dat in de gesamentlijke Landen van de Spaansche Koningen de Son noyt ondergaat, waarom de Portugiesen, by de Regeringe van *Philips de* II. die haar Koning mede was, een *Sphæra Mundi* in haar wapen hebben gevoegt. Om dat dese Landen van het Rijk *Spanjen* wijd en zijds verspreyt zijn, en elk haar bysonder *Bestier van Staat* nodig hebben, daarom moet *Spanjen* in 't reguarde van elk in 't bysonder sijn *Interest* wel overwegen, en onderhouden. En om dat elke Heerschappye heeft so wel sijn Innerlijke als Uyterlijke Vyanden, soo moeten de Maximen van Regeeringe tegens die beyde gereguleert zijn.

Onder alle Uytheemsche Vyanden, die *Spanjen* hier in *Europa* meest heeft te vreesen, is de *Koning van Vrankrijk* de voornaamste, die, gelijk geseyt is, geen occasie sal versuymen, om *Spanjens* Macht te verminderen, en al sijne Landen te contramineeren. Hier tegens dient *Spanjen* sich over al te versorgen met genoegsame Macht en Alliantien. Tot verseker inge van *Napels*, *Sicilien* en *Sardaigne* tegens *Vrankrijk* en andere buyten Vyanden is *Spanjen* nodig Alliantie met den *Paus* en *Toscanen*. Van *Milanen*, *Final* en *Bourgondien* met den *Keyser*, *Venetien* en *Switserland*: Van *Nederland* met *Engeland* en de *Vereenigde Provincien*, waar toe de Triple Alliantie is opgerecht. Het was voor de Spanjaerts verre het beste geweest, dat sy noyt een voet in *Italien* of de *Nederlanden* hadden geset; want voor so verre haare Monarchie daar door is vergroot, so verre is haare Macht vermindert, ook so, dat so veel Koninkrijken, die sy beheerschen, niet capabel waren, so veel Machts by een te brengen, om het kleyne Koninkrijk *Portugal* te subjugeeren, welkers macht principalijk in eene Stad bestaat.

en Interest in Europa tegens Buyten-Vyanden

Tegens de Inheemse Vyanden, namentlijk de Rebellen moet *Spanjen* observeeren voor een generale Regul, dat het de Onderdaanen sacht tracteere, en haar niet vexeere met haare odieuse severiteyt, Inquisitie, en ondraggelijke lasten, sonder dewelke de *Vereenigde Nederlanden* sich *Spanjens* Heerschappye noyt souden hebben ontrokken; noyt soude het *Rijk Napels* so meenigmaal hebben gerebelleert, want dat die Natie sonderling daar toe inclineert, blijkt genoeg uyt haare 28. groote en considerable beroertens, die sy in de tijd

en tegens Binnen-Vyanden.

van 466. jaaren heeft aangerecht, onder dewelke twee onvergelijkelijk en sonder weergaa zijn; De eene is voorgevallen in 't jaar 1570. ter oorsaake van de *Inquisitie*, welke van *Thuanus* in sijne historien wijdloopig word genarreert; De andere in 't jaar 1647. door aanleydinge van een Visscher genaamt *Mas Anjello*, by welkers regeeringe van tien dagen zijn voorgevallen so ongeloofelijke saaken, dat, by aldien sulx by onse eeuwe niet was gebeurt, men het onder de *fabulen* soude reekenen. Aan dese beroerte was de *Cardinaal Masarin* niet ontschuldig, die om het Rijk *Napels* weder aan *Vrankrijk* te brengen, *Duc de Guise* met eenige auxiliare Troepen derwaarts sond, welker voorneemen noch wonderlijk wierde gestuyt, hoewel *Sicilien* ter selver tijd mede tumultueerde: Maar om dese Beroerten te prevenieeren, en de *Napolitanen* te beteugelen, die als een ongetoomt Paard (dat sy mede in haar Wapen voeren) om de minste prikkeling strax buyten spoor hollen, heeft haar de Koning met dry Kasteelen, als een drydubbelden Kapezoen, seer voorsichtiglijk gemuylbant; Even als *Milanen*, *Antwerpen* en eenige andere Steeden mede gebrilt zijn.

Spanjens Intrest buyten Europa.

Buyten *Europa*, alwaar *Spanjen* verscheyde Koninkrijken besit, waar uyt het sijne rijke Vlooten, opgepropt met schatten en kostelijke waaren, jaarlijks ontfangt, pleeg het selve Rijk geen Uytheemschen Vyand meer te vreesen, als *Engeland* en de *Vereenigde Nederlanden* om der selve bysondere groote Zee-macht, en daarom voor sijn nootsaakelijkst *Interest* te rekenen, dat het in alle manieren met die twee Staaten mochte bevreedigt zijn. Hierom heeft *Spanjen* ook liever alles willen consenteeren, en den Eysch van haar beyde voldoen, als de vrye Vaart en Negotie op die Landen aan haar toestaan. Maar desen *Louis* is voor *Spanjen* selfs in *Oost*- en *West*-*Indien* formidabel geworden, sedert dat hy sich ter Zee mede heeft versterkt, Vlooten van Oorloogs-Scheepen toegerust; Eylanden in de *Caribes* verkreegen; De *Tortouges* en de Noord-zijde van *Hispanjola* met sijne Onderdaanen bevolkt, en een Oost-Indische Compagnie in sijn Rijk opgerecht heeft. Door dese middelen soekt hy *Spanjen* noch t'eeniger tijt te incommodeeren, de een of de ander considerable plaats te ontweldigen, en de Inwoonders van *America* tot *Rebellie* en *Factien* te brengen, waar toe goede occasie is, die *Spanjen* vreest, dat noch eens oorsaak sal zyn van sijn verlies van geheel *Peru* en *Nova Hispania*. Want de Spaanse Onderdanen in *America* zyn, behalven de Oude *Americanen*; van dryderhande soorte; Of gebooren *Spanjaarts*;

De Inwoonders van America zijn

jaarts; Of uyt Spaansche Ouders in *America* voortgebracht, die dry derhanmen *Criolies* noemt; Of die uyt Spaansche en Americaansche Ouders zijn voortgekomen, welke den Naam voeren van *Moulatten*. De gebooren *Spanjaarts* bedienen aldaar alleen de Digniteyten en Officien so in de Politie als in de Kerk, met secluſie van alle andere, die sy met slaafachtige dienſtbaarheyt onderdrukken. De *Criolies* overtreffen de Spaansche verre in getal, maar om dat sy onwaardig geacht worden tot eenige digniteyt, zijn sy tegens de *Spanjaarts* met sulken onverſoenlijken haat ingenomen, dat, indien sy gelegentheyt sagen, aan alle *Europiſche Natien* vryen acces souden helpen bevorderen, als sy daar door maar de oppreſſie der *Europiſche Spanjaarts* mochten ontgaan. De *Moulatten* die niet anders als slaaven worden getracteert, souden haar, sonder twijffel, mede voegen aan de zijde der *Criolies*.

de Gebooren Spanjaarts. Criolies en Moulatten.

Het Duytſche Keyſerrijk is het voornaamſte, dat de Franſche Koningen altijd hebben getracht onder haar te brengen, wel weetende, dat, so sy het selve mochten so absoluyt en souverain, gelijk sy Vrankrijk regeeren, haar, na menſchelijke apparentie, geen wereldſche macht soude konnen van hun Deſſeyn beletten, als het welke in sich selven is seer wijd, groot en vruchtbaar, grenſende aan de *Ooſt-Noord-* en *Adriatiſche Zeën*, verdeelt met verſcheyde groote Navigable Rivieren, en voorsien met veele groote en volk-rijke Steeden, dat voor outs altijd is geweeſt een ſchrik van de Romeynſe Monarchie, en alhoewel het van de Romeynen over de 200. jaaren is beſtreeden, doch noyt geheel overheert, so heeft het eyndelijk het beſte deel van het oude Roomſche Rijk, namentlijk *Italien*, *Gallien*, *Hiſpanien* en *Africa* selfs noch onder sich gebracht. Doch naderhand is 't selve Rijk so verdeelt, dat het van over de dry hondert Souveraynen tegenwoordig word geregeert, die den Keyſer wel erkennen, als een Hooft van haar gekoren, doch sonder Macht over haar, voerende den Titul van Roomſche Koning en Keyſer, daar hy doch aan *Romen* niet eygens heeft. Wegens haare Superioriteyt gebruyken sy een gemeen *Axioma Politicum*: PRINCEPS IN SUO TERRITORIO IDEM POTEST, QUOD IMPERATOR IN IMPERIO. *Carpz. I. de Leg: Reg: Germ. Sect. 13. & cap. 13. ſect. 6.* Om welke reden Keyſer *Maximilian de I.* seyde; dat hy was een Koning der Koningen.

De Macht van Duytsland.

Het gemeene *Intereſt van Duytsland* is niet anders, als een *gemeene Eendracht* van deſſelfs geſamentlijke Leeden, waar door het sich volkomen kan verſeekeren tegens *Vrankrijk* en den *Turk*, zijnde

Het generale Intereſt van Duytsland

de desselfs eenigste Vyanden van consideratie, daar ter contrarie sijne Tweedracht is een sieckte, die sijn dood en ondergang sekerlijk verhaast en medebrengt.

welkers Vyanden zijn de Franse en de Turken.

Om dat dit Rijk tweesins word geregeert, ten deele door den Keyser, en ten deele door de Keur-en Rijx-Vorsten, soo is het *Interest* daar van mede tweederhande.

Het Interest van den Keyser is,

1. Behalven dat het *Interest van den jegenwoordigen Keyser* (als zijnde de 14. uyt het *Huys van Oostenrijk*, die het Duytsche Keyserrijk hebben geregeert, welk Huys met *Spanjen* nu al lange jaaren door onderlinge huwelijken in seer nauwe Vriendschap en Alliantien heeft geleeft) met het *Interest* van Spanjen, in 't reguarde van *Vrankrijk* geheel en sonder onderscheyt overeenkomt, so hebben de Keysers altijd voor haar eygen *Interest* gehouden, dat sy het Duytsche Rijk met meerder authoriteyt mochten regeeren, om met gesaamentlijke Macht van dat groote Rijk uyt te voeren alles na haaren wensch. Hier van hebben sy een begin gemaakt na de groote *Victorie by Praag* op den *Witten Berg*, en souden sonder twijffel haar desseyn volvoert hebben, ten zy Vrankrijk sulx, door den Victorieusen Sweetschen *Koning Gustavus Adolphus*, belet hadde.

om het Duytse Rijk met meerder authoriteyt te regeeren

waar tegens direct strijt het Intereest van de Rijx-Vorsten.

2. Het bysonder *Interest van de gesamentlijke Keur-en Rijx-Vorsten*, als ook de *Rijx-Steeden* strijd direct tegens 't voorige Intereest van de Keysers, om dat sy soeken, voor eerst te behouden haare volkomene liberteyt en vrye Regeeringe, die sy vreesen, dat haar de Keysers mochten ontrekken. En om dat pericul van der Keysers desseynen te ontkomen, soeken eenige van haar den titul van Keyser te mortificeeren, en als de *Princen van Italien* elk voor haar, sonder een gemeen Hooft te regeeren, 't welk Vrankrijk met het spendeeren van veel geld, op de Waal van desen Keyser *Leopoldus* tot *Frankfort* geern hadde te wege gebracht, indien hy niet door seker Incident daar van was verstteeken geworden, anders soeken sy den Keyser onder haar te vernederen, dat sijne Macht precair, en de haare absoluyt en independent mochte zijn.

die het Huys van Oostenrijk soeken te vernederen.

Ten tweeden houden veele Rijx-Vorsten voor een poinct van haar *Interest*, dat sy de Keyserlijke Digniteyt het Huys van Oostenrijk moeten onttrekken, (het welke desselve bykans als Erflijk besit) en te wege brengen, dat de Principaalste van haar (dewelke sulken vermogen hebben, dat sy de sumptueuse *Keyserlijke Majesteyt* konnen representeeren, en desselve met het swaart in de vuyst beschermen) mede by beurten tot Keysers werden geëligeert. Hier op drijft *Vrankrijk* mede

mede aan, soekende hem selven, of ymand anders daar toe te bevorderen, die van sijne *Cabale* is; Gelijk hy op de laatste Keyserlijke Waal mede tenteerde, 't welk noch in varsche gedachtenis is van veelen.

3. Moeten sy wel voorsien, dat de meerdere den mindere niet onderdrukke, op dat sy daar door den Keyser of een ander geen occasie geven, om door haare Mediatie of eensijdige assistentie haar beyder vermogen te verminderen, of anderssins haar voordeel te soeken. Die de Onderlinge Eendracht moeten behertigen

4. Om dat de verscheydenheyt van Religie onder de Leeden van Duytsland sulken haat en verbitteringe veroorsaakt, dat de eene de ander door jalousie niet te veel vertrout, insonderheyt om dat sy wederzijds door haar selfs, en door de Geestelijken haare *Cabale* altijd soeken te sterken, en op te hitsen tegens malkanderen, als ook, om dat het oogmerk der Keysers altijd is geweest, de Macht der *Protestanten* te infringeeren so veel mogelijk is; So is voor den *Protestanten* hoognodig, niet alleen een onverbreekelijke Ligue onder malkanderen, en principalijk tusschen *Saxen*, *Brandenburg*, *Palts*, *Bronswijk*, *Lunenburg* en *Hessen*, maar ook buytenlandsche Correspondentie en Alliantie, voornamentlijk met *Sweden*, *Denemarken* en de *Geunieerde Provintien*. Interest der Protestantsche Vorsten

Om dat dese wederzijdsche *Interessen* seer strijdig en irreconciliabel zijn, heeft *Vrankrijk* te beter occasie, om aan wederzijden sijn *Interest* te bevorderen, dat het ook wel waarneemt. Want om dat desen Keyser meest door de Rijx-Stenden regeert, die meerendeels meer haar particulier profijt, als de gemeene welvaart beoogen, so weet *Louis* eenige derselven door sijne goude *Louisen* so verre te verleyden, dat sy hem alle secretessen openbaaren, en alle saaken soeken te tardeeren, die op het tapyt gebracht werden, en korte resolutie vereyschen, waar door het respect en authoriteyt der Rijx-dagen tot sodanigen form gebracht zijn, als men 't nu vast hout in het *Capitolie*, alwaar den Raad en het Volk, dat jammerlijk overblijffel van die groote en woeste *Monarchie* van *Romen* ook noch hedensdaags, (maar God weet hoe) regeert en gouverneert. So hebben de Duytsche Stenden jaaren toegebracht met het delibereeren op het hoognodige Poinct van de *Securiteyt van het Rijk*, en noch nauwlijx daar op geresolveert; waar door sy uyt haare Rijx-dagen *Rijx-Eeuwen* maken, niet eens denkende, wat *Christus* antwoorde aan de *Joden* en *Romeynen*, als sy hem de Rijx-Munt vertoonden; Namentlijk, dat 't Beeld en Opschrift van die Munt, so niet een tegenwoordige, doch eene toekomende knechtschap voorbeelde. Hoe Vrankrijk sijn Interest waarneemt omtrent den Keyser.

en omtrent de Vorſten van 't Rijk,

En om dat de Keur-en Rijx-Vorſten, als ook de Rijx-Steeden door den laatſten Duytſchen oorlog ſo geruineert zijn, dat ſy noch ſwaarlijk tot haar verhaal konnen komen, en om dat ſy by deſe bedurvene Eeuwe door ſtaatſucht en overdaat veel meer conſumeeren, als hare jaarlijxſe inkomſten opbrengen, waar door ſy altijd ten achteren teeren, noyt byna yets in voorraad hebben, en daarom door jalouſie en misvertrouwen tegens malkanderen gepreoccupeert zijnde, de een de ander vreeſt, ſoekt elk ſich door Alliantien en Correſpondentien te verſeekeren, waar door Vrankrijk kans heeft, om door ſijne Macht en Geld de Rijx-Vorſten altijd verdeelt te houden, en eenige van haar aan ſijne zijde te trecken; want hy der ſelver troupen punctueel betaalt, en belooft haar part en deel in ſijne te doene Conqueſten, op dat ſy geen pretext hebben te veranderen van ſentiment en partije; Door welke ſeparatie het Duytſche Rijk als onder de voet word gehouden. *Diſcordia enim res maximæ dilabuntur.*

dien hy ſijnen Soon ſoekt te obtrudeeren tot Keyſer,

Op die manier ſoekt Vrankrijk met alle kracht den *Deauphin* haar te obtrudeeren tot Rooms-Koning, en daar naa tot Keyſer, pretendeerende daar toe gerechtigt te ſijn, gelijk ſulx verſcheyde Franſche Autheuren met heele *Volumina* hebben ſoeken te juſtificeeren, gebruykende daar toe dit principaal argument: *De Domainen en Winſten der Souverainen mogen van de Kroonen niet vervreemd noch verwaarlooſt werden; Het grootſte deel van Duytſland is de Patrimonie, en 't Out Erfdeel der Franſche Koningen.* (Want *Carel de Groote*, ſeggen ſy, heeft Duytſland beſeten als Koning van Vrankrijk, en niet als Keyſer, en by gevolg, als een Domaine) *Ergo.* Op welke fundamenten ſy pretendeeren, dat alle Vorſtendommen van *Duytſland* het *Patrimonie* zijn van haaren Koning, dat hy abſoluyt Patroon van 't Rijk is, en dat men ſijn Rijk niet anders moet bepaalen, dan met den *Ocean* en den *Heemel*, gelijk *Mr. d'Aubery*, die woorden heeft durven ſchrijven, en voor de wereld uytgeven.

waar tegen maar een middel is,

Indien de geſamentlijke Rijx-Vorſten en Steeden der Franſchen deſſeynen niet breeken met haare confederatie, ('t welk het eenigſte middel van haar behout is) ſo ſullen ſy ſekerlijk metter tijd noch geraaken in haare dienſtbaarheyt, even gelijk de Grieken haare vryheyt verlooren; om dat ſy met vereenigde krachten den *Koning Philippus* niet en verdreeven, maar om dat de eene van hem overredet zijnde, den aanſchouwer was van des anderen ondergang.

maar geen tot volkomene Reformatie van

Tot de volkomene Reformatie van het *Duytſche Rijk* is geen apparentie, hoewel die wel te wenſchen was; Want men ſedert het jaar 1521. ſo heevig daar over heeft gediſputeert, en by verſcheyde conferentien

rentien op byſondere Byeenkomſten en Rijx-Vergaaderingen daar over ſo ſeer gedelibereert, tot dat men eyndelijk deſelve Reformatie heeft vertrout aan 't Swaard en het bedriegelijke Lot des Oorlogs, waar door ſy mede niet heeft konnen verkreegen, noch het *Duytſche Rijk* tot ſijn oude Luyſter herbracht werden; Want, gelijk een lichaam door ſijn ouderdom en quijnende ſiekte afgeſlooſt, en van krachten uytgeput zijnde, door geen kunſt, of middel, 't en zy door de lang vergeefs geſochte Univerſele Medicijn of *Panacæa*, kan herſtelt worden tot ſijne voorgaande geſontheyt en ſterkte; Even ſo is het met alle Rijken, dewelke deſelve veranderinge onderworpen zijn, als de Menſchen. En daarom ſchijnt den arbeyt vergeefs te zijn, om ſulx tegens den Loop der Natuyre uyt te werken, voornamentlijk nu het Lichaam in veele ſtukken is geſcheurt. het vervallene Duytſche Rijk.

'T is ſeer notabel, en ſchijnt te ſtrijden tegens alle Politijke gronden, dat de *Turken*, die de formidabelſte Vianden van *Duytſland* zijn, noyt beoorlogen den *Keyſer*, als *Duytſland* in vyer en vlam ſtaat, maar altijd, als het in ruſt en vreede leeft. Dit is een ſecrete en ſolide reden van het Turkſche *Intereſt*, dat den *Caimacan* of Stadhouder des Turkſen *Sultans* tot *Conſtantinopel* eens te kennen gaf aan ſekeren Ambaſſadeur, vergelijkende *Duytſland* by een dicht beſlooten boſcage, waar door ſy niet ſouden konnen breeken, ten zy de Chriſten door haare Oorlogen het ſelve boſch omverre gehouwen, en voor de *Turken* een weg daar door gebaant hadden. Daar toe ſo vreeſen de *Turken*, dat ſy door haare aankomſt de oneenige en ſtrydende Chriſten waapens ſouden vereenigen, en die geſamentlijk op haaren hals haalen, de welke ſy ſwaarlijk ſouden konnen reſiſteeren. Conſideratie wegens de Turken

Italien (dat de Roomſche-Monarchie heeft conſiderabelder gemaakt, als eenig ander deel van *Europa*) om dat het door de middelandſche Zee, en de hooge *Alpiſche Gebergten*, genoegſaam verſekert is tegens alle buytenlandſche Macht en Geweld, ſo het in ſich ſelven vereenigt, en buyten Inlandſche Beroerten of Oorlog blijft, en om dat het ſich van de Heerſchappye der Keyſeren heeft ontlaſt, en in verſcheyde vrye Staaten verdeelt, ſo heeft het altijd voor ſijn *Eerſte en voornaamſte Regul van ſijn Intereſt* gehouden, dat alle deſſelfs *Princen* en *Republijken* voornamentlijk ſoeken te onderhouden een generale Eendracht en Ruſt, dat de een de ander niet overheerſche, maar ter contrarie, dat ſy onder haar alleen, ſonder buytenlandſche hulp of Mediatie alle onluſten in haar geboorte ſoeken te ſmooren, die der mochten komen te ryſen, dewijl onder haar geen Oorlog ſoude konHet Intereſt van Italien beſtaat in

1. Eendracht van deſſelfs Princen

nen ontstaan, of de *Keyser*, *Vrankrijk* en *Spanjen* souden haar terstont daar in mengen, en onder pretext van de verschillen te willen vereffenen, deselve vermeerderen, mits de eene of de ander zijde kiesende, of als *Mediateurs* na haaren sin uytspraak doende. Daar en boven, by aldien in Italien eenige Oorlog ontstont, soude het niet buyten pericul zijn, of daar souden onrustige Geesten opgewekt worden, die nu noch in diepen slaap liggen; want die Natien, insonderheyt de *Napolitaanen* seer licht tot oploop komen.

2. En dat het sich rontom beslooten houde.

De *Tweede Regul van het Interest van Italien* is, dat het aan geen vreemd Potentaat eenigen acces of toegang verleene, maar sich selfs, so veel mogelijk, rontom beslooten houde voor alle *Trans-Alpinische Natien*; want so meenigmaal de Duytsche of Fransche over de *Alpes* sijn komen, beefde geheel *Italien* uyt overdenkinge alleen van voorgaande exempelen. Wat wasser schrikkelijker als de spolie van *Romen* in 't jaar 1522. als de Duytsche, en Spaansche het hadden ingenoomen? En als de Keyserische in 't jaar 1629. *Mantua* hadden overwonnen? De Vyanden, die op *Italien* loeren sijn de Groote *Turk*, de *Keyser*, de *Fransman* en de *Spanjaart*. De *Turk*, die daar van afgescheyden is door de Zee en de *Alpes* kan uyt *Italien* licht gehouden werden door gemeene Eendracht; Te meer, dewijl niemand van de Italiaansche Princen of Republijken sich met hem sal verbinden tot nadeel van het gemeene *Interest* van *Italien*, om de bysondere verscheydenheyt van Religie en Politie. De Keyser is uyt Naa-wee van de voorige Oorlogen, en wegens de verdeeltheyt van Duytsland nu niet in postuyr, om andere Landen, insonderheyt *Italien* te conquesteeren, waar in hy niet eene Fortresse in besettinge heeft. Maar om dat de *Fransche* nu in *Italien Pignorol* besitten, en het *Prinsdom van Monaco* in haare bescherminge hebben genomen; En om dat de *Spanjaarts* de twee uyterste punten van *Italien* beheeren, als het *Koninkrijk Napels*, en het *Hertogdom Milaan*, waar by noch komt het *Marquisaatschap van Final*, en in *Toscanen* de Steeden van *Telamona*, *Porto Hercolo*, *Orbitello* en andere meer, die genaamt werden: *Il stato delli Presidij*, als ook de Eylanden van *Sicilien* en *Sardaigne*, daar en boven noch Scherm-heeren sijn van de *Republijk van Luca*; So stryden dese twee partijen elk om het seerste, om de *Balance van Italien* aan sijne zijde over te haalen, door desselfs *Princen* en Staaten aan sich te trekken, welker gemeen *Interest* daar tegen is, om *Vrankrijk* en *Spanjen* te balanceeren, en sich niet van malkanderen te separeeren, maar dat yder van haar een

De Vyanden van Italien zijn: De Groote Turk,

De Keyser,

De Koning van Vrankrijk.

en de Koning van Spanjen.

Generaal Interest van de Italiaansche Princen

een paſſagie openhoude, waar door ſy tegens de dreygende Macht van een der ſelver konnen geaſſiſteert werden, en behouden blijven. Hier toe is haar tegens *Vrankrijk* niet noodiger als Alliantie en Aſſiſtentie van den *Keyſer* en *Spanjen*, die *Vrankrijk* op verſcheyde plaatſen en manieren van ſijn deſſeyn tegens *Italien* konnen divertееren. En tegens *Spanjen* dient haar voornamentlijk Alliantie en aſſiſtentie van den *Koning van Vrankrijk*, (die ſich ſelfs aſcribeert den titul van *Protecteur der Italiaanſche Princen*) en dat om twee reden: Ten eerſten, om dat Vrankrijk *Italien* naby gelegen en commodieus is, om het ſelve te Land en te Water te aſſiſteeren: Ten tweeden, om de Uytnemende groote macht, die dat Rijk in korten kan bybrengen. En al hoe wel geen van beyden tot aſſiſtentie van *Italien* mochte werden verſocht, ſo ſullen ſy beyde, om haar eygen *Intereſt* altijd die occaſie wel waarnemen, om met allen vlijt de aanwaſſende macht van den anderen te ſtuyten.

tegens Vrankrijk

en tegens Spanjen

In deſe twee regulen beſtaat het gemeene *Intereſt* van geheel *Italien*, dewelke elke Prins en Staat van dien moet ſoeken te obſerveeren, hoewel yder apparte regeeringe ſijn byſonder en eygen *Intereſt* ook heeft.

De eerſte Regul van het *Intereſt* van den *Paus* is altijd geweeſt, om de mogentheyt van het wereld-dreygende *Spanjen* te verminderen, ſo lang *Spanjen* noch in ſijn volle fleur, en een ſchrik voor alle ſijne Nabuyren was, want den *Kerkelijken Staat* leyd den *Spaanſen Koningen* ſo wel gelegen, dat indien ſy niet ſchroomden den *Paus* te weygeren ſijn behoorlijk reſpect, en in plaats van hem te maintineeren, en te defendeeren, hem wilden ruineeren, ſouden ſy ſijn gebiet in 't korte hebben konnen overheeren, en op die manier immediatelijk combineeren 't gene ſy in *Italien* ſeparatelijk beſitten; Maar nu *Spanjen* is ontſenuwt, en van ſijn groote concepten en deſſeynen gefruſtreert, heeft de *Paus* het ſelve Rijk ſo ſeer niet meer te vreeſen, als wel *Vrankrijk*, dat nu voor hem ſo formidabel is, als oyt *Spanjen* is geweeſt.

Het Intereſt van den Paus tegens Spanjen

Waarom de Paus Vrankrijk moet vreeſen;

1. Want voor eerſt, wat aangaat de *Pauſelijke Authoriteyt*, die gebruyken of misbruyken de *Franſche Koningen* puyr na haar welgevallen; Wantter geen Chriſten Koningen den *Pauſelijken ſtoel* meer hebben omverre geſtooten en weder opgerecht, als de *Gallen* en *Franſche*.

2. Kan *Vrankrijk* door ſijne Zee-macht, ſonder veel tegenſtand, het *Scheepjen Petri* verpreyen, en onverwacht aan boort klampen, als het hem belieft.

3. Om aan het gebiet van den *Paus* nader te sijn, maakt *Vrankrijk* niet alleen specieuse pretensien, maar ook groote Rodomontados, om den *Hertog van Parma* in de possessie van *Castro* tegens den *Paus* te maintineeren, waar uyt het den *Paus* altijd soude konnen doen allarmeeren, daar door sijne middelen consumeeren, en hem na sijn begeeren aantasten.

4. Laat Vrankrijk niet na alles te contribueeren, wat dienen kan, om met den Grooten *Hertog van Toscanen* nauw geallieert te sijn, om dat uyt dat Hertogdom, behalven *Castro*, verscheyde immediate passagien zijn na het Pausselijke Gebiet.

5. So quelt *Vrankrijk* den *Paus* geweldig met het fomenteeren der *Factien tusschen de Cardinalen*, gelijk hy nu doet tusschen de *Crequi* en de *Corsi*.

6. So staat het puyr in de macht van den *Fransschen Koning*, om den *Paus* het *Graaffschap Avegnon* te laten behouden, of te ontnemen, gelijk in 't jaar 1662. bleek, toen het Rescontre binnen *Romen* was voor gevallen tusschen de *Corsi* van den *Paus Alexander de* VII. en de dienaars van *Duc de Crequi* Extraordinair Ambassadeur van *Vrankrijk*.

Het vordere Interest van den Paus.

Om het vordere *Interest* van den Pausselijken Staat te conserveeren, is voor al hoognodig, dat de Authoriteyt van den *Paus* by alle Rooms-Catholijke Potentaten en Staaten ongekreukt en ongeschent blijve, en so ymand van haar die vilipendeert, dat deselve door sijnen Kerklijken Ban en Excommunicatie werde ingetoomt, 't welk beyde niet beter bevordert en geexecuteert kan werden, als door de *Geestelijkheyt* en *Clerisey*, die door het geheele Christenrijk verspreyt zijnde, daar op alleen toeleyt, om door het conserveeren van die Authoriteyt haar selfs mede te maintineeren. Maar op dat de *Pausen* tot nadeel van den Kerklijken Staat niets machineeren en onderneemen, dient voor al belet te werden, dat haare Vrienden niet te seer geavanceert en verhoogt werden; Tot welken eynde de Onderdaanen van den Kerkelijken Staat dijkmaals in publique Schriften en Boeken hebben gewenst, dat den *Koning van Vrankrijk* derwaarts een Armée wilde senden, om haar te verlossen uyt de Tirannie en Insolentie van de Pausselijke Neven, die haar brengen in de grootste miserie van de wereld.

Opkomst van Venetien.

De *Republijk van Venetien* heeft beginnen op te rijsen, wanneer de *Roomsche Monarchie* daalde, en de *Hunnen* onder *Attila*, geheel *Italien*, dat toenmaals de Koningin van de Wereld was, door moorden, branden en rooven verwoesten, en in Yserc banden kluysteren,

ſterden, waar door de voornaamſte geſlagten op de naaſte Eylanden als in den ſchoot van *Neptunus*; den alvernielenden brand ontweeken, alwaar ſy door het ongeval en ruine van andere Steeden, de eerſte fondamenten leyden van haare onvergelijkelijke Stad, dewelke ſeer langen tijd is geweeſt de eenigſte Koopſtad van de Wereld, en Pakhuys van allen rijkdom. Deſe Republijk hout voor de *eerſte regul van haar Intereſt*, dat ſy niets nalaate, waar door alle omleggende Potentaten konnen onderhouden werden in geduyrige partijſchap, oneenigheyt en Oorlog, om dat deſelve haar, gelijk alle de andere Republijken haaten en vervolgen wegen haare heerlijke ſituatie, veelhoofdige Regeeringe, en deftige maniance van haar *Intereſt*, waar door ſy boven alle andere Staaten heeft gefloreert, en haare Vryheyt ongekreukt geconſerveert ruym twaalf hondert jaaren, zijnde ſedert die tijd, ('t welk remarquabel is) noyt verandert van *Religie*, noyt van *Politie*, noyt in *Authoriteyt* noyt in *Gedaante*, weynig in *Macht*, en by verloop van ſo veele hondert jaaren gebleeven deſelve en ſodaanige oude Macht, als ſy in haar kindsheyt was, ſonder eenig rimpel of kreuk van bejaartheyt en verval te toonen. Men kan ook geen beter voorbeeld van een volmaakte *Republijk* ſtellen, als die ſelve, om dat ſy al het goede ſtriktelijk obſerveert, 't welk men maar met gedachten kan begrypen, dat het haar voordeelig kan ſijn, en om dat alle deſſelfs Actien worden geregulеert niet na eenig Eygen Voordeel, maar alleen tot het Gemeene Beſt. En daarom ſchijnt, als of de *Majeſteyt* van het *Oude Romen* daar noch reſideert, voornamentlijk als men eens gedenkt, hoe dat die *Republijk* van elk een verlaten zijnde, alleen de groote Macht der *Turken* 24. *jaaren* heeft tegengeſtaan, en *Candia* niet alleen ſo lang gedefendeert, maar ook hoe ſy door het inneemen van het *Eyland Tenedos*, ſelfs *Conſtantinopel* deede beeven, als ook de meeſte Turkſche Kuſten en Eylanden in de Middelandſche Zee onder contributie brengen, en hoe ſy den *Keyſer van het Ooſten* meer als eens, en den *Paus* tweemaal in haare Stoelen heeft herſtelt. Om welcke reedenen hoe andere Republijken haar gelijkformiger zijn, hoeſe volmaakter geoordeelt werden; ſo iſſer onder allen geen, die haare *Maximen* meer navolgt en aangenomen heeft, als de Stad *Neurenberg*, 't welk daarom ook boven andere Steeden floreert, niet tegenſtaande het omvangen is met ſeer dor en ontvruchtbaar land, en ontrijft is van alle Scheepsvaart.

deſſelfs eerſte Regul van Intereſt

hare Heerlijkheyt en macht

Ten tweeden, om dat voor *Venetien* niet ſumptueuſer en nadeeliger kan zijn, als een Oorlog met den Turk ſo te water als te land; en ter

Tweede Regul van 't Intereſt van Venetien.

ter contrarie, niet voordeeliger als een vaste en onverbreekelijke Vreede met den selve; (dewijl de Turken byna noyt buyten Oorlog zijn tegens het Christenrijk, waar door de *Keyser*, *Spanjen* en *Vrankrijk*, die *Venetien* alleen intimideeren, worden geraakt, oft ten minsten geallarmeert) so moet *Venetien* geen kosten en moeyten spaaren, om met den selven nauw geallieert en bevreedigt te zijn.

Derde Regul van 't Interest van Venetien

Ten derden, om dat de *Pausen* altijdt hebben getracht die *Republijck* te onderdrukken, die alleen oorsaak is, dat de *Pausen* in de *Venetiaansche Golf*, en *Middelandsche Zee* na haare phanthasie niet domineeren, en die haar *Interest* tegens de Pauselijke Bullen vast staande houd, gelijck sy in 't jaar 1605. met de wapenen *Paulus de* V. dwong, dat hy haar weder voor Lid-maaten van de *Kerk* moste aanneemen, die hy te vooren onwaardiglijk hadde geexcommuniceert; so hout sy daarentegen voor haar vast *Interest*, dat sy op alle manieren der *Pausen* macht bepaale, dat die tegens haar niet te groot werde.

Interest van Genua

waar op pretensie maken Vrankrijk,

De *Republijk van Genua* heeft met de *Republijk* van *Venetien* om haare absoluyte conformiteyt een en het selve *Interest* tegens haare Nabuyrige Potentaten; Als *Vrankrijk*, *Spanjen*, *Savoyen* en *Toscanen*, welke vier op haar pretendeeren, of haar ten minsten suspect zijn. *Vrankrijk* maakt pretensie, om dat *Genua* sich in 't jaar 1390. wegens de *Factien van de Guelfi* en *Gibellini*, als ook de *Spinolæ* en *Aurii*, in de bescherminge van *Carel de* VI. hadde begeeven, en om dat *Lodewyk de* XII. en *François de* I. *Genua* hebben overwonnen gehad, hoewel sy het niet lang hebben behouden; want *Genua* door *Keyser Carel de* V. den *Franschen* in 't jaar 1522. weder wierde ontweldigt, en van *Andreas Aurea* in een nieuwe Republijk gereformeert, die daarom een Vader des Vaderlands wierde genoemt. *Spanjen* is haar suspect, wegens het *Marquisaatschap van Final*. Den *Hertog van Toscanen* wegens de *stadt Serezana*, en het *Eyland Corsica*, om dat het selve voor desen onder *Pisa* sorteerde, dat *Toscanen* toekomt. Den *Hertog van Savoyen* wegens de *stadt Savona*, voormaals een vermaarde Republijk, die de *Genuesen* nu beheerschen, welkers Haven sy gestopt en gesloopt, en de negotie van daar aan haar getrokken hebben. Hierom is het principaalste oogmerk en *Interest van Genua*, dat het met elk Potentaat leve in volkomene Vriendschap en Vreede, dat het niet door nieuwe conquesten sijne macht verder uytbreyde, maar gelijk alle heedendaeghse Republijken, sich met sijnen tegenwoordigen Staat vernoegt houde; Daer uyt volgt, dat het geen offensive

Spanjen,

Den Hertog van Toscanen en die van Savoyen

moet sich benerstigen op Vreede.

Oor-

Oorlogen beginnen moet, maar sich alleen dapper en genereus defendeeren tegens alle sijne Vyanden, gelijck het nu betoont heeft tegens *Savoyen*, dat wy hier na in 't Derde Deel verhandelen sullen.

Het Interest van Savoyen

Den *Hertog van Savoyen*, die door het besitten der nauwe passagien en diepe Valleyen in de *Alpes* is als een Portier van *Italien*, brengt sulken Gewicht aan de *Balance van Italien*, dat als hy sich aan de *Fransche* of aan de *Spaansche zijde* begeeft, de schaal altijd na sich overhaalt; Maar om dat hy tegens *Spanjens* macht in *Italien* by na egaleert, dat met alle mogelijke vlyt altijd heeft getracht *Piemond* met *Milanen* onder sich te vereenigen, en daar door *Italien* wetten te stellen; So hout hy voor sijn voornaamste *Regul van sijn Interest*, dat hy niet licht de Vriendschap van *Vrankrijk* verlaate, waar door hy tegens *Spanjen* niet alleen geheel versekert blijft, maar *Vrankrijk* dan ook niet heeft te vreesen, 't welk hem anders in korte tijd soude konnen overmeesteren, gelijk de *Savoyarts* dit genoeg tot haar leetwesen door ervarentheyt hebben geleert, als *François de* I. *Hendrik de* IV. en *Lodewijk de* XIII. geheel *Savoyen* in korte tijd als een blixem hebben afgeloopen, hoewel het om de steilte der bergen en beslooten nauwe passagien onmogelijk scheen, 't en zy *Vrankrijk* hem selfs te na quam, voornamentlijk nu het *Pignerol* in heeft, want hy dan niet, als door *Spanjen* soude konnen subsisteeren.

Het Interest van Toscanen

Den *Hertog van Toscanen* heerst in 't midden van *Italien* so veylig, en rondom door de Natuyr en kunst versterkt, dat sijn Gebiet van uyterlijk geweld te land, of te water qualijk kan aangedaan werden, gelijk het nu al over de hondert jaaren in Vreede en Voorspoet sodaanig heeft gerust, (behalven dat het somtijds met den *Paus* oneenig is geweest) dat hy onder alle Princen de gelukkigste mag gerekent werden; Want hy is met het sijne te vreeden, en aanschout de furien en onlusten van andere in groote gerustheyt; Maar om dat desen *Cosmus de* III. vreest t' eeniger tijd de macht van *Spanjen* uyt die Steeden en Plaatsen, die *Spanjen* in sijn Hertogdom en daar omtrent besit, so heeft hy ten huwelijk genomen een *Fransche Dame*, genaamt *La Guise*, en heeft sich aan Vrankrijk so nauw verbonden, dat hy sich tegens *Spanjen* nu versekert hout, hoe wel die Groot-Hertogen voormaals altijd hebben gehad de Maxime, om tot haarder securiteyt hun te allieeren met beyde de Groote *Huysen van Oostenrijk* en *Bourbon*.

Het Interest van Parma,

Den *Hertog van Parma* is aan den *Franschen Koning* seer verplicht, om dat die door sijne Authoriteyt in 't jaar 1664. niet alleen

heeft bygeleyt de Queſtie en Oorlog, die tuſſchen den ſelven *Hertog* en den *Paus* daar door ontſtaan was, dat *Paus Urbanus de* VIII. het *Hertogdom Caſtro*, als een Leengoet den *Hertog van Parma* hadde ontweldigt, op pretext van eenige ſchuld, maar ook te wege gebracht, dat *Caſtro* aan *Parma* is gereſtitueert, mits ſijne ſchuld betaalende.

De overige Italiaanſche Princen en Staaten zijn van mindere conſideratie, om dat ſy wegens haare lichtheyt de Balance weynig konnen verſetten, of t'ſamen gewogen worden met haare Principalen, waar van ſy dependeeren.

Engeland en Schotland gebracht tot een Monarchie onder den Naam van *Groot-Britannien.*

Engeland heeft tegens *Schotland* de waapenen wel twaalf hondert jaaren ſo heevig gevoert, dat ſy door geen middel waren te verſoenen, tot dat *Jacobus de* VI. *Koning van Schotland*, na de dood van *Koningin Eliſabeth* in 't jaar 1603. als haar naaſte erfgenaam, die beyde Rijken heeft vereenigt, en 360. Eylanden gebracht in eene Monarchie, onder den naam van *Groot-Britannien.* Dit Rijk is als een byſondere en kleyne wereld, door de Zeën rondom afgeſcheyden van *Europa*, en inwendig van alle nootſaakelijkheeden ſo voorſien, dat het van buyten geen toevoer nodig heeft, en daarom ſonder communicatie met andere Potentaten genoeg ſouden konnen beſtaan.

Sijn Intereſt is Eendracht en Zee-Macht.

Sijn waare *Intereſt* is, 1. *Eendracht.* 2. *Macht ter Zee.* So lang het deſe beyde heeft ontbeert is het geweeſt ſonder fleur, maar ſo ras het daar in toenam, wierd het allen ſijnen Nabuyren en Vyanden een ſchrik.

Van de Eendracht.

Hoe wel de eerſte *Regul van het Intereſt van Engeland* altijd is geweeſt, dat het de *Eendracht* voede, en de reliquien van alle voorgaande Factien dempe, oordeelende, dat het is gelijk een geweldig Beeſt, dat niet als door ſijn eygen handen kan gedoot werden; So heeft *Engeland* doch meerendeels door tweedracht en troublen gefluctueert; Want het van langen tijd door de *Factien van de Witte en Roode Roos*, dat is, van de *Huyſen van Jork* en *Lancaſter* is geſlingert en afgeſlooft tot het jaar 1483, als wanneer die twee *Huyſen* door *Koning Hendrik de* VII. na veele verwoetheeden zijn vereffent en gecombineert. Haare laaſte, doch onvergelijkelijke troublen, voorgevallen in 't jaar 1649. zijn veelen noch in varſcher memorie, waar by dat *Yrland* rebelleerde, en van *Engeland* afviel; *Schotland* ſich mede ſepareerde; De Koning gevangen, en op een Schavot voor 't Volk publijk onthalſt wierd; En *Engeland* den titul van een vrye Republijk aannam, onder het beſtier van een *Protector*, na wiens

dood

dood den Scepter van 't Rijk wederom geoffereert is aan deſen Regeerenden *Koning Carel Stuart de* II. wiens Geſlacht tot de Koninklijke waardigheyt is gepromoveert in 't jaar 1370. wanneer *Robbert Stuard Koning* wierde geëligeert; Remarquabel is 't, dat alle Koningen uyt dit Geſlacht zijn door een violenten dood geſturven, waar van een Boekjen geintituleert is: *Rampſaligheeden van 't Huys Stuarts.*

De Oorſaak van haare Inheemſche beroerten ſpruyt meerendeels uyt de verſcheydentheyt van het *Intereſt* des Konings, tegens het *Intereſt* der *Parlamenten.* De Intentie der Koningen ſchijnt wat te hellen na meerder Superioriteyt, voornamentlijk omtrent de Finantie.

Oorſaake der Inlandſche Beroerten ontſtaat uyt de intentie der Koningen tegens het Hoger-Huys

Het *Hooger-Huys*, om dat het beſtaat meeſt uyt Eedelen, en door eenige weynige, als de voornaamſte onder haar, lichtelijk kan geperſuadeert werden, des Konings *Intereſt* te volgen, waar van haar particulier *Intereſt* meerendeels dependeert, ſtelt ſich ſelden partye tegens den Koning. Maar het *Lager-Huys*, dat daar meeſt by geintereſſeert is, vreeſt, dat door de abſoluyte Macht des Konings haare Negotie ſoude verminderen, en haare Welvaart pericul loopen wegens de ſwaare *Impoſitien* en hooge *Finantien*, waar mede de Gemeente mochte belaſt werden. Hier komt noch by het veranderlijk en wiſpeltuyrig humeur der Engelſche Natie ſo wel in *Religie* als *Politie*, want haar byna eygen is, dat ſy altijd ſtaan na abſurde en onmogelijke dingen, na de eene extremiteyt de andere begeerende, en haaſt niet weeten, wat ſy willen.

en Lager-Husy

en uyt het veranderlijk humeur deſer Natie.

De Zee-Macht (waar van *Engeland* ſo pleeg ontbloot te zijn, dat de *Hanſe Steeden* in 't jaar 1470. de Engelſche dwongen tot een Vreede, die haar ſeer nadeelig was) heeft eerſt ſijn recht begin genomen onder Koning *Richard de* III. als die met het verleenen van veele Privilegien en Vrydommen de *Nederlanders* na *Engeland* lokte, van dewelke de Engelſche leerden het *Laaken-weeven* en *bereyden.* Dit heeft ſijn beeteren voortgang genomen onder de *Koninginne Eliſabeth*, dewelke door deſelve kunſt veele duyſent *Nederlanders* na ſich trok, die de *Saay-neeringe* deeden, en voor de Tirannie van *Duc d' Alba* vluchten. Door dit middel hebben de Engelſche groote quantiteyt Laakenen en andere ſtoffen bereyt, deſelve na alderhande Geweſten verſonden, retouren daar voor weder gehaalt, en in Negotie en Scheepsvaart, zijnde de eenigſte Colomne van de Zee-Macht, ſo geweldig toegenomen, dat ſy in den jaare 1588. door hulp der *Hollanders* en *Zeeuwen* verſloegen, en t'eenemaal ruineerden de groote en verſchrikkelijke Vloot van Koning *Philips de* II.

Met Zee-Macht waren de Engelſche voor outs weynig voorſien,

die ſo ſeer aangegroeyt is,

welke Vloot de *Onverwinnelijke* genoemt wierde. Na die tijd hebben de *Engelsche* so verre gepretendeert de Heerschappye van de Zee, dat sy geen bepaalinge daar in hebben willen kennen, als de grensen en stranden van haare nabuyrige Landen. En indien alleen de *Vereenigde Nederlanden*, door haar balanceeren, het Recht der Volkeren niet defendeerden, de Engelsche souden het sonder twijffel violeeren, en yder een op Zee wetten voorschryven, swaare tollen extorqueeren, de negotie ontnemen, en privativelijk aan haar trekken.

dat sy pretendeeren de Heerschappye der Zee.

Daar en boven heeft *Engeland* voor desen altijd gehouden voor een vaste Politijke Maxime, dat het *Vrankrijk* en *Spanjen* balanceerden, en so lang *Spanjen* het machtigst was, dat het *Vrankrijk* en de *Geconfedereerde Provincien* assisteerde, vreesende, dat de ruine van deselve soude sijn een aanwas voor *Spanjen*, en dat *Spanjen* daar door van *Engeland* soude te redoutabel werden: Om die reeden heeft *Koning Hendrik de* VIII. altijd gebalanceert *Keyser Carel de* V. met *Koning François de* I. *Koningin Elisabeth* die groote Princesse, die van haare Vyanden wierde beroemt te zijn de alderheerlijkste, die oyt Scepter swaayde, sat als een Eedele Heldin en Middelaresse, houdende de *Balance* in haare hand tusschen *Spanjen* en *Vrankrijk*, en seyde tegens die gene, die haar sochten te persuadeeren, dat sy haar de saaken van *Hendrik de* IV. niet soude aantrekken, maar die geheel verlaaten: *So ras als het met Vrankrijk is gedaan, is Engelands ruine voor de deur.* Om deselve reeden is nu het *Interest van Engeland* mede, *Spanjen* te onderschraagen tegens het wereld-dreygent *Vrankrijk*; Te meer, dewijl *Engeland* op geen Gewesten des werelds frequenter negotieert, als op *Spanjen*, dat de Engelsche Manufacturen in groote abondantie selfs consumeert, als ook naar *America* send, en deselve met silver, of andere kostelijke waaren betaalt, daar de Koopluyden van *Engeland*, in cas van Oorlog tegens *Spanjen* een schat, wel van 30. *Millioenen aan effecten*, souden verliesen, die sy nu noch in *Spanjen* hebben uytstaan, en daar beneffens haaren geheelen *Levantschen* en *Eylandschen Handel*, door de Roveryen van de Kapers van *Oostende*, *Biscajen*, *Majorca* en *Minorca*, dewelke in den voorgaanden Oorlog tusschen *Spanjen*, en *Engeland*, sonder eenige assistentie van andere hun afnamen meer als 15. hondert Koopvaardy Scheepen. En ingevalle *Vrankrijk* over *Spanjen* quam te triumpheeren, so souden de Engelsche zijn, als die Koordendansers, dewelke haaren Gewicht-stok verlooren hebbende, op elken tree waggelen. Maar hoe seer de Engelsche tegens dit haar *Interest* aangaan, en

Engeland balanceert Spanjen en Vrankrijk

Vrank-

Vrankrijk tegens alle Politijke Regulen soeken groot te maaken, met de ruine van *Spanjen* en van het *Vereenigde Nederland*, die *Engeland* tegens de aanwassende Zee-Macht van *Vrankrijk*, in tijden en wijlen noch souden konnen secondeeren (niet eens denkende op het onversoenlijk en strydig humeur tusschen haar en de Fransche, en de voorgaande Oorlogen, die sy seer lang en vinnig in *Vrankrijk* hebben vervolgt, waar door sy een Geessel der Franschen wierden genoemt) sullen wy in het Tweede en Derde Deel verhandelen.

Voordeelen en Geluk van Engeland

Onder alle Europische Rijken en Landen is geen, dat grooter Voordeel en Geluk geniet als *Engeland*; Want behalven dat het nu met *Schotland* en *Yrland* vereenigt, en een volmaakte kleyne wereld op sich selven is, dat in lijftocht, wolle en mineralien so overvloeyt, dat het van geene Landen yets nodig heeft, maar der selver gebrek met sijn overvloet kan suppleeren; So leyt het aan het midden van *Europa* op de bequaamste plaats tot Koophandel, en om in tijd van Oorleg sijne Buyten-Vyanden te bespringen, en met Caperyen te quellen, met een suyvere diepe Kust, vol van goede havens en baayen, aan een so enge Zee, dat alle vreemde scheepen, het *Oost* of *West* willende bezeylen, genootsaakt werden, om de gevaarlijke Fransche Kust te mijden, in gevalle van schoon weeder te varen neffens *Engeland* heen, en by storm in sijne Baayen scheeps-en lijf-berging te soeken. Dese Natie is so populeus, en tot de Zee-vaart bequaam, als ook met sulken meenigte van vaartuyg voorsien, dat het tot af keeringe van uytheems geweld geen of weynig Garnisoen nodig heeft. Hier by komen noch de *Engelsche Colonien* op *Jamaica*, in de *Caribes*, *Barbados*, *Terreneuf &c:* die haaa in veelen deelen seer profijtabel sijn.

Indien *Engeland* alle dese Voordeelen wel gebruykte, soude het geen Vriendschap en Alliantien met andere Potentaten van noden hebben, maar voor allen so ontsaggelijk zijn, dat elk een het selve om sijne gunst soude komen solliciteeren. Hier van heeft hem niemand beter weten te bedienen, als *Koning Hendrik de* VIII. en *Protector Cromwel*, dewelke oorlogden puyr na haar welgevallen, dan met *Vrankrijk*, dan met *Spanjen*, dan met de *Vereenigde Provincien*.

Sweden word glorieus door de Oorlogen in Duytsland

Sweden, dat voor desen in het Noorden bleef geslooten, en aldaar byna buyten communicatie met andere Natien in vergeetenheyt verburgen lag, heeft sijne Macht en Glorie aan de heele Wereld eerst doen blijken in den Oorlog, die desselfs *Koning Gustavus Adolphus* in het jaar 1629. in *Duytsland* begon te voeren, met ongeloofelijken voorspoet, waar door het, behalven seer groote schatten en onwaardeerlij-

ken buyt, by de *Munsterſche Vreede* noch heeft overgewonnen de *Stichten Bremen* (behoudens de Stadt haare Vryheyt) en *Werden*; geheel *Voor-Pomeren*, met het *Biſchopdom Camin* en de *Heerlijkheyt Wiſmar* van het *Hertogdom Mekelenburg*; En daar na in de twee Oorlogen, die *Carolus Guſtavus* tegens *Polen* in 't jaar 1654. en tegens *Denemarken* in 't jaar 1657. met onvergelijkelijke, en voor de Nakomelingen ongeloofelijke ſucceſſen heeft gedreeven, waar het Geluk en Couragie ſcheenen beyde tot ſijn voordeel te ſtryden. Hier heeft hy de *Polen* doen afſtaan van den Titul en Wapen van Sweden; Den *Deenen* ontnomen in Noórwegen *Jemptin* en *Bahuys*, en in *Denemarken* de Provincien van *Halland*, *Schoonen* en *Bleking*, met andere Eylanden in de *Ooſt-Zee*. En om dat *Sweden* geen Vyand uyt het *Weſten* en *Noorden* verwacht, of te vreeſen heeft, en aan de *Ooſt-Zijde* in *Lijfland*, en de *Zuyd-Zijde* in *Pomeren* genoegſaam voorſien is met Fortreſſen en ſterke Beſettingen tegens alle uyterlijk gewelt, en daar toe noch altijd tracht na hooger en grooter Staat en Heerſchappye, ſo zijn de Noordelijke Geweſten te gering, om ſijne Genereuſiteyt te omvatten, en ſijne Begeerte te voldoen; Darom ſal het noyt nalaaten eenige occaſie, om ſijn Gebiet te verwyderen, en meer Landen en Steeden te conqueſteeren, inſonderheyt de *Sont* en *Hanſe-Steeden*; Te meer, dewijl het door de voorſchreve victorieuſe Wapenen ſich mede deelachtig heeft gemaakt aan de *Balance van Europa*, die het geweldig doet hellen na die zijde, aan dewelke het ſich begeeft, waarom dat elk ſich gelukkig rekent, die de Vriendſchap en Alliantie met *Sweden* mag genieten. Om deſe reden ſpaart *Vrankrijk* geen geld, om met dat Rijk nauw geallieert te zijn; *Spanjen* en de *Vereenigde Provincien* hebben darom al mede veel geſpendeert, 't welk *Sweden* al aangenaam is: Want ſo bereykt het ſijn doelwit, namentlijk Geld en Buyten-landſchen Oorlog, om conqueſten te doen, daar toe het ſchier by alle voorvallen inclineert, behalven ſo het te doen is tegens de Vryheyt van het *Duytſche Rijk*, wanneer de *Keyſer*, *Vrankrijk*, of yemand anders het ſelve ſoude ſoeken onder ſijn jok te brengen, 't welk *Sweden*, ſo lang het kan, altijd ſal ſoeken te beletten. Want ſo de *Rijx-Vorſten* wierden geſubjugeert, ſoude *Sweden* en de aangrenſende Potentaten mede pericul lopen. Om deſe reden is *Koning Guſtavus*, als Protector der Proteſtanten door hulp van 't Franſche geld, met ſijn Heyr tegens den *Keyſer* opgetrokken, en die ſijn voornemen gelukkig gebrooken; Want ſonder dat ſcheen toen ter tijd weynig apparentie voor *Duytſland* om ſijne Vryheyt te behouden, ſo als het die nu noch geniet.

in Polen

en Denemarken. Vreeſt geen buyten-Viand

is geneegen tot het conqueſteeren, en ſeer conſiderabel,

beoogt Gelt en Conqueſten

en de Vryheyt van 't Duytſche Rijk

Dene

Denemarken heeft voor dry Eeuwen door *Koningin Margaretha* *Noorwegen* met huwelijken, en *Sweden* met het swaard gewonnen, en is doorgaans so voorspoedig geweest met buyten-landsche Victorien in *Italien*, *Vrankrijk*, *Engeland* en *Nederland*, dat het verscheyden Provincien den Naam heeft gegeven; Want *Holland* en *Zeeland*, die de *Deenen* lang bewoont hebben gehad, zijn van haare Eylanden, die denselven naam voeren, genoemt; En *Normandien*, dat te vooren *Neustria* geheeten was, heeft mede van den *Noormannen* sijnen Naam, voor welk woord van *Noormannen* heel *Europa* voormaals so schrikte, dat men in de ordinaire gebeden pleeg te gebruyken dit formulier: *A Furore Normannorum libera nos Domine.* Dat is: *Bevryt ons Heer van de furie der Noormannen.*

Denemarken voormaals voorspoedig en belliceus

heeft den naam gegeven aen Holland en Zeeland

In *Italien* hebben sy *Apulien* en *Sicilien* eerst den *Saracenen*, en daarna den *Grieken* ontweldigt; Sy hebben geheel *Engeland* onder haar geweld gehad, waarom de Engelsche en haare spraak noch veel van den *Deenen* en hunne Taal afkomstig schynen. Maar de Eendracht van *Denemarken* en *Sweden* heeft daar na niet lang konnen duyren, om verscheyde politijke reden, die oorsaak zijn geweest van haare geduyrige oneenigheden en oorlogen, waar door sy ten wederzijden so zijn afgemat, dat sy bevonden onderlinge Vrede voor haar dienstiger te zijn als Oorlog, en sulx voornamentlijk voor *Denemarken*, 't welk in de laaste Oorlogen, (ik weet niet door wat Fataliteyt), by na altijd de onderlaag heeft gehad, en darom sijn principaalste poinct van *Interest* is:

en aan Normandien, en ingenomen Apulien, Sicilien, en Engeland.

1. Dat het de Fortuyn niet meer terge, maar sich so veel doenlijk buyten alle Oorlog houde, de Oorlogen van anderen aansie, en sich presenteere, door sijne Mediatie die te willen accommodeeren; So sullen de vervallene Lands en der Particulieren Middelen door Vreede en Negotie weder aangroejen.

Intrest van Denemarken is Vreede.

2. Soo is nodig, dat *Denemarken* verhoede, dat het niet door te hooge Tollen in de *Sont* den haat van anderen op sich lade, en dat het de *Sond* van alle geweld wel beveylige, waar toe voor het selve Rijk niet alleen nuttelijk, maar ook nootsaakelijk is Alliantie en Vriendschap met de *Vereenigde Nederlanden* en de *Hanse-Steeden*; Want sonder Nederlands Assistentie ter Zee soude dat Rijk door *Sweden* in den jaare 1661. t'eenemaal geincorporeert, en alle apparentie benomen zijn geworden, om t'eeniger tijd herstelt te werden.

Moderatie in de Tollen

3. Om dat *Denemarken* met alle omleggende Landen, buyten twyffel, soude komen in 't groofste gevaar, van beoorlogt en overwonnen

En de Vryheyt van 't Duytse Rijk.

nen te werden, wanneer het Verdeelde *Duytsche Rijk* sijn Vryheyt benomen wierd, en onder de Heerschappye van *Een Hooft* alleen geraakt te, als onder den *Keyser*, *Vrankrijk*, *Spanjen*, *Sweden* of een ander, so is nootsaakelijk, dat *Denemarken* met de andere Geinteresseerden de Vryheyt van het Duytsche Rijk in alle manieren maintineere, en dat sy gesamentlijk tegen gaan den geenen, die deselve Vryheycontramineert.

Portugal raakt onder Spanjen,

Portugal is van het jaar 1139. af door sijn eygene Koningen altijd geregeert geworden, tot dat *Philippus de* II. *Koning van Spanjen*, na dat *Sebastian Koning van Portugal* in *Africa* was verslagen en omgekomen, 't selve Rijk heeft geoccupeert, en de eerste weder na de *West-Gothen* de *Monarchie* van geheel *Spanjen* beseeten. Dit Rijk is van *Castilien* weder afgevallen in den jaare 1641. als wanneer de *Portugiesen* door hulp van *Vrankrijk* tot haaren Koning hebben gekooren *Johannes Hertog van Bregance*, op pretext, dat hy de rechte en wettige afgenaam van haar Rijk, en *Philips de* IV. een onrechtmatigen Usurpateur was. Na desen *Joannes* volgden *Alphonsus*, die de *Castilianen* by *Evora* en anderwaarts so dapper en meenigmaal versloeg, dat sy eyndelijk noch van *Portugal* afstand deden, en 't selve Rijk vry verklaarden.

valt daar na af, en kiest sich een Koning.

en heeft by na geen Vyanden te vreesen

Nu heeft *Portugal* weynig ingresse in de Affaires en Interessen van *Europa*, en heeft te Land geen Viand meer te vreesen, want het nergens, als aan *Spanjen* aangrenst, tegens welkers Macht het getoont heeft, dat het bestant is, en te water is voor 't selve Rijk niemand ontsaggelijk, als alleen *Engeland* en *Holland*, welkers Alliantie en Vriendschap so het geniet, bereykt het sijn gewenst oogemerk, namentlijk *Rust* en *Vreede*, waar in dat het sijne Negotie kan voortsetten in *Brasil*, *Angola* en *Goa*, en van daar weder veylig ontfangen sijne kostelijke en onwaardeerlijke retouren. Dit alleen dient dit Rijk te observeeren, dat so lang hem *Spanjen* laat rusten, het sich na desen niet weder met *Vrankrijk* tegens *Spanjen* verbinde, want het op *Spanjen* niet of weynig soude conquesteeren, maar sich selven nevens *Spanjen* geheel debiliteeren, dat *Vrankrijk* eenig en alleen soekt.

als het soekt Rust en Vreede zijnde sijn waare Interest.

Interest van Polen

Polen, dat met recht het *Europische Egypten* en *Koorn-schuyr* genaamt werd om sijne overvloedige Vruchtbaarheyt en uytleveringe van alderhande Graanen, waar in sijn voornaamste Rijkdom bestaat, kan niet wel subsisteeren, so het door het oorlogs Vuyr inwendig word verwoest. Waarom het principaalste Poinct van sijn *Interest* bestaat

in

in geduyrige *Vreede* en *Eendracht*, die het selve Rijk (dat beklaaglijk is) seer weynig geniet wegens continueele Uyt-of Inheemsche Oorlogen en Factien. De Uyterlijke Vyanden van *Polen* zijn de *Sweden*, *Moscoviten*, *Turken* en *Tartaren*. Geen deser Vyanden heeft *Polen* te vreesen, so het maar in sich selfs vereenigt blijst, en door geene Factien werd gescheurt, en dat van wegens sijne groote inwendige Macht, die meest bestaat in de meenigvuldige Ruyterye der Eedelen, die voor het genieten van haare veelvuldige Privilegien, op haar eygene kosten moeten te Velde komen, als een Op-ontbod van den Koning word gedaan. Maar om dat elk van alle de *Poolsche Eedelen* sich rekent als een broeder des Konings, en hem byna in alles gelijk zijnde, in alle Rijx-Vergaaderingen mag compareeren met sulken authoriteyt, dat een van haar alleen door sijne dissentie sulken Rijx-dag kan vruchteloos doen eyndigen; Daar en boven, om dat de *Eedelen* in 't verkiesen van haaren Koning hem na haare phantasie Wetten voorschryven, die sy vreesen, dat hy door hulp der *Senatoren* metter tijd sal infringeeren, en haar van haare Privilegien spolieeren; Als ook, om dat so wel de *Senatoren* en *Landboden*, als *Eedelen* door corruptien van andere Potentaten, en door particuliere insichten altijd oneenig sijn, word het selve Rijk door Factien en Partyschappen geduyrig so elendig geslingert, en van de Observantie van sijn waare *Interest* so verrukt, dat de Ingesetene niet alleen selfs, maar ook haare voornoemde Vyanden het Rijk *Polen* dikwijls hebben gemaakt tot een Toneel der Verwoestingen. Want by dese occasie heeft sich *Sweden* in 't jaar 1599. van *Polen* gesepareert, so heeft *Koning Gustavus Adolphus* door sijne verscheydene Victorien in 't jaar 1627. *Koning Sigismundus* gedwongen afstand te doen van alle pretensien op *Sweden*. *Koning Carolus Gustavus* heeft A°. 1653. een groot deel van *Polen*, en behalven de Stad *Dansig*, die alleen oorsaak is, waar door *Polen* weder is gereddert, als een blixem afgelopen en verwoest; En sy beyde hebben *Polen* byna 't geheele *Lysland* af handig gemaakt, en erflijk aan haare Kroon gehegt. So heeft de *Keurvorst van Brandenburg Pruysen* uyt een Leen een vry Land gemaakt. De *Moscoviten* hebben daar door by na geheel *Lithawen* verdelgt, een gedeelte daar van onder sich gebracht, en de *Cosakken* en *Swart-Russen* met de heele *Ukraine* van *Polen* doen afvallen. Ter selver oorsaake vasteeren de *Crimse Tartaren* *Podolia* en *Volhymia*, vervoeren behalven het Vee, veele menschen in slavernie. En staat te vreesen, indien deselve Factien en oneenigheden langer continueeren, indien de Koning met geen meerder Autho-

Uyterlijke Vyanden van Polen zijn de Sweden, Moscoviten, Turken en Tartaren.

Macht van Polen.

Inconvenienten in de Regeeringe

veroorsaken veele onheylen,

en vreese.

 riteyt

riteyt mag regeeren, en de geſamentlijke Eedelen haare volle Privilegien behouden, dat *Polen* door het woeden ſijner buyten-en binnen-Vyanden ſo lang ſal bevochten werden, tot het eyndelijk geheel omgekeert, en van Regeeringe verandert is, voornamentlijk door de *Moſcoviten*, *Turken*, *Coſakken* en *Tartaren*, die op *Polen*, als op een roof en buyt loeren. Sijn beſte Vriend is Ooſtenrijk. En hoewel het *Huys van Ooſtenrijk*, zedert hondert jaaren, altijd ſchijnt getracht te hebben *Polen* met *Bohemen* en *Hongarien* te vereenigen, ſo heeft *Polen* nochtans niemand, op wien het ſich ſeekerder en vaſter durft betrouwen, als *Ooſtenrijk*, om dat haar beyder *Intereſt* in 't regarde van *Turkyen*, *Sweden* en *Vrankrijk* een en 't ſelve is; Tegens de *Turken* is *Polen* niet nodiger, als Alliantie met den *Keyſer*, den *Perſiaanſchen Scach* en den *Moſcovitſchen Czar*, welken laatſten ſonderling daar aan gelegen is, om den *Turk* wegens ſijne groote Macht en Onruſt niet te krygen tot ſijnen Buyrman. en tegens de Turken is 't Perſien en Moſcovien.

Sijn liſtigſten Vyand is Vrankrijk. Maar niemand onder allen ſoekt *Polen* door ſijne liſtigheden en Kuyperyen meer een vreemden Koning te obtrudeeren, als *Vrankrijk*; Want zedert dat *Sigiſmundus Auguſtus*, de laaſte uyt het geſlagt van *Jagello* was overleden, en de *Poolen* in plaatſe van hem tot haren Koning hadden gekoſen *Hendrik Hertog van Angiers*, Broeder van Koning *Carel de* IX. ſo hebben de *Franſche*, op dat de *Poolſche Kroon* niet aan het *Huys van Ooſtenrijk* mochte geraaken, altijd het ſelve Rijk door haar geld verdeelt in Factien; Doch voornamentlijk, zedert dat *Koning Uladiſlaus*, en daar na ſijn Broeder *Johannes Caſimirus* aan de *Hertogin de Nevres* zyn getrout geweeſt. Even ſo hebben ſy mede ſeer gewerkt by de Regeeringe van *Caſimirus*, dat *Duc d'Anguin*, ſoon van den *Prins van Condé*, na desſelfs overlyden mochte *Poolſche Koning* werden. En als *Caſimirus* de *Kroon* afleyde, hebben ſy met alle kracht daar toe ſoeken te avanceeren *Duc de Longeville*, en meer in ſchijn als oprechtelijk den *Hertog van Nieuburg*, om het *Duytſche Keyſerrijk* van weder-zyden te konnen benauwen, als ook door *Dantſig* den Ooſterſen handel te ſtellen na haar *Intereſt*.

Remedien tegens alle de voorige inconvenienten. Tegens alle deſe ſwaarigheden zijn voor de *Poolen* geen middelen om gered te werden, als deſe: Ten eerſten, dat de oude *Rijx-Conſtitutien* en *Fundamentele Wetten* wederom werden ingevoert, en de groove ingeſloopene misbruyken t'eenemaal uytgeroeyt; Ten tweeden, dat de *Vryheyt van Conſcientie* en *Religie* weder worde herſtelt, en den *Geeſtlijken*, voornamentlijk den *Jeſuiten* niet te veel gehoor ver-

verleent; Ten derden, datter geen *Succeſſeur* by het leven van den *Regeerenden Koning* worde verkooren, waar door haar ſo veel onheyls is veroorſaakt.

De *Hungaren*, die ten tijde van *Koning Carolus Robertus* mede heerſten over *Dalmatien*, *Croatien*, *Servien*, *Bulgarien*, *Boſnien*, *Tranſylvanien*, een groot gedeelte van *Ruſland*, en in 't geheel over dertien Koninkrijken, zijn door haare geweldige Oorlogen tegens andere, haare barbariſche wreetheyt tegens de overwonnene, geduyrige oneenigheeden tegens malkanderen, en ſtrenge vervolginge om de Religie en berovinge der Privilegien ſo vermindert en vervallen van krachten, dat ſy nu, behalven alle buyten Landen, noch meer als de helft van haar eygen Rijk quyt zijn. Want zedert dat de Koningen de volkomen vryheyt van haare Onderdaanen hebben beſnoeyt, en door ingeevinge der Geeſtelijken, d'On-Roomſche om de Religie vervolgt, verjaagt, de Kerken ontnomen, en de Predikers geſtraft, ſo hebben ſich ſeer veele van haar begeven in de beſcherminge der *Turken*, onder dewelke ſy haare volle en gewenſte Vryheyt van Religie genieten. Hungarien voormaals ſeer machtig waar door vervallen is.

En om dat de *Turken*, zedert het innemen van *Waradyn* en *Sevenbergen* in de jaaren 1660. en 1661. nergens meer na trachten, als na *Duytſland*, waar tegens *Hungarien* een volkomen Voorburg en Bolwerk is, indien de *Hungaren* maar eenig zijn; So is het voornaamſte *Intereſt van het Huys van Ooſtenrijk* ten regarde van *Hungarien*, dat het in alle manieren den *Hungaren* late behouden haare Privilegien en Vryheden, ſo in *Religie*, als *Politie*, en de Onderdaanen, door groote Laſten en Impoſitien niet te ſeer beſwaare. Want als dan ſoude *Duytſland* tegens *Turkyen* konnen verſeekert zijn, daar het nu altijd in allarm, het heele *Chriſtenrijk* in geduyrige vreeſe, en *Hungarien* met de *Keyſerlijke Erflanden* in pericul zijn, van metter tijd noch geheel verlooren te gaan. Ende niet tegenſtaande alle deſe ſwaarigheeden voor 't geheele Chriſtenrijk, ſo ontſiet ſich *Vrankrijk* niet de oneenigheeden in *Hungarien* te helpen ſtooken, de Rebellen tegens den *Keyſer* met geld te ſtyven, en door de *Geeſtelijken* de Perſecutie tegens de On-Roomſche voort te ſetten. Het Intereſt van 't Huys van Ooſtenrijk in 't regarde van Hungarien

Moſcovien word van ſijnen *Czar*, ſo abſoluyt en vry van alle Wetten geregeert, als byna geen Rijk des werelds, waar door ſo wel de Groote en Eedele als gemeene Onderdaanen leven in een ſlaaſſe dienſtbaarheyt, dat gantſchelijk met haar natuyr over een komt; Want gelijk de Stokvis niet ſmaakt, ten zy week gebeukt, even ſo ſal geen *Rus* ſijn plicht waarnemen, als met ſlagen daar toe aangedreeven, om Moſcovien word ſlaafachtig geregeert.

dat hy de gulde Vryheyt niet kent, maar voor de grooſte dienſtbaarheyt houd, als hy ſonder Heer leeft. Om deſe Oorſaak word den *Czar* als een aardſen God geëert, wien de Onderdaanen meenen, dat alles mogelijk, en niets verburgen is, wiens woord en wil haar de hoogſte Wet is, waar van hem den *Czar* ook wel bedient, als zijnde ſijn *eerſte en voornaamſte Poinct van Intereſt*, om daar door alle ſijne onderdaanen te hebben puyr tot ſijn wil, om voor te komen alle Inlandſche Beroerten, en met een woord wel 150. duyſent Eedelen te paard, behalven de ontelbaare *Strelingen* of Voetvolk, te velde te brengen tegens buytenlandſche Vyanden. Om de *Ruſſen* te onderhouden in die onnoſelheyt, ſo mogen voor eerſt in geheel *Moſcovien* geen andere Schoolen zijn, als alleen daar men leert leeſen en ſchryven, waar in haare hoogſte geleertheyt beſtaat. Dit geſchiet daarom, op dat niemand tot hoger kenniſſe mochte komen, als haaren *Czar*; En indien ymand van haar ſich mochte bevlijtigen, om geleerder als den *Czar* te werden, die ſoude pericul lopen van als een *Perturbateur des Rijx* aan 't leven geſtraft te werden.

en den Czar als een God geëert,

dat ſijn eerſte poinct van Intereſt is;

Tot welken eynde in Ruſland geen Schoolen zijn,

Ten tweeden, ſo mogen ſy op lyfſtraf van de Poincten haarer Religie niet diſputeeren, waar door onder haar is ſulken volſlagen Eendracht in de Religie, als oyt in eenig Land ter wereld is bevonden, alſoder geen de minſte Secten onder hun zijn. *Ten derden*, ſo is haar op ſtraffe des doods verboden, ſonder permiſſie te reyſen buyten haar Land-paalen, op dat ſy daar niet ſouden verkrygen de Kenniſſe en Zeeden, die haar in hun Vaderland worden onthouden. Dit zijn de dry voornaamſte Secreteſſen der Moſcoviſche Regeeringe.

noch mogen de Ruſſen van de Religie diſputeeren,

noch buyten haar Landpalen reyſen.

Het tweede Point van Intereſt.

Het tweede poinct van het *Intereſt van Moſcovien* beſtaat in de onderhoudinge van de Griekſche Religie, waar van ſich den *Czar* glorieert te zijn *Protecteur*, en waar van ſijne Onderdaanen alleen maar mogen profeſſie doen. Hier door hoopt hy, dat alle de *Griekſche Chriſtenen*, by decadentie van het *Turkſche Rijk*, of die anders vervolgt mochten werden, haar in ſijne beſcherminge ſullen begeven. Niet te min, ſo vergunt hy aan alderhande Natien Vryheyt van Conſcientie en Religie, behalven alleen aan den Rooms-Catholijken, welker Religie hy oordeelt aan ſijne Politijke Maximen nadeelig te zijn.

Vyanden van Moſcovien zijn vier Tartaren,

De *Ruſſen* hebben vier Vyanden, de *Crims-Tartaren*, *Turken*, *Polen* en *Sweden*, onder welke de *Tartaren* voor haar de vreeſelijkſte zijn, want ſy van deſelve in den jaare 1515. zijn overwonnen, en tot erkenteniſſe van dien gedwongen, om aan haar jaarlijks een ſeker tribuyt te geven van Geld en andere Geſchenken, op dat ſy *Moſ-*

covien

covien niet alle jaaren invadeeren, en met haar rappe paarden het geheele Land, als een blixem door stroopen, gelijk in den jaare 1570. geschiede, wanneer 100000. *Tartaren* de *stad Moscou* overrompelden, uytplonderden en in de asche leyden, met sich sleepende een ongeloofelijken buyt, en een ontelbare meenigte van Menschen in slavernie.

De *Russen* konnen de *Tartaren* om verscheyde reden met den Oorlog niet dwingen, waar van sy tot haar groote schaade verscheyde maalen preuven hebben gegeven; Te meer dewyl sy van de *Turken* altijd worden gestyft en gesterkt; Want de *Turken* jaloers zijnde over de groote macht van den *Czar*, den selven door de *Tartaren* groote afbreuk doen; Maar sonder de *Tartaren* konnen de *Turken* op *Moscovien* niets tenteeren, also *Tartarien* het *Turksche* en *Russe-Rijk* van een scheyt. Turken.

De *Polen* zijn haare Vyanden alleen om het *Palatinat* en de *stad Smolensko*, en de *Sweden* om *Lyfland*. Dese beyde worden van de *Russen* minder geacht, om dat sy tegens haar door groote dichte boscagien en wilderniſſen, als een stad met wallen, genoegsaam voorsien zijn. En behalven dat sy met haare gesamentlijke Macht dese haare Vyanden lichtelijk konnen afkeeren, als die met groote moeyten noch komen door te breeken, so ruineeren de *Russen* alle om heen en omtrent gelegene Landen, met roven, blaaken en branden so seer, datter voor haare Vyanden niets overig, en den toegang te difficilder zy. Polen en Sweden.

Den *Turksche Sultan* is absoluyt Souverain, en alle sijne onderdaanen gelijk als slaaven, welker Leven, Goet en Fortuyn staan in sijne Macht, die hy na sijn welgevallen kan invadeeren, en vry daar over disponeeren; Waarom hem sijne Onderdaanen met een onderdaanige eerbiedigheyt tituleeren *Padischan*, dat is *Bloet-vergieter*. Gelijk sijn Rijk, (dat omtrent het jaar 1300. door *Otthoman* of *Osman* eenes boeren soon, doch dapper soldaat, sijn begin heeft genomen,) zedert sodaanig in groote is aangegroeyt, dat het *Europa*, *Asia* en *Africa* aan een hegt, en sich uytbreyt van den *Donau* tot aan de *Tigris*, van *Libya* tot by *Rusland*; En so vermogen geworden, dat het alle sijne aanpaalende Gebuyren geduyrig intimideert, en daarom selfs geen Buyten-Vyand vreest: Even so is het mede genoegsaam verseekert tegens Inlandsche Beroerten en Factien, door sijne strenge en onversettelijke Politijke Maximen en Gronden. De uyterlijke Vyanden, waar van de Turken noch eenigsins souden konnen werden geoppugneert, zijn alleen de *Duytsche*, *Persiaanen*, *Moscoviten* en de *Fransche*: Maar Den Turkschen Sultan is absoluyt Souverain.

Vyanden der Turken zijn.

de Duytſche om dat de *Duytſche* onder veele Hoofden verdeelt, en ſo jaloers van malkanderen zijn, dat ſy niet licht onder een Caproen konnen gebracht

Perſianen werden; En om dat de *Perſianen* nu gedegenereert zijnde van haare oude Dapperheyt, haar onbequaam vinden tot langduyrige fatigues, en verre expeditien, en daarom niet meer offenſijf, maar alleen defenſijf oorlogen, om haar Land te conſerveeren, en niet te dilateeren;

Moſcoviten Als ook, om dat de *Moſcoviten* van de *Turken* zijn geſepareert door de *Crimſe-Tartaren*, die van de *Turken* met jaarlijxe groote Penſionen werden onderhouden, om niet op haar, maar op de *Moſcoviten* en *Poolen* ſomtijds te roven, en der ſelver Landen te verwoeſten, ſo heeft *Turkyen*, benevens *Japon*, dat voordeel, 't welk geen Potentaat des Werelds meer geniet, namentlijk de verſeekeringe

en Franſche tegens alle buyten-Landſche Vyanden. Voor de *Franſche* hebben de *Turken* geen vrees, als alleen uyt krachte van een oude *Prophetie*; Dat het *Ottomanniſche Rijk* door niemand anders ſal verwoeſt werden, als door een *Franſchen Koning*.

De Inwendige Beroerten worden geprecaveert De Inwendige Beroerten en Onluſten, die door de *Broeders van den Turkſchen Sultan*, of door de *Viſirs*, *Baſſas* en *Grooten*, of door de *Militie*, of door de *gemeene Onderdaanen* ſouden kunnen gebrouwen werden, ſoekt den *Sultan* te prevaceeren door verſcheyde middelen en wegen.

door Broeder-moort, 1. Om dat meenig Land en Regeeringe totaliter is geruineert door de bloedige Oorlogen, die broeders t'ſamen na haar Vaders overlyden voeren, dewijl elk van haar door de Staat-ſucht gedreven zynde, tracht na het Gouvernement; So is onder de *Turken* een Barbariſch-Politijke Obſervatie, volgens dewelke de Outſte Soon van den overleden *Sultan* de Regeeringe aanvaart, en alle ſijne Broeders doet ſtranguleeren, niet uyt haat of nyd tegens deſelve, maar om daar door alleen te verhoeden de verdeeltheyt en ſcheuringe van dat groote Rijk, dat anders lichtelyk ſoude konnen gebeuren. Hier in volgen ſy het exempel van *Deiotarus*, dewelke verſcheyden Soonen hebbende, en aan een alleen van haar ſijn Ryk en *Patrimonium* willende overgeven, de andere altemaal met ſijn eygen hand heeft ter dood gebracht. So liet *Herodes* Koning der *Parthen* ſijn broeder *Mithridates* in ſijne preſentie dooden. De *Perſianen*, (gelyk ook de meeſte Aſiatiſche volkeren) hebben een Ryxwet, uyt krachte van dewelke niemand by haar mag regeeren, die eenig uyterlijk gebrek heeft, daarom laat de Outſte Soon van den overleden *Scach* alle ſijne broeders het geſicht benemen, en haar leven lang op een verſeekerde plaats koninklijk tracteeren en onderhouden. De

Prins

Prins van Wallachien laat alle sijne Soonen, uytgesondert de Outste, een lapjen aan het slinker neusgat uytsnyden, waar door sy inhabil werden, om oyt te komen tot de Regeeringe. Maar de *Koningen der Mooren* of *Abissinen*, om voor te komen alle Onlusten en Oorlogen van haare Broeders en Vrienden, die na den Scepter mogten aspireeren, gebruyken veel sachter en prijslyker middel, namentlyk, dat sy alle haare Broeders en Vrienden doen verseekeren op een hoogen en seer playsanten platten Berg, genaamt *Anga*, alwaar die immermeer seer magnifijk werden getracteert en bewaart, en de bequaamste onder haar allen tot Koning gekroont, so ras de Regeerende Koning is overleden.

door executie der Grootste van aansien.

2. Om dat de *Turken* oordeelen niet nootsaakelyker te zyn tot welstand van haaren Staat, als te maintineeren de *Ottomannische Familie*, die van het begin haarer Regeeringe noch continueert, so zyn de *Sultans* so jaloers over den aanwas van de Mogentheyt en Authoriteyt van haare voornaamste Ministers, dat sy meenigmaal om de minste suspicie haare *Visirs*, *Bassas* en andere Officianten, door een *Chiaus* in een swarten doek toesenden de sententie hares doods, welke sententie door den gecondemneerden met sonderlinge eerbiedigheyt en een kus ontfangen zynde, door den selven *Chiaus*, of door stomme persoonen, die daar toe expres werden onderhouden, op staande voet wert ter executie gestelt: So liet *Bajazeth* ombrengen *Acomath Bassa* een seer ervaren Overste, die veele preuven van sijn bysondere dapperheyt hadde gegeven; En dat alleen, om dat hy door sijne loffelyke daaden won de genegentheyt der Gemeente, want seyde de *Sultan*: *De groote Authoriteyt van een knecht baart suspicie en vrees voor den Heer.* Om die selve reden heeft *Selim* den *Bassa Mustapha* doen wurgen, en verscheyde andere brave Veld-Oversten dooden.

Door 't onderhouden der Janitzars en Spahi in continuelen Oorlog.

3. De kracht der *Militie* in de uytnemende groote Legers, die de Turken tegens haare Vyanden te Veld brengen, bestaat voornamentlijk in de *Janitzars*, zynde het Voetvolk, en de *Spahi*, dienende te Paard. Beyde worden sy gekosen uyt de *Azamoglanen* of *Tributaire-kinderen* der Christenen, en van der jeugt af in de Turksche spraak, Religie en Seden opgevoet, en tot den Oorlog gewent. Dese meenen, gelyk de *Milites Prætoriani* by den Romeynen, dat het geheele Ryk alleen staat in haare hand en geweld. En hoewel de Keysers altyd als geheyligde persoonen van haar plegen gerespecteert en bewaart te werden, so zijn sy eyndelyk so uytspoorig en stout geworden, dat sy in den jaare 1622. *Sultan Osman de* II. en 1648. *Sultan Ibrahim de* II. publyk

publyk hebben geſtranguleert, en in plaats van den laatſten geſtelt deſſelfs Soon *Mahomet de* IV. die nu noch regeert. Maar om dat de Turkſche Militie, ſonder de *Janitzars* en *Spahi*, tegens haare Vyanden niet ſoude konnen beſtaan, ſo vereyſt het *Intereſt van Turkyen*, dat ſy werden gecontinueert, doch ſo, dat ſy met geſtaadige Oorlogen in ver af gelegene plaatſen van *Conſtantinopel* beſig, en daar door in goede Militaire diſcipline gehouden werden. Want ſo ſy by huys zyn, ontaarden en verwyven ſy door lediggang en overdaad ſo ſeer, dat ſy meenigmaal by tumult den *Sultan* ſoldy afdwingen, en den Grootſten Miniſters het leven benemen.

en door de armoede der Onderdanen

4. Wat de gemeene *Inwooners van Turkyen aangaat*, ſo is 't, dat de gebooren Turken door haare Religie, en de Chriſten door de ontwaapeninge, en ſy beyde door het manquement van middelen genoegſaam werden belet, om yetwes tegens de Regeeringe te tenteeren.

Politijke Maximen van den Alcoran verbieden het Wijn drinken,

Hier-en-boven werden noch by de *Sultans* onderhouden deſe Maximen van Regeeringe, volgens inhoude van haaren *Alcoran:*

1. Dat geene Turken mogen Wijn drinken, om daar door niet te geraaken in een onordentelijk en ruykloos leven, (daar ſy anders, na het ſchryven van *Busbeek* ſeer ſober en modeſt zijn) noch aangedreeven te werden tot ongehoorſaamheyt en tumulten, noch door de heete Aſiatiſche en Africaanſche Wijnen haare militaire krachten te ontzenuwen.

en het diſputeeren over de Religie,

2. Dat geen Turken over het poinct van de Religie mogen diſputeeren, maar wat haaren *Mufti* ſeyt, word van allen, ja ook van den *Sultan* ſelfs ſo ſeker gelooft, als het *Orakul* van *Delphos*; Want *Mahomet* haar geboden heeft de Religie niet door Mond en Pen, maar door den Zabel te propageeren.

en perſuadeeren haar tot onverzaagtheyt door de Predeſtinatie,

3. So vertrouwen ſy ſeekerlijk, dat elken menſch van ſijne geboorte af op ſijn voorhooft ſtaat aangeteekent ſijnen ſterfdag, dien hy op geenderhande manieren kan overleven. Door deſe Stoïſche verſeekeringe en vaſte perſuaſie van die Fatale en onvermydelijke ſterf-uyr zijn ſy ſo animeus, dat ſy vreeſen noch Peſt, noch Vyand, noch Ongeval, noch eenig ander Pericul.

door hoope der Saligheyt,

4. So gelooven ſy vaſtelijk, dat alle, die tegens haaren Vyand komen te ſneuvelen, ſalig, en van ſtonden aan opgenomen werden in den hemel, alwaar ſy genieten alderhande wereldſche welluſten en vermaakelijkheeden.

en door vreeſe van

5. So leert haar de Wet van *Mahomet*, dat al die gene, dewelke ſchuldig

ſchuldig zijn aan het overgaan van eenige Plaats aan haaren Vyand, niet konnen ontgaan de eeuwige verdoemeniſſe. Hier door werden zy ſeer ſelden of by Oorlog of Accoord van haare plaatſen quijt, want ſy daar op ſteunen, dat ſy volgens haaren *Alcoran* van geen eenige afſtand mogen doen. verdoemeniſſe.

6. So werden alle Religien, alleen uytgeſondert de Heydenſche Afgoderye en Duyvels-dienſt, vry en opentlijk getolereert. Door dit middel voornamentlijk is haar Rijk in de Chriſten-Wereld ſeer verre uytgebreyt, gelijk op 't achſte Blad hiervooren te ſien is. en vermeeren haare onderdanen door Vryheyt van Religie,

7. Hoewel de Turken niemand dwingen, om haare Religie aan te nemen, ſo weten ſyſe doch door verſcheyde practijken, inſonderheyt door de hoope tot avancement, digniteyt en rijkdom, in dier voegen te bewegen, dat ontelbare *Chriſtum* verloochenen, en *Mahomet* toeſweeren. Want geene Officien, aangaande de *Militie* of *Regeeringe des Ryx*, werden aan anderen toebetrout, als aan den *Renegaden* of *verloochende Chriſten*, die uyt Chriſten Ouders zijn geboren, om dat ſy die bevinden haare getrouſte dienaars en bitterſte vervolgers der Chriſten te zijn, volgens het ſpreekwoord: *Omnis Apoſtata eſt oſor ſui ordinis.* Hier uyt volgt, dat het *Ottomanniſche Ryk* alleen word geregeert door verloochende Chriſten, want die alleen bedienen de digniteyt van *Viſirs, Kaimachans, Baſſas, Sangiaks, Chiauſen, Janitzars, Spahi* &c. door Officien en Beneficien

8. So trekken ſy veele Chriſten tot haar door de Immuniteyten en ontlaſtingen van alle tributen en ſchattingen, daar van ſy werden bevrijd, ſo haaſt ſy Turks werden. en door Immuniteyten.

De dertien vereenigde *Switſerſe Cantons* (waar mede ſich geallieert hebben *Conſtans, S. Gallen, Geneve, de Griſons, de Valleſij, en het vrye Graafſchap van Bourgondien* of *'t France Comté*) na dat ſy met wonderbaarlijke ſucceſſen haar tegens de *Aarts-Hertogen van Ooſtenrijk* hadden vry gevochten, en in dry groote Veld-ſlagen tegens *Carel de Stoute, Hertog van Bourgondien*, getriumpheert, en ten laatſten tegens *Keyſer Maximilian de* I. in den jaare 1500. groote victorie behaalt, heeft ſich niemand durven verſtouten, om haar den Oorlog aan te doen, 't welk haar oorſaak geeft, om altemet te geraken in onderlinge queſtien en oorlog tegens malkanderen, ſo nochtans, dat ſy noyt haare Unie en Verbond breecken, (*'t welk haar eerſte en voornaamſte poinct van Intereſt is*) maar altijd volkomen werden gereconcilieert; Dewijl dat ſy wel weten, dat ſy niet, als door haar eygen oneenigheyd en tweedracht konnen gedeſtrueert werden; De Switſerſche Cantons met haare Geallieerde. haar eerſte Poinct van Intereſt

Waarom sy alle haare disputen ter zijden stellen, so ras en so lang haar eenige Uytheemsche Macht suspect is. En om alle onlusten te weeren, die uyt de verscheydenheyt van haare Religie spruyten (want Acht en een halve *Cantons* de Roomsche, en Vier en een halve de Gereformeerde Religie toegedaan zijn, welk minder getal nochtans tegens het meerder prevaleert) so staat elk van haar vry, om sich tot de Evangelische of Roomsche Religie te begeven. Van wegens haare genereuse dapperheyt en standvastige onverwinnelijkheyt soekt elk Potentaat om het seerste haare Vriendschap, Alliantie en Assistentie; Wantter in heel *Europa* geen beter *Infanterye* word geacht, als de haare; ook so, dat men gemeenlijk den genen hout voor onverwinlijk, wiens voetvolk het meest *Switsers* zijn. En om dat den Franschen ontbreekt deugdelijke *Infanterye*, maar in *Cavallerye* excelleeren, so soekt haaren Koning hunne Vriendschap en hulp door groote premien en privilegien, om also sijn Heyr-leger invincibel te maken.

Haar tweede poinct van Interest

Het tweede poinct van haar Interest is, dat *Duytsland* en *Italien* haare Vryheyt ongekreukt mogen behouden, die de *Switsers* ook in alle manieren sullen soeken te conserveeren tegens desselfs Mineurs, als het *Huys van Oostenryk*, *Vrankryk* en *Spanjen*, dewijl sy versekert zijn, dat de ruine van *Duytsland* of *Italien* haaren Ondergang dreygt.

Comparatie tusschen de Cantons en de Vereenigde Provincien.

De *Switserse Cantons* en *Vereenigde Provincien*, om dat sy beyde hebben een republiquaire Regeeringe, die by allen Potentaten word gehaat en gedreygt, behoorden nauw aan malkanderen geallieert te zijn, en d'eene d'andere te helpen maintineeren in haare Vryheyt, die yder van hun minder, dan sijn leven soude willen verliesen. Hier toe zijn de *Switsers* te meer verplicht, om dat sy de beginselen van haaren vryen Staat een *Hollandschen Graaf* wel mogen dank weten, namentlijk *Lodewijk van Beyeren*, die mede Keyser was, en de Switserssche Vryheyt in haar eerste opkomen tegens den opdrang van het Oostenrijks gewelt met opene Handvesten heeft gevordert en bevestigt. Dese beyde Republijken zijn als twee Armen van het Duytsche Rijk, dewelke seer sterk en formidabel zijn, so om de dapperheyt der Inwoonderen, als om haare goede situatie. De eerste is genoeg gesterkt en omtuynt met swaare Geberchten, en nauwe Passagien; De andere met Moerassen en Wateren. Geene heersht over de Bergen; Dese over den Oceaan. De natuyr van die beyde Natien komt met de eygenschappen van haar beyde Landschappen so wel over een, dat de Switsers om de Bergen, en de Bergen om de Switsers; De Zee om de

Neder-

Nederlanders, en de Nederlanders om de Zee schijnen voortgebracht te zijn.

Het *Vereenigde Nederland* bestaat uyt *Seven Provincien*, dewelke hebben een absoluyte en volkomene Macht en Recht van Majesteyt, Oorlog, Vrede, Verbond en Alliantien, en zijn heel independent, noch eenig Keyser, Koning of Prins onderhoorig. Elk onder haar heeft, gelijk als Broeders, *Collegæ* en Compagnons even groote Authoriteyt, niet tegenstaande d'eene ongelijk meer in de Gemeene Lasten draagt, als d'andere, en dat sy zijn verdeelt in *Hertogdom, Graafschappen, Sticht en Heerlijkheden*, want sulx is een overblijffel van outs, doch nu sonder eenig effect, als alleen wegens den Rang. Dit kleyne Nederland, dat voor het grootste gedeelte uyt Wateren is t'samen gegroeyt, en noch veel uyt Wateren en Mouraſſen bestaat, is wel het jongste onder alle hedendaagsche Republijken, doch in seer korten tijd, en by geduyrige Oorlogen tegens de grootste Machten van *Europa*, en seer swaare ongevallen opgewassen, en geworden het grootste van vermoogen, en gesteegen tot op sulken hoogen trap van Macht en Glorie, dat het voor de geheele Wereld ontsaggelijk is geworden. Als het sich voormaals tegens het Jok en Geweld van *Spanjen* genoeg hadde verseekert, (welkers Koningen veertigmaal so veel onkosten hebben verquist, om dit Land te subjugeeren, als het selve waardig was, zijnde daar van eens de Reekeninge gemaakt, dat sy vyftien hondert Millioenen Ducaten hebben gespendeert tot onderhout van haare Oorlogen tegens het selve Land, en word by *Clockius de Ærario* verhaalt, dat Koning *Philippus de* II. door de *Phthiriasis* of de *Luys-siekte* met de dood strydende soude bekent hebben, dat hy in de tijd sijner Regeeringe hadde geconsumeert 564. Millioenen Ducaten, waar voor hy geen vrucht als Hert-zeer hadde overgehouden) was het niet langer met sich selven te vreeden, maar scheen met *Spanjen* meer om de volkomene Heerschappye, als wel om de Vryheyt te stryden. Tot dien eynde sond het uyt sijne meenigvuldige Scheepen en Vlooten, met de welke het doorsnuffelde alle Wateren en Zeën des geheelen Aardboodems, en bracht onder sijn geweld de kostlijkste en gesegenste Landschappen in *Asia*, *Africa* en *America*, die het onder allen uytkoos, so dat het sijn gebiet omvatte met deselve paalen, daar de Son de wereld mede besluyt. Hier door overtrof het eenige considerable Koningen in grootheyt sijnes gebiets, in vermogen Veele, doch in geluk en prosperiteyt Alle. En dewijl de *Republijk van Venetien* om de dry kleyne Koningrijken van *Cyprus*, *Candia* en *Dalmatien*

De Vereenigde Provincien zyn independent.

groot van vermogen,

en heerschen over groote Landschappen.

haar dorst aanmaatigen Koninglijke Digniteyt, hoe veel beter is daar toe gerechtigt dit gesegende *Nederland*, welkers Majesteyt ook selfs van de grootste Koningen word erkent. Uyt die geconquesteerde Landen haalt het sijne Vlooten, swaar beladen met Schatten en Rijkdommen, daar het geheel *Europa* mede voorsiet, en byna in alles een Markt stelt.

Het eerste Poinct van haar Interest is de onderhoudinge van de Unie,

Dit Land hout voor sijn *eerste poinct van Interest*, dat het sijne Unie en Verbond in allen deelen ongekreukt onderhoude, die het tot *Uytrecht in 't jaar* 1579. heeft gesloten, en na het overlyden van *Prins Willem de* I I. *H: L: M:* op den 21. *Augusti* des jaars 1651. in *'s Gravenhage* heeft geconfirmeert, gerenoveert en geamplieert. Tot dien eynde representeert het in sijn wapen een Leeuw, voerende in sijn rechter Poot een bloot Swaard, en met de slinker houdende een Bos van Seven t'samen gebondene Pijlen, met dit devys: *Concordia res parvæ crescunt, Discordia maximæ dilabuntur*, oordeelende, dat het niet anders, als door tweedracht zijnde, sijn eenigste siekte, kan te gronde gaan en sterven. Dewijl de Tweespalt onder vrye Volkeren selden anders, dan met verkortinge van de Vryheyt, en verderf van Land en Luyden, kan nedergeleyt worden, insonderheyt in Republyquaire Regeeringen, daar van dit Nederland in dese dagen voor de wereld een Exempel geworden is, gelijk sulx ons Tweede en Derde Deel doorgaans aanwijst; So is voor 't selve niet nootsaakelijker, als alle onlusten tusschen de Provincien in haar begin te smooren, en alle Factien voor te komen. Maar om dat de Verschillende Provincien, en Factieusche Leden van elke Provincie in 't bysonder, haar eygen questien en differenten seer qualijk konnen accommodeeren, en daar toe een derde en neutrale persoon vereyschen, is voor al hoognodig, dat sy een Gouverneur of Stadhouder hebben, die hem vertoone in haare plaats, en aan den welken sy Macht, Authoriteyt en Bevel geven, om haare respective verschillen en differenten te assopieeren en te modereeren, en alle disordre en foulen verhoeden, gelijk wy hier na breder sullen aanwijsen.

Het tweede Poinct van haar Interest is de voortsettinge van de Commercie,

Het tweede poinct van sijn Interest is de voortsettinge van sijne Commercie en Negotie, het welke het bequaamste middel is, om sijnen Staat te verbeteren, en in welvaart te doen bloejen, waar van ons de oude aan Zee gelegene Republijken tot exemplen dienen, die in korten tijd so machtig zijn geworden, dat sy de nijdigheyt van andere Volkeren op sich laden; als *Athenen*, *Lacedemonien*, *Laconien*, *Rhodus*, *Cyprus* *Carthago* en *Phœnicia*. Hier toe is niet nodiger, als

De middelen daar toe zijn:

voor

voor eerst *te defendeeren het Recht vande vrye Zee, deselve tegens alle Rovers te beveyligen, en te beletten, dat de Scheepen en Koopmanschappen met Tollen niet te hoog werden belast.* Ten tweeden, te bevorderen, *dat alle Oorlogen werden belet, so wel tusschen andere, als tegens hem selven*, wantter niet meer de Negotie destrueert, als Oorlog. Dese nootsaakelijkheden zijn van de *Nederlandsche Provincien*, maar insonderheyt van *Holland* en *Zeeland* alle tijd seer behertigt en beyvert.

Voor eerst, aangaande de *Vryheyt van de Zee*, daaraan is het Vereenigde Nederland so veel gelegen, datter aan hangt desselfs gantschen Staat, sonder dewelke 't selve ook soude zijn, als een lichaam sonder ziel, en een Land sonder Inwoonders, &c. gelijk den *Raat van Staten* in haare Petitien voor den jaare 1642. seggen. Om deselve te beschermen, en te verhoeden, dat niemand daar over de Heerschappye mochte usurpeeren, heeft het selve Nederland niet geschroomt, om meermaalen de wapenen, tegens sijnen dank, op te vatten. De Vryheyt van de Zee

De eerste, die de Heerschappye over de Zee heeft geaffecteert, is geweest *Carel de I. Koning van Engeland*, dewelke in den jaare 1635. seven en twintig Scheepen uytruste, om acht Retour-scheepen van de *Oost-Indische Compagnie in Nederland* te overvallen: Gelijk hy dan ook 's jaars daar na de Hollandsche *Haring-buysen* op 't lijf quam, den welken hy door enkel geweld een gulden van yder Last Haring afdrong, dat hy Last-geld noemde. Doch also de *Staaten Generaal* daar over in *Engeland* klachtig vielen, hielt hem de Koning stil, en bekommerde niet meer den Haring-vangst. door wien die eerst is gedeturbeert,

So heeft Nederland sich tegens de Desseynen van *Protector Cromwel* in de jaaren 1652. en 1653. en van *Koning Carel de II.* in de jaaren 1665. en 1666. met de wapenen geopposeert. En is nu ook in de jaaren 1672. en 1673. voor de tweedemaal tegens den selven Koning besig geweest met goet en bloet te spendeeren, en alles daar by op te setten tot defensie van de vrye Zee, waar van den uytslag in 't Derde Deel hierna volgt. Om dese reden zijn alle Zee- en Commercieplaatsen aan dit Nederland schuldig de hoogste dankbaarheyt, om dat sy daar door alleen worden gedefendeert, so dat sy haare welvaart behouden, die anders door een gepretendeerde Heerschappye over de Zee soude schip-breuk lyden en gespolieert werden.

Tot *Intoominge van de Piraaten* send Nederland noch dagelyx uyt sijne Convoyers, en als het de noot vereyscht, geheele Oorlogs-Vlooten. So heeft *Holland* alleen voor desen tegens de *Hanse-Steeden* de waapenen aangegrepen, en de *Oost-Zee* van der selver Rovers in De Intoominge van de Piraten.

de Moderatie in de Tollen.

korten tijd gesuyvert, als deselve den *Hollanderen* de vaart op de *Oost-Zee* wilden benemen. En om dat de verhooginge of vermeerderinge der Tollen smaakt na de Zee-Heerschappye, en den Koophandel seer belemmert, hebben de Nederlanders noyt yets naargelaten, dat deselve konde beletten. Dit heeft tot sijn schaade beproeft *Christianus de* IV. *Koning van Denemarken*, als die de Tollen in de *Sont* verswaarde, en daar door de vrye vaart turbeerde.

Een generale Vreede.

Ten tweeden, om dat het van veele eeuwen is waarachtig bevonden, datter niet is, waar door de Zee-Vaart en Koophandel meer vervalt, als door Oorlog, *Mars enim omnia vertit*; So heeft dit Nederland altijd gehouden voor een vaste en Politijke Maxime, dat het met alle kracht soeke voor te komen, 1. *Oorlog tusschen Vreemde en Neutrale Potentaaten.* 2. *Oorlog van andere tegens hem selven.* Het is yder een notoir en bekent, dat de Vereenigde Nederlanders daatelijk met haare Ambassadeurs en Envoyés vaardig zijn, om in de asschen te smeulen alle Oorlogs-vonken tusschen andere Staaten en Ryken, die tot een groote vlam souden kunnen uytbarsten; Waar over dat sy, gelyk de *Venetianen* in haaren fleur en koophandel, by veelen zijn gebaptizeert met den naam van *Balance-makers.* En om selfs alle Oorlogen te mijden, geeft Nederland aan sijne partye soo veel toe, en submitteert sich so verre, als de Vryheyt van de Zee en Negotie kan tolereeren. So heeft het *Engeland* nu tot dry reysen toe sulke satisfactie gepresenteert, als selfs Neutrale Mediateurs souden verstaan te behooren; Maar is echter door der Engelschen onredelyken eysch, ondermynende de Vryheyt van de Zee en Commercie, elkereyts tegens sijnen dank noch gedwongen geworden het Oorlogs-Pancier en Malien-jak aan te trekken, om sijne natuyrlyke Vryheyt te beschermen.

En de Tractaten van Commercie.

Tot bevorderinge en voortsettinge van de Negotie heeft het Vereenigde Nederland aangegaan verscheyde tractaten van Commercie, als met de *Hanse-Steeden*, *Denemarken*, *Sweden*, *Polen*, *Rusland* en *Turkyen*; En heeft opgerecht befaamde *Compagnien van Oost- en West-Indien*, de welke verscheyde groote Koninkryken en Landschappen den *Spaanjen* en *Portugiesen*, voormaals haaren vyanden, hebben ontweldigt, en haar veroorsaakt groot verlies en schaaden, en met onafmetelyke schatten haaren Staat verrykt en bevestigt. So lang en so meenigmaal het Vereenigde Nederland dese twee nootsaakelyke poincten van sijn *Interest* wel heeft geobserveert, en in allen deelen is nagekomen, heeft het alle dreygementen en swaarigheden verwonnen, sijne welvaart gestabilieert, en sich tegens alle Potentaaten en Staaten

so

ſo redoutabel gemaakt, dat elk ſich gelukkig, en tegens ſijne Partye en Vyanden genoegſaam verſterkt rekende, als hy maar in nauwe verbintenis met dit Land mochten leven, en ſijne Vriendſchap genieten; Want het door Gods byſonder beſtier, maniement van ſijn deftige *Politie*, en onverbrooken dapperheyt ſich uyt duyſende periculen voor en naar ſeer wonderlijk heeft gevrongen, en ſijne Vryheyt altijd ongeſchonden bewaart, en daar door aan de geheele Aarde doen blyken, als of het invincibel en altijd duyrende ſoude zijn, ſo lang de wereld ſtaat.

Nederlands Welvaart loopt periculd door Jalouſie en Factie,

Maar om dat *voor-eerſt* de Jalouſie en Afgunſt tuſſchen de reſpective Provincien en Provincien, Leden en Leden eenige jaaren ſeer meeſterlijk haare rol hebben geſpeelt, en veroorſaakt ſulke ſiekte van Factien en Oneenigheden, dat den Nederlandſchen Leeuw met ſijne welvaart meermaalen ſo periculeus in ſwijm lag, dat hy ſcheen den Geeſt te willen opgeven, ter oorſaake, dat de grootſte ruïne en gevaarlyxte veranderingen in een Republijk ontſtaan door Factien.

en door de Invidie.

En. *ten tweeden*, om dat de *Nijdigheyt*, die de *Fortuyn* altijd op de hielen volgt, (*Invidia eſt fortunæ aſſecla*) niet wil lijden, dat de eene de ander ſurpaſſeert, of in Deugt en Rijkdom overtreft, en daarom in de gedaante van een oude, magere en vaale Vrouwe, met ſcheele oogen, en ſlangen onder haar hayr gevlochten, die haar eygen hart opeeten, dat ſy in de handen heeft, altijd doorwandelt alle Heeren Hoven, en daar alles na haaren ſin beſtiert, en de gemoederen van allen gelijk als betovert; So is het ſelve Nederland eensdeels door ſijne inwendige Factien, als door een Peſt ſeer geinfecteert, en anders deels tegens alle Recht en Billikheyt in ſijne welvaart grootelijx verkort, ende benadeelt door de *Nijdigheyt* en *Staatſucht*, die de oogen van meeſt alle de Princen, maar inſonderheyt van *Vrankrijk* ſo ſeer door eygenſinnige hovaardye en opgeblaſentheyt geblint hebben, dat ſy met de *Vylen* en *Vledermuyſen* 't licht van Nederlands Zeegen in haare oogen niet konnen lijden, maar deſſelfs Val en Ondergang gedreygt en geſwooren, en tot dien eynde allerley bedenkelijke laagen geleyt hebben, om 't ſelve te verdelgen als een tweede *Carthago*.

Begin van Nederlands Factien,

Nopende het eerſte poinct, namentlijk de Partyſchappen en Factien, ſo is 't, dat deſelve in Nederland haare hoofden hebben beginnen optefteeken, ſo ras deſelve Staat door de wonderlijke ſucceſſen van den Wijd-beroemden Vorſt en Prins *Maurits H. L. M.* eeniger maaten gereſtabilieert, en de Regeeringe ſo op ſijn beſt getempert was, dat die van de Politijken vergeleeken wierd by de Regeeringe der *Romeynen* omtrent den tweeden *Puniſchen Oorlog*,

wan-

wanneer haaren Staat mede op sijn volmaakst was. Want na dat
van Lyceſter, den *Graaf van Lyceſter* hadde gemaakt en gesaayt in 't Vereenigde Nederland seer vervaarlijke Twisten en Verdeeltheden, die door den Hooggemelden Prins noch gelukkig wierden te boven geworstelt, so affecteerden sommige door *insolentie* de onbepaalde Vryheyt, waar door de verkeerste onder het volk, indien hun partijdige en immaginaire concepten gelukt hadden, de Autheurs, naast God, van haare Vryheyt verworpen souden hebben. Onder dese was eenen *Carel*
van Carel Roorda, *Roorda* wel de voornaamste, die de wind van een *Algemeene Vryheyt* in 't hooft hebbende, de eerste is geweest, die kort daarna na veranderingen in de Regeeringe heeft gestaan, en Verdeeltheden onder de Provincien en Regenten socht te causeeren, die noch door het wijs beleyt van den selven *Prins Maurits* en *Graaf Willem van Nassau* gelukkig zijn geprecideert. Ongelukkiger succesſen hadden de desseynen
van Barnevelt, van *Mr. Johan van OldenBarnevelt*, *Advocaat van den Lande van Holland en West-Vriesland*, die hy tegens de oude Hollandsche Regeeringe quam te entameeren. Want so haast en had men niet geslooten de *Treves tusschen Spanjen en de Nederlanden*, of *Barnevelt* veroorsaakte door sijne nieuwe concepten van veranderingen in de Oude Regeeringe sulke Scheuringen, en Factien, dat daar door den Staat van den Lande, en de Persoon van den Hoog-gemelden Prince in het uyterste gevaar wierde gebracht. Van dese Factien maakte hy hem selfs Hooft, en tot steunsel van dien, stookte hy (naar inhout van sijne sententie) onder verscheyde specieuse pretexten, het vuyr van Tweedracht, en verwekte allerley diffidentien tusschen de Provincien, niet tegenstaande niemand geoorlooft is te violeeren of te verbreeken den band en fundamentele Wetten, waar op de Regeeringe der Vereenigde Nederlanden gefundeert, en deselve Landen, door Godes genadigen zeegen, jegens alle geweld, meyneed, ende machinatien haarer Vyanden en Quaatwilligen tot noch toe beschermt waren geweest.

Prins Mauritis dempt dese Factie. Hier uyt zijn in de jaaren 1618. en 1619. veroorsaakt seer groote Veranderingen, so in de *Politie*, als in de *Religie*, die alleen door de goede directie van *Prins Maurits* weder gevallen zijn met de gevangenis en de dood van den geseyden *Oldenbarnevelt*, als ook met de condemnatie van sekere andere Heeren tot Eewige Gevangenis, Banniſſementen en diergelijke straffen.

Prins Frederik Hendrik precaveert alle Factien. Maar na dat Prins *Frederik Hendrik* onsterflijker memorie door de nijdige dood was weggerukt, dewelke geduyrende den tijd van sijn

Stad-

Stadhouderschap Nederland hadde geconserveert in sulken volslagen Eendracht, datter tusschen de respective Staaten geen of weynig differentie en oneenigheyt is geresen, die hy in haar begin seer voorsichtig amputeerde, en na dat sijn Soon Prins *Willem de* II. om dat hy in wijsheyt, voorsichtigheyt en kloekmoedigheyt sijne hoogberoemde Voor-Ouders niet behoefde te wijken, maar de wereld tot een wonder strekte, wegens de menigvuldige onwaardeerlijke diensten en meriten der selver sijner Voor-Ouders van haar EEd: Groot Mog: was geëligeert tot *Stadhouder*, *Gouverneur*, *Capiteyn en Admiraal Generaal*, en op die voet de oude Nederlandsche Regeeringe selfs van den beginne aan genoegsaam onveranderlijk, en by een en desselve *Getemperde Forme* altijd hadde gestaan; So raakte de Vryheyt so uytspoorig op 't hollen, dat het noch een schrik is te gedenken aan de excessen en veranderingen in den Staat toenmaals voorgevallen.

Oorspronk der Louvesteynsche Factie.

Want, na dat de *Staaten Generaal*, en voornamentlijk die van *Holland*, siende, dat den *Koning van Vrankrijk* by het langer continueeren van den Oorlog tegens. *Spanjen*, seer machtig, suspect en ontsaggelijk wierd voor alle Princen van *Europa*, en den *Koning van Spanjen* heel buyten postuyr raakte, om het tegens Vrankrijk staande te konnen houden, met *Spanjen* in den jaare 1648. tot *Munster* hadden gemaakt een Vreede, dewelke het Vereenigde Nederland bracht op den top van Glorie en Aansien by alle Potentaten des Werelds; aangesien God seer wonderlijk desselfs kleyne beginselen hadde gesegent, waar door het gekomen was tot die formidable Grootheyt, dat de Machtigste Koning van het Christenrijk gedwongen was Nederlands Vryheyt te erkennen, en een Vreede te sluyten genoegsaam na der Staaten welgevallen; So wierden eenige van de Regenten door dese reputatieuse Vreede, als ook de nauwe en goede Alliantie en Correspondentie met de nabuyrige Potentaten, en de jalousie onder de Christen Princen so verre geperswadeert, dat sy niet twijffelden, of souden niet lichtelijk door eenigen Oorlog of te Water, of te Lande aangetast werden, maar oordeelden, dat de *Republiquaire Regeeringe* buyten het gesag van een *Illuster Persoon* als *Stadhouder*, waar door desselve Landen altijd by alle Natien waren gerespecteert, soude konnen werden gemaintineert. Waarom sy trachten den opgang van den *Huyse van Orange* met alle bedenkelijke middelen te supprimeeren, vreesende dat anderssins door desselfs al te groote Macht de Souverainiteyt der selver vrye Landen, indien niet t'eenemaal onderdrukt, immers den glants ten meerderen deele benevelt soude werden, en dat

sy in tijden en wijlen souden moeten buygen en suchten onder een swaarder jok, als men door so vinnigen en langduyrigen Oorlog van den hals gesmeten hadde.

die de Macht der Princen van Orange soekt te verminderen,

Om die reden heeft men eerst getracht den *Prince van Orange* te ontnemen de Macht en Authoriteyt, die hy tot die tijd toe door en omtrent de Militie hadde gehad, om hem also van sijn meeste en sterkste force te ontsenuwen, en metter tijd sijne verdere Digniteyten te besnoeyen, en met eenen de Ingesetenen van so swaaren onderhout van Militie te ontheffen, sulx dat ten eersten de Scheepen ten Oorlog geëquipeert, ten meerderen deele zijn verkoft ofte opgeleyt, en een considerabel getal van Militie afgedankt geworden, waar door de Guarnisoenen so ontbloot wierden, dat sy nauwelijx beset bleven, 't welk in 't jaar 1650. en daar ontrent sulke groote en gevaarlijke onlusten in de Regeeringe veroorsaakte, dat den Hooggemelden Prince, door persuasie van andere, so men seyt, geraden vond, eenige Heeren uyt de vergaaderinge van Holland te saiseeren, (gelijk ook de Heeren *de Wit* van Dort: De *Waal* en *Ruyl* van Haarlem: *Duyst van Voorhout* van Delft: *Keyser* van Hoorn: en *Stellingwerf* van Medenblijk op het Huys te *Louvesteyn* vast geset wierden, waar van deselve Heeren met haare Creaturen den naam van de *Louvesteynsche Factie* hebben verkreegen) en de Stad *Amsterdam* te dwingen, denkende, dat swaare siekten gemeenlijk vereyschen scherpe remedien, volgens het seggen van *Virgilius*:

Res dura & Regni novitas mē talia cogunt
Moliri.

Dat is:

De nieuwe Heerschappye en hardigheyt der saaken,
Deed my in tegendeel een hard beleyd opmaaken.

De onlusten worden geabboleert door een Amnestie, en de dood van den Prins,

Doch dese Tweespalt en Onlusten wierden naderhand tot een onderling contentement met een *Generale Amnestie* ten deele geabboleert, en ten deele bygeleyt ter oorsaake van het ontijdig en klaaglijk overlijden van den Hoog gedachten Prince op den *6. Novemb.* 1650. dewelke na liet een droeve beswangerde Weduwe, die 8. dagen daarna verloste van een jongen Soon *Willem de* III. jegenwoordig *Prince van Oranje*, en onsen gewenschten *Stadhouder*.

die een wonderlijke Veranderinge, en het begin van den Val des Staats causeert.

Dese Dood causeerde veel droefheyt in de herten der gener, die oprechtelijk erkenden de gelukkige welvaart, waar mede desen Staat, by de *Regeeringe der Stadhouders*, boven andere Natien hadden geflo-

floreert, en dede den Heer *Stermont*, Predicant in 's Gravenhage, op den Predik-stoel rontuyt seggen, *dat dit jaar mede bracht het begin van den Val deser Landen*, maar verwekte in 't tegendeel groote vreugde en blijtschap in de herten van veele Hollandsche Regenten, dewelke dorsten seggen, dat nu eerst Hollands Vryheyt gebooren was, daar men tachtentigh jaaren om geoorloogt hadde, dat Holland nu eerst toom-vry was geworden, dat men nu verlost was van de slavernije der *Princen van Orange*, die te groot wierden in den Lande, en van tijd tot tijd gedongen hadden na de *Souverainiteyt*, waar door de Algemeene Vryheyt gevaar liep by hun verkracht te sullen werden, en gaf sulken wonderlijken Veranderinge in de Regeeringe, dat de gesuspecteerde Heeren tegens voorgaande Resolutien wierden *in integrum* herstelt, en verklaart admissibel tot alle ampten en digniteyten, en dat voorts alles daar heenen wierde gedirigeert, om den Staat voortaan sonder *Stadhouder* te bestieren; Niet tegenstaande, dat door veele Leden voorslagen gedaan wierden, van aan den jongen Prince te offereeren alle de hooge Charges, die sijne Voor-Vaderen hadden bekleet, en dat niet lang te vooren, na het overlijden van den hoog gemelden Prins *Frederik Hendrik* haare *EEd: Gr: Mo:* hadden moeten bekennen, dat het lichaam van haar Politijk Gebouw niet wel konde werden geconserveert, sonder so een *Heroïque Opsiender*, en dat geen minder Eer en Glorie, na alle *Politijke* en *Domestijke Maximen*, aan *Prins Willem de* II. by alle Staatswijse mochte werden toegeschreeven, over het conserveeren, verçieren en cultiveeren van het opgemelde *Ædificie van Staat*, als aan die gene, die het selve van den grondsteen, tot sijnen hoogsten top hadden opgetogen; Tot een peremptoir bewijs, dat selfs de Hooge Machten der selver Landen de *Stadhouderlijke Regeeringe* toenmaals niet min considerabel hebben gehouden in tijde van Vreede, als in den Oorlog, daar haar *EEd: Gr: Mog.* selfs toe gebruykten de Authoriteyt van den Poëet, seggende:

Non minor est virtus, quam quærere parta tueri,
Casus ineſt illis, hic erit artis opus.

Dit hebben de *Heeren van den Hogen en Provincialen Rade*, mitsgaders die van de *Kamer van Rekeninge in Holland* by haar schriftelyk advijs in den jaare 1584. genoegsaam gecorroboreert met dese woorden: *Dat anderssins*, (dat is sonder een *Eminent Hooft*) *aan den Staat deser Landen souden ontbreeken de Fundamenten, daar een goede Regeeringe ofte Politie moet op getimmert zijn.*

De Nootſaakelijkheyt van een Stadhouder

De *Nootſaakelijkheyt* van een *Stadhouder* ofte *Illuſter Hooft* is van ſulken gewicht, dat aan de Deciſie van dit Politijk Poinct deperdeert de *Balance van de Geünieerde Provincien*, en vervolgens de welvaart van den ganſchen Staat. Als wy na exemplen mogen oordeelen, ſo konnen wy daar van genoegſaam verſeekert zijn, want *Bodinus* ſeyt: *Quod ſi Plurium Imperia memoriâ recolamus, inveniemus eos aut cum civibus internum, aut cum hoſtibus externum bellum perpetuo geſſiſſe, & quando floruerunt Polyarchiæ, non Plurium, ſed Sapientiſſimi cujusdam Imperio, nutu & conſilio, quaſi Regia quadam poteſtate gubernatas & moderatas fuiſſe.*

Dat is:

So wy onſe geheugenis willen recoleeren, wegens de exemplen van de veelhoofdige Regeeringen, ſo ſullen wy bevinden, dat deſelve altijd hebben gehad continueele In- of Vyt-landſe oorlogen, en of het gebeurd was, dat deſelve in welſtand hebben gefloreert, ſo is ſulx geſchiet niet door het Oppergebiet, Raad en Daad van Veelen, maar alleen van een van de Verſtandigſte, dieſe in de Balance heeft gehouden, en als een Koning geregeert.

Dit ſelve leeren ons de oude *Polyarchien* van *Romen*, *Athenen*, *Sparten*, *Theben*, *Carthago*, *Corinthus*, en veele andere meer, die alle by de Regeeringe van een *Dictator*, *Prins* ofte *Koning* hebben welgevaaren, maar ſonder deſelve zijn vergaan en verdweenen. Waarom de beſte hedendaegſche Republyken, als die van *Venetien*, *Genua*, *Luca* en *Raguſa* tot haaren welſtand een Hertog ofte Prins kieſen, de eene met minder, en de andere met meerder Authoriteyt en Macht, na de Conſtitutie van haare Republyk.

Eerſte Reeden,

De voornaamſte Reden, warom ſonder Stadhouder ofte Illuſter Perſoon de Vereenigde Nederlanden ſeer qualijk konnen beſtaan, zijn deſe:

1. Om dat de oude Ordre en forme van Nederlands Regeeringe onder een *Graaf* ofte *Stadhouder*, beſtaat inde beſte Conſonantie en Harmonie, zijnde gefundeert op een puyre *middelmatigheyt*, *getempert* uyt alle de dry ſoorten van Regeeringe, en gecureert van alle fauten en periculen, die elke ſoorte van Regeeringe onderworpen is. In ſulken getemperden Staat repreſenteert den *Graaf* ofte *Stadhouder* de *Monarchie*, de *Staaten*, de *Ariſtocratie*, en de *Vroetſchappen* de *Democratie*, *&c.* 't welk hier vooren op het 17. 18. 19. Blad breeder is verhandelt.

Deſe forme van Regeeringe is in *Holland* en *Zeeland* ingevoert met den aanvang van haare alderoudſte Graaflijke Regeeringe, welke

Pro-

Provincien daar by voorspoedig hebben gecontinueert over 800. jaaren, maar so ras, en so meenigmaal als men die oude Regeeringe heeft willen veranderen, wierd den Staat gedreygt met sijne ruïne, om dat het strijdig is met de reden, dewelke vereysschen, dat men die Forme van Regeeringe moet aanhouden, waar door de landen zijn machtig en redoutabel geworden, en altijd in Rust en Vrede bewaart, naar ons *Salustius* leert, seggende: *Imperium facile iisdem artibus retinetur, quibus initio partum est.*

2. So word de *Majesteyt* beter gepresenteert door het respect van een deftig *Hooft* en de splendeur van een gerenommeerden *Stadhouder*, als door verscheyde Hoofden, die gelijke macht hebben. Gelyk sulx *Cicero* al in sijn tijd geleert heeft, seggende: *Princeps faciem secum attulerat, authoritatem Reipublicæ*; met welke woorden hy te kennen gaf, dat het aengesicht van den Prins is de Authoriteyt van den Staat. De exemplen van *Thessalien*, *Mitylenen*, *Lacedemonien* en *Romen* wijsen ons aan, wat een groot respect en reverentie de Authoriteyt van een eminente Personagie heeft verwekt in de gemoederen van der selver Regenten en Ingesetenen. Als *Appius Claudius Burgermeester tot Romen* het tumultueerende gepeupel niet konde stillen, so seyde hy: *Ick sie nu wel, dat de Burger-Meesteren alleen konnen dreygen, maar niet effectivelijk gebieden; komt laat ons een* Stadhouder *kiesen, van wien geen appel valt.* En *Livius* seyt van de Romeynen, als sy belegert waren: *Tantus Dictatoris terror fuit, ut hostes eo creato statim à mœnibus discesserint:* Dat het verkiesen van een Stadhouder sulk een schrik onder de Vyanden maakte, dat sy terstond de belegering opbraken. Tweede Reeden,

Maar hoe ter contrarie, by manquement van een *Illuster Persoon*, de Regenten en Regeeringe van dit Nederland eenige jaaren herwaerts openlijk op alle wegen en straaten, met discoursen en schriften, sonder de minste schroom, schandelijk zijn gevilipendeert en bespot, kan niemand ignoreeren, die maar eenige geheugenisse heeft.

3. Om dat het grootste quaat, dat de *Veel-Hoofdige Regeeringen* schier eygen is, en veelmaals veroorsaakt heeft der selver totale ruïne, bestaat in geduyrige Tweedracht en Factien onder de Regenten, als ook in twist en tumult der Onderdaanen; So kan sulken Staat niet beter behouden blijven, als door een derde, neutrale en bequame Persoon, zijnde een *Eminent Hooft*, die de verschillen gevoegelijk kan byleggen en assopieeren. So seyt *Tacitus:* DISCORDANTIS PATRIÆ NON ALIUD REMEDIUM ESSE, QUAM SI Derde Reeden.

AB UNO REGATUR. Dat is: *Daar en is geen middel, waar door het oneenige Vaderland meer kan behouden blijven, als dat het van Een worde geregeert.* JUSTINUS verhaalt, als het *Oracul* van die van *Phrygien* gevraagt wierde, hoe haare Landsquaalen souden konnen genesen werden, dat het antwoorde, *Rege aut Principe discordiis opus esse*, dat sy om het vier van tweedracht te blussen, een Koning ofte Prince nodig hadden. *Virgilius* getuygt dit met dit sijn vers:

Tum pietate gravem ac meritis si forte virum quem
Conspexere silent, arrectisque auribus astant.

Dat is:

Op het sien van de Vorst, wiens tegenwoordig weesen
Het Volk ontset, werd twist en twedracht haast genesen.

Want hoe meer absoluyt regeeren, hoe grooter het pericul van oneenigheyt is, spruytende uyt Dissentie, Emulatie, en Factie, als mede uyt diverse Intereſſen, oogemerken en andere insichten, die sodanigen Staat doorgaans volgen, gelijk de schaduwe het lichaam. Veele exemplen leeren ons, dat de Beroerten en Factien in de Republijken eens begonnen zijnde, niet weg te nemen zijn, als met de ondergang en geheele omkeeringe der Regeeringe, met grouwelijke bloet-baden en verschrikkelijke moord-tonneelen. Hoe schrikkelijk heeft men gemoort in alle die schoone Griekse Republijken, welkers gelijk-machtige Regenten, door haar onderlinge verdeeltheeden, deselve so lang hebben geschut, tot dat sy eyndelijk noch alle hebben moeten buygen onder de Banieren van *Philippus* en *Alexander de Groote*. En wien kan sonder ontroeringe aansien, door al wat grouwelen *Romen* heeft moeten worstelen, al eer *Cæsar* een eynde maakte van al het woeden der *Veel-Hoofdige dwingelandye*, en den grondsteen leyde van een vreedsame Regeeringe, die de Wereld geadmireert heeft onder sijn Successeur *Augustus*. So hebben de *Assyriers*, *Persen* en *Meden* haare *Monarchien* door Eendracht opgerecht, en eenige Eeuwen doen subsisteeren, en daar na door Tweedracht doen nedervallen.

De Heeren *Staaten van Holland* en *West-Vriesland* hebben selve eertijds dit poinct van sulken grooten nootsaakelijkheyt geoordeelt, dat sy in verscheyde Deliberatien en Resolutien hebben geposeert, *dat sonder een Eminent Hooft de Provincien met malkanderen, en de Provincien in haar selven niet souden konnen bestaan.* De Ervarentheyt zijnde de beste Meestresse, en tweeden trap der wijsheyt, confirmeert

on-

ons het selve door de exemplen van de *Factien van Lycester*, *Roorda*, *Barnevelt*, en de eerste *Louvensteynsche Heeren*, hoe die, door het wijs bestier der Doorluchtige *Princen van Orange H. L. M.* seer voorsichtig zijn geappaiseert; Sulx dat men met recht in Nederland mag seggen, gelijk men tot *Romen* dede ten tijde van de verhooginge van *Augustus*: *Ut haud dubie nunquam coire aut consentire posset Batavorum gens, nisi unius Præsidis nutu, quasi anima & mente regatur.*

4. Als verscheyde Provincien, Leeden en Steeden t'samen met even groote Authoriteyt en Macht regeeren, so is vast en seker, dat door de Verdeeltheden, Ambitie en veeltijds Corruptie, die onder de verscheydenheyt der humeuren komt te latiteeren, der selver Deliberatien langsaam, en de Resolutien veel Disputs onderworpen zijn, de Secretessen lichtelijk werden geopenbaart, de Executie van Desseynen, en Expeditie van Staats-saaken getraineert en geprotraheert, ja ook wel geheel belet werden, gelijk sulx menigmaalen de ervarentheyt in Nederlands Regeeringe buyten *Stadhouder* heeft getoont, dat haare Partyen al hadden geresolveert, eer de *Staaten* eens begonden te delibereeren; En so ras van deselve *Staaten* yets was geresolveert, dat de Partyen het gewaar werdende, de Expeditie en Executie daar van prevenieerden, of anderssints traverseerden. Dit kan niet gevoegelijker als door een *Illuster Hooft* werden verbetert, dewelke als *Stadhouder* of *Gouverneur* hem vertoone in haare plaats; en aan dewelke sy Macht, Authoriteyt en Bevel geven, haren Staat als *Gouverneur*, *Capiteyn* en *Admiraal Generaal* te representeeren en voor te staan; den Staat so in *Balance* te houden, dat de eene Bondgenoot over de andre niet predomineere; te bevorderen en te bewaaren de Preëminentie, Gerechtigheyt, Privilegien en Welvaren van den Lande, Leden, Steden, en Ingesetenen van dien; deselve te conserveeren voor alle Overlast, Foulen, Afbreuk en Schaade; in de Steeden en Sterkten goede Opsicht, Ordre en Wachten te doen houden, so te Water als te Lande, en diergelijke andere Diensten meer, die veel bequamer door een *Illuster Persoon* gemachtigt met de Last en Authoriteyt van de Hooge Overigheyt, als door Verscheyde Persoonen bedient en uytgevoert konnen werden. Gelijk *Tacitus* seyt: *Rex maximas geri non posse, nisi uni Imperium detur*, en een ander seyt: *Segnius expedium commissa negotia plures.* Want gelijk een Schip door eenen Stuyrman, also moet een lichaam van Regeringe door een Gemoet en Sin bestiert werden. Om dat de *Romeynen* te lang delibereerden, verlooren sy de

en de vierde Reeden.

Stad

Stad *Saguntus*, *quia tarda sunt*, *quæ in communi exposulantur*. Koninglijk is het, met een Promptitude en Vaardigheyt yets uyt te voeren seyt *Tacitus*: *statim exequi Regium videtur*.

Tegens alle dese Reden heeft men het Stadhouderschap soecken te annulleeren,

Niet tegenstaande alle dese gesonde redenen, nootsaakelijkheden en lange experientien, so hebben veele Regenten van de meeste Provincien een doodelijken haat opgevat tegens 't *Huys van Orange*, die gesprooten was uyt het leet 't gene die Partije sich oordeelde aangedaan te zijn in het onderdrukken van de genaamde *Louvesteynsche Factie*. Om welken hoon te wreeken, heeft men dien jong-gebooren *Prince* niet alleen van het *Stadhouderschap* gesecludeert, maar ook het selve Huys, so in Persoon, Naam, als Goederen gelijk in 't Tweede Deel aangewesen wort, verkleint met sulken succes, dat het gebracht wierd in allen schijn, om in eeuwigheyt niet weder het Hooft op te steeken; en voorts getracht alle nodige ordres te stellen, dat de *Republiquaire Regeeringe* in een geruste Vreede en Eendracht, en de Ingesetene in hunne Negotie en Welvaart souden werden geconserveert. *Sed Diis aliter visum*, de Goddelijke schikkingen reguleeren haar niet altijd na menschelyke voorslagen en gedachten; Want nauwlijx hadde men de lucht van die Soete en Vrye Regeeringe in de neusgaaten, waar door de Nakomelingen hoopten te ruste te gaan op dat sachte bedde, dat haare Voor-Ouderen voor haar scheenen bereyt en opgeschut te hebben, so zijn haar van tijd tot tijd veele dreygende en landbederflijke onheylen overgekomen. Als vooreerst *Protector Cromwel*, die 't Welvaren en de Scheepsvaart van *Holland* en *Zeeland* aansiende met een boos en nydig oog, genoegsaam sonder reden, verwekt heeft dien kostelijken en schadelijken Oorlog, in dewelke Nederland ingewikkelt wierde t'eenemaal tegens sijn *Interest*, om dat het de vooren-geroerde Oorlogs-lasten niet konde verminderen, maar die moste continueeren en ook beswaaren. Nederland te deser tijd door de voorsz. schaadelijke Factie verdeelt, en door gebrek van bequame Scheepen en Canon machteloos gemaakt zynde, heeft desen Oorlog slappelijk begonnen, en ongelukkig volvoert, waar door het behalven ontrent acht hondert Koopvaardy-scheepen quam te verlieesen een gedeelte van de Reputatie, die het so waardiglijk verkregen hadde; werdende de Staaten door *Cromwel*, die sijn voornaamste *Interest* oordeelde te bestaan in de onderdrukkinge en uytroeyinge van het *Huys van Stuart*, geweldelijk, so niet vrywillig, afgedrongen een belofte, van noyt den Jongen *Prince van Orange* te avanceeren tot eenige van de Illustre en Eminente Charges, tot dewelke sijne Voor-Ouders door haare meriten waren gevordert geweest.

met een Oogmerk,

dat verydelt wierd door Cromwel,

Nader-

Naderhand hebben de Franſche, jaloers zijnde over den Floriſanten Koophandel en Zeevaart, die de Ingeſetene van Nederland op alle quartieren des werelds dreven, door raad en aanleydinge van *Cardinal Maſarin*, op de *Middelandſe Zee* en elders, met ſchepen, die ſy in 't Vereende Nederland gekoft hadden, ſodanig beginnen te rooven, dat de kooplúyden alleen van *Amſterdam*, door publijk bevel, haare ſchaade aanweſen verre over de *hondert Tonnen Gouts*. Maar alſo eenige voornaamſte van dat Rijk in deſe *Pirateryen* participeerden, konden de Staaten door haare Ambaſſadeurs in *Vrankrijk* geene ſatisfactie op de geledene ſchaade, noch ordre in het toekomende krygen, tot dat den *Vice-Admirael de Ruyter* twee van deſelve Zee-rovers hadde genomen. En hoewel dit de Franſche ſo verbitterde, dat ſy terſtond ordre gaven, om aan te ſlaan alle Nederlandſche Scheepen en Effecten ſonder eenige preallable Klachten, Waarſchouwingen ofte Reedenen, en van die onredelijke actien niet wilden deſiſteeren, voor en aleer de *Staaten van Holland* op den 26. *April* 1657. by *Forme van Retorſie* in arreſt hadden doen nemen alle Franſche Scheepen en Effecten, en voor dat de *Staten Generaal* op den 11. *Mey* daar aan volgende by haar Placcaat ſtrik hadden verboden, van uyt eenige Provincien, Steden ofte Havenen van *Vrankrijk* eenig Gewas ofte Manufacturen in haare landen te brengen; So lieten ſy nochtans de ſaak daar op ſo ſoetjes glijen, dat ſy tot wegneminge van de differenten met den Staaten een Tractaat ſlooten, waar van de Koning tot groote prejuditie van den Nederlanders de ratificatie ſo lang traineerde, dat de *Staaten Generaal* andermaal genootſaakt wierden haar nadeel te prevenieeren met een *Placaat in dato den* 8. *Auguſti* deſſelven jaars, waar by ſy verboden alle Vaart en Negotie op *Vrankrijk*. Dit bracht ſo veel te wegen, dat de Koning ſijne rigoureuſe Ordonnantien en Edicten tegens de Ingeſetene van de *Vereenigde Provincien* weder introk, en met de Staaten by nader Tractaat renoveerde de Vryheden en Privilegien, die weder-zijds Onderdanen egalijk en reciproquelijk ſouden hebben te genieten in de landen ſo van *Vrankrijk* als de *Nederlanden*. door de Franſe Roveryen,

Daarna wierden de Staaten van de Nederlandſche Provincien genootſaakt, uyt krachte van mutuele Tractaten, en om haar byſonder *Intereſt* den *Koning van Denemarken* met Scheeps-vlooten en landmilitie, tot haar groote koſten, en ſeer gevaarlijk engagement, te aſſiſteeren, tegens de victorieuſe wapenen en groote progreſſen des *Konings van Sweden*; buyten het welke die twee Koninkryken ſouden zijn gebracht onder eene Kroon. Maar na dat *Coppenhaven* tegens de ſtor- en door den Oorlog in Denemarken

men der *Sweden* wel was gedefendeert, de *Sweetſe Vloot* door de *Nederlandſe* geſlagen, en het *Eylant Funen* gerecupereert, ſo bevorderden de Staaten daar op een Vreede, (alſo ſy beducht waren, dat *Vrankrijk* en *Engeland* ſich met *Sweden* mochten engageeren,) doch met weynig contentement van den *Koning van Denemarken*, die de Staaten beſchuldigde van wandevoir, als of ſy niet vigilant genoeg geweeſt waren, om hem te ſecondeeren in ſijne uyterſte extremiteyt, en nu hy kans ſag tot revenge op de *Sweeden*, dat ſy den Oorlog eyndigden, en hem daar door conſtringeerden tot een accoord.

Voornemen van den Koning van Sweden, Cromwel en Maſarin, die alle binnen een jaar ſterven.

Gelijk *Hannibal*, *Philopœmenes* en *Scipio Africanus*, die in haaren tijd waren de dry grootſte Krygs-Overſten, en Dwinglanden, die de heele wereld deden beven, in een en 't ſelve jaar haar leven verlooren, alſo zijn ontrent deſen tijd mede binnen een jaar overleden de dry ſnedigſte Politijken, en grootſte Mannen van Fortuyn, als *Konink Carolus Guſtavus in Sweden*, *Protector Cromwel in Engeland*, en *Cardinaal Maſarin in Vrankrijk*, welke dry, ſo eenige willen, gereſolveert waren met gemeend de macht het Vereenigde Nederland te ſubjugeeren, en te verdelgen, indien ſy niet door Gods byſondere ſchikkinge daar van door een voorbarigen dood waren verſteeken geworden.

Verandering in Engeland door 't afſterven van Cromwel.

Door dit affterven van *Cromwel* hebben de ſaaken in *Engeland* een geheel anderen keer beginnen te nemen, want, hoewel *Cromwel* den gantſchen tijd ſijnes levens de Fortuyn ſcheen tot ſijne Devotie gehad te hebben, hebbende *Vrankrijk* gelukkig geaffronteert door het nemen van een geheele Vloot; *Spanjen* gedwongen tot een Vreede, genoegſaam na ſijn welgevallen; En het *Vereenigde Nederland* geſurpreneert, en in weynig tijds gebracht in ſlimmer poſtuyr, als *Spanjen* gedaan hadde in veele jaaren; So bevond *Richard* ſijn Outſte Soon, die na ſijn Vaders dood, mede voor *Protector* erkent wierde, ſijne ſchouderen te ſwak, om ſo ſwaren pak te dragen, en te modereeren een volk, dat ſo vol onluſt, en in ſo veel Secten verdeelt is. Waar op naderhand gereſolveert wierde den wettigen *Koning Carel de* II. tot de Kroon te beroepen, en in alle digniteyten van ſijne Voorvaderen te herſtellen, die toenmaals uyt het Rijk, en van de Kroon ſijnes Vaders verſtooten zijnde, eenige jaren in ballingſchap hadde moeten ſwerven. Hier op ſchepten de *Vereenigde Nederlanden* groote hoope, om een nieuwe en nauwe Alliantie, met de *Kroon van Engeland*, haare oude en nabuyrige Bond-genoten te konnen maken, tot welken eynde haar de *Heeren Staaten* voorſichtelijk ſchikten na den tijd, en verſochten ſijne Maje-

Koning Carel de II. word weder herſtelt,

aan wien de Staaten alle Faveur en Vriendſchap bewijſen

ſteyt

ſteyt door verſcheyde aanſienlijke Deputatien ſeer ernſtelijk, dat hy ſijne reys geliefde door Holland te nemen, en aldaar ontfangen het onthaal, dat men aan ſijne Koninklijke Waardigheyt en Geboorte ſchuldig was. Hier toe hadden alleen de *Staaten van Holland*, behalven die van de *Generaliteyt*, tot de extraordinaire defroyementen geordonneert een ſomme van ſes tonnen gouts, die noch veel te kort quam. *Koning Carel* hier op met ſijne twee broederen *Holland* paſſeerende, heeft aldaar ontfangen ſodanige teekenen van Vriendſchap en Affectie, dat hy ſtaande op ſijn vertrek naar *Engeland*, en ſijn affcheyt nemende in de Vergaderinge van de *Ed: Groot Mo: Heeren Staaten van Holland en Weſt-Vrieſland* moſte bekennen, *dat hy niet geloofden, meer teerderheyt en Affectie te ſullen reſcontreeren in de harten van ſijne geboorne Onderdanen, als hy beſpeurt hadde in de gemoederen der Ingeſetenen van Nederland; Dat ſijn voorſz. Herſtellinge, en deſe ſijne wederom-reyſe na ſijn Rijk ſoude ſtrekken ten beſten van de Vereenigde Republijk, en dat hy jaloers ſoude zijn, indien eenig Vorſt met denſelven Staat leefde in een nauwer Correſpondentie en Alliantie;* Voorts ſcheyde hy met proteſtatie en betuyginge: *Dat de Staaten verſeekert mochten zijn van de ſtantvaſtigheyt van ſijne Vriendſchap, en dat hy het Intereſt van haare Onderdaanen ſo ſeer ſoude behertigen, als ſijn eygen.*

met exceſſive koſten,

't welk hy ook met dank-woorden erkent,

Maar nauwelijx was hy geſeten op den ſtoel ſijner Voor-Vaderen, of de voorſz. weldaden en bewijſen van overtollige beleeftheden, als ook de iterative beloften zyn ſoodanig vergeeten, dat Nederland kort daar na door een Oorlog aangetaſt wierde, die deſſelfs ondergang dreygde.

maar in der daat niet betoont.

Uyt alle deſe paſſagies blykt genoegſaem, en ymand, die ſiende niet wil blint zijn, moet bekennen, hoe dat het *Vereenigde Nederland*, geduyrende de loffelijke Regeeringe der *Stadhouderen* in proſperiteyt en welvaart heeft toegenomen, en by een tachentig-jaarigen Oorlog, tegens den Machtigſten-Koning van 't Chriſtenrijk, met kleyne en geringe begintſelen is geworden een van de machtigſte en conſiderabelſte Staaten van *Europa*, welkers vriendſchap elk een ambieert; als ook, hoe deſelve landen altijt zijn geregeert geworden in volkomene Eendracht en ruſt; en ſo eenige onluſten in de Regeeringe quamen te ryſen, hoe voorſichtig dat die altijd zijn geamputeert door der Stadhouderen goede en wyſe directie. Ter contrarie is daar uyt mede kennelijk genoeg, hoe den Nederlandſen Staat, tegens de opinie en imaginair concept der *Staatsgewijſe Regeeringe*, na de dood van *Prins Willem de II. H. L. M.* en het ſecludeeren van deſen jegenwoordigen *Prince*

Effect van de Stadhouderli ke Regeeringe,

en van de Staats gewyſe Regeeringe.

van Orange van het *Stadhouderschap*, so door buytenlandsche machten is bevochten, als ook door binnenlandsche *Factien* en *Dissentien* verwert en geslingert geworden, dat de Republyquaire Regeeringe met groot pericul van den geheelen Staat fluctueerde, en de Negotie en Welvaart der Ingesetenen verdween.

Maar hoe de ruïneuse *Factien* den Vereenigden Staat noch hebben gestelt in d'uyterste en desperaatste extremiteyt, en buyten allen twijffel denselven het onlijdelijk jok der Franschen noch souden onderworpen hebben, ten zy die door Gods bysondere beschikkinge, en door het verkiesen van een *Stadhouder* daar van was bevryt, en tot de oude getemperde Forme van Regeeringe herstelt geworden, sullen de twee volgengende Deelen naaktelijk vertoonen.

Het tweede poinct van Nederlands Interest is de Commercie en Scheepsvaart, daar toe de Nederlanders gelijk als gebooren zijn,

Wat aangaat het *tweede poinct van Interest der Vereenigde Provincien*, namentlijk den Koophandel en Scheepsvaart; so is remarquabel, dat onder de Vier Deelen des Werelds *Europa*, en in het selve *Europa de Vereenigde Nederlanden*, door den *Oceän*, binnen Zeën en en Meeren, Revieren en mindere Wateren, het meeste bevochtigt werden; waar door ook geene menschen waterachtiger en phlegmatiker zijn van humeuren, als de *Europeërs*, en onder die de Nederlanders. En gelijk het water in geduyrige Ebbe en Vloet heen en weer rolt, also inclineert de beweegelijke natuyr der *Europeërs*, en voornamentlijk die van de Nederlanders meest tot het reysen en vojageeren, om met haare Vlooten den geheelen *Globum* rondom te zeylen, en in alle gewesten des Werelds haar een nieuw Vaderland op te soeken, gelijk de meenigvuldige Journalen en Vojagien sulx genoeg betuygen, dat sy door de heele wereld verspreyt zijnde, over al haare Colonien hebben, en aldaar haare spraak en zeeden niet, of weynig veranderen.

door het Testament van Noach,

Dit alles schijnt sijnen oorspronk te hebben uyt het *Testament van den Patriarch Noach*, dewelke de wereld onder sijn dry Soonen so verdeelt hebbende, dat *Sem* Asia, *Cham* Africa en *Japhet* Europa souden voor haar Erfportie besitten, *Japhet* noch bysonderlijk gezegent heeft, seggende: *God breyde Japhet uyt, en hy woone in Sems tenten, en Cham zy hun een knecht*; Gelijk wy nu ook sien, hoe de *Europeërs*, insonderheyt de *Nederlanders in Oost-Indien*, 't welk een gedeelte is van *Asia*, in meenigte resideeren; en veele plaatsen besitten; En hoe de *Africanen* die van *Europa* altijd voor *slaven* hebben gedient, en nu door niemand meer met scheepen werden afgehaalt en verkoft, als door de *West-Indische Compagnie in Nederland*, zijnde haare swarte nacht-

nacht-couleur als een teken van haare onwaardigheyt en dienſtbaarheyt; En of ſulx ſijnen oorſpronk heeft uyt een byſondere Goddelyke Maledictie, of uyt de conſtitutie haarer lichamen en climaat, of uyt eenige andere oorſaaken, is onder den Philoſophen noch niet buyten diſpuyt.

Ooſt-Indiſchen Handel hoe geſegent die is geweeſt

Den Handel op Ooſt-Indien, hoe geſegent en conſiderabel die is, kan men afnemen, als men eens overweegt, hoe alle Landen en Steeden, die dien handel hebben gecultiveert en onderhouden gehad, alle de overige in welvaart en fleur hebben overtroffen, dat ſy daar door zijn gebracht tot groote Macht en Rijkdom. Als de *Koning Salomon* van God, nevens de wijsheyt ook bekomen hadde de beloften van ſulken Rijkdom en Eer, dat ſijnes gelijken niemand onder de *Koningen* al ſijn dagen zijn ſouden, ſo nam hy, door de wijsheyt van God hem ingegeven, de occaſie waar, om geheele Vlooten te ſenden van *Ezeon Geber* na *Ophir*, (zijnde, volgens gemeen gevoelen, een Eyland in Ooſt-Indien, dat van *Joſephus* genoemt werd *Aurea Cherſoneſus*, doch van *Varrerius* een Portugies in ſijn *Commentario* van *Ophir* beweſen word geweeſt te zijn het Koningrijk *Pegu*, zijnde niet verre gelegen van *Cherſoneſus*, *Malacca* en *Sumatra*:) van waar die haalden Gout, Eedel-geſteentens, Specerijen en koſtelijk Hout in ſulken overvloet, dat hy daar door wierde de rijkſte Koning op Aarden. Door denſelven Handel en Scheeps-vaart zijn boven alle andere Steeden verheerlijkt en verrijkt geworden *Tirus* en *Zidon*, gelijk ſulx getuygt *Ezechiel.* 17. En daarna *Carthago* gebracht tot die macht, dat het de Wereld-dwingende *Monarchie der Romeynen* niet alleen tarte, maar *Romen* ſelfs dorſt benauwen.

by den Koning Salomon,

tot Tirus en Zidon, tot Carthago,

Ten tijde van *Ptolomaus Euergetes Koning over Egypten*, die in *Grand Cair*, (*alias Memphis*) reſideerde, hebben ſijne Opſichters langs de ſtrand der *Arabiſche Golf* ontdekt een Schip, binnen het welke ſy een half dooden menſch vonden, onder verſcheyde lijken; De half doode door ſpijs te mets verquikt zijnde, wiſt geen aanwyſinge te doen, van waar en waar natoe ſtreek ſette. Deſe Vreemdeling wierd aan *Euergetes* geſonden, dewelke groote en byſondre vlyt aanwende, om hem te laten leeren de *Griekſche Taal*, dewelke hy eeniger maten geleert hebbende, wiſt te beduyden, dat hy een *Indiaan*, en door ſtorm in de *Arabiſche Golf* ingedreven was, na dat hy op die tocht, door ongemak en honger, al ſijne medegeſellen verlooren hadde, hy beloofde voorts, den weg naar *Indien* te willen wijſen, waar op *Euergetes* een Vloot toeruſt met heerlijke geſchenken, waar voor die weder te rug bracht Koſtelijke Drogeryen en Geſteenten.

in Egypten tot Cairo,

Na sijn dood continueerde sijn Vrouw *Cleopatra* en volgende Koningen den selven handel, waar door die *Stad Cairo* is geworden (na veeler meeninge) de grootste en volkrijkste van de gantsche Wereld; Want so desselfs Beschryvers verhaalen, is sy verdeelt in 18. *duysent straaten*, en ten tijde van *Asan Bassa* waarender wel 7. *millioenen menschen*, en onder die wel 600. *duysent sooden*. In de jaaren van 1580. en 1581. souden daar in 7. maanden tijds, door de Pest, gesturven zijn over de 500. *duysent menschen*.

tot Venetien,

Naderhand hebben de *Venetianen*, de eerste onder de *Europeërs*, gehandelt op *Oost-Indien*, varende van *Venetien* op *Alexandria* in *Egypten*, van waar sy te lande reysden na de *Arabische Golf*, tot dat eyndelijk den *Egyptischen Sultan* dien weg, door stroperyen bekommerde, waar door sy naderhand haare reys mosten nemen over *Antiochien*, *Aleppo*, *Babylon Balsarum* tot *Ormus*, een Eyland in de *Persiaansche Zee*, of ook wel over *Constantinopolen* door *Natolien* in *Persien*, waar henen de *Indianen* haare kostelijkheden brachten, die van de *Venetianen* gekoft, of tegens andere waren geruylt wierden. Met dese Retouren (om dat geen andere *Natie van Europa* op die gewesten negotieerde,) voorsag *Venetien* eenig en alleen genoegsaam geheel *Europa* met sulken Monopolie en Winst, dat die Stad daar door sijnen Staat heeft bevestigt, en sijne groote Macht en Rijkdom verworven, waar van sy noch gaudeert. Maar om dat de reysen en vrachten, die sy seer verre te lande deden met de *Carvaanen*, uytermaten kostbaar en moeyelijk waren, en dat de Portugiesen, onder de Regeeringe van haaren *Koning Emanuel de* I. door *Vascus Gama* Oost-Indien te water ontdekt hebbende, vijf jaaren te vooren, eer dat *Colombus America* vond, van daar met Scheepen en Vlooten, als ook met mindere kosten, groote quantiteyt van de Indiaansche kostelijke waren weder herwaarts brachten, en die aan alle Christen-Natien beter koop uytventen, als de *Venetianen* konden doen, so heeft *Portugal* daar door dien profijtablen en heerlijken Handel den *Venetianen* onttrokken, en privativelijk aan sich gebracht, waar door het met ongelooffelijke schatten verrijkt, en tot groot vermogen is gekomen.

en in Portugal,

word by de Nederlanders mede gesocht, uyt twee oorsaken,

Maar *Philippus de* II. *Koning van Spanjen*, na dat hy in den jaare 1580. door *Duc d'Alba* geheel *Portugal* met desselfs onderhoorige Landschappen geconqueesteert hadde, also deselve, ten 1. den Nederlanders, doen ter tijd sijne Vyanden, met Placcaten seer strengelijk verboden hadde alle Negotie en Vaart op *Spanjen*, waar van daan sy alle de Indiaansche en Uytlandsche Waaren mosten afhalen.

2. Om

2. Om dat de Spaanſche Koopluyden voor die Waaren eyſchten ſeer hogen en onbehoorlijken prijs, ter oorſake, dat ſy voor deſelve, aan haaren Koning ſeer ſwaare tollen gedwongen waren te betaalen, ſo datter byna alleen in *Spanjen* een Voorkoop was van de Rijkdommen van de geheele wereld, door welke ſy de reſt van de wereld onder het jok van haare Heerſchappye ſochten te brengen; So reſolveerde het *Vereenigde Nederland*, (dat van ſijn kleyne beginſelen tegens alle ſwarigheden, ſeer wonderlijk begon optewaſſen, en al worſtelende, en geen gevaar ontſiende, meer en meer tot hoogheyt begon op te ſteygeren) en nam de couragie in het midden van ſijn bloedige Oorlogen, ſijne Vyanden te vervolgen, ſelfs ter plaatſe daar onſe *Antipodes* en *Antœci* woonen, en tegens alle periculen van Zee, Storm en Onweer, Klippen en Vyanden eenige ſcheepen te ſenden naar *Ooſt-Indien*, om profijt te doen tot nadeel van *Spanjen* en *Portugal*. Van den jaare 1595. tot 1602. hadden eenige Nederlandſche Koopluyden onder haar verſcheyde Compagnien opgericht, om te negotieeren op die plaatſen in *Ooſt-Indien*, dewelke onder de Spanjaarden of Portugieſen niet behoorden; Maar alſo deſe Koopluyden haare aan te nemene voyagien met malkandren niet communiceerden, waar door gebeurde, dat ſomtijds meer ſcheepen als een, ontrent deſelve tijd, en met eenderhande waren geladen zijnde, arriveerden in een en de ſelve Haven, als ook, om dat ſy haare ſcheepen en macht niet te ſamen voegden, ſo waren ſy dikmaals hare Vyanden tot een proy, waar door de Compagnons veeltijds, in plaats van winſt, verlies hadden. Om alle deſe inconvenienten voor te komen, is met *Octroy van de Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden* in het jaar 1602. opgericht ſekere Compagnie, dewelke wierde geprivilegieert, om voor ſeekere jaaren, op *Ooſt-Indien* alleen te mogen ſcheepen. Hier brachten de Particuliere by malkanderen een ſomme van 66. tonnen gouts voor een *Capitaal*, waar mede de Bewinthebberen toeruſten verſcheyde Scheepen en Vlooten, die haar in de tijd van 6. jaaren, boven aftrek van alle exceſſive Koſten en Uytdeelingen aan de Participanten, haar voornoemde *Capitaal* vermeerdert hebben tot over 300. tonnen gouts, en in *Indiën* ſo veele voornaame Havens en Landſtreeken geconqueſteert, dat men aldaar een *Bataviſche Republijk* heeft opgerecht, en voorts in die winſten en conqueſten tot noch toe ſo wonderbaarlijk en gelukkig gecontinueert, als of die Compagnie de *Fortuyn* konde dwingen.

met groote Courage,

die eene Compagnie oprechten;

dewelke de gelukkigſte ſucceſſen hadde.

De *Weſt-Indiſche Compagnie in Nederland*, die met 80. tonnen gouts

De Weſt-Indiſche Com-

pagnie hadde mede een gelukkig begin, maar ongelukkigen Voortgang.

gouts aan *Capitaal* haar begin maakte, is noch gelukkiger in haaren aanvang, doch rampsaligher in haaren voortgang geweest, als de *Oost-Indische*, also desselfs Bewinthebbers misbruykten haar voorspoedig doch wankelbaar *Fortuyn*, terwijl sy te liberaal uytdeelden aan de Participanten, sonder dat sy maakten een vasten *Fons*, om de uytnemende kosten des Oorlogs tegens *Spanjen* te supporteeren, en om dat sy meer sagen op de Conquesten, als op de Negotie, en voerden meer Oorlog, als sy negotieerden.

Dese 2. Compagnien zijn twee Pilaren van de Negotie.

Dese twee Compagnien (insonderheyt de Oost-Indische) zijn als twee Colomnen, die de welvaart en Negotie van de Nederlandsche Republijk onderstutten. Want om dat veele nodige Indische Waren en Speceryen daar door genoegsaam alleen aan Nederland vast zijn, so is de Generale Negotie daar door aan 't selve Nederland gekoppelt.

Bequaamheyt van Nederland tot de Negotie,

Tot de verdere Vaart en Handel op alle andere bekende Gewesten des Werelds, is Nederland en desselfs Inwoonders so bequaam, dat, indien de Negotie by de Hooge Overigheyt wel worde gemaintineert en gebeneficeert, en het vry Gebruyk van de Zee, dat elk een, volgens het Natuyrlijk Recht, toekomt, van niemand worde gevioleert, maar aan yder open gelaten, geen Natie lichtelijk de Negotie en Scheepsvaart uyt Nederland sal diverteeren, en na hem trekken. Want het heeft een gewenste situatie aan de Zee, byna in het midden van *Europa*, seer bequaam tot de Over-Zeesche Negotie, en is inwendig, door de Zee, Revieren en andere Wateren so accommodabel, dat naar alle kanten de waaren met weynig kosten te water konnen versonden werden. Desselfs *Koopluyden*, die seer menigvuldig zijn in getal, overtreffen alle andere Natien in liberaal en resoluyt negotieeren, want sy seer licht haare Scheepen en Goederen overal heen resiqueeren; haare Koopmanschappen aan andere op credit verkoopen, en met gereet geld, ja selfs met de penningen een heel saisoen voor af te verschieten, de aanstaande gewassen en goederen inkoopen. Hier toe geeft geen kleyn voordeel, dat de *Penningen* aldaar tegen *vier d'half*, ja selfs wel tegens *dry* ten hondert in 't jaar, sonder eenig pand, ook aan Koopluyden werden te leen gegeven, als ook, dat de Inwoonders seer moeten vigileeren en oppassen, om aan de kost te komen, also de Huysvestinge en Lijftocht seer duyr zijn, en veele Imposten en Schattingen moeten betaalt werden. De *Schippers* en *Bootsvolk* zijn tot de Vaart en Visscherye so handig, en in mondkost so menagieus, dat daar door wel het derde part aan volk en spijs werd uytgewonnen, die andere Natien meer een delicater vereyschen.

Bequaamheyt der Nederlanders tot de Negotie.

en de bequaamheyt des Zee volks tot de Zee-vaart,

Door

Door deſe Voordeelen, die Nederland boven alle andere Landen geniet, heeft het, doch voornaamentlijk *Holland*, na ſich getrokken de groote en kleyne *Viſſcherye*, het maken van alderhande *Manufacturen*, de *Reederye* en *Navigatie*, als ook do *Negotie* op alle geweſten des Werelds, zijnde de Vier Pilaaren, waar mede deſſelfs welvaart word onderſchraagt. So lang Nederland door ſijne gelukkige wapenen de Mogentheyt van *Spanjen* heeft vermindert, waar door die van *Vrankrijk* en *Engeland* aangroeyden, ſo was het elx vriend, en bleef bevrijt van alle, ten minſten uyterlijke jalouſie en nijdigheyt der omgelegene Nabuyrige Potentaten, maar ſo haaſt was het door de *Munſterſche Vreede* met *Spanjen* niet bevreedigt, of hem wierd van yder misgunt ook de minſte Voorſpoet en Welvaart in Negotie, die elk een, maar inſonderheyt *Engeland* en *Vrankrijk* ſochten te onderkruypen, en ſonder aanſien van reedelijkheyt of billijkheyt aan haar te brengen, waar tegens ſich het ſelve Nederland met alle kracht altijd heeft aangekant, en hoe het noch in de jaaren van 1672. 1673. en 1674. beſig is geweeſt, om met alle vigeur, inſonderheyt te water ſijne Vryheyt en Welvaart te defendeeren, kan geleeſen werden in de twee volgende Deelen.

wat voordeel dat geeft.

't VERWERDE EUROPA.

TWEEDE DEEL.

Elogie van Koning Louis de XIV.

AN geen van alle hedendaagsche Christen-Potentaten is door de Natuyr, Geboorte en Fortuyn meer Voordeels mede gedeelt, als aan *Louis de* XIV. *Koning van Vrankrijk* en *Navarre*, dewelke is een Koning van af komst, die in de jeugdige jaaren van *Achilles* floreert, en besit de Sterkte van *Hercules*, en de Courage van *Julius Cæsar*, hy is sneedig van Verstand, prompt van Oordeel, listig in sijne Aanslaagen, geduyrig in actie en besoignes, seer vigilant in het bestier van sijn Rijk, hy bedient sich van de Occasie, regeert alleen, en neemt sijne *Finantien* wel waar, sonder dat hy aan sijne voornaamste Ministers seer groote Authoriteyt defereert, en is van alle verdere qualiteyten, die tot een Genereus Prins en Dapper Soldaat vereyst worden, so voorsien, datter niet of weynig schijnt aan te manqueeren. Daar en boven so heersicht hy over een seer groot Koninkrijk, dat aan weer-zijden besploelt word van de Zee, en doorsneden is van veele Rivieren, seer Vruchtbaar van Gewas, vol-gesaayt van Steeden en Dorpen, krielende van Menschen, heeft schrandere Raats-luyden, geëxperimenteerde Officieren, gedresseerde en belliceuse Soldaten, een groote Oorlogs-Vloot, overvloet van Ammunitie, en Proviant, en dat het meeste is, veele Millioenen aan geld, en nauwe Correspondentie en Alliantie met veele Princen van *Europa*. In alle sijne dessеynen is hy tot noch toe geweest seer triumphant, als een tweeden *Augustus*, 't welk seker Poëet wat arrogantelijk te kennen geeft met de Inscriptie in marmor gehouwen voor het Konings-Hof de *Louvre*, waar voor de Koning den Autheur *tien duysent guldens* heeft geschonken:

Par Urbi domus hæc; Urbs orbi; Neutra Triumphis,
Et Belli & Pacis, par Ludovice, Tuis.

Dat is:

Dit Huys wijkt voor geen Stad, de Stad niet voor de Aarde;
Maar beyde, Lodewijk, zijn vry in minder waarde
Met u Triumphen vergeleeken
Die 't hooft in Vreed en Krijg opsteeken.

Dit

Dit wierd naderhand door een ander Poëet niet min aardig geretorqueert in deſe Verſen:

Par Vati Verſus, quia bis mentitur uterque;
Nam minor Urbs orbe eſt, & minor urbe Domus.
Sic mendax Vates & Verſus: uterque Triumphis
Et belli & pacis par, Ludovice, tuis.

Dat is:

De Dichter en 't Gedicht ſeer na malkaar gelijken:
Om dat en dees en die tot tweemaal logens ſticht;
Want kleynder is de Stad dan wereld: ook moet wijken
't Huys voor een Stad. Indien de dichter en 't gedicht
Dus logenachtig valt: ſoo hebt gy twee gekreegen,
O Lodewijk, gelijk uw' Vreed'-en oorlogs-zegen.

die door de Salique Wet altijd Pretext tot Oorlog heeft.

Hier by komt noch, dat het Vrankrijk, uyt krachte van de *Salique Wet* noyt niet manqueert aan eenig pretext, om Oorlog te beginnen tegens alle Rijken en Landen, die oyt of oyt van eenige Franſche Koningen zijn beheert geweeſt, welker inwoonders de Franſche oordeelen noch haare onderdaanen te zijn, en altijd te blyven, ſchoon die van een ander Potentaat of Macht by Oorlog zijn overwonnen. En ſo ſy die Landen wederom veroveren, ſeggen ſy, dat ſy het haare weder in poſſeſſie nemen, dat andere onrechtmatig hebben geuſurpeert.

en wort genoemt LE PETIT DIEU,

Om alle deſe Voordeelen word Koning Louis van veele Franſche met arrogantie genoemt: LE PETIT DIEU, of *de kleyne Godt*, of DIEU DONNÉ, als zijnde in den Hemel verkoſen, om de oude *Monarchie van Vrankrijk*, ſo als ſy was onder *Carel de Groote*, weder op te rechten, dat *Mr. d'Aubery* in ſijn Tractaat *Des juſtes Pretentions du Roy ſur L'Empire* bekrachtigt met deſe woorden: *De Poſteriteyt ſal moeten bekennen, dat deſen Louis de* XIV. *door ſijne Heroïke Actien gelukkig heeft uytgeveegt de Glorie van Carel de Groote, en ſo door ſijne Dapperheyt als Wijsheyd verre te boven is gegaan alle voorgaande Franſche Koningen, want hy alreede in die gemeene eſtime is, dat elk van hem ſeekerlijk gelooft, dat hy ſijn Rijk ſo verre ſal uytbreyden, dat het niet worde bepaalt als met den Heemel en de Zee, waar door hy met recht merriteert den naam van* DE GROOTSTE, *die noyt aan eenig voorgaande Koning is gegeven.*

heeft tot ſijn Oogmerk de Univerſele Monarchie

Deſen voorſpoet maakt hem ſo opgeblaaſen en ambitieus, dat hy geen ander oogmerk heeft, als hem alleen te maken ſulken Meeſter van de Wereld, en ſulken *Univerſelen Monarch*, als hier vooren verhaalt

is. Hier in komt hy heel over een met alle die Potentaten, dewelke altijd haare Heers-sucht hebben gerekent een Sufficante oorsaak te zijn tot Oorlogen, meynende, dat in de Regeeringe over een groot Rijk alleen groote Glorie bestaat, en dat niet heerlijker is, als by alle occasie te triumpheeren. Daar hy ter contrarie soude konnen zijn de gelukzaaligste mensch op Aarden, als hy sich met al sijne voordeelen vernoegde, over sijn Rijk alleen regeerde, en hem met desselfs delicien verzaade; Niemand soude gedenken, om hem te offensieren, of een voet Lands te ontneemen. Maar nu hy de Vreede-lievende Wereld dreygt, en elkeen sijne Vryheyt en Digniteyt tracht te ontvreemden, moet hy pericul lopen van dat swaard, 't welk hy tegens andere gescherpt heeft, daar hy behoorde te overdenken de groote calamiteyten en miserien, die den Oorlog na sleept.

Les van Coligny.

Maar neen! Sijne Ambitie heeft de overhand, daar toe hy te meer werd aangedreeven door de les, die den *Admiraal Coligny* al in sijne tijd pleeg te geven, dat *Vrankrijk* most hebben, of een buyten-landsche, of binnen-landsche Oorlog, om daar door, als door een aderlatinge af te tappen het overvloedige bloet, 't welk een nieuwe siekte soude konnen causeeren in het lichaam van dien Staat; En dewijl in Vrankrijk het groote getal van die gene, die den Oorlog volgen; heel niet is geproportioneert ten reguarde van andere professien, dewelke die meenigte niet konnen onderhouden, so moet *Vrankrijk* een gedeelte daar van employeeren op kosten van sijne Nabuyren. Hierom gaat hy over alle Rijken en Landen speculeeren als een brieschende Leeu, om daar uyt te kiesen en te verslinden 't gene hem tot sijn dessey het best mocht dienen.

Middelen om die Monarchie te verkrygen, geleert by de Politijken,

De Politie van Vrankrijk schrijft, dat hem daar toe niet nodiger is als *Straatsburg*, het *Fransche Comté*, *Milanen*, *Genoua*, *Portolongone*, en *Piombino*, om daar door de *Switsers*, *Savoyen*, *Toscanen*, *Parma*, *Modena*, *Mantua* en *Romen* te doen buygen, waar op dat dan *Corsica*, *Sardinien*, *Napels*, *Sicilien*, *Fontarabie*, *Navarre*, *Majorca* en *Minorca* ongetwijffelt haast souden volgen. Andere leeren, als *Vrankrijk Spanjen* alleen maar hadde verwonnen, dat al de voornoemde Mindere Staaten hem mede haast souden bykomen, als zijnde haar also ontnomen haare ziel en kracht, waar door sy nu noch staande werden gehouden. Voor langen tijd beelden de Fransche haaren Koning uyt op dese wijse; dat hy een Arent en een Leeu onder sijne voeten vertrapte, met dit omschrift: *Vincendi Præludia Mundi*, dat is: *Voorspel om de Wereld te winnen*, meenende daar door Hoog- en Neer-

Duytsch-

Duytschland. *Koning François de* I. pleeg altijd te seggen, dat *Milaan* soude een weg baanen op *Napels*, op de *Nederlanden*, en op de vordere Staaten, die nodig mochten zijn tot sijn Desseyn. *Koning Hendrik de* II. meynde, gelijk *Romen* hadde verkreegen de *Universele Monarchie* door het conquesteeren van *Italien*, dat hyse door dien selven weg mede soude krygen, voerende voor sijn Sinnebeeld een halve wassende Maan, met twee punten, en dese woorden: *Donec tum impleat orbem*, daar mede te kennen gevende, dat hy die punten noch wilde toehaalen, en den circul besluyten. Op dit Fundament hebben die twee Koningen aan de kant van *Italien* gebruykt seer groote force en geweld, doch sonder eenig goet succes, also *Spanjen* sich altijd daar tegen stelde, wel wetende, dat de liberteyt van *Italien* bestaat in de egale *Balance* van *Vrankrijk* en *Spanjen*, en dat *Italien* alleen de *Balance* geheel soude overhalen aan de zijde van den Verwinner. *Koning Hendrik de* IV. oordeelde, dat de behoudenisse, of het verlies van geheel *Europa* hing aan de behoudenisse of het verlies van *Madrid*, waarom hy in sijne Oorlogen tegens *Spanjen* getracht heeft *Madrid*, als een *Carthago* van onse eeuwe, door *Paris* als het tweede *Romen* te overwinnen. Koning *Louis de* XIII. representeerde sich als een *Hercules*, die een Monsterdier *Hydra* onthooftden, dat seven Hoofden hadde, waar mede hy uyt beelden de seven Keur-Vorsten, met dit Devys: *Nemo plus ultra.*

by François de I

by Hendrik de II.

by Hendrik de IV.

en by Louis de XIII.

Maar *Louis de* XIV. (dewelke niemand van alle Koningen en Princen, hoe veelder ook van de Scheppinge des Werelds af geweest zijn, wijkt in grootsheyt sijnes gemoets, en begeerte tot Glorie, ja so seer, dat als de oude leeringe van *Pythagoras*, raakende het verhuysen van de Zielen, waar was, ik geloven soude, dat sijn lichaam door de Ziel van den *Grooten Alexander* wierde geregeert) heeft altijd gestustineert, dat hy door geen bequamer middel sonde konnen werden een *Universelen Monarch* en *Heerscher van de Wereld*, als door het conquesteeren van de *Seventien Nederlandsche Provincien*, welker situatie alleen schijnt geaccommodeert te zijn, om te betengelen alle Ambitie tot de *Monarchie*, gelijk sulx *Mr. du Plessis* aan *Koning Carel de* IX. altijd socht in te prenten. Want gelijk deselve Provincien onder *Hartog Carel van Bourgondien*, en *Keyser Carel de* V. heel *Vrankrijk*, *Engeland*, en alle omleggende nabuyren dijkwijls deden beven, even so soude *Louis* door deselve, indien sy als verwonnene lelien aan sijne Kroon waren gehecht, alle omleggende Rijken en Landen niet alleen intimideeren, maar so volkomentlijk na

Louis de XIV. die vol Ambitie is,

meynt de Universele Monarchie op te rechten door de XVII. Nederlandsche Provincien.

ſijnen ſin buygen, dat alle overige Koningen, Princen en Republijken maar *Precario* het haare ſouden beſitten, ſo lang het hem ſoude goetdunken; En indien ymand ſich in het minſte tegens hem oppoſeerde, die ſoude aan het ſelve Fortuyn van *Lotharingen* en *Nederland* participeeren, ſo dat hy de klachten van den *Grooten Alexander* wel wederom mochte renoveeren, en noch een wereld ſoeken, om daar over mede te triumpheeren. *Lipſius* ſeyt op ſeekere plaats: *Als dit Bolwerk* (zijnde de Nederlanden) *word ondermijnt, valt de Vryheyt van 't geheele Chriſtenrijk om verre*; En in ſeekeren brief aan den *Paus* ſchreef hy: *Dit hoekjen van de Aarde is wel kleyn, maar machtig en conſiderabel ontrent alle andere gedeelten des werelds, die alle na deſſelfs conſtitutie ſullen wel of qualijk vaaren.* Om welke redenen den Oorlog van de *Vereenigde Nederlanden* tegens *Spanjen*, door de Macht, Waapenen en Raad van meeſt alle Volkeren van *Europa* is gevoet en geſtijft.

De Voordeelen daar van zijn verſcheyde en conſiderabel:

De voordeelen, die hy, by het conqueſteeren van deſelve Provincien, ſoude genieten, zijn veele en groot: als

Geld.

1. Dat in *Vrankrijk* en de *Nederlanden* het meeſte Geld van *Europa* (als zijnde de Senuwe van den Oorlog) in voorraad is, en byna alle andere Landen daar van ſo ſeer zijn uytgeput, dat ſy het vermogen niet hebben, om op haare eygene koſten ſwaare en langduyrige Oorlogen te voeren.

Oologs-behoeften,

2. Dat *Vrankrijk* en de *Nederlanden* hebben ſulken opgeſtaapelden voorraat van *Ammunitie, Proviant, Volck en alle andere behoeften* ten Oorlog nodig, die alleen ſufficant zijn, om de heele wereld te dwingen.

Jaarlijkſche Tributen,

3. So de *Nederlanden* overwonnen zijnde by haare Vryheyt en Negotie werden gemaintineert, ſoude de *Koning*, daar in hebben een vaſten *Fonds* of *Capitaal*, dat hem ſoude rendeeren ſeer groote jaarlijxſe Renten, tot onderſtand van ſijnen Staat en Oorlogen.

en Hulpe,

4. Dat *Vrankrijk* door de *Nederlanden*, inſonderheyt door de *Geünieerde*, niet weder in ſijne deſſeynen belet, maar in 't tegendeel in alle manieren geholpen ſoude werden.

Voordelen op Duytsland,

5. Dat het Groote en Machtige, doch onder veel *Hoofden verdeelde Duytſche Rijk*, ('t welk het voornaamſte lichaam is, waar uyt de Franſchen meenen haare *Univerſele Monarchie* te formeeren) van de *Nederlanden*, als van haar ſekerſte en vaſte bolwerk ontbloot en verſwakt zijnde, altijd open en ten proy leggen ſoude voor alle ſijne invaſien, en door ſijne eygene verdeeltheeden van ſelfs vervallen. Hoe ſouden dan konnen beſtaan de grootſte Minjons en Vrienden van

Vrank

Frankrijk, die tot noch toe onder de Duytsche Vorsten zijn bevonden; Sy souden zijn ellendige *Souverainen*, en *Slaaven van Staaten en Princen*; Sy souden den ponjart op de Keel hebben, eer eenige Macht den Franschen soude konnen bedisputeeren de Heerschappye over den geheelen *Rijn*; En wat voor pretext van Gerechtigheyt of Moderatie men ook soude willen poseeren in de desseynen van de Fransche, van niets te willen tegens haar ondernemen, so souden sy doch in staat zijn, om sulx ten allen tijden te konnen doen naar haar believen. En in wat ellendige conditie souden die Vorsten zijn, als haar Fortuyn en Liberteyt soude dependeeren alleen aan de discretie van de ambitieusche Franse?

6. Dat *Engeland*, volgens de bekenteniſſe van desselfs eygen Politijken, soude benauwt, en in de uyterste extremiteyt gebracht werden als *Frankrijk* de *Nederlanden* geconquesteert hebbende, soude beheerschen de Zee-Kust van *Spanjen*, tot aan *Oost-Vriesland*, en alle die Revieren, Havens, Scheeps-Vlooten en Volk in sijn gewelt hebben, gemerkt, hoe dat het *Vereenigde Nederland* wel eer alleen, sonder eenige de minste hulpe van anderen, *Engelands* Vlooten heeft geslaagen, de Zee-havens en Kasteelen ingenomen, sijne Oorlogscheepen verbrand, en daar door te weege gebracht een behoorlijke Vreede, waar door de Engelsche na hun eygen confessie, hun eer en achtbaarheyt hadden verloren. Vrankrijk sulken verschrikkelijken Zeemacht bekomende, soude niet stil konnen zijn, maar trachten so wel Meester ter Zee, als te Land te worden: En daar op heeft *Engeland*, als de Machtigste ter Zee zijnde, de eerste storm te verwachten, 't welk groot periculsoude lopen, also het door de laatste Binnen-en Buytenlandsche Oorlogen, door de afgrijsselijke Sterfte, door den alvernielenden Brand tot Londen, en door de schaadelijke overvloeyinge veeler Landen merklijk is afgemat en uytgemergelt. Om die voorige consideratien heeft *Koning Eduard*, met alle mogelijke vlijt belet, dat doch niemand uyt het Huys van de Fransche Koningen mochte ten huwelijk bekommen de eenigste dochter van den bovengemelden *Hertog Carel van Bourgondien*. En *Koningin Elisabeth* pleeg te seggen, dat sy de *Nederlanden* liever soude sien in handen van een gering, als groot Potentaat, en liever in verscheyde als in eene hand; En toen sy vreesde, dat de Fransche *Koning Hendrik de* III. in den jaare 1578, door sijn broeder den *Hertog van Anjou*, genaamt *François de Valois*, mochte meester werden van de Nederlanden, schreef sy aan den voorsz. Koning een brief, dat hy dit voornemen most staaken, of dat sy op Engeland,

soude

soude genootsaakt werden, om 't selve met alle macht te beletten. En na dat sy *Hendrik de* IV. *Koning van Vrankrijk* so lang hadde geassisteert, als hy noch de swakste was, en bemerkte, dat hy de Nederlanden in het oog hadde, doen hy magtiger wierd, so onttrok sy hem niet alleen alle hulp, maar seyde selfs tegens *Duc de Salli*, dat sy, om haar bysonder *Interest*, noyt soude toestaan, dat sijnen Koning yets soude tenteeren op de Nederlanden, ten welken eynde sy in persoon quam tot *Douvers*, van waar sy hem liet weten, dat sy niet van daar soude gaan, voor dat hy ook met sijne Troupes van omtrent *Cales* was vertrokken. *Koning Hendrik de* VIII. als ook *Koning Jacobus* en *Carel de* I. hebben dit haar *Interest* alletijd ongekreukt onderhouden, als ook desen Koning *Carel de* II. tot de Triple Alliantie incluys; Maar hoe, en om wat reden hy nu daar van is afgeweeken, torqueert de gaauste verstanden, om sulx te penetreeren, dewijl het strijt tegens alle Politijke Reeden, gelijk verscheyde Engelsche Politijken sulx met veele argumenten beweeren, waar van by vervolg meerder:

Op Spanjen, 7. Dat *Spanjen*, 't welk nu van sijne kracht merkelijk is ontsenuwt, soude by verlies van sijne, en de *Vereenigde Nederlanden* so buyten poltuyr van resistentie geraaken, dat het sich selfs, met alle sijne onderhoorige Landen, soude moeten begeeven. Want so seer als *Spanjen*, door de *Vereenigde Nederlanden*, sedert het jaar 1648, tegens *Vrankrijk* is gebalanceert, veel meer soude daar door de Macht van *Spanjen* vervallen, en die van *Vrankrijk* aangroeyen, dewijl *Vrankrijk* door sijne groote Zee-macht de occasie altijd soude waarnemen, om de *Spaansche Silver-vlooten* en andere kostelijke scheepen, als een goeden buyt, in sijne haven te sleepen, en *Spanjen* daar door te ontnemen sijn eenigst en laatste middel van subsistentie.

Op Sweden en Denemarken, 8. *Sweden* en *Denemarken*, souden by ruine van de *Vereenigde Provincien* alleen, mede vervallen tot onvermogen, om dat haar dan souden manqueeren die jaarlijxse groote revenues van Tollen en Omgelden, die sy door een groote Scheepsvaart van de *Hollanders* genieten, waar van sy merkelijk subsisteeren; En om dat derselver wederzijdse humeuren en *Interessen*, door sonderlinge antipathie incompatibel zijn, souden sy door *Vrankrijk*, tot een onderlingen Oorlog, aangehitst, uytgeput, krachteloos gemaakt en eyndelijk beyde geemporteert werden door de auxiliaire troupen, en scheepen, die de swakste geern soude te hulp hebben, tot desselfs, ende des sterksten oppressie. Dan souden de Fransche den *Sweden* niet alleen uytlachen, maar met den

den vollen Intereſt weder eyſchen alle de ſubſidie-penningen, die ſy van haar voor en naar hebben getrokken.

9. Als *Vrankrijk* in dier voegen, na ſijn geformeert concept, de ſleutels van de *Sont*, en beyde de *Indiën*, oft ten minſten de Heerſchappye ter Zee ſoude beſitten, ſoude een immediaat gevolg van desſelfs begeerlijkheyt en heers-ſucht zijn, de Commercie van alle andere Landen te troubleeren, en die alleen aan ſich te trekken. op de Zee.

10. Het *Land van Luyk*, 't welk ſeer important is, van wegens ſijne goede Situatie, Vruchtbaarheyt en Rijkdom, ſoude, buyten twijffel, een gevolg zijn van de *Nederlanden*, om dat *Louis* daar door ſoude vereenigen een groote maſſe van Provincien, die nu daar door geſepareert zijn, ſonder dat eenigſins ſoude obſteeren haare neutraliteyt, dewijl de *Eerſt-gebooren Soon van de Kerck*, zijnde den *Alder-Chriſtelijkſten Koning*, ſoude willen trouwen met de *Dochter van Romen*, 't welk *Luyk* is. en op het Land van Luyk.

Van deſe concepten hebben de Franſche ſulken vaſten opinie, dat *Mr. d'Aubery (dans les droits ſur l'Empire)* rond-uyt heeft durven ſchrijven, dat deſe regeerende Koning, by ſijn leven noch ſal onder hem brengen *Duytſland*, *Italien* en het meeſte deel van *Spanjen*, en dat den *Deauphin* t'ſijner tijd noch ſal Meeſter worden van de Wereld. Arrogantie van Aubery.

Louis, die van wegens ſijne Ambitie, en ingebeelde Hoope ſeer aſpireerde na deſe Glorie en grooten Staat, heeft op geen ding meer gepractiſeert, als hoe hy ſijn oogemerk, op de *Nederlanden*, ſoude bereyken, waar van hy het fundament al voor lang hadde geleyt, daar op hy in den jaare 1664. eerſt heeft beginnen te bouwen; Maar overdenkende, dat de Nederlandſche Provincien voor een gedeelte gehoorſaamden den *Koning van Spanjen*, en de reſteerende onder malkanderen vereenigt zijnde, Staats-gewijſe wierden geregeert, die van ſijn Land geſepareert leggen, en dat hy daarom voor eerſt de *Spaanſche Nederlanden* ſoude moeten incorporeeren, het koſt wat het koſte, om dat die onafſcheydelijk grenſen aan ſijn Gebiet, en, gelijk *du Pleſſis* ſeyt, het beſte, rijkſte, en gereguleerſte Land is, dat *Spanjen* beſit, en datter niet is, 't welk *Vrankrijk* nadeeliger is geweeſt, en ook voordeeliger ſoude konnen zijn, als het ſelve; So heeft hy bevonden, dat hy deſelve niet ſoude durven of konnen conqueſteeren wegens de rechtmatige jalouſie en het waare *Intereſt* van *Engeland* en de *Vereenigde Provincien*, die hem, ſo veel mogelijk, ſulx ſouden beletten. Waar op hy oordeelde, tot volvoeringe van ſijn Deſſeyn, Koning Louis ſpeculeert op ſijne Deſſeynen,

niet nootsakelijker te zijn, als dat hy allen mogelijken vlijt inspande, om *Engeland* en de *Vereenigde Provincien* tegens malkanderen in Oorlog te verwerren, haar daar door te ontzenuwen, en te brengen tot onvermogen van resistentie tegens hem, en haar ten aansien van de Spaansche Nederlanden te anticipeeren hun eygen Interest.

soekt te brouwen een Oorlog tusschen Engeland en de Vereenigde Provincien,

Om dit Voornemen te volvoeren, 't welk nu een gemeene Regul van Vrankrijks Politie is geworden, als hier vooren op het 66. blad van 't *Eerste deel* te sien is, sag *Louis* geen kans, de *Vereenigde Nederlanden* daar toe te disponeeren, dat sy *Engeland* den Oorlog souden aandoen, ten aansien het *Interest* van haar en van alle Republijquaire Regeeringen bestaat in Vreede en Negotie, waar door sy haaren Staat het best konnen conserveeren en augmenteeren, dewelke ook geensins konnen gesepareert werden; Maar vond geraden, sulx in *Engeland* te tenteeren, alwaar de Koning alleen, door het *Hoger-Huys* ende de *Edelen*, welke haare welvaart veel in den Oorlog soeken, lichter soude konnen bewogen werden, de waapenen op te vatten tegens het *Vereenigde Nederland*, om quanswijs sijne Glorie en sijne Gemeene Welvaart te bevorderen. Tot dien eynde soekt *Louis*, (tegens alle oude Alliantien en Vriendschap, volgens dewelke hy gehouden was de *Vereenigde Provincien* te assisteeren tegens *Engeland*) eenige van het *Opper-Huys* door sijne goude *Louysen* te disponeeren, (gelijk vast geassureert word van sodanige Staatskundige in Engeland en Vrankrijk, die sulx seekerlijk meenen te weten) dat sy haaren Koning, doen resolveeren tot een Oorlog, hem in het oor blasende, dat sy nu al lang genoeg van de Staaten waren getergt, haaren Koophandel te seer gekreukt, haare Onderdaanen te veel gefoolt, de Koninglijke Achthaarheyt in te grooten verachtinge gekomen, als dat men dat sonder weervraak konde voorby stappen, en het tergen van Koningen moste niet lang ongewrooken blijven. Het *Lager-Huys*, dat de redelijkheyt meer plaats gaf, als de gepreoccupeerde Favoriten, wierd echter genoegsaam overstemt, en gepersuadeert tot consent van dien aanstaanden Oorlog. *Koning Carel* bedankt die beyde *Huysen*, voor de goede voorsorge, so over sijne Koninklijke Achtbaarheyt, als ook voor den welstand sijner onderdaanen, en schijnt also door uytstel de saak op te schorten, om de *Vereenigde Nederlanders*, die noyt, als getergt het swaard aangorden, met hoope van goede Nabuyrschap te voeden. De brieven van *Paris* brachten in 't voorjaar 1665. mede, dat *in December* 1664. aldaar tusschen *Vrankrijk* en *Engeland*, door den *Lord Barclay Fitz Hardingh* een Tractaat heyme-

soekt eenige uyt het Opper-Huys te corrumpeeren,

die haaren Koning tot Oorlog soeken te persuadeeren,

Het Lager-Huys word overstemt.

heymelijk geſlooten was, tot nadeel van de *Vereenigde Staaten*. Kort daar op quamen tot *Londen* de Franſche Extraordinaire Ambaſſadeurs *incognito* met den Koning confereeren. Daar op ſend *Koning Carel* den *Vice-Admiraal Holmes* met ſecreete commiſſie, na de *Africaanſche* Kuſt, en een ander Oorlogs Eſquader na *Nieuw-Nederland*, om die beyde Landen de Nederlandſche *Weſt-Indiſche Compagnei* te ontweldigen, welk laatſte hem geheel gelukt, eer dat hy volgens het *Recht der Volkeren*, of de voorgaande beëdigde Tractaten ſijnen gepretendeerden Vyanden den Oorlog verkondigt, of eenige de minſte kenniſſe daar van hadde laten toekomen; Doch de Staaten hier door genoegſaam verwittigt van der Engelſchen toeleg in *Vrankrijk* geſmeet, hebben tot vermijdinge van dien aangeleyt alle bedenkelijke middelen, en tot dien eynde, als Ambaſſadeur naar *Engeland* geſonden den Heer *van Goch*, dewelke den onbehoorlijken handel van *Holmes* te kennen gaf, en ſatisfactoire preſentatie dede; en indien de twiſten van haar niet konden bygeleyt werden, men ſoudeſe ſtellen tot arbitrage van Neutrale Mediateurs. Maar neen; Koning *Carel* ſijnen handel willende bedekken, verklaart op ſijn Koninglijk woord, dat het doen van *Holmes* als van een ongehoorſaam perſoon, tegens ſijn gebod, gedaan was, die hy daar over ook t'ſijner tijd ſoude ſtraffen; Voor de reſt wierd geen gehoor verleent tot ſatisfactie ofte accommodement der differenten, maar men hielt *van Goch* ſo lang op met het voorwerpen van veele ongefundeerde pretenſien, tot dat men heel in poſtuyr zijnde, aan de wereld ſijne intentie tegens de Nederlanden met de wapenen wilde openbaaren.

Holmes in Guinea.

Van Goch gaat voor Ambaſſadeur na Engeland.

die daar op gehouden word.

Hier door wierden de *Geünieerde Staaten* geneceſſiteert, meer als oyt te vooren, ter Zee te equipeeren, en niet alleen ſeer exceſſive koſten, tot ſwaare laſten van haare ingeſetene, te ſupporteeren, maar ook de Negotie ter Zee, en alle Scheeps-vaart te doen ſtille ſtaan, en by ſpeciale placcaten expreſſelijk te verbieden.

Nederland prepareert ten Oorlog.

En alſo de intentie van den *Koning van Vrankrijk* was *Engeland*, maar voornamentlijk het *Vereenigde Nederland* door dien Oorlog te ontſenuwen, en ſo machteloos te maken, dat geen van beyden ſoude konnen beletten ſijne ambitieuſe deſſeynen, die hy in 't hooft hadde, ſo colludeert hy heymelijk met den *Biſſchop van Munſter*, dat die door aſſiſtentie van Engelſche (licht ook Franſche-Penningen, ſo veele meynen) Nederland te lande vyandelijk aantaſt. De *Nederlanders*, alſo die te ſeer roemden en ſteunden op haare groote Macht, hadden een droevig begin, door de Nederlaag in een Zee-gevecht tegens de Engelſche,

Vrankrijk colludeert met den Biſſchop van Munſter tegens Nederland.

Nederland hadde een ongelukkig begin.

sche, en den subijten en onverwachten overval van den *Bisschop* in *Over-Yssel* en *Vriesland*, 't welk sulken grooten verslaagentheyt in *Nederland* verwekte, dat *Louis* vreesde, dat de *Staaten* daar door wel mochten inclineeren tot het aangaen van een Vrede met *Engeland*, daar toe *Engeland* geduyrig de poorten open stelde, om dan met *Spanjen* sich tegens *Vrankrijk* te keeren, tot welken eynde den *Graaf van Zandwig* Engelschen Ambassadeur tot *Madrid* begeerde een *Of-en Defensive Ligue* met *Spanjen*, om te conserveeren de *Spaansche Nederlanden*, 't welk haar beyder *Interest* vereyste; So socht *Louis* de selve *Staaten* om den tuyn te leyden, met een *geveynsde Declaratie van Oorlog tegens Engeland*, *belofte van Assistentie met sijne Vloot onder Duc de Beaufort*, *en toesendinge van eenige auxiliaire troupen tegens den Bisschop*.

Vrankrijk soekt de Staaten te starteeren, met een Oorlogs-Declaratie tegens Engeland,

Na die gedaane *Declaratie*, die maar puyr *pro Forma* was, is geen sonderlinge Vyandschap tusschen die beyde Kroonen gepleegt, maar ter contrarie, wierde uyt de Fransche Provincien aan de groote West-Zee gelegen, sterken handel gedaan, op de West-kusten van *Engeland*, *Yerland* en *Schotland*.

met belofte van assistentie sijner Vloote,

De *beloofde Vloot onder Beaufort*, als die tot *Toulon* eyndelijk vaardig was geworden tot het uytloopen, wierd noch eenigen tijt opgehouden, om dat men vergeten hadde het Buskruyt, 't welk van over veele mijlen van *Genua* noch moste gehaalt werden. En als sy ten langen lesten in Zee quam, om dat *Louis* die in een Zee-slag, niet wilde periclitееren, maar geheel in postuyr reserveeren, om sijn voordeel daar mede te soeken by gelegentheyt, wanneer de strijdende partijen genoegsaam machteloos mochten zijn, send hy haar van kant, op pretext van *Madame d'Aumale* naar *Portugal* te convoyeeren, dewelke niet eerder weder quam, als toen het saisoen ter Zee geheel verlooper was, en de Oorlogs-Vlooten van *Engeland* en *Nederland* opgeleyt souden werden, want toen presenteerden (dat belachelijk is) de Fransche haare Vloot met die van de Nederlanders te conjungeeren.

en met Auxiliaire Troupen tegens den Bisschop van Munster.

De *Auxiliaire troupen* rechten niet voordeelig tegens den *Bisschop* uyt, maar pleegden alderhande ongehoorde moetwilligheden, en verspieden de voornaamste Frontier-steden en sterkten van Nederland sonder dat sy oyt wilden waarnemen eenige avantagieuse occasie tegen den *Bisschop*, die haar door het Staaten volk klaarblykelijk wierd aangewesen, met presentatie van selfs voor te gaan, by aldien sy maa wilden volgen.

Koning Louis soekt

De *Fransche Koning*, om sijn voornemen tegens de *Spaansch Neder*

Nederlanden te beter uyt te werken, (in die tijd, als na een onlangs gemaakte Vreede *Koning Philips de* IV. was overleden, nalatende eenen onmondigen Soon, onder wien *Spanjen* als toen op sijn swakste was) gebruykt, naar inhout van sijnen Vierden *Politijcken Regul*, in 't Eerste Deel, op *pagina* 68. geleert, groote behendigheyt, om de Spaansche in slaap te wiegen; En om voor te komen, dat sy geduyrende den Oorlog met *Engeland*, door het maken van een Vreede met *Portugal*, (welk Rijk toen ter tijd noch met *Spanjen* oorlogde) ofte door engagement met de Engelsche, sich niet souden hebben te dekken tegens het swaare onweder, dat haar altans dreygde, doet om deselve tijd, als hy geresolveert was, in korte dagen met een Leger in de *Spaensche Nederlanden* te trekken, door sijnen Gesant tot *Madrid*, zijnde den *Aarts-Bisschop van Ambrun*, de *Koninginne van Spanjen* in het nemen van sijn affscheyt, en den Heer *de la Fuente* Spaansche Ambassadeur aan 't Fransche Hof, van sijne genegentheyt tot onderhoudinge van Vreede versekeren, dat hy beyde met haar en haaren Soon, in getrouwe en oprechte Vriendschap eeuwiglijk wilde blijven. En kort daar op in een laater Audientie geeft *Ambrun* aan 't Spaansche Hof over een Manifest, heel contrarie tegens sijn eerste beloften, 't welk oock so euvel wierde opgenomen, dat de Koninginne den gemelden *Ambrun* Guarde most toesenden, om hem te bevrijen voor de plonderinge van de Gemeynte. Hy doet door *Mr. Courtin*, in sijn passeeren door de *Spaansche Nederlanden*, tot *Breda*, alwaar van Vrede stond getracteert te werden, bekent maken, dat hy geene intentie hadde, om de Nederlanden te attaqueeren; En dat 3. a 4. dagen te vooren, eer hy deselve onvoorhoets attaqueerde.

Spanjen te abuseeren met een geveynsde Vreede.

Daar en boven socht *Koning Louis* de *Staaten*, door den Heer Ambassadeur van *Beuningen* te bewegen, dat sy souden, so veel doenlijk, soeken voor te komen, dat de *Engelsche* de Spaansche Saake haar niet mochten aantrekken, hoewel haar *Ho: Mog:* sulx, om haar *Interest*, meer gehouden waren te stijven, als tegens te gaan.

Dit alles geschiede in een tijd, wanneer men van Vreede handelde; waar op seer wel past het gene *Cicero* seyt: *Daar en is niet schandelijker, als in het midden van de bedriegerijen noch te willen schijnen een eerlijk en reedelijk Man te zijn.* Hy valt daer op, met een machtigh Heyr-leger, van over de 40000. man, sonder voorgaande aansegginge van Oorlog, in de *Spaansche Nederlanden*, alwaar hy door dien schielijken inval, heymelijke correspondentie met eenige ontrouwe, slauwhertigheyt en corruptie van andere, sonder eenige belliceuse

Valt onverwacht in de Spaansche Nederlanden, met subijte progressen.

actie, in korten tijd, sich Meester maakte van verscheyde considerable, doch onvoorsiene plaatsen in *Vlaanderen* (behalven *Dendermonde*, waar voor hy sijne beleegeringe heeft opgebrooken, apparent om dat hy geene getrouwe Creaturen daar in hadde, maar dappere resistentie soude vinden) also de gesamentlijke *Spaansche Nederlanden* met te weynig Krijgs-Volk tot resistentie waren voorsien; Te weten, met alleen 13. a 14. duysent man te voet, en qualijk 3500. Ruyters in alles die wegens de onsekerheyt van 's Konings desseynen en marche, en wat Provincie ofte plaats hy eerst soude willen aantasten, op verre na niet bestant waren, om alle gefortificeerde plaatsen te konnen besetten, en dan noch een *Corps d' Armée* in 't veld te brengen, om te konnen met eenige apparentie tegenstaan en repouseeren de diepe intochten van de Fransche legers, die in verscheyde lichamen verdeelt waren, en daarom in verscheyde quartieren te gelijk konden ageeren; Te meer, dewijl der Franschen oogmerk was, vooreerst geen swaare belegeringe te ondernemen, maar diep in 't land in te dringen, en sich daar Meester te maaken van passages over de *Schelde* en de *Lis*, om in weynig tijds te bemachtigen *Douay*, *la Bassée*, *Armentiers*, *Cortrijk* en *Oudenaarde*, en daar door met weynig moeyten, *Brussel* te occupeeren, en door wanhoop een *revolte* in 't land te brengen.

als sy buyten staat van Defensie waren,

op ongefondeerde pretexten,

Dit alles begon hy op pretext, dat hy tot een gedeelte van die landen gerechtigt was uyt hoofde van sijne Huysvrouw, zijnde het eenigste Kind van het eerste Bedde van den Spaanschen Koning *Philips de* IV. en *Isabella*, hoewel de selve voor het aangaan van haar Huwelijk, met seer krachtige en dierbaare Eeden gerenuntieert hadde op al het Recht, dat sy uyt krachte van successie, op eenige van de Landen van haar Vader, oyt soude konnen ofte mogen pretendeeren; zijnde dese renuntiatie by den Koning van Vrankrijk selve, door den *Eed op het Kruys* en het *H: Evangelium* bevestigt.

Onaangesien dit alles socht hy de Spaansche Koninginne te doen geloven, dat hy door een meyneedigen Oorlog tegens Spanjen geensins de *Tractaten van Munster en de Pireneës* verbrak, waarom hy ook ordre gaf aan sijnen Ambassadeur *d' Ambrun*, om tot *Madrid* te verblijven, so lang hy daar gedoogt soude werden.

die hy soekt te justificeeren door een Boek

dat gerefuteert wierde,

Tot justificatie van dese sijne gepretendeerde Rechtmaatigheyt, doet hy seker *Tractaat*, in de *Latijnsche* en *Fransche* taal divulgeeren aan alle Hoven, 't welk doch onwedersprekelijk is gerefuteert door den Keyserlijken Gesant, den Heer *Baron de l' Isola* in sijn Tractaat: *Bouclier d' Estat, & de Justice*; En door de Heer *Stokmans* in sijn

Boek

Boek *De Jure Devolutionis*, in dewelke voor al de wereld genoeg is beweert, dat het Recht van Devolutie geen plaats hadde ten aanſien van Souverainiteyten.

De *Spaanſche* deden ondertuſſchen haar uyterſte beſt, om de *Staaten* te intimideeren, en te engageeren in dit gemeyn *Intereſt*, en in een gemeynen Oorlog tegens *Vrankrijk*, preſenteerden hun by maniere van verpandinge en in bewaaringe te geven de Steeden van *Brugge*, *Oſtende* en *Damme*, en de Veſtingen van *Iſabelle* en *Donaas*, mits dat de Staaten den Spaanſchen daar voor ſouden leenen *tien tonnen gouts*, en *twaalf duyſent mannen* op ſekere conditien, die men ſoude komen te maken. De *Franſche* ſulx bemerkende, deden aan de *Staaten* ſecrete aanbiedinge, om de *Spaanſche Nederlanden* t'ſamen als een buyt te deelen, volgens de Partage tuſſchen haar gemaakt in 't jaar 1635. en haar daar en boven noch te laten toekomen *Gent* en *Brugge*. Maar de *Staaten* ſiende, dat ſy dan *Vrankrijk* tot Nabuyr ſouden krijgen, en beſt was, dat men *Spanjen* tot een *antemural* of ſcheydinge hadde, ſloegen ſulx af. Waar op de *Franſche* aan de *Engelſche* preſenteerden de conqueſten van de Spaanſche *Indiën*, en om egalijk te deylen de abſoluyte Commercie van de twee Zeën, doch te vergeefs, ſo dat ſy eyndelijk door de *Vereenigde Staaten* de *Spaanſche* ſochten te brengen tot eenige redelijke ſatisfactie, daar toe het eyndelijk ook is gekomen door een Vreede-Handelinge tot *Aken* in *dato* den 2. *Mey* 1668. En hoewel die al geteykent was, ſo hielden de *Franſche* echter noch niet op, met het platte Land in de *Spaanſche Nederlanden* te ſchatten, want in 't midden van *Mey* ſette de *Mareſchal de Crequi* met 12. *duyſent mannen*, en eenige Veld-ſtukjens geheel *Vlaanderen* tot ontrent een uyr van *Brugge*, op ſwaare brandſchattinge, 't welk ſy tot na de Publicatie van de Vreede ſeer onrechtmatig continueerden.

De Spaanſche ſoeken de Staaten aan door ſekere preſentatien.

De Franſche doen ſulx inſgeliks.

Franſche Preſentatien aan Engeland.

Ondertuſſchen kregen de *Nederlanders* tegens de *Engelſche* gewenſter ſucceſſen, als in 't begin, met een ſeer heerlijke *Victorie op Zee*, en een gelukkig Aſſault op de *Revier van Londen* en *Rocheſter*; waar door de *Engelſche*, behalven de afgrijſelijke *ſterfte en Brand tot Londen*, (waar door twee derde parten van de Stad of omtrent 20. duyſent huyſen waren vernielt, die van omtrent 50. duyſent Familien waren bewoont, behalven 85. Kerken, en 30. Gilde-huyſen, gelijk de Engelſche ſelfs ſchreeven, die deſe ſchaade begrooten op 100. Millioenen ponden ſterlings) genoegſaam gebracht wierden tot een Vreede, dewelke geſlooten wierd tot volkomene reputatie van de *Vereenigde*

Nederland victorieert tegens Engeland,

maakt Vreede

tegens de intentie van Vrankrijk,

eenigde Staaten, en vernoeginge van alle Chriſten Potentaten, uytgenomen alleen den *Koning van Vrankrijk*, dewelke ſijn profijt vindende in het woeden van deſen Oorlog, die hy liſtelijk gerokkent hadde tuſſchen twee Natien, die malkanderen getrou zijnde, de Heersſucht van hem, na haar believen, konden intoomen, wenden alle devoir aan, om die noch langer te doen voortgaan. Waarom de *Koning van Groot Brittanien* ſeer wel ſeyde, als de *Sweetſche Mediateurs* twijffelden, of ook de *Koning van Vrankrijk* wel ſoude willen tracteeren in een plaats van de *Spaanſche Nederlanden: Het was geen twijffel, of Vrankrijk ſonde daar komen, ja al was het in de Helle ſelfs, om de Vreede te verhinderen.* Gelijk *Louis* ook door ſijne Ambaſſadeurs tot *Breda*, het ſluyten van de Vreede, op alle manieren, ſocht te beletten, en na

dat aan Engeland nieuwe Preſentatie doet,

men ſeyde, preſenteerde hy aan den *Koning van Engeland*, dat hy hem de onkoſten, tot onderhoudinge van den Oorlog tegens de *Staaten* nodig zijnde, dry jaaren lang wilde ſubminiſtreeren, en hem daar en boven noch laten toekomen *Oſtende* en *Nieupoort*, indien hy met

Maar Engeland merkt Vrankrijks Deſſeynen,

den Oorlog wilde continueeren. Maar *Koning Carel* bemerkte, dat de groote deſſeynen van *Vrankrijk* ſtrijdig waren tegens het algemeene *Intereſt van Europa*, te meer, dewijl hy daar van verſekert was door ſeeker geintercipieert Advijs, dat gedateert in Juny 1666. hier achter geproduceert is onder *Num°:* 1. waar in *Mr. de Lionne* ſijnen Koning bekent maakte, dat hy in 't voortſetten van ſijne geconcipieerde conqueſten op de Spaanſche Nederlanden, geenſins ſoude konnen belet werden, ten zy door een vaſte Confederatie van *Engeland*, *Sweden* en 't *Huys van Ooſtenrijk* tegens hem. Om deſe oorſaak delibereerde *Koning Carel*, of hy den *Koning van Portugal* ſoude met

en ſoekt Spanjen te ſecondeeren.

macht forceeren, tot een accommodement met *Spanjen*, dat daar door de handen ruym mochte krygen; Of dat hy de *Spaanſche Nederlanden* tegens *Vrankrijk* ſoude aſſiſteren. Op dit laatſte poinct nam hy reſolutie, om eenige duyſent mannen, onder den *Grave van Caſtelhaven*, van *Doevres* na *Vlaanderen* over te ſcheepen, 't welk ook effect ſoude genomen hebben, ten zy, de *Brabantſche* en *Vlaamſche Geeſtelijke* de hulp van de *Ketters* (ſo noemden ſy de *Engelſche* en *Hollanders*) verſmaat hadden. Even wel ſo was hy de eerſte, die door ſijnen Ambaſſadeur den Ridder *Willem Tempel* in *Ja-*

doet een voorſlag aan de Staten van een Alliantie Defenſief,

nuario 1668. bedektelijk een voorſlag dede aan de *Vereenigde Staaten*, om tegens *Vrankrijk* te maken een *Defenſive Ligue*, waar toe ſich de *Sweden* door den Heer Ambaſſadeur *Dona* mede preſenteerden; daar by voegende, dat Vrankrijk hun groote preſentatien van

ſubſi

subsidien en anders hadde gedaan, om haar in alles te doen stil sitten, en dat het geld tot *Hamburg* daar toe al gereet was.

De *Staaten Generaal*, (om dat sy gedachten het oude seggen, dat het goet was een machtigen *Potentaat*, en voornamentlijk *Vrankrijk* tot een Vriend, maar niet tot een Nabuyr te hebben; Dat geenen Staat wierde geëstimeert machtig of swak te zijn, als in 't regarde van de Macht of swakheyt sijner Nabuyren; Dat Vriendschap en Vreede niet anders was gefundeert, als op estime en vreese, die d'een van d'ander hadde; Dat de Macht hedensdaags meer is als de Reeden, dewelke in sich selfs niets waardig en is, so sy niet spreekt door den mond van 't Canon, welkers stemme mede brengt Vrees en Respect; En dat voorsichtige Princen altijd, so veel doenlijk is, onderhouden het *Contrapoinct*) behertigden op den voorslag van den Ridder *Tempel* dit haar important *Interest* so seer, dat sy met hem, in 5. dagen tijds, op 't papier brachten en teekenden dry Tractaten, sonder weten en consent van de Provincien, veel min, dat de Provincien sulx konden gecommuniceert hebben aan de Steeden, gelijk anders altijd moet geobserveert werden in 't maken van Alliantie met Uytheemsche. Dit geschiede op dese extraordinaire manier en so haastig, op dat door den gewoonlijken uytstel, en het afwachten van de Stemmen der Provincien en Steeden haar oogmerk niet mochte verlooren gaan, om de rest van de *Spaansche Nederlanden* te redden, die anders licht by noch eenen Veld-tocht den *Franschen Koning* waren onderdaanig geworden. Onder dese Tractaaten was een, dat tot *Londen* op den 25. April S.V. 1668. beslooten wierd tusschen *Engeland*, *Sweeden* en de *Vereenigde Provincien*, tegens de intentie van den *Cancelier* en *Segelbewaarder van Engeland*, het welke van den *Koning van Engeland* genoemt wierde het *Goddelijke Dryvoudige Snoer*, en in 't gemeen met een grooten, doch verijdelden naam, de *Triple Alliantie*, ofte *Ligue*, waar by sy elkanderen verbonden, om de Vreede tusschen *Vrankrijk* en *Spanjen* uyt te werken, en door deselve Vreede de rust en tranquiliteyt van het Christenrijk te verseekeren: Beloovende aan den anderen tot meerder vastigheyt van deselve Ligue, *dat tusschen hun Dryen soude zijn en blijven een oprechte en bestendige Vreede en Vriendschap, om elkanders nut en voordeel hartgrondig, en ter goeder trouwen voort te setten, en alles wat daar tegens mocht strijden, ten besten af te weeren. En indien het quam te gebeuren, dat dit haar vriendelijk en heylsaam voornemen qualijk en verkeert wierde opgenomen, en by geval een ontijdige vraake ofte Oorlog van een der strijdende partijen, of ymand van haare zijde wierde*

Considerationen der Staten,

die met den Engelschen Ambassadeur Tempel dry Tractaten op stellen,

en de Triple Alliantie sluyten,

aangedaan, dat sy elkanderen getrouwelijk souden bystaan; Gelijk hier achter te sien is, onder N°. 2.

Dewelke een Breidel, van Vrankrijks Ambitie is

Dit verbond heeft *Vrankrijk* aangesien als een Breydel van sijn onverssaadelijke begeerte, en sich selven daar door getraverseert gevonden van sijne groote concepten. Doch de onpartijdige Christenheyt oordeelde het te zijn een Fundament tot bewaaringe der Vreede over *Europa*, waar door *Louis* genootsaakt is geweest, niet alleen alle gedachten, tot verdere conquesten voor die tijd te staaken, maar ook op redelijke conditien, met de Kroon van *Spanjen* te accordeeren.

Nederland en Engeland sochten andere Princen mede te trekken in de Triple Alliantie,

Als op den 28. Aug. 1668. tot Londen de Acte van Ratificatie over dese Ligue tusschen *Engeland*, ende het *Vereenigde Nederland* wierde uytgewisselt, versocht den *Ambassadeur Boreel*, uyt den naam van de *Staaten Generaal*, dat sijne *Majesteyt van Engeland* beliefde sulken heerlijken en goeden werk noch wyder met sijn Koninklijken yver daar toe te stieren, dat noch meer Potentaten en Vorsten van *Europa* in deselve *Alliantie* mochten komen, tot verseekeringe van het geheele Christenrijk. Gelijk hy tot dien eynde ook een Extraordinaris Gesant sond aan de Gereformeerde *Vorsten van Duytsland*, haar voor oogen stellende het groote gevaar, dat de heele *Christen-Wereld* dreygde, om haar daar door te lichter te persuadeeren, dat sy haar mede in de *Triple Alliantie* souden begeven. Hy sond insgelijx *Mr. Marsilly* als Gesant ten selven eynde naar de *Switsers*, dewelke door de *Fransche* geintercipieert, en gevangen na *Paris* gevoert wierde, alwaar hy publijk op een Schavot gerabraakt wierde, dat de *Engelsche* met weynig moeyten genoeg hadden konnen voorkomen, ten zy de *Groote Meesters*, zedert door der *Franschen* geld en beleeftheyt, uyt *Engels* in *Frans* waren ontaart, waar door sy ook beletten, dat de *Keyser* niet mede in deselve *Triple Alliantie* wierde ingelaten, daar hy hem selven nochtans toe presenteerde uyt krachte van het 5. *articul* van het derde Tractaat tusschen *Tempel* en de Staten op den $\frac{14}{24}$ *Januario* 1668. in den *Haag* op 't Papier gebracht. Want seyden sy, dat sijne Majesteyt sich daar door soude involveeren in alle desselfs questien, en verplicht wesen sijne Legers, by voorval, te voeren tot de uyterste paalen van *Duytsland*.

als de Duytsche Vorsten,

de Switsers,

den Keyser

Kort daar na wierden op 't selve fundament voorslagen gedaan aan verscheyde andere Princen, om haar insgelijx in de *Triple Alliantie* te trekken, als namentlijk aan den *Hartog van Lotharingen*, nevens eenige andere, die daar toe seer genegen waren, 't welk den Franschen seer onaangenaam voorquam, insonderheyt wegens *Lotharingen*, dat sy

en den Hertog van Lotharingen,

ſy van de tijd van *Hendrik de* IV. af van ſtuk tot ſtuk hebben ſocken op te ſlokken, om daar door een vaſten voet op den Rijx-bodem te hebben, als ook, om het *Hertogdom van Bourgondien* af te ſnijden van de *Spaanſche Nederlanden*, en het *Hertogdom van Luxenburg* als belegert te houden, en om te verbreeken de Linie van Communicatie, die *Milanen* aan *Vlaanderen* pleeg te hegten. So had haar den *Cardinal Richelieu* geleert, dat ſy op die voet ſouden konnen komen tot de *Monarchie*, waarom ſy naderhand, als ſy ſagen, dat ſy *Lotharingen* niet als een Gifte van den Hertog konden obtineeren, gelijk ſy haar ſelfs wijs maakten, hem tot vier maalen toe hebben gedwongen, om ſijne Tractaaten met haar te veranderen, en daar by elkereys aan haar nieuwe voordeelen te geven; ſy conſtringeerden hem mede, om ſijne oude Militie aan haar over te geven, en om weder nieuw volk in de plaats te werven, bindende hem diervoegen ſijne handen, dat hy voor eygen geleden leet geen vraak konde nemen, om alſo meer een *Vaſal* van haar te blijven, als een *Souverain*. Om nu te beletten, dat *Lotharingen* ſich niet mede in de *Triple Alliantie* ſoude begeven, en ſich dekken tegens haare dreygingen, reſolveerden ſy die vereeniginge voor te komen op eenige onrechtmatige en beuſelachtige pretexten, als dat den Hertog ſijn Hertogdom aan haar hadde verkoft, daar toe ſy hem al mede hadden gedwongen, hoewel hy niet gequalificeert was, tot nadeel van ſijne wettige Erfgenamen ſijn Land te verkoopen; en als ſy ſagen, datter ſich eenige difficulteyt op dede in 't ſelve onwettige contract wegens de leverantie, gaven ſy in *Auguſto* 1670. laſt aan den *Marſchalk de Crequi*, om den Hertog in perſoon te vangen, en 't zy levendig of dood voor den Koning te brengen, gelijk daar weynig aan haaperde, of 't ware haar na wenſch gelukt. Doch ſy dwongen hem voort door geweld, het kleyne reſtantien, dat hy noch over hield, mede te quiteeren, door welk violent middel ſy de Koop wederroepende, het Hertogdom behielden, ſonder den bedongen prijs te betaalen; 'T welk alles geſchiede na de *Vreede van de Pireneën*, en direct tegens deſſelfs conditien. Op duſdaanigen ſchandigen wijſe en valſche pretexten joegen ſy een Souverain Prins uyt ſijn Gebiet, en handelden met hem en ſijn Land na haar welgevallen, 't welk van niemand anders konde verwacht werden, als van die een onverſadelijke begeerte hadde tot de *Univerſele Monarchie*. Naderhand lieten de *Franſe* haar, door veele ſollicitatien van den Hertog en andere Princen induceeren, om met hem een accommodement te maken, doch op ſulke conditien, waar door den Hertog meer een ſlaaf als Regent ſoude zijn: namentlijk

dat de Franſche op een ongehoorde wijſe beletten,

en hem ſijn Hertogdom ontweldigen

lijk, dat van 8000. mannen, die sy in *Lotharingen* wilden onderhouden, 1500. van den Hertog gesoldoyeert souden werden, en de rest van den Koning; dat men een *Citadelle* tot *Nancy* soude bouwen, al mede op kosten van den Hertog, en dat, so lang die niet was voltooyt, hy niet van sijne Domainen trekken soude, maar dat hy in *Vrankrijk* soude gaan woonen in een Stad naar sijnen sin; als *Blois, Tours, &c:* en aldaar 't sijne verteeren, en alle sijne Troupen overgeven aan den Koning.

Staaten worden van de Fransche gedreygt,

De Staaten ondertusschen, hoewel die in het bevorderen van de *Triple Alliantie*, niet min geoorloofde en wettige, als wel voorsichtige wegen en middelen gebruykten, nademaal sy alle haare raadslagen dirigeerden tot haaren welstand en securiteyt aller nabuyrige Potentaten, op dat de luxurieerende, en een algemeyn bederf dreygende aanslagen des Franschen Konings niet mochten succedeeren, veel min, dat sy hem een voet Lands ontweldigt, of de minste molestie in sijn Rijk veroorsaakt hebben; So heeft dat echter het opgeblasen gemoet van de Fransche, so ontsteeken, dat sy op de Staaten, die sy uytmaakten voor *Canaille*, dreygden revenge te willen halen, en haar heel te onderdrukken, al soude het haar half Koninkrijk kosten.

Dit voorverhaalde is de waare oorsaak van desen begonnen Oorlog, en al de wereld weet wel, dat al 't gene Koning *Louis* buyten de voorsz. Ligue pretexeert, maar een deguisement is van de rechte oorsaak van sijn colere, die hy door sijne Ministers aan alle Hoven klaarlijk heeft ontdekt. Desen Oorlog, stelde hy al vast van de tijd af, dat de *Triple Alliantie* is geslooten; zedert wanneer hy ook, na de *Les van Machiavel*, geduyrig besig is geweest, met overleg, hoe hy best den Vereenigden Staat, als zijnde een Rotsteen, op dewelke sijne groote Dessleynen en Voornemens altijd schripbreuk stonden te lijden, in alle manieren soude nadeelig zijn, haare welvaart besnoeyen en eyndelijk geheel onderdrukken en overweldigen, om dan onbelet sijnen gang te gaan, en sijne besluyten uyt te voeren. Hier toe is hy te meer aangemoedigt door de hoope van sijne goede successen, die hy sekerlijk te gemoet sag uyt de verraderie der gener, die hy in Nederland, door sijne goude *Louisen*, soude vergiftigen en corrumpeeren; Uyt den aart van 't Volk, dat in de Koopmanschap, Zeevaart, en Handwerken meer was ervaren, als in den Land-Oorlog, waar van het door langen Vreede geheel ontwent was; Uyt de *Factie*, die in het selve Land predomineerde, en het absoluyt Bewint en bestier, niet alleen van Polityke en Kerkelijke, maar ook selfs van Militaire saaken aan sich trok, sonder na het Advijs van oude en ervaarene Militairen te willen luysteren, daar sy nochtans

die tegens haar den Oorlog vast stellen,

met vertrouwen van groote successen.

de

de Militie selfs in geenen deele verstonden, en meest alle militaire plaatsen vergaven aan sodaanige, die sy van wegens onderlinge Cousinage, Faveur, eygen Interest, ofte anderssins, voor andere prefereerden, sonder aansien, of sulke persoonen daar toe bequaam of niet bequaam waren, waar door de oude Militaire Discipline ten gronde toe is vervallen.

Door dese, en diergelijke reden meer, daar van wy by vervolg nader sullen tracteeren, heest *Louis* sich volkomen versekert, dat hy die Florisante Provincien, dewelke in Situatie, Macht, Rijkdom en alderhande Overvloet geen eenig Koninkrijk behoefden te wijken, en door deselve, lichtelijk alles soude verkrygen, wat sijne Begeerlijkheyt en Heers-sucht soude konnen ontvonken.

Den Oorlog van den *Bisschop van Munster* bracht te wegen, datter tusschen sijne *Keur-Vorstelijke Doorluchtigheyt van Brandenburg*, en den Heer van *Beverning*, als Gevolmachtigde van den *Vereenigden Staat*, een *Defensive Alliantie* wierde geslooten, en causeerde veel murmuratie onder Groot en Kleyn, binnen en buytens Lands; Dat men van een muys gebeten wierd, dat sulx nergens van daan quam, als dat de Militie requireerde een Generaals Persoon en Illuster Hooft; Dat de voorige Oorlogen onder de *Princen van Orange* so gelukkig en aansienlijk waren gedreeven, maar dat men nu, by faute van dien, wierde besprongen, door sodanig een, die men in voorige tijden, als niet geacht, met een gesicht konde dwingen, en onder de voet houden, gelijk *Aitzema* verhaalt. Alle de Provincien, uytgeseyt *Holland*, waren geresolveert, om den Heer *Prince van Orange ad vitam* te verkiesen tot *Generaal* over de Militie. De Heeren van *Gelderland* dreeven het geduyrig: Veele ook in *Holland*, men seyde wel van Veertien leden. *Zeeland* Dissimuleerde niet te seggen, dat een *Generaal* en *Stad-houder* van noden was, om voorts te balanceeren de al te groote Macht van *Holland*, die de meeste Authoriteyt, selfs in de Generaliteyt gebruykte, tot nadeel van de andere; En versocht insgelijx, dat *Sijn Hoogheyt* in den *Raad van Staaten* mochte compareeren, en aldaar Sessie nemen, om van jongs op, de gronden van de Regeeringe te leeren verstaan, en daar van geimbueert te werden, alles op den voet, gelijk voor desen aan *Sijn Hoogheyt Frederik Hendrik*, in den beginne van den jaare 1600. en aan *Sijn Hoogheyt Prins Willem de II.* beyde *H. L. M. A°.* 1638. mede by het aanbreeken van haare jaaren van discretie, in den Raad van Staaten acces en toegang is vergunt. De Heer *Keur-Vorst van Brandenburg* schreef in faveur van *Sijn Hoogheyt* een brief, in seer beleefde en submisse

Murmureeringe in Nederland wegens den Bisschop van Munster.

Dissentie tusschen de Provincien wegens 't verkiesen van *Sijn Hoogheyt* tot Capiteyn Generael

Keur Brandenburg schrijft daar

over een Brief aan de Staaten, de welke qualijk wierde opgenomen.

termen, die by de Heeren van *Holland* seer qualijk opgenomen wierd, selfs niet begeerende, dat daar van soude werden gegeven copie aan de Provincien, die dat verfochten; En obligeerden den Heer Presidents, den selven brief weder in de sak te steeken, sonder daar over te delibereeren, min te resolveeren, seggende: *Dat haar absoluyt verboden is, aantenemen eenige recommendatie van eenig vreemt Prins, tot avancement van ymand, wien het ook mochte zijn. Ja dat sodanige gerecommendeerde wierd verklaart inhabil, om eenig ampt te bekleeden.* Seggende vorder, *dat het niet konde werden geexcuseert van seditie, en dat de Ministers van Brandenburg, die dese saake poussseerden, als seditieuse, door sulx souden verliesen de exemtie en effect van haar Character. En by aldien sijne Keur-Vorstelijke Doorluchtigheyt persisteerde by sodaanige recommendatie, dat men geen beloofde subsidien soude betaalen.* Waar op deselve Hollandse Heeren persisteerden by haare maxime, dat de hooge Charges niet behoorden perpetueel te zijn, maar met elke Expeditie ofte Campagne te eyndigen, en sloegen voor den *Hertog van Turenne*, onder voorgeven, dat de Koning van Vrankrijk ongern soude sien, dat het Opperste Gesag aan den *Prince van Orange* quam, den welken hy met de demolitie van *Orange* hadde t'onvreeden gestelt, en die om de proximiteyt met den *Koning van Engeland*, en hoope van succesie tot desselfs Kroon, meer *Engelsch* als *Fransch* soude wesen; en dat men den *Koning van Vrankrijk* sonderling soude verplichten door het aannemen van *Turenne*. Maar om dat *Zeeland* en andere Provincien op het Avancement van *Sijn Hoogheyt* geweldig drongen, en op hoope van eenige satisfactie te geven aan de *Prins-Gesinde*, sprak *Holland* van genegentheyt tot aanneeminge van het accoord in 't jaar 1660. gemaakt met de *Princesse Royale*, Moeder van *Sijn Hoogheyt:* Namentlijk, dat *Holland* den Prins soude aannemen als *Kind van Staat*, ende hem geven een goet onderhout, en goede Raats-lieden, gelijk hy op den 13. *April* 1666. ook effectivelijk tot *Kind van Staat* is aangenomen, onder de Opsicht en Curatelle van de Heeren van *Noortwijk*, *Foreest*, *Adrian van Blienborg*, Heere van *Naaltwijk* en Out-Burgermeester der Stad *Dordrecht*, *Gillis Valckenier* Regeerende Burger-Meester der Stad *Amsterdam*, en de *Raad-Pensionaris de Wit*. De Heer *van Gent* wierd geëligeert tot sijn Gouverneur.

Sijn Hoogheyt word aangenomen als Kind van Staat,

en kriigt Curateurs.

Zedert het jaar 1650. was den Staat geweest sonder *Stad-houder* en *Capiteyn Generaal*, en zedert de dood van den *Graaf van Brederode*, ook sonder *Veld-Marschalk*, en in 't regarde van den Heere

Zedert wanneer den Staat was sonder

Prince

Prince van Orange droeg *Holland* groote sorg, dat de Republijk mocht blyven sonder *Stadhouder*. Alle dese, en diergelijke veranderingen konde maken een Man, die de tijd waarnam, gelijk *Aitzema* op seekere plaatse seyt, meynende daar mede den Raad-Pensionaris *Mr. Jan de Wit*. Stadhouder en Veld-Marschalk

Door de Vreede en Alliantie met *Engeland* en den *Bisschop van Munster* kreegen de *Staaten* weder haare handen ruym, en capteerden daar door de occasie, om het Bestier van haaren Staat te reformeeren, en te brengen op eenen vasten en onveranderlijken voet. Want als die gene, die het Roer van het *Schip van Hollands Regeeringe* in handen hadden, sagen, dat *Sijn Hoogheyt* in genaade by God, en liefde by het Volk opwies; Dat hy de achtien jaaren van sijn ouderdom haast soude bereyken, welken termin van de respective Provincien vast gestelt was, om het Intrest van *Sijn Hoogheyt*, voor het verloop van dien, niet te sullen aanroeren; En om dat sy wisten, dat de Provincie van *Zeeland* seer inclineerde tot avancement van den *Prins*; Dat *Vriesland en Groeningen* sulx niet min sochten; En dat het aan *Gelderland*, *Vytrecht* en *Overyssel* niet soude haaperen; om dat sy in hem bevonden preuven van capaciteyt, moderatie en discretie; So vreesden de Hollandsche Bewinthebbers, dat *Sijn Hoogheyt* door sijn avancement, al te onsaggelijk en te groot soude werden; Dat hy Alliantie met *Engeland* mochte aangaan; tot prejudicie van de voorsz. Regeeringe; Of dat hy uyt weervraak den genen de voet soude dwars setten, dewelke hem, van sijner jeugd af, altijd hadden onderdrukt, en gesocht te ruineeren, hoewel haar eygen particulieren haat, tegens het *Huys van Orange* opgenomen, hier van meest oorsaak was. Considerationen over het avancement van *Sijn Hoogheyt*

Om dese, en diergelijke reden, poogden die van *Holland*, de *Staaten* van de andere Provincien daarin behendiglijk voortekomen, of ten minsten te diverteeren hun oogmerk, van aan den *Prins* op sijn achtien jaaren op te dragen alle de Eminente Charges van sijne loffelijke Voor-Vaders. Tot welken eynde sy ter Vergaderinge van de *Staaten Generaal* voorsloegen, dat men in dese conjuncturen van tijden (als wanneer de *Koning van Vrankrijk* noch in de *Spaanse Nederlanden*, door sijne avantagieuse invasien, aan haaren Staat seer groot mistrouwen gaf) niet alleen alle Frontieren, aan de Brabantse kant, met sterker Garnisoenen moste voorsien, en daar ontrent een vliegend Leger in 't Veld brengen, maar ook, ('t welk wel het principaalste was) dat men terstond moste kiesen een bequaam en geëxperimenteert Holland soekt sulks te beletten,

Hooft-

Hooft over de Militie, aan welkers goede conduite en vigilantie de goede succesſen veel ſouden hangen, daer toe voorſtellende den Heer *Wurts*, zijnde een Sweed van geboorte, die, in dienſt van de *Kroonen van Sweeden* en *Denemarken*, ſonderlinge preuven van ſijne dapperheyt hadde gegeven. De andere Provincien, ſiende, dat deſen voorſlag, in deſelve tijd, wel eenige conſideratie hadde, doch dat die was nadeelig aan *Sijn Hoogheyt* en het *Huys van Orange* en *Naſſau*, ſloegen voor *Prins Maurits*, *Vorſt van Naſſau*, den welken *Holland*, om veele byſondere reſpecten, niet dorſt declineeren, maar hadde hem alrede gedeſtineert tot een Extraordinaire Ambaſſade aan den *Keyſer* en het *Rijk*, als wanneer den Heer *Wurts*, den welken eenige abſoluyt voor *Seconde* van *Vorſt Maurits* begeerden, doch evenwel het volkomen bewint, onder haar directie, ſoude hebben.

Separeert het Stadhouderſchap van 't Generaalſchap

Daar en boven, ſo ſochten deſelve *Hollandſche Heeren*, tot voorkominge van de opdracht der geſamentlijke Eminentien en Digniteyten op *Sijn Hoogheyt*, die ſijn Voor-Vaders hadden bekleet, het *Capiteyn*-en *Admiraalſchap Generaal* te ſepareeren van het *Stadhouderſchap*. Hier over wierd *Vytrecht* met *Holland*, als aan 't ſelve door particuliere weldaden te ſeer verplicht zijnde, haaſt eens; Maar *Zeeland* ſtelde ſich ter eerſter inſtantie daar dapper tegen, als ook *Vrieſland* en *Groeningerland*, om niet te zijn tot prejudicie van haar eygen *Stadhouder*, die daar door de occaſie ſoude benomen werden, van oyt *Generaal* te mogen werden. *Gelderland* en *Over-Yſſel* betoonden daar over mede haaren degouſt, 't welk *Holland* ſiende, practiſeert en arreſteert op den 5 Auguſti 1667. een *Eeuwig Edict*, een vreemde t'ſamenſweeringe, die men oppronkt met een heerlijken titul, als ſtrekkende *tot Voorſtand van de Vryheyt, mitsgaders tot Conſervatie van de Eenigheyt, en van Gemeene Ruſte van den Lande van Holland en Weſt-Vrieſland*, daar nochtans de *Vryheyt*, *Eenigheyt en Gemeene Ruſte* wel waaren gemaintineert onder de *Stadhouderlijke Regeeringe*, en buyten deſelve getroubleert en gekrenkt.

en maakt het Eeuwige Edict.

By dit *Edict* ſouden alle Heeren, doen ter tijd in Ordre van de *Ridderſchap* beſchreeven, ofte in *Vroetſchappen* gekoſen, en die noch namaals in de *Ridderſchap* beſchreeven, of tot *Vroetſchappen* verkoſen ſouden mogen werden, als ook de *Raad-Penſionaris* by ſolemneleen eede verklaaren, dat ſy ſelfs, of door andere, noyt eenige propoſitie ſouden doen tot verkieſinge van een *Stadhouder*, maar dat de ſelve Charge in alle manieren ſoude zijn en blyven gemortificeert, dat ſy met alle efficacie de ſaake ter *Generaliteyt* daar heenen ſouden hel-

Deſſelfs teneur.

pen

pen dirigeeren, ten eynde by de *Bond-Genooten* van de andere Provincien geſtatueert mochte werden, dat die gene, die oyt ſoude gebruykt werden tot *Capiteyn* of *Admiraal Generaal.*, niet ſoude mogen weſen of blijven *Stadhouder* van eenige Provincie ofte Provincien. Dat voorts uytdrukkelijk in de Inſtructie, ſo voor een *Capiteyn*, als voor een *Admiraal-Generaal*, ſoude werden ingelijſt, en de geëligeerde by eede verplicht, niet alleen daar jegens noyt directelijk of indirectelijk eenig verſoek te ſullen doen, maar ſo hem het *Stadhouderſchap* t'eeniger tijd, by eenige Provincie, mochte werden gedefereert, te ſullen refuſeeren. Alles volgens inhout onder *Num°.* 3.

Dit wierde alles ſo ſtip volbracht, dat veele verwondert waren, dat den Eed, tot mortificatie van het *Stadhouderſchap*, ſo promptelijk en ſonder tegenſpreeken voortging. Maar de reden was, dat de *Pluraliteyt* daar zijnde, de andere haar niet dorſten ſtellen tegens de plauſible namen van *Liberteyt* en *Privilegien.* Het *Nectar Autocraticum* hadde bevangen het geheele lichaam van de Regeeringe. Alle die afkeerig waren van den Eed, vreeſden uyt de *Vroetſchappen* geworpen te werden, en de blaame, van te willen contrarieeren de *Gulde Vryheyt* en de *Privilegien van't Vaderland*, om welkers krenkinge men de waapenen hadde aangenomen tegens *Spanjen.*

Het Eeuwig Edict word beſwooren van alle Regenten.

Tot *Edam* alleen was een out man, die ſeyde: *Ik ben out en doof, en kan den Eed niet wel hooren, en wil liever uytgaan*; gelijk hy ook dede. Daar na dorſt ſich niemand daar tegen ſtellen, of hy wierd gehouden voor een van die *Bons Amis*, dewelke toegedaan waren den *Petit Maiſtre*, en die daar van repte, wierd ſchuldig gehouden aan *'t Crimen* .... en raakten in ſtaat, om noyt te komen tot eenig Publijk Employ, dat alleen gereſerveert bleef voor die 't Eeuwig Edict met hert en ziel maintineerden. . .

behalven van een alleen.

Evenwel, om te toonen, als of men het Avancement van *Sijn Hoogheyt* mede betrachte, vergunt men hem *Seſſie* in den *Raad van Staate*, om aldaar geimbueert te werden met de vereyſte kenniſſe, van de ſaaken van de *Militie*, *Finantie* en *Politie*; Ende ingevalle eenig Leger van den Staat te Velde gebracht mochte werden, dat in ſulken cas, den Heer *Prince* mede in politijke Qualiteyt, het zy als daar toe uyt den gemelden Raad gecommitteert, ofte anderſins, de Campagne en Deliberatien van de *Gedeputeerden* en *Gevolmachtigden* van haare Ho:Mo: *te Velde* by te woonen, om alſo meer en meer bequaam te worden tot ſodaanige Employen en Charges in en over de *Militie*, te Water of te Lande, als waar toe den Staat hem namaals ſoude goetvinden te verkieſen.

Sijn Hoogheyt word Seſſie vergunt in den Raad van Staaten.

Vrankrijk soekt de Spaansche Nederlanden by Accord.

Alſo de *Konink van Vrankrijk*, door het maken van de *Triple Alliantie*, is genootſaakt geweeſt, om met *Spanjen* te ſluyten een Vreede, die ſijne begeerte geheel niet voldede, en daar door geen kans ſag, om door gewelt de *Spaanſche Nederlanden* te verkrygen, die hy oordeelde hem van noden te zijn tot ſijn oogmerk, ſo ſocht hy deſelve by verwiſſelinge te krygen tegens het gene, dat hy noch in *Navarre* en daar omtrent beſit; en om dit te beter te doen gelukken, beloofde hy aan de *Spanjaarts* een langduyrige Vreede, daar by voegende, dat ſy doch die Landen niet konden conſerveeren, als door groote onkoſten, en continueele Oorlogen die uyt te putten, en al de reſt van de *Monarchie* in pericul te ſtellen. Doch alſo daar niet opvolgde, en hy evenwel ſijne Heers-ſucht en Ambitie niet konde inbinden, nam hy voor de *Vereenigde Nederlanden* ſelfs directelijk aan te taſten en te beoorlogen, onder pretext, als of ſy oorſaak waren van de voornoemde Alliantie en Vreede; Dat ſy hem ſijne deſſeynen meermalen hadden gediverteert; en dat ſy door haare groote Commercie en Zeevaart ſijn Rijk en Onderdaanen ſeer nadeelig waren; hoewel het hem alleen maar te doen was, om door het conqueſteeren van deſelve, hem een weg te baanen tot de *Univerſele Monarchie*, gelijk te vooren verhaalt is, denkende, dat hy de *Spaanſche Nederlanden* daar na ongetwijffelt ſoude bekomen, als hy die rondom omcingelt, en van alle buytenlandſche aſſiſtenie afgeſneden ſoude hebben.

neemt reſolutie om de Vereenigde Nederlanden te beoorlogen,

daar toe het gebruikt dry middelen;

Om dit werk wel te beginnen, heeft hy gebruykt dry principale middelen: 1. Heeft hy getracht in alle bedenkelijke manieren de Negotie en Scheeps-vaart der Ingeſetenen van de *Vereenigde Provincien* niet alleen geheel te incommodeeren, maar ook t'eenemaal te ruïneeren. 2. Heeft hy geſocht den band van de *Triple Alliantie* los te maaken, de Vreede tot *Breda* en de Defenſive Alliantie in den Haag op den 23 *January* 1668. tuſſchen den Koning van Engeland, en de Staaten der Geunieerde Provincien opgerecht, te verijdelen. 3. Heeft hy alle Potentaten en Staaten van *Europa* ſoeken aan hem te verbinden, en ter contrarie, tegens 't ſelve *Nederland* ſoeken opteroeyen alle die gene 't ſelve ſouden konnen aſſiſteeren.

Vrankrijk bekommert de Negotie van de Vereenigde Provincien.

Het eerſte poinct aangaande, namentlijk de bekommeringe en ruïne van de voorſz. Negotie; So is notabel, dat de *Konink van Vrankrijk* de floriſante welvaart van de *Vereenigde Nederlanden* al voor lang met een ſo nijdigen oog hadde aangeſien, dat hy deſelve in haar goet recht by verſcheyde occaſien hadde ſoeken te prejudiceeren, want hoewel hy met de *Staaten* in den jaare 1657. by een nader Tractaat had-

de

de gerenoveert de Vryheden en Privilegien, die wederzijds onderdanen egalijk en reciproquelijk souden hebben en genieten in de Landen so van *Vrankrijk* als de *Nederlanden*, so hadde hy haar doch 't effect en profijt van dien soeken te priveeren door seker Edict *in dato* den 15. *Maart* 1659. waar by hy verbood aan alle vreemde Scheepen in de Havenen van sijn Rijk te mogen inladen, so lang als Fransche Scheepen daar te vinden waren, doch dat die Rigeur so preçijse niet in Practijk soude werden gebracht, maar dat de Koning daar in soude dispenseeren, en de Vreemde Schippers en Scheepen ook tot ladinge admitteeren, mits dat sy voor die Dispensatie en Licentie t'elkens souden moeten betaalen een goede somme van penningen als voor een Paspoort; Om dat nu de *Staaten* saagen, dat men in *Vrankrijk* door dese redemptie en betaalinge in der daad wilde introduceeren en in trein brengen het *Last-geld*, dat men daar voor hadde op alle Vreemde Scheepen te stellen, doch dat strydig was met voorgaande beloften, en den Teneur van voorige Tractaten en Alliantien tusschen haar en *Vrankrijk* aangegaan, so hebben sy daar in willende voorsien, by haar *Placaat op den* 20 *Augusti* 1659. scherpelijk verboden aan alle haare Onderdaanen, dat sy haare Scheepen in *Vrankrijk* ladende, de voorsz. belastingen niet en souden betaalen, ofte in eeniger manieren daer over composeeren, op pœne van *dry duysent guldens op yder schip* contrarie deses doende te verbeuren. Doch om alle verdere dispuyten te eviteeren, wierd op den 27. *April* 1662. tot *Paris* tusschen den *Koning van Vrankrijk*, en de *Staaten Generaal* geslooten een *Tractaat van Vriendschap, Confederatie, Navigatie, Commercie* en *Marine*, waar by in 't 20ste. *Articul* de egaliteyt van beyde de Natien is gestelt met dese woorden: *Ende mits dien sullen de onderdaanen van sijne Majesteyt en die van de Staaten Generaal vry ende liber met haare Koopmanschappen ende Scheepen mogen frequenteeren de Landschappen, Landen, Steeden, Havenen, Plaatsen en Revieren van des een en des anderen Staat, en deselve daar brengen, ende aan alle en een ygelijk, sonder onderscheyt verkoopen, ook koopen, traffiqueeren ende vervoeren alderhande soorten van Koopmanschappen ende waaren, daar van het inbrengen ofte vervoeren aan alle de Onderdanen van sijne Majesteyt, of de gemelde Heeren Staaten Generaal niet en sal zijn verbooden, sonder dat die reciproque Vryheyt door eenig Privilegie, Octroy, ofte eenige andere particuliere vergunninge sal konnen werden gelimiteert en gerestringeert; den Traan alleen uytgesondert &c. So lang de tijd van het voorsz. Privilegie alreede by de Koning gegeven, sal lopen, sullen we-*

derzijds onderdaanen t'elkens betaalen de gewoonlijke en andere Rechten, die by sijne Majesteyt en sijne Successeuren, of door de gemelde Heeren Staaten Generaal in de Landen onder haare gehoorsaamheyt in Europa zijn opgestelt, sonder dat de voorsz. Onderdaanen van des een of des anderens zijde sullen gehouden wesen te betaalen meerder ofte andere Rechten, Lasten, Tollen of eenigderhande andere Impositien op haare Persoonen, Goederen, Waaren, Scheepen ofte Scheeps-vrachten, directelijk of indirectelijk, onder wat naam, titul, ofte pretext het ook sou-de mogen wesen, als die, dewelke betaalt werden by des eens en des anderens eygen en natuyrlijke Onderdaanen.

Hoe solemneel, en met wat expresse en naakte woorden dit Tractaat was geslooten, so heeft nochtans de *Koning van Vrankrijk*, selfs in 't jaar 1666, als hy met de *Staaten* tegens *Engeland* noch in openbaaren Oorlog was, en ook naderhand door subtiliteyten en artificien het voorsz. Tractaat, ten reguarde van de gelijke belastingen van wederzijds Onderdaanen geëludeert door Gratificatien en Vergunningen van Vryheden aan sijne *Noordsche Compagnie*, en door so hooge belastingen en tollen op de Nederlandsche Waren, dat daar mede in *Vrankrijk* niet was te traffiqueeren.

belast de Hollandsche Lakenen.

Behalven dat, so wierd eenigen tijd de Nederlandsche Negotie en Navigatie op dat Rijk, boven andere Natien, van de *Fermiers* door onlydelijke belastingen seer onrechtvaardiglijk gequelt en te niet gedaan. *Als by exempel:* Een stuk *Hollands laaken* van 24. a 25. ellen, dat *A°.* 1632. betaalde 6. *guldens* voor het Recht van inkomen, en *A°.* 1654. wierde verhoogt op 26. *guldens*, daar na *A°.* 1660. andermaal wierde verhoogt tot op 56. *guldens*, dat verhoogden sy, in het maken van desen nieuwen TARRIF tot op 80. *guldens*. So verhoogden sy alle andere Vreemde waaren naar advenant. De *Fermiers* en andere begonden de Nederlandsche Scheepen en Volk, tegens de voorige Tractaten, geheel te incommodeeren en te berooven, gelijk sy deden tot *Rüe* in den jaare 1668. aan het schip *Catharina van Middelburg*, en de ingeladene goederen en volk, als ook daar na noch aan een schip van *Hoorn*. Ontrent den selven tijd wierden 12. Nederlandsche Scheepen tot *Rochelle*, door den Heer *Colbert de Terron* Intendant van dat Distrikt, verhindert eenige goederen te mogen inladen. Men difficulteerde mede ter selver tijd aan de Kamer van de *Oost-Indische Compagnie in Zeeland* te restitueeren haare gebergde goederen uyt het schip *Delfland*. De Koning hadde op alle vreemde scheepen, in sijne havens komende, een taxe van 50. stuyvers per Vat geset, 't welk hoe wel

De Fermiers incommodeeren de Nederlanders.

Vat-geld ingevoert.

wel een excessive beswaarnis is, so wierde deselve noch daar mede vergroot, dat de Pachters ofte haare Ontfangers al deselve scheepen lieten meeten van sulke Maats, diese wel 20. 30. a 40. Vat grooter maaten, als sy konden voeren. Dit most punctueel betaalt werden, of sy wierden met haare ladinge van de reys opgehouden, en noch gedwongen boeten en onkosten te betaalen. Hier mede was 't noch niet genoeg, maar so in de Fransche Havens leedige schepen aanquamen, op hoope van Vracht, mosten sy weder ledig vertrekken; ja het is gebeurt dat sy de Schippers, dewelke daar de waarde maar van een a. twee Vat goet gebracht hadden, en meer dan tweehondert en twintig Vat konden laden, 't geheele *Vat-geld* deden betalen, monteerende ter somme van 600. *en meer guldens*, daar sy maar 18. *guldens* voor vracht hadden genoten. Diergelijke ondraagelijke quellinge en onschuldige lasten, direct strydende tegens de Voorige Tractaten van Commercie wierden op alderhande manieren, en op veele plaatsen opentlijk aangeleyt en gedirigeert tot ruïne des Nederlandschen Handels, op en uyt dat Rijk na *Nederland*, op dat daar door soude afgesneden werden de Correspondentie en Alliantie, die van allen tijden, tusschen dese Kroon en Republijk was geweest, en, was 't mogelijk, deselve Republijk te doen resolveeren tot offensie tegens den Koning, of tot een openbaare rupture, om aan de Wereld te doen blijken, als of hy geen oorsaak gegeven hadde tot de eerste aggressie, of ten minsten, om buyten openbaaren Oorlog, de Ingesetene van dien door neringlóosheyt uyt te droogen, en te consumeeren, en door het diverteeren van haare Negotie, als zijnde de ziel van de *Nederlanden*, den selven Staat te brengen buyten postuyr en vermogen van swaare Oorlogen tegens hem te konnen uytvoeren.

De scheepen werden qualijk gemeeten,

en Vat-geld afgepeist, hoe wel sy ledig waren.

De *Staaten Generaal* door dese onrechtmatige actien en quade menees der *Franschen* siende, hoe deselve haare Ingesetene van alle welvaart sochten te berooven, stelden den Koning, door haaren Ambassadeur, voor oogen de onrechtmatigheyt sijner proceduyren, en sijne contraventie van de voorsz. Tractaten; maar kreegen geen ander bescheyt, als dat sy in haar Land mochten doen na haar welgevallen, gelijk hy in 't sijne; 'T welk de *Staaten* nootsaakte, om tot maintenue van haare onderdanen, by *Forme van Repressalien*, zijnde volkomentlijk gefondeert op 't *Recht der Volkeren*, op den 2. *January* 1671. by haare 2. respective Placcaten, beyde onder *Num°*. 4. te sien, striktelijk te verbieden het inbrengen, verkoopen, en consumeeren van alderhande Brandewijnen en Gedisteleerde Wateren, als ook van Fransche Manufacturen,

Franse Manufacturen en Gezaalten in Nederland verboden.

facturen, op dewelke op denſelven *Datum* mede van de Staaten van Holland geſtelt wierd Ordre en 't Reglement mede onder *Num°.* 4. hier achter geproduceert.

De Koning hier van per expreſſen tijdinge krijgende, dede aanſtonts (dat belachlijk is) by anticipatie, eer ſijne Onderdanen noch kenniſſe hadden van de voorſz. Placaten in *Nederland* gepubliceert, door ſijnen Raad van Staat vervaardigen een Placaat, waar by hy allen ſijnen Onderſaaten verbood eenige *Brande-wijnen* te embarqueeren in Hollandſche Scheepen, op ſtraffe van confiſcatie, en 1500. guldens boete, en ſtelde op yder Laſt *Haring* of *Bokking*, die in Hollandſche Scheepen, of voor reekeninge van Hollanders in ſijn Rijk mochten gebracht werden op den 1. *April* 24. guldens, op den 1. *July* 32. guldens, en op den 1. *October* 40. guldens; En op de *Specerÿen* der Hollanders 30. *pro Cento*, buyten de oude Tollen, 't welk alles breeder teſien is onder *Num°.* 5.

Deſe belaſtingen en andere onverdraagelijke extorſien deden de *Staaten Generaal* Reſolutie nemen, om by haar Placaat op den 2. *November* 1671. te verbieden alle *Franſche Koele-Wijnen*, *Azijnen*, *Kanefaſſen*, *Papieren* en *Kaſtanien*, naar inhout van *Num°.* 6.

Door welke voorſz. Placaten in *Vrankrijk* veroorſaakt wierd ſulken ſtilſtand van Negotie, dat de *Franſche* ſelfs de ſchaade, die ſy jaarlijx daar by ſouden komen te lijden, over 35. *Millioenen* taxeerden, om welke reeden de Koopluyden van *Bourdeaux*, *Nantes*, *Rouän &c.* by Requeſt aan den Koning ſeer klaaglijk demonſtreerden, dat dusdoende haaren Koophandel genoegſaam geruïneert was, maar kreegen geen anderen trooſt, als dat ſy nu wat patientie moſten hebben, om de byſondere conſtitutie der Affaires, die ſulx vereyſten, en dat haare ſchaade naderhand dubbelt vergoet ſoude werden.

Vrankrijk ſoekt de Triple Alliantie te breecken,

Noopende het tweede poinct; namentlijk de *Triple Alliantie*, zijnde een *defenſive Ligue* tuſſchen *Engeland*, *Sweeden* en de *Vereenigde Provincien*, ſo heeft *Koning Louis* eerſt met alle kracht, door ſijnen Ambaſſadeur *Colbert*, geſocht, dat hy in de ſelve mochte ingelaten werden, om daar door te beter occaſie te vinden, deſelve te breeken en te vernietigen; Maar de Commiſſariſſen van den *Koning van Engeland*, als den *Hertog van Buckingam* en *Mylord Arlington*, penetreerende der Franſchen deſſeynen, ſloegen ſulks bot af; Waar op *Koning Louis* reſolveerde, ſich te willen reguleeren na deſe *Les van Machiavel*: *Als men dry Vyanden heeft, dat men met eenen moet aangaan een offenſive Alliantie; Met den anderen*

volgt de Les van *Machiavel*,

een

een stilstand van Wapenen of de Neutraliteyt: En met den derden een Oorlog.

Hier op heeft hy zedert getracht, hem met *Engeland*, nauw te verbinden, om by de Neutraliteyt of Stilstand van de *Sweetsche Wapenen*, de *Vereenigde Nederlanden* vyandelijk aan te tasten; Addresseerde sich daarop eerst aan het *Hof van Engeland*, (aan welkers groote Zee-macht hem veel was gelegen, sonder dewelke hy ook te vergeefs soude oorlogen tegens de *Nederlanders*, die hem in Zee-Macht verre surpasseerden, en welkers assaulten sijne wijd-uytgestrekte Zee-Kusten by tijd van Oorlog, geduyrig souden onderworpen zijn, als ook, om dat hy wiste, als hy sonder *Engeland* de *Staaten* quam beoorlogen, dat het *Huys van Oostenrijk* hem haast offensief soude tegengaan) niet twijffelende, of hy soude door milde presentatien en liberale beloften van geld (zijnde de krachtigste en efficacieuste beweeg-reden, die alles vermag te solveeren) aan eenige der Voornaamste en Grootste ook den Koning selfs disponeeren na sijne phantasie en goetdunken, om niet alleen te verbreeken het Verbond noch so onlangs met de *Vereenigde Staaten* tot *Breda* gemaakt, en daar na in het sluyten van de *Triple Alliantie* vernieuwt, en met hooge en solemnele Eeden bevestigt; Als ook, om de *Nederlanders* te onthouden die subsidien, die haar van *Engeland* in cas van oorlog, toegeseyt was, en by een Defensive Alliantie in 's Gravenhage op den 13. *January* 1668, opgerecht (als te sien is onder *Num°.* 7.) Namentlijk *veertig Oorlogs-scheepen*, 6000. *man te voet en* 400. *te paard*, onder belofte van refusie der gevallene onkosten, dry jaaren na het eyndigen des Oorlogs; Maar ook, om met hem alle krachten aan te spannen, om de *Vereenigde Nederlanden*, was het mogelijk, gantschlijk te onderdrukken.

en soekt eerst Engeland daar van af te trekken

Tot dien eynde lieten de *Fransche* niets na, dat haare intentie en dessey eenigsins konde bevorderen; Sy sonden dan aan den Engelschen Koning sijne Suster *Madame d'Orleans* en ook andere, die in *Juny* 1670. aldaar arriveerden, om hem tot het annulleeren van de *Triple Alliantie*, en het aangaan van een *Offensive Ligue* met haar te persuadeeren. En hoewel men dese secrete onderhandelinge wilde dissimuleeren, so bleek die nochtans genoeg, als de *Koning van Vrankrijk*, met een Leger van 50. *duysent man*, in de somer-tijd, des jaars 1671. in de *Spaansche Nederlanden* sijne geconquesteerde plaatsen was gaan besichtigen, want toen voeren over Zee uyt *Engeland* na *Vrankrijk*, en van daar ook naar *Engeland* veele van de voornaamste *Engelsche* en *Fransche Heeren*; De eerste, om het

Send Madame d Orleans na Londen.

Fransche

Fransche Leger, en de laatste, om het *Engelsche Hof* en *Londen* te besichtigen, dewelke aan weder-zijden seer heerlijk en Koninklijk wierden onthaalt, gedefroyeert, en met kostelijkheeden veel meer beschonken, als sy volgens haare civiliteyt gewent waren. Wat aan 't goet succes deser concepten mochte manqueeren, sochten de Fransche door geduyrige raad-pleegingen met den geweesenen Engelschen Cancelier, die sich tot *Paris* ophielt, te disponeeren tot haare intentie.

M. Colbert komt in Engelandt

Ondertusschen wenden *Mr. Colbert* Franschen Minister in *Engeland*, alle mogelijke middelen aan (gelijk de Brusselsche Brieven eenpaarig affirmeerden) om weder oneenigheyt tusschen dat Rijk en den *Vereenigden Staat* te doen rijsen, waar toe in korten tijd over de 100. *duysent Pistoletten* in *Engeland* wierden besteet. Men regaleerde met heerlijke geschenken, en corrumpeerde, van tijd tot tijd, met groote beloften en gaven eenige van de *Grootste van Engeland*, die van de rechte CABALE waren, en die geoordeelt wierden de grootste van vermogen by den Koning en het *Opper-Huys*, en de gepassioneerste Vyanden van den *Geünieerden Staat*. De *Fransche*, om een *Offensive Alliantie* in *Engeland*, tegens de *Staaten* te faciliteeren, seyden, dat sy van de *Staaten*, so door Brieven als Ministers waren gesolliciteert, om haar beyder-zijds Machten te vereenigen, en *Engeland* daar mede te drukken, dat by de *Engelsche* so groote operatie dede, dat sy 't selve, als een Reeden van Oorlog namaals, deden influeeren in haare Declaratie van Oorlog. Voorts gaven sy voor, dat men de *Vereenigde Provincien* seer gemakkelijk en seekerlijk soude winnen, ter oorsaake, dat sy ten vollen verseekert waren, dat de Grootste Potentaaten van *Europa* maar souden aanschouwers zijn van de *Tragœdie*, die sy op den bodem van de *Nederlanden* souden ageeren; Dat *Spanjen* soude trachten na de weer-vraak sijner Rebellen; Dat de *Keyser* wegens de groote armeeringe der *Turken*, en de Rebellien in *Hungarien* niets soude durven ondernemen; Dat *Sweden* en *Denemarken* haar souden Neutraal houden door beloften van Geld en onderlinge jalousie en diffidentie; Dat *Brandenburg* soude verblijt zijn sijne Steeden in 't *Land van Kleef* weder te krijgen, en dat hy van assistentie aan de *Staaten* soude gediverteert werden door den Oorlog der *Turken* in *Polen*; Dat de *Bisschoppen van Ceulen* en *Munster* haar eygen bloet niet souden verschoonen, om de *Nederlanden* te vermeesteren; en dat de *Staaten* selfs niet alleen in swaare *Factien* verdeelt, maar ook te onmachtig waren, om sich rondom aan alle kanten tegens haare dreygende Machten te dekken. Dit wierd by de

De Grooten in Engeland worden gecorrumpeert,

en door gesochte reedengeperswadeert tot den Oorlog tegens de Staaten.

Engel-

Engelsche Groote Meesters so smaakelijk aangenomen, dat sy voort bedacht waren, hoe sy best uyt den *Secreten Raad* souden schoppen die gene, die niet van haare CABALE waren, 't welk haar ook so wel is gelukt, dat *Prins Robbert*, den *Hertog van Ormont*, den *Lord Zeegel-Bewaarder* en den *Secretaris Trevor*, behalven noch eenige andere voorname *Geheyme Raats-Heeren*, wierden geëxauthoriseert, en dat den *Hertog van Buckingam* (die mede de principaalste Autheur was geweest van het oprechten van de *Triple Alliantie*, maar nu door de *Fransche* van intentie was verandert) in de maand van *Augustus* 1670. als Ambassadeur na *Vrankryk* wierde gedepescheert, alwaar hy Koninklijk wierde onthaalt, en met alderhande bedenkelijke Courtoisiën, en Tractamenten onderhouden, wanneer hem onder het danzen door seekere Persoon, door ordre en in presentie van den Koning, den Degen afgelicht, en een ander met Diamanten beset, weder omgehangen wierd, 't welk so veel krachts hadde, dat hy, met eenige andere Heeren, sijnen Koning dede resolveeren, om den vasten *Gordiaanschen Knoop* van de *Triple Alliantie*, als een tweeden *Alexander*, niet te ontknoopen, maar met het swaart los te snyden, en een *Offensive Alliantie* op te richten, die men meent, dat op den 12. ~~*Maart*~~ *Februari* 1672. soude geratificeert zijn.

Buckingam gaat in Ambassade na Vrankrijk.

Engeland ontbint de Triple Alliantie.

Merkt hier eens de kracht van 't *Fransche Geld* by de *Engelsche Favoriten*, hoe sy tegens haar ontwijffelbaar *Interest* en eygen welvaart gaan breeken het *Tripel Verbond*, dat sy voor 4. jaaren so sorgvuldig tot rust van het Christenrijk hadden geslooten, even al eens, als of de *Motiven* tot het oprechten van dat voorsz. *Verbond* al voor by, en den Grooten *Franschen Hannibal* al van de Poorten geweeken was; daar sy nochtans geen meerder securiteyt verkreegen hadden, als te vooren, zedert die beruchte *Alliantie* was opgerecht, en zedert dat sy so meenigmaal den *Franschen* opentlijk hadden verweeten, dat sy haare Zee-macht sochten te verminderen; dat sy haaren Koop-handel en Scheeps-vaart ondermijnden; dat sy met haarer Onderdanen schaade sich verrijken; dat sy de Beroerten in haar Rijk hadden aangestookt; dat sy haar in een Oorlog hadden gebracht tegens de *Staaten*; dat sy haar hadden ontrukt de Victorie, die sy alree in haare Macht hadden; dat sy den *Bisschop van Munster* hadden gedwongen, met de *Staaten* sich te vereenigen, waar door sy al haar verschooten geld quijt wierden; dat sy alleen Oorsaak waren van die eewige smaat, die de geheele Natie op de *Revier van Chattam* hadde geleeden; dat sy *Denemarken* van haar hadden gediverteert, en *Sweden* belet haare Partye te amplecteeren.

Verwijt der Engelsche aan de Fransche.

ren. Behalven alle deſe reedenen hadden haar van dit Verbond met de *Franſche*, behooren afgeſchrikt te hebben de veelvoudige Hiſtorien, die klaar vertoonen, dat alle de Verbonden, die haare voorige Koningen met *Vrankrijk* hebben aangegaan, haar rampſalig en nadeelig zijn geweeſt; dat alle Bond-breuken ter ſijner tijd worden geſtraft, en dat byna alle Oorlogen op dusdanigen vreemden maniere begonnen, ſeer ongelukkig en anderen tot een voorbeelt worden geeyndigt.

Vrankrijk belooft aan Engeland te vergelden alle onkoſten en ſchaadens.

Het tweede middel, dat de *Engelſche* daar toe dede reſolveeren, was, dat *Vrankrijk* alleen, met promte penningen ſoude betaalen alle de onkoſten, nodig zijnde tot onderſtand en voortſettinge van den ſelven Oorlog, en vergoeden alle de ſchaadens, die haaren Onderdaanen by den ſelven Oorlog, van de *Nederlanders* ſouden werden aangedaan. Want *Engeland* was door de voorige Oorlogen en ongevallen byna gebracht tot onvermogen, van ſulke koſten te konnen dragen; En daar toe, als de Koning, dewelke geen Meeſter is van de *Finantien*, (welk poinct is het voornaamſte defect van ſijne Souverainiteyt) by de *Parlamenten* petitie ſoude doen van geldmiddelen om den ſelven Oorlog te vervolgen, ſoude, buyten alle twijffel, refuys geleden hebben, en belet geworden zijn, om ſijne intentie uyt te voeren. Tot ſoulagement van haare te doene onkoſten vertrooſten ſy haar met de hoope, dat de Rijk-gelaadene *Smirnaſche* en *Ooſt-Indiſche Vlooten* der *Nederlanders* in haare handen ſouden vallen, en accordeerden met de *Franſche*, dat *Engeland* tot Equipagie en preparatien ten Oorlog, van *Vrankrijk* aanſtonts ſoude ontfangen 6. Millioenen Florynen contant, en alle maanden 300. duyſent Kroonen, en dat den *Grave d'Eſtreé* als *Vice-Admiraal van Vrankrijk*, de *Engelſche* met 30. *Kloeke Oorlog-ſcheepen* ſoude aſſiſteeren, en voorts om alle confuſie en diſpuyt te eviteeren omtrent den Rang, by de conjunctie van beyde de Koninklijke Vlooten, dat den ſelven *Grave* ſoude voeren de *Avant-Garde*, den *Hertog van Jork* het *Corps de Battaille*, en de *Vice-Admiraal van Engeland* de *Arriere-Garde*.

Engelſche hoopen op Buyt,

en accordeeren met de Franſche,

doch onder ſekere conditie,

En dit alles op conditie ſo men met reeden ſuſtineert, en by verſcheyde voorvallen namaals heeft konnen afnemen, (alſo haare onderlinge Tractaaten ſo ſecreet bleeven, dat die niemand konde gewaar werden, wat moeyten daarom zijn gedaan) dat ſy beyde *Koningen* de *Vereenigde Provincien* op die manier ſouden deelen; dat de *Franſche Holland* wel voor haar by de repartitie ſouden hebben, doch het ſelve niet eerder conqueſteeren, als wanneer ſy de *Engelſche* ſouden hebben geſet in volle poſſeſſie van *Zeeland*.

Hier

Hier op hadden de Engelſche behooren te gedenken aan de Verdeelinge van het *Koninkrijk Napels* tuſſchen de *Franſche* en *Spaanſche*. Sy ſouden ſich bedrogen vinden, als ſy wilden gelooven, dat de *Franſche* deſe Vriendſchap langer ſouden houden als ſy voordeel daar by ſien. De wereld kan, ſonder de grootſte confuſie, van geen twee *Sonnen* geregeert werden, waar van *Louis* eene tot ſijn *Sinnebeeld* gebruykt, en boven het hooft van ſijn beelteniſſe op het Geld ſlaat, daar door hy hem ſelfs niet minder rekent, als veele andere Potentaten t'ſamen; met deſe woorden: *Nec Pluribus Impar*; welke *Sonne* hy in den jaare 1672. op ſijne groote progreſſen in de *Nederlandſche Provincien*, heeft verandert in een *Phœnix*, daar mede te kennen gevende, dat hy alle Potentaaten overtreft, en door ſijne uytſteekentheyt de *Univerſele Monarchie* meent te verkrygen. Die het *Imperium van de gantſche Aarde* pretendeert, ſal voorwaar het *Dominium van de Zee* aan niemand anders gunnen. En ik geloof ſekerlijk, dat de *Franſche* de *Engelſche* namaals heel ſouden deturbeeren uyt de poſſeſſie van haar verkreegen portie in de *Nederlanden*, (gelijk ſy deſelve voormaals uyt alle geconqueſteerde Plaatſen in *Vrankrijk* hebben verjaagt) waar toe den *Franſchen* de Macht ook niet ſouden ontbreeken.

Sinnebeeld van Vrankrijk,

De gaauſte en ſchranderſte Politijke Verſtanden hebben haar afgeſlooft door het onderſoeken van de byſondere Conſideratien en Motiven die de *Engelſche*, dewelke noch willen bewijſen haaren rechtvaardigen Titul tot de Franſche Kroon, mochten bewogen hebben tot het wiſſel-vallig Lot van deſen Oorlog, waarby ſy, recht tegens haar eygen *Intereſt*, den *Koning van Vrankrijk* ſoeken te onderſteunen, om de *Nederlanden* te veroveren, en met eenen Meeſter te worden van der ſelver Havens, Rivieren en Vlooten, om naderhand daar door te gemakkelijker het geheele Chriſtenrijk te overrompelen, en ſijn Rijk buyten alle paalen uyt te ſetten. Daar nochtans der Franſchen Deſſeynen en Aanwas, noch in den jaare 1668. ſo tegens de borſt van ſijne *Majeſteyt van Engeland* waren, dat hy door ſijnen *Reſident tot Bruſſel den Ridder Temple*, de *Staaten Generaal* eerſt ſelfs verſocht tot een *Ligue defenſif*, om met gemeender hand ſich tegens de *Franſche* aan te ſetten, en droeg de Koning ſelfs, als ook door den Segel-bewaarder en andere Leden, beyde de *Huyſen des Parlements* het gewicht van dien ſeer ſerieuſelijk voor, om haar allen in te ſtampen, hoe grooten voordeel *ſijn Majeſteyt* daar mede niet alleen aan *Engeland*, maar ook aan alle menſchen hadde te wegen gebracht, dat hy

Hoe ſtrijdig dit is met het Intereſt van Engeland.

dat onlangs voorheen beter behertigt wiert.

den moedigen en onverſadelijken *Haan* de vleugels hadde gebonden. En als hy vreesde, dat *Sweden* door de *Franſche Louiſen* ſoude omgekuypt werden, en deſe Ligue breeken, terwijlen *Spanjen* seer traag was, de beloofde ſubſidie-penningen te voldoen, ſo preſenteerde hy in *October* 1668. uyt eygen beweginge, een gedeelte daar van ſelve te verſchieten, indien de *Staaten Generaal* 't overige hadden willen bybrengen.

Reedenen van die groote Veranderinge.

Doch de reedenen daar van oordeelt men deſe te zijn: Alſo de Koning van Engeland, (wiens Voorſaaten voor een vaſte Maxime van Politie obſerveerden, de Grootſte Machten van *Europa* te balanceeren) door perſuaſie van ſijne Groote Miniſters overdacht, hoe Vrankrijk te Lande, en de Vereenigde Nederlanden te water, hem ſtonden boven 't hooft te waſſen, hoe Spanjen daartegen declineerde; en bepeynſende het gevaar, dat tegens hem en ſijn Rijk namaals daaruyt ſoude konnen reſulteeren, delibereerende, welk het oyrbaarſte van dryen mochte zijn: Door de Franſche de Nederlanders te onderdrukken, of ſelfs met gecombineerde macht der Nederlanders Vrankrijk te temmen, of Spanjen alleen het Hooft boven 't water te houden? So oordeelde hy voor ſich en ſijn Rijk het nodigſte te zijn, dat hy den Vereenigden Staat, om deſſelfs groote Negotie en Zeemacht eerſt op koſten van Vrankrijk hielp t'onderbrengen, wanneer het hem te lichter ſoude vallen, Vrankrijk door ſijne Zeemacht te temmen, als de Nederlanden, in cas hy ſijne krachten tegen de Franſche eerſt gebrooken ſoude hebben, en dan deſelve Nederlanden ook noch ſoude willen beoorlogen. Daar en boven ſo ſouden de Engelſche door een gelukkig eynde van dien Oorlog, en door de overheeringe en ruïne van deſelve *Nederlanden* niet alleen voldoen haar verbittert gemoet, dorſtende na wraak van het quaat ſucces van haaren Oorlog in de jaaren 1665. 1666. en 1667. maar ſy ſouden ook daar door konnen violeeren het *Recht van de Natuyr* en *der Volkeren*, in het uſurpeeren van de *Heerſchappye der Zee*, en volkomen Meeſter worden van de *Ooſt*-en *Weſt-Indiës*, privativelijk aan haar trekken den univerſelen Koophandel en Navigatie, en ſouden deſelve Groote Meeſters voor den Koning dan licht konnen te wegen brengen de volkomene Souverainiteyt van ſijne Rijken, 't welk haar ſeer qualijk ſoude konnen gelukken, ſo lang de Nederlanders in haare kracht blyven; En in gevalle de Engelſche Meeſters al haar oogmerk bereykten, voor en al-eer de ſelve Nederlanden waren geruïneert, ſo ſouden eensdeels door de ſwaare *Finantien*, andersdeels door de *Biſſchoppelijke Regeeringe* en vervolginge van de *Non-Conformiſten* en

andere

andere (wantter binnen weynig jaaren al over de 2200. *Presbyteriaanſche Predicanten* afgeſet zijn) de Koopluyden meeſt na de *Nederlanden* vertrekken, en de Koophandel van daar heel verloopen, waar door de *Nederlanden* ſeer ſouden verſterkt, en *Engeland* verſwakt werden.

Wat aangaat de *Sweden*, om dat die Natie door haare veelvoudige Victorien ſeer beroemt is, en de *Balance des Oorlogs* geweldig doet hellen aan die zijde, dewelke ſy kieſt; en om dat Koning *Louis* bevreeſt was, dat ſy haar waare *Intereſt* betrachten ſouden (gelijk den Heer *Puffendorf* tot *Paris* ſeyde; datter geen Staat en was, dewelke ſich niet en behoorde te oppoſeeren tegens de aanwaſſende Macht van de *Franſche Kroon*, en voornamentlijk *Sweden*, om dat *Louis*, als hy de *Nederlanden* mochte komen te conqueſteeren, *Sweden* niet meer ſoude achten, en reekenen 't ſelve niet meer nodig te hebben) en dat andere Princen, na hun exempel, haare wapenen ſouden t'ſamen voegen tot defenſie van de *Vereenigde Nederlanden*, ſo heeft hy datelijk na dat de *Triple Alliantie* was voltrokken, en terwijlen *Spanjen* *Engeland* en de *Staaten Generaal* noch diſputeerden over de ſubſidien aan *Sweden* te voldoen, door groote ſommen gelds *Sweden* van de *Triple Alliantie* ſoeken af te trekken, gelijk toen een gemeen gerucht was. En om dat ſulx toen ter tijd niet wilde gelukken, heeft hy naderhand in ſijnen Raad ſeer ſorgvuldig overleyt, hoe hy de *Sweeden* daar van noch ſoude diverteeren; Alwaar wierde voorgeſlagen, om dat het ſeer difficiel ſoude zijn, de *Sweden* tegens haar eygen *Intereſt* te verleyden, om *Vrankrijks* Macht te helpen vergrooten, dat men tot dien eynde, door *Geld*, haare Gebuyren moſt ſoeken tegens haar op te wekken, of door eenige van haare Ryx-Raaden en Grooten onder haar verwekken Oproer, Factien en Inheemſe Oorlogen. Doch deſen raad wierde by reviſie niet geapprobeert, maar ter contrarie gereſolveert, dat men haar ſoude preſenteeren part en deel in de conqueſten, en geen geld ontſien, om haar te diſponeeren tot het aannemen van haare partye (in welke twee Poincten de Sweden haar Intereſt ſtellen, gelijk wy in 't eerſte Deel op 't 94. Blad hebben voorgeſtelt) Ten minſten, dat men haar ſoude aanbieden meer penningen, om haar voor een tijd te doen ſtil ſitten, ſonder partye te kieſen, en den uytſlag van den Oorlog te aanſchouwen, als ſy van de *Vereenigde Staaten* ſouden genieten, om een groote Macht te velde te brengen, en met de haare te conjungeeren; Op dat ſy ('t welk wel het voornaamſte oogmerk der Franſchen was) door haare dreygende wapenen mochten affchrikken alle andere

Sweden is ſeer conſiderabel,

en word daarom van Vrankrijk aangeſocht,

tot het breeken van de *Triple Alliantie*.

Vrankrijks conſiderationen om Sweden te perſuadeeren.

Princen, die den *Vereenigden Staat* souden willen assisteeren, insonderheyt dat sy den *Keyser in Duytsland*, en den *Keurvorst van Brandenburg* in *Pruyssen* mochten allarmeeren, en van alle assistentie aan de *Staaten* diverteeren. En in cas sulx niet wilde gelukken, dat het dan noch tijds genoeg was, om op de inwendige Sweetsche Beroerten en Factien bedacht te zijn.

Franse Ministers in Sweden doen presentatie

Tot dien eynde send men derwaarts mannen van een seer vleijende en persuadeerende Tonge, als eerst *Mr. Pompone*, en den *Marquis Vaubrun*, daar na *Mr. Courtin*, en eyndelijk den *Marquis de Fenquieres*, om de *Sweden* te blyven houden in de Subsidien en Obligatien, die sy voorheenen aan *Vrankrijk* wel waren gewent geweest, toen het Oorlogen was van een heel ander aansien, als nu. Maar als sy sich wat liberaalder omtrent de *Sweden* toonden, wonnen sy ook meer derselver genegentheyt, ja ook so verre, dat sy t'samen oprechten een Accoord, 't welk met de Secrete Articulen te sien is onder *N°.* 8. Dit geschiede, niet tegenstaande eenige Sweetse Ministers aan de Spaansche Gesanten ront uyt hadden verklaart, dat sy in allen deelen souden volharden, haar geensins met Vrankrijk te engageeren.

en maken een Accord,

Geld hoe krachtig.

Door dese en andere beweegreden, maar insonderheyt door liberaal *Geld* spendeeren, hebben de Franse de Vreede van *Breda*, de *Triple Alliantie*, en het voorsz. Defensief Tractaat, die alle met solemnele en duyre Eeden, onder de aanroepinge Gods, bevestigt waren, weten te ontbinden en vruchteloos te maken.

—— —— —— —— Diruit Urbium
Portas Vir Macedo, & subruit æmulos
Reges Muneribus.

Eygen profijt hoe krachtig.

Hier op wierd van eenigen geappliceert het oude seggen, dat byna alle Princen al haar doen reguleeren puyr na haar eygen profijt, waar na, als na een Fundament-steen, daar op de heele welvaart berust, sy alles refereeren; Niet achtende Eer, Eed, Verbond en Recht, als voor so verre die haar profijtelijk zijn.

Vrankrijk soekt alle Nabuyren met sich te engageeren tegens de Staaten der Vereenigde Nederlanden,

Noopende het Derde Poinct; Namentlijk alle andere Nabuyrige Potentaten, welker behoudenis alleen dependeert aan de behoudenis van de *Nederlanden*, die soekt *Koning Louis* met sich, tegens deselve *Nederlanden* te engageeren in sijne Desseynen, denkende, gelijk waar is, dat de Vriendschap der Nabuyrige Princen een groot steunsel is tot bevestinge der Staaten. Waarom *Keyser Carel de* V. en na hem *Octavius Prince van Parma* plegen te seggen: Gelijk de Maan

byna

byna alle andere Sterren overtreft in haare werkinge, ſo op den Aardbodem, als in de Zee, niet om datſe grooter, en van meerder kracht, maar alleen, om dat ſy nader bygelegen is; Dat ook ſo alle Koninkrijken en Staaten beter bewaart en behouden werden, door de bygelegene, als wel door ver-afgelegene hulpe, en byſtand, want *Koning Louis* denkende, dat men tot ſulke groote deſſeynen, als hy wel voor hadde, met eenen ſprong niet kan komen, maar eerſt de *diſpoſitien* in de *Materien* moet brengen, waar op de *forme* nootſaakelijk moet volgen, ſo ſoekt hy de Nabuyrige *Europiſche Princen* niet alleen volkomentlijk te verſeekeren van ſijne vriendſchap en ſinceriteyt, maar tracht haar ſelfs, door ſijne Miniſters te doen geloven, en te blinthokken, dat hy niet van intentie is, de *Nederlanden* te willen conqueſteeren; maar dat hy op deſelve alleen revenge en reparatie haalen wil van ſijne gequetſte Glorie. O dwaaſe hoope der gener, die haar door ſulke guychlerye laten verblinden! Dit zijn de *Sangen der Sijrenen*, waar voor men de ooren moet ſtoppen; Want de *Ambitie* tot de Regeeringe is byna allen Menſchen ſo ſeer ingeplant, dat ſy *per fas & nefas*, door gevaar en omwegen, deſelve altijd najaagen. Het Geluk en weet geen maat, en de Regeeringe over anderen is ſo ſoet en ſmaakelijk, dat deſſelfs appetijt niet is te verzaaden, want die den overvloet lief heeft, word des Inkomens niet ſat, ſeyt *Salomo*. Het welke *Alexander de Groote* daar mede genoeg betoont heeft, dat hy noch dorſte na een onbekende Wereld, daar hy de Wereld, voor ſo verre ſy hem bekent was, hadde geſubjugeert. Siet eens aan *Cyrus*, *Cambyſes* en alle *Perſiaanſche Koningen*, wien onder alle ſult gy vinden, die de Vernoeginge heeft een maat geſtelt, en die niet geſturven is met de gedachten van meer te willen conqueſteeren. 'T welk niet vreemd is, om dat de *Ambitie*, wegens haare onverſaadelijkheyt, niet kan vernoegt worden, hoe veel ſy ook verkrijgt.

en dat door ydele voorſtellingen.

Ambitie hoe krachtig.

Dat de *Franſche* met deſe *Heers-ſucht* ſwanger gaan, wijſen genoeg aan de Raadſlagen van Koning *Hendrik de* IV. Groot-Vader van deſen *Louis*, dewelke, onder een ſpecieuſen pretext van de gemeene Vryheyt en Eendracht der Gulden Eeuwe, ſocht het Bewint van het geheele Chriſtenrijk, meenende eerſt *Europa* te herformen, en alle de Koninkrijken en Republijken tot een ſeker minder getal te brengen; En dat met ſulken bepaalinge, als hy na ſijne hooge Wijſheyt ſoude goetvinden, om door deſe Krijgs-ſtreek ſulken winſt voor hem te doen, die hem, of ten minſten ſijnen Naſaaten machtig genoeg ſoude maken, om yder een boven het hooft te waſſen, dat is met een woord:

Ambitie der Franſchen.

woord: om tot de *Algemeene Monarchie* te komen. Om dit sijn concept te volvoeren, had hy alree de Opper-Hoofden en andere Officiers van sijn Leger gekosen, en soude daar door sichtelijk sijn oogmerk bereykt hebben, 't en zy hem een te voorbaarigen dood de occasie hadde ontnomen, en deselve by Recht van succession overgebracht aan sijnen Neef, aan wien de Goden schijnen medegedeelt te hebben alle Oorlogs-deugden, waar mede sy sijne Voor-Ouders hadden begiftigt. Wien ignoreert, 't geen de Fransche Schrijvers; als *d'Aubery, Casan* en andere seggen, dewelke haare Koningen byna de geheele Wereld voor haar *Patrimonium* toeëygenen, en haar aanraaden, om deselve wederom te vindiceeren van alle onrechtmatige Besitters en Usurpateurs. En of sy niet gemeent hebben de *Vereenigde Provincien* te overheeren, blijkt genoeg uyt de Conditien van Vreede, waar by sy in de Maant van *July* 1672. van de *Staaten Generaal* eyschten meer als dry geheele Provincien, daar door sy den *Rijn*, *Maas*, *Waal* en *Yssel* genoegsaam konden bedwingen, en de overige Provincien laten genieten sulken ydelen schijn van Vryheyt, die swaarder soude zijn, als alle dienstbaarheyt; waar van by vervolg op sijne plaats mede sal gehandelt werden.

en hoe sy andere Potentaten noch hebben gedisponeert.

Sy hebben nochtans door dese en geene kunstjes so veel te wegen gebracht, dat geene Potentaten de Waapenen voor de *Nederlanden*, geduyrende dat Saisoen, so vroeg opvatten, dat sy den *Franschen* in haar Victorien hadden konnen resisteeren, indien sy alle deselve *Nederlanden*, volgens haare meyning, in korten tijd souden overrompelt en t'ondergebracht hebben; Wanneer sy niemands vriendschap meer voor geld souden gekoft, maar elk wetten voorgeschreeven hebben.

Het Duytsche Rijk hoe van de Fransche aangesocht en gescheurt is.

Aangaande het *Duytsche Keyserrijk*; Also voor de Fransche, in het attaqueeren van de *Vereenigde Nederlanden*, geene macht formidabelder was, als die van het *Duytsche Rijk*, wiens Vorsten binnen 4. weeken konnen te Velde brengen 200. duysent weerbaare Mannen; En also sy vreesden, dat de *Duytschen*. volgens den Eysch van haar *Interest*, deselve *Nederlanden*, als haar seekerste Bolwerk (gelijk pag: 134. is aangewesen) souden assisteeren; so hebben sy het selve Rijk, door veele sinistere practijken, een langen tijd herwaarts, maar bysonderlijk, onder de personeele Regeeringe van desen *Koning Louïs*, op alle manieren, soeken te traverseeren, en (volgens haarer Tweeden Regul van haare Politijke Maximen hier vooren op 't 66. Blad geleert) in partyschappen onderling te verdeelen, 't welk haar ook so wonderlijk is gelukt, (ondertusschen dat sy Hemel en Hel bewogen

om

om den *Keyſer*, in haaren Oorlog tegens de *Vereenigde Nederlanders*, als een Neutralen te doen ſtil ſitten) dat ſy eenige van de voornaamſte *Rijx-vorſten* den *Keyſer* hebben doen verlaten, van dewelke ſy eenige, tegens der ſelver eygen Intereſt, met ſich verbonden in een nauwe Alliantie, als *Keur-Keulen* en den *Biſſchop van Munſter*; En aan andere ſulken ſlaap-ſiekte veroorſaakten, daar door ſy pericul liepen, niet eer te ontwaaken, als wanneer de uyr mochte komen, datſe ſouden ſterven: Als Keur *Ments*, *Trier*, *Beyeren*, *Palts*, en veele andere Vorſten; En dat ſy den *Keyſer* door Factien en Rebellien in *Hungarien* en *Polen* hebben geëmbrouilleert in ſulken ſwaaren pericul, en nootdringende affaires, dat hy ſijn eygen *Intereſt* in het *Duytſche Rijk* niet wel konde waarnemen, en de Franſche deſſeynen behoorlijk tegen gaan.

Noopende het eerſte, namentlijk de Neutraliteyt des Keyſers in deſen Oorlog van de Franſche tegens de Nederlanders, die hebben de Franſche door haaren Gouverneur van *Gremonville*, Reſident tot *Wenen*, ſoeken te wegen te brengen, door tweederhande Motieven: *Religieuſe* en *Politijke*. De Franſche ſoeken den Keyſer te diſponeeren tot de Neutraliteyt,

De *Religieuſe Motieven* ſtelden ſy voor, behalven het Keyſerlijke Hof ook aan alle Rooms-geſinde Hoven, namentlijk: *Dat den aanſtaanden Oorlog ſoude zijn een Godsdienſtigen Oorlog, tot voortplantinge van het Catholijke Geloof, en ſtraffe der Ketters, die God verzaakt hadden; En dat alle goede Chriſtenen van Conſcientie wegen gehouden waren, God vieriglijk te bidden, en alle krachten t'ſamen te ſpannen, om deſelve uyt te royen.* Maar als ſy ſagen, dat dit haar pretext weynig opereerde tot haar oogmerk omtrent den *Keyſer*, (als dewelke genoeg geleert hadde, hoe de *Franſche* de Religie, tot haar voordeel meeſterlijk weten te gebruyken, en te misbruyken) ſochten ſy naderhand, haar religieus pretext te beveſtigen met een preſentatie onder een onmogelijke conditie: *Als dat ſy alle hare Conqueſten den Staaten weder inruymen wilden, indien deſelve de Catholijke Religie, die ſy gebannen hadden, weder op den Troon wilden ſetten, gelijk die te vooren geweeſt was.* door Religieuſe Motiven,

De *Politijke Motiven* waren: *Dat deſen Oorlog van haar ſoude gevoert werden buyten het Rijk, waar door ſy de Vreede van Munſter geenſins violeerden; Tegens een lit van de Triple Alliantie, aan dewelke ſijne Keyſerlijke Majeſteyt door geene Tractaaten ſchuldig was eenige aſſiſtentie; En dat haare intentie anders niet was, als de al-te-hoogmoedige Staaten wat te vernederen, en niet het Rijk in onruſt te brengen;* En en door Politijke Motiven,

die ongefondeert en verçiert zijn.

dat meer, doch belaggelijk is; *Dat noch den Keyſer, noch eenig lit van 't Rijk*, (naar inhout van de Weſtphaalſche Vreede) *vermocht de Vereenigde Provincien te helpen tegens Vrankrijk*; *Noch dat eenige Duytſche Officiers of Soldaten haar in dienſt van deſelve Nederlanders tegens Vrankrijk mochten begeeven*: Daar nochtans de woorden van deſelve Vreede naakt en klaar mede brengen, dat het *Roomſche Rijk*, en de *Leeden van dien*, niet vermogen den genen te aſſiſteeren, die tegens *Vrankrijk* onrechtmatig en offenſief komt te oorlogen, gelijk de *Staaten* niet deden, 't welk door den *Keyſerlijken Raad*, aan den bovengemelden *Gremonville* mede geantwoord wierd, die daar op by Replijke den ſelven Raad en de geheele wereld, die doch beter wiſten, naderhand wilde doen geloven, dat de *Staaten* den *Koning van Vrankrijk* eerſt hadden vyandelijk, en ſonder wettige reden en oorſaaken geaggreſſeert.

hoe de Franſche het RoomſeRijk in 't begin van haren oorlog ofſenſeerden.

En hoewel nu de *Franſche* ſagen, dat ſy met haare voorſchreeve onnoſele reedenen omtrent den *Keyſer* niets konden opereeren, continueerde *Gremonville* echter ſeer onbeſchaamt ſijne voorige inſtantien, niet tegenſtaande de *Franſche* het *Roomſche Rijk*, toen alree met haare Heyr-Legers hadden geinvadeert; het platte Land geruineert; Steeden gefortificeert; het *Hertogdom van Cleef* geoccupeert; deſſelfs Steeden niet alleen met Garniſoen beſet, gelijk de Staaten hadden gedaan, maar ook in beſettinge genomen *Emmerik*, *Gennep* en *Raveſteyn*, die niet alleen door het *Staaten Garniſoen*, voor d'aenkomſt van de *Franſche*, alree geabandonneert waren, maar daar en boven waren *Emmerik* en *Gennep*, door eenige *Brandenburgſche Militie*, in den naame van den *Keur-vorſt* als Eygenaar, alree in poſſeſſie genomen, welke Militie ſy daar uyt verdreeven hadden; en wanneer ſy alreede veele Kerken hadden verandert; de onderdaanen door den Eed van Getrouwigheyt, of het *Homagium* aan ſich verplicht; de Toorens, Kaſteelen en Muyren van eenige Steeden en Plaatſen doen om verre werpen; de Veſten en Wallen demolieeren, en voorts gepleegt, wat een Vyand en Conquerant hadde konnen doen.

Onbeſchaamtheyt van Gremonville.

Niet tegenſtaande dit alles, ſeg ik, wilde *Gremonville* ſijnen Koning noch noemen een Vriend des *Keyſers* ende des *Rijx*, daar in 't tegendeel ſijnen Koning den *Keyſer* voor geen Vriend ſoude verklaaren, in gevalle de *Keyſer* in *Vrankrijk* ſo onbehoorlijk en vyandelijk hadde geageert. Maar als *Gremonville* tot antwoord kreeg, dat geen Koning, veel min de *Alder-Chriſtelijkſte* bevoegt was, om den *Keyſer* te verſoeken, tot het breeken van ſijn woord, en het negligeeren

Antwoord aan Gremonville.

van

van sijn waare Intereſt, om ſich met ſijne Landen te conſerveeren; en dat den *Keyſer*, volgens het 13. *articul* van de voornoemde *Weſtphaalſche Vreede*, gequalificeert was, om allen geweld in het *Rijk* met geweld tegen te gaan, en de geledeerde Stenden niet alleen met kracht te aſſiſteeren, maar ook ſijne wapenen te mogen voegen by die van de *Staaten*; So gaf hy te kennen, dat ſijnen Koning, als een Broeder des *Keyſers*, de Vreede met hem ſorgvuldig wilde onderhouden, de *Tractaaten van Munſter* en *Aaken* niet contravenieeren, en overleveren alle de origineele brieven, die van haare Creaturen in *Polen* by der hand waren, ten eynde ſijne *Keyſerlijke Majeſteyt* en den *Koning van Polen* met de Malcontenten en Factionairiſſen mochten handelen na haar welgevallen (een deftige les voor den genen, die haar door Franſch geld, tot nadeel van haar Vaderland laten corrumpeeren) voegende daar by, dat de *Keyſer* met *Hungarien* noch geen vier-avond hadde, alwaar hem ſijne militie wel haaſt ſelfs mochte te pas komen. Dit alles niet helpende, ſochten de *Franſche*, door den *Sweetſchen Geſant*, de *Rijx-Stenden* tot *Regensburg* vergadert zijnde, opentlijk te perſuadeeren, om een nauwe Alliantie met *Vrankrijk* aan te gaan; ſeggende, dat in cas contrarie, de *Franſche*, na dat ſy de *Vereenigde Nederlanden* mochten geincorporeert hebben, voor het *Roomſche Rijk* mochten gevaarlijk zijn, welke reden de *Rijx-Stenden* ſeer qualijk opnamen, om dat ſy voortquamen van een Geſant van een *Duytſchen Leenman*, tegens ſijnen *Heer* en *Keyſer*, midden in 't *Roomſche Rijk*, in een *Rijx-Stad*, en op een opentlijken *Rijxdag*; waar mede ſy mede indachtig wierden die taale, dewelke den Franſchen Ambaſſadeur *Terlon* in 't jaar 1668. voerde tegens een van de Raaden van den Hertog van *Holſteyn Gottorp*, onder een glaasje: *Als dat men noch dien dag ſoude ſien, in dewelke de Duytſche Vorſten, met neergebogen knijen voor ſijnen Koning ſouden ſpreeken.* Deſe en diergelijke reden waren oorſaak, dat de *Keyſer* ſijn eygen conſervatie betrachtende, twee nieuwe Tractaaten ſloot; een met *Spanjen*, om een aanſienlijk Leger op gemeene koſten in 't veld te brengen, en daar mede op de *Franſche* aanſlagen te paſſen; en het ander met eenige Duytſche Vorſten, tot haar eygen maintenue tegens de liſten en laagen, die de Franſche haar ſmeeden, als te ſien is onder N°. 9.

Preſentatie van Gremonville aan den Keyſer,

den welken de Franſe trachten te diſponeeren door een Sweetſchen Afgeſant.

Arrogant ſpreeken van Terlon.

De Keyſer maakt twee nieuwe Tractaten,

Boven dien ſtelden de Keyſer ſulke ſterke wervingen aan, dat hy, by tijd van noot, een Leger van 50. duyſent mannen konde in 't Veld brengen, waar over hy tot *Generaal* verkoos den Prince van *Baden Dourlach*. Hy ſond mede den *Baron van Plittendorf* na *Romen*, om

werft Volk,

ſoekt aſſiſtentie by den Paus,

om by den *Paus* tot secours te verſoeken de Tiende van het inkomen der Geeſtelijken in het Rijk *Napels* en *Milanen*, maar de Franſche jalouſie difficulteerde ſulx ſeer, en beletten het eyndelijk, als ſy voorwenden, dat het ſelve geld niet alleen konde dienen tot defenſie van *Hungarien*, maar ook tot het ſtuyten van de deſſeynen, die haaren Koning reets tegens de *Hollanders* in 't werk ſtelde, en hy ſchreef aan alle *Keur-en Vorſten des Rijx*, dat niemand van haar ſich ſoude mengen in den Oorlog tegens de *Staaten*.

en ſchrijft aan alle Rijks-Vorſten.

Om dat het *Franſche Rijk* van de *Vereenigde Nederlanſche Provincien* ſo verre geſepareert is, dat de Franſche haar uyt hun eygen Rijk te Lande niet immediaat konden beoorlogen; en om dat tot ſulken expeditie geen bequaamer weg was, als omtrent de Rivieren den *Rijn*, *Waal*, *Maas* en *Yſſul*, om daar over in het hert van deſelve *Nederlanden* te geraaken, waar heen ſy mede niet wel konden komen, ten zy door toelaatinge en hulp van den *Keur-Vorſt van Keulen*, en den *Biſſchop van Munſter*, welker Landen en Steeden aan het gebiet van den *Staaten* annex zijnde, haar konden dienen tot *Plaatſen van Rendevous* en *Retraite*, tot *Magaſijnen* van *Ammunitie* en *Vivres*, en tot *Borſtweeringen*, tegens alle *Duytſche ſecourſen*, die tot hulp der *Staaten* mochten afkomen; So hebben ſy nodig geacht, die beyde Vorſten te engageeren in de ſocieteyt van dien Oorlog.

Waarom de Franſche de Biſchoppen van Ceulen en Munſter ſoeken.

De Keur-Vorſt van Keulen is Vreede-lievend van humeur.

Maar alſo de Franſche voorſagen, dat de *Keur-Vorſt van Ceulen* een ſeer ſinceer, gemodereert en vreedelievend Heer was, die geenſins ſoude willen verſtaan tot perturbatie van het *Duytſche Rijk*, en verwoeſtinge van Landen, Steeden en Volkeren; Die ſijn eygen Staat en Landen in haare handen niet ſoude willen vertrouwen, en ſijne Steeden met haare Militie opproppen; die op hem niet ſoude willen haalen den algemeenen haat en verwijtinge, van te hebben, om een kleyn *Intereſt*, als dat van *Rijnberk*, in *Europa* ontſtooken een vuyr, dat *Spanjen* niet difficulteerde te bluſſchen met een goet gedeelte van ſijne *Nederlanden*: Maar ter contrarie, dat hy al wat mogelijk was, ſoude contribueeren tot de gemeene ruſte van het Chriſtenrijk; en indien ſy hem ontdekten het fundament van haar deſſeyn, dat hy ſulken importanten reſolutie niet ſoude nemen, voor en aleer hy ſulx gecommuniceert hadde aan den *Keyſer* en de *Staaten des Rijx*, die hem het ſelve ſekerlijk ſouden afraaden. So oordeelden ſy, dat ſy onder het Voſſenvel, door liſt moſten uytwerken 't gene ſy door oprechtigheyt niet konden verwerven, en hem door ſulke ſubtile en ſiniſtre omwegen, onbemerkt

word misleyd van de Franſche.

merkt so diep met haar mosten engageeren en verstrikken, dat hy hem niet eerder in de Fransche affaires verwert soude vinden, als wanneer hy buyten posluyr was, om daar uyt te konnen resiliceren.

Om dese rol nu behendig te speelen, wasser nodig een Minister, die beyde by den *Keur-Vorst* en het *Rijk* in aansien en credit was, en bequaamheyt hadde, om de affaires, onder pretext van *Eygen Interest* by den genen, die men socht te engageeren, so verre te bevorderen, als men wenste. Men vond tot executie van dit desseyn geen bequaamer Instrument, als *Prins Willem van Furstenberg*, dewelke alleen hadde de gerequireerde qualiteyten tot sulken importanten Employ, in wiens handen was de geheele Regeeringe van des *Keur-Vorsten* Gebiet, en het gantsche beleyt van sijnen Raad, en van wiens vigilantie en getrouheyt men geensins diffideerde, die alreede door groote beneficien aan *Vrankrijk* so was verbonden, dat eenige Fransche Ministers hem noemden *Le cher amy de France*, dat is, *den waarden Vriend van Vrankrijk*, (die namaals voor sijne getrouwe diensten in *Januario* 1672. van den Koning wierde vereert met een *Abdie van* 25000. *guldens jaarlijxe inkomsten*, en belooft de eerste Nominatie, om *Cardinaal* te wesen in de eerste Promotie, die den *Paus* voor die Kroon soude doen; of dat hy door de Wapenen voor sijne portie soude te wege brengen het Graafschap Meurs) die op de gemoederen van verscheyde *Duytsche Vorsten* veel vermocht door sijnen broeder den *Bisschop van Straasburg*, (den welken de Fransche voeden met de hoope tot de Promotie van het *Keur-Vorstendom van Keulen*, by overlijden van desen *Keur-Vorst*) en door een anderen broeder, zijnde tweede Persoon aan het *Beyersche Hof*, den selven *Keur-Vorst* mede konde disponeeren na sijn welgevallen.

door Prins Willem van Furstenberg, die daar toe seer bequaam was,

Men ontdekte hem het desseyn, dat den *Koning van Vrankrijk* hadde, om de *Vereenigde Provincien* direct te willen beoorlogen, men informeerde hem, hoe hy omtrent den *Keur-Vorst van Keulen* de ware geschaapentheyt van dat desseyn soude dissimuleeren, en hoe hy op pretext, van sijne Landen tegens de gedreygde invasien der *Staaten* te defendeeren, en *Rijnberk* van haar te recouvreeren, als ook, om van de Stad *Keulen* eens Meester te werden, hem soude persuadeeren, om Fransche Militie in sijn Land te nemen; waar op hy hem begaf by den *Keur-Vorst*; hem bedektelijk voorstellende, als of de *Staaten* sekerlijk toeleyden, om hem vyandelijk, en by verrassinge te attaqueeren, nemende tot sijn Fundament, dat de *Staaten* haare Troupes hadden gerecruteert, en eenige Regimenten gesonden na *Ma-*

en die sinistre motiven gebruykt,

ſtricht, dat nochtans alleen was geſchiet tot voorſichtigheyt, om die tijd, wanneer den *Koning van Vrankrijk* in het jaar 1670. met een Leger van 40000. mannen ſijne conqueſten in de *Spaanſche Nederlanden* ging beſichtigen; en voorts, hoe nu de gewenſte occaſie gebooren was, om *Keulen* te dwingen, en de hardnekkigheyt van de Keulenaars te breeken, als ook om *Rijnberk*, ſonder bloetvergieten, alleen op het geſicht van de Franſche Wapenen, te recouvreeren van de *Staaten*, dewelke vreeſende de dreygementen van de *Franſche*, tegenwoordig veel meer ſouden inclineeren tot des ſelfs reſtitutie; Dat de *Keur-Vorſt van Brandenburg* licht mede ſoude te diſponeeren zijn, om by die gewenſte gelegentheyt te renoveeren ſijne Inſtantien tot reſtitutie van zijne Steeden aan den *Rijn*; en dat de *Staaten* ten aanſien van die twee vereenigde Machten, onderſteunt van ſulken nabuyrigen Armée, geenſins ſouden differeeren de Voldoeninge op haare Petitien. En om dit by den *Keur-Vorſt* noch meer te faciliteeren, wierd hem deſe ſaake te ernſtiger gerecommandeert door de *Geeſtlijkheyt*, die hem voorhielt, hoe hy van Conſcientie wegen genootſaakt was, deſelve Stad by deſe geoffereerde gelegentheyt te verloſſen uyt handen van de ketters. Welke voorſlagen aan den *Keur-Vorſt*, en allen dengenen, die het Secreet van de Mis niet grondig verſtonden, ſo raiſonnabel ſcheenen, dat ſy niemand tegenſprak.

en door de Geeſtelijkheyt.

Furſtenberg gaat in Ambaſſade na 't Hof van Brandenburg

Hier op verkreeg *Furſtenberg* Commiſſie, van den *Keur-Vorſt van Keulen* aan den *Keur-Vorſt van Brandenburg*, om denſelven te perſuadeeren, van ſich met hem te voegen in een en het ſelve *Intereſt*, maar in der daat, leyde hy het daar op toe, om hem eens te ſondeeren in ſijn gevoelen omtrent den Oorlog, die de *Franſche* prepareerden tegens de *Geünieerde Provincien*. Hy ſtelt den *Keur-Vorſt van Brandenburg* in 't begin voor het deſſeyn, dat de Franſche hadden om de Staaten te attaqueeeren, ſonder dat hy hem liet aangaan, als of hem ſulx eenigſins toucheerde, alleen om te vernemen, hoe den *Keur-Vorſt* dit ſoude behaagen; Maar als hy ſag, dat *Keur-Brandenburg* ſijnen wenſch daarin niet voldede, dewelke oordeel de dat ſulx voor 't *Duytſche Rijk* ſeer gevaarlijk was, en dat men moſte alle krachten t'ſamen ſpannen, om ſulx te beletten, ſo ſweeg hy daar van ſtil, ſich vernoegt houdende, indien hy konde te wege brengen, dat ſy beyde *Keur-Vorſten* elk een Miniſter na den *Haag* ſonden, om nieuwe Inſtantien te doen, tot reſtitutie van haare plaatſen.

Blaaspijl en Boukhorſt na den Haag.

Waarop de Heer *Blaaspijl* wegens *Keur-Brandenburg*, en de

Heer

Heer *Boukhorſt* wegens *Keur-Keulen* derwaarts reyſden; De eerſte vertrok, na eenige geringe inſtantien, weder van daar, om preſſanter affaires, doch met hoope, om haaſt wederom te komen; De laatſte daar wat langer vertoevende, en met den *Franſchen Ambaſſadeur Pompone* dikwijls raad pleegende, gaf aan de *Staaten Generaal* op den 10. *November* 1670. een Memorie over ſonder *Datum*, heel vervult van bedankingen over de expreſſien, die de *Staaten* aan ſijnen *Keur-Vorſt* gegeven hadden door haare reſolutie op den 7. *Auguſti* laaſt leden.

Boekhorſt geeft over een Memorie,

Op deſelve tijd gaf hy mede over eenige poincten, waarop ſijnen Keur-Vorſt ſatisfactie begeerde, in dewelke van *Rijnberk* nauwlijx wierde gerept, offereerde evenwel van wegens ſijn Meeſter alle reciproque verſeekeringe, die de *Staaten* konden deſidereeren omtrent deſelve reſtitutie, en ſprak in het laatſte ſo miſterieus, en dubbelſinnig, dat elk een genoeg konde bemerken, datter wat achter ſchuylde, dat hy niet ſeer inclineerde tot afdoeninge van dit verſchil, en dat hy eenige ſecrete Inſtructie moſte hebben, om niets finalijk te ſluyten, maar de ſaak gaande te houden; waarop dat hy ook uyt den *Haag* vertrok, op pretext van ſijne onpaſſelijkheyt, daar nochtans wegens het onſtuymig ſaiſoen, en het hoge water voor geſonde qualijk te reyſen was, ſonder reſolutie van de Staaten afte wachten, noch dat ſy hem ymand deputeerden, om met hem te confereeren, ook ſonder van haar affcheyt te nemen, maar liet ſijn vertrek aan haar alleen notificeeren, door den Heer *Vecken*, Ordinair Reſident aldaar van *Keur-Keulen*, aan denvelken hy geene de minſte Inſtructie hadde gelaten, tot bevorderinge van de Affaires.

en eenige Poincten,

handelt myſterieus,

vertrekt uyt den Haag.

Men gaf daarop by den *Keur-Vorſt* alles verkeerdelijk voor, men maakte hem wijs, wat men wilde; als dat de *Staaten* geenſins waren te diſponeeren tot ontruyminge van *Rijnberk*, daar nochtans dat poinct voor den *Staaten* niet of weynig gemoveert was geworden, maar alleen het Reglement van het Garniſoen, &c.

Keur-Keulen word geabuſeert,

Den *Keur-Vorſt*, die niet anders wenſte, als met de *Staaten* te leven in goet verſtand, gaf ordre aan ſijnen Miniſter tot *Wenen*, om by den *Keyſer* te procureeren een ordre op den Heer *Baron de l'Iſola*, om voor hem de ſaake wegens *Rijnberk*, in alle ſinceriteyt met de *Staaten* te accommodeeren; dat hy te vreeden was met de bloote Stad, dat men de fortificatie daar van mochte demolieeren, en dat hy en ſijne *Cantons* als dan voor haar en haare ſucceſſeurs met de *Staaten* wilden treeden in een *Alliantie Defenſief*, waar toe de *Staaten* ook buyten

verwerft by den Keyſer Ordre op d'Iſola,

twijffel

twijffel souden gheresolveert hebben, ten zy door de quaat-geintentioneerde Ministers van den *Keur-Vorst* niet vruchteloos wierde gemaakt al wat door den hoog-gemelden *Baron* ten goeden was geëffectueert. Hier uyt kan men genoeg afnemen, hoe den *Keur-Vorst* ging ter goeder trouwen, en in alle sinceriteyt verlangde, om alle differenten met de *Staaten* in der minne te vereffenen, en hoe sijne Ministers hem misleyden, 't welk den *Baron de l'Isola* naderhand tot *Keulen* ook ronduyt verweet aan den *Bisschop van Straasburg*, dat hy met sijn Broeder de eenigste obstaculs waren in de saaken van *Rijnberk*; dat sy den Oorlog met *Vrankrijk* tegens de *Staaten* mediteerden; dat sy desseyn hadden op de *stad Keulen*, dat sy den *Keur-Vorst* sochten te maken verkeerde impressien tegens de *Staaten*, als of die hem wilden attaqueeren; en ingevalle de *Keur-Vorst* van alles wel was onderrecht, dat hy niet twijffelde, of hy soude hem doen verkrijgen sijn volkomen genoegen op sijne Instantien. Den *Bisschop van Straasburg* op dit verwijt hoogelijk protesteerende, beloofde het contrarie te doen blijken, dat hy den *Keur-Vorst* soude trachten te disponeeren tot naarkominge van sijne Tractaten met de *Staaten*; dat hy het different wegens *Keulen* met alle mogelijkheyt soude socken te moyenneeren, en te wegen brengen, dat een ander Minister na den *Haag* gesonden wierd, om de Affaires van *Rijnkberk* in der minne by te leggen. Maar dat hy sulx het minst heeft gemeent, consteert uyt alle sijne volgende actien, tendeerende alleen daartoe, om te behouden so een schoon pretext, als dat van *Rijnberk*, tot executie van sijn principaal desseyn, daar over men so lang gesmeet hadde, en om te vernietigen alle middelen van accommodement, die voorgeslagen wierden; niet tegenstaande die volkomen satisfactoir waren. Want als de Keur-Vorst *Rijnberk* eyschte, verseekerde men hem daar van; wat goede middelen hy self voorsloeg, men gebruykte se; tegens de ydele vreese, die hy tegens de *Staaten* hadde, wierd hy genoegsaam verseekert, ja selfs met de *Guarantie* van de grootste Machten van *Europa*; hy begeerde, dat de *Staaten* haare sterke Garnisoenen op sijne Frontieren wat souden verminderen, dat hem wierde belooft, indien hy dede vertrekken het secours, dat hy van de *Franschen* hadde versocht (so hy seyde, en ook niet beter wist) tot sijne defensie tegens de attâquen der *Staaten*, als of hy van deselve gedreygt wierde; hy versocht de Neutraliteyt voor sijne Landen, die hem al mede wierde belooft, mits dat hy bleef in postuyr, om die van sijne kant te konnen onderhouden.

Dit alles niet tegenstaande, so wierden die gene, die dit oprecht meen-

en gaat ter goeder trouwen.

Verwijt van Isola aan den Bisschop van Straasburg,

die valsche beloften doet.

Satisfactoire presentatien om Keur-Keulen.

De Franse geven alles verkeerde uuen.

meenden, genoemt *Stooke-branden* en *Oorlogs-Trompetten*, en die gene, dewelke met haar volk en waapenen 't Land van den *Keur-Vorst* vervulden, onder pretext van den selven te assisteeren, maar in der daat, om te attaqueeren de Vrienden en goede Nabuyren van 't Rijk, namentlijk de *Vereenigde Provincien*, noemde men de *Vaders van de Vreede* naar inhout van haare Politijke Les op 't 70. en 71. Blad aangewesen. In summa, men bracht so veel te wegen, dat *Mr. de Louvoys*, uyt den naam van den *Koning van Vrankrijk*, op *Breul*, zijnde een Lusthuys van den Keur-Vorst, een nauw Tractaat en Alliantie Of-en Defensief sloot met den *Prins van Furstenberg*, die 't selve selfs instelde, en met sijn eygen hand en zegel bekrachtigde, zijnde het selve onder anderen van inhout, dat het geheele Sticht Keulen (onaangesien der Stenden publijke protestatien) soude gestelt werden in handen van de Fransche.

Dese slappigheyt en sachtsinnigheyt van den Keur-Vorst is niet te excuseeren, noch kan de Troulooshеyt van sijne dienaars niet rechtvaardigen, by den welken het was: *Quid vultis mihi dare, & tradam eum vobis*, dat is; *Wat wilt gy my geven, en ik sal hem u overleeveren.*

Om dat de Fransche sustineerden, dat haar de Stad *Keulen*; tot uytvoeringe van haare desseynen, seer behulpsaam konde zijn, in het fourneeren van alderhande Oorlogs-Gereetschappen en Proviant, alwaar sy ook om haare bysondere groote en goede situatie haar *Sedem Belli* of *Leger-plaats* en *Retraite* konden houden, gelijk de *Romeynen* haare Krijgs-Macht, om *Duytsland* in allarm te houden, alhier onder *Agrippa* nedersloegen, waar van die Stad noch den naam voert van *Colonia Agrippina*; En om dat de Fransche *per Legem Salicam* dese Stad noch pretendeeren als een Domaine van haare Koningen, die *Keyser Otto* in het jaar 949. hun ontweldigt, en aan het *Duytsche Rijk* gebracht heeft, so sochten sy den *Keur-Vorst* daar toe te induceeren, om sijne oude pretensien tegens die Stad weder te renoveeren, en by dese gelegentheyt, die niet licht weder gebooren soude werden, sich daar van Meester te maken.

De Stad Keulen wierd om haare bequaamheyt van de Fransche gesocht

en door de Salique Wet van haar gepretendeert.

Hier sal ik in passant maar kort noteeren, hoe den *Aarts-Bisschop* met de Stad *Keulen*, in den jaare 1074. al in verschil is geweest, wanneer hy de overhand krijgende, de burgers dwong tot den Eed van Getrouwigheyt, die doch niet lang daar na haare Vryheyt weder verworven. In 't jaar 1260. trachte den Bisschop wederom de Stad te bemachtigen, om welke tijd een Keulsche Burger-Meester *Herman*

Verschil tusschen den Keur-Vorst en de Stad.

Grijn van twee Canoniken een hongerigen Leeuw wierde voorgeworpen, dien hy wonderlijk met sijnen dolk doode. Eyndelijk wierd tusschen den *Bisschop Sifridus* en de Stad geaccordeert, dat men om de *Stads-sleutels* in 't open Veld soude vechten; De *Keulenaars* leyden de sleutels op een wagen met twee paarden, en bevochten de Victorie by het dorp *Worringen*, waar door de Bisschoppen zijn komen te vervallen van al haar Recht en Pretensie op de Stad. Doch naderhand is veele moeyten ontstaan tusschen den Bisschop en de Stad wegens de Jurisdictie, welke saake nu lange jaaren gehangen hadde voor het Keyserlijke Hof-gericht, en noch niet was gedecideert, dat de Fransche tot een motive gebruykten, om het hert van den Keur-vorst tot haar te buygen, seggende, dat deselve saake aldaar of nimmermeer, of seer laat, of wel tot nadeel van den Keur-Vorst soude getermineert werden, waarom hy geensins behoorde te difficulteeren, dese gewenste occasie te capteeren. Door sulke geduyrige aanvechtingen en slappen tegenstant, hebben sy den goeden Keur-Vorst overwonnen, en so verre gebracht, dat hy sich blindeling aan dese Leyts-luyden heeft betrout, die hem buyten sijn weten geleyt hebben, alwaar sy wilden: Terstont dan hebben sy de Burgers met dreygementen beginnen vervaart te maken, daar toe uyt alle hoeken ophalende verscheyde oude en versleetene pretensien, aanstellende met Fransch geld wervingen van Soldaten, en ten laatsten alles opentlijk daar henen schikkende, om een vrye en de alderoutste Rijx-Stad onder het jok te brengen van een subalternen Prince.

Keulen word gewaarschout,

Als nu die van de Stad den toeleg op haar gewaar wierden uyt geintercipieerde brieven, en serieuse waarschouwingen van verscheyde quartieren, die noch gecorroboreert wierden door de meenigte van de aannaderende *Fransche*, en door de geduyrige negotiatien van *Prins Willem van Furstenberg* met den *Franschen Koning*; so altereerden sy so veel te meer, als haar pericul nader was, aangesien sy overdachten, dat sy heel buyten Staat waren, om sich selfs te konnen maintineeren, waarom sy rondom heenen sagen, van waar sy secours souden konnen verwachten.

soekt assistentie by den Keyser,

Haar eerste toevlucht namen sy tot den Keyser, die haar aanstonts sijne protectie toeseyde; waar op hy aan dry Keur-Vorsten aanbeval, allen vlijt aan te wenden, om in der minne dese differenten te accommodeeren, en door den *Marquis de Grana* tot *Aken* en *Frankfort* liet een Regiment Infanterye werven, tot besettinge van *Keulen*, alwaar nu byna vaardig waren 19. Bolwerken, die sy al vroeg op de eerste suspicie hadden begonnen, arbeydende dagelijx

word gefortificeert,

gelijx noch daar aan 6. Compagnien Burgers. Maar om dat haare defensie meer Volks vereyste, als sy op een stip en sprong konden bekomen, addresseerden sy haar aan de *Staaten Generaal* (als den welken aan haar behout seer veel gelegen was) haar instantelijk versoekende, dat sy geliefden toe te staan, dat het Regiment dat den *Colonel Bamphielt* begon te formeeren in haare Stad, aldaar mochte so lang verblijven, tot men klaarlijk sag, waar haar verschil met den Keur-Vorst henen wilde. De *Staaten* voorsichtiglijk overdenkende, hoe de oppressie van *Keulen* soude zijn een trap van haaren val, dat de *Fransche* sich daar door wilden meester maken van de Commercie op den *Rijn*, ter selver tijd, wanneer sy pretendeerden de Zee-Negotie haar mede te ontnemen door *Engeland*, dat sy tot *Keulen* souden maken een Leger-plaats, en van daar trekken groote commoditeyten, die haar ten Oorlog mochten nodig zijn, resolveerden tot defensie van sulken considerablen Bolwerk van haaren Staat, en lieten het voornoemde Regiment daar blijven, onder conditie, dat het van daar soude vertrekken, wanneer het den *Keyser* of de *Magistraat* goet vonde, en dat het geduyrende sijn verblijf aldaar, absoluyt soude staan onder de directie van de *Magistraat*.

soekt assistentie by de Staaten,

en krijgt een Regiment onder Bamphielt,

En na dat de *Keur-Vorstelijke Ministers* seer groote moeyten hadden gedaan, om het selve Regiment uyt de Stad te hebben, en daar toe geene apparentie sagen, so advoueerden sy eyndelijk desselfs verblijf, mits dat het selve Regiment den Eed aan de Stad dede; 't welk sy toen wederom opnamen voor een pretext, daar van sy haar meesterlijk bedienden, om den Keur-Vorst so te intimideeren, dat hy hem in *Bon* selfs niet seker hielt, en daarom sijn geheele Gebiet en alle Steeden aan de *Fransche* over gaf in bewaaringe en defensie, zijnde een remedie, dat veel erger is, als het quaat selfs.

tegens den sin van des Keur-Vorsts Ministers.

De Keur-Vorst word geintimideert.

Ondertusschen hielden de Keyserlijke Gesubdelegeerden continuele conferentien, sonder op de Feest-dagen te rusten, ten fine van accoord, voorslaande verscheyde expedienten aan den geenen, die de saaken van den Keur-Vorst waarnamen.

Keyserlijke Gesubdelegeerden houden conferentien,

De *Princen van Furstenberg* maakten verscheyde deser byeenkomsten vruchteloos, door opgeraapte poincten, daar nochtans haar pretext niet anders was, als de questien met *Keulen* te traineeren, en tot het minste niet te resolveeren, voor en aleer sy daar over hadden geconsuleert met het *Oracul van Paris*, gevende noyt antwoord, als na het arrivement van Couriers van *Paris*, die van *Bon* na *Paris*, en van *Paris* na *Bon* geduyrig als heen en weer ebden en vloeyden; ge-

die de Furstenbergers vruchteloos maken,

Waar over sy verwijt hooren.

lijk haar sulx met scherpe woorden verweeten wierd door den Pausselijken *Nuntius* en den *Marquis de Grana*, dat sy de oorsaaken van alle de aanstaande onheylen waren, en dat sy yets anders beoogden, als den Keur-Vorst selfs. Eyndelijk wierd dit het principaalste different, dat *Keur-Keulen* begeerde den *Keyser* en den *West-phaalschen Circul* tot *Arbiters* en *Guarandeurs* van het te maken accoord, en die van de Stad begeerden daar toe den *Keyser* en de *Staaten Generaal*, zijnde toenmaals de Intentie van de *Staaten*, sich so nauw met die Stad te verbinden, dat sy met desselfs assistentie de desseynen der *Fransschen* merklijk souden konnen traverseeren en verijdelen, indien sy haare plaatsen aan den *Rijn* gelegen, quamen aan te tasten, werdende tot dien eynde by de *Staaten van Holland* ter *Generaliteyt* ernstig geinsteert op het senden van noch eenige Regimenten binnen die Stad, om daar mede te verhoeden, dat desselve onlusten niet wierden geaccommodeert tot prejuditie van haar *Interest*. Maar sulx wierd by den *Staaten van Zeeland* ongeraaden gevonden, aan *Vrankrijk*, om dat scheen sich te sullen verklaaren in faveur van dien Keur-Vorst, meerder offensie te geven, en sich verder te steeken in die onderlinge twisten.

Intentie der Staaten wegens Keulen.

Voorslag van Holland.

Contra Advys van Zeeland.

Keulen accordeert provisioneelijk met den Keur-Vorst.

Kort daar op zijnde den 2. *January* 1672. wierd een Provisioneel Accoord onder *N°.* 10. getroffen, waar by dat de principaalste questie noch ongedecideert bleef, die alle tijd een pretext konde zijn voor de partije van de Stad, om die by betere occasie noch eens de voet op den nek te setten. Sy obtineerden echter so veel, dat sy haar van de Stad by desselfs neutraliteyt in den aanstaanden Oorlog, tot haar groot gerijf, konden dienen, en dat het Regiment van *Bamphielt* de Stad moste quiteeren.

Fransche soeken Bamphiels Regiment te debaucheeren,

Om dat nu de Frans-gesinde dese soldaten haar Regiment geern wilden doen verlaaten, hadden sy voor desselfs vertrek, op de hoeken van verscheyde Straaten doen aanplakken gedrukte pasquillen, onder anderen vervattende: *Dat de soldaten van Bamphielts Regiment wel na huys mochten vertrekken, of elders dienst soeken, want als sy in Holland sonden komen, sonde men haer op de Vloot smijten. &c:* Waar op de Magistraat alle de drukkers ontboot op 't Stadhuys, uyt dewelke sy vernam, dat het pasquil tot *Bon* was gedrukt.

Wanneer nu het selve Regiment vaardig was, om te vertrekken, dede sich in de Pas-poort van den *Keur-Vorst van Keulen* dese swaarigheyt op, dat hy tot *Keysers-weert* het selve Regiment wilde besichtigen, offer ook overlopers, of eenige van sijne Onderdaanen onder mochten zijn, die hy daar uyt pretendeerde, gelijk ook *Mr. Verjus*

Fran-

Franſchen Reſident tot Keulen, ſulx mede wilde doen, 't welk veel moeyten cauſeerde, tot dat den *Colonel Bamphielt* beloofde haare gepretendeerde te ſullen licentieeren, ſo ras hy in het Gebiet van ſijne Principalen ſoude zijn aangekomen.

Ondertuſſchen wierd van de Frans-Geſinde ſterk gearbeyt, om het Regiment van den *Marquis de Grana*, dat binnen *Keulen* lag, te doen verloopen, door middel van een perſoon, die op de waarſchouwinge van den *Hertog van Lotharingen* wierde geapprehendeert, ter oorſaake hy veele ſoldaten van dat voorſz. Regiment, door geld op de hand te geven, hadde gedeboucheert, om uyt de Stad na *Bon* te verloopen. Deſe ontboot den avond te vooren, als hy ſijne ſtraf ſoude ontfangen, den *Provincial* van 't *Carmeliten Kloofter*, aan wien hy openbaarde, dat hy een *Prieſter van de Minoriten* was, maar ſich voor een Lieutenant, uyt ordere van hoger hand, hadde geſimuleert, waar op hy aan de *Minnen-broeders* wierde overgelevert, en van die tot een eeuwige gevankenis in den *Kerker* gedeporteert. als ook het Regiment van den Marquis de Grana, door een Munnik.

De Franſche quamen te deſer tijd mede ſo meenigvuldig binnen de Stad *Keulen*, dat de Magiſtraat daar over ongeruſt werdende, ordre ſtelde, dat ſy maar door twee Poorten mochten binnen komen, en niet meer, als 300. te gelijk in de Stad blijven, alvorens haar geweer aan de Wacht overgegeven te hebben, met haare namen, en waar ſy ſouden logeeren. Franſche komen ſterk binnen Keulen, dat vreeſe verwekt.

Hoewel het *Land van Luyk* in alle de Duytſche Oorlogen onaangevochten ware gebleeven, en ſijne Neutraliteyt ongeſchonden hadde bewaart tot op deſen tijd, ſo moſt het evenwel nu mede ſijn beurt hebben, gelijk andere Nabuyrige Landen, dewijl het den *Franſchen* ongemeen wel gelegen was tot den marſch na den *Rijn*, en voorſien was met Steeden aan de *Maas*, waar men deſelve Rivier, ſonder periculi, met heele Legers konde paſſeeren, en groote Magazijnen oprichten; en dewijl het konde uytleveren groote quantiteyt van *Ammunitie* en *Vivres*. In den beginne ſochten die van *Luyk* haar tegens dit opkomende ſwaare onweer te dekken, ſonden daarom Gedeputeerdens na haaren Prins, zijnde de *Keur-Vorſt van Keulen*, tot maintenu van haare oude Neutraliteyt, waar op die van hem volkomene verſekeringe ontfingen, dat de Privilegien in geenderhande manieren ſouden gealtereert werden. De Franſche evenwel negotieerden ſterk met de Miniſters van den *Keur-Vorſt*, om den ſelve te bewegen aan haar in handen te ſtellen de *Citadelle* en de Stad van *Luyk* voor ſekeren tijd, gelijk als hy alree gedaan hadde met de plaatſen in ſijn *Aarts-Stichi*, ten 't Land van Luyk is ſeer conſiderabel! Soekt de Neutraliteyt, Franſche ſoecken Luyk,

eynde daar door te bevorderen de belegeringe van *Maſtricht*; En ſoude *Sr. de Montal* dan in de *Citadelle* commandeeren, in qualiteyt van Gouverneur, doch met die conditie, dat hy den Eed van getrouwigheyt ſoude doen aan den *Prince van Luyk* voor alle die tijd, dat hy in die plaatſe ſoude weſen, en dat als dan den Koning daar eenigen tijd in perſoon ſoude verblijven. En hoewel die van *Luyk* ſich t'eenemaal daar tegen ſtelden, en trachten haare Neutraliteyt te bewaaren, ſo brachten de Franſche echter ſo veel te wegen, dat ſy door haaren Miniſter *Louvoys* met den *Prince van Furſtenberg* in den name des Keur-Vorſten een Tractaat ſlooten, door het welke hy aan haar de voornaamſte Steeden en Plaatſen van de Kerk van Luyk ſoude in handen ſtellen. Waar op den *Prince* aan de *Luykenaars* by Placaat bekent maakte, dat hy den Franſchen hadde vergunt voor haar Leger de Rende-vous en Paſſage in en door het *Land van Luyk*. Dit bracht de Luykſche Gemeente byna aan 't hollen, en eenige onder haar tot die reſolutie, dat ſy den genen de dood en de ruïne van ſijn huys ſwoeren, dewelke maar de minſte aſſiſtentie aan de Franſche quame te bewijſen.

en krijgen daar door de paſſagie,

dat de Luykenaars ſeer mishaagt,

Het groote *Capittel* vergaderde, om uyt te vinden eenig middel, van alle onheylen voor te komen; men ſond ten dien eynde Expreſſens na *Bon* en *Paris*; Van den Keur-Vorſt kreeg men tot antwoord, *dat men voor dit ſaiſoen moſte patientie hebben*; En van den Koning, nevens een brief onder *N°.* 11. *Dat het nu ſo weſen moſte, en dat men van haare Neutraliteyt nader ſoude ſpreeken, als den Oorlog geëyndigt was.* De *Luykenaars* geen ander middel ſiende, om ſich te conſerveeren, als haare eygene krachten, reſolveerden tot wervinge van 800. mannen, en tot recruytes van haare Compagnien op de *Citadelle*, elk met 30. mannen, die ſy niet meer uyt den naam van den Prins, maar van het Groote *Capittel* betaalden, en deden deſelve *Citadelle* dapper fortificeeren, en deſſelfs Officieren met conſent van haaren Prince, den Eed doen aan 't *Capittel*, van geenderhande Krijgs-volk, van wat Prins of Potentaat het ook mochte zijn, te laten inkomen. Sy kreegen mede reſtitutie van al haare Vaandels, die haar voor 20. jaaren waren ontnomen, en van een Poorte, die duslang by de Soldaten van den *Prince van Luyk* was bewaart. Maar alle deſe preparatien hebben geenſins konnen beletten de totale ruïne van haar platte Land en van eenige Steeden, daar van by vervolg nader.

die op middelen bedacht zijn.

Om den *Biſſchop van Munſter* te doen amplecteeren de Partije van de Franſche, hadde men ontrent hem niet nodig ſo veele indirecte Intrigues, als ontrent den *Keur-Vorſt van Keulen*, maar men addreſſeerde

Franſche addreeſſeeren haar aan den Biſſchop van Munſter.

dreſſeerde ſich direct aan hem; men dede hem volkomene openinge van de Franſche deſſeynen, en preſenteerde hem het gene by hem alles vermag, namentlijk *Geld*, zijnde het principaalſte deel, dat hy beoogt, wiens Intereſt *Geld* is. want al wat ſijne kiſten en koffers op proppen kan, is ſijn eygen *Intereſt* en *recht Belang*, gelijk hy het ſelve ſelfs wel opentlijk heeft beleden, en de heele Wereld, door exemplen doen gelooven. En om dat hy is een Geeſtelijk Heer, die na ſijn dood aan ſijne Vrienden niets van ſijn Biſchopdom ſal na laten, dewelke by deſſelfs ruïne door oorlog ook geen ſchaade ſullen lijden, maar van hem voor een Prinsdom niet anders konnen erven, als een luculenten boedel, ſo ſoekt hy maar voor ſijne Erfgenamen ſchatten op te ſtapelen, dienvolgens waarſchijnlijk is, indien de *Staaten* hem meer Geld gebooden hadden, als de *Franſche*, hy ſoude metter haaſt ſijn ouden haat afgeleyt hebben, en verandert zijn in haaren beſten Vriend. En op het quaatſte genomen, dat hy uyt ſijn gebiet door het wiſſelvallig lot des oorlogs wierde gedepoſſideert, ſo ſoude hem een rijke *Abdije in Vrankrijk* (die hy door ſijne getrouwe dienſten wel ſoude meriteeren en lichtelijk ook verkrijgen) meer jaarlijxe revenues geven, als ſijn heele Biſdom, welkers inwoonders doch bedurven zijn.

Hier toe hielp niet weynig, dat hy is Ambitieus, Martiaal, onrulig van geeſt, en ſeer genegen tot veranderingen, dat hy by deſen Oorog lichtelijk occaſie ſoude vinden, om ſich ſelfs te voldoen wegens ſijne preſentien op *Borculo* en *Vrieſland*, en by *Perſecutie der Ketters* een dienſt ſoude doen aan de *Moeder de Kerk*. En niet tegenſtaande het *Capittel van Munſter* hem ſeer inſtantelijk aanhielt, en le *Keyſer* door dry byſondere Mandaten op ſijne hoogſte indignatie iem ſeer ernſtelijk dede aanſeggen, van ſich niet met de *Franſche* te ngageeren, ſo begaf hy ſich echter in een nauwe Of-en Defenſive igue met *Vrankrijk* door *Mr. Louvoys*, tegens de *Vereenigde Provintien*, waar van de Articulen noyt zijn ten voorſchijn gekomen. Hy ſond daar op meer uyt ſpot als genegentheyt een Brief van Conratulatie over het Nieuwe Jaar 1672. aan de Staaten Generaal, tegens dewelke hy toen al gereſolveert hadde, om op alle manieren vianelijk te ageeren, ſonder ſchroom van trouwlooslijk te violeeren het Verbond, dat hy tot *Cleef* op den 18. *April* 1666. met den *Staaten* geſlooten, en door een ſolemneelen Eed by ſijnen Biſchoppelijken taf beveſtigt hadde, waar by tuſſchen haare Hoog. Mog. en hem, met egeerte en toeſtemminge van het *Capittel van Munſter*, was beongen een *Eewige en Beſtendige Vreede, dat hy niet meer volk in dienſt* „ *mochte*

Sijn humeur.

Vergeefſe Inſtantien van 't Capittel en den Keyſer.

Hy beſchimt de Staaten,

violeert het Tractaat van Cleef,

„ *mochte houden, als alleen* 3000. *man, die hy selfs oordeelde genoeg*
„ *te zijn tot besettinge van sijne Garnisoenen; Dat hy voortaan geen nieuw*
„ *volk soude mogen aannemen, ten zy dat de nootwendigheyt en de verseek-*
„ *keringe van 't Rijk en de Kreytsen, of ook wel de verbonden, 't selve*
„ *Tractaat niet contrarieerende, sulx mochten requireeren, en dat anders*
„ *niet, als na des Rijx Constitutien, ende 't recht der Vorsten; Dat hy hem*
„ *noyt op 't nieuw tegens de Heeren Staaten Generaal soude mogen in la-*
„ *ten, noch verbinden met andere Princen of Potentaten; Dat hy derselver*
„ *Republijke ook niet meer met een nieuwen Oorlog soude vermogen aan te*
„ *tasten; En voorts renuntieerde hy, gelijk ook haare Ho: Mo:, aan*
„ *alle ende yegelijke pretensien, hoedaanig die ook mochten zijn, of we-*
„ *sen konden; En eyndelijk, dat hy, of sijne Successeurs voortaan onder*
„ *geenderley pretext, of te uyt eenige oorsaake, noch door hem selfs, noch*
„ *door een ander, sich soude vermogen te mesleeren met saaken gehoorende*
„ *aan de Heeren Staaten Generaal, &c. En in cas, dat t'eenigen tijde ee-*
„ *nige questien, buyten vermoeden, souden komen te ontstaan, tusschen de*
„ *gemelde Heeren Staaten en den Heere Bisschop, mitsgaders desselfs suc-*
„ *cesseurs, deselve souden anders niet werden bygeleyt, als door vriende-*
„ *lijke middelen, uyt krachte van de Guarantie over dit Tractaat gepre-*
„ *steert, sonder dat hy soude vermogen, onder eenig pretext, te attenteeren*
„ *tegens de Heeren Staaten Generaal, derselver geincorporeerden, ende*
„ *Onderdanen met waapenen, geweld, of te selfs met feytelijkheyt.*

en word Meyneedig.

Dese Vreede, dewelke voor God, door interceſſie en by Guarantie van den *Keyser*, *Koningen van Vrankrijk* en *Denemarken*, *Keur-Vorsten van Ments*, *Keulen* ende *Brandenburg*, *als ook de Vorsten*, *Bisschop van Paterborn*, *Palts-Graaf van Nieuwburg*, *de Hertogen van Brunswijk* en *Lunenburg*, *van Wolffenbuttel* en *Kalenberg*, so solemneelijk was geslooten, vermocht nochtans so weynig op het geestlijk gemoet van dien Bisschop, dat hy by de eerste gelegentheyt, die hem voorquam, alle de boven gespecificeerde poincten directelijk tegen ging, en geen onder die alle, naar sijn beloften, naarquam; en hadde so weynig vat op 't vereelde hert der Franschen, dat sy den Bisschop ophitsten, om dien Vreede te breeken, om welke te doen onderhouden sy by een Acte van Guarantie verplicht waren.

Vrankrijk brengt de andere Duytse Vorsten in sorgloosheyt

Omtrent de andere *Duytsche Vorsten* gebruykt *Vrankrijk* dat middel, sonder het welke noyt eenige redoutable Monarchie in de werelt ten voorschijn is gekomen, dat is, dat het deselve, zijnde sijne naabuyren, door sijne bysondere flatterijen, waar van het de kunst perfect heeft, weet te verleyden in sulken sorgloosheyt, ja in sulken doodslaap

wa:

waar uyt sy met geen Moort-Trompetten konnen opgewekt worden, dat sy haar eygen welvaart vergeeten, haare arme onderdaanen niet behertigen, haar eygen Gebiet, Ampt, Stand, Vrijheyt, Outaar, ja al wat Göddelijk en Menschelijk is, verwaarloosen; En dat ten deele door haare Nieus-gierigheyt, geld-gierigheyt, blooheyt, persuasie van hare gecorrumpeerde Ministers en jammerlijke eenvoudigheyt, dat sy gelooven der *Franschen* Complimenten, van dat sy de *West-phaalsche Vreede* niet willen breeken, maar heyliglijk conserveeren, en dat sy op den *Rijx-bodem* komen, niet als een Vyand, maar dat sy haare Geallieerde tegens de *Vereenigde Nederlanden* wilden secondeeren, gelijk den *Marquis de Feuquieres* seyde, wanneer hy met volle procuratie in *Duytsland* quam, om met alle Vorsten finalijk te tracteeren, en haar te persuadeeren tot het stil sitten; Daar nochtans haare Desseynen al voor lang bemerkt zijn, van dat sy sich Meester over den Rijn wilden maken, om daardoor vijf Keur-Vorsten te konnen constringeren, om een Roomschen Koning, na haare verkiesinge te ontfangen, daar toe den *Dauphin* by haar de eerste stem heeft. door verscheyde middelen,

De schandelijkste naam, die de Schrijtuyr aan een mensch geeft, is, dat hy noch kout, noch heeft is. Schrandere Regenten hebben altijd dese Grond-regul, als seer gevaarlijk, gevlooden: *De Middelweg maakt geen vrienden, en ontslaat niet van vyanden*, waarna haar de Oude Duytschen ook so wel hebben gereguleert, dat sy daar door by de heele Wereld den roem van Trou, Dapperheyt en Standvastigheyt verworven hebben. In den 30. jaarigen Duytschen Oorlog was elk een vaardig, met alle krachten, ook het kleynste Inrereest van hem waar te nemen. Maar nu laaten sy sich met toegeslooten oogen, by de neus in haar eygen bederf leyden, en onderwerpen vrywillig haare schouderen het swaare jok van de *Franschen*, daar sy selfs als *Souveraine* konnen regeeren, en daar het waare *Interest* van Staat en de *Nootwendigheyt van de Justitie* van een ygelijk van haar vereyscht, dat sy haare gemeene behoudenisse soeken in de conservatie van haare nabuyren, die door de *Fransche* viandlijk worden aangetast. Die sijnen nabuyr al te groot laat worden, die maakt sich selfs daarvan een slaaf. Wil hy hem verdragen, so en is hy selfs geen meester, wil hy hem bestrijden, het is te laat, hy moet of slaafachtig van hem dependeeren, of pericul loopen ongelukkig te vergaan. So zijn de grootste Koningen tot de Monarchie geraakt, door dien haare progressen of niet wel gemerkt, of weynig gevreest, of slappelijk tegengegaan wierden. De *Sabiners*, *Toscaners*, en *Samniters* hadden seer licht de opkomende *Macht* van *Romen* konnen tegengaan, Consideratien over de sorgloosheyt.

waar door verlooren zijn gegaan

de Sabiners, Toscaners, Samniters, en beletten; Maar den tijd hebbende versloft, was het te laat, als sy de *Romeynen* in Macht aangewassen ende versterkt zijnde, wilden bestrijden. Dit was de oorsaak van haar eygen ondergang, en van de Ruïne van alle andere Machten van *Italien*. De *Carthaginenſers* aanschouden mede de opkomende fortuyn van *Romen*, hoewel met seer nijdige ogen, maar siende de *Samniters* tegens de *Romeynen* strijden, en de beste sterkten van *Italien* innemen, meenden sy onnodig te zijn haar selven met dien Oorlog te moeyen; Maar de *Samniters* wierden overwonnen, en de *Romeynen* meester van geheel *Italien*, waar door de *Carthaginenſers* hare versuyminge en sloftheyt met haar uyterste desolatie en uytroeijnge mosten betaalen. De diverse sentimenten van de *Griexe Princen*, of sy den *Keyser* binnen *Constantinopolen* van de *Turken* belegert, souden bijstaan, dan niet, is het rad geweest, daar de Mahumetaansche Sabels op gesleepen zijn, en de brugge, daar sy over quamen, om in korten tijd, haar in 't bloet van al die so qualijk beraadene Princen te wassen. De *Lacedemoniers*, om dat sy noyt tot den Oorlog resolveerden, als door de uytterste noot gedwongen, en dat sy de Progressen van die van *Athenen* verachten, hebben haar selven inhabijl gemaakt, en zijn geruineert geworden, wanneerse sich tegens haar wilden stellen. *Macedonien*, *Griekenland*, en 't geheele *Asia* vielen door diergelijke versloffingen onder het jok van *Romen*.

Carthaginenſers,

Keyserrijk in 't Oosten,

Lacedemoniers,

Macedonien, Griekenland en geheel Asia.

Terwijlen dan de *Duytsche Vorsten* sien, dat den *Konink van Vrankrijk* op de hoogste trap van sijne Overmacht geklommen zijnde, nergens meer op uyt is, als om de *Vereenigde Nederlandsche Provintien*, een gemeen *Bolwerk* en *Voor-muyr* van haar alle, weg te nemen, dat sulx niet kan geschieden, sonder confusie en blijkelijke ruïne van haaren gemeenen welstand, en dat sy met de banden van *Vrankrijk* sodanig souden gebonden werden, dat sy haar niet meer souden konnen roeren, so sullen sy immers moeten bekennen, schuldig te zijn, dat sy haar selfs salveeren, en die *Voor-muyr*, die de *Franſche* dreygen om verre te stooten, staande te houden, dat sy haar onder malkanderen niet moeten wijs maaken, onnodig te zijn, dat sy sich wapenen, dat de swaarigheden so groot niet zijn, als men vreest, en dat men altijd *Liguen* kan maken, en te velde komen, als men wil. Maar hoe de *Franſche* het verstand en gesicht van veele uyt haar, by heldere sonne-schijn, hebben soecken te benevelen, en hoe die Vorsten de sangen van de *Franſche Syreenen* tot haar schaade en schande hebben aangehoort, sullen wy hier wat nader particulariseeren.

Pericul der Duytsche Vorsten,

raad voor de selve.

De *Duytsche Vorsten* zijn of *Geestelijk* of *Wereldlijk*. Onder de *Geeste-*

Geeſtelijke zijn (behalven *Keur-Keulen* en den *Biſſchop van Munſter*, daar van wy alree hebben getracteert) de *Keur-Vorſten van Ments* en *Trier* de grootſte in aanſien en vermogen, en tot de *Franſche* deſſeynen het beſt geleegen, waarom ſy ook van *Vrankrijk*, van veele jaaren af, ſeer zijn aangeſocht en gebeneficeert. Om dat ſy maar beſitters zijn voor haar leven, en voor geen Naſaaten behoeven bekommert te zijn, maar ſlechts een ruijmen ſwier van leven ſoeken, ſien ſy de ſaaken met ſodaanigen oog niet aan, als die Princen, die familien hebben, en op het toekomende moeten denken; en laten ſich daarom licht omkoopen door Aſſiſtentie en Geld, maaken weynig ſwaarigheyt om de tegenwoordige noot, van onder de *Franſche Heerſchappye* te raaken, op den hals van haare Navolgers te ſchuyven, en denken niet, dat het pericul is aanſtaande, en dat het om haar ſelven te doen is, maar gelooven de Franſche Religieuſe pretexten; als of het alleen te doen was, om den Hoogmoet en de Ketterije van de *Hollanders* te dempen.

De Duytſche Vorſten zijn of Geeſtelijk of Wereldlijk.

Conſtitutie der Geeſtelijke Vorſten.

So hebben de *Franſche*, voor eenige jaaren, den *Keur-Vorſt van Ments* ſonderling aan haar verplicht, dat ſy hem hielpen de *Stad Erfurt* innemen, en dat ſy hem (gelijk ook eenige andere Vorſten) voor en na veel geld ſpendeerden, tot wervinge en onderhout van ſijne Militie, ſonder dat ſy daar door eenige vergoedinge hebben genooten. *Debitor autem eſt ſervus & cliens creditoris.* So ſochten ſy hem noch voor het aangaan van haaren Oorlog tegens de *Staaten*, te verſeekeren, dat ſy de Alliantie in den jaare 1662. met hem geſlooten, heyliglijk ſouden obſerveeren, en hem protecteeren tegens alle geweld, hem mede voor oogen ſtellende het gevaar, dat hem ſoude dreygen, by aldien hy een andere Protectie aannam, als die van *Vrankrijk*, allegeerende voor een exempel het jaar 1633. wanneer eenige Vorſten haar in de Keyſerlijke, en eenige in de Franſche Protectie begaven. Hier door bleef *Keur-Ments* wel aan de zijde van de *Franſche*, maar als hy in den beginne van den jaare 1672. ſag, met wat over groote Macht de *Franſche* na den *Rijn* afquamen, apprehendeerde hy der Franſchen Deſſeynen ſodanig, dat hy den *Baron de Schoonbrun* na 't *Keyſerlijke Hof* ſond, om daar voor te ſtellen de groote nootſaakelijkheyt, dat ſijne *Keyſerlijke Majeſteyt* een conſiderable Armée na den Rijn-kant moſte ſenden, by aldien hy alle de *Duytſche Vorſten* aan den *Rijn*, niet en wilde getracteert ſien gelijk den *Hertog van Lotharingen*. Hy heeft ook eyndelijk noch den *Circul van Franken* daar toe gediſponeert, om voor den *Keyſer* Volk te wer-

Keur-Ments hoe van de Franſche aangeſocht is,

en hoe hy het Intereſt van 't Duytſche Rijk behertigt.

ven. Hoewel ook geseyt wierd, dat hy en *Sweden*, door haare Gesanten, den *Koning van Vrankrijk* al hebben gedisponeert gehad, tot aanneeminge van de minnelijke Interpositie van haar beyden, als ook van *Keur-Trier*, *Beyeren*, *Palts*, en den *Hertog van Wurtenberg*, om den *Keyser* en den *Keur-Vorst van Brandenburg* met *Vrankrijk* te versoenen. 't Zy hoe 't wil, hy was en bleef voor eerst neutraal, sonder partije te kiesen, waar in de *Fransche* haar oogmerk bereykten, doch hy veranderde daar na sijne Mesures, als de Voorspoet der *Franschen* begon te steuten.

Keur-Trier hoe gedisponeert.

Alhoewel de *Fransche*, om *Keur-Trier* tot de Neutraliteyt te disponeeren, geen groote moeyten behoeven aan te wenden, dewijl sijn gebiet aan *Vrankrijk* grenst, waardoor hy de insolentien en invasien van haar geduyrig soude onderworpen zijn, indien hy niet de huyk na de wind hing, en ten minsten neutraal bleef, so hebben sy evenwel, door al haare presentatien en beloften van groote geld-sommen en avancementen aan sijne Vrienden, so veel niet weten te wegen te brengen, dat sy *Coblens* en *Hermesteyn* in haare besettinge mochten bekomen, om daar door den *Rijn* en *Moesel* te konnen dwingen; Maar mosten haar te vreeden houden, met de vrije passagie door sijn Land, gelijk den *Marquis de Louvois* op den 2. January 1672. by hem, als ook by den *Gouverneur van Lichtenberg* obtineerde, voor een Fransche Armée, die, so hy voorgaf, tot bescherminge van *Keur-Keulen* in dat Aarts-Sticht soude gebracht werden, welke Passagie de *Fransche* naderhand sterk gebruykt hebben met groote en kleyne troepen, sonder speciaal consent daar toe yder reys te versoeken, gelijk behoorlijk was, tot irreparable schaade van sijn Land en onderdanen, en van alle sijne nabuyren. Als desen Keur-Vorst 't Voorbeelt van *Ments* wilde volgen, en sijne Mesures mede veranderen, toen het Fortuyn der *Franschen* begon te veranderen, is sijn Land geworden een proy der *Franschen*, en wierd, op weynig na, totaliter verwoest, daar van hier na breeder in 't Derde Deel.

van de Fransche gesolliciteert,

die passagie door sijn Land obtineeren.

't Land van Trier word verwoest.

Duytsche Vorsten haare plicht,

De *Wereldlijke Vorsten*, so sy voorsichtig willen zijn, gelijk verstandige Princen toestaat, moeten altijd 't eene oog houden op het tegenwoordige, en het ander op het toekomende, sy moeten so wel sorgen voor haare nasaaten, als voor haar selven, en daarom by tijds, en sonder ophouden, werken tegens de periculen, die haaren Staat konnen overkomen. Die gene, die van de swaarigheeden niet eerder en oordeelt, als wanneerse hem treffen, sal daar door niet anders, als met sijn eygen schaade en ruine, geleert werden. De *Romeynsche Republijk* is tot de

hoogste

hoogſte Macht opgewaſſen, door de inconvenienten te voorſien, en die, in haar begin, te remedieëren. De *Republijk van Venetien* is daar door wel 12. *hondert jaaren* ſeer conſiderabel geweeſt, en heeft haar ſelven, tot op den huydigen dag, by haare vryheyt geconſerveert. Het is een nootwendige *Maxime* voor alle voorſichtige Regenten, ten allen tijden een wakker oog te hebben op de deſſeynen van haare nabuyren, en ſo veel haar mogelijk is, te helpen verhinderen alle onrechtmatige conqueſten, die deſelve op haare Mede-Nabuyren ſoeken te verkrygen. Hoewel alle *Wereldlijke Vorſten van Duytſchland* hierdoor behoorden bewogen te werden, om alle haare nabuyren tegens de Machinatien van den *Franſchen Koning* te maintineeren, en de pretenſien van ſo een entreprenanten en gelukkigen Aggreſſeur tot matiger aanſlagen te brengen, en hem te obligeeren, met ſijnen ſijkel niet in een ander mans Oogſt te maajen, op dat ſy niet door deſelve, gelijk alle de *Staaten van Griekenland* door *Koning Philippus van Macedonien*, de eene voor en de ander na overheert werden; So ging men daar echter even als elders, men liet ſich overal van *Vrankrijk* met ſchoone woorden payen, men dacht, men raatſlaagde, men diſcoureerde genoeg van de ſaaken, maar niemand wilde reſolveeren den *Franſchen Hannibal* tegen te gaan, daar hy voor haare Poorten was. Elk ging met ſijne gedachten dwaalen op den tijd, maar in plaatſe van tijd te winnen, ging den tijd de eenigſte remedie verlooren (zijnde na 't ſeggen van *Seneca* geen eerlijke gierigheyt meer als van de tijd) daar nochtans in die dingen, die dagelijx aanwaſſen, het wachten niet anders is, dan aan deſelve tijd te geven, dat ſy mogen volwaſſen. En dat noch meer is, ſommige lieten haar door de Franſche flatteryen van haar out en waar *Intereſt* verleyden, daar ſy te vooren wel by gevaaren waren. Om hier van exemplen te geven, ſullen wy met den *Keur-Vorſt van Beyeren* eerſt beginnen.

haare Sorgloosheyt.

hoe pericaloos die is.

De *Hertogen van Beyeren* zijn met de *Palts-Graaven* van veele aaren af over het Recht van de *Keyſerlijke Keur* geweeſt in heevige Diſpuyten, dewelke *Keyſer Lodewijk de* IV. in den jaare 1336. by ransactie, tot faveur van *Beyeren*, daarvan hy mede Hertog was, op lie manier hadde te neder geleijt, dat die beyde Familien, de eene om le ander het *Keur-Recht* ſouden gebruyken; doch dit is naderhand, ls onrechtmatig by *Keyſer Carel de* IV. in 't jaar 1356. in ſijne *Aurea Bulla* verworpen, en de *Keur* den *Palts-Graaven* alleen oegeëygent, zedert welken tijd die van *Beyeren* daar tegens niet of veynig hebben durven ondernemen, als alleen ten tijde van den *Oor-*

Diſpuyt tuſſchen Beyeren en Palts-Heydelberg.

Voorspoet van Beyeren.

log in Bohemen, wanneer den *Beyer-Vorst Maximilian* door de *Victorie van Praag*, door de *Balling schap* van den *Palts-Graaf Fredericus*, en principalijk door het faveur van het *Huys van Oostenrijk* niet alleen heeft verkreegen de vrije *Keyserlijke Keur*, de geheele *Boven-Palts*, en de *Precedentie* onder de *Weredlijke Keur-Vorsten*, maar (gelijk sommige calculeeren) noch wel 12. *Millioenen* aan contanten geprospereert uyt het *Generaalschap* over de *Keyserlijke Armée*, behalven de Suster van den *Keyser*, die hy daar by ten huwelijk kreeg, om dat hy gesalveert hadde den *Keyser* en het geheele *Rijk* met hem, dat door den *Palts-Graaf*, de *Koningen van Vrankrijk* en *Sweeden* als ook haare Geallieerden geattaqueert wierd, en om dat hy alleen obstacul was geweest, dat *Vrankrijk* sijne desseynen in *Duytsland* niet konde volvoeren tegens het *Huys van Oostenrijk*, gelijk de Fransche Schrijvers sulx mede bekennen, als te sien is by *Guebriant. lib:* 8. *cap:* 13. *pag.* 579.

Vrankrijk soekt Keur-Beyeren met sich te engageeren,

Om die reeden heeft *Beyeren* sich lang gehouden aan de zijde van den *Keyser*, gelijk sulx sijn waare *Interest* ook vereyste, maar de *Fransche* considereerende de goede situatie en macht, waardoor *Beyeren* het *Duytsche Rijk* tegens haar kan balanceeren, hebben gevolgden raad, die *Konink Hendrik de* IV. en *Mr. du Plessis* al in haaren tijd voorstelden, om het *Huys van Oostenrijk* en *Spanjen* te ruïneeren, dat men sulx niet beter konde beginnen, als door de *Hertogen van Beyeren*, die men door hoope tot de *Keyserlijke Digniteyt* en door belofte van haare protectie tegens alle sijne aggresseurs most soeken te winnen. Zedert welken tijd sy ook alle devoiren hebben aangewent, om den *Hertog van Beyeren*, door *Mr. Marcheville* en andere Plenipotentiarissen, van den *Keyser* te separeren, en aan haar zijde te treken, waartoe sy in onse tijd geëmployeert hebben de *Furstenbergers* (van outs groote Minjoens van *Vrankrijk*) en den *Pater Privigniani* Biecht-Vader van de Keur-Vorstinne, die door haar het hert van den Keur-Vorst hadde tot sijne dispositie, welke beyde hem door de voorsz. flatteryen en hoope van een huwelijk tusschen den *Dauphin* en sijne Dochter hebben doen veranderen de *Politijke Maximen*, die den bovengemelden *Maximilian* en andere Voorsaten altijd hadden onderhouden, hem verplicht aan niemand niet toe te laten eenige wervinge ofte passagie in of door sijn Land in conformité van de Alliantie met de *Vier Vorsten aan den Rijn* geslooten, en hem so verre gepersuadeert, dat hy al sijn vermogen daartoe soude employeeren dat *Vrankrijk* mochte verkrijgen alle satisfactie, gelijk genoeg con-

door de Furstenbergers en den Pater Privigniani,

steer

steert uyt de Instructie, die hy laatstmaal aan sijnen Gesant na *Regensburg* mede gaf, en uyt de assistentie van Volk, die hy doet aan sijne Cousijns den *Keur-Vorst van Keulen*, en den *Hertog van Savoyen*, beyde volkomene Vrienden van *Vrankrijk*, als mede daar uyt, dat hy den *Keyser* heeft soeken te beletten de Passagie met sijne Armée door de Over-Pals. Maar *Beyeren* sal sich hier over namaals licht beklaagen, wanneer hy hem om den *Keyserlijken Scepter*, gelijk *Condé* en *Nieuburg* om de *Poolse Kroon*, van sijne middelen sal sien uytgeput, sonder eenig voordeel daar tegens te genieten, dewijl *Vrankrijk* een ander wel met het *Keyserrijk* flatteert, maar het selfs soekt voor sijnen *Dauphin*.

Intrigues van Falts-Heydelberg.

De *Palts-Graaf*, of de *Keur-Vorst van Heydelberg* is door de *Fransche* lichtelijk te persuadeeren tot het amplecteeren van haare sijde, en schijnt wel, dat hy het *Huys van Oostenrijk* sal contracarreeren so lang hem niet werde gerestitueert de boven gementioneerde *Boven-Palts*, de *Keyserlijke Keur*, de *Precedentie* en het vry gebruyk van sijn *Vicariaat*, dat *Beyeren* mede pretendeert, welke hem alle door het *Huys van Oostenrijk* zijn af handig gemaakt, en in welkers possessie hy, na apparentie, niet beter kan herstelt worden, en tegens het selve *Huys* als ook tegens *Beyeren* revenge haalen, en niet beeter gemaintineert worden in sijne tegenwoordige Possessie, tegens de eduyrige dreygementen van *Ments* en andere Catholijke Nabuyren, als door de Macht van de *Fransche*, met dewelke hy ook langen tijd heeft gehad goede intelligentie, die hy noch heeft vermeert door sijne Dochter, dewelke hy aan den *Hertog van Orleans* Broeder van den Koning heeft ten huwelijk gegeven. Dese Intrigues soude *Palts-Heydelberg* noyt verlaten, so lang hem de *Fransche* getrou en genegen waren, maar zedert dat sy sijn Gebiet niet minder hebben verschoont, als dat van een openbaaren Vyand, hebben de *Fransche* door die onvoorsichtigheyt den selven Keur-Vorst doen amplecteeren de Contra-Partije, gelijk specialijk te leesen sal zijn in 't *Vierde Deel*.

Keur-Saxen van Vrankrijk aangesocht,

Den *Keur-Vorst van Saxen*, also deselve mede seer considerabel in het *Rijk* is, hebben de *Fransche* van langer hand door vreemde intrigues met haar soeken te engageeren, tegens den *Keyser* en het *Rijk*, maar zedert dat hy hem door de *Vreede van Praag* met den *Keyser* wederom heeft vereenigt gehad, zijn haare moeyten by hem so vruchteloos geweest, als by andere Vorsten gelukkig. Want na de dood van den *Hertog van Weimar*, die met de *Fransche* aanspanne, socht desen Keur-Vorst desselfs troupen aan hem te trekken; En

na

na de dood van den *Hertog van Lunenburg*, soude hy desselfs weduwe geinduceert hebben tot het verlaaten van haar Tractaat met *Vrankrijk* opgerecht, ten zy *Mr. Choisi* sulx door sijne naarstigheyt hadde belet en deselve Princesse aan haare zijde gehouden.

En alhoewel *Saxen* al vry verre gesepareert is van den *Rijn*, daar de *Fransche* den stoel des Oorlogs tegens de *Staaten* hebben nedergeset, so hebben sy den selven Keur-Vorst evenwel door haare Envoyees om dese tijd mede seer aangesocht tot een nieuwe en vaste Alliantie, of ten minsten tot de Neutraliteyt; Maar geen van beyden heeft haar willen gelukken, also deselve Keur-Vorst sijn waare Interest volgende, in *Januario* 1672. depecheerden een Afgesant aan *Keur-Brandenburg* na *Berlijn*, door den welken hy aldaar presenteerde twee nieuw gegootene Cartouwen, met haar toebehooren, en notificeerde, dat hy nevens den geheelen *Saxischen Circul* by dese tegenwoordige gevaarlijke conjuncturen van tijden, vast wilde blyven by het *Roomsche Rijk*, en het *Instrumentum Pacis* punctueelijk observeeren. Waarop hy sich in *Maart* daaraan volgende in persoon begaf na *Postdam* by den *Keur-Vorst van Brandenburg*, alwaar met verscheyde Ministers van andere Vorsten tegens *Vrankrijk* wierde geslooten een *Of- en Defensive Ligue*, tusschen dese beyde *Keur-Vorstelijke Huysen*, als mede de Hoog-Vorstelijke *Huysen van Bronswijk*, *Lunenburg*, *Hessen Cassel* en *Denemarken*.

doch te vergeefs.

Saxen send een Afgesant aan Brandenburg,

en komt in persoon tot Postdam.

De *Keur-Vorst van Brandenburg* is geen van de minste, die de *Fransche* hebben nodig geacht tot uytvoeringe van haare Desseynen, om dat hy, behalven een seer groot gebiet, ook besit het *Land van Kleef*, dat gestrekt leyd aan weerzijden des *Rijns*; als ook, om dat hem *Sweden* is een Vriend, *Denemarken* verplicht, *Polen* genegen, *Engeland* beswaagert, het *Huys van Oostenrijk*, het geheele *Duytsche Rijk*, *Spanjen* en de *Geünieerde Provincien* ambieerende; en om dat hy wegens sijne groote Macht seer considerabel is in het balanceeren van de *Duytsche* en andere *Vorsten*, waar van seekere preuven zijn de conjunctie van hem met den *Keyser* en *Saxen* tegens *Vrankrijk* en *Sweden* in *Duytsland*, als ook sijne resistentie tegens *Sweden* in *Polen* en *Denemarken*. Uyt die considerateien hebben de *Fransche* door haaren Gesant *St. Geran* en andere, ja selfs door Gesanten van *Duytsche Vorsten*, sijnde rechte huyrlingen van de *Fransche*, getracht den Keur-Vorst te persuadeeren tot het omhelsen van haare Partije, om mede-gesel in haaren Oorlog te zijn, en om sijne Stem te hebben tot de verkiesinge van een *Roomschen Koning*, door presentatien

Keur-Brandenburg is seer considerabel.

word van de Fransche aangesocht,

van

van schoone conditien en groote voordeelen van geld en reparatie van alle schaade in sijne Landen, en het wedergeven van alle sijne Steeden, die sy in het *Land van Kleef* mochten komen te veroveren van de *Staaten*.

De Keur-Vorst achtende, dat het beter was, dat hy het sijne onbeschaadigt bewaarde, door dien de schaadens seeker zijn, en haare voldoeninge onseker, dat desen Oorlog so seer wierde toegeleyt tot onderdrukkinge van *Duytsland*, als van *Nederland*, en dat hy geene de minste reeden hadde, om de *Staaten* met de Waapenen te bestooken, met dewelke hy van oude tijden af tot nu toe, in seer nauwe Alliantie, Correspondentie en Vriendschap hadde geleeft, en opgericht Tractaaten van Mutueele Defensie *in datis* den 27. *Juny* 1655. en 4. *Martij* 1666, wilde sich in geene Alliantie met de *Fransche* in laten, maar wenden alle devoiren aan, om de *Fransche* te bewegen tot het onderhouden van de Vreede, daar sy geensins na wilden luysteren; ja waren gestoort, als'er van Vreede gerept wierd, voorgevende, dat de Glorie des Konings hem tot den Oorlog nootsakelijk drong, dewijl hy van de *Nederlanders* eerst was aangetast en besprongen, en dat daarom die gene, die anders wilden gevoelen of seggen, als dat de Koning den *Nederlanders* den Oorlog quam aandoen, hem groot ongelijk deden; En indien hy Keur-Vorst den *Nederlanders* volgens dat voornoemde Verbond wilde assisteeren, dat hy daar door des Konings Vyand soude wesen.

doch te vergeefs,

soekt den Fransche den Oorlog af te raden, dat sy qualijk nemen.

Hier in toonden sy haer selfs onreedelijker, als de Heydenen, die voor vast en goet onderhouden, *dat den Oorlog alleen plaats heeft tusschen den genen, tusschen dewelke de Oorsaaken des Oorlogs zijn; En dat de Assistentie uyt krachte van verbonden voor getrouwheyt, en niet voor vyandschap moste gereekent werden.*

Onreedelijkheyt der Fransche,

Als nu de *Fransche* sagen, dat sy door sulke onreedelijke voorwendingen het reedelijk gemoet van den Keur-Vorst niet konden winnen, sochten sy hem; gelijk eenige andere Vorsten, mede te wiegen in sulken vasten slaap, waar in hy van den alvernielenden brand des Oorlogs seekerlijk soude verrast en overvallen werden, en begeerden instantelijk, dat hy alleen aanschouwer wilde zijn van die *Tragœdie*, die sy met de *Staaten* souden ageeren. Maar de Keur-Vorst betrachtende den ouden en bekenden spreuk:

sy soeken Brandenburg te persuadeeren tot de Neutraliteyt.

Brandenburg maakt een Alliantie met de Staaten.

Tunc tua res agitur, paries si proximus ardet.

Dat hy mede most toesien, wanneer sijn buyrmans huys brant, dat de

Oorlogen niet blijven ſtaan, waar ſy beginnen, dat niet alleen de Vyanden, maar ook der Vyanden Nabuyren ſwaare laſten en ellenden moeten dragen, heeft daar op niet alleen beginnen te armeeren, en Vrienden op te ſoeken tot ſijn eygen defenſie, maar ook met de *Staaten Generaal* op den 6. *Mey* 1672. opgerecht een nader Alliantie, geproduceert onder *N°* 12. Heeft de *Franſch-geſinde Vorſten* in het *Rijk* dikwijls en ernſtlijk vermaant, dat ſy geen vreemde Krijgs-Volkeren op den *Rijx-bodem* ſouden in laten, dat ſy doch niet tot nadeel van de Eer, Vreede en Gemeene Welvaart van het *Duytſche Rijk* met vreemde wilden tracteeren, en dat ſy doch geene Steeden of Vaſtigheeden den *Franſchen* wilden in handen geven: En indien ſy anders deden, ſo ſoude op haar verhaalt werden de ſchaade, die haare Nabuyren ſouden komen te lijden; En ſo ſy eenig different met de *Nederlanders* hadden, dat de *Keyſer* en het geheele *Rijk* door haaren yver wel ſouden te wegen brengen deſſelfs accommodement. Hy ſond mede na *Wenen* de *Vorſt van Anhalt*, omreen Tractaat van mutuele Aſſiſtentie met den *Keyſer* te faciliteeren, daar in hy ook ſijn oogmerk bereykte, en ſtelde in handen van den *Keyſer* de orgineele preſentatien, die *Vrankrijk* aan hem dede, om ſijne ſtemme te hebben tot de Verkieſinge van een *Roomſchen Koning*.

en raad de Rijx Vorſten tegens Vrankrijk.

Om dat nu de *Keur-Vorſt* ſich van Vrienden en Krijgs-volk voorſag, om het gedreygde onheyl alleen af te weeren, ſeyden de *Franſche* (volgens haaren Politijken Regul hier vooren op 't 70. en 71. Blad geleert) dat hy oorſaak was van dien Oorlog. Om dat de *Keur-Vorſt* ſich opmaakte, om den brand, die alreede door de *Franſche* in de ingewanden des *Rijx* was geſtookt, te bluſſen, noemden ſy ſulx *Geweld*, en voor haar *rechtmaatige Oorſaake ten Oorlog*, waar by ſy ſeyden, dat alle de Staaten des *Rijx* daar door behoorden bewoogen te werden, om ſulx aan hem te vreeken, en gaven voor, dat de *Keur-Vorſt* heymelijke genegentheyt tot de *Hollanders* voede, *even of hem ſulx ongeoorlooft was tot ſijne Bond-genoten, en dat om haarent wille, met dewelke hy niet geallieert was*; dat hem volgens de *Munſterſche Vreede* verboden was, de Vyanden van *Vrankrijk* te aſſiſteeren, *'t welk wy pag.* 170. *beantwoord hebben*, dat ſy wilden reſtitueeren de Steeden van het *Duytſche Rijk*, die ſy alreede hadden ingenomen, en noch ſouden komen in te nemen, *even als of ſy recht hadden in het gebiet van een ander te doen, wat haar goet docht.*

Vrankrijk neemt alles verkeerdelijk op,

Met deſe en diergelijke kinderlijke reedenen ſochten ſy de Leeden van het *Rijk* tegens het Hooft, en tegens malkanderen op te hitſen,

en ſoekt het geheele Rijk te embroilleeren.

om het selve ook aldaar te vernielen, waar sy met haare vernielende Legers, bestaande uyt veelderhande Natien, selfs niet konden bykomen; En dan wilden sy noch geen anderen naam hooren, als dat sy waren de *rechte voorstanders en beschermers van den Gemeenen Welstand en Vryheyt*; Voorwaar als dit Welstand en Vryheyt is, wat ellendigen Welstand en Vryheyt sal dan het geheele Christenrijk genieten, als de *Fransche* haare intentie verkrijgen, en elk een volkomen wetten voorschrijven, het welk sy nu al heel meesterlijk konnen op die plaatsen, daar sy met recht noch niet te seggen hebben.

Het gebiet van den *Hertog van Nieuburg*, insonderheyt het *Land van Gulijk* was den *Franschen* tot haare Passagie uyt het *Land van Luyk* naar *Nuys* so wel gelegen, dat het haar voor een brugge konde dienen. Maar dewijl hy te swak was, om de *Fransche* in eeniger maniere de Passagie door sijne Landen te incommodeeren, als ook om dat sy oordeelden hem genoeg aan sich verplicht te hebben nevens de *Poolsche Kroon*, en de beloften van avancement voor sijne Soonen so in *Vrankrijk* als elders, achten sy het byna onnodig, om Passagie door sijne Landen te versoeken, veel min, om veel te spendeeren, en groote beloften te doen, om hem met sich te engageeren, hoewel veel gediscoureert is over een secreet Tractaat tusschen haar opgerecht, principalijk om de Stad *Gulijk* te stellen in handen van de Fransche, het welk echter noyt ten voorschijn is gekomen, edoch reedenen van suspicie heeft verwekt, die te meer gevoet wierden door twee Keyserlijke Mandaten, dewelke (gelijk geseyt wierde) de Stenden van 't Land van *Gulijk* hadden geobtineert by den *Keyser*, waar by den *Hertog van Nieuburg* expres soude geinterdiceert zijn de Stad *Gulijk* aan de Fransche te leeveren, en sich met haar verder te engageeren.

Nieuburg staat tot devotie der Franschen.

De *Hertogen* uyt de Huysen *van Bronswijk* en *Lunenburg* zijn so considerabel in de affaires van het *Duytsche Rijk*, als ymand onder alle Vorsten, wanneer sy haare Macht t'samen voegen; Maar om dat sy onderling verscheyden zijn van *Religie*, hebben de *Fransche* deselve door haaren langduyrigen arbeyt noyt gesamentlijk konnen bewegen tot het verkiesen van haare zijde, waarom sy naderhand deselve so hebben gediverteert, dat sy ook oneenig bleeven in het amplecteeren van de *Hollandsche Partije*, 't welk by haar den eenen degen den anderen leede houden in de schee, en dat sy haar so lang neutraal hielden ('t welk het tweede oogmerk van de *Fransche* is omtrent andere Vorsten) tot dat sy door twee van haare Princessen *Palatine* en *Chatillon* (waar van de eerste aan den *Hertog van Hanover*, en de andere aan *Meke-*

Lunenburg en Bronswijk sijn seer considerabel, en verscheyden van Religie, worden van de Fransche aangesocht,

lenburg getrout zijn) als ook door *S,. de Podwits* haaren *Envoyé* den *Hertog van Hanover* door een appart Tractaat so verre hebben gepersuadeert, dat hy eenig volk aan haar soude overgeven, en selfs over een *Fransche Armée* commandeeren; Waar tegens de beyde *Hertogen van Lunenburg* en *Bronswijk* hebben verkosen de zijde van het *Rijk*, en tot desselfs en haare seccuriteyt op den 22. *September* 1672. tot *Bronswijk* haar begeven in een *Alliantie van Mutuele Defensie*, onder N°. 9. geproduceert.

die met Hanover een Tractaat sluyten;

De andere begeven haar in een Tractaat met den Keyser, &c.

De *Switsers*, om dat sy wegens haare gedisciplineerde en menigvuldige Militie seer veel vermogen in de affaires van Oorlog en Vreede in en omtrent het *Duytsche Rijk*, en daarom van elk Potentaat aangesocht werden tot Vriendschap en Alliantie, so hebben de Fransche aan deselve van langen tijd, en insonderheyt *in Augusto* 1671, wanneer de 13. *Cantons* tot *Baden* vergadert waren, door haaren Resident *Molier* seer sterk gesolliciteert, dat sy haar souden conformeeren met die dry *Cantons*, dewelke sich met haar reets hadden geëngageert, en belooft van niet te willen treeden in de *Triple Alliantie* (daar toe sy gesamentlijk door *Engeland* waren genodigt en versocht) noch in andere Verbonden, contrarie het *Interest van Vrankrijk*, of dat sy anders versteeken souden zijn, van haare achterstallinge pensioenen. Maar de *Switsers*, steunende op haare Vryheyt, en Recht van Tractaten te mogen maken na haar believen, antwoorden; dat sy geresolveert waren, de Alliantie met *Vrankrijk* aangegaan exactelijk te executeeren, sonder sich te willen verklaaren op het subject van de *Triple Alliantie*, pretendeerende dat haar onderling Tractaat hun niet benam de Vryheyt, om andere Alliantien te maken: En wat aanging de voorgenoemde betaalinge, dat sy die in 't korte wel souden te wegen brengen by den Koning. Hier op hebben de *Fransche* door practijken onder de *Cantons*, die in *Religie* verscheyden zijn, weten te verwekken eenige jalousie en oneenigheyt, waar door sy belet wierden, gesamentlijk eene Linie tegens haar te trekken, maar mosten haar neutraal houden, in den Oorlog tegens de *Nederlanders*, 't welk de *Fransche* by elk een sochten te verwerven, die sy niet konden persuadeeren, om met haar offensief te ageeren. Sy fomenteerden mede niet weynig het different van den *Bisschop van Bale* tegens die van *Bern*, over het herstellen van de Catholijke Religie in een van de Steeden, waar op die van *Bern* pretendeerden den eygendom, en in dewelke den Bisschop opgerecht hadde een Kerk, sustineerende daar toe gerechtigt te zijn. En hoewel dit different in den beginne

Switsers zijn seer considerabel,

worden door de Fransche aangesocht

niet bedreiginge: Antwoord der Switsers,

die door de Fransche worden gebracht in oneenigheyt.

Fransche stooken aan het different tusschen *Bern* en den Bisschop van Bale,

beginne een kleyn vonkjen scheen, so stond het echter uyt te barsten tot een grooten brand, die aangeblaasen wierd door den *Fransche* blaasbalg tusschen de *Catholijke* en *Gereformeerde Cantons*, 't en zy desselve dit vuyr in sijn opkomst voorsichtig onder de assche hadden gesmeult. Ondertusschen continueerden sy sterk in 't werven van *Switsers* en *Grisons*, die sy na *Vrankrijk* niet mochten vervoeren, voor en aleer sy gecaveert hadden voor derselver punctueele betaalinge, en dat sy niet souden geemployeert werden tegens eenige geallieerde van haare *Cantons*, welk geworven Volk voor sijn vertrek sich ook met eede moste verbinden, van noyt te willen ageeren tegens haare geallieerde.

Werven veele Switsers en Grisons, doch onder cautie,

Dit was den *Franschen* niet genoeg, maar sochten noch met kracht uyt te werken, dat de wervinge in *Switserland* aan Vreemden, en voornamentlijk aan den *Graaf van Dona* voor de *Vereenigde Nederlanden*, mochte geweygert werden, die hem alree by de *Cantons* van *Bern*, *Zurich*, *Basel* en *Schafhausen* was geconsenteert; Ten welken eynde den Franschen Gesant aan die *Cantons* presenteerde 6000. pistoletten. Maar de *Switsers* waren al te eerlijk en stantvastig, dat sy haar eens gegeven consent souden herroepen, om het Fransche bedriegelijk Geld. Ja als die van *Bern* sagen, dat de *Fransche* de *Vereenigde Nederlanden*, met de Switserssche Militie, tegens haare beloften, beoorlogden, verboden sy aan den Colonel *Erlach* in haar Gebiet het Regiment paarden voor *Vrankrijk* te werven.

en soeken aldaar de wervinge voor de Nederlanders te beletten.

Spanjen was geen van de minste obstaculs, die de *Fransche* vreesden te sullen ontmoeten in haar voorgenomen conquesteeren op de *Vereenigde Staaten*, also sy wel wisten, dat het *Interest van Spanjen, om sich selfs te conserveeren*, al voor lang is geweest, dat het sijn gantsche Koninkrijk tot den laatsten man en druppel bloets toe moet wagen, om, so het eenigsins mogelijk is, den *Franschen* als haare eeuwige en erf-Vyanden den aangroey tot een ontsaggelijke Land-en Zee-Maeht te beletten. Want ingevalle de *Fransche* de *Vereenigde Provincien* quamen te veroveren, weten de *Spanjaarts* wel, dat sy de eerste souden zijn, die van haar souden aangetast werden by de eerste gelegentheyt, die sich soude opdoen, en dat de *Spaansche Nederlanden* en andere van haare Staaten, de *Vereenigde* in ordre souden moeten volgen, en meer andere des-avantages lijden, die op Pag: 136. te sien zijn. Uyt dese en diergelijk consideratien, als mede om dat het *Spaansche Hof* uyt *Engeland* volkomentlijk versekert was, dat het selve Rijk met *Vrankrijk* hadde aangegaan en beslooten een *Of-* en

Interest van Spanjen tegens de Fransche wegens de Vereenigde Nederlanden.

Defensive Alliantie tusschen Spanjen en den Vereenigden Staat.

De-fensive Ligue tegens den Staat der *Vereenigde Nederlanden*, hebben de *Spaansche* en de *Staaten Generaal* in *'s Graven-hage* op den 17. *December* 1671. mede opgerecht een Tractaat van Mutueele Defensie tegens *Vrankrijk*, dat kort daar na wat is verandert, gelijk onder *N°.* 13. te sien is, waar van de Ratificatie over *Wenen* ging, om niet in Fransche handen te vallen. De *Fransche* dese onderhandelinge eenigsins bemerkende, hielden tot *Paris* de Nederlandsche Brieven na *Spanjen* op, en spolieerden verscheyde Couriers, die tusschen *Spanjen* en de *Nederlanden* door *Vrankrijk* passeerden, waar door den *Grave van Montery Gouverneur van de Spaansche Nederlanden* genootsaakt wierd, sijne Expressens met brieven van eenig belang te water na *Spanjen* te expedieeren.

Fransche spolieeren Spaansche en Nederlandsche Couriers.

Villars Franschen Ambassadeur komt tot Madril,

Tot voorkominge van alle Tractaaten tusschen *Spanjen* en de *Vereenigde Provincien*, als ook om meerdere insichten, sonden de *Fransche* den *Marquis de Villars* als Extraordinairen Ambassadeur so vroeg na *Madril*, dat hy aldaar op den 14. *December* 1671. sijne publijke Audientie hadde, waar op hem Commissariissen wierden geordonneert, aan dewelke hy by sijne Memorien en mondelinge Propositien voorsloeg, om een Huwelijk te sonneeren tusschen den *Spaansche Koning*, en de Dochter van den Koning van Vrankrijk, *La Petite Madame*, welkers Pourtrait hy over gaf, met presentatie, dat men tot volle verseekeringe van alle vriendschap, die men socht te verdubbelen, deselve *Petite Madame* aan 't *Spaansche Hof*, gelijk als in *Ostage*, wilde overleveren, om aldaar in de Spaansche Manieren en tot dienst van den Jongen Koning opgevoet te werden. Hy versocht vorders, dat *Spanjen* sich wilde inlaten in de Societeyt van Oorlog met *Vrankrijk* en *Engeland*, om t'samen de *Vereenigde Nederlanden* te beoorlogen en te conquesteeren, en de verdeelinge van de Conquesten te maken sodanig, als sy souden konnen accordeeren, of dat elk soude behouden, wat hy konde bekomen; En ingevalle de *Koninginne Regente* daar toe niet inclineerde, dat haare Majesteyt sich dan absoluyt Neutraal wilde verklaaren in dien Oorlog, die sijnen Koning den *Staaten* wilde aandoen, met conditie, indien haare Majesteyt de *Staaten* noch direct noch indirect wilde secondeeren, maar aan sijn Konings Troupen pas wilde vergunnen over den bodem van haare *Nederlanden*, en die laten toekomen alle nootdruft, onder de Guarantie van *Engeland* voor alle schaade en nadeel; dat den Koning sijn Meester de *Vereenigde Nederlanden* wilde conquesteeren, en voor een *dote* met sijne Dochter ten huwelijk geven, op dat deselve, uyt handen van de *Ketters* en

alwaar hy groote presentatien doet.

Rebellen

Rebellen verloſt zijnde, in handen van haaren *ouden* en *wettigen Erf-Heer*, en in den *ſchoot der H: Roomſche Kerke* wederom mochten komen; En dat hy geene van de Landen, ſorteerende onder de *Spaanſche Monarchie* ſoude attaqueeren geduyrende de minderjaarigheyt van den *Koning van Spanjen* ſijnen broeder. Hy preſenteerde mede, dat ſijnen Koning de queſtien over het termineeren van de limit-ſcheydinge in *Vlaanderen*, die verbleeven waren aan de *Koningen van Engeland* en *Sweden*, noch voor een jaar wilde prolongeeren, &c.

Alſo den *Marquis Villars* hier op geen ſubite antwoord kreeg, uyt oorſake, dat de Spaanſche Couriers door de *Franſche* geſpolieert waren, ſond den Koning ſijn Meeſter hem een Expreſſen, met ordre, dat hy van de *Koninginne Regente* ſoude verſoeken een poſitive antwoord op 't Subject van de *Hollanders*.

Heerlijke antwoord van Spanjen aan Villars.

Don Diego de la Torre, Secretaris van Staat in *Spanjen*, antwoorde uyt den naam van de *Koninginne Regente* aan den *Marquis de la Fuente* Commiſſaris van den Franſchen Ambaſſadeur *Villars* den 8. *February* 1672. op 't ſubject van 't aangebooden Huwelijk, dat die ſaake noch te ontijdig was wegens de jonkheyt van den Koning haaren Soon en de Dochter van ſijnen Meeſter, en dat men om de Vriendſchap te verſeekeren en te verdubbelen konde ſodaanige andere middelen gebruyken, die Koninklijke Perſoonen en ſo na Bemaagde paſten; En voorts, dat haare Majeſteyt niet meer beoogt als de Algemeene Ruſte van 't Chriſtenrijk, waar aan ſy 't aan haare zijde noyt ſal doen manqueeren, geloovende, dat men aan 't Gemeene Beſt geen meerder dienſt ſoude konnen doen, als in de Practijk van deſe goede Intentie, waar in ſy verhoopte, dat ſy ſal te gemoet gekomen werden van ſijn *Alder-Chriſtelijk ſte Majeſteyt*, en dat den Franſchen Ambaſſadeur op dit infallibel preſuppooſt ſijnen Meeſter mag doen geloven en verſeekeren, datter geen ordre afgegaan is, noch openinge gedaan van yets, dat hier tegens ſoude mogen ſtrijden, maar dat ſy haar ſal bedienen van de wel bekende *Pireneëſche Vreede*, in 't geene ſal voordeelig zijn tot ſecuriteyt van deſelve, aan een zijde ſtellende alle andere conſideratien voor de Gemeene Ruſt, waar voor de Koning haar ſalige Man en ſy ſelfs gedaan hebben de Sacrificien, die ſo notoir zijn: Welke Maxime haare Majeſteyt tegenwoordig volgende, als onveranderlijk in haar mededogent en rechtvaardig gemoet, en de Regulen, die 't ſelve *Pireneëſche Tractaat* aanwijſt; ſo preſenteert ſy haare Mediatie aan den *Alder-Chriſtelijk ſten Koning*, wenſchende, dat voor ſijne Majeſteyt mag gevonden werden een weg van reſpectueuſe

ctueuſe vereffeninge omtrent de klachten, die hy over den *Vereenigden Staat* voert; En ſoude ſijne Majeſteyt ſich mogen beloven, dat hem van harentwegen toegeweſen ſoude werden alle die voldoeninge, die rechtmatig is, gelijk den ſelven *Vereenigden Staat* ſich daar toe by haare Majeſteyt en den *Alder-Chriſtelijkſten* aangebooden heeft. En zijnde dit alles, wat ſijn Meeſter ſoude konnen deſidereeren, en ook niet ontwijffelbaar ſchijnt, dat men 't ſoude konnen te wegen brengen in de paalen van billikheyt en reedelijkheyt; So verhoopt haare Majeſteyt, dat hy haare Mediatie met ſmaak ſal accepteeren, daar by manifeſteerende haare attentie tot de Gemeene Ruſt, en tot de Conſervatie van de tegenwoordige Vreede, die de Chriſtenheyt geniet.

Replijke van Villars.

Hier op dede den Franſchen Ambaſſadeur nadere Inſtantie, met meer nieuwe propoſitien, en alſo de *Petite Madame* ondertuſſchen was komen te overlijden, preſenteerde hy het Pourtrait van de Dochter van den *Hertog van Orleans*, die veel ſchoonder was als de verſturvene, om haar te doen ſuccedeeren in deſſelfs plaats; maar dewijl de *Koninginne Regente* oordeelde voldaan te hebben met haare eens gedaane antwoord, en niet gereſolveert was, met den Ambaſſadeur meer conferentien daar over te laten houden, liet het daar by beruſten. Dit

Vreemde Diſcourſen aan 't Spaanſche Hof.

gaf eenig miſnoegen aan 't *Franſche Hof*, en oorſaak tot vreemde diſcourſen, als of den Ambaſſadeur *Villars* ordre van ſijnen Koning ontfangen hadde, om aan de Koninginne te verklaaren, indien haare Majeſteyt deſſeyn hadde in een *Ligue* met de *Hollanders* te treeden, gelijk men tot *Paris* diſcoureerde, om haar te willen ſecondeeren, als ſy geattaqueert wierden; of indien haare Majeſteyt niet ſoude willen renuntieeren van het Contract, dat ſy alrede met de *Hollanders* mochte geſlooten hebben, dat hy als dan weder introk de beloften, die hy gedaan hadde; namentlijk, dat hy geene van de Landen, ſorteerende onder de *Spaanſche Monarchie*, ſoude attaqueeren geduyrende de minderjaarigheyt van den Koning, (*even al eens, als of hy over ſijne beloften abſoluyt konde diſpenſeeren*) en dat hy haar in haare *Nederlanden* wilde beoorlogen met 60. *duyſent mannen*, in *Catalonien* en *Italien* elx met 20. *duyſent*.

Niet tegenſtaande alle deſe preſentatien en bedreygingen, bemerkte den Ambaſſadeur genoeg, dat de Koninginne niet wilde deſiſteeren van de Alliantie, die ſy met haare Nabuyren hadde aangegaan, maar

Spanjen prepareert ten Oorlog.

dat ſy veel eer inclineerde, die te amplieeren, waar van hy te meer verſeekert wierd, door dien in den Grooten Raad van Oorlog geconcludeert wierd tot een generale recruteeringe van alle de Militie, en boven dien,

dien, tot de lichtinge van 10. Regimenten te voet, en 4. te paard, neffens het formeeren van een Leger na de kant van *Catalonien*; en om dat men resolveerde tot ongemeene Vigilantie omtrent de conservatie van de *Spaansche Nederlanden*, en derwaarts te doen veele Remisen van Volk en Geld, als mede om dat men ordre sond na *Milaan* (welkers Staat maar 16. *duysent mannen* in dienst hadde tot sijne beschermínge, en weynig voorraad van Ammunitie in *Pavia*, zijnde desselfs principaalste Fortresse en Magazijn) om alle Frontier-plaatsen tegens *Piemont*, *Montferat* en specialijk tegens *Final* wel te voorsien, also men bedúcht was voor een onverwachten overval der *Fransschen*, die dagelijx in *Pignorol* en in andere plaatsen aan de Gebergten seer toenamen, als ook voor de considerable Macht van den *Hertog van Savoyen*, die byna als een Vasal van *Vrankrijk* den Staat van *Milaan* seer intimideerden. Dit quaat succes van den *Fransschen* Ambassadeur aan 't *Spaansche Hof* per Expressen tot *Paris* gekomen zijnde, wierden daatelijk uytgegeven de Patenten tot de Resteerende lichtinge van 100. Compagnien te voet, en 80. te paard.

De *Koning van Engeland*, die met de *Koning van Vrankrijk* hadde een en deselve *Intentie* tegens de *Staaten der Vereenigde Provincien*, en eenderhande Consideratien omtrent *Spanjen*, was bekommert, dat *Spanjen* met deselve *Provincien* soude aangaan een Tractaat van mutueele Defensie, waarom hy aan den *Grave van Montery* Gouverneur van de *Spaansche Nederlanden* sond den *Ridder*, *Soutwel* voor *Envoyé*, om te versoeken, dat hy sich doch niet wilde engageeren in eenig Tractaat met de *Vereenigde Staaten*, voor en al eer sijnen Meester de *Koning van Engeland* haare *Majesteyt van Spanjen* soude geinformeert hebben van sijn voornemen, en van den last, die de Koning aan sijnen Ambassadeur na *Spanjen* gegeven hadde, met de meeste breviteyt, als mogelijk was.

Engeland send *Soutwel* na den *Graaf van Montery*,

Ondertusschen ging den *Grave van Sunderland* uyt *Engeland* voor *Extraordinair Ambassadeur* na *Spanjen*, alwaar hy by den Ordinairen Engelschen Ambassadeur *Guiljelmo Godolfin* tot *Madril* ging logeeren, overgevende op den 26. *January* 1672. sijne eerste Memorien in handen van den *Graaf Pignorando*, in dewelke hy eerst groote klagte maakte, als dat de *Staaten* de *Majesteyt van Engeland* so in Persoon als Naam van langen tijd seer hadden gevilipendeert, daar toe sijne Majesteyt geen ander middel sag, om die te weeren, als dat hy sijn eygen Rechter wierd met de Waapenen, waarom hy versocht, dat *Spanjen* sich met hem in een *Offensive Ligue* wilde verbinden

en *Sunderland* na *Spanjen*,

die de *Staaten* daar beschuldigt,

en aan Spanjen groote presentatie doet.

binden tegens de *Staaten*, mits conditie, wat sy op de *Staaten* souden komen te conquesteeren, elk voor hem in eygendom soude houden; en in gevalle eenige plaatsen door *Vrankrijk* mochten geconquesteert werden, die haare Majesteyt mochten aanstaan, dat *Vrankrijk* die geern sal afstaan en aan haare Majesteyt overlaten voor een equivalent, dat *Spanjen* minder mochte inconvenient zijn; Maar ingevalle haare Majesteyt niet inclineerde tot dese *Ligue*, dat sy haar dan soude gelieven te houden by die Neutraliteyt, die sy geobserveert hadde geduyrende den laatsten Oorlog, die den Koning sijn Meester in 't jaar 1666. hadde tegens deselve *Staaten*. En by aldien haare Majesteyt mochte treeden tot de voornoemde *Offensive Ligue*, ofte tot de Neutraliteyt, so wilde sijnen Koning sich tot Borge stellen, dat de *Catholijke Majesteyt* van den *Alder-Christlijk sten* soude verkrijgen alle de avantagieuse conditien en securiteyten, dewelke deselve soude mogen wensschen, tot inviolable observantie van de Vreede tusschen *Spanjen* en *Vrankrijk*, ten minsten geduyrende de minorenniteyt van den Koning; En dat insgelijx met sodaanige moderatie en vereffeninge souden afgedaan werden de Debatten wegens de *Limijt-scheydinge*, so dat het selve strekken soude tot beyder Welstant. En tot naarkominge van alle het vooren verhaalde, soude altoos de Koning sijn Meester gedisponeert zijn, om te treeden in een *Guarantie met den Keyser* en de *Sweetsche Kroon*, waar op den Ambassadeur versocht een korte antwoord.

Heerlijke Antwoort van de Koninginne Regente,

De antwoord, die de *Koninginne Regente* door den *Graaf van Pignorando* op den 8. *February* daar aan volgende liet doen, behelsden in substantie veele en pregnante motieven, dienende tot afraadinge van den geconcipieerden Oorlog tegens de *Staaten*, en dat haare Majesteyt ten hoogsten verwondert was, dat de *Koning van Engeland* wilde breeken de *Triple Alliantie*, daar van hy principale Autheur was, en die van de *Hollanders* in allen deelen was onderhouden, en seer veel contribueerde tot de Gemeene Vreede van 't Christenrijk.

dewelke den Engelschen Ambassadeur niet behaagde.

Den Engelschen Ambassadeur hielt hem hier op gebelgt, dat de Koninginne Regente niet gevoeliger was van die respecten, die sijnen Koning, haaren so nauw geallieerden Vriend, hadde geleden van de *Hollanders*, tot nadeel van sijn eygen, en sijns volks Interest; en hy versocht de Interceßie van de Koninginne tot het Huwelijk van de *Hertoginne van Insbrug* met *Duc de Jork*.

Tweede antwoort van de Koninginne Regente.

De Koninginne liet hier op by haare tweede en laatste antwoord verklaaren, dat sy oordeelde, seer verre te zijn van de Intereßen van

Enge-

Engeland, dat het sich soude laten in vreemde verschillen tot faveur van *Vrankrijk*, om dat *Engeland* van sodaanige resolutie geen andere Vrucht hadde te verwachten, als het verlies van haare commercie, waar in het grootste geluk van de Ingesetene van *Engeland* bestaat, waar uyt men lichtelijk soude konnen afmeeten de effecten, die haar dit werk soude bybrengen, dewijl haare Majesteyt hem doet verseekeren, dat op de eerste Musquet-schoot die de *Engelsche* op de *Spaansche Troupen* souden doen, dewelke de *Hollanders* volgens Alliantie souden komen te assisteeren, alle commercie aan *Engeland* in de *Spaansche Rijken* t'eenemaal soude verboden werden. Waar by komt het vreemde voorstel der *Engelsche*, willende, dat het geene haaren Koning en die van *Vrankrijk* gedaan hebben expresselijk tegens het gedisponeerde van de *Pireneëesche Vreede*, met de *Portugiesen* by te springen met considerable Troupen tegens *Spanjen*, sonder dat men dieswegen gekomen is tot eenige rupture met d'eene of d'andere Kroon, sulx tegenwoordig niet soude vrystaan aan haare Majesteyt, zijnde expresselijk toegelaten by deselve Vredens-Tractaaten; So dat haare Majesteyt sich nimmermeer soude voegen na een sulke onrechtvaardige en nimmer gehoorde wet, daar over sy mede seer gevoelig is. Behalven dat, so soude dit Fait, dat den Ambassadeur met so veele instantien solliciteerde, onmogelijk uyt te werken zijn, ter oorsaake dat, wanneer haare Majesteyt wilde abandonneeren het Recht haar geconcedeert by 't *Pireneëesche Tractaat*, van haare geallieerde te mogen byspringen met auxiliaire Machten (welk Tractaat in allen deelen geapprobeert is door dat van *Aken*, sulx dat men 't reekenen moet als een gedeelte van 't ander, en dat het op deselve wijse comprehendeert den *Koning van Engeland*, als die van *Vrankijk*) sulx alleen soude konnen in 't werk gestelt werden, indien de Debatten alleen waren tusschen de *Engelsche* en de *Hollanders*; Maar wanneer de *Fransche* mede tegens de laatste sullen gedeclareert hebben, so sal 't onmogelijk zijn, in cas haare Majesteyt de geattaqueerde tot haare defensie tegens *Vrankrijk* alleen wilde auxilieeren, dese Oorlogs Actie en Executie te konnen verdeelen. Dien volgende, dewijl haare Majesteyt door het Recht en Reden, haar vergunt by de voorsz. Vreedens-Tractaten bevoegt is, om haar eygen belang te assisteeren haare Nabuyren en Geallieerde, dewelke met violentie geattaqueert werden, en dewijl het niet practijcabel is 't gene op haar versocht werd; So en kan noch vermag sy geen afstant te doen van 't gene haar by deselve Tractaaten gepermitteert is; Te meer in desen voorval, daar haare

Majesteyt sich van die Faculteyt alleen soekt te bedienen, om, so veel mogelijk, voor te komen een rupture van Vreede, dewijl het meer in reden gefondeert is te beschermen den genen, die den Oorlog niet en soekt, maar sich alleen tracht te defendeeren, als wel te stijven den genen, die met Perturbatie van de Gemeene Rust, een ander op 't lijf tracht te vallen. Noch was haare Majesteyt te meer verwondert daar over, dat men haar in haar goet Recht socht te prejudiceeren en de ruste selfs van 't *Duytsche Rijk* te troubleeren in een tijd, wanneer men haar quam solliciteeren om haare Interceßie en Voorspraak tot het Huwelijk van een *Duytsche Princesse*, namentlijk de *Hertoginne van Inspruch* met den *Hertog van Jork*. Voorts presenteerde sy haare Mediatie tot moderatie van de Questien, en so men wilde continueeren, de *Triple Alliantie* te verbreeken, dat sy met alle kracht deselve soude maintineeren, so veel mogelijk.

Ondertusschen raade de *Koninginne Regente* den *Keyser* aan, dat hy de Categorische Antwoord wegens het Huwelijk van den *Hertog van Jork* noch wat soude inhouden, om door dat middel by den *Koning van Engeland* te sien te wegen te brengen, dat hy van sijnen voorgenomen Oorlog tegens de *Hollanders* mochte desisteeren.

Een Envoyé van Keur-Keulen aan 't Spaansche Hof.

Spanjen was by de *Fransche* en *Engelsche* in sulken hogen consideratie, dat sy niet alleen alle bedenkelijke devoiren aanwenden, die sy eenigsins konden contribueeren; om de gunst van *Spanjen* te winnen; maar sy persuadeerden den *Keur-Vorst van Keulen* mede so verre, dat hy *Mr. de Fait* als Envoyé aan het *Spaansche Hof* sond, dewelke in sijn eenige audientie, die hy maar hadde, notificeerde, hoe den Keur-Vorst sijn Meester in 't jaar 1669. met den *Koning van Vrankrijk* hadde aangegaan een *Alliantie Defensief* tegens den *Vereenigden Staat*, omtrent dewelke hy van de *Koninginne Regente* versocht alle goede intentie en faveur, haar beloovende van wegens sijn Meester alle sinceere Vriend-en Nabuyrschap; waar op hy tot antwoord ontfing een beslooten Missive aan den Keur-Vorst, daar mede hy weder vertrok.

Hoe de Fransche en Engelsche aan 't Hof van *Portugal* woelen,

Ondertusschen, dat de *Fransche* en *Engelsche* aan 't *Spaansche Hof* so seer woelden, lieten sy niet na, om den *Prince Regent van Portugal* te bewegen tot het aannemen van den Oorlog tegens *Spanjen*, om 't selve Rijk daar door de handen so vol werks te geven, dat het te minder de *Vereenigde Staaten* soude konnen assisteeren, en sijn Interest waar nemen, waar toe in 't begin van April 1672. een *Fransch Envoyé Mr. d'Obville* aan het *Hof van Portugal* quam, dewelke

welke neffens den *Abt de Bagni* Franſchen Miniſter aldaar, van wegens ſijnen Koning aan den *Prince Regent* proponeerde, dat men 800. *duyſent Cruſaden* of 16. *tonnen gouts* 's jaars aan hem ſoude geven, tot onderſtant van dien Oorlog, en groote aſſiſtentie verleenen tegens de *Hollanders* in *Ooſt-Indiën*, om die van daar te jaagen, ſo hy maar met *Spanjen* wilde breeken, en ſich inwikkelen in den Oorlog, die den Koning haaren Meeſter, wilde beginnen. Dit wierd by den *Raad van Staaten* ſo ſmaakelijk voorgeſtelt, alſo verſcheyde Leeden by den Oorlog groot voordeel konden genieten, dat by de meeſte Stemmen wierde beſlooten, tegens *Spanjen* den Oorlog aan te nemen; Maar by de reſumptie voor den *Raad van Camara* wierd die reſolutie door twee ſtemmen geretracteert, alwaar ſich mede oppoſeerde den *Sues Doporo*, een Heer van groote Authoriteyt, ſeggende, dat men ſo lang tegens *Spanjen* niet hadde gevochten, om ſo haaſt weder in Oorlog te geraaken, en ſich weder ſubject te maaken, aan de Intereſſen van *Vrankrijk*, nu men Vreede hadde, en die konde behouden.

een groote preſentatien doen,

die *Portugal* byna gediſponeert hadden,

Hier van het gerucht komende ter ooren van de Gemeente, ontſtond een groote Tumult onder het Volk, dat te meer wierde aangedreeven door het bedrog van een Franſchen Factoor genaamt *Couvé*, die vier ſtukken valſch Gout-laaken voor Fijn verkoft hadde, welke laakenen men op den middag op de Beurs door Beuls handen dede verbranden, dervende op die tijd niet eenen Faansman verſchijnen. De Factoor bleef gevangen ſitten, daar de *Turba Remi* of *Jan Hagel* mede na de Galg wilde. Veel Volks vergaderde voor het *Palais*, verſoekende aan den *Prince*, dat hy ſich doch niet weder wilde engageeren in den Oorlog, die *Vrankrijk* hem aanrade te doen, of dat ſy, *&c.* Waarom den *Prince* goet vond de Gemeente te verſeekeren, dat hy de minſte intentie niet hadde, om Oorlog te beginnen: Dit was oorſaak, dat den voorſz. *Abt de Bagni* ſich moſte retireeren na *Badagos*, en veele van de Heeren, die tot den Oorlog geſtemt hadden, na haare Land-huyſen, op pretext, om haar wat te vermaaken, doch in der daat, om van 't Graau geen pericul te loopen.

daar over de Gemeente g'ande word.

Een Franſchen Factoor verkoopt valſch gout-laken.

't Graau komt voor 't Palais.

Den Abt de Bagni retireert met veele Heeren.

Om dat de *Nederlanders* in tijd van Vreede, veel min in tijd van Oorlog de vrye paſſagie door de *Sont* niet konnen miſſen, uyt oorſaake, dat ſy uyt de *Ooſt-Zee* haalen alle haare nootſaakelijkheden tot Equipagie van haare Scheepen, als anders, ſo hebben de *Franſche* al van die tijd af, dat ſy den Oorlog tegens de *Staaten* machineerden, en Twiſt-appel-ſoeken te werpen tuſſchen haar en de *Deenen*, door

Denemarken word door de Franſche aangeſocht tegens de Vereenigde Provincien.

de *Uytspraak*, waar by *Koning Louis* als *Arbiter* de *Staaten* condemneerde aan den *Koning van Denemarken* te betaalen een groote somme gelds, die *Vrankrijk* so verre profitabel was, dat die beyde Natien daar door wierden gedissocieert, die duslang seer nauw en vast aan malkanderen verbonden waren geweest, en dat de *Staaten* sulken merkelijken somme wierd uytgeput. En eer dat de *Fransche* versekert waren van de Neutraliteyt van de *Sweeden* in desen Oorlog so sochten sy (gelijk toen ter tijd met assurantie gedisscoureert wierd) heymelijk een *Ligue Defensief* te sluyten met de *Deenen* tegens de *Sweden*, onder beloften, wanneer sy van *Sweden* wierden geattaqueert, dat sy haar kost- en schaad-loos niet alleen wilden defendeeren maar ook met haar tegens deselve so lang offensief ageeren, tot dat sy van de *Sweden* souden gerecouvreert hebben het Land *Schoonen*, het Eyland *Oesel*, en al wat deselve zedert 26. jaaren haar ontnomen hadden. Maar de *Deenen* waren voorsichtiger, als dat sy die gewoonelijke schoone presentatien van de *Fransche* wilden aanvaarden waar door sy in een seekeren Oorlog, en in een onseekere en dangereuse Uytkomst souden geraakt zijn. Naderhand om voor haar selfs een Alliantie met haar te faciliteeren tegens de Staaten, sochten sy de *Staaten* by haar heel odieus en verdacht te maken; als dat deselve alleen oorsaak waren van die moeyelijkheden, die *Denemarken* van *Engeland* zedert veele jaaren herwaarts waren overgekomen; Dat deselve so ondankbaar waren over de Beneficien en Vryheeden die sy in de *Sont* en *Oost-Zee* van haar genooten, waar door sy merklijk waren gesteygert tot den top van haar Fortuyn; dat sy in plaats van recompense, verscheyde maalen hadden ondernomen een regul op den Tol in de *Sont* te setten, en die gelijk als aan haar selfs te verpachten; En wanneer de *Denen* daar over hadden gedoleert, en sich laten verluyden, dat sy de *Sond* wilden sluyten, dat de *Hollanders* niet geschroomt hadden tegens hunnen Koning te seggen, dat sy de sleutel van de *Sont*, (meenende haare Oorlog-scheepen) hadden leggen voor de *Palen van Amsterdam*, gelijk sy ook in sodaanige gelegentheyt meer als eens met seer machtige Vlooten de *Sont* waren gepasseert in weerwil en presentie van haare Koningen; En indien sy niet wat ingetoomt wierden, dat sy souden een gebruyk maken Gekroonde Hoofden te tarten en Wetten voor te schrijven, gelijk sy aan verscheyden alree getoont hadden, en door diergelijke reeden meer sochten sy de *Denen* met haar tegens de Staaten in haar gemeen Interest te engageeren, daar toe sy door haaren Ordinairen Ambassadeur aan dat Hof te

Fransche soeken een Ligue met *Denemarken* te sluyten tegens Sweden,

daar toe *Denemarken* niet inclineert.

Fransche soeken een Ligue met *Denemarken* te sluyten tegens de Vereenigde Provincien.

wete

weten *Mr. Treſlon* krachtig arbeyden ; Maar de *Denen* ſiende de groote deſſeynen van de *Franſche* tegens de *Hollanders*, by welkers ruïne ſy nootſaakelijk mede ſouden moeten vervallen (gelijk verhandelt is Pag: 136.) wilden tot geene Tractaten tegens de *Staaten* verſtaan, maar begaven haar mede in de voornoemde *Alliantie Defenſief* onder *N°.* 9. tot ſecuriteyt van het *Rijk*, en negotieerden met den *Nederlandſchen Reſident* over een project tot een nauwer verbinteniſſe, in gevolge van dewelke ſy ſouden aan deſelve overlaten 5. *duyſent mannen*, en gaven uyt de nodige Ordres tot het equipeeren van 25. *Oorlog-ſcheepen*, en het lichten van 16. *duyſent mannen*, ondertuſſchen dat ſy met groot verlangen afwachten den Nederlandſchen Ambaſſadeur *Werkendam*, die ſonder ordre eyndelijk daar quam, maar een tijd lang daar na ſpeciale depeches bekomen hebbende, met haar ſloot een Tractaat Defenſief, dat doch niet geratificeert wierd.

Richemont uyt Engeland na Denemarken.

De *Engelſche* overdenkende het groote voordeel, dat ſy by een Alliantie met *Denemarken* tegens de *Vereenigde Provincien* ſouden connen genieten, ſenden voor af derwaarts den *Hertog van Richemont* en *Lenox* voor Extraordinair Ambaſſadeur, met een grooter gevolg, als oyt ymand uyt *Engeland* hadde mede gevoert, om uyt den Naam van den Koning aldaar ten Doop te heffen den *jongen Prince van Denemarken*, en om voort te convenieeren over het ſtrijken van de Vlaggen der Engelſche Scheepen in de Sont, 't welk beyde met weder-zijds contentement effect ſorteerde. Daar na depecheerden ſy na Denemarken den *Lord Conventry*, om de *Staaten* by dien Koning te degouteeren, en hem met haar en met *Vrankrijk* te engageeren in een *Alliantie Offenſief* tegens de voornoemde *Staaten*, 't welk na veele intentien met groote offres niet willende gelukken, ſochten ſy *Denemarken* te perſuadeeren ten minſten tot de Neutraliteyt, waar toe ſy het ook brachten door het voorſtellen van 't groote gevaar, daar in ſich *Denemarken* ſoude komen in te wikkelen, by aldien het den *Staaten* wilde aſſiſteeren, voor reden gevende, dat het niet apparent was, dat deſelve *Staaten* ſouden konnen eviteeren haar totaal ruïne, maar nu ſouden moeten buygen voor den ſwaay van haaren en den Franſchen Scepter, en dat met haar ſouden verlooren gaan alle, die in deſen hare Geallieerde waren.

Conventry tracht Denemarken te diſponeeren tegens de Staaten,

Alle deſe genoemde Potentaten en Staaten waren noch niet ſufficient, om den Franſchen volkomene verſeekeringe te geven in het neten van haare Meſures tot de Univerſele Monarchie, maar beyde de afgele-

Polen en Hungarien worden door de Franſche getroubleert

afgelegene Koningrijken van *Polen* en *Hungarien* moſten dit gebrek noch ſuppleeren, en door de Franſche Factien tot haare eygene ruïne dienen tot een Trap, daar over de Franſche te veyliger mochten klimmen tot den *Top van haare Ambitie*, en dat uyt deſe oorſaak, om dat ſy door het predomineeren van haare Creaturen in die beyde Rijker het Duytſche Rijk, 't welk ſy beoogden, en meenden te maken tot het voornaamſte gedeelte van 't Lichaam van haar ingebeelde Monarchie mochten gelijk als in een pars ſetten, om 't ſelve dan te beter van weder-zijden te konnen aggreſſeeren, ten minſten, dat ſy den Keyſer door de geduyrige Factien in *Polen* en *Hungarien* mochten traverſeeren van ſijn Intereſt waar te nemen omtrent de conſervatie van de Geünieerde Nederlanden, die de Franſche met den Oorlog voorne mens waren te beſtooken, en te maken tot een Brugge, waar over ſ te gemakkelijker het Duytſche Keyſerrijk ſouden konnen invadeere en ſubjugeeren.

om diverſe redenen.

Hoe *Polen* door de Franſche Corruptien in deſe laatſte jaaren is ge worden tot een Tonneel der verwoeſtingen, en voor de geheele wereld een exempel van alle miſerien, kan qualijk getracteert werden 't en zy ſulx van voorige tijden worde opgehaalt, 't welk te aangenmer ſal zijn voor den Leſer, alſo daar van tot noch toe weynig of nie door den druk is in 't licht gekomen.

In 't jaar 1574. als *Hendrik Hertog van Anjon* broeder van *Carel de* IX. *Koning van Vrankrijk*, door de Franſche liſtigheeden te *Koning van Polen* was gekoſen, moſt hy op goet vinden van de Rijx Vergaderinge, daar veele On-Roomſche mede haare vrye ſeſſie haden, ſich met ſolemneelen Eede, hoe wel ongeern, verbinden, dat h aan alle Religien, waar in *Chriſtus* als Hooft wierd gevenereert, ſo de toelaten vrye Exercitie, en geene onder allen met perſecutie of b laſtingen drukken. Dit heeft hy en de volgende Koningen exacteli onderhouden, en haar Rijk daar door geconſerveert in volle eendrach en ſonder notable Factien, tot dat *Vladiſlaüs de* IV. deſe beloſte violeerde, en de *Coſakken*, die de Griekſche Religie toegedaan zij wilde dwingen tot het vereenigen van haare Kerk met de Roomſc Kerk, en tot het verlaten van haaren Patriarch, en daar tegen d Roomſchen Paus tot hooft van haare Kerk te erkennen; als mede t het opbrengen van ſwaarder Contributien, als ſy oyt of oyt waren gewent geweeſt.

Koning Hendrik belooft met Eede, de Vryheyt van alle Chriſtelijke Religien,

't welk Uladiſlaüs violeert omtrent de Coſakken.

Deſe Exactien wierden daar en boven merklijk beſwaart door die gequelt worden door de exactien baatſoekenheyt der Poolſche Magnaten, van dewelke veele in e

Ukra

Ukraine haare Heerlijkheeden besitten, en als Souveraine regeeren, dewelke alle Tollen, Pachten, Herbergen Proviand-huysen Kinder-Doop, Trouwen, Begraffenissen, en al wat voor een pretext van Finantie konde verstrekken, aan de Jooden verpachten, om door der selver listen de Gemeente te meer geld te extorqueeren. De *Cosakken*, die van alle tijden af een vrye Natie, en een belliceus Volk is geweest, sochten niet anders als occasie, om dat ondraaglijke jok van haare halsen te schudden, en haare oude Vryheyt te vindiceeren, waar toe sy desen tijd waar namen, dat Koning *Uladislaüs* in den jaare 1646. geresolveert was de Turken offensief te becorlogen, met dewelke het Poolsche Rijk in 't jaar 1633. onder *Caminiek Podolski* hadde opgerecht een Tractaat van een eeuwige Vreede, dat de Turken tot noch toe in geenen deele hadden gevioleert. Hier toe was hy geinduceert door sijne Vrou, die een Fransche Dame was, genaamt *Marie Louise de Gonsaga*, Hertoginne van *Nevers*, op dit verçierde pretext, dat *Balduinus* Graaf van *Hanauw* en *Vlaanderen*, uyt wiens Geslacht sy haar reekende afkomstig te zijn, in den jaare 1204. als *Constantinopel* den Grieken weder wierde ontweldigt, tot Keyser van *Constantinopel* is gekroont geweest; Als mede, om dat *Carel de* VIII. Fransche Koning, als hy *Napels* hadde verovert, door den Paus (uyt sijne gepretendeerde authoriteyt) tot *Keyser van Constantinopel* getituleert, en met al 't gene het selve Rijk specteert, was begiftigt geweest.

van haare Land Heeren, en door de Joden.

Uladislaus maakt toestel, om de Turken te becorlogen,

door inductie van sijne Vrou, op verçierde pretexten.

Tot voortsettinge van desen Oorlog dede de Koning tot wervinge van twintig duysent man Duytsche volkeren, onder den Generaal *Baudis* (alle voor Fransch Geld) Patenten uytgeven, die niet met het Zegel van de Republijk, maar alleen met sijn eygen Kamer-Zegel waren gecachetteert, en ordonneerde de *Cosakken* een groote Armée te velde te brengen, om met gecombineerde machten de *Turken*, sonder consent van de Republijk en de Poolsche Veld-Heeren, te bespringen.

Werft veel Volks,

Als dit geworven Volk door verscheide wegen na de *Ukraine* in tantocht was, wierd de Koning door de Republijk op den Rijx-dag tot *Varschou* vergadert, geconstringeert om af te danken al het Volk, dat hy sonder het Zegel der Republijke geworven hadde, en om te desisteeren van sijn voorgenomen concept. Hier door wierd 's Konings desseyn gebrooken, en den *Cosakken* occasie gegeven, om haare gekreukte Vryheyt te herstellen.

dat door de Republijk word afgedankt.

Bogdan Chmelnitzky, ingeboorne van *Kiow*, door de malcontente

De Cosakken armeeren sterk

Coſakken tot Hooft opgeworpen zijnde, alſo hy aan 't Hof van den Veld-Heer *Koneczpolski* lang gedient hadde, doet van tijd tot tijd ſijne Armée vermeeren, en ſolliciteerde de *Criemſche Tartaren* door ſeekere beloften tot ſijne aſſiſtentie, die hem met een groote quantiteyt volx bykomen, 't welk aan 't Poolſche Hof ſulken ſuſpicie cauſeerde, dat men reſolveerde een Armée na de *Ukraine* te ſenden, om de *Coſakken* af te vraagen de reeden van haare armatures. Deſe Armée tot *Korſun* komende, hielt daar ſtil, en ſond aan *Chmelnitzki* die eenige mijlen van daar in *Zoltewody* ſijn quartier hadde, des Armeés Richter genaamt *Stephan Czarnetzki* met 2000. *Polen* en 2000. *Coſakken*, om hem de voorſchreven reeden af te vraagen. Deſe *Czarnetzki* op een mijl omtrent by *Zoltewody* genadert zijnde, doet ſijn Volk daar ſtil ſtaan, en begeeft ſich in perſoon met 100. Poolen alleen na de *Coſakken*, die hem met de ſijne ſeer beleefdelijk ontfangen en tracteeren, ondertuſſchen dat ſy eenige 1000. mannen in der ſtilte ſonden, om het achtergebleeven Volk te omçingelen en te verraſſen, 't welk haar in dier voegen gelukte, dat van de voorſz 2000. *Polen* niet een de maſſacre ontquam, en dat de 2000. *Coſakken* haar aanſtonts vereenigden met haare Lands-luyden. Hier op doet *Chmelnetzki* den *Czarnetzki* gevangen ſetten, en deſſelfs voornoemde 100. byhebbende *Polen* maſſacreeren, en ſijn geheele Armée, uyt *Coſakken* en *Tartaren* beſtaande, ſo haaſtig optrekken, dat ſy op den 21. *Mey* 1648. de Poolſche Armée by *Korſun* verraſten, en totaliter ruïneerden, nemende beyde de Poolſche Veld-Heeren *Pototski* en *Calinofski* met veele Grooten gevangen, die ſy aan de *Tartaren*, volgens accoord, tot een recompens van haare aſſiſtentie, verëerden, dewelke op hoope van een ſeer groot rançoen (gelijk ſy ook namaals verkreegen) met deſelve, en met haaren geroofden buyt contentement namen. In deſen voorſpoet dede *Bogdan Chmelnitzki* uyt weer-wraak en tot reſtitutie van haare geſtoorde Vryheyt en geturbeerde Kerkelijke Privilegien meer als 400. duyſent Joden, 9000 Roomſche Geeſtelijken, en al haare Poolſche Heeren, van dewelk hun onheyl was ontſprooten, op de Barbaarſte wijſe ombrengen, en alle haare goederen tot vrijen buyt maken, nemende de Vrouwen en Dochteren van die omgebrachte Heeren ſelfs aan tot haare Vrouwen. Deſe ongehoorde Verwoetheyt, en de dood van den Koning *Uladiſlaüs*, die ondertuſſchen in deſelve mund in *Littauwen* was overleden, bracht geheel *Polen* in uytnemende conſternatie, byſonderlijk als men hoorde, dat *Chmelnitzki* met ſijne Armée in aantocht was, om

dat in Polen ſuſpicie cauſeert.

Polen ſend een Armée den Coſakken tegen,

die totaliter verſlagen werd,

Coſakken brengen om haare Land-Heeren, 400000. Joden, en 9000. Geeſtelijken,

de Electie van een nieuwen Koning te bevorderen. In deſen noot raakten de *Poſpoliter-Ruſſini*, dat is, de Poolſche en Littauwſche Edelen, als Bruyloſs-gaſten gehabitueert, te paard, om de *Coſakken* te keeren. Deſe *Poſpoliter-Ruſſini* tot onder *Pilawce* geavanceert zijnde, ſloegen haar Leger daar neer, en kooſen tot haar Opper-Hooft den Vorſt *Dominik*, wanneer ſy 's nachts kondſchap bequamen, dat de geconjungeerde *Coſakken* en *Tartaren* naby in optocht waren, om haar te beſoeken, waar door ſy met ſulken paniquen vreeſe bevangen wierden, dat ſy alle in ſulken haaſt en confuſie ontvluchten, dat alle haare Bagagie en uytnemende Koſtelijkheeden haaren Vyanden ten buyt vielen, die daar door ſodanig geanimeert wierden, dat ſy van daar in vollen marſch op trokken tot *Samos* toe, daar ſy bleeven ſtaan, en het Land tot aan den *Weikſel* doorſtroopten, werdende haaren Veld-Heer *Chmelnitzki* immiddels door de Franſche Miniſters, die toen in *Polen* het Intereſt van haaren Koning obſerveerden, begroet, en (gelijk ſeekerlijk vertrout werd) door Frans Geld, dat men namaals in groote quantiteyt onder de *Coſakken* bemerkte, gediſponeert, om te bevorderen, dat des overledens Konings Broeder *Caſimirus* tot Koning geproclameert, en aan ſijn Broeders nagelaten Weduwe getrouwt wierde, 't welk den Franſchen gelukte, en den *Poolen* veele miſerien verwekte; Want de eerſte vrucht, die de Poolen uyt deſe Electie plukten, was een groote Neerlag, alſo Koning *Caſimirus* in 't jaar van 1649. een Armée tegens de *Coſakken* te veld bracht, die door 300. duyſent *Coſakken*, en 200. duyſent *Tartaren* gedwongen wierd, ſich in en om de Stad *Zbaras* te ſalveeren, alwaar ſy rondom becingelt, en 9. geheele weeken ſo vaſt beſlooten wierd, dat ſy om den hongers-noot alle Vrouwen, Kinderen en die onbequaam waren tot de Wapenen, den Vyanden toejoegen, en in die extremiteyt vervielen, om haaren honger met paarden-en honden-vleeſch te ſtillen, ſodanig dat van 40. duyſent paarden maar 2. behouden bleeven, welke de laatſte waren, die ſelfs door 't eeten van paarden-vleeſch haar leven behouden hadden.

en verjaagen de Poſpoliter Ruſſini,

komen tot Samos, daar ſy door de Franſche Miniſters begroet, en met geld geſtijft werden,

om Caſimirus tot Koning te proclameeren.

Een Poolſche Armée door de Coſakken en Tartaren beſet,

De Koning om ſijn benaude Leger uyt die doods-angſt te redden, trekt in perſoon met den Rijx-Cancelier en een Armée derwaarts, naar wierd in ſijn aantocht tuſſchen *Sborow* en *Zlotzow* van 300. duyſent Vyanden (houdende 200. duyſent de Stad *Zbaras* onderſtuſſchen beſet) ſo vehement aangetaſt, dat ſijn Leger op de vlucht geſlagen, ſijne Bagagie en de meeſte Artillerye ontnomen, en de reſt ſo vervolgt wierden, dat geen apparentie was voor den Koning ſelfs te

en een Poolſche Armée geſlagen.

Caſimirus word verloſt door een

wonderlijk exempel van Dankbaarheyt,

ontkomen, 't en zy de exemplaire dankbaarheyt van den *Tartariſchen Chan* hem verloſt hadde; Want alſo den ſelve ten tijde, als hy noch *Galga* ofte Veld-Heer der *Tartaren* was, het ongeluk hadde getroffen, dat hy van Koning *Vladiſlaüs* was gevangen, en in een nauwe bewaringe geſet, en immiddels de tijdinge quam van het overlijden van den *Chan*, ſo was *Vladiſlaüs* (uyt conſideratie, dat den *Galga* de eerſte Perſoon naaſt den overleden *Chan*, en alſo de naaſte was tot deſſelfs Stoel, en ingeval van daar toe geavanceert te werden, hem in tijden en wijlen grooten dienſt en vriendſchap konde bewijſen) te raade geworden, om den *Galga* uyt de Gevankeniſſe weder op vry voeten te ſtellen, met recommendatie, dat hy ſulx aan hem en de ſijne ſoude gedenken. Den *Galga* transporteerde ſich in der haaſt na de *Crim*, daar hy voorts tot *Chan* geëligeert wierde. Deſen *Chan* in deſe Veld-ſlag van een hogen Berg het pericul van Koning *Caſimirus* aanſchouwende, en ingedachtig werdende de voornoemde weldaan hem van *Vladiſlaüs* beweſen, doet aanſtonts de Trompet tot de Stilſtand blaaſen, dat de victorieërende *Tartaren* en *Coſakken*, tot de hoogſte verwonderinge der vluchtende Polen, ſubijt dede ſtil hou den, ſeggende den *Chan*, dat hier de tijd en plaatſe gekomen was daar hy ſijn dankbaar hert ſoude betoonen. Hy ſend daarop twee Tartaren aan *Caſimirus*, die tot een teeken van vriendſchap met haa

en raakt in Vreede met de Coſakken. Mutſen op de bloote Sabels het verſlaagene Poolſche Leger komen inrijden, en den Koning den Vreede aanbieden, 't welk den *Pol* ſodanig tot blijtſchap beweegde, dat weynige de traanen van vreugde konden in houden, alſo de belegerde *Polen* in en om *Zbaras* uyt de diepſten poel haarer ellenden verloſt, het overige Leger geſalveert den Koning behouden, en een onverwachte Vreede getroffen wierde alleen door de Genade van een Barbaren, doch Dankbaren Vyand.

die de Polen violeeren ter oorſaake van de Franſche, Deſe ontfangene Genade, hoewel die met geenige remuneratie hadde konnen gecompenſeert werden, en hoewel die den *Polen* verplichte tot een eeuwige gedachteniſſe en dankbaarheyt van haare verloſſinge, ſo was nochtans de on-chriſtelijke Kuyperye en Corruptie van den Chriſtelijkſten Koning in *Polen* ſo krachtig, dat de *Polen* door de Franſche Factien en door aanſtookinge der Geeſtelijken naderhand haare genootene Weldaat vergaten, en haar aan de hoogſte ondankbaarheyt, zijnde de ſnoodſte ondeugt, ſchuldig maakten, door dien ſy onden ouden voet den *Coſakken* haare Religie en Vryheyt weder turbeerden haare Privilegien violeerden, en daar door deſelve *Coſakken*, *Tartaren* en de *Turken* tot haare Vyanden weder opwekten, die nu noch

ge-

geſamentlijk beſig zijn, om de gekreukte Vryheyt en Religie der *Coſakken* te repareeren, en revenge te haalen van het ſchenden haarer Weldaat.

Deſe Factien door de Franſche gecauſeert hebben 't meeſt haaren Oorſpronk uyt der ſelver ſollicitatien tot de Poolſche Kroon, dewelke hoewel electijf is, nochtans noyt het Koninklijke Geſlagt, ſo lang daar Erfgenamen van overig zijn geweeſt, is onttrokken, en aan een Vreemdeling opgeoffert, om welke reedenen de Franſche by deſe occaſie, dat Koning *Caſimirus* met het overlijden van ſijne Vrouw *Madame de Nevers* was Weduwenaar geworden ſonder wettig manlijk Oyr, en dat by ſijn overlijden de Kroon ſoude vacant vallen en gebracht konnen werden op een Vreemdeling (gelijk al 4. maalen was geſchiet) hemel en hel bewogen, om geduyrende het leven en regeeringe van *Caſimirus* tegens de oude Fundamentele Rijx-Wet: *Ne vivo Rege Rex creëtur*, by den Senateuren en Eedelen te obtineeren een Nominatie van een Succeſſeur, waar toe ſy trachten te promoveeren den *Prince van Condé* of den *Hertog van Nieuburg*. De recommendatie van *Condé* wierd daar op gefondeert, dat hy om de overledene Koninginne (die een Franſche was) den Polen behoorde aengenaam te zijn, te meer dewijl hy was een Prins van Koninklijken Bloede, die door ſijn goede Conduite en verſcheyde Victorien beroemt zijnde, bequaam was om het vervallene Poolſche Hof en Militie te redreſſeeren, en tot voorige krachten en luyſter te brengen, voornamentlijk door de ſterke hand en Liberaliteyt van de Franſche Kroon, die niet als de Welvaart van *Poolen* en deſſelfs behout tegens ſijne meenigvuldige en machtige Vyanden beoogt. En onaangeſien deſe recommendatie door de kracht van de Franſche Lotiſen ſo ſeer wierde geſterkt, dat veele der voornaa nſten in Polen *Condé* favoriſeerden, en de Franſche zijde ſterk maakten, in voegen dat de apparentie de Poolſche Balance na Vrankrijk heel dede overhellen, ſo oppoſeerden ſich nochtans andere met ſulken kracht, dat ſy *Condé* van ſijne hoope geheel fruſtreerden, ſeggende, dat Vrankrijk alleen was de Fonteyne van al haare Calamiteyten, waar uyt ontſprooten was haare Nederlaag by *Warſchou*, alſo den Franſchen Ambaſſadeur *Davocourt* de Volkeren van *Volynien* en *Swart-Ruſland* onder pretext van Vreede hadde doen vertrekken; dat de Franſche door 't ophouden van haare Vreedens-Tractaten met Sweeden de *Sevenbergers*, *Coſakken*, *Walachers*, *Ungaren*, *Moldavers* en alle nabuyrige Barbariſche Natien haar Land hadde doen overſtroomen; Dat ſy oorſaak waren van 't verlies van *Pruyſſen* en *Lijfland*; dat ſy

dewelke by het leeven van Caſimirus Condé of Nieuburg tot Succeſſeurs vande Kroon ſoecken te bekuypen

Hoe ſy Condé recommendeeren,

Hoe Vrankrijk in Polen wort beſchuldigt oorſaak te zijn van al haare onheyſen, door veele exemplen.

tweedracht hadden geſtookt tuſſchen *Polen* en *'t Huys van Ooſtenrijk*; dat ſy haar Rijk hadden geſcheurt in Factien en bewogen tot inlandſche Beroerten; dat ſy die Beroerten noch een rond jaar hadden gaande gehouden, hoewel die door de naarſtigheyt van *Andreas Trzebitius Biſſchop tot Cracau* byna waren ter neder geleyt; dat ſy de *Littauwers* tegens *Polen* hadden opgehitſt; dat ſy haare Rijx-Vergaderingen meenigmaal vruchteloos hadden doen ſcheyden; dat ſy door middel van de Koninginne alle de ſchatten na Vrankrijk hadden vervoert, waar door het Rijk vervallen was in die armoede, dat het ſich tot irreparable ſchande der ingeſetenen hadde moeten behelpen met Koopere Munte; dat haaren Geſant *Lumbreſy* (die als Mediateur den Oorlog tuſſchen *Polen*, *Sweden* en *Brandenburg* ſoude aſſopieeren) de Veld-ſlag by *Warſchou* hadde veroorſaakt, door dien hy den *Keur-Vorſt van Brandenburg* door valſche relatien hadde gaande gemaakt, als dat de *Polen* alleen met de *Sweden*, en niet met hem als haaren Vaſal, wilden tracteeren, maar dat hy alvorens op ſijne knijen den Koning en den Raad ſoude moeten af bidden vergiffeniſſe van ſijne Rebellie, en dat ſulx de voornaamſte oorſaake is geweeſt, dat *Keur-Brandenburg* met *Sweden* vereenigt bleef, gelijk hy ſich op dien voet by den Keyſer *Ferdinand* ook excuſeerde; dat *Akakia* en diergelijke andere ſtookebranden oly in dit vuyr hadden gegoten, op dat *Sweden* door de ruïne van *Polen* machtiger zijnde geworden, het *Huys van Ooſtenrijk* te lichter ſoude konnen debiliteeren. En door allegatien van meenigvuldige diergelijke Exemplen meer, contramineerden ſy der Franſchen deſſeynen ſodanig, dat den Land-bode van *Podolien* in de volle Rijx-Vergaderinge tot *Warſchou* volmondig uytriep: *Non eſſe cum Deo, qui favet Condæo* dat is: *Dat die niet met God wandelt, die Condé gunſtig is.* Immiddels ſaten de *Keyſer* en *Brandenburg* niet ſtil, om der Franſchen bekuypte Hoope te ſubverteeren, en *Condé* te ſtooten van dien ingebeelden Poolſchen Troon, gelijk haar ook door haare Miniſters den *Baron d'Iſola* en den Heer *Hoverbeken* gelukte, 't welk *Sweden*, dat *Vrankrijk* anders ſeer toegedaan is, al lachende aanſag.

De Keyſer en Brandenburg contramineeren de Franſche.

Dit was oorſaak, dat de Franſche haare Meſures veranderden, en by een Tractaat met Brandenburg *Condé* verlieten, en in deſſelfs plaatſe den *Hertog van Nieuburg* tot de Koninklijke Waardigheyt trachten te promoveeren, doch niet met ſodanigen yver, als ſy voor *Condé* aan wenden, wiens ſaak ſy noch al bedektelijk bevorderden, ondertuſſchen dat ſy *Nieuburg* tot de ſucceſſie recommendeerden, ſeggende, dat

Hoe Nieuburg door de Franſche gedragen wierd

hy

hy in de hoogſte conſideratie behoorde te komen, uyt oorſake dat hy een Koninklijke Poolſche *Dame* genaamt *Conſtantia* tot ſijne Gemalinne hadde gehad, dat hy in de Poolſche Taal wel ervaren en ſeer ſneedig was in 't Beſtier van de Politijke en Militaire Affaires, waar door hy groote apparentie beloofde, om de Poolſche Kroon waardiglijk te dragen, en voor uyt-en in-lands Geweld te beſchermen. Maar dewijl hy de 60. jaaren al was gepaſſeert, dewijl hy een der Duytſche Vorſten was (tuſſchen dewelke met de *Poolen* meer een natuyrlijken haat als vriendſchap is) dewijl hy met elf kinderen belaſt was, dewijl ſijne Finantien inſufficant waren, om de Kroon daar mede te verſeekeren uyt alle gevaaren, en dewijl hy van den Franſchen opgedragen wierd, welker naam en doen by de meeſte *Polen* odieus was, en om andere reeden meer, konden de *Polen* niet reſolveeren tot deſſelfs promotie tot de Koninklijke ſucceſſie.

Swaarigheden omtrent Nieuburg gemoveert by de Polen.

Geduyrende deſe ſollicitatien quamen haar op 't hoogſte mede recommendeeren den jongen *Moſcovitſchen Char*, den *Criemſchen Chan* en den jongen Hertog *Carel van Lotharingen*, doende den eerſten preſentatie, dat hy de Rooms-Catholijke Religie ſoude amplecteeren; dat hy ſijne onderdanen, naar 't exempel van *Jagello* met de *Polen* en haare Religie ſoude vereenigen; dat hy ſoude reſtitueeren *Smolenſco* met de afgeſcheurde Provincien aan geen-zijde van de *Nieper*; dat hy de palen van 't Rijk verre ſoude uytſetten; dat hy met gecombineerde machten by den Turken, Tartaren, allen Nabuyren, ja by de geheele Wereld een ſchrik ſoude zijn; dat hy door die groote Macht de Tranquilliteyt van Polen ſoude vaſt ſtellen; dat hy de Republijk met veele millioenen gelds ſoude ſecondeeren; dat hy de Armeé promt ſoude betaalen; en dat hy de onderdanen van de ſwaare belaſtingen en exactien ſoude bevrijden.

Sollicitatien van den Moſcovit,

De Tweede meende de Succeſſie daar mede te obtineeren, dat hy tot Beſcherminge van de Kroon hadde een uytnemende groote Macht van belliceuſe onderdanen, die deſelve meenigmaal hadden doen beeven; dat hy door zijne gewoonlijke Spaarſaamheyt de Koninklijke Revenuës ſoude menageeren; dat hy als een Vriend van de Ottomanniſche Poorte het Rijk van die zijde voor alle gevaaren ſoude dekken, en dat hy ſich met de Poolſche Religie ſoude accommodeeren.

van den Tartar,

De laatſte, die den Keyſer tot ſijn Voorſpraak hadde, raakte aan 't Poolſche Hof in byſondere eſtime, doordien hy des Keyſers Vriend en een Jongman van Illuſteren en Rijken Huyſe was, die door ſijne vigilantie

en van den Hertog van Lotharingen

vigilantie en promtitude tot de gewichtigſte Staats-Affiaires hoope gaf tot ſecuriteyt van de Kroon.

Polen reſolveert tot geen verkieſinge by de Regeeringe van Caſimirus.

Maar alſo door deſe diverſe ſollicitatien, doch inſonderheyt door de Franſche corruptien geheel *Polen* in Factien wierden geſcheurt, de Kroon in de waag-ſchaal geleyt, en de voornoemde Oude Rijx-wet door deſe ſucceſſie ſtont gevioleert te werden, namen de Poolſche Magnaten op een volle Rijx-dag reſolutie, om de voorſz. Rijx-wet (*Ne vivo Rege Rex creëtur*) te renoveeren en onbeweeglijk te ſtabilieeren, waar door allen Sollicitanten den wegh wierde geprecideert, tot de Koninklijke Digniteyt, ſo lang *Caſimirus* regeerde.

Vrankrijk ſoekt Sweden tegens Polen op te maken,

De Franſche hier door gefruſtreert zijnde van haar deſſeyn, en vreeſende dat by 't overlijden van *Caſimirus* haare Partye mochte komen te ſuccumbeeren, ſpannen alle krachten in, om de *Sweden* te induceeren, dat ſy met de wapenen op Franſche koſten de Electie van een Poolſchen Koning ſouden te wegen brengen, waer over in 't jaer 1661. tot *Fonteyne-blau* met den Sweetſchen Ambaſſadeur *Tot* een Alliantie geteekent wierd; doch dewijl de Sweetſche Regeeringe deſelve om diverſe pregnante reedenen niet ratificeerde, ſonden ſy in 't jaer 1666. naar *Stokholm* voor extraordinairen Ambaſſadeur den Heer *Arnold Andili de Pompone*, om door deſſelfs induſtrie en groote beloften de Sweeden tot hunne intentie te beweegen, om met haare wapenen vaardig te ſtaan, al den Poolſchen Troon mochte vacant werden, daar toe ſy immiddels ſterk laboreerden, om den Koning *Caſimirus* ('t geene wonderlijk is) te perſuadeeren tot het nederleggen van den Scepter, dat hy in 't jaer 1668. ook dede. Maar alſo de Sweeden by haar eerſte reſolutie bleeven perſiſteeren, behielden de Franſche te minder apparentie tot die waardigheyt, waarom ſy niet ontſagen veele Tonnen gouts na *Polen* te ſenden, en daar mede haare Partije opentlijk ſterk te maken, 't welk ſulken verwerringe broude, dat de Rijx-Armeen t'ſamen conjureerden, dat de Eedelen en Senatoren in groote partyſchappen raakten, dat de *Coſakken*, die als vooren weder gedrukt wierden, naderhand by deſe verwerringen de occaſie onder *Dorocensko* waar namen, om den Turkſchen Sultan tot haaren Scherm-Heer aan te nemen, en dat alle omleggende Natien haare hoofden opſtaaken, om te loeren op den Buyt van het verwerde *Polen*, waar door het geheele Rijk daverde, en de Kroon ſodanig waggelde, dat ſy ſeeker ſoude gevallen zijn, by aldien de Polen midder in die verwerringen, tegens opinie van de gantſche wereld, ſich niet hadder

en doet Caſimirus de Kroon reſigneeren,

en ſend Corruptiegeld na Polen, dat veele onheylen baart.

Polen kieſt een Koning,

hadden verkooren een Koning uyt het midden van haar, dewelke een vaillanten Jongeling zijnde, bequaam was, om den Koninklijken Scepter te swaayen.

Dit verrukte de Fransche so verre, dat sy begonden op middelen bedacht te zijn, hoe sy het Rijk *Polen* van haaren wettig-gekooren Koning souden berooven, en desselfs Troon doen beklimmen door den *Hertog van Longeville*, daar toe sy 600. duysent Rijx-daalders derwaarts sonden, en so vreemde Intrigues gebruykten, dat het geschaapen stond, dat het Rijk door een inwendigen Oorlog soude aangestecken en verteert zijn geworden, also tusschen de Groote en den Onder-Cancelier heevige dissentien ontstonden, die de Koning (selfs niet sonder gevaar) noch byleyde, en also de Malcontenten tot 4. a 5000. Eedelen in getal, (die door de Fransche waren opgemaakt, gelijk sulx bleek uyt geintercipieerde Brieven van den Franschen Minister aan het Keyserlijke Hof, genaamt *Gremonville*, daar in hy de Malcontenten animeerde, om het lang gepremediteerde Dessеyn in 't werk te stellen) door den *Bisschop van Cujawa*, Heer *Palatinatus Czernichovienſis* en den Grooten Cancelier *Leſſinzki* veele swaare poincten op de baan brachten, en hart daar op drongen, dat de Koning de Kroon goetwillig soude abdiceeren, en sich daar voor met een *Cardinaals-Hoed* en een Millioen aan Geld, die sy hem souden verwerven, contenteeren, dat de Koninginne in haaren stand soude verblyven, en haar een anderen Koning aan de zijde soude geset werden.

Dien de Fransche soeken te ontkroonen.

door heevige dissentien

en eé nige presentatien

De Koning, die met een bysondere fierheyt op dese ongehoorde propositie antwoorde, dat hy de Kroon niet als met de dood soude verlaten, raakte op nieuws in de gevaarlijkste constitutie, daar uyt hy niet gered soude zijn geworden 't en zy hy tegens de Malcontenten, die op den Rijx-dag niet meer wilden verschijnen, maar in haare aparte Vergaderingen complotteerden, door den Vorst *Radzevil* met 6000. *Littauwars* ware geassisteert, en dat den *Pauselijken Nuncius* den Aarts-Bisschop en alle die van de Fransche Factie waren, niet hadde in den Ban gedaan, waar door de rebelleerende Malcontenten begonnen te verstuyven, van dewelke haar eenige begaven by de *Cosakken*, die sy in haar voornemen so stijfden, dat veele onder *Doroſensko*, met assistentie der Turken het Rijk van Polen, als het noch in oneenigheyt fluctueerde, en daar door op sijn swakst was, met een bloedigen Oorlog quamen bestooken, en dat de resteerende onder den *Hanenko* begeerden van den Koning, dat men haare Armée de achterstallige pensioenen soude betalen; dat men in de *Ukraine* de Unie der Religien

Daar sich de Koning met fierheyt tegens opposeert.

en wert geassisteert door *Radzevil*.

Doroſensko valt Polen af,

en Hanenko doet eenige petitien.

ſoude affchaffen, en haar by haar Ruſſiſche, en elk by ſijne Religie laten blijven; dat haar ſoude vry ſtaan, een ſeeker aantal Militie tot haare ſecuriteyt te mogen houden, en dat des Kroons Krijgs-volk buyten de *Ukraine* ſoude moeten blyven. De Koning dede hierop, na vermogen, alle ſatisfactie, en ſocht de Republijk ſo wel van binnen als van buyten tegens alle gedreygde onheylen te verſeekeren, renoveerde in *April* des jaars 1672. de oude Tractaten van Vreede met *Moſcovien*, en kreeg van den *Czar* belofte van aſſiſtentie ſo in raad als daad, die ook voort door een Miniſter aan het Turkſe Hof dede remonſtreeren, hoe dat hy de voorige Tractaten met *Polen* weder vernieuwt hadde, en daarom gehouden was dat Rijk te aſſiſteeren, by aldien het door de Macht van de *Porta* vyandlijk wierde aangetaſt. Immiddels was van 't Poolſche na 't Turkſche Hof geſonden *Wiſouſki*, die daar geen ander beſcheyt konde obtineeren, als dat de Turken de Vreede niet langer wilden onderhouden, als tot dat de Republijk hadde gerenuntieert van haar Recht op de *Ukraine* en op de *Coſakken*, pretendeerende den Grooten Heer, dat de Inwoonders een vrye Natie, en hy daarover Beſcherm-Heer was.

Polen wo'd eenig met Moſcovien.

Pretenſien der Turken.

Aan 't ſelve Hof was mede een Franſchen Miniſter genaamt *Noirtel*, dewelke met *Muta Ferraca* Turkſen Afgeſant in Vrankrijk, die daar ſecretelijk hadde genegotieert, in 't jaar 1670. was vertrokken na *Conſtantinopel*, alwaar hy de Franſche ſaaken niet genoeg beyverende, in 't volgende jaar wierde afgeloſt door *Mr. Delrieux*; doch wat ſijne verrichtinge daar was, wierd ſeer geſecreteert, 't welk aan de geheele Chriſten-Wereld geen kleyne ſuſpicie verwekte van colluſie der Franſchen met de Turken tegens Polen, volgens 't exempel van haaren Koning *Francois de* I. die met *Sultan Soliman* tegens Keyſer *Karel de* V. hadde aangegaan een offenſive Alliantie. Wat van der Franſchen verrichtinge mochte zijn geweeſt aan 't Turkſe Hof, is ons onbewuſt, en indien ſy al van colluſie met de Turken mochten onſchuldig zijn, ſo hebben ſy echter den Vloek van alle oprechte Chriſten op haar geladen, doordien ſy door haare vuyle kuyperijen en verwerringen in *Polen* ten minſten oorſaak hebben gegeven, dat het ſelve Rijk, als een voormuyr van 't Chriſtenrijk, door de algemeene Vyanden van den Chriſten-naam ſeer ellendig is geſchonden, en in een deplorablen ſtaat gebracht, daarvan wy in 't Derde Deel hier na breeder.

Franſche Miniſters aan't Turkſe Hof.

Verwekken ſuſpicie aan alle Chriſteren.

Het Koninkrijk *Hungarien* hoe dat het ſelve om de Franſche Ambitie is verdeelt geweeſt in de gevaarlijkſte Rebellien en Scheuringen, en gebracht in ſtaat, om onder het Turkſche Geweld te geraaken, is

Hungarien is ontroert tot rebellien door Franſche Miniſte's.

genoeg

genoeg gebleeken by de overtuyginge en confessie der dry Graaven van *Nadasti*, *Zerin* en *Frangepanni*, by de antwoord van den Secretaris van *Nadasti* op de *Interrrogatorien* hem voorgehouden, en by de Belijdenisse van haare Complicen, dewelke haar hadden laten gebruyken, om Geld en Brieven van de Fransche Ambassade tot *Wenen* aan de Hoofden der 't samen-rottinge te brengen; hoe dat den Franschen Minister *Vaubrun* een expresse voyagie in Duytschland heeft aangenomen, door Vaubrun
om de voorsz. Heeren met *Ragotski* tegens het *Huys van Oostenrijk* op te wekken, waar toe naderhand op 't yverigst besig is geweest den Franschen Resident tot *Wenen* Commandant van *Gremonville*, door Gremonville.
om 't aangesteeken vuyr van Rebellie meer en meer te verheffen, waarby de Persoon van sijn Keyserlijke Majesteyt selfs gevaar liep, gelijk sulx *Serini* en *Frangepanni* aan den *Prins Willem van Furstenberg* en door Prins Willem van Furstenburg.
mede in 't heymelijk hadden geopenbaart, die 't selve niet aan den Keyser sijnen wettigen Heer (gelijk hy na alle deugdelijke Wetten schuldig was) maar alleen aan den Franschen Koning bekent maakte, om daaruyt sijn voordeel te trekken. Desen toeleg der Franschen is te meer bekrachtigt door het Kasteel *Muran* in *Opper-Hungarien*, en door diverse Brieven daarin gevonden, dewelke om het respect van de Franche Majesteyt voor de gemeene wereld zijn gesupprimeert. *Gremonville* quam eyndelijk tot die onbeschaamtheyt, dat hy reeden eyste van den Keyser waarom hy sijne oude Regimenten suppleerde met nieuwe recruyten, waar tegens hy hooglijk protesteerde, met klachten vol van dreygementen, en de Keyser door sijne geduyrige instantien so importuneerde, tot dat hy veele van sijn Krijgs-volk afgedankt, en door dat middel aan den Hungaren gelegentheyt gegeven hadde, om dies te lichter te rebelleeren.

Dit Vuyr van Oproer in *Hungarien* wierde krachtig aan geblaasen als mede door de Roomsche Geestelijke.
door den drift der Roomsche-Geestelijken aan 't Keyserlijke Hof, die by den Keyser, dewelke uyt religieusen yver de Geestelijken al te veel gehoor geest, te wegen brachten, dat den Protestanten tot *Presburg* haare Kerken, die sy selfs met Keyserlijk consent opgebouwt hadden, waar door de Protestanten worden gepriveert van haare Kerken en Schoolen.
af handig gemaakt, en allen Religieusen Dienst tegens de oude Privilegien verboden wierd; dat haar in de Hooft-Stad van *Opper-Hungarien*, *Castonie* genaamt, door den Gouverneur *Spankauw* alle Kerken ontnomen wierden, die sy zedert het jaar 1604. wettig en sonder interruptie hadden gepossideert; Dat die van *Rakozi* van hunne Academie van Petack, die van 400. Protestantsche Studenten wierde gefrequenteert, wierden gepriveert; dat tot *Caschau* den Richter en

de meeste Regenten van de Protestantsche Religie wierden van haare Bedieningen beroofd, en der selver plaatsen gesuppleert met nieuwe Regenten van de Roomsche Gods-dienst; Dat voorts met het innemen der Kerken en Schoolen byna door geheel *Hungarien* so ernstig wierde voort gevaren, en de Wederstreevige met geweld so gedwongen, dat de aangrensende Turken sulke onbehoorlijke proceduyren verfoeyden, seggende dat het bittere wreedheyt was, de Protestanten met weg te jaagen te willen reformeeren. Dit niet tegenstaande calangeerden de Roomsche Geestelijke de Evangelische by den Keyser met so veele grieven, en schooven op der selver halsen so veele ongerijmtheeden, dat de Keyser resolveerde, om haar alle te doen vertrekken, het welk het geheele Koninkrijk seekerlijk gesubverteert soude hebben; Maar also de Keyser naderhand particulier bericht kreeg van dese onrechtmatige beschuldingen, trok hy de gegevene Ordre weder in, die hy geheel veranderde, en daar op sijn Interest beter betrachte, het welk hier vooren op 't 99. Blad vertoont is.

tot een schandaal voor de Turken.

Van dese quade proceduyren der Geestelijken wierden alleen de Fransche aan 't Keyserlijke Hof en in *Hungarien* opentlijk beschuldigt, dat sy die door haare Creaturen voor langs al hadden beginnen te brouwen, maar op 't ernstigst eerst voort gedreeven, als sy bemerkten, dat haare Verwerringen, die sy door Pater *Nittart* aan 't Spaansche Hof tegens *Don Joan d'Austria* gestookt hadden, te niet liepen, en dat den selven *Pater* na *Romen* moste retireeren, daar hy namaals tot *Cardinaal* wierde gepromoveert.

daar van de oorsaak alsmede op de Fransche word geleyt.

De Voorsichtigheyt van een Conquesteur.

Gelijk de Voorsichtigheyt van een Conquesteur vereyst, dat hy dat Land of Distrikt, 't welk hy van voornemens is, door de wapenen te overrompelen, van diverse kanten aantast, of ten minsten allarmeert, om daar door de inwendige macht te verdeelen, en door die verdeelinge deselve te verswakken, *Quia vis unita fortior*, Even so socht *Koning Louis* het Christenrijk, dat hy geresolveert hadde te conquesteeren, om daarin sijn gepretendeerde Universele Monarchie op te rechten, niet alleen van binnen door sijne vreemde Intrigues te troubleeren, maar ook rondom van alle kanten te benauwen; als in de *Vereenigde Nederlanden* door sijne presentie en de wapenen van hem en sijne Geallieerde, in *Polen* en *Hungarien* door sijne corruptien en Creaturen, en in 't gebiet van de Sereniſſime *Republijk van Genua* door de Wapenen van den *Hertog van Savoyen*, dien hy door assistentie merkelijk secondeerde, om aldaar te stooken een Vuyr, dat lichtelijk geheel *Italien* soude in vlam setten.

by den Franschen gebruykt.

In 't Gebiet van de Republijk van Genua.

To

Tot dese Desseynen op *Italien* schijnt Koning *Louis* bewoogen te zijn door dry reedenen, 1. om in den algemeenen Brand van *Italien* sijn Voordeel te soeken, en eenige Italiaansche Princen onder pretext van Assistentie te subjugeeren. 2. Om door *Milaan* en *Napels* werk aan *Spanjen* te verschaffen, en desselfs Macht te diverteeren. 3. Om door sijne Authoriteyt en Arbitrage *Savojen* en *Genua* te vereenigen, en der selver Militie in sijnen dienst over te nemen, als hem het wisselvallig lot sijner wapenen in Hoog- en Neer-Duytsland sulx mochte komen aan te raden. Redenen van de Fransche desseynen tegens Genua.

Tot fundament van desen Italiaanschen Oorlog, alsoden *Hertog van Savoyen* daar toe rechtmatige pretexten en redenen manqueerden, seyde men, dat hy soude van *Vrankrijk* by mangelinge overgenomen hebben al het Recht, dat dien Koning pretendeerde te hebben op de Stad en Republijk van *Genua*, daar vooren aan *Vrankrijk* cedeerende al sijn Recht en Gerechtigheden, die hy Hertog pretendeerde op de *Nederlanden*, uyt hoofde van de successie van *Donna Catharina* Infante, outste Dochter van *Philippus de* II. Koning van Spanjen. Welke reciproque Transporten hebben of haaren voortgang niet genomen, of zijn aan de zijde van *Savoyen* te swak geweest, om 't selve tot een Reden van Oorlog voor de wereld te pretexeeren, want hy daar van in sijne Oorlogs-Declaratie tegens *Genua*, dewelke hier achter onder *N°.* 14. is te lesen, niet een woort mentioneert, maar sijn eenig fundament daar op neemt, als dat d'Onderdanen van een sijner Leen-mannen wierden gemolesteert door de onderdanen van een Leen-man van *Genua*, en dat eenig Bestiaal den Inwoonderen van *Rocca* toebehoorende, door d'onderdanen van *Genua* waren aangehouden en niet weder gerestitueert. Dese Declaratie, waar by men in acht dagen tijds pretendeerde reparatie van alle pretense exactien en violentien, concipiëerde en publiceerde men eerst in *Piëve*, na dat men deselve plaats, die onder de Domainen van *Genua* sorteerde, sonder de minste waarschouwinge of denuntiatie hadde op 't onvoorsienst overvallen en vermeestert, en daar door direct tegen gegaan het Recht der Volkeren, 't welk by alle Natien vereyst, dat de Oorlogs-Declaratie voor de Vyandelijke Aggressien voorgaat. Met wat pretexten men dese occupatie van *Piëve* wilde dekken, so konde elk niet alleen uyt het Contra-Manifest van *Genua*, dat mede onder *N°.* 14. geproduceert is, desselfs onrechtmatigheyt afmeeten, maar ook genoegsaam bemerken, dat dit Desseyn voor langs was gesmeet, also *Savoyen* al voor een geruymen tijd hadde geslooten een Tractaat en Alliantie met Vrankrijk, waar van de Articulen wierden Pretext waar op Savoyen tegens Genua oorlog. uytgedruckt in d'Oorlogs Declaratie. Contra-Manifest van Genua.

Savoyen armeert sterk, gesecreteert, en sterk hadde volk doen werven, dat met veele Fransche en Beyersche wierde gebracht tot een groote Armée, die den Hertog met ongemeenen yver dede armeeren en met allen voorraad voorsien, hebbende tot dien eynde al in *Januario* 1672. acht duysent Musquetten, en 4000. pieken doen inkopen voor de nieu geworven Battaillons, ondertusschen dat hy in geduyrige conferentien met den Franschen Ordinairen Ambassadeur geoccupeert was, en een Beursе dede prepareeren tot subsistentie sijner Troupen, om welke redenen hy mede in deselve Maant van January pretendeerde, dat de *Vice-Roy van Napels* de ordres soude hebben te onderhouden, die voor desen tot sijne voldoeninge, uyt krachte van het huwelijx-contract van de hoog-gemelde Infante *Catharina*, waren gegeven, en dat hem de Interessen van 't selve, die tot een seer groote somme opgeloopen waren, souden betaalt werden; By faute van welke betaalinge men tegens *Spanjen* mede hadde konnen formeeren een pretext van Oorlog, en aggresseeren het nabuyrige *Milanen*, wanneer de wapenen tegens *Genua* een gelukkig succes hadden genomen.

en prepareert een Beurs tot onderhout der Militie.

Dese voornoemde Redenen van Oorlog, die niemand anders konden bewegen, om oorsaak te geven tot een Quaat, daar in alle Quaalen volmaakt zijn, als die vermaak schept in 't verderf van Landen en Volkeren, en wiens principaalste oogmerk is Voldoeninge van sijne Ambitie, stellen wy ter judicature van de Neutrale Wereld, die deselve sal bevinden van gelijke constitutie met de vyandelijke actien deses Oorlogs, dewelke wy in 't *Derde Deel* verhandelen sullen.

Geen eenig Italiaans Prins ofte Republijk bleef van de insultes en importuniteyten der Fransche bevrijt, elk wierd gelokt door het Franse aas, om door dat voetsel mede in Fransch te ontaarden.

Fransche Sollicitatien by den Paus, Den *Paus* wiert voorgestelt de religieuse intentie des Alder-Christelijkste Konings, om by desen Oorlog de Hollandsche Ketters te doen wederkeeren tot het oude Geloof, en haar onheyligt Land weder te doen heyligen in den schoot van de Moeder de Heylige Kerk, 't welk door een brief van den Koning aan den Paus selfs geschreven, wierde geconfirmeert, met byvoeginge, dat hy in't voor-jaar gerefolveert was met een Leger van 150. duysent mannen de Ketters te gaan uytroyen; En also dit heylige voornemen niet minder als de gunst van Sijne Heyligheyt meriteerde, so verfocht hy, dat Sijne Heyligheyt met een heyligen yver en met publijke gebeeden sijne wapenen wilde assisteeren en zeegenen, en alle Roomsche Princen animeeren, en tot een noodwendige plicht opleggen, om sijne Gods-dienstige Intentie, naar

allen

allen vermogen, te secondeeren, ten minsten, om deselve op pene van excommunicatie niet te contrariëeren; Ingevolge van 't welke de *Paus* den *Bisschop van Munster* door een Brief onder sijn eyge-hand geëncourageert heeft, om sijn devoir tot uytroeyinge der Ketters wel te observeeren. Doch also het Roomsche *Capitolium* andere Hoven overtreft in de kunst, om door een Politijken Verre-kijker de Intentien en Desseynen van alle Potentaten te voorsien, so deden de Fransche Sollicitatien in 't regard van andere Princen hier weynig operatie, voornamentlijk, als sy in den naam van den *Hertog van Parma* (om haare gesmeede Desseynen tegens *Italien* daarna by gelegentheyt te beter en seekerder uyt te voeren) van Sijne Heyligheyt pretendeerden restitutie van *Castro*, waar toe het *Consistorie der Cardinaalen* geensins wilde verstaan, als nadeelig zijnde aan de Apostolijke Kamer. En dewijl de Fransche daarop met importuniteyt insteerden, dede de Paus tot haare satisfactie alle de *Cardinaalen* op dat Poinct schriftelijk adviseeren, welke secreete *Vota* geöpent zijnde, bevond hy, datter alleen acht tot faveur van den *Hertog van Parma* lagen, gaande alle de andere tot confirmatie van de Inkameringe gedaan door Alexander de VII. Waar op de Paus resolveerde, deselve stemmen tot een eeuwige memorie in het Kasteel *S^t. Angelo* te doen bewaaren, op dat noch den *Hertog van Parma*, noch de toekomende *Pausen* daarover souden hebben te klagen.

die weynig opereeren.

Den *Hertog van Toscanen*, die nergens meer toe inclineert, als tot de Gemeene Rust en Vreede in *Italien*, om welke te bevorderen hem geen bloet of schatten te dierbaar zijn, om die daar toe vrywillig te spendeeren, wierd omtrent desen tijd wegens Vrankrijk al mede begroet door Monsieur *Gaumont*, die sijne tranquiliteyt, door vreemde propositien en aanbiedinge van assistentie tegens de Republijken van *Genua* en *Luca*, tot satisfactie van sijne rechtmatige pretensie op deselve, so troubleerde, dat dien vreedsamen Hertog van haar een aversie kreeg, en weynig defereerde aan haare voorstellingen, staande in generale Termen mede af haare propositie, dat geen Hollandsche Scheepen in sijn District souden mogen haavenen, en dat men geen Hollandsche goederen, selfs onder andere namen, in eenige Scheepen soude willen inbarqueeren, 't welk blijk genoeg gaf, dat de Fransche de Wet aan heel *Europa* wilden geven.

Fransche Sollicitatien by Toscanen.

Den Hertog van *Mantua*, om dat die meester is van de Sterkte van *Casal*, en uyt genegentheyt en Maagschap verbonden is aan het Huys van Oostenrijk, waar door hy de Parije van Vrankrijk niet licht

by Mantua.

stond

ſtond te amplecteeren, wierd door de Franſche liſten en lagen bedektelijk aaegeſocht, dewijl openhertigheyt weynig ſoude helpen; want ſy door ſecreete correſpondentie met den *Graaf van Bolgarini*, die op 't gemoet van den Hertog en Hertoginne veel vermocht, *Caſal* ſochten in handen te krijgen, ten eynde te bequamer in Italien te konnen oorlogen, als het gepremediteerde Deſſeyn rijp, en de tijd daar toe gebooren mochte zijn. Maar als deſe aanſlagen by den Hertog bemerkt wierden, raakten *Bolgarini* in diſgratie, en de Franſche in ſulken haat, dat ſy geen gehoor konden verwerven, hoe ſterck *Mr. d'Avaux* in het doorpaſſeeren na *Venetien* daarom ook ſolliciteerde.

en by Venetien, Modena en Parma.

De Republijk van *Venetien*, en de *Hertogen van Modena* en *Parma* konden mede niet bevrijt blijven van de Franſche Intrigues, alſo ſy door *Mr. d'Avaux* verſochten, om in den aanſtaanden winter 30. duyſent man van haare Militie in hunne Landen te inquartieren, dat geen kleyne jalouſie en vrees aan alle Princen van *Italien*, maar voornamentlijk aan *Genua* verwekte, welke Republijk daar door ſoude geheel omçingelt zijn geworden door de machten van *Vrankrijk* en *Savoyen*, die beyde haaren ondergang ſochten.

Franſche ſoeken andere Potentaten te debouccheeren door dry middelen.

Siet daar hebt gy de Verklaaringe, hoe de *Franſche* meeſt alle *Potentaten van Europa* hebben gediſponeert na hun believen, om de Seven kleyne *Geünieerde Provincien* te abandonneeren, en aan haar toe een proye te laten, waartoe ſy generalijk gebruykten deſe 3. middelen, dat ſy de *Grootſte* met *Geld*, de *kleynſte* door ſchrik van *Wapenen*, en *eenige* van haar beyde door haare *Liſten* verwonnen.

't Franſche Geld hoe krachtig is.

Het geld, waar van de *Franſche* eerſt door den *Cardinaal Richelieu* groote quantiteyt hebben opgehoopt, is voor den Vader van den tegenwoordigen Koning ſulken krachtigen middel tot overwinninge geweeſt, dat hy daar door meer heeft getriümpheert tegens de *Rebellen*, *Hugenoten*, *Spanjaards*, *Engelſche*, *Duytſche* en *Italianen*, al door het goet beleyt van ſijne Militairen, en door kracht van ſijne Wapenen. 'T welk deſen tegenwoordigen Koning ſijn Soon als een goe diſcipul ſo wel is nagekomen, dat hy ſijn Vader noch overtreft in he vergaaren van ſchatten in tijd van Vreede, om by Oorlog daar door t triümpheeren. Want indien hem in den Oorlog mochte overkome eenig manquement aan Volk, Ammunitie, Vivres, Correſponden tie *&c:* ſo ſoude hy door het geld niet alleen alle deſelve defecte können ſuppleeren, maar ook alle Fortreſſen, hoe ſterk die ook zijn overwinnen, als hy de Batteryen maar van Gout maakte, en navolgde de voet-ſtappen van Koning *Philippus van Macedonien*, dewelke he

Gou

Geld wist te gebruyken, so het nodigst was. Als aan den selven eens in sijnen victorieusen cours van eenige onverwinnelijke sterkten verhaal gedaan wierde, dat hy die swaarlijk soude konnen verwinnen, om te komen tot sijn oogmerk, namentlijk de *Universele Monarchie*, vraagde hy, of aan die sterke plaatsen ook Poorten waaren, en of die wel so wijd waren, dat een geladen Muyl-Esel met geld die soude konnen passeeren, niet twijffelende, wat de Macht der wapenen aan die onverwinnelijke plaatsen niet soude konnen opereeren, 't selve *Regina Pecunia* soude doen, voor dewelke dat te koop zijn Vaderland, Vryheyt, en al wat heyliger mag zijn.

Philippus van Macedonien wist sich van de kracht des Gelds wel te bedienen.

Door de Wapenen, hoe de *Fransche* eenige Potentaten dwingen, om haar begeeren te voldoen, is getracteert in het *Eerste Deel* op het 74. Blad.

Fransche Wapenen.

Met haare Listen zijn de *Fransche* niet ongelijk den Muggen of den Insecten, dewelke, gelijk *Phædon* verhaalt, niet gemerkt werden, als sy steeken, om dat haare werkinge so subtiel en bedriegelijk is, dat men by het swellen eerst merkt, dat men gesteeken of gebeeten is, sonder nochtans dat men in die dikte eenige wonde bespeurt; even so gaat het in de conversatie met de *Fransche*, dat men niet of beswaarlijk kan merken haare listige desseynen, maar dat mense eerst voelt en gewaar werd, wanneer sy een ander hebben verstrikt.

Fransche Listen.

Door dese middelen sullen de *Fransche* noch Meester worden van meest alle Machten van de Christen Wereld, ten zy elk Potentaat sijne toevlucht neeme tot dit Heylige Anker: Dat sy, na al haar vermogen, beletten, dat door de oppressie van de mindere Princen en Staaten de *Fransche* niet worden verheven tot sulken hoogte, van waar sy, als een blixem, de overige souden konnen verpletteren. En om dat elk in 't bysonder daar toe geen machts genoeg heeft, moeten sy alle haare Macht t'samen spannen tegens den genen, wien sy alle vreesen. De Ossen voegen haare hoofden en hoornen by een, als de Wolf haaren gemeenen Vyand nadert, en als die weder weg gaat, gaat elk weder voor sich weyden; Wel doen dit de redeloose Dieren, wat sullen niet doen de Menschen, die door de reeden leeren haar eygen behoudenisse, en gesien hebben, hoe de Fransche selfs alle Machten van *Europa* hebben gepersuadeert tot het aannemen van de wapenen tegens de *Spanjaarts*, wanneer die elk een tot een schrik waren. Men moet den brand blussen in sijn buyrmans huys, want als hy in sijn eygen huys overslaat, is het te laat, en men moet alles te vooren so wel overleggen, dat men daar na niet genootsaakt word te seggen; *Ja ik hadde het niet gedacht.*

Apparentie der Fransche Monarchie.

Raad daar tegen.

Dit zy voor eerst genoeg van de *Duytsche* en andere *Vorsten*, om dat het tijd is, nu ook eens te spreeken van de waare geschaapentheyt en Constitutie der *Vereenigde Provincien*, hoe bouvallig die zijn geworden door het verval van haare fundamenteele Staats-Maximen en Gronden, zijnde de vijf Pilaaren, daar van wy op 't eerste en volgende bladen specialijk hebben gehandelt, als; de *Religie*, *Justitie*, *Politie*, *Militie* en *Finantie*, en in wat slecht postuyr van defensie deselve Landen waren, als sy, van alle vreemde hulp verlaten zijnde, door de groote vereenigde Land- en Zee-Machten van *Vrankrijk*, *Engeland*, en een gedeelte van *Duytsland*, gelijk als van een Vloet overstroomt wierden.

Generaal Verval der Fundamenten van de Vereenigde Nederlanden.

In het eerste Deel hebben wy aangewesen, hoe dat de *Religie* word tweesins geconsidereert; of *Innerlijk* of *Uyterlijk*; dat de *Innerlijke* by allen Volkeren is Eenderhande, en de *Uyterlijke* by allen Volkeren onderscheyden, en hoe nodig tot maintenu van een Staat die beyde zijn. Nu staat ons te examineeren, hoe de *Innerlijke* en *Uyterlijke* Religie in de *Vereenigde Provincien* is gemaintineert, en hoe sy is naargelaaten.

Verval der Innerlijke Religie, aangaande de Kennisse van God.

De *Innerlijke Religie*, dat is, de Godsvruchtigheyt bestaat alleen in de Kennisse en in den Dienst en Vreese van den Eenigen en Almachtigen God, en daarom is sy het fundament niet alleen van alle Deugden, maar ook van alle Heerschappyen en Staaten, sonder de welke, na ons *Cicero* leert, nootsaakelijk moeten vervallen de Getrouwigheyt omtrent een Verbond; de onderlinge Gemeenschap omtrent het Menschelijke geslagt, bestaande in de Natuyrlijke Eerlijkheyt ende heerlijkste Deugt, namentlijk de Gerechtigheyt. Hoe nu de Religie in 't reguard van het eerste poinct, namentlijk de Kennisse van God, in de *Vereenigde Nederlanden* was vervallen, sal blijken, wanneer wy eens betrachten, hoe niet alleen eenige van de Gemeente, maar ook selfs van hooger staat, indien niet ronduyt met woorden, doch ten minsten door nootsakelijke consequentie van haare positiven, hebben verlochent het *Aanbiddelijke Goddelijke Wesen*, en haar betoont rechte *Atheïsten*, tegens het gevoelen van sommige, die niet geloóven, datter Gods-Verlochenaars zijn, noch exempten daar van konnen gegeven worden, hoe wel by *Plutarchus*, *Cicero*, en *Socinus* verscheyde verhaalt zijn, en by veelen noch in geheugenisse is het schrikkelijke exempel van eenen *Vaninus* tot *Tholouse*, die in 't jaar 1620. daarom levendig verbrand is, dewelke op sijn uyterste noch so verhard was, dat hy de omstanders liet voelen aan sijnen pols, dat hy het minste niet ontstelt was voor de

Schrikkelijk Exempel van Vaninus.

schrik

schrikkelijke dood, die hem voor oogen stond, en glorieerde, dat hy geene desperate woorden sprak, gelijk hy seyde, dat *Christus* gedaan hadde aan het Kruys; ja als hy alree aan den paal door het vier gesengt werdende, uytriep: *Mon Dieu, Mon Dieu*, en daar op van een Munnik gevraagt wierde, of hy nu in God geloofden, antwoorde hy noch: *Monsieur, c'est seulement un façon de parler*, dat is; *Mijn Heer, het is maar een manier van spreeken.* Dit is byna het selve, dat *Lucanus* in sijn *Jupiter Tragœdus* uyt *Euripides* verhaalt: *Ik heb geen kennisse aan een* Jupiter, *dan alleen, dat ik'er so wat van heb hooren praaten.* Dese materie is te vervaarlijk, om veel daar aan te gedenken, veel meer om daar van veel te tracteeren, waarom wy ons begeven tot het Tweede poinct, namentlijk den Dienst en Vreese Gods, die by veelen seer flauwelijk, ja ook niet is behertigt. Alle de sonden te particulariseeren, die in dit *Nederland* seer gemeen waren, en tot God riepen, soude zijn te treeden in het Ampt van de Theologanten, dien het beter past, en welker daagelijxse sorg het bevoolen is. Alleen dit sal ons genoeg zijn: Na dat het Volk in dit Land was gesegent boven alle Volkeren, en so vet was geworden als *Jeschurun*, so sloeg het achter uyt, en liet God vaaren, die hen gemaakt hadde, en hoewel het hem met den monde bekende, so verloochenden hem veele met het herte door haare boose wegen, in somma, het overtrof in godloosheyt ook sulke Volkeren, die om haare sonden van God verdelgt zijn, en verwekten also den Heere door sijne gruwelen tot toorn, waarom hy den Machtigen *Koning van Vrankrijk*, als een *Assur* en een *Nebucadnesar*, tot een roede sijnes toorns tot een schrik deser Volketen, en tot verwoestinge deser Landen gesonden heeft.

Verval der Innerlijke Religie aangaande den Dienst en Vreese Gods.

Noopende de *Uyterlijke Religie*, die meerderhande is, alsser Natien zijn, hebben wy mede aangewesen, hoe nootsaakelijk het zy, dat eene van deselve by de Politijke Regenten boven andere werde gemaintineert voor de *Hooft-Religie*, en dat alle de andere, die daar neffens toe gelaten werden, minder werden gehanthaaft, als deselve. Maar hoe weynig dat dit is geobserveert by eenige Regenten in 't *Vereenigde Nederland*, zedert dat het selve sonder *Stadhouder* is geregeert (die alletijd yverige Voorstanders zijn geweest voor de *Hooft-Religie*, dat is de *Gereformeerde*, voor dewelke sy met de Gemeente hebben opgeset haar Goet en Bloet, en in den jaare 1590, Penningen lieten slaan, op dewelke aan eene zijde stont een Pilaar, gefondeert op een groot Boek, genaamt Religie, met dit opschrift: *Hac nitimur*, dat is: *Op dese Religie steunen wy*) sal men sien, als men eens betracht, hoe

Verval van de Uyterlijke Religie in Nederland,

Namentlijk van de Gereformeerde of Hooft-Religie,

verscheyde ook van de Voornaamste Regenten, na de Les van den Florentijnschen *Machiavel*, dewelke strijdig is tegens het gemeen gevoelen van alle andere Politijken, en tegens de exemplen van alle Natien, zedert alle Religien wel hebben toegelaten; maar geene onder alle behoorlijk, als een *Hooft-Religie*, geprefereert; want men besnoeyden den Gereformeerden haare oude Vryheyt in haare Religie en Kerklijke Discipline; Men maakte op sommige Plaatsen den Predik-stoel Politijk door het *Jus Patronatus*, en door het indringen alleen van sulke Theologanten, die de nieuwe Maximen van haar heel toegedaan, en ten minsten mede van haare Maagschap waren, en men schreef alleen den Gereformeerden, en geen andere *Predicanten* voor nieuwe Ordres, Formulieren en Methoden, waar toe hoewel de *Staaten* mochten gequalificeert zijn, onvermindert de *Unie* tot *Vytrecht* in den jaare 1579. geslooten, so baarden sulx nochtans veele Onluysten in en met verscheyde andere Provincien, insonderheyt met *Zeeland* en *Vriesland*, die haar seer hart daar tegen kanten; Men betoomde de Kerkelijke Vergaderingen dikwijls door sulke Politijke Commissarissen, die noyt in de Kerk quamen, of van een andere Religie professie deden; Eenige seyden opentlijk uyt, dat de Religie maar was een Dek-Mantel van de Politie, onder den welken de Regenten haare Desseynen te beter konden uytvoeren; Men bracht het geheele Recht van de Kerk aan de Magistraat, en considereerde de Kerkelijke Saaken niet anders als Politijke Saaken; Men bracht in de Vergaderingen van de *Synodus* van *Zuyt*- en *Noort-Holland* tot 2. *a* 3. reysen toe de Resolutie van de *Staaten*, om die te justificeeren, en de Gemeente door 't Prediken te persuadeeren tot blinde gehoorsaamheyt, dat sy alles voor goet soude keuren, wat ook de Overigheyt dede; En hoewel hier op sterk wierde geïnsteert, konde men sulx niet te wegen brengen by de Theologanten, niet tegenstaande de Politijken het naderhand sochten te modereeren, als sy geen apparentie sagen van eenig succes, waarom het eyndelijk bleef steeken. *In summa*; Men quam ten laatsten so verre, dat men glorieerde daar over, dat men den *Swart-Rokken* de Voet op de Nek hadde geset.

die onderdrukt wierde.

De *Gereformeerde Theologanten* waren mede niet geheel te excuseeren, also sy door onnodige en harde Dispuyten tegens malkanderen, en door onderlinge Verdeeltheden en Factien, die sy veeltijts met heevige passien onderschraagden, de Kerk haar ontsag tegens haare Vyanden, en haar selfs die Authoriteyt en dat Respect ontnamen, waar mede sy te vooren voor de heele wereld triümpheerden, als sy alle een

De Gereformeerde Theologanten waren ook niet sonder schult,

drach-

drachtig t'samen spanden, en uyt eenen mond spraken; En so lang dit niet weder geschiet, moet haare Kerk meer en meer declineeren, 't en zy die worde herstelt en gemaintineert door goede Ordres van de Politijke Overigheyt.

Vryheyt en Avancement der genen, die van een andere Professie waren.

Men gaf van die tijd af aan den genen, die buyten de Gereformeerde Religie waren, ook daar van noyt uyterlijke professie hadden gedaan, meer Vryheyt als oyt te vooren; Men liet deselve besitten het Kussen op 't Raadhuys, en het Land en Volk regeeren; Men vergaf aan deselve so Politijke als Militaire Ampten en Officien; Men executeerde geene Placaten, die voormaals waren geëmaneert tegens de verboden Boeken en Leeringen. *In summa* men wierd so *Libertijns* en *Vry-Geestig*, dat men sich aan geen seekere Religie meer hielt, maar men soude metter tijd ingevoert hebben een universeele *Syncretismus*, dat is, men soude alle Religien in een gesmolten, en sulken gemakkelijken Schoe daar uyt geformeert hebben, die aan elx voeten paste, en den naam van de *Politijke* of *Libertijnse Religie* soude verkreegen hebben, om dat de Liberteyt by eenigen al so groot was geworden, (gelijk voor de waarheyt verhaalt word) dat sich seeker Regent hadde laten verluyden; dat hy aan *Moses* en *Vylenspiegels-boeken* evenveel geloof gaf (even als *Paus Leo* de X. op sijn siekbedde door een Cardinaal uyt de H. Schriftuur getroost werdende, seyde: Wat verhaalt gy my veel uyt die fabulen van Christus, die ons so rijk hebben gemaakt) dat een ander by seekere persoon te wegen bracht, dat die haaren Bibel in 't vier wierp en verbrande, als die daar mede uyt de Kerk quam; dat andere de miraculen van het Oude en Nieuwe Testament rekenden fabulen of gemeene natuyrlijke kunsten, en op die manier alle de fundamenten van het Christelijk Geloove om verre wierpen. In seekere Provinciale Vergaderinge bracht een van de Leeden op 't Tapijt, dat men tot Menage van 's Lands-Middelen behoorde af te schaffen de *Academie* met de *Professoren*, als onnut en onnodig zijnde tot Welstant van den Staat, seggende, dat hy selfs niet gestudeert hadde, en nochtans den selven Welstant so wel konde betrachten en waarnemen, als ymand van Studie: Voorwaar een Oordeel, dat sulken Regent paste, die noch van Studie noch Oordeel was, en die niet wiste, dat in alle goede Regeeringen de Schoolen altijd zijn gehouden geweest voor Fundamenten van de Religie, Justitie en Politie, maar die de Regeeringe van desen Gepolitiseerden Staat wilde conformeeren met de Barbaarische Regeeringe der *Turken*, *Moscoviten* en *Tartaren*, die alle Studien verachten, en deselve haa-

De Liberteyt wierd te groot.

Exempelen daar van.

ren onderdanen onthouden, tegens de Exemplen van alle wel geſtelde Republijken, die van alle tijden af ſodanige Collegien hebben onderhouden, als *Egypten*, *Syrien*, *Chaldeën*, *Indiën*, *Sina*, *Griekenland* en *'t Roomſche Rijk*, en die daar door bevonden hebben waarachtig te zijn 't gene den wijſen *Plato* ſeyde; Dat *die Steeden floreeren, in dewelke Philoſophen Regeeren, of welker Regenten philoſopheeren. Louis de* XI. *Koning van Vrankrijk* wilde ſijn ſoon niet meer, als deſe Latijnſe woorden laten leeren: *Qui neſcit ſimulare, neſcit regnare*, dat is, *Die niet kan veinſen, kan ook niet regeeren*, waar van hy niet veel meer lofs hadde, als *Julianus Apoſtata*, dewelke het gebruyk van alle Schoolen verbood, om daar door de Chriſtelijke Religie uyt te roeyen.

Van de Juſtitie.

Van de Religie dependeert de *Juſtitie*, die ſonder den Dienſt en Vreeſe Gods niet kan beſtaan, gelijk *Cicero* leert: dat by verval van den Godsdienſt nootſakelijk mede moet vervallen de Principaalſte Deugt, namentlijk de *Juſtitie*, van welkers nootſaakelijkheyt wy *pag.* 13. hebben getracteert, en aldaar aangeweſen hoe deſelve is tweederhande: Of *Univerſeel*, of *Particulier*; deſe wederom *Commutatief*, of *Diſtributief*.

Univerſeele Juſtitie vervallen.

De *Univerſele Juſtitie* was zedert eenige jaaren in de *Vereenigde Provintien* ſo verre in ongebruyk gekomen, dat veele die niet in de Executie, maar alleen in 't maken van de Wetten noch kenden en obſerveerden, en dat verſcheyde haar die geheel ontrokken, en ſy niet anders ſalutair oordeelden, als voor ſoo verre ſy voordeel konde doen.

Commutative Juſtitie vervallen,

De *Commutative* Juſtitie was op veele plaatſen in ſulken ſobren ſtaat, dat men daar van wel mochte gebruyken de woorden van *Tacitus*: *Leges erant, ſed invalidum earum auxilium; vi, ambitu & pecuniâ turbabantur*, Dat is; *De Wetten waren krachteloos, en wierden geperturbeert door Geweld, Ambitie en Geld*, en dat men ſeer ſwaarlijk Recht konde bekomen tegens Regenten of haare Vrienden, die aan hooger boort ſaten; 't welk meeſt toequam by het verval van de *Politie*, die uyt een *Ariſtocratie* was gedegenereert in een *Oligarchie*, dat is in ſulken forme van Regeeringe, daar eenige weynige hebwint van de Souverainiteyt aan haar hadden gebracht, gelijk wy hier onder ſullen demonſtreeren.

In de Hoven van Juſtitie,

Deſe weynige om haar groot Geſach te beveſtigen, en te vermeeren, wiſten de *Hoven van Juſtitie*, die eertijds van groote Authoriteyt en Vermogen waren, te exauthoriſeeren, en te diſponeeren n

haa

haar welgevallen, so dat men tegens de Stemmende Steeden, die men so Souverain maakte, als de Provintien, geen Provisien verleende, immers dat sy geen obedientie toonden. En men gebruykte het Fransche tirannicq spreekwoord, *Le Roy ne pleyde pas, que de main faisie*, uyt krachte van 't welke *Sijn Hoogheyt* wierd ontnomen de *Heerlijkheyt van Geertruydenberg*, en geweygert Provisie van *Justitie*, ongeacht desselfs minderjaarigheyt, en dat het *Huys van Orange* daar van in possessie was geweest veele jaaren voor de Troubles en Reformatie, zijnde nu verre over de hondert jaaren, en die possessie hadde bevestigt met goet en bloet in de Algemeene Troubles.

De *Heer van Brederode* was in 't selve predicament, en soude ook gedepossideert zijn geworden, hadde hy sijn Bailliuschap niet daar voor gesacrificeert. In eenige Provincien en Steeden wierden de Civile Rechten veele na gunsten .... gedirigeert voor den genen, die van de Vrienden en Cabale waren, so dat particuliere sollicitatien, het kromme veeltijds recht maakten. Hier by quam noch de verdrietige langwijligheyt van de Rechtspleeginge, die offe schoon geen eygentlijke inbreuk op de Vryheyt selfs en geeft, nochtans vry voor een aansienlijke vlak aan een vry Land komt te strekken, en die ten deele verdonkert den luyster en lof, waar door dese Provintien in andere Landen glorieerden, van dat daar noch het Recht gekoft, noch Rechter-ampten verkoft wierden. Na de Roomsche Rechten, (welkers billijkheyt men hier te Lande in veelen wil navolgen) mosten de gewichtigste en aldersswaarste saaken ten langsten binnen dry jaaren op verstek afloopen; Maar hier bleven sy vry meer jaaren aan een spijker hangen, in sulker voegen, dat de menschen sterflijk en de saaken dikwijls onsterflijk bleeven, waar door den Grooten gelegentheyt gegeven wierde, van de geringe te verduren en also te verdrukken, dat nergens, voornamentlijk in geen Vryen Staat, daar yder wel even vry, maar niet even groot kan zijn, plaatse behoort te vinden.

en in veele Steeden.

Langdurigheyt der Rechtspleeginge.

Hoewel datter middelen genoeg konden uytgevonden werden, om de Luyden, die het procedeeren niet voorby konden, ten minsten aan kort Recht te helpen, wien het meenigmaal anderfins nutter ware geweest, de helft van haar Recht in den beginne overgegeven, ja haare saaken geheel en al verlaaten of verlooren te hebben, dan die na so veel tijd verlies, so swaare kosten, en so groote moeyten eyndelijk genoegsaam sonder vrucht te winnen; En hoewel sulke middelen genoegsaam wierden aangewesen, en van veelen daarom hartelijk en met traanen wierde gesucht, so kon men geen tijd uytvinden, om over het redres van de

Remedien daar tegen aangewesen,

die verwaarlooft bleeven.

Heylige

Heylige Justitie te besorgneeren, maar die most om andere Politijke affaires so lang te rugge staan, tot dat die Pilaar heel vervallen, en een mede-oorsaak van des Staats gemeene ruine was geworden, waar door het procedeeren op sommige plaatsen met recht mochte genoemt werden de vierde Geesel van God, om de rijken te temmen, die door Pest, Honger, en Oorlog niet konden getemt werden. De Stad *Amsterdam*, die so groot en overvloedig is van occupatien meriteert de kroon en lof boven andere, dat daar noyt, sedert haar begin, heeft gebleeken eenige suspicie van een Rechter, die door geld of gunst mochte gecorrumpeert zijn geweest; en ingevalle dat daar ymand aan schuldig wierde bevonden, die soude niet alleen van alle digniteyten werden geëxcludeert, maar voor de geheele Stad een schand-vlek en abominatie verstrekken.

Lof van Amsterdam.

Distributive Justitie vervallen.

De *Distributive Justitie* was geworden tot sulken wan-schepsel, dat sy sich selfs niet meer en geleek; daar hadde geen Premie, Avancement of Straf meer plaats, als tot voordeel van de Cabalisten en haare Vrienden, naar welker oogmerk en Interest dit geheele Recht sich swaayde. Was ymand van de Regenten de Contra-Partye toegedaan, hy moste uyt de Regeeringe, en mochte niet langer besitten den stoel van eere, dien hy door veelvuldige diensten gemeriteert hadde, welke plaatsen dan gesuppleert wierden met vertroude vrienden. Socht ymant de Contra-partye alleen maar met behoorlijke middelen te assisteeren, hy most van kant; hadde ymand van de Vrienden begaan een *Crimen morte piandum*, waar over hy geboeyent was, die konde men uyt de boeyen losen, over sijn delict dispenseeren, en hem laten passeeren voor een eerlijk en waardig Patriot, gelijk seeker Regent, dewelke door hulp van sijne Patronen wederom op vrye voeten gestelt zijnde naderhand sulx heeft moeten boeten met een somme van *tien duysent guldens*, en met de inhabiliteyt tot eenige Digniteyt. Hadde ymand die van de rechte geur niet was, een getrouwen dienst gedaan aan 't Land voor dien was weynig overig; maar was het ymand van de vrienden voor dien waren geen goude Koppen, groote Geschenken of Heerlijkheeden te veel.

Prins-gesinde moesten uyt de Regeeringe.

Officien uyt faveur en om geld verkoft.

De *Officien* so *Militaire* als *Politijke*, waar mede men na dese *Distributive Justitie* hadde behooren te honoreeren persoonen van Merite en Capaciteyt, wierden op sommige plaatsen vergeven of verkoft voor Faveur en om Vriendschap, en op sommige plaatsen voor Geld aan den meestbiedende, die het selve weder sochten in te palmen met den Interest, tot nadeel van het Gemeene Best, dat voor

pa

Particulier Voordeel moste wijken. Desen Handel en Kuyperije is noch by de *Grieken*, noch *Romeynen*, noch eenige Oude Republijken in gebruyk geweest, en by de Civile Wetten ook verboden. *L. unica. C. de perfectiss. dignit. lib.* 12. *Et in Novel.* 8. *ubi Imperator ait, omnium occasionem esse malorum, & totius nequitiæ principium, & terminum, si Judex pro munere suo mercedem præstare cogatur.*

Van de *Politie*, van haare Formen en der selver Gebreeken, van de volmaaktheyt van de Getemperde Forme, en van de Administratie van de Politie is gehandelt *pag.* 14. *en volgende.* Nu staat ons hier te toonen hoe dese getemperde Forme in de Vereenigde Nederlanden was ontaart, en hoe de Politie so vreemd wierde gedirigeert, dat daar uyt stond te verwachten de seckere Ruine en Ondergang van den voorigen florisanten Staat. Om dat de *Politie* den heelen Staat regeert, en de vier andere Pilaaren van Staat van dese 't meest dependeeren en worden gemaintineert, so moeten die nootsaakelijk mede vervallen by het verval van dese. Van de Politie.

Hoewel den Staat deser *Nederlanden*, maar insonderheyt van *Holland* en *Zeeland*, volgens het seggen van Haar *Groot Mog.* in haar *Placaat van den* 16. *Octob.* 1587. binnen den tijd van 800. jaaren, in dewelke de *Graaven* met de *Staaten* hadden geregeert, was geweest onveranderlijk, en so geduyrig als eenigen Staat ter wereld soude mogen wesen, en in die tijd noyt met den swaarde was geconquesteert, ofte t'ondergebracht, noch by Uytheemse, noch by Inlandsche Oorlogen, sonder dat men daar van andere reedenen soude konnen geven, dan dat altijd goede Eendracht, Liefde en Verstand is geweest tusschen de *Princen* en *Staaten* van den selven Lande; En hoewel zedert den voorsz. 16. *Octob.* tot den jaare 1651. dese *Vereenigde Nederlanden* door goede Eendracht en Harmonie tusschen de *Princen van Orange H. L. M.* en de *Staaten* met de *Vroetschappen* der respective Steeden hebben gebloeyt en aangegroeyt tot admiratie en invidie van de geheele wereld, en scheenen door haare goede *Politie* als onvergankelijk te zijn; by welke forme van Regeeringe men na alle reedelijke Wetten, hadde behooren te blijven, en te betrachten den spreuk van *Salustius: Quod Imperium facile iisdem artibus retinetur, quibus initio partum est.* Dat is: *Dat een Rijk licht door deselve middelen word behouden, waar door het is groot geworden;* So zijn echter eenige Regenten so verre gekomen, dat sy tegens de oude en goede Maximen, de *Forme van de Politie* hebben verandert, en uyt een Getemperden en Perfecten staat eene puyre *Aristocratie* in ge- zijnde Oorsaak van den ouden Fleur der Vereenigde Nederlanden.

Verval der Politie in de Vereenigde Nederlanden.

gevoert, die so defectueus was, dat sy in een *Oligarchie* verbasterde, en lichtelijk ook tot een *Monarchie* hadde konnen ontaarden, (gelijk het *Hertogdom van Toscanen* onder de *Medicis*) indien by een generale Revolutie en Omkeeringe van de *Aristocratie*, en door het weder aannemen van een Stadhouder niet wederom op de beenen was geholpen de oude getemperde Regeeringe, by dewelke desen Staat altijd hadde welgevaaren.

binnen dewelke men het Stadhouderschap socht te mortificeren

Hoe eenige Regenten deser Nederlanden by het leven van de voorgaande Princen *Maurits* en *Willem de* II. *H. L. M.* de Stadhouderlijke macht hebben getracht te vernietigen, en het geheele Bewint van den Staat aan haar te brengen in forme van een puyre *Aristocratie*, is te sien op 't 112. *en volgende Bladen.* Maar hoe en door wat middelen, zedert het overlijden van den hoog gemelden Prince *Willem de* II. de al-om bekende *Louvensteynsche Heeren* met haare Adherenten en getrouwe Navolgers het Stadhouderschap hebben soeken te mortificeeren, en *effectivé* hebben gemortificeert gehad, en hoe daar door den Staat der Vereenigde Provincien is gebracht in het uyterste periculi, van heel en al onder een onverdraaglijk jok te geraaken, staat hier te examineeren.

en een enkle Aristocratie op te rechten,

Naar het afsterven van Prins *Willem de* II. en de geboorte van desselfs eenigen Soon *Prins Willem de* III. *nu onsen Gezeegenden Stadhouder*, raakten de *Louvesteynsche Heeren* weder in haar volle credit, en deden alle devoiren, om de Stadhouderlijke Regeeringe te vernietigen, en de Regeeringe van den geheelen Staat (dewelke bestaat in de Vryheyt der Steeden ende des Volks, in de representative Souverainiteyt der Staten, in de Authoriteyt van een Stadhouder, en dan noch in de overeenkomst en constitutie der Unie) te brengen in handen van de Staten, dat die alleen den geheelen Staat als Souveraine mochten regeeren, 't welk sy socht en uyt te werken door dry Middelen:

door dry middelen,

1. Dat sy het *Huys van Orange* met alle die het selve Huys toegedaan waren, sochten te vernederen, en te brengen buyten alle Ontsag en Employ.

2. Dat sy de Regenten van de Provincien en Steeden flatteerden met de absoluyte Souverainiteyt.

3. Dat sy de Gemeente lief-koosden met den soeten naam van Vryheyt, die sy overvloediger soude genieten by de Aristocratische of Staatsche Regeeringe, als dat men mede een Stadhouder hadde.

tegens de intentie van

Raakende het eerste, so is seeker, dat dese Natie, zedert den tijd van

van *Civilis*, noyt geweeſt is ſonder een *Hooft* onder de benaminge van een *Graaf* of *Prins*, die altijd de Wetten, Seeden en Souveraine Macht van den Staat onderworpen bleef. Onder ſodaanigen Hooft heeft de geſamentlijke Natie, die eygentlijk den Souverainen Staat is (gelijk ſulx van *Cicero lib. 3. de Republicâ* wort geleert: *Respublica eſt res populi, cum bene & juſte geritur ab uno rege, ſive à paucis optimatibus, ſive ab univerſo populo.* Dat is: *De Republijk behoort aan't Volk, als ſy wel en met recht word bedient van een Koning, of van weynige der Voornaamſte, of van't geſamentlijke Volk*) altijd willen geregeert zijn, tegens welkers wil en dank niemand de Forme van Regeeringe vermocht te veranderen, en van een weeſentlijk Lit of Deel te verminderen. En onaangeſien de Authoriteyt der Princen van Orange altijd haar weeſentlijk Deel gehad heeft in het eerſte Gebouw deſer Republijke, en in alle deſſelfs avontuyren, geduyrende den gantſchen Wasdom en Voortgang van den Staat, en uyt die oorſaak ook altijd behouden heeft een dikke Wortel niet alleen in de ſes andere Provincien buyten Holland, maar ook ſelfs in de herten der Gemeente van Holland ſelve, die nergens anders om riep, als om een Stadhouder; So heeft men nochtans deſe laatſte 22. jaaren ſeer getracht, om deſelve Wortel uyt te rooyen en te doen verdorren, waar toe men gebruykte verſcheyde ſpecieuſe pretexten, als dat de Princen te groot wierden in den Lande, en van tijd tot tijd gedongen hadden na de Souverainiteyt, dat het Land door hun wierde uytgeput, en dat men de inkomſten van den Lande moſt menageeren, en tot dien eynde alle middelen aanwenden, tot verkleyninge van dit Huys ſo in Perſoon, Naam als Goederen, gelijk men't ſelve ook ſo heeft beijvert, datmen, niet tegenſtaande eenige Leeden der Vergaderinge voorſlagen deden, om aan den jongen Prince op te dragen alle de Eminentien van ſijne Voor-Vaders, tegens hem als den eenigſten Erfgenaam van den Hooggemelden Huyſe, als hy noch in de wiege lag, door Tractaten met *Cromwel* oprechte die befaamde *Acte van Secluſie*, en hem naderhand buyten hoop brachte van verdere Digniteyt door het *Eeuwig Edict*, dat den geheelen Staat met Eede moſte bekrachtigen, gelijk het ſelve hier vooren verhandelt is.

de Gemeente.

Men verminderde de Authoriteyt van den Prince,

Men verdeelde de Authoriteyt der Princen onder de verſcheydene Magiſtraturen van den Staat: Die van de Steeden matigden ſich aan de laatſte Nominatie van hun byſondere Magiſtraats Perſonen: De *Staaten Provincial* trokken aan haar het vergeeven van de Militaire Ampten over die Troupen, dewelke op haare Repartitie ſtonden: De

Staaten Generaal eygenden haar toe het Commando over de Legers door Officieren, die sy selfs stelden, en na haar believen veranderden; Men socht de Authoriteyt van den Prince ook so te verminderen, dat in Persoon. eenige dorsten ront uyt seggen: Dat by aldien *Sijn Hoogheyt* quam solliciteeren om een Vaandel, men hem het selve soude en moste weygeren; Men ordonneerde by een Resolutie van den 4. *Martij* 1656. dat den *Prince van Orange* sijnen titul van *Sijn Hoogheyt* niet meer soude mogen gebruyken, als voorheen, maar dat in alle Acten, daarin de naam van den *Heer Prince* soude werden gebruykt, in den beginne eens, en ook in de onderschrijvinge soude moeten werden gestelt *Den Heer Prince van Orange*, en dat dan in 't vervolg soude konnen werden gestelt *Sijne Hoogheyt*, als relatief tot het voorgaande, of *Hoog-gemelde Heer Prince* of diergelijke; Men dede overal sijne wapens wegnemen; Men ruymde in seekere plaatsen weg de Stadhouderlijke Stoelen, die daar van oude tijden af gestaan hadden; Elders verkoft men 's Princen Hof aen Particulieren; Men verbood de Predicanten in 't toekomende meer voor den Prince te bidden, waarom men haar voorschreef seekere Formulieren van Gebeeden; Men bestrafte in verscheyde Provincien de Predicanten, die de loffelijke Daden van de *Princen van Orange* ophaalden, en de fauten in de Regeeringe bedektelijk aanwesen; Men bracht het so verre, dat het in sommige Steeden onder den Burgeren een schande gereekent wierd te hebben een Orangie Vaandel, Veld-teeken of Linten, maar de rechte Couleur na de Mode most zijn Wit of Swart, zijnde de eerste als een voorbeelt van de aankomste der Franschen, en de andere als een teken van Rouw over 't selve.

In Naam, Men socht de uytsteekende Verdiensten van dat Doorluchtig Huys te bekladden en aan te vrijven alle vuyle ongerijmtheden en misdaden, die men noch wilde justificeeren met groote Deductien, verscheyde Tractaten en Diffamatoire Libellen; en in plaatse men deselve hadde behooren op te haalen, en te verbieden, en der selver Autheuren te behooren te straffen, so vereerde men sulke Boeken met Octroyen, en de Autheuren met singuliere gunsten; Gelijk het Boek van *La Court* gemaakt en geintituleert *Aanwysinge der heylsame Politijke Gronden en Maximen van de Republijk van Holland en West-Vriesland* by de Vergaderinge van de Staten van Holland en West-Vriesland, op den 10. Decemb. 1668. wanneer eenige Regenten absent, en na haare respective Steeden in 't laatst van de weeck, en by het scheyden van de Vergaderinge vertrokken waren, is vereert met een Octroy van 15. j-

rl,

ren, dat van den *Raad-Penſionaris Mr. Jan de Wit* geteekent was, en naderhand door deſelve compleete Vergaderinge by haar *Placaat in dato den 28. Mey* 1669. als ſub-en obreptief-verkreegen, ingetrokken, gerevoceert en het Boek verboden is op pene van 600. guldens, met deſe expreſſien: *Om dat het ſelve Boek in veele ingredienten en paſſages injurieus, laſterlijk en ten hoogſten deteſtabel is*, gelijk breeder by 't ſelve Tractaat te ſien is.

Men dede ſijne middelen verminderen door de vooren geroerde Proceduyren van *Gertruydenberg*, door beſwaaringe van ſijne Hofhoudinge en Finantien, &c. en in Goederen.

Om dit werk te beter uyt te voeren, ſocht men uyt de Vroetſchappen der Steeden, en uyt de Hooge Collegien der Regeeringe uyt te houden alle die men oordeelde, dat het *Huys van Oranje* eeniger maten toegedaan waren. Geen uyt deſelve hadde hoop tot eenig ſo Militair als Politijk Officie of Beneficie, om dat men daar mede alleen begunſtigde de ſijne, den welken men gaf ſulke aanſienlijke Ampten, die t'ſamen, om voorgaande Reſolutien, van een Perſoon alleen niet mochten bekleet werden; Men begiftigde ſo veele Knechten, of die aan ſijne Dienſt-meyden getrouwt waren, met Officien, datter (gelijk voor ſeeker verhaalt werd) in de Meyerye van 'sHertogen-Boſch alleen over de 80. der ſelver tot Ampten geavanceert waren. Hieffen eenige Prins-geſinde in de Provincien haare Hoofden op, daar ſond men Hollandſche Geſanten heen, om haar ter neder te ſetten, en als ſulx door beloften en toeſeggingen gelukte, ging de Regeeringe wel en harmonieus. Men onderdruckte de Prins-geſinde, en avanceerde alleen ſijne Creaturen,

Het was niet genoeg, dat men op ſulken wijſe het Loffelijke *Huys van de Naſſouſche Helden* ſwart en verdacht maakte by de Regenten en Gemeente van Holland en Weſt-Vrieſland, maar men laboreerde geduyrig, om de andere Provincien mede tot dat ſentiment en verkeerde impreſſie te brengen, en aldaar de geheele Regeeringe ook te ſtellen in handen van eenige weynige Heeren van de Cabale, in forme van een *Oligarchie*. Deſe Maximen ſocht men t'introduceren ook in de andere Provincien:

Die van *Gelderland* zijn altijd geweeſt getrouwe Voor-Vechters en Yveraars voor het Hoog-gemelde Huys, maar zedert eenige jaaren, dat daar, door veelderhande Practijken, eenige Regenten met deſelve Maximen geimbueert wierden, die het Bewint van de Provincie en Steeden alleen; gelijk in een *Oligarchie*, geheel in haare Macht kreegen, en alles dirigeerden na de intentie van *Holland*, heeft *Sijn Hoogheyt* daar niet meer credit behouden, als ergens. als in Gelderland,

De Provincie van *Zeeland* is altijd de Intereſſen van het *Huys* in Zeeland,

van Orange seer toegedaan geweest, maar na dat sy seer subijt verloor den Heer *Veth*, waar door het principaalste Bewint van die Provincie geraakte aan andere Heeren, die de Contra-partije seer foveerden, so begon men daar mede te verslappen, en wierden in meest de Steeden eenige Heeren door inductie getrokken in de Partye van *Holland*, insonderheyt tot *Middelburg* en ter *Tholen*, daar men oordeelde, dat men Holland behoorde te gemoet te komen.

in 't Stift Uytrecht,

De Provincie van *Uytrecht* volgde de Maximen van Holland so na, dat sy van veelen wierde bygenoemt Hollands-Aap of 't Bootje, en van *Crimen* .... soude beschuldigt zijn geworden, indien sy Hollands petitie in alles niet voldede.

in Vriesland en Groeningen,

De Provincien van *Vriesland* en *Groeningen*, om dat die haaren bysonderen Stadthouder hadden, konden hier omtrent niet wel gepersuadeert werden, hoewel sulx wel ernstig is getenteert, als haaren Stadhouder *salig: gedacht:* door een ongelukkigen Pistool-schoot sijn leven verlooren hadde; en hoewel den arbeyt daar toe niet heel vergeefs is aangeleyt, so bleeven dese Provincien noch standvastig, en wilden niet wel na veranderinge luysteren, seggende geduyrig: *Omnis mutatio est periculosa.*

en in Over-Yssul.

Doch om van dese wonderlijke Intrigues een ampel Exemplaar te geven, sullen wy eens specialijk aanwijsen, wat voor bysondere Veranderingen en Onlusten, zedert eenige jaaren, in *Over-Yssul* hier door zijn gecausseert en voorgevallen.

De *Provintie van Over-Yssul* pleeg voor de andere Provintien te dienen tot een model van een goede Harmonie en Regeeringe, ter tijt toe dat in 't jaar 1644. *Sweer van Haarsolte Drost van Sallant*, een getrouw Dienaar des *Huyses van Orange*, quam te overlijden; in wiens plaatse succedeerde *Hiddo van Voorst*, die de Voetstappen van den overleden wilde volgen, doch de Regenten begonden daar na van haare Maximes te veranderen, insonderheyt met het Overlijden van *Sijn Hoogheyt* in den jaare 1651. waar op volgden de Besendingen door die van de *Loevensteynsche Factie* in alle de Provincien, daar by sich voegden die van de zijde der *Raasfelsche* in *Over-Yssel* met de Stad *Deventer*, waar op volgde het afsterven van *Joan Ripperda tot het Weldam, &c. Drost van Twente*, in wiens plaatse wettelijk en met pluraliteyt van stemmen in *April* 1654. verkoren wierd *Rutgert van Haarsolte tot Haarst, Drost van Lingen*; waar tegen sich oppoſeerde *Adolf Hendrik van Raasfelt*, een groot Mignon van den *Raad-Pensionaris de Wit*, met eenige weynige Edelen

en

en de Stad *Deventer*, die dese electie illusoir maakten, decriëerende en denigreerende den persoon van *Haarsolte* met veelderhande ongerijntheden, om haar sustenuen te coloreeren, 't welk so verre sich extendeerde dat die Staatsche Vergaderinge wierde gedissolveert, en dat men begon tot extremiteyten te komen; De Ridderschap en de Steden *Campen* en *Zwol*, wilden den *Drost Haarsolte* in *Twente* introduceeren, daar tegen sich *Raasfelt* met sijn Geconjureerde, en de Stad *Deventer* feitelijk opposeerden; aannemende den naam, en zegel van de Staten, en tot kosten van den Lande Militie of Waart-gelders, die in de Twentse Stedekens als *Oldensee!* en elders geleyt wierden, voorgevende de Vryheyt te willen conserveren, de Gemeente inprentende, dat de *Drost Haarsolte* en die van sijn familie den *Prins van Orange* te seer waren toegedaan. Dit vuyr van oneenigheyt so voortlopende, wisten die van de Ridderschap, ende de Steden *Campen* en *Swol*, geen beter expedient, als te treden op het oude fundament, en eligeerden in *October* 1654. den *Prince van Orange* tot *Stadthouder* in *Over-Yssul*, en geduyrende desselfs minoriteyt, den Heer *Prins Willem van Nassau Stadhouder van Vriesland*; Dese *Prins Willem* also aangenomen zijnde dede alle vlijt, om de questien t'assopiëren, maar *Raasfelt* en de sijne, als de *Nylanden* binnen *Deventer*, schepten toen daar uyt noch meer pretext; als dat de Vryheyt was verkragt, waar onder seeker *Hollands Heer* sijn personagie speelde, en de *Raasfeltsche* foveerde, die ook de steeden van *Hasselt* en *Steenwijk* aan haar zijde trokken, als of sy door het eligeeren van een *Stadhouder* in haare Privilegien waren verkort.

Den *Vice-Stadhouder van Over-Yssul Prins Wilhelm van Nassau* by de Regenten alle devoiren doende, om dese questien aan een zijde te setten, trok selfs in persoon na *Deventer*, om aldaar insgelijx te doen, doch quam onverrichter saken weder tot *Swol*; ondertusschen dat in Holland gesmeet wierd de *Acte van Harmonie, over 't non eligeeren van een Stadhouder, &c.* met den gevolge van dien, en smeulende dit vuyr van oneenigheyt meer en meer, raakten die van *Hasselt* onder 't voorsz. pretext, en om dat sy sustineerden, dat de *Swolsche Veer-scheepen* daar mosten aanleggen, andere daar haare waaren venten, en dewijl sy de partye van *Deventer* gekooren hadden, in actie, schooten op de *Swolsche Veer-scheepen* en haalden die met geweld aan, waar over die van *Swol* aan de Ridderschap en Steeden klagtig vielen, by dewelke resolutie genomen wierd, om die van *Hasselt* te benauwen, en te bedwingen, gelijk geschiede.

Den

Den *Raat-Penſionaris de Wit* eyndelijk ſiende, dat hier uyt meer ſwaarigheyt ſoude rijſen, wiſt het daar heenen te dirigeeren, dat deſe ſaken ter Uytſprake van hem en den *Heer de Graaf* wierden geſtelt, die ſulx afdeden op den naam van de *Staaten van Holland*, met preſcriptie van veele Reglementen voor de Regeeringe in *Over-Yſſul*, met excluſie van *Sijn Hoogheyt* als *Stadhouder*, en *Prins Willem* als *Vice-Stadhouder*, en met renuntiatie van de Heer *Haarſolte* van 't *Droſt-Ampt van Twente*.

Raasfeld door *de Wit* tot ſijn oogwit gekomen zijnde, waar op niet lang daar na volgde het overlijden van den Droſt van Salland, ſpande alle krachten in, om, hoewel tegens de voorñ. geſmeede Reglementen, met *Haarſolte* te correſpondeeren, en die met ſijne vrienden te induceeren, datmen geſamentlijk ſoude treden tot het vergeven van alle vacante Charges; 't welken ſuccedeerde, werdende hy *Haarſolte*, dien men voorheen niet waardig achte, om *Droſt van Twente* te zijn, gemaakt *Droſt van Sallant*, en Preſident der Provintie van *OverYſſul*, en het *Droſt ampt van Twente* op hem *Raasfelt* geconfereert.

Evenwel in hem *Raasfelt* een Wrok ſittende tegens die van *Haarſolte*, vermits ſy altoos haar inclinatie toonden tot het *Huys van Orange*; dirigeerde in 't jaar 1666. een op ſchroeven geſtelde Reſolutie over de Introductie van *Sijn Hoogheyt* in den *Raad van Staate*, en als *Generaal over de Militie*, 't welk te meer ſich openbaarde, wanneer door den *Heer van Pallant* en *Langen*, geduyrende den Engelſchen en Munſterſchen Oorlog, wierde geproponeert, om *Sijn Hoogheyt* te diſponeeren tot een reyſe naar *Engelant* om de Vreede, waar tegens *Raasfelt* geduyrig urgeerde, dat men *Palant* en *Lange* over ſodanigen propoſitie ſoude en moſte cenſureren, al ſulx buyten Laſt van haare Principalen hebbende gedaan; Maar al dit geen ſucces nam, practiſeerde men in 't jaar 1668. door dr Geſuborneerde perſoonen een conferentie met den *Droſt van Sallant Haarſolte*, om van oude kenniſſe te ſpreken; Deſe drie *Gemeentsluyden van Campen* zijnde, met den *Droſt Haarſolte* van al es diſcoureerende, en haar dienſt preſenteerende, in ſpecie in 't re guarde van de Regeeringe, rapporteerden binnen *Campen*, d *Haarſolte* den *Prince van Orange* tot *Stadhouder* wilde maken en de Regeeringe binnen *Campen* veranderen; Dit namen die va *Campen* op voor een *Crimen Læſe Majeſtatis*, hier ageerde de Heer *Raasfelt* ſeer konſtig ſijn perſonagie, bekuypende voor hee

hc

hoemen den *Droſt Haarſolte* ſoude actioneeren, en ſijn vrienden uyt de Regeeringe ſchoppen, doordrijvende, dat men Extraordinaire Gedeputeerden ſtelde, onder pretext, om de Finantien te redreſſeeren, doch in der daat, om door deſelve den Droſt van Salland uyt ſijn Droſtampt en Preſidentſchap te ſetten, 't welk hem ſo verre gelukte, dat hem in de plaats van *Haarſolte* niet alleen wierde geoffereert 't Droſt-ampt van Salland en het Preſidentſchap, maar dat den Heer *Palland* ook tot *Campen* ſijne Commiſſie ter Generaliteyt wierde ingetrokken, en dat den Heer *Santen* buyten tijds uyt den Raad wierde geſet, op voorgeven, dat hy met *Haarſolte* ſoude hebben gecorreſpondeert. Daar op wilde men voorts het Lieutenant *Stadhouderſchap* in *Over-Yſſul* mortificeeren, onder ſchijn, dat waar geen Capiteyn was, ook geen Lieutenant nodig was; Maar daar na in 't jaar 1670. den Collonel *Haarſolte* overleden zijnde, die dit ampt van outs bekleden, wilde *Raasfelt* op ſeekere Conferentie, beleyt op den 15. *Octob.* 1670. tot *Heerde* doen aanſtellen een Lieutenant *Stadhouder* over de Militie in *Over-Yſſul*, om eene van ſijne Cabale daar mede te beneficeeren, dat hem toen nochtans miſlukten, tot in Febr. 1672. wanneer 't ſelve Ampt wierde gedefereert op den Colonnel *Diderich Stek*. *Raasfelt* noch niet vernoegt ſijnde met dus de Regeeringe aan hem te trekken, taſte ook in de *Finantien*, onder prætext van die te willen redreſſeren, dewelke effective getroubleert wierden met ongehoorde concepten van Meſnage en beſchuldinge van ontrou der geener, die de Finantien waren aanbevoolen, voorgevende dat men alles qualijk adminiſtreerde en ter Generaliteyt eenige Tonnen-Gouts hadde overbetaalt; daar toe eenige kunſtige Balancen van Credit en Debet opgeſtelt, gedrukt en gedivulgeert wierden, daar nochtans ter Generaliteyts Rekenkamer notoir was, dat men t'zedert 't jaar 1661. (behalven de voorige jaaren) tot 1671. alleen over de 12. *tonnen Gouts aan Extraordinaire Lant-* en *Zee-laſten* ten achteren was; ſonder eens het achter weſen van de Militie en Provintiale ſchulden in 't particulier te rekenen, en dat men in *Over-Yſſul* Anno 1665. en 1666. door de Munſterſche invaſien aan 't inkomen der Provinciale Middelen over de drie Tonnen Gouts hadde verlooren; Ook niet tegenſtaande alle Laſten haaren cours hadden gehad, ſo dorſt men venteeren, de Provintie in 7. jaaren uyt alle haare ſchulden te willen redden; en alſo ſijn ſuſtinuën en menees uyt te voeren. Maar men dacht niet aan ſo veele Millioenen Capitalen, daar de Provintie mede beſwaart was. En in cas, dat de Crediteuren gecontendeert hadden tot afloſſinge, hoe ſoude men die hebben kon-

nen voldoen ? Maar het oogmerk hier omtrent was, om in te voeren eenen *Rhemen* tot *Financier*, die men ook tegens proteſt van andere Leden in 't Collegie der Gedeputeerden introduceerde, beſwaarende het Lant hier door met nieuwe Laſten, ondertuſſchen datmen pretexeerde, het Land door een nieuwen Financier te willen ontlaſten, 't welk een werk was, dat de Heeren Gedeputeerden Staaten geſamentlijk was aanbevoolen. Men ~~deporteerde~~ *trachte* den Griffier immiddels van ſijne Functie, en incarcereerde *Mierlo*, die den Griffier aſſiſteerde, om alſo ſijn voorgeven ſchijn te geven. Ja wanneer diergelijke Concepten obſtacul vonden, 'wiſt men 's Generaliteyts Conſenten daar aan t'accrocheeren.

te deporteeren

Door deſe Vreemde intrigues en proceduyren kreeg den Biſſchop van Munſter kenniſſe van den Staat der Provincie van Over-Yſſul, en occaſie, om de Ingeſetene by den Oorlog de onbetaalde reſtanten ſo rigoureuſelijk te extorqueeren, dat veele daar door zijn geraakt in een deplorablen ſtaat.

De Militie ondertuſſchen bleef onbetaalt en ongediſciplineert, hoewel men daar over veel diſcoureerde, ſchreef en Reſolutien dede teykenen; men geſwijge ſelfs de Extraordinaire Conſenten Anno 1671. en 1672. in ſodangereuſen tijt achter gelaten, de nieuwe Wervingen geſtaakt, ja ten deele achter gebleven, het invoeren van de nieuwe middelen by de andere Bondgenooten ingewilligt, geenſints nagekomen, Compagnien tegens ordre van de Generaliteyt afgeweſen, door extraordinaire Gedeputeerden geſocht den Land-dag te annulleeren, en als ſulx niet wilde ſucces nemen, den ſelven Land-dag ſodanig door geſochte middelen geprotraheert, dat die op den tijd van 't aankomen der Vyanden, noch niet was geëyndigt, waar door geene Reſolutien tot de Wervingen en andere hoognodige affaires konden genomen werden, met meer andere ſaken tot grooten ondienſt van de Generaliteyt, in ſpecie altijd gecontradiceert de electie van den *Prince van Orange* tot Capiteyn Generaal, &c. daar by noch komt een ſonderlinge groote Laſt, door deſe Regenten veroorſaakt, dat ſy in de Steeden, geduyrende haar Regiment, in ſpecie tot *Campen*, hebben getolereert het Munten van veele te ſlechte payementen, die in de Provintie zijn gebleven, en in *Hollant* en elders voor Billion verklaart.

Eyndelijk met allerhande middelen ſijn oogmerk ſoekende, convoceerde men op den 11. *Juny* 1672. aan de *Maſtebroeker Kerk* een Vergaderinge van de Ridderſchap en Steeden van *Over-Yſſul*, daa toe ook beſchrijvende de Steeden *Haſſelt* en *Steenwijk*, 't welk nie

pleeg te geschieden, als in 't kiesen van een anderen Heer, of op het poinct van nieuwe Belastingen; Alwaar men proponeerde een Besendinge te doen aan Vrankrijk, dat by veelen onsmaakelijk werdende opgenomen, seyde seeker Heer in 't scheyden, dat *Deventer* nu belegert zijnde, eerstdaags stont over te gaan, en dat de andere Steeden haast stonden te volgen, waarom hy aan sijne vrienden recommendeerde, dat sy, vermits het sijne gelegentheyt niet was, om te konnen blijven, op het recht van de Ridderschap wilden letten, en na een reël querel gemaakt hebbende met den Heer *Mulert den ouden*, nam hy sijn affscheyt; en vertrok uyt de Provintie naar Holland, verlatende desen Herder also sijn Kudde.

Veele diergelijke exemplen voor te brengen, en die met alle circumstantien te singulariseeren, soude ons oogmerk te buyten gaan, en ontsteeken den haat van sommige, die sich daar van mochten geraakt vinden, waarom wy sullen overstappen tot het examen, hoe men de al-oude Forme van Politie of Regeeringe in de Provincien deses Staats heeft verandert, en gebracht tot sodanigen gedaante, die noyt aldaar bekent, en by de Gemeente altijd haatelijk is geweest.

Ondertusschen dat men sich so, gelijk hier vooren met veele exemplen getoont is, tegens *Sijn Hoogheyt* verseekert, en de Getemperde Forme van de Regeeringe deser Provincien verandert hadde in een puyre *Aristocratie*, trachte mien deselve te brengen tot een *Oligarchie*, dat is, tot sulken forme van Regeeringe, daar het Bestier van den geheelen Staat is in handen van een minder getal, 't welck geschiede op dese wijse; Dat de Introducteurs van dese nieuwe Regeeringe in *Holland* haar eerst sochten te verseekeren van eenige *Pensionarissen* van stemmende Steeden, dewelke als *Ministri Perpetui* in haare respective Steeden metter tijd groote authoriteyt verworven by haare Regenten, die maar 1. 2. a 3. jaaren in de Regeeringe continueerden; en dat, wanneer sich eenige difficulteyt in die desseynen openbaarde, men sulx wist met Officien, Beneficien, Beloften, Premien en anderssins so te verbeeteren, dat men sijn oogmerk in die Steeden bereykte, en eyndelijk tien stemmende Steeden op sijn hand kreeg, waardoor men de andere Steeden konde overstemmen, en met geprepareerde stemmen resolutie obtineeren by na op alle Poincten, die menselfs op 't Tapijt bracht.

De Aristocratie wierd verandert in een Oligarchie,

en in een Decemviratus,

Dit was een *Decemviratus*, dat is, een Regeeringe bestaande in tien Principale Regenten, doch dewelke minder illuster en durabel was, als de voorgaande Regeeringe; Even al eens gelijk *Livius* verhaalt van de *Decemviratus* tot *Romen*, dewelke gesprooten zijnde uyt de

gelijk eens tot Romen was.

Getemperde Forme der Regeeringe (als van deſſelſs Burgermeeſters, die een Koninklijke Authoriteyt hadden, van de Senateuren, en van de Overheeden des volks genaamt *Tribuni Plebis*) wel een aangenaam begin hadde, maar door haare overdaat, verkeerde menage en eygen voordeel in der haaſt dusdanig verviel, dat men de voorgaande Regeeringe van de Burgermeeſters wederom moſte introduceeren.

Die men in andere Provincien mede ſocht in te voeren,

Sodanigen *Decemviratus* of *Oligarchie* in Holland alleen was niet ſuffiçant, om ter Generaliteyt de gepremediteerde Deſſeynen en Reſolutien vaſt te ſtellen, maar men moſt de andere Provincien mede brengen tot deſe Forme, dat eenige weynige aldaar mede alleen predomineerden, en de nieuwe maximes waarnamen, ondertuſſchen dat de andere Leeden waren gelijk als geëxauthoriſeert, 't welk ſo meenigvuldige en gevaarlijke Factien veroorſaakte in alle de andere Provincien en Steeden, alſſer Factien waren door de geheele Chriſten-wereld, in de dertiende Eeuwe, wanneer de *Guelfen* en *Ghibellinen* woelden in Italien; De *Ooſtenrijkers* en *Beyerſche*, en daarna de *Beyerſche* en *Beemen* in Duytſland; de tweeſpalt van die van *Orleans* en *Bourgondien* in Vrankrijk; Van *Lancaſter* en *Jork* onder den naam van de *Roode* en *Witte Roos* in Engeland; Die van de *Witte Caproenen* in Vlaanderen; Van de *Vet-koopers* en *Schieringers* in *Vrieſland*; Van de *Heekers* en *Bronkhorſters* in Gelderland; En van de *Hoekſche* en *Cabeljauſche* in Holland en het Sticht van Uytrecht: So veel en noch meer Factien waren in eene tijd in deſe Nederlanden, daar niet alleen elke Provincie, maar ook elke Stad en Dorp verdeelt was in Factien onder diverſe Namen, niet anders, dan of een vergiftige invloeyinge van oneenigheyt de gemoederen van de Regenten in deſe 22. laatſte jaaren onwederophoudentlijk aan 't hollen geholpen hadde, welke uytſinnige oneenigheden hoe ſy meer inwendig waren in het lichaam van de Republijke, hoe ſy ook ellendiger waren; Want de bittere genegentheden aan weder-zijden woelden niet alleen met verſchillende twiſten tegens malkanderen, maar berſten ook uyt tot het ſwaart ende waapenen, 't welk men noch wiſt te verſoeten met den lieffelijken naam van Harmonie en Eendracht.

waar uyt ontſtonden meenigvuldige Factien.

Men misbruykte de Souveraiiniteyt in Steeden en Provintien.

Raakende het *Tweede Middel*, namentlijk de Souveraiiniteyt der Regenten ſo van Steeden als Provincien, die wierde ſo hoog verheeven en gearrogeert, datter verſcheyde, doch abuſivelijk haar hooft voor hooft reekenden Souverainen van den Lande, en aanmatigden meer machts, als haar rechtmatig toequam, ſpeelende elk in ſijne Stad en Provincie alſo den Meeſter, en ageerende aldaar *effectivé* den Stadhouder

houder, wiens naam men voor den Volke execrabel hielt; Niet tegenstaande diverse noch om haare virtuten of meriten, noch om haare Extractie tot die Eminentie waren gesteegen, maar gelijk de *Metelli* tot *Romen* op 't kussen en tot het Burgermeesterschap waren geraakt. Dese verlekkerden so seer op den soeten smaak van haare pretense Souverainiteyt, dat, hoewel sy sagen, dat sulx was van gevaarlijke consequentie, sy haar echter door 't werpen van Goude Appelen lieten verrukken.

Elke Provincie en Stad socht meer haar Particulier als 't Gemeen Voordeel,

Dit was van sulken schaadelijken effect, dat de Provincien en Steeden meer betrachten haar Particulier als 't Gemeen Voordeel, en so jalours wierden over malkanderens welvaart, dat elk om des anderen welstant te krenken, en alleen de welvaart aan sich te trekken, alle bedenkelijke middelen in 't werk stelde; dat de Hollandsche Steeden de Dorpen in Noort-Holland sochten van alle Neeringen door een Staatsche Resolutie te priveeren, en haar selfs daar mede te vergrooten; dat de Steeden aan de *Waal* gelegen, om haar particulier profijt en negotie, het geheele Land voor de invasien der Vyanden liever wilden openstellen, door 't laten verloopen van den *Neder-Rijn* en *Yssul*, als dat sy souden gedoogen, dat in de *Waal* by *Schenkenschans* door 't leggen van Kribben of Hoofden den stroom uyt de *Waal* wat was gediverteert, en den *Neder-Rijn* en *Yssul* verdiept geworden; dat Provincien en Steden geraakten t'samen in de uyterste en gevaarlijkste contentien; ja dat de verschillen van Steeden en Leeden in een en deselve Provincie tot feytelijkheyt en Oorlog uyt barsten: *Cum in tam laxâ & opulentâ Republicâ inter pares severitas aut terror esse non poterat, ad satis reprimendum*, Dat is: *Om redenen, dat men in sodanige vrye en rijke Republijk onder gelijk-machtige Regenten geen strafheyt en schrik hadde, om de opkomende verschillen genoegsaam te verdrukken*, waarom men daar heenen sond Hollandsche Heeren, door dewelke men die questien als door ontsaggelijke Patronen appaiseerde, of ten principalen stelde ter Dicisie van den Hoogen Raad in Holland, in allen schijn, als of men in den *Haag* hadde willen oprechten een Hollands Parlement, 't welk alle de andere Provincien souden subject zijn. Gelijk eens in *Mey* 1670. na *Groeningen* was gedeputeert den Raad-Pensionaris *Mr. Jan de Wit*, om te assopieeren de verschillen en differenten, die gereesen waren tusschen Stad en Landen, waarop seeker niet ongelukkig Poëet aldus alludeerde:

en raakten t'samen in onderlinge questien,

die bygelegt wierden door Hollandsche Heeren.

Toen 't eerſte (a) *Schepſel Gods door* (b) *'t tweede wierd bedroogen,*
En door de (c) *Swart; toen ſtont 't verlies haar beyd' voor oogen.*
So wierd de (d) *Stad door* (e) *'t Land, het eerſt door 't tweede Lit*
Bedrogen, tot verlies van beyde, door De Wit.

a Adam.
b Eva.
c de Duyvel.
d Groeningen.
e Omlanden.

Men verkleynde het Collegie van haare Ho. Mog.

Om deſe en diergelijke nieuwe *Maximen* te beter te grondveſten, moſt de *Generaliteyt* mede aanſtoot lijden, want men niet alleen ſeyde, maar ook by opene geſchriften patrocineerde, dat de *Generale Unie*, dat ſalutaire, en by de geheele Wereld geadmireerde Werk van weynig importantie en vrucht meer was, dat men daarvan, om reedenen, mochte reſiliëeren, gelijk de eene predomineerende Provincie de andere met het aftreeden van de *Unie* wel dorſt dreygen, als ſy in de *Generaliteyt* de toeſtemminge van de andere niet konde verwerven, daar doch de eene ſo liberen Advijs en Stem hadde, als de andere. Men approbeerde het ſeggen van *La Court* in ſijn *Hollands-Intereſt*, dat de Provincie van Holland alleen zijnde onder haare Regeeringe, veel meer floreeren ſoude als nu, dat ſy puyrlijk op haar defenſie ſtaande gewiſſelijk alle uytheemſche Macht te ſchanden maken ſoude, maar dat ſy nu te veel Op-eeters hadde, als *Gelderland*, *Over-Yſſul*, *de Generaliteyts Fortificatien* en *Plaatſen &c.* en dat die opgepropt waren van kaalen Adel en Land-vreeters, en te veel koſten van onderhout.

door verſcheyde middelen.

Waarom men nootſaakelijk oordeelde, dat men dat Nootſaakelijke en Illuſtre Collegie van haare Ho: Mog: als onnut annulleerde; Tot welken eynde men de Reſpective Provincien voor dit Collegie dede voorgaan, wiens Authoriteyt in kleynachtinge wierde gebracht, op wiens Placaaten en Beveelen weynig meer gepaſt wierde, als of haare Ho: Mog; maar Dienaars waren, en wiens Acten dikwijls wierden geſuſpendeert, als of ſy onwettig waren. Al wat aan dit nieuwe Deſſeyn noch manqueerde, bracht men eyndelijk ten vollen effecte door een nieuw bedacht Collegie, dat men de Secreeten Raad baptizeerden, om dat men in 't ſelve verhandelde al het conſiderabelſte, dat haare Ho Mo: concerneerde, met ſulken ſecreteſſe, dat niemand uyt het Collegie van haare Ho: Mo: konde weeten de conſtitutie van de generale Staats affaires, en ſo ſy daar toe begeerig waren, wierd haar ſulx geweygert om redenen, dat 't ſelve op den Eed verboden was te openbaaren. Hier door raakten het Collegie van haare Ho: Mo: buyten alle employ, en wierde de Staats-ſaaken alle in den Secreten Raad gebracht, daar het Generaal Maniëment gedefereert wierde aan ſodanige Heeren, die men ſulx volkomen vertrouwde, ſo dat eenige der ſelver het abſoluyt Bewin-

en door den Secreeten Raad.

va

van de Zee-saken, eenige van de Land-Militie, eenige van de Buyten-landsche Correspondentien, eenige van de Engelsche en andere van de Fransche saaken hadden.

Misslag omtrent de Munt-sake,

Eenige Provincien, als die van *Zeeland*, *Vriesland*, *Over-Yssul* en naderhand ook die van *Groeningen* raakten op dien voet so verre, dat sy uyt krachte van haare Souverainiteyt disponeerden over 't Stuk van de Munte, daar van sy by het 12. *Articul* van de *Unie*, en by het 27. *Articul* van 't Placaat van haare Ho. Mog. in *dato* den 4. *Augusti* 1586. afstant hadden gedaan; Want sy aan haare respective Munt-meesters Octroyen verleenden, om Payementen en Provinciale Penningen te slaan onder den voet, die by de Generaliteyt beraamt was, en dat uyt oorsake van de steygeringe van den Prijs van 't silver, op dat also de Munt-meesters by het verminderen van het Gewicht en Alloy, of van een van beyden haar voordeel mochten vinden, 't welk oorsaak was, dat de Heeren Staaten van Holland haaren beyden Muntmeesteren so tot *Dordrecht* als tot *Hoorn* te goet quamen in het Sleyschat, en haar authoriseerden, om Generaliteyts Penningen, als Schellingen, Dubbelde en Enkelde Stuyvers naar den ouden voet te slaan, doch sonder Pijlen, alleen met den Hollandschen Leeu, in gevolge van welke authorisatie daar ook veele in den jaare 1672. gemunt zijn, die daarom ook noch tot een eeuwige gedachtenisse by de Lief-hebbers van Rariteyten sullen opgelegt ende bewaart werden.

en Generaliteyts penningen geslagen sonder pijlen.

In summa, men maakte in de *Vereenigde Nederlandsche Republijk* so veele bysondere Republijken en Vrye Staaten, alsser Provincien en Steeden in waren, ja verscheyde hooge Collegien verhieffen haar tot independentie, waar door een separatie en afscheydinge onder de Provincien en Steeden te wegen gebracht wierd; So dat men van desen Staat te gemoet sag het Pericul, dat *Justinus* in 't begin van sijn 8. *Boek* verhaalt de *Griekse Steeden* overgekomen te zijn: *Græciæ civitates, dum imperare singulæ capiunt, imperium omnes perdiderunt: quippe in mutuum exitium sine modo ruentes, omnibus perire, quod singulæ amitterent, non nisi oppressæ senserunt.* Dat is: *Als de Griekse Steeden elx apart wilden regeeren, hebben sy alle haar Heerschappye verlooren: Want ondertusschen dat sy voor 's hands in haar onderling Verderf vervielen, wierden sy haar algemeen Verlies niet eer gewaar, als wanneer sy alle onderdrukt waren.*

De Vereenigde Republijk wierd in veele Republijken verdeelt.

Of men niet in de Vereenigde Nederlanden de Oligarchie heeft willen transformeeren in een Monarchie.

Of men nu niet van sins is geweest, de *Oligarchie* te transformeeren in een *Monarchie*, daar in houde ik mijn oordeel op, God weet het, en veele geloven het, om dat *Holland*, so sy seyden, als

de

de Machtigſte en Rijkſte Provincie alle d'andere metter tijd ſoude hebben gebracht onder haar ontſag, daar over die ook jalours en bekommert waren; Om dat *Holland* ſocht de *Militie Provinciaal* te maken, om daar door de andere Provincien, die haar *Quota* en haare Achterſtallen niet preçijs betaalden, reëlijk te executeeren, en te ſetten buyten de *Unie*; Gelijk men eens hier van een begin maakte met *Gelderland*, dat ſeekerlijk buyten de *Unie* ſoude geraakt zijn, ten zy ſulx ware belet geworden door de Oppoſitie van d'andere Provincien, dewelke vreeſden, dat ſulx ſoude ront gaan, en haar beurt mede werden, ſo dat *Holland* alleen over d'andere ſes Provincien ſoude domineeren, gelijk de Sonne over de 6. andere Planeten, die van haar alleen haar glans en luyſter ontfangen, waarom niets by de geſamentlijke Provincien of de meerderheyt van dien konde gereſolveert werden, of 't moſt eerſt in dien *Achter-raad van Holland*, dat is by de Hoofden van de *Oligarchie* geconcipieert en geſmeet zijn; Om dat de Regeeringe alleen by Maagſchap ſo wierde bedient, dat men alle jaaren te vooren wiſt, wien het volgende jaar ſoude regeeren; dat men by na niemand anders deputeerde in de *Generaliteyts* en *Provinciale Vergaderingen*, als Vrienden en Bloetverwanten, waar door ſekere Geſlagten eenige Steeden als Prinſlijk en Een-hoofdige begonden te regeeren, en de Provinciale Regeeringe niet was, als in handen van Neeven en Swaagers, die alles dirigeerden tot voordeel van de haare, welkers Hoofden ſy gingen ſterk en aanſienlijk maken door het opdraagen van de *Jura Majeſtatis*, van het *Arbitrium* van Oorlog en Vreede, van Commiſſien tot de hoogſte ſaaken, en van het Gebied over 's Lands-Macht te Water en te Lande; ja ſommige overdenkende, hoe die Familien, die in 22. jaaren waren geſteygert tot ſulken hoogen Geſach, in 22. volgende jaaren na proportie ſouden verheeven zijn geworden, twijffelen niet, of die Familien ſouden haar oogmerk ſeekerlijk bereykt hebben, te meer, gelijk ſy vorder ſeyden, om dat ſy 's Lands Regalien misbruykten; Dat ſy tot haar eygen glorie Goude en Silvere Medailies lieten ſlaan van haare actien, en bedrijven met deſe ſuperbe Inſcriptie, *Aſſertis Legibus, Emendatis Sacris, Adjutis, Defenſis & Conciliatis Regibus. Vindicata Marium Libertate. Pace Egregia virtute Armorum parta. Reſtabilita Orbis Europei quiete. R. P. B. C, C.* Siende het 1. op het Eeuwig Edict, het 2. op 't Publijk Gebet, het 3. op den Oorlog in Denemarken, het 4. op den Oorlog tegens Engeland in den jaare 1665. het 5. op de Vreede van Breda, en het 6. op de Triple Alli

antie

antie; Dat men tot *Dordrecht* op 't Stadhuys ophieng een schilderie, van de Expeditie op *Chattam*, waarin den *Ruart van Putten* als over den *Engelschen Koning* triumpheerde; Dat men met een Koninklijke Equipagie met een Rok van Staat, als ook met een Lijfgarde van 12. Helbardiers den *Ruart van Putten* op de Vloot verheerlijkte, om de Souverainiteyt van den Lande aldaar te representeeren, 't welk te vooren noyt meer gehoort was; Dat men de *Religie* politijk regeerde, en wetten voor schreef; Dat men de *Justitie* administreerde veel tot sijn voordeel; Dat men tegens de oude Privilegien der Eedelen in de Ridderschap ymand socht te introduceeren, die noyt Edel was geweest. Dat men besorgde, dat de Militaire Officiers en Commissarissen in de Legers waren tot sijne dispositie, dat men de Patenten hielt aan sich selfs, of dat men die liet ter directie van sodaanige Heeren, die van de rechte Vrienden waren, waar door men meester van de wapenen bleef, die gebruykende en niet gebruykende na sijn welgevallen; Dat men sorg droeg, dat geene Propositien, volgens gebruyk, wierden geregistreert, als sy niet tot Conclusie wierden gebracht, want die mosten al op den Eed secreet blijven, gelijk de Propositie wegens *Turenne*. So men yets van sijn Interest wilde inbrengen, 't welk men vreesde, dat by de vollè Vergaderinge niet soude werden geconsenteert, dat men sulx in gaf of voor of na de Vergaderinge, als maar eenige Consorten present waren, gelijk blijkt aan het voornoemde Privilegie op het Boek van *La Court*; En met veel meer diergelijke actien, die alle na Supereminentie en Souverainiteyt smaakten, wierden de Regenten beschuldigt van veele, dewelke pretendeerden, des Staats geheymen al wel gesondert te hebben.

Om de *Gemeente* mede te bevreedigen, en haar te brengen tot blinde gehoorsaamheyt, flatteerde men die met den lieven naam van *Vryheyt*, waar van sy abondanter Vruchten soude genieten, als oyt voorheenen, hoewel ik niet weet, in wat saake de Gemeente minder Vryheyt in alle voorige tijden heeft genooten, als in de 22. laatste jaaren; Maar ter contrarie is een nootsaakelijke consequentie, dat de Vryheyt der *Gemeente* by dese laatste Regeeringe voor so verre moet gedeclineert zijn, als de Macht van de Overigheyt is verheeven; Heeft men de Regenten in de Steeden gegeven het hoogste Ontsag, ja selfs de Souverainiteyt, men heeft daar door de *Gemeente* hare Vryheyt vermindert, zijn de de Souverainiteyt der Regenten en Vryheyt der *Gemeente* contrarie en incompatibel, die t'samen niet konnen bestaan, want by het opgaan van een van beyden, kan de andere niet

De Nederlandsche Gemeente wierd geflatteert met den naam van Vryheyt,

en Sijn Hoogheyt wierd by de Gemeente verhaat gemaakt.

als ondergaan; Evenwel om dit te beter te doen reüsseeren, socht men de ingeboorene Liefde en Genegentheyt omtrent *Sijn Hoogheyt* uyt de Herten der *Gemeente* so seer uyt te krabben, dat daar niets van mocht overblijven; men lasterde alle tijd sijn doen en wandel, noyt konde hy 't van pas maken, want 't geene hy dede, wist men altijd voor 't volk ten ergsten te duyden, 't welk ook by sommige van sulken schaadelijken effect was, datter van de Gemeente waren, die niet schroomden in een vol geselschap ront uyt te seggen, dat sy wensten, dat *Sijn Hoogheyt* in Hutspot gekapt was, en dat alle Prins-gesinde daar van aaten, dat sy barsten; andere wensten Beuls te mogen zijn, om *Sijn Hoogheyt* met wreede tormenten te mogen doden, en duysent diergelijke gruwelen meer, die alle machtig waren, om Gods Wraak en Vloek wegens sulk onnosel vergooten Eedelen-Bloet, te haalen over ons Land, over ons en onse Kinderen.

Onaangesien alle dese particuliere grieven, daar mede de *Gemeente* de Politijke Regenten beschuldigden, kan ymand, die niet moetwillens wil blind zijn, uyt het vooren geposeerde lichtelijk sien, hoe onvermijdelijk den Staat der *Vereenigde Nederlanden* konde ontgaan de uyterste Periculen van haare Ruïne en Ondergank.

Van de Militie.

Van de Nootwendigheyt der *Militie*; dat die tweederhande is, te Lande en te Water; dat die bestaat in *Volk*, *Fortressen*, *Scheepen* en *Magazijnen*; van de Militaire Discipline, en hoe die in de *Vereenigde Nederlanden* is gecultiveert onder het hoogwijs bestier van de *Princen van Oranje*, is gesprooken in het Eerste Deel, *pag.* 20. en 21. Nu staat ons hier aan te wijsen, hoe de *Militie* in de *Vereenigde Nederlanden* is onderhouden of vervallen, zedert den selven Staat sonder *Stadhouder* is geregeert.

Verval van de Militie te Lande in de Vereenigde Nederlanden.

Om dat by ordre te tracteeren, so laat ons eerst examineeren het verval van de *Militie te Lande*, bestaande in *Volk*, *Fortressen* en *Magazijnen*. Het *Volk* zijn of *Officiers* of *Soldaten*. De *Officiers* zijn of *Opper-Hoofden*, of *Subalterne* en *Mindere Bevelhebbers*. De *Opper-Hoofden* zijn niet alleen nuttelijk maar ook so nootsakelijk voor een Heyrleger, dat sonder deselve een Armee soude zijn een lichaam sonder ziel, en een Schip sonder roer, waarom *Tacitus* seyt, dat de Victorie meer aan de Oversten als aan de gesamentlijke soldaten hangt.

Noodsakelijkheyt van een militair Opper-Hooft.

Onder die Opper-Hoofden moet een alleen prévaleeren, en het hoogste Gebiet voeren, want altijd seer schadelijk is gevonden gelijk ons *Thucidides* leert, wanneer het Militair Gouvernement is geweest by meer als een, of wanneer het onseeker of geen is geweest. Waar uyt

het

het Spreek-woord by *Saluſtius* is ontſprooten: *Multi Imperantes perdidere Cariam.*

In deſe Nederlanden, om dat de Politijke Regenten wilden alles in alles zijn, trokken ſy het *Capiteyn-ſchap Generaal* aan haar ſelven, en onderhielden een *Militie* ſonder een aanſienlijk Hooft, waar door deſelve was, als een krachteloos en dood lichaam, en wierden, na ons *Aitzema* verhaalt, in den jaare 1651. wanneer den laatſten *Stadhouder* was overleden, by de Groote Vergaderinge ingevoert en gearreſteert deſe Navolgende ruïneuſe en ſchaadelijke veranderingen in de Militaire Ordre.

In't Vereen. Nederland wierd de Militie van een Opper-Hooft geprivéert.

1. So wierd de *Macht in 't geven van de Patenten*, van den *Capiteyn Generaal*, en alſo van een *Aanſienlijk Hooft* gediverteert en overgebracht tot een nombreuſe Vergaderinge, als die is van haare *Hoog Mog.* met advijs van den *Raad van Staaten*; Dit ſtrijd regelrecht tegens alle goede Ordre ſo van *Politie* als *Militie*, volgens dewelke, ſo ons *Lipſius* aanwijſt, vereyſt word, dat het hoogſte Militair Gebiet zy by een alleen, *ut imperii militaris ſumma ſit penes unum.* Hier door wierd het executeeren van des Staats Reſolutien in ſaaken van Oorlog ſo lang getardeert, dat men met recht daar van wel mochte ſeggen, 't gene wel eertijds *Plutarchus* ſeyde van de *Samniten: Conſilia veſtra longa ſunt, effectus lenti & ſæpiſſime nulli.* Dat is: Uwe Raadſlagen duyren lang, haare uytwerkingen zijn langſaam, en dikwijls nul en van geender waarde.

't Geven van Parenten gebracht tot een Nombreuſe Vergaderinge.

2. Van geen minder train en disordre was 't, dat geene Compagnien in een ſtemmende Provincie mochten geleyt werden, noch daar door marcheeren, als met preällabel advijs, mitsgaders met *Patent* of *Attache* van die ſelve Provincie of haar Geauthoriſeerdens.

Van't leggen der Compagnien in ſtemmende Steeden.

3. So moſten de Patenten van de Compagnien, Garniſoen houdende in Plaatſen, die ſtem in Staaten hadden, gelaten worden met *Oopene Namen*, om by de reſpective Overheeden of Magiſtraten, na gunſt en optie (en niet, ſo men gelooven moet, naar den meeſten dienſt van den Lande) geſuppleert te werden met ſodanige, dieſe liefſt quijt waren; Waar door dikwijls gebeurde, dat ſodanige Patenten geen effect ſorteerden, om dat de Magiſtraaten voorgaven, haare beſettinge, ſo als die was, te moeten behouden, *Nota*, tot uytvoeringe van haare Politijke beveelen, of tot afwijſinge van een gewaanden Vyand. Al het welke aanliep tegens de *Secreteſſe* en *Promptitude*, twee ſo nootſaakelijke Requiſitien, die ſo wel hier, als in meeſt alle andere voorvallen van den Oorlog, vereyſt worden. *Quia ratio ejus non aliter*

Patenten met oopene Namen.

bene constat, quam si uni reddatur, daar in een Veel-Hoofdige Regeeringe is een enorme Traagheyt.

Moet de Militie doen vierderhande Eed.

4. Men hadde ingevoert vierderhande Formulieren van Eede by de *Militie* te doen *respectivé*; 1. aan de *Gemeene Bont-genooten*; 2. aan de Provincien haare *Betaals-Heeren*; 3. aan de *Provincien, daar sy soude werden geëmployeert*; 4. aan de *Magistraaten van de Steeden, en de Officieren van andere plaatsen ten platten Lande, daar deselve soude in Garnisoen geleyt werden.* Ook was goet gevonden, dat geene Commandeurs oste Majoors in de voorsz. Steeden sich souden hebben aan te matigen het *bewaaren van de Sleutelen, openen en sluyten van de Poorten, of het uytgeven van het Woord.* Hier van, gelijk ook van desen laatsten Eed heeft ons de Ervaarentheyt in desen Oorlog geleert, hoe pericieux en nadeelig deselve is geweest, voor het behoud van so veele Considerable Steeden in *Gelderland* en *Over-Yssul*, daar eenige Commandanten haar van desen Eed, als van een plausibel en gewenst pretext wisten te bedienen.

Debatten over 't geven van Licentie en Verlooven.

5. Vielender Debatten in dat selve Fatale jaar 1651. op die Vergaderinge, aan wien soude staan het geven van Licentie en Verlof aan de Militairen, die sulx voor een tijd mochten komen te versoeken. Aan de *Staaten Generaal*; Aan den *Raad van Staaten*; Of aan de *Betaals-Heeren?* De een en de ander maatigde sich dese Authoritey toe, waar door dikwijls naderhand gebeurde, als een Gouverneur oft Commandeur van een Frontier-plaats, die sijne opsicht en sorge aanbevolen was, aan d'een of d'ander van sijne subalterne Officiers, om goede reedenen, verlof weygerde, dat sodanig Officier, sonder verdere instantie te doen, tot groote kleynachtinge en vilipendentie van sijn respectiven Gouverneur of Commandeur, door middel van een Vriend in een van die Collegien, wist uyt te werken en te wegen te brengen het geweygerde Verlof, waar uyt voortquam het verval van Respect en Ontsag van een Minder Officier tot sijn Meerder.

Den Officieren Verboden, haar in Vreemden D'enst te evertueëren.

Hier by verhaalt *Aitzema* noch, dat de Heeren *Staaten van Holland* haare Gecommitteerde Raaden, by expresse Resolutie hebbe geinhibeert eenige betaalinge te doen aan Officiers, die haar buyte's Lands en in uytheemsen Dienst begeven hadden, of noch *in futurum* sulx souden komen te doen, daar nochtans ten dienste van den Lande seer nodig was geweest, dat men de Jonge Officieren tot sulx te doen hadde geobligeert en geëncourageert, om in tijd van Vrede in dese Landen, d'occasie waar te nemen, om haar in andere landen, daar oorlog was te bequaamen tot meerder dienst van den Staat. So heeft den Heer *D*

m

man van Wijnbergen, laatste Gouverneur tot *Rees*, met groote moeyten nauwlijx konnen verkrijgen, licentie, om als *Volontair*, hoewel hy al Capiteyn was, hem te mogen oeffenen en bequamen in de Fransche Legers, die voor *Valencine* leyden, als dat van *Don Joan* ontset wierd.

Den ouden Militairen gafmen geen Gehoor.

Hier by quam noch, dat men geen oude en geëxperimenteerde Militairen wilde gehoor geven, maar de Militie na sijn eygen wijsheyt alleen regeeren. En in plaats, dat men de oude en ervaarene Officieren behoorde na merite te respecteeren, en te avanceeren tot aansienlijke Gouvernementen en Commandementen, die van de *Princen van Orange* bleeven als gereserveert voor Colonels en andere considerable Chefs, so wierden deselve van de *Staaten Generaal* (aan den welken by de voorn. Vergaaringe het vergeven van de Gouvernementen en Commandementen buyten de stemmende Provincien was geconfereert) gegeven niet aan de meest meriteerende, maar aan de grootste Favoriten en naaste Vrienden, sonder aansien van hoog of laag *Character*, of van *Capaciteyt*.

De Gouvernementen gaf men aan Favoriten sonder Capaciteyt.

De Oude Militie wierde afgedankt.

In plaats, datmen de oude en ervaarene Officiers behoorde te continueeren; dat men niemand tot die Dignitеyt behoorde te avanceeren, als alleen den geenen, die door sijne virtuten sulx loffelijk hadde gemeriteert; en dat men habile personen daar toe behoorde aan te queeken, so casseerde men veele vaillante en getrouwe Officiers, die met haar sweet en bloet de Vryheyt en Religie van dese Landen hadden helpen grondvesten, men dankte veele af door de Reductie en Ondersteekinge van Regimenten en Compagnien, dewelke daar door genootsaakt wierden, so sy selfs niet van vermogen waren, of met wijf en kinderen te gaan bedelen, of elders Dienst te soeken, voornamentlijk, daar men ten Oorlog prepareerde tegens dese *Nederlanden*, op dat sy daar occasie mochten vinden van Revenge, om haar sweet en bloet wederom te haalen.

De Vacante Plaatsen wierden gevult met Gunstelingen.

Dese haare plaatsen, of die anderssins vacant wierden, vergaf men aan Neeven, die eerst van de *School* of *Academie* quamen, en aan sulke Favoriten en Dienaars, die noyt piek gedragen, noyt dood man gesien hadden; men promoveerde deselve tot Capiteynen, ja tot Gouverneurs en Commandeurs van Steeden en Forten, tegens alle oude Ordres en goede Capitulatien, die men als een geheyligde en salutaire Wet pleeg t'observeeren.

Vaandels en Lieutenants-plaatsen wierden by Toeren vergeven,

Alle Vaandels en Lieutenants-plaatsen wierden, gelijk ons *Aitzema* mede aanwijst in sijn Sevende Boek, in *Holland* op Touren vergeven by de Gecommitteerde Raden, en vervolgens aan Nichtjes en Neefjes, dat een Oorsaak en Begin was van een quaden voortgang, want om dat men dese niet wilde verongelijken (gelijk men het gewoon

woon was te noemen) om by 't afflerven van haare Capiteyns en van hooger Officiers, haar als by Trappen voort te kruyen; Hond het nootsaakelijk so geschaapen, dat by verloop van weynig jaaren de Militaire Charges vervielen van oude en bequame, in handen van jonge en ongeëxperimenteerde. Want men, van die tijd af, niet gewoon was te defereeren aan de Recommendatien van Colonels, of Attestatien van Gouverneurs, maar men seyde, dat men het yser most smeeden, als 't heet was; èn dat het natuyrlijk was Ingeboorene voor Uytheemsche, en sijne Vrienden voor andere te helpen. Ging het so in *Holland*, in andere Provincien ging het niet beter, daar men niet schroomde, met Militaire Charges te beneficeeren Kinderen, die noch geen Degen konden aangespen, of noch in de wiege lagen, insonderheyt in die Provincien, daar men alle Officien verkoopt aan de Meest-biedende, niet tegenstaande verscheyde Wetten sulx inhibeerende. Uyt dese ongereeltheeden gebeurden 't, dat sommige haaren Dienst verlieten, als'er Oorlog opquam, denkende beter te zijn *Bloo Jan*, als *Doo Jan*. Dat naderhand, wanneer de *Fransche* begonden te ageeren, seker Vaandrig, by een looscn Allarm, aan sijnen knecht wilde overgeven sijn Vaandel, om 't na de Allarm-plaats te brengen, en aldaar te bewaaren, en als de knecht, wiens officie 't niet en was, sulx weygerde, most hy sijn Heer derwaarts geleyden, also hy by donker niet alleen de Straat dorste passeeren. Een diergelijke op de Wal van *Rijnberk* staande, als dat van den *Franschen Koning* belegert was, beschuldigde sijn *Papa* met traanende oogen, dat die hem in sulken dangereusen Employ hadde ingewikkelt.

Kinderen wierden geavanceert, en de Officien verkoft,

Exemplen van lafhartige.

Als aan den *Staaten Generaal* geconfereert wierd het vergeven van de Gouvernementen en Commandementen, gelijk hier vooren geseght is, toen wierd aan den *Raad van Staaten*, volgens verdeelinge daar over met onderling concert gemaakt, opgedragen het begeven van de *Majoors*- en *Commis-plaatsen* van de Garnisoenen, sorteerende onder de *Generaliteyt*, welke officien sodanig wierden gereserveert alleen voor Dienaaren van deselve Heeren, datter in geen 8. Frontier plaatsen zijn geweest *Majoors* of *Commissen*, die den Liverey-mantel niet hadden om gehad.

Majoors en Commis-plaatsen gegeven alleen aan Dienaaren.

Vijf of Ses Ordinaire Ingenieurs alleen wierden van den Raad van Staaten onderhouden met een Tractement van 300. guldens; Maar geen van de Extraordinaire trokken Gagie, als alleen vier gulden daags, wanneer sy in Commissie waren, 't welk so selden voorviel dat sy haar daar van geensins konden onderhouden, waar door sy genoo

Schaarsheyt van goede Ingenieurs.

noodsaakt wierden haare kost te soeken in Dienst van andere Potentaten, 't welk sulken schaarsheyt van Ingenieurs causeerde, dat men sich by dese Oorlogs-tijd most behelpen met sodanige op te soeken, die haar venteerden daar van maar eenige kennisse te hebben; Dese in dienst van den Staat aangenomen zijnde, ordonneerden, na haare slechte kennisse, Werken, die na excessive kosten wederom mosten gedemolieert werden, eer sy goet gemaakt konden werden, daar van staaltjes zijn *Weesp*, *Hinderdam* en *Vyter-Meersse-Sluys*.

Veele afgedankte *Sergeanten*, die 30. 40. en meer jaaren het Land hadden gedient, en haar leven meenigmaal hadden gepresenteert in de periculeuste bressen van den Hollandschen Tuyn, mosten met de Hellebarden op de schouder gaan bedelen, en als sy haar beklaagden over de cassatie, en voorwenden haaren langduyrigen dienst en veele wonden voor 't Vaderland gekreegen, mosten sy sulk verwijt noch nooren, als dat sy ondankbaar waren aan de *Staaten*, die haar den bek so lang hadden opgehouden.

Sergeanten door de Cassatie gebracht tot den Bedelstaf.

Het Volk so te voet als te paard wierd sodanig gecasseert en verminderd, dat men alle de Fortressen niet na behooren konde besetten, veel min, dat men in tijd van noot een Leger konde te velde brengen, sonder nieuwe en langduyrige Wervinge, waar toe niet weynig hielp, dat men in den Oorlog tegens de *Engelsche* van den jaare 1665. alle Engelsche Troupen, en na den inval der Fransche in *Vlaanderen*, en de nauwe Alliantie van de *Staaten Generaal* met *Engeland* in 't jaar 1668. alle Fransche Troupen afdankte, sonder der selver plaatsen wederom te suppleeren met nieuwe en so goede soldaten, als de gecasseerde waren. De Compagnien, die men continueerde, en uyt 's Lands kassen betaalde, waren dikwijls niet half compleet, wegens de menigvuldige morte-payen, die by de monsteringe wierden over het hooft gesien, om de Officiers sijne Vrienden en Neven dat vetjen niet te ontrekken, daar toe so hadde yder Compagnie sijnen Solliciteur of schrijver, die tractament trok van 6. 7. a 8. Soldaten. De effective Soldaten bestonden veel in jongens, die het Musquet nauwlijx konden hanteeren, en sodanige luyden, die in de Plaatsen van haar Garnisoen inwoonders waren, en om haar handwerks willen, haare tochten en wachten besteeden. Veele waren Soldaten, die niet meer als biljetten hadden, en servies trokken tot 4. 3. en 2. stuyvers ter week. Veele wierden voor Soldaten aangegeven, die voor 20. a 30. jaren waren overleden. Dit volk wierd so weynig geexerceert, dat veele het commando niet wisten te pareeren.

Verminderinge der Militie.

Cassatie der Engelsche en Fransche Militie.

De Compagnien waren niet Compleet.

Misbruyk der Solliciteurs.

De

Verwijftheyt der Burgeren,

De *Burgers* en *Land-luyden*, die voorheen, geduyrende den Oorlog tegens *Spanjen*, het ſtuk van de Militie reedelijk wel verſtonden, en onverzaagt den Vyand dikwijls hebben tegengegaan, daar van de Hiſtorien genoeg getuygen, waren door de langduyrige Vreede van aart ſo verandert, en den Oorlog ſo ontwent, dat ſy haar meer op den Koophandel, Scheeps-vaart, Mechanijke kunſten en Land-bou, als op den Land-Oorlog verſtonden. Dit veroorſaakte, dat men het geheele Avontuyr van de laatſte Oorlogen, aan Uyt-heemſche en gehuyrde Militie beveelen moſt. Door deſe Vreede en Fleur is de Moet en Courage van deſe Natie ſo ſeer verminderd, dat de Borgers veel minder gewicht toebrachten tot defenſie van haare Steeden, als ſy voor deſen hebben getoont in de vermaarde belegeringen van *Leyden*, *Alkmaar*, *Haarlem*, *&c.* daar ſy den *Spanjaarden* het herte in de ſchoenen deden ſinken, en der ſelver Fortuyn een keer nemen.

Verval der Militaire Diſcipline.

Van de *Militaire Diſcipline*, die te vooren van elk een wierde gelaudeert en nagevolgt, mocht men met *Cicero* wel ſeggen: *Nec formam ſaltem ejus & externa tanquam lineamenta ſervamus*, en met *Tacitus*: *Omnia indiſpoſita, temulenta, pervigilis ac Bacchanalibus quam Diſciplinæ & Caſtris propiora.* Tot het totaal verval van deſe Diſcipline contribueerde niet weynig, dat men zedert het maken van de Vreede met *Spanjen*, by een geduyrige Vreede te Lande, waar door het Oorlogs ſwaart verroeſten, en by continueelen aanwas van rijkdom en delicien, die dit Land als overſtroomden, is verwijſt. So lang als *Romen* hadde een buyten Vyand, heeft het ſijn Rijk vergroot maar ſo ras als het *Carthago*, dat een wetſteen was van ſijne Waapenen, hadde verdelgt, en daar door buyten vrees van Oorlog was geraakt, begon het geluk van die Stad te luxurieeren, en alle goede diſcipline te verachteeren, men keerde de Wapenen om in ſijne eygen ingewanden, en beſprengde ſijn gebiet met eygen burger-bloet, waar door *Romen* de Koninginne van de Wereld wierd overwonnen, die te voren alle ſijne Vyanden hadde overwonnen. Met de dood van *Epaminondas*, Krijgs-Overſte van de *Republijk van Theben*, vervielmede de *Militaire diſcipline* van de *Athenienſers*, die door *Epminondas* altijd in actie en vrees waren onderhouden, maar naderhand de oorlogs gedachten ſo verſetten, dat ſy meer werks maakten van Feeſten, Schouw-ſpeelen en Comedien, als van hare Oorlogs-Vloot en Armeé te Lande, waar door occaſie gegeven wierd aan *Philippus van Macedonien*, dat hy de voet ſette op den Nek van geheel *Grekenland* en *Aſia*. *Alexander de Groote* ſoude den *Perſen* en *Meden* ha-

Exempel van Romen,

van Athenen

van de Perſen en Meden,

haare *Monarchie* niet hebben ontweldigt, en op den *Grieken* gebracht, 'ten zy die door haaren overvloeijenden rijkdom en overdaad so verre waren ontaart en verbastert, dat sy meer met haare ondeugden, als met den Vyand streeden. De *Meden* souden den *Assyriers* haare *Monarchie*, die sy al 1300. jaaren bewaart hadden, niet ontnomen hebben, 't en zy der selver laatste Koning *Sardanapalus* meer als verwijft ware geweest. *Cyrus* wist sich hier van so meesterlijk te bedienen, als de *Lydiers* tegens hem rebelleerden, ondertusschen dat hy elders niet sijn Heyr-leger besig was, dat hy haar ontnam alle wapenen en paarden, en in plaats van die liet oprechten Herbergen, Schou-speelen, Hoer-huysen en alderhande Jonk-spel, waar door hy dit Volk sodaanig sijne oude deugden en krachten uyttrok, dat het door ledig-gang en wellusten wierd overwonnen, daar het voor die tijd noyt door de Wapenen was overwonnen.

en van de Lydiers.

Om dat de Vereenigde Nederlanden den Magtigsten Koning van de Christen-wereld hadden gebracht tot de resolutie, om deselve Provincien vry en independent te verklaaren, en een Vreede te maken genoegsaam na haar contentement; Om dat men den Nederlandschen Tuyn hadde omheynt en gepallisadeert met considerable Fortressen; Om dat men door den florisanten Koophandel seer toenam in rijkdom; Om dat men *Spanjen* niet meer vreesde, dewijl 't de Macht en humeuren der Nederlanders kende; En om dat men nauw verbonden was met *Engeland* en *Sweden*, door twee bysondere Alliantien, en daar en boven noch door de algemeene *Triple Alliantie*, so wierd men so secuyr, en maakte sich selfs die inbeeldinge, dat sich niemand soude durven verstouten, om desen Staat te Lande te attaqueeren, en dat Vrankrijk de courage en macht so te Water als te Lande noyt soude hebben, om tegens so machtige Bond-genoten offensief te ageeren; Sonder dat men het seggen van *Paterculus* eens betrachte, 't welk men naderhand met schaade en schande heeft waar bevonden: *Nemo celerius opprimitur, quam qui nihil timet, & frequentissimum initium calamitatis est securitas.* Dat is: *Niemand word eer overrompelt, dan die niet en vreest, en de Gerustheyt is een seer gewoonlijk begin van Ellendigheyt.* En men dacht, ingevalle het al tot een Oorlog quam, dat men gelds genoeg hadde, om Volk te werven, om de vervallene Fortressen weder op te maken, en om de ontbloote Magazijnen met alle nootsaakelijkheden te stoffeeren; Dat men dan op een conjunctie met den Keyser en Spanjen vast mochte gaan; Dat noch Spanjen door sijne Nederlanden, noch eenig Duytsche Vorst door sijn District (tegens

Securiteyt en Sorgloosheyt in 't Vereenigde Nederland.

den wille des Keysers, en tegens het algemeene Interest van 't Keyserrijk) eenigen door-tocht aan de Fransche na dese Landen souden permitteeren, sonder dewelke sy op dese Frontieren niet konden komen. Men konde sich niet inbeelden, dat *Engeland* met *Vrankrijk* ooyt soude t'samen spannen, om desen Staat te ruïneeren, en dat de *Triple Alliantie* in *Sweden* van so geringen operatie soude zijn, noch dat andere Princen en Staaten van *Europa* souden gedoogen, dat de Macht van Vrankrijk met sulk een Conquest, als dat van desen Staat is, vergroot soude werden. Men leefde daar op gerust, men liet de militaire Discipline varen, men moeyde sich by na niet met de Fortificatien en Magazijnen, achtende deselve meest maar voor ballasten, en in de wind slaande de meenigvuldige demonstratien van de Gouverneurs en Commijsen der Fortressen en Magazijnen, over de groote defecten en manquementen, waar door men eyndelijk sodanig buyten postuyr raakte, dat men noch seekerheyt hadde van binnen, noch ontsag van buyten, dat den *Bisschop van Munster*, die men te vooren met een gesicht konde dwingen, sich dorst verstouten, dese Landen den Oorlog aan te doen, en dat de Militairen naderhand meenigmaal, op 't geluyt van den Trommel-slag en Trompetten-klang der Vyanden, haare Posten verlieten, en om een goet heenkomen uytsagen.

Verval der Fortressen.

Dese ingebeelde securiteyt en de verkeerde Menage was oorsaak, dat men in 22. jaaren by na geen schop heeft gebeesigt tot reparatie van eenige der considerabelste Fortressen, die eyndelijk so verre vervielen, dat op sommige plaatsen de Buyten-werken waren geplaneert, en qualijk ken-teekenen meer over hadden, de grachten toegeland, de Pallissaden en Storm-palen weggerot, de Borstweeringen met de Banquetten, op dat die eenig aansien en glans mochten hebben, als de Gedeputeerde die op hare gesette tijden quamen visiteeren, wierden te vooren afgesteecken, om glad en effen te zijn, in plaats men die hadde behooren te verswaaren, waar door deselve op haaren kruyn sodanig wierden vermindert, dat sy maar 3. in plaats van 6. a 7. voeten breet waren. De Wallen, ja selfs op eenige plaatsen tot in de Fauchebrayen toe, wierden omgegraven, beplant en geappropriëert tot Tuynen en Lust-hoven, en onbruykbaar gemaakt tot transport van Canon in tijd van noot *&c.* Men practiseerde in't opmaken der Fortificatien *Batteryen en Solderingen van Menage*, daar het Canon maar op twee lange planken wierde geset, die met 2. korte dwars-planken waren aan een gehegt, waarom men met dat Canon maar eenen weg konde uytschieten, daar men op behoorlijke solderingen de stukken heen en weer kan drayen.

De

De Generaliteyts Magazijnen, die op de Repartitie van seekere Provincien stonden, wierden om deselve Redenen van Menage niet voorsien met nieuwe en nootsaakelijke Ammunitie en Vivres; 't Kruyt wierd ten deele geconsumeert met Eer-schooten voor de Gedeputeerdens en voor de bysondere Vrienden van de Gouverneurs en Commandeurs, ten deele wierd het onbruykbaar door den langen tijd en de vochtigheyt; Het Canon sonk door de Affuyten en Solderingen in de aarde, daar men 't liet leggen; Het beste Canon vervoerde men voor en naar, om op 's Lands-Vlooten te gebruyken, en als men dan wel ander Geschut wederom sont, waren de oude Koegels van een andere Calibre; De Vuyr-werken raakten buyten haare kracht door schimmel, roest en droogte; Koorn en andere Provisie was weynig in voorraad, en dat weynige wierd door het ongedierte en de tijd geconsumeert en bedurven; Men onderhielt de gewoonte, om na de Frontieren alle half-jaaren, en na die aan den Rijn-stroom alle jaaren uyt den Raad van Staaten te deputeeren eenige Heeren tot opneminge van de Fortressen en Magazijnen, dewelke alle de Defecten schriftelijk ter Generaliteyt rapporteerden, ook wel eenige werken aan seekere Fortificatien besteeden, en nootsaakelijkheden in de Magazijnen inkoften, waar op sy aan elk van die Aanneemers van Werken ofte Leverançiers ter handen stelden een *Acte van Versoek* op die Provincie, op dewelke die Fortressen en Magazijnen waren gerepartieert; Welke Provincien, behalven 2. a 3. uytgenomen, dese Luyden veele jaaren sonder betaalinge lieten loopen, ook wel noyt voldeeden, waar door den bovengemelden Gedeputeerdens alle credit wiert ontnomen, so dat niemand meer diergelijke besteedingen of leverantien wilde aannemen; ja dat meer is, eenig Commisen van de Magazijnen liet men 8. a 9. jaaren loopen, sonder betaalinge niet alleen van haare Gagien, maar ook van haare verschooten penningen. Verval der Magazijnen.

In dese sorgloosheyt en securiteyt continueerde men so lang, tot dat de Machtige Koningen van Vrankrijk en Engeland desen Staat te water en te lande op 't lijf vielen, en de Militie met al 't gene daar aan dependeert, in so slechten postuyr en so defectuëus vonden, dat daar door ('t gene noyt meer gehoort is) binnen 28. dagen 68. so Steeden als Forten haar boogen voor den glans van haare Bannieren, 't welk wy in het *Derde Deel* elx in 't bysonder omstandelijk sullen demonstreeren.

Wat aangaat de Zee-Militie, die verscheelde by de Land-Militie so veel als een Man by een Kind; so groot de gebreeken waren te Lande, Van de Zee-Militie.

so groot waren de perfectien te water, en so seer de eene was verwaarlooft, so seer was de andere behertigt.

In 't *Eerste Deel* hebben wy verhandelt, hoe dat de Negotie en Zee-vaart is het Tweede Poinct van het Interest deser Nederlanden, sonder dewelke die in weynig jaaren haar selfs souden consumeeren, en raaken buyten vermogen van subsistentie, als ook, hoe dat desen Staat de Zee-vaart van alle tijden af tot nu toe so heeft behertigt, dat die daar door heeft op sich geladen niet alleen de admiratie, maar ook de invidie en bedreyginge van de geheele Wereld, en diverse maalen geraakt is in seer vinnige en swaare Oorlogen ter Zee, tegens dewelke desen Staat sich niet beter konde wapenen, en verseekeren, als door continuatie van sterke Scheeps-vaart, die het Zee-volk seer dede vermeenigvuldigen, en tegens de injurien en ongemakken van den Hemel en Oçean indureeren en verharden, die haar inprente het Scheeps-bestier en hanteeringe der Wapenen, en haar onverzaagt maakte tegens alle periculen en vyanden. Door diergelijke middelen en goede discipline, door aanbouw van suffiçante Oorlogs-scheepen, door goede voorsorge van de Scheeps-Magazijnen, door de oeffeninge in twee Zee-oorlogen tegens *Engeland*, en een tegens *Sweden*, door de jaarlijxse tochten tegens die van *Algiers* en andere *Corsairen*, en door de geduyrige en meenigvuldige Convoyen hebben de Vereenigde Nederlanden haar voor alle Zee-machten ontsaggelijk gemaakt, en niet geschroomt het hooft te bieden aan de gecombineerde Oorlogs-vlooten van de twee Machtigste Koningen van *Engeland* en *Vrankrijk*, en dat met sulken succes (hoewel haare Vyanden in 't getal van Volk en Scheepen haar verre surmonteerden) dat sy deselve tot vier reysen deden de vlucht nemen, en de Zee met schande quiteeren, 't welke in 't *Derde Deel* omstandelijk te lesen is.

Van de Finantie. Hoe nodig de *Finantie* is; Wat men door 't Geld kon te wegen brengen; Op wat wijse men de *Finantie* moet bevorderen; En hoe men het *Finantie-geld* moet menageeren, is geleert in 't *Eerste Deel pag.* 22, 23. en 24.

Hier dienen wy nu eens te ondersoeken, voor eerst; Hoemen in de *Vereenigde Nederlanden* de *Finantie* van tijd tot tijd heeft vermeert, en hoe men de Onderdaanen meer als oyt te voren heeft belast zedert 22. jaren herwaarts, in welken tijd men sonder *Stadhouder* regeerde, en geintroduceert hadde die *Staatsche* en *Republijquaire Regeeringe*, by dewelke men de *Gemeente* geduyrig voordroeg dat sy meer Vryheyt soude genieten, als oyt voor heen; En ten tweeden

ho

hoe men die overgroote en menigvuldige Schatten, die men uyt de *Gemeente* wist te haalen, heeft gemenageert, of misbruykt.

Van de Vermeerderinge der Finantien.

Alle die nieuwe middelen van belastingen te particulariseeren, die men uyt alle hoeken van de wereld, ja selfs van de oude *Grieken* en *Romeynen* heeft gehaalt, en geleyt op de schouderen van de *Gemeente*, soude wel te beginnen, maar, om de meenigte, qualijk te voleynden zijn, om welke reden wy meenen, dat den Leser, die eenige geheugeniſſe heeft, sich selfs dien aangaande kan vernoegen met de overdenkinge van die Lasten, dewelke wegens haare jonkheyt allen den geenen noch speelen in de geheugenis, die daar van sulk gevoelen hebben gehad, dat dusdaanige nieuwe Impositien meer Belastingen als Vryheyt gelijken, van dewelke de Werken van *Aitzema* vervult zijn.

Menage is bepaalt tusschen de Verquistinge en Gierigheyt.

Alle de onwaardeerlijke sommen, die men door de hooge *Finantien* uyt de Gemeente trok, waren meer als genoeg geweest, om den Staat tegens alle Vyanden te maintineeren, en om veele oude schulden van 't Land af te leggen, en nieuwe Penningen van Reserve op te stapelen tot een nootval, indien men deselve behoorlijk hadde gemenageert en ook *besteet*, daar 't nodig was, na de regulen van de *Ethica*, of *Moralische Wetten*, die ons leeren, dat de Deugd van de *Liberale Menage*, (gelijk alle andere Deugden,) resideert tusschen haaren *Exces* en *Defect*, Dat is, tusschen de *Verquistinge* en *Gierigheyt*.

Gierigheyt wat quaat die causeert.

Uyt de *Gierigheyt* en de Ambitien, segt *Aristoteles* seer wel, dat alle fouten spruyten, en dat die twee de beulen zijn van de menschelijke natuyre, dag en nacht deselve pijnigende, en alle quaat in de Wereld veroorsakende, door dewelke Landen en Steeden t'ondergebracht en verwoest zijn. So heeft een Bagijn of (Vestaalsche Maagd,) uyt *Gierigheyt* het *Capitolium van Romen* aan de Vyanden overgegeven. Als *Jugurtha* Koning in *Africa* uyt *Romen* scheyde, keek hy dikwijls om na de Stad, seggende: *O veyle Stad, en die haast vergaan sal, so daar maar een koper gevonden werd*, want hy hadde bevonden, dat door de *Gierigheyt* aldaar alles te koop was. En wat de *Gierigheyt* onder pretext van *Menage*, maar in der daat *Verkeerde Menage*, in de Vereenigde Nederlanden heeft konnen uytrechten in gelegentheden, daarmen hadde behooren liberaal te zijn, wijsen aan dese weynige exemplen: Dat men verscheyde *Cassatien* van de ervarene Militie aanstelde, daar men korts daarna, om onervaren Volk weder aan te nemen, meer aan aanritz-en transport-gelden moste spendeeren, als men gespaart hadde; Dat men de *Fortificatien* en *Ma-*

Effect van de Gierigheyt in Nederland

gazijnen liet vervallen, en het Land open ſtelde voor de Invaſie der Vijanden; Dat men onwetende bleef van alle Secreteſſen van andere Vorſten, die nochtans de Deſſeynen van deſen Staat wiſten, eer ſy vaſt waren gereſolveert; Dat men tegens het inſtantelijk verſoek van veele Leeden en Provincien weygerde een jaarlijx Penſioen aan *Sijn Hoogheyt* te ſpendeeren, wiens middelen merklijk bykrompen; Dat men ten tijde, wanneer men was in de Uyterſte Noot, van Vigoureuſelijk geattaqueert te werden van de groote Machten van *Vrankrijk*, *Engeland*, *Keulen en Munſter*, liever wilde miſſen 8000. dappere *Lunenburgſe Soldaten*, als 5000. *Rijx-daalders*; Daar men in tijd van Vreede boven andere Potentaten hadde gemeriteert de lof van prompte Betaals-Heeren, en daar men nu tegens den aankomenden Vyand ſoude ageeren, dat men heele Compagnien van nieu-geworven volk, door manquement van betaalinge liet verloopen, die men daar na met 3. a 4. dubbelde koſten moſte ſuppleeren.

Effect van de Verquiſtinge in Nederland

So als men in deſe en diergelijke voorvallen helden na de kant van de *Gierigheyt* en *Verkeerde Menage*, ſo naakte men aan de andere kant te ſeer tot de *Verquiſtinge*, waar door men in veele occaſien was al te liberaal in 't ſpendeeren van 's Lands Middelen, en 't doen van onnodige onkoſten. Wat groote quantiteyt van geld heeft deſen Staat niet geſpendeert, en ook wegens Accoorden en Alliantien betaalt aan Vreemde Potentaten, en dat tegens alle trouwe afraadinge en ſalutaire Advijſen van eenige wel-meenende Heeren, dat men het geld behoorde binnens Lands te houden, en datmen door het werven van *Volk*, opmaken van *Fortreſſen* en provideeren van de *Magazijnen* ſich ſo behoorde te verſterken en te verſekeren, dat men geen Alliantien van andere Potentaten ſo dierbaar behoefde te kopen, van dewelke men de vruchteloſe effecten menigmaal hadde beſpeurt, en die ook ſeer licht konden geannulleert werden door de Vijanden. Met dit ſpendeeren heeft deſen Staat evenwel ſo geſtaadig gecontinueert, dat by andere Potentaten een ſpreekwoord wierd: *Holland is de Melk-koe, die moet alles betaalen, want die heeft Geld.* Van wien heeft deſen Staat ter contrarie geld genoten; Van niemand in 22. jaaren; nochtans bleeven andere Potentaten mede behouden ſo wel, als deſe Landen, hoewel ſy noch minder verſterkt en voorſien waren.

Eenige dorſten ſich in den jaare 1665. rontuyt laten verluyden, dat ſy liever Oorlog met Engeland begeerden als Vreede, ſchoon men die om eenen ſtuyver mochte konnen koopen, waarop ook dien ſchaadelijken Oorlog volgde, die in 2. jaaren meer koſte, als den gelukkigen

Land-

Land-Oorlog in veelen, daar by de *Princen van Oranje* veele Steeden en Forten aanwonnen tot ſecuriteyt van den Staat, en nochtans daar over meenigmaal in haare graven wierden ontroert met het verwijt, als of ſy daar toe de onkoſten onnodig hadden verſpilt.

In plaats men volgens de oude en goede gewoonte, en de gemeene manier van alle Republijquaire Regeeringen ſich behoorde nederig en ſonder uyterlijke pompe te toonen in alle Publijke en ſolemnele actien, ſo begon men het zeyl hoe langer hoe hooger in top te trekken, en ſich egaal te houden met Gekroonde Hoofden, die men niet een duym breet ſoude willen wijken. Men praalde met ſeer koſtelijke *Karoſſen*, *Stoelen*, en *Rokken van Staat*, die men voorheen niet gekent hadde, en met nieuw gepractiſeerde Digniteyten ſo te Land als te Water, die men al op 's Lands koſten verheerlijkte met Koetſen, Liverijen, Helbardiers, Knechten, Meubilen, ja ſelfs met geheele Proviant-Scheepen; Men ſond ſeekeren Heer *de Wit* na *Polen*, om den Koning alleen te begroeten, met ſulken Magnificentie, dat die Ambaſſade het Land by de 70000. guldens koſte; Men expedieerde veele Deputatien tot de Zee-kuſten, tot Inſpectie van Werken, tot Monſteringe, en tot Verpachtinge, dewelke veeltijds meer koſten, als men by 't effect van dien profiteerde; De Deputatien uyt de Provincien en Steeden waren veel koſtelijker als voorheen, want men reyſde met eenige knechten of booden, mede nemende, op 's Lands koſten, Vrouwen, Kinderen en Vrienden tot een ſpeel-reysje; Men drong het Land 's jaars op meer als 80. duyſent guldens aan onkoſten in tijd van Vreede, met het verleggen en transporteeren van de Garniſoenen, tot voordeel van de Officieren ſijne Vrienden, en tot ſpijt der geenen, daarop men gepiqueert was; Heerlijkheden, Rentebrieven, Goude Pocalen en groote Geld-ſommen waren niet te veel, om liberalijk weg te ſchenken aan ſijne geaffectioneerde; *'t Eygen Intereſt*, zijnde de ſpil, waarop nu de gantſche wereld draayt, hadde in ſommige plaatſen van de *Vereenigde Provincien* ſulken kracht, dat daar door verhoogt wierden de jaarlijxſe Tractementen en de Dag-gelden van 's Lands Beampten, dewelke men dan committeerde, om reguard te nemen op 's Lands Werken, Beſtekken, Beſteedingen, en Verpachtingen, waar by ſy door haare Vacatien ſomtijds meer genoten, als de Werken &c. ſelfs koſten of profiteerden, gelijk tot een proefjen is een Dijk in ſeekere Provincie van 60. *duyſent guldens*, die over 80. *duyſent guldens* alleen aan vacatien koſte. Hoedanig ſommige Lands kaſſen wierden verkracht, wierden genoeg de ervaarentheyt, waar by ſcheen, dat de een de ander

daar

daarin wilde overtreffen, maar om dat sulx behendig wierde verricht, wierden die manieren van doen so gesecreteert, dat niemand die licht konde affspeculeeren, die geen acces tot de boeken van de *Finantien* hadde; Maar ingevalle men die nu eens mochte examineeren, en dat dusdanige Penningen weder moften te borde gebracht werden, souden eenige *civiliter* moeten sterven, die nu noch voor groote baasen ageeren; Op sommige Plaatsen raakten de Kassen so ledig door de excessive onlusten op de Land-dagen en in de Vergaderingen, dat men daarna sijn *Quota* in de *Generaliteyt* niet konde voldoen. In andere Provincien misgunde men den *Hollanders* haaren aanwas van rijkdom, dien sy door haare industrie in de Negotie en Scheeps-vaart acquireerden, en als de Kassen op die voorverhaalde manieren uytgeput, en van alles ontbloot waren, trachte men die weder te vullen met penningen *à deposito*, te nemen, alleen van de Particulieren in *Holland*, die tot lasten van die Comptoiren noch hadden lopen groote Capitaalen van Lijf- en Los-renten, die pericul liepen met al den rest, om verlooren te gaan door het schandelijk overgeven van haare Steeden en Provincien.

De Penningen van Reserve, ter somme van 70. *tonnen gouts*, die men in *Holland*, even voor het begin van den Oorlog noch in voorraat hadde, wierden meest gelicht door Regenten en haare Vrienden, met het intrekken van haare Capitalen, die sy tot laste van 't Land hadden loopen, als sy merkten het groot pericul, dat den Staat boven het Hooft hieng.

Verval van de Menage der Particulieren,

Gelijk de Menage van de Voor-ouderen, so wel van Regenten als Particulieren, ten desen dage noch wort gereekent een middel en eerweg geweest te zijn tot het conquesteeren van dien Rijkdom, daar van men nu noch in dese Landen jouissert; So is de luxurieerende overdaad en verquistinge, die in de laatste 30. a 40. jaaren schrikkelijk is vermeert, groote oorsaake van den soberen staat van veele ingesetene want in plaats de Regenten voormaals in kleedinge niet waren te onderscheyden van Particuliere, en ten dagvaart quamen te voet in haare dagelijkse en gemeene burgers-kleederen, en haaren knapsak medbrachten, so doet men nu geheel het contrarie. Als seker voorname gevangen Spanjaart in den *Haag* eens siende eenige uyt de Staaten in haar slecht habijt, en vraagende, wat deselve voor Heeren waren, tot antwoort kreeg, dat sy waaren Staaten van den Lande; so seyde hy, dat die gene seer qualijk gedaan hadden, die sijnen Koning tot den Oorlog hadden aangeraaden tegens de Staaten, die so menageerden, en o-

koste

koſten van ſijnen Koning alleen den Oorlog voerden, tegens dewelke men met geen voordeel konde oorlogen.

In plaats de Regenten en Burgeren ſich voormaals vernoegden met de oude Hollandſe dracht, ſpijs en drank, die het Land ſelfs voortbracht, gelijk eenvoudige kleeren uyt durable ſtoffen, ſonder ſtrikjes en quikjes, wey, kernemelk, bier, boter, kaas, erten, bonen, gort, en diergelijke *ſimplicia*, die het lichaam genoech konden voeden en indureeren tot allen arbeyt, en bewaaren by haare ſinnen ende geſontheyt, ſo is men nu betovert, door die verfoeyelijke en onbeſtandige Franſche Modens, dat men die als bavianen en meer-katten na-aapt, en tot een patroon neemt het gene tot *Paris* en *Montpelliers* door de dartele Juffertjes en hoofſe kleermakers word verſonnen. Wanneer men een Hollander nu ſoude uytbeelden door ſijne dracht en kleederen, mocht men hem wel naakent ſchilderen met een ſcheer en een ſtuk ſtofs in de hand, om een nieuw façoen van een kleet te ſnyden, dewijl hy geen kleeren van out façoen draagt. omtrent de kleedinge,

De *Spijſen* ſmaaken niet, ſo ſy niet met een Franſche ſaus zijn overgooten, en na de Franſche mode toebereyt. Alle *compoſita* van ſauſen, koketten &c. moeten geprepareert zijn uyt de extreemſte en contrarieerende ingredienten, die het lichaam vervullen met alderhande quade humeuren, en weder afgeſpoelt moeten werden door een glaasjen delicaten wijn, die nu in ſulken overvloet word gebruykt, als voormaals bier; Tot onderhout van ſulke modens en inkoop van die wijnen en delicateſſen worden jaarlijx veele millioenen aan contanten uyt deſe *Nederlanden* vervoert, voornamentlijk na *Vrankrijk*, welkers *Finantien* daar door ſo wierden geſtijft, dat het door 't ſelve geld, als met een ſcherp geweer, deſe Landen een gewiſſe doodſteek konde geven, daar men hier nochtans voor al dat geld niet overhielt, als ſich over die nieuwigheden wat te flatteeren en te kittelen, en den wijn met berooyde ſinnen te verteeren. omtrent de Spijſen,

De Voor-Ouders vernoegden ſich met haaren ſtaat, bouwden haare huyſen tot burgerlijke woningen, en ſchikten die op met bruykbaren en gemeenen inboel; maar nu ſchijnen de Koopluyden wel Princen, en haare huyſen Palaiſen, die opgepronkt werden met de exquiſitſte en kunſtigſte ornamenten, die de wereld uytlevert. en omtrent de Huyſen.

Dit totaal Verval van de Fundamenten en Pilaren van den Staat der *Vereenigde Nederlanden* is geen geringe oorſaak geweeſt, die den *Franſchen Koning* aanporde tot reſolutie, om deſelve Landen offenſief te attaqueeren, en, ſo 't mogelijk was, tot ſijne devotie te conſtringeeren, van 't goede ſucces ſich genoeg verſekerende, uyt oorſake, dat Motiven, waar door Vrankrijk den Oorlog begint tegens de Vereenigde Nederlanden.

hy vertrouwde; dat deselve Landen, boven het aangeweesen Verval ook geslingert wierden door een Factie, die alleen suffiçant was, om den selven Staat te brengen tot sijnen ondergang; Dat die door voorige Oorlogen en swaare onkosten so seer afgemat, en tot dat onvermogen waren gebracht, om, na alle apparentie, de groote vereenigde Land-en Zee-machten van hem en den Koning van *Engeland*, als ook van den *Keur-Vorst van Keulen*, en de *Bisschoppen van Munster* en *Straatsburg* niet te konnen wederstaan; Dat sy van alle hulp ontbloot zijnde, niemand hadden, van wien sy heul en hulp hadden te verwachten; Dat sy geen genoegsame *Militie* hadden, om 94. *Fortressen*, (waar van de meeste vervallen lagen) te besetten, veel min deselve te defendeeren, en een suffiçant Leger in 't Veld te houden, tegens de invasien van so groote Machten te Lande, die door de presentie van een glorieusen Monarch wierden aangemoedigt; Dat de Ingesetene van die Landen door langduyrigen Land-Vreede, en overvloet van allen Rijkdom, van haare oude dapperheyt waren ontaart, en op de aankomst van sulke groote dreygende Legers souden bevangen werden van een algemeene en panique vreese; Dat men in dese Landen wel soude vinden Papisten, die om de Religie; en Geld-gierige als ook sodanige, die het zeyl so hoog in top getrokken hadden, dat sy haaren grooten Staat niet langer konden uytvoeren, die om vuyle winsten haar souden dienen voor Verraders en Gidsen; Dat men door *Goude Louisen* wel soude penetreeren de secreete Resolutien van de *Staaten*; en diergelijke favorable poincten waren motiven, dat den *Koning van Vrankrijk* den Oorlog tegens deselve *Nederlanden* so vast stelde, dat hy door geene redenen of remonstratien van eenige Vorsten, by dewelke hy de *Nederlanders* socht te degousteeren, konde geinduceert werden tot eenige alteratie van sijne voorgenomene desseynen, en liet in de Bastille setten die gene, dewelke maar eenigsins in faveur van de *Nederlanders* spraaken. Na dese genomene Resolutie begonden de *Fransche* sterk te prepareeren ten Oorlog so te Water als te Lande, waar mede sy jaaren toebrachten, om deselve toerustingen te proportioneeren met het groote Werk, dat sy voor hadden.

Hoe vast Vrankrijk tot desen Oorlog geresolveert was.

Fransche Preparatien ten Oorlog.

De *Preparatien te Lande* bestonden in het Werven van een machtig Heyrleger; in het fourneeren van alderhande Oorlogs-Instrumenten, en Provisien van Ammunitie en Vivres; in het besorgen van Wagens, Scheepen en Bruggen tot transport van deselve; en in 't Beveyligen van de Passagie uyt *Vrankrijk* tot op de *Nederlandsche Frontieren*.

Wat

Wat aangaat de *Wervinge van Volk*, ſo was den *Franſchen* nodig die aan te ſtellen in Landen, daar de Natien manhaftiger en ſtandvaſtiger waren als ſy, om met deſelve de Naturelle Franſche te temperen, dewelke door haare Mercuriſche Natuyr hebben een brandende courage, die aangeſteeken is door een Vuyr van ſtroo; 't welk ſchielijk vergaat. In haare eerſte aggreſſien zijn ſy meer als Mannen, maar in haare reſiſtentien ſlimmer als wijven. In deſe dolle furie en ſubite retirade komen ſy heel net overeen met de Barbaarſte Natien onder alle, als de *Mooren*, *Tartaren* en alle *Aſiatiſche* en *Africaanſche Volkeren*, 't welk oorſaak is, dat ſy licht Landen conqueſteeren, maar deſelve ook licht-wederom quijt worden, na den bekenden ſpreuk: *Quod cito fit, cito perit*, dat is ſo veel als: *So gewonnen, ſo ontronnen:* Gelijk de rauwigheyt de ſpijs, die te overvloedig en haaſtig is ingeſwolgen, weder doet uytbraaken, even ſo kan d'onmaatigheyt van de Ambitie niet by ſich behouden de ſubite groote Winſten. Van de *Vier Monarchien* is geene haaſtiger opgereeſen, en ook haaſtiger weder te gronde gegaan, als de *Griekſche*. Niemand heeft oyt *Attila* en *Tamerlan* overtroffen in haare groote en ſpoedige overwinningen en ſchrik over alle Volkeren; Niemands Rijk is ook ſo ſubit van ſulken hoogte tot de grond toe gedaalt, als haare beyde Rijken der *Scythen* en *Hunnen*. *Tigranes* bracht in 't korte *Armenien* tot ſulken hoogen Majeſteyt, dat het over verſcheyde Koninkrijken heerſte, maar deſelve *Tigranes* moſt dien Scepter der Scepteren binnen een jaar vernederen aan de voeten van den Roomſchen Prins *Pompejus Magnus*. Dat dit op de Franſche applicabel is, leeren de exemplen van meer als 2. *duyſent jaaren*, hoe ſy *Palaſtina*, *Syrien*, en *Egypten*, als een blixem hebben afgeloopen, en hoe ſy na veel vergooten bloet deſelve Landen even ſo haaſtig gequiteert, en ſich binnen haare limiten begeven hebben; Hoe ſy door de *Pireneën* in *Spanjen* quamen oorlogen, en hoe ſy van de *Romeynen* door den ſelven weg weder in haar Land wierden gejaagt; En hoe ſy *Milanen*, *Napels*, *Sicilien* en *Catalonien* in korten tijd hebben gewonnen en weder verloren. Uyt oorſaake van deſe haare exceſſive Furie en Verflauwinge hebben ſy van outs noyt konnen beſtaan tegens beſtandige en cordate Natien, en inſonderheyt tegens de *Duytſche*, waar van *Julius Cæſar* getuygt, dat de *Franſche* gewent waren altijd van haar overwonnen te werden, waarom ſy haar ſelfs ook niet wilden gelijken by de *Duytſchen* in ſtandvaſtigheyt, maar moſten bekennen, dat ſy ſchrikten voor der ſelver Geſicht en Oogenſtraal: Om dit quaat te remedieeren, hebben

Franſche Wervingen.

Franſche Courage.

Franſchen zijn bequaam tot het Conqueſteeren, maar niet tot het conſerveeren.

Oude Exemplen daar van.

Franſche zijn ſlechter Soldaten als de Duytſche.

waarom ſy Switſers indienſt houden.

de *Franſche* van de tijden van *Hugo Capet* voor een gebruik gehad, dat ſy haare Infanterye, daar op ſy haar niet dorſten verlaaten, verſeekerden en verſterkten met andere Natien, maar voornamentlijk met *Switſers*, ſonder dewelke *Machiavel* ſeyt, dat ſy niet wel konnen vechten. De *Switſers*, naar dat ſy door verſcheyde Victorien haare Vryheyt hadden gevindiceert van 't *Huys van Ooſtenrijk*, en zedert altijd van alle Chriſten Potentaten wierden geámbieert om Vriendſchap en Aſſiſtentie, zijn ſo verlekkert geworden door de groote gagien, die ſy by andere Volkeren trekken, dat ſy den Land-bouw en Vee-tocht nalatende, met meenigte haar in vreemden dienſt begeven. Gelijk voor outs de *Cares* in alle Oorlogen dienden voor mercenaire Soldaten, en gelijk de *Grieken* pleegen over te gaan in dienſt van de *Perſiaanſche Koningen*; even ſo dienen de *Switſers* de *Franſche* alleen om 't geld, waar uyt het ſpreekwoord is gereeſen: *Point d'Argent, point de Suiſſes*, dat is, *Geen Geld, Geen Switſers.* Maar om dat den tegenwoordigen Koning *Louis de* XIV. tot het formeeren van ſijne nombreuſe Legers meer vreemde ſoldaten nodig hadde, als de *Switſers* wilden of konden uytleevereu (van dewelke hy effective 25. *duyſent mannen* te veld bracht tegen de *Nederlanden*) deede hy in *Duytsland* op verſcheyde plaatſen, in *Lotharingen*, *Walsland*, *Savoyen*, *Piemont*, *Genua*, *Corſica*, *Luca*, *Toſcanen*, *Parma*, *Modena*, *Mantua*, *Romen*, *Engeland*, *Schotland* en *Yerland* ſo ſterk werven, als of hy het Rijk van *Carolus Magnus* daar mede wilde in poſſeſſie nemen. En niet tegenſtaande men in alle de voornoemde Lande hadde behooren te difficulteeren aan een ſo ambitieuſen Koning toe te ſtaan vrye Wervinge van d'Onderdanen, die namaals eens het vuyt konden komen t'ontſteeken in haar eygen Vaderland, en dat ſodaanige Princen, met dit toe te ſtaan, haar ſelfs de handen binden, en een ander wapenen, die haar ſuſpect is, ſo kreegen de *Franſche* aldaar ſulken toeloop, waar door ſy keuriger wierden, als de *Oude Romeynen* waren in haare wervingen, want die formeerden haare Legers uyt Manſchap niet jonger als 17. en niet ouder als 46. jaaren, maar de *Franſche* namen in die bovengemelde plaatſen niemand aan, als die boven 20. en onder 40. jaaren out waren, waar uyt ſy t'ſamen brachten *Legers van Infanterye* ſo ſchoon, als ooyt de Wereld geſien hadde. Haare *Cavallerye* was niet minder, want die beſtond meeſt uyt *Franſche Edelen*, die te paard geen Natie wijken; Deſe laatſte kreegen van den Koning ordre, om uyt haar ſelven te fourneeren ten minſten 7. duyſent mannen, yder voorſien met een knecht in gelijke ruſtinge

de welke Mercenaire Soldaten zijn.

Franſche werven alderhande Natien,

met grooten toeloop, die haar ſeer keurig maakte.

ſtinge, dat 14. duyſent mannen uyt maakte, aan dewelke den Koning liet teilen yder 9. piſtoletter.

Onder Crequi word een Leger geformeert.

Ondertuſſchen formeerde den *Mareſchalk de Crequi* in 't midden van den jaare 1671. een Leger van eenige duyſent mannen, ſo te voet, als te paard in *Lotharingen*, waar mede hy convoyeerde veele Scheepen langs den Moeſel met *Artillerye*, *Ammunitie* en *Vivres*; en toen ſakte geduyrig Frans Krijgs-Volk uyt *Vrankrijk* na *Luyker-* en *Keulsland* af, 't welk in ſulker voegen continueerde, datter voor de winter in die quartieren en daar om heen, al by de 20. duyſent mannen aangekomen waren, tot opmaakinge en bewaaringe van Fortreſſen en Magazijnen.

Franſche Preparatien in Oorlogs Behoeften.

De *Preparatien in Oorlogs-Behoeften* en *Inſtrumenten* waren niet minder, als de Wervingen. Tot *Douay* boude men in *Feb.* 1670. verſcheyde *Kruyt-moolens*, men vergaarde daar veele *Kruyt-werkers*, die men daar aan den Arbeyt ſtelde, en maakte alſo die plaatſe tot een *Generaal Magazijn* van het *Franſche Nederland*. In verſcheyde Steeden in *Vrankrijk* en *Nederland* richte men op *Geſchut-Gieteryen*. Op de *Yſerhutten* tot *Andernach* en daarom heen wierden gegooten groote quantiteyt van ſwaare *Granaden*, *Bomben* en andere yſere gereetſchappen. Tot *Luyk* liet men vervaardigen een groote meenigte van *Pieken*, *Muſquetten*, *Hellebaarden*, *&c.* Uyt de Magazijnen in Vrankrijk deelde men op eene reys uyt 40. *duyſent Pieken* en *Muſquetten* aan nieuw geworven Volk. Op verſcheyde plaatſen ſo in als buyten *Vrankrijk*, ja op de Nederlandſche Frontieren ſelfs rechte men op, buyten exempel, ſeer groote *Magazijnen van alderhande Artillerie*, *Ammunitie* en *Vivres*, als tot *Aath*, *Charle-roy*, *Quesnoy*, *Philippe-ville*, *Marienburg*, *Mets*, *Luyk*, *Bon*, *Dorſten* en *Nuys*, quanſuys tot defenſie van *Keur-Keulen* tegens de dreygementen van de *Staaten*. Deſe Magazijnen wierden voorſien met ongeloofelijke quantiteyt van *Hoeden*, *Rokken*, *Kouſen*, *Schoenen*, *&c.* van *Canon*, *Mortiers*, *Vierwerken*, *Muſquetten*, *Buſſen*, *Petarden*, *Granaten*, *Sauciſen*, *Pekkranſſen*, *Affuyten*, *Forquetten*, *Bandeliers*, *Kruyt*, *Koegels*, *Lont*, *Salpeter*, *Pieken*, *Degens*, *Caſquetten*, *Hellebaarden*, *Halve pieken*, *&c.* van *Koorn*, *Meel* en andere voorraat, die in alle quartieren van *Duytſland*, en ſelfs in *Holland* opgekoft en derwaarts gevoert wierden; En om die Magazijnen noch abondanter van vivres te vullen, maakten de *Franſche* uyt den naam van haaren Koning alomme by biljetten bekent, dat ſy gelint waren op te kopen 70. *duyſent ſeptiers Koorn*, om 't ſelve te brengen in hare Magazijnen omtrent de

Nederlanden, en dat die gene, die 't selve te koop hadden, haar aan de Magazijn-Meesters souden addresseeren. Om uyt dit Koorn so wel in de Legers in 't Veld, als in de Steeden brood te bakken, wierden tot *Keulen* en elders koopere Bak-ovens daar toe vervaardigt, en 200. Fransche bakkers uyt *Paris* voor af gesonden. Het *Grootste Magazijn* maakte men tot *Nuys*, om dat het den *Vereenigden Staat* het naaste was, maar op dat het van alle periculen en tegens der *Staaten* dessеynen mochte beveyligt blijven, quamen de *Bisschoppen van Munster* en *Straatsburg* in *November* 1671. aldaar, en deden, uyt ordre van den Koning die Stad fortificeeren, en een gedeelte van de Stads-muyr en veele Huysen af breeken, om aldaar op te bouwen een groote Citadelle, binnen welkers circumvallatie mede leyde het *Jesuiten Klooster*, dat sy lieten ondermijnen, om in tijd van noot te konnen laten springen. Sy deden mede buyten de Stad een groote Legerplaats van houte balken opslaan, en met ketenen bespannen, waar toe sy voor *Frans Geld* op kosten al het hout, dat in Vlotten den *Rijn* afquam, en gaven voor, dat sy den *Rijn* sodaanig wilden verleyden, dat die om de Stad soude vloeyen, 't welk alle saaken waren van groote consequentie tegens het Rijk en de Capitulatien van dien, en tegens de Privilegien van de Stad, die haar by den *Keur-Vorst Christoffel* verleent en by de Stad en 't Capittel onderteykent zijn, als ook tegens het Keyserlijk Privilegie, dry jaaren jonger als het voorgaande, van dat noyt in 't Aarts-Sticht eenige nieuwe Fortresse tegens het consent van haar en het Rijk soude mogen gebouwt werden.

De Bisschoppen van Munster en Straatsburg fortificeeren Nuys,

maaken daar buyten een Legerplaats,

tegens de Privilegien.

Tot betaalinge van alle die excessive kosten sond de Koning in *Januario* 1672. eenige gemasqueerde Ruyters met 30. Valaisen tot *Brisac* over de brugge, den *Rijn* af na *Keulen*, alwaar sy aftraden, en in *Februario* gevolgt wierden van 12. karren met geld na *Bon* en *Nuys*, yder ophebbende 3000: ponden gewichts, onder convoy van 100. mannen.

Frans Geld komt tot Nuys en Bon.

De voorsorge, die de *Fransche* droegen om *Karren*, *Wagens*, *Scheepen* en *Bruggen* tot transport van *Volk*, *Artillerie*, *Ammunitie*, *Vivres*, *Bagage* en andere Behoeften, was ongemeen groot. In alle haare Steeden en Plaatsen leggende op de *Moesel* arresteerden sy alle Scheepen en Vaartuygen, met ordre om haar de Rivier op te begeven, en haare ladinge in te nemen tot *Masieres*, alwaar allen voorraad uyt *Vrankrijk* te Lande aanquam. De *Vracht-wagens* en *Vivres-karren*, die sy omtrent *Paris* vervaardigden en by een brachten, waren ontelbaar, over dewelke *Mr. Colbert* van den Koning wier-

Fransche Preparatien tot transport van Volk &c.

Wagens en Kurren.

wierde geſtelt als *Directeur Generaal*. Tot transport van alles over de Riviere den Rijn maakten ſy tot Bon een groote *Gierbrugge*, en tot *Keulen* en elders veele plat-bodeme Ponten, en quamen in alle plaatſen op den Rijn opkoopen alle Scheepen, die haar dienden tot het opſlaan van *Bruggen*, namen mede daar toe aan alle Schippers, Matroſen en Timmerluyden, die ſy konden bekomen, de Meeſters eenen Rijx-daalder, en de Knechten eenen halven daags belovende met de koſt, tot welken eynde ſy mede tot *Luyk* worven een *Compagnie Maas-ſchippers*, en veele ſwaare yſere Kettingen en Ankers lieten vervaardigen, om daar mede de Ponten vaſt te maken.

Gier-brugge.

Bruggen.

Scheeps- en Timmerluyden.

En om dat ſy wilden oorlogen in een Land, dat door Revieren en Wateren ſeer verdeelt is, en met water kan overſtroomt werden, ſo hadden ſy in het *Arſenal* tot *Paris* laten vervaardigen een groote meenigte van Schuytjes 7. a 8. voeten lang; en 4. a 5. wijd. Eenige van deſe waren uyt maſſief koper geſlagen, van dewelke ſy konden 6. a. 8. in malkanderen ſtapelen, en vervoeren op eenen wagen met 8. paarden; eenige waren van hout met koper bekleet, die ſy maar 2. en 2. op eenen wagen konden ſtouwen. Tot *Aaken* lieten ſy mede kleyne vaartuygen timmeren, om ook op wagens te verbrengen, en op ondiepe wateren te gebruyken.

Koopere Schuyten.

Tot *Beveylinge van de Paſſage uyt Vrankrijk tot op de Nederlandſe Frontieren* onderhielden ſy op alle weegen veel Volks tot Convoy. *Keur-Trier* dorſt haar den vryen pas door ſijn gebiet ſo te Lande, als op den Moeſel niet incommodeeren. *Keur-Keulen* beſchikten den *Franſchen* vryheyt in 't paſſeeren van de Moeſel over den Rijn tot *Nuys* toe, als ook door het *Land van Luyk*. *Lutſenburger-Land* gebruykten de Franſche als haar eygen, en als ſy in *Januario* 1672. met eenige duyſent mannen by *Philippe-ville* het *Spaanſche Gebiet* wilden paſſeeren, na het *Keulſche-Land*, ſonden ſy om een vryen pas een expreſſen Edelman na het *Hof van Bruſſel* aan den *Graaf van Montery*, die ſulx excuſeerde tot hy ordre uyt het *Hof van Spanjen* daar toe hadde bekomen; maar binnen weynig uyren daar na hoorde hy, dat ſy al waren gepaſſeert. Om de paſſagie voorts uyt het *Land van Luyk* door het *Land van Gulijk* te beveyligen na *Nuys*, ſochten ſy, ſo men toen diſcoureerde, by den *Hertog van Niewburg*, door groote ſommen gelds, de *Stad Gulijk* en andere plaatſen in beſettinge te bekomen, 't welk ook licht ſoude geſchiet zijn, hadde niet ten deele geobſteert de Erf-Verbroederinge van *Keur-Brandenburg*, en hadden ſich de Stenden en den Commandant van *Gulijk* daar tegens

Franſche hoe ſy de Paſſagien beveyligen.

gens niet geoppoſeert, en te wegen gebracht het ſcherpe Keyſerlijk Mandaat, dat den Hertog haar by hunne Privilegien ſoude maintineeren.

Franſche Prepareeren ter Zee.

De *Preparatien ter Zee* waren ſo exceſſief en groot, als de *Franſche* noch noyt voor heenen hadden ondernomen. Haare Scheepen ten Oorlog, die ſy zedert weynige jaaren, ſo in als buyten haar Rijk hadden aangebouwt, en in verſcheyde Havens van haar Rijk hadden verdeelt leggen, waren t'ſamen 94. in getal, en van ſulken Calibre, dat ſy requireerden 5124. Stukken-Canon. Van deſe wierden 30. Capitaale Scheepen (in de lijſte onder *Num.* 15. geſpecificeert) toegetaakelt en na behooren voorſien, om met de Engelſche Vloot te conjungeeren. Om deſe 30. Scheepen na behooren te bemannen, konden de *Franſche* in haar Rijk ſo veel Boots-volk niet uytvinden, als daar toe nodig was, wilden daarom tot *Venetien* veel Zee-Volk inhuyren, dat haar geweygert wierde, om welke reeden ſy van de Venetiaanſche Scheepen en Galeyen, die ſy ergens in Zee reſcontreerden, lichten alle Franſche Boots-geſellen, dewelke ſy na haar Rijk ſonden; En alhoewel haaren Reſident tot *Genua*, als ook op 't Eyland *Corfu* aan alle Franſche Boots-geſellen dede notificeeren, dat hy ordre van den Koning hadde, deſelve altemaal na *Vrankrijk* te doen keeren, om op de Scheeps-Vloot van ſijne Majeſteyt te dienen, ſo quam nochtans het Volk ſo ſchaars by, dat ſy haar moſten begeven tot het extreemſte middel, dat is, tot het Tirannijk *Preſſen van Volk*, dat onder geene menſchen, 'k geſwijg onder Chriſten plaats behoorde te hebben; Want daar door eygent men ſich ſelfs toe *Jus vitæ & necis*, de macht om te diſponeeren over het leven en dood van de Onderdanen quanswijs een vrye natie, deſelve tegens wil en dank haaren vrouwen en kinderen te ontweldigen, en gelijk als in kluyſteren en ſlavernije te werpen op de Scheepen, om aldaar met de dood te worſtelen, en haare lichamen te proſtitueeren aan alle bedenkelijke gevaaren. Hier door rukten ſy met geweld by een, wat ſy konden bekomen, 't welk oorſaak was, dat de Boots-geſellen in *Bearn* en andere Zee-plaatſen revolteerden, en dat de Barquiers op de Revieren en Havens haar abſenteerden, tot groote incommoditeyt van de Negotie aldaar. Het preſſen ging eyndelijk noch ſo hart voort, dat men de Boeren, die men wiſte, dat oyt t'Zee gevaaren hadden, briefjes t'huys ſond, om ſich binnen ſekere dagen te begeven op ſulken Schip, als men haar aanwees, en dat op pene van de galg. Hier door kreeg men ſo veel ſlech Volk, dat de Engelſche, quanſwijs uyt mededogentheyt over der Franſche

en vinden Manque-ment van Zee-Volk.

Franſche preſſen Zee-volk, dat een tirannijk middel is.

ſchen onervaarentheyt in Zee-ſaken, op haare eygene ſcheepen de Franſche rauwe Zee-lieden overnamen, en door haar beſte Volk lieten oeffenen.

De *Uytruſtinge en Equipagie van de Franſche Vloot* ging mede ſo kreupel toe, dat de *Engelſche* na het *Franſche Hof* moſten verſenden Vice-Admiralen en andere aanſienlijke Zee-Officieren, om hun in raad en daad by te ſtaan, en tot het toeruſten en voort-ſtuwen van haare Vloot dapper aan te ſetten. Tot onderhout van die Oorlogs-Vloot, alſſe in Zee mochte zijn, rechten de *Franſche* twee Magazijnen op in *Engeland*, met alderhande Scheeps-Behoeften, Ammunitie en Victualie. En gelijk de *Franſche* alle devoiren hadden aangeleyt, om alle de Land-Princen tegens deſe *Nederlanders* op te ſtooken, even ſo verſochten ſy in *Janua.* 1672. door haaren Admiraal *Mr. d'Almeras*, die met 12. Scheepen van Oorloge aan *Malta* aanquam, dat den *Groot-meeſter* alle *Malteeſche Scheepen* en *Galeyen*, hier en ginder op de *Turken* kruyſende, t'huys wilde laten komen, om wegens haare *Commanderyen*, met haar geſamentlijk te ageeren tegens de *Nederlanders*, 't welk ſy echter om verſcheyde oorſaaken niet konden impetreeren. Haare Zee-kuſten aan de Middelandſche-Zee, op dat die, in abſentie van haare Zee-Macht, door de *Corſairen* niet mochten geinfeſteert werden, meenden ſy te verſeekeren door een Tractaat van Vreede met die van *Tunis*, *Tripoli* en *Porto Farino*, gelijk die met *Engeland* hadden ingegaan, maar ſulx wilde geen ſucces nemen, om welke redenen de *Franſche* naderhand hebben in Zee moeten houden een Vloot, beſtaande in een goet aantal Galeyen. De *Zee-kuſten aan den Ocean*, om dat die door de inſulten van de *Nederlanders* konden geincommodeert werden, wierden op eenige plaatſen gefortificeert, alwaar den Adel en Land-man het Ampt van ſoldaat moſten bekleeden, en op 't eerſte gerucht opſitten, en haar na de Zee-kant begeven, alſo daar alle Militie was weg gelicht. Voor het laatſte wierd de generale directie van alle de Zee-ſaken, en de Voogdye van den *Graaf van Vermandois*, *Natuyrlijke Soon van den Koning en Admiraal van Vrankrijk*, aanbevoolen aan *Mr. Colbert* onder den Titul van *Directeur Generaal.*

zijn ſlecht in 't equipeeren van haare Vloot,

ſoeken Malta op te roeyen,

en Vreede te maken met de Corſairen.

Franſche Verſeekeren haare Zee-kuſt.

Alle deſe Preparatien te Land en te Water waren ſo groot, dat de onkoſten van den Koning, tot onderhoud van alle ſijne Land-en Zee-Macht (na het ſeggen van de Franſche) alle vier maanden ſoude monteeren ter ſomme van 13. *Millioenen en* 700. *en eenige duyſent Ponden.* Om deſe middelen alleen te vinden uyt loopende Revenues en

Franſche onkoſten tot alle die Preparatien.

nieuwe belastingen, sonder de spaar-kist te roeren, liet den Koning *Mr. Colbert* door *Mr. de Louvois* aanseggen, datter 50. *Millioenen* moesten voor hem uytgevonden werden, tot de naaste Campagne, waar op *Colbert* antwoorde, dat sulx soo veel was, als of men het Volk in de Boscagien wilde jaagen, maar 30. a 35. Millioenen soude hy sien aan sijn Majesteyt te fourneeren. Hier op begint men ten Hove te besoigneeren, om nieuwe Middelen uyt te vinden, en men resolveerde tot een taxatie van de *Finantiers*, *Fermiers* en *Pachters*, die seer hoog liep; Tot suppressie van veele van 's *Konings Commissarissen* en *Officiers van 't Sout*, welke laatste daar voor alleen opbrachten 800. duysent Ponden; Tot suppressie van de helft van de *Thresauriers* van Vrankrijk, ten eynde, dat de overige yder 10. duysent ponden aan den Koning souden geven, maar daar op presenteerden sy yder 2000. *Ponden*, om alle te mogen geconserveert blijven, het welk 2. *Millioenen*, so men reekende, soude uytmaken; En tot taxatie van de Notarissen en Rechts-dienaars, over de Legaliteyt haarer bedieninge; Men belaste op nieuws de Leen-Goederen; Men beswaarde yder Bunder-lands, so wel van Geestelijke als andere Erfgoederen, met 5. stuyvers, dat seer hoog beliep; Men dede de Pensioenen voor een jaar inhouden, en de nootsaakelijke Tractementen verminderen; Men stelde 20. stuyvers op yder Mark Silvers, en 30. op een Once Gouts, dat verwerkt soude werden; Men verbood aan alle Gout- en Silver-Smeeden, eenige andere Silvere werken te maken als Bekkens, mits dat die niet souden wegen over 12. Mark, en Schootels niet over 8. Mark, voorts Tailloren, Hand-beekers, Kandelaaren, Vorken en Leepers, en anders niet, als alleen Kerklijke ornamenten; Men ordonneerde voort aan den geenen, die eenige soorten van verbooden silverwerk mochten hebben, het selve te brengen in de Munte, om aldaar gesmolten en tot geld gemaakt te werden: Het *Parlament tot Paris* verifieerden een Declaratie van den Koning behelsende, dat, die geld aan den Koning soude leenen, Interest van hem soude genieten tegens den penning achtien. Men bracht mede op het Tapijt, de gelden in *Vrankrijk* 15. ten hondert te verhoogen daar mede de Koning een ongeloofelijke somme soude trekken, dat echter geen voortgang nam, als mede het geene men divulgeerde, dat de Koning een Ordre soude doen emaneeren, volgens dewelke 3. Huysen met Poorten, daar Carossen door konden rijden, gehouden souden zijn een man in de Armeé te leveren, en te onderhouden, en dat die gene, die selfs Carossen houden, elk een diergelijken man soude

moe

moeten fourneeren, waar by sijne Majesteyt alleen uyt *Paris*, sonder eenige kosten, soude hebben omtrent 25. duysent mannen.

In *Engeland* was men niet minder besig, als in *Vrankrijk*, met het uytvinden van middelen van *Finantie*, tot soulaas van alle extraordinaire aanstaande onkosten; met het toetaakelen van de Oorlogs-Vloot, welkers Groote, Calibre, *&c.* gespecificeert is in de lijste onder *Num.* 16. Met het pressen van Zee-Volk, en met het werven van Land-Volk, om haare Stranden te verseekeren tegens alle Invasien, en het Rijk tegens alle Beroerten. Engeland prepareert ten Oorlog,

Belangende de *Geld-middelen*; also de *Koning van Engeland* daar van sulken voorraad niet hadde, dat hy sijne dessleynen konde in het werk stellen, sonder nieuwe *Finantien*, so was sijn eerste werk op middelen bedacht te zijn, om de nodige penningen daar toe uyt te vinden. Hy stelde daar op den 2. *Novemb.* des jaars 1670. in de Vergaaderinge van beyde de Parlamenten voor, hoe nodig het was, *dat sy sich met notable sommen van penningen voorsagen, boven het gene, dat sy hem onlangs by gifte hadden gearresteert in den Impost op de wijnen, &c.* De Nootsaakelijkheyt van sijne petitie fondeerde hy alleen *op de groote Armature van de nabuyrige Princen, en speciaal van Vrankrijk, dat hy by verscheyde rediten suspect hielt*, seggende; *dat de Fransche na 't begin van den laatsten Oorlog met de Geünieerde Provincien, haare Scheeps-macht so in groote als getal sodaanig hadden vermeenigvuldigt, dat haare Zee-macht nu drymaal grooter was, dan sy oyt te vooren was geweest, en dat sy ook na den voornoemden Oorlog noch niet hadden stil gestaan haare Zee-macht te vergrooten; Waarom de Noot vereyste, dat hy hem mede wapende, om ten alderminsten te onderhouden de Vreede in sijn Rijk, en de Ligues, die hy hadde aangegaan ten besten van de Vreede van 't Christenrijk, uyt krachte van dewelke hy gehouden was tot seker gedeelte van macht, in cas van Vreede-breuk, en ook by geval van Invasie, te doen secours aan sijne Nabuyren, specialijk aan de Vereenigde Nederlanden, met dewelke hy verbonden was tot mutueele assistentie van seker getal van Volk en Scheepen in cas van attaque, &c. Om welke redenen hy genoodigt zijnde door sijne Royale goetheyt, ten besten sijnes Volx, alreede hadde Ordre gegeven 50. van sijne alderbeste Scheepen te equipeeren tegens de Lente van den jaare 1671. behalven de Convoyens, en die na de Middelandsche Zee gaan, 't welk hy niet soude konnen uytvoeren sonder nieuwe importante subsidien, die hy daarom op 't hoogste aan de beyde Huysen recommandeerde, &c.* Hier op begon het Parlament aanstonts ook te beraatslagen op Gelt-middelen, Volk soekt Geld-Middelen.

Het Parlament consenteert 800. duysent Ponden Sterlings.

te Werven en te Equipeeren, en consenteerden daar toe 800. duysent Ponden Sterlings. Voor dit geld bracht de Koning, na beloften, in 't jaar 1671. geen Vloot in Zee, maar continueerden in overleg, hoe hy sijne *Finantien* soude vermeerderen, en meer geld by een brengen. Tot welken eynde hy in *December* 1671. wanneer geen Parlament sat, om penningen te ordonneeren, wederom voorwende deselve boven verhaalde redenen, dat hy in 't voorjaar 1672. een Oorlogs-Vloot in Zee moste brengen, om daar mede te letten op de desseynen van sijne Nabuyren, en speciaal van *Vrankrijk*, die alle dapper armeerden; Hy liet daarom de *Pulijke Bank* ofte *Esseque* sluyten, 't welk de Gout- en Silver-Smeeden, die als Kassiers der Koopluyden de Wissel-bank van deselve houden, niet weynig ontstelde, also sy wel 160. *Tonnen Gouts*, so men voorgaf, daar by waren geinteresseert; Dewijl sy daar van niet konden ontsangen, konden sy ook niet betalen, 't welk veroorsaakte, datter veele Wissel-brieven na *Italien* en elders met protest te rugge keerden. Van dese schaade en de consequentie van dien, sond men een Remonstrantie na *Withal*, waar op men kreeg tot antwoord: Als de Gout-smeeden den Koning wilden fourneeren 300. duysent Ponden Sterlings, dat dan alles weder op den ouden voet soude gaan, &c. Hier na stelde de Koning des morgens na Nieu-jaar voor in sijnen Raad; *hoe alle Nabuyrige Princen en Staaten groote preparatien ten Oorlog maakten, so te Water als te Lande; So had hy sich selven bedacht, tot securiteyt en protectie van sijn Volk en Gebiet behoorlijke preparatien te maken, en van nu aan gelast een seer groote Vloot te equipeeren, om tegens de Voortijd gereet te zijn; Dat hy door dese inevitable noot groote onkosten tot dese preparatien moste doen, en na rijpe overweginge vond hy geen vermogen, om sulke extraordinaire onkosten goet te maken, als door de gewoonlijke maniere van geld te leenen, also sijne inkomsten alree dapper waren versmolten, en verydelt van te avanceeren; So was hy nu in dese occasie genootsaakt, hoewel tegens sijn eygen inclinatie, voor de securiteyt van 't Algemeen te doen ophouden de betaalinge van die penningen, welke in de Schat-kisten noch overig waren &c.* Hier op wierd een Declaratie in den Raad geëxpedieert, en wierden de Crediteuren tot den laatsten *December* 1672. uytgestelt, en de Thesauriers gelast, 't Geld te employeeren tot de Equipagie van 's Konings Vloot.

Engeland sluyt de bank ofte Esseque.

Propositie des Konings in sijnen Raad.

De Crediteuren van den Koning werden uytgestelt.

Desen Voorraad van Engelsche en Fransche Penningen, also de Koning by een secreet Tractaat, sonder kennisse van 't Parlament van Vrankrijk groote subsidien bedongen hadde, beletten veele obstacule

in

in 't toe takelen en provideeren van haare voornoemde Vloot, met nodige Oorlogs-gereetschappen en Mond-kost.

Maar het bemannen van die Vloot hadde meer swaarigheyts, om dat den aanstaanden Oorlog was tegens de borst van de *Gemeente*, die liever tegens de *Fransche*, haare oude en irreconciliable Vyanden, als tegens de *Nederlanders* haare Gelooss- en Bonds-Genooten wilde aangaan; Want hoewel men nu het Boots-volk begon te betaalen haare achterstallen, en haare te verdienen maand-gagie by anticipatie, om haar te meer aan te moedigen dienst op de Vloot te nemen; hoewel men door een Proclamatie uyt alle vreemde dienst inriep alle ingeboorene Zee-Luyden, op pene van de uyterste rigeur des Wets, om sulken haaren verraderlijken aanhang, *so men 't noemde*, en van het gevaar van confiscatie van haare Landeryen, Huysingen, Goederen, Vee, &c. als onder Num. 17. te sien is; en hoewel men de Gemeente wijs maakte met gedrukte en geprivilegeerde Geschriften, als of men in *Holland* groot gebrek hadde aan Boots-volk, Provisie en Ammunitie, datter onlust was tusschen den *Admiraal de Ruyter* en den *Raad-Pensionaris de Wit*, om de slechte voorsieninge van de Vloot, dat men in *Holland* en *Zeeland* Placaten hadde geconcipieert, waar by elk geconstringeert soude werden, om al sijn Gout- en Silver-werk te brengen na de Munten, om tot geld geslagen te worden, tot betaalinge van dese Oorlogs-lasten, doch dat men die Placaten noch wat binnen hielt, om alle tumulten te verhoeden, en diergelijke Leugen-taalen meer, so konde men daar doch so veel volks niet in dienst krijgen, dat men de Vloot, na behooren, konde besetten, maar men moste sich wederom begeven tot het uyterste middel, namentlijk het Pressen. So expedieerde men een Ordre aan den *Hertog van Jork*, om op de *Rivier de Teems* te pressen een getal van 1000. Boots-gesellen, en sond Circulaire Brieven na de Zee-kusten, om aldaar mede 5. a 6000. man te pressen. Dese Pressingen konden het gerequireerde getal van Zee-Volk noch niet vervullen, waarom men vatte en greep alle die maar te bekomen waren; De Pres-Meesters kregen last, dat sy over al in de huysen mochten gaan, om Volk te pressen, en daar uyt te haalen, principalijk uyt de Koffie-Huysen, om dat (gelijk in haare Courant stond) de hoogdringende Noot, daar in sy nu waren, sulx vereyste. Men sleepte het Volk van de Scheepen van *Sr. Eduard Sprag* na de Vloot, so als hy daar mede uyt de *Straat* was aangekomen, sonder consideratie, dat het Volk 2. jaaren was uytgeweest, en noch geen voet op 't Land by haare Vrienden hadde geset; Men haalde

De Engelsche soecken haar Zee-Volk aan te moedigen door versierde motieren.

doch mosten om de schaarsheyt van Zee-Volk Pressen.

de Boeren van hunne bedden, die oyt t'zee gevaaren hadden; Men dede opteekenen de namen van alle de Boots-geſellen, die in 't Rijk waren, en men publiceerde, dat alle die gene, die eenige Boots-geſellen logeerden, deſelve ſouden aanbrengen, op pene van ſelfs op 's Konings-Vloot te moeten dienen, en dat boven dien den Boots-geſel, die ſich ſoude verburgen hebben, ſtrengelijk ſoude werden geſtraft. Tegens deſen rigeur oppoſeerde ſich de *Gemeente van Schotland*, die eenige Pres-Meeſters tot *Hamerton* dood ſloeg. Veele van dit gedwongen Scheeps-volk begaf ſich by nacht in periculi van haar leven, buyten boord, en ſwom naar Land, alwaar komende ſy ſich Landwaart in begaven, en in Boſſchen en Bergen verſtaken.

De Gemeente oppoſeert haar tegens het preſſen.

Om de Zee-kuſten te beveyligen tegens alle attaquen uyt Zee, en het Rijk tegens allen oproer, liet de *Koning van Engeland* werven 20. *duyſent mannen*, boven de ordinaire Militie, en twee Regimenten Paarden, die van *Prins Robbert* ſouden gecommandeert werden, om alle moeyten, die der ergens mochten komen te ontſtaan, in haar begin te dempen.

Engelſche ſoeken haare Zee-kuſt te beveyligen,

En op dat de Engelſche haare handen mochten ruymer hebben, om Chriſtenen haare Geloofs- en Bond-Genoten te vinniger te beoorlogen, gaf den Koning ordre aan *Sr. Eduard Spag*, Admiraal over een Eſquader Oorlog-ſcheepen op de *Middelandſche Zee*, om met de *Turkſche Rovers van Algier*, ſo veel doenlijk, een Tractaat te accelereeren, en dan voorts met ſijne byhebbende Scheepen, het Tractaat geſlooten zijnde of niet, tegens 't begin van de Maand *Maart* te repatrieeren, ingevolge van welke ordre *Sprag* op den 19. *Decemb.* 1671. 't ſelve Tractaat voltrok, met de Barbaaren, met dewelke ſy in den vorigen Oorlog van de jaaren van 5. 6. en 1667. ſich mede verbonden hadden tegens de *Nederlanders*, wanneer ſy deſelve met haare Roof-ſcheepen en geroofden buyt veylig lieten in de Havens van Yrland binnen komen, om te victualieeren en ſchoon te maken, om welke tijd ſy met een groot Engels en een Turks Schip, omtrent de *Caap St. Vincent* ontmoeten een Zeeuſe Avonturier, Capiteyn *Pieter Willemſz.* die ſy te ſamen ſo fel aantaſten, dat de Capiteyn met 7. gequetſten van 150. mannen maar noch over bleef, die de Engelſche den *Turken* overgaven in ſlavernie, en het Schip voor haar behielden.

en maken een Tractaat van Vreede met Algier.

Verfoeyelijke daad der Engelſche.

Met dit Tractaat door *Sprag* geſlooten, konden de *Engelſche* haare opgevatte boosheyt tegens de *Nederlanders* noch niet voldoen, maar ſonden noch daar en boven veele Commiſſien uyt na *Portugaal*, om

Engelſche ſenden Commis en na Portugal,

om door de Caperyen den *Nederlanders* alle schaade toe te voegen, die te bedenken stonden.

Gelijk de Engelsche alle dese voren genoemde preparatien, op het versoek van *Vrankrijk*, deden vervaardigen, even so schijnt, dat sy 't selve Rijk mede favoriseerden in 't stuk van de *Religie*; Want na dat de Koning op een Request van de Parlamenten op den 23. *Maart* 1671. door sijn Rijk hadde doen publiceeren een Placaat, waar by hy allen Jesuiten, Priesters en anderen, die haare Ordre van den Stoel van *Romen* hadden ontfangen, notificeerde, dat sy voor den 1. *Mey* *Engeland* en 't *Land van Walles* souden moeten ruymen, op pene &c. So gaf hy in *April* 1672. by een nader Placaat den Rooms-Gesinden in sijn Rijk niet alleen volle Vryheyt van Exercitie in haare private Huysen, en vernietigde alle voorige Wetten, die tegens haar waren geëmaneert, maar suspendeerde alle andere Acten en Wetten tegens alle de *Non-Conformisten*; En om alle onwettelijke vergaderingen voor te komen wilde hy haar geven genoegsame plaatsen, om yder sijn Gods-dienst te pleegen, die voor alle persoonen souden openstaan. Dit fondeerde hy op pretext, dat hy nu 12. jaaren hadde gearbeyt, om de discrepantie in de Religie van sijne Onderdaanen weg te nemen, doch also sulx vergeefs was geweest, hadde hy nu gerefolveert sijne Opper-Macht in Kerklijke Saaken te gebruyken, &c.

en geven Vryheyt aan alderhande Religien.

Hier op lieten veele de *Misse* celebreeren in haare huysen, en eenige Gevangene Priesters, die anders na de Wet, strengelijk souden gestraft werden, wierden weder ontslagen; 't welk sulken hoope onder de *Rooms-Gesinde* gaf, als of 't nu so geschaapen stont, dat haare Religie over al weder soude triumpheeren, en die van de *Gereformeerde* heel ondergaan, te meer, wanneer sy haar flatteerden met de hoope, dat de *Vereenigde Nederlanden* in den aanstaanden Oorlog haar souden moeten begeven onder de Gehoorsaamheyt van den *Alder-Christlijkst en Koning*, en *Eerst-gebooren Soon van de Kerk*, en dat de *Republijk van Geneve* wilde opentlijk tolereeren alderhande Oeffeninge van Gods-dienst, maar hoe sy in haare hoope zijn geabuseert, sal blijken, als men in het vervolg sal sien geheel het contrarie.

dat de Rooms-Gesinde groote hoope geeft.

Gelijk de *Keur-Vorst van Keulen* door sijne *Ministers* en door de *Fransche* seer sinisterlijk was misleyt, en tegens sijne Intentie geëngageert in de *Intrigues van Vrankrijk*, als pag. 172. en volgg: verhaalt is, so wierd hy door deselve mede geinduceert tot de Preparatien ten Oorlog, die hy aanstelde met dat geld, 't welk de *Fransche* hem daar toe in groote quantiteyt suppediteerden; Hy, ofte veel meer sijne Mini-

Keur-Keulen prepareert ten Oorlog,

met Fransch Geld,

Ministers deden dan alle devoiren, om af te snyden den weg en assistentie van bovenen na beneden, en de reciproque communicatie tusschen Duytsland en de Nederlanden, daar toe sy fortificeerden *Dorsten*, *Bon*, *Nuys* en de *Citadelle tot Luyk*, en opwierpen een Fort op de Lip, die sy alle met abondante *Artillerye*, *Amunitie*, *Vivres* en *Volk* oppropten tot *Magazijnen*; Sy besteeden tot *Luyk* 150. *duysent guldens* met het inkoopen van *Waapenen*, *Ys-spooren*, *Haaken*, *Houweelen*, *Schip-Ankers*, *Kettingen*, 8000. *paar Schoenen met Ys-Spooren* beslaagen, &c. Sy probeerden voor *Bon* op den *Rijn* een *Gierbrugge*, die sy nieuw gemaakt hadden, van dewelke de Boeren seyden, dat die soude een weg zijn van veele rampsaligheden en ellenden in 't Rijk, daar van die in 't *Keulsche Land* de eerste beurt souden hebben; Sy deden rontom heen werven te voet en te paard, selfs tot in *Beyeren* toe, alwaar sy met 1500 mannen begonnen, die sy meenden te augmenteeren tot 4000. toe; Den *Prins van Furstenburg* en grootste Minjon van den *Keur-Vorst* werft op sijne eygene kosten een Regiment van 2400. Mannen te voet in 't *Graefschap van Waldek*; Ondertusschen lieten sy so veel *Fransche* komen in de voornoemde Fortressen, dat die daar meesters waren, en tot *Bon*, daar de Keur-Vorst selfs residerde, Fransche Placaaten aansloegen aan de *Corps de Garde*, boven met het Fransche Wapen, beginnende met groote letteren ORDONNANCE DU ROY; Sy publiceerden uyt den naam van den *Keur-Vorst* een Edict, inhoudende, dat hy sich altijd bemoeyt hadde, om sijne Onderdanen in Rust en Vreede, en by haar Welvaaren te maintineeren, maar dat hy nu gedwongen was geweest wegens de differentien met de *Stad Keulen*, om Volkeren in 't Land te brengen; en of die nu wel by geleyt waren, nochtans om dat de Nabuyren sterk armeerden, en dat hy niet en wiste, tegens wien dat gemeent wierd, was genootsaakt daar tegens, en volgens de *Defensive Alliantie met Vrankrijk Anno* 1669. aangegaan, noch meer Volk over te nemen; En om dat die sijne Onderdanen niet lastig, maar veel eer profijtelijk souden zijn, soudense alle 8. dagen, na dat sy in sijnen dienst en Eed waren overgenomen, correct betaalt werden, so dat niemand yets aan de Militie, sonder geld behoefde te geven, als Vuyr en Bed, &c. en die anders quam te doen soude vervallen in een amende van 10. *gout guldens*, tot dat men sag, waar de wapenen van de Nabuyren heenen wilden, &c. Hier op namen sy alle de *Fransche* tot *Nuys* over in dienst van den *Keur-Vorst*, aan wien die door den gewoonelijken Eed, met ontdekten hoofde en bloote rapieren belooft de

Fortificeert eenige Plaatsen,

Koopt alderhande Oorlogs gereetschappen,

maakt een Gier-brugge,

werft Volk,

neemt Franschen over in sijn Land,

op een valsch pretext.

Fransche doen Eed aan den Keur-Vorst.

den gehouw en getrouw te sullen zijn. Dit overnemen van Volk ging voort, alhoewel den *Keyser* door een expres Mandaat den *Keur-Vorst* in *November* 1671. geinterdiceert hadde, van eenige *Fransche* op den *Rijx-bodem* te doen komen, als strydende tegens de *Rijx-Capitulatien*. Om den *Keyser* hier over eenig respect te toonen, en hem op te houden, sondmen twee *Envoyees* successivelijk van *Bon* na *Weenen*, die geensins konden excuseeren het doen van haaren *Keur-Vorst*, doch aldaar so lang trotteerden, tot het tijd was, haare desseynen in 't werk te stellen, hoewel den Keur-vorst middeler-wijle door twee Expressen van den *Keyser* nieuwe Mandaten kreeg, om de Fransche Partye t'abandonneeren. Niet tegenstaande alle dese vreemde proceduyren, groote Oorlogs Preparatien en 't inhaalen van seo veel Fransch Krijgs-Volk, meende men sijne voorgenomene desseynen tegens de *Staaten* te dissimuleeren, en deselve tot een goet vertrouwen te brengen en in slaap te wiegen, ten welken fine men door den *Bisschop van Straasburg* het *Dom-Capittel* liet versoeken, ymand naar *den Haag* te senden wegens de Neutraliteyt, maar het *Capittel* dit oordeelende een werk van meerder belang te zijn, heeft daar in so niet konnen consenteeren, meynende, dat men reeden soude geven tot quade gedachten, en dat men behoorde alle ombragie weg te nemen, so deed men op den 24. *April* 1672. in druk publiceeren, en in alle Kerken aflesen een *Manifest*, *in dato den* 16. *dito*. waar by men verklaarde neutraal te willen blijven met de *Geünieerde Staaten*, en verbood aan alle Fransche in sijnen dienst overgenomen, eenige hostiliteyt tegens deselve Staaten haare Onderdanen oft Landen te pleegen, als breder te sien is onder *Num.* 18. Dit Manifest dede men mede in den *Haag* aan den *Staaten Generaal* notificeeren. Maar hoe oprecht men dit meende, en met wat valsche Practijken men de wereld abuseerde, leerden de Declaratie van Oorlog die op den 27. *Mey* 1672. daar op volgde, waar van hier na breeder.

tegens een Mandaat van den Keyser.

Keur-Keulen soekt de Staaten te abuseeren met de Neutraliteyt.

Also den *Bisschop van Munster* volgens het Tractaat van Vreede tusschen hem en de *Staaten* tot *Kleef* geslooten op den 18. *April* 1666. niet vermocht eenige nieuwe wervinge aan te stellen, als onder conditien in 't selve Tractaat gespecificeert, so moveerde hy eenige questien tegens de *Lunenburgse Hertogen* wegens de *Stad Heuxter* en de *Abdie Corvey*, die hy al in *Jan.* 1671. aan de Wereld bekent maakte door een gedrukt Manifest met sijne bylagen vervat op 6. vellen papiers, en dede naderhand daar van Notificatie aan de *Staaten Generaal* door den *Oversten Beming*, met betuyginge van sijne syn-

Bisschop van Munster pretexeert ten Oorlog op een valsch pretext.

ceriteyt omtrent het onderhouden van het *Tractaat tot Kleef* geslooten, en met de gelukwensinge van een Gelukfalig en Vreedsaam Nieuw-jaar. Onder dit pretext hadde hy alreede groote Preparatien ten Oolog begonnen. En hoewel dese twist tusschen hem en de Hooggedachte Hertogen door een Provisioncele Stilstand geappaiseert wierde, so continueerden hy echter op dien selven voet met geduyrige Preparatien, en Wervingen van Volk tot *Hamburg*, *Bremen*, *Keulen*, *Aaken*, *Frankfort*, *&c.* en met toebereyden van Bomben, Granaten en andere Vuyrwerken, daar aan hy veele hondert personen op verscheyde plaatsen in sijn Gebiet liet werken. Binnen *Munster*, *Coesveld* en *Rhenen* quamen 600. Wagens met veele Mortieren en Geschut; Tot *Bremen* vervaardigde men 8000. ponden aan Touwen en 70. Ankers tot een Schip-brugge; Men maakte mede gereet 600. kassen van Greynen- ofte Vuren-hout, van binnen met biesen gevult, yder kas van omtrent 6. voeten in het vierkant, die met haaken aan malkanderen konden werden gehecht, om in der haast een bequame Brugge over de grootste Rivieren te konnen slaan. De Boeren in *Munsterland* mosten opbrengen 60. *duysent mudden rogge*, waar by men liet inkoopen eenige *duysent mudden tarwe*, en men verbood scherpelijk allen uytvoer van Koorn, Hammen, Spek, en andere Vivres; men nam veel Frans volk over in dienst, en dede alomme een opontbod van den derden man van 't Land-Volk, maar de boere jongens stak men in een nieuwen rok, en namse mede tegens haaren dank. Alle vordere Oorlogs-bereytselen waren so excessief, als of den Bisschop alleen alle de *Nederlandsche Provincien* hadde willen inslokken. De onkosten daar toe wierden hem abondantelijk gefourneert van *Vrankrijk*, waar by noch quamen 100. *duysent Rijx-daalders*, die hem in 4. maandelijke termijnen betaalt wierden van sijne Land-Stenden.

Werft Volk,

Bereyt Vuyrwerken.

Scheepsbruggen.

en Vivres.

al voor Fransch Geld.

Hier hebben wy vertoont de hoog-wichtige desseynen van de *Fransche* haare veelvuldige Raatslagen en groote Vigilantie; haaren onvermoeyelijken arbeyt en liberaal spendeeren aan alle *Hoven van Europa*, om aldaar de Geünieerde Staaten te degoustееren, en tegens deselve alle Potentaten te animeeren, om gesamentlijk met haaren Koning aan te spannen, en deselve *Staaten* uyt te roeyen, ofte minsten en in allen gevalle, dat sy haar maar neutraal wilden dragen, en blote aanschouwers blijven van die *Tragedie*; die haaren Koning op 't *Theater van de Nederlanden* sonde ageeren, als mede welke Potentaten, en in wat voegen sy hebben gedisponeert; en de onvergelijkelijke Oorlogs-preparatien van haar en haare Geallieerden, als de *Koning van En-*

Kort Relas der Fransche Preparatien.

Engeland, den *Keur-Vorst van Keulen* en den *Bisschop van Munster*.

De *Staaten der Vereenigde Provincien* siende alle dese extremiteyten, hoe hemel en hel tegens haar was ontroert, en hoe sy gedreygt wierden met die meenigvuldige en schidderende wapenen, die tot haaren ondergang gescherpt wierden, wisten wel, dat sy alle die gevaaren niet konden ontgaan, ten zy sy de Macht van haare Contra-partye balanceerden door haare Contrarie Werkingen, dat is; door haare Alliantien met andere Potentaten, en door haare nodige voorsorge tot Defensie van haaren Staat door de Waapenen. Plicht der Staaten in 't maken van Alliantien,

Om hier van by ordre te handelen, staat ons hier voor eerst in te sien, hoe de *Staaten der Vereenigde Provincien* hebben behertigt het hoognodige Poinct van Alliantien aan te gaan met andere Nabuyrige Potentaten, tot defensie van haaren Staat, en tot diversie van haare Contra-partye, waar by men sal bevinden, dat sommige Ministers niet voorbaarig genoeg waren, om haar best te doen, ten eynde datse sulke Desseynen, die haar dreygden, vroeg genoeg mochten breeken of diverteeren, want de Ambassadens na de voornaamste Potentaten wierden so laat aangestelt, dat daar het gat al vernagelt, en de deuren door goude Fransche Grendels van binnen geslooten waren; dat de Ambassadeurs daar eerst arriveerden om die tijd, als den geheelen *Vereenigden Staat* was in 't grootste pericul van heel en al te geraaken onder de macht van den Triumphanten *Franschen Koning*, als ook dat men gerefuseert heeft eenige Presentatien, die gedaan wierden tot de grootste Securiteyt en Voordeel van den Staat. niet wel waar genomen.

Geen onder alle Potentaten was machtiger en beter gelegen tot der *Staaten* Voordeel en tot Afbreuk van der selver Partyen, als de *Koning van Spanjen*, die in *Navarre*, *Catalonien*, *Nederlanden*, *Milanen*, *Bourgondien* en aan de *Zee* het *Rijk van Vrankrijk* konde alarmeeren, en van sijn groote Desseynen diverteeren, gelijk *Scipio Hannibal* dede, en die *Engeland* onwaardeerlijke schaade konde veroorsaaken door verbod van haare Negotie, door confiscatie van haare groote effecten in sijne Rijken en Landen, en door het incommodeeren van haaren *Spaanschen*, *Levantschen* en *Canarie-Handel*. Spanien hoe considerabel voor de Vereenigde Nederlanden is.

Sulke Sorgvuldigheyt, als wy hier vooren hebben geleesen, dat de *Fransche* en *Engelsche* hadden, om dese inconvenienten te eviteeren, en haar van *Spanjen* te verseekeren, noch meer sorgvuldigheyt vereyste de Welstand van dese *Nederlanden* van de *Staaten* om *Spanjen* te bewegen tot een *Offensive Alliantie* tegens alle Vyanden daar Versuym der Nederlanden omtrent Spanjen.

na *Spanjen* voormaals wel hadde getracht, maar in plaatse, dat men *Spanjen* in tijds door een Ambassadeur en alle Officies daar toe hadde behooren te nodigen, so sond men derwaarts voor Extraordinairen Ambassadeur den Heer *Paats*, die in *July* 1672. tot *Madrid* eerst arriveerde, wanneer de *Fransche* alree sulke progressen hadden gedaan, dat, indien die noch weynig dagen hadde gecontinueert, deselve in sulken deteslablen postuyr souden verandert zijn, dat noyt te repareeren ware geweest. De *Spaansche* dese Progressen vernemende, waren heel ontstelt en verset, en konden haar die subite en onverwachte veranderinge geensins inbeelden, of sy mosten gelooven, dat een van dese beyden waar was: Of dat de Regenten dese Provincien aan de *Fransche* sochten verraderlijk over te geven: Of dat der selver oude Militaire Deugd en waare Staats-fondamenten waren vervallen; wegens het eerste dorsten sy de Staaten niet vertrouwen, noch eenig Offensief Verbond met deselve aangaan, uyt vreese, dat sy met haar souden participeeren in een en 't selve ongeluk; wegens het tweede tardeerden sy met de *Staaten* te tracteeren, om dat de *Staaten* haar op de *Spanjaarts* niet souden verlaten, maar haar inmiddels in beter postuyr van Defensie stellen, waar door den bovengemelden Ambassadeur aan dat Hof niet eer yets voordeeligs heeft konnen uytrechten, als in *Septemb.* 1673. wanneer men sag, dat den Nederlandschen Leeu weder tot sijne oude krachten quam, en uyt die sluymer-siekte was ontwaakt, waar van hier na ter sijner tijd breeder.

Notable Considerationen der Spaansche over 't groot verlies in de Vereen. Nederlanden.

Oorlogs-Preparatien in Spanjen,

Ondertusschen was *Spanjen* altijd besig geweest, om sich in tijd te stellen in behoorlijke Defensie, en hadde ordres gesonden na al sijne buyten-Landen, leggende in *Europa*, om niets na te laaten, wat tot nootsakelijke defensie mochte vereyst werden, principalijk in de *Spaansche Nederlanden*, die wegens *Vrankrijk* het meest in gevaar waren. Dese Landen hadden om desen tijd het geluk, van geregeert te werden door den *Graaf van Montery* als Gouverneur, die meer als een van alle vorige Gouverneurs door de Gemeente wierd bemint wegens sijn admirable Conduite, incorruptiblen Yver, onophoudelijke Vigilantie en goede Voorsorge tegens het toekomende quaat, waar door hy als een voorsichtigen en wijsen Regent niet alleen de onrustige Gemoederen der Staaten en Regenten derselver Landen bracht tot een universe Harmonie, uytbanden de Corruptie, straften het Quaat, beloonde het Goet, beveyligde de wegen en Land-straaten, bevryde de Negotie, betaalde de Soldaten, en versorgde alles wat tot gemeene en particuliere Welstand diende, maar hy liet mede niet na het minste, dat t

en in de Spaensche Nederlanden.

Elogie van den Graaf van Montery

D

Defensie van die Landen wierde vereyst. Sijne eerste voorsorge was, die besorgt de Finantien.
dat hy de Gemeene Geld-middelen sogt te vermeeren, sonder dewelke hy niets van gewichte konde uytrechten; hy versocht daarom met dringende redenen aan *'t Hof van Spanjen* Subsidien van notable geldsommen, die hem ook wierden overgemaakt; hy disponeerde sijne onderhoorige *Nederlanden*, dat elk van haar als ook de Geestelijken vrywillig consenteerden in 't verhoogen van de *Finantien*, en in 't betaalen van merklijke sommen van penningen; hy was als een vliegenden Held by nacht en dag op de visites der Fortificatien; hy ontbood Fortificatien
alle Gouverneurs van de Fortressen by sich, ten eynde, om perfect bescheyt te geven van den toestand der selve, waar op hy formeerde een generale Lijste van alle sijne sterkten en plaatsen, om die na tijds gelegentheyt te konnen voorsien, en aan de *Koninginne Regente* daar van reekeninge te geven; hy dede *Brussel*, *Mechelen*, *Dendermonde*, *Namen*, *Lier*, *Lutsenburg*, *Herentals* en *Navaigne* fortificeeren, en de Geestelijkheyt met consent van den *Aarts-Bisschop van Mechelen* en *Bisschop van Brussel*, daar aan sterk arbeyden; hy liet *Vilvoorden* met het Kasteel versterken, tot behout van de Sluysen die daarin waren; hy ordonneerde de oude muyren om de Stad *Leuven* aftebreeken tot op 6. voeten hoog, en die met aarde te vullen, als ook eenige nieuwe buytenwerken daarom heen te maaken, en aan eene zijde de hoogte so te slegten, dat men 't daar soude konnen onder water setten; hy dede de vervallen Wallen en 't Kasteel van de Stad *Gent* repareeren, waartoe deselve Stad consenteerde 50. duysent kroonen; hy sette *Bergen in Henegou* onder water; hy liet de laage Stad van *Lutsenburg* en *Quesnoy* demanteleeren, en door den Graave van *Marcin* in possessie nemen 't Kasteel *Argenteau*, gelegen op de *Mase*, behoorende aan den *Marquis de Treslon*, die hy vreesde door de geruchten, dat daarover met een uytheemsch Prins wilde handelen; hy rechten op tot beneficie der Fortificatien veele Steenbakkeryen, en dede tot der selver brand 700. mannen hout hak- Artillerye.
ken in de bosschen; hy gaf ordre, om tot *Mechelen* en *St. Omer* te gieten 150. stukken Canon, meest halve Cartouwen; hy voorsag alle Steeden met alle nootsaakelijke Artillerie, Ammunitie, Vivres en Volk; hy verbood den Uytvoer van alle Vivres; hy liet allen Vivres.
Voorraad van het platte Land vervoeren in de Steeden, uytgenomen de nodige provisie voor de Land-luyden; hy liet in de kleyne ongefortificeerde Steeden den Inwoonders niet meer behouden, als voor een maand provisie van Koorn; hy wierf volk tot recruyten en maakte ge- Wervinge.

ſtaadig nieuwe Regimenten; hy verhoogde de ſoldaten haar gagie, betaalde haar promptelijk, en gaf haar nieuwe Coſakken; hy beſorgde, dat in alle Steeden de Burgeryen waren voorſien met Geweer, en gereguleert onder haare Compagnien, waarom *Bruſſel* haare Jonge manſchap boven de 18. jaaren wapende, makende 15. Vaandels, 10 wijken, en 5. Gilden. Dit en diergelijke meer waren de vruchten en Effecten van de goede Adminiſtratie van deſen voorſichtigen Politijk en Gouverneur der *Spaanſche Nederlanden.*

en Burgery c

Sweden is ſeer conſiderabel.

Sweeden quam in de affaires van *Europa* ſodanig in conſideratie, dat in *Januario* 1672. aan 't ſelve Hof meer Geſantſchappen waren, alſſer in 20. jaaren geweeſt waren, alwaar niemand meer ſcheen te manqueeren, als een Ambaſſadeur van den *Staat der Vereenigde Nederlanden*, die de *Sweeden* de eerſte onder allen hadden verwacht, om dat ſy wiſten, dat tot ruïne van deſelve door *Vrankrijk* en *Engeland* groote concepten geſmeet wierden, welkers Ambaſſadeurs al-ſeer tijdelijk haar aan dat Hof vertoonden. Wegens *Engeland* quam daar den *Lord Conventry*, wiens principaalſte Commiſſie was, dat hy de *Sweetſche Regeringe* ſoude perſuadeeren tot vernietinge van de *Triple Alliantie*, en tot een *Offenſive Ligue* tegens de Staaten, of ten minſten tot de Neutraliteyt. Wegens *Vrankrijk* arriveerde aldaar den Heer *Pompone* met deſelve Commiſſie en oogmerck, als *Conventry* hadde, en ſo tijdig, dat hy al eenige maanden te vooren daar aan 't Hof, en by de *Rijx-Raaden* hadde genegotieert, eer een Ambaſſadeur van de *Staaten* daar quam, in welken tijd hy ſulke groote inſtantien dede, om te komen tot ſijne intentie, dat de *Sweeden* reſolveerden alle negotiatien met hem te differeeren ter tijd toe, dat een Geſant van de *Staaten* aldaar was gearriveert, over welkers lang uytblijven ſy niet weynig verſtoort waren, 't welk de negotie van *Pompone* onder de hand ſo avanceerde, dat, wanneer den Heer *Hairen* als Ambaſſadeur Extraordinair aldaar wegens de Staaten was aangekomen, doch ſonder Commiſſie, die hem eerſt ſoude ingeſonden werden, hy door groote quantiteyt van penningen, de *Sweeden* met hem deede aangaan een Tractaat van Neutraliteyt, dat onder *Num.* 8. te leſen is, en haar weder dede inroepen en vernietigen de Ordres die ſy in December des jaars 1671. van *Stokholm* na *Staden* hadden geſonden, tot het formeeren van een Artillerye voor een Leger van 24. duyſent mannen, die ſy vermeenden in *Pomeren* en het *Stickt Bremen* t'ſamen te brengen, om daarmede haar *Intereſt* waar te nemen, als geheel *Europa* mochte verwert zijn.

Engelſchen Ambaſſadeur aan 't Hof van Sweden.

Franſchen Ambaſſadeur aan 't Hof van Sweden.

daar een Geſant van de Staaten lang gewacht wierd.

Hubens komt in Sweden ſonder Commiſſie.

Negotiatie van den Franſchen Ambaſſadeur.

Aan 't Deenſche Hof

In *Denemarken* hadde de Negotiatie van den Heer van *Werkendam*,

Ex-

Extraordinairen Ambassadeur van de *Vereenigde Staaten* niet meer succes, als in *Sweden*, want hoewel de Koning seer inclineerde tot een Alliantie met de *Staaten* te sluyten, en tot dien eynde al in *Februario* 1672. hadde uytgegeven de nodige Ordres tot het equipeeren van 25. *Oorlog-schepen*, en tot een lichtinge van 16. *duysent mannen Land-militie*, so wierd den Heer van *Werkendam* so lang in *Holland* opgehouden, dat hy den 12. *April* 1672. eerst van *Amsterdam* na *Denemarken* vertrok, alwaar hy met den Koning negotieerde over een Project tot een nauwer Alliantie, die doch noyt is geratificeert, also de *Fransche* en *Engelsche Ambassadeurs* daar sterk tegens werkten, en kort daar na al daar de onverwachte tijdinge quam van de groote progressen van de *Fransche* en haare Geallieerde op den bodem van de *Vereenigde Nederlanden*, dat de Ratificatie van 't voorn: geprojecteerde te rug hielt, also de Koning vreesde sijnen Staat te periclíteeren met ymand, die byna overwonnen was, en wiens actien hem so vreemd scheenen, dat hy oordeelde groote reeden te hebben, om de *Vereenigde Staaten* te diffideeren.

Komt een Nederlandschen Ambassadeur,

die daar negotieert tot een nauwer Alliantie, doch vergeefs, om reedenen.

De *Keyser* quam by de *Staaten* so weynig in consideratie, dat sy hem niet eens toesonden een Ambassade, om hem mede te nodigen en te engageeren in haar Gemeen Interest, maar sy handelden in *Januario* 1672. in de Treves-Kamer met de Keyserlijke Ministers den Heer *Baron de l'Isola* Envoyé, en den Heer *Crampricht* Resident, om een auxiliair of vliegend-Leger by allen voorval den *Geünieerden Provincien* toe te senden, welke onderhandelingen toenmaals geen succes namen, waarop sy den *Keyser* alleen versochten door een *Envoyé* tot *Weenen*, dat hy aan haar soude gelieven te consenteeren, dewijl in *Holland* de Fransche Wijnen verboden waren, en door den aanstaanden Oorlog de Passagie op den *Rijn* voor de Rijnse Wijnen seer difficiel souden vallen, dat men *Hungersche* en *Oostenrijkse Wijnen* soude de *Elf* mogen afvoeren na *Holland*, 't welk ook voor een proef is geconsenteert, en wierden dienvolgende eenige vaaten met sulke wijnen geconsigneert aan eenen *Isac Telgens* Koopman tot *Amsterdam*.

Met den Keyser is niet finaals getraicteert.

De *Keur-Vorst van Brandenburg* wierd wegens de *Staaten Generaal* in *Januario* 1672. begroet door den *Heer van Amerongen*, en versocht tot een nader Alliantie met deselve; waarop sijne Keur-Vorstelijke Doorluchtigheyt presentatie dede, dat hy met een Leger van 25. *duysent combattanten* in de Maant van *Mey* naastkomende, in persoon wilde staan aan den *Yssul*, en daarenboven noch in protectie nemen

Amerongen aan het Brandenburgse Hof.

Presentatie van Brandenburg,

nemen en bewaaren sijne Steeden in 't *Land van Kleef* ten behoeve van de *Staaten*, die deselve met haar Garnisoen beset hadden, mits dat hy daarvoor van de *Staaten* subsidie penningen soude trekken so veel, als men in redelijkheyt soude verstaan te behooren. Hiervan de-

die niet aangenomen wierd.

de den *Heer van Amerongen* aan haar Hoog. Mog: per Expresse notificatie, en niet tegenstaande men dese presentatie met beyde de armen hadde behooren te omhelsen, so wierd sy door bysondere, ik weet niet wat voor directie, niet aangenomen, maar men accordeerde eerst op den 6. *Mey* daarna het Mutueel Tractaat van Assistentie onder *Num.* 12. daar van de Ratificatie so lang achterbleef, dat in plaatse men den Keur-Vorst hadde behooren aan te soeken tot spoedige expeditie, dat hy de *Staaten* door den *Heer van Amerongen* moste aanporren, seggende tegens den selven Envoyé met uytdrukkelijke woorden: *Mijn Heer gy hebt verraders in u Land, de saaken worden niet na behooren gedirigeert*, 't welk so veel opereerde, dat de Ratificatie in 't begin van *July* tot *Hamburg* den Ministers van *Brandenburg* eerst wierde in handen gestelt.

Amerongen by den Bisschop van Munster.

Den *Bisschop van Munster* wierd uyt den naam van de *Staaten Generaal* door den *Heer van Amerongen* mede begroet, die aan den selven Heer de grootste verseekeringe dede, van dat hy het Laatste Tractaat, met de *Staaten* tot *Kleef* geslooten, volkomen en in alle syncerityt wilde onderhouden, maar dat hy niet soude konnen weygeren aan ymand van sijne Geallieerdens Passagie te verleenen door sijn Land, als sulx versocht wierd; waarop gedachten Heer den Bisschop met serieuse woorden toevoegde, dat wanneer hy het voornoemde Tractaat volkomen wilde onderhouden, lichtelijk sien konde, hoe verre hem 't vergunnen van die passagie mochte geoorlooft zijn of niet, en dat hy sich in conformité van dien wilde voegen, hoewel de *Staaten* wel wisten, dat sy haar van de Oprechtigheyt en Getrouwigheyt van dien Bisschop geensins hadden te verseekeren, dat hy niet soude schroomen eer en eed te vergeeten, als hy eenige avantagie mocht sien tegens haar, welkers Ruïne hy meer beoogde als der selver Voordeel.

Brasser by de Lunenburgsche Vorsten, die Presentatie doen aan de Staten,

De *Hertogen van Lunenburg* en *Bronswyk* presenteerden in *Januario* 1672. aan den Heer *Brasser* Envoyé van de *Staaten-Generaal*, 8000. man uytgelesen volk te leveren op de monsterplaatse, so vroeg als de *Staaten* die souden begeeren (also sy 't selve Volk alree in effectueelen dienst hadden) mits dat sy daar voor souden genieten een

dewelke deselve weygeren,

redelijke Somme van Penningen, die men haar, om de menage so verr weygerde, dat men de gunste van die Vorsten en die 8000. man, i

een

een tijd van hoogſte noot, liever wilde miſſen, als het different van 5000. Rijxdaalders ſuppleeren; Om deſelve reeden bleef mede achter het Tractaat tuſſchen den *Heer van Amerongen* en den *Hertog van Zel* wegens 2. Regimenten te voet en 2. te paard voor ſekere ſubſidie om de 6. maanden te betaalen. als ook de Preſentatie van Zel.

Andere Princen, die mede geintereſſeert waren in het gevaar van deſe *Nederlanden*, en niet tijdelijk waren aangeſocht tot Alliantie en Aſſiſtentie, waren of te verre gelegen, om tijds genoeg by de werken te zijn, of die nader waren, wilden haar niet geern in een gevaar ſteeken, daar ſy niet genoeg tegens voorſien waren. De meeſte door invidie aangeport, ſagen graag, dat de Grootsheyt van deſen Staat, die ſonder een aanſienlijk Hooft geregeert wierde, aan het daalen raakte; ſommige, dat ſy mochten revengeeren het quaat en ſpijt, dat ſy meenden haar aangedaan te zijn; Veele wilden hun gebracht hebben tot die vernederinge, dat ſy niemand meer konden braveeren; En ſo reſolveerden elk haar te laten vaaren, om de ſtormen van haare Vyanden voor een ſaiſoen alleen uyt te ſtaan, ſo ſy beſt konden, 't welk ſy vertrouwden niet veel te konnen vorderen tot hunnen ondergang, aangemerkt de grootheyt van hunnen Rijkdom, het getal van hunne Militie, en de ſterkte van hunne Plaatſen. Conſideratien omtrent andere Vorſten.

Wat belangt de *Oorlogs-preparatien in de Vereenigde Nederlanden*, ſo is aanmerklijk, dat de groote Avantages en Voordeelen, die deſelve boven alle andere Landen genieten, ſo in naturelle en artificiele Sterkten, als in quantiteyt van *Volk*, *Geld*, *Oorlogs- en Levens-middelen*, aan alle Staat- en Krijgs-kundigen volkomen verſeekeringe gaven, dat, indien men ten tijde, wanneer men ſag, dat de Vyanden begonden ten Oorlog te prepareeren, en wanneer men uyt alle omſtandigheeden ſekerlijk konde bemerken, dat het den *Vereenigden Staat* ſoude gelden, alle ſijne Macht met ordre hadde gereguleert, en ſijne Middelen van Defenſie geproportioneert tegens de dreygende wapenen, dat men, ſeg ik, na menſchelijk oordeel, alle Macht van beyde de *Koningen van Vrankrijk* en *Engeland*, als mede van de dry *Biſſchoppen van Keulen*, *Munſter* en *Straatsburg* ſoude geſteut, tot een ſpot van de Wereld gemaakt, en in der daat betoont hebben, dat den *Vereenigden Staat* invincibel was. Van de Oorlogs-Preparatien in 't Vereenigde Nederland.

Tegens de Vyandelijke attaquen te Lande waren deſe *Nederlanden* wonder wel voorſien met deſe voordeelige Middelen van Defenſie: Voordeelige Middelen van Defenſie in Nederland te Lande, als:

1. Dat die door verſcheyde Rivieren, Zee en Wateren zijn omcingelt en verdeelt in Eylanden of Byna-Eylanden, en wegens haare Gebrooken en leeg land.

laagte voor 't meeſten deel onder water konnen geſet werden, als de noot ſulx vereyſt.

Difficile paſſagien. 2. Dat daar in zijn veele difficile Paſſagien over Dijken en door laagten, die men licht kan onbruykbaar maaken met deſelve Dijken door te ſteecken, als anderſins.

Veele conſiderable Fortreſſen. 3. Dat alle de conſiderable Steeden, Plaatſen en Paſſen, die over de Rivieren leggen, en van den Vyand te Lande konnen genadert werden, waren verſterkt met ſulke reguliere en ſuffiçante Fortificatien (hoewel ſy in 't laatſte jammerlijk waren vervallen, ſo hadden ſy nochtans licht weder konnen opgemaakt werden) als in geen ander Land of Rijk in de wijde Wereld.

Meenigte van Volk, 4. Dat deſe Provincien, maar inſonderheyt die van *Holland*, *Zeeland* en *Vrieſland* door haare menigvuldige Steeden, Dorpen, Geheugten en Gebouwen ten platten Lande ſo dicht zijn beſet, dat niemand daar ſchier woont, ſonder een na bygelegen Buyrman, en yder Provincie meer een Stad als Land gelijkt, waar uyt men kan afnemen, datter geen Land, hoe populeus het ook zy, deſen Staat overtreft in meenigte van Volk, wordende het getal in de Provincie van Holland alleen begroot over de 25. *hondert duyſent*.

dat uyt de Batavieren ontſprooten is. 5. Dat dit Volk is ontſprooten uyt die oude en alom beroemde *Batavieren*, die door den Politijken *Tacitus* worden gepreeſen, dat ſy boven alle *Duytſche Volkeren* in dapperheyt hebben uytgeblonken, en welker onvergelijkelijke Helden-daden de Gemoederen van deſe tegenwoordige *Nederlanders* tot genereuſe actien ſodanig ſoude geinſpireert en aangeprikkelt hebben, dat, indien ſy door goede Ordre, ſonder confuſie tot haar eygen Defenſie wierden aangedreeven, ſy voor Goet en Bloet, *pro Aris & Focis*, liever ſouden hebben willen ſtrijden, en in 't bloejen van haar jeugdig leven ſneuvelen, eer dat ſy haaren Nek ſouden hebben willen buygen onder het jok van haaren Vyand, waar van ſy voormaals by verſcheyde voorvallen heerlijke preuven hebben gegeven, hoewel haare Oorlogs-deugd van haare voorgaande dapperheyt al vry was ontaart.

Facile Wervingen 6. So was een groot voordeel voor de *Vereenigde Staaten*, dat ſy by voorige Oorlogen en ook in tijd van Vreede, door prompte betaalinge by alle Natien hadden geacquireert en ook verdient het Renommé van goede Betaals-Heeren, 't welk ſo was geprent in de gemoederen van alle die ten Oorlog wilden dienen, dat de *Staaten* in haare Wervingen in alle Quartieren ſulken toeloop van Volk hadden, dat ſy daar uyt in korten tijd een groote Armee van ervaaren Volk konden formeeren. Tot

Trans-

Transport van dese Volkeren uyt alle Landen leggen dese Provincien so favorabel, dat men deselve met gemak en weynig kosten langs de Rivieren en Zee derwaarts kan brengen met Scheepen; daar van sy meer overvloet als schaarsheyt hebben, werdende by sommige de meenigte van Scheepen in *Holland* alleen geacht te surmonteeren het getal van 20. duysent Stuks, en die van de gesamentlijke seven Provincien meer, als die van geheel *Europa*. en Transport van Volk.

Het Gebrek, dat men mochte gevonden hebben aan genoegsame dappere en ervaarene Officieren, hadde men licht konnen suppleeren met sodaanige by tijds aan te nemen, die haar uyt alle Quartieren met meenigte quamen presenteeren.

Tegens de Vyandelijke attaquen ter Zee waren dese *Nederlanden* niet minder voorsien met voordeelige Middelen van Defensie, als te Lande: Voordeelige middelen van Defensie in Nederland te Water, als:

1. Want de *Ondiepe Kust*, die langs heenen beçingelt is met *Banken* belet alle Landinge, voornamentlijk, dewijl het Strant is beset met veele Dorpen en Land-Luyden, die op 't geluyt van de Klok met meenigte in goede rustinge en aller spoet 't aankomen van alle Vyanden konnen steuten. De ondiepe Kust vol Banken.

2. De *Zee-Gaaten* zijn tegens alle Attaquen so licht te defendeeren, als het strand, namentlijk door de Forten, daar mede die zijn verseekert, ofte licht konnen verseekert werden, als ook door het op nemen van de Tonnen en Baakens, en door de meenigte van Vaartuygen en Zee-Volk. Defensive Zee-gaaten.

3. Om den Vyanden het Hooft in Zee te bieden met een *Redoutable Oorlogs-Vloot* manqueert den *Staaten* het minste niet, wat tot desselfs Equipagie dient. Redoutable vloot.

4. Is de overvloet van *Zee-varend Volk* so groot, dat sich meer ervaaren Zee-luyden vrywillig ten dienste en tot Defensie van 't Vaderland presenteeren, voor een redelijke Maand-gagie, als tot het bemannen van sulken Vloot word gerequireert, daar nochtans de *Engelsche* noch *Fransche* geen middelmaatige Vloot konnen bevolken, sonder te gebruyken het Middel van violente Pressinge. en de meenigte van Zee-volk,

Tot onderstand van den Oorlog te Land en te Water manqueerde den *Staaten* noch *Geld*, noch *Artillerye*, noch *Ammunitie*, noch *Vivres*. Gemeene voordeelige middelen, als:

Wat aangaat het *Geld*, soo is notabel, dat, gelijk *Aitzema* rekent, de inkomsten van de *Staaten van Holland* in den jaare 1643. geweest zijn *elf Millioenen*, of 110. *Tonnen Gouts*, behalven de Geld,

byſondere inkomſten van de *Hollandſche Steeden*, en de andere 6. Provincien; Wel wat ſullen die zedert niet vermeert zijn by de groote multiplicatie van Volk, Negotie en Finantie? De inkomſten van de *Generaliteyt*, die op de Petitien van den *Raad van Staaten*, en op de Reekeninge van onkoſten voor het aanſtaande jaar door haar ingelevert, geconſenteert werden, bedragen omtrent 21. *Millioenen*, die van de 7. Provincien, na hunne byſondere Repartitie en Proportie betaalt werden, behalven noch de inkomſten voor de *Admiraliteyten* uyt de *Generaliteyts Plaatſen* in *Brabant*, *Vlaanderen* en op den *Rijn*, door haare Tollen, Licenten, &c. Eenige willen voor vaſt ſtellen, dat alleen de *Provincie van Holland* voor een jaar ter Generaliteyt voor haare portie wel gecontribueert heeft over de 16. *Millioenen*.

Ingevalle deſe jaarlijxſe inkomſten niet toereyken, wat ſoude men noch groote ſommen konnen profiteeren uyt de middelen van Particulieren, die in Rijkdom en meenigte geene Natie ter Wereld wijken? Wanneer die ſchatten behoorlijk en met vrucht wierden beſteet, wat ſoude men daar mede niet konnen uytrechten tot voorſtand van Religie en Vryheyt? Daar de arme en benaude Voor-Vaderen onder *Prins Willem de* I. haar wonderlijk hebben gedefendeert tegens de Macht van den grootſten Koning van de Chriſten-Wereld, en haare onverbrooken dapperheyt meer en meer betoont in een tijd, wanneer men geen raad wiſte, om 14. *duyſent guldens* by den anderen te brengen tot vervolg van het beleg van *Middelburg*, of men moſt belooven het ſelve geld dubbelt wederom te geven, als de Stad ſoude verovert zijn; Wanneer men om gebrek van 40. *duyſent guldens* de Stad *Haarlem* moſt laten onder de verdrukkinge van haaren Vyand; Wanneer men om 15. *hondert guldens* uyt te vinden, de klokken uyt den *Haag* moſt laten halen, die men daar na noch den *Staaten* moſte quijt-ſchelden.

Artillerye, Ammunite en Vivres.

Van *Artillerie*, *Ammunitie* en *Vivres* is deſen Staat het grootſte Magazijn, dat in de Wereld is, en hoewel deſe Provincien op verre na uyt haaren eygenen boeſem ſo veel niet konnen uytleveren, als ſy nodig hebben, ſo zijn ſy nochtans de algemeene Schuyr en Pakhuys, waar in allen overvloet opgeſtaapelt blijft, om daar mede te hulpe te komen allen Landen, die in eenigen deele gebrek lijden.

Avantagie der Nederlanders, om alle ſwaarig-

Alle deſe en meer diergelijke Voordeelen waren naaſt de *beſtieringe van God*, en naaſt de *goede Ordre en Directie van de Regenten deſer Landen* vaſte rug-ſteunſels en ſeekere middelen, waar door deſen Staat

ſich

ſich boven alle andere Natien en Volkeren konde tegens alle ſijne Vyanden verſeekeren en beveyligen. Wat ſoude men met alle die avantagieuſe middelen niet konnen uytvoeren, daar de oude *Nederlanders* tegens de *Spanjaarts* miraculeuſlijk zijn gered, en alle ſwaarigheeden te boven geworſtelt in een tijd, wanneer ſy beſig waren met overleg van dien hoopelooſen raad, of't niet beſt was Dijken en Dammen door te ſteeken, het Land te doen verſinken in een onverrijſelijken ſtand, en op Gods genaade, met het kleyne reſtant van een geruïneerde Fortuyn over Zee andere Landen te ſoeken, om aldaar of gelukkig te leeven, of minder miſerabel te ſterven; wanneer men in *Zeeland* ſo deſperaat was, dat men het werken aan de Dijken t'eenemaal ſtaakte, latende de Zee op yder gety het Land af ſpoelen, geſint zijnde veel liever, na hun ſeggen, haar door dat Element, dan door de *Spanjaarden* te laten vernielen. Wy geſwijgen dan alle die deſperate tijden, in dewelke deſe Republijk heeft geſchud en gebeeft ſo door vrees van den Vyand van buyten, als door de confuſie van binnen. heden te boven te komen.

Voor ſo veel raakt de byſondere *Beſtieringe van God*, en wat hy in ſijnen eeuwigen en alwijſen Raad mochte beſlooten hebben tot behout of bederf van eenig Volk, paſt geen nietig menſche te onderſoeken, die het tegenwoordige, veel meer het toekomende niet kan vatten, maar ſulx moet laten ter vryer en ongelimiteerder diſpoſitie van dien grooten God, die alles na ſijne onafmeetelijke wijsheyt beſtiert, en die oorſaak en macht heeft, om uyt te roeyen wien hy wil, wiens goedertierenheyt wy alles willen laten bevoolen blijven, en alleen onderſoeken, wat na menſchen oordeel apparentſt en waarſchijnlijkſt is. Gods beſtieringe,

Maar wat aangaat de *Ordre en goede Directie van de Regenten*, die was ſoo nootſakelijk, als alle de boven-verhaalde middelen t'ſamen, want deſe *Nederlanden* konden ſo min tegens de groote Vyandelijke Macht, ſonder goede Ordre behouden blijven, als een lichaam ſonder bequame conſtitutie kan leven. Het kleynſte vereyſt even ſo goede Ordre, als het grootſte, en hoe ſoude het groote Hemels-gebouw ſijnen ordentelijken ſwaay en werkinge konnen hebben, indien het niet wel geordineert en na de maat gereguleert ware, om welke reeden *Orpheus* en *Phytagoras* van gevoelen waren, dat de Sonne de Maat vande beweegnis der Sterren ſlaande, een ſeer ſoet geluyt en harmonie geeft, dat *Dorilaüs* bewoog, om de wereld Gods Orgel te noemen. Nootſakelijkheyt der goeder Directie van de Regenten. Hoe wel ofqualijk in Nederland de voorſz. middelen zijn waargenomen,

Hoe wel ofte qualijk deſe nootſaakelijke Ordre in de Vereenigde Nederlanden is waargenomen, als die gedreygt wierden met een Oor-

log so te Water als te Lande, sal blijken, als men eens examineert, wat preparatien en voorsorgen tegens die aanstaande onheylen mede sijn gedaan te Water en te Lande.

Hier vooren hebben wy genombreert de voordeelige middelen van Defensie, die desen Staat tegens een Vyand te Lande te goet hadde boven andere Natien, waar van wy het eerste hebben gestelt in de *favorable Situatie* dester Provincien, tusschen Zeën, Rivieren en Wateren, daar door die als Eylanden te Lande inaccessibel waren, en daarom by den vermaarden *Guicciardin* onwinbaar gerekent werden. Dit groote voordeel, dat de Natuyr dese Provincien gunde, wierde door de Natuyr den selven Provincien op eenige plaatsen weder ontrokken, doch niet so, of de kunst en arbeyt hadde de Natuyr hier in konnen verbeeteren, gelijk een exempel, om sulx aan te wijsen, genoeg sal zijn:

omtrent de favorable Situatie,

Het oude *Batavische Eyland* (*Insula Batavica*) wierd ten tijde van *Keyser Caligula*, gelijk ons *Suetonius* verhaalt, omvat met 2. Armen van den *Rijn*, die sich separeerden ter plaatse, daar sy sich nu noch separeëren, namentlijk by *Schenken-Schans*. De Slinker Arm heeft haaren naam de *Waal* en cours tot nu toe noch behouden voor by *Nimwegen* en *Gorcum*, voor welke laatste plaats sy haar met de *Maas* vereenigt, en t'samen de Zee invloeyen. De rechter Arm behoudende den naam van den *Rijn*, stroomden toen voor by *Arnhem*, *Wijk te Duyrsteede*, *Vytrecht*, *Leyden* en *Catwijk* in de Zee, welke passagie by *Catwijk* door Sant en Duynen verstopt zijnde desen Arm heeft cours doen nemen na *Cuylenburg*, *Schoonhoven* en so voort in Zee. Al wat met dese twee Armen en de Zee wierde omvat, gelijk als *Zuyd-Holland*, *Vytrecht*, en het *Noorder gedeelte van Gelderland*, voerde voor outs den Naam van *Batavia*, welkers bovenste gedeelte hedendaags noch de *Betauwe* quasi *Batavia* genoemt word.

en de Constitutie van 't Batavische Eyland.

Terwijlen den Roomschen Veld-Oversten *Drusus Nero* Stiefsoon van Keyser *Augustus* omtrent dit Eyland den *Rijn* overgescheept was, om de *Vriesen* te beoorlogen, liet hy tot commodieuser transport uyt den *Rijn* by *Arnhem* een Gracht graven tot by *Doesborg* in de Rivier voor outs de *Sula*, en nu de *Oude-Yssul* genoemt, welke Gracht met de Rivier voor by *Zutphen*, *Deventer*, *Hattem* en *Campen* in de *Zuyder-zee* loopende, nu genoemt word den *Yssul*, of *Fossa Drusiana*, dewelke so veel waters uyt den *Rijn* trok, dat *Drusus* uyt den *Rijn* door dese Gracht en den *Ouden-Yssul* voor

Drusus heeft den Yssul doen graven.

stroom,

ſtroom, met ſijne Heyr-legers in de *Zuyder-* en *Noord-zee* ſcheepte, en omheen in *Duytsland* oorlogde. Door deſe Gracht wierd *Noort-Holland*, *Gooy-land*, het heele *ſlicht van Vytrecht* en een groot deel van *Gelderland*, namentlijk het *Quartier van de Velauwe* mede gemaakt tot een Eyland, 't welk met *Batavia* naderhand onder eene Heerſchappye vereenigt zijnde, met recht den naam meriteerde van het *Bataviſche Eyland.*

Veyligheyt van 't Bataviſche Eyland,

Dit Eyland was door ſijne om heen ſtroomende Rivieren ſo ſecuyr, dat het of geen Land-Vyand hadde, of geen vreesde, en zedert het ſijnen boeſem-vyand, namentlijk de *Spanjaarts* hadde uytgedreeven, is het van geen buyten-vyanden geincommodeert, als eens of tweemaalen door deſelve *Spanjaarts*, die het ſo haaſt weder moſten quiteeren, als ſy het hadden geinvadeert. Maar terwijlen by de *Staatſche Regeringe* ſonder *Stadhouder* (die altijd meer het Gemeene Beſt, als particulier voordeel van d'eene of d'andere Stad beoogt) aan allen Steeden en Regenten ſouverainder Macht wierd gegeven, als voor heen, nam elk ſijn eygen voordeel ſo wel waar, dat ſy haar om het Gemeene Beſt weynig kreunden, 't welk oorſaak was, dat de Steeden aan en omtrent de *Waal* leggende, als *Rotterdam*, *Dort*, *Gorcum*, *Worcum*, *Bommel*, *Tiel* en *Nimwegen* geenſins wilden toeſtaan, datmen even boven *Schenken-Schans* aan de Waal-kant door kribben den Stroom eeniger maten ſoude dwingen na de overkant, om den *Neder-Rijn* en *Yſſul* navigabel te houden, die by ſomer-tijd en droogte niet konden bevaaren werden, om dat ſy door ſlik en grindſant ſo aanlanden, datmen den *Yſſul* en *Rijn* droogs voeds konde paſſeeren, en dat die in 't jaar 1668. door ſeekere curieuſe boeren dwars doorploegt wierden. Deſen natuyrlijken verloop van water op den *Rijn* en *Yſſul* ontnam dat *Bataviſche Eyland* ſodanig ſijne avantagieuſe ſterkte, dat men in 't jaar 1666. geduyrig gealarmeert was, uyt vreeſe, dat den *Biſſchop van Munſter* met ſijne Troupen, door den ondiepen *Yſſul* de *Velauw* ſoude intrekken. En hoewel de Steeden aan den *Rijn* en *Yſſul* leggende, door haare demonſtratien van het grootſte nadeel en pericul, datter in 't verloop van die Stroomen voor den geheelen Staat latiteerde, de *Staaten* deden reſolveeren, om den ſterken Stroom van de *Waal* na den *Rijn* en *Yſſul* door kribken wat te diverteeren, en door het weg graven van den Oever van den *Rijn* die Rivier te verwijden, om het af ſakkende water te beter ſchoot te geven, ſo wiſten doch de Steeden aan de *Waal* leggende, door ſiniſtre practijken, die kribben en werken van haar effect ſodanig te

dat verſwakt is door 't eygen voordeel der Steden aan de Waal,

en door de Droogte in den Neder-Rijn en Yſſul,

daar over veele oneenigheyt ontſtont.

te fruſtreeren, dat alle moeyten en koſten vergeefs waren, die de *Staten* daar toe ordineerden. Dit mag met recht een van de voornaamſte Oorſaken genoemt werden van alle die calamiteyten, die deſen Staat van haaren Vyanden zijn overgekomen, waar van hier na breeder.

Den Yſſul word verſterkt met Retrenchementen.

De *Staaten* overdenkende het groote gevaar, dat haar van rondomme wierde gedreygt, ſochten het gebrek van den *Yſſul* te ſecondeeren met *Retrenchementen* van *Yſſul-Oort* af nā beneden, ter diſtantie meer als 15. a 16 uyren weegs, die onder de Directie van den Veldmarſchalk *Vorſt Maurits van Naſſau*, op de *Velauwe* langs de Rivier wierden vervaardigt door geduyrigen arbeyt en exceſſive koſten van den Staat, ter tijd toe, dat die tot perfectie wierden gebracht, en lieten tot Amſterdam opbouwen nieuwe Uytleggers ſonder Kielen, om op dat ondiepe water te konnen gebruyken.

Ondiepte van den Neder-Rijn,

Den *Rijn* van *Schenken-Schans* tot *Huſſen*, ſijnde met ſijn kromtens en bochten een ſpatie van vijf uyren, hadde door het verloopen van de Drift en Stroom 4. a 5. plaatſen, die niet meer als 2, 2½. en ten hoogſten 3. voeten diep waren, daar de Vyanden bequaamlijk door konden paſſeeren tot in de *Betauwe*, en ſo noch eenige diepte en drift was, die was ſo ſmal, dat men met 2. a 3. ſchuyten naaſt malkanderen te leggen gemakkelijk een Brugge daar over konde ſlaan, om welke oorſaaken even ſo nodig was een ſufficant Retrenchement langs den *Rijn* tot defenſie van de *Betauwe*, als langs den *Yſſul* tot defenſie van de *Velauwe*, dat echter niet geſchiet is; Of daar van de oorſake is geweeſt d'onkunde omtrent die ondieptens, die niet te excuſeeren is, of eenige andere reeden, is ons onbekent. Maar 't zy ſo 't wil, men maakte alleen by het *Tolhuys* een Borſtweeringe, en liet den heelen *Rijn* voort ongefortificeert leggen, ter tijd toe, dat men daar den Vyand ſag aankomen, wanneer men wierd overvallen, als men nauwelijx de ſchop in de aarde hadde, om tegens de voorſz. droogtens eenig Retrenchement op te werpen.

die niet gefecondeert wierd met een Retrenchement, dat nodig was.

Gedeputeerdens na den Rijn, om die te verdiepen,

De *Provincien van Gelderland*, *Vytrecht* en *Over-Yſſul*, wien het meeſt aan de verſeeckeringe van den *Yſſul* gelegen was, ſonden 6. a 7. weeken voor het aankomen der *Franſchen* haare Gedeputeerdens na den *Yſſul*, om daar van inſpectie te nemen, en te delibereeren, wat nodig was tot deſſelfs defenſie. Deſe Heeren bevindende, dat de Mont van den *Neder-Rijn* door Grint-ſant ſo ſeer verſtopt was, dat het water geen ſchoot konde krijgen, noch dat ſulx met uytgraven licht te remedieeren was, vonden goet, een quartier uyrs boven *Schenken-Schans* aan den *Luys-bos* een Canaal door *Lobet*

reſolveeren een nieu Canaal te graven,

recht

recht op 't *Tolhuys* aan te doen graven, ter langte van omtrent 500. roeden, waar door sy so veel waters meenden te trekken, dat den *Neder-Rijn* en *Yssul* wel 4. a 5. voeten waters souden aangroeyen. Het *Quartier van de Velauwe* presenteerde daar toe 1000. Boeren, gelijk den *Veld-Marschalk Vorst Maurits* mede 1000. uyt het *Land van Kleef*, waar toe indien *Uytrecht* en *Over-Yssul pro rato* hadden gecontribueert, was dat wenschelijke Werk geëffectueert geworden binnen 14. dagen. Doch also door seekeren Heer dit goet voornemen, onder verscheyde voorwendingen wierde getraineert, addresseerden sich de voorñ. Heeren Gedeputeerdens aan het Collegie van de Heeren Burgermeesteren der Stad *Amsterdam*, haar met veele pregnante reedenen voorstellende de nootsakelijkheyt van haare Intentie, en demonstreerende de faciliteyt tot dat nodige Werk, indien sy alleen wierden geassisteert met 30. a 40. duysent guldens; Doch also maar 3. Burgermeesteren present waren, als de Heeren *Jan van de Pol*, *Mr. Lambert Reynst* en noch eenen, wierd de saake daar op uytgestelt, dat, terwijl de vierde van haar Collegie in den *Haag* was, sy op dit Poinct niet konden resolveeren, waar op de Gedeputeerdens haar waarschouwden, dat sy souden gelieven toe te sien en sorg te dragen, dat anderssins apparent was, dat sy den Vyand wel binnen 6. weeken mochten voor haare Poorten sien, 't welk ook sodanig uyt viel, dat het geen 2. weeken scheelde, of de Vyand was geavanceert tot op een mijl of anderhalf na by *Amsterdam*.

daar in sy belet wierden.

Uyt vreese, dat de gesamentlijke groote Macht der Vyanden den *Rijn* ofte *Yssul*, door force ofte list, mochten komen te passeeren, en tot in 't hert van Holland in te dringen ('t welk men sekerlijk wiste, dat haare intentie was, en dat *Monsr. de Lionne* niet alleen in sijne geinterpieerde *Memoires* aan den Koning in de Spaansche Nederlanden, maar ook de Fransche Politijke en Militaire Schrijvers opentlijk in haare boeken leeren, dat men ten eersten met alle force moet doorbooren tot in 't herte van een Land, dat men wil conquesteeren, en dat men aldaar voort moet afsteeken de hert-ader, waar door alle omleggende leeden, zijnde d'andere plaatsen, uyt gebrek van nootsakelijkheden en door perplexiteyt moeten verflauwen, sonder sich lang op te houden met Frontier-plaatsen, die men kan passeeren, welken raad *Duc de Turenne* aan den Koning te deser tijd ook hooglijk hadde gerecommandeert) oordeelden eenige Provincien seer wijselijk, dat het hoog nodig was, dat men een Affnijdinge soude vervaardigen, om by nootval te gebruyken

Fransche Maxime in 't conquesteeren.

Een Affnijdinge die nodig was,

wierd gere-solveert, ken tegens den verderen inbreuk der Vyanden, waar toe sy uytkosen de *Vecht*, die men van de *Zuyder-Zee* af tot *Uytrecht* en voort tot aan de Rivier de *Lek* toe, met een Retrenchement soude versterken; En onaangesien men aan de Arbeyts-luyden en Boeren, die daar aan souden werken, sulx al hadde bekent gemaakt, so bleef het mede achter, gelijk mede het fortificeeren van *Naarden*, *Rhenen* en *Amersfoort*, als ook het doorsteeken van de *Grep* en de *Veenen*, om al het Land daar omtrent onder water te stellen, daar over men veel met de Ingenieurs hadde gedelibereert, maar geene resolutie genomen, also die van *Uytrecht* sustineerden, dat de kosten daar toe mosten gedragen werden by de *Generaliteyt* of by *Holland*, dat het meest daar door soude werden versekert, hoewel *Holland* presenteerde de helst van deselve onkosten, als ook die tot de Fortificatie van de Stad *Uytrecht* souden gerequireert werden, te willen fourneeren en tot haaren lasten nemen.

doch niet volbracht.

Hoe men versuymt heeft het Voordeel datmen hadde in de difficile Passagien.

2. Wat aangaat het Tweede Avantagieuse Middel van Defensie, namentlijk de *Difficile Passagien* over Dijken en door Laagten, &c. so vereysten de nootsakelijke voorsichtigheyt, dat men die passagien, waar door men konde dringen tot in 't herte van 't Land, by tijds so wel hadde behooren te versterken, ter plaatse, daar men soude resolveeren, om deselve door te steeken in tijd van noot, als men nootsaakelijk geoordeelt hadde de *Vecht* en de boven genoemde Plaatsen te fortificeeren; Men soude dan dat groote gevaar niet hebben uytgestaan, daar in *Holland* was, als den Vyand tot *Uytrecht*, *Naarden*, *Woerden* en *Oudewater* met geheele Legers was door gedrongen, en heel *Holland*, sonder eenig obstacul, voor hem hadde open leggen, wanneer men in 't uyterste van de noot, en als men den Vyand alle ogenblikken in 't midden van *Holland* verwachte, noch moste resolveeren tot het doorsteeken van de Dijken, en die omtrent den doorsteek te fortificeeren, gelijk op alle passagien geschiede, als by *Wesop*, op den *Amstel*, by *Bodegrave*, *Goeverwellens-sluys*, *Schoonhoven*, *Gorcum*, en op andere plaatsen meer, waar door men miraculeuselijk heeft gestelt den verderen inbreuk der Vyanden, waar van hier na breeder. Ingevalle men in tijts, met het fortificeeren van de voorschreeven Vecht, Steeden en Passagien de Provincie van *Holland* en wat daar meer binnen lag, hadde gecircumvalleert, na den voorslag, die van eenige Provincien en Leden daar toe was gedaan, men soude ongelooflijken schaade zijn voorgekomen, die men nu heeft moeten lijden met het openstellen van sluysen, en doorsteeken van de Polders.

3. Het

3. Het derde avantagieuſe middel van Defenſie, namentlijk alle de heerlijke en redoutable *Fortreſſen* waar mede den geheelen Vereenigden Staat, als een vaſten Tuyn was omheynt en bebolwerkt, meer als eenig Land ter wereld, om dat die, of de meeſte van dien zedert het overlijden van den laatſten Stadhouder, ſo ſeer waren vervallen, dat ſy haar voorig weſen en ſterkte quijt waren, ſo vereyſten de nootſakelijkheyt, dat die vervallene Fortreſſen voor eerſt en voor al hadden behooren gebracht te werden in ſtaat van genoegſame defenſie, gelijk ſy te voren waren geweeſt, en dat men den Nederlandſchen Tuyn daar door ſo wel hadde verſeekert ende geſtopt, datter geen muyſen hadden konnen door byten tot in de kaas-kamer; Om welke reeden in Dec. des jaars 1671. uyt den *Haag* wierden gedeputeert eenige Heeren tot beſichtinge van de Fortificatien aan den *Rijn* en *Yſſul*, waar onder *Sijn Hoogheyt* mede een was, dewelke op ſijn wederomkomſte in den *Haag* aan den Raad van Staaten klaarlijk te kennen gaf alle de voornaamſte Defecten, die hy op 's Lands Frontieren hadde geremarqueert, dewelke al te vooren genoegſaam gekomen waren ter kenniſſe van de Regenten, door de iterative demonſtratien van de Gouverneurs en Commijſen van alle Fortreſſen. Hier op hadde men met alle mogelijkheyt behooren te vigileeren, en alle Frontier-Steeden met genoegſaam Volk en Nootſaakelijkheden te voorſien, te meer, dewijl ſulken grooten lengte van het Land voor der *Franſchen* inval open lag aan de kant van *Keulen* en *Luyk*, en voor den *Biſſchop van Munſter* hun ouden Vyand aan de kant van *Weſt-phalen*. En wanneer men bevonden hadde, dat men het groote getal van al die Fortreſſen ſwaarlijk hadde konnen brengen in behoorlijken ſtaat van defenſie, om eenige ſtormen uyt te ſtaan, die met vigeur daar op mochten gedaan werden, ſo hadde men ten minſten de Rivieren en Moeraſſen, waar door deſe Provincien geſlooten leggen, behooren te beſorgen tegens allen inbreuk, en van de buyten frontieren ſlechten die plaatſen, die minſt conſiderabel waren. Men hadde in allen gevalle eens behooren te gedenken aan de recommendatie, die *Prins Frederik Hendrik H. L. M.* 3. a 4. uyren voor ſijn dood dede aan den Heer *Quirin van Robbrecht*, Controlleur van de Generaliteyts Fortificatien, die hy by hem ontboden hadde: Dat men vijf der voornaamſte Generaliteyts Steeden van alles wel behoorde te provideeren, en te onderhouden, dat de andere Generaliteyts Fortreſſen van minder belang waren, daar van men in tijd van gevaar eenige ſoude mogen demolieeren, en dat men daar by een reedelijk aantal van goet gediſciplineert Volk in

Verſuym omtrent de Fortreſſen.

dienst moste houden, waar door geen Koning of Potentaat desen Staat soude konnen of durven deeren. Maar men sloeg in de wind de goede advijsen van den Marschalk *Wurts* en van eenige andere Militairen, dat men de kleyne en minst considerable Steeden met het platte Land soude verlaten, en van daar na de Vaste Steeden brengen allen voorraad van Ammunitie, Vivres, &c. om daar door den Vyand buyten de Rivieren, en Moerassen te houden, en aan hem te veroorsaken alle gebreck van levens-middelen, en dat men binnen de Rivieren met een goet Leger soude passen op alle desseynen van den vyand, om te secondeeren alle plaatsen, die noot mochten lijden. Maar hoe men dese Steeden en Sterkten naderhand heeft voorsien en opgemaakt, en hoe defectueus men deselve heeft laten liggen, so datter geen eenige plaats sonder notabel gebrek was, sal specialijk vertoont werden, wanneer wy in het Derde Deel het overgaan van elke Stad in 't bysonder sullen tracteeren.

Het Voordeel van de meenigte der Ingesetenen en haare Courage,

4. en 5. Het vierde en vijffte Middel van Defensie, namelijk de *Menigte der Ingesetenen van desen Staat, en der selver goede Courage* was geen kleyn voordeel tot resistentie der Vyanden. Wat Courage en Tegen-weer de Burgeren voormaals, wanneer sy niet half so sterk waren, als nu, op sommige plaatsen hebben betoont, blijkt genoech by de Historien haarer Voor-Ouderen: Als den *Admirant van Arragon* in 't jaar 1599. sijn hooft gestooten hebbende voor *Schenken-Schans*, een aanslag op *Bommel* hadde, wierd hy afgedreeven door de Burgeren. Als 3000. Spanjaarts, behalven eenige Ruyterye, in 't jaar 1605. de Stad *Bergen op Soom* so vigoreus bestormden, dat sy eenige Buyten-werken inkregen, so sprongen de Burgers den Soldaten so dapper by, dat sy de Spanjaarts weder uytsloegen; En als een maand daarna de Vyand met 5. duysent mannen te voet en 5. Compagnien paarden, de Stad 's nachts op vijf plaatsen so geweldig aanviel, dat hy een Poort open en de Val-brugge nederkreeg, roepende al *Victorie*, so wierd hy door de Burgeren weder so manlijk gekeert, dat hy met verlies van veele doden, en 30. wagens gequetsten moste retireeren. Als de Burgers van *Hattum* in 't jaar 1629. de Spanjaarts op de *Velauw* sagen aankomen, swoeren sy malkanderen trou, en braaken vrywillig haare Huysen en Tuynen buyten de Wallen af; als nu de Spaanse sagen, dat de Burgers punt boden, en geresolveert waren ten uyterstten toe te vechten, mosten sy weder retireeren, gelijk mede op deselve tijd Graaf *Hendrik van den Berg* moste vertrekken van voor *Harderwyk*, als hy hoorde de antwoord van de Burgeren by een brief

brief op sijne opeyschinge van de Stad, dat sy geswooren hadden, een eed tot den laatsten druppel bloets te willen betrachten, tot defensie van haare Stad, die haar toevertrouwt was. Van de Courage der Burgeren en Boeren in 't defendeeren van haare Religie en Vryheyt (waar voor haar nu ook stond te vechten) zijn overtollige bewijsen de teekenen van haar meenigvuldig burger-bloet, waar mede haast alle wateren zijn geverst, en alle akkeren besprengt, en de Steeden so begooten, dat den ouden *Prins Willem* met waarheyt seyde, dat men 't selve met heele beeken langs de Straaten sag heenen loopen.

hoe vervallen is.

En hoewel de Burgers en Land-luyden in dese dagen mede wel souden behertigt hebben haar eygen behout, gelijk haare Voor-Ouderen, daar van sy ontsprooten waren, so wären sy nochtans, behalven de Burgers van eenige weynige Steeden, de Krijgs-Ordres, en Wapenhandelinge geheel ontwent ter oorsaake van den lang-duyrigen Vreede en florisante Negotie, en dat men in veele plaatsen en ten platten Lande in 10. a 20. jaaren haar geen wapenen hadde doen hanteeren, noch tocht of wacht waarnemen; Tot welk verval in de laatste jaaren noch quamen sommige groote Steeden van alle Provincien, uyt oorsaake (gelijk het toen den naam hadde) van Menage, dat men de Burgers op geen kosten wilde drijven.

De Ingesetene wierden te Lant op Geweer gestelt.

Als men op de aankomst der Vyanden bedacht de groote onervarentheyt der Ingesetene, en datter veele in de Steeden, en noch meer ten platten Lande haare behoorlijke Wapenen en Monteeringe niet hadden, dede men voorsichtig, dat men alle de Ingesetene op Geweer stelde, en ordre gaf, dat sy met de wapenen leerden omgaan. Maar of dit tijdig genoeg byquam, kan men licht oordeelen, als men eens bedenkt, dat toen den Vyand rondom op de Frontieren vaardig lag tot den aanval.

Hoe men in 't begin Volk aannam,

Het Sesde en Sevende Middel van Defensie, dat desen Staat hadde in 't werven en transporteeren van goet en ervaaren Volk, in 't oprechten van suffisante Legers, en in 't aannemen van genoegsame dappere en geëxperimenteerde Officiers, was so voordeelig, dat men den geheelen Staat en alle Steeden so wel hadde konnen besetten en verseekeren, dat alle de Vyanden so haast hadden moeten keeren, als sy aanquamen. De eerste voorsorge, die van wegens desen Staat geschiede in 't werven van Volk, was in *Januario* 1670. wanneer men de *Fransche* ongemeen sterk ten Oorlog sag prepareeren, en wanneer niemand (ten minsten als uyterlijk scheen) sekerlijk wist, wien het gelden soude, vreesende elk een voor den eersten aanstoot; En hoe-

wel om desen tijd de laatste hand geleyt was aan het werk van de *Triple Alliantie*, die men een Capezoen van de Fransche Ambitie reekende, waar door elk een meende verseckert te zijn tegens het hollen en furie van de *Fransche*, so wierden sy nochtans door de groote preparatien, tot uytvoeringe van haare desseynen, by alle Potentaten suspect, en voornamentlijk by de *Staaten der Vereenigde Provincien*, dewelke, hoewel noch in 't midden van Vreede, edoch als goede Politijken al dachten aan den Oorlog, tot dien eynde haare Militie met nieuwe Recreuten en Wervingen vermeerderende na dit Concept, compendieus aldus gestelt.

Concept van Wervinge, Recreute en Egalisatie van de gantsche Militie van haare Ho. Mog. te samen met de andere Militie.

RUYTERYE.

De oude Ruyterye bestaat in	2715.	Koppen.
De Recreuteringe sal beloopen . . .	1535.	Koppen.
En de nieuwe Wervinge	1440.	Koppen.
Maaken	5690.	Ruyteren

VOET-VOLK.

Het oude Voet-volk bestaat in . . .	29265.	Koppen.
De Recreuteringe sal beloopen . . .	16050.	Koppen
De Egalisatie in	4095.	Koppen
En de nieuwe wervinge in 10. Regimenten tot 14. Compagnien, bedraagt	14000.	Koppen
So dat de Militie te voet sal uytmaken .	63410.	Koppen
En die te paard, als boven . . .	5690.	Koppen
Ende so in alles . . .	69100.	Man.

tot genoegen van elk,

Dese tijdige voorsorge van de Staaten wierd van de heele wereld te hoogste gelaudeert, en gaf groot genoegen aan de Gemeente, me hoope, dat de Staaten als trouwe Regenten, tot behout van den hee len Staat, met sulke vigilantie souden continueeren, gelijk als sy voor

met Recruytes en nieuwe Wervingen.

sichtig en wijslijk hadden begonnen. Dese Recruytes en Wervinge dewelke in de maand van Maart 1671. als de Oorlogs-preparatien va Vrankrijk en sijne Adherenten hoe langs hoe meer toenamen, door c oude en nieuwe Nederlandsche Officieren buyten den Staat der Vere

nig

nigde Nederlanden wierden begonnen, kreegen op den Titul van de Staaten Generaal sulken toeloop, dat andere uytheemsche Wervers met 't aannemen van Volk mosten stil staan, dewijl sy genoeg geoccupeert waren met het volk, dat sy alrede geworven hadden, te bewaren, op dat 't selve tot de Staaten Wervers niet mochte overloper, die meer geld op hand gaven, en prompter betaalden, als de andere.

Hoe de noodige Wervingen daar na wierden opgehouden.

Maar hoe de vordere Wervingen, die tot conservatie van den geheelen Staat hoog nodig waren, zijn gedilayeert en opgehouden, tot dat den Vyand vaardig lag tot sijnen Optocht, sal blijken, als men eens betracht, hoe veele en groote disputyten en oneenigheden gereesen zijn tusschen de Staaten der respective Provincien, over het verkiesen van een *Militair Hooft* of *Capiteyn Generaal* (van welkers hooge nootsaakelijkheyt wy in het Tweede Deel op pag: 250. gesprooken hebben) willende de meeste Provincien daar toe geavanceert hebben *Syn Hoogheyt den Heere Prince van Orange*, gebruykende daar toe veele pregnante en dringende redenen van sijner Hoogloffelijker Voor-Ouderen groote succesen en Meriten, van sijne Princelijke Gaaven so in een prematuyr Verstand, Wijsheyt, Beleyt, Godsvruchtigheyt, Maatigheyt als vordere Deugden, en van sijne bysondere Liefde onder 't Volk, &c. Maar eene Provincie wilde daar toe geensins verstaan, pretexeerende de Minderjaarigheyt van *Sijn Hoogheyt*, en het pericul, daar in de Vryheyt deser Landen soude geraaken, by aldien men *Sijn Hoogheyt* het Swaart in de hand gaf, &c. Dit disputyt wierde gaande gehouden ruym 4. maanden, en met sulken gevaar, dat 't somtijds geschaapen stont, als of de Unie, dat salutaire werk, daar door den geheelen Staat der Seven Provincien dus lang noch onverbreeklijk was t'samen gehouden, soude zijn gedissolveert, en de Provincien van malkanderen gescheurt, werdende 't selve aan d'eene zijde gedreven met sulken heevigen passie, dat seker Hollands Regent in de tegenwoordigheyt van eenige Leeden uyt de Vergaderinge niet schroomde uyt te braaken LIEVER FRANSCH ALS PRINS; Woorden voorwaar die geen getrouw Patriot, ik geswijge een Regent, maar veel eer sodanig een passen, die niet als de totale ruine van desen bloejienden en gezegenden Staat beoogde, sonder welke ruine sijnen vervloekten wensch noyt tot effecte konde gebracht werden. Abominabel is 't voor een ingeseetenen van desen Staat te wenschen, dat dese Natie, die, buyten exempel, haare Vryheyt meer bemint als haar eygen goet en bloet, en van een Een hoofdige Regeeringe van alle tijden af een gruwel heeft gehad, soude gesubjecteert worden onder een Koning, die niet beoogt, als

over 't verkiesen van een Capiteyn Generaal,

daar toe Sijn Hoogheyt gerecommandeert wierd,

waar uyt ontsprooten groote twisten en tijdverluym,

in dewelke uytgebraakt wierde; LIEVER FRANSCH ALS PRINS. dat een Gruwel is.

als sijne glorie te planten op den puyn-hoop der gestoorde Vryheyt van alle Volkeren, en sich boven alle Wetten sodanig te stellen, dat sijne onderdanen niet anders zijn souden als Esels, daar van hy by veelen als een Koning den naam draagt. Abominabel is het, seg ik, sulx te wenschen alleen om reeden, dat den bloeijenden Oranjen-Spruyt, (en eenigen Erfgenaam van die Helden, dewelke, volgens eygen bekentenisse van de Staaten, alleen de eere dragen van Instrumenten geweest te zijn, waar door den geheelen Staat tegens de insulten van den Machtigsten Koning der Christen-wereld is geconserveert, en in voorspoet boven alle andere Volkeren geaugmenteert,) in qualiteyt als *Capiteyn Generaal*, en geensins als *Souverain*, niet mochte navolgen de voetstappen van sijn Hoog-loffelijke Voor-Vaderen, om so wel als sy, de Dierbaare Vryheyt deser Landen met sijn bloet te versegelen en te bevestigen tegens de gevaarlijke bedreygingen van dien Koning, wiens Ambitie (gelijk die van den *Grooten Alexander*) met de geheele bekende Wereld niet te verzaaden was, maar dat men 't selve Capiteynschap Generaal voorheenen liever soude opgedragen hebben aan den *Hertog van Turenne* of den *Prins van Tarante*, twee geswoorene Voorvechters van dien, die toeleyde desen Staat met Oorlog te bestooken.

Sijn Hoogheyt word Capiteyn-Generaal.

De voorgemelde reciproque Concertatien en Dispuyten over 't eligeeren van een Capiteyn Generaal, duyrden tot op den 25. *February* 1672, wanneer men eyndelijk accoord wierd, om aan Sijne Hooggemelde Hoogheyt op te dragen het Capiteynschap Generaal over de Generaliteyts Militie, met sulke restrictien en limitatien, als te sien zijn in de Formulieren van sijne Instructie en Commissie onder *Num.* 19.

Voorslag van Uytrecht tot de Wervinge.

En hoewel de *Provincie van Uytrecht* al op den 28. *November* 1671. ter Generaliteyt advijs hadde ingebracht, tot het augmenteeren van de Militie tot 120. duysent man, waar door men in 't toekomende alle subsidien voor vreemde troupen soude konnen profiteeren, en hoe wel door de respective Provincien, geduyrende het boven gemelde dispuyt, sterk wierde gedrongen op de Resolutie tot de effective Wervinge, so wierd deselve nogtans op pretext, dat men eerst moste eens zijn wegens de Electie van een *Capiteyn Generaal*, so lang getraineert en uytgestelt, tot dat men eerst in 't laatst van *Febr.* 1672. resolveerde tot de Wervinge van 21206. man, bestaande in 10. Regimenten te voet, en 15. te paard, waar van de Provincie van Holland alleen 8. te paard en 5. te voet, en de 6. andere Provincien t'samen 7. te paard en

Eerste Wervinge aangestelt,

5. te

5. te voet voor haare repartitie souden werven, bestaande de Regimenten te voet in 14. Compagnien, elx van 100. man, en die te paard in 6. Compagnien, elx van 80. paarden. Tot dese Wervinge verkooren de *Staaten van Holland* op den 9. 10. en 11. *Febr.* eerst de Hooft-Officieren uyt die Militaire, dewelke uyt alle Quartieren al in *Novemb.* 1671. haar op de notificatie van deselve Staaten in 's Graven-hage hadden laten vinden, en die op den 15. *Januarij* 1672. haare Namen, en wat Chargien sy verfochten tot de nieuwe Wervinge voor Commissarissen uyt de Heeren *Gecommitteerde Raden* hadden doen aanteykenen. Die haar hadden doen inschrijven tot Colonnels waren 80. in 't getal, tot Lieutenants Colonnels 100. en tot Majoors 106. nevens een seer groot getal tot Capiteynen.

Officieren aangenomen.

Om dat dese Officieren door 't lang tardeeren van haare Electie in den Haag veel gelds verteerden, wierden veele van haar so malcontent, dat sy haar begaven by de Fransche, Keulsche en Munsterssche, alwaar sy verwelkomt en aanstonts geëmployeert wierden, gelijk mede meer als 20. geëxperimenteerde Officieren deden, die door den Veld-Marschalk *Wurts* tot *Hamburg* provisionelijk aangenomen zijnde, lang waren opgehouden, op hoope, dat ordre van den Staat aan den Heer *Wurts* soude komen, om deselve Officieren in effectueelen dienst aan te nemen, daar na lang, doch vergeefs, gewacht was, 't welk namaals sulken schaarsheyt van ervaarene Officieren veroorsaakte, dat men genootsaakt was veele sodaanige aan te nemen, die noyt Militairen waren geweest.

veele Officieren begeven haar in vreemden dienst.

De aangenomene Officieren mosten na 't stellen van behoorlijke Cautie, en het ontfangen van d'Aanrits-gelden buyten het District van den Vereenigden Staat haar Volk werven, en het Voetvolk binnen 6. en de Ruyterye binnen 8. weeken op haare respective Loop-plaatsen compleet leeveren. De Officieren, zijnde van d'eerste Wervinge, verrokken in 't laatst van de maand *Febr.* 1672. na haare Loop-plaatsen.

Om deselve tijd wierde in den Haag ook gecapituleert met den *Graaf van Dona*, om in de Switsersche Cantons te werven 3600. Switsers; met den Prince van Courland, om te leeveren een Regiment Dragonders tot 1000. koppen, en een Regiment Ruyters tot 700. koppen, als ook met den Graaf van Koningsmark, om 1500. man, alle binnen den tijd van 4. maanden compleet te leeveren binnen de limiten van desen Staat, 't welk haar om de korte tijd onmogelijk was.

Capitulatie met den Graaf van Dona, met den Hertog van Courland, en met den Graaf van Koningsmark.

In April daar aan volgende wierd ter Generaliteyt weder Resolutie genomen, om aan te stellen een tweede wervinge, van 21600. mannen, daar toe de Officiers aangenomen zijnde in 't laatste van deselve

Een tweede wervinge,

maand mede na haare respective Loop-plaatsen vertrokken, om haar Volk ook compleet te leveren te voet binnen 6. en te paard binnen 8. weeken. Naderhand vertrokken eenige van de Officieren van de 10. Regimenten elk van 1400. man, die de Staaten van Holland en West-Vriesland voor haare Provincie in 't particulier wilden aannemen. Andere die eerst op den 19. *Mey* waren geëligeert tot 56. Compagnien te voet, en 16. Compagnien Mariniers, vertrokken eerst na haare Werf-plaatsen in 't laatst van deselve Maand, als de Koning van Vrankrijk *Maastricht* al met sijne Legers gepasseert was, om welke tijd mede vertrokken de Colonnellen *Stokheym* en *Borken*, om yder een Regiment buytens Lands te lichten. Eenige resteerende Wervingen, die noch niet waren begonnen, hoewel de Consenten daar toe al gedragen waren, bleeven achter, om den verloopen tijd, en om de presentie van den Vyand.

die te laat was aangestelt.

Behalven dat dese Wervingen so laat waren begonnen, dat het onmogelijk was, om al het Volk tegens den Optocht der Vyanden compleet te hebben, en behalven dat de respective 6. en 8. weeken den Officieren by haare Capitulatien voorgeschreeven, tot deselve Wervingen te kort vielen, so waren daar en boven door de tijdige en voorbaarige Wervingen der Vyanden de beste en meeste Soldaten alreede so weggelicht, dat by na niet meer als jongens en onbedreevene, en dat noch in schaarsheyt overig waren, waar by noch dit quam, dat op de meeste nabuyrige plaatsen door de Overigheeden alle vreemde Wervingen wierden verbooden, waar door de Officieren so wel buyten als binnen de Provincien wervende, genootsaakt wierden twee- of dry-dubbelt getal aan te nemen, daar mede sy 's Lands en haar eygen geld verspilden, en evenwel pas halve Compagnien konden leveren.

De wervinge van Switsers was vruchteloos.

De 3600. voornoemde Switsers zijn noyt ten voorschijn gekomen, want als de Cantons van *Zurich*, *Bern*, *Basel* en *Schafhausen*, die de Wervinge aan den *Graaf van Dona* alreede hadden geconsenteert, sagen, dat dese Vereenigde Provincien, door de subite en groote progressen van haare Vyanden by na t'ondergebracht en alle Passen na deselve Provincien door de Fransche alreede beset waren, verbooden sy den Uytvoer van haar Volk, alhoewel al een gedeelte daar van geworven was, en stelden in plaats van dien aan Vast- en Bede-dagen, op dewelke sy met haare geestelijke wapenen voor 't behout deser Landen haare Geloofs- en Bonds-genoten wilden strijden.

He

Het Volk van den *Graaf van Koningsmark* quam eerst in 't na-jaar by Troupen over, en dat van den *Prins van Courland* arriveerde niet eerder als in de maand van *December* 1672. dewijl het in *Courland*, *Koningsbergen*, *Dantsig* en elders geworven was. Schaadelijk effect van de laat aangestelde wervinge.

De *Graaf van Witgesteyn*, die een Regiment te paard in het *Graafschap Waldek* hadde opgerecht, heeft het selve met geduyrige fatigues noch ter nauwer nood herwaarts gebracht en gered uyt het gevaar, daar het in 't passeeren omtrent *Munsterland* instak, also de Munsterse Troupen op haar pasten.

Van de eerste en tweede Wervinge bleeven veele Compagnien achter, die door te korten tijd niet konden gesuppleert en ter behoorlijker Monsteringe gebracht werden; Veele die geworven souden werden in de Generaliteyts plaatsen aan den Rijn, waren op 't aankomen der Vyanden niet half compleet; Veele waren noch sonder Geweer, en de Oude Militie was mede so defectueus, dat den Staat niet half so veel effective koppen in dienst hadde als sy betaalde. De 14. duysent man, die de Provincie van Holland voor haar particulier aannam, wierden om de korte tijd even so min compleet, als die van de Generaliteyt.

So seer als men de vooren verhaalde groote en avantagieuse middelen van defensie te Lande heeft versuymt en verwaarloost, en daar door alle Steeden en Provincien gelijk als open gestelt voor de *Fransche*, als of men haar in den boesem van den Staat als Vrienden wilde recipieeren, so seer heeft men ter contrarie de voordeelen ter Zee behertigt om de *Engelsche* met allen vermogen te resisteeren, even als of die alleen Vyanden waren. Of sulx geschiede, dat men meer gebeeten was op *Engeland* als *Vrankrijk*; of dat men geloofde, dat een Victorie ter Zee den Vreede met die Kroon mochte verhaasten; of dat men wel wilde sien, dat het Employ van den *Prince van Oranje* in sijn begin met eenige rampen mochte vergesellschapt gaan, en also dienen, om desselfs Authoriteyt te besnoeyen, daar men genootsaakt was hem den naam van *Capiteyn Generaal* te laten behouden, is ons onbekent; Alleen dit weet elk een wel, dat men alle de voordeelen, die den Staat hadde omtrent een Oorlog ter Zee, (waar van hier vooren yets is gehandelt) beyverde en in staat gebracht. D'Equipagie ter zee wierd met alle kracht beyvert.

1. So wierd al het Land-Volk, dat omtrent het strant woonde, op behoorlijk Geweer geset, en geordonneert op 't geluyt van de Klokken, en het branden van de Vuyr-baakens haar in aller spoet te begeven aan de Zee op haare Rende-vous, alwaar sy tot hulp Het Landvolk wierd op geweer gestelt,

De Zeekust met Fortes verseekert,

vonden veel Volk van de Land-Militie, 't meest te paard. 2. Op verscheyde Zee-plaatsen, daar men eenig pericul konde voorsien, wierden nieuwe Forten opgeworpen, de oude gerepareert, en seekere luyden geordonneert, om op 't opnemen der tonnen en baakens te passen, als de Vyand mochte naderen. 3. Heeft men geëquipeert sulken redoutablen en numereusen Oorlogs-Vloot, als men uyt dese Landen noyt hadde in Zee gebracht, waar van de speciale Lijste te sien is onder Num. 20. Behalven dese Vloot hielt men noch een goet aantal Oorlog-scheepen vaardig voor een reserve. 4. Bemande men die Vloot met uytgelesen Zee-Volk, dat men verkoos uyt die groote meenigte, die haar vrywillig voor een ordinaire Maand-gagie aanbooden, om af te keeren de Vereenigde Machten van de twee grootste Koningen, die dit Land den ondergang geswooren hadden. Veele getrouwe Ingesetene wierden door de liefde tot haar Vaderland so verre bewoogen, dat sy haar als Volontairen begaven op de Vloot, om haar lijf en leven ten Gemeenen Beste te sacrificeeren. Onder dese waren dry jonge Amsterdamsche Heeren, als *Gerhard Hasselaar*, *Mr. Coenraat van Heemskerk* en *Mr. Jan Berch*, waar van de eerste met 40. mannen met roode Engelsche mutsen, de tweede met 60. mannen met blauwe mutsen, en de laatsten met 8. mannen met groene mutsen, op haar eygene kosten haar op de Vloot begaven, en so weynig pericul ontsagen, dat den eersten door een Canon koegel gedood, en den derden in een nadere Battalie sijn halven voet verloor.

een groote Vloot geequipeert,

en met veel zee-volk bemant,

daar by sich vervoegden eenige Volontairen.

Alle Zeevaart wierde verboden,

Men was so voorsichtig, dat men alle Oosterse, Noortsche, Groenlandsche en andere vaarten scherplijk verbood, om daar door het Zee-volk aan Land te houden en alle gebrek van Matrosen op de Vloot te eviteeren, als mede om geene occasie te geven, dat den Vyand door sijne Caperyen sich met de Nederlandsche Koop-vaardy-scheepen soude verrijken, en de Nederlandsche Koopluyden verarmen.

en verscheyde Placaten uytgegeven de zee concerneerende

Tot Verbod van allen uytvoer, uyt dese Landen; Tot waarschouwinge van alle Neutralen, negotieerende op de Havenen van *Vrankrijk* en *Engeland*; Van de goederen van Contrabande en van de Assurantien van Fransche en Engelsche Scheepen en Goederen; Tot goet beleyt over de Oorlogs-Vloot en Rang der Officieren, Encouragement der Officieren, Soldaten en Matrosen, en tot aanmoeding van alle goede Ingesetene en Patriotten, deden de Staaten Generaal allomme publiceeren dese Placaaten, hier achter onder *Num.* 2 geprocudeert.

Hoe men de Finantie besorgde.

Het gemeene Middel tot onderstant van den Land- en Zee-Oo

log

log, namentlijk Geld, wierde wegens sijne absolute noodsaakelijkheyt so seer behertigt, dat men in 't begin van desen Oorlog geen gebrek daar van hadde, want men roemde in de Provincie van Holland, dat men een capitaal van 70. tonnen gouts tot een Reserve in voorraad hadde, om 't selve alleen in de uyterste extremiteyt aan te tasten, behalven de Ordinaire middelen, die alreede in 's Lands Comptoiren waren, en die noch dagelijks stonden in te komen uyt de oude en Ordinaire en uyt de extra-ordinaire nieuwe Middelen van Finantie, als van Betaalinge en Capitale Leeninge so van 100ste. als 200ste. penning; van de Taxatien over de Vaste Goederen en alle Gerechtelijke en gehypothekeerde Brieven van Verband en Obligatie, &c. van den Impost op Carossen, Wagens, Paarden en Schuyten, van 't Passagie-geld en diergelijken meer, als mede van de Rentiers, van dewelke men groote quantiteyt van penningen negotieerden, en *a deposito* opnam, tot laste van de Generaliteyt, van elke Provincie in 't bysonder, en by na van alle Steeden. Verscheyde Provincien en Steeden lichten veel Gelds op lijf-renten van Ingesetene in Holland, en voornamentlijk tot Amsterdam. De Staaten van Holland om den inkoop van Lijf-renten te faciliteeren, gaven by Ordonnantie den Voogden van Wees-kinderen Vryheyt, om lijf-renten op 't Land te mogen kopen voor Wees-kinderen goederen, dat sy anders na Rechten niet en vermochten; Sy ordonneerden mede by een Placaat, dat het Land 5. ten hondert, of eenen stuyver soude genieten en inhouden van yder gulde Los-rente en Interest van de Capitaalen, loopende ten laste van 't Land; Doch dese reductie nam geen effect, ter oorsaake, dat men daar door de gewilligheyt der Rentiers seer difficulteerde, om aan de Staaten meer geld te leenen, die gerefolveert hadden, noch een notable somme te negotieeren. In Zeeland socht men sijne Finantien te stijven door een Placaat, waar by men ophief een Contributie en Leeninge van gewerkt Gout en Silver, om die binnen de respective 14. en 28. dagen te voldoen tot 7. maal soo veel, als den vijf-hondertsten Penning bedraagt, gelijk breeder te sien is onder *Num.* 22.

Men hadde grooten voorraad van Oorlogs- en Lijfs behoeften.

Den voorraat van Artillerie, Ammunitie en Vivres in dese Nederlanden, so in de Publijke Magazijnen, als in de Pakhuysen van de Koopluyden waren onvergelijkelijk, en sufficant tot een Oorlog van eenige jaaren, hadde men die behoorlijk gemenageert, en nagevolgt de gemeene Oorlogs-Wetten, en het doen van Vrankrijk, Engeland en beyde de Bisschoppen van Keulen en Munster, die by rigoureuse Pla-

die men vry liet uytvoeren na den Vyand,

caten ſcherpelijk verbooden allen uytvoer uyt haare Landen van goederen van Contrabande, die in den Oorlog dienſtig zijn; Maar in plaatſe van dien liet men den vryen uytvoer toe van Artillerie, Ammunitie en Vivres uyt deſe Landen na alle omleggende Magazijnen der Vyanden; En hoewel den Staat daar over gewaarſchout, en de periculen daar van gedemonſtreert wierden, ſo wierd den ſelven uytvoer niet alleen niet verboden, maar gemantineert, en wierden beriſpt en beſtraft die Commandanten, dewelke tot voordeel van 't Land het vervoeren van de Oorlogs-Waaren wilden incommodeeren.

tegens alle waarſchouwinge,

Men verboot aan *Marten van Juchen* die goederen aan te houden.

De Heer *Marten van Juchen* Commandeur tot *Weſel* door een vertrouwt Vriend uyt *Holland* met alle omſtandigheeden verwittigt zijnde, dat tot *Amſterdam* eenige Scheepen waren belaaden met Ammunitie en goederen van Contrabande, die onder paſpoorten op *Keulen*, vervoert ſoude werden in 't Franſche Magazijn tot *Nuys*, heeft een Schip vol Ammunitie geladen aangehouden, en den Staat ſulx genotificeert, aan deſelve overſendende Copye van de Paſpoort (hoopende, dat de Stad *Weſel* op die wijſe, en ſonder koſten van den Staat ſoude genoegſaam voorſien werden van kruyt, loot, *&c.* daar die Stad weynig van in voorraad hadde, en van welk gebrek dikwijls demonſtratien waaren gedaan, doch al te vergeefs) waar op hy ordre ontfieng, dat hy niet alleen het ſelve Schip ſoude ontſlaan, maar dat hy ook alle andere Scheepen met ſodanige paſpoorten gemunieert zijnde, haaren cours ſoude laten houden. Doch als de Magazijnen der Vyanden compleet waren, wierd den Uytvoer van de goederen van Contrabande verbooden by een Placaat van den 13. *Mey* 1672. dat onder *Num.* 23. te leſen is.

Men liet na Vrankrijk vervoeren groote quantiteyt van Salpeter.

Men liet een groote quantiteyt Salpeter na *Vrankrijk* uytſcheepen in die tijd, als de Koning ſterk ten oorlog prepareerde, en alſſer in heel *Europa* ſchier geen Salpeter meer was, als by de Ooſt-Indiſche Compagnie deſer Vereenigde Nederlanden, die ſulx den Staat hadde aan gepreſenteert; Alleen wierd in de Maant van *Maart* 1671. verboden den uytvoer van Paarden uyt deſe Provincien. Het loflijkſte Middel, dat den Staat by der hand nam, was de toevlucht tot God, met een Dank- Vaſt en Bede-Dag, om hem op den 20. *January* 1672. eenpaariglijk af te bidden alle heyl en ſeegeninge tegen de Vyanden van buyten, en tegens de onheylen van binnen, waar tegen men beter ſoude verſekert zijn geworden, als men nevens het Gebet ook hadde by der hand genomen de nodige middelen,

de

die men door Gods goetheyt ſo overvloedig beſat, denkende dat God helpt den genen, die ſich ſelfs helpt, en die alle mogelijke middelen gebruykt.

Hier mede hebben wy ſo demonſtratijf, als in een Spiegel, aan de eene zijde vertoont de overgroote preparatien ten Oorlog ſo te Lande als te Water van de *Koningen van Vrankrijk* en *Engeland*, als ook van de *Biſſchoppen van Keulen* en *Munſter*; En aan de andere zijde het groot verval en verſuym ſo in 't conſerveeren van de waare Staats-Maximen en Gronden, zijnde de vaſte Fundamenten van den Vereenigden Staat, als in 't prepareeren tot den Land-Oorlog, gelijk mede ter contrarie de Vigilantie in 't equipeeren van een redoutable Oorlogs-Vloot; En hebben alſo met een ware en onpartijdige Balance gepondereert de weder-zijdſe Oorlogs-Machten, en bevonden, dat in den Oorlog te Land aan d'eene zijde was een Militie met een glorieuſen Koning tot haar Hooft, en aan d'andere zijde een Militie ſonder Hooft; Daar geoeffende, hier ongeoeffende Officieren; Daar meenigte van Krijgs-volk, hier ſchaarsheyt; Daar Attaquanten, hier Vluchtelingen; Daar Courage, hier Verſlaagentheyt; Daar Ordre, hier Confuſie; Daar veele Vrienden en Geallieerde, hier geene; *In ſumma* daar was alles volmaakt en perfect, hier was niets ſonder notabel gebrek.

Balance van weder-zijds Machten ſo to Land als te Water,

En hoewel geene Comeet-Sterren door haare verſchijninge deſen Oorlog met haare Rampen voorſeyt hadden (gelijk anders van veele eeuwen af is geobſerveert, dat ſy aan de Wereld veele Onheylen, aan Rijken en Landen haare Omkeeringen en Revolutien, en aan Steeden haare Verwoeſtingen en andere publijke Calamiteyten hebben voorſpelt en gebootſchapt) ſo dede nochtans het ophaalen van de voorſz. Balance aan veelen gelooven, dat nu het fatale Sterfjaar voor de Geünieerde Republijk gebooren was, te meer, dewijl het nu even hondert jaaren was, dat den eerſten Fundament-ſteen tot den opbouw van deſe Vrye Republijk geleyt was door het innemen van den *Briel* door de Water-Geuſen, die daar van door onweeder en Gods-beſchikkinge, en niet met voornemen waren meeſter geworden.

hoe men het ſucces van den aanſtaanden Oorlog daar uyt konde voorſien.

De Equipagien te Water gingen aan weer-kanten by na egaal voort, ſo dat die beyde balanceerden, uytgenomen dat de Vlooten van Engeland en Vrankrijk geſamentlijk eenige Scheepen en Volk ſterker waren, als dit van de Nederlandſche Republijk.

In gevalle wy nu ook eens de Schaal van deſe weder-zijds Machten met

met dese gemaakte Balance, en een onpartijdig Oordeel ophaalen, en bedenken, dat het Effect conform moet zijn met de Oorsaak, wat konde men oordeelen daar minder uyt te sullen volgen, als in 't regard van den Oorlog te Lande aan de eene zijde alle gewenst succes en voorspoet, en aan de andere zijde alle quaat succes en tegenspoet, en in 't regard van den Oorlog te Water, als dat het seer apparent was, dat die soude gedreeven werden met egaalder concert?

die in 't volgende Derde Deel verhandelt word.

Dese Balance doet niet alleen curieuse Staats-kundige, maar ook die gene, die maar een rauwe en gemeene kennisse van Staats-saken heeft, sien door Oogen als Verre-kijkers in 't verschiet den Inhout van dit volgende *Derde Deel*, waar in wy den Land- en Water-Oorlog van de jaaren 1672. 1673. en 1674. met haare nootsaakelijke succesſen, en der selver ware oorsaken Specialijk tracteeren.

't VER-

't VERWERDE EUROPA,

DERDE DEEL.

EUROPA het kleynſte, doch het Eedelſte en Gecultiveerſte Deel van de Wereld, was in den jaare 1670. door het maken van de Vreede tuſſchen de *Turken* en *Venetianen*, en tuſſchen de *Moſcoviten* en *Krimſche Tartaren*, die toen alleen noch in Oorlog waren, en *Europa* daar door noch in eenigen deele verwerden, gebracht tot het Geluk van een Univerſele Vreede en Algemeen *Armiſtitium*, daar mede het noyt gekroont was geweeſt, ſo lang het Natien en Volkeren hebben bewoont gehad, 't en zy in den jaare na de Scheppinge des Werelds 3562. wanneer den opbouw van den *Tweeden Tempel*, die een Voorbeeld was van de Kerke des Nieuwen Teſtaments, onder *Darius Nothus* begonnen wierd, en in den jaare 3984. wanneer den *Vreede-Vorſt onſen Salig-Maker*; 't Hooft van die Kerk, de Vreede voor het Menſchelijke Geſlagt met ſich op aarden bracht onder de Regeeringe van den vreedſamen Keyſer *Auguſtus*; In welke twee gelukkigſte tijden geene Hiſtorien mentie maaken, dat *Europa* door Oorlog was verwert. Deſe Algemeene Vreede liet aan *Europa* nâuwelijks ſijne ſoete en aangename Vruchten proeven, of wierde ontruſt door die groote Krijgs-ruſtingen, waar mede het aan alle kanten niets alleen wierde gedreygt, maar ook ontſteeken met ſulken univerſelen Oorlog, dat daar van by na geen Lit en Gedeelte bevrijt bleef; Alle dry de Keyſers, die in *Europa* gefondeert zijn, als die van de *Chriſten*, *Turken* en *Ruſſen* vatten het Oorlogs-ſwaart op tegens haare Vyanden; Vier van de 7. Koningen, als van *Vrankrijk*, *Spanjen*, *Engeland* en *Polen* wierden geſchud door het gewoel van *Mars*, die de dry overige als van *Sweden*, *Denemarken* en *Portugal* mede deden beeven en participeeren van het gemeene Ongeval, waar van geene *Duytſche* of aanpaalende *Vorſten* bevrijt bleeven, en dat de *Switſers* en geheel *Italien* allarmeerde.

Europa was in 't jaar 1670. in een algemeene Vreede,

gelijk in de jaaren na de ſcheppinge 3562. en 3984.

Doch raakten haaſt in een algemeenen Oorlog,

daar van by na niemand bevrijt bleef

waar van de eerste Tragœdie gespeelt wierd in dese Nederlanden door de persoon van den Koning van Vrankrijk, die hoewel seer machtig was, en met superbe Advijsen braveerde,

Dese Tragœdie nam haar begin op het *Theatrum* van de Vereenigde Nederlanden, 't welk hoewel te kleyn was, dat groote Personagien haar met eeren daar op mochten presenteeren, so achten 't hem de Koning van Vrankrijk dien Grooten Monarch geen schande, om hier selfs in Persoon te ageeren, en alle Grootste Machten van *Europa* mede in 't spel te trekken: Hy die een Land gebiet, dat achtien maal grooter is, als de gesamentlijke seven *Geünieerde Provincien*; Hy die Medalien liet gieten, vertoonende aan d'eene zijde de opgaande Sonne, die dampen uyt de aarde trekt en dissipeert, met dit opschrift: *Ik hebse in de hoogte op-getrokken:* (namentlijk de Vereenigde Nederlanders) *ik salse wederom te niet maken*, en aan de andere zijde sijn Persoon, trappende op een verheerde Leeu, nevens welken seven gebrooken pijlen leggen; Hy die al te voorbaarig in eenige Vaandels liet setten: *Galli Jovis ignibus ictus:* Dat is. *Geslagen door den Blixem van den Franschen Godt*, en die by een Sonne setten dese superbe woorden: *Nusquam meta mihi:* Dat is. *Nergens is my een perk gestelt*; Ja hy die wegens sijne groots- en opgeblaasentheyt braveerde met het Devijs: *Nec Pluribus Impar:* Dat is. *Alleen bestendig tegens veele*, en die om glorie alleen wilde strijden, dorst Nederland, dat kleyne hoekjen Lands alleen niet aantasten, maar most om dessels wille heel *Europa* tot sijne hulp roepen, en verscheyde Princen meyneedig maaken. Hy voert met sich op dit *Theatrum* den *Keur-Vorst van Keulen* en den *Bisschop van Munster*, als ook den *Koning van Engeland*, die onaangesien sijne 3 Koninkrijken, de 7 Vereenigde Provincien in groote twaalfmaal overtreffen, nochtans het *Præludium* ofte Voor-spel van den Oorlog door inductie van eenige quaat geintentioneerde, begint op sodanigen manier, die strijdende is tegens het *Recht aller Volkeren*, en tegens alle voorgaande Tractaaten van Vreden, en die niet verwacht konde werden van een Koning, dewelke pretendeert niets te beoogen, als Genereusheyt en Rechtvaardigheyt; Want hy in *Maart* 1672. wanneer de Heeren *Boreel* en *Meerman* als Extraordinaire Ambassadeurs van de Staaten aan dat Hof besig waren met middelen voor te slaan tot wegneminge en beslissinge van de differenten, die hy moveerde, en wanneer noch geen Oorlog was gedeclareert tegens de Nederlanders, die men volgens voorige Tractaten gehouden was 6. maanden voorheen te waarschouwen, eer men eenige vyandelijke actien soude pleegen, uytsond eenige groote en wel bemande Oorlogscheepen onder *Holmes*, met ordre, om in 't Canaal te kruysen op de

nochtans alle Potentaten van heel Europa tot hulp roept tegens dit, kleyne Nederland,

onder dewelke Engeland eerst begint te ageeren, met een onverwachte attaque op de Smirnasche Vloot,

door eenige Oorlogs-Scheepen

de rijke Vlooten, die de Nederlanders van *Smirna*, *uyt de Straat*, *Spanjen*, *Lissabon en St. Ubes* verwachten, om die onvoorhoets te overvallen, en als een proy in haare haavens in te sleepen, om door middel van dien schat de Nederlanders te vinniger te beoorlogen. Hy gebruykten daar by voorts die loosheyt, dat hy middeler wijle door sijn broeder den *Hertog van Jork* aan verscheyde Engelsche Scheepen liet Paspoort geven op Holland, dat hy verscheyde Hollandsche Schepen uyt sijne Havens onverhindert liet vertrekken, en het generaal Beslag op alle Scheepen van sijn Rijk afdeede, om te minder reden te geven van achterdocht wegens sijne intentie op de Smirnaasche en andere Vlooten, denkende dat de schaade, die daar uyt mochte ontstaan, veelvoudig soude vergoet worden met sijn ingebeelden kostelijken buyt. onder Holmes.

De *Heeren van de Admiraliteyt* residerende tot *Rotterdam* van desen toeleg eenige kennisse bekomende, sonden (om de *Engelsche* geene de minste reeden van offensie te geven) op den naam van Particuliere Koopluydens, geinteresseerdens in deselve verwachte Scheepen, uyt de *Maas* seker Hoeker, met expresse last, om in de Engelsche Havens aan 't *Canaal* alle Nederlandsche Scheepen aan te seggen, dat sy van daar souden vertrekken, als sy niet wilden genomen zijn, en om in 't *Canaal* ten minsten een maand te kruysen, om de Vloot van *Smirna*, *Spanjen*, &c. die toen ter tijd van *Cadix* wierde verwacht, bestaande in 66. Zeylen, waar onder 5. Convoyers, te weten Capiteyn de *Haan* Commandeur, *du Bois* Vice-Commandeur, *Cornelis Eversz. de Jonge* Schout by Nacht, *Poort* en *Jacob van Nes* den Ouden, in de wandelinge genaamt den *Ouden Boer Jaap*, en 61. kostelijk geladene Koopvaardy-scheepen, gewaardeert op 180. tonnen gouts, als ook de Vloot van *Lissabon* en *St. Ubes* sterk 21. Koopvaarders met eenen Convoyer onder Capiteyn *Kind*, te verwittigen van het apparent quaat desseyn der Engelsche, en om sulx te mijden, dat sy haare reys achter *Engeland* om souden nemen na 't *Patria*. Welken volgende deselve Hoeker in 't derwaarts zeylen, in *Duyns*, *Douvers*, *Wicht*, *Portsmuyden* en *Portland* de Nederlandsche Scheepen ter rechter tijd waarschoude, en sijne reys voort vervolgde, tot dat hy op den 22. *Maart* in 't *Canaal* op de hoogte van *Beveseil* heeft ontdekt en verpreyt eerst de Vloot van *Lissabon*, en kort daar op die van *Cadix*, aan dewelke hy sijne ordres toonde, 't welk *Capiteyn de Haas*, als Commandeur van de Spaansche Vloot dede resolveeren, om alle de Capiteynen en Schippers aan sijn boort te seynen, met dewelke hy krijgsraad houdende, bevond so

Van welk Desseyn men tot Rotterdam kennisse kreeg, van waar men uytsend een Hoeker,

die de verwachte Vlooten ontdekt en waarschout,

Waar op Krijgsraad gehouden word.

diep in 't *Canaal* vervallen te zijn, dat sy seer swaarlijk in de wind op haaren cours konden veranderen, om achter *Engeland* om te zeylen, maar dat sy haar reyse recht door de Hoofden souden moeten vervorderen; hier op worden dese beyde Vlooten in dry Esquaders gerangeert, elck onder 2. Convoyers, en voorts op alles, onder serieuse recommendatie van dapperheyt, een goede Ordre beraamt, die onder *Num.* 24. te lesen is. Dus dreeven sy met kalmte en mistig weer den geheelen nacht door tot 's anderen daags, wanneer sy omtrent 11. uyren voor 't *Eyland Wicht* zijnde, uyt Zee op haar sagen afsakken acht kloeke en welgemonteerde Engelsche Oorlog-Scheepen, en dry Kitsen met haar Geschut te boort, voor dewelke dese Convoyers en Koopvaarders behoorlijk haare Vlaggen en Zeylen streeken. Na de Middag omtrent 2. uyren quam den Engelschen Commandeur *Holmes* den Commandeur *de Haas* so na, dat hy hem toeriep, om met sijn boot aan boort te komen; *De Haas* hem selfs niet vertrouwende, en twijffelende, wat de intentie van *Holmes* mochte zijn, sond hem met de boot sijnen Schipper aan boord, dewelke so haast niet was overgestapt, of wierde seer qualijk met woorden en slaagen ontmoet, 't welk die in de boot siende, haar tou afkapten, en onder eenige musquet- en pistool-koegels, die haar wierden nagejaagt, afdreeven, tot aan een van de Koopvaardy-scheepen, alwaar sy sich bergden.

De Vlooten komen in 't gesicht van de Engelsche Oorlogscheepen,

Hier op gaf den Engelschen Commandeur heel onverwacht met scherp de heele laag aan *de Haas*, die deselve met sijn beyde laagen beantwoorden, eer *Holmes* sijn Schip hadde gewent. Met dit begin verhief sich den Strijd der Engelschen tegens de Nederlandsche Vloot, op dewelke deselve als felle wolven (schoon in Engeland geen redeloose wolven zijn, so waren dese rovers noch slimmer, om dat sy sochten te roven tegens Recht en Reden van andere Volkeren, sonder voorgaande Declaratie) op een hoop weerlose Schaapen, met groot gejuych en geschreeu furieus quamen aanvallen, in meeninge, om haar van malkanderen te strooyen, en dan te gemakkelijker d'eene voor en d'ander na in te slokken, en als een buyt in haare roof-havens op te brengen; maar wierden, tegens haar vermoeden, so mannelijk gerepoucheert, dat sy tegens den avond genootsaakt waren met schande en sonder buyt af te wijken, waar over sy van de Nederlandsche Matrosen niet weynig wierden uytgejouwt, zijnde onder de Nederlandsche Officieren geen gebleeven, als den Commandeur *de Haas*, dien al in't begin sijn Hooft wierd afgeschooten. De geheele nacht wierde weder-

dewelke vyandelijk beginnen te ageeren,

maar so dapper wierden gerepoucheert, dat sy moesten afwijken,

zijds

zijds doorgebracht met repareeren en klitsen van scheepen, masten, stengen en touwen. De Engelsche so geteystert zijnde, dat sy geen kans sagen den dag daar aan yets op te doen, deden alle glaasen twee Zeyn-schooten, om uyt haare havens meer secours te bekomen, gelijk ook geschiede, want 's morgens sag men haar versterkt met noch vier groote varsche Scheepen en eenig minder Vaartuyg, waar mede sy omtrent 9. uyren met bister gejou gelijkerhand weder aanquamen. *Holmes* voerende een groot nieuw Schip met 84. Stukken raakte met sijn boeg-spriet vast in 't Want van *de Haas*, die hem daar door voor de boeg drijvende toejoeg sulken meenigte van koegels uyt Musquetten en Musquettons, dat niemand op 't Verdek bleef, als alleen veele dooden en gequetsten, en met het Canon in sijne boeg en langs de zijden so flanqueerde, dat hy selfs swaarlijk gequetst zijnde, so ras sijn schip los raakte, onder het ijsselijk gekerm en lamenteeren van de gequetsten, moste afhouden en krengen, met verlies van over de hondert mannen. Even so dapper wierden de andere Engelsche, die geduyrig met varsch Volk wierden gesterkt, ter selver tijd mede ontmoet, dat sy sonder buyt, met de huyt vol slaagen, voor de middag noch mosten wijken, sendende vier van haare scheepen na Land, doorboort tot sinkens toe. *Duc d'Offery* Engelsche Vice-Admiraal most dit, door verlies van een been, met de dood besuyren. De rest te happig op desen kostelijken buyt, schaamden haar die geheel te verlaten, en met verlies alleen t'huys te keeren, word na de middag, voor de derde maal weder aangevoert door een nieuwen Commandeur, dewelke ten eersten raakte tusschen 't schip van *de Haas* en Capiteyn *Jan van Nes*, die een schip voerde van 44. Stukken, sodanig in de klem, dat tot sijn ontset een schip met 62. Stukken *van Nes* dicht op zijde, en een ander met 56. stukken in Ly voor sijn boeg quamen, onder welke vijf sulken heevigen gevecht ontstont, dat sy geduyrende den tijd ruym van drie uyren door de dikke dampen in de kalmte onsichtbaar waren. *Van Nes* tweemaal gequetst, en t'elkens verbonden weder boven komende, om het volk te moedigen, wierd in sijn borst sodanig getroffen, dat hy dood ter neder seeg, na dat sijne Masten, Roer en Roer-pen aan stukken, en 't schip so doorschooten was, dat het 5. voet waters, 50. doden en omtrent 50. verminkte in hadde, t welk oorsaak was, dat het wierde verovert, maar binnen twee uyren met 26. Engelsche en eenige Hollanders sonk. Door dit verlies raakten 't eene Esquader Koopvaarders wat in disordre, waar door de Engelsche occasie kreegen, om vier der selver als een Smirnaas, een

en om secours zeynschooten doen.

Engelsche doen een tweede attaque, daar in sy mede mannelijk onthaalt werden.

Een derde attaque, met een vinnig gevecht,

daar in het Schip van *van Nes* genomen wierd,

met vier Koopvaarders.

Messinaas en twee mindere scheepen van 't gros af te snijden, en weg te nemen, die nochtans haar geledene schaade geensins konden vergoeden; want behalven dat haare scheepen heel schadeloos en ontramponeert waren, zijn van haar verre over duysent mannen gebleeven, en ruym so veel gequetst, onder dewelke waren veele Eedelieden, dewelke vermeenende met haare Vloot een speel-reysjen te doen, en de kostelijke Hollandsche Scheepen als lammeren sonder slag of stoot op te brengen, door haar verlies aan 't Hof groote droefheyt verwekten. Niet tegenstaande die geringe buyt en sulk slecht onthaal, dat eenige van haar de havens wierden ingesleept, so schootense op haar gewoonlijke manier noch Victorie in het inkomen, gelijk mede haaren Ambassadeur tot *Paris* sulx hoorende, tot vreugde mede openlijk vuyrde.

Schaade der Engelschen,

die echter noch teekens van Victorie vertoonen,

In dese actie hebben haar dese 6. kleyne Nederlandsche Convoyers, die door haare lang-duyrige reyse vuyl en onbequaam waren geworden tot vaardig zeylen, met weynig en afgemat volk, so wonder wel gequeeten, tegens 12. groote en 5. mindere Vyands-scheepen, die alle wel waren bezeylt en bemant, dat de Engelsche sulx selfs admireerden en bekennen mosten, dat de Nederlanders, om het haare te conserveeren, haar niet als menschen, maar als duyvels hadden betoont, en dat sy Engelsche daarom genootsaakt waren geworden, hun met haare Vloot te quiteeren, die kort daar na met verlies van weynig volk in haare havens arriveerde, tot groote vreugde en blijtschap van geheel Nederland.

daar sulx den Nederlanders rechtmatig toequam.

De geheele wereld verfoeyde dese onbehoorlijke manier van doen, en de tijdinge hier van per Expressen aan 't Engelsche Hof komende, wierd 't selve geheel ontstelt, de Koopluyden wierden verbaast, en de Winkeliers en Hantwerks-luyden bedroeft over de onverwachte resolutie des Konings tot den Oorlog tegens de Nederlanders haare Bondgenoten, met dewelke sy noch voor 5. jaaren so ongelukkig hadden geoorlogt, dat sy de Na-wee daar van noch dagelijx voelden. De Engelsche wilden dese ontrouwe actie met pretexten van onwilligheyt van strijken, en constreinte tot satisfactie bewimpelen in een geschrift, dat sy door den druk gemeen maakten, om 't Volk eenigsins te gemoet te komen, maar wat geveynstheyt sy gebruykten, so bleek nochtans het contrarie niet alleen uyt den Oorlog, die daar op volgde, maar ook uyt het seggen van *Graaf Willem van Furstenberg*, dewelke op den selven dag, als de *Engelsche* de *Smirnaasche Vloot* aantasten, aan den *Keur-Vorst van Keulen* over tafel toebracht een groot glas wijn

Dese tijdinge gebracht verslagentheyt in Engeland,

daar men dese Actie met gesochte pretexten wilde dekken.

Wijn, met deſe woorden: *Das gilt ſeine Chur-Furſtliche Durchleucht auf gute ſucceſſion, das der Koning von Groß-Brittanien die Hollandiſche Smirnaſche Flote ietz wird erobert haben, oder bald eroberen, warin wir auch unſer ahntheil werden haben.*

Den onwil van de *Engelſche Gemeente* wierd hier op ſo groot, dat wat rigeur de Pres-meeſters gebruykten, om haare Vloot haaſtig te equipeeren, en met Zee-volk te bemannen, ſy niet of weynig avanceerden, ſeggende elk voor reeden van ſijn miſnoegen; datmen deſen Oorlog begon ſonder wettige reeden, en t'ſamen ſpande met de *Franſche* haare eeuwige en natuyrlijke vyanden, tegens de *Nederlanders* haare Geloofs- en Bonds-genoten, die haar niet hadden geoffenſeert; En ſo die nu wederom getergt wierden, haar licht ſouden vernieuwen en verdubbelen de droevige ſmerten, die haar op verre na noch niet uyt de leedenen waren wegens den laatſten ongelukkigen Oorlog voor vijf jaaren, en wegens de ſchrikkelijke Peſtilentie en afgrijſelijken Brand tot *Londen*, waar mede ſy Gods ſtraffende hand ſchijnbaarlijk gevoelt hadden; dat wanneer ſy de Koning in deſen Oorlog dienden, licht geen betaalinge ſouden bekomen wegens haare te verdiene maand-gagien, aangeſien ſy wegens de gagien, in den vorigen Oorlog verdient noch op verre na niet voldaan waren, en dat ſy den Koning ſouden helpen tot de Souverainiteyt, die hy by deſe occaſie ſoude ſoecken, tot nadeel van beyde de *Parlamenten* en de geheele *Engelſche Natie.*

De Engelſche Gemeente geeft veele reedenen van haren onwil en miſnoegen.

Niet tegenſtaande alle deſe murmureeringe en redenen des Volks, ſo voer echter de Koning met ſijne gereſolveerde intentie voort, en lede op den 29. *Maart* in ſijnen Raad tegens de *Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden* voorleſen een Oorlogs Declaratie, ſonder een ſeekeren *Datum* tegens gewoonte, om daar door de vuyle laad van *Holmes* eenigen ſchijn te geven, dewelke hy op den 7. *April* in 't openbaar eerſt dede publiceeren, zijnde van Inhout, als onder *Num.* 25. te leſen is. Hy dede den Heer *Meerman* Ambaſſadeur van de Staaten aan ſijn Hof aanſeggen, dat hy van *Londen* ſoude vertrekken, en liet op den 8. *April* daar aan volgende by placaat inroepen alle ſijne Onderdaanen, die in eenigen dienſt, of in de Domaynen van de *Geünieerde Staaten* mochten zijn, op pene van de Vet, *&c.* als onder *Num.* 26. te ſien is.

De Koning doet den Oorlog publiceeren,

Door deſe ſubite en onverwachte Declaratie van Oorlog wierd elk en ſo wel in alle andere Landen als in *Engeland* en *Nederland* geſurprenneert, en gegeven redenen van ſpeculatie:

Ten

Ten 1. Waarom *Engeland* eerder als *Vrankrijk* begeerde den Oorlog te publiceeren?

Ten 2. Op wat deugdelijke fundamenten de Positiven van die Declaratie berusten.

Reedenen waarom Engeland eerder den Oorlog wilde declareeren, als Vrankrijk begeerde.

Aangaande het eerste, so schijnt niet apparent, dat de *Koning van Engeland* geresolveert was den Oorlog so vroeg te declareeren, gelijk hy dede, dewijl het Saisoen noch te ontijdig was tot eenige Expeditie te Water of te Land. Maar also de Intentie van den Koning, door het subijt vertrek van sijnen Ambassadeur *Douning* uyt den *Haag*, sonder volle antwoord te hebben, de *Staaten* so seker bleek, dat den Ridder *Digby* Engelschen Ambassadeur tot *Paris* verklaarde, dat de Koning sijn Meester, om den grooven misslag van *Douning* in *Holland*, het werk twee maanden eerder moste beginnen, als geresolveert was; En also de voornoemde kostelijke Hollandsche Koopvaardy-vlooten aan den Koning hoope gaven tot een grooten buyt, so nam hy de occasie waar, om die Vlooten in sodanigen manier aan te tasten, waar door hy sijne intentie niet langer konde dissimuleeren, maar die moste secondeeren door een subite Declaratie van Oorlog. Daar en boven, hoewel de *Koning van Vrankrijk* de voornaamste in desen Oorlog was, so schijnt hy nochtans so weynig vertrouwen op *Engeland* gehad te hebben, dat hy wilde, de *Koning van Engeland* den Oorlog eerst soude beginnen, om daar door versekert te werden, dat hy 't met hem tegens de *Staaten* oprechtelijk meende. En dewijl de *Koning van Engeland* wel wiste, dat hy door voorige Tractaten onder *Num.* 3. en 7. geproduceert, verbonden was, in cas van vyandelijke attaque, aan de *Vereenigde Staaten* te presteeren eenig secours, so heeft hy sich op een wonderbaarlijke wijse van de verbintenisse van die Alliantien willen ontslaan, de saake sodanig dirigeerende, dat hy ten tijde, als *Vrankrijk* den *Staat der Vereenigde Provincien* soude mogen aanvallen, met haar niet en soude staan in staat van Confederatie en Alliantie ('t welk by de voorsz. Tractaten word gepresupponeert) maar in staat van Oorlog, die hy om die reeden geavanceert en verhaast heeft, sich inbeeldende daar door uytgevonden te hebben een middel, om die voorsz. Obligatie te ontsenuwen, en te gelijk ook, om desen Staat door de conjunctie van de redoutable en vreesselijke macht van *Vrankrijk* grondelijk te verdelgen. Eerlijke en heerlijke desseynen voor waar van een Christen Natie, haare Alliantie te enerveeren, eer de tijd gekomen is van de Prestatie, en sich van Geconfedereerde tot Vyanden te maken, om als Vrienden nie-

ve

verbonden te zijn, d'occasie aan te grijpen, om sijne oude Geallieerde te ruïneeren, om op den puyn van haare ruïne het gebouw te setten van een onbepaalde Zee-Heerschappye.

Noopende het Tweede, namentlijk de Deugdelijkheyt van de geposeerde Poincten en Motiven in dese Declaratie van Oorlog, die sal elk een, die deselve met een naukeurig, doch onpartijdig oog wil beschouwen en examineeren, bevinden niet minder gefondeert te zijn, als op Waarheyt en Reedelijkheyt, en datse niet en zijn bewegende Oorsaken van desen Oorlog, maar alleen pretexten en qualijk gevoegde dekssels van een voornemen, 't gene ouder is, als de inventie van de gepretendeerde Motiven, die geen oorsaaken, maar ter contrarie effecten en producten zijn van het Desseyn, om tegens de Staaten te oorlogen.

Op wat deugdelijke fundamenten de Positiven van Engelands Declaratien berusten.

In de Inleydinge van dese Declaratie ofte Manifest, namentlijk in de 4. eerste Perioden glorieert de Koning over sijne inclinatie tot de Gemeene Rust van 't Christendom, en over sijne gestaadige Devoiren, tot inviolable maintenu van sijn eerste Verbond met de Staaten opgerecht, die hy beschuldigt van injurien en oppressien aan sijne Onderdanen, en van haare onverssettelijke obstinaatheyt, waar uyt hy concludeert, dat hy tot desen Oorlog gedwongen word, roepende tot getuygen de Werelt, die niet in twijffel trekt de vreedsame en genereuse Intentien van den Koning van Engeland, maar sich genoegsaam verseekert hout, dat alle misverstant, die tusschen hem en de Staaten Generaal is geweest zedert sijne gelukkige herstellinge op den Troon van sijn onthalsden Vader, slechts uyt de aanradingen van qualijk geaffectioneerde Persoonen is gesprooten, die geen teekenen tot Vreede, maar alleen genegentheyt tot Oorlog en tot Verderf van de Florisante Vereenigde Nederlanden hebben getoont, 't welk klaarlijk soude blijken, als men eens specialijk soude aanwijsen (dat hier te wijdloopig soude vallen) hoe veel schaade en ongemak zedert den Nederlandschen Ingesetenen door de Engelsche toegebracht, en wat een getal van Scheepen, so van de Oost- als West-Indische Compagnien en van andere Koopluyden, op diverse pretexten en commissien in haare haavenen zijn opgebracht, en aldaar gedistraheert geworden, waar van men noyt eenig redres of reparatie heeft konnen consequeeren, niet tegenstaande alle sollicitatien en protesten van haare Ho: Mog: tegens die onrechtmatige proceduyren; En voornamentlijk, hoe sy den Oorlog in den jaare 1665. tegens deselve Staaten, met so min fundament en uyt eygen drift selfs moveerden, als desen tegenwoordi-

De Koning van Engeland glorieert op sijne Vreedenliefde,

daaraan eenige sijner voornaamste Ministers geen deel hebben,

die aan den Nederlanders veel schade hebben veroorsaakt,

en den Oorlog verwekt in den jaare 1665.

en in den jaare 1672. sonder voorgaande Denuntiatie,

gen, die sy al lang te vooren gesmeet en vast gestelt hadden, breekende alle voorgaande Tractaten, en vallende tegens den inhout der selver, de weerloose Nederlandsche Scheepen onvoorsiens als Piraten op 't lijf, sonder eenige andere Denuntiatie, als door het Canon, daar nochtans niet alleen de voorige Vreedens-Tractaten tusschen de beyde Natien opgerecht, maar ook het Recht aller Volkeren geen Oorlog wettig achten, als die begonnen werd na tijdige Waarschouwinge en Declaratie. Dese Oorlogs-lust blijkt noch meer uyt de antwoord, die men den Nederlandschen Ambassadeur *Meerman* liet toekomen, wanneer hy klaagde over de ongehoorde mishandelinge en attaque van de Smirnaasche Vloot, waar van sy door Gods wonderlijken Vinger seer schandig waren afgeweesen, en wanneer hy nochmaals uyt den naam van sijne Heeren en Meesters presenteerde sodaanige satisfactie, als onpartijdige souden komen te oordeelen, namentlijk: *Sy hadden daar toe last gegeven, en meenden niet nodig te zijn eenige voorgaande Waarschouwinge en Declaratie van Oorlog, also haar Canon tot in den Haag wel soude gehoort werden, 't welk Declaratie genoeg soude zijn.* Voorts: *Sy wilden noch konden nu niet meer van Vreede handelen, also het te laat was, ter oorsaake sy so verre met Vrankrijk waren geëngageert, dat sy sonder 't selve geen veranderinge van haare Desseynen vermochten te maken*; Even al eens, als of sy met minder Recht mochten annulleeren een verfoeylijk en heyloos Tractaat met *Vrankrijk* aangegaan tot Onrust van 't Christenrijk, als 't gene sy tot desselfs Ruste met *Sweeden* en de *Vereenigde Nederlanden* so solemneelijk, en met so dierbaare Eeden hadden bevestigt.

en een ongerijmde antwoort aan *Meerman* geven.

In de vijfde Periode beroemen sich de Engelsche over haare Victorien, en over der Nederlanders verliesen in den Oorlog van den jaare 1665. Voorwaar die aan de eene zijde eens wil aanschouwen 't gene de Engelsche toen als Victorieuse Helden hebben verricht, en wat sy hebben bedreven in't verbranden van een hoop weerloose Koopvaardyscheepen in't *Vlie*, en arme Visschers-hutten, met menschen te tiranniseeren op *ter Schelling*, en 't selve balanceeren tegens de Helden-daden der Nederlanders, die in een slag van vier dagen haare Vyanden tot 2. maal op de vlucht dreeven, niet tegenstaande die met een varsche Vloot van 22. Scheepen onder *Prins Robbert* wierden gerenforceert, die haaren Admiraal *Ascue* gevangen namen, dat noch noyt Hollands Admiraal is gebeurt, en die eenige van haare Oorlog-scheepen met het Casteel tot *Chattam* veroverden, en met Prince-Vlaggen beplanten, en daar door *Londen* en 't heele Rijk in allarm setten, die, seg

Engelsche beroemen haar wegens haare Victorien,

daar sy weyniger reeden toe hebben,

als de Nederlanders.

ik,

ik, soude in der daat bevinden, dat den Nederlanders waarlijk toekomt den Laurier-krans van dien Oorlog, in den welken sy meer haar oogmerk en gewenst succes hebben geobtineert, als de Engelsche, die 't minste niet daar by profiteerden.

So ongerijmt en impertinent dese Inleydinge is, even so valsch en onwaar is 't geposeerde in de sesde Periode van de voorsz Declaratie, en 't is ten hoogsten te verwonderen, dat men so onvoorsichtig, of veel eer so onbeschaamt is, dat men sijn Oorlogs-lust door waarschijnelijke pretexten niet beter soekt te dekken, maar dat men de heele Wereld soekt te abuseeren en te blinthokken met tastelijke onwaarheden te stellen in een Declaratie, die voor niemand verburgen blijft; Want in 't geheele *Tractaat van Breda* geen eenig articul gevonden werd, dat haare Hoog Mog. verbind, om Commissarissen naar *Londen* te senden, om aldaar den Handel in *Oost-Indien* te reguleeren, maar wel, dat in 't derde articul van 't Appendix van het voorsz. Tractaat, handelende van de Commercie en Navigatie, is geaccordeert, dat van weder-zijden Commissarissen by den anderen souden komen, om op te stellen een generaal Reglement op de Navigatie en Commercie, en dat men sich by provisie soude bedienen van het Tractaat dien aangaande tusschen *Vrankrijk* en de *Staaten* gemaakt, waar op ook in het jaar 1668. het *Tractaat de Marine* ten principalen door den Ambassadeur *Tempel* is voltrokken, waar uyt blijkt, dat de vordere Protestatie van de *Engelsche* mede ongefondeert is, te weten, dat den gemelden Ambassadeur *Tempel*, die maar ruym 2. jaaren in Ambassade is geweest, in 3. jaaren geen satisfactie konde bekomen.

Onwaarheyt is 't, dat de Staaten gehouden waren Commissarissen te senden na Londen,

Even so verdicht is mede 't Ongelijk, dat de *Engelsche Natie* in *Oost-Indien* zedert van den *Nederlanders* soude aangedaan zijn, want dewijl de *Engelsche* tot dit haar Desseyn hebben soeken op te raapen alderhande pretexten, ja die selfs na geene waarheyt schijnen, so souden sy tot verificatie van dit pretense Ongelijk ten minsten mentie hebben gemaakt van eenige circumstantien, waar, wanneer, van wien en hoe sy dit ongelijk hadden geleden. In 't tegendeel so blijkt het contrarie uyt de schriftelijke antwoord, die de Bewinthebbers van haare Compagnie overgaven aan den Koning op sijne vraage, of sy ook klachten in te brengen hadden, namentlijk; *dat sy niet wisten van eenig leet haar door de Hollanders aangedaan, zedert de handelinge van Breda.* Waar-by noch komt, dat *Downing* in sijne gefabriceerde klachten 't minste niet gerept heeft van dese geheele sesde Periode, als overtuygt, dat daar over geen differentie was.

Als mede, dat de Nederlanders de Engelsche in Oost-Indien hebben verongelijkt,

Suriname

Het tweede gepretendeerde grief, begreepen in de sevende Periode van dese Declaratie, wegens *Suriname*, is van geen beter alloy, als het voorgaande, want het dient alleen, om aan een gesocht dessеyn eenigen schijn en couleur te geven, die voor de enkele en naakte waarheyt niet kan bestaan, maar verblikt of beschaamt word. Om dit eens sonnen-klaar aan te wijsen, moeten wy hier narreeren, hoe het werk van *Suriname* sich heeft toegedraagen: Op den 6. *Maart* 1667.

by den Nederlanders verovert,

heeft eenen *Abraham Krinsen* van *Zee-land*, in den naam van den *Staat der Vereenigde Nederlanden*, de Colonie van *Suriname* met de waapenen den *Engelschen* ontweldigt, onder Capitulatie, *Dat het den Inwoonderen vry soude staan in Suriname te verblijven, of met haar roerende goederen te vertrecken.* In 't laatst van *Mey* daar aan volgende hebben de Engelsche *Suriname* weder hernomen, ondertusschen datter een Vreede was getroffen tot *Breda* tusschen den *Koning van Engeland* en den *Staaten Generaal*, in welkers sesde articul was bedongen, *dat alle Landen, Steeden, Sterkten en Colonien geduyrende den Oorlog by een van de Strydende Partyen van den anderen geoccupeert, en na den* $\frac{10}{20}$ *Mey* 1667. *hernomen, aan den eersten Nemer souden mocten werden gerestitueert*, uyt krachte van welk articul de *Engelsche* aan de Staaten gehouden waren *Suriname* te restitueeren, gelijk ook den Gouverneur *Willoughbi* 't selve effective heeft gerestitueert, doch niet sonder veele impertinentien; Want hy niet alleen sijne goederen, die volgens het Tractaat waren geconfisqueert, tegens wil en ordre van den Nederlandschen Gouverneur door sijn Soon weg scheepte, maar selfs eenige Inwoonders met dreygementen af haalde, en eenige, die genegen waren aldaar te verblijven, haare goederen verbrande en ruineerde, contrarie den inhout van 't voorsz. Tractaat en de Souverainiteyt van den Vereenigden Staat. De Koning hier van verwittigt, schreef op den 18. *July* 1668. aan den Gouverneur *Willoughby* desen brief, *dat in de saake van Suriname gy en u Soon Lieutenant Willoughby veele saaken hebt verricht, niet alleen strydig tegens het laatste Tractaat tot Breda geslooten, maar ook in ongehoorsaamheyt van onse opene brieven, tot uytvoeringe der selve, u beyde te buyten gegaan: Dieswegen verklaaren wy, dat gy u voortaan met de Colonie van Suriname niet meer sult bemoejen, en oordeelen, dat alle goederen die gy en u Soon hebt in Suriname besecten, verbeurt zijn, volgens de gemaakte articulen. Vorders belasten wy u striktelijk, dat gy de goederen, dewelke u Soon van daar heeft gevoert, aldaar weder sult herstellen, namentlijk* 168. *Slaaven*, 126. *stukx*

doch aan de Nederlanders gerestitueert,

onder veele impertinentien,

die den Koning mishaagden.

Vee,

en by den Engelschen hernomen,

Vee, en 2100. ponden Suyker, gy sult mede de 8. vernielde Suykermolens en vordere toegebrachte schaaden vergoeden, en eyndelijk openbaar publiceeren, dat het yder vrij staat weder na Suriname te keeren, die door uwe dreygementen is vertrokken, en word u belast de kosten van haar weder-reyse te dragen.

Engelsche rebelleeren in Suriname.

Niet tegenstaande dese Ordre des Konings, so oppoſeerden de Engelsche in *Suriname* haar als rebellen tegens den Nederlandschen Gouverneur *Lichtenberg*, en beletten door haare violente actien het transport van die ingesetene, dewelke wilden vertrekken, gelijk men kan sien uyt het Rapport met *Banister* aan den Koning overgesonden. Dit onaangesien gaf men in Engeland gehoor aan de klachten van dese Rebellen, en sommeerde de Staaten door den Ambassadeur *Tempel* tot executie van het getracteerde met den voornoemden *Kinsen*, voor so veel als den Ingesetenen van deselve Colonie (so men voorgaf) de permissie geweygert wierde, om met haare Personen en effecten elders te vertrekken. De Staaten, om alle obstaculen weg te ruimen, en om haar meer te interesseeren in de Vriendschap van den Koning, sonden een Ordre aan *Lichtenberg* en aan de Regeringe in *Suriname*, ten eynde *Tempel* sijn oogmerk bereykte, gelijk hy 't selve ook bereykt heeft; hoewel des niet tegenstaande men lasterlijk en tegens de bekende waarheyt in dese Declaratie segt, als of haare Ho: Mog: desen Last door secrete Ordres hadden gecontramandeert, gelijk ook voor desen noyt is geschiet in de saake van *Pouleron*.

Tempel sommeert de Staaten,

die om vriendschap nieuwe Ordres senden aan haaren Gouverneur.

Hier op valt de vraage, of de Koning van Engeland, by het verlies van *Suriname*, het *Imperium* of eenig Recht heeft behouden over 't selve Land en desselfs Inwoonders? So neen, of hy dan bevoegt is, om in sijne Declaratie hier over sulke questie te moveeren, dewelke meriteert te zijn een reden van Oorlog? Dese vraage sal van selfs vervallen, als wy het Recht des Oorlogs maar eens toetsen aan het algemeen Volker-Recht, volgens het welke een overwonnen Land en Volk overgaat in de Macht en Eygendom des Overwinnaars, sonder dat den eersten Heer eenig Gesag of Recht behout over 't gene, dat door de wapenen hem is ontvreemd. 't Is wel waar, dat de absoluyte Macht van den Overwinnaar word besnoeyt door de Capitulatie, maar tot wiens voordeel? Tot voordeel van de Ingesetene, die door haare overwinninge zijn verandert van Souverain, en bevrijd van de onderdanigheyt, waar door sy aan haaren voorigen Heer waren verbonden. Indien die Ingesetene reden hadden om te klagen, so hadden sy haar nergens daar over met voeg konnen addresseeren, als aan de *Staaten*

Of de Koning eenig recht heeft behouden op Suriname?

Generaal haar wettige Souverainen. Souden de *Engelsche* neffens de geheele Wereld, de Staaten niet uytgelacht hebben, indien die gepretendeert hadden eenig gebiet behouden te hebben over die Steeden en Volkeren, die by capitulatie aan de *Fransche* waren overgegaan? hoewel sulx noch sijne reeden soude hebben gehad. Wat recht kan dan haaren Koning pretendeeren op de Ingesetene van *Suriname* gereserveert te hebben, die hem geensins meer raaken? Immers geen Recht. Of souden sy sustineeren, dat hy sijn voorig Recht continueerde op deselve Ingesetenen, om dat sy van Geboorte en Taal Engelsche waren, daar doch de Overwonnene aan den Overwinnaar worden gesubjecteert, sonder consideratie van Geboorte of Taal. Wel sullen dan de Engelsche de heele Wereld en de Posteriteyt niet trekken tot de hoogste admiratie, dat sy haar verstand door de vervloekte Oorlogs-lust so laten benevelen en verbijsteren, dat sy selfs niet konnen merken het oordeel, dat alle onpartijdige tot haar eeuwige dis-reputatie daar over sullen vellen.

Opgeraapt affront der Engelschen wegens Schilderyen en Penningen

In de Achtste Periode extravageeren de Engelsche verder, als haare Digniteyt en Genereusheyt anders toelaat, die al te edelmoedig pleeg te zijn, om sich door beusselingen van Schilderyen, Penningen en Pilaren te houden geaffronteert, en die alleen te rekenen suffiçante reeden van haare misnoeginge, en van het ressentiment van alle haare onderdanen, dat is met een woord, van den Oorlog. Een Schilderie en een Medalie is genoeg, om haar te bewegen tot een Oorlog, die alle bedenklijke miserien nasleept. Dit alleen is een staaltjen van haare abominable Oorlogs-lust, dat sy verçieren een aangedaan ongelijk, om onder een verssonnen Dek-mantel te oorlogen, en Christen bloet te plengen. Sy willen hier de Nederlanders wetten voorschrijven, dat sy haar niet hebben te bedienen van dat Gebruyk, 't welk van veele Euwen, by alle Volkeren is onderhouden in haar Zegen-praalen en Triumpheeren; *Moses* richte een Altaar op, als *Amelek* was geslagen, en noemde sijnen naam: *De Heere is mijn Baniere.* De *Grieken* en *Romeynen* hielden de gewoonte, dat sy over haare Victorien triumpheerden, en koopere of Marmere gedenk-teekenen oprechten met de opschrift van 't gepasseerde. Men schilderde tot *Romen*, gelijk *Livius* verhaalt, de veroveringe van Landen en Steeden uyt, en droegse door de Stad ten toon. *Flaminius* en andere Romeynen lieten goude en silvere *Penningen* en *Medaillien* slaan van wegens haare Overwinningen.

waar mede men van alle tijden af pleeg te triumpheeren.

Wat de Schilderye afbeelde.

Maar om dat de *Engelsche* desen Oorlog met geweld begeerden,

waar

waar toe hun genoegſame reedenen manqueerden, moſten ſy haar behelpen met gepretendeerde Affronten van een eenige *Schilderye*, die het gelukkig aſſault der *Nederlanders* op *Chattam* verbeelde, en geenſins raakte de Perſoon noch Eere van den Koning, noch die van de Engelſche Natie; Want een Scheepen van *Dort* die had laten maken ter eere van den Heer *Cornelis de Wit* een van haar Burgermeeſters, en doen ophangen in een Private kamer van 't Stadhuys, daar niemand dan de Raads-Heeren van de Stad vry mochten komen. In deſe Schilderye was den voorñ. Heer *de Wit* afgemaalt met een Regiment-ſtaf, om dat hy in den Oorlog van de jaaren 1665. en 1666. op de Vloot het bewint hadde, als Gedeputeerde van den Staat. Aan ſijn eene zijde was geſchildert een Rivier met verſcheyde Scheepen, waar van ſommige branden; En aan de andere zijde een Hoorn des Overvloets; waar uyt allerley goederen en waaren overvloeyden, om aan te wijſen, dat den Oorlog aan de Vreede hadde plaats gemaakt (gelijk *Cromwel* ſeyde: *Pax quæritur Bello*) en dat de Negotie en Scheeps-vaart op Battalien en Vechten waren gevolgt. En ſchoon men hier in wat te ruymſchootig mochte zijn geweeſt, ſo hadden de Engelſche daar door even ſo min fundament tot een bloedigen Oorlog, als door de pretenſe Penningen, daar van den ſtempel door ordre van de *Staaten* wierd verbrooken, ſo ras ſy des Konings misnoegen daar over beſpeurden; uyt vreeſe, van datter eenige in ſecreet mochten gemaakt werden, hoewel die van ſulke geringe importantie was, dat een onpartijdig menſche niet konde bemerken, dat'er yets in was, 't welk beleedigde, of ſchijn hadde van eenig nadeel aan den Koning, of de Natie; Want aan de eene zijde onder bekende en gewoonlijke Sinne-beelden, by Poëten en Schilders in 't gebruyk, *d'Oorlog* wierde afgebeelt, en aan de andere *Overvloet* en *Vreede*, die deſelve voort brengt, hebbende onder haar voeten *Tweedracht* onder de gedaante van een overwonnen *Furie*, die deſe beyde Natien nu Vrienden geworden niet langer ſoude verwoeſten.

Wat de Penningen afbeelden?

't Geene van de *Pilaren* word geſeyt, is by den inſtelder van deſe Déclaratie of valſlijk verçiert, of ten minſten lichtvaardig aangenomen; alſo ſodanige Pilaren nergens oyt hebben weſen gehad, dan alleen in het verdichſel van ſijne harſenen, of in de Couranten van het Engelſche Hof.

Verçieringe der Pilaren,

De Negende Periode is mede ſo impertinent ende valſch, als de zak groot is, die daar aangeroert word; want de Engelſche Martian daar al mede maaken valſche illatien, beteekenende met het *Recht van*

Engelſche pretenſien over de Vlag, en tot de Heerſchappye van de Zee,

van de Vlagge de Heerschappye van de Zee, om dat sy daar spreekende van de outheyt van 't voorsz. Recht, seggen dat het een ongehoorde Insolentie soude zijn, dat men met haar soude twisten over het *Dominium* van de Zee. Hier siet men klaarlijk, dat de questie, die sy moveeren over het *Recht van de Vlagge* niet raakt het saluëeren en strijken van de Vlagge, en by gevolg ook niet het 19. *articul* van de Vreede van *Breda*, maar alleen de *Heerschappye van de Zee*, te meer, dewijl den Ambassadeur *Douning* by sijne Memorien aan den Staat deser Landen, conform de voorsz. meyninge, versocht, dat die ronduyt wilde erkennen, dat sijnen Koning toequam het gepretendeerde *Dominium van de Zee*, waar op hy ook so stip en pal bleef staan, dat hy van geen ander poinct wilde mentioneeren, als alleen hier van, dewijl hy wel wist, dat sijne Confraters door de pretensie van een onmogelijke satisfactie souden behouden eenig pretext tot dien Oorlog, die sy alree vast gestelt hadden, en daar tegen sy niet wilden voldaan zijn, vreesende so hy van andere poincten in de voorsz. Declaratie geposeert, quam te mentioneeren, dat de Staaten haar volkomene satisfactie souden geven, en daar door hun ontnemen alle pretexten tot haare geformeerde Desseynen.

dewelke Douning wilde, dat de Staaten souden erkennen.

Aangaande het *Recht van de Vlagge*, so is notoir en bekent, dat geene Natien verstaan, dat het selve soude zijn de Heerschappye over de Zee, noch dat het met sich sleept eenig Gesag of Gebiet over andere, maar dat het alleen voort komt uyt een gerecipieert Gebruyk ofte Beding, waar door den Mindere in Rang en Digniteyt gehouden is sijnen Meerderen, die hy in Zee ontmoet, eerst te saluëeren of met het lossen van Canon, of met het strijken van de Vlagge of Zeyl, tot een enkel teyken van Respect en Civiliteyt, dat dan met contrasaluyt word beantwoord. So is tusschen den *Koning van Engeland* en de *Staaten Generaal* by het 19. *Articul* van het *Bredasche Tractaat*, conform voorgaande Tractaten, so met den selven Koning, als met *Cromwel* opgerecht, bedongen; *dat de Scheepen en Vaartuygen der Vereenigde Provincien, so wel van Oorloge, en om de Macht van den Vyand af te weeren uytgerust, als andere, dewelke eenig Schip van Oorloge van den Koning van Groot Brittangien in de Brittannische Zee sullen komen te ontmoeten, de Vlagge van den top van de Mast sullen strijken, en het Mars-zeyl laten vallen, invoegen gelijk als oyt in voorige tijden gebruyklijk is geweest.*

Wat het Recht van de Vlagge is?

daar over tusschen Engeland en de Staaten was gerasseert.

Nu is 't sulx, dat de *Engelsche Meesters* geresolveert zijnde, om met *Vrankrijk* tegens de *Staaten* te oorlogen, sich verlegen vonden

Hoe de Engelsche Actie soeken

o

op wat schijn van reeden sy haare boose Intentie aan de Wereld souden bekent maken, also hun daar toe stof manqueerde, ter oorsaake van den korten tijd, in dewelke sy met de *Staaten* in Vreede hadden geleeft, sonder de minste offensie, doch hebben dese grobte Minjoens en Cabalisten, goet gevonden, dat sy (gelijk van de Engelsche Natie selfs word voorgegeven en geglooft) daar toe souden reeden soeken, door het Jacht de *Merlijn*, toen ter tijd in de *Maas* leggende, om de Huysvrou van den Ambassadeur *Tempel* naar Engeland over te brengen, dat men 't selve soude doen zeylen door de Nederlandsche Vloot (die onder den *Lieutenant Admiraal van Gent* in Zee was, om de gevolgen van de *Triple Alliantie* na te komen, en, so de noot sulx vereyste, om de Spaansche Nederlanden te secondeeren tegens de Fransche, die deselve dreygden, en in aantocht waren met een aansienlijk Leger na *Duynkerken*) dewelke voor 't selve Jacht niet strijkende, *gelijk sy ook niet gehouden was te doen*, reden genoeg soude geven ten Oorlog. Hier op ontfangt *Mr. Carrou* Capiteyn van 't selve Jacht secreete ordre, om met sijn Jacht midden door de Nederlandsche Vloot te zeylen, gelijk hy ook deede, als deselve Vloot in *Augusto* 1671. voor *Domburg* niet verre van de Nederlandsche Kust en Reede ten anker lag. Dit Jacht in *Engeland* komende, en relateerende dat de *Hollandsche Vloot* des Konings Vlagge met haar saluyt niet hadde gerespecteert, so wierd de Gemeente tegens de *Hollanders* gaande, seggende, dat men haar most bevoorlogen, dewijl sy den Koning en de gantsche Natie hadden geaffronteert, en dat het nu tijd was sulx met de *Fransche* t'samen te beginnen, hoewel sy te vooren tegens de Franschen so waren gepassioneert, dat deselve haar qualijk op de Straaten binnen *Londen* dorsten vertrouwen. En om dit werk noch meer schijn te geven, liet men den voorn. Capiteyn, om dat hy niet genoeg met scherp op *van Gent* hadde geschooten, in den *Tour* gevangen setten, waar uyt hy doch kort daar na wierde gerelaxeert en, so geseyt word, voor dit heerlijk exployt geregaleert met een goude *Medaille*. Een heerlijke actie voorwaar voor Bond-en Geloofs-genoten, occasie te soeken, om sijn Voornemen met een opgeraapten schijn te dekken, om onder dien selven dek-mantel sijne Bonds-genooten te ruïneeren, en te bedrijven het grootste quaat, dat by alle Natien het horribelst is.

door een Konings Jacht,

daar door de Gemeente gaande word.

Hier op valt de Vraage; of de Engelsche bevoegt zijn in haare Declaratie te klaagen, dat dit 19. Articul en haar Recht van de Vlagge by eenig Nederlands Commandeur soude gevioleert zijn? Tot decisie van welke Questie gerequireert word nader elucidatie van 't selve

Hier worden dry vraagen voorgestelt.

Articul; of daarby verſtaan word, 1. dat een geheele Nederlandſche Vloot ſoude moeten ſtrijken voor een Engels Oorlog-ſchip? 2. Of voor 't Engels Oorlog-ſchip ook kan genomen werden een Konings Jacht? 3. Of de Brittanniſche zee niet is onderſcheyden van de Noortzee?

Of een Nederlandſche Vloot moet ſtrijken voor een Engelſch Oorlog-ſchip,

Het *Eerſte* lijd geen diſpuyt, als men conſidereert, gelijk men ook conſidereeren moet, dat dit 19. *Artic:* getrokken is uyt het 10. *Artic:* van het Tractaat van den jaare 1662. welck 10. *Articul* de *Koning van Engeland* ſelfs heeft opgegeven uyt het 13. *Artic:* van den jaare 1654. Dit 13. *Artic:* heeft veel diſpuyts gecauſeert tuſſchen de *Engelſche* en de *Staaten*, willende de *Engelſche* in 't ſelve doen influeeren deſe woorden: *Sint ve ſingula, ſive in claſſibus*, dat is, *'t Zy dat het enkele Scheepen zijn, of gerangeert in Vlooten*, om daar door niet alleen ſinguliere Scheepen, maar ook gantſche Vlooten van den Staat te obligeeren tot het voorſz ſaluyt, in cas van ontmoetinge van een Oorlog-Schip van Engeland; doch door ſterke Inſtantien van de Staaten hebben de Engelſche de voorn: Woorden uyt het ſelve *Articul* gelaten, en daar mede afgeſtaan van haare Intentie, om der Staaten Oorlogs-Vlooten te verplichten tot het voorſz. Saluyt, 't welck ſy ſelfs oordeelden, dat ſy niet konden obtineeren, dan uyt hoofde van die voorn. *Woorden*, waar uyt dan nootſakelijk volgt, dat het boven genoemde 19. *Artic:* is alleen een Ordre, waar na ſinguliere Scheepen van den Staat, en geene Vlooten, haar moeten reguleeren ten reguarde van het ſaluyt omtrent Engelſche Oorlog-Scheepen.

Of voor een Oorlogs-ſchip kan gerekent werden een Jacht,

Het *Tweede* lijd even ſo min diſpuyt als het eerſte, aangeſien het onderſcheyt van woorden tuſſchen een *Oorlog-Schip* en *Jacht* mede brengt het onderſcheyt van de ſaake, zijnde een Oorloog-Schip ſo genoemt, om dat het is gedeſtineert tot den Oorlog, om af te keeren of te offenſeeren een vyand, daar een Jacht ſijnen naam voert, om dat het is gedeſtineert tot een jachtig of haaſtig Transport van Perſoonen, Goederen of Tijdingen, ſonder dat eenigſins contrarieert, dat een Jacht Canon voert, want om die reeden ſouden alle Koopvaardy-ſcheepen, die Canon voeren tot haare defenſie, mede voor Oorlog-Scheepen moeten gereputeert werden, voerende een Jacht, dat men ſelfs gewent is op de ſtroomen en Rivieren te gebruyken, daar geen Vyand komt, ſijn Geſchut meer uyt reeden van Cieraat en om by gelegentheyt eerſchooten te doen als ten Oorlog te dienen. En wanneer de Engelſche by een periculeuſe tijd difficulteeren, om een Ambaſſadeur,

of

of yets anders van byſondere waarde, te pericliteeren op Zee in een Jacht, en daarom reſolveeren, om een Oorlog-Schip in plaats van dien te gebruyken, ſullen ſy ſelfs deſe veranderinge niet anders uytdrukken, als met het onderſcheyt van die twee differentieele woorden. En genomen de Engelſche in 't opſtellen van de voorſz. *Articulen* van intentie waren geweeſt, dat door een *Oorlog-Schip* mede moſt verſtaan werden een *Jacht*, ſo moeten ſy haar ſelfs ſulx imputeeren, dat ſy haare meyninge niet klaarder hebben geëxpreſſeert met duydelijke woorden, volgens den *Text in L. 99. de Verb. Obligat. & cum verba contractus ſint forma contractus, quæ dat eſſe rei. Baldus in L. quoties. C. de ſuis & legit. hered.*

Het *Derde* is mede ſo bekent, en by de Engelſche *in confeſſo*, dat het vreemd is, dat ſy daar over durven querelleeren, aangeſien de Zee-Caarten van de Engelſche ſelfs gemaakt, deſe queſtie genoegſaam decideeren, in dewelke de *Noort-Zee* van de *Britanniſche Zee* wel expres word geſepareert op die manier, dat by allen voor de *Noort-Zee* word gehouden de plaats, daar de Nederlandſche Vloot ten anker lag, als het voorſz Jacht daar quam door zeylen. Dit onderſcheyt blijkt noch klaarder, als men inſiet het 7. *Articul* van het Bredaaſche Tractaat, daar deſe woorden ſtaan: *Dat de Scheepen en Koopmanſchappen, die binnen een tijd van 12. dagen na de Vreede in de Britanniſche-zee en in de Noort-zee genomen worden, aan den Veroveraar in eygendom ſullen blijven*, waar by de Engelſche immers ſelfs vaſt ſtelt, dat de *Britanniſche-zee* de *Noort-zee* niet en is. En of wel de Engelſche haar gepretendeert Gebiet niet verder extendeeren, als over de Britanniſche Zee, ſo extendeeren ſy, tegens het vooren geallegeerde, de Brittanniſche-zee ſo verre, dat ſy beneffens het *Canaal* en een groot deel van den *Oceaan* ook daar in begrijpen de Noort-Zee, in ſulker voegen, dat men de Zee uyt de *Nederlanden* niet ſoude konnen gebruyken, als op haare genade, die aan de Nederlanders ſo min verſeekeringe ſoude geven, als haar gegeven Woord en Trou.

Of de Britanniſche Zee is onderſcheyden van de Noord-Zee,

Dewijl nu by de deciſie van deſe dry queſtien blijkt, dat den *Lieutenant Admiraal van Gent* niet met *ſinguliere Scheepen*, maar met een geheele *Vloot* heeft nagelaaten te ſtrijken voor een *Jacht*, en niet voor een *Oorlog-ſchip*, en dat in de *Noort-* en niet in de *Britanniſche-zee*, met wat goede gedachten konnen de Engelſche dit 19. *Articul* betwiſten, als gecontravenieert te zijn door de Staaten, daar deſelve noch *ex ſuper abundanti*, en tot een teeken van

Preſentatie der Staaten

aan 'Engeland. haar Vreede-lievend gemoet hun hebben verklaart, dat, wanneer sy in cas van Oorlog met *Vrankrijk*, wilden naarkomen den inhout van de *Triple Alliantie*, het *Tractaat van Breda* en de *Alliantie Defensief*, sy geerne haare geheele Vlooten de Vlagge en het Top-zeyl wilden doen strijken, als sy ontmoeten eenig Schip of Scheepen van Oorlog, voerende den Standaart of Pavillon van sijne Majesteyt, mits dat daar door in geenen deele soude geprejudiceert werden het Vrye Gebruyk van de Zee aan de Ingesetenen van haaren Staat. De Engelsche hier door meer satisfactie vernemende, als sy verwacht hadden, sochten deselve te embrouilleeren met haare klachte, als of der Staaten presentatie obscuyr en insuffiçant was, 't welk de Staaten dede resolveeren, om een Extraordinairen Ambassadeur naar *Engeland* te senden, met authorisatie aan hem en aan haaren Ordinairen Ambassadeur, om klaar te stellen 't gene men soude duyster vinden, en om daar by te voegen 't gene vereyst wierde; weshalven dese Ambassadeurs versochten, dat de Engelsche aan haar toonen wilden 't gene sy niet verstonden, of dat sy selfs de *Articulen* so wilden concipiëeren, dat men daar door alle swaarigheden mochte te boven komen; Maar kregen tot antwoord, dat de Staaten en haare Ministers best wisten, hoe sy die *Articulen* moften instellen; Waar op kort daar na de voorsz. Ambassadeurs overleverden een Concept, vragende, of 't selve haar genoegen konde geven, doch kreegen weder een koele en zuynige antwoord, *wanneer sy het geteekent en weder behandigt sonden hebben, dat se hun dan haare meyninge daar op wilden verklaaren*, en also de Gesanten niet geraden vonden te teekenen, sonder versekert te zijn, of haar het geconcipieerde voldoen konde, wierd die conferentie afgebrooken: Maar met rijper gedachten de saake overwegende, resolveerden de Gesanten het geprojecteerde geteekent over te geven, waarby sy versochten een nieuwe t'samenkomst; Maar in plaatse, van met haar te treeden in gereguleerde Conferentien, en haar te toonen het defect in haare antwoord, wierden sy so genegligeert, dat de Engelsche aan haar niet eer een Conferentie accordeerden, als een uyr daar na, dat dese Declaratie van Oorlog in 's Konings Raad was geleesen en geapprobeert, wanneer de Gesanten op haaren gesetten tijd verschijnende met dit kort bescheyt te rug wierden gesonden: *'t is te laat*, tot een infallibel argument, dat de Engelsche aan de Nederlanders niet genegen waren het Vrye Gebruyk van de Zee te laaten.

die satisfactoir was.

Staaten senden een Ambassadeur Extraordinair na Engeland,

die daar met voordacht opgehouden word.

Hoonge- fondeert de

Daar en boven so is 't een groote insolentie, dat de Engelsche de Staaten

Staaten van insolentie beschuldigen, om dat sy met haar souden willen twisten over de Heerschappye van de Zee. Wien van 's Konings Predecessseurs, wanneer en hoe heeft die Heerschappye verkreegen? Of hebben sy 't geacquireert door *Prescriptie van langen tijt*, gelijk sy pretendeeren? Neen geensins, want behalven dat geene Rechts-Geleerde controverteeren het vrye gebruyk van de Zee, deselve stellende so min subject het gebiet van een Mensch, als de Lucht; en behalven dat de geheele Wereld dese sustenue ongerijmt hout, uytgenomen alleen die van Engeland, so seyde de wijse Koninginne *Elisabeth* aan den Spaanschen Ambassadeur *Mendosa*, als die restitutie begeerde van 't geene *François Draak* in *West-Indien* hadde gerooft: *'Dat Prescriptie sonder possessie was van geener waarde, en dat van een yder de zee vrylijk mocht worden bevaaren, aangesien het gebruyk van de zee allen menschen gemeen was, konnende daar en boven noch eenig Volk, noch Particulier over de selve eenig Recht verkrijgen, overmits noch de Reden, noch de natuyr eenige Occupatie van de zee toelaat.* Engelsche de Heerschappye van de Zee pretendeeren.

De reede, waar op sy haar ongerijmt Recht over de Zee schijnen te fondeeren, is even so caduc en valsch als haare begeerte tot een onbepaalde Heerschappye groot is; Want noch sy noch ijmand oyt sal konnen waarmaaken, dat de Nederlanders op een Tribut, met Licentie ofte Permissie van den voorigen Koning in de Zee hebben gevischt, gelijk sy in haare Declaratie met onwaarheyt voor 't oog van de gantsche Wereld poseeren. Wel is waar, dat Koning *Karel de* I. in den jaare 1635. de Vryheyt van de Zee willende besnoeijen, 12. Oorlog-scheepen in Zee sond, door dewelke hy den Nederlandschen Haring-buysen afperste twee Engelsche Schellingen, of een Hollandschen gulden voor yder last haring, dat hy Last-geld noemde; Wien kan nu met goet fundament sustineeren, dat de Engelsche door dese actie eenig Recht hebben geacquireert, daar publijke Violentie en Geweld naar alle Rechten veel eer straf meriteert, dan eenig Recht geeft, selfs niet by continuatie, die hier niet te pas komt, also die Extorsie cesseerde op de klachten van de Staaten, zijnde daarenboven de Zee een inhabil subject, om desselfs vry gebruyk te incommodeeren met eenige Last of Servituyt. Koning Carel de I. perste voormaals den Nederlanders Last-geld af, dat niet lang duyrde.

De Tiende Periode, behelsende, *dat de Staaten den Koning van Vrankrijk hebben getracht tegens Engeland op te rokkenen*, bestaat puyr in een fait, 't welk so het waarachtig was, so bedektelijk soude aangeleyt zijn, dat het voor een Particulier swaar soude vallen, om yets seekers daar van te stellen; so 't onwaar is, betoonen haar die groo- Of de Nederlanders haar met Vrankrijk hebben soeken te vereenigen tegens d'Engelsche,

groote Meesters kinderen te zijn van die gene, die den naam voert van een Vader der Leugens. Dit laatste geeft meer blijk van waarheyt als het eerste; want nademaal sy tastelijke onwaarheeden en ongerijmtheeden in haare Declaratie hebben gebruykt, om daar mede te dekken haare geconcipieerde Desseynen, wat souden sy niet gearbeyt hebben, om dit pretense fait te particulariseeren, indien 't waarachtig was, ten eynde sy door de Trouwloosheyt van desen Staat aan te wijsen, gehad souden hebben sodanigen specieusen pretext, dié haar eygen Trouwloosheyt soude hebben konnen rechtvaardigen; Souden sy niet met heevigheyt en ten breetsten hebben voorgedraagen, met alle sijne circumstantien, een saak, die haar hadde konnen excuseeren van Ontrouw? Souden sy niet hebben gespecificeert 't gene sy de Gemeente wijs maakten, als dat *Mombas*, van geboorte een Fransman zijnde, doch een Colonnel in dienst van desen Staat, onaangesien hy by den *Koning van Vrankrijk* was gedisgratieert, nochtans in 't laatst van den jaare 1671. sonder speciael Pardon of Permissie, (sonder 't welke hy lijveloos geweest hadde) te vooren geobtineert te hebben, aan den Koning soude gepresenteert hebben een Brief van wegens desen Staat, by dewelke hy versocht wierd, om sijne waapenen met die van de Staaten te combineeren, en daar door gesamentlijk de Engelsche te dwingen na haar welgevallen.

't welk die haare Gemeente sochten wijs te maken,

De onwaarheyt van dit pretense fait hebben de *Staaten* aangewesen in haaren Brief aan den *Koning van Engeland*, in *dato* den 25. *October* 1673. met dese woorden: *Soo haast wy vernamen, dat men U Majesteyt persuadeeren wilde, so wel tegens alle waarschijnlijkheyt, als tegens de waarheyt selfs, van dat wy onder de hand met Vrankrijk tracteerden, tot prejudicie van uwe Majesteyts interessen, gaven wy aanstonds ordre aan onsen Ambassadeur aldaar, om van onsent wegen aan uwe Majesteyt te verklaaren, dat wy (om te doen blijken de valscheyt van de geruchten, die men tot ons nadeel dede spargeeren, en om aan uwe Majesteyt essentiele en inconteftable preuven te geven van onse sincere intentie) gereet waren, om met hem te treeden in sodanige Alliantie, als het deselve soude believen, hoe nauw die ook mochte wesen, en daar en boven noch veel meer toe te staan, als 't gene albereyts by ons was gedaan, om de ruste in Europa te stabilieeren*, welken Brief te lesen is onder *Num.* 27.

daar het contrarie blijkt uyt een Brief van de Staaten.

In de Elfde Periode seggen sy: *Op 't laatste niet meer van haar*, (namentlijk van de Staaten) *hoorende, sonden wy een anderen Ambassadeur aan haar, dewelke na diverse dringende Memorialen overgelevert in onsen*

onsen name, geen antwoord konde bekomen, tot dat hy hadde verklaart sijn revocatie. Desen Ambassadeur was *Douning*, die op den 8. *Jan* 1672. sijne publijke intreede deede in den *Haage*, wanneer hy aan de Nederlanders weynig vertrouwen gaf van een goet accommodement, door dien hy in beyde de voorige Oorlogen, so met *Cromwel*, als met desen tegenwoordigen Koning, mede voor laatste Extraordinair Ambassadeur aan desen Staat gesonden was, om de geresene differenten by te leggen, of veel meer om die te verwijderen, waar op ook die ruïneuse Oorlogen volgden. In sijn eerste Audientie leverden hy over sijne Credentialen, en dede sijne Propositie, beyde bestaande in een goede betuyginge van sijne Majesteyts inclinatie tot vriendschap en goede correspondentie met desen Staat; daar by begeerde hy, in generale termen, satisfactie op de Affronten, die den Koning sijn Meester hadde ontfangen, sonder dat hy deselve specificeerde. By nadere conferentien en sijne Memorien urgeerde hy niet anders, als *op het strijken van de Vlagge, op een nieuwe soort van erkentenisse omtrent haare Heerschappye van de zee, en op het straffen van den Admiraal van Gent*, sonder meer te reppen van de *affronten*, op dewelke hy by sijne eerste Propositie satisfactie hadde geëyst; En als de Staaten begeerden, so door een brief aan den Koning, als mondeling aan *Douning*, dat hy alle grieven *simul & semel* wilde moveeren, om over deselve gelijkelijk te besoigneeren, dat sy dan op alles alle mogelijke satisfactie wilden geven, en sulx stellen ter decisie van de geheele Wereld, so kreeg men uyt *Engeland* geen antwoord, en *Douning* protesteerde expresse ordre te hebben, om van geene differentieele poincten meer te spreeken, voor dat hem satisfactie gegeven was op 't strijken van de Vlagge en het rescontre van 's Konings Jacht; waar op de Staaten aan *Douning* lieten presenteeren haar schriftelijke antwoord op 't subject van de *Vlagge*, die hy toen weygerde te accepteeren, seggende, dat sijn Caracter nu al cesseerde, en dat hy niet meer gequalificeert was tot vordere Negotiatie. Een ongehoorde saake, dat men aan een Republijke, die wegens haare Forme van Regeeringe, sonder een geruymen tijd, de Resolutien van haare Steeden en Provincien niet kan by een brengen, sal senden een Ambassadeur met Instructie, om na verloop van sulken korten tijd, binnen dewelke de Staaten niet hadden konnen antwoorden (dewelke de Engelsche Hovelingen begrooten op 24. uyren, andere op eenige weynige dagen) alle Negotiatie af te breeken, en te vertrekken.

Hoe Douning in den Haag komt,

en sijne Propositie dede

daar op de Staaten antwoorden,

waar tegens Douning protesteerde,

't welk seer ongerijmt was,

Niet minder vreemd was 't, dat hy uyt Engeland by een tweede Instructie

en ontfing uyt Engeland

een tweede Instructie,

structie belast wierd, alle Papieren van desen Staat aan te nemen, deselve over te senden, daar op rescripte en ordres af te wachten, doch sich in geene Negotiatie met haare Hoog Mog. in te wikken, apparent uyt vreese, dat de Staaten door haare genegentheyt tot Vreede, over de differentieele poincten souden heen gestapt, en hun satisfactie gegeven hebben, waar door hun soude ontnomen zijn geworden haar voornaamste pretext tot de rupture, die sy vast gestelt hadden. Hoe de Staaten hier op haaren Extraordinairen Ambassadeur den Heer *Meerman* na *Engeland* sonden, en wat daar is gepassecrt, is hier vooren aangewesen.

neemt inden Haag sijn afscheyt,

Ondertusschen hadde *Douning* op den 4. *Februarij* in den *Haag* sijn Affscheyt-Audientie genomen, met verklaaringe, dat ordre hadde om te vertrekken, waar op hy hem ook op den 14. dito tot *Schevelingen* embarqueerde in een Schip, dat hem op den 17. so haast niet tot *Londen* hadde gebracht, of hy wierd door eenige *Lords* van des Konings geheymen Raad, daar toe expres vergadert zijnde, geëxamineert; Naar gehouden Examen hier van openinge en generaal Rapport gedaan zijnde aan den Koning, so wierd hy door desselfs last gevangen genomen, en also gedetineert weg gesonden na den *Tour*. De oorsaake hier van seyde men te zijn, dat hy direct tegens sijne Majesteyts nader ontfangen Ordre ware t'huys gekomen; Maar dat sulk voorgeven weynig geloof vind, en dat de apprehensie een andere, doch secreete oorsaak hadde, blijkt daar uyt, dat *Douning*, die om sulken mis-slag en ongehoorsaamheyt tegens 's Konings expres bevel, na Rechten en aan alle Hooven gerecipiëerde Gewoonten, niet hadde konnen ontgaan een Capitale straffe, na eenige dagen uyt sijne gevankenisse wierd gerelaxeert, en als een Lit van 't Parlament gecontinueert.

en raakt in den Tour.

daar hy haast uyt gerelaxeert word.

Dit is 't gene, waar mede wy in 't kort hebben willen refuteeren een Oorlogs Declaratie, die sich selfs refuteert en beschaamt, en die betoont, dat de Engelsche Ministers, die den Koning abuseerden, en hem trachten te induceeren tot haar versoeyelijk Desseyn, geen andere gedachten hadden, als op gesingeerde pretexten aan te steeken een Vuyr, dat lichtelijk alle omheen liggende Landen en Steeden soude verteeren, en de afgelegene versengen, en voornamentlijk, dat het *Vereenigde Nederland* tot de grond toe soude verdelgen als een tweede *Carthago*, om daar mede te koelen haar brandende Oorlogs-lust, die in de Hel gesmeet, en van de Nikkers aangeblaasen wierd. In dit quaade desseyn, seggen sy noch by haare Declaratie, *dat sy sich verlaaten op God, dat die haar assistentie sal in haare rechtvaardige onder-*

Desseyn der Engelsche Ministers.

nemingen

neminge, die ſo onrechtvaardig is, als God een Rechtvaardige God is. Horribel! voor een Chriſten-Natie, die inſiende de meenigvuldige Exemplen van geſtrafte Troulooſheyt verſeekert kan zijn, dat een onrechtvaardig begin een ongelukkig eynde maakt, gelijk den *Out-Vader Bernardus* ſegt. *Si bona fuerit pugnantis cauſa, pugnæ exitus malus eſſe non poteſt: Sicut nec bonus judicabitur finis, ſi cauſa non bona, & intentio non recta præceſſerit.* Dat is: *Indien de Oorſaak des ſtrijdenden rechtvaardig is, ſo kan de uytgang des ſtrijds niet quaat zijn; Gelijk men ook niet bevinden ſal een goet eynde, ſo geen goede Oorſaak en Intentie voor af gaat*; En *Pindarus* in ſijne Verſen. *God heeft in voorige tijden meenigmaal getoont, dat hy heeft verijdelt en te ſchanden gemaakt die gene, die uyt Eerſucht, Gierigheyt, Bedroch, en andere onwettige oorſaken ten Oorlog zijn opgetrokken. Demoſthenes* ſeyt wel. *Gelijk een goede Conſcientie vertrouwen mede brengt, alſo is daar de beſte hoope, wanneer men ſijn beſt doet, om ongelijk tegen te gaan, en niet om aan te doen.* 'T is wel ſomtijds gebeurt, dat meyneedige Oorlogen een gelukkig begin hebben gehad, maar noyt, dat de uytkomſt voordeel gaf aan den Verbond-breeker, naar het getuygeniſſe van alle ſo Goddelijke, als Chriſtelijke en Heydenſche Hiſtorien.

dat horribel is.

Na dat de *Engelſche groote Meeſters* haare booſe intentie niet langer konden diſſimuleeren, alſo ſy die voor de heele Wereld te klaar hadden doen blijken, door haare voorſz. Attaque op de Nederlandſche Koopvaardye-Vlooten, en ondertuſſchen dat haar boven gemeld Manifeſt wierde geprepareert, om gepubliceert te werden, ſo lieten ſy niet na, om door geduyrige inſtantien van haaren Ambaſſadeur *Montagu* den *Konink van Vrankrijk* mede te diſponeeren tot de Declaratie van Oorlog tegens den Staat der Vereenigde Nederlanden, apparent om daar door volkomentlijk verſeekert te werden wegens de intentie van Koning *Lcuis*, wiens vreemde conduite ſy eenigſins ſcheenen te diſſideeren) die ſy ook te wegen brachten, dat mede op den 7. *April* wanneer men in Engeland den Oorlog declareerde, wierde gepubliceert binnen *Paris* op alle Straaten, en aan den Heer *Rompf*, Secretaris van den Nederlandſche Ambaſſadeur, die ter ſelver tijd abſent was. Deſe Declaratie, (gelijkſe onder Num. 28. volgt) ſal in alle eeuwen getuygen de on-Chriſtelijkheyt van den Alder-Chriſtelijkſten Koning, die alle Tractaten, waar door hy aan de Geünieerde Staaten vaſt geallieert was, vernietigt, ſonder daar van te geven andere redenen, als deſe dry: Ten 1. *Sijn quaat genoegen over het Beſtier, dat de Staaten in ſijn reguarde zedert eenige jaaren hebben ge-*

Sy ſoeken Vrankrijk mede te diſponeeren tot het Declareeren tegens de Staaten,

't welk ook geſchiede,

op dry pretexten;

houden; Ten 2. *Haare Ondankbaarheyt over de groote Obligatien, die sy van hem en sijne Voorsaten hadden genooten*; En ten 3. *Sijne Glorie.*

Op het bestier der Staten Generaal in sijn reguarde,

1. Het bestier der Staaten Generaal neemt hy voor eerst tot een pretext en Reden van sijnen Oorlog, sonder dat hy die in speciale termen expresseert, dat ten minsten behoorde te zijn, om aan de wereld eenig genoegen, en aan sijn voorgeven eenigen schijn van waarheyt te geven, gelijk hy schijnt voorgehad te hebben met de Publicatie van sekere Acte, waar by hy de Koninginne authoriseerde met ample Macht, om het Bestier der Staats-saken in 't Rijk waar te nemen, ondertusschen dat hy als eenen *Mars* buyten sijn Rijk soude ageeren; seggende daar in, *dat hy genootsaakt was tegens de Staaten te oorlogen, om voor te komen de Impressien, die sy trachten te geven van sijne Intentien in alle de Hoven der Princen van* Europa, *en den yver, die sy aanwenden, om Liguen tegens hem te formeeren, onder en op sekere pretexten.*

Hebben de Staaten Generaal haare buyten-landse Affaires en Staats-saaken sodanig gedirigeert, en haare Mesures so seeker genomen, dat sy gedekt mochten blijven tegens de bedreygingen van dien *Franschen Monarch*, die de geheele Christen Wereld soude te kleyn achten, om sijne Ambitie te voldoen, en die met *Alexander* noch een andere Wereld soude soeken, om sijne Glorie te verhoogen, daarom hy selfs in dese Declaratie segt te willen oorlogen; so hebben sy 't selve gedaan als getrouwe Regenten en Voorsorgers van de securiteyt van haaren Staat, sonder dat ymand haar, met waarheyt sal konnen overtuygen van gebrooken Trouw of Bond, daar aan haare Vyanden so notoir schuldig zijn, dat niemand sulx ignoreert en kan ontkennen, als sy selve. Niet alleen een goede Politie, maar ook het natuyrlijk Recht van Defensie verplicht alle Regenten te sorgen voor het Interest en Welvaart van haaren Staat; en hoe konnen de Fransche dit den Staaten qualijk afnemen, daar het als een vaste Politijke Regul by allen Princen is aangenomen, om altijd tegens de Grootste dreygende Machten het *Contra-point* te onderhouden, en daar sy selfs dese Politijke Les in den jaare 1650. ten reguarde van *Spanjen* aan den Nederlandschen Ambassadeur tot antwoord op sijne Propositie gaven: *Daar en is geen Prins of Republijk, die niet verbonden zy door eygen Interest te betrachten het pericul, dat haar dreygt, en by tijds haar te verseekeren tegens de woeste Desseynen van een Huys, dat opentlijk den weg ingaat van de Universele Monarchie.*

Op de ondankbaar-

2. De Obligatien, die de Koning alhier so breet in 't generaal uyt-

meet,

meet, als men die eens soude balanceeren tegens de ongemakken en verwoestingen, die den Nederlanden binnen de laatste 700. jaaren van de Fransche Koningen, met onmenschelijke gruwelen, zijn overgekomen, men soudese veel eer reekenen recompensen, die de geledene schaadens op verre na niet konnen vergoeden, als Beneficien, die haaren naam niet waardig zijn, als voor so verre sy alleen voort komen uyt een enkele genegentheyt omtrent den geenen, aan wien men die bewijst; Maar hoe verre het van daar is, consteert niet alleen uyt de Directie van de subsidien, die de Fransche aan de Nederlanders tegens *Spanjen* gedaan hebben, en uyt haare eygene bekenteniſſe, maar is ook so wereld-kundig, dat niemand van eenige kenniſſe die kan ignoreeren, ten zy hy opentlijk wil liegen. Wat soude den *Koning van Vrankrijk* den *Eerst-gebooren Soon van de Kerk* anders gemoveert hebben, om den Vloek van den Roomschen Stoel, en van alle desselfs Adherenten op sich te laden, met sijne assistentie aan de Nederlanders (die van de Roomsche Kerk als Ketters waren geëxecreert) tegens den Catholijken Koning, als sijn eygen Interest, dat de Fransche alletijd boven de Religie hebben laten predomineeren? Sustineeren sy daarom oorsaak te zijn van de Welvaart, Macht, en verlossinge deser Landen uyt het jok van *Spanjen?* De Nederlanders hebben op dien selven voet reedenen genoeg, om haar ook te asscribeeren de Oorsaake van den fleurissanten Staat in *Vrankrijk*; Want toen Vrankrijk door de *H. Ligue*, Inlandse Oorlogen en bysondere Praktijken van den Spaanschen Koning *Philippus de* II. sich wentelde in sijn eygen Burger-bloet, en so suchten onder sijne gedúyrige verwoestingen, dat het meenigmaal scheen, als of het sijnen dood-snik soude geven, door wien heeft het toen anders sijnen aasem herhaalt, en sijne handen weder wat vry gekreegen, als door de *Vereenigde Nederlanden?* die door haare groote vigilantie en dapperheyt de Macht van *Spanjen* te Water en te Lande so diverteerden, dat *Vrankrijk* daar door merklijk wierde ontlast van de swaarte der Spanjaarts, die 't selve Rijk so drukten, dat het onmogelijk scheen daar van verlost te sullen werden, ten zy door dusdanigen diversie, daar van onder *Num.* 29. geproduceert is een schriftelijke Propositie, daar by den Franschen Ambassadeur *Morlans* op den 11. *Sept.* 1593. de *Staaten Generaal* met bysondere expressien bedankt wegens haare Assistentie, en haar daar door schijnt toe te schrijven 't behout van haar Rijk. Hebben de *Fransche* den *Staaten* naderhant by verscheyde Tractaten subsidien toegestaan, 't is geschiet om haar eygen Voordeel en op Conditie, dat de Staaten

heyt over de Obligatien, die de Staaten van hem en sijne Voorsaten hebben genoten.

Vrankrijk in tijd van noot weder met Volk en 25. Oorlogs-Scheepen moſten aſſiſteeren; en de Middelantſche Zee, van de *Algierſche* en *Turkſche Roovers* beveyligen, daar toe een Millioen, die *Vrankrijk* aan den *Staaten* jaarlijks verſchoot, weynigh konde helpen, te meer, dewijl die penningen noyt promtelijk, maar na verloop van veel tijds betaalt wierden. Wat grooten dienſt en voordeel *Vrankrijk* van der Staaten Oorlogs-Vloot onder *Houtuyn* genoten heeft, kan het ſelve Rijk niet ontkennen, of het moſt ſich met voordacht ſchuldig maaken aan de grootſte ondankbaarheit over de Weldaden, die gemeenlijk 't eerſte van allen vergeeten worden.

Wanneer nu 2. inegale Machten, door haare confederatie, haar t'ſamen verloſſen van de Verdrukkingen van haaren gemeenen Vyand, ſal dan de Meerdere ſeggen, dat hy door ſijne aſſiſtentie, die na proportie is gereguleert, den Mindere heeft verloſt, en gebracht in ſekerheyt, daar hy ſelfs niet anders heeft beöogt, als ſijn eygen Securiteyt en Intereſt? Sal den Mindere daar door meer verplicht worden aan den Meerdere, als die aan geene? Sal de eene hand de andere verplichten, wanneer de eene door de andere ſchoon word?

Of wil de Franſche Koning ſeggen, dat hy deſe Staat verloſt en gemaintineert heeft door ſijne Auxiliaire Troupen in den jaare 1666. in een Oorlog, die hy ſelfs gerokkent hadde, gelijk wy hier voren hebben verhandelt? Wanneer ſijne Soldaten niet aanrechten, als haare gewoonlijke gruweelen, en alle Fortreſſen van deſen Staat verſpieden, waar van die nu noch de ſmertelijke effecten voelt.

en op ſijne Glorie, dat een gruwel is.

3. De derde Reden van Oorlog, die Koning *Louis* voorwent, is *Sijne Glorie.* Heeft ooyt eenig Dwingeland, hoe on-Chriſtelijk die ook was, opentlijk voor het oog van de wijde Wereld, ſijne *Glorie* durven pretexeeren tot een Reden van Oorlog, gelijk hier den Alder-Chriſtlijkſten doet? De Heydenſche Princen hebben haare Ambitie noch beter ſoeken te bewimpelen met pretexten, die ten minſten op ſchijn van Rechtvaardigheyt ſteunden, om dat ſy het Oordeel en den Vloek van de Wereld mochten mijden, die deſen Koning op ſich haalt van alle de onnoſele en onſchuldige Natien en Volkeren, die door ſijn onrechtvaardige Wapenen worden verdrukt. De Heydenſche Politijken, welker wetenſchap alleen gefondeert is op een menſchelijk oordeel, geven ons hier in vaſte Regulen, die voorwaar niet Heydens of Heyloos maar Chriſtelijk zijn. *Livius* ſegt: *Sunt Belli ſicut Pacis jura, juſteque id non minus quam fortiter debes gerere.* Dat is: *Gelijk'er een Recht van Vreede is, ſo iſſer mede een Recht van Oorlog, die*

alſoo rechtvaardige oorſaken tot den Oorlog vereyſt worden.

men

men niet min rechtvaardig als manhaftig moet voeren. Cicero leert ons: *In omni Republica maxime conservanda sunt jura Belli, nam temere in acie versari, & manu cum hoste confligere, immane quiddam & belluarum simile est.* Dat is: *In alle Staaten moet men onderhouden het Recht van Oorlog, want onrechtvaardig te oorlogen is onmenschelijk, en gelijk als beestelijk.* Ingevalle sulx geoorlooft was, wat soude daar anders uyt voorkomen als Oorlog tusschen alle Volkeren? Gelijk *Tacitus* aanmerkt; en dat men op een Barbarische wijse bloet met bloet, en moord met moord soude versoenen, gelijk *Salustius* noteert.

Moet voor dese Christelijke Heydenen niet schaam-root werden een Koning, ja een Mensche, die sijne Glorie so seer soekt te bouwen op 't vergieten van bloet en gejammer van duysenden Menschen, als te praalen met den Naam van Alder-Christlijkste? Wat Glorie is 't doch, die niet word gehaalt, dan door Oorlog, een Quaat dat het ellendigste is onder alle ellenden, en buyten 't welke geene ellenden meer zijn? Den Wreeden *Attila*, den Woedenden *Tamerlan* met haar helsch Gedrocht hebben haar van haare onmenschelijke Wreedheden laten vermurven door reedelijke presentatie van haare Vyanden, die door hunne Macht vreesden te vergaan; maar Koning *Louis*, om door de ruïne van sijne oude Bond-Genooten sijne Glorie te vergrooten, soekt selfs te ontgaan de Occasie, om satisfactoire presentatie op sijn behoorlijken tijd aan te hooren, die hem de *Staaten* door haaren Ambassadeur *Pieter de Groot* aenboden met een brief, die wy onder Num. 30. produceeren; Want na dat desen Ambassadeur op veele sollicitatien tot Audientie, van den 14. *December* 1671. af, niet sonder beschimpinge lang was opgehouden, en hem meermaalen de geassigneerde tijd tot Audientie, t'elkens daags te vooren was opgeseyt, ondertusschen datter van dat Hof een Courier, kort na 't vertrek van den Engelschen Ambassadeur *Montagu* na *Londen* was gesonden, die weder van daar scheyden, na dat den gedachten Ambassadeur aldaar Rapport hadde gedaan, op wiens bescheyt men tot *Paris* scheen te wachten, so kreeg hy eyndelijk ter nauwer noot op den 4. *January* 1672. eerst occasie, om den selven brief aen den Koning te behandigen, welkers inhout immiddels den Koning al bekent was geworden door Ministers van andere Hoven, alwaar de *Staaten* den selven hadden gecommuniceert, om daar door te geven sekere preuven van haare oprechte inclinatie tot de gemeene Ruste. In dese Audientie vraagden den Ambassadeur; Waar toe en tegens wien de ongemeene

Staaten presenteeren aan den Koning satisfactie door een Brief.

Oorlogs-Preparatien des Konings wierden aangeleyt? en kreeg geen ander beſcheyt, als *waar toe ſijne Glorie ſulx ſoude vereyſchen, dat ſich in de voor-ſoomer ſoude openbaaren.*

en door den mond van haaren Ambaſſadeur *de Groot.*

Hoewel nu de Staaten door deſen Brief, en door de mondelinge Preſentatie van haaren Geſant, (te weten, dat ſy de oude Verbonden heyliglijk ſouden nakomen, en indien'er yets tegens deſelve begaan mochte bevonden werden, 't welk ſy niet wiſten, wat het ſoude mogen weſen, dat ſy 't ſelve wilden vergoeden en repareeren) volkomentlijk geëxcuſeert wierden tegens de Calange der Franſchen (die haar beſchuldigden van de eerſte Aggreſſie,) en aan haare zijde vol deden den Eyſch, die een Oorlog wettig maakt, namentlijk, datmen voor af, eer men tot de Wapenen komt, alle Middelen van Vreede moet aanwenden; En hoewel in ſulk geval niet alleen de Chriſtenen maar oök de Heydenen altijd geoordeelt hebben, dat de Waapenen

daar op de Koning antwoort met een Brief aan de Staaten,

geen plaats konden hebben; So betoonde de Koning echter ſijne onwederroepelijke Reſolutie tot den Oorlog door ſijne ſchriftelijk Antwoord aan de Staaten (die te ſien is onder *Num.* 31.) en ſijne Miniſters aan vreemde Hoven verſekerden 't ſelve, dat den Koning niet geen vreedſame raadſlagen ſoude willen luyſteren, voor en aleer hy den Oorlog eenigen tijd gevoert en geſien ſoude hebben, hoe ſijne Deſſeynen ſuccedeerden.

Hier op dede de Koning den boven-gemelden Heer *Rompf* aanſeggen, dat hy ſich in geenderhande Manieren ſoude bemoeyen, om naar *Holland* yets over te ſchrijven, dat ſijn Rijk en Affaires raakte

en dede een Acte publiceeren tot voordeel van de Nederlanders in ſijn Rijk,

en liet op den 19. *April* publiceeren een Acte (onder *Num.* 32) waar by hy permitteerde aan de Nederlanders, die in ſijn Koninkrijk mochten zijn, om daar in, naar inhoude van 't Tractaat van den jaare 1662. te mogen blijven den tijd van 6. maanden, binnen dewelk ſy mochten verkoopen en tranſporteeren haare koopmanſchappen en goederen. Hier door verdubbelde *Koning Louis* de ſchande en ignominie van de *Engelſche Meeſters*, die ſy behaalt hadden door de trouloſe Attaque op de Nederlandſche Smirnaſche en andere Vlooten, ſonder voorgaande waarſchouwinge van gelijke 6. maanden, daar te ſy ſo wel door Tractaten verbonden waren, als den Franſchen Koning.

en eene tot inroepinge ſijner Onderdanen uyt de Nederlanden.

Op den 21. *dito* dede hy by Placaat onder *Num* 33. inroepen al ſijne Subjecten, die ſich mochten ophouden in de Landen ſorteerende onder 't Gebiet van de *Staaten Generaal*, en datop peyne van confiſcatie van Lichaam en Goederen.

Gruwelijk voornemen

Uyt alle deſe proceduyren van den Koning is klaarlijk te ſien, dat

ſijn

ſijnen Oorlog nergens anders uyt voorkomt, als uyt een geformeert Deſſeyn, om de Palen van ſijn Gebiet ſo verre uyt te ſetten, als ſijne Ambitie is geëxtendeert, en dat hy ſich niet beter behaagt en voldoet, als dat hy geheel *Europa* in vuyr en vlam mag ſetten, het Chriſten bloet te vergieten, als dat van ſchaapen en bokken, en met het verwoeſten van Landen en Steeden ſijne oogen te verluſtigen, niet anders als met een Schou-ſpeel en *Tragœdie*, waar van hy Autheur en Aanſchouwer is te gelijk, om alles onder ſijnen Scepter te doen bukken. Maar dat hy niet beter ſal varen, als andere Koningen, die mede uyt Invidie, Wraak, Ambitie en Glorie Oorlogen hebben begonnen, ſal de tijd ſekerlijk uytwijſen, die daar van al een goet begin heeft gemaakt. *Xerxes Koning van Perſien*, declareerde tegens de fleuriſſante Republijken van *Griekenland* ſijne Bond-Genooten, mede den Oorlog om dry redenen,

des Franſchen Konings,

dat hem qualijk ſal ſuccedeeren gelijk door exemplen geleert word.

1. Om dat ſijn overleden Vader daar toe was gereſolveert geweeſt. 2. Om te revengeeren eenig quaat, dat hy oordeelde hem aangedaan te zijn. 3. Om dat hy door den Oorlog Glorie voor ſijn Perſoon, en Vermeerderinge voor ſijn Rijk verwerven mochte; Maar deſelve viel ſo verkeert uyt, dat hy ter nauwer noot met een Schuytjen ontquam, ondertuſſchen dat ſijn geheele Heyr wierde geſlagen, niet teenſtaande het ſelve ſo groot was, dat men ſeyde, het geheel *Griekenland* ſoude bedekken, en de Rivieren uyt drinken, en dat het de lucht met Zeylen, en de Zee met Schepen vervulde. *Crœſus Koning der Lydiers* in ſijnen tijd de Rijkſte onder allen Koningen, jaloers zijnde over den aanwas van de Heerſchappye van *Cyrus*, begint tegens den ſelven een Oorlog, doch ſonder ſuffiçante Redenen, maar hoe elendig hy ſich bedroogen vond door het *Delphiſche Oracul*, wanneer het ſeyde: *Crœſus Halim penetrans magnam pervertet opum vim*, heeft de ongelukkige Nederlaag geleert, die hem tot aan de Hout-Boſſchen bracht, en verbrant tewerden, 't en zy hy noch wonderlijk was verloſt geworden. De Franſche behoeven ſo verre niet te loopen, maar hebben haar een te ſpiegelen aan haar eygene Voorſaten, die, na ons *Livius* getuygt, alleen uyt oorſaak van den heerlijken Wijn van *Italien* 't ſelve Land wilden t'onderbrengen, maar waren ſo ongelukkig, dat ſy haar met verwiſſelden voor den wijn, ſonder die te proeven.

Dry dagen na deſe voorſz. Declaratie, namentlijk op den 10. April begonnen de Franſche de Vaart op den *Rijn* te ſtoppen, examineerende alle op en afvaarende Schippers, waar ſy t'huys hoorden, en aanhoudende alle Nederlandſche Scheepen en goederen. En vermits

Franſche ſluyten den Rijn,

door

en beletten de generale Negotie,

door de Franſche Oorlogs-Declaratie den Onderdanen verboden was alle Communicatie en Commercie met den Ingeſetenen van de *Vereenigde Nederlanden*, op peyne van 't Leven, en door den Oorlog de Negotie geſlooten wierd, ſag men wat ſchaade, door 't manquement van Hollandſche Negotie, 't geheele Chriſtenrijk begon te lijden; 't Is nauwelijx uyt te drukken, wat ſchade, jammer en gebrek daar door in de geheele Wereld wierde veroorſaakt; De Koopluyden in 't generaal begonden haare Factoryen te ſluyten, en den Handel te verlaten; de Scheeps-vaart en Manufacturen raakten buyten gebruyk, waar door veele Scheeps- en Hand-werks-luyden den Oorlog moſten volgen, om haaren buyk te konnen verſaden; *Vrankrijk*, dat de Oorſaak van alle de onheylen was, leed niet de minſte ſchaade in *Perigort*, *Angouleſme*, *Normandien*, *L'Ille de France*, &c. van waar de Koopluyden met veele raiſonnable Requeſten haare inevitable ruïne ten Hove beklaagden? 'T was jammer ſeyden die van *Nantes* en *Bourdeaux* dat den Aartſchen Koning het vry gebruyk ſtuyte van die byſondere ſchoone vruchten, die den Heemelſchen Koning dat jaar ſeer rijkelijk hadde mede gedeelt, waar door ongelooflijk veel Eedelen en Manufacturiers in *Vrankrijk* de Oorlogs-Baſuyn moſten gehoor geven; *Italien* en voornamentlijk *Sicilien* meenden by gebrek van Koorn, door den ſcherpen honger te vergaan, ten zy ſy te mets wat waren verquikt geworden door Koorn, dat haar de Turken en Barbaren lieten toekomen, en door de Schepen, die om den winſt het gevaar niet ontſagen, van gerooft te werden, hebbende de Franſche ſich niet geſchaamt twee Siciliaanſche Schepen weg te nemen, en tot *Marſeille* op te brengen, die van *Tunis* alleen met Koorn waren afgeſcheept, om de uytgehongerde *Sicilianen* noch by 't leven te houden. Twee Hollandſche Scheepen brachten 60. *duyſent* Staren Taruw in *Sicilien*, daar over die Eylanders van vreugden de Klokken luyden; *Spanjen* en *Portugaal* hadden wel een vruchtbaar ſaiſoen van alderhande Delicateſſen, maar ſonder aſtrek; *Engeland*, 't welk by de Neutraliteyt den univerſeelen Handel voor die tijd ſekerlijk aan ſich hadde konnen trekken, waagden het evenwel, om te handelen, maar met ſulken ſchaade (wegens 't verlies haarer Scheepen en Goederen door de Nederlandſche Kapers,) als 't noyt hadde geleden; *Sweden* konde met ſijn Koper en Yſer, en *Denemarken* met ſijn Noorts-hout en andere Waaren niet te Markt gaan, te meer, dewijl de *Tol-kamers* ſo goet als geſlooten waren *Duytsland* was heel ſonder fleur, en de *Frankforder* en *Leipſiger Miſſen* by na ſonder Vertier; *In ſumma*, *Mars* dede door ſijn gewoel en ſchid

dat de geheele Wereld nadeelig was.

als in Vrankrijk ſelve,

in Italien en Sicilien,

In Spanien en Portugal,

in Engeland,

in Sweden en Denemarken,

en in Duyrsland.

ſchidderen van ſijn Kuras, Helm en Swaard *Mercurius* ſtil ſitten, en bracht daar tegen ſijne Martialiſten, dewelke hem voor Patroon erkennen, tot ſulken Devotie, dat ſy hem ijverig ſcheenen aan te bidden door beſigheeden en preparatien tot haaren Optocht, voornamentlijk in en omtrent *Paris*, daar al wat manlijk was, ſich ſcheen de Geboden van *Mars* te willen onderwerpen; want die groote Stad, die voor een kleyne Wereld word gereputeert, raakten in ſulken gewoel, dat niemand leedig was, die den koddigen *Diogenes* tot *Athenen* op de Markt, met het rollen van ſijn Vat, om alleen niet leedig te zijn, konde repreſenteeren, en het getal van Militairen, (ſo wel die gene, die al na de *Maas* en *Rijn* vertrokken waren, als die haaren Belliceuſen Koning ſouden geleyden ter plaatſe, daar de Gordijnen van het *Oorlogs-Theatrum* eerſt ſouden geopent, en de al vernielende Actien van haaren Krijgs-God vertoont werden) wierd ſo groot, dat van *Paris* een Lijſte na *Bruſſel* quam, monteerende ter ſomme van . . . . . 118477.
Mannen te Voet, en daar by . . . . . 26115.
te paard, die t'ſamen uytmaakten een getal van . . . 144592.
't welk men met nieuwe wervinge wilde ſuppleeren tot 200. duyſent toe. Andere begrooten het Voet-volk na de Monſter-Rol tot . . . . . 118265.
en het Paarde-Volk tot . . . . . 27793.
die t'ſamen ſouden bedragen . . . . . 146058.

Oologs-preparatien omtrent Paris.

Getal van de Franſche Militie.

Combattanten, en met haar gevolg en aanhang, ſo van *Pagies*, *Laqueyen*, *Koetſiers*, *Waagen- en Kar-luyden*, *Pioniers*, *Jongens*, *Krauwels*, *Wyven*, *Troſſen*, *Hoeren*, &c. wel 300. *duyſent*. Een groot en ongewoonlijk, en daarom ook ten eerſten aanſien een ongeooflijk getal van Soldaten voor een Chriſten Prince, 't welk echter niet minder ſal uytmaken, als men de Leegers verdeelt, die te Velde gebracht wierden, want de effective Militairen, die onder den *Koning*, *den Hertog van Orleans*, *den Prins van Condé en den Mareſchal de Turenne* op den Rijn de 4. bovenſte Steeden, als *Orſoy*, *Rijnberk*, *Weſel* en *Buderijk*, te gelijk belegerden, en die onder het Commando van den *Graaf de Chamilli* omtrent *Maſeyk* wat verlijvende namaals afquamen na *de Grave*, waren, na 't ſeggen van de Franſche Generaals-Perſoonen, ſterk 95. *duyſent* koppen; hier by geaddeert de Auxiliare Franſche, overgegaan in dienſt van den *Heer-Vorſt van Keulen en den Biſſchop van Munſter*, als ook de

Troupen onder den *Marschal de Crequi* in *Vlaanderen* en *Luyckerland*, om de *Spaansche* en die van *Maestricht* te observeeren, en alle Toevoer te convoyeeren, sal 't niet veel manqueeren aan 't opgegeven getal, dat voort kan gesuppleert werden met de morte-payen, die in de Monsteringe over 't Hooft waren gesien.

die verdeelt wierde in vier Legers.

Dit Volk was van den Koning gerangueert in 4. Legers, daar van hy selfs in persoon soude commandeeren het eerste; den *Prins van Condé* het tweede; den *Marschalk de Crequi* het derde; en den *Hertog van Luxembnrg* het vierde, te weten der Geallieerde *Bisschoppen van Keulen en Munster.*

Het eerste Leger onder den Koning,

Het *eerste Leger* namentlijk het Royale was van den Koning verdeelt in 6. Brigades, yder van 6500. man te voet, te samen uytmakende . . . . . 39000. Man.
en in andere 6. Brigades Ruyterye, mede uytmakende . . . . . 14000. Paarden.
in alles opgetelt tot . . . . . 53000. koppen.

waar over *Monsieur, den Hertog van Orleans* commandeeren soude als *Generalissimus*; Den Mareschalk *de Turenne* als *Capiteyn Generaal*; De Graven de *Soissons*, *de Lude*, *de Gadaigne* en de *Lorge*, den Hertog *de la Feuillade* met den Marquis *de Rochefort* als *Lieutenants Generaals*; En den Chevalier *de Loraine*, den Marquis *de Genlis*, met de *Messieurs Martinet* en *Montal* als *Veld-Marschalken.*

Het tweede onder den Prins van Conde,

Het *tweede Leger* onder den *Prins van Condé* bestont uyt 42000. koppen, die met des Konings Troupen by een gereekent zijnde, de voorsz. 95. duysent Combattanten uytleveren. Dit Leger kreeg tot *Capiteyns Generaals* de *Messieurs d'Humieres* en de *Bellefonds*; Tot *Lieutenants Generaals* de *Messieurs Foucault*, *de St. Arbre* en der Grave *de Guiche*; Tot Veld-Maarschalken den Grave *du Plessis*, *du Nogent* en *Magalotti.*

Het derde onder den Marschalk de Crequi,

Het derde Leger onder den *Marschal de Crequi* kreeg tot *Lieutenant Generaal* Monsieur *de Nancre* en tot *Veld-Maarschalken* de Graven *de Vaubrun* en den Ridder *du Plessis.*

en het vierde onder den Hertog van Luxenburg.

Het *vierde Leger* onder den *Hertog van Luxenburg* kreeg mede eenen Franschen *Veld-Marschalk*, te weten *Monsieur de la Valiere.*

Noch twee Legers in Vrankrijk.

Boven en behalven dese Legers, die alle vier buyten het Rijk verstrokken, so bleven noch 2. Legers, doch van minder getal als de voorsz. binnen het Rijk, als een by *Catalonien* onder den *Veld-Marschalk Mr. le Brest*, en 't ander aan de Zee-kant onder den *Generaal d'Elbeuf.*

To

Tot voorkominge van alle disordres, die sich in de voorgenomene Expeditie te Velde, mochten opdoen wegens den Rang der voorñ. respective *Veld-Marschalken*, ordonneerde den Koning, dat de *Marschalken d'Humieres*, *de Bellefons* en *Crequi* in cas van conjunctie der Armeen en absentie der *Princen van den Bloede*, voor de aenstaande Campagne alleen, en sonder verdere consequentie, souden pareeren het Commando van den *Marschalk de Turenne*; Doch sy met *Turenne* in Rang gelijk zijnde, sustineerden niemand anders te moeten obedieëren als den *Koning* selve, de *Princen van den Bloede*, en den *Conneſtable van Vrankrijk* indiender een was; waar door sy van den Koning wierden gedisgratieert, en de plaatsen van *Humieres* en *Bellefons* gegeven aan *Mrs. Chamilly* en *Navaille*, en die van *Crequi* aan den *Hertog van Gadaigne*, en wierden in haar voorige qualiteyt niet weder aangenomen, voor dat de Campagne was geëyndigt, en sy belooft hadden sich onder *Turenne* te willen submitteeren.

Een Rang gemaakt voor de Veldmarschalken

dat onluſten verwekt.

Hoewel den *Hertog van Monmouth* natuyrlijke Soon van den *Koning van Engeland*, hadde verwacht, om in qualiteyt van een der bovengemelde Overſten, te commandeeren de Engelsche Auxiliaire Troepen, so scheen echter *Koning Louis* hem te suspecteeren, vreesende by d'eene of d'andere occasie sijn vreemde conduite, om welke redenen hy deselve Volkeren onder sijn eygene Militie mesleerde, onder het Commando van sijn eygene Generaals, latende *Monmouth* alleen gebieden een Regiment Engelsche onder het Opper-gebiet nochtans van sijn bovengenoemde Overſten.

Den Hertog van Monmouth by de Franſche,

Tot den Optocht van de reſt van dit Leger, daar van wel het grootſte gedeelte voorheen vertrokken was, wierden 3. a 4. dagen toegebracht, met sulken gewoel en gesleep van pakken en sakken van alderhande Bagagie, en gekriel van menschen, als of heel *Paris* hadde willen verhuysen, want al de Paarden van Particulieren, ter nombre van over de 36. *duyſent*, mosten op 's Konings Ordre met alle karren en wagens aan 't werk, om den Uytvoer van al den Train te verhaasten, en de meenigvuldige Manufacturiers, die in dese dagen de winkels gesloten hielden, maakten meer gewoel als een Kermis. De Reyse van den Koning, hoewel die was vast gestelt tegens den 28. *April*, so wierd die echter geavanceert een dag vroeger, als wanneer alle de Miniſters der Respective Hoven, als ook alle voornaamste Heeren en Dames, die tot *Paris* meenden te verblyven met het *A Dieu* en Wenschinge van een gelukkig succes sijner Wa-

's Konings optocht van Paris met uytnement gewoel.

penen hem quamen valediceeren, waar op hy sijn vertrek aan de *Koninginne* (die hy alvorens de Administratie van de affaires binnen het Rijk hadde aanbevolen, doch met Advijs van sulken Raad, gelijk hy dagelijks selfs pleeg te frequenteeren, bestaande in 4. Principale Ministers van de *Justitie*, *Politie*, *Militie* en *Finantie*, als *Tellier*, *d'Aligre*, *Villeroy* en *Colbert*) maar een quartier uyrs voorheen bekent maakte, eer hy sich onder duysende *Benedictien* van *St. Germain* op weg begaf met den *Marschalk de Turenne*, en met een Suite van een ongelooflijk getal van menschen, die alle als Bruylofs-Gasten met de kostelijkste en çierlijkste kleedinge en monture waren op getooyt, so dat sy het Leger van den rijken *Crœsus* of *Xerxes* wel representeerden, met sich voerende 40. halve Cartouwen van de Fransche Calibre, en een groote quantiteyt aan contante penningen, geladen op omtrent 80. karren, onder convoy van de Troupen van de lichte paarden, om die te spendeeren daar hy 't mochte geraden vinden, en om daar van 8½. *Millionen* ponden te laten tot *Sedan*, om in cas van behoeftigheyt deselve nader by de hand te hebben.

Optocht van den Hertog van Orleans, Condé, &c.

Den anderen dag zijnde den 28. *April* raakten *Paris* weder in roeren door het vertrek van *Monsieur* den *Hertog van Orleans*, den *Prince van Condé* en veele andere Grooten, die over *Nanteuil*, alwaar den Koning d'eerste maal vernacht hadde, hem volgende onder wegen aantroffen, en begleyden over *Soissons*, *Laon* en *Rocroy* tot *Charle-roy*, alwaar sy den 5. *Mey* arriveerden, behalven den *Prince van Condé*, die onderwegen van den Koning scheydende sijnen weg nam over *La Ferte* en *Reims* na *Sedan*, alwaar hy sijn Leger op de Rendevous vond, daar mede hy sich naar *Luykerland* begaf, nemende sijnen weg over *Limburg* en door het *Andenner Wout*, in 't welke sy 2. a 3. maal op de natte aarde onder den blauwen en kouden Hemel mosten vernachten, dat meenigen Franschman sijn gesontheyt en eenige het leven benam, ondertusschen dat de Koning van *Charle-Roy*, daar de generaale Rendevous-plaatse was, op den 9. *Mey* voor af na den grooten *Cassey-weg* tusschen *Luyk* en *Mastricht* detacheerde den *Veld-Marschalk de Turenne*, met 15000. mannen, 28. Canons en over de 4000. karren en wagens en een Revuë van sijn by hebbende Volk liet doen, uyt dewelke hy als een overtolligen en schadelijken ballast liet uytmonsteren een groote meenigte van *Wijven*, *Trossen*, *Hoeren* en *Jongens*, die hy met de *Wagens*, *Karren* en *Paarden*, die leedig te rug mosten, weder liet na *Paris* voeren, met veele hand-paarden van de *Voluntairen*, a

De Koning komt tot Charle-roy,

daar hy een revuë doet, en veele wyven &c. uytmonstert.

te nadeelig zijnde aan de Voerage. Den 11. *dito* 's morgens met den dag, op 't arrivement van een Expreſſen, brak de Koning met ſijn Broeder tot *Charle-roy* op, en marcheerde in 3. Brigaden aan weder-zijden van de Rivier de *Sambre* en aan de ſlinker zijde met dry korte dag-reyſen, elk maar van 3. uyren, wegens den ſwaaren Trein, over den *Spaanſchen Bodem*, alwaar den *Grave van Montal Gouverneur van Charleroy* de weegen door de Spaanſche Onderdanen met harde dreygementen ſodanig hadde laten effen en breet maken, dat daar 40. mannen *en front* konden paſſeeren; Niet tegenſtaande *Don Franciſco Antonio d'Agurto* den Franſchen Koning wegens *Spanjen* tot *Charle-roy* hadde gecomplimenteert, en met alle courtoiſie en reſpect tot een teeken van volle verſeekeringe en vriendſchap was onthaalt en geregaleert met het pourtrait van ſijne Majeſteyt en een Boot met Diamanten omſet, ſo namen eenige van 's Konings Troupen, in dit marcheeren op den Spaanſchen Bodem, het Steedeken *Thuin* in, alwaar ſy het Vrou-volk ſo cruel handelden, als voormaals tot *Thienen*; andere plonderden op den 15. *Mey* een Kloofter, daar in ſy noch Kerk noch Autaar, ja ſelfs niet de Hoſtie ontſagen te beroven, dootſlaande veele menſchen; Eenige toonden haar ſlimmer als *Tartaren* en *Barbaren* in 't kneevelen en travailleeren van de Land-luyden, voor dewelke door Gedeputeerden by den Koning tot *Roſiere* waren *Sauve-gardes* verſocht, die hy weygerde met duſdanige woorden: *Gy bent Neutrale, en hebt daarom geene* Sauve-gardes *nodig, want gy als geheyligde plaatſen ſult verſchoont blijven door mijne preſentie hier omtrent.* Om dat echter de Franſche om ſodanige gruwelen, en om haar naderen tot op 2. uyren na by *Bruſſel*, de Spaanſche te ſeer hadden getergt, en van deſelve eenige retorſie vreeſden, ſo ordonneerden ſy *Monſr. Gaſſion* de jonge, om met een Leger van 5000. mannen tuſſchen *Aath* en *Camerijk* de *Spaanſche* te obſerveeren.

breekt op.

trekt over den Spanſen Bodem,

daar ſijne Troupen vyandelijk ageeren,

en *Thuin* meer een Klooſter innemen, en het Heyligdom niet verſchoonen:

Den 13. *dito* ſliep den Koning in de Abdye van *Tongeren Pirone*, den 14. paſſeerde hy dicht onder *Navaigne*, en nam in poſſeſſie voor de *Ridders van Maltha* de *Commanderye van Oudenbieſen*, leggende maar twee uyren van *Maſtricht*, alwaar hy op 't Slot ging logeeren, om de Stad aan die kant te beſluyten, terwijlen deſelve door den *Prince van Conti* op den 17. *dito* aan de over-zijde van de *Maas*, daar *Wijk* leyt, omcingelt wierd. In diervoegen bleef *Maſtricht* 10. a 12. dagen gebloqueert, en rontom als tot *Hoch*, *Lonke*, *St. Pieter*, *Smeermaas* en tot het Huys *Kimberg*, beplant met ſo grooten meenigte van Tenten, dat het Veld meer een.

De Koning komt voor Maſtricht,

dat hy rondom berende,

Stad als Leeger vertoonde, binnen welke tijd de Fransche haar van de kleyne Steeden in 't *Land van Luyk*; als *Tongeren*, *Bilsen*, *Viset*, *S^t. Truyen* en *Maseyk*, en in 't Land van *Gulijk*; als *Sittert* en *Susteren*, meester maakten, deselve met swaare inquartieringe belasten, en, na haare gewoonte, so tracteerden, dat, behalven allen moetwil, de huysen aldaar en ten platten Lande van haar stroye dakken, en de glas-vensters en canalen van haar loot berooft wierden.

en in 't Land van Gulijk,

als mede Maseyk,

Onder dese Steeden was geene, die wat tegenweer deede, als alleen *Maseyk*, dat op den 14. *Mey* des nachts omtrent 3. uyren door de Avant-Garde van den *Marschalk de Turenne* bestaande uyt 6000. mannen, met 7. Stukken Geschuts omcingelt, en so geallarmeert wierd, dat de vrouwen en kinderen een geschrey tot den Hemel toe uytgalmden; En hoewel geen eenig soldaat in dese Stad was, nochtans so was de weynige Burgerye so kloek-moedig, dat sy het geweer opvatten, en haar in reedelijk goede Ordre tot defensie stelden, antwoordende aan den gene, die de Stad quam opeyschen, dat sy expresse Ordre hadden van 't *Dom-Capittel van Luyk* van geene Fransche binnen te laten, als ook, dat sy selfs begeerden te blijven by haare Neutraliteyt, die haar noch van niemand oyt was gequerelleert. Dit dede den Vyand op de Stad canonneeren, en met 200. van 's Konings Garde tot onder de Wallen avanceeren, die de Stad voor de tweede maal opeysten, seggende, dat sy daar in wilden zijn, het koste wat het koste; De Burgers haare onmacht tegens sulken geweld siende, versochten 2. dagen uytstel tot een Termijn, om immiddels tot *Luyk* te halen nader Ordre, in conformité van dewelke sy haar souden reguleeren, het welk haar rond wierd afgeslagen, met so veele dreygementen en *stampados*, dat deselve haar met geweld daar tegens mosten oppositeeren, schietende in dier voegen met Canon onder haar, dat die 200. dwingelanden in der haast mosten retireeren, die daar op de Stad uyt haare 7. Stukken begonden te beschieten en eenige Huysen te beschadigen, met bedreyginge van een massacre, so sy nu niet wilden capituleeren, also der tot haar secours 10000. Konings Troupen op weg na by waren, die in de Burgers sulken alteratie verwekten, datse parlementeerden, en haare Vijanden, die alrede over 30. mannen verlooren, en niet minder gequetst hadden, op den 15. *Mey* des avonts ten 8. uyren de Stad in lieten marcheeren, die op de Vesten der Stad vernachten tot den morgen-stond, wanneer 4000. van haar by de Burgers wierden gebilletteert, en de Markt en Straaten met 70. Stukken Canon, en so veel honderden Bagagie-Ammunitie- en Vivres-karren beset,

daar in sich de Burgers dapper dragen,

doch eyndelijk parlamenteeren.

ſet, dat die meer een Wagen-huys als Stad ſcheen te zijn. Hier op quam den *Marſchalk de Turenne* de Stad in haaſtigheyt viſiteeren, en gaf by ſijn vertrek van daar aan twee Gedeputeerden uyt de Magiſtraat op haare klachten geen andere antwoord, als: *'t Moet nu ſo weſen, de Koning wil hier een Magazijn bouwen, en deſe plaats fortificeeren*; gelijk ook dien ſelven dag daar binnen quamen eenige Ingenieurs, die een afteykeninge maakten, om de Stad met 7. Bolwerken en een Citadelle te fortificeeren, en aan de over zijde van de Maas, hoewel op den Gelderſen Bodem een dry-kant Fort te leggen. Van deſe Bolwerken wierden 2. na de Maas-kant geordineert, een aan de Heppers-Poort, een aan de Bos-poort; en twee omtrent de Eyker-poort, en een aan de Weg-baan.

Turenne komt binnen Maſeyk, en geeft daar ſlechten trooſt.

Maſeyk word gefortificeert.

Deſe en diergelijke Violentien begonden den *Luykenaaren* ſo te ſmerten, dat het *Dom-Capittel* en den *Raad van Luyk* reſolveerden den *Officiaal Iverlo* en den *Dom-Deeken* na *Bon* te committeeren, om haaren Prins voor te ſtellen haar ongeval en de Uſurpatie der Franſchen, waar op die geen ander beſcheyt te rug bragten, als dat men dit Jaar of deſe Campagne moſte patientie hebben. Geen beter antwoord kreegen de Gedeputeerde van *Luyk* op haaren Brief aan den Koning by *Warrhen* gepreſenteert, waar by ſy verſochten reſtitutie van haare Steeden, die ſijne Troupen hadden geoccupeert, want hy ſeyde, dat het tijds genoeg ſoude zijn, om van die dingen te ſpreeken, als de Campagne uyt ſoude zijn. De Magiſtraat van *Maſeyk* proteſteerde al mede, doch vergeefs, tegens haaren *Prins* in een klaag-brief, met dusdanige woorden: *Dat hy als haaren Prins tegens de Rechten en Wetten van het Rijk, in den* Lande van Luyk *haare Stad aan de* Franſche *hadde gecedeert; en dat hy ongequalificeert was haare Stad te alieneeren, als ſorteerende onder een Geeſtelijke Provincie, &c.*

Luyk doet een beſendinge na Bon.

doch kreeg ſlecht beſcheyt, gelijk mede van den Koning.

Ondertuſſchen hielden de Franſche verſcheyde reyſen Grooten Krijgs-Raad, in dewelken ſy principalijk delibereerden, of 't geraden ſoude zijn de Stad *Maſtricht* met force te attaqueeren, dan deſelve door eenige Troupen in de omleggende *Luykſe* en *Gulijkſe Steedjes*, en op alle Advenuën ſodanig te bloqueeren, dat 't garniſoen haare Convoyen geenſins ſoude konnen traverſeeren, ondertuſſchen dat de Legers haar na den *Rijn* ſouden vervoegen, om aldaar te ageeren op de Steeden in 't *Land van Kleef*, die ſy wel wiſten, dat buyten poſtuyr van rigoureuſe defenſie waren. By deſe deliberatien wierd geproponeert de byſondere ſterkte der voorſz Stad, dat ſy was voorſien met hooge en ſwaare Wallen; Met veele ondermijnde Buyten-werken; Met een Garniſoen van

Franſche houden krijgsraad,

en conſideratien over Maſtricht, dat wel voorſien was.

van 11000. dappere Combattanten, zijnde het puyck van de Militie, die de Staten in dienſt hadden, onder dewelke 20. Compagnien Spaanſche waren, alle gerangueert onder geëxperimenteerde Officiers, en onder het Gouvernement van den Ouden *Rijn-Graaf*, en twee Gedeputeerden uyt het Collegie van de *Staten Generaal*, als de Heeren *Cromom* en *Nieuburg*, die belooft hadden de Stad niet over te geven, ſo lang ſy haare Hoofden op haare ſchouderen ſouden dragen; Met een gereſolveerde Burgerye, verdeelt in twee Regimenten, onder twee *Colonnels* den *Opper-Schout* en een *Burger-meeſter*; Met proviſie van Ammunitie en Vivres voor een rond jaar, behalven dat elk Burger ſich, volgens Ordre van Hooger Hand hadde voorſien ten minſten voor een half jaar; Daar toe waren alle ſtraaten opgenomen, om te minder ſchaade te lijden van de Vuyr-werken, tegens welker pericul ook ſo goede Ordre was geſtelt tot bluſſen, dat men daar op ſecuyr was. Aan d'ander zijde quam in conſideratie, dat die Stad ſich ſouDes-avantages van Maſtricht. de moeten buygen onder den ſwaaren Scepter van dien grooten en glorieuſen Monarch, dieſe nu met het heerlijkſte Leger, dat ooyt een Prins gehoorſaamde, hadde omçingelt, en wiens ſoldaten aſpireerden na de Eer, om haar tot Glorie van haren Koning te ſacrificeeren op den Autaar van *Mars*, met de overwinningen van haare Vyanden, Landen en Steeden; Dat die Stad was gelegen omtrent de hoogte van den *Pieters Berg*, op een droge grond, die ſeer bequaam was tot het maaken van Approches en Mijnen, als ook van Batteryen, die men konde beplanten met ſulken groote meenigte van Canon, dat men daar door meer Breſſen konde ſchieten, als de belegerde onder het geduyrig geſwerm van de koegels ſouden konnen repareeren; Dat de Stad moſte bewaart werden door veele Buyten-werken, in dewelke de Militie verdeelt zijnde weynig voordeel ſoude hebben voor de Attaquanten, als die by de donkerheyt van de nacht haar met den degen in de vuyſt furieuſelijk ſouden beſpringen; En dat in ſulken geval de deſperaatheyt van de Militie door wanhoop van Ontſet, en de onwil en oneenigheyt der Burgeren veel goets ſouden belooven, als dewelke verdeelt zijnde van Religie, mede verdeelt ſouden zijn van Intereſt, blijvende de Gereformeerde wel getrouw aan de Staaten, maar inclineerende de Rooms-Geſinde (die een groot deel der burgeren, en de helft van de Magiſtraat uytmaakten) tot veranderinge, principalijk door operatie der Geeſtelijken, welkers conduiten notoir waren, te meer, dewijl de Stad binnen 25. dagen drymaal geallarmeert was geweeſt door een brand, t'elkens in een en 't ſelve Baguynen-Klooſter van de *Bonne-fante*

ge-

genaamt *St. Sepulchra*, op sulken vreemden wijse, als men noyt heeft konnen penetreeren; 't welk geen ongefondeerde suspicie gaf, dat eenige quaat-geintentioneerde defelve Stad onder haar eygen asch hadden willen begraaven of in *Sepulchra*, dat is, in 't selve Graf brengen, daar het Kloofter en de Kerk *Sepulchra* selfs in raakten.

In 't pondereeren van dese en diergelijke consideratien in den grooten Krijgsraad, die in 't open Veld op den 18. *Mey* tusschen den Koning en alle sijne Generaals wierde gehouden, waren de *Prins van Conaé* en de *Marschark de Turenne* van contrarie Advijs, raadende de eerste de belegeringe van de Stad aan, en de ander af met veele motiven, steunende voornamentlijk aen d'eene zijde op 't pericul van de force der Legers te breeken door een dappere defensie der Belegerden, waar door het Respect en de groote Desseynen van haaren *Monarch* konden verminderen, en aan d'andere zijde op de groote apparentie van victorieuse successen in 't *Land van Kleef* en aan den *Yssul*, alwaar de bekende defecten haar een seekeren pas souden beschikken tot op de *Velauw*; ja selfs tot in 't hert van *Holland*, 't welk doch het Wit was, daar op men doelde, door welkers incorporeeringe de rest soude beswijken, en niet anders trachten, als weder by te komen onder de goedertierene Regeeringe van haaren Koning. Door dit raisonneeren nam de Koning resolutie, om *Mastricht* alleen gebloqueert te houden, en den Pas over de *Maas* tot *Maseyk*, (welkers fortificatie hy ordonneerde, in volle postuyr te brengen, en aldaar een Vliegende- of Gier-Brugge te approprieeren tot spoedig transport over de *Mase*) te maintineeren, om van daer de communicatie op *Nuys* te onderhouden; Hy geeft daar op, om de goede situatie van de plaats tusschen *Mastricht* en *Roermunt* het Commando van tien duysent man aan den Graaf van *Chamilli*, om daar mede in alle de omleggende geincorporeerde Steetjes *Mastricht* te besluyten, de passagie daar omtrent te beveyligen, de fortificatie van *Maseyk* te perfectioneeren, en een Leger te formeeren uyt de nieuwe Troepes, die uyt *Vrankrijk* noch stonden te volgen, om met 't selve sijne nadere Ordres af te wachten, en ordonneert den *Prince van Conde* met sijn Leger op te breeken, en door het Land van *Gulijk* recht op *Keyserswaert* aan te marcheeren, gelijk den selven op den 21. *Mey* van omtrent *Wijk* met sijn Leger opbrak, dat alle Hutten der Soldaten verbrande, al het groot Vee weg rooften 't selve tot haar onderhout naast het Leger heenen dreef, en in dry Esquadrons haar breet verspreydende, ruineerde alles byna, wat haar voorquam, en marcheerde in dier voegen, wegens

Contrarie Advijsen van Condé en Turenne.

De Koning neemt resolutie, om Mastricht te verlaten.

Condé marcheert door Guylicker-land en over den Rijn,

haaren swaaren Treyn en schaarsheyt van Voerage, maar 2. mijlen 's daags, tot dat sy op den 27. met haare Cavallerye en op den 28. met haare Infanterye, Artillerye en 800. Ammunitie- en Bagagie-wagens tot *Keysersweert* over een vaste Scheeps-brug, en twee Gier-bruggen den *Rijn* passeerden. Hier waren de *Switsers* onwillig, om den *Rijn* mede te passeeren, seggende, dat men haar tegens de Capitulatie, daar op sy waren aangenomen, op den Bodem van 't Keyserrijk, en tegens de *Hollanders* voerde, mits eenen leyden sy haar Geweer neder, waar op den *Prins van Conde* haar dede antwoorden, dat men haar niet tegens het Rijk wilde employeeren, en wat de *Hollanders* aanging, dat hun de jongste Capitulatie niet raakte, maar alleen de oude, die door de jongste was geannulleert, en dat sy daarom haar Geweer souden opvatten, en Commando pareeren, 't welk sy weygerende wierden gedreygt van gemassacreert te werden door de Troepen, die ordre kreegen om haar met haar volle monturinge in postuyr vaardig te houden, waar door sy wierden geneceſſiteert, haar geweer weder op te vatten, en onder eenige protestatie voort mede te marcheeren, nemende haaren weg voor by *Duysberg*, (dat met een *Sauvegarde* wierde versekert) na het *Aaker-Veer* op de Revier de *Roer*, die aldaar door de Voor-Troepen van Dragonders was beleyt met een Brugge op 7. Ponten, tot welkers securiteyt aan weer-zijden mede opgeworpen waren twee Retrenchementen. Over dese Brugge marcheerden den 29. en 30. het gros van dit Leger na de *Lipper-Heyde*, alwaar de generale *Rendevous* was, en plonderde onder wegen het Dorp *Meyderik* en het Huys *Vonderen* uyt, zijnde het eerst gelegen op het *Territoir* van den *Keur-Vorst van Brandenburg*, en het tweede op dat van den *Hertog van Nieuburg*. Van dese Heyde begaven sy haar recht na *Wesel*, dat sy op den 1. *Junij* rondom berenden met een Armee van over de 30. duysent man.

dat de Switsers weygeren te doen.

Duysberg werd met een Sauvegarde voorsien.

Condé komt voor Wesel.

Den 24. *Mey* brak het Volk onder *Turenne* (zijnde voor af gedetacheert van het Leger van den Koning) in *Luykerland* op, in dier voegen als dat van *Condé*, met het verbranden van alle Tenten, en rooven van al het Vee, nemende haaren Marsch tot *Maseyk* over de *Maas* door het Land van *Gulijk* op *Nuys*, van waar sy langs den *Rijn* afsakten achter *Orsou* en *Rijnberk* om na *Buderik* vulgo *Burik*, dat sy rondsom mede berenden, sterk zijnde omtrent 14000. man, die op haaren marsch geen mindere monumenten en gedachtenissen nalieten, als het Leger van *Condé*, want de schaade, die *Gulijkerland* alleen door de Franschen leed, wierd verre over de 200. duysent Rijxdaalders

Turenne breekt ook uyt Luykerland op,

ge-

getaxeerr. In haaren marsch kreeg een Voor-Troep van 300. Dragonders, door eenige paapse boeren kondschap van 125. man, die onder den *Capiteyn Haften*, als ook een *Lieutenant* en *Vaandrich* met haar geweer en bijlen uyt *Rijnberk* waren gegaan, naar het Bosch *de Lucht*, toebehoorende aan *Keur-Keulen*, om aldaar by de Binnen-kade eenig hout te kappen tot Pallissaden, diese op een avantagieuse plaats overvielen, eenige doodende en de rest gevangen nemende; onder dewelke mede, nevens den Capiteyn, die met dry wonden dodelijk gequetst was, waren den voorsz. Luytenant en Vaandrich, die t'samen met een swaar gequetsten *Marquis* op 't Huys ter *Eyl*, toebehoorende den Heer *Palland*, wierden gebracht, ondertusschen dat 72. gevangene na *Nuys* wierden vervoert. Dit was de eerste ongelukkige en fatale rescontre van het Staaten Volk tegens de Fransche.

ontmoet een Troup Staten volk uyt Rijnberk,

dat hy slaat.

Ondertusschen dat des Konings Leger in 't *Land van Luyk* noch vertoefde, so quam den *Marquis* de *Sauvebeuf* op den 24. *dito* 's morgens aan de kant van de *Pieters Poort* van *Maestricht* met 25. a 26. Ruyters recognosceeren een Werk, dat noch niet geheel voltrokken was, daar hy meenden in te dringen en alles te massacreeren, roepende: *Tue, tue sans Quartier, ce Canaille les Hollandois*, sich verlatende op eenig secours, dat al gereet stond, om te volgen, maar wierd door de Spaansche Brandwacht afgesneeden, en genoegsaam gedwongen tot overgeven, wanneer den *Marquis* selfs in een Moeras wat haperende riep geen Quartier te begeeren van sulk een Canaille, waar op hy door sijnen hals wierd geschooten, en gevangen binnen gebracht, alwaar daags daar na een Trompetter van den Koning quam, met versoek, dat men den *Marquis* doch wel wilde traeteeren, en hem cureeren en dienen laten door een Chirurgijn en knecht, die daarom expres mede binnen waren gekomen.

Den Marquis de Sauvebeuf braveert voor Maestricht,

en word gevangen.

Op den 27. *Mey* brak de Koning met sijn Broeder 's morgens vroeg in sijn Quartier op, een kleyn uyrtjen achter *Viset*, na dat hy de sleutels van dat Steetjen weder in handen van de Burger-Meesters hadde gestelt, en de Brugge aldaar over de *Maas* afgebrooken, nam sijnen weg mede door 't Land van *Gulijk*, recht op *Holtsem*, een plaatjen na by *Nuys* gelegen, alwaar hy op den laatsten *Mey* voormiddags in persoon met sijn Broeder te peerd arriveerde, en van de *Keur-Vorst van Keulen* mede te peerd rijdende, ontmoet, doch alvoorens te gelijk daar van aftreedende, verwelkomt en genoyt wierd tot een heerlijk en Koninklijk Maal, dat daar bereyt was, om in 't opene

Koning breekt met sijn Leger op.

word van den Keur-Vorst van Keulen verwelkomt,

Veld, als reysigers te nuttigen; Maar na dat de Koning met hem in 't vlakke Veld staande een half uyr hadde geaboucheert (geduyrende welke conferentie den *Keurvorst* hem niet konde onthouden van weenen, apparent om de groote verwoestinge, die hy te gemoet sag, en dat hy selfs daar toe de occasie hadde gegeven, hoewel door siniſtre persuasie sijner Ministers) excuseerde hy 't selve Maal beleefdelijk, en nemende sijn affscheyt aan handen van den *Keur-Vorst* verhaaste sijne reyse na *Rijnberk*, om 't selve mede op den 1. *Junij* te berennen, gelijk hy deede, latende sijn Broeder den Hertog van *Orleans* met een gedetacheert Leger van eenige duysent mannen voor *Orsou*, dat die al mede op den selven 1. *Juny* berende.

en komt voor Rijnberk

Den Hertog van Orleans komt voor Orsou.

Vreemd is 't, dat Brieven uyt Duytsland in de Maand van Maart waren gesonden aan Particulieren in den *Haag*, die precijs melden den dag, namentlijk den 1. *Junij*, dat *Orsou*, *Rijnberk*, *Wesel* en *Burijk* te gelijk souden berent en geattaqueert werden, dewelke getoont wierden aan den Raad-Pensionaris *Mr. Jan de Wit* en eenige andere Heeren, die sulx in de wind sloegen, als een saak van onseekerheyt, daar op nochtans de sekerheyt is gevolgt. Op desen Marsch liet de Koning in alle Plaatsen, die hy passeerde, in de Fransche en Duytsche Taal Biljetten affigeeren, by dewelke hy bekent maakte sijn Voornemen, dat hy de Regenten der Nederlanden om haar quade menees alleen wilde straffen, en geensins de Ingesetene der selver Landen ruineeren, naar inhout van de Acte onder *Num.* 34. waar by hy schijnt voor gehad te hebben, de Regenten by de Gemeente te suspecteeren, de Onderdanen insonderheyt de Rooms-gesinde by de aanstaande consternatie tot soules en disordre te bewegen, en sijn eygen Credit en Respect by deselve so te insinueeren, dat hy daar van voordeelige Vruchten mochte genieten. Voor dese vier voornoemde Steeden sullen wy de Fransche so lang laten, tot wy nader de Declaratien en Optochten van der selver Geallieerde Bisschoppen, de Conjunctie der Engelsche en Fransche Vlooten, en hoe de Nederlanders haar in postuyr stelden tot tegenweer van haare Vyanden, verhandelt sullen hebben.

Deese Belegeringen waren alle voorseyt

De Koning doet Billetten alomme affigeeren.

De Keur-Vorst van Keulen neemt veele Franschen in sijnen dienst over,

Na dat de Fransche Koning den Oorlog tegens de Staaten hadde gedeclareert, en daar door aan deselve reeden gegeven, om tegens sijne onderdaanen en militairen vyandelijk te ageeren, van dewelke sich wel een goet gedeelte in de Landen van den *Keur-Vorst van Keule* onthielden, doch niet so veel, als wel gerequireert wierden tot bescherminge van die Landen tegens de Insultes der Staatsche Volkeren

di

die sy te meer vreesden, om dat deselve in de bovenste Steeden aan den *Rijn* in 't *Land van Kleef* en tot *Maestricht* ter selver tijd opgepropt in Garnisoen lagen; so heeft de voorsz Keur-Vorst (ofte veel meer sijne Ministers, die alles gouverneerden) sich voorsichtig willende dekken tegens de dessеynen, die tegens hem en de Fransche, die alree in sijne Landen waren, van de Staatsche Militie mochten ondernomen werden, eer de Fransche Legers omtrent den *Rijn* tot sijn volle securiteyt mochten gearriveert zijn, alle deselve Fransche, in sijnen dienst over genomen, en een Acte doen publiceeren, waar by hy verklaart hem neutraal te willen houden in den Oorlog, die de *Fransche* en *Engelsche Koningen* tegens de Staaten wilden voeren, en dreygde wel scherplijk en met hoogste rigeur te straffen alle de Fransche, die eenige acte van Hostiliteyt souden komen te pleegen tegens de Staaten of haare onderdaanen, gelijk onder *Num.* 18. hier achter te sien is. Door dese practijk socht hy sijn Vyandelijk-Dessеyn tegens de Staaten te veynsen, sijn Land en de Fransche Militie, die daar in was, te verseekeren, en pretext tot een offensiven Oorlog tegens de voorsz. Staaten te nemen uyt de minste offensie, die hy in sijn Gebiet mochte komen te lijden. De Staaten dese sinistre conduiten klaar voor ogen siende, en vernemende, dat de voorsz. Fransche eenige hostiliteyten pleegden tegens de Ingesetene van 't Graafschap *Meurs*, en specialijk tegens het Steetjen *Krevel*, detacheerden uyt de Garnisoenen van *Nimwegen*, *Emmerik*, *Rees*, *Wesel* en *Rijnberk* 1800. Ruyters en 600. mannen te voet onder de Generaals *van Welderen* en den *Graaf van Nassau* derwaarts, die omtrent *Kempen* op den 26. *April* eenige Fransche Infanterye rescontreerden, dewelke haar op de aankomst van dit Staaten Volk binnen die Stad retireerden, achterlaatende eenige weynige, van dewelke sommige gevangen, en eenen Franschman ter neder wiert gemaakt, om dat hy geen quartier begeerde, in welke actie mede een Boeren huys in Brand wierde gesteeken, uyt 't welke eenige schooten gedaan wierden, en een Slag-boom geopent, waar door deselve noch wat omheen trekkende, haast te rug keerden, sonder verdere offensie.

en publiceert een Acte van Neutraliteyt

om sijn Dessеyn te verbergen,

daar tegens de Staaten eenige Troupen uyt senden,

die eenige hostiliteyt pleegen,

Hier mede had men nu een Oorlogs-pretext, dat men lang gesocht, maer noyt hadde konnen vinden, en nu waren des Keur-Vorsten Ministers verheugt, dat sy door aanleydinge van haar eygen Militie tot offensie van de Staaten, een schijn van rechtvaardigheyt hadden bekomen, om daar mede haare lang gesmeede dessеynen te bewimpelen, en een brug te leggen tot een Oorlog, welkers vlamme de gebuyrige

dat de Keur-Vorst opneemt tot een Oorsaak van Oorlog,

Landen tot een puynhoop soude verteeren; Dit is voorwaar een schoone Reeden tot een Oorlog, die men niet schroomt voor de heele Wereld uyt te blaasen door een Oorlogs-basuyn, welkers geluyt alleen doet zidderen en beeven allen die sulx maar van verre aanhooren; Dese Reeden was suffiçant, om dien Bisschop dien Hoeder der Gemeente sijn eygen Kudde te doen pericliteeren, en selfs in een *Bijt-Schaap*, in een *grijpenden Wolf* te degenereeren. Dese arme Reede, die sich selfs beschaamt en wederleyt soekt hy in sijne Declaratie onder *Num.* 35. te aggraveeren met sijne pretensie op *Rijnberk*, waar op hem sulken satisfactoiren Presentatie is gedaan, dat het oordeel van de geheele Wereld hem van Malitie en Temeriteyt sal beschuldigen, als die leest 't gene wy hier tegens op Pag: 175. en 176. hebben geantwoort.

dien hy tegens de Staten publiceert,

Hy send daar op, so haast hy door de aannaderende Fransche Legers wat secuyr was gestelt, sijne geworvene Volkeren na sijn Confrater den *Bisschop van Munster* in 't Graafschap van *Bentem*, alwaar de generaale *Rende-vous* was van haare respective Legers, en liet *Bon*, *Nuys* en *Keysersweert* bewaaren door sijne Nieu-geworvene Beyersche Volkeren.

en send sijne Militie na den Bisschop van Munster,

Den *Bisschop van Munster* hadde sijn quaade Intentie lang soeken te verbergen onder het Mom-aansicht van goede Vriend-en Nabuyrschap met de Staaten Generaal te willen onderhouden, gelijk hy daer van deselve door den *Heer van Amerongen* volkomentlijk hadde doen verseekeren, wenschende deselve met eenen in 't begin van den jaare 1672. door een Brief, een Gelukselig en Vreedsaam Nieu-jaar, daar hy nochtans ter selver tijd sterk laborcerde, met sijne excessive Oorlogs-Preparatien, om deselve Staaten daar door te ontrusten, en van alle Vreede te berooven, gelijk wy op pag. 183. en 184. hebben vertoont.

die sijn Oorlogs Desseyn simuleert,

Hy was so ras niet van het aankomen der Fransche Legers verseker, of hy trekt sijn Mom-aansicht af, en vertoont hem een gedeguiseerden Soldaat in een Bisschops Rok, en teekent op den 18. *Mey* tegens de *Staaten Generaal* een Oorlogs-Declaratie, die so vol leugens, als hy selfs vol geveynstheyt was; Want nademaal hem noyt betere occasie was voorgekomen, om sijne brandende Krijgs-lust te koelen tegens de *Staaten*, dewelke hy noch eens door raad en hulp van de Engelsche met sijne onrechtvaardige Waapenen hadde besprongen, als sy heel geoccupeert en ingewikkelt waren in een swaaren Oorlog te water tegens deselve Engelsche, so greep hy deselve occasie by 't hayr, niet eens schroomende weder te vernieuwen en op te krabben het verouderde Brand-merk der Geestelijken, die door haar helsche Les, te weeten;

en een Oorlogs Declaratie teekent tegens de Staaten.

daar door hy de voorige Traitaten contrarieert,

weeten; *dat men de Ketters geen geloof behoeft te houden*, alle Goddelijke en Menschelijke Wetten verkrachten. Want met dese Oorlogs-Declaratie, gelijkse onder *Num. 36.* te lesen is, breekt hy so schandelijk sijn gegeven Woord en Trou, als ooyt ymand heeft bedreeven, want hy niet een Articul van het *Tractaat tot Kleef* met de Staaten opgerecht, heeft ongevioleert gelaten, gelijk aangewesen is op Pag: 183. Hy pronkt dese sijne Declaratie op met so veele onwaarheeden, alsser positiven in zijn, en vrijft daar door de geheele Christen Natie, doch voornamentlijk de Roomsche-Geestelijke, by de Turken en Barbaren sulken onvergankelijken smet en schande aan, die noyt sal uyt te veegen zijn, maar in alle volgende eeuwen betoonen, dat sodanige Geestelijke in der daat den Naam meriteeren van Turken en Barbaren, daar by desen Bisschop in sijne Declaratie de Staaten compareert.

dat seer schandelijk is.

Wien sal ooyt met gedachten konnen begrijpen, ja veel meer waar maaken, dat de *Staaten*, zijnde sulken Illustren en Nombreusen Collegie, in haare Landen veele Luyden met geld en beloften souden hebben geinduceert, of ook konnen induceeren, om door haar selfs of door andere adherenten des Bisschops Commandanten door sommen gelds te corrumpeeren, sijne Steeden, Vestingen, en Magazynen door brand-stichtingen te vernielen, Rebellie en Revolten in sijne Steeden te causeeren, sijne Militie te deboucheeren; Ja dat sy hem selfs na 't leven gestaan, en het *Crimen Assasinatus* hadden begaan? Maakt hem desen Bisschop, volgens het Roomsche Recht *in L: ult: C. de Calumniatoribus* door dese lasterlijke Beschuldingen niet selfs subject de Straffen, die de pretense Quaat doenders rechtvaardig souden hebben verdient, als sijne positiven waarachtig waren? Soude hy hem selfs wel van Ongerechtigheyt konnen vry pleyten, als hy sodanige malitieuse persoonen, die haar eygen quaat geconfesseert, en in sijne handen waren geraakt, (gelijk hy segt) niet met een exemplairen en rigoureusen dood hadde gestraft, gelijk hy ook niemand omtrent dien tijd in sijn heel Gebiet om diergelijken enormen feyt heeft gestraft?

door opgeraepte pretexten,

Maar hoe hy ter contrarie in een tijd, wanneer hy noch met de Staten in een geveynsde vriendschap leefde, en noch geen Oorlog hadde gedeclareert, verscheyde Ingesetene uyt de Nederlanden in sijn District, op ongehoorde wijse heeft doen apprehendeeren, van al het haare berooven, en veele maanden in swaare gevankenisse houden, sonder haar eens te examineeren, of met eenig fait te beschuldigen, ja haare sollicitatien negligeert, die met veele lamentatien en dringende

En eenige Nederlandsche Ingesetene ellendig trasteert,

de reedenen wierden gepreſenteert, om ten minſten verhoort te werden, en Juſtitie te ontfangen, die men geen Vyand, hoe barbariſch die ook is, moet weygeren, is ſo notoyr en bekent, dat hy noch ſijne adherenten ſulx ſonder infame onwaarheyt niet konnen lochenen;

Diergelijke exemplen meer zijn ſo bekent, dat het niet nodig is, eenige daar van te particulariſeeren, hoe hy verſcheyde Nederlanders onmenſchelijck heeft doen tracteeren, ſonder dat hy een van allen heeft konnen overtuygen van het quaat, daar ſy mede betigt wierden; Wien heeft ſijne Commandanten met geld ſoecken te corrumpeeren? wien heeft ſijne Steeden en Magazijnen door brand ſoecken te vernielen, of wien is handadig geweeſt aan den brand, daar door een Convent binnen de ſtad Munſter met 300. huyſen, en het Magazijn tot *Coesfelt* met een der voornaamſte Vuyr-werkers, en veele gepreparreerde Vuyr-wercken wel een jaar voor den Oorlog zijn in de aſche geleyt door verſuym van ſijn eygen onderdanen of door vuyr uyt den Hemel? Wien heeft rebellien en revolten in ſijne Steeden ſoeken te cauſeeren en ſijne Militie te deboucheeren? Het contrarie daar van ſoude men (des noot zijnde) konnen doceeren, hoe eenige van ſijne Creaturen hebben getenteert tot nadeel van de Staaten haare Officieren en Soldaten te deboucheeren. Wien heeft hem na 't Leven geſtaan, als de Impreſſie van ſijn quaade en onruſtige Conſcientie, die hy over ſijne boosheden, als een knagenden worm in ſijnen boeſem altijd mede draagt? Soude hy tot Juſtificatie van ſijne geallegeerde Redenen tot deſen Oorlog niet hebben geſpecificeert alle de circumſtantien, waar door hy meende gegraveert te zijn? Soude hy tot ſijne eygene Rechtvaardigheyt voor de Wereld niet *ſpecifice* gedemonſtreert hebben de onrechtvaardigheyt der Staaten? Of ſoude een of de ander particulier uyt ſijn eygen drift, yets tegens ſijn Perſoon of Staat hebben willen ondernemen, (dat hy doch ſelfs niet preſupponeert) waarom heeft hy die niet geſtraft na behooren? Of meent hy door de misdaat van een particulier ſufficante reden gevonden te hebben, om den geheelen Nederlandſen Staat te beoorlogen, daar geen Vader voor de misdaat van de Soon, veel min een Staat voor 't delict van ſijn Onderdaan niet aanſpraakelijck is?

Den Biſſchop treckt met ſijn Leger op.

Op deſe opgeraapte pretexten doet hy de voorſz. Declaratie publiceeren, en daar by aan alle ſijne Onderdanen, op lijf-ſtraf en confiscatie van haare goederen, verbieden alle Commercie met de Ingeſetene der *Vereenigde Nederlanden*, en treckt op den 20. *Mey* in perſoon met den *Overſten Poſt* na *Doirſten*, om aldaar de Franſch

Tou

Troupes in te wachten, die in 't *Aarts-Sticht Keulen* de winter over ingequartiert waren geweest, en nu omtrent *Nuys* tot een Leger wierden gefonneert, om over een Brugge tusschen *Oerdingen* en *Keysersweert* onder den *Hertog van Luxenburg* den *Rijn* te passeeren na *Munsterland*, om met sijne en de Keulse Volkeren, die in 't Graafschap *Benthem* alwaar omtrent *Noorthoorn* op de *Brandlichter Heyde* een Leger afgesteeken was, haare generale Rende-vous hadden, te conjungeeren, om gesamentlijk op te trekken, gelijk sy ook op den 1. *Juny* gesamentlijk zijn opgetrokken in 't *Twent* en na *Grol*, dat sy op dien selven dag met eenige Ruyterye berenden. In dier voegen waaren de Vereenigde Provincien van haare Vyanden rondom omcingelt, dewelke (gelijk *Attila* met sijne meenigvuldige *Hunnen*, in 6. Legers verdeelt zijnde door 6. bysondere wegen by na heel *Europa* over stroomde en verwoeste) deselve kleyne Landen door haare redoutable en nombreuse Legers mede in 6. Armeén verdeelt, op 6. bysondere plaatsen als *Orsou*, *Rijnberk*, *Wesel*, *Burik*, *Grol* en *Twent* te gelijk op eenen dag, te weten op den 1. *Juny St. No.*, aantasten en byna geheel overstroomden en verwoesten.

Hoe de Vereenigde Nederlanden van 6. Leegers te gelijck worden aangetast.

Ondertusschen dat de voornoemde Legers in dit voorsz. Postuyr wierden gebracht, waren de *Staten der Vereenigde Nederlanden* bedacht op tegenweer, en defensie van haaren Staat, in gevolge van 't welke sy eerst sochten voor te komen alle confusie, die onder haare Generaals en Oversten in de Legers en te Velde soude konnen ontstaan, rangeerende deselve in dese Ordre, dat *Sijn Hoogheyt de Heer Prince van Orange* soude zijn *Capiteyn Generaal* over de Militie der Generaliteyt buyten de *Provincie van Holland*, doch onder seer gelimiteerde ordre, en onder het Opper-Gebiet van 8. *Gedeputeerde te Velde*, als de Heeren *Ripperda ter Burse*, *Cornelis de Wit Ruart van Putten*, die daarna op de Oorlogs-Vloot van den Staat ging, *van Beverning*, *Cromom*, *Schadée*, *Vierse*, *Stoevelaar* en *Gockinga*, die overal het Leger te Velde souden bywoonen, en door het geven van haare Patenten, het selve verleggen of verdeelen, so als sy 't ten meesten dienste van den Lande souden verstaan te behooren; Dat den *Heer Prins Iohan Mauritz Vorst tot Nassau* en den Heer *Paulus Wurts* souden zijn *Veld-Marschalken*, denwelken naderhand een derde Persoon voor *Mede-Veld-Marschalk* is geadjungeert, namentlijk de Heer *Graaf van Waldek* en *Cuylenburg*; dat den *Ouden Rijn-Graaf* soude zijn *Generaal van de Cavallerye* den *Heer van Zuylesteyn Generaal van de Infanterye*, den *Graaf van*

Oorlogs-Preparatien der Staren,

die een Rang beneamen onder de Militaire Hoofden, en 8. Heeren te Velde deputeerden.

Hoorn Generaal van de Artillerye, den Heer *Jan van Welderen* en den *Graaf van Naſſau Lieutenants Generaals van de Cavallerye*, den Heer *Ailva* en den *Graaf van Koningsmark Lieutenants Generaals van de Infanterye*, de Heeren *Mombas* en *Steenhuyſe Commiſſariſſen Generaals van de Cavallerye*, en den Heer *Kirpatrik* met den *Graaf van Stirum Sergeants Majoors*.

Boxmeer wierd in beſettinge genomen,

Op den 7. *Mey* wierden eenige Compagnien te Voet en te Paard uyt de *Staad Grave* gedetacheert na *Boxmeer*, die 't ſelve in beſettinge namen, om alſo de Paſſagie en Retraite der Vyanden daar omtrent re beletten.

en een Leger aan den Yſſul geformeert,

Men formeerde aan den *Yſſul* een Leger uyt alle de beſte Troepen, die men, behalven tot *Maſtricht*, in dienſt hadde, trekkende tot dien eynde meeſt alle de oude Compagnien uyt de *Frontier-Steeden* op den *Rijn*, die men beſet liet met eenige reſteerende, die meeſt nieu-geworven en eenige daar van noch niet compleet, noch met geweer voorſien waren. Hier by quamen mede eenige Volkeren, die men uyt krachte van de Alliantie Defenſief met *Spanjen* op den 17. *Decemb.* 1671. opgerecht, geſonden hadde na de *Spaanſche Nederlanden*, om in de Steeden van *Namen*, *Valencijn* en andere te obſerveeren de Franſche in haar marcheeren na *Luyckerland* over den Spaanſchen Bodem, alſo men niet volkomen verſeekert was, of het Deſſeyn van de Franſche niet mede op deſelve Nederlanden gemunt was. Dewijl men ſag, dat de Franſche met haare Legers waren gemarcheert na den *Rijn*, en geen Volk achter gelaten hadden, waar door ſy de Frontier-Steeden aan de *Maas* en in *Braband* konden attaqueeren, ſo commandeerde men mede na den *Yſſul* by na alle Troupen, die in deſelve Steeden in Garniſoen lagen, en liet deſelve Steeden bewaaren door Burgeren, die uyt de Hollandſche Steeden op Patenten van de Gecommitteerde Raden, in dato den 9. *April* ter nombre van 5550. derwaarts waren gecommandeert, waar toe *Amſterdam* contribueerde 1000. man meeſt Waart-gelders, *Dort*, *Haarlem* en *Leyden* elk 500. Burgeren, *Rotterdam* 400. *Delft*, *den Haag*, *Hoorn* en *Enchuyſen* yder 300. *Gorcum* 250. *Gouda* 200. *Schiedam* 100. en *Schoonhoven* 75. &c. die verdeelt wierden in de Steeden van *Geertruydenberg*, *Heuſden*, *Briel* en *Gorcum*. Het Leger aan den *Yſſul*, dat by monſteringe pas half ſo ſterk wierde bevonden als gemeent was, wiert op aanſchrijvens van de Gecommitteerdens te Velde, dat haar noch 20. duyſent man moſten toegeſonden werden, verſterkt met 2000. man uyt de *Provincie van Vytrecht*, waar toe de *Stad Vytrecht* hadde gecontribueert 600. man,

Hollandſche Burgers na de Frontieren gecommandeert.

Het Leger aan den Yſſul wierd verſterkt.

600. man *Amersfoort* 200. *Rhenen* 100. *Wijk te Duurstede* 60. *Montfoort* 40. en 't platte Land 1000. mannen, als ook met eenige Compagnien Soldaten, die de *Staten van Holland* tot meerder securiteyt van hare Provincie geworven hadden, met 1800. *Waart-gelders* en veele Boeren, onder dewelke uyt *Noort-Holland* alleen 1375. (zijnde den twaafden man, van de Huys-luyden uyt 't selve Quartier, die op Geweer gestelt, en in Regimenten en Compagnien verdeelt waren, en die alle eenpariglijk onder geen Vaandel Commando hadden willen ontfangen, als onder desen Eed: *Wy sweeren het Land getrouw te sullen zijn, en te gehoorsamen onder de* Staaten *en den* Prins van Orange) van *Hoorn* t'scheep gingen op *Harderwijk*, en van daar aan den *Yssul* in redelijke goede ordre aanquamen, gerangeert zijnde in 14. Compagnien onder het Commando van den Heer *Jacob Lobs*, alwaar sy mede mosten werken tot het afsteeken van een Leger-plaats tusschen *Zutphen* en *Aarnhem*, daar op den 7. *Mey* gepubliceert wierde Vry Leger, dat elk daar vry mocht komen soetelen, en daar men *Sijn Hoogheyt* (die gelogeert was op 't *Huys te Hinderen*, den Veld-Marschalk *Vorst Maurits* op 't *Huys te Nieubeek*, den Veld-Marschalk *Wurts* op den Heer *Huygens Huys*, alle in *Voorst* gelegen, en den *Graaf Willem van Hoorn* als *Maistre de L'Artillerie* op 't *Huys de Mars* by *Zutphen*, voor welk Huys op de Weyde den *Ossenweert* de geheele Artillerye stont gecampeert) dagelijx als een jeugdigen *Achilles* sag heen en weer sweeven, omçingelt met verscheyde Generaals Personen, met dewelke hy na allen mogelijken vlijt, op alles nodige Ordre stelde, en versorgde, dat het Leger beter met kruyt en loot wierde voorsien, als het noch was 2. dagen voor Pingsteren, ten tijde als *Wesel* al belegert was, want het sich toen in cas van Attaque geen 2. dagen door gebrek van kruyt hadde konnen defendeeren; Hy dede voor de laatste reys weder het geheele Leger monsteren, en bevond daar aan effective Soldaten, so te voet als te peerd, niet meer by een, als 17. a 18. duysent mannen, gerangeert in 19. Regimenten te Paard, als namentlijk de *Garde van sijn Hoogheyt*, *Graaf van Nassauw Lieut. Gen. Welderen Lieut. Gen. Mombas Mayor Gen.* Heeren *van Ginkel*, *Obdam*, *'s Gravemoer*, *Swartsenborg*, *Eppe*, *Harsolte*, *Graaf van Waldek*, *Joseph*, *Soutelande*, *Kingma*, *Almelo* en 4. Spaansche Auxiliaire Regimenten onder *Don Sarmiento*, *Baron de L'Ybergen*, *Graaf van Merode* en den *Prins van Solms*, en daar by 19. Regimenten te Voet, als onder den *Veld-Marschalk Wurts*, de Graven *van Hornes*,

Vigilantie van sijn Hoogheyt.

die het Leger monstert en seer swak bevint.

Stirum en *Solms* de Heeren *Aylva*, *Swartsenburg*, *Aquila*, *Ingen Nieuland*, *Ammema*, *Vrybergen*, *Broursma*, *Bamphielt*, *Ripperda*, *Cassiopyn*, *Golsteyn*, *Van Beveren*, *Stecke*, *Pain & Vin* en den *Marquis Westerlo*, met dewelke *Sijn Hoogheyt* bewaren soude een Retrenchement van 18. uyren gaans lang, tegens de furieuse Assauten van so groote Vyandelijke Legers, die door de presentie van haaren Koning en Bisschoppen dapper wierden aangemoedigt; Om welke reeden hoognodig was, dat de Staaten tot haare assistentie riepen den sterken Arm Gods, door de uytschrijvinge van een Algemeynen Boet-Vast- en Bede-dag tegens den 4. *Mey*, met special bevel, van desen Dag (tot nader ordre) t'elkens met een heyligen yver op den eersten Woensdag van yder nieuwe Maand daar aan volgende, als ordinaris te vernieuwen. In veele Steeden wierden alle avonden ten selven eynde Bede-stonden gehouden.

Een Boet-Vast- en Bede-dag aangestelt.

De voornoeme Noort-Hollandsche Boeren, die van 14. tot 20. Compagnien, yder van 100. Mannen, aangroeyden, hadden doorgaans weynig of geene handelinge van Geweer, en waren slecht gemonteert, de eene met een Vuyr-roer, d'ander met een Snaphaan, en de derde met een Musquet alle van diverse Calibre, die 't meest verroest en vermollemt of gedemonteert waren. Sy seyden selfs, dat sy liever het mesjen van leer wilden haalen, en een sney-werkjen leggen, als tegens den Vyand vechten, waar toe sy seyden ook niet gekomen te zijn, maar alleen, om de Steeden te helpen bewaren. Eenige deser Boeren voor *Zutphen* aan een Dam werkende, sagen veel stof en damp van de meenigte der Vluchtelingen opgaan, waar op eenen onder haar in verbaastheyt uytriep: *Siet deer de Vyand maats*, 't welk sulken schrik in haar bracht, dat sy het haase-pat na de Stad kosen, latende haar gereetschappen en de Zutphense Burgers, die mede werkten, achter; Om welke redenen de Gecommitteerdens te Veld namaals goet vonden, om haar alle weder na Huys te senden, gelijk ook geschiede.

Slechte constitutie der auxiliaire Noort-Hollandsche Boeren.

Te water waren de wederzijds machten egaalder, gelijk hier vooren verhandelt is, waaraan so wel by desen Staat als in *Engeland* en *Vrankrijk* met ongemeenen yver gearbeyt wierd, om elk de sijne 't eerst in zee te brengen. Tot *Amsterdam* was men so vigilant in 't equipeeren, dat men in 't midden van *April* alle Scheepen soude t'zee gebracht hebben; doch door het gedurige leege water en Oostlijke wind wierd men so geincommodeert, dat men op den 12. *April* eerst 16. Oorlogs-scheepen van de eerste Equipagie over 't *Pampus* bracht

Oorlogs preparatien te water.

Practiiken tot Amsterdam gebruykt, om de Oorlogs-scheepen over 't Pampus te lichten.

bracht na *Teſſel*, alwaar die na de reſt lang moſten wachten, die men immiddels door verſcheyde Practijken over 't *Pampus* ſocht te lichten: Men hadde tot dien eynde vervaardigt 4. ſeer groote kiſten, die ſo wel na de forme der Scheepen waren geaccommodeert, dat twee voor onder de boeg, en d'andere twee aan 't achter-ſchip vaſt ſlooten; Als men die wilde gebruyken, liet men door 't uyttrekken van een prop deſelve ſo vol waters lopen, dat ſy noch even konden vlotten, wanneer ſy onder de ſcheepen met ketenen vaſt gebonden zijnde wierden leeg gepompt, die door haar nootſakelijk rijſen de ſcheepen wel 2. voet uyt de modder lichten. Eenige ſcheepen lichte men met balken uyt de Geſchut-poorten, die met Dommekrachten op ſwaare Bokken aan weder-zijden opgewonden wierden. En om dat het ſomtijds gebeurde, dat by een hooge Vloet de wind contrarie was, ſo maakte de Heer Advocaat *Cornelis Hogeboom*, tot *Amſterdam* bekent aan 't Ed. Mog. Collegie ter Admiraliteyt, hoe dat men door zeylen onder 't water, of drijf-zeylen voor ſtroom recht tegens de wind op voort ſoude konnen varen, of dat men over ſwaare katrollen, vaſt gemaakt aan *Ducdalven*, die men midden in 't vaar-water moſte heyen, de ſcheepen in de wind op moſte voort trekken door water-ſcheepen, die voor de wind af ſouden zeylen. In plaats van deſe *Ducdalven* hadde een Amſterdams Jubilier genaamt *Cornelis Meyer* geinventeert een Anker, welkers voor punt was in forme van een ploeg, dat immer vaſter ſoude in de grond gaan, hoe meer het getrokken wierd, 't welk den Raad van 't Ed. Mog. Collegie ter Admiraliteyt ſo wel aanſtond, dat ſy den Lieut. Admiraal *Tromp* committeerden, om daar van de proef te nemen, doch eer deſelve op 't *Pampus* quam, was 't water ſo hoog, en de wind ſo favorabel, dat hy alle ſcheepen onder zeyl vond, waar door men noch ſo vroeg klaar raakte, dat men door uytpreſſinge en in preſentie van den *Raad-Penſionaris*, onder 't Opper-geſach van ſijn Broeder den *Ruard van Putten*, die met een Rok van Staat, en met 12. Helbardiers de Souverainiteyt van den Lande ſoude repreſenteeren, uyt *Teſſel* en de *Maas* op den 14. *Mey* zee koos, welke beyde Eſquaders haar conjungeerden, en ter halver zee met eenige manqueerende ſcheepen uyt *Zeeland*, *Vriesland* en 't *Noorder-Quartier* geſterckt wierden, waar van de Engelſche door een Kits verwittigt zijnde, onder den *Hertog van Jork*, met grooten haaſt, hoewel noch niet van alles na behooren voorſien uyt *Duyns* en langs de wal den hoek om na *Wicht* ſnapten, uyt vreeſe, dat ſy van de Nederlandſche

De Nederlandſche Vloot kieſt zee.

DeEngelſche Vloot vlucht uytDuyns na Wicht.

Vloot aldaar soude beslooten, en van de Fransche Vloot gesepareert blijven. Dit wierden de Nederlanders eerst gewaar uyt een Koningsschip, genaamt de Fransche Victorie, gemonteert met 34. stukken, en 130. man, dat met alderhande Provisie voor den *Hertog van Jork* de Rivier afkomende haar 's ochtens ontmoeten, als sy na de Rivier toe setten, om de Engelsche daar te vinden. So ras dit schip door sijne Vlagge in de Nederlandsche Vloot bekent wierde, liet den *Admiraal de Ruyter* aanstonts de roode Vlag waayen, tot teeken, dat yder daar op mochte jacht maken, 't welk geschiede met sulken vaardigheyt, dat een Rotterdams schip genaamt *Zeelandia*, onder Capiteyn *La Cour*, in korten tijd het selve onderhaalde, en met eenige schooten dwong, sijn Vlag te strijken, en sijn Mars-zeyl te laten vallen, dat het gewillig deede, sonder sich met eenen schoot te verweeren, seggende het Bootsvolk, dat sy alle geprest en blijde waren, dat sy genomen waren, waar van 60. met het selve schip voor goeden prijse na de *Maas* opgesonden wierden, behalven eenige, die op de Vloot dienst namen, om tegen haar eygene Landsluyden te vechten, met dewelke de Vloot cours sette na de Hoofden, alwaar sy 's avonts voor *Douvres* vernamen, dat de Engelsche Vloot daar al was gepasseert na *Wicht*, alwaar de Fransche Vloot onder den *Vice-Admiraal d'Estrée* al gearriveert was. Hier setten 't de Nederlandsche Vloot dien nacht ten anker even buyten schoots van 't *Kasteel van Douvres*, en verdeelden sich des anderen daags na gehouden grooten Krijgs-raad in dry Esquaders, waar van het eerste sich sette in 't gesicht van 't *Noort-Voorland*, dat is aan *Duyns*, 't ander in 't gesicht van *Duynkerken*, en 't derde tusschen beyden voor de Hoofden in postuyr, om haare Vyanden te verwachten, die in Wicht noch eenige dagen vertoefden, om haar te completeeren van alle defecten, die de Engelsche noch hadden wegens haar subit en verbaast vertrek uyt Duyns. Onderwijlen setten 't de Nederlandsche Vloot na de *Rivier van Londen*, alwaar sy op den 24. Mey sag assakken 9. a 10. Engelsche Scheepen, die haar weder na boven retireerden, so ras sy vernamen, dat het de Nederlandsche Vloot was, waar op sy door eenige Fregatten onder den *Vice-Admiraal van Gent* vervolgt wierden tot by *Scherneesse*, alwaar sy haar dicht onder 't Geschut salveerden, sterk zijnde 5. Oorlogs- en 5. Victualie-Scheepen. Na 3. a. 4. dagen vertoevens begaf haar dese Vloot weder na de Zeeuse kust, omtrent *Schoone-veld*, alwaar sy de gecombineerde Engelsche en Fransche Vlooten boven wind sag afkomen so na, dat de Coleuren van

Een Engels Oorlogsschip genomen.

Engelsche Vloot van de Nederlandsche vervolgt.

Nederlandsche Vloot voor de Rivier van Londen,

komt omtrent Schoneveld, daar haar de vyandelijke Vlooten in 't gesicht komen

van de Vlaggen waren te onderscheyden, alwaar de Vlooten in Ordre tegens malkanderen eenigen tijd bleeven leggen.

Terwijlen dese beyde Oorlogs-Vlooten in Zee waren, arriveerde in 't *Vlie* en *Tessel* een Vloot van in de 80. Koopvaardye-Scheepen, meest met Sout beladen, komende van *St. Ubes* achter *Engeland* en *Schotland* om, om te eviteeren het pericul, dat sy in 't *Canaal* vreesden te ontmoeten. Van dese liepen eenige onderwegen af direct na de *Sont*, die omtrent het *Kattegat* een Engels Oorlog-Schip en eenige Kapers ontmoeten, die 5. a. 6. van de selve namen, en sulken schrik onder de rest verwekten, dat elk bysonderen cours setten, om te ontsnappen, en dat een sijn Schip alree in Zee verliet, dat hy naderhand op de *Elf* noch salveerde.

Vloot van S. Ubes komt in Tessel.

Hier vooren hebben wy gerelateert, hoe dat in de Nederlandsche Havenen waren gearriveert veele Engelsche Scheepen, waar onder eenige van den *Hertog van Jork* Paspoort hadden bekomen eenen dag voorheen, als *Holmes* de Nederlandsche *Smirnasche Vloot* in tijd van Vreede op 't lijf viel; Alle dese *Engelsche* en *Schotsche Scheepen* met die gene, die al te vooren in de Nederlandsche Havenen waren gearriveert, en naderhand noch arriveerden, t' samen meer als 70. in 't getal, waren door Ordre van de *Staaten* gearresteert, om af te wachten, wat de Engelsche vorder souden tenteeren; maar also die met haare Rupture voortvoeren, so hebben de Staaten (tot een ontwijffelbaar getuygenis van haare overbillijke Proceduyren, en dat sy desen droevigen en voor de onderlinge Welvaart gantsch ruïneusen Oorlog niet imputeeren aan de onschuldige Gemeynte van Engeland, maar aan den quaden raad van die gene, die met hulp van andere door middel van desen Oorlog, de Religie en Vryheyt van beyde de Natien soeken te disturbeeren, en een gantsch andere Religie en meer souveraine Manier van Regeeringe te introduceeren) op het versoek van de Geinteresseerde Engelsche en Schotse Koopluyden, en meer reguard nemende op het 32. *Articul* van het Tractaat van Vreede tot *Breda* geslooten, als wel op het schandelijk verbreeken van 't selve Tractaat, en op de Vyandelijke Attaque op de Smirnaase Vloot sonder eenige denuntiatie, als ook op het Recht van Retorsie daar door het *Volker-Recht* competeerende, alle de aangehoudene Engelsche en Schotse Scheepen en Goederen op den 14. *Mey* grauselijk gerelaxeert, en de Schippers en Matroosen geconsenteert, weder vry en frank na hun Land, Vrou en Kinderen te vertrekken. Het Extract van dese Resolutie wierd aanstonts gesonden aan den

De Staaten ontslaan veele Engelsche Scheepen,

Am-

Ambassadeur Boreel, met ordre, om by den Engelschen Koning en 't Hof alle offices te doen, ten eynde de Nederlandse Scheepen en Goederen aldaar mede mochten gerelaxeert werden, gelijk naderhand op den 15. *Mey* aldaar mede ontslagen zijn alle Nederlandse Scheepen, die in haare Havens gearresteert lagen, waar toe haar te meer scheen te bewegen het kleyne getal van 10. a 12. Scheepen, en de geringe importantie der selve, also sy die 4. Scheepen, die sy in 't gevecht tegens de Smirnasche Vloot hadden verovert, en van meerder als gemeene waarde bevonden, voor goeden buyt behielden.

Daar op de Engelsche mede ontslaan eenige Nederlandsche Scheepen.

Hier mede sullen wy de saaken van de Zee wat laten berusten, en vertoonen de *Tragœdie*, die de *Fransche* met grooten voorspoet aan de Steeden leggende aan den *Rijn* in 't *Land van Kleef* ageerden.

De Stad Orsou beschreven,

De eerste van allen, die voor 't geweld der Franschen moste buygen was *Orsou*, een Stad sorteerende onder het Gebiet van den *Keur-Vorst van Brandenburg* als *Hertog van Kleef*, doch zedert den jaare 1632. (wanneer Graaf *Willem van Nassau* den Spanjaarts deselve met een belegeringe ontweldigde) beset met Garnisoen van den Staat der Vereenigde Nederlanden, is kleyn en regulier gefortificeert met een out Kasteel, 5. Bolwerken, als 't *Kasteel-Galge-Blauwen-Torens-Koepoorts-* en *Henkes-Bolwerk*, 3. *Ravelijns*, 1. *Halve-Maan*, 2. Uytgaande *Poorten*, als de *Rijn-* en *Koe-Poort* en 2. binnen *Poorten* alleen op de Wal correspondeerende, als de *Benthemer-* en *Egger-Poorten*, die men alle vier kan uytsien, als men voor de Hooft-wacht in het midden van de Stad op de Kruysstraat staat.

Haare Fortificatie

De Fortificatien deser Stad waren redelijk wel gepallisadeert, en met Canon voorsien, en de Gracht noch een man diep vol waters, maar het voornaamste Defect was, dat de Batteryen meest te hoog en noch ontramponeert, en met Schans-korven beset waren, die noch niet met aarde waren aangevult, dat de Gracht van het Contrescarp droog was, en het Canon sonder Schiet-gaten bloot stont.

en kleyn Garnisoen

Het Garnisoen bestond in 10. Compagnien te Voet en 1. te Paard als onder de Capiteynen *Moulard* Commandeur, *Koerbeek* Majoor *Eck*, *Gorske*, *Godijn*, *Haket*, *Piek*, *de Klaar*, *Imminga* en *Dedem*, en den Cornet van *Lusseraad*, die weynig tijds voor de aankomst der Vyanden noch waren versterkt geweest met 3. Compagnien te Peerd, als onder *Joseph*, *Vlardingen* en *Wrangel*, en een te Voet onder *Merode*, dewelke door Patent daar uyt waren getrokken. In dit slecht postuyr most dit kleyne Garnisoen, dat in 't gehee

geen

geen 800. Combattanten konde uytmaken, met een onwillige Burgerye, die tot *non prejudicie* van haare Neutraliteyt de Wapenen tot beſcherminge van haare Stad niet wilde opvatten, en maar met drie Conſtapels en niet een eenigen Ingenieur den aankomenden Machtigen Vyand verwachten, die ſich op den laatſten *Mey* met een Troup Paarden onder de Stad voor 't eerſt liet ſien, doch ſo haaſt in 't *Meurſche Boſch* retireerde, als hy de Compagnie Paarden uyt de Stad op ſich ſag aankomen, om hem te recognoſceeren. Den 1. *Juny* waren de Paſſagien rondom de Stad wel van verren beſet, doch niet ſo, of de Officiers van hier en *Rijnberk*, (welke 2. plaatſen maar omtrent een uyrtjen van een leggen) quamen ſich op dien dag, naar ouder gewoonte, onderling beſoecken.

ſy word belegert,

Maar den 2. *dito* met het lumieren van den dag vertoonde ſich het geheele Gros, dat onder den *Hertog van Orleans* als Generaliſſimus en *Duc de Crequi* als Veld-Marſchalk van 's Konings Leger (dat *Rijnberk* berende) gedetacheert was, om deſe Stad te attaqueeren, 't welk op haar eerſte aankomen aan den *Moolen-berg* begonde te graven, van waar het dien avond noch approcheerde tot in de Contreſcarps Gracht, die, gelijk geſeyt is, droog en uyt geen gedeelte der Fortificatie geflanqueert was. Des avonds tuſſchen 9. en 10. uyren begon de Vyand met muſquetten dapper te chargeeren op de Stad, onder 't faveur van welk geſchiet en donkerheyt van de Nacht hy opwierp twee Batteryen, eene op en eene beneden den *Koedijk*, bedekkende ſich voor de koegels uyt de Stad met veele Wol-ſakken.

door den Hertog van Orleans, dieſe voort aantaſt,

Den 3. dito voor de middag dede de Vyand de Stad tot tweemaal toe ſommeeren, met preſentatie van groote avantages, om (ſo het ſchijnen) ſijn groote deſſeynen te accelereeren, bedienende ſich ondertuſſchen, tegens Krijgs-Recht, van de Stilſtand van wapenen, om ſijne Batteryen te voltrekken, die anders uyt de naaſte Bolwerken van de Stad met Muſquetten te bereyken waren, en ſich niet ontſiende, om immiddels met honderden ſich op het Contreſcarp te vertoonen; doch als deſe reſpective Sommatien wierden gerefuſeert, retireerde de Vyand ſich binnen ſijne werken, en begon 's middags tuſſchen 12. en 1. uyr van beyde die Batteryen op de Stad dapper te ſchieten, waar door een Vrou en een kind, als ook den Chirurgijn van Capiteyn *Eck* op de Wal door een Muſquet koegel dood bleef, en eenige gequetſt wierden; Hier op bleeven die van de Stad ſo weynig ſchuldig, dat door haar geduyrig canonneeren en ſchieten uyt Muſquetten dood bleeven alleen aan Officieren de Graaf *Valin*, den Ridder *d'Arquien* niet verre

en opeyſt,

doch te vergeefs.

Dapperheyt des Garniſoens, en ſchade der Franſchen.

ſtaande van den Koning en *Monſieur*, met noch een Lieutenant, en gequetſt wierden den Graaf *de Grancé* Meſſ, de S^t. *Hilaire* Generaal Lieutenant van de Artillerie, *d'Orbigni* Capiteyn, de *Beauce* Capiteyn onder 't Regiment van den *Dauphin*, den Commandeur van *Prezenas*, *de S^t. Remy* en *Voiſin* Lieutenants van de Garde, den *Marquis de Chenois* Vaandrich van de Garde, *de Beauviſé* en *de Comble*, en andere meer, die na *Nuys* gebracht wierden door eenig Volk, dat onderwegen *Wummelhuyſen* uyt plonderde. Dit ſchieten uyt Muſquetten en Canon duyrde tot 's avonds by 8. uyren, wanneer de Stad voor de derde maal wierde opgeëyſt, met dreygementen van maſſacre van 't geheele Garniſoen en ruïne van de Stad, indien men die niet opgeven, maar een ſtorm afwachten wilde, die d'aanſtaande nacht met alle macht voor handen was, waar toe by den Vyand alree waren vaſt geſtelt twee ſtormen en twee looſe allarmen te gelijk op vier plaatſen te beginnen, waar toe door 1200. Ruyters de Faſcines al wierden aangebracht. De twee ſtormen waren geordonneert, om aangevoert te werden onder het beleyt van den *Hertog de la Feüillade* Lieutenant Generaal, den *Chevalier de Loraine* Veld-Marſchalk, en *Meſſ. de la Marque*, en *Bouquemar* Brigadiers, en den *Marquis van Beringen* Colonel van 't Regiment van den *Dauphin*. De twee looſe Allarmen ſouden begonnen werden onder den *Graaf van S^t. Geran* en den *Marquis de Mouſſy*. Waar op by den Commandeur en den geheelen Krijgs-Raad in deliberatie genomen zijnde aan d'eene zijde de groote macht van den dreygenden Vyand, en aan d'andere zijde haar kleyn getal, de groote noot van den generalen ſtorm, en de Wanhoop van eenig ſecours ofte ontſet, wierd gereſolveert twee uyt haar te deputeeren, gelijk dan gedeputeert zijn de Capiteyns *Eck* en *Dedem*, om met den Vyand te tracteeren over eerlijke conditien; Doch komende hier over in conferentie met eenige voorname Franſche Cavalliers, waar onder *M^r. de Candale* mede een was, wierd van de zijde der Franſchen gedeclineert, om ſich in eenige Capitulatie in te laten, maar begeerden de Stad alleen op de Diſcretie des Konings, waar toe de voornoemde twee Gedeputeerdens ſeyden, geenſins gelaſt te zijn, maar alleen om te tracteeren van eerlijke conditien, 't welk oorſaak was, dat de Franſche den *Capiteyn Eck*, om nader Ordre te halen, weder na binnen ſonden, houdende den anderen, te weten *Dedem* ſo lang by haar, tot dat *Eck* weder buyten quam, die de Diſcretie van den Koning voor Capitulatie aannam.

De Stad weder opgeëyſt

en preparatien gemaakt tot het ſtormen.

Twee Officiers uyt de Stad gedeputeert om te capituleeren.

Franſche komen binnen Orſou,

Hier op trokken de Franſche dien ſelven avond noch in de Stad, en be-

beſetten de Wallen en Poorten met haar Volk, ordonneerende, dat alle Staatſche Soldaten met haar volle geweer aanſtonts ſouden komen op het Kaſteel, en haare wapenen daar latende, gaan haalen alle haare plunjes of bagagie, op peyne, dat de Contraventeurs, die men op ſtraat of elders vinden mocht, onder de Voet ſouden geſchooten werden; En de Officieren kreegen laſt, om ſich te retireeren op 't ſelve Kaſteel in 't Logement van den Commandeur, alwaar ſy dien nacht over met groote patientie en vrees moſten verblijven tot den volgenden morgen, zijnde den 4. *Juny*, wanneer ſy alle ſo wel Officiers, als Soldaten en Ruyters wierden gediſarmeert. Dit was d'eerſte Plaats, die de Franſche veroverden, en daar ſy ook de eerſte blijken gaven van haar Konings Diſcretie, en van haaren tyrannigen Aart; Want het Eerſte, dat ſy commandeerden, was, dat alle *Capiteyns* aanſtonts ſouden aangeven alle Franſche en Switſers, die onder haar te Voet of te Paard dienden, met bedreyginge, wanneer ſy eenen quamen te verſwijgen, dat ſy in deſſelfs plaatſe ſouden geſtraft werden, waar op'er vijf worden aangeweſen, die op ſtaande voet, ſonder dat haar tijd wierde vergunt, om een goede gedachte tot God te ſcheppen, aan de Wip van de Brugge wierden opgehangen, onaangeſien deſelve geen Overlopers waaren, maar haar in der Staaten Dienſt begeven hadden ten tijde, als haar ſulx door conſent van haaren Koning, en de Tractaten tuſſchen hem en de Staaten was gepermitteert, en onaangeſien deſelve in het begin van den Oorlog geern waren gerelaxeert geweeſt, en Paſpoort verſocht hadden, die haar geweygert was, ter oorſake, dat ſy in tijd van Vreede 's Staaten geld getrokken hadden, en nu ontſlaginge verſochten, daar het geen tijd was, om oude Soldaten te laten gaan, waar van groote ſchaarsheyt was.

en disarmeeren het Garniſoen.

en geven het eerſte Exempel van haaren tyrannigen aart aan hunne Landsluyden, die in Dienſt van de Staaten waren,

Het Tweede, dat ſy deden was noch ſlimmer, als het eerſte, want ſy lieten al de Soldaten, behalven de Officiers, die op een Kamer van 't Kaſteel geconfineert bleeven, op een Troep als weerlooſe Schaapen ter ſlag-bank in den Hof of Tuyn van 't Kaſteel by een drijven, onder dewelke ſy *de ſang froid* en met koelen moede ſodanig met muſquetten chargeerden, dat daar van tuſſchen 30. en 40. wierden gequetſt en vermoort, daar op wierden ſy alle aan de woedende ſoldaten overgegeven, van dewelke ſy in der haaſt moeder naakt, immers die gene, die een goet hemt aan hadden, uyt gekleet, en haare bloote ruggen met ſtokken en het plat van de deegens paars en bloedig geſlagen wierden, zijnde onder deſe gevangene gevonden 2. a 3. ſoldaten vrouwen, die haar met groente wel ſochten te dekken, maar ſodanig

als mede het tweede, dat noch ſlimmer was, aan de gevangene ſoldaten,

wierden getracteert, als men niet anders van sulken wreeden Natie hadde te verwachten, die met haare onmenschelijke actien wilden overtreffen die Dwingelanden, dewelke wegens haare verwoetheeden in de Historien voor Tirannen en Monsters van Menschen exemplaarlijk werden vertoont, want het by de alderwoeste Heydenen en Barbaren, die eenige Ordre van Politie hebben, voor een geheyligde Wet altijd is onderhouden, dat sy de Oorlogs-gevangene niet meer tracteerden als Vyanden, maar als sodanige, die meer commiseratie als harde ontmoetinge meriteerden, so wierden dese arme menschen, die haar op de Discretie van hunnen Koning, die by de Fransche Militie als een aardschen God wierd gevenereert, hadden overgegeven, na de Indiscretie deser baldadigen gehandelt, en dat alleen op pretext, dat sy tot haar eygen defensie, die de natuyr selfs permitteert en gebiet, en uyt getrouwheyt tot haare Opper-Heeren, aan dewelke sy met eeden gebonden waren, haar op 't eerste woord van hunnen Koning hunnen grooten Monarch niet hadden overgegeven, maar sich in diervoegen tegens hem met feytelijkheden geopposcert, dat hy geconstringeert was geworden, om Geschut tegens haar te planten, en haar daar door tot haar devoir te dwingen.

dat by de Barbaren gemijt word,

Hier op viel 't mede de beurt van de Officiers, die door de vensters van haare Kamer, daar sy op waren, dese *Tragœdie* niet sonder ontroeringe hadden aangesien, want 5. Fransche Officiers, die kort gevolgt wierden van 3. andere, quamen met bloote Rappiers en Pistoolen in dese kamer bolderen met geen andere mijnen, als of sy haar wilden onthaalen, gelijk de ellendige Soldaten, 't welk de Officiers bewoog, om op 't nieuws om Quartier te bidden, dat haar te voren, behoudens lijf en goet, alree gegeven was, waar op sy alle, selfs ook den Gouverneur, haar geld mosten afgeven, en toelaten, dat de Fransche haar van alles depouilleerden, dat hun aanstont, werdende den Cornet van *Lussenraad* sijn Kolder mede uytgeschut.

en aan de gevangene Officiers,

Na verloop van weynige dagen kreegen dese Officiers permissie, om te mogen logeeren in 't Huys van den *Majoor Koerbeek*, onder conditie, dat d'een voor d'ander guarandeerde. Den Sergeanten en eenige Corporaals wierd het Raad-Huys tot een gevankenisse, en den Soldaten de groote Tien-Schuyr gegeven. Dese laatste mosten de Fortificatien van de Stad helpen demolieeren, wanneer sy gesamentlijk, na verloop van 3. weeken wierden vervoert na *Rijnberk*, alwaar de Officiers op Rançoen gestelt zijnde, mosten betaalen den Rit-meester 200. Rijx-daalders, de Capiteynen yder 100. de Lieutenants 40.

die sich noch mosten rançoneeren

en

en de Vaandrichs 30. waar door sy vryheyt kreegen, om te mogen vertrekken werwaarts sy wilden, mits alvoorens hooft voor hooft teykenende, dat sy van die tijd af, binnen een rond jaar tegens den Koning niet en souden dienen, gelijk te sien is uyt de Pasporten, die haar gegeven wierden, zijnde van inhout, gelijk onder *Num.* 37. blijkt.

In deser voegen is *Orsou* gebracht onder 't geweld der Franschen, en van Garnisoen en Fortificatie sodanig ontbloot, dat het meer een Dorp dan Stad geleek, voornamentlijk als men reflecteerde op 't kleyne getal der Inwoonders, die 't meest na *Duysberg* en anderwaarts gevlucht, en der Franschen handen ontweeken waren, maar met haar goederen haast weder daar binnen mosten komen op hooge straffe, die de Fransche by haare indaginge op de onwillige hadden gestelt. Orsou word gedemolieert.

Rijnberk een Stad sorteerende onder 't Gebiet van den Bisschop van Keulen, leyt een uyr onder *Orsou* en twee uyren boven *Wesel* aan den *Rijn* op sulken avantagieusen plaats, dat het bequaam is, om alle omleggende Landen onder contributie te setten, daar door het occasie heeft gegeven, dat het meermaalen belegert en verovert is, om welke reden den *Marquis Spinola* het noemde *La Putane de la guerre*, dat is, *De Hoer des Oorlogs*. De Staaten Generaal dese Stad in 't jaar 1633. door Prins *Frederik Hendrik* met een belegeringe van 3. weeken den Spaanschen ontweldigt hebbende, oordeelden deselve voor haaren Staat in 't toekomende sulken heerlijken en secuyren Bolwerk, dat sy de oude Fortificatie met een tweede Gracht en Wal, als ook meenige buytenwerken deden voorsien, in diervoegen, dat sy beslooten leyde in 9. Bolwerken, 10. so Ravelijns als Halve-Maanen, en dry Poorten, als de *Orsousche- Gelderssche-* en *Rijn-Poorten*. Goede situatie van Rijnberk. Haare Fortificatie,

Dese heerlijke en door de Wereld beroemde Fortificatie was zedert de Dood van den laatsten Stad-Houder *Prins Willem de* II. H.L.M. tot in 't jaar 1671. door negligence en verkeerde menage sodanig vervallen, dat de Contrescarpen waren buyten wesen, de Pallissaden en Stormpalen weggerot, de Borstweeringen niet over 3. a 4. voeten dik, de Solderingen en Affuyten vergaan, en al de rest in desolate constitutie en buyten postuyr van defensie, om welke reeden de Staaten Generaal resolveerden, de Fortificatien van die Stad te brengen in voorigen stand, tot welken eynde sy uyt *Emmerik* derwaarts expedieerden den Ingenieur *Jacob Bosch*, dewelke ingevolge van sijne Commissie met sulken vigilantie en promptitude de vervallene Fortificatien restaureerde, dat alle de Ravelijnen wierden voorsien met Pal- hoe die vervallen, en weder opgemaakt was,

lissaden en Stormpalen, dat de vervallene Borstweringen wierden vernieuwt en verswaart, en om de heele Stad een nieuw Contrescarp opgeworpen, in het welke op alle Tenailles waren gemaakt Traversen met dubbelde Banquetten, tot beter commando over de Contrescarpen, zijnde in yder Travers een ruyme *Plaatje des armes*, so dat men uyt elke linie van de Contrescarp konde retireeren in elke Travers, zijnde yder Travers met Pallissaden afgesneeden, blijvende alleen maar dit notabel defect omtrent de Fortificatie over, dat het Retrenchement tusschen de Stad en den *Rijn*, tegens 't aanraden van den Ingenieur, die het heel wilde geplaneert hebben, door ordre van den Commandeur en *d'Offery*, was onopgemaakt blijven leggen, waar door het den Vyand voor een schuyl-plaats dicht onder de Stad konde dienen, als mede dat de *Effer-Schans* aan de over-zijde van den *Rijn* by na geplaneert zijnde wierde verlaten, blijvende alleen maar daar op als ook op 't voorn. Retrenchement een *Ronduyt* staan, die op het aannaderen van den Vyand beyde in de assche wierden geleyt; Anders mocht dese Stadt voor een perfect Model van een Fortificatie verstrekken, en was bequaam, om met een sufficant Garnisoen en compleet Magazijn een belegeringe van een heel saisoen uyt te staan, en een heel Koninklijk Leger te vernielen, te meer, dewijl den Ingenieur de Water-molen tusschen de Stad en den *Rijn* leggende, hadde doen afbreeken, en het Mole-water met een Dam by deselve Moolen sodanig opstouwen, dat hy door een nieuw gegraven Canaal na de Zuyd-zijde de Stad van buytenen konde onder water setten, tot aan de *Orsousche Poort* toe.

tot een volmaakte Fortresse.

Het Magazijn was so wel beforgt, dat daar in en op de Wallen wierden bevonden een goede quantiteyt Stukken Geschuts, 80. duysent ponden Bos-kruyt, en aan vordere Oorlogs gereetschappen en toebehooren so veel, als mochte vereyst werden, tot een rigoureuse defensie, met een goede quantiteyt Koorn, Stokvisch, Oly, Sout, Kaas, &c. dat 10. a 12. dagen voor de belegeringe, uyt *Holland* daar was aangekomen. Op dat men in de Stad door 't manquement van Moolens geen gebrek aan 't gemaal mochte lijden, bracht den voorn *Bosch* te wegen, dat alle Hand-moolens van de omleggende boeren ter nombre van omtrent 80. na binnen wierden gehaalt, om sich in de Belegeringe daar van te bedienen.

Het Magazijn was wel voorsien.

Het Garnisoen so van de beste Cavallerye als Infanterye was binnen de Stad het geheele Voorjaar 1672. so sterk, als deselve tot behoorlijke defensie requireerde, maar wierd kort voor de aankomst van de

De Stad was ontbloot van haar voorig Garnisoen.

Vyan

Vyand met het uyttrekken van eenige oude Compagnien so verwakt, dat het aan veelen occasie gaf, om daar van vreemd te oordeelen, gebruykende eenige de hardiesse, om de gene van ontrou en verraat aan 't Land te suspecteeren, dewelke door haare Patenten de Stad ontblooten, en der selver vacante plaatsen niet weder besetten met andere Militie, die nootsaakelijk vereyst wierde, bestaande het geheele Garnisoen in 15. incompleete Compagnien Voet-volk, die t'samen niet boven de 10. a 11. hondert mannen konden uytmaken, zijnde de Burgers gedisarmeert, om dat sy voor 't meestendeel papist waren, en weygerden het geweer te gebruyken, dewijl sy om reeden, gelijk sy seyden, aan haaren Keur-Vorst met Eede verplicht waren. Over de Militie van dese Stad hadde lange jaaren gecommandeert den Heer *Polman*, die kort voor de Belegeringe met sijne Compagnie daar uyt wierde getrokken na 't Leger aan den *Yssul*, werdende zijne Commandeurs Plaats gesuppleert met *Johan van Bassum*, aan wien voor een Adjunct, en aan het Garnisoen voor Mede-Hooft toegevoegt wierd een Persoon, zijnde Roomsch van Religie en een *Yr* van Geboorte, genaamt *Daniel Baron d'Offery* Colonel van een Regiment Paarden ten dienste deser Landen, op dat sich den Commandeur tot meerder Conservatie en Defensie van dese Stad, en al 't geen daar aan dependeert, bedienen soude van dessels Advijs en Goetvinden, dewijl hy een Man was van credit, en wiens Raad was als een *Oracul*, doch in der daad als een *Achitophel*, die tot loon kreeg een Strop, gelijk desen een Swaart, om sijne verraderlijke conduite, want hy voornaamste oorsaak was van het schandig overgeven deser redoutable Fortresse aan een Vyand, die noch geen eenige schoot daar op gedaan hadde, en die sijne Glorie, daarom hy, na sijn eygen seggen, quam oorlogen, socht te vergrooten door verraderye en corruptie der Officieren van sijne Partye, 't welk altijd een middel is gehouden, waar door een Triumphanten en Victorieusen Vorst sijne verkreegene Glorie verlonkert en uytveegt. De oude *Achæi* hielden 't voor een schandelijcke (ik geswijg dan een glorieuse) daad sijnen Vyand op die manier te bedriegen, en *Divico* een Gesant van de *Switsers* aan *Julius Cæsar* seyde, dat sijne Lands-luyden het alleen voor een Eer hielden, haare Vyanden door dapperheyt en behendigheyt, maar niet door bedrog en uyle corruptie te overwinnen.

en van haaren ouden Commandant, wiens plaatse vervult wierd met een nieuwen Commandant, en met een troulosen Adjunct.

De Fransche bedienen sich van Verraderye,

dat van alle tijden af voor een Schande is gehouden.

Een *Stratagema* en behendigheyt daar en tegen, die niet besmet is met eenige corruptie, is niet alleen by allen toegelaten, maar verdient oock Glorie voor den genen, diense wel gelukt; So gaf God

Een Stratagema is geoorlofft.

aan

aan *Josua* last, dat hy de Stad *Ai* door een achterlaag soude verrassen, en dat *David* de *Philistinen* van achteren soude overvallen; Als de *Lacedemoniers* haaren Vijand door list hadden overwonnen, offerden sy aan haaren Krijgs-God *Mars* een Os, maar soo sy met openbaar geweld de Victorie verkregen hadden, offerden sy alleen maar een Haan. De kennisse, om een *Stratagema* wel aan te leggen is de blom van de Militaire Kunst, die een goeden Veld-Oversten maakt; Maar desen grooten Koning *Louis* in eygener Persoon, met een seer groot Leger en veele Officiers, op welker Krijgs-kunde hy roemde, liggende voor een kleyne Stad, die hy wel wist, dat te swak was van Garnisoen, 't welk door geduyrigen arbeyt aan de Fortificatien by dag, en door geduyrig wacht houden by nacht te seer afgemat was tot een vigoureuse resistentie tegens de furie sijner Soldaten, ontsiet sich die Stad als een genereus Soldaat aan te tasten, maar behelpt sich liever met vuyle corruptien en omkoopingen van den voorn. *D'Ossery*, wiens Verraderye niet alleen klaar blijkt uyt sijne Sententie, hier achter onder *Num.* 38. geproduceert, die van *Sijn Hoogheyt* op den 25. *Augusti* is geratificeert, en op den 27. *dito* in 't Leger tot *Bodegrave* geexecuteert, maar ook uyt dit verhaal van 't Beleg en Overgaan deser Stad.

De Fransche soeken Rijnberk door Verraderye.

De eerste Troupen voor Rijnberk.

Het gedetacheeerde Leger onder *Duc de Turenne* trok den laatsten *Mey* en 1. *Juny* 1672. een half uur achter *Rijnberk* om na *Burik*, van dewelke sich een Troep van omtrent 50. paarden niet verre van de *Geldersche-Poort* voor de Stad vertoonden, dewelke retireerden, so ras sy het Canon uyt de Stad vernamen, dat op haar begon te speelen; Den dag daar aan wierden alle Passagien rondom de Stad door voorloopende Dragonders van 's Konings Leger beset, en de Stad *effectivé* berent, komende somtijds so na onder 't Geschut, dat haar het Canon gemakkelijk bereykte.

Een Vyands Edelman komt binnen Rijnberk,

Den 3. *dito* sond den *Baron de Hovelich*, die Raads-Heer en *Mathematicus* van den *Bisschop van Straasburg*, en een Neef van *d'Ossery* Huysvrou was, door een Trompetter geaccompagneert met den Knecht van *d'Ossery*, een brief in de Stad, (daar van de Opschrift hielt aan den voorsz. *d'Ossery*, maar den inhout, so geseyt wierd, aan den Commandeur *Van Bassum*) versoekende licentie, om binnen de Stad te mogen komen, 't welk sy beyde, buyten eenige communicatie van den Krijgs-Raad, niet alleen toestonden, maar hem selfs ook aan de *Geldersche Poort* gingen recipieeren, en, tegens Oorlogs-Recht onverblint binnen geleyden tot in't huys van den Commandeur, alwaar hy

hy verſocht, wanneer het Garniſoen door de Macht der Franſchen geforceert wierde, om de Stad over te geven, dat men dan doch deſelve niet in de aſſche wilde leggen, en maar een puynhoop overlaten, gelijk ſijn Heer en Meeſter (*quaſi vero*) gehoort hadde, dat men ſulx van reſolutie was te doen, maar ingevalle men echter daar mede voort voer, dat het dan met de Militie qualijk afloopen ſoude by het overgaan van de Stad. daar hy een propoſitie doet pro forma,

Hier tegen wierd *de Hovelich* van den *Commandeur* ten vollen verſeekert, dat noyt daar over was gedelibereert, veel min daar toe gereſolveert, waar op hy na eenige t'ſamenſpraak van daar wierde geconduiſeert na 't Logement van den Colonel *d'Offery*, daar hy met particuliere conferentien weder lang wierd opgehouden, tot dat hy eyndelijk van daar door *d'Offery* en den *Commandeur* niet alleen onverblint, als vooren, wierde begleyt tot buyten de *Rijn-Poort*, daar den *Commandeur* ſijn affcheyt nam, maar van *d'Offery* alleen ook wierde gevoert over het *Contreſcarp* tot by na het vervallen Retrenchement toe, dat tuſſchen den *Rijn* en de Stad lag, daar ſy beyde bleeven ſtaan, en de onopgemaakte Buyten-werken, daar de Fortificatien op haar ſwakſte waren, affpeculeeren, wijſende *d'Offery* aan *Hovelich* alles met de vinger aan, die daar op ſelfs trat tot op het Retrenchement, van waar hy met een Verre-kijker alles doorſag, en daar na van *d'Offery* vertrekkende, door deſſelfs Trompetter geconvoyeert wierde tot in 's Vyants Leger, dat den Ingenieur *Boſch* op het Rijn-Poorts Bolwerk by 't Geſchut ſtaande aan alle Soldaten, die daar omtrent waren, dede luyt uyt roepen: *mannen het is verraat en verſpiderije. D'Offery* weder by de Poort komende vraagde den Ingenieur: *Hoe gaat 't, hoe gaat 't*, daar op die antwoorde, hoe ſoude het gaan, ik ſie wel dat alles verraat is, gelijk ook de Capiteynen *Rogiers* en *Uytenbogart* ſulx den *Commandeur* als een ſuſpecte ſaak voorhielden, ſeggende, dat het onbehoorlijk was, dat men ymand van den Vyand door de Werken ſoude omheen voeren, en alle defecten aanwijſen. Hier over hielt ſich den *Commandeur* ſo gebelgt, dat hy haar toevoerde: *Gy ſoekt my dagelijx te piqueeren, ik ſal doen wat ik wil, hebje wat te ſeggen, gy kunt het ſchrijven aan onſe Heeren en Meeſters* daar toe den weg afgeſneeden was. Hier mede paſſeerde dien dag, ſonder dat den Vyand eenige actie van hoſtiliteyt pleegde. en van d'Offery wierd uytgeleyt, en aangeweſen de defecten der Fortificatie, 't welk aan 't Garniſoen ſuſpicie verwekt, dat aan d'Offery werd verweeten.

Den dag daar aan zijnde den 4. *Juny* quam 's morgens een Vyands Trompetter aan de Gelderſche Poort Appel blaaſen, die door Ordre van den *Commandeur* al mede onverblint wierd binnen gevoert Een Vyands Trompetter brengt een brief in de Stad,

met een Brief, welkers opschrift ook hielt aan *d'Offery*, maar den Inhout, gelijk geseyt wierde, aan den *Commandeur*, die daar by van den Koning versocht wierde, om te willen permitteeren, dat *Duc de Duras* mocht binnen komen, om uyt sijne Ordre yets te proponeeren, en dat daar tegen ymand uyt de Stad als *Ostagier* in 't Leger mochte komen, om daar te verblijven so lang *Duras* in de Stad bleef; Dit versoek stonden den *Commandeur* en *d'Offery* sonder de minste communicatie met de Krijgs-Raad daar over te houden, aanstonts toe, en deden per Missive, door den voorsz. Trompetter den Koning haar consent voor *Duc de Duras* notificeeren, daar by voegende, dat sy niemand in *Ostage* konden senden, die in qualiteyt met den hoog gemelden *Duc* in eenigen deele egaleerde. Ondertusschen sond *d'Offery* sijn eygen Trompetter heen en weer uyt en in de Stad en 's Vyands Leger, sonder daar over den Krijgs-Raad te kennen, of rapport van yets te doen.

Een tweede Trompetter brengt een brief.

Volgenden dags, namentlijk den 5. *Juny* quam 's morgens weder een Trompetter voor de Poort Appel blaasen, die, op deselve wijse, als den voorigen dag, wierde ingehaalt, en een Brief aan de Commandeur overleverde, waar by den Koning versocht, dat men in plaats van een Persoon 3. Capiteynen als *Ostagiers* soude buyten senden tegens *Duc de Duras*, 't welk den Commandeur bekent maakte aan eenige Capiteynen, die aan 't Huys van *d'Osery* quamen, (alwaar den Trompetter mede was) tusschen dewelke groote debatten vielen, en onder anderen daar over, wien in *Ostagie* gaan soude,

Dry Ostagiers gaan na den Vyand.

waar op den *Colonnel d'Offery* seyde, dat hy de Capiteynen *Vermandois* Heere van *Meereseyn*, *Bleeswijk* en *Kintski* daar toe geordineert hadde, en dat het ook so wesen moste, waar op deselve ook na 's Vyands Leger met den Trompetter reeden, na dat die in het Huys van *d'Osery* wat gegeeten, en met den selven *d'Offery* op

Duc de Duras komt binnen Rijnberk.

des Konings gesontheyt hadde gedronken; So haast sy daar waaren aangekomen, quam *Duc de Duras* met 2. gequalificeerde Heeren geaccompagneert aan de Orsousche-Poort daar hy van *d'Offery* en den *Commandeur*, nevens andere Officieren wierde ontmoet en gecomplimenteert, blijvende t'samen op de Brugge van de Stad een wijl staan, alwaar den Hertog de Grachten en Wallen konde besichtigen, die daar met eenen vermaande, dat hy de Stad van wegens den Koning, op de clementie van sijne Majesteyt quam vorderen, van waar hy geconduiseert is na 't Huys van den *Commandeur*, alwaar hy wederom de voorige Propositie van den Koning dede, daar by voegende,

gende, dat den Koning haar dan niet alleen wilde vergunnen deselve Capitulatie, die *Wesel* hadde bedongen, maar dat hy haar op sijn Koninklijk Woord noch beter soude tracteeren, als deselve. Hier op begaf sich *d'Offery* na sijn Logement, daar den *Commandeur Bassum* met *Duc de Duras* by hem quam, wanneer sy t'samen traaden in een conferentie, die so laat in den avont duyrde, dat als de Commandeur daar op den Krijgs-Raad dede convoceeren, te weynige Officiers compareerden, om te treeden tot sulke gewichtige besoignes, zijnde alle verdeelt op haare Posten, daar sy dien nacht mesten wacht houden, om welke oorsaak den *Commandeur* aan *Duras* versocht, of hy in de Stad geliefde te vernachten tot 's ochtens, wanneer de Krijgs-Raad soude vergaaren, en op sijn geproponeerde delibereeren; indien neen, dat men hem dan den volgenden dag door een Trompetter soude bekent maken de Intentie en Resolutie van den Krijgs-Raad, doch *Duras* protesteerde, dat hy geensins de nacht over in de Stad soude vermogen te blijven, maar den volgenden morgen wederom wilde komen, om te hooren, wat Resolutie soude genomen werden by den Krijgs-Raad, en nemende daar mede sijn afscheyt, wierd hy door *d'Offery* des avonts om 10. uyren tot aan de Poorte geconvoyeert, dewelke men tegens gewoonte en Krijgs-gebruyk so laat hadde open gelaten, om dat den Hertog noch wederom konde vertrekken naar 's Vyands Leger.

Treet in Conferentie met den Commandeur en d'Offery,

en gaat weder na 't Leger.

Ondertusschen wierd de Stad op den *Rijn* merkelijk gesecondeert door een Uytlegger, die de Fransche boven en onder de Stad, door sijn geduyrig canonneeren, so traverseerde en so veel schaade dede aan Volk, dat sy genootsaakt waren onder de Stad aan den *Offenberg* een Batterye op te werpen, waar van sy hem met swaar Canon dwongen om te retireeren; Doch dewijl hy geen Ordre hadde, om den *Rijn* af te sakken, en weynig dienst meer konde doen tegens den Vyand, wierd hy tegens den Oever voor de Stad aangehaalt, het Canon daar uyt gelicht als ook het Volk, dat op de Batteryen voor Bos-schieters en Canonniers verdeelt wierde, blijvende den Uytlegger door ordre van den Commandeur en van *d'Offery*, tegens aanradinge van verscheyden, dat men hem soude verbranden, daar ter plaatse leggen, tot dat de Fransche hem met de Stad te gelijk bequamen, en weder bemanden, daar mede sy namaals groot voordeel deden, tot afbreuk van den Staat.

Een Uytlegger voor de Stad doet groot voordeel.

doch wort ontmant,

Den volgenden morgen heel vroeg, zijnde den *6. Juny*, quam *Duc de Duras* weer binnen, werdende van *d'Offery*, die van de Wal afquam, weder begroet en toegesprooken, sonder dat hy daar van in den Krijgs-Raad, die korts daar na vergaderde, rapport dede,

Duras komt weder binnen de Stad.

De Vyand vertoont sich op 't Contresearp, also der stilstant was van wapenen.

ondertusschen dat den Vyand sich met hoopen dicht om de Stad en op 't *Contresearp* bloot stelde, vreesende geen gevaar van de belegerde, also haar des avonds voorheen, als *Duras* na't Leger vertrokken was, uyt last van den Commandeur, door een Adel-Borst van de Hooftwacht, sonder de minste kennisse van den Krijgs-Raad, op lijf-straf was verbooden uyt Canon of Musquetten te schieten.

Over dit aannaderen van den Vyand begonden de Officiers op de Wallen seer te murmureeren, en wenkten den selven met de hoet, om wat te retireeren, dat den Vyand niet eer dede, voor dat *Duras* by de *Orsousche Poort* op de Borst-weeringe komende haar selfs dede vertrekken, blijvende aldaar met den *Commandeur* en met *d'Offery*, als ook met eenige Fransche Cavalliers, wat staan speculeeren op de Fortificatie, immiddels dat deselve Cavalliers sterk aandrongen tot Antwoort, waar op den *Commandeur* en *d'Offery* seyden, dat men niet eer antwoort konde geven, voor dat den Krijgs-Raad compleet vergaadert was, waar toe gerequireert wierde, dat de dry Capiteynen, die in 't Leger in *Ostage* waren, daar by present waren, om welke reeden *Duras* weder na't Leger reet, en te wegen bracht, dat deselve weder binnen quamen, als wanneer den Krijgs-raad wierde geconvoceert, in den welken den Commandeur de Intentie van den Koning proponeerde, als namentlijk, dat by aldien het Garnisoen de Stad op sijne clementie wilde overgeven, dat hy 't selve Garnisoen favorabelder wilde tracteeren, als *Orsou*, *Burik* en *Wesel*; Hier op vielen eenige Besoignes, werdende van alle Officiers haar Advijs schriftelijk gestelt, en met eygener hand onderteykent, in manieren als onder *Num.* 39. blijkt, waar by den Capiteyn *Barth. de Toutlemonde* en desselfs Vaandrich *Pieter Vink*, als genereuse Soldaten rond uyt, en 3. a 4. andere flauwelijk en conditioneel adviseerden, dat men de Stad soude defendeeren, maar alle d'andere haar geensins hebben getoont als dappere en couragieuse Militairen geresolveert te zijn, om de krachten van haaren Vyand eens te beproeven, en als rechtschaapen Mannen volgens eed en plicht sulken heerlijken Fortresse te beschermen so lang tot haar de uyterste noot sulx afdrong, maar hebben haar selfs en haar Vaderland door haare eygene flauwhertigheyt en discourageeringe van *d'Offery* gebracht in sulken smaat, die qualijk sal uyt te veegen zijn.

Binnen de Stad word Krijgs raad gehouden,

daar in van de Officiers schriftelijk word geadviseert.

Geduyrende dese Besoignes ging *d'Offery* verscheyde maalen uyt den Raad in een Achter-kamer appart speeken met een Eedelman van den Vyand, die hy alles communiceerde, wat daar binnen passeerde,

en

en alſo het ſchrijven en teekenen van deſe Advijſen wat lang tardeerde, quam *d'Offery* den Krijgs-Raad pouſſeeren, om den Koning een ſpoedige antwoort te laten toekomen, vreesde anderſins, dat het qualijk met haar mochte afloopen, alſo de uyr, die den Koning hadde geconſenteert, al was geëxpireert. Den Auditeur de Stemmen hebbende gecolligeert, ſeyde tot den Commandeur, dat de meeſte Advijſen lagen, om met den Vyand te treeden tot een Capitulatie, waar op den Commandeur en *d'Offery*, ſonder eens de Stemmen te recolligeeren en tot concluſie te treeden, veel min deſe importante ſaak in reſumptie te brengen, of ymand met gemeen conſent tot die te maaken Capitulatie te authoriſeeren, na den Vyand deputeeren twee Capiteynen *Kintski* en *Sloot*, die met hem capituleerden, om op ſtaande Voet met vliegende Vaandels en ſlaande Trommelen uyt de Stad na *Maſtricht* te trekken, 't welk ook ſo ſpoedig toeging, dat, als die twee voorſz. Capiteynen weder binnen quamen rijden, ſy op de voet van den Vyand gevolgt wierden door de *Orſouſche Poort*, alwaar de Capiteynen *Bronkhorſt*, *Meereſteyn*, *Reneſſe* en *Schimmelpenning* de Wacht hadden, begevende haar recht na de Markt, daar op ſy haar in ordre rangeerden, ondertuſſchen dat den Staatſchen Officiers door ordre van den Commandeur wierde aangeſeyt, om de Wal te quiteeren, gelijk ſy die ook datelijk moſten quiteeren, en ſonder de minſte uytſtel de Stad verlaten, onaangeſien haar geene Capitulatie was vertoont, veel min van haar was geratificeert.

De meeſte ſtemmen wilden capituleeren,

waar op ook gecapituleert wierd,

en de Vyand binnen quam,

die het Garniſoen de Stad aanſtonts dede verlaten,

Op duſdanigen Verraderlijken en ſchandelenſen wijſe is den Staat der *Vereenigde Nederlanden* ontrooft van een haarer voornaamſte Sterkten, en gebracht in ſulken gemeen conſternatie, dat den Raad-Penſionaris *Mr. Jan de Wit* een Man van een Heroïq en Cordaat Gemoet ſich ſo verſlaagen toonde, dat hy aan eenige Regenten ſeyde: *Mijne Heeren is* Rijnberk *over, ſo is ons Land al half verlooren*, en daar op gevraagt zijnde, door wat middel men den Staat noch ſoude konnen ſalveeren, antwoorden met opgehaalde ſchouderen, datter geen ander middel over was, als met den Vyand te tracteeren, daar hy voor als noch niet na ſoude willen luyſteren.

't welk groote conſternatie verwekte in Nederland.

Sentiment van Mr. Jan de Wit.

Het Staaten Garniſoen uyt *Rijnberk* wierd tot Triumph door het Franſche Leger geleyt, en aldaar met ſchampere woorden over haare laf hartigheyt beſpot, roepende de Franſche Officieren aan deſe ſoldaten: Komt dient den Koning, want uwe Officieren zijn Schelmen; en door 't Quartier van 't *Spaanſche Gelderland* marcheerende wierden ſy verwelkomt met den naam van troulooſe Schelmen en *laſche Bou-*

Het Garniſoen word beſpot

gre, en tot *Roermunt* waren eenige niet verwondert over het schandig verlies van *Rijnberk*, uyt oorsake, dat die Stad door *d'Offery* dien Schelm, gelijk sy seyden, was gecommandeert. Door dese quaade bejegeningen, en vreese van slimmer onthaal tot *Mastricht* verliep dit Garnisoen sodanig, dat 't selve, heele Compagnien met haare Officieren achter blijvende, op den 13. *Juny* binnen *Mastricht* niet sterker aanquam, als omtrent 400. man met 6. Capiteynen, die, behalven *Toutlemonde*, aanstonts wierden in apprehensie genomen, en de Soldaten tot nader ordre in 't Klooster tot *Wijk*. gebracht.

in sijn marscheeren na Mastricht.

Buderijk,

Buderik is een kleyne Stad, gelegen een half quartier uyrs van den *Rijn* recht tegen *Wesel* over. In den Oorlog tegens *Spanjen* was sy van seer goeder defensie; maar op de aankomst der Franschen so vol defecten, dat sy geen considerable Macht konde resisteeren; Want desselfs *Batteryen*, die 6. in 't getal waren als 't *Rijn- Galge- Wolfs kuyls- Moole- Nassauws-* en *Kasteel-Bolwerken*, lagen heel desolaat en onbruykbaar, met vervallene Borstweeringen, gelijk mede de *Halve-Maan*, beyde de *Ravelijnen*, en het *Hoorn-werk* aan de *Rijn-Poort*. De *Grachten*, die onder een harden sand-gront hadden, waren geen 2. voeten diep. De *Palliſaden* lagen noch meestendeel op de *Contrescarpen*, en aan den Barm van de Grachten rondom de Stad onopgemaakt, uytgenomen eenige weynige roeden die op sommige plaatsen daar mede waren beset, doch noch onbesturven, en sonder defensie. De Poorten die maar 2. in getal zijn, als de *Rijn-* en *Veld-Poort*, waren onvoorsien van Grylles of Schot-Balken.

Haare Fortificatie was vervallen,

haar Magazijn slecht voorsien,

Het *Magazijn* was sober voorsien met Cardoesen, Musquetkoegels, 72. Morge-sterren, en 30. Hand-Granaten, die veroudert waren. De Wallen waren beset met 10. Stukken Geschuts, op Affuyten die door haar ouderdom so vergaan en onnut waren, dat sy geen dry schoten konden uytstaan. Tot de twee grootste Stukken, die 12. pond schooten, waren so weynig koegels, dat men 6. en 8. Ponders met stroo en hooy daar toe moste bewinden en approprieeren, gelijk mede tot het Geschut van 8. Ponden koegels van 6. en 3. Ponden, om gesamentlijk al het Canon gaande te houden. Het heele *Garnisoen* bestond in de Compagnien van den Commandeur *Otto Roda van Heekeren*, Capiteynen *Walrecht*, *Dombaar* en *Gent* met omtrent 25. a 30. ongewaapende mannen, doch sonder Capiteyn, den Rit-meester *Swansbel*, en ontrent 60. mannen uyt *Wesel*, gecommandeert by den *Capiteyn Heynck* met een Lieutenant en

en het Garnisoen seer swak.

Vaan-

Vaandrik, uyt maakende t'ſamen ontrent 300. koppen met eenen Conſtapel.

Tot ſuppement van alle deſe defecten heeft den *Commandeur* voor en naar verſcheyde brieven gedepecheert ſo aan den *Raad van Staaten*, als aan de Heeren *Gedeputeerdens te Velde*, en deſelve gebreeken oculair gedemonſtreert aan de *Ed. Mog. Gecommitteerde op den Rijn*, neffens ſijn *Hoogheyt*, en *Prins Maurits*, onder proteſtatie van onſchuld, indien de Stad verlooren ging. Dit alles hadde geen effect, ſo dat den voornoemden *Commandeur*, als een voorſichtig en kloek Soldaat, willende uyt de noot een deugd maaken, ſich ſocht van de weynige middelen die tot defenſie noch over waren, ſo verre te bedienen, als ſy konden ſtrekken, ſuppleerende de gebreeken naar allen vermogen, en ſtellende op alles goede Ordre, gelijk wy ſullen aanwijſen.

De Commandeur verſocht aſſiſtentie,

Naar dat den *Commandeur* op den 31. *Mey*, advijs van der Franſchen marſch bekomen hadde, dat ſy recht de *Hooge-Straat* voor by *Meurs* aſquamen, heeft hy 's avonts uytgeſonden een Quartier-Meeſter, met een Partye van 20. Paarden, om ſich buyten de Stad in tween te verdeelen, en ſeekere kondſchap te brengen, blijvende hy ondertuſſchen met het geheele Garniſoen dien nacht door, op de Wallen, bedacht zijnde, of hy niet dien ſelven nacht van den Vyand mochte geinſulteert en geſurprenneert werden, tot dat des morgens de Quartier-Meeſter weder binnen quam, ſonder yets vernomen te hebben, waar op die extraordinaire Wacht weder aftrok.

en ſend eenige Ruyters uyt op kondſchap.

Den ſelven ochtent, voor 8. uyren, zijnde den 1. *Juny* vertoonde den *Marſchalk de Turenne* ſich ſeer ſubijt voor de Stad, met een Leger van omtrent 12. a 13. *duyſent mannen*, waar mede hy de Stad terſtond berende en belegerde, ſtellende de troupes ſeer na onder de Wallen, waar op de Stad in allarm, en het Garniſoen op de Wallen quam, van waar men de aankomſt des Vyands aan die van *Weſel* bekent maakte, die men ook ſag, dat een uyr daar na, van den *Prins van Condé* mede berent wierden, en wierd voort uyt *Buderik* ſo ſterk op den Vyand gecanonneert, dat het heele Leger genootſaakt wierd een ſtukweegs te retireeren.

Turenne komt met het Leger de Stad belegeren,

Op *dito* liet den *Commandeur* in het geſicht van den Vyand, onder het faveur van Canon en Muſquetten, omtrent 400. *Koe-beeſten*, toebehoorende de Burgerye, van buytenen na binnen drijven.

en word door het Canon verwelkomt.

Den *Commandeur* droeg groote ſorg, om alle gebreeken aan de Fortificatien, Magazijn en Garniſoen te remedieeren; Hy liet daar om

De Commandeur doet alle de-

fecten verbeteren naar vermogen,

om de Poorten, om dat sy geen Schotbalken hadden, met meenigte van afgehouwen willige-boomen en duyvels-koppen van onderen tot boven toevullen; liet het Canon, daar d'Affuyten en Raaders aan manqueerden, door schroeven en domme-krachten op swaare willige-boomen leggen; liet de Borstweeringen op sommige plaatsen doorsnijden voor het Canon, liet by gebrek van Schans-korven aanvullen veele oude Manden en Tonnen; liet op eygene kosten in der haast meenigte van Morgesterren maaken, en uyt het Magazijn opbrengen Zeysen en Ys-haaken, om in den storm te gebruyken; liet mede Cardoesen maken uyt sijn eygen tin- en blijk-werk; liet by gebrek van Constapels het Geschut richten by sulke Officiers en Soldaten, die daar van kennisse hadden, onder welke den Lieutenant *Brouns* sich dapper queet; liet omtrent de nacht, uyt consideratie van het swakke Garnisoen, daar mede geen derdendeel van de Stad konde beset werden, doorgaans in de Gordijnen op de Wal, daar niet eenen man was, seer veele brandende lonten op gespleete stokjes vast-steeken, het welk scheen, als offer een meenigte van soldaten stond; liet der Burgeren en Jong-gesellen Vaandels op verscheyde hoeken van de Wallen planten, waar door, als ook door het sterk canonneeren, den Vyand so wierde geabuseert, dat hy oordeelden het Garnisoen sterk te zijn ten minsten 1600. man; liet de Burgers, elk voor haar huys een brandende lantaarn, en een ton met water setten, en hadde geordineert 4. karren, die geduyrig kruyt en koegels na de Wallen brachten. Daar en boven versocht hy instantelijk aan de Burgers, dat sy met haar geweer de Militie op de Wallen wilden assisteeren, presenteerende haar voor haare te lijdene schaaden een somme van 1000. *Rijx-daalders*, daar op hy voort 300. *contant* wilde tellen; Maar sy weygerden sulx absoluyt, seggende Neutraal te zijn, en te willen blijven. Dit verwekte in hem sulk mistrouwen, dat hy noch altijd een Hooft-wacht binnen de Stad hielt, om alle foules en oploop te stuyten, dreygende haar insgelijx de Stad te willen in brand steeken, so sy haar eenigsins opposeerden. En tot encouragement van de Soldaten wierp hy altemet geld by het Canon onder haar te grabbel.

en vigileert tot voorsorge van alles.

De Vyand maakt Trencheen.

De Vyand begon die nacht sijne Trencheen aan de Zuyd-zijde van de Stad te maaken van seekeren dijk tot een anderen, alwaar hy mede fortificeerde seekere Herberge de *Arke Noachs* genaamt, gelegen tusschen de Stad en den *Rijn*, daar op den 2. *Juny* seer heftig uyt de Stad wierde gecanonneert, en geschooten door de Tente, daar in *Turenne* aan de tafel sat, werdende daar mede voort so sterk gecon-

continueert, dat het geheele Leger niet sonder merkelijke schaade, ten tweeden maale te rug most decampeeren, waar op de Burgers van *Wesel* seer verwondert zijnde, exclameerden: *Godsterke den Commandeur van Buderik, Viva de Helden van Buderik, die niet verflauwen, al is de Schans over*; Want in die nacht was de groote Schans voor *Wesel* met storm overgegaan, waar uyt de Fransche op *Buderik* sterk begonden te canonneeren, dat veele soldaten aldaar dede verflauwen, den welken de Commandeur een hert onder den Riem stak, seggende: Mannen, nu is het tijd Eer en Glorie te behaalen, dewelke te grooter sal zijn, hoe slegter onse Plaats is, en al was *Wesel* selfs over, so moeten wy ons echter dragen als eerlijke en dappere soldaten.

De Commandeur courageert de Soldaten.

Men hoorde op de Wal 2. a 3. schooten uyt *Rees*, waar op den Commandeur de soldaten versekerde, dat het was een zeyn en teeken van secours en ontset, 't welk haar wel wat hoope gaf, die niet lang duyrde.

Desen nacht begroeven sich de Vyanden so sterk by de voornoemde *Arke*, dat haare wacht des ochtens te voet en te paard daar in en uyt passeerde met groote troepen, en wierpen 2. Batteryen op omtrent de *Visschers-zeegen* aan de Rivier, op een der selver plantende 5. en op het ander 3. stukken Geschuts, en twee Mortieren by de Halvemaan aan de Zuyd-zijde, waar uyt sy echter niet schooten; en hoewel hier op sterk met Canon en Musquetten uyt de Stad geschooten wierd, so avanceerden sy echter geduyrig haare Approches na de Stad, onder faveur van het hooge Koorn.

De Vyand begraaft sich en smijt Batteryen op,

Den 3. dito sag men, met het aangaan van den dag, omtrent een Canon schoot aan de andere zijde van de Stad, tegen over het *Molen-Bolwerk*, den Vyand werken, als mede twee andere trenchees opwerpen, om also van vier kanten te gelijk de Stad te naderen.

Na de middag sag men de Cavallerye eenige duysent sterk, de fachines of takke-bosschen achter op haare paarden na d'approches brengen, waar op weder so sterk wierde geschooten, dat men het Canon door asijn most verkoelen. Omtrent 5. uyren versocht de *Pater van het Klooster* den *Commandeur* in 't particulier te spreeken, die daar op van de Wal te Paard in de Stad quam, als wanneer den *Pater* voorstelde het pericul, van dat de Fransche in de nacht de Stad met force souden bestormen, sonder datter hoop was van ontset, versoekende, dat hy mochte buyten gelaten werden, om *Sauve Garde* voor sijn *Klooster* te versoeken, voegende daar by, dat hy dan mede uyt sich selven

approcheert en maakt preparatien tot den storm.

Versoek van den Baguynen Pater,

van een eerlijke Capitulatie voor de Stad en het Garnisoen wilde spreeken, maar den Commandeur sulx absoluyt refuseerende, seyde gereesolveert te zijn den storm af te wachten.

Alteratie der Burgers,

Hier uyt ontstont eenige alteratie en schrik onder de Burgers, maar insonderheyt onder de vrouwens, die seer lamenteerende haar omtrent de Wallen vertoonden, waarom de *Commandeur*, om alle disordres voor te komen, belasten den geweldiger, dat hy alle de Vrouwens, die omtrent de Wal quamen, of in de Stad comploteerden, aan ketenen soude t'samen sluyten, en in den Tooren setten.

De Officieren van 't Garnisoen nemen resolutie tot haare Defensie,

Omtrent 7. uyren 's avonts dede den Commandeur alle Hooft-Officieren by hem convoceeren, den welken hy voorstelde, hoe nodig het was tot Dienst van 't Land, en haar eygen Eer en Glorie, dat sy ten minsten eenen storm afwachten, het welk van haar alle eenpaarig wierde geadvoueert, en daar toe met hand-tastinge haar devoir belooft, ontfangende voort elk een Ordre, hoe sy van het eene Bolwerk het andere souden secondeeren, en op de valsche allarmen letten, waar mede sich yder met goede courage na sijn Post begaf, alwaar sy haare soldaten mede een moet in spraaken.

en coureageeren haare Soldaten

De Vyand komt op de Stad aan om te stormen,

Tegens den avond wierd geduyrig met musquetten op de arbeyders in de Aproches gechargeert, die tot aan de Contrescarpen naderden, wanneer men 6000. Mannen van 's Vyants Infanterye, zijnde van de Cavallerye sterk 5000. van achteren gesuttineert, rontom op de Stad sag aankomen, om deselve op 4. Plaatsen te gelijk te bestormen, waar op sich aanstonts den Rit-Meester *Swansbel* na den Commandeur begaf, hem voorstellende het Pericul, dat men van den aannaderenden Vyand hadde te verwachten, diemen so onmogelijk soude konnen afkeeren, als met de hand den hemel bereyken, uyt oorsaake, dat, hoewel de Officieren waren gereesolveert den storm af te wachten, echter het Garnisoen daar toe te swak was, ('t welk den Vyand ook niet onbekent was, alsó hy sulx uyt 2. overloopers genoegsaam verstaan hadde) en dat de Soldaten al begonden te verflauwen, sluypende veele heymelijk de Wal af, om sich in het Kloosteren anderwerts te verbergen; Waar op hy hem te bedenken gaf, wat hier in te doen was? Den Commandeur voortrijdende, seyde sich te willen bedenken; Maar in 't kort van den selven Rit-Meester gevolgt, en gevraagt zijnde na sijne resolutie, (wantter weynig tijd van den storm overig was) dede alle Officieren, tot Vaandrigs incluys, by de Veld-Poorte aan de Wal, als 't alree nacht en donker was, by een komen, den welken de voornoemde Rit-Meester voordroeg 't gene hy aan den *Commandeur* geseyt

Daar over in de Stad wierde gedelibereert, wat te doen stont,

seyt hadde; Waar op den Commandeur elk Officier afvraagde sijn lieber en vry sentiment, 't welk eenparig was, dat men met den Vyand soude capituleeren, dat sy ook met hand-tastinge aan den Commandeur bekrachtigden, om datter geen tijd was, sulx op het papier te brengen, vermits den Vyand alree met de Aproches en Logimenten, tot bedekkinge van haare Musquettiers, niet alleen tot op de Contrescarpen was geavanceert, maar ook met sachynes de grachten op twee plaatsen, als aan de *Wolfs-kuyl*, en *Molen-Bolwerk*, daar geen pallissaden waren, hadde gevult ter hoogte van de halve hegge, op yder post gebracht 6. Storm-leeren aan de contrescarpen, en 40. mannen met hand-granaten, boven noch 400. man, die in de Grachten verburgen lagen, en sich op het Ravelijn vergroeven, werdende ondertusschen door 2000. Pionniers aan de vier hoeken de beddingen gespreyt, elk voor 6. Stukken Canon, van 24. en 12. ponden, en de voornoemde 6000. mannen op haare 4. Posten verdeelt, bestaande in 2. Regimenten van des Konings Guarde, en 2. van *Piemont*, die versterkt wierden door 600. uytgelesenste Musquettiers van de heele Armeé.

en gerefolveert om te capituleeren,

als alles al tot den storm vaardig was.

Hier op wiert gerefolveert om uyt te senden den meer gemelden Rit-Meester *Swansbel*, met een ander Officier, die wel Fransch sprak, en een Trompetter. In het uytgaan was men eerst verlegen, om passagie door de Poorten te bekomen, door dien die van onderen tot boven geheel waren toegevult. Den Trompetter van de poorte het Appel geblaasen hebbende, wierd den Rit-Meester door een Fransch Officier en eenige Musquettiers afgehaalt, en voor aan in de Approches gebracht by *Duc de Turenne*, dewelke hem in 't Fransch seyde verwondert te zijn, dat den *Commandeur* (dien hy hadde gehoort, dat opiniater was) die plaatse wilde houden, daar niet alleen de Armee en Macht van den Koning voor, maar ook den Koning selfs na by was; Vraagde, hoe is den naam van den *Commandeur*? Segt tegens hem, dat hy die plaats overgeve, en dat ik hem versekeringe doe van lijf en leven, en alles wat hem aangaat, maar so hy blijst opiniatreeren, dat ik van alle kanten de Stad sal bestormen, met sulken Macht, die desselve seekerlijk in de eerste Attaque sal emporteeren en in die Furie niets spaaren, dat leven heeft, also ik nu wel onderrecht ben van desselfs slechte constitutie; Waar op den Rit-meester seyde, dat den *Commandeur* pretendeerde met het Garnisoen, vliegende Vaandels en slaande Trommels uyt te trekken, maar kreeg tot antwoord; dat het uyttrekken van het Garnisoen, op wat manier het ook soude

waar op twee Officieren na buyten gingen,

die met Turenne in gesprek komen,

en verfochten uyt te trekken naar Krijgs-gebruyk.

mogen zijn, moſte verwacht werden van de Gratie des Konings, dewelke groot ſoude weſen; dat hy daar over den Koning ſelver wilde gaan ſpreeken, dat men morgen vroeg de Capitulatie ſchriftelijk ſoude willen opſtellen, en dat men ondertuſſchen weder-zijds ſoude gebruyken ſtilſtand van wapenen. Terwijlen den Rid-meeſter hier van rapport dede aan het Garniſoen, quamen de Franſche met groote meenigte, en veel geraas en geroep tot aan de Gracht; De *Commandeur* haaſten ſich in perſoon na het *Molen-Bolwerk*, daar de Principaalſte Attaque was, en riep haar in Franſch toe, dat ſy ſouden retireeren, of hy ſoude haar doen retireeren; en als ſy wederom riepen, dat ſy paraat ſtonden tot den ſtorm, antwoorden hy haar, dat hy mede paraat ſtond, om haer te reſiſteeren, waar op ſy vraagden: Waar is den Commandeur? daar op hy ſeyde: Siet hier ben ik, wat is 't, dat gy begeert? ſo ſeyden ſy, dat den Hertog van *Turenne* wilde, dat men den ſelven Heer, die buyten geweeſt was, weder buyten ſoude ſenden, 't welk geſchiedende, quamen aanſtonts met hem weder binnen een Franſche Colonnel en een Majoor, dewelke ſeyden laſt te hebben van den *Marſchalk de Turenne* en *Mr. le Comte de Gadaigne Lieutenant Generaal*, om den *Commandeur* te verſeekeren, dat de gegevene Parole van *Turenne* heyliglijk ſoude onderhouden werden, maar dat ſy daar tegen moſten verſeekert werden van een Poorte, en dat den *Commandeur* voor de reſt van de Stad ſoude Meeſter blijven, tot des anderen daags, waar op den *Commandeur* met den geheelen Krijgs-Raad delibereerende, hebben, uyt conſideratie van al de voornoemde ſwaarigheeden, den Franſchen 's nachts omtrent 2. uyren ingeruymt een Poorte, waar door omtrent 8. uyren des morgens, zijnde den 4. *Juny* het Regiment van de Garde van den Koning binnen trok, en alle Poſten beſette. Hier op ging den voorſz. *Swansbel* weder na 's Vyands Leger, om de opgeſtelde Capitulatie te laten teykenen, daar op hem *Turenne* ſeyde, dat hy eerſt den Koning daar over moſte ſpreeken, en dat hy Rit-Meeſter een uyr a 2. konde wachten, of anders wederom komen. Den Rit-Meeſter begaf ſich ſo lang na binnen, en daar vertoeft hebbende omtrent 2. uyren tijds, wierd hem van den Colonnel van de Garde belet, om weder uyt te gaan, waar door veroorſaakt wierd, dat de Capitulatie niet ſchriftelijk geteykent wierd, maar alleen op Princelijke Parole verſekert bleef. Ondertuſſchen waren in de Stad gekomen verſcheyde Franſche Generaals Perſonen, en onder anderen den Lieutenant Generaal *Gadaigne*, die ſeer begeerig waren den *Commandeur* van de Stad te ſien, waar op ſy hem ook com-

Twee Franſche Officiers komen binnen.

die daar na gevolgt wierden van meerder Troupen.

Redenen, warom de Capitulatie niet geteekent wierd

pli-

plimenteerden, seggende, dat het in sijn ongeluk een seer groote Glorie was, met sulken slechten Plaatse, en met so weynig Volx, een Koninklijke Armeé tot in den vierden dag toe niet alleen op te houden, maar ook over de 600. Soldaten van deselve Armeé met 2. Colonels en verscheyde andere Officiers door harde resistentie te capotteeren.

Des anderen daags, zijnde den 5. *Juny*, omtrent den middag quam den Graaf *de Lorge Lieutenant Generaal* met eenige *Intendants* en *Commissarissen* daar binnen, voorgevende (hoewel tegens gegevene Parole) dat den Koning den *Commandeur*, Officieren en de geheele Militie verklaart hadde te zijn *Prisonniers de guerre*, en hoewel den Commandeur protesteerde, sulx tegens gegevene Parole te zijn, so deden de Fransche echter het Staten Garnisoen onder haare respective Vaandels by een komen op het Bleek-Veld van den Commandeur, doch sonder geweer, (also sy daar van te vooren waren ontbloot) haar belastende, dat so wel Soldaten als Officieren pak en sak souden haalen en brengen op het voorsz. Bleek-veld, met dreygementen aan de Burgerye en het Klooster, dat men de Stad soude plonderen en aan vier hoeken in brand steeken, so wanneer ymand van haar eenige goederen van de Militie mochte verburgen houden. Dese by een gebrachte goederen van de Officiers wierden aan de Fransche Officiers, en die van de Soldaten aan de Fransche Soldaten ten proy gegeven, latende het Staaten Volk alleen behouden, wat sy aan haar lijf en in de sakken hadden, by welke spolie den Commandeur alleen over de 6000. guldens verloor. De Officiers wierden voorts in des *Commandeurs* huys, en de Soldaten op het voornoemde Bleek-veld onder den blauwen hemel met musquettiers bewaart. Veele brave Karels uyt de Gevangene wierden met rigeur gedwongen, om onder den Koning van stonden aan dienst te nemen, en de Officiers en de overige Soldaten wierden door seer slecht en schaars Ammunitie-brood en Water so ellendig onthaalt, dat daar door verscheyde Officiers, 't zy sy door de Burgers somtijts wat waren gespijst, so wel souden gedwongen zijn geworden, om haar in Franschen Dienst te begeven, als de Soldaten, van dewelke wel 200. op hoope van beter onthaal sulx deden, werdende de overige in de Kerk gevangen geset, waar uyt eenige door list escapeerden, andere door rançon haar mosten libereeren.

Het Garnisoen word gemaakt Prisonniers de Guerre.

en van al het haare beroofr,

veele gedwongen om dienst te nemen onder den Koning, en wierden seer slecht getracteert.

Dese Fortresse deden de Fransche demolieeren, ter oorsaake, dat sy deselve als een ballast en tot meerder securiteyt van *Wesel* onnodig achten.

Buderik gedemolieert.

Beschrijvinge van de Stad Wesel

De Stad *Wesel* gelegen aan de Rivieren den *Rijn* en *Lip*, in het *Hertogdom van Kleef*, is so out, dat de seekerheyt van haare eerste stichtinge buyten geheugenis der Menschen en Boeken is geraakt, alleen dit is seeker, dat sy voor outs was een *Rijks-Stad*, maar naderhand door de *Graven van Kleef*, gesubjecteert is, waar over de Questie voor 't Keyserlijke Kamer-Gerecht noch ongedecideert hangt, en licht voor eeuwig gemortificeert sal blijven. Sy is mede een der *Hanse-Steeden*, uyt welken hoofde sy noch op den huydigen dag geniet veele oude Vry- en Gerechtigheden, die naderhand door de *Graven* en *Hertogen van Kleef* van wegens der Stad getrouwe dienſten merklijk zijn vermeert. Haare situatie is tot Oorlog en Negotie so geaccommodeert, dat sy alle Steeden van de Hertogdommen van *Kleef*, *Gulijk* en *Berg*, en van 't Graafschap *Mark* niet alleen in haare Circumvallatie en Fleur overtreft, maar ook een Twist-appel van de Goddinne *Eris* is geworden, die deselve so wel geplaatst heeft, dat sy by veelen de Sleutel van Hoog- en Neer-Duytsland genoemt, en daarom van alle omleggende Vorsten gevrijt wierd, gelijk den Koning van Spanjen, ten tijde van den twaalf-jaarigen Treves, overleggende, hoe hy de Vereenigde Nederlanden 't best en bequaamst soude onteenigen, en weder brengen onder sijn oude Heerschappye, geene plaats daar toe bequaamer oordeelde, als dese, die hy daarom ook door den Marquis *Spinola* in den jaare 1614. occupeerde, en met swaar Guarnisoen en nieuwe Fortificatien versterkte en so lang sorgvuldig bewaarde, tot dat Prins *Frederik Henderik* door den manhaften *Otto van Gent* Heere van *Dieden* en Gouverneur van *Emmerik* deselve Stad in den jaare 1629. door een entrepriſe emporteerde, en sterker fortificeerde, als sy ooyt voorheen geweest was.

daar op de Fransche desseyn maken.

Louis de XIV. Koning van Vrankrijk den Staat der Vereenigde Nederlanden willende beoorlogen, oordeelden dese Stad wel de voornaamste te zijn. die hem tot een Stoel des Oorlogs konde dienen, en dede deselve daarom ook beleegeren door den *Prins van Condé* een vigoureusen Krijgs-man, met een Armeé van over de 30. *duysent Combattanten*, die licht een langen tijd en haar selven in dese belegeringe geconsumeert souden hebben, in cas de Stad na behooren was gebracht geweest in staat van rigoureuse resistentie.

De Heer Martyn van Juchen,

De Heer *Martyn van Juchen* die zedert den jaare 1610. in verscheyde qualiteyten den Staat der Vereenigde Nederlanden haddgedient, en die zedert den jaare 1642. binnen *Wesel* in qualiteyt als Commandeur sich sodanig hadde geëvertueert, dat hy by elk lof meriteerde,

teerde, zijnde door aanschrijvens van den *Raad van Staaten* in dato den 11. *April* 1672. naar den *Haag* ontboden, heeft by *Memorie* aan haar *Ed: Mog:* overgelevert een Bericht van de constitutie der voorsz. Stad, so ten opsichte van de *Militie*, *Fortificatien* als *Magazijn*, met aanwijsinge van de Defecten en nodige voorsieninge dienthalven gerequireert, en daar op versocht, dat hy sich wederom mochte vervoegen na de meergemelde Stad *Wesel*, om in continuatie van sijn langduyrige en getrouwe Diensten, mitsgaders van sijn yver en affectie, ten besten van den Staat by dese occurrentie van saaken, naar sijn Talent en in sijne Functie geemployeert te werden. verzoekt assistentie,

Desen inhout van de voorsz. Memorie, en den yver van den Remonstrant heeft sich den *Raad van Staaten* sonderling wel laten gevallen, en by haare Resolutie in *dato* den 6. *Mey*, hier achter onder *Num:* 40. te lesen, goet gevonden den *Colonnel van Sarten* te qualificeeren, om als *Commandeur* binnen *Wesel* het Commandement te exerceeren, met substitutie op den *Colonnel van Haften* ende *Lt. Colonnel Copes* by respective absentie ofte ongelegentheyt, en voorts geordonneert, dat den voorn. Heer *van Juchen* sich in den *Haag* soude onthouden, om haar *Ed: Mog:* te dienen van Bericht en Advijs. Hier door wierde die redoutable Fortresse van haaren ouden Commandeur ontbloot, die sich sijn leven lang, als een eerlijk en dapper Soldaat hadde geacquiteert, die de constitutie van de Stad pertinent bekent, en by de Burgers in hoog-achtinge was, en weder versien met sulke 3. subalterne Commandeurs, daar van twee naderhand zijn gesententieert, als hier na blijken sal. en word in den Haag gehonden.

Ondertusschen hadde den *Raad van Staaten* naar de Frontier-Steeden aan den Rijn gecommitteert de Heeren *Strik* en *Aylva* met Commissie *in amplissima forma*, van dewelke de Heer *Strik* op den 3. *Marty* 1672. met een Jacht tot *Wesel* komende, aldaar ordonneerde, dat alle heggen, bomen en plantagien een musquet-schoot verre rontom de Contrescarpen, binnen twee-maal 24. uyren soulden afgekapt werden, 't welk de Soldaten aanstonts volvoerden met veele insolentien tegens de Burgeren, dewelke doende waren met eenige jonge bomen uyt de bevroorene aarde te arbeyden en goet te houlen; Daar en boven besteede de Heer *Strik* eenige nieuwe Buytenwerken te maken, dewelke noch open en onvoltoyt lagen, als de Stad wierde belegert, en daarom tot grooten dienst voor den Vyand konden verstrekken. De Heer Strik als Gecommitteerde komt tot Wesel, en soekt de swakheyt der Fortificatie te remedieeren.

Uyt consideratie, dat de Stad aan de Land-zijde leyt aan so hoogen

en

en drogen land, dat de Grond van de Grachten aan die kant hoger was, als de Superficie van de Grachten aan den Rijn-kant, so heeft men voorlangs dwars door de Grachten geleyt twee swaare Steene Beeren, om het water in de Boven gracht op te houden. Tot verseekeringe van een deser Beeren tusschen het Klooster-poortsche Bolwerk en Leeu-poort was begonnen een kleyne Halve-maan op het Contrescarp, gesepareert met een losse en sandigen Dijk, die maar 8. a 9. voeten op sijn kruyn breet was; Dese Halve-maan, also die op 't aankomen van den Vyand onvolmaakt was blijven leggen met een droge Gracht, gaf sulken suspicie en quaat vermoeden in de Burgers, die 't selve quamen bekijken, dat sy rond uyt dorsten seggen, van dese uyr af verraden en verkoft te zijn, om redenen, dat wanneer de Vyand alleen meester wierd van dese kleyne en onsterke nieuwe Halve-maan, daar door ook aanstonts soude meester werden van de heele Stad, dewijl hy dan de Grachten van de eene zijde van de Stad heel droog soude konnen aftappen in de Haven, als hy maar dien losse dijk doorstak. Dese gemoveerde swarigheden der Burgeren zijn namaals ook sodanig uyt gevallen, dat men geen grooter oorsaak van *Wesels* subit en schandig verlies kan stellen, als deselve.

Suspicie der Burgeren over verraat.

Behalven dese nieuwe Werken was dese Stad te vooren met veele oude Werken gefortificeert, want sy was verdeelt in tweën, in de Stad en de Voor-stad genoemt de *Steen-weg*, beyde rondom beslooten in swaare *Vesten* en *Wallen*, bestaande in dese Bolwerken, als het Klooster-poorts Bolwerk, Visch-Bolwerk, Steen-Bolwerk, twee Kasematten, Bruyns-Bolwerk, Diedens-Bolwerk, Loomeulen Bolwerk, en de twee gedetacheerde Bolwerken, voor de Kruys-poort, en voor de Leeu-poort, 3. groote Hoorn-Werken, daar van het eerste leyt aan de buyten-kant van de *Wylak*, dat gedemolieert is, en in plaats van dien een groote Halve-Maan aanbesteet, tusschen de beyde Kasematten, doch niet de helft tot perfectie gebracht, het tweede beschermt het *Bruynsche Bolwerk*, en het derde het *Loo-moolen Bolwerk*, 5. oopene Buyten-Poorten, als de *Kloosler- Leeu- Demsche- Bruynsche-* en *Dijk-Poort*, 6. Ravelijns en Halve-manen, en 2. *Binne-Poorten* als de *Kruys-poort* en de *Steen-poort*.

Hoe Wesel was gefortificeert.

Dese heerlijke Fortificatie had men zedert de dood van den laatsten Stadhouder *Prins Willem de* II. tegens alle sollicitatien van den Heer Commandeur *van Juchen* en Majoor *Copes* sodanig laten vervallen, en ongereddert liggen tot op den dag, dat de Fransche daar voor quamen, als of men die noyt, ja selfs tegens den aankomenden Vyand

Hoe de Fortificatie was vervallen.

niet

niet van nooden hadde, tegens wien alleen de nieuwe voorſz. Buyten-Werken wel waren begonnen, maar tot geen perfectie gebracht, en al de oude Werken in ſodanigen ſlechten poſtuyr gebleeven, dat de Soldaten in 't geſicht van den Vyand de Borſtweeringen moſten verhogen, die op ſommige plaatſen pas half hoog en ſwaar genoeg, en op andere plaatſen onbruykbaar waren, alſo deſelve boven geopent lagen, om met Storm-palen beleyt te werden, zijnde onder alle de Ravelijns geen eenig in ſtaat van defenſie. Het Steen-bolwerk, dat ſonder Borſtweringen en Palliſſaden met een ſeer ondiepe Gracht omçingelt was, lag wel 8. voeten te laag, waar door het van de Buyten-werken konde gecommandeert werden. De 3. Bolwerken den *Steenweg* genoemt lagen rondom in een drooge Gracht. Het Hoorn-werk voor 't Bruynsbolwerk hadde geen anderhalve voet waters, en geen eenige Batterye. De Gracht van Diedens-Bolwerk na de Demſche-poort was geen dry voeten diep. De Gracht om 't Loo-moolen-bolwerk was ſo aangeland, dat mender met een ſpring-ſtok hadde konnen over ſpringen. 't Hoornwerk voor 't Loo-moolen-Bolwerk was mede ſonder batteryen, en op diverſe plaatſen in de Graften droog. Beyde de Halve-manen ſo voor de Dijk-poort als voor de Brunſche-poort lagen onaangeſlooten, en ſonder Poort, Hamey of optrekkende Brugge.

Het *Canon*, zijnde 't meeſt 6. en 12. Ponders, 3. Halve Cartouwen en 1. heel Cartouw beſtont eerſt in 29. ſtuks, waar by 18. yſere en twee Metaale Stukken uyt *Holland* kort voor de Belegeringe waren gekomen, alleen met een *Affuyte*, zijnde de andere *Affuyten*, die op de Wallen ſtonden, door haar ouderdom ſodaanig vergaan, dat ſy het Canon ſwaarlijk konden draagen, veel min veele ſchooten uyt ſtaan. En hoewel door de Heeren Gedeputeerden 25. Affuyten in Munſterland waren voor eenigen tijd beſteet, ſo waren op de aankomſt der Vyanden van deſelve niet een vaardig. Slechte Conſtitutie van het Canon.

In 't *Magazijn* waren tuſſchen de 80. en 90. duyſent ponden boskruyt, koegels en lonten naar proportie, 1000. oude en meeſt bedurvene Hand-granaten, en weynig Vivres, daar van by de Burgerye doch overvloet was, 't welk het Leger van den Vyand naar het overgaan voor een tijd lang konde onderhouden, dat anderſins, na het eygen ſeggen van de Franſche, nootſaakelijk in groot Gebrek en Miſerie ſoude geraakt zijn, by aldien het maar 3. weeken voor de Steeden aan den *Rijn* was opgehouden geworden; want tot *Nuys*, daar het voornaamſte *Magazijn* der Franſchen was, was het Meel, dat daar in voorraad lag, ontſteeken en bedurven, door dien het te dik op mal- Conſtitutie van 't Magazijn. Een Franſch Magazijn tot Nuys inge ſtort.

kanderen hadde gelegen, en was door het graaven tot het leggen van de fondamenten voor een Citadelle, een van de conſiderabelſte Magazijnen met koorn ingeſtort, waar door een ſeer groote quantiteyt ſodanig was bedurvēn, dat de Franſche 't ſelve moſten verkoopen voor een derde part, 't welk meeſt de Beeſten in korten moſten conſumeeren, om bewaart te werden voor totale onbruykbaarheyt.

Swakheyt van 't Garniſoen,

Het Garniſoen was niet lang voor de Belegeringe reedelijk ſterk, doch niet ſo conſiderabel, als wel tot een vigoureuſe Defenſie nodig was, waarom den Commandeur en Majoor iterativelijk verſochten, dat de Stad met een *Garniſoen van* 6000. *man* mochte voorſien werden, maar in plaatſe van 't ſelve te verſterken, wierden daar 13. oude Compagnien te paard, en 12. te voet uytgelicht na het Leger aan den *Yſſul*, blijvende maar 7. oude en eenige nieuwe Compagnien daar binnnen, die met eenige weynige nieuw geworvēn Compagnien weder verſterkt wierden, dewelke 't meeſt uyt jongens en onervaaren volk beſtonden. En hoewel de Magiſtraat van *Weſel*, op het aannaderen van de Franſche, door verſcheyde Miſſiven, als mede door eenige Gedeputeerdens hadde verſocht een goet en ſterk Garniſoen, preſenteerende, dat de geheele Burgerye ſich dan ten uyterſten tegens de Franſche macht ſoude defendeeren, ſo kreegen ſy van eenige Gecommitteerde geen andere antwoord, als dat men geen Volk uyt het Leger konde miſſen, maar dat alle de Militie moſt werden geēmployeert tot beſcherminge van den Yſſul, dat het getal der Frontier-Steeden ſo groot was, dat ſy geſamentlijk na behooren niet konden voorſien werden, maar dat den Staat een goede Armeé in 't Veld wilde houden, om daar mede die plaatſen te ſecondeeren, dewelke 't eerſt van den Vyand mochten geattaqueert werden. Met deſen ſlechten trooſt moſten haar de Gedeputeerdens weder te rug begeven, 't welk ſeer groote murmureeringe en onwil in de Burgerye cauſeerde, die met den *Steenweg* en de *Jonge-Geſellen* in 15. Compagnien verdeelt ruym 1200. man uytmaakten, en daarom de Militie in cas van attaque dapper hadde konnen aſſiſteeren. Immiddels bleef de Magiſtraat geenſins in gebreeken, om haare Burgerye te animeeren, haar beveelende, dat ſich elk ten minſten voor een half jaar moſte proviandeeren, dat niemand ſich, om den aankomenden Vyand, uyt de Stad ſoude abſenteeren, en dat alderhande bedelaars en ſchuym van Volk, die de Stad tot een laſt, en onder dewelke eenige niet buyten ſuſpicie waren, ſouden vertrekken, preſenteerende daar en boven, terwijlen het opmaken der Fortificatien ſo traag avanceerde, eenig werk ſelfs aan

De Magiſtraat verſocht, dat het Garniſoen mochte verſterkt werden.

maar kreeg ſlechte antwoord,

doch doet haar devoir.

aan te nemen, gelijk dan ook in 't laatſte van *Mey* geſchiede, ſonder dat nochtans de ſchielijke aankomſt des Vyands 't ſelve te perfecteeren heeft willen toelaten.

In welke Compagnien het Garniſoen beſtont.

Het geheele Garniſoen beſtond op 't aankomen van den Vyand in 27. Compagnien, ſorteerende onder deſe Colonels, die elk een Compagnie hadden: De Heer Commandeur *Martijn van Juchen* abſent, *Van Santen* toenmaals Commandeur, *Thouars* abſent, *Hundebeek*, *Nieuland* abſent, en den Lieutenant Colonel *Ulffpart*, en onder deſe *Capiteynen*: *De Graaf van Witgeſteyn* abſent, *Arnoult*, *Boulon*, *Kopins*, *d'Hinyoſſa*, *Beyma*, *Wanroy*, *Keppel*, *Iterſum*, *Spiering*, *Greeve*, *Heynk*, *Loo*, *Harsholte*, *Copes* de jonge, *Beynhem*, *Mengers*, *Wildeman*, *Polman*, *van Outshoorn* en twee *Bekkers*, Oom en Neef uyt de voorſz. Stad geboortig, welker Compagnien noch geen 25. mannen konden uytleveren, die noch ſonder geweer waren, en noch een nieuwe Compagnie Ruytery onder den Ritmeeſter *Balderich* genaamt *Barich*, tot 25. a 26. paarden noch ongemonteert. Onder deſe Compagnien waren veele nieubakken, en weynige compleet, en wierden uyt yder van deſelve naar gewoonte gecommandeert 4. man, tot verſterkinge van *Burijk*, onder den Capiteyn *Heynk*, Lieutenant *Bommel*, en Vaandrich *Schage*, als mede uyt yder een man na de Steene Moolen buyten de Stad, en een op de Ronduit, en 2. Compagnien onder de Capiteyns *Wanroy* en *Keppel* geſonden tot beſettinge van de *Lipper-Schans* een Fort, dat tot groote defenſie van *Weſel* aan eene zijde tuſſchen de Stad en den Rijn inleyt. Dit Fort beſtont in 4. Bolwerken, van dewelke 2. op den *Rijn*, en 2. op de Stad correſpondeerden, en was in tijd van Vreede vervallen en door den Rijn afgeſpoelt by na tot ongebruyk, doch was kort voor de belegeringe wel opgemaakt in ſijne Wallen en Borſtweeringen, maar hadde behouden heel drooge Grachten, ſonder eenig water, en was alleen half omſet met Palliſſaden, en geheel met Stormpaalen, behalven alleen een Bolwerk, dat aan den Rijn, en omtrent een Muſquet-ſchoot van de *Lip* lag. Dit Bolwerk was beſet alleen met een eenig *Canon* 12. pond ſchietende, en ſtaande op loſſe planken. Het ander Bolwerk aan den Rijn was van ſodanige inconvenienten wel bevrijt, maar hadde niet een eenig *Stuk*. Het derde Bolwerk, dat met geen Palliſſaden was omheynt, hadde dat ongemak, dat daar recht aan, tot omtrent het Contreſcarp was gelegen een huys rondom in een Tuyn of Hof heel met plantagie en Heggen beſet, en daar by een uytgegraven Kuyl, daar den Vyand veylig 100.

De Lipperſchans beſchreeven, haar ſlechte conſtitutie.

man door den Bogaart konde inbrengen en logeeren; Op dit Bolwerk lagen wel 2. *Stukjes Canon*, doch sonder *Affuyten* en in de Grond gesonken. Het vierde Bolwerk was niet geheel omtrokken met Pallisfaden, en had een *Canon*, dat door de *Affuyten* en *Solderingen* was gesonken tot in de aarde.

6000. Fransche Ruyters komen omtrent Wesel,

In dit slecht postuyr en jammerlijken staat most *Wesel* en de *Lipper-Schans* de Force van een machtigen Vyand afwachten, die 6000. Ruyters, meest Dragonders, voor af hadde gesonden, dewelke op den 28. *Mey* tot *Ringelenberg* een Steetjen 2. uyren gaans van *Wesel* gelegen aanquamen, op welke tijdinge de voorn. Gecommitteerde *Strik* sijne zeylen liet ophaalen, en met het Jacht den Rijn af sakte na *Rees*, alvoorens beloovende aan den Commandeur, dat, so 't mogelijk was, hy sorg souden draagen, dat de Stad binnen 24. uyren met een secours van 3000. man of meer soude versterkt werden, waar op echter niet volgde. De alteratie en schrik onder de Burgeren wierd so groot, dat veele sochten te pakken en te sakken al 't gene sy niet geern quijt waren, 't welk sy met vrouwen en kinderen, sonder pertinente afspraak, so confuselijk en haastig t'scheep den Rijn af sonden, dat sy lang daar na niet konden weten, waar deselve gearriveert waren, also de Kleefsche Post eenigen tijd wierde opgehouden met de Brieven.

en causeeren groote schrik.

De Stad raakt in Allarm,

Op den 1. *Juny* zijnde Biddag, des morgens tusschen 7. en 8. uyren, onder de eerste Predicatie quamen verscheyde personen van buyten in de Stad, die bekent maakten, datter veele Troupen Volx van het Steedeken *Dinslaken* afquamen na de *Lip*, en langs het Riviertjen den *Yssel* na *Bremder-Hof*, daar op de Trommels Allarm slaande, begaf sich elk na sijne gedesigneerde Allarm-plaats, alwaar men het kranke Geschut wat begon te prepareeren, en daar uyt vuyr te geven op die Troepen, die in 't marcheeren voor by de Stad wat te naquamen, campeerende sich het gros van het Leger tusschen de Stad en het *Hof-Meesters-Hout*, en daar om heen, ten deele aan weerzijden van de *Lip* so verre van de Stad, dat het met Canon niet te bereyken was. Desen marsch duyrde dien heelen dag en volgende nacht van de *Lip* 't meest beneden de Stad en na de Rijn-kant, daar sy de Passagie besetten, door dewelke de Stad konde gesecondeert werden.

en word bevent.

Wat voorsorge men in de Stad dede.

In de Stad wierd ondertusschen alles gebracht in sodanigen ordre, als mogelijk was met so kleynen Garnisoen te doen, men ordineerde de Burgers tonnen vol water op haare Solders te setten, om den bevreesden brand te blusschen, men dede de Stads-pan-oven met het woon-

huys

huys afbranden, om dat 't selve niet konde strekken tot dienst van den Vyand, men verhoogde metter haast de Borstweeringen, men bracht alle nootsaakelijkheden aan, die te bedenken waren, en men verdeelde het Garnisoen op de Steenweg en in de Buyten-werken, besettende de Binnen-werken alleen met de Burgerye, houdende een Troup de reserve van 5. Compagnien op de markt, werdende het Garnisoen 't welk door de ample circumvallatie so gesmaldeelt, dat op sommige plaatsen de Piekeniers en Musquettiers door een gerangeert zijnde, so verre van malkanderen stonden, dat gemakkelijk 20. man *en front* daar tusschen heen hadde konnen marcheeren. Na de middag omtrent half dryen bracht den Majoor *Copes* uyt den naam van den Commandeur *Van Santen* en andere Hooge Officieren Ordre aan de Capiteynen *Dirk van Wanroy* en *Johan van Keppel*, om met haare onderhebbende Compagnien van haare Posten af te trekken, en die t'huys te laten refriscceren, tot 8. uyren 's avonts, wanneer sy haar in volle monture op de groote markt souden laten vinden, om te gelijk na het Lipper-Fort te marcheeren, gelijk geschiede. De Capiteynen *Wanroy* en *Keppel*, in dit Fort komende hebben aanstonts geloot over het besetten van de Posten, waar by *Wanroy* toevielen de beyde Bolwerken aan den Rijn, en *Keppel* de 2. andere aan de Land-zijde, op dewelke sy dien geheelen nacht vigilant toesagen, sonder yets van den Vyand te vernemen. Hier mede wierd den eersten dag toegebracht, sonder dat den Vyand eenige hostiliteyt omtrent de Stad pleegde, maar de Dragonders, zijnde 't meest Eedelen met haare Knechten verspreyden haar wijd en zijds tot onder *Rees*, ravageerende, blaakende en verwoestende sonder onderscheyt al wat haar voorquam, meenende dat haar sulx om haare qualiteyt meer gepermitteert was, als den gemeenen soldaten. Hier van hebben een smertelijk gevoelen gehad de Dorpen en Kerken van *Bislijk*, *Haffen* en *Meer*; de Aadelijke Huysen *Bellinghoven* en *Sonsveldt*, als ook het Klooster *Sleënhorst*, die alle uytgeplondert, en de *Halderscbe Kerk*, die afgebrant wierd. In dese nacht hoorde men geduyrig de Fransche marsch slaan, en was de Stad gelijk als een *Centrum* of Mildel-punt van een grooten vuyrigen kring door de ontallijke vuyren, so van den Vyand aangesteeken wierden.

De Lipperschans wierd beset met twee Compagnien.

De Vyand ravageert alles rondom.

Den 2. *Juny* met het opgaan van de Son sag sich de Stad aen de Land-zijde omçingelt, gelijk als in een vertooninge met een andere Stad, die in meenigte van Tenten bestond, alle in ordre en met straaten gerangeert, dewelke dienden tot passagie en Leger-plaats der

Bagagie en Ammunitie-Wagens, als ook der Stukken Geschuts, die in groote meenigte daar ondertusschen aan quamen, dat den Vyand seer belig was met het graaven van een Retrenchement, niet tegenstaande alle de Canon-schooten, die continueelijk uyt de Stad gedaan wierden. Eenige Huysen en oude Scheepen, die voor de Stad aan den Rijn op 't Werf stonden, en meest voor Herbergen dienden, wierden tot meerder securiteyt van de Stad, door Ordre van de Commandeurs afgebrand, en de Scheeps-Water-molen uyt ordre van de Magistraat in de grond geboort. De Capiteynen *Wanroy* en *Keppel* sagen met het aangaan van den dag uyt de Schans, dat den Vyand veel aarde hadde opgeworpen, en noch sterk arbeyde by sekere huysinge *d'Arke Noachs* genaamt, tusschen den *Rijn* en *Burik* gelegen, welkers Commandeur dapper daar op liet canonneeren, 't welk dese twee Capiteynen wel wensten te vermeeren, maar vonden op 't Bolwerk aan den Rijn, daar uyt het geschieden most, noch Canon, noch Affuyt, noch Solderingen, waarom de Burgers uyt de Stad twee Stukken Geschuts aan den Rijn brachten, waar mede sy den Vyand geen geringe afbreuk deden. De Majoor *Kopes* uyt de Stad in de Schans komende, gaf ordre, dat men het Canon met de Solderinge van losse planken van het eene Rijn-Bolwerk op 't ander soude brengen, en daar mede op de *Arke Noachs* schieten, 't welk geschiede, doch met weynig succes, also het Canon, hoewel sterk met Boskruyt geladen, maar 2. koegels over den *Rijn* bracht, slaande de andere in den *Rijn*, door dien sy te kleyn van Calibre waren. De voorsz. Capiteynen *Wanroy* en *Keppel* demonstreerden aan den Majoor *Copes* alle defecten, hem biddende, dat hy wilde besorgen, dat sy met 70. a 80. man uyt de Stad mochten gerenforceert, en met behoorlijke Calibre tot *Canon*, en *Hand-granaten* voorsien werden, om den Vyand afbreuk en resistentie te konnen doen, met *Schoppen* en *Houweelen*, om het Canon uyt de kley-grond te arbeyden, daar in het vast gebakken lag door de extreme droogte, met *Planken* tot Solderingen, en met *Pikkransen*, om by attaque licht in de Gracht te werpen, en den Vyand te ontdekken; Waar op den Majoor *Copes* beloofde aan den *Commandeur* Rapport te willen doen, maar al wat daar op volgde was eene eenig Affuyte, eenige vivres van Kaas en Brood en eenige Koegels en Hand-granaten, also in de Stad selfs geen voorraad was. Tegens den avont deden dese 2. Capiteynen een out Schip, dat op het Contrescarp lag, aan brand steeken, op dat het den Vyand voor geen Borstweeringe soude mogen dienen, te meer, dewijl het gelegen was

De Vyand aan de overzyde werkende word beschooten.

Defecten in de Schans.

aan

aan een plaats, daar de Schans met geen Palliſſaden noch Stormpalen voorſien was, als vooren verhaalt. Omtrent 400. man van den Vyand afgeſpeculeert hebbende de ſlechte beſettinge en conſtitutie van de Schans, verſochten haaren Commandant om permiſſie, dat ſy eens een kans op de Schans mochten wagen, vaſtelijk vertrouwende op goet ſucces; De Commandant maakt dit verſoek bekent aan den Prins van Condé, die daar op aanſtonts conſent en aſſiſtentie van noch 600. mannen verleent, doch ſo dat de voorſz. 400. mannen ſouden de voortocht hebben. 's Nachts om half twaalf marcheerden uyt deſe 400. mannen omtrent 20. voor uyt, die een bequamen weg langs den voorſz. Rijs-weert ontdekten tot aan het deſolate bolwerk, daar noch Palliſſaden, noch Storm-palen waren, kruypende een waag-hals uyt haar, die geſeyt word een Inboorling uyt *Weſel* geweeſt te zijn; langs de Wal op tot boven toe, daar hy een ſchild-wacht met ſijn Weſelſche ſpraak abuſeerde en ſo na quam, dat hy hem met ſulken vaart de Wal af ſtiet, dat hy rolde tot tegens de Hegge aan, waar hy door kroop, en ſich in de Stad ſalveerde. Hier door kreeg de Vyand ſulken openinge, dat hy de Wal met ſo veel volk onbemerkt beklom, dat het ſich ſuffiçant oordeelde, om een aanval op de Hooftwacht te doen, alwaar ſy ſo haaſt niet vernomen wierden, of die van binnen onder Capiteyn *Wanroy* riepen aanſtonts om quartier, 't welk haar vergunt wierd.

De Schans word beklommen en ingenomen.

Capiteyn *Keppel* dit vernemende commandeerde ſijnen *Sergeant*, om alle *Piekeniers* van de *Gordijnen* af te trekken, ende by ſijn perſoon op ſijn aanbevoolen Poſt te doen komen, om door een uyterſte effort den Vyand weder uyt te drijven, maar den *Sergeant* in der haaſt wederom komende rapporteerde, dat daar niet een *Piekenier* of *Muſquettier* meer te vinden was, en dat ſy niet alleen het eene Bolwerk, het welke met de helfte van ſijne Compagnie beſet was, verlaten, en over de Wal door de drooge Grachten haar na de Stad geſalveert hadden, maar ook dat geen *Gordijne* meer beſet was. Capiteyn *Keppel* in deſe extremiteyt courageert ſijn byhebbende *Muſquettiers* om al vechtende den Vyand uyt te drijven of te ſterven, maar den Vyand eenige *Hand-granaten* uyt de *Gracht* over de *Wal* onder haar werpende, en van de andere kant van binnen haar beſettende, ſo wierpen de *Muſquettiers* haar Geweer neder, en ſochten haar gelijk de voorige, te ſalveeren. De Capiteyn bleef met ſijn *Lieutenant*, *Sergeant* en *Corporaal* alleen ſtaan, waarop 2. voorloopers quamen aanſetten, beloovende goet Quartier, apparent om de Beurſen, maar wierden door een Carbijn en Piſtool ſo begroet,

Capiteyn Keppel doet eenige reſiſtentie.

doch word gevangen.

begroet, dat sy van geen Quartier meer spraken. De Vyand op 't geruchte, dat hier noch eenige resistentie geschiede, komt van alle kanten te gelijk aanvliegen, en separeerde dese vier van malkanderen, en hoewel sy haar in een furie, met haar volle geweer gevangen kreegen, so verschoonden sy, dat notabel is, nochtans haar leven, maar niet haare Beursen en Kleedingen, behalven den Capiteyn, die sy alleen de kleeren aanlieten, en alle 4. gevangen brachten in 't Leger.

Waar op de Stad raakt in alteratie,

Het Garnisoen en de Burgerye van de Stadts Wallen dese Attaque met *Hand-granaten* en *Musquetten* siende, twijffelden of de Schans over was, waar van sy voorts daar na de seekerheyt vernamen uyt de gevluchte Soldaten, die voor de Poorten waren, en uyt het eene Canon, dat uyt de Schans op de Stad met den morgenstond begon te flanqueeren, 't welke neffens 's *Konings Vlaggen*, die op de Wallen van de Schans geplant waren, sulken alteratie in de Stad causeerde, dat eenige Burgers door haare Wijven van de Wallen gehaalt, en andere so burger- en soldaten-als Officiers-Vrouwen in groot getal sich t'samen rotteerden, en met groote dreygementen voor de huysen van den Commandeur en de Burgermeesters verscheenen, roepende, dat sy haare mannen niet wilden op de vleysch-bank gelevert hebben, dat men capituleeren soude, also doch het beloofde secours uytbleef, en een puyre onmogelijkheyt was, sulken machtigen Vyand te resisteeren, dreygende eenige burgers vrouwen, dat sy anderssins de Burgermeesters huysen wilden onder de voet rukken, en de Soldaten wijven, dat by aldien de Officieren haare Mannen, die in de buyten-werken lagen, om welke te defendeeren sy op verre na niet suffiçant waren, niet na binnen trokken, en deselve, so veel mogelijk, verschoonden, dat sy haar dan de halsen wilden breeken, vertoonende daar toe groote scherp-gesleepene Messen, en prepareerende Stroppen, die sy met seep besmeerden, om daar mede te bequamer te konnen wurgen alle die tegens haar sin deden.

en de wyven op de been,

die door eenige mannen noch meer wierden opgeroyt.

Dese Oploop der Wijven wierd so wel door Burgers- als Soldaten-vrouwen van tijd tot tijd vergroot en meer gaande gemaakt door eenige slauhertige Mannen, onder dewelke den Capiteyn *Alexander d'Hinyossa* wel een der voornaamste was, die gelijk eenige selfs seggen gehoort te hebben dese woedende Wijven aanseyde, indien sy met alle kracht en geweld, tot vermoordens toe, den Commandeur niet haastig dwongen tot het overgeven van de Stad, op de beste conditie, so maar mogelijk was, dat het dan schielijk gedaan soude zijn met hunne mannen, haar en hunne kinderen, daar van niet een boven de 24. uyren meer soude leven; waar over den selven Capiteyn

piteyn namaals sijn rechtvaardige straffe heeft ontfangen, verliesende sijn Hooft, dat hy met de voorsz. Foules en het verlaten van sijn Post hadde meynen te bewaaren, als te sien is in sijne Sententie onder *Num.* 41. die van sijn Hoogheyt wierde geapprobeert, en op den 8. *Augusti* geëxecuteert.

Des selven ochtens, te weten den 3. *Juny*, vergaderde de Magistraat *en corpus* neffens de Gemeenslieden, en wierd omstandelijk gerefereert, wat sich heen en weder hadde toegedraagen, en gedelibereert, hoe men sich by dusdaanige constitutie van saaken comporteeren soude; Ondertusschen continueerde het raasen der Wijven, en uyt de Schans wierde sonder ophouden op de Stad gecanonneert, edoch sonder groote schaade, zijnde notabel dat uyt de voorn. Schans een Canonkoegel over de buyten Leeu-poort de Hamey van de Kruys-poort doorboorde, en so voort recht door de kromme passagie van deselve verwelfde Poort, langs het Jockern huys, en so vervolgens door de binnenste Kruys-poort tot op de Kruys-straat vloog, en dat een ander koegel, (na wiens effect de Fransche naderhand selfs gevraagt hebben) in dier voegen op het Stadthuys, geduyrende de voorn. deliberatie gemunt was, dat by aldien de force daar van door een dun ofte final pilaartje boven aan de geevel van een naabuyrig huys niet gebrooken ware geworden, deselve nootsaakelijk tot in de Raats-Kamer soude gekomen zijn.

De Magistraat vergaart *en corpus* by een,

ondertusschen dat 's Vyands koegels wonderlijk vliegen,

Als nu de Magistraat ende de Gemeens-lieden, dewelke volgens costuyme in diergelijke wichtige saaken noch omtrent 30. Persoonen van de voornaamste burgers tot sich hadden doen citeeren, rijpelijk geconsidereert hadden; 1. Dat het beloofde secours, onaangesien den favorablen wind, uytbleef, hoewel daags te vooren het gerucht door de geheele Stad was, dat men de zeylen van de aankomende Schepen al gesien hadde, die naderhand bevonden wierden de witte Linne tenten der Vyanden aan de Rijn-kant te zijn. 2. Dat de Vyand hebbende nu de Schans geoccupeert, sonder eenigen arbeyt ofte gevaar achter het hooge Rijn-Oever tot op de Contrescarpen avanceeren konde. 3. Dat de soldaten, dewelke op de wijse, als boven verhaalt, in de wijtloopige defectueuse buyten-werken gerangeert stonden, t'onmachtig waren, om so een machtigen Vyand te resisteeren. 4. Dat de Fortificatie van de Stad aan deselve Rijn-zijde, daar men gemeent hadde buyten periculteziin, niet gerepareert was. 5. Dat het water van de Grachten aan die zijde op verscheyde plaatsen bequaamlijk konde afgetapt werden. 6. Dat daar en boven het Klooster-Visch-

en ponderreert alle swaarigheden,

en Steen-poorts-bolwerken van geen Ravelijnen ofte Hoorn-werken na behooren konden beschermt worden. 7. Dat dien volgende de Vyand na alle apparentie de buyten-werken soude voor by gaan, en op de binnen Wallen door de burgers beset aanvallen. 8. Dat ingevolge van de Capitulatie Anno 1630. met den Staat opgerecht, de burgerye niet schuldig was yets in te gaan, 't welk tot prejudicie van hunne neutraliteyt konde strekken. 9. Dat sijne Keur-Vorstelijke Doorluchtigheyt van Brandenburg haaren Heer ende Meester met den Koning van Vrankrijk in geen Oorlog begreepen, ende dat het daar om ten 10. niet sonder bedenken was op de Wallen het uyterste af te wachten; So is uyt sodaanige ende andere reedenen meer gerefolveert den Commandeur aan te seggen, dat men van meeninge was de Wallen te quiteeren, ende na ouder Gewoonte alleen binnen de Stad de Wachten te besetten.

daar op sy refolveert haare Burgers de wallen te doen quiteeren,

Nauwelijx was dese resolutie genomen, ende eer noch de Magistraat en die van de Gemeente voorn. gesepareert waren, lieten de Colonnel *Nieuland*, en de Majoor, *Copes* beyde Burgemeesteren uyt de Raats- in de Audientie-Kamer roepen, den selven bekent makende, hoe dat den Krijgs-Raat (wiens Gedeputeerden sy waren) gerefolveert hadde, terwijl het onmogelijk was de wijtloopige buytenwerken door de Soldatesque te maintineeren, deselve werken te verlaaten, ende alleen de binnen Wallen te besetten, niet te min versoekende, dat de Burgerye neffens de Militie op deselve Wallen mochten geëmployeert werden. Als nu dit aanbrengen binnen gerelateert was, wierde by de voorsz. resolutie gepersisteert, ende sulx deselve Gedeputeerden bekent gemaakt; Ook daar en boven gerefolveert nodig te zijn, eenige Gedeputeerdens na het Leger te senden, om met den Prince van Condé, over de Neutraliteyt der Burgerye als Keur-Vorstelijke Onderdanen te spreeken, en te vernemen of niet de meeninge was, deselve in allen gevalle daar by te conserveeren.

gelijk de Krijgs-raad mede hadde gerefolveert om de buyten-werken, te verlaten.

Ondertusschen was den Commandeur ook met eenige Officieren by een, wanneer hy van d'een en d'ander van de presente Officieren wierde aangemaant, om vollen Krijgs-Raad te doen spannen, en te resolveeren, wat in dese gevaarlijke constitutie best geraaden was te doen tot Eer en Voordeel van den Staat en van haar selve, 't welk den Commandeur genereus beantwoorde, te weeten, dat het noch te prematuyr was daar van te spreeken, dat men noch bestant was den Vyand met rigeur te resisteeren, dat men de eerlijkste en beste conditien soude bedingen met het rappier in de vuyst, als den Vyand 't selve eerst

Genereuse antwoord van den Commandeur aan eenige Officieren.

eerst wel geproeft hadde, en dat het dan eerst tijd soude werden, om Krijgs-Raad te houden.

De Commandeur dan in presentie van eenige Hooge-Officiers door Gedeputeerdens uyt de Magistraat versocht zijnde, een Stads-Boode met een Brief uyt te laten, om in het Leger van den Vyand een Pas te versoeken, begeerde, dat hem dit mondeling versoek in schrift mocht te behandigt werden, doch vermits 't selve eenigen tijd consumeeren soude, so begeerde hy den Brief, die men uytsenden wilde, te lesen, 't welk 's namiddags zijnde geschiet, seyde hy, dat hy dien brief niet konde na buyten laten passeeren; Maar op verdere Instantie en Remonstratie van de Neutraliteyt der Burgerye, en wat dien aangaande met den Vereenigden Staat voormaals geaccordeert was, liet hy Commandeur niet alleen den Boode met den Brief, maar ook een Tamboer na buyten, om een Pas voor de Officiers-Vrouwen te versoeken. Dese beyde wederom komende brachten mede een Trompetter van den Prince van Condé, en dese antwoord, als dat de Gedeputeerdens uyt de Magistraat onder het vry-geleyt van desen Trompetter geliefden over te komen, maar dat de Officiers-Vrouwen met haare mannen haast te gelijk souden uyt trekken.

De Magistraat versoekt een Boode uyt te senden,

't welk den Commandeur toestaat

Dien selven dag trok de Militie uyt de Buyten-werken, rangeerende haar in de Binnen-werken elk op sijn oude gedesigneerde Allarm-plaats, alwaar dien selven avond tusschen 4. en 5. uyren eenige opgemaakte of quaatwillige personen, sonder consent van den Commandeur of Krijgs-Raad verscheyde Constapels op lijfs en levens straf aansteyden, van niet te moeten schieten. 's Nachts omtrent een uur raakte de Stad in *Allarm*, also de Soldaten op 't *Leeu-Bolwerk* meynende eenige brandende lonten by het Contrescarp te sien, daar op vuyr gaven, sonder dat sy van eenige Vyand beantwoort wierden, waar op alles in 't kort weder quam in Rust.

De Militie verlaat de Buyten-werken.

De Stad raakt in allarm.

Des morgens, zijnde den 4. *Juny*, omtrent 6. uyren vervoegden sich de Gedeputeerden uyt de Magistraat, eerst aan 't Logement van den Commandeur, met wien sy over haare dangereuse constitutie besoigneerden, ondertusschen dat van daar ordre afging na de Hooftwacht, dat 5. a 6. Adelborsten met de Sleutels haar souden begeven na de *Steen-Poort*, om die voor de voorsz. Gedeputeerdens te openen, alwaar sy nauwelijx een quartier uyrs gewacht hadden, of daar quam een anderen Franschen Trompetter aan de selve Poort, die versocht binnen gelaten te werden, om aan de Gedeputeerdens bekent te maken, dat de *Prins van Condé* haar verwachte, en dat sy sonder vertoe-

Gedeputeerdens uyt de Magistraat trekken na buyten,

ven moſten overkomen. Deſe Trompetter binnen gelaten en 't voorſz. gerefereert hebbende, reed met de Gedeputeerdens en den eerſten Trompetter weder na buyten, nemende in 't uytrijden van de Poort ſijn affcheyt aan de voorſz. Adelborſten met deſe woorden: *God bevolen mijn vrienden, hey! alles gaat wel.*

Seeker Officier van de Reſerve, die ordre ontfangen hadde, om eenige Soldaten by het uytgaan van de Trompetters aan de Poort tot parade te ſtellen, verhaalde ter ſelver tijd, hy hadde gemeent onder ſijne Compagnie eerlijke Luydens te hebben, maar hadde nu bevonden, dat by het Geweer omtrent maar noch 30. mannen te vinden waren, en dat de andere ſich verſteeken hadden.

en worden gebracht na den Prince van Condé,

De Gedeputeerdens van de Magiſtraat buyten de *Ay* aan de Tente van de Heer *Prince van Condé* gebracht zijnde, wierden aldaar van *Comte de Guiche* ontfangen en bericht, dat de Prince in de veroverde Schans was, en dat ſy daar heen van de Secretaris en de voornoemde Trompetter, ſonder gevaar, *par la chemin du canon* ſouden geconduiſeert worden; Maar de weg bevond ſich veel anders, overmits de ſelve gantſch open, en ſo na by de Stad was, dat de Gedeputeerdens van wegens de vervallene Borſtweeren ende manquement van Schanskorven op de Wallen, het Canon ſpeelende geduyrig op dien weg, en deſelfs paſſanten, by na met de geheele Affuyten ſien, ende de omſtanders tellen konden. De Gedeputeerden alſo in dit gevaar om de Stad over de *Lippe*, ende een Brugge, ſo ſy daer van kleyne Ponten gemaakt vonden, tot aan *Spitsberg* in het Logement van *S. Abre* gebracht zijnde, wierden yder met een Ry-paart voorſien, ende alſo van *Monſr. Breauté* (zijnde een bloed-vriend van den beroemden *Breauté*) door de *Lippe*, van wegens het geduyrig ſchieten uyt de Stad, *en filant* ende met een galoppe tot achter de Schans ende ſo voort te voet in de Schans gebracht; Alwaar ſy in 't paſſeeren van de Hooftwacht, de Capiteynen *Wanroy* en *Keppel*, dewelke de Vaandrich *de Witt* (zijnde by 't verooveren van de ſelve Schans, neffens andere geëſchappeert) geſeyd hadde dood te zijn, met verwonderen in 't leven vonden, en verſtaande dat de Prins niet daar, maar achter het Oever van den *Rijn* omtrent de Kraan was, wierden ſy daar na toe gebracht, alwaar het van Volk krielde, zijnde de meeſte part Officieren, treffelijk gehabitueert, en duſdanig geparfumeert, dat het aldaar rook niet als in een Krijgs-Leeger, maar als in een Salette van groote Hoof-Dames; Ondertuſſchen wierde uyt de Stad met Canon-koegels en Schroot op 't ſelve oever en roerend

daar

daar over heen in den *Rijn* sonder ophouden, als mede van eenige Fransche Musquettiers by de Kraan achter eenige Mole-steenen, en in een over-gebleeven stuk van een huys sich geset hebbende, in de Stad geschooten.

Als nu de komste van dese Gedeputeerdens den Prince was bekent gemaakt, wierden alle Officiers (daar by ook *Duc d'Anguin*, *Duc de Luxenburg*, *Comte de Guiche*, en meer andere sich bevonden) tegens malkander over gefileert, en de Gedeputeerdens, als hun te vooren geseyt was, dat den Prince van wegens het continueel schieten uyt de Stad *en colere* was, midden door deselve, gelijk als door eene lange en smalle wel-riekende *Allé* tot den Prince, de welke *en front* stonde, en van twee persoonen onder de armen gehouden wierde, ter audientie gebracht, alwaar de Gedeputeerden haare Commissie afleyden, sende ernstlijk in het korte van den Prince selfs, (die sich voort weder op sijnen mantel tegen de Oever ter aarden neder leyde) en daar na door *Conte de Guiche* in het breede voor antwoord kregen, datmen de Magistraat en de Burgerye by alle haare Rechten ende Privilegien maintineeren wilde, en het Garnisoen na Krijgs-gebruyk uyttrekken laten, by aldien de Stad na de middag soude overgelevert werden, met verhaal van des Konings groote macht, en desselfs vordere dessеyn ter eenre, ende de slechte Fortificatie ende het geringe Garnisoen ter anderen zijde, waar over te 4. uyren na de middag soude resolutie gebragt worden, en by aldien men sich niet tot het overgeven verklaaren soude, wierde gedreygt, dat men de Stad des nachts, sonder faute bestormen, emporteeren ende daar mede, gelijk in voortijden met *Maagdenburg* geschiet was, omgaan wilden; En alhoewel geen last soude gegeven werden, tegens de Burgers so cruël te procedeeren, so souden echter de gemeene Soldaten (de welke men buyten dat belooft hadde de eerste Stad ten roove te geven) in de furie met geen macht konnen afgehouden worden.

by wien sy audientie krygen,

en een antwoord,

Ondertusschen verfochten de gesamentlijke Capiteynen den Commandeur door Gedeputeerdens uyt haar, om openinge te hebben wegens het uytgaan der Burgermeesteren, daar op hy haar alleen tot antwoord gaf, dat het selve den Hoogen-Krijgs-raad (bestaande uyt hem en de gesubordineerde Commandeurs en Colonnels) moste aanbevolen zijn, daar op naderhand Krijgs-raad werdende gehouden by de Demsche-Poort in *Jan van Bergsoms* huys, daar byna alle Capiteynen present waren, wierd uyt den naam van deselve Capiteynen door den Heer *Arnout* als de outste onder haar, by een request en mon-

Verfoek der Capiteynen aan den Commandeur,

delinge instantie aan den Hoogen-Krijgs-raad versoek gedaan, dat men een Tamboer aan den Prins van Condé wilde senden, om stilstant van wapenen te versoeken, en dat niet konnende obtineeren, datmen alsdan soude capituleeren so goet men konde, 't welk haar afgeslagen zijnde, ontstont daar op so grooten Tumult onder de Gemeente, dat de Hooge Officieren in 't uytgaan door honderden van menschen wierden omçingelt, en in levens-gevaar gestelt, daar uyt sy niet souden geraakt zijn, (voornamentlijk den Majoor *Copes*, wiens negative antwoord ter ooren van 't volk was gekomen) 't en zy sy door den Colonnel *Hundebeek* en de Ruytery tot dry-malen ontset waren geworden. In desen gemeenen oploop en confusie wierpen de meeste Soldaten haar geweer neder, verlieten haare posten, en dreygden haare Officieren te doorsteeken, die haar na haare posten wilden commandeeren; Welke en meer diergelijke onheylen oorsaak waren, dat de Hooge Officieren kort daar na moften resolveeren, om met den Vyand te treeden tot een Capitulatie. Want als de Magistraats Gedeputeerdens uyt het Leger weder binnen de Klooster-poort quamen, deden sy eerst aan den Commandeur, die haar ontmoeten, een kort relaas van haare expeditie, en voorts ter Vergaderinge van de Magistraat en die van de Gemeente een ampel rapport, waar na sy aanstonts met den Commandeur en de andere Hooge Officieren in conferentie traden in 't voornoemde huys, om van het aanloopen der wijven wat bevrijt te zijn.

word afgeslagen, dat tumult veroorsaakte.

De Magistraats Gedeputeerdens doen rapport.

Geduyrende dese Conferentie, quamen de Capiteyns, die ordre hadden so lang buyten te staan, van selfs met openinge van de Kamer weder binnen, seggende dat den Vyand op de Stad aan marcheerde, en dat daarom met de Capitulatie gehaast moste werden. De Commandeur en de andere Hooge Officiers vermeenden, dat men noch tot sulken extremiteyt niet gekomen was; Echter wierde goetgevonden door de Gedeputeerdens te versoeken, dat de geprefigeerde tijd noch op een uyr mochte geprorogeert worden, gelijk geschiede, en wierd den Gedeputeerdens gelast, het geene dat de Magistraat begeerde in articulen te projecteeren, en dan over een uyr weder te komen.

DeMagistraat enGarnisoen komen met den Vyand tot onderhandelinge.

Eer nu de Gedeputeerden weder uytquamen, wierde aan de Klooster-poort geroepen, dat de Gedeputeerdens sich haasten, en om yets finalijks te sluyten, de eerste Burgermeester mede na buyten komen moste, het welke geschiede, en wierde toen ook met het Garnisoen, over het wisselen van beyderzijts Ostagiers getracteert, om dien volgende de Capitulatie voor te nemen; Als nu van wegens het Garnisoen

soen, den Majoor *Copes* wierde genomineert, excuseerde hy dese Commissie, en wierd in desselfs plaatse genoemt den Colonnel *Nieuland* tot Ostagier, tegens wien de *Prins van Condé* alleen een Capiteyn tot Ostagier wilde senden, daar over eenig Debat viel; Maar also de Prins sustineerde, dat dien Capiteyn by den Koning wel so seer bemint was, als een Overste, en dat daar en boven het Garnisoen van een Republijk dependeerde, so bleef het daar by, en wierde neffens den voorn. Colonnel *Nieuland* als Ostagier de Capiteyn *Mengers* uytgesonden, om de Capitulatie aan te vaarden. Ondertusschen dat de Gedeputeerdens uyt de Militie op de een plaatse besig waren met het Capituleeren, wierden op een andere plaats met de Gedeputeerden van de Magistraat de geprojecteerde poincten door den Intendant *Barillon* en anderen geëxamineert, en daar af en toegedaan, wat haar goet docht, sonder eenige contradictie in saaken van belang te willen permitteeren. Staande dese Onderhandelinge, woelde de Vyand geweldig, en ordineerde, dat men het Contrescarp tusschen de Klooster-poortsche-graft, en de Haven soude beginnen door te graven, de Logimenten daar omtrent in het Contrescarp te maaken, Bateryen op te werpen, Fachynes aan te brengen, en wat diergelijken meer was, seggende in het begin, eer de Ostagiers noch gewisselt waren, dat diergelijken arbeyt noch toe gelaten was, en dat men in de Stad sulx mede doen mochte, hoewel sy naderhand tot op het laatste van de Tractaten daar mede continueerden; Ende hoewel eenige Hooft-Officieren van het Klooster-poortsche Bolwerk dat graven aansiende, de arbeyders toeriepen, dat by aldien sy niet wilden inhouden, sy alsdan op haar met schroot souden laten canonneeren, so voeren sy echter met haar werk voort, waar op de Officieren den Constapel belasten vuyr te geven, doch als deselve daar toe preparatie maakte, wierd 't selve door de Omstanders belet, vreesende, dat daar door de Tractaten souden afgebrooken, en van de gene die buyten in het tracteeren waren, revengie genomen worden.

De Gedeputeerde uyt de Militie komen by Condé.

De Colonnel *Nieuland* dede sijne propositie met eenige mentie van de Macht van den Vereenigden Staat, 't welk *Condé* so qualijk resenteerde, dat hy *Nieuland* dede buyten staan, en met *Mengers* alleen bleef besoigneeren, die hem beter konde vleyen, voornamentlijk, als twee van *Mengers* Soldaten over de *Stormpalen* en door de *Palissaden* heen gekroopen zijnde, tusschen verscheyde Musquet-koegels, die haar van de Wallen na gejaagt wierden, by den Vyand quamen overlopen, en hem de slechte constitutie en oneenigheyt in de Stad

Mengers word gesuspecteert.

open-

openbaarden (niet sonder suspicie van veelen, dat deselve soldaten van *Mengers* daar toe waren bekoft, te meer dewijl hy sich namaals op 't selve poinct geensins wist te verantwoorden, als hem sulx in de Kerk by eenige Officieren, en specialijk by den Lieutenant Colonnel *Ulfspar* opentlijk wierde verweeten) dat *Conde* trotser dede spreeken, seggende, dat de Hoofden selfs in persoon voor middernacht by hem moften komen, op peyne van Nulliteyt van al het vooren verhandelde. Dit wierde door *Mengers* aan den Commandeur gerapporteert, en in de Stad ruchtbaar, waar door het Volk noch meer raakte aan 't hollen, so datter twee Officieren van de Wal den Commandeur in seeker Notaris Huys aan de Kloofter-poort quamen aanseggen, dat sy gedeputeert waren, om aan hem bekent te maken, dat veele Soldaten niet vechten wilden, en dat sy de Officiers hart dreygden, waar uyt te vreesen stond, dat weynig tegenweer soude geschieden, dewijl alreede diverse posten van de Soldaten waren verlaten, en op het Kloofter-poortsche Bolwerk, zijnde de periculeuste post, het Geweer voor de Borstweren lag, sonder dat daar by een soldaat te vinden was. De Commandeur daar op na 't voorsz. Bolwerk rijdende, en het gerucht ontstaande, dat men den Kruyt-toorn soude laten springen, wierd hy door eenige raasende wijven en jongens van het Paard gerukt, en soude op die plaatse vernielt zijn geworden, in cas hy door de Burgermeesters, die hem volgden, niet ware gered, en in *salvo* gebracht; Dewijl nu Capiteyn *Mengers* by *Condé* so favorable Conditien niet konde bedingen, als hem waren opgegeven, en dewijl *Conte de Guiche*, die als vooren verhaalt, daar toe goede hoope gegeven hadde, sich absenteerde; so wierd hem wegens die extremiteyten commissie gegeven, om met *Condé* te sluyten op de beste manier, als doenlijk was.

Het volk raakt aan 't hollen.

Capiteyn Mengers krijgt absolute macht om te capituleeren,

Mengers compareert op sijn geappoincteerde uyr en plaats by den *Prince van Condé*, die hem aansonts in schrift voorleyde dese navolgende 6. articulen, met byvoeginge, indien de Commandeur deselve gelesen hebbende, sonder uytstel en verdere woorden niet wilde approbeeren en teekenen, dat hy dan van nu af aan al gedaan hadde, en dat hy, te weten *Condé* aansonts op 't rigoureuste soude voltrekken, 't gene hy tot noch toe so sachtmoedig hadde begonnen, aan welkers goet succes hy geensins twijffelde, als hebbende nu door het insteeken van den voorn. Dijk en Contrescarp in sijn vermogen de Grachten droog te maken, en met rijs-bosschen toe te vullen, dat daar toe in overvloet by der hand was, zijnde daar en boven noch besig met het opsmij-

en wort van Condé trots beantwoort.

op smijten van 2. Batteryen, om Bressen te schieten, en in gevalle de Commandeur noch soude willen opiniatreeren, dat hy tot straf van haare halsstarrigheyt niet eene ziel van het geheele Garnisoen van de dood soude verschoonen; Waar op de Commandeur dese Articulen las en teekende:

Capitulatie tusschen het Garnisoen en den Vyand.

Articulen van sijne Doorluchtige Hoogheyt mijn Heer den Prince van Condé *geaccordeert, op welgevallen des Konings aan den Heer* Van Santen *Commandeur binnen* Wesel.

1. *Dat alle Officieren en Soldaten van het Garnisoen van Wesel, so te Paard als te Voet sullen Krijgs-gevangene blijven, behalven acht, onder dewelke gereekent sullen zijn de Heeren* Boulon *en* Mengers, *de lijste van de andere ses sal mogen opgemaakt en overgelevert werden van den Heer Commandeur, ook zijn hier buyten geslooten tien Schippers, den Commis en Auditeur.*

2. *Dat de gevangene Officieren, die haar rançoen sullen willen betaalen, na het eyndigen van ses weeken, sullen in vryheyt gestelt werden, betaalende yder daarvoor twee maanden van haare Gagie.*

3. *Dat de Vrouwen, Kinderen, Dienst-boden, Paarden, Vytrustinge, Huysraad, Karossen, Kalessen, Wagens en Karren van al de Officieren, sullen gebracht werden in goede verseekeringe, op een der Plaatsen van de Heeren Staaten, en dat overmorgen den 6. van dese Maant, sullen mede onderwijlen vermogen te blijven in alle veyligheyt binnen de Stad Wesel.*

4. *Dat de Stad van desen dag af gestelt sal werden in handen van sijne Majesteyt, en dat so aanstonts de Kloosler- of Rijn-Poorte sal ingeruymt werden voor de Militie van sijne Majesteyt.*

5. *Dat alle Artillerye, Ammunitie, Vivres, Wapenen en Vaandelen sullen gelevert en gestelt werden in handen van de gene, die daar toe van sijn Hoogheyt sal gestelt werden, om die op te sluyten en te bewaaren.*

6. *Dat al het Voet-volk van het Garnisoen haare Wapenen by haar sullen nemen, en de Ruyterye te Paarde stijgen op die uyr, als haar sulx van sijne Doorluchtige Hoogheyt geordonneert sal werden, om daar na sijne ordres daar over te ontfangen en te pareeren, en dat alle Officie-*

ren over de Ammunitie en Vivres gestelt ter goeder trouwen sullen aangegeven en opgeteykent werden.

Aldus gedaan en geaccordeert in 't open Veld voor Wesel den 4. Juny 1672.

LOUIS DE BOURBON.
J. van Santen.

De Magistraat protesteert over een articul,

Hoewel de Gedeputeerdens uyt de Magistraat, na dat de Capitulatie van 't Garnisoen alreede gesloten en geteekent was, sterk insteerden, dat doch uyt het Concept van haare Capitulatie, so als sy van den Intendant *Barillon* was in 't nette geschreeven, mochte geroyeert werden het laatste Articul, protesteerende, dat buyten haare macht was het selve te accordeeren, en dat het tot groote prejudicie van de Magistraat soude verstrekken, sonder dat de Koning daar uyt eenig voordeel konde genieten, also het Garnisoen alreede belooft hadde, den inhout van dat Articul naar te komen; So wilde nochtans den *Prince van Condé* geene de minste veranderinge permitteeren, seggende dat alles om redenen so moste blijven, als 't nu geschreeven stont, en dat de veranderinge van dien al te veel tijds soude consumeeren; Waar door de Gedeputeerdens genoegsaam wierden geconstringeert, om dese Articulen, hoewel onder protest, te teekenen, hebbende tot haar justificatie en onschuld in desen van de vijf Hooge Officieren des Garnisoens gelicht een Attestatie, die tot eeuwiger Memorie in haare Secretarye word gereserveert.

en word geconstringeert dese Capitulatie te teekenen.

Articulen, die sijne Doorluchtige Hoogheyt den Heer Prince van Condé, *op approbatie des Konings geslooten heeft met de Gedeputeerdens der Stad* Wesel.

1. *Sal de Stadt Wesel met alle de Burgers en Inwoonders, die daar binnen of in desselfs district wonen, of die namaals daar in mochten komen te wonen, van wat Conditie, Religie of Functie die ook souden mogen zijn, geconserveert en gemaintineert blijven in haar oude Rechten, Gebruyken en Privilegien, wegens haar Eccleſiastijke saken in haare Religie, Kerken en Schoolen, en generalijk in alle haare goederen, so wel van roerende, onroerende en renten, als andere, die haar souden mogen eygen zijn, gelijk ook in de Politie, Statuyten, Costuymen, en administratie van Justitie der selver Stad, even als het te vooren is gepractiseert geweest.*

2. *Sal*

2. *Sal 't opsicht en onderhout der Stads-poorten, Muyren, Wallen en Fortificatien sijn en blijven, gelijk voorheen, so lang de Stad is geweest in de Macht der Staaten.*

3. *Sullen de Stad, Burgers en Inwoonders wegens de Impositien getracteert werden, gelijk zy sijn getracteert voorheen, waar over ook gene nieuwigheden sullen werden gemaakt.*

4. *Sal 't geoorloft sijn aan alle Burgers en Inwoonders, om haar met hunne goederen binnen een jaar van daar vry sonder eenige bekommeringe metter woon te begeven, werwaarts 't haar sal believen.*

5. *Sal het Garnisoen onderhouden en gelogeert werden in manieren als voorheen zijnde onder de Macht der Staaten.*

6. *Sullen aan de Schippers gereslitueert werden alle haar ontnomene Scheepen en Goederen, die noch in wesen zijn.*

7. *Mits soo belooven de voornoemde Gedeputeerdens, in den naam van de Burgermeesteren, om op desen huydigen dagh de Stad over te geven in handen van sijne Majesteyt, onder 't beleyt van sijn Hoogheyt, en daar na sullen de voors. Magistraten, Burgers en Inwoonders haar met Eede verplichten, om direct noch indirect yets te doen tegen den dienst van sijne Majesteyt; maar in tegendeel, om hem getrouwelijk te dienen, als zijnde onder sijne protectie.*

Aldus gedaan in 't Veld voor Wesel den 4. Juny 1672.

De Poorten werden geopent,

Na dese onderteykeninge begaf sich den Commandeur *Van Santen* op den 5. Juny met het aanbreeken van den dag in een Herberg, daar het Hof van Holland uythangt, alwaar hy by sich ontbood *Pieter van Outshoorn* Capiteyn van de Hoof-wacht, dien hy beval de Sleutels van de Rijn-poort by hem te brengen, gelijk die dede, vraagende hoe 't nu met de Stad gaan soude, kreeg tot antwoord, als dat de kloot nu al lag, en het werk daar mede al gedaan was. Dese Sleutels wierden sonder communicatie van den Krijgs-Raad aanstonts gebracht na de *Rijn-Poort*, die daar mede so vroeg geopent wierde, dat de Vyand daar van met der Sonnen opgang om half 4. al meester was, en daar door met groote meenigte so haastig na binnen trok, dat hy de Markt (daar van stonden aan onder den blooten hemel de Misse gecelebreert wierde) en eenige voornaamste Posten al beset hadde, eer de Officieren, die aan de andere kant van de Stad op de Wallen haare Posten noch bewaarden, wisten, dat de Capitulatie gemaakt, veel min de Poort voor den Vyand geopent was, daar van sy niet eerder tijdinge kregen, of ontfingen te gelijk mede ordre om haar met haare

De Vyand komt binnen

Het Garnisoen werd gedisarmeert,

Compagnien en Volk in volle monture na de Markt te begeven, daar sy voor 7. uyren alle compleet waren, en van de Fransche Militie omçingelt wierden, die haar eerst de Vaandels dede afgeven, en haar boven en onder-geweer neder-leggen, en de Ruyters haare Paarden quiteeren, drijvende haar met alle Officiers confuselijk als een troep weerlose Schaapen tusschen een dubbelde rije Fransche Officieren door, die voor de Kerk-deur op Spaansche Stoelen in ordre saten gerangeert, de Kerk in, doch in een geheel andere qualiteyt en devotie, als sy gemeent hadden op desen dag, zijnde de eerste Pingsterdag, aldaar te verschijnen. Hier mosten alle Officieren (behalven *Boulon*, en *Mengers*, die volgens de expresse woorden van het eerste Articul van de Capitulatie, en 6. andere Officieren, als de Colonels *Hundebeek*, *Nieuland* en *Haften* de Majoor *Copes* met sijn Soon de Capiteyn en *Hinyossa*, die volgens goetvinden en keur van den Commandeur kost en schadeloos met al het haarige vry raakten, en vertrokken) haare namen aangeven aan Fransche Officieren, die daar toe gecommitteert waren, en de Soldaten by paaren de monsteringe passeeren, welker getal opgeteykent, en met die van de Schans 1350. sterk bevonden wierden, die al te samen ses weeken gevangen wierden gehouden, eer ymand voor sijn Rançoen mochte vry raaken, gevende de *Capiteyns* 100. Rijx-daalders, de *Lieutenants* 50. en de *Vaandrichs* 40. waar op deselve met behoorlijke Pasport in verscheyde vaartuygen met *Vrouwen*, *Kinderen*, *Bagagie* en vordere *appendentien* op den 27. *July* op *Gorcum* vertrokken, alwaar sy door ordre van *Sijn Hoogheyt* alle wierden gearresteert, haare namen aangeteykent en tusschen 24. Musquettiers gevoert na een Schip, dat haar bracht na 't Leger by *Bodegrave*, daar sy in verseekeringe gestelt, en haar proces gemaakt wierde wegens het overgaan van de Stad *Wesel*, ontfangende den Commandeur *Johan van Santen* en den Majoor *Willem Copes* (nevens *Hinyossa*, daar van hier vooren) haare respective sententien. Doch uyt consideratie van de goede Conduite en Offcies, daar mede den Majoor *Copes* sich ten dienste van den Staat over de 40. jaaren hadde geëvertueert, en om het ongeval van den tijd, dat hem buyten het algemeen vermoeden trof, wierd hem na de Pronuntiatie der Sententie, door den President *Zedeniski* gerestitueert sijnen Degen, en van *Sijn Hoogheyt* geordonneert, om tegens den teneur van sijne Sententie, daar in hy voor 6. jaaren gebannen was, sich te transporteeren na den *Haag*, en aldaar nadere ordres van hem af te wachten, gelijk hy daar na ordre ontfing, om het Leger van den

en in de kerk gedreeven.

De Officiers verreysen na Gorcum,

van daar sy worden gebracht na Bodegrave,

daar dry Officieren worden gesententieert.

doch een weder gegratificeert.

Veld-

Veld-Marschalk Vorst *Maurits van Nassauw* na *Vriesland* te volgen, daar hy mede als Lieutenant Colonnel wierde getracteert, en naderhand van de Heeren Veld-Marschalken aan *Sijn Hoogheyt* gerecommandeert, om de Expeditie ter Zee by te wonen.

Het overgaan van Wesel baarde in Holland groote alteratie.

Van dit ontijdig en onverwacht overgaan van *Wesel* kreeg men in *Holland* nauwelijx in 10. a 12. dagen de volle seekerheyt, door dien de Stad door de Fransche dicht beslooten, de Kleefsche Post opgehouden, en alle brieven, die aan den Staat daar over waaren geschreeven, sodanig gesecreteert wierden, dat seeker Heer uyt Gelderland op den 10. *Juny*, na dat *Wesel* al voor 6. dagen hadde gecapituleert, ter Vergaderinge van haare *Ho. Mog.* compareerende, en gevraagt werdende van seker Hollands Heer, of hy noch yets te wedden hadde over *Wesel*, presenteerde 100. ducatons, daar op twee Heeren uyt Zeeland aan dien Gelderschen Heer seyden, dat sy hem de helft wilden staan, en souden dese Heeren haare 100. ducatons verlooren hebben, ten zy een ander Hollands Heer den Geldersman gewaarschout hadde, seggende: Wed niet, gy ben 't quijt, want *Wesel* is sekerlijk over. In *Amsterdam* sag men wel 12. a 13. dagen, na 't overgaan van die Stad, noch op eenen dag distincte reysen om groote sommen gelds, dan op 't verlies, dan op 't behout van die Stad wedden, en 20. a 25. tegens 1. setten. De seekere tijdinge moveerde in de Nederlanden sulken algemeynen verslagentheyt, als daar vreugde ontstond, toen het in 't jaar 1629. so onverwacht wierde geincorporeert, en dede veele cordate en getrouwe Patriotten despereeren aan een goet eynde van den Oorlog, en veele twijffelen aan het getrouw Bestier der genen, die de directie van alles in handen hadden.

De Fransche maken Wesel tot een generaal Magazijn.

Van dese Stad, die naast *Orsou* en *Burik* de eerste was, die de Fransche veroverden, en op een na de laatste was, die sy naderhand quiteerden, maakten sy aanstonts den Stoel en Generaal Magazijn des Oorlogs, brachten daar voor een Scheeps-brugge op den *Rijn*, en allen Voorraad so van Ammunitie als Vivres &c. uyt *Nuys* en *Keyserswaert* daar binnen, stellende daar den *Conte d'Estrades* tot Gouverneur over alle Plaatsen aan den Rijn, en rukten met haar Leger onder den *Prins van Condé* voor de Stad *Rees*, terwijlen den Marschalk *de Turenne* de *Reesche-Schans* aan de over-zijde van den *Rijn* liggende, berende.

De Stad REES.

De Stad *Rees* is om haare goede situatie aan den *Rijn*, en deftige Fortificatie altijd gerenommeert geweeft voor een van de voornaamste Fortressen van *Europa*; Want als de *Spaansche* onder den Marquis

Spinola, geduyrende de *Twaalf-jaarige Treves* sich hadden bemachtigt van de Steeden *Orson*, *Rynberk* en *Wesel*, en *Prins Maurits H. L. M.* tot securiteyt van den *Vereenigden Staat* in besettinge genomen hadde *Emmerik* en *Rees*, so hebben de *Staaten Generaal* de Stad *Rees*, als haar uyterste Frontier-plaats, seer sterk doen Fortificeeren met *dry Schansen* aan de Land-zijde onder het Canon van de Stad, genaamt *Groen*, *Berswijk* en *Aspelssen berg*, 4. *groote Hoornwerken*, 7. *Bolwerken*, met haare *Halve-Maanen*, en een redoutable *Schans* recht aan de overzijde des *Rijns*, met een stercke *Citadel*, om aldaar, als *in sede Belli*, in tijd van Oorlog te konnen onderhouden een groot Leger, en in en onder die Fortressen te konnen retireeren tegens alle attaques van den Vyand, en tegens het Rijn-water, dat het Land daarom heen soude overstroomen, indien den dijk omtrent *Wesel* by hoog water wierde doorgesteeken. Dese Fortresse wierde van veele *Ingenieurs*, om sijne nette en geproportioneerde Werken, so niet geprefereert, ten minsten geëgaleert met *Wesel* en *Rijnberk*.

hoe considerabel voormaals gefortificeert was,

Maar op de aankomste der Fransche was sy seer gedestitueert van haare *Fortificatie*, *Ammunitie* en *Garnisoen*, en daar door gebracht geheel buyten postuyr van langduyrige defensie.

en hoe de Fortificatien waren vervallen ten tijde van de aankomst der Franschen,

Aan de Fortificatie was in 22. jaaren, zedert het overlijden van *Sijn Hoogheyt Prins Willem de* II. *H. L. M.* geene de minste preparatie geschiet, waar door sy in haar selfs so was vervallen, dat niet alleen de *Grachten* op de meeste plaatsen, maar ook selfs de *Landweer*, (waar uyt de Grachten voormaals wierden bewaatert) so seer waren aangeland, dat men daar door droogs-voets, sonder van de Wal geflanqueert te werden, tot op 't *Contrescarp* en de *Stads Grachten*, ja tot in *Vlyms Halve-Maantjen*, by forme van *Loop-graven*, naderen konde. En als den Heer *Ditmar van Wijnbergen* Lieutenant Colonnel en Gouverneur deser Stad, die in dese belegeringe sijn goet beleyt en sonderlinge dapperheyt heeft doen blijken, aan den Raad van Staate hadde gedemonstreert, hoe men door seekere soorte van *Water-Moolens de Grachten* soude konnen vullen met water uyt den *Rijn*, wierd sulx wel gerefolveert, maar te laat aanbevoolen aan den Heer *Thresaurier Burg*.

so aan Ravelynen,

De *Ravelijnen* van de *Val-Del-en Rijn-poorten* waren onbruykbaar, de respective *Halve-Maanen* en *Hoorn-werken* sonder *Borstweeringen*, en by na heel geplaneert door de *Lust-Hoven* en *Plantagien*.

Wallen,

De *Wallen* van de Stad, om dat die waren ontbloot van haare

Storm-

Storm-palen, hadde men daar mede beginnen te beleggen, doch niet half voltrokken, en die alreede lagen, waren noch niet beſturven, noch met behoorlijk gewicht van aarde aangevult, waar door de *Banquetten* op veele plaatſen onbruykbaar waaren door de veelvuldige aarde, die daar op lag.

De *Batteryen* waren alle te hoog, moſten geſonken, en de *Berſtweeringen* verſwaart werden, waar toe den Commis *Cornelis van Lobbrecht* wel wierde geauthoriſeert, doch te laat, ter oorſaake ſich de Franſche, weynig dagen daar naa, daar voor vertoonden. en Batteryen

Om dat de *Stads-Muyr* aan de Rijn-kant ſeer bouvallig, meeſt ſonder *Galderye*, en weynig of niet geflanqueert was, hadde de *Gouverneur*, doch ſonder koſten van den Staat, metter haaſt, en ſo veel de preſſe lijden konde, doen opwerpen een *Tenaille*, *&c.* als aan de Stads muyr.

In het *Magazijn* manqueerden *Stormkranſſen*, *Sprinktonnen*, groote *Granaten* en meer andere *Vuyr-werken* en nodige behoeften, als Kordewagens, daar van den Lt. Colonel *Wijnbergen* door de Timmerluyden en Rader-maakers onder de Militie in de Kerk in dry etmaal 100. ſtuks dede vervaardigen, die hy op ordre van hoger hand na *Rijnberk* moſt ſenden. Op de *Wallen van de Stad* waren in het geheel 16. a 17. *Stukken*, en in de *Schans* maar elf. Slechte conſtitutie van 't Magazijn

Aangaande het *Garniſoen*, ſo waren weynig tijds voor de belegeringe by Patent daar uyt getrokken, na het Leger, dat aan den *Yſſul* gecampeert was, 7. van de beſte en oude Compagnien, en in plaats van die, maar 2. nieuwe van de laatſte werwinge weder daar in gekomen, waar door het heele *Garniſoen* van de Stad alleen beſtond in 7. *Compagnien Infantery* (zijnde de achſte van *Capiteyn Schotte* noyt in ſtaat geweeſt, om dienſt te komen doen) en in 2. *Compagnien Cavallery* van de nieuwe werwinge, en daarom noch ſeer incompleet. Van deſe weynige Ruyters waren omtrent de 30. in twee diſtincte eyſen, tot convoy van een goet aantal Engelſche overloopers na des Princen Leger, geraakt buyten de Stad, den welken door de Franſche den weg wierde gecoupeert tot haar wederkeeren. en van 't Garniſoen in de Stad,

En om dat in de *Schans* aan de overzijde des *Rijns*, waar aan het behout van de Stad dependeerde, maar een Compagnie lag, ſo wierden van yder Compagnie *Infantery* uyt de Stad, tot beſettinge van de *Schans* gecommandeert 15. mannen, t'ſamen 105. waar door het *Garniſoen* van de Stad ſo verſwakt wierde, datter in 't geheel geen 400. *effective koppen*, en maar 3. *Conſtapels* overbleeven, dewelke behoorlijk verdeelt zijnde, op 12. *capitale Poſten*, en in alle de- en in de Schans, waar door diverſe Poſten onbeſet bleeven.

Ven-

Venſters, en openingen van de huyſen, uytkomende op den *Rijn*, konde aan een groot *Bolwerk*, en geheele *Gordijn*, geen 25. *mannen* gelaten werden, blijvende dan noch onbeſet de *Schenks-Bakkers-* en *Mole-Toorens*, en een *Tenaille*, tot beter flanqueeringe, aan de Rijn-kant opgeworpen. Aan de Land-zijde bleeven ook ſonder beſettinge *een Ravelijn*, 5. *Halve-manen*, 2. *gedemolieerde Hoorn-werken*, het geheele *Contreſcarp*, als mede de 3. *voornoemde Schanſen*; Daar nochtans de Krijgs-kundige oordeelen, dat tot nodige beſettinge van alle Poſten, en defenſie van deſe Stad gerequireert wierden ten minſten 4. *duyſent*, en van de Schans 2. *duyſent* mannen. Alle deſe defecten waren door den *Lieutenant Colonnel Wijnbergen* aan de *Hooge Collegien*, als ook aan de Heeren *Gedeputeerdens te Velde*, en *Sijn Hoogheyt* tot meermaalen ſerieuſelijk geremonſtreert, en ſupplement daar op inſtantelijk verſocht; en noch in 't laatſt van *Mey* haare *Ed. Mog. Gedeputeerdens*, de Heeren *Strik* en *Aylva*, met een Jacht *in loco* preſent, aangeweſen onder hooge proteſtatie van onſchuld, in cas van quaat ſucces; doch alles ſonder effect, klaagende *Sijn Hoogheyt* met reden, wegens ſijne *non authoriſatie*.

De Gouverneur verſoekt aſſiſtentie,

doch ſonder effect.

Alſo de Stad aan de Rijn-kant alleen met een ſwakke Muyr, ſonder eenige flanqueeringe voorſien was, hadde *Prins Maurits van Orange* deſelve bedekt met een Royale Fortreſſe of Schans van 5. Bolwerken aan de Weſt-zijde van den *Rijn*, binnen dewelke was een Citadelle of Kerk-Halve-maan, zijnde een notable affnijdinge, daar in de Kerk in 't midden leyt, met ſo hooge Wallen, dat men daar van de Stad over de Wallen van de Schans konde beſchieten. Binnen deſe Schans en Citadelle commandeerde eenen *Hugo van der Hoef*, met Acte van haare *Ho. Mog.* doch als ſubaltern onder den Gouverneur van de Stad, die hem belaſt hadde in de Schans niet te opiniatreeren, wanneer hy met force wierde aangetaſt, maar ſich met ſijn Volk, dat te weynig was, om de Schans behoorlijk te beſetten, te retireeren in de Citadelle, na dat hy alvoorens het Geſchut ſoude vernagelt, en ſo veel mogelijk, gedemonteert hebben.

De Conſtitutie van de Schans en Citadelle.

Kort voor de Belegeringe, onaangeſien het ſwakke Garniſoen, wierden echter dagelijx verſcheyde Partyen, ſo te voet als te paard, binnen gebracht, met ſchoone buyt, inſonderheyt door den *Capiteyn Ingenhove*, aan wien de paſſen en land-ſtreeken daar omtrent ſeer wel bekent waren.

De Gouverneur maakt

Den *Gouverneur* krijgende ſeekere kondſchap, datter omtrent

Den

800. Artillery-paarden uyt *Boekholt* (waar binnen tot den marsch vaardig stond een groote quantiteyt van *Ammunitie*, 36. *Stukken Geschuts*, 8. *Mortiers*, en verscheyde groote *Ponten*, die van 14. paarden yder getrokken wierden) onder seer slechte wacht, weyden gingen ruym vijf quartier uyrs van de Stad, notificeerde sulx terstont *per missive* aan *Sijn Hoogheyt*, sich sterkmaakende, indien het wierd goetgevonden, deselve in eygener persoon te willen wegnemen en opbrengen door de Ruyterye van *Rees* en *Emmerik*; Doch uyt consideratie, dat den *Bisschop van Munster* noch niet tot feytelijkheyt en openbaare rupture was uytgebarsten, wierd sulx onderlaten, om te mijden alle reden van eerste offensie. Maar als sich de diversie meer en meer verwijderde, communiceerden hy sulx aan de twee voornoemde *Heeren Gedeputeerdens*, de welke sulx seer aggreëerde, maar vonden goet, aanstonts daar over te schrijven aan de *Heeren Gevolmachtigde te Velde*, welker antwoord zijnde declinatoir, verdween dese goede occasie.

een dessein op 800. Bisschopsche paarden bekent,

dat hem belet wierde in 't werk te stellen.

Den 1. *Juny* hoorden de Heeren Gedeputeerden met den *Lieutenant Colonnel Wijnbergen* op 't Jacht aan tafel sittende, de eerste vliegende tijdinge, dat *Orsou*, *Rijnberk*, *Burik* en *Wesel* door de Fransche te gelijk berent en belegert waren, waar op den Gouverneur in der haast sijn affcheyt nemende, bevel gaf aan den *Onder-Majoor*, om alle Eerste Officiers van de Compagnien preçijs de klokke 6. uyren te citeeren tot sijnent, om *Krijgs-raad* te houden, en begaf sich daar op aanstonts met een chaloep na de *Schans*, om aldaar op alles nodige ordres te stellen, en de defecten, so veel doenlijk, te suppleeren, gelijk hy op sijn eygen credit en kosten, de *Schans* voor eenigen tijd proviandeerde met *bier*, *meel*, *kaas*, &c. (want den Staat ook in desen tot noch toe in gebreeken gebleeven was) met expresse ordre, dat alle bakkers in de *Schans* dag en nacht mosten bakken, en datter eenige ledige vaaten met water wierden gevult, en gesamentlijk gebracht in de *Kerk-Halve-maan*, alwaar geen put was, hebbende aan dese Kerk-Halve-maan mede op sijn eygen kosten kort voorheen de Borst-weeringen verswaart, met Storm-palen beleyt, met Schanskorven en Schiet-mantjes omset, en vorders sodanig voorsien, datse by haar Ed. Mog. Gecommitteerde *Strik* en *Aylva*, en den Ingenieur *Wolffen* sufficant geoordeelt wierd tot een vigoureuse Defensie, en bequame retraite, aan welkers behout mede het behout der Stad gelegen was.

Tijdinge van 't belegeren van Wesel, &c. komt tot Rees,

waar op de Gouverneur alle nodige Ordres stelt in de Schans,

Den *Gouverneur* ter bestemder tijd t'huys komende vond de Offi-

en in de Sta

cieren alle by een, dewelke eenpaarig van advijs waren, datmen met so weynig volk onmogelijk een effort van den Vyand konde tegenstaan, en gedelibereert zijnde, hoe men best met dat kleyne *Garnisoen* alle nodige Posten by provisie soude besetten, ter tijd toe sy met een notabel secours waren versterkt, dat haar van tijd tot tijd was belooft, wierd daar op een verdeelinge beraamt. Den selven avond wierd den aannemers van de besteede Werken belast, haar by daag en nacht daar mede te moeten verhaasten, insonderheyt met het leggen van de *Storm-paalen*, het doen sakken van de *Batteryen*, en het opmaken van de respective *Ravelijns*, als wel het nodigste. Ook wierde by Ordre geeyst, om's anderen daags in te brengen een lijste van *Metselaars*, *Timmerluyden*, en *Smeeden*, om sich daar van in tijd van nood, en by onwil der Burgers, die meest Rooms-gesint waren, te konnen bedienen.

Den 2. en 3. *Juny* wierd aan de werken lustig gearbeyt; ook sag men geduyrig uyt, na het beloofde secours, doch te vergeefs; Verscheyde Partyen quamen uyt het Fransche Leger over, en onder die veele Engelsche van het Regiment van den *Hertog van Monmouth*.

Tijdinge van 't overgaan van Wesel &c. komt tot Rees.

Den 4. *dito* bracht den Gericht-schrijver *Springman* van *Santen* de eerste tijdinge op 't Jacht, van het overgaan van *Buderik* en *Wesel*, waar op de Wachten wierden verswaart, de *Patrouilles* uyt gecommandeert op kondschap, en den *Gouverneur* nam sijne nachtrust op de Wal in een kleyn Tentjen.

Den 5. met het openen van de Poort quamen inrijden twee Brandenburgsche Ruyters, die door het Fransche Leger waren gepasseert, confirmeerende het overgaan van *Wesel* en *Buderik*. So wierde mede van de overzijde des *Rijns* aangebracht de Pastoor van *Kienen*, mede brengende een gelijke maare, doch met een seer blijd gelaat, waar op de Burgermeester met communicatie van den Gouverneur een Expresse uytsond, om de seekerheyt van die tijdinge te vernemen, welke Expresse in en uyt *Wesel* door het Fransche Leger gekomen zijnde de voorige tijdinge confirmeerde, het welk aan de bovengemelde Heeren Gedeputeerden gerapporteert zijnde, prepareerden deselve sich tot hun vertrek, 't welk de Burgermeester vernemende seyde aan haar met groote ontstelteniss, dat hy noch raad noch middel sag, om de Burgerye te stillen, in cas het lang beloofde secours niet haast soude aankomen, waar op de Heeren Gedeputeerdens antwoorden, dat het soude strekken tot sonderling voordeel van de Stad, indien sy voort ten spoedigsten vertrokken na het Leger, om

De Gedeputeerde Staaten vertrekken van daar,

aldaar

aldaar by de *Gevolmachtigde te Velde* en *Sijn Hoogheyt* het beloofde secours te verhaasten; Waar op het Jacht raakten onder zeyl, en wierd aan den Burgermeester door den Gouverneur of Lieutenant Colonnel *Wijnbergen* hoochelijk gerecommandeert, dat hy wilde sorg dragen voor een goede quantiteyt meel, en den Secretaris belasten, dat hy van die uyr af, soude vervaardigen een goet aantal billetten, op dat de verwachte Volkeren, sonder confusie en uytstel, voorts mochten onder komen. Hier op ging men in de Kerk, alwaar, also 't Pinxterdag was, niet alleen wierde gepreedikt, maar ook gecommuniceert, wanneer men tusschen 10. en 11. uyren uyt de *Schans* met scherp over de Stad hoorde schieten, tot een zeyn, dat men Vyand vernam; En met eenen sag men den brant in 2. groote bou-hooven, toebehoorende Pachters van sijn Keur-Vorstelijke Doorluchtigheyt van *Brandenburg*, die den *Commandant van de Schans* hadde doen aansteeken op de aankomst van 15. a 20. Fransche Ruyters, op dat noch die, noch andere haar daar in mochten bergen. Den *Gouverneur* ging daar op uyt de Kerk, en gestelt hebbende de gerequireerde ordres, quam weer binnen, om neffens andere Ledemaaten het Nacht-maal te ontfangen, als wanneer hy op de Benedictie, by het aftreeden van de Tafel de heele Gemeente met bysondere beweeginge aanmoedige, seggende met lauter stem: *Broeders laat ons malkanderen bystaan en getrou zijn, tegens den algemeynen aankomenden Vyand, op het gene wy hier ontfangen.*

De eerste Vyand vernomen op Pingsterdag.

Des Gouverneurs vigilantie en trouwhertigheyt,

's Middags quam den *Majoor* uyt de Schans in de Stad, (gelijk hy alle Sondagen gewoon was de Ordre af te halen) mede brengende een beslooten missive van den *Commandant*, behelsende de nadere kondschappen, de reden van 't afbranden van de voorsz. huysen, en voorts, dat hy met de Officiers en sijn kleyn troepjen seer wel gemoet waren. Dien naarmiddag liet den *Gouverneur* buyten de Stad afbrecken twee herbergen, de *Waalen Hutten* genaamt, en versocht mede de Magistraat 't selve te doen met haare *Kraan*, om dat die beletten het gesicht langs de Stads-muyr op den *Rijn*. De *Bakkers-Toorn* liet hy solderen, en bequaam maaken om eenige Musquettiers te logeeren. Hy deede ook, om te beter flanqueeringe te hebben, op de *Kaay* ofte *Werf* van aarde opwerpen een kleyn werk in forme van een *Tenaille*. En dit alles op hoope van het beloofde secours.

en goede voorsorge.

Dien avond wierde in 't rond aangeseyt, dat het heele *Garnisoen*, buyten actuele wacht zijnde, nacht en dag soude helpen vervaardigen de onvolmaakte Werken, tegens extraordinaire belooninge, waar by den

Gouverneur meest altijd present was, om het volk te animeeren, doende by yder ploeg komen vry bier.

Den 5. 6. en 7. *Juny* deed hy de trom roeren, om een Compagnie op te rechten van de vluchtelingen, met aanbiedinge van 6. stuyver 's daags, en vrye paspoort, so haast de occasie soude over zijn, doch quam weynig toeloops.

Een varend-gesel aan gehaalt,

Den 6. 's morgens wierd by den *Gouverneur* aangebracht seker varend gesel, voorgevende, dat hy met sijn vaartuyg van *Wesel* quam, doch wierde naar examinatie gedimitteert, waar op hy socht voor by de Stad en naar beneden te raaken, sonder op het roepen of schieten van de wacht te achten; So dat seeker Schipper met 3. soldaten hem in der haast volgden, om hem op te brengen, 't welk hy siende, begaf sich te water, om te land te ontkomen, maar verdronk na weynig tijds swemmens, sonder dat sijn lichaam konde weer gevonden werden, waar toe devoir wierde gedaan, om te sien, of ook brieven van belang by hem waren. En ter oorsaake, dat om dese tijd de wegen te lande al onveylig waren, dede den *Gouverneur* haare *Ho. Mog.* tot *Arnhem* in goet getal by een zijnde, door den voorsz. Schipper ten spoedigsten behandigen eenen brief, die met loot beswaart was, om in cas van aanhaalinge te doen sinken, notificeerende het apparente pericul, in geval geen assistentie quam, en remonstreerende, dat het dan best soude zijn, de twee Garnisoenen van *Rees* en *Emmerik* te combineeren, en een van die beyde plaatsen, so veel doenlijk, daar mede te defendeeren.

dewelke in den Rijn verdronk, niet sonder suspicie van verraat.

Een voorslag van den Gouverneur.

De Stad en Schans worden te gelijk berent.

Den 7. quam den Vyand met heele Battaillons en Esquadrons sterk af, en wierd met het fortificeeren van de Stad noch sterk gecontinueert. Maar 's avonds quamen de Legers van den Marschalk *de Turenne* aan geene zijde, en van den *Prins van Condé*, aan dees zijde des *Rijns*, met de meeste Troepen van des Konings Leger, berennende also de Stad en Schans rondom met 3. Koninklijke Legers, waar van de Avant-gardes so na quamen, dat door het *Canon* uyt de Stad bereykt wierden.

Die dapper vuyr geven.

Den 8. *Juny* begon het *Canon* uyt de Stad heftig te speelen op den Vyand, en op de Troupen van den *Prins van Condé*, die na *Emmerik* marcheerden, wanneer men somtijds heele gelederen sag struykelen, en wierde geremarqueert, dat van het *Delpoorts-Bolwerk*, uyt een halve Cartou, gericht by den Commissaris *Lobbrecht*, twee Standaarden, en so naderhand een Frans Edelman bekende, 17. à 18. Cavalliers, met eenen schoot gevelt wierden.

's Ochtens

's Ochtens tusschen 6. en 7. uyren, als de *Gouverneur* op het *Naßauws-Bolwerk* quam, was hy seer verwondert, dat noch uyt de *Schans* noch uyt desselfs *Citadelle* wierde geschooten, waarom hy commandeerde, datmen een Geschut met los kruyt op de *Schans*, en een met scherp daar over soude lossen, die beyde op gelijke wise beantwoord wierden, waar door hy bleef in onseekerheyt als vooren, sond dieswegen *Spinoler* zijnde Vaandrich van den Capiteyn *Geelvinck*, met eenige Musquettiers over; Maar komende ter halverstrooms, wierd uyt de *Schans* met schroot begroet, en een van sijne byhebbende soldaten gequetst. Hier uyt vernam men eerst, dat de Fransche van de *Schans* en *Citadelle* meester waaren geworden, sonder dat daar uyt, of daar op een schoot geschiet was, zijnde *Monsieur de Fourneau*, die uyt het Leger van *Turenne* gedetacheert was, daar van meester geworden door een accoord, sonder de minste Vyandelijke Actie.

Uyt de Stad wierd de Schans gezeynt, en bevonden over te zijn.

In dese ongelegentheyt commandeerde den Lieutenant Colonnel *Wijnbergen* de 2. beste *Canonniers*, om van de Batteryen van het *Nassauwsche* Bolwerk, en de *Rijn-poort* deselve *Citadelle*, en bysonder de Kerk, waar in het Magazijn was, te beschieten, en, was 't doenlijk, de brand in 't kruyt te brengen; Maar de Fransche, eer sy sich als Vyand, in de *Schans* openbaarden, hadden het selve kruyt al verplaatst, doch wierden noch veele van haar in de *Citadelle* dood geschooten en gequetst, onder dewelke mede een soldaat in 't Magazijn sneevelde, die besich was, met het laatste tonnetjen boskruyt af te draagen. Hier op bleef haar de Vyand van de over-zijde niet schuldig, hebbende, behalven het *Canon*, dat hy daar altemaal onvernagelt, en weynig minder vond, als in de Stad, noch 7. halve Cartouwen van 't sijne bygebracht, en onder faveur van de volgende nacht, meer batteryen opgeworpen, om in de Stads muyr aan de water-kant Bressen te schieten, gelijk die dan neffens de *Nieu-poorts*, *Rijns-* en *Nassaus-Bolwerken*, uyt de oude *Batteryen* van de *Schans*, alrede seer beschaadigt waaren.

waarom de Gouverneur het Magazijn van de Citadelle socht in brand te schieten,

daar op de Vyand lustig antwoorde.

Den *Lieutenant Colonnel Wijnbergen*, in 't heetste van het canonneeren van den Vyand, aangedreeven zijnde door al te grooten yver, so niet desperatie, richte en stak niet alleen aan het Canon op het *Ketlenbergsche-* en *Rijnpoorts-Bolwerken*, maar spronk meermaalen na het losbranden op de *Kruyn*, en exposeerde sich also aan die van buytenen, (wantter geen Schanskorven waren) om door het swaajen van sijnen hoet over het hooft, en door het openen van sijnen kolder

Onverbroken yver des Gouverneurs.

en hemd de Vyanden tot antwoord te tergen, 't welk duyrde tot omtrent 4. uyren naar noën, als wanneer hy door den Ritmeester *Hambroek*, den Capiteyn *Ingenhoven*, en den Commissaris *Cornelis van Lobbrecht* daar van wierd afgerukt, waar op hy uytriep: *Broeders! Met dit weynig Volk is voor my geen eer te behaalen, och! mocht maar een gelukkige koegel mijn leven nemen, op dat ik het selve, indien sonder revenge, doch ten minsten met reputatie mochte verliesen.*

Montauban nadert de S.ad,

Ondertusschen kreeg *Monsieur de Mouteauban* als Lieutenant Generaal ordre, om de Stad van de Land-zijde nader te benauwen en aan te tasten, gelijk hy dan met sijne troupen, onder het vuyr van het *Canon* en *Musquetten* meermaalen tot op de *Contrescarpen* avanceerde, dienende hem daar toe niet weynig de vervallen grachten van de geabandonneerde Buytenwerken, de bergen van aarde noch niet te recht geplaneert, en voornamentlijk de verdroogde *Landweer*.

die opgeeyst word door een Trompetter,

Met den Avond omtrent 6. uyren quam voor de *Delpoort* een Trompetter van den *Prins van Condé*, dewelke verblint zijnde, geleyt wierd aan het huys van den *Gouverneur*, van wien hy de Stad opeyste, seggende: Om dat *Emmerik*, dat 3. uyren onder *Rees* leyt, alrede van sijn Guarnisoen verlaten, en van de Fransche beset, de *Schans*, *Citadelle*, *Wesel*, *Buderik*, *Rijnberk*, en *Orsou*, alrede over waren, waar door *Rees* alleen noch overig, en rondom beslooten was van dry Koninklijke Legers; so versocht opgemelden *Prins* een peremptoir antwoord.

dewelke met een Negative afgewesen.

Den *Gouverneur Wijnbergen* deede hier op convoceeren de voornaamste Officiers, doch eer sy vergaart waren, hadde hy den Trompetter al afgewesen met een Negative, en bevolen, dat men den selven weder naar buyten soude brengen, begaf sich weder terstond te paard na het *Rijn-Poortse Bolwerk*.

doch van de Burgeren op gehouden wierd,

Ondertussen de *Geestelijkheyt* het haastig vertrek van den Trompetter vernomen hebbende, en oordeelende, dat den *Gouverneur* niet gesint was, desselfs aanbrengen te voldoen, brachten by d'een en d'ander so veel te wegen, dat den Trompetter, die al tot in 't Ravelijn van de *Delpoort* was uytgeleyt, noch in de Stad opgehouden, en niet uytgelaten wierd, terwijlen het gemeene Volk den *Gouverneur* op de Markt quamen aan loopen, om het voorstel van den Trompetter te vernemen, wanneer hy weder op 't nieuws wierde omçingelt, daar op hy den degen trok; Maar also sijn paard opgehouden wierd, konde hy na sijnen wille niets uytrechten, riep daarom de Compagnie Paarden, die by de Hooft-wacht was, tot hulp, dewelke hem in der haast ont-

die den Gouverneur mede aanaansden,

maar hy wierd door de Ruyterye ontset.

ontsette, waar op hy met eenige Heeren ging in het huys van eenen Koopman *Jellis Ravens*, alwaar hy eenige Officiers tot hem ontbood, op welkers preällabel en eenparig advijs, omtrent 8. uyren met den Trompetter wierden uytgesonden 2. Officieren, den Majoor *Coutis* en den Capiteyn *Ingenhoven*, met dese restrictie nochtans, dat men soude mogen uyttrekken met *Artillerye*, *Wapenen* en *Bagage*, *Vliegende Vaandels*, *slaande Trommels*, &c. dat men anderssins liever wilde vechten tot den laatsten man. De Magistraat was seer onvernoegt, dat den *Gouverneur* niet wilde toestaan, dat haare Gedeputeerdens mede na het Leger van *Condé* mochten gaan. Twee Officiers uytgesonden,

Dese Officieren voornoemt vonden den *Prins van Condé* met weynig Volks (also het gros voor *Rees* lag) voor *Emmerik*, dewelke de Stad *Rees* eyste sonder eenige conditie, doch renvoyeerde deselve Gecommitteerdens aan den Koning, als aan wien *privativé* toe quam (so hy het noemde) het doen van particuliere Genade. Waar op de voorn. Officiers met den Trompetter des anderen daags, zijnde den 9. *dito*, 's ochtens om 6. uyren weer in de Stad quamen. En also sy van daar voorts naar den *Koning* souden reysen, is aan de *Magistraat* tot vermydinge van nieuwe onluysten en oploop der burgerye, toegestaan, dat sy eenige uyt haar mede derwaarts souden deputeeren, onder belofte nochtans, van niets te sullen handelen, als alleen van haare Privilegien en Neutraliteyt; Daar op begaven sich die *twee Gecommitteerde uyt het Garnisoen*, en *vyf uyt de Magistraat*, onder convoy van den voorn. Trompetter, na *Wesel*, in meeninge, om by den *Koning* aldaar acces te krygen; Maar *Mr. Louvois* kreeg van den *Koning* ordre, om met haar te tracteeren, als wanneer de *Gedeputeerde uyt de Magistraat* capituleerden dese volgende Conditien, dewelke uyt het Fransch in Nederlands getranslateert zijnde, alduys luyden: die by Condé komen,

van wien sy aan den Koning wierden gerenvoyeert,

werwaers sy vertrekken met Gecommitteerden uyt de Magistraat,

Articulen en Conditien, die sijne Majesteyt heeft gelieven te accordeeren aan de Burger-Meesters en Scheepenen der Stad REES.

die dese Capitulatie besluyten.

1. *Datter sal Vryheyt van Religie zijn in de Stad, en dat de Catholijcken en Religieusen aldaar vry sullen mogen oeffenen haaren Gods-dienst, en hebben haare Scholen en Hosp talen voor haare Armen, even als het is geweest onder de Regeeringe van de Staaten Generaal.*

2. *Dat*

2. *Dat de Inwoonders sullen behouden alle haare Privilegien, die sy tot desen dag hebben genoten.*

3. *Dat het Garnisoen sal gelogeert werden, gelijk voor henen, en dat de Magistraat daar toe selfs sal geven de Billetten.*

4. *Omtrent de Fortificatien sal men alles observeeren gelijk een tijde van de Staaten Generaal.*

5. *Dat het sal vry staen, aan de absente Inwoonders van dese Stad, om daar weder binnen te komen, en aan die gene, dewelke elders willen gaan woonen, met al haare Meubilen te mogen vertrekken, binnen den tijd van 6. maanden.*

6. *Dat al de boven gemelde articulen punctueelijk sullen onderhouden werden, en dat sijne Maj. niet sal lijden, dat deselve in eenigendeele werden gecontravenieert, ook onder wat pretext het soude mogen zijn.*

7. *Mits dat de voornoemde Burger-Meesters, Scheepenen, Raaden en Geswoorene van de Stad belooven sijne Majesteyt wel en getrouwlijk te willen dienen, gelijk sy tot noch toe hebben gedaan den Staaten Generaal, waar op sy haaren Eed sullen doen.*

Aldus gedaan in't Veld onder Wesel. Desen. 9. Juny. 1672.

By het concept van dese Capitulatie versochten dese Gedeputeerden daar noch yets by te voegen, aangaande haaren Lands-Heer den *Keur-Vorst van Brandenburg*, maar kreegen daar op tot antwoord: *Sijne Majesteyt sal u verleenen al wat reedelijk is, maar spreekt niet van den Marquis van Brandenburg.*

De Gecommitteerdens uyt de Militie wierden rude bejegent,

Hier op versochten de twee *Gecommitteerde uyt het Garnisoen* ook eenige Conditien, maar wierden van *Mr. Louvois* vry rude bejegent, seggende; wat temeriteyt haar so verre gebracht hadde, dat sy hadden durven denken de Florissante Armeen van so een *Koning* te beletten in sijn voornemen, en met een kleyn *foutu Garnisoen* (gelijk hy het noemde, datniet genoeg was de *Batteryen* te besetten, veel min alle *Fortificatien* te defendeeren) op te houden en meer te beschieten, als uyt eenige Steeden en Forten op den *Rijn* alreede verovert, geschiet was, waar door veele, en eenige persoonen van marque gebleeven waren; Om welke oorsaken sy, en het geheele Garnisoen vervallen waren in de ongenade des *Konings*.

En als de Officiers hier op wel te recht antwoorden, dat sy niet en wisten, in desen yets anders gedaan te hebben, als naar constuyme van den Oorlog, so voer *de Louvois* voort, sonder eenige reden over en weer te wisselen, met eygener hand op te stellen dese Conditien:

Arti-

Articulen, die sijne Majesteyt heeft toegestaan aan den Gouverneur en het Garnisoen van de Stad REES.

die dese Capitulatie sluyten.

1. *Dat sy de Stad binnen 3. uyren sullen in handen stellen van sijne Majesteyt met alle de Artillerye, Ammunitie van Oorlog en Vivres, die in de voorsz. Stad sullen gevonden werden.*

2. *Dat het geheele Garnisoen, so te paard als te voet, en den Commandeur voornoemt sich alle de Conditien sullen onderwerpen, die het sijne Majesteyt sal gelieven, dewelke wel door bysondere gunst heeft gewilt, dat sy maar Prisonniers de Guerre souden zijn, en aangaande den Commandeur, dat hy sal vermogen uyt te gaen met sijne bagage en* 4. *Officieren, namentlijk den Majoor* Coutis, *Capiteyn* Ingenhove *en twee andere, dewelke de Commandeur sal mogen kiesen, om te gaan, waar heen sy willen, met conditie, dat sy tegens sijne Majesteyt niet sullen dienen dit geheele jaar.*

3. *Dat de rest van de Officieren, Ruyters en Soldaten sullen gevangen blijven, sonder dat sy gespolieert, of haar eenig quaat sal aangedaan werden, en dat sy binnen een maand gerançoeneert sullen werden, volgens verdrag, dat daar af sal gemaakt werden.*

Aldus gedaan in 't Veld onder Wesel. Desen 9. Juny. 1672.

De Louvois. G. Coutis. J. Ingenhove.

En of wel die beyde Officiers sich te recht beswaart vonden, deselve Conditien, als strijdende met haare Instructie, aan te nemen, so wierden sy echter, na eenige voorgaande dreygementen, so verre gepersuadeert, dat sy deselve aannamen en teykenden.

De Gedeputeerdens komen voor den Koning

Dit geschiet zijnde wierden de gesamentlijke Gedeputeerdens na den Koning gebracht, die op het *Buderik se Veer*, tegen *Wesel* over campeerde, en eenige sijner Troupen over 2. Gier-bruggen, na de *Weselsche* zijde, sag overschepen. De Gedeputeerde over den *Rijn* gekomen zijnde, wierden geadverteert, van haare reverentie op het rechter knie te moeten doen, 't welk geschiet, en den Burger-Meester *Tucking* het compliment gedaan hebbende antwoorde de Koning: *Indien gy my sult getrouw zijn, sal ik voor u sorgen.*

Toen deden de 2. Officiers van gelijken haar reverentie en compliment, waar op de Koning vraagde, of sy ook geschooten hadden, en sy bekennende van Ja, seyde de Koning: Gy hebt alree te veel gedaan,

dat gy van mijn Volk hebt omgebracht. De Capiteyn *Ingenhove* repliceerde: *Sire*; wy hebben noyt gedacht, dat wy qualijk deden, als wy ons defendeerden, maar echter, indien wy daar in hebben begaan eenige faute, bidden wy om pardon. De *Koning* daar op sich omkeerende, en weggaande na sijn Tente, seyde: *Wy sullen sien.*

Kort daar na quam den Marquis *Louvois* tot haar, seggende; Dat sijne Majesteyt de voorschreeve Conditien ratificeerde.

Terwijlen dit alles passeerde, deed den Gouverneur met alle vlijt repareeren de *Bressen* in de *Borstweeringen* van de *Rijn*- en *Nieuwpoorts-Bolwerken*, de aarde van de *Banquetten* opruymen, en versorgde de *Corps de Gardes* en *Batteryen* met *Bandeliers*, *Handgranaten*, *Kruyt* en *Scherp*. In dese actie wierd den Vaandrich *Bosch* die een Constapels plaats waarnam, om dat sich in 't werk wat te driftig toonde, door het Canaille, onder de voet geworpen, door de goot gesleept, en leelijk mishandelt.

De Gouverneur was met de Capitulatie geensins te vreeden,

Den selven avond omtrent 10 uyren, wanneer de bovengemelde Gedeputeerdens weder binnen *Rees* gekomen waren met den voorsz. Trompetter, en Rapport gedaan hadden, wilde den Gouverneur geensins verstaan tot die Capitulatie van het Garnisoen, noch deselve onderschrijven, seggende liever tot den laatsten man toe te willen vechten; Gaf ook datelijk ordre, om het *Canon* weder te gebruyken, en rukte sich uyt de handen van de gene, die hem sochten te houden, liep als een desperaat mensch na de *Wallen*, om door het losbranden van het *Canon*, als door het eenigste middel, de onderhandelinge te vernietigen; Maar wierd van daar, door meenigte van menschen afgehaalt, en door eenige rescontres, so van Militairen, als Burgeren so gaande gemaakt, dat hy geseyt wierde resolutie gevat te hebben, om het *Magazijn* te laten springen; Dit is seker, dat hy daar uyt weder na sijn huys is geleyt geworden, alwaar wel alle Officieren omtrent 2. uyren in de Nacht in forme van den Krijgs-raad vergaderden, maar noch den selven Krijgs-raad, noch den Gouverneur de Capitulatie wilden teykenen, gelijk sy noch op dese uyr ongeteykent is gebleeven.

maar wilde het Magazijn laten springen.

Alteratie in de Stad vernieuwt.

Ondertusschen nam de alteratie in de Stad seer toe op 't Appel van een Trompetter, die uyt den naam van den Koning quam de Stad sommeeren, om volgens Capitulatie over te geven, of dat noch Kat, noch Hond soude verschoont werden, en na dat de Fransche genadert waren tot dicht onder de Stad, en vaardig stonden tot een generalen storm, gelijk dan de Ponten, Gier-bruggen en andere Machines te water, daar toe klaar lagen omtrent de *Haffense-sluys*, een half uyr boven de Stad.

Der

Den Gouverneur was gereſolveert, om het uyterſte te wagen, en ingevalle hy by ſtorm ware overvallen geworden, om dan noch ſijn retraite met de naaſte en gereetſte Militie te nemen op de *Tel poort*, daar de voornaamſte *Kruyt-Toren* was, die hy door den Commiſſaris *Lobbrecht* met eenige vivres en andere nootſaakelijkheden hadde laten voorſien, om aldaar de Capitulatie te maken met de lont in de hand. Deſperate reſolutie van den Gouverneur.

Den 10. *dito* 's morgens om half dry, trokken des Konings Troupen, onder het Commando van *Duc de Manteauban*, door de *Valpoort* in de Stad, en beſetten de Wallen, Markt en Kerkhof. Omtrent 6. uyren quam het Staatſche *Garniſoen* in het Geweer, trok met Vliegende Vaandelen en Slaande Trommelen na de groote Kerkhof, alwaar alle Officieren en Soldaten wierden gediſarmeert, en als *Priſonniers de Guerre* in de Groote Kerk ingeſlooten. Den *Commandeur* alleen met den *Majoor Coutis*, *Majoor Cabeljau* te paard, *Rit-Meeſter Hambroek* en *Capiteyn Ingenhove* trokken 's middags daar uyt na het Leger van *Sijn Hoogheyt*. De Franſche komen binnen de Stad. en diſarmeeren het Staaten Garniſoen,

Den 13. *dito* wierden alle de Gevangene uyt de Kerk naar het Stadhuys gevoert, alwaar veele der ſelver door haare Officieren verlaten zijnde, in honger en kommer ſouden geſturven zijn, 't en zy ſy door eenige goethertige burgers waren geſecondeert geworden, en wierd de groote Kerk, na dat alle Stoelen, Banken en Wapenen door de Rooms-geſinde waren verbrooken en verworpen, van den *Cardinaal Bouillon*, die door de Roomſche Geeſtelijke triumphantelijk en by forme van een ſolemnele proceſſie ingehaalt was, weder ingewijt.

EMMERIK word by eenige ſo out gereekent, dat het ſijn begin genomen ſoude hebben 50. jaaren voor de Geboorte Chriſti, kort na de tijd, als *Ambiorix* Koning der *Eburonen*, dat is *Luykenaren* en *Induciomarus* Koning in 't *Land van Trier*, in abſentie van *Julius Cæſar* conſpireerden tegens de Romeynen (onder dewelke ſy als Vaſallen waren geſubjecteert,) en der ſelver Leger gelukkig ſloegen, doch *Induciomarus* dood blijvende, en *Ambiorix* het Roomſche Leger door een achterlaag onverwacht overvallende, diſſipeerde 't ſelve ſodanig, dat hy, (gelijk ons *Florus lib. 3. de Geſt. Rom.* verhaalt) al den koſtelijken Buyt der Romeynen veroverde, en met deſelve over den *Rijn* vluchte, alwaar hy in geruſtheyt levende, de beginſelen van deſe Stad leyde, die toen naar ſijnen naam *Ambrik*, heedensdaags in 't Hoog-duytſch *Embrich* en in 't Nederlanſch *Emmerik* genoemt werd. De byſondere outheyt deſer Stad blijkt mede niet De Stad EMMERIK haare outheyt,

alleen uyt verscheyde oude *Monumenten* en *Burgen*, die daar noch in wesen zijn, maar ook uyt het *Hooge-Choor* van de *Munster-Kerk*, 't welke den Arts-Bisschop *Willebrordus* van *Romen* reysende naar *Uytrecht* in den jaare 697. ordonneerde te bouwen ter eeren van *Martinus Bisschop van Tours in Vrankrijk*, als hy op dese Plaats, die ter selver tijd alrede de voornaamste onder alle omleggende was, wierde ontmoet en beleefdelijk ontfangen van den *Bisschop Swibertus*, die verselt was met een groot gevolg so van Clerken als Wereldlijke, en die, volgens het schrijven van *Marcellinus Presbyter*, een groot gedeelte van *Nederland* en *Vriesland* alrede uyt het Heydendom tot het Christelijke Geloof hadde gebracht. Van *Emmerik* reysden dese beyde Bisschoppen naar *Uytrecht*, alwaar *Willebrordus* in 't selve jaar stichten tot een *Metropolitane Kerk* den *Dom* mede ter eeren van den voorn. *Bisschop Martinus*. Na dat *Emmerik* als een open *Vlek* onder de Jurisdictie van den *Arts-Deeken* en 't *Capittel* veele invasien en ongemakken der nabuyrige Volkeren hadde uytgestaan, is het te raade geworden sich in den jaare 1233. te begeeven in de Macht en Bescherminge van den *Nassauschen Otto de* III. *Graaf van Gelderland* en *Zutphen*, die 't selve met een Muyr en Gracht omtrok en met authoriteyt van Keyser *Frederik de* I. tot een *Rijx-Stad* maakte, dewelke naderhand door de volgende Graven eerst aan de Hertogen van *Kleef* verpant, en daar na aan deselve in eygendom getransporteert, en tot een *Hanse-Stad* gemaakt wierde.

en Opkomst,

maakt in bestettinge van 't Staaten Garnisoen,

Als den *Marquis Spinola* in 't jaar 1614. geduyrende den twaelfjaarigen *Treves tusschen Spanjen* en de *Staaten der Vereenigde Nederlanden* geslooten, *Wesel* en andere Steeden in 't *Land van Kleef*, dat neutraal en met geen Militie beset was, innam, om uyt deselve de Staaten te vinniger te beoorlogen, so oordeelden deselve tot haar eygene securiteyt hoog nodig te zijn, dat sy haar door haaren Stadhouder en Capiteyn Generaal den Heere *Maurits Prince van Orange*, by provisie verseekerden van *Emmerik* en *Rees* (die doch tot haar groot nadeel van de Spaansche met onrecht mede souden geoccupeert zijn geworden) gelijk sy ook deselve op goede capitulatie, sonder de Rechten deser Steeden in eenigen deele te infringeeren, met Militie besetten, en ten behoeve van den *Keur-Vorst van Brandenburg* als *Hertog van Kleef* en wettige Eygenaar bewaarden, omçingelende de Stad *Emmerik* met een swaare *Wal*, 7. *Bolwerken*, als de *Rijnpoorts-Steenpoorts- Orange- Nassauws- Leeupoorts- Blaasbalks-* en *Landweers-Bolwerken*, en 6. *Ravelynen*, daar dry Poorten aan de Land-zijde, als

wort tot een Forteresse gemaakt.

als de *Water- Leeu-* en *Steen-poort*, tusschen in quamen, leggende een *Schans met* 4. *Bolwerken* en 2. *Hoorn-werken*, genaamt het *Orangie Fort*, aan de over-zijde des *Rijns*, om de Stad van die zijde te beschermen, die daar alleen met een enkele Muyr langs den *Rijn* en dry andere Poorten, als de *Christoffels- Kraan-* en *Veer-Poorten* was beslooten. Dit *Fort* is door den sterken aangroeyenden stroom van een Gracht den *Nieuwen Rijn* genaamt, die de Magistraat in den jaare 1644. aan de zuyd-zijde hadde laten delven, om de sterke drift van den *ouden Rijn* tusschen de *Stad* en 't selve *Fort* wat te diverteeren, sodanig afgespoelt, dat de Staaten namaals weynige apparentie sagen, als met excessive kosten 't selve te maintineeren, om welke redenen sy resolveerden het overige van 't *Fort* in den jaare 1665. te demolieeren, waar door de *Stad* so wierd verswakt, dat sy beswaarlijk een rigoureuse force hadde konnen resisteeren, want een Vyand deselve door swaar Canon van de over-zijde des *Rijns* in korten tijd tot de grond toe hadde konnen planeeren, niet tegenstaande het faveur, dat sy boven alle de andere Rijn-Steeden genoot door de na-by gelegentheyt van *Schenken-schans*, disteerende maar anderhalf uyr gaans van malkanderen, van waar men deselve met een westelijke wint, die daar seer veel waayt, door Scheepen, sonder eenig Travers van den Vyand, tot genoegen konde secondeeren.

De Fortificatie word verbeetert,

Voor het aannaderen der Fransche Legers hadden haare *Ho. Mog.* in plaats van 't voorsz. *Fort* een *Reduyt*, en voor de Stads-Muyr aan den *Rijn* een kleyne *Batterye* laten vervaardigen, sy hadden mede de *Grachten* laten verdiepen, de *Borstweeringen* verswaaren, de *Wallen* heel net opmaaken en met *Storm-palen*, *Schans-korven* en 19. Stukken Geschuts omsetten.

en het Magazijn wel voorsien.

In het *Magazijn* was abundantie van *Kruyt* en *Loot*, 9452. *Canon Koegels*, 171. bequame en 34. onbequame *Hand-Granaten*, 27. *Pik-kransen* en 5. *Lasten Rogge*, doch van Graanen waren by na alle Solders door de Koopluyden en Vluchtelingen meer als voor een jaar bestort.

Gebrek van Garnisoen.

Het voornaamste gebrek hadde dese Stad gemeen met alle de andere Rijn-Steeden, 't welk bestond in Volk, dat hier op 't aankomen der Fransche so schaars was, dat het nauwelijx 700. mannen konde uytmaken, die verdeelt waren in 14. Compagnien te voet, en 2. te paard, die meest noch doende waren met werven, en daarom nauwelijks half compleet.

Slechte con-

Van dit kleyne Garnisoen wierden omtrent 90. mannen onder

ſtitutie van't *Huys te Ulſt.*

Mr. Bovyn Lieutenant van den Commandeur *Reenen*, gecommandeert na het *Huys te Ulft*, leggende aan den *ouden Yſſul*, ruym 2. uyren van *Emmerik*, 't welk voorſien was met 6. *Yſere Stukken*, daar van 2. maar behoorlijk waren gemonteert met *Affuyten*, 50. *Canon-koegels*, 2. *Tonnen Buskruyt*, 2. *boſſen Lonten*, 18. *Pieken*, eenige *Leepels* en *Wiſſers tot Canon*, 1. *Vat Sout*, 4. *Malder Rogge*, en eenige weynige andere *Vivres*. Dit *Huys*, hoewel het altijd conſiderabel is gehouden, gaf ſich aan *Mr. de Choiſeul* Gouverneur van *Langres*, die 't ſelve met eenige gedetacheerde Franſche quam berennen, over, ſonder Geſchut daar voor af te wachten, op conditie alleen, dat de Officiers vry daar van af mochten trekken, werwaarts ſy wilden, en dat de Soldaten moſten blijven *Priſonniers de Guerre*, die naderhand alle binnen *Emmerik* gevangen wierden gebracht.

dat mede aan de Franſche over gaat.

Ordre tot evacuatie van Emmerik,

Uyt conſideratie van dit kleyne Garniſoen, waar mede de Stad *Emmerik* in geenen deele konde bewaart werden, wierd van daar, om die tijd, als men ſeekere narichtinge hadde, dat *Orſou*, *Rijnberk*, *Weſel* en *Burik* over waren, een Expreſſen geſonden na het Staatſche Leger aan den *Yſſul*, om te verſoeken genoegſame aſſiſtentie van Volk; En alſo ter ſelver tijd den Veld-Marſchalk *Prins Maurits*, die tot voordeel van deſe Stad de Neutraliteyt wenſchende te obtineeren, verſocht by de Heeren *Gedeputeerdens te Velde*, tot *Zutphen* vergaart zijnde, dat ſy deſe Stad wilden van haar weynig Volk evacueeren, ſo wierd aan den Heer *Hendrik Turk* toenmaals Lieutenant Colonnel en Gouverneur deſer Stad tot *Zutphen* preſent zijnde, ordre gegeven, om op 't ſpoedigſte ſich derwaarts te tranſporteeren, en van daar alle *Artillerye*, *Ammunitie* en *Vivres* te doen voeren na *Schenken-Schans*, 't Garniſoen te verdeelen en te ſenden na *Rees* en 't voorſ. *Huys te Ulft*, daar toe eenige van 's Lands Ponten en andere Scheepen van *Yſſeloort* af mede derwaarts wierden geſonden, maar den Gouverneur *Turk* in ſijne reys naar *Emmerik* tot *Schenken-Schans* komende vond daar een Expreſſen met een brief van Contra-ordre van de voorſ. Heeren Gedeputeerdens, om wegens het evident gevaar niet verder te gaan, maar de ordres, om 't ſelve Garniſoen met alle Krijgs-ruſtinge na *Schenken-Schans* te vervoeren door *Jacob van Rhenen* Capiteyn Majoor, commandeerende binnen *Emmerik* in abſentie van den voorſ. *Turk*, te laten executeeren.

word aan de Militie bekent gemaakt,

Den Capiteyn Majoor *van Rhenen* deſe Ordres op den 7. *Juny* 's avonts ontfangende, maakte die omtrent 9. a 10. uyren by het ge-

geven van 't Woord aan de Sergeanten bekent, en dede 's morgens met den dag den grooten Krijgs-Raad convoceeren, die noch in beſoignes was, als de tijdinge quam, dat de Franſche alreede *Rees* en deſſelfs *Schans* hadden belegert, welk gerucht geconfirmeert wierde door het gedreun van 't Canon, door vluchtelingen, die een half uyr van de Stad door de Franſche voorloopers waren geſpolieert, en door een ſwaren Stof, die het Garniſoen van de Wal af omtrent het Dorp *Doornik* ſal opgaan, gecauſeert door het meenigvuldig grof Vee, daar mede de Boeren quamen vluchten, 't welk het Garniſoen meynde, dat het de Franſche Avant-Garde der Dragonders was. Hier door wierden de Gemoederen van de geheele Stad door ſulken panique Vrees en conſternatie bevangen, dat de geheele Militie omtrent half tien voormiddag, alvoorens de Sleutels van de Stad aan de Magiſtraat in handen geſtelt hebbende, in groote confuſie en verſlaagentheyt de Steen-Poort uyttrok na *Schenken-Schans*, achterlatende alle Krijgs-ruſtinge en Stukken Geſchuts, die ſy wel van de Wallen hadden ſoeken mede te nemen, doch bleeven twee der ſelver door 't breeken van de Affuyten aldaar of op de Straaten ſtaan. In deſe disordre het Garniſoen omtrent *Schenken-Schans* en buyten pericul komende raakte weder wat tot bedaartheyt, en begon ſich volkomen onder haare reſpective Vaandels te rangeeren.

die in groote confuſie vlucht na Schenkenſchans.

Ondertuſſchen hadde den *Lieutenant Colonnel Wijnbergen Gouverneur van Rees*, gelijk vooren verhaalt is, de *Staaten Generaal* tot *Aarnhem* in goeden getalle by een zijnde, door een Miſſive in *dato* den 6. *Iuny* voorgeſlagen, of 't niet beſt ſoude zijn, de twee Garniſoenen uyt *Emmerik* en *Rees* te combineeren, en een van die beyde Steeden daar mede, naar vermogen, te defendeeren, daar op deſelve *Staaten* den *Lieutenant Colonnel Blanche* uyt *Holland* na *Rees* reyſende, alwaar hy ſijne loop-plaats hadde, tot *Aarnhem* ordre gaven, om het Garniſoen uyt *Emmerik* te lichten, en te brengen na *Rees*; Deſe *Lieutenant Colonnel* boven *Schenken-Schans* komende, ontmoeten aldaar op den 8. *Iuny* voor de Middag het ſelve Garniſoen marcheerende voort binnen *Schenken-Schans*.

Contra Ordre van de Staaten.

Aldus wierd *Emmerik* op den 8. *Iuny* voormiddags geabandonneert, en gelaaten ter voorſorge van de Magiſtraat, die aanſtonts de Burgerye opontbood, om met volle Geweer voor 't Stadhuys te verſchijnen, daar yder ordre ontfieng, welken Poſt hy beſetten ſoude. Daar op wierd in den Raad der Stad gereſolveert, om per Expreſſen den *Overſten Lieutenant Dittart Commandeur tot Calcar*, als het naaſte

De Magiſtraat ſtelt op alles ordre.

en ſent een Expreſſen na Calcar,

ſte Brandenburgſche Garniſoen by miſſive te verſoeken, dat hy deſe geëvacueerde Plaatſe in den naam van ſijne *Keurvorſtelijke Doorluchtigheyt van Brandenburg* wilde in poſſeſie nemen, dewelke een *Lieutenant Tettaw* met 50. mannen derwarts ſond, die daar na de middag aanquaamen. Middeler wijle hadde de Magiſtraat mede goet gevonden, eenige uyt haar als 2. Burger-Meeſters, de Heeren *Wilhelm Hoogwant* en *Chriſtian Rademaker*, 2. Schepenen, als *Reynier van der Steegen* en *Vincent de Tondi* met den Secretaris *Louwerman*, naar den *Prince van Condé* te deputeeren, om haare Stad neutraal te houden, en Sauve-garde voor deſelve te verſoeken, dewelke by *Millingen*, een Dorp tuſſchen *Rees* en *Emmerik* in 't quartier van *Condé* aanquamen, by wien ſy audientie obtineerden, en alle devoires aanwenden, om Sauvegardes te bekomen, waar toe *Condé* geenſins wilde verſtaan, ſeggende, dat het Staaten Volk, uyt vreeſe van ſijne komſt, de Stad hadde verlaten, welkers Wallen, Poorten en Bruggen Vyands-Werken waren, die tot ſijnen dienſt moſten openſtaan, waar toe hy anders de Sleutels hadde (wijſende op het Canon, dat daar voorby gevoert wierde) dat ſy Gedeputeerdens wel ſouden doen, by aldien ſy een goede Capitulatie maakten, gelijk die van *Weſel* gedaan hadden, dat anderſins groote onheylen de Stad ſouden overkomen, alſo ſijne Soldaten niets liever ſouden ſien, als de onwilligheyt en oppoſitie van de Stad. En hoewel de Gedeputeerdens proteſteerden geen ordre te hebben tot het Capituleeren, vonden ſy haar doch eyndelijk noch genootſaakt, om de Weſelſche Capitulatie aan te nemen, dewelke ſo haaſt niet voltrokken was, of de voorſz. Gedeputeerdens keerden weder na haare Stad, die ſy door den voorſ. Lieutenant met 50. mannen beſet vonden.

van waar Brandenburgſe beſettinge komt.

DeMagiſtraat ſend Gedeputeerdens na den Prince van Condé.

met den welken die een geſprek houd,

en een Capitulatie oprecht.

Tegens het vallen van den avond quamen 7. a 8. Compagnien Franſche Dragonders, om de Steen-poort in te rijden, doch wierden daar van belet door den voornoemden *Lieutenant Tettaw*, die de Poorte ſo lang geſlooten hielt, tot dat hy door eenige uyt de Burgeren, die daar de wacht hadden, en hem voorhielden het groote gevaar, dat niet alleen hem, maar ook de heele Stad, boven 't hooft hing, by aldien hy by ſijn voornemen perſiſteerde, op iterative proteſtatien geperſuadeert wierde te retireeren, en de Dragonders binnen te laten marcheeren, die door den *Prins van Condé* en ſijn Soon *Duc d'Anguin* met eenige hooge Officieren gevolgt wierden tot op de groote Markt de *Geeſt* genaamt, alwaar hy, ſonder van 't Paard af te ſtijgen, tot verſarſinge een glas wijn dronk, en voort weder na buyten reed

Franſche komen binnen Emmerik,

met den Prins van Condé.

reed, nemende sijn Quartier een vierendeel uyrs buyten de Stad in een Herberg *Elberts-Hut* genaamt, latende in de Stad ordre, dat de voorsz. Dragonders mede uyt de Stad vertrokken, en dat haare plaats weder vervult wierde met het Regiment van *Champagne* te voet, dat in de nacht daar binnen quam. Des anderen daags voor Noen vertrok den voorñ. Brandenburgschen *Lieutenant* met sijn onderhebbent Volk weder na *Calcar*, van waar hy gekomen was. De *Koning* sloeg sijn Leger op *Spillekens-Wart* en in de Heyde voor *Emmerik*, logeerende dicht onder de Stad in een boeren-huys, daar omtrent de meenigvuldige Tenten een Stad van *Mars*, en de Soetelaars- en Kramers-Winkels een Kermis vertoonden. Hier bleef hy sijn Quartier houden tot den 16. *Juny*, wanneer sijn Leger 's morgens vroeg opbrak, en sich voor *Doesborg* campeerde, zijnde den *Prince van Condé* al op den 12. *dito* met het aankomen van den dag vertrokken na het *Tol-Huys*, om die Post te forceeren, daar van wy hier na speciaal sullen handelen.

De Koning logeert buyten Emmerik,

Immiddels wiert hier de Koning gecongratuleert en geluk gewenst over sijne Victorien, door eenige Gedeputeerden uyt de Stad *Keulen*, onder dewelke de Burgermeester *Rotkirchen* mede een was, die hem beschonken met twee Stuk-vaten Rijnse-Wijn, op welkers boden het Wapen van Keulen geschildert was, doch wierden so minnelijk niet ontfangen, als sy haar inbeelden, uyt oorsake van haare oppositie tegens den Keur-Vorst, en dat sy van den Keyser en van de Staaten Garnisoen binnen haare Stad hadden ingenomen gehad; waarom sy ook voort in alle stilheyt weder vertrokken.

daar hy wegens de Stad Keulen word gecongratuleert.

Terwijlen dese beyde Legers om de Stad *Emmerik* gecampeert lagen, was binnen en door deselve sulken passagie van menschen, paarden en Wagens, dat de huysen so van buyten als van binnen met een seer dikke huyt van stof waren overtogen. Binnen de 8. dagen tijds wierden de *Gereformeerde* van haare beyde Kerken, gelijk mede de *Luyterschе* van de haare gedepossideert, werdende voor eerst de Oude- zijnde de grootste Kerk tot een Gasthuys, en de Munster-Kerk tot den Religieusen Dienst der Rooms-gesinde geapproprieert, dewelke vreesende, dat door de begravinge der On-Roomsche de Kerken en Kerk-hoven souden ontheyligt zijn geworden, na dat deselve weder ingewijt, en daar door *quasi* gepurificeert waren van alle ketterlijke onsuyverheyt, den *Gereformeerden*, *Luyterschen* en *Mennoniten* verboden het vry gebruyk van haare Groeven, die haar in eygendom toequamen, waar door deselve genootsaakt waren haare dooden te bergen, waar sy best konden; de eene begroefse ergens in huys, de

Bitterheyt der Roomsche tegens de On-Roomsche.

ander in een Tuyn of Hof, de derde in 't Veld en de vierde op een ouden Kerk-Hof by 't Halve Klooster niet verre van de Galg. Dese bitterheyt der Roomsche tegens de On-Roomsche openbaarde sich veel meer, als sich de Vyandschap tusschen de Fransche en den *Keur-Vorst van Brandenburg* openbaarde, wanneer de eerste tegens de laatste door veele vileyne actien haare passien betoonden, houdende sich in desen, als goede Politijken gemodereert alleen de *Jesuiten*, *Canoniken* en weynige andere.

De andere Kleefsche Steeden krijgen Sauvegardes.

Hier mede waren alle vijf de Kleefsche Steeden, die met Staaten Garnisoen dus lang beset waren geweest, in handen van de Fransche, die alle de anderen als *Kleef*, *Duysberg*, *Calcar*, *Goch*, *Udem*, *Santen*, &c. met Sauve-gardes hadden versekert, niet tegenstaande *Monsieur de Louvoy* aan de Gedeputeerdens van de Stenden 's Lands van Kleef, die in *Mey* laatstleden tot *Nuys* van hem versocht hadden de Neutraliteyt voor haar Land, hadde geantwoort, dat in cas sy neutraal waren, het onnodig was van Sauve-gardes voorsien te werden, veel min, wanneer sy de Partye van sijne Majesteyt hielden, maar in cas sy met de Hollanders aanspanden, dat men haar alsdan te vuyr en te swaart vervolgen soude.

Fransche plonderen de Kerk tot Neer-Elten.

Ondertusschen dat de voorn. Legers hier bleven leggen, en dikwijls Krijgs-raad hielden, quamen eenige Fransche tot *Neder-Elten* in de Kerk, daar sy den Priester sagen de Misse celebreeren, welke actie sy met geboogen knyen ten eynde toe bywoonden, maar so haast de Priester van den Authaar trat, pakten sy hem aan, en plonderden hem en alle die in de Kerk waren van haare kleederen, als mede alle de kisten en koffers, die in de Kerk gevlucht waren.

's HEEREN-BERG stont voor den Franschen open

Immiddels hadden sy mede voor haar openstaan het Steetjen 's HEEREN-BERG, dat met een vervallene Muyr en uytgedroogde Gracht omtrokken was, binnen dewelke de *Graaf van den Berg* en *Boxmeer*, die in desen Oorlog neutraal was, sijn Casteel en Residentie-plaats heeft, zijnde gelegen een uyr van *Emmerik*.

DEUTECOM was slecht gestelt,

De Stadt DEUTECOM, gelegen in't *Graafschap Zutphen* was aan sich selfs altijd heel swak geweest, maar nu door ordre van de *Staaten* versterkt met eenige Fortificatie, die hoewel al over de 30. duysent guldens gekost hadde, echter op de aankomst des Vyands noch open lag, konnende niet veel Force tegenstaan.

gaat aan de Fransche over,

Doch den Commandant *Molkman*, die maar 4. nieuw geworven Compagnien onder sich hadde, resisteerde op den 9. *Iuny* de aankomende Fransche onder *Mr. de Bouvise*, so datter 12. à 13. van den Vyand ten eer-

eerſten onder de voet vielen, en daar op deſe eerlijke Capitulatie maakte:

op deſe Capitulatie.

Articulen die door den Heer Prins van Condé *toegeſtaan zijn aan het Garniſoen van* Deutecom, *en geteekent door Monſieur de* Bouviſe *Generaal van de Cavallerye.*

1. *Sois geaccordeert, dat het Garniſoen van* Deutecom, *beſtaande in* 4. *Compagnien te Voet, ſal uyttrekken met haare Wapenen en Bagagie, ſlaande Trommelen, brandende Lonten, en vliegende Vaandelen, naar Krijgs-gebruyk, en in alle veyligheyt geconvoyeert werden tot in de Stad* Doesborg, *door een Troup van* 100. *Paarden.*

2. *Dat de Burgeren ſullen blijven in alle ſeekerheyt binnen de Stad* Deutecom.

Gedaan en vaſt geſtelt tot Deutecom *den* 9. *dag van Juny des jaars* 1672. *en geteekent:*

Bouviſe.

Charles Molkman.	Gerard op Gelder.
Winout Hoffens.	A. Pean.
Poul van Vincelaar.	Gijsbert van Brienen.
Peter Weſterman.	Cornelis Draax.
G. Müilert.	

Hier ſullen wy de *Franſche* laten ſtaan, tot wy hebben geſien, watden *Biſſchop van Munſter* met ſijn Leger, 't welk uyt *Franſche, Keulſche* en *Munſterſche Troupen* t'ſamen gecompoſeert was, verrichte.

De Biſſchop van Munſter breekt met ſijn leger op,

Op den 1. *Juny*, wanneer de Franſche aan den *Rijn* eerſt vyandelijk begonden te ageeren, en 4. Steeden met Staaten Garniſoen beſet, te gelijk berenden, gelijk hier vooren is aangeroert, ſo begon den *Munſterſchen Biſſchop* ſich mede te roeren, trekkende met ſijn Leger op uyt het Graafſchap *Benthem*, alwaar het op de *Branklichter Heyde* gecampeert hadde gelegen, in een plaats omtrent *Noorthorn*, die tot het Leger rondom afgeſteeken was, nemende ſijnen marſch na GROL, dat hy op dien ſelven dag met eenige Ruyterye berenden, terwijlen hy diverſe andere Troupen Cavallerye detacheerde na 't *Twente*, die de opene en onſterke Steetjes *Oldenzeel, Ootmarſen, Enſchede, Almelo, Delden, Goor* en de *Stad* met

komt voor GROL,

en incorporeert de heele Twente.

de heele *Heerlijkheyt Borculo* incorporeerden, en met *Sauve-gardes* beſetten, betoonende in haar eerſte aankomſt, in alle deſe en andere plaatſen, ſich on-welkomme gaſten door haare on-menſchelijke extorſien en overlaſt, die meer een *Baldaar*, als een *Biſſchop* eygen waren.

GROL is altijd ſeer conſiderabel geweeſt,

GROL een ſtemmende Stad in 't *Graaffſchap Zutphen* twee uyren van *Brevoort* gelegen, is 't eerſt door *Keyſer Carel de* V. (als hy het *Hertogdom Gelder* en het *Graaffſchap Zutphen* geacquireert hadde) om ſijn goede ſituatie ſodanig gefortificeert, dat *Prins Maurits* deſelve in 't jaar 1595. belegert hebbende moſt verlaten, en niet eerder bemachtigde, als het tweede jaar daar na, van welke tijd af hy deſelve ſorgvuldig bewaarde tot den jaare 1606. toe, wanneer ſy door een ſwaare belegeringe hernomen wierd door de Spaanſche, die deſelve Stad weder moſten overgeven, als *Prins Frederik Hendrik* in den jaare 1627. deſelve met een groot Leger en 80. Stukken Geſchuts met een belegeringe van 9. weeken forceerde.

en wel gefortificeert,

Deſe Stad was op den 1. *Juny* 1672. wanneer ſy door den *Biſſchop van Munſter* berent wierde, omtrokken met 6. Bolwerken, die de heele Stad, behalven de Kerk en het Stad-houders Huys bedekten door haare hoogte, gelijk ter contrarie de Fauſſebrayen om haare leegte onbequaam waren een approcheerenden Vyand te beſchieten, en de Contreſcarpen te defendeeren, zijnde anders de Fortificatie ſonder Defect, hebbende diepe Grachten, die door het Riviertjen de *Slink* altijd werden gevult, ſonder Buyten-werken, rontom omçingelt met hoog en droog Koorn-land, en dry Poorten, als de *Lievelder- Beltemer-* en *Nieuwe-Poort*.

het Magazijn wel voorſien,

Het *Magazijn* was van alles ſo overvloedig voorſien, dat den *Biſſchop* naderhand wel 40. Wagens Ammunitie na het *Beleg van Groeningen*, en veele met Proviſie van Oly, Sout, Boter, Kaas, Stokviſch, &c. na *Coeverden* en de *Nieuwe-Schans* daar uyt liet vervoeren. Op de Wallen ſtonden 22. *Stukken Geſchuts* op nieuwe Affuyten, en den Turf was daar ſo abundant, dat het Magazijn te kleyn zijnde, een goet gedeelte van de Kerk afgeſchut en daar mede vervult was.

doch het Garniſoen te ſwak.

Het *Garniſoen* was alhier, gelijk in alle de voorſz. Steeden aan den *Rijn*, te kleyn, want het beſtont alleen in 10. Compagnien Infanterye en 1. Cavallerye, die uyt oorſaake, dat de meeſte nieuw en noch incompleet waren, niet meer als omtrent 600. mannen konden uytmaken, zijnde de Burgerye by na al Papiſt en tot veranderin-

ge

ge geinclineert, weygerende de Wapenen mede op te nemen tegens den Vyand.

In dit poſtuyr wierd deſe Stad op den 1. *Iuny* door eenige Biſſchoplijke Cavallerye berent, dewelke haar van *Heuſpel* na *Levelde* verſpreyt-hebbende geduyrig wierd gerenforceert met meerdere Troupen, die haare Vaandelen en Standaarden in 't geſicht van de Stad planten, en op den 2. *dito* alle omleggende Paſſen, inſonderheyt den diepen Weg by de Stads-Herberg en by het Leproſen-Huys met ſterke Wachten beſetten. Grol word berent,

Den 3. *dito* paſſeerden niet remarquabels, als dat ſich den Vyand geduyrig verſterkte, en op de Stad approcheerde, waar in hem den Commandeur van de Stad, genaamt *Georg Frenk* met ſterk canonneeren ſocht te traverſeeren. en geapprocheert,

Den 4. *dito* ſocht hy van gelijken door het Canon den Vyand niet alleen te beletten in 't opwerpen van een Batterye, maar dede hem door een uytval onder den *Capiteyn Stockum* en den *Lieutenant Kok* mede retireeren uyt den voorſz. diepen weg, alle bomen en plantagien afkappen, de Stads Herberg, die dicht onder de Stad lag, raſeeren, en het Leproſen-Huys af branden. 't welk de Belegerde ſoeken te beletten.

In deſe volgende nacht tapten de Vyand het water uyt het Molen-pand door het af breecken van de ſchuttingen van de Water-koorn-molen niet alleen af, ſo veel doenlijk was, maar trachten tot diſtincte reyſen de *Sluyſen* mede te ruïneeren, om daar door het water uyt de *Grachten* na het Molen-pand mede af te tappen, doch dit laatſte wierd hem door ſterck chargeeren uyt Muſquetten t'elkens met verlies van eenig volk belet. De Vyand tapt het water af.

Op den 5. *Iuny* 's morgens quam binnen de Stad den *Lt. Colonnel Tongel* met een Ingenieur, een Mineur en dry Conſtapels, en met Ordre van de Heeren *Gedeputeerdens te Velde*, om boven den Commandeur *Georg Frenk*, die toen deſe Stad al 24. jaaren, ſo in abſentie van den *Graaf van Stirum*, als na deſſelfs reſignatie, hadde gecommandeert, te gouverneeren. Deſe nieuwen Commandeur, die geen particuliere kenniſſe hadde van de ſituatie der Stad en Fortificatie, eyſcht de Sleutels der Stad, en aanvaart het Commandement. Een nieuwen Commandeur komt in Grol.

Den 6. *dito* paſſeerde ſonder notable actie, als alleen dat uyt de Stad op den Vyand ſo uyt Canon als Muſquetten wierde geſpeelt ſo ſterk, als 't Geſchut lijden konde.

Den 7. *dito* maakten den Vyand den *Molen-Kolk* geheel droog, en richten in deſſelfs laagte een Batterye op voor 7. *Mortieren*, De Vyand beſchiet de Stad met Vuyr-werken,

uyt dewelke op den 8. *dito* de Stad met veele *Vuyr-werken* van *Bomben* en *Granaten* benaauwde, en wel een brand veroorsaakte en eenige huysen, doch geen of weynig menschen ruïneerde, ondertusschen approcheerden hy van dese *Batterye* recht op de Beltemer-Poort aan, tot in het Contreschap, dat die uyt de Stad weynig konden beletten, also sy toen besig waren met het sinken van de Batteryen, die te hoog waren, hebbende tot dien eynde de Stukken te rug van de Borstweeringen getrokken, en dewijl de Fauchebrayen te laag waren.

veele Vuyrwerken raaken in de brand.

Den 9. *dito* wierp de Vyand een tweede *Batterye* op omtrent de *Beek* in een leegte, en achter eenige boomen, uyt en door dewelke hy sterk op de Stad speelde, 't welk uyt de Stad weder so wel beantwoort wierd, dat door een Canon Koegel, die op het yser beslag van een wijl van een wagen met *Bomben* geladen raakte, niet alleen deselve *Bomben*, maar ook noch andere *Vuyr-werken* en eenige *Tonnen met Bos-kruyt*, die omtrent dese wagen by de voorsz. *Batterye* in een diepte gebergt lagen, neffens 16. a 17. menschen, onder dewelke een der voornaamste Vuyrwerkers was, opgevloogen met sulken vehementen slag, dat den Vyand aan d'andere kant van de Stad seer verheugt wierd, meenende dat het Magazijn van de Stad opgevloogen was. Na de Middag

De Stad word opgeeyst,

quam een Overste Lieutenant in Tamboers kleeren de Stad opeyschen, hebbende een korf vol eyeren aan den arm, met bedreyginge, 't welk belaggelijk was, dat men het Garnisoen by weygeringe soude verpletteren, gelijk men sulx die eyeren soude konnen doen. Den L^t. *Colonnel Tongel* bescheyde desen gedeguiseerden Tamboer, om over 2. uyren antwoord te halen; Terwijlen dede hy den Krijgsraad convoceeren, aan

daar op Krijgs-raad word gehouden,

dewelken hy het aanbrengen van den Tamboer en sijn Bescheyt bekent maakte, nemende daar op het Advijs van elk in 't bysonder, wat te doen stont? 't welk generalijk was, dat men tweemaal 24. uyren uytstel en stilstand van Wapenen versoeken soude, (om immiddels *Sijn Hoogheyt* hier van te adverteeren) en dat daar op een Officier in ostagie na buyten gaan, en een van den Vyand weder binnen komen soude, gelijk ook geschiede, werdende op lijss-straffe het schieten op den Vyand verboden, die nochtans gedurende den heelen stilstand van wapenen approcheerde tot op de Gracht. Na dat den Officier van den Vyand met den *L^t. Colonnel Tongel* en den *Burger-Meester Wek*, zijnde van 's Lands wegen Majoor van de Stad, eenigen tijd hadde geboucheert, is hy weder na buyten vertrokken, daar op meest alle Capiteynen, gedúyrende den stilstand der Wapenen, in de Fauschebrayen by een quamen, om te resolveeren, wien men na den Vyand soude senden,

en

en wierden daar toe genomineert de Capiteynen *J. Buk* en *Everhard Dirk van Keppel*, die tegens den avond met den voorsz. Burger-Meester *Wek*, Dr. *Jan Henárik Schutten* en *Everwijn Holtberent* uyt de Burgerye, met een schuytjen over de Gracht na den Vyand voeren, in presentie van de geheele Militie en den voorn. *Tongel*, die haar goeden avond wenste, met recommendatie, om een goede Capitulatie te maken, waar op dese geacoordeert wierd: en Gedeputeerdens na buyten gesonden,

De Stad Grol *geeft sich aan sijne Keur-Vorstelijke Doorluchtigheyt tot* Keulen, *en Vorstelijke Genade tot* Munster *over op de volgende Conditien.* die dese Capitulatie maakten,

1. *Sullen de Burgers, en Inwoonders Vryheyt haarer Conscientie en Religie hebben, sullen de Catholijke en Gereformeerde haar wegens de Kerke in der minne vergelijken.*

2. *Sullen alle Burgers, Inwoonders en Vluchtelingen vry zijn van alle plonderingen so aan haare persoonen als aan haare goederen, so wel die in de Kerk als daar buyten mochten bevonden werden.*

3. *Sal't den Burgeren en Inwoonderen, gelijk ook den Predicanten ten allen tijden vry staan, haar met hunne Vrouwen, Kinderen en Goederen te begeven na andere Plaatsen, en hunne onroerende goederen naar welgevallen te verkopen.*

4. *Sal den Burger-Meesteren, hunnen Vrouwen en Kinderen, die gesint zijn, uyt de Stad te vertrekken, wagens en paarden verleent werden voor haare Bagagie, en Convoy tot securiteyt van haar transport na* Doesborg *of* Zutphen, *en vry staan, om haare vaste goederen, na haar believen, te verkopen.*

5. *Sal de Stad behouden alle haare Domeynen.*

6. *Sal het Garnisoen morgen voor de middag om* 10. *uyren met haare Vaandelen, Boven- en Onder-Geweer, en al wat haar eygen is, uyt de Stad vertrekken, en sullen de Officiers so wel als de Soldaten den Dienst der Heeren Staaten Generaal vermogen te verlaten, en haar in anderen dienst te begeven, of na haare gelegentheyt, naar huys te vertrekken, doch sullen deselve niets mede nemen, dat de voorsz. Staaten toehoort, maar alleen met het haarige naar* Doesborg *of* Zutphen *geconvoyeert werden, en sal morgen by't aan-breeken van den dag, het Bolwerk, daar de Wind-Meulen opstaat, den Belegeraars in geruymt werden, die 't selve met* 200. *musquettiers sullen besetten. Tot oorkond deses is dit Accoord weder-zijds onderteekent en verse-*

gelt.

gelt. Aldus gedaan in't Veld-Leger voor Grol *den* 9. Juny 1672. *en waren onderteekent*

W. Land-Graaf tot Furſtenberg *van wegens ſijne Keur-Vorſtelijke Doorluchtigheyt tot Keulen.*
(*L. S.*)
Chriſtoffel Bernhard.
(*L. S.*)
J. Buck *op approbatie.*
Everhard Dirk van Keppel *op approbatie.*
C. Wecke.
Johan Hendrik Schutten. D$_r$.
Everwijn, Holtberent.

Van de Gecommitteerde uyt de Stad bleeven twee, als den Capiteyn *Buck* en den Burgermeeſter *Wecke* in 't Leger van den Vyand, om deſſelfs Troupen na binnen te geleyden, komende de dry andere Gedeputeerdens op den 10 *Juny* 's morgens heel vroeg, met de geteekende Capitulatie weder in de Stad by den Commandeur *Tongel*, die geenſins wilde approbeeren 't gene ſy hadden geaccordeert, het welk de Burgeren bekommert maakte, hoe ſy de Stads-Sleutels van den *Commandeur* machtig ſouden werden, om in gevolge van de Capitulatie de Stad aan den Vyand te leveren, en verdere onheylen te ontgaan, reſolveerden daarom den Commandeur aan te taſten, en de Sleutels te ontweldigen, die ſich daar op met deſelve na de Wal retireerde, doch aldaar vervolgt zijnde, moſt deſelve aan haar overgeven, die daar mede in der haaſt de Wal afliepen, en de Poorten openden voor 's Vyands volk, dat daar buyten ſtont, en wachten met groot ongedult en vloeken, dat de Poorten niet eerder wierden geopent. So ras dit Volk binnen quam, beſetten het terſtont de Wallen en Poorten, en dede den *Adjutant Generaal* het Staten Garniſoen vergaaren, en om tien uyren voor den middag na buyten trekken, alwaar ſy in Bataille wierden ſtaande gehouden, tot het ondergaan van de Sonne, onder pretext, dat ſy het geheele Gárniſoen wilden viſiteeren, offer ook Overlopers onder waren, nemende met geweld die gene weg, dewelke hun aanſtonden. De heele Militie was geabuſeert door het vierde articul van de Capitulatie, meenende, dat tot transport van haare goederen ſouden verſchaft werden ſo veele wagens, als nodig waren, en alſo maar dry wagens daar toe ten voorſchijn quamen, nam den Burger-Meeſter *Wek* deſelve alleen tot ſijnen dienſt, 't welk oorſaak was, dat de Militie byna

dewelke de Commandeur niet wilde approbeeren.

De Vyand komt binnen, en doet het Staten Volk vertrekken,

dat alle ſijne goederen moſte achterlaten.

byna al haare Bagagie moſte achterlaten, en als *Bias* vertrekken, die al ſijne goederen mede droeg.

Eer de Stad *Grol* over was verſochten eenige Officiers van den *Biſſchop van Munſter*, dat hy haar met eenig Volk en Geſchut uyt het Leger wilde detacheeren na *Brevoort*, om te ſien, of ſy die Stad ſouden konnen bemachtigen, waar toe den Biſſchop geenſins wilde verſtaan uyt conſideratie van de goede Situatie en ſterkte der ſelver, doch reſolveerde eyndelijk op 't ſterk ſolliciteeren van deſelve, om derwarts te ſenden alleen maar twee duyſent man, beſtaande in vier Compagnien te paard onder de Overſten *Poſt* en *Meyndershagen*, en onder den jongen *Poſt* en noch een anderen Ritmeeſter, zijnde de reſt voet-volk. De Biſſchopſe gaan na BREVOORT,

De Stad BREVOORT ſorteerende onder het *Graaffſchap Zutphen* is om haare goede ſituatie, als by na geheel omçingelt zijnde van Moeraſſen en Wateren, van ſulken ſterkte, dat het ſijne buyten-Vyanden ſeer licht kan traverſeeren allen acces en aannaderinge, hebbende tuſſchen de moeraſſen door maar twee Advenuen op de twee Poorten, te weten de *Alter-* en *Miſter-Poort*. Deſe Stad is wel eer door den vermaarden Veld-Overſten *Marten van Roſſum* gefortificeert, en was op 't aankomen der voorſz. Biſſchoppelijke volkeren omtrokken met 6. *Bolwerken*, en 2. *Ravelynen*, alle voorſien met *Stormpalen*, dubbelde doorne *Heggen* een *Fauchebraye* en Grachten, die op haar ſmalſte 16 roeden wijt waren. dat ſeer conſiderabel is wegens ſijne Situatie, en Fortificatie,

De *Wallen* waren beſet met 20. *Stukken Geſchuts*, van dewelke 4. in 't ſchieten op den Vyand ſprongen. De Affuyten waren doorgaans ſo vergaan, datter verſcheyde, geduyrende de Belegeringe met nieuwe Aſſchen en anders moſten gerepareert werden, en onder alle maar noch 4. overbleeven, die in 't laatſte het Geſchut konden dragen. In het Magazijn waren maar 18000. ponden kruyt, en 20. laſten Rogge tot proviſie. De ſlechte Conſtitutie van het Magazijn,

Het *Garniſoen* beſtont in 6. Compagnien te voet, van dewelke 3. oude en 3. nieuw geworven waren, t'ſamen uytmaakende omtrent 500. Mannen, en de reſteerende Burgerye was niet ſterker, als omtrent 50. weerbare Mannen, die alle gecommandeert wierden door eenen *Adrian van Keppel*, een man die by de Burgers en Militie om verſcheyde oorſaaken weynig bemint was. en Garniſoen.

Van alle Defecten hadde den *Commandeur* iterative Remonſtrantien gedaan voor de Belegeringe aan de Heeren van den Raad en Gedeputeerdens van de *Graaffſchap Zutphen*, als ook tot tweemaal van Vergeefs aſſiſtentie verſocht.

de Heeren *Gedeputeerdens te Velde* secours versocht, en een notitie over gesonden aan den President van de *Gedeputeerdens des Zutphenschen Quartiers*, en supplement versocht, maar kreeg in 't laatst geen antwoord, veel min assistentie.

De Vyand marcheert eerst voorby de Stad,

Op den laatsten *Mey* quamen in de Stad de geruchten, dat den Vyand aannaderde, gelijk ook kort daar op eenig Volk voorby de Stad, over den *Alter-Es* haaren marsch na *Grol* setten, op dewelke uyt de Stad, met goet voordeel wierde gecanonneert. Men stelde 's nachts Schild-wachten omtrent een Musquet-schoot van de Stad by seekeren Dijk, om het water te stuyten, en 't selve by de Stad te behouden, dewelke van den voorby marcheerenden Vyand wierden overvallen en weg gevoert, steekende met eenen den Dijk door, die 's morgens door het Garnisoen inder haast weder wierde gestopt, en met een *Borst-weering* daar tegen over gesecondeert.

en doet eenige schade,

smyt daar na Batteryen op,

Op den 12. *Juny* quamen de voornoemde 2000. Mannen door een voer-weg op de Advenue van de *Alter-Poort*, daar sy buyten het bereyk van de Musquetten haar posteerden, en dien nacht een Baterye opwierpen, van dewelke sy, met het lumieren van den dag, zijnde den 13. *Juny* tot 's avonts toe veele Bomben en Branders in en over de Stad wierpen, waar door aan eenige huysen eenig ongemak geschiede, doch sonder merklijke alteratie der Burgerye, die seer welgeresolveert was sich ten uyterstten te verweeren. Immiddels begon de Vyand aan de Loop-gravens te werken, die om hare verre distantie, en de kleynheyt van 't Canon uyt de Stad niet konden geruïneert werden. Maar als de Vyand den volgenden nacht een nieuwe Batterye maar omtrent 150. passen van de Stad hadde doen opsmijten, en daar van met Bomben schoot, wierd die door 't Geschut uyt de Stad so getroffen, dat sy met verscheyde dooden verlaten en noyt weder gebruykt wierd.

en beschiet de Stad met 't uyt werken,

Daar door Onluysten onder de Burgerye ontstonden

Den 14. *dito*, raakten eenige murmureeringe en onwil onder de Burgerye van wegens de schaade, die haare huysen leden door de geduyrige Vuyr-werken des Vyands, komende eenige Vrouwens met getier en geraas op de been, dreygende de Militie, om dat sy haar met haare kinderen socht tot bedelaars te maaken door haare obstinaatheyt, daar doch geen ontset te verwachten was; Doch door goede ordres eeniger Militairen wierden die onluysten gestilt, so dat sich elk naar huys begaf, om op den brant te letten.

De Vyand maakt een Nieuwe Batterye,

De nacht hier aan was het weder stil, zijnde de Vyand besig, om een derde Batterye op te werpen, dewelke sich met het aanbreeken van den dag aan de Noort-zijde van de Stad veel grooter en swaarder,

der, als mede veel gelegender voor den Vyand vertoonde, als de twee voorige, waar uyt dien dag omtrent 200. ſtuks Vuyrwerken na de Stad wierden geſchooten, die weynig ſchaade deden, alſo de Vyand in 't eerſt om de verre diſtantie geen ſwaarder Granaten en Bomben, als van 12. ponden uyt het Canon overbracht, die byna alle over de Stad heen vloogen, en als hy ſulx naderhand wilde verbeeteren met ſwaarder Bomben uyt Mortieren, konden maar weynige om haar ſwaarte de Stad bereyken, niet tegenſtaande de Mortieren ſo ſwaar beladen wierden, datter in die korte Belegeringe 14. barſten en ſprongen. Door deſe helſche Vuyr-werken raakten 2. boeren met een kind dood, en een vrou beyde beenen quyt, een Paard wierd door een Bombe omtrent 30. paſſen verre over het Magazijn geworpen. Dit bracht eenige Vrouwens aan 't lamenteeren, die met haare kinderen op de armen de Officieren begonden te ſmeeken tot overgeven, en ſouden haare mannen gaande gemaakt hebben, 't en zy ſy door vleyende woorden, voornamentlijk van *Iohannes Heylerfieg* Predicant tot *Wenterswijk*, ſo wel waren ter neder geſet, dat ſy haar met deſe woorden: *Wy ſullen deſe Nacht noch patientie hebben*, naar huys begaven.

daar uyt hy ſterk ſchiet, doch weynig ſchade doet.

Den 16. *dito* avanceerde de Vyand ſo verre met ſijne ondiepe loop-gravens, die altijd vol water ſtonden en weynig bruykbaar waren, dat men de uyterſte punt daar van uyt een Bolwerk met Muſquetten konde beſchieten, waar op ſich een nieuwe Batterye nader onder de Stad op dede, daar door de alteratie van binnen onder eenige flauhertige niet verminderde, te meer dewijlder in de Stad een gerucht ontſtont, dat de Vyand op den *Alter-es* eenige wagens vol groenen rogge hadde afgemaayt, om de Grachten daar mede te vullen, en daar over ten Storm te lopen, en dat de Franſche het Princen Leger hadden geſlagen, en by het *Tolhuys* in de *Betauwe* waren door gedrongen, als mede om dat de Soldaten van den Capiteyn *la Faquerie* in preſentie van den Commandeur haar Geweer voor de aarde neder ſmeeten, ſeggende niet te willen vechten, om dat men haar niet betaalde, en om datter doch geen ontſet te verwachten was. Seeker Roomſch Edelman anderhalf uyr buyten de Stad reſideerende, dede byſondere devoiren, om het overgaan der Stad te faciliteeren, ſendende twee diſtincte reyſen een Trompetter aan den Commandeur, die den ſelven weder depecheerde, ſonder Krijgs-raad daar over te houden. 's Namiddags quam een Tamboer Appel ſlaan, naar wien door ordre van den Commandeur uyt de Stad wierden geſonden *Hendrik Kalf* Majoor

De alteratie in de Stad vermeerderde door een Gerucht.

Ontrou van een Rooms Edelman.

De Vyand eyſt de Stad op door Officieren,

en een Sergeant van den Commandeur *Lodewijk Moesburg*, om te vernemen, wat ſijn aanbrengen was. Deſe verſocht, dat ſy beyde eens wilden ſpreeken met ſijne Officieren, die achter hem quamen, onder dewelke was de Soon van den Overſten *St. Poul*. In deſe t'ſamenkomſt eyſten die Officieren de Stad op, onder ſwaare dreygementen ſo men opiniatreerde, doch in cas contrarie met beloſten van goede Capitulatie, voegende daar by, dat hun den ſlechten toeſtand van de Stad pertinent bekent was, dat *Deventer* mede belegert, en veele Steeden over waren, en datter geen de minſte ontſettinge te verwachten was. De voorñ. Majoor en Sergeant dit in de Stad gerapporteert hebbende, kreegen ordre, om deſelve Officieren binnen te halen, gelijk geſchiede, van dewelke de Commandeur verſocht een Stilſtant van Wapenen voor 4. a 5. dagen, om ſich immiddels te bedenken; Doch alſo deſe Officieren geen pouvoir hadden, om een ſtilſtant te accordeeren, vervoegden ſy ſich weder na 't Leger, daar ſy haar wedervaren communiceerden, en in der haaſt weder te rug keerden, blijvende ſo lang binnen de Stad door ordre van den Commandeur in een herberg logeeren, tot datter op den $\frac{1}{18}$ *Juny* deſe Capitulatie geſlooten wierd.

die binnen gebracht werden,

daar ſy deſe Capitulatie ſluyten.

Articulen voor Adrian van Keppel *Commandeur der Stad* Brevoort, *en deſſelfs Krijgsraad.*

1. *Dat het Garniſoen ſal geëvacueert werden, mits dat het uytmarcheere met vliegende Vaandelen, ſlaande Trommelen, brandende Lonten, Koegels in de mond, en met haar Boven- en Onder-geweer, met haar nemende twee Stukken Canon, en tot yder Compagnie gehoorende overige Wapenen.*

2. *Dat nodige Geſpannen en Wagens ſullen verleent werden, tot transport van de boven geſpecificeerde Canons, mitsgaders tot tros, bagagie en alle hun toebehoorende goederen, met behoorlijk Convoy en Vrygeleyde tot* Warnsveld *voor* Zutphen, *of beneden* Doesborg.

3. *Dat het Garniſoen, Burgerye en Vluchtelingen noch aan haare Perſonen noch Goederen ſo wel voor, in, als naar de evacuatie des tegenwoordigen Garniſoens, ſullen geplondert noch gemoleſteert mogen werden.*

4. *Dat tot den uyttocht en evacuate van het Garniſoen den termijn en tijd ſal geſtelt blijven op aanſtaande Maandag, omtrent 7. uyren.*

5. *Dat tot naarkominge deſes van weder-zijden ſullen geſtelt werden de*

de gewoonlijke Gijselaars, die na geadimpleerde en vervulde boven-staande Conditien gerelaxeert sullen werden.

6. *Dat niemand van de Soldaten dèses Garnisoens sal gesocht of aangehouden werden, als die voor desen gedeserteeert heeft.*

Aldus gedaan den $\frac{18}{28}$ *Iuny* 1672. BREVOORT.

Waren onderteekent

S^t. Poul, *Generaal Majoor Commandant de L'Armee de Son Alteſſe Monſieur le Prince & l'Eveque de Munſter devant* Brevorde.

Herman Lotthar van Poſt, *Overſte.*
Philips van Natzau.
Johan Hendrich Trouches.
Le Baron de Waldbourg.
Adrian van Keppel.
Gerard de la Faquerie.
F. Ga. de Bedarrides.
Jooſt Hend. van Afzbeck.
Sweder van Lintelo.

Op deſe Conditien, en in ſo weynig dagen begaf ſich deſe heerlijke Fortreſſe in de macht van een Vyand, die ſelfs geen ſtaat maakte, om deſelve te vermeeſteren, alſo hy maar 2. duyſent man ſterk was, die maar eene advenue op de *Alter-poort* konden beſetten, blijvende de andere Advenue met de *Miſter-poort* de geheele belegeringe door vry en ongeſlooten, ſo dat de land-luyden en burgeren die dagelijks in alle veyligheyt paſſeerden, te meer, dewijl de Vyand aan de Batterye by den Kruyſen-boom en in ſijne ondiepe Approches tot aan de knien toe in 't water ſtont, 't welk ook oorſaak was, dat de *Biſſchop van Munſter* ſelfs de tijdinge van 't overgaan deſer Stad ten eerſten niet konde gelooven, hebbende aan deſe gedetacheerde volkeren twee dagen minder verlof gegeven, als ſy voor de Stad lagen, ſeggende deſelve naderhand, dat ſy voort weder ſouden vertrokken zijn, by aldien ſy maar antwoort hadden bekomen, dat men gereſolveert was geweeſt de Stad met rigeur te defendeeren, alſo ſy geen de minſte kans ſagen, deſelve Stad met geweld te naderen en te emporteeren, daar in noch geen eenig ſoldaat gequetſt, veel min dood gebleeven was, en daar men in 't Magazijn noch 93. en in elk Bolwerk noch 5. tonnen met bos-kruyt elk van 100. ponden, in voorraad hadde ten tijde van dit ſchandig overgaan.

't welk ſeer ſchandelijk was, om de onmacht van de belegeraars, en den goeden ſtaat van den Belegerde.

Na dat *Grol* was verovert, trok den *Biſſchop van Munſter* met ſijn geheele Leger na *Deventer*, daar hy ſich op den 14. *Iuny* eerſt voor vertoonde, ondertuſſchen dat hy eenig Volk ſond na de Stad LOCHEM gelegen in 't *Graaffſchap Zutphen* aan de Rivier *Berkel.*

Den Biſſchop van Munſter ſend volk na LOCHEM,

kel. Deſe Stad is voor deſen ſo ſterk geweeſt, dat de Spanjaarden haar in den jaare 1582. vergeefs belegerden, doch na dat ſy in 't jaar 1615. byna heel was afgebrant, is ſy verlaten, waar door de Fortificatien ſo ſeer vervielen, dat den *Biſſchop van Munſter* in den jaare 1666. deſelve ſonder ſlag of ſtoot occupeerde, en met een Fortificatie omtrok, ſodanig, dat de Staaten deſelve niet anders konden recupereeren als door een formele Belegeringe, demolieerende de Fortificatie tot de gront, en latende deſelve in dat poſtuyr leggen, tot den Biſſchop deſelve om deſe tijd weder occupeerde, wanneer hy de Klooſter-kerk, die voor een School gebruykt wierd, tot ſijnen religieuſen Dienſt innam, en de Preek-ſtoel, Stoelen, Banken, en Glaſen uyt de groote Kerk liet werpen en verbranden, ſettende in der ſelver plaats 7. Bakovens tot gerief van ſijn Leger voor *Deventer*, daar wy den Biſſchop met ſijn Volk ſullen laten, tot wy hebben verhandelt, wat op de Zee, en te Land by de Franſche is gepaſſeert.

da' deſelve occupeeren.

Van de Oorlogs-vlooten.

Den *Ocean*, dat woeſte Element was den *Nederlanders* veel gunſtiger, als de Aarde, en ſocht de ſchaade èn ſchande te repareeren, die de *Nederlanders* te Lande leeden, door het ſchandig verlies van veele redoutable Fortreſſen, om te toonen, dat de *Batavieren*, welker Militie was verwijſt en den Land-Oorlog ontwent, ter Zee ſonder eenig kreuk of rimpel noch waren deſelve, die ſy voor outs waren. Want na dat ſy de groote Vlooten der *Engelſche* en *Franſche* (beſtaande in 164. ſo groote als kleyne Scheepen, onder dewelke de *Engelſche* alleen hadden 116. Scheepen, 23530. Mannen, 4092. ſtukken Canon, en noch 24. Kitſen appart, en de *Franſche* hadden 48. Scheepen, 1926. ſtukken Canon, 10966. Mannen) eenige dagen opgeſocht en ingewacht, en daar na ſich gepoſteert hadden omtrent *Schoonevelt* op de hoogte van *Zeeland*, ſagen ſy op den 29. *Mey* de Vyandelijke Vlooten van boven wind op haar ſo na af ſakken, als hier vooren verhaalt is. En hoewel de Nederlandſche Vloot in goede Ordre en vol Courage de Vyandelijke niet alleen met de Zeylen op de Mars inwachte, maar ook door zeyn-ſchooten tot de Bataille nodigde, ſo bleef ſy echter boven wind houden, maakende tweemaal met haar afkomen onder volle zeylen de mijnen, als of ſy wilde batailleeren, maar ſiende de Nederlandſche Vloot met opgetoogen zeylen haar te gemoet komen, keerden ſy haaſt wederom, en begaven haar op den 1. *Iuny* by nacht na het *Noord-Voorland* op de Engelſche Kuſt, dat de *Nederlanders* op den 3. *dito* eerſt gewaar wierden, die haaren Cours aanſtonts derwarts ſetten, en op den 6. *dito* kond-

die door de Nederlandſche Vloot tot een bataille word genoodigt,

kondschap kreegen, dat den Vyand lag in *Soulsbay*, waar na toe sy zeylende, den selven op den 7. *dito*, 's morgens op deede, en met een Voor-wind sodanig naderde, dat sy omtrent 8. uyren met den selven begonden te ageeren. De Nederlandsche Vloot was in dry Esquaders verdeelt, waar van den *Lt. Admiraal Bankert* met sijn Esquader *Zeeuwen* en *Vriesen* de Avant-Garde voerde tegens des Vyands *Witte Vlagge*, sorteerende onder den Franschen *Vice-Admiraal d' Estré*; den *Lt. Admiraal Generaal de Ruyter* voerde het *Corps de Bataille*, bestaande in de Scheepen uyt de *Maas* en het *Noorder-Quartier*, tegens de *Roode-Vlagge* onder *Duc de Jork*; en den *Lt. Admiraal van Gent* voerde de *Arriere-Garde*, bestaande in Scheepen alleen van *Amsterdam* tegens de *Blauwe Vlagge* onder den *Admiraal Montagu Graaf van Sandwig*.

en op de Engelsche kust aangeras.

Verdeelinge der Nederlandsche Vloot, en in wat ordre sy tegens den Vyand ageert.

Het Gevecht nam sijn begin door de *Zeeuwen* en *Vriesen*, die de *Fransche*, voerende mede de Avant-Garde eerst attaqueerden; In 't begin toonden de *Fransche*, door haare brandende Furie aangedreeven zijnde, haar als felle Zee-Leeuwen, in manieren als of sy de *Zeeuwen* en *Vriesen* hadden willen over-zeylen, en in een ogenblik ruïneeren, doch sy quamen so ras tot gewoonelijke bedaartheyt en verflauwinge, als sy bemerkten de standvastigheyt der *Zeeuwen* en *Vriesen*, die als een vaste Muyr aan een gerangeert, deselve sodanig op 't Lijf drongen, dat sy omtrent de Middag de *Engelsche* verlieten, en haar met de vlucht na 't *Canaal* salveerden, werwaarts sy een tijd lang vervolgt zijnde, haar op den avond buyten 't gesicht van de *Engelsche* begaven, latende deselve in pericul, van geheel geruïneert te werden door de *Nederlanders*, indien der selver Dapperheyt niet ware tegen gehouden geworden door een groote Kalmte, die de zeylen slap dede hangen, en haar beletten haaren Vyand nader op 't lijf te vallen, waar door tusschen de beyde Esquaders van den *Hertog van Jork* en den *Admiraal de Ruyter*, die tegen over malkanderen lagen, en t'samen met de stroom voort dreeven, een heevig en continueel Schut-Gevecht ontstont, waar in geen d'ander eenig voordeel konde assien, als alleen door 't haastigst canonneeren; En also de *Nederlanders*, die alle vrywillig ten Oorlog quamen, doorgaans twee schooten deeden, terwijlen de Engelsche, die meest tegens haaren wil gepreset waren, eenen deden, so kreegen de *Nederlanders* op haare Vyanden de Avantage. Het Schip, daar den *Hertog van Jork* op was, zijnde de *St. Michiel*, wierd door den *Lt. Admiraal de Ruyter* uyt sijn Schip de 7. *Provincien* sodanig beschooten, dat den Hertog sich

De furie der Franschen word door de Zeeuwen en Vriesen gebrooken,

so dat sy al vluchtende de Engelsche verlieten

Gevecht tusschen *Jork* en de *Ruyter*

Jork verandert van Schip.

sich genootsaakt vond met de groote Vlagge, die van de groote Mast geschooten was, te salveeren op het Schip *Londen*, daar op hy de Roode Vlagge weder liet afwayen, en het Schip de *S^t. Michiel* calefateren. Den Heer *Cornelis de Wit Ruart van Putten* representeerde in de Nederlandsche Vloot de Souverainiteyt van den Staat, sittende geduyrende het Gevecht voor de Stuyr-mans Hut op 't schip van de Heer *de Ruyter* in groote magnificentie op een stoel bekleet met den Rok van Staat en gestipeert met 12. Hellebardiers en eenen Sergeant, om alle comportementen te beter te remarqueeren, dat hem belet wierd door den continueelen rook, die so dik was, dat hy niet buyten het schip konde sien.

De Ruart van Putten observeert de comportementen van elk.

Den *Lieutenant Admiraal van Gent* door der Engelschen Querelle over 't strijken van de Vlagge, daar van hier vooren, gepiqueert zijnde, was geresolveert, of in dese Bataille te sterven, of met Victorie naar huys te keeren, hy voert daar op sijn Esquadre so na aan den Vyand, als mogelijk, en begon den selven dapper aan te tasten, maar wierd na een half uyr vechtens met een Canon-koegel gevelt, 't welk *Capiteyn Panhuysen*, die op 't Schip van den Heer *van Gent* was, aan den *Ruart van Putten* en den Heer *de Ruyter* in stilheyt rapporteerde, die daar op Ordre kreeg, daar van geen vordere mentie te maken, maar met desselfs Schip den Dienst van den Staat na behooren te betrachten, welke Ordre *Capiteyn Panhuysen* getrouwelijk achtervolgde, doch wierd weynig tijds daar na een Been quyt.

Den Lt. Admiraal van Gent blijft dood.

Capiteyn Brakel een der onverzaagste Helden, die oyt t'Zee gevaaren hebben, rukt in 't begin van 't Gevecht, alsser noch eenigen wind was, uyt het Esquader van de Heer *de Ruyter* na den Heer *Montagu* Grave van *Santwig*, *Admiraal van de Blauwe Vlagge*, en leyt desselfs Schip de *Royale James* aan boort, dat 900. man en 100. Stukken voerde, en hoewel sijn Schip maar 62. Stukken, en 300. mannen voerde, en by de *James* in comparatie quam als een kind tegens een man, so forçeerde hy echter *Montagu* met een gevecht van 5. volle uyren sodaanig, dat *Montagu* na de bekentenisse van sijn eygen Lieutenant geresolveert was geweest sijn Schip over te geven, by aldien *Brakel* een Vlagge gevoert hadde, niet tegenstaande sijn Schip geduyrende het gevecht was gerenforceert geworden met verscheyde sloepen vol varsch Volk. *Montagu* in dese noot zijnde, redde sijn schip noch van 3. Nederlandsche Branders, maar van den vierden, die aangevoert wierde van den Commandeur *Jan Danielsen*, konde hy 't niet salveeren, maar most 't selve quiteeren, so

Dapperheyt van Capiteyn *Brakel*, die de Blauwe Vlagge aan boort leyt.

dezelke verbrant, en den Admiraal verdronk,

ſo ras het in de brand raakte, wanneer ſijn Volk by na al over boort ſprong, èn hy hem ſelven meynende in een Boot te bergen, in 't overtreeden met ſijn Soon verdronk, werdende ſijnen Lieutenant met eenige Matroſen van de Nederlanders geviſt en gebergt.

Dit Gevecht duyrde van den ochtent tot den avont in een beſlootene en ſmoor-lucht met groote kalmte, dewelke veroorſaakte, dat de Scheepen niet konden geregeert werden, maar onder malkanderen dreeven, en ſich niet konnende paſſeeren, ſo heevig op een canonneerden, dat het meer moorden als vechten ſcheen, en dat den Heer *de Ruyter*, die toen al 32. Zee-Gevechten gelukkig en ſonder eenige quetſure, hadde bygewoont, verklaarde noyt in ſo continueelen en langduyrigen Zee-Gevecht geweeſt te zijn; Want hy op dien dag alleen verſchoot omtrent 25000. Ponden Bos-kruyt; En het Schip *Weſtergo*, dat 14000. Ponden kruyt in hadde, verſchoot dien ſelven dag daar van 11000. Ponden, houdende alleen maar noch 3000 ponden over, die des anderen dags door verſuym in brand raakende het Schip deden ſpringen.

Heevigheyt van deſe Bataille.

't Schip Weſtergo raakt in brand.

Tegens den avond, als de *Franſche* ſchandig gevlucht en uyt het geſicht der Vlooten geraakt waren, ſagen de *Engelſche* ook om een goet heen komen, en raakten met een ſlagboeg, by 't verheffen van de wind, boven de *Nederlanders*, vluchtende van deſelve af by de wind ſo ſcherp op als mogelijk, doch wierden van de Nederlandſche Vloot dien heelen nacht vervolgt, tot 's morgens toe, zijnde den 8. *Juny*, wanneer de *Engelſche* alleen maar noch met 50. zeylen, anderhalf mijl boven wind leggende aanloefden, en ſo ſterk vluchten, als ſy vervolgt wierden, tot 's avonts toe, wanneer de Nederlandſche Vloot om 't manquement van Kruyt en van eenige andere behoeften te ſuppleeren, haar begaf na de Kuſt van *Zeeland*, blyvende vier mylen Weſt-Noort-Weſt van 't Eyland *Walcheren* in de volle Zee leggen, alwaar ſy van alles wierde voorſien, ondertuſſchen dat de Engelſche Vloot boven wind ſo verre quam affakken, dat ſy nauwelijx konde geſien werden, maar alſo ſy vreesde te naderen, begaf ſy haar haaſt weder hoog op de *Rivier van Londen*, daar ſy tot den 20. *Juny* calfaterden, eer ſy weder in Zee quam.

De Engelſche begeven haar op de vlucht,

en komen op de Rivier van Londen.

In deſe Bataille verlooren de *Franſche* 2. Capitale Scheepen, zijnde het eene met 80. Stukken verbrant, en 't ander met 70. Stukken geſonken; En de *Engelſche* 6. Capitale Scheepen, van de welke dry de Vlagge voerden, zijnde 2. daar van verbrant, 3. geſonken en 1. genomen. Behalven deſe genoemde Scheepen waren van haare

Verlies der Franſchen, en Engelſcher,

mindere Vaartuygen als *Branders*, *Kitsen &c.* mede over de 20. geruïneert.

Verlies der Nederlanders.

Daarentegen hadden de *Nederlanders* geen verlies van Scheepen, als alleen het Schip *Josua* uyt het *Noorder-Quartier*, zijnde van middel-bare groote, en eenige Branders, die niet alle vruchteloos vergingen, behalven het Schip *Westergo*, daar van hier boven.

Verlies aan Engelsch volk.

Aan volk hadden de Engelsche geen minder verlies, als aan Scheepen, also haare Dooden en swaar gequetsten uytmaakten het getal van 2530. mannen, onder dewelke waren 18. Capiteynen en hooge Cavaliers dood, en 19. swaarlijk gequetst.

Groote alteratie tot Londen.

Den Dag na dese Bataille was een Dag, die men jaarlijx om de Geboorte van den *Koning van Engeland* (die op den 29. *Mey* Oude Stijl, of 8. *Juny* Nieuwe Stijl jaarig was) binnen *Londen* vierde, en op den welken veele Vreugde-werken waren geprepareert, als verscheyde Fonteynen, daar Wijn voor 't Volk soude uytspringen, en schoone Vuyr-werken, die al ter plaatse vaardig stonden, daar sy gebruykt souden werden; Maar dese gemeynde Vreugde wierde door twee groote ongevallen sodanig belet, dat de Wijn in de vaaten bleef leggen by de Fonteynen, en de Vuyrwerken gespaart wierden tot een vreugdiger tijd; Want dry dagen te vooren, eer de Zee-Bataille geschiede, en het Gedreun van 't Canon binnen *Londen* gehoort wierde, ontstont in deselve Stad by *St. Catharijn* aan de *Rivier* sodanigen vehementen brand, datter omtrent 120. Huysen, 6. gemeyne Scheepen en eenige Barquen in de asschе raakten, waar door de gemoederen der Gemeynte met groote alteratie waren bevangen, die noch te meer vergroot wierde door de onaangename tijdinge van haare Nederlaag, dewelke hoewel men te Hoove socht te verdonkeren, nochtans sich selve genoeg openbaarde door 't hangen der hoofden en de flauwigheyt der genen, die 't Hof frequenteerden.

Brand tot Londen.

In Holland begaf men sich op 't gehoor van 't Canon in de Kerken,

In *Holland* wierd het donderen van 't Canon op 't Strant bequamelijk gehoort, waar van de tijdinge komende in eenige Steeden, wierden aanstonts de Klokken geluyt, de Huysen geslooten, en in de Kerken vierige Gebeden uytgestort tot God in den Hemel, om assistentie van sijnen sterken Arm tegens de onrechtvaardige Wapenen van so groote Vyanden. Des anderen daags, zijnde den 8. *Juny*, wanneer door de eerste vliegende, doch noch onseekere tijdinge van het Verlies van *Wesel*, *Orsou*, en *Burik* de Herten in *Holland* met een groote vreese waren omvangen, wierden deselve weder merklijk verlicht, door dese gewenste en aangename tijdinge van Victorie op

en verwekte de Victorie groote vreugde.

Zee,

Zee, dewelke door de Engelsche brieven grooter gemaakt wierde, als men in Nederland selfs divulgeerde, 't welk geen kleyn misnoegen en suspitie in de Gemeynte verwekte tegens eenige der voornaamste Regenten in *Holland*, murmureerende, dat men in die bedroefde tijd dese heerlijke Victorie verdonkerde, en door Vreugde-Teekenen niet bekent maakte aan de gantsche Wereld.

Verlies der Nederlanders te Lande.

Maar hoe dapper en gelukkig de *Nederlanders*, tot haar eeuwige reputatie, tegens 2. Vlooten van de Machtigste Koningen der Wereld op Zee waren, noch veel ongelukkiger waren sy op 't Land; want sy binnen eene Maand (van den 12. *Juny* af te reekenen, als den *Prins van Condé* by 't *Tol-huys* den *Rijn* passeerde, tot den 10. *July*, als den Koning van *Vytrecht* met sijn Leger opbrak) byna sonder eenige resistentie verlooren 3. geheele Provincien, en de 4. resteerende binnen korte dagen d'andere mede souden gevolgt zijn, indien niet eenige Fataliteyt en Goddelijke schikkinge sulx belet hadde.

Vlooten Krijgs-raad in 't Leger gehouden, of men den Yssul soude verlaten, of niet?

Voor en al eer de *Fransche* eenige Stad aan den *Rijn* geoccupeert hadden, maar door het aankomen van haare groote Macht den Nederlanden den ondergang dreygden, wierd tot *Zutphen* van de Heeren Gedeputeerdens te Velde, van *Sijn Hoogheyt* en van alle de Generaals Personen in den Krijgs-Raad gedelibereert, of 't niet geraden soude zijn den *Yssul* te abandonneeren, en op eenige andere manier het Land te defendeeren, wanneer eenige adviseerden het best te zijn, dat men den *Yssul* soude verlaten, alle Steeden wel voorsien, het platte Land ten besten geven, en een Vliegent Leger in de *Betauwe* of de *Velauwe* vergraven, om daar mede de Desseynen van den Vyand te observeeren, en al de Plaatsen te secondeeren, die aan den *Neder-Rijn*, *Yssul* of *Waal* noot mochten komen te lijden, gevende voor reeden de onmogelijkheyt van den *Yssul* en *Neder-Rijn* met so weynig Volks, als 't Leger toen was, tegens de Insultes van so machtige Vyanden te defendeeren; Doch de meeste adviseerden, datmen den *Yssul* naar allen vermogen soude trachten te conserveeren, waar toe ook geresolveert wierd.

Daar op geresolveert wierd, dien te beschermen.

Maar also men by nader overdenkinge bevont, dat het Leger aan den *Yssul* te swak was, om die Riviere te beschermen, waar in het water door de extreme droogte haast al weg raakte, waar langs heen de Retrenchementen niet wel gemaakt waren, en waar op den Vyand vry sterker afquam, als wel verwacht was, versocht men van de Heeren Staaten spoedige assistentie; En als men daar na sag, dat uyt *Holland* niet als eenige Compagnien Waart-gelders tot secours konden

en aan de Staaten om assistentie te versoeken.

komen, die noch eerst uyt de Garnisoenen moften gelicht werden, en dat den Vyand alle de Steeden aan den *Rijn* metter haast veroverde, oordeelden de Heeren *Gedeputeerdens te Velde* en de Hooge-Officieren van 't Leger best te zijn voor de Securiteyt van den Staat, den *Yssul* te verlaten, en de volkeren aldaar leggende, in de naaste Steeden te brengen; doch aangemoedigt werdende door den Staat veranderden van resolutie, so dat sy den *Yssul* tot den laatsten druppel bloets wilden defendeeren, seggende *Sijn Hoogheyt, dat hy van voornemen was, liever te sterven, als van daar te wijken, en dien Post niet als met sijn leven te willen verlaten.* Echter nam de generale verslagentheyt in het Leger toe, werdende den Staat immiddels gewaarschouwt, dat het onmogelijk was, het doorbreeken van den Vyand aan den *Yssul* te beletten, daar op men in den *Haag* op den 11. *Juny* begon raad te pleegen, wat te doen stont, om de *Provincie van Holland* te versekeren tegens den aankomenden Vyand, ingevalle hy den *Yssul* mochte komen te passeeren, en dat het Leger onder *Sijn Hoogheyt* voor hem soude moeten swichten. Het inlaten van 't water, en inundeeren van de Landen, daar het nodig was, en Forten te leggen op alle smalle Passagien wierd voor 't eerste en gereetste middel gehouden, en geresolveert in 't werk te stellen, als de noot sulx voort mochte komen te vereyschen, door Commissariissen, die absoluyte macht hadden, daar in den dienst van 't Land te betrachten. Men vond goet noch 1330. Burgers na de Frontieren van *Holland* te senden, en de resteerende Soldaten en Waart-gelders daar uyt te lichten, om na de *Grave* en *Nimwegen* te brengen, doch en had geen effect, also den toestant van *Holland* sulx niet en konde lijden. En nademaal men beducht was niet te sullen ontgaan, of de Vyand soude in de *Over-Betauwe* doorbreeken (gelijk ook den dag daar na, te weten op den 12. *Iuny* geschiede) of soude daar in komen door het belegeren van *Nimwegen*, liet men in *Holland* de gedachten gaan, hoe, in wat voegen, en op wat plaatse men den Stoel des Oorlogs in de Provincie van *Holland* soude stellen? Waar toe *Amsterdam* wierd voorgeslagen, in meeninge, om derwaarts te brengen al het Geld uyt het Comptoir van den Ontfanger Generaal, en al het Geschut uyt het Magazijn van *Delft*, mitsgaders de *Vergaderinge van Holland en West-Vriesland*, die men ook by provisie soude doen scheyden, om ten eerstèn binnen de voorsz. Stad van *Amsterdam* te convoceeren. Ter selver Vergaderinge wierd mede voorgebracht, dat men noch dien nacht (den 11. *Juny*) depesches soude laten afgaan, dienende tot

Veranderingen van Resolutie.

Deliberatien daar over in den Haag gehouden,

Waar voorgeslagen wierd, om tot Amsterdam te planten den Stoel des Oorlogs.

en om den Yssul te verlaten, en de

schey-

ſcheydinge van 't Leger, en de Steden aan den *Yſſul* wel beſet te laten met het Voet-volk, en het overige van dien met alle de Hooge-Officieren van *Campen* met Scheepen over de Zuyder-Zee naar *Amſterdam* afte doen voeren, om te gebruyken, daar 't geraden ſoude gevonden werden, de Ruyterye in de Generaliteyts Plaatſen op de Brabantſche Frontieren te leggen, om de opgeſetenen ten platten lande van de Brandſchattinge te bevrijden, *Bommel*, *St. Andries* en *Voorn* te voorſien, en *Heuſden* met het Land daar omheen onder water te ſetten, mitsgaders het Garniſoen van *Raveſteyn* binnen de *Grave* te brengen; Doch is de evacuatie daar van den *Gedeputeerdens te Velde* aanbevoolen, om deſelve niet als in de grootſte extremiteyt te doen, en echter gelaten aan haar oordeel en abſoluyte diſpoſitie. Dit ſelve wierd ook by de *Generaliteyt*, na contradictie van een Gedeputeerde uyt de Provincie van *Vrieſland*, naderhand met eenpaarigheyt mede geconcludeert, naar ingenomen Præadvijs van den *Raad van Staten*.

Frontieren van Holland te beſorgen.

Den Ontfanger Generaal, op ordre van den Raad-Penſionaris *Mr. Jan de Wit* pakten ſijn Comptoir op, en 't Geld in Tonnetjes gedaan zijnde, wierd na *Amſterdam* gevoert, om daar te blijven tot nader Ordre. Men dede aan den *Koning van Engeland* demonſtreeren de progreſſen van den *Koning van Vrankrijk*, en den naakenden ondergang van den Staat, indien *Engeland* ſich van *Vrankrijk* niet ſepareerde, en den Staat aſſiſteerde, waar tegens deſelve ſich weder in alle reedelijkheyt ſoude laten vinden, om *Engeland* contentement te geven, werwaarts ook ten dien eynde een Deputatie geſchiede; doch waren de inclinatien van de *Staaten van Holland* meeſt alle voor *Vrankrijk*, *Amſterdam* alleen toonde beter genegentheyt voor *Engeland* te hebben, in cas men een van beyden ſoude moeten kieſen, en eenige weynige Noort-Hollandſche Steden voor geen van beyden, maar liever om ſich ten uyterſten te defendeeren.

's Lands Comptoir wierd na Amſterdam gebracht. en aan Engeland het groote gevaar gedemonſtreert.

Ondertuſſchen dat men in *Holland* met dit overleg beſig was, hoe men ſich tegens den aankomenden Vyand ſoude verſeekeren, waren de Franſche in haare Legers, daar mede ſy eenige dagen onder de Stad *Enemerik* gecampeert lagen, niet min beſig, hoe ſy de Vereenigde Provincien het beſt ſouden invadeeren, en in der haaſt emporteeren, eer deſelve in beter poſtuyr mochten raaken; Tot dien eynde hielt de Koning met ſijne Hooge-Officieren diverſe reyſen Krijgs-raad, in dewelke (gelijk namaals uyt den mond van den *Prins van Condé* gehoort is) gereſolveert wierd, dat hy *Condé* met force ſoude ſien te paſſeeren den *Yſſul* ofte *Neder-Rijn*, om ſich immiddels, dat het Le-

Franſche houden grooten Krijgs-raad,

en nemen een deſeyn op Amſterdam,

ger onder den Heer *Prince van Orange* aan den *Yssul* door de beyde Legers van den Koning en den Veld-Marschalk *Turenne* soude getraverseert werden, van daar met 20. duysent Ruyters, die elk noch een man achter op souden nemen, in aller haast de *Velauw* over te begeven na *Amsterdam*, en sich daar voor te vertoonen so subijt, als de tijdinge van haar aannaderen daar mochte komen, op dat hy die groote Stad (zijnde de Nobelste Partye en het Hert van *Holland*) en door deselve het geheele Lichaam van den Staat, mochte verrassen en overvallen, als sy minst aan een Vyand dacht, en noch geensins gebracht was in postuyr van nodige Defensie, zijnde ter selver tijd daar binnen geene Provisie van Bos-kruyt, dat al na de Vloot was verschonden, leggende de Steene Wallen sonder Borstweeringen, Banquetten, Solderingen en Canon, en op sommige plaatsen noch met aarde niet aangevult, en fluctuerende in Disordre, die te meer soude zijn aangegroeyt door dese subite Vertooninge en schrikkelijke Consternatie, waar mede de meeste Burgeren souden zijn overstolpt geworden, die noyt te voren eenigen Vyand voor haare Poorten hadden gesien.

dat toen in slecht postuyr was.

Een boer *Jan Peterse* wist den Fransen een weg aan door den Rijn,

Na dese genomene groote Resolutie, ondertusschen dat by de *Fransche* noch gedelibereert wierde, op welke plaatse sy een van de twee voorsz. Rivieren bequaamst souden passeeren, addresseerde sich seekeren Rooms-gesinden Boer *Jan Peterse*. genaamt aan de voornaamste der *Franschen*, die sich toen binnen *Emmerik* onthielden, haar bekent makende, hoe dat hy woonachtig was omtrent *Neder-Elten* aan den Oever des *Rijns*, daar hy een ordinair Veer hadde, by welke occasie hy van langen tijd in den *Rijn* op seekere plaatse hadde geremarqueert een Droogte, die by 't leege water, datter toen was, met Ruyterye seer gevoeglijk konde gepasseert werden, te meer dewijl niemant licht vermoeden soude, dat de Door-breuk daar soude gesocht werden, en dewijl die droogte alleen maar met eenige *Vriesen* onder den *Colonnel Aylva* beset was, dewelke door geduyrig heen en weer marcheeren, dan na *Nimwegen* dan na *Doesborg* en *Zutphen* dan na *Schenken-Schans* heel waren vermoeyt en afgemat.

Condé komt aan 't Tolhuys, dat hy besichtigt.

Desen Voorslag behaagde den *Franschen* seer wel, te meer, dewijl die door seekeren Rooms-gesinden Eedelman uyt de Betauwe, gelijk men voorgeeft, wierde geconfirmeert, met wien den *Prins van Condé* den gedesigneerden Post in persoon ging besichtigen, en sulx den Koning rapporteeren, die in de nacht tusschen den 10. en 11. *Juny* met alle sijne Grooten onder 't lichten van 200. flambauwen van *Rees* voor by *Emmerik* na 't *Tolhuys* reed, daar hy den 11. *dito*

aan

aan de overzijde van 't *Tolhuys* op de Elteſche Capittel-Weyde, die een hoog Oever hadde, een Batterye dede opwerpen, en met 12. Halve-Cartouwen beſetten, als mede een Borſtweeringe voor de Muſquettiers vervaardigen, ondertuſſchen dat hy onder de Stad *Emmerik* de kleyne Ponten uyt den *Rijn* op wagens liet ſetten, en omtrent de voorſz. Batterye voeren, om aan de Elteſche kribbe een Brugge te leggen; Waar op den *Prins van Condé* met deſen *Boer* en alle de Groote op den 11. *Juny* 's avonts ſich te Paard ſette, en in die nacht ſijne Cavallerye commandeerde, om mede op te gaan ſitten, met dewelke hy in 't lumieren van den volgenden dag, zijnde den 12. *Juny*, komt by 't *Tolhuys*, alwaar den voorn. Boer voor uyt reede, en de paſſagie door den *Rijn* aanwees, werdende gevolgt van 36. a 40. Franſche Dragonders onder de *Comtes de Guiche* en *de Revel*, die den *Rijn* met groote furie in reeden, en ongeacht veele Muſquet-ſchooten haar ontmoetende, doordrongen tot omtrent aan de overzijde, die op de hielen aanſtonts gevolgt wierden van grooter Macht, dewelke tot in 't midden van den *Rijn* ſterk aandrong, terwijlen *Johan Barton de Mombas* Commiſſaris Generaal van de Ruyterye der *Vereenigde Nederlanden*, (*zijnde een* Franſchman *van Geboorte, en getrout met de Suſter van den Ambaſſadeur* Pieter de Groot, *en van* Sijn Hoogheyt *op den* 7 Juny *ordre hebbende ontfangen, alle de Troupen ſo te Voet als te Paard te commandeeren in de* Betauwe, *en alles te contribueeren 't gene tot de-fenſie van 't ſelve Quartier nodig en dienſtig mochte ſijn, hebbende onder ſijn Commando twee Regimenten te Paard, als dat van* Soutelande *en* Kingma, *aan welk laatſte Regiment eene Compagnie ontbrak, en twee Regimenten te Voet, als dat van* Aylva, *en* Van Gent, *dewelke hy verdeelt hadde op de twee Hooft-quartieren aan 't* Tolhuys *en tot* Huſſen, *blijvende de eerſte Plaats voorſien met het Regiment Paarden van* Soutelande, *en het Regiment te voet van* Aylva, *en de tweede Plaats met het Regiment Paarden van den Colonnel* Kingma *en't Regiment te voet van* van Gend, *daar van 3. Compagnien binnen* Schenken-Schans *quamen te liggen*,) ſich met ſijne onderhebbende Ruyterye begon te bewegen, in allen ſchijn, als of hy de *Franſche* wilde tegengaan, rydende dwars heen en weer door het Vrieſche Voet-Volk (dat ſich ſeer mannelijk weerde) waar door eenige Soldaten onder de voeten ſijner Ruyterye, en al het Voet-Volk in ſulken diſordre en confuſie geraakte, dat de Franſche Cavallerye (dewelke tot in het midden van de Rivier door ordre van *Condé* ſo lang ſtil hielt,

en met een Batterye met Canon verſterkt word.

welken Poſt hy forceert,

Wat qualiteyt *Mombas* hadde,

die ſeer trouloos-lijk handelt,

tot

tot dat de voorsz. 12. Cartouwen en alle de Musquetten met schroot geladen over haare hoofden waren gelost op het Staaten Volk in de Betauwe, die wat laager was als de overzijde, daar op *Mombas* met sijne Ruyterye datelijk doorging) geensins konde gestreut werden, en te vreesen stond, dat deselve sonder quartier souden gemassacreert hebben alle die sy ontmoeten, so wierp het voorñ. Voet-volk, dat maar een enkelde borstweeringe op de vlakke aarde voor sich hadde, al haar Geweer neder, en riep om Quartier, dat haar aanstonts van de *Fransche* belooft wierde; Waar op den *Prins van Condé* alle de Ruyterye, so als sy in en buyten de Riviere stont, dede stil houden, en sich in persoon met meer als 30. van de Gequalificeerste de Rivier oversette tot aan de overzijde, alwaar hy aanstonts in een ronden kring Krijgs-raad hielt, wat nu vorder te doen stont, of die nu alrede sich gegevene te Pardonneeren, of Capot te maken; Immiddels ontstont eenig tumult en geraas onder de Ruyters, die in de Rivier so dicht op een gepakt stonden, dat sy den stroom stopten, en 't water op stouwden, waar door de gront, zijnde alleen los grint- of welsant so driftig wierd, dat de paarden geen vastigheyt meer onder de voeten hieldeu, 't welk oorsaak was, dat *Duc de Longeville*, die in dien kring met de rug na de Ruyters, en haar het naaste stont, sijn Pistool trok, om haar zeyn te geven van stil te houden, welk Pistool by ongeval af brande, dat de *Vriesen* haar inbeelden een Zeyn te zijn aan de Cavallerye, om voort door te setten, en haar te massacreeren, daar op sy terstont haar nedergeworpen Geweer weder op vatten, en sodanig in desen voorñ. kring schooten, dat byna niet eenen van al die Heeren niet dood bleef of ten minsten gequetst wierd; gelijk dan den *Duc de Longeville* met twee koegels door de Borst doot ter aarden viel, en den *Prins van Condé* met twee koegels door sijn slinker arm onder den Elleboog op twee plaatsen wierde doorschooten, steutende den derden koegel af op de knoop van de Zadel. Dese *Tragœdie* sag de Koning met sijn Broeder selfs aan, staande omtrent een quartier uyrs van daar in 't hangen van den *Elteren-berg* by een Wint-molen, van waar hy met groote ongedult en stamp-voeten sijne Groote so ellendig sag onthaalen. De Fransche Cavallerye dese onverwachte onthaalinge van haare Heeren en Meesters siende, barsten met een groote verwoetheyt los, en vielen met sulken furie als desperate menschen op dese Vriesen aan, die na eenige vigoureuse Resistentie eyndelijk wierden vermeestert, en 't meestendeel door de Fransche Rappieren, zijnde haare Carabijns en Pistoolen in 't rijden door

De Vriesen krygen quartier,

dat by occasie van een tumult onder de Fransche,

en door *de Longeville* te niet llep,

waar door *Longeville* gedood, en *Condé* gequest wierd.

De Fransche Cavallerye valt op de Vriesen in,

door den *Rijn* nat geworden, doorſtooken; die veele dagen heel naakt daar ter plaatſe onbegraven bleeven leggen. Eenige Vrieſen ſalveerden haar met de vlucht, en eenige wierden gevangen na *Emmerik* gevoert, alwaar ſy meer als twee maanden met water en broot in groote miſerie haar moſten behelpen, zijnde deſe Gevangene 2. Capiteyns als *Andries van Velſen* en *Duco van Hemmema*, 5. Lieutenants als *Douwe van Eppema*, *Haio Twinbergen*, *Barent Hekman*, *Bavius Rommeda* en *Johannes Bechius*, 3. Vaandrigs als *Fredrik van Ockinga*, *Tarquinius Bentema* en *Jan Duden*, daar en boven noch 4. Sergeanten en 105. gemeene Soldaten. Als nu de Franſche deſen Poſt bemachtigt, en haaren Vyand verſlagen hadden, vielen ſy met groote ongeſtuymigheyt in veele huyſen, daar ſy om ſich te droogen, alſo ſy tot aan haare ſchouderen toe nat waren, ſo groote vuyren ſtookten, dat de vlam den Boeſem en Solder in 't huys van den Inſpector *Rijkers* aanſtak, waar door de omleggende huyſen ſo verre in den brant raakten, datter maar 6. in 't geheel over bleeven. Deſen brant ging ſo vehement voort, dat den *Prins van Condé*, die aan de overzijde van 't huys van den Inſpector, dat 't eerſt aanging, logeerde en verbonden wiert, in aller yl moſte verbracht worden in een Huys op den Dijk, daar hy ſecuyr mochte zijn. Met deſen brand raakten alles in ontſtelteniſſe en confuſie, invoegen dat de Franſche aan 't plonderen vielen, waar van ſy noch huyſen noch menſchen verſchoonden, die ſy van alles ontblooten, ja ontſagen haar niet, om te ſpolieeren het huys van den *Keur-Vorſt van Brandenburg*, dat wel met ſeer dikke muyren en ſterke Toorens, doch met geene Militie voorſien was. Dit Huys was opgeſtapelt vol van gevluchte menſchen en goederen, ſo uyt *Kleef*, als uyt de omleggende Dorpen, van al 't welke niet als naakte menſchen, en uyt de Bedden uytgeſchudde veeren overbleeven, konnende de *Sauve-gardes*, die even te vooren op dit huys waren gekomen, geenſins de furie van haar volk ſteuten, voornamentlijk als het gewaar wiert de koſtelijkheyt van dien buyt. Na by dit huys ſtaat een ronden Tooren, wiens muyren 15. voeten dik zijn, dewelke om ſijne byſondere ſterkte in den Spaanſchen Oorlog ſeer conſiderabel en van groote tegenſtant was, alſo hy door ſijne hoogte niet beklommen, en door ſijne dikte niet doorſchooten konde werden. Deſen Tooren was beſet met 18. Mannen onder een Sergeant uyt *Schenken-Schans*, die den ſelven verlieten, en ſich na *Nimwegen* retireerden, ſo haaſt ſy ſagen, dat de Vyand door den *Rijn* was gepaſſeert, waar door deſelve Tooren ſonder ſlag of ſtoot al mede in han-

van dewelke veele gevangen werden.

Het Tolhuys raakt in brand.

't Huys van Keur-brandenburg word geplondert.

en een ſwaren Tooren ingenomen.

den van de Franſche raakte, die naderhand al 't hout-werk van binnen uytbranden, en 't verwulft uytbraken, ſo dat de enkele muyren alleen maar overig bleeven.

Longeville word geb acht na Rees,

Dien ſelven avont wierd het doode lichaam van *Duc de Longeville* in ſijne kleeren met een Karos gebracht na *Rees* in 't huys van den Heer Scheepen *Cornelis Groin*, daar het gebalſemt, en voort na *Vrankrijk* verſonden wierd.

en Condé na Emmerik, daar hem de Koning beſoekt,

Den volgenden dag zijnde den 13. *Iuny* wierd den *Prins van Condé* 's morgens in een Rosbaar door Switſers gedragen, en gebracht binnen *Emmerik* in 't huys van den Heer Burger-Meeſter *Chriſtian Rademaker*, daar hem den Koning op den 14. *dito* quam beſoeken, als hy op den 16. *dito* op Sacraments-dag heel vroeg met ſijn Leger opbrak naar *Doesborg*. Door deſe quetſure van *Condé* bleef de voorſz. groote Reſolutie, om op *Amſterdam* te gaan, geheel achter, en wierden de concepten geheel verandert.

Veele Franſche Officieren gedood en gequetſt,

Behalven deſe twee Heeren bleeven in 't ſelve reſcontre noch dood de *Graven van Pleſſis*, *Nogent*, en *van Theobon*, en de *Meſſieurs Guitry*, *Boury*, *d'Aubuſſon*, *de la Force* en *de la Salle*, met noch eenige andere, die ons onbekent zijn; En boven dien wierden gequetſt den *Hertog van Coaſſin*, den *Prins van Marſillac*, de *Graven van Vivonne*, *Saux*, *Revel*, en *Lyonne*, de *Marquiſen van Beringen*, *Thermes* en *Chavigny*, en de *Meſſieurs Brouilly*, *Monrevert*, *du Meſnil*, *de Montauban*, *d'Obterre*, *Beaumont*, *de S. Arnoul*, *de Beaufort*, *Montreau*, *Beauveau*, *Soubiſe* en meer andere, die meeſt alle aan haare quetſuren ſtierven, 't welk naderhand meer is geobſerveert, dat weynig gequetſte Franſche weder tot haar voorige geſontheyt geraakten, waar van ſommige meenden de oorſaake te zijn, dat de Franſche Chirurgijns haare medicamenten niet wiſten te appliceeren na het climaat van de Nederlanden, andere gaven andere, doch onſeekere reeden daar van. Behalven deſe verdronken noch ſo veele Ruyters en Paarden, die door 't voornoemde en door 't ſterk aandringen van de achterſte (alſo elk in deſe expeditie de eerſte, en niemand de laatſte wilde zijn) van de ondiepe paſſagie afraakten, of de kribben te na quâmen, en den buyk vol waters dronken, dat het getal van alle de Franſche doden op dien Poſt wierde begroot over de 500. mannen.

van de welke weynige geëureert wierden.

Eenige Officieren verdronken.

Dien ſelven dag van deſe Actie maakten de Franſche over den *Rijn* noch vaardig haare Schip-brugge, daar over het geheele Leger van den Prins van Condé aanſtonts overtrok in de *Betauwe*.

Sijne

Sijne Hoogheyt de Heer Prins van Orange desen onverwachten Doorbreuk der *Fransschen* verstaande, nam met den Heer Veld-Marschalk *Wurts* een cordate Resolutie, om met eenige Regimenten den Vyand te doen retireeren den selven weg, dien hy gekomen was, maar vond hem met so grooten Macht als een Water-vloet de *Betauwe* overstroomen, dat hy genootsaakt ware sijne goede Resolutie te staaken, en bedacht te zijn op middelen van Defensie, en dede den voorn. *Mombas* om sijne verraderlijke Actie apprehendeeren, en in een Wagen met eenige Ruyters convoyeeren over *Uytrecht* na den *Haag*, daar het gemeene Volk op de been raakte, en de Glaasen van sijn Logement insmeet, en 't was apparent, dat het raasende Volk soude vorder gegaan hebben, 't en ware sulx gesteut was geworden door de goede ordres en voorsichtigheyt der Heeren Burgermeesteren aldaar. Uyt den *Haag* wierd *Mombas* vervoert na 't Hooft-Quartier van *Sijn Hoogheyts* Leger tot *Bode-Grave* in Detentie, daar voor den Hoogen Krijgs-raad sijn Proces gemaakt, en hy met veele Grieven beswaart wierde, als dat hy, om sijn Verraderlijk Desseyn te beter te doen reüsseeren, het Volk, dat hem *Sijn Hoogheyt* tot bescherminge van den *Rijn* hadde toe gesonden, tegen ordre hadde versonden naar *Nimwegen*, en den *Rijn* van Volk ontbloot; en als den Heer *Welderen* Gouverneur van *Nimwegen* 't selve Volk by sich so nodig niet oordeelde, als aan den Rijn, en het daarom weder te rug sond na het *Tolhuys*, dat hy *Mombas* 't selve op den 10. *Iuny de novo* weder versonden heeft, waar door het Vriesche Regiment heel afgemat en gedefatigeert weder quam, als de *Fransche* Macht na 't *Tolhuys* quam aansakken; dat hy door dit versenden van 't Volk den *Rijn* so seer hadde ontbloot gehad, dat eenige weynige Ruyterye ondertusschen verscheyde Insultes der Vyandelijke Cavallerye op diverse plaatsen aan den *Rijn* met groot hasart hadden moeten repouseeren, en eenige Vyandelijke Ruyters weder uyt de *Betauwe* uytslaan, die den *Rijn* al door gekomen waren; en dat hy op den 10. *Iuny* het Canon van den *Rijn* hadde versonden, dat daar tot defensie was geplant, en diergelijke Schelm-stukken meer. Hangende dese Proceduyren, en ondertusschen dat *Sijn Hoogheyt* daar over delibereerde, heeft hy, sich van sijne troulooshеyt en verraderye overtuygt vindende, ondernomen, by nacht uyt sijne Detentie te vluchten, en uyt te breeken, mitsgaders sich met klimmen over de Wallen, en swemmen door de Grachten van 't Leger, te salveeren, en naar *Uytrecht* by den Vyand over te lopen, daar hy sich tegens den *Vereenigden Staat* liet employeeren.

Cordate Resolutie van *Sijn Hoogheyt.*

Mombas word gearrestreert

en sterk beschuldigt,

ontvlucht uyt sijne detentie,

en word gesententieert. Hier over is hy by den gemelden Hogen Krijgs-Raad gecondemneert, in voegen by de Sententie onder *Num.* 42. blijkt.

Alteratie in Nederland, Desen inbreuk der Vyanden in de *Betauwe* bleef in *Holland* so lang niet onbekent, als het verlies van *Wesel* (daar van hier vooren) maar wierd 's anderen daags, te weten den 13. *Iuny* omtrent 1. uyr 's middags aan 't Collegie van haare *Ho. Mog.* door een brief van een der Heeren Gecommitteerdens te Velde al genotificeert, waar door het geheele Land raakten in sulken Consternatie, die noch met Pennen te beschrijven, noch met Tongen uyt te spreeken is.

en algemeen vluchten na beneden. Uyt de *Boven-Betauw* en *Velauw* was op dese tijd noch weynig gevlucht om de securiteyt, daar in de Inwoonders haar meenden te bevinden wegens de Rivieren, daar mede sy gelijk op Eylanden omçingelt waren, maar nu begonnen alle menschen (behalven veele Roomsgesinden, die het Fransch-Troyaansche Paard liever met vreugden wilden inhalen, als buyten laten staan) gelijkerhand na beneden te vluchten, en met Pak en Sak t'samen so sterk te verhuysen, dat de Rivieren met Schuyten en Scheepen, en de Land-Wegen met Karren, Wagens en Paarden bedekt waren, en dat de meenigvuldige Vluchtelingen door haar jammerlijk Lamenteeren een yselijk Geloey hemel-waart opgaven, met dat vast vertrouwen, indien sy in handen van haaren vervolgenden Vyand mochten geraken, dat haar de seekere Dood en de Mishandelinge, of de ellendigste Slavernye voor ogen stont, compareerende de Fransche in haare Overwinningen by de snootste Barbaren en Tartaren, meynende door een valsch gerucht, dat deselve mede afbrachten een heel Regiment Mooren met roode Mantels op witte Paarden sittende, die haare onmenschelijke wreetheyt aan hun souden betonen.

Engeland lokt de Nederlanders tot sich. Also Engeland in de voorige Nederlandsche Troubles en Oorlogen seer groot voordeel hadde getrokken uyt de vluchtende Nederlanders, die in dat Rijk sich quamen te salveeren en neder te setten, so socht de Koning in desen tijd, wanneer hy meende, dat de Nederlanders in meenigte haar Vaderland souden verlaten, de Vluchtelingen aan te lokken, om in sijn Rijk te komen wonen, daar toe hy publiceerde een Declaratie onder *Num.* 43. te lesen. So nodigden die van groot en kleyn *Jarmuyden* de Nederlanders mede tot haar onder verscheyde beneficien, doch kreegen geen toeloop, als van eenige Engelsche en Schotten, die in de Nederlanden gewoont hadden.

Turenne commandeert het Le- By occasie, dat den *Prins van Condé* gequetst was, kreeg *Duc de Turenne* door ordre van den Koning het Commando over desselfs

Ar-

Armeé, waar mede hy de *Betauwe* doortrok, admireerende dese heerlijke Lansdouwe en schoon gewas, dat ter selver tijd in sijn vollen bloesem stont, en nam sijnen weg recht op *Arnhem*, detacheerende eenige troupen, die de Boven-Betauwe door gingen schuymen, en de Dorpen van *Elst* en *Valborg* uytplonderen; Van dese Troupen begaven haar eenige na *Knotsenburg*, zijnde een Schans in de *Betauwe*, leggende aan de *Waal* tot versterkinge van *Nimwegen*, en andere na 't Fort *Yssel-oort*, leggende omtrent een half uyr boven *Arnhem*, op 't punt van de *Velauwe*, daar den *Yssul* uyt den *Rijn* loopt. Dit Fort was zedert veele jaaren geraakt buyten alle postuyr, en daar om ook met geen volk beset, hebbende het Retrenchement langs den *Yssul* daar sijn begin genomen, alwaar was opgeworpen een hooge Batterye tot Canon, om daar mede de Keur-Brandenburgsche Pley, die daar tegen over leyt, en van alle Willige-boomen ontbloot was, te konnen beschieten. Op desen Post lag een Reginent voet-volk in de Weyden legers-gewijse neder-geslagen met hutten, als ook met afheyningen voor de Paarden, die daar verwacht wierden. Dit Volk hoewel het met schieten den geheelen namiddag van den 13. *Juny* de Fransche afkeerde, om niet door den *Rijn* te komen, die seer ondiep was, so most het doch 's nachts rerireeren, als de *Fransche* met alle macht daar door setten, begevende sich aanstonts na *Arnhem*, om dat aan de Land-zijde mede te belegeren. De Troupen, die na *Arnhem* passeerden, namen op den 13. *Iuny* en de volgende 2. dagen en nachten haaren weg voor by het Steedeken *Huyssen* tusschen de *Lindaan* en den *Rijn*, alwaar sy door twee Uytleggers uyt den *Rijn* so sterk wierden beschooten, dat sy tot tweemaal toe genoodsaakt wierden haaren weg te veranderen, en dieper landwaarts in te passeeren.

ger van Condé,

En verdeelt het selve na verscheyde quartieren.

als na Knodsenburg,

na Yssul-oort,

en na Arnhem.

Dese twee Uytleggers waren genoemt het *Huys te Dieren* en het *Huys Drakenburg*, hadden tot Capiteynen *Iohan Tempelfort* en het Soontjen van den *Lieutenant Admiraal van Gent*, doch onder het Commando van den Lieutenant *Hans Hertwig*, en waren op de inventie van den voorsz. *Lieutenant Admiraal*, aan wien de Gecommitteerde Raaden ter Admiraliteyt mede de directie daar over hadden gelaten, gemaakt tot *Amsterdam*, uyt Dennen-hout met platte Bodemen sonder Kiel, waar door sy niet dieper als anderhalve voet waters gingen, niet tegenstaande elk 20. Stukken Geschuts voerde; Nochtans konden sy niet dienen, daar toe sy gedestineert waren, namentlijk tot Defensie van den *Yssul*, die geensins navigabel was, uyt

Twee Uytleggers op den Rijn van bysonder facoen.

welke oorſaak ſy beyde op den *Rijn* bleeven, de eene van den *Lieutenant Hertwig* omtrent *Huſſen*, en de ander een quartier uyrs onder het *Tolhuys*, om daar een droogte te bewaren, die wegens haare ondiepte van derde halve voet gemakkelijk te paſſeeren was. Kort na de Attaque en Doorbreuk van den Vyand aan 't Tolhuys ſakten *Capiteyn Pempelfort* met ſijn Uytlegger, op ordre van den *Veld-Marſchalk Wurts*, den *Rijn* af tot voor *Huſſen*, alwaar hy, gelijk verhaalt is, geſamentlijk met den anderen Uytlegger den voorby paſſeerenden Vyand ſo dapper onthaalde, dat hy niet alleen gedwongen was ſijnen cours te veranderen, maar ook dien nacht op den Oever van den *Rijn* een Batterye op te werpen, daar uyt hy 's volgenden dags, zijnde den 14. *Iuny*, met 4. Stukken Canon deſe beyde Scheepen meynde in de gront te ſchieten, dat doch onmogelijk was, alſo ſy op de gront vaſt lagen, doch wierd met veele ſchooten tegens een ſo begroet, dat hy geconſtringeert was die Batterye voor den middag te verlaten, waar om hy den ſelven namiddag achter de *Malburgſche Kribbe* op den Dijk 3. ſwaare Canons plante, daar mede hy van boven af door deſe Scheepen ſodanig ſchoot, dat ſy ſo vol waters liepen, als den *Rijn* diep was. Hier door als mede door manquement van Kruyt, waren de voorn. reſpective Capiteyn en Lieutenant genootſaakt haare Scheepen te verlaten, en in brand te ſteeken, ſalveerende haar na de overzijde met een Aak, daar van ſy een groote meenigte by haar hadden, die ſy hadden weggehaalt, waar ſy die maar vonden, om daar door den Vyand het overkomen te difficulteeren.

doen aan de Franſche groote afbreuk,

doch worden eyndelijk verbrant.

De onſterke Stad *Huſſen* een half uyr van *Arnhem* in de *Betauwe*, doch noch op den Bodem van 't *Land van Kleef* leggende, was door alle huyſen en ſtraaten opgepropt met Menſchen en Beeſten van 't platte Land, en was in groot pericul door de voorby paſſeerende Franſche uytgeplondert te werden; Doch alſo de Heer *Barent Veeren* Rechts-Geleerde en Scheepen deſer Stad voor het behout en welvaart van deſelve vigileerde, en ſy met een Franſche Sauve-garde uyt de Stad *Kleef* gehaalt voorſien, als ook van *Sijn Hoogheyt* een ſchriftelijke Sauve-garde geobtineert hadde, ſo bleef deſe Stad tegens de violentie der Franſchen behouden, ſonder uytgeplondert te werden, gelijk eenige ſulx door abuys in haare Hiſtoriſche Verhaalen als waarheyt hebben verhandelt.

De Stad Huſſen is door de vigilantie van den Heer Veeren geſalveert.

De exceſſive Droogte van den Hemel in dit geheele Voor-jaar, en warme Sonne-ſchijn was den Franſchen ſeer voordeelig in 't conſerveeren van haare geſontheyt, alſo ſy geene veranderinge van lucht gevoel-

De groote Droochte was den Franſchen ſeer voordeeligh.

gevoelden, en faciliteerde voor haar, tegens de gewoonte van dit Climaat, sodanig de Passagien over de Rivieren, die anders tot geen kleyne beveyliginge van *Nederland* strekten, dat sy uyt de *Betauwe* in de *Velauwe* met haare paarden door den *Rijn* reden, en het Leger van *Sijn Hoogheyt* aan den *Yssel* leggende, van achteren souden overvallen hebben, 't en zy *Sijn Hoogheyt* op den 14. *Iuny* met sijn Leger was opgebrooken, en naar *Vytrecht* geretireert, sendende behalven de groote Stukken Canon in de Steeden aan den *Yssel* ook de Regimenten Voet-Volk van de Colonnels Cassiopijn en van Beveren naar *Nimwegen*, Colonnel Ingen Nieuwland naar *Doesborg*, Colonnels Ammema en Vrijbergen naar *Arnhem*, Colonnel Swartsenburg naar *Zutphen*, Colonnels Broursma en Stekke naar *Deventer*, en de Colonnels Bamphielt en Ripperda naar *Swol*, en verdeelende de Burgers uyt de Steeden *Vytrecht*, *Amersfort*, *Wijk te Duurstede*, *&c.* die mede in 't Leger waren gekomen, in desselve Steeden aan den *Yssel* en tot *Arnhem* en *Nimwegen*.

Sijn Hoogheyt breekt met sijn Leger op,

en send eenige Regimenten in de Steeden.

Het Leger, daar mede *Sijn Hoogheyt* dien selven avont omtrent 10. uyren voorby *Arnhem* naar *Vytrecht* retireerde, als de Fransche *Arnhem* 's nachts om 3. uyren quamen berennen, bestond in 't geheel in 21. Regimenten, van dewelke 14. waren te Paard, en 7. te Voet. De Regimenten te Paard waren voor eerst de *Garde van sijn Hoogheyt*, en daar by de Regimenten onder de Graven *van Nassau*, *Waldek*, en *Merode*, *Prins van Salms*, de Heeren van *Obdam*, *'s Gravemoer*, *Almelo*, *Ginkel*, *L'Ybergen*, *Harsolte*, *Eppe*, *Ioseph*, en *Sarmiento*, en die te Voet waren onder den Veld-Marschalk *Wurts*, onder de *Graven van Hornes*, *Stirum* en *Solms* en onder de Heeren *Aquila*, *Golsteyn*, en den *Marquis de Westerlo*. Met dit Leger quam *Sijn Hoogheyt* op den 15. *Iuny* 's avonts voor *Vytrecht*, daar hy de Poorten geslooten vond, waar van wy hier na breeder sullen handelen, als wy eerst gesien sullen hebben, wat de Fransche en Bisschopsche volkeren ondertusschen verrichten.

Hoe sterk het Leger was, daar mede Sijn Hoogheyt retireerde.

ARNHEM by *Tacitus* en andere oude Schrijvers *Arenacum* genoemt, is de Hooft-Stad van 't *Vierde Quartier van Gelderland*, te weten van de *Velauwe*, daar onder 5. Bemuyrde Steeden sorteeren, als *Wageningen*, *Hattem*, *Harderwijk* en *Elburg*.

ARNHEM

Dese Stad, hoewel die voormaals is geweest van reedelijke Sterkte, was door verloop van veele jaaren, en door versuym van de reparatie der fortificatien, sodanig buyten postuyr van defensie geraakt, dat sy ten tijde, wanneer sy van de Fransche wierde berent, seer qualijk

was slecht gestelt so wegens sijne Fortificatie als Garnisoen.

lijk eenige rigoureuse Attaque hadde konnen repoucheeren, alſo ter ſelver tijd de Fortificatie noch met geen eenige Schop aarde was verbeetert, en op den 13. *Iuny* tot Garniſoen daar binnen waren gekomen met Patent van *Sijn Hoogheyt* alleen maar de Colonnels *Vrybergen* en *Ammema* yder met 8. Compagnien, daar by noch 3. a 4. gedetacheerde Compagnien te Voet, met eenige Boeren, en twee Compagnien te Paard van *Oſnabrug* en *Balantin*.

Over het innemen van dit Volk delibereerde de Magiſtraat van de Stad met veele difficulteyten, doch reſolveerde noch eyndelijk daar toe, mits dat alle Officieren den Eed aan haar moſten doen.

Den 14. Juny heeft de Magiſtraat beyde de Colonnels met de Hooft-Officieren en den Commandeur *Halard* op 't Stadhuys ontboden, verſoekende eenige ordre tot defenſie van de Stad in cas van belegeringe te willen ſtellen; Waar op ſy de Wallen omgereden en alle Poſten beſien hebbende, bevonden de Buyten-werken vol boomen en plantagien, de Wallen vervallen, eenige Grachten droog, de Contreſcarp in geen defenſie, en alles met huyſen en boomen rontom de Stad tot op de Contreſcarp beplant, de Wallen van de Stad qualijk opgeſet, geen Batteryen vaardig of in defenſie, maar alles vervallen en tot geen-te-

De Magiſtraat difficulteert de Huyſen en Plantagien buyten de Stad te raſeeren.

genweer in 't minſte gepræpareert. Waar op alle deſe defecten en de nootſaakelijke reparatien van dien geremonſtreert hebbende, bevond ſich de Magiſtraat ſeer beſwaart, konnende niet reſolveeren de Huyſen, Hooven, en Plantagien buyten de Stad te raſeren of te planeeren, ſeggende dat het haar gemeente meer als 2. *Tonnen gouts* ſchade ſoude zijn. Waar op anders niet is gevolgt, als dat alleen 2. a 3. huysjes aan de Muyr van den *Rijn* in brant zijn geſtoken.

Turenne komt voor Arnhem,

Vorders wierden Ordres op de Wachten geſtelt, geduyrende welke beſoignes *Turenne* ſich aan de over-zijde des Rijns by de Schipbrugge van de Stad campeerde, en een Batterye dede opwerpen, ſendende een Trompetter aan de Poort, 't welk groote Alteratie en verſlagentheyt veroorſaakte, willende de Magiſtraat geen Reſolutie geven, voor datſe de Hopluyden en mindere Leden van de Burgerye hadde geſprooken.

dat hy opeyſt,

Na een uyr a twee vertoevens, quamen de Hooft-Officieren op het Stadhuys en begeerden, ſonder uytſtel, den Trompetter weder te rug geſonden te hebben, met een Antwoord, als dat de Stad gereſolveert was ſich tot dienſt van 't Land te maintineeren, en ten uyterſten te defendeeren, met welke antwoord den Trompetter ook moſt vertrekken.

Op den 15. *Juny* in den Morgenstont verstonden de Hoofden van de Militie, als dat den Secretaris van de Heeren Gedeputeerden *Versteeg* genaamt, met den Trompetter na *Mr. Turenne* was gegaan; De Magistraat daar op gevraagt zijnde, of sulks door haar E. Ordre was geschiet, seyde van Neen, en verklaarde daar van geene de minste kennisse te hebben. Door encouragement der Officieren greep de Magistraat wederom moet tot defensie van de Stad, en quamen eenige Burgers daar op aan de Wal, en eenige weynige Constapels by 't Canon, die te vooren daar af waren gehaalt, aanbrengende Kruyt en andere behoeften, waar mede dapper op den Vyand wierde gecanonneert, van de sijde van de *Rijn-poort*, alwaar den Colonnel *Ammema* sijn Post hadde, en wierden een Fransche Graaf, en den Ingenieur *Hugo* beyde met eenen Canon Koegel gedoot. De Belegerde grypen moet.

Op den middag wierde bekent gemaakt, dat de Vyand een Brugge beneden de Stad over den *Rijn* sloeg, en dat des Konings Troupen boven by *Yfseloort* den *Rijn* passeerden, waar op twee Capiteynen yder met 100. man wierden gecommandeert, om de Brugge beneden te beletten, doch is het volk in 't chargeren tegens 160. Ruyters, die het door den *Rijn* setten na de Velausche zijde, met disordre geretireert, ter oorsaake, dat den Ritmeester *Balantin* met eenige Ruyters uytwesende quam rapporteeren, van een groote troep vyandelijke Ruyters gesien te hebben, dewelke aan het gecommandeerde Volk den pas souden affnijden; Waar op voor de *Sint Jans Poort* eenige huysjes en planketsels in brant gestooken en geruïneert wierden, sonder te weten, door wiens ordre sulks geschiet was, doch wierde *Balantin* daar over beschuldigt, 't welk so groote verbitterheyt onder de Burgerye causeerde, dat sich noch Burgermeester noch Officier op de Straate dorsten vertonen, en eenige noch met gelük het pericul ontquamen. Ondertusschen passeerde *Turenne* sijne opgemaakte Brugge, en belegerde de Stad rondom aan de Land-zijde, krijgende sijne Dragonders noch 12. Wagens, met gevluchte goederen beladen, dat haar voor een buyt meer als van 40. duysent guldens verstrekte. De Fransche slaan een Brugge over den Rijn, eenige Franssche Ruyters passeeren door den Rijn. Turenne passeert over de Brugge, en belegert Arnhem aan de Land-zyde,

By dese ontstelteniss quam den Trompetter wederom aan de Poort, en eyste de Stad op met bedreyginge, dat de Konink, in cas contrarie, 's morgens met de heele Armee om de Stad soude leggen, en sijn Dessеyn met alle rigeur executeeren; Waar op de Magistraat na eenige deliberatien, noch eyndelijk met de Officieren resolveerden, hem buyten de Poort aan te seggen, dat sy by haare voorige re- dat hy weder opeyst.

solutie bleven. Ende alsо de Officiers de Magistraat niet veel toevertrouden, sonden sy mede een Lieutenant de Fransche tale verstaande, om te weten, of het antwoort aan den Trompetter wel wierde gerapporteert. Dit niet tegenstaande so gingen seekere Gecommitteerdens uyt de Magistraat met den Trompetter na *Monsieur Turenne*, waar over de Officieren sich formaliseerende, protesteerden ten hoogsten daar tegens, doch de Magistraat verklaarde, sulks buyten haar last te zijn geschiet, met bidden en tranen in de oogen, dat doch geen hostiliteyt mochte werden gebruykt, voor dat de Heeren van de Magistraat wederom binnen waren gekomen.

Gecommitteerdens gaan na buyten.

Confusie in de Stad en stilstant van wapenen.

Immiddels wasser groote ontsteltenis in de Stad, en op de Batteryen noch Constapels, noch Kruyt, noch Loot, 't welk veele Soldaten discourageerde, en veroorsaakte, dat den stilstant van Wapenen wierde gecontinueert van 's avonts tot 's morgens omtrent 6. uyren. Onder desen stilstant was de Vyand, onder het Commando van *Duc de Vendosme* met 500. mannen, tegens krijgs-gebruyk tot aan de drooge Gracht by de *Rijn-Poort* geavanceert, ongeacht de harde dreygementen, daar mede hem sulx verboden wierd.

Fransche Officiers komen aan de Rijnpoort.

Den 16. *Juny* in de morgenstont quamen verscheyde Fransche Officieren aan de *Rijn-Poort*, aan dewelke Wijn en Broot gegeven wierd, 't welk by d'Officieren van 't Garnisoen verstaan sijnde, hebben den Commandeur daar over heevig gecensureert en bestraft, te meer, dewijl hy met geen van de Officiers yets communiceerde, of eenigen Raad pleegde, waar op de Fransche Officiers afgewesen en vertrokken zijn.

De Gecommitteerde komen te rugge,

De Gecommitteerde uyt de Magistraat, van *Monsieur de Turenne* te rugge komende, rapporteerden, dat *Turenne* haar na den Koning hadde gerenvoyeert, om te accordeeren, dewelke tot *Vellip* met de Hooft-Armeé was, en dat een of twee Officieren nootsakelijk mede derwaarts mosten trekken, om voor de Militie te spreeken.

en gaan met Gedeputeerdens uyt de Militie na den Koning.

De Officieren dese groote ontsteltenisse siende, en het gevaarlijke gevolg overwegende, alsо de Stad van provisie en ammunitie van Oorlog ontbloot was, naar dat sy de Magistraat over haare informele proceduren getaxeert en heevig bestraft hadden, hebben eyndelijk den Colonnel *Vrybergen* en Capiteyn *Aarssen*, om voor de Militie het best mogelijk te bedingen, na den Koning gedeputeert, met de Gecommitteerde uyt de Stad, van dewelke de eerste aan den Koning versocht sijne Protectie over den Adel van 't Quartier van *Arnhem*, hem biddende, dat hy haare Privilegien en Exercitie van de Religie wilde conserveeren, 't gene hy haar aanstonts beloofde; De tweede versocht

het

het selve uyt den naam van de Gemeene Burgerye, en Burgermeesters, biddende, dat hy haar als sijne getrouste Onderdanen wilde aannemen, 't welk sy ook obtineerden; En de derde versocht voor 't Garnisoen, met geboogen knyen, den Koning om pardon, in cas het tegens hem hadde gepecceert, en dat hy 't selve wilde vergunnen vrye uyttocht met alle Wapenen en Bagagie, doch kreeg daar op geen satisfactoire antwoord.

De Fransche komen binnen Aarnhem.

Hier op quam omtrent twee uyren na den middag de Majoor van de Stad op de Wal, met Ordre, dat het ganssche Garnisoen sich op de Markt soude begeven, alwaar de Colonnel *Vrybergen* daar over gevraagt zijnde, seyde van die Ordre niet te weten; Ondertusschen wierd de *Savels-poort* geoopent, waar door de Fransche onder *Mr. Louvois* en desselfs Broeder den *Aarts-Bisschop van Reyms* na binnen marcheerden, seggende *Mr. Louvois*, dat den Koning wilde, dat het geheele Garnisoen soude zijn *Prisonniers de Guerre* of Krijgs-Gevangene, dat sy haar Geweer souden afleggen, haare Bagagie behouden, en in de groote Kerk opgeslooten en bewaart werden. Dit alles ging met sulken drift en haastigheyt der *Franschen* toe, dat de opgestelde Articulen van de Capitulatie ongeteykent bleven.

Op den 17. *dito* wierd de Magistraat geinduceert, om desen volgende Eed te presteeren.

WY sweeren en belooven tot God, den Koning na desen te kennen voor onsen Souverainen Heer en Meester, hem wel en getrouwelijk te dienen tegens elk een, en ingevalle wy gewaar worden of ontdekken, datter yets secretelijx geschiet of ondernomen werd tegens sijnen dienst, sullen wy den Gouverneur of die gene, dewelke de affaires van sijne Majesteyt hier ter plaatse sullen waarnemen, daar van adverteeren, gelijk wy mits desen sweeren en belooven. Tot bekrachtinge van 't welke, na dat den Eed gedaan is in handen van Monseig. de St. Poange *Raad des Konings in sijnen Raad van Staaten, hebben wy Richter, Burgermeesters en Scheepens van dese onse Stad dit geteekent met ons eygene handen. Den* 17. *Juny* 1672.

Was onderteekent

Evert van Delen van Laar.
Richter tot Arnhem en in de Velauwe.
Gerrit van Brienen.
Johan Brantsen.
Alexander Benting.
Arnold van Dans.
G. Casijn van Hell.
Jacob Everwijn.
Johan op ten Noort.
A. van Eck.
W. G. Huygens.
G. Everwijn.

KNODSENBURG,

KNODSENBURG een sterke Schans met 4. Bolwerken en 1. Punt, is in den jaare 1590. door *Prins Maurits H.L.M.* gebout recht tegen over *Nimwegen* aan de overzijde van de *Waal*, om de Stad daar door te dwingen, gelijk hy deselve daar door ook heeft bedwongen, en gebracht onder de subjectie van den *Vereenigden Staat*. Dese Schans was op de aankomst der *Franschen* gebracht in een redelijken Staat van Defensie, door de goede voorsorge van den Gouverneur *Welderen* en de Magistraat van de Stad, want de Wallen en alle 4. de Bolwerken waren behoorlijk gepallisadeert, en beset met 8. Stukken Geschut, doch de Grachten niet over dry voeten diep, het Magazijn, dat maar voor een korten tijd was geprovideert, konde ten allen tijden uyt de Stad voorsien werden, maar het Garnisoen bestond in 4. Compagnien, onder de Capiteynen *Verschoor* mede Commandeur van dit Fort, Capiteynen *Welderen*, *Selts* en *Wagenaar*, als ook den Lieutenant *Hachin* met 86. mannen uyt de Stad gecommandeerde Volkeren, die t'samen 330. koppen uytmaakten.

in wat staat van defensie het was,

word buyten omheen geraseert,

So ras binnen *Nimwegen* verstaan wierd, dat de Fransche by het *Tolhuys* den *Rijn* waren gepasseert tot in de *Betauwe*, wierd aan de Militie van *Knotsenburg* geordonneert, om het Dorp *Lens*, dat dicht onder die Schans lag, af te branden, en alle boomen daarom heen af te kappen, op dat de Vyand aldaar tot sijne avantagie niet soude konnen schuylen, 't welk op den 13. *Juny* 's avonds nauwelijx was verricht, of 500. Vyandelijke Dragonders en andere Ruyters quamen dese Schans omtrent de Moolen so naby recognoseeren, dat sy door het sterk schieten uyt deselve met verlies van 2. paarden mosten retireeren, sonder haar wederom te vertoonen, als 's morgens daar aan, zijnde den 14. *Juny*, wanneer sy na de verlooren Schildwacht buyten de Schans staande 3. schooten deden, en daar mede weder escapeerden tot den volgenden namiddag, zijnde den 15. *dito* wanneer een kleyne Partye Fransche een quartier uyrs onder de Schans aan de *Waal* haar vertoonde even op deselve tijd, als een Schip van *Nimwegen* met gevluchte Goederen, veele Vrouwens en eenige Glas-blaasers daar voorby wilde na beneden, also daar omtrent noch geen Vyand was vernomen. Dese Partye begon het Schip van den Dijk af te beschieten, 't welk sulken alteratie in die onnosele vluchtelingen verwekte, dat sy alle yselijk lamenteerden, en dat de Schipper het land so veel mijden, als mogelijk was, waar door hy dit ongeluk hadde, dat hy met het Schip te seer naderende een Plaat van Grintsant, die recht in het midden der Riviere lag, daar op vast raakte, en door

en van den Vyand gerecognoseeert.

Een Fransche Partye overweldigt een schip met Vluchtelingen.

door het geduyrig ſchieten der Franſchen noch de Schipper noch ymand der vluchtelingen ſich boven op 't Schip dorſte haſardeeren, om 't ſelve van de droogte af te helpen. Dit wierd uyt de Stad en van de 4. Uytleggers, die tuſſchen de Stad en de Schans *Knodſenburg* lagen, aangeſien, waarom een van die Uytleggers ordre kreeg, om 't ſelve Schip te ſalveeren, en met ſijn Canon den Vyand te verdrijven; Maar in plaatſe dat dien Uytlegger ſich hadde behooren te poſteeren tuſſchen den gemelden Dijk, daar den Vyand op was, en het geſtrande Schip, ſo bleef hy heel achter de voornoemde ſant-plaat aan de zijde van de Stad leggen, van waar hy voorby het Schip, op den Vyand canonneerde, die ſulx om de verre diſtantie weynig achtende, met een Aak of Schuyt het Schip naderde en vermeeſterde, en in 't geſicht, en tot ſpijt van de ſtad eenig ſlecht goet over boort ſmeet, waar door hy het ſelve vlot maakten, en aan de Betauwſche zijde aan land brachte, alwaar ſy alle die Vluchtelingen en Goederen plonderden, en veele buyt maakten.

door een misſlag van een Uytlegger,

dat ſy uytplonderden,

Tegens den avont omtrent 8. uyren, quam den Marſchalk *Turenne* met eenige Troupen te voet en te paard van *Arnhem* (dat op ſijn vertrek in ſtaat was om met den Koning te capituleeren) voor *Knodſenburg*, dat hy aan de Ooſt-zijde door de Troupen onder *Comte de Lovigni*, en aan de Weſt-zijde door die onder den *Lieutenant Generaal Foulcault* belegerde, en aanſtonts ſterk uyt Muſquetten liet beſchieten, leggende ſijn volk in de kelders van de afgebrande huyſen van *Lent* bedekt voor de koegels uyt de ſtad, uyt de Uytleggers en de Schans, die haar met groote meenigte naderden. Hier op wierd by de Officieren in de Schans Krijgs-Raad gehouden, en gereſolveert, ſich met het uyterſte effort te defendeeren, 't welk ſy aan malkanderen met hand-taſtinge beloofden, en ingevalle ſy met gewelt mochten overvallen werden, dat ſy haar dan alle ſouden retireeren by den Kruyt-Toren, om aldaar met de lont in de hand goede Capitulatie te maken, of anderſins den Toren te doen ſpringen. In de nacht naderden ſomtijds eenige vyandelijke Troupen tot dicht op 't Contreſcarp, die hoewel door geheele charges van Muſquetten wierden verdreeven, echter met groot geroep en getier eyndelijk op 't Halve Bolwerk met ſulken furie aenvielen, dat ſy het ſelve ſeekerlijk ſouden geemporteert hebben, indien ſy niet met alle vigeur door Canon met Cardoeſen vol Muſquet-koegels geladen, en door Muſquetten en Granaten ſo waren ontfangen, dat ſy genootſaakt waren met verlies van al vry veel volk te retireeren, en de belegeringe met de ſchop in de aarde te be-

Turenne komt voor Knodſenburg, dat hy belegert.

Krijgs-raad en reſolutie der Militairen.

Franſche attaqueeren het halve Bolwerk,

doch moſten weder retireeren,

beginnen, want sy van die uyr af, zijnde omtrent middernacht, haar op het Contrescarp begonden te begraven, en haare Approches te avanceeren te rugwaarts na de Grift-Dijk, onder de meenigvuldige koegels uyt de Schans, daar mede dien geheelen nacht wierde geconsumeert.

ruineeren 't-selve halve bolwerk met schieten,

Tegens het opkomen van den dag begonnen de Fransche het Halve Bolwerk met sulken furie te beschieten, dat sy 't selve byna ruïneerden, en de Schans-korven en het Canon onbruykbaar maakten, waar door die van binnen genootsaakt waren het Geschut van daar af te trekken, om 't selve te laten sinken, om te bequamer door een openinge in de Borst-weringe des Vyands Approches te ruïneeren; Doch dit wierd niet geheel voltooyt, ter occasie van een Trommel-slager, daar van hier na breeder. Aan de West-zijde hadde sich den Vyand in dien selven nacht onder den Dijk geretrencheert, en de aarde na de Gracht opgeworpen, makende op *Kraye-wald* een Batterye van 6. Cartouwen, dan is niet gebruykt, als tegens de Stad, na de Capitulatie van de Schans.

maaken aan de west-zyde een Batterye.

De Commandant versoekt uyt Nimwegen assistentie.

Voor den middag notificeerde den *Commandant Verschoor* door een brief aan den Heer *Welderen* Gouverneur van de Stad, den slechten toestant van de Schans, als dat de soldaten door het geduyrig schieten afgemat, en haare borsten blont en geswollen waren, hebbende elk in die nacht 9. a 10. maal haare Bandeliers gelost, en omtrent 120. schooten gedaan, waar door hy in sulken schaarsheyt van Musquet-koegels en schroot was geraakt, dat elk nauwelijx noch dry schooten meer overhielt, waarom hy versocht eenige assistentie;

Een Tamboer slaat op de wal Appel, dat oorsaak was van 't verlies dese Schanse.

Doch ondertusschen dat die in de Stad wierde geprepareert, sloeg een Tamboer op de Schans by 't secreet staande *Appel*, 't welk in de soldaten sodanigen alteratie verwekte, dat sy op de Wal haare hoeden opstaaken, en om *Quartier* riepen, waar op de *Fransche* uyt haare Werken komende riepen *Bon Quartier*, 't welk de soldaten so gaande maakte, dat sy tot geen stilstant te brengen waren, wat devoiren den Commandant en de andere Officieren daar toe aanleyden, so dat deselve gedwongen na 't Oost-Half-Bolwerk gingen, daar sy *Comte de Louvigni* sagen voor den dag komen, vraagende wat haar begeeren was, daar op sy antwoorden, datter een abuys door een Tamboer geschiet was, en dat sy noch aan geen overgeven dachten; Dit dede de soldaten op 't nieuws om *Quartier* roepen, waar op *Lovigni* seyde, dat *Monsieur Turenne*, die na by was, haar wel goede Conditien soude geven, presenteerende een Capiteyn en een Lieutenant

tot

tot Oſtagiers, die binnen gelaten wierden, waar tegens weder voor Oſtagiers na buyten gingen den Capiteyn *Wagenaar* en den Lieutenant *Alendorp*, welke gevoert zijnde by *Monſieur Foulcault* gevraagt wierden, of ſy begeerden te capituleeren, waar op ſy ſeyden, dat deſe diſordre alleen door een Tamboer, ſonder noot, ontſtaan was, doch indien ſy avantagieuſe conditien konden bedingen, dat ſy dan wilden capituleeren; *Foulcault* vraagde haar, of ſy gelijk het Garniſoen tot *Arnhem* Krijgs-Gevangene wilden zijn, maar kreeg geen andere antwoort, als dat ſy haar, volgens haare genomene reſolutie en onderlinge hant-taſtinge, liever in de lucht wilden laten ſpringen, als ſulke ſchandelijke Conditien accepteeren; *Foulcault* hoorende, dat ſy ſo wel gereſolveert waren, en ovendenkende, dat van ſijn volk al by de 1400. a 1500. geſneuvelt en gequetſt waren, (gelijk de Franſche namaals ſelfs ſeyden, en *Comte de Lovigny* bekende, dat hy in ſijn Regiment alleen aan dooden en gequetſten hadde 700. ſoldaten, en 34. Officieren) ſeyde, dat ſy eenige Conditien ſouden concipieeren, 't welk *Capiteyn Wagenaar* aanſtonts dede, en die aan hem preſenteerde, welke Conditien *Foulcault* dede copieeren, uytlatende alleen een Articul, waar by geſpecificeert was het afvoeren van 't Canon uyt de Schans, zijnde de reſt van inhout, als volgt:

Gedeputeerde uyt de Schans komen by Monſr. Foulcault,

met wien ſy capituleeren.

Willende antwoorden op de Vraag aan ons geſchiet door den Heer Verſchoor, *Capiteyn en Gouverneur van* Knodſenburg, *ſo hebben wy hem geaccordeert deſe volgende Conditien: Dat hy ſal uyttrekken van de voornoemde Plaats met volle Wapenen en Bagagie, Koegels in de mont, brandende Lonten, ſlaande Trommelen, en vliegende Vaandels, om te gaan met Paſſeport en Geleyde na* Groeningen, *door de kortſte weg, te weten, op deſen eerſten dag na* Arnhem, (*indien onder ons Gebiet is*) *en van* Arnhem *na* Groeningen.

Aldus gedaan in de Trencheé voor Knodſenburg, *den* 16. Juny, *op den Middag* 1672.

De Foulcault.

Hier op is 't Garniſoen uytgetrokken, achterlatende alleen maar 7. Doden, en mede voerende 5. a 6. Gequetſte, doch wierden door de Franſche ſo lang in haren voortocht opgehouden, dat ſy eerſt op den tienden dag daar na tot *Groeningen* arriveerden, alwaar den bovengemelden Tamboer geaccuſeert en geexamineert zijnde tot de Galg wierde gecondemneert.

't Garniſoen trekt uyt na Groeningen.

Van

De Franſche beſchieten Nimwegen uyt Knodſenburg,

Van de uyr af, dat *Knotſenburg* over was, begonnen de *Franſche* de ſtad *Nimwegen*, leggende in 't hangen van een Berg, en langs de Rivier ſonder Wal zijnde, uyt 16. ſtukken Geſchuts, van de welke de 8. grootſte achter den Dijk by den *Roskam* ſtonden boven den weg na *Arnhem*, ſterk met Koegels, Vuyrwerken en Bomben te

en eyſchen de Stad op,

beſchieten, en deden de ſtad opeyſchen, met bedreyginge van deſſelfs totale ruine, ſo ſy niet wilde capituleeren, doch ſulx hadde op de ge-

Courage der Burgeren.

moederen der Burgeren geene operatie, die liever met verlies van goet en bloet haare Vryheyt, daar haare loffelijke Voor-ouders ſo lange omgevochten hadden, willende beſchermen, als die ſo ondankbaar en ſchandelijk overgeven, hebben dieswegen den Franſchen haaren eyſch gerefuſeert, en afgewacht een formele belegeringe, waar door ſy geconſtringeert mochten werden haare conditie te veranderen daar van hier na breeder.

Flauwhertigheyt der Uytleggers.

Beneden de Schans op *Kraye-Wald* hadde den Vyand een Batterye van 6. ſtukken (gelijk verhaalt is) opgeworpen, doch noch niet in vollen ſtaat van Offenſie gebracht, die evenwel ſulken flauwhertigheyt veroorſaakte in den Commandeur en Capiteynen van de vier voorſz. Uytleggers, die even boven de ſchans lagen, dat ſy om haare ſcheepen te ſalveeren, de ſchans en de voorſz. Batterye niet dorſten voor by varen na beneden, (hoewel de Waal ſeer breet, en ſy ſelfs met veel Canon voorſien waren) maar haare ſchoone ſcheepen liever in de gront boorden, en haar met haar bloote lijf naar *Holland* begaven, waar toe ſy noch door lang aanhouden by den Heer *Welderen* een pasport verkreegen.

Turenne trekt na SCHENKENSCHANS,

Op den 16. *Juny* vertrok *Duc de Turenne* met eenig Volk van *Knotſenburg*, als dat in het capituleeren was, na *Schenken-Schans*, met ſich derwaarts voerende eenige Troepen, daar hy *Arnhem* mede belegert hadde gehad, met intentie, om door 't veroveren van die formidable Fortreſſe, daar van geheel *Europa* roemde, de paſſagien van boven na beneden, en voornamentlijk over de Rivieren den *Rijn* en *Waal* te faciliteeren, en volkomen te beveyligen het affakken van haar ſcheepen en Pontons met Artillerye, Ammunitie, Vivres en alderhande Oorlogs-Inſtrumenten, tot de Legers en belegeringe van *Nimwegen* en andere ſteeden nodig.

dat hier beſchreeven word.

SCHENKEN-SCHANS is een Fortreſſe, die altijd onwinbaar is gereputeert, leyt op 't eynde van de *Betauwe* een half uyr boven 't *Tolhuys* op een *Peninſul* of Hangend Eylandjen *'s Graven Weert* genoemt, daar den *Rijn* ſich in tweën verdeelt, den eenen Arm ſijnen ouden

naam

naam behoudende loopt voorby *Arnhem*, en den anderen de *Waal* geheeten vloeyt voorby *Nimwegen*, zijnde gebouwt door aanraadinge van den Colonnel *Marten Schink*, daar van het noch sijnen naam voert. Dese Schans, die in 't jaar 1586. de Insultes van den *Admirant van Arragon*, genoemt *Franciscus de Mendosa*, seer licht affette, wierd in 't jaar 1635. als sy maar met 60. mannen beset was, door den Spaanschen *Lt. Colonnel Eenholt* op 't onvoorsienste in de nacht met 500. mannen door een uyt gedroogde Graft besprongen en weggenomen, en resisteerde de vigoureuse Belegeringe van Prins *Frederik Henderik H. L. M.* in den jaare 1636. negen maanden, eer sy weder wierde verwonnen.

Schenken schans hoewel besorgt was,

Op de aankomst der *Franschen* was dese Schans in Fortificatie, Magazijn en Garnisoen so wel versorgt, dat sy sonder het minste gevaar een lang Beleg hadde konnen uytstaan, doch gelijk geene Fortressen van den geheelen Staat in desen tijd sonder eenig essentieel gebrek waren, also hadde dese Schans mede haar notabel Defect, daar van wy hier onder breeder.

so in Fortificatie,

Aangaande de Fortificatie deser Schans, die wierd uytnemende gesecondeert door haare situatie, want sy tusschen den *Rijl* en *Waal* inleggende, alleen maar t'approcheeren was over eenen Dijk aan de Betauwsche-kant, mede tusschen *Waal* en *Rijn* in gelegen. Desen Dijk was kort voor de Belegeringe dicht voor de Schans door gesneden geweest, en met een Batterye voor de Poort versterkt door Ordre van den *Veld-Marschalk Wurts*, doch was weder door Ordre van den Commandeur, sonder de minste kennisse van den Krijgs-raad, eenige dagen voor de Belegeringe geslecht, op pretext van manquement van Volk, daar nochtans de Schans nergens haar volk nodiger hadde, als op dien Post, dewelke bewaart werdende, bleef de geheele Schans bewaart.

Het Quartier van *Nimwegen* hadde op sijn versoek, en op consent van den Raad van Staaten op sich genomen, dese Schans van alles te voorsien, ingevolge van 't welke het selve Quartier tot de Fortificatie van dese Schans hadde besteet eenige 1000. guldens, die sommige op 13000. willen schatten, waar voor het de Wallen rondom wel hadde laten opmaken en met swaare Pallissaden en Stormpalen omheynen, de Borstweringen met Schiet-mantjes vol aarde gevult besetten, en het Canon op de Batteryen met nieuwe Schanskorven bedekken. De Grachten waren aan de zijde na den *Rijn* 2 a 3. voeten, aan de zijde van de *Waal* eenen voet, en omtrent den voor-

gemelden Dijk 5. voeten waters diep, doch deſe ondieptens waren met Vrieſche Ruyters of Pin-Palliſſaden ſodanig geſecondeert, dat ſy den Vyand weynig of geene avantagie hadden konnen geven. De Contreſcarp, die voorheen maar een Dijk was geweeſt, dienende alleen tot affchuttinge van den ſtroom, was door de onkunde van ſeker Ingenieur ſo hoog verheeven, dat ſy over de Fauchebrayen ſodanig konde domineeren, dat ingevalle de Vyand van 't Contreſcarp Meeſter was geworden, niemand in de Fauchebrayen hadde konnen logeeren.

en Magazijn, Voorts waren de Wallen met 19. Stukken Canon beſet, en in het Magazijn noch in de 20. duyſent ponden kruyt en 500. Hand-Granaten in voorraad. Van Vivres was het Magazijn ſo wel niet voorſien, want omtrent 10 a 11. weeken voor de Belegeringe verkochten die van *Nimwegen* al het Koorn, dat in 't Magazijn was, t'ſamen 100. Malder, ten prijſe van yder Malder eenen Ducaton; Dit Koorn hadde wel eenige jaaren in dit Magazijn gelegen, was echter noch bruykbaar, als het gehavent was, gelijk het by de Burgers ook gekoft en gebruykt is. In plaats van dit verkofte Koorn quam geen nieuw Koorn weder in 't Magazijn, hoewel het belooft was. Niet tegenſtaande het Magazijn van alle Graanen ontbloot was, ſo waren de Bakkers, volgens haar aangeven, yder noch voor 5. Weeken ten minſten voorſien; Doch den voorraad der Burgers en 't gene de gevluchte Land-luyden daar binnen gebergt hadden, was, na 't gemeen gevoelen der ſelver Burgers genoeg geweeſt voor een half jaar.

als Garniſoen, Het Garniſoen van *Schenken-Schans* beſtond in 4. Compagnien, dewelke met het Garniſoen uyt *Emmerik*, uytmakende 12. Compagnien, en dan noch 2. Compagnien Waart-gelders verſterkt waren, welke 18. Compagnien uytleverden omtrent 1200. Mannen, die veele oordeelen ſuffiçant genoeg tot defenſie van deſe Schans, als ſy met goede Ordre en Couragie wierden gecommandeert. Den Hadde een jongen Commandeur. Commandeur van deſe Schans was de Soon van den Heer *ten Haef* Burger-Meeſter van *Nimwegen*, en Raads-Heer in den *Hove van Gelderland*, die van ſulken eminenten pouvoir was, dat hy de Ridderſchap van het Quartier van *Nimwegen* door de Steeden wiſte te brengen tot het conſent, dat ſijn Soon, die eerſt van de Schoolen quam, en maar 22. jaaren oud was, wierde geſtelt tot Gouverneur van dit gerenommeerde Fort, eer hy noch Capiteyn was, 't welk ſtrijdig was met de oude Ordres en Reſolutien van den Staat daar tegens genomen.

Een miſſlag der Officie- Eenige dagen voor 't Beleg kreeg een Partye uyt *Schenken-Schans*

ge-

gevangen 4. Franſche met 3. paarden, onder dewelke een Fourier en een Kok was, die tot *Kleef* voor de tafel van den Koning, als die noch by *Emmerik* gecampeert lag, hadden opgekoft alle Viſch, die daar te bekomen was; De Fourier wierd mede aan de tafel geſet by eenige Officiers, die haar met deſe Viſſchen in 't huys van den Commandeur vroolijk maakten, en onder een Glas wijn op de Geſontheyt van *Sijn Hoogheyt* en van den *Koning van Vrankrijk* te drinken, heel openhartig in de Franſche taal diſcourceerden, dat den Fourier aanhoorde. ren omtrent ſeekere Franſche gevangene gepleegt.

Tot meerder ſecuriteyt waren by deſe Schans in de *Waal* geordonneert 2. Uytleggers, met Canon en Volk ſo wel beſet, dat ſy ſeer licht den Vyand hadden konnen beletten de minſte Werken op te maken aan die zijde, daar de Schans het ſwakſte was, doch gelijk den Commandeur de voorſz. Batterye op den Dijk kort voor 't beleg hadde doen weg ruymen, even ſo hadde hy deſe beyde Uytleggers mede ſonder eenige kenniſſe van den Krijgs-raad, alleen maar met communicatie van ſeekeren jongen Capiteyn, met wien hy in alle voorvallen alleen raad pleegde, eenige dagen voor de Belegeringe de Rivier doen affacken na beneden, waar door de Vyand te minder obſtacul vond in 't approcheeren, want als *Duc de Turenne* na de veroveringe van *Arnhem* en *Knotſenburg* met ſijn Leger op den 16. *Juny* weder te rugge was gekomen, ſloeg hy 't ſelve by het *Tolhuys* neder, en liet voort daar na van de Ronduyt aldaar ſtaande, op de Schans ſo ſterk approcheeren, dat hy 's anderen dags zijnde den 17. *Juny* tot halfwegen al was geavanceert, ſonder de minſte incommoditeyt van 't Canon uyt de Schans, dat op den Vyand en desſelfs Approches niet konde flanqueeren, gelijk de Uytleggers bequamelijk hadden konnen doen. Van hier dede *Turenne* de Schans op eyſchen, onder ſodanige dreygementen, als de Franſche gewoon zijn, doch kreeg mede deſelve antwoord, die het Garniſoen, na gehouden Krijgsraad gegeven hadde op de reſpective Brieven van den *Hertog van Orleans*, in *dato* den 13. *Juny*, en van den *Prins van Condé*, als hy tot *Emmerik* van ſijne ontfangene quetſure gecureert wierde, te weten; *dat ſy gereſolveert waren ten dienſte van den Lande, haar tot den laatſten man te defendeeren*, 't welk nochtans geenſins gebleeken is; Want na dat den Vyand tot aan de Ronduyt omtrent 20. roeden van de Contreſcarp met ſijne Approches was geavanceert, en daar een kleyne Batterye van 2. a 3. ſtukken hadde geformeert, en na dat hy met 2. groote Pontons (die elk uyt twee Een misſag omtrent twee Uytleggers. Turenne komt voor deſes dan eyſt deſelve op, maar krijgt een generenſe antwoort. approcheert,

Twee Vyandelijke Pontons op den Rijn moften retireeren.

overlandsche scheepen met keeten aan malkanderen vast gehegt, en met balken en planken overdekt; als ook met een houten Borstweeringe rontom waren opgehaalt, daar achter eenige stukken Canon stonden) van *Emmerik* af was komen sakken, tot boven de Schans, daar hy 't ten anker sette, en 10. a 12. schooten dede, die sonder kant of wal te raken, over den Tooren vloogen (van waar hy haast most retireeren, also door 't Canon uyt de Schans de grootste Ponton sodanig was doorboort, dat de Fransche vreesden te sinken.) so raakten eenige alteratie onder de Vronwens, die seer lamenteerden, uyt vreese, dat sy so barbarisch souden gehandelt werden, als sy gehoort hadden, dat tot *Orson* was geschiet, doch wierden door eenige Officiers gerust gestelt, met dese woorden: *Weest te vreeden, het salder niet op aan komen, want wy wel haast goet accoord sullen bedingen.* Hier op dede den Commandeur de Officiers tot den Krijgs-raad convoceeren, alwaar gedelibereert wierde, wat haar nu te doen stont, en na dat d'een en d'ander alle de Defecten van binnen en de Macht van buyten op 't grootste hadden uyt gemeeten, wierd geresolveert, dat men met *Duc de Turenne* soude capituleeren so favorabel als 't mogelijk was, principalijk, dat men, tot meerder dienst van den Lande, by de Capitulatie sonde bedingen vryheyt voor 't geheele Garnisoen, op dat 't selve niet mede, gelijk andere Garnisoenen, in de Kerk soude opgeslooten werden. In gevolge van dese resolutie, wierd de Capitulatie op den 21. *Juny* gemaakt, behelsende, dat het geheele Garnisoen met haare Bagagie liber en vry daar uyt soude trekken, en geconvoyeert werden tot *Coeverden* toe. Dit onverwacht en schielijk overgaan van dese Schans, daar op veele groot heyl gebout hadden, en daar in noch geen eenig mensch gequetst, veel min dood gebleeven was, gaf aan de heele werelt, doch voornamentlijk aan de Boeren in de *Betauwe* groote reeden tot vreemde discoursen, seggende eenige ront uyt, dat 11000. *Fransche Pistoletten* dese Schans meer hadden verwonnen, als der Franschen Wapenen en Courage.

Bevreesde vrouwens worden getroost door eenige Officieren.

In den Krijgs-raad wierd geresolveert tot een Capitulatie,

die den 21. Juny geslooten wierd.

en vreemde discoursen causeerde.

Na dese gemaakte capitulatie wierd het Garnisoen metter haast uytgeset, en door eenige Fransche Cavallerye geconvoyeert tot *Deutecom* toe, alwaar het uytgeplondert, en van kleedinge tot kousen en schoenen incluys berooft, en aan het Munsterse Volk overgelevert wierd, dat haar voort convoyeerde na *Couverden*, in welkers Belegeringe den Commandeur *ten Haef* (na 't oordeel van veele, tot sijn groot geluk) dood bleef.

't Garnisoen trekt na Couverden, en word onderwegen uytgeplondert.

On-

Ondertusschen dat *Duc de Turenne* met *Arnhem*, *Knotsenburg* en *Schenken-Schans* geoccupeert was, avanceerde den *Marquis de Rochefort* met eenige gedetacheerde Troupen dieper de *Velauwe* in, en verseekerde op den $\frac{1}{17}$ *Juny* twee onsterke Steedjes met *Sauvegarde*, als *Wageningen* en *Rhenen*, leggende het eerste in *Gelderland*, en het andere in 't *Sticht van Vytrecht*, op den $\frac{2}{17}$ *dito* de *Stad Wijk te Duurstede* aan de *Lek*, en op den $\frac{3}{17}$ *dito* de Stad *Amersfort* beyde mede in 't Sticht gelegen.

De Marquis Rochefort set Sauvegarde in WAGENINGEN en RHENEN, in WYK TE DUURSTEDE en AMERSFORT,

Binnen *Amersfort* kreeg *Rochefort* kontschap niet alleen van de groote consternatie, die binnen *Naarden* was, dat maar 4. uyren van daar is gelegen, maar ook van desselfs slechte voorsieninge, so in Garnisoen als Magazijn, en dat de Fortificatie, die nu heel vervallen, de Wallen en Batteryen, die sonder Pallissaden en Stormpaalen, en de Grachten, die seer aangeland en ondiep waren, in korten tijd met weynig kosten, tot een seer redoutable Fortresse, en tot een opene deur van *Holland* konde gemaakt werden; sond daarom derwaarts 160. Dragonders, die op den 20. *Juny* onder den Ritmeester *Monsr. Moisel*'s morgens om half dryen daar omtrent komende, eenige weynige voor uyt na de Poort sonden, om de Stad op te eyschen, dewelke voor de Poort de Schiltwacht in de Fransche taal toeriepen, dat sy uyt 's Konings Leger, dat in aantocht was, voor uyt gedepecheert waren, om dese stad op te eyschen, en goede Capitulatie te maken, met byvoeginge, *dat sich' de Stad anderssins de ongenade van haaren triumphanten Koning soude onderwerpen, en selfs oorsaak wesen van haare uyterste ruïne.* Dese onverwachte opeyschinge wierd door de wacht van de Poort metter haast bekent gemaakt aan de Hooft-Wacht op 't Stadhuys, die de Schout, Burger-Meesteren en Scheepenen aanstonts ontbood, om te delibereeren, wat te doen stont. By dese Vergaderinge wierden dry persoonen, als de Out-Burger-meester *Hans Bartelse*, en de Predicanten *Winkel* en *Grouwels* gecommitteert, om ymand van de Fransche in te haalen, om op 't Stadhuys met haar te accordeeren. Immiddels ontstont sulken beevinge en schrik onder de Inwoonders en Militie, (dewelke aan nieuw geworven Volk, tot 350. Man onder den Oversten *Bakker*, doch de meest noch sonder Geweer, daar binnen waren) dat sy alle omsagen na een goet heenkomen, eenige glijden langs de Wallen af na beneden, en waaden door de Gracht heenen na buytenen, andere openden de Poort, die op *Muyden* correspondeert, en salveerden haar om het seerst metter vlucht derwaarts en na *Weesp*; De Regenten in plaats sy op 't Stad-

maakt aanslag op NAARDEN,

derwaarts hy 160. mannen sent,

die de Stad op eyschen.

Schrik van binnen.

Gecommitteerde na de Poort gesonden.

huys de Gedeputeerdens souden inwachten, vluchten na de Oude Haven, van waar sy haar met een Vaartuyg Zee-wart in salveerden, latende de Stadts Sleutels op de Brugge van de Poort liggen, so dat niemand van de Regeeringe op 't Stadhuys meer overig was ten tijde, als de Gedeputeerdens, die voor de Poort by de Fransche geweest waren, met een Fransche Officier weder te rug quamen, waar door de Gedeputeerdens en overige Burgers genootsaakt waren, de Fransche Dragonders binnen te laten komen, sonder voorgaande Capitulatie. De Gedeputeerdens sich verlaten siende van de Regeeringe brachten een Concept van capitulatie op 't Papier, waar mede sy haar op een wagen transporteerden naar *Amersfoort* by den *Marquis de Rochefort*, die haar versoek volkomen inwilligde, en dese Capitulatie teekende, waar mede de Gedeputeerdens weder na *Naarden* vertrokken, luydende deselve aldus:

Capitulatie. *Den Marquis de* Rochefort *Luytenant Generaal van de Armeen van sijne Majesteyt, Capiteyn van sijne Lijf-Gardens, en in persoon commandeerende de Troupen van sijn Huys,*

Doen te weten, dat sijne Majesteyt aan de Burgers en Inwoonders der Stad Naarden *heeft geaccordeert de geheele Vryheyt van hunne Conscientien, de possessie van hunne goederen, de ordinaire Privilegien van de Stad, en de protectie van sijne Majesteyt so over de Stad als over de Dorpen daar van dependeerende.*

Aldus gedaan in 't Veld voor Amersfoort *den* 20 Juny 1674.

waren geteekent

ROCHEFORT HANS BONNET.
ANDREAS WINKEL.
JEAN LOUIS GROUWELS.

Vijf Fransche Dragonders komen binnen MUYDEN. Van de Fransche Dragonders, die in *Naarden* gekomen waren, verstouten haar vijf, om de Vluchtelingen uyt *Naarden* tot *Muyden* toe te vervolgen, alwaar sy binnen komende sulke algemeene Alteratie causeerden, datter veele Inwoonders in die verbaastheyt naar *Amsterdam* vluchten, en veele in haare huysen bleeven schuylen, sonder sich op de straat te durven hasardeeren. De Dragonders steegen voor de Herberg by *van Beeck* van haare paarden, en maakten een wijl goet cier, ontnemende den Secretaris *Snoek*, die de vrymoedigheyt nam, om dese vreemde Gasten eens te beschouwen, sijn

daar sy goet cier maakten.

Dasje

Dasje van den hals, en sijn Geld uyt sijn sak, ondertusschen dat een deser Franschen sijnen baart liet accommodeeren, sonder dat sy van de vreesachtige Burgeren in eenigher manieren gemolesteert wierden, al hoe wel sommige al hadden gedelibereert, of sy dese Ruyters souden dood slaan, of gevangen nemen, doch dorsten tot geen van beyden resolveeren, uyt vreese, dat meerder macht van den Vyand haar haast mochte bykomen, en haar uyt weer-wraak mishandelen, 't welk sy niet hadden konnen beletten, dewijl de Stad geensins was gefortificeert, noch met eenig Kruyt, Loot of Garnisoen voorsien. De Magistraat, die wegens het vluchten der Inwooneren seer swak was, hielt een Vergaderinge, waar in sy eenige Articulen van een Capitulatie concipieerden, met dewelke sy dry Personen, als Burgermeester *Arent Vonk*, Scheepen *Geurt van Beek* en een Burger *Jaspar Beilder* naar *Amersfoort* committeerden, om met den *Marquis de Rochefort* te capituleeren. Dese Gecommitteerdens met een wagen tot *Naarden* komende hielden voor 't Stadhuys stil, om te vernemen, hoe 't daar gestelt was, en of er ook Gecommitteerdens uyt die Stad mede naar *Amersfoort* wilden om te capituleeren. Na dat sy hier op tot antwoort hadden bekomen, dat de Gecommitteerdens uyt *Naarden* haar aanstonts souden volgen, haasten sy sich naar *Amersfoort*, daar sy sodanigen Capitulatie met den *Marquis de Rochefort* bedongen en onderteekenden, als die van *Naarden*, met dewelke sy in compagnie, en onder 't Convoy van 300. Franssche Dragonders, die secreete last hadden, om *Muyden* te besetten, weder te rug reysden na *Naarden*, alwaar sy op haare aankomst verstonden, dat den Veld-Marschalk *Vorst Maurits* tot *Muyden* hadde Post gevat, om den Vyand het verder inbreeken af te snijden. Door dese tijdinge raakten de Gedeputeerdens van *Muyden* in een nieuwe alteratie, vreesende aan de eene zijde onder de oogen van *Vorst Maurits* in haare Stad te verschijnen met een Capitulatie, en aan de andere zijde, dat de Franssche haar als gevangens binnen *Naarden* souden ophouden. en qualijk tracteeren, dewijl sy haar geteekende Capitulatie niet konden voldoen. Maar door dien den Franschen Predicant van *Naarden* genaamt *Iean Louis Grouwels* voor haar by *Monsr. Moisel* intercedeerde, wierd haare Capitulatie gescheurt, en sy gerelaxeert, om weder na *Muyden* te vertrekken, sonder te seggen, dat sy gecapituleert hadden, daar sy *Vorst Maurits* seer besig vonden, om de Advenues eeniger maten te verseekeren, en de Stad te brengen in staat, om resistentie te konnen doen.

De Magistraat sent dry Gedeputeerdens na Amersfoort,

die met den Marquis de Rochefort capituleeren.

Vorst Maurits vat post tot Muyden.

Ter-

Eenige Franſche in de Betuwe maken groote buyt.

Terwijlen den *Marquis Rochefort* met ſijne onderhebbende Troupen in manieren voorſz. op de *Velauwe* ageerde, trokken eenige andere gedetacheerde Volkeren onder 't Commando van den *Comte de Lorge* de *Betauwe* dieper in, daar ſy ten platten Lande ſeer grooten buyt maakten, ſonder eenigen Vyand of tegenſtant te vinden, dat haar te ſtouter maakte in 't voort-marcheeren, willende elk de voorſte zijn, om te meer buyt te bekomen, dat haar nochtans miſte; want 8. Standaaren paarden in deſen voorſpoet in de *Tieler-Weert* by 't Dorp *Rumpt* komende wierden door 60. Snaphaanen onder het Commando van den vaillanten Capiteyn *Johan Bouwenſch* Soon van *G: Bouwenſch* Burgermeeſter der Stad *Tiel* in dier voegen verwelkomt, dat *Comte de Lorge* gequeſt, ſijn paard onder hem doot geſchooten, en ſy alle op de vlucht gedreeven wierden, achterlatende omtrent 60. duyſent guldens aan buyt, die deſe Helden op gecommandeerde wagens leyden, in meeninge, om dien buyt te ſalveeren, maar komende 3. uyren daar na omtrent *Leerdam*, raakten ſy in een tweede gevecht met 80. Franſche Dragonders, die ſy, gelijk de voorige, mede verdreeven, doch met deſe twee rampen, dat den voorn. Capiteyn met 2. Koegels, in de borſt getroffen wierd, daar hy naderhand noch ter nauwer noot van genas, en dat de voerluyden met dien gemaakten buyt doorgingen, terwijlen deſe Actie duyrde.

die haar ontnomen wierd door *Jan Bouwens*,

dewelke in een tweede Gevecht komt,

De Vyand voer ondertuſſchen voort met verſcheyde Plaatſen te incorporeerden, onder anderen mede de ſtad TIEL, dewelke omtrent het jaar 451. onder *Valentinianus de* III. heeft beginnen groot te werden uyt de reliquien van 't Roomſche Rijk in 't Weſten, dat *Attila* een Koning der *Hunnen* ruïneerde, werdende deſe ſtad door de *Franken* gemaakt tot de Hooft-ſtad van 't Graaffchap *Teiſterbant*, dat in ſich bevatte de ſteeden en Landen van *Bommel*, *Heusden*, *Arkel*, *Altena*, *Vianen*, *Culenburg*, en *Buren*. Van de *Franken* raakte *Tiel* onder de *Biſſchoppen van Vytrecht*, van die onder de *Brabanders* en daar na onder de *Gelderſche*. In 't jaar 1009. wierd ſy door de *Noormannen* in de aſſche geleyt, en in 't jaar 1301. verbranden die van de Bronkhorſche Factie den Walpurgſchen Toorn met 140. menſchen, die ſich daar op geſalveert hadden. In den jaare 1286. wiert ſy door *Reinald de* I. verwoeſt, Anno 1315. door Graaf *Otta van Buren* ingenomen, en Anno 1332. door *Rijnaldus de* II. voor een groot gedeelte afgebrant, en heel ontbloot van muyren. Maar in dan jaare 1528. heeft ſy haar boven andere ſteeden ſeer be

TIEL beſchreven.

beroemt gemaakt door een dappere defensie tegens Keyser *Carel de* V. diese met drie Legers, bestaande in 20. duysent mannen, seer vinnig belegert hadde, en echter verlaten most na 't verlies van 1500. mannen, tot welkers eeuwige gedachtenisse de Magistraat deser Stad boven de *Burense-Poort* in een steen dese Versen heeft doen uythouwen:

Aspice qui transis hanc portam, mœnia, turres,
Tormentis, jaculis, quam lacerata feris!
Fortius exurgam Batavorum Gentis asylum,
Pro quibus, ut vici, prœlia dura mihi.

Tiel soekt om sijne slechte constitutie geassisteert te werden,

Dese Stad in den jaare 1672. den aannaderenden Vyand met seer groote schreeden in 't *Land van Kleef* siende avanceeren, begon te considereeren haaren seer slechten toestant, also sy was sonder Fortificatie, Magazijn en Garnisoen, om welke reeden de Magistraat uyt haar committeerde de Burgermeesteren *Diderich van Riemsdijk* en *Otto van Wijhe Heer tot Echtelt* na 't Leger van *Sijn Hoogheyt den Heer Prince van Orange*, dat aan den *Yssul* gecampeert lag, om aldaar aan de *Heeren Gecommitteerdens van haare Ho: Mog:* en aan Hoog-gedachte *Sijne Hoogheyt* te remonstreeren den soberen staat en swakheyt van de Stad, en dat de Stad *Nimwegen* in volle Defensie zijnde, de Koning deselve plaats wel mochte voor by marcheeren, of sijn Leger daar van afrukken, en de Stad *Tiel* nevens de *Forten van Nassauw* of *Voorn* en *Andries*, die mede onvoorsien waren, komen aan te doen en te emporteeren, waar door de Vyand als dan van beyde de Rivieren de *Maas en Waal* soude meester werden. In gevolge van dese resolutie remonstreerden de voorgemelde twee Gecommitteerdens het selve aan de hoog-gemelde *Gedeputeerdens te Velde*, die haar renvoyeerden aan *Sijn Hoogheyt*, aan wien sy haare Commissie, in voegen als voors. afgelegt hebbende, heeft *Sijn Hoogheyt* haar geantwoort, dat hy soude doen 't gene doenlijk soude wesen, waar mede sy haar affscheyt namen, verwachtende daar op eenige assistentie; Doch also sy tot den 13. *Juny* geen middel vernamen, waar door sy 't gevreesde konden prevenieeren, heeft de Magistraat een nader expedient bedacht, als dat men den Vyant tusschen het ampt van Over-en Neder-betauwe door een sekeren aldaar gelegen Dijk, genaamt de Dwarsdijk, soude konnen affnijden, ende den selven dijk door eenige opwerpinge, met besettinge van krijgs-volk defenderen, ende vervolgens, 't selve ampt van Neder-Betauwe, Stadt

en doet een voorslag,

van *Tiel* ende het ampt van Tieler-weerd, neffens d'andere Steden en Landen, tuſſchen *Waal* en *Rijn* benede-warts gelegen, tegens de invaſie en den beduchten overval van den Vyand maintineren.

door twee Geommitteerdens,

Waar toe dan van nieus Commiſſie wierde gedecerneert op de Heeren Burgermeeſtren *Dr. Gerard Bouwenſch* ende *Albert van Luth de Jeude*, om dit voorwerp aan de hoog-gedachte Heeren Gecommitteerden van haar *Ho: Mog:* ende *Sijn Hoogheyt* in bedenken te geven, alvorens ſy met den Amptman ende de Ridderſchap des voorſz. ampts van de Nederbetauwe 't ſelve in overlegginge ſouden genomen hebben.

die daar over mer den Amptman &c. beſoigneeren,

Deſe twee Gecommitteerdens achter volgens der ſelver bevel ter audientie van wel gedachte Heeren Amptman ende Ridderſchap komende, ende haar voorſtel dien aangaande gedaan hebbende, is het ſelve als niet onaangenaam opgenomen, ende by haar Hoog Edelheden goet gekeurt, committerende des wegen den Heer Amptman *Caarl Vijg Heer tot Soelen* en *Swanenborg* neffens den Heer *Wilt van Broekhuyſen Heer tot Eck*, om den ſelven voorſlag eenpariglijk aan de hoog-gedachte Heeren *Gecommitteerdens van haar Ho: Mo:* ende *Sijn Hoogheyt* voor te dragen.

doch nam geen effect.

Maar alſo ſy Gecommitteerdens op den 4. *Iuny* haare reyſe na *Aarnhem* aanſettenden met meeninge, om het Leger van *Sijn Hoogheyt* aldaar te vinden, ende vervolgens haaren aanbevolen laſt uyt te reyken, ſo is 't ondertuſſchen gebeurt, dat ſy door menigte van vluchtelingen ontmoet werdende, verwittigt wierden, dat het Leger van *Sijn Hoogheyt* tot *Aarnhem* was opgebroken, ende na giſſinge, ſich omtrent *Vytrecht* ſoude bevinden, dat ook ſy vluchtelingen door den Vyand ſterk nageſet wierden, diervoegen dat naulijks raat wiſten, om t'ontkomen, waar door voorgemelde Heeren haare reyſe hebben moeten ſtaken ende te rug keeren, te meer dewijl haar verſekeringe gedaan wierde, dat den Vyant de plaatſe, die tot haar afſtuytinge was uytverſonnen, alreede was voor by geſtreeken, ſo dat de executie van 't voornemen hier door vruchteloos ende verydelt is geworden.

CUYLENBURG en BUREN krijgen Sauve-garde.

Hier op is gevolgt, dat de Heeren van de Steden CUYLENBURG en BUREN, opmerkende haare onmacht tot afweer van een ſo machtigen Vyant, uyt het midden van haare Vergaaderinge eenige Leeden hebben aanbevolen, om Sauve-Garde by den *Hertog van Turenne* voor haare Steden ende onderhoorige Kerſpels te verſoeken, dewelke by haare te rug komſte onder andren ook mede brachten, dat wel

dach-

dachten Hertog haar Ed: in 't byſonder gevraagt hadde na de oorſaak, ende wat het beduyden mochte, dat die van *Tiel* (waar by haar Leger ſo veel nader was) vertraagden, om dit ſelve verſoek te komen doen, ende dat ſy daar op geantwoort hebbende, ſulks niet te konnen weten, dat den Hertog ſeyde, dat het voor haar hoog tijd was, ende dat ſy by langwyliger achterhout haar ſelven in een merklijk verderf ſoude inwikkelen.

Ondertuſſchen hadden ſich de Regenten met ſulken meenigte geſalveert naar *Holland*, dat de Burgeren op haare bier-banken in de Mol-kroegen de Magiſtraats plaatſen met beſpottinge opveylden, alſo maar twee Burgemeeſteren *Riemsdijk* en *Vries* alleen noch gebleeven waren, die de 5. Burger-Capiteynen op 't Stadhuys ontboden, en verſochten haar met raad en daat te willen aſſiſteeren; De Capiteynen oordeelden by haare antwoord beſt te zijn, dat men alle de Burgeren onder haare reſpective Vaandels ſoude vergaderen, en haar advys hooren, of ſy niet goet ſouden vinden, dat beneffens de 2. voorñ. Burgermeeſters tot de Regeeringe ook ſouden gevoegt werden de reſpective Officieren met 2. burgeren uyt yder compagnie, het welk de 2. Burgermeeſteren approbeerden, werdende daar op de Compagnien aanſtonts vergadert, die dit project mede voor goet keurden, ſulx uyt de Gemeente wierden genomineert de Heeren *Johan Carel van Bodek* Heer tot Wintersheym, *Jr. Jacob van Beynhem*, *Joachim Foyert Landſchrijver*, *Adolf Blanken*, *Iacob Kok*, *Cornelis Winands*, *Ian van Aalthuyſen*, *Gijsbert Vuller*, *Hendrik Royer* en *Herbert van Oyen*, die alle aan handen der Burgeren beloofden haar uyterſte vermogen tot voordeel van de Stad, waar op ſy voorts met haare Officieren door deſelve Burgermeeſteren op 't Stadhuys wierden ontboden en Seſſie verleent, by dewelke de Burgermeeſter *Riemsdijk* proponeerde, of men niet behoorde Gecommitteerdens te ſenden aan de Heeren Gedeputeerdens te Velde en aan *Sijn Hoogheyt*, om nochmaals bekent te maken den ſlechten ſtaat van de Stad, en ſpoedig ſecours en aſſiſtentie te verſoeken van alle nootſakelijkheden, en of men niet ſeekere Perſonen ſoude nomineeren, die eenige articulen by anticipatie mochten op 't papier brengen, om ſich in tijd van noot en confuſie daar van tot gemeenen beſten te konnen bedienen.

Ondertuſſchen vluchten de Regenten van TIEL behalven twee.

die door Gedeputeerden uyt de Burgerye worden geaſſiſteert.

met dewelke wort geresolveert,

Tot dit laatſte werk wierden gecommitteert (ſo geſeyt werd) *Jr. Iacob van Beynhem*, en dry Doctoren *Altena*, *Blanken*, en *Kok*, en tot het eerſte de voorñ. Heeren *Bodek* en *Foyert*, dewelke

tot een proviſionele Capitulatie,

en tot een beſendinge aan

de Gedeputeerdens te Velde en aan Sijn Hoogheyt.

haar op reys begeven hebbende, zijn voorts op 't aandringen van het gemeene Volk ook bodens uytgesonden na den Hertog van *Turenne* omtrent *Aarnhem*, om te gelijk mede een passpoort te hebben voor haare Gedeputeerdens, om de Stad mede onder Sauve-gardens te brengen,

De Heeren *Bodek* en *Foyert* des anderen daags te rug komende, rapporteerden, dat sy na alle aangewende devoiren ende moeiten *Sijn Hoogheyt* niet hadden konnen aantreffen, hebbende selve tot voor by *Vytrecht* geweest, alwaar van verscheyde personen verstaan hadden, dat hooggedachte *Sijne Hoogheyt* dien nacht tot *Woerden* soude hebben geslapen, ende na alle apparentie een keer soude doen na *'s Gravenhage*, waar op haar Ed: oordeelden, dat in cas sy haare reyse verder quamen voort te setten, in hare te rugkomste lichtelijk beset souden zijn geworden, ende zijn also die Heeren Gecommitteerdens voor hare aangenomene moeyten bedankt, onder goet vinden, dat men al het selvige by missive aan háar *Ho: Mog:* ende *Sijn Hoogheyt* soude bekent maken.

Sent twee missiven aan de HH. Staten Generaal en aan Sijn Hoogheyt.

Achtervolgens de voorsz. resolutie, sijn door die van de regeeringe twee bysondere brieven, beyde van dato den $\frac{6}{16}$. *Juny* afgesonden, den eenen aan haar *Hoog Mog. de Heeren Staaten Generaal*, en den anderen aan *Sijn Hoogheyt den Heere Prince van Orange*, in substantie dit volgende behelsende, dat also men nu seekerlijk bericht was, dat het Leger van *Sijn Hoogheyt* tot beneden *Vytrecht* was afgesakt, invoegen dat voor haar geen hope van beschermínge meer overig, ende dat die van *Cuylenburg*, *Buren* en andere alrede Sauve-garde bekomen hebbende, haar lieden hadden doen waarschouwen, van niet langer te willen vertoeven in het selve te versoeken, also sulks op het spoedigste niet geschiedende, den ondergang van haare Stadt, en een totale ruïne der Ingesetenen alle uuren te verwachten hadden, dat diesswegen tot verhoedinge van al het selvige, eyndelijk mede hadden moeten resolveeren, om de Sauve-garde te laten versoeken, biddende dat sulks (als door een so aandringenden nootdwang geschiedende) by haar *Hoog Mogende* en *Sijn Hoogheyt* ten besten geduyt, ende niet ten quade mochte werden opgenomen, ende met eenen die voorsieninge gedaan, dat door de Militie van den Staat haare Ingesetenen vorders geen schaade meer aangebracht mochte werden.

en sent Gedeputeerdens uyt om Sauve-garde,

En sijn als doen ten selven dage by het afgaan van de voorsz. brieven, door Burger-meesteren, Burger-Hoplieden, en Onder-Officieren

cieren, mitsgaders door de Gecommitteerdens uyt de Burgerye gemachtigt geworden, den Heere *Wilt van Broekhuysen* Heer tot Eck, Richter *Adolf van Blanken*, *Gerard van Altena*, Advocaat ende *Johan van Pelt*, om uyt der selver naam by *Duc de Turenne* tot verseekeringe van de stadt *Tiel* het Dorp van *Santwijk* en ondergehoorige landeryen *Sauvegarde* te versoeken.

Dese *Sauve-garde* invoegen als voorsz. geimpetreert zijnde, is by deselve Vergaderinge goetgevonden, om haar *Hoog Mog.* en *Sijn Hoogheyt* het selve weder by Missive bekent te maaken (gelijk gedaan is op den $\frac{1}{11}$ *Juny* 1672.) en daar by te rememoreeren de Commissie ende last voorheenen op en aan de Heeren Burger-meesteren *Riemsdijk* ende van *Echtelt* gedecerneert, dat ook op den 6. *Juny* aan haar *Hoog Mog.* en *Sijn Hoogheyt* bekent gemaakt was, hoe dat om de geinsereerde redenen, *Sauve-garde* hadden moeten versoeken. dat Tiel aan haare Ho. Mog. en aan Sijn Hoogheyt bekent maakt.

Tot *Tiel* socht den Vyand sich naukeurig te informeeren, op de constitutie der Schansen VOORN en St. ANDRIES, beyde Voor-muyren van de stad en 't Eyland *Bommel*, 't welk ter ooren van die van *Voorn* komende, eenige burgers, uyt vreese van haastig overvallen te werden, dede resolveeren, om met een soldaat, die Fransch konde spreeken, en onder de Compagnie van den Commandeur *Ian van Delen* Heer tot *Lent* diende, sonder eenig verlof, op den $\frac{11}{21}$. *Juny* na *Tiel* te gaan, alwaar sy aan de *Fransche* den soberen toestant van haare Schans genoegsaam af beelden, als namentlijk, dat maar alleen de voorñ. Compagnie daar in tot Garnisoen lag, die onmogelijk de minste attaque konde af keeren, om dat de Wallen en de Bolwerken gelijk ook de Halve-Maan voor de Poort, die hoewel reedelijk met Borstweeringen en Banquetten, nochtans met geene stormpalen of Pallissaden voorsien waren; dat de Grachten om haare ondiepte waren aanbesteet, om gediept te werden, doch so laat, datter noch niet aan was begonnen; dat het Contresarp heel vervallen lag, en dat het Magazijn van alles redelijk wel was voorsien, en 23 a 24. meest Metale en swaare stukken, doch seer weynig Boskruyt in voorraad hadde. Hier op souden dese Burgers met de Fransche, so geseyt word, provisioneelijk hebben geaccordeert. De Fransche maken aanslag op de Schans te VOORN, die in sobere staat was,

Den volgenden dag, zijnde den $\frac{12}{22}$. *Juny* passeerden 400. Fransche Dragonders en Voetvolk, onder 't Commando van den *Marquis d'Aspremont* uyt *Tiel* by de Kop van de *Voorn* over de *Waal*, en sonden *La Rameé* Tamboer van het Regiment Dragonders, verge- en capitu-leert.

selschapt met *Rógon* Capiteyn onder 't Regiment van *Picardyen*, om dese Schans op te eyschen, aan den Commandeur, dewelke siende, dat hy verlaten was, en geen assistentie op sijn meenigvuldig Versoek kreeg, resolveert met den Vyand te capituleeren, gaat haar buyten 't Fort te gemoet, en maakt een Capitulatie, dat hy met sijne Compagnie daar uyt na *Gorcum* soude vertrekken.

So haast was de Schans *Voorn* niet beset, of den selven Troup Fransche sonden den voornoemden Tamboer, om S^t. ANDRIES mede op te eyschen.

Beschryvinge van 't Fort S. ANDRIES

Dese Schans heeft den *Admirant van Arragon* in 't jaar 1599. gebout, en gefondeert op afgekapte boomen, waar toe geëmployeert wierden alle die op 't Eyland van *Bommel* stonden, in meyninge, om de Stad *Bommel* daar door te bedwingen, doch is 't volgende jaar 1600. den Staaten goet koop in handen geraakt, niet tegenstaande sy seer regulier leyt op een enkte tusschen de *Maas* en *Waal*, waar van sy aan weer-zijden word bespoelt; Sy voert haaren naam na den Cardinaal *Andries van Oostenrijk*, en heeft maar eene Poort aan de Waal-kant, en 5. swaare Bolwerken, die op de aankomst van de Fransche wel waren gerepareert met nieuwe Borstweeringen en Banquetsten, doch geene Storm-palen of Pallissaden, sy waren omtrokken alleen met een doorne Hegge, en Grachten die haare behoorlijke diepte hadden, behalven op eene plaats aan de zijde van de *Maas*, daar een sant-plaat was van 2 a 2½. voet waters. De Contrescarp lag geheel desolaat en buyten gebruyk. Op de Wallen stonden 14 a 15. stukken op hechte Affuyten, en in 't Magazijn was goede quantiteyt van Provisie en Ammunitie, behalven Bos-kruyt, dat daarin wat schaars was, want het oude Kruyt, dat door de tijd seer bedurven en door de Eere-schooten seer by gekrompen was, wierd in 't laatste alleen maar geaugmenteert met de helft van 5000. Ponden kruyt, 3000. ponden Musquet-koegels, en eenige bossen Lonten, die op 5. Delffsche Wagens derwaarts waren gebracht, werdende met de andere helft voorsien het Fort van de *Voorn*. Het heele Garnisoen bestont in een eenige Compagnie van den Capiteyn *Koolwijk*, hebbende tot Commandant den Heer van *Einspik*, genaamt *Van Piek*, wiens eygene Compagnie binnen *Orsou* gevangen sat.

en in wat staat 't selve was op de aankomste des Vyands.

word opgeeyst.

Den voornoemden Tamboer dese sterke Schans op eyschende, word binnen 't Fort gehaalt, alwaar hy aan den gemelden Commandant sijne propositie dede, dewelke daar op met hem een Officier te rug sond na de Schans van de *Voorn*, om de Capitulatie te maken.

Twee

Twee Compagnien van de Capiteynen *Has* en *Wejer* uyt *Holland* gekomen zijnde tot *Bommel*, wierden door de Magiſtraat in der haaſt derwaarts geſonden, om deſe Schans, als een Borſtweering van haare Stad, te ſecondeeren, doch quamen daar voor op den *Roſſumſchen-Weert* immiddels dat de voorgemelden Officier uyt was, om te capituleeren; En met wat inſtantien ſy den Commandant *Piek* verſochten, om binnen te mogen trekken, ſo weygerde hy haar 't ſelve, ook met deſe dreygementen, dat hy haar met het Canon van daar wilde verdrijven, ſo ſy ſelfs goetwillig niet wilden retireeren, waar op ſy weder na *Bommel* vertrokken, als ſy ſagen, dat de *Franſche* de Schans introkken, na dat ſy deſe Capitulatie hadden opgerecht:

Twee Compagnien tot haar aſſiſtentie gekomen wierden niet ingelaten.

WY Willem Piek, *Capiteyn ende Commandeur van het Fort S^t.* Andries, Johan van Coolwijk *Capiteyn van de Compagnie daar in leggende*, Gerard van Ylem *ende* Benjamin Thomaſius *als Lieutenant ende Vaandrich van deſelve Compagnie*, Johan Meſteeker *Majoor, ende* Hendrik van Oort *Commis, door neceſſiteyt en dwang, ſo van de ſoldaten, die haar geweer neergeworpen hebben, als van de Borgers, die ons alle den hals hebben willen breecken, Muſquetten op onſe borſten ſettende, en ſeggende, ſo gy een ſchoot laat ſchieten, ſo ſullen wy u doorſchieten, ſeggende wy zijn te ſwak, onſe werken deugen niet, wy hebben geen vivres, ook belettende daarenboven den Commis ons van Kruyt en Loot te voorſien, dierhalven ſo hebben wy ons geneceſſiteert gevonden, ons op redelijke Conditien over te geven, dewelke ſijn hier na volgende:*

Capitulatie gemaakt.

Te weten, Eerſtelijk dat den Heer Commandeur, Capiteyn, Lieutenant, Vaandrich, Majoor ende Commis, als ook de Compagnie, met vliegende Vaandel, brandende Lonten, Koegels in de mont, mitsgaders alle haar bagagie, en geen uytgeſondert, Paarden en Vee daar onder begrepen, ſullen uyttrekken en haar begeven naar den Boſch, *waar van ſy Heeren Franſchen Contractanten hier ondergeſchreeven, haar mits deſen verſeekeren, en beloven alle het hierinne geexprimeert, te ſullen præſteren ende Convoy mede te ſullen geven, op dat haar geen gewelt van den Vyandt wert aangedaan. Aldus gedaan den 22. Juny 1672. Onderſtont* Wilhelm Piek, Johan van Coolwijk, Benjamin Thomaſius, Gerhart van Ylem *en* H. Foreſt.

Door deſe voorſpoedige ſucceſſen wierden de *Franſche* ſo moedig, dat ſy op den ſelven dag, behalven de 2. voornoemde Schanſen van de *Voorn* en *Andries* ook de Stad BOMMEL meynden te winnen, ſonden

BOMMEL wort opgeeyſt door een tamboer.

ſonden tot dien eynde den ſelven Tamboer, die de voorige Schanſen hadde opgeëyſt, na de Stad, die tegen den avont te Paard, met de Trom op de rug, quam rijden tot dicht onder de Halve-Maan voor de *Oeuſelſche Poort* daar hy Appel ſloeg, en van daar geblint wierd binnen gebracht tot op 't Stadhuys, alwaar hy de Stad uyt den naam van ſijnen Koning op eyſte; en deſe ſchriftelijke Acte van Sommatie, zijnde van ſlechten ſtijl, en by twee diverſe handen geſchreeven, in de Franſche taal overgaf, die in Duytſch alſo luyt:

met een Brief,

Den Mark-Graaf van Aſpremont, Gouverneur wegens ſijne Majeſteyt van Arras,

Doe te weten, dat ik hebbe afgeſonden La Rameé Tamboer van het Regiment Dragonders, vergeſelſchapt met den Heer Rogon, Capiteyn onder het Regiment van Picardyen; Om op te eyſchen de Stad van Bommel, van ſich te begeeven in handen en onder de gehoorſaamheyt van ſijne Alder-Chriſtelijkſte Majeſteyt, en te komen met hem Capitulatie maken, hebbende macht om ſulx te doen wegens mijn Heer de Turenne Generaal over 's Konings Armeën. Gedaan op 't Fort S^t. Andries den 22. Juny 1672.

Den Mark-Graaf d' Aſpremont.

De Heer *Carel van Ommeren* Burgermeeſter en *Syndicus* deſer Stad liet den Tamboer op de Ridder-kamer met wijn en ſpijſe tracteeren, om hem daar door te verplichten dien nacht aldaar te verblijven, en om occaſie te hebben, om onder een glaasje yets byſonders uyt hem te hooren; Ondertuſſchen wierd gereſolveert, dat men den Tamboer voor afſcheyt ſoude verleenen, dat men geenderhande gedachten hadde, om de Stad alſo over te geven, en dat daar toe meerdere redenen ſouden werden bygebracht, indien den Officier, die in de Acte van Sommatie vermelt achter gebleeven was, mede gekomen ware. Met deſe Antwoort, en dat hy een beteren Character en Commiſſie moſt mede brengen, wierd hy beleefdelijk, op den volgenden morgen, zijnde den 23. *Juny*, op 't Stadhuys, als vooren verblint zijnde, wéder uytgeleyt, dat hem niet wel behaagde, ſeggende, dat het blinden tijds genoeg was, wanneer hy aan de Poort quam. Als hy weder tot *S^t. Andries* quam, wierd hy op 't houte Paard geſet, om dat hy in de Stad, tegens ſijnen laſt, hadde vernacht, en beſchonken weder quam.

daar op geantwoort werd.

De Tamboer word uytgeleyt,

en raakt op 't houte paard.

Het overige, dat *Bommel* ſpecteert, ſullen wy hier na *ſpecifice* verhandelen.

Op

Op Sacraments-Dag zijnde den $\frac{6}{16}$ *Iuny* brak de Koning van Vrankrijk 's morgens vroeg met sijn Leger van voor *Emmerik* op, en campeerde sich voor en om de Stad DOESBORG, nemende sijn Logijs op 't Huys den *Vylenpas*, leggende een half uyr van de Stad, alwaar, op den $\frac{9}{19}$ *Iuny* een Trompetter van Uytrecht by den Koning quam, en een Paspoort *en escorte* obtineerde, om Gecommitteerdens van de Provincie af te halen. De Koning van Vrankrijk komt voor DOESBORG.

De Stad *Doesborg* heeft haaren Naam en Oorspronk van *Drusus Nero* (Stief-Soon van *Keyser Augustus* en Vader van *Germanicus*) dewelke een Roomsche Veld-Oversten zijnde (gelijk wy in 't Twee-Deel hebben verhaalt) en sijne geconquesteerde Provincien tegens alle Vyanden willende verseekeren, op de Frontieren langs den *Rijn*, so *Florus* getuygt, meer als vijftig Kasteelen of Burgen boude, van dewelke dese Stad een der voornaamste was, zijnde genoemt *Drusi Burgum*. Onder de Romeynen is *Doesborg* gebleeven tot den ondergang van haar Rijk, wanneer de *Franken* onder *Pharamont*, gelijk sommige willen seggen, het selve innamen, en haar Koninklijken Seetel daar planten, geduyrende welker Regeeringe dese plaats diverse reysen van de *Saxen* en *Vriesen*, en eyndelijk ook van de *Normannen* swaare calamiteyten gevoelde, en door de laatste in den jaare 834. wierde verovert, gedemolieert en verbrant. Namaals is het door *Hertog Ian van Kleef* ingenomen en eenigsins gefortificeert, en eyndelijk geraakt onder de *Borgondische Hertogen*, die het overbrachten aan *Spanjen*, waar van het sich in't begin van den Oorlog separeerde, en der Staaten Partye koos, die het door Verraat quyt werdende, in den jaare 1586. door den *Graaf van Lycester* wederom verovert en bewaart hebben tot op de aankomst der Franschen in den jaare 1672. welke Stad hier beschreeven word.

Dese Stad was bysonder beroemt wegens haare sterkte en Fortificatie, dewelke bestont in haare favorable situatie aan den *Ouden-* en *Nieuwen-Yssul*, in 9. Bolwerken, 4. Ravelijns een Hoorn-werk buyten de Oy-Poort, en in een breede en diepe Graft, rondom heen omçingelt met een Contrescarp, dewelke alle, door nalatigheyt van reparatie, in de tijd van 20. a 22. jaaren seer waren vervallen, doch voor de aankomst der Franschen, door Ordre en Directie van den Raad van Staaten, en door Vigilantie van *Sijn Hoogheyt* weder gebracht in volkomen Postuyr van Defensie, hebbende *Sijn Hoogheyt* een Dam dwars door de *Oude-Yssul* doen slaan, waar door het omleggende Land tot een goede hoogte soude geinundeert werden, het Fortificatie van Doesborg.

welk weynig effect hadde wegens het ongemeen laag water in den *Yssul*, en wat noch aan de volle perfectie deser Fortresse mochte manqueeren, wierd noch by tijds volbracht, voornamentlijk door de goede voorsorge van de Magistraat, dewelke op den 14. *Juny*, na dat de Stad aan de zijde van de Oy-poort, onder water stont, op het goetvinden van den *Colonnel Nieuland* en andere hooge Officieren, de Contrescarp ten Westen van het Hoorn-werk voor de gemelde Poort leggende, om dat het selve te hoog geoordeelt wierd, door haare Burgeren dede slechten, en een Borst-weeringe leggen langs de binnekant van de Pallissaden, strekkende van deselve Contrescarp tot op den *Yssul*.

Voorslag van de Magistraat.

Den 15. en 16. *Juny* dede de gemelde Magistraat, op haar eygene kosten, het voorsz. Contrescarp, ter oorsake van den Sandigen Grond, op 't goetvinden van deselve Officieren, met een tuyn opsetten; Den naast gelegen Rijs-weert, tot het tuyn-werk en ondekkinge van de plaats afmayen; De Poorte van 't voorn. Hoorn-werk, en de Openinge van de Linie met het beleggen van de Deuren verseker en; Beyde de Bruggen daar op respondeerende afnemen, invoegen dat geen andere aankomst tot dat Hoorn-werk was, als over den Dijk en langs het voorsz. Contrescarp; Een aarde Ronduyt door de Burgeren en Vluchtelingen, onder de opsicht van de Magistraats-Personen *Rensen*, *Ian Huygen*, *Schaap* en *Curtenius*, op 't *Nabedacht* maken, en een Linie, tot bedekkinge van 't voorn. Hoornwerk sich ten Oosten strekkende, van de rechter Vleugel af, tot aan den Strank op den *Yssul* beneden de Molen opwerpen; De Bruggen van Communicatie na Sloots-Hoorn-werk, als ook na dry Ravelijns over de Stads-Gracht leggen, en elk met een Schuyt secondeeren; De Schans-korven op de Batterye met aarde vullen; Op de Bolwerken aan de Oy-en Veer-poorten twee nieuwe Batteryen vervaardigen, en met Beddingen beleggen; De *Onde-Yssul* boven 't Contrescarp van het Oy-Poorts Ravelijn sluyten met een Boom vol ysere pinnen, en met een rye geheyde Paalen, ten eynde geen Schuyten langs deselve Rivier, tot op de Contrescarp konden afkomen; De Schip-brugge voor de Stad onbruykbaar maken, als mede het geheele *Suylens-Bolwerk* met Storm-palen in forme van Pallissaden omsetten, en deselve met een gordinge van Sparren aan malkanderen verbinden. Daar en boven accorde erde de Magistraat met eenige Bakkers, om, geduyrende het Beleg, broot te leveren aan die Soldaten, dewelke door faute van betalinge haarer Gagie, 't selve quamen eyschen, en deden, tot

meer-

meerder contentement van de Militie en andere Ingeſetenen, ophouden 's Lands Impoſten en reduceerden het Koop-bier de Kan op eenen ſtuyver. Van gelijken dede de Magiſtraat, met goet vinden van den Krijgs-raad, door de Trom en Uytroeper alomme publiceeren, dat in tijd van noot of allarm, alle ongewaapende Mannen, als ook Vrouwen en kinderen haar ſouden hebben te onthouden van de Straaten en Wallen, op peyne van onder de voet gereeden of geſchooten te werden, ten welken eynde de twee Compagnien Cavallerye van *Heemskerk* en *Louſeau* geordonneert wierden, om deſe Reſolutie te executeeren, en daar toe nodige Patrouilles te rijden. Ook wierd gereſolveert alle Stroye Dakken van huyſen en ſchuyten, als ook de Straat-ſteenen op te nemen, tot voorkominge van veele onheylen uyt des Vyands Vuyr-werken en den Brand te ontſtaan.

't Magazyn was wel voorſien,

In gelijker voegen hadde deſe Stad geen gebrek in 't Magazijn, het welk van Ammunitie, Oorlogs-Inſtrumenten en Proviſie ſo ſeer was opgepropt; als een lange Belegeringe vereyſte.

en 't Garniſoen reedelijk ſterk.

Het Garniſoen ſurpaſſeerde de 3500. mannen, die ſufficant geoordeelt wierden deſe Stad een geruymen tijd te konnen defendeeren tegens alle force, die een groot Leger daar op ſoude konnen entrepreneeren.

De Stad opgeeyſt.

In dit poſtuyr van Defenſie verwachten deſe Stad den aankomenden Vyand, die op den $\frac{5}{15}$ *Iuny*, ſo ras hy de Stad rontom berent, en de Koning ſijn Logiment op 't Huys den *Vylenpas* leggende by het Dorp *Dremt*, genomen hadde, door een Eedelman de Stad dede opeyſchen onder favorable preſentatie, doch in cas, contrarie, onder ſwaare dreygementen, welken Eedelman door den *Lieutenant Bouvois*, in den naam van den Krijgsraad, met een declinatoire antwoort wierde te rug geſonden. Hier op heeft den *Colonnel Nieulant*, in preſentie van de andere Hooft-Officieren, op 't Stadhuys aan de Magiſtraat geproponeert de nootſakelijkheyt van een dagelijkſen Godsdienſt, met een publijk Gebet en korte Vermaaninge t'elkens te beginnen tegens den avont om 6. uyren, ten eynde een ygelijk ſich met ſijnen God verſoenen, en dienvolgens te vrymoediger en te geruſter vechten mochte.. Daar en boven heeft den gemelden *Colonnel*, met het opſteeken ſijner Vingeren, voor God en het preſente Geſelſchap verklaart, gereſolveert te zijn, tot den laatſten bloets-drop toe, de Stad te willen defendeeren; Welke verklaaringe op de aanmaaninge van den voorſz. Heer *Nieulant*, van gelijken gedaan is by ſijnen *Lt. Colonnel van Gent Heer van Meyn-*

Een Bedeſtont geordineert,

en den Eed van trou en dapperheyt gepreſteert.

derswijk en d'andere presente Hooft-Officieren, mitsgaders by de Leeden van de Magistraat, hebbende sich onderlinge by dit voornemen feliciteerende gesterkt. Is voorts verstaan, dat men in alles aangaande de gemeyne Stads Defensie, ende het gene daar toe nodig mochte zijn, soude procedeeren met Communicatie, Correspondentie en Eenigheyt, ende wierd by de Magistraat aangenomen de sorge, om door haare Burgeren den brand te blussen, die in de Belegeringe soude mogen ontstaan.

Differentie over 't Commandement van de Stad.

Op den $\frac{7}{17}$. *Juny* de Hooft-Officieren vergadert zijnde in 't *Katten-Bolwerk* is Differentie gereesen over het Commandement, sustineerende de Heeren *Ingen-Nieuland*. en *Coutis* elk het selve aan hem te behooren; Waar op gevraagt ende gehoort de verklaaringe van den Heer *Burgermeester Huygen*, den *Luitenant Colonnel La Moy* en de *Commis van Meeting*, aangaande de woorden, by *Sijn Hoogheyt* tot *Dieren* voor sijn vertrek, raakende het selve Commandement gesprooken; so heeft, na aparte deliberatie en eenpaarige Resolutie van desen Krijgs-raad den *Lt. Colonnel Gent* uytspraake gedaan, als dat den Heer *Nieulant*, als outste Colonel, soude wesen Gouverneur, doch dat alles wat voorgenomen soude werden, soude geschieden met communicatie van den Heer Commandeur *Coutis* en andere Hooft-Officieren, maar ingeval de noot sulx mochte vereyschen, dat dan het Commando van den Heer *Ingen-Nieuland* absoluyt soude werden achtervolgt; Dat den *Colonnel Voorst* by inconvenientie soude sijn Successeur zijn, waar tegens by den Heer *Coutis* geprotesteert zijnde, heeft den *Burgermeester Huygen* geproponeert, hoe dat dese periculeuse Conjuncture wel een volslagene Eenigheyt en een geconjungeerde hulpe vereyste, en of darom niet best soude zijn, dat beyde die Heeren conjunctim en met reciproque Assistentie het Commandement bekleeden; En also deselve na desen Voorslag scheenen te inclineeren, heeft gemelde Burger-Meester beyder handen te samen gebracht, welke ook in teeken van Verglijkinge ten weder-zijden gegeven zijn.

De Stad weder opgeeyst met twee brieven.

So haast dit gepasseert was, wierd in dese vergaderinge gerapporteert, als dat twee Brieven, uyt den naam van den Koning aan den Krijgs-raad en Magistraat gesonden, voor de *Mey-Poort* waren, doch wierden, door gemeen consent, niet aangenomen, maar den Brenger met deselve ongeopent weder te rugge gesonden.

Drij huysen afgebrant.

Op *dito* wierden door Ordre van den Krijgs-raad afgebrant en geraseert twee huysen by de Schip-brugge, die de Stad, en

een

een aan de Drenter-Dijk, dat Burger-Meester *Huygen* toequam.

Op den $\frac{8}{18}$. *Juny* avanceerde de Vyand geweldig sijne Approches, en wierp op een Batterye tot 12. Stukken Canon, ongeacht de meenigte koegels, die uyt de Stad om hem swermden, werdende den *Marquis de Larreynelet* voor in de Trencheé, en eenige andere door 't Canon gevelt. De Vyand approcheert.

Tusschen den $\frac{8}{18}$. 9 $\frac{1}{2}$. 's nachts ontstont ten huyse van *Otto Keddinkhuys* een fellen brant, doch wierd by goede voorsorge van de Magistraat, en door de Burgeren uyt de Wachten van 't Stadhuys en Wallen tijdelijk gebluft. Brand in de Stad.

Op den $\frac{9}{19}$ *dito* 's avonds omtrent 6. uyren, quam een Vyands Trompetter uyt den naam van den *Marquis de Duras* als Capiteyn van 's Konings Garde versocken, of de Gouverneur van de Stad hem Marquis 200. passen buyten de Stad wilde bykomen, om mondelinge te confereeren over saaken haar beyder welstant concerneerende, doch kreeg uyt den naam van den Heer *Ingen-Nieuwland* door den Majoor *Isselmuyden* en den *Lieutenat Beauvois* tot antwoord, dat hy in dese conjuncture in geen gesprek soude of dorste komen met den Marquis, wiens Koning een Vyand was van sijne Heeren en Meesters, waarom hy excuys versocht. Een Vyands Trompetter voor de Stad.

Op den $\frac{11}{21}$ *Juny* sag men met het opgaan van den dag, dat den Vyand sijne Approches begon te openen ter zijden den Pan-oven, en aldaar een Batterye op te werpen, waar in hy alleen door het Canon van de Stad wierde geincommodeert, om welke reeden de twee voorsz. Burgermeesters aan den Colonnel *Voorst*, Lieutenant Colonnel *Klooster* en den Majoor *Isselmuyden*, die de Hooftwacht hadden, voordroegen, hoe nodig het was, dat men den Vyand in 't begin stuyte met het bedisputeeren van sijne Approches, tot dien eynde verscheyden reeden allegeerende, seggende, dat veele brave luyden so Burgeren als Vluchtelingen haar daar toe wel souden presenteeren, gelijk sich aan den Colonnel *Nieuland* daar toe ook vrywillig presenteeren den voorsz. Burgermeester *Rensen* en den Secretaris *Herman Huygen*, doch is by de voorsz. Officieren geantwoort, dat dit Poinct alrede in haaren Krijgs-raad was geconcerteert, maar geoordeelt, dat de Uytvallen schaadelijk, doch best soude zijn, dat men den Vyand met kleyne Partyen in allarm hielt, gevende voor reeden, dat in den Uytval de beste Soldaten souden werden gehasardeert, met verseekeringe, dat so wanneer den Vyand tot op 't Contrescarp soude geavanceert Propositie van de Magistraat aan den Krijgsraad, Antwoord op deselve Propositie.

ceert zijn, als dan yder voet Lands bedisputeert, en hand aan hand *par espee à la main*, soude gevochten werden.

Twee Uytvallen.

Op den $\frac{11}{21}$ *Juny* 's morgens vroeg, als den Vyand een geruyme spacie met sijne Aproches langs de Contrescarp van Sloots-Hoornwerk geavanceert was, sprong de Vaandrich van Capiteyn *Renes*, *Bakker* genaamt, uyt deselve Contrescarp op de Borst-weeringe met het Rappier in de vuyst, en gevolgt werdende van eenige, avanceerde tot in deselve Aproches, daar hy den Vyand uytjoeg, doch om dat hy wierde gequetst, en met geen varsch volk gesecondeert, retireerde hy in goede Ordre na binnen, gelijk den Lieutenant *Waalwijk* mede dede, als hy ter selver plaatse in een diergelijke rescontre, daar in hy sich dapper queet, door sijnen Arm geschooten wierd.

Eenige Soldaten wijken van haare Posten.

Hier op volgde een groot Inconvenient, te weten, dat de meeste Soldaten en eenige Officiers uyt het selve Hoorn-werk en naast gelegen Ravelijn weeken, met klachten, dat sy sommige 24. sommige 48. uyren daar in waren geweest sonder aflossinge, dat mitsdien door continueel schieten haare Borsten met blauwe buylen opgelopen, en eenige Musquetten onbequam waren geworden. Waar op de Majoor en den Capiteyn *Yfselmuyden*, uyt den naam van den Krijgs-raad, op 't Stadhuys aan de Magistraat proponeerden dese 3. Poincten van versoek:

Propositie van de Militie aan de Magistraat.

1. Dat haar mochte gefourneert werden eenig Volk, tot het maken van een Linie tegens den Vyand, by het Houte-Wambais aan Sloots-Hoorn-werk.

2. Dat de Bruggen van Communicatie mochten gerepareert werden.

3. Dat in plaatse van de gedemonteerde Musquetten, andere mochten gelevert werden.

Antwoort van de Magistraat.

De Magistraat antwoorde op 't eerste, als dat sy al voor twee dagen hadde gepresenteert, deselve Linie met een Travers te doen maken, maar dat sulx, als onnodig, was verworpen, en dat het haar nu onmogelijk soude zijn, eenig Volk daar toe te disponeeren, om in het heetst van de Spits te werken, te meer, dewijl de Krijgs-raad, buyten kennisse van de Magistraat, het Houten-Wambais hadde doen in brand steecken, by welke occasie mede een groot rak van de naaste Pallisaden weg gebrant waren, waar door de Gravers van nodige defensie en van het Beneficie van Retraite deser Pallisaden, in cas van noot, souden ontbloot zijn; Doch wanneer de Krijgs-raad eenig Volk daar toe konde persuadeeren, presenteerde de Magistraat volkomen Be-

loo-

looninge, gelijk sy mede beloofde op 't Tweede Versoek; En op het Derde wierde geantwoort, dat sulx stont, niet aan haar, maar aan de Officieren selve, dewelke de Musquetten uyt het Magazijn lichten, of het defect door remplaceeringe van nieuw Volk moſten remedieeren.

Ondertusschen wierden, door het uytvluchten, de voorsz. Posten van Volk, en de Batteryen van Constapels sodanig ontbloot, dat de Magistraat haar genootsaakt vond, twee Burger-meesters uyt haar te committeeren aan de Officieren, om hun te demonstreeren het groote pericul, daar in de Stad en sy alle waren; waar op sy van den Commandeur wierden beantwoort, dat hy over de Soldaten geen Commando meer hadde, also sy niet meer wilden vechten; En als hem hier op by replijke wierde gevraagt, of hy hem van sijn Rappier niet konde dienen, dupliceerde hy, dat het Quaat universeel was, en daarom niet konde gestraft werden; Waar op den Commandeur *Comis* aangesprooken zijnde, seyde, dat hy hem de saake niet wilde aantrekken, onder voorwenden, als of hy niets te seggen hadde, en hem sijne Macht benomen was.

Hier op begon den staat der Stad meer en meer te maligneeren, insonderheyt, alsser een hoop Wijven en ongewapende Mannen op de Wal quamen lamenteeren, seggende, dat sy by sulke slechte constitutie, van den Vyand souden werden overvallen en vermoort, en dat daarom 't best was, dat men de Stad by tijds, op goede conditien soude overgeven. Dese Parade van Vrouwens en Mannen wierd by eenige van de Militie opgenomen voor een Seditie van groot pericul, sonder dat sy 't selve remedieerden door de Ruyterye, volgens haare voorige resolutie, so dat deselve Burgermeesteren de wijven van de Wal af dreeven, en de Mannen met reedenen daar af persuadeerden, met sulken succes, dat de onwillige Burgeren haar Geweer weder opvatten, en in goede ordre haare posten besetten, 't welk als een prikkel en spoor de Soldaten tot haar devoir hadde behooren aan te setten, maar in plaatse van dien, seyden de Soldaten van den *Majoor La Noy*; als hy haar commandeerde voort te marcheeren, dat sy niet meer wilden vechten, en dat sy alrede genoeg hadden gedaan. De Onlusten en Disordre verwijderden sich hier op hoe langs hoe meer, sonder dat behertigt en ter executie wierde geleyt de vooren genomene Resolutie, van tot den laatsten druppel bloets te willen vechten. Ondertusschen wierden door de Soldaten eenige witte Vaanen op de Wallen opgesteeken, waar van 2. door Burgeren wierden afgerukt en in stukken

Oploop der Wijven.

Onwil der Soldaten.

ge-

geſcheurt, en rotteerden ſich veele uyt de Hollandſche Boeren met de tumultueerende Wijven, waar tegens de Ruyterye wel ordre kreeg, doch ſeyde op haar eygen Volk niet te willen ſchieten. In deſe verwerringe quam den Heer *Lt. Colonnel Gent van Meynderswijk* uyt het Oy-poortſe Hoorn-werk in 't Katten-Bolwerk, met ſich brengende de Sleutelen van de *Oy-Poort*, die hy ſeyde genomen te hebben uyt de handen van de Portiers-Vrouw, waar op hy de Magiſtraat ſuſpecteerde, als dat ſy deſe Sleutelen qualijk hadde aanvertrout, doch dat hy-ſe nu ſelfs wel ſoude bewaren; De Magiſtraat antwoorden, dat deſe ſleutelen by den Commandeur *Nieuland* van de Magiſtraat waren verſocht, ſpecialijk om aan de *Oy-Poort* ten huyſe van den Portier by der hand te zijn, tot het in-en uyt-laten van 't gene in 't voorñ. Hoorn-werk (alwaar de voorſz. *Lt. Colonnel* met verſcheyde Compagnien de wacht hadde) ſo aan ſpijs als anders ſoude mogen nodig zijn, gelijk den Commandeur *Nieuland* daar over gevraagt ſulx ook ſoude geaffirmeert hebben.

Een voorval wegens de Stads ſleutels,

Kort daar na, als den Commandeur *Nieuland* door ſeekeren Burgermeeſter gevraagt wierde, wat hem van 't werk dochte, ſeyde hy, dat men de Stad, met de tegenwoordige middelen van Defenſie, niet langer konde houden, daar op wiert gementioneert van Capituleeren, en wierd tot dien eynde beleyt de Vergaderinge van den breeden Krijgs-raat, 't welk voor *dato* noch niet geſchiet was.

Krijgs-raad vergaart over een concept van Capitulatie,

In deſen Krijgs-raad wierde opgeſtelt dit Concept van Capitulatie:

dat ſy in deſe forme opſtelt,

Voorwaarden en Conditien, waar na tuſſchen ſijne Majeſteyt den Alder-Chriſtlijkſten Koning van Vrankrijk en den Krijgs-raad des Garniſoens van Doesborg ten dienſte van de Ho. Mog. Heeren Staten Generaal ſal werden gecapituleert.

So ſal het Volk van Oorloge, volgens Krijgsgebruyk moeten uyt marcheeren met haar volle wapenen en bagagie, vliegende Vaandels, brandende Lonten en een Koegel in de mont, met 12. ſtukken Canon, 6. yder van 24. ponden, en 6. yder van 12. ponden, met het behoorlijke gereetſchap, om te gebruyken en te vervoeren, als mede met een behoorlijk Convoy te voet en te paard, om in alle ſecuriteyt tot binnen de Stad van Zwolle *te werden gebracht, met ſo veel wagens en karren, als'er van noden*

den ſullen zijn, tot het transporteeren van alle de bagagie, van wat natuyr deſelve ook ſoude mogen weſen, ook den tijd van 6. maanden te hebben, voor de Militaire en voor hare vrouwen, kinderen en domeſtijken, ſo om haare goederen te mogen verkopen en verbrengen, als andere affairen waar te nemen en actien in te vorderen.

Geduyrende deſe Vergaderinge is de Confuſie en Diſordre hoe langer hoe hooger gereeſen, alſo met het aftrekken van de Officieren, de Soldaten byna alle haare Poſten verlieten en bloot ſtelden.

Burgermeeſter *Huygen* werd Gecommitteert,

De Magiſtraat vreeſende, dat de Krijgs-raad licht apart ſoude capituleeren, en de Stad en Burgerye buyten ſluyten, committeerde den Burgermeeſter *Huygen*, om uyt den naam van de Stad de Capitulatie by te woonen, dewelke in gevolge van ſijne Commiſſie ſich aanſtonts vervoegde in 't Katten Bolwerk aan de Tente van den Commandeur, alwaar de beyde Commandeurs en eenige andere Hooft-Officieren met de Capiteynen *Heemskerk* en *Brakel*, als ook met den *Lt. Bouvois* beſig waren met het voorſz. Concept van haare Capitulatie, ſeggende aan den voorſz. Burgermeeſter, dat de Magiſtraat op een Capitulatie mede ten ſpoedigſten bedacht moſte zijn; Waar op de Magiſtraat reſolveerden het beſt te zijn, dat men eerſt ſoude hooren, wat conditien van de zijde des Konings te verwachten ſouden zijn.

die met de Gecommitteerdens uyt de Militie uytrijd na den Vyand.

Hier op reet den Ritmeeſter *Heemskerk* en den Capiteyn *Lodewijk van Brakel*, als Gecommitteerde uyt den Krijgs-raad, en den voorſz. Burgermeeſter *Huygen* van wegens de Stad, te paard uyt na 's Vyands leger, alwaar ſy gebracht wierden voor den *Duc d'Anguin*, ſoon van den *Prince van Condé*, die de Officieren, op haare propoſitie en concept van Capitulatie, genoegſaam te kennen gaf, als dat ſy ſouden weſen *Priſonniers de Guerre*, en aan den voorn. Burgermeeſter ſeyde, dat in 't regarde van de Magiſtraat noch geene Conditien waren beraamt, doch ſtelde hem precijs een uyr en niet langer, om dan wederom te komen; Waar op de Burgermeeſter weder na de Stad keerde, en de heele Magiſtraat en de Geſwooren Gemeens-luyden op 't Stadhuys dede convoceeren, dewelke aanſtonts eenige Conditien op 't Papier ſtelden, waar mede de Burgermeeſters *Renſen* en *Huygen*, in compagnie van de 2. voorn. Gecommitteerde uyt den Krijgs-raad, weder na buyten reeden, alwaar ſy weder gebracht wierden by *Duc d'Anguin*, die op de Conditien van den Krijgs-raad, uyt den naam van den Koning deſe ſlechte Capitulatie in de Franſche Taal apoſtilleerde, dewelke in 't Duyts aldus luyt:

Capitulatie aan de Militie geaccordeert.

De Koning willende aannemen de Submissien van't Garnisoen van Doesborg, *heeft goet gevonden aan de Commandanten, Officiers en Soldaten te accordeeren, dat sy souden zijn* Prisonniers de Guerre *of Krijgs-gevangene, mits dat sy beloven, aan sijne Majesteyt, de Poorten van de Stad, op't aangaan van den dag, over te leveren.*

Gedaan in't Veld voor Doesborg desen 21 *Juny* 1672.

En was geteekent D. Louvois.

Voort daar na seyde *Duc d'Anguin* aan de twee Gecommitteerde uyt de Magistraat, dat een van haar beyden na den Koning moste rijden, waar op de Burgermeester *Huygen*, door *Mr. Hubert* tweede Secretaris van den *Prince van Condé*, wierde gevoert op't Huys den *Vylenpas*, daar den *Marquis de Louvois* dese bygaande Capitulatie, in den name des Konings opstelde en teekende, dewelke uyt het Frans getranslateert zijnde, aldus luyt:

Capitulatie aan de Stad geaccordeert.

Articulen en Conditien, die't belieft heeft Sijne Majesteyt te accordeeren aan de Burgermeesteren en Inwoonderen van de Stad Doesborg.

1. *Dat de Koning haar accordeert de vrye Exercitie van haare Religie.*

2. *Dat de Magistraaten sullen behouden deselve Privilegien, die sy hebben beseeten, zedert sy geweest zijn onder de Heerschappye van de Staaten Generaal.*

3. *Dat Sijne Majesteyt den Inwoonderen en Vluchtelingen binnen Doesborg sal laten behouden den vryen eygendom van haare Goederen, en dat hy die sal bewaaren voor alle Plonderinge.*

Aldus gedaan in't Veld voor Doesborg desen 21. *Juny* 1672.

En was geteekent M. Louvois.

Na dat een Exemplar van dese Capitulatie door *Mr. Louvois*, en een tweede door den Burgermeester geteykent was, voerde *Louvois* den Burgermeester in de presentie des Konings, die hem in persoon beloofde en verseekerde de Conservatie en Maintenue van alle de poincten in de voorsz. Capitulatie begrepen; Waar op hy gedimitteert zijnde, om met den voorsz. Secretaris weder te verreysen, ontmoete den Rit-Meester *Heemskerk* tusschen een Troep Fransche Ruyters na den Koning rijden, van wien die met alle sijne goederen wierde

de gegratificeert en vry gestelt tegens de Conditie van *Prisonnier de Guerre*, om reedenen, gelijk men seyde, dat hy het Aangesicht des Konings hadde gesien. Burgermeester *Huygen* quam des nachts om twee uyren met den voorsz. Secretaris, en met de geteykende Capitulatie door de *Mey-Poort* weder binnen, werdende 2. uyren daar na, door den *Marquis de Louvois* met eenige Fransche en Switsersche Compagnien te voet gevolgt, die het Staaten Garnisoen, behalven alleen den voornoemden Rit-meester, dede ontwapenen en in de Kerk sluyten. Fransche komen binnen Doesborg,

Op dusdanigen schandelijken wijse ging over sulken considerablen Fortresse, die met Volk, Ammunitie, Artillerye en Vivres tot overvloet was voorsien, die noch niet was geforceert, als met Schut-gevecht van omtrent anderhalven dag, en noch geen eenige Attaque hadde uytgestaan, die noch geen eenigen voet lands van de Fortificatie was bedisputeert, die noch nergens was geapprocheert, als alleen aan eene zijde langs *Sloots-Hoorn-werk*, en die niet meer, als eenige weynige Mannen verlooren hadde. dat seer schandelijk was,

By dit overgaan staaken de Paus-gesinde aanstonts haare Hoofden op, seggende sommige, dat sy nu de Magistraat niet meer kenden, want sy hadden nu wat mede te seggen, en wilden den Gereformeerden geen kerk laten tot haaren Gods-dienst, waar op sich de Magistraat addresseerde aan *de Louvois*, die haar een Kerk toestont. 's Anderen daags quam de Secretaris van den *Grand-Maiste* eyschen voor de plonderinge van Tin, Koper, Klokken en Canon 10. duysent Rijx-daalders, seggende dat sijnen Meester sulx toe quam, ter oorsake, dat des Konings Canon voor dese Stad geplant en gelost was; en wat de Magistraat hier tegen protesteerde, haar beroepende op het derde Articul van de Capitulatie, so most sy nochtans uyt tellen omtrent 8. duysent guldens, en in 't laatste, als de Stad wierde gedemanteleert, met gedult aansien, dat de Fransche dry stukken Canon mede namen, die de Stad in eygendom toequamen. Waar door de Paus-gesinde insolent werden.

Terwijlen de Koning *Doesborg* belegerde, hadde hy de Stad *Zutphen* aan de Velauwsche kant door *Engelsche*, *Schotten* en *Yren*, en aan de zijde van de Graafschap door *Fransche* en *Switsers* berent, en dede immiddels deselve op eyschen, gelijk wy verhandelen sullen, als wy eerst de Constitutie deser Stad sullen beschouwt hebben.

De Stad ZUTPHEN is de Hooft-Stad van het *Graafschap Zutphen*, 't welk onder alle, so Hoog- als Neder-duytsche Graafschappen is het outste, en gehoorsaamde, eer de Stad gebout was, aan Beschryvinge van ZUTPHEN.

de *Graven van Zelhem*, die daar in gecontinueert hebben tot Graaf *Gerlacus de* II. na wiens overlijden dese Graafschap in 't jaar 1082. geraakte onder *Otto de* I. *Graaf van Nassau en Gelderland*, door een Huwelijk met *Sophia*, dochter van den overleden Graaf *Wichman*. Dit Graafschap maakt uyt het *Derde Quartier van Gelderland*, en heeft, behalven *Zutphen*, vier stemmende steeden, als *Doesborg*, *Deutecom*, *Lochem* en *Grol*, en twee sonder stemmen, als *Brevoort* en *Bronkhorst*. De Stad *Zutphen* heeft voor outs gesorteert onder *Vriesland*, daar aan het aan de zuyt-zijde rondom in Veenland grensde, om welke reeden de Vriesen *dese* Stad *Zuyt-veen*, en by verkortinge *Zutphen* noemden. Sy heeft voor outs sterken handel gedreeven op *Denemarken* en *Noorwegen*, en was een van de *Hanse-steeden*. In den jaare 1202. wierd sy ingenomen door *Theodoricus Bisschop van Vytrecht*, en begafsich naderhand in den Inlandschen Oorlog aan de zijde van de *Heekers* tegens de *Bronkhorsters*. Na dat sy de onmenschelijkste wreedheeden onder *Duc d'Alba* hadde uytgestaan, is sy in den jaare 1591. door *Maurutius Prins van Orange* binnen 5. dagen verovert, en sodanig versterkt, dat sy voor een van de sterkste plaatsen in geheel Nederland is geacht; Want sy omçingelt is met 10. Bolwerken, als 't Meulen- Tralien- Staaten- Nieuwstads- Princen- Katten- Steenen- Galge- 't Slijk- en 't Bourgondien Bolwerk, 4. Ravelijnen 2. Katten 2. Hoorn-werken en een Fauchebraye met een dubbelde Gracht, die ten tijde, als de *Fransche* deselve quamen belegeren, en noch niet volkomen waren gebracht in staat van Defensie, want het Hoorn-werk buyten de Nieu-Stads-Poort was gedemolieert, zijnde noch de Wallen, noch batteryen, noch Contrescarp, noch Fauchebrayen, noch eenig werk met pallissaden of stormpalen omset.

Desselfs Fortificatie.

Het *Magazijn* hadde geen gebrek, leggende daar en boven voor de Stad op den *Yssul* eenige Ammunitie-scheepen, beladen met *Bies-bruggen*, *Musquetten*, *Halve-Pieken*, *Canon- en Musquet-Koegels*, *Vriesche Ruyters*, *Haspels*, *Deelen*, *Schoppen*, en al wat vorder tot een Leger nodig was. Doch also door 't vallende water den *Yssul* innavigabel wierd, mosten dese Scheepen blijven leggen, die gelost, en by na al de inlaadinge in het *Magazijn* gebergt wierd, werdende de Scheepen, die noch eenige Ammunitie inhadden, in de gront geboort, op dat sy den Vyand geen voordeel konden geven.

Desselfs Magazijn.

Het Garnisoen bestont in 35. Compagnien te voet en 3. te paard, als mede uyt twee Compagnien Burgeren uyt Uytrecht, een uyt

en Garnisoen.

Amers

Amersfort en 2. Compagnien Waart-gelders, yder tot 100. koppen, die met de gedevaliseerde en verloopene Garnisoenen uyt *Grol* en *Brevoort* t'samen niet meer konden uytmaken, als omtrent 22. a 23. hondert koppen, behalven de Burgerye van de Stad, die in 5. sterke Compagnien verdeelt, en exemplaarlijk geresolveert was tot haare defensie.

De Stad word tweemaal opgeeyst.

Op den $\frac{3}{17}$ *Juny* sond de Koning van *'t Huys den Vylenpas* een Trompetter, om dese Stad op te eyschen, die met korte declinatoire antwoort wiert afgewesen. 's Anderen daags quam voor de Stad weder een Trompetter met twee Rooms-gesinde Edeluyden *Benting* en *Barrevelt*, beyde Landsaten inde Provincie van Gelderland, d'eerste uyt het Graafschap Zutphen, en d'ander uyt d'Over-Betauwe; Dese gaven haar aan voor Hollandsche Heeren, doch binnen komende, wierden haast bekent. Gevraagt zijnde, wat haar aanbrengen was, gaven tot antwoort, dat sijn Koninklijke Majesteyt dese Stad voor 't geheele Graafschap presenteerde Vrye Exercitie van Religie, Conservatie aller Privilegien, en dat het Garnisoen met haar Geweer en Bagagie soude mogen vertrekken, werwaarts het wilde, doch in cas het Graafschap en de Stad die presentatie niet accepteerde binnen den tijd van 12. uyren, dat de Stad dan moste verwachten, wat Krijgs-gebruyk was, en dat de Militie door de klinge soude springen, also de Macht des Konings uytermaten groot was, 't welk indien men niet wilde gelooven, so souden sy wel een Pas by den Koning te wegen brengen voor 2. a 3. personen, die 't Leger mochten besichtigen.

daar op in de Stad een Vergaaderinge word beleyt,

Hier op wierd by de Magistraat, Ridderschap en Gemeens-luyden Vergaderinge beleyt, tot dewelke den Commandeur *Swartsenburg* mede versocht wiert, die aldaar compareerende gevraagt wierd, wat hier te doen stont, en of men de Stad wel soude konnen defendeeren?

daar de Commandeur Swartsenburg advisecrt.

Swartsenburg, die by 't opbreeken van *Sijn Hoogheyts* Leger eerst in de Stad was gekomen, seyde: *Wel hoe mijne Heeren, gy bent Gouverneurs, en ik maar Commandeur, gy heb so lang de Stad gegouverneert, gy sult uwe Vrage beter beantwoorden konnen, als ik; want ik kom eerst varsch en vreemt hier binnen, en my is geen absoluyt Pouvoir opgedragen, doch nevens anderen hebbe verscheyde defecten geremarqueert, die voorheen al hadden moeten verbetert zijn, en nu noch, so veel mogelijk, verbetert moesten werden.* De Burgerye dese Vergaderinge bemerkende, wierd seer malcontent, en hoewel eenige daar van in de Vergaderinge quamen, om aan te hooren, wat Resolutie daar soude genomen werden, so wierden echter de Rit-meester *Soutelande*, hoewel te-

Twee Persoonen uytgesonden, om 's Vyands Leger te besichtigen.

gens sijn wil en dank, en de Gemeens-man *Johan van Essen* gecommitteert, om 's Konings Leger voor *Doesborg* te besichtigen, dewelke haar 's morgens op den 19. *Iuny* derwaarts transporteerden.

De Commandeur doet de Officieren vergaderen.

Immiddels dat dese beyde uytwaren, dede den Commandeur *Swartenburg* alle Militaire en Burger-Officieren, tot Lieutenants en Vaandrichs incluys, by een komen, haar serieuselijk afvraagende, of sy de Stad, als getrouwe Patriotten, ten uyterstен wilden helpen defendeeren, dat sy alle eenpariglijk aan hem, en hy aan haar, met opsteekinge der vingeren beloofden, biggelende sommige van vreugde de traanen over de wangen. Voort daar op stelden de Burger-Officieren haare respective Compagnien dien selven Eed voor, die sy alle, sonder exceptie, vrywillig presteerden, en murmureerden seer over het uytgaan van de 2. voorn. Gecommitteerde, om welke oorsaak 5. so Lieutenants als Vaandrichs seekeren Burgermeester gingen afvraagen, uyt wiens ordre de 2. Gecommitteerdens uyt waren, die haar antwoorde: *Uyt ordre van de Magistraat, 't en is niet tot nadeel van de Stad, en ik hebber meer by te verliesen, als gy, &c.*

Bentingh komt binnen Zutphen, dat hy opeyst.

Ondertusschen quam den voornoemden *Benting* 's namiddags binnen de Stad in de Herberg *de Munster* logeeren, alwaar hy van de geheele Magistraat, daar van maar 5. in 't geheel overig waren, zijnde de rest gevlucht naar *Holland*, wierde besocht, aan dewelke hy de voorige Conditie, en de Clementie des Konings weder aanbiet, met versoek, dat sy deselve doch nu wilden aannemen, terwijl het noch tijd was, toonende met eenen den Brief van de *Provincie van Uytrecht*, by dewelke deselve haar aan den Koning hadde gepresenteert, 't welk sodanige alteratie causeerde, dat de Magistraat en Edelen van die tijd af genoegsaam scheenen te inclineeren tot een Capitulatie.

De 2. Persoonen doen rapport,

Tegens den avont quamen de 2. Gecommitteerde weder binnen, met dewelke de Magistraat en de Militaire Officieren op 't Stadhuys Raad hielden tot midden in de nacht, wanneer de 2. Gecommitteerde by haar rapport bekent maakten de over groote Macht des Konings, tegens dewelke het geringe tegen-weer van de Stad geensins considerabel was, te meer, dewijl sy van alle secours en menschelijke hulpe verlaten was. De Burgers dit vernemende waren seer t'onvreeden, seyden, dat sy de Stad in geenderhande manieren wilden overgegeven hebben, also sy noch geen Vyand gesien hadden, &c.

Vergaderinge gehouden van de Magistraat, Ridderschap en Gemeens-luyden,

Den 20. *Iuny* wierd voor de tweede maal Vergaderinge gehouden, waar in de Magistraat, Ridderschap, Gemeens-luyden en 5. Burger-Lieutenants compareerden, voor dewelke den President

dese

deſe propoſitie dede ; Dat de Koning de Stad hadde laten opeyſchen , met belofte,dat indien wy de Stad overgeven, dat wy ſullen een genadigen Koning hebben , dat alle Regenten en Officianten in haare Bedieningen ſullen continueeren , voegende daar by , ſo wanneer men dit wilde inwilligen , dat hy 't daar toe meende te dirigeeren , dat men 12. jaaren van alle Schattingen vry ſoude zijn , maar in cas contrarie, dat de Vyand de geheele Graaffchap wilde af branden , en de Stad verovert hebbende , niet een kind in de wiege verſchoonen , ſeggende, dat men dit ſijn ſeggen te meer moſt behertigen , alſo de *Provincie van Vytrecht* al hadde gecapituleert , waar van hy brief en zegel hadde geſien , die in die Vergaderinge ook vertoont wierden. Na deſe propoſitie vraagde den Preſident elk om advijs , waar op den Burger-meeſter *Jacob van Winshem* ſeyde: *Ik kan niet ſien , dat dit Garniſoen de Stad behouden kan , en dat het dienvolgende geraaden was , de Stad op ſulke Conditien over te geven.* Burgermeeſter *Hendrik van Luchteren* ſeyde: *Overmits wy van onſe Bontgenoten verlaten zijn , zijn wy genootſaakt ons op ſulke Conditien over te geven* , met welk Advijs haar de Burgermeeſters *Dirk van de Wal* en *Adrian Valk* conformeerden. Hier op wiert het de beurt van de Ridderſchap , uyt dewelke de *Lant-Droſt Hekeren* ſeyde , *dat men ſulke Conditien niet moſt verwerpen , maar aannemen , anders ſoude de Graaffchap in bloet en vlam geſtelt werden.* De *Heer van Vorden* ſeyde: *By ſo verre men ſulke Conditien niet aannam , dat men geen goede Patriotten was van 't Land, en byaldien de Stad niet wilde accordeeren , dat ſy voor de Ridderſchap wilden accordeeren.* Dit Advijs wiert van alle andere Riddermatige Perſonen eenpariglijk toegeſtemt , behalven van den Heer Schimmelpenning,dewelke ſeyde,*dat hy geenſins ſoude toeſtaan met den vyand ſich in eenige Capitulatie te begeven , alſo men noch geen vyand geſien hadde.* Alle de Gemeens-luyden volgden , naar gewoonte , de meeſte Stemmen , behalven alleen *Doctor Lanſing* , die ſich cordaat toonde. De Burger-Lieutenants waren genereuſer van reſolutie , en beweeſen in der daat , dat ſy betere Soldaten waren , als de voorige , want de eerſte onder haar , zijnde een out vroom Burger , genaamt *Jan Coulman*, ſeyde: *Wel hoe mijn Heeren ? Ik heb mijn leven niet gehoort , dat men ſulken ſterken Stad , die met ſo veel bloets van onſe Voor-Vaderen gekoft is , ſal overgeven , geen eerlijke luyden konnen ſulken Stad overgeven , die ſo van alles voorſien is , en noch geen Vyand beproeft heeft ; My wat aangaat, ik ſtem dit geenſins toe , maar ſal de Stad door de Wapenen helpen defendeeren , waar toe ſich onſe Burgeren met eede verbonden.*

die elk haar advijs inbrengen.

Genereuſe antwoort van Jan Coulman.

den hebben. Lieutenant Johan Gijsen seyde, *dat men sulken Stad niet konde overgeven, sonder Vyant te sien. Lieutenant Hendrik Haak* advijseerde, *dat men sulken Stad niet konde overgeven, sonder sicht te verweeren.* En de *Lieutenant Barent Keetel* seyde: *Ik sal geensins consent geven, dese sterke Stad, van alles so wel voorsien, over te geven.*

Coulman word aangesocht tot veranderinge van advijs.

Als hier op de Vergaderinge opstont, quam seeker voornaam Heer by den *Lt. Coulman* seggende: Wel hoe *Coulman*, hoe stelt gy u so aan, wilt gy onse Stad in een Bloet-bat setten? wel neen, antwoorde hy, ik wil de Stad voor een bloet-bat bewaren, want indien wy eerlijke luyden willen zijn, konnen wy sulken sterken Stad aan den Vyand niet over geven, maar konnen en moetense wel defendeeren. Over dit seggen formaliseerde sich dien Heer met dese woorden. *Dat bloet, dat vergoten sal worden, sal aan uwen Gordel komen.* Als *Coulman* hier op met genereuse woorden antwoorde, quam hem een ander Heer dusdanig reprocheeren: *Ik hadde gemeynt, dat gy waart een goet man voor Gods Kerk, daar kont gy nu wat goets voor doen, maar so 't naar u Advijs voortgaat, sullen wy die verliesen, en so wy de Stad niet overgeven, sal niet een kind in de wiege levendig blijven.* *Coulman* bleef stantvastig by sijne voorige resolutie, seggende: *Voor Gods Kerk wil ik vechten, en die niet overgeven, God salse te meer bewaren, maar dat den Vyand, alles dreygt te vermoorden, dat is het oude lietjen; Ik ben in mijn jonge jaaren ook een Soldaat geweest, toen seyden almee so, maar kreegen selden andere antwoort, als: Kruyt en Loot hebben wy te besten; Menigmaal heb ik gesien, dat men de beste conditien bedong, als men het desperaatste stont, en als den Vyand al de Galderyen hadde geleyt over de Grachten.* Hier mede nam *Coulman* sijn affscheyt, en haasten sich na sijn Wachthuys, daar hy sijn Volk dapper encourageerde.

Coulmans Vrouw antwoort seer Cordatelijk.

Kort daar op wort *Coulmans* Vrou, door twee bysondere meyden aan't Huys van seekeren Heer, daar twee Me-Vrouwens present waren, haastig ontboden, op voorgeven, dat haare welvaart daar aan hieng, alwaar haar wierd voorgehouden, *dat sy haaren Man moste stillen, eer hy de Stad in vuyr en bloet sette, also der een Accoort was, daar hy sich tegen stelde.* Dese Vrou antwoorden met een mannelijke cordaatheyt: *Doet mijn man daar mede qualijk, laat de Justitie over hem gaan, ik ben daar op gerust, dat hy niet anders sal doen, als dat 't best is voor de Stad, en buyten dat, so heeft hy ook geen authoriteyt om jets te doen.* Ja wierd haar geantwoord, *u man is een Lieutenant van de Burgerye, en 't is te verre gekomen, men moet met geen Koning de gek scheeren,* daar op de Vrou wederom: *Waarom heeft*

men

men't so verre gebracht, sonder de Burgerye te kennen? De Me-Vrouwens seyden: *'t Is beter geregeert te werden van een Koning, als van Pelsers en Weevers, waarachtig het is niet om* Zutphen, *maar alleen om Holland te doen, en gy luyden hebter niet veel by te verliesen*, het welk *Coulmans* Vrou hier mede beantwoorde, *dat het een muys also seer doet, wanneer men haar het vel afhaalt, als een Deensen Os.* So haast quam sy niet weder t'huys, of wiert al weder haastig ontboden tot een andere Me Vrou, die haar niet even harde woorden niet meer konde versetten, als de voorige. De Vrou als een Martiale *Amazone* by haar man komende, relateerde hem 't gepasseerde, waar op hyse belaste, dat sy haar met die saake geensins soude moeyen, also het geen vrouwen werk was.

Onaangesien het Contra-advijs van de Burger-Officieren en de goede resolutie van de Militie en Burgerye, so wierden eenige articulen op 't Papier gebracht, en 3. Personen als *Gerrit Keying*, *Adrian Valk* en *Jan van Essen* gecommitteert, om met den voorn. *Benting*, haar naar den Koning te vervoegen, en met den selven te handelen voor de geheele Graafschap, werdende ondertusschen de onwillige door alle bedenkelijke motiven aangesocht tot stilstant en gerustheyt. Immiddels quam een Karos en een Wagen op de Markt voor 't Velthoen, daar mede haar de Gedeputeerden met *Benting* souden begeven hebben na den Koning op den *Vylenpas*, 't en ware sy door de t'samen rotteerende Burgers belet waren geworden, die met den Commandeur *Swartsenburg* door lijstigheyt de sleutels van 2. Poorten, waar onder eene, die sy uyt mosten, waren machtig geworden, want eenige burgers niet alleen dreygden de Gedeputeerdens, als sy buyten de Poort mochten komen, met Canon van achteren in te schieten, maar begonden omtrent de Caros en Wagen ook met steenen te gooyen, so dat elk van de Heeren om 't eerste heen sloop, latende *Benting* alleen vertrekken, na dat hy alles wel hadde doorsien en afgespeculeert.

Dry Persónen wierden uytgecommitteert,

doch wierden door de Burgers belet.

Hier op begon de vreese onder de flauwhertige te vermeeren, die de Burgers door hunne Vrouwens, door beloften en dreygementen tot haare intentie sochten te inflecteeren, seggende, dat de onwillige by de Fransche in de Poorten souden opgehangen werden, 't welk evenwel op de Burgers weynig kracht hadde.

Benting by den Koning komende, relateerde hem de oneenigheyt en verwerringe in de Stad, dat den Koning moveerde, om aanstonts sijn Broeder den *Hertog van Orleans* derwaarts te senden, om *Zutphen*

Den Hertog van Orleans komt de Stad belegeren,

phen in posſeſſie te nemen, of in cas van reſiſtentie, te belegeren. Den Hertog nam ſijn reſidentie op het Huys den *Boedelhof*, gelegen tuſſchen *Zutphen* en *Deventer*, en hadde tot ſijne Generale Officiers de *Graven van Gadagne* en *Lorge*, en den *Chevalier de Lorraine*.

Op den volgenden dag, zijnde den $\frac{11}{21}$. *Juny*, vertoonde ſich de Vyant voor 't eerſte aan de *Holfſter-Brugge*, daar hy met 't Canon uyt de Stad ſo wakker door de Militie verwelkomt wierde, dat hy met verlies van eenig Volk moſt retireeren. Doch 's nachts begon hy buyten de Nieu-Stads-Poort aproches te maken, en een Batterye op te werpen, daar van hy 's morgens den $\frac{12}{22}$. *dito* om 4. uyren met 6. Stukken Geſchuts op de Stad begon te flanqueeren, maar wierd van dry Bolwerken uyt de Stad, door ordre van den Commandeur, weder ſo beantwoort, dat in 3. uyren tijds 3. van ſijne Stukken lam, en om 9. uyren alle 6. onbruykbaar waren, ſo dat ſy daar na geen ſchoot meer deden, als uyt Mortieren, die door de Vuyr-ballen of Bomben eenige ſchaade veroorſaakten, dat de kleynhertige wat verzaagde. 's Nachts wierden de Stads Wallen door de Burgers weder gerepareert, daar ſy aan ſtukken waren. In deſe confuſie wierden de Burgers, die aan de Nieuw-ſtads-Poort waren, ſeer afgemat, alſo ſy dach en nacht op de Wallen en in de Fauchebrayen wierden gelaten, ſonder afgeloſt te werden. Een Compagnie Soldaten ſmeet haar Geweer neder, en wilde niet vechten, alſo in eenigen tijd geen geld ontfangen hadde, en nu geen broot hadde om te eeten, daar doch in 't Magazijn daar van overvloet was.

doet approches en een Batterye maken,

en Bomben in de Stad ſchieten.

De Soldaten worden onwillig.

Den $\frac{11}{21}$. *Juny* wierden by nacht 300. man uytgelaten, om den Vyand uyt ſijn Werken te drijven, maar quamen in goede ordre weder binnen, ſonder yets notabels uytgerecht te hebben, achterlatende 2. mannen.

Een Uytval.

Den $\frac{14}{24}$ dito wilde men den uytval hervatten, met 400. man te voet, en een Troep Ruyters, die een langen tijd in 't Ravelyn voor de *Nieu-Stadt poort* raat hielden, haar verdeelende in 4. Troepen, daar van de eerſte aangevoert wierde door Capiteyn *Scheltinga*, die daar mede avanceerde tot op de Loop-grave van den Vyand, dewelke hy, na apparentie, vermeeſtert ſoude hebben, als hy van de achtertroepen behoorlijk ware geſecondeert geworden; In 't retireeren quam de Franſche Cavallerye furieus op de Poort aanſetten, doch keerde furieus wederom, als eenige onder haar door 't Schroot uyt de Stad quamen te tuymelen. Ondertuſſchen hadden de *Franſche* de Contreſcarps

Een tweede Uytval.

treſcarps Gracht, door de Sluys aan de Nieu-Stads-poort, die van de Burgers 1. a 2. dagen te vooren was toegevult, en met aarde en rijshout geſtopt, afgetapt door 't Beekjen, dat na Holfſterbrugge loopt, en waren van intentie de Buyten-Gracht mede af te tappen, dat haar licht ſoude geſuccedeert zijn, wegens de exceſſive droogte en leeg water in den *Yſſul*, doch wierde den volgenden dag gecapituleert. De Franſche tappen de Contreſcarps gracht af,

Den 11/21. *Juny* deden de Burgermeeſteren weder een Vergaderinge beleggen van de Ridderſchap, Gemeens-luyden, Commandeur en de Burger-Officieren, tot Corporaals incluys, haar afvraagende, of 't noch geen tijd was van parlementeeren, daar op ſy van de Ridderſchap en Gemeens-luyden tot antwoord kreegen: *Als het de Heeren ſo verſtaan, Fiat*; van den Commandeur: *Men kan de Stad noch wel wat houden, maar onmogelijk lang defendeeren*, en van de voorñ. *Coelman: Ik kan mijn voorig advijs noch niet veranderen, men heeft noch tijds genoeg, om een goet accoort te maken, maar als gy de Stad doch wilt overgeven, ſo bedingt dan een goet accoort.* Hier op wierden mede de Officieren tot den Krijgs-raat geconvoceert, en afgevraagt haar advijs, onder dewelke eenige noch geenſins inclineerden tot een Capitulatie, daar toe ſy doch eyndelijk noch wierden geperſuadeert. Men committeerde dan aanſtonts eenige Perſonen, ſo uyt de Ridderſchap en Magiſtraat, als uyt de Gemeente en de Militie; als den Land-Droſt *Heeren* en den Scholtes *Ripperda*, *Adrian Valk* en *Jan van Eſſen*, als mede de Heeren *Vlardingen*, *Schimmelpenning*, *&c.* naar *Duc d'Orleans*, die op den *Boedelhof* by 't Dorp *Gorſel* logeerde, alwaar het gros van 't Leger, dat geen 10000. mannen ſterk was, lag gecampeert. Deſe Heeren vertrokken na de middag, op goet vertrouwen, ſonder Franſche Oſtagiers weder in de Stad te nemen, en ſtelden des Konings broeder haare geconcipieerde Articulen ſchriftelijk voor, die hy verwierp, en in plaatſe van die, deſe voorſchreef; te weten, *dat de Burgermeeſters in de Regeeringe ſouden blijven, en Vryheyt van Religie behouden; dat de Burgers in poſſeſſie van al haar goed ſouden blijven; en dat de Militie op genade van den Koning ſoude leven.* En hoewel de Gedeputeerdens hier tegen wat wilden haquetteeren, ſo achten *Duc d'Orleans* ſulx onwaardig, om aan te hooren, dewijl hy van de groote confuſie en diſordre der Stad verſeekert was, maar dede haar voort weder vertrekken, en met eenige duyſent Ruyters en Voetvolk convoyeeren tot aan de Nieu-Stads-poort, alwaar ondertuſſchen eenige *Franſche* al waren gedrongen tot in't Ravelijn, en ſouden

waar op groote Vergaderinge word gehouden,

en geadviſeert tot Capitulatie,

en Gecommitteerdens uytgeſonden,

die met Duc d'Orleans capituleeren.

geduyrende den ſtilſtant van Wapenen, en ſonder de Gecommitteerdens weder te rug te verwachten, in de Stad gedrongen zijn, 't en zy ſy waren geſteut geworden door het optrekken van een Touw-brugge.

Franſche komen binnen Zutphen

Aan de Poort komende riep ſeker Burgermeeſter aan de Burgers op de Wallen ſtaande; *Goet accoort Mannen, maakt oopen.* De Poort was ſo haaſt niet oopen, of de *Franſche* quamen met de Gecommitteerdens in vollen marſch binnen, tot ſulken miſnoegen van de Burgers, dat eenige de hayren uyt het Hooft rukten, en dat de gene, die noch in volle poſtuyr op de Wallen en Binnen-Poſten ſtonden, op 't gehoor van den Franſchen Trommel-ſlag, haar Geweer nederwierpen, en confuſelijk in haare huyſen liepen, ſlaande deuren en venſters toe, ſonder die voor ymant open te maken, alſo ſy den inhout van de Capitulatie ignoreerende, hertelijk bevreeſt waren voor een generale plonderinge, daar van in de Nieu-ſtad en achter-hoeken aan eenige huyſen al een begin gemaakt wierde, dat een ellendigen en deplorablen voortgang genomen ſoude hebben, 't en zy door hooger hand de Franſche ſoldaten waren geordonneert, om dien nacht op de Markt te blijven.

en diſarmeeren het Garniſoen,

Het Staaten Garniſoen wierd aangeſeyt, om onder haare Vaandels in volle monture te compareeren, gelijk ook geſchiede, wanneer ſy alle ſo wel Officieren, als gemeyne Soldaten wierden gediſarmeert, en opgeſlooten in de Groote Kerk, daar ſy haar met water en broot ſo lange moſten behelpen, tot ſy haar Rançoen opbrachten, dat eenigen onmogelijk was, die 't ſelve met bedelen aan der burger huyſen moſten collecteeren laten tot haarer verloſſinge uyt die miſerable gevankeniſſe, daar veele door ſtank en vuyligheyt vergingen, en weg ſtierven, en noch meer ſouden vergaan zijn, 't en ware ſy door de mede-dogentheyt der Burgeren in haar ellend getrouwelijk waren geſecondeert geworden.

Eyſchen rançoen voor de Metalen.

Den Commiſſaris Generaal van de Artillerye eyſten van de Stad voor Rançoen van 't Koper, Loot, Tin en Klokken, (alſo des Konings Canon voor de Stad geplant, en daar op geſchooten hadde) de ſomme van 30. duyſent guldens in dry termijnen te betaalen, of dat hem al de voorñ. Metallen ſouden werden uytgereykt, op pene van plonderinge; Doch wiert de vooren geſpecificeerde ſomme gereduceert op 15. duyſent, daar op aanſtonts 8000. guldens wierden betaalt, die de Magiſtraat, tegens obligatie, uyt het Comptoir lichte.

Inſolentie der Rooms-geſinde.

De Stad kreeg tot een Commandant *Mr. Monteauban* die goede diſci-

discipline hielt, en de Gereformeerde, by verscheyde voorvallen, maintineerde tegens de bitse injurien en oppressien van de Roomsgesinde Burgers, dewelke, na dat sy, op den $\frac{11}{17}$. *Juny*, de Groote Kerk op een belachelijke manier, en met het geesselen van den armen Predik-stoel, hadden ingewijt, niet alleen niet wilden tolereeren, dat de On-roomse haar eygene dood-groeven gebruykten, maar ook een kind van den Predicant *Plantius* uyt het graf weder opgenomen souden hebben, so niet den Commandant sulx wel expresselijk verboden hadde.

Omtrent den selven tijd wierpen sich eenige Rooms-gesinde voor nieuwe Gedeputeerden op, van dewelke President was de *Pastoor van Weel*, en Assessoren *Ionker Sweden van Baak*, *Doctor Vos* en *Ionker Veer*, voorgevende daar toe van den Koning Commissie te hebben; Dese namen sessie in de Kamer der oude Gedeputeerden, sonder deselve daar over te kennen, alwaar sy een sekeren dag beraamden tot verkoopinge van 't zaat-gewas, dien sy alomme in de Steeden en Dorpen publiceerden met affictie van biljetten. De oude Gedeputeerden sonden hier op twee uyt haar na *Nimwegen* aan den Supper-Intendant, die haar volle Commissie onder hand en zegel gaf tot continuatie van haare Bedieninge, waar mede sy de voorsz. Nieuwelingen, als sy met haare verkoopinge besig waren, door assistentie van den Franschen Commissaris *Gaffart* deden opstaan, en haare pretense Commissie, met bysondere reproches, verscheuren.

Na dat *Zutphen* sich op den $\frac{15}{25}$ *Juny* aan den *Hertog van Orleans* hadde overgegeven, quam hy 's volgenden daags de Stad en de Fortificatien met alle sijne Officieren besichtigen, en begaf sich daar op na *'t Veld van Billon* tusschen *Arnhem* en *Doesborg*, daar hy den Koning paraat vont, om naar *Vytrecht* te vertrekken, aan wien hy presenteerde 29. Vaandels en 2. a 3. Standaarden binnen *Zutphen* verovert, waar op sy beyde haare Legers opbraken, en met deselve de *Velauwe* over recht naar *Vytrecht* marcheerden, daar wy haar so lang sullen laten rusten, tot wy vertoont sullen hebben, wat *Turenne* tot *de Grave*, *Nimwegen* en daar omtrent verrichten.

'Duc d'Orleans komt weder by den Koning.

Aan de *Maas* waren dry Fortressen, als 't *Huys te Gennep*, *de Grave* en *Ravesteyn*, die met Staaten Garnisoen so slecht beset waren, dat geen van dryen sich behoorlijk konde defendeeren, waarom goet gevonden wiert, ten tijde, als de Fransche Macht seer avanceerde, twee derselver te abandonneeren, en met het uytgelichte Garnisoen en Magazijn de derde te verseekeren, om daar door de *Maas*

RAVESTEYN geevacueert.

beslooten te houden. In gevolge van dese resolutie wierd RAVESTEYN op den 23. *Juny* van sijn Garnisoen, bestaande in 5. Compagnien te voet, en van een reedelijken voorraat van Artillerye, Ammunitie en Vivres geëvacueert, en de stad *Grave* daar mede versterkt. Dese stad *Ravesteyn* wierd van den *Hertog van Nieuburg*, die deselve hem toeeygent, met consent der *Franschen* in possessie genomen, die alle Monumenten en Wapens der *Geunieerde Staaten* en *Princen van Orange* voor 't Stadhuys en elders dede verbreeken, en de Fortificatie, door ordre der Fransche demolieeren.

't HUYS te GINNEP geevacueert.

Op den 25. *Juny* wiert het Huys TE GENNEP mede geëvacueert van 4. Compagnien Garnisoen, 5. Stukken Geschuts, en 37. Wagens met Bos-kruyt, Koegels, Lonten, Granaten, &c. 't welk naar *Nimwegen*, doch voor 't grootste deel naar de *Grave* wierde vervoert, waar op *Mr. du Plessis*, in den naame sijnes Konings, het selve *Huys* sonder slag of stoot in besettinge nam, niet tegenstaande 't selve wegens sijne Fortificatie so redoutabel was, dat desselfs naam door de heele Wereld bekent was; Want na dat de *Spaansche* in het jaar 1635. *Schenken-schans* door een Entreprise hadden verraft en verovert, hebben sy terstonts dit Huys, 't welk met *Ravesteyn* neutraal en gedemanteleert was, en niet meer, als in een bloote Gracht lag, met een Royaale Fortificatie voorsien, en, (gelijk sy met *Ravesteyn* mede voorhadden, 't en ware sy daar in door de Staaten waren geprevenieert) omtrokken met 2. bysondere Wallen, yder van 5. Bolwerken en een Ravelijn, die met Bruggen aan een gehecht wierden over brede Grachten, dewelke door een Riviertjen *de Niers* wierden bevochtigt, en van 't te hooge water, door een Sluys in de *Maas* konde ontlast werden. Dese Werken waren van buyten noch omçingelt met een Contresearp en Buyten-gracht, en met een groot Kroonen een Hoorn-werk, so dat 't selve in den jaare 1641. door *Prins Frederik Hendrik* met een swaar Leger niet konde verovert werden, als na een harde belegeringe van 7. weeken.

Desselfs beschrijvinge.

Resolutie genomen om de GRAVE te verlaten.

Uyt consideratie, dat dese 2. plaatsen, nevens so veele andere, uyt manquement van nootsaakelijkheden, so subit en sonder tegenweer waren vervallen in handen van den Vyand, die met groote schreeden avanceerde, komende den *Graaf van Chamilli* met een Leger van omtrent 10. duysent man, dat hy by *Maseyk* vergadert hadde, mede recht op de Stad *'s Hertogen-Bosch* aantrekken, daar hy wel 8. dagen een Spion in hadde gehad, die hem adviseerde, dat den *Bosch* in allen deelen defectueus en byna van al het Canon en Ammunitie

munitie ontbloot was, daar mede de *Grave* en andere plaatsen versterkt waren, en geen meer Garnisoen binnen hadde, als 5. Compagnien Voet-volk onder den Gouverneur *Kilpatrik*, daar mede hy niet alleen dese Stad, maar ook de omleggende Schansen soude bewaren, die in haare Fortificatien vervallen, en door faute van reparatie byna tot ongebruyk waren geraakt; So wiert by de Collegien van haare *Ho: Mog:* en den *Raad van Staaten* tot dese extremiteyt geresolveert, dat de stad GRAVE geabandonneert, en *'s Hertogen Bosch* en *Bommel* met desselfs Garnisoen en Magazijn te beter voorsien souden werden. Om 't welke ten spoedigsten te executeeren, na *'s Hertogen-Bosch* wierden gecommitteert de Heeren *Scherf* en den Thesaurier Generaal *Burg*, die van daar op den 28. *Juny* een Expresse depecheerden na de *Grave*, aan den Ingenieur *Queryn van Lobbrecht*, om van haar *cito* af te halen de Ordres van haare *Hoog Mog.* tot het evacueeren van de stad *Grave*. *Lobbrecht* in den *Bosch* komende, ontfieng aldaar op den 29. *Juny*, nevens een somme Gelds, tot het evacueeren van de *Grave* te employeeren, de voorsz. Ordres, die hy op sijne te rug komst, met het Poort-sluyten van de *Grave* dien selven avont noch overgaf in handen van den Gouverneur den *Heer van Walenburg*, dewelke daar op van stonden aan den Krijgs-raat aan sijn Logement dede vergaderen, die heel verset stont in 't aanhooren van dien, en nam daar op datelijk contrarie Resolutie, van niet uyt de Stad te willen trekken, alvorens sy daar toe expresse ordre van *Sijn Hoogheyt den Heere Prince van Orange* hadden ontfangen. Waarom den Gouverneur aanstonts door sijnen Dienaar genaamt *Cromwel* een missive sond aan *Sijn Hooggemelde Hoogheyt* die toen omtrent *Bodegrave* was, en een andere aan de voorsz. 2. Heeren Gedeputeerden in *'s Hertogen Bosch*, haar notificeerende de genomene Resolutie van den geheelen Krijgs-raat. De Heeren Gedeputeerden sulx vernemende, sonden voort weder een Expresse te rug aan den Gouverneur; met Ordre, dat hy op 't spoedigste soude hebben te achtervolgen de Resolutie van haare *Hoog Mog:* die haar *in mandatis* was mede gegeven, of dat de Schade en Interesse, die het Land daar door mochte komen te lijden, op hem souden verhaalt werden. Den Gouverneur dese nadere Ordre ontfangende, wilde deselve met goetvinden van den geheelen Krijgs-raat echter noch niet voldoen, 't welk hy per Expresse aan deselve Heeren Gedeputeerdens bekent maakte, die op den laatsten *Juny* daar op antwoorden; Indien hy haare Ordre niet en pareerde, dat sy hem, en den voorsz.

daar toe den Krijgs-raad niet verstaat,

Inge-

Ingenieur souden doen ophangen. En alsoder toen noch geen beschеyt van *Sijn Hoogheyt* te rugge was gekomen, ('t welk ondoenlijk was wegens de groote distantie en korten tijd, en wegens de geduyrige en pressante occupatien van *Sijn Hooggemelde Hoogheyt*) so wiert eyndelijk op den 1. *July* by den Krijgs-raad geresolveert, dat men het Garnisoen soude doen preparatie maken, om den 2. *dito* naar *'s Hertogen Bosch* te vertrekken, gelijk ook des ochtens om 10. uyren geschiede, wanneer het Garnisoen buyten de Stad op den *Ham* sich vergaderde, van waar het omtrent 11. uyren begon te marcheeren, sterk zijnde 33. Compagnien, die t'samen uytleverden 2425. koppen.

doch eyndelijk uyttrekt.

Beschrijvinge van de Grave wegens haare fortificatie

Dit considerable Garnisoen quiteerde in dier voegen een plaatse, die niet minder considerabel was, en die men konde seggen de eenigste naast *Mastricht* te zijn onder alle de Fortressen van den Vereenigden Staat, die sonder notabel gebrek was; Want sy is gelegen aan de *Maas*, in sulken laagen Land, dat aan eene zyde licht onder water kan geset worden, en was omtrokken met 6. sware Bolwerken, 6. Ravelijns, 4. Hoorn-werken en met breede en diepe grachten, welke Werken alle net opgehaalt en met Storm-paalen en Pallissaden omset waren, behalven het Contrescarp, dat maar omtrent de helst was gepallissadeert, en met Storm-palen voorsien.

en Magazijn.

Op de Wallen sag men 52. stukken Canon, die alle, uytgenomen 4. a 5. van Metaal waren, onder dewelke 2. stukken waren tot 48. ponden schietens, 8. *tot* 24. ponden 12. *tot* 12. pond. 6. *tot* 8. pond. 6. *tot* 6. pond. 5. *tot* 4. pond. 5. *tot* 3. pond. 2. *tot* 2½. pond. 3. *tot* 2. pond. 3. *tot* 1. pont. Hier toe manqueerden geene Koegels van alderhande Calibre, noch Kruyt, also daar van 140. duysent ponden, met 70. duysent ponden Musquet-koegels, 15. hondert Hand-granaten, en genoeg Vivres en alderhande slag van Oorlogs-Instrumenten in 't Magazijn in voorraad was, so dat men daar in niet vont te manqueeren, als eenige Affuyten, waar toe Raders genoeg vaardig lagen.

Het Garnisoen vertrekt.

By 't evacueeren van dese imprennable Fortresse nam 't Garnisoen mede 31 Metale stukken (eenige der resteerende wierden door den Ingenieur *Lobbrecht* op de Wallen vernagelt) en arriveerde des nachs om 10. uren binnen *'s Hertogen-Bosch*, alwaar het seer vermoeyt en afgemat zijnde, dien nacht onder den blauwen hemel moste rusten, ter oorsaake het om de laatheyt des tijds niet konde gebilletteert worden.

On-

Ondertuſſchen hadde *Sijn Hoogheyt* advijs ontfangen, dat den Heer *Graaf de Montery Gouverneur der Spaanſche Nederlanden* na de Steeden van *'s Hertogen Boſch* en *Breda* hadde geſonden 18. Compagnien onder den *Graaf van Schellart*, om deſelve, ingevolge van 't Tractaat van den 17. *December* 1671. te helpen defendeeren, 't welk *Sijn Hoogheyt* dede reſolveeren, om den voorñ. Dienaar van den Gouverneur *Walenburg* metter haaſt weder te rugge te expedieeren, met ordre, dat den Gouverneur de ſtad *Grave* niet ſoude verlaten, en by aldien die alreede verlaten was, dat hy ſich met ſijn Garniſoen van ſtonden aan weder derwaarts ſoude begeven. Deſe Ordre hadde den gemelden Gouverneur ſo ras niet ontfangen, of hy communiceerde deſelve aan den Gouverneur van *'s Hertogen Boſch*, aan wien, als ook aan de Magiſtraat deſe tijdinge ſeer onaangenaam was, alſo ſy het ſelve Garniſoen tot haare ſecuriteyt liever by haar hadden willen behouden. Krijgt Contra-ordre.

Den Gouverneur *Walenburg* gaf voorts Commando aan den voorñ. Ingenieur om de Artillerye en alle ap- en dependentien te prepareeren, en met het Garniſoen 's namiddags om 4. a 5. uyren weder na de *Grave* te vertrekken, daarheen hy ſelfs om 3. uyren voor af reed met 80. Dragonders, om de Stad by proviſie weder te beſetten, en daar binnen af te wachten ſijn volgende Garniſoen.

Ondertuſſchen was den Marſchalk *de Turenne* voor *Nimwegen* geadverteert van 't evacueeren van de *Grave*, derwaarts hy voorts ſond *Mr. de Clodore* met 30. man en een Trompetter, om de Stad te ſommeeren, dat ſy ſich ſoude overgeven, of ten minſten, dat ſy haar ſo lang ſoude innemen, tot dat de Burgermeeſteren met *Turenne* hadden gecapituleert. *Clodore* kreeg van de Stad tot antwoort, dat hy alleen wel mochte binnen komen, gelijk hy dede, werdende gevoert op 't Stadhuys, daar hy voor de Magiſtraat, die vergadert was, ſijne Commiſſie opende. De Magiſtraat ſeyde; dewijl haare Stad geen Garniſoen in hadde, en deſelve daar door neutraal was, dat ſy haare Neutraliteyt meynden te conſerveeren, waar tegens *Mr. Clodore* haar ſterk begon te perſuadeeren, om de Stad aan de Diſcretie van ſijnen Koning over te geven, dat ſy anders op haar ſouden halen deſſelfs ongenade, en dat ſy tot dien eynde aanſtonts ymand ſouden deputeeren na *Turenne*, die *Nimwegen* belegert hadde; Waar op de Magiſtraat eenig uytſtel nemende, delibereerde wat haar in deſe extremiteyt te doen ſtont, en nam reſolutie, om des anderen daags, zijnde den 3. *July*, ſeekere perſonen uyt haar met het Gedeputeerde van Turenne komen tot de Grave.

Gedeputeerde uyt de Grave na Turenne geſonden.

Concept van een Capitulatie, dat sy ondertusschen formeerden, te deputeeren na *Turenne*, die den selve nacht door den *Graaf van St. Martin* van al 't gepasseerde advijs soude geven.

De Gouverneur komt weder voor de Grave.

In den morgenstont gingen des Stads-Gedeputeerden onder 't geleyt van de voorsz. 30. mannen, die aan de over-zijde van de *Maas* waren blijven staan, naar *Turenne*, ondertusschen dat de Gouverneur *Walenburg* met de gemelde 80. Dragonders 's avonts voor de Poort quam, die hy wilde open gemaakt hebben, voorgevende, dat een sterk Garnisoen na by was. Dit bracht de Rooms-gesinde in allarm, te meer, dewijl haar door *Mr. Clodore* wiert voorgehouden het gevaar, dat haar dreygde, in cas sy den Gouverneur binnen lieten komen, seggende, dat den *Hertog van Luxemborg*, den *Graaf de Chamilly* en den *Hertog van Turenne*, yder met een Leger haar haast souden komen belegeren, en revenge nemen van haar doen.

Dit niet tegenstaande, raakte de Gouverneur *Walenburg*, tegens wil en dank van die van de Stad, noch binnen, daar hy sijn Garnisoen dien nacht met groote smerten afwachte.

Fransche komen voor de Grave,

Den 4. *July* in den morgen-stond quamen eenige Fransche Troupen te paard onder den Veld-Marschalk *du Plessis* by de Reeksche Molen omtrent de Stad, om die in possessie te nemen, daar sy de omliggende Dorpen, als *Hees*, *Rees*, *&c.* uytplonderden, en door een Trompetter met een Officier geassisteert zijnde, de Stad opeysten. *Mr. Clodore* hadde inmiddels den Marschalk *Plessis* door een briefje secretelijk geadverteert, hoe kleyn het Gaanisoen binnen de Stad, en hoe groot het aannaderende was, dat men den Gouverneur *Walenburg* soude hebben tot sijne discretie, als men het verwachte Garnisoen onder wegen konde slaan. *Du Plessis* ondertusschen van eenige meerdere Cavallerye onder den *Marquis de Toyeuse* geassisteert zijnde, trekt het voornoemde Garnisoen te gemoet, dat hy op den namiddag om 3. uyren by den *Reeks*, als het by Troepen in disordre marcheerde, op 't onvoorsienste overvalt en in route slaat, krijgende veele der selver gevangen met eenige Vaandels ter selver tijd, dat hy de Stad tot de vierde maal dede sommeeren, op welke laatste sommatie den Gouverneur *Walenburg* seyde, dat een Officier mochte binnen komen, om met den selven te aboucheeren, dewelke hy liet brengen in een Logement, daar hy hem met reciproque debatten lang ophielt, doende mede de Magistraat convoceeren, en alle middelen aanwenden, om de saake, so lang mogelijk, te traineeren, op hoope van het arrivement des Garnisoens. Maar also den Gouverneur

slaan het Garnisoen,

en maken een Capitu-

om-

ondertusschen met groote ontstelteniſſe verſtont, dat ſijn verwachte Garniſoen geſlagen was, maakte hy aanſtonts dit accoort; dat hy met ſijn byhebbende 80. Dragonders ſoude vertrekken na den *Boſch* onder 't geleyt van een Trompetter en een Sauve-garde, gelijk ook voorts geſchiede, trekkende de Franſche met alle macht weder daar binnen, met ſich in triumph voerende veele gevangene van 't geſlagen Garniſoen. De Burgers hielden haar aan de Conditien, ſo als die van den Veld-Marſchalk *Turenne* aan haare Burger-Meeſters ſouden geaccordeert zijn, die noch niet te rugge gekomen waren, welke Capitulatie aldus luyt:

latie met den Gouverneur.

en een Capitulatie met de Stad.

Articulen geſlooten tuſſchen Monſieur de Turenne *en de Burger-Meeſteren en Gedeputeerdens der Stad* GRAVE.

1. *De Burgermeeſteren en Gedeputeerdens der Stad* Grave, *beloven in den naame van de Burgermeeſteren, Scheepenen, Burgeren en Inwoonders der geſeyde Stad, op heeden de Stad* Grave *te ſtellen in de Macht van Sijne Majeſteyt, en daar binnen te ontfangen ſodanig Garniſoen, als Monſr.* de Turenne *believen ſal daar in te ſenden, en beloven daar boven, dat de Inwoonders ſullen preſteeren den Eed van getrouwigheyt aan den Koning, invoegen deſelve haar ſal voorgeſchreeven werden, ſich ganſchelijk onderwerpende aeſſelfs Heerſchappye.*

2. *So belooft Monſr. de* Turenne *in den naam van ſijne Majeſteyt en op deſſelfs welgevallen, dat den Heer* Prince van Orange *en alle de Inwoonderen der Stad* Grave *en des* Lands van Kuyk *ſullen behouden de poſſeſſie en vry gebruyk van alle haare Goederen, Rechten en Domainen, ſo wel binnen de Stad* Grave, *als daar buyten in 't* Land van Kuyk *en daar aan appendeerende Plaatſen.*

3. *Dat elk van de geſeyde Inwoonderen ſal hebben de vrye oeffeninge van de Religie, daar van hy profeſſie doet.*

4. *So belooft Monſr.* de Turenne, *dat hy ſijn beſt ſal doen by ſijne Majeſteyt tot conſervatie van alle haare oude Privilegien en Rechten, daar van de ſtad* Grave *is in goede en deugdelijke poſſeſſie.*

5. *Dewelke uyt de Inwoonderen ſullen begeeren uyt de Stad te trekken met haare goederen en meubilen, ſullen ſulx vermogen te doen binnen 6. maanden tijds, ſonder dat ſy daar in ſullen belet worden.*

6. *Ingevalle het namaals mochte gebeuren, datter tuſſchen ſijne Majeſteyt en de Heeren Staaten Generaal opgerecht wierde een Tra-*

staat, sal de stad Grave *daar in begreepen, en dit Tractaat gehouden werden als nul en van geender waarde.*

Gedaan in't Veld voor Nimwegen *desen* 5. *July* 1672.

En was geteekent

TURENNE, &c.

De Tijdinge hier van bracht in *Holland* en *Zeeland* so grooten murmureeringe als ontstelteniſſe, en verwekte vreemde discoursen, die byna alle daar op uyt vielen, als dat het Garnisoen de Stad *Grave* hadde gaabandonneert op een valsch patent, waar in *Sijn Hoogheyts* naam was na gecontrefeyt, en dat de pretense Falsariſſen 't selve Garnisoen daar en boven noch hadden gebracht in handen van den Vyand, daar nochtans alles in waarheyt was gepasseert, gelijk wy hier verhandelt hebben.

Beschrijvinge van NIMWEGEN,

NIMWEGEN de eerste onder de vier Hooft-Steden van 't Hertogdom *Gelderland* begrijpt onder sijn Quartier 2. Steden, als *Tiel* en *Bommel*, 6. groote Voogdyen en 5. Schansen, als *Schenkenschans*, *Knotsenburg*, *Voorn*, *St. Andries* en de Schans by *Hemert*. Die in duystere dingen vermaak scheppen, haalen den oorspronk en naam desselfs van *Magus* Soon van *Dis*: Andere seggen, dat de *Cimmeren* ook deel daar aan hebben. Niemand van allen, die van het begin en oorspronk deser Stad geschreven hebben, stelt haar naar of later dan de tijden van *C. Julius Cæsar*. *Tacitus* in sijn 5. boek sijner Historien in 't 19. *cap.* mentioneert van de *Stad der Batavieren*, dewelke sy eertijds, als sy haar in dese Landen nedergeslagen hadden, als de eerste toevlucht en Hooft-stad hunnes Volks gebouwt hebben; naar welke *C. Civilis* overste der *Batavieren* in dien Oorlog, in welke de Roomsche saake by na t'onder raakte, na dat hy eyndelijk by *Vetera* ofte *Oudewater* ongelukkig gestreeden hadde, sich begeven heeft, en is uyt-deselve, als hy die met wapenen niet langer beschermen konde, alles meê-dragende, en het overige verbrandende, na het *Eyland der Batavieren* geweeken. 't Blijkt dan, dat die Stad beneden de scheydinge des Rijns, daar nu *Schenkenschans* leyt, en boven de t'samen-vloet der *Maas* en *Waal*, op de linker oever der *Waal*, van waar een over-vaart op het Eyland is, gelegen heeft. En nergens op desen ganschen oever, behalven tot *Nimwegen*, gemoet men een plaats, dien de ordre en omstandigheden deser geschiedenissen konnen geappliceert werden. Na 't vertrek der *Romeynen* is *Nimwegen* met de *Batavieren* in 't oude verbond met de *Franken* geblee-

en van haare outheyt.

bleeven; en als korts daar na der *Batavieren* Erf-landen allenks door nootschrikkelijke veranderingen verdeelt, onder de nieuwe Heerschappyen der Graven ofte des Bisschops vervielen, so heeft de Hooftstad *Nimwegen* alleen den *Koningen van Austrasien* of den *Keyseren* gehoorsaamt, en in het om heen gelegene Land, voornamentlijk in het opperste deel des Eylands, den ouden naam van *Batavien* of *Betauwe* behouden, en hout deselve nu ook noch stantvastig.

Het Kasteel nu genaemt *Valk-hof*, een out werk der *Batavieren*, heeft Keyser *Carel de Groote* omtrent het jaar 774. herbouwt, en heeft het selfs, en na hem, *Lodewijk de Godsvruchtige* en andere Keyseren byna 4. eeuwen lang, als een gemeen Pallais des Rijks, dikwijls bewoont, by welke occasie de Stad naderhand door Keyser *Frederik de* II. en desselfs Soon *Hendrik de* VII. is gemaakt tot een Rijx-Stad, en gebeneficeert met alle de Privilegien en Rechten, die andere Rijx-Steeden onder den naam van *Regalien* besitten, en is mede in de volgende tijd een der Hanse-Steden geworden. Als *Willem van Gulijk*, in *Egmonds* plaats gestelt, by *Venlo* in 't jaar 1543. *Gelderland* aan *Keyser Carel* overliet, so heeft *Nimwegen* met de andere Staten den selven *Carel* tot Hertog ontfangen, en in 't jaar 1579. haar in de *Unie* tot Uytrecht begeven. En als sy in 't jaar 1585. ten tijde van de Burgerlijke Oorlogen was vervallen in de Macht van Koning *Philippus*, is sy onder het beleyt van *Prins Maurits van Orange* in 't jaar 1591. wederom by de andere vereenigde gevoegt, zedert wanneer sy onder de Steden van Gelderland, en haare Gedeputeerde onder de Gedeputeerde der Steden hebben gehad de eerste plaats en stemme, gelijk de Provincie van *Gelderland* heeft onder de Seven Provincien.

Ontheyt van 't Kasteel.

De omring der Vesten is eertijds kleyn geweest, maar voor omtrent 200. jaaren is de Stad met een nieuwe Muyr, Wal en diepe drooge Gracht, ook de Voor-Stad en Burg daar in, beslooten, die alle op d'aankomst der Franschen in reedelijken staat waren, zijnde de Grachten so van alle de Werken, als van de Stad, so verre sy droog waren, met dikke eyke Pallissaden beset, doch was het Buyten-werk voor het Nassauws-Bolwerk in so slechten staat; dat het selve van 't Garnisoen niet beset wierd, waar door het den Vyand voor een groot behulp diende.

Fortificatie van Nimwegen.

Het *Magazijn* was 14. dagen voor de belegeringe so slecht gestoffeert van Bosch-kruyt, datter niet over 5. duysent ponden, en loot en lonten maar na proportie in voorraad was, waarom de Magistraat in der haast tot *Uytrecht* voor haar eygen penningen dede in-

Magazijn hoe gestelt was.

kopen 25. duyſent ponden kruyt, en immiddels in het Leger aan den *Yſſul* by de Heeren *Gecommitterde te Velde* door haare Gedeputeerdens inſtantelijk aanhouden, om ſecours en aſſiſtentie van Volk en Ammunitie, daar op in 't begin niet wilde volgen om de ſchaarsheyt, die in het Leger was, doch weynig dagen daar na quamen noch daar binnen uyt het Leger 14. a 15. duyſent ponden, en daags voorheen, dat de Vyand aan *'t Tolhuys* doorbrak, quamen uyt *Holland* daar binnen 50. duyſent ponden Bos-kruyt met wagens, die door den Vyand 't meeſt in 't weder keeren genomen wierden, 't welk aan eenige geen kleyne ſuſpicie verwekte van Verraat of Verkeerde Directie, om den Vyand deſelve toe te voegen. Hier by gereekent 't gene ſo by 't evacueeren van *Raveſteyn* en *'t Huys te Gennep*, als anderſins daar binnen was gekomen, waſſer in 't begin van de belegeringe in voorraat 120. duyſent ponden Boskruyt, doch koegels en lonten na proportie minder, want naderhand by 't overgaan van de Stad noch 60. duyſent ponden kruyt, en maar noch een duyſent ponden Muſquet-koegels en 100. boſchen Lonten reſteerden. Daar en boven was het Stads-Magazijn ſo wel voorſien, datter 3000. mannen uyt konden gearmeert werden, behalven 21. a 22. Stukken Geſchuts, die met 's Lands Canon uytmaakten een getal van 60. alle Metale Stukken van ſo ſwaren calibre, dat de meeſt 24. en 18. pond ſchooten, werden de onder deſelve mede gevonden eenige ſlangen. Van vivres was de Stad en de Burgers ſeer abondantelijke geproviandeert, ſo dat dieswegen geen gebrek was te vreeſen, al was de Stad jaar en dag beſlooten geworden.

Het Garniſoen hoe ſterk het was.

Het Garniſoen beſtont uyt 40. Compagnien te voet, 9. te paard, en 5. a 6. Compagnien Waartgelders, die niet meer uytmaakten, als omtrent 25. a 26. hondert mannen, dewelke getrouwelijk geaſſiſteert wierden ſo van 5. Compagnien Burgers uyt *Uytrecht*, *Rhenen* en *Montfoort*, die voor de belegeringe daar binnen waren gekomen, als van de *Nimweegſe* Burgers ten getalle van omtrent 2500. die alle gereſolveert waren door haare cordaatheyt preuven te geven, van dat ſy noch de rechte affetſels waren van de Oude-Batavieren, die haare glorie door trou en dapperheyt over de Wereld uytgebreyt hebben, waar door ſy noch ſchijnen te leven. Deſe loffelijke reſolutie bekrachtigden deſe getrouwe patriotten met een dieren Eed, die ſy op het *Valk-hof* aan haaren Gouverneur *Jan van Welderen* Lt. Generaal van de Cavallerye, een man van geen minder beleyt en ervarentheyt, als van courage en ſtandvaſtigheyt, neffens de geheele

De Burgers doen een Eed van getrouwigheyt

Mi-

Militie, vrywillig presteerden, van dat sy de Stad haare Religie en Vryheyt met haar eygen goet en bloet ten uyterſten souden helpen beſchermen.

Hier vooren op *pag:* 472. hebben wy verhaalt, hoe de Franſche van de uyr af, dat de Schans *Knoäſenburg* op den 16. *Juny* in haare handen was gevallen, de Stad *Nimwegen* uyt 16. Stukken Geſchuts, en met veele Vuyr-werken dag en nacht beſchooten, en met ſwaare dreygementen diverſe malen opeyſten, ſonder dat sy daar door de Belliceuſe Nimwegers in haare genereuſe ſtantvaſtigheyt in 't minſte konden verflauwen; niet tegenſtaande eenige huyſen door koegels, bomben en vuyr-werken van pik-touwen in malkanderen gevlochten (om daar door brand te verwekken,) ſeer beſchadigt, en de Stad gedreygt wierde, datmen haar met een Gier-brugge vol Canon beleyt, en met andere Vaartuygen vol volk gepropt, die sy boven de Stad op de *Waal* hadden leggen, met eenige duyſent man wilde aantaſten aan de water-kant, daar de Stad maar met een bloote muyr was beſlooten, die van achteren niet aangevult, maar met huyſen beſet en belemmert was.

die sy ook wel betrachten.

Tegens den gevreeſden Brand wierd door de Magiſtraat alle goede voorſorge geordineert, en eenige Leydekkers, Metſelaars en ander volk geſtelt, om de vuyr-werken te bluſſen, nemende andere op de Toorens en hoogtens achtinge, waar deſelve neder vielen. De Burgers dempten haare Kelder-venſters toe met miſt en andere ſtoffen, ſetten voor haare huyſen en op de Solders Tonnen en Emmers vol water, en hiengen by nacht brandende lantaarnen voor de deuren. Door deſe algemeene vigilantie deden de Vuyr-werken, die over de *Waal* raakten (want veele in de *Waal* ſmoorden) tot verwonderinge van den Vyand, weynig operatie; Maar alſo de *Groote Kerk* met het Canon ſodanig wierde doorſchooten, dat men daar in den Gods-dienſt niet meer veylig konde oeffenen, vliegende de Koegels tot diverſe reyſen dicht langs den Predik-ſtoel, ſo wiert men genootſaakt die Kerk te ſluyten, en de *Broer-Kerk* alleen te gebruyken, die mede daar na verlaten wierd, als een bombe het verwulſt van 't Choor dede inſtorten, ſo dat men naderhand in de *Prince Kamer* op het *Valk-hof* ſich moſte behelpen.

Goede voorſorge van de Magiſtraat.

Doch ongeacht alle deſe inconvenienten, bleeven die van de Stad even ſtantvaſtig tot haare defenſie, ſo dat *Turenne* genootſaakt was de Stad aan de Land-zijde formelijk te belegeren, tot welken eynde hy tot *Gent* een uur boven de Stad een Scheeps-Brugge over de Waal ordi-

Turenne belegert Nimwegen aan de Land-zijde.

ordineerde, die hy den 2. *Iuny Nieuw Stijl* met een Leger van 18000. man paſſeerde, waar mede hy den 3. *dito* de Stad geheel berende en belegerde, en met oñtallijke Tenten omçingelde, voerageerende het geheele Veld door tot voor de Poorten, en avanceerende voort achter het hooge Land ſo verre, dat ſy dien ſelven avont om 10. uyren in een ſeer groote en ruyme diepte achter het vervallen *Buyten-werk*, leggende voor een *Ravelijn aan de Moolen-poort*, voor *'t Naſſauwſe Bolwerk* en *'t Weſen-Ravelijn*, quamen logeeren, op welke twee laatſte werken ſy van ſtonden aan door 't voorſz. *Buyten-werk* tot aan de Stads-gracht begonden t'approcheeren, onder 't ſaveur van haare muſquetten, daar mede ſy van achter het *Buyten-werk* als een Borſtweringe continueelijk op de Wal-muyr en op de *Naſſauwſe* en *Peſthuys-Bolwerken* chargeerden. Het ſelve *Buyten-werk* hadden die van de Stad voorheen verlaten ter oorſake, dat het ſeer ontramponeert was, en te veel volks vereyſte, maar alle de andere Werken, principalijk die gene, daar op geapprocheert wierd, waren heel wel beſet, het *Contreſcarp* bewaarde men met 15. a 16. man voor de plaats van de attaque, daar het op de kruyn met dikke takken van bomen voor een aanloop wel was gedekt.

approcheert op de Stad.

Den 4. *dito* 's middags quam een Franſchen Officier de Stad weder op eyſchen, doch moſt met ſo genereuſen antwoort weder vertrekken, als meer-malen gegeven was. Ondertuſſchen kreeg de Vyand een Batterye achter het vervallen *Buyten-werk* ter zijden den ingank van ſijne Approches vaardig, waar van hy met 5. halve Cartouwen de Stad, maar voornamentlijk het *Naſſauwſche Bolwerk* en *'t Weſen-Raveleyn* met de Wal tuſſchen beyden ſeer vehement begon te beſchieten, en noch een tweede Batterye te formeeren tuſſchen de *Molen-poort* en het *Oranje-Bolwerk*, daar van hy dwars door de Poort en de Klok van boven neder ſchoot, ſo dat de Stad daar door geen minder overlaſt leet, als van het eerſte.

en eyſt deſelve op, doch vergeefs,

en beſchietſe,

Tuſſchen den 4. en 5. *dito* 's nachts quam de Vyand in de Gracht tot dicht by de Sortien, daar hy eenige Palliſſaden afkapte, en uyt de grond werkte, en ſoude geavanceert zijn tot in het *Peſthuys-bolwerk*, indien hy niet belet ware geworden door het geduyrig ſchieten der Burgers, en door den *Colonnel van Gent*, die hem met eenige Muſquettiers uyt ſijn Werk by de *Heſel-poort* ſo confuſelijk op de vlucht dreef, dat hy te gelijk niet weder door de Palliſſaden konnende retireeren, en op de voet gevolgt werdende, eenig volk verloor, waar tegens de Heer *van Gent* in ſijnen arm en buyk ſodanig gequetſt wierd,

De Vyand komt in de Gracht.

word gerepoucheert,

wierd, dat hy tot groote droefheyt van de geheele Militie en Burgerye kort daar na overleet.

Het Contreſcarp van die van binnen vrywillig verlaten zijnde, ontdekte de Vyand in 't ſelve, recht tegen over het punt van *'t Naſſauſche Bolwerk*, een Mijne, waar door hy voort door de Gracht tot onder het voorſz. punt avanceerde, daar hy een logement en te gelijk een Myne begon te graven, waar tegens binnen het ſelve Bolwerk wierd gecontramineert, en een ſuffiçante affnijdinge gemaakt.

De Vyand ontdekt een Mijne, en komt door 't Contreſcarp in de Gracht op twee plaatſen,

Kort hier op paſſeerde de Vyand mede op een andere plaatſe door het Contreſcarp tegen over het *Weſen Ravelijn* tot in de Gracht, door dewelke hy dwars heenen een bedekte paſſagie in manier van een Galderye recht tegens de *face* maakte van tonnen en ſakken met aarde en andere Materialen opgevult, om voor de Muſquet-ſchooten van de Wal bevrijt te zijn. Door deſe paſſagie approcheerden de Vyand tot aan de Palliſſaden, die hy met bylen beneden afknapte, latende boven den richel ofte dwers-hout, waar mede de Palliſſaden aan malkanderen waren geſlooten, in ſijn geheel, dien hy, om voor de handgranaten bedekt te zijn, met planken overſchoot een weynig hooger, als den Barm byna tot aan de Wal van 't Raveleyn, konnende alſo bedekt gaan tot aan de binnen-kant van de Gracht, dat hy dien nacht mede begon te mineeren.

maakt een bedekten weg,

en approcheert tot aan de Palliſſaden,

's Morgens zijnde den 7. *dito* als de Officieren van de Wal deſen overdekten weg voor een ſtorm-brugge aanſagen, maakten ſy ſulx aan verſcheyde Leden van de Magiſtraat in 't particulier bekent, ſeggende, in cas dien volgenden nacht een generalen ſtorm ſoude mogen geſchieden, dat het ſelve Ravelijn dien geenſins ſoude konnen uytſtaan, en dat mede het groote Naſſauſche Bolwerk daar tegens ook niet verſekert was, en by gevolge de geheele Stad pericul liep van een bloed-bad. Hier op vielen verſcheyde deliberatien, ſuſtineerende eenige, dat men deſe Galderye door gecommandeert volk moſt laten ruineeren, om redenen, dat deſelve niet wijt van de ſortien in de Gracht, tuſſchen beyde de geattaqueerde werken gemaakt was, waar toe men bedekt met een redelijk front konde marcheeren, en ſeer gevoeglijk uyt de Werken werden geſecondeert, ſonder van den Vyand gevaar te lopen, als van eenige weynige mannen, die in de Galderye bedekt mochten liggen, en ſeer ſwaarlijk van de haare uyt de Approches ſouden konnen by geſtaan werden, alſo ſy eerſt een ſtuk-weegs onder door het Contreſcarp ſouden moeten kruypen, eer ſy by die in de Galderye konden komen. Veele Officieren difficulteerden deſen

Dat onder de Officieren alteratie cauſeerde,

die daar op beginnen te delibereeren,

hout Prieſter tot *Bokhoven* en *Goronville* Capiteyn van *Rambiere* hadde laten recognoſceeren, en bevonden van alle gebreeken vervult te zijn) af te ſnijden, en ſijne Troupes met die van den Graaf *de Chamilly* te conjungeeren, dewelke *Crevecœur* aan de andere zijde al voor 2. dagen hadde berent, met een Leger van omtrent 8. a 9. duyſent mannen, dat met meenigte van Tenten ſich gecampeert hadde van *Vlijmen* tot *Bokhoven* toe, daar het Hooft-Quartier was, en daar *Chamilly* onder 't favеur van een Batterye van 4. halve Cartouwen mede een Schip-brugge over de *Maas* geſlagen hadde, ſo dat *Crevecœur* rontom met twee Legers, en de *Maas* onder en boven met twee Schip-bruggen beſlooten was.

daar Chamilly mede voor komt.

Deſe Schans *Crevecœur*, na dat ſy in 't jaar 1600. door *Prins Maurits* H. L. M. van de Spaanſche was verovert, is ſy vergroot en omtrokken met 7. Bolwerken, en een breede Gracht, daar de Rivier de *Dies* aan weder-zijden om heen loopt tot in de *Maas*, ſo dat ſy geheel een Eyland, en een *Hart-ſeer* of *Crevecœur* geworden is voor de Stad *'s Hertogen-boſch*, als die noch Spaans was, alſo deſſelfs Garniſoen daar door den weg afgeneden was, om verdere invaſien en ſtrooperyen in 't Staaten Gebiet te doen.

Creveceur beſchreeven,

Op 't aannadeeren van de Franſche was de Fortificatie deſer Schans in beter poſtuyr, als het Magazijn en het Garniſoen, dewijl ſy alleen beſet was met 4. defectueuſe Compagnien Soldaten en 3. Compagnien Waartgelders, die onder 't Commando van den Heer *Grins* haar molten defendeeren met elf yſere Stukken van 8. en 10. pond ſchietens, leggende op Affuyten, die wegens haar ouderdom het Geſchut nauwelijks konden dragen, veel min geweld van ſchieten uytſtaan. De Schaarsheyt van Vivres alleen ſoude in korte dagen deſe Schans in de Macht des Vyands hebben gelevert door een enkelde bloccade ſonder geweld; want weynig ſtrekken konden 260. Brooden, eenige kaaſen en ſakken meel, en een Vaatje Brandewijn, die met een ſchip uyt's *Hertogenboſch* even voorheen hier binnen gekomen waren.

deſſelfs ſlechte voorſieninge,

Als den *Marquis de Tuas*, die hier eerſt commandeerde, door iterative ſollicitatien deſe Defecten uyt 's Lands Magazijn tot *Delft* ten deele ſocht te ſuppleeren, kreeg hy tot antwoort, dat daar niet in voorraat was, hoewel naderhand gebleeken is, dat 't ſelve Magazijn, tot grooten overvloet, ſo aan Artillerye als aan Ammunitie, opgeſtapelt was. Niet beter was den trooſt, dien hy in een miſſive tot antwoort ontfing van de Gecommitteerdens tot *Gorcum*; te weten, *wy hopen, dat God u ſal helpen, wy konnen u nu niet helpen.*

die de Gouverneur ſocht te verbeteren, doch vergeefs,

Deſen

Desen Brief las *Tuas* den Krijgs-raad binnen *Crevecœur* voor, die niet weynig verslagentheyt veroorsaakte. Ter oorsake dat desen *Tuas* een Fransman was, en daar door aan *Sijn Hoogheyt* occasie gaf van eenige suspicie, wierd hem het Commandement van *Crevecœur* kort voor de Belegeringe ontnomen, en gegeven aan den boven gemelden Heer *Grins*.

Den *Hertog van Turenne* was nauwelijx omtrent dese sterke Schans gearriveert, of hy dede deselve tot tweemaal toe opeyschen, doch te vergeefs, waarom hy op den 14. *July* de Aproches so van *Empel* als van *Bokhoven* dede beginnen, en de Barterye van twee halve Cartouwen opwerpen, daar mede op den 15. *dito*. de Schans beschooten wierd, ondertusschen dat een andere Batterye van 8. Stukken nader onder de Schans, als de voorige, vervaardigt wiert, daar van op den volgenden dag, den 16. *dito*, seer sterk wierd gecononneert. Doch also die van binnen, naar allen vermogen, den Vyand beantwoorden, en hem met het aandoen van notable schaade vertoonden haare onverzaagtheyt, so wierd *Turenne* genootsaakt de Schans met noch twee nieuwe Batteryen, yder van vier halve en eene van 2. heele-Cartouwen op den voet van de Gracht te benauwen, daarmede hy op den 18. *July* eenige Stukken in de Schans lam, en Bressen in de wallen schoot, terwijlen sijn volk de Approches opende, en door de Pallissaden tot aan de wallen, doordrong, daar het de Grachten met Fachines begon te vullen, en de Galderyen te prepareren tot den Storm, dat de waartgelders in *Crevecœur* dede murmureeren, en haar Geweer neder werpen, dreygende, dat, by aldien men met den Vyand niet wilde capituleeren, sy de onwillige Officiers voor den kop wilden schieten, door welke oneenigheyt van binnen, en groot gewelt van buyten den Commandeur *Grins* geconstringeert wierde de Schans *Crevecœur* op den 19 *July* over te geven op een Capitulatie, waar by het geheele Garnisoen vry gelaten wiert, mits dat de Officieren haar Rançoen mosten betaalen, welk laatste niet soude bedongen zijn, so den Majoor de Sleutelen aan de Franse, staande de onderhandelinge, niet hadde overgelevert.

Crevecœur word opgeeyst.

en beschooten.

en Capituleert,

De *Engelen-Schans* gelegen tusschen *'s Hertogenbosch* en *Crevecœur* is door 't Staaten volk eens geheel gedemolieert, als den Bosch noch Spaans was, maar van deselve uyt haare ruïne weder op gebout tot verseekeringe van *'s Hertogenbosch*, als sy die Stad in 't jaar 1629. verovert hadden.

ENGELEN-SCHANS

Dese Schans wiert door eenige Troupen van *Turenne* ter selve tijd, als

word door Turenne geattaqeert

Twee Officieren uytgesonden,

commissie, om voor en al eer van het capituleeren gewach te maken, te tenteeren, of. *Duc de Turenne* haar wel eenige dagen een Stil-stant van wapenen wilde verlenen, 't welk *Turenne* rond afsloeg, seggende so sy niet voort wilden capituleeren, dat men haar met alle rigeur soude aantasten, en in 't emporteeren van de Stad niets verschoonen, dat leven hadde, door welke bedreygingen de 2. Gecommitteerde Officieren sich geconstringeert vonden, om te treden tot een Capitulatie voor de Militie, die haar *Turenne* voorschreef, met byvoeginge dat sy deselve by haar rapport aan den Krijgs-Raad souden demonstreeren, en daar op binnen 2. uyren desselfs approbatie weder te rug brengen, also aan haar geen andere Capitulatie, als die, soude geaccordeert werden, als mede, dat sy de Magistraat, uyt sijnen naam souden begroeten en vermanen, om mede haare Gedeputeerdens by hem te senden, aan dewelke hy goede conditien wilde verlenen.

die van Turenne een Capitulatie ontfangen.

Hier op wierd dese Capitulatie met de Militie geslooten en geteekent:

van desen inhout.

Articulen geaccordeert door Mr. de Turenne *Marechal Generaal van des Konings Leger, met het* Garnisoen van Nimwegen.

1. *Dat de Gouverneur, Colonnels en Hooft-Officieren, te weten Lieutenant Colonnels, Majoors en Capiteynen, so van de Cavallerye als Infanterye sullen uytgaan sonder rançoen, met haare equipagie, en sullen geset worden in Scheepen of over land geleyt worden na* Gorcum.

2. *Alle de andere Officieren sullen los gelaten werden, ten lang sten binnen een maand, mits betaalende haar rançoen, te weten een maand gagie, en dewelke sullen belooven, dat sy binnen een maand niet sullen dienen, en borg stellen voor haar rançoen, sullen aansonts los gelaten werden.*

3. *Dat de Lieutenants Colonnels te paard mogen uyttrekken elk een paard mede nemende.*

4. *Dat de Ruyters en de Soldaten, betalende haar rançoen van ses Rijxdaalders voor een Ruyter en 3. Rijxdaalders voor een Soldaat sullen vry gelaaten werden, binnen een maand ofte aansonts.*

5. *Dat de Stad* Nimwegen *en al de Ammunitie, Geschut en Artillerye van dage te 3. uyren na de middag sal gelevert werden aan Gevolmachtigde van sijne Maj., dewelke* Mr. de Turenne *daar sal senden. Gedaan in 't Leger voor* Nimwegen, *den 9. July. 1672.*

De

De Magistraat bedong deselve Conditien, die *Turenne* naderhand aan de Stad *Bommel* mede consenteerde, by welkers overgaan deselve van woord tot woord hier achter te lesen zijn, uytgesondert alleen een articul wegens *St. Jans Goederen* onder *Nimwegen* sorteerende, en wegens de Burger-Compagnien uyt het *Sticht* en *Stad van Uytrecht*, die deselve vryheyt met de Nimweegsche Burgers bedongen.

Na het sluyten van dese respective Capitulatien ruymde men aan den Vyand een Poort in, die den 9. *July* met eenige troupen de Stad in besettinge nam, en het Staten Garnisoen op den 10. *dito* in het *Kalver-bosch* en voor het *Valk-hof* in sijn volle Geweer dede by een komen, haar van 't selve ontblootende en in de Kerken opsluytende, tot dat sy haar rançoen souden betaalt hebben. Veele deser Soldaten gingen over in Franschen dienst, en veele wierden gelost van haare Officieren, die deselve te Scheep mede afnamen na *Gorcum*, ondertusschen dat de Burger Compagnien uyt het Sticht met vliegende Vaandels, en volle Geweer mede vertrokken, en op den 13. *dito* 's morgens tot *Uytrecht* onder haar respective Capiteynen, als *Helm*, *Zas*, *Ploos van Amstel*, *Verhoeven* en den Lieutenant *Visscher* (wiens Capiteyn *Pijlsweert* al voor lang de Compagnie verlaten hadde, en t'huys gekomen was) voor de *Tol-steegs-Poort* arriveerden, die sy niet mochten intrekken, voor dat sy voor de Poort haar Geweer neder geleyt hadden.

De Vyand komt binnen Nimwegen, en set het Garnisoen gevangen.

behalven eenige.

Dese Belegeringe van *Nimwegen* kosten den Franschen omtrent 1300. doden en 1100. gequetsten, waar tegen die van de Stad maar omtrent 50. so doden als gequetsten hadden, doch die schaade hebben sy aan de Fransche naderhand dubbelt moeten boeten met onlijdelijke contributien op verscheyde pretexten, eyschende den Groot-Meester van d'Artillerye voor rançoen van de Klokken en andere Metalen de somme van 20. duysent guldens, en den Commandant *Beauval* van de Burgerye een Contributie van 60. duysent guldens.

Verlies des Vyand in dese Belegeringe.

De Stad *Nimwegen* was so haast niet onder 't geweld der Fransche geraakt en gebracht onder goede Militaire ordre, of den Marschalk *de Turenne* brak op den 11. *July* met sijn geheele Leger voor dese Stad op, en trok daar mede tot *de Grave* over de *Maas* door *Marem* en *Alem* tot *Empel* toe, dat maar een Quartier uyrs gelegen is van *Crevecœur*, daar hy op den 13. *July* een Schip-brugge dede slaan over de *Maas* na *Hedel* in de Bommeler-weert, om van die kant alle secours voor *Crevecœur* (dat hy door *Gerrit Quist-*

Turenne trekt na CREVE-COEUR,

te debatteeren. voorslag te approbeeren, voornamentlijk eenige Hooge-Officieren dewelke nevens den Gouverneur de meeste directie hadden, want seyden sy, men most het volk so licht niet waagen, men wist niet hoe 's Vyands werk inwendig gestelt was, en of hy 't selve niet genoeg

en resolutie te nemen. konde secondeeren, doch na eenige concertatien wierd eyndelijk resolutie genomen, dat men tot dat exploit eenige Soldaten soude koopen, 't welk geschiet zijnde, heeft men die daar heenen gesonden, doch sy niemand daar in vindende keerden te rugge, en rapporteerden dat 't selve werk geen stormbrugge, gelijk men sustineerde, maar een bedekte Passagie was, om te komen tot de Mijne, die sy giften, die onder de Wal van het Ravelijn wierde gegraven.

In een stortregen stormt de Vyand, Dien selven dag tegens den avont vielder een sodanigen stort-regen, dat al de Lonten uyt doofden, 't welk de Vyand waar nemende komt met een groote furie, met den degen in de vuyst, de beyde geattaqueerde Werken beklimmen, en avanceerde op het *Nassausch Bolwerk* so verre, dat een post verlaten wierd, waar door de Vyand soude ingedrongen zijn, so niet een Ingenieur het volk weder geëncourageert, en den Vyand met Pieken en Stokken afgekeert hadde dat hy weder most deinsen, waar op de geheele Stad raakt in allarm en elk in een omsien op sijn gedesigneerden post, en de Vyand aan hem retireeren.

en avanceert met sijn werk de Wal op, Des nachts daar aan viel de Vyand onder het continueelijk schieten uyt Musquetten weder aan het woelen, en arbeyde de Wal op tot beven aan de Borstweringe, maakte de storm-palen los, en onderminde de twee geattaqueerde werken met intentie, om die 's vogenden nachts met de besettinge te laten springen, waar tegen die van

waar tegens die van binnen goede ordre stellen. binnen een affnijdinge hadden vervaardigt, en alle posten met de geheele Militie ordentlijk beset, als mede 28. man geleyt op een oude Toorn tusschen beyde de voorsz. werken gelegen, waar van de muyren omtrent 12. Rijnlandsche voeten dik waren, en waar uyt men op dry verdiepingen boven malkanderen groot tegenweer konde doen konnende van de bovenste verdiepinge de twee *facen* van de respective werken, gelijk ook de eene van de andere, en van een groot gedeelte van de Stads Wal haar defensie trekken. In de middelste en onderste verdiepingen lagen eenige steen-stukken, die de Gracht aan weer-zijden konden bestrijken.

De Officiers worden swaar-hoofdig. 's Morgens zijnde den 8. *dito*, als men sag, hoe de Vyand dien nacht voort gearbeyt hadde, wierden veele Officieren seer swaar hoofdig, begeerende, dat den geheelen Krijgs-raad (die geduyrende de Belegering

ge alleen uyt de Hooft-Officieren der Regimenten hadde beſtaan) De Krijgs-
de vergadert werden, ten eynde om te delibereeren, wat tot beſten raad word
n haar en de Stad te ondernemen ſtont, te gelijk de Magiſtraat ver- beleyt,
kende, dat ſy mede ten ſelven fine haare Vergaderinge gelieſde te en de Magi-
gen, ſeggende, dat ſy groote difficulteyt maakten, om de force ſtraat verga-
n den Vyand langer te konnen reſiſteeren. dert.

Beyde deſe Vergaderingen beleyt zijnde, wierd by de Magiſtraat Cordate re-
blooten, dat men den Krijgs-Raad ſoude vermanen en verſoeken ſolutie van
hr devoir te willen doen, en alles te contribueeren, wat tot defenſie de Magi-
d Stad vereyſt konde werden, 't welk van de Gedeputeerdens uyt de ſtraat.
Magiſtraat in den Krijgs-Raad in ſeer ernſtige termen wierde gere-
commandeert, met preſentatie, dat men aan de Militie alles overgaf, om word aan
d Stad met vigeur te beſchermen, waar toe de loflijke Burgerye haar den Krijgs-
grouwe aſſiſtentie tot den laatſten man toe aanboot; Op welke Pro- raad bekent
poſitie den Krijgs-Raad alle Leeden haarer Vergaderinge, in preſen- gemaakt,
tie van deſelve Gedeputeerdens, elk ſijn liber en vry advijs en ſenti- die daar op
ment liet inbrengen, dewelke, uytgenomen eenige weynige, een- adviſeert tot
parig daar op uytvielen, dat het een onmogelijkheyt was, de Stad het capitu-
langer te konnen houden, en dat men daarom genootſaakt was, tot leeren,
een Capitulatie te treeden, die men nu noch favorabelder ſoude kon-
nen bedingen, alſo (gelijk een van haar ſeyde) men nu noch wat
hilde, waar op men konde loven en bieden, waar tegen een Colon-
nel met het Garniſoen van *'t Genneper-Huys* aldaar gekomen ſeyde;
dat men ſo haaſtig niet behoefde te weſen met het overgeven, alſo daar ſeecker
dat noch genoeg middelen waren, om den Vyand te konnen reſiſtee- Colonnel te-
ren, 't welk hem van de andere ſeer hart wierde gecontrarieert, op gen advi-
welk diſpuyt een uyt de Stads Gedeputeerdens ſeyde, dat het na ſijne ſeert.
opinie niet ongeraden was, dat men het Advijs van de beyde Inge-
nieurs, die in de Stad waren, eens mede hoorde, te meer dewijl een
de ſelver geen half uyr voorheen geſeyt hadde, dat ſo wanneer de Mi-
litie ſijnen raad wilde volgen, en doen wat hem goet docht, hy de Stad
noch wel een maand wilde bewaren, waar op de voorſz. Colonnel ant-
worde, dat hy ſo lang niet ſoude konnen verſeckeren, maar noch wel
een geruymen tijd.

Terwijlen men hier over concerteerde, quamen verſcheyde tijdin- Looſe Al-
gen van een allarm (die daar na loos bevonden wierd) waarom men larmen.
ſeer yverde, om een eynde van de begonnen beſoignes te maken, by
welke reſolutie genomen wierd, om te capituleeren, waar toe met
eenen 2. Hooft-Officieren wierden geëligeert, en uytgeſonden met

als hy *Crevecœur* belegert hadde, mede geattaqueert, doch voornamentlijck op den 17. en 18. *July*, wanneer die van binnen haar ook so dapper verweerden, dat het niet anders scheen, als of de Schans by nacht in vuyr en vlam stont. Maar als *Crevecœur* op den 19. *July* 's namiddags was overgegaan, en het heele Franse leger hier verwacht wiert, so trok het Garnisoen by nacht uyt binnen den *Bosch*, na dat al het Cañon vernagelt en in de Grachten geworpen was.

en word verlaten.

BOMMEL beschreven.

Na dese Veroveringen was de stad BOMMEL de eerste, die *Duc de Turenne* beoogde, also sy seer favorabel op 't Eyland Bommelerweert, tusschen de *Maas* en *Waal* gelegen zijnde, voor een seekeren sleutel van *Holland* verstrekte. Dese stad op de scheydinge van *Brabant*, *Gelderland* en *Holland* leggende heeft voor outs meermalen moeten participeeren aan 't gemeene ongeval van belegeringen en verwoestingen, die alle Steeden subject zijn, dewelke scheyt-palen van Vorsten en Natien zijn, doch zedert *Bommel* de zijde van de Staaten tegens Spanjen gekosen heeft gehad, is sy van alle die ongevallen bevrijt geweest, behalven wanneer sy op een en deselve tijd met *Leyden* door de Spaanse swaar belegert, en door het overstroomende water door de doorgesteekene Dijken en Dammen ontset wiert. Van die tijd af is *Bommel* noyt door een Vyand geforceert, maar altijd gebleven aan de zijde van den Vereenigden Staat, 't welk oorsaak heeft gegeven, dat sy so lang heeft geglorieert met haare Maagdom, tot sy in desen fatalen Oorlog sich het gemeene lot van veele andere steeden heeft moeten subjecteeren, en te vreeden zijn, dat sy so ellendig wiert geschonden, als eene onder allen.

De stad *Bommel* was kort voor haare belegeringe in seer slechten staat van defensie, want noch Fortificatie, noch Magazijn, noch Garnisoen waaren in eenigderhande manieren op voorraat tegens den aankomenden Vyand verbetert en versterkt. Wat aangaat de Fortificatie, die heeft voorheen tot de gerenommeerde sterkte van dese stad niet veel minder gecontribueert, als de situatie, want die bestont in 7. swaare Bolwerken, als het *Oranje-Bolwerk*, *Holaks-Bolwerk*, *Hooge-Cingel*, *Ravelijn-Bolwerk*, *Lage-Cingel*, *Beeren-Bolwerk* en de *Kat*, met een Ravelijn voor de *Oenselse-Poort*, en een Halve-Maan voor de *Kat*, die behalven een Binne-Gracht omtrokken waren met een breede Buyten-Gracht.

Haare Fortificatie.

Dese Werken lagen alle ellendig vervallen, uytgesondert de Borstweeringen, die in der haast waren gerepareert, doch de Wallen waren noch omset met Pallisaden noch Storm-palen. De Gracht was by het

Bol-

Bolwerk de Kat so ondiep, dat de Oyevaars gemakkelijk daar door wandelden, en was achter de Yſere Deur by de kleyne Wal door de *Waal* heel aangelant, 't welk de Burgers ten halven hadden geredreſſeert.

In 't Magazijn was niet meer in voorraat als 7. duyſent ponden Kruyt en weynig Muſquet-koegels, die door inſtantelijk verſoek van de Magiſtraat aan den Raad van Staaten, op den 6. *July* geaugmenteert wierden met noch 7. duyſent ponden Kruyt, 3. duyſent ponden Muſquet-koegels, en 3. duyſent ponden Lonten, die uyt de Oorlogſcheepen tot *Rotterdam* waren gelicht, 't welk van eenige naderhand ſeer qualijk beduyt wiert tot laſten van den Ruart van Putten, als ofdie met een verraderlijk opſet de Oorlogs Vloot van nootſaakelijke Ammunitie hadde willen priveeren. Het Canon op de Wallen van *Bommel* beſtont in 21. Stukken, daar onder twee onbequaam waren. Slecht Magazijn

Het Garniſoen was maar 250. man ſterk, verdeelt in 6. Compagnien, als die van den Colonnel *Pain & Vin*, de Majoors *Heuvel* en *Kocks* en de Capiteynen *Has*, *Weyer* en *Knijf*. Daar by quam noch de Burgerye, die verdeelt zijnde in 4. Compagnien, niet meer konde uytmaaken, als omtrent 500. Mannen. Swak Garniſoen.

Voor de Belegeringe op den 24. *July*, als de Burgers vernamen, dat de Hollandſche Gemeente, met grooten yver, *Sijn Hoogheyt* ſochten te maken tot Stadhouder, en te ſtellen in alle Digniteyten van ſijne Loffelijke Voor-Vaderen; ſo rukte des avonts om elf uren een groote meenigte ſo Vrouwen als Mannen by den anderen, en klopten alle de Magiſtraats-Perſonen op uyt haare Bedden, willende, dat ſy van ſtonden aan op 't Stadhuys ſouden komen, en *Sijn Hoogheyt* Stadhouder maaken, met bedreyginge, indien ſy ſulx quamen te weygeren, dat ſy haar alle den hals ſouden breeken. In deſe confuſie raakt de een heel, en de ander half gekleet op 't Stadhuys, daar *Hendrik de Vaal*, uyt den naam van de geheele Burgerye verſocht, dat men *Sijn Hoogheyt* ſoude *Stadhouder* maken. Waar op de Magiſtraat antwoorde: Noch wy, noch die van *Gelderland* zijn daar oyt afkeerig van geweeſt, en zijn daar toe noch bereyt, maar wy vreeſen, dat *Sijn Hoogheyt* 't ſelve nu niet ſal accepteeren, alſo *Nimwegen* belegert, en deſe Stad opgeëyſt, en alleen maar noch overig is van de geheele Provincie van *Gelderland*. Doch dit ongeacht brachten de Burgeren, door haare inſtantien, de Magiſtraat tot de reſolutie, dat ſy op ſtaande voet uyt de Magiſtraat committeerden de Heeren Burgermeeſters *Cazel van Ommeren* en *Jan Geisweit*, en uyt de Burgeren *Egidio Meſtecker* Die van Bommel willen Sijn Hoogheyt Stadhouder maken, Senden aan Sijn Hoogheyt Gecommitteerdens.

ſtecker en *Leonart Goris*, om met den morgen-ſtont na *Gornichem*, of elders daar *Sijn Hoogheyt* bevonden ſoude mogen werden, te verryſen, op hoope, dat de Stad *Bommel* met meerder Militie en Ammunitie van Oorlog geſecondeert mochte werden, en daar benevens mede te onderſtaan, of 't *Sijn Hoogheyt* aangenaam ſoude zijn, dat men hem het Stadhouderſchap by ſpeciale Acte onder 't Stads ſecreert Zegel deſigneerde.

Deſe Gecommitteerdens zijn in gevolge van haare Commiſſie 's volgenden daags op den 25. *Juny* de *Waal* afgevaren na *Gornichem*, daar ſy voor de middag arriveerden, doch *Sijn Hoogheyt* niet vonden, alſo die in 't Leger tot *Bodegrave* was, werwaarts ſy haar transporteerden, en bequamen op den 26. *Juny* by *Sijn Hooggemelde Hoogheyt* Audientie, die haar met korte en bondige reeden op haare propoſitie antwoorde, dat hy ſich licht konde verſeekeren, hoe veel aan de Defenſie en Behoudeniſſe van *Bommel* gelegen was, en dat hy met leetweſen aanhoorde, dat deſelve Stad niet beter voorſien was, te meer, dewijl hy ſelfs voor als noch niet in ſodanigen Staat was, om haare Stad na behooren te konnen ſecondeeren; Toonende ondertuſſchen *Sijn Hoogheyt* ſich de voorſz. Acte te laten wel gevallen, en dat den volgenden dag nader antwoort verlenen ſoude; Doch was toen met Politijke en Militaire beſoignes ſo geoccupeert, dat hy de Gecommitteerdens door den Heer Secretaris *Huygens Heer van Zeelum* in 't kort liet antwoorden, dat hy geenſins onderlaten ſoude, alles wat mogelijk te doen, en by te brengen, 't gene tot behoudeniſſe deſer Stad vereyſt ſoude werden, en met eenen het hem aangenaam ſoude weſen, dat men hem een nieuwe Acte wegen *Bommel* ſoude laten toekomen.

die audientie bekomen

Op den 14. *July* quam 's avonts voor de *Bospoort* een Trompetter uyt het Leger van *Duc de Turenne*, leggende voor *Crevecœur*, dewelke gevoert zijnde in 't Huys van *Dr. Jan Rink* de Stad, uyt den naam van *Turenne*, opeyſte, met mondelinge preſentatie, wanneer men ſijne Majeſteyts Volk wilde innemen, 't welk men doch niet machtig was te reſiſteeren, dat het Gewaſch om de Stad ('t welk toen ſeer ſchoon ſtont) ſoude verſchoont en geſpaart werden, met een overleverde hy een Brief van deſen teneur:

Bommel word opgeeyſt.

Den

Den Mark-Graaf van Turenne, Marschalk Generaal te Velde, en van des Konings Legers, Colonnel Generaal van de lichte Ruyterye van Vrankrijk: en Gouverneur van de Provincie van Limozin. door desen brief,

Willende vermyden de ruïne van 't Eyland van Bommel, in dewelke U L. bewust is, dat des Konings Leger niet behoeft over te gaan, als alleen, om te doen vertrekken de Troupen van Holland, die daar binnen U L. Stad zijn, so geve ik U L. de waarschouwinge, aleer de twee Bruggen, van de twee Legers, die boven en beneden Crevecœur *leggen, vaardig zijn, ten eynde, om U L. middel te geven, om te ontgaan het verderf van 't Eyland, en by gevolge mede van de Stad; Warom ingeval U L. door desen Trompetter geen antwoort verleent, waar door betuygt werd, dat gy U L. wilt stellen onder de Protectie van den Koning, aleer het Leger optrekt, sal U L. hebben af te wachten het uyterste gevaar.*

Gedaan in 't Veld by Crevecœur desen 14. *July* 1672.

(*L. S.*) TURENNE.

Hier op gaf de Magistraat aan den Trompetter een Brief van den volgenden inhout, tot antwoort aan *Turenne.* die beantwoort werd.

MYN HEER.

WY bevinden ons ten hoogsten verplicht, over de goetheyt, die U Hoogheyt belieft jegens ons te gebruyken, met de aanmeldinge van het maken der Bruggen, en van desselfs komste, wenschende alsins daar aan te konnen voldoen in allen anderen voorvallen. Maar so veel de Sommatie deser Plaatse aangaat, oordeelen, so U Hoogheyt wel was onderricht van de krachten, die daar inne zijn, soude ons niet hebben willen dringen deselve in sulker manieren over te geven, sonder alvoorens de wapenen van U Hoogheyt te hebben versocht, waar over sich eeuwig verschuldigt sal houden die gene, welke geheelijk geneygt is, om te verblijven

Myn Heer

U Hoogheyts

Ootmoedigste Dienaar

Bommel den 14. *July* 1672. Sweder van Boetzelaar.

Vigilantie van de Magistraat.

Voorts continueerde de Magistraat in haare goede Voorsorge tot defensie en conservatie haarer Stad, en publiceerde, dat alle ingesetene, op boete van 25. guldens, haar met genoegsaam water op de Solders en in de beneden-huysen souden voorsien, tot blussinge van den Brand, die door des aankomenden Vyands Vuyr-werken souden mogen gecausseert werden, en maande eenige vrywillige Burgeren aan, om verscheyde Bruggen en Heulen op de gemeyne wegen in Bommelerweert in te slaan en af te werpen, om daar door de Passagie voor den Vyand te meer te difficulteeren. En also men bevont, dat het Garnisoen te swak was, om de Wallen te besetten, wierd door den Ingenieur *Wolffen* aangeraden, dat men het Ravelijn buyten de Oensels-Poort, en de Halve-Maan voor de Kat soude rasseeren, gelijk ook de Soldaten het Ravelijn, en de Burgeren de Halve-Maan begonnen af te smyten, doch als de Borstweeringen en Corps de Gardes weg waren, bleef de rest voorts liggen.

Gecommitteerdens uyt de Stad brengen aan Sijn Hoogheyt een Acte wegens het Stadhouderschap.

Op den 19. *July* wierden op 't aanhouden van de Burgerye gecommitteert dese Personen *Samuel Wiselius* Predicant, *Egidio Mesteker*, *Leonart Goris*, *Hendrik de Vaal*, en *Isac van Aarnhem*, *Pieter van Bre*, en *Jurian Bistervelt*, om aan Sijn Hoogheyt, die men tot *Gorcum* verwachten, nevens een Brief van de Magistraat, waar by instantelijk versocht wiert Assistentie, op te dragen het *Stadhouderschap*, volgens dese bygaande Acte:

Wy Burger-Meesteren, Scheepenen en Raden der Stad Salt-Bommel, doen kont ende maken openbaar, dat wy in rijpe opmerkinge van al de Illustre en Onvergeetelijke Meriten en Daden, van de Heeren Voor-Ouderen van Sijn Hoogheyt den Heere Prince van Orange, omtrent het leggen van de groote fondamenten deser Republijke, en opbouwinge van dien, onder des Alderhoogsten genadigen Zegen, en in een vol vertrouwen van Syne voorsichtigheyt, Oordeel en eenparig bekende Conduite, daar door die groote beginselen van den vervallenden Staat, onder des Almachtigen goedertierenheden, verhoopen weder herstelt, en tot voorige luyster gebracht sullen werden; Hebben voor onses Stads stemme, en so hoog die by het jegenwoordige verlies van alle de Leden en Steeden deser Provincie, in aller maniere by de andere Bontgenoten sal moeten werden geconsidereert, aan Hoog-gemelde Sijne Hoogheyt gedefereert, gegont en gegeven, Gelijk wy defendeeren, gonnen en geven krachte deses, het Stadhouderschap in deser Provincie, met sodanige Qualiteyten, Preëminentien, Eeren en Digniteyten, mitsgaders sodane Macht en absoluyt vermogen, als sijnes Hoogheyts Loffelijke Heeren Voor-Ouderen,

Ouderen, oyt of oyt gehad en gebruykt hebben. Des ter waren oirconde en beveſtinge, hebben wy onſes Stads ſecreet Zegel op 't Spatium deſes doen drukken, en door onſen Secretaris gedaan teekenen. In 't jaar onſes Heeren 1672. *op den* $\frac{8}{18}$ *July.*

E. v. MEURS. *Secretaris.*

Deſe Gedeputeerdens tot *Gorcum* komende, vonden aldaar *Sijn Hoogheyt* niet, gelijk ſy meenden, reyſden darom weder te rugge, behalven de twee laatſt genoemde, die na 't Leger tot *Bodegrave* trokken, daar ſy wel wierden ontfangen.

Op den 20. *July* brak het Franſche Leger van *Turenne* ſterk tuſſchen de twintig en dertig duyſent mannen, van *Crevecœur* op na *Bommel*, komende 's namiddags een Voor-troep van omtrent 60. Mannen binnen een Muſquet-ſchoot aan het *Ravelijn-Bolwerk* braveeren, die van de Burgers alleen, alſo ter ſelver tijd geen eenig Conſtapel op 't ſelve Bolwerk was, door de Muſquetten wierden verdreeven. Daar op vielen de Burgers courageuſelijk aan 't werk, en maakten langs de heele Wal, behalven alleen in 't *Orange-Bolwerk* en de *Kat*, nieuwe Banquetten, vulden veele Schiet- en Schanskorven, daar toe de Vrouwens aanbrachten meenigte van Manden. Ondertuſſchen naderden het Vyands Leger door de *Krank-ſteeg*, tuſſchen de *Bommelſche Weyde*, en de *Bruggenſche Kerk* door, waar op uyt een Slang, den Draak genaamt, van 't Ravelijn-Bolwerk wierde gecanonneert, doch het Affuyt brak met de eerſte Schoot, en ſonk 't Stuk door ſijn ooren. Dit Leger nam ſijnen marſch recht op *Gameren* een Dorp dry quartier uyrs buyten de Stad aan de *Waal* leggende, daar het ſich op de Uyter-weerden en tuſſchen de *Leut* en *Kluyt* nederſloeg, onder meenigte van Tenten, nemende *Duc de Turenne* ſijn Logijs in het Huys van den Predicant *Wimmarus Wiſelius*.

Franſche trekken op na Bommel,

Burgers repareeren de Fortificatie.

Franſche komen voor de Stad,

Tegens den avont quam een Trompetter dicht onder *'t Bolwerk den Beer* Appel blaſen, dewelke na Krijgs gebruyk geblint zijnde ingehaalt wierde in 'tHuys van den Burgermeeſter *Francois van Meurs*, alwaar hy voordroeg, uyt het Leger voor deſe Stad door den Hertog van *Turenne* afgeſonden te weſen, om deſe Plaatſe te ſommeeren, haar te willen overgeven, en tot dien eynde eenige Gedeputeerdens terſtont te moeten hem affenden, om tot eenige Capitulatie te raken. Waar op de Magiſtraat met den Heer van *Leeuwen* Commandeur gedelibereert hebbende, en de wederzijdſe ſo Militie

en eyſchen deſelve op,

doch krygen een negative antwoord.

als Burger-Officieren gehoort zijnde, wiert den Trompetter met dese antwoort te rug gesonden; dat men in de Stad geensins geresolveert was, ymant na 't Leger te deputeeren, en Capitulatie te maken, maar dat men sorg droeg de Stad te bewaren, en op alle wijse te defendeeren, en indien ymant van sijnent wegen na de Stad quam, dat men die soude ontfangen, gelijk men na Krijgs-gebruyk behoorde.

Benting en Barrevelt komen binnen Bommel,

In het uytrijden van desen Trompetter uyt de *Gamersche-Poort* quamen *Benting* en *Barrevelt*, de twee Roomsgesinde Edeluyden, daar van wy in de Belegeringe van *Zutphen* ook hebben gesprooken, rijden by die gene, die den Trompetter uyt geleyden, versoekende binnen te mogen komen, also sulx tot groot voordeel voor de Stad soude verstrekken; Waar inne geconsenteert zijnde, wierden aanstonts twee Ostagiers, als den Lieutenant *'s Gravenweert* en den Vaandrich *Ruek* na buyten gesonden, dewelke buyten de *Gamerse-Poort* achter den Dijk komende, sagen daar eenige Fransche Officieren staan, onder dewelke men meynt *Turenne* persooneelijk geweest te zijn; Doch eer sy met deselve quamen te aboucheeren, wierden sy gecontramandeert, en quamen te gelijk met den voorn. *Benting* en *Barrevelt*, als ook met den *Vicomte d'Aspremont* weder binnen in 't huys van den voorsz.

en eyschen de Stad op.

Burgermeester *Meurs*, daar *d'Aspremont*, in den naam van *Duc de Turenne* de Stad opeyste, dat sy haar onder de gehoorsaamheyt van sijne Majesteyt begeven wilde; Daar op geantwoort zijnde, dat daar toe geene gedachten waren, en men sich getrooste soude alles uyt te staan, heeft deselve *d'Aspremont* terstont vertoont een pertinente Kaarte, daer in hy seer demonstratief aanwees de gelegentheyr van de Stad en Fortresse, en der selver defecten so aan Storm-palen en Pallissaden, als aan Water in de Grachten en Volk, gevende die van de Stad daar op in bedenkinge, of 't niet eenmaal tijd was sich over te geven, welk discours so lang duyrde, dat weder een Tamboer sich voor deselve Poort bekent maakte, met ordre, om de voorsz. 3. Heeren aan te seggen, dat sy spoedig te rug komen wilden, gelijk sy ook deden. Van alle dese Defecten wierden de Fransche geinformeert door correspondentie uyt de Stad, die sy onderhielden door verscheyde Spions, dewelke door een secreet, dat by 't Orange-Bolwerk door de Stads muyr ging, by nacht en ontijden uyt en in de Stad kroopen.

Een Uytlegger doet den Vyand groote schade,

Op den 21. *July*, als men uyt de Stad met het Canon het Fransche Leger, dat by *Gameren* op de Uyterweerden met meenigte van Tenten gecampeert lag, niet konde bereyken, versocht de Magistraat aan Capiteyn *Verhayr*, die met een Uytlegger op de *Waal* voor

voor de Stad lag, dat hy tot op de hoogte van *Gameren* wilde affakken, en onder de Tenten en Infanterye van den Vyand met sijne Stukken speelen, waar toe sich 18. Burgeren vrywillig aanboden, die met het Canon en eenige Haaken, die sy van 't Stadhuys hadden mede genomen, als ook met haare Musquetten tweemaal op den Vyand gechargeert hebbende, so veele gequalificeerde Officieren ter neder schooten, en sodanigen veranderinge maakten, dat veele Tenten afgenomen wierden, en over hoop raakten, en licht het heele Leger hadde moeten decampeeren, hadde niet door 't storten van eenig kruyt op den Overloop alle de Cardoesen in brant geraakt, waar door 9. Burgeren en eenige Boots-gesellen deerlijk wierden gequetst, dat haar nootsaakte weder na de Stad te zeylen. In 't opvliegen van dit kruyt, sprong de Lieutenant met 2. Matrosen over boort, daar van d'eene Matroos de Sloep door 't swemmen winnende, sijn leven won, werdende den Lieutenant met den anderen Matroos na 't Land swemmende door den Vyand doot geschooten.

tot dat sijn Kruyt in de brand raakt,

Op den Middag quam weder een Trompetter aan de *Gamersche Poort*, die verblint wierde binnen gelaten, en op 't Stadhuys gebracht, daar hy desen Brief van Turenne overleverde: *Ik laat weeten aan den Commandeur binnen Bommel, mitsgaders aan de Heeren Burgermeesteren, dat indien by faute van sich terstont over te geven, de Stad dese nacht wert ingenomen en geplondert, ik op haar werpe alle de swarigheden, als sodanige werken nootwendig na sich sleepen; Men heeft de Plaatse seer wel aan allen zijden doen besichtigen, 't geene my dan doet spreeken met dusdanige assurantie.*

Door een Brief wierd de Stad weder opgeeyst.

Gedaan in 't Leger voor Bommel *desen* 21. *July* 1672.

TURENNE.

Waar op de Magistraat met den Commandant *Van Leeuwen* gedelibereert, en alle Militaire Officieren, als ook de Quartiers-Luyden en Burger-Officieren ten Stadhuyse versocht en gehoort zijnde, zijn de Militaire Officieren apart getreeden, en hebben de Quartiers-Luyden en Burger-Officieren aangenomen, met de Burgerye te sullen spreeken, en een yders advijs aan te hooren; Voor en geduyrende welke Deliberatien *Turenne* van veele Eedelen sterk wierde gesolliciteert, dat haar mochte gepermitteert zijn, om de Stad eens te bestormen, hem verseekerende, dat sy deselve op de verbeurte van haar leven binnen dry uyren tijds souden emporteeren, en hem in handen leveren, voegende daar by, dat haar noch byna voor geene Stad was occasie gegeven, om by 't stormen haar Couragie te beproeven,

Turenne word door veele Edelen gesolliciteert tot den Storm,

en

en eenigen buyt met plonderen te verkrijgen, en dat het nadeelig was aan 't reſpect van haare Natie, dat ſy een Stad met verſcheyde inſtantien ſouden ſoecken te perſuadeeren tot overgeven, dewelke ſy ſo goet als in haar gewelt hadden. Doch *Turenne*, die by ſijn eygen Vyanden wort geroemt, als een voorſichtigen en dapperen Velt-Overſten, wilde liever noch een minnelijk verſoek voor 't laatſte doen, als door 't gewelt van den ſtorm het bloet van de geheele Stad en van ſijn eygen ſoldaten haſardeeren; Sent daarom noch een Tamboer, die voor de *Gamerſche Poort* verſoekt, dat den Trompetter, die in de Stad was, weder mochte gedimitteert, en ſekeren Colonnel mochte ingelaten werden, om met die van de Regeeringe te ſpreeken, waar inne bewilligt zijnde, ſeekere Heeren uyt de Magiſtraat met den Commandant gecommitteert wierden, om den ſelven Colonnel ten huyſe van den voorñ. Burgermeeſter *Meurs* te gaan ontmoeten, gelijk deſelve Colonnel met de voorſz. Edeluyden *Benting* en *Barrevelt* ingekomen zijnde, terſtont in alle ſerieuſe Termen verklaart heeft, dat hy voor 't laatſte quam, om alleen noch deſen korten voorſlag te doen; Dat, by aldien men voorts wilde capituleeren, *Duc de Turenne* deſe Stad deſelve articulen van Capitulatie ſoude vergunnen, die de Stad *Nimwegen* hadde bedongen, maar ſo men noch langer wilde opiniatreeren, dat de Stad deſe nacht ſeekerlijk ſoude beſtormt, en in een bloet bat geſet werden, met meer diergelijke expreſſien; waarop den Commandant in gelijke ſerieuſe Termen antwoorde, dat de opinie van *Duc de Turenne*, wegens den ſoberen toeſtant van de Stad, heel anders ſoude bevonden werden door den dapperen tegenſtant, die de attaquanten ſouden ontmoeten. Na meer diergelijke reeden vermaande de Commandant, dat die van de Magiſtraat met den Krijgs-raad vergaderen en elkanderen ſpreeken ſouden, daar op den voorſz. Colonnel ſeyde, noch eenigen tijd te willen afwachten. In deſe Vergaderinge wierd alles gereſumeert, wanneer den Commandant met ongemeene cordaatheyt betuygde vaardig te zijn alles uyt te ſtaan, en ten dienſte van den Lande ten uyterſten waar te nemen, doch beklaagde met leetweſen de onwilligheyt des Garniſoens, waar onder eenige weygerden na de Wallen te gaan, die tot dato noch geen ſtuyver aan geld hadden ontfangen. De Quartiers-Luyden en Burger-Officieren pondereerden, met veele reedenen, de groote macht van den Vyand tegens de Stad, die van alle gebreeken vervult was, en het aanſtaande gevaar en ruïne van de geheele Stad tegens de weynige apparentie van reſiſtentie, en tegens het kleyne voordeel, dat men

met

Turenne eyſt de Stad weder op,

onder ſeekere conditien.

Cordaatheyt van den Commandant.

Onwilligheyt des Garniſoens.

met het uyterſte vermogen in allen gevalle ſoude konnen te wegen brengen, advyſeerden eyndelijk, het beſt te zijn, dat men voorts capituleerde, en contentement nam met gelijk Accoort, als tot *Nimwegen* was gemaakt, om voor te komen de totale Ruïne van de Stad, en het ombrengen van alle Vrouwen en Kinderen. Waarop voort wierde gereſolveert, om na den Hertog van *Turenne* tot het maken van de Capitulatie te committeeren twee Heeren uyt de Magiſtraat, als den Burgermeeſter *Carel van Ommeren* en Scheepen *Eck*, en een uyt de Burgerye, met namen *Jan Goſenſe de Swart*, die tegens den avont t'ſamen in een Caleſſe na 't Leger reeden, werdende geaccompagneert van den voorſz. Colonnel, die te paard reet, blijvende de voorñ. *Bentingen* *Barrevelt* voor Oſtagiers deſe nacht daar binnen. In dit uytrijden ſagen de Gecommitteerdens, dat de heele paſſagie langs den Dijk na *Gameren*, ſo dicht met voet en paardevolk beſet was, dat die nauwelijks te paſſeeren was, en dat den Vyand ſeer beſig was met de preparatien tot den Storm, daar toe de Ruyters de Fachines al aanbrachten.

Eyndelijk is gereſolveert om te capituleeren.

waar toe Gedeputeerdens wierden uytgeſonden.

Tot *Gameren* komende wierden ſy in 't huys van den Predicant gebracht ter preſentie van den Hertog van *Turenne*, die haar ſeyde nimmer gelooft te hebben, dat hy met ſulken Armee ſoude hebben moeten komen voor een Stad, die ſo weynig voorſien was; Daar op de Gedeputeerdens antwoorden, dat hy licht op alles niet wel was geinformeert, en haar niet qualijk konde duyden, dat ſy haar tot het uyterſte effort ſochten de defendeeren, &c. Na eenige verwiſſelde diſcourſen renvoyeerde den Hertog de Gedeputeerde aan den Intendant *Barillon*, om de Capitulatie voor *Bommel mutatis mutandis* op te ſtellen in conformité met die van *Nimwegen*, gelijk geſchiede, werdende twee eens luydende Inſtrumenten daar van in 't nette geſchreeven, en 's morgens vroeg om vier uyren geteykent.

die by Turenne komen.

Ondertuſſchen maakte een gedetacheerde Troup Franſche in deſe nacht om halftween een looſen Allarm buyten de *Oenſelſe Poort*, op 't Weert, daar ſy met 3. ſchuytjes waren aangevaren, en ſchooten met muſquetten furieus op de Stad, meenende, dat op 't ſelve moment, aan de andere zijde van de Stad, by de Gamerſe Poort, met eenige duyſent mannen ſoude geſtormt werden, 't welk om de onderhandelinge geen voortgang nam. Deſe allarm-makers waren van haare furie niet te verſetten, of haar moſt aangedient werden door een Burger Lieutenant *Dirk van's Gravenweert* en door een Tamboer, dat twee Oſtagiers uyt het Leger binnen de Stad, en Gedeputeerdens uyt

Franſche maken een looſen allarm.

maaken Loop-gravens, de Stad na *Turenne* waren. In deselve nacht geduyrende de stilstant van Wapenen, hadden de Fransche, tegens Krijgs-gebruyk, een loop-graven gemaakt van de stoep van *Jan van den Oevers* Hof, langs de Water-kant tot dicht onder de Halve-Maan, en een andere van den Dijk recht over de Galg, die wederom in de andere, naast het water uytquam.

en Batteryen, Dese was beset met 2. Batteryen yder van 5. Stukken, de eene wat onder den Dijk, en de ander recht voor 't Galge-velt aan de zijde van de Stad. Dese Batteryen waren van Rijs-bossen aan de zijden opgemaakt, en met 3. a 4. banden van rijs-hout omtrokken tusschen ingeheyde paalen, die met aarde tusschen beyden waren aangevult, behalven de Schiet-gaten, die met rijs-hout boven waren bedekt.

Noch hadden sy recht over de Poort van de Kloosterwijle een loop-grave vervaardigt langs de kant van een sloot, die sy wat verwijd hadden, waar door men droogs voets tot op een derde Batterye konde gaan, die sy daar mede hadden opgeworpen maar voor een Stuk Geschuts.

Capitulatie van Bommel. ***Articulen geaccordeert doorden Heer van*** Turenne ***aan de Magistraat en het Garnisoen van*** Bommel.

1. *Dat de Burgeren en Ingesetenen der Stad* Bommel *sullen werden gemaintineert in alle haare Privilegien, Rechten en Costuymen, daar van sy zijn in een goede en behoorlijke Possessie.*

2. *Dat die gene, dewelke van d'Ingesetene of andere sich in de Stad bevinden, en haar binnen 's jaars uyt deselve Stad willen begeven, sulx sullen mogen doen met haare Huys-gesinnen, en Meubile Goederen, sonder dat haar eenig belet aangedaan sal mogen werden.*

3. *Dat de Ingesetene, dewelke uyt de Stad vertrokken souden mogen zijn, daar wederom sullen aangenomen werden, en also wederom sullen mogen komen met haare meubile goederen, en sullen genieten alle de Privilegien, neffens d'andere Inwoonderen.*

4. *Dat een ygelijk der Inwoonderen verblijven sal by de vrye oeffeninge der Religie, daar van hy professie doet, en sullen die van gepretendeerde Gereformeerde Religie, blyven in't besit van die Kerken, welke sy jegenwoordig in hebben, uytgesondert die gene, dewelke Sijne Majesteyt believen sal daar uyt te nemen.*

5. *Dat de Administratie van Justitie en Politie van de voorsz. Stad,*

sal

sal werden gecontinueert op deselve Forme en Maniere, als die nu is, sonder daar inne eenige veranderinge te maken.

6. *Dat het Platte Land, dependeerende van* Bommel, *en genaamt Tielre- en Bommelre-Weert, sal genieten deselve Rechten, Privilegien en Vryheden, daar van 't selve is in goede en behoorlijke Possessie, en sal hebben deselve Vryheyt in de Oeffeninge der Religie, gelijk als de Stad van* Bommel.

7. *Dat de Stad van* Bommel *sal genieten de Impoſten en Renten, die aan haar gehooren, en daar van deselve is in goede en behoorlijke Possessie, in sulker voegen, als sulx voorheen is gepractiseert geweest, om geëmployeert te werden naar d'ordinaire manier.*

8. *Dat de Ingesetene der Stad van* Bommel *sullen presteeren den Eed van getrouwigheyt aan den Koning, op sulke wijse, als haar geordonneert sal werden.*

9. *Dat den Commandeur en het Garnisoen met Passepoort na Gornichem vertrekken sullen, en door de Stad voorsien sullen werden met ses schepen tot derselver vertrek, en haare Equipagie. Dat het Garnisoen van de voorsz. Stad morgen vroeg jegens 8. uyren sal vertrekken, met slaande Trommels, Brandende Lonten, en vliegende Vaandels.*

10. *Dat de Stad van* Bommel *sal gestelt worden op morgen vroeg den 22. July jegens 6. uyren in de Macht van sijne Majesteyt.*

11. *Dat de Artillerie gehoorende aan de Stad, sal blijven tot bewaaringe van deselve, en niet sal mogen vervoert werden, als met consent van de Magistraat.*

Gedaan in 't Leger voor Bommel *den 21 July. 1672.*

TURENNE.

So haast de Teekeninge deser Capitulatie weder-zijds geschiet was, en de voornoemde Gedeputeerdens haar afscheyt van den Hertog van *Turenne* genomen hadden, trokken eenige Fransche en Switserſche Compagnien binnen de Stad, die het Staaten Garnisoen, volgens het 9. Articul van de Capitulatie, deden delogeeren en vertrekken na *Gorcum*, terwijlen het geheele Leger in goede ordre door 't Dorp *Gameren* na de *Maas* en *Crevecœur* marcheerde, derwaarts door de Stad mede gevoert wierden 45. swaare Stukken Geschuts, die van 28. 26. 20. paarden, en voorts naar advenant elx getrokken wierden. Franſche komen binnen Bommel.

Dese Stad was de laatste onder allen, die de Fransche in dese Campagne van de Nederlanders emporteerden, blijvende het Fatale Huys *Loevesteyn* de uyterste Frontiere van *Holland*, daar voor de *Fran-* Het fatale HuysLouvesteyn

sche in haare progressen subitelijk mosten stuyten en te rug deynsen, hoewel het selve haare Desseynen tot noch toe (so veele meenen) hadde gefeliciteert, en den oorspronk schijnt geweest te zijn van alle de revolutien en ongevallen deses Oorlogs. Dit Huys wierd op den 30. *Juny* door *Mr. La Motte* en twee Fransche Trompetters met *Worcum* en *Gorcum* te gelijk wel opgeeyst, maar ook door de genereuse en cordate antwoort van den *Velt-Maarschalk Wurts*, als dat hy haar met Kruyt en Loot soude verwachten, en door desselfs goede voorsorge en vigilantie sodanig gesecondeert, dat de *Fransche* haare courage niet eens dorsten beproeven, met deselve te belegeren, wel wetende, dat sy daar souden rescontreeren Fortressen, die hoe wel in der haast, doch van alle nootsaakelijkheeden, onder 't beleyt van dappere Helden, so wel waren versorgt, dat sy haare Macht liever wenden na *'s Hertogen-Bosch*, dat aangaande sijne Fortificatie, Magazijn en Garnisoen niet minder defectueus was, als een onder al de Steeden, die sy alreede geconquesteert hadden. Hier sullen wy het Leger van *Turenne* laten, ter tijd toe wy gesien sullen hebben, wat de *Bisschoppen van Keulen en Munster* in *Over-Yssul* en op de Frontieren van *Vriesland*, en den Koning in 't *Sticht Vytrecht* en op de Frontieren van *Holland* verricht hebben.

word met Worcum en Gorcum opgeeyst.

Turenne trekt na 's Hertogenbosch.

Na de veroveringe van *Grol*, *Brevoort* en *Lochem* campeerde sich 't Leger van beyde de voorn. Bisschoppen nevens de Fransche Auxiliaire Troupen onder den *Hertog van Luxenburg* omtrent het *Witte Sant*, twee groote uyren van *Deventer* en anderhalf uyr van *Zutphen*, alwaar sy eenige dagen bleven leggen, sonder yets te ondernemen, afwachtende hoe het in de *Velauwe* soude aflopen.

De Bisschopsche Legers marcheeren na Deventer.

Ondertusschen quam op den 14. *Juny* een Voortroup van dese Armeé van 2000. paarden voor de stad, om de selve te recognosceeren. Uyt dese begaven sich omtrent 500. Ruyters na de Stads-weyde den *Toige*, om van daar der Burger koeyen weg te halen, die door de Ritmeesteren *Schaap* en *Pijper* met eenige Ruyters in diervoegen onder het faveur van 't Canon wierden onthaalt, dat sy mosten retireeren, na dat 3. a 4. Ruyters waren gesheevelt, neffens een Fransche Marquis, die sich van den Troep separeerende wat bravades maakte, het welk den voorsz. vaillanten Ritmeester *Schaap* siende, op hem avanceerde, en in 't kort met een pistool onder de voet schoot.

wilden voor de Staden Koejen weg halen,

Beyde de Bisschoppen verstaande, dat *Arnhem* over, de *Velauwe* van der *Staaten Armeé* verlaten en de Koning gesint was *Zutphen* te belegeren, dat sy selfs anders beoögden, braken met haar Leger van

van 't *Witte Sant* op, en trokken recht op *Deventer* aan, dat sy op den 16. *Juny* aan de Land-zijde berenden en beslooten.

Den Commandant deser stad was den Colonnel *Diederik Stecke*, een man, die 47. jaaren ten Oorlog gedient, en genoegsame experientie geacquireert hadde, (of ten minsten in die tijd hadde behooren geacquireert te hebben) hoe men een stad met alle nootsaakelijkheeden soude versorgen, fortificeeren en defendeeren, waarom hy in *Februario* 1672. twee diverse Lijsten van alle nootsaakelijkheden, die tot Defensie van dese Stad vereyst wierden, hadde overgegeven aan den Heer *Strik*, Gecommitteerde in den *Raad van Staaten*, om aan welgemelden Raad te communiceeren; Hy maakte de Magistraat mede bekent, wat haar tot beetere Fortificatie van haare stad te doen stont, doch sijne Intentie wierd van veelen gesuspecteert, hoewel hy beneffens den Burgermeester *l'Espiere* wierde geauthoriseert, om alle defecten te suppleeren, en op alles noodige ordres te stellen. Niettegenstaande de voorsz. overgeleverde Lijsten, en de absoluyte ordres aan den Commandant en Burgermeester *l'Espiere* gegeven, so was dese stad ten tijde van de beleegeringe noch defectueus omtrent het Magazijn en Fortificatie, en ten deele ook omtrent het Garnisoen.

De stad wierde gecommandeert door D. Stecke.

De Fortificatie, die by verloop van jaaren seer was vervallen, is zedert de Maant van *Maart* 1672. tot den dag van de Belegeringe toe door de Boeren uyt *Sallant* en 't *Twent*, en door de burgeren van *Deventer* uyt liefde en voor niet, als ook door de soldaten voor 5. stuyvers daags boven haare gagie, by dag en nacht, selfs Son- en Beede-dagen niet verschoonende, met allen yver merklijk opgemaakt en verbetert, doch niet so, of daar bleeven noch notable defecten over. De Stad was met 8. swaare Bolwerken, 5. Ravelijns in de Gracht, en 2. daar buyten, als ook met 2. Tenailles en Affnijdingen in de Contrescarp boven en onder de Stad langs den *Yssul* omtrokken, en 't Contrescarp byna rontom de Stad, was beset met Stormpaalen, die verkeert, en met de punten na binnen stonden, tegens de oude maxime van Oorlog, onder dewelke veele insuffiçant en te swak waren tor eenige resistentie. Na by 't Contrescarp op den Dijk by de Berg-poorte, stonden so swaare Pallissaden, dat de Vyand achter deselve konde schuylen, en met musquetten weg lichten alle die by 't Canon daar na by stonden, also elke Pallissade schoot-vry was voor de musquetten wegens haare dikte. De bedekte weg in 't Contrescarp was so breet, dat 6. a 7. mannen daar in *en front* konden marcheeren. Daarenboven het nieuwe Ravelijn tusschen de Berg-poort

Fortificatie van Deventer, met desselfs defecten.

en het Pothooft was niet alleen niet voltrokken, maar ook noch in veelen deelen defectueus, behalven dat het selve niet was gepallisadeert, gelijk mede geen van de andere Ravelijns of Bolwerken, en hadde de Contrescarps-Gracht van den *Yssul* by 't Sluysken tot aan de *Berg-poort* niet boven anderhalve voet waters. De Gracht om de Wallen hadde noch 9. a 10. voeten waters, niet tegenstaande de Water-molenaar deselve ruym 3. voeten hadde afgemalen, 't welk de Burgers als schelmerye nooteerden. Aan de Water-kant was noch minder sterkte, also de Stad daar ten deele maar met een bloote Muyr bedekt, en den *Yssul* so laag van water was, als ooyt by menschen geheucheniss is bevonden, zijnde die swakheyt niet na behooren gesecondeert, gelijk te vooren by de Magistraat was voorgeslagen, dat men de *Welle* soude fortificeeren, maar sulks bleef ten halven steeken, behalven een Linie, die langs de Waterkant uyt groove balken wierde getrokken, en met aarde van binnen aangevult, daar achter een bedekte weg was, doch sonder flanquen. Seer notabel is 't, en gaf aan veelen geen kleyne suspicie van Malversatie, dat van de 6. uytgangen, die dese Stad heeft, als de *Bakoven*, *Norenberg-poort*, *Brink-poort*, *Berg-poort*, *'t Pothooft* alias 't *Houten Wambais* aan de Land-zijde, en de *Brugge over den Yssul* aan de Water-zijde, de 4. swakste uytgangen, als de *Bak-oven*, de *Berg-poort*, *'t Pothooft* en de *Brugge* in dese Belegeringe waren onbruykbaar gemaakt tot de uytvallen, door dewelke de Vyand in sijn voornemen seer hadde konnen geincommodeert werden, want de dry eerste door swaare pallisaden van buyten waren afgeheynt en gestopt, en de vierde te weeten de Brugge afgenomen was. Op dese 4. swakke posten heeft de Vyand alleen geavanceert met sijne Approches, waarin hy om de voorsz. reeden niet licht konde geincommodeert werden, dat anders licht te doen was geweest met goet effect.

Suspicie van quader trouwen.

Het *Magazijn* konde op verre na so veel niet uytleeveren, als een langduyrige en rigoureuse defensie vereyste, want daar in waren maar 70. duysent ponden Kruyt, die even voor de Belegeringe noch wierden geaugmenteert met 10. duysent ponden, die de Stad op haare kosten hadde gekost binnen *Amsterdam*, noch waren daarby gekomen 5. duysent ponden kruyt uyt *Zutphen*. Op de Wallen stonden 45. Metale en 6. Ysere Stukken, behalven noch 16. a 18. schoone Metale Stukken, die by 't opbreeken van 't Princen Leger van den *Yssul* binnen de Stad waren gebracht, tot dewelke in voorraad waren 33348. koegels 29000. ponden Musquet-koegels, 22680. ponden

Het Magazijn hoe dat 't selve gestelt was.

Lon-

Lonten, een quantiteyt Hand-granaten, en vordere nootwendigheeden, die doch op verre na het derde part niet konden uytmaken van 't gene den Commandant volgens overgegevene Lijste aan den *Raad van Staate* hadde gepetitioneert.

Het *Garnisoen*, dat na 't seggen van den Commandant *Stek*, om de groote circumvallatie van de Stad, hadde behooren 6. a 7. duysent man te zijn, bestont alleen maar in 9. Compagnien van den voorgemelden *Stek*, 8. Compagnien van *Clant*, 9. Compagnien van *Broersma*, 3. Compagnien van 't Regiment van *Manger*, en noch 5. andere nieu geworven Compagnien, alle Infanterye, behalven 3. Compagnien Paarden onder de Rit-meesters *Sandra*, *Pijper* en *Schaap*, die by 't opbreeken van 't Leger onder *Sijn Hoogheyt* binnen dese Stad waren gekomen, en met het Garnisoen, dat voorheen in de Stad lag, als ook met de 1471. Waart-gelders, die in 17. Compagnien verdeelt waren, t'samen uytmaakten omtrent 4500. mannen. Hier by gereekent 8. Compagnien wel gesolveerde Bur-Burgers, die behalven de Vluchtelingen, omtrent ten getalle van 2000. monteerden. Het Garnisoen hoe sterk was.

De inwendige gestalteniſſe deser Stad was door een vuyle Factie seer geinfecteert, waar in de *Nilanden* na haaren appetijt predomineerden, werdende den *Cameraar* of *Thresaurier Hendrik Niland* genoemt het *Koninkje van Deventer*, gelijk *Tengnagel* tot *Campen*, en *Royer* tot *Swol*, die t'samen secreete, doch getrouwe Correspondenten waren, dewelke haare respective Vroet-schappen sodaanig hadden tot haare devotie, dat sy daar door de Contrapartie alle kracht ontnamen. Door dese Factie was een ongeloofelijken haat gereesen van Burger tegens Burger, voornamentlijk onder die geene, die naar Avancement aspireerden. Van oneenigheyt waren mede niet te excuseeren de Militaire Hooft-Officieren, die in verscheyde hooft-poincten sodaanig differeerden, dat op den vierden dag van de Belegeringe eerst ordre wierde beraamt op de Allarm-plaatsen en verdeelinge der Posten. Factie van Deventer. Oneenigheyt der Militairen.

In dit postuyr wachten dese Stad af een belliceusen en triumphanten Vyand, die met een Leger, dat uyt alle schuym van Volk was by een geraapt, op den 16. *Juny* op de Stad quam aan marcheeren in maniere van een Kraane-vlucht achter malkanderen, om daar door te grooter te schijnen, en berende de Stad aan de Land-zijde, sonder dien dag daar tegen yets te ondernemen, maar leegerde sich in dusdaanigen disordre voor de Stad, dat hy, volgens 't seggen van sijn eygen. De Vyand komt Deventer belegeren in disordre.

gen Officieren, licht hadde konnen opgeslagen werden, alsoo hy geen wachten hadde uytgeset, als alleen de verlooren Schiltwacht, die men in de nacht gemakkelijk hadde konnen bekruypen.

komt aan de over zijde van den Yssul,

Op den 17. dito begaf sich de Vyand ten hoogsten met 900. mannen en met 6. Mortieren een uyr beneden de Stad over den *Yssul*, van welke kant hy de Stad mede berende, en sich recht tegens de Stad over, achter den Dijk campeerde, begeevende sich ruym het derde-part van dit Volk aan 't stroopen door de Velauw, so dat de Mortieren met een kleyn aantal Volx bewaart waren, en seer licht hadde konnen weg genomen werden, by aldien een uytval met weynig Volk was gedaan, gelijk *N. Bisvink* Raad van den *Munsterschen Bisschop*, als hy achter de Hooven wandelde, selfs seyde: Ik schroome hier te gaan, want so sy uytvallen, zijn wy alle verlooren. Doch op den selven dag tegens den avond was de Brugge, daar over men den uytval hadde moeten doen, door last van W. N. en sijne Consorten met kennisse van den Commandant *Stek* en den Colonnel *Broersma*, die beyde present en op de Welle stonden, afgenoomen. Eenige cordate Burgers presenteerden aan den Commandant een uytval te doen, en den Vyand aan de over-zijde seekerlijk te verslaan, by aldien hy haar wilde toestaan 500. mannen, 't welk hy haar weygerde. Op dien selven dag hadde Burgermeester *Boekholt* de Steyger, zijnde een seer dangereuse post, die alleen voorsien was met een Hekken en een Haspel, daar 4. a 5. man *en front* konden passeeren, geordonneert, dat gesecondeert wierde met eenige swaare balkens, die door ordre, en op de authoriteyt van *Willem Niland* weder wierden weg genomen, niet tegenstaande *Boekholt* specialijk was gecommitteert, om de Welle te brengen in postuyr van defensie, doch *Boekholt* sulx vernemende, gaf expresse contraordre, om 't werk te voltrekken, gelijk hy te vooren hadde gecommandeert. Dit schijnt oorsaak te zijn, dat *Boekholt* des volgenden daags wierde geremoveert, en sijne plaatse met 3. andere Creaturen voorsien, die met *Broersma* een belachelijke Borstweeringe deden setten na op de kant van 't water, dewelke met de Muyr soude in den *Yssul* gestort zijn, so haast sy van Canon was beschooten geworden.

daar tegens de Burgers een uytval presenteeren,

Eenig volk uyt de Stad na de overzijde gecommandeert.

Op den 18. *Juny* wiert een jonge Capiteyn *Vos* met hondert Soldaten over de Brugge van den *Yssul*, die weder geleyt was, gesonden, om de doorne heggen, dwars tegens de Stad over liggende, te doen weghouwen, ten eynde men beter in de hooven soude konnen sien, doch na dat eenige moetwillige Soldaten eenige Lusthuysjes en Planketses

ketsels hadde afgebrant, en de naaste onder de Stad hadden laten staan, behalven een alleen, dat sy ruïneerden, retireerende hy op 't gesicht van eenige Vyandelijke Ruyters weder na binnen, latende de doorne heggen onafgehouwen en in volle postuyr, die namaals het aannaderen van den Vyand seer favoriseerden, also die voorts een Borstweeringe daar achter opwierp.

Het Contrescarp, dat rondom met stormpaalen omset was, en door 't sweet der Burgeren en Landluyden gebracht was in behoorlijke forme, en de hoogte was weggenomen, waar door men de Fauchebrayen konde beschieten, die in sterkte weynig haares gelijken hadden, is door de Militie noyt beset geworden, ter oorsake van de oneenigheyt der Hooft-Officieren, onder dewelke den Colonnel *Broersma* op 't heevigste dreef, dat men de Contrescarpen niet behoorde te besetten, onder pretext, dat men by een overval van den Vyand daar al sijn Volk soude komen te verliesen, te meer dewijl de Bedekte Weg door Pallissaden niet was versterkt en gesepareert van 't Contrescarp, onder welker faveur men in tijd van overval soude van post tot post konnen retireeren, daar nochtans seeker Militair op den 13. *Iuny*, als het noch tijd was om Pallissaden te haalen in 't Hunneper-Bosch een half uyr van de Stad gelegen, van tijd tot tijd traineerde, om een Convoy, dat hy aan de Magistraat belooft hadde, mede te geven aan den Burgermeester *Boekholt*, die van de Stad tot het haalen van Pallissaden, die daar in meenigte al afgekapt en vervaardigt lagen, specialijk was gecommitteert, en om die reeden by den voorsz. Militair iterative instantien dede, doch te vergeefs, waarom *Boekholt* in 't laatste versocht een cathegorische antwoort, of den voorsz. Militair Convoy wilde mede geven of niet, also in de 30. wagens ten selven eynde vaardig stonden tot haar vertrek, maar kreeg geen andere antwoort, als dat de Vyandelijke Troupes al in 't Bosch waren. Hier op relaxeerde *Boekholt* alle de Wagens, die nauwelijx vertrokken waren, of daar quam een Hout-houwer uyt 't Bosch vernemen na de redenen, warom de wagens niet quamen, en als hy hoorde 't pretext van de Vyandelijke Troupen, seyde hy ronduyt sulx valsche en verçierde leugenen te zijn. En genomen het voorgeven van dien Officier al waar was geweest, so hadde men doch noch genoeg het Contrescarp konnen omsetten met Pallissaden, daar toe boomen in overvloet van binnen om de Wallen stonden, van dewelke beneden in 't Princen Bolwerk door Ordre van den boven gemelden *Boekholt* alreede omtrent 100. stuks waren neder gehakt. Voorts bleef niet op 't Contrescarp beset,

Het Contrescarp wierd niet beset,

noch de bedekte weg gepallissadeert.

Burgermeester Boekholt wierd belet pallissaden te halen.

Alle Buyten-werken verlaten,

als alleen de Flanquen boven de Stad aan 't Houte-Wambais en beneden aan den Bakoven, beyde aan den *Yssel* gelegen, die op den 20. dito al mede geabandonneert wierden, hoewel sy de periculeuste posten van de Stad waren, also men daar met geringe moeyten de Gracht in eene nacht hadde konnen droog tappen in den *Yssel*, die seer leeg was. Hier over was de Burgerye seer malcontent, dat den Commandeur aan den Vyand sonder slag of stoot ten besten gaf't Contrescarp, dat met haar Sweet en Bloet was opgemaakt en in staat gebracht, en dat hy daar op mede de Fauchebrayen abandonneerde, en de Militie plotselijk op de Wallen posteerde, die de Burgers aangenomen hadden nevens de Hollantsche extraordinaire Militie te defendeeren, zijnde daar en boven de Fauchebrayen op sijn Kruyn met gras en doornen so hoog bewassen, dat daar door 't gesicht na buytenen wierde benomen, sonder dat het selve wierde afgemaeyt op de iterative instantien, die daar over in den Raad wierden gedaan.

Het Contramineeren en uytvallen belet.

Eenige uyt de Magistraat versochten daar op, dat men den Vyand dan tegens sijne Approches, die hy begon te maken, wilde te keer gaan met contramineeren, of met Uytvallen, dat den Commandeur op voorgeven van considerable reeden excuseerde, sonder dat hy die toenmaals particulariseerde, doch gaf naderhant daar van dese reeden, dat des Vyands Infanterye te verre van de Stad, en te sterk in de Approches staande, met sijne Cavallerye (waar in hy prevaleerde) de uytvallers allom *rase Campagne* wesende, lichtelijk konde affnijden, het geene om de schaarsheyt van Infanterye, om de groote disordre der jonge onbedreevene Officieren, en om gebrek van kleyn Canon, om daar toe te gebruyken, geheel ondienstig was, seggende dat hy was geintentioneert die uytvallen in 't vervolg naar by, en by surprise te doen. 's Avonts omtrent 8. uyren quam aan de over-zijde van den *Yssel* een Trompetter Appel blaasen, die uyt hooger ordre door den Lieutenant *van Houten* tot antwoort kreeg, dat het nu te laat was, om hem bescheyt te geven, ter oorsake dat de Magistraat so haast niet by een te krygen, en de Sonne aan 't ondergaan was, na welkers ondergang men naar krijgs-gebruyk niet gewent was de Poorten te oopenen, waar op dien Trompetter wederom vertrok. Doch 's anderen daas 's morgens vroeg, als hy weder quam, wiert hem door den voorsz. Lieutenant geantwoort, dat men van binnen gesint was, de Stad tegens alle vyandelijke aggressien ten uytersten te defendeeren.

Ondertusschen avanceerde de Vyand so sterk, dat men 't selve op den 19. *dito* bescheydentlijk en met verwonderinge bemerkte, wanneer

neer omtrent 10. uyren voor de middag de Jonkeren *Swaafken* en *Doetingen tho Rande* (zijnde 2. Overyſſelſche Edeluyden van de Pauſelijke Religie, die haar by den Vyand vervoegt hadden) door een Trompetter van 't Huys *tho Rande*, daar 's Vyands Hooft-quartier was, geconduiſeert quamen tot voor de Stad, daar ſy beyde, met conſent en goetvinden van de Magiſtraat en Hooge Militairen binnen gelaten wierden, als wanneer ſy allen, die haar ontmoeten, voorſtelden, de byſondere groote Macht der Vyanden, begrootende die op 40. duyſent man, en tot een ſo grooten quantiteyt van Canon, Mortieren, Vuyr-werken en vordere helſche Inſtrumenten, dat de Stad derſelver kracht onmogelijk ſoude konnen uytſtaan, maar ſekerlijk tot een aſch-en puyn-hoop raken, by aldien ſy maar korten tijd opiniatreerde, door welke verçierde reeden ſy niet alleen de Burgerye, die anders heel wel gereſolveert was tot haare defenſie, maar ook die gene uyt de Magiſtraat, dewelk noch wel geintentioneert mochten zijn, de Couragie ſochten te ontnemen, leverende aan déſelve over deſe ſchriftelijke Acte in 't Hoog-duytſch, dewelke in 't Neerlands aldus luyt:

Nademaal nu door de Wereld bekent is, in wat voegen Sijne Keur-Vorſtelijke Doorluchtigheyt tot Keulen, en Sijne Vorſtelijke Genade tot Munſter genootſaakt zijn de Wapenen op te vatten tegens de Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden; So hebben ſy haare Armeén omtrent Grol *voor weynige dagen laten conjungeeren, en na 't ſelve verovert was, deſelve geordonneert herwarts na deſe Stad te marcheeren, ſo dat deſelve Armeen nevens de Franſche Auxiliaire Troupen hier aangekomen, en met haar byhebbende Artillerye tot de Actie vaardig ſtaan. En hoewel men niet anders gereſolveert is, als deſe Stad van ſtonden aan met alle macht Vyandelijk aan te taſten; So zijn nochtans hoog-gedachte Sijne Keur-en Vorſtelijke-Doorl: en Genade uyt Vorſtelijke Mildigheyt en Clementie veel meer genegen haare Intentien tot behout deſer Stad, als tot deſſelfs uyterſte ruïne te verkrijgen, te meer, dewyl ſy daar toe ook bewogen worden door ſeekere adviſen, dat men in de Stad reflectie maakt op 't H: Roomſche Rijk.*

So wort hier mede Burgermeeſteren en Raad bekent gemaakt, dat de vooren hoogſt-gemelde Sijne Keur-en Vorſtelijke-Doorl: en Genad. niet van intentie zijn, deſe Stad het H: Roomſche Rijk t'onthouden, maar deſelve weder daar by te brengen, t'en welken eynde inäien de Stad ſich na behooren aangeven en ſubmitteeren ſal, ſy reedelijke conditien aanhooren willen, doch geenſins, wanneer het tot effective Oorlogs-Actie

gekomen sal zijn, waar uyt niet anders, voornamentlijk daar tot secours geen hoope is, als den ondergang van de Stad te verwachten is, waar aan die gene, die de tijd en occasie verwachten, voor de Wereld en haare posteriteyt haar schuldig maken sullen. Oorkont Hoog-Vorstelijker Hand-teeken en Secreeten Zegel gegeven op 't Huys Rande, *den* 18. *Juny* 1672.

Was onderteekent

CHRISTOPFF. BERNHARDT (*L. S.*)

FRANS EGONELL. in den naam van Keur-Keulen. (*L. S.*)

In dorso stont

Aen de

Heeren Burgermeesteren, Raad gesworener Gemeente en de gesamentlijke Burgerye der Stad Deventer *te behandigen.*

Na de overleveringe van dese Missive wierden dese 2. Edeluyden niet als Vyands-Gecommitteerde onthaalt, maar als welkome gasten met een heerlijk tractement van Rijnsen wijn en delicatessen door eenige uyt de Magistraat gedefrayeert, niet tegenstaande 1. a 2. andere Magistraats-personen süstineerden, dat men deselve Edeluyden in detentie behoorde te confineeren als Verraders van haar Vaderland. Ondertusschen wiert by de Magistraat over dese overgeleverde Acte gedelibereert, en dese antwoort in schrift gecoucheert:

Schriftelijke antwoord van de Magistraat.

Burgermeesteren, Scheepenen en Raad der Stad Deventer *hebbende ontfangen een acte de dato den* 18. *Juny deses jaars door en uyt den naam van Haare Keur-Vorstelijke Doorluchtigheyt van Keulen, en Vorstelijke Genade van Munster respectivelijk geteekent, ende bezeegelt, voegen daar op tot antwoort, dat haar EEd. Hoog-Achtb. persisteeren by 't gene den Trompetter uyt haar EEd. en Militie naame mondelinge is afgegeven, daar in bestaande, dat haar EEd. eer- en eedshalven schuldig en gerefolveert zijn, dese Stad tegens alle Vyandelijke aggressien, naar vermogen, te defendeeren, sonder arg of list. In waarheyts oirkont met onser Stad zegel bevestigt, den* $\frac{18}{28}$, *Juny* XVI C. *twee en tseventig.*

Was geteekent

(*L. S.*)

STROCKEL. *Secret:*

Dese

Deſe Acte wiert door de Magiſtraat aan den Commandant *Stecke* en den hoogen Militairen Krijgs-raad gecommuniceert, die deſelve in allen deelen approbeerden. Doch eer deſe antwoort afging, is by eenige Gecommitteerdens uyt de Magiſtraat, om met de Hooge Militaire Officieren in conferentie te treeden, in deliberatie gebracht, of het niet raatſaam ware deſelve antwoort te traineeren, en ten dien fine eerſt te verſoeken pas en ſtilſtant van wapenen, onder pretext, dat men niet antwoorden konde, eer en bevoorens met *Campen* en *Zwol* daar over was geconfereert, uyt kracht van oude onderlinge Verbonts-Brieven, om door ſodanig middel en pretext den Vyand op te houden, en te abuſeeren, 't gene noch konde gemaakt worden, te perfecteeren, en principalijk om meer andere ſecreete reedenen ter ſijner tijd te openbaaren; Welken voorſlag den Commandant en den hoogen Militairen Krijgs-raat wel geviel en behaagde, uytgeſondert den Lieutenant Colonnel *Tamminga*, die alleen diſſentieerde, om reedenen, dat hy dien voorſlag ſuſpect hielt, waarom het ſelve toenmaals geen voortgang heeft gehad, en is alſo de vooren geſtelde ſchriftelijke antwoort van de Magiſtraat den Trompetter, die de opgemelde Jonkeren tot voor de Stad hadde geconduiſeert, en aldaar noch wachte ter handen geſtelt.

Voorſlag van de Magiſtraat.

Den 20. *Juny* des morgens omtrent 3. uyren wierden van de Velauſe zijde over den *Yſſul* veele Bomben en andere Vuyrwerken in de Stad geſmeeten, 't welk den geheelen dag continueerde tot 's avonts omtrent ten 8. uyren, vallende de meeſte Bomben op en om het Stadhuys henen, waarom de Raads-vergaderinge namaals altijd wierde beleyt ten huyſe van den Cameraar *Hendrik Niland*. Middeler wijle bereyde de Vyand ook andere plaatſen, om de Stad met Mortieren te beſchieten, en avanceerde geduyrig ſijne Approches dry aan de Land-zijde, en een aan de Water-zijde, die ſo nau waren, dat maar een man daar in konde paſſeeren. Eenige Heeren uyt de Magiſtraat, de Burgerye en den Colonnel *Manger* urgeerden ſterk by de hooge Officieren, om conſiderable uytvallen te doen, met genoegſaam Krijgs-volk, waar op den Commandant ordonneerden een Uytval des morgens om 10. uyren met omtrent maar 100. man te paard, onder den Sergeant Majoor *Sandra*, en wat meer als 200. te voet onder den Sergeant Majoor *Wiedenhorſt*, uyt de *Norenberg-Poort* te doen, (daar nochtans dien ſelven uytval na 't oordeel van andere Militairen vereyſt hadde een vry grooter getal dat van eenige 100. man geſecondeert hadde behooren te werden, om eenig notabel effect te

De Vyand beſchiet de Stad met Bomben.

met weynig voordeel.

doen) welk Volk so lang traineerde, dat het 3. uyren na den middag wiert, eer dese actie aanging; Doch also de Ruyterye langen tijd in den bedekten weg van 't Contreſcarp by de Brink-poort moſte wachten na 't voetvolk, en daar bemerkt wierde van den Vyand, en also deſelve Ruyterye, hoewel die haar devoir ſeer wel dede, van het voetvolk niet te wel wierde geſecondeert, ſo hadde dien uytval weynig ſucces, moetende veele Soldaten haar om de Palliſſaden in den *Yſſul* en daar over heen ſalveeren in de Stad.

Propoſitie van H. Niland by allen geapprobeert.

Hier op wiert in de Vergaderinge van Scheepenen en Raad door *Hendrik Niland* op 't Tapijt gebracht, dat men den voorſz. Brief, daags te vooren van den Vyand ontfangen, eens diende te reſumeeren, na welkers lecture wierde geproponeert, terwijlen in dien brief haare Stad wierde geconſidereert als een Rijx-Stad, en dewijl *Campen* en *Swol* mede Rijx-ſteeden waren, die met haar door onderlinge oude Tractaten aan malkanderen geconcateneert ende verbonden waren, ſonder dewelke ſy ook niets in deſen ſouden konnen reſolveeren, dat ſy op dat pretext, om haare Gecommitteerdens ten voorſz. ſine na de vooren genoemde Steeden te ſenden, tijd konden winnen, om de nodigſte defecten immiddels te ſuppleeren.

behalven by Boekholt.

Deſe plauſible Propoſitie wierd van de meeſte Heeren opentlijk, en van eenige ſtilſwijgende geapprobeert, uytgenomen den Burgermeeſter *Boekholt*, die ſulx ſuſpecteerde, doch na eenige reeden ſeyde, indien 't ſelve de ſinceere intentie van den Raad was, dat hy dan daar toe mede ſoude conſenteeren. Geen half uyr daar na dede *Hendrik Niland* deſen voorſlag: *Sullen wy dan na de andere Steeden toe, ſo dienen wy eerſt op 't papier te brengen eenige articulen, om met die Steeden daar over in conferentie te treeden*, waar op den voorn. *Boekholt* hem in deſe termen te gemoet voert: *Hoe ſpreekt men hier van articulen op 't papier te brengen, om daar over met de andere Leeden in conferentie te treeden, ik meynde de meyninge te zijn, dat men alleen wilde tijd gewinnen, om de nootwendigſte defecten te ſuppleeren, en den vyand te abuſeeren, maar nu kan elk ſien, wat hier te doen is.* Deſe onverwachte oppoſitie dede den heelen Raad verſtommen, tot dat *Hendrik Niland* een weynig daar na by den Burgermeeſter *Kuper* appart poucheerde, datter evenwel een Project nodig was, doch kreeg deſe reproche, dat ſulx noch te ontijdig en te vroeg was. *Boekholt* dit hoorende ſeyde: Wat hier van een Project te ſpreeken, of meynt men te leven in tijd van Oorlog, als in tijd van Vreede, hebben wy ſo lang het goede genooten, laat ons het quade nu ook eens verſoeken. Hier

Tweede propoſitie van Niland,

door Boekholt geconſarieert.

op

op ſcheyde de vergaderinge, ſonder finale reſolutie, Doch geen 2. uyren daarna wierd deſelve weder geconvoceert, alleen uytgenomen den voorñ. *Boekholt*, dewelke kenniſſe krijgende van deſe nieu geleyde Vergaderinge, mede aldaar kort voor 't ſcheyden noch compareerde, en aanſtonts verſocht te weeten, watter was gereſolveert, daar op hem deſen navolgenden Brief wierde voorgeleeſen:

Doorluchtige en Genadige Keur- en Vorſt.

Brief van de Stad aan de beyde Biſſchoppen van Keulen en Munſter.

't Heeft U Keur-Vorſtelijke Doorluchtigheyt en Vorſtelijke Genade reſpective ons op giſteren door een ſchriftelijke Acte gelieft te doen notificeeren, dat U Keur-Vorſtelijke Doorluchtigheyt, en Vorſtelijke Genade intentie ſoude zijn, deſe Stad onder reedelijke conditien te brengen aan het Heylige Roomſche Rijk, waar op wy U Keur-Vorſtelijke Doorluchtigheyt en Vorſtelijke Genade niet punctueel hebben konnen antwoorden, dewijl wy aan onſe twee Mede-Rijx-Steeden Campen *en* Swol *daar over eerſt moeten innemen derſelver conſideratien, volgens verbonts brieven voor eenwen onderlinge des wegen opgericht, van niet van malkanderen te ſullen ſcheyden, als met gemeene bewillinge. Waar toe alſo wy niet konnen geraken, als onder paspoort en ſauf conduit; So is ons verſoek, dat U Keur-Vorſtelijke Doorluchtigheyt en Vorſtelijke Genade ons daar toe een behoorlijken pas ende eſcorte voor onſe Heeren Gecommitteerden gelieven te verleenen, en immiddels een ſtilſtant van wapenen te beraamen, om binnen weynig tijds U Keur-Vorſtel: Doorl: en Vorſtlijke Genade onſer en der ander beyde Steeden meyninge ende intentie ten principalen te openbaaren. Den 10/20 Juny 1672.*

Was geteekent

STROCKEL, *Secret.*

Boekholt ſuſpecteert dien brief.

Boekholt uyt deſen voorgeleſen brief opvattende eenige malverſatie, formaliſeerde ſich wel expreſſelijk daar tegens, ſeggende onder anderen, dat ſulk doen niet minder was, als over de Stad alrede te capituleeren, onder ſolemneele proteſtatie, dat hy aan 't ſelven doen geenſins wilde participeeren. Dit ſchijnt de reeden geweeſt te zijn, dat dien Brief, naar gebruyk, niet wierde geprothocolleert; Nochtans wiert deſelve 's avonts om 5. uyren aan de bovengemelde Jonkeren behandigt, die deſelve na 's Vyands Leger overbrachten. Hier op begaf ſich Burgermeeſter *Boekholt* na de Wal, van waar hy den Vyand ſag werken aan een Approche op de Stads-weyde *den Toige* tegen-

en doet een voorſlag aan den Commandant.

tegen over *'t Pothooft*, dat hem moveerde, om sulx aanstonts bekent te maken aan den Commandant, hem biddende, dat hy den Vyand, die daar nauwelijx 100. man sterk was, door een uytval wilde overvallen, en het begonnen werk vernietigen, also sulx sonder t'minste gevaar hadde konnen gedaan werden met weynig Volks. De Commandant, die van dese Approche noch geen kennisse scheen te hebben, verwaardigt 't selve niet te gaan besichtigen, noch ordonneerde geenen uytval, maar seyde aan *Boekholt*: Waar wilt gy uytvallen, 't *Pot-hooft* en de *Berg-poorte* zijn beyde van buyten met Pallissaden afgeschut? en hoewel *Boekholt* hem daar toe middel aanwees, hoe men door de Sortie tussen het *Princen-* en het *Nassausche-Bolwerk* met een pont het volk over de Gracht onder 't Contrescarp konde aansetten, so bleef echter de goede resolutie achter, waar door de Vyand sodanig bleef avanceeren, dat hy 's volgenden daags genadert was tot omtrent 150. passen van 't Contrescarp. Burgermeester *Boekholt* dit siende demonstreerde sulx in den Krijgs-raad, en urgeerde instantelijk op de nootsaakelijke Uytvallen door verscheyde pregnante redenen, die alle sodanig geilludeert wierden door vreemde contradebattes van den Colonnel *Broesma*, dat dit goede werk achter bleef.

die niet achtervolgt wierd.

De Bisschoppen senden een Paspoort aan de Stad,

Ondertusschen waren de beyde Bisschoppen op den voorigen dag, namentlijk den $\frac{10}{20}$ *Juny*, te raade geworden, op den bovenstaanden Brief aan de Magistraat te senden een Pas voor de gene, die sy mochte komen te committeeren na 't Leger, om te accordeeren; zijnde van desen inhout:

Hoewel Sijne Keur-Vorstelijke Doorluchtigheyt tot Keulen, en Sijne Hoog-Vorstelijke Genade tot Munster, &c. om reeden, dat de Burgermeesteren, Scheepen en Raad der Stad Deventer *haar presentatie niet hebben willen aannemen, en alrede veele hostiliteyten zijn gepleegt, de saake in sulken stant bevinden, dat sy tot noch toe niet vermeynt hebben, haar alrede begonnene resolutie te veranderen, So verklaaren sy haar echter genadigst uyt Vorstelijke Clementie, op 't onderdaanigst versoeken van voorgemelde Burgermeesteren, Scheepenen en Raad, dat sy de Gedeputeerde, die de Stad sal uyt willen senden, in genaden aanhooren sullen, en niet ongeneegen zijn, met deselve te laten tracteeren, invoegen dan gemelden Gedeputeerden tot dien eynde, indien sy haar sonder tijd verlies uyt de Stad in het Leger sullen laten vinden, hier mede een vryen Pas en alle Seckerheyt zy belooft en mede gedeelt, en immiddels een stilstant van Wapenen toegestaan.*

Oirkont

Oirkont onſer opgeſtelde Hand-teeken en Zeegel, in 't Veld-Leger voor Deventer *den* 20. *Juny* 1672.

Was onderteekent

CHRISTOPFF. BERNHART, FRANTS EGONELL.
in den naam van
Keur-Keulen.

(*L. S.*) (*L. S.*)

Met deſe antwoort quam dien ſelven avont naar Sonnen-ondergang een Trompetter voor de *Noorenberg-poorte* appel blaſen, die door den Commandeur afgeweſen wiert, onder voorgeven, dat volgens krijgs-gebruyk na Sonnen-ondergang niemant gehoor wierde gegeven. Den Trompetter hier mede vertrekkende, is des anderen dags, den 21. *Juny* omtrent 4. uyren in den morgenſtont wederom gekomen, en heeft geblaſen als vooren, het welke de Heeren van de Magiſtraat en den Commandant bekent gemaakt zijnde, is deſelve ingelaten, en heeft den voorſz. Brief overgelevert, waar op, naar lecture van deſelve wel aanſtonts geen Reſolutie wierde genomen, doch deſelve wierde niet lang uytgeſtelt, als de Magiſtraat vernam, dat Burgermeeſter *Boekholt* aan de voornaamſte van de Geſwooren Gemeente, en aan eenige van de Burgerye hadde gecommuniceert de Copye van den Brief van de Magiſtraat's voorigen daags aan den Vyand geſchreeven, waar door de Gemeente onluſtig wiert, en by een conſlueerde, delibereerende over 't behout van haare Privilegien en Vryheyt, die ſy vreeſden, dat door deſe Actie van de Magiſtraat ſouden werden geſubverteert. Hier op wierden door laſt van eenige Leeden uyt de Magiſtraat de meeſte, doch niet alle de Leeden van de Geſwooren Gemeente ten huyſe van Burgermeeſter *Hendrik Niland* geconvoceert op een informeele maniere, ſtrijdende tegens de oude en gerecipieerde couſtuyme, dat alle Convocatien geſchieden moeten door de Heeren van de Straaten, die haare reſpective Straate-broeders de aanſtaande Vergaderingen ſelfs moeten bekent maken. Doch alſo deſe t'ſamenkomſt door de Stad ruchtbaar wiert, quam 't ſelve mede ter ooren van de Heeren, die ſtilſwijgende waren voorby gegaan. In 't begin van deſe Vergaderinge der Gemeente begeerde den Out-Burgermeeſter *Ter Borg*, die een Mede-Lit van deſelve was, nevens eenige andere, dat men van Scheepen en Raad ſoude afeyſchen ſatisfactie, van wegens dat de Magiſtraat van intentie was haare Gecommitteerdens te ſenden na *Campen* en *Swol*, om met deſelve Steeden,

door een Trompetter.

Waar op vergaderinge wiert gehouden van de Geſwooren Gemeente.

naar inhout van haaren voorsz. brief op den $\frac{10}{20}$. dito aan de Vyanden gedepeschcheert, te concerteeren, 't welk haar sonder kennisse van de Gemeente en Burgerye uyt krachte van een expresse Willekeur in geenderhande manieren was gelicentieert, waar noch byquam, dat de Magistraat den Brief van de Vyanden in *dato* den 18. dito geschreeven aan de Geswooren Gemeente en de gesamentlijke Burgerye niet hadde gecommuniceert, daar nochtans desselfs opschrift aan haar mede hielt, gelijk hier vooren onder dien brief te sien is. Dese Propositie wierd illusoir gemaakt door de vreemde confusie en 't geraas eeniger Leeden van de Factie onder malkanderen, die niet eens aan 't sitten quamen, werdende uytgeroepen, dat het nu geen tijd was te spreeken over 't ongelijk, dat de Gemeente en Burgerye sustineerden haar aangedaan te zijn, maar dat de noot nu vereyste middelen, daar door men de Stad konde salveeren van haare ruïne.

en gereselveert by de Geswooren Gemeente tot het capituleeren.

Kort hier na wierde gedelibereert, hoe men 't best de Stad soude salveeren, en als het aan 't adviseeren quam, wierd eerst voorgeslagen, hoe en op wat wijse men soude stemmen, by Straaten of by Hoofden? doch wiert vast gestelt by Hoofden te stemmen, onder dewelke twee derde parten advijs gaven, dat men soude Capituleeren, daar ter contrarie maar een derde Part het capituleeren tegen sprak, en de Stad met rigeur wilde defendeeren. Voorts wierde geproponeert, dat men hier over het Advys van den Militairen Krijgs-raad mede soude hooren, daar toe dan eenige uyt het midden van de Geswooren Gemeente wierden gecommitteert, om Scheepenen en Raad te versoeken, dat sy van den Militairen Krijgs-raad Advijs wilden lichten over den toestant van de belegeringe, en defensie van de Stad. By 't omvraagen in den Krijgsraad adviseerde de L^t. Colonnel *Tamminga*, dat de Stad ten minsten noch te houden was 8. dagen, andere 4 en 3, dagen, ja Colonnel *Broersma* seyde, datse geen tweemaal 24. uyren was te houden, gevende onder anderen dese reden; dewijl den Vyand tot op de Contrescarpen was genadert, en de Sappe, om te komen aan de voet van de Gracht, in weynig uyren stonde te maken, ook het water by vervolg, so hy verstont, op dry diverse plaatsen uyt de Gracht konde werden afgetapt. Hier by quamen noch die swaarigheeden, dat alle hoope van Secours was afgesneeden; dat het Magazijn raakten in soberen staat; dat eenige Militie haare posten begon te verlaten, of deselve met confusie te bewaaren; klaagende eenige, dat sy op de periculeuste plaatsen, als in 't nieuwe Ravelijn, en elders heele etmalen hadden moeten blijven, sonder afgelost

De Krijgsraad adviseert over het behout van de Stad,

geloſt te werden; dat een van de Franſche Legers by *Zutphen* maar twee uyren van *Deventer* was gecampeert, 't welk haar in 't kort noch meer konde benauwen, welke en diergelijke ſwaarigheeden meer de Magiſtraat en eenige Hooft-Officieren bewoogen, om van een Capitulatie te ſpreeken, en immiddels ſtilſtant van Wapenen te verſoeken, waar op Burgermeeſter *Boekholt* ſich uyt den Raad abſenteerde, en de genomene reſolutie aan de Burgerye bekent maakte, met ſerieuſe aanmaningen, dat ſy haare Vryheyt ſouden ſoeken te conſerveeren, waar toe nu de tijd gebooren was. De Burgers deſe reſolutie met alteratie aanhoorende, tranſporteerden ſich met heele troupen al murmureerende na 't huys van den Cameraar *Niland*., daar al de *Nilandiſten* noch by een waren, met voornemen, om deſelve na merite te tracteeren, 't welk ook geenſins ſoude gemiſt hebben, ſo niet de Deur van 't huys ſubit ware toegeſlagen geworden. Eenige uyt de Burger-Hooft-wacht, die daar ſchuyn tegen over was, leyden haare Roers in een Venſter vaardig, om ſo in 't huys te ſchieten, 't welk noch door andere wierde afgeraden, op dat niet met de ſchuldige ook de onſchuldige quamen te lijden. In deſen tumult ſalveerden ſich *Willem* en *Andries Niland* over de achter muyr langs de Wal na huys toe, alwaar ſy licht niet ſecuyr ſouden geweeſt zijn, ſo niet eenige uyt de Geſwooren Gemeente deſen oploop geſtilt hadden, 't welk te meer gelukte door een tijdinge van de *Nilandiſten* gefingeert, als dat *Sijn Hoogheyt* op weg was, om de Stad te ontſetten.

en reſolveert met de Magiſtraat tot het capituleeren,

Dat de Burgers ſeer mishaagt, die daar over tumulueeren,

Na dat de verſtoorde Burgers weder wat waren geappaiſeert, wierd een nieuwe Vergaderinge van Scheepenen en Raad beleyt in 't Logement van den Commandant *Stek*, ſonder dat daar by wierde geroepen den voornoemden Burgermeeſter *Boekholt*, dewelke op alles ſeer vigileerende, kenniſſe kreeg van die Vergaderinge, derwaarts hy hem in aller haaſt transporteerde, alwaar hem wierd voorgehouden de Reſolutie by de Magiſtraat genomen, om met den Vyand te capituleeren. De Heer Bugermeeſter *Boekholt*, die noyt aan eenige malverſatie in deſe beleegeringe hadde geparticipeert, maar deſelve als een getrouwen en Vaderland- lievenden Regent naar allen vermogen hadde tegengegaan, ſocht de Magiſtraat van haare genomene Reſolutie, met een cordate en genereuſe aanſpraak, af te maanen, ſeggende onder anderen: 'T is onnodig op te halen, hoe onſe Voorouders met een geringe macht haar hebben bevrijt uyt de Dwingelandye van den grootſten Koning van de Chriſtenheyt, en haaren Staat daar door redoutabel gemaakt door de geheele wereld; 't is mede onnodig

Een nieuwe Vergaderinge beleyt van de Maſtraat,

daar Boekholt als een getrouw Patriot harangueert,

op te halen, hoe onſe Vaderen de voetſtappen van haare cordate Voorſaten met lof hebben nagevolgt, dewelke ons daar door hebben geanimeert, dat wy noch onlangs voor 14. dagen de geheele Burgerye hebben afgenomen den Eed van getrouwigheyt, die deſelve ook blijhertig heeft gepreſteert, ſweerende, dat ſy haar goet en bloet ſullen ſpendeeren tot conſervatie van Kerk en Land, van haare Stad, Vrijheyt en Privilegien. Wat ſal ons moveeren onſe Stad over te geven in handen van een Vyand, die niet als ons bederf ſoekt en noyt woord hout, en die een ſuppooſt van den Anti-chriſt is? Daar onſe Stad heerlijk is gefortificeert, en geen gebrek aan Ammunitie, Waapenen, of Vivres heeft, die ſuffiçant zijn, om onſe animeuſe Burgerye en groot Garniſoen noch langen tijd te onderhouden, binnen welken tijd deſelve onſen Vyand ſelfs ſouden konnen ruïneeren. Ondertuſſchen dat hy deſe ſijne loffelijke harangue voortſette, vraagden hem A. N. wilt gy dan de Stad laten ruïneeren? daar op dien ſelve tot antwoort kreeg: Sulx heeft noch geen noot, alſoder goede ordre is geſtelt op den Brand, en al ſouden ſchoon onſe huyſen in duygen vallen, ſo zijn wy evenwel aan onſe Bontgenoten met eede gehouden, om onſe Stad met goet en bloet te maintineeren. A. N. vraagde daar op: Waar wilt gy dan blijven? en kreeg tot antwoort: Aan de Wal, daar is ruymte genoeg. Wel ſeyde hy, wat wilt gy dan eeten? Wel antwoorde *Br. Boekholt*, wat aten die van *Leyden* in haare beleegeringe? die aten ongedierte, daar ſal 't met God by ons niet toekomen, eeten wy geen gemaalen Koorn, dan konnen wy tot onſe eygene behoudeniſſe wel ongemalen Koorn eeten, daar van wy noch grooten overvloet hebben. Voorts vervolgde hy *Boekholt*, iſſer ymand onder de Burger-Hopluyden, dewelke geraakt is met verſlagentheyt, die in deſe gelegentheyt een dapper Soldaat ſoude konnen ontmoeten, ſo preſenteere ik mijnen dienſt in ſijne plaatſe. En alſo hier op niets wierde geantwoort, als alleen datter geen ontſet voor handen was, en dat men nu beetere conditien ſoude konnen bedingen, als wanneer men opiniatreede, ſo ſeyde Burgermeeſter *Boekholt*: Onſe belegeraars hebben manquement van broot (gelijk ook waar was) en beſtaan uyt verſcheyde Natien, die licht konnen oneens worden, daar en boven ſo is Keur-Brandenburg met ons in Alliantie, en God heeft duyſent middelen, om ons te redden, houden wy ons als ſoldaten, wy ſullen ook ſoldaten-conditien bedingen, maar houden wy ons als Poltrons, wy ſullen niet anders als Poltrons ontmoet werden. Indien wy onſe Stad nu buyten noot overgeven, wat ſtaat daar op te volgen, als de

en van ſeeker Regent word geconcatreert.

daar tegens hy cordaat antwoort,

en een onverbrooken dapperheyt toont,

ruïne

ruïne van onse geheele Provincie en de nabuyrige Steeden? door welker verlies *Vriesland* moet verlooren gaan, daar de Vyandelijke Vlooten dan sullen konnen landen, en seekerlijk de voet setten op de Nek van *Holland*, dat de Voetster is van de ware Kerk, en Toevlucht van alle vluchtelingen; Dit sult gy voor God en voor de Posteriteyt de dagen uwes levens niet konnen verantwoorden; En dewijl ik sie, dat hier geen reeden plaats vinden, so word ik genootsaakt in Gods naame te verklaaren, dat onse Stad is *Verraden*, doch eer ik hier toe treede, versoeke ik, dat eerst hier heen worden ontboden 2. a 3. Leden, die ik hier noch bevinde te manqueren, dat hem absoluyt wierde geweygert. Hier op seyde hy: Ik weet een Persoon van qualiteyt, die tijd en plaats weet te noemen, waar en wanneer de Verraderye tegens onse Stad is gesmeet, en om dat seggen te verifieeren, zijnder so veele getuygen, dat het op 2. a 3. niet eens aankomt. Seeker out Regent sloeg dit in de wint met dese woorden: 't zijn Keujertjes of Praatjes; sonder dat na de Verraderye eenigsins wierde geinquireert, maar daar wierd overgestapt als een saake, die desen Raad niet specteerde. Burgermeester *Boekholt* dese laatste woorden noch eens in serieusheyt repeteerende, seyde daar by: Also ik bemerke, dat mijne trouhertige vermaaninge hier geen vrucht kan doen, so sal ik alles aan de Burgerye bekent maken, en ik wil noch part noch deel hebben aan al 't gene hier passeert. De Magistraat dese geresolveerde cordaatheyt siende, socht hem in 't laatst noch te persuadeeren, om sijn advijs te geven over de geformeerde articulen van de Capitulatie, die sy hem wilden voorlesen, maar konden niets obtineeren, also hy met indignatie sulx affloeg, en uytging, maakende sulx niet alleen aan de Burgerye, maar ook aan eenige van de voornaamste Hooft-Officieren bekent, specialijk aan de Colonnellen *Tamminga* en *Manger*, die hy met krachtige reeden induceerde, om door hulp van haar beyde Regimenten, en door de dappere Burgerye de Stad te defendeeren in weerwil van allen die 't leet was, en om daar buyten te houden alle, die om te capituleeren uyt mochten gaan. Doch om sulx te beter te doen reüsseeren, en alle disordres en bloetbad voor te komen, wiert geoordeelt nodig te zijn, dat den Commandant *Stek* daar toe mede resolveerde, om welke reden den Colonnel *Tamminga* sich aan den Commandant addresseerde, en het vooren verhaalde voordroeg, doch kreeg van den selven een negative antwoort. Ondertusschen waren 's namiddags om 3. uyren na den Vyand gesonden dry Heeren uyt de Magistraat, als de Cameraar *Hendrik Niland*, Burgermeester *L'Espiere* en Burgermee-

makende gewag van dat hare Stad soude verraden zijn.

addresseert sich aan de Burgerye en 2. Colonnellen.

Gedeputeerdens gesonden na den Vyand.

germeester *Cornelis Vos*, nevens den Secretaris *Ian Rouse*, en uyt de Militie de Colonnel *Broersma*, Lt. Colonnel *Douma* en de Majoor *Gruys*, om met den Vyand te accordeeren, sonder eens te denken aan die genereuse antwoort, die *Gerrit Swaafke* in de voorige eeuwe Burgermeester deser Stad zijnde, aan de Gedeputeerdens van *Carel van Egmont Hertog van Gelderland* gaf, dat 't beter was de duymen af te bijten, als de heele hand ofte lichaam in 't verderf te storten. Dese Gedeputeerdens in 't Hooft-quartier op 't *Huys te Rande*, dat een uyr omtrent van de Stad leyt, in 't Ampt van *Colmschate*, komende, maakten elk sijne Capitulatie, te weten de Heeren van de Magistraat op approbatie van haare Committenten, en de geswooren Gemeente, na 't concept, dat door den Secretaris *Strockel* ten overstaan van de Magistraat in 't Quartier van den Commandant geprojecteert, en daarna staande deselve Vergaderinge van de Magistraat door den Secretaris *Rouse* geamplieert was, en de Militaire op goetvinden van de Militie in de Stad zijnde, so dat de Gecommitteerde den selven avont voor ondergang weder binnen quamen, uytgesondert Burgermeester *Vos* en den Colonnel *Broersma*, die dien nacht in 't Leger bleeven. De gemaakte Capitulatien wierden dien selven avont in beyde de Respective Collegien noch voltrokken, zijnde Scheepenen en Raad daar toe compleet vergadert, alleen uytgenomen Burgermeester *Boekholt*, die hem in 't laatste so stant vastig toonde als in 't eerste, zijnde daar en boven mede in den Haag als Gedeputeerde de Heeren *Schriek* en *Govers*, die dese actie niet bygewoont hebben. Uyt de Geswooren Gemeente was niemant absent, als *Wolter Pot*, die mede weygerde te compareeren, en 2. a 3. andere, die om bysondere affaires belet waren.

die wederom komen, en de Capitulatie ratificeeren.

De Vyand komt binnen Deventer.

Des anderen daags den 11. *Juny* omtrent 3. uyren 's morgens wierd den Vyanden de *Berg-poorte* ingeruymt, dewelke nevens het Nassause- en Prince-Bolwerken door den Generaal *Mornas* met omtrent 400. mannen beset wierden, die daar na van meerder Militie gevolgt zijnde, het Garnisoen van de Stad desarmeerden, en in 2. a 3. Kerken, op een hoog rançoen op slooten, van 't welke veele haar rançoen met beedelen noch mosten vergaaren, om uyt de gevankenisse verlost te werden, die niet veel beter was, als de Turksche slavernye, kostende den gevangenen Hollanderen haar rançoen over 65. duysent guldens, behalven al haar Geweer, Plungies &c. dit geschiede ter oorsaake, dat de Vyand door dat harde tractement dese arme gevangene wilde dwingen, om onder hem dienst aan te nemen tegens

hun

hun eygen Vaderland, waar door verscheyde alleen door gebrek en ongemak seer ellendig in de gevankenisse mosten sterven. Seeker out Lit uyt den Raad de klachten over dese miserie hoorende, schroomde niet deselve met barsheyt te reprocheeren: Warom nemen sy geen dienst onder den Vorst?

De Capitulatie tusschen de Bisschoppen van Keulen en Munster en de Stad opgerecht is van desen inhout:

Nademaal den Hoogwaardigsten, Doorluchtigsten Vorst en Heer, Heer Maximiliaan Henrik, Aarts-Bisschop tot Keulen, des Heyligen Roomschen Rijks, door Italien, Aarts-Kantzelier en Keurvorst; Bischop tot Hildesheym en Luyk, Administrator tot Berchtesgaden, in Over- en Neder-Beyeren, en den Overpfalts, in Westphalen, tot Engeren, Bouillon Hertog, Pfals-Graaf aan den Rhijn, Landt-Graaf tot Leuchtenberg, Mark-Graaf tot Franchimont, &c. En den Hoogwaardigsten Vorst en Heer, Heer Christof Bernhard, Bischop tot Munster, Administrator tot Corvey, Burg-Graaf van den Stromberg, des H. Roomschen Rijks Vorst, en Heer tot Borkelo, haar, tot verhoeding van de omswevende ongelukzaligheden der vordere voortgaande belegering der Stad Deventer, erbarmen, so hebben hare Keurvorstelijke Doorluchtigheyt, en hare Hoogvorstelijke Genaden, sich tegen die geseyde Stad, de welke zy, ten besten van het gemeyne wesen, soecken te bewaren, in volgende manieren, genadiglijk verklaart.

1. *Worden aan alle Burgers, en Ingesetenen der geseyde Stad Deventer, die de Gereformeerde Religie toegedaan zijn, die toegelatene Gewissen, en Religions Vryheyd, en desselfs opentlijke Exercitie, gelijk als in 't Heylige Roomsche Rijk, toegestaan: en tot dien eynde, de S. Nicolai, of de Berg: en de Minnebroeders Kerk, vry gelaten, en der selver Predicanten, daar van in yder Kerk twee, en aldus te samen, vier sullen zijn, haar gewoonlijk onderhoud niet onttrokken, als ook de Hooge en Lage Schoolen, geen onbehoorlijken indracht toegevoegt sullen worden.*

2. *Onder sijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt van Keulen, en sijn Hoogvorstelijke Genade tot Munsters Landvorstelijke Overheyt, sal de voorseyde Stad, het Heylige Roomse Rijk, wederom ingelijft, als ook by haare Privilegien, Domeynen, Imposten, Accysen, en Pandschap-Rechten gelaten worden.*

3. *Sullen de tegenwoordige Regeerings-Personen, tot op de nieuwe*

Keur

Keur- of Waal-tijd, zijnde Petri ad Cathedram, *onder genoegzame verseekering, en belofte der getrouwigheyt verblyven.*

4. *Sal aan alle Burgers en Ingesetenen vry staan uyt te trekken, en haare Goederen te verkoopen, en veralieneeren, gelijk ook de gevluchte arme Landluyden, en Predicanten, met al haar Vee, en Huysraad, uyt de Stad gelaten worden.*

5. *Sal de Stad ook met geen overmatig, en niet anders, als met Duytsche Militie beset worden.*

6. *Sullen onder dit Accoort alle die geene, die tegenwoordig buyten de Stad, in Stats, Landts, of haar eygen saaken uyt zijn, met t'samen hare Vrouwen en Kinderen mede verstaan worden.*

7. *Sullen die Mevrouwen en Jufferen des Adelijken Stifts toe Honnep, haare* Prebenden ad Vitam, *behouden.*

Ten oirkonde van desen is dit Accort' ten wederzijden ondergeschreven en verzegelt; Gedaan in 't Veld-leger voor Deventer, *den* 21 *Juny*, 1672.

Was onderteekent, en gezegelt, als volgt:

MAXIMILIAN HENRICH Cheurvorst tot Ceulen. *L. S.*

CHRISTOPH. BERNHARD. *L. S.*

HENR. NILANT. *L. S.*

B. de LESPIERE. *L. S.*

CORNELIS VOS. *L. S.*

JOAN ROUSE, Secret. *L. S.*

Schepenen en Raad, en de Vrienden van de Geswoorene Gemeente der Stad Deventer *hebben, na deliberatie, dit bovenstaande Accoort geapprobeert, en geratificeert,* Actum, den $\frac{11}{21}$ Junii, 1672.

L. S.

Was onderteekent,
ROUSE, Secret.

De Capitulatie met de Militie was van desen teneur:

Nademaal op dato de Burgermeesteren, Raad en Gemeente der Stad Deventer *met Sijne Hoog-Vorstelijke Genade tot Munster en Corvey,*

Corvey, en in den naame van Sijne Keur-Vorſtelijke Doorluchtigheyt tot Keulen, met Sijne Hoog-Vorſtelijke Genade tot Straasburg gecapituleert, en de Stad uyt krachte van 't getroffen Accoort overgegeven, en wy ondergeſchreevene in den naame van onſe Hoog-voorgemelde Principalen tot den Commandant en Garniſoen deſer Stad zijn gecommitteert, om aan haar genaadigſt bekent te maken, dat hoewel Sijne Keur-Vorſtelijke Doorluchtigheyt tot Keulen, en ſijne Hoog-Vorſtelijke Genade tot Munſter genoeg bevoegt zijn, het geſamentlijke Garniſoen als Priſonniers de Guerre *te nemen, dat ſy nochtans op interceſſie en om andere conſideratien, 't voornoemde Garniſoen uyt aangebooren mildigheyt en clementie genadigſt hebben willen permitteeren, dat de 12. Hooge-Officieren met haare Bagagie, doch onder parole, van geen vreemt goet mede te nemen, en in ſpecie yder Overſte met 6. Overſte Lieutenant met 4. Overſte Wachtmeeſter met 3. en yder Capiteyn met een paard, na haar welgevallen op* Groeningen *of* Vriesland *liber en vry ſullen mogen vertrekken, en 't overige geheele Garniſoen, als* Priſonniers de Guerre *aangenomen en gehouden ſullen werden, doch op deſe conditie, dat van de voorn. 12. Hooge-Officieren een Overſte Lieutenant ſo lang in arreſt blijven ſal, tot dat* Bergeran, *Overſte Lieutenant onder den Generaal Majoor* Nagel, *in dienſt zijnde van ſijne Hoog-Vorſtelijke Genaden van Munſter, die by de Staaten van Holland en Weſt-Vriesland is gevangen bekomen, weder los gelaten werde, tot welkers Oirkont wy reſpective Hof- en Kamer-Raad des Stichts van Hildesheym, en Overſte Lieutenant van de Infanterye dit met eygen handen hebben ondergeſchreeven. Gegeven tot* Deventer *den 21. Juny 1672.*

En was onderteekent

W. L. B. Ducker.
B. Kalkar.

Uyt het haaſtig overgaan van deſe Stad ſchepten de geheele wereld reeden, om de Magiſtraat of de Militie, of haar beyde te ſuſpecteeren, ſo niet van vuyle verraderye, ten minſten van ſchandelijke laf hartigheyt, 't welk oorſaak is geweeſt, dat ſy beyde met Deductien en Apologien in druk uyt te geven, haar van alle ſuſpicie hebben ſoeken te purgeeren, en de ſchult van 't overgaan deſer Stad, die ſy beyde presupponeeren en vaſt ſtellen, van d'een op d'anders hals te ſchuyven. Den Commandant *Stek*, na dat hy op eenig geformeert pretext, door den *Biſſchop van Munſter* tot *Coesvelt* 13. maanden was op-

De Magiſtraat en Militie geſuſpecteert.

De Commandant Stek heeft ſich gepurgeert.

gehouden, en nu eyndelijk van daar gekomen, terwijlen de Stad *Deventer* noch onder de macht des Vyands was, so heeft hy sich voor den Hoogen Krijgs-Raad van de Geunieerde Provincien sodanig weten te defendeeren, dat hy tot sijn voordeel heeft geobtineert een Sententie, die hy door de Couranten tot 5. a 6. maal toe gemeen maakte, zijnde deselve van inhout, dat hy tot *Deventer* alles heeft gedaan en gecontribueert, wat tot Defensie van die Stad nodig was, maar dat hy daar inne t'elkens door de Magistraat, als Gouverneurs de Sleutels en het Woord hebbende, in sijne heylsame dessеynen is gecontracarreert, zijnde de voorsz. Magistraat daar en boven geappujeert met meest alle de Opperhoofden van de Militie, dewelke met de Correspondentie met de Magistraat en haare Laf hertigheyt het overgaan van de voorsz. Stad hebben gecausеert, sonder dat in de macht van den voorsz. Colonnel *Stekke*, was, 't selve te beletten, &c. Waaromme den Hoogen Krijgs-Raad den voorñ. *Stekke* heeft gecontinueert by alle sijne Digniteyten en Charges.

't Zy omtrent de pretense Verraderye van *Deventer* en de geheele *Provincie van Over-Yssul*, hoe het wil, 't schijnt nochtans, en de heele wereld is in dat vaste sentiment, dat deselve door de snoode Staat-kunde van eenige geesten, die door ramp des tijds, en tot ondergang van 't Land, in Employ en in de bestieringe der saaken zijn geraakt, op so schandigen en detestablen wijse gebracht wierden in een Staat, die niet ongelijk was de abominable Slavernye, dewelke noyt plaats heeft gehad onder die gene, die den naam van Christenen dragen.

De Vyand sent volk na Hattem, Elborg en Harderwijk.

De *Bisschoppen van Keulen en Munster*, om dat sy *Deventer* niet door kracht van Volk, maar alleen door Vuyr-werken forceerden, en daarom voor die Stad Volk in overvloet hadden, detacheerden, geduyrende die belegeringe, uyt haar Leger eenige Troupen onder de Overste *Nagel* en *Houtyn*, om sich van *Hattem*, *Elborg*, *Harderwijk* en alle kleyne omleggende Plaatsen meester te maaken; dewelke haare commissie met grooten yver executeerden, begevende sich den Oversten *Nagel* recht na *Hattem*, en *Houtyn* na *Elborg* en *Harderwijk*, welke dry plaatsen op de *Velauwe* leggen, en onder 't *Quartier van Arnhem* sorteeren.

HATTEM hoe slecht het voorsien was.

HATTEM een kleyn Steedeken, gelegen aan 't Riviertjen *de Grift*, dat een weynig van daar in den *Yssul* stroomt, is voor desen geweest van bysondere consideratie wegens een swaar Kasteel en de massive Wallen, die door verloop van tijd haare sterkten hadden verlooren,

en

en op 't aannaderen van deſen Vyand vol gebreeken waren, dewelke weynig konden geſecondeert werden door 't ſwakke Gamiſoen, dat alles in alles niet meer als 76. Soldaten en 180. Burgers konde uytmaken, hebbende de Magiſtraat door diverſe ſerieuſe inſtantien om ſecours noch tot *Zwol*, noch in een van de andere nabuyrige Steeden yets tot haar voordeel koſten obtineeren, maar moſten op haar eygen riemen drijven, en met haar weynige Ammunitie, ſo ſy het beſt konden, alleen den Vyand afkeeren, dewelke op den 19. *Iuny* in den morgenſtont omtrent 3. uyren ſich met een partye by den *Langenberg*, een kleyne uyre van de Stad, vertoonde, en in 't naderen door 6. Stukken Geſchuts uyt het Kaſteel met ſcherp wierde geſalueert, waar mede dien dag ten eynde liep, ſonder dat daar yets van remarque paſſeerde, doch des volgenden dags, zijnde den 20. *Iuny*, als ſich de Vyand rontom de Stad heen campeerde, vigileerde de Burgerye met ſodanigen couragie tot haar behout, en tot afbreuk van den Vyand, dat onder anderen een Partye van haar een Vyands Lieutenant met 26. Soldaten binnen de Stad gevangen bracht.

als de Vyand daar voorkomt.

Vigilantie der Burgers,

Des Avonts omtrent 7. uyren quam een Trompetter voor de Stad appel blaſen, dewelke verblint binnen gevoert zijnde, aan de Magiſtraat, ſo als die vergaadert was, behalven ſijne mondelinge opeyſchinge, een Acte overgaf, die den Biſſchop ſelfs geteekent hadde, en daar by hy de Stad opeyſte, met hooge bedreyginge, in cas ſy haar ten eerſten niet overgaf, maar eenigen tegenſtant boot, meenende, dat gelijk grooter en ſterker Steeden haar voor ſijne dreygementen hadden geboogen, deſe kleyne en ſwakke Stad immers niet minder ſoude doen; doch kreeg, tegens ſijne opinie, niet alleen een ſeer generenſe antwoort, als *dat ſy den Eed, waar mede ſy aan 't Lieve Vaderlant geſchaakelt waren, ten uyterſten ſouden achtervolgen*, maar ook ſulken tegenſtant, dat hy genootſaakt was deſe Stad op dien nacht en volgenden dag met Ceremonien te naderen, en Batteryen op te ſmijten, daar van hy met eenig ſwaar Canon op den 22. *dito* de Stad vehement beſchoot, laatende immiddels verſcheyde reyſen de Stad ſommeeren, en tot een Capitulatie nodigen, maar reſcontreerde ſodanige Batavieren, die betoonen wilden, dat ſy van haare oude vroomigheyt en dapperheyt noch niet ontaart waren, (waar mede ſy in 't jaar 1629. tien duyſent Spanjaarden haare Stad ſchandelijk hadden doen verlaten, na dat ſy haare ſchaade niet ontſiende, alle Huyſen en Boomen buyten de Stad geraſeert, en die om de kortheyt van tijd noch overgebleeven ſouden zijn, afgebrant hadden) en die op hoope van

De Biſſchop eyſcht de Stad op,

doch krijgt een generenſe antwoord,

waarom hy de Stad met Ceremonien aantaſt,

eenig secours uyt *Zwol*, dat daar na by leyt, alle presentatien verwierpen, en geen het minste gehoor wilden geven tot eenige Capitulatie, maar continueerden met 't Canon aan den Vyand geen eenigen schoot onbeantwoort te laten, 't welk oorsaak was van so veel dooden,

en met het geheele Leger omcingelt,

dat het geheele Leger, dat *Deventer* hadde gewonnen, en by de *Berkmer-brugge* in dryen verdeelt lag, geconstringeert was dese kleyne Plaatse rontom te besluyten, en alle hoope van secours te benemen, plantende haare Mortieren, om door dat helsch geweer de Stad met vuyr te benauwen, welkers weynige, doch geresolveerde Burgeren en Soldaten sy met couragie schroomden aan te tasten, so dat dese Helden, geen ontset, maar alleen de totale ruïne van haare Stad te gemoet siende, gedwongen waren tegens haaren wil en dank te

daar op de Stad capituleert,

capituleeren, en de Stad 's avonts om 8. uyren over te geven aan den Vyand, dewelke verset en ontstelt stont, als hy de kleyne besettinge van binnen aansag, en bedacht, dat hy over de 700. Soldaten en verscheyde braave Officieren daar voor in korten tijd verlooren hadde.

De dappere defensie van dese swakke Stad, en de bysondere Couragie van haar kleyne besettinge, aggraveert de schult van andere grootere en sterkere Steeden sodanig, dat sy qualijk of wel geensins de suspicie van verraderye, ofte minsten van flauw- en laf-hartigheyt konnen ontgaan, en daarom met dien last so lang beswangert sullen blijven, tot dat sy haar selfs van alle achterdocht en quaat vermoeden door een irrelevante defensie sullen gepurgeert en ontlast hebben.

en haaren Schat van Silver-werk uyt raakt.

Op den 23. *Juny*, zijnde den dag na het overgaan van *Hattem* ontroofde den Oversten *Nagel* de Magistraat van al 't silverwerk, dat sy op 't Stadhuys van lange jaaren by een vergaart hadde uyt de liberale Gifte van alle de gene, die eerst Burgermeesters wierden gecreëert, 't welk hy, in 't gesicht van de Magistraat, met eygene handen in twee groote fluyt-manden pakte, en na sijn logement sont, van waar hy 't selve dien dag noch vervoerde, na dat hy het Commandement van die Stad hadde aanbevoolen aan den Lt. Colonnel *Runningham*, en als hy in persoon vertrok voor *Zwol*, daar omtrent sich het Leger daar na quam te posteeren.

De Stad EL-BURG hoe slecht gestelt was.

Ondertusschen hadde den Oversten *Hautuyn* (die een Barbiers Soon tot *Wijk te Duur-Steede* gebooren, uyt *Vriesland* gebannen, en in dienst van den *Bisschop van Munster* overgegaan was) sich met omtrent 600. man so Dragonders als Ruyters getransporteert na de Stad EL BURG, die met geen eenigen Soldaat beset, met geene Ammunitie geprovideert en met een desolate Fortificatie omringt was,

dewelke

dewelke beſtont alleen in vier vervallene Boſwerken en een ondiepe Gracht, daar van hy *Hautuyn* door ſeekeren quaatwilligen Elburgſchen Burger al voorens was geinformeert, en tot redres van welke defecten tot dato noch geen hand aan 't werk geſlagen was, hoewel ſy ſo favorabel leyt, dat ſy met een hooge vloet ront om heen kan geinundeert, en over de *Zuyder-Zee*, uyt *Holland* ten allen tijden geſecondeert werden. Niet tegenſtaande deſe Stad van outs een Frontier-Caſteel der Romeynen is geweeſt, van dewelke deſelve ook na alle apparentie is geſticht, gebout en *Aliſo Caſtellum* genoemt, daar van echter weynig uyt de oude Boeken en Monumenten conſteert, zijnde in 't jaar 1395. met een Muyr omtrokken, en tot een Stad gemaakt; ſo konde ſy nu het minſte tegenweer niet bieden tegen haaren Vyand, die op den $\frac{13}{23}$ *Juny* onder den voorñ. *Hautuyn* voor haare poorten quam, maar was genootdrukt denſelven op deſe conditien in te laten: 1. *Dat men ſoude behouden vrye exercitie van Religie.* 2. *Dat men ſoude behouden lijf en goed.* 3. *Dat men in de tijd van een half jaar met lijf en goet vry ſoude mogen uyttrekken.* 4. *Dat de tegenwoordige Reegeeringe, ook de Officiers van het Oude-broek en Doorn-ſpijk ſouden blijven.* 5. *Dat de Renten op de Stad ſouden in weſen blijven, en de verkofte Geeſtelijke Goederen blijven by de tegenwoordige beſitters.* Op welke Capitulatie de Stad wierd overgegeven aan den Vyand, die aanſtonts tegens de gemaakte Capitulatie, onder verſcheyde pretenſien de Burgers elx in 't byſonder, behalven de vrye koſt en drank, afdwong importante geld-ſommen, en de dorpen van *Oudebroek*, *Epe*, *Heerde* en *Nunſpeet* brantſchatte, en veel gelds afperſte tot redemtie van haare gevluchte goederen in de Stad *Elburg*, die vry bedongen waren.

maakt een Capitulatie met den Vyand,

die deſelve voorts violeert.

Eenige dagen daar na quam binnen de Stad *Elburg* den *Hertog van Luxenburg* met eenige Franſche Officieren, die de Biſſchopſche aanſtonts dede vertrekken, en een deel van haaren roof en buyt aan hem overgeven, waar op hy weder van daar reed, na dat hy alvoorens de Stad belaſt hadde te pareeren al 't gene den Marquis. *Chamilly* haar ſoude ordonneeren. Deſe Marquis op den $\frac{10}{10}$ *Juny July* in de Stad komende, rechten den volgenden dag met de Magiſtraat op dit nieu Tractaat in de Latijnſche taale, 't welk in 't Duytſch alſo luyt,

Den Hertog van Luxemburg doet de Biſſchopſe vertrekken.

Chamilli maakt met de Stad een nieu Accort.

Wy Burgermeeſteren der Stad Elburg *hebben, op dato ondergeſchreeven, met den Heer Marquis de* Chamilly *getracteert, om de Soldaten in ſpijs en drank te onderhouden in dier voegen, dat wy alle en ygelijke*

dagen van de eerſte maand ſullen betalen 35. *Rijx-daalders, en daar na in alle volgende maanden dagelijx* 15. *Rijx-daalders, met dien verſtande, dat de Dorpen van* Oudebroek *en* Doorenſpijk *haare ſchattingen en Tributen, van wat naam die ook ſouden mogen zijn, aan ons ſullen brengen, waar mede ſy van alle contributien, laſten en exactien ſullen bevryt zijn en blijven.*

Gedaan den ', *July* 1672. *tot* Elburg.

Was onderteekent

Le Marquis de Chamilly.

dat de Franſche ook niet houden.

Dit Accord hadde by de Franſche even ſo min kracht, als de voorſz. Capitulatie by de Biſſchopſche; want de Stad kort daar na nevens andere Steeden van de Velauwe wierde geſommeert, haar Gecommitteerdens te ſenden op den Quartiers-dag tot *Arnhem*, om boven haar gemaakt accoord, haar *quota* te dragen, in een groote petitie over de geheele Provincie van Gelderland, waar in deſe Stad moſt contribueeren 3000. guldens.

Beſchrijvinge van HARDERWYK.

Omtrent 2. mijlen van *Elburg* leyt de Stad HARDERWYK, welkers beginſelen om haare outheyt even ſo min bekent zijn, als de Fonteynen van de Rivier de *Nijl*, doch ſommige gelooven, dat ſy eerſt is ontſprooten uyt eenige Harders-Hutten, daar van ſy meenen haaren naam gederiveert te zijn, en dat ſy groot is geworden door de Viſſcherye, dewelke de eerſte oorſaak is van het begin en aanwas der meeſte Zee-Steeden. So getuygt de *Jeſuit Strada*, dat in de voorgaande Eeuwe de geheele Wereld admireerde den haaſtigen opkomſt van deſe machtige Republijke alleen uyt Viſſchers-hutten. Naaſt de Viſſcherye heeft *Harderwijk* niet weynig geholpen de Koophandel, waar over die Stad van verſcheyde Koningen en Vorſten is begiftigt geworden met heerlijke Privilegien en Vryheeden, en door *Otto de* III. Graaf van Gelderland en Zutphen A° 1229. met Stads-Gerechtigheyt en Wapen geregaleert, en met een hooge muyr omtrokken. Maar gelijk de voorſpoedigſte in haaren cours meenigmaal door ongeluk het haaſtigſte werden geſtuyt, ſo wierd deſe Stad op den laatſten *July* 1503. binnen 3. uyren tijds, door een fellen brand, op 6. huyſen na, geheel in de aſſche geleyt. Maar gelijk gemeenlijk de afgebrande Steeden weder heerlijker verryſen, als ſy voorheenen waren, ſo quam *Harderwijk* even als *Romen*, dat om die oorſaake van *Nero* verbrant was, weder ſplendider voor den dag, als 't voorheen was.

Deſe Stad leyt de Zuyder-Zee ſo na, dat haare muyr by een ordinaire

naire vloet daar van beſpoet wert over een vaſt ſtrant, dat by leeg water een ſtukweegs droog, en de Haven tuſſchen 2. bruggen in ſo ondiep leyt, dat deſelve voor aan nauwelijx met een boot, veel min met een Schip kan bevaren worden. Aan de Land-zijde, die hoog en droog is, leyt de Stad omheen beſlooten met een oude hooge Muyr, een ſwaare aarde Wal met 5. Bolwerken, 3. Poorten en 2. Blokhuyſen onder een boven aan de water-kant, door welke werken de Stad voor deſen ſo defenſief was, dat ſy haar tegens vyandelijk gewelt ſodanig konde beſchermen, dat deſſelfs inwoonders daar op pleegen ſecuyr en ſtout te zijn, en haare Vyanden ſonder ſchroom dorſten afwachten, gelijk gebleeken is in 't jaar 1629. wanneer Graaf *Hendrik van den Berg* deſe Stad met ſijn Leger, dat hy op de Velauwe hadde, niet eens dorſt aandoen, als hy de genereuſe antwoort van de wel gereſolveerde Burgerye by een brief op ſijne opeyſchinge verſtont, namentlijk, dat ſy geſwooren hadden, Eer en Eed tot den laatſten druppel bloets te willen betrachten, tot defenſie van haare ſtad, die haar aanvertrouwt was. En hoewel deſe Fortificatien in haar poſtuyr, en de ſtad daar door in haare ſecuriteyt, hadden konnen geconſerveeert werden, ſonder eenige onkoſten van de ſtad, alleen door de Penningen, die de Staaten Generaal of den Raad van Staaten, tot onderhout van de Fortificatien, als na andere ſteeden, ook jaarlijx derwaarts ſonden; gelijk deſe Stad in 't jaar 1670. tot dien eynde duyſent Rijxdaalders in eene ſomme ontfangen hadde; ſo was nochtans in veele jaaren geene reparatie, veel min melioratie aan de Fortificatien deſer Stad geſchiet, 't welk oorſaak was, dat ſy geen furieuſe aanvallen der Vyanden hadde konnen reſiſteeren, te meer, dewijl men eerſt om die tijd, als de Vyand alree in de Velauwe was, aan 't op maken van Affuyten, Batteryen en 't repareeren van de Borſtweeringen hadde beginnen te denken.

Fortificatie hoe vervallen.

Het Magazijn hadde byna niet anders in, als eenig Kruyt, Loot, Koegels, Lonten, veele Stukken Geſchuts, Muſquetten en Pieken, die de Magiſtraat van 't Collegie ter Admiraliteyt, of van de Stad van *Amſterdam* geleent hadde.

Magazijn hoe ſlecht geſteit.

Van Garniſoen was de Stad heel ontbloot, en hadde wegens het meenigvuldig vluchten niet als omtrent maar noch 300. Burgers overig, dewelke hoewel ſo weynig in getal, echter noch niet ontaart waren van den helden-moet haarer voorſz. Vaderen; want ſy abſoluyt gereſolveert waren haare Stad te defendeeren, als op den 21. *Juny* den Overſten *Hautuyn* deſelve door een Brief, met een Elburger bode geſon-

Harderwijk hadde geen Garniſoen.

haare Burgers waren couragieus en wilden de Stad defendeeren.

geſonden, opeyſte, onder preſentatie van een ſeer goet Accoort, want ſy de Magiſtraat, die over deſen brief op 't Stadhuys vergaderde, om te reſolveeren, wat haar te doen ſtont, navolgden, en ſterk aanhielden, om aan den Vyand een declinatoire antwoord te laten toekomen, en de Stad na vermogen, als eerlijke luyden te defendeeren. Hier by quam noch de gemeene monpelinge, dat de Magiſtraat al eenige articulen op 't papier ſoude gebracht hebben, om van den Franſchen Koning *Sauve-gardes* te verſoeken, of een goet Accoort te bedingen, 't welk de Burgeren te meer gaande maakte. Doch de Magiſtraat ſtelde den Burgeren ſo veel ſwaarigheeden voor, die haar in cas van oppoſitie ſouden ontmoeten, dat ſy geperſuadeert wierden, om toe te laten, dat men met den Vyand ſoude capituleeren, waar op aanſtonts

Twee perſonen gedeputeert aan den Vyand,

2. Heeren uyt de Magiſtraat naar *Elburg* wierden gecommitteert, om met den Overſten *Houtuyn* te tracteeren, dewelke den Gecommitteerdens antwoorde, dat hy 's volgenden daags, ten fine van accoord in perſoon binnen *Harderwijk* ſoude komen. Met deſe antwoort vertrokken de Gecommitteerdens weder na haare Stad, om deſelve aan de Magiſtraat en de Gemeente te communiceeren. Des volgenden daags, zijnde den 22. *Juny*, omtrent den middag, quam *Houtuyn* met omtrent 140. Ruyters voor de Stad, die hy alle daar buyten liet, behalven 8. Officieren, 6. Trompetters en 12. Ruyters, met de welke hy binnen trok, en van ſeekere Gecommitteerdens uyt de Magiſtraat wierde geconduiſeert tot in de Herberg de Swaan, daar hy met de ſijne eerſt deftig wierde getracteert, eer men aan 't Capituleeren quam.

die met de Magiſtraat accordeert,

Deſen *Houtuyn* hadde van den Biſſchop van Munſter niet alleen plein pouvoir of abſoluyte Volmacht, om te accordeeren, maar ook eenige *Blancos*, op een van dewelke deſe Capitulatie wierde geſchreven en geteykent:

en maakt deſe Capitulatie.

Tuſſchen den geſtrengen en manhaften Heer Nicolaas van Houtuyn, *Overſten te paard geſtelt van ſijn Vorſtelijke Doorluchtigheyt* van Munſter, *en Opper-Commandant in* Elburg *ter eenre, en de ondergeſchreven Burgermeeſteren en Gecommitteerden der Stad* Harderwijk *ter andre zijde, is op huyden over de protectie en beſcherminge der voorn. Stad ter wederzijden geconſenteert en geaccordeert, met beloften van ket een en 't ander heyliglijk met alle trouw en ſinceriteyt te achtervolgen, invoegen en met die expreſſe voorwaarden en Conditien hier nader beſchreven:*

1. *Dat de Gereformeerde Chriſtelijke Religie vry ende publijk in de*

L. Vrou-

L. Vrouwen Kerk geoeffent en gepleegt sal mogen en moeten worden, gelijk voor desen en tot noch toe is geschiet, en dat de Predicanten en andere Bedienaars van de Kerk de tractementen daar toe staande, als voor desen sullen worden gelaten, als mede de gronden en plaatsen de Kerke annex, word ook geconsenteert de continuatie in de Cathegisatie tot Hierden, *moetende die voorsz. Tractementen vervallen uyt de Domainen en Kloosters goederen resorteerende onder* Harderwijk, *en die by de Stadts Rent-meesters ontfangen en uytgegeven worden.*

2. *Dat de Regeeringe en bestellinge van Justitie, mitsgaders de macht van Magistraat, blijven en continueeren sal, als die selve tegenwoordig is geconstitueert.*

3. *Te maintineeren, conserveeren en behouden de Stad en de Ingesetenen van dien by haare Rechten en Privilegien, wel hergebrachte Costumen, Willekeuren, oude Usantien, Vonnissen en Gewiesden, in voegen als de Vorsten van Gelder, die voor desen gegeven en geconfirmeert hebben, en nu in gebruyk zijn, de Munte, Gilden, Armen-huysen en Armendeylingen, Accademie, Schoole met de tractementen daartoe staande.*

4. *Dat alle Burgers en Ingesetenen, sonder eenige plonderinge behouden sullen de vrye dispositie van haare Meubile en Immeubile goederen, so wel van Geestelijke als wereltlijke en van wat natuur deselve souden mogen sijn, schoon het ymants gelegentheyt niet en waare langer in de voornoemde Stad en Landen te blijven.*

5. *Also de Jurisdictie van de Stad meest in Velden en Sanden gelegen is en bestaat, en* Hoophuysen *wel eer onder de voorsz. Jurisdictie is geweest, dat de selve met des Stads Buyrschap van* Hierden *en* Tonsel *sullen worden geconsolideert.*

6. *Dat de* Ampten van Nijkerk, Putten *en* Ermel, *resorteerende onder* Harderwijk, *daar by sullen blijven, en de Ampts Jonkeren van dien, met Stads Burgermeesters, die jaars tweemaal recht houden, sullende hooft voor hooft gevoteert werden, en de meeste de minste overstemmen, gelijk van outs gebruykelijk is.*

7. *Dat de Kerken en Kerken-diensten en Schoolen in de voorsz. ampten by die van de Gereformeerde, met haare daar toe staande tractementen, en den aankleven van dien, so van woningen als anders sullen blijven.*

8. *Dat de uytgevluchte Personen en Goederen, uyt vreese van Oorlog, vry wederom sullen mogen repatrieren en ingebracht worden, en die van andere plaatsen ingekomen en ingebracht zijn, sullen mogen wederkeren, en uytgebracht worden.*

9. *Dat alle voorgaande Contracten van 't* Quartier van de Velauwe *sullen so lange in esse wesen, en alle possessien uyt kracht der selver geobtineert, ook selfs over Geestelijke Goederen sullen in vigeur zijn en voortaan geobserveert worden.*

10. *Dat de Stad behouden sal de vrye commercie met haare nabneren, so te Lande als over de Zee.*

11. *Op dat de arme Gemeynte niet boven vermogen beswaart worde, sal voor eerst het Garnisoen in twaalf Ruyters bestaan, en daar na niet hooger als vijftig vergroot worden, 't welke des nood zijnde kan vermeert worden.*

12. *Dat dit gehandelde eerst vigeur en kracht sal grijpen, so haast het selve aan de eene zijde door sijn Vorstel. Doorlucht.* Christoffel Bernhard Bisschop tot Munster, Administrateur tot Corvey, Burggraaf tot Stromburg, Vorst des Heyligen Rijks, Heer tot Borculoo, *en aan de andere zijde by de Magistraat en Gemeenten tot* Harderwijk *sal sijn geratificeert, en van wederzijden onderschreven. In kennisse der waarheyt zijn hier van twee alleens luydende instrumenten vervaardigt, en binnen* Elburg *op den* 11. *Juny* 1672. *op het papier gebracht en overgekomen.*

En was onderteekent

Nicolaus Haultuyn. Daniel van Heerde.
Engelbert Schrassert. Roelof van Clooster.
Herman van Speulde. Jan Gruter.
Bernhard Pannekoek.
Collat. Wiilem Heeck.

Maar also de Magistraat van de deugdelijkheyt deser Capitulatie wilde verseckert zijn, begeerde sy daar op eerst de Ratificatie van den Bisschop, eer sy de Stad wilde overgeven, 't welk *Houtuyn* toestont, mits datter 30. Ruyters binnen trekken souden (gelijk sy 's volgenden daags deden) om als *Sauve-gardes* de Stad te bewaren, ter tijd toe de Ratificatie overgekomen was. Hier op vertrok *Houtuyn* met de sijne, die alle dronken waren, onder 't geleyde van twee Burgermeesteren *Speulde* en *Klooster*, de Stad uyt; maar also hy van sins was de Stad uyt te plonderen (gelijk een sijner byhebbende Ruyteren aan seckeren Munt-gesel in 't heymelijk geopenbaart hadde) maakten hy in 't uytrijden van de poort een Querel met de 2. voorn. Burgermeesteren, seggende, dat sy hem sijne Commissie hadden afhandig gemaakt, dat hy die wilde wederom hebben, of dat dit en

en twee Burgermeesters molestie aandoet.

dat

dat &c. ondertusschen hadde hy 3. mannen by de Poort, en 3. by de Val-brugge gelaten, om te beletten, dat die niet mochten geslooten en opgehaalt werden, tourneerde immiddels sijn paard, waer mede hy den Burgermeester *Speulde* van de Brugge in de Gracht stiet, waar uyt deselve sich met waaden moste salveeren na de Stads-Wallen, en socht also tijd te winnen, dat sijne Ruyters de Poort mochten naderen, en met hem de Stad weder inrijden, gelijck deselve ook begonnen aan te naderen, 't welk de Burgers op de Wallen siende, en 't schelm-stuk merkende, dede de Val-brug ophaalden, en met musquetten sodanig onder de Bisschopse schieten, dat sy een stuks weegs van de Stad af stooven, alwaar sy tot wraak een hey-berg, een stapul houts en een molenaars huysjen in brand staaken, 't welk door de vlam sulken schrik in de gemoederen van eenige veroorsaakte, dat sy haare Vrouwen en Kinderen met schuyten en scheepen van Land af in Zee deden steeken, om daar af te wachten, watter vorders soude passeeren, in cas van Vyandelijke actie, haar gesamentlijk te salveeren naar *Amsterdam*.

daar over de Burgers op den Vyand los branden,

In dese furie souden de Burgers met schieten niet opgehouden hebben, so lang sy Vyand hadden vernomen, 't en zy sy daar van door 2. Burgermeesters, met dese woorden: *Dat anders de Stad in een bloetbad soude raaken*, waren afgemaant geworden, waar op men 2. Trompetters sag aankomen, die tot op 't Contrescarp avanceerden, en den Burgeren toeriepen: *Mannen schiet niet, wy sullen ons Woord houden als eerlijke Cavalliers*, versoekende met eenen de Magistraat te mogen spreeken, 't welk geschiede door een Clinquet, alwaar af spraak gemaakt wierde, datter twee Ostagiers tot so lang toe souden binnen komen, dat de Ratificatie, op de gemaakte Capitulatie van den Bisschop soude overgebracht zijn. Omtrent elf uyren quamen de 2. Ostagiers, zijnde d'een een Cornet, en d'ander een Trompetter, binnen, die 's anderen daags, gelijk vooren geseyt is, van 30. Ruyters wierden gevolgt, dewelke de Stad, als *Sauve-Gardens* bewaarden tot op den seevenden dag, wanneer *Duc de Luxenburg* met 40. mannen deselve voor sijnen Koning quam in possessie nemen, en de Bisschopsche dede vertrekken, om reedenen, dewijl by de Repartitie en Verdeelinge deser Nederlanden, die de Konink van Vrankrijk met de Engelsche, Keulsche en Munsterse gemaakt hadde, was bedongen, dat Vrankrijk al 't geene soude hebben, datter leyt tusschen de Rivieren de *Maas*, *Waal*, *Rijn* en *Yssul*, met de Steeden *Zutphen*, *Doesborg* en de Generaliteyts Fortificatien omtrent *Brabant*.

dat haast geappaiseert wierde.

Luxenburg neemt de Stad in possessie.

Warom de 3. laatst voorsz. Steeden van de Bisschopse gerestitueert zijn aan de Fransche?

In deſer voegen zijn de dry voorſz. Steeden, als *Hattem*, *Elburg* en *Harderwijk*, die om de voorverhaalde reedenen alle dry naderhand met Franſch Volk beſet wierden, over gegaan aan de Biſſchopſche binnen die tijd, dat deſelve de Stad *Deventer* door verraderlijke middelen hadden geincorporeert, en met haar Leger vertrokken waren na *Zwol*, dat met *Deventer* gecombineert zijnde, deſſelfs voetſtappen met de geheele Provincie ſodanig navolgde, dat haare ignominie ſal geæterniſeert, en de ſchand-vlak noyt uytgeveegt werden, die ſy haar ſelfs aangevreeven hebben.

ZWOLLE deſſelfs beſchryvinge.

De Stad ZWOLLE was eertijds *Middelwijk* genoemt, om dat het Klooſter *Bethlehem* in de Boerſchap *Middelwijk* gelegen een beginſel en oorſaake geweeſt is, dat deſelve Boerſchap eerſt een Dorp geworden is, dat daar na *Zwolle* genoemt is, om redenen, dat de Koeyen en alle andere Vee aldaar weydende gemeenlijk veele gezwellen onderworpen waren. Dit Dorp is omtrent het jaar 1230. door *Wilbrordus* vier-en-dertigſte *Biſſchop van Uytrecht* met Stads privilegien en vryheden geregaleert, en aangegroeyt tot een ruyme en fleuriſante Stad, die by vervolg van tijd beſlooten wierd in dubbelde Grachten en in een ſwaare Muyr, tot welkers defenſie daar in gebouwt waren 24. treffelijke Toorns, van een extraordinaire dikte en hoogte, en verdubbelde Poorten, die in manieren als groote Kaſteelen opgebouwt, en tot defenſie van de Stad geapproprieert zijn. Doch vermits de maniere van oorlogen veranderde, en de oude Fortificatien het geweld des Canons niet konden uytſtaan, is deſe Stad namaals boven de voorſz. muyr en dubbelde Grachten met elf voortreflijke Bolwerken verſterkt, en daar benevens met een uytnement ſchoon retrenchement als een Linie van communicatie, en met 4. groote Schanſen daar in tot aan de Rivier den *Yſſul* vaſt geknoopt, als namentlijk de *Nieuwe-Schans*, *Kooter-Schans*, *Berg-Schans* en het *kleyne Schansje*.

Fortificatie,

hoe die vervallen was.

Alle deſe werken en Fortificatien lagen op het aankomen van den Vyand ten meeſten deele noch onopgemaakt, want de Wallen waren noch met ſtorm-palen, noch met palliſſaden verſterkt, leggende ſelfs op eenige plaatſen ſonder borſt-weeringen open; De vervallene Fauchebrayen waren voor't vierde part noch niet gerepareert; De Schanskorven dreeven noch in de Grachten, als den Vyand daar in trok; Aan de voorñ. Schanſen had men de vervallene Fortificatien wel beginnen te repareeren, maar men liet 't ſelve werk ten halven ſteecken; Het deſolate Hoorn-werk voor de Saſſen-poort hadde men eerſt geordonneert,

donneert, om gebracht te werden in ſtaat van defenſie, maar daar na wierd 't opgemaakte ten deele weder gedemolieert, als den Vyand aan quam marcheeren; gelijk mede ter ſelver tijd wierd gedemolieert een Borſt-weering, die men even te vooren hadde laten maken in 't Weſen-Land tuſſchen de Saſſen-poort en de Dieſer-poort, tot defenſie van de Stads-grachten aldaar. Alſo de Stads-Fortificatien ſeer waren belemmert met de dry Voor-ſteeden buyten de dry uytgaande poorten, die tot op 't contreſcarp waren getimmert, ſo hadden de Hooge Officiers van 't Garniſoen ernſtig verſocht aan de Magiſtraat, dat ſy wilden gedoogen en ook ordonneeren, dat deſelve Voor-ſteeden met de Hoven en Plantagien mochten geraſeert of afgebrant werden, waar van een begin voor de Saſſen- en Dieſer-Poorten gemaakt, doch al mede niet uytgevoert wierde.

Magazijn hoe 't geſtelt was.

Het Magazijn hadde hoognodig een ſupplement van Ammunitie en alderhande Oorlogs-inſtrumenten, tot welken eynde de Magiſtraat voor de Belegeringe naar *Amſterdam* hadde gecommitteert de Heeren Burgermeeſteren *Royer* en *Didem* om aldaar den inkoop te doen van alle noodige behoeften, dewelke in een Zwolſch Schip geladen wierden, daar de voorn. Heeren beyde in perſoon mede te rug quamen tot omtrent *Haſſelt*, alwaar de Schipper op de tijdinge, van dat haare Stad over was, 't geweer en ammunitie wilde over boort ſmijten, om den Vyand daar mede niet te ſterken, als hy tot *Zwolle* mochte arriveeren, 't welk hem door den Heer *Royer* (gelijk geſeyt word) met ſeer force woorden ſoude verboden en effective belet zijn geworden. D'Affuyten, die nodig waren gemaakt te werden tot het Canon, dat de Magiſtraat hadde tot *Amſterdam* op credit en onder borgtocht laten inkopen en overkomen, bleven achter, ſonder dat die oyt vervaardigt wierden, alſo deſelve maar eenen Timmerman waren aanbeſteet, dieſe onmogelijk in ſo korten tijd konde vervaardigen, alſſer overig was.

Garniſoen.

Het Garniſoen deſer Stad en Schanſen beſtont in 8. Compagnien van 't Regiment van den Colonnel *Bamphielt*, 9. Compagnien van het nieu-geworven Regiment van den Colonnel *Ripperda*, en 3. Compagnien van *Iterſum*, *la Grandiere* en *Buiſſonet* met 6. nieuw geworven Compagnien Cavallerye. Dit Garniſoen was op verre na niet ſuffiçant, om de Stad met het voorſz. Retrenchement en 4. Schanſen naar behooren te defendeeren, tegens een machtigen Vyand, hoe wel het merkelijk konde geſecoureert werden van de Burgerye, die tamelijk ſterk, en heel wel gereſolveert was tot haare defenſie, hebbende tot dien eynde ſich op den 11 *Juny* met ſolemnelen eede hooft

voor hooft verbonden, de Stad ten uyterſten te ſullen helpen defendeeren, en de Magiſtraat en Officieren te obedieeren.

Slechte inwendige conſtitutie van Zwolle.

So defectueus deſe uyterlijke conſtitutie van *Zwolle* was, niet minder defectueus ſchijnt de innerlijke conſtitutie geweeſt te zijn, alſo gebleeken is, dat deſelve Stad is vervallen in de macht van een Vyand, al eer ſy dien geſien hadde; Doch of de ſchult daar van te imputeeren is aan de Magiſtraat, of aan de Militie, of aan haar beyde geſamentlijk willen wy hier niet diſputeeren, alſo't ſelve een odieuſe ſaake is, die puyr in faiten beſtaande, ſpeciaalijk ſoude moeten beweeſen werden, voor en aleer ſy volkomen geloof ſoude meriteeren. De ſchuld van dit ſchandig overgaan deſer Stad word ſo by de Magiſtraat, in haaren brief aan de Staaten Generaal, als in 't ſchriftelijk Bericht van den Colonnel *Ripperda* gepreſupponeert en vaſt geſtelt, doch van de een op 's anderen ſchouders geſchooven, welken brief en ſchriftelijk Bericht wy hier liever willen doen influeeren, als ons ſentiment dien aangaande openbaaren.

Is ſchult van haar verlies.

Brief van de Magiſtraat van Zwolle aan de Staaten Generaal.

Dé voornoemde Brief luyd aldus:

Hooge Mogende Heeren,

NAar dat het Leger van den Staat omtrent Dierum, ende den Yſſelſtroom gecampeert geweeſt, was opgebrooken, beſtont het Garniſoen van deſe Stad, en onderhoorige Schanſſen en Forten, in acht Compagnien van 't Regiment van den Colonnel Bamphielt, *naulijx vier hondert man uytmakende, by patent van ſijn Hoogheyt geſonden tot beſettinge van de Schanſſen, en het Retrenchement tuſſchen deſe Stad en den Yſſel; negen Compagnien van 't nieuwe geworven Regiment van den Colonnel* Ripperda, *noch drie Compagnien van* Itterſum, La Grandiere *en* Buiſſonnet, *en ſes nieuw geworven Compagnien Cavallerye; Als de Heere Luytenant Generaal* Aylua *ende andere aanweſende Hooge Officieren eenparig van gevoelen waren, dat met dit boven verhaalde Volk deſe Stad, die Schanſen, Forten en andere werken van Fortificatie geenſins na vereyſch beſet, veel weyniger gedefendeert ſouden konnen werden; Hebben wy onſe Gecommitteerden, reſpectivelijk aan U Hoog Mog. aan de Heeren Staaten van Vrieſland, Stad en Landen, en aan ſijn Hoogheyt, en de Gedeputeerden tot d'expeditien te Velde afgeſonden, om dit defect van Militie te repræſenteren, en vermeederinge, tot onſe nodige defenſie, te verſoeken ende te bevorderen.*

Ondertuſſchen na een onſeker voorlopende geruchte, bequamen wy op den

den 12. hujus omtrent met poorten opgang bericht, dat de ſtad Deventer, met genoegſame Militie en allerhande behoeften ſeer wel voorſien, na een beleg van omtrent drie dagen, by accommodement, vry beſwaarlyk voor die van de Militie, aan de Beleggers was overgegeven, ende dat de Keur- en Vorſtelijke Keulſche en Munſterſche Troupes meerendeels aan deſe zijde den Yſſul, bereets herwaarts waren naderende, om deſe ſtad mede te attaqueeren.

Op deſe tijdinge heeft ons aanſtonts de Colonnel Bamphiel komen repræſenteeren, gelijk ook eenige dagen te voren, dat hy met de voorſz. acht Compagnien van zijn Regiment die Schanſen en het Retrenchement geenſins machtig ſoude zijn te defendeeren, tegens ſodanigen aankomenden macht, ſchoon hem ook de ſes Compagnien Cavallerye bygevoegt mochten worden. Ende dat de Vyand aldaar door berſtende, wy van 't ſelve Volk, voorts van alle hoope van ſecours, en mitſdien van alle vermogen van defenſie van deſe Stad ontblotet ſouden zijn. Dat hy voor dienſtiger oordeelde, datmen die Schanſen ende het Retrenchement ſoude abandonneeren, ende het Volk van ſijn Regiment hier binnen trekken, tot defenſie van deſe ſtad. 't Welk met onſen Commandant, de Colonnel Polens, ende andere aanweſende Hooge Officieren in deliberatie geleyt, en by die ſelve eenparig geavoueert zijnde, Is die voorn. Colonnel Bamphiel daar op voort met ſijn acht Compagnien hier binnen gekomen. Des achtermiddags daar aan, als de militaire Officieren vernomen hadden, dat by de Deventerſche capitulatie alleen twaalf militaire Officieren waren bedongen, vry uyt te mogen trekken, en dat die van het overige Garniſoen aldaar waren Priſonniers de Guerre, hebben ons die voornoemde Colonnels Bamphiel, Ripperda en andere Officieren met groote impetueuſiteyt aangevergt, voort en abſoluyt te moeten verklaren, dat wy ende onſe Burgeren, met goet en bloet, tot den laatſten Man toe, het alderuyterſte met haar ende die van de Militie ſouden haſardeeren. Hun genoegſaam uytende, dat in cas van weygeringe van ſodane verſekeringe, ſy-luyden in tijts op hare behoudenis ſouden moeten denken. Wy, ofte de aanweſende Heeren van ons, antwoorden daar op, dat dit een ſake was niet minder rakende onſe geſworen Gemeente ende Burgeren (die ſich bereets op den voorgaanden Saturdag hooft voor hooft by ſolemneelen eede verbonden hadden, de Stad te ſullen helpen defenderen, ende de Magiſtraat ende Officieren te obedieren, ende die in wapenen ende aan de wallen lagen) als ons; dat wy ook ſo haaſt en ſonder periculi van overvallen te worden, die geſwooren Gemeente niet konden te ſamen roepen, en dat wy die van de Militie verſekerden, in cas boven

hoo-

hoope die defenſie mochte deſperaat worden, tot geen capitulatie ſouden verſtaan, noch ons inlaten, dan met voorweten en advijs van de Officieren van de Millitie; Ende alſdan ook alles daar heen ſouden ſoeken te ſchikken, ſo veel mogelijk, ten eynde tot het meeſte contentement van die van de Militie mocht worden geaccordeert. Met deſe antwoorde die voorſz militaire Officieren afgetreden, quam kort daar aan die Colonnel Bamphiel *berichten, dat het meeſte gros van des Vyants Leger herwaarts naderde langs de Velauwſche zijde, ende overſulx het Retrenchement ende die Schanſſen voor als noch ſo grooten force niet hadden te verwachten, of men ſoude die ſelve wel konnen repoucheeren, ſloeg overſulx voor, ende wiert by d'anderen mede goetgevonden, dat men die Kater-Schans en het Retrenchement door die van't* Bamphielſche *Regiment ende de ſes Compagnien Paarden noch ſoude bewaren; Of veel licht (als de Heere Luytenant Generaal* Aylua *hadde belooft te beyveren) noch immiddels eenig Volk uyt Drenthe ofte Vrieſland herwaarts gebracht mochte worden; Terwijlen dit* Bamphielſche *Volk, ende de ſes Compagnien Paarden ten voorſz. fine vergaderden, arriveerde hier een Trompetter van den Vorſt van Munſter, verſoekende dat binnen gelaten mochten worden Burgermeeſter* de Leſpiere *van Deventer, ende Jonker* Gerhard Adolph Bentink *toe Brekkelenkamp, die eerſte, om hier door voor ſijn particulier naar Campen te reyſen, ende de andere, als afgeſonden van de Heeren Keur- ende Vorſten van Ceulen en Munſter, om ons bekent te maken het overgaan van Deventer, ende de conditien van dien, ende om ons aan te bieden deſelve conditien, tot voorkominge van meerder onheylen. Deſe beyde Perſonen ingelaten, ende ondertuſſchen dat de hier aanweſende Heeren van de Ridderſchap, mitsgaders onſe ende der Stad Campens Gecommitteerden (by occaſie hier zijnde) vergadert waren, om het aanbrengen van voorſz Jonker* Bentink *af te horen, quam de Colonnel* Ripperda *ſeggen, doch ſonder blijk, gelaſt te zijn, van den Heer Luytenant Generaal* Aylua, *die niet hier en was, dat hy met ſijn Regiment mede ſoude uyttrekken, om ſekere poſten bylanges den Yſſuldijk tuſſchen Kater-Schans ende Campen te bewaren. 't Welke by ons, vermits van des welgedachten Luytenant Generaals ordre niet en conſteerde, gedifficulteert wordende, als waar door deſe Stad ten eenemaal van Munſter ſoude worden ontblotet; Is die voornoemde Colonnel* Ripperda *eerter (als* Bamphiel *met ſijn Volk ende die ſes Compagnien Paarden uytgelaten wierden) met ſijn Volk, uytbeſondert de Compagnie van* Heinert, *naar de Poorte gemarcheert, die hy wederom toegemaakt vindende, heeft den Poortier de ſleutels*

van

van de Stad met geweld en onder dreyginge van hem te willen doorschieten, afgenomen, daar mede de poorten geopent, ende is also met sijn by-hebbende Volk mede uytgetrokken, sonder trommelslag ende buyten onse kennisse; Na dat hy Ripperda *eenige van die hier geblevene Capitainen en andere Officieren in ende omtrent het uyttrekken daar toe hadde aangemoedigt, met dese woorden: Ik verseckere U, dat gy morgen eer den middag komt, in u naakte hemd sullen staan; Buyten gekomen zijnde, zijn* Bamphield *met* Ripperda, *nevens haare Volkeren, mitsgaders die voorsz. ses Compagnien Paarden gesamentlijk van hier recht naar* Hasselt *gemarcheert, den Ingesetenen ende Vluchtelingen onderwegens haare Paarden in grooten getal afnemende ende als Vyanden tracterende. Wat consternatie dit onverwachte ende trouloos vertrek van de voorsz. Militie inde gemoederen onser Burgeren, die gesamentlijk in wapenen, ende op de Stads-wallen waren, heeft veroorsaakt, sullen U Hoog Mog: volgens der selver bescheydentheyt lichtelijk konnen afmeten, ende meynen dat het by Ons voor Godt, onse posteriteyt ende de geheele wereld verantwoordelijker is, dat Wy, aldus verlaten van de voorsz. Militie, onmachtig ons selfs te defendeeren, tegens so machtige Vyanden, ende gestelt buyten hope van secours onser Bontgenoten, ons hebben ingelaten tot eene capitulatie ende accommodement, hoewel tot onse groote beswaar ende verkleyninge, dan dat wy door een onmachtige ende daaromme eene temeraire oppositie, veel swaarder rampen ende een onmijdelijk bloet-bat over ons ende onse goede Burgeren ende Ingesetenen souden geladen hebben. Wy worden met genoegsame sekerheyt bericht, dat die Hoofden van de voorschreven ons verlaten hebbende Militie, om haar onderhebbende Volk te debaucheren, hebben uytgestroyt, dat wy al voor haer vertrek gecapituleert hadden, ende dat die van de Militie hier, gelijk tot Deventer, Prisonniers de Guerre souden zijn, in cas sy-luyden haar op sodane maniere niet selfs salveerden. Doch wy konnen U Hoog Mog. verseckeren, dat dese haare uytstroyinge is verdicht en onwaarachtig, en dat ja selfs ten tijde van haar vertrek noch geen deliberatien, of men tot de aangeboden Capitulatie soude verstaan, ofte niet, en waren gevallen, veel weyniger daar inne was gecondescendeert, maar dat wy daar toe eerst door het voorsz. onverwacht vertrek van die van de Militie zijn genecessitcert geworden; In welke Capitulatie wy dan noch hebben bedongen ende geobtineert, dat die noch hier binnen geblevene Militie met hun volle geweer, sak en pak vry ende onbehindert hebben mogen uyttrekken, gelijk ook geschiet is. Van alle 't welke wy nodig geoordeelt hebben U*

Hoog Mog. by deſen kenniſſe te geven. Ten eynde door onware rapporten van die van de voorſz. ons ontwekene ende verlaten hebbende Militie, aan U Hoog Mog. egeen impreſſien gegeven mogen worden, als of wy tot haarluyder vertrek occaſie gegeven, ofte præpoſter ende buyten preſſante noodſakelijkheyt ons tot Capitulatie ingelaten ſouden hebben. Ende deſen tot geenen anderen fine dienende, bevelen U Hoog Mog. in de protectie Godes. Zwolle. *den* 11. *Juny* 1672.

U Hoog Mog. goede Vrunden, Burgermeeſteren, Schepenen en Raden der Stad Zwolle,

Ter ordonnantie van deſelve
Onderſtont
J. VRIESEN *Sec.*

Het voornoemde Bericht was van deſen inhout:

Bericht van Ripperda wegens het overgaan van Zwolle.

Bericht van 't gene onlangs tot Zwol gepaſſeert is; Uytgegeven door *Unico Ripperda*, Colonnel van een Regiment Infanterye in dienſt van haar Hoog Mog.

Bericht wordende, dat ſommige ſich durven onderwinden onſe Perſoonen en Actien te calangeren, heb ick niet konnen nalaten tot mijne decharge, dit nevengaande aan alde werelt te communiceeren, vervattende een eenvoudig Journaal van het gepaſſeerde.

DEn Colonnel *Bamphiel* en ick hebben aan ſijn *Hoogheyt den Prince van Orangien* een rapport overgeſonden, van het gene binnen, en buyten Zwol is geſchied. Ik ben den 11. *Juny* met mijn Regiment binnen Zwol gekomen, en ſpeurde datelijk, dat ik, en mijn Regiment niet welkom en was, apparentelijk om dat etlijke vreeſden, dat het empechement in haar verraderlijk deſſein mocht maken. Den 12. *Juny* wierdender door ordre van de Gedeputeerden van Campen en Zwol twee Compagnien van mijn Regiment gedetacheert, Capiteyn *Mom* na Swarteſluys, en *Uyterwijk* na Campen. Den 13. *Juny* waren aan de Maſtebroeker-Kerke vergadert etlijke Edelen en Gedeputeerden van de twee Steden Campen en Zwol, waar by preſent was den Heer Lieut. Gen. *Aylua*, aan welke doenmaals wierde gedeſe-

defereert het Commando over de Militie in de Provincie van Over-Yſſul. De welke Heer Lieut. Gen. met alle bedenkelijke redenen dikmaals in preſentie van de Colonnel *Bamphiel*, nevens my, en meer andere Officieren de Magiſtraat van Zwol op haar Stadhuys ſocht te bewegen, om haar Stad in defenſie te brengen, haar repreſenteerende de defecten, als het afbreken van de Voorſteden, en opmaken van haar Wallen, en haar Batteryen, het brengen van haar Canon op de Wallen, en het gene daar was, op nieuwe Affuyten, die doch wel by der hant waren, te leggen; want van alle die Affuyten, die op de Wal waren, waren daar ſeer weynig die een ſcheut konden lijden, maar alles te vergeefs, gelijk ook de Gedeputeerden van Vrieſland en Groningen niet koſten verkrijgen een Dam in het Swarte Water te maken, waar door haar Stad ten meerendeel onder water koſte geſet worden, het welke belet wierde door *Royer*, en ſijn Party, niet tegenſtaande de Heeren Gedeputeerden voorſz. het gelt daar toe by haar hadden. Hoewel ſy altijd ſeyden dat te willen doen, daar en wierd niet eene Batterye volkomen opgemaakt, of Gabions vervaardigt, de voetbank van de Wallen was heel en al nedergetreden, en wierde niet weder opgemaakt, en het Canon, dat op de Wallen was, was geſlooten.

Den $\frac{11}{21}$. dito ſonden die van Zwol een Trompetter van den Heer *van Yſſum* uyt, om een Trompetter van den Biſſchop te halen, tot geleyde van de Heer *Berſnaw*, en Commiſſaris *Groenewalt* na den Biſſchop toe om te tracteren over de contributie, gelijk ſy voorgaven, uyt name van de Provintie, waar tegens ik geproteſteert hebbe, om dat was een middel, om den Vyand te doen ſubſiſteren. Den Heer *Bamphield* en ik hadden aan de Magiſtraat dikwijls geſeyt, als ook aan den Commandeur *Polens*, dat men alle perſoonen, die in, en uyt de Stad gingen, behoorde te examineeren, maar te vergeefs. Den $\frac{12}{22}$. wierd ik gecommandeert van den Heer Lieut. Gen. *Aylua*, op het goetvinden, en in de preſentie beyde van de Magiſtraat en Commandeur, om met mijn Regiment, by dat van den Colonnel *Bamphield* in het retrenchement te marcheeren, gelijk U Ed. kan ſien uyt deſe nevensgaande atteſtatie.

HANS WILHELM, *Baron van Aylva*, &c. Lieutenant Generaal over de Militie der Vereenigde Nederlanden, &c.

VErklare mits deſen, dat ik den 11. *deſer maant, des namiddags op het Stadhuys tot Zwol, in preſentie van de Magiſtraat, en haaren Commandant* Polens, *gecommandeert hebbe, met haar goetvinden, den Colonnel* Unico Ripperda, *om te marcheeren met ſijn Regiment uyt Zwol, na het Retrenchement by den Colonnel* Bamphiel, *om het ſelve te defendeeren, als oordeelende ſelfs de Stad verlooren, ſo het ſelfde niet bewaart wierde. Gegeven in 't Velt-Leger, gecampeert leggende op de Frontieren van Vrieſland, den* 27. *Juny St. Vet.* 1672.

H. W. BARON van AYLVA.

Waar op ik uyt marcheerde tuſſchen ſes en half ſeven des avonts, daarom my het ſeer onverdraaglijk voorkomt, dat de Commandant *Polens* ſich ſoekt te defendeeren, met een Atteſtatie van de Magiſtraat, die het meeſte verraat bekent is geweeſt, waar van ik hoop, dat hy vry is, contendeerende, dat ik ſonder Commando uyt de Stad ſoude zijn gemarcheert.

Een uur, eer ik uyt marcheerde, bracht de Vaandrager *van Hille*, en twee Soldaten van het Regiment van *Bamphield* een perſoon binnen, die ik geloofde een Spion te weſen, om dat hy gekregen was dicht onder die Schanſen, die ik voorſloeg, dat men door de torture ſou doen bekennen, waarom dat hy de Schip-brugge by de Kooterſchans had ſoeken te ruïneeren, met de touwen van de Ankers af te ſnijden, daar op hy betrapt was, men liet de Beul wel halen, maar tot die torture en wilde men niet komen, om dat hy mogelijk iets ſoude hebben geklapt, waar door het ſchelm-ſtuk aan den dag had mogen geraken. Den 11. tegen den avont, doe mijn Regiment in het retrenchement was; quam een groote troep Biſſchops volk, op de Nieuwſtad voor Zwol, waar op de Borgery wilde met het Canon ſchieten; maar vonden het geſlooten, en geen Conſtapel by het ſelve, waar over etlijke borgers niet wel te vreden waren, maar wierden van *Crants* gedwongen van de Batterye af te gaan, met dat volk quam doe *l'Eſpiere*, Borgermeeſter van Deventer, en *Bentink van Brekelimkamp*, Commiſſariſſen van den Biſſchop van Munſter met twee Trompetters, welker eene terſtont op het Stadhuys gink, de Heer Co-

Colonnel *Bamphield* volgde hem, om te sien wat de komste sou beduyden, hy hoorde, dat *l'Espiere* een lange harangue dede, dewelke hy Colonnel interrumpeerde, haar representeerende, dat, terwijl sy Burgermeesters de harangue aanhoorden, de Vyand aan de poort was, en te gelijk haar met allen ernst en bedenklijke redenen te gemoet voerende, datse doch om haar Vryheyt en Religie wilde denken, waar op sy hem Colonnel versochten, dat hy op het spoedigste sijn Regiment, en met my in de Stad beliefde te doen komen, 't gene hy haar beloofde te doen, mits dat sy dan haar Stad, als eerlijke luyden, souden defendeeren. Maar sy deden dat versoek, op dat hy niet present soude zijn in de handelinge tusschen *l'Espiere* en haar. Een weynig na 9. uuren marcheerden Colonnel *Bamphield* met sijn Regiment, en ik met het mijne binnen; hy stelde sich met sijn Regiment op het groote Kerkhof, en ik my met het mijne in de *Camper-poorte*, en op de twee naaste Bolwerken, om dat de Lieut. Gen. ons gewaarschouwt hadde op ons hoede te wesen, om niet in de Kerk te geraken, gelijk in andere overgeleverde plaatsen het Guarnisoen wedervaren was. Ik wierd in het inkomen der Stad van twee geloofwaardige Persoonen gewaarschouwt, dat de Magistraat omtrent acht uuren al met de Bischoplijke Commissarissen geaccordeert waren, en de Lieutenant van de Lieut. Colonnel *Verken*, genaamt *Blankfort*, wierd van sekere persoonen gewaarschouwt, dat de Magistraat al geaccordeert was, op gelijke conditien als die van Deventer. Soo ras als Colonnel *Bamphiel*, en ik binnen waren, gingen wy samentlijk na 't Stadhuys, om haar Cathegorice af te vragen, wat sy Burgermeesteren wilden doen. Op het Stadhuys in haar Raatkamer komende, vonden wy de wijn op Tafel staan, waar mede sy *l'Espiere* getracteert hadden, die door een ander deur uytgink, doen wy inquamen. De Burgermeesteren verstochten ons een glas Wijn met haar te drinken, 't gene wy Colonnels en andere Officieren weygerden, haar seggende: dat het nu geen tijt was om te drinken, maar om te vechten, en haar Stad te defendeeren, de Colonnel *Bamphield* seyde tegen haar, dat sy mosten dan beginnen datelijk haar voorsteden in den brant te steken, en een Eed met d'Officieren te doen, dat sy niet sonder consent van de Officieren souden accordeeren mogen, en dat wy beyde Colonnels ons hoofden stelden tot onderpant, dat sy over ses weken beter Capitulatie souden konnen krijgen als nu, en dat na alle apparentie in die tijt groote verandering sou komen, met versoek dat sy doch so schandelijk niet wilden abandonneeren de Vryheyt en Religie, die van haare voorouders met so

veel bloet was verkregen, waar op Burgermeester *Crants* antwoorde: hoe sullen wy ons defendeeren met omtrent 1200. soldaten en omtrent so veel burgers, daar die van Deventer met een heel sterk Garnisoen en een seer schoone Fortificatie, sich geen ses dagen hebben konnen defendeeren; nopende het verbranden van de voorsteden, gavense voor, niets te durven doen sonder consent van de Gemeens-luyden, seggende die 's anderen daags daar over te sullen vergaderen, wy versochten, dat sy 't datelijk geliefden te doen, want het geen uytstel en kost lijden, en dat de vyanden die selve nacht al in de huysen, die op de Stadsgrafte stonden, souden konnen logeeren. Ik versocht ook seer ernstelijk, dat de Burgermeesters haar Capiteynen van de burgery terstond op het Stadhuys beliefden te doen komen, hoopende daar door yets goets te sullen uytwerken, maar sy weygerden het ons. Ik vraagden om wat redenen sy den eenen Bisschoplijke Trompetter hadden wederom gesonden, het welke *Crans* seyde: van haar niet gedaan te zijn, maar bekende dat het *d'Espiere* gedaan hadde, waar over den Colonnel *Bamphiel* hem vraagden, sult gy datelijk Commissarissen uytsenden aan den Bisschop? Waar op hy antwoorde: Men versekert ons, so wy Commissarissen uytsenden naar *Wijle*, dat dan geen meer troupen herwaarts sullen marcheeren, waar door wy klaarlijk sagen, dat daar al onderhandelinge was; ik vraagde haar, of wy dan altemaal Prisonniers de Guerre souden zijn; waar op geantwoort wierd: dat die gene, die de Capitulatie wilden teykenen, vry souden zijn; Waar op ik en de Colonnel *Bamphiel* haar seyden: dat sullen geen eerlijke luyden doen, immers wy niet, en wy willen ook geen Prisonniers de Guerre zijn, de Colonnel *Bamphiel* en ik seyden vorders, dat wy ons na het retrenchement souden retireeren, en daar beter souden konnen Capituleeren, doenmaals begeerde ook den Commandant *Polens* aan de Colonnel *Bamphiel*, of hy mede mochte uyt marcheeren en by hem blijven, ondertusschen ik mijn retirerende na mijn Regiment aan de Poort uyt haar Raatkamer, een van de Magistraat seyde: indien gy *U E.* retireert, so sult gy verliesen het voordeel van de Capitulatie, waar op de Colonnel *Bamphiel* antwoorde: het is niet veel, het is beter te sterven, als so een schandelijke Capitulatie in te gaan, waar op wy ons omtrent de middernacht uyt de Stad retireerden. Wy meenen, dat wy door dese retraicte het Vaderlant groote dienst hebben gedaan, conserveerende onse troupes, die andersints in de Kerk, gelijk tot Deventer en elders souden zijn geraakt. Buyten aan het retrenchement komende, kregen wy tijdinge, dat de Vyand over was boven het Salliker

ker Veer, waar op wy resolveerden na Hasselt, alwaar de Heer Lieut. Gen. *Aylua* was, te marcheeren, en wierd aldaar in de Krijgsraat eenpaarlijk beslooten, de Heer Lieut. Gen. te volgen en sijn ordres en Commando te pareeren. Waar op wy onse marsch namen na Vriesland, mede nemende het Volk, het welke van Staphorst en Roveen was gekomen. Dicht by Hasselt kregen wy den Stalmeester van de Stad Zwol, met een brief aan de Magistraat der stad Steenwijk, waar van een Copye door de Griffier *Roelink* hier nevens gaat.

COPIA. Erentfeste, Wijse, Voorsienige, seer discrete goede Vrienden.

Alsoo alhier een Capitulatie voor de Provincie wert aan gepresenteert, door de Heeren Chur- *en* Furst *van Ceulen en Munster, hebben wy geoordeelt, dat U E. Privilegie requireert, dat U E. daar omtrent hare Gecommitteerden mede laten vinden; So hebben wy U E. daar van by desen kennisse willen geven, ten eynde U E haar Gecommitteerden aansiens alhier willen laten vinden, dewijle de sake geen uytstel en lijdet. En doen U E. hier mede Gode beveelen.* Zwolle den 13 Juny 1672.

U E. goede Vrienden

Ridderschap en Steeden de Staten van Over-Yssul.

Ter Ordinantie van deselve get.

D. ROELINK.

De Superscriptie was
Erentfeste, Wijse, Voorsienige, seer discrete Burgermeesteeren, Schepenen, en Raad der Stad Steenwijk. Onse goede Vrienden.

WAar in die van *Zwol* met haare Consoorten sich aanmatigden, de beschryvinge van de leden om een Provinciale Capitulatie te maken, welke haar niet toe en quam, waar uyt klaarlijk kan gesien worden, het verraat al lange gepractiseert was, zijnde de brief gedateert dien selfden morgen, doen wy uytgemarcheert waren, de gemelte Stalmeester hadde diergelijke brief ook gebracht aan de Magistraat der Stad *Hasselt*, die ook inclinatie daar toe toonden, waar door twee Compagnien als *Schaap* en *Haarsolt* sich ook geobligeert vonden ons te volgen. Den Capiteyn *Grubbe*, welke met my uytgemarcheert was, is binnen *Hasselt* met sijn Lieutenant en Vaandrik met het Vaandel neffens 5. Compagnien het Regiment niet gevolgt, maar van my afgeweken, ook twee Compagnien van mijn Regiment

giment zijn binnen *Zwol* gebleven, waar van die eene genaamt *Brower* door de graste met sijn Vaandel noch uytgekomen is, gelijk my bericht word, en nu soude zijn in 't Leger by sijn Hoogheyt den *Prince van Orangien*. Te Gelenuyden quam de Heer Colonnel *Haarn* by ons met 5 Compagnien te Paarde en een te voet, welke met gewelt noch uyt *Campen* was gekomen, na dat gewaar was geworden, dat de Magistraat van *Campen* de Capitulatie mede al hadden aangenomen. In het Leger ontrent de Frontieren van Vriesland is gekomen den Vaandrager *ten Velde*, met de jongste Soon van Borgermeester *Brower*. De welke in presentie van de Gedeputeerde van dese Provincie en de Lieutenant Generaal *Alyua* verscheyden reysen, ons voor de oprechte waarheyt verklaart hebben, dat Burgermeester *Hemerden* op sijn sterf-bedde sich beswaart vindende, seyde niet te konnen sterven of most openbaren 't gene hem bewust was van het verraat der Stad *Zwol*, het welke hy gedaan heeft aan d'oudste *Voltelen*, Predicant tot *Zwolle*, en noch een Predicant, neffens veele omstanders, als dat de Magistraat van *Zwolle* souden genieten voor het overgeven der Stad 400000. guldens, waar van al 300000 guldens voor lange ontfangen waren, en onder de meeste van haar gedeylt, maar dat hy niet van het gelt genooten hadde, en dat de ander hondert duysent guldens souden genooten worden, wanneer sy het Guarnisoen in handen van den vyant souden gelevert hebben, maar door dien sy de 2 Regimenten, *Bamphiel* en *Ripperda*: midsgaders de Ruytery niet gelevert hadden, zijn haar die niet betaalt; So dat wy hopen, dat een yeder een uyt dit oprechte verhaal klaarlijk sal konnen sien, dat het voorgeven van de Magistraat der Stad *Zwol* ten eenemaal vals is, als of sy sich hadden moeten overgeven om dat wy waren geretireert, want wy door alle bedenkelijke middelen haar hebben soeken te bewegen, om haar Stad en Borgerye eerlijk te defendeeren, doch hebben ons goede oogmerk niet konnen bereyken.

UNICO RIPPERDA.

Tegens dit Bericht dede de Magistraat uyt gaan een ampel Tegen-Bericht, waar mede sy haaren voorsz. Brief wilden justificeeren, en de poincten in 't voorsz. Bericht tot haaren nadeel en criminatie gestelt refuteeren, 't welk te lang is, om hier by te voegen.

Door dit schrijven en weder-schrijven zijn de sentimenten van alle Inwoonderen so wel in *Over-Yssul* als daar buyten seer verdeelt, doch

vallen

vallen voor 't meeſtendeel uyt tot laſten van de Magiſtraat, die ſommige willen ſeggen, dat behalven de beſchuldingen in 't voornoemde Bericht, ook de Sluyſe op den Dijk achter den Gelderſen Toorn tuſſchen de Saſſen-en Camper-Poorten t'elkens ſoude hebben laten ſluyten, als die door de Burgeren of Militie geopent was, om met een Weſtelijke Wind, die toen veel waayde, het weyland tot aan den *Yſſul* by de Nieuwe-Schans te inundeeren, om door het overſtroomende water geen ſchade op haar landeryen te lijden, en dat met den Heer *l'Eſpiere* Burgermeeſter tot *Deventer*, en met *Benting van Brekelingkamp* Commiſſaris van den *Biſſchop van Munſter* op den $\frac{13}{23}$ *Juny* 's nachts in de Herberge van *Gerrit van Munſter* ſouden geconcipieert en geſlooten hebben een Capitulatie, ſonder de minſte kenniſſe van de Burgerye en Militie, na dat den voorſz. *l'Eſpiere* alvoorens in *Zwolle* ware gekomen (onder pretext, dat hy wilde na *Campen* verreyſen, om ſijne gevluchte kinderen van daar weder na *Deventer* te verbrengen) daar hy verſocht hadde, dat de Magiſtraat wilde by een komen, aan dewelke hy yets hoognodigs hadde te communiceeren, dat de welſtant van haar en haare Stad concerneerde, welke Magiſtraat vergadert zijnde, hy eerſt verſocht hadde een goede roemer wijn, om de alteratie van 't hert te drinken, die ſo groot ſcheen te zijn, dat hy noch den tweeden en derden roemer daar by uyt dronk, eer hy ſijne propoſitie dede; want hy toen gelaaft en verquikt zijnde trad op 's Preſidenten Stoel, daar hy met groote aſſurantie de Macht van den Vorſt van Munſter extolleerde, als of die geenſins te reſiſteeren was, en de ruïne van de Stad *Deventer* ſo groot maakte, als offe byna geheel gedeſtrueert was, ſeggende, dat alle de andere Steeden mede tot een puynhoop ſouden raaken, ſo ſy haar uyt het aanſtaande gevaar niet tijdelijk ſalveerden met een Accoord; want de Vuyr-werken, daar mede de Vorſt van Munſter ſo liberalijk ageerde, als een ander Vyand met koegels, waren onvergelijkelijk en al-vernielende, &c. door welke exaggeratie de Regenten, die noch cordaat mochten zijn, verflauwden, vraagende een uyt haar aan *l'Eſpiere* hoe veel huyſen tot *Deventer* wel onder de voet lagen, 't welk hy ſeyde niet wel te weten, wel vraagde hy: Leggen'er wel 200. ter neder? Neen ſo veel niet, antwoorde *l'Eſpiere*; Leggen'er dan wel hondert? Neen noch ſo veel niet, antwoorden hy. Wel leggender dan wel vijftig? dat weet ik ſo nauw niet ſeyde *l'Eſpiere*, ſo dat 't ſcheen, dat het in 't laatſt op een witten en een ſwarten ſoude uytgedraayt zijn, ſo hy *l'Eſpiere* het verder examineeren niet geëviteert hadde.

De Magiſtraat werd ſeer beſchuldigt.

L'Eſpiere doet een vreemde Harangue.

De Magistraat doet de Burger-Hopluyden vergaaren,

Dien selven nacht, na dat het voorsz. contract (gelijk men seyt) geslooten was, vertrok *l'Espiere* uyt *Zwolle* na *Campen*, waar op de Magistraat 's morgens de 8. Burger-Hopluyden op 't Stadhuys dede convoceeren, dewelke aldaar compareerende, vonden in deselve Vergaderinge mede de Heeren *N. Blankevoort tot Collendoorn* en den Commandeur *Polens*. De Presidenten *Nieuland* en *Brakel* proponeerden, dat haar Achtbaarheeden wegens de Heeren *Vorsten van Keulen* en *Munster* goede conditien wierden aangeboden, om de Stad aan haar over te geven, en wat hun daar af docht; De Heer *Gerhard Warnerius* Advocaat en Hopman der Burgerye wat voorbaariger en eloquenter als de andere Hop-luyden zijnde, vraagde voorts, waar de Vyand was? daar op hy tot antwoord kreeg, dat hy wel haast soude komen. Wel seyde *Warnerius*, sal hy eerst komen, wat sullen wy dan alrede capituleeren, dat tijds genoeg is, als de uyterste noot sulx mochte komen te vereyschen, en laat hy komen, so hebben wy noch groote Bussen, daar mede sullen wy hem wel verwelkomen; en gy Heeren moetet geweldig benauwt zijn voor uwe huysen, dat daar een koegel mochte doorvliegen; doch ik soude wel vreesen, dat onder u of *Traistres* zijn, of de grootste *Couljons*, die daar mogen leven. De Burgermeester *Assinck* en *Tobiasz.* als mede de Secretaris *Holt* sochten *Warnerius* de impressie van malversatie omtrent de Magistraat te ontnemen, en hem te disponeeren, om sijn consent te geven tot het overgeven van de Ssad, waar tegens *Warnerius* met seer cordate expressien repliceerde, dat het voor God en de Wereld niet soude te verantwoorden zijn, als sy haare Stad, die so een heerlijke Fortresse is, sonder vyand gesien te hebben, souden willen over geven op een veel schandelijker wijse, als alle de veroverde Steeden, die ten minsten haaren Vyand noch hadden afgewacht, reprocheerende voornamentlijk den Secretaris *Holt*, dat hy als Commis zijnde de flauwhertige Heeren behoorde te animeeren, en sijne functie beter waar genomen te hebben, omtrent het Magazijn; 't welk den Commis seer qualijk apprehendeerde, begeerende daar op satisfactie, of wilde anders sien, wat hy met hem te doen hadde; Hopman *Warnerius* difficulteerde geensins, om hem tot satisfactie in den vollen Raad te verwijten, dat hy groot wan-devoir daar mede hadde gepleegt, dat hy tot het Canon geen nieuwe Affuyten in tijds hadde laten vervaardigen; dat hy versuymt hadde de vervallene Batteryen te laten repareeren; dat hy tot dien tijd toe noch 't Canon so geslooten hadde gehouden, dat men den Vyand daar mede niet konde beschieten; dat hy by het

onder dewelke *Warnerius* sich dapper toont,

en eenige uyt de Regeeringe suspect hout,

voornamentlijk den Secretaris Holt,

Canon

Canon op de Batteryen geen Conſtapels noch Kruyt of Loot beſorgt hadde, en dat hy door diergelijke verſuym, ſo niet quaat-aardigheyt ſich ſo fijnen en frayen man getoont hadde, dat elk een wel konde ſien, dat hy als Commis 's Lands geld wel wilde trekken, maar niet 's Lands dienſt waarnemen. Over dit verwijt ſcheen den Hopman *Buys* ſich meer te formaliſeeren, als den voorñ. Commis, want hy daar op den Hopman *Warnerius* in 't aanhooren van de volle Vergaderinge ſeer impertinent bejeegende, in allen ſchijn, als of hy hem daar ter plaatſe hadde willen baſtonneeren.

Sentiment der andere Hop-luyden.

Van de andere Hopluyden waſſer geen, die haaren Confrater *Warnerius* animeerden, en met deſſelfs advijs ſich conformeerden, als eenen *Dirk Jurink* en *Joan Keyſer*, hebbende dien nacht voorheen den Hopman *Caſper Meeuweſz.* met den Burgermeeſter *van Rijn* over 't ſelve ſubject mede geweeſt in ſeer heevige contentie, waar by den Hopman genoegſaam met ronde woorden de geheele Regeeringe ſuſpecteerde, ſeggende dat het preſſeeren van de Magiſtraat tot het overgeven van de Stad geenſins over een quam met de getrouwigheyt, die ſy aan 't Land en de Stad volgens haaren Eed ſchuldig was.

De Geſwooren Gemeente vergadert,

Hier na wierde belegt de Vergaderinge der Geſwooren Gemeente, beſtaande in 4. principale Straaten, dewelke hoewel niet volkomen konden condeſcendeeren, om haar advijs te geven tot een Capitulatie te maken met den Vyand, ſo ging echter de Magiſtraat voort, om met de Gedeputeerdens van den Vyand te teekenen deſe Capitulatie:

Capitulatie van Zwolle.

Tuſſchen den Hoogwaardigſten, Doorluchtigſten Vorſten ende Heeren, Heer Maximilaan Hendrik, Aarts-Biſſchop tot Keulen, des Heyligen Roomſchen Rijks door Italien, Aarts-Cancelier en Keur-Vorſt, Biſſchop tot Hildesheym, Luyk, Adminiſtrator tot Berchtesgaden, in Over- ende Neder-Beyeren, ook den Over-Palts ende Weſtphalen, tot Engern ende Bouillon, Hertog Palts Grave by den Rijn, Lant-Grave tot Leuchtenberg, Mark-Grave tot Franchimont: *Als ook den Hoogwaardigſten Furſten ende Heeren, Heeren* Chriſtoffel Bernhard, Biſſchop tot Munſter, Adminiſtrator tot Corvey, Burg-Grave tot Stromberg, des H. Roomſchen Rijks Furſten, en Heer tot Borkeloo, *ende hier na benoemde Gecommitteerden, ende Gedeputeerden der Stadt* Zwolle, *is volgens beyderzijts voorgebrachte, en voorgeleſene volmachten, verſprooken, ende verdragen als volgt:*

1. *Dat in de genoemde Stad* Zwolle *de Gereformeerde Religie, toe-*

gedane Burgeren, ende Ingeſetenen, die in 't H. Rijk toegelatene gewiſſens, ende Religien, Vryheden, ende der ſelver openlijke Oeffeninge, ſullen genieten, ende tot dien eynde den Burgeren, twee Kerken vrygelaten, ook de Predikanten in yeder Kerke twee, te ſamen vier ſullen zijn, haar gewoonlijk onderhout niet ontrekken, ook de Schoolen geen onbehoorlijke indracht te doen, ende dewijle de Stadts Gedeputeerden Bethlehem, ende de Minnebroeders Kerke begeeren; So hebben de Keuren Vorſtelijke Gecommitteerden beſwaarlijk in ſpecie daar toe reſolveren mogen, evenwel verklaaren ſulx ſijn genadigſten Heeren Principalen in onderdanigheyt ten beſten voor te dragen.

2. *Dat onder de Keurf. Doorl. tot Keulen, ende Hoogf. Genade tot Munſter, Lantfurſtelijke Overheyt, voorgemelde Stad des Heyligen Roomſchen Rijks wederom ingelijft zy, die ſelve ook by haaren Privilegien, Domeynen, Impoſten, Accijſen, Archiven en Pantſchappen gelaaten ſal werden.*

3. *Dat de tegenwoordige Regeerings Perſonen tot der nieuwer keur, als tot S. Pauli, onder genoegſame verſeekeringe, en belofte der getrouwigheyt, gelaaten; ende dewijle de Heeren Stadts Gedeputeerden begeeren, dat* ſecundum antiquam obſervantiam, *daar na met de heele keur, ende verkieſinge der Gemeensluyden, gehouden mogen werden, de Keur- ende Furſt Heeren Gedeputeerden, deſe poſt haaren genadigſten Heeren Principalen ten beſten te recommandeeren, ook te bevorderen, dat de Stads Gedeputeerden over dat gene, dat ſy eerlang ten ſelf vernomen, ende met genadige verklaringe vertrooſtet mogen werden.*

4. *Dat alle Burgeren, ende Ingeſetenen vry gelaaten, hier uyt te trekken, ook haar goederen te verkoopen, de ſelve te alieneren, en de gevluchte arme Lant-luyden, en Predicanten met alle het Vee en Huysraad uyt der Stad te laten.*

5. *Dat onder dit verdrag die Burgeren ende Ingeſetenen, ſo uyt de Stad, als in de Stadts-Lande, ofte haaren eygenen geſcheffen ruſtea ſampt Vrouw ende Kinderen mede te verſtaan, alſo dat de gevluchtede met haren goederen vry weder inkomen mogen.*

6. *Dat de Stad met geen overmatig, ook niet als met Duytſe Militie ſal beſet worden.*

7. *Dat de Vrouw, en Juffrouwen van beyde Religien in 't oude convent by haar prabenden* ad vitam *gelaaten ſullen werden.*

8. *Dat de Commandeur ende de vier Compagnien, ſo tegenwoordig in Zwolle tot ongevaarlijk 200. man ſich bevinden, met Wapenen, ſak-*

en

en pak vry hier uyt trekken mogen: doch haar onder Cheur-Keulens, ende ſijn Hooghſ. Genade tot Munſter dienſt te nemen toe geſtaan, de Deſerteurs hier onder nochtans niet mede gemeynt zijn ſullen. Oirkont is deſes van allerzijdts Gecommitteerden, ende Gedeputeerden eygen handig onderſchreven.

Soo gedaan in 't Velt-Leger voor Zwolle *den* 23. *Juny.* 1672.

. . . . . Conraat Nylant.
Carll. Gradthans Wern: Crans.
Bernard Rebert Fresberg. Hermen Reyſe.

CAMPEN beſchreeven.

De Stad CAMPEN heeft haar begin en aanwas genomen ten tijde, als 't Chriſtelijke Geloof door de *Biſſchoppen van Uytrecht* in de Geweſten daarom heen is ingevoert, en heeft ſich naderhand mede begeven in de Societeyt van de *Hanſe Steeden*, dewelke tot haar mutuele beſcherminge tegens *Waldemarus* Koning van Denemarken, die voor haar elx in 't byſonder te gevaarlijk en te machtig was, ſich verbonden naar 't exempel van de oude Republijk der *Achaërs*, op dat deſelve elx te ſwak zijnde met gemeene macht konden afkeeren het geweld van haare dreygende Vyanden. Om deſelve redenen heeft Keyſer *Maximiliaan de* I. in 't jaar 1494. op den Rijx-dag tot *Worms* te wegen gebracht, dat *Campen* beneffens *Deventer* en *Zwolle* zijn geregaleert met den Titul en Privilegien van vrye Rijxſteeden. Doch dit niet tegenſtaande, is tuſſchen die van *Campen* en *Zwolle* ter oorſaake van een Tol in den jaare 1521. ontſtaan een onverſoenelijken haat en oorlog, die Keyſer *Carel de* V. door de geduyrige emulatie en vexatie van *François de* I. Koning van Vrankrijk belet wierde te aſſopieeren, by welke occaſie Hertog *Carel* van Gelderland die van *Zwolle* aſſiſteerende, haar beyde heeft veroorſaakt der ondergang, ſo dat ſy daar na met het *Sticht van Uytrecht* geſamentlijk zijn vervallen aan 't Huys van *Bourgondien*, dat *Campen* niet langer ſubject bleef, als tot het jaar 1578. wanneer het door den *Graaf van Rennenberg* Gouverneur van Vrieſland en Over-Yſſul met een belegeringe wierde gebracht aan den Staat der Vereenigde Provincien, onder dewelke het heeft gecontinueert tot het fatale jaar 1672. beſchuldigt, wanneer deſe Stad ſich mede den Vyand genoegſaam vrywillig onderwierp, eer ſy dien geſien hadde, daar nochtans de noot en uyterſte verlegentheyt haar daar toe noch geenſins drong, 't en zy men voor de noot wilde nemen de flauwhertigheyt en verwijſtheyt, ſo niet malverſatie, die het haaſtig en ſchandig overgaan deſer Stad veroorſaakte,

haare Fortificatie. want wat aangaat de Fortificatie, so roemde de Magistraat in een Missive aan haare *Ho. Mog. sub dato* den $\frac{1}{11}$. *Augusti* 1672. (onder *Num°.* 44. geproduceert) seer over haare tijdige vigilantie en voorsorge, waar door sy haare Fortificatien (bestaande in 6. Bolwerken en een Schans aan de over-zijde van den *Yssul* met 4. Bolwerken en een punt) sodanig hadden doen redresseeren en pallissadeeren, dat deselve ten tijde van 't opbreeken van 't Staten Leger aan den *Yssul* byna in volkomen staat van defensie en de Schot-en ander Poorten, Hameyen, Val-bruggen, Slag-bomen, Batteryen en andere saaken van gelijke natuyr by na of genoegsaam in ordre waren gebracht.

Magazijn. Het Magazijn, dat volgens de Lijste van den Commis *Aper Herweyer* eerst in voorraad hadde 25. Stukken Geschuts met 7866. Canonkoegels, 16. ysere Haaken, 52. tonnekens Musquet-koegels, behalven noch 2471. ponden koegels van deselve soorte, 315. varsche en 198. oude Bosschen Lonten, 6440. ponden bequaam, en 900. onbequaam bos-kruyt, met gereetschap en toebehooren naar advenant, wierd voor de aankomst van den Vyand (naar inhout van den voorn. Brief aan haare *Ho: Mog.* met desselfs By-laagen) door 't Ed. Mog. Collegie ter Admiraliteyt tot *Amsterdam* geassisteert met 20. Stukken Canon en 4000. ponden Bos-kruyt, en soude uyt 's Lands Magazijn tot *Delft* mede gesecondeert zijn geworden met 10. duysent ponden Bos-kruyt, 4. duysent ponden Lonten, en 1300. Canon koegels, (waar toe den Raad van Staten de Ordonnantie op den Commis van 's Lands Magazijn al hadde uytgereykt) indien de Stad maar 2. a 3. dagen hadde tegen-gehouden, waar mede tijd en gelegentheyt genoeg soude gekomen zijn, om van de Stad van *Amsterdam* of van andere plaatsen geassisteert te werden met alderhande nootwendigheden.

Garnisoen. Tot defensie voor so korten, ja noch veel langer tijd manqueerde dese Stad geen volk, also het Garnisoen, dat in 5. Compagnien te paard en 3. te voet bestond, als den Vyand aannaderde, dapper soude geassi-

Couragieuse Burgerye. steert zijn geworden door de Burgerye, die brandende was van courage, om haare Vryheyt te beschermen, en door de groote meenigte van gevluchte luyden, over dewelke de Heer *Gerhard Sloot* de jonge sijnen dienst als Capiteyn aan de Heeren van de Regeeringe aanboot, 't welk door de groote disordre en confusie te niet liep, voornamentlijk als

L'Espiere komt tot Campen. *l'Espiere* Burgermeester van *Deventer* met de Gecommitteerden van *Campen* en een Vyands Trompetter 's nachts tusschen

den

den 13. en 14. *Juny* om 3. uyren van *Zwolle* getrokken zijnde 's morgens vroeg voor de Vergaderinge van de Regeeringe verscheen, en aldaar by sijne propositie de Regenten wonderlijk intimideerde, door 't breet uytmeeten van de over groote macht des Vyands, en de groote schade, die *Deventer* hadde geleden; seggende dat deselve een ander *Jerusalem*, en geen *Deventer* meer geleek, also het Stadhuys en de groote Kerk te pletteren waren geraakt door de Bomben, die de Pol-straat hadden 't onderste boven gekeert, en de doden uyt den graven geslagen. 't Gerucht van dese propositie verwekte onder de Burgeren sulken misnoegen, dat sy den voorn. *l'Espiere* opsochten, en dreygden te willen vermoorden, dat ook licht daar op soude gevolgt zijn, so hy sich niet hadde versteeken en geabsenteert gehad.

en intimideert de Magistraat,

dat hem haast qualijk soude opgebrooken hebben.

Niet tegenstaande den getrouwen yver der goede Burgerye en Ingesetenen van *Campen*, en de groote apparentie van genoegsaam secours, vont de Magistraat echter goet (sonder af te wachten het bescheyt en assistentie, daarom sy na verscheyde Quartieren Gedeputeerdens gesonden hadde, welke assistentie licht even so soude gevaren zijn, als de Ammunitie van *Amsterdam* tot *Zwolle* gekomen, daar van hier vooren) seekere Gedeputeerdens dien selven morgen tusschen 9. en 10. uyren uyt te senden na *Zwolle*, om met die Stad over de tegenwoordige gevaarlijke constitutie te confereeren, en, so 't de noot vereyste, met den Vyand te capituleeren. Dese Gedeputeerdens omtrent *Zwolle* komende, bevonden, dat deselve Stad alrede gecapituleert hadde met den Vyand, waar op sy ook niet versuymden een Capitulatie op te rechten, waar mede sy dien selven avont in stilte weder binnen *Campen* quamen, werdende haare verrichtinge voor de Burgers gesecreteert. Terwijlen dese Gecommitteerdens uytwaren, quam den *Oversten* ~~Post~~ Nagel met eenig Vyands Volk dienselven namiddag omtrent 3. uyren in 't gesicht van de Stad eenig Vee wegrooven, sendende immiddels een Trompetter aan de Stad, om die op te eyschen; Maar also den voorn. *Post* uyt dien Trompetter hoorde, dat de Stad excuseerde aan hem finalijk te antwoorden, ter oorsake, dat haare Gedeputeerdens uytwaren na *Zwolle*, sond hy den selven Trompetter weder te rug met expresse last, om in de Stad aan te seggen, by aldien sy niet aanstonts Gedeputeerdens wilden senden, om te capituleeren, dat hyse dien nacht noch met Vuyr-werken soude beschieten; Daar op ook Gedeputeerdens uyt de Stad aan den *Oversten Post* wierden afgevaardigt op een Wagen, met een Oxhooft wijn, en een goet deel Toebax-pijpen, om den Vyand *quasi* te regaleeren,

Campen sent Gecommitteerdens uyt na Zwolle.

en na den Oversten ~~Post~~ Nagel.

en.

en met een Dronk op de Duytsche wijse te ontfangen. Dese Gedeputeerdens waren al eer weder binnen de Stad, als de voorsz. na *Zwolle* gecommitteerde, en hadden geaccordeert, dat by provisie 9. Soldaten in forme van een Sauve-garde souden komen, 't welk sonder kennisse der Burgers geschiede; So dat *Zwolle* en *Campen* op eenen dag sich so swaaren jok hebben op den hals gehaalt, daar onder sy by na 2. heele jaaren naderhand gebukt gingen, en daar van sy de smerten lichtelijk sullen voelen, so lang noch menschen van dese eeuwe leven.

De Griffier van Over-Yssul send brieven aan de andere Steeden,

Op dienselven dag, dat dese beyde Steden waren overgegaan, sond *D. Roelink* Griffier van de Provincie uyt den naam van de Ridderschap en Steden van Over-Yssul aan eenige Steden dier Provincie circulaire brieven in *Zwolle* gedateert, die niet van den President, gelijk anders gebruykelijk was, maar alleen van den voorn, Griffier onderteekent waren, waar by aan de respective Leden wierd genotificeert, dat sy inder haast haare Gedeputeerdens mosten senden, om by te wonen de Provinciale Capitulatie, die den Keur-en Vorst tot Keulen en Munster de Provincie aanpresenteerden, waar van de copye hier boven te lesen is in 't Bericht, dat den Colonnel *Unico Ripperda* wegens het overgaan van *Zwolle* uytgegeven heeft.

Dese brieven hebben (na 't oordeel van de Heeren Burgermeesteren, Schepenen ende Raaden der Stad *Deventer*, geposeert in haare Deductie, die genoemt is het *Waarachtig Verhaal van 't overgaan van haare Stad*) gefaciliteert het overgaan van de noch overige Steeden, Leeden en Forten van *Over-Yssul* selfs aan de Zuyder-Zee gelegen, als *Vollenhoven*, *Steenwijk*, *Hasselt*, *Meppel*, *Geelmuyden*, *Swarte-sluys*, *Blokzijl*, *Kuynder* en *Rooveen*, die alle met *Zwolle* en *Campen* op een en den selven dag, te weten op den $\frac{11}{21}$. *Juny* te gelijk vervielen in de macht van den Vyand, in manieren, als of sy by een Capitulatie waren verhandelt, daar van tot noch toe veel gesprooken, maar onses weetens, geen blijk is, niet tegenstaande wy tot onderzoek van dien singuliere devoiren hebben aangewent, schijnende de apparentie van dien selfs tegens sulk voorgeven te strijden, also de tijd van eenen dag te kort was, om de voorsz. Brieven na alle de voorn plaatsen te senden, en daar op Gedeputeerdens t'ontfangen, met deselve te capituleeren, en te gelijk haare respective Steeden en Plaatsen over te geven; 't en zy waar was, dat de Provinciale Capitulatie voorheen of (gelijk sommige meenen) aan de *Mastenbroeker Kerk* of elders gesloten was, 't welk minder credit vind, als de Capitulatie van de *Ridderschap van Over-Yssul*, op den 5. *July* daar

aan

aan volgende met den *Bisschop van Munster* op 't *Huys ter Scheeren*, by *Couvorden* geaccordeert, dewelke voor de waarheyt word gedebiteert, invoegen deselve hier onder *Num*o. 44. is geproduceert.

Het oprechten van dese Capitulatie heeft sich in dese manieren toegedragen: De Provincie van *Over-Yssul* door den vyand geconqueiteert zijnde, en deselve vyand naar *Coevorden* marcherende, schreven de Heer Dom-deken *Smissink*, en de Heer *Groothuys Drost van Cloppenburk* den 1. *July St. N.* uyt het Fort op 't Ommer-Moer aan de *Ridderschap van Over-Yssul*, om eenige uyt de haren met genoegsame pouvoirs te committeeren, om met *Smissink* en *Groothuys*, die van den *Bisschop van Munster* geauthoriseert waren, in conferentie te treden. De Ridderschap in achtinge genomen hebbende, dat de Steden sich overgegeven hadden, sonder reguard genomen te hebben op de exercitie van religie ten platten lande, lants-schulden, &c. hebben gecommitteert de *Heeren van Pallant*, *Mulert*, *Sloet*, nevens den Griffier *Roelink*. Dese na den *Hardenberk* gereyst zijnde, bevonden dat de Bisschop tot dicht onder *Coevorden* geavanceert en selfs gelogeert was op het *Huys ter Scheer*: waar na toe de Gecommitteerden gereyst zijn, en verscheyden conferentien gehouden hebben; In de welke voor 't principaalste de Gecommitteerden afgeeyscht wierde openinge van de Privilegien en Gerechtigheden, die de Ridderschap genoten hadden onder de Regering der *Bisschoppen van Vytrecht* en 't *Huys van Oostenrijk*. De retroacten hier op nagesien zijnde, wierde alleen bevonden een Capitulatie, die de Ridderschap met Keyser *Carel de* V. had ingegaan, als *Henrik van Bejeren Bisschop van Vytrecht*, met consent der Staten, het Bisdom verlaten heeft, en aan *Carel de* V. het Stift opgedragen wierde. Als over de ingredienten van 't selve meermaals gehandelt wierde, quam des Bisschops geheyme raad *Rave*, en stelde de Gecommitteerden ter hand sekere acte van Capitulatie van den Bisschop alrede onderteekent, wiens inhoud seer veel verscheelde van 't geen met de Heeren *Smissink* en *Groothuys* afgesproken was; en voornamentlijk, in de renuntiatie van de Unie ('t welk door de Steden alreede geschiet was, die in haar capitulatien bedongen hadden weder onder het Roomsche Rijk te komen) en het oprechten van een Hof van Justitie. Welken eysch, als niet staande aan de Ridderschap, maar aan de gesamentlijke *Staaten van Over-Yssul*, de Gecommitteerde geweygert hebben in te willigen; waar op geantwoort wierde, dat daar in geen veranderinge te ver-

wachten was, dat de Bisschop nu in goed humeur was, dat sy de occasie souden accepteren, terwijlse gepresenteert wierde; By aldien ymant sulks weygerde te ondertekenen, dat men deselve sijn goederen wel soude weten te vinden. Dese comminatoire termen, en de favorabile pointen voor het exerceeren der Gereformeerde Religie, en 't betalen der Provinciale schulden, en verminderinge der geëyschte contributien, hebben de Gecommitteerden bewoogen, om het Tractaat te rapporteeren; Edoch hebben 't selve niet, so het lag, geraden gevonden te approberen en uyt te geven: maar de Edelen toenmaals binnen *Zwol* presént zijnde vonden goet, dat het voorschreven Tractaat wel soude werden geteykent, maar niet geextradeert, of uytgegeven; en dat het in de Griffie soude worden geseponeert, sonder aan ymant copye te geven, als aan de Predicanten, van 't geen tot der Gereformeerde Religie, en der Predicanten voordeel daar in geexpresseert stond.

De OMMERSCHANS verlaten.

De *Ommer-Schans* was de laatste van alle Over-Yssulse Plaatsen, die op den $\frac{14}{24}$. *dito* als een verlatene saak (*res pro derelicto habita*) van den Vyand wierd geoccupeert en in possessie genomen, want het Garnisoen bestaande in dry Compagnien onder den Commandeur *R. van Arkel*, den Lt. Colonnel *Bourmania* en den Capiteyn *Vegelijn*, t'samen 201. man, behalven de Officieren, de seekere tijdinge van 't subijt verlies van geheel *Over-Yssul* verstaande, begon niet alleen opentlijk te murmureeren, maar ook te muitineeren tegens haare Officieren, deselve opentlijk voor 't hooft seggende, dat sy niet wilden vechten, en warom sy sulx meer souden gehouden zijn te doen, als alle de verlooréne groote Steeden, dat sy de Schans wilden verlaten, om niet in de Kerk opgeslooten te werden, dewelke sy daar op ook so sterk verlieten, dat als de Vyand op den $\frac{14}{24}$. dito quam aantrekken, niemand, als de Officieren noch overwaren, die uyt de noot een deught maakende, om een goet heen komen sagen, en haar na *Vriesland* salveerden, so dat de Vyand dese sterke Schans al mede, gelijk so veel andere Plaatsen sonder slag of stoot in sijn geweld kreeg, niet sonder groote verwonderinge van de geheele wereld, dat een Provincie met so veel sterke en gerenommeerde Fortressen (t'welk noyt meer gehoort is) sich als vrywillig, en in een omsien van tijd onder den Vyand hadde gesubjecteert.

De ontrouwe van Over-Yssul is lang voorheen bemerkt.

De vreemde Intrigues en wonderlijke Directie in *Over-Yssul* hadden aan seekeren Heer, die uyt Holland mede te Velde gecommitteert was, al lang voor heenen gegeven sodanige blijken van suspicie, dat hy uyt het Leger aan den *Yssul*, voor en al eer de Vyand de Frontie-

ren

ren van deſen Staat hadde aangedaan, ſchreef aan de Staten van Holland, dat hy genoegſaam bemerken konde, dat men ſich op de Steden van *Over-Yſſul* in geenen deele hadde te verlaten, en dat ſeekerſt ſoude zijn, dat men in *Holland* op ſijn hoede was, alſo hy in *Over-Yſſul* alles ſag verkeert lopen, 't welk naderhand ook dusdanig heeft gecontinueert, dat de geheele Provincie op de vooren verhaalde ſchandelijke maniere is verlooren gegaan. Om deſe redenen wierd naderhand by een Notificatie in *Holland* bekent gemaakt, dat al de gene, die eenige gevluchte goederen mochte in bewaaringe hebben, deſelve op hooge boete en ſtraffe ſoude hebben aan te geven aan de Commiſſariſſen, die ten dien eynde met ſpeciale commiſſie naar *Amſterdam* en de Noort-Hollandſche Steeden wierden gedeputeert, en wierden gearreſteert alle goederen, die men bevond de Regenten van *Over-Yſſul* eygen te zijn. Op den 20. *July* 1672. arriveerde tot *Medenblijk* een Jacht, van *Sijn Hoogheyt* ſpecialijk afgeſonden, om informatie te nemen ende onderſoek te doen van de Goederen toebehoorende een Burgermeeſter van *Zwolle*, die aldaar met twee ſijner Dochteren in ſeeker ſchip een wijl tijds gelegen hadden, welke goederen door de Heeren van de Gerechte der Stad *Medenblijk* geinventariſeert en beſchreven zijnde, bedragen ſoude hebben over de twee, andere ſeggen meer als dry tonnen gouts: Immer dit was ſeeker, dat onder deſelve dry koffers waren met contanten, die men preſumeerde te zijn de Premie voor de trouloose verkoopinge en verraderye van de Stad *Zwolle*; doch naderhand zijn deſe ſo wel, als de voorſz. van 't arreſt ontſlagen, en onder cautie gereſtitueert.

Gevluchte goederen der Regenten van Over-Yſſul in Holland geconfiſqueert.

't Is meermaalen geobſerveert, en 't ſchijnt een byſondere Goddelijke en fatale directie te zijn, dat een quaat door 't ſelve middel wort geſtraft, waar door het wort begaan; De verdeeltheyt der Regenten van *Over-Yſſul* is voor een groot deel mede geweeſt oorſake van 't verlies van haare Provincie; de verdeeltheyt deſer verheerde Provincie onder verſcheyde Vyanden heeft deſelve mede geſtraft, want ſy daar door tot *Deventer* heeft moeten uytſtaan de horrible extorſien van de Keulſche Volkeren, tot *Campen* de ongehoorde uytſpoorigheden der Franſche, tot *Zwolle* de onverdraaglijke overlaſten en tribulatien der Keulſche en Munſterſche t'ſamen, en ten platten lande van de Munſterſche die actien, dewelke niet te verwachten waren, als van gevleyſte duyvelen, 't welk de Munſterſche Soldaten ſelfs confirmeerden, als ſy de arme luyden op haare klachten te gemoet voerden, dat de duyvels uyt de Hel waren uytgebrooken, en door hun

Over-Yſſul word geſtraft door verdeeltheyt.

op d'Aarde een nieuwe Hel quamen op te rechten, om de Luyden ook te tormenteeren by haar leven.

't Overgaan van Over-Yssul verwekt groote alteratie in Vriesland en Groeningen.

De tijdinge van dit schandelijk en subijt overgaan van de geheele Provincie van *Over-Yssul* vloog aanstonts geheel *Vriesland* en *Groeningerland* door, en verwekten aldaar al so grooten vreese en consternatie, als het doorbreeken der Franschen aan 't *Tolhuys*, en het verlies van *Vytrecht* in *Holland* causeerde, want elk stont verlegen en verwachte den Vyand alle omsien, niemand wist, wien het eerst gelden soude, also 't geheele Land onbedekt, en sonder de minste affnijdinge voor hem open lag, elk wilde sijn beste meubile goederen vluchten, en niemant wist by na waar heen? eenige die haare goederen uyt de Steeden wilden vervoeren, wierden deselve door oploop en plonderinge van 't gemeene volk uyt, de Regenten die mede wat meenden te salveeren, mosten opentlijk het verwijt hooren, dat sy verraders waren, en de Gemeente in desen algemeenen noot wilden verlaten, de Regeeringe stont raadeloos, en 't Volk redeloos, also 't selve als een pot te vuyr opliep, en voort alles in confusie bracht.

Vergaderinge van de Gedeputeerde Staten en 't Hof van Justitie in Vriesland.

De Heeren Gedeputeerde Staten van Vriesland siende, dat den geheelen last van dit onheyl op haare schouderen aanquam, wierden te rade, om de Heeren Raden van 't Hof van Justitie te versoeken, dat sy haar in dese extremiteyt met raad en daad geliefden te assisteeren, waar op beyde die illustre Collegien 's nachts tusschen den $\frac{13}{23}$. en $\frac{14}{24}$. *Juny* binnen *Leeuwarden* in alle stilheyt by een vergaderden, alwaar geproponeert wierde den desolaten staat van haare Provincie, hoe dat de Passagie van *Meppel* recht na *Dockum* en voort de *Dongeldeelen* in't *Bilt* door tot *Harlingen* toe om haare hoogte niet konde geinundeert werden; dat de twee Schansen op die Passagie gelegen, als *Breberg* en de *Vriesche Paalen* genoegsaam geplaneert waren, en geen wesen meer hadden; dat de Militie op haare repartitie staande tot securiteyt van de Frontieren van andere Provincien sodanig was geëmployeert, datter tot besettinge van haar eygene Provincie niet een eenig Soldaat overig was, als alleen eenige Compagnien onder den Lt. Generaal *Ayima*, die uyt *Over-Yssul* quamen assakken; en dat haare Magazijnen en de Wallen der Steeden van Artillerye, Ammunitie en Vivres onvoorsien, en heel ontbloot waren, en in 't geheel niet of weynig in voorraat was tot defensie. Hier op begon men te delibereeren, hoe men de Provincie 't best soude salveeren uyt de tegenwoordige noot en gedreygde gevaaren, die haar dicht boven 't hooft hin-

hingen, en wierd geproponeert, dat sulx soude moeten geschieden door een van dese beyde middelen: Of dat men sich met alle vigeur en gemeender hand soude trachten te defendeeren, en het uyterste te wagen; Of dat men sich met een Provinciale Capitulatie uyt die onheylen soude redden, en in cas van Capitulatie, dat men dan voorts behoorde gedachtig te zijn, met wat conditien men de gemeene welvaart het best soude konnen verseekeren. alwaar gedaan wierd een Voorslag van twee middelen,

Na eenige reciproque concertatien, en na dat de Predicanten der Stad *Leeuwarden* in dese Vergaderinge verscheenen, en bysonderlijk hadden gerecommandeert het Poinct van Religie en gemeene Vryheyt, wierden alle difficulteyten aan een zijde gestelt, en een animeuse en cordate resolutie genomen, om tot behout van Religie en Vryheyt, *pro aris & focis* met gesamentlijke hand het uyterste te wagen, en goet en bloet tot den laatsten effort te spendeeren; Men deputeerde aanstonts uyt het midden van dese Vergaderinge eenige Heeren aan haare *Ho: Mog.* aan de *Staten van Holland*, aan 't *Noorder-quartier*, aan *Stad en Landen* en aan *Amsterdam* (die alle daar na sonder troost of de minste assistentie weder te rug zijn gekomen) men resolveerde, om alle sluysen open te setten, en alle Polders en bedijkte Landen te inundeeren; men deed een Opontbod van den Uytschot van alle Steden en Grietenyen, die daar op met vreugde uytmarcheerden na het Heeren-Veen, om sich daar met de weynige aankomende Militie onder den Heer Lt. Generaal *Aylua* te conjungeeren, en een Legertjen te formeeren, om daar mede den Vyand te verwachten, en te betoonen, dat sy noch van 't rechte bloet der oude en beroemde Vriesen waren, die in stantvastigheyt alle Natien overtroffen; Men lichte by Patent uyt de *Deylerschans* dry Compagnien met allen voorraat van Oorlog en Vivres, uyt de Stad *Embden* twee, en uyt de *Nieuwe* of *Linge-akkers-Schans* mede twee Compagnien met den Commandeur, alle tot haare besoldinge staande, die het voorn. Legertjen hielpen vergrooten; Tot welken eynde men mede Patent sont na *Lieroort*, om ook van daar te trekken twee Vriesche Compagnien; Doch den Commandeur *Siegers* considercerende de importantie van die plaats, weygerde 't selve Patent, sonder expresse ordre van de Generaliteyt, te obedieeren, want hy met het uytlaten van die twee compagnien maar alleen noch 3. compagnien soude overgehouden hebben, dewelke alle dry op de repartitie van de alrede overheerde Provincie van *Gelderland* staande geen betaalinge van daar hadden te verwachten, maar in plaatse van dien socht den Commandeur sijn aan

en genomen een cordate resolutie tot defensie van 't Land.

Gedeputeerdens omheen gesonden om assistentie,

alle middelen van defensie in het werk gestelt,

en een Leger op de Frontieren geformeert.

Dapperheyt van den Commandeur van Lieroort.

bevolen Poſt met meerder beſettinge te verſeekeren, waarom hy alomme bekent maakte, dat alle die gene, dewelke van buyten binnen het Fort aan de Fortificatien wilden komen werken, ſouden groote daghuyren verdienen, door welk middel hy veel Land-volk binnen trok, dat hy al op geweer ſette en dede exerceeren, en binnen het Fort beſlooten hielt.

Voorſichtigheyt van Aylua.

Het voorſz. Leger, dat immiddels tot 13. a 14. hondert Soldaten, en een reedelijk getal Burgers en Land-luyden aangroeyde, wierd ſeer voorſichtig door het commando van den wel-gemelden Heer *Aylua* op de Frontieren in ſo continueelen beweeginge gehouden, dat niemand van de Officieren ſelfs konde weten, hoe ſterk of ſwak ſy waren.

Conſtitutie van Stad en Landen op de tijdinge van 't verlies van Over Yſſul.

De Provincie van *Groeningen* en *Omlanden* was op de onverwachte tijdinge van 't verlies van *Over-Yſſul* even ſo min in poſtuyr van defenſie, als die van *Vrieſland*, de Schanſen daar om heen waren wel alle in haare Fortificatie net opgemaakt, en elk met omtrent 15. duyſent ponden Bus-kruyt en alles naar advenant geprovideert, maar waren alle met veel te weynig volk beſet, als haare defenſie vereyſte, om welke reden de Staten deſer Provincie mede reſolveerden,

Evacuatie van de OUDE-SCHANS,

om de OUDE-of BELLINGWOLDER-SCHANS van volk en van alle Oorlogs-en Levens-middelen te evacueeren, en de Fortificatie te ſlechten, alſo ſy genoegſam binnen 's Lands, en van buyten met de *Nieuwe-* of *Lang-akker-Schans* bedekt lag, uyt welke reden ſy aan den Commandant *Husman* ordre ſonden, dat hy die Schans van alles ſoude evacueeren, om welken tijd deſelve mede van de Gecommitteerdens tot de Secreete Correſpondentie by een brief ontfing expreſſe laſt, om de Schans te defendeeren. Commandeur *Husman* door deſe contrarie ordres verſet zijnde, dacht dat het gebod der Provinciale Staten behoorde te prevaleeren, waarom hy de Schans verliet.

Evacuatie van de NIEUWE-SCHANS

En alſo men in *Groeningen* niet een omſien voor de aankomſt des Vyands verſeekert was, en om dat de NIEUWE-SCHANS den Vyand in ſijn aannaderen na de Stad geenſins konde beletten, wierd by de Staten van Stad en Landen gereſolveert, de *Nieuwe-Schans* ook te verlaten, ten welken fine ſy derwarts ordre ſonden, volgens de welke daar uyt gelicht wierde het Garniſoen beſtaande maar in 2. Compagnien met al den voorraat van Stukken, Ammunitie en Proviant, die t'ſamen na *Groeningen* wierden vervoert, uytgenomen 2. Halve kartouwen, die den Vice-Commandant *Husman* vergeten hadde, gelijk mede de ordre, dat hy voor ſijn vertrek de principaalſte

Poſten

Posten der Fortificatien soude demolieeren, 't welk hem by den Hoogen Krijgs-raad naderhand causeerde een Sententie des doods, om gehangen te werden; maar aangesien de saake naderhad om redenen gestelt wierd in handen van seckere Commissariissen, is de voorige Sententie gealtereert, en hy simpelijken gecondemneert, om alleen 2. jaaren de piek te dragen, eer hy weder als Capiteyn soude mogen dienen; Dese schande heeft *Husman* met sijn goet comportement en door sich selfs exemplaarlijk te evertueeren geheel vernietigt, in voegen hy kort daar na weder in employ raakte.

Rabenhaupt word Lt. Generaal van de Provincie en Gouverneur van de Stad Groeningen.

De *Staten van Stad en Landen* hadden als voorsichtige Regenten in tijd van Vreede haare gedachten al laten gaan over het aanstaande onweder, dat sy te gemoet sagen, en gedelibereert, wien sy als een Militair Hooft souden verkiesen over haare Provincie, en daar toe genomineert den Heer *Carel Rabenhaupt Baron de Sucha*, die sich in het *Land van Hessen* onthielt; dewelke sy so door brieven, als door besendinge van den Capiteyn *Prot* Vice-Commandant van de *Bourtang* disponeerden, om naar *Groeningen* over te komen, alwaar hy naar al het voorige gepasieerde arriveerde, en voorts tot *Lt. Generaal* van de Provincie, en *Gouverneur* van de Stad wierd aangenomen, waar toe hy sijne commissie so haast niet hadde ontfangen, of hy stelde op alles de gerequireerde ordres. En niet tegenstaande ter selve tijd binnen dese geheele Provincie niet meer Militie was, als 2, a 3. oude Compagnien, en daar by van de nieuwe lichtinge so veel, dat al het Krijgs-volk het getal van 1200. mannen niet konde surmonteeren, so resolveerde hy echter met eenig volk, onder den *Lt. ten Berge* in de verlaten *Nieuwe-Schans* weder post te vatten; doch also sijne ordres door den voorsz. *Lieutenant* niet exact wierde nagekomen, so wierd hy daar in van den Vyand geprevenieert, dat den voorsz. *Lt.* sijn leven koste, want hy naderhand op den 14. *July* in conformité van de Sententie van den Hoogen-Krijgs-raad is gedecapiteert.

die op alles goede ordre stelt.

De Vyand, die met eenig volk uyt *Over-Yssul* over *Steenwijk* naar *Vriesland* in aantocht was, kreeg onderwegen kondschap, dat beyde de Staten van *Vriesland* en *Groeningen* niet alleen gerefolveert hadden, om sich naar allen vermogen te defendeeren, maar dat sy deselve resolutie ook begonden ter executie te leggen met de voorgenoemde middelen van defensie, waar over hy geweldig begon te fulmineeren, voornamentlijk over de Vriesen, seggende den *Bisschop van Munster* onder anderen: *Der Teuffel hohle die Pfaffen*, meenende daar mede de Predicanten van *Leenwarden*, als of sy de Helle verdient had-

daar over de Vyand seer fulmineert.

hadden met het vigileeren voor haare Kudde, daar hy nochtans selfs niet minder als de Helle verdiende, door dien hy sijn eygen Kudde tegens haaren wil en dank tot den Oorlog preste, en onschuldig ter slacht-bank overleverde, niet ontsiende te disponeeren so wel over haar bloet, als over haar goet en welvaren, dat geen Bisschop of Hoeder der Gemeente, maar veel eer een Huyrling, ik geswyge een Wolf paste.

en sijn genomen desseyn op Vriesland verandert,

Hy verandert daar op sijn desseyn, dat hy genomen hadde, om: *Vriesland* te invadeeren, en vond goet, *Couvorden* te belegeren, en de voorñ. verlate Schansen in possessie te nemen, 't welk hem ook so wel succedeerde, dat hy niet alleen de *Deyler-* en *Oude-* maar ook de *Nieuwe-Schans* met de *Winschooter-ziel*, 't *Huys te Weade* en al wat daar omtrent gelegen was, met het geheele Wester-quartier, sonder de minste resistentie incorporeerde.

en neemt in possessie de Deylei-Oude-en-Nieuwe-Schans, &c:

Martel soekt den Commandeur van de BOURTANGE te corrumpeeren,

Binnen de Nieuwe-Schans quam eenen *Martel* Generaal Krijgs-Commissaris van den *Bisschop van Munster*, die door een Trompetter aan Capiteyn *Prot*, Commandant van de sterke Schans de BOURTANG (dewelke uyt *Groeningen* met alle nootsaakelijkheeden getrouwlijk wierde gesecondeert) mondeling dede seggen, dat hy verstaan hadde, dat hy Commandant wel genegen was, om met hem eens te spreeken, also hy plein pouvoir met Blancos van den Bisschop onderteeckent hadde, om Accoorden en Capitulatien te maken, so 't hem goet docht, om welke redenen hy versocht, dat de Commandant hem door desen Trompetter wilde doen weeten de Tijd en Plaats, wanneer en waar sy t'samen mochten aboucheeren. De Commandant, die noyt van intentie was geweest, om met hem *Martel* of ymand van den Vyand te confereeren, veel min daar van eenig blijk gedaan hadde, merkende, dat *Martel* hem door loosheyt tot verraad trachte te disponeeren, gaf aan de Wereld een exempel van onverbrooken Trouwe tot sijn Vaderland, en antwoorde aan *Martel* weder mondelinge door den selven Trompetter, dat hy noyt hadde geseyt, met hem te willen spreecken, maar by aldien hy *Martel* gerefolveert was, met hem eenige conferentie te houden, dat hy dan moste komen, daar hy Commandant was. *Martel* sond hier op door een tweeden Trompetter een Brief, daar in hy voorstelde de groote macht en successen van sijnen Bisschop en desselfs Geallieerden, het verlies der Staten van so veele Fortressen, en de apparentie van het consequentelijk overgaan sijner plaatse, die geensins was in staat, om haare triumphante wapenen ook voor weynig dagen te resisteeren, te

die daar op, als een getrouwen Officier, antwoort.

waar op Martel nader instantie doet,

ver-

meer, dewijl alle omleggende Schanſen al verlooren, en daar door alle paſſagies en advenuen tot ſecours benomen waren; en daarom ſo hy ſijne Schans wilde overgeven, beloofde hy, dat hy hem ſoude doen genieten de ſomme van 200. duyſent guldens, of het beſte Adelijke Sticht in Weſtphalen, en aan elken Capiteyn 50. duyſent guldens.

doch een genereuſe antwoort ontfangt van den Commandant,

De Commandant *Prot*, die eerlijker was als *Martel* en deſſelfs Principaal, en deteſtabel reekende, ſich aan Vaderlands verraat ſchuldig te maken, nodigde by ſijne tweede antwoort hem *Martel* met den Biſſchop en alle deſſelfs adherenten tot ſich op een conferentie, daar in hy haar eerſt ſo veel Koegels ſoude ſchenken, als hem Guldens waren gepreſenteert, eer hy van eenig accoord wilde ſpreeken.

die op alles de gerequireerde ordres ſtelt,

Deſen braven Commandant ſtelde voort op alles nodige ordres, en dede alle Officieren op de Wallen vergaaren, dewelken hy voorhielt de ſterkte dier plaatſe, haar afvragende, of ſy aan de Fortificatie yets wiſten te verbeeteren, en of ſy ook wel de Schans ſouden willen overgeven? daar op ſy antwoorden: *Neen.* Of ſy dan met hem tot den laatſten druppel bloets ſouden willlen vechten? en of ſy ſulx met eede wilden belooven? ſey den: *Ja*, 't welk geſchiet zijnde, belaſte hy haar Commiſſariſſen uyt de haare te verkieſen, om hem ook den Eed af te nemen, dien hy ook preſteerde, waar op ſy alle in courage, als eerlijke Soldaten continueerden.

en Martel de Bourtang doet verlaten.

Martel, die de courage van deſen vaillanten Commandant eens wilde beproeven, die hy door geld onkreukbaar hadde bevonden, maakte de mijnen van belegeringe, en begon de Schans met Canon te ſalueëren, maar wierd ſodanig gereſaluëert, dat hy na korten tijd vertrok, achterlatende eenige doden en gevangenen door een uytval van die van binnen, dewelke meer voordeels ſoude hebben gedaan, indien ſeeker Capiteyn in dien uytval ſich mannelijker gedragen hadde, daar over hy ook in de gevangeniſſe raakte. Ondertuſſchen quam het geheele Leger voor Couvorden.

COUVORDEN beſchreven wegen haare byſondere naturelle ſterkte,

De Stad COUVORDEN is voormaals by de geheele wereld voor onwinbaar gereputeert, en by allen Ingenieurs voor een perfect Model geſtelt geweeſt van een volmaakte Fortreſſe, ſo van wegens haare Naturelle als Artificiele ſterkte; want ſy als een Poorte van de Provincien van *Vrieſland*, *Groeningen* en *Omlanden* zijnde, tot aan de Contreſcarpen toe was omçingelt met Veenen en inpaſſable Moeraſſen, die mede onder water konden werden gebracht, tuſſchen dewelke ſy alleen konde genadert werden door dry ſmalle advenues en

paſſagien, als over de *Haar*, *'t Galge-veld* en *'t Leeuwerke-veld*, waar tegens ſy verſterkt was met 7. Bolwerken, die haare namen voeren van de 7. Geunieerde Provincien, met 7. Ravelijnen, 7. Halve-manen, een Fauchebray, een hoog Contreſcarp en dubbelde diepe Grachten, met twee Poorten en een Kaſteel, dat met 5. byſondere Bolwerken en een Gracht aan de zijde van de Stad omtrokken was.

dewelke ſeer verſwakt is,

Wegens dit uyterlijk poſtuyr hadde deſe Stad reden, om te glorieeren over haare ſterkte, en om te verachten en te braveeren alle vyandelijke attaquen, die haar van ymand ſouden konnen aangedaan werden, in cas ſy met een gerequireert Garniſoen en Magazijn was geprovideert. Maar het gemeene ongeval, daar aan alle Nederlandſche Fortreſſen zedert 22. jaaren hadden geparticipeert, heeft deſe Fortreſſe mede gepriveert van haare ſo natûrelle als artificiele ſterkte, en haar onwaardig gemaakt haar oude glorie en renommé. Want wat aangaat haare ſituatie en naturelle ſterkte, ſo is waarachtig, dat de Inwoonderen van *Couvorden* voor omtrent 20. jaaren, door toelatinge van den toemaals weſenden Commandant *Byma*, haar de omleggende laage Landen niet alleen hebben toegeëygent, maar deſelve ook met ſlooten en doorgravingen geſepareert, en van jaar tot jaar opgedroogt, met dijken omringt, en met heggen beplant, invoegen 't gene voormaals onder den naam van Moeras bekent was, ende nauwelijx een ſchaap konde dragen, zedert eenige jaaren reede tot goet, hart en vaſt ſo bouw-als wey-land is gebracht, en alſo onder het commando van den Colonnel *Broersma* geconſerveert, en meer en meer gecultiveert; Want hoewel verſcheyde Officieren by diverſe occaſien den voorn. *Broersma* hadden aangemaant, dat hy in gevolge van de ordres van *Sijn Hoogheyt den Heere Stadhouder Fredrik Henderik H. L. M.* gegeven aan den Colonnel en Commandeur *Sterkenburg*, dat hy de lage landen tot verſterkinge van *Couvorden* behoorde onder water en drift te houden, en tot dien eynde alle afwaateringen te doen ſtoppen en vullen, ſo hadden deſelve geen andere antwoord bekomen, als dat voormaals tijd van oorlog, en nu tijd van vreede was, in dewelke de Burgeren van de Landen behoorden te profiteeren. Even ſo waren tot niet geloopen de Veenen van de naaſt gelegene Dorpen, als *Dalen*, *Ermen*, *Schoonebeek*, en die na 't *Huys ten Kloofter* gaan, want deſelve alle ſodanig waren aangetaſt, afgebrant en gegreppelt, dat ſy heel droog lagen, en met boek-weyt en andere vruchten tot groot profijt der eygenaars beſaayt waren, in voegen ſy geen meer water tot nootſaakelijke verſterkinge van *Couvorden* konden toebrengen. Daar en

door het droog maken der moeraſſen,

boven

boven zijn de ſmalle en laage weegen, leydende na de Vrieſche en Bentumer Poorten, niet alleen verbreet, maar ook ongemeen verhoogt, zijnde tot onder het Contreſcarp hooven en velden gemaakt, daar voor heen niet dan kolken en wateren waren geweeſt, door alle het welke de Fortreſſe dier maten van tijd tot tijd is verſwakt geworden, dat ten tijde, als de *Biſſchoppen van Keulen* en *Munſter* daar voor quamen, geen Artillerye te ſwaar was, om rondom de Fortreſſe te paſſeeren; Ja was ſelfs den laatſten winter het water daar door in de Grachten ſo laag gebleeven, dat het uytgehouwen ys by het yſen of byten niet als ſeer ſwaarlijk onder het ander konde gebracht werden, en de buytenſte zijde van de Contreſcarpen daar door ſodanig geſonken, dat een man daar in op de knyen leggende, van binnen uyt den bedekten weg niet konde ontdekt ofte geſien werden.

en door het verhogen der laage weegen.

De Artificiele ſterkte beſtaande in de voorſz. Bolwerken, Ravelijns, Halve-manen, Kaſteel en Contreſcarpen, van circuit omtrent dry quartier uyrs gaans, was door 't niet onderhouden van de Aardewerken, Wallen, Verlaten, Palliſſaden, Stormpalen en vordere nootſaakelijkheden tot defenſie ook ſodanig verſuymt, dat daar in ſeer veele defecten wierden bevonden; Want alhoewel de Heeren *Raden van Staten*, by de ordinaire viſitatien, de voorſz. dingen en 't geen daar aan wijders dependeert, van tijd tot tijd hadden beſtelt en aanbeſteet, ſo is 't nochtans, dat de aannemers van dien het geld wel getrokken, maar 't werk noyt, ſo 't behoorde, voltrokken hebben, door 't manquement van Opſienders en Controlleurs, aangeſien den Commandant *Broersma*, die ſulx hadde behooren te doen, of ſelfs, of ſijn Soon aannemers waren, of ten minſten aan de werken participeerden, hebbende (by exempel) om te profiteren, dat men de aarde van de hooge velden buyten de Poorte niet behoefde met groote koſten binnen te halen, de Borſtweringen van de Wallen rondom van tijd tot tijd, meer als 2. voeten breet doen afſteeken, om deſelve daar mede te verhoogen.

De Fortificatie vervallen.

De Verlaten waren in deſen tijd ſo lek en ondicht, dat daar door weynig water in de Gracht was gebleeven, 't welk, na het ſeggen van eenige Officieren, de Commandeur *Broersma*, eenigen tijd voor heen wel anderhalve voet ſoude hebben laten aflopen, alleen om bequamer te konnen viſſchen, waar door gecauſeert is, dat op ſommige plaatſen van de Contreſcarps-Ravelijnen en Halvemaans-Grachten geen 2. voeten waters, en in de groote Gracht van de Halvemaan tot aan de punt van 't Bolwerk Gelderland achter het Kaſteel niet boven anderhalve voet waters wierd bevonden op een ſo breede ſantplaat,

De Verlaten waren lek.

en de Grachten ondieg

datter 8. mannen *en front* over konden marcheeren, sulx dat den Commandant *Broersma* diverse reysen heeft geseyt, dat *Couvorden* van die kant so swak was, dat by aldien de Vyand de plaats daar attaqueerde, hy seer licht door de Gracht tot op 't Kasteel konde raaken, door dien het selve van die zijde noch met een gracht, noch met pallissaden voorsien was, gelijk de Vyand de Stad aan dien hoek ook geattaqueert heeft, waar toe *Broersma* schijnt aanleydinge gegeven te hebben, also hy in 's vyands Leger tegenwoordig was, en met den *Bisschop van Munster* dagelijx confereerde.

't Magazijn was slecht gestelt van Koegels,

Het Magazijn, dat in eenige deelen redelijk voorsien was, had groot gebrek aan andere nootsaakelijkheden, want hoewel de Fortresse met 28. Stukken Geschuts en 1. Mortier omset was, so manqueerden aan eenige der selven genoegsaam geproportioneerde Koegels, gelijk tot 8. Veld-stukken 6. ponden schietende sich maar 2100. koegels bevonden, waar by, als noch 20. duysent stuks versocht wierden, antwoorden seekere personen van Staat: *Also dé Fransche Belegeringen selden lang duyren, sullen der koegels, het getal van* 2100 *verdubbelt zijnde, genoeg zijn.* En genomen het getal der koegels suffiçant ware geweest, so hadde men echter het Geschut niet na behooren konnen hanteeren uyt gebrek van Affuyten, also in 't Magazijn gene der selve tot een reserve waren geprepareert, en dat de gene, die onder het Canon op de Wallen stonden, door ouderdom waren vermolt en onbequaam geworden, in voegen men geen Canon in de Fauchebrayen konde brengen en gebruyken, dat seer voordeelig soude zijn geweest, wesende geen nieuwe (volgens de verklaaringe van den Commis van 't Hof) zedert 26. a 28. jaaren gemaakt, maar alleen dese oude somtijds aangestreeken en geteert. Daar en boven was het Magazijn gedestitueert van voorraad van bequame Musquetten en pieken, formen tot musquet-koegels, granaten, domme-krachten, schaaps-vellen, touwerk, keepen, Salpeter, sulpher en terpentyn tot de vuyr-werken, Vriesche Ruyters, deelen, sparren, balken, sement, steen, kalk en wat diergelijke in een belegeringe hoog nodig soude mogen zijn; Item van gemalen meel, broot, busquyt en verscheyde andere nodige Vivres; Doch het voornaamste defect in 't Magazijn bestont in bos-kruyt, waar van in 't geheel bevonden wierd omtrent 40. duysent ponden, daar af meer als 25. duysent ponden geheel geklontert, aan een gebakken en daar door qualijk te gebruyken was.

Affuyten,

alderhande oorlogs-tuyg,

en Bos-kruyt.

Hier op dient geremarqueert, dat een Half Cartouw schietende 24. ponden yser tot eene ladinge vereyst 12. ponden kruyt; dat het

binnen.

binnen een uyr 3. maal kan geloſt werden, *facit* yder uyr 36. ponden; datter elken dag 16. uyren mede kan geageert werden, 't welk yder etmaal aan kruyt bedraagt 576. ponden, en in den tijd van 10. dagen 5760. ponden; en dat de 6. halve Cartouwen, die hier op de Wallen ſtonden, binnen de 10. dagen requireerden 34560. ponden kruyt, die, den voorraad in 't Magazijn byna alleen ſouden verſlinden, ſonder dat voor 't reſteerende Canon Mortier en Muſquetten yets van importantie over bleef.

't Garniſoen hoe geſtelt.

Het Garniſoen, dat meeſt uyt nieu-geworven volk beſtont, indien het ſo wel ten oorlog geexerceert, als ſterk in getal ware geweeſt, ſoude niet op ſich geladen hebben den ſmaat en indignatie van de geheele wereld, van dat het ſich ſchuldig gemaakt heeft aan te ſubiten overgeven van een der gerenommeerſte Fortreſſen onder allen; want het oude Garniſoen, 't welk beſtont in twee nieuwe Compagnien te paard onder de Ritmeeſteren *Hagewold* en *Aſſerberg*, en is 5. oude en 8. nieuwe Compagnien te voet, die t'ſamen by na 1000. mannen konden uytleveren, was 6. a 7. dagen voor de Belegeringe verſterkt met het laf hartige Garniſoen uyt *Schenkenſchans*, dat hoewel het 18. Compagnien of omtrent 1200. mannen hadde uytgemaakt, als het noch in *Schenkenſchans* lag, onder wegen echter ſo was verlopen, datter niet boven de 350. koppen, uytgenomen de Officieren, binnen *Couvorden* raakten, welke plaatſe ſy even ſo ſchandelijk, in weynig dagen hielpen verlieſen, als ſy *Schenkenſchans* hadden verloren, het welk met deſe Fortreſſe by na egaal, en altijd de 2. beroemſte Fortreſſen waren geweeſt van den geheelen Nederlandſchen Staat. Van deſe 350. mannen quamen voor de effective belegeringe noch te deſerteeren meer als hondert, ſo dat het geheele Garniſoen finalijk beſtont in een getal tuſſchen de 1200 en 1300. koppen.

Het Commandement wort Broerſma ontnomen,

De Heeren *Staten Generaal*, uyt conſideratie van de byſondere importantie deſer plaatſe voor de twee Provincien van *Vrieſland* en *Groeningen*, difficulteerden wegens eenige ſuſpicie gefondeert op ſecreete intelligentie tuſſchen den *Biſſchop van Munſter* en den Commandant deſer plaatſe, genaamt *Wighlod van Broersma*, deſelve Fortreſſe aan den ſelven Commandant in tijde van belegeringe te vertrouwen, waarom ſy hem met patent na 't Leger van *Sijn Hooghejt* aan den *Yſſul* ſonden, om aldaar in qualiteyt als Colonnel te dienen; En onaangeſien hy ſterk ſolliciteerde, dat ſijn Soon, die een Ritmeeſter tot *Groeningen* was, mochte in ſijn Commandement geſurrogeert werden, ſo wierd ſulx echter afgeſlagen, met vertrouwen, dat niemand

het selve meer soude meriteeren, en de Stad beter maintineeren, als den Lt. Colonnel *Johan van Burum*, aan wien het selve Commandement, door een acte van haare *Ho. Mog.* in *dato* den 28. *Mey* wierde gedefereert, om geduyrende de absentie van den Colonnel en Commandeur *Broersma* aldaar het selve by provisie te exerceeren. De Heer *Burum*, alvorens hem dit Commandement ware geoffereert, terwijlen hy bemerkte, dat op hem dien aangaande wierde gereflecteert, was te rade geworden, in plaatse van om dit avancement te solliciteeren om benevens andere ook de Heeren *A. v. Viersen* en *G. v. Ghemmenich* als Gedeputeerde ter Vergaderinge van haare *Hoog Mog.* instantelijk te versoeken, dat so wanneer die saake ter Vergaderinge van haare *Ho. Mog.* op 't Tapijt mochte komen, het haar Ed: mochte believen na vermogen te besorgen en te helpen dirigeeren, dat het voorsz. Commando van *Couvorden* hem mochte voor by gaan, en hy van so een beswaarden charge zijn en blijven geexcuseert, en als hem het selve alrede was geinjungeert, dede hy verscheyde instantien met pregnante redenen by de Heeren *Gedeputeerden Staten van Vriesland*, dat haar *Ed. Mog.* mochten gelieven te procureeren by *Sijn Hoogheyt den Prince van Orange*, mitsgaders de Heeren Gevolmachtigde te Velde, ten eynde hy, voornamentlijk by voorval van belegeringe, van sijn provisioneel Commandement mochte werden geexcuseert, en vermits 't Leger aan den *Yssel* toenmaals wierde gedisselveert, dat de voorsz. Colonnel *Broersma* mochte werden geordonneert, sijn functie binnen de Fortresse *Couvorden* personelijk weder te komen waarnemen; also hy seekerlijk voorheen sag, dat wat trou en devoiren hy mochte komen aan te wenden, nochtans geen genoegen soude konnen geven aan sijne Heeren en Meesters, noch aan de wereld wegens haare gepreöccupeerde opinie over de imprenable Fortresse van *Couvorden*, daar sy nochtans van haar naturelle sterkte, waar door sy 't meest was gerenommeert, niet alleen was berooft, maar ook wegens haare artificiele sterkte, Magazijn en Garnisoen in so soberen staat gebracht, als hier vooren is gedemonstreert, en als de *Drost en Gedeputeerde des Landschaps Drente* in seekere missive aan de Heeren *Gedeputeerde Staten van de Provincie van Vriesland* met dese woorden klaagden: *Ondertusschen moeten wy U Ed. Mog. by dese gelegentheyt voordragen den slechten toestant van Couvorden, welk Fort sodanig is voorsien, dat by na van alles, 't welk daar behoort te zijn, gebrek is, ende konnen U Ed. Mog. verseekeren, dat volgens het bericht, dat wy van daar hebben, die plaats in cas van vyandelijke*

en op Burum gedefereert.

die daar toe niet inclineerde.

om dat Couvorden van sijn voorige sterkte en noodsaakelijkheden was berooft.

delijke attaque, weynig dagen sal konnen resisteeren, daarom wy U Ed. Mog. seer dienst-vrund-en nabuyrlijk versoeken, U Ed. Mog. gelieven te helpen beijveren, dat de voorsz. plaatse ten spoedigsten mag worden voorsien, en dat daar mede niet ten uyterste gewacht werde, wanneer het wel te laat mochte zijn.

De Lt. Colonnel *Burum*, na lange vergeeffsche sollicitatien tot sijn decharge, het Commandement van *Couvorden* aangevaart hebbende, dede sich alle defecten opgeven, tot redres en reparatie van dewelke hy aanstonts alle nodige ordres stelde, en de Embrasures en Gabions voor 't Canon (also *Broersma* de gene, die uyt den naam van den Krijgsraad alrede gemaakt waren, weder omverre hadde doen werpen) op de behoorlijke wijte en hoogte dede maken en vullen; verscheyde Dammen leggen by de Verlaten en by de Bentumer-poort, om 't weynige water, dat noch in de grachten was, so veel doenlijk, op te houden; veele slooten omtrent de Contrescarpen toe vullen; de naaste tuynen en warmoes-hoven, met al de plantagien ruïneeren en af kappen; de vervulde Sortien ophalen, en met keurenvoorsien; een groote quantiteyt meel in voorraat malen en brood daar van bakken; en voorts dede hy alles besorgen, wat de tijd van 10. a. 12. dagen konde toelaten, blyvende eenige nootsakelijkheden om de kortheyt van den tijd achter, en andere om het manquement van materialen, daarom als mede om versterkinge van 't Garnisoen hy so door Personen expres afgesonden, als door missiven cito cito by de *Gedeputeerde Staten van Vriesland*, en by de *Staten van Stad en Landen* iterative instantien dede, die alle vruchteloos waren, so dat op sijn verzoek niet de minste voorsieninge gedaan wierd.

Burum stelt alle mogelijke ordres, en verzoekt assistentie.

Begin der Belegeringe.

De Belegeringe deser Stad is toegegaan in manieren als volgt:

Na dat het gecombineerde Leger van den *Keur-Vorst van Keulen*, den *Bisschop van Munster* en de Auxiliaire Franssche onder den *Hertog van Luxenburg* sich op een gemakkelijke wijse meester gemaakt hadden van de geheele Provincie van *Over-yssul*, en daar door *Couvorden* (dat van de Provincien van *Vriesland* en *Groeningen* genoegsaam geabandonneert, van binnen vervult met ontelbare defecten, en berooft was van de ordinaire nodige besettinge van militie, die in cas van vyandelijke attaque 4000. mannen behoorde te surmonteeren) van de Provincie van *Holland* afgesneeden, sochten sy haar fortuyn te poucheeren, en haare Ambitie te vullen met het conquesteeren van beyde de voorn. Provincien van *Vriesland* en *Groeningen*, tot welken eynde sy vooraf detacheerden eenige Ruyterye, die op de 15. *juny* 1672.

eenig volk daar voor komende plondert omheen.

1672. haar voor en omtrent *Couvorden* eerst vertoonden met plonderen, roven en vordere insolentien te pleegen tegens de arme Landluyden, die de roof-klauwen deser Gryp-vogels niet spoedig genoeg konden ontvluchten, of die van wegens haare Religie (also veele Rooms-gesint waren) te veel vertrouwen stelden op de pretense Heyligheyt der aankomende Bisschoppen.

Het gerucht van dit onheyl ontstak 's anderen daags in *Couvorden* de meeste gemoederen met verbaasthеyt, en de weynigste met couragie, so dat dese *Tragœdie* van verre ten deele wierd aangesien, en ten deele uyt den mond der verbaasde vluchtelingen aangehoort; Doch als men vernam, dat de vyand met weynig volk dese *Tragœdie* ageerde, commandeerde de Lt. Colonnel *Burum* den Ritmeester *Assenberg* met eenige Ruyterye (de Ritmeester *Hagewold* sich buyten ordre daar by voegende) om den vyand te gaan recognoscееren, dewelke met omtrent 100. Ruyters de Poort van *Couvorden* furieus uytjoegen tot in de *Couvortsche marsch*, daar sy al voorens, eer de Musquettiers uyt de Stad tot haar secours gedestineert, by haar waren, den Vyand in 3. esquadrons so sterk bevonden, dat by aldien sy haar, na weynig chargeeren, door een onbekende weg, die haar tot allen gelukke door een voerman wierde aangewesen, niet haastig hadden gesalveert, sy alle omçingelt en capot gemaakt souden zijn geworden, daar sy nu maar weynige ruyters en voet-volk verlooren door seekere achterhoede by *Camps huys*, dewelke haar tot op den hoek van het Contresсarp al vechtende vervolgde. Met dese achtergebleevene so doden, gequetsten als gevangenen was het getal der deserteurs (also veele uyt het *Graafschap Bentum* geboortig waren) so groot, dat 't Garnisoen op dien dag wel 100. man door 't een en 't ander wierde vermindert.

daar op een uytval geschiet,

doch met weynig succes.

Zedert dien tijd vertoonde sich de vyand opentlijk tot onder 't Canon, en belegerde de Stad van alle zijden te gelijk, nemende den *Bisschop van Munster* met het gros van 't Leger op en omtrent *'t Huys ter Scheere*, den *Ryngraaf* aan de kant van *Dalen*, en den *Hertog van Mekelenburg* op den pas na 't *Laar* uyt de Graafschap *Bentum* haare Quartieren.

't Leger komt voor Couvorden,

Den 1. *July* Nieuwe stijl begon de Vyand sijne approches te vervaardigen, die hy op den 2. *dito* by 't *Huys ten Klooster* aan de eene, en van achter de galge aan de andere zijde op den 4. *dito* opende, waar in de Belegerde den Vyand met gestaadig canonneeren seer incommodeerden, die niet tegenstaande daar door groote schaade quam

en approcheert.

te lijden, sterk voornamentlijk by nacht avanceerde, invoegen desselve den 6. *dito* niet alleen hun Keetel met negen Mortieren en twee twaalf-ponders, yder geplaatst op een kleyne Batterye aan de zijde van den Keetel, maar ook kort daar na hun Batterye van 4. halve Cartouwen van 24. ponden aan de zijde van 't Klooster gereet kreegen, de belegerde door 't meenigvuldig werpen van Bomben, Granaten en Stink-potten seer benouwden, en door 't continueel canonneeren der selver Canon van tijd tot tijd demonteerden.

De Vyand eyst de Stad op.

Weynig uyren na 't werpen van de eerste Vuyr-werken heeft sich aan de Slag-boom voor de Vriesche Poort gepresenteert de Soon van den Generaal Majoor *St. Paul*, die de Fortresse uyt den naam van den *Bisschop van Munster* opeyste, soekende door verscheyde valsche en verçierde motiven de Belegerde daar toe te persuadeeren, als dat den Heer *Prince van Orange* de Fransche partye gekoofen hebbende, gantsch *Holland* aan *Vrankrijk*, en de Stad *Groeningen* aan den Bisschop hadde overgegeven; Doch als hy uyt den naam van den Krijgs-raad tot antwoord ontfing, dat het Garnisoen gerefolveert was, de plaatse tot den laatsten druppel bloets voor haare *Ho. Mog.* te defendeeren, most hy aanstonts vruchteloos vertrekken, waar op het canonneeren ten weder-zijden, en het werpen der Bomben, Granaten, Stink-potten of Jesuite-mutsen van buyten na de Fortresse en het Kasteel weder een begin nam, daar mede de vyand so vehement op den 7. *dito* continueerde, dat, niet tegenstaande de bysondere vigilantie der Burgeren, Vrouwen en Dienstboden, die de gevallene Vuyr-werken met natte Koe-huyden als andersins naar allen vermogen smoorden, en om den brand te blussen, op veele plaatsen Brouw-ketels en groote Kuypen met water gevult hadden vaardig staan, en niet tegenstaande uyt verscheyde Ravelyns, Halve-manen en Contrescarpen so met musquetten als canon dag en nacht wierde gechargeert, echter noch eenige huysen onder de voet raakten, en schadeloos wierden, werdende het beneden-Proviant-huys, waar op dien dag wel 60. Bomben waren gedirigeert, ten eenemaal geruïneert, de provisie van rogge en andere vivres bedurven, de Ros-molen en Brouw-ketelen verbrooken, den Oven ingeslagen, een bakker daar voor staande verplettert, ende niets over gelaten, als alleen eenige vette waaren, die door groote moeyten van buyten uyt Kelders onder den puyn-hoop ter nauwer noot wierden gebergt.

maar krygt een negative antwoord.

Vigilantie der Burgeren.

Een Proviant-huys geruineert door de Vuyr-werken.

Geduyrende dese actie aan de eene zijde van *Couvorden*, was de Vyand ook aan de andere zijde besig met het approcheeren voor by

Tellinghuysens huys boven het Kasteel na 't Bolwerk *Gelderland*, dat hy met een tweede Batterye, die met 4. Halve Cartouwen tot 24. pond schietens beset was, en met een Keetel van 9. Mortieren, met twee Stukjes Canon aan elke zijde, quam aantasten, waar door noch eenige huysen wierden verbriesselt, en diverse reysen brand verwekt, als mede het Canon der Belegerde, dat door outheyt der Affuyten, byna selfs door sijne ooren sonk, hoe langs hoe meer onbequaam gemaakt, de Wallen met Bressen doorboort, en voorts de inwoonderen genootsaakt, hunne personen en goederen in gaaten en hoolen onder de wallen van binnen gegraven, te verbergen.

die veel quaats in de Stad verwekten.

Ondertusschen liet de Vyand niet na, sijne approches aan beyde zijden, met alle vlyt, te continueeren, waar tegens de belegerde, als mede tegens de vooren gedachte forces tot ruine van 's Vyands Batteryen en Keetelen, sich so veel doenlijk opposeerden, zijnde niet in staat, om den Vyand meerder en grooter belet toe te voegen door uytvallen, vermits de kleynheyt des Garnisoens, noch met Mortieren, daar sy maar eene van hadden, die niemand wist te manieeren, zijnde selfs daar toe geen gereetschap in voorraad, noch met hand-granaten en vuyr-werken, waar van sy even so min voorsien waren, als van personen, die deselve souden hebben konnen hanteeren.

Den 8. *dito* 's morgens maakte de Vyand semblant, om op het Vriesche Contresearp te stormen, het welk hy echter niet voorsette, apparent om dat hy bemerkte, dat dien post met meerder volk wierde gesecondeert door de goede voorsorge van den Commandant *Burum*, die op alles seer getrouwlijk vigileerde, en al 't gene na sijn vermogen contribueerde, dat hy nodig achte. Dien namiddag wierd *Chavone* Vaandrich van den Capiteyn *Sabbatha* met een koegel door sijn borst, en tegens den avont *Hendrik ten Hoove* Capiteyn en geweesene Commandeur van *Schenkenschans* in het Contresearp van de Over-Yssulsche Halve-maan met 2. Musquet-koegels doot geschooten.

De Vyand avanceert na 't Bolwerk Gelderland.

's Nachts avanceerde de Vyand de Loop-graven voor 't Kasteel tot aan de drooge Contresearps-Gracht (die met voet-angels bezaayt was) in allen schijn, als of hy 't Bolwerk Gelderland wilde voor by lopen, en sich met de eerste Loop-graven conjungeeren, om so gesamentlijk het contresearp, en daar na de Halve-maan voor de Vriesche-poort aan te tasten. Immiddels continueerde hy seer sterk met alderhande vuyr-werken te ageeren, smijtende van yder Batterye 5. 6. a 7. der selver gelijk in de Stad, waar door deselve inwendig seer benauwt en beschadigt

digt wierd, om welke reden seekeren Soldaat uyt de Compagnie van Capiteyn *Gabbema* aannam, alle 's Vyands Vuyr-werken te beleesen, en deselve haare kracht te ontnemen, als hyse in de lucht sag vliegen, daar toe hy in 't aanhooren van elk een gebruykte geen andere als dese woorden: *Die sal geen quaat doen*, waar op ook van veele Officieren, Soldaten en Burgeren is geremarqueert, dat alle de Bomben, Granaten, Jesuite-mutsen of Stink-potten, die op dese wijse van dien Soldaat waren belesen, geen of seer weynig quaat deden, dewijlse of in de lucht in stukken sprongen, of in de Grachten of op de Markt en in 't midden van de Straaten of op de Fortificatie neder vielen, daar sy so weynig operatie deden, dat de Burgeren, die op 't blussen van den Brand, en 't smooren van de Vuyr-werken pasten, geen tegenweer meer deden, als sy dien Soldaat de aankomende Vuyr-werken sagen belesen. Dese superstitieuse beleesingen, wat daar van te gelooven of niet te gelooven is, willen wy hier niet disquireeren, maar dit alleen daar by voegen, dat de Canon-koegels daar voor weynig schrikten, want de Vyand op den 9. *dito* met sijn Geschut, doch voornamentlijk met 4. halve Cartouwen de Vriesche Poort by na ruïneerde, het Kasteel dikwijls doorboorde, en het Canon der Belegerde t'eenemaal onder de voet bracht, dat beswaarlijk door gebrek van hout, yserwerk, smits-kolen, arbeyts-luyden en andere behoeften konde gerepareert werden, so dat de musquetten, als 't eenigste middel van defensie noch maar resteerden, om de vigeur van den aandringenden Vyand te resisteeren, 't welk de Vyand bemerkende, ondernam noch 2. nieuwe Batteryen boven de voorige tegens de plaats te planten.

een Soldaat bestweert de Vuyr werken,

maar niet de Kanon-koegels, want die veel schadens deden.

Het Vriesche Contrescarp was beset met de Compagnie van seekeren Capiteyn, dewelke hoewel hy noch met een Switserssche Compagnie onder 't geleyde van een Lieutenant gesecondeert was, op den 10. *July* in de morgenstont echter met al sijn volk verbaast in het Vriesche Ravelijn vluchte, als eenige weynige Munsterssche sich onderstaan hadden, onbedekt uyt de loop-graven door de Contrescarps-gracht in het Contrescarp te lopen. Door dit gerucht verliet een ander Capiteyn mede de Halve-maan voor 't Vriesche Bolwerk, 't welk geen kleyne commotie in de Stad causeerde, so dat de Commandeur *Burum* met sijn bloote rappier en met 50. Musquettiers de flauhertige Officieren weder na haar verlaten Contrescarp moste dwingen, daar toe sy noch so traag waren, dat den Lt. *Bovijn* met 50. musquettieren den vyand eerst daar uyt most verdrijven, hebbende onderwijlen den Capiteyn *Tamminga* de verlatene Halve-maan in der haast

Het Contrescarp en een Halve-maan worden verlaten,

doch weder ingenomen.

ook weder beſet, ter tijd toe, dat den uytgevluchten Capiteyn mede gedwonge was, ſijnen verlaten poſt weder te occupeeren.

De Krijgsraad verſterkt het Contreſcarp,

Op den 10. *dito*, als de Commandeur *Burum* te gemoet ſag, dat de Vyand den volgenden nacht het Contreſcarp ſoude forceeren, dede den Krijgs-raad beleggen, aan dewelke hy in diliberatie gaf, in wat voegen men het Contreſcarp 't beſt ſoude defendeeren; en wierd verſtaan, dat men het ſelve met 4. Compagnien ſoude beſetten, gelijk ſulx ook geſchiede, werdende een Sergeant met 20. muſquettiers wat voor uyt geſtelt, om 's Vyands actien en contenance naukeurig te obſerveeren, en de reſt gepoſteert by een travers, tot beter defenſie en conſervatie van de militie aldaar opgeworpen, om beneffens de militie in de naaſt-gelegen Halve-maanen en Ravelijns daar op flanqueerende geſamentlijk op den Vyand te chargeeren.

Dat de Vyand 's nachts forceert,

De Vyand tot een attaque op 't Contreſcarp preparatien maakende, commandeerde 's nachts tuſſchen 12. en 1. uyr een Capiteyn met 15. Officieren, 36. Granadiers en 300. Muſquettiers met een achterhoede van 1500. mannen in de Approches, dewelke het Contreſcarp ſo vinnig aantaſten, dat de vier voorſz. compagnien het ſelve quiteerden, en de Vyand met verlies van 50. doden, en veele gequetſten daar van meeſter lieten, vluchtende weder confuſelijk in het Vrieſche Ravelijn, op pretext, gelijk de Officieren klaagden, dat de Soldaten niet hadden willen vechten. Even ſo voer mede voor de tweedemaal de Halve-maan voor 't Vrieſche Bolwerk, want die op de ſelve tijd door de Compagnie van ſeekeren Capiteyn mede geabandonneert wierd, waar door de Vyand occaſie kreeg, om met een ſchuyt, ſonder de minſte incommoditeyt, over de Gracht te vaaren naar een Halve-maan, die gelegen is over het Bolwerk van Hollandia, waar in hy ſich dien nacht begroef, 't welk ſulken ſchrik in de herten van de verwijfde Militairen (eenige weynige uytgeſlooten) verwekte, dat, als op den 11. *July* 's morgens om 8. uyren de Generaal Major *St. Paul* appel dede ſlaan, veele haare inclinatie tot een accoord lieten bemerken, waar op dan 2. Capiteynen gingen vernemen, wat ſijn begeerte was, en verſtonden, dat hy de Fortreſſe voor de tweedemaal quam opeyſchen. De Commandeur *Burum* dede hier van aanſtonts openinge aan den Krijgsraad, die vermits 't Canon gedemonteert, de Muſquetten voor 't meeſtendeel verlemt en ontramponeert, en de Soldateſque ſo vermoeyt was, dat veele haare borſten blont en peers, en ſo opgeſwollen waren, datter ſommige het koude vuyr in kreegen, goet vond by die occaſie te verſoeken dry dagen ſtilſtant

en inneemt,

als ook de Halve-maan,

eyſt de Stad weder op,

daar over de Krijg-raad by een komt

van

van wapenen, om in die tijd, so veel noch eenigsins mogelijk soude mogen zijn, de affuyten te repareeren, de Militie te refraischeeren, en immiddels nochmaals den desolaten toestant van de plaatse aan de Heeren *Staten van Vriesland en Stad en Landen* te representeeren. 't Effect van dese Resolutie den Generaal Majoor *St. Paul* afgevordert zijnde, excuseerde hy sulx te konnen geven, versoekende, dat ymand met hem na den *Vorst van Munster* ten versochten sine mochte werden gesonden, gelijk dan daar op dry Capiteynen als *Rosiers*, *Bachman* en *ter Hoeve* wierden gecommitteert, die op *'t Huys ter Scheere* by den Bisschop gekomen, en hun versoek voorgestelt hebbende, een negative antwoord ontfingen, met byvoeginge, dat men van sijne zijde geen dry uyren stilstant soude gunnen, en datter geresolveert was, 't geprojecteerde dessеyn te vervolgen, om de naast volgende nacht de plaatse met een considerable macht te bestormen, daar toe alle nootsakelijkheden gereet hebbende, dreygde vorders selfs 't kind in de wiege niet te willen verschoonen.

en dry Capiteynen uytsent na den Bisschop,

Den Bisschop, die sich voorheen so meenigmaal voor de wereld hadde hoog-schuldig gemaakt aan 't violeeren van alle Accoorden en Verbonden, en getoont, datter niet so heylig was, 't welk hy om sijn voordeel en ambitie niet soude schenden, breekt hier by de eerste occasie, die hem voor komt, niet alleen het gegeven woord van den Generaal Major *St. Paul*, maar ook het *Recht aller Volkeren*, dat ook by de Barbaaren heylig is; Want hy twee deser Capiteynen verklaarde *Prisonniers de Guerre*, alleen toestaande, dat de derde na *Convorden* weder mochte vertrekken, om te vernemen, of men genegen was de plaats over te geven, of niet, waar in sy 3. Capiteynen, als niet anders konnende, eyndelijk hebben moeten condescendeeren, blijvende de twee eerst-genoemde aldaar, die den laatsten te weten *ter Hoeve* afsonden met een missive aan den Commandeur en den Krijgsraad, tot lecture en openinge van welke, mitsgaders 't aanhoren van 't rapport wederom convocatie geschiet, en 't rapport aangehoort zijnde, is alsins in consideratie genomen den desolaten toestant van de Fortresse, daar in bestaande; dat de Vyand van het Contrescarp en Halve-maan genoegsam meester was, en het vermogen hadde, 't zy met doorsnijdinge van het Contrescarp, of 't openen van de Verlaten 't water uyt de Gracht in een droogen en laagen vecht af te tappen; dat het Canon gedemonteert, en door gebrek van hout, yserwerk, smeeden, smitskoolen en andere behoeften niet meer te repareeren en niet bruykbaar te maken was; dat de Musquetten, eenige weynige uytgesondert,

die 't Rechten der volkeren violeert.

Een Capiteyn doet rapport aan den Krijgsraad,

die daarop alle swaarigheden overweegt,

door het onbequaam, dik en aangebakken kruyt vervuylt, en door het continueel schieten verlemt waren, die door gebrek van roermakers (zijnde alleen maar een in de plaatse woonachtig, die door sijnen ouderdom van 70. jaaren weynig konde werken) niet spoedig konden geaccommodeert werden; datter geen musquet-koegels van behoorlijke Calibre meer in voorraad, en alleen maar twee formen sonder materialen noch te vinden waren; dat de Soldaten door continueelijk waaken en chargeeren afgemat niet langer wilden noch konden vechten; dat men om een generaal gebrek van alles geensins in staat was, om den Vyand het overkomen van de Gracht te beletten, veel min den gedreygden en gepreparеerden storm te konnen resisteeren; datter geen secours ofte ontset te verwachten was; dat de Bakovens geruïneert, al het broot byna geconsumeert, het meel door 't instorten van beyde de proviant-huysen bederven, en geene Handmolens in voorraad waren.

en in omvraag leyt, of men soude capituleeren,

Dese en diergelijke defecten en redenen van binnen, mitsgaders de avantagien van den vyand van buyten overwogen zijnde, wierd in omvraag geleyt, of men soude capituleeren of niet? Den Commandeur *Burum* met de Capiteynen *Carbon* en *Beaumont* en de Lieutenants *Borchorst*, *Teragun* en twee *a* dry andere waren alleen van sentiment, dat men de Fortresse ten uyterstен toe behoorde te defendeeren, adviseerende alle de andere tot een honorable Capitulatie, waar op den Commandeur de eenigheyt der gesamentlijke Officieren tot vordere defensie noch malen versochte, ende niet konnende obtineeren, met protestatie misnoegt ter kamer uytging, onaangesien al het welke de Krijgs-raad niet alleen resolutie nam, maar ook in absentie van den Commandeur speciale commissie depescheerde op de voorn. Capiteynen *Rosiers*, *ter Hoeve* en *Bachman*, om te capituleeren,

daar op de Krijgs raad resolveert,

by aldien men by Capitulatie konde bedingen, dat het geheele Garnisoen met complete Wapenen, vliegende Vaandelen, slaande Trommelen, brandende Lonten, twee Stukken Canon en alle Bagagie voorsien met nodige wagens en voorspan en vordere toebehooren, na *Groeningen* soude vertrekken, en dat de Ingesetene in hunne privilegien en Godsdienst ongekreukt souden blyven sitten, dat men dan sodanige goede conditien soude accepteeren; Maar in cas de vyand deselve niet soude willen toestaan, dat sy dan liever alle wilden sterven, dan als Gevangene in de Kerk opgeslooten, of door beloften genootsaakt te werden, haare *Ho. Mog.* voor seekeren tijd niet te dienen; Waar op door de dry uytgesondene Capiteynen na veele disputen en contestatien

tien is opgerecht dese Capitulatie, die in seer arrogante termen aldus luyt:

en gecapituleert.

Sijn Hoog-Vorstelijke Genade tot Munster en Corvey onsen genadigsten Heer heeft op heden op den ondergeschreeven datum by de bekomene overgevinge van de Fortresse Couvorden *sich in genaden verklaart, gelijk 't selve voor weder-zijds ondergeschreeven Gedeputeerde voorgelesen is, dat morgen vroeg deselve Fortresse in sijn geweld gelevert, sijn Garnisoen daar in gelaten, en door sijn Krijgs-volk beset, te gelijk ook het tegenwoordige Staatse Guarnisoen, so wel Officieren als gemeene Soldaten morgen middag, of ten langsten over-morgon vroeg met volle Geweer, vliegende Vaandelen, brandende Lonten en alle Bagagie uytgelaaten, en op vrye voeten sullen gestelt werden. En dat sijn Vorstelijke Genade op behoolijk versoek tot afvoeringe van de Bagagie, tot* Harlingen *toe, noodige vervoeringe wil laten verschaffen. De twee gepretendeerde Stukken Geschuts om uyt te voeren betreffende, die wil sijn Hoog-Vorstelijke Genade aan den Heer Commandeur tot* Couvorden *uyt Hoog-Vorstelijke Clementie in genaden met voor-span geven en volgen laten, en de Stad wegens haare Privilegien en Religie gunnen 't selve accoord, dat hy in d'Over-Yssulsche Quartieren in genaden toegestaan heeft, en dese Stad* Couvorden *daar by vry en onbelet laten. In Oirkonde is deselve reces door beyder-zijds Gedeputeerde en Gevolmachtigde onderteekent, en verzeegelt.*

Gedaan op 't Huys te Scheere *den* 11. *July A°.* 1672.

Onderstont.

M. v. Smisingh.
Carel Groothuys. F. v. Rugiers.
R. v. Schade. D. ter Hoeve.
Balthasar Hamd: Godefroy Bachman.

Na dat dese Capitulatie also wegens den Krygs-raad, buyten toestemminge en in weerwil van den Commandeur *Burum* geteekent was, is de Capiteyn *Daem ter Hoeve* met deselve alleen weder binnen gekomen, om rapport van 't genegotieerde te doen, blyvende de twee andere Capiteynen als noch by den Vyand, 't welk terwijlen geschiede, wierde de Poorte buyten ordre en kenniße van den voorgemelden Commandeur door den Majoor in presentie van seekeren Capiteyn geopent, daar door des Vyands Troupen aanstonts binnen trokken, en het Kasteel, beyde de Poorten, en alle de buyten-en binnen-posten besetten, van waar sy 't Staaten Volk deden delogeeren, en quam den

De Vyand trekt binnen Couvorden.

Bis-

Bisschop van Munster, geaccompagneert met verscheyde Overstens, onder dewelke den gewesenen trouloosen Commandant *Broersma* mede was, in persoon de Vriesche Poort door in de Fortresse ryden, die hy van 't Kasteel met admiratie beschoude, waar op hy kort daar na weder vertrok met sijn byhebbende Suite, na sijn Leger, alvoorens de Fortresse gestelt hebbende onder 't commandement van een sijner Officieren, en niet van *Broersma*, gelijk eenige Historie-Schrijvers abusief hebben gestelt, dewijl de Bisschop so wel als *Antigonus* of *Philippus van Macedonien* beminde, die verraden wilden, en niets vertroude aan die al verraden hadden.

Het Staten Garnisoen word met voordacht opgehouden,

Het Garnisoen in meeninge, om ten minsten 's volgenden daags te vertrekken, pakte al haare Bagagie op eenige gepreste wagens, so dat'er niet resteerde als den Trommel tot den uyttocht te roeren, het welk den Vyand vernemende (die niet anders socht, als dit Garnisoen op te houden, en door ongemak te doen onder haar dienst nemen, om also de Provincie van *Vriesland*, die in 't geheel tot haare besettinge niet meer hadde, als weynige Compagnien te voet, te frustreeren van dese assistentie, en te gemakkelijker te conquesteeren) commandeerde de wagens weder te ontladen, onder voorgeven, dat andere wagens uyt het Leger daar toe stonden te komen, die door 't Staten Volk niet sonder suspicie met smerten tot aan den derden dag te gemoet wierden gesien, wanneer eenige wagens uyt het Leger binnen quamen, die aanstons met Bagagie beladen wierden. Doch als het Garnisoen daar mede meende te vertrekken, wiert het belet door een Ordre van den nieuwen Commandant, dat alle Capiteynen de naamen en geboorteplaatsen van haare onderhebbende Soldaten hem eerst schriftelijk souden overleveren. Dit gedaan zijnde quam Ordre tot haar vertrek, doch op conditien, die alle contrarie waren de bedongene Capitulatie; als dat het Volk niet naar *Harlingen*, maar elders heen soude marcheeren, daar het den Bisschop beliefde; dat niemand meer Geweer soude mede nemen, als tot sijn bloote armeeringe diende; dat de twee bedongene Stukken aldaar souden verblyven; dat alle de Constapels in dienst van den Bisschop souden overgaan; dat alle de wagens met Bagagie eerst op de Markt souden werden gevisiteert, offer eenig Geweer op was, en in 't cas van ja, dat dan niet alleen 't selve Geweer, maar ook de geheele Laadinge verbeurt soude zijn, en dat daar op dan den Uyttocht soude geschieden, doch met stille Trommelen en bewondenen Vaandelen, al 't welke het Garnisoen, hoe wel onder verscheyde protestatien, moste obtempereeren en boeten als een straf, van dat het

en seer geincommodeert tegens de bedongen capitulatie,

sich

ſich ſo haaſtig hadde overgegeven aan den Biſſchop, wiens gewoonelijke trouloosheyt hier vooren op 't 358. Blad ontdekt is.

In 't uyttrekken, daar de twee voornoemde Compagnien te paard voor marcheerden, en 't Voet-volk met de Bagagie naar quam, ſtonden eenige Biſſchops Officieren in de Poorte, die met aſſiſtentie van haar Volk veele Soldaten uyt de marcheerende gelederen, ja geheele gelederen ſelfs weg rukten, en dwongen om dienſt te nemen, van de reſt wierden veele ontrooft van haare Hoeden, Draagbanden, Rapiers en Roers, en eenige geheel geſpolieert. Dus quam het overig Garniſoen al ſtommelende eyndelijk by *'t Huys te Scheer*, alwaar de Ruyterye mede haare beurt kreeg, alſo ſy met geweld wierden gedwongen, om onder haare Compagnien te dienen, en die ſich daar tegens bandeerden, wierden van monturinge, paarden en kleederen berooft en uytgeplondert, en toen weg gejaagt, ſulx dat de Ritmeeſter *Hagewold* maar dry, en *Aſſenberg* maar 5. ruyters overhielden.

ja geſpolieert, en veele gedwongen, om dienſt te nemen onder den Vyand,

Hier op dede de Generaal Wachtmeeſter van de Biſſchopſe, genaamt *Nagel* het reſteerende Garniſoen in ordre rangeeren, en het oude *Couvortſe* Garniſoen, van dat uyt *Schenkenſchans* gekomen was, ſepareeren, eyſchende van de laatſte haare Capitulatie, die ſy met *Duc de Turenne* gemaakt hadden, dewelke als hy geleſen hadde, hun reſtitueerde, en hun commandeerde voort te marcheeren, waar op hy ſich vervoegde by de Compagnien van 't oude Garniſoen, 't welk hy man voor man examineerde en afvraagde haare geboorte plaats, aanhoudende alle de gene, die inboorlingen waren van het *Drent*, *Twent*, *'t Graafſchap Benthem*, *Munſterland* of van eenige van ſijne alrede geconqueſteerde plaatſen, en gevangen nemende alle de burgers ſoonen van *Couvorden*, die de Staaten dienden, dewelke niet als door hooge rançoenen vry maakten. Door deſe en diergelijke extorſien, die haar de Heydenen ſelfs ſouden geſchaamt hebben, dewelke alleen op natuyrlijke kenniſſe haar Woord beter betrachten, als deſe heylooſe Biſſchopſe, wierden eenige Compagnien totaliter gediſſipeert en te niet gemaakt, andere die noch wat in ſtaat bleeven, kregen omtrent 4. uyren na de middag eerſt ordre, om in plaats van na *Harlingen* na *Over-Yſſul* met eenig convoy te marcheeren, gelijk geſchiede, want ſy dien avont, zijnde den 15. *July*, na lang ſukkelen eyndelijk tot *Emmelkamp* aanquamen, van waar ſy op den 16. *dito* aanquamen tot *Ubberen*, en den 17. tot *Almelo*, alwaar door ordre van den Biſſchop by Trompet en Trommelſlag aan allen inwoonderen, met bedreyginge van confiſcatie van alle haare goederen,

dat ſlimmer als heydenſch was,

In 't marcheeren wierd haar onthouden ſpijs en drank, en veel ellend aangedaan,

en hooge ſtraffen verbod gedaan wierd, om aan deſe hongerige en vermoeyde Soldaten (ô meer als Barbariſche wreedheyt) geen ſpijs of drank, ook voor geld, te laten toekomen. Van hier marcheerden ſy na *Ryſen*, daar ſy den 18. ſtil lagen, en haar verſaaden met de vruchten, die haar het Veld preſenteerde, en de menſchen weygerden. Den 19. arriveerden ſy tot *Wye*, daar haare droefheyt vermeerderde ten deele door het aanſchouwen van den Puyn-hoop van dit ſchoone Dorp, dat door de Biſſchopſe was in koolen geſet, en ten deele door het Verbod van den Commandant van 't Biſſchops Convoy aan de overgebleevene Ingeſetene, om uyt expres bevel van den Biſſchop deſe arme Soldaten geen brood of bier te verkopen. Den 20. *dito* logeerden ſy in armoede tot *Oelt*, den 21. *dito* by het Kloſter *het Diepe-Veen*, den 22. wederom tot het afgebrande *Wye*, den 23. tot *Winſem*, daar ſy den 24. *dito* mede vertoefden, en den 25. tot *Yterſom* aanquamen, van waar ſy den 26. in goede ordre marcheerden voorby *Zwol* na *Spalde* by de *Kater-Schans*, daar ſy dien nacht bleeven, en van de Burgeren uyt *Zwol* uyt commiſeratie met brood, kaas en bier geſpyſigt wierden. Den 27. *dito* gingen ſy logeeren tot *Wilſem*, den 28. tot *Maſtenbroek*, daar ſy door de Burgeren van *Campen* uyt medelijden wierden onthaalt, gelijk als door die van *Zwol*. Veele Officieren en Soldaten, die deſe armoede in dit lang omheen leyden niet konden uytſtaan, waren onder wegen by nacht geeſcapeert, de reſt koſt ſich eyndelijk van 't Biſſchops convoy noch vry door een ſomme van penningen, en quam eyndelijk op den 29. *dito* tot *Geelmuyden*, van waar de Hollandſche Compagnien met kleyne ſchuytjes gebracht wierden op de Zuyder-Zee aan de Hollandſche Uytleggers, die haar met Lichters verſonden op *Amſterdam*, vaarende de Vrieſche en Groeninger Compagnien met Scheepen naar *Harlingen*, daar ſy haare geledene ſmerten wat verſachten, en elk om een goet heen komen ſagen.

De Vyand hout grooten Krijgs-raad, daar eenige adviſeeren, dat men Vrieſland ſoude intrekken,

Op deſe voorbaarige ſucceſſen hielt de Vyand grooten Krijgs-raad, alwaar ſerieuſelijk gedelibereert wierde, wat nu van dryen 't eerſte te doen ſtond; of de *Provincie van Vrieſland* in te trekken, of de *Stad Groeningen* te belegeren, of ſich van *Delf-ziel* eerſt meeſter te maken? Eenige adviſeerden, dat men *Vrieſland* eerſt en voor al behoorde in te trekken, gevende voor reeden, dat deſelve Provincie noch geenſins onder water geſet was, maar geheel en al open lag voor haare invaſie, ſonder dat men daar eenige reſiſtentie hadde te verwachten, alſo 't ſelve Land van Militie, Artillerye, Ammunitie, Fortificatien

catien en alle affnijdingen was ontbloot, en van binnen door een terreur panique of algemeene vrees en confusie sodanig bevangen, dat elke Stad op haare aankomst soude vaardig staan, om de Sleutels vrywillig over te leveren, en sulke conditien te ontfangen, als men haar gunnen soude, en dat dese Provincie geincorporeert zijnde, men met desselfs Scheepen de Stad *Groeningen* aan de water-kant soude konnen sluyten, en alle assistentie beletten, en dat men dan aan de Land-zijde de Stad rontom soude konnen belegeren, en sich van de *Auwerder-ziel* verseekeren, om daar door te beletten het inundeeren van 't land aan de West-en Noord-zijde.

andere, dat men Delfsziel eerst soude vet-overen,

Eenige adviseerden, dat men sich van die beyde Provincien niet gemakkelijker soude konnen meester maken, als wanneer men sich eerst verseekert hadde van de Schans en het Kasteel *Delf-ziel*, dat vol gebreeken, en daarom by den eersten aanloop te verwinnen was, alwaar als in een bequamen Haven de Engelsche Zee-macht met haare Land-militie soude konnen landen, en men dan met gecombineerde Machten beyde de Provincien als een water-vloet soude overstroomen, voegende daar by noch eenige reedenen, dewelke den *Bisschop van Munster*, naar apparentie, mede tot dit sentiment en resolutie souden hebben gebracht, 't en zy hy tot de belegeringe der Stad *Groeningen* ware geinduceert geworden door sterk aanhouden en krachtige motieven van twee Verraders van haar eygen Vaderland, als *Schulenborg* en *Broersma*, en van twee Vuyrwerkers, als den Generaal *Kroon* en den Oversten *Spekhaan*, gevende de twee eerste voor redenen, dat sy verseekert waren, dat in de Stad diffidentie en tweedracht was, en dat sy daar binnen goede kennisse en intelligentie hadden; En de laatste, dat haare Vuyr-werken noch niet-genoeg waren geprobeert, dat geen Stad of Volk van vermogen waren, om deselve te konnen uytstaan en voorts alle vier daar in over een komende, dat het Leger voor *Groeningen* liggende, seer licht konden toegevoert werden alle nootsaakelijkheden over de *Nieuwe-Schans*, die sy alreede in besettinge hadden, en dat de Stad *Groeningen* vermeestert zijnde, beyde de Provincien seekerlijk souden volgen, waar over de *Keur-Vorst van Keulen* al grim-lachende in dese Vergaderinge quam, vraagende: *Was haben die Herren beslossen*, en als hy vernam, dat wederzijds noch geconcerteert wierde, en het advijs op *Delf-ziel* in bysondere consideratie quam, seyde hy: *Nicht doch, wir mussen auf Groeningen, innerhalb vunff tagen ist sy doch meiner, dan ich hab schon meine Creaturen dar in.*

en andere, dat men Groeningen eerst behoorde te winnen.

Advijs van den Keur-Vorst van Keulen, om Groeningen te belegeren,

dat gerefolveert werd. Hier op wierd vaſt geſtelt *Groeningen* met kracht aan te taſten, met Vuyr-werken te dwingen, en met het geheele Leger te forceeren tot overgeven, en dat ondertuſſchen 3. a 4. duyſent mannen, meeſt te paard, de Provincie van Vrieſland ſouden in geduyrigen Allarm houden, met vertrouwen, dat hy haar ſeekerlijk noch ſoude onder ſijn geweld brengen, ſo haaſt hy *Groeningen* ſoude hebben geincorporeert, welkers belegeringe wy hier na ſullen verhandelen, als wy ſullen geſien hebben, wat notabels in en omtrent Holland voorviel.

De Uyterſche beginnen te vluchten, De Stad UYTRECHT was door 't gerucht van het verlies van ſommige Steeden, eenige dagen te vooren, eer *Sijne Hoogheyt* met het Leger daar aan quam, geraakt in ſulken verſlagentheyt, dat de luyden haare meubile goederen te Land en te Water naar *Holland*, doch voornamentlijk naar *Amſterdam* begonnen te vluchten, meer als of 't verhuys-tijd was, 't welk het Graau niet wel aanſtont, voornamentlijk de wijven, dewelke ſeyden, nu men haar van haare Mannen hadde ontbloot, en de Rijke weg vluchten, dat men haar hier na mocht komen te verlaten, daarom onderſtonden ſy de goederen, die men wilde verſenden, aan te houden en te plonderen, waar door op den 28. *May* 8. *Juny* een groote confuſie en oploop ontſtont, die niet eerder geſtilt wierde, als dat anderhalve Compagnie Burgers met haar volle Geweer, doch ſonder Trommen haar onverhoets verſtoorde, en tot ſtilſtant bracht.

dat het Graau niet aanſtont.

Het Vluchten vermeert, Maar de Tijdinge van den doorbreuk der Vyanden aan *'t Tolhuys*, dede op den 11. *Juny* het vluchten en het misbaar der Vluchtelingen ſo vermeerderen, dat men daar ſag uytgebeelt den deplorabelſten Staat, die te bedenken was; elk ſo wel groot als kleyn, pakte, ſleepte, en droeg al wat hy konde na de Poorten in ſulken meenigte, de Scheepen, Schuyten en Wagens 't ſelve nauwelijx half konden vervoeren, waar door het Vaartuyg ſo ſchaars wiert, dat eyndelijk om groote ſommen geen kleyne ſchuyten meer te huyr bleeven.

met groote confuſie. In deſe confuſie miſten meenig Man ſijne Vrou, de Moeder haar Kind en de Vluchtelingen haare goederen. De tijdinge van 't aannaderen van *Sijn Hoogheyt*, ende aenkomſt van eenig volck van 't verſlagen Vrieſche Regiment aan *'t Tolhuys* dede by ſommige de alteratie, en by ſommige, inſonderheyt by de Roomsgeſinden de vreugde verdubbelen, want veele op de volle ſtraat rond uyt riepen deſe vervloekte woorden *Liever Frans als Prins*; *Komt de Prins, wy ſullen hem de Poorten voor de Neus toeſluyten, maar als de Franſchen komen, ſullen wy haar deſelve openen*, gelijk ik in die dagen tot *Uytrecht* zijnde meermaalen niet ſonder alteratie ſelfs gehoort hebbe. Dit uyt vluchten duyrde noch

2. a 3. geheele dagen daar na, in welken tijd weder binnen op 't Vreeburg wierde gebracht de geheele Artillerye van *Sijne Hoogheyts* aannaderende Leger, 't welk op den 15. *Juny* omtrent den middag onder de Stad quam, en sich langs den Dalfsen Dijk en de Vecht campeerde, nemende *Sijn Hoogheyt* sijn Hooft-quartier en Logement achter de Roode-Brugge. Sijn Hoogheyt komt voor Uytrecht met sijn Leger.

Het geheele Leger bestont maar in 14. Regimenten te paard, en 7. te voet, zijnde die te paard de Garde van *Sijn Hoogheyt* en de Regimenten van de *Graven van Nassaw*, *van Waldek* en van *Merode*, den *Prins van Salms* en de Heeren van *Obdam*, *'s Gravenmoer*, *Eppe*, *Harsolte*, *Almelo*, *Joseph*, *l'Ybergen*, *Ginkel en Don Sarmiento*, en die te voet de Regimenten van den *Veld-Marschalk Wurts*, *de Graven van Hoorn*, *van Stirum* en *van Solms*, den *Marquis Westerloo* en de Heeren *Golsteyn* en *Aquila*, dewelke alle te samen noch niet konden uytmaken 8000. mannen. dat maar in 21 Regimenten bestont.

Immiddels wierden de Burger-wachten verdubbelt, dewelke de Stads-Sleutels, naar gewoonte, uyt de Hooft-wacht aan den Portier niet meer wilden overgeven, maar hielden de Stad rontom geslooten, uytgenomen alleen de Catharine Poort, door dewelke een voor een tusschen de gewaapende Burgers uyt en in mochte passeeren, doch niemand wiert toe gelaten met eenig zijd-geweer binnen te komen, dat hy aan de Poort moste afleggen tot so lange toe hy weer quam, opdat sy in de Stad mochten bevrijt blijven van alle Plonderinge en Overlast, daar mede haar eenige auxiliaire Spaansche Troupen, die voor de Stad lagen, gedreygt hadden, te meer dewijl sy verstonden, dat *Rheenen* en andere Plaatsen door 't Staaten Volk in 't retireeren uytgeplondert waren. De Stadswachten verdubbelt.

De Staaten van *Uytrecht*, uyt consideratie dat alreede veele considerable Forten en Steeden so onverwacht aan de Vyanden waren overgegaan; dat de Vyandelijke victorieuse Armeen naar beneden quamen afsakken; dat haare Stad en geheele Provincie, sonder de minste fortificatie voor den aankomenden Vyand open lagen; dat sy sich t'eenemaal van haare Militie hadden ontbloot, en alle deselve tot haare en des gemeenen Lands defensie na den Rijn en Yssul hadden gesonden; dat derwarts mede waren vertrokken 1000. Burgeren uyt de Steeden, en 1000. Boeren van 't platte Land; dat sy naar *Doesborg* hadden gesonden 10. duysent ponden Buskruyt, en 10. duysent ponden Lonten, naar *Schenkenschans* 8. duysent, en naar *Nimwegen* 30. duysent ponden boskruyt; dat haare Burgerye seer ontroert was so Gevaarlijke constitutie van Uytrecht.

door 't voorbaarig vluchten, en de gespargeerde discoursen van datter verraad in 't Land was, als door de verscheydenheyt van Religie, &c.

dat een besendinge doet aan Sijn Hoogheyt,

committeerden op dien selven namiddag uyt het midden van haare Vergaderinge ses Heeren, om *Sijn Hoogheyt* te begroeten en te representeeren de ongelegentheyt, waar in haare Ed: Mog: en de Magistraat der Stad *Uytrecht* sich bevonden, mitsgaders om met de Heeren Gevolmachtigde te Velde en *Sijn Hoogheyt* te overleggen, wat in die conjuncture van tijden en saaken, tot geruststellinge van de Gemeente, en tot securiteyt van de Provincie te doen stonde. De gemelde Gedeputeerdens kreegen tot antwoort, dat op den volgenden morgenstont by *Sijn Hoogheyt* en de Heeren Gedeputeerdens te Velde soude werden gedelibereert, wat dies aangaande, en vorders met de Armeé stonde te ondernemen. Des anderen daags, zijnde den $\frac{6}{16}$. *Juny* is door gemelde Gecommitteerdens *Sijn Hoogheyt* voor gedragen, dat haar Ed: Mo: de Staaten van Uytrecht vertrouden, het seekerste en ook het eenigste middel te wesen, omme de ontroerde gemoederen der Gemeynte tot rust en stilte te brengen, indien *Sijn Hoogheyt* hem in persoon binnen de Stad gelieffde te vertoonen, waar aan by *Sijn Hoogheyt* sodanig is gedefereert, dat hy gereselveert heeft noch dien selven dag sich binnen de Stad te begeven,

Sijn Hoogheyt komt binnen Uytrecht.

alwaar Hy (gelijk de Staaten van den Lande van Uytrecht in haare Deductie naderhand geëmaneert hebben verhaalt) vergeselschapt van de Heeren Gecommitteerdens te Velde nevens de voornaamste Hooge Officieren en verdere Suite, met so groote acclamatie ende toejuychende genegentheyt van de Borgerye ontfangen, ende sijne komste en præsentie van die operatie ende succes is geweest, dat men bemerkte, dat de gemoederen van de Gemeente tot ruste en stilte sich schikten, ende is daar op aanstonts naarder by haar

delibereert met deselfs Staaten,

Ed. Mog. op defensie ende beschermninge van de Stad serieuselijk ende yverig gedelibereert geworden. Sijn Hoogheyt omtrent vijf uuren des naarmiddags ter vergaderinge van haar Ed. Mo. gekomen zijnde, heeft geremonstreert, dat met een ongereselveerde en onbestandige Borgerye, een Stad tegen een machtigen Vyand niet wel konde werden

en met den Colonnel en Burger-Hopluyden,

gedefendeert, ende daarop positive antwoort omtrent de willigheyt ende bestendigheyt van de Borgerye afgevordert zijnde, is by de samentlijke Leden van Staaten, naar dat Colonnel en Borger Hopluyden in een van haar Ed. Mo. Vertrek-kamer door sijn Hoogheyt daar over gehoort, ende de Heeren van de Vroedschap inmiddels ook vergadert waren geweest, alle eenpariglijk gereselveert so veel Militie,

als

als by sijn Hoogheyt ende de Heeren Gedeputeerden te Velde nodig soude werden geoordeelt, in de Stad te ontfangen, het uytterste daar mede te wagen, ende onder Godes genadigen segen goed en bloed tot het laatste toe ter defensie van de Stad op te setten.

en neemt resolutie de Stad te defendeeren.

Extract uyt de Resolutien van de Ed. Mog. Heeren Staten's Landts van Utrecht.

Jovis, Oude Stijl, 6. Junii, 1672.

Post prandium hora quinta.
Namiddags ten 5. uren.

SYn *Hoogheyt den Heere Prince van Oranje*, als mede de *Heeren Gedeputeerden en Gevolmachtigde van de Staten Generaal te Velde*, hebbende ingewilligt het versoek by haar *Ed: Mog:* op heden gedaan, en in gevolge van dien ter Vergaderinge van haar *Ed: Mog:* gecompareert zijnde, is *Sijn Hoogheyt* te midwegen van de Tafel der *Heeren Ge-eligeerde*, in een rood-fluweelen Armstoel geplaatst zijnde, naar voorgaande begroetinge en toewenschinge van Heyl en Zegen versocht, om met zijn presentie en daar toe applicabele redenen, de *Burgerye* der *Stad Utrecht* te persuadeeren, tot het recipieeren en innemen van eenige *Regimenten Militie* ter defensie van deselve *Stad*, ten welken opsichte, aan haar *Ed: Mog:* Vergader-kamer ontboden zijnde den *Colonnel*, *Hopluyden* en *minder Officieren* der *Schutterye* van gemelte *Stad*, zijn deselve eerst door *Sijn Hoogheyt*, en naderhand door de *Heeren Burgermeesteren* en *Oud-Burgermeesteren* der meergenoemde *Stad*, tot de voorsz. receptie aangemoedigt, en met de meestkrachtige motiven, so veel mogelijk geinduceert, en hebben gedachte *Heeren Burgermeesteren*, daar op in aller yl de *Vroedschap* der selver *Stad* geconvoceert, en naar een weynig vertoevens ter Vergaderinge gereverteert zijnde, gerapporteert; *dat de Heeren haare principalen eenpariglijk hadden bewilligt en gereselveert, so veel Militie, als by Sijn Hoogheyt en Gedeputeerde te Velde noodig soude werden geoordeelt, in de Stad te ontfangen*, waar op by de samentlijke *Leden*, als mede *Zijn Hoogheyt* en *Gedeputeerde* van de *Staten Generaal te Velde* met onderling concert is goet gevonden, gereselveert en aangenomen *de Stad Utrecht onder Gods genadigen zegen ten uytterstten tegens den Vyand te defendeeren*; Waar toe de *Heere Bevering*, mede *Gedeputeerde te Velde*, wegens de *Provincie van Holland* exhibeerde een *Missive*, waar by haar *Ed: Groot Mog:* beloof-

beloofden met alle bedenkelijke secourſen en noodwendigheyt de *Stad Utrecht* te ſullen adſiſteeren, werdende vervolgens *Zijn Hoogheyt* verſocht des volgenden daags 's morgens de *Militie* in de *Stad* te doen trekken, als wanneer de *Heeren Burgermeeſteren* de *Poorte* voor haar ſouden doen openen, 't welk by *Sijn Hoogheyt* zijnde geaccepteert, heeft deſelven als mede de *Heeren Gedeputeerden* en *Gevolmachtigde van Staten Generaal te Velde*, al voorens voor de moeyte by haar ondernomen bedankt zijnde, ter Vergadering afſcheyt genomen, om des anderen daags ten fine als vooren weder in deſelve te verſchijnen.

Van welke reſolutie aanſtons aan haar Ed. Groot Mo. door den Heer *Beverning* by miſſive kenniſſe is gegeven, ende 't ſelvige des anderen daags door de Heere Raad Penſionaris ter vergaderinge van haar Ho: Mo. ingebracht. Sijn Hoogheyt, naar dat de gemelte reſolutie tot defenſie van de Stad met ſo animeuſe en eenparige over-een kominge van de drie Leden van Staten was genomen, is des anderen daags, weſende Vrydag den $\frac{7}{17}$. Junii des ochtens wederom ter Vergaderinge van haar Ed. Mo. met de Heere *Ripperda Tho Beurſe* Gedeputeerde te Velde, erſchenen, ende heeft naar gedaane aanſpraak aan de geſamentlijke Leden gelieven te vragen, of deſelve en particulierlijk de Heeren van de Stad noch waren van die opinie ende genegentheyt, als des avonds te vooren was gereſolveert, ende daar op rondelijk verklaart zijnde, dat men niet alleen by de voorverhaalde reſolutie perſiſteerde, maar kraagtelijk in het ſelve voornemen was verſterkt, door de couragie en goede wille ten dien eynde in de Borgers en inwoonders der Stad beſpeurt wordende, heeft ſijn Hoogheyt vervolgens geproponeert, dat men aanſtons behoorde te reſolveren de bemuerde Weerd en de vier Voorſteden der Stad Utrecht af te branden; Ende dat daar toe by de Regeeringe noch dien dag de noodige ordres ſouden moeten worden geſtelt. Ende daar op gemoveert zijnde, dat het ſelve ſonde weſen van een difficile en dangereuſe executie, en veele ſwarigheden was implicerende, heeft ſijn Hoogheyt gelieven te ſeggen, dat ſich naar het Leger ſoude begeven, om aldaar met de Heeren Gevolmachtigden te Velde, en de Generaals van de Militie, 't gene diens aangaande was voorgekomen, naarder te overleggen, ende dan noch dien voor-middag of even naar de maaltijd ter vergaderinge van haar Ed. Mo. te ſullen reverteren.

Sijn Hoogheyt komt voor de tweede maal in de Vergaderinge van haar Ed. mo.

en doet een Propoſitie,

Gelijk ook de Heeren Gecommitteerdens van de Stad mede aangenomen

nomen hebben, alle het gene voorsz. de Heeren haare principalen te communiceeren, ende dies aangaande naarder gelast ter vergaderinge van haar Ed. Mo. te sullen wederkomen. Maar geduyrende deselve Deliberatien, ende aleer sijn Hoogheyt te rugge was gekomen, zijn de Heeren *Hop*, *van Sevender* en *Slingeland* haar Ho. Mo. Gedeputeerdens, die Woensdag den $\frac{4}{14}$. te vooren van Utrecht naar den Haage vertrokken waren, wederom alhier aangekomen, by haar hebbende de resolutie, die op haar rapport by haar Ho. Mo. tot het brengen van 't Lands militie in de Provincie van Holland, was genomen, luydende als volgt:

maar wort op ontboden met 's Lands-Militie naar Holland,

Extract uyt de Resolutien van de Ho. Mo. Heeren Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden.

Jovis den $\frac{6}{16}$. *Junij* 1672.

IS gehoort het rapport van de Heeren Hop, van Sevender *en* Slingeland, *haar Ho. Mo. Gedeputeerden jongst geweest hebbende tot Utrecht, waar op gedelibereert zijnde, is goet gevonden ende verstaan, dat de Heeren hare Ho. Mo. Gedeputeerden ende Gevolmacht igden te velde, ende den Heere Prince van Orange, als Capiteyn Generaal over de Legers van den Staat voor dese jegenwoordige expeditie, sal werden aangeschreven, dat deselve het Leger van den Staat sullen brengen in de Provincie van Holland, ende aldaar by een houden, ende naar gene Garnisoenen versenden, ten ware de absolute necessiteyt anders quame te vereysschen, ende dat de gemelte Heeren* Hop, van Sevender *en* Slingelandt *ten spoedigsten naar het voorsz. Leger staan te reverteren.*

volgens Resolutie van haare Ho. Mog.

Haar Ed. Mo. des Vrydaags voorsz. en also ten selven dage, op den naarmiddag kennisse van de gemelte Resolutie bekomende, hebben hare Gecommitteerdens aan sijn Hoogheyt, ende gemelte drie haar Ho. Mo. Gedeputeerdens aanstonts afgesonden, omme te versoeken, dat vermits de Borgerye nu volkomentlijk tot tegenweer was gemoedigt, de voorverhaalde Resolutie buyten executie mochte werden gehouden. Ende also sijn Hoogheyt ondertusschen aan den Secretaris van haar Ed. Mo. hadde verklaart geresolveert te zijn, de Stad ende Provincie van Utrecht met sijn aanwesende Leger te willen byblijven, ingevalle de voorverhaalde hare Ho. Mo. Gecommitteerdens tot 't geven van sodanige elucidatie, interpretatie ofte surcheantie in reguard van de voorsz haar Ho. Mo. resolutie, konden werden gedisponeert, maar anders ge-

dewelke die van Uytrecht sochten op te houden,

houden te zijn deselve te achtervolgen, hadden haar Ed. Mo. Gedeputeerdens goetgevonden aan de gemelte Gecommitteerdens van haar Ho. Mo. uyt vreese deselve mochten vertrecken, eerst haare commissie af te leggen.

Deselve haar Ho. Mo. Gecommitteerdens vervolgens dan instantelijk wesende versocht, en haar voorgestelt zijnde, dat de resolutie op haar rapport was genomen, als uyt den Teneur van dien was blijkende, ende sonder twijffel op een præsuppoost en informatie, dat de Borgerye alhier onrustig en tumultuerende was bevonden, en weygerig eenige militie in te nemen, dat het selve nu was verandert, ende niet alleen de Borgerye in ruste gebracht; maar door sijn Hoogheyts presentie geëncourageert en t'eenemaal gemoedigt, en dat men geresolveert was 't uyterste goet en bloet tot dienst van den Staat en defensie van de stad en Provincie te wagen, en datmen daar omme sodanige Bontgenoten, die sich altijd getrouwelijk tot dienst van 't gemeene best hadden geëvertueert, so plotselijk niet behoorde te verlaten, echter haar Ed. Mo. Gecommitteerdens geen ander antwoort hebben konnen bekomen, als dat het aftrekken van 's Lands militie haar Ho. Mo. positive last was, dat sy haar in genen deelen konden inlaten, om yetwes daar omtrent te veranderen, ofte eenig temperament toe te staan, seggende dat sy niet te min de swaare constitutie van de Provincie wel considereerden en beklaagden. Ende is deselve als doen te gemoet gevoert, dat dat haar Ed. Mo. wel konden bespeuren de intentie te wesen om 's Lands militie op den bodem van Holland te brengen, en door inundatie ende invloeyinge van wateren sich te versterken; Blijvende door dat middel Holland geconserveert en de Provincie van Utrecht t'eenemaal af-gesneden. Waar naar haar Ed. Mo. Gecommitteerdens naar verwisselinge van verscheyde redenen op 't voorverhaalde subject met sijn Hoogheyt gehouden, van deselve mitsgaders van de aanwesende Heeren Gedeputeerden te Velde affcheyt nemende, naar toewenschinge van alle heyl en zegen over 's Lands Wapenen; hebben verklaart, dat haar Ed. Mo. souden genootsaakt wesen sodanige middelen by de hand te nemen, als sy onder Godes genadigen zegen souden oordeelen de naaste en sekerste te wesen, om so veel mogelijk de totale ruïne van de Provincie en stad van Utrecht te konnen voorkomen, ende dat sy verhoopten, dat gene van de andere Provincien sodanig van de Bontgenooten souden worden verlaten, als aan haar Provincie door de bovengemelte haar Ho. Mo. resolutie tegenwoordig wierde gepleegt.

doch te vergeefs.

Het Staaten Leger vercleit

Ingevolge van de voorsz. resolutie van den $\frac{6}{16}$. Juny, is den $\frac{14}{24}$. wesende

sende Saterdaags desnachts voor of omtrent Sonnen-opgank de gantsche Armee voorts van de stad van Utrecht afgetrokken, naar dat de Artillerye en Ammunitie, dewelke by het Leger voor handen was, al op den $\frac{1}{11}$ Iuny uyt de Provincie ende van de Stad van Utrecht waren weg gesonden. Daar en boven noch mede-nemende een merkelijke quantiteyt Buskruyt, welke haar Ed. Mo. op de Kruyrmolen buyten de stad Utrecht gekocht ende betaalt hadden; Blijvende deselve also t'eenemaal geabandonneert. Haar Ed. Mog. hebben op haar instantelijk versoek, vermits de voorseyde haar Ho. Mog. resolutie, so veel niet konnen obtineeren, dat de vier Regimenten t'haarer repartitie staande, en op haar territoir aan ende beneden de stad van Utrecht leggende, binnen deselve gesonden, ende haar tot defensie gelaten mochten worden.

waar op de Staaten van den Lande en de Vroetschappen van de Stad vergaderden

Naar dat nu het geheele Leger van de Stad van Utrecht was afgetrokken, en de Provincie quam te verlaten, haar Ed. Mo. als doen vergadert wesende, zijn daar op by den anderen gekomen, ende de Vroedschap der Stad aldaar en Corps mede versocht en erschenen zijnde, is gedelibereert; wat in die tegenwoordige bekommerlijke perplexe constitutie van tijd en saaken, tot dienst van 't Gemeene-beste der Provincie en Stad van Utrecht te doen stonde; Ende is als doen haar Ed. Mo. geduurende haare deliberatien alomme voorgekomen, dat de principaalste Collegien der Stad en Provincie betuygden, gelijk ook de Burgerye met een gemeen over-een-komste en yver betoonde van gevoelen te zijn, dat men in sodanige constitutie, als de Provintie sich als doen bevonde, behoorde en schuldigh was, soo veel doenlijk, door besendinge aan den Konink van Vrankrijk te voor komen de totale ruïne van de Provintie ende Stad van Utrecht; als wesende van de Bondgenoten ende derselver Militie verlaten, ontbloot van Ammunitie van Oorlog: ende de Borgerye en Ingesetenen tot defensie van de boven Quartieren versonden, behalven die geene, die sich in grooten getalle uyt de Stad ook noch hadden geretireert, de overige sonder de Militie en sonder eenig ervaren Krijgs-Officier tot tegenweer zijnde onbestand, en sonder eenig secours of hope van dien, volkomentlijk van de anderen afgesneden, ende oversulx ten proye van de Vyanden gestelt; So hebben haar Ed: Mo: de geallegeerde redenen ende motiven daar toe dienende overwogen, ende geoordeelt het dienstigste te wesen, op het gevoeglijkste te voorkomen de gevreesde onheylen van massacre, plunderinge ende diergelijke, ende te versorgen 't geene ten meesten dienste van de Provintie en Stad van

en delibereerden

Utrecht in sodanige extremiteyt door haar soude konnen geschieden. Ende alsoo alle inkomende tijdingen mede brachten, dat des Koninks Armeé het dorp van *Amerongen* albereyds soude wesen gepasseert, ende dat de Heeren Gecommitteerdens te Velde haar Edele Mo. versekert hadden, en ook een constant en gemeen gevoelen was in 't geheele Leger, dat den Vyand alle uuren voor de Poorten van de Stad konde wesen, ende dat men geen eene nacht daar tegen versekert was, hebben haar Ed: Mo: eenpaarlijk goet gevonden, twee Trompetters naar Amerongen aan den Konink ofte den Generaal, die des Koninks Legers soude commandeeren, af te senden, den eenen langs de kley over Wijk, en de andere over Zeyst langs het zand, op dat den eenen deselve missende, den anderen mochte aan doen. Een van die Trompetters tot *Amerongen*, of daar omtrent des Koninks Troupes niet vindende, is te rugge gekomen; den anderen sonder naarder last te halen voortgereden zijnde, en onderwegen des Koninks voortroupes ontmoetende, is van de geene, die de selve commandeerde, voortgesonden, ende heeft in dier voegen buyten haar E: Mo: intentie sijn Majesteyt tot voor *Doesborg* gaan vinden, en op den $\frac{9}{19}$. Juny een Pasport en escorte bekomen, omme Gecommitteerdens van de Provincie te konnen afhalen, welk Paspoort niet vorder dienende, heeft 't haar Ed: Mo: goet gedacht, om op den $\frac{12}{22}$. Juny te committeeren de Heeren van *Welland*, *Bergersteyn* en *vander Voort*, die onder 't convoy van een Franschen Ritmeester met eenige Ruyterye op den $\frac{14}{24}$. *dito* vertrokken, omme Sauve-garde voor de Provincie en Stad van Utrecht te bekomen, met die hoope, dat immiddels de surcheantie ofte afwendinge van sijn Majesteyts Wapenen, op des Generaliteyts Commissie en Resolutie van den $\frac{5}{15}$. Juny 1672. van den Koning mochte werden geobtineert; wesende haar Ho: Mo: Gedeputeerdens ten diensynde op den $\frac{11}{21}$. Juny van Utrecht vertrokken, en al sulx ten selven dage als haar Ed: Mo: Gecommitteerdens derwaarts gingen, al 't welke de Staaten van Uytrecht by een Missive onder *Num°.* 45. geproduceert aan haare *Ho: Mo:* bekent maakten.

senden twee Trompetters aan den Koning.

waar van d'eene den Koning voor Doesburg vind, en een Paspoort bekomt en senden Gecommitteerdens om Sauve-garde.

De Marquis de Rochefort komt voor Uytrecht,

Ondertusschen dat de Gedeputeerdens uyt waren, quam den *Marquis de Rochefort* met sijn by-hebbende Leger op den $\frac{11}{21}$. *Juny* van *Amersfort* naar *Uytrecht*, ende heeft, volgens notule by de Heeren der Stad Utrecht ten selven dage daar van gehouden, door een Overste sijn aankomste aan den eersten Borgermeester doen bekent maaken, met aansegginge, dat hy voornemens was, met sijn by-hebbende Troupes

pes in en door de Stad te trekken. De Vroedschap daar over geconvoceert zijnde, heeft naar overleg van alles, en insonderheyd van den staat, daar inne sy haar gepræcipiteert vonden, geresolveert twee Heeren *Hamel* en *Veldhuysen* uyt den haren te committeren, omme Hoog-gemelte Heere Marquis kennisse te geven, dat de voorseyde Deputatien aan den Konink van Vrankrijk waren afgegaan, ende dat men alle uyren den uytslag daar van te gemoet sag, ende dat derhalven wilden vertrouwen, dat sijn Excellentie de Stad van in- en doortocht sonde willen verschoonen. Diens volgende gemelte Heeren Gecommitteerdens vertoogen en in 't korte gereverteert zijnde, also sy den Heer Marquis by het Cruys Gasthuys, 't welk omtrent een pistool schoot van de Stads-poorte gelegen is, met sijne Troupens geavanceert vonden, hebben haar E. E. ter vergaderinge van de Vroedschap gerapporteert, dat met sijn Excellentie waren versprooken, dat het Leger sijnen marsch buyten om sonde nemen, ende dat alleen hondert Musquettaires du Roy binnen de Stad ingenomen souden worden. Waar op sijn Excellentie met de voorsz hondert Musquettaires in de Stad gekomen zijnde, heeft sich in persoon naar het Stadhuys begeven, ende onder het stellen van de ordres tot billetteringe van de voorseyde Musquettaires, de Portiers met haare sleutels doen ontbieden, ende deselve in de Raadkamer van haar afgevordert en naar sich genomen. De rest van 't Franssche volk onder *Rochefort* quam niet binnen de Stad, maar wierd gecampeert buyten de Catharyne Poort, bezijde *Lubbenes*. Het volk dat in de Stad was, hielt wacht aan de Poorten, en wierd by sommige Burgers omtrent de Poorten, en aan St. Jans Kerkhof geinquartiert.

trekt met 100. Musquettaires du Roy binnen de Stad, en eyst de sleutels.

Des anderen daags, wesende Vrydag den $\frac{14}{24}$. Iuny des naarmiddags, zijn haar Ed: Mog: Gecommitteerdens uyt het Leger van sijn Majesteyt te rugge gekomen, en hebben gerapporteert, dat sy het versoek van Sauvegarde voor de Provincie en Stad van Uytrecht ingevolge van haar Ed: Mo: resolutie gedaan hebbende, den Heere *de Louvois* primier Minister van sijn Majesteyt haar hadde te gemoet gevoert, dat den Konink niet gekomen was, omme Sauvegardes te verleenen, maar om Steden en Provincien te conquesteren. Ende dat sijne Majesteyt haar selfs hadde doen aanseggen, dat sy een keer te rugge souden doen, omme naarder ende volkomender last ofte pouvoir van de Heeren haare principalen af te halen, waar op haar Ed: Mo: vernemende, dat hare verwachtingen van geen succes waren, door dien alles ganschelijk quam te ontstaan; Ende considereerende, dat de Stad van Uyt-

De Gecommitteerdens komen wederom.

recht by sich selfs (hoewel nu ook al bereyts geoccupeert zijnde) alleen niet bevoegt was voor de behoudenisse der Kerken ten platten Lande, ende de exercitie van de Gereformeerde Religie door de geheele Provintie, conservatie van de Provinciale Collegien, inclusie in de tractaten door welgemelte haar Ho: Mo: Gecommitteerdens van wegen de samentlijke Bondgenoten te maken, ende de vordere soo hooge en importante Interessen van de Provincie by het geaccordeerde, hier kortelijk naarvolgende vervat, te versoeken; hebben haar genootsaakt gevonden eenige Articulen te ontwerpen, en door gemelte Heeren Gecommitteerdens op haar Ed: Mo: naam aan sijn Majesteyt te doen voordragen.

Capitulatie van Uytrecht.

Den volgenden dag den $\frac{11}{21}$. Iuny zijn voorverhaalde Heeren Gecommitteerdens wederom naar sijn Majesteyt vertrokken, ende den $\frac{17}{27}$. Iuny des avonds gereverteert zijnde, hebben haar Ed: Mo: bekent gemaakt, dat sijn Majesteyt daags te vooren den $\frac{16}{26}$. deser aan de Provincie, ende der selver ingesetenen onder anderen hadde geaccordeert.

1. *Dat de exercitie ofte oeffeninge van de Gereformeerde Religie, gelijk deselve tegenwoordig wert geleert, de Academie ende Schoolen sullen blijven geconserveert.*

2. *Dat de Regeringe van de Provincie, sulx die tegenwoordig geconstitueert is, sal blijven by deselve forme, ende by de Personen, die deselve tegenwoordig bekleden.*

3. *Ende dat de Privilegien ende gerechtigheden van de drie Leden van Staten, ende van de Stad en Steden in hun geheel sullen blijven.*

4. *Dat het Hof van Justitie ende alle andere Ampten ende Officien ofte Bedieningen door de geheele Provincie sullen worden gecontinueert in de Personen, die de selve tegenwoordig bekleden.*

5. *Dat alle schulden, lasten, Capitalen en Renten van dien op de Provintie, Stad, Steden en Communiteyten staande, sullen blijven, gecontinueert ende betaalt werden.*

6. *Dat de Provincie, Stad en Steden van Vytrecht niet sullen worden geplundert, nochte gehouden zijn het selve af te kopen, ofte worden gebrandschad.*

7. *Dat de Provincie van Vytrecht, Stad of steden van dien niet sullen worden gebracht onder een particulier Heer.*

8. *Dat boven desen allen, de Provincie van Vytrecht sal werden geincludeert in sodanig tractaat, als den Konink met de Staaten Generaal sal komen te accorderen.*

Sijn

Sijn Hoogheyt den Heer Prince van Orange op den 7. *Juny* omtrent ſonnen-opgang, inigevolge van ſijne Ordre, die Hy van haare Ho: Mo: hadde ontfangen, van voor *Vytrecht* met het boven geſpecificeerde Leger opgebrooken zijnde, maakt uyt de noot een deugt, en betoont dat hy een Spruyt uyt dat Orangien Bloet is, het welk noyt ſijnen Vyand ontſag, hoe machtig die ook was, maar altijd met een Preſent Oordeel en Helden-moet de vyandelijke ſucceſſen ſteute, en den Nederlandſchen Staat tegens alle gedreygde onheylen conſerveerde; Want hy reſolveert met dat kleyne Leger, dat maar een hand vol volx was, den triumphanten Franſchen *Hannibal*, die met ſo nombreuſe Legers, dat ſy het geheele Land overſtroomden en bedekten, voor de Poorten van *Holland* quam, te repoucheeren en den gebaanden weg af te ſnijden, dien hy meende te paſſeeren tot in 't hert van dat geſeegende *Holland*, 't welk ſijn principaalſte Doelwit was, en daarom hy de wapenen by na alleen hadde opgevat. *Sijn Hoogheyt* dan als de rechte *Gideon* en eenigſte Leyds-man in al die verwerringen conſidereerende, dat de *Provincie van Holland* konde geinvadeert werden door 5. byſondere Advenuen, als tot *Bodegrave*, *Muyden*, *Gorcum*, *Goeverwelle-Sluys* en *Schoonhoven* verdeelt ſijn kleyn Leger in vijffen, en grijpt in eygener Perſoon poſt op de dangereuſte plaats, namentlijk tot *Bodegrave* met 3. Regimenten te paard, als ſijn Garde, en de Regimenten van den *Graaf van Naſſauw* en den Heer *Eppe*, en met 2. Regimenten te voet onder de *Graaven van Stirum* en *Solms*. Hy beveelt *Muyden* aan den *Veld-Marſchalk Vorſt Maurits van Naſſaw* met 3. Regimenten te paard onder den *Prins van Salms* en de Heeren van *Obdam* en *Almelo*, en met een Regiment te voet onder *Aquila*; *Gorcum* aan den *Veld-Marſchalk Wurts* met 2. Regimenten te paard onder *'s Gravemoer* en *Joſeph*, en 2. te voet onder den *Veld-Marſchalk* ſelfs en onder *Goldſteyn*; *Goeverwelle-ſluys* aan den *Graaf van Hornes* Generaal van de Artillerye met 4. Regimenten te paard onder de *Graven van Waldck* en *van Merode*, en onder den *Baron l'Tooergen* en den Heer *Harſolte*, met een Regiment te voet onder den *Graaf van Hornes* ſelve; *Schoonhoven* aan den *Marquis de Louvigny* met twee Regimenten te paard onder den Heer *van Ginkel* en *Don Sarmiento* en met een Regiment te voet onder den *Marquis de Weſterlo*.

Sijn Hoogheyt van Oor op de Frontieren van Holland,

Alle vijf deſe Poſten lagen geheel ontreddert, alle Weegen daar omtrent waren door de exceſſive droogte als een vloer gebaant, en de Slooten

die op ſijne aankomſt ſeer ontreddert lagen:

Slooten en Wateren waren uytgedroogt, byna alle inwoonders vluchten *Holland* in, en dieder over bleeven, hadden een quaat vertrouwen op der Staaten Militie, beschuldigende deselve opentlijk van Verraat; alle Wagens, Schoppen en andere nodige Instrumenten waren van kant; niets bleef over, als desolate verlatene Passagien, die den overval der Vyanden alle omsien verwachten. Doch hoe groot de noot was, noch grooter was de Couragie van *Sijn Hoogheyt*, van de beyde Veld-Marschalken en van de andere Commandanten; Men ordonneerde, men torste, men droeg alle nootwendigheeden, die te bekomen waren, men haalde volk by de werken, men groef, men kruyde, men arbeyde dag en nacht door malkanderen, als de werksame mieren, en bracht deselve desolate Posten door behulp van water, dat men door de groote Sluysen en doorgesteeken Dyken over 't Land dede stroomen, in eenig Postuyr van Defensie.

doch verseekert wierden door de vigilantie van Sijn Hoogheyt, &c.

De Tijdinge, hoe dat door *Sijn Hoogheyts* goede voorsorge de Frontieren van *Holland* verseekert, en door 't overstroomende water inacceslibel gemaakt wierden, ter ooren van den Franschen Koning komende, dede hem publiceeren een Acte, onder *Num°. 46.* daar by hy sijne onrechtvaardige voornemens wilde justificeeren met het goede succes sijner wapenen, en de Hollanders onder presentatie van alle beneficien induceeren, om sich in sijne bescherminge over te geven, dat hy haar andersins met de uyterste straf heyt soude handelen; Even als of de Wapenen een Rechter waren over de Rechtvaardigheyt van een Oorlog, gelijk *Lucanus* seyt in sijn 7. Boek. *Hæc acies victum factura nocentem est*; En even als of de Nederlanders niet kenden den looser aart en bedrieglijkheyt der Franschen, dewelke al voor twee duysent jaaren bekent en berucht is geweest, gelijk *Florus* in sijn 3. Boek seyt. *Niemant moet denken, dat de Fransche alleen woedende zijn, maar sy gaan ook met bedrog om*, om welke redenen *Ptolemæus Koning van Macedonien* seyde, *dat hy geen Vreede met de Fransche wilde maaken, 't en zy sy haare eygene Princen tot Ostagiers stelden, en haare wapenen overgaven, dewijl hy haar niet vertrouwde, of moesten ontwapent zijn.*

De Koning van Vrankrijk soekt de Hollanders door een acte te nodigen tot het overgeven van haare Stee'en, op valsche fundamenten,

Fransche bedrieglijkheyd.

Dese Troulooshey der Fransche blijkt mede niet alleen uyt het gene wy hier vooren op Pag: 72. hebben verhandelt, maar ook uyt veele passagies in dit Derde Deel, daar sy toonden, dat haare Parole niet langer bondig was, als sy daar uyt voordeel konden trekken.

Sijn Hoogheyt komt tot Woerden.

Terwylen *Sijn Hoogheyt* met de voorsz. 5. Regimenten van *Uytrecht* naar *Bodegrave* trok, en delibereerde, waar hy 't best Post soude

de

de vatten, werdende daar toe van de Hollandſe Heeren gerecommendeert de *Goutſe Sluys*, en van de Spaanſe de *Nieuwer-Brugge* en *Bodegrave*, arriveerde hy eerſt tot *Woerden*, daar hy eenigen tijd op 't Kaſteel raat-pleegde, hoe die Stad 't beſt te defendeeren was, doch alſo den Vyand alle ogenblikken verwacht wierde, en de Stad ſonder opgemaakte Fortificatien lag, en van alle Vivres en Ammunitie onvoorſien was, hebbende elk Burger alleen 3. ponden Buskruyt, dat ſy onlangs ontfangen hadden; ſo moſt *Sijn Hoogheyt* met groot leetweſen deſe Stad verlaten, waar door ſo groote alteratie daar binnen ontſtont, dat elk byna met pak en ſak ſocht te vluchten, 't welk alleen geſchut wierde door de Cordaatheyt van den Bailluw, die de Burgeren beloofde by te blyven, ſo lang hy noch bloet in de aderen hadde. Ondertuſſchen quam tijdinge, dat *Vytrecht* met Franſche Sauve-gardes al beſet was, waar op eenige in alle ſtilte de Burgers van huys tot huys vraagden, of ſy ſich liever onder de Franſchen wilden begeven, of een bloed-bad verwachten? En alſo niemand tot dit laatſte was gheneegen, noch daar toe ſijn woort wilde geven, reſolveerde de Magiſtraat Gecommitteerdens na den Franſchen Koning te ſenden, dewelke tot haaren Tolk in 't Franſch mede voerden den voorſz. Bailluw, en tot haaren Taalman in 't Latijn den Rector van de Schoolen. Deſe namen geſamentlijk haare reyſe op *Vytrecht*, dat ſy toen al met een goet getal Franſche beſet vonden, en maakten haar Accoord ſo verre klaar, dat'er op den 23. *Juny*. 's avonts tuſſchen 7. en 8. uyren 3. Sauve-gardes van den Koning binnen *Woerden* quamen, dewelke 's volgenden daags van 200. Ruyters gevolgt wierden, die Lyf-gardes van den Koning en meeſt Edelluyden waren. Deſe Ruyters loſten de Burger-wachten af van de Poorten, en deden deſelve, ſonder de minſte overlaſt, naar haare reſpective huyſen vertrekken, en na dat ſy ſich ſelven en haare paarden wat vervarſt, en alles betaalt wat ſy verteert hadden, vertrokken ſy, uytgenomen 60. Ruyters, die alleen tot beſettinge bleeven, onder den *Marquis Genlis* na *Montfoort* en *Oudewater*, waarſchouwende die van *Woerden*, dat ſy ſich wel ſouden wachten voor de gene, die na hun ſouden komen, en voornamentlijk voor 't Voetvolk, om dat het kromme vingeren hadde, gelijk de *Woerdenaars* naderhand met groote ſchaade de waarheyt daar van hebben beproeft.

dat hy weder moſte verlaten.

Woerden ſent Gedeputeerdens na den Koning,

en krygt Sauve-gardes binnen.

MONTFOORT mede als andere nabuyrige Steeden van Fortificatie, Garniſoen en Ammunitie onvoorſien zijnde, kreeg den 25. *Juny*, voor de middag den *Marquis Genlis* met omtrent 150. Muſ-

MONTFOORT van de Franſche geincorporeert.

quettairen te paard voor haare Poorten, dewelke van den Heer van *Oukoop Marschalk van den Lande van Montfoort*, en van de Burgermeesters eysten de sleutels van de Stads-poorten, dewelke aan hem, na eenige verwisselinge van reedenen, omtrent ½. quartier uyrs daar na wierden overgegeven, de Poorten geopent, en de Burgerye, die de wacht hadde, aangeseyt, dat sy sich met haar geweer naar huys souden begeven, waar op hy met 80. Musquettairen daar binnen trok, en de Stad in den naam des Konings in possessie nam, belovende aan haar, gelijk aan de andere steeden, die Sauve-garde versocht hadden, reserve van Vryheyt, Religie, Privilegie, en Politique Regeeringe.

OUDEWATER versoekt assistentie by de Staaten,

De Stad OUDEWATER leggende in de Provincie van *Holland*, mede geensins voorsien zijnde van eenige Fortificatie, Garnisoen en Ammunitie, en siende op den 13. *Juny* 1672. des middags door haare Stad veele persoonen, met haare Vrouwen, Kinderen en Goederen uyt de *Betauwe* en het *Sticht van Uytrecht* reysen na andere steeden in *Holland*, vluchtende voor de aannaderende Fransche, die by het *Tolhuys* door den *Rijn* in de *Betauwe* gekomen waren, heeft de Vroedschap der selver steede des avonts laat geresolveert, door eenige Gecommitteerdens de Heeren *Staaten van Holland* of der selver *Gecommitteerde Raaden* te notificeeren haaren slechten toestand en manquement van alles, en te versoeken assistentie en ordre, dewelke van de Gecommitteerdens schier niet tot antwoord kreegen; als, met ophaalinge der schouderen dat *Oudewater* niet wel konde beschermt werden, waar op die van de Stad deden inkoopen twee Tonnetjes Buskruyt met eenige Bossen Lonten, en resolveerden, op den 19. *Juny* om af te wachten, (na dat *Ysselsteyn*, *Vianen*, *Cuylenborg*, *&c.* alree met Sauve-garde van den Koning beset waren) wat de *Provincie van Uytrecht* door haare Gedeputeerdens in 't Fransche Leger souden verrichten. En als sy naderhand vernamen, dat de Stad en steeden van *Uytrecht* met Fransche Sauve-gardes al waren voorsien, en des Konings Leger alree voor en om *Uytrecht* gecampeert lag, en alle uyren voor haare Poorten stond te komen; dat het Leger van den Staat onder den Heere *Prince van Orange* afgesakt was, en beneden haare Stad aan *Goe Jan Verwellekens Sluys*, *Niewer-Brugge*, *&c.* gecampeert was, waar door sy afgesneden waren van de andere Steeden van *Holland*; en dat den *Yssul* afgedamt was, waar door sy voor menschen en Vee geen water konden bekomen, tot vervarsinge, hebben sy op den 23. *Juny* gedeputeert *Willem Tromper* Burgermeester

en doet voor de tweede maal een besendinge aan deselve,

Mr. Johan

Mr. Johan de Koning en *Dr. Jacobus Moswijk* Scheepenen aan de Heeren *Staaten van Holland en West-Vriesland*, om de voorn. periculen aan haar Ed: Groot Mog: by requeste te demonstreeren, en haar advys te versoeken, wat by de Regenten van *Oudewater* ten besten van de Ingesetene, en voorkominge van de totale ruïne der Stad en Burgerye te doen stond; Op welk request de boven gemelde Staaten niets hebben geappostilleert, maar de Leeden der selver Vergaderinge, die daarop mede particulierlijk hooft voor hooft wierden aangesprooken, raden het innemen van Sauve-garde noch af noch aan, maar seyden, dat de Stad *Oudewater* en desselfs Burgerye in de bekommerlijkste stand waren, en dat sy van haare Ed. Groot Mog. voor desen tijd niet konden geholpen werden.

daar van sy wynig troost ontfangt,

Desen slechten troost, in sulke gevaarlijke constitutie, dede de Vroetschap op den volgenden dag, zijnde den 24. *Iuny* eenparig-lijk resolveeren, dat men op het exempel van *Woerden* en *Uytrecht*, *&c.* Sauve-garde soude versoeken, ten welken eynde gecommitteert wierden *Cornelis de Lange* Burgermeester *Pieter Iacobse van der Horst* Out Burgermeester *Iacob Bartholomeese Bodegraven* Vroetschap, en *Dirk Tromper* Secretaris, om op den volgenden dag 's morgens den 25. *dito* gemunieert met behoorlijke procuratie, onder der voorsz. Steede Groot-zegel haar te begeeven naar *Uytrecht*; en aldaar of daar omtrent Sauve-garde van sijn Koninklijke Majesteyt, of den genen, die daar toe gequalificeert was, te versoeken op dien voet, als *Uytrecht*, *Woerden*, *&c.* mochten gecapituleert hebben. Dese Gecommitteerdens komende tot *Montfoort*, vonden aldaar den *Marquis Genlis*, die besig was deselve Stad met Sauve-garde te versekeren, aan den welken sy, by die occasie, door den *Heer van Oukoop*, *Marschalk van den Lande van Montfoort*, notificeerden haare presentie en versoek, dat haar van hem aanstonds toegestaan wierd, met betuyginge van alle vriendschap, seggende dat sy wel hadden gedaan, dat sy den Koning waren te gemoet gekomen, die met sijne macht so naby genadert was; dat hy anders van sins was geweest, om van stonden aan met sijne byhebbende Troupen te marcheeren na *Oudewater*, om die Stad voor den Koning op te eyschen, en in possessie te nemen. Hy gaf de Gecommitteerdens mede tot convooy 10. a 12. Ruyters, en volgden haar op de hielen na met omtrent 300. Musquettairen te paard, tot een quartier uyrs van *Oudewater*, alwaar hy 2. uyt de voorsz. Gedeputeerdens, als den voorsz. *van der Horst* en *Bodegraven* by hem hielt, sendende de 2. andere na binnen, om

Waar op sy versoekt Sauve-garde van den Vyand,

haar wedervaaren aan de Vroetschap te rapporteeren, die daarop een-stemmig resolveerde de Sleutels van de Poorten aan den *Marquis* te presenteeren, gelijk geschiede, waar op de *Nieuwe-Poort* geopent, en de *Marquis* met sijn by hebbende Musquettairen omtrent 11. uyren voormiddags ingelaten wierd, die de *Hallebrugge* en de straaten daar omtrent in besettinge genomen hebbende, eenige van de Regeeringe en principaalste Burgers tot sich riep, aan dewelke hy opentlijk betuygde, dat hy de Stad *Oudewater* in den naam des *Konings van Vrankrijk* in possessie nam, dat de Burgeren, Inwoonderen en de Regeeringe van dien souden blyven in haar geheel, en behouden Vryheyt van Conscientie, Religie, Privilegien, &c. alles gelijk alle andere steeden, die Sauve-garde hadden ingenomen, en dede daar op 60. a 70. Musquettairen by de voornaamste Burgers billetteeren, die haar van alle onderhout voor haar en haare paarden moesten voorsien, rijdende selfs met de rest ten selven dage daar wederom uyt; Zedert welken tijd byna dagelijx, al tot lasten van de Burgers, nieuw volk daar in en uyt trok, dat alle de Plantagien om de Stads Grachten liet af hakken, en approprieeren tot Pallissaden, om de Stad daar mede te fortificeeren, waar toe 't selve Volk uyt de Burgers dagelijx 100. mannen commandeerde, die uyt de Stads middelen ook moesten betaalt werden.

die daar binnen komt,

en belooft de Privilegien, &c. der Stad te maintineeren.

Den 29. dito dede den Commandant de Burgermeesters en Scheepenen aanseggen, dat de Musquettairen en Cavalliers niet waren voorsien van Kruyt en Loot, waar van hy eenige uytdeelinge begeerde, gelijk de Stad ook 40. ponden kruyt en 40, ponden koegels uytdeelde onder 100. Musquettairen en derselver Officieren.

Groote alteratie in Holland en Zeeland.

Dese ongehoorde successen, en het subijt aannaderen der Vyanden bracht geheel *Holland* en *Zeeland* in de grootste consternatie en ongemeenen schrik, den Hemel, die voor den Reegen lang was beslooten geweest, en nu met een naare hitte en hangende wolken bedekt was, scheen dien schrik te vermeeren; elk stond als bedwelmt en stom; elk was sijn huys te kleyn en te bang, daarom hy hem begaf op de Straat, waar hy niet anders tot sijnen troost ontmoete, als gekerm en miserie; elk liet sijn hooft hangen als een biese; elk scheen sijne Sententie des doods ontfangen te hebben; de Ambachten stonden stil; de Winkels waren toe gedaan; de Recht-banken waren geslooten; de Academien en Schoolen maakten Vacantie; de Kerken daar en tegen wierden te kleyn voor alle de benauwde herten, die van angst meer suchten, als sy konden bidden; elk was raadeloos en verleegen, om sich met de sijne te bergen voor den Blixem van den Franschen Iupi-

ter,

ter, die met sijne Trabanten alles scheen te willen vernielen; veele verſonden haare Vrouwen en kinderen met haaren beſten ſchat naar *Engeland*, *Brabant*, *Denemarken*, *Hamburg*, *Breemen*, *Embden*, ja na *Vrankrijk* ſelve; veele vergroeven haare koſtelijkheeden in kelders, putten en hooven; andere metſelden die in Muyren, omſe te ſalveeren uyt de klauwen der aankomende roof-gierige; veele wenſten, dat men al met accoord onder de Engelſche, andere onder de Franſche was gebracht, uyt vreeſe van het bloet-bad en andere onheylen, die ſy te gemoet ſagen.

Confuſie in de Regenten.

In de meeſte Regenten bemerkte men de waarheyt van dien ſpreuk, dat God haar de wijsheyt ontneemt, als hy een Land wil ſtraffen; want haare raadſlagen waren confuys; haare herten waren met ſchrik bevangen; niemand wiſt byna, waar hy het werk van Defenſie ſoude aanvatten, alſo 't ſelve te groot, en de tijd te kort was, om op een ſtip de furie der aankomende Vyanden te ſteuten. De Obligatien op het Land liepen af tot 30. en minder ten hondert; de Ooſt-Indiſche Actien, die voorheen tot 572. guldens verkoft waren, wierden gepreſenteert voor 250. guldens; het Bankgeld, dat te vooren ſomtijds 5. ten hondert waardiger was, als het Kasgeld, wierd nu 4. a 5. *pro Cento* minder verkoft als het ſelve, ter oorſake, dat de Wiſſelbanken mede geſlooten waren. Op een gemeen Gerucht, als dat *Sijn Hoogheyt* met eenige duyſent mannen binnen *Vytrecht* was getrokken, om de Stad met alle rigeur te defendeeren, de preſente Burgers daar toe mede te encouragieren, en de gevluchte weder intedaagen op verlies van haare Burgerſchap en confiſcatie van alle goederen, veranderde de verſlagentheyt in *Holland* op eenige plaatſen ſo ſubit, dat de Obligatien op 't Land weder tot 92. a 93. de Ooſt-Indiſche Actien tot 340. en het Bank-geld tot 2. *pro Cento* weder opſloegen, 't welk geen langer ſtand hielt, als dat de on-waarheyt van 't voorſz. Gerucht bekent wierd, want toen keerde die gemeene Couragie weder in ſulken Paniquen Vreeſe of Algemeenen Schrik, dat daar van byna niemand onbevangen bleef, als alleen ſommige Rooms-geſinde, die den Fransman, als haaren Verloſſer met verlangen te gemoet ſagen, en eenige Perſoonen, die het Secreet van de Miſſe ſcheenen te weten, alſo ſy weynig bekommeringe hadden, en andere benauwde herten vertrooſten op deſe wijſe: *Weeſt geruſt en goeds moets, alles ſal ſonder merkelijk ongeval van den Staat, en met weynige veranderinge afloopen, het heele Land ſal ſo glat overgaan, als een Vinken-touw.*

Hoe de Obligatien afſloegen.

Geruſtheyt van ſommige in deſe algemeene verſlagentheyt.

In den *Haag* kreeg seeker Predicant van een Heer, dien hy vertroude des Staats geheymen mede wel te weten, en dien hy op de straat ontmoetende afvraagde, hoe 't doch noch met het Land soude afloopen, tot antwoort: *Domine hout goeden moet, de Veranderinge, die op handen is, sal kleyn zijn, want gy sult in uwe Kerk, wy in onse Regeeringe, en elk in sijn volle besit blijven.* Dese gerustheyt bespeurde men mede in eenige voorname Vrouwen en Kinderen, die andere bedroefde zielen vertroosten en een moet inspraaken met woorden, die aan veelen groote suspicie baarden.

Sommige hadden al Sauve-gardes,

In de meeste Steden maakten men geen anderen staat, als de Sleutels den Vyand te gemoet te brengen, als hy mochte komen aan te naderen; Sommige Steeden hadden, gelijk men wil verseekeren, sich al bedektelijk met *Sauve-gardes* voorsien, om sich van haar te bedienen in de noot; Elders ja in den *Haag* selve seyde men, dat de *Sauve-gardes* bedektelijk te koop gesteit waren met curieuse trekken en *Hieroglyphische* beteekeningen; Veele affirmeerden met assurantie wel te weten, dat sommige vreemde Ministers en sommige der voornaamste Rooms-gesinde met *Sauve-gardes* waren gesecoureert.

andere waren confuys en radeloos,

In somma de Confusie en Panique vreese was so groot, dat eenige Steeden geen hand aan't werk sloegen, om sich te stellen in postuyr van defensie, maar lieten alles ongereddert liggen; dat andere, die haar meenden te defendeeren, de middelen daar toe verkeerdelijk opvatten, en het paard achter den ploeg spanden; so dat weynige quamen tot die bedaartheyt, om haar met ordre defensief te maken; Want in de meeste Vroetschappen, daar men disputeerde, of men sich soude verweeren, of by een Capitulatie overgeven, wierd resolutie tot het laatste genomen; In de Staats-Collegien sag een Lit op 't ander, niemand wist uytkomst, men begon op den 14. *Juny* al te delibereeren, wat men in dit gevaar soude doen, of men 't uyterste afwachten soude, of een eerlijke capitulatie maken; men vraagde den Raad-Pensionaris *de Wit*, die men altijd om sijne onvergelijkelijke promtitude en present Oordeel als een *Oracul van Delphos* hadde gevenereert, welk het secuyrste en beste expedient mochte zijn in desen algemeenen noot, die daar op proponeerde, dat men most uyt den naam van de Unie een aansienlijk Persoon despicieeren aan den Koning van Vrankrijk, omme te hooren, wat Sijne Majesteyt van den Staat begeerde, en hoe dat best een accoort soude wesen uyt te vinden, en dat daar van rapport soude behooren gedaan te werden binnen de Stad *Amsterdam*, waar heen men de *Vergaderinge van Holland* aanstonts moste transporteeren, en de Leden haar consent daar toe in-

Raad van den Raad-Pensionaris *Mr. Jan de Wit*,

inbrengen; deselve Raad-Pensionaris ten dien eynde mondelinge voorspellende in de Vergaderinge, om by yder een van de Leden aangeteekent te werden van woorde tot woorde, dat van wegens haare *Ed: Gr: Mog:* ter Generaliteyt de saake daar heenen sal werden gedirigeert, ten eynde van haare *Ho: Mog:* gedecerneert moge werden een aansienlijke Deputatie aan den *Koning van Vrankrijk*, mitsgaders een Extraordinaire Besendinge aan den *Koning van Groot Britannien*, tot sulken effecte, dat aan de eene zijde by den Hooggemelden *Koninck van Vrankrijk* sal werden versocht openinge van de conditien, waar op Sijne Majesteyt sich soude gelieven te laten disponeeren, sijne wapenen niet verder tegens desen Staat te gebruyken; en dat aan de andere zijde de Hoog-gedachte *Koning van Groot-Britannien* mede sal worden versocht, sich te willen expliceeren aangaande de conditien, op dewelke Sijne Majesteyt genegen is, sich met desen Staat tot een Vreede te laten disponeeren, en sijne goede officien en coöperatien te willen laten gebruyken, om de Hoog-gedachte *Koning van Vrankrijk* tot equitable conditien met desen Staat te disponeeren. Dat ook voorts haare *Ho: Mog:* sal worden aangeboden, haar Staats-gewyse Vergaderinge, met den *Raad van Staten* en vordere Generaliteyts Collegien voortaan te houden voor eenigen tijd, en geduyrende dese jegenwoordige ongelegentheyt, binnen de Stad van *Amsterdam*, en dat de respective Leden van dese Vergaderinge *illicò* van de Heeren haare Principalen sullen gaan versoeken absoluyt pouvoir en ongelimiteerde authorisatie, omme de voorsz. onderhandelingen, naar gelegentheyt van tijden en saaken te mogen voltrekken, en doen voltrekken op sodanige conditien, als met de meeste veyligheyt, seekerheyt en vryheyt van den Staat sal konnen werden geobtineert; Dat middelerwijle met een spoedige en rigoureuse executie van de commissien op 't inlaten van Water, en 't leggen van Forten in de respective districten over nacht en dag sal werden voort gevaaren, als mede van de Fortificatien en de voorsieninge van nodige Oorlogs-Instrumenten en Behoeften van en in de Steeden op de Frontieren van dese Provincie gelegen, en met alle vordere middelen van tegenweer albereyts geprojecteert, en noch naader te beramen, en dat deselve Leden van dese vergaderinge haar wederom by den anderen sullen bevinden, en de last van haare Heeren Principalen openen binnen de gemelde Stad van *Amsterdam* op Vrydag den 17. *Juny* toekomende ten 8. uyren, en hebben de Heeren Gedeputeerden van *Amsterdam* aangenomen by de Heeren haare Principalen de saak daar

die sijne Propositie aan alle de Leden van de Vergaderinge mondelinge dicteert,

om een besendinge te doen aan den Koning van Vrankrijk

en aan den Koning van Engeland,

Om de Staats Collegien te transporteeren na Amsterdam,

en om van haare Principalen te versoeken absoluyt pouvoir tot een onderhandelinge.

welker Last sy souden komen openen binnen Amsterdam.

daar toe te beleyden, dat so wel de Hoog-gemelde Vergaderinge van haare Ho: Mog: met den Raad van Staten en andere Generaliteyts Collegien, als de Staats-gewijse Vergaderinge van haar Ed: Gro: Mog: met de Heeren derselver Gecommitteerde Raden, en verdere Provinciale Collegien daar aan dependeerende, binnen den Stadhuyse der voorsz. Steede, en andere bequame plaatsen, met behoorlijke Kamers en Vertrekken mogen werden geaccommodeert, in gevolge van 't welke eenige Gecommitteerde uyt de Noort-Hollandsche Steeden tot *Amsterdam* ook compareerden, meenende dat de Vergaderinge daar soude gehouden werden, 't welk scheen dat belet wierd door de Zuyd-Hollandsche Steeden, dewelke vreesende, dat sy, door den doorbreuk der Vyanden in *Holland*, sonden van haare Steeden afgesneden werden, tot *Amsterdam* niet wilden verschijnen. Doch den Heer *Bogart* Gecommitteerde Raad van wegens de Stad *Delft* kreeg ordre onder 't Zegel van de Heeren *Staten van Holland en West-Vriesland*, om al het Geschut en het geheele Magazijn van *Delft* naar *Amsterdam* te vervoeren; en hoewel deselve Heer sulken Commissie socht te excuseeren, om redenen dat de Gemeente van *Delft* hem daar over als een der pretense Verraders soude suspecteeren en mishandelen, so wierd hem deselve commissie nochtans geinjungeert, die hy aan den Commis van 't selve Magazijn communiceerde, dewelke daarop deselve swaarigheyt moveerde, en daar en boven noch seyde, dat de Quantiteyt van de Artillerye, Ammunitie en Oorlogs-Instrumenten in 't Magazijn so groot was, dat tot transport van dien vereyst wierden ten minsten 6. weeken tijds, 't welk qualijk over een quam met het seggen van die gene, dewelke so veele solliciteerende Steeden en Forten in haare uytersste verlegenheyt daar mede souden afgeset hebben, als offer in 's Lands Magazijn geen voorraad meer was.

alwaar eenige Leden ten dien eynde Compareerden.

De Heer Bogart belast, om na Amsterdam het Magazijn van Delft te brengen.

Hier op volgde 's anderen daags den 15. *Iuny* een approbatoire resolutie ter Generaliteyt, en wierden by haare *Hoog Mog:* (sonder rug-spraak en het advijs van de Hollandsche Steeden af te wachten, waar heenen de respective Leden uyt de Vergaderinge van haar *Ed: Groot Mog:* waren vertrokken) aan den Koning van Vrankrijk gedeputeert de Heeren van *Gent* wegens Gelderland, *de Groot* wegens Holland, *van Oudijk* wegens Zeland, en *Eck* wegens Groeningen, en aan den Koning van Engeland de Heeren *Meerman* uyt Holland, *de Wee* van Uytrecht, en *van Eyk* van Groeningen.

Gecommitteerdens gesonden na de Koningen van Engeland en Vrankrijk.

Meerwijn

De

De Gedeputeerdens na den *Koning van Engeland* tot *Gravesende* arriveerende wierden van den Heer *Boreel* Ambassadeur van desen Staat aan 't Engelsche Hof, die aldaar sijn Paspoort geobtineert hadde, om naar *Holland* weder over te scheepen, ontmoet en verwelkomt, waar van ten Hove advertentie gedaan zijnde, wierden deselve Heeren Gedeputeerdens met den Heer *Boreel* door ordre van den Koning opgehaalt en gelogeert in *Zommersetshaus*, van waar sy naar *Hamtoncourt* als in een eerlijke gevangenis gevoert wierden, ter tijd toe, dat men Kondschap hadde van den Franschen Koning, om te weten, of en hoe men met dese Gedeputeerdens soude handelen, also men schroomde het minste dien aangaande te doen, sonder sijne communicatie, en dewijl men hem ontsag de minste reden van offensie te geven. Hier wierden sy Gedeputeerdens so lang getracteert, tot men bescheyt van den Franschen Koning hadde, waar op men 4. Heeren, als den Hertog van *Bukkingham*, den Graaf van *Arlington*, den Graaf van *Schafsburry* en den Mylord *Klifford* tot Commissarissen nomineerde, om derselver Propositie te hooren.

Hoe de Gedeputeerdens in Engeland voeren,

Dese Heeren met de gemelde Gedeputeerdens in conferentie treedende, in meeninge om eenige openinge en aanbiedinge te ontfangen tot een accommodement, vernamen een heel ander voorstel, als sy verwacht hadden, te weten, dat sy Gedeputeerde gekomen waren, om te vernemen, wat sijne Majesteyt voor middelen soude gelieven voor te slaan, om tot een Vreede te komen.

en wat sy daar voorstelden.

De Koning by 't Rapport van sijne Commissarissen sulx vernemende, wierd gramstoorig, en seyde aan de Heeren van sijne Secrete Raad-Kamer, dat hy admireerde de trotsheyt en obstinaatheyt der Hollanders, dewelke in plaats sy hem souden soubatten en solliciteeren om sijne Vriendschap, nu sy in de uyterste noot zijn van te vallen, hem quamen afvraagen, wat hy te seggen hadde. Uyt consideratie van desen slechten toestant in *Holland*, en van de groote en subite progressen der Franschen, stond de *Koning van Engeland* verbaast, vreesende een dag na de Markt te sullen komen, en alles onder 't Fransche gebiet te vinden, waar om hy niet alleen expressens heen en weer, maar ook den Heer Vicomte *Halifax* haastig over sond na *Holland*, als hy hoorde, dat de Fransche *Uytrecht* naderden; En verstaan hebbende, dat het over was, sond hy in aller spoet op den 29. *Iuny* van *Londen* den Hertog van *Bukkingham*, en den Graaf van *Arlington* na de Vereenigde Nederlanden, en na het Fransche Leger over, waar heen sy van verscheyde andere Gecommitteerdens

De Koning van Engeland sent Ambassadeurs na Hoiland

gevolgt wierden, om het Intereſt van haaren Koning waar te nemen, dat het ſelve van de Franſche in haaren voorſpoet niet mochte veracht en verworpen werden, daar van hier na breder, als wy geſien ſullen hebben, wat by de Franſche en Nederlanders immiddels voorviel.

De Gedeputeerdens aan den Koning van Vrankrijk vertrokken uyt den Hag,

De boven genoemde Gedeputeerdens aan den *Koning van Vrankrijk* op den 16. *Iuny* uyt den *Haag* reyſende, arriveerden op den 17. *Iuny* tot *Uytrecht*, vanwaar ſy een brief aan den *Prins van Condé* (die na haare opinie de naaſte was, zijnde van 't *Tolhuys* om ſijne quetſure naar *Emmerik* gebracht) ſonden met een Trompetter, om een Paſpoort te bekomen tot haar veylige reyſe, en daar na met het Leger van *Sijn Hoogheyt*, dat ſijn Hooft-quartier ging nemen omtrent *Nieuwer-Brugge*, vertrokken tot *Woerden* toe, daar ſy dry dagen vertoefden, om aldaar in meerder ſecuriteyt, als tot *Uytrecht* af te wachten de wederom komſte van den voorſz. Trompetter. Onderwijlen hadde den Marſchalk de *Turenne* den opgemelden Brief ontfangen, en aan den Koning voor *Doesborg* geſonden, die aanſtonts een paſpoort dede vervaardigen, en op *Uytrecht* ſenden, van waar de Copye haar Gedeputeerdens op den 20. *dito* 's avonts om 8. uyren tot *Woerden* wierd behandigt onder 't couvert van een miſſive, van de Heeren *Staten van Uytrecht* door een Trompetter daar toe expres gedepecheert, waar op ſy 's volgende morgens den 21. *dito* haar transporteerden naar *Uytrecht*, alwaar ſy een Franſchen Ritmeeſter met 20. Ruyters vonden vaardig ſtaan, om hun tot ſecuriteyt van haar vordere reyſe te convoyeeren na den Koning op 't Huys den *Vylenpas* voor *Doesborg*, welke Stad hy toen belegert hadde. Dien ſelven avont quamen de Gedeputeerdens noch tot *Rhenen*, en den volgenden naarmiddag in 't Dorp *Keppel*, dat gelegen is dicht by den *Vylenpas*; Des morgens, zijnde den 23. *dito*, om 7. uyren wierden ſy beſocht door de Heeren *de Louvoy* en *Pompone* beyde Secretariſſen van Staat, en uyt ordre van den Koning afgevraagt, of ſy abſoluyt pouvoir hadden, om met ſijne Majeſteyt finalijk te tracteeren; en wat middel de Staten wel ſouden willen voorſlaan, om te komen tot een ſpoedige Vreede? En als ſy Secretariſſen daar op tot antwoord ontfingen, als dat ſy Gedeputeerdens alleenlijk afgevaardigt waren, om uyt ſijne Chriſtelijke Majeſteyt te vernemen, wat ſijn beliefte ſoude zijn, alſo haare Heeren en Meeſters gedacht hadden, meerder eer voor ſijne Majeſteyt te reſideeren in het geven van voorſlagen tot accommodatie, als in deſelve te ontfangen; Waarop gerepliceert wierde, dat de Koning niet en tracteerde, als

en komen by 's Konings Leger voor Doesborg, daar ſy met de Louvoy en Pompone in conferentie treden.

met

met Gevolmachtigde; dat men moſt conſidereeren, dat het geen de Koning in had, hem nu eygen was, en dat de reſt haaſt ſoude volgen, en dat de Koning de koſten van den Oorlog voor ſich en ſijne Geallieerde wilde vergoet hebben. Hier mede gingen de twee Franſche Miniſters weder te rug, om van alles aan den Koning rapport te doen, die haar twee uyren daar na weder te rug ſont, met ordre om de Gedeputeerdens aan te dienen, dat ſijne Majeſteyt de voorſlagen van de Heeren Staten ſoude afwachten, en ſich in geene handelinge inlaten, 't en ware ſy Gedeputeerdens pleyn pouvoir hadden, tot een univerſele negotiatie. en dat de Koning niet geſint was afſtant te doen van 't gene hy alrede door ſijne wapenen hadde gewonnen, of voor een accommodatie noch mochte komen te winnen, 't en zy hem een equivalent in de plaatſe wierde gegeven; voegende *Pompone* daar by, hoe langer tijd ſy Gedeputeerdens ſouden vereyſchen, hoe ſchadelijker het voor den Staat ſoude zijn. Waar op de Gedeputeerde vraagden, of de Koning haaren Staat ſoude willen houden, als geconqueſteerde Landen? het welk ſy cordeelden van Ja, ſeggende, ſo den Staat het weynige noch ſoude willen houden, men ſeer haaſtig moſte beginnen.

De Heer de Groot reyſt weder na den Haag.

Op dat incident verſochten de andere Heeren Gedeputeerdens den Heer *de Groot*, een keer na den *Haag* te willen doen, om daar omtrent de intentie van haare *Ho. Mo.* in te nemen, waar op hy onder 't geleyde van een Franſchen Capiteyn omtrent den middag weder van *Keppel* vertrok, en quam in de nacht binnen *Wageningen*, alwaar hy weynig uyren geruſt, en de paarden ververſt hebbende, vervolgde ſijne reyſe, tot dat hy den volgenden nacht omtrent ten 2. uyren in het quartier van *Sijn Hoogheyt* quam, aan dewelke hy, den toeſtant der ſaaken bekent gemaakt hebbende, weder voort reed, tot dat hy op den 25. *dito* 's morgens omtrent 7. uyren weder in den *Haag* quam, daar hy dien ſelven voor-middag in de Vergaderinge van de *Staten van Holland en Weſt-Vrieſland* van alles rapport dede.

komt in het Leger van *Sijn Hoogheyt.*

doet rapport in de Vergaderinge van Holland, daar hy ook ſijn Advys geeft.

De Heer *de Groot* by de Vergaderinge van haar *Ed. Gr. Mog.* verſocht zijnde, van ſijn advijs te dienen, ſeyde, dat vertroude, dat de Koning ons ſal laten by onſe vrye Regeeringe in de 7. Provincien, mits dat hy in beſettinge neme de Frontieren buyten de 7. Provincien gelegen, maar dat men niet lange moſte wachten, en dat hoe meerder men preſenteerde, hoe minder hy nemen ſoude, en dat men alle de koſten van den Oorlog, ſo van hem als ſijne Geallieerde ſal ver-

goeden. En verſocht zijnde hy *de Groot*, om ſich nader te expliceeren, ſeyde, dat hy geloofde, dat de woorden, *van alle onkoſten te dragen van den Oorlog*, te verſtaan zijn, dat een goede ſomme ſal moeten werden gegeven, en dat de conqueſte daar moſte werden afgetrokken, als mede de glorie van ſijne wapenen. 't Voorſz. Rapport en Advys gehoort zijnde, waren de Heeren *Edelen* van Advys, dat de Heer *de Groot* weder ten ſpoedigſten behoorde derwaarts te gaan, met abſoluyte volmacht, om te tracteeren, invoegen dat de Unie ſoude blyven, en dat men ſoude behouden onſe oude en abſoluyte Vryheyt, Regeeringe en Religie. Dit advys van de *Edelen* wierd by *Dordrecht* gevolgt, alleen dat ſy meenden, dat op de aankomſt van *de Groot* een ſtilſtant van wapenen behoorde bekomen te werden *Haarlem* en *Delft* deden van gelijken, hoe wel de eerſte ſeer noode toonde, daar aan te komen; Maar die van *Leyden* ſpraken van volkomen pouvoir te geven, ſonder eenige conditien voor te ſtellen, dat wy anders by vorder dilay ſeekerlijk verlooren waren. De Stad van *Amſterdam* (die op den 20. *Iuny* in ernſtige termen verſocht hadde ſecours van volk, als wanneer ſy vaſtelijk vertrouwde, het Leger van den *Koning van Vrankrijk* te konnen verduyren) ſprak ſeer mannelijk, als dat het een werk was van overwonnen luyden, de wet te ontfangen van de overwinnaars, dat ſy haar daar onder noch niet konden reekenen, en ſo men oordeelde, dat het ſo verre was gekomen, dan ſoude het beſt weſen alles op te geven, gelijk men nu ſcheen te willen doen, waar toe ſy verklaarden niet te zijn gelaſt, en haare Principalen daar van eerſt te moeten kenniſſe geven. *Gouda* volgde het Advys der *Edelen*, maar ſeyde daar toe niet gelaſt te zijn. *Rotterdam, Gornichem* en *Schiedam* hielden't insgelijx met d'*Edelen*, ſo 't met eenpaarigheyt gereſolveert wierd. *Schoonhove* ſoude de concluſie aanſien. Den *Briel* moſt het haare Principalen adverteeren. *Alkmaar* was ongelaſt. *Hoorn* verklaarde mede tot ſo grooten ſaake niet gelaſt te zijn. *Enkhuyſen* moſt kenniſſe geven aan ſijne Principalen, maar by eenpaarigheyt en ſoude niet ſingulier weſen. *Edam* adviſeerde, dat indien maar de minſte apparentie tot behout was, ſy 't uyterſte ſouden wagen, maar dat niet ſiende, meende ten beſten van het Vaderland te weſen, met de *Edelen* te gevoelen. *Munnikendam* en *Purmerent* verklaarden haar by eenpaarigheyt van de Leden met de *Edelen*. *Medenblik* oordeelde 't geen tijd te weſen, om de Principale kenniſſe te geven, en conformeerde haar met de Heeren *Edelen*.

Advys van de Edelen en Steden,

als van Dordrecht,

Haarlem, Delft, Leyden,

Amſterdam,

Gouda, Rotterdam, Gornichem, Schiedam, Schoonhove, Briel, Alkmaar, Hoorn, Enkhuyſen,

Edam,

Munnikendam, Purmerent, Medenblik,

't Advys van Haarlem en

By reſumtie ſeyde *Haarlem*, dat apart ſoude ..... *Leyden* oordeelde

deelde de saak te wesen van de uyterste haast, en dat sonder spoedig besluyt, alles verlooren is, waarom de saak niet en kan blyven buyten conclusie, en moet dan by pluraliteyt van stemmen werden geconcludeert, zijnde maar dry Leden singulier, en konnen de andere niet werden vermoort, om dry steeden alleen. *Amsterdam* verklaarde als vooren, en seyde, dat het noyt het doen van een Politijk geweest is yet wes te uyten buyten last, al schoon een Gedeputeerde van een ander gevoelen is. *Gouda* consenteerde mede, so ook *Rotterdam*, doch met eenparigheyt. *Schoonhove* met de Edelen. Den *Briel* conform de Edelen, met eenparigheyt. *Alkmaar* en *Hoorn*, persisteerden.

Leyden by resumtie,

van Amsterdam

Gouda, Rotterdam, Schoonhove Briel Alkmaar, en Hoorn,

Doch also verscheyde Leden difficulteyt maakten, in een saak van so groóten belang yet wes sonder expresse last van haare Principalen te concludeeren, wierd de finale conclusie daar van uytgestelt tot op Sondag den 26. *dito* 's avonts om 8. uyren, tegens welken tijd de Leden weder compleet by den anderen souden zijn.

Byna in alle Steeden was men so verflauwt, dat men in der haast resolutie nam, om nader instantie te doen, om niet den Vyand op de beste en spoedigste wijse te accordeeren, om daar door verlost te werden uyt die doods-angst, die byna alle Regenten bevangen hadde, daar men in plaats van verlost, gebracht soude zijn in een staat, die men noch op dese uyr, en ten allen dage soude beweenen, en sich selfs verfoeyen, dat men niet gelijker hand het geweer hadde opgevat, en met den uytersten penning en bloets-drop getoont, dat men noch niet verbastert was van het bloet der oude Batavieren, die over de dertig maal (naast God) alleen door haare onverbrooken stantvastigheyt haar waarde vryheyt hebben gered uyt het uytterste gevaar, van overstolpt te werden met alderhande miserien.

Byna alle Steden waren genegen tot capituleeren, dat beklaaglijk soude zijn geweest.

Dese nadere instantien van de meeste en naast gelegenste Steden omtrent den *Haag*, die sy haaren Gecommitteerdens *in mandatis* mede gaven, deden de *Staten van Holland* op den 26. *dito* 's avonts omtrent 11. uyren resolveeren, om te geven volkomen macht en authorisatie aan de Gedeputeerdens by den Koning van Vrankrijk, niet tegenstaande sommige presente Heeren, en onder die de Heeren *Jan van de Pol* Burgermeester en *Willem Backer* Scheepen der Stad *Amsterdam* daar tegens protesteerden, en seyden om sulx te consenteeren noch geen last te hebben, also het Advijs van haare Principalen noch niet was ingekomen, werdende in die genomene Resolutie geset, dat sy (protesteerende) Heeren hadden aangesien en ge-

De Staten van Holland concludeeren tot een absolute volmacht.

tegens dese protest van Amsterdam,

hoort de Concluſie, om een beſendinge te doen met volle macht, &c.

Deliberatien van haare Ho: Mog:

Met deſe reſolutie gingen de *Staten van Holland* aanſtonts na de Vergaderinge van haare *Ho: Mog:* daar de weder-zijdſe ſentimenten verdeelt wierden gevonden, byna alle waren ſy van gevoelen, dat men aan de Gedeputeerdens een volle en ongelimiteerde macht ſoude geven, om de Vreede te ſluyten. Maar de Heer *de Groot* haar vertoont hebbende, dat het onmogelijk was eenig Tractaat ſonder conditien aan te gaan; en dat de Gedeputeerdens daar over met den Vyand niet en konden convenieeren, ſo lang haare Meeſters daar omtrent ſelve niet eens en waren, ſo wierd de deliberatie hervat. Eenige waren van gevoelen, dat men de Vreede moſt maken *omni quocumque modo*, dat is te ſeggen: *op wat wijſe het ook mochte zijn*, andere wilden, dat menſe moſte maken *omni meliori modo*, dat is: *op de beſte wyſe*. Doch alſo deſe beyde conditien niet of weynig verſcheelden, en by geen van beyden yets vaſt geſtelt was, waar na de Gedeputeerdens gelaſt wierden ſich te reguleeren, wierd in nader omvraag geleyt, of men de voorñ. volmacht ſodanig niet ſoude limiteeren, dat daar by ſoude geprocureert werden ten minſten reſtitutie van de veroverde Provincien, om die in deſelve liberteyt en ſouveraniteyt weder te beſitten, als voorheen. De Gedeputeerdens van *Gelderland*, *Holland*, *Vytrecht* en *Over-Yſſul* verklaarden poſitivelijk, dat men daar mede te vreeden ſoude zijn; en dat 't ſelve al was, dat men in de tegenwoordige conſtitutie van ſaaken konde wenſchen, by aldien men de Vreede op die conditien konde bekomen; Maar *Zeeland*, *Vrieſland* en *Groeningen* waren van contrary advijs. Uyt kracht van de pluraliteyt van Stemmen wierd aan den Heer *de Groot* ſo voor hem ſelven, als voor ſijne Mede-Gedeputeerdens Authoriſatie gegeven met deſe reſtrictie, dat de Seven Provincien ſouden blijven by haar oude Vryheyt, Rechten, Privilegien, Religie, &c. ſtaande in de voorſz. Reſolutie geinſereert een ample Authoriſatie en ongelimiteert Pouvoir. Hier mede vertrok den Heer *de Groot* 's volgenden morgens zijnde den 27. *Juny* om 7. uyren weder na den *Koning van Vrankrijk*, wanneer om 8. uyren de difficulteerende en ongelaſte Leden van huys wederom in de *Vergaderinge van Holland* verſcheenen, onder anderen mede die van *Amſterdam*, welker cordate en genereuſe reſolutien niet ſullen vergeeten werden, ſo lang de wereld duyrt.

die *de Groot* authoriſeeren onder een limitatie,

dewelke daar mede vertrekt.

Genereuſe Reſolutie van Amſterdam,

Om deſelve dan te beter te æterniſeeren, en voor den nakomelingen een opwekkinge en ſpoor te doen verſtrekken tot onverſettelijke maintenu en conſervatie van haare Religie, Vryheyt en Souverainiteyt,

teyt, sal ik hier tusschen invoegen, hoe de gemoederen der Regenten geinspireert wierden met den Geest van standvastigheyt en Courage, als 't Poinct van de Besendinge en Volmacht, om met den *Koning van Vrankrijk* te capituleeren, op 't Tapijt quam van de Heeren Burgermeesteren en xxxvi. Raden.

Lof van Burgemeester *Tulp*.

De Heer Burgermeester *Nicolaas Tulp*, die de eerste in rang was, ageerde in sijnen hogen ouderdom met sijne mannelijke cordaatheyt boven sijne jaaren, sonder aan de jongste en vigoureuste Heeren te wijken.

Heerlike Harangue vsn Burgermeester *Valckenier*,

De Heer Burgermeester *Gillis Valckenier*, die in alle voor- en tegenspoedige rescontres is onveranderlijk, en alle voorvallen met een present Oordeel pondereert, socht op sijn beurt de Heeren Raden door een bondige Harangue van ¼ uyrs te animeeren tot onbeweeglijke couragie, seggende dat de Noot haar noch niet drong, om in een moment te resigneeren de dierbaare Vryheyt, die haare Voor-Ouderen hadden beschermt met een Oorlog van 80. jaaren, en verzeegelt met haar eygen bloet; dat haare Stad van *Amsterdam* alle andere Steeden te boven ging in favorable Situatie, heerlijke Fortificatie, en meenigvuldige Artillerye, Ammunitie, Vivres en Volk, en daarom te meer gehouden was, om door haar uyterste effort het *Vereenigde Nederland* te salveeren uyt alle haare calamiteyten, en uyt de Dwingelandye van die gene, die niet als op den puynhoop van de gestoorde Vryheyt aller Natien en Volkeren haare Glorie soeken te bouwen, allegeerende tot exemplen; hoe de eenige Stad *Dantsig* het groote Rijk van *Polen*; en *Coppenhage* de Rijken van *Denemarken* en *Noorwegen* hadden gered uyt het geweld haarer Vyanden, die van alles by na Meester waren; hoe de eenige Stad *Hamburg* in 't midden van haare Benijders en Vyanden, sich selven van langen tijd heeft geconserveert, en noch geensins staat maakt, om immermeer de Wet van anderen aan te nemen; en hoe het oude *Romen*, dat sijn begin schuldig was aan eenige vluchtelingen uyt *Grieken-land*, in plaatse van sich het jok van anderen te onderwerpen, sich door de conqueste van *Italien* hadde gemaakt tot Koninginne van de Werelt, en opgerecht de wonder-groote Monarchie, &c. En wanneer dan eyndelijk het Nood-lot haar mochte komen te storten in den Somp haarer ellenden, dat dan dese groote en machtige Stad noyt soude subject zijn het verwijt, van sich voor andere plaatsen aan den Vyand onderworpen te hebben, maar altijd sich noch soude konnen troosten met de gratie, die *Poliphemus* aan *Ulysses* gaf, van

dat

dat hy de laatſte ſoude opgegeten werden, als alle de andere ſijne Gaſten door de *Cyclopes* alreede ſouden verſlonden zijn, Dit gaf aan alle andere Heeren een ſpoor en opwekkinge, om ſijne animeuſiteyt, als een heerlijk voorbeeld te volgen.

Generenshеyt van den Heer *Haſſelaar.*

De Heer Hooſt-Officier *Gerard Haſſelaar*, die als een Staats-Martelaar ſijn fiere en onvergelijkelijke couragie naderhand aan de Wereld exemplaarlijk heeft getoont tot den uyterſten ſnik van ſijn Leven, dat hy in den deplorabelſten ſtaat, en langduyrige ſmerten en miſerie, verloor, als hem een fatalen ſchoot (daar van hier na breeder) getroffen hadde, animeerde de geheele Vergaderinge des Raads met krachtige redenen, onder anderen ſeggende; dat hier in deſen Raad nu geageert wierde niet alleen over 't behout van Steeden en Provincien, maar ook over de Fataliteyt van geheel *Europa*; dat men nu alle Partyſchappen en Factien, dieder noch ergens mochten zijn, moſte aan een kant ſetten, en met gemeender hand het gemeene bederf van den geheelen Staat te keer gaan; en dat nu de tijd en occaſie gebooren was, om aan de wereld en poſteriteyt preuven te geven van Beleyt en Held-haftigheyt, om daar door de Stad en Staat te redden uyt het gevaar, van niet te verſinken in een onverrijſelijken poel, daar in de Vyanden deſelve toeleyden te ſtorten.

Courage der andere Heeren,

De andere Heeren, die op haare beurt mede adviſeerden, voornamentlijk de Heeren *Cornelis Backer*, *Joan Corver*, *Cornelis Graveland*, *Johannes Hudde*, *Vincent van Bronkhorſt*, *Nicolaas Witſen*, en andere gaven loffelijke blijken, dat het bloed der oude Batavieren noch niet in haar beſturven was, met deſe en diergelijke woorden: Dat ſy noyt ſouden conſenteeren, om met eenig accoord het jok van een onverdraaglijken Vyand op den hals te haalen; En of ſchoon alle Steeden tot die laf hertigheyt mochten declineeren, waar door deſe Stad ſoude geſtelt werden in de noot, om de geſamentlijke Macht van ſo groote Vyanden alleen af te keeren, dat het dan noch eerlijker en genereuſer was voor de Religie en Vryheyt, en voor de Vrouwen en Kinderen in 't harnas te ſterven, als ſich te begeven in een Capitulatie, die men noyt, als met de extreemſte ſlavernye ſoude konnen voldoen; Sy vertrouwden ſeekerlijk, dat de Burgers van *Amſterdam* ſich veel liever op hunne Wallen ſouden laten in ſtukken kappen, om met die glorie na haar dood ten allen tijden noch te triumpheeren, als aan te nemen een dienſtbaarheyt, die ſy noyt voor henen gekent hadden; en gaven ſodanige teekens van haare Trou en Dapperheyt, dat niemand onder allen mentioneerde, of ſo der ymand flauwhertig mochte geweeſt

weest zijn, dorst mentioneeren van een Besendinge aan den Vyand te doen, om met den selven tot prejudicie van de Unie te treeden in conferentie, veel min om *omni modo* te accordeeren; maar wierd ter contrarie eenpaariglijk gerefolveert, om alle onderhandelingen met den Vyand af te snijden, en na geen conditien meer te luysteren, met welke resolutie op den 26. *juny* na den *Haag* wierden gesonden seekere Heeren, dewelke 's anderen daags 's morgens om 8. uyren met de andere difficulteerende Leeden uyt het Noorder-Quartier, die om de verre distantie qualijk op den geprefigeerden tijd in den *Haag* hadden konnen zijn, in de *Vergaderinge van Holland* komende, om in resumtie te nemen de resolutie 's daags voor heen in haare absentie genomen, tegens deselve resolutie ten hoogsten protesteerden, en het selve protest tot eeuwiger memorie lieten aanteekenen, doende den Heer Pensionaris *Hop* sulken krachtigen en penetranten Harangue tot conservatie van de algemeene Vryheyt, en tot nadeel van den ambitieusen Vyand, dat de meeste in de Vergaderinge verstomt, en alle de Leeden, die tot de Besendinge geconsenteert hadden, schaam-root wierden, seggende onder anderen, dat niet hadde vertrouwt, dat in absentie van eenige Leden, in saken van die natuyr, soude zijn gerefolveert en conclusie genomen; en te meynen, dat die conclusie als informeel voor geen conclusie kan werden gehouden, en by haar niet en sal noch kan worden aangesien.

Amsterdam protesteert tegens de Besendinge,

en doet door den Pensionaris *Hop* een krachtige aanspraak.

By deselve resumtie was 't advijs van *Hoorn* het uyterste te wagen. *Edam* seyde, de genomene conclusie niet te konnen aansien, 't en zy men verseekert was, dat *Engeland* en andere Geallieerde met Vrankrijk de Wapenen mede souden ter neder leggen. *Enkhuysens* advijs strekte tot geen conclusie, voor dat alle de Leden present waren. *Munnikendam* en *Medenblijk* adviseerden met *Edam*. *Purmerent* sprak van in rusumtie te brengen; Waar op van nieuws omgevraagt zijnde, of men de saake in nader propositie soude brengen, mits de absentie van eenige voorname Leden, hebben de *Edelen* verklaart, dat het een gedaane saake was, dat de Leden aangenomen hadden, tegens den voorsz. tijd alhier te wesen, en mits de aller uyterste acceleratie wierde vereyst, de saake geen uytstel hadde konnen lijden. *Delfs* advijs was, dat men in vreedige tijden wel yets konde en behoorde te differeeren om de absente Leden, maar dat sulx nu niet te pas quam, als requireerende den uyterste noot en spoet, so men noch yets wilde behouden. *Amsterdam* seyde, so sy waren geadmitteert tot de deliberatie, sy wel souden konnen verklaren uyt den naam van haare Princi-

By de resumtie gaf Hoorn sijn advys, als ook Edam, Enkhuysen, Munnikendam, Medenblijk, Edam, Purmerent.

Advijs der Edelen,

Delfs,

Amsterdam,

palen, daar inne niet te konnen conſenteeren, uyt oorſaake van onmogelijkheyt van aan den Koning te konnen voldoen ſodanige conditien en pretenſien, als hy ſchijnt van ons te begeeren; Seyde vorders, ſo verre wel gelaſt te zijn, om de Gedeputeerden te authoriſeeren tot uytloovinge van een goede ſomme gelds, maar niet tot het verleenen van Volkomen Macht, om te ſluyten op ſodanigen voet en conditien, als ſy beſt ſouden konnen bedingen. Leyden.

Leyden proponeerde, dat om onſe negotiatie te krachtiger en reputatieuſer voort te ſetten, men de twee conſiderabelſte Poſten met meer Burgers en Huysluyden behoorde te beſetten, om alſo aan den Vyand te doen blijken, dat wy noch gereſolveert zijn, ons Vaderland ten uyterſten te defendeeren, en ſeyde, dat haare meyninge ganſch niet en was, het Land op genade en ongenade aan de furie der Vyanden over te geven. Hoorn. Hoorn ſeyde, de concluſie te ſullen aanſien op ſodanigen voet, als by de voorſittende Leden tot elucidatie en explicatie van haare meyninge is voort gebracht. Amſterdam. En hebben daar na de Gedeputeerde van *Amſterdam* nochmaals geproteſteert, dat niet en hadden geconſenteert in de concluſie, ſo die lag op giſteren avont in haare abſentie genomen, maar daar van aan haare Principalen te ſullen rapport doen, en ſulx aan derſelver vrye deliberatie 't ſelve te laten over 't ſubject van 't geven van volkomen Pouvoir aan de Commiſſariſſen na den Koning van Vrankrijk geſonden; En hoewel ſy verſocht wierden van alle de Leden, om haar aangeteekent proteſt te willen intrekken; ſo is daar van doch niet gevallen.

Leyden doet een Harangue,

's Anderen daags den 28. *Juny* heeft *Leyden* gedaan een lange harangue over de voorſz. proteſtatie en aanteykeninge, aangaande het abſoluyt pouvoir aan den Heer *de Groot* verleent, en verſocht, dat *Amſterdam* daar van reden ſoude willen geven, en hoe datſe ons Land ſal weten te behouden, datſe wat meerder liefde en minder ſcherpheyt wilde toebrengen; waar op de Vergaderinge aan de Leden verſocht, malkanderen in minne en vriendſchap te bejegenen.

De Heer *de Groot* en *Oudijck* doen rapport van haare verrichtinge en reyſe.

Op den 1. *July* voor de middag quam de Heer *de Groot* met den *Heer van Oudijck* in de Vergaderinge van haar *Ho: Mog:* rapport doen van den ſtaat, daar ſy de Vreede-handelinge ingelaten hadden, en ten ſelven dage dede de Heer *de Groot* ook in de *Vergaderinge van Holland* rapport van ſijn wedervaren en verrichtinge, hoe dat hy 's Maandags den 27. *Juny* 's morgens ten 7. uyren uyt den *Haag* vertrokken, en des avonts tot *Woerden* gekomen was, en 's anderen daags ten 6. uyren tot *Amerongen*, alwaar de Guardes, die hem geleyden,

leyden, hem deden afstaan voor het huys, daar de Heer *de Louvoy* sijn Logement in hadde genomen, dewelke selve aan de deur komende, en gereet staande, om aan de tafel te gaan, hem versocht hadde het avontmaal met hem, en met sijn broeder den *Aarts-Bisschop van Rheyms* te willen nemen; dat hy na de maaltijd verstaande, dat sijne Mede-Gedeputeerdens tot *Rhenen* waren gelogeert, derwaarts vertrokken was; dat hy op den 22. 's morgens daar was aangekomen, en aan sijne Mede-Gedeputeerdens aanstonts rapport hadde gedaan van 't gene in den *Haag* gepasseert was, haar gevende communicatie van de Ordres, die hy mede bracht, en aan den *Heer van Oudijk* Gedeputeerde wegens de Provincie van *Zeeland* kennisse, wat het sentiment van die Provincie was geweest; dat wel gemelde *Heer van Oudijk* daar op ook datelijk hadde geprotesteert, dat hy niet soude toestaan, dat men aan *Vrankrijk* het ganssche Resort van de Generaliteyt soude abandonneeren, en de Provincie van *Zeeland*, by manier van spreeken, in het hembt setten; dat 's volgenden morgen om 7. uyren sich de Heeren *de Louvoy* en *Pompone* aan het Logement van de Heeren Gedeputeerdens hadden laten vinden, vraagende op haar t'samenkomst, of sy Gedeputeerdens van haare *Ho: Mog:* nu eenige ordre hadden, om offres aan den Koning te doen; dat sy Gedeputeerdens haar daar op aanstonts hadden communicatie gegeven van de Volmacht, die haare *Ho. Mog.* haar hadden laten toekomen; dat sy *Mastricht*, 't welk aan Vrankrijk al voor de aankomst der Legers was gepresenteert, aangeboden hadden, tot recuperatie van de plaatsen, die de Koning ingenomen hadde, mits dat de Unie in sijn geheel soude blyven; dat de Fransche Ministers daar op gevraagt hadden, wat haare *Ho. Mog.* voor de onkosten wilden geven? Dat sy Gedeputeerdens daar op geantwoort hadden, dat sy verhoopten, de Koning daar voor niet veel soude begeeren, maar, so men tijd mochte hebben om te betaalen, dat men dan wel 6. Millioenen soude geven; dat dese presentatien met een wijse van verachtinge waren verworpen, waar op sy Gedeputeerdens waren gekomen tot het aanbieden; dat de Koning uyt de Generaliteyt soude nemen sodanige Fortressen, als desen Staat niet buyten postuyr souden stellen, om den Koning naderhand dienst te doen, en den Koning even wel welgevallig wesen; dat als sulx de Fransche Ministers noch niet hadde konnen voldoen, sy Gedeputeerdens geüyt hadden haar volle ordres van den Staat, namentlijk tot het overgeven van het Resort van de Generaliteyt en 10. Millioenen, mits dat de Koning daar tegen wederom

gaf al het gene hy op eenige van de Provincien hadde verovert, en deselve weder stelde in deselve Vryheyt en Souverainiteyt, daar sy voor het aangaan van den Oorlog in waren geweest; dat den Heer van *Gent* met hem de *Groot* daar op hadden geseyt, dat sulx de intentie was van haare Principalen, maar dat de *Heer van Oudijk* hadde geprotesteert, dat sijne Provincie, namentlijk *Zeeland* het selve noyt en soude toestemmen.

Daar op waren de Fransche Ministers haaren Koning rapport gaan doen, komende ten twee uyren na de middag tot *Amerongen* in 't Logement van den Heer *de Louvoy* weder gesamentlijk by een, daar *de Louvoy* de genade, die hy seyde, dat de Koning aan desen Staat dede, seer hoog uytmeete, en dat de Koning daarom met de gedaane presentatie geen contentement nam, maar dese veranderinge in den Eysch van den Koning was gevallen, dat hy de *Betauwe* aan den Staat soude laten, mits dat men dan ook satisfactie aan *Engeland* soude geven, namentlijk de *Visscherye* en 't *Strijken van de Vlagge*.

Waar op nadere deliberatien vielen in de Vergaderinge,

Na dit gedaan rapport wierd in de Vergaderinge gedelibereert, of men van dese handelinge met Vrankrijk aan de Buyten-landse Bondgenoten, of aan der selver Ministers in den *Haag* zijnde, geen kennisse behoorde te geven, waar op geresolveert wierd, volgens het prædvys van den Heer *de Groot*, voor als noch het werk te secreteeren, zynde de Stad *Amsterdam* mede van Advys, om te swygen, al hoe wel sy verklaarde 't haar weynig aanging. Men vond met eenen goet, een secreete Besoigne aan te stellen, omme de overgebrachte poincten te examineeren en te beschaaven, en also gedaan zijnde sulx dat men de Vreede daar op soude konnen aangaan, de Principalen 't selve te communiceeren, en der selver goet vinden daar over te hooren. Toen wierd eerst recht in die besoigne openbaar, dat den Eysch en Articulen van Vrankrijk waren. 1. *Delfs-ziel en de 20. Dorpen.* 2. *De Stad en 't Graaffschap Meurs aan den Keur-Vorst van Keulen te geven, van wien het selve den Heer Prince van Orange te leen soude ontfangen.* 3. *Grol, Brevoort, Lichtenvoort en Borculo aan Vrankrijk.* 4. *als mede alles wat 'er leyt tusschen den Rijn, Lek en Spaanse Nederlanden.* 5. *Revocatie van de Placaaten van't verbod der Fransche waaren, sonder aan sijne kant sulx gehouden te zijn.* 6. *Wegens de Oost- en West-Indische Compagnie minnelijk te handelen.*

en een secrete Besoigne geordineert, waar in voor den dag quam

den Eysch van Vrankryk

Omvraag gedaan in de Vergaderinge.

Na de wederom komste van de Leden der *Vergaderinge van Holland*, wierd het subject van de vooren gespecificeerde articulen voorgestelt, en omvraag gedaan, of men daar op de Vreede soude willen

aangaan,

aangaan, waar op toen by de *Edelen* wierde geoordeelt, dat den Eyſch van den *Koning van Vrankrijk* onaannemelijk was, dat men daarom door de ſelve Heeren Commiſſariſſen, op de beleefſte manier ſulks ſal demonſtreeren en ſeggen; ſo de vooren gemelde Franſche Miniſters meenen, dat den Koning daar by ſoude perſiſteeren, men alsdan gereſolveert is, ſich ten uyterſten te defendeeren. *Dordrecht* oordeelde deſelve conditien mede onaannemelijk, maar dat men een *tentamen* ſoude doen, om op den naam van de Provincie van Holland appart te handelen, en dat te gelijk met Engeland. *Haarlem* wilde mede liever alles opſetten, als op ſulke onaannemelijke conditien reſolveeren, die men op de beleefſte manier ſoude excuſeeren, en de Handelinge afbreeken, ten ware eenige nadere voorſlagen gedaan wierden. *Delft* ſeyde, dat de conditien waren onaannemelijk, dat men echter de Negotiatie noch wat ſoude aan de hand houden, en ſien, of men op den naam van de overige 4. Provincien niet en ſoude konnen tracteeren. *Leyden* vraagde, wat apparentie daar konde weſen tot recuperatie van de veroverde plaatſen, en tot maintenu van 't overige met de 5. Poſten in *Holland*, ſeggende, dat het eerſte onmogelijk was, gelijk ook de twee andere, vermits alles is onvoorſien, en geen geld in voorraat, ſeditie in de Steeden, en ſulx onmogelijk om geld te krijgen; Een van de Poſten geforceert werdende zijn alle de Zuyd-Hollandſche Steeden verlooren, bekende ook de Conditien ſeer hart te zijn, maar dat de *Koning van Vrankrijk* konde *Vriesland* krijgen, als hy wilde; voorts, die van 't accommodement zijn, zijn ook voor de Religie, want hooft voor hooft overwonnen werdende, ſoude geen Religie meer weſen, maar puyr geconqueſteerde Steeden; dat daar en boven te conſidereeren was, dat Vrankrijk 3. Provincien weg hadde, ſo dat ſijnen eyſch ſo vreemd niet en was; mocht wel lijden, dat op den naam van *Holland* alleen wierd gehandelt, om te ſien, of men betere conditien ſoude konnen bedingen. Haar concluſie was, de Heeren Commiſſariſſen geauthoriſeert te laten, om te contracteeren, ſo ſy beſt ſullen konnen. *Amſterdam* wenſte, dat ſulke concluſie noyt in de gedachten van de Leeden ware geweeſt, en ſeyde, dat *Vrieſland* en *Groeningen* gereſolveert waren ten uyterſten ſich te defendeeren, en dat *Leeuwarden* 1000. Burgers tot beſettinge van den pas uytgeſonden hadde; daar by voegende: Iſſer geen geld, ſo kan de Koning ook niet voldaan werden; Iſſer geld, ſo kan men dat gebruyken tot defenſie, want yets uyt te loven, dat men niet kan houden, verſwaart de ſaake meer, als ſy voor het accoort was; ſulx

Waar op de Edelen adviſeeren,

Dordrecht,

Haarlem,

Delft,

Leyden,

Amſterdam,

Amsterdam concludeerde, sich ten uytersten te defendeeren, en dese Negotiatie af te breeken. *Gouda* verklaarde sich met *Leyden*. *Rotterdam* seyde liever met den degen in de hand te willen sterven, als sodanige conditien in te gaan, en dat men sulx aan den Koning van Vrankrijk soude bekent maken. *Gornichem*, *Schiedam*, *Schoonhoven* en den *Briel* wilden haar ten uytersten defendeeren. *Alkmaar* confirmeerde sich met *Rotterdam*. *Hoorn* en *Enkhuysen* seyden, van de Negotiatie op 't beleefste af te snijden, want deselve slauwhertigheyt onder de Gemeente en Militie hadde gemaakt, en suspicie van verraat en anderssins onder de Burgerye verwekt, en dat het secours van onse Geallieerde daar door wierde verachtert, waarom men terstont moste af breeken. *Edam* verstont de Tractaten niet af te breeken, maar te dilayeeren, en te sien, of yets beters soude konnen werden bedongen, en dat men ondertusschen alle de posten ten uytersten soude versterken. *Munnikendam* vermeynde, dat men een nader *tentamen* behoorde te doen, maar so by dese conditien wierde gepersisteert, dat men dan het Tractaat als onaannemelijk soude af breeken. *Medenblijk* wilde, dat men sich ten uytersten soude defendeeren, de wijl dese conditien onaannemelijk waren. Waar op wierd geconcludeert *in genere* de *Postulata* van den *Koning van Vrankrijk* onaannemelijk te wesen, maar echter voor en aleer daar in finalijk te concludeeren, 't advijs van *Sijn Hoogheyt* door een Expressen in te nemen over den staat van de Posten, en hoe die te defendeeren zijn, en wat sijn sentiment mochte zijn over dese Negotiatie.

Gouda, Rotterdam,
Gornichem, Schiedam, Schoonhoven, Briel, Alkmaar, Hoorn, Enchuysen,
Edam,
Munnikendam,
Medenblijk,
Conclusie.

En wierd by nader resumtie geconcludeert de poincten te declineeren, en de Negotiatie af te breeken, en ingevalle eenige nieuwe conditien of mitigatie van de voorgaande by Vrankrijk wierde opgegeven, die te aanhooren en over te schrijven, maar daar toe geen aanbiedinge te geven.

Op den 7. *July* wierd over de voorsz. saake noch nader gebesoigneert, en aan den Heer *de Groot* versocht, om sijn preadvijs te geven, die daar op seyde, dat men eerst most considereeren, of men in staat mochte zijn, om sich te konnen defendeeren, en in cas van handelinge, of die soude moeten geschieden in het generaal, of over het gene men noch heeft, of voor de Provincie van *Holland* apart, meende ook, dat *Vytrecht* een groot gedeelte van de uyttelovene penningen behoorde te betaalen, om dat alrede overwonnen was, en dat men een stilstant van wapenen met *Engeland* soude soeken te maken, en onder beneficie van dien met *Vrankrijk*

Advijs van de Groot,

rijk tracteeren; verſoekende met eenen, om by nader negotiatie met meerder Heeren geaſſiſteert te werden. De *Edelen* adviſeerden om *Maſtricht* en de Steeden aan den Ryn over te geven met een ſomme geld, die ſy ongelimiteert lieten, en dat men ſoude handelen op den naam van de geſamentlijke Provincien, ſloegen ook voor den Heer *van Beuningen* neffens *de Groot* te ſenden, en aan den ſelven Heer *de Groot* te geven een acte van indemniteyt *in ampliſſima forma*. *Dordrecht* ſeyde noch geen ſonderlinge veranderinge na die tijd gekomen te zijn, en dat daarom ook geen andere meſures behoorden genomen te werden, doch de onderhandelinge noch niet af te breeken, ſtont mede toe een ſomme van penningen boven de plaatſen by d'*Edelen* vermelt, en ſeyde, men behoefde ſich ſo veel niet te bekommeren, of juyſt alle de Provincien niet bleeven by de Unie, ſo de Partye daar ſeer opſtont, echter met incluſie van *Vytrecht*, en voegde den Heer *van Beuningen* ook by *de Groot*. *Delft* was van opinie, gelijk *Dordrecht*, dat ſy haar niet ſoude binden aan de Provincien, die haar ſo los hadden over gegeven. *Leyden* adviſeerde met *Dordrecht* t'eenemaal. *Haarlem* eerſt abſent conformeert haar daar na met *Amſterdam*, welkers advys was, dat yets aan Vrankrijk was gepreſenteert van de gene, die 't in ſijne macht niet heeft gehad, dat jegenwoordig met de Engelſche Ambaſſadeurs is geſprooken, die goede antwoort en beloften hebben gegeven, en dat ſy ook geloofden na alle circumſtantien; dat het aan de zyde van Engeland ernſt is, dat men daarom de Negotiatie behoorde te laten in handen van den Heer *Prince van Orange*, om door middel van de Engelſche Heeren de Negotiatie voort te ſetten, en den Heer *de Groot* te excuſeeren van de reyſe, maar den Heer *van Gent* daar te laten, om met de Engelſche Ambaſſadeurs communicatie te houden. *Gouda* adviſeerde, dat men ſoude ſchryven aan den Heer *van Gent*, om aan de Franſche Miniſters bekent te maken, dat hier notable veranderingen waren voorgevallen, en dat de Negotiatie op een anderen voet moſte by der hand genomen werden. *Rotterdams* advys was conform dat van *Amſterdam*, *Alkmaar* ſeyde dat men 't begonne werk door de Engelſche Miniſters ſoude laten doen, en haare verrichtinge afwachten. *Hoorn* wilde, dat men de Tractaten door den Heer *de Groot*, en niet door den Heer *van Gent* ſoude laten afſnyden, 't welk ook was 't Advys van *Enkhuyſen*. Hier op wierd concluſie genomen, dewijl geduyrende de Negotiatie met Vrankrijk notable veranderinge was gevallen met 't avancement van den Heer *Prins van Orange*, en met de afkomſt van d'Engelſche

Advys der Edelen,
Dordrecht,
Delft,
Leyden,
Haarlem, Amſterdam,
Gouda,
Rotterdam,
Alckmaar,
Hoorn,
Enkhuyſen, Concluſie,

gelsche Ambassadeurs dat men 't soude laten verblyven by de Negotiatie van den Heer *Prince van Orange* en de geadjungeerde Heeren, afwachtende wat de Engelsche Ministers daar van aan den Heer *van Gent* aanseggen souden, en dat men op die wijse de Negotiatie soude declineeren, waar toe de Heer van *Beuningen* den Staat ook met alle krachten socht te persuadeeren, als hy van *Brussel*, daar hy sich als Gedeputeerde van haare *Ho. Mog.* geduyrende desen tijd hadde opgehouden, in der haast was overgekomen, op de tijdinge, dat men in *Holland* inclineerde, om met Vrankrijk te tracteeren; doende in de Vergaderinge van haar *Ed. Groot Mog.* een wytluftig discours nopende de goede intentie van den *Graaf van Montery*, om den Staat met alle macht by te springen.

Van Beuningen raat de onderhandelinge af,

Als in *Zeeland* de eerste tijdinge quam, van dat de *Staten van Holland* en andere inclineerden tot een besendinge en onderhandelinge aan en met den Vyand, sonden de Staten van die Provincie eenige Gecommitteerdens aan de *Staten van Holland*, om te versoeken, dat sy de Beswooren Unie voor al doch wilden in haar geheel conserveeren, en dat men malkanderen doch met goed en bloet wilde bystaan, tot defensie van de Religie, Vryheyt en Wettige Regeeringe; Doch als dese Gedeputeerdens op den 26. *Juny* van sommige Hollandsche Heeren daar op tot antwoord ontfingen, datse haar aan de eertijds geswooren Unie door de tegenwoordige revolutie en troublen niet langer en konden gedragen, en dat derhalven elk nu omsien most, hoe hy sich selven het best konde redden, verreysden sy Gedeputeerdens in der haast wederom na haare Provincie, daar sy rapport deden van alles, waar op voort dit Protest (onder *N°.* 47.) wierde geconcipieert, en uyt den naam van de Heeren *Staten van Zeeland* overgelevert aan de Heeren *Staaten van Holland*, werdende het voorsz. Rapport van elke Magistraat aan haare respective Gemeentens der Zeeusche Steden immiddels bekent gemaakt, om te vernemen, hoe sy genegen waren, also de Heeren Regenten sich bevonden beset in de uyterste verlegentheyt, discoureerende eenige van een accommodement met *Vrankrijk*, andere met *Engeland* te maken, dat de Gemeente in geenen deele aanstont, die eer tot een desperaten oproer, als tot een capitulatie inclineerde, welke beyde extremiteyten door Gods goetheyt zijn voorgekomen met een ordentelijke Vergaderinge van over de hondert der voornaamste en zeedigste Burgeren van *Middelburg*, die uyt haar een getal van omtrent 30. personen nomineerden, om t'samen te delibereeren, wat tot welstant van haare Stad en Land nodig was; Dese te

als ook de Staten van Zeeland door een krachtige Protestatie.

Waar by quam de loffelijke resolutie der Gemeente,

meer-

meermalen met malkanderen gebeſoigneert hebbende, brachten deſe naarvolgende Poincten op 't papier, waar op de geſamentlijke Gildens by volle eenpaarigheyt uyt de voorſz. 30. committeerden 8. perſonen, om deſe Articulen de Heeren van de Regeeringe voor te dragen, in deſe of diergelijke termen:

1. *Sullen en willen wy onſe Religie en Vryheyt trachten te beſchermen, en daarby op te ſetten goet en bloet.*
2. *Sullen wy ons geenſins inlaten in eenig Contract ofte Verbond, dat Holland of eenig andere Provincie ofte Provincien ſouden mogen hebben aangegaan, of noch mochten komen aan te gaan met Vrankrijk.*
3. *Sullen wy op't ſpoedigſte een Beſendinge doen aen* Sijn Hoogheyt den Heere Prince van Orange *om te verſoeken, dat hy met ſijne toegedaane ons gelieve te helpen beſchermen.*
4. *By aldien wy niet ſouden konnen beſtaan voor de groote macht onſer Vyanden, willen wy ons liever aan Engeland, als aan Vrankrijk overgeven.*

Deſe articulen waren by elk een aangenaam, en deden de gantſche Regeeringe en Gemeente van *Zeeland* met een nieuwe courage wederom her-leven, ſo dat elk, tot vrouwen en kinders incluys, in deſe algemeene noot, gelijk als met een lijf en met eene ziele haare Provincie van binnen, en de Regenten de deſolate Frontieren van buyten van alle nootſaakelijkheden voorſagen, en in poſtuyr brachten, waar op een tweede Proteſt tegens de Heeren *Staten van Holland* daar na volgde, 't welk te leſen is onder *Num°.* 48. 't welk te ſamen van een Salutaire operatie was,

Dit eerſte Proteſt, en beyde de Contra-advijſen van de Provincien van *Vrieſland* en *Groeningen* tegens haare *Ho: Mog:* over de voorñ. Onderhandelinge, als mede den algemeenen oploop der Gemeente in *Holland*, die als een pot te vuyr dreygde aan alle kanten te gelijk over te loopen, als ſy vernam den inhout van den impertinenten en ruïneuſen Eyſch der Franſchen, brachten niet alleen te wegen, dat de *Ridderſchap, Edelen en Steden van Holland en Weſt-Vrieſland* in den *Haag* malkanderen met een nieuwen Eed verbonden, om al haar goed en bloed te waagen, en de een den ander in alle uyterſte noot te aſſiſteeren, 't welk ſy bekent maakten aan de Steeden, om 't ſelve voor den Volke te publiceeren; maar ook dat *Sijn Hoogheyt* den Heer *Prince van Orange* op den 3. *July* in de volle Vergaderinge van de *Staten van Holland en Weſt-Vrieſland* met eenpaarigheyt van alle

de Stemmen op een wonderbaarlijke manier wierde geſtelt in alle de Digniteyten en Eminentien van ſijne Hoog-loffelijke Voor-Vaderen, en gemaakt tot Capiteyn en Admiraal Generaal over de Militie te Water en te Lande.

Op wat wijſe de Gemeente van *Holland* en *Zeeland* allomme aan 't gaan raakte, en hoe *Sijn Hoogheyt* geſtelt wierde in alle Eminentien en Digniteyten ſijner Hoog-gemelde Voor-Vaderen, ſullen wy afhandelen, na dat wy vertoont ſullen hebben, wat immiddels omtrent de Franſche in 't *Sticht van Vytrecht* voorviel.

De Koning tot Zeyſt word geluk gewenſt van vreemde Miniſters,

Na dat de Koning op den 27. *Iuny* tot *Zeyſt*, een Dorp omtrent 2. uyren boven *Vytrecht* gelegen, was aangekomen, en ſich met ſijn Leger aldaar hadde gecampeert, en ſo veele Tenten in ordre en met ſtraaten hadden doen opſlaan, dat het ſcheen, als of de Krijgs-God *Mars* ſich daar een Stad en Hof hadde opgerecht; ſo wierd hy van veele Ambaſſadeurs en Envoyés in ſijne voorſpoedige ſucceſſen gefeliciteert, en ſijne Heerlijkheyt en Majeſteyt vergroot door derſelver preſentie, zijnde by en om hem de Ambaſſadeurs en Envoyés van *Spanjen*, *Engeland*, *Sweden*, *Trier*, *Pals-Heydelberg*, *Nieuburg* en *Hanover*, en wierd aldaar van ſijne meenigvuldige Edelen, die niet als Soldaten in 't Veld, maar als Hof-jonkers gekleet en geparfumeert in een Salet der Hof-Dames verſcheenen, als een Aardſche God gedient en geadoreert met alderhande bedenkelijke flatteryen en eer-titulen, werden de hem onder anderen in Banquet-Letteren op tafel voorgeſtelt deſe ſuperbe Verſen, als of hy die door ſijne Wapenen hadde gemeriteert, daar nochtans de Fataliteyt der Nederlandſche Natie, en Ongeval des Tijds, gecauſeert door het totaal Verval der 5. Staads-Pilaren van de Vereenigde Nederlanden, daar van oorſaak was:

en geflatteert van ſijne Hovelingen over ſijne ſucceſſen,

met deſe Verſen.

Ludo viciſti gentes, Ludovice Potentes,
Sic Ludovice tibi nomen & omen habes.
Si Ludo fortes didiciſti vincere gentes,
Quid facies, quando ſeria bella geris?

Een ander:

Una dies Lotharos, Burgundos hebdomas una,
Una tulit Batavos Luna, quid, anne, feres?

Hier wierd van de Franſche ordre geſtelt, dat alle haare Veroverde Steeden en Forten met genoegſaam Garniſoen wierden voorſien en beſet.

De

De Koning komt binnen Uytrecht,

De Koning, die sich tot noch toe niet in persoon hadde begeeven binnen een van alle sijne geconquesteerde Steeden, behalven alleen binnen *Emmerik*, daar hy den *Prins van Condé* was komen besoecken over sijne quetsure by 't *Tolhuys* ontfangen, wierd door nieusgierigheyt geprikkelt, om de Stad van *Uytrecht*, een der voornaamste Nederlandsche Steeden, die hem uytwendig wel behaagde, ook inwendig te besichtigen, trekt daarom op den 5. *July* te paard met sijne Guardens en andere Troupen achter en voor beslooten, en met de gequalificeerste uyt sijne Legers alle met ontdekten hoofde omçingelt, in manieren van een pompeusen *Xerxes* of *Darius*, van *Zeyst* over de *Bild* langs de Steen-straat tot voor de Witte-Vrouwen-poort van *Uytrecht*, van waar hy langs de Stads-muyr en Grachten de Stad omreet tot aan de Water-poort, die hy door passeerde tot binnen de Stad, die aanstonts geslooten, en de Poorten en Vesten sterk beset wierden, rydende de Koning tusschen sijnen Broeder den *Hertog van Orleans* en den *Hertog van Monmouth* in, langs den ouden *Ryn*, die ten weer-zijden van Kykers bebolwert was tot aan de Witte-Vrouwepoort, alwaar de Koning weder uytreed naar sijn Leger tot *Zeyst*, sonder binnen de Stad van 't Paard af te stygen, veel min aldaar wat te rusten.

met groote Magnificentie.

Franssche delibereeren, hoe sy Holland mochten conquesteeren,

Ondertusschen delibereerden de Franssche dag en nacht, hoe sy *Holland*, dat sy voornamentlijk beoogden, om als de schoonste Parel aan haare Kroon te hegten, of door een Capitulatie met de Staaten, of met de wapenen souden subjecteeren.

en sondeeren daar op de Inwoonders van 't Sticht,

Geduyrende dese Beraadslagingen sondeerden de Franssche veele der voornaamste Inwoonderen en Regenten des Stichts van *Uytrecht*, of 's Konings Militie ook periculoos souden loopen van 't water en 't rotteerende Hollandsche Canaille (gelijk sy 't noemden) by aldien de selve *Holland* dieper soude intrekken, om die Provincie te conquesteeren? en wierden van sommige beantwoord na haaren wensch, van andere contrarie, doch sommige excuseerden sich van te mogen adviseeren, seggende, dat hoe sy mochten antwoorden, dat het in beyden gevallen tot haar nadeel hier namaals soude konnen geduyt werden, want in cas sy haar tot den Optocht in *Holland* mochten raden, en dat sy door het water of de Hollandsche Gemeente mochten getraverseert en beschadigt werden; of in cas contrarie sy haar mochten afgeraden hebben *Holland* verder te invadeeren, uyt vreese van 't water of de Gemeente, en sy Franssche daar na sich mochten inbeelden, qualijk geraden te zijn, souden sy wegens haar advys altijd in Verdacht en Pe-

ricul ſitten; Door welke diverſe en contrarieerende advyſen de Franſche even ſo onſeecker bleeven als voor heen. Ondertuſſchen wenden ſy alle devoiren aan, om *Holland* door een Capitulatie of Accoord tot haare devotie te brengen, 't welk ſy difficulteerden, met de wapenen aan te taſten, doch alle deſe Deliberatien en Moeyten wierden (tegens den Raád van ſommige Franſche Hooge-Officieren, dat men met alle macht *Holland* gelijk ſoude intrekken, en het ſelve in der haaſt ſubjugeeren, eer het ſijne Advenues mochte verſeekert, en ſich in ſtaat van defenſie gebracht hebben) afgeſneeden door 3. principale Middelen. 1. Door de aankomſt der Engelſche Ambaſſadeurs den Hertog van *Bukkingam* en den Graaf van *Arlington* in het Leger by den Koning tot *Zeyſt*. 2. Door 't Water, dat *Holland* byna geheel overſtroomde en inacceſſibel maakte. 3. Door den Oploop der Gemeente ſo wel ten Platten Lande, als in de Steeden van *Holland* en *Zeeland*.

doch wierden daar van verſteeken door dry Middelen,

Wat aangaat het eerſte Middel, ſo ſtaat voor al te noteeren, dat in het Tractaat tuſſchen *Vrankrijk* en *Engeland* geſlooten tegens den Staat der *Vereenigde Nederlanden*, wel expres was geconditioneert, dat de Franſche de Provincie van *Holland*, die ſy by haar gemaakte Repartitie voor haar hadden bedongen, niet eerder ſouden mogen incorporeeren, voor en al eer de Provincie van *Zeeland* ſoude zijn geſtelt in handen en macht van *Engeland*, op dat de ſelve Natie daar door mochte verſeekert werden tegens de Franſche, die ſy noyt voor heen veel toevertrouwt, maar der ſelver conduite altijd geſuſpecteert hadde. Als nu de tijdinge in *Engeland* was overgekomen, dat de Franſche niet alleen in der haaſt alles hadden geconqueſteert, wat'er leyt van de *Yſſel* af tot op de Frontieren van *Holland*, ſo dat'er aan die kant niet meer reſteerde, dat ſy voor als noch vermochten te conqueſteeren, maar ook, dat ſy ſich mede alreede meeſter hadden gemaakt van dry Hollandſche Steeden, als *Naarden*, *Woerden* en *Oudewater*, direct ſtrydende tegens de voorſz. Conditie; So ontſtont geen kleyne alteratie aan 't Engelſche Hof ſelfs onder de Grootſte, die haaren Koning tot deſen Oorlog hadden geperſuadeert, waar op aanſtonts, (gelijk hier vooren verhaalt is) den Hertog van *Bukgingam* en de Graaf van *Arlington* met pleyn Pouvoir en volle Commiſſie op den 29. *Juny* van *Londen* na de Nederlanden en den Franſchen Koning wierden gecommitteert, de welke op den 4. *July* in den *Haag* aankomende, van de Commiſſariſſen der Staten Generaal verwelkomt, en met eenige Karoſſen ingehaalt en gelogeert wierden

Conditie tuſſchen Vrankrijk en Engeland.

Engelſche Ambaſſadeurs komen in den Haag,

in

in 't Huys van *Maas* ordinair onthaal-plaats der Vreemde Ambassadeurs, alwaar sy haar Compliment afleyden, met alle bedenkelijke Betuygingen en Teekenen van Genegentheyt tot den *Vereenigden Staat*, en desselfs Interest, beneffens haare ontstelteniſſe over de groote progressen der Franschen. En als sy uyt de voorsz. Commissariſſen verstonden, wat'er alreede tusschen de Fransche en deses Staats Gedeputeerdens gepasseert was, en hoe weynig de Fransche het Interest van *Engeland* behertigt hadden, vertrokken sy van stonden aan na 't Leger van *Sijn Hoogheyt* tot *Bodegrave*, daar sy haar uytnemende affectie tot desen Staat vernieuwden, en *Sijn Hoogheyt* verseckerden, dat het Sijner Majesteyts intentie noyt geweest ware, de *Vereenigde Provincien* te laten vermeesteren van den Koning van Vrankrijk, die selfs dikwijls hadde betuygt, dat hy niet te Veld quam, om dese Republijk t'eenemaal te vermeesteren, maar alleen om de selve wat te vernederen en te verootmoedigen; en beloofden eyndelijk, dat sy alles daar heen souden dirigeeren, dat de Franschen haar souden laten vernoegen met *Masstricht* en het selve Recht van Possessie, dat haare *Ho. Mog.* duslang hadden gehad in de Brandenburgse en Keulsche Steden op den Rijn, en by aldien de Fransche dese conditien in den wind souden slaan, dat sy dan met de Staten op het nieuws souden delibereeren en alle middelen aanwenden, om den ondergang van dese Republijk te verhoeden, so wel als den gevaarlijken aanwas van der Fransche Mogentheyt te stuiten.

daar na in 't Leger by *Sijn Hoogheyt*,

Van hier vertrokken de Engelsche Ambassadeurs op den 6. *dito* 's namiddags al voort tot in 't Fransche Leger tot *Zeyst*, alwaar sy met veele complimenten en courtoisien verwelkomt en getracteert, en op den 7. *dito* met den *Hertog van Monmouth* ter audientie van den Koning gebracht wierden, voor wien den hoog-gemelden Hertog de Harangue eerst begon, die by de genoemde Ambassadeurs volvoert wierde, eerst met een gelukwensinge aan sijne Majesteyt over de Geboorte van sijn Soon *Duc d'Anjou*, en de gelukkige verlossinge van haare Majesteyt de Koninginne op ... *Juny* laatst-leden, en daar na met de congratulatie over de groote en gelukkige successen sijner wapenen, seggende dat deselve Sijne Majesteyt te meer verheerlijkten, om dat sy in minder dagen de Vereenigde Nederlanden hadden bedwongen, als de Spaansche wapenen hadde konnen doen in meerder jaaren. Naar dese Publijke Audientie versochten sy noch een Particuliere by den Koning, in dewelke sy hem proponeerden, hoe dat de voorn. Conditie nu was gesuppleert, en dat hy niet alleen volgens de-

en eyndelijk by den Koning van Vrankrijk, voor wien sy harangueeren,

en met wien sy een particuliere conferentie houden, waar in sy

begeeren voldoeninge van haare conditien,

selve sijn Gebiet hadde geëxtendeert tot op de Frontieren van *Holland*, maar ook tegens deselve Conditie sich meester hadde gemaakt van dry Steden in *Holland*, dat hy tot genoegen van Sijne *Majesteyt van Engeland* deselve weder soude gelieven te quiteeren, en sijne Wapenen wenden tegens de Provincie van *Zeeland*, om deselve te helpen incorporeeren, terwylen de gecombineerde Koninklijke Vlooten deselve Provincie te water souden attaqueeren, dat anderssins de Koning haar Meester sich niet verbonden soude houden door een Contract, dat aan de andere zijde niet wierde voldaan, te meer, wanneer hy soude vernemen, dat Sijne *Alder-Christlijkste Majesteyt* continueelijk was geoccupeert geweest met overleg, hoe hy *Holland* of door een Onderhandelinge met der Staaten Gevolmachtigden, of door de Wapenen soude conquesteeren, sonder in die Onderhandelinge of den overgeleverden Eysch aan de Staten een woord te mentioneeren van haaren Heer en Meester, of van desselfs Interest, even als of hy in desen Oorlog niet participeerde, maar alleen een blooten aanschouwer was; en dat de Fransche Ministers aan den Ambassadeur *de Groot*, als die by deselve Onderhandelinge gevraagt hadde, hoe men het met *Engeland* soude stellen, geantwoort hadden, dat na 't sluyten van dese Onderhandelinge de Staten met *Engeland* mochten omspringen na haar welgevallen, en middel soeken om op de beste en mogelijkste manier daar van af te raken, vermits sy Fransche by haare Alliantie met *Engeland* niet verbonden waren, om voor die Kroon eenige voordeelen te bedingen. &c:

daar op Koning Louis antwoort,

Koning *Louis* beantwoorde dese Propositie der Engelsche Ambassadeurs in 't kort, seggende dat sy omtrent de Onderhandelinge met *de Groot* seer wären misleyt en qualijk geinformeert, en dat sijne Glorie niet toeliet, om sich schuldig te maken aan eenige sinistre directie, die de Koning haar Meester met reden soude konnen suspecteeren, maar dat hy niet anders hadde beoogt en soude beoogen, als 't gene haar beyde Kroonen soude verheerlijken; en by aldien hy hadde willen accepteeren de offres der Hollanders, sonder preäilable communicatie aan *Engeland*, dat hy al lang met haar soude hebben konnen sluyten; Doch met wat goude woorden hy sich vorder wilde behelpen, so most hy nochtans der Engelschen versoek inwilligen, en sijn Desseyn op *Holland* staaken, mitsgaders *Woerden* en *Oudewater* als Hollandsche Steeden weder verlaten, en met al sijn Macht naar de Brabandsche en Zeeusche kant optrekken, om te sien, of hy de bedongene Conditie aan *Engeland* konde vervullen, en haar *Zeeland* doen genieten, tot

dat de Engelsche Ambassadeurs niet en vernoegde, die satisfactie eysten.

wel-

welken eynde hy ordre hadde gegeven aan den Marquis *de Navere* Gouverneur van *Aal*, dat hy uyt de Franſche Frontier-ſteeden in de *Spaanſche Nederlanden* een Corpus van Militie ſoude ſamen trekken, om eerſt *Aardenberg*, en daar na *Sluys in Vlaanderen* te bemachtigen, waar door hy *Zeeland* te beter ſoude konnen benauwen, en aan *Engeland* eenig genoegen geven, daar van hier na breeder.

Conſideratien hier over.

Dit was de eerſte en gewichtighſte reden, waarom de Franſche in haaren Victorieuſen cours *Holland* niet introkken en vermeeſterden, dat in 't begin voor haar open lag, en welkers meeſte Steeden ongefortificeert waren, en in alle disordre en burgerlijke beroerten fluctueerden; Want als ſy ſagen, dat *Zeeland* abſoluyt inclineerde, om ſich by de uyterſte noot tot behout van haare Religie te begeven in de Beſcherminge van *Engeland*, welke zyde na alle apparentie mede ſoude gekoſen hebben de Nederlandſche Oorlogs-Vloot, die voor *Zeeland* geposteert lag, om die Provincie van alle vyandelijke Attaque uyt 'er Zee te bedekken, ſchroomden ſy *Holland* te invadeeren, en daar door de Conditie aan *Engeland* belooft, te violeeren, uyt oorſake, dat de Engelſche daar uyt rechtvaardige reedenen ſouden genomen hebben, om de Franſche Oorlogs-Vloot, die met de haare geconjungeert was, of totaliter te vernielen, of de ſelve aan te houden, en met alle ſo Land-als Zee-macht den Franſchen op het lyf te vallen, als ſy in deſen ſwaren Oorlog geëmbraſſeert, en al haare Zee-kuſten bloot en onvoorſien waren.

Het Water belette de Franſche in Holland te trekken,

De Tweede reden, die de Franſche te rug hielt, om *Holland* dieper in te dringen, was het Water, dat door het open ſetten der Sluyſen, en het doorſteeken der Dijken uyt de Zee en de Rivieren ſo abondant het meeſte Land quam over ſtroomen, dat ſy bekommert waren met al haare macht te ſullen verdrenken, of ſo beſet te werden, dat ſy ſonder het grootſte gevaar noch voorwarts noch achterwarts ſouden konnen wijken.

als ook den Opſtant der Gemeente,

De Derde Reden, die de Franſche fruſtreerde van haar Deſſeyn op *Holland*, was, dat de Gemeente van *Holland* en *Zeeland* ſich begon te bewegen, en ſelfs het ſwaard in de vuyſt te nemen tot haare defenſie, en tot redres der Regeeringe, als ſy ſag de verlegentheyt der Regenten, en het Gevaar, dat haar dicht boven het hooft hing.

die overal gelijk begon,

Deſen algemeenen Oploop der Burgeren en Land-luyden begon in alle plaatſen te gelijk, in manieren gelijk de Hiſtorien verhalen van den algemeenen Beelden-ſtorm, die mede op een en deſelve tijd haar begin nam; elk dacht, dat hy tot behout van ſijn goed en bloed nu

mede

mede moste sorgen so wel als de Regenten, en dat de tijd na lang genoeg te wachten, nu eens gebooren was, om t'samen te bewaren 't gene sy vreesden, dat de Regenten mochten verliesen; elk begon sijn liber en vry sentiment sonder schroomen opentlijk uyt te seggen, denkende, dat men na 't seggen van Keyser *Tiberius* in een vrye Republijk ook een vrye Tonge behoort te hebben, en dat nu mede applicabel was 't seggen van den Jesuit *Strada* op het voorige Hollandsche Volk:

so dat elk sijn vry sentiment ront uyt seyde.

Met Pakken op de rug, en spooren in de zy
Seyt Hollands dulle paart: Mijn hert en tong is vry.

Voornamentlijk nu elx welvaren in de Waag-schaal lag; elk begon te speculeeren en te disputeeren over de ware oorsaken van haaren ondergang, eenige imputeerden daar van de schuld aan den *Prince van Orange* en des selfs Adherenten; andere beschuldigden de gesamentlijke Staatsche Regeeringe; de meeste belasten den Raad-Pensionaris *de Wit* met sijnen Broeder *Cornelis* Ruart van Putten; en sommige lasterden alle dese Beschuldigde.

sommige stelden *Sijn Hoogheyt* als oorsaak van de onheylen in den Staat,

De gene, die *Sijn Hoogheyt* stelden als oorsaak van de Ruïne van den geheelen Staat door de Fransche progressen, seyden, om dat de Edelen haare Fortuyn niet wisten te maken by de Staatsche Regeeringe, by de welke sy sonder aansien en veracht waren, dat sy alle bedenkelijke middelen hadden aangewent, om de Forme van de Staats-gewijse Regeeringe te transformeeren in een Monarchale Regeeringe, alwaar *Sijn Hoogheyt* eerst als *Graaf van Holland en Zeeland*, en daar na als een absoluyten Souverayn den geheelen Staat mochte Regeeren, waar door haar de occasie mochte gebooren werden, om als Kaale Gieren te aasen op de rijke Boeren, Burgers en Koopluyden, die om haaren rijkdom met haar so incomparibel zijn, als licht met de duysterniss, en als vuyr met water; dat sy tot dien eynde met *Vrankrijk* en *Engeland* hadden gecolludeert, en aan deselve het geheele Land verpant, waar toe het Contract opgerecht was in *Engeland*, als sy *Sijn Hoogheyt* hadden gepersuadeert, om een reys derwaarts te doen, waar toe de Fundamenten al geleyt waren door den Heer *Buat*, die met den *Koning van Engeland* tot ondergang van dit vrye Nederland secretelijk hadde gecorrespondeert, om hem te maken als Erf-heer deser Provincien, van wien *Sijn Hoogheyt* de selve als een Leen-man soude ontfangen en regeeren, waar over hy ook sijnen

rechten

rechten loon door 't Swaart van den Scharp-rechter hadde ontfangen. Deſe en diergelijke reden wierden gevoert by Vry-geeſten en Socinianen, die opentlijke vryheyt van haare Religien genoten by de Staatſche Regeeringe tegens den expreſſen teneur van de Placaten, de welke voormaals by de Stadhouderlijke Regeeringe waren geexecuteert, en met haare Boeken verboden, daar van by deſe veranderde Regeeringe weder een begin gemaakt is met het verbod van ſommige Laſterlijke Boeken; Als mede by ſodanige, die haar eygen Intereſt beter vonden by de pure *Ariſtocratie*, als by de *Getemperde Forme*, de welke ſulx niet alleen met de tonge, maar ook met de penne in haare Blauwe Boekjes, als den *Politijken Mantel*, het *Leger-Praatje*, *Hollandſche Venezoen*, *&c.* aan de Wereld bekent maakten. Het is notabel, dat onder alle deſe Beſchuldigers geen is gevonden, die de ſchuld van den ſubiten en deſperaten Val des Lands immediatelijk heeft geworpen op de Perſoon van *Sijn Hoogheyt*, en hem geconſidereert als een principale Werkende Oorſaak, maar dat ſy de Perſoon van *Sijn Hoogheyt* by na geheel ontſchuldigen, en niemand anders ſuſpecteerden, als welker Fortuyn en Avancement aan 't Avancement van *Sijn Hoogheyt* alleenlijk dependeerde.

Andere ontſchuldigen *Sijn Hoogheyt* met ſijne Adherenten.

Sommige overdenkende, dat *Sijn Hoogheyt* met alle ſijne Vrienden en Gunſtelingen waren gehouden buyten alle Employ en Geſach, en de minſte ingreſſie niet hadden in de Staats-Affaires, maar alleen bloote aanſchouwers waren geweeſt van de algemeene Directie en Gouvernement des geheelen Staats, konden ſich geenſins inbeelden, dat aan die zijde meer ſchuld latiteerde en verburgen lag, als aan de zijde der Gemeente, de welke byna gebracht was tot een blinde gehoorſaamheyt omtrent haare Overigheyt, welkers Beveelen ſy ſo lang onderdanig en ſonder tegenſpreeken geobedieert hadde, tot dat de hoogſte noot haar dreygde te ſtorten uyt haare dierbare Vryheyt in de uyterſte Slavernye en Ellende, en te beroven van haar Goed, Bloet en Religie, waarom ſy meenden te moeten geloven, dat het algemeen Onheyl des Lands was ontſprooten uyt de vervallene en quade Regeeringe der gener, die alles regeerden en het Bewint hadden van den geheelen Staat, en aan de welke het bevoolen was voor 's Lands Welvaren te vigileeren en alles af te keeren, wat voor den Staat konde gevaarlijk zijn.

en beſchuldigden de Heeren Staten.

Andere konden geenſins geloven, dat de Illuſtre en Nombreuſe Staats-Collegien, waar in ſo veele Getrouwe, Wijſe en Voorſichtige Heeren Regenten *en corps* by een vergaderen, in eenigen deele par-

die van andere weder ontſchuldigt wierden.

ticipeerden aan sodanigen siniſteren Directie, daar uyt deſe Provincien waren gevallen in een deplorablen ſtaat, maar oordeelden, dat eenige weynige in die Collegien predomineerden, en het Roer van den Staat ſo ſeeker gevat hadden, dat ſommige wel meenende Regenten, die het nootſaakelijk quade gevolg en des Staats ondergang voor heen klaarlijk ſagen aan komen, hoe wel ſy alle krachten inſpanden, nochtans te ſwak vielen, om de vreemde Intrigues te reformeeren, de vervallene Staats-Pilaren te repareeren, en te beſorgen alles wat tot behout van den Staat nodig was; dat eenige haar als Ja-broeders by de Neus blindelings lieten verleyden; dat eenige om haar eygen Intereſt het Gemeene Beſt op Gods genade lieten dryven; en dat eenige haar fundeerden op valſche Staats-Maximen en Gronden; en daarom onmogelijk de Ruſt en Welſtand van den Staat konden bereyken, hoe wel ſy die mochten beogen.

uytgeſonderd eenige,

Van deſe weynige Dominateurs ſeyden ſy, dat den *Raad-Penſionaris Mr. Jan de Wit* het Hooft was, dat die als een *Phaëton* den Wagen alleen beſtierde, en meer Ontſags uſurpeerde in Publijke Affaires, als ooyt eenig Stad-houder hadde gehad, om daar door ſijn nieu-gefabriceerde Regeeringe onbeweeglijk te grondveſten, en op te bouwen tot die hoogte, van waar hy ſijn lang gepremediteert oogmerk ſeekerlijk ſoude konnen bereyken, 't welk beſtaan ſoude in 4. Poincten:

over dewelke ſy den Raad-Penſionaris *de Wit* voor Hooft, en van 'al het quaat de oorſaak ſtelden,

om 4 poincten,

Het 1. is; *Om Engeland te brengen tot dat onvermogen, waar door 't ſelve Rijk genootſaakt ſoude werden, om meer Wetten van den Vereenigden Staat te ontfangen, als aan den ſelven te geven.*

2. *Om het Illuſtre Huys van Orange te enerveeren, en buyten alle Ontſag en Vermogen te brengen.*

3. *Om de Provincie van Holland te doen domineeren over de 6. andere Provincien, gelijk de Sonne over de 6. andere Planeten.*

4. *Om alleen met ſijne Creaturen in Holland de Baas te ſpeelen, en 't ſelve als een Souverain te regeeren.*

1. om Engeland te ontſenuen,

Het eerſte aangaande, namentlijk *Engeland*, ſo ſeyden ſy, dat den Raad-Penſionaris met ſijne Adherenten den Oorlog van den jaare 1665. en 1666. tuſſchen *Engeland* en deſen Staat hadde gebrouwen, en ſo vaſt geſtelt, dat hy daar voor geen Vreede begeerde, al had hy die om dry *blanken* konnen kopen; dat hy na twee Victorieuſe Zee-ſlagen, en een gelukkig Aſſault op de Rivier van *Chattam* na apparentie tot ſijn Deſſeyn ſoude gekomen zijn, 't en zy ter ſelver

tijd

tijd de *Koning van Vrankrijk* de *Spaanſche Nederlanden* onverhoets hadde geinvadeert, en in weynig dagen door de ſwaarte ſijnes Scepters ſo gedrukt, dat indien ſy niet door een haaſtig Tractaat tuſſchen *Engeland* en den *Vereenigden Staat* uyt haare laatſte noot waren gered, ſy hadden moeten beſwijken tot nadeel van de geheele Wereld, maar voornamentlijk van *Engeland* en de *Vereenigde Provincien*; en dat als hem deſe aanſlagen waren miſlukt, hy eerſt door liſt en vreemde middelen eenige der Voornaamſte in *Engeland* tegens haaren Koning hadde ſoeken in tweedracht en inheemſche beroerten te embrouilleeren, en alſo het ſelve Rijk in vlam en vuyr te ſetten, gelijk onder de Engelſche het ſelve mede ruchtbaar was geworden door een Boekjen aldaar gemaakt en uytgeſtroyt onder den titul van de *Voort-eetende Kanker, ſijn begin nemende in Holland, en eyndigende in Engeland*, en daar na dat hy door den Colonnel *Mombas* in 't jaar 1671. aan den *Koning van Vrankrijk* hadde gepreſenteert een brief, by de welke hy verſocht, dat dien Koning ſijne wapenen wilde voegen by die van deſen Staat, om alſo met geconjungeerde Machten *Engeland* op het lyf te vallen, en Wetten voor te ſchryven, welken brief *Vrankrijk* aan den *Koning van Engeland* ſoude hebben gecommuniceert; die ſulx opnam voor een genoegſame en wettige oorſaak, om deſen Staat den Oorlog aan te doen, gelijk hy ſulx voor een Oorlogs-reden in ſijn Oorlogs-Declaratie mede poſeerde.

Voor redenen van dit Deſſeyn gaven ſy voor, ten eerſten, dat deſen Staat door de vernederinge van *Engeland* ſoude domineeren op de Zee, en geen wereldſche Macht hebben te vreeſen, en verſeekert zijn tegens de Intentie van den Engelſchen Koning, die de volle Heerſchappye op de Zee ambieert, en als een tweede *Romen* ſo lang niet ſal ruſten, tot hy *Holland* als een tweede *Carthago* ſal hebben verdelgt, om aan alle Zee-vaarende Natien ſodanigen Reglement voor te ſchryven, en deſelve met ſo veel Tollen en Omgelden te beſwaren, dat ſijne Onderdanen alleen met profijt ſouden konnen navigeeren; En ten tweeden, dat deſen Staat door 't ſucces van 't ſelve Deſſeyn de Univerſele Negotie ſoude konnen aan ſich ſchaakelen, en daar door profiteeren en onderhouden die middelen, ſonder dewelke niemand op Zee kan redoutabel zijn. om redenen.

Raakende het tweede, namentlijk *de Onderdrukkinge des Huyſes van Orange*, daar van hebben wy op *pag.* 235, 236 en 237. aangeweſen eenige manieren en exemplen, hoe die is behertigt en in het werk geſtelt; Maar de reeden, waarom den Raad-Penſionaris *de Wit* 2. Om het Huys van Orange te onderdrukken,

deselve Onderdrukkinge voor een nootsakelijke Maxime van sijn nieu geformeerde Regeeringe stelde, seyden sommige uyt de Gemeente, dat hy daar door de Forme van de al oude getemperde Regeeringe, buyten dewelke noyt geen andere in dese Landen bekent was geweest, van dat essentieel Lit soude priveeren, 'twelk hem in sijne vreemde conduite en nieu-gepractiseerde Staats-Maximen in tijden en wijlen soude hebben konnen traversceren; Dat hy daar door 't Stadhouderlijk Gesag, doch sonder den naam, die by hem execrabel was, en de Macht van het Capiteyn- en Admiraalschap Generaal over de Militie so te Water als te Lande selfs soude konnen usurpeeren, om sijn nieuwe Regeeringe onveranderlijk te stabilieeren; Dat wanneer hy door al sijn arbeyt niet konde verwerven, dat *Sijn Hoogheyt* heel buyten Employ mochte blijven, den geheele Staat liever heeft willen storten in duysent rampen, en brengen onder de dwingelandye van de Fransche, als *Sijn Hoogheyt* met een gerestringeerde Macht omtrent de Militie eenig Gouvernement te laten toekomen, naar het vervloekte seggen LIEVER FRANSCH ALS PRINS; of ten minsten, dat hy desen Staat aan den Koning van Vrankrijk hadde willen tributair maken, so dat die den selven als een Scherm-Heer soude protecteeren, en door sijne uytnemende Macht dekken tegens alle gevreesde Onheylen van *Engeland*, op conditie, dat desen Staat met niemand sonder hem soude in eenige Alliantie treden, of niemand assisteeren als hem, voornamentlijk te water, als hy daar eenigen Vyand mochte vreesen, waar door hy *de Wit* soude meenen uytgevonden te hebben sijn eerste oogmerk, om over de Zee te domineeren, terwijlen Koning *Louis* sijne ingebeelde Monarchie te Lande soude oprechten; Dat dese Conditien waren beraamt, om geslooten te werden binnen de Stad van *Amsterdam*, waar heen men hadde geordineert te transporteeren alle de Staats-Collegien, Archiefen, Chartres en Geld uyt den Haag, en het geheele 's Lands-Magazyn van *Delft*, ondertusschen dat men het geheele Land in de Macht van den Vyand soude overgelevert hebben.

om redenen.

Dese en diergelijke Sustenuen hielden sommige infallibel, en bleven onveranderlijk van opinie (niet tegenstaande andere den *Raad-Pensionaris* van alle sinisterheyt geheel wilden ontschuldigen, seggende, dat hy geen Pouvoir of Dispositie hadde over de Collegien van haare *Ho. Mog.* en den *Raad van Staten*, den welken alleen het Generaal Bewint van den geheelen Staat was aanvertrouwt, en daarom niemand het verwyt van des Staats ruïne subject konde zijn, als de selve, in cas eenig wan-devoir of schuld was gecommitteert.) Want seyden sy, dat

De Raad-Pensionaris word van eenige ontschuldigt,

den

den Heer *de Wit* door sijn lange Experientie, en door sijn groote wysheyt en voorsichtig Beleyt niet alleen groote ingresse heeft gehad in de Hoog-gemelde Collegien, maar de selve ook door sijne secreete en on-navorschelijke Intrigues heeft weten te disponeeren, om sijne propositien te omhelsen, waar toe hy sich onder anderen soude bedient hebben van de *Provincie van Uytrecht*, dat hy die door bysondere Obligatien hadde geinduceert, om de nieuwe Hollandsche Maximes in allen deelen te volgen, en dat hy dan door de selve, gelijk als uyt haar eygen motief, sijne Concepten ter Generaliteyt liet voorstellen, die hy dan van wegens *Holland* met beyde armen amplecteerde, als komende van so een wel-gedisciplineerde en wel-meenende Provincie, even als of men dan geensins hadde behooren te difficulteeren, om in het geproponeerde te consenteeren, waar toe hy dan de andere Provincien door sijn schoon semblant en flueele tonge wist te persuadeeren, en so sijn oogmerk te bereyken.

daar andere tegens argumenteeren.

Van het Derde Poinct, namentlijk, *dat Holland mochte predomineeren over de andere ses Provincien*, is yets verhandelt, op Pag: 246. en 248. De redenen, die den Raad-Pensionaris daar toe souden hebben gemoveert, wilden eenige allegeeren uyt het meer gemelde Boek van *La Court*, 't welk sy sustineerden, dat meest uyt de koker quam van den Raad-Pensionaris, die daar in sijn sentiment omtrent dit Poinct in verscheyde passagies niet duysterlijk soude voorgestelt hebben, om by 't succes van dit sijn derde oogmerk te abondanter vruchten te genieten by dit volgende sijn vierde oogmerk.

3. Om Holland te doen domineeren over de andere Provincien, om verscheyde redenen,

Van het Vierde Poinct, namentlijk *dat de Heer* de Wit *met sijne Creaturen in Holland socht de baas te speelen, en 't selve als een Souverain te regeeren*, hebben wy gehandelt op *pag:* 248. en 249. en aldaar aangewesen het sentiment van veele uyt de Gemeente omtrent dit selve Poinct. Veele beschuldigden hem, dat hy de Religie reguleerde na de Politie; Dat hy de Justitie hadde gedirigeert tot voordeel van sijne intrigues; Dat hy de Politie hadde van haare oude forme veranderd, en geadministreert tegens de fundamentele Wetten; Dat hy de Land-Militie hadde verwaarloost en voordachtelijk laten vervallen van haar oude en goede discipline; en dat hy de Finantien hadde misbruykt; Dat hy hadde een aparte Vergaderinge of Secreten Achter-Raad, daar van hy President was, en daar in hy als een Souverain sijne Concepten tot Resolutie bracht door het prepareeren van de Pluraliteyt der Stemmen, om tegens wil en dank van veele der Voornaamste en Getrouste Leden het Land na sijn appetijt te regeeren, niet tegenstaande hy selfs

4. Om in Holland selfs de baas te speelen,

daar over hy van veele word beschuldigt met veele positiven.

wel bekent hadde, dat sulke apparte Vergaderingen in een wel-gepoliticeerde Republijk ongeoorlooft en ruïneus waren; Dat hy onder verscheyde pretexten het vuyr van Tweedracht gestookt, en Factien verwekt hadde tusschen de Provincien en Steeden, daar van hy sich tot Hooft hadde gestelt; Dat hy buyten weten en kennisse van den Staat dikwyls schadelijke brieven hadde gesonden aan Koningen en Potentaten onder den dek-mantel van secreete Correspondentie, en dat niemand als sijne getrouste Complicen konden gewaar werden, wat'er in de Staats-saaken passeerde; Dat hy de Gemeente onderdrukte, en van haare Vryheyt beroofde, die hy wijs maakte te willen beschermen voor de onderdrukkinge van een Stadhouder; Dat hy sijne Daden, die niemand als een Souverain toequamen, op 't grootste uytmete en heerlijk oppronkte in seker Boek, dat op 's Lands-kosten voor hem geschreeven wierd, doch tot noch toe achter is gebleeven; Dat wanneer yets van sijne sinistre bedryven aan den dag quam met sijn eygen hand onderteekent, hy sich wilt te excuseeren met een verstonnen voorgeven, als of sijn Clerk *van Messem* de *Blancos* hadde misbruykt, die hy hem hadde vertrout, om sich daar van in sijne absentie te bedienen; En dat hy veel meer sodanige valsche en gesuborneerde middelen ter quader trouwe hadde in 't werk gestelt: Maar als hy sag, dat hy by de Gemeente, en sijn bedriegeryen by de wel-geintentioneerde Regenten suspect wierden, waar door sijne geveynstheyt, bedrog en quade menees onder de gedaante van oprechtigheyt, trouw en goede directie ten toon quamen, en apparent was, dat de selve behoorlijk souden gecorrigeert, en na meriten gehandelt werden door *Sijn Hoogheyt*, die hy met alle sijne listen bemerkte niet langer te konnen buyten des Staats Affaires te houden, dat hy toen door sijn Staatsucht liever den geheelen Staat hadde willen laten verlooren gaan, als een weynig van sijnen hoogmoedigen drift laten vallen; Dat hy tot dien eynde met den Franschen Koning secretelijk hadde gecorrespondeert; Dat hy met twee Fransche Ministers, (onder de welke eenen *Mr. Colbert* Neef van den grooten Financier in Vrankrijk was) die den geheelen Winter van 't jaar 1671. in den *Haag* ten huyse van den Colonnel *Mombas* gelogeert, en aan 't huys van den *Raad-Pensionaris* alle avonden ter maaltijd getracteert waren, secretelijk hadde genegotieert, en 't Contract geslooten, op wat wijse hy dese Provincien aan haaren Koning soude opofferen, waar by hy aan de Fransche alles hadde ingewilligt, om selfs in staat te blyven, volgende het exempel van *Pieter de Medicis*, die sulx dede aan *Carel de* VIII. Koning van Vrankrijk,

rijk, hebbende hy sich selfs getrooft in alles, wat hem hier over mocht te ontmoeten, op dit versjen: *Audaces fortuna juvat* dat is; *'t Geluk helpt de stoute.* Dat hy daar op het eligeeren van een Nootsakelijk Militair Hooft of Capiteyn Generaal, met de hoognodige Wervingen tot den optocht van de Vyanden toe, verraderlijk hadde weten op te houden; Dat hy de Macht van den verkoren Capiteyn Generaal sodanig hadde besnoeyt, en de generale directie van de Militie gelaten aan sodanige, waar door hy van ongelukkige succesen te Lande ten vollen versekert was; Dat hy alle Frontier-plaatsen, behalven *Masstricht* en *de Grave* door malversatie en ontrouwe besttieringe hadde weten te houden in so defectueusen Staat, dat geen onder allen behoorlijk konde beschermt werden, maar dat sich vele der redoutabelste Fortressen op het gesicht van den Vyand hadden moeten overgeven, sonder de minste tegen-weer, daar hem nochtans voor heen den soberen staat van al de Fortressen en Magazynen door sijne infallible memorie pertinent bekent was; Dat hy daar op sijn particulier Interest hadde waar genomen, en seer groote Capitalen na de Bank van *Venetien* en elders heenen geremitteert; Dat hy groot profijt hadde gedaan, door Penningen op 's Lands Comtoiren te beleggen tegens 4. ten hondert in 't jaar, die hy van particulieren tegens $2\frac{1}{4}$. a. 3. ten hondert selfs hadde geleent, daar voor als pand ter minne overleverende sijne 's Lands Obligatien, met de Keur, om de geleende penningen ten allen tijden af te mogen leggen met contante penningen, of de selve met de voorsz. 's Lands Obligatien te betalen, en dat hy daar na sijne Crediteuren 's Lands Obligatien in betalinge hadde laten behouden, hoe wel hy op sommige der selver den Interest by anticipatie van eenige maanden alrede sinisterlijk op 's Lands-Comtoiren hadde ontfangen, Ja sommige quamen so verre, dat sy seyden, dat hy naderhand, als onsen Staat in 't groofte pericul was, hadde weten door sijne creaturen te beletten, de uyterste en laatste middelen, die tot reddinge van het Land noch overig waren, want dat door sijne directie niet alleen was afgeslagen de presentatie van die van 't Noorder-Quartier, dat sy met 70. duysent mannen wilden in 't Veld komen, om den Staat te defendeeren; maar ook haar tweede presentatie, dat sy 25. duysent mannen wilden leveren, die alle ter Zee gevaren hadden; En dat op die wijse mede te vergeefs was geweest den voorslag van de Heer *Lt. Admiraal de Ruyter*, dat hy met 30. duysent zielen, die op 's Lands-Vloot waren, genegen was, om 't Vaderland te helpen beschermen te Lande, daar hy meer dienst meende te konnen doen, als te water;

als

als mede dat vruchteloos was geweeſt de aanbiedinge van de Heeren *Cromom* en *Nieuburg*, Gedeputeerde van haare *Ho: Mog:* binnen *Maſtricht*, de welke klaagende, dat ſy die Stad als een Troetelkind moſten bewaren, en het Echte-kind ſien verlooren gaan, gewillig waren met 10000. dappere Soldaten den Staat in de hoogſte noot te ſecondeeren en by te komen; en eyndelijk dat hy hadde weeten te beletten, dat onſe *Priſonniers de Guerre*, die om 10. guldens rançoen yder gemeen Soldaat hadden konnen geloſt werden uyt de verloorene Steden, daar ſy in miſerie vergingen, niet wierden gerançonneert, en weder in dienſt van 't Land overgenomen, daar men in plaatſe van die genootſaakt was binnen de Provincien voor dry dubbelde aanrits-gelden onervaaren volk weder aan te nemen.

En veel meer ſodanige en ſlimmer argumenten bewogen den meeſten deel van't Volk, om hem *de Wit* alleen te imputéeren het overgaan van ſo veele plaatſen, en hem te houden voor den genen, die 't geheele Land aan den *Koning van Vrankrijk* verraderlijk hadde verkoft, waarom ſommige opentlijk ſeyden, dat ſy wel turf en hout wilden verſchaffen, om den *Raad-Penſionaris* met ſijn Broeder den *Ruart van Putten* te verbranden, andere preſenteerden haaren dienſt, om het beuls ampt aan haar te bedienen.

Word een aanſlag gemaakt op Ruart van Putten,

Deſe wonderlijke diſcourſen hadden in haar begin, wanneer noch de Steeden en Forten aan den Vyand haaſtiger over gingen, als hy konde beſetten, ſulken impreſſie in de gemoederen van 4. onbekende Perſonen, dat ſy toeleg maakten op den *Ruart van Putten*, om hem, als een principaal mede-inſtrument van de algemeene calamiteyt des Lands, van kant te helpen; Want (gelijk Me-Vrouw de Ruardinne poſeert in haare Conſideratien tot begryp en overtuyginge van de innocentie van haaren Man aan den *Hove van Holland* geſuppediteert) ſo ſouden omtrent het midden van de maand *Juny* des nachts om 11. uyren de 4. voorſz. Perſonen aan haar huys hebben komen kloppen, en open gedaan zijnde begeert den *Ruart* te ſpreeken, en niet tegenſtaande hun geantwoort wierd, dat den *Ruart* onpaſſelijk, en nu ook te ontijdig was, om ymand onbekents acces te verlenen, nochtans dieper na binnen ingedrongen zijn, en na alle apparentie haar boos voornemen ter executie geleyt hebben, indien niet ymand uyt de Domeſtyken achter uyt gelopen, en de Wacht van het Stadhuys gehaalt hadde, op welker aankomſt ſy waren geëchappeert.

en op den Raad-Penſionaris.

De voorn. impreſſie opereerde in 4. andere Perſonen, te weten in twee Advocaten beyde Soonen van den Heer *Jacob van den Graaf* Raads-

Raads-Heer in 't Hof van Holland, genaamt de een *Pieter* en de ander *Jacob*, en in eenen *Cornelis de Bruyn* als mede in den Poſt-meeſter *Adolf Borrebach*, dat ſy op den 21. *Juny* 's avonts omtrent half elf uyren voor het huys van de Heer *de Graaf*, daar ſy t'ſamen maaltijd hadden gehouden, op de *Vyverberg* komende, en noch licht in de Vergader-plaatſe van de Heeren *Staten van Holland* ſiende, een uyt haar ſeyde: Daar is noch licht in de Vergaderinge, en daar ſal apparent ook noch weſen den Raad-Penſionaris *de Wit* dien Schelm en Land-verrader. En daar by gevoegt zijnde, dat het wonder was, dat men hem niet al lang hadde weg gejaagt, of aan kant geholpen, wierd onder haar gereſolveert, om te looten, wien den *Raad-Penſionaris* eerſt ſoude aan taſten, om hem van 't leven, en het Land van een Verrader te verloſſen. Hier by word verhaalt, dat de beurt viel op den voorſz. *de Bruyn*, en dat den jongen *Jacob van der Graaf* niet mede geloot ſoude hebben, maar weder te rug ging na den *Vyverberg*, terwijlen de 3. andere met haar zijd-geweer door de *Voorpoorte* gingen tot op 't *Buyten-Hof*, alwaar ſy van 't *Binnen-Hof* een Flambeau ſiende aankomen, bemerkten dat het den Raad-Penſionaris *de Wit* was, die door ſijn dienaar voor uyt gaande gelicht, en van een Staten bode met de Sak met Stukken gevolgt wierd. Een deſer gereſolveerden treet toe, tuſſchen de *Voor-poorte* en het Schavot (ter ſelver plaatſe, daar hy *Penſionaris* net twee maanden daarna op een ongehoorde wijſe met ſijn broeder wierde gemaſſacreert) en wringt den dienaar 't licht met gewelt uyt de hand, 't welk hy uyt-doet, en weg ſmijt, waar op de *Bruyn* den *Raad-Penſionaris* met ſijn bloote rappier aggreſſeert, en de andere twee den dienaar en bode ſodanig te keer gaan, dat een van haar ſich op de loop begaf, het welk oorſaak was, dat de outſte *van der Graaf* hem de *Bruyn* tegens den *Penſionaris* quam aſſiſteeren. De Heer *de Wit*, die gewent was op ſijn onderkleeren te dragen een houwertjen aan een ſatynen riem, verweert ſich daar mede een tyd lang dapper, en hoewel hy een houw kreeg in ſijnen hals, ſo raakten hy echter met ſijne aggreſſeurs aan het worſtelen, krygende den outſten *van der Graaf* onder ſijn geweld ſodanig nedergebukt, dat hy hem met ſijn opgeheven houwertjen deerlijk ſoude gequetſt hebben, 't en zy ſijn broeder *Jacob de Graef*, die op 't gerucht wederom was gekomen, hem van achteren den ſlag hadde belet; Hier op raakt de *Penſionaris* als worſtelende onder de voet, hebbende een contuſie en quetzuyr in 't hooft, een ſteek in de rechter zijde tuſſchen de vijfde en ſesde ribbe, en een

die aangeranſt en gequeſt word.

steek omtrent de juncture van de linker schouder gekreegen. De aggresseurs vertrouwende haar desseyn te hebben volbracht, pakten haar van kant, en retireerden haar, (immiddels dat den *Pensionaris* weder oprees, en naer huys ging) *de Bruyn* en den outsten *van der Graaf* na seeker huys, daar de jongste *van der Graaf* een Doctor bracht, om de Hand van *de Bruyn* te verbinden, die gequetst was.

waar door de Haagsche burgers op de been komen.

Hier van het gerucht door den *Haag* vliegende, raakten de Ruyters te paard, en de Burgeren in de wapenen, de Bruggens wierden opgehaalt en alle advenues beset en beslooten; Men inquireerde scherp na de Hand-dadigers; men kreeg presumtie op de Soonen van den Heer *van der Graaf* uyt het geroep van den Naam; men besette haar huys van achteren en van vooren, 't welk oorsaak was, dat de jongste Soon aan sijn Vaders huys niet konde aanbellen, hoe wel hy diverse reysen 't selve van verren voor by passeerde, werdende van 2 a. 3 burgers aangeraden, om sich te absenteeren; doch also hy 't selve versuymde, wierd hy van andere burgeren gekent en gebracht in de Hooft-wacht, van waar hy namaals na de Voor-poort wierde vervoert, daar hy aan den President en Raden van *'t Hof van Justitie*, die hem in den morgenstont quamen examineeren, voort alles ronduyt bekende, 't welk de Heeren *Staten van Holland en West-Vriesland* in dier voegen resenteerden, dat sy aan den voorn. Hove serieuselijk recommandeerden, om 't begaane fait exactelijk te inquireeren, de dry fugitiven mede Complicen nauwkeurig na te vorschen, en voort alles te doen, wat de rigeur van Justitie omtrent sulken enormen delict vereyste in een plaats, die noyt geslooten was, en daar de Leden van 's Staats Collegien behoorden gesecureert te zijn, om ten allen tijden de Vergaderingen in alle veyligheyt te konnen frequenteeren.

die *Jacob van der Graaf* apprehendeeren,

dewelke op de Examinatie confessie dede,

De Pensionaris de Wit word gebeden om vergiffenisse,

Ondertusschen wenden verscheyde aansienlijke Personen omtrent den *Raad-Pensionaris* alle devoiren aan, om hem te induceeren, dat hy dit fait tegens hem geperpetreert, aan den Gevangen niet alleen wilde vergeven, maar ook by de Vergaderinge voor hem intercedeeren, ten eynde hy met een Pardon van haar *Ed: Groot Mog:* mochte gegratificeert werden, gebruykende daar toe veele persuasive instantien, die echter den *Raad-Pensionaris* niet konden moveeren, om den Gevangen sijn misdaat te vergeeven, want hy seyde, dat hy om 't Gewicht van de saake en desselfs groote consequentie niet konde toelaten, dat de Justitie wierde verkort, dewelke haare Voldoeninge most hebben, al soude de Wereld vergaan; Waar mede de Gedetineerde sich aan God en de Justitie moste opofferen, begevende sich selven van 't be-

doch te vergeefs,

gin

gin ſijner apprehenſie tot den uyteynde ſijns levens tot ſodanigen exemplaarlijken Boetvaardigheyt, dat daar van ſeker Theologant met een ſeer beweeglijken ſtijl en ſtellinge heeft geſchreven een Tractaatjen onder den naam van de *Worſtelinge Jacobs*, daar van in weynige dagen veel duyſent exemplaren alleen in *Holland* onder de gemeente verkoft wierden.

Op den 28. *dito* wierd den Gevangen, tot alteratie en verwonderinge van veele uyt de Gemeente, de dood aangeſeyt, en niet tegenſtaande, van hooger-hand (gelijk gediſcoureert wierde) ſurchancie van executie verſocht wierd alleen voor den tijd van dry dagen, ſo nam nochtans op den 29. *dito* de executie haaren voortgang in conformité van de Sententie, dewelke dien ſelven voormiddag (ſo alſſe onder *Num*°. 49. hier achter ſtaat geexpreſſeert) op *'t Hof van Juſtitie* was gepubliceert, zijnde niet alleen de Val-bruggen van den *Haag* opgehaalt, en de Plaats, daar de Juſtitie geſchiede, door de Ruyters, en de advenues door de gewapende Burgerye beſet, maar ook de Poorten en Bomen tot *Delft*, *Rotterdam* en *Leyden* van 's morgens vroeg geſlooten, en de wegen na den *Haag* met Ruyters verſeekert.

waar op *van der Graaf* word geëxecuteert.

Op 't gerucht van al dit werk raakten de Hollandſche Gemeente meer en meer aan 't hollen, ſeggende dat ſy niet langer geringeloort wilden zijn, maar dat ſy mede wilden toeſien, en haar eygen welvaart en eed betrachten, dien ſy gedaan hadden, om haare reſpective Steeden gehouw en getrouw te zijn, en te verhoeden al 't gene daar tegens mochte ſtrijden, voornamentlijk nu geheele Provincien alrede den Vyand waren onderdanig geworden, en de diſcourſen gingen, dat de Hollandſche Regenten mede inclineerden, om het geheele Land by accoord aan den Franſchen Koning over te geven. Dus raakten alles in confuſie, ſo dat de minſte ſo wel de Baas ſpeelde, als de meeſte; dat de Regenten raakten buyten haare Authoriteyt, en van binnen meer quaats vreesden als van buyten; dat de Regeeringe verviel tot een *Ochlocratie* (daar van op *Pag:* 17. is gehandelt) en dat in de voornaamſte Steeden niets manqueerde, als een gereſolveerden *Mas Anniello*, om een ellendig bloed-bad aan te rechten, en de huyſen der geſuſpecteerde Heeren te plonderen, daar van in ſommige Steeden een begin gemaakt wierd, 't welk de boeren ten platten Lande ook ſo gaande maakte, dat ſy op ſommige plaatſen de Trek-ſchuyten en Wagens aanhaalden, en de Paſſagiers ſpolieerden; dat ſy de Vracht-ſchuyt van *Rotterdam* op *Amſterdam* aanranſden en met ſcherp beſchoo-

De Hollandſche Gemeente raakt aan 't hollen,

ten, als men haar geld weygerde te geven, 't welk sy met geweld begeerden, seggende: *Wy zijn doch al Fransch, en waarom niet? want wy hebben de Staaten altijd so veel gegeven, als wy ooyt aan de Fransche sullen geven.* Door dien algemeenen oploop en disordres scheen het, als of den geheelen Staat soude verlooren gaan, waar op een Spaansche Nederlander alludeerde met desen Vers:

Bestia multorum capitum concordia discors
Seditione viget, seditione perit.

Dat is:

't Veel hoofden voerent Beest verdeelt in 't Vreed' Verdracht
Door oproer machtig word, en weer tot niet gebracht.

En een ander:

Cœpit ab irata Belgarum plebe tumultus,
Finis ab irata plebe tumultus erit.

Dat is:

Het toornig Neerlands Graau d'oproer eerst heeft gevoet
Van 't toornig Graau het eynd des oproers wesen moet.

Maar siet, hoe wonderlijk is het Bestier van den Almogenden! Op de selve tijd, als desen Staat stont op het gevaarlijkste, gelijk als wankelende, om van boven neder gestort te werden, so was de Verlossinge het aldernaaste: Het beliefde God de Heer even op desen tijd op haare bedden in den *Haag* en tot *Dort* ter neder te werpen de twee Mannen, die als de Principaalste het Avancement van *Sijn Hoogheyt* dus lang met hert en ziel hadden belet, ende voorts *Sijn Hoogheyt den Heer Prince van Orange*, gelijk als uyt den Hemel, door den mond van de goede ingesetene deser Landen tot *Stadhouder over Holland, Zeeland en West-Vrieslandt* te proclameeren en uyt te roepen, en in alle de *Digniteyten sijner Voor-Ouderen H. L. M. te herstellen.* Gelijk een vuyr, 't welk beslooten zijnde, lang gesmeult en gesmookt heeft, eyndelijk uytbarst in een lichte Loey en Vlam, so is de onderdrukte genegentheyt der goede Patriotten omtrent den hoog-gemelden *Prince van Orange* uytgebarsten aan alle zijden, en gebleecken, dat die eenige Spruyt van Oranje niet konde wer-

werden geſecludeert uyt de Herten der goede Ingeſetenen door de bedenkelijke *Acte van Secluſie*; en dat men noch door het genoemde *Eewig Edict*, mortificeerende het Stadhouderſchap, noch door eenige andere Artificien of Intrigues heeft konnen mortificeeren de genegentheyt der Burgeren, om te hebben tot Stadhouder den genen, die van ſijne wiege af daar toe by haar gedeſigneert, en vervolgens *in pectore* geſidereert was.

Beroerte van DORDRECHT.

DORDRECHT de eerſte Hollandſche Stad in ordre (in dewelke na veeler opinie 's Lands verderf was gebooren en opgequeekt) was mede de eerſte, die de burgerlijke beroerten in haar gevoelde, want ſo haaſt de Burgeren in de Engelſche Oorlogs Declaratie, die op den 7. *April* gepubliceert was, laſen, dat de Schilderye op haar Stadhuys, waar in de Attaque der Nederlanders op *Chattam* onder den *Ruwart van Putten* of haaren Burgermeeſter *Cornelis de Wit* was uytgebeelt, en de vreemde Adminiſtratie van de Staatſe Regeeringe waren mede pretexten, waar op den Koning ſijnen Oorlog ſondeerde, ontſtont onder haar eerſt een murmureeringe, die van dag tot dag met veele bedreygingen, ſoo hoog rees, dat eenige uyt haar, geaſſiſteert met het rappaille, op den 13. *Mey* 1672. de voorſz. Schilderye van 't Stadhuys afhaalden en verſcheurden, ſpijkerende deſſelfs ſtukken rondom de Hooft-wacht, en het uytgeſneden Hooft van den *Ruwart* aan de galg, en dat ſy het huys van den Burgermeeſter *Halling* uytplonderden, en onder de voet haalden, en mede een begin maakten van 't huys van *Swijndrecht*, daarin ſy noch voorſichtig wierden geſtuyt.

daar de Schilderye van den Ruwart word verſcheurt, en een huys geplondert.

Deſe actien waaren maar een begin van grootere beroerten, die naderhand de Gemeente als een onſtuymige Zee door de Stad deden ebben en vloeyen, want na dat op den 24. en 25. *Juny* eenige der façoenlijkſte Burgeren, op begeeren van een deel haarer mede-burgeren, de Heeren Burgermeeſteren en Burger-Colonnellen hadden begroet, en met alle reſpect en onderdanigheyt geremonſtreert eenige poincten, dienende tot conſervatie van haare Stad, met verſoek dat deſelve doch ſonder uytſtel mochten in 't werk geſtelt werden, waar op ſy weder met ſeer civile en dankbare termen waren bejegent, en haar van alles openinge gedaan, ſo dat ſy weder-zijds met genoegen op reces waren geſcheyden; So wierd de gemeene man gaande door een gerucht, dat de ſleutel van 't Magazijn door de Magiſtraat wierde achter gehouden, op dat de Burgerye niet mochte gewaar werden de ſlechte conſtitutie van 't Magazijn, en dat de Regenten

Eenige Burgeren houden een conferentie met de Magiſtraat,

de gemeene man raakt gaande door ſeeker gerucht,

daar door mochten een pretext houden, om haare Stad, gelijk aan so veele andere Steeden bleek, mede laf hartig so niet verraderlijk over te geven. In dese foules en confusie was seker persoon, dewelke diverse Burgers in 't particulier voorstelde, hoe tot behout van de Stad en den Staat een eenig middel maar noch overig was, 't welk was, dat men het *Eewig Edict* behoorde te vernietigen, dat men *Sijn Hoogheyt* behoorde te eligeeren tot Stadhouder, en dat men alle Regenten soude deporteeren, die 't selve voor heen hadden gecontrarieert, en noch souden willen contrarieeren. Dese propositie wierd van de meeste geadvoueert, en als een heylig Anker in de laatste noot gelaudeert, 't welk de gaande Gemeente voorts hielp aan 't hollen, werdende door 't geroep van een *Viva Orange* byna de geheele Stad gemoveert, om t'samen uyt te gaimen *Viva Orange*, *Viva le Prince d'Orange*, *Lang leeve de Prins van Oranje en de Duyvel haale de* De Witten *met al haaren aanhang*, &c. Hier op begeven haar eenige Troupen der Burgeren na de huysen der respective Burgermeesteren en Regenten, begeerende, dat sy *Sijn Hoogheyt* tot Stadhouder van haar Stad souden verklären, of dat sy alle souden vernielt werden, by aldien sy dit Versoek der geheele Burgerye niet wilden inwilligen. Dese Regenten vonden sich genootsaakt, om op staande voet den Burgeren te beloven Satisfactie op haare petitie, en tot dien eynde naar 't Stad-huys te gaan, om aldaar t'samen te arresteeren 'tgene sy elx in 't bysonder hadden belooft. In 't derwarts passeeren moften sy somtijds haare beloften vernieuwen aan de gene, die haar ontmoeten. Burgermeester *Halling* wierd dese Belofte mede afge-eyst, so als hy het Stad-huys van achteren meende op te gaan, met bedreyginge, dat hem anders 't hooft soude geklooft werden door seekeren ..., die met een groote bijl daar toe paraat stond, werdende daarom naderhand deselve man door de wandelinge genoemt den *Bijle-man*.

daar onder een persoon meesterlijk ageert,

so dat de geheele Stad aan 't hollen raakt,

en eenige burgers vervoegen sich aan de huysen der Burgermeesteren,

In de Vergaderinge wierd door de sterke Instantien der Burgerye te wegen gebracht, dat de Regenten voor en achter van 't Stadhuys met het geluyt van trompetten moften doen afkondigen, dat sy aanstons Gecommitteerdens wilden affenden, om *Sijn Hoogheyt* uyt den naam van de Stad te begroeten, en met eenen te versoeken, dat *Sijn* Hoog-gemelde *Hoogheyt* mochte believen in persoon in haare Stad te komen, ten eynde om desselfs Staat en Constitutie te oversien, &c.

die sy tot haare intentie dwingen.

Tot dese Besendinge wierden uyt de *Burgermeesters* genomineert de Heeren *Johan Halling* en *Van der Burg*, met den Secretaris *Muys*, uyt de *Achten* de Heeren *Graaf* en *Van der Velden*, uyt

Eenige Heeren werden gecommitteert aan *Sijn Hoogheyt*,

uyt de Capiteynen *Hoogerwerf* en *Paf*, en uyt de Gemeente N. en N. (zijnde twee Burgeren, dewelke de saak van *Sijn Hoogheyt* altijd met lijf en ziel hadden begunstigt) die op *dito* den 25. 's avonts om 6. uyren wierden uyt geleyt van duysende menschen onder 't geduyrig geroep; *Lang leve den Prince, sterven sterven moet de quade Regeeringe, &c.* Immiddels staaken eenige Burgeren uyt de Toorn een Orange Vaandel met een Wit Vaandel daar onder, daar op sy setten dese versjes:

Orange boven, en Wit onder
Die 't anders meent, dien slaa de Donder.

Dese Gedeputeerdens by *Sijn Hoogheyt* in 't Leger tot *Bodegrave* aankomende, stelden haar versoek in gevolge van haare Commissie voor, 't welk *Sijn Hoogheyt* haar niet beliefde in te willigen, seggende, dat de hoog-dringende noot sijne continueele presentie vereyste op desen Post, die geen moment van de Insultes der Vyanden versekert was; Doch als de Gedeputeerdens hier op haar versoek met sineekinge poucheerden en voorstelden, dat de woedende Gemeente door geen middel, als door *Sijn Hoogheyts* presentie te stillen was, en dat sy haar Gedeputeerdens als Verraders sekerlijk soude ombrengen, by aldien sy alleen weder te rug quamen, accordeerde haar *Sijn Hoogheyt* sijne komste tegen 's anderen dags.

aan wien sy haar versoek voorstellen,

waar op *Sijn Hoogheyt* binnen Dordrecht komt,

Met dese antwoort keerden de Gedeputeerdens te rugge, en expedieerden ymand voor uyt, om haare Verrichtinge in de Stad te notificeeren, maar dorsten selfs voor de Gemeente niet verschijnen, waarom sy *Sijn Hoogheyt* buyten de Stad inwachten, die op den 29. *Juny* omtrent 11. uyren tot *Papendrecht* met sijne Karos aan quam, van waar hy overvaarende door de voornoemde Gedeputeerdens, tusschen de gewapende Burgerye door, wierde geaccompagneert, die in rijen gesteert was, en met haare menigvulde Orange linten, en het roepen van *Viva Orange* haare affectie ten vollen betoonden, tot dat *Sijn Hoogheyt* verwelkomt wierd door de Heeren Out-Burgermeesters *Naaltwijk*, *de Schomerk*, *van Meerdervoort*, den Heer *Johan van der Burg*, en den Heer *Pompe* Bailluw van Zuyd-Holland, *Nicolaas Stoop*, *Jan de Wit* en de twee Secretarissen, met een algemeen Wensch-geschreeu van de Burgerye, onder het losbranden van 't Canon en de Musquetten.

van de Burgeren verwelkomt,

In diervoegen wierd *Sijn Hoogheyt* met den blooten hoofde staatelijk te voet geleyt en geconduiseert naar 't Stad-huys, alwaar hem

en op 't Stad-huys wort geconduiseert.

Sy sijn

feert, en gecomplimenteert,

Sessie in den Out-Raad wierd gepresenteert, en in alle imaginaire termen voorgestelt de algemeene Genegentheyt so van de Regeeringe als van de Gemeente van *Dordrecht* t'sijn-warts, en dat haare Edele souden trachten alles te contribueeren, wat tot welstant van 't Vaderland en van hem soude konnen dienen, hem bedankende, dat hy haar de Eer quam doen, om haare Stad te besichtigen, sonder datter een woord van 't Stadhouderschap wierd gementioneert.

Na dat *Sijn Hoogheyt* dit complement door een contra-complement in generale doch significante termen hadde beantwoort, wierd hy weder van 't Stadhuys naar de Stads-vesten begleyt, om deselve te besichtigen, en van daar na de Herberg, daar de *Pauw* uyt hangt, om aldaar het middagmaal te ontfangen. En also de Burgeren de Conduite der Regenten suspecteerden, seggende, dat sy tot noch toe geen eenig woort hadden gementioneert van het Stadhouderschap, so vraagde een uyt haar aan sekeren Heer uyt de Magistraat: *Wat heeft men nu* Sijn Hoogheyt *gemaakt?* daar op dien Heer antwoorde: *Meer als hy heeft begeert*; De Burger repliceerde: Sijn Hoogheyt *heeft niets begeert, daarom hebt gy hem ook niet gemaakt*, waar op terstont eenige Burgeren de Karos in 't af komen van de Nieuwe-Brug waar nemen, grijpen de paarden in den toom, vellen haare pieken, leggen de trompen van haare Musquetten met dubbelt scherp geladen in de Karos, en vraagen *Sijn Hoogheyt*, of hem het Stadhouderschap al was geoffereert; Hy seyde *wel gecontenteert te zijn*; Sy weder: *Wy niet 't en zy men* Uwe Hoogheyt *tot Stadhouder verklaart.* Seeker Heer in 't Portier sittende riep: *Vivat Orange*, daar op een uyt de Burgeren: *Dit is een* Judas Kus, *wy vraagen of* Sijn Hoogheyt *alrede Stadhouder is, en so niet, sullen wy hem uyt de Karos in onse beschermínge nemen, en de rest als schelmen van stonden aan dood slaan.*

daar de Burgers niet mede te vreeden waren,

en randen de Karos aan, daar *Sijn Hoogheyt* met eenige Heeren in sat.

De presente Heeren van de Regeeringe sich in groot gevaar siende, beloofden op staande voet, so haast sy in de *Paauw* souden gekomen zijn, de geheele Burgerye en *Sijn Hoogheyt* volkomen genoegen te geven, op welke beloften sy wierden gerelaxeert van de Burgers, die alvoren t'samen swoeren, dat sy noch *Sijn Hoogheyt* noch ymand anders uyt de *Paauw* souden laten vertrekken, voor dat haar versoek in schrift gestelt, van alle Regenten onderteekent en gepubliceert was. Hier op vergaderde den Out-raad in de *Pauw*, die aan den Secretaris *Muys van Holy* ordre gaf, om de voorschte Acte te concipieeren, dewelke van 't volk meermalen gerevideert en gecorrigeert, eynde-

dwongen deselve Heeren om *Sijn Hoogheyt* te verklarentot Stadhouder,

eyndelijk *Sijn Hoogheyt* wierd voor geleſen, die het geoffereerde Stadhouderſchap weygerde te aanvaarden, voor dat hy van ſijnen Eed op 't *Eewig Edict* gedaan gediſpenſeert was, 't welk al voorts in preſentie van 2. Predicanten *Debits* en *Verchem* geſchiede, werdende de voorſz. Acte daar mede geamplieert, in voegen onder *Num°.* 50. blijkt. Waar van een Acte wierde gemaakt,

Hier op volgde een algemeen gejuyg, en raakte de geheele Burgerye weder in ſtilte en goede ordre, met een vaſte reſolutie, om haare Stad met den laatſten druppel bloets te defendeeren, vertrekkende *Sijn Hoogheyt* 's namiddags om 4. uyren onder veele duyſent ſeegeningen weder na ſijnen Poſt.

Dewijl de voorſz. Acte van de geheele Regeringe was onderteekent, behalven van den Out-Burgermeeſter *Cornelis de Wit Ruart van Putten*, die ſieklijk uyt de Vloot gekomen zijnde, van wegens ſijne onpaſſelijkheyt ter Vergaderinge niet hadde konnen verſchijnen, ſo wierden aan hem gedeputeert 2. Heeren uyt de Magiſtraat en 4. Burgeren met den gemelden Secretaris, ten eynde ſy hem de boven gemelde Acte ſouden doen mede onderteekenen. De *Ruard* overdenkende, dat hy met de onderteekeninge in een ogenblijk ſoude annulleeren al 't gene, dat hy en ſijn Broeder de *Raad-Penſionaris* met continuele moeyten en pericul in den tijd van 19. jaaren hadde te wegen gebracht, weygerde ſijnen naam te onderteekenen; En hoewel hem het preſente gevaar wierde voor oogen geſtelt, daar in hy ſich ſelven ſoude ſtorten, by aldien hy niet teekende, alſo eenige gewapende Burgers ſijn Huys omçingelt en beſet hadden, ſo bleef hy even perſeverant, ſeggende, dat hem ſo veele koegels waren over 't hooft gewaayt in de laatſte Zee-Bataille, dat hy der geen meer vreeſde, en eer een koegel afwachten ſoude, als dat hy die Acte ſoude teekenen; by welk ſeggen hy obſtinatelijk perſiſteerde, ſonder aan 't ſeggen van de preſente Heeren yets te defereeren, waarom deſelve *Me-Vrou de Ruwardinne* aan ſeyden, dat ſy haar man moſt ſien te bewegen tot de teekeninge van die acte, of dat haar geheele huys en huys-geſin de ruïne niet ſouden ontgaan, dewelke ſeer naby was. De *Ruwardinne* ſiende, dat ſy door haar ſmeekinge en lamentabel bidden haaren man in 't begin van ſijn voornemen niet konde verſetten, komt voor de tweedemaal met haare jongſte Kinderen aan de hand, hem met tranende oogen bidden, dat hy doch nu uyt de noot wilde een deugt maken, en ſich, ſo niet over ſich ſelven, ten minſten over ſijne Vrou en Kinderen ontfermen; Doch als ſy op ſijne overſettelijk voornemen eyndelijk ſeyde, dat ſy dan ge-

die de *Ruart van Putten* niet wilde onderteekenen,

doch wierd daar toe gepersuadeert door ſijne Huys-vrouw

dwongen was hem om haar kinderen wille te moeten verlaten; excuseerde hy sich eerst van wegens sijne indispositie, maar eyslen op nadere instantien van sijne Huysvrouwe eyndelijk Pen en Inkt, waar mede hy sijnen naam teekende, 't welk aan de Burgeren getoont zijnde, vertrokken sy alle in ordre weder naar huys, sonder yets verders te ondernemen, als omtrent 14. dagen daar na, wanneer de Burgeren uyt haar sekere personen committeerden, om by *Sijn Hoogheyt* te obtineeren het deportement en detentie van eenige Regenten, als de Heeren Burgermeesteren *Swijndrecht*, *Halling*, en den *Ruart*, als mede *Jan de Wit*, *Onderwater*, en *van der Dussen*, doch quamen deselve Gedeputeerdens onverrichter saake wederom te rugge, met een schriftelijke Ordre van *Sijn Hoogheyt*, daar na sy sich souden reguleeren.

HAARLEM raakt in roeren,

HAARLEM raakten op den 25. *Juny* in groote commotie, by occasie datter veele wagens met meubile goederen daar door quamen vluchten naar *Amsterdam*; Want de wijven uyt de achter-straaten omtrent de Amsterdamse Poort in der haast t'samen rukten, de Poort toesloten, en met de Voerluyden en ander Graau versterkt zijnde de geheele Stad in rep en roeren brachten, en haare plonder-siekte so verre deden blijken, dat alle de wagens, onder dewelke twee met geld beladen waren, haar ten prooy souden zijn geworden, so niet deselve in stallingen en andere verseckerde plaatsen waren gesalveert. Dese Beroerte verhief sich hoe langs hoe meer, so dat het oplopende Graau met veel geroep en ongestuymigheden tegens de Heeren van de Magistraat de Stad door liep, deselve beschuldigende, dat sy de contra-partye van *Sijn Hoogheyt* altijd hadden gehouden, en mede bevordert het annulleeren van het Stadhouderschap, en veele andere ongerijmtheden ophaalden, die meer applicabel waren op eenige andere Steden, dewelke het selve werk meer beyvert en gepoucheert hadden, als *Haarlem*, also dese Stad de saak van *Sijn Hoogheyt* eenigen tijd voorheen bysonderlijk hadde gepatrocineert, en met allen vermogen door den Heer *Fagel*, toenmaals haren *Pensionaris*, en nu *Raad-Pensionaris van Holland en West-Vriesland* gerecommendeert.

dat eerst gestilt zijnde,

Desen oploop, die sich noch eyndelijk van selfs stilde, wierd door de Burgeren op den 30. *dito* hervat; Want deselve in de Wapener

sich daar na weder verhief,

komende, committeerden seekere personen uyt haar, om de Heeren Vroetschappen aan te seggen, dat de geheele Burgerye inclineerde, om *Sijn Hoogheyt* te sien geavanceert tot het Stadhouderschap, en tot alle de Digniteyten, die sijne Hooglosliike Voor-Vaderen so wel gemeriteert en geadministreert hadden, versoekende dat haar Ed. var

stonden

ſtonden aan daar in geliefden te reſolveeren, en het verſoek van de geſamentlijke Burgerye te voldoen; Waar op ook gevolgt is, dat de Heeren van de Regeeringe aanſtonts met Trompetten van 't Stadhuys deden uytblaaſen en publiceeren, dat ſy reſolutie genomen hadden, om *Sijn Hoogheyt* te verkieſen tot Stadhouder van haare Stad, latende met eenen een Orange-Vlagge uyt de Toorn van 't Stadhuys en daar naar van de groote Kerk afwayen, waar door men ſulken vreugde en gejuych onder de gewapende Burgers en den omſtant bemerkte, als te vooren onwil en miſnoegen; Deſe vreugde wierd noch grooter door de Commiſſie, die op ſeekere Heeren uyt de Regeeringe en op 4. Burgeren wierde gedefereert, om *Sijn Hoogheyt* uyt den naam van de Regeeringe en Burgerye der Stad *Haarlem* in 't Leger tot *Bodegrave* te gaan begroeten en bekent te maken de genomene reſolutie, en met eenen te verſoeken, dat *Sijn Hoog-gedachte Hoogheyt* de Stad *Haarlem* wilde begunſtigen met ſijne preſentie, en komen aannemen het Stadhouderſchap, dat de Stad op hem gedeſigneert hadde.

So dat de Regeringe reſolveerde tot het Stadhouderſchap

ſendende Gecommitteerdens aan *Sijn Hoogheyt*

Deſe Gecommitteerdens tegens den avond t'ſamen de poort uyt willende rijden, vonden deſelve geſlooten, waar door ſy genootſaakt waren te vertoeven ſo lang tot de Sleutels uyt de Hooft-wacht van het Stadhuys waren gehaalt. Immiddels quam een *Klompe-maker* een deſer Heeren Gecommitteerdens, zijnde een Burgermeeſter deſer Stad, by den mantel trekken, ſeggende genoegſaam met bedreyginge: *Gy gaat nu heen na* Sijn Hoogheyt, *maar ik raat jou, dat gy ſonder* Sijn Hoogheyt *niet wederom komt, of 't ſal met u qualijk afloopen.*

ſtoutheyt van een Klompemaker.

Deſe Gecommitteerdens by *Sijn Hoogheyt* audientie bekomende deden groote inſtantien, ten eynde *Sijn Hoogheyt* ſich voor een korten tijd ſoude gelieven te ontledigen, om in perſoon binnen haare Stad te verſchijnen; Doch als ſy ſulxs van wegens het gevaar van den dreygenden Vyand en de geduyrige preſſante affaires van *Sijn Hoogheyt* niet konden obtineeren, wierd goet gevonden, dat een van *Sijn Hoogheyts* Trompetters met een rok van Sauve-garde de Gecommitteerdens weder te rug ſoude convoyeeren, gelijk geſchiede.

De Gecommitteerdens komen te rug,

en brengen een Trompetter van *Sijn Hoogheyt* mede,

Het verlangen der Burgeren na beſcheyt van *Sijn Hoogheyt* was ondertuſſchen ſo groot, dat veele buyten de Poorten de Gecommitteerdens met ſmerten te gemoet verwachten. In deſe verwachtinge komt de wagen met de 4. Gecommitteerde Burgeren voor uyt de Stad naderen, waar op deſe heete Burgers den wagen deden ſtil ſtaan, vragende, of ſy *Sijn Hoogheyt* niet mede brachten? En als ſy uyt de

Gecommitteerdens hoorden van *Neen*, maar dat in plaatse van *Sijn Hoogheyt* een Trompetter mede quam, dewelke met de wagen der Heeren Gecommitteerde uyt de Regeeringe volgde, waren sy op het nieuws malcontent, dat doch geheel overging so haast sy den Trompetter van 't Stadhuys hoorden afblaasen en uytroepen, dat *Sijn Hoogheyt* de geheele Burgerye voor haare genegentheyt t'sijn-warts dede bedanken, dat hy om hoogwichtige affaires, en om de noot van 't Land voor als noch most staaken sijn voornemen, om binnen dese Stad te komen tot een bequamer tijd, en dat hy immiddels de Burgerye recommandeerde en belaste de eendrachtigheyt en rust onder malkanderen, en het behoorlijk respect tot haare Overigheyt.

dewelke van 't Stadhuys af blies.

DELFT raakt in roeren,

DELFT wierd mede een Toneel van een ongehoort Schou-spel, dat de Boeren uyt *Maasland* daar quamen ageeren, en dat de Delfse Burgers als spectateurs aansagen; Doch wien van 't selve Spel autheur was, daar van word divers gediscoureert; Sommige meenen, dat het gecomposeert was by eenige uyt de Delfsche Vroedschap selve, die de Regeeringe en Bestier des Lands geern verandert sagen; andere wilden daar van Autheur maaken seekeren Predicant, die uyt intime genegentheyt tot *Sijn Hoogheyt*, en tot redres van 't Publijke Bewint die van *Maasland* door een Brief behendig hadde gaande gemaakt; en andere meenden, dat de Maaslandsche Boeren uyt haar eygen motief dit Spel geconcipieert hadden, dat sy op dese wijse ageerden.

door de Boeren van Maas-land,

Op den 29. *Juny* 1672. 's naar-middags verspreyde sich een gemeen geroep door *Maasland-sluys*, en door het geheele Land daar om heen gelegen, als een algemeen Opontbod, dat alle, die het met het Land en *Sijn Hoogheyt* wel meenden, 's morgens met het aangaan van den dag in haar volle monture paraat souden voor den dag komen, om een korten tocht te doen tot dienst van 't Land, 't welk de visschers en boeren so animeerde, dat sy 's ochtens op den 30. *Iuny* om 4. uyren al vergaderden, en gesamentlijk omtrent 800. sterk (waar onder meer als 100. Burgers uyt *Schiedam* vrywillig mede trokken) recht op *Delft* marcheerden, daar sy om half negen aanquamen, en haar voorts van een Poort meester maakten, alle de Poorten en waterbomen slooten, de Schuyten ophielden, en het Stad-huys omheen besetten, daar sy de Magistraat genoegsaam dwongen, om aan haar schriftelijke beloften te doen, dat sy *Sijn Hoogheyt* tot Stadhouder souden verkiesen, en het *Eewig Edict* annulleeren, 't welk 's nachts daar-aan ook

die de selve Stad in namen, en de Magistraat dwongen, om *Sijn Hoogheyt* tot Stadhouder te eligeeren,

ook geschiede, invoegen dat de een de ander van den Eed dispenseerde, dien sy op 't *Ewig Edict* gedaan hadden, en op den volgenden morgen zijnde den 1. *July* Gecommitteerdens aan *Sijn Hoogheyt* sonden, om hem mede van dien Eed te ontslaan, dien hy op 't *Eewig Edict* gedaan hadde. Dit stelde dese Boeren gerust wegens de Regeeringe van *Delft*, so dat sy resolveerden, om ook naar den *Haag* te vertrekken, en aldaar mede uyt te voeren, 't gene haar hier so wel gelukt was; Maar alsoo die van den *Haag* van dese resolutie der Boeren waren geadverteert, sochten sy deselve van haar voornemen te diverteeren door twee Gecommitteerde, die op den 1. *July* 's morgens tot *Delft* arriveerden, en aan de Boeren te kennen gaven, dat *Sijn Hoogheyt* by eenparige resolutie van de Heeren *Staten van Holland en West-Vriesland* was gestelt in alle de Eminentien en Digniteyten van Sijne Hooglosliike Voor-Ouders, (daar nochtans de Leeden van de respective Steeden haar op dien selven dag eerst onderling ontsloegen van den Eed op 't *Eewig Edict* gedaan, en *Sijn Hoogheyt* op den 3. *dito* by eenpaarige resolutie eerst eligeerden tot Stadhouder) 't welk de Boeren so seer verheugde, dat sy tot een teeken van blijtschap verscheyde salvos schooten, en gerustig weder naar huys trokken, desisteerende van haar desseyn, dat sy voor hadden, om den *Haag*, *Leyden*, *Haarlem* en *Gouda* mede te dwingen tot het gene *Delft* alrede hadde belooft, en ten deele geëffectueert.

dat sy mede in andere Steden wilden doen.

LEYDEN bleef mede niet vry van inwendige commotie en oploop der Burgeren, die haar eerste begin nam op den 14. *Juny*, over het vluchten der goederen, daar over *Mr. Wouter van Lantschot* Hooft-Officier in 't gedrang raakte, op suspicie, dat een Koffer met goet uyt sijn huys naar buyten bestelt was, dewelke van het Canaille daar over tot voor het Stadhuys vervolgt wierd, daar hem eenige nieuw aangenomene Burger-Capiteynen met assistentie der Binnenwacht ontsetten, dewelke het tumult met goet beleyt en groote voorsichtigheyt stilden.

LEYDEN raakt in roeren over het vluchten der goederen.

Op den 27. *dito* onstonter een tweede tumult op de *Hoogewoert*, voor het huys van *Dr. Koleveld*, dewelke beschuldigt wierd de Roomsche Religie te seer toegedaan te zijn, en geseyt te hebben, dat de Catholiken nu haast meester souden zijn, dat het nu haarluyder beurt was, dat hy noch hoopten de handen te sullen wassen in het Geuse bloed, &c. onder 't pretext van welk seggen het gemeene volk sijn huys begon te plonderen, dat sijn voortgang soude hebben genomen, so 't selve niet tydelijk ware gestuyt geworden door een

en over de beschuldinge van een Rooms-gesinden Doctor.

Burger-Lieutenant, die met eenig volk uyt de Hooft-wacht van het Stadhuys wierd afgeſonden, werdende deſelve door *Mr. Simon van Leeuwen*, die om dat hy mede Vroet-ſchap was, om wat meer authoriteyt te gebruyken, van hem daar toe verſocht, geaſſiſteert, de tumult belet en alles weder in ſtilte gebracht wierd.

Oploop der wijven word geſtut.

Op den 30. *dito.* rotteerden veele wyven t'ſamen, die 's namiddags ter ſelve tyd, als de wyven van *Haarlem* mede in actie waren, met een vliegent Vaandel optrokken, ſeggende, dat ſy ſulx deden voor den *Prince van Orange*, en vermeenigvuldigde ſich dit volk ongemeen, doch wierd in ſijn begin geſtut door den Capiteyn *Adrian van Aſſendelft*, die de wyven op de uyterſte graft het Vaandel afnam, en eenige uyt den hoop gevangen mede voerde, dewelke kort daar na weder los raakten.

Den 1. *July* wierd *Sijn Hoogheyt den Heer Prince van Orange* tot Stadhouder voorgeſtelt, op inſchryvinge van de Steeden, daar van tot contentement van de Burgerye op den volgenden dag een gedrukte acte onder de Officieren van de Burger-Compagnien uytgedeelt, doch by deſelve qualijk opgevat wierd, als of het ſelve maar gepractiſeert was, om de Gemeente in ſtilte te houden en dat ondertuſſchen de ſaak niet wel gemeent wierd.

Oploop der Burgeren

Den 3 *July* op Sondag na de predicatie, ſo als de Vroetſchap vergaart was, om te delibereeren op de voorſtellinge van *Sijn Hoogheyt* tot Stadhouder aen te nemen, met vernietinge van *'t Eewig Edict* en den Eed daar op alſins gedaan, en terwijl men beſig was met het concludeeren, dat men *'t Eewig Edict* geheel ſoude mortificeeren, en uyt de gedachten brengen, mitsgaders uyt het Boek ſcheuren, en in het vuyr verbranden, gelijk ook daar op geſchiede; So quam een groote meenigte van Burgers met haar zijd-geweer op het Stadhuys de Burgermeeſters kamer indringen, begeerende *Sijn Hoogheyt* tot Stadhouder, en haare Stad gefortificeert, dewelke tot geen ſtilte konden werden gebracht, voor dat de reſolutie tot dien eynde genomen, opentlijk voor den Volke was afgeleſen, het welk 't volk, dat in groote meenigte toevloeyde, met een groot gejuyg allomme uytriep, werdende deſe vreugde vermeerdert door een Orange Vaandel, dat men de Toorn uyt ſtak.

die op het Stadhuyt komen,

daar van men publiceert dat *Sijn Hoogheyt* ſoude Stadhouder zijn.

Den 4. *dito* 's morgens quamen eenige Burgers weder met haar zijd-geweer naar het Stadhuys, die door den Capiteyn *Mr. Meyndert van Akeren*, die toen ter tijd aldaar de wacht hadde, met aſſiſtentie van *Mr. Simon van Leeuwen*, mede Capiteyn, die by geval daar op aan-

Een anderen oploop der Burgeren geſtilt.

aanquam, eerſt met goetheyt en daar na met heevigheyt geſtuyt en te rug gehouden wierden, ſo dat ſy wederom keerden; Doch door de Burger-wacht op het Stadhuys toegeroepen zijnde, dat ſy vry mochten op trekken, onder beloſte van haar te ſullen helpen, konden ſy niet belet werden, het Stadhuys in te dringen, daar ſy niet uytrechten, om datter geen Vergaderinge was, maar nu en dan weder afquamen, van dewelke eenige der voornaamſte door den gemelden *Mr. Simon van Leeuwen* aangeſprooken wierden, dat het geen manier van doen was, gewapender hand de Magiſtraat, aan dewelke ſy den Eed van getrouwigheyt gedaan hadden, tot het een of het ander te willen dwingen, indien ſy wat te ſeggen hadden, dat ſy op een behoorlijke wijſe ymand van de bequaamſte uyt den haaren ſouden committeeren, om haar verſoek behoorlijk voor te dragen; Daar op ſy antwoorden, dat ſy al eenige van haare Hooft-Officieren daar toe verſocht hadden, die 't ſelve weygerden, dat deſelve maar nichtjes en neefjes waren, dewelke de Magiſtraat te veel ontſagen, en by haar niet te vertrouwen waren; waar op wederom dien Heer antwoorde, dat, ſo ſy een goede ſaak voor hadden, het haar aan geen Voorſpraak ſoude manqueeren, en by aldien ſy daar toe niemand konden vinden, dat hy ſijnen dienſt preſenteerde, om haar in alles ten goeden van de Gemeene Saak te raden en te aſſiſteeren, mits dat ſy, daar ſy ongelijk in mochten hebben, haar moſten laten onderrechten, dat hy daar in niemand te ontſien hadde, 't welk ſy malkanderen onder hand-taſtinge beloofden, waar op de commotie t'eenemaal verdween, en alles weder in ruſt raakte.

AMSTERDAM de Edelſte en Cierlijkſte, hoe wel de jongſte Koop-ſtad van *Europa*, de Stoffeer-winkel van Nederland, 't Pakhuys van alle Waaren van deſe en de andere wereld, midden in 't moeras op houte paalen gefondeert, op gelijke wijſe, als de Hoven van *Out-Babylonien* in de Lucht waren hangende, zijnde aan de waterkant met ontelbare Maſten van Scheepen omçingelt, en inwendig krielende van Inwoonders, Koopluyden, Reyſigers, Zee-volk en Handwerks-luyden, hadde in 't begin van de algemeene Burgerlijke Troublen, en als de Noot van wegens den Vyand op 't hoogſte was, minder Oploop en t'ſamenrotteringe der Burgeren, als wel de kleynſte Stad in *Holland*, hoe wel voor groote onheylen gevreeſt wierd, alſo de murmureeringe onder de Gemeente begon toe te nemen, en veele uyt het volk ſeekere Regenten van ontrou en verraad ſuſpecteerden, niet ſchroomende deſelve ſo opentlijk by monde, als in

AMSTERDAM die groote Stad

hadde in het begin minder ontroeringe, als de kleynſte Stad in Holland,

doch ſuſpecteerde eenige Regenten

in diverse *Blauwe Boekjes* en *Echoos* met namen te noemen, seggende, dat sy 't met de Stad niet wel en meenden, en dat sy de selve aan den Koning van Vrankrijk behendig en tegens de intentie van de Gemeente wilden overgeven, tot welken eynde sy op den 26. *Juny* (zijnde een der benauwste dagen van die fatale tijd) eenige Fransche Sauve-gardes bedektelijk souden in de Stad gebracht hebben, die haar op den *Dam* voor 't Stadhuys in haare Livry-rokken souden vertoonen, so haast de Leverantie soude geschieden; en veele sodanige valsche geruchten meer begonden het Volk so te ontroeren, dat den Heer *Veld-Marschalk Vorst Maurits* op den 26. *Juny* de Stad niet veylig konde passeeren, werdende van veele uytgescholden voor een Mede-Verrader, en sodanig achtervolgt, dat dien ouden Heer haar gedreygde geweld noch nauwelijx ontquam.

en den Veld-Marschalk Vorst Maurits, die daar door passeerde met gevaar.

Doch om alle onheylen voor te komen wierd seer voorsichtig en loflijk by de Groot-Achtbare Heeren Burgermeesteren en 36. Raden geresolveert, om ter puye van 't Stadhuys te publiceeren, gelijk ook op den 29. *Juny* gepubliceert wierd een Acte, waar by aan de Gemeente bekent gemaakt wierd, *dat haar Ed: Achtbaarheden eenpaariglijk in haare Vroetschap hadden verstaan en geresolveert, om de Stad en goede Gemeente van dien in haare Religie en Liberteyt onder het Opper gesag van de Heeren Staten van Holland en West-Vriesland, door alle mogelijke middelen te defendeeren en te beschermen, en daar toe op te setten haar goed en bloet, met alle het gene haar Ed. Achtb. door God almachtig meerder was en soude aan de hand gegeven werden; En also haar Ed. Achtb. oordeelden, dat daar toe insonderheyt konde dienen, dat overvloet van Vivres, en particulierlijk Koorn by de hand wierd gehouden, daar van de Vyand seer was ontbloot, en des wegen genootdrukt, so wierd te gelijk mede geinterdiceert eenig Koorn uyt de Stad of de Jurisdictie van dien te vervoeren, sonder alvooren ter Secretarie sufficante cautie te hebben gestelt, dat het geseyde Koorn niet soude vervoert werden na eenige plaatse by den Vyand geoccupeert, op pœne van confiscatie van 't Koorn, en arbitraire Lyf straf.*

Alle gevreesde onheylen wierden voorgekomen door een loffelijke Resolutie van de Regeerders deser Stad.

De Notificatie vloog so haastig als een wind de geheele Stad door, en verwekte een ongemeene en wonderlijke couragie in het Volk, haar wel eenigsins ontnemende de sinistre apprehensie, daar mede sy tegens de Regeeringe waren ingenomen, doch niet sodanig, of sy suspecteerden noch al eenige Heeren van malversatie; Want na dat de Heeren Burgermeesteren en 36. Raden uyt haar eygen motief, eer als eenige Hollandsche Stad, geresolveert hadden, om haare stemme

in

in de Vergaderinge van de *Staten van Holland* in te brengen tot electie van *Sijn Hoogheyt* tot Stadhouder van de Provincie van *Holland*, en af te wachten den tijd, om sulx niet in sodanigen confusie, gelijk in andere Steeden, maar op een formeele en behoorlijke wijse uyt te voeren; wierden sy eyndelijk te raade, om den Heer Burgermeester *Andries de Graaf* ten dien eynde na den *Haag* te committeeren, dewelke op den 1. *July* met de Post-wagen van voor het Nieuwe Heeren Logement sijn reyse willende vervorderen, aangerant wierde door rappaille van volk, dat daar omtrent was, want als 't selve bemerkte, dat in den Reys-sak van dien Heer, so als die op den wagen wierde gelegt, eenig geld en licht ook eenige papieren waren, riep een wijf: *Dit is een Verrader, die reyst met geld en brieven na den Haag, om dese Stad te leveren, hout hem vast, door schiet den Schelm*, &c. Ondertusschen dat den Burger-wacht, die boven 't nieuwe Heeren Logement de dag-wacht waar nam, met haar geweer op de been raakte, roepende van boven, dat de Voerman met de wagen soude blijven staan, of dat sy hem door schieten souden; In desen tumult treed de Burgermeester weder uyt den Wagen, en salveerde sich binnen 't Heeren Logement, werdende onder wegen door een wijf de hoet met de paryk byna van 't hooft getrokken, terwijlen een andere helle-veeg in haar oploopentheyt haar kap van haar hooft rukte, en daar mede de Burgermeester na 't gesicht gooyde. In 't toeslaan van de deur wierd noch een steek met een degen naar hem gedaan, daar door een Jongman *Olfert Meyer* aan sijne hand een quetsure kreeg.

Burgerm^r. *Andries de Graaf* word door het Graau aangerand.

De Heer Capiteyn *Pieter Verloo* op dit gerucht aan komende, dede sijne Compagnie Burgers aanstonts in 't geweer komen, waar mede hy de verdere t'samen-rottinge weerde, en het raasende Graau verstrooyde, mitsgaders den Heer *de Graaf* in alle veyligheyt convoyeerde naar 't Stadhuys, van waar dien Heer tusschen de Burgermeesters *Outshoorn* en *Hooft* en de Colonnellen *Geelvink* en *Roeters*, onder een groot gedrang van menschen, weder te rug geconduiseert wierd tot aan de Haarlemmer Poort, daar de wel-gemelde Heeren aan de Burger-wacht bekent maakten, dat den Heer *de Graaf* om Stads-saaken, ten besten van de Burgerye na den *Haag* moste vertrekken, settende sich den selven Heer daar op den wagen, waar mede hy de Poort uytreed, dat hier omtrent een eynde maakte van dese tumult en oploop, maar in andere straaten een begin van een nieuwen tumult; Want hier op van straat tot straat de heele Stad door geroepen wierd: *Een Oploop, een Oploop!* waar door op verscheyde plaatsen veel gemeen volk

Een Oploop in Amsterdam by de Reguliers Toorn,

volk t'ſamen rukte, voornamentlijk op en om de Reguliers Markt, van waar een groote meenigte rappaille de Reguliers Breeſtraat quamen door trekken, in meninge, om ſich na den *Dam* te begeven, alwaar ſy, ſo 't gerucht liep, meer volck uyt andere quartieren van de Stad ſouden vinden. So als ſich dit volk begon te bewegen, klapten alle deuren en venſteren toe, en raakte allarm onder de Reguliers Toorn, daar een Burger-Sergeant met een Corporaalſchap burgers de wacht hadde. Deſe Sergeant, die de Dril-kunſt wel verſtont, poſteert ſijne onderhebbende Muſquettiers tegen de Advenues ſo van de Breeſtraat en Cingel, als van de Kalver-en Doele-ſtraat in goede ordre, met de Muſquetten op de forquet-ſtokken, en met de lont op den haan, rangeerende de Piekeniers met haar gevelde pieken tuſſchen beyden, waar door hy het oplopende Graau aan 't ſtaan kreeg, dat geweldig begon te dreygen en ſteenen op te vatten, om te ſmijten, ſchietende een uyt haar met een piſtool in de lucht, om 't volk meer gaande te maken, waar op het Graau begon aan te dringen, doch ſiende de goede ordre en ſtantvaſtigheyt deſer Burger-wacht geſtijft en geanimeert door het aankomen van ſeekeren Burgermeeſter, verdween het in korten tijd, ſonder yets verders te attenteeren.

en in het Noortſe-Boſch,

Op een andere Plaats genoemt het *Noortſche-Bos* raakten eenige Helle-veegen van wijven, door aanhitſinge van haare mannen, op de been, onder dewelke eene de Trom ſloeg en door de nieuwe ſtraaten uytriep: *Soder ymand luſtig en ruſtig is, om een ſtuyver of een halve ſtuyver by te leggen tot een Vaandel, en met alle macht na den* Dam *te trekken, dat die ſich ſtrax moſt preſenteeren.* Hier door conſlueerden een groote meenigte van rappaille t'ſamen, die licht de heele Stad ſouden ontroert hebben, ſo ſy niet waren verſtrooyt door de Burgerwachten ſo van de Leytſche-Poort, als van de Reguliers Toorn.

GOUDA wort door de boeren ingenomen,

In 't laatſt van de maant *Junius* order gekomen zijnde van den Staat aan de Heeren van GOUDA, om door haare groote Sluyſen het water in te laaten, hebben ſy het ſelve gedaan: 't welk die van *Moerdrecht*, *Waddincxveen*, *Boſcoop*, *Ouwerkerk*, *Nieuwerkerk*, *Kapelle*, en andere plaatſen gewaar geworden zijnde, ſo zijn daar op de Boeren van de voorſz. Dorpen wel gewapent gekomen na *Gouda*; doch die van de Stad verneemende der ſelver aankomſte, ſlooten haare Poorten. De Boeren nu aan de Sluys gekomen zijnde, en ſiende het water inloopen, begeerden de Sluys toe te hebben, het welk haar wierde geweygert: waar op de Boeren des avonts omtrent 7. uyren de *Tol-poort* met gewelt open braaken, en met honderden de Stad

Stad in trokken, loopende ten eerſten na het Stadhuys, en hielden daar de Heeren Bailjou, Burgermeeſteren, en eenige andere, welke daar by een waren, beſet en beſlooten omtrent den tijd van 24. uyren. Binnen dien tijd wierden Gedeputeerden ſo van de Stad als van de Boeren geſonden na *Sijn Hoogheyt den Heer Prince van Orange, &c.* doende de Boeren verneemen of het water met kenniſſe en goet vinden van *Sijn Hoogheyt* wierde ingelaten, en quam binnen op gemelden tijd ordre, dat men met het inlaaten van water ſoude ophouden, en dat de Boeren weder na huys ſouden vertrekken.

Een huys word geplondert.

Voor der Boeren vertrek wierd het huys van den Heer *Cink* Regerende Burgermeeſteren door het Graau geplondert; niet tegenſtaande het met een Compagnie paarden (geſonden zijnde uyt het Leger, om alle tumult te helpen weeren) beſet was: En geſchiede deſe moetwil, terwijle den Burgermëeſter op de Vergaderinge der *Staten van Holland* was: en wierde geoccaſioneert door eene ſijner Domeſtijcquen, welke uyt onvoorſichtigheyt ende onbedachtheyt een woort tot verkleyninge van den Heer Prince van Orange, (ſo geſegt wiert) ſich hadde ontvallen laten. Ook ſtonden eenige andere huyſen in gevaar, om inſgelijx geplondert, ja om geraſeert te worden; maar door goede Ordre van de Magiſtraat, zijnde de Burgerye in de wapenen gekomen, is ſulx verhoet geworden. So haaſt nu de Boeren vernaamen, dat de Burgerye in wapenen quam, hebbenſe het Stadhuys en het Marktvelt, 't welk ſy beſet hielden, haaſtig en confuſelijk verlaten, trekkende ter Poorten uyt yeder na ſijne plaatſe.

De Boeren vertrekken.

De Gemeente riep eenpariglijk om *Sijn Hoogheyt* tot Stadhouder te hebben.

Even na dat dit was gepaſſeert, hoorde men een gemeene Stemme des volx, *Wy begeeren dat men den Prince van Orangien ſal Stadhouder maken: Hy moet worden gemaakt het gene ſijne Voorouderen geweeſt ſijn*, ende quam het Volk ſo ſterk op de been, dat daar door geen kleyne conſternatie onder de Heeren van de Regeeringe ontſtont; welke by ſommigen te meer en grooter was, om dat men onder het Graau riep, *Wy kennenſe wèl, die den Prince tegen zijn, en ſullenſe ook wel vinden*; en loopende na ſommiger Regenten huyſen, dreygen de ſelve te plonderen en om ver te haalen. De Magiſtraat in deſe perplexiteyt van ſaaken, om het Volk wat te ſtillen, dede van het Stadhuys na voorgaande Klok-geſlag door haaren Secretaris afleeſen, *Dat de Heeren ſouden den Prince van Orangien verſoeken, in haare Stad te komen; ſullende* Sijne Hoogheyt *met alle eere en reſpect van haar ontfangen ende getracteert worden.* Gelijk dan ook op den tweeden dag na de voorſz. afleeſinge *Sijn Hoogheyt* in de Stad *Gouda* gekomen met

daar in haar eenig genoegen geſchiede, doch niet ten vollen.

een groot gejuyg van het Volk ontfangen, en van de Heeren Regenten in het Heeren Logement heerlijk getracteert is.

waar door het volk weder op de been raakt, en te wegen bracht,

Het slecht eenvoudig Volk nu niet beter weetende, of *Sijn Hoogheyt* was van de Regenten gemaakt het gene begeert wierd, hielt sich vernoegt en als te vreeden. Maar kort daar aan passeerden eenige Gedeputeerdens van *Dordrecht* en *Rotterdam*, van daar door de Burgeryen afgesonden na *Sijn Hoogheyt* om den selven aan te bieden het Stadhouderschap, waar toe hy by haare Regenten respective nu geëligeert en verkooren was.

Dese Gedeputeerden met haare Koetsen zijnde gekomen op het Marktvelt, so is een groote Schaare en meenigte van Volk tot de selve toe geloopen; en hebbende verstaan de oorsaak van haare reyse na den *Prince van Orangien*, sijnde tot *Bodegraven* in het Leger; ook hebbende vernomen, hoe en op wat Wijse de saake in *Dordrecht* en *Rotterdam* sich hadde toegedraagen; so is onder het Volk een geroep ontstaan, *De Heeren hebben ons bedroogen: Sy meynen het met de Prince niet: maar indien men Sijn Hoogheyt begeert te hebben tot Stadhouder, so most men doen gelijk die van Dordrecht en Rotterdam gedaan hebben.*

dat *Sijn Hoogheyt* Stadhouder wierd,

Op dit gerugt is het gemeene Volk in so groote meenigte weder te samen geloopen, dat daar door onder de Regenten op nieuws geen kleyne alteratie veroorsaakt wierd. Doch om alle vordere onheylen voor te komen, vonden de Heeren goet en resolveerden *Sijn Hoogheyt den Prince van Orangien* te verkiesen en te verklaaren tot Stadhouder.

Dese Resolutie zijnde aan de Burgerye bekent gemaakt, is daar mede alle beduchte ongelegentheyt verdweenen, het Volk in stilte geraakt, begeerende dat men tot Teeken en Bewijs van de geseyde Verkiesinge een *Orangie* Vlagge van des Stats Toorn soude laten afwaayen: gelijk dan ook sulx, om aan het Volk genoegen te geven, geschiet is.

waar mede alle onluysten verdweenen.

Wyder heeft de Magistraat wel scherpelijk verbooden alle t'saamenrottinge van het Volk, en dat niemand des Avonts na besette Wacht sich op straate by troupen soude voegen of vinden laten: Dat ook diegene, de welke uyt het geplonderde huys yets hadden weg genomen of verborgen, 't selve souden weder brengen, of immers ter rechter hant komen laten. Hier door is een goet gedeelte van den geroofden Huysraat weder geraakt in handen van den Eygenaar. Ende is wyder door de conduite en directie van de Magistraat, die reets ontstaane

ſtaane Oproer geſtilt, en alle bedreygde onheylen voorgekomen, tot genoegen der Ingeſeetenen.

Burgeren van ROTTERDAM raaken in roeren,

Tot ROTTERDAM raakten veele Burgeren op den 25. *Juny* op de been, houdende diverſe by eenkomſten, daar ſy eens wierden, om eenige uyt haar aan de Regeeringe van de Stad te committeeren, met laſt, om, nevens de overleveringe van eenige Articulen, uyt den naam van de geheele Burgerye te preſenteeren, dat ſy geſamentlijk gereſolveert waren haare Stad tot den laatſten druppel bloets te defendeeren, en haar met eede daar toe te verbinden; In gevolge van welke ordre de Gecommitteerdens haare Commiſſie op den 26. *Juny* voor den middag by de Heeren Burger-Meeſteren, en naar den middag by de Vroetſchap afleyden, en met eenen verſochten, dat haare Achtbaarheden haar van gelijken met een Eed tot getrouwigheyt voor haare Stad en Land ſouden verbinden, 't welk de Vrotſchap in haare Kamer ook aanſtonts dede aan de voorſz. Gecommitteerdens, waar op volgde, dat de Heeren Burger-Meeſteren opentlijk voor 't Volk in de Vierſchaar den ſelven Eed preſteerden, met expreſſie, dat ſy de Stad of het Land aan de Franſchen geenſins ſouden overgeven, of helpen overgeven, noch yets dien aangaande te ondernemen, als met communicatie van de goede Burgerye, waar op de preſente Burgers alle mede ſolemneelijk ſwoeren, en haar tot trouw en dapperheyt verbonden.

Senden Gedeputeerdens aan de Magiſtraat,

dewelke een Eed doet van getrouwigheyt.

Op den 29. *dito* 's morgens raakten de Burgeren weder gaande, en wilden het *Eewig Edict* afgeſworen, en *Sijn Hoogheyt den Heer Prince van Orange* tot Stadhouder aangenomen hebben, waar toe ſy de Burger-Capiteynen, en Lieutenants, als mede twee uyt het midden van haar aſſonden aan de Heeren van de Regeeringe, om dit verſoek en begeerte der Burgerye bekent te maken. Immiddels wierd Burger-Meeſter *Peſſer* aangerant, en in de Hooft-wacht verſeekert, ofte veel meer voor 't woeden des ongeſtuymen volx geſalveert. Voor den middag wierd de Vroetſchap noch geconvoceert, werdende by de Preſente Heeren geteekent, en ter puye van 't Stadhuys afgeleſen een Acte, waar by ſy verklaarden gereſolveert te zijn, het *Eewig Edict* te annulleeren, en *Sijn Hoogheyt* tot Stadhouder aan te nemen, het welk geſchiet zijnde wierden 2. Burger-Meeſteren, 2. Vroetſchappen, 3. Burger-Capiteynen, 3. Lieutenants en 2. Burgers gedeputeert aan *Sijn Hoogheyt*, die ook 's volgenden dags vertrokken, om te verſoeken, dat *Sijn Hooggemelde Hoogheyt* ſich voor eenige uyren ſoude believen te ontleedigen, om binnen haar Stad te komen, en 't Stadhouderſchap te ontfangen, naar dat hy van den Eed op 't Eewig

Tweede beroerte van *Rotterdam*.

alwaar een reſolutie wort genomen tot het Stadhouderſchap, en Gedeputeerdens geſonden aan *Sijn Hoogheyt*.

Edict gedaan soude ontslagen zijn. *Sijn Hoogheyt* van dese onluste kennisse bekomende, hadde op den 29. al goet gevonden, een Compagnie Ruyters derwarts te senden, om alle seditie en commotie der Burgeren, naar vermogen, te beletten; Doch als deselve 's volgenden daags meenden binnen te komen, wierden sy van de Bürgers, met het sluyten van de poorten buyten gehouden, voorgevende, dat sy *Sijn Hoogheyt* verwachten, en als die soude gekomen zijn, dat sy dan mede souden mogen binnen komen.

Na dat de Overigheden byna van alle Hollandsche Steeden te gelijk op een en deselve tijd van haare Burgeren in manieren voorsz. waren geconstringeert, om het *Eewig Edict* te annulleeren, haar onderlinge te dispenseeren van den Eed van haar alle gedaan op 't selve *Eewige Edict*, en *Sijn Hoogheyt den Heer Prince van Orange* te verklaaren en aan te nemen tot Stadhouder van haare respective Steeden, so wierden aanstonts uyt de selve Steeden ter Vergaderinge van de Heeren *Staten van Holland en West-Vriesland* gedeputeert eenige Heeren, om aldaar bekent te maken het gepasseerde in haare Steeden, en met eenen te versoeken, dat haar *Ed. Groot Mog.* Staats-gewijse of *Provincialiter* daar toe mede geliefden te condescendeeren, 't gene sy Steeden elx in haar privé hadden gedaan. Onder dese Gecommitteerde waren die van *Haarlem*, *Leyden* en *Rotterdam* wel de eerste in den *Haag*, op welker en anderer Leden Propositie haar *Ed: Gr. Mog.* op den 1. *July* malkanderen dispenseerden van den Eed by haar gedaan op 't *Eewig Edict*, om daar door de Steeden van haare Provincie te bequamen tot het aanstellen van een Stadhouder, volgens inhout van haare Resolutie onder *Num°.* 51.

De Staten van Holland dispenseeren malkanderen van den Eed op 't Eewig Edict.

Ter selver Vergaderinge wiert mede gerefolveert, op de propositie by de Heeren Gedeputeerden der Stad *Leyden* voor heen op den 27. *Juny* gedaan, dat haar *Ed. Groot Mog.* ter Generaliteyt de saake daar heenen souden dirigeeren, ten eynde als noch op *Sijn Hoogheyt* mochte geconfereert werden sodanigen vryen macht en authoriteyt over de Patenten en andere saken tot de Militie spécteerende, als de voorgaande Heeren *Princen van Orange* H. L. M. als Stadhouders en Capiteyns Generaals, ten respecte van Militie hadden gehad, gelijk blijkt onder *Num°.* 52.

disponeeren de Generaliteyt tot het defereeren van de Patenten aan *Sijn Hoogheyt*,

Waar op de Leden naar huys reysden, om van haare Principalen daar toe de volle approbatie te bekomen, en aanstonts daar op weder te keeren, gelijk toen ook op de verdere Instantien van de Hollandsche Steden tot het Avancement van *Sijn Hoogheyt* by haar *Ed.*

eligeeren *Sijn Hoogheyt* tot Stadhouder en Capiteyn Generael,

Groot

Groot Mog. op den 3. *July* met eenparigheyt van stemmen de Resolutie wierd gecoucheert, waar by de Heeren van de Ridderschap ende Edelen, mitsgaders de Gedeputeerde van de Steeden uyt den naam ende van wegens de Heeren haare Principalen *Sijn Hoogheyt* hebben aangestelt en geëligeert tot Stadhouder, Capiteyn Generaal ende Admiraal over de Militie van Holland te Water ende te Lande, met alle sodanige digniteyten en waardigheden, als de selve voor desen by de Princen sijne Voor-ouderen H L. M. bekleet zijn geweest, tot welken eynde mede aanstonts een aansienlijke Staats-gewijse Deputatie aan *Sijn* Hoog-gemelde *Hoogheyt*, die in 't Leger tot *Bodegrave* was, wierde aangestelt, waar toe gecommitteert zijn den Heer *van Duyvenvoorde* uyt de Ridderschap, de Heeren *Halling* van Dordrecht, *Deyman* van Haarlem, *Onderwater* van Delft, *van Zanen* van Leyden, *de Graaf* van Amsterdam, *van der Tocht* van Gouda, *Pesser* van Rotterdam, *van der Lijn* van Alkmaar, *de Groot* van Hoorn en *Admiraal* van Enkhuysen, om uyt den naam en van wegens haar *Ed. Groot Mog. Sijn Hoogheyt* te dispenseeren en te ontslaan van den Eed, die den selven tot het niet ontfangen en aannemen van 't Stadhouderschap gedaan hadde, van welke Resolutie de Copye te sien is onder *Num°.* 53.

en doen een Staats-gewyse Deputatie aan *Syn Hoogheyt.*

De voorgenoemde Heeren Gedeputeerdens so als sy op den 4. *July* in 't Leger tot *Bodegrave* in gevolge van haare Commissie aan *Sijn Hoogheyt* tot Stadhouder-Admiraal- en Capiteyn-Generaalschap hadden geoffereert, wierden deselve hooge Charges door *Sijn Hoogheyt* met een ongemeene betuyginge van dankbaarheyt aan d'eene zijde, en de genegentheyt, om het Vaderland ten uyterstèn te defendeeren, aan de andere zijde geaccepteert en aangenomen.

Op den 7. *dito* 's namiddags reeden den Heer van *Maasdam* en noch 7. andere Heeren van wegens haar *Ed: Groot Mog:* Vergaderinge, met 2. Karossen na 't Hof van *Me-Vrou de Princesse Douariere d'Orange*, om *Haare Hoogheyt* te congratuleeren met het avancement van *Sijn Hoogheyt den Heer Prince van Orange*, gelijk mede *Haare Hoogheyt* op den 9. *dito* desen aangaande wierde gecomplimenteert door de Heeren *Braeckel* en andere haare *Ho: Mog:* Gedeputeerdens, die van de Gecommitteerdens uyt alle de Hooge Collegien gevolgt wierden.

over welk avancement *Me Vrou de Princesse Douairire* word gecomplimenteert.

Men hoorde in desen tijd mede, dat den Raad-Pensionaris in die wonderlijke omkeeringe en revolutie sodanig den Politijk wist te ageeren, dat hy soude geseyt hebben, dat *Sijn Hoogheyt* de Man was, in wien

en daar over soude de Raad-Pensionaris getoont hebben verheugt te zijn.

wien God en 't Volk een wel behagen ſchepte, en dat ſijne Ziele in het Avancement van *Sijn Hoogheyt* nu ſulke verheuginge genoot, dat ſijne wonden (daar van hier vooren) ſich veel beter ter cure ſchikten, als voorheen, ter oorſake dat door dit Avancement van *Sijn Hoogheyt* de Burgerlijke Beroerten, die door heel *Holland* tot noch toe niet geheel geſtilt waren, beter ſouden ceſſeeren. *Sijn Hoogheyt* ſond tot dien eynde op den 8. *July* uyt het Leger tot *Bodegrave* aan alle Hollandſche Steeden Brieven, daar van de Copye onder *Num°.* 54. te leſen is.

Na dat op den 8. *dito* ter Vergaderinge van haare *Ho: Mog: de Heeren Staten Generaal* mede was gereſolveert, om op *Sijn Hoogheyt* te defereeren het Admiraal-en Capiteynſchap Generaal over de Militie der Geunieerde Provincen ſo te Water als te Lande, quam *Sijn* Hoog-gedachte *Hoogheyt* op den 9. *dito* 's morgens om 5. uyren uyt het Leger in *'s Gravenhage*, alwaar hy voorts met eenige Heeren wegens den gevaarlijken Staat des Lands trat in conferentie, waar na hy om 10. uyren opgehaalt wierd door de Heeren *van Duyvenvoorden* en *Vivien* Penſionaris van Dordrecht, en gebracht te Vergaderinge van haar *Ed: Gr: Mog: de Heeren Staten van Holland en Weſt-Vrieſland*, om af te leggen den Eed als Stadhouder der ſelver Provincie, 't welk niet ſonder byſondere ontroeringe van veeler gemoederen toeging, vermits eenige genoegſam tegens haaren wil en dank hadden geconſenteert tot het Stadhouderſchap, dat ſy met uytnemende moeyten en vreemde intrigues van veele jaaren, hadden gemortifieeert gehad, en andere oordeelden nu de gelukkigſte en blijſte uyr gebooren te zijn, op dewelke de vervallene en gedeformeerde Staats-Pylaaren, voornamentlijk de Politie en Militie wederom ſouden herſtelt werden tot haar voorigen luyſter, by dewelke deſe Provincien ſeer wonderlijk hadden gefloreert, en dat ſy nu ſouden geſuyvert werden van alle die vices en fauten, waar door deſen Staat was geſtort in de menigvuldige ellenden, daar in die nu noch te midden verwert was.

en word opgehaalt voor de Vergaderinge van de Staten van Holland,

Sijn Hoogheyt naar alle ceremonieuſe offices en gelukwenſingen uyt de Vergaderinge van haar *Ed: Groot Mog:* tredende na ſijn Appartement, wierd aldaar door de Heeren *Ripperda tho Buyrſe* en *Cant* haare *Ho: Mog: Gedeputeerdens* verwelkomt en tuſſchen beyden met een Troup Edelen, die voor uyt gingen geconduiſeert over de Galderye na de Vergader-Kamer van de Heeren Staten Generaal daar hem mede geoffereert wierde het Admiraal-en Capiteynſchap-Generaal over de Militie van den geunieerden Staat ſo te Lande als te water,

en voor de Vergaderinge van haare Ho: Mog.

water, en daar sijne Instructie wierde geamplieert met sodanigen vryen macht en authoriteyt over de Patenten en andere saaken tot de voorsz. Militie spectéerende, als de voorgaande *Princen van Orange* sijne Loffelijke Voor-Ouders als Capiteynen Generaals ten respecte van de voorsz. Militie hadden geexerceert gehad. Dese Eminentien en Digniteyten wierden door *Sijn Hoogheyt* onder den Eed geaccepteert, na dat hy van den Eed, dien hy ter Generaliteyt voormaals gedaan hadde op 't Eewig Edict by haare *Ho: Mog:* was gedispenseert en ontslagen. Van hier wierd *Sijn Hoogheyt* weder geleyt naar sijn Appartement, gelijk hy afgehaalt was; Doch kort daar na om half een wierd *Sijn* Hooggemelde *Hoogheyt* door twee Hollandsche Heeren gevoert naar *'t Hof Provincial van Justitie*, alwaar boven aan de Trappen gratieuselijk ontfangen wierd van den Heer Raads-Heer *Nierop*, geaccompagneert met de Raads-Heeren *Fannius* en *Lier*, en vervolgens in de Raad-Kamer geconduiseert (wesende alvorens aldaar so wel als ter Audientie van de Rolle in plaatse van de Oude Stadhouderlijke Stoelen, die uyt krachte van 't *Eeuwig Edict* afgebrooken en geamoveert waren, herstelt twee nieuw groen-fluwele Stadhouders Stoelen, verçiert met het *Wapen van de Princen van Orange*) en geplaatst zijnde in dien nieuwen Stadhouderlijken Stoel, dede den voorn. Heer *Vivien* een Harangue, die in gelijke termen weder beantwoort zijnde, is *Sijn Hoogheyt* uyt de Raad-Kamer geleyt, en ter Audientie van de Rolle mede geplaatst in den nieuwen Stadhouderlijken Stoel nevens de Heeren Raden. Daar op wierd door de Heeren Advocaten *Moleschot*, *Snevens* en *Goes* bepleyt een Questie van *Fideicommis*, die staande Rolle voorts gedecideert wierd, waar na den heelen Raad in haare Staatieuse Tabberden met een gevolg van ongelooflijk veel Edelen en Hovelingen *Sijn Hoogheyt* afgeleyden naar sijn Hof tusschen so grooten meenigte van juychent Volk door, dat 15. a. 16. Ruyters met haare Carabijns en bloote Rappieren voorheen de passagie mosten openen.

daar hy de Eminentie van sijne Voor-Vaders onder den Eed accepteert,

Sijn Hoogheyt neemt Sessie op het Hof van Justitie,

Na dat *Sijn Hoogheyt* het Middagmaal by Sijn Vrouw Groot-Moeder de *Princesse Douariere van Orange* hadde gehouden, vertrok hy 's namiddags weder na 't Leger, daar hem op den volgenden dag de Gedeputeerdens uyt alle de Hooge Collegien en de Vreemde Ministers quamen congratuleeren.

en word van alle vreemde Ministers gecongratuleert.

In ZEELAND (alwaar volgens de eygen brieven van den Heer *W. L. v. V.* Gevolmachtigde van haar *Ho: Mog:* bekent was, 1. dat de Frontier-steden en sterkten in *Vlaanderen*, die een Voor-wal zijn

ZEELAND was in een slechten staat,

van dese Provincie, waren genegligeert en onvoorsien gelaten van behoorlijk Garnisoen, &c. 2. dat het weynige Garnisoen, dat daar noch in was, aanvertrouwt was aan sodanige Officieren, die of door impotentie, of jonkheyt en onervarentheyt of absentie geen effectuelen dienst konden doen. 3. dat al de goede voorsorge en vigilantie van dien gedesigneerden Heer niets vruchtbaarlijx hadde voort gebracht tot defensie en securiteyt van dese Provincie) was so haast de tijdinge niet overgekomen, dat de Burgeren der Hollandsche Steeden haare respective Overigheden hadden doen resolveeren, om het *Eewig Edict* te vernietigen, en *Sijn Hoogheyt den Heer Prince van Orange* te maken tot Stadhouder over haare Provincie en tot Capiteyn Generaal en Admiraal over de Militie van Holland te Water en te Lande, met alle sodanige Digniteyten en Waardigheden, als deselve voor desen by de Princen sijne Voor-Ouderen H. L. M. bekleet zijn geweest, of de Gemeente so in de Steeden als ten Platten Lande quam mede op de been, so dat haare Provincie op alle Plaatsen gelijkerhand in rep en roer raakte, even als wy van *Holland* verhaalt hebben.

daar de Inwoonders mede op de been komen.

ZIRIKZEE in roeren.

De Stad ZIRIKZEE most lijden, dat de omheen wonende Landluyden en Visschers so met Steenen, Stokken, Wapenen als anders voorsien op den 11. *July* 1672. gelijk als Bestormers binnen trokken, en al de glaasen van 't Stadhuys insmeeten, en souden de deur geforceert en het Stadhuys ingenomen hebben, 't en zy sy door 2. a 3. Burger-Compagnien, die voort in de Wapenen quamen, waren belet geworden; Doch nauwlijx waren de Boeren en Visschers gestilt, of de Burgeren rotteerden op diverse plaatsen t'samen, alwaar sy na eenige concertatien op 't papier brachten 12. Articulen, en eens wierden, om haare Magistraat te constringeeren deselve te onderteekenen, waar onder wel de voornaamste waren: *Dat de Contrapartye van* Sijn Hoogheyt *soude werden geexauthoriseert*; *Dat alle Rentmeesters souden reekeninge doen zedert* 20. *jaaren herwarts*; *Dat alle de Gedeputeerden souden t'huys komen, om reekeninge van haar doen te geven*; *Dat alle de gene, dewelke zedert* 6. *maanden eenige Capitalen van 't Comptoir hadden gelicht, deselve weder te borde souden brengen*; *Dat twee Burger-Capiteynen en twee Gilde-Deekens in den Raad souden Sessie hebben*; *En dat* 4. *Personen souden gedeputeert werden, om* Sijn Hoogheyt *in* Holland *te gaan complimenteeren &c:* tot welk laatste voorts genomineert wierden de Heeren *Mr. Cornelis Pous*, Scheepen en Raad, *Mr. Heyman* Burger-Capiteyn, *Claas Jansen* Deeken van de Visschers, en *Rutger Jansen* Deeken van de Schippers,

pers, dewelke op den 14. *dito.* naar ontfangene audientie en beleefde antwoort van *Sijn Hoogheyt* uyt het Leger weder vertrokken.

VLISSINGEN in roeren

Tot VLISSINGEN ſtaaken eenige der Burgeren in 't begin de hoofden t'ſamen, om onder malkanderen te beramen, hoe ſy beſt haare Regeeringe ſouden redreſſeeren, dewelke ſy wantrouwden. Daar op vergaderden de Gilden, en verkoſen uyt de façoenlijkſte Burgeren elf Perſonen, die, om allen oproer en t'ſamen-rottingen der Wijven voor te komen, uyt den naam der geſamentlijke Burgerye, aan de Magiſtraat met alle reſpect haare ſwaarigheden ſouden voor dragen. Deſe gaven op den 14. *July* eenige articulen in, onder dewelke het eerſte was, om *Sijn Hoogheyt* als Stadhouder ter Puye van het Stadhuys af te kondigen, ſtrekkende de meeſte andere tot redres der Politie en Militie van haare Stad. De Magiſtraat gaf hier op contentement, ſo veel in haar was, doch op ſommige Articulen, die *Sijn Hoogheyt* als Heer van *Vliſſingen* ſpecteerden, wierd haar niet geantwoord, als dat men die ſtelde ter diſpoſitie van *Sijn Hoogheyt.* Hier op committeerden de Gilden dry Perſonen, te weten *Barent Lambrechtſz. Bartholomaus Reynierſz.* en *Carel van Poelvelt.* om aan *Sijn Hoogheyt* alle die Articulen te preſenteeren, en favorable Apoſtille daar op te verſoeken, werdende haar van de Stad mede gegeven een Atteſtatie, van dat ſy Burgers waren, waar mede ſy audientie obtineerden, en haare Commiſſie omtrent *Sijn Hoogheyt* voldeden, die op alle haare Propoſitien favorable Apoſtille verleenden, waar mede deſe Gecommitteerdens vernoegt weder vertrokken.

MIDDELBURG in roeren.

Tot MIDDELBURG wierd door de Koopluyden, Burgers en reſpective Gilden aan de Heeren Burgermeſteren, Scheepenen en Raden gepreſenteert een Requeſt van 17. *Articulen*, op de welke de Magiſtraat elx in 't byſonder op den 7. *July* apoſtilleerde, gelijk als 't ſelve onder *Num°.* 55. te leſen is. Doch alſo de Requiranten in de Appoictementen van de Magiſtraat geen volkomen genoegen ſchepten, preſenteerden ſy in een tweede Requeſt negen Articulen, op de welke ſy nader contentement verſochten, en de ſelve noch met 12. nieuwe Articulen amplieerden, in welke reſpective verſoeken de Magiſtraat by haar Appointement in *dato* den 11. *July* conſenteerde, om te behouden de Gemeene Ruſte, gelijk ſulx blijkt onder *Num°.* 56. Maar hoe naderhand de Boeren, ſuſtineerende dat deſe Articulen in conformité van de gedane beloften by de Magiſtraat niet wierde naar gekomen, de Stad gewapender hand quamen intrekken, en geweld aan eenige Regenten oeffenden, ſal hier na verhandelt

werden onder de Burgerlijke Beroerten, en 't veranderen van haar respective Magistraten.

Gemeen geroep in Zeeland om een Stadhouder,

In de andere Zeeusche Steeden, en doorgaans ten Platten Lande was in dese dagen geen mindere commotie als elders, roepende elk om 't seerste om een Stadhouder, even als of een Heemelsche Beschikkinge haar in hare herten hadde geinspireert, 't gene eertijds 't Oracul aan die van *Phrygien* antwoorde, dat'er een Prins van noden was, om de differenten te slissen. Hier door wierden de respective Overigheden genoegsaam geconstringeert, om aan het Volk haar versoek toe te staan, en de *Ed. Mog. Staten van Zeeland*, om *Sijn Hoogheyt* te verklaren tot Stadhouder van haare Provincie, gelijk sy ook op den 2. *July* met eenparigheyt van stemmen van alle de Leden *Sijn* Hooggedachte *Hoogheyt* tot Stadhouder van haare Provincie verklaarden in sodanigen forme, als *Sijn Hoogheyts* Voorsaten H. L. M. dese Chargie hadden bedient, en wierden daar na seekere Heeren gedeputeert naar *Holland*, ten eynde, om *Sijn Hoogheyt* mede, gelijk die van *Holland* hadden gedaan, te dispensseeren van sijnen Eed op het *Eewig Edict*, en aan hem op te offeren het Stadhouderschap van haare Provincie, met alle de Digniteyten, so als die van sijne Hoog-loffelijke Voor-Vaderen waren bekleet geweest, 't welk de Gedeputeerden op den 16. *July* 's morgens om 9. uyren in den *Haag* volvoerden.

veroorsaakt, dat *Sijn Hoogheyt* daar mede Stadhouder word.

Door het Avancement van *Sijn Hoogheyt* zijn te wegen gebracht twee groote saken.

Door dit Avancement van *Sijn Hoogheyt* so in de Provincie van *Holland en West-Vriesland*, als van *Zeeland* zijn te wegen gebracht twee groote saaken, door de welke den Vervallen Staat wierd gered aan de eene zijde uyt de periculeuse inwendige constitutie, en gebracht in staat van defensie, en aan de andere zijde uyt het gevaar, van door den Buyten Vyand meer geforceert te werden.

1. Is den Staat gered uyt de periculeuse inwendige constitutie,

Want aangaande het eerste, so is seer remarcabel, en sal de geheugenisse daar van blyven so lang onse Posteriteyt en eenige Natien sullen leven, dat gelijk de Geboorte van *Sijn Hoogheyt*, 8. dagen na Sijn Heer Vaders funest overlijden uyt een Koninklijke Moeder, de welke tot die tijd toe onbevrucht geweest was, seer wonderlijk was; gelijk sijne Eductatie, Opvoedinge, Oppressie en Verhooginge niet min wonderlijk waren, noch meer wonderlijk was, dat hy tot de Oppersste Regeeringe tegens het beswooren *Eewig Edict* en tegens het sentiment van de gantsche wereld gekomen zijnde, alles met so veel ontsag, met so veel beleyt, en met so veel wijsheyt bestierde, dat de rest van de Geunieerde Provincien seer wonderlijk wierden gesalveert uyt

haaren

haaren desperaten staat, waar in alles defectueus en niets compleet was, en dat de Verlorene Provincien en Steeden naderhand weder herstelt wierden in haare voorige Vryheyt, die sy seer jammerlijk verlooren hadden; Want het hoognodigste werk wierd door de goede directie van *Sijn Hoogheyt* het eerste besorgt, also hy de 5. Posten op de Frontieren door het Water en nieuwe Fortressen onwinbaar maakte, en aldaar de Militie versterkte met 66. Compagnien Land-luyden, die van veele vrywillige Burgers en een goet getal Mariniers gevolgt wierden, onder de welke den Capiteyn *Geweldige Snaats* en den beroemden Zee-Capiteyn *Brackel* van *Rotterdam* met 280. Matrosen mede waren; Dese Militie wierd door *Sijn Hoogheyt* niet alleen seer geaugmenteert, maar in veelen deelen gereformeert en de vervallene Krijgs-Discipline gerepareert, so dat sy in een maand of twee suffiçanter wierd, als te voren in so lang duyrigen doch flauwen Oorlogs-preparatie, te meer dewijl sy door het Avancement van *Sijn Hoogheyt* dagelijks in Courage en mannelijke Dapperheyt toenam, so dat sy niet meer op de aankomst van den Vyand vluchte, maar hem selfs met animeusheyt te gemoet trok.

door de goede voorsorge van *Sijn Hoogheyt* op de Frontieren,

door reformatie der Militie,

Achter yder Frontier-post wierd een Afsnijdinge gemaakt, om in cas de Vyand een der Posten mochte forceeren, sich binnen deselve te retireeren, en den Vyand te steuten. En vermits de Inwoonders ten platten Lande sich van de Frontieren hadden gesalveert in de Steeden, waar door die nieuwe werken in haaren voortgang seer wierden geincommodeert, en alle ordre belet in het Logeeren van de Militie, so wierd in alle Steeden gepubliceert een Placaat, waar by allen gevluchten Balliuwen, Schouten, Secretarissen, Wel-geboren Mannen, en allen anderen Officieren en Iustiçieren wierd belast en bevolen, op pœne van Cassatie en verlies van haare Charges, demolitie van haare huysen, en andere personele en infameerende straffen haar in hunne respective Ampten en Bedieningen wederom ten spoedigsten in te stellen; De Rivieren wierden door Uytleggers en Oorlog-scheepen so wel verseekert, dat den Vyand naderhand noyt heeft onderstaan, deselve met eenige macht af te sakken tot in 't hert van *Holland*.

en door afsnydingen.

Van eenige Volkeren in 't *Zuyden* werd verhaalt, dat sy de opgaande Sonne aanbidden, en van andere in 't *Noorden*, dat sy 6. of 7. maanden in 't duyster gesseten hebbende, en ten laatsten de aankomste van de lichtende Sonne wederom over haare kimmen vermoedende, sich met pronkende kleederen optoyen, haare Vrienden en Gebuyren vergasten, en op seer hooge bergen klimmen, om het geluk te heb-

en groote vreugde verwekt in de Ingesetene,

ben van dat aangename Licht eerst te sien; So ontstonter by 't opgaan van dese lang gewenste Orangien-Sonne een algemeene vreugde so in de Steeden als ten platten Lande, daar men uyt blijdschap de Orangie Vaandels van de Toorens en Poorten sag afwayen, het Canon losbranden, op de gesontheyt van den Nieuwen Stadhouder drinken, en alle bedenkelijke vreugde-teekenen bedrijven. Uyt de Steeden trokken de Burgers met heele Compagnien na de Frontieren, en die t'huys bleeven, vigileerden getrouwlijk voor haare Steeden, waakende om de derde, vierde en vijfde nacht. Alle dry de middelen van Defensie als *Bidden, Vechten* en *Geven* wierden nu met yver behertigt; Tot het eerste waren op 't aankomen van den Oorlog maandelijke Bede-dagen gestelt op elken eersten Woensdag in de maant, die daar na in de tijd van noot vermeert wierden door extraordinaire Weekelijke Predicatien en dagelijxe Bede-stonden, wanneer de Kerken van alderhande Gesintheden met groote toevloeyinge wierden gefrequenteert, en daar in tot God seer yverige Gebeeden eendrachtig uytgestort. Tegens den opgeblasen Vyand wierd heldhaftig gevochten, en wierden tot onderhout van de Militie onafmetelijke schatten liberalijk gespendeert van de Gemeente, onder dewelke men veele met cordaatheyt hoorde seggen, dat sy tot behout van de Religie en Vryheyt niet alleen haar eygen leven wilden pericliteeren in de Bressen van 't Vaderland, maar vrywillig haar goed en bloed ten besten geven, als de noot sulx mochte vereyschen.

die haare getrouwheyt mede in het werk stelden,

so met bidden en vechten,

als met geven.

welk laatste sommige lasterlijk duyden.

Eenige quaat-aardige menschen, onder dewelke sich veele Remonstranten bevonden, waren door de voorgaande Forme van Regeeringe sodanig gepreoccupeert, dat sy dese nieuwe Veranderinge niet konden of wilden aansien en bekennen, dat strekten tot merkelijk redres van den deplorablen Staat des Vaderlands, maar continueerden alles so verkeerdelijk te duyden, dat sy dese nieuwe Stadhouderlijke Regeeringe seer leelijk uytkreeten en verfoeyden, voornamentlijk op pretext, dat so haast *Sijn Hoogheyt* geavanceert was, de Finantien verswaart, en daar door de Gemeente onderdrukt wierden, sonder eens te denken, dat den Staat niet by dese veranderde, maar by de voorgaande Regeeringe was gebracht in so soberen constitutie van onvermogen, dat de Heeren Staaten toen selfs al bekenden, dat 's Lands Comptoiren en Publijke Middelen waren uytgeput en geconsumeert, en sonder te denken, dat desen desolaten Staat onmogelijk uyt sijne rampen konde verlost werden, sonder seer importante Geld-sommen, 't en zy sy al mede *Liever Fransch als Prins* wilden zijn.

Men

Men hadde tot *Amſterdam* na de Dood van *Prins Willem de* II. *H. L. M.* in 't ſakjen gegeven een rijke almoes met dit Verſjen:

De Prins is dood.
Mijn Gaaf vergroot,
Geen blijder Maar
In tachentig jaar.

Maar nu hoorde men in *Noort-Holland* openlijk op den Predik-ſtoel deſen vers aldus retorqueeren:

De Prins regeert,
Mijn Gaaf vermeert,
Geen blijder Maar
In twintig jaar.

De Finantien wierden vermeert door een Capitale Leeninge.

Maar alſo 's Lands Comptoiren in die weynige weeken, dat deſen fatalen Oorlog geduyrt hadde, tot verwonderinge van elk waren leeg geraakt, en ſeer importante ſommen vereyſten tot de exceſſive Oorlogs-laſten, wierd by de Heeren *Staten van Holland en Weſt-Vrieſland* by een Placaat gelicht van de vermogende en gegoede Ingeſetene een Capitale Leeninge, daar van veele Tonnen Gouts procedeerden, ſo in contante penningen, als gewerkt Gout en Silver, en wierden by alle de Steeden byſondere middelen van Finantien bedacht, om de Laſten des Oorlogs met Geld, als deſſelfs Senuw te ſupporteeren.

Lijf-renten tot Amſterdam genegotieert,

Tot *Amſterdam* negotieerde men veele penningen op Lijf-renten in ſulker voegen, dat de Capitalen wierden geproportioneert na den ouderdom van de Rentheffers, ſo dat ymand onder de 20. jaaren out zijnde moſte inleggen 1000. guldens, om daar van ſijn leven lang 100. guld. 's jaars te trekken, en ſo vervolgens na deſe forme en calculatie:

Van 1. tot 20 jaaren	1000 guldens		
20 — 30 — —	950 —		
30 — 40 — —	900 —		
40 — 45 — —	850 —	100. guldens jaarlijxe lijf-renten.	
45 — 50 — —	800 —		
50 — 55 — —	750 —		
55 — 60 — —	675 —		
60 — 65 — —	600 —		
65 — 70 — —	500 —		
70 — 75 — —	400 —		
75 — 80 en daar boven	300 —		

Exclusive van

Op

Op dese Lijf-renten wierd gelicht een groot Capitaal dat in der haast gefourneert was, en soude de Stad op die wijse veel grooter sommen in weynig dagen hebben konnen ontfangen, door de gewilligheyt van de Burgeren, indien sy sulx geraden hadde gevonden.

De Massa van ongemunt Silver en Gout quam tot *Amsterdam* met een uytnemende quantiteyt voor de voorn. Capitale Leeningen in de Bank, alwaar het selve boven den geordineerden prijs so hoog wierd aangenomen, dat de Luyden meer als het façoen daar by profiteerden, om welk voordeel te genieten veele Luyden, die geen gewerkt Gout of Silver in voorraad hadden, sodanig voor contante penningen koften, en met profijt in de Bank leverden.

en al daar by provisie een Munte opgerecht.

Maar aangesien dit Gout en Silver niet gevalueert was tot betalinge der Militie en andere Lasten, en eerst tot gangbaare penningen diende gemunt te werden, wierd groote difficulteyt gemaakt dit kostelijke metal te versenden naar *Dordrecht* en *Hoorn* (zijnde de munten van *Harderwijk*, *Vytrecht*, *Campen*, *Deventer* en *Zwol* geraakt onder den Vyand, en die van *Zeeland*, *Vriesland* en *Groeningen* te verre afgelegen) uyt vreese, van dat de Communicatie van *Amsterdam* op die beyde Steeden door den Vyand mochte afgesneden werden, of dat die schatten in 't heen-of weder-gaan mochten pericul lopen van het woedende volk so in de Steden als ten platten lande, waarom in den Raad geresolveert wierd, om by haar *Ed. Groot Mog.* een versoek te doen, ten eynde sy aan dese Stad geliefden te vergunnen een provisioneel Octroy, om tot haar gerijf in die gevaarlijke constitutie van tijden haar Silver en Gout selfs tot Geld te mogen munten, 't welk haar in onwil van *Dordrecht* toegestaan wierd; waar op men het beneden-huys van de Reguliers-Toorn tot een Munt in der haast approprieerde, en met 24. a 25. Gesellen so sterk werkte, dat men in 10. maanden aan Goude Ducaten en Silvere Ryders afmunten omtrent 5. Millioenen, waar mede die Munt weder afraakte gelijk voor heen.

Vrucht van 't Avancement van *Sijn Hoogheyt.*

De Eendracht onder de Burgeren (hoe wel de selve kort daar na veele commotien maakten tot Veranderinge van haare respective Regeeringen) sag men door 't Avancement van *Sijn Hoogheyt* so subit herstelt, dat men met recht in *Nederland* wel mochte seggen het gene men tot *Romen* seyde ten tijde van de Verhooginge van *Augustus*: *Ut haud dubie nunquam coire aut consentire posset Batavorum Gens, nisi unius Principis nutu quasi anima & mente regatur*; Dat is: *Dat seekerlijk de Batavieren en Nederlanders noyt in een volle Eendracht*

Eendracht konden leven, 't en zy sy door den Wille gelijk door het Hert en Geest van Eenen Prince werden geregeert.

Niet alleen beyde de Hoven van Justitie, maar ook de Recht-Banken der Steeden en Gerechten ten Platten Lande wierden weder geopent, om den tweeden vervallen Staats-Pilaar weder op te rechten, en de Heylige Justitie te administreeren.

In de Steeden sag men de Burgeren tegens het Onweder van den gevreesden Vyand, gelijk de Mieren tegen den aanstaanden winter door malkanderen vroeten en te hoop brengen, wat tot tegenweer konde dienen. Alle de Hollandsche Steeden wierden door de Burgeren in der haast versterkt, de Advenues afgesneden, veele plantagien en huysen geraseert en voorts gedaan wat dienstig was.

Constitutie van de sterkte van *Haarlem.*

Nergens was men meer verlegen, als tot *Haarlem*, want die Stad was aan de eene zijde omçingelt met een bloote en swakke muyr, die geen geweld konde lijden, en lag aan de andere zijde na de *Spaaren* geheel open, alsó men daar besig was met nieuwe Burgwallen te graven tot een nieuwe Uytlegginge of Vergrootinge der Stad; Doch dese openinge wierd door naarstigheyt der burgeren en werk-volk in der haast beslooten met een Wal en Batteryen, die sy rontom beleyden met Stormpalen en Canon, en de oude Muyr wierd op sommige plaatsen tegens de advenues mede met Canon beset. Maar een groote swarigheyt was niet te remedieeren, de welke bestont in het hooge land aan den *Hout* en *Duyn-kant*, dat geensins konde geinundeert werden, gelijk aan de andere zijde, daarom alle sorg en bekommernisse bleef, dat die hoogte de Stad soude doen vallen in handen van den Vyand, als hy daar voor mochte komen.

Om LEYDEN wierden de Boeren gemonstert,

De Stad LEYDEN betoonde mede haaren yver tot haar behout, gelijk als andere Steden; In de maand van Mey waren al de Huysluyden alomme op de wapenen gestelt, daar van die van *Soeterwoude*, *Benthuysen*, *Haserwoude*, *Soetermeer*, *Zegwaart*, *Stompwijk*, *&c.* op den 25. *Mey* omtrent het *Huys te Swieten* aan den hoogen Rijndijk onder *Soeterwoude*, en aan de laage zijde die van *Leyderdorp* en andere overrynsche Dorpen waren gemonstert door den Heer en Mr. *Johan Meerman*, als daar toe by haar *Ed. Groot. Mog. de Staten van Holland* gecommitteert, uyt de welke de vierde man op den 31. *Mey* op 10. Stuyvers daags so van die als andere omleggende Dorpen, onder 't beleyt van den Heer *Pieter van Assendelft* naar *Deventer* en *Zutphen* is opgetrokken, de welke met het schandelijk overgaan van die Steeden, als *Prisonniers de Guerre* in

de Kerken wierden op geslooten en bewaart ter tijd toe sy door ordre van den Staat geloft zijn.

Leyden sont 2. Compagnien na Nieuwerbrugge, en 20000, pont Buskruyt na Nimwegen.

Op den 1. *Juny* hadde dese Stad 2. nieu-geworven Compagnien op Stads kosten gesonden naar Nieuwer-brugge, om onder *Carel Heydanus* Secretaris, en *Pieter del Tombe* aldaar post te houden.

Op den 8. *dito* is by die van *Leyden* door ordre en op 't versoek van den Staat, onder belofte van dadelijke restitutie 20. duysent ponden Buskruyt naar *Nimwegen* gesonden, waar door dese Stad van noodige ammunitie genoegsaam ontbloot was, konnende in haare hoogste noot 't selve door veele moeyten nauwelijx weder krygen.

Op den 14. *dito* zijn de Burger-Vaandels, vermits te sterk van Volk waren, gesplist, en van 8. tot 16. gemaakt, en 8. Nieuwe Capiteynen uyt de Vroetschap aangestelt, als *Mr. Magnus van Akeren*, *Quiring van Krimpen*, *Mr. Simon van Leeuwen*, *Mr. Gerhard de Munt*, *Johan van Blanchem*, *Nicolaas van Affendelft*, *Isac van Heemskerk* en *Simon Vliethoorn*.

Maar op 't Avancement van *Sijn Hoogheyt* sag men het werk van Defensie eerst recht by der hand vatten; Men begon het Magazijn meer en meer te provideeren, men begon de Stad, welkers circumvallatie seer groot is, rontom met pallissaden, storm-palen en eenige nieuwe werken te fortificeeren, en de Burger-Compagnien te versterken met veele mede-burgeren en inwoonderen, die tot noch toe van de wacht vry waren geweest, en men rechte op een sterke Compagnie Studenten onder den Heer Professor *Christianus Melder* als Capiteyn, de welke haar bysonder wel evertueerde, en met haare gewilligheyt en vigilantie een eeuwig lof meriteerde.

Lof der Regenten van AMSTERDAM,

Tot AMSTERDAM was men vry voorsichtiger en cordaater, als in veele andere steeden, men vertoefde daar niet de middelen van defensie, tot dat *Sijn Hoogheyt* was geavanceert, en de Heeren Burgermeesteren en Raden vonden sich in de algemeene verslagenheyt niet so verlegen en radeloos, gelijk wel in andere Plaatsen, maar so haalt sy op den 20. *Juny* de tijdinge vernamen, dat *Naarden* in dien morgenstond was Fransch geworden, quamen wel-gemelde Heeren *en corps* op 't Stadhuys by een, om te resolveeren, hoe men best met gemeender hand den aankomenden brand soude steuten en blussen, dat die niet verder liep. Hier wilde de een sijn stantvastige genereusheyt meer toonen als de ander, elk sloeg middelen voor van defensie, elk presenteerde sijnen dienst, om de selve te executeeren, elk wilde de eerste en niemand de laatste zijn, waar op ten selven daage, voormid-

die in tijds haare Stad hadden verseekert van buyten,

dags

dags om 11. uyren met eenparigheyt van ſtemmen reſolutie wierde genomen, om de Stad van ſtonden aan rondomheen te gaan verſeekeren, terwijl men die mede van binnen ſoude in ordre brengen; Tot dien eynde wierden de Heeren *Cornelis Graveland* en *Vincent van Bronkhorſt* uyt de ſelve vergaderinge gecommitteert, om voorts met eenige gewaapende Burgers, die de wacht hadden, naar buyten te marcheeren, en den Dijk van de *Diemer-Meer* aan de eene zijde door 60. a 70. gravers te laten doorſteecken, immiddels dat de Heeren *Marſeveen* en *van de Capelle* 't ſelve verrichten ſouden met een tweede doorſnydinge aan den Amſtel-dijk, en dat de Heeren *Grootenhuys* en van *Nek* met eenige Ruyterye marcheerden na de *Beylemer-meer*, om deſelve mede te inundeeren (zijnde in deſe twee Meeren ſeer heerlijke en plaiſante Hof-ſteden en Plantagien, die voor de eenigſte Luſt-plaatſen voor de Stad verſtrekten) op dat de Vyand in gevalle hy mochte aannaderen, daar in niet konde logeeren; Voorts wierd geordineert, dat de Sluyſen in de Stad, als 't vloet was, openſtonden, waar door het geheele Land omheen wierde onder water geſet; Dat op alle Advenues de Bruggen wierden afgebrooken, de Wegen door geſneden en met Retrenchementen en Batteryen geſlooten; dat de dry voornaamſte Paſſagien als de weg naar *Haarlem* by *'t Huys te Hart*, naar *Amſterveen* aan den *Overtoom*, en naar *Muyden* en *Weeſp* op de Zee-dijk by *Jaap Hannes* en aan de *Schulp-brugge* met ſterke Forten in der haaſt wierden verſeekert; dat den Amſtel onder het commando van de Heeren *Jacob Boreel* en *Nicolaas Witſen* met eenige Uytleggers beleyt, en met ſwaare balken wierde afgepaalt by den *Omval*, daar aan weder-zijden den Weg onder 't commando van de Heeren *Leonart Ranſt* en *Cornelis Roch* mede wierd doorgeſteeken en geretrencheert; dat alle Bomen om 't Peſthuys en op den weg na den *Overtoom* wierden afgekapt; dat al het hout by de Saag-Molens en elders buyten de Stad liggende met de Zeylen van de Molens naar binnen wierden gebracht; dat de Molens ſelfs, die met groote meenigte dicht onder de Stad ſtonden, ſouden afgebrooken werden, 't welk ook ſijn ſeekeren voortgang ſoude genomen hebben, ſo niet de Eygenaars aan de Heeren van de Regeeringe hadden gepreſenteert alle de ſelve Molens te willen in brand ſteeken, ſo haaſt de Vyand ſich omtrent de Stad ſoude vertoonen; en dat op *'t Ye*, op 't *Pampus* en op de *Zuyder-Zee* eenige Uytleggers en Oorlog-ſcheepen wierden gepoſteert, om de Stad van de Water-kant mede te ſecureeren, en aan den Vyand het overkomen te beletten na 't Noorder-Quartier.

met het inundeeren van de Diemer- en Beylemer-Meeren,

met 't openſtellen der Sluyſen,

met het doorſnyden der Advenues,

met het leggen van Forten,

met het verſeekeren van den Amſtel,

en van het Y, en het Pampus.

Doch in cas de Vyand tegens alle hoope en vermoeden echter mochte komen door te dringen selfs tot in 't *Noorder-Quartier* en *Waterland*, so wierd al mede geresolveert, om 't Tolhuys aan de *Voolewijk* af te branden, en den Weg van daar na *Buyk-sloot* op veele plaatsen door te steeken en voorts van 't water te laten afspoelen, om den Vyand het aannaderen van die kant mede geheel te beletten. Om al het welke te heter uyt te voeren, nam men aan 16. Compagnien Boots-gesellen, yder tot 100. man, onder 't commando van den Heer Vice-Admiraal *Sweers* als Colonnel, die met snaphanen en sabels gemonteert zijn de, de voornaamste polten aan de water-kant besetten.

en van binnen met verdubbelinge van de Wachten, &c.

Geen mindere Voorsorg en Ordre wierd gestelt op de inwendige Constitutie van de Stad, want aanstonts alle Burger-wachten wierden verdubbelt, en tot Commandant over de Stad gestelt den *Heer van Beveren*, als mede ymand na den *Haag* gecommitteert, om ter *Generaliteyt* of by de *Staten van Holland* te versoeken eenig secours van de Generaliteyts Militie of van dat Volk, het welk de Provincie van *Holland* voor haar particulier hadde geordonneert te werven, doch kreegen geen andere antwoord, als dat men de Militie in t'Veld nodig hadde, en dat *Amsterdam* sich wel konde bewaaren door 't water; Men nam aan een dubbelt getal van Ratel-wachts, onder conditie, dat sy in tijd van noot met haar geweer ook op de wallen souden moeten komen, voorts wierden mede alle kleyne Gemeentens onder den Schutter-Eed aangenomen, en dry Compagnien Ruyters uyt vrywillige Burgers en Ingesetenen opgerecht onder de Heeren *Dirk Tulp* Out-Scheepen, *Hendrik Hooft* Fiscaal van 't Edele

met het opmaken der wallen,

Mog: Collegie ter Admiraliteyt tot *Amsterdam*, en *Jan van Vloswijk Heer van Maaren* en Secretaris der Stad *Amsterdam*. Men ordineerde de Stads-Wallen met een swaare Borstweeringe en Banquet te omtrekken, en de onaangevulde Bolwerken en Gordynen met aarde aan te vullen, daar toe de Burgers, die op haare toeren van de Wacht bevryt waren, door haare Officieren by beurten wierden aangevoert, en dapper geassisteert van de grootste jongens uyt de respective Weeshuysen, als van *Diaconen*, van de *Stad* van de *Almoseniers* en van de *Walsche Gemeente*. De *Doops-gesinde*, om dat haar door haare Kerkelijke Leeringen is verboden het gebruyk van Oorlogs-Wapenen, toonden in plaats van dien haaren yver en oprechte trouw voor de Stad met haar onvermoeyelijken arbeyd in 't torsen, graven en kruyen, waar in sy dapper wierden geanimeert door de Heeren Regenten en Officieren, die selfs de hand aan 't werk sloegen, en haar met een goet exem-

exempel voorgingen; Eenige ſonden in haare plaatſen haare paarden en wagens, om 't werk te meer te verhaaſten.

Alle Punten van de Wallen wierden voorſien met Beddingen voor 't Canon, niet Vuyr-pannen, om by donkerheyt in de Grachten te konnen lichten, met ſchans-korven voor de Canonniers, met ſentinellen voor de ſchild-wachten, en met Logementen voor de Conſtapels en Boſſchieters. die by ſonder wel voorſien wierden,

De Paſſagie over d'Amſtelbrug wierd met een Borſt-weeringe verſekert, de Wallen wierden rondom beplant met 200. ſtukken, meeſtendeel ſwaar Metaal Canon uyt de Stads Magazijnen, waar toe alle gereetſchappen en koegels, ſchroot, koel-vaten en Boskruyt in goede ordre en quantiteyt wierden aangebracht, werdende het Kruyt gebergt onder de Aarde in bedekte Kelders, die daar toe wierden gemaakt. In alle de Bolwerken, die 27. in getal zijn, wierden ſo groote Log'en of Lootſen van denne-planken opgeſlagen, dat daar geheele Compagnien konden logeeren, hebbende elke Logie ſijne Soetelaars, die het Volk met alderhande proviſie, tot Rijnſe- en Franſche-wijn incluys, konden accommodeeren. De Buyten-grachten wierden verdiept en van alle belemmeringe geſuyvert. De Haarlemer Poort bedekte men onder de opſicht en 't commando van de voorñ. Heeren *Boreel* en *Witſen* op beyde de Advenues ſo van den Hoogen-dijk als den Binnen-weg met retrenchementen, die verſterkt wierden met ſtorm-palen en palliſſaden, gelijk mede de Halve-maan, daar mede men de Leydſche Poort van buyten verſeekerde. Aan de water-kant wierden de Boomen wel beſorgt en bewaart door Burger-wachten. gelijk mede de Haarlemer en Leydſche Poorten.

Van alderhande Vivres was de Stad abondant voorſien, maar alſo door de langduyrige droochte, dewelke de ſubite progreſſen van den Vyand merklijk hadde bevordert, byna alle de Regen-bakken in de Stad waren ledig geworden, en dewijl men vreesde, dat de Vyand de Stad *Muyden* mede mocht incorporeeren, van waar men het ſoete water met water-ſchuyten konde halen, als men daar om verlegen was, ſo wierden uyt den Raad gecommitteert de Heeren *Hans Bontemantel* en *Nicolaas Witſen*, om 't ſoet water te beſorgen, die 3. a 4. groote Fluyt-ſcheepen van binnen lieten dicht en ſchoon maken, en de Brouwers ſchuyten en ſleepers paarden preſten, om in de Vecht water te haalen, by welke actie 2. derſelver ſchuyten met eenige paarden in handen van den Vyand vervielen, die deſelve naar *Vytrecht* voerde; En voorts wierd niets verſuymt, dat men tot defenſie en ſubſiſtentie nodig achte.

al 't welke seer beyvert wierd op de rijdinge van het avancement van *Sijn Hoogheyt*,

Alle dese loffelijke Werken wierden door een brandenden yver van de Burgerye wonderlijk gepoucheert en angeset, so haast haar ter ooren quam de salutaire Resolutie, die de Heeren Burgermeesteren en Raden genomen hadden, om *Sijn Hoogheyt den Heer Prince van Orange* te helpen verheffen tot Stadhouder over Holland en West-Vriesland, waar in sy te meer geanimeert wierd, als sy op de oude-Kerks-Toorn van seekeren burger geplant sag een groote Orange-vlagge, die met een heldere koelte recht naar *Vytrecht* waayde, als een voor teeken, dat door middel van den selven Stadhouder de Vyand van daar weder soude moeten verhuysen, en na sijn Land retireeren, gelijk daar op namaals ook gevolgt is.

Men scheurde daar op alle namen, die het *Eewig Edict* geteekent hadden uyt het *Goude Boek*, en verbrande deselve voor den vollen Raad der Ses-en-dartigen in een kaarse; men vatte daar op 't werk ernstiger by der hand; men dede in 't kort naar malkanderen van het Stadhuys publiceeren 3. Actens; By de eerste statueerden de Heeren van den Gerechte, *dat alle gebooren Onderdanen van den Koning van Vrankrijk, binnen 24. uyren na de publicatie deses, sich souden hebben te begeven uyt deselve Stad en de Jurisdictie van dien, en van nieuws daar niet mogen inkomen op lijf-straffe; uytgesondert evenwel die gene, die voor Mey jongstleden in Amsterdam, ofte ook in de Vereenigde Provincien haar vaste woon-plaats hadden gehad, of sich voor den voorsz. tijd met Negotie of eenig Ambacht hadden erneert; Gelijk ook hier van souden verschoont zijn alle Fransche Officieren en Soldaten die ter selver tijd noch in dienst van desen Staat waren:* De reden hier van was, dat men veele Franschе Spions in de Stad bemerkte, die alles af speculeerden, en van Fransche Correspondenten uyt de Stad aan den Vyand advijs brachten van de innerlijke constitutie en directie so van de Stad als van den geheelen Staat. Men sag by deselve Acte, (naar ordre van een goede Politie) mede *geinterdiceert aan alle Herbergiers, Tappers en Lieden van diergelijke Neeringe, na het luyden van de Klok ten half tien uyren 's avonts eenigen Gelagen te setten, wijn of bier te tappen, op de verbeurte van 25. guldens voor yder persoon, die tot haaren huyse souden werden bevonden.*

men verboot aan alle Fransche de Stad,

en aan de Herbergiers naar half tien uyren te tappen.

Men stelde ordre tegens het brand-stichten der scheepen,

En also men vreesde, dat de Vyand, die desseyn hadde, om de Stad en den Staat, naar vermogen, te ruïneeren, door sijne Spions en andere quaat-aardige menschen, sijn boos voornemen met brand-stichtinge of anders mochte soeken uyt te voeren, so wierd by de tweede Acte geordonneert, *dat alle Schippers haare Scheepen niet te diep gaande,*

gaande, aanſtonts in de Walen ſouden brengen, en aldaar laten verblijven, ſonder die binnen de Paalen van de Stad op andere plaatſen te mogen laten leggen, 't en zy deſelve getimmert of gecalvaat wierden, welk timmeren en calfaten gedaan zijnde, als dan mede in de Walen ſouden moeten werden gehaalt, om aldaar onder goede wacht bewaart te werden; Zullende yder ſchip ſo wel binnen als buyten deſelve Waal leggende aan boort moeten hebben en houden in de Hut 4. leere Emmers, 2. Gieters, 2. ſchoppen en 2. Bijlen; dat vorders yder ſchip in de Walen leggende, en Marſſen voerende in yder Mars ſoude moeten hebben en continueel houden een Baly vol water, en de Raas in de Marßen langs ſcheep leggen, mitsgaders de Boots ofte Sloepen binnen boorts ſetten, en deſelve vol water houden, of by manquement van Boots ofte Sloepen op den overloop van yder ſchip of Galjoot te houden 6. Balyen vol Water, yder van een half oxhooft groot, alles oppene van 12. guldens te verbeuren by den contraventeur.

en men keurde eenige huyſen buyten de Stad af,

En in cas tegens alle hoope en vermoeden mochte gebeuren, dat den Vyand by den winter over 't ys ofte anderſins tot in 't hert van 't Land mochte indringen, ſo wierd by een derde Acte gepubliceert, hoe de Heeren Burgermeſteren en 36. Raden (als voorſienige en vigilante Regenten) tot beſcherminge van de Stad, en ſecuriteyt der ſelver Fortificatien en Buytenwerken voor alle Vyandelijke aanvallen hoognodig en dienſtig hadden geoordeelt, dat *de Huyſen en Gebouwen aan den Overtoomſchen weg gelegen van de Leytſe-Poort af tot omtrent de Peſt-brugge aanſtonts ſouden werden gedemolieert en binnen 12. dagen weg geruymt.* Doch *Sijn Hoogheyt* op den 12. *Auguſti* in perſoon tot *Amſterdam* komende, oordeelde het demolieeren der ſelver huyſen noch ſo hoognodig niet te zijn, waar door de executie daar van wierde geſurcheert, die namaals geheel achter bleef. De Intrede van *Sijn Hoogheyt* binnen *Amſterdam* ging in deſer voegen toe: Na dat *Sijn Hoogheyt* de Frontieren tot *Heusden* toe hadde beſichtigt en gebracht in ordre van behoorlijke defenſie, vond hy geraden, ſich als een nieuwen Stadhouder en Capiteyn Generaal in perſoon mede te preſenteeren in de Hollandſche Steeden, tot welken eynde hy aan de Stad *Amſterdam* mede hadde doen bekent maken den dag en uyr, wanneer hy daar binnen ſtont te komen, waar op de Heeren Burgermeeſteeren de geheele Burgerye (behalven alleen die gene, dewelke de Wacht hadden, en welker beurt was dien avont deſelve af te loſſen) deden aanſeggen, dat ſy tegens de geprefigeerde uyr ſouden vaardig ſtaan, om haaren nieuwen Stadhouder in te haalen, en met eenen voor

dat doch geen effect nam,

door de komſte van *Sijn Hoogheyt* binnen Amſterdam,

hem

voor wien de Burger-Compagnien parade doen.

hem te monsteren; Doch also *Sijn Hoogheyt* voor de gesette uyr in stilheyt was binnen gekomen, en sijn logijs genomen hadde op 't oude Heeren Logement, vonden de Heeren Burgermeesteren geraden, om de Burgerye met haar volle geweer en montuyre in 't aansien van *Sijn Hoogheyt* voor by het Heeren-Logement de monsteringe te laten passeeren, 't welk duyrde tot 10. uyren toe in den avont, onder het exclameeren van 1000. segen-wensingen des Volks tot *Sijn Hoogheyt*, en betooninge van alderhande vreugde-teekenen; waar op den volgenden morgen om 8. uyren den Hoog-gemelden Prince met sijne Suite, geaccompagneerr zijnde met 2. van de Heeren Regeerende Burgermeesteren onder 't geleyde van een Compagnie der vry-willige Ruyterye, ging besichtigen de Stads Wallen, begeevende sich van de Y-kant by de Haarlemer-poort de Wallen over tot aan de andere kant by de Y-stroom, daar hy de nieuwe Magazijnen van 't Ed: Mog: Collegie ter Admiraliteyt en van de Oost-Indische Compagnie besichtigt hebbende, reed na 't Princen-Hof, alwaar hy dien voor-mid-

Sijn Hoogheyt besichtigt de Stad rontom,

neemt sessie in de Admiraliteyt en Vroetschap,

dag in 't wel-gemelde Collegie, en 's namiddags in den Ed: Raad der Vroetschappen op 't Stadhuys sessie nam, daar *Sijn* Hoog-gedachte *Hoogheyt* versocht zijnde, om de Stad met een ervaaren Commandeur te voorsien, seyde, dat dese Stad impregnabel, en het heyl van het geheele Land was, en by aldien *Muyden* of *Weesp* door den Vyand mochte werden geforceert, dat hy dan selfs in persoon binnen *Amsterdam* wilde komen, om te commandeeren. Na dat *Sijn Hoogheyt* in het Stadhuys op 't heerlijkst was getracteert, vertrok hy dien namiddag

besichtigt Muyden, Weesp, &c.

noch met 3. Jachten langs den Amstel op *Muyden*, *Weesp*, *Hinderdam* en *'t Huys t' Abkou*, daar hy de Fortificatien opgenomen hebbende, den 14. *dito* weder binnen *Amsterdam* quam sijn nacht-rust nemen,

en vertrekt van Amsterdam.

en den 15. *dito* sijn afscheyr genomen hebbende van de Heeren van de Magistraat voor 't Stadhuys, vertrok van daar tusschen 24. Compagnien Burgers door, die van 't Stadhuys, tot aan de Leytsche-poort ten weder-zijden gefileert, en van achteren bebolwerkt stonden van een ontelbare meenigte van jeuchende toekijkers, werdende door 2. Compagnien vrywillige Ruyterye tot den Overtoom toe geaccompagneert, en allenthalven met Musquetten en Canon gesalueert en geluk en Gods geleyde toegewenst.

De Heer *Hasselaar* word deerlijk gequest.

Geduyrende de voorsz. preparatien der Heeren Regenten tot defensie van haare Stad van *Amsterdam*, vielder tusschen den 28 en 29 *Juny* een seer beklaaglijk ongeluk voor; Want als eenige Scheepen met de gerançoeneerde Zuyt-en Noort-Hollandsche Boeren, die

tot

tot *Deventer* en elders in de Kerken hadden gevangen geseten, 's avonts voor 't Blauwe-Hooft op 't Y gearriveert waren, kreegen eenige burgers achterdocht van verraat, dat de selve Scheepen vol Vyands troupen waren, die in de nacht yets nadeeligs op de Stad souden ondernemen, waarom haar seekere personen vervoegden na 't huys van den Heer Hooft-Officier *Gerard Hasselaar*, hem versoekende, dat hy sich doch aanstonts weder wilde kleeden, (also hy sich alrede ter ruste hadde neder geleyt,) en met haar gaan onderssoeken, wat'er tegens de Stad mochte gemachineert werden, dewijl, na haar seggen, seekerlijk groot onraat daar onder schuylde. De Heer *Hasselaar*, die noyt was in gebreeken gebleeven, om tot welvaart van de Stad en den Staat sijne onvermoeytheyt en vigilantie tot een exempel van andere te toonen, begeeft sich in der haast na 't Blauwe-Hooft, daar hy de waarheyt van de saak vernomen hebbende voorts de ronde doet over de Wallen en aan de Poorten, tot dat hy komt aan den laatsten post, dien hy meende af te gaan na huys toe. Doch also daar een Burger op schildwacht stond, die door onkunde in Krijgs-ordre van den voorby passeerenden Heer *Hasselaar* het *Woord* begeerde, vraagde hem de Heer *Hasselaar*, of hy wel selfs het *Woord* hadde, en als hy vernam van Neen, seyde hy: Wel Kerl bent gy gek, verstaat gy u ordre niet beter? en also dien burger echter aandrong om het *Woord* te ontfangen met bedreyginge, dat hy anders wilde los branden, houdende gestadig den snaphaan met overgehaalden haan na hem toe, so avanceerde de Heer *Hasselaar* so na onder 't roer, dat hy het selve met sijnen rotting meende te dompelen, in welke actie de snaphaan los gaat, en den Heer *Hasselaar* met 2. koegels sijn Dye doorschiet, en de Dye-pijp aan stukken kneust, dat hy ter neder viel. Een van 's Schouts Dienaars, die een storm-piek in de hand hadde, valt op den Burger aan, quest hem gevaarlijk in de borst en elders, in voegen de selve mede ter aarden viel, 't welk van een anderen burger, die daar omtrent was, gesien werdende, springt de selve van een hoogte naar beneden, en breekt in die alteratie mede sijn been; So dat men hier door een bloot misverstant sag uytgevoert een treurig Schouwspel, het welk de Heer *Hasselaar* met een lang duyrig en miserabel leger, en eyndelijk met de dood most besuyren, daar beyde de andere weder zijn genesen, en tot voorige gesontheyt gebracht.

Tot GOUDA bracht het Avancement van *Sijn Hoogheyt* sulken yver en drift, dat alle begonne goede ordres en werken wierden gecontinueert, verbeetert en vermeert, en alles ten gemeenen besten Voorsorge tot GOUDA,

gecontribueert, wat nodig was. Ten tijde als de Vyand *Oudewater* hadde bemachtigt, en de *Graaf van Hoorn* poſt gevat aan de *Goe Ian Verwellens Sluys*, waren eenige Heeren Gedeputeerdens van *Gouda* derwarts gegaan; en bevindende, dat daar gebrek van alles was, hadden aanſtonts eenige wagens met Broot, Booter en Kaas daar heenen geſonden, waar op ſy reſolveerden tot meerder ſecuriteyt van haare Stad, op de Advenuen van *Oudewater* eenige werken te maken, tot welken eynde de Magiſtraat (alvoorens de gelegentheyt met den Ingenieur *Holſteyn* beſchouwt hebbende) ordonneerde aan beyde zijden van den *Yſſel-dijk*, ruym een Muſquet-ſchoot van de Stad op te werpen twee Ronduyten, en de ſelve met Geſchut te beplanten, werdende de Burgerye by de Magiſtraat verſocht, om by beurten daar aan te willen werken. Dit kreeg een goet begin, maar een ſlappen voortgang, weshalven die werken aanbeſteet wierden, om voltrokken te werden. En alſo aan ſeekere Commiſſariſſen was belaſt, om den *Yſſel-dijk* tuſſchen *Haſtrecht* en *Slotwijker-ſluys* ſo verre te doen doorgraven, dat de ſelve by noot in korten tijd konde door ſteeken werden, om het Land te inundeeren, ſtelden ſy daar toe alle nodige ordres, waar op de Boeren van *Haſtrecht* en andere plaatſen, doch voornamentlijk van *Stolwijk* in grooten getalle aanquamen, meenende, dat men den Dijk doorſteeken wilde; 't welk ſy aan de Commiſſariſſen vragende, en met eenen, of ſy daar toe van den *Prince van Orange* laſt hadden, kreegen geen antwoord tot haar genoegen; waar op ſy de Commiſſariſſen aangreepen, gevangen namen, en met een Koets-wagen wegvoerden na *Stolwijk*, werdende eenige ſchooten met ſcherp na de ſelve gedaan; doch zijn na detentie van weynige uyren, door laſt van *Sijn Hoogheyt* (gelijk geſeyt word) ontſlagen, en des avonts met een Koetſe weder tot *Gouda* gebracht.

Onwil der Boeren,

Alle deſe en diergelijke inconvenienten ceſſeerden op het Avancement van *Sijn Hoogheyt*, en wierden met wonderlijke naarſtigheyt en vigilantie alle defecten geſuppleert, en de begonne werken voltrokken, ſo dat men toen eerſt ſcheen ſijne defenſie van herten te beyveren, en ſijne hulpe, naaſt God, van *Sijn Hoogheyt* alleen te verwachten, vaſtelijk vertrouwende, dat hy den Staat weder ſoude redden uyt alle de rampen en ellenden, daar in die verſonken lag.

Effect van 't Avancement van *Sijn Hoogheyt* tot Gouda,

In de Noort-Hollandſche Steeden, doch inſonderheyt tot *Enkhuyſen*, ontvonkte het Avancement van *Sijn Hoogheyt* ſodanig de gemoederen van de Burgeren en Inwoonderen, dat ſo wel vrouwen als

in 't Noorder-Quartier,

als mannen onder haare Vaandels by beurten en op geappoincteerde tijden met geheele Compagnien optrokken na de Veſten, om alles tot het minſte toe te voltrekken dat daar aan noch mochte manqueeren. Hier in wierden ſy niet alleen van haare Regenten exemplaarlijk voorgegaan, maar door alle de vluchtelingen, die haar in groote meenigte, voornamentlijk uyt *Gelderland* en *Over-Yſſul* derwarts geſalveert hadden, ſonder aanſien van eenige qualiteyt of ſexe, getrouwlijk gevolgt, door welken algemeenen yver die Steeden impregnabel wierden, voornamentlijk die aan de *Zuyder-Zee* zijn gelegen, alſo ſy door deſelve aan d'eene zijde ſo min acceſſibel waren als aan de andere zijde, daar het water het omheen liggende weyland overſtroomde, en 't ſelve een barre, doch ondiepe Zee niet ongelijk maakte.

en in Zeeland.

De *Zeeuwen*, hoe yveriger Voor-vechters ſy haar boven alle andere Nederlanders altijd hadden getoont voor de Gereformeerde Religie en den Heer *Prince aan Orange*, hoe meer ſy boven andere wierden geëncourageert door de Verkieſinge van *Sijn Hoogheyt* tot Stadhouder, en door deſſelfs avancement tot alle Digniteyten van ſijne Hoog-Loffelijke Voor-Ouders, want ſy wierden daar door geſamentlijk als met een nieuw leven herboren, en gebracht tot die vaſte opinie, dat hy voor den Staat ſoude zijn het *Heylige Anker*, de echte *Joſaphat* en *Gideön*, door wien en door niemand anders meer den Staat uyt de harde oppreſſien de Vyanden ſoude gered en herſtelt werden tot haar dierbaare Vryheyt.

Heemelſch faveur ten tijde van *Sijn Hoogheyts* avancement,

Den Hemel ſelfs, die duslang de geheele Campagne door tot uytnement voordeel van den Vyand den Regen opgeſlooten, en den Vyand begunſtigt hadde met het gewenſchte Weer en Wind, ſcheen mede n 't Avancement van *Sijn Hoogheyt* behaagen te ſcheppen, want hy ijn verſtoort Weſen aanſtonts veranderde, en den deſolaten Staat van : Land met overvloedigen Regen en favorablen Wind ſeconceerde, o dat het ſelve van veelen, als een byſondere Goddelijke Beſchikkinge n Gunſte wierde geremarqueert.

Vreugde in Engeland over 't ſelve,

Ja ſelfs in *Engeland*, dat met deſen Staat in een bloedigen oorog lucteerde en worſtelde, ontſtont niet alleen aan 't Hof, maar ook onder de heele Gemeente een uytnemende Vreugde en Blijtſchap, als laar den jongen *Heer van Rede Heer van Renswoude*, door *Sijn Hoogeyt* expres gecommitteert, de tijdinge bracht van het Avancement an *Sijn* Hoog-gedachte *Hoogheyt*, ſo dat daar uyt geſchept wierd en algemeene hoope van een weder-zijds gewenſte Vreede, te meer, lewijl de Koning in een Miſſive *ſub dato* den 28. *July* daar toe ce-

nige hoop gaf, en bekende voldaan te zijn van't gene de Gemeente van dese Provincien in dien regarde hadde gedaan, gelijk onder *Num°.* 57. te sien is.

als mede aan het Brandenburgsche Hof,

Den Heer *Keur-Vorst van Brandenburg* erkenden dese weldaat aan sijnen Neef geschiet in een Missive aan den Staat met seer significante expressien, seggende; *Dat hy met sonderlinge vreugde hadde verstaan, hoe sijnen Neef den Heer Prince van Orange was verheven in alle de digniteyten van sijne Voor-Ouderen, sullende God hertelijk aanroepen, dat hy dese salutaire Resolutie ten besten van den Staat, en tot desselfs voorspoet en seekerheyt wilde laten gedyen, met een vaste hoope, dat Sijn Hoogheyt alle de Deugden, cordaatheyt, kloekmoedigheyt, vigilantie en goede conduite van desselfs Hoog-loflijke Voor-Ouderen tot dienst van den Staat aangeërft sullen zijn: Door welkers verheffinge Sijne Doorl: op 't nieuws verplicht was, om het gene, dat van Sijn Hoog-ged. Voor-Ouderen met haar bloet verkreegen was, met opofferinge van het sijne soude trachten te conserveeren en te recupereeren, &c.*

op de tijdinge van *Sijn Hoogheyts* avancement breekt de Koning van Vrankrijk met sijn Leger tot Zeyst op,

Het tweede aangaande, namentlijk dat den Vereenigden Staat door 't voorsz. Avancement van *Sijn Hoogheyt* wierde gered uyt het gevaar, van door den Buyten-Vyand niet meer geforceert te werden, so is seer notabel, dat so haalt de Koning van Vrankrijk tot *Zeyst* hoorde, dat *Sijn Hoogheyt* op den 9. *July* in den *Haag* hadde afgeleyt den Eed wegens sijn Stadhouderschap over Holland, resolveerde 's anderen daags met sijn gehele Leeger van de Hollandsche Frontieren op te breeken, om elders verdere progressen te doen, even als of hy hadde willen seggen tegens sijne Officieren: *Messieurs nu moeten wy veort, het Hollandsche Volk is op de been, en de Prins van Orange is Stadhouder geworden*; So dat op *Holland* seer applicabel is 't gene *Livius* seyt van de *Romeynen*, als sy belegert waren: *Tantus Dictatoris terror fuit, ut hostes eo creato statim à mœnibus discesserint*; Dat is: *Dat het verkiesen van een Stadhouder sulken schrik onder de Vyanden maakte, dat sy terstont de Belegeringe opbraken.*

Op de instantien van de Engelsche Ambassadeurs den *Hertog van Buckingam* en den *Graaf van Arlington* (gelijk op pag:662. verhaalt is) verliet de Koniug, behalven de Hollandsche Frontieren. ook de beyde Hollandsche Steeden *Oudewater* en *Woerden.*

en verlaat *Oudewater*

Tot het verlaten van *Oudewater* gaf de Koning op den 10. *July* ordre aan den Gouverneur, die in gevolge van deselve met het Garnisoen, sterk omtrent 2600. mannen, op den 11. *July* 's morgens om 6. uyren in alle stilheyt sonder Trommel-slag met 2. Metaale

Veld-

Veld-ſtukken uyttrok, latende alleen daar binnen een Sauve-garde, en behandigende de ſleutels van de Nieuwe *Waarder-poort* aan den Burgermeeſter *Tromper*, met verſoek dat hy die Poort binnen dry uyren daar na niet wilde laten openen, en gaf de ſleutels van de andere Poorten aan den Sauve-garde, met laſt, om deſelve niet te openen voor den avont. Dit uyttrekken geſchiede tot groote verwondering van de inwoonders, en met merkelijke alteratie van de Franſche, onder dewelke een gerucht ontſtont, dat de Stad *Weſel* was hernomen, en hun daar door de paſſagie afgeſneeden. De *Graaf van Hoorn* hier van in ſijn Quartier aan de *Goede Jan Verwellens Sluys* de tijdinge bekomende, quam 's voormiddags omtrent 10. uyren vergeſelſchapt van den *Heer van Brederode* met omtrent 60. a. 70. man daar voor, waar op die van binnen den Sauve-garde de ſleutels ontweldigden, en de Poorten voor den Graaf openden, die daar in trok met ſijne byhebbende Militie, werdende aanſtonts gevolgt van den *Graaf van Merode* met eenige Ruyterye. De *Graaf van Hoorn* van alles geinformeert zijnde, ſond in der haaſt de Ruyterye met eenige Muſquettiers achter op, den Vyand achter na tot onder *Montfoort*, dewelke den *Graaf van der Nat* met ſijne Vrouw en Suſter in een Karos met 4. paarden, en eenige Bagagie met 15. a 16. Ruyters, 2. Trompetters en een Sauve-garde van 't *Huys te Nes* achterhaalden, en met een buyt van omtrent 4000. guldens te rug brachten, en de Stad beſet lieten met omtrent 70. a 80. Mannen, die daar na vermeert, en de Stad gebracht wierd in poſtuyr van ſo ſterken Fortreſſe, dat de Vyand naderhand noyt heeft durven ondernemen, deſelve te attaqueeren.

Tot *Woerden* quam in deſelve nacht tuſſchen den 10. en 11. *July* een Expreſſen, dewelke aan het Garniſoen Patent van den Koning bracht, om de Stad op het ſpoedigſte te verlaten, en naar 't gros van haar Leger af te ſakken, dat toen na *'s Hertogen-bos* en *Heuſden* marcheerde. Het Garniſoen omtrent 2000. mannen meeſt te paard ſterk zijnde, begon op die ordre aanſtonts te pakken en te ſakken, en de palliſſaden (waar mede ſy de Stad voor een goet gedeelte verſterkt hadden) in der haaſt by na alle weder uyt te rukken, en met haaren roof en bagagie te vertrekken, als den dag aanquam, na dat ſy alvoorens de Stads-ſleutels aan de Magiſtraat, met bedankinge voor haar goet tractement, overgelevert hadden. *Sijn Hoogheyt den Heer Prince van Orange* van het verlaten van *Woerden* onderrecht zijnde, ſond derwarts uyt ſijn Quartier by *Bodegrave* een goet getal ſo ruyters als voet-

en *Woerden*

daar *Sijn Hoogheyt* binnen komt, en deliberéert, of hy

in dese Stad soude post vatten.

voet-volk, en quam naderhand in persoon met den *Graaf van Stirum* en andere Hooge Officieren de Stad rontom, als mede het Kasteel besichtigen, delibereerende of men de Stad in bestettinge soude houden en fortificeeren of niet. By dese Deliberatien moveerden de Ingenieurs deselve swaarigheden, die *Sijn Hoogheyt* op sijn doortocht van *Vytrecht* na *Bodegrave* (waar van op pag:633. is gesprooken) hadden doen resolveeren, om in dese Stad geen post te vatten, namentlijk dat een geruymen tijd vereyst soude werden, eer men de Stad konde brengen in staat van volle defensie, en dat ondertusschen de Stad voor de Macht van den Vyand, die tot *Vytrecht* lag, qualijk soude te beschermen zijn, sonder een seer sterke bestettinge, die men om de schaarsheyt van 't Volk op de 5. meergenoemde Posten om desen tijd niet konde missen; Doch als *Sijn Hoogheyt* naderhand by het aangroeyen van sijn Leger geresolveert was, om tot *Woerden* mede post te vatten, is sulx, apparent door quaat-geintentioneerde aan den *Hertog van Luxenburg* Gouverneur over 't *Sticht van Vytrecht* bekent gemaakt, die sijn volk tot *Vytrecht* voorts liet monsteren, en marcheerde in compagnie van *Stoupa* en *Mombas* met 2800. mannen naar dese Stad, daar hy door een Trompetter de doortocht voor eenig volk dede versoeken, 't welk de Magistraat aan hem niet dorste afslaan, uyt vrees van attaque en mishandelinge, die sy geensins hadden konnen verhoeden; also sy sonder Garnisoen waren, en aan 't Volk van *Sijn Hoogheyt* vryen in- en door-tocht verleent hadden.

De Koning stelt Gouverneurs over sijne Conquesten,

De Koning, na dat hy den *Hertog van Luxenburg en van Pency, Souverain van Luxe, Pair en eerste Christen Baron van Vrankrijk* Lieutenant Generaal van de Fransche Legers hadde gestelt tot Gouverneur over *'t Sticht Vytrecht* en vordere geconquesteerde plaatsen op de Frontieren van *Holland*, en den Colonnel *Stouppa*, Overste van de Switsers tot Commandeur van de Stad *Vytrecht*, brak op den 10. *July* met sijn Leger van *Zeyst* op, marcheerende in compagnie van de twee voorn. Engelsche Ambassadeurs en alle de Grooten over *Amerongen*, *Rhenen* en *Wageningen* tot binnen *Arnhem*, daar hy den *Prins van Condé* op den 12. *dito* ging besoecken (die daar gecureert wierd van sijne wonden aan *'t Tolhuys* ontfangen) en sijn Leger, dat in 3. *Brigades* voor uyt naar *Nimwegen* marcheerde, volgde, en op 't *Huys te Osterholt* dien nacht logeerde. Doch 's volgenden daags besag hy de Schip-brugge over de *Waal* leggende, over de welke het Canon, Bagagie en al den geroofden Buyt in uytnemende groote quantiteyt gevoert, en 's volgenden daags van het

en trekt na 's Hertogen-Bosch.

gehee-

geheele Leger gevolgt wierd, dat op den 14. *July* by *de Grave* in en om 't Dorp *Neer-Asſel* campeerde, en den 15. *dito* de Schipbrugge over de *Maas* paſſeerde, terwijlen de Koning in perſoon met ſijn Broeder en een grooten Trein van Grandes de redoutable Fortreſſe de *Grave* beſichtigde, van waar hy ſijnen weg nam naar de *Meyerye van 's Hertogen-Bos*, daar hy ſijn Leger met die van *Turenne* en *Chamilly*, komende 't eerſte van *Bommel* en 't tweede van *Maſeyk*, conjungeerde. 's Konings Leger ſloeg ſich neder tot *Boxtel*, het Leger van *Turenne* by *Berlicom* en dat van *Chamilly* tot *Geſtel*, waar mede alle Advenues en Paſſagies van den *Boſch* beſet, en allen toevoer en ſecours belet wierd, die in de Stad hoog nodig was; Want na dat de Troupen van 't Leger van *Chamilly* daags daar aan, dat het jaarmarkt in 't Dorp *Tilborg* geweeſt was, het ſelve Dorp aan een zijde hadden uytgeplondert, en uytnement veel Laakenen, Stoffen, Geld, Paarden, Hoorn beeſten, Meubilen en alderhande Waaren weg gevoert, en ten tijden, als op den Hintumer Mark-dag het gehele Dorp *Hintum* als mede de Stad *'s Hertogen-boſch* door een dronken Clerk van de Stads Griffie was in allarm gebracht, op voorgeven, dat de Franſche op de Stad aanquamen, daar doch geen eenigen omtrent was, ſo beſtont het geheele Garniſoen maar in 5. Compagnien, en lagen alle de Fortreſſen en Schanſen noch onopgemaakt, ſonder dat aan de ſelve in eenige jaaren de minſte reparatie was geſchiet, en waren de Wallen merklijk ontbloot van Canon, en het Magazyn van Ammunitie, daar mede *de Grave* verſterkt was, van alle welke Deffecten den Gouverneur *Kilpatrik* een groote lijſte hadde over geſonden, doch te vergeefs aſſiſtentie verſocht, waarom de Burgers in dien allarm voorts quamen in de wapenen, en conjungeerden haar met de voorſz. kleyne Militie op de *Rende-vous*, van waar ſich eenige Burgers vrywillig met ſchuytjes transporteerden na de *Oorter*-Schans, een quartier uyrs buyten de Stad, die ſy beſetten en repareerden ter tijd toe, dat ſecours binnen quam; De reſteerende Burgers vielen aanſtonts mede geſamentlijk aan 't werk, en begonnen de vervallene Fortificatien met ſulken yver en continueelen arbeyt op te maken, en de Bruggen rontom heen tot het water toe af te zaagen, dat de Gouverneur *Kilpatrik* geraden vond door de Magiſtraat te publiceeren, dat de Burgers voor haar getrouwe dienſten ſouden genieten een maand vryheyt en exemtie van accijs ſo van wijn en bier, als van 't gemaal, &c. beginnende van den 15. *July* tot den 15. *Auguſti*, op welke eet- en drink-waren de Magiſtraat met eenen een ſekeren taxt ſtelde

daar ſijn Leger ſich conjungeert met de Legers van Turenne en Chamilly,

Tilborg geplondert.

zijnde de Stad 's Hertogen-Boſch eerſt ſeer ſlecht voorſien,

Maar door de Burgers, daar na in een reedelijke ſtaat gebracht.

ſtelde, waar over naderhand queſtie ontſtont, ſuſtineerende de Pachters, dat haar moſte vergoet werden haare ſchaade, die ſy op 22. duyſent guldens begrooten. Deſe alteratie wierd ruchtbaar ſo in *Holland* als *Brabant*, waar op uyt *Holland* derwaarts wierden geſonden eenige weynige Compagnien te voet en te paard, die daar binnen geraakten, doch het Canon en Ammunitie, dat mede derwarts was gedeſtineert, wierd tot *Gorcum* weder uyt geſcheept, alſo daar tijdinge was, dat *Crevecœur* verloren, en de Paſſagie na den *Boſch* daar door afgeſneden was. Uyt *Brabant* was binnen den Boſch gekomen den *Graaf van Schellart* met 1800. mannen te voet, die met het Staaten Garniſoen en met een gedeelte van 't Garniſoen uyt *de Grave*, dat geſlagen en ten deele weder hier binnen geretireert was, op verre na niet ſuffiçant waren, om deſe groote Stad en alle de Buyten-werken en Forten te defendeeren tegens de dry Vyandelijke Legers, die meer als 44. duyſent mannen ſterk waren, en ſeekerlijk de Stad in weynige dagen ſouden geëmporteert hebben, ſo den Hemel haar niet hadde geſecondeert met regen, waar door de Stad byna rondom wierde beſtroomt en de Moeraſſen ſo diep, dat de Franſche op de ſelve niets het minſte dorſten tenteeren, als dat ſy met eenige platbodemde ſchuytjes verſochten, of ſy over het ondergeloopen land konden varen, dat haar niet gelukte, dewijl deſelve dikwijls aan de grond raakten. Maer byaldien de Moeraſſen door den veelvoudigen regen niet waren bevochtigt geworden, ſoude de Stad door deſelve weynig verſeekert zijn geweeſt, uyt oorſaake dat deſelve de Stad nu niet ſo ſeer meer verſterken als voorheen, dewijl ſy heel ondiep en hard van gront werden door 't ſant; dat de *Maas* daar op brengt met haar meenigvuldige overſtroomingen, die veroorſaakt werden door de baatſoekinge der aangelande aan de *Maas*, dewelke deſelve Rivier met haare kribben en bepaalingen, om meer Land aan te winnen, ſo benauwen, dat ſy by ſterken regen, of het ſmelten van de ſneeu in het gebergte van *Luyker-* en *Walſch-Land*, nootſakelijk moet overloopen.

en met volk geaſſiſteert,

en door den regen geſecondeert,

dat de Moeraſſen hoog noodig ſhadden.

't Selve obſtacul vonden de Franſche mede tot *Heuſden*, want als ſy mede omtrent deſelve tijd die Stad met eenige troupen recognoſceerden, vonden ſy deſelve mede rondom in 't water leggen, dat haar dede te rug keeren; want ſonder dat, ware die Stad mede in der haaſt verloren gegaan, alſo ſy wegens haar veelvuldige inwendige gebreeken weynig reſiſtentie hadde konnen doen.

Conſtitutie van *Heuſden*.

Tot *Breda*, daar binnen 't jaar voor deſen wonderlijken oorlog de Palliſ-

Breda.

Palliſſaden uyt de Grachten aan de meeſt-biedende waren verkoft, en de Heggen rondom de Wallen tot de grond toe afgehouwen, op voorgeven, dat ſy wederom te beter ſouden groeyen, en dichter in een waſſen, ('t welk van *Bergen-op-Zoom* welkers verlies geheel *Zeeland* ſoude geſtelt hebben in 't grootſte gevaar, van overheert te werden, mede geſeyt wort, dat de Burgers van *Middelburg* om ſijn ſlechte beſettinge en deſolate Fortificatien moſten bewaren) was de vrees niet minder, en de ſecuriteyt niet grooter, als in de nabuyrige Generaliteyts Plaatſen, die geſamentlijk om haare vervallene Fortificatien, geëvacueerde Magazynen, en kleyne Garniſoenen aan het wiſſelvallig lot van ſo veel andere Plaatſen hadden moeten participeeren, ſo die defecten in haar laatſte noot door de goede voorſorge van *Sijn Hoogheyt den Heer Prince van Orange* niet wat waren geredreſſeert, en de Garniſoenen door den Gouverneur van de Spaanſe Nederlanden den Heer *Graaf van Montery* met Spaanſch Volk verſterkt; Want *Breda* 900. *Bergen op Zoom* 800. mannen *Hulſt* 4. Compagnien, *Sluys* 7. Compagnien, en *'t Sas van Gent* 4. Compagnien hadden binnen gekreegen, 't welk den Franſchen Koning ſo mishaagde, dat hy met eenige bedreygingen den *Graaf van Montery* ſocht te inducceren, om ſijne Auxiliaire Troupen uyt de Hollandſche Frontierſteden weder te rug te ontbieden, en als hy ſag, dat de *Graaf* tot voldoeninge van de Alliantie Defenſief tuſſchen *Spanjen* en de *Geunieerde Provincien* in *December* des jaars 1671. opgericht, ſijne Troupen in de voorſz. Steeden wilde laten blijven, ſocht hy hem daar toe door de Engelſche Ambaſſadeurs *Buckingam* en *Arlington* te perſuadeeren, die hy met ſijn Lijf-Karos nevens een ſijner Miniſters, onder convoy van 500. Ruyters van *Boxtel* naar *Antwerpen* ſont hem voor ſtellende, dat hy ſich ſoude gelieven meeſter te maken van die Steden, die hy met ſijn Volk beſet hadde, en die ſijnen Koning van outs noch rechtvaardig toe quamen, en by aldien hy daar in mochte eenige difficulteyt vinden, preſenteerden ſy hem met alle macht te aſſiſteeren; Doch als hy ſulx weygerde, ſtont de *Koning van Vrankrijk* verlegen, ſiende dat hy in ſijnen victorieuſen cours geſteut was door de ontwakinge van den Nederlandſchen Leeu, die dus lang noch geſluymert hadde in ſijnen ouden Tuyn, de welke door verſuym en haveloosheyt was vergaan, en vervallen tot ongebruyk, welkers overige oude Fundament-palen hy ſag vernieuwen, en in plaats van de weggeroofde andere oprechten, die onvervriggelijk waren. Tot reparatie van deſen Nederlandſchen Tuyn ſag hy af komen de Troupen van

en *Bergen op Zoom*,

die gelijk andere ſteden met Spaans volk wierden bewaart, dat de Engelſche Ambaſſadeurs den *Graaf van Montery* ſoeken af te raden.

Sijne *Keur- Vorstelijke Doorluchtigheyt van Brandenburg* uyt der *Mark Brandenburg*, en tot der selver seconde die van *Sijne Keyserlijke Majesteyt* van *Egra* in *Bohemen*, dewelke hoe wel seer langsaam avanceerden, nochtans door haare ontsaggelijkheyt so veel te wegen brachten, dat Koning *Louis* dede delibereeren, hoe hy ten 1. sijnen Staat niet alleen tegens de nieuw aan komende Machten met Contra-Alliantien, maar ook selfs 2. sijn Persoon en 3. de Geconquesteerde Plaatsen soude verseekeren, en hoe hy 4. den *Keyser* en den *Keur-Vorst van Brandenburg* soude doen resilieeren van haare Tractaten met de Staaten opgerecht, en van haare voorgenomene desseynen.

Koning Lonis delibereert op vier poincten.

1. Hoe hy sich met nieuwe Alliantien soude verseekeren.

Het eerste en nodigste werk, dat de *Konink van Vrankrijk* by der hand nam, was, dat hy den Hertog van *Monmouth*, den Hertog van *Buckingam*, den Graaf van *Arlington* en den Vicomte de *Hallifax*, alle gesamentlijk gevolmachtigt van Sijne *Koninklijke Maj. van Engeland*, socht te induceeren tot renovatie en prolongatie van het Tractaat tusschen de beyde Kroonen op den 12. *February* 1672. opgerecht, waar van de t jd by na geëxpireert was, 't welk hem so verre gelukte, dat hy met de voornoemde Engelsche Heeren sloot een Tractaat, 't welk onder *Num°.* 58. te lesen is, waar by expres geconditioneert wierd, dat geen van beyde Koningen soude vermogen te hooren na eenige voorstellinge van Vreede, sonder het selve terstont aan malkanderen te communiceeren, noch aan te nemen eenige aanbiedinge, die separatelijk tot haare avantagien soude mogen werden gedaan, nochte eenige satisfactie te accepteeren, ten zy den anderen Koning alvorens soude wesen voldaan van 't gene aan hem soude zijn gegeven. Dit nieuwe Tractaat, daar van naderhand op den 24. *Augusti* tot *Londen* de ratificatie gewisselt wierd, sonden de Engelsche Ambassadeurs met de Eyschen en Conditien (onder *Num°.* 59.) op dewelke sy beyde Koningen consenteerden Vreede te willen maken met de Heeren *Staten Generaal*, aan *Sijn Hoogheyt* over (dien sy wisten, dat door haare *Ho: Mog:* was gevolmachtigt, om te handelen, en met *Engeland* te sluyten) hem by een brief (onder *Num°.* 60.) notificeerende, dat *Sijn* Hoog-gemelde *Hoogheyt* daar op binnen den tijd van 10. dagen soude gelieven te antwoorden.

renoveert met Engeland sijne Alliantie.

die aan *Sijn Hoogheyt* word bekent gemaakt met haaren impertinenten Eysch.

waar mede *Sijn Hoogheyt* komt ter Vergaderinge van haare *Ho. Mog.* daar hy dif-

Sijn Hoogheyt den Heere Prince van Orange met dese conditien in de Vergaderinge van haare *Ho: Mog:* komende, seyde difficulteyt te maken, om sijn advijs daar op te seggen, (dat hy versocht was te willen geven) om reedenen, dat er ymand uyt de Leden present was, die

hy

hy oordeelde, dat daar van geen kenniſſe behoorde te hebben. De Heer *de Groot*, die niet en konde ignoreeren, dat het ſijn preſentie was, die *Sijn Hoogheyt* incommodeerde, ging met de andre Gedeputeerdens van Holland na de Vergaderinge van haare *Ed. Gr: Mog:* om van haar te weten, wat ſy geliefden, dat op deſe *Sijn Hoogheyts* propoſitie ſoude werden gedaan, en gaf daar door gelegentheyt aan Hoogſt-gedachte. *Sijn Hoogheyt*, om met de begonne propoſitie voort te varen, en te ſeggen, dat aangeſien de Perſoon: die hem in de weg was geweeſt, daar niet meer preſent was, hy geen difficulteyt maakte, ſijne propoſitie te vervolgen, en ſijn advijs op de voorſz. conditien te geven, 't welk was, *dat hy goet en bloet voor 't Land preſenteerde, en ſich liever in ſtukken wilde laten kappen, dan op ſulken voet te tracteeren, en ſo ſchandelijken Vreede te ſluyten, daar aan men niet behoorde te denken, veel min daar van te ſpreeken.* ficulteyt maakt, de ſelve te openbaren, om de preſentie van ſeekeren Heer,

Maar alſo *Sijn Hoogheyt* ondertuſſchen niemand hadde genoemt, dien hy ſuſpecteerde, ſo proponeerde *Haarlem* 's anderen daags ter Vergaderinge van de *Staten van Holland*, dat dewijl *Sijn Hoogheyt* giſteren eenige perſonen geſuſpecteert hadde, voor dewelke hy ſijn advijs niet en hadde willen uyten, die noch de Vergaderinge niet bekent waren, dat die perſonen behoorden te werden bekent gemaakt, en daarom *Sijn Hoogheyt* verſocht, die te willen noemen, om als dan nader daar mede voor te nemen, 't gene bevonden ſoude werden te behooren, waar op gereſolveert wierd, *Sijn Hoogheyt* door Gedeputeerdens van *Haarlem*, *Delft*, *Gouda* en *Hoorn* te verſoeken, dat doch die perſonen, die hy ſuſpecteerde, wilde bekent maken, met het gene, dat tot haaren laſten ſoude hebben. Deſe Heeren met *Sijn Hoogheyt* daar over geconfereert hebbende, deden op den 23. *July* by ſeekere Commiſſariſſen rapport, dat *Sijn Hoogheyt* die perſoon, dien hy laatſt ter Generaliteyt hadde geſuſpecteert, om ſijn advijs in preſentie van deſelve te uyten, hadde geſeyt te weſen den Heer *Pieter de Groot*, en dat om die redenen, dat *Sijn Hoogheyt* meynde, dat dien Heer ſich te verre met Vrankrijk hadde ingelaten, meer als hem *in mandatis* was mede gegeven. dien hy daar na noemde,

De Heer *de Groot* vreeſende, dat hem hier door een groot onheyl ſoude overkomen, wierd te rade, om ſich met ſijne familie van *Delfshaven* in een jacht naar *Antwerpen* te ſalveeren, van waar hy tot ſijne verſchooninge aan de Heeren *Staten van Holland* en aan de Stad *Rotterdam* ſchreef twee brieven, die onder *Num°.* 61. te leſen zijn. waar op de Heer *de Groot* uyt het Land vlucht.

Het tweede aangaande, namentlijk de ſecuriteyt van de Perſoon van 2. Hoe hy ſijne Per-

soon soude verseeker en

den Koning van Vrankrijk, so resolveerde hy, om te post te vertrekken naar *Paris*, gelijk hy ook op den 26. *July* met sijn Broeder den *Hertog van Orleans* en veele andere Grooten van *Boxtel* over *Postel*, *Lummen*, *Dieft*, *Hiblou*, *Charleroy*, en *Quesnoy* onder een Convoy van 15000. paarden, na dat alle de Bruggen op de Rivier *de Chaine* achter hem waren afgebrooken, om van het Statenvolk uyt *Mastricht* niet vervolgt te werden, in sulken spoet vertrok;

de Koning vertrekt na Paris,

daar hy word verwelkomt,

dat hy op den 1. *Augusti* 's avons tot *St. Germain* aanquam, daar hy door haare Maj. en alle de Dames van 't Hof met groote vreugde wierde gerecipieert, en van alle de Souveraine Hoven, als mede van de Magistraat der Stad *Paris* met Harangues over sijne groote en subite Progressen gecongratuleert, proponeerende de Provoost van de Koopluyden, die uyt den naam van de Stad oreerde, dat de Stad wenste te mogen vertonen haare genegentheyt tot Sijne Majesteyt, met deselve een Intrede te formeeren in gedaante van een Triumph over sijne Conquesten, daar op de Koning met beleeftheyt antwoorde, dat hy oordeelde tot sodanigen Intrede geen suffiçante stoffe te hebben, waar by hy ook niet wilde, dat den Adel of de Burgeren meer onkosten souden doen, als wesende door die korte Campagne alrede genoeg beswaart, maar dat de Stad 't best soude doen, so sy 't geld (te weten 6000. kroonen, die daar toe waren gedestineert) soude employeeren tot çiraat van de Stad, gelijk men in *Holland* dede, of tot Wervinge van Krijgs-volk, dat tot uytvoeringe van den Oorlog wel soude te pas komen.

Hier door namen eenige Fransche occasie, om te seggen, dat haaren Koning niet weder was gekomen als een Triumphateur, maar als een Koopman, die men niet gewent was pompeuselijk in te haalen. De eerste besoignes van den Koning tot *Paris* vielen over nieuwe Lichtingen van Krijgs-macht, en over de vermeerderinge van de Finantien, tot onderhout van de groote lasten des Oorlogs, dien hy sag, dat veel eer een begin, als eynde begon te nemen.

De Engelsche Ambassadeurs vertrekken,

Ter selver tijd als de Koning van *Boxtel* was vertrokken, begaven sich de Engelsche Ambassadeurs mede op reys na *Cales*, van waar sy op den laatsten *July* met een Jacht t'Zee gingen op *Douvres* en voorts te Lande na *Londen*.

als ook den Prins van Condé, &c.

Kort daar na wierde de Koning door den *Prins van Condé* met den meesten Adel en Volontairen, en de Engelsche Ambassadeurs door den *Hertog van Monmouth* na haare respective Rijken gevolgt, waar mede de geheele Campagne, die van den 1. *Mey* tot den 1. *Augusti*

guſti maar geduyrt hadde, en de verdere progreſſen der Franſchen ſulken eynde namen, dat ſy naderhand geen eenige plaatſe meer op de Nederlanders hebben geconqueſteert, uytgenomen alleen de Stad *Maſtricht* in't jaar 1673, daar van hier na breeder.

makende een eynde van de Campagne.

Tot het derde, namentlijk tot ſecuriteyt van ſijne nieuwe Conqueſten ſtelde Konink *Louis* voor ſijn vertrek van *Boxtel* den *Marſchalk de Turenne* tot *Generaliſſimus* over ſijne Legers te Velde, om met deſelve die Conqueſten van buyten tegens de aannaderende Keyſerlijke en Brandenburgſche Troupen te dekken, en der ſelver deſſeynen te obſerveeren, terwijlen die tegens de Vyandelijke Actien van *Sijn Hoogheyt den Heere Prince van Orange* van de binnen kant ſouden beſcherm̃t werden door den *Hertog van Luxenburg* en andere Grooten met een vliegend Leger, dat ſy ten allen tijden uyt de Garniſoenen der geconqueſteerde Steeden en Forten konden formeeren. En op dat de Geconqueſteerde Provincien en Steeden by occaſie niet mochten revolteeren, en het jok van haare halſen ſmijten, daar mede ſy ſwaar gedrukt wierden, mitsgaders dat ſy de Siciliaanſche Veſper niet mochten vernieuwen, en al de Franſche te gelijk ombrengen, dede hy alle de Ingeſetene diſarmeeren, en bediende ſich van de Les van den doortrapten *Machiavel*, die hy en ſijne Voorſaten in alle geconqueſteerde Landen ook hadden gepractiſeert, *van dat ſy de nieuwe Conqueſten door ſwaare Finantien moſten uytputten en arm maken, om den onderdanen de middelen te benemen, ſonder dewelke ſy in haare rebellie met ſouden konnen ſubſiſteeren*; Tot welken eynde hy tot Generaal Miniſter en Intendant over de Juſtitie, Politie en Finantie in de geconqueſteerde Landen ſtelde den jongen *Colbert Heer van S. Pouange*, doch alſo dien Heer te medogent en bezadigt was; om den onderdanen met het hayr ook de huyt af te halen, ſo wierd korts daar na in ſijne plaatſe geſtelt *Sr. .... Robbert*, die door ſijne liſtige inventien en practijken, om de Luyden te ſchatten en te ſchaven, uyt een ſlechten ſtaat zedert 2. jaaren was opgeſteegen tot een publijken Miniſter van de Finantien. Deſe volgden geenſins na de Voetſtappen van ſijn Groot-vader dien beroemden Rechts-Geleerden *Annæus Robertus*, die in ſijn Boek *De Rebus Judicatis*, door't welke hy ſijnen Naam heeft geëterniſeert, deſe les geeft, dat men omtrent de Finantie en Executie ook met ſijne Vyanden compaſſie moet hebben, maar ſtelde ſich door ſijne onafmeetelijke gierigheyt, voor de Wereld tot een exempel, dat alle onmenſchelijkheyt te boven gaat; want hy niet alleen veele Rijke, puyr op geſingeerde pretexten, bracht tot den bedel-

3. Hoe hy ſijne nieuwe conqueſten ſoude verſeekeren, ſo van buyten,

als van binnen,

en door nieuwe Finantien,

daar over hy *Sr. Robbert* ſtelde,

die ſonder ontferminge was.

ſtaf, maar ontroofde ook de arme Weduwen en Weeſen, ja de Godshuyſen, die tot onderhout der behoeftigen geſticht waren, van haare noodruft, ſo dat die miſerable menſchen ſo ellendig wierden geaffigeert, dat veele in groote miſerie en droefheyt vergingen.

4. Hoe hy den Keyſer en den Keur-Vorſt van Brandenburg ſoude doen reſilieeren van haare Tractaten met de Staten aangegaan,

Tot het vierde, te weten hoe Koning *Louis* den *Keyſer* en den *Keurvorſt van Brandenburg* ſoude doen reſilieeren van haare Tractaten met de Staten opgerecht, en van haare voorgenomen Deſſeynen, reſolveerde hy, om alle krachten in te ſpannen, en alle bedenkelijke middelen te gebruyken, die ſijne intentie ſouden konnen bevorderen.

Den Keyſer foekt hy eerſt aan door *Gremonville*,

Den Keyſer (dien hy wel wiſt, dat niet alleen om ſijn eygen Intereſt en om de Securiteyt van 't Rijk, maar ook ſelfs om ſijne Guarantie op 't Tractaat tuſſchen de *Staaten Generaal* en den *Biſſchop van Munſter* op den 18. *April* des jaars 1666. tot *Kleef* opgerecht genootſaakt was, om ſich te interponeeren in deſen calamiteuſen Oorlog, om den welken te bluſſen, hy in *Iuny* des jaars 1672. aan Vrankrijk, doch te vergeefs, ſijne Mediatie aangeboden hadde) ſocht hy door ſijnen Miniſter aan 't Hof tot *Weenen* genaamt *Gremonville* op den 10. *Auguſti* 1672. in een audientie en nadere conferentie met den Opperſten Hof-Cancelier *Sijne Keyſerlijke Majeſteyt* van ſijn voornemen af te trekken, door groote preſentatien en beloften van ſijne ſinceriteyt en onderhoudinge van de Weſt-phaalſche Vreede, &c. (daar van op *pag.* 170. breeder gehandelt is) waar op hy begeerde een Categoriſche antwoord, en by weygeringe, dat dan den Koning ſijn Meeſter gereſolveert was met de geheele Armeé 't Rijk in te marcheeren, en door de Wapenen ſijne ſecuriteyt te maintineeren, daar by voegende, dat de Engelſche Ambaſſadeurs 't ſelve aan *Spangien* geproponeert hadden, en dat tot dien eynde de Koning ſijn Meeſter met *Sijne Majeſteyt van Engeland* een nauwer Alliantie opgerecht hadde; Doch als *Gremonville* ſag, dat hy na diverſe conferentien met den *Vorſt van Lobkowits* niet konde vorderen, maar dat den Marſch van de Keyſerlijke Auxiliaire Troupen naar beneden voort ging,

en daar na door een brief,

dede hy door een expreſſen van alles notificatie aan ſijnen Koning, die aanſtonts daar op ſelfs een Miſſive ſchreef aan den Keyſer, waar in hy klaagde over deſſelfs reſolutie, om ſijne Troupen af te ſenden, en preſenteerde, dat by aldien Sijne Keyſerlijcke Majeſteyt ſijne Troepen weder geliefde te rug te ontbieden, en ſich de ſaaken der *Hollanders* niet aan te trekken, hy hem wilde guarandeeren met de *Koningen van Engeland* en *Sweden*, en daar en boven ſuffiçante oſtagie preſteeren, dat hy *'t Duytſche Rijk* geenſins ſoude ledeeren, doch

alles

alles te vergeefs, houdende sich sijne Keyserlijke Majesteyt by 't Tractaat van de Publijke Securiteyt, en generale Beschermínge van het Keyserrijk, mitsgaders by de generale wapeninge, als het essentieele poinct, 't welk na een arbeyt van veele jaaren op den 1. *Augusti* tot *Regensburg* was voltrokken door de dry Collegien, te weten die van de Keur-Vorsten, de Princen en de Vrye Steeden van 't Keyserrijk, zijnde 't selve Tractaat van den Keyser geapprobeert, en vast gestelt, dat de Circulen daar op souden beginnen te ageeren. Ter selver vergaderinge was op den 3. *Augusti* mede gearresteert een generaal Verbod van alle vreemde wervingen in 't Rijk, specialijk die van Vrankrijk, en wierd mede gesolveert, van door een Ban t'huys te roepen alle de Duytsen, die sonder verlof ergens anders dienen, als in het Keyserrijk. doch te vergeefs.

Den *Keur-Vorst van Brandenburg* socht hy door sijnen Minister den *Conte de la Vangion* onder presentatie van 10. Tonnen Gouts, onder restitutie der Steeden in 't *Land van Kleef*, en restauratie der gedemolieerde plaatsen tot de neutraliteyt te induceeren, en om sijne Alliantie op den 6. *May* 1672. met de Staten aan gegaan (als onder *Num°.* 12. blijkt) af te treden, en sijnen voorgenomen optocht te staaken, doch hadde daar so min ingresse, als by den Keyser; want in plaatse van dien verhaaste Sijne Keur-Vorstelijke Doorluchtigheyt sijnen Marsch te meer, en begaf sich op den 22. *September* daar aan volgende in een Tractaat van Assistentie en Mutuele Defensie met den *Keyser, den Koning van Denemarken, &c.* so als dat onder *Num°.* 9. te lesen is, en sond een Minister, om het Fransche Leger te volgen, en desselfs actien en mesures te obsserveeren, gelijk den *Comte de la Vaudion* wegens *Vrankrijk* mede het Leger van Sijne Keur-Vorstelijke Doorluchtigheyt volgde, die hoewel met sijne Armeé in vollen optocht was, sijne gedachten echter mede liet gaan over de middelen, om de Strydende Partyen te brengen tot een Vreede, en het gheele Christenrijk tot een algemeene Ruste, om welke oorsaak hy voor Envoye naar *Engeland* sond den Heer *Cracou*, om aan die Majesteyt sijne Mediatie aan te bieden, maar kreeg alleen tot antwoort, dat men die Mediatie niet konde aannemen, alsoo Sijne Keur-Vorstelijke Doorluchtigheyt als Hooft van een Armeé te Velde was gekomen voor de Hollanders, daar hy sich nochtans tot die tyd toe geen Vyand aan *Vrankrijk* of ymand anders verklaart hadde. Keur-Brandenburg socht hy door *La Vangion*, doch mede te vergeefs.

Tot vaster Alliantie sond *Vrankrijk* voor Ambassadeurs na *Sweden* den Marquis *de Feuquieres*, naar *Beyeren* den Duc *de Vitry*, naar en andere Princen

Ments.

socht hy door andere Ministers.

Ments den Marquis *de Vaubrun*, naar *Trier* Duc *de Wurtenberg*, en na de *Pals* den Marquis *d'Angeau*, met speciale last, om aan die Hooven, in serieuse termen bekent te maaken, dat de Intentie van Sijne Majesteyt alleen was, om de rust van 't Duytsche Rijk te preserveeren, voor dewelke hy altijd hadde getoont een singuliere affectie en inclinatie.

Lof van AARDENBURG,

Hier vooren hebben wy mentie gemaakt van den aanslag der Franschen op *Aardenburg*, doch om de connexie van de hoogwichtige materie, die aldaar verhandelt is, niet te breeken, hebben wy deselve actie gereserveert tot dese plaatse, om alhier een exempel te geven tot eewiger memorie van de heroïke Burgers van *Aardenburg*, en tot oneer van alle de Steeden, dewelke elx door haare laf hertigheyt den Staat hebben veroorsaakt die Calamiteyten, daar van de schaade noyt gereparcert, en de schande noyt uytgeveegt sal werden.

Desselfs beschryvinge.

AARDENBURG is een van de outste Steden, ende eertyds de voornaamste van dat Gewest geweest, want sy was de treflijkste van al de Vlaamsche Zee-havens. *Bucelinus* in 't eerste sijner Jaar-boeken onder *Clotarius de* II. segt: *Rodenburg, dat men nu Aardenburg noemt, was een moeder aller Steden van dit gewest*, want sy was 2000. treeden in haaren omkring, en hadde een bequamen haven tot vijf hondert scheepen, met 2. Kasteelen, 't een in 't Oosten, en 't ander in het Zuyden. De *Hunnen*, *Wandalen*, *Noormannen* en insonderheyt de vernielende Zee-golven, die de wreedste van alle haare Vyanden geweest zijn, hebben alle de teekenen van haar voorige grootheyt deerlijk verwoest; invoegen dat men de voorlede tijd, in dewelke sy heerlijk blonk, in 't graf der Vergetenheyt moet besluyten, en haar oorspronk of tweede geboorte met het vertrek der ongestuyme volkeren beginnen; want het is buyten alle twijffel, dat dese Stad voor dry hondert jaaren weder met muyren geslooten, met een gracht omringt, en met poorten en een haven verçiert is; Maar naderhand hebben de ellenden de inwoonders verdrukt, 't geklank der Trompetten en Trommelen heeft haar welstant vermindert; en de wasdom van *Sluys* heeft haar byna ledig van volk gemaakt, waar doorse so verandert is, dat sy haar selfs niet meer gelijkt. Haare Wallen zijn so wel geproportioneert, dat sy voor een voornaame Fortresse verstrekken kan, als die worden onderhouden, maar wegens alle de voorige onheylen was dese Stad by de Generaliteyt in so geringe estime, dat deselve nauwelijx een jaar voor desen Oorlog soude gedemanteleert zijn geworden, so niet die van *Zeeland* haar daar tegens hadden geopposeert,

seert, seggende, dat door 't verlies van *Aardenburg* de Stad *Sluys*, en door verlies van Sluys 't geheele *Zeeuws-Brabant*, en haare Provincie van *Zeeland* onbedekt en bloot souden leggen tegens alle vyandelijke attaquen, die de Fransche of Spaansche van de Vlaamsche zijde in tijden en wijlen tegens haar mochten komen t'ondernemen. Doch hoewel de effective demanteleeringe deser Stad geen voortgang nam, so was de Fortificatie derselver, door manquement van reparatie, so vervallen, dat de Gracht ten tijde, als sy van de Fransche geattaqueert wierde, op sommige plaatsen geen 2. voeten waters, en de Wallen geen Storm-palen of Pallissaden hadden.

Verval omtrent de fortificatie,

Het Magazijn was so onbloot, dat daar geen nootsakelijken voorraat was tot resistentie van een korten tijd, zijnde de Wallen rondom maar met 9. lichte Stukken Canon beset, daar toe maar een eenigen Constapel was.

en omtrent het Magazijn,

Doch alle dese Defecten wierden in de tijd van noot gesuppleert en verbetert door de couragie en edelmoedigheyt van 165. Burgeren en 75. Soldaten, die dese voor-muyr van *Zeeland* liever tot den laatsten man wilden defendeeren, als haar submitteeren de Wetten van die dwingelanden, die niet als op de slavernie van overwonnene haare glorie bouwen. Dese Helden dan den 25. *Juny* 1672. kontschap krijgende, dat den *Marquis de Nancre Gouverneur van Aath* op ordre des Konings van Vrankrijk uyt de Geconqueesteerde Vlaamsche en Brabantsche Steeden een Corps d'Armee van 5. a. 6. duysent mannen omtrent *Deynse* by een getrokken hebbende, over het Territoir van de Spaanse Nederlanden (sonder eerst van den Gouverneur den *Graaf van Montery* eenig versoek te hebben gedaan) in aantocht was met 4. Veld-stukken, om haare onsterke Stad of de Stad *Sluys* met gewelt te bespringen, dochten aanstonts op middelen van defensie, waarom sy haare Wachten verdubbelden, alle posten naar vermogen van haar kleyn getal wel besetten, en uyt het Magazijn uytdeelden den weynigen voorraad van Ammunitie, die noch over was, waar mede sy nadere kondschap van den Vyand afwachten, die sy tegens den avond ook met seekeren brief ontfingen, als dat de Vyand van intentie was, haar dien nacht te willen attaqueeren. In plaats van door dese tijdinge te verflauwen, naar 't exempel van so veel andere Steeden, ontvonkte haare couragie te meer, in voegen dat sy gesamentlijk resolveerden, alle te gelijk liever te willen sterven, dan haar in de Fransche Slavernie te begeven, werdende niet weynig geëncourageert door seekeren Burgermeester, en door *Elias Beckman*

kleyne besettinge van couragieus volk,

dat kontschap krygt van den aankomenden Vyand,

Vaandrich van de Compagnien van den *Lt. Colonnel Cau*, die deser Stad Commandeur was, en om sijne absentie het Commando provisionelijk gelaten hadde aan den voorn. *Beekman*.

die de Stad bestormt,

De Vyand ondertusschen aannaderende komt op den 26. *dito* 's morgens naar gissinge om twee uyren (also de Klok van 't slaan was opgehouden) over *Smetjes-Brugge* voorby de *Koekuyt* aan de Zuyd-oost-zijde van de Stad, daar op die in allarm, en alle de soldaten en burgers op haare gedesigneerde posten raakten, daar sy den Vyand couragieusselijk met haare Musquetten en Canon, dat met schroot geladen was, in wachten, tot dat hy met alle macht so te voet als te paard seer furieusselijk onder het geklank van trommels en trompetten, met een groot geroep en getier *Tue*, *Tue*, regel recht op de poort aanviel, marcheerende het voet-volk voor uyt met den Degen in de eene, en met een Takke-bosch in de andere hand, werdende van de ruyters van achteren met de bloote rappieren aangedreeven, doch van die van binnen so dapper ontfangen, dat sy met verlies van 4. a. 500. doden en gequetsten mosten af trekken, na dat sy 2½. uyr gestormt hadden. Na dese retraite sochten de *Aardenburgers* met uytvallen onder 't faveur van 't Canon de *Smetjes Brugge* af te breeken, om den Vyand den pas tot de wederkomst af te snijden, maar wierden door de Fransche Cavallerye belet, en vonden onder de Fransche doden ook veele swaar gequetsten, die de *Aardenburgers* verseekerden, dat de Franschen dien volgenden nacht met veel meer machts de Stad soude komen bestormen, waarom sy naar *Sluys*, *Vlissingen* en *Middelburg*. sonden, om eenige assistentie van Volk en Ammunitie, daar op sy ook 's avonts uyt *Sluys* gerenforceert wierden met omtrent 60. soldaten onder den Capiteyn *Oldenburg* en met eenige wagens vol Ammunitie, 't welk de Aardenburgsche Helden op 't nieuws so animeerde, dat sy den Vyand weder met verlangen inwachten, dewelke met 2. a 3000. mannen versterkt zijnde, des nachts om 12. uyren met so schrikkelijke furie wederom aanvielen dat sy sich in der haast meester maakten van het Ravelijn voor de Landpoorte, en de Val-brugge van de Binnen-poorte nederwierpen, op welk moment in de Stad tot secours van *Vlissingen* quam den Colonnel *Elbert Spindler*, met 150. mannen meest boots-volk gelicht van't schip van den Commandeur *Jan Matthysen*; die den avanceerenden Vyand van ter zijden so dapper aantasten; dat hy voorts van de Poorte en Brugge confuselijk most retireeren, waar op die van de Wallen haare Musquetten op de Fransche, die in 't Raveleyn met meenigte waren gedron-

maar dapper afgeslagen word.

De Vyand hervat den storm,

maer wort voor de tweede maal gerepoucheert,

drongen, so sterk losten, dat sy om quartier riepen, 't welk haar gegeven wierd, mits dat sy haar geweer nederleyden, en de buytenste Valbrugge selfs ophaalden, waar door sy haar in 't selve Raveleyn selfs opsloo-ten, en afwachten tot een Officier uyt de Stad geassisteert met 8. a 10. mannen in 't Raveleyn de Officieren met 4. a 5. te gelijk af haalde en binnen bracht, die met een compliment ontfangen, en geset wierden in verseekeringe, zijnde de Officiers 39. en de gemeene soldaten 613. mannen sterk. tot sijn groot verlies,

In desen storm bleeven omtrent 200. Fransche doden leggen, en wierden 32. boeren-wagens met gequetsten afgevoert, dewelke met de gevangene, en die sy in den eersten storm verloren hadden, surmonteerden de nombre van omtrent 1500. mannen, na de eygen calculatie der Franschen. Met dit verlies vertrokken de resteerende Fransche dien aankomenden namiddag van *Eede*, een halve mijl van *Aardenburg* gelegen over *Maldeghem*, *Klijte*, *Knesselaar*, en so voort na de Vaart van *Brugge* op *Gent* na *Cortrijk*, brandende en ruïneerende uyt spijt onder wegen op der Staten bodem, al wat haar voorquam, onder anderen mede de Kerk van *Eede*, met haar voerende so veel beesten, als sy konden bekomen. So ongelukkig dese Attaque voor den Vyand was, noch gelukkiger was de defensie voor de geattaqueerde, also sy behalven een goede buyt van de Fransche doden en gequetsten, en behalven 16. wagens met fachines van buyten ingebracht hebbende, niet een eenig mensch verlooren hebben, zijnde alleen maar 2. a 3. licht gequest. Van dese heroïke Actie meriteeren de vrouwens niet minder lof als de mannen, want sy als *Amazonen* met hoeden op 't hooft haar over de Borstweringen aan den Vyand als mannen vertoonden, en voor haare Mannen de Bandeliers vulden, en alle nootwendigheden aanbrachten met sulken yver, dat wanneer de koegels en schroot tot het Canon begonden te manqueeren, sy de spijkers en gewichten uyt haare winkels aanbrachten, en de ysere potten in stukken sloegen, om in het Canon te gebruyken. Een deser heldinnen kapten een Fransman beyde de handen af, so als hy de borstweeringe van buyten opklauterde, een andere nam een Franschen Officier in 't uytvallen gevangen, als de Vyand retireerde. De kinders selfs hebben niet nagelaten 't gene sy dochten haar devoir te zijn in de assistentie van haare ouders, met aanbrengen en lopen. daar mede hy vertrekt. Lof der Aardenburgse Vrouwen.

Door dese wonderlijke courage sal die kleyne Stad *Aardenburg* by de wereld en posteriteyt so veel Eer en Lof meriteeren, als alle de veroverde Steeden schande behaalt hebben met haar haastig overgaan

aan den Vyand, welker getal en meenigvuldige namen niet sonder by-sondere alteratie konnen gelesen en overdacht werden by ymand, die noch Nederlands bloet in 't lijf heeft.

Naamen der verloorne Steeden en Forten in Nederland,

De verlorene Steeden en Forten in 't Land van Kleef waren *Orsou*, *Rijnberk*, *Burijk*, *Wesel*, *de Lipper-Schans*, *Rees*, *de Reese-Schans*, *Emmerik*, *'t Huys te Gennep*, *'t Tolhuys* en *Schenkenschans*; In de Graafschap van den Berg *'s Heeren-Berg* en *'t Huys te Ulst*; Aan de Maas, *Grave*, *Ravesteyn*, *Creve-cœur* en *d'Engelen-schans* voor den *Bosch*. In 't Hertogdom Gelderland en 't Graafschap Zutphen *Nimwegen*, *Tiel*, *Bommel*, *Kulenburg*, *Knodsenburg*, *de Schansen Voorn*, *Andries en by Hemert*, *Arnhem*, *Harderwijk*, *Elburg*, *Wageningen*, *Hattum* en de vervallene Schansen *Ysseloort* en *Nieukerk*, *Zutphen*, *Doesborg*, *Deutecom*, *Lochem*, *Grol*, *Brevoort*, *Bronkhorst* en *Borculo*; In 't Sticht van Uytrecht de Steden *Uytrecht*, *Wijk te Duurstede*, *Rhenen*, *Amersfort* en *Montfort*; In Over-Yssul *Deventer*. *Zwol*, *Campen*, *Vollenhove*, *Steenwijk*, *Hasselt*, *Ootmarsen*, *Oldenseel*, *Meppel*, *Geelmuyden*, *Couvorden*, *Hardenberg*, *Omme*, *Almelo*, *Goor*, *Diepenheym*, *Delden*, *Enschede*, *Blokzijl*, *Kuynder*, *Swarte-sluys* en de *Ommer-Schans* met de *Schansen* voor *Zwol*, *Campen*, *Roo-veen* en *Staphorst*; In Holland *Naarden*, *Woerden*, *Oudewater*, *Vianen*, *Heukelom*, *Asperen*, *Leerdam*, *Buren*, *Ysselsteyn*, en *Nieupoort*. In Groeningerland de *Nieuwe-Oude-Winschoten-Boner-en Deyler-Schansen*, met *Winschoten* en *het Huys te Wedde*, en in 't generaal noch seer veel Heerlijkheden en uytnemende schoone Dorpen, de overdenkinge van welk verlies de bittere smerten der goede Ingesetenen van *Holland* en *Zeeland* vernieuwde, en de bloedige wonden weder open-krabden, so dat sy niet konden gerust zijn, so lang sy de Administratie der Staats-affaires sagen in handen van die gene, tegens welker oogmerk en intentie *Sijn Hoogheyt* geavanceert was, en geduyrende welker Regeeringe alle de voornoemde Steeden en Plaatsen schandelijk en ruyklooselijk waren verloren gegaan, uyt vreese, dat sy alle de goede middelen, die *Sijn Hoogheyt* mocht aanwenden, souden contramineeren, en om hun eygen val te schutten, niet schromen den val van hem en den gantschen staat te brouwen; Sy seyden, dat de Authoriteyt en Pouvoir aan *Sijn Hoogheyt* gedefereert, sonder de vrye macht, om die te executeeren, vruchteloos was; dat de Staats affaires noch op den ouden voet gedreeven wierden, en daarom hoog nodig was, dat daar in een totale veranderinge geschiede, so dat uyt de Regeeringe geset mosten werden alle,

om welk verlies de Gemeente de Regenten suspecteerde,

die

die *Sijn Hoogheyt* ooyt waren tegen geweest, de welke sy volmondig uytkreeten voor het *Witte-Gebroetsel*, de *Louvensteynse Factie* en de *Verraders van den Lande*, en sulx met diverse Pasquillen en Blauwe Boekjes beweerden, daar in sy den *Raad-Pensionaris de Wit* als den Land-Prins, den *Ruart van Putten* als den Water-Prins en den Ambassadeur *de Groot* als den Makelaar van 't verkofte Vereenigde Nederland noteerden, en den *Raad-Pensionaris* in seeker Pasquil specialijk beschuldigden, dat hy sich met de Secreete Correspondentien hadde verrijkt, en weynige sorge gedragen voor de Legers van den Staat te Lande, 't welk hy van so gevaarlijken consequentie oordeelde, dat hy 't selve Pasquil met een missive *in dato* den 12. *July* (also hy van sijne quetsuren noch niet ten vollen genesen, en wat onpasselijk was) aan *Sijn Hoogheyt* als Stadhouder van *Holland* sond, die na eenige dagen daar op antwoorde, *dat hy by sich altoos hadde veracht de uytstroyselen, die op die manier waren gedebiteert, al hoe wel hy selfs door Pasquillen, Blauwe-Boekjes en diergelijke nieuwigheden veel had moeten lijden, die in sijn reguarde met een groute licentie en goede smaak waren gedissemineert en gerecommandeert; Dat hy van de Secreete Correspondentie-penningen geen kennisse hadde, maar dat de Heeren Gecommitteerde Raden hem daar van de beste getuygenisse konden geven; En wat aangaat sijn versuym omtrent het Leger, dat hy door de meenigvuldige occupatien onmogelijk konde particulariseeren, wat aan het Leger te Lande hadde gedeficieert, en wat sorge tot suppletie van de selve defecten gedragen was, of op sijn tijd hadde konnen en moeten gedragen werden, of aan wien het selve mochte hebben gemanqueert, door dien hy in dese seer calamiteuse tijden, door seer veele saaken wierde gedistraheert, en mits dien sich met het onderzoek van gepasseerde saken so weynig, als 't mogelijk was, mocht bekommeren, en dat mitsdien de Justificatie die den Pensionaris in de voorsz. Missive by Sijn Hoogheyt desidereerde, beter gevonden soude konnen werden uyt de Acten van voorsorge, die by hem waren gedaan.*

en eenige van de Regeeringe wilden geexcuseert hebben, die sy hooglijk beschuldigden, voornamentlijk den Raad-Pensionaris wegens de correspondentie penningen,

daar over hy aan *Sijn Hoogheyt* schrijft en weder antwoort ontfangt.

De Raad-Pensionaris sich met dese antwoort op het poinct van de Secreete Correspondentie-Penningen niet gecontenteert vindende, sond een Memorie dien aangaande in de Vergaderinge van de Heeren *Staten van Holland*, die daar van de disquisitie stelden aan de Heeren *Gecommitteerde Raden*, de welke by een Acte *verklaarden niet te weten, dat den Raad-Pensionaris, geduyrende den tijd, dat de selve* Gecommitteerde Raden *respectivelijk in haar* Ed. Groot Mog. *Collegie Sessie hadde gehad, eenige penningen tot secrete diensten en Correspondentien ontfangen hadde.*

daar op hy sich addresseert aan de Staten van Holland,

en word door de Gecommitteerde Raden ontschuldigt

dat de onruſtige Gemeente noch niet contenteerde.

Deſe Acte konde de onruſtige Gemeente niet verder contenteeren, als alleen omtrent de Correſpondentie-Penningen, blijvende de ſelve in alle andere poincten by haar voorige opinie tot laſten van den Raad-Penſionaris, en van alle de Regenten, die hem toegedaan waren. In alle Steeden ſo van *Holland* als *Zeeland* raakten een tweeden algemeenen Oploop der Burgeren en Inwoonderen, die alle uyt eenen mond niet anders riepen, als dat ſy de Provinciale Regeeringe, en die van haare reſpective Steeden wilden verandert hebben, ten minſten, dat daar uyt ſouden geſchopt werden alle *Wits-Geſinde*, onaangeſien *Sijn Hoogheyt* op den 9. July een brief tegens de generale inſurrectie der Burgeren tegens haare Overigheden byna in alle Steeden hadde doen publiceeren, gelijk die onder *Num°.* 54. hier achter geproduceert is; Want als de Gemeente ſag, dat *Sijn Hoogheyt* om diverſe difficulteyten haaren wenſch en hoope niet voldede met een generale Reformatie van de Regeeringe, ſo begonnen ſich de Steeden te bewegen en te ſchudden van haare inwendige commotie, ſodanig dat de Heeren *Staten van Holland en Weſt-Vrieſland* by haare Reſolutie van den 27. *Auguſti* 1672. goet vonden en verſtonden, om den Heer *Prince van Orange* als *Stadhouder* haarer Provincie te verſoecken en te authoriſeeren, om ſich in ſodanige Steeden, in de welke de diffidentie en murmuratie van de Burgeren en Ingeſetenen albereyts was ontſtaan, aanſtonts, en ſonder af te wachten, dat de ſaaken daar tot een tumulte, diſordre ofte confuſie quamen uyt te breeken, op het verſoek van de Heeren Burgermeſteren en Regeerders, of van de Burgeren en Ingeſetene van dien, ofte ook anderſins uyt eygene beweeginge te informeeren op de redenen en oorſaken, die tot de voorſz. diffidentie en murmureeringe occaſie en aanleydinge hadden gegeven, te laboreeren, om de voorſz. diffidentie en murmuratie op de beſte manieren weg te nemen, en de Gemoederen van de Heeren Burgermeeſteren en Regeerders voornoemt met de voorſz. Burgeren en Ingeſetene te conſolideeren, &c. en ingevalle ſulx geen gewenſt ſuccess nemen wilde, om ſodanige Regenten, tegens de welke de voorſz. diffidentie en murmuratie meeſt ſoude mogen weſen ontſtaan, op de diſcreetſte en bequaamſte maniere te perſuadeeren, diſponeeren, ende des noot te obligeeren, om haar van de bedieninge van haare Magiſtrature of dienſt van deſelve Steeden, en de Functie by haar uyt den hoofde van dien in de Regeeringe van den Lande bekleet werdende, te ontſlaan, en andere in haare plaatſen aan te ſtellen, &c. alles breder blijkende by de Copye der ſelve Reſolutie onder *Num°.* 62. hier achter geproduceert.

dewelke de Regeeringe wilde verandert hebben,

waar toe *Sijn Hoogheyt* by een acte wort geauthoriſeert van de Staten.

Tot

Tot DORDRECHT in 't begin van de Maant *September* de Compagnie van de *Kromme-Elleboog-steeg* de wacht op 't Stadhuys hebbende, sneede alle de Kussens tot 40. in 't getal aan stukken, seggende dat dese Heeren so wel sonder kussens konden sitten als sy, en nieuwe Heeren, nieuwe Kussens. De Sakke-dragers sloegen alle haare Koorn-maten aan stukken, om datse te groot om te hanteeren waren, en smeetense in 't vuyr, seggende nieuwe Heeren, nieuwe Maaten. De Wapens van *de Wit* en van de 4. Burgermeesteren wierden van het nieuwe Orgel, dat in de Groote Kerk gemaakt wierd, afgenomen. 't Wapen van den Baron *Kinski* wierd met een swartsel-quast doorstreeken, en de Croon daar af gehaalt, op voorgeven van sijne malversatie in *Rijnberk*, en elders. Op alle de Poorten wierden geset nieuwe kostelijke Vlaggen, en op 't Groote Hooft een met *Sijn Hoogheyts* Pourtrait in 't harnas, met een Stadhouders Staf in de Hand, en dit versjen daar onder: DORDRECHT raakt in roeren.

Hier na heb ik gewacht,
Darom waak ik dag en nacht.

Op den 5. *Septemb.* complojteerden de gesamentlijke Gilden, setten de geheele Magistraat af, en committeerden uyt de respective Deekens 8. personen, en uyt de Vroetschap 3. Heeren als *van der Burg*, *van Beveren* en *Malipert* aan *Sijn Hoogheyt*, om in plaats van de 40. Afgesette Heeren wederom nieuwe te versoeken, gevende voor redenen, dat deselve het *Eewig Edict* hadden beswooren. Sy maakten mede by een geaffigeert Billet bekent, in cas den Heer *Pompe* Baillu van Zuyt-Holland Burgermeester wierde geëligeert in de plaats van den *Heer van Naaltwijk*, die van *Sijn Hoogheyt* in de Gecommitteerde Raden was geroepen, dat hem den hals soude gebrooken werden; Den Substituyt Schout dit Billet hebbende afgescheurt, wierd van 't Graau gedwonden, 't selve aanstonts weder aan te plakken, met bedreyginge, dat sy hem anders aanstonts wilden den hals breeken, en deden 't selve door een continueele wacht bewaaren, dat het niet weder afgescheurt mochte werden. en de heele Magistraat word door de Burgers afgeset.

Hier op sont *Sijn Hoogheyt* derwarts twee Commissarissen, als de Heeren *Nierop* en *Wierts*, ten welken overstaan de Heer *Adrian Bleyenburg Heer van Naaltwijk* Burgermeester wierd, en 17. Heeren gelicentieert.

HAARLEM woelde van binnen niet minder als *Dordrecht* en HAARLEM in roeren,

ſuſpecteerde de Regeeringe, en voornamentlijk den Heer Raad-Penſionaris *de Wit* in dier voegen, dat op den 4. *July* een valſch gerucht ontſtaande, als of den voorn. *de Wit* ten huyſe van den Heer *van Zuypeſteyn* gelogeert was, het volk ſich derwarts begaf, en eerſt de glaſen uyt geworpen hebbende, klopte en belde met groote inſolentie. En hoewel de Huysvrou by abſentie van haaren man ſelf voorquam, verſoekende, datter 3 a 4. Burgers mede in huys wilden gaan, om het ſelve te doorſoeken, of ſy de gene konden vinden, dien ſy preſumeerden daar in te zijn, maar het woeſte volk na geen redenen luyſterende, drong met geweld het huys in, ſmeet het porceleyn in ſtukken, en plonderde 't huys uyt van al 't gene ſy voor de hand vonden.

Een nieuwe commotie onder de Burgers,

Een tijd lang hier na rees'er een vonkjen van murmureeringe onder de Burgerye over haare Regeeringe, 'twelk door ſeekere aanſienlijke perſonen aangeblaſen wierd, ſo dat het tot een lichte vlamme uytbarſte; Want de Burgeren daar op ſo gaande wierden, dat ſy 7. Articulen op 't papier brachten, die ſy met een requeſt (ſo als de ſelve onder *Num°.* 63. te leſen zijn) op den 31. *Auguſti* aan de Heeren Burgermeeſteren en Regeerders van haare Stad preſenteerden, verſoekende daar op favorable apoſtille *in forma*. De Heeren Burgermeeſteren het requeſt en articulen geleſen hebbende, bevonden deſelve van ſulken gewicht en conſequentie, dat ſy begeerden de ſaak in advys te houden tot 's anderen daags, als wanneer ſy na veel tumults de ſupplianten contenteerden met een mondelinge publicatie van de Puye, en met affixie van Billetten op alle publijke plaatſen, dat ſy geſint waren de goede Burgerye by haare privilegien te maintineeren, en voorts de geheele ſaake aan *Sijn Hoogheyt* op te dragen, op dat de ſelve daar in ſoude diſponeeren na ſijn wel gevallen, nomineerende met eenen ſeekere Heeren, om deſe ſaake aan Hoog-gedachte *Sijn Hoogheyt* op te dragen, en gevende aan de Burgerye licentie, dat ſy mede eenige uyt den haaren ten ſelven fine wilden deputeeren, gelijk geſchiede.

Sijn Hoogheyt immiddels van deſe Burgerlijke commotie kondſchap krygende, ſont derwarts een Compagnie paarden onder den Colonnel *Almelo*, en een Compagnie te voet. voor de welke de Burgers de Poorten toeſlooten, en haar ophilden, om niet binnen te mogen komen.

De Stads- en Burger-Gecommitteerdens de commiſſie van haare reſpective Principalen by *Sijn Hoogheyt* afgeleyt hebbende, vond

Hoog-

Hoog-gemelde *Sijn Hoogheyt* goet, om op de geoffereerde articulen en requeſt het advys van de Vroetſchap der Stad *Haarlem* te hooren, en gaf een ernſtig bevel aan de Burgeren, dat ſy haare Overigheyt alle gehoorſaamheyt ſouden bewijſen, en ſijne Patenten op de twee voorſz. Compagnien beter reſpecteeren.

De Burgers komen op de Doelens,

Hier op ontboot de Burger-Krijgs-raad op den 8. *September* 's voormiddags, de Burgeren na haare reſpective Doelens, haar afvraagende, of ſy de voorn. Patente van *Sijn Hoogheyt* wilden pareeren, of niet? Sommige ſtonden toe, dat men de 2. voorſz. Compagnien ſoude laten binnen komen, doch andere die wat hecter gebaakert waren, wilden daar toe geenſins verſtaan, maar vermaanden ſich onder malkanderen, dat de geheele Burgerye behoorde in de wapenen te komen, waar van de meeſt oproerige na den middag een begin maakten,

en in de wapenen,

die de andere Burgeren met der ſelver Officieren door veele bedreygingen dwongen, om in haare volle monture op de Doelens te compareeren, alwaar ſy in die confuſie verkoren 24. perſonen, of uyt yder van de 8. Compagnien 3. Burgeren, dewelke terſtont den ouden Krijgs-raad excuſeerden, waar op ſy alle onder haare Vaandels omtrent 6. uyren, na de Markt trokken, daar ſy confuſelijk onder malkanderen ſwurven tot omtrent 11. uyren 's nachts, wanneer ſy haar met troupen van 8. a 10. begaven na de huyſen van alle de Regenten, die ſy tegens alle proteſtatien met dreygementen en beſpottingen dwongen, om *en corps* op 't Stadhuys te vergaderen, alwaar de voorſz. 24. Burger-mannen uyt den naam van de geheele Burgerye, van de Regenten begeerden, dat ſy haare reſpective Employen van Regeeringe ſouden quiteeren, de Stads-ſleutels aen de Burgeren overgeven, en bekennen, dat ſy niet meer te ſeggen hadden, als de minſte onder de Burgers, 't welk ſy ook alle deden, ſeggende in 't afgaan van 't Stadhuys aan de meenigte der Burgeren: *Mannen nu zijn wy altemaal gelijk, en wy hebben nu niet meer te ſeggen, als gy.* Hier mede nam deſe commotie in de nacht om 2. uyren een eynde, en met den aankomenden dag weder een aanvang; Want als de Burgeren toen haare bedrijven overdachten, oordeelden ſy noch een groote faute gecommitteert te hebben, door dien ſy de Secretariſſen noch in haare bedieninge, en de Secretarye onverzeegelt hadden gelaten, waarom ſy haar in een goet getal weder begaven na 't Stadhuys, deden de Secretariſſen de Secretarye quiteeren, met intentie, om deſelve te ſluyten, en van buyten met een Stads-zegel te verſeekeren tegens allen acces van ymand, die daar van een Sleutel mochte hebben, behalven de ordi-

verkieſen 24. perſonen, die den ouden Krijgs-raad excuſeeren.

en de Regenten haare Employen deden nederleggen.

Burgers verzeegelen de Secretarye met een brantmerk.

naire Sleutels, die sy in de Hooft-wacht in bewaringe brachten. Maar dewijl de Stads-zegels niet voor de hand waren, en de Burgers geen addresse hadden, om die te vinden, wierden sy te raade het Stads-wapen op de deur van de Secretarye te setten met het yser, daar mede men de dieven brantmerkt.

leyden twee Compagnien militie in, en weder uyt de Stad,

Kort daarna quam de Burgerye weder in de wapenen met voornemen, om de 2. Patenten van *Sijn Hoogheyt* te pareeren, en de 2. voorsz. Compagnien in te laten, ten welken eynde sy haar van de groote Hout-poort af tot op de Mark in 2. rijen sileerden, tusschen dewelke sy de voorsz. 2. Compagnien deden door marcheeren tot op de Markt; Maar dewijl immiddels eenige der burgeren opvatten een valsche suspicie, als of die 2. Compagnien wel Fransche of Sauve-gardens van den Koning mochten zijn, leyden sy deselve eens de Markt rondom, en den selven weg en poort weder uyt, die sy ingekomen waren, werdende haar door de 24. Burger-mannen buyten de poort aangewesen stallinge en voeder, daar mede sy haar mochten vrolijk maken, en mosten aansien, dat de Poorten weder voor haar geslooten wierden, trekkende de Burgers weder na de Doelens, alwaar de voorsz. 24. mannen een nieuwen Krijgs-raad aanstelden, en een nominatie maakten tot een nieuwe Vroetschap, stellende boven aan alle de 32. oude Heeren, en tot een dubbelt getal noch 32. nieuwe uyt het midden van haar, waar mede sy 8. persoonen uyt de voorsz. 24. deputeerden aan *Sijn Hoogheyt*, dewelke antwoorde daar op Commissarissen na *Haarlem* te willen senden. Onderwijlen wasser in de Stad een volkomene *Anarchie* of een Gemeente sonder Regeeringe, 't en zy men de overige 16. Burger-mannen voor de Regeeringe wilde nemen.

en verkiesen een nieuwen Krijgs-raad.

Commissarissen van *Sijn Hoogheyt* komen de Regeringe weder in goede ordre brengen.

De meeste der 24. Mannen, so niet alle, maakten staat, om selfs tot de Regeeringe door *Sijn Hoogheyt* geavanceert te werden, dat haar geheel misslukte; want als op den 12. *Septemb.* de Heeren *Albrecht Nierop* Outste Raad in den Hove van *Holland* en *Johan Wierts* Raad ende Reeken-meester van *Sijn Hoogheyt den Heere Prince van Orange* in dese Stad waren gekomen, hebben deselve naar examinatie van saaken op den 16. *dito* van 't Stadhuys doen publiceeren niet alleen een Generale Amnestie onder *Num°.* 64. geproduceert, maar ook een Acte van *Sijn Hoogheyt*, daar by den nieuwen Krijgs-raad wierd vast gestelt, en de geheele oude Regeeringe gecontinueert, uytgenomen alleen een eenigen Heer, in wiens plaatse gestelt wierd *Balthasar Coymans Heer van Streefkerk*, gelijk te lesen is onder *Num°.* 65.

Hier op namen de voorgemelde Heeren Commissarissen den Eed af

van

van den nieuwen Krijgsraad en van de Vroetschap, en blies een Trompetter van *Sijn Hoogheyt* sommige deuntjes tot een teeken van gedaan werk, daar mede alle die onluften eyndigden.

DELFT i. roeren,

DELFT mocht in weynig dagen verstrekken tot een perfect model van burgerlijke commotie, en inwendige beroerten, want op den 19. *Augusti*, als de Burgeren over de Regeeringe van haare Stad eenige dagen al gemurmureert, en deselve gesuspecteert hadden van malversatie, wierden sy te meer gaande gemaakt door een goede quantiteyt van alderhande oorlogs-wapenen, die gebracht wierden in twee herbergen by de Rotterdamse Poort, daar van sy na haaren sin 't rechte bescheyt niet konden bekomen, 't welk oorsaak was, dat de Burger-Ronde haar het onderzoek van dien aantrok, vragende aan deselve Herbergen, wien, en tot wat eynde die wapenen daar liet brengen, daar men 's Lands Magazijn in de Stad hadde, en het stijl en manier van doen was, de wapenen daar in en nergens anders in sulken quantiteyt te brengen; Doch also sy hier op scherp en spijtig wierden bejegent, wierden sy te begeeriger, om te weeten wat van dese saake was, begaven haar daar om aanstonts na 't huys van *van der Cys* Opsiender van 't Ammunitie-huys, van wien sy wilden weten de redenen, waarom in huysen van Particulieren so veel wapenen gebracht wierden, onder dewelke veele Musquetten met 2. a 3. koegels geladen, en de Bandeliers met Maaten vol kruyt voorsien waren. En dewijl sy hier op geen sodanigen antwoort ontfingen, als sy wel verwacht hadden, trokken sy weder na de 2. voorsz. Herbergen, waar op derwarts sulken meenigte van Volk conflueerde, dat die van de Herbergen haare deuren en vensters slooten, waar mede sy van alle overlast meenden bevrijt te zijn; maar als sy sagen, dat met het getal der Burgeren te gelijk haare misnoeginge aanwies, verstouten haar die van een deser Herbergen, om uyt de boven-vensters met steenen onder de Burgeren te gooyen, en deselve daar door in haare commotie noch meer te irriteeren, so dat die niet alleen de glaasen van die Herberg insmeeten, maar voorts ook de deur opgebrooken, en 't huys uytgeplondert souden hebben, (gelijk daar na noch geschiede) so sy in dit voornemen niet voorsichtiglijk belet waren geworden. Sy nemen daar op voor, 't huys van achteren te besetten, om so beter haar leet te wreeken, maar terwijlen sy derwaarts loopen, wierden andere mannen in der yl van voor-ren ingelaten met Musquetten en Pistoolen, om 't huys te helpen defendeeren, die op de aandringende Burgers uyt de achter-vensters schooten, so datter 2. onder de voet raakten, zijnde de eene in het

een huys wordt uytgeplondert.

hooft, en de ander in de krop getroffen. In plaats de Burgers hier door 't huys souden verlaten, vielen sy te furieuser aân, so dat sy de deuren en vensters op kreegen, waar door sy 't huys met groote ongestuymigheyt invielen, en uytplonderden, willende met eenen weten, wien last hadde gegeven, om met scherp te schieten, en also der de Capiteyn *Graswinkel* genoemt wierd, liepen eenige mede na desselfs huys, om dat ook uyt te plonderen.

De Burgers komen tsamen op den Doelen, en doen een besendinge aan *Sijn Hoogheyt*,

Na desen tijd continueerden de murmuratien van de Gemeene Schutterye sodanig, dat de 4. Compagnien Schutterye omtrent 800. man sterk op den 30. *Augusti* op de Doelen gesamentlijk compareerden, en 7. Articulen met een Request op 't papier brachten, waar mede sy eenige personen aan *Sijn Hoogheyt* deputeerden, invoegen onder *Num°.* 66. blijkt; Waar op *Sijn Hoogheyt* geraden vond de Copie van 't selve Request en Articulen met een missive te senden aan de Heeren Burgermeesteren en Regeerders der Stadt *Delft*, om der selver consideratien daar omtrent te verstaan, tot voldoeninge van het welke uyt den naam en van wegen de Heeren Veertigen en Vroetschappen op den 1. *Sept.* aan *Sijn Hoogheyt* wierden overgelevert de Consideratien op de voorsz. Requeste en Articulen, alle mede te lesen onder de voorn. *Num°.* 63.

verfoeken de Magistraat, om van de Regeeringe afstant te doen.

Immiddels dat *Sijn Hoogheyt* door hoogdringende affaires belet wierd, om op dese saake te disponeeren, verscheenen eenige Capiteynen, Luytenants en andere Officieren van de 4. Vaandelen Schutterye ter Kamere van de Heeren van de Wet, alwaar sy demonstreerden, dat sy haar geneceſſiteert vonden door het aanhoudenvan de gemeene Schutterye, dat de Heeren XI. Raden haar selven souden gelieven te excuseeren van de Regeeringe, om het selve gedaan zijnde bekent te maken aan den Heer *Prince van Orange*, en *Sijn Hoogheyt* te verfoeken, ten eynde deselve, omtrent de bestellinge van de Regeeringe sodanig soude gelieven te disponeeren, als voor de meeste ruſt en dienste van de Stad bevinden soude te behooren. De Heeren Burgermeesteren dit verfoek aan de Vergaderinge der Heeren Veertigen en Vroetschappen bekent gemaakt hebbende, hebben alle de Presente Heeren, naar voorgaande deliberatie, eenpariglijk verklaart, haar selven om ruſt en vreede te excuseeren van de Regeeringe, verfoekende *Sijn Hoogheyt* omtrent de bestellinge van deselve Regeeringe, mitsgaders van de Pensionaris en Secretaris Ampten ende Officianten sodanig te willen disponeeren, als *Sijn Hoogheyt* voor de meeste ruſte en dienste van de voorsz. Stad bevinden soude oyrbaar te

zijn,

zijn, ende wierden de Heeren van de Wet verſocht en geauthoriſeert, de voorſz. Reſolutie aan de voorſz. Officieren bekent te maken, mitsgaders deſelve by Extract authentijk daar van te dienen, om te ſtrekken tot der ſelver narichtinge.

Tot het nemen van deſe Reſolutie waren de Heeren te meer bewogen door het leſen en examineeren van ſeekere brieven, die de Boeren in 't Veen aan alle de Kerken op de Dorpen geplakt hadden, waar by deſelve, na dat ſy haar alreede in een groot getal met malkanderen verbonden hadden, om de Stad *Delft* 2. a 3. dagen naar *dato* te komen beſocken, en de veranderinge in de Regeeringe, ſo die dan noch niet mochte geſchiet zijn, met kracht uyt te werken, alle andere Boeren daar omtrent tot den ſelven optocht noodigden, met bedreyginge, dat ſy in 't wederkeeren de huyſen van alle die gene ſouden plonderen, die niet waren medegegaan. Om welke en andere reeden *Sijn Hoogheyt* goet vond tot de Regeeringe van *Delft* aan te ſtellen ſodanige Heeren, als by de Reſolutie van *Sijn Hoogheyt* dien aangaande is te leſen onder de voorſz. *Num°. 63.*

Burgeren van LEYDEN komen in roeren,

Tot LEYDEN begonnen eenige Burgers op den 23. *Auguſti* 1672. tegens haare Capiteynen op te ſtaan, voor namentlijk tegens de gene, die Leden van de Vroetſchap waren, om welke reden de ſelve haaren dienſt als Capiteynen nederleyden, waar op verſtaan wierd, dat men de Compagnien, die tot een dubbelt getal waren vermeert, weder tot het oude getal ſoude brengen, gelijk ook geſchiede, doch tegens den ſin van andere, die daar over geweldig morden, begeerende by de voorige verdeelinge te verblijven, waar toe ſy niet weynig wierden aangeſtookt door de gene, de welke aſpireerden, om geavanceert te werden in plaatſe van de Officieren, die haare Ampten gereſigneert hadden. Eenige Burgers voerden den Lieutenant *Lucas Veenbergen* uyt ſijn huys tot op 't Stadhuys, van waar ſy niet vertrekken wilden, voor en aleer de ſelve Capiteyn gemaakt was.

en werden oneenig over een Vaandel,

Om het Vaandel van den Capiteyn *Wittens* recs'er ſulken vehimenten heevigheyt tuſſchen deſſelfs Broeders en *Sr. de Krauwelaar*, dat de Burgers daar over gaande wierden, ſo dat ſy de glaaſen in 't huys van den Capiteyn *Adrian van Aſſendelft*, zijnde een Neef van den ſelven *Krauwelaar*, inſloegen, en hart dreygden het ſelve huys uyt te plonderen, waar op de Compagnie tegens den anderen in de wapenen quam, houdende de eene partye met *Wittens*, en de andere met *Krauwelaar*, en alſo elk met het Vaandel wilde optrekken, rangeerden ſy haar tegens malkanderen in ordre op een Burg-

wal, daar sy maar door de Gracht gesepareert waren. De heevigheyt deser Partyen rees so hoog, dat seekeren Burger sijn musquet over het water op *Wittens* loste, en den selven, so als hy in den stoep stondt door het been schoot, dat hy ter neder viel, doch dadelijk in huys gebracht zijnde, wierd 't selve ongeval voor het volk versuft, en de saak eyndelijk bygeleyt, so dat den oproer verdween.

komen by *Mr. Simon van Leenwen*, met wien sy lang discoureeren,

Den 30. *Augusti* vervoegden sich 3. a. 4. Burgers ten huyse van den Heer en *Mr. Simon van Leeuwen* Vroetschap der Stad *Leyden*, spreekende met goed façoen, en insisteerende op sijne laatste toesegginge (daar van op Pag: 687. gesprooken is) om haar Voorspraak te zijn, en de behulpsame hand te bieden in 't gene sy ten goeden van de gemeene saake mochten voornemen, dat sy nu by hem quamen in een goede saake, niet gewaapender hand, maar om met goede ordre te recht geholpen te werden, het welk hem vreemd voorkomende hy seer begeerig was te weten, wat het mochte zijn; Waar op sijn hem bekent maakten, dat sy verstaan hadden, dat in eenige andere Steeden op 't versoek van de Burgeren sommige Magistraatspersonen verset waren, of stonden verset te werden, daar op geantwoort zijnde, dat sy sulx hier niet mosten beginnen, also 't in die andere Steeden geheel anders gelegen was, hielden sy noch sterker aan, seggende, dat sy om de Eer van Gods Kerk, en maintenu van een goede Politie niet anders voor hadden, als die gene uyt de Kerk en Politie te doen versetten, de welke van de Arminiaanse Secte en Louvensteyse Factie waren, de welke in de Kerk en Politie waren ingedrongen, en al te veel meester geworden; En wat de Magistraat van de Stad aanging, dat sy meenden wel te weten, dat onder de selve waren van de Arminiaanse Secte en Louvesteynse Factie, en sommige die *Liever Fransch als Prins* wilden zijn, en daarom mede hadden helpen stemmen, om de Stad en het Land aan Vrankrijk over te geven, dat sy mede hadden helpen bevorderen, en de voornaamste oorsaaken waren, dat *Pieter de Groot* naar den Koning van Vrankrijk was afgesonden, met commissie, om onder reserve van vrye Kerk en Staatse Regeeringe alles over te geven, en dat de selve op sijn wederkomste hadden helpen doordringen, en mogelijk daar van de autheuren waren, dat hy *de Groot* met pleyn pouvoir en een onbepaalde macht voor de tweede maal gecommitteert was, om alles, sonder eenige reserve, ter discretie van den Koning over te geven; Waar op den Heer *van Leeuwen* met groote protestatie antwoorde, dat men daar over niemand van al de Regenten in 't bysonder hadde

te

te beschuldigen, en dat seeker was, dat alle het selve een verçierde en opgeraapte beschuldinge was. De Burgers antwoorden, dat sy wel onderrecht waren, wat in de Vergaderinge van de Vroetschap was voorgevallen, en wat daar op den 1. en 3. *Juny* gereselveert was, en dat hy, te weten *van Leeuwen*, mede wel wist, watter meer gepasseert was, en wie daar de oorsaak van waren, vragende of het hem vergeten was, dat seekeren Burgermeester discours wijse te kennen hadde gegeven, dat wy ons wel gelukkig mochten achten, als wy mochten aannemen de conditien, die ons door den Vyand gepresenteert waren. De Heer *van Leeuwen* protesteerde van 't selve geen kennisse te hebben, en versocht te mogen weten, wie die luyden waren, dewelke daar mede beschuldigt wierden, en wie sy souden willen afgeset hebben? Daar op sy aanstonts gereet waren, en een Request voor den dag haalden, dat sy aan *Sijn Hoogheyt* tot dien eynde hadden gepresenteert, met een Memorie van de gene, die sy suspect hielden. De Heer *van Leeuwen* versocht 't selve te mogen lesen, gelijk geschiede, vindende de middelen van 't request seer schandeleus en oproerig, waarom hy versocht 't selve wat onder hem te mogen houden, om sijne gedachten wat daar over te laten gaan, doch so haast het hem ten dien eynde was overgelevert, stak hy 't in sijn sak, en seyde, dat sy mosten weten, dat hy Eer en Eeds halven schuldig was, het selve aan de Burgermeesteren bekent te maken, het welk haar in 't eerste wat scheen te versetten, doch bleeven daar na halstarrig by haar voorgeven, en seyden, dat hy het wel mocht communiceeren; En als hy haar daar op vraagde, of sy wel wisten, wat sy deden, en of sy 't selve wel souden willen staande houden en verantwoorden, seyden alle te gelijk van ja, en een die de principaalste scheen, en een out, statig en kerklijk man was, voegde daar by, dat sy daarom by hem waren gekomen, op dat het selve bekent gemaakt mochte werden. Hier op scheyden sy naar eenige vermaningen en verder discoursen van malkanderen met afspraak, dat sy wederom souden komen, om te vernemen, hoe dat dit werk soude opgenomen werden, met presentatie, dat sy, des noot, self in de Vergaderinge souden verschijnen, en dreygden, by aldien het met geen gemoede mochte toegaan, dat sy dan genootsaakt souden zijn, andere middelen in 't werk te stellen.

en hem een Request behandigen,

By dit Request was een Lijst van de gesuspecteerde Heeren, als: *Mr. Johan Meerman* Burgermeester, *Mr. Herman van der Meer* Gecommitteerde Raad, *Jacob van der Maas*, *Mr. Jan van Vesanevelt*. *Jan van Kampen* Scheepenen, *Pieter van Assendelft*, *Nicolaas*

met een Lyste van gesuspecteerde Heeren,

colaas van Assendelft, *Isac Heemskerk* en *Jan van Vliet* Vroetschappen, *Mr. Pieter Burgersdijk* Pensionaris en *Mr. Jan van Groenendijk* Secretaris.

die hy aan de Burgermeesters overgaf,

Al het welk door den selven Heer *van Leeuwen* des anderen dags 's morgens vroeg den Burgermeesteren bekent gemaakt zijnde, wierd goet gevonden, dat, dewijl *Sijn Hoogheyt den Heere Prince van Orange* uyt krachte van meergemelde acte van haar Ed: Groot Mog. *in dato* den 27. *Augusti* (die onder *Num°.* 62. te lesen is) gequalificeert was, om van sulke saaken kennisse te nemen, men die luyden haar Request wederom soude geven, en hun renvoyeeren aan *Sijn Hoogheyt*, met vermaninge, dat sy haar Request in wat sachter en gevoeglijker termen souden laten instellen, dat men immiddels stil swijgende soude sien te wege te brengen, dat het selve Request soude werden verworpen, en dat dan die saake sich selven wel soude doot lopen.

dewelke de Burgers renvoyeerde aan *Sijn Hoogheyt*,

Dit Request en Lijste aan die luyden gerestitueert zijnde, hebben sy deselve, volgens aanmaninge, doen veranderen, en van de Lijste somnige geroyeert, en andere weder in der selver plaatsen gestelt, en also aan *Sijn Hoogheyt* gepresenteert, en continueelijk daar op gesolliciteert, tot dat deselve Requeste en Lijste op den 9. *September* 1672. by een beslooten missive van *Sijn Hoogheyt* gestelt wierd in handen van de Vroetschap der Stad *Leyden*, om daar op binnen 24. uyren te rescribeeren. Waar op den 10. *September* de Vroetschap vergadert zijnde, en deselve Requeste en Lijste gelesen hebbende, waren eenige van de gesuspecteerde Heeren dapper te onvreeden, op gemelden Heer *van Leeuwen*, seggende dat hy van dat werk voorgaande kennisse hadde gehad, dat hy die luyden hadde opgemaakt, en met raad en daad geassisteert, waar van hy sich verschoonde met de uyterste protestatie, en met opentlijke verklaaringe van de Burgermeesteren selfs, dat hy dien aangaande niet en hadde gedaan, als met voorgaande kennisse, en volkomen last en ordre van de Burgermeesteren.

aan wien de selve haar Request en Lyste presenteerden,

zijnde 't Request met seer vuyle termen ingestelt.

In 't Request vloeyden onder anderen mede dese haatelijke, calumnieuse en lasterlijke termen van *slappe*, *flauwhertige*, *eer en eed vergeteñe*, *liever Fransch als Prins-gesinde*, *&c. die mede geresolveert hadden het Land en de Stad aan den Koning van Vrankrijk over te geven*, *van de Arminiaansche Secte*, *en Louvensteynse Factie*, dat sy versochten deselve volgens bygaande Lijste afgeset, en haare Stad gefortificeert te hebben, met een relatie tot een brief van den *Koning van Engeland*

Engeland aan *Sijn Hoogheyt*, daar in hy geſchreeven hadde, van na geen middelen van accommodatie te willen hooren, voor dat die van de Louveſteynſe Factie uyt de Regeeringe ſouden zijn geremoveert. &c.

Hier op gedelibereert zijnde, is goet gevonden deſelve geſuſpecteerde Heeren mondeling en ſchriftelijk in haar eer en reſpect te maintineeren en defendeeren, deſelve Requeſte in alle termen te wederleggen, en te proteſteeren, dat in al de tijd van den beginne der troublen af en voorheen niet een eenige Staatſe Reſolutie was genomen, daar men de een meer als de ander mede ſoude konnen beſchuldigen, maar dat alles met eenpaarige Stemmen was geconcludeert; Waaromme 't ſelve aan *Sijn Hoogheyt* te remonſtreeren en te verantwoorden gecommitteert wierden de Heeren *Diderik van Leyden van Leeuwen* Burgermeeſter, *Mr. Johan Goes van Abſmade* Scheepen, *Herman Schuyl* en *Mr. Simon van Leeuwen* Vroetſchappen en Veertig in Raade, benevens den Penſionaris en Secretaris, dewelke op den 11. *September* geſamentlijk na het Leger tot *Bodegrave* reyſden, en haare Commiſſie aldaar by *Sijn Hoogheyt* afgeleyt hebbende, 's anderen dags weder na *Leyden* vertrokken, daar ſy na haar gedaane rapport bedankt wierden.

waar tegens de Magiſtraat een reſolutie neemt,

en ſeekere Heeren aan *Sijn Hoogheyt* committeert.

Doch dewijl dit by *Sijn Hoogheyt* in advijs wierd gehouden, en de ſolliciteurs geen uytſlag tot haar voordeel konden bekomen, begonnen eenige andere quaatwillige op den 13. *dito* 's avonts t'ſamen te rotten, en op den volgenden dag vroeg de een de ander te dwingen, om in de wapenen te komen, waar op ſy met vliegende Vaandelen optrokken na den Doelen, alwaar ſy eenigen tijd vergadert geweeſt zijnde, haare Capiteynen conſtringeerden een Acte te teekenen, daar by de Burgers verſochten en begeerden, dat de geheele Magiſtraat, Penſionaris, Secretaris en alle Suppooſten van het Stadhuys tot Bode incluys, haare Dienſten ſouden quiteeren, waar mede eenige uyt den haaren hebbende afgeſonden, is daar op Vergaderinge geleyt; en alſo een yder daar op ſijnen Dienſt gewillig nederleyde, hebben de Burgers het Stadhuys ingenomen, en in verſeekeringe gehouden.

Nader oploop der Burgeren,

die na den Doelen trekken,

alwaar ſy een acte opſtellen,

Den 15. 16. en 17. bleeven de Burgers in den *Doelen* af en aangaande vergadert, ten eynde om een nieuwe nominatie te maken, daar in ſy den anderen niet konden verſtaan, tot dat eyndelijk een Lijſte formeerden van 80. perſonen, daar onder 25. van de voorgaande mede genomineert wierden, met byvoeginge van een petitie van de navolgende Voorrechten, als:

en een nominatie maken van een dubbelt getal,

met 6. artículen,

1. *De Verkieſinge van de Capiteynen by het afſterven of vaceeren aan de Officieren van deſelve Compagnie.*
2. *Geen Artillery-meeſter als uyt de Capiteynen te verkieſen.*
3. *Het Inkomen van de Doelens.*
4. *Dat tot geene officien ſouden werden gepromoveert als Burgers en Inboorlingen.*
5. *Viſie en Copyen van alle des Stads privilegien.*
6. *Het weeren en buyten houden van de Remonſtrantſche Kerk.*

daar op *Sijn Hoogheyt* diſponeert.

Welke Lijſte en Petitie door eenige Gecommitteerdens aan *Sijn Hoogheyt* over gebracht zijnde, heeft deſelve op den 19. *September* de 25. voorſz. Regenten benevens den Penſionaris en Secretaris in haare voorige Dienſten gecontinueert, en voorts door de Heeren *Albrecht Nierop* Outſte Raad in den Hove van Holland, en *Johan Wierts* Raad en Reekenmeeſter van *Sijn Hoogheyt* op alles doen inquireeren en informeeren, dewelke aan Hoog-gedachte *Sijn Hoogheyt* een omſtandig rapport hebbende gedaan, heeft deſelve ſo op de Requeſte aan hem gepreſenteert, als op de ſes voorſz. Articulen goet gevonden en gediſponeert, als by de Acte onder *Num°.* 67. blijkt.

AMSTERDAM wierd weynig ontroert,

Gelijk de Stad van AMSTERDAM door de Burgerlijke Commotien, om *Sijn Hoogheyt* tot Stadhouder te eligeeren, minder geſchud en bewogen was, als een der Hollandſche Steeden, 't welk wy hier vooren vertoont hebben, ſo gevoelde ſy in haar ſelven ook minder ontroeringe door de Burgeren, die de Regeeringe ſuſpecteerden, want ſy hebben gene Heeren Regenten gedwongen tot het af treeden en quiteeren van haare reſpective Bedieningen, noch geene der ſelver, als den Heer Burgermeeſter *Andries de Graaf*, (dat op *pag:* 689. te leſen is) feytelijk geaffronteert, noch eenig perſoon of huys geſpolieert of geplondert, gelijk in ſommige Steeden geſchiet is, hoe wel het ongetwijffelt daar toe ſoude gekomen zijn, by aldien de Heeren Regenten door haare gewoonlijke voorſichtigheyt de bevreeſde onheylen niet hadden geprevenieert. De grootſte ontroeringe ontſtont over het bewaren van de Stads Sleutels, want de onruſtige Burgers gehoort hebben de, dat de Magiſtraaten van verſcheyde overheerde Steeden met de preſentatie en overleveringe van de Sleutels haare Steeden met eenen hadden overgegeven en gelevert aan den Vyand, waren bekommert, dat haare Regenten, voornamentlijk die gene, dieſe ſuſpecteerden van ſecreete intelligentie met de gewaande Land-verraders,

doch 't meeſt om de Stads-ſleutels,

ders, met de Sleutels van de Poorten ook de Stad souden leveren in handen van den Vyand, sonder de minste advertentie en kennisse van de goede Burgerye, onder de welke diergelijke straat-praatjes so veel opereerden, dat sommige, te wegen brachten, dat de Sleutels van de Poorten en Water-Bomen op 't Stadhuys, daar de Burger-Hooft-wacht was, wierden gebracht en bewaart, in plaatse de selve volgens gewoonte des avonts waren gebracht en des nachts bewaart ten huyse van een der Heeren Burgermeesteren, waar van de beurt by ordre was gekomen aan den Heer Burgermeester *Lambert Reynst*, die van resolutie wierd, om op 't Stadhuys by de Sleutels sijn nacht-rust so lang te nemen, tot sijne tijd geexpireert, en by ordere gedevolveert was op den Heer Burgermeester *Jan van de Pol* wanneer de Heeren Burgermeesteren resolveerden, om alle de Sleutels naar gewoonte weder te doen brengen aan 't huys van den Heer Burgermeester *van de Pol*, tot welken eynde haar *Ed: Achtb:* sulx in den Burger-Krijgsraad proponeerden, met versoek, dat de Heeren Capiteynen het Volk van haare respective Compagnien daar toe geliefden te induceeren, om de Sleutels te brengen ten huyse van den voorn. Burgermeester.

waarom eenig volk t'samen rotteert voor 't huys van den Burgermeester *Pol.*

Dese resolutie wierd so haast niet ruchtbaar, of men sag aanstonts eenige woel-geesten dapper gaande, om de Gemeente ongerust te maken, gebruykende daar toe diergelijke reden: *Als de Burgermeesters Voogden waren van de Sleutels, dat sy dan ook met eenen meester waren van de Stad, en dat ons de droevige ervarentheyt hadde geleert, dat veel Burgermeesters van de overheerde Steeden door 't overgeven van de Sleutels haare Steeden en Burgers ook hadden overgeleevert in handen van den Vyand, maar dat het nu tijd was, om selfs mede toe te sien, en een oog in 't zeyl te houden, &c.* Waar door veel gemeen Volk met een dommen yver na den *Dam* liep, om aldaar af te wachten, wat'er wegens de Sleutels soude voorvallen. Hier verscheenen tegens den avond mede sommige oproer-maakers, die haaren mantel om de ooren geslagen hebbende, om te minder bekent te zijn, het vuyr van burgerlijke Beroerte aanbliesen, met alderhande seditieuse discoursen, en met presentatie van haare hulp en assistentie, 't welk duyrde tot omtrent 10. uyren in de nacht, wanneer de Sleutels van een der Poorten, in plaatse van aan het huys van den Heer Burgermeester *Pol*, na 't Stadhuys gebracht wierd, daar op het volk seer sterk aandrong, om te sien, welke die sleutels waren, en souden tot in 't Stadhuys gedrongen, en licht tot enorme actien gekomen zijn, so niet de Capiteyn

Barent Elias, die toen op 't Stadhuys de wacht hadde, met sijne Compagnie in der haast den Ingang van 't Stadhuys beset hadde, rangeerende sijne onderhebbende Burgers in goede ordre, die haar met de lont op den haan schrap stelden, en de Sleutels van de Poorten en Water-bomen inwachten, dewelke al voorens van de onrustige Burgers in 't aankomen op den *Dam* gevisiteert en geobserveert wierden, of sy ook alle op 't Stadhuys gebracht wierden; Doch bemerkende, dat de Sleutels van de Nieuwe-brugs-boom ten huyse van den Heer Burgurmeester *van de Pol* gebracht waren, rukten sy met meenigte derwarts, en begeerden met groot geroep en getier, dat de Sleutels, die daar in gebracht waren, weder uytgereykt en op 't Stadhuys bewaart souden werden. De Heer Burgermeester *Hooft*, die ter selvertijd ten huyse van den Heer Burgermeester *van de Pol* present was, trad met een geresolveert gemoet op de Stoep, en socht het woedende volk te bevreedigen, seggende: *Mannen de Sleutels zijn hier anders wel bewaart, de Burgermeesters konnen met de Sleutels niet verrichten, de Burgers zijn immers meesters van de Poorten; en genomen de Burgermeester wilde een Schelm zijn, en de Poort openen, gy konde sulx beletten.* Doch al dese en diergelijke redenen konden de Burgeren niet bevreedigen, die als vooren even sterk riepen: *Wy willen de sleutels hebben, of daar sal dit en dat door vaaren, &c.* en de Burgwal so dicht besetten, dat eenige van de vrywillige Burger-ruyters, en den Heer Capiteyn *Frederik Barrewouts* Schoon-Soon van den Heer Burgermeester *van de Pol*, met eenige gewaapende Burgers onverrichter saake weder mosten vertrekken, waar op de Burgers te harder insteerden, om de voorn. sleutels te hebben, en dewijl sy vreesden, dat men haar met geweld soude doen vertrekken, riepen sy noch eens, so sy seyden voor 't laast, onder het werpen van steenen, in de glasen: *Wy willen de Sleutels aanstonts hebben, of sullen het huys plonderen.* De Burgermeester vreesende, dat die beroerte niet, als met een quaaden uytslag soude eyndigen, by aldien hy dese woedende menschen in haar begeerte niet te gemoet quam, resolveert met de sleutels voor de deur te komen, seggende: *Daar zijn de Sleutels, wien moet die hebben*, waar op een onbesuyst en dronken mensch daar naast aan staande toe greep en seyde, ik wilse hebben; Een ander dat siende, wilde den eerste de Sleutels ontweldigen, waar door weder een nieuwe commotie ontstont, tot dat eyndelijk eenige gewapende Burgers de sleutels opvatten, en onder een Convoy van een seer groot gedrang van menschen naar het Stadhuys brachten, daar sy zedert binnen

nen de Adels-Kamer in een Yfere Kist 's avonts wierden opgeslooten, en de Sleutel van die Kist gebracht en 's nachts bewaart by een der Burgermeesteren, dat sonder veranderinge op huyden noch continueert, waar mede dese commotie een eynde nam.

De Heeren van Regeeringe resigneeren haar employ,

Doch also de Heeren Burgermeesteren en XXXVI. Raden bevreesden eenig grooter ongemak te sullen ontstaan uyt oorsaake, dat 'er d'een of d'ander onrustige Geest den *Mas Anjello* mochte ageeren onder de excessive groote meenigte van Inwoonders, die uyt alderhande Natien gecomposeert is, en licht uytlevert sodanige war-geesten, die by trouble tijden groeyen en bloeyen, behalven dat het onbestandig gemeene Volk altijd tot nieuwigheden en veranderingen inclineert, en in troubel water soekt te vischen, voornamentlijk daar men dagelijk de burgerlijke beroertens van andere Steeden hoorde, en het Amsterdamsche Volk over eenige uyt de Regeeringe mede murmureerde, en door verscheyde wargeesten so by monde als door pasquillen wierd opgewekt, so vonden de Heeren Burgermeesteren goet, om den Raad te doen vergaderen, om met deselve te delibereeren, of men sich in de tegenwoordige Regeeringe soude maintineeren, of sich altemaal daar van ontslaan, en in 't laatste cas de Regeeringe stellen aan *Sijn Hoogheyt*, om deselve te veranderen of te continueeren en maintineeren na sijn welgevallen, in gevolge van de authoriteyt op Hoog-gemelde *Sijn Hoogheyt* gedefereert by de resolutie van de *Ed: Gro: Mog. Heeren Staten van Holland en West-Vriesland*, in *dato* den 27. *Augusti*, waar van de Copye achter onder *Num°.* 62. is geproduceert. Hier op wierd op den 28. *Augusti* 's nachts om elf uyren tot het laatste geresolveert, en de presentatie van vrywillige afstand van Burgermeesteren en Vroetschappen by een Acte in *dato* den 5. *September* vervat, en aan *Sijn Hoogheyt* gesonden door den Heer en M^r. *Dirk Schaap* Secretaris van den welgemelden Raad (also de Pensionaris sich daar van excuseerde) met versoek, dat *Sijn Hoogheyt* soude gelieven te disponeeren omtrent de veranderinge van haare Magistrature, sodanig hy voor den dienst en gemeene ruste des gemeenen Vaderlands, en der Stad *Amsterdam* in 't particulier, soude bevinden te behooren; Waar op *Sijn Hoogheyt* naar voorgaande deliberatie op den 10. *September* oordeelde, dat in de jegenwoordige constitutie van tijden en saken seekere Heeren Regenten van de Regeeringe voorsz. behoorden te werden geexcuseert, sonder nochtans dat deselve daar door in hunne goede naam en reputatie in eenigen deele gekrenkt of vernadeelt souden werden, met pre-

Sijn Hoogheyt maakt eenige veranderinge in de Regeeringe,

sentatie, dat *Sijn Hoogheyt* ten allen tijden, so wanneer boven vermoeden de noot sulx soude mogen komen te vereyschen, bereyt soude zijn, hun sodanige particuliere Protectie en Sauvegarde te laten geworden, als haar Ed: soude komen te desidereeren.

en verkiest eenige in plaats van de geëxcuseerde Heeren.

In plaats van de geëxcuseerde Heeren vond *Sijn Hoogheyt* goet, de navolgende Heeren te eligeeren tot Burgermeesteren *Coenraad van Beuningen* en *Johan Hudde*; tot Scheepenen *Louis Trip*, *Nanning Kloek* en *David de Willem*; en tot Raden *Louis Trip*, *Jan Appelman*, *Michiel Tielens*, *Hendrik Becker*, *Coenraad van Klenck*, *Mr. Gerard Bors*, *Jan Commelijn*, *Mr. Nicolaas Opmeer*, *Dirk Blom* en *Gillis Sautijn*.

Eenige Burgers compareeren t'samen op den Doelen.

Immiddels dat den voornoemden Heer *Schaap* in 't Leger tot *Bodegrave* van *Sijn Hoogheyt* expeditie verwachte, hadden eenige Burgers op den 7. *September* veele van haare Mede-Burgers met gedrukte Biljetten versocht, om tegens den avont op de *Kleveniers Doelen* te compareeren, alwaar wel 90. a 100. personen meest Ambachts-luyden haar ter bestemder tijd lieten vinden, dewelke so haast niet vergaart waren, of de deur van de Kamer wierd geslooten, en voorgestelt, dat het de plicht van de getrouwe Burgerye was, voornamentlijk in desen tijd sorge te dragen, datse haar oude Privilegien en Vryheden weder bequam, wanneer gelijk als onverhoets op een stoel onder een Kussen wierd gevonden een verzeegelt paquet brieven sonder opschrift, 't welk geopent zijnde, vondm'er een partye gedrukte requesten in, die in de naam van de Amsterdamsche Burgerye en Schutterye geaddresseert waren aan de Heeren Burgermeesteren en de Heeren van den Gerechte, bestaande in 12. articulen, so als sy onder *Numo.* 68. te lesen zijn. Een deser presenten klom voorts op de tafel, en las 't selve Request overluyt voor, waar op gevraagt wierd, of 't niet goet en wel ingestelt was, en of het de meeninge van de Burgers niet was, haare Privilegien weder te willen hebben? dat sy alle te gelijk beantwoorden van ja, ja, ja. Men bracht voorts voor den dag een kleyne geschreven Acte, waar by simpelijken versocht wierd, dat de Heeren Burgermeesteren aan de Burgers haar oude Privilegien wilden herstellen. Dese Acte wierd van de meeste onderteekent, nemende eenige dag van beraat, die sonder molestie niet van de kamer raakten. Men nomineerde vier personen, om 's volgenden morgens het versoek van haar aan de Heeren Burgermeesteren mondelinge te proponeeren, dewelk voor dat sy op 't Stadhuys compareerden, van eenige, die geteekent hadden, versocht wierden, dat sy de geheele geteeken-

en doen een besendinge aan de Burgermeesters,

teekende Acte wilden royeeren, daar toe na eenige deliberatien ook gereſolveert wierd, werdende deſelve Acte door een brandende kaarſe eerſt vernietigt, eer de vier Genomineerde voor de Heeren Burgermeeſteren compareerden, daar ſy tegens haare opinie op alle de poincten van haare propoſitie ſodanigen ſatisfactie, en bedankinge voor haare goede genegentheyt ontfingen, dat ſy weder vertrokken na de Doelen, daar ſy van haare Verrichtinge rapport deden, en over haare genomene moeyten bedankt wierden. Immiddels hadden eenige yveraars copye van de Acte onder *Num°. 69.* 's nachts gebracht aan de Wachthuyſen en Poorten, om de Burgers tot meerder conſpiratie te bewegen, dat mede ſo wel als al het voorgaande in ſtilte een eynde nam.

GOUDA in roeren.

Tot GOUDA wierd op ſeekeren tijds 's nachts onder de deur van een der Regeerende Burgermeeſteren geſteeken een wytloopig geſchrift, in ſich behelſende de Naamen en Beſchrijvinge van eenige Regenten, welke by het Volk wierden gehouden niet genegen geweeſt te zijn tot het aanſtellen van den *Prince van Orange* tot Stadhouder; immers welke by veele niet waren aangenaam. In gemelte Geſchrift wierde te kennen gegeven, dat men het ſelve aan *Sijn Hoogheyt den Prince van Orange* ſoude overleveren, met verſoek, dat die daar in genoemde perſonen uyt de Regeeringe geſet, en andere in der ſelver plaatſen geſtelt mochten werden. Doch om alle beduchte ongeleegentheyt voor te komen, ende te doen blijken, hoe geneegen yeder was, om 't ſijne toe te brengen tot de gemeene ruſte, ſo hebben de Heeren Burgermeeſteren, Schepenen, en geſamentlijke Vroetſchappen haare reſpective Bedieningen geſtelt in handen en ter diſpoſitie van *Sijn Hoogheyt*, alle ende een yeder der ſelve ſich betoonende gewillig en bereyt, omme van haare functien afſtant te doen.

Sijn Hoogheyt door een miſſive van de Heeren Vroetſchappen deſer Steede zijnde verwittigt van der ſelver preſentatie en vrywillige aanbiedinge, heeft goet gevonden by een Miſſive aan de Regeeringe in ſeer beleefde termen te excuſeeren ſeekere 6. Heeren, en in der ſelver plaatſe weder aan te ſtellen de Heeren: *Albrecht van der Burg*, *Dr. Hugo van der Werve*, *Adrian van Schie*, *Jacob de Wilde*, *Mr. Cornelis Moering* en *Jooſt Verſchure*, met welke verandering het Volk van *Gouda*, dat een ongeſtuyme Zee gelijk was, begon te bedaaren, en in ſtilte te raaken.

ROTTERDAM in roeren.

ROTTERDAM flucteerde inwendig in burgerlijke Beroerten

niet minder, als een van alle Steeden, want op den 8. *Iuly* raakten de geheele Stad in rep en roer, door de confluentie van een groote meenigte rappaille, meest alle wijven, die met een Vaandel de Stad door trokken voor by het Stadhuys, daar de Heeren vergadert waren, naar het huys van den Heer *van der A*, daar sy de glaasen uytgesmeeten hebbende, voortgingen naar 't huys van den Heer *Sommans* (die ter selver tijd eenige dagen buyten de Stad was) daar sy niet alleen de glaasen met steenen ingooyden, maar ook de Deur met een Hamer opsloegen, en daarin eenige insolentie en dertelheyt omtrent eenige Eetwaren van boter, kaas, wijn, bier, &c. pleegden, doch den inboel en meubilen verschoonden van de plonderinge. Geduyrende dese tumulten hielden de Burgeren haare huysen geslooten, raakten 's namiddags in 't geweer, en stelden 7. Articulen op 't papier, die sy aan haare Heeren Burgermeesteren en Vroetschap presenteerden, so als sy onder *Num°.* 70. te lesen zijn.

door rappaille en wyuen,

en door de Burgeren, die 7. articulen opstelden,

Over dese Articulen was een yder, die deselve hoorde lesen, ten hoogsten verwondert en verset. Van de Heeren welkers detentie daar in versogt en die wel meest meenden verongelijkt te werden, waren op die tijd present de Heeren *Pesser*, *Vroese*, *Gaal* en *Gerard Jacobsz. Visch*, de welke in siende de constitutie van tijden en saken toe stonden, dat sy by provisie aldaar in versekering souden blijven, waar op dat vervolgens de voorschreeven articulen op approbatie en goed vinden van *Sijn Hoogheyt* wierden geaccordeert en toegestaan, gelijk ook het *Postscriptum*, daar mede deselve naderhand geämplieert en vermeert wierden; alles op het fundament en in vast vertrouwen, dat Hoog-gemelde *Sijn Hoogheyt* (aan wien hier over seekere Gedeputeerdens wierden toegesonden) de voorschreven exorbitante proceduren seekerlijk soude improbeeren en tegen spreken, 't welk ook niet lange daar na is geschiet; Want de Gedeputeerde, die met *Sijn Hoogheyt* hier op hadden wesen spreken, weder gekomen zijnde, rapporteerden alle uyt eenen mond, dat deselve de violentie aan de Regeeringe gepleegt seer qualijk genomen, en daar op order hadde gestelt, datter een missive wierde gedepescheert, die met een Trompetter volgen soude, waar in hy de Regeeringe gemaintineert, en van het Volk gehoorsaamt en gerespecteert wilde hebben. Des anderen daags zijnde Sondag den 10. *Iuly* is de voorschreve missive, in maniere als voren, gekomen, en in't volle Collegie in Burgermeesteren Kamer in presentie van eenige Burgeren geopent en geleesen, en vervolgens van het Raadhuys deser stede by forme van insinuatie aan alle Burgeren en Ingesetenen

dewelke de Magistraat rocstont.

Sijn Hoogheyt was misnoegt over de Burgeren.

nen gepubliceert en genotificeert in voegen onder *Num°*. 71. te leſen is. De Heer de *Groot*, die mede onder de geene was, die de Burgeren wilden, dat ſoude werden gedetineert, was des voormiddags onder het geleyde van een Trompetter van *Sijn Hoogheyt* in de Stad, en vervolgens op het Stadhuys gekomen, omme aldaar te aſſiſteren de Vergaderinge van de Vroetſchap, het welke alſo ſonder merkelijke disordre toe ging; Doch des namiddags de klokke omtrent twee uren, als de Vroedſchap geſcheyden was, en als een yder van de gedetineerde Heeren, in conformité van de ordre van *Sijn Hoogheyt* naar huys wilde gaan; Sijn Ed: met de Burgermeeſter *Vroeſe* by geval de eerſte van de trap van 't Stadhuys afgaande, wierden beyde door eenig weynig Canaille in het geſigt van de Burgeren, die als toen de wagt onder het Stadhnys hadden, weder re rug gedreven, en ſouden na alle apparentie met een mes gequeſt zijn geworden, ten ware ſy door haare knegts gewaarſchouwt, en alſo ſich weder na binnen begeven en het ongeval ontweken waren. Boven op het Stadhuys weder gekeert zijnde, expoſtuleerden ſy ſeer op die ſo quaade rescontre, en verſogten, dat daar in *de facto* ordre mochte werden geſtelt. Den Heer Officier, die by der hant was, ſond aanſtonds een der Subſtituyt-Schouten na beneden met twee of drie dienaars van de Iuſtitie, om den genen, die het mes tegen de gemelde Heeren getrokken hadde, was 't doenlijk, uyt den hoop by de kop te vatten en te verſeekeren, gelijk dan ook aanſtonts is geſchiet, met hoope, dat de ſchrik daar door in het volk gebragt ſoude werden, en dat de Heeren nu met gemoede ſouden konnen vertrekken. Hier op zijn de Heeren vervolgens van het Stadhuys afgegaan paſſeerende door veel Burgeren, die ſy by troepen op de ſtraten ſagen ſtaan.

De Groot qualijk gereſcontreert

De Heer *de Groot*, daar het wel meeſt opgemunt ſcheen, wierd door eenige gewapende mannen uyt de Burgerwacht tot aan ſijn huys geconvoyeert. So haaſt de Heeren in haar huyſen waren gekomen, begon het Volk voor het Stadhuys weder ſeer te vermeerderen, roepende dat ſy den gevangen man wilden gerelaxeert hebben, en by weygeringe van dien dreygen ſy het geheele Stadhuys onder de voet te ſullen haalen, waar op het gewelt ſodanig toe nam, dat de Burgermeeſteren het ſelve noch door de Burgerwachten, noch door andere middelen ſiende te konnen ſtutten, ſich genoodtrekt vonden in de begeerde relaxatie te conſenteren.

Een nieuwe Beroerte voor 't Stadhuys.

De Borgerye hier mede noch niet vernoegt zijnde, bracht te wegen, dat de Commiſſien van haare Heeren, die in den *Haag* waren, inge-

trokken, en in derselver plaatsen weder gedeputeert wierden de Heeren *van der Meyden, Hogendorp, Hartman, Punt* met twee Burger-Capiteynen, eenen Lieutenant en twee Burgers genaamt *Willem Bastiaansen* en *Leonart van Aarsen*, en dat in apprehensie wierden genomen 2. Regeerende Heeren Burgermeesteren, als *Vroesen* en *Pesser* met de Heeren *Gaal* en *Vis*, en dat de absente Heeren met Klok-geslag wierden ingedaagt.

't welk op de Kermis tijd vermeert wierd.

Op den 22. *Augusti* zijnde de ordinaire Kermis-tijd, wanneer veele Boeren, naar gewoonte, stonden binnen te komen, rees in de Stad een gerucht, dat de Boeren gesint waren, om gewaapender hand eenige Regenten af te setten, indien de Burgers op hunne komst sulx noch niet mochten hebben geeffectueert. Dit was oorsaak, dat de Burgeren sich in de wapenen begaven, om voor den overlast van de Boeren bevryt te zijn, en om selfs uyt te voeren 't gene de Boeren dreygden, concipieerden tot dien eynde een Request aan de Heeren Burgermeesteren en Vroetschap, met een Acte, die de gesuspecteerde Heeren souden teekenen. De Burgermeesters hier van eenige kennisse krygende, vraagden eenige Burgeren, of sy wat te versoeken hadden; daar op sy antwoorden van ja, maar dat het selve versoek hielt aan de gantsche Vroetschap, en dat die aanstonts daarom diende geconvoceert te werden, 't welk 's namiddags om twee uyren geschiede,

wanneer de Burgeren een request presenteerden.

wanneer aan de selve het Request wierd gepresenteert, bestaande in beleefde termen, waar in 14. Heeren uyt de 24. Vroetschappen wierden genomineert en versocht, dat sy haare respective Ampten gelieften te resigneeren, en 't selve met de onderteekeninge van dese volgende Acte te confirmeeren, gevende voor redenen, dat sy Heeren Regenten met de continuatie van haare Bedieningen aan de Burgerye geen contentement langer konden geven, dewijl sy tot voorsorge en defensie van de Stad niet genoeg naar vereysch van saaken hadden gevigileert. Hoe wel dese reden aan de gesuspecteerde Regenten seer onaangenaam was, so wierden sy doch te rade, om dese Acte te teekenen.

en de Heeren Regenten dese Acte deden teekenen.

Wy ondergeschreven alle tegenwoordige, so Regeerende Burgermeesteren, Raaden, en Vroetschappen, mitsgaders, Secretarissen der Stad Rotterdam, op huyden geexamineert hebbende de Requeste aan ons, wegens onse Burgeren overgelevert, ende gelet op den inhout der selven, waar by zy gene satisfactie in dese perplexiteyten met de Regeeringe onser Persoonen schijnen te nemen; en op dat blijken soude dat wy

veel

veel liever de Ruste en Vryheyt amplecteren, als gesoupsoneert te werden van eenige quade intelligentie ofte misduydinge; so hebben wy om alle het selve klaarlijk te vertoonen, het versoek der voorsz. Burgeren geaccordeert, ende derhalven van een yder onser voorsz. Ampten gerenuntieert, gelijk wy daar van renuntieren mits desen, met overgevinge, dat de Facto en met der daad by de blyvende Leden van de selve Vroetschappen tot het nomineeren van andere Personen in onse plaatse werde geprocedeert, versoekende mits desen Sijn Hoogheyt den Heere Prince van Orange *als onsen Stadhouder, uyt de aan te bieden Nominatie andere in onse plaatse te willen surrogeren; belovende van nu af aan, ende in 't toekomende het selfde te houden gratificeert, 't gunt zijn voorsz.* Hoogheyt *in qualiteyt sal komen te doen, ende niet daar tegen te sullen machineren in Rechten, ofte daar buyten op pœne van ons te maken strafbaar als Crimen begaan hebbende tegen de Rust ende Vrede van 't gemeene Land: So waarlijk moet ons God Almachtig helpen. Actum den 22. Augusti 1672.*

Dese Presente Heeren, die dese Acte teekenden, waren de Heeren *Pesser* en *Vroesen* Regeerende Burgermeesteren, *J. de Vries, Voorburg, G. Vis Willemsz. I. van Couwenhoven* en *G. van Vredenburg.* De Absente Heeren, die dese Acte daarna mede teekenden, waren vier, als *G. Vis Iacobsz. van der Aa, Gaal* en *Sonmans*, een alleen was weygerig, te weten, den Heer *Bisschop, de Groot* was toen al vluchtig, en de Heer *Paats* in Ambassade aan 't Spaanse Hof.

De Burgers siende, dat de overige 10. Regenten, na haare meeninge dien selven avont geen Nominatie maakten van een Dry-dubbelt getal, uyt het welke *Sijn Hoogheyt* een enkel getal in plaatse van de voornoemde Heeren soude eligeeren, maakten selfs een sodanige Nominatie, die sy aan de 10. Vroetschappen overleverden, met versoek, dat deselve daar gelieften af of by te doen, die sy selfs best souden bevinden te behooren, het welk geschiet zijnde, wierd de Heer *Punt* en andere gedeputeert, om dese Nominatie *Sijn Hoogheyt* te behandigen, die daar op een electie dede tot genoegen van de Burgerye, behalven van eenige malconte, die *Sijn Hoogheyt* liever dood, en desselfs Partye liever groot hadden gesien. makende de Burgers een dry dubbelt getal.

Zeeland gaf *Holland* niet toe in 't veranderen van de Magistraturen, want tot Vlissingen de Burgeren op den 13. *Augusti* door ordre van ymand uyt de Burgermeesteren, in de wapenen gekomen zijnde, (so geseyt word, sonder kennisse van 't Collegie, op hoope, dat de Capiteynen, die door dien Burgermeester meest waren VLISSINGEN in roeren.

geavanceert, sijne partye souden kiesen, en de Gecommitteerde der Burgerye tegen gaan, en van het Stadhuys naar huys doen vertrekken) namen haar slag waar, en wilden van de Markt niet weder vertrekken, voor en al eer men haare Commissarissen contentement hadde gegeven, en dat Vaders en Soonen, Broeders en Minderjaarige uyt de Regeeringe geweert, en dat in plaatse derselver een dubbelt getal aan *Sijn Hoogheyt* gesonden wierd, om daar uyt te eligeeren, die *Sijn Hoogheyt* soude bequaamst oordeelen. De Magistraat dese intentie der gantscher Gemeente vernemende, resolveerde 9. Heeren aanstonts te bedanken, en een nieuwe Nominatie aan *Sijn Hoogheyt* over te senden, waar toe de Burgers uyt het midden van haar mede committeerden 2. personen, als den Colonnel *Gilles Royart*, en *Carel van Poelveld*, die tot antwoord mede te rug brachten, dat *Sijn Hoogheyt* niet strijdig vond, dat Secretaris en Pensionaris Raden waren, en dat in 't toekomende op de Broeders gelijkelijk Raden te maken soude gelet werden. De Burgerye dese blijde tijdinge ontfangen hebbende, om alles nu in rust en vreede te brengen, versocht op den 13. *September* in alle vriendelijkheyt van haare Magistraat, dat de 9. Heeren effective souden bedankt werden, en dat van die 9. vier souden genomineert werden nevens andere, indien den Pensionaris meerder-jaarig was, op dat *Sijn Hoogheyt* koose, wien 't hem gelieffde, als mede, dat de Gemeynte versocht, dat beyde de Burgermeesters souden contentement hebben, eer dese nominatie naar den *Haag* wierde gesonden. Dit wierd door de Magistraat ingewilligt, en beyde Burgermeesters verklaarden voor de Gemeente, haar volkomen contentement te hebben, en voort aan als vrienden te sullen leven, waar op de Nominatie wierde geteekent, en met des Stads Zegel bekrachtigt, en een Bode daar mede naar den *Haag* afgevaardigt; Maar also door vreemde Intrigues eenige gedisponeert wierden, om den Bode te achtervolgen, en hem den brief af te nemen, dat haar ook so wonderlijk gelukte, dat sy den Brief te rug brachten, en also eenige Matrosen sodanig aan 't gaan raakten, dat sy voor 't Raadhuys quamen, en met geweld veranderinge versochten, deden eenige Regenten de Gemeente een Nominatie maken, daar uyt sy self 9. Personen verkosen, dewelke naderhand van *Sijn Hoogheyt* gecontinueert wierden.

een besendinge aan *Sijn Hoogheyt* gedaan.

MIDDELBURG raakte noch meer in commotie, als *Vlissingen*, want also daar de meeste Burgers en omheen wonende boeren oordeelden, dat de Appoictementen in *dato* den 5. en 11. *July* respective op de Articulen van de Burgerye gegeven, (gelijk hier vooren op *pag.* 699.

MIDDELBURG in roeren.

699. te sien is) niet punctueelijk wierden naargekomen; dewijl de Boeren, die op 't Geweer gestelt waren, eenige nachten sonder *'t Woord* waakten; dewijl de Kust van haar Eyland sich ter selver tijd van 's Lands Vloot ontbloot vond, en dewijl mede om die tijd eenige briefjes in de Steeden en ten platten Lande onder door de deuren wierden gesteeken, waar in geschreven stont, dat het Dessein van den Koning van Vrankrijk op *Bergen op Zoom*, en so vervolgens op *Zeeland* lag; So resolveerden de Boeren, by occasie, dat sy door een loosen allarm op 't strant by een raakten, met haar 7. Compagnien te voet, en eenige boeren-ruyters, de Stad *Middelburg* te attaqueeren, en die Heeren, aan dewelke sy sustineerden, dat het haaperde, by de kop te vatten. De Burgers waren immiddels met haar zijd-geweer op dien allarm mede op de been geraakt, maar als sy vernamen, dat het gerucht, van dat den Vyand lande, valsch was, ging elk in stilheyt weder naar huys, uytgenomen een Compagnie van 't Orange Vaandel, die met hun volle geweer na 't Stadhuys marcheerde, voor 't welke het Graau op dese Compagnie so dicht aandrong, dat de Vaandrich met het Vaandel wat ruymte willende maken, een man met de punt van den Vaandel-stok quetste, waar door het grau met murmureeringe sterker op hem aandrong, so dat hy in pericul raakte, waar uyt hy sich willende salveeren, loste een Pistool, daar een koegel op stont, die een jongman aan sijn hooft afschampte, dat hy ter aarden nederviel. Hier op riep het Graau volmondig uyt: *Steenigt dien hond dood*, dat de Compagnie in 't Raadhuys dede retireeren onder het vliegen van veele steenen. 't Graau hunnen moet op haar niet konnende koelen, liep onbesuyst in de Noort-straat, naar het huys van den Heer *van den Brande*, daar helle-veegen van wijven hem uythaalden, en deerlijk sloegen, doch noch eyndelijk door de Burgeren ontset, en op het Raadhuys gebracht wierd.

door een Compagnie Burgers,

Ondertusschen quamen eenige boeren voor uyt met een Compagnie tot voor de Noort-Poorte, daar sy binnen wilden zijn, maar als sy sagen, dat hun sulx geweygert wierd, resolveerden sy 't Rinquet, dat by na verrot was, af te breeken, 't welk de andere boeren Compagnien aansagen, die een stuk-weegs van daar tot een achter-laag waren, om dese so 't nodig mochte zijn te secondeeren. De Burgers siende, dat de Boeren besig waren, om de Val-brugge met haaken neder te haalen, lieten deselve van selfs neder vallen (apparent om by die occasie de Regenten te konnen dwingen tot haar oogmerk) en alle de Boeren binnen trekken, die met een Compagnie onder een groen

en door het optrekken der Boeren,

die binnen de Stad komen, en groote commotie verwekken,

Vaan-

Vaandel marcheerden recht na 't huys van den Heer Penſionaris *de Hubert*, met intentie, om dien ſelven Heer met haar gevankelijk naar buyten te voeren. De *Heer van Oudijk* hier van kenniſſe krygende, dede aanſtonts groote devoiren, om deſe onluſten te appaiſeeren, gelijk hy deſelve ook met uytnemende moeyten, en niet ſonder gevaar voor ſijn Ed: Perſoon appaiſeerde; Maar het Graau, dat altijd inclineert tot veranderingen en troublen, hitſten de Boeren weder op, ſeggende, dat ſy de Verraders moſten vangen, onder dewelke ſy den Heer *van den Brande* mede noemden, die nu op 't Stadhuys was, 't welk de Boeren ſo gaande maakte, dat ſy gelijkerhand naar 't Raadhuys trokken, daar den Heer Bailluw met de voorſz. Heer *van den Brande* haar op de aankomſt van deſe Boeren op de Puye vertoonden, doende den Bailluw aan de Boeren een ſerieuſe aanſpraak, waar mede hy haar ſocht te bevreedigen; Doch de Boeren alle deſe termen niet verſtaande, bleeven halſtarrig, drongen in weer-wil der Burgers, die aldaar ter wachr waren, en haar Vaandel op de Puye geplant hadden, het Raadhuys in, en haalden den Heer *van den Brande* gewapender hand naar beneden, hem ſlaande, trekkende en ſtootende tot buyten de Poort in de Na-dorſt, terwijl de andere 6. Compagnien Boeren haar meeſter maakten van 't Hof, en de Heeren Burgermeeſteren *la Sage*, *Brouwer*, *Vrybergen* den Penſionaris *de Hubert* en den Secretaris *Reygersberge* apprehendeerden, en als gevangene weg-voerden buyten de Stad in haare kroegen, werwarts ſy verſochten, dat de Burgeren haare Gecommitteerdens wilde ſenden, om de Gevangene Heeren te helpen examineeren, waar op 3. uyt de Gildens wierden gecommitteert, die naar een rauwe examinatie deſe Heeren op haar hooge proteſtatien weder los kreegen, op conditie deſelve Heeren op 't Raadhuys ſo lang geſaiſeert te houden, ter tijd toe den Boeren ſatisfactie over *'t Woord*, en den Burgeren contentement op haare propoſitien en articulen ſoude zijn gedaan. De Magiſtraat bevreedigde daar op de Boeren en Burgeren in 't kort ſodanig, dat de gedetineerde Heeren onder cautie uyt haare detentie wierden gerelaxeert, en dat de Boeren weder vertrokken, ſonder ymand meer te moleſteeren, na dat ſy alvoorens het Graau ſelfs hadden geſteut in haar voornemen, om 't huys van den Heer *Vrybergen* te plonderen, ſeggende, dat het haar niet om het plonderen, maar om het veranderen van de quade Regeeringe te doen was.

dewelke door den *Heer van Oudijck* geappaiſeert werden,

Maar door de Burgers wedet opgeroyt,

ſo dat ſy eenige Heeren gevangen namen.

's GRAVENHAGE in roeren

's GRAVENHAGE, zijnde een plaats, die om de generale en particuliere directie van de Staats-Affaires, en om de Illuſtre Collegien der

der Heeren Regenten so van de gesamentlijke *Geconfedereerde Provincien*, als van de Provincie van *Holland* alleen, boven alle Steeden en Plaatsen van den geheelen Staat behoorde geheyligt te zijn, was niet te vreeden met een simple veranderinge van haare Magistraat, daar toe de gesamentlijke Burgeren met haare Vaandels op den 3. *September* sich begeven hadden op de *Doelen*, en aldaar met malkanderen opgestelt een nieuwe Nominatie van haar geheele Magistrature, met de welke sy 18. persoonen gedeputeert hadden aan *Sijn Hoogheyt*, om uyt krachte van de authorisatie van haar *Ed: Groot Mog.* in *dato* den 27. *Augusti* op hem gedefereert, deselve te approbeeren of te veranderen na sijn welgevallen; maar wilde mede een veranderinge sien in de Staats Collegien, want sy murmureerde, dat deselve bleeven continueeren by die gene, ten spijt en weerwil van de welke *Sijn Hoogheyt* geavanceert was, seggende dat deselve niet ontsien souden hem, na vermogen, in alles den voed dwars te setten, en 't geheele Land daar door te resiqueeren, waar over sy voornamentlijk mede suspecteerden den Raad-Pensionaris *de Wit* en desselfs broeder den *Ruward van Putten*, met dewelke de Haagse Gemeente naderhand ageerde een *Tragœdie*, die alle *Tragœdien* overtreft, en elk de hayren doet rijsen, diese met aandacht beseft, 't en zy hy een ongevoeligen *Stoïcus* ware, die van alle menschelijke affecten gepriveert, en meer een *Esopischen God der Kikvorschen*, als een redelijk Schepsel gelijk is.

misnoegen der burgerye over de Regeeringe.

Het eerste fundament tot dese *Tragœdie* wiert geleyt door eenen *Willem Tichelaar* Mr. Chirurgijn tot *Piershil in den Lande van Putten*, dewelke aan den *Heer van Albrantswaart* Hof-Meester van *Sijn Hoogheyt*, en daarna ook aan den *Heer van Zuylesteyn* bekent maakte, hoe dat hy te rade was geworden, sich op den 8. *July* aan den Heer *Cornelis de Wit Out-Burgermeester der Stad Dordrecht en Ruard van Putten* te addresseeren, om aan hem te klagen en met eenen te versoeken sijn goede hulpe en faveur van wegen de overlast en quade handelingen van den *Heer van Piershil* en *Geerlof Vervooren* Schout van den selven Dorpe, mitsgaders van de Mannen van Leen, door haare onbehoorlijke manieren van proceduren omtrent sijn persoon gepleegt; hoe dat den Heer *Ruard* by die occasie hem *Tichelaar* hadde weten te persuadeeren, om onder eede te beloven, dat hy *Sijn Hoogheyt* den nieuw-geworden Stadhouder van 't leven ter dood soude helpen, waarvoren hy soude genieten een premie van dertig duysent guldens, en het Bailluschap van *Beyerland*, daar en boven alle sijne

Willem Tichelaar verhaalt hoe hy van den Ruart van Putten was gepersuadeert, om Sijn Hoogheyt om hals te brengen.

Vrienden souden werden gebeneficeert, seggende, dat het nu most buygen of barsten; dat het nu niet langer konde deugen, of de *Prins* most van kant, also die 't bederf van 't Land was, waarom noch meer als dertig der voornaamste Regenten van 't Land ymand sochten tot dit nootsaakelijk exploit, dewelke hem *Tichelaar* wel souden maintineeren, over sulx dat hy onbeschroomt most wesen, en de saak op 't spoedigste verrichten, hem voorslaande verscheyde middelen, om dit feyt in 't werk te stellen, &c.

waar van kennisse word gegeven aan Sijn Hoogheyt, die de saak stelt in handen van het Hof van Justitie,

De *Heer van Abramswaart* maakt dit werk by de eerste occasie aan *Sijn Hoogheyt* bekent, dewelke ook aanstonts daarvan communicatie gaf aan den Ed. Hove van Holland, gevende met eenen de gantsche saake over in handen en directie van den selven Hove van Iustitie. Waarop den gemelden *Tichelaar* ten selven dage tot twee verscheyde reysen toe van 't voorsz. Hof over het selve aanbrengen is gehoort, en scherpelijk geëxamineert geworden; Ende hem *Tichelaar* achtervolgens sijn ronde belijdenisse den solemneelen Eed van den gemelden Hove afgenomen zijnde, en op alle circumstantien nauw reguard hebbende genomen; So heeft het Hof, naar voorgaande informatie, en rijpe deliberatie goet gevonden ende geordonneert, omme den voorn. *Ruard* door den Heer Fiscaal of Procureur Generaal van den Hove van Holland van *Dordrecht* na den *Hage* te doen transporteeren; Gelijk den selven *Ruard* daarop ook op den 24. *Iuly* in apprehensie genomen en gehaalt zijnde vooreerst is gesaiseert geworden in de Castelenie van den selven Hove, alwaar hy op den 25. *dito* door de Ed. Heeren van den Hove eerstelijk in 't bysonder is gehoort, en geëxamineert geworden, dewelke ter eerster instantie (so geseyt wordt) opentlijk negeerde den selven *Tichelaar* te kennen; Edoch naderhand by confrontatie overtuygt zijnde, soude het contrarie hebben moeten belijden; En na dat deselve partyen in desen ten meermalen in 't bysonder waren gehoort en geëxamineert; So heeft het voorsz. Hof goet gevonden, haar beyde op den 6. *Augusti* te verseekeren op de Voor-poorte van den selven Hove, alwaar deselve partyen wederom tot verscheyde reysen van den Ed. Hove gehoort, scherplijk onderzocht, en geëxamineert zijn geworden.

't welk ordonneert den Ruart te apprehendeeren,

dewelke geexamineert word,

Terwijlen vigileerde den *Raad-Pensionaris de Wit* Broeder van den *Ruard*, by dag en nacht, consuleerende met eenige voorname Advocaten en andere Heeren tot verlossinge van den Gedetineerden; Waarop seekere Deductie van *Me-Vrouw van Berkel* Huysvrouw van den *Ruart* aan den voorsz. Hove wierd gesuppediteert, continueerende prin-

werdende tot sijne ontschuldinge een Deductie over gelevert.

principalijk; *Dat den voorñ.* Chirurgijn *haar Man in een jaar en dag maar eens hadde geſien, en des noot geſprooken; dat ſulx op den* 8. July *ten huyſe van den* Ruart *binnen* Dordrecht *was geſchiet, leggende als toen indiſpooſt te bedde; dat het voorſz. geſprek weynig tyds, ja geen quartier uyrs hadde geduyrt, en dat hy hem directelijk of indirectelijk niet hadde genodigt, maar dat den voorñ.* Chirurgijn *onverſocht by hem ſelfs was gekomen voor ſijn bedde, en 't geene remarquabel was, dat hy den* Ruart *alleen hadde willen ſpreeken, die hem tot tweemaal vergeefs aanſoek hebbende gedaan ſijn naam te melden, op de derde inſtantie daar toe eerſt is geadmitteert geworden.* Vorders dat de *Huyſvrou van den* Ruart, *conſidereerende de booshejt der tyden, haar bekommert gevonden hadde over het ſecreet acces tot haaren man, van een perſoon, wiens ſombre phiſionomie niet veel goets beloofde, te meer, mits het onlangs gepleegde attentaat op den* Raad-Penſionaris *haar Mans Broeder, en gelijk attentaat door vier ſtoute gaſten weynig dagen te vooren des nachts omtrent elf uyren op haar man voorgenoomen, 't welk ook na menſchelijke apparentie ter executie gelegt ſoude zijn geweeſt, indien het aannaderen van de wacht haar niet de vlucht hadde doen nemen, welke gegronde apprehenſie haar door Gods wonderbaare beſtieringe hadde doen reſolveeren, haar mans dienaar ende haar ſoon, tuſſchen de* 18. *en* 19. *jaaren out te poſteeren aan de deur van de kamer, alwaar de voorſz.* Chirurgijn *voor 't bedde van den* Ruart *was geſeeten, om in cas van eenig quaat voorneemen ſijn Vader en Heer reſpective* illico *te hulp te komen, ſtaande geen roede lengte van 't bedde, ſeer wel konnende hooren de woorden, die den* Ruart *met ſijn gewoonlijke toon overluyt ſprak. Na 't gepaſſeerde en 't uytleyden van den voorſz.* Chirurgijn, *hebben ſy de ſaak aanſtonts ſo verhaalt, waar uyt klaarlijk blijkt, dat in de voorgeroerde converſatie tuſſchen den* Chirurgijn *en* Ruart *niet was gepaſſeert, dat eenige gelijkeniſſe hadde na calumnieus voorgeven van den beſchuldiger.*

Dat voorts de ſubſtantie en het beſluyt van haar diſcours ſoude zijn geweeſt; *Dat hy* Tichelaar *na een preallabel diſcours over de ſwaarigheden deſes tyds, daar in den ſtaat van 't Land was vervallen, geſeyt heeft, dat hy aan den Gedetineerden wel yets wilde openbaaren, mits dat hy het ſelve ſecreteerde, dan daar op geantwoord zijnde, met deſe of diergelijke woorden in ſubſtantie, indient 't wat goets was, dat hy het dan wel mochte doen, en indien het vuyligheyt of wat quaats was, dat hy dan wel vrylijk mochte ſwygen, of dat hy Gedetineerde anders ſijn aanbrengen ſoude bekent maken; dat den voorñ.* Tichelaar, *na dat*

de voorsz. woorden, of de substantie van dien eens en andermaal gereitereert waren, daarop voor besluyt geseyt heeft: Dewijl het mijn Heer niet en belieft te weten, so sal ik het dan swijgen, ende wensch mijn Heer goeden dag, *treedende alsoo sonder verder reden te maken, uyt de kamer, ende so voorts uyt den huyse, &c.*

Periculeusen staat van den Raad-Pensionaris *de Wit.*

De *Raad-Pensionaris de Wit* hadde onderwijlen een tijd lang voorheen voor oogen gesien dat den onwil en verbitteringe des Volks tegens hem en sijne adherenten van dag tot dag aangroeyde, en dat sijnen dienst aan de Gemeente niet langer aangenaam was, waarom hy vreesende, dat hem eens mochte ontmoeten een quade rescontre, die hy bemerkte, dat hem van veelen wierde gedreygt, verscheyde nachten niet alleen sich op sijn bed niet hadde durven vertrouwen, latende sijn geheele familie niet als in haare kleederen slaapen, om te vaardiger te zijn tot het escappeeren van 't bevreesde onheyl, by aldien sijn huys by nacht ware geforceert geworden, maar vond ook geraden, op den

die van sijne Bedieninge versocht te werden gedispenseert.

4. *Augusti* (wanneer het proces van sijn Broeder, die als vooren, in detentie zijnde, swaarlijk geaccuseert was, wierde geformeert) in de Vergaderinge van haar *Ed. Groot Mog. de Staten van Holland en West-Vriesland* te versoeken, dat hy van sijne Bedieninge als Raad-Pensionaris mochte werden gedispenseert, en voorts geadmitteert, om sessie te mogen nemen in een van de Hoven van Iustitie by hem, volgens seekere actens van haar *Ed. Gr. Mog.* hem vergunt, te verkiesen, daar van hy sich soude bedienen in den Hogen Raade. Dit proponeerde hy in een harangue, dewelke hy met eenen in geschrift overgaf, so als sy onder *Num°.* 72. te lesen is met de resolutie die haar *Ed. Gr. Mog.* daar op hebben genomen.

Gerucht in den Haag, als of den Ruart van Putteu was geescappeert, maakt daar groote commotie.

Op den 15. *Augusti* daar aan volgende ontstont des avonts in den *Haag* een groot gerucht, als of den meergemelden *Ruart* uyt sijne detentie was geëscappeert, 't welk een groote confluentie van volk veroorsaakte, van 't welke eenige dien gantschen nacht de Voor-poort beset hielden tot 's ochtens toe, wanneer de onrust onder 't volk so toenam, dat eenige Heeren Raden van den voorsz. Hove genootsaakt waren, derwarts te gaan, en den gemelden *Ruart* (also het de Luyden niet geloven wilden) haar door een venster in sijnen Nacht-tabbert te doen vertoonen, gelijk hy dede, daar op de commotie wel voor een gedeelte, maar niet geheel verdween, want de Burgerye in de wapenen quam, waar uyt een Vaandel geordonneert wierd, uyt het welke eenige aan *Sijn Hoogheyt* versochten de bewaaringe van den *Ruart*, om daar omtrent de nodige voorsorge tot desselfs seekerheyt te observeeren, waar

op

op *Sijn Hoogheyt* antwoorde, *dat hy de Burgers voor haare goede voorsorge bedankte, dewijl den* Ruart *uyt sijne handen, en in die van de Iustitie was, dewelke hy die saake volkomen toevertrouwde*, &c. Dit niet tegenstaande hielden de Burgers de Voor-poorte by dag en by nacht door twee uyt haar beset, dewelke voor de deur van de poort met haar geweer op schild-wacht stonden.

Het Hof van Iustitie immiddels sonder intermissie met dese gewichtige saaken, geduyrende de Vacantie besig geweest zijnde, heeft eyndelijk uyt alle circumstantien der saaken, examinatien en confrontatien so veele tot lasten van den *Ruart* gevonden, dat het selve heeft geresolveert, om den *Ruart* te brengen tot de Torture, zijnde de uyterste toevlucht en het laatste middel, 't welk op geene presumtien en enkele merk-teekenen, maar alleen op sodanige bewijsen, die byna genoeg souden zijn, om alleen de seekerheyt staande te houden, in dese Landen naar Practijk, plaats heeft, noch ergens anders plaats behoorde te hebben, en in sulken geval niet anders geoordeelt werd te manqueeren, als de bekenteniſſe van den geaccuseerden, om hem van de genoegsame seekere misdaat ten overvloet by sijn eygen mond te overtuygen; Gelijk sulx verhandelt werd *in l.* 1. *§.* 1. *& l.* 18. *§.* 2. *ff. de Quæstion. l.* 8. *§.* 1. *C. de Quæstion.* en by Damhouder *Prax. Crimin. cap.* 36. *num.* 3. Christinæus *ad Leges Mechlin. art.* 7. *num.* 4. Boerius *decis.* 163. *num.* 2. 3. Het welke na de beschеydenheyt van den Rechter moet geoordeelt werden, dewelke 't selve sodanig moet matigen, dat hy altoos genegen is tot het sachste en minste nadeel van den Beschuldigden. Doch hoe 't omtrent de torture is toegegaan, is ons onbekent, also daar van verscheyden werd gedisscoureert, alleen dit is seeker, dat de *Ruart* op de Pley niets tot sijnen lasten heeft geconfesseert, maar by sijne negative sodanig geperseverеert, dat hy soude geseyt hebben: *Al kapten sy my van Lid tot Lid, so sal ik dat noyt bekennen.* Waar op gevolgt is, dat het wel-gemelde Hof van Iustitie den voorn. *Tichelaar* eerst kost-en schadeloos heeft ontslagen en op vrije voeten gestelt, en hem aangeseyt, dat hy sijne Declaratie van alle sijne onkosten, schaade en interesten omtrent de voorsz. Proceduyren gedaan en geleden, soude hebben op te maken, en die aan den Ed. Hove over te leveren. Den voorsz. *Tichelaar* aldus ontslagen zijnde, so is de sententie tegens den voorsz. *Ruart* ten selven dage op de Voor-poorte van den Ed. Hove gepronuntieert geworden in forme en maniere hier na volgende:

Het Hof doet den Ruart pijnigen,

en pronuntieert tegens den selven een sententie,

't Hof van Holland gesien en geëxamineert hebbende de stukken en mu-

munimenten by den Procureur Generaal van den selven Hove overgegeven tot laste van Mr. Cornelis de Wit *Out-Burgermeester der Stad Dordrecht, en Ruart van den Lande van Putten, tegenwoordig gevangen op de Voor-poorte van den selven Hove, mitsgaders sijne examinatien, confrontatien als mede 't gene van wegens den voorsz. Gevangen is overgelevert, en voorts overwogen hebbende, 't gene ter materie dienende is, ende eenigsins heeft mogen moveeren; Verklaart den selven Gevangen vervallen van alle sijne digniteyten en ampten by hem tot noch toe bedient; Bant hem voorts uyt den Lande van Holland en West-Vriesland, sonder daar ooyt wederom in te komen, op pœne van swaarder straffe te ruymen deselve Landen met den eersten, en condemneert hem in de kosten en miscn van Justitie, tot taxatie en moderatie van den voorsz Hove.*

Actum *by de Heeren* Adrian Pauw *Heer van Bennebroek President*, Albrecht Nierop, Willem Goes *Heer van Boekhorstenburg*, Fredrik van Lier *Heer tot Soetermeer*, Cornelis Baans *en* Mathæus Gool *Raads-luyden van Holland en West-Vriesland, en gepronuntieert op de Voor-poorte van den selven Hove, op den* 20. *Augusti* 1672.

Was onderteekent

In kennisse van my

Adr. Pots.

't welk Tichelaar aan de Burgers bekent maakte.

De Formaliteyt en Essentieele Requisiten deser Sententie, dewelke wy als een Gewijsde van 't Edele Hof van Iustitie met alle eerbiedigheyt opnemen, sullen wy om redenen voor by gaan, en alleen seggen, dat na de pronuntiatie der selver den voorn. *Tichelaar* van de Voor-poorte komende, den teneur en inhout van deselve aan eenige Burgers bekent maakte, seggende: *Mannen nu siet gy wel, wien ongelijk heeft, 't Hof heeft my op vrye voeten gestelt, en toegeleyt alle kosten, schaden en interessen, die ik om dese proceduyren mochte gedragen ofte geleden hebben, en verschoont den* Ruart *sijn leven, hem alleen uyt den Lande bannende, darom past op, hy sal haast van de Poorte afgaan.*

De Raad-Pensionaris komt by sijn Broeder op de Gevangen-poort.

Dit gaf sulken kreet onder de *Hagenaars*, dat alles terstont over hoop en de Gemeente op de been raakte. Ondertusschen hadde den *Ruart* de meyt van de Voor-poorte versocht, om by sijnen Broeder *Mr. Jan de Wit* te willen gaan, en te versoeken, dat hy by hem geliefde te komen, 't welk hy tegens de afradinge van andere, die by hem present waren, aanstonts dede, komende tot omtrent de Voor-poorte rijden met een Karosse, die hy belaste hem in te wachten,

tot

tot hy weder van boven ware gekomen, treet de trap op, spreekt de kosten en misen van Iustitie, daar in sijn Broeder gecondemneert was, af, en meende also met den selven uyt te gaan; doch als de voor-deur van de poorte om 11. uyren voormiddags geopent wierd, en de Pensionaris, die van sijn Broeder kort gevolgt wierde, deselve wilde uyttreeden, roept een Vrou, die by geval quam aangaan, aan de Burger schildwachten: *Wat duyvelmannen is dat? daar komen de Verraders af, dryftse weer na boven, of bruytse dood*, daar op de Burgerwacht haar beyde belaste te retireeren, of dat sy op haar souden losbranden; en als de Raad-Pensionaris hier tegen met authoriteyt wilde spreeken, setten de burgers de lonten op den haan, en een leyde op haar aan, so dat sy te rug traden, en weder na boven gingen, daar op de voorn. Karosse weg reed, in dewelke geseyt wierde, dat de Vader van dese 2. Gebroeders sat, en haar inwachte, om 't samen te rijden na *Loosduynen* op de Wooninge van den Ouden Bailjuw, om aldaar met andere vrienden het middagmaal te houden, also alles daar toe geprepareert was.

dien hy meende uyt te geleyden, doch wierd door de burgers belet.

Als de Raad-Pensionaris nu een tijd lang op de Voor-poorte hadde vertoeft, seyden eenige van 't Volk, dat sich meer en meer t'samen rotteerde: *Den Ruart is't ontsnapt*, waar op twee Burger-Officiers en vier burgers na boven traden, die den *Ruart* in sijne onder-kleêren en Japonse Rok vonden op 't bed leggen, en den Raad-Pensionaris op een stoel sitten, welke laatste (also hy een man was van uytnement verstant, van een wonderlijke eloquentie, en van so heroïken geest, dat hy by alle voor- en tegenspoet was onveranderlijk, en altijd even present van oordeel) haar met niet min beleefde als bondige redenen omtrent de onschuld van hem en sijn broeder so verre overrede, dat de Officieren met haar beyde het middagmaal aldaar hielden. Om een uyr quamen alle de Compagnien Burgers in de wapenen, van dewelke twee sich posteerden voor en omtrent de deur van de Voorpoorte seer net in ordre, en in twee rijen ten weder-zijden gerangeert, latende niemand onder de Poort door passeeren, om alle confusie te mijden, de overige greepen post ten weder-zijden van de Poort, so op de *Plaats*, als op het *Buytenhof*, en de dry Compagnien te paard, die toen in den *Haag* voor Garnisoen lagen, raakten mede in der haast op de been; een der selver stelde sich op haar ordinaire wacht-plaats, de andere twee op de *Plaats* komende, wilden door de Poort na 't *Buytenhof* rijden, daar sich de Burgers met gevelde pieken, en aanliggende musquetten tegens opposeerden, invoegen

die de Gevangenpoott besetten.

voegen de Ruyterye te rug moſte houden; Daar toe was de driſt der Burgeren ſo groot, dat eenige met piſtolen en houwers op de daken der omgelegene huyſen klommen, om wel tot te ſien, dat geen der beyde Heeren *de Witten* door liſt mochten echappeeren; En alſo de voorſz. Officieren op de Voor-poorte wat te lang vertoefden, raakten de Burgers aan 't murmureeren; ſulx dat ſy begonden met ſteenen te werpen, en met koegels te ſchieten, tot dat haar de Officieren voor de tralien vertoonden, tot teeken, dat alles noch in goeden ſtand was.

Op een valſch gerucht.

En alles dus in roeren zijnde, ontſtonder een valſch gerucht, dat het Graau uyt de omleggende Steeden en Dorpen in grooten getalle gewapender hand den *Haag* naderde, om deſelve te plunderen, en dien roof weg te voeren. Hier door verhief ſich de commotie; ſommige Burgers klaagden, dat men hier ſtont, om twee Schelmen te bewaren, die ongetwijffelt in de aanſtaande nacht, 't zy door geweld of door liſt, ſouden weg raken, terwijlen yder t'huys gevaar liep, om van 't roof-ſiek buyten-volk geplundert te werden, en den *Haag* op den volgenden dag gewis in een bloet-bad ſoude ſtaan, ſo 't de Schelmen ontquamen. Dies verſochten veele, men ſoude haar op 't Stadhuys voeren, daar menſe ſonder eenige kommer in alle ſeekerheyt konde bewaren; andere die wat heeter waren, wilden met haar aanſtonts van kant, ſeggende een uyt den hoop: *Laten wy haar op 't Schavot aan de wip binden en harquebuſeeren*; mits riep een ander, die de eer daar af wilde dragen, om de eerſte Introducteur van deſe *Tragœdie* te zijn; *'t ſa mannen, volg me na, ik ſal u voorgaan*, ſchietende met eenen op het ſlot van de Deur, 't welk de andere in ſulken haaſt volgden, dat de deur ſo door 't ſchieten, als door 't ſlaan met een Smits-moker in een omſien opvloog, waar door eenige om 't yverigſt na boven renden, meenende elk de eerſte op de Gevangen-kamer te zijn, doch wierden geſteut door twee middel-deuren, die ſy met den voorſz. Moker mede opgeſlagen hebbende, vonden de deur van de Gevangen-kamer ook geſlooten, die ſy met eenen ſchoot openden, en de Kamer indrongen. *Mr. Jan de Wit*, die aan 't voeten-eynde van 't bed ſat en las in den Bybel, daar ſijn Broeder in een Japonſen Rok oplag, ſeyde: *Mannen wat wilt gy hebben? En waar toe dit gewelt?* daar op geantwoord wierd, *dat ſy na beneden moſten. Mr. Jan de Wit* vraagde; wat wilt-gy daar met ons beginnen? ſo riep een uyt haar: *wy willen u dood bruyen*, mits rukter een den *Ruart* by ſijn Rok van 't bed, en ſeyde: *voort jou hond na beneden. Mr. Jan de Wit* ſiende, dat hy met geenige redenen deſe ſiedende burgers konde bevreedigen,

maakten de Burgers een begin van haare Tragœdie,

komen met geweld op de Gevangen poort,

haalen de Heeren *de Witten* na beneden,

digen, neemt sijnen broeder by der hand, en gaat onder veel stooten en vloeken van 't volk de trappen af, werdende met een pick onder wegen boven sijn oog gequetst, daar op hy sijne handen en oogen ten hemel heffende beval sijne ziele in de handen des Heeren, en treet voort na beneden, daar hy meende achter de gewaapende Burgers, en niet tusschen de rijen van haar door te gaan, maar wierd terstont door de Burgers feytelijk aangetast, en met schoppen en stooten naar het Schavot toegedrongen, om hem aldaar te harquebuseeren; en komende ter plaatse, daar hy juyst 2. maanden voorheen, namentlijk op den 20. *Junij* door 4. personen in de nacht was geattaqueert en gequetst, meende seekeren Burger hem te doorschieten; maar also sijn roer weygerde, so sloeg hy hem met de kolf op 't hooft, dat hy ter aarden viel, doch was so haast niet weder opgestaan, of wierd door een swaaren slag weder ter neder gevelt, waar op hy met deselve generousheyt, als *Julius Cæsar* (dewelke als hy van sijne Partyen met veele dood-steecken vermoort wierd, sich in sijnen mantel wentelde, en 't gesicht bedekte, roepende in de Griekse taal aan *M. D. Brutus*, als die op hem aenviel: *Mijn Soon*) sijn gesicht met sijnen mantel mede overdekte, om sijn eygen ongeval niet te aanschouwen, en seyde voor sijn laatste woorden: *Wel Mannen! Wel Burgers!* waar op hy van eenige Burgers omçingelt, en te gelijk van verscheyde doorschooten wierd, dat hy omrolde, en den laatsten snik gaf.

en massacreeren den Raad-Pensionaris eerst,

Den *Ruart* sijn Broeder volgende wiert 6. a 7. treeden achter hem by de blauwe trappen even buyten de poort op de *Plaats* aangevallen, gestooten, geslagen, en met een rappier tot tweemaal toe doorsteeken, dat hy ter neder zeeg, wanneer hy nochmaals wierde doorsteeken en doorschooten. Hier mede nam dese actie der Burgeren een eynde, want alle de Compagnien na 't Logement van haare respective Vaandrichs ordentelijk aftrokken, en de beyde mishandelde lichamen ter plaatse, daar sy nedergevelt waren, lieten liggen; Maar het woeste Graau, dat by sodanige Treur-spelen gemeenlijk groeyt en jeukert, hadde dese *Tragœdie* met patientie aangesien, verlangende dat het deselve voorts mochte eyndigen, loopt daarom toe, danst en springt op dese lichamen, rukt en scheurt haar de kleeren byna alle van 't lijf in lappen en flarden, bint haare voeten met lonten (by manquement van touwen) sleept haar na en op het Schavot, hangt haar met de beenen om hoog yder aan een sport van de Wip, den *Pensionaris* een voet hoger, als den *Ruart*, sulx dat hy even van de aarde, en sijn Broeder met een gekromde hals daar tegen

en daar op ook den Ruart.

Het woeste Graau schent haare lichamen grouwelijk, en hangt se op aan de Wip,

aan hing, scheurt haar voorts de overige kleederen van 't lijf, sulx dat sy moeder-naakt bleven hangen, dragende de lappen overal ten toon, en roepende overluyt: *Nu is 't onnoosel vergoten bloet van* Buat, *van* vander Graaf *en van so veele andere gewrooken.* Tegens den avont kapten een deser woeste menschen den *Pensionaris* sijne twee voorste vingeren af van sijn rechter hand, roepende dat hy 't *Eewig Edict* daar mede beswooren hadde; met dese vingeren beneden onder 't volk komende, wierd hem geld daar voor geboden, 't welk andere hoorende, lopen op 't Schavot, en snyden haar beyde de Neusen, Ooren, Vingeren, Toonen, Teepels en alle uyterlijke Leeden af, haalden de Ingewanden uyt de Lichamen, sperden deselve met houte pennen open, en veylden de stukken door alle straaten voor geld, een Toon voor 10. stuyvers, een Vinger voor 15. a 20. een Oor voor 25. a 30. ja nauwelijx wasser een kleyn ledeken, of het mocht 15. stuyvers gelden, welke leden by sommige yveraars in Terpentijn wierden bewaart. Daar op wierden de stukken van haare kleederen, als Reliquien mede ten duyrsten betaalt; ja dat horribel is, eenige verbasterden in Tapoyers of Menschen-eeters, want sy dese geraamten niet alleen sneeden en kurven, maar ook met stukken uytbeeten, andere braaden van 't vleesch, om te eten, seggende; *Dat sy sulx wilden doen, al wisten sy, dat sy daar af souden bersten.* Omtrent 10. uyren in de nacht rukten seeker persoon beyde de harten uyt de rompen, die in een pot met Terpentijn-oly bewaart, en my op den 18. *Maart* 1673. in den *Haag* ten huyse van een particulier burger vertoont wierden, dewelke seyde dat 3. a 4. stukken, die daar neffens lagen, van kijkers uytgebeeten, en een voor dry weeken daar van was opgegeten.

daar sy 's nachts werden afgenomen,

's Nachts om 11. uyren, na dat de hand-dadigers en aenschouwers vertrokken waren, quamen 5. laqueyen met een Karos, en namen, met consent van de Burger-wacht, dese mishandelde lichamen af, brengende deselve in 't huys van den *Pensionaris*; welke lichamen den anderen nacht in 't graf, daar *Mr. Jan de Wits* huysvrou in was rustende, wierden geleyt. Het Graau daar van yets vernemende, sprak van het graf weder te willen openen, en het overschot der lichamen tot asch te verbranden, en in de wint te stroyen, op dat niet misschien de omkeeringe der tijden en saken een Graf van Eere soude oprechten aan hun gebeente, als aan Martelaars van Staat, gelijk een tijd lang voor heen gesprooken was aan *Barneveld* te doen; Maar als het Graau vernam, dat de Wapens van *de Witten* waren gebracht ten huyse van de Kosterin van de Nieuwe Kerk, om daar

en begraven,

maar haare wapens in stukken geslagen,

opge-

opgehangen te werden, liet het sich genoegen met deselve weg te nemen, in kleyne stukken te slaan, en deselve overal ten spot om te dragen, gelijk ook tot *Dort* het selve aan de wapens van den *Ruart* geschiede.

't Is notabel, dat in die groote disordre alles met sodanigen ordre is afgelopen, datter niemand, behalven de 2. Heeren *de Witten* zijn bezeert, en dat dese massacre voorviel juyst ten tijde, als haar *Ed. Groot Mog. de Heeren Staten van Holland en West-Vriesland* in haare Vergaderinge, van waar sy dese verwoetheden konden aanschouwen, besoigneerden over de electie van een nieuwen Raad-Pensionaris in plaatse van *Mr. Jan de Wit*, die als vooren geseyt is, sijn Employ geresigneert hadde, waar mede gebeneficeert wierd den Heer *Fagel*, toenmaals Griffier van haare *Hoog Mog. de Heeren Staten Generaal.*

So verre sich de tijdinge deser Massacre verbreyde, dede sy de wereld met alteratie bevangen; De grootste partyen en vyanden van de Gemassacreerde grilden en huyverden in de overdenkinge van dien, schoon sy van herten verheugt waren over der selver dood, meenende, dat daar mede, naast het Avancement van *Sijn Hoogheyt*, zijnde de eerste Trap tot Verloffinge van 's Lands onderdrukte Vryheyt, de tweede Trap daar toe nu mede geleyt was; Sommige waren ten eynde, om met ordre van dit werk te oordeelen; Sommige approbeerden het dooden van *de Witten*, maar geensins de manier van dien; Sommige verdoemden 't een en 't ander, en voorseyden 't Land van die tijd af een subiten ondergang (daar in sy tot noch toe, God zy dank, gemist hebben) door welke diversie der sentimenten somtijds heevige disputyten reesen, willende elk met reeden defendeeren, 't gene met sijn oordeel best over een quam; De redenen, die weder-zijds geallegeert wierden, waren so meenigvuldig en intricaat, dat wyse om kortheyt voorby gaan, en se laten ter decisie van die gene, welkers beurt het is, om in der tijd te zijn de Machtigste. Over dese saake waren diverse sentimenten.

Tot hier toe hebben wy verhandelt de Revolutie en omkeeringe van de voorspoedige Fortuyne, die het Vereenigde Nederland hadde verheeven tot op den hoogsten top van ontsaggelijkheyt en macht, waar door het selve in spijt en tot invidie van de gantsche wereld Gekroonde Hoofden braveerde, en sich de grootste Machten gelijk stelde, 't welk na de opinie der Politijken, een infallibel teeken was van haar aanstaande ruïne en ondergang, die daar op ook tot hier toe gevolgt is, en die daar en boven noch dreygde tot den uyt eynde toe te wil- Revolutie van de Vereenigde Nederlanden.

willen continueeren, te meer, dewijl men om deſen tijd de teekens
en haare fatalitey ten, van de Fataliteyt deſer Nederlanden vervult ſag, dewelke hoewel door geen ſeekere redenen, edoch door 't Hiſtoriſch licht van alle Eeuwen, den ondergang van Rijken en Landen voorſpelt heeft. Hoe menigmaal heeft men geſien, dat deſelve *Naam*, onder dewelke een Rijk eerſt tot hooge Ontſaggelijkheyt was geſteegen, daar na mede gebracht heeft deſſelfs totalen ondergang? Is niet de gooote *Monarchie van Romen* onder *Auguſtus* verheeven, en onder *Auguſtulus* ondergegaan? Zijn niet de namen van *Rogerius* en *Ferdinandus* aan die van *Sicilien*, en van *Franciſcus* aan 't geſlacht van *Sforzia* op die ſelve wyſe fataal geweeſt? Heeft niet Prins *Wilhelmus de* I. *H. L. M.* den eerſten fundament-ſteen van deſe Vrye Republijk geleyt, en daar op beginnen een heerlijk Gebouw te ſetten, dat door de nooyt-volpreeſen Princen *Mauritius*, *Frederik Hendrik* en *Wilhelmus de* II. is voltooyt en opgetrokken tot een onverglijkelijke hoogte? Heeft niet dit ſelve gadeloſe Gebouw onder Prins *Wilhelmus de* III. voor oogen geſien, dat ſijne totale ruïne geprepareert, en byna voltrokken was? Heeft men mede niet menigmaal in de Hiſtorien geremarqueert, dat de Fortuyn van Landen ſich draayde en omkeerde op geſette dagen, maanden en jaaren, voornamentlijk op den omloop van 100. jaaren, die voor een gemeenen termijn word gehouden van den op- en ondergang der Staten? Het Fatale Jaar 1672. in het welke Prins *Wilhelmus de* III. na al ſijne verdrukkingen was verheeven eerſt tot gelimiteerden *Capiteyn Generaal*, en daar na tot *Stadhouder* van *Holland* en *Zeeland*, vervulde juyſt de hondert jaaren, van dat Prins *Wilhelmus de* I. met het veroveren van den *Briel*, *Roermont*, *Lœven*, *Nivelle*, *Mechelen*, *Dendermonde* en *Oudenaarde* den eerſten ſteen van 't Gebouw der Vryheyt hadde geleyd. Onder Prins *Wilhelmus de* I. was den Staat van het Land geraakt in die uyterſte ongelegentheyt, dat hy voorſloeg een hoopeloſen raad, van door het inſteeken van Dijken en Dammen, en door het afbranden van Huyſen en Molens het Land te brengen tot ſijn eerſte weſen, namentlijk tot een moeras en ſomp, en op Gods genade met het kleyne reſtant van een geruïneerde Fortuyn over Zee andere Landen te ſoeken; Onder Prins *Wilhelmus de* III. was de algemeene noot op ſeekeren tijd mede ſo groot, dat diverſe hoopeloſe raadſlagen wierden voorgebracht, die met den voorñ: voorſlag geen kleyne
waar tegens ſy echter zijn behouden gebleven, gelijkheyt hadden. Maar gelijk de Goddelijke Providentie, hoewel ſy niet altijd ſichtbaar is voor de oogen van de Wereld, nochtans alles

door

door secrete resorten en raderen beweegt, de executie van den eersten raad genadelijk heeft belet, even so zijn door niemands Voorsienigheyt en Beschikkinge de laatste raaden in haare uytvoeringen mede opgehouden, als door dien God, wiens Voorsienigheyt niet alleen door de Oprechtinge en Verhoginge, maar ook door de wonderlijke conservatie van desen Staat, tegens den cours van alle fataliteyten, ten allen tijden so helder heeft uytgeblonken, dat men niet sonder reden mag seggen, dat God Almachtig eenig en alleen de Eere toekomt, dat hy so wel den uyterlijken en sichtbare Beschermer al Bouw-meester van dese loffelijke Republijk tot noch toe is geweest.

Door desen desperaten val van het Vereenigde Nederland rees Vrankrijk tot die uytnemende hoogte, van waar dessels Koning als een *Jupiter*, na menschelijk aansien, scheen met sijnen blixem de macht van alle aardsche Goden te sullen verpletteren, en den weg tot sijne gepretendeerde Universele Monarchie te baanen, en wierd daar op so moedig, dat hy 't gene God alleen toequam, op sijn persoon wilde appliceeren, stellende op de munt in plaatse van sijn gewoonlijk Devijs (zijnde een *Opgaande Sonne* boven sijn Beelteniste met een omschrift *Sit nomen Domini benedictum*) een *Phœnix* met dese woorden: *Dicent gloriam Regni tui*, hoedanige penningen men in den jaare 1672. in de Geconquesteerde Nederlanden veele sag omgaan, die naderhand by 't drayen van de Fransche Fortuyn tot drydubbelden prijs weder opgewisselt wierden, om met deselve niet na te laten de schande van haare onverdraaglijke arrogantie, welke schande duyren sal, so lang de gehergeniste hier van sal werden onderhouden. Grootsheyt der Fransen.

Hier nevens waren de Fransche op alle dese, doch onroemelijke victorien so moedig, principalijk de Gemeente; dat de Gereformeerde in Vrankrijk de straaten qualijk konden gebruyken; En onaangesien men haar van tijd tot tijd, direct tegens 't *Edict van Nantes* en tegens alle Privilegien, die van de voorige Koningen verleent, en van desen Koning *Louis* geconfirmeert waren, omtrent dry-vierde-parten van haare publijke Kerken met geweld hadde af handig gemaakt, so nam men niet alleen in arrest dry Predicanten, die in *Perigord* op de Ruïnen van haare gedestrueerde Kerken hadden gepredikt, maar men voerde deselve ook gevankelijk na *Libourne*, daar sy een sententie ontfingen, om van God, van den Koning en van de Justitie vergiffeniste te bidden, naar 'twelke men haar door den Beul de geheele Stad door voerde, yder met een strop om den hals, met een fakkel in de hand, in't bloote hemt, met naakte voeten en ontdekten hoofde, en haar voor eenwig, en haaren haat tegens de Gereformeerde, die sy in haar Rijk persecuteerden.

wig uyt het geheele Koninkrijk bande, mitsgaders haar niet alleen in de koſten en miſen van Juſtitie, maar daar en boven yder noch in twee duyſent guldens tot een amende condemneerde. Met diergelijke vuyle en deteſtable actien in *Chauvigni*, *Negropoliſſe*, *Leyrak*, *Vitre*, *Monſlanquin*, *la Prade*, *Fleix* en in veele andere plaatſen meer ſcheen men alle menſchelijkheyt verzaakt te hebben, in allen ſchijn, als of men alle Gereformeerde te gelijk hadde willen uytroeyen, en weder invoeren de bloedige Inquiſitie, die by alle Natien verdoemt is; Om 't welk te beter uyt te voeren men mede dreygde de Gereformeerden haare Academien te ontnemen, op dat hun ook ſelfs de occaſie mochte manqueeren, om in hunne Religie onderrecht en gefondeert te werden.

Gelijk de Franſche ſcheenen gereſolveert te zijn alle On-roomſche in haar Rijk of tot het aennemen van de Roomſche Religie te conſtringeeren, ofte gelijk met het Rijk ook haare welvaart te doen verlaten; even 't ſelve ſcheenen ſy mede voor te hebben in de Vereenigde Nederlandſche Provincien, van dewelke ſy alrede dry hadden geincorporeert, (en aan de conqueſte van de 4. reſteerende ſy niet eens dubiteerden. Van deſe Reſolutie wilden ſy een begin maaken aan de *Mennoniten* of *Doops-geſinde*, dewelke in geen Geweſt van de Wereld ſo meenigvuldig, en doorgaans ſo rijck zijn, als in deſe Nederlanden. Om redenen, dat de Franſche van de Leere en Leven der *Doops-geſinde* ſo abuſivelijk en malitieuſelijk waren geinformeert, dat ſy haar egaal ſtelden met de *Queekers* en *Nacht-lopers*; ſo hadde de Koning ſpeciale laſt gegeven aan den Heer *Remundus Formantyn Doctor van de Sorbone tot Paris* en *Archidiaconus van Orleans*, om ſich exactelijk te informeeren op de Leere en Leven der *Doops-geſinde* en daar van aan hem ſchriftelijk Rapport te doen, gelijk hy eenigen tijd voorheen gedaan hadde van de Leere en 't Leven der *Engelſche Queekers*, daar toe hy *Formantyn* van den Koning ſpecialiik naar Engeland was gecommitteert geweeſt, gelijk ſulx blijkt uyt ſeeker Tractaatjen in de Franſche Taal dien aangaande uytgegeven, waar op ook gevolgt is, dat de Koning van Vrankrijk alle de *Queekers* en *Nacht-lopers* op pœne van haar leven en confiſcatie van alle haare goederen heeft verboden binnen de limiten van ſijn Rijk te verſchijnen. Geen minder ſtraf ſouden ſubject zijn geworden de *Doops-Geſinde*, in cas de Heer *Formantijn* haare Leere en Leven ſoude gevonden hebben conform te zijn met de abſurde Leere en vuyl Leven der *Queekers* en *Nacht-lopers*.

Voornemen der Franſche omtrent de Doops-geſinde,

welker Religie word onderſocht door *Dr. Formantijn.*

De

De Heer *Formantyn*, dewelke om sijne Commissie te volvoeren naar de *Provincie van Uytrecht* reysde, arriveerde op den 16. *July* tot *Emmerik*, daar hy sich vervoegde in een Boek-verkopers Winkel, alwaar hy na eenige generale discoursen den Boek-Verkoper, genaamt *Cornelius van Beughen*, in de Latijnsche Taal, (also de eerste geen Duytsch, en de ander geen Fransch konde) vraagde; Of binnen de Stad *Emmerik* ook *Mennoniten* woonden? en als hy tot antwoord kreeg van ja, vraagde hy; Of wel ymand van deselve eens met hem soude willen discoureeren over de Poincten van 't Geloof? en of hy wel ymand van haar daar toe soude willen disponeeren? De Boek-verkoper addresseerde sich aan eenen *Hendrik van Voorst* Predicant der *Doops-Gesinde* daar ter Steede, dewelke sich aanstonts gewillig toonde, onder protestatie, dat men hem in sijne eenvoudigheyt niet wilde achterhalen, seggende, dat hy andersins gehouden en ook volkomen genegen was, van sijnen Gods-dienst ten allen tijden reeden en reekenschap te geven.

die binnen *Emmerik* daar over ampel discoureert met een Doops-gesinden Predikant.

's Volgenden daags, zijnde den 17. *July* wierd een seekere uyre geappoincteert, wanneer sy ten fine van een Religieus discours t'samen souden compareeren ten huyse van den voorn. Boek-verkoper, dewelke als Tolk haar beyde soude dienen. In 't begin van dese t'samen-komst, en naar behoorlijke salutatie en vernieuwinge van de voorsz. protestatie begon de Heer *Formantijn* sijn discours van 't geene hem eerst voorquam, namentlijk van het eenvoudig habijt en kleedinge van hem Predicant, seggende, dat deselve niet was na de Mode der Franschen, en of hy nodig oordeelde, dat deselve so slecht en eenvoudig was? *Hendrik van Voorst*, niet tegenstaande hy nooyt Latijnsche Schoole ofte Academie hadde gefrequenteert, maar altijd sijne functie als Winkelier waar genomen, was nochtans in het stuk sijner Religie so wel gefondeert, dat hy den *Doctor van de Sorbone* aanstonts op de voorgestelde vraage niet alleen met redenen contenteerde, maar sijn sustenue ook met Capittel en Vers vast maakte, waar op den *Doctor* alle die allegatien in een Fransche Bibel nasag, en in ordre notuleerde, examineerende vervolgens den Predicant over de *Erf-sonde*, *Doop*, *Genade*, *Dry-Eenigheyt*, *Mensch-werdinge*, *H: Geest*, *Corporeele Presentie Christi in't H: Avontmaal*, *Vaage-vuyr*, *Macht der Overigheyt*, *Gemeenschap van Vrouwen*, *Huwelijk en desselfs Scheydinge*, *Straffe der Ketters*, *Aanroepinge der Heyligen*, *Eed-sweeren* en over sodanige poincten meer, daar op hy ook tot groot genoegen antwoord ontfing, admireerende dit

op verschey de Geloofs-poincten.

als

tot sijn groot contentement.

als een ongehoorde saake, dat hy een Burger-man, die dagelijx met sijne negotie en affaires geëmbrouilleert was, tot sulken soliden kennisse der H: Schrifture sag geävanceert, dat hy trots de beste *Doctor van de Sorbone*, dewelke sijn gansche leven in de Boecken geconsumeert heeft, alle poincten der Religie met schriftuyrlijke Texten tot Versen incluys, op staande voet konde confirmeeren. Na het eyndigen van dit discours, dat in alle civiliteyt en sonder eenige passie twee geheele dagen geduyrt hadde, nam desen *Doctor* van den *Predicant* met danksegginge voor alle informatie sijn afscheyt, hem beloovende dat hy aan den Koning so favorablen Rapport soude doen, dat de *Doops-Gesinde* in alle plaatsen by haar volle vryheyt souden gemaintineert werden, en dat hy het gediscoureerde aan de wereld met den druk wilde openbaaren, voegende daar by, dat hy in haare Leere en Leven sulken stichtinge gevonden hadde, als in de Roomsche Religie wel te wenschen was, en verfoeyende de Laster-tongen, die de *Doops-Gesinde* voor den *Koning* en *Sorbone* hadden gedecifereert, in allen schijn, als of sy de *Queekers* en *Nacht-lopers* gelijk, en voor de Politijke Regeeringe een pest waren.

Intentie des Koningsomtrent de on-roomsch-gesinde,

Na dat desen Predicant sijn afscheyt hadde genomen, vraagde de voorsz. Boek-verkoper den *Doctor*, wat doch de intentie van Sijne Majesteyt mochte zijn omtrent de On-roomsche in de Nederlanden? En kreeg in confidentie tot antwoord, dat de Koning voor eerst aan de *Gereformeerde* en die van de *Augsburgse Confessie* de vrye exercitie van haare Religie soude laten, gelijk men in Duytschland dede volgens het geaccordeerde by de Vreede van Munster, maar dat het licht geen twee jaaren mochte aanlopen, of de *Mennoniten*, en alle andere *Sectarissen* souden onder tribut gebracht, en daar na licht wel vervolgt, en ten behoeve van den Koning van haare middelen berooft werden, by aldien sy de Catholijke Religie niet opentlijk souden willen belijden.

dat een horribel voornemen is.

O detestabel Voornemen van een Koning, die terwijl hy met den naam van Alder-Christelijkste glorieert, op een on-Christelijke wijse sijne Mede-Christen wilde persecuteeren! Souden onse dagen niet vertoont hebben de voorige Eeuw van grouwelijke vervolgingen? Soude men *Philippus de* II. niet hebben sien her-leeven in *Louis de* XIV. en *Duc d'Alba* in *Duc de Luxenburg*? Soude men den ouden Bloet-raad met al de geabrogeerde Bloedige Placaaten niet hebben sien vernieuwen; en al derselver Beveelen op een cruelle manier executeeren? Soude wel yets onmenschelijk zijn, dat men niet soude heb-

hebben ſien geſchieden onder den ſpecieuſen dek-mantel van Religie; even ſo wel, als de Paryſche Moort, daar van op pag. 45? Soude Vrankrijk na die tijd wel meer heemelſche Benedictie verwacht hebben, als Spanjen, dat zedert ſijne perſecutien in de Weſt-Indies en in de Nederlanden, is geweeſt byna ſonder zeegen? Souden de Franſche haar oude Vervloekingen over der Spaanſen perſecutien niet op haar eygen kop gehaalt hebben door 't ſelve Grouwel? 't Geheele Vereenigde Nederland ſoude ſeckerlijk weder een ſpiegel der verwoeſtinge ſijn geworden voor alle Natien en Volkeren, en ſoude op deſe tegenwoordige uyre beweent hebben ſijn beklaaglijk ongeval, indien Koning *Louis* als een *Nebucadneſar* hadde mogen voortgaan met het verwoeſten van deſe Nederlanden tot een tweede *Jeruſalem*,

Maar het beliefde dien Grooten God, die deſe Landen tot admiratie van de gantſche Wereld ſeer miraculeuſelijk hadde verheeven en weder laten vallen, deſelve voor haaren totalen ondergang ook genadelijk te bewaren door het leggen van een ring in de Neus van den Vyand, daar mede hy hem weder te rug trok, als hy aan de palen gekomen was, die hy hem geſtelt hadde. 't welk door God genadiglijk belet is.

Hier ſag ſich de Koning van Vrankrijk verheeven tot den hoogſten top van ſijne Macht en Glorie; Hier meenden hy met *Alexander* de veranderlijke Fortuyne te hebben gebracht onder ſijn geweld; Hier achten hy de Brugge geleyt te hebben tot ſijn ingebeelde Monarchie, hebbende alle de Nederlanden, naar ſijne opinie, genoegſaam onder ſijne voeten, hebbende *Engeland* en eenige *Duytſche Vorſten* tot aſſiſtenten; *Sweden* en *Switſerland* tot vrienden; den *Keyſer* door *Hungaryen*, *Polen* en *Beyeren* geëmbrouilleert; *Italien* en *Polen* in oorlog verwert; *Spanjen* gediverteert; de *Duytſche Vorſten* onteenigt; en *Denemarken* met *Portugal* neutraal gehouden; *In ſumma* hebbende heel *Europa* gediſponeert tot ſijn voordeel, en niemand als het Vereenigde Nederland tot ſijn openbaaren Vyand; Nu meenden hy met ſijn groote krijgs-macht, die hy in 't veld hadde, *'t Verwerde Europa* te overrompelen, en te drukken onder de ſwaarte ſijnes Scepters, waar van hy een begin wilde maaken met het uytbreyden van de Paalen van ſijn Rijk tot aan de Rivier den *Rijn* (op de wijſe der *Romeynen*, die haare Monarchie mede beſlooten hadden met de Rivieren den *Rijn*, *Donauw*, *Euphrat* en *Araxes*) 't welk hem door de Conqueſte van *Lotharingen*, *de Elſas*, *'t Biſdom Trier*, *'t France Comté* en de Progreſſen in de *Pals* (daar van hier na breder) byna gelukt hadde, hebbende daar en boven de *Landen van Keulen*, Groote avantagie van de Franſche.

Gulijk, Kleef, Gelder, Luyk, en al watter aan de zuyd-zijde des *Rijns* leyt, genoegsam onder sijne knyen, so datter niet resteerde, als alleen de machtelose *Spaansche Nederlanden*, die hy ook in der haast soude overheert, en daar mede den Circul vervult hebben, so niet de wisselvallige *Fortuyne* (dewelke de *Heydenen* als een Goddinne eerden, en de oorsaak van alles reverentelijk toeschreeven, en ter eeren van dewelke de *Romeynen* eertijds een Tempel hadden opgerecht, erkennende, al hoewel duysterlijk, datter yets goddelijx onder speelde) haar selfs omgedraayt, en een exempel gegeven hadde, van dat sy als glas breekt, als sy op 't heerlijkste blinkt, en dat sy dien gemeenlijk weder van boven neder stort, den welken sy op 't hoogste heeft verheeven. Doch wat seg ik van de *Fortuyne?* welkers naam de onweetentheyt van 't menschelijke Geslacht eerst op de Baan heeft gebracht, de Goddelijke Voorsienigheyt door onbedachtsaamheyt een naam gevende, die haar geensins paste. Gods rechter hand is 't alleen, en geen heemelsche Geesten, die het Rad der veranderingen geduyrig omdaaayt, en daar door alle Staten tot het top-punt van haare hoogte doet opryssen, so lang tot dat sy haar voorbestemden omloop hebben afgedaan. Gods hand is 't alleen, die de Koninkryken maakt en breekt, als de Potte-bakker sijne aarde vaten, en die den op- en ondergang beslooten en vast gestelt heeft met een onveranderlijke bepaalinge, regeerende de Koningen alleen door hem. Gelijk *Nebucadnesar* snoof van sijn macht en glorie, en niet schroomde dese Vermetele woorden te uyten; *Is dit niet het groote Babel, dat ik gebouwt hebbe door de sterkte mijner hand, en ter eeren mijner heerlijkheyt*; En so arrogant den grooten *Assyrier* was, die ten hemel wilde opklimmen, en sijnen Troon boven de Sterren Gods verhogen, dat hy soude klimmen boven de hoogte der wolken, en den Alderhoogste gelijk worden: Even so vermeteel was Koning *Louis*, als hy seyde, dat hy alleen om sijne Glorie quam oorlogen, en dat hy de Nederlanden weder wilde vernietigen, die hy groot gemaakt hadde met dese woorden: *Evexi, sed discutiam.* Maar gelijk de eerste in een ogenblik van sijnen Troon by de Beesten wierd gestooten, en de ander ter Hellen nederdaalde, so dat men tot bespottinge van hem seyde: *Is dat de man, die de aarde beroerde, en die de Koninkrijken dede beven:* Even so soude Koning *Louis* ter sijner tijd ook mede konnen vallen tot een groot exempel voor de wereld, daar van al een begin schijnt gemaakt te zijn door Gods rechter hand, dewelke alle Dwingelanden deturbeert uyt de Possessie van de Landen en Steeden, die sy anderen on-

Verandert door de wisselvallige Fortuyne.

Wat de Fortuyn is.

onrechtvaardig hebben ontweldigt, en op gefingeerde pretexten geinvadeert; Want als wy te rug sien op de voorige eeuwen, en de Geschiedenisse van alle tijden af herdenken, sullen wy bevinden, waar te zijn 't gene *Everardus Wassenbergius* seyt *in Panegyrico ad Cæsares Ferdin.* II. & III. *Nullis quibus rapina etiam feliciter cessit, solatium rapti inposterum duravit; ac fortuna impia tot iniquis spoliis, suspiriis & gemitibus humani generis privatis æque & æque publicis deformis, nunquam in infortunia non desit.*

Onrechtvaardige winsten hebben geenen duur,

Dat is:

Niemand, hoe gelukkig hy oock is geweest in sijn rooven (of onrechtvaardig conquesteeren) heeft lang troost of voordeel gehad van sijnen roof; en de godlose Fortuyne, die door so veel onrechtvaardige rooveryen, kermen en suchten van 't menschelijke geslacht, so wel in 't particulier, als in 't gemeen is ontdaan en leelijk geworden, heeft noyt anders haar eynde genomen, als in ongeluk.

Dit selve sien wy bewaarheet in de Koning van Vrankrijk, dewelke van sijne onrechtvaardige Conquesten op de Vereenigde Nederlanden minder geluk en voordeel heeft genoten, als hy onkosten daar aan hadde gespendeert; want in plaatse hy deselve voor altijd meende te besitten, heeft hyse van selfs binnen twee jaaren weder moeten quiteeren, 't welk wy hier na breeder sullen verhandelen.

daar van Vrankrijk hier een exempel geefr.

'T is seer remarquabel, en meriteert ook al bysondere speculatie 't gene een Oostenrijks Edelman genaamt *Michaël Aytzinger* verhaalt op *pag.* 508. in sijn Boek, waar van den Titul is: *De Leone Belgico, ejusque Topographicâ atque Historicâ Descriptione Liber*, 't welk in den jaare 1583. tot *Keulen* gedrukt is by *Gerrit van Campen*; als dat dese navolgende Voorsegginge gevonden is tot *Mechelen* in het Carmeliten Klooster in seer oude characters uytgebeelt met een Munniken en vitieusen stijl:

't welk voorheen gepropheteert,

Lilium regnans in superiore parte movebitur contra semen Leonis: Veniet in terram ejus, & circumdabit filios Leonis: In illo anno filius Leonis ferens feras in brachio suo, cujus regnum est in terra Lunæ tremendum per universum orbem potestate agente principali cum magno exercitu transibit aquas, & ingredietur terram Leonis carentem auxilio (quia bestiæ Regis sui jam pellem ejus dentibus laceraruut,) in illo anno veniet Aquila à parte Orientali alis suis super Solem extensis cum magna multitudine pullorum suorum in adjutorium filii Leonis, tunc castra

deſtruentur, & filius Leonis & Aquila prævalebunt, & pax erit in toto Orbe terrarum, & copia frugum.

Dat is:

De Lelie heerſchende in 't Boven-geweſt ſal bewoogen werden tegens het ſaat van den Leeuw: ſal in ſijn land komen, en omringen de ſoonen des Leeuws. In dat jaar, als de ſoon des Leeuws wilde beeſten in ſijnen arm dragt, wiens rijk is in 't Land van de Maan, ſal de heele wereld moeten beeven wegens de voornaamſte macht, die der ſal ageeren, ſy (te weten de Lelie) ſal met een groot Heyr-Leger over de wateren trekken, en ſal gaan in 't Land van den Leeuw, dat van alle hulp ontbloot is (om dat de beeſten de huyt van haaren Koning met haare tanden hebben verſcheurt) in 't ſelve jaar ſal den Adelaar uyt het Ooſterlijk-geweſt met ſijne vleugelen over de Son uytgebreyt komen met een groote meenigte ſijner kiekens tot hulp van den ſoon des Leeuws, dan ſullen de Legers gedeſtrueert werden, en de ſoon des Leeuws ende den Adelaar ſullen de overhand houden. en vreede ſal zijn over den geheelen Aard-bodem, en overvloet van ornebten.

en door een klucht voorbeelt was.

So ſpeculatief deſe Voorſegginge is, niet minder geeſtig was de *Klucht*, die kort voor deſen Oorlog in Brabant by een *Comœdie* wierd geageert, alwaar een Hollandſchen Boer een Koe by een touw over het Theatrum leydende, en van een Fransman ontmoet en gevraagt werdende, waar hy met de Koe heen wilde? antwoorde, dat het ſijne Koe was; en dat hy die wilde naar huys leyden; waar op de Fransman ſeyde, dat hy die Koe moſte hebben, gevende met eenen den Boer een ſlag aan ſijn hooft, dat hy om rolde, en vatten de koe by het touw, omſe weg te leyden, ondertuſſchen datter een Engelsman aanquam, die geern mede aan de Koe geparticipeert hadde, dat hem miſlukte; want terwijlen hy de Koe na de hoorens vatte, gaf ſy hem met een beſtruyfde ſteert ſulken onverhoetſen ſlag in 't geſicht, dat hy als blindelings na den weg taſte, om ſich te ſalveeren, daar over de Fransman in ſulken heevigen lag uytbarſte, dat hy de Hollandſche Koe haaſt was quijt geraakt door een Spanjaart, die de Koe meende te vervoeren, ſeggende dat het ſijne Koe was, die hem voor eenige jaaren ontlopen was, daar ſich den Fransman dapper tegen kanten, vallende malkanderen in de hayren, geduyrende welk gevecht de Hollandſe Boer ſtilletjes opſtond, en ſijne Koe naar huys leyde, latende de andere twee in gevecht, ſonder eens om te ſien, hoe 't ſelve afliep, want hy ſeer blijde was, dat hy ſijne Koe gebergt hadde.

Het

Hoe de voorſz. Voorſeggínge ten deele is vervult, en hoe de Klucht mede een ſerieuſe, en ten meeſten deele een waarachtige beteekeniſſe heeft gehad, kan blijken ſo uyt de vooren verhaalde groote progreſſen der Franſchen in de Vereenigde Nederlanden, als uyt het volgende, daar wy ſullen ſien niet alleen, hoe de *Keyſer* en *Spanjen* de *Nederlanders* ſecondeeren, maar ook hoe *Engeland* Vreede maakt, en hoe de *Franſche* haare conqueſten op den bodem van de *Vereenigde Nederlanden* verlaten, en alleen de gecombineerde machten van haare Vyanden genootſaakt zijn af te keeren, daar van den vollen uytſlag ſtaat geopenbaart te werden by de tyd, die een uytlegger is van alle geheymeniſſen.

De *Biſſchop van Munſter* was met den *Keur-vorſt van Keulen* door haare voorſpoedige progreſſen nu mede verheeven tot de hoogſte trap van haare glorie, en gebracht tot die vaſte inbeeldinge, dat den Vereenigden Staat noyt weder ſoude werden herſtelt, en dat ſy al wat ſy geconqueſteert hadden, voor haar en haare ſucceſſeuren eewig en erflijk ſouden blijven beſitten, met al 't gene ſy noch ſouden komen te veroveren; ten welken eynde de *Biſſchop van Munſter* tot *Romen* een *Brevet* obtineerde, waar by hem vergunt wierde de macht en authoriteyt, om voor 30. jaaren te diſponeeren over alle Kerklijke Beneficien van ſijne Geconqueſteerde Plaatſen, mitsgaders de *Edelen van Over-Yſſul* dwong een Capitulatie te teekenen, waar in ſy de Unie affwoeren met deſe woorden: *Dat alle en ygelijk geſamentlijk en byſonder hier mede weetentlijk renuntieeren, en ſich van de Unie voor haar ſelven, haaren Nakomelingen en gantſche Poſteriteyt ten eewigen tyde affonderen, en hem Biſſchop van Munſter vry-willig erkennen voor haare Land-Vorſtelijke Hooge Overigheyt, en ſich van nu aan ten eewigen tyden door geene oorſaken of toevallen daar van willen ſepareeren laten, maar by hem als haaren Land-Vorſt en Heer lijf en goed opſetten,* en diergelijke expreſſien meer, waar van breeder gehandelt is op *pag.* 593. Maar hy was niet bedacht, dat het Ongeluk ſtaat voor de deur, als het Geluk het hoogſte is; dat de Geluks-verwiſſelinge van alle heerlijkheyt moet gehoorſamen de omſwieringe van het Rad van avanture, daar door niet alleen alle Staaten tot het top-punt van haare hoogheyt op ryſen, maar ook tot haar voorige leegte weder nederdaalen, en ook wel geheel te gronde gaan; en dat de voorſpoedigſte progreſſen gemeenlijk hebben haare tegenſpoedigſte revolutien en verwiſſelingen, voornamentlijk als ſy begonnen zijn door Ambitie, Haat, Misgunſt en trouloose Bond-breuk, en voortgeſét op een ſo ſchandelijk-

De Biſſchop van Munſter is in ſijne meyninge bedrogen.

ken en cruellen wijse, die haar de Heydenen selfs souden ontsien hebben.

want sijn geluk keert sich om,

En so hy ignoreerde, of niet wilde gelooven, dat het Geluk sijne seekere perioden heeft, en door de tegenspoet op de hielen gevolgt werden, so kan hy sulx leeren aan sijn eygen exempel, hoe dat hy op het punt van sijne grootste progressen, en als hy niet eens twyffelde aan de conqueste van de beyde weerlose, en van alle nootsakelijkheden onvoorsiene Provincien van *Vriesland* en *Groeningen*, is gestreut en so ongelukkig geworden, dat in plaats van voort te gaan in sijnen victorieusen cours, hy naderhand niet alleen geen eenigen voet aarde meer heeft gewonnen, maar ook in sijne ambitieuse Desseynen sodaanig is getraverseert, dat hy eenige plaatsen weder ongelukkig verloor, en al de resteerende wederom moste geven aan de Wettige Eygenaars, dien hyse ontnomen hadde, so dat hy niet anders heeft overgehouden, als den blooten naam, van Meester geweest te zijn over eenige verwonnen Steeden en Forten, en van te mogen seggen met die van het ongelukkige *Troya: Fuimus Troës.* Want wat heeft hy naderhand ondernomen, dat hem gesuccedeert is? Hy meende sijnen buyt te vermeeren door Caperyen met kleyn Vaartuyg op de Zuyder-Zee, maar wierd wel haast door de Hollandsche Uytleggers eenige Capers quyt, en voorts ingejaagt, en so nauw beslooten gehouden, dat hy noyt weder trachte de Zuyder-Zee te ontveyligen. Eenige sijner Soldaten hadden haar begeven na 't Eyland *Urk*, in meeninge, om dat uyt te plonderen, maar in plaatse van buyt te maken, wierden sy selfs tot buyt, also de Inwoonders haar gevangen namen, en naar *Enkhuysen* overvoerden. Niet beter succes hadde sijn voornemen op de *Lemmer*, want na dat hy dese plaatse, zijnde een schoon Dorp aan de Zuyder-Zee gelegen, uyt de *Kuynder* vergeefs hadde doen opeyschen, en preparatie maakte, om 't selve door geweld te vermeesteren, veranderde hy van resolutie alleen op 't gesicht van een schaduwe, siende de Wagens en Vluchtelingen, die by de *Lemmer* den Zee-dijk en Binnen-weg heen en weer passeerden, van verren voor secours van Krijgs-volk aan, waarom hy deselve niet dorst naderen.

door sijne ongelukkige caperyen op de *Zuyder-Zee*,

en door sijne ongelukkige desseynen op de LEMMER,

op EMDEN, Niet min schandelijk als ongelukkig was des Bischops intentie op de Stad *Embden*, die tot haare securiteyt altijd met eenig Garnisoen van haare *Hog. Mog.* beset is. Hy versocht in de maand van *July*, dat dese Stad haare Gedeputeerdens aan hem wilde senden in de *Nieuwe-Schans*, om met hem te accordeeren over haare tranquilliteyt en rust; De Magistraat, hoewel sy in desen Oorlog neutraal was, sond echter

haare

haare Gedeputeerdens na de gedeſigneerde plaatſe, om aan te hooren de propoſitie, die den Biſchop ſoude willen doen. Deſe Gedeputeerdens met de Miniſters van den Biſchop in conferentie komende, verſtonden dat ſijn begeeren was, dat de Stad *Emden* het Garniſoen der Staten ſoude doen vertrekken, en in plaatſe van dien twee duyſent man van ſijn volk tot beſettinge weder innemen, waar op ſy tot antwoord gaven, dat ſy daar in niet ſouden noch mochten condeſcendeeren, voor en aleer ſy met haare *Hog. Mog.* daar over ſouden hebben geconfereert. Hoe! vraagden de Biſchopſe, wat volk is dat? De Heer *Feuwen* mede-Gecommitteerde van *Emden* vraagde daar en tegen; Hoe! ſcheeren wy malkanderen? Zijn de Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden de geheele wereld door niet bekent? Ja antwoorden de Biſchopſe: Sy zijn 't geweeſt, maar zijn 't nu niet meer; op welke impertinente redenen de Heeren van *Emden* haar afſcheyt namen, en weder na haare Stad vertrokken, daar ſy haar wedervaren rapporteerden, waar op volgde, dat de Magiſtraat den Biſſchop zijnen Eyſch als onredelijk plat affloeg, en verklaarde met haare *Hoog Mog.* in alle vriendſchap te willen leven.

en op GROENINGEN.

Voor GROENINGEN wierd hy noch beter geleert, dat ſijne Fortuyne omgedraayt was; want hy daar geen voordeel trok van ſijne gewaande Intelligentien en Creaturen daar binnen, maar vond ſich genootſaakt die Stad naar een Belegeringe van 6. weeken ſchandelijk te verlaten, ſonder van ymand opgeſlagen of gedreven te zijn.

Beſchrytinge van *Groeningen.*

Deſe Stad, waar na de geheele Provincie geheeten is, willen eenige, dat haaren naam ſchuldig is aan eenen *Grunius*, die een *Troyaan* was, doch van *Munſterus* geoordeelt word een der oude *Gallen* geweeſt te zijn, 't welk waar ſoude zijn na de opinie der gener, dewelke geloven, dat de Franſche van *Troya* oorſpronkelijk zijn, gelijk hier vooren op pag. 28. en 29. kan geleſen werden. Doch de Vrieſche Hiſtorye-Schryvers ontkennen ſulx, ſeggende dat de Vader van *Grunius* was genaamt *Gailo*, wiens Over-Groot-Vader een *Vries* was, die deſe Stad en Provincie den naam ſoude gegeven hebben.

deſſelfs Fortificatie en Situatie.

Groeningen leyt rondom gefortificeert met 17. ſwaare Bolwerken, met treffelijke Fauche-brayen; en een extraordinaire breede en diepe Gracht, waar uyt de Wallen met een ſteene Barm zijn opgehaalt. Het Land omheen is van die laagte, dat het, behalven alleen aan de Drentſe zijde, kan geinundeert werden, 't welk op het aankomen der Vyanden ook geſchiede door het doorſteeken van Dijken en Dammen, door het uytlichten van de Schut-deuren en het openſtellen

ſtellen van de Sluyſen ten platten lande, en door het leggen van twee Dijken binnen de Stad in het *Loopende-Diep*, d'eene by de *Oſſen-markt*, en d'ander by de *Kraan-Poorte*, waar door het water, dat uyt het *Drent* komt afſakken aan d'eene zijde wierde opgeſtout tot over 't land, en het Zee-water van d'andere zijde belet, door de Stad weg te loopen. Tot difficilder acces voor den Vyand wierden afgebrooken de Bruggen van de *Heere-poort*, *Ooſter-poort*, en het kleyne *Steentil-Poortjen*. En alſo de Stad met diverſe Voor-Steeden, Tuynen en Plantagien belemmert, en effective verſwakt was, wierd ſulke faute verbeetert door een cordate reſolutie, dat alle deſelve voor de *Heere-* en *Ooſter-Poort*, gelijk mede voor de *Ebbinge-Poort*, *A-Poort* en *Kraan-Poort* wierden afgebrooken, en omgehouwen, en eenige weynige afgebrant. De Schans *Delfs-zijl*, alſo deſelve voor een Haven en Voorburg van deſe Stad verſtrekte, en de Commandeur by eenige geſuſpecteert wierde van intelligentie met den Vyand, wierde aanbevolen aan de Vigilantie van een trou en dapper Soldaat. Deſe conſtitutie van Fortificatie en Situatie maakten deſe Stad ſo ſterk en inacceſſibel, dat de Vyand niet dan op eene plaatſe, te weeten van de Drentſe Kant, tuſſchen het *Schutten-diep* en 't *Hoornſe-diep* deſelve konde naderen.

Conſtitutie van 't Magazyn,

Het Provincial Magazijn was wel geſtoffeert met Artillerye, Geweer, Ammunitie, Proviand en verdere Inſtrumenten, ſo dat daar in van den beginne der belegeringe geen notabel gebrek was, en wat daar in naderhand begon te manqueeren, wierde geſuppleert ſo uyt *Vrieſland*, als uyt *Holland*, alſo de vaart van het *Reydiep* noch vry en open lag, zijnde in de Provinciale Caſſa noch in voorraad de quantiteyt van 200. duyſent guldens, daar uyt de Militie niet alleen op deſe Provintie, maar ook op *Holland* gerepartieert (die namaals binnen *Groeningen* quam) geduyrende en ook na de belegeringe promtelijk wierde betaalt, ſulx dat het verſchot over 100. duyſent guldens bedroeg.

en van het Garniſoen.

Het geheele Garniſoen, dat by de monſteringe op 't aankomen van den Vyand geen 12. hondert mannen konde uytleveren, beſtont alleen in 2. à 3. oude, en de reſt in nieuwe Compagnien, die noch niet vol-worven waren. Onder deſe waren 4. Cornetten paarden, waar van Rit-meeſters waren *Lulsborg*, den jongen *Broersma*, *Hendrik* en *Jan Sikkinga*, ende 3. Compagnien Dragonders onder de Heeren *Nellis van Bever*, *Stuart* en *Yſerman*. Doch dit kleyne Garniſoen in ſo grooten Stad wierd wakker geſecondeert door de

goede

goede Ordre en dapperheyt der Hooge-Officieren (onder dewelke een out en seer ervaaren Soldaat, namentlijk *Carel Rabenhaupt* als *Lt. Generaal* over Stad en Lande het Opper-Commando hadde, hebbende tot sijne Assistenten in qualiteyt van Commandeur over de Infanterye den Heer *Bernhard Hertog tot Holsteyn en Vorst tot Pleun*, en over de Cavallerye en Artillerye den Oversten *Stoltsenburg*, die de geheele Militie een Eed van trou en dapperheyt afnamen) en door de ongemeene Couragie der Burgerye, bestaande in 18. Vaandelen, daar onder betrokken waren alle Burgers-soonen en Ambachts-gesellen boven de 18. jaaren out zijnde, en noch 4. Compagnien, die nieu geformeert waren uyt geprivilegeerde persoonen, die geen tocht of wacht pleegen waar te nemen, als mede een deftige Compagnie van 150. Studenten, dewelke in dese gemeene calamiteyt *Minervam* quiteerden, en *Mars* provisionelijk tot haaren Patroon verkoosen, en onder 't commando van haaren Capiteyn *Wicher Wichers*, Lieutenant *Rutgerus ten Berge* en Vaandrich *Scato Gokkinga* altijd in de Fauchebrayen, en daar sy den Vyand het naaste waren, wacht hielden; Als mede door de goede harmonie en eendracht der Regenten, onder dewelke hoewel eenige gesuspecteert wierden, nochtans niemand heeft doen blijken 't minste teeken van flauwhertigheyt, maar wierd door ordre van de Overigheyt gedrukt, en door de Hopluyden aan de Burgers uytgedeelt een Formulier van den Eed van getrouwigheyt, die deselve aan de Regenten, en dese weder aan de Burgers met opsteekinge der Vingeren in de Kerken solemnelijk beswoeren. Hier op wierd nauw geobserveert elx conduite, en wierden geapprehendeert twee persoonen, zijnde de eene een Boer, en de andere een Portier, beyde beschuldigt van verraat, die op den $\frac{19}{10}$. *Iuly* met de dood wierden gestraft, ter oorsaake, dat de eerste *Luwert Fokkens* op het aanraden van *Schuylenburg* met den Vyand hadde opgerecht een schriftelijk accoord, om de *Old-Ampten* aan den *Bisschop* te submitteeren, op dese conditien: Dat de *Bisschop* als Opper-heer jaarlijx 50. duysent, en *Schuylenburg* als Drost 5. duysent guldens souden genieten, dat de Zee-dijken en Fortressen souden gemaakt en onderhouden werden op kosten van 't *Old-Ampt*, daar toe 't selve te baate soude komen de Sauve-garde, so uyt de *Omlanden* werden getrokken; dat de Gereformeerde Predicanten uyt de Geestelijke goederen souden gegageert werden; en dat alle Appellen souden devolveeren aan den *Bisschop*, die deselve jaarlijx door 2. Advocaten van hem af te vaardigen, en door de Old-Amster Gecommitteerdens

dat door de Burgers.

en Studenten dapper gesecondeert wierd.

Twee persoonen wierden geëxecuteert.

soude decideeren: En dat de ander *Eppo van Vreeden* geheeten, door de Boom van de *Steentil-Poort* eenigen tijd, om kleyn gewin, hadde volk en Brieven laten uyt-en in-passeeren.

De Vyand komt voor de Stad.

In dese constitutie wierd de Vyand onverzaagt afgewacht en te keer gegaan, dewelke door sijn goet succes opgeblaasen zijnde vertrouwde hier 't selve faveur van de Fortuyn te sullen genieten, dat hem omtrent andere plaatsen was ontmoet, komt daarom met sijn schuym van volk en helsche Vuyr-werken in vollen marsch op de Stad aan, hebbende tot sijne Voor-troupes eenige Ruyterye, die op den $\frac{8}{19}$. *July* uyt het *Drent* over *Haren* en *Helpen* tot op den Heeren-weg omtrent den *Galgenberg* marcheerden, en sich aan die van de Stad vertoonden, dewelke opgewekt waren door de vluchtende Land-luyden, die het geweld deser onmenschelijke menschen waren ontkomen, en haar binnen de Stad salveerden. Men sond daar op eenige Ruyters uyt de Stad den Vyand te gemoet, om hem te recognoscceren, maar vonden hem al weder geretireert na *Helpen*, van waar hy eenigen tijd daar na de Stad weder naderde, en uyt de Stad van 't Canon, en met een schermutsel van eenige Ruyters onder den Rit-meester *Ian Sikkinga* sodanig verwelkomt wierd, dat hy 2. a 3. paarden achterlatende, sich weder na *Helpen* retireerde, alwaar hy met meerder troupen gesterkt zijnde, marcheerde over *Peyse* en *Roden* na de *Leek* en het *Huys van Nien-oort*, dat hy uytplonderde, en tot sijn verblijf fortificeerde, stroopende van daar door geheel *Vreede-wold* en *Lange-wold*, in meeninge, om dese Stad, als andere, mede te verbaasen en voorspoedig te emporteeren, sonder dat hy sich bemachtigde van de *Roeser-Brugge* en de *Hoger-Brugge*, die op sijne aankomst niet beset waren, en waar over hy een passagie soude bekomen hebben rondom de heele Stad, al het Land omheen onder contributie geset, en alle assistentie en toevoer na de Stad belet konnen hebben, en van de *Aurwerder-ziel*, waar door hy al het water van 't onder gelopen Land hadde konnen aftappen. Doch als hy hier van namaals sijnen misslag merkte, en die 3. posten socht te forceeren, wierd hy yder reyse, tot sijn groote schaade, vigoureuselijk gerepoucheert, also die posten toen met Borstweeringen versterkt, en met Militie en Boeren beset waren.

en begaat een misslag,

De $\frac{10}{20}$. en $\frac{11}{21}$. *dito* passeerden sonder yets van remarque, als alleen, dat de Vyand sich somtijds met eenige ruyters vertoonde, die uyt de Stad met Canon en met partyen Cavallerye dapper gerescontreert wierde.

Den

Den $\frac{11}{21}$. *July* wierd de Stad van 't geheele gros des Vyands Leger genadert, slaande achter *Helpen* op een groote quantiteyt Tenten, en over het *Schuytendiep* een Brugge.

Den $\frac{12}{22}$. *dito* passeerden 2000. Ruyters van *Leek* de *Ematille* door *'t Weester-quartier*, daar sy uytplonderden de Dorpen van *Zuyd-en Noort-hooren*, *Visvliet*, *Grijpskerk* en *Nieukerk*. 's Vyands Leger wierd in tween verdeelt, houdende elke Bisschop sijn bysonder Hooft-quartier, en approcheerende de *Keulsche* van de kant van het *Blaauwe-Huys*, daar sy middeler wege dry Wallen opwierpen, om haare Cavallerye daar achter te dekken voor 't Geschut, dat uyt de Stad geduyrig op haar speelde; en de *Munsterssche* achter den *Galgenberg*, daar sy in so geduyrigen arbeyt waren met graaven en approcheeren, dat men haar 's anderen daags 's morgens met haare Loopgravens sag geavanceert van de *Heere-* tot den *Ooster-weg*, daar aan sy, gelijk de Keulsche mede aan haare Approches, dien geheelen en volgenden dag lustig continueerden, sonder verstoort te werden door 's Stads Canon, dat op haar somtijds ageerde.

plondert eenige Dorpen,

appocheert op de Stad,

Desen $\frac{14}{24}$. *July* waren na de *Auwerder-zijl* gesonden 2. Veld-stukjes en eenige Haaken, met noodsakelijk Kruyt en Scherp, om den Vyand het overkomen te beletten, dewelke met 8. Compagnien te voet en eenige Cornetten paarden desen Post quamen forceeren, doch mosten sich met notabel verlies retireeren, om de vigoureuse resistentie der Boeren en Dragonders, die door den Oversten Lt. *Stuart*, en de Capiteynen *Cland* en *Ripperda* wakker wierden geëncourageert, en met het rappier aangedreven.

word voor *Auwerder-zijl* gerepoucheert,

Den $\frac{16}{26}$. *dito* sag men de Vyanden merkelijk met haare loopgravens geavanceert, maakende de Munsterssche een begin van een Batterye tusschen den *Ooster-weg*, en 't *Schuyten-diep*, daar van sy 's anderen daags 's morgens vroeg met 5. halve Cartouwen de Stad beschooten, 't welk doch niet langer duyrde, als tot den middag, also de Batterye door 't gestaadig canonneeren van de Stads Wallen toen al ontramponeert was. In 't planten van dese 5. Stukken waren eenige Papen en Munniken seer yverig, om deselve te kruysen en te zeegenen, op dat sy daar door gesterkt zijnde, te meer operatie souden doen op de genoemde Ketters; Maar hoe weynig de gewaande heyligheyt de Stukken en de Zeegenaars selfs bedekte tegens 't ongeheyligde Canon van de belegerde, bleek daar uyt, dat een deser Munniken, als hy met die Zeegeninge noch doende was, uyt de Stad sodanig wiert getroffen, dat hy in stukken verdween, en ter hellen scheen gerukt te werden; en

begint de Stad te beschieten,

met gezeegent Canon, dat contrarie operatie doet.

dat die gezeegende Stukken metter haast wierden gelamt; Daar en boven opereerden dese Stukken contrarie de inbeeldinge deser Zeegenaars, want in plaatse, dat die haare Geloofs-genoten verschoont, en de genaamde Ketters beschadigt souden hebben, so wierd door een van de eerste koegels ter neder gevelt de geevel van een huys, daar voor een Marien-beelt en de Dry Koningen uytgehouwen stonden, en dat de Roomsch-gesinden voor een der voornaamste Kerken diende.

en met Vuyr-werken.

Den $\frac{28}{28}$. *July* was de voorsz. Batterye noch so ontramponeert, dat het Canon by na geheel stil stond, in plaatse van 't welke de Mortieren omtrent den middag voor de eerste reyse Bomben, Stink-potten en andere Vuyr-werken in de Stad begonden uyt te spouwen met sulken effect, dat eenige huysen aan de Zuyd-zijde der Stad seer beschadigt, en eenige tot een puyn-hoop gemaakt wierden, voornamentlijk; als de Vyand tegens den avond t'elkens met 9. Bomben en Branders te gelijk begon te ageeren, waar door uytnemende schaade soude

daar tegen goede ordre gestelt wierd

gecausseert zijn geworden, so niet de Heeren Burgermeesteren en Raad in tijds en voorsichtiglijk geordineert hadden, dat elken Burger een tobbe met water voor sijn huys, en eene op Solder, als mede by nacht een brandende kaarse by de deur in voor-raad moste setten, en dat de *Mennoniten* in dryen verdeelt elke nacht een derde-part most passen op het dempen van de Bomben, en 't blussen van den Brand, daar in sy niet inin haare getrouwigheyt, als onvermoeyden yver toonden, en so sneedig op pasten, dat de Brand geen merkelijke schaade

so dat sy daarna weynig gevreest wierden.

veroorsaakte. De Bomben, die sommige 3. a 4. hondert pond woegen, vielen door de dakken tot beneden in de huysen, daar sy door haare kracht dikwijls een geheel huys om verre wierpen, 't welk in het begin eenigen schrik onder de Burgerye veroorsaakte, die doch niet langer duyrde, tot dat sy geleert hadde, dat men het gevaar der gener, die op de straat vielen, licht konde ontkomen, als men sich vlak voor de aarde nederleyde. De Stink-potten of Branders die met een vlammende straal quamen aansetten, wierden noch minder geacht, so haast de Burgers bemerkten, datse behalven het brandstichten geen schade konden doen, na dat de Loopjes, dieder om heen instaaken, haare koegels geloost hadden.

De Keetels, waar in de Vyand sijne Mortieren geplant hadde, waaren so diep, dat het Canon uyt de Stad, hoe swaar het ook was, vergeefs daar op geloost wierd.

Den $\frac{29}{29}$. *dito* bracht de Vyand toe met het werpen van Vuyr-werken, hoopende daar door de Stad in verflauwinge en oneenigheyt te bren-

brengen, 't welk hem so verre mislukte, dat hy in plaatse van dien bemerkte der Burgeren couragie en verbitteringe tegens hem aan te wassen, daar over hy sich niet minder verwonderde, als over de Bomben, die de Belegerde hem uyt 3. Mortieren mede toeschooten, dewelke hem selfs brachten tot alteratie en die erkenteniss, dat sulk geweer geen recht Soldaten geweer was, hoe wel hy echter de volgende dagen continueerde, om sich daar van te bedienen, stellende al sijne hoope in der selver kracht, en latende het Canon ruisten, dat hem weynig voordeel bybracht, also het t'elkens ontramponeert en gelamt wierde uyt het Canon van de Stad, dat van verscheyde Bolwerken gelijkerhand daar op vuyr gaf. Immiddels avanceerde hy sterk sijne approches tot aan 't Contrescarp toe, en dede op den $\frac{30}{20}$. *dito* 's nachts een heevigen assault op de *Aduwarder-Zijl*, daar hy niet min heevige resistentie ontfing, invoegen hy eenige doden na liet, en met bebloede koppen weder te rug trok, vindende sijn beste gemak en minste schaade by het gebruyk van de Mortieren, daar door hy op den $\frac{31}{21}$. *dito* zijnde Sondag belette, dat de Belegerde in haare beyde Gast-huysen, naar gewoonte, niet langer dorsten prediken; En meenende, dat de Belegerde nu souden inclineeren tot het overgeven, om van sijne vernielende helsche instrumenten eens bevrijt te werden, sond hy een Trompetter en een Tamboer, dewelke verblint ingehaalt zijnde, overleverden een Brief van den *Keur-Vorst van Keulen* en den *Bischop van Munster*, daar by sy de Stad opeysten, en immiddels alle vyandelijke actien staakten, 't welk als die van binnen navolgden, gaf den *Lt. Generaal Rabenhaupt* ordre, om sterker als voorheen te schieten, daar op de Vyand, die sich met meenigte buyten sijne approches vertoonde, sich weder daar binnen salveerde, en van gelijken met de Mortieren antwoorde, so dat door 't geraas het gehoor verdooft, en door 't vuyr het gesicht verblint wierd van alle de gene, die de Wallen naderden.

De Belegerde schieten ook met Vuyrwerken,

en repoucheeren den Vyand by Adewarder-zijl.

De Vyand eyscht de Stad op.

Den $\frac{22.\ Julii}{1.\ Augusti}$ sond den Heer *Rabenhaupt* den voornoemden Brief aan den President *Cluvinge*, die daar op den *Ouden* en *Nieuwen-Raad*, mitsgaders de *Taalmannen* en *Geswooren Gemeente* dede vergaderen, om te delibereeren, wat te doen stont; en wierd met eenparigheyt verstaan, *dat men het uyterste sonde afwachten, en liever goet en bloet spendeeren, als de Stad overgeven*, 't welk den Vyand door een brief met den selven Trompetter en Tamboer wierd bekent gemaakt, dewelke 's avonts een tweeden Trompetter sond ten selven eynde als vooren, maar most met desselve antwoort weder retireeren.

Sententie tegens *Broersma* werd gepubliceert.

Dien selven dag hoorde men alomme door de Stad met Trommelen en Trompetten publiceeren de Sententie van *Wigbold Broersma* geweesen Colonnel en Commandeur van *Coevorden*, namentlijk, *dat hy door sijne verraderyen so in 't overgeven van Deventer, als in sijn overlopen tot den Vyand gepleegt hadde* Crimen Læsæ Majestatis, *en daar door vervallen was van alle sijne digniteyten, en verbeurt hadde alle sijne goederen, en dat wanneer hy hier namaals mochte komen te geraken in handen van de Iustitie, hy met den Swaarde soude gestraft werden, datter de dood na volgde.*

De Stad was aan de eene zyde in Oorlog,

Den $\frac{23}{2}$ *Iulii Augusti* wierd, gelijk de voorige dagen, by den Vyand toegebracht met het schieten van sijne Vuyr-werken, die somtijds wat dieper in de Stad vloogen, als voor heen, waar op het verhuysen van de Oost- en Zuyd-zijde na het Noorder-gedeelte van de Stad sich weder vernieuwde, so dat men daar niet alleen alle de huysen, hoe slecht sy ook waren, maar ook de stoepen en straaten van Volk en Tenten vervult sag, in allen schijn, als of het daar boere Kermis was,

en aan de andere zyde als in een kermis tijd.

immiddels dat aan de andere zijde, als op een Treur-Tonneel aanschouwt wierden alle ruïneuse actien, die den Oorlog naslepte. In de

Een uytval van die van binnen.

middernacht scheepten 50. man met een Turf-pont over de Gracht, en deden een heevigen uytval in de approches van de Keulsche Volkeren, daar sy in der haast eenige nedermaakten, en met twee gevangens weder retireerden, om van den Vyand, die met alle macht quam aandringen, niet afgesneden te werden van haare Turf-pont, daar mede sy haar weder in de Stad salveerden, ondertusschen dat de Studenten, die zedert den $\frac{15}{25}$. *July* continueelijk post gehouden hadden in de Fauchebrayen, met haare musquetten dapper op den Vyand chargeerden, en niet weynige deden struykelen, die noyt weder opstonden.

Een anderen uytval.

Desen uytval behaagde de belegerde so wel, dat sy 's volgenden daags op de selve wijse 't werk hervatten met 150. man onder het commando van den Capiteyn *Huyser*, die in de Keulsche Approches alles nederhakten, dat haar voorquam, en retireerden weder na haare Ponten met meer dan 20. gevangens en schoonen buyt, als 's Vyand Cavallerye op haar aandrong, zijnde onder deselve gevangens een Overste Wachtmeester en een Lieutenant van de Granadiers, die te samen meer als duysent guldens, meest aan goude specien, aan de uytvallers mosten ten buyt laten met andere kostelijkheden. Dese

Een attaque op 't *Reydiep*.

schaden wilde de Vyand vergoeden met een attaque op 't *Reydiep*, dat hy met alle force wilde passeeren, doch wierd door de goede ordres van de Heeren *Starkenborg*, *Tamminga*, *Jarges* en *Alberda*

so

ſo ontfangen, dat hy met veel ſchaade moſt afwijken, daar over ſijne gramſchap noch meer ontſtak, invoegen hy dien heelen nacht de Stad met meerder en ſwaarder Bomben en Branders beſchoot, als ooyt voorheen, waar uyt in de Peper-ſtraat ook een huys aan brand raakte, dat voornamentlijk door de vigilantie der *Mennoniten* gebluſt wierd, werdende een der ſelver in 't bluſſen met een Granaat gedoot, alſo de Vyand op 't licht van dien brand vinnig aanſchoot, en wederom ſo beantwoort wierd, dat hy dien nacht ſich uyt de Loop-gravens niet dorſte haſardeeren, om de voorgemelde dooden te begraven, die 's morgens op 't veld lagen.

Den $\frac{15}{25}$ *July Auguſti* ſag men de Stad heel verheugt ſo over de aſſiſtentie van 230 man uyt Vriesland, als over het arrivement van 14. Ooſt-Indiſche Retour-ſcheepen voor *Delft-zijl*, waar op ſy ook ſo moedig wierd, dat ſy niet alleen een Vyands Trompetter onverhoort afwees, die ſich tegens den avont voor de poort vertoonde, maar 's nachts op 't ſlaan van allarm, die niet voortging, haar ook ſo dapper inſtelde, dat elx ſich om 't eerſt na de Wallen haaſte, komende ſelfs veele vrouwen en kinderen haare mannen en vaders aſſiſteeren, en ſoude een ſeekere vrouw haar ongeval niet ontkomen zijn, ſo zy door een aenſienlijk Heer niet was gered geworden uyt de handen van andere vrouwens, die haar ongenadig tracteerden, om dat ſy een flauwhertig woord van overgeven haar hadde laten ontvallen.

De Stad word geaſſiſteert.

en raakt in allarm.

De twee volgende dagen conſumeerden de Vyand met het ſchieten uyt de Mortieren, en met het verdiepen en verbreeden van ſijne approches tot ſulken ruymte, datter een geheele Compagnie Ruyters bedekt in konde marcheeren.

Op den $\frac{18}{28}$ *July Aug.* heel vroeg in den morgen-ſtond attaqueerde de Vyand het *Retrenchement* by het kleyne Poortjen, te gelijk met de *Hoger-brugge* een quartier uyrs buyten de Stad. In de eerſte attaque hadde hy reedelijk ſucces, alſo hy met 300. mannen *'t Retrenchement* dicht was genadert, eer die van binnen het gewaar wierden, daar op elk om 't haaſtigſt ſijn geweer greep, en alle te gelijk los branden, ſo datter niemand meer den Vyand met ſchiet-geweer konde afkeeren, waar door deſelve occaſie kreeg, om de Borſt-weeringe te beklimmen, 't welk die van binnen ſiende, vluchten over een bruggetjen tot in de Fauchebraye, daar ſy van 5. a 6. Keulſche Soldaten gevolgt wierden, die ſy gevangen namen. Het geraas van deſe Attaque cauſeerde een tweeden Allarm, in dewelke de Vyand door vehement ſchieten ſich geconſtringeert vond het *Retrenchement* te verlaten,

Attaque op 't Retrenchement.

daar door de Stad weder in allarm raakt.

laten, en met verlies van eenig volk sich weder te begeven naar sijne werken.

Attaque op Hoger-brugge.

De andere Attaque op *Hoger-brugge* was heel contrarie de voorgaande, want so haast hy met eenige schuytjes over het geinundeerde Land aannaderde, vond hy sulken heevigen resistentie van de Boeren en Soldaten, die onder den Capiteyn *Reynt Clant* dien post met 2. Stukjes Canon bewaarden, dat hy confuselijk vluchte, en eenige Officieren en gemeene Soldaten met een Schuyt vol Geweer, Schoppen en andere Oorlogs-instrumenten achter liet, dat binnen de Stad wierd gebracht. In dese nacht hadde de Vyand mede vervaardigt een Batterye met 6. Stukken, die hy met den morgen-stont op de Stad loste, dat niet langer duyrde, als tot den middag, want toen alle de 6. Stukken al verlamt, en de Batterye ontramponeert was.

De vyand schiet met gloeyende Koegels, en met vergifte Vuyr-werken,

Den $\frac{12}{22}$. *Iulii Augusti* beschaadigten de Munsterssche de *St. Martens* Kerk en Toorn geweldig met gloeyende Koegels, en eenige huysen met vergiftige Vuyr-werken, daar door echter, tot verwonderinge, geene of weynig menschen geraakt wierden, waar mede de Vyand de twee volgende dagen ook consumeerde, en sijn vergramt gemoet koelde met het violeeren van een Kerk, die hy anders selfs voor heylig hilt; want een koegel vloeg door 't dak van de Kerk, een door 't Hooge Choor, een stuyte op de gevel van 't Hooge Choor af; In de Toorn, op des Toorn-wachters kamer, bysonderlijk in het kostelijke Uyrwerk en Klokken-spel wierd groote schaade veroorsaakt, beyde de Uyr-wijsers aan de Zuyd- en Noord-zijde wierden met Canon koegels doorboort, tusschen de tweede en derde Trans wierd een groote bresse in de Zuyd-oster hoek van de Toorn gemaakt, welke schade van de meeste Burgers beklaagt wierd, als die een ygelijk in sijn particulier geleden hadde. En als de Vyand sag, dat noch dit, noch de hulpe van *Simon Petrus* yets opereerde tot sijne intentie, riep hy tot hulp *Simon Magus*, in allen schijn, als of hy uyt *Virgilius* hadde willen seggen:

en bedient sich van duyvels-kunst.

Flectere si nequeo Superos, Acheronta movebo.

Dat is:

Wil my den Hemel niet verhooren,
So sal ik d'Hel daar toe bekooren.

Want hy in de Stad smeet een groote Bombe, in dewelke, na dat sy ge-

gedemt was, gevonden wierd een koopere Plaatjen, daar op deſe Letteren en Characters waren gegraveert, die niemand konde verſtaan of uytleggen:

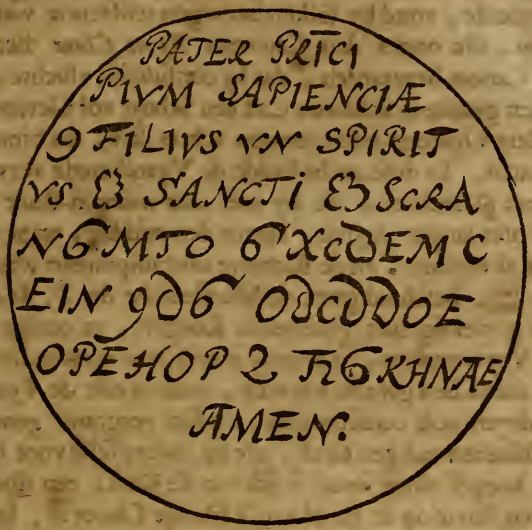

Als op den $\frac{11}{10}$. *Julii Auguſti* de Stad uyt *Vrieſland* geaſſiſteert was geworden met 20. duyſent ponden Bos-kruyt, en 2. duyſent guldens tot betaalinge van 't Vrieſche Volk, quam daar in mede tot ſecours een partye van meer als 100. man *Koningmarks Volk*, en 33. Scheepen uyt Holland voor de Boom, daar mede *Sijn Hoogheyt de Heer Prince van Oranje*, die tot behout deſer Stad uytnemende ſorge droeg, een Regiment van 14. Compagnien voet-knechten onder den Overſten *Iorman* met 50. duyſent pond Boskruyt, ſond, die in het geſicht en tot ſulken ſpijt van den Vyand arriveerden, als het vreugde verwekte in de Belegerde. De ſtad word geaſſiſteert,

Den $\frac{13}{23}$. *Auguſti* bracht de Vyand toe met ſtil ſitten, ſonder eenige violentie op de Stad te pleegen, daar op ſich de Stad van binnen ook ſo ſtil hilt, dat de nieuw aangekomene Hollandſche Troupen vraagden, of de Vyand al vertrokken was. De grootſte beweeginge, die men dien dag in de Stad ſag, beſtont in 't intrekken van 't voorñ. Volk, dat alvorens, eer het de Poort door mochte marcheeren, den gewoonlijken Eed aan den Heer *Gokkinga* moſte afleggen, daar toe hy expres was gecommitteert.

De dry volgende dagen viel niet remarquabels voor, werdende allen ten weder-zijden flauwlijk gecontinueert met schieten; dat de meeste schade dede in de Approches van den Vyand, waar by noch de schrik voor de uytvallen der Belegerde oorsaak was, datter veele Soldaten voor en naar deserteerden, komende op den $\frac{15}{8}$. *dito* 's morgens vroeg voor de Poort de Munsterse Brand-wacht sterk 27. man, en tegens den avont een vry sterker partye, die alle op *Rosendaal* in de gemeene gevangenisse wierden geconfineert, also men haar niet veel vertrouwde. 's Volgenden daags sag men 's morgens vroeg weder voor de Poort een partye deserteurs, die by de andere op *Rosendaal* raakten. Het slap canonneeren van de dry a vier laatste dagen veranderde desen morgen sodanig, dat de Vyand alle krachten te gelijk inspande, en van 5. Batteryen met meer als 30. heele en halve Cartouwen, vuyrige Koegels en Granaten, en met de Mortieren veele Bomben en andere Vuyr-werken in de Stad schoot in sulken meenigte, dat het scheen Scherp te hagelen, waar door de Constapels op de Wallen haar eeniger-maten verlegen vonden, wetende byna niet, waar heen sy haar souden keeren of wenden, also sy den Vyand van alle zijden hadden te observeeren, die voornamentlijk daar op toeleyde, om de Batteryen der Belegerde te destrueeren, welk hem ten deele gelukte, also die by de Ooster-poort raakten tot ongebruyk, daar verscheyde Canoniers dood bleeven. In de Stad deden de koegels mede bysondere schaade aan gebouwen en aan eenige menschen, dat in 't begin wat alteratie onder de flauwhertige causeerde, 't welk overging, als men des Vyands Canon seer sag verlammen, en sijne Batteryen seer vervallen door 't Canon uyt de Stad, dat daar so heevig op flanqueerde, als 't lijden konde, ondertusschen dat de Stads Mortieren mede niet weynig schaade deden in 's Vyands Loop-gravens, van waar men dikwijls veel gekerm en gejammer hoorde in de Fauchebrayen, die door 't schieten der musquetten meesten tijd als in een vlam stonden, voornamentlijck den volgenden nacht, als 't Grof Geschut stil hilt, en de Batteryen ten weder-zijden gerepareert wierden, voerende de Belegerde op haare Batteryen so veel swaare Stukken, dat sy den Vyand 's volgenden dags elke schoot wel met 4. a 5. weder beantwoorden, waar door hy so begon te verflauwen, dat hy tegens den middag het canonneeren byna geheel na liet, en sich met de Mortieren wilde revengeeren, die t'samen niet so veel quaats in de Stad deden, als een Bombe der Belegerde, die in 's Vyands werken viel op een wagen met Boskruyt geladen, door welkers kracht al in de lucht

Deserteurs van den Vyand komen in de stad,

Dd Stad word seer vehement beschoten,

doch beantwoort sulx dapper.

eenig boskruyt van den Vyand raakt in den brand.

lucht vloog, datter omtrent was, en de ſtukken van menſchen en paarden ſich omheenen met meenigte verſpreyden, ſo dat de Belegerde het ſelve van de Wallen als een blye *Tragœdie* konden aanſchouwen, werdende deſelve dien dag niet minder verheugt door de getrouwe aſſiſtentie van *Holland*, alſo ſy van daar te ſcheep ontfingen diverſe heele Cartouwen met een groote quantiteyt Boskruyt, Canon en Muſquet-koegels, als mede andere nodige Oorlogs-Inſtrumenten. Om dat de Vyand dien dag dikwijls door de Ooſter- en Heere-poorten ſchietende langs de ſtraaten flanqueerde, gaf de Heer *Rabenhaupt* ordre, om deſelve met miſt en vullis te ſtoppen, gelijk ook geſchiede.

De Vyand maakt een aanſlag op Ruyſſer-brugge.

Den $\frac{2}{12}$. *Auguſti* wierd door gebracht met ſo ſterk ſchieten, als men ooyt gehoort hadde, en de volgende nacht maakte de Vyand met 400. man een aanſlag op de *Ruyſſer-brugge*, dewelke hoewel maar met 13. a 14. man beſet was, edoch behouden bleef door de waarſchouwinge van een Boer, en door de aſſiſtentie van de *Hoger-brugge*, van waar een Veld-ſtuk mede gebracht zijnde den Vyand met twee ſchooten verjoeg uyt de huyſen, daar in hy ſich aan de overzijde van een water onthielt, ſo dat hy met een groot geſchreeuw retireerde, werdende door die van *Ruyſſer-brugge* ſo ſterk achtervolgt, dat deſelve noch veele nederſchooten, en 40. gevangen kreegen. Door verſcheyde diergelijke reſcontres wierd het getal der overlopers en gevangene ſo groot, dat de Belegerde geraden vonden, om twee a dry hondert Franſche en Weſtphalingers uyt deſelve t'ſcheep naar *Holland* te ſenden, en de Duytſche by haar te behouden, en onder te ſteeken.

De ſtad werd geſecondeert met volk,

De vier volgende dagen paſſeerden alleen onder 't geduyrig heen en weer-ſchieten, ſo met Bomben als koegels en ſtraat-ſteenen, komende dagelijx veele deſerteurs van de eene, en nieu geworven Koningsmarks-Volk van de andere zijde binnen de ſtad, ſo dat in het laatſte de militie in de ſtad ſoo vermeerde, dat de abondantie nu ſo groot, als in 't begin het getal kleyn was, zijnde binnen de ſtad niet alleen 4. Groeninger, maar ook noch 7. Vrieſche Compagnien gekomen van het Garniſoen, dat uyt *Coevorden* was uytgetrokken, en lang hadde om heen geſworven.

Op den $\frac{14}{24}$. *dito* quamen binnen de Stad eerſt eenige Overlopers; Daarop den Lt. Generaal *Sylva*, om met den Heer *Rabenhaupt* te [illegible]; Daarna den Overſten Lieutenant *A. Huninga* met een [illegible]deert volk, daar mede hy een entrepriſe voor [illegible]had

hadde op de *Nieuwe Schans*, die hem misslukt was door de trouwloosheyt der Boeren van 't *Old-Amt*, die haar als Gidsen in de nacht van den weg afleyden, en in ongebaande en modderige plaatsen lieten staan, haar selfs begevende na den Vyand, dien sy adverteerden; En eyndelijk een Vyands Tamboer voor de Stad komende wierd geblintdoekt binnen gevoert by den Heer *Rabenhaupt*, aan wien hy een Missive overleverde, in dewelke *Prins Willem van Furstenberg* versocht, *dat hy de boven gemelde 2. Officiers*, zijnde d'een een Overste Wachtmeester, en d'ander een Lieutenant van de Granadiers, *soude mogen loßen, of dat men deselve anders na haare qualiteyt soude willen tracteeren, en dat men hem eenige confituyren wilde laten toekomen, om eenige Hessische Dames te tracteeren, die hem in 't Leger waren komen saluëeren.* Waar op de Heer *Rabenhaupt* tot antwoord gaf, *dat het geen manier was, voorname Gevangens los te laten, so lang de Vyand voor de Poort lag*; Wat het tracteeren aan ging, *dat men hier daar in vry liberaalder was, als sy omtrent het tractement van onse Officieren tot* Campen *en* Zwol, *niet tegenstaande deselve een eerlijk rançoen presenteerden*, en nopende de Confituren, *dat men in de Stad so besig was, om kruyt en loot op te dissen, dat men aan sodanige lafferytjes niet eens dacht.*

Een Tamboer komt voor de stad, doet een versoek,

daar op hy antwoort ontfangt,

Den Voor-middag van den $\frac{15}{25}$. *dito* dede de Vyand voor 't laatste sijn Canon continuelijk op de Stad losse, waar na hy preparatien maakte tot sijnen aftocht, daar van naderhand de tydinge in de stad een algemeene vreugde en couragie verwekte. Dry hondert man (onder de welke veele vrywillige Studenten en Burgeren mede waren) deden op den $\frac{16}{26}$ *dito* een furieusen uytval onder den Oversten Wachtmeester *Wyler* op de Keulsche werken, daar sy eenig volk in d'Approches affneden en ten deele nedermaakten, ten deele gevangen namen, vervolgende d'andere met houwen en schieten tot aan een Borstweeringe, daar achter sich de Vyand salveerde en sulken assistentie ontfing, dat de Uytvallers gesteut en gedwongen wierden weder in haare Schuyten te retireeren, waar mede sy so volladen met buyt, als sy konden mede sleepen, in de stad weder aanquamen, hebbende verlooren 2. man, die by den Vyand gevangen raakten, en eenen, die in de Schuyt met een koegel getroffen wierd, daar aan hy stierf, zijnde behalven dat alleen maar noch 3. a 4. man gequest, welke schade sy tien dubbelt hadden gerepareert met den boven gemelden buyt, met 't vernagelen van eenige Stukken Canon, met het nedermaken van een goede partye, en met het gevangen nemen van 26. man, die sy van haare plunjes ontbloot

Een uytval gedaan.

ten

ten triumph in de Stad mede voerden, ondertuſſchen dat men van de Wal het geheele Leger in allarm ſag, komende de ganſche Cavallerye voor *Helpen* in ſlag-ordre, daar het Canon van de Stad dapper onder graſſeerde, ſo dat men veele met haare paarden ſag ſtruykelen, 't welk nochtans op verre na ſulken plaiſir voor de Belegerde niet was, als de ſeekerheyt van den aftocht des Vyand; want als men op den $\frac{17}{27}$. *dito* 's morgens geen Vyand in de Approches meer vernam, maar de een voor en de ander na, uyt deſelve ſag na *Helpen* lopen, begonnen te preſumeeren, of de Vyand de Belegeringe wel mocht opgebrooken, en ſijne Werken verlaten hebben; waar op eenige nieus-gierige onderſtonden de waarheyt daar van te onderſoeken, gaande ſtout-moedig na de Loopgravens toe, die ſy bevonden van menſchen ontbloot, en van alderhande krijgs-gereetſchap doorzaayt te zijn.

De Vyand verlaat de ſtad,

Het Gerucht hier van bracht de geheele Stad tot ſulken vreugde, dat men veele de traanen van blijtſchap ſag ontlopen; veele riepen tot den heemel toe God dank; eenige wierden door deſe vreugde heel gealtereert; andere verheerlijkten God met dankſegginge in haare huyſen, maar de meeſten begaven haar ter loops na de Wallen en buyten de Poorten, daar men door 't bedryf van haare blijtſchap, en door haare nieuws-gierigheyt in't beſichtigen van 's Vyands werken het vermaarde *Troja* ſag, als in een ſchou-ſpel vertoont, als dat door de Grieken verlaten was, die niet als het groote houte Paard hadden na gelaten; gelijk ons *Virgilius* deſe Verſen daar van heeft geſchreeven;

dat daar binnen grote vreugde verwekt,

Comparatie tuſſchen Troya en Groeningen.

Ergo omnis longo ſolvit ſe Teucria luctu:
Panduntur portæ; juvat ire, & Dorica caſtra
Deſertosque videre locos, litusque relictum.
Hic Dolopum manus, hic ſævus tendebat Achilles:
Claſſibus hic locus: hic acies certare ſolebant.

Dewelke van *J. v. Vondel* den waren Nederlandſchen *Virgilius* aldus zijn overgeſet:

. . . . . *De Stad van't lang beleg*
Ontſlagen, is verhengt: Men ſet de poorten open;
Het luſt de Burgery na buyten toe te lopen;
Beſichtigen het veld, daar 's Vyands leger lag,
De dootſe plaats te ſien, en d'oevers daar het plag
Te grimmelen. Hier ſloeg de Theſſaler (De Keur-Vorſt van Keulen) *ſich neder:*

Hier ſtont Achilles (Biſſchop van Munſter) *tent:*
Hier lag de Vloot, in weder
En onweer veylig: Hier ging 't heftig op een ſlaan.

Maar gelijk men tot *Troja* den raad niet wilde volgen, om het houte Paard te verbranden, ſo wierd men hier ter contrarie te raade, om 's Vyands Batteryen te verbranden in ſijn aanſien; Gelijk men daar niet konde reſolveeren, om 't Paart in Zee te ſtorten, en 't door de baaren te laten vernielen, ſo reſolveerde men hier de Loop-gravens met de ſchop te vernietigen; Gelijk men daar niet konde eens werden, om 't Paard te doorbooren, en inwendig te beſchouwen, offer ook een gevaarlijke Mijne in verborgen lag, ſo doorſocht men hier des Vyands werken, en vond verburgen Mijnen met brandende lonten, die men daar uyt lichte; Gelijk men daar het ruïneuſe Paard met alle macht inhaalde, ſo liet men hier buyten de Stad al wat ruïneus was; Gelijk men daar op den aftocht van den Vyand in ſorgloosheyt feſteerde en braſte tot dronken toe, ſo vigileerde men hier met goede ſorge in nuchterheyt; Gelijk men daar na den Vyand niet eens meer uytſag, ſo obſerveerde men hier den ſelven onophoudentlijk; Waar op ook gevolgt is, dat *Troja* door den Vyand verwoeſt, en *Groeningen* van den Vyand verloſt is, en dat de glorie van *Troja*, onder ſijnen puynhoop is bedolven, daar *Groeningen* boven andere Steeden het recht toekomt, om in alle tijden te glorieeren.

Verlies des Vyands voor Groeningen.

Van de macht des Vyands, die deſe Stad belegerde, is naderhand uytgekomen deſe Lijſte, die by de Munſterſche Officiers ſelfs geformeert ſoude zijn:

Anno 1672. *den* $\frac{17}{27}$ July *is Groeningen belegert geworden van*	24000. man.
Daar af zijn voor de Stad geſnevelt aan ſoldaten en ruyters	4536.
Gequetſt	1426.
Overgelopen na de Stad omtrent	600.
Overgelopen na andere quartieren omtrent .	5000.
Overſtens dood gebleeven	3.
Overſte Lieutenants dood	2,
Capiteynen dood	63.
Twee hooge Officieren binnen de Stad gevangen .	2.
	11632.
Den 27 Auguſti *is de Belegeringe opgebrooken, het volk gemonſtert en ſterk bevonden* . . .	12968.
	24000.

Hier

Hier tegen zijn binnen *Groeningen* door de violentie des Vyand geen hondert menschen omgekomen, daar onder maar 15. a 16. soldaten wierden bevonden, 't welk waarachtig, hoe wel ongelooflijk is wegens de meenigte der Vuyr-werken, als Bomben, Granaten en Branders of Stink-potten, die binnen de Stad tot een getal van wel 5. duysent geworpen zijn behalven de ontelbaare meenigte so van glocyende als andere Canon- en Musquet-koegels, waar door de Stad aan de Oost- en Zuyd-zijde seer was gedestrueert, en heele straten omgekeert, so datse aan die zijde beter een gedestruëert *Jerusalem* gelcek, als *Deventer*, daar van Burgermeester *L'Espiere* tot *Zwolle* en *Campen* so breet geageert hadde, gelijk hier vooren verhaalt is. Verlies van Groeningen.

Over de redenen, waarom de Vyand de Belegeringe opbrak, sonder desselve door een eenigen storm, of eenige andere force, als uyt de Mortieren en 't Canon aangetast te hebben, wierd in dese tijd veel gediscoureert, meenende sommige, dat de oorsaak daar van was de afkomst der auxiliaire Keyserlijke en Brandenburgse Troupen, en het gebrek van Oorlogs- en Levens-behoeften in 't Vyandelijke Leger. Andere waren van opinie, dat de Vyand hadde moeten opbreecken, 1. om dat byna al sijn Canon, op 10. a 12. stuks na gelamt, en ten 2. alle sijne Mortieren op 5. a 6. onbruykbaar waren geworden, hebbende de Bisschop van Munster in 't eynde van de belegeringe geordonneert, dat de Mortieren met dubbelt kruyt souden geladen werden, om de Vuyr-werken te dieper in de Stad over te brengen, waar door veele Mortieren waren in stukken gesprongen of gebarsten. 3. Om dat sijn Leger byna de helft was vermindert. 4. Om dat door 't regen-weder de Loop-gravens vol water raakten, en ten 5. *welke reden de seekerste en voornaamste is*, om dat hy de Stad imprennabel oordeelde door de goede ordre der Hooge Officieren, door de goede courage der Burgeren, Militairen en Studenten, door de continueele assistentie uyt *Holland* en *Vriesland*, door de heerlijke Fortificatie der Stad, en door het water, daar mede de Stad ten meestendeele rondom was geinundeert. Reden, waarom de Vyand de stad verliet.

Dit verlaten van *Groeningen* hebben wy hier vooren beneffens het vruchteloos dessеyn van den Bisschop met sijne Caperye op de *Zuyderzee*, sijn vergeefs opeyschen van de *Lemmer*, en sijn impertinenten eysch op *Emden*, gestelt tot een exempel van sijn omgedraayde Fortuyne, dewelke in desen tegenspoedigen cours altijd heeft blijven continueeren, so dat hy aan de Macht der *Groeningers*, die hy voorheen onmachtig geacht hadde, haare Stad te konnen defendeeren, behalven Tegenspoet des Vyands.

Win-

Winschoten, *Winschoter-Schans*, *Winschoter-Zijl*, *'t Huys te Wedde*, en de *Oude-* en *Nieuwe-Schansen* ook heeft moeten overgeven de beroemde Fortresse *Couvorden*, die hy sijn kleyn *Candia* pleeg te noemen, en naderhand most lijden, dat deselve *Groeningers* hem in sijn Land quamen besoeken, en eenige plaatsen wegnamen, daar van in 't vervolg breeder.

De Groeningers winnen Winschoten,

Wat WINSCHOOTEN aangaat, so staat te noteeren, dat de Stad *Groeningen* van haar beleg verlost, van alle vyandelijke periculen bevrijt, en in- en uytwendig gebracht zijnde in volkomen ordre, haare gedachten liet gaan tot recuperatie van al 't gene sy noch miste, en tot redres van de geheele Provincie en alle Quartieren van dien; Tot welken eynde de Hooge Overigheyt en den Lieutenant Generaal *Rabenhaupt* overdenkende, dat het platte Land in en omheen het *Olt-amt* de dagelijkse exactien en ondraaglijke overlasten van den Vyand noch moste waar nemen, en onder dat sware jok suchten, resolutie namen, om alle middelen aan te wenden, die tot verlossinge van de inwoonders ten platten Lande vereyst wierden; Sy senden dan na de *Old- amster Wijlen* eenig volk, dat met de assistentie van de Land-luyden sich tegens den Vyand wel kante, maar eyndelijk door desselfs meenigte te rug most wijken met eenig verlies, 't welk het selve daar na dubbelt vergoede; Want den Oversten *Jorman* met 2000. man te paard en te voet haar op den 10. *September* 's nachts te hulp komende, rukten 's morgens voor *Winschoten*, daar hy den Vyand, die onder den Oversten *Ramsdorf* 1400. man alleen aan Dragonders en Ruyters sterk en wel begraven lag, op twee plaatsen manlijk aantaste, waar op de Vyand goet vond *Winschoten* te verlaten, en sich in 't vlakke veld in 12. Esquadrons te presenteeren tot een Battaille, daar toe den Oversten *Jorman* niet inclineerde, houdende sijne commissie voldaan te hebben, dat hy in plaats van den Vyand te attaqueeren, sich van het verlaten *Winschoten* eerst versekerde, en toen een kans tegens hem waagde, waar toe hy in der haast een Batterye dede vervaardigen, daar op hy 3 Stukken Geschuts plante, die hy van *Groeningen* hadde mede gebracht, met dewelke hy op den Vyand chargeerde, ondertussen dat hy hem met vigeur aantaste, en t'samen in een vinnig gevecht raakten, dat tot den avont duyrde, wanneer eenige gedetacheerde Vyands Dragonders meenden de gracht van *Winschoten* ter zijden de attaque te passeeren, 't welk haar so verre misslukte, dat sy met bebloede koppen genootsaakt wierden af te wijken door 200. man te voet, die daar door den Oversten *Jorman* bedekte-

dektelijk geposteert waren. De Vyand sich in soberen staat, onder de opene lucht en op de natte aarde bevindende verliet het veld, en nam sijn retraite na de *Nieuwe-* en *Oude-Schansen*, latende de *Winschoter Schans*, de *Winschoter-Zijl* en *'t Huys te Wedde* redelijk wel beset; Doch den Oversten *Jorman*, na dat hy d'Advenuen op *Winschoten* versekert hadde, trekt met sijn volk den tweeden nacht daar na op de *Winschoter Schans*, met voornemen, om deselve met vehementie aan te tasten, en vigoureusselijk te bestormen, onaangesien die met 4. halve Bolwerken, een diepe Gracht, een Fauchebraye en een levendige Hegge omçingelt, en met een goet Garnisoen beset was, welk Garnisoen van het aannaderen van den voorgemelden *Jorman* so haast de tijdinge niet hadde bekomen, of verliet dese Schans, sonder noch Vyand gesien te hebben, dat onder de Vyandelijke troupen, die de *Winschoter-Zijl* bewaarden, sulken alteratie causeerde, dat deselve haaren Post mede abandonneerden, die door den Oversten *Jorman* niet alleen voort weder in possessie genomen, maar ook 200. vuyr-roers, 80. paarden en 30. Dragonders met een Canon van 6. ponden onder het commando van den Overstен Lt. *Olberg* gedetacheert wierden na 't sterke *Huys te Wedde*, dat hoewel op den pas tusschen de *Bourtang* en de *Nieuwe-Schans* seer voordeelig gelegen is, edoch mede van sijne besettinge gequiteert wierd, so haast deselve het voorsz. volk sag aankomen.

de Winschoter-Schans,

de Winschoter-Zijl,

't Huys te Wedde,

Den Overstен *Jorman* in desen voorspoet sijn geluk poucheerende, maakte sich mede meester niet alleen van de *Brugge-Schans*, daar in hy dry ysere Canons, en eenige Ammunitie in voorraad vond, maar ook van beyde de Passen by de *Finsserwarder-Zijl* en *Beste-hamerich*, en dede een Dijk doorsteeken, waar mede hy de correspondentie tusschen de *Oude-* en *Nieuwe-Schansen* afsneede, en de eerste te gelijk bloqueerde, op hoope datse haar door gebrek van alle nootsakelijkheden in korten tijd soude genootsaakt vinden, om haar weder over te geven, daar toe sy door de wapenen qualijk konde geforceert werden, ter oorsake, dat het Land daar om heen onder water stont.

de Brugge-Schans.

Dese Bloquade hadde een slap begin, maar sterken voortgang, want na dat den Overstен *Jorman* met sijn Regiment weder naar *Holland* op ontboden was, ging den Heer *Rabenhaupt*, alles selfs besichtigen, en in goede ordre brengen, gevende het commando aan den Lt. Colonnel *Eybergen*, die met meer volks versterkt zijnde dit werk sodanig behertigde, dat hy in korten tijd het Huys van *Barent Hermansen* overweldigde, drijvende den Vyand tot den hals door het

De Oude-Schans wort gebloqueert,

water. Hier dede *Eybergen* een Batterye vervaardigen, dewelke hy
en beschoo- met Geschut beplant hebbende de Schans seer sterk beschoot, daar den
ten, Vyand naar vermogen weder tegenschoot, doch sonder veel schade aan
weder-zijden.

Een Uytval uyt de Nieuwe-Schans, Op den 7. *October* deden die van de *Nieuwe-Schans* een uytval uyt het *Bone-Schansje*, maar wierden haast gerepoucheert, so dat sy weder mosten vertrekken, mede nemende twee gevangens. Ondertusschen de *Oude-Schans* door bloqueeringe afgemat, en uytgeteert scheen al ziel-togende na haar laatsten adem te snikken; Die van de *Nieuwe-Schans* hier van verkondschapt, sonden by nacht tusschen den 11. en 12. *dito* derwarts eenige victualie met kleyne schuytjes, van dewelke een in handen van de *Groeningers* geraakte, die voort daar op door een opontbod alle Schuyten daar om heen deden verseekeren, en het nieuwe Diep, als mede het geinundeerde Land so sterk bewaaken, dat de *Oude-Schans* geen de minste toevoer meer konde bekomen, waar door deselve in de uyterste verlegentheyt raakte, dat
een tweede Uytval, die van de *Nieuwe-Schans* dede resolutie nemen, om met eenig volk van den Uytschot der Land-luyden uyt Munsterland, dat daar varsch was aangekomen, de *Groeningers* op te slaan, die hier van verwittigt zijnde, stelden haar tot *Stoksterhorn* onder den Oversten Wacht-meester *Wylers* in postuyr met 250. man, by haar hebbende 2. kleyne Veld Stukjes. De Munsterse omtrent 14. a 1500. mannen so te voet als te paard sterk zijnde, quamen op den 15. *October* uyt de *Nieuwe-Schans* langs den Dijk op de *Groeningers* af, niet denkende, dat deselve met Canon waren voorsien, vielen daarom furieuselijk aan; doch *Wylers* een voorsichtig Soldaat gaf ordre
die seer qualijk succedeerde. aan de sijne, dat sy den Vyand seer na by souden laten komen, en hem niet eer beschieten, voor dat sy het wit in sijne oogen konden sien, om gewis te treffen eerst met de Musquetten, en daar na met het Canon, dat niet schroot beladen was, waar door hy den Vyand bracht in disordre en aan 't te rug deynsen, latende eenig volk op den Vyand uytvallen, dat veele der retireerende soldaten neder maakte; Doch de Vyand weder stand grijpende, dede de uytvallers weder te rug wijken, en valt voor de tweede reys weder aan, maar vond sulken fellen resistentie, dat hy geconstringeert was confuselijk de vlucht te nemen na de *Nieuwe-Schans*, werdende door de Groeningers tot aan de *Bone-Schans* achtervolgt, die veele Soldaten en Officieren ter neder maakten, en eenige gevangen kreegen.

waarop de Vyand stil- Des Vyands aanslag aldus mislukt zijnde, sond hy aanstonts een

Tam-

Tamboer uyt, om een ſtilſtant van 3. uyren te verſoeken, binnen dewelke hy ſijne doden wilde begraven, maar kreeg van den Overſten Wacht-meeſter *Wylers* tot antwoord, dat ſijne ſoldaten kleederen gebrek hebbende, de doden eerſt ſouden uytſchudden, dat gedaan zijnde, ſo wierd hem toegeſtaan de doden te begraven, en de gequetſten binnen de Schans te brengen. ſtant verſoekt,

De L^t. Colonnel *Grubbe* Commandant in de *Oude-Schans*, geen ontſet te gemoet ſiende, en ten eynde van Levens-middelen zijnde, ſond op den 27. *dito* twee Tamboers uyt, om de *Groeningers* aan te ſeggen, dat haaren Commandant geintentioneert was, om te capituleeren, daar van aan den Heer *Rabenhaupt*, die toen tot *Winſchoten* was, notitie gedaan zijnde, heeft ſich deſelve aanſtonts na der *Vlſda* begeven, en wierd noch dien ſelven avond ten 10. uyren het accoord getroffen op deſe Conditien: en op capitulatie de *Oude-Schans* overgeeft.

I. *SAl de Heer Overſte L^t.* Grubbe *met ſijne by ſich hebbende Officieren en Soldaten, ook die de Artillerye bedient hebben onder vligende Vaandelen en opentlijke Trommelſlag met Sak ende Pak, een vrye Uyttocht worden toegeſtaan.*

II. *Alle Soldaten, ſoo voor deſen in dienſt van haar Hoog Mog. de Heeren Staaten Generaal zijn geweeſt, ſullen hier in niet begrepen zijn.*

III. *Sullen na onderteekeninge deſer veraccordeerde Poincten, de Winſchooter- of A-poort, beneffens het naeſt-gelegene Bolwerk, om met een Capiteyn en hondert Mannen te beſetten, worden ingeruymt.*

IV. *Ende op morgen, zijnde den 18. October S. V. ſal de Uyttocht geſchieden, namentlijk, over Groeningen na Couvorden, waar toe genoegſame Convoy, Scheepen en Wagens, om de Bagagie, Wijf ende Kinderen, van gelijcken ook de Kranken voort te brengen, ſullen worden gegeven.*

V. *Uyt diſcretie is ook den Overſte L^t.* Grubbe *toegeſtaan, twee Veldt-ſtukken, met drie ſchooten Pulver tot een yeder, benevens gevulde Bandelieren, en noodtdruſtige brandende Lonten mede te nemen.*

VI. *De Buyt ſo ſy by ſich in de Oude Schanſe hebben, ofte die van de Officieren mochte gekocht zijn, ſal een yeder als ſijn eygen goedt behouden.*

VII. *Sullen die te rugge gelatene Stukken, Ammunitie ende Vivres, aan die daar toe verordineerde Officieren ſonder bedrog worden overgelevert.*

VIII. *Den Capiteyn met de hondert Mannen, dewelke de A- of*

Winschooter-poorte met het bygelegene Bolwerk sal worden ingerumt, sal niet toe laten, dat yemant van sijne soldaten, sonder consent van de Overste Lt. Grubbe, *met de tegenwoordige besettinge sich vermengen of gemeen maken mogen.*

IX. *Tot bevestinge deses Accoorts, blijven de uyt geantwoorde ... . by beyde Partyen.*

X. *Wegens Convoy, Scheepen en Bagagie-wagens, sal den Heer Overste Lt.* Grubbe *tot der selver wederkomste twee Officieren tot Gysselaren achter laten.*

Alles sonder argliſt, geveven op de Ulsda, in 't Leger voor de Oude Schans, den $\frac{13}{23}$ October 1672.

Daar op is de Commandant *Grubbe* op Vrydag den 18. October 1672. na Krijgs-gebruyk daar uyt getrokken op *Winschooten*, met 7. Vaandelen te Voet, uytmakende ruym 300. Mannen, mede voerende twee kleyne Veld-stukjes; waar tegens van de onse daar wederom 7. Vaandelen zijn binnen gemarcheert; *Grubbe* met sijn Volk tot *Winschoten* komende, is hem omtrent het derdendeel ontloopen, die haar in 't eerst versteeken, ende daar na dienst genomen hebben; tot *Winschooten* sijn overige Volk, bestaande noch in ruym 200. man, ingeschreept hebbende, is daar mede na *Groningen* gevaren, waar van noch eenige onderweegs gesturven zijn, gelijk dicht onder de Stad noch een in een kuyl gestopt wierde in 't aansien der *Groeningers*, want de Burgers van *Groningen* met groote meenigte buyten de Stad quamen, om dit Volkjen te sien, ook veele om haar bekende te spreeken, gelijk de Overste Lt. *Grubbe* selfs sijne naast-bestaande Vrienden in de Stad hadde; waarom het Volk aldaar weder uyt de Schepen tredende, zijn eenige in *Groningen* geloopen, en de Overste ontkomen, het overige volk wierde na *Couvorden* geconvoyeert door een Compagnie Dragonders.

Dese Schans nu weder in onse handen gevallen zijnde, so heeft de Overste Lieutenant *Eybergen*, door ordre van *Sijn Excellentie Rabenhaupt*, de *Nieuwe-Schans* door Blocqueeringe nader soeken te benauwen; De *Dyler-schans*, op de aankomste der Koerlantsche Hulp-troupen, door de vyand verlaten, is door 120. Musquettiers uyt de *Bourtange*, gecommandeert door Capiteyn *Ausema*, aanstonts in besettinge genomen, om alle Toevoer uyt *Oost-Vriesland* na de *Nieuwe Schans* te verhinderen, gelijk de Koerlanders tot *Bonde* en andere omleggende Plaatsjes haar nedersloegen, om de Toevoer uyt

uyt *Munsterland* te beletten: Doch dese jonge Commandant dervende aan de Heeren Gedeputeerde Staten van Stad en Lande schrijven, sy souden bevinden dat 'er een Soldaat in de Schans commandeerde, verflauwde so seer op de eerste aankomst van des vyands Troupen, dat hy met sijn volk, sonder noch eens de vyand te sien, de Schans wederom verliet, ende niet alleen hy met sijn volk, maar ook de *Dylerschans* selfs wederom in vyands handen geraakt is, daar op hebben de Munsterse terstont de *Dylerschans* ondienstig of onbruykbaar gemaakt, ende de *Nieuwe Schans* met meer volks versterkt ende gerevictualieert; daarom wierde by de Belegeraars gesolveert dese Belegeringe te abandonneeren, also het saysoen van den Jare verloopen is, en daar voor niet meer voordeel te doen was, dies zijn de Koerlandsche Auxiliaire by groote Troupen van twee of drie hondert Man t'effens, een dag of twee op malkanderen volgende, door *Groningen*, en voort over *Vriesland* na *Holland* overgescheept, na het Leger van *Sijn Hoogheyt den Heere Prince van Orange*; ook wierde een gedeelte van het Krijgsvolk na *Groningen* op ontbooden, latende ondertusschen *Bellingwolder-Schans, Stoksterborn, de Beerte, 't Huys te Wedde, de Winschoten* en andere Plaatsen genoegsaam beset, om de Huysluyden by de Wintertijd voor den indruk der vyandelijke stroopers te beschermen.

Hoe naderhand de twee gerenommeerde Fortressen van *Couverden* en de *Nieuwe-schans* door ordre en beleyt van den Heer Lt. Generaal *Rabenhaupt* weder zijn geincorporeert, en de geheele *Provincie van Groeningen* van den vyand bevrijt en rontom tegens desselfs invasie verseekert is, sal hier na op sijn tijd en plaats verhandelt werden.

De *Provincie van Vriesland* participeerde mede aan het Geluk, dat de *Provincie van Groeningen* so gunstig was geweest, want deselve niet alleen met voorspoet en courage haare Frontieren bewaarde, maar tot haar beter verseekeringe sich ook meester maakte van twee seer sterke Schansen, als *Blok-zijl* en de *Kuynder*, gelijk mede de *Vriesche Schans* couragieusselijk defendeerde. Voorspoet der Vriesen.

BLOK-ZYL. weder verovert door de getrouheyt der burgeren.

BLOK-ZYL een sterke Fortresse van 6. Bolwerken, gelegen aan de *Zuyder-zee* tusschen *Vollenhoove*, de *Kuynder* en *Steenwijk*, daar een groote sluys is, die de gemeene passagie verleent uyt de *Overyssulsche* en *Drentse Veenen* na de *Zuyder-zee* en na *Holland*, was de eerste onder alle verloorene plaatsen, die van het swaare jok des vyands verlost, en in haar voorige vryheyt herstelt wierde, daar van alleen oorsaak waren de getrouwe Burgers, dewelke met eenige Vriesche Militie secretelijk correspondeerden, en gesamentlijk de Fortresse

veroverden, niet tegenstaande desen aanslag voorheen aan de meeste burgers bekent was, dewelke daarom te meer loss meriteerden, dat sy, buyten exempel, in standvastigheyt continueerden, sonder dat ymand uyt haar van het dessеyn eenige kennisse aan de Militie gaf, om daar door voor sijn persoon het aanstaande gevaar te ontgaan, dat haar alle seekerlijk soude overkomen zijn, in cas het Garnisoen daar van de minste kontschap hadde bekomen.

De Commandant suspecteert de Burgerye,

De Commmandant, genaamt *Twikulo* voor het overgaan deser Plaatse de eenpaarige sucht en trek der Burgeren tot haare verlossinge bemarkende, dede de Wallen van de Fortresse niet alleen hooger en breeder maaken, maar ook op sommige plaatsen met pallissaden versterken, en maakte op seekeren tijd in de nacht een valschen allarm, om by die occasie de Burgers te beproeven, of sy ook, in gevolge van sijne gegevene ordre, haare gedesigneerde allarm plaatse behoorlijk besetten; En onaangesien hy sag, dat sy sijne ordres pareerden, so hielt hy haar echter noch so suspect, dat hy op den 21. *Augusti* begeerde,

eyscht haar onder bedreyginge een Eed af, dien de Burgers niet wilden presteeren,

dat de geheele Burgerye haar door den Eed van Getrouwigheyt soude verbinden aan seekere persoonen, die door den Bisschop van Munster daar toe expres waren gecommitteert: De Burgers wierden hier op eenpariglijk te raade, om dien eed in geenderhande manieren te presteeren, by welke resolutie sy ook so standvastig continueerden, dat als sy swaarlijk gedreygt wierden, in cas sy dien Eed niet wilden afleggen, sy aan de voorsz. Gecommitteerdens en Commandant uyt haar aller naam lieten weten, *dat sy liever wilden afwachten al het quaat, dat haar soude mogen overkomen, als haar met een Eed te verplichten.*

Op dese genereuse antwoord vertrokken de voorsz. Gedeputeerdens, latende aan den Commandant gerecommandeert, dat hy de Burgers tot het doen van den Eed in alle manieren noch soude soeken te persuadeeren; doch den Commandant, die hier door te meer redenen kreeg, om de Burgerye te diffideeren en te mistrouwen, en

versoekt daarom assistentie,

vreesende, datter een entrepryse onverhoets op de Fortresse mochte ondernomen werden, versocht van diverse plaatsen assistentie, gelijk hem op den 22. *Augusti* 48. man te voet, en op den 23. *dito* 54. Dragonders en 45. Ruyters ook gesonden wierden; De Burgers in plaatse van hier door te verflauwen, en het gepremediteerde dessеyn te onderlaten, wierden te yveriger in haar voornemen, en sagen de Vriesche Troupen met hertelijk verlangen te gemoet, met dewelke sy secretelijk correspondeerden; De Vriesen inmiddels van

alles

alles onder recht zijnde, quamen 450. man sterk onder 't commando van den Heer *Dirk Baart* een der Heeren Gedeputeerde Staten van Vriesland, en van den Capiteyn *Albert Christoffel van Hania* met hare respective Officieren uyt diverse Vriese plaatsen te gelijk met Schepen herwarts aanzeylen, om in de nacht tusschen den 21. en 22. *dito* haaren aanslag op *Blok-zijl* in 't werk te stellen; doch also sy door stilte belet wierden, om op den gesetten tijd te beginnen, hilden sy haar den 22. *dito* buyten 't Gesicht van *Blokzijl* op Zee, tot de aankomende nacht toe, wanneer sy gelijkerhand tot *Blankenham*, dat een uyr van *Blok-zijl* leyt, arriveerden, en tot den middel toe door 't water aan land traden, daar sy in ordre gerangeert zijnde linie recht tot onder de Wallen van *Blok-zijl* marcheerden; Doch also een ontrouwen boer de Vriesen abuseerde, seggende datter binnen de Fortresse veel volk tot assistentie was gekomen, en dat men daar kondschap hadde van haare aankomst, resolveerden sy weder te rug te trekken na *Blankenham*, daar sy naar onderlinge deliberatie eens wierden, om *Blok-Zijl*, door een Tamboer op te eyschen.

De Vriesen komen met Schepen derwarts,

treeden te land, en marcheeren na Blok-zijl,

worden door een boer, misleyt.

Ondertusschen hadde den Commandant *Twikulo* seekere kennisse gekreegen, dat de Vriesen tot *Blankenham* lagen, daar op hy resolutie nam, om met 300. man en 2. Veld-stukjes na *Baarlo* te trekken, en haar in seekere schuyr, die tot sijn voordeel lag, af te wachten. In desen marsch wierd de Commandant ontmoet door den voorgemelden Tamboer, dewelke op sijne opeyschinge tot antwoort kreeg, datter voor de *Vriesen* niet ten besten was, als Kruyt, Loot en het punt van den Degen. De *Vriesen* sulx vernemende trokken voort in ordre den Vyand te gemoet, dien sy in sijne avantagie so vehement aantasten, dat hy in korten tijd wierd gedwongen sich binnen *Blok-zijl* te salveeren, werdende so sterk achtervolgt, dat hy nauwlijx de poort achter sich toe hadde, of de *Vriesen* souden mede binnen gedrongen zijn.

De Commandant trekt de Vriesen te gemoet,

word op de vlucht geslagen, en vervolgt,

De Burgers mede in 't geweer zijnde, en nu siende, dat de Vriesen voor de Poort heel onbedekt stonden voor 't Canon en Musquetten des Vyands, en daar door licht souden genootsaakt werden te retireeren, seyden onder malkanderen: *Mannen nu is onse tijd gebooren, dat wy onse couragie toonen*, terwijlen komt den Commandant by haar, versoekende dat sy doch nu als getrouwe Burgers hem souden willen assisteeren, en mede na de wallen trekken; Waarop een uyt haar antwoorde, dat sy geen Hooft-Officieren hadden, die haar geleyden, en na dat sy een kleyne wijle vertoeft hadden, en den Commandant weg

De Burgers complotteeren,

was,

was, seyde een uyt dese helden: *t'sa mannen, ik sal u leyden, volgme na*, en marcheerden recht na de *Kuynder-poort*, en onderwegen over een dwars-straat komende, die met eenige Cavallery beset was, commandeerde hy sijne Mede-Burgers, om op haar los te branden, het welk geschiede, so dat eenen onder de voet, en de andere op de vlucht raakten, latende also de vrye passagie aan de Burgers na de *Kuynder-poort*, daar sy den Commandant aangreepen en begeerden, dat hy soude parlementeeren, en de plaats overgeven, doch als hy daar tegens protesteerde, wierd hy vast gehouden, en hem sijn rapier en hand-granaten ontnomen, die hy by sich hadde, lopende aanstonts een gedeelte der Burgerye na de Wal, die het Bischops volk van daar joegen, en een ander gedeelte sloeg de *Kuynder-Poort*, met mookers en houweelen in der haast open, roepende sommige van de Wal aan de Vriesen: *Vive le Prins van Oranje, Mannen het is gewonnen, komt binnen.* Waar op de Vriesen, ook so heevig quamen aanlopen, dat sommige haar door de Gracht na de Wallen begaven, en dat andere over de Hameye klommen, eer die noch open was, en de poort geopent zijnde, drongen sy so sterk binnen, dat de Vyand alle posten verliet, en de *Zuyder-poort* uytvluchte, werdende door de Burgers haar in dit retireeren noch eenige Canon-schooten na gejaagt tot een affscheyt, waar door ook eenige sulken affscheyt namen, dat sy het wederom komen vergaten.

grijpen den Commandant,

en slaan de Poort open,

De Bisschopse vluchten na buyten,

De Commandant raakt om hals.

De Commandant in dese commotie de handen der Burgers ontvluchtende, wierd achterhaalt, en met de kolf van een Musquet ter neder geslagen, doch als hy weder op rees, en sich met de vlucht noch meende te salveeren, doorschoot hem een der Vriesche Soldaten, dat hy doot ter aarden viel.

Eenige raken gevangen door een Menniste streek.

Seekeren *Mennist* omtrent de *Zuyder-poort* wonende, als hy de bevreesde Bisschopse Soldaten ter loops na buyten sag vluchten, riep veele in sijn huys, dat sy haar daar voor de furie der *Vriesen* souden konnen bergen, dewelke hy daar na alle gevankelijk overleverde, so datter in het geheel 60. a 70. Soldaten, 2. Lieutenants en eenen Priester *Prisonniers de Guerre* wierden.

Lof van *Blok-zijl*,

Door dese heroïque actie der Burgeren meriteerden dese kleyne Fortresse van Over-Yssul byna so veel los, als de geheele Provincie schande behaalt hadde met haar so leelijk te subjecteeren onder den Vyand, en haar van haare Bontsgenoten so schandeleuselijk af te scheuren, en heeft daar door den Laurier-krans van Triumph waardiglijk verdient, om daar mede boven alle andere plaatsen van die Provincie ten allen tijden te glorieeren.

Te

Te heerlijker was deſe roemlijke Actie der Burgeren van *Blok-zijl* en der *Vrieſen*, die deſelve Fortreſſe veroverden, om dat de *Kuynder-Schans* daar door genootdrukt was, ſich alvoorens door de Biſſchopſe uytgeplondert zijnde, mede in de handen der *Vrieſen* te begeven, dewijl haar nu den weg van toevoer afgeſneeden, en ſy als in een ſak beſlooten was, zijnde deſe Schans met 5. Bolwerken ſo wel voorſien, dat ſy een der ſterkſte Forten van dit heele Geweſt was gereputeert, 't welk ook geblecken is, door dien twee heevige attaques, de eerſte onder den *Lt. Generaal Aylva*, en de ander onder den Capiteyn *Holbarent*, daar op al voorheen vergeefs gedaan waren. De *Kuynder* gerecupereert,

Noch een teeken van de omgedraayde Fortuyne van den Biſſchop van Munſter gaf de Schans, die de *Vrieſen* op 't *Heere-Veen* hadden opgeworpen, en met een kleyn Garniſoen beſet, 't welk eerſt een Ritmeeſter, Lieutenant, Cornet en 4. Ruyters van heim gevangen hebbende bekomen, daar na de Biſſchopſe tot 3. reyſen in een nacht tuſſchen den 18. en 19. *Auguſti* afloeg, als ſy deſe Schans vehement quamen beſtormen. en de *Vrieſche-Schans* dapper gedefendeert.

So ſeer het Geluk de Provincien van *Groeningen* en *Vrieſland* hadde begunſtigt, (gelijk verhaalt is) even ſo weynig ſcheen het Geluk de Provincie van *Holland* in deſen tijd toegedaan te zijn, want deſelve Provincie niet alleen *'t Huys te Kroonenburg*, *'t Slot te Loenderſloot en 't Huys te Jaarsveld* verloor, en de Dorpen van *Lopik*; *Lexmonde*, *Capel*, *Benſchop*, *Loosdrecht*, *Hilverſom*, *Immenes*, *Waverveen*, *Botshol*, *Abkoude* en *Ameyde* moſt ſien, dat door den Vyand gedeſtrueert en in de aſch geleyt wierden, maar had ook geen de minſte voorſpoet en ſucces in ſijne aanſlagen en entrepriſes op *Swarte-Sluys*, *Naarden*, *Woerden*, en *Charleroy*, alle welke onheylen echter ter Zee gerecompenſeert wierden door het te niet lopen van de groote vyandelijke deſſeynen, die tegens *Holland* ondernomen, maar alleen door Gods wonderlijk Weer en Wind genadiglijk afgekeert zijn, ſo dat elk, die niet uytſpoorig wil profaneeren, moet bekennen, dat God alleen ſo wonderlijk deſe Provincie heeft bewaart in haar uyterſte benauwtheyt, als hy deſelve heeft verheven tot haar uytnemende hoogte, waar van wy hier ſullen handelen, eer wy van het quade ſucces der voornoemde plaatſen vorder ſullen ſpreeken. Holland hadde in deſen tijd weynig voorſpoet, doch wierd tegens de Vyandelijke Zee-macht wonderlik beſchermt.

Hier boven op *pag:* 449. hebben wy gelaten de ſaaken van de Zee, en geſeyt, dat de gedevaliſeerde Engelſche Vloot op de *Rivier van Londen* weder wierde gerepareert, en met uytnement veel Zee-volk, en dry Regimenten Land-militie beſet, dewelke van wegens haare on-

willigheyt om scheep te gaan, door de Officieren geflatteert wierden, *dat sy niet meer tegens de Hollandsche Vloot souden vechten, maar dat sy souden landen, en Holland invadeeren, om kostelijken buyt te maken eer de Fransche alle schatten souden weg hebben, daarom sy nu dapper vochten.*

dewelke van Engeland quam afslakken,

In plaats van de verloorene Scheepen in het voorsz. Zee-gevecht wierd de Vloot met seer veel Vaartuyg gesterkt, so dat sy op den 8, *July* (en niet op den 20. *Juny*, gelijk hier vooren door een druksaut gestelt is) veel sterker als voorheen in Zee stak, en met de Fransche Vloot gecombineert sich van boven wind aan de Nederlandsche Vloot vertoonde, dewelke op *Schoneveld* lag, en de Provincie van *Zeeland* voor alle vyandelijke attaques uyt Zee bedekte, met expresse ordre van haare *Ho: Mog.* om dien post wel te bewaren, en niet offensief den Vyand in Zee te aggresseeren, apparent om by een quade Fortuyn de Provincie van *Zeeland* niet te moeten verlaten, en deselve voor alle assaulten open te stellen, 't welk men verseekert was, dat de Engelsche intenteerden, om daar door in possessie te komen van haare portie, die sy by de generaale repartitie (daar van hier vooren) hadden bedongen, te meer, dewijl 2. Fransche Legers onder *'Duc de Turenne* en *Comte de Chamilly* om desen tijd op de Brabantsche Frontieren by *Crevecœur* gecampeert lagen, die de Engelsche aanstonts hadden konnen secondeeren.

en de Nederlandsche Vloot niet attaqueerde, om seekere redenen,

De beyde Koninklijke Vlooten na 2. a 3. dagen boven wind geswurven te hebben, vonden niet geraden de Nederlandsche Vloot aan te doen, ten deele uyt vrees van wederom onthaalt te sullen werden, als een maand voorheen, ten deele om redenen, dat de Nederlandsche Vloot sich by een quade rescontre verlegen vindende, sich soude salveeren binnen de *Wielingen*, daar sy de desseynen van haare Vyanden op *Zeeland* genoegsam in alle veyligheyt soude konnen observeeren, en ten deele, om dat sy hoopten door een gelukkige attaque de een of de andere Hollandsche Haven te emporteeren, of ten minsten door de Hollandsche Kust en Zee-gaten te ontveyligen de Nederlandsche Vloot voor *Zeeland* van daan te lokken, om die Provincie te beter te konnen insulteeren; En in cas sy van 't laatste door de Nederlandsche Vloot mochten gediverteert werden, dat sy dan mochten occasie krijgen, om deselve in de ruyme Zee aan te tasten, wanneer sy by een victorieus gevecht, ('t welk d'Engelsche haar doch altijd voorheen inbeelden) haare laagen op *Zeeland* te seekerder souden konnen in het werk stellen.

Hier

Hier op namen de beyde Koninklijke Vlooten haaren cours na de Hollandſche Kuſt, en ſonden onder wegen eenige Scheepen na *Brouwers-haven*, om de ſelve plaats te attaqueeren, en was 't mogelijk, te vermeeſteren, maar de Burgers door ſeekeren Heer uyt de Regeeringe gewaarſchout en dapper geanimeert, raakten in 't geweer, en reſiſteerden de aannaderende vyanden ſodanig, dat deſelve met verlies van eenige mannen genoötſaakt waren te retireeren na 't gros van haare vloot, die ſich op de hoogte van de *Maas* ſepareerde, in voegen dat de Franſche voor en omtrent de *Maas* poſt hielden, terwijlen de Engelſche de geheele Kuſt van *Holland* (die met Ruyterye en Landvolk redelijk wel beſet was, alſo de vierde man in 't Noorder-Quartier op de been was, hebbende daar by 't ſelve Quartier en *Amſterdam* op ordre van den Staat, door d'uytneemende vigilantie van den Heer *Hendrik Roeters* tegenwoordig Hooft-Officier der Stad *Amſterdam*, op den 18. *July* 40. mindere Vaartuygen op de Zuyder-zee gebracht, om den vyand het Landen in de Zee-gaten te beletten, zijnde de Heer Burgermeeſter *Lobs* over 't ſelve Vaartuyg Admiraal) allarmeerden, en onder wegen ſomtijds de mijnen maakten, als of ſy hadden willen landen, doch voor *Teſſel* komende maakten ſy een aanſlag, om het ſelve Eyland met alle kracht aan te taſten, en ſich meeſter van 't Fort te maaken, dat haar, ſo den Hemel ſulx niet verhoet hadde, door een Ebbe, die na 't ſeggen en tot groote verwonderinge van de Teſſelſche Zee-luyden tegens haaren natuyrlijken cours 12. uyren duyrde, ook geenſins ſoude miſlukt zijn, dewijl den dag voorheen uyt het ſelve Fort byna alle Ammunitie en Garniſoen (God weet door wiens directie en tot wat eynde) gelicht was.

De Vyand maakt een aanſlag op *Brouwers-haven*,

en komt op de Hollandſche Kuſt, die wel beſet was,

maakt ook een aanſlag op Teſſel, dat wonderbaarlijk behouden bleef.

Deſe onnatuyrlijke Ebbe wierd hier ter plaatſe alleen, en dat remarquabel is, niet op de Zeeuſche Kuſt, daar de Nederlandſche vloot lag, aanſtonts gevolgt van ſo vehementen ſtorm uyt den *Noort-weſten*, dat de Engelſche de Hollandſche Kuſt niet genoeg konden mijden, die ſy voorheen hadden getracht aan te doen; ſo dat twee van haare Oorlogsſcheepen, 't eene van 80. Stukken voor *Petten* verging, en 't ander zijnde de Brand-wacht van 22. Stukken op de *Koog* ſtrande, en dat verſcheyde proviand- en ammunitie-ſcheepen verongelukten, invoegen, na 't ſeggen van de Engelſche ſelfs, omtrent 30. Scheepen van *Maſten, Touwen, Ankers* en *Roers* waren ontramponeert, en by de 500. menſchen verongelukt, van dewelke veele met ſtukken van Scheepen aan 't Hollandſche ſtrant quamen drijven, waar door d'Engelſche genoötſaakt waren haar retrait na haare havens te nemen, om te repareeren,

Engelſche raken ſchadeloos door een ſwaaren ſtorm,

ren, maar wierden door onweder wel 3. weeken omtrent *Noorwegen* gevaarlijk geslingert, eer sy *Solsbay* en andere havens daar omtrent konden aandoen, waar heen sy van de Fransche haast gevolgt wierden, als deselve bemerkten, dat sy daar heenen waren geretireert, en dat de Nederlandsche Vloot haar ankers gelicht hadde, om volgens een nieuw ontfangene ordre den Vyand op te soeken, en slag te leeveren. In 't opzeylen van de Nederlandsche Vloot ontstont een allarm omtrent de *Maas*, werdende de klokken tot *Hellevoet-sluys*, den *Briel* en omheen geluyt, en de vuyr-bakens ontsteeken, waar op alles omtrent het strant in 't geweer quam, doch so haast gemerkt wierd, dat het de Vloot van voor *Zeeland* was, verdween den allarm.

Een allarm omtrent de Maas.

Engelsche maken dessеyn op de Nederlandsche Oost-Indische scheepen,

De Engelsche repten haar ondertusschen met aller spoet, om haare ontramponeerde Scheepen weder te calfateren, ten eynde sy daar mede weder haast in Zee mochten komen, om te passen op de Nederlandsche Oost-Indische Retour-scheepen, welker saisoen nu aanquam, om dagelijx in de Nederlandsche havenen te arriveeren.

En dewijl haar dessеyn op de Nederlandsche Oost-Indische Vloot in den Jaare 1666. mislukt was, als sy met haar geheele Oorlogs-vloot het vaar-water tusschen *Schotland* en *Noorwegen* beset hadden, daar d'Oost-Indische Scheepen toen onbemerkt door heen raakten tot in de haven van *Bergen in Noorwegen*, wilden sy haar gepremediteert dessеyn nu seckerder aanleggen; vonden daarom goet, door eenige kleyne Scheepen alle de havens van *Noorwegen* te visiteeren, of haar de verwachte Oost-Indische Scheepen aldaar ook mochten gesalveert hebben, blijvende ondertusschen met het gros van de vloot op 't *Doggers-sand*, (dat de Oost-Indisch vaarders nootsakelijk mosten passeeren, om in *Patria* te komen) wacht houden, in hoope, om den verwachten buyt t'onderscheppen, en al haare duslang vergeesse moeyten en geledene schaden daar mede te versoeten.

besetten het Doggers-sant,

Maar gelijk Gods bestieringe geensins luystert na 't voornemen der menschen, *Homo proponit, sed Deus disponit*, en gelijk de Hoope meenigmaal onseekerst is, als sy infallibel schijnt, even so was dit dessеyn der Engelsche so vruchteloos, als het voorige van den jaare 1666; Want hoewel d'aankomende Oost-Indische Scheepen niet eer als voor 3. à 4. dagen eerst kennisse hadden bekomen van de Rupture tusschen *Vrankrijk*, *Engeland* en de *Vereenigde Nederlanden*, en toen alrede so verre na 't *Doggers-sand* vervallen waren, dat sy sonder groot gevaar tegens wind en stroom haar in een van de Noorweegse havens niet hadden konnen bergen, so stelden sy haar in den wille Gods, en setten

daar de Oost-Indische Scheepen overraakten,

haa-

haaren cours direct na 't Vaderland, zeylende over 't *Doggers-sant* heen, sonder van eenigen vyand bemerkt te werden, voor en al eer sy tot 6. mijlen voor by 't *Heylige lant* geavanceert waren, alwaar 2. Engelsche Fregatten de *Cambrits* en *Bristol* haar op den 2. *Augusti* op deden, en haare vloot, die dieper in Zee was, met veele zeyn-schooten aflokten, komende immiddels by de Oost-Indische Scheepen so na, dat sy deselve beschooten, en een van haar, dat wat loom in 't zeylen was, meenden af te snijden, 't welk haar almede misslukte, dewijl 't selve Schip door de andere so wel wierd geassisteert, dat sy beyde mosten afwijken en met groote impatientie aansien, dat, eer 't gros van haare Vloot afquam, haar dese Oost-Indische Scheepen op den 3. *Augusti* salveerden op de *Eems* voor *Delf-zijl* ten getalle van veertien, die met een schat van 140. Tonnen gouts geladen waren, en in Nederland sulken algemeenen vreugde, als by de vyanden grooten spijt veroorsaakten, dewelke met stamp-voeten het geluk der Nederlanders op Zee vervloekten, en deselve haar eygen ongeluk toewensten, fulmineerende met horrible expressien, dat sy in al haare voornemens waren gefrustreert, en nu noch de Nederlandsche Kust mosten verlaten, uyt vreese van de aankomst der Nederlandsche Vloot, die sy wisten, dat absoluyte ordre hadde bekomen, om offensief te ageeren, waar tegens sy schroomden te vechten, also haare Vloot door storm en onweder seer ontreddert was, en na eenige dagen door swaren mist op Zee door malkanderen gedoost te hebben, noch meer ontreddert wierd door vehemente tempeesten, die haar op de Schotse Kust eenigen tijd traverseerden, tot dat sy eyndelijk na veele miserien en rampen, en met veele sieken, haar so sy best konden, in d'Engelsche en Schotse Havens bergden.

werdende van 2. vyands scheepen alleen aangedaan,

doch arriveerde gelukkig voor Delfs-zijl,

tot grooten spijt van de Vyanden,

die door onweer geweldig geslingert wierden.

De Oost-Indische Scheepen op haare aankomst tot *Delf-zijl* verstaan hebbende, dat *Groeningen* door den *Keur-Vorst van Keulen* en *Bisschop van Munster* belegert was, en dat deselve gedreygt hadden *Delf-zijl* ook te willen belegeren, voorsagen *Delf-zijl*, aanstonts met genoegsaam Canon en alle nodige Ammunitie, en besetten omheen alle posten met haar eygen volk so lang, tot dat de Nederlandsche Oorlogs-vloot haar voor alle vyandelijke attaques quam bevrijden, waar op de kostelijkste waren met Lichters over de *Watten* naar *Holland* wierden gevoert, en de Oost-Indische Scheepen met de groove waren na haare respective havens geconvoyeert, daar sy ook alle behouden arriveerden, uytgenomen een genaamt *'t Kasteel van Medenblik*, dat op de *Zuyder-zee* door sijn eygen brand verongelukte.

Delf-zijl word door de Oost-Indische scheepen voorsien

en de Scheepen en goederen gebergt,

daar over Condé de Engelsche beschimte,

De tijdinge hier van ter ooren komende van den *Prins van Condé*, als deselve tot *Arnhem* van sijne quetsuren aan 't *Tolhuys* ontfangen gecureert wierd, begon deselve helder uyt te lachen, en te seggen: *Daar is den grootsten Zee-rover een braven buyt ontsnapt.*

De Engelsche delibereeren over een nader Zee togt,

In *Engeland* scheen men naar 't vruchteloos arrivement van haare Vloot de Fortuyn noch te willen tergen, en haar te forceeren tot eenig faveur; Want onaangesien het saisoen ter Zee verlopen, en de Herfstbuyen aannaderende waren, so dreeven eenige hooge Zee-Officieren aldaar seer hart, om noch eens een kans op 't lang gepremediteerde desseyn te wagen, en besorgden immiddels haare Vloot met noch veel Engels en Schots Land-volk, benevens veele schoppen, spaden, kordewagens, &c. tot een Landinge; Doch also andere Zee-Hoofden sterk aanrieden, om de Vloot op te leggen, en deselve te bewaren tot een beter saisoen en gelegentheyt, dede de Koning grooten Krijgsraad houden, in dewelke hy selfs aanhoorde de sentimenten van de hooge Officieren, die seer varieerden; Maar de Koning de diverse debattes pondereerende resolveerde eyndelijk het seekerst voor 't onseekere te nemen, en gaf ordre, dat de geheele Vloot soude opgeleyt werden, behalven alleen eenige Fregatten, die tot beveylinge van de Kust, en tot convoy van de koopvaardy-scheepen souden Zee houden,

maar resolveeren haare Vloot op te leggen,

na dat sy een oneyndige schade hadden geleden,

op welke resolutie alle de Oorlog-scheepen van den *Vereenigden Staat* mede opontboden wierden, hebbende den geheelen somer so veel voorspoets, als de Vyandelijke Vlooten tegenspoet gehad, waar by gereekent het succes der *Retorsie-vaarders* ofte *Capers*, differeeren de reciproque Winsten en Verliesen so excessief, dat alleen de *Zeeuwen* een reekeninge ten eynde van 't jaar 1672. maakten, waar by sy hadden geprofiteert 320. tonnen gouts uyt Prijsen, die sy in *Zeeland* alleen hadden opgebracht, behalven de menigvuldige en kostelijke Prijsen, die in *Biscayen*, *Corunnes* en andere plaatsen waren opgekomen en verkoft ten behoeve van de Reeders, en behalven al 't gene de *Hollandsche* en *Vriesche Capers* hadden verovert.

voornamelijk door de Zeeuwse Capers, die daar van een calculatie maken,

als mede de Engelsche Koopluyden

Ten eynde van 't jaar 1672. kreeg men uyt *Engeland* tijdinge, dat de Koopluyden aan den Koning by een Request gepresenteert hadden een Reekeninge, daar by sy haare geledene schaade by desen oorlog begrooten tot omtrent 500. Tonnen gouts, met versoek, dat *Sijne Majesteyt* daar van restitutie soude gelieven te pretendeeren van den *Koning van Vrankrijk*, also deselve sich by seeker articul van de Alliantie tusschen de beyde Rijken opgerecht, verbonden hadde tot vergoedinge van alle de schaden, die de Engelsche Ingesetene van

de

de Nederlanders souden komen te lijden. Maar dewijl hier op niet volgde, en dewijl de gevallene schade bleef voor reekeninge van de gene, diese by provisie droegen, so wierden veele der voornaamste Engelsche Koopluyden eens, dat sy geduyrende de gevaarlijke constitutie van tijden geen Scheepen meer in Zee wilden senden.

Sommen van der Vyanden verlies,

Dese Caperyen der Nederlanders continueerden 't volgende jaar 1673 met sulken voorspoet, dat ten tijde, als de Ratificatien over de Vreede tusschen *Engeland* en *Nederland* in den *Haag* wierden gewisselt, een Lijste wierde vertoont van 2863. veroverde Scheepen, onder dewelke alleen 160. Fransche, en de relt Engelsche waren, zijnde niet vreemd, dat haare schade so important was, also de Engelsche Koopluyden geen oorlog te gemoet gesien hebbende, haare scheepen met meenigte, sonder convoy, versonden hadden na alle Gewesten tot den dag van de Oorlogs-declaratie toe, die op den 7. *April* 1672. geschiede, welke scheepen op goet vertrouwen wederom komende, ten proy wierden aan de Nederlandsche Capers, die in grooten getalle alle de Kusten en Zeën om *Engeland*, *Vrankrijk*, de *Middelandsche Zee* en alle andere plaatsen ontveyligden tot in *West-Indien* toe. Hier tegen hadden de Nederlanders door de Engelsche, Schotse, en Fransche Capers seer geringen schade geleden, ter oorsake, dat haare *Ho. Mog. de Heeren Staten Generaal* by een placaat alle Zeevaart en Visscherye op hooge boete en pœne hadden verboden tot groot voordeel van haare goede Ingesetenen.

redenen daar van.

Kleyn verlies det Nederlanders.

Hier mede sullen wy den Oorlog ter Zee voor 't jaar 1672. staaken, en voort afhandelen watter noch voor 't eynde van 't selve jaar in en omtrent *Holland* van eenige remarque passeerde, so in 't verlies en ruïne van eenige Kasteelen en Dorpen, als in de ongelukkige entreprises van de *Hollanders* tegens den Vyand.

Kronenburg by 't Princen volk beset.

Het *Huys te Kronenburg* by *Loenen* aan de *Vecht* gelegen, was op ordre van *Sijn Hoogheyt*, en door yverige voorsorge van de Heeren Regenten van *Amsterdam* beset met 2. Compagnien, t'samen 130. man sterk, onder de Capiteynen *N. Bouman* en *Cornelis Witsen*, ten eynde, om *Vytrecht* daar door te benauwen, en den toevoer van Hoy en Turf te beletten, als mede om *Nieuwer-sluys* te beschansen, om daar door meester van het *Ronde-veen* te werden. De Franschen tot *Vytrecht* bemerkende, by aldien dit Huys en *'t Slot van Loendersloot* (dat om de selve oorsaak mede met eenige Staten Militie beset was) aan *Holland* bleeven, dat sy dan al half geblocqueert waren, resolveerden die beyde Huysen met macht aan te tasten, en so

wort van de Fransche geattaqueert,

so 't mogelijk was, te veroveren; Waar op den *Hertog van Luxenburg* in persoon op den 1. *Augusti* 's avonts uyt *Uytrecht* derwarts geleyde omtrent 1500, Fransche en Switsers, met een seer swaar Canon op een Brouwers-water-schuyt kort voorheen van de *Amsterdammers* genomen, en met 2. kleyndere Stukken, die sy in den volgenden morgen-stond voor *Kronenburg* op den dijk planten achter een batterye, die sy in der haast hadden opgeworpen, uyt welke dry Stukken sy so sterk het dak en bovenste muyr-werk, daar de belegerde achter schuylden, en met haare musquetten seer veele van den Vyand ter neder velden, beschooten, dat het selve onbequaam wierd tot eenig langer verblijf, waar door die van binnen genootsaakt waren te retireeren na beneden in de kelders, daar sy wat hoger als water-pas uyt de kelder-vensters de aannaderende Fransche en Switsers so begroeten, datter ruym 100. dood bleeven, en wel 2. schuyten vol gequetsten afgevoert wierden; Capiteyn *Bouman*, die als outste Capiteyn op dit huys commandeerde, siende dat de Vyand sterk aandrong, datter geen ontset te verwachten was, dat sy met geen Canon voorsien waren, en dat haar kruyt seer bykromp, wierd te rade met den Vyand te accordeeren, treet darom in eygener persoon na buyten, en capituleert; Doch als hy met den Vyand na binnen meende te treeden, vond hy de deur geslooten, also Capiteyn *Witsen* geresolveert was het Huys ten uyterssten toe te defendeeren, tegen wiens wil en protestatie den Commandant uyt gegaan was. Maar also de Fransche riepen, dat de Commandant het Huys by capitulatie hadde opgegeven, en dierhalven, so sy 't ook niet wilden doen, dat sy dan alle souden moeten hangen, smeeten de Soldaten in de kelders haar geweer neder, en wilden het commando van den Cap. *Witsen* niet langer pareeren, waar op de Vyand tot op de voor-plaats drong, daar hy de deur van 't Huys met boomen op liep, en al 't volk *Prisonniers de Guerre* maakte, en naar *Uytrecht* vervoerde, mitsgaders het Huys dede springen, daar toe hy mede gebruykte het overige kruyt, dat hy daar in tot omtrent 60. ponden noch vond te resteeren.

en geforceert tot overgeven.

tegens het consent van Capt. *Witsen*.

Over het opgeven van dit sterke huys most Capiteyn *Bouman* tot *Uytrecht* van de Fransche veel dagelijxe smaatheden hooren, die hy sich so seer ter herten trok, dat hy, so geseyt werd, daar over van rouw en hert-seer in de gevangenisse soude zijn overleden, te meer dewijl hy sag, dat Capiteyn *Witsen* om sijne dapperheyt en onverzaagtheyt by de Fransche aangenaam was.

Na dese veroveringe borsten de Fransche met alle geweld in het

Dorp

Dorp *Loenen*, daar sy desen en volgenden dag haare afgrijsselijke tirannye met rooven, branden, plonderen, vrouw-schenden en andere gruwelen pleegden aan de gene, die haare wreede handen niet haastig genoeg konden ontkomen. De Fransche plonderen *Loenen* uyt,

Het *Slot te Loendersloot* most *Kronenburg* op dien selven dag volgen, also 't selve maar met 30. mannen beset was, dewelke sich so lang verweerden, als sy bos-kruyt hadden, maar 't selve ontbreekende waren sy genootsaakt met het overgeven van het Slot haar leven te salveeren, dat sy in groote miserie een geruymen tijd tot *Vytrecht* mosten verslijten, also sy daar mede in de gevangenisse geset wierden. Dit Slot wierd op den 24. *Sept.* van de Fransche verlaten, en van Statenvolk weder beset. en veroveren het Slot te *Loendersloot*,

Het *Huys te Jaarsveld* wierd door de Fransche mede ingenomen, doch dewijl sy oordeelden, dat het selve haar weynig voordeelig of nadeelig konde zijn, hebben sy 't selve uytgeplondert en verlaten, maar eenige dagen daarna vernemende, dat het selve door eenige Staatse Soldaten beset was, en dat de omheen gelegene huys-luyden daar in al haare resteerende meubilen vluchten, maakten de Fransche sich daar van weder meester, verbranden 't Huys, en deden den swaaren Toorn opspringen. als mede het Huys te *Jaarsveld*.

De Dorpen van *Lopik*, *Lexmonde*, *Capel* en *Benschop*, wilden op den 25. *Sept.* het geweld van een groot getal Franschen af keeren, die onder den *Hertog van Luxenburg* derwaarts quamen naderen, maar mosten, na eenige resistentie en verlies van omtrent 60. mannen, lijden, dat sy ten roof wierden gegeven aan de cruëlle soldaten, die niets naar lieten, dat tot haare begeerlijkheyt en vuyle driften in eeniger manieren konde dienen. en plonderen *Lopik*, *Lexmonde*, *Capel* en *Benschop*.

Loosdrecht, *Hilversom* en *Immenes*, dry seer schoone Dorpen, kreegen op den 28. *September* een groot vliegent Leger der Franschen op den hals, dewelke met haar intreede een begin maakten van een afgrijslijk Treur-spel; Want hoewel die van de *Loosdrecht* door een Fransche Sauve-garde waren versekert, en seekere personen met het contributie-geld, daar op sy gestelt waren, gedeputeert hadden aan den *Hertog van Luxenburg*, die dit vliegent Leger in persoon commandeerde, en die haar Gedeputeerdens geswooren hadde, dat haar Dorp geen leet soude wedervaren, so voltrokken de Fransche 's volgenden dags 't selve Treur-spel aan alle dry de voorn. Dorpen, in presentie van den Hertog, met de vervloekste actien, die een Barbaar soude konnen bedenken; Want het haar niet genoeg was, dat de Inwoon- *Loosdrecht*, *Hilversom* en *Immenes* getiranniseert, en uytgeplondert.

ders haar, na allen vermogen, tracteerden, maar sy plonderden de Huysen van allen imboel, de Schuyren van allen voorraad, en de Stallen mitsgaders het Veld van alle Beestiaal, 't welk toeging met sulken verwoetheyt, dat sy al 't gene sy niet konden mede sleepen, vernielden, en veel beestiaal onthalsden, en in 't water wierpen, op dat de arme inwoonders doch niets mochten overhouden, daar mede sy haar in dese uyterste ellende mochten behelpen. Alle dese gruwelen quamen noch geensins in comparatie by de groote Tirannye, die dese monsters van menschen pleegden aan de lichamen deser miserable ingesetenen, waar mede sy wilden uytveegen de verfoejelijke exemplen van den wreeden *Attila*, die sich selfs Gods geessel, en de schrik des werelds noemde, en van den woedenden *Tamerlan*, als mede van de onmenschelijke *Cannibalen* en *Cyclops*, by dewelke noch meer discretie en ontferminge wierde bevonden, als by dese tirannijke Fransche, dewelke aansagen noch jonkheyt, noch ouderdom, noch sexe, noch siekte noch dood, noch 't gene dat heylig was; Want sy beroofden de Kraam-kindertjes van haare luyeren; de stok-oude en jonge vrouwen so wel als mannen van haar nootsakelijke kleedinge tot het hembd incluys; de sieke en en kraam-vrouwens van haare bedden en dekfels; de doden van haar dood-gewaat; en de Roomsche Kerken van al haare ornamenten en sacrificien.

Behalven dit alles most het vrou-volk en de teerdere maagden geweld in hun eere lijden, werdende tot *Immenes* een meysjen van 15. jaaren door 17. deser overgevene menschen ter doot toe misbruykt, en elders seekere vrou, naar diergelijken mishandelinge, met een musquet van onderen ingeschooten, dat sy doot bleef leggen, hoedanige vuyle actien sy meer bedreeven, die niet als gevleysde duyvelen eygen zijn, en daarom elk een, die deselve hoort of leest, en die niet sonder alle medogentheyt is, doen grillen en schrikken, waarom deselve tegens die vyanden geen minderen haat behoorden op te vatten, en het selve haare kinderen sodanig van der jeugt aan in te printen, als onse voor-vaders tegens haare voormaals onverssoenlijke vyanden van Spanjen deden; Te meer dewijl van sulken horriblen *Tragœdie* de Hooge Officieren niet alleen Spectateurs, maar ook Acteurs waren te gelijk, hebbende den *Hertog van Luxenburg* selve so weynig schaamte in sich, dat hy op *'s Gravenland*, op de Hof-stede van den Heer *Irgens*, daar hy ter selver tijd logeerde, met vermaak aansag, dat den Hovenier hem moeder-naakt ter tafel diende, en alderhande huyswerk dede.

Wa-

Waverveen en *Botshol* moſten op den 5. *November* participeeren aan 't ſelve ongeval, dat de voorñ. Dorpen ſo jammerlijk hadde onderdrukt, want dewijl ſy beyde Hollandſche Dorpen waren, en haar van geen ſauve-garde konden bedienen, waren ſy door den Vyand op ſeer hooge contributie en brandſchattinge geſtelt, die ſy ten deele om de exceſſive groote, en ten deele om 't verbod van haare *Hoog Mog.* dien aangaande gedaan by verſcheyde Placaaten, die door een Placaat op den 22. *November* gerenoveert zijn, niet konden of dorſten betaalen, maar moſten haar tegens alle gedreygde geweld ſelfs maintineeren en defendeeren, werdende tot dien eynde mitsgaders om te beletten, dat geen turf uyt het *Ronde-veen* naar *Uytrecht* mochte vervoert werden, een Hollandſchen Uytlegger onder den Capiteyn *Spelt* met 27. mannen en eenig Canon gepoſteert by de *Byleveldſche Brug*, en de Ingeſetene van die beyde Dorpen gerangeert in 2. Compagnien onder den Schout van *Waverveen* genaamt *Chriſtoffel Meyer*, en onder den Secretaris van *Botshol* genaamt *N. Blokhuys*, alle dewelke op 's Lands-koſten op alle advenues goede wacht hielden, tot dat ſy tweemaalen door den Vyand wegens de brand-ſchattinge, doch te vergeefs, geſommeert zijnde, eyndelijk van den ſelven wierden overweldigt, 't welk toeging op deſe wijſe: Omtrent 400. Franſche wierden 's nachts tuſſchen den 4. en 5. *dito* uyt *Uytrecht* gecommandeert, om deſe beyde Dorpen wegens de Brandtſchattingen te executeeren, en den Uytlegger te vermeeſteren. Deſe roof-ſieke trokken vol vreugde door *Breukelen* en *ter Aa* t'ſamen tot *Demmerik* toe, daar ſy haar in tweën verdeelden, marcheerende het eene deel door *Vinkeveen*, en 't ander door *Wilnis* en *Meydrecht*, om *Waverveen* en *Botshol* van de ooſt- en weſt-zijde gelijk te beſpringen, gelijk in den dageraat ook geſchiede, wanneer de wacht-houdende Boeren ten weder-zijden onvoorhoets ſo vinnig geattaqueert wierden, dat ſy in korten gedwongen waren haare poſten te verlaten, en elk om een goed heenkomen te ſien, waar door de Vyanden occaſie kreegen, om ylings naar de *Byleveldſche Brug* te loopen, daar de meeſten hoop van haar den Uytlegger met muſquetten en hand-granaten heftig attaqueerden, en onaangeſien de Uytlegger ſijn Canon diverſe reyſen met ſchroot op den Vyand loſte, en ſich meer als een uyr ſeer mannelijk defendeerde, ſo drong den Vyand echter al ſterker aan, tot dat eyndelijk den Uytlegger op 't droogе vaſt raakte, en rondom omçingeld, mitsgaders door twee Turf-ponten, die by de voorñ. Brugge lagen, en in handen van den Vyand vervielen, genadert wierd, waar door

Waverveen en Botshol getiranniſeert en verbrant,

en een Uytlegger verovert.

eenige Matroſen ſo ſchrikten, dat ſy over boort ſprongen, en haar ten deele met ſwemmen ſalveerden, latende den Uytlegger vervallen in 't geweld des Vyands, die daar op noch vond 2. doden, 5. gequetſten en 12. geſonde mannen, met een jongen, die ſy naar *Vytrecht* gevangen brachten. Immiddels dat deſe attaque geſchiede, quam een grooten troup Franſche met haar bloote rapieren en geladen roers beyde deſe Dorpen indringen, daar ſy, om de inwoonders te meer te verſchrikken, geen minder geſchreeu en geraas maakten, als de verſchrikte inwoonders ſelfs door haar yſſelijk lamenteeren, want deſe de dood voor oogen ſiende vluchten elk om 't ſeert door de ſlooten en wateren, die op 't land ſtonden, veele wierden in haar huyſen verraſt, en veele in 't vluchten achterhaalt, dewelke deſelve grouwelen ſubject wierden, die de Inwoonders van de *Loosdrecht*, *Hilverſom* en *Immenes* waren overgekomen. 't Was voor deſe ontaarde menſchen niet genoeg, dat ſy haare natuyrlijke boosheyt verſaaden met haare vervloekte actien aan menſchen, vee en goederen, maar branden daar en boven noch 59. huyſen tot de grond toe af, als tot een teecken van haare victorieuſe en heroïque (maar in der daat helſche) actien, daar van ſy doch op verre na ſo veel voordeels niet trokken, als ſy haar hadden ingebeelt, want behalven dat ſy eenig volk hadden verlooren, en eenige gequetſten weder te rug mede ſleepten, ſo gebeurden 't noch in haar aſtrekken, dat een ſwaar gequetſte Capiteyn en Sergeant, die in een ſchuyt met hennip lagen, om weder naar *Vytrecht* vervoert te werden, by de *Byleveldſe Brug* door een huys, dat in lichte vlam ſtond, overſtolpt, en tot aſch verbrand wierden, als in weer-vraak van haare brand-ſtichtinge; Ja ſelfs den veroverden Uytlegger, daar op ſy principalijk ſtaat hadden gemaakt, quam ſo weynig tot haar voordeel, dat ſy hem ſelfs in plaatſe van ſich daar van te bedienen, moſten verbranden, als ſy hem vervoert hadden tot aan de *Nieuwer-ſluys*, alſo deſelve te nauw was, om hem door te laten.

Abkoude door de Franſche in brant geſteeken.

't Was ſo verre van daar, dat de boos-aardige Franſche door deſe grouwelijke bedrijven tot een inkeer en eenige ontferminge over haaren even-naaſten ſouden gekomen zijn, dat ſy om deſen tijd liever alles, daar ſy konden by komen, wilden vernielen, en met haar eygen pericul en ſchaade tot de gront toe verdelgen, al konden ſy ſelfs daar by weynig of geen voordeel genieten, waar van een exempel gebleeken is aan 't ſchoone Dorp *Abkoude*, 't welk hoe wel onder 't overheerde Sticht van *Vytrecht* ſorteerde, echter mede het noot-lot des oorlogs en de grouwelijke deſſeynen van den Vyand op den 17. *November*

vember moſte uytſtaan, wanneer 450. Franſche, die met volle laſt van den *Hertog van Luxemburg* om alles te ruïneeren, dat ſy konden vermeeſteren, daags voór heen uyt *Uytrecht* waren gemarcheert, in de donkere na-nacht avanceerden tot tuſſchen *Bambrug* en *'t Slot van Abkoude*, van waar ſy 40. mannen buyten 't Slot om, over 't ondergelopen land ſonden in't Dorp, dat deſelve als *Helſche Furien* in de duyſternis met een yſſelijk geroep beſprongen, en met haare fakkels en geprepareerde vuyr-werken op diverſe plaatſen in den brand ſetten, ſo dat van 3. tot 6. uyren meer dan 100. gebouwen in koolen raakten.

De meeſte Inwooners ſalveerden haar, ſo als ſy gekleet en ongekleet uyt haare bedden opvloogen, op 't ondergelopen land, daar ſy ſo naakt en bloot in de koude nacht in 't water moſten ſtaan, dat met ys beſtremt was; Sommige die de Vyanden in haare huyſen verraſten, wierden met de huyſen door de brand verteert, en andere, die in 't vluchten achterhaalt wierden, moſten al het geene uytſtaan, dat abominabel is, werdende ſommige aan de ſtaarten der paarden en andere aan de voeten der ruyters met haar hayr gebonden en geſleept na hunne Garniſoenen, daar haare ſmerten wierden vermeenigvuldigt, meer als of ſy van die *Helſche Furien* in die raſernye met tormenten ter dood waren gebracht.

Het Garniſoen op *'t Slot van Abkoude* hadde den Vyand in 't aankomen, door 't plotſen van 't water en 't breeken van 't ys, wel bemerkt, doch alſo 't ſelve ſeer ſwak zijnde, haar aanbevolen Poſt niet meer dorſt verſwakken, veel min verlaten, en alſo haar onkundig was de macht van den aankomenden Vyand, mitsgaders of deſelve ook een achter-laag hadde, dewelke het *Slot* ſoude konnen attaqueeren, ſo vond 't ſelve geraden haaren poſt wel te bewaren, en *Abkoude* met andere omſeggende Dorpen door dry zeyn-ſchooten uyt het Canon te waarſchouwen van onraat, waar tegens ſy op haare hoede mochten zijn, dienende deſelve ſchooten mede, om uyt de naaſt-gelegene poſten ſecours af te lokken, gelijk daar op uyt *Weeſp* ook eenig ſecours afquam, 't welk tot *Abkoude*, dewijl de Vyand al was vertrokken, niet meer voordeels dede, als dat het de Kerk, die op 2. plaatſen was aangeſteeken, noch gelukkig hielp bluſſen.

In plaats deſe wreetheyt het Tyrannijke gemoet van den Vyand ſoude vermurſt hebben, wierd 't ſelve te meer brandende na diergelijke barbaarſche actien, doende hem leet, dat tot *Abkoude* noch eenige huyſen van den brant onbeſchadigt waren gebleeven, warom hy op den 30. *November*, even als voorheen, het Dorp weder wilde

Franſche maken een tweede aanſlag op *Abkoude*.

verraſſen, en het reſteerende door den brand en 't ſwaart vernielen, het welk hem echter ſodanig miſlukte, dat in plaatſe van gevangens mede te ſleepen, veele van haar door 't Garniſoen van 't Slot gevangen wierden, alſo 't ſelve Garniſoen verſterkt zijnde, een uytval dede, die een goet ſucces nam, waar door 't ſelve Garniſoen op den Vyand verbitterde, en occaſie ſocht tot weer-vraak van den voorigen brand, 't welk haar ook ten deele gelukte, want dewijl de trek-ſchuyten van *Amſterdam* op *Uytrecht* noch vry heen en weder paſſeerden, ſetten ſich eenige van 't Slot in de Schuyt, die naar *Uytrecht* voer, waar mede ſy in alle ſtilheyt tot *Breukelen* komende, 19. Franſche in een kroeg onverhoets overvielen, en met eenigen buyt gevankelijk te rug na haar Garniſoen voerden.

Franſche in *Breukelen* verraſt.

Het ſchoone Dorp *Ameyde* moſt met ſijn puyn-hoop mede beſuyren de opgevatte boosheyt der Franſchen, want deſelve op den 26. *November* om 4. uyren in den morgenſtond, met meer als 800. man te voet en 200. te paard onder 150. Officiers, het Retrenchement, dat op den Dijk by de Sluys van takke-boſchen 6. a 7. voeten hoog, ſonder Flanquen, Grachten en Borſt-weeringen, en van achteren ongeſlooten opgeworpen, en voor alleen met palliſſaden beſet was, over den hoogen Dijk, en door een nauwen binnen-weg furieuſelijk quamen attaqueeren, werdende geleyt door 4. ſoldaten, die van deſen poſt gedeſerteert waren, en den Vyand de ſlechte conſtitutie van de fortificatie en beſettinge hadden bekent gemaakt, als dat het heele Regiment, dat hier onder den Colonnel *Bamphielt* poſt hielt, met de Mariniers van den Zee-Capiteyn *Brakel*, die voor een derde part met Morgen-ſterren, voor een derde part met bijlen en halve-pieken, en voor 't reſteerende derde part met ſnaphanen gearmeert waren, niet ſterker was als 300. ſoldaten en 13. of 14. Officieren, onder dewelke groote ſiekte, ellende en alle diſordre de overhand hadde, ſo dat ſy niet geſchroomt hadden opentlijk uyt te ſeggen, dat ſy liever wilden vallen in handen van de Franſche, om daar minder miſerabel te leven, als hier in alle de ellenden meer miſerabel te ſterven, en dat ſy op 't aankomen van den Vyand haare wapens liever wilden nederſmijten, als vechten, gelijk ſy ook na eenig reſiſtentie deden, ſalveerende ſich elk om 't ſeerſte met de vlucht te rug over den hoogen dijk, als de Vyand door de voorſz. Deſerteurs om de palliſſaden heen, tot aan de knyen door 't water, binnen het Retrenchement wierde geleyt, daar hy 't Quartier van den Colonnel *Bamphielt* aanſtonts uytplonderde, en in koolen ſette, en ſo voorts op 't Dorp *Ameyde* aandrong,

Ameyde word door de Franſche geattaqueert

ingenomen.

daar

daar van hy mede in der haast meester wierd, niet tegenstaande de Colonnel *Bamphielt* een uytterste effort wilde doen in een nieuwen post, die den Veld-Marschalk *Wurts* op den hoogen dijk hadde geordonneert, 't welk door den onwil der Soldaten even so weynig succes hadde, als het defendeeren van den eersten post.

By de veroveringe van dit Dorp sag men den Vyand alle de vooren genoemde actien van Tyrannye itereeren en verdubbelen, met roven, branden, vrouwen-schenden en alle vreeslijkste actien te bedrijven, die meer een Barbaar, als een Christen eygen zijn. Eenige weynige uyren daar na retireerde hy weder derwaarts, van waar hy gekomen was, met sich gevangen nemende omtrent 60. soldaten, waar tegen hy, behalven 70. soldaten ook verloren hadde den *Marquis Chastelneau* en eenige andere Officieren, welker verlies hy viermaal meer beklaagde, als hy dese overwinninge estimeerde. mishandelt en verbrant.

Maar alle desseynen en aanslagen der Franschen in desen tijd gelukten haar so wel niet, als de boven verhaalde; Want voor eerst dorsten sy haaren aanslag op *Schoonhoven*, die sy op den 9. *Augusti* vast gestelt hadden, niet in 't werk stellen, uyt oorsaake alleen van de goede ordre en vigilantie, daar in sich die van *Schoonhoven* geduyrig lieten vinden, waarom sy sich mosten vergenoegen met haare gramschap te stillen door eenige brutaale actien omtrent het schenden van 't Vrou-volk, en het berooven en afbranden van eenige huysen tegen over *Tienhoven*. Vergeefsen aanslag der Franschen op *Schoonhoven*.

Den aanslag, die sy op den 18. *Augusti* op *Gorcum* ondernamen, was noch van minder succes, als de voorgaande; Want als de Veld-Marschalk *Wurts*, die *Gorcum*, *Schoonhoven*, *Loevesteyn*, en de omleggende plaatsen commandeerde, kondschap ontfangen hadde, dat de Vyand uyt *Vytrecht* en van *Vyanen* met 17. Standaarden paarden recht op *Gorcum* in aantocht was, sond hy haar 300. mannen te voet, en 400. te paard met 3. Veld-stukken en alle toebehooren te gemoet, dewelke op een favorablen post den aankomenden Vyand so dapper verwelkomden, dat hy genootdrukt was te retireeren, en hoewel hy door de Officieren weder geëncourageert wierd, om een tweeden effort te doen, so raakten hy doch aanstonts weder in confusie en disordre, also geheele ryen door 't Canon met schroot geladen wierden gevelt, invoegen hy met het verlies van meer als 60. Ruyters most retireeren, en het veld ruymen aan die van *Gorcum*, dewelke met veele paarden en schoonen buyt weder keerden, achterlatende alleen maar 4. man, die door ongelukkige koegels getroffen waren. De Op *Gorcum*.

Fran-

Fransche sende, dat de Leeuwen-huyd haar tegens *Gorcum* niet wilde of konde dienen, trokken eenigen tijd daar na een Vossen-huyd aan, onder welkers faveur sy meenden te obtineeren 't geen daar na sy seer verlangden, want sy wierden accoord met een verraderlijken Roomsch-gesinden boer, dat hy haar als een Gidse soude geleyden, om die van *Gorcum*, op seekeren gefortificeerden post, te verrassen en t'overvallen, 'twelk mede geen succes nemende, kreeg dien boer sijn waardigen loon, dat hy als een verrader wierd gevierendeelt, en dat de stukken om *Gorcum* aan hooge staaken ten toon wierden opgehangen.

Op *Heusden.* De Stad *Heusden* was op den 20. *September* mede een doel-wit van den Vyand, also deselve uyt *Crevecœur*, niet sonder suspicie van secrete intelligentie, een Redout en een Hoorn-werk voor de Stad subitelijk quam verrassen en overvallen, nemende eenigen buyt en gevangens mede te rugge, als hy sich door den allarm in de Stad genoot-saakt vond, om weder te vertrekken.

en op *Oudewater.* Te vergeefs eysten de Fransche op den 15. *October* de Stad *Oudewater* door twee Trompetters op, want als sy tot antwoord ontfingen, dat de eerste, die de Stad weder op quam eyschen, kruyt en loot tot belooninge ontfangen soude, verdween haare hoope op die Stad, so dat sy daar tegens het minste niet dorsten tenteeren, also sy daar toe noch door geweld noch door schrik, gelijk voorheen, eenige apparentie sagen.

Willers defendeert sich selfs gelukkig. Onder alle Dorpen was in dese calamiteuse tijd geen gelukkiger, als *Willers*, want na dat het selve sich met Fransche Sauve-gardens voorsien hadde, en bemerkte, dat noch Sauve-gardens noch gegeven Parole veele andere Dorpen van den Vyand bevryden konden, so wierd het door de inductie van sijnen Secretaris te raade, om sijne Sauve-gardens gevankelijk aan *Sijn Hoogheyt* over te leveren, en sich selfs te maintineeren tegens de hostiliteyten en contributien, die het so wel van de Militie der Staaten, als van de Fransche bevreesde, om welke redenen de Boeren van *Willers* alle passagien en advenuen om haar Dorp so smal afstaken, dat deselve niet als van een man alleen konden gepasseert werden, welke advenues sy so sterk bewaakten, datter de minste vrees van overval voor haar niet overig was, dewijl haar omleggent land byna al Veen-land is, dat door de uytgegraven Veenen van ter zijden geen de minste toegang verleent, so lang het open water blijft.

Tegenspoet der Hollanders in haare dessеynen. De Dessеynen en Entreprises van *Sijn Hoogheyt den Heer Prince van Orange* op de Steden *Swarte-Sluys*, *Naarden*, *Woerden*, en

Char-

Charleroy hadden in het laatſte van den jaare 1672. ſo malheureuſen ſucces, dat wel eenige fataliteyt deſen Staat in ſijne meeſte verdrukkinge noch meer ſcheen te willen drukken, ofte veel meer, dat het de Goddelijke Majeſteyt beliefde ſijne hulpſame hand van deſen Staat in deſſelfs uyterſte calamiteyten af te trekken, en den ſelven noch meer te tuchtigen; Want gelijk Prins *Wilhelmus de* I. *H. L. M.* in die tijd, als deſen Staat onder het ſwaare jok van *Spanjen* ſuchte, en aan ſijn behout en heyl deſpereerde, rampſalig was in alle ſijne aanſlagen tegens den Vyand; Even ſo was *Sijn Hoogheyt Prins Wilhelmus de* III. in dien tijd, als deſen Staat onder het ſwaare jok van Vrankrijk ſuchte, en aan ſijn behout en heyl mede deſpereerde, ook ſeer rampſalig.

Het eerſte Deſſeyn, dat van de Hollandſche Militie ſonder ſucces wierd ondernomen, was tegens *Swarte-Sluys*, 't welk een Plaatſe is, die aan 't *Swarte-water* niet verre van de *Zuyder-zee* ſeer favorabel tuſſchen moeraſſen en wateren gelegen, en met 5. Bolwerken verſterkt is. Het Deſſeyn wierd eerſt aangegeven door eenen *Hendrik Moller* Burger tot *Amſterdam*, die niet ſchroomde ſijnen dienſt ſelfs te preſenteeren, om de attaque in perſoon by te wonen, waar op onder deſſelfs directie eenige Scheepen met militie in de maand van *September* van *Amſterdam* derwarts vertrokken, dewelke door contrarie wind lang getraverſeert zijnde, eyndelijk ter gedeſtineerder plaatſe aanquamen, daar ſy den Vyand in allarm vonden, werdende van de bygelegene plaatſen met volk ſo ſterk geſecondeert, dat den aanſlag miſlukte, ende een jacht van Vrieſland op het droog vaſt raakte, daar het door den brand vernielt wierd.

Een aanſlag der Hollanders op *Swarte-Sluys* miſluckt voor de eerſte reys,

Geen beter ſucces hadde den tweeden aanſlag op *Swarte-Sluys*, dewelke op den 28. *November* daar op ondernomen wierd met omtrent 500. *Vrieſen*, die uyt de *Kuynder* en *Blok-zijl* onder den Colonnel *Villiers* deſe plaatſe aan de eene zijde te land ſouden attaqueeren, terwijlen omtrent 1000. mannen uyt *Holland* onder den Admiraal *Lobs* met veele Scheepen, Uytleggers, Branders en Vlotſchuyten met Canon beplant aan de andere zijde haar beſt ſouden doen; Want de geappoincteerde tijd van de attaque gekomen zijnde, was 't ſo dood ſtil geworden, dat de vaartuygen niet genoeg konden naderen, en hoewel Capiteyn *Sloſſer* met 180. man te land was geſtapt, en de plaats furieuſelijk aantaſte, ſo moſt hy weder te rug keeren, om reden, dat de Vyand al ſijne macht tegens hem alleen employeerde, dewijl hy noch van de water-kant, noch van de *Vrieſen* geſecon-

en voor de tweede reys,

deert wierd, die alle beyde te verre afwaren, om de Plaatse te besluyten, eer sy door secours van *Hasselt* en *Meppel* mochte bygesprongen werden, van welke beyde plaatsen veel volk so te voet als te paard derwarts tot assistentie quamen, dewelke de voorsz 180. man, als sy in actie waren, van achteren so heftig invielen, datter maar omtrent 60. of 70. haar in de vaartuygen weder salveerden, en by de 100. gevangen raakten, zijnde de overige gequetst of dood.

De Fransche hadden haare conquesten wel voorsien,

De Fransche (die tot noch toe gespeculeert hadden, hoe sy door de eene of de andere passagie *Holland* souden konnen invadeeren, maar 't selve langs de Frontieren so dicht beslooten en wel beset vonden, dat sy haare desseynen tegens *Holland* mosten uytstellen ter tijd toe alle wateren met ys bedekt, en alle plaatsen daar door accessibel waren, hadden haare conquesten tegens de Insultes van *Sijn Hoogheyt* langs de Hollandsche Frontieren over al ook so wel bedekt, dat aan *Sijn Hoogheyt* af gesneden waren alle de passagien, die na 't hooge Land en na de *Velauw* geleyden, alwaar *Sijn Hoogheyt* scheen een formidabel Leger te willen formeeren, om in 't midden van de Vyandelijke conquesten een diversie te maken, en alle omheen leggende plaatsen te gelijk te allarmeeren, mitsgaders om door het emporteeren van de een of de andere plaatse, een vasten voet op of aan de *Velauw* te krijgen, waar door hy te betere occasie mochte hebben, om sijne mesures tegens den Vyand te observeeren; Om welke redenen *Sijn Hoogheyt* resolutie nam, om te tenteeren, dat hy de Stad *Naarden* by een verrassinge so te water als te lande mocht emporteeren, 't welk op deselve wijse misluckte, als den aanslag op *Swarte-sluys*.

tegens de insultes van *Sijn Hoogheyt*,

die een aanslag op *Naarden* maakte,

Want alhoewel de Heer *Veld-Marschalk Vorst Maurits* die tot *Muyden* en *Weesp* toen commandeerde, te lande alles in diervoegen hadde besorgt, dat de Vyand geen de minste kontschap van desen aanslag hadde bekomen, en dat onder de Land-militie alles ordentlijk geprepareert was, so dat deselve onder de directie van *Sijn Hoogheyt*, op den 28. *Septemb.* in de nacht op de geprefigeerde uyr voor de poort van *Naarden* paraat stont, afwachtende alleen het zeyn, om aan te vallen, dat van de Militie, die met scheepen onder 't Commando van den Heer *Rijngraaf* van *Amsterdam* over de *Zuyder-zee* quamen afsakken, soude gegeven werden; En als dit so lang traineerde, dat den dag haast begon te naderen, liet *Sijn Hoogheyt* hem selven in een sloep langs 't strant roeyen, om te sien waar het haperde, dat den aanslag niet voortging, en bevond, dat door stilte de scheepen, daar in de Militie was, niet konden opkomen, hoewel de Vlot-schuyten, die

vroeg

vroeg van *Amsterdam* waren gevaaren, alle vaardig lagen, om de Soldaten uyt de Scheepen op het droog te brengen, en het Geschut te planten. Ondertusschen wierd het dag, en het Desseyn ontdekt, so dat die van de Stad in allarm raakten, waar op *Sijn Hoogheyt* resolveerde, om in stilte weder af te trekken, tegens 't aanraden van sommige voorbaarige Officieren, dewelke echter met de Militie te Land, die maar 700. man sterk was, een assault wilden doen, dewelke seer hasardeus en gevaarlijk soude zijn geweest, also het Garnisoen in de Stad wel tweemaal so sterk was. Eer dit volk aftrok, hadde 't selve het geluk, dat het een Fransch Convoy van *Uytrecht* na *Naarden* rescontreerde en sloeg, bekomende omtrent 60. man te paard gevangen, daar op *Sijn Hoogheyt* eenig volk posteerde in *'s Graveland* en *Ankeveen*, om die beyde posten te bewaren. dewelke misslukte.

De Fransche in *Uytrecht*, *Amersfoort* en *Harderwijk* door vuyrteekens en expressens uyt *Naarden* van onraat verwittigt, quamen met eenige duysent mannen in der haast aan trekken, om *Naarden* te secondeeren, doch vindende het selve van den Heer *Prince van Oranje* verlaten, campeerden haar op *'s Gravenland*, afwachtende of het misslukte desseyn van *Sijn Hoogheyt* hervat mochte werden. Immiddels deden sy op den 7. *October* met eenige 100. man een attaque op een kleyn Fortjen, dat 's Princen volk by 't Gemeen Lands huys in der haast hadde opgeworpen, en dat maar door omtrent 40. man beset was, dewelke te swak waren, om dese groote macht te resisteeren, wierden daarom door den Vyand overmeestert, dewelke 30. van haar gevangen nam, en eenige huysen op *'s Gravenland* af brande, latende sich met eenen voor en omtrent de *Ankeveense Brugge* sien, waar van den Heer *Veld-Marschalk Vorst Maurits* de tijdinge bekomende, reet deselve op den 8. *October* van *Muyden* in aller yl derwarts, dede aldaar met bysondere naarstigheyt by de Sluys eenige pallissaden planten, en een Borst-weeringe opwerpen, 't welk de Vyand vernemende, quam op den 9. *dito* 's avonts om 11. uyren (als wanneer de Hoog-gedachte Vorst sich aldaar noch bevond) met een groote macht en furie aanvallen, doch wierd van het Regiment van den Oversten *Stokheym*, dat aldaar post hielt, en door de presentie en encourageeringe van Hoog-gemelden Vorst dapper geanimeert wierd, so vigoureuselijk gerepousseert, dat hy geconstringeert was na een uyr vechtens, van de pallissaden, die hy al begon af te kappen, te retireeren, achterlatende eenige doden, die met de gequetsten ruym 100. man uytmaakten, waar tegens de geattaqueerde maar waar tegens de Fransche optrekken, en een attaque op 's *Gravenland* doen, doch voor *Ankeveen* gerepousseert werden voor de eerste

en tweede reys.

eenen Capiteyn verloren hadden. Dit verlies wilden de Fransche uyt *Naarden* op den 26. *November* 's nachts revengeeren met het Dorp *Ankeveen* in de asche te leggen, maar als sy doende waren met eenige huysen in de brand te setten, wierden sy van eenig Princen Volk so dappet onthaalt, dat sy met verlies van veele doden en gequetsten al vluchtende weder na *Naarden* retireerden.

Sijn Hoogheyt neemt een desseyn tegens *Woerden*

Het Desseyn van *Sijn Hoogheyt*, om door het verrassen van *Naarden* een voet op de *Velauw* te bekomen, mislukt zijnde, vond Hooggedachte *Sijn Hoogheyt* goed, om 't selve te tenteeren aan de Stad *Woerden*, terwijlen de Fransche met veel volk op *'s Gravenland* de actien van *Sijn Hoogheyt* noch observeerden, die hy tegens *Naarden* soude mogen willen ondernemen. Om dit desseyn te beter succes te doen nemen, gaf *Sijn Hoogheyt* ordre, dat men den Vyand door een loose allarm op *Naarden*, en door een loose attaque op de *Vaart* immiddels soude allarmeeren, en haare macht diverteeren, welk laatste mede groote onsteltenisse onder den Vyand causeerde, zijnde 60. a 70. Mariniers onverwacht aan de Vaart aan land gekomen, die uyt de daaken van de huysen op den vyand schooten, waar op de Vyand deselve van onderen in den brand stak, die terwijlen sich de Mariniers na haar vaartuyg weder salveerden, so vehement toenam, dat daar door de Kerk en diverse huysen in de asch raakten. En op dat de Stad *Woerden* van de zijde van *Uytrecht* niet soude gesecondeert werden, hadde *Sijn Hoogheyt* seer voorsichtig geordineert, dat den *Heer van Zuylesteyn* Generaal van de Infanterye met het Regiment van den *Graaf van Solms* en eenige gedetacheerde Compagnien de Stad in de nacht tusschen den 10. en 11. *October* soude voorby passeeren, en post vatten aan *Grovenbrugge* tusschen *Uytrecht* en *Woerden*, gelijk dien Heer ook promtelijk executeerde, snijtende in der haast een so suffisant Retrenchement na de kant van *Uytrecht* op, 't welk hy met eenig Canon beplante, dat de advenue niet te passeeren was; Doch also hy dit sijn Quartier van achteren, te weten na de zijde van *Woerden*, open hielt, vraagde hy de Huys-luyden aldaar wonende, offer ook eenige passagie was, om van achteren overvallen te konnen werden? waar op sy antwoorden van Neen; Dewijl hem nochtans geraden wierd seeker kleyn Poldertjen door te steeken, daar door hy ten vollen soude konnen gerust zijn, so wisten de Huys-luyden hem sulx af te bidden, met absoluyte verseekeringe, dat de Fransche dien weg niet konden heen komen.

ordineert loose allarmen,

beset de passagie op *Woerden* onder den *Heer van Zuylesteyn*,

en onder den *Graaf van Hoorn*,

Ondertusschen greep de Heer *Grave van Hoorn* Generaal van de Artil-

Artillerye in deselve nacht met eenige Militie en Mariniers t'samen 12. Compagnien post op *Polanen*, en de *Saag-moten*, daar hy in der haast een Batterye dede vervaardigen, en met 12. stukken Canon besetten, om *Woerden* te beschieten, hebbende immiddels den *Baron de Libergen* met eenige Cavallerye en 8. Compagnien Infanterye de passagie by *Montfoort* laten besetten, om van achteren niet overvallen te werden.

Woerden raakt in allarm,

's Morgens om 4. uyren, als men op de Stads Wallen het aannaderen van buyten de Stad bemerkte, riep men aanstonts door alle straaten allarm, men beyerde op de klokken, men klopte op de huysen, men schoot met musquetten, men roerde de trommels, en men maakte een groot geschreeu en allarm, uyt vreese, dat men soude verrast en overvallen werden, waarom men aan de Stad van *Uytrecht* met het aansteeken van takke-bosschen op d'omgang des Toorns van de Groote Kerk zeyn gaf van hunne noot en nootsaakelijke assistentie, welk vuyr door een zuyden-wind so sterk wierd aangedreeven, dat de leyen van 't dak sprongen, en 't hout de vlam vatte, die de Toorn met 4. Fransche in korten op de Kerk nederstorte, en deselve met 15. a 16. huysen in de asschе leyde.

en de Toorn in brand,

Sijn Hoogheyt komt selfs voor Woerden.

Immiddels was *Sijn Hoogheyt* in eygener persoon aan de Bodegraafse zijde de Stad genadert, om deselve met 4 Regimenten te attaqueeren, en also die van binnen bevreesden, dat het volk van *Sijn Hoogheyt* in de panne-bakkeryen onder de Stad de aanstaande nacht mochte komen logeeren, sonden sy tegens den avond eenig volk derwaarts, om deselve in koolen te leggen, doch wierden door de Militie van *Sijn Hoogheyt* in 't begin belet, en de brand-stichters na binnen gejaagt. Op 't sien van den brandenden Toorn ontstont in *Uytrecht* een groot allarm, want alle *Franschen* en *Switsers* trokken voort na de wallen, alle huysen wierden geslooten, de burgers wierden gescheyden, alsser 4. a 5. by een stonden, en men dede met Canon dry zeyn-schooten aan die van *Woerden*, belooyende haarluyden daar mede secours, gelijk des avonts ook meest alle de Militie onder den *Hertog van Luxenburg* derwaarts trok, werdende gevolgt van het Leger, dat omtrent *'s Gravenland* gecampeert lag, om *Naarden* te dekken tegens alle insultes. 's Nachts tusschen 2. en 3. uyren dede *Luxenburg* met 8. a 9. duysent mannen op 't Quartier van den *Heer van Zuylesteyn* een furieusen aanval, maar wierd even furieus ontmoet, so dat hy gedrongen was met verlies van veel volks af te wijken.

Uytrecht raakt daar over in allarm, en de Fransche trekken na Woerden.

doen een attaque op de post van den Heer van Zuylesteyn.

Sijn Hoogheyt attaqueert Woerden.

's Morgens vroeg zijnde den 12. *October*, als *Sijn Hoogheyt* een heevige attaque op de Stad dede, die hy in persoon, niet sonder groot periculi, courageuselijk aanvoerde, quamen de Fransche de *Hof-poort* met een groote furie uytvallen, doch wierden vehementelijk gerepousseert, so dat sy met verlies van eenig volk, daar onder 18. Officieren waren, met sulken schrik weder na binnen vluchten, dat sy de poort een lange wijl open lieten, die 's Princen Volk licht soude ingenomen hebben, so 't selve maar voort getrokken ware.

De Fransche doen een tweede attaque op den post van Zuylesteyn,

Den *Hertog van Luxenburg* siende, dat de Stad in sijn aansien en presentie seekerlijk soude verloren gaan, in cas sy niet haastig ontset wierd, resolveert voor de tweede reyse een uyterste effort te doen, op 't voorn. Quartier van den *Heer van Zuylesteyn*, daar toe de heyloose boeren hem deselve passagie langs den *Houdijk* op *Kamerijk* en *Kruypin* aanwesen, die sy den *Heer van Zuylesteyn* versseekert hadden, dat niet te passeeren was; Hy detacheert daar op 2000. mannen, die over de knien door 't water marcheerden, en het voorn. Quartier van achteren, daar 't open lag, attaqueerden, doch sulken resistentie vonden, dat sy weder hadden moeten retireeren, by aldien sy van 't geheele Leger niet waren gesecondeert geworden,

dien sy meester worden,

door welke assistentie de post van *Zuylesteyn* sodanig geforceert wierde, dat alles in confusie en op de vlucht raakte, behalven eenige weynige, die ten deele neder gemaakt, en ten deele gevangen wierden, werdende onder de doden mede gevonden den hoog-gemelden *Heer van Zuylesteyn*, en den Heer *Schimmel-penning* geweesene Gouverneur van *Zutphen*.

Den dapperen Graaf van Hoorn

De Heer *Graaf van Hoorn* het vluchten der verslagene van veren aansiende, trok deselve te gemoet, en konde met alle persuasien haar niet doen bedaaren, waar door onder sijn eygen volk mede eenige ontstelteniss ontstont, die nochtans door sijn encouragement aanstonts verdween. Een half uyr daar na verscheen de Vyand voor den Post van den Hoog-gedachten *Graaf*, en nam de huysen, daar tegen over gelegen in, werdende ten weder-zijden met Musquetten continuelijk geschooten, so veel men konde; Dit also eenigen tijd geduyrt hebbende, avanceerden 15. a 20. Fransche Officieren met een groot getal Musquettiers, gevende sich bloot, met den deegen in de eene, en den hoet in de andere hand, roepende: *Quartier, goet Quartier Messieurs*, en versochten den Commandant te spreeken; Den Heer *Graaf van Hoorn* meenende, dat sy Quartier versochten, riep, dat sy goet Quartier souden hebben, daar op sy antwoorden,

repousseert den vyand mannelijk,

dat

dat men dan de Wapenen soude nederleggen. Hier uyt bemerkte den Hoog-gemelgden *Graaf*, dat sy malkanderen niet verstonden, warom hy een groote charge tegens hun liet doen, daar door een goet deel van hun dood bleeven. Ondertusschen waren veele van den Vyand genadert tot dicht by de Stads poorte, waar tegens sich de *Graaf* de nacht te vooren so wel hadde getrencheert, dat de Vyand door een groote sortie, die hy aldaar maakte, deselve niet konde forceeren, en ook het secours, dat van de andere zijde van't Canaal quam, niet konde embarqueeren. De Lt. Colonnel *Palm* siende den Vyand in confusie geraaken, ging tegens hem af met de Sabel in de hand, en sloeg hem in route, sulxs dat hy tot tweemaal gerepousseert en gedreven wierd tot in den post, dien hy geoccupeert hadde van den *Heer van Zuylesteyn*, daar hy vast bleef. In dese rescontres wierden veele gevangene verlost, en een verloren Vaandel weder gekreegen, als mede veele Vyanden gevangen genomen, en een Vaandel verovert, dat in den *Haag* op de Groote Saal naderhand opgehangen is.

De Colonne *Palm* attaqueert den Vyand met vigeur.

Sijn Hoogheyt siende, dat niet tegenstaande een groote partye van den Vyand geslagen was, men echter niet en soude konnen beletten, dat het secours niet eyndelijk in de Stad soude komen, ter oorsaake dat de communicatie van de Quartieren door het verlies van dat van den *Heer van Zuylesteyn* gebrooken was, sond een schriftelijke ordre aan den *Graaf van Hoorn*, om sich te retireeren, dewelke voor sijn aftrekken heftig op de Stad liet canonneeren, en om den Vyand noch meer te ontsetten, dede hy haar in den naam van *Sijn Hoogheyt* sommeeren, om de Stad over te geven, hun te kennen gevende, dat het secours was geslagen, en by aldien sy sulx niet en deden, dat sy dan geen quartier souden hebben; Waar op de Fransche uyt de Stad souden den Majoor *la Grange* met 2. Officieren, dewelke verklaarden; nademaal sy de eerste van de oude Compagnien, en 2000. sterk waren, dat sy van geen overgeven souden konnen spreeken, voor en aleer de Bresse was gemaakt, waar uyt wel af te nemen was, dat sy genoegsaam gepersuadeert waren van de nederlage van haar secours, want sy selfs genoegsaam van de Wallen hadden gesien, dat haar volk was gaan lopen, en kenden mede een goet deel van haare Officieren, die by de Stads poorte dood lagen.

Sijn Hoogheyt trekt af.

De *Graaf van Hoorn* eyscht de Stad op.

Als dese Officieren weder na de Stad keerden, liet de *Graaf van Hoorn* weder heel sterk canonneeren, terwijlen hy den *Baron de Libergen* liet weten, dat hy met sijne Cavallerye en Infanterye te rug soude avanceeren tot *Linschoten*, en terwijlen hy al sachtjes dede afsakken

en trekt mede af.

sakken het gene hem daar aan Ammunitie noch resteerde, waar op hy in persoon volgde met al sijn Canon (behalven 2. Veld-stukjes, die in 't water raakten) en met al sijn Volk, bestaande sijn geheel verlies in omtrent 150. mannen so doden als gequetsten, dewelke met de gebleevene in 't Quartier van *Sijn Hoogheyt* en van den *Heer van Zuylesteyn* geen 600. mannen uytmaakten, waar tegens de Vyand (voor so veel als men naderhand uyt hem selfs heeft konnen vernemen) verloren hadde aan doden, en die daar na noch aan haare quetsuren quamen te overlijden wel 2000. mannen, onder dewelke 158. Officieren getelt wierden, 't welk de resteerende Fransche Officieren so vreesachtig maakte, dat weynige naderhand haar vrywillig presenteerden, alsser een exploit op handen was, maar wilden om de beurt eerst looten, en verbitterde haar in sulker voegen, dat sy uyt gramschap het doode lichaam van den *Heer van Zuylesteyn*, 't welk sy op 't Kasteel tot *Woerden* hadden gebracht, in 't aansicht leelijk sneeden en kurven, en naakt voor de honden wierden, doch wierd door veel smeeken en bidden van den Schout eyndelijk van daar gebracht, en na 't Leger van *Sijn Hoogheyt* tot *Nieuwer-Brugge* gesonden, van waar 't selve, om begraven te werden, na *Breda* vervoert wierd, daar van den overleden Heer Gouverneur was geweest.

Woerden wort gefortificeert.

Woerden aldus ontset zijnde most lijden, dat de Fransche alle de huysen, panne-bakkeryen en een saag-molen, die om de Stad lagen, in koolen setten, en alle de boomen af kapten, om de Stad daar mede te fortificeeren, daar toe yder Burger en Soldaat 4. pallissaden most leveren, die recht en tien voeten lang waren, werdende alle de omgelegene boeren met dreygementen van haare Dorpen en Huysen te sullen af branden, gedwongen, om te gelijk met de Burgers aan de Vesten, Dammen en andere werken te arbeyden, so dat sy in korte dagen dese Stad seer redoutabel maakten.

Romen door *Hannibal* benauwt.

De oude Historien leeren ons, als de *Romeynen* door *Hannibal* Generaal der *Carthaginenses* in den tweeden *Punischen Oorlog* tot 4. reysen toe so ellendigen nederlaag hadden gehad, dat ook de cordaatste mannen van het behout van haare Republijk desperceerden, en van sins waren, om met haare Vrouwen, kinderen en beste goederen elders heen te vluchten, daar sy minder miserabel het restant van haar leven mochten eyndigen, dan sy hier te gemoet sagen; en als den *Raad van Romen*, geen de minste kans sag, om *Hannibal*, (die immiddels de militaire krachten van sijn Heyr-Leger door de delicien en luxurien van het plaisante *Capua* sodanig enervveerde,

veerde, dat hy naderhand niets van remarque daar mede heeft uyt gericht) of door een Defensiven, of door een Offensiven Oorlog uyt *Italien* te verdryven, dat *Publ. Corn. Scipio*, zijnde een jongeling van 24. jaaren, met het bloote swaart den dood hadde gedreygt aan al de geene, die de Stad *Romen* wilden verlaten, en dat hy al de oude en aansienlijke Heeren van den Raad hadde weten te persuadeeren, om het overige van *Romen* met goede besettinge wel te versekeren, en de gesamentlijke wapenen na *Africa* te transporteeren, om *Hannibal* in sijn eygen Vaderland met een Diversiven Oorlog aan te tasten, gelijk daar op de *Romeynen* ook weder moet vatten, en al haar resteerende krachten en middelen t'samen brachten, om het Lot van de Fortuyne voor de laatste maal noch eens te probeeren, en een uyterste effort te doen, 't welk haar so wel succedeerde, dat die van *Carthago* haaren Oversten *Hannibal* uyt *Italien* in der haast weder naar huys ontboden, daar hy door *Scipio* in een groote Bataille wierd overwonnen, 't welk een kort eynde maakte van dien bloedigen Oorlog.

wort door *Scipio* gedisponeert tot een Defensiven Oorlog tegens *Carthago*,

dewelke een seer goet succes nam.

In dese onse dagen, als de *Vereenigde Nederlanden* door een haastig verlies van seer veele Steeden en Forten, en van dry geheele Provincien, buyten alle vermoeden, waren geraakt in so deplorablen staat, dat ook de cordaatste mannen en veele Regenten aan 't behout van de Republijk despereerden, en dat eenige Ingesetene met haare vrouwen, kinderen en beste goederen alrede na andere plaatsen waren gevlucht, daar heen veele andere staat maakten, om haar te volgen, en als de Polityke en Militaire Raden geen de minste kans sagen, om den *Fransschen Hannibal* (die immiddels de militaire krachten van sijn Heyr-leger in het plaisante *Uytrecht* sodanig verminderde, dat hy naderhand niets van remarque op den Nederlandschen Bodem daar mede heeft uytgericht) of door een Defensiven, of door een Offensiven Oorlog uyt *Nederland* te verdrijven, so wist *Sijn Hoogheyt Wilhelmus de* III. *Prince van Orange*, zijnde den rechten Nederlandschen *Scipio*, en een Jongeling van omtrent 22. jaaren, alle de oude en aansienlijke Militairen in den Hoogen-Krijgs-Raad, dien hy op den 17. *October* binnen de Stad *Gouda* beleyt hadde, te persuadeeren, om het overige van den Geunieerden Staat met goede besettinge wel te versekeren, en de gesamentlijke wapenen na de Frontieren van *Vrankrijk* te transporteeren, om den *Fransschen Hannibal* in of omtrent sijn eygen Vaderland ook met een Diversiven Oorlog aan te tasten; Op welken raad de Nederlanders weder moet vatten, en al haar resteerende krachten en middelen t'samen brachten, om een uyter-

Holland door de Fransche benauwt.

wort door den *Prins van Orange* gedisponeert tot een Diversiven oorlog tegens Vrankrijk,

op hoope van so goeden succes,

als Romen hadde.

uyterſte effort te doen, op hoope van ſo goeden ſucces, als *Romen* hadde.

Sijn Hoogheyt voorſiet de Poſten van *Holland* wel,

Sijn Hoogheyt beſette daar op de vijf Frontier-Poſten van *Holland* met genoegſame Militie, en recommandeerde de Poſten van *Muyden* en *Weeſp* aan den Heer *Veld-Marſchalk Vorſt Mauritz*, van *Bodegrave* aan den *Graaf Koningsmark*, van *Goede Jan Verwellens Sluys* aan den *Grave van Hoorn*, van *Schoonhove* aan den *Marquis van Weſterlo*, en van *Gorcum* aan den Heer *Veld-Marſchalk Wurts*; Hy ſond patenten aan alle de Cavallerye langs de Zee-ſtrant, om na *Gouda* en *Rotterdam* te marcheeren, werwarts hy mede de reſteerende Cavallerye en veele Infanterye uyt *Holland* commandeerde; Hy dede alle nodige Artillerye, Ammunitie, Vivres en vordere nootſakelijkheden aanbrengen; Hy liet meer als 800. Binnenlands-vaarders preſſen, om al 't voorñ. Volk en Trein van *Gouda* en *Rotterdam* na de Brabantſe Frontieren te tranſporteeren; Hy ordonneerde haar Rendevous tot *Roſendaal* en *Wou*; Hy belaſte de *Baronnie van Breda* derwarts 12. hondert duyſent ponden hooy te verſchaffen; Hy bracht te wegen by den *Graaf van Monterey* Gouverneur van de Spaanſe Nederlanden, dat hy alle ſijne macht, die hy miſſen konde, met het Leger van den Staat conjungeerde; Hy nam ſijn afſcheyt van alle Hooge Collegien in den *Haag* en reyſde na *Roſendaal*, daar hy het Leger op den 7. *November* monſterde, en ſterk bevond ruym 23. duyſent mannen, dewelke in der haaſt tot 30. duyſent aangroeyden, beſtaande in 18. duyſent Ruyters, 2. duyſent Dragonders en 10. duyſen mannen te voet; Hy commandeerde dit volk, en trok daar mede op den 8. *dito* in Perſoon op naar *Maſtricht*, daar hy den 11. *dito* gelukkig arriveerde, en van de Heeren van de Magiſtraat en van het Capittel van *Noſtre Dame* en van *S^t. Servaas* gecomplimenteert wierd; werdende onderwijlen in al de Kerken van de 4. behoudene Provincien uyt laſt van haare *Ho. Mog.* ſeer yverige gebeeden uytgeſtort, ten eynde de Goddelijke Majeſteyt de Perſoon van *Sijn Hoogheyt* en deſſelfs Deſſeynen geliefde te begnadigen.

maakt groote preparatien tot den optocht,

komt op de Rendevous tot *Roſendaal*,

en marcheert na *Maſtricht*,

Op deſe tijdinge ſtont de geheele Wereld verſet, elk admireerde den ſchielijken optocht van *Sijn Hoogheyt*, en elk verwonderde ſich over ſijn groote macht, die hy mede bracht uyt den *Vereenigde Staat*, die onlangs voorheen ſonder macht was geweeſt, zijnde daar en boven de Hollandſche Frontieren noch genoegſam beſet tegens de invaſien der Franſche, die onder den *Hertog van Luxenburg* in haare nieuwe conqueſten lagen; Niemand konde begrijpen, hoe de groote macht

daar over die heele Werelt verſet ſtont,

en

en voorspoet van den Wereld-dreygenden *Koning Louis* in so weynig weeken konde veranderen, dat hy op sijne Frontieren wierde gebraveert door een Leger, dat om sijne swakheyt sich even voorheen niet hadde durven hasardeeren, om tegens een van sijne vier Legers te ageeren, die hy in 't Veld hadde. De *Keur-Vorst van Keulen* kreeg van desen wonderlijken optocht sulken apprehensie, dat hy sijne Persoon binnen sijne Residentie-Plaats *Bon* niet langer dorst hasardeeren, waarom hy sich binnen *Keulen*, met consent van de Magistraat, salveerde; Den *Bisschop van Straasburg* vond sich ten tijde van desen optocht over al so ongerust van wegens de onrust, daar in hy de Christen-wereld, als een principaal Instrument hadde helpen steeken, dat hy sich nergens alleen dorste vertrouwen, maar altijd beschermt ging met een goet getal musquettiers tot een lijf-garde; De schrik deser beyde verschrikte wierd noch grooter, als sy mosten lijden, dat het *Aarts-Sticht van Keulen* onder contributie van *Sijn Hoogheyt* gestelt wierd; De *Staten van Luyk* sonden *Sijn Hoogheyt* seekere Gedeputeerdens te gemoet, om hem te complimenteeren, en in gelijker manieren, als sy den *Koning van Vrankrijk* in sijnen optocht gedaan hadden, te regaleeren met een heerlijk Banquet, met 4. Voeder-vaten Rijnsche- en 15. a 16. hondert Boutelles Fransche wijnen, waar op ook een Tractaat volgde, daar by de vrye Commercie tusschen de beyde Natien en de Neutraliteyt van den *Lande van Luyk* vast gestelt wierd, in gevolge van 't welke de Luykse Boeren het Leger van *Sijn Hoogheyt* van alle behoeftigheden ook abondantelijk provideerden.

Keur-Keulen vlucht van *Bon*,

de *Bisschop van Straasburg* is benauwt.

en die van *Luyk* komen *Sijn Hoogheyt* te gemoet,

Den 15. *November* dede *Sijn Hoogheyt* al de Cavallerye door *Mastricht* in 't Land van *Over-maas* marcheeren, alwaar deselve sich omheen *Eysden* campeerde, en een Brugge vervaardigde, die sy boven *Navaigne* over de *Maas* sloeg, ondertusschen dat veel Canon en andere Oorlogs-gereetschappen uyt het Magazijn van *Mastricht* voor den dag wierden gehaalt, en al de wagens en karren daar om heen gepresst, tot transport van alderhande Ammunitie en Vivres, en voort alles geprepareert, dat tot een grooten optocht en wichtig desseyn behoorde.

Voor 't aangaan van desen Oorlog hadde den Franschen Minister *de Louvoy* met den *Bisschop van Straasburg* in den naame van den *Keur-Vorst van Keulen* als *Prince van Luyk* geaccordeert, op pretext, dewijl de Koning van Vrankrijk de Steeden van *Tongeren* en *Maseyk* tot desen Oorlog nodig hadde, en dewijl het *Sticht van*

Tongeren en *Maseyk* in handen van Vrankrijk.

Luyk die beyde Steden, in cas van vyandelijke attaque, swaarlijk soude konnen defendeeren, dat de *Prince van Luyk* deselve soude stellen in handen van den Koning, diese op sijn eygene kosten soude laten fortificeren, onder conditie van restitutie, so haast de Koning *Mastricht* soude hebben verovert, of so haast een generale Vreede soude getroffen zijn. In gevolge van dit accoord waren te deser tijd die beyde Steeden met Fransch Garnisoen beset, 't welk dag en nacht werkte aan haare fortificatien, vreesende elk, dat het sijne beurt soude vallen, van belegert te werden, waar van de Koning binnen *Parijs* kennisse bekomende, sont aanstonts een expressen na *Charleroy*, met ordre aan den Gouverneur *Montal*, dat hy met alle de Cavallerye uyt sijn Garnisoen sich ylings binnen *Tongeren* soude begeven, om 't selve als Gouverneur te defendeeren. *Montal* die door sijne vaillantise gemeriteert hadde de digniteyt, daar toe hem de Koning geavanceert hadde, vigileerde op dese ordre ook sodanig, dat hy met sijne ruyterye daar behouden binnen quam, niet tegenstaande de Stad door de Voortroupen van *Sijn Hoogheyts* Leger en 't Spaanse secours al berent was, dewelke op den 26. *November* versterkt wierden met de geheele Ruyterye, invoegen de Stad aan de zijde van *Mastricht* tot *Sichen* door *Sijn Hoogheyt*, en aan de andere zijde door de Spaanse dicht berent en beslooten was.

Montal komt in *Tongeren*.

Sijn Hoogheyt door spions verstaan hebbende, dat den *Comte de Duras*, die sich op de aankomst van Hoog-gedachte *Sijn Hoogheyt* met 6. duysent paarden van *Maseyk* na *'t Land van Gulijk* geretireert hadde, aan de *Roer* gecampeert lag, daar hy licht konde verrast en overvallen werden, dede den Hogen Krijgs-Raad convoceeren, in dewelke hy de goede occasie, om *Duras* te slaan voorstelde, en den *Graaf van Marcin Maistre de Camp en Generaal van de Spaanse Militie* versocht, dat hy die expeditie met sijne presentie soude gelieven by te wonen, 't welk *Comte de Marcin* (gelijk in die tijd geseyt wierde) eerst wat soude geexcuseert hebben, op pretext dat *Duras* geassisteert was met volk van den *Keur-Vorst van Keulen*, dewelke by sijnen Koning neutraal was, doch daar na noch resolveerde, om met *Sijn Hoogheyt* op te trekken; waar op den 29. *November* alle de Veld-stukken weder binnen *Mastricht* gebracht wierden, werdende op den 30. *dito* van al de Cavallerye en Dragonders gevolgt, dewelke seer haastig tot *Mastricht* over de Brugge na *'t Land van Gulijk* marcheerden, doch vonden *Duras* al geëscampeert, also deselve op de advertentie van de resolutie in den voorgemelten Krijgs-raad genomen

Sijn Hoogheyt maakt desseyn op *Duras*.

men sich over de *Roer* gesalveert, en de Bruggen by *Linnich* achter sich afgebrooken hadde, retireerende met groote dag-reysen na 't Leger van *Duc de Turenne*, dat aan de *Moesel* lag, om de Keyserſche en Brandenburgſe Legers te obſerveeren. daar op *Duras* vlucht.

Terwijlen *Sijn Hoogheyt* zeyn maakte, om de *Roer* van wegens 't hooge water tot *Roermont* te paſſeeren; rukten dry Regimenten, als van *Beaumont*, *Mannemaker* en *Kilpatrik* onder den Colonnel *Asquin* met 4. swaare Canons en eenige Ammunitie-wagens op den 6. *December* voor 't Kasteel *Valkenburg*, dat door 200. Franſche onder *Monsieur Marsillac* beſet was, 't welk sy met den dageraat van den 7. *dito* ſo heftig begonnen te attaqueeren, dat het Garniſoen om 4. uuren na den middag al genootsaakt was, om sich op diſcretie van den *Graaf van Waldek*, die hier commandeerde, over te geven, werdende behalven 12. Stukken geſchuts en veel voorraat van oorlogs en levens behoeften ook eenige Franſche Capiteynen, en veele mindere Officieren met 170. Soldaten als *Priſonniers de Guerre* binnen *Maſtricht* gebracht, en in de Kerk van *S^t. Servaas* opgeſlooten. *Sijn Hoogheyt* verovert *Valkenburg*,

Het principaalſte deſſeyn van *Sijn Hoogheyt* bleef in deſſelfs Cabinet ſo geſecreteert, dat ook de hoogſte Officieren daar van onkundig waren; Sommige meenden, dat de intentie van Hoog-gemelde *Sijn Hoogheyt* was, om door het conqueſteeren van *Tongeren* en *Maſeyk* de Franſchen de paſſagie en alle toevoer af te ſnijden, om deſelve in haare nieuwe Conqueſten te benauwen; Sommige meenden, dat den Optocht alleen aangeleyt was, om het Leger onder *Conte de Duras* te ruïneeren; Sommige oordeelden, dat *Sijn Hoogheyt* voor hadde, om ſijne en de Spaanſe Macht met die van den *Keyſer* en *Keur-Brandenburg* te conjungeeren, en ſo gelijker hand den *Rijn* af den Vyand op 't lijf te ſakken; En ſommige ſuſtineerden, dat *Sijn Hoogheyt* gereſolveert was, om *Vrankrijk* regel-recht in te trekken, terwijlen de gecombineerde Keyſerſche en Brandenburgſe Volkeren, die by de Rivier de *Main* gecampeert lagen, een inval in *Latharingen* ſouden doen, doch ſiende, dat ſulx niet voortging ter oorſaake van de onwilligheyt der Keyſerſche, ſeyden, dat de Spaanſche *Sijn Hoogheyt* verſocht hadden, om *Charleroy* te verraſſen, uyt oorſaake, dat het ſelve van ſijnen Gouverneur en Cavallerye ontbloot, alleen maar beſet was met noch omtrent 800. ſoldaten, en 300. land-luyden; Ja ſommige malcontente en quaat-aardige Ingeſetene van de Vereenigde Nederlanden, dewelke op de tijdinge van 't minſte ſucces van *Sijn Hoogheyts* wapenen hert-ſeer ſetten, en alle vilainie dikwijls opentlijk en ſecreteert ſijne deſſeynen,

uytbraakten, seyden, dat *Sijn Hoogheyt* den Staat van alle militie ontbloot hadde, met intentie, om den selven benevens de geheele Militie, volgens seeker accoord, in 't geweld van de Fransche te leveren.

Doch wat eygentlijk (dese malitieuse suspicie aan een zijde geset) het secreet van desen optocht is geweest, konde niemand penetreeren, maar de geheele Wereld stont verwondert, en de *Koning van Vrankrijk* met sijn geheele Hof verbaasden, nemende hy selfs resolutie, om in persoon te Velde te trekken, op de tijdinge, dat *Sijn Hoogheyt* sich op den 16. *December* met alle macht onvoorhoets voor *Charleroy* hadde nedergeworpen, als 't selve met so swakken Garnisoen voorsien was, gelijk hier boven gemelt is. Dese Verwonderinge en Verbaastheyt souden te grooter zijn geworden, by aldien desen considerablen aanslag van een goeden uytslag niet ware gefrustreert geworden ten deele door den Hemel, en ten deele door de vigilantie van den Gouverneur *Montal*; Wat den Hemel aangaat, die quam de Aerde subitelijk met sulken vehementen koude besluyten, en de Soldaten in 't Veld so vinnig aantasten, dat de eerste en veele van de laatste daar door stijf en onbeweeglijk wierden, so dat *Charleroy* geensins konde geforceert werden, moetende het Canon weder te rug gebracht werden, dat met meenigte geembarqueert en op weg was, om langs de *Maas* en *Sambre* na *Charleroy* gevoert te werden.

berent *Charleroy*,

doch wort van een goet succes gefrusteert

door den Hemel,

De Gouverneur *Montal*, die *Tongeren* was komen secondeeren, siende, dat hy met geweld binnen het berende *Charleroy* niet konde komen, gebruykte dit *strategema*, dat hy midden in een troup van 60. Ruyters, die alle Orangie Veld-teekens om hadden, en door den Collonnel *du S^t. Clar* aangevoert wierden, recht op 't Spaanse Quartier onder den Graaf van *Marcin* quam aanrijden, daar hy op den 18. *December* 's morgens om 7. uyren met het geven van het Woord, dat hem sinisterlijk was gecommuniceert, en met haar te noemen Volk van den *Hertog van Holsteyn* te zijn, twee Wachten passeerde tot de derde en laatste toe, dewelke door een scherpe examinatie, *Wie sy waren, en van waar sy quamen &c.* den voorsten van haar dede resolveeren, om uyt te roepen *Vive le Roy de France* tot een *Lose*, dat sy alle souden escappeeren na de Stad toe, gelijk sy ook alle haare pistolen te gelijk op de Wacht losten, en haare paarden de sporen gaven, rennende met eenen courier tot voor de poorte van de Stad, door dewelke sy aanstonts binnen gelaten wierden, tot uytnemende vreugde van 't gealtereerde Garnisoen, dat door de presentie en animeusheyt van haaren *Gouverneur* weder begon te herleven,

en door *Montal*, die daar binnen komt door een *strategema*.

ven, en so sterk met Musquetten en Canon uyt de Stad te schieten, en een uytval te doen, dat onder anderen *Don Pedro de Velasco* en *Monsr. de Louvigni* gequetst, en den *Baron van St. Jan* met *Mr. Bylant* Cornet van *Sijn Hoogheyt* gedood wierden.

De excessive koude continueerden met sulken felheyt, dat veele soldaten en paarden dood vrooren, waar door *Sijn Hoogheyt* genootsaakt was, het Leger te doen aftrekken, doch geensins met intentie, om het principale desseyn te quiteeren, maar sich by provisie meester te maken van de omleggende plaatsen, om allen toevoer te beletten, en by beter saisoen de Entrepise te hervatten, daar toe den *Marquis de Monpeljan* den 22. *dito daar aan volgende* uyt ordre van *Sijn Hoogheyt* het Stedeken *Bings*, dry uyren van *Charleroy* gelegen, emporteerde, daar hy goeden buyt, en 300. Fransche en Switsers *prisonniers* maakte, werdende daar binnen tot *Gouverneur* gestelt den *Heer van Langerak* met een Garnisoen van 1500. mannen. Maar dewijl de koude eer vermeerde als verminderde, so dat het onmogelijk was voor de Militie langer in Campagne te harden, wierd de Fortificatie van *Bings* geruineert, de Stad 't meest uyt geplondert en verlaten, het Leger gedissolveert, en de Troupen weder na hunne Garnisoenen gevoert, blyvende een groot getal menschen en paarden door kouw en ongemak onder wegen leggen.

Sijn Hoogheyt emporteert *Bings*.

en trekt met het Leger weder af.

De selve koude, die het loffelijk Desseyn van *Sijn Hoogheyt* hadde gebrooken, was oorsaak, dat de Fransche ook een Desseyn ondernamen, by welkers succes *Holland* een *Theatrum* van alle onmenschelijke actien, en een Spiegel van de schrikkelijkst verwoestingen soude zijn geworden, even als de 2. schoone Dorpen van *Bodegrave* en *Swammerdam*, dewelke ten eeuwigen dage sullen getuygen, dat de Fransche soldaten veel meer Gedrochten als Menschen zijn, en dat sy door haare vervloekte moordadigheyt, door haare verdoemde onkuysheyt, en door haare vergiftige en vernielende boosheyt met recht mogen vergeleeken werden by 't Monster, aan 't welke de Poëten den naam van *Chimæra* gegeven hebben, dat een *Leeuws-hoofd* heeft, 't welk een verslindent vuyr tot sijne keel uytspuwt; dat het lichaam van een *Bok* of *Geyt* heeft, en de achter deelen en staart van een *Draak*, waar mede de Poëten de voorgenoemde dry groote ondeugden uytbeelden. De waarheyt van dese gelijkenisse sullen moeten bekennen alle Lesers, die dit vreeslijk Gedrocht niet mede gelijk zijn, wanneer sy in 't vervolg op 't *Theatrum* van *Bodegrave* en *Swammerdam* sullen sien compendieuse Vertoningen van al 't gene, dat horribel is.

Boosaardigheyt der Franschen, die by een *Chimæra* vergeleeken zijn.

De

Den *Hertog van Luxenburg* beschreeven

De aanlegger van dese *Tragœdie* was de Gouverneur van *Vytrecht*, die sich schrijft *Hertog van Luxenburg en Piney*, om dat hy tot Gemalin getrouwt hadde de dochter van den *Graaf van Tonnere*, wiens Vrouw de outste dochter was van *Hendrik*, de laatste mannelijke erfgenaam der Nakomelingen van *Pieter*, *Naam-hertog van Luxenburg*. Sijn Vader was *François*, *Heer van Bouteville*, die om veele Duellen en diverse Nederlagen van personen van Staat binnen *Parys* op den 21. *Juny* 1627. onthooft is ten tijde, als desselfs Gemalinne van desen voorn. Hertog swanger ging, die na sijn Vaders dood is geboren, en desselfs bloet-dorstigen aart heeft overgeërft, so dat hy namaals niet schrikte meermaalen te seggen, *dat hy God hier over dankte, dat hy hem sonder deernis en medelijden had doen geboren worden, om te bequamer te zijn tot dienst van sijnen Koning, en tot executie van desselfs dessejnen.* Monstreuse woorden van een Monstreus mensch, dewelke daar door God bespot, sijnen Koning aan alle wreedheeden medeschuldig, en sich selfs tot een Exempel maakt van een onmenschelijken Tyran, die van wegens sijne Tyrannie een schandelijke geheugenisse sal nalaten, so lang de Historien leven.

Sijn bloetdorstigen aart.

Luxenburg heeft een dessejn op *Holland*,

Desen Gouverneur na lang overleg bemerkende, dat *Holland* wegens 't Water en wegens de Fortificatien op alle advenues geensins konde geforceert werden, stelde sijn grouwelijk voornemen tegens *Holland* uyt ter tijd toe, dat door de vorst een harde grond, en door het ys een vaste brugge mochte geleyt zijn, om daar over ter zijden van de Posten heen te trekken tot in 't herte van *Holland*, daar hy nevens andere Plaatsen den *Haag* als een *Carthago* tot den grond toe meende te verdelgen, en tot asch te verbranden, gelijk sulx voornaame Fransche Officieren naderhand selfs bekenden, meenende dat door de totale destructie van de Plaatse, daar de Hooge Overigheyt en 's Lands Collegien residéeren, dè glorie van haaren Koning soude voldaan werden.

dat hy in het werk stelt,

Tot desen grouwelijken aanslag neemt *Luxenburg* de eerste vorst waar, die 5. a 6. dagen voor Karstijd begon in te vallen, hy ontboot uyt alle de nieuwe Conquesten, die met Fransch Garnisoen beset waren, de beste Militie naar *Vytrecht*; hy gaf ordre aan 't meeste Krijgs-volk in *Vytrecht* en *'t Sticht*, om haar tot een optocht paraat te houden; hy dede uyt het Magazijn veele ys-spooren en andre instrumenten onder de Soldaten omdeelen; hy liet fakkels en toortsen prepareeren, om daar mede brand te stichten; en hy besorgde al wat hy met den Hoogen-Krijgs-raad nodig achte, tot *Hollands* destructie.

Het

Het vriesent weêr veranderde immiddels tot een dooy, die niet langer duyrde als tot Karsdag, wanneer de felle koude *Luxenburg* dede resolveeren, om den dag daar aan sijnen optocht te beginnen, met al de Militie, die hy tot 6500. mannen te voet, en 18: a 19. hondert te paard by *Vytrecht* tot een Leger formeerde, dat hy met dese woorden tot haar devoir aanmaande: *Gaat heenen, mijn kinderen, rooft, doot, schent, en so men yets gruwlijker en geweldiger kan bedrijven, zijt niet traag daar in, op dat ik sie, dat ik niet bedrogen ben in mijne verkiesinge van het puyk uyt 's Konings benden, en op dat gy u de eer waardig sout maken, die sijne Majesteyt u aandoet, met u in een Oorlog te gebruyken, die hy alleen voert, om sijn glorie en macht tot aan 't eynde des werelds uyt te breyden.*

trekt sijn volk by een,

couragéert haar met godloose woorden,

Dese aanspraak, die van niemand anders hadde konnen gedaan werden, als van *Luxenburg*, of van gelijken Tyran, en die by geen andere Natie konde aangenaam zijn, als by de Tyrannique Fransche, maakte, dat sy met uytnemende vreugde, onder 't geluyt van Trompetten, pijpen en schalmeyen, na *Woerden* marcheerden, daar sy nauwlijks waren aangekomen, of het weêr setten sich tot dooyen met een Noord-Ooften wind, en met een dikke sneeuw, die in 't nedervallen smolt, het welk de ruyklose Fransche voort so ruykloos maakte, dat sommige uyt haar verfoeyelijke lasteringen tegens God uytspoogen, dat sy met haare Musquetten en bloote degens, onder schrikkelijke Gods-verloogeningen, den Hemel dreygden, om wraak te willen nemen van de gene, die hun tegenwoordig in haar voornemen belette.

Luxenburg, die niet min ruykloos was, als sijne Soldaten, en die tegens den dooy in sijn godloos voornemen opiniatreerde, dede het ys door een Compagnie paarden probeeren, 't welk hy noch redelijk sterk bevindende, ordonneerde 't Leger, 't welk door de Troupen uyt *Woerden* tot 10. duysent mannen, behalven wel duysent Officieren, sterk geworden was, van de Rendevous 's avonts om 10. uyren op te trekken, daar mede hy *Segvelt* gepasseert zijnde, quam een uyr voór den dag te stuyten voor de *Slim-wetering*, die door 't aflopende Water open was gevloeyt. Dit water maakten de eerste swarigheyt, die de Fransche ruym twee uyren in haaren marsch ophielt, eer sy een sufficante Brugge gemaakt hadden uyt de planken en balken, die sy uyt de huysen tot *Segvelt* braaken. De tweede en noch grooter swarigheyt, ontmoete haar, als sy de Brugge over trokken, want sy toen 't ys aan de andere zijde, tot transport van haar geheele Leger, te swak bevonden, daar van ten deele oorsaak was de continuatie van den

en trekt in persoon met haar op, doch ontmoet twee swaarigheden,

dooy, en ten deele de geduyrige ſtroom van 't ſoete water door den *Lek-dijk*, die de Franſche een tijd lang voorheen by de *Vaart* doorgeſteeken hadden, op hoope van geheel *Holland* en al de Steeden daar door te verdrinken, daar nochtans het *Sticht* meer waters-noot leed, als *Holland*, uyt oorſaake, dat *Holland* haar overvloedig water in Zee konde loſſen. Deſe tweede ſwarigheyt dede *Luxenburg* het grootſte deel van ſijn Leger weder te rug na *Woerden* ſenden, ſo dat hy niet meer als omtrent 3500. mannen by ſich behielt, daar hy mede recht op een Uytlegger aantrok, die in de *Mye* omtrent de Vogel-koy lag, met voornemen, om deſelve te veroveren, en tot ſijn dienſt in 't vaar-water te gebruyken, doch vond ſulken vigoureuſen reſiſtentie, dat hy met verlies van eenig volk ſijn voornemen en cours moſt veranderen, nemende ſijnen weg recht op *Nieukoop* aan, dat hy van 4. a 5. kanten te gelijk attaqueerde; Maar alſo de *Bailluw van Nieukoop*, die Colonnel van het Regiment Huys-luyden van *Nieukoop* en *Sevenhoven*, en een man van niet min beleyt als courage was, 4. Compagnien Huys-luyden van *Nieukoop*, en 1. van *Arlanderveen*, op de komſte van den Vyand, in der haaſt hadde by een getrokken, en alle advenues wel beſet, vont *Luxenburg* op deſe plaats ook ſulken tegenſtant dat hy voor de tweede maal ſijn cours verſette, en langs de *Mye-kade* na *Swammerdam* trok, daar hy den weg gecoupeert vond door een opgehaalde wip-brugge, die eenige Staten Militie bewaarde, waar door hy ſo verlegen wierd, dat hy ſich genootſaakt vond, of deſe brugge met force te winnen, of ellendig te ſterven, om reden, dat de dooy hem belette langs deſelve weg, dien hy gekomen was, weder te keeren, en hy niet in ſtaat was, om de poſt van *Nieuwerbrug* t'overweldigen, die hem belette ſijnen weg over den dijk weder na *Woerden* te nemen. Hy ſont daar op twee Battaillons met veele Granadiers recht op de brug aan, die deſelve met groot gewelt attaqueerden, en niet eer daar van meeſter wierden, voor dat eenige muſquettiers onder den Majoor *Luide* door de Vaart geſwommen, en de over-zijde behaalt hadden, waar op de Staaten Militie retireerde, en aan den Vyand occaſie gaf, om de Brugge neder te laten, en over deſelve met gemak tot binnen *Swammerdam*, en voort na *Bodegrave* te marcheeren, daar ſy oprechten ſeer vreeslijke Moort-Tonnelen, op dewelke ſy als helſche Furien en afſchouwlijke Gedrochten in eene *Tragedie* te gelijk vertoonden al wat grouwſam was; Hier ſag men door de vlam de Kerken en meer als 600. huyſen in haar aſch begraven, daar van een eenig maar behouden over bleef

wort afgekeert door een Uytlegger.

om door de Huys-luyden van *Nieukoop*,

komt voor *Swammerdam*,

dat hy verovert,

met *Bodegrave*, daar hy een Moort-tonneel oprecht, met grouwelijke tyrannie,

tot

tot *Swammerdam*; En die brandende huysen hoorde men het naare geschreeu van veele opgeslooten menschen, die als benauwde katten de muyren opvloogen, en met pieken weder te rug wierden gestooten, in dien gloet, die haar in haar eygen bloet braade, en tot asch veranderde; Daar sag men, dat dese onschuldige Inwooners om gelt wierden gekneevelt, dat sommige boven 't vuyr van onderen wierden gesengt, en van bovenen door den damp gestikt; dat andere met de voeten voor 't vuyr wierden geblaakt; Hier sneet een Fransman een boer de scheenen op, die hy vol sout en roet strooyde, en voor 't vuyr braayde; Hier sag men, een kat gebonden op de bloote borst van een oude vrou, dewelke door de Fransche geslagen werdende, haar de oogen uythaalde, en de borst opscheurde; Hier wierden twee doden van haar dood-gewaat berooft, en de een in 't vuyr, en de ander in 't water geworpen; Sommige levendige wierden naakt ontkleet, bont en blaauw geslagen, en door ys en sneeuw in 't veld gejaagt, daar sy ellendig stierven; andere sneet men eerst neus, ooren en armen af, eer men haar wreedelijk ter dood hielp; De eerlijke jonge dochters wierden in 't gesicht van haare ouders berooft van 't geen haar waarder was, als haar leven; De vrouwens mosten in 't aansien van haare mannen lijden, dat sy op de volle straat door veele deser beulen beestelijk wierden mishandelt, van dewelke sommige ter dood wierden getormenteert; sommige daar na de borsten af gesneeden, en met sout en peper gevreeven; sommige de boesem geopent, en met boskruyt gevult, dat in de brand gesteeken wierd; sommige naakt in 't koude veld gejaagt; andere onder 't ys gesteeken, eenige by 't hayr of onder de okssels heel naakt aan bomen opgehangen, daar sy jammerlijk ziel-toogende stierven.

Alle dese en diergelijke exemplen van tyrannye te particulariseeren, soude een bysonder Tractaat vereyschen, en daar en boven de zedigheyt der gener quetsen, die de oogen op dit verhaal souden slaan; 't welk so aanstootlijk soude werden, als hun werken godloos en affchouwlijk geweest zijn.

De exemplen leeren ons, dat een beslooten wolf geen schaap sal deeren, en dat een grimmige tijger in benauwtheyt sijnen roof sal verschoonen; maar dese woedende Fransche bedreeven haare meeste grouwelen ten tijde, wanneer sy selfs geen anderen staat maakten, als by continuatie van den dooy, in die beyde verwoeste Dorpen, gelijk als in een val en op haar Kerk-hof te sitten; want den weg, dien sy over 't ys gekomen waren, was alrede onbruykbaar, en dien sy over den dijk naar die hem qualijk soude opgebrooken zijn.

Woerden souden passeeren, was afgesneden door 't Fort aan de *Nieuwer-brugge*, dat sonder Canon (daar van dese Fransche ontbloot waren) niet te forceeren was; over al 't welke *Luxenburg* sich tot *Bodegrave* in de uyterste benauwtheyt vond, vreesende, dat hy met sijne gedrochten de voorsz. oninenschelijkheden ter selver plaatse soude moeten vergelden, daar hy deselve begaan hadde; 't welk ook seekerlijk daar op soude gevolgt zijn, by aldien den Colonnel *Moyses Pain & Vin* het Fort aan de *Nieuwer-brugge* door een grooten misslag niet verlaten, en voor den Vyand open gestelt, maar de ordres, dat hy den pas van *Swammerdam* soude bewaren, exactelijk gepareert hadde, die hem door den *Graaf van Koningsmark* Lieutenant Generaal van de Infanterye, en in absentie van *Sijn Hoogheyt* Commandeur van den Post by *Nieuwer-Brugge* gegeven was, so als wel-gemelden Graaf besig was met alle de Troupen, die hy hadde konnen t'samen trekken, naar *Leyden* te marcheeren, om deselve Stad tegens den aanval des Vyands te dekken, also sy na sijn oordeel in dese verbaastheyt groot gevaar liep. Maar *Pain & Vin* sich door den Vyand, als die in *Swammerdam* gekomen was, van *Nieuwer-brugge* afgesneden vindende, begaf sich naar *Gouda*, daar hy aan eenige Heeren van de Regeeringe seyde, dat de twee Regimenten, die in den Post van *Nieuwer-brugge* lagen, door den Vyand afgesneeden en verlooren waren, so men deselve by tijds niet van daar haalde, waar toe hy sich selfs presenteerde, om deselve binnen *Gouda* te brengen, daar hy seyde, dat men doch volk hoog nodig hadde; Seekeren Burgermeester op dese tijdinge en voorgeven, de slechte constitutie en periculi van de Stad *Gouda* siende, antwoordé, dat 't selve de Stad *Gouda* ten hoogsten aangenaam soude zijn, ende dat den Staat daar door ook grooten dienst soude geschieden, ten insichte den Staat aan de conservatie van deselve Stad veel gelegen was, om dat sy de Sluysen in haar macht hadde, daar door men 't geheele Land soude konnen laten inundeeren. Hier op vertrok *Pain & Vin* met 3. Guides tot aan de *Dry-brugge* op de *Groote Wiriken* omtrent een uyr van de *Nieuwer-brugge*, derwarts hy sijnen Dienaar nevens sijn Signet aan den Colonnel *Manger*, die toen aan de *Nieuwer-brugge* commandeerde, sond met ordre, om den selven *Manger* aan te seggen, dat hy van daar nevens den Lieutenant Colonnel *Feullana*, commandeerende in de *Molker-Schans* by de voorn. *Nieuwer-brugge*, met al 't volk na de voorschreve *Dry-brugge*, en vervolglijk na de Stad *Gouda* uyt de voorsz. Schansen soude marcheeren, en vernietigen al 't gene aan den Vyand eenige avantagie soude konnen geven: Waar

So *Pain & Vin Nieuwer-brugge* niet verlaten,

en sich naar *Gouda* begeven hadde,

op

op de Colonnel *Manger* en *Feullana* de voorsz. Schansen hebben verlaten, en met al 't volk omtrent 2. uyren daar na aan de voorsz. *Dry-brugge* zijn gekomen, en so voorts met den Colonnel *Pain & Vin* gesamentlijk gemarcheert binnen de Stad *Gouda*, sonder dat hy *Pain & Vin* daar toe ordre of last van meergemelden Heer *Grave van Koningsmark* hadde: Over welk doen hy ook volgens sententie van den 20. *January* 1673. in 't Leger tot *Alphen* met het swaart geexecuteert is. *Luxenburg* bevont sich immiddels tot *Bodegrave* in de uytersste verbaastheyt, ten deele, om dat hy voorsag 't quaat gevolg van sijnen aanslag, en ten deele, om dat hy selfs in 't ys gelegen hadde, daarom hy sich juyst aan een vuyr sat te droogen als hem de tijdinge gebracht wierd, dat de Post van *Nieuwer-brugge* door 't Princen volk verlaten was, 't welk in hem, en in sijn geheele Militie een groote vreugde verwekte, also sy nu den weg geopent sagen, die haar voorheen afgesneden, en onmogelijk te passeeren was. *Luxenberg* neemt door twee Bataillons aanstonts den verlaten Post in possessie, en liet de Fortificatien tusschen *Nieuwer-brugge* en *Bodegrave* slechten, hy dede aldaar alle de overige huysen, tot aan de Goutsche Sluys toe, en omtrent 20. Scheepen verbranden, die yder 30. vaten door malkander groot zijnde, in de vaart bevrooren waren; Hy vertrok selfs na twee dagen alhier gehuyst te hebben, over de Brugge van *Swammerdam*, die hy achter hem dede afwerpen, langs den Dijk op *Nieuwer-brugge*, daar hy doortrok, en de Fortificatie dede slechten, latende de beyde Dorpen en den weg achter sich door-zaayt met dode lichamen van de onnosele Inwoonders, die door de Honden geknaagt, en door de roof-vogels gescheurt wierden. Haare bagagie en geroofden Buyt vervoerden sy met schuyten, daar sy in plaatse van paarden de overige inwoonders moeder-naakt voorspanden, en met het slaan van bloote degens aan dreeven, so datter noch eenige op dien weg dood bleeven.

daar over hy ook met de dood gestraft is.

Luxenburg neemt *Nieuwerbrug* in besettinge,

en sleekt *Bodegrave* en eenige scheepen in brant,

Desen doorbreuk der Franschen gaf geheel *Holland* door een groote schrik en ongemeene verbaastheyt, so dat die van *Leyden*, alle de Bomen en Tuynen rondom de stad tot 400. voeten uyt des stads Grachten afkapten en slechten, door ordre van *Sijn Hoogheyt*, die ondertusschen van sijn optocht na *Charleroy* in persoon te post weder in *Holland* was gekomen. De Burgers van *Leyden* hadden sulken quaden vertrouwen op den *Graaf van Koningsmark*, dat sy hem op sijn instantelijk versoek met sijn volk niet wilden binnen laten; De Huysluyden quamen van alle kanten rontom *Leyden* so sterk op de been,

daar over *Holland* in schrik raakt

dat men seyde wel van 30. duysent. Eenige Compagnien Noort-Hollandsche Burgers quamen tot *Amsterdam* logeeren, om op de eerste ordres te vaardiger te zijn tot een optocht; Uyt den *Haag* vluchten seer veele luyden na de beslooten Steeden, doch de Burgers en de Nieu-opgerechte Compagnie Suppooosten van de Staats Collegien en Hoven van Justitie resolveerden den Vyand in 't veld te gemoet te trekken, als hy mocht komen aan te naderen; kapten de Bomen van 't Bosch dicht onder den *Haag* af, daar mede syde advenuen stopten, en versorgden alles, dat sy tot eenige defensie nodig achten, in al 't welke men sag uytblinken de bysondere animeusheyt en vigilantie van den Heer *Hertog van Holsteyn*, die om desen tijd in den *Haag* commandeerde. Haar *Ed. Groot Mog. de Staten van Holland* beleyden aanstonts haare Vergaderinge, uyt dewelke sy eenige Leden committeerden over *Leyden* na *Alphen*, met commissie, om alles promtelijk te besorgen, wat een haastige en nodige expeditie vereyste. Dese Heeren Gecommitteerdens tot *Leyden* komende, deden de Militie onder den *Graaf Koningsmark* weder naar *Alphen* optrekken, daar heen sy sich selfs mede vervoegden, stellende op alles de gerequireerde ordres. In de Hoog-gemelde Vergaderinge van haar *Ed. Groot Mog.* wierd mede geproponeert het gevaar, daar in het geheele Land sich soude bevinden, in cas een nieuwen vorst weder mochte komen in te vallen, die den vyand tot een tweeden optocht soude konnen bewegen, en wierd daar op geresolveert, om aan alle Steeden van *Holland* en de Gerechten ten platten Lande circulaire Brieven te laten afgaan, ten eynde de tiende man mocht op de been komen, om de Frontieren van allen inbreuk te bewaaren, en den Vyand alle mogelijke af breuk te doen.

De Huysluyden komen op de been,

De *Hagenaars* vigileeren,

De Staten van Holland senden Gecommitteerden na het Leger,

en ontbieden den tienden man op,

Op dese aanschryvinge deden de Heeren Burgermeesteren van *Amsterdam* aanstonts den grooten Krijgs-raad by een komen, daar met een serieuse harangue voorstellende de noot van het Vaderland, en de goede intentie van haar *Ed. Groot Mog.* met verzoek, dat de gene, die noch eenige couragie en bloet voor 't behout van 't Vaderland ten besten hadden, als getrouwe Patriotten sich vrywillig souden presenteeren, om onder het commando van den Heer Burgermeester *van Outshoorn* (op wien de beurt gevallen was) in 't veld den Vyand te gemoet te trekken, daar op ook 25. à 26. Burger-Capiteynen met een groot getal Lieutenants en Vaandrichs haaren dienst liberalijk aanboden. De Heeren Burgermeesteren, na dat sy haar volle genoegen in de vry-willigheyt der

Daar op de Magistraat van *Amsterdam* aanstonts ordre stelt,

en veele Burger-Officieren haaren dienst presenteeren,

Bur-

Burger-Officieren bevonden hadden, waren van vertrouwen, dat uyt de goede Burgerye sich ten minsten ook so veel souden presenteeren, alsser tot het gerequireerde getal nodig waren, waarom sy alle de Presente Officieren recommandeerden, dat sy doch de Burger-schutters van haare respective Compagnien de nood van 't Land wilden voorstellen, en haar een hert inboesemen, ten eynde deselve niet wilden schroomen, na 't exempel van de Oude *Batavieren*, (die geen mercenaire soldaten hadden, maar selfs met het swaart haare Frontieren bewaarden, en den Vyand onder de oogen sagen) den degen om te gespen, en daar mede haar selfs, haare Vrouwen en Kinderen, haare Religie en Vryheyt, en al wat heylig mag zijn, tegens 't geweld der dwingelanden te beschermen, die niet anders, als door haare ruine en ondergang hunne glorie en macht socken te verbreyden tot het eynde der aarden toe. Eenige deser Officieren kreegen redelijken toeloop, en sommige, die haare Schutteren door 't ophaalen van de helden-daden haarer Voor-ouderen een hert onder den riem wisten te steecken, brachten te wegen, dat de meeste, ja 2. à 3. geheele Compagnien, sonder een man exempt, haaren dienst vrywillig presenteerden tot den gemeenen Burgerlijken optocht, dewelke ook een goet effect beloofde, en sijnen voortgang soude genomen hebben, by aldien den dooy niet hadde gecontinueert, en dat *Sijn Hoogheyt* niet weder in *Holland* gekomen was, en van het Leger gevolgt was geworden, dat voor *Charleroy* geweest was.

als mede veele Burgeren.

De Heeren Burgermeesteren van *Amsterdam* sonden daar en boven 600. Mariniers en Boots-gesellen onder 't Commando van den Vice-Admiraal *Sweers* als Colonnel naar 't Leger tot *Alphen*, en publiceerden op den 29. *December* 1672 een Ordre op de Allarmen, op 't wapenen van alle weerbare manschap en op vordere rootsakelijkheden, so als 't selve onder *Num°.* 73. te lesen is.

Door desen vorst, dewelke de Fransche van *Vytrecht* en *Woerden* na de Hollandsche Frontier-posten uytgelokt hadde, waren de *Groningers* mede geanimeert, om de Fortuyne, die haar dus lang seer favorabel gedient hadde, te poucheeren, en een kans te wagen op de wereld-beroemde Forteresse van *Coevorden*, daar op haaren aanslag so heroik, en haar succes so voorspoedig was, als der Franschen desseyn op *Holland* vruchteloos, en haare bedrijven detestabel waren.

Rabenhaupt maakt een aanslag op *Coevorden*.

Dese Fortresse was nevens de *Nieuwe-Schans* noch de eenigste Poort, door dewelke de Munsterse Buyt-haalers vrye passagie hadden tot in 't hert van de Provincie, ja selfs tot voor de Poor-

ten

ten van *Groeningen* toe, daar sy met haare meenigvuldige excursien en contributien den armen huys-man vilden tot op het gebeente, en so horrible vuyligheden pleegden, dat het van de Lantluyden niet langer te verdragen, en van de *Groeningers* niet langer te dulden was, waarom den Heer Lt. Generaal *Rabenhaupt*, die hier als Gouverneur ageerde, meenigmaal mediteerde, op wat wijse de Provincie van de onverdraaglijke overlasten, en *Couvorden* van de Buyt-haalers eenmaal soude konnen bevrijt werden; Doch in overdenkinge van dien bevont hy, dat *Couvorden* door sijne Fortificatie en Besettinge te redoutabel, en het saisoen t'onbequaam was, om door een belegeringe geëmporteert te werden, sulx dat hy geen ander middel daar toe sag te resteeren, als alleen Oorlogs-list en Verrassinge, dewelke voor een krijgsman so veel te roemwaardiger, als opentlijk geweld meenigmaal schaadelijk is. Maar also geen entreprise voorsichtig kan angeleyt werden, 't en zy men mede wel geinformeert is van de inwendige constitutie dier plaatse, die men beoogt, so employeerde de Heer *Rabenhaupt* tot ondersoek van dien, twee persoonen, als *Meyndert van Thijnen* gewesene koster binnen *Couvorden* en *Claas Buyter*, dewelke sich tot diverse maalen binnen *Couvorden* lieten vinden, daar sy alles in en omheen affpeculeerden, en daar van aan den Heer *Rabenhaupt* rapport deden, met eenen overleverende een Model van de Fortresse, die den voorsz. *van Thijnen* (dewelke mede een goet Ingenieur was) selfs hadde geformeert, daar in hy alle defecten, en te gelijk mede een middel aanwees, hoe men *Couvorden* by winter-tijd over de bevrooren moerassen, lichtelijk soude konnen overvallen en innemen. De Heer *Rabenhaupt* dese saake in nader consideratie nemende, bevont deselve van sulken gewicht, dat hyse niet sonder communicatie van 's Lands Regeeringe wilde ondernemen; Maar dewijl alle Entreprises promtitude, doch voornamentlijk secretesse vereyschen, so wierd hy te raade, hier van aan eenige weynige Regenten openinge te doen, met versoek, dat sy hem met haaren goeden raad en hulp wilden assisteeren, dewelke haar desen aanslag ook so wel lieten gevallen dat sy voort aandreeven, dat den voorn. *van Thijnen* ontboden, en hem aanbesteet wierden de nodige Bies-bruggen, en alle vordere preparatien, sonder dewelke het desseyn niet konde volvoert werden.

dat hy door seekere Spions affspeculeert,

Dese *van Thijnen* hadde sijne ordres so haast niet ontfangen, of hy begint met assistentie van den voorsz. *Claas Buyter* en noch een Sergeant alle nootwendigheden met sulken yver te prepareeren, dat hy deselve

deselve in seer korten tijd vaardig kreeg, en aan den Heer *Rabenhaupt* presenteerde, dewelke op den $\frac{16}{26}$. *December* 1672. de Grachten rondom de Stad dede bijten, om van allen onverwachten overval bevrijt te zijn; hy dede de poorten 's namiddags om 3. uyren sluyten, om den Vyand van den aanslag onkundig te houden; hy sont Patenten aan dry Compagnien Dragonders, die omtrent de *Leek* gecampeert lagen, dat sy haar 's volgenden dags op seekere uyr op *Drente* souden laten vinden; hy commandeerde uyt yder Compagnie voet-volk 36. mannen, om onder haaren Capiteyn, een Sergeant en een Tamboer haar 's anderen dags om 10. uyren voor haar Vaandrigs huys tot den marsch paraat te toonen, met provisie van mond-kost elk voor dry dagen, tegens welke uyre hy mede ordre gaf, dat de vijf Compagnien Ruyters souden opsitten; hy stelde over al dese Militie tot Generaal den Lt. Colonnel *Eybergen*, wien hy voor Adjuncten over de Infanterye toevoegde den Oversten Wacht-meester *Wijlers*, en over de Cavallerye den Majoor *Johan Sikkinga*, zijnde alle dry mannen, die in Beleyt niet minder als in Dapperheyt excelleerden; en hy dede alle Bies-bruggen, Domme-krachten, Ys-spooren en ander Storm-gereetschap, als mede de Hand-granaten, Petarden &c: op Wagens pakken, ordonneerende tot de Vuyr-werken seekere Constapels en Bos-schieters, met al 't welke de geheele nacht wierde doorgebracht tot 's volgenden dags, zijnde den $\frac{17}{27}$. *dito* wanneer 't gecommandeerde volk t'samen 968. sterk (daar onder verscheyde Volontairen van Edelen, Burgers en Studenten te voet waren, maar geene te paart, also de Burger-wacht deselve aan de Poorten binnen hielt, om te meer té verhoeden, dat den Vyand van de Entreprise eenige kuntschap kreege) met 11. beladene wagens kort na den middag onder groot gejuych de Poort uyt gingen na *Helpen*, daar sy een Vyands Trompetter achterhaalden, en na *Groeningen* in verseekeringe opsonden, marcheerende voort na *Gieten*, alwaar sy dien nacht logeerden tot 's morgens toe, wanneer de Ruyterye haaren marsch over *Exselt*, *Emmen*, *Sleen*, *Errem*, *Wachten* en *Dalen* voortsetten, haar wijd en zijds verspreydende, en haare Posten allenthalven met wachten seer wel voorsiende, op dat de Vyand van desen optocht geen kontschap mochte bekomen; al 't welke niet tegenstaande, so is echter seeker persoon, genaamt *Wolf* (die voorheen den *Bisschop van Munster* voor Ritmeester gedient hadde, maar voor eenigen tijd door de *Groeningers* gevangen bekomen zijnde, sich onder deselve in dienst begeven hadde) onbemerkt achter afgesnapt, en binnen de *Nieuwe-*

beforgt al wat nodig was,

en detacheert eenige Troupen na *Convorden*,

van 't welke seekere overlopers den Vyand verwittigen.

Schans gekomen, daar hy 't Garnisoen den optocht van de *Groeningers* bekent maakte, seggende, dat hy na alle apparentie niet anders hadde konnen bemerken, als dat het op de *Nieuwe-Schans* aangesien was, om welke reden men daar in allarm raakte, men verdubbelde de Wachten, men belaaden het Canon met schroot, men hielt dag en nacht goede wacht, en bleef geduyrig in postuyr van goede defensie, doch te vergeefs, also 't desseyn op *Couvorden* sag, dat mede door dry Dragonders van dese Entreprise was geadverteert, die mede voorheen den Vyand gedient, en als sy gevangens waren, onder de *Groeningers* dienst genomen hadden.

De Troupen komen omtrent *Couvorden*,

Het voet-volk volgde de Ruyterye op den $\frac{18}{28}$. *dito* 's morgens kort na, nemende haare nacht-rust tot *Odoren*, van waar 't selve des anderen dags om den na-middag aanquam tot *Errem*, daar aan haar Kruyt, Loot, Lonten en Ys-spooren uytgedeelt, en door den Lieutenant Colonnel *Eybergen* serieuselijk gerecommandeert wierd, om God eendrachtiglijk te bidden, ten eynde haar aanstaande Desseyn met een gewenst succes wilde begenadigen; Voorts wierd het Woord gegeven *Hollandia*, het Veld-geschrey *God met ons*, ende tot een Teeken een *Stro-wisje op den hoed*, en elk belast sich tegens den avont om 10. uyren tot den vorderen marsch en 't Exploict vaardig te houden. Tot *Errem* komende wierde en Krijgs-raad beleyt, in dewelke de beslooten Ordre van den H^r. *Rabenhaupt* geopent, voorgelesen, en sodanig bevonden wierde, als onder *Num^o.* 74. te lesen is.

werden geanimeert tot couragie,

Hier op animeerde en vermaande de L^t. Colonnel *Eybergen* alle de presente Officieren tot betrachtinge van haare Eer en 's Lands welvaaren, met versoek, dat yder sijn volk niet alleen tot hun devoir getrouwlijk wilde aanmanen, maar haar ook met so goeden ordre en courage voorgaan, dat het succes van haar considerabelen Aanslag niet mochte haperen aan de conduite van ymand der geheele Militie, waar op den marsch 's nachts tusschen 11. en 12. uyren voorgeset wierd door *Dalen* tot voor *Couvorden*, daar al de Militie op den $\frac{28}{38}$ *Decemb.* in den morgenstont voorquam, en volgens de voorsz. Ordre haar in dryen verdeelde, so dat den L^t. Colonnel *Eybergen* het eerste Esquadron soude aanvoeren op het Bolwerk *Gelderland*, daar het Kasteel in leyt, den Majoor *Wijlers* het tweede op 't Bolwerk *Holland*, en den Majoor *Sikkinga* het derde op het Bolwerk *Over-Yssul*, daar het Magazijn was, by het eerste Esquadron wierd het commando en opsicht over de Bies-bruggen en allen toevoer gegeven aan *Meyndert van Thijnen*, by het tweede aan *Claas Buyter* en by het derde aan

en werden verdeelt in dryen,

den

den voorgemelden Sergeant, in welker voegen sy gesamentlijk met ongemeene couragie so na onder haare gedesigneerde posten marcheerden, dat sy de klok pertinent konden hooren slaan, waar toe haar voornamentlijk diende een dikken mist, die juyst om desen tijd sich so swaar verhief, dat men nauwelijks met het gesicht de langte van een piek konde bereyken. Onder faveur van desen mist avanceerden de *Groeningers* van dry hoeken te gelijk over de toegevroorene Contrescarps gracht tot aan de Pallissaden op 't Contrescarp, daar haar 's Vyands buyten-wacht bemerkte, en tot diverse maalen toe riep *Wer da*, doch geen antwoort bekomende de musquietten op haar loste, 't welk onaangesien de *Groeningers* even sterk voort setten, en eenige mannen over de Pallissaden lichten, die met bijlen eenige der selver in der haast af kapten, so datter een openinge quam, daar de Militie doordrong tot aan de voet van de Buytenste Wal, daar sy haar wat verspreyden, en gelijkerhand so furieus aanvielen, dat sy die Wal in korten vermeestert hadden, en de Bies-bruggen aanbrachten, om daar mede de Binnengracht te passeeren, die opgebijt was. In 't overleggen van de Biesbruggen wierden eenige der selver te kort, en andere te swak bevonden tot transport van veel volks, 't welk oorsaak geweest soude zijn, dat het geheele dessein mislukt ware, so niet de couragie eenige deser helden aangedreeven hadde, om in de Gracht te springen, en de bruggen aan beyde de zijden vast te houden, dat het volk met gemak konde over marcheeren tot aan de Binnenste Wal, die door den Vyand redelijk sterk beset en gedefendeert wierde: Immiddels gebruykte seekeren Officier een *stratagema*, dat het succes van dese Entrepryse merklijk faciliteerde, want hy een weynig ter zijden van een deser attaquen een Tamboer, die noch een kleyne jonge was, over de doorne hegge lichte, en sijne trom toereykte, met belofte van 100. Rijks-daalders, so hy de Wal op klom, en binnen de Fortresse 's Princen Marsch quam te slaan, 't welk so wel gelukte, dat de jong onder 't faveur van dien dikken mist onbemerkt op de Wal quam, en tot aan de markt avanceerde, daar hy door 't slaan van 's Princen marsch sulken consternatie onder 't Garnisoen verwekte, dat veele soldaten, die noch in haare logementen waren, en haar op 't slaan van allarm prepareerden, om uyt te komen, haar buyten de deur niet dorsten hasardeeren, meenende, dat de *Groeningers* de Stad met volle Compagnien quamen in trekken, en dat omtrent 200. mannen haar met de vlucht de *Bentemer-Poort* uyt salveerden na de Graafschap *Bentem*. Het slaan van 's Princen Marsch by de stormers aan de andere zijde gehoort werdende, ver-

om te gaan na haare gedesigneerde Posten,

daar sy over de Buytengracht marcheerden.

en furieus aanvallen,

Een Officier gebruykt een loflijk *stratagema*,

waar door dese Entrepryse seer gefaciliteert wierd,

wekten in de selve so grooten couragie, dat sy te furieuser aanvielen, meenende elk, dat de twee andere Esquadrons de Wallen al gesurmonteert, en tot binnen de Fortresse gedrongen waren, daar sy alles souden uytgeplondert hebben, eer dese binnen quamen.

gelijk mede door dry overlopers,

Geen minder voordeel tot succes van dese entreprise hadde gedaan de tijdinge, dewelke de dry overlopers, daar van hier vooren gemelt is, van desen optocht den tweeden dag voorheen in *Couvorden* hadden gebracht; want den Commandant *Jan Mooy* hadde daar op het geheele Garnisoen, dat tusschen 7. en 800. mannen sterk was, geordonneert, om alle de Posten de beyde laatste nachten wel te besetten, daar door 't selve so seer afgemat was, dat het grootste gedeelte van dien in desen morgenstont na haare Logementen was afgetrokken, met vast vertrouwen, dat de voorn. tijdinge valsch, of het dessеyn der *Groeningers* verandert was, dat doch contrarie bleek, als sy de *Groeningers* op de dry voorn. Posten te gelijk hoorden stormen, 't welk met sulken furie toeging, dat de Bestormers de Wallen als een waterstroom tot op 't Kasteel en in de Stad overvloeyden, en deselve binnen een half uyr geincorporeert hadden. So haast en was het meeste volk niet binnen, of Capiteyn *Klinge* vermeesterde de wacht aan de Vriesche poort, daar van hy met een grooten mooker de slooten dede openslaan, en de poort openen, door dewelke de Ruyterye quam binnen dringen, rennende met eenen een courier door de straaten tot op de markt, daar sy den Vyand verstrooyde, en 't geweer dede nederleggen, die sich daar in een troup gerangeert hadde, om een uyterste effort te doen.

so dat *Couvorden* verovert wierd,

't welk een groot wonder was,

Wonderlijk was de overwinninge van dese Fortresse, die in haare Fortificatie seer redoutabel was, die een Garnisoen hadde by na so sterk als de bestormers waren, en die met so abondanten Magazijn voorsien was, als onder *Num.* 75. kan gesien werden; Maar noch wonderlijker was de gunst van den Hemel, dewelke met recht eenig en alleen kan toe geschreeven werden het succes van dese heerlijke Entrepрise, diergelijken geen van alle Vyanden van desen Staat so cordaat heeft ondernomen, en so gelukkig uytgevoert. Want den Hemel, die door de koude tot dit Dessеyn eerst occasie hadde gegeven, veranderde de vorst tegens de tijd van dese attaque met sulken sachten lucht, dat de Wallen, die voorheen so glat bevrooren waren, dat sy niet of nauwelijx hadden konnen beklommen werden, nu week en passabel waren; Den Hemel bedekte de attaquanten met een swaaren mist, dat deselve in haar aannaderen tot op de kanten van de gracht voor den Vyand onsicht-

daar van den Hemel de grootste oorsaak was,

door een sterke vorst en schielijken dooy,

door een swaren mist,

sichtbaar waren, daar anders den aankomenden dag haar ont dekt, en het Desseyn soude vernietigt hebben, also de *Groeningers* op haare Posten na de uyr aanquamen, dewelke tot het Exployt vast gestelt was; Den Hemel scheen aan de eene zijde de couragie der Attaquanten op te wekken tot het bestormen van een Plaatse, waar van de overwinninge haar selfs als onmogelijk scheen, en aan de andere zijde de couragie van den glorieusen Vyand neder te storten in 't defendeeren van een Plaats, die hy selfs onwinbaar achte, want de eerste attaque hem so confuys en perplex maakte, dat eenige de Poort uytvluchten, andere haar verbergden, sommige nauwlijx haar geweer konden gebruyken, veele haar geweer aanstonts nedersmeeten en om Quartier riepen, en dat niemand wist, aan welken hoek hy de Vyand soude waar nemen; Ja den Hemel scheen de Attaquanten omtrent haar behout meer te begunstigen, als de Geattaqueerde, dewijl van de eerste nauwelijks 55. snevelden, daar van de laatste meer als 150. mannen in die attaque doodbleeven.

door de coutageringe der attaquanten,

en verschrikkinge van de geattaqueerde,

Dese overwinninge was te grooter, dat behalven 430. Soldaten ook eenige voorname Officieren gevangen bekomen, en 13. Vaandelen, 1. Standaart en 2. Ketel-trommen veroyert wierden. Den Buyt, die de soldaten tot recompense van haare dapperheyt verkregen, was uytnement groot, also dese Fortresse, als een verseekerde plaatse, van roof was opgevult.

Grootheyt deser overwinninge,

De dry voornaamste Aanleggers en Uytvoerders van dese victorie bleeven van den Staat ook niet onbedankt, aangesien het *Drost-ampt van 't Drente* en 't Gouvernement van *Couvorden* op den Heer *Rabenhaupt*, het Commandement op den Lieutenant Colonnel *Eybergen*, en de Opsicht van 't Magazijn op *Meyndert van Thijnen* voor haare getrouwe diensten wierden gedefereert.

daar over de dry voornaamste aanleggers worden geboneficeert,

De tijdinge van dese heroike Actie bracht geen minder verslagenheyt onder de Vyanden, als Vreugde in den Vereenigden Staat; De verslagenheyt onder de Vyanden was in haar begin so groot, dat een groote partye Munsterse Soldaten, die op weg waren, om het Garnisoen binnen *Couvorden* te versterken, dese tijdinge uyt de vluchtende vernemende, aanstonts omkeerden, en in aller haast haar binnen verseekerde plaatsen bergden, over al de Inwoonders des Lands waarschouwende voor de Hollanders, dat die met een groote macht aanquamen, welke vreese sich alomme so verspreyde, dat de Besettingen in *Nieuwenhuys* en andere so *Bentemsche* als *Twentsche Plaatsen* haar Posten verlieten, en elk een om een goet heen-komen sorgden dat

daar over den vyand allenthalven verbaast wierd,

en eenige plaatsen verliet,

dat de Garnisoenen van *Deventer*, *Zwolle* en andere Plaatsen haar seer verleegen vonden, en dat de *Ommer-Schans* geabandonneert, en twee dagen sonder Garnisoen open bleef staan, so dat indien de *Groeningers* haar machtig genoeg hadden bevonden, om een kleyn Legertjen te detacheeren, sy, naar apparentie, verscheyde Plaatsen souden gerecupereert hebben. De Bisschop selfs wierd in 't begin toornig over den brenger deser tijdinge, meenende, dat deselve hem onwaarheyt en een onmogelijke saake voor waarheyt wilde debiteeren; Maar als hy uyt de examinatie de saake waar bevont, altereerde hy geweldig, seggende: *Ist mein klein* Candia *verlohren, so furchte fur den ubrigen theil, dasz daſſelbige auch bald volgen wirdt.*

Vreugde in de Overwinnaars,

De vreugde ter contrarie in de Overwinnaars was so groot, dat de Officieren in haar eerste by een komst op 't Kasteel verstomden, en malkanderen een wijl aansagen, sonder spreeken, tot dat eyndelijk een van haar, als uyt een verrukkinge oprees, en seyde: *Hoe is 't mogelijk?* en een ander antwoorde: *Dit is niet anders, als Gods hand.* Binnen *Groeningen* en de *Omlanden* sag men op dese tijdinge geen minder bedrijf van blijtschap, als toen haare belegerde Stad door den Vyand verlaten was; In *Vriesland* sag men veele door uytnemende vreugde so seer gealtereert, als haar een droevige bootschap hadde konnen ontstellen; In *Holland* vond dese tijdinge so weynig credit, dat wanneer deselve met de tweede Post door meenigte van brieven alrede geconfirmeert was, echter veele tot *Amsterdam* het contrarie noch dorsten wedden met aanbiedinge van groote geld-sommen, tot dat van alle kanten nadere confirmatie, en uyt den *Haag* de copye van de Brieven quam, die de Heeren Gedeputeerde Staten van Stad en Landen, en de Heer L^t. Generaal *Rabenhaupt* aan haare *Ho. Mog.* en aan *Sijn Hoogheyt* daar over geschreeven hadden. Door den geheelen Nederlandschen Staat wierd dese vreugde vermeert door een algemeenen Dank-dag, die haare *Ho. Mog.* hadden geordonneert op den $\frac{11}{21}$ *Januarij Februarij* 1673, wanneer men in veele Hollandsche Steeden publijke vreugde-teekenen met Vuyr-werken en 't losſen van Canon sag betonen.

in Groeningen,

in Vriesland.

en In Holland,

waar over een Dankdag wort gehouden in Nederland,

Met dese over groote Victorie wierd het fatale jaar 1672. geëyndigt, en aan 't verdrukte Nederland, gelijk als uyt den Hemel belooft een genadige verloſſinge uyt dien poel der ellenden, daar in het selve overstolpt lag, waar toe den Hemel *Sijn Hoogheyt* WILHELMUS *de* III. *Prince van Orange*, door den eenparigen mond van de gesamentlijke Nederlandsche Gemeente, als een gezeegent Instrument, scheen uytverkoren te hebben, dewelke alrede den desperaten staat

dat sijne Verloſſinge te gemoet sier,

door Sijn Hoogheyt

van

van ons Nederland niet alleen uytwendig heeft gemaintineert door sijn post-vatten met een hand vol volks op de 5. Frontier-plaatsen van *Holland*; door sijne protestatie tegens alle verdere onderhandelinge met den Koning van Vrankrijk; door sijne aanbiedinge van goed en leven ten dienste van 't Vaderland; door sijne reformatie en vermeerderinge van de Militie; door sijne verbeteringe aller wan-orden; door sijne herstellinge van de Krijgs-discipline; en door het opnemen van den last deses swaren Oorlogs op sijne schouderen; mitsgaders door het besorgen met een onvermoeyden yver al 't gene tot bevorderinge van den gemeenen welstant dient; maar den selven ook inwendig heeft verseekert door het aanvaarden van 't Stadhouderschap in alle zeedigheyt en onderwerpinge, sich geensins dienende van sijn verkreegen macht omtrent sijn tegenpartye, maar liever door vergetinge als straffe wreekende; door het onverdrietig waar nemen en civiel beantwoorden van de oneyndige Deputatien van alle de Steeden en meest alle de Dorpen van *Holland* en *Zeeland*; en door het appaiseeren van de ontroerde gemoederen der Gemeente, dewelke so verre in furie tegens de Regeeringe was uytgeborsten, dat deselve door niemand ter wereld te tomen was, al door hem alleen, die 't selve heeft uytgewerkt door krachtige middelen, die van onbedenkelijke sachtigheyt waren, aan de eene zijde wegens de nootsakelijkheyt des tijds eenige Heeren van de Regeeringe licentieerende, doch sonder de minste kreuk van hunne Eer en Trou, daar onder wel sommige waren, welkers dienst de Gemeente niet onaangenaam was, om de andere te minder suspect te houden; en aan de andere zijde, door een generale Amnestie onder *Num°. 76.* hier achter geproduceert, en door strenge beveelen alle vordere insurrectie voorkomende, met een voldoende vertoninge van sijn aanminnige, en niet te min ontsaggelijke persoon in verscheyde Steden, in welke bevreedinge wy sien sullen dat de gegrontvest is geweest de behoudenisse van den Staat, en dat daar in uytblinkt de hooge wijsheyt en onvermoeyde sorge van *Sijn Hoogheyt* voor 't Gemeene Best; dewelke als een Descendent van dien *Grooten Willem*, dat groote Instrument van onse dierbare Vryheyt gestelt is tot Hooft van onse Legers so te Water als te Lande, en wy sullen in 't volgende Deel bevinden, dat hy onse verwachtinge niet alleen voldaan, maar ook selfs te boven gegaan heeft, en dat de affectie jegens sijn Persoon is verdubbelt, en de remarques van sijne oprechte genegentheyt voor desen Staat aan die personen, dewelke andres van hem hebben geoordeelt en gesprooken gehad, gegeven hebben een gene-

die daar toe al veel goets heeft uytgewerkt,

en noch groote hoope daar toe geeft

genereus en eerlijk dementry, so dat sijnen naam daar door sal geæterniseert, en hy by de Posteriteyt bekent zijn met den glorieusen Titul van BEHOUDER VAN ONSE VRYHEYT, gelijk sijn Over-Groot-Vader den naam verdient en verkreegen heeft van GROND-LEGGER VAN ONS GELUK: 't Welk de Heeren Staten ook selfs scheenen te erkennen met de offres van Digniteyten, daar mede sy *Sijn Hoogheyt* van tijd tot tijd honoreerden, want de Heeren *Staten van Holland en West-Vriesland* aan hem op den 25. *Augusti* 1672. offereerden 't Recht van *Primier Noble* in de Ridderschap van haare Provincie; In *September* desselven jaars confereerden de Heeren *Staten Generaal* aan *Sijn Hoogheyt* separeert de Qualiteyt van het verleenen van *Remissien, Pardonnen* en *Gratien, &c.* over het Resort van den *Raad van Brabant, Maestricht, &c.* so als 't selve aan *Prins Willem de* II. *H. L. M.* in den jaare van 1648. was gedefereert. De Hoog-Gemelde Heeren *Staten Generaal* confirmeerden haare Resolutie, volgens dewelke *Sijn Hoogheyt* als Capiteyn en Admiraal Generaal, van alle Prijsen genomen benoorden den *Tropicus Cancri*, soude genieten het Tiende Deel, en aan de andere zijde van den selven *Tropicus* het Dertigste Deel. De Generaliteyts Reken-Kamer renuntieerde van het hooge Recht van Jurisdictie, dat sy pretendeerden van *Gertrudenberg*, en cedeerden 't selve weder aan *Sijn Hoogheyt*, die het voorheen altijd besseten hadde.

Waarom verscheyde digniteyten aan hem geoffereert zijn.

Hier mede sullen wy de saaken van den Staat der Vereenigde Nederlanden afbreeken, en het vervolg van dien met de Vreede-Handelinge tot *Keulen* tot het *Vierde Deel* deses Werks reserveeren, en hier alleen noch kortelijk verhandelen den Optocht van de Auxiliaire Keyserlijke en Brandenburgse Legers, als mede den Optocht van *Duc de Turenne*, om de beyde hoog-gemelde Legers te observeeren, waar by wy eyndelijk tot een besluyt van dit Werk noch voegen sullen een korte verhandelinge van de Oorlogs actien tusschen de *Polen* en *Turken*, en tusschen de *Savoyarts* en *Genueesen*.

De *Keur-Vorst van Brandenburg* was met de Staten en den Keyser geallieert tot mutuele defensie.

De Heer *Keur-Vorst van Brandenburg*, die niet alleen met haare *Ho. Mog. de Heeren Staaten Generaal* op den 6. *Mey* 1672. tot *Keulen aan de Spree* hadde opgerecht een Tractaat van Assistentie en Mutuele Defensie, so als 't selve onder *Num.* 12. hier achter geproduceert is, maar ook met Sijne Keyserlijke Majesteyt op den 25. *Juny* 1672. tot *Barlijn* hadde geslooten een Tractaat van Mutuele Defensie tot Beschermínge van 't H. Roomsche Rijk, en tot Onderhoudinge van de *Vredens van Westphalen*, *van de Pireneën*, *van Kleef en van*

Aken

Aken (gelijk onder *Num°. 77.* te leſen is) hadde ſich inmiddels verplicht gevonden, om ingevolge van die beyde Alliantien met een groot Leger te Veld te komen, daar toe hy groote preparatien gemaakt hadde met wervinge en recruyteringe van volk, met toeſtellen van een groote Artillerye en veele Ammunitie, en met het oprechten van een abondant Magazijn tot *Lipſtad*, en dede kort voor ſijnen optocht, door ſijn geheel gebiet, en alle onderhoorige Landſchappen een Placaat publiceeren, by het welke hy alle ſijne Onderdanen belaſte op den 10. *Auguſti* eenpariglijk een Vaſt-en Biddag te houden, haar voorſchrijvende deſe Texten, te weten *Pſalm* 20. *Vers* 1. 2. 3. 4. 5. om voormiddags, en *Jeremi.* 14. *Vers* 20. 21. om naarmiddags in alle de Publijke Kerken met Predicatien verklaart te werden. De Roomsgeſinde Geeſtelijkheyt in het *Land van Kleef*, die den *Koning van Vrankrijk*, als haaren gewaanden *Atlas* en *Verloſſer* getrouwer was, als den Hoog-gedachten Heer Keur-Vorſt haare en haares Lands Wettige Hooge Overigheyt, namen in plaats van den 20ſten. de 5. eerſte *verſen* van den 21ſten. *Pſalm*, tot een Text van haar Voor-middags Predicatien, op voorgeven, dat de *Pſalmen* in der Gereformeerden *Bibel* niet wel in ordre geſtelt waren, maar dat den 21ſten. *Pſalm* in der Gereformeerden *Bibel* voor den 20ſten. *Pſalm* in de oude Catholijke *Bibel* gerekent werd, welke veranderinge de intentie van den Heer Keur-Vorſt heel omkeerde, en in plaatſe van een Boet-Predicatie veroorſaakte een Dank-Predicatie, waar by de Geeſtelijkheyt de Dankſeggingе, die de Koning *David* daar aan God doet voor ſich, en in den naame der Kerke voor de ontfangene Victorien, en den geſegenden ſtaat ſijnes Koninkrijks, toeëygende den victorieuſen Koning van Vrankrijk.

daar toe hy preparatien maakt,

en een Biddag uytſchryft met ſeekere texten,

daar van de Roomſche Geeſtelijken eenen liſtelijk veranderen.

De Gereformeerde in *Weſel*, om dat die het Bevel van haaren Wettigen Lands-Heer en Keur-Vorſt hadden geobedieert met het onderhouden van den Vaſt-en Bid-dag, en met het prediken over de voorgemelte Texten, wierden door de Franſche gecomdemneert in een amende van duyſent guldens, in allen ſchijn; als of ſy wettige Poſſeſſeurs en Eygenaars van 't *Land van Kleef* waren geweeſt, daar ſy nochtans aan 't *Keyſerlijke* en *Brandenburgſe Hof* opentlijk verklaarden, dat ſy op 't ſelve Land geen meer recht pretendeerden, als haare *Hoog. Mog.* daar op hadden gehad, en ſuſtineerden, dat ſy noch den *Keur-Vorſt* noch het *Rijk* door de incorporeeringe van de *Kleefſche Steeden* hadden geledeert, en by gevolge, dat de *Keyſer* en *Keur-Brandenburg* met alle de *Rijx-Vorſten* in deſen Oorlog neutraal waren,

Weſel moet boeten geven aan de Franſche over het houden van den Biddag.

dat ſeer onrechtvaardig was.

ren, en haar hoog-schuldig souden maken aan 't violeeren van de *Westphaalsche Vreede*, by aldien sy hem in sijnen oorlog tegens de *Vereenigde Nederlanden* wilden contra-mineeren. Door dese verçierde pretexten konden de Fransche haare violentien op den Rijx-bodem, en voornamentlijk in *'t Land van Kleef* niet bedekken, maar deden den *Keur-Vorst van Brandenburg* sijnen voorgenomen optocht te meer verhaasten, invoegen dat deselve met veele Hooge Ministers en Officieren, en met een groote Suite van 481. de Keur-Vorstinne met 83. en den Keur-Prins met 48. Personen, op den 19 *Augusti* van *Berlijn* sijn Leger volgde, dat hy met 60. Stukken Canon, veele Mortiers en een ongelooflijken Trein voor uyt over *Egersdorp* hadde gesonden na *Halberstat*, daar heen hetselve om den verren tocht, om den swaren trein, en om de diepe wegen daags niet meer, als twee mijlen passeerde, en sijnen weg voortsette door *'t Stichi Hildesheym*, nemende den Oversten *Kannenberg* sijnen marsch met eenige Duysent mannen aan de over-zijde van de *Weser* na de Stad *Heuxter*, die hy in besetting nam, om dat daar een Brug over de Weser en een voornamen pas was.

Keur-Brandenburg trekt van *Berlijn* op,

neemt *Heuxter* in besettinge,

De Keyser sent een Armee,

De *Keyser*, die door het voorgemelde Tractaat met den *Keur-Vorst van Brandenburg*, en door een ander Tractaat met de Staten Generalen der Vereenigde Nederlanden op den 25. *July* 1672. in den *Haag* geslooten, tot maintenu van de *Vrede van Kleef*, en tot voorsorge, datter niets tegens de *Westphaalsche Vrede* en de *Rijks-Constitutien* mochte ondernomen werden, (gelijk 't selve onder *Num.* 78. kan gesien werden) sich mede hadde verbonden, om een aansienlijke Armeé in 't Veld te brengen, dede deselve onder den Generaal *Montecuculi* tot *Egra* in *Bohemen* op haare rendevous vergâren, en van daar over *Erfurd*, *Gotha*, en *Mulhausen* mede na 't Stichi *Hildesheym* marcheeren, daar sich deselve met het Brandenburgse Leger op den 26. *September* 1672. conjungeerde, en haaren marsch, die elk meende, dat recht op *Munsterland* aangeleyt was, veranderde door *Hessen* na *Frankfort*, daar sy met heel kleyne dag-reysen en veel ongemak in 't midden van *October* eyndelijk aan-quamen, en sich in het Gebiet van *Ments* en *Darmstat* een tijdlang campeerden, werdende binnen *Frankfort* een groote conferentie gehouden van de Keur-Vorsten van *Ments*, *Trier*, *Brandenburg* en den Graaf *Montecuculi*, daar van de Propositien en Resolutien gesecreteert bleeven.

die sich met de Brandenburgse conjungeert,

en t'samen op marcheeren na Frankfort.

Turenne formeert een Leger,

Ondertusschen formeerde *Turenne*, door ordre van den Koning, uyt de Nieuwe Conquesten van den Vereenigden Staat een Leger van

20. duy-

20. duysent mannen, die hy opsont na *Wesel*, daar hy een Brugge dede vervaardigen tot de passagie over den *Rijn*, daar hy een Kruytmolen oprechte, en met een groote quantiteyt Salpeter provideerde, en daar heen, gelijk mede na *Rees* en *Emmerik* hy so veel Koorns sond, dat nauwelijx solders genoeg waren, om daar mede bestort te werden; Hy sont 32. Stukken Geschuts met genoegsame Ammunitie na *Nuys*, om die Stad wel te verseekeren; hy begeerde van die van *Calcar*, dat sy haare Citadelle souden slechten, om daar door van achteren niet geumbrageert te werden, ter wijlen hy tegens den *Keyser* en *Brandenburg* ageeren moste, doch in plaats van sulx te doen, metselden die van *Calcar* haare Stads-Poorten toe, en weeken op 't Kasteel, ont dat wel te defendeeren; hy eyste van 't *Land van Kleef* eenige duysent malder haver en een ongelooflijke quantiteyt hooy en stro voor contributie, tot onderhout van sijne Cavallerye; hy sond Brieven aan de Keur-Vorsten en Princen aan den Rijn, daar in hy haar bekent maakte, de intentie van den Koning geensins te zijn, om het minste van 't Keyserrijk te ledeeren, maar dat de Troepen sijnes Legers door een onvermijdelijk gevolg van den Oorlog, den Rijks-Bodem souden moeten passeeren, ter oorsaake van de Keyserlijke en Brandenburgse Legers, die sijnen Koning in sijnen voorspoet en victorien soeken te troubleeren, haar met eenen waarschouwende, dat sy haar in desen oorlog niet souden mengen, op de hoogste indignatie van den Koning, also die machts genoeg hadde, om haar alle so wel te ruineeren, als te protegeeren. Hierop marcheerde hy met het Leger tot *Wesel* over de Brugge voorby *Essen* na *'t Land van der Mark*, daar hy den Marsch der Keyserlijke en Brandenburgse Armeé observeerde, en omheen het Land ellendig dede verwoesten, de Huysen plonderen; de Ingesetene jammerlijk tracteeren, en alles bedryven, dat een vyand konde bedryven; onaangesien hy op geen vyands, maar op een neutralen bodem was. In desen marsch als *Turenne* seekere kontschap kreeg, dat de Keyserlijke en Bradenburgse Armeén naar *Hessen* en voort na *Frankfort* haaren cours setten, keerde hy weder na den *Rijn*, en trok in *October* door *'t Land van den Berg*, daar hy byna alles verdelgde, niet tegenstaande 't selve Land onder den *Hertog van Nieuburg* sorteerde, dewelke in desen oorlog neutraal was, en de Fransche door het verlenen van passagie door *'t Land van Gulik* meer begunstigt, als gecontrarieert hadde. Van hier continueerde *Turenne* sijnen marsch door *'t Aarts-stichi van Keulen*, dat hoewel onder den Keur-Vorst haaren Geallieerden behoorde, echter

maakt een groot Magazijn tot *Wesel*,

versorgt *Nuys*,

wil de Citadelle van *Calcar* gedemolieert hebben,

eyst een groote contributie van 't Land van Kleef,

en marcheert na *'t Land van der Mark*,

daarna door de *Landen van den Berg*,

en van *Keulen*,

die hy heel verwoest,

niet meer verschoont bleef, als een der voorige Landschappen. Hy campeerde sich eyndelijk omtrent *Andernach*, *Coblens* en in 't *Prinsdom van Nassauw*, sloeg twee Bruggen over de *Main* by *Costheym* en *Flersheym*, een over den *Rijn* by *Nieuwenwicht*, een over de *Zaar* en *Laan*, die hy alle wel beset hielt, en trok met sijn Leger op den 20. *November* den *Rijn* over in het *Keur-Vorstendom Trier*, daar hy alle passagien besette, en op den *Rijn* het oog hielt, ten eynde de Keyserlijke en Brandenburgsche Armeën deselve Riviere niet mochten komen te passeeren. Het *Land van Trier* moest de woede der Franschen uytstaan, en haare begeerte voldoen met sijn totale ruine, niet tegenstaande de Keur-Vorst aan *Turenne* een Edelman te gemoet gesonden hadde, met vriendelijk versoek, dat hy doch sijn Land wat meer wilde verschoonen van de verwoestinge, en sijne onderdanen van 't swaart, als in die Landen geschiet was, door dewelke sijne Armee gepasseert was; en onaangesien de *Keur-Vorst van Trier* 't selve versoek by *Turenne* naderhand met serieuse instantien itereerde, en hem sijn Land geheel open stelde, contribueerende al wat tot onderhout van sijne Militie nodig was, daar en tegen aan de Keyserlijke en Brandenburgsche Legers de passagie door sijn Land rond-af geslagen hadde, als hem den *Marquis de Grana* daar om expres was komen begroeten, so groeyden echter de woede en tyrannike handelingen der Franschen immer so seer aan, dat de Keur-Vorst sijne Persoon in sijne Residentie Plaats *Trier* niet langer dorst hasardeeren, maar sich most retireeren binnen de stad *Coblens*; dewelke door de vreemde speculatien en mesures der Franschen in so gevaarlijken constitutie raakte, dat de Keur-Vorst sich genoodsaakt vond, sich als met een laatste toevlucht te bedienen van de macht en faculteyt, die hem *de Westphaalsche Vrede* verleende en open stelde, te weten, om een Keyserlijk Garnisoen te versoeken tot securiteyt van sijne Persoon en stad *Coblens*. Dese gepermitteerde Voorsichtigheyt, die niet strekte, dan tot sijnes selfs defensie in sijn eygen Heerschappye, en die geen sinistre achterdocht en verkeerde impressie aan de Franschen hadde behooren te causeeren, koste den Keurst-Vorst naderhand de geheele overrompelinge van sijn Bisschopdom, het innemen van sijne Hooft-stad *Trier*, en het verderf van sijne Staten, werdende de Stad op een maandelijke contributie van 13. duysent Kroonen, en het geheele Land na proportie gestelt, dewelke met de uytterste rigeur, met vuyr en swaart wierde geëxecuteert, daar van by vervolg breeder.

komt in 't *Land van Trier*,

dat hy mede verwoest,

Keur-Trier retireert in *Coblentz*,

dat hy met Keyserlijk Garnisoen beset,

't welk de Franssche op een onrechtmatige wijse overgeeren.

In-

Immiddels hadden de Keyserlijke en Brandenburgsche Legers tot diverse reysen den *Keur-Vorst van Ments* versocht, ten eynde hy aan haar door sijn gebiet en over sijne Brugge een pas wilde verleenen na de over-zijde van den *Rijn*, waar toe de Keur-Vorst in geenderhande manieren wilde consenteeren, maar dede de Brugge afbreken, dede de advenues van sijne Residentie-stad fortificeeren, en dede de Wallen om heen met veel Canon besetten, als hy sag, dat de Auxiliaire Troupen hem onderden, en *Gustavus-Burg* besetten en 't selve op 't nieuws fortificeerden; Of hier van oorsaak was de schrik, die *Keur-Ments* opvatte, van dat de Fransche sulx tegens hem souden revengeeren; of dat *Keur-Ments* sich aan de Fransche verbonden hadde, om aan niemand, als aan haar pas en assistentie van alle noot-sakelijkheden te verlenen; of dat hy sich tot het weygeren van passagie verplicht vond, door het Tractaat genoemt de *Rijnsche Ligue* tusschen den *Koning van Vrankrijk* en Rijx-Vorsten aan den *Rijn* in 't jaar 1662. opgerecht (waar by geaccordeert was, dat niemand van dese Vorsten eenige wervinge of passagie in of door haar Gebiet souden toelaten, aan ymand 't was wien hy wilde) sulx willen wy hier niet onderzoeken, maar 't selve voor by gaande alleen tonen, hoe bekommert de Fransche haar bevonden over de Desseynen van de Auxiliaire Legers, niet wetende, waar de selve haare oogen na toe souden wenden, hoe wel sy niet twijffelden, of de selve souden na allen vermogen trachten den *Rijn* te passeeren, om aan de Zuyd-zijde van die Rivier haare voornemens te executeeren; Om dese oorsaak volgde *Turenne* de Auxiliaire Legers van ter zijden na, en vigileerde alleen, om de selve het overkomen van den *Rijn* te beletten; maar aangesien hy presumeerde, dat sy haar mochten wenden na de *Elsas*, daar toe haar seer gemakkelijk soude konnen dienen de Brugge voor *Straasburg*, welke Stad noch geen partye gekosen hadde, en voor hem te vreesen stont, dat de selve meer na de Duytsche als Fransche zijde soude inclineeren, so communiceerde *Turenne* sulx aan den *Prins van Condé*, (dewelke ontrent *Metz* een Leger formeerde tot seconde van *Turenne*, in cas hy door de Duytsche tot een retirade hadde mogen geforceert werden) die aanstonts een expresse sond aan *Monsr. Rycous* Gouverneur van *Brisak*, met ordre, dat hy de *Brugge van Straasburg* soude soeken te ruineeren en te verbranden, op wat wijse hy best konde; waar op de Gouverneur in der haast 4. Scheepen tot Branders en eenige Vlotten met vuyr-werken dede prepareeren, en 700. mannen in Vaartuygen embarqueerde, daar mede hy

Keur-Ments van de Auxiliaire te vergeefs aangesocht.

De Fransche waren bekommert,

waarom sy de Brugge voor *Straasburg* afbranden

hy op den 16. *November* 's nachts den *Rijn* afdreef tot voor *Straasburg*, alwaar hy onder eenige Bogens van de Brugge de Branders en Vlotten vast hechte, en in den brand stak, so dat in seer korten tijd 8. a 9. Bogens in koolen raakten, dat de Fransche met haare scheepen voor by de Stad afdrijvende aansagen tot *Wansenau* toe; daar sy haar aan land begaven, en den geheelen dag goet cier maakten over haare goede expeditie, marcheerende tegens den avond door de omleggende plaatsen weder na *Brisak*.

daar over het Rijk seer misnoegt wierd,

Dese violente actie van de Fransche gepleegt aan een neutrale en aan een Rijx-Stad, gaf aan alle Hoven, en voornamentlijk op den Rijx-dag tot *Regensburg* sulken umbragie, dat de Stenden des Rijx 't selve resenteerden als een openbaare Rupture, of Vredens-breuk, en aan den Franschen Minister *Granvelle* tot *Regensburg* residerende haar mispoegen voorstelden, begeerende reparatie en satisfactie wegens sulken enormen attentaat, waar op *Granvelle* niet anders wist te antwoorden, als dat de *Raison de Guerre* of het *Interest van den Oorlog* en de *Securiteyt van sijnen Koning* sulx hadde vereyst, en dat den Koning de schade aan die van *Straasburg* ongetwijffelt soude vergoeden, wanneer het periculi voor by mochte zijn, dat hy van wegens die Brugge vreesde, gelijk de Koning sulx ook met een Missive in *dato* den 3. *December* 1672. aan die van *Straasburg* op haaren Brief tot antwoord gaf, 't welk het Rijk echter geensins konde te vreeden stellen, voornamentlijk als de klachten van so veele Duytsche Princen, en principalijk van *Keur-Brandenburg* over sijne verwoeste Landen door de Fransche Wapenen, en over de vyandelijke attaque op Sijne Doorluchtigheyts Lijf-garde, aan *Keyserlijke Hof* en tot *Regensburg* aanquamen, die den Keyser bewoogen, om alle Duytsche Vorsten te animeeren tot het opvatten van de Wapenen tot gemeene defensie van 't Duytsche Rijk, en tot het spoedig inbrengen van haare Advijsen op den Rijx-dag over dese algemeene Troublen, haar serieuselijk vermanende, dat sy het Rijk, naar hun plicht, houw en getrouw souden blijven.

't welk met de klachten van *Keur-Brandenburg* tot *Regensburg* den Keyser dede vigileeren,

Auxiliaire passeeren den *Rijn*,

Onderwijlen leyden de Keyserlijke en Brandenburgse Auxiliaire Troupen een Brugge by *Gustavus-Burg* over den Rijn, die sy met eenige volkeren passeerden, tot in de *Pals*, waar tegen *Turenne* de *Moesel* langs heen besette, en om secours sond na den *Prins van Condé*, die hem met 2. a 3. duysent mannen assisteerde, en met de rest van sijn Leger van *Mets* opbrak na *Theonville*, om *Lotharingen* tegens alle insultes der Duytschen te dekken.

dat de Fransche allarmeerde.

In

In het midden van *December* wierden de Auxiliaire Volkeren te raade, om by *Costheym* weder te rugge over haar beyde Bruggen den *Main* te passeeren, en door *Westerwald* na *Westphalen* te trekken, alvoorens eenige Troupen na *Nieuwenwicht* detacheerende, om de Brugge der Franschen over den Rijn, was 't doenlijk, te ruineeren, doch dese vonden deselve met so defensiven Schans versiekert, dat sy na een vigoureusen storm mosten retireeren, nalatende omtrent 300. mannen. *Turenne* den afmarsch van de Duytschen vernemende, vervoegde sich met sijn Leger in grooten haast na *'t Aarts-Sticht Keulen*, en van daar na de Frontieren van *Munsterland*, tot assistentie van den Bisschop, en tot vermijdinge, dat de Duytschen over den *Yssel* niet mochten doordringen tot in 't hert van der Franschen nieuwe Conquesten.

Auxiliare trekken weder te rugge,

en doen een aanval op de Brugge der Franschen by Nieuwenwicht doch vergeefs.

Turenne trekt mede weder af.

De *Keur-Vorst van Brandenburg* hadde immiddels uyt den naam van den Keyser en van de gesamentlijk Rijx-Geallieerde den *Keur-Vorst van Keulen* en den *Bisschop van Munster* drymalen doen sommeeren, ten eynde deselve haar in 't Reguarde van 't Rijk souden hebben te verklaaren, en partye te kiesen, met byvoeginge, dat sijne Troupen anders vaardig stonden, om 't Interest van 't Rijk met een rigoureuse executie te betrachten; doch als daar op geen behoorlijke satisfactie quam, hadde hy den Majoor Generaal *Spaan* en den Oversten *Eller* (die hy, geduyrende sijnen optocht na *Frankfort*, met eenige Troupen omtrent *Lipstad* en *Bielevelt* gelaten hadde) gecommandert, om een begin van de voorsz. Executie te maken, het welk in 't begin van *December* ook so goeden voortgang hadde, dat sy in der haast eenige plaatsen in *Munsterland* afliepen, het Land onder contributie setten, en veele wagens met vivres, ammunitie, Lakenen en contant geld tot goeden buyt maakten, daar op den Bisschop aanstonts sijn volk t'samen trok, waar mede hy een inval dede in 't *Graafschap van der Mark*, daar hy sich van de Steeden *Lunen*, *Unna* en 't Slot *Reda*, die alleen door eenige Land-saten beset waren, meester maakte, en 't Platte Land met de Steden *Kamen*, *Ham* en andere Plaatsen onder contributie sette, tot dat de Brandenburgse Armee hier omtrent aanquam, wanneer den Bisschop de Stad *Unna* alvorens uytgeplondert, en veele huysen afgebrant hebbende, deselve met het platte Land op den 29. *Decemb.* verliet, latende den Keur-Vorst, Keur-Vorstinne en het gantsche Hof, met een convoy van eenige duysent paarden, voorby passeeren na *Lipstad* en *Bielevelt*, in welke laatste plaatse deselve op den laatsten dag van 't jaar 1672. geluk-

Brandenburg sommeert de Bisschoppen van Keulen en Munster,

ageert vyandelijk in Munsterland,

lukkig arriveerden, alwaar de Keur-Vorstinne op den 5. *January* 1673. een jongen Prins ter wereld bracht.

Auxiliate trekken in de Winter-quartieren.

De Keyserlijke Volkeren namen haare Winter-Quartieren in en om 't Sticht *Paterborn*, en de Brandenburgse in *'t Land van der Mark*, waar mede sy dese Campagne eyndigden, en ons occasie gaven, om deselve, met schrijven mede te eyndigen, alleen voor 't laatste noch hier by voegende, dat de *Koning van Vrankrijk* aan *Monsieur d'Estrade* Gouverneur tot *Wesel sub dato* den 23. *November* ordre gaf, om de Landen van den *Keur-Vorst van Brandenburg* allenthalven onder contributie te brengen, en deselve als Conquesten te tracteeren so lang, tot dat aan den Koning satisfactie was gedaan over twee attaques, die de Brandenburgse Troupes by de Rivier de *Laan* op de sijne hadden gedaan, en over 200. Artillerye Paarden, die deselve Troupen sijnen Koopluyden by *Coblents* met eenigen Buyt hadden ontnomen, onaangesien de Fransche den Keur-Vorst voorheen genoegsaam hadden geoffenseert met het innemen van sijne Steden en Plaatsen in *'t Land van Kleef*; met desselfs Militie uyt *Emmerik* en *Gennep* te verdrijven; met die beyde plaatsen, benevens *Orson* en *Burik* te demolieeren; met het Land in de gront te ruïneeren; en 't selve te plonderen, en slimmer als Vyanden te tracteeren, en met verscheyde attaques te doen op de Brandenburgse en Keyserlche Volkeren, als die omtrent de *Laan* en *Frankfort* gecampeert lagen. *Monsieur d'Estrade* sont in gevolge van 's Konings bevel op den 5. *December* 1672. een missive op *Kleef*, daar by hy de Hooge Regeeringe sommeerde, om binnen 8. dagen eenige Heeren na *Wesel* te deputeeren, ten fine deselve met hem souden accordeeren over de Contributien, dewelke hy anders rigoureuselijk wilde doen executeeren.

Vrankrijk set het Land van Luyk onder contributie,

op eenige frivole pretexten.

Het Koningrijk POLEN was slecht geconstitueert,

De Beschrijvinge van den deplorablen staat van 't Koninkrijk POLEN hebben wy in ons *Tweede Deel* op *Pag.* 218. geeyndigt, en de Oorlogs-Actien gereserveert tot dese plaatse, alwaar wy eerst sullen verhandelen de slechte Poolsche preparatien ten Oorlog, daarna de Turksche en Tartarische Preparatien en Optocht ten Oorlog, en dan 't gene van eenige remarque in dien Oorlog is voorgevallen.

waar voor de Koning getroulijk vigileert,

Wat aangaat de Poolsche preparatien tot den Oorlog, so was hoognodig, dat deselve met so grooten yver wierden begonnen, met so eenpaarigen drift voortgeset. en met so goeden succes volbracht, als de macht van den dreygenden Vyand groot, desselfs actien barbarisch, en een quaat eynde van den Oorlog voor de geheele Christenheyt ruïneus soude zijn.

In

In het begin van dese preparatien toonde Koning *Michaël* sijn onvermoeyde vigilantie en sijnen hertelijke intentie, om 't Rijk *Polen* als een voor-muyr van het Christenrijk, tegens de gedreygde ruine van de algemeene Vyanden van den Christen-naam te beschermen, want hy verscheyde Rijx-dagen dede convoceeren, op dewelke hy selfs in persoon en door sijne Ministers de hoogdringende noot van 't Rijk voorstelde, en desselfs defensie serieuselijk recommandeerde, met instantelijk verzoek, dat nu elk voor hem selfs, en sy alle gesamentlijk de nodige middelen van defensie wilden betrachten en by der hand nemen; dat sy alle oneenigheyt en disputen wilden ter zijden setten, om daar door de Rijx-dagen niet vruchteloos te doen scheyden; dat sy alle Factien, als een inyreetende Kanker, wilden abandonneeren; en dat sy om *Christi* willen den *Sabel* tegens de On-gelovige en On-Christenen gelijkerhand wilden opvatten, en haar selven, haare Vrouwen en Kinderen, ja haar Leven, Religie en Vryheyt wilden beschermen, daar toe haar God seekerlijk sijne genade soude verleenen, so sy haar deselve niet onwaardig maakten door versuym, oneenigheyt ofte quaat-aardigheyt. Daar en boven recommandeerde de Koning dit alles door diverse *Universalia* en Circulaire Brieven aan alle de *Palatinaten* en *Weywoitschappen* van groot en kleyn *Polen*, mitsgaders aan *Littauwen* en aan de *Vospoliter Russi*, haar den periculeusen val en totalen ondergang van 't Rijk voor ogen stellende, by aldien sy nu niet vigileerden. Maar (dat te beweenen is) de oneenigheyt van den Poolschen Adel, en de verfoeylijke Factie der Franschen hadde dusdanig de overhand, dat veele, in plaats van 's Rijks Interest ter herten te nemen, het selve liever wilden helpen destrueeren, en een brugge voor den Vyand leggen, daar over deselve het Rijk *Polen* met gemak inwendig soude konnen verwoesten, en een ontelbare meenigte van onnoosele zielen in een slavernye sleepen, die harder is, als de dood selve.

de noot van 't Rijk recommandeert op den Rijxdag,

doet Universalien uytgaan,

Immiddels stelde de Koning de aanstaande noot van 't Rijk door Expressens mede voor aan alle Christen Potentaten, behalven aan *Vrankrijk*, van waar hy wist, dat den stroom van alle onheylen sijn Rijk quamen overvloeyen. *Vrankrijk* nochtans, om sijne Intrigues en Interest in *Polen* te vaster te kuypen, dede door den voorgaanden Poolschen Koning *Johan Casimir* (die in *Vrankrijk* resideerde als Abt van *St. Germain*, en van 7. a 8. andere considerable Abdyen, dewelke alle vacant raakten, als hy op den 16. *Decemb.* 1672. miserabel quam te overlijden in een plaatse, die van de contagieuse peste was

soekt alle Potentaten aan tot assistentie behalven Vrankrijk,

dat onverzocht assistentie presenteert.

geinfecteert, en daar de Fransche heim geherbergt hadden, als hy op een plaisier-reys langs 't Fransche strant was siek geworden) hoewel onversocht, aan den Koning en Stenden van *Polen*, by een Missive een presentatie, dat hy uyt liefde van 't Vaderland, en tot steuntinge van den invalder Barbaren met 15000. Fransche Soldaten de Kroon wilde komen assisteeren; doch men was door gants *Polen* so jalours tegens de Fransche, dat het de welgeintentioneerde genoeg was, om af te wijsen al wat maar van daar quam.

De Paus neemt sich de saak van Polen aan,

De Paus, die sich den gevaarlijken staat van *Polen* seer liet aangelegen zijn, sette tot onderstant van dien Oorlog op alle de Geestlijke goederen een Impost van 6. ten hondert, gelijk meermaalen geschiet was; hy dede door den *Nuntius Koroſinski*, op den 6. *Juny* in *S. Jans Kerk* tot *Warschouw* aan het Rijk een present van een notable somme van penningen, met een gezeegent Swaart aan den Koning, en een gewijde roose aan de Koninginne; om te gelijk door de krachtige tegenstant van de mannen, en door de gebeden van de Vrouwens het Christenrijk tegens de On-Christenen te beschermen, en hy dede den Aarts-Bisschop, met alle die van de Fransche Factie waren, in den Ban.

Moscovien- sent aan Polen assistentie.

Den Moscovitschen *Czar* van de Poolsche Majesteyt mede tot assistentie tegens de *Turken* en *Tartaren* versocht zijnde, was in 't begin niet genegen in dien aanstaanden Oorlog partye te kiesen, so lang de *Polen* onder malkanderen so oneenig bleeven, doch resolveerde noch eyndelijk den ouden *Gowaski* met een Armee van 20. duysent mannen den *Polen* tot hulp te senden, die seer langsam by-quamen, en noch langsamer gevolgt wierden van een ander Leger, dat met de *Daniſche* en *Zeparowiſche Coſakken* een inval in de *Krim*, en den *Tartaren* een groote diversie en schade dede.

Brandenburg assisteert *Polen*,

Behalven den *Keur-Vorst van Brandenburg*, die in 't begin van het jaar 1672. het Rijk *Polen* met 6000. man, volgens voorige Tractaten, assisteerde, was niemand meer, van wien de Kroon *Polen* in haare uyterste noot wierde ondersteunt, uyt oorsaake, dat de Fransche tet selve tijd geheel *Europa* door een oorlog hadden verwert, daar in de grootste Machten participeerden, of ten minsten by geinteresseert waren, waar door sich *Polen*, genootdrukt vont, om met sijne verdeelde en onwillige macht den Vyand af te wachten, daar het selve Rijk in 't midden van sijne verwerringen fluctueerden, en een groot deel der *Coſakken* was quyt geworden door den afval van *Doroſensko*, die in de *Ukraine*, al eer sijne geallieerde *Tartaren*

Doroſensko ageert vyandelik tegens Polen.

en

en *Turken* te veld quamen, vyandelijk ageerde, en de voornaamste Stad, genaamt *Czecherin*, veroverde, doch van den *Hanenko* weder daar uyt geslagen wierd, so dat hy over de Rivier *Boristenes* most vluchten, daar hy met eenige duysent *Cosakken* en *Tartaren* versterkt zijnde, weder quam, en de Stad *Human* belegerde, waar op den *Castellan van Podlachien* en den *Hanenko* de Stad willende ontsetten, door *Doroscnsko* geheel verslagen wierden, blijvende (dat notabel is) de Regimenten en Compagnien van de Malcontenten gants *in salvo*, op welke victorie *Doroscnsko* de Stad *Human* veroverde, en de Voor-Stad met alle omleggende Steeden aan sijne Soldaten ten buyt gaf, die deselve ook innamen, de menschen in de Barbarische slavernye vervoerden, en alles tot de gront toe destrueerden; Maar so haast *Doroscnsko* vernam, dat den *Sierko* met de *Cosakken*, die aan geene zijde van de *Nieper* stonden, haar 40. duysent sterk by *Krzemenimis* oversetten, om sich met den verslagen *Hanenko* te conjungeeren, most hy *Human* weder verlaten; al't welke alrede gepasseert was, eer de Turken en Tartaren met haare Legers te veld waren, uyt oorsaake, dat de Turken veel tijds consumeerden, met haare uytnemende groote Oorlogs-preparatien, en met den marsch van haare Legers, die om de verre distantie meer als dry maanden toebrachten, eer sy in de *Ukraine* aanquamen.

wort van *Hanenko* geslagen,

Doroscnsko slaat *Hanenko* weder, en verovert *Human*,

welke plaats hy genootsaakt wierd te verlaten.

Wat de Oorlogs preparatien der *Turken* aan gaat, die waren extraordinair groot, want sy niet alleen de *Krijmsche Tartaren*, die sy door jaarlijxe pensioenen tot haaren dienst verbonden hebben, op ontboden, om met een Heyr van meer als 80. duysent mannen te veld te komen, maar ook van alle *Bassas* so veel volks by een trokken, dat sy een Leger formeerden van meer als 200. duysent mannen, waar van sy het voet-volk voor heen na den *Donau* sonden, werwarts sy van 200. swaare metale Stukken, in *Seiken* over de *Swarte Zee*, en van de Ruyterye over Land gevolgt wierden, dewelke den *Grooten Heer* met een ongehoorde Pracht en Magnificentie uyt *Adrianopel* in sijn Pavillioen convoyeerden in compagnie van den *Mufti*, dewelke aan den *Donau*, volgens gewoonte, alvoorens de Rivier over te gaan, de Voorspellingen van geluk met seekere Ceremonien aan den *Sultan* en aan't Leger moste geven, na welke verrichtinge dese groote macht de Rivier passeerde, en niet kleyne dagreysen door *Wallachien* en *Moldavien* eyndelijk aan de *Nieper* by *Chocim* (dat maar twee mijlen van *Caminiec Podolski* gelegen is) aanquam, daar sy een Brugge over de Rivier sloeg, dewelke sy

Groote Oorlogs-preparatien der Turken,

dewelke komen optrekken na den *Donau*,

daar den *Mufti* sijne voorseggingen doet met veele ceremonien.

over marcheerde tot voor *Caminiec*, dat sy aanstonts rondom belegerde, en al het Canon door Buffel-ossen liet aanvoeren, plantende 't selve op veele Batteryen, en ook op 't vlakke veld neder, daar mede sy dese Stad furieuselijk beschooten, en met veele vuyr-werken benouwden, ondertusschen dat de *Janitzars* tot onder de Wallen approcheerden, 't onderste boven wierpen, en 's nachts op diverse plaatsen te gelijk stormden, door welke geduyrige force sy het Garnisoen, dat nauwlijx 2 duysent man sterk was, afmatten, en in gebrek van Ammunitie brachten, also 't Magazijn van kruyt seer sober gestoffeert was.

Turken komen voor *Caminiec*.

dat sy geweldig forceeren.

De Stad was met 2. sterke Kasteelen, zijnde 't een het Oude- en 't ander het Nieuwe Kasteel, en met een seer diepe Gracht tusschen de Rotsen, en met verscheyde massive Bolwerken gefortificeert, en gebracht tot 't renommé, van dat sy de sterkste en voornaamste Frontierpost van *Polen* was, welkers behout de *Ukraine*, en by gevolg gants *Polen* tegens de invasien der *Turken* en *Tartaren* so seer dekte, als desselfs verlies naderhand onheylen en miserien gebaart heeft. Maar dese redoutable sterkte konde 't Rijk niet beschermen, en den Vyand tegenhouden, van wegens het inwendig gebrek van 't Garnisoen en Magazijn, gelijk vooren geseyt is, en om redenen, datter geen ontset voorhanden was, waar van de Vyand kontschap hebbende, de Fortresse te vinniger aantaste, voornamentlijk als hy sag, dat het nieuwe Kasteel op den 26. *Augusti* het ongeluk hadde, van door de onvoorsichtigheyt van een Poolschen Dragonder (gelijk men wil seggen) met het aangaan van 200. tonnen boskruyt, in de lucht te vliegen, met sich nemende veele Poolsche Officieren, Edelen en Joden, en 500. Soldaten; en dat een sijner Granaten in de Luyterse Kerk gevallen was, en daar aangesteken hadde 120. Granaten, die de Kerk omverre sloegen, en het Garnisoen verzaagden, waar op hy met een heevigen aanval tot onder de Poort van 't Oude Kasteel naderde, dat hy door mijnen soude hebbe omgekeert, by aldien de Belegerde geopiniatreert, en na geen Capitulatie hadden willen luysteren, te meer dewijl de Vyand alree de 5. Bolwerken ondermijnt hadde, 't welk de Belegerde necessiteerde, om haar leven te salveeren met het uytsteeken van een witte Vlagge, daar op Ostagiers ten wederzijden gegeven, en sekere Personen genomineert wierden tot het maken van de Capitulatie, dewelke op den 27. *Augusti* 1672. in dese voegen getroffen wierd.

Fortificatie van *Caminiec*.

Slechte inwendige constitutie van *Caminiec*.

Het nieuwe Kasteel vliegt in de lucht met veel volk,

Caminiec gaat over

volgens dese Capitulatie.

1. *Dat de Besettinge met al haar Onder-en Boven-geweer, en met alle Bagagie vry en ongemolesteert soude uyt marcheeren.*

2. *Dat*

2. *Dat alle onroerende goederen blijven souden ten behoeve van de wettige Eygenaars.*

3. *Dat de Polen binnen Caminiec ten allen tijden souden behouden vrye Exercitie van Religie, en eenige Kerken tot haaren openlijken Gods-dienst.*

4. *Dat elk Ingeseten met sijne goederen soude mogen gaan wonen, waar hy wilde.*

Het Verlies van dese Stad dede geheel *Polen* zidderen en beven voor de aankomst van den machtigen Vyand, dewelke nu geheel *Polen* voor hem hadde open liggen, en geen of weynig resistentie vreesde, also de Regeeringe deses Rijx gescheurt, de Armee kleyn en in partyschappen verdeelt, en geen secours, als uyt sijn eygen boesem te verwachten hadde, die in oneenigheyt verwert was. De Koninginne dede haare beste goederen oppakken, om daar mede van *Warschou* na *Thoorn* te vluchten; Veele Steeden resolveerden de Sleutels den Vyand te gemoet te brengen; Veele *Waywoden* en *Staroſti* submitteerden haar onder de Turkse protectie; De Cancelerye van *Cracou* en alle de Archieven, Koninklijke Ornamenten en Regalien bergde men met de vlucht na *Breslau*; De Steedelingen in *Groot Polen* retireerden met haare beste meubile goederen in groote meenigte na *Kleyn Polen*; De Stedelingen van *Kleyn Poolen* nemen haare toevlucht na *Dantsig*, *Koningsbergen* en andere vaste Plaatsen omtrent de Oost-Zee; De Land-luyden omtrent de *San* en *Weissel* vonden te weynig vaartuygen, om de Rivieren af te vluchten, en die verre van de Rivieren af woonden, vonden by gebrek van genoegsame wagens en paarden, aan haare vrouwens en kinderen te grooten last, om sich met deselve elders heen te salveeren, so dat sy aan de eene zijde den Haven der behoudenisse te verre sagen afgelegen, aan de andere zijde de Vyanden als vergramde Leeuwen met groote schreeden aannaderen, van dewelke sy niet anders te verwachten hadden, als een wreeden dood, of ten minsten de ellendigste slavernye, in dewelke sy souden sien, dat sy van haar huys, hof en goederen berooft, en van haare vrouwens eewiglijk afgescheyden souden werden, dat hare kinderen een Sacrificie van *Mahomet*, en haar eygen Vryheyt anderen ten dienst soude zijn.

Schrik in Polen over het verlies van *Caminiec*.

Het algemeen vluchten in Polen.

De Koning in dese hoogste noot stelde door gantsch *Polen* Gebeden aan, om de gedreygde gevaaren den Hemel af te bidden; hy vatte den *Sabel* selfs in de vuyst; hy trok in persoon te veld, om met den *Arriere-ban* te *Zwolen* den *Weyssel* te passeeren, en post te vat-

Vigilantie en voorsorge van den Koning.

ten tot *Zeziekou*, daar hy den Pruyſſen Adel dede vergaderen, werwaarts hy den Prins *Radzivil* met de *Poſpoliter Ruſſini* uyt *Littauwen*, en al den uytſchot uyt *Groot Polen* ontbooden hadde; Hy ſond ordres aan den Kroons Veld-heer *Sobietski*, tegenwoordig Poolſche Koning, die toen met een Leger by *Zamos* ſtont, en den Vyand alree veel afbreuk gedaan, hem continueelijk geallarmeert, en veel buyt en geroofde Chriſten ontſet hadde, om ſich met den *Caſtelaan van Podlachie* en met *Hanenko* te conjungeeren, en den verderen inval der Vyanden in *Volhynien* en *Poleſien* te ſtuyten; dewelke naderhand op den 9. *October* by *Kamarono* 15000. Tartaren geheel verſloeg, en wel 20. duygent gevangene Chriſtenen verloſte; En de Koning ſchreef van den *Weiſſel* circulaire Brieven aan alle Palatinaten van 't Poolſche Rijk, van deſen Inhout:

Een ſeer aanmerkelijken brief.

Machtige en Genereuſe Senateurs, Titulairen en Edelen &c, Siet nu is 't tijd, om de laatſte preuven van onſe oude dapperheyt te geven, of met deſe Fatale periode onſe Vryheyt te eyndigen; alſo de aanſlagen der Ongelovigen, Vyanden van 't H. Kruys door onſe ſorgloosheyt en tweedracht prevaleeren, en dit oude Koninkrijk drukken, dat ſo vermaart in deugden en dapperheyt is. Wy zijn nu ſeekerlijk bericht van het beweenlijke verlies van Caminiec in Podolien, *waar door de Vyand opgeblaſen is, te meer, om dat hy geen van onſe Legers verneemt, hy komt daarom recht op* Rus-Lemburg *aan marcheeren, en dreygt het H. Geloove en de Kerk een affſchouwelijke verwoeſtinge. Wy ſtaan nu hier op den Oever van den* Weiſſel, *even als op de kant van de Babyloniſche Riviere, en ſien de Babyloniſche gevankeniſſe te gemoet, en de deſtructie van onſe Steeden, als een tweede* Jeruſalem; *wy verlangen na u ſpoedige aankomſt met de grootſte patientie en droefheyt onſes herten, en begeeren daarom, dat gy op deſen Derden Circulairen Brief tot Liefde van 't Vaderland afkomt, dat by na geruineert is, met het welke anders nootſaakelijk mede ſouden verloren gaan alle, die u liefſt en aangenaamſt zijn. Komt daarom nochmaals om* Chriſti *wille, gebeeden haaſtig aan, 't welk doende, ſullen wy den* Weiſſel *paſſeeren, en u in perſoon dienen tot een Voorganger en Exempel. En vermits het principaalſte ſteunſel van ons lamentabel en deſolaat* Patria *beſtaat in de confidentie der onderdanen tot haaren Prins, ſo verklaaren wy by deſe Brieven, dat wy in ons herte geenſins opſluyten eenige offenſie of diffidentie, tegens wien het ook ſoude mogen zijn, en zijn veel meer geneygt ſulx door onſe Koninklijke Goetheyt en Vaderlijke affectie te vergeeten en te vergeeven, als te re-*

ſen-

senteeren, waarom wy u verseekeren, dat wy de eerste sullen zijn, die de Wraak-lust van ons sullen weg werpen, en alle bedreeven misdaden tegens ons en onse Kroon door een generaal Pardon en Amneslie in vergetenheyt begraven.

Gegeven tot *Janowitz* den 8. *Septemb.* 1672. *in onse Regeeringe het vierde jaar.*

De Factien woelen even sterk.

Onaangesien dese hooge en uyterste noot van 't gantsche Rijk, van de Kroon, van de Christelijke Religie, van de dierbaare Vryheyt, van lijf, leven en goet, en van al dat aangenaam en waart is, hadde de Fransche Factie en Oneenigheyt in 't Rijk noch so veel krachts, dat veele de nootwerdige armeeringe door duyvels drift sochten te beletten, en het saat van tweespalt onder de wel-geintentioneerde te stroyen. Doch de Poolsche Ridderschap sich het behout van haar Vaderland ter herten nemende, begon de saake der Malcontenten te inquireeren, maakende een Lijste, van een groote meenigte der selver, daar tegens sy haar formaliseerden, voornamentlijk, als sy intercipieerden een Brief van den Aarts-Bisschop, waar in onder anderen souden hebben gestaan dese woorden: *De Turkse Tijdingen komen by my in groote consideratie, also sy my voor onse partye goet schijnen*, welk schrijven so groote Verbitteringe onder den Adel causeerde, dat de Malcontenten niet dorsten ten voorschijn komen, also beducht waren, dat den Adel eer met de executie als examinatie sonde beginnen. Den Kroons Stalmeester pakte sijn goet t'samen, en vluchte selfs in de Sterke Plaats *Lowits* by den Aarts-Bisschop. Den *Castellaan Posnantzki*, den Heer *Dawie Korrony* en den Staroste *Padomsky* retireerden sluypswijs uyt het Leger van den Koning, en *Lowosky Koronny* ontsnapten nevens andere by nacht, soude anders gepijnigt zijn geworden. Den Castellaan in 's Konings Leger, als hy de Malcontenten begon voor te spreeken, dat men te rigoureus met haar procedeerde, wierd datelijk doorsabelt, en in kleyne stukken gehouwen, 't welk sulken angst onder de Malcontenten verwekte, dat sy niet wisten, waar sy haar souden bergen, also sy haar nergens in 't Rijk seeker vonden, warom sich eenige by den Vyand vervoegden, dien sy door raad en hulp assisteerden.

daar over den Adel verbittert.

De *Pospoliter Russini* rechten onder haar een nieu Verbond op tot voorstant van den Koning en 't Rijk, 't welk sy so exact onderhielden, dat sy in 't begin een exempel statueerden aan een Russischen Edelman genaamt *Proniowsky*, want deselve geen stem na sijnen sin konnende

Pospolitet Russini maken een Verbond.

ob-

obtineeren, seyde, dat dan ook niet in de Confederatie wilde wesen, noch het Commando van den Onder-Veld-Heer over de Pospolite gehoorsamen, daar over hy voort ter dood wierde gecondemneert, met welke executie so haastig wierd voort gevaaren, dat niet eens een Priester mocht by hem komen, om hem tot de dood te prepareeren, zijnde 't volk in dier voegen op hem verbittert, dat het sijn dood lichaam in de *Weissel* soude geworpen hebben, indien de voornaamste sulx niet en waren voorgekomen. Twintig andere Malcontenten wierden vogel-vry verklaart.

De Koning stelt ordre in 't Leger.

Ondertusschen stelde de Koning in sijn Leger de generale *Collo* aan, ten eynde, dat alle Grooten so wel als andere met eede souden beloven, sijne Majesteyt tot het laatste toe by te staan; waar op ook alle absente Groote en Officieren na 't Leger ontboden wierden; alwaar een yders beschuldinge met ernst soude voorgenomen werden. Maar de Koning sulx siende te strijden tegens sijne belofte in den voorsz. Brief, en tegens den voortgang van een spoedigen veld-tocht, belette sulx en wende alle middelen aan, om sijn Leger met alle macht te versterken, dat ook naar groote moeyten eyndelijk so aangroeyde, dat de Koning daar mede opbrak den Vyand te gemoet, dewelke immiddels al seer groote progressen hadde gedaan.

De Vyand doet immiddels groote progressen.

Want na dat hy *Caminiec* hadde verovert, sont den *Primo Visir* de Tartaren 4. a 5. mijlen voorheen, die alles tot de grond toe verdelgden, en de gevangene doorsabelden, lopende de Voor-Steden van sommige plaatsen af, die sy in de asch leyden. Het gros van het Turkse Leger de Tartaren volgende, veroverde de Stedekens van *Isoron*, *Jeziorno* en *Plochowa*, die sy in haare asch begroeven. De Stad *Glmian* sond haare sleutels op den 11. *September* den *Primo Visir* wel 5. mijlen te gemoet, om de plonderinge en haar bederf voor te komen, en alle Steden en Landen tot *Lemburg* toe, submitteerden haar onder 't geweld van den Vyand, en de Stad *Lemburg* soude selfs haar ruine niet ontgaan zijn, so sy haar door een accoord met 80. duysent Leeuwendaalders van de Turken niet gered hadde.

Den *Han* presenteert sijne mediatie,

Den *Tartar Han* vernemende, dat de *Moscouitsche* en *Kaluksche Tartaren* in marsch waren, om een invasie en roof in de *Krym* te doen, wierd van sins, om met sijne macht weder na sijn Land toe te trekken, schreef daarom alvorens een brief aan den Poolschen Veld-Heer, daar by hy sijne Mediatie presenteerde, om met den *Groten Heer* een Tractaat van Vrede op te rechten. Waar op de *Koning van Polen* te raade wierd, om de totale ruine van 't Rijk voor te ko-

daar op de Koning Ambassadeurs sent,

men

men met het senden van den *Castellan Wolinski* nevens den Kroons Schat-Meester na den Grooten Heer, om met den selven van Vreedens Conditien te handelen, gelijk deselve ook op den 18. *October* getroffen zijn, in maniere als volgt:

die een Vreede sluyten met de Turken,

Poincten der Tractaten, die tusschen den Koning van Polen en den Doorluchtigsten Vorst der Ottomannisse Porte, als Turksen Keyser, door beyder zijdts Commissarisen, hier toe geordonneert, op den 18 October 1672. beslooten zijn.

1. *Sullen de Tartaren, die voor desen in 't Koningrijck Polen gewoont hebben, en sedert* Lipce *genaamt zijn, die ook weder tot de Ottomannisse Porte zijn overgekomen, haar Vrouwen en Kinderen, mitsgaders hare andere Goederen, die in Polen noch hebben, vry en vrank mogen afhalen; gelijk ook sullen mogen doen, die in 't selve Rijk zijn verbleven, of ook daar vry mogen blijven woonen.*

2. *Sal sijn Koninglijke Majesteyt van Polen door desselfs Gesanten alle Jaren aen de Ottomannisse Porte senden* 22000 *Ducaten, 't welk sal geschieden moeten nu ten eynde van 't Jaar, en vervolgens den* 15 *November op den dag Demetri alle Jaren; doch op dese conditie, dat den Turksen Sultan alle aangrensende Turken, Tartaren, Cosakken en andere stropende Partyen, die den selven onderdaan zijn, sal moeten afhouwen van alle Invallen en Stroperyen, en soo 't selve niet gedaan wert, sal den Koning daar over satisfactie begeeren by Geschrift, en indien 't selve van den naasten Bassa niet en bekomt, sal sijn Majesteyt dat Jaar niet gehouden zijn het Gelt te senden.*

3. *Podolien sal, volgens de oude Grensen, d'Ottomannisse Porte onderdanig zijn; en soo eenig geschil over de Limijt-scheydinge valt, sullen wederzijts Commissarissen naar de Plaats van 't geschil gaan, alwaar de Questie in* loco *sullen afdoen.*

4. *De Poolsse Besettingen, die in Podolien zijn, sullen met alle de hare, pak en sak, daar uyt trekken; waar tegens de Ottomannisse Porte den Koning weder te rugge sal geven alle de veroverde Casteelen, Sloten en Oorden in Russen; mits die conditie, dat alle die van Adel zijn hare Vrouwen, Kinderen en Goederen in Podolien vry sullen houden, en de seevende part van hare, noch hare Onderdanen hare Kinderen, mogen weg-genomen werden.*

5. *Sal een yder de vrye Exercitie van sijn Religie hebben, en de Kerke geen schade gedaan werden, als in de Slooten, daar Turkse Kerken sullen werden gebouwt.*

6. *Uyt* Caminiec *en uyt andere Plaatsen in* Podolie *sal een yder vry staan binnen den tijdt van twee Maanden van daar te vertrekken met alle hare Goederen, en dat in seekerheyt na* Polen *sullen werden geleyt.*

7. *De Ukranie sal de* Cosakken, *na de oude aanwijsingen gelaten werden;* Bialocierkiew *en andere Vestingen, die aan de* Ukranie *hooren, sullen haar ook gelaten werden, en 't Poolsse Garnisoen daar uyt trekken met alle het gene daar in hebben, uytgenomen de Stukken.*

8. *De Cosakken, onder den* Hanenko *geweest, sullen weder te rugge op hare Goederen, sonder eenige smaat, mogen keeren; maar den* Hanenko *sal in* Polen *blijven.*

9. *En vorder sullen de oude Poincten in 't geheel blijven, die door dese niet wederspro ken werden.*

en met de Tartaren,

Na dat dese Tractaten geslooten waren, mosten de Poolsche Commissarissen ook den *Krijmsche Cham* te vreeden stellen, gelijk by den Turksen Keyser voor af bedongen was. Also den *Cham* boven de voorige gifte van 16. duysent Daalders noch 10. duysent tot versoeninge vorderde, wierd op 6. duysent geaccordeert, invoegen dat hy jaarlijks 22. duysent Daalder soude hebben, doch met dit beding, dat noch sijne Krijmsche Militie, noch andere Tartarische Volkeren het Poolsche Rijk t'eeniger tijd souden mogen inhesteeren, op pœne van verlies van de voors. somme voor het selve jaar, als sulx mochte geschieden.

de welke van den Koning beedigt wort,

Dese Vreedens Tractaten wierden door den Kroons *Referendarius* met het Formulier van den Eed op den 2. *November* den Koning voorgelesen, waar op de Koning uyt sijnen Seetel treedende met luyder stemme den Eed van woord tot woord naseyde, en in diervoegen solemnelijk presteerde.

waar op de Vyanden in de Winter-quartieren trekken.

Naar 't eyndigen van dese Tractaten trok den *Turksen Sultan* met den uytschot van de Land-Volkeren na *Barbu* 9. mijlen aan geen zijde van den *Donau* in de Winter-quartieren, maar den *Primo Visir* met een groot deel *Tartaren* bleeven in en om de *Ukraine*, hebbende in dien oorlog over de 3. maal hondert duysent Poolsche Ingesetenen ten deele in slavernye gevoert, en ten deele gesabelt, waar van *Polen* de na-wee noch voelt, te meer dewijl deselve door 't vernietigen van de voorige Tractaten verdubbelt is, daar van wy in 't volgende Deel nader sullen handelen, en hier in 't kort alleen noch byvoegen de oorlogs-actien tusschen de *Savoyers* en *Genoueesen* voorgevallen.

Een oorlog tegens *Genua.*

De Oorlogs pretexten en preparatien van *Savoyen* tegens *Genua*, ende het Contra-Manifest van *Genua* tegens *Savoyen* hebben wy op *pag.* 221. en 222. afgehandelt, en aldaar de Oorlogs Actien tusschen die beyde Partyen gereserveert tot dese plaatse.

Terwijlen de *Serenissime Republijk van Genua* sich beesig hielt, met het onderzoeken van de particulariteyten van seekere conspiratie, geëntammeert by *Raphaël de la Torre* tegens den Staat, na dat den selven al voorheen Bandit verklaart was, ter oorsaake hy sich meester hadde gemaakt van een *Felouke*, en een considerable somme van

penningen; kreeg deselve kennisse, dat op de Frontieren omtrent *Savona* en *Vado* aan quamen naderen eenige Troupen Infanterye en Cavallerye van den *Hertog van Savoyen*, voorsien met een goede quantiteyt Ammunitie en andere Toebereytselen van Oorlog, omtrent deselve tijd, dat de voorsz. Conspiratie soude volvoert werden. Waar op de Republijk, volgens den regul van een goede en voorsichtige Regeeringe, de beyde voorsz. Plaatsen aanstonts versterkte so met volk, als met alle behoeften, die tot defensie vereyst wierden, en sond op 't spoedigste eenig ander volk, om de Frontieren tegens den inval van de *Savoyarts* te bewaaren, welk volk met verloop van eenige dagen so aangroeyde, dat de voorsz. Militie van *Savoyen* niet verre van die van *Genua* gecampeert liggende, van haaren Post retireerde, en op den 28. *Juny* 1672. onverwacht in de West van den Staat inviel, daar sy de Stad *Pieve*, dewelke maar met een enkele muyr omringt was, overrompelde. Daar op de *Savoyarts* schielijk publiceerden een Manifest op den naam van den *Grave Catallano*, Commandant van de Armee van den Hoog-gemelden Hertog, inhoudende dese vyandelijke actie geschiet te zijn door ordre van sijnen Heer Hertog, om te repareeren de violentien en usurpatien gepleegt by den Leen-man van *Rezzo*, sorteerende onder de Republijk, tegens de Plaatse en Ingesetene van *Genova*, onderseten van den *Marquis del Marro* Leen-man van sijn Koninklijke Hoogheyt.

Wert begonnen door den *Hertog van Savoyen*,

wiens Militie *Pieve* overrompelt,

en toen eerst den oorlog gedeclareert.

Voorwaar een seer ydel en insuffisant pretext, om te justificeeren sodanigen vyandelijken actie en opnemen der wapenen, gelijk yder een kan sien, die maar de moeyte sal nemen, om te considereeren de circumstantien van 't feyt, en van een onverwachte en violente invasie, zijnde aan al de wereld klaarlijk bekent, dat de Republijk ter oorsake van de voorsz. questien en differenten de behoorlijke manieren van procedeeren altijd omhelst, en sodanige middelen gebruykt heeft, als tot erkenteniss van 't poinct van Justitie meest waren geproportioneert, zijnde in versche memorie, dat alle deselve questien en differenten, door de interpositie en mediatie van den Koning van Vrankrijk, die in 't eynde des jaars 1670. den *Abt van Servient* hier toe expres hadde afgesonden, in rust en met reciproque satisfactie van de strijdende partijen waren getermineert.

op een frivool pretext,

Tegens dit Manifest antwoorden de Generaale Commissarissen over de Troupen van de Republijk gestelt in *Savona* residerende, in dese forme; dat de Republijk genegen was, dat de Examinatie, Judicature en Decisie van de saake van *Rezzo* souden werden gedefe-

daar tegens *Genua* satisfactoire presentatie doet,

reert aan 't Collegie van de Heeren Doctoren van *Boulogne* in sulker voegen, gelijk in diergelijke gelegenthedeu wel meer was gepractiseert; Met dese cautele nochtans, dat den *Hertog van Savoyen* alvoorens ordre soude geven, dat sijne Troepen, die in *Pievo* lagen, van daar souden delogeeren.

In dese antwoord bleek de promte bereytwilligheyt der Commissarissen wegens de Republijk, in cas behoorlijke reparatie met restitutie der saaken in den eersten staat wierde gegeven, namentlijk, dat sy haaren Leen-man souden obligeeren ende verbinden sich te submitteeren aan het voorn. Collegie als sijnen aangenomen Rechter, en aan de executie van desselfs Gewijsde, met verseekeringe, van 't geene dien aangaande soude werden getermineert, aan haare zijde behoorlijk te doen onderhouden, en het selve uyt te voeren met al sulken Cautele, als aan de zijde van den Hertog soude mogen werden gegeven.

doch te vergeefs,

Op dese billijke presentatie vernam de Republijk, dat den Hertog tot geen accommodatie ofte Compromis inclineerde, vond sich daarom genoodsaakt, aan alle de Princen en Staten van *Italien* door expresse missiven bekent te maken, met hoedaanige sinceriteyt sy procedeerde, en dat sy in geenderhande manieren van intentie was, om occasie te geven, dat de ruste van *Italien* soude werden geturbeert.

waarom *Genua* de Oorlogs prepa-ratien wakker voort-sette.

Onderwijlen preparceerden haar de *Genoueses* wakker ten oorlog, en wierd op den 12. *July* in den grooten Raad beslooten, dat de saaken van den Oorlog alleen by 9. Personen souden werden gedirigeert, daartoe verkoren wierden den Heer Hertog, vier Senatoren, te weten de Heeren *Grimaldi*, *Lomellino*, *Durasso* en *Odone*, neffens vier uyt den kleynen Raad, namentlijk de Heeren *Fiesco*, *Brignola*, *Spinola* en *Justiniani*. Tot het Militair Gouvernement van de Stad *Genua* wierden gestelt 4. Colonnels, en 3. tot Veld-Marschalken; mitsgaders den Heer *Marco Doria* om de Galeyen van de Republijk te commandeeren; De Wervingen wierden met groote sorge en drift so in als buyten de Jurisdictie van de Republijk voort geset; en om deselve noch meer te faciliteeren, wierd op den 6. *July* by een Placaat aan alle gebannene *Corsen* vrydom belooft, by aldien sy de Republijk quamen dienen, uytgesondert de Crimineele van Goddelijke en Menschelijke Majesteyt, mitsgaders van Man-slag, valsche Munt, en andere enorme delicten.

de Finantien en sterkten,

Tot onderstant van desen Oorlog resolveerde den Grooten Raad een jaarlijxe Subsidie voor 10. aankomende jaaren, op alle personen van

van de Republijk te lichten, gelijk mede den tax van den hondersten penning op alle goederen; daar en boven lichte de Republijk importante sommen *à deposito*, en veele Ingesetene deden vrywillige aanbiedinge van geld, al 't welke de Finantie dapper stijfde, en voorts wierden met een ongemeenen yver alle nootsakelijkheden geprepareert, so dat men in korten tijd in en omtrent *Savona* een Leger geformeert sag van meer als 12. duysent mannen, die de actien van den Vyand te lande naukeurig observeerden, terwijlen eenige Galeyen en Oorlogschcepen na *Albenga* seylden, om het voornemen van de *Savoyarts* te verspieden, dewelke veele scheepen in den Boesem van *Aratro* versamelden. Men stelde by een publicatie een prijs van 4000. kroonen voor den genen, die het hooft van *Raphaël de la Torre*, en 6000. die hem levendig in handen van de Justitie konde leveren; Men excuseerde alle sijne Bloet-vrienden uyt den Raad, en men setten mede eenige personen in apprehensie, dewelke suspect waren, dat sy aan het Verraad van *Raphaël de la Torre*, mede schuldig waren, om *Savona* te verrassen, tot welkers beter succes 10. Fransche Galeyen en 7. Oorlog-Scheepen, die tot *Marsielje* en *Toulon* geprepareert, voor *Savona* te water souden ageeren, terwijlen den voorsz. *Torre* door de Gebergte een diversie soude maken, en den *Graaf de Catollano* met een Leger de Stad *Savona* te land onverwacht sonde besprongen hebben; Maar als dit verraat ontdekt wierd, en tegens de Verraders procedeerden.

De Savoyarts nemen *Castel Vecchio* in,

namen de Troupen van *Savoyen* op den 6. *Augusti* behalven *Pieve* en *Zuccarelli* ook *Castel Vecchio* in, met intentie, om sich aldaar te versterken, daar van de Republijk de importantie kennende, en wetende, dat de *Savoyarts* alleen vivres hadden voor 2. à 3. dagen, wenden alle mogelijke macht aan, om deselve plaats te recupereeren, waarop sy deselve met 9. duysent man berenden, en alle passages stopten, so dat den *Graaf de Catallano*, die sich met meer als 1000. man daar binnen beslooten en benauwt vond, resolveerde *Castel Vecchie* met het meeste volk beset te laten, en met de voornaamste Officiers omtrent 200. Soldaten met force en met den degen in de vuyst door de *Genoueesen* heen te slaan; 't welk hem ook gelukte, doch niet sonder verlies van de meeste van de sijne, daar onder veele Officieren waren. De *Genoueesen* hielden daar op de Plaatse so dicht beslooten, dat die van binnen genootsaakt waren, om haar op discretie over te geven, met welke victorie de *Genoueesen* veel volk *Prisonniers de Guerre* maakten, en een goeden buyt veroverden, daar door haare courage so aanwies, dat den Majoor *Ristori* met 700. *Corsi*

dat door de Genoueesen beset,

en wederverovert wierd.

voor *Pieve* twee Posten van den Vyand bemachtigde, en tegens deselver uytvallen manlijk defendeerde, waar door de *Savoyarts* gedwongen waren *Pieve* te verlaten, na dat sy alvorens de meeste part van de fortificatien hadden laten opspringen, sendende eenige Troupen na *Oneglia*, die een goet gedeelte van *Rezzi* afbranden, en omtrent de Riviet *Ponente* met haare invasien, roven en plonderen meer scheenen het Land te willen verwoesten als conquesteeren.

De Wapenen van de Savoyarts hadden ongelukkige succesen Savoyarts by *Albenga* geslagen.

In alle verdere attaquen hadden de Wapenen der *Savoyarts* so ongelukkigen succes, als sy lichtvaardig waren opgevat, en tot bederf der onschuldige ingesetenen van de Republijk misbruykt wierden. Want 2. Esquadrons *Savoyarts*, die in 't Pleyn van *Albenga* haar geconjungeert hadden, om die Stad te bestormen, wierden in 't veld door den Majoor *Ristori* met sijne *Corsi* afgesneden en sodanig gerescontreert, dat sy met een schandelijke vlucht haar mosten bergen, over welke actie de Republijk den selven *Ristori* met een goude Colomme van 150. Pistoletten, de andere Hoofden yder met 50. Pistoletten, en yder Soldaat met een maand gagie en een paar schoenen vereerde. De Heer *Ioseph Centurione* veroverde 200. Paarden en Muyl-esels en 50. Soldaten tot Convoy, komende uyt *Oneglia*, daar in sy Ammunitie gebracht hadden. Ter selver tijd wierd *Crensola* door de *Genuoesen* mede ingenomen en beset, en *Zezzo* nevens twee andere Plaatsen onder *Savoyen* behorende verbrant, om redenen, dat de *Savoyarts* het Gebiet van de Republijk met vuyr en swaart verwoesten, daar toe hy geen apparentie sag om 't selve te conquesteeren.

en een quantety Paarden en Muyl-esels ontnomen.

Die van Genoua nemen *Crensola* in, en verbranden *Zezzo*,

In desen voorspoet belegerden de *Genoueesen* de Stad *Oneglia*, veroverden het Kasteel, dat sy in koolen setten, om dat sy'er in een huys vergifte Wijn en Brood gevonden hadden, daar 2. *Corsi* van stierven, so haast sy daar van hadden genuttigt, en wierden de Stad onder Capitulatie ook haast meester, gelijk sy mede *Briga* veroverden, plonderden en verbranden. Den Majoor *Ristorsi* hadde inmiddels *Tonda* belegert, dat hy weder verlaten most, so haast de Republijk op de aankomst van *Monsr. Gaumont* uyt Vrankrijk alomme ordre gesonden hadden, van alle hostiliteyten op te houden. De propositie van *Monsr. Gaumont* bestont in onverdraaglijke *Præliminaria*, voor af souden sy moeten restitueeren *Oneglia*, en den stilstand van alle vyandelijke actien onderhouden, en daar en boven de geheele saake overgeven in handen van den Koning van Vrankrijk, sustineerende, dat die van *Genua* de eerste attaquanten waren, dat nochtans contrarie bleek.

veroveren *Oneglia*

en *Briga*,

Propositie van den Fransehen Minister tot *Genona*,

Hier

Hier by sag de Republijk, dat Vrankrijk meer haar partye als neutralen Mediateur soude zijn, te meer, dewijl *Duc de Savoyen* sijne Troupen immiddels in tweën verdeelde, en sich in posture stelde, om offensief te ageeren, warom de Republijk hare Militie weder ordre gaf, om op den Vyand los te gaan, die in de eerste actie weder een gelukkig succes hadde, krijgende, behalven den goeden buyt, ook veele van den Vyand gevangen. De Republijk dede echter het respect aan den Koning, dat aan hem alle Fransche, die sy van den Vyand hadde gevangen bekomen, met nieuwe kleedinge tot een present sond.

Uyt vreese, dat door dese oorlogs-vonk gheel *Italien* in een vlamme soude geset werden, sond den *Paus* Monst. *Spada* na *Genoua* en *Savoyen*, om de Vreede-handelinge te faciliteeren, daar toe Monst. *Gaumont* mede sterk aandreef, so dat, onaangesien den Hertog den Oorlog liever wilde continueeren, om sijne eer en reputatie door schuld van sijne Officieren verlooren, wederom te krygen, echter op de presentatie van *Genoua*, van *Oneglia* alvoorens wederom te restitueeren, eenige articulen op 't papier gebracht wierden, onder dewelke een behelsde, dat voortaan noch *Duc de Savoye*, noch de Republijk tegens malkanderen geen Oorlog souden mogen beginnen, 't en zy sy 6 maanden voorheen daar van kennisse aan den Koning van Vrankrijk souden hebben gegeven, met de redenen, die hun daar toe moveerden. Dese articulen wierden met de wederzijdse documenten aan den Koning van Vrankrijk gesonden, waar op de Republijk hoope van een Stilstant en Vreede schepte, doch *Savoyen* om sijn affront te repareeren, nam onderwijlen in besettinge *Dolce aqua* en *Rocheta*, en voorsag de Plaatsen van *Sospello*, *Saccorgi*, *Bregi*, *Tenda* en *Pigna* met alle nootwendigheden, bedrijvende sijn volk sulken insolentie tot *Faleseo* en andere plaatsen van de Republijk, dat deselve hem lieten weten, by aldien sijn volk van sulke barbarische actien niet wilden afstaan, dat men hem 20. hoofden van de voornaamste van *Piemont*, die binnen *Genoua* gevangen saten, soude toesenden. Hierop deden de Savoyse Troupen een attaque op *Nave*, maar wierden door *Ristori* tot *Ormea* weder te rug gedreeven, gelijk sy ook wierden afgewesen van *Zeristola* en *Castelluccie*, diergelijken bejegeninge een andere partye tot *Giogli* en *Giostenece* mede ontfing, 't welk de *Savoyarts* so vergramde, dat sy tot geen Stilstant van wapenen wilden verstaan, schoon die van *Genoua* op het versoek van *Gaumont* deselve al hadde toegestaan met de restitutie van *Oneglia*. Den Hertog, om sijn accoord met de *Genoneesen* te sofflijker

De Paus sent een Minister na Genoua en Savoyen.

daar eenige articulen wierden geconcipieert,

en na Vrankrijk gesonden.

wort voor *Nave* geslagen, en elders.

lijker te maken, wilde, eer men met de Tractaten verder soude gaan, met de wapenen beproeven, of hy *Oneglia* niet weder soude konnen veroveren, 't welk hem ook na wensch gelukte, want den *Marquis de S^t. Damien* met een groote krijgs-macht gekomen zijnde aan de passagie genaamt *Baronnie*, verjoeg de *Genoueesen* met den degen in de vuyst van daar, en greep post voor *Oneglia*, daar van hy sich op den 21. *October* weder meester maakte, sonder de minste resistentie te hebben ontmoet, also de *Genoueesen* de Fortificatie gedemolieert en de Stad verlaten hadden. Op dit succes meende de Gouverneur van *Nizza* het Casteel *Penna* te verrassen, maar wierd door den Heer *Gio Prato* Genouees genootsaakt, met verlies van 150. dooden behalven de gequetsten te retireeren.

rectipereert *Oneglia*.

Monsr. de Gaumont uyt vreese, dat dese hostile actien meer en meer souden toenemen, reysde van *Genoua* te post na *Turin*, daar hy de Hertog persuadeerde tot het accepteeren van den Stilstant die op den 29. *October* zijn begin nam, wanneer *Ovada* aan *Genoua* gerestitueert en van alle hostiliteyten een eynde gemaakt, als mede de weder-zijdsche gevangenen gewisselt wierden. Hier op wierd ten weder-zijden goet gevonden, om de Vreedens-Tractaten tot *Acqui* te beginnen, werwaarts de wederzijdsche Gedeputeerdens gesonden wierden, dewelke na eenige onderhandelingen eyndelijk een eynde van den Oorlog maakten, daar by de Fransche bedongen, dat so wel de *Genoueesen* als *Savoyarts* alle haare gewapende Troupen, die sy mosten casseeren, aan haar souden overgeven, dewelke omtrent 15. duysent man bedroegen. Met dese Vreede-handelinge sullen wy dit Fatäale jaar 1672. en dese Beschryvinge sluyten, en voort setten onse volgende Beschryvinge, van de jaaren 1673. 1674. en 1675. dewelke wy hoopen met een algemeene Vreede te eyndigen, daar toe de Almachtige sijnen zegen wil verleenen, en van alle Vyandelijke actien maaken een

daar op een Stilstant van wapenen,

en een Vreede getroffen wierd.

EYNDE.

BY-

BYVOEGSELEN

Van

Eenige aanmerkelijke saaken my na 't drukken desses Werks ter handen gestelt.

VERHAAL

Van de Magistraat tot Arnhem *gehouden wegens het overgaan van haare Stad aan Sijn Koninklijke Majesteyt van Vrankrijk* in Junio *des jaars* 1672.

In te voegen op Pagina 463.

1. DEn Oorlog tusschen sijn *Koninglijke Majesteyt van Vrankrijk* en de *Geunieerde Provincien* gevreest wordende, hebben de *Magistraat van Arnhem* van tijt tot tijt met grooten yver ende instantien by de *Hoog Mog. Heeren Staten Generaal* en de *Ed. Mog. Heeren Raden van Staten* aangehouden, om de verbeteringe van de Fortificatien van de Stad van *Arnhem* en 't maaken van een Ravelijn voor de *Rijn-poort*, ende andere nootwendigheden, maar hebben niet anders konnen obtineeren, als een resolutie van den *Raad van Staten* tot het inkopen ende leggen van Storm-palen rontom de Wal, het welke ook geschiet is, wordende t'elkens aan de Magistraat tot antwoort gegeven, dat *Arnhem* geen Frontier-stadt was, ende dat de boven Steden op den *Rijn* ende den *Yssul* deselve Stad genoeg bedekten, daar op dan ook in het Voor-jaar 1672. groote Retrenchementen aan den *Yssul* tot merkelijke schade van verscheyde Ingesetenen van de Stad van *Arnhem* en de *Velauwe*, en 't verderf van veel treffelijke Landen gemaakt, en met verscheyde Regimenten te Voet en te Paart beset zijn.

2. Dan also door het naarlaten van de doorsnijdinge van den

Rijn, boven aan *Schenkenschans*, tot beneden het *Tolhuys* (waar op door de Magistraat van dese Stad, nevens andere Heeren des Arnhemschen Quartiers seer hart, edoch te vergeefs van tijt tot tijt geurgeert is) seer weynig water in den *Neder-Rijn* was, ende dat men overzulks bevreesde, dat de *Konink van Vrankrijk*, tusschen het *Tolhuys* ende *Yssel-oort*, door den *Neder-Rijn* in de *Betauwe* soude doorbreeken, so zijn in de *Betauwe* langs den *Rijn* mede eenige Regimenten te Voet ende te Paarde, onder het Commandement van den Generaal Commissaris *Mombas* gecampeert, om het overkomen van de Franschen aldaar te beletten, ende als de *Magistraat van Arnhem* den 30. *May* seekere kenniße bequam, dat het Leger van den *Konink van Vrankrijk* sich tot *Elten* neergeslagen hadde, ende omtrent het *Tolhuys* den *Rijn* trachte te passeeren, heeft de Magistraat terstont den Secretaris *Verstegen* na *Zutphen* aan de Heere *Gevolmachtigde te Velde* gesonden, om haar *Ed. Mog.* het selve bekent te maken, en te versoeken, dat de selve de posten aan den *Rijn* in de *Betauwe* met meerder Militie geliefden te voorsien, om het overkomen van de Fransche Armee te beter te verhinderen, en wetende, dat haar Magazijn seer qualijk met Lonten voorsien was, hebben aan de *Ed. Mog. Heeren Staten van Uytrecht* om Lonten geschreven, en hebben oock van de selve omtrent twaalf hondert ponden bekomen.

3. Den 31. *May O. S.* des namiddags omtrent 3. of 4. uyren quamen eenige Ruyters ter Poorte inrijden, en seyden dat de Franschen de Pas over den *Rijn* by het *Tolhuys* geforceert hadden, en aldaar overgekomen waren, waar over de Heeren van 't Hof Provinciaal, en de Magistraat aanstonts twee Gecommitteerdens aan *Sijn Hoogheyt den Heere Prince van Orangien* hebben afgesonden, om die tijdinge bekent te maken, ende om by tijts so veel mogelijk was, daar in te voorsien, ende de Franschen te stuyten, ende mede te remonstreeren, dat de Magistraat van *Arnhem* des winters drie duysent ponden pulver uyt haar Magazijn naar *Bredevoort* en op het ernstig versoek van de Heeren *Gevolmachtigde te Velde* seer onlangs vijf duysent ponden pulver, en vier Stukken Canon naar *Nimwegen* gesonden, ende daar en boven veel Pulvers en Lonten ten dienst van de Uytleggers op den *Rijn*, en de Spaansche Regimenten, en andere Militie van den Staat der Vereenigde Nederlanden gelevert hadden, dewijl alle de Militie na den *Yssul* gedestineert op dese Stad quam afsakken, aan de welke men als van Pulver ende Lonten voor het meeste part onvoorsien, het selve moste mede deylen, ende versoeken, dat het selve weder mochte gerem-

emplaceert, en insonderheyt, dat de Stad met eenige Lonten mochte worden voorsien.

4. De selve Gecommitteerdens hebben *Sijn Hoogheyt den Heere Prince van Orangien* tot *Dieren* aangetroffen, en het gene voorsz. geremonstreert, de welke daar op antwoorde het overkomen van de Fransen in de *Betauwe* niet te geloven, en dat *Mombas*, indien het waar was, het selve wel soude hebben genotificeert, en beloofde op de andere versoeken naar mogelijkheyt ordre te stellen.

5. Des anderen dags 's morgens den 1. *Juny* is daar seekere tijdinge gekomen, dat onse Militie by het *Tolhuys*, *Bergse Hooft* ende andere plaatsen langs den *Rijn* hare posten verlaten, ende sich naar *Nimwegen* geretireert hadden, waar over het Hof, Reeken-Kamer en de Magistraat op het Stadhuys vergaderende is daar mede gekomen *Mombas*, de Troupes omtrent het *Tolhuys* gecommandeert hebbende, dewelke verklaarde tot het verlaten van die posten ende aftrekken van de Militie ordre gegeven te hebben, om dat het Fransche Leger aan de andere zijde van den *Rijn* so sterk gecampeert was, dat onse Troupes niet inachtig waren, het overkomen der Franschen te beletten, seggende, ordre van den Heere *Beverning* te hebben, sijne Troupes niet te laten forceeren, ten welken eynde hy een Brief door de Heer *Beverning* over dat subject aan hem in 't Frans geschreven, vertoonde en liet lesen.

6. En also het Hof, Reeken-kamer en de Magistraat van *Arnhem* oordeelden, dat het selve seer qualijk gedaan was, en dat die postenterstont weder beset behoorden te worden, eer de Fransen overquamen, en deselve posten innamen, so hebben die Collegien aanstonts vier Heeren uyt haar gecommitteert *Sijn Hoogheyt* daar over te spreecken, en spoedige ordre tot het weder besetten van die Posten te versoeken, de welke ook aanstonts op *Dieren* naar *Sijn Hoogheyt den Prince van Orange* gevaren sijn, ende komende aan de stege omtrent *Middachten*, is de Heeren Gecommitteerdens ontmoet de Heer *Veld-Marschalk Wurts*, dewelke verklaarde na de *Betauwe* te gaan, om ordre te geven, dat de Posten door *Mombas* verlaten weder beset wierden, welkers bewaringe door de Heeren Gecommitteerdens aan de Heer *Velt-Marschalk Wurts* ten hoogsten gerecommandeert wierde.

7. Tot *Dieren* gekomen zijnde, wierden de Gecommitteerdens door eenig belet van *Sijn Hoogheyt* by den Heer *Prins Maurits* een weynig opgehouden, ende verstonden aldaar, dat *Mombas* door last

van *Sijn Hoogheyt den Heer Prince van Orangien* in arreſt genomen was, en hebben korts daar na Audientie by *Sijn Hoogheyt* gehad, ende de weder beſettingen van de verlaten Poſten ten hoogſten gerecommandeert, als zijnde daar aan het welvaren van het gantſche Land gelegen, ende alſo gedurende de ſelve Audientie aan *Sijn Hoogheyt* wierde geſeyt, dat de Heeren *Gevolmachtigde te Velde* daar waren, namen de Heeren Gecommitteerden haar afſcheyt van *Sijn Hoogheyt* ende ſpraaken daar na met den *Heer van Beurſen*, ſijn wel Ed: het intereſſe van de Provincie van *Gelderland* ende het bewaren van de Stad van *Arnhem* ten hoogſten recommandeerende, daar na hebben de Heeren Gecommitteerde audientie by de Heeren *Gevolmachtigde te Velde* laten verſoeken, maar geen antwoort bekomende, zijn vertrokken, dewijl het laat begonde te worden.

8. De Heer *Velt-Marſchalk Wurts* omtrent het *Tolhuys* met eenige Regimenten paarden ende een Regiment te voet aangekomen zijnde, hebben eenige Franſche Heeren en Cavalliers op den $\frac{1}{11}$. *Juny* 1672. onder het faveur van twee ſtukjens de paſſagie over den *Rijn* geforceert, de Rivier gepaſſeert ende onſe Ruytery ende Voetvolk op de vlucht gebracht, waar op alle de andere poſten langs den *Rijn* gecampeert mede opgebrooken ende verlaten zijn, waar van te *Arnhem* de tijdinge omtrent de middag door verſcheyde gequetſte Ruyteren gekomen is.

9. Den 2. *Juny* zijnde Sondag, zijn hier gekomen twee duyſent Spaanſe Ruyters, dewelke de Magiſtraat van *Arnhem*, niet tegenſtaande de Stad ſeer ſchaars van Meel voorſien was, met groote quantiteyt van Broot, Kaas en Bier hebben moeten voorſien; Ende om dat men van die tijt af voor een Belegering beſorgde, heeft de Magiſtraat van *Arnhem* een brief afgeſonden aande Magiſtraat van *Amſterdam*, daar by geremonſtreert wierde, de ſchaarsheyt van Meel, Lonten en Geldt, verſoekende daar omme eenige aſſiſtentie van de voorſ. Specien, maar hebben niet anders als een afſlagig Antwoort bekomen. Inſgelijcks heeft de Magiſtraat ymant uyt den haren geſonden aan *Sijn Hoogheyt* om behoorlijke aſſiſtentie ende genoegſame Proviſie te verſoeken.

10. De Magiſtraat oordeelde ook dienſtig de Brugge over den *Rijn* voor haare Stad liggende af te breeken, maar op hope dat 't Leger van den Staat daar over marcheeren ende tenteren mochten de Franſchen, die noch niet geheel ſterk over waren, te ſlaan, immers het verder inbreeken in de *Betuwe* te beletten, is goet gevonden alleen

eenige

eenige Scheepen die men haast weder leggen konde te laten uytdrijven.

11. Des nachts tussen den 2. en 3. *Juny* zijnde Sondag ende Maandag is het Regiment van den Heer *Graaf van Hoorn* tot *Isseloort* gelegen hebbende over de Contrescherpen van de Stad *Arnhem* gepasseert, sonder order te vertonen, ende heeft doenmaals het Leger beginnen op te breeken.

12. Den 23. *Juny* den Maandags omtrent middag zijn de Heeren *Gevolmachtigde te Velde* binnen de Stad van *Arnhem* gekomen, waar van de Magistraat door andere verwittigt zijnde, hebben deselve terstont twee Heeren uyt haar Ed: midden gecommitteert, om de Heeren *Gevolmachtigde* te spreeken over seer nootwendige affaires van dese Stad, dan hebben de Heeren Gecommitteerden van de Magistraat tot laat in den avont, eer deselve audientie konden bekomen, opgehouden, dewelke doenmaals al wederom provisie van Lonten, Meel, Gelt, als anders verfochten, dan wierde haar qualijk soo veel tijt vergunt, tot datse konden uytspreeken, ende obtineerde op haar versoek ganschniet.

13. Des namiddaags zijn binnen *Arnhem* gekomen twee Regimenten te voet, te weten van de Heeren Colonnellen *Vrybergen* en *Ammama*, met twee Compagnien paarden van de Ritmeesteren *Osenbrugge* ende *Balantijn*, zijnde daar en boven binnen dese Stad noch vier a vijf andere Compagnien, nevens eenige Compagnien Hollantse Boeren, en heeft 't Regiment van den Heer Colonnel *Vrybergen* van *Isseloort* mede gebracht Metale Stukjens ende eenige Ammunitie van Oorlog.

14. En is daar op de Brugge over den *Rijn* tot *Malburgen* voor het meerendeel afgebrooken.

15. Op dien dag seer vroeg in den morgenstont was het Leger aan den *Yssul* op gebrooken verlatende de Retrenchementen . . . . . latende de Hutten ende verscheyden Wapenen aldaar verblijven, ende marcheerden langs de Stad *Arnhem* naar *Vtrecht*, ende hebben de Heeren *Gecommitteerde te Velde* in de nacht doen versoeken openinge van een poorte, om een Trompetter met een brief aan *Sijn Hoogheyt den Heere Prince van Oranjen* te senden, waar op naar middernacht Antwoord bekomende, verfochten de Heeren *Gevolmachtigde te Velde* door een Ruyter, van de Magistraat openinge van een poort, om naar *Sijn Hoogheyt* te mogen gaan, ende over een wichtig dessein te delibereeren, voorgevende dat *Sijn Hoogheyt* . . .

N^a. Dit is in het Raatsignaat door gedaan, en heeft aldaar gestaan, *sonder het Leger van den Vyant gesien te hebben.*

Na. hier heeft mede gelaan, *sijn vrijschent harnas, of wapen ontboden hadde.* hier heeft geslaan *Confuselijk.*

. . . . . gerefolveert was de Franſche ſlag te leveren, waar op de poorte geopent zijnde, zijn deſelve ſeer *ſubitelijk*, ſonder de Magiſtraat, Commandeur of Hooft-Officieren te ſpreeken of de minſte ordre te geven, vertrokken, niet tegenſtaande alrede een alarm, dewijl ſy noch in de Stad waren, door eenige Boeren uyt de *Betuwe* gemaakt was, roepende dat de Franſchen naar *Arnhem* marcheerden.

Na dat deſelve een uyr of anderhalf weg geweeſt waren, is de Stad van *Arnhem* den 4. *Iuny* des morgens ſeer goet tijd uyt de *Betauwe* aan het hooft van de Rhijn-brugge, en langs het Knor-dijkjen met Muſquetten door de Franſchen beſchooten, dewelke aldaar een Baterye begonden op te werpen, waar op terſtont uyt de Stad met Canon en Muſquetten furieuſelijk is geantwoort, (welk ſchieten de *Gevolmachtigde te Velde* in haar retraite genoegſaam hebben konnen hooren, en is daar op de Burgerye en Militie terſtont op de Wallen gebragt, en heeft de Burgerye op het vertrouwen, dat ons Leger omtrent den *Dooren-weert* den *Rijn* door de ondiepten aldaar paſſeeren ſoude, om de Franſche uyt de *Betauwe* te ſlaan, of eenig ander middel tot verloſſinge van de Stad by de hand te nemen, ſeer groote couragie getoont en ſeer yverig tot defenſie van haar Stad geweeſt, de ſtukken, die noch op de Wallen niet waaren daar op gebragt, de Bateryen verveerdigt, Schans-korven na behooren geſtelt, ende alles gedaan, wat men van een Burgerye ſoude konnen verwachten, gelijk ook de Militie tot defenſie van de Stad ſich ſeer animeus getoont heeft.

17. De Magiſtraat de belegeringe van haar Stad ſiende, hebben eenpaarlijk gerefolveert de Stad naar haar uyterſte vermogen te defendeeren, en op dat het ſelve te bequamer ſoude konnen geſchieden, hebben goet gevonden de ordres tot defenſie van de Stad nodig te laten beramen en uytgeven door een Krijgs-raat, uyt eenige van de Magiſtraat, Commandeur ende eenige Hooft-Officieren geconſtitueert, waar op ook naar gehoudene conferentie met de Militaire Hooft-Officieren, drie uyt de Magiſtraat, ende nevens den Commandeur vijf van de Hooft-Officieren tot een Krijgs-raat aangeſtelt zijn, om alle ordres naar welgevallen te ſtellen, zijnde ondertuſſchen door het ſchieten uyt verſcheyden Canons en Muſquetten, ſo veel mogelijk is geweeſt, belet geworden het avanceeren ende voltrekken van des Vyands Batterye, dewelke ook mede heftig ſchooten en eenige Burgers en Soldaten quetſten.

18. Tegens den avond is een Trompetter van den Vyand komen bla-

blaſen verſoekende binnen te weſen, waar op de Magiſtraat, Commandeur en Officiers van de Militie op de Raad-Kamer vergadert zijnde, is gereſolveert, den Trompetter blindeling in te halen ende ſijn aanbrengen te hooren, dewelke in de Raad-Kamer gebragt zijnde, ſeyde afgeſonden te weſen van den Heer *Hertog van Turenne*, om wegen ſijn Alder-Chriſtelijkſte Koninklijke Majeſteyt van Vrankrijk de Stad op te eyſſchen, ende naar dat de Trompetter op de Secretarie gebragt was, is gedelibereert over het antwoord, dat men hem geven ſoude, ende hebben de Militaire Officieren geadviſeert, dat men hem terſtont weder uyt ſenden, ende geen ander antwoord geven ſoude, als dat ſy de Stad niet konden over geven, doch de Magiſtraat vermeynde, dat ſy de ſaake aan de Hop-luyden en Gemeens-luyden moſten communiceeren, eer ſy daar op antwoorden konden, ende dat ſy des morgens ten vijf uyren haare reſolutie ſouden bekent maaken.

19. Naar dat den Trompetter weder uyt geleyt was, heeft de Magiſtraat de Gemeens-luyden laten vergaderen, en het aanbrengen van den Trompetter voor gehouden, ook bekent gemaakt de antwoord van de Militaire Officieren, verſoekende haar reſolutie, of ſy de Stad maintineeren ende andere Burgerye daar toe mede animeeren wilden, waar op de ſelve eenpaarlijk klaagde, dat ons Leger . . . . . hadde verlaten de Retrenchementen aan den *Yſſul*, die ſo veel gelts gekoſt hadden, en waar door ſo veel treffelijke landen van de Ingeſetenen van deſe ſtad bedorven waren, ende dat ſy nu haar Voor-ſchanſſen, waar op de Heeren Raden van de Staten, het verbeteren van de Fortificatien deſer Stad altijd hadden geëxcuſeert, quijt waren, dat ſy ook gehoopt hadden, dat het Leger het canonneeren uyt deſe ſtad genoegſaam hebbende konnen hooren, tot onſer ontſettinge weder te rugge gekeert, ende ten minſten over den Rijn ſouden zijn gegaan, om een *tentamen* te doen, of men het Quartier van de Franſche omtrent deſe ſtad liggende, ende gelijk men bericht wierde doe ſo ſterk niet weſende, als ons Leger, niet ſoude hebben konnen opſlaan; Maar dat ſy ter contrarie vernomen, dat Leger continueelijk naar beneden marcheerde, ende de *Grebbe* al gepaſſeert, ende tot *Rhenen* gekomen was, tot een evident teyken dat het Leger deſe Stad genoegſaam abandonneerde, ende dat het geheele Leger in de Retrenchementen van den *Yſſul* de Franſchen niet *willende* afwachten, men lichtelijk konde afnemen, dat een Stad ſo qualijk gefortificeert, de forces van het Franſche leger niet en ſoude konnen uytſtaan, en indien daar eenige hoope van ontſet voor handen was, dat ſy geen goed en bloed voor

hier heeft geſtaan, *ſonder Vyand te ſien.*

Hier heeft geſtaan, *dervende.*

En is alle deſe veranderinge met de handt van

Burgermeester . . . . . gedaan, volgens desselfs bekende letteren.

de Religie ende Vryheyt wilden opsetten, maar dat het te vergeefs soude zijn, sonder hoope van ontset, de stad in pericul van een Bloedbad te stellen, doch dat sy voor het formeeren van haare resolutie verfochten, te weten den toestant van het Magazijn, waar op de Commijs van het Magazijn verhoort zijnde, verklaarde, dat het Magazijn met Pulver, Musquet-kogels als ook Canon-kogels van drie Pond redelijk voorsien was, maar dat van de Lonten in het Magazijn behalven het weynige dat van de twaalf hondert Pond, die de Heeren Staten van Uytrecht gesonden hadden, noch voor handen was, maar omtrent drie duysent pont Lonten overig waren, dat hy uyt de naam van de Magistraat noch onlangs aan de Heeren Raden van Staten de schaarsheyt van de Lonten genotificeert ende suppletie van het gebrek, edoch te vergeefs versocht hadde, ende indien de Lonten alle daag soo veel geconsumeert wierden, als dien dag gedaan was, dat daar voor geen drie dagen Lonten waren, dat daar ook weynig kogels waren van ses en twaalf pont, welk rapport de Hopluyden, Gildemeesteren en Gemeensluyden gehoort hebbende, hebben deselve haar voorige klachten vande verlatinge door ons Leger gereitereert ende geadviseert, dat dewijl daar sulken schaarsheyt van Lonten was, sonder dewelke men het Canon ende Musquetten niet konde gebruyken, dat ook de Stad door de continueele doortochten ende nabyheyt van het Leger ganssch geen provisie van Meel hadde, en dat men noch twee dagen te vooren vier duysent pont Broot aan de Spaansche Ruyterye had moeten uytdeylen, waar door al het Meel van de Bakkers geconsumeert was, soo dat de Soldaten qualijk Broot te koop konden krijgen, en dat den Vyand over den Rijn komende sich terstont van de Water-Meulens buyten de Stad konde meester maaken, en dat men over sulks genootsaakt soude wesen over drie of vier dagen de Stad over te geven, dat het over sulks beter was, dewijl geen ontset was te verhopen, by tijts een goet accoort te maken, gelijk wegens den Konink gepresenteert wierde, als na drie of vier dagen vechtens, de Stad in Pericul te stellen, om Stormenderhant ingenomen te worden, ende tot een proye van een furieusen ende woedenden Vyand te exponeren, waar door Vrouwen en kinderen deerlijk vermoort souden konnen worden, ende hebben daarom tot de Capitulatie op redelijke conditien gereselveert.

20. Deselve resolutie nevens de redenen hier voren verhaalt, hebben de Magistraat door twee Gecommitteerdens de Militaire Officieren in de Herberg van den Arent by malkanderen vergadert zijnde, bekent gemaakt en der selver advijs daar op versocht; en terwijlen de

Heer

Heeren Gecommitteerden noch spraaken, quam daar by de Secretaris *Verstegen*, dewelke buyten kennisse van de Magistraat den Trompetter tot in 't Fransche Leger gevolgt was, ende seyde dat *Duc de Turenne* voor twee uren Antwoort wilde hebben, of hy wilde op de Stad dien nacht doen stormen, dewelke al te samen eenpaarlijk verklaarden tot geen Capitulatie te konnen verstaan, dat sy volgens haaren Eed, daar mede sy aan het Land verplicht zijn, gehouden waren de Stad ten uyterste te defenderen, en liever als eerlijke luyden te willen sterven, als de Stad sodanig op te geven, versoekende aan de Heeren Gecommitteerdens, dat deselve de Magistraat ende Gemeente wilden induceren tot een mannelijke resistentie, dat sy een brief aan *Sijn Hoogheyt den Heere Prince van Orangien* door een Ruyter senden, en secours voor de Stad versoeken wilden, waar op die Gecommitteerden weder by de Magistraat gekomen, ende rapport gedaan hebbende, gerefolveert is de Stad te defenderen, ende den Trompetter weder komende af te wijsen, en dat men de Burgerye tot het defenderen van de Stad animeren soude, als ook geschiet is.

21. Den 5. des morgens omtrent acht uyren is den Trompetter weder gekomen, ende gelijk te vooren binnen gebracht, waar op een groote meenigte van Vrouwen, daar onder eenige mans-personen gemengt waren, op de been raakten, roepende en schreuwende om Accoort, ende de Magistraats-personen en Officieren, die deselve op straat vonden, omçingelden, en zijn daar op eenige door de Magistraat gecommitteert, om de Officieren in de Herberg den Arent de spreeken, dewelke aldaar eenige Capiteynen vindende met deselve delibereerden over het defenderen van de Stad, welke Officieren toenmaals considererende het gebrek van Lonten ende Meel, oordeelden, dat de Stad niet te defendeeren was, ende resolveerden tot de Capitulatie, indien de Magistraat haar een attestatie van het voorn. gebrek wilde verleenen, dan de Hooft- ende andere Officieren van de Regimenten van *Vrybergen* en *Ammama* waren met haar Regimenten op de Wal, en maakten swaarigheyt van haar posten te gaan, derhalven de Magistraat naar de Wal zijn gegaan, om deselve Hooft-Officieren ook te spreeken, ende met deselve over het Antwoort aan den Trompetter te delibereren, waar op naar deliberatie met de Hooft-Officieren gerefolveert is, den Trompetter met een weygerend Antwoort weder uyt te senden, 't welk de wijven horende steenen begonden te raapen, en na de Magistraat en Officieren te werpen, sodanig dat een Capiteyn door verscheyde huysen moste ontlopen.

22. Den Trompetter weder uytgeleyt zijnde, waren eenige Officieren so haastig, dat deselve terstont ordre gaven met het Canon te schieten, en of wel de Magistraat sulks socht te beletten ende op te houden, tot dat den Trompetter in het Retrenchement was, so wierde evenwel eerder geschoten, en het Paard daar *Duc de Turenne* opsat, gequest.

23. Terwijl de Magistraat met de Hooft-Officieren op het Bolwerk van de Rijn-poort wachten, tot dat eenige Ruyterye tot haar securiteyt ende dissipatie van de by een gerotteerde vrouwen ende manspersonen door de straten reden, is den Soldaat des nachts naar *Sijn Hoogheyt den Heere Prince van Oránge* gesonden weder gekomen, en sonder ymant te mogen spreeken binnen gebracht, den welken gelast wierde, te seggen, om de Gemeente te encourageren, dat *Sijn Hoogheyt* veerdig stont, om met sijn Leger weder naar *Arnhem* te marcheeren, en de Stad te ontsetten, het welke door de Magistraat ende Officieren onder de Burgerye uytgestrooyt zijnde (hoewel die Soldaat *Sijn Hoogheyt* niet gevonden hadde) sulken couragie in de Burgerye verwekte, dat de selve met de Vaandels weder na de Wal liepen en haar genoegsaam verlaten posten voor het meerendeel weder innamen, schietende wederom dapper met Canon ende musquetten, om den Vyand het voltrekken van sijne aproches ende op maaken van een Batterye te beletten, en wierden aldaar eenige huysen buyten de Sabelspoorte de Fortificatien te naarliggende in den brant gesteeken en geruïneert.

24. Des middags quam tijdinge, dat de Franschen besig waren, om beneden de Stad by *Hulkensteyn* met schuyten volk over den Rijn op de Veluwe te brengen, dewelke gelijk men van de Wal konde sien, post vatten in de schuure van den Secretaris *Verstegen*, het welke eenige uyt de Magistraat aan de Heeren Commandeur en Colonnellen bekent maakten en versochten, dat deselve eenige troupes wilden uyt senden, om het overkomen te beletten, ende die alrede overgekomen waren te rug te slaan, daar op deselve Capiteyn *Aartsen* nevens een Vries Capiteyn met hondert musquettiers hebben uytgesonden, waar by sich onder het beleyt van den Burgermeester *Willem Gosewijn Huygen* tot *Clarenbeek*, en den Majoor *Soetlant* ruym soo veel vrywillige Burgers gevoegt hebben, dewelke buyten de St. Jans-poort haar in ordre stellende, quam den Ritmeester *Balantijn* om het Veld te recognosceren uytgesonden zijnde, met een groote alteratie in een volle courier midden door den troup te rug jagen, dat een yder

sich

sich genoeg te wachten hadde, en in de Poort daar over beſtraft zijnde, is hy weder na buyten gereden, en is die troupe, met haar nemende een kleyn metalen ſtukjen, na den Vyand gegaan, ende hebben op de ſchure van den Secretaris *Verſtegen*, daar de Franſchen ſich onthielden, ſodanig geſchoten en gechargeert, dat de Franſchen aan het wijken waren, en weder na den Rijn retireerden, ende ſouden dien troup, onder Gods Zegen die ſchure vermeeſtert en de Franſchen weder over den Rijn gedreven hebben, ten ware den Ritmeeſter *Ballantijn*, om het Veld nader te ontdekken, weder uytgereden, voor de tweedemaal met een volle Galop door die Troup was komen rijden, tegen de waarheyt roepende, dat daar meer als twee duyſent Franſche Ruyters achter den Berg ſtonden, ende daar op die troup in disordre bracht, dewelke evenwel ſonder verlof weder binnen quam, en indien gelijk een yder oordeelde, dat met Gods hulpe geſchiet ſoude zijn, ſo den Ritmeeſter *Balantijn* dien valſchen alarm niet gemaakt hadde, die troup de Franſchen weder over den Rijn gejaagt hadden, het ſelve ſoude de Burgerye ſeer geanimeert hebben, en ſoude de Franſchen ſo haaſt over den Rijn niet gekomen zijn, ende overſulks de Stad ſo haaſtig niet bekomen hebben.

25. Met het weder binnen komen van de troupen, raakte den Brand in verſcheyden huyſen buyten de Rijn-poort naar den ouden Kraan, als ook in eenige huyſen buyten S^t. Jans-poort, het welke een groote alteratie onder de Burgers cauſeerde, ende als men tegen den avond geen tijdinge van 't Leger van *Sijn Hoogheyt* vernam, ende dat verſcheyden troupen Paarden en Infanterye van de Franſchen voor de Stad in de *Velauwe* op den *Sandberg* ſich vertoonden, en dat de Burgerye begonden te giſſen, dat de tijdinge van de komſte van het Leger van de *Prins* maar uytſtroyſſels waaren, vraagden de ſelve als ook de Hollandſche boeren geduyrig aan de Magiſtraat ende Officieren, die de Wal paſſeerden, en de Soldaten encourageerden, of de *Prins* niet quam, dewelke haar dan op het beſte, dat ſy konden, aanmoedigden, maar van de komſte van den *Prins* niet vernemende, begonden deſelve de couragie te laten vallen, ende haare poſten op de Wal te verlaten, ende begonden ſich met de Vrouwen, die om het overgeven van de Stad riepen, ende tumultueerden, te voegen, verſcheyden Inwoonders en Hollandſche Boeren, inſonderheyt die haar huyſen verbrand waaren, ende der ſelver Vrienden komende met een groote ongeſtuymigheyt voor het Raad-huys, roepende dat men moſte accordeeren, ende willende weeten, of de Magiſtraat tot het afbranden

van de selve huysen ordre gegeven hadde, ende dewijl de Magistraat verklaarde daar niet van te weeten, liepen sy naar het Logement van den Ritmeester *Balantijn*, seggende dat de selve sulx op de naam van de Magistraat belast hadde, dewelke het toenmaals ontquam, ende doe hy weder op de Markt quam, raakte hy weder onder den tumult, ende soude ook haar handen niet ontkomen hebben, indien de Magistraat hem niet verlost, ende op het Raad-huys gebragt, ende tot voorkominge van grooten tumult in arrest genomen hadden.

26. Des avonts quam den Trompetter de Stad voor de derde maal op-eyschen, seggende, indien de stad niet Capituleerde, dat dien nacht de stad soude worden bestormt, waar op de Magistraat siende den tumult onder het gepeupel meer en meer aanwassen, en de onwilligheyt van de Burgerye ende de Hollandsche Land-saten, dewelke de Wallen voor het meerendeel verlaten hadden, ende ook niet te bewegen waaren, om weder na de Wallen te gaan, ende considereerende de swakheyt van haar Stad, gebrek van Lonten, meel ende andere behoeften, ende voornamentlijk dat geen ontset te verwachten stonde, hebben noods-halven moeten resolveeren, alsó de Vyand alrédet in de *Veluwe* gekomen, ende meester van de Koorn-meulens buyten de stad geworden, een uyt de Magistraat uyt te senden, om over een goede Capitulatie te handelen, ende het selve aan de militaire Officieren bekent te maaken, ten eynde de selve ymand uyt den haaren daar by mochten voegen, dewelke sulks weygerden, seggende, de Stad niet te willen overgeven, ende de stad selfs in weer wil van de Magistraat ende Burgers te willen defendeeren, waar op de Magistraat haar te gemoet voerde, wel te konnen oordeelen, dat sy wel deeden als eerlijke Luyden, het Land trouw te dienen, ende het uyterste af te wachten, maar dat sy haar Vrouwen, Kinderen ende goederen elders hadden, ende alleen met haare Lichamen (dése de selve lichtelijk daar naar souden konnen salveeren) hier waaren, dat de Magistraat ook geresolveert was, indien het daar aan lag, haar persoonen ten dienste van het Vaderland op te offeren, maar dat de Magistraat verplicht was mede te sorgen voor haare Burgeren, der selver Vrouwen, Kinderen ende goederen, ende so veel mogelijk was, voor de behoudenisse ende bewaaringe van haare stad, ende dat sy gedestitueert zijnde van alle hoope van ontset, ende door het vertrek van de Gecommitteerde te Velde, ende het Leger van haare Bond-genooten genoegsaam geabandonneert, haar genoodsaakt vonden tot voorkominge van de totale ruine van haare Stad ende Ingesetenen van de

selve haar te dienen van sodanige middelen, om haar eenigsins ende so veel als mogelijk was, te conserveeren, ende dat sy nu een goed accoord souden konnen maaken, daar toe sy over dry of vier dagen, als de stad in de uyterste nood soude zijn gebragt, tot een irreparabel verderf van haare Stad ende Burgerye niet souden konnen komen, ja dat haar stad met geweld ingenomen worde, ende veele onnoselе Kinderen ende Vrouwen jammerlijk vermoord, ende in de uyterste miserie gebragt souden konnen worden, ende dat den Staat der Vereenigde Nederlanden niet geholpen konde worden, met het deffendeeren van dese stad voor dry of vier dagen, dat ook by de Bond-genooten niet qualijk genomen konde worden, dat het geheele Leger van desen Staat voor het Fransche Leger retireerende . . . . . sulken swakken stad, die het geweld nu al twee dagen hadde uytgestaan, de vorderе forces van het Leger niet dorste afwachten, ende dat daarom de Magistraat de Burgermeester *Brantsen* ende den Secretaris *Verstegen* souden uytsenden, om den Trompetter te spreecken, indien de Heeren daar yemand wilden byvoegen, so souden die met een gaan, waar tegen de Officieren seyden naar haar Posten te willen gaan, ende de selve te willen deffendeeren, dan zijn daar op de Burgermeester *Brantsen* en den Secretaris *Verstegen* uyt de stad naar het Leger van *Turenne* gegaan, waar by de militie een Officier gevoegt heeft.

Na. dit is met een grove penne deurgestreecken.

27. Eenige uyt de Magistraat des avonds omtrent tien uyren de ronde doende, bevonden met groote alteratie, dat terwijl den Vyand rondom de stad was, ende de huysen ende hoven aan het Contrescharp in brand stonden, dat in de twee grootste en swakste Bolwerken achter het Gast-huys ende *S. Wolbergens Kerk* gantsch geen wacht of besettinge was, ende dat daar alleen eenige schild-wachten stonden, dat ook eenige van de Hollandsche Landsaten het woord aan onbekende personen hadden gegeven, waar door de stad lichtelijk hadde konnen overvallen worden, hebben seer qualijk ende met groote moeyten eenige Burgeren op de Hooft-wacht konnen disponeeren, om die voornoemde Posten te besetten, hebbende veel van de Burgerye ende van de Hollandsche Landsaten haar posten en wachten verlaten.

28. Den 6. Juny, doe den dag begonde te komen, sagmen, dat de Franschen den nieuwen weg naar de Sant-berg op de punt van het Bolwerk van de hooge muyr afgetrencheert, en een travers tot op de Gracht gemaakt hadden, als ook dat sy achter den Botterdijk en dwars

door de Have, dewelke wegen het leeg water droog was, seer met een Retrenchement naar de Rijn-poort geavanceert waren, en als men haar toe riep, dat sy gedurende de Capitulatie niet mosten arbeyden, of dat men daar op schieten soude, seyden sy, dat uyt de Stad op den Trompetter geschooten was, eer hy in 't Retrenchement was geweest, doch hielden doe op van het werken, ende souden, gelijk men uyt haar arbeyden sag, den storm aangebracht hebben tusschen de Steene-brugge van de Rijn-poort, ende den Beer in de droogé Graft, ende in den hoek van de andere zijde van het selve Bolwerk, alwaar sy vryelijk konden werken, also die plaatsen van geen pointen of zijden van de Wal met Musquetten of Canon bestreeken worden konden, waar over de Magistraat so langen tijt, doch te vergeefs aangehouden hadde, dat een Ravelijn voor de Rijn-poorte, tot defensie van die periculeuse plaetse, geleyt mochte worden.

29. De Gecommitteerde van de Stad, als hier voor geseyt, nessens den bygevoegden Officier uyt de Militie tusschen acht en negen uren 's avonts, buyten de Poort by den voorsz. Trompetter gekomen zijnde, zijn de selve van hem versocht, om met hem by Monsieur *St. Abre* te gaen, die in absentie van den *Hertog van Turenne* aldaar Commandeerde, 't geen sy gedaan hebben, en is den voorsz. *St. Abre* op den Botterdijk by de oude Kraan, naar dat sy byna een uyr gewacht hadden, by haar gekomen, die de Gecommitteerde van de Stad afvraagde, of de Magistraat noch niet geresolveert hadde haare Stad aan den Koning onder redelijke Conditien over te geven, waar op sy geantwoort hebben van Ja, ende willende de geprojecteerde Articulen van Capitulatie aan sijn Ed. vertoonen, seyde niet van noden te zijn, maar dat sy de moeyten mosten nemen, van met sijn Ed. naar den *Hertog van Turenne*, die omtrent een groot half uyr daar van daan was, toe te gaan, 't geen sy aangenomen hebben, en aan yeder door ordre van den voorsz. Commandant *St. Abre* een Paard gegeven zijnde, zijnse daar na toe gereden, tot *Hulkensteyn* toe geavanceert zijnde, traden sy van haar Paarden af, met meyninge, om over de Brugge, die aldaar van de Fransche van kopere Schuytjens geleyt was, over te gaan, maar kosten niet, door dien deselve noch niet volkomentlijk geleyt was, doch wierde met een Schuytjen over den Rijn aan de Meyerswijkse zijde overgebracht.

30. Alwaarse geleyt wierden in 't Leger van het Voet-volk, het welk daar gecampeert lag, en geseyt wierde wel 20000. man sterk te zijn, om af te wachten de komste van den *Comte de Guiche*, die men

seyde

seyde by haar Ed. te sullen komen, om haar na den Hooggemelten Hartog te convoyeeren.

31. Byna een groot uyr aldaar vertoeft hebbende, is eyndelijk den Hooggemelten Graaf by haar gekomen, die naar haar beleefdelijk verwellekomt te hebben, haar heeft gevraagt, of sy als Gedeputeerden van de Stad van *Arnhem*, gekomen waren, om wegens die Stad te capituleeren, waar op die voorsz. Gedeputeerden antwoorden van Ja; terstont weder te Paarde geseten zijnde, hebben haar reyse vervolgt, en zijn neffens den *Comte de Guiche* naar den Hertog toegereden.

32. Omtrent een groot half uyr gereden hebbende, zijnse gekomen te *Elden* op de *Sluys*, alwaarse in 't Logement van den Hertog gebracht wierden.

33. Aldaar gekomen zijnde, wierden haar Ed. van de Hooggemelden Graaf versocht een weynig patientie in 't afwachten van de komste van den Hertog te willen gebruyken, die geseyt wierde in de ruste te wesen, meer als twee of drie uyren met de grootste patientie van de werelt vertoeft, ende dikwijls na de komste van den Hertog gevraagt hebbende, is haar Ed. telkens tot Antwoort gegeven, dat sijn Hoogheyt noch rustede, doch dat hy wel terstont soude ontwaaken, wordende also den geheelen nacht, door 't afwachten van sijn komste opgehouden, en doorgebracht.

34. Welk lang vertoeven haar Ed. geen kleyne bekommernisse veroorsaakte, door dien de Heeren van de Magistraat en de Burgerye niet kosten weten of gissen, wat haar wedervoer of wedervaren was.

35. Eyndelijk is den hoog-gemelten Hertog 's morgens tusschen ses en seven uyren, zijnde den $\frac{6}{16}$ *Juny*, komende van *Nimwegen*, van de Schans *Knodsenburg* gearriveert, aldaar gekomen zijnde, hebben de voorsz. Gecommitteerdens de gelegentheyt gesocht, om met sijn Hoogheyt t'aboucheeren, de welke sy verkregen hebbende, hebben aan sijn Hoogheyt bekent, dat sy als Gecommitteerdens van de stad van *Arnhem* aldaar gekomen waren, om met sijn Hoogheyt over de Capitulatie te spreeken, waar op haar tot Antwoort gaf, dat dat seer wel was, maar dat met haar geen Capitulatie konde maken, gevende tot reden, dat het een Stad was, die stem in Staat hadde, met welke Steden hy geen macht hadde te capituleeren, doch radende haar van, terstont na den Koning toe te gaan, diese tusschen *Arnhem* en *Doesburg* seekerlijk souden vinden, ende aan sijn Koninklijke Majesteyt haar versoek bekent te maken, haar verasseurerende, dat sy de redelijkste en favorabelste Conditien van de Werelt van sijn Majesteyt obtineren en verkrij-

verkrijgen ſouden, daar byvoegende, dat ſelfs een miſſive aan den Konink in faveur van de Stad ſchrijven, ende terſtont aſſenden ſoude.

36. Waar op haar Ed. haar afſcheyt genomen hebben. Op haar vertrek ſtaande heeft het ſijn Hoogheyt belieft, haar mede te geven ſeeker Edelman van *Comte de Guiche*, om haar na den Konink te conduiſeeren, ende door ſijn Ed. op de aldergevoeglijkſte manier, acces ende audientie by ſijn Koninklijke Majeſteyt te doen bekomen.

37. Met welken Edelman ſy terſtont naar *Arnhem* ſijn vertrokken, paſſeerende den ſelven weg, die ſy 's avonts te vooren gepaſſeert waren.

38. 's Morgens omtrent acht uyren voor de Stad gekomen ende de poorte open gedaan zijnde, zijn ſy met den voorñ. Edelman binnen gegaan.

39. En aldaar rapport van 't gepaſſeerde aan de Heeren vande Magiſtraat gedaan hebbende, zijn terſtont uyt het midden van haar gecommitteert Burgermeeſter *Brantſen*, als Burgermeeſter in der tijd ende *Arnold van Dans* tot *Präſikkaaf*, om met den gemelden Edelman na den Koning toe te rijden.

40. In 't uytrijden van de Stad hebben ſich *Everhard van Delen* tot *Laar*, Rechter van *Arnhem* en *Veluwen-Zoom*, ende den Colonnel *Vrybergen* in haar geſelſchap gevoegt, om mede na den Konink toe te gaan, onderwegen bericht wordende, als dat ſijn Koninglijke Majeſteyt te *Latum* was, ſo hebben de voorñ. Gecommitteerde van de Stad haare reyſe directelijk daar op aangenomen, ende onderwegen ettelijke duyſenden van uytgeleſene Ruyterye, principalijk in 't door rijden met haare Paarden door de Riviere *a'Yſſul* gerencontreert ende ontmoet, dewelke ſeyden regel recht na de ſtad van *Arnhem* toe te rijden, om die ſelve te gaan berennen, doch wierde van de voorñ. Edelman op gehoude, nhaar bekent maakende, dat twee Gecommitteerden uyt de voorñ. Stad by hem waren, om naar den Koning te gaan, ende Capitulatie wegens haare Stad met ſijn Majeſteyt te verſoeken.

41. Omtrent *Latum* komende, heeft den voorñ. Edelman verſtaan, dat ſijn Koninglijke Majeſteyt aldaar by ſeekeren hank aan den Oever van den *Yſſul* was, beſiende de Retrenchementen, die in de *Velauwe* op de kant van den *Yſſul-ſtroom* gemaakt waren. Alwaar komende heeft ſich den gemelten Edelman by den Koning gevoegt, en aan ſijn Koninklijke Majeſteyt bekent gemaakt, datter twee Burgermeeſters als Gecommitteerden van de ſtad van *Arnhem* by hem waren,

ren, om met ſijn Majeſteyt capitulatie wegens haar Stad te maken, waar op ſijn Majeſteyt hem geaddreſſeert heeft aan den Heer *Marquis de Louvois*, om met den ſelven daar over te ſpreeken.

42. Gekomen zijnde by den Hooggemelden *Marquis de Louvois*, wierden de Gecommitteerdens van de Stad gevraagt, of ſy ook uyt haare Stad geſchoten hadden, en ſeyden van Ja, waar op haar geantwoort wierde van lijf en goet verbeurt te hebben, doch dat ſijn Koninklijke Majeſteyt die faute, ſo men pardon verſocht, na ſijn groote goetheyt wel pardonneeren ſoude.

43. Middelerwijl wende ſich de Konink weder op den Dijk na *Arnhem*, ende omtrent een quartier uyrs voortgereden zijnde, heeft ſich ſijn Majeſteyt met ſijn Broeder *Duc d'Orleans* ende alle de groote, ende zijn byhebbende Cavallerye in een groote vlakke Weyde gecampeert.

44. Alwaar de Gecommitteerde Audientie verſochten, ende by ſijn Koninglijke Majeſteyt ook vergunt wierde, 't welk in deſer voegen toeging; Doch eer de voorſz. Gecommitteerdens tot den Konink toetraden, ſo haddenſe ſich by den Duc gemelten Edelman geinformeert, hoeſe ſich in 't bykomen van ſijn Majeſteyt ſouden hebben te dragen, die haar deſe Inſtructie gegeven heeft; Dat ſo de Koning te Paard ſittende audientie verleende, ſy ook op haare Paarden blijven, ende tot ſijn Majeſteyt alleen met driemaal ſijn Lichaam te buygen, naderen moſten, maar ſo den Koning van ſijn Paard te Voet was, dat ſy als dan ook te Voet tot den Koning, na drie reverentien gemaakt te hebben, moeſten toe treden, ende dan voor ſijn Majeſteyt op een knÿ gaan ſitten, en alſo haar propoſitie doen.

45. De Koning van ſijn Paard afgetreden zijnde, ſtaande aan ſijn rechter hand ſijn broeder den *Hertog van Orleans*, aan ſijn andere zijde veele Hertogen, Princen en andere Grooten, is *Everhard van Delen* tot *Laar*, gelijk ook de Gecommitteerdens van de Stad van *Arnhem* tot ſijn Alder-Chriſtelijkſte Majeſteyt, in voor verhaalde manieren, toegetreden, ende heeft *Everhard van Delen* ſijne propoſitie in 't Nederduyts gedaan, verſoekende de Vryheyt van Conſcientie, ende vrye Exercitie van de Religie, als mede verſeekeringe ende Sauvegarde voor de Huyſen ten platten Lande in de Velauwe ſtaande; ſo haaſt dat ſelve aan ſijn Majeſteyt door een Tolk vertaalt was geworden, wierden van den Koning aan de Gecommitteerdens van de Stad een wenk gegeven, om haar verſoek ook voor te dragen, 't geen in de Franſche tale met deſe weynig woorden geſchieden.

46. Dat sy als Gecommitteerdens van de Stad van *Arnhem* voor sijn Alder-Christelijkste Majesteyt verschijnden, om haar aan de goetheyt van sijn Alder-Christelijkste Majesteyt over te geven, biddende, dat sy Vryheyt van Conscientie, ende hare vrye exercitie van de Religie mochten genieten, ende eyndelijk dat sy by hare oude Privilegien, Gerechtigheden ende Besit van goederen gemaintineert mochten worden; waar op de Koning antwoorde ende seyde; dat alle, wat de Burgerye misdaan hadde, haar vergeven wierde, ende dat sy Vryheyt van conscientie, ende vrye oeffeninge van haare Religie, ende haare voorgaande privilegien en goederen souden genieten ende behouden; na dese woorden gaf haar de Koning weder met sijn hant een wenk van te sullen opstaan, 't geen sy deden, ende zijn na drie reyerentien weder gedaan te hebben weg gegaan.

47. Waar na den Colonnel *Vrybergen* sich mede aan den Koning wegens de Militie gepresenteert, doch tot antwoort bekomen heeft: *Vous estez tous Prisonniers de Guerre.*

48. Dit gepasseert zijnde, zijnse terstont te Paard geklommen, en hebben haar gevoegt by den voorgemelten *Marquis de Louvois*, die haar seyde, datse met hem na haare Stad toe souden rijden, 't welk geschiede; doch onderwegen wierde den Hooggemelten *Marquis* van de Gecommitteerdens van de Stad gevraagt, waar ter plaatse, ende wanneer die Capitulatie, ende 't geen haar de Konink toegestaan hadde, onderteekent soude werden; so antwoorde zijn Excellentie; dat die selve na haare gewoonte, onder de Poorte van de Stad geschieden moste, waar by men verbleven is.

49. Door de Riviere den *Yssul* weder gereden zijnde, so gaf sijn Excellentie ordre aan een Regiment Dragonders, als mede aan eenige Compagnien so Switsers als Franschen, die daar gecampeert lagen, om terstont op te sitten, ende weder na de Stad toe te marcheeren.

50. Onderwegen quam de Heer *Marquis de Louvois* by de voorsz. Gecommitteerdens, ende vraagden haar, offe wel eenige Trominelen hoorden slaan, de welke antwoorden van Ja, so seyde zijn Excellentie, dat die Armee, daar van men den Trommelslag hoorden, sterk omtrent 20000. man (indien men geen Capitulatie desen dag hadde willen maken) den aanstaanden nacht van dese en noch een ander Armee van den *Hertog van Turenne*, daar van de Stad belegert was, in de Betauwe leggende, van d'andere kant de selve seekerlijk bestormt en overrompelt souden hebben.

51. Omtrent een half uyr van de Stad gekomen zijnde, ende een halte

halte gemaakt wordende, wierde de Burgermeester *Dans* tot *Prasikhaaf*, van de Heer *Marquis de Louvois* geroepen, ende van hem versocht, dat hy met sijn Trompetter voor uyt na de Stad soude rijden, om de Poort te laten openen, en ordre ende bevel aan de Burgers ende militie te geven, van met te schieten, of dat sy anderssins tot een roof en plondering overgegeven souden worden.

52. Waar op de Heer *Marquis de Louvois* met sijn by-hebbende Krijgsvolk, neffens *Everhard van Delen* tot *Laar*, en de Burgermeester *Brantsen*, ende de Colonnel *Vrybergen* gevolgt zijn, ende in de Poorte van de Stad komende, vonden aldaar de Magistraat, neffens haaren Secretaris met pen, inkt ende papier gereet, met vertrouwen, dat de Capitulatie vervolgens op 't papier gebracht ende onderteekent soude werden, maar dat selve wierd tot 's anderen daags toe uytgestelt.

53. Op de markt komende, so was aldaar het gantsche Guarnisoen van de Stad tot de Hollantsche Lantsaten incluys, op het versoek van den hooggemelten *Marquis* in de wapenen gekomen.

54. Aan dewelke alle door sijn Excellentie aangeseyt wierde uyt de naam van den Koning haar geweer af te leggen, 't welk gedaan zijnde, wierden sy altemaal, niemant uytgesondert, als *Prisonniers de Guerre* in de groote Kerk geleyt, en aldaar met wacht bewaart.

55. Des anderen daags, zijnde den $\frac{27}{17}$ *Juny* is van de voorsz. Capitulatie van *Monsieur de Louvois* geen gewag ter werelt gemaakt, blijvende de saake in voorgaande staat.

56. Middelerwijl is de *Conte de Guiche*, en des anderen daags daar na den *Hertog van Turenne* in onse Stad gekomen, versoekende de Heeren van de Magistraat te spreeken, welke beyde de een breeder en ampelder als d'andere met seer groote expressie de voorsz. Magistraat verasseureert ende versekert hebben, dat sijn Koninklijke Majesteyt haar by haar oude Vryheyt van Conscientie, ende vrye exercitie van Religie soude laten, ende dat sy in haar oude Privilegien recht ende gerechtigheden, als mede regeringe ende besit van goederen, volgens belofte van den Konink, gemaintineert souden worden.

57. Ondertusschen dat de voorsz. saake so onverricht bleef staan, so is 't gebeurt, dat de *Cardinaal de Bouillon*, zijnde des Broeders soon van den *Hertog van Turenne*, in de Stad gekomen is, dewelke ordre gegeven heeft, dat de Groote Kerk, die gelijk geseyt is, volgepropt was van 't Garnisoen van de Stad, ledig gemaakt, en de ingeslotene gevangens op andere plaatsen gebracht souden worden.

58. Naar dat het selve gedaan was, so is de voorsz. Kerk, volgens haare gewoonelijke Ceremonien ingewijd, ende met dienst daar in te doen, in possessie genomen, doch dit alles is geschiet buyten last ende ordre van den Koning, gelijk ons selver de Heer *Marquis de Louvois*, als hy onse Capitulatie onderteekende, verhaalt heeft.

59. Eyndelijk heeft de Magistraat goet gevonden, (durvende de saak niet langer in sulken staat laten, ende haar albereets van de grootste Kerk berooft siende) de Burgermeesteren *Brantsen* en *Wilhelm Gosewijn Huygens* tot *Clarenbeek* te committeeren, om naar *Billion* te gaan, alwaar de Koning met sijn Leger gecampeert lag, om de beloofde schriftelijke Capitulatie te bekomen, waar mede sy haar ten allen tijden souden konnen verantwoorden.

60. De welke aldaar komende, hebben sig terstont geaddresseert aan den voorn. Heer *Marquis du Louvois* en van sijn *Excellentie* versocht, dat de bewuste Capitulatie na behooren in geschrift gestelt mochte werden, 't geen *Sijn Excellentie* haar beloofde te sullen effectueren, mits dat sy eenige patientie wilden gebruyken, en aan 't Logement van *Sijn Excellentie* komen.

61. 't Welk sy gaarn gedaan hebben, en zijn op den bestemden tijt na *Sijn Excellentie* toegegaan, en daar gekomen zijnde Audientie versocht, waar toe sy terstont geadmitteert wierden, en binnen in een vertrek alleen geroepen zijnde, hebben de Gecommitteerdens haar Request, doch aan sijn Alder-Christelijkste Majesteyt geaddresseert, waar in de Articulen van Capitulatie gecomprehendeert waren, aan sijn Excellentie vertoont, die dat selve in handen van sijn Secretaris, die neffens hem sat, gegeven heeft, om gelesen te worden; gelesen en op yder articul appoinctement in Margine door de Secretaris gestelt zijnde, wierde 't selve door de Heer de *Marquis du Louvois* onderteykent, met dien datum als die voorsz. Gecommitteerden by den Koning omtrent *Latum* waren geweest, zijnde de $\frac{6}{16}$. *Juny* 1672. en met sijn Pitschaft bekragtigt.

Na. dat de Articulen van Capitulatie staan geregistreert in 't Renteboek *circa finem*, gelijk sy hier achter volgen.

62. De Gecommitteerden voor dese korte expedientie ende faveur *Sijn Excellentie* bedankt ende haar afscheyt genomen hebbende, zijnse weder na huys gereden.

63. Den $\frac{1}{11}$. *July* de Koning van *Vytrecht* gekomen zijnde, ende in den *Rooden Haan* buyten de Poort logeerende, is selfs in persoon na de middag in onse Stad gekomen, om de *Prins van Condé*, die aldaar op het Hof Provinciaal sick lag aan een quetsure, die *Sijn*

Hoog-

Hoogheyt in 't overkomen van den Rijn by 't *Tolhuys* gekregen hadde, te beſoeken.

64. Welke gelegentheyt de Heere van de Magiſtraat waarnemende, om ſijn Koninklijke Majeſteyt te gaan begroeten, zijnſe op het voorſz. Hof *en corps* gegaan, alwaarſe in de *Baſſecourt* gekomen zijnde, haar Ed: wierde geſeyt aldaar te willen vertoeven, ende de wederkomſte van den Konink af te wachten, 't geen geſchiet is; De Koning uyt de deur van 't Hof op de voorſz. *Baſſecourt* gekomen, ende tot de Heeren van de Magiſtraat toegetreden zijnde, dede ſijn Majeſteyt alle de Trommelen ſtil ſtaan, om de propoſitie van de voorſz. Heeren t'aanhooren, doende het woort in de Franſche Taal, *Gerard Caſijn van der Hel*, Raat deſes Vorſtendoms ende Burgermeeſter deſer Stad, beſtaande in 't begroeten van ſijn Alder-Chriſtelijkſte Majeſteyt ende in bedankinge van de favorable toegeſtane Conditien, verſoekende mede, dat haar Ed: by de beloofde Capitulatie gemaintineert en verdedigt mochten werden.

65. Waar op de Koning met deſe korte woorden antwoorde: *Ce que je vous ay promis, vous aurez.* Dit geſeyt en van andere materien met d'Ed: Heeren gediſcoureert hebbende, is ſijn Majeſteyt weder te paard gaan ſitten, ende buyten de Stad na ſijn Logement toe gereden.

Articulen die geaccordeert zijn aan de Burgermeeſteren en Raad der Stad *Arnhem*.

Aan den Koning.

SIRE.

WY Gedeputeerde uyt de Burgermeeſteren, Scheepenen en Raad van Uwe Stad *Arnhem*, bidden U in aller ootmoedigheyt, om aan Uwe onderdanigſte en getrouwſte Onderdanen deſe navolgende Articulen te accordeeren.

1.

De Vryheyt van Religie.

1. Toegeſtaan met de ſelve Vryheyt, die ſy hebben gehat onder de Heerſchappye der Staten Generaal.

2.

Vrye Exercitie van de Gereformeerde Religie in de Kerken deſer Stad, door de Predicanten, die tegenwoordig in dienſt zijn.

2. Toegeſtaan in alle Kerken, die ſy tot noch toe hebben gehat, uytgenomen de groote Kerk, dewelke ſal blijven voor de Catholijken.

3.

Posseſſie en vry gebruyk van alle haare goederen, in manieren gelijk men die beſit in dit Quartier van de Velauw, en in andere plaatſen, die Sijne Alder-Chriſtlijkſte Majeſteyt door ſijne wapenen alrede heeft gesubjugeert, of noch in't toekomende ſal ſubjugeeren.

3. Toegeſtaan.

4.

Conſervatie van de Regeeringe van de Magiſtraten en der ſelver Suppooſten, mitsgaders van de andere Officianten ſo lang ſy leven, en dat haare Nakomelingen haar ſullen ſuccedeeren in manieren als voorheen.

4. Toegeſtaan in gelijke forme, als ſy 't ſelve hebben genoten geduyrende den tijd, dat ſy geweeſt zijn onder de Heerſchappye van de Staten Generaal.

5.

Maintenu en Conſervatie van de Rechten, Privilegien, Couſtumen der Collegien van de Cancelery en van de Reken-Kamers, met al haare Papieren en andere Dependentien in conformité van de oude Privilegien der oude Hertogen en Keyſer Carel de V. *Glorieuſter Memorie.*

5. Toegeſtaan al 't gene, dat ſy hebben genoten geduyrende de Heerſchappye der Staten Generaal.

6.

Dat alle Obligatien op de Domainen, op't Quartier van de Velauw en op de Stad Arnhem, *als mede de Obligatien van Particulieren voor deſen gepaſſeert en gegeven, gelijk ook alle andere wettige Actien en Pretenſien ſullen bondig zijn en blijven, als ook de Authentijke Copyen van d'Obligatien en andere Papieren, dewelke door het vluchten en transporteeren van goederen van ymand ſouden mogen verloren zijn.*

6. Toegeſtaan tot faveur van alle de gene, die onder de Heerſchappye van den Koning, en van niemand anders blijven ſullen.

7.

Dat al de gene, die voornemens zijn, om van hier te vertrekken, mogen verkopen al haar beweeglijke en vaſte goederen.

7. Neen, maar dat al de gevluchten wederom ſullen mogen komen, die ſulx begeeren.

8.

Dat aan al de gene, die hier blijven willen, ſal gepermitteert zijn haare gevluchte Vrouwen, Kinderen en Goederen wederom te halen.

8. Toegeſtaan.

9. *En*

9.

En die uytgetrokken zijn, dat die de vryheyt sullen hebben, om wederom hier te komen.

9. Toegestaan.

10.

Dat dese Stad en haare Burgeren niet sullen mogen overladen werden met te grooten quantiteyt van Militie, en dat de gene, die hier garnisoen sullen houden, sullen betaalen de huyr van haare logementen, sonder dat de Burgers ofte Inwoonders gehouden sullen zijn, om deselve in eeten en drinken te onderhouden.

10. Sal Sijne Majesteyt niet als nodig Garnisoen tot conservatie van de Stad daar in leggen, 't welk niet sal zijn tot lasten van de Inwoonders, als alleen voor enkel logys.

Darom bidden wy Uwe Alder-Christlijkste Majesteyt met bysondere devotie en ernst van ons te willen accordeeren de boven-gementioneerde poincten, U, SIRE verseekerende, dat wy niet sullen ophouden dag en nacht den almachtigen Koning der koningen te bidden, dat hy Uwe Koninglijke Majesteyt wil zeegenen met alle heemelsche en tijdelijke benedictien, en in goede gesontheyt en voorspoet bewaren.

Gedaan in 't Veld tot *Latum* op ... den ... 1672.

Geteekent

Mr. Louvois

LOUIS.

Op *Pagina* 507. behoort

De CAPITULATIE van ZUTPHEN.

Articulen en Conditien, die Monsr. de Soon van Vrankrijk, eenigste Broeder van den Koning, Lt. Generaal en Commandant *en Chef* over de Armeen van Sijne Majesteyt, belieft heeft te accordeeren aan de Burger-Meesters en Inwoonders der Stad *Zutphen*.

1. *Dat sy sullen behouden vrye exercitie van haare Religie.*
2. *Dat de Magistraaten sullen genieten deselve privilegien, daar van*

sy

sy in possessie zijn geweest, so lang sy geweest zijn onder de Heerschappye van de Staten Generaal.

3. *Dat alle Inwoonders en Gevluchte binnen de Stad sullen behouden vrye possessie van haare goederen, dewelke ook bevrijt sullen blijven van alle plonderinge.*

Gedaan in 't Veld voor *Zutphen* den 25. *Juny* 1672.

Was onderteekent
Philippe,
G. Kreyning. Adrian Valk, J. v. Eßen.

Op *Pagina* 592. *in fine* behooren

DE NOTULEN

Gehouden aan de Mastenbroeker Kerk op den 7. en 11. Juny 1672. S. V. respectivè.

Den 7. Juny 1672. zijn Gecommitteerden van Ridderschap en Steden aan de Mastenbroeker Kerke vergaadert geweest.

N^a. op dese vergaderinge is mede present geweest de Heere Lieutenant Generaal *Aylva.*

Præsentibus uyt de Ridderschap.
Adolph Henrik van Raasfelt Drost van Twenthe.
Lambert Bernhart van Oer Drost van Vollenhoe.
Joost Christoffer van Bevervoerde
Unico Ripperda Colonnel.

Uyt Campen.
Reynier Gansneb gen^t. Tengnagel.

Uyt Swoll.
Peter van Putten
Warner Crans.

GEleesen een missive van de Heer *Goosewijn Hogers*, Burgermeester der Stad *Deventer*, Gecommitteerde ter Generaliteyt, geschreven uyt den *Haage* den 15. deses maants *Juny*, bekent maakende, dat op de propositie gedaan door Gecommitteerden van de Staaten van Holland, ter Vergaderinge van haar *Ho. Mog.* van daags te voren den [illegible] by die Provincien was goetgevonden, en by sijn Ed.

op

op behaag van de Heeren ſijne principalen daar in ook gecondeſcendeert, dat extraordinariſche aanſienlijke deputatien naar de Koningen van *Vrankrijk* en *Groot Britaigne* ſoude werden afgeſonden, ten eynde, aan de eene zijde by den hoogſtgemelde Konink van *Vrankrijk* te verſoeken openinge van de conditien, waar op ſijn Majeſteyt ſich ſoude gelieven laten te diſponeeren ſijne wapenen niet verders tegen deſen Staat te gebruyken, en aan de andere zijde den hoogſtgedachten Koning van *Groot Britaigne* mede te verſoeken, ſich te willen expliceren, aangaande de conditien, op de welke ſijne Majeſteyt genegen is, ſich met deſen *Staat* tot een vrede te laten diſponeeren, en ſijne goede officien en coöperatien te willen gebruyken, om de hoogſtgedachten Koning van *Vrankrijk* tot equitable conditien te diſponeren; Verſoekende hy Heer *Hogers*, dat eenige Heeren met volkomen authoriſatie, om de Conditien van Vreede tot meeſte ſeekerheyt ende de vryheyt deſer Landen te konnen helpen adjuſteren, alhier mochten werden gecommitteert.

Waar op zijnde gedelibereert, en geconſidereert, dat de Vergaaderinge van Ridderſchap en Steden op reces zijnde geſcheyden, en door de tegenwoordige Oorlogs ongelegentheden geen vergaderinge heeft konnen worden hervat, gelijk dan de Heeren van *Deventer* tot twee reyſen tot het houden van conferentie zijnde verſocht, het ſelve daar op hebben believen te excuſeeren, ſo hebben de aanweſende Edelen ende Gecommitteerden der beyde Steden voor haar Sentiment dienſtig geoordeelt, dat de Gecommitteerde ter Generaliteyt behoorden te worden geauthoriſeert, om met en nevens de andere Provincien de geprojecteerde handelinge mette Koningen van *Vrankrijk* en *Engeland* te helpen voortſetten, en op ratificatie, ſo doenlijk, ſluyten, en mits wel lettende op de behoudenis van het intereſt van de reſpective Bontgenoten, conſervatie van de Religie, Vryheyt, en dat deſe Tractaten onſe Geallieerden niet mochten umbrageren, en der ſelver ſecourſſen vertragen, 't welke aan de Edelen in de beyde Steden zijnde, en de Magiſtraten van de ſelve ſal worden bekent gemaakt, en mede ſo doenlijk aan de Stad van *Deventer*.

In deliberatie geleyt zijnde, in wat voegen de Provincien van *Vriesland*, *Over-Yſſul*, *Stad* en *Landen*, ende de Landſchap *Drente*, beſt ſouden konnen worden gedefendeert en bewaart, en d'een en d'andere plaatſen by verdeylinge van troupes, niet buyten kracht van defenſie worden gelaten: Is goet gevonden, ſo veel de preſente Heeren aangaat, t'authoriſeeren den Heer Lieutenant Generaal *Aylva*, om met

advijs van andere Hooft-Officieren, in de respective Steden de troupes, in *Campen*, *Zwol*, *Hasselt*, *Swartesluys*, op *Raveen*, *d'Ommerschans*, en by *Coevorden* liggende, voor so veel dienstig sal worden geoordeelt, by een te trekken, op den vyand een geduyrig wakent ooge te houden, den selven te costoyeren, ten eynde die plaatse te secunderen, werwaarts heen de vyand het oog mochte wenden, sullende de Provincien van *Vriesland* en *Stad* en *Landen* werden versocht, haare troupes tot dien cynde, als tot der selver meerder securiteyt strekkende, mede te laten volgen, en employeren, en word de Heer *Aylua* versocht, dit te willen seconderen, en smakelijk maken.

En sal aan de Heeren van *Deventer*, so doenlijk, hier van kennisse worden gegeven, om in gelijker voegen het selve te practiseren met de Guarnisoenen van *Zutphen* en *Doesborg*.

De Drosten van *Vollenhove* en *Ijselmuyden*, sullen op het aanschrijven van den Heer Lieutenant Generaal *Aylua* so veel manschap als doenlijk, doen in de wapenen komen, en daar sulx sal worden nodig gevonden, naar toe te senden, om ten dienste van den Lande te worden gebruykt, tot het welke de Heer Drost van *Drenthe* mede sal worden versocht.

Also tegenwoordig de Stad van *Campen* een Frontier word, en de Stad *Steenwijk* achter buyten den aanstoot is liggende, sullen uyt de Stad van *Steenwijk* een, en uyt *Hasselt* mede een Compagnie worden genomen, en binnen *Campen* in garnisoen gesonden.

Goet gevonden dat de Heer Ontfanger *Crans* op morgen aan het Regiment van Colonnel *Ripperda* sal betaalen een Leeninge, de Heer Ontfanger *Vriese* de volgende Leeninge, de derde Leeninge de Heer Ontfanger *Crans*, en de vierde wederom d'Ontfanger *Vriese*.

Raakende de Compagnien binnen *Deventer* liggende, worden de Heeren van *Deventer* versocht, daar voor sorge te willen dragen.

En de Compagnien van 't Regiment van de Heer Colonnel *Itersum*, liggende in andere plaatsen, sal aan de selve betaalt worden een halve maant gagie, sonder dat daar mede gemeent worden de Compagnien, betaalt zijnde tot den laatsten *December* 1671. en sal aan de Steden, waar in die in Garnisoen liggen, worden geschreven, voor haar subsistentie sorge te willen dragen, onder belofte het te verschietene te sullen rembourseeren.

De Steden van *Campen* en *Zwol* hebben aangenomen met malkanderen te houden alle soorte van correspondentie, en malkanderen, en d'een d'andere, in cas van noot, met Militie en Materialen te seconderen:

deeren: Sullende dagelijx een Ruyter over en weer worden geſonden.

Ook goet gevonden, dat uyt *Steenwijk* 25. Soldaten ſullen worden geſonden in Garniſoen op de Redoute in 't Land van *Vollenho*, onder de conduite van een Vaandrich en Sergeant.

Neffens deſe Schriftelijke reſolutien was ook mondeling afgeſprooken, en by de Steeden aangenomen;

Dat de Voor-ſteden ſouden werden afgebrooken, in manieren dat de eygenaaren haare Materialen bergen ſouden, en daar tegens een derde part van haare Huyſen of Molens (na behoorlijke taxatie) ſouden dragen; de reſpective Steeden een derde part, en het Land een derde part;

Dat de Sluyſen ſouden werden geopent;

Dat een Dam door 't *Swarte Water* ſoude werden gelegt, de helfte van de *Over-Yſſulſche* quota door de Stad *Zwolle* of den Ontfanger van *Zalland*, d'andere door den Ontfanger van *Vollenho* ſoude werden betaalt.

Dat alle empeſchementen, ook Dijken, waar mede de Steeden konden werden beſchadigt, ſouden geremoveert worden.

Den 11. Junii 1672. Zijn Ridderſchap en Steeden op een Extraordinaris by een komſte in de Maſte-broeker Kerke vergadert geweeſt.

PRÆSENT.

Adolph-Hendrik van Raasfelt Droſt van Twente.
Lambert-Bernhart van Oer Droſt van Vollenhove.
Johan Blankvoort Droſt van Yſſelmuyden.
Nicolaas Chriſtopher van Bevervoerde Droſt van Haexbergen.
Hendrik van Coevorden.
Anthoni van Haarſolthe.
Peter van Uyterwijk tot Alerdink.
Johan Mulert.
Hendrik Bentink tot Diepenhem.
Hendrik Bentink tot Werkeren.
Gerhart Sloet Rentmeeſter van Twente.
Derk van Voerſt tot Hagenvoerde.
Euſebius Bentink tot Schoonheeten.
Wilt van Broekhuyſen Commandeur.
Balthaſar Rammelman.
Gerhart Sloet de Jonge.
Georg Maximiliaan van Heyden Capiteyn.
Hermen Jan Grubbe Capiteyn.
Ian Unico de Vos van Steenwijk.
Ian van Keppel.
Dirk-Ludolph van Keppel.
Ian Godfrid van Uyterwijk.
Ioachim de Back.
Steven-Caſpar Blankvoort tot Coklendoorn.

Hendrik Schaap ten Dam.
Gerhart van Echten.
Herman van Heerde.
Isaak van Uyterwijk toe Heemsche
Peter van Voorst.
Boldewijn van Laar tot Lamsloe.
Otto van Bellinkhaave.
Elbert Anthonii van Pallant.
Ioost-Christopher van Bevervoerd.

Deventer.

Door de Bisschop van Munster belegert, hadde hier geen Gedeputeerde.

Campen.

Iohan Ganfneb gent. Tengnagel.
Hendrik Crachtsen Stuyrman.

Swol.

Peter van Putten.
Warner Crans.

Zijnde mede ter Vergaderinge versocht en gecompareert . . . *Bernsauw* Droft van *Drente*.

Als mede de Gecommitteerde van *Hasselt* en *Steenwijk*, ende gecompareert

Uyt Hasselt.

Johan Studich.
Arnolt Waterham.
Hendrik van Benthem.

Uyt Steenwijk.

Frederik Winoldts.
Gerhart ter Stege, Secretaris.

Gereasumeert het gebesoigneerde van de Gecommitteerden uyt de Ridderschap en Steeden alhier aan de Mastebroeker Kerk vergadert geweest zijnde den 7. deses; is goet gevonden 't selve te arresteeren en in een resolutie van de Ridderschap en Steeden by desen te converteeren.

Is goet gevonden dat de Compagnien, so in de garnisoenen, als in het Leger zijnde, egalijk sullen worden betaalt, volgens voorige resolutien.

Dat ook geschreven sal worden aan de Provintien van *Vriesland* en *Stad* en *Lande*, en de Landschap *Drente*, om te versoeken, dat de selve eenige Gecommitteerden herwaarts believen naar toe te senden, om gesamentlijk in alle voorvallen te delibereeren en te resolveeren over 't geene, men ten dienste van den Lande in 't gemeen en dese Provincie in 't bysonder, sal bevinden te behooren.

Worden de ook de presente Edelen met de respective Steeden geauthoriseert, ten meesten dienste van de Provincie, en van de Ridderschap en Steeden conjunctim, en privatim sorge te dragen ende te vigileeren, so en als sy ten meesten dienste sullen bevinden te behooren, gevende malkanderen so veele mogelijk communicatie.

By dese Vergadering wierden ook versocht door den presideerende: De Heeren Lieutenant Generaal *Aylva* en Colonnel *Haaren*, die

die men naderhand verstaan heeft, dat daar zijn geweest, maar de Vergaderinge was al gescheyden, zijnde die ook in *turba*, en oneenig.

Langen tijd werdende door gebracht over de formaliteyt van beschrijving, en protestatien, dat yder na ouder gewoonte geen brief had gekregen, dat die van *Hasselt* en *Steenwijk* niet behoorden te zijn verschreven, noch ter Vergaderinge of Stemmen geadmitteert: 't welk aan de andere zijde op de extraordinaris ongelegentheyt wierd geëxcuseert.

Gelijke cavillatien vielen mede, over Officien, en voornamentlijk over een Deputatie, om te handelen over de contributie met den Vyand, werdende aan d'eene zijde daar op aangedrongen, en over te doene omvrage, aan d'ander zijde geweygert.

Dese byeenkomste was uytgeschreven tegen 's daags te vooren in *Campen* te compareeren, maar sonder effect, doch niet sonder contestatien, vermits de Heeren van *Zwol* haar deden excuseeren, willende komen aan de Mastebroeker Kerke, verscheyden andere Leden daar over te onvreden, wilden daar na niet wachten, doch eyndelijk haar laten geseggen.

Op *Pagina* 806. behoort het *Octroy van* SYN HOOGHEYT gegeven aan die van *Block-zijl*.

WILHEM HENDRIK by der gratie Gods Prince van ORANGE, &c. Allen den genen die desen jegenwoordige Onse opene Brieven sullen sien, hooren leesen, ofte worden vertoont, *Salut*: Doen te weten, dat Wy aandachtelijk hebben gelet op de Supplicatie aan Ons gedaan by Burgermeesteren ende Regeerders vande Schanse van *Blokzijl*, mitsgaders op de Missive, op 't subject van dien, aan Ons geaddresseert, door de Heeren Gecommitteerde Raaden van de Edele Grootmogende Heeren Staten van *Holland* ende *West-Vriesland* in *West-Vriesland* en 't *Noorder-Quartier*, ende rypelijk overwogen, hoe veel de gemeene sake gelegen is aan de conservatie ende goede regeeringe van dien; Ook wel geconsidereert den goeden yver, die de Supplianten ende haare Voorsaten, van allen tijden, ende noch onlangs in 't expelleeren van den Vyand, en reduceeren der voornoemde Schanse onder de gehoorsaamheyt van desen Staat, Ons ende het gemeene Vaderland hebben betoont, ende bewesen, ende genegen zijnde ter bede van de Supplianten, om de-

ſelve meer en meer te encourageren, ende in meer andere diergelijken yver te ontſteecken; Hebben Wy deſelve geconſenteert, vergunt ende geoctroyeert, gelijk Wy aan deſelve conſenteeren, vergunnen ende octroyeeren by deſen: Eerſtelijk een generale confirmatie, van alle en yder der Rechten, Ordonnantien ende Privilegien, ſo raakende de Adminiſtratie van de Juſtitie als Politie, ſo als hun voormaals zijn geconcedeert, toegeſtaan ende uytgegeven, &c. Ende op dat alle Neeringen, Hanteeringen, Koopmanſchap ende Scheepsvaart, tot *Blokzijl* te beter floreeren, ende de Burgerye in de meeſte vrede en eenigheyt ſoude blyven geconſerveert, hebben wy deſelve mede geconſenteert, vergunt ende geoctroyeert, conſenteeren, vergunnen en octroyeren by deſen, om aan Ons over te brengen als nu voor d'eerſtemaal, en ſo voorts van Jaar tot Jaar, acht bequame Mannen, om daar uyt vier by Ons gekoſen en aangeſtelt te werden tot Scheepenen, ten eynde deſelve, neffens de drie Burgermeeſteren, ſullen weſen Rechteren over alle ſaken van Juſtitie aldaar, mitsgaders in den bedrijve of onderhorige Land van dien voorvallende, &c. Sullende haar tot dien eynde toegevoegt werden eenen Secretaris of Gerechtsſchrijver, alles op de wijſe ſo ende gelijk men gewoon is ende practiſeert in de Steden van het voorſz. *Noorder-Quartier*, &c. En dat men van de Sententien by Burgermeeſteren en Scheepenen geweſen, niet anders ſal mogen appelleren, als aan den Hove van Holland ende Weſt-Vriesland, &c. Gelijk dan ook tot dien eynde in 't beleyt van de Proceſſen, ſal gevolgt werden de Inſtructie van den Hove van Holland, &c. Gedaan in het Leger by *Bodegrave*, den 19. October, Anno 1672. (Was geteekent) G. H. PRINCE D' ORANGE. (Lager ſtont) Ter Ordonnantie van ſijn HOOGHEYT (en was geteekent) *J. C. Huygens*, hebbende ter zijden op 't Spatium gedrukt het Wapen van ſijn HOOGHEYT op een Roode Ouwel, overdekt met een Papieren Ruyt.

Dit Octroy is door *Sijn Hoogheyt* by een nadere Acte op den 15. *Dec.* 1674. geconſirmeert en geamplieert met de crimineele Juriſdictie.

Extract uyt ſeekeren Brief wegens Couvorden,

Behorende op pag. 601.

WEynige dagen voor het beleg van *Coevorden*, ende na het overgaan van de Provincie van *Over-Yſſul* aan de vyandlijke vol-

volkeren van *Keulen* ende *Munſter*, is door den Vice-Commandeur *Johan van Burum*, Luytenant Colonnel binnen de voorſz. Fortreſſe geintercipieert ſeekere Miſſive, geſchreven by eenen *Klaas Kok*, Burger ende Wijnhandelaar binnen *Zwol*, ende geaddreſſeert aan *N...*, *Saſſema*, Burgermeeſter van meergedachte Stad *Coevorden*, continuerende in ſubſtantie, dat hy Burgermeeſter de ſaken in alle ſtilte ende ſonder opvattinge van eenige ſuſpicie, daar heen wilde dirigeren, dat de Burgerye mochte worden afgeſchrikt tot het uythouden van eene lange belegeringe, maar veel eer geinduceert tot tijdige overgifte, en voor en aleer dat haare huyſen door de vuyrwerken ſouden weſen geruineert, in navolginge van het loffelijke exempel (ſo hy ſeyde) der Over-Yſſulſche Steeden, die daar door alle onheyl ende ſchade hadden voorgekomen, konnende hy *Kok* hem ende de Burgerye verſeekeren, dat ſy de Vorſten van *Keulen* ende *Munſter* ſouden bevinden te zijn milde ende goedertierene Heeren, ende onder welkers Regeeringe ſy alle teekenen van gunſte ſouden gevoelen, verſoekende daaromme ook de Militie door ſachte middelen allengskens te willen aanraaden, om niet te lange te opiniatreren. Doch dees Miſſive, gelijk geſeyt, geintercipieert zijnde, is by voorſz. Commandeur, na dat den ſelven aan eenige Officieren gecommuniceert was, achtergehouden, ende ondertuſſchen naauw reguard genomen op alle de actien van den voorſz. Burgermeeſter *Saſſema*; ſonder dat men heeft konnen vernemen, dat eenige meerdere intelligentie tuſſchen deſe voorgenoemde Perſonen, deſen aangaande is gepaſſeert; of by den Burgermeeſter *Saſſema*, yet ondernomen, 't welk met het gedane verſoek quame te accordeeren.

Pag. 554. *lin.* 21. dient bygevoegt: Deſe propoſitie zijnde gedaan, eer en alvorens antwoort was gekomen op den Brief, dien de Magiſtraat daags voorheen aan den Vyand hadde geſonden, ſo heeft de Out-Burgermeeſter *Ter Borg* geappuyeert door den Heer *Steenbergen* en eenige andere Gemeens-luyden de voorſz. Propoſitie wijtlopig beantwoort, gedebateert, en met krachtige redenen verworpen, en de Capitulatie ſoeken af te breeken, met deſe woorden: Dat of wel eenige huyſen door het inſmijten der bomben ſouden mogen beſchadigt werden, dat men moſt gedenken, dat de Vyand, om tot ſijn oog-merk te komen, yets voor de Burgerye ongemakkelijx ſoude beginnen, tot welken eynde hy de mortieren gebruykte, vermoedende, dat door eclat, ſchrik en ſchaade der ſelver de Burgermeeſters en Burgerye, aan dewelke de ſleutels waren betrouwt, ſouden worden ſlauwhertig gemaakt; maar dat men moſt gedenken, dat dit geen ongehoorde en nieuwe inventie was, alſo de bomben voorheen al lang in gebruyk geweeſt, en by eer-lievende luyden als

bulle-

bullebakken veracht werden, 't welk voornamentlijk hier nu behoorde plaats te hebben, alſo men om de ſchaade te voorkomen, en de Bomben in tijds te bluſſen, goede ordre hadde geſtelt, zijnde ook tot noch toe geen ſonderlinge brand, of verlies van menſchen geweeſt, door dien de Vyand met deſelve niet langer als 3. uyren hadde geageert, en dat de meeſte huyſen van ſteen, en de kelders verwelft waren, en byaldien eenige vordere verwoeſtinge mochte voorvallen, en ergens eenige merklijke ſchade gecauſeert werden, dat men dan behoorde te reſolveeren, dat de onbeſchadigde ſo wel als de beſchaadigde de ſchaade in 't gemeen ſouden helpen betaalen, en alſo de gemeene noot op de gemeene ſchouderen dragen, vorders getrooſt zijnde, dat het inſmijten der Bomben geen breſſe aan wallen of muyren ſoude maken, en by aldien men de Vuyr-werkers met uytvallen wilde incommodeeren en verjaagen, dat hy om den uytval te doen mede wilde voorgaan. Wat aan belangt het aftappeu van 't water uyt de Stadts Grachten, dat ſulx door de Vyanden niet konde geſchieden, ter oorſaake deſelve met de approches noch op verre ſo ná niet was genadert, en in cas hy ſulx al mochte komen te doen, datter dan altijd waters genoeg ſoude overblijven, om den Vyand tegens te houden. Van 't ontſet te ſpreeken, dat was te ontijdig, alſo het maar een begin van belegeringe was, en men voor als noch geen ontſet nodig hadde, te meer, dewijl noch geene nootſaakelijkheden manqueerden, en metter tijd yets komende te manqueeren, dat God dan wel een uytkomſt ſoude verlenen, en dat onſe Bonds-genoten tijd ſouden winnen, om in beter poſtuyr te komen, en dat eerlijke luyden altijds eerlijke conditien met haar rappier konden maken, maar als men ſich ſo precipitant overgeeft, dat men ſulx noch voor God, noch voor de Kerk, noch voor 't Vaderland noch voor de tegenwoordige, noch toekomende wereld ſoude konnen verantwoorden, dat men het behout van ſulken Fortreſſe ſo wel als van de huyſen moſt ter herten nemen, datter veele in de laatſte diſſentien der Provincie van geen compoſitie, hoewel ſeer nootſakelijk wilden hooren, of het moſt met pretenſe reputatie geſchieden, dat het nu de rechte tijd was, ſo der eenige eer of trouw in ſodaniger luyden hert was, met reputatie de Stad te defendeeren, ſonder voor als noch op eenige Capitulatie te willen denken, &c.

Op *pag.* 558. *lin.* 27. dient bygevoegt, dat de Out-Burgermeeſters *Ter Borg* en *Steenbergen* over de Ratificatie mede om haer advijs gevraagt zijnde, na de Articulen niet eens wilden hooren, ſeggende de eerſte: *Vraag my niet, want ik ſal noch nu noch ooyt daar in conſenteeren,* en de ander: *Wat ſullen wy hier adviſeeren, daar wy alrede zijn overſtemt, en de Artículen abſoluyt geſlooten, en ten weder-zijden onderteekent, ſonder reſerve van nadere approbatie des Raads.* Voor dat deſe Ratificatie 's anderen daags wierd uytgewiſſelt, waren 's nachts omtrent 3. uyren 4. a 5. hondert mannen de Berg-poort ingelaten, ſonder de minſte kenniſſe der Gemeente.

EYNDE.

COPYE.

COPYE
van
BRIEVEN,

Reſolutien, Placaten, Declaratien, Alliantien, &c. in 't VERWERDE EUROPA geallegeert.

Num°. 1.

Advijs van Monſr. de Lionne aan den Koning van Vrankrijk.

behoorende op Pag: 144.

DE tegenwoordige conſtitutie van de Uytlandtſche ſaecken eyſcht niet anders, *SIRE*, van de Koninghlijcke voorſichtigheyt van U Majeſteyt als dat zy retardeerde voor eenighen tijdt den Oorlogh met *Spanjen*: Den Kryg die ontſtaen is tuſſchen Engelandt ende de Vereenighde Provincien, is de beſte occaſie, die men ſoude konnen wenſchen, die de Goddelijcke voorſienigheyt doet waſſchen aen U Majeſteyt, niet alleen om de ſelve te maecken arbiter van de differenten, tuſſchen de *twee* Natien, waer op zy de ſelve moge uyt putten met weynigh onkoſten (als zynde d'eenighſte machten, die konnen ende behooren haer te engageeren tot de beſchermingh ende verweeringh der *Spaenſche Nederlanden*) ende de ſelve redigeren tot ſulcken ſtaet dat zy het niet konnen doen, oock wanneer zy wilden; By aldien maer U Majeſteyt belieft te formenteren deſen Oorlogh, op dat zy duyre; d'Engelſche ſullen haer vinden gheobligeert, aen te ſoeken d'Alliancie ende vriendtſchap van U Majeſteyt, ende de Vereenigde Provincien ſullen dependeren van uwen wille, als van nooden hebbende Uwe aſſiſtentien; Ende beyde ſullen vervallen ſijn tot d'onmogelyckheyt, van ſich t'oppoſeren teghen de gerechtige deſſeyns van U Majeſteyt. Maer by ſo verre u Majeſteyt ondernеemt yets tegens de geſeyde Provincien buytens tyds, ende al te prematuer, voor dat U Majeſteyt verſeeckert ſy dat de krachten van die *twee* Nagebueren ſijn gantſchelijck neder gheſlagen, U Majeſteyt ſal ſien het *Theatre* verandert in een oogenblick tijdts, ende dat die ſelve *forces*, die haer altans employeren tot haer onderlinghe ruïne, ſullen ſich vereenighen door het motif ende maxime van een machtigher ende hooger *intereſt*, tot defenſie van dat gemeen Bolle-werck.

't Sal ſijn een treck van groote voorſichtigheydt, *SIRE*, haer te laeten ageren, ende ſich deſtrueren onder haer ſelf, het ſpel van verre aen te ſien, ende 't vuyr konſtelijck aen te blaſen, groot gerucht ende bohay te maecken tot defenſie van de *Hollanders* onſe Geallieerden,

eerden, haer van tijd tijd tot trooſtende met eenige kleyne aſſiſtentien, ende haar laten al den laſt van den Oorlog op den hals: Tot dat U Majeſteyt haer ſie in ſtaet van ſich niet te konnen langher oppoſeren tegens de conqueſten die u Majeſteyt in ſijn geeſt heeft ghеformeert.

Het geene meeſt te vreſen ſtaet, *SIRE*, in deſe verwachtinghe, dat ſoude ſijn eene *Ligue* ende confœderatie van *Engelandt* ende *Sweeden* met het huys van *Ooſtenrijck*. Waer toe de *Hollanders* ſelf wel mochten inclineren en d'andere Noordſche Princen, d'ervarentheyd van de voorgaande tijden, ende de kennis van de tegenwoordige, obligeren my, *SIRE*, te verklaren in alle ingenuiteert datter niet meer fatal aan deſe Croon ſoude konnen gebeuren, als ſoodanigen Ligue ende Vereeninge.

Numo. 2.

TRIPLE ALLIANTIE.

behoorende op Pag: 146.

DEwijl door Gods genade de deurluchtigſte en grootmachtigſte Vorſt en Heer, Heer *Karel de Tweede*, Koning van Groot-Britanje, Vrankryk en Yrlant, Beſchermer des Geloofs, &c. van d'een, en de Hoogmogende Heeren *Staten Generaal* der Vereenigde Nederlanden van d'andere zyde, met Godtvruchtige en vierige yver, en met onvermoeide arbeyd dus verre beſich ſijn geweeſt, dat d'oneenigheden en vyantſchappen, tuſſchen de deurluchtigſte Koningen van *Vrankrijk* en *Spanjen* gereſen, en die nu tot een droevige en ſeer heftige Oorlog uytgeborſten ſijn, mogten neêr-gelegt, en het Saat en de Wortel van 't voortkruypend quaat van 't begin af verſtikt en afgeſneden worden, op dat niet miſſchien de gehele Chriſtelijke Werelt ſou geſcheyden en geſcheurt worden, en deſe brand ſich wijt en breet deur geheel Europa uytbreyden; en dewyl, om deſe oorſaak, de voorgedachte Heer Koning, en de Heeren Staten, door hun Gedeputeerden en Gemachtigden, in den Haag, op de *dartiende van Januarius* Oude, en de *drieen-twintigſte* Nieuwe-ſtijl, leſt-leeden, in een onderling Verdrach hebben bewilligt; (en dit op voorwaarden, die ſonder twijffel in deſe ſtaat der ſaken aan geheel Europa aangenaam ſullen zijn, 't welk ſy daar na ook door plechtelijke Ratificatie hebben bekrachtigt) daar in ſy de redenen en middelen hebben begrepen, door de welken de vruchtbare Vrede tuſſchen de verſchillende Koningen haaſtiglijk en veyligljk gevordert, en vernieut ſou konnen worden; en dewijl daar-en-boven de voorgedachte partyen op een ſeer vriendelijke wijſe de deurluchtigſte en grootmachtigſte Vorſt en Heer, Heer *Carel*, door Gods genade Koning en Erf-vorſt van Sweden, Gotthen en Wenden, Grootvorſt van Finland, Hertog van Skania, Eſthonia, Lijflandt, Karlelia, Bremen, Verde, Stettijn, Pomeren, Kaſſubia en Wandalia, Vorſt van Rugia, Heer van Ingria en Wiſmar, Paltsgraaf aan de Rijn, Hertog van Bayen, Gulik, Kleef en Bergen; verſocht en genodigt hebben dat het hem believen ſou, als een *voornaam Lid*, ſijn vlijt en arbeyd tot het ſelfde eynde te beſteden, en de voorgedachte Handeling en Verdrach ſelf oock t'ondertekenen; en dewijl echter in die tijdt de deurluchtigſte en uytſteekenſte Heer *Chriſtophorus Delficus*, Burgh-graaf en Graaf van Dhona, Erfheer in Karwinden, Schlobitten, Borkersdorf, Strokkenfelt en Fisbach, Velt-Maarſchalk, Krijgsraat, en Extraordinaris

dinaris Ambaſſadeur van ſijn deurluchtigſte Koninklijke Majeſtdyt van Sweden, gelijk ook de Heer *Geraldus Appelboom*, Erf-heer van Suderby, Hofraat, en Extraordinaris Afgeſant van de ſelfde Koninklijke Majeſteyt van Sweden, de voorgedachte Handeling naauwelijks plechtelijk in 's Gravenhaag hebben konnen ondertekenen, eer de voorgedachte Heer Extraordinaris Ambaſſadeur van Sweden, in *Engeland*, derwaarts hy ſijn reys ſchickte, met de hoogſt-gedachte *Koning van Groot Britanje*, van eenige weynige ſaken, tot de voorgedachte handel behorende, geſproken had: ſoo hebben nochtans de Heeren Miniſters van Sweden, op dat de ſeer goede en oprechte mening en inſicht van de deurluchtigſte Koning van Sweden ſouden blijken, niet willen nalaten om het inſtrument, van die ſaek gemaekt, in de ſelfde dag en tijt t'ondertekenen; en gaarne toegeſtaan dat'er een ledige plaats in 't voornaamſte Tractaat voor hun goedertierenſte Koning en Heer gelaten ſou worden. En dewijl de geſeyde Koning van *Sweden*, hoe wel hy dit Tractaat noch niet had doen ondertekenen, ondertuſſchen echter niet na-gelaten heeft ſijn vlijd en plichten over al, daar men geloofde dat ſulks tot gemeen nut ſou ſtrekken, met de geſeyde Koning van groot Britanje, en de geſeyde Heeren Staten, naar ſijn vermogen, aan te wenden, om het meer gedachte eynde en oogemerk te verkrijgen, en daar door niet weynig heeft geholpen, om de Vrede, daar toe alreê uyt het geen, dat gebeurt is, meer hoop dan te voren ſchijnt, te bevorderen; ſoo heeft men eyndelijk dienſtig geoordeelt de leſte hand aan dit werk te ſetten. Dieshalven de Gedeputeerden en Commiſſariſſen van de geſeyde deurluchtigſte en grootmachtigſte Koning van Groot Britanje, de hoog-gebore en deurlugtige Vorſt, Heer *Robbert*, door Gods genade Paltsgraaf aan den Rijn, Hertog van Bayeren, Kumbrien, &c. mede genooten Ridder van de vermaarde Ordening van de Kouſſebant, gelijk ook de deurlugtige en hoog-gebore Heeren, *Orlandus Bridgeman*, Ridder van 't Gulde Vlies, en Baron, Bewaarder van 't groote Zegel van Engeland; *Johannes Baro Roberts de Truro*, Bewaarder van het beſonder Zegel des voorgedachte Konings van Groot Britanje; *Georgius, Hertog van Bukkingham*; *Georgius Hertog van Albemarle*, en Capiteyn Generaal van de Heyren des voorgemelde deurlugtigſte Konings van Groot Britanje, en ook Overſte der Ruytery, beyde ook Ridders en mede-genoten van de geſeyde vermaarde Ordening des Kouſſebants; *Henricus Baron van Arlingkton*, en *Guïljelmus Morice*, Ridder van 't Gulde Vlies, en Baron, Secretaris vande primare Staat by de geſeyde deurlugtigſte Koning van Groot Britanje: gelijk ook de voorgedagte Heer Extraordinaris Ambaſſadeur van *Sweden*, Heer *Chriſtophorus Delficus*, Burg-graaf en Graaf in *Dhona*, en daar beneffens de wel-edele Heeren, Heer *Johannes Meerman*, Oudt-Burgermeeſter der Stad Leyden, en ordinaris Gedeputeerde ter Vergaderinge van de Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, en de Heer *Johannes Boreel*, Oudt-Burgermeeſter der Stad Middelburg, en Extraordinaris Gedeputeerde ter voorgedagte Vergadering, beyde Extraordinaris Ambaſſadeurs der geſeyde Heeren Staaten, uyt kracht van hun Volmachten (welker kopyen aan het eynde van dit inſtrument van woord tot woord ingevoegt zijn) op deſe volgende wijſe over een-gekomen en verdragen zijn.

I.

Dat de deurlugtigſte Koning van

Sweden als een *voornaam Lid* in 't voorgenoemde Tractaat en Verdrag aangenomen en ontfangen sal worden, gelijk hy, uyt kragt van dit tegenwoordige, aangenomen en ontfangen word, die dieshalven ook sich selfs tot alles, in het selfde Tractaat begrepen, sonder gantschelijk yets uyt te sonderen, verbind, even als of hy het meer-gedagte Tractaat van 't begin af door sijn Ambassadeurs had doen sluyten en tekenen; En in deser voegen het geseyde Tractaat, van d'eerste oogenblik af de vorm en selfstandigheyt van een *Triple Alliantie*, of *drievoudig Verbond* had gehad; Om welke oorsaak ook men noodig geoordeelt heeft dat het meergedagte Tractaat hier van woord tot woord ingevoegt sou worden.

II.

En op dat dese *Triple Alliantie*, of dit drievoudig Verbond op vaster grontvesten sou steunen, so is uytdrukkelijk verdragen en besloten, dat tusschen de deurlugtigste en grootmagtigste Koningen van Groot *Britanje* en *Sweden*, en de Hoog Mog. Heeren *Staaten Generaal* der Vereenigde Nederlanden altijd een vaste en bondige Vriendschap en Verbond sal zijn, en blijven, en dat het selfde so ernstiglijk en oprechtiglijk onderhouden en nagekomen sal worden, dat yder der contracterende partijen des anders voordeel, nut en waardigheyt van harten en getrouwelijk sal pogen te vorderen, en alles, dat daar tegen strijd, op de beste wijse af te weren.

III.

Tot welk eynde, en om onderling malkanders Rijken, Landschappen en Onderdanen te beschermen, en de Heerschappyen, Rechten, Vryheden, Onbelastheden, Koophandelingen, Verbonden, en aangenome gewoonten, so te Lande, als ter Zee, te bewaren, ook d'oude Verbonden en Tractaten, door welker kragt en vermogen de geseyde Koningen en Koninkrijken, en de geseyde Staaten sich onderling voor desen aan malkander verbonden en verplicht hebben, vast en onverbrekelijk sullen blijven.

IV.

Gelijk ook de voorgedagte partijen niet alleenlijk verplicht sullen zijn alle hun vlijt en naarstigheyt hier in te besteden, dat de Vrede tusschen de geburige strijdende Koningen op het spoedigste gesloten, en daar na ongeschonden bewaart sal worden: maar dat sy ook hun plichten, so veel als hen mogelijk is, sullen aanwenden, op dat geheel *Europa* de Vrede, daar so seer naar gewenscht word, lange tijd, mag genieten en besitten, en op dat alles gerustelijk in die staat mag blijven, daar in het door de pligtelijke Verbonden van Vrede gestelt sal sijn, en op dat de selfden ook oprechtiglijk en getrouwelijk onderhouden en waar-genomen worden.

V.

Maar indien het gebeurde dat dit vriendelijk voorstel der Bondgenoten verkeerdelijk, en ('t welk God belief te verhoeden) ten ergsten wierd opgenomen, en dieshalven misschien aan yemand van de Bondgenoten een ontijdige wraak, of ook Oorlog van yemand der nieuwe Oorlog-voerders, of van de genen, die sich aan hun zyde begeven mogten hebben, of van andere Staaten wierd aangedaan, so sullen de Bondgenoten gehouden zijn malkander getrouwelijk by te staan, om alle gewelt af te weren, en malkander van weêrzijden, en hun Koninkrijken, Landschappen, Heerschappyen, Rechten en Vryheden te Water en te Land heftiglijk te verdedigen: en niemand van hen sal vermogen van dese trou van onderlinge bystand, en *gemeene Garantie* af te staan, en de selfde na te laten, voor

dat

dat sy malkander van 't gevaar hebben verloſt, en d'onderlinge uytkomſt van voldoeninge en veyligheyt beweſen.

VI.

Dit geſlote Verdrag, en alles, en yder ding in 't beſonder daar in begrepen ſal van de geſeyde Heeren Koningen van *Groot Britanje* en *Sweden*, en van de geſeyde Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, door open Brieven, met het groot Zegel verſterkt, in behoorelijke en autentijke forme, binnen drie naaſtkomende maanden, of eerder, ſo ſulks geſchieden kan, beveſtigt en geratificeert, en d'onderlinge inſtrumenten der ratificatien binnen de voorſeyde tijd uytgewiſſelt worden.

Tot verſekering, en grooter bekragtiging van al 't welk wy Heeren Gedeputeerdens, en Commiſſariſſen van ſijn gewijde Koninklijke Majeſteyt van *Groot Britanje*, gelijk ook de Heer Extraordinaris Ambaſſadeur van ſijn gewijde Koninklijke Majeſteyt van *Sweden*, en daar beneffens de Heeren Extraordinaris Ambaſſadeurs der Hoog. Mog. Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden dit Inſtrument hebben ondertekent, en met onſe Zegels beveſtigt. Gedaan te *Weſt-Munſter*, in 't Koninklijk Paleys, op de vyf-en-twintigſte van April, Oudeſtijl, in 't Jaar Seſthien honderd agt-en-tſeſtig.

Was geteekent,

Rubert.
(L. S.)
Orl. Bridgeman.
(L. S.)
Bukkingam.
(L. S.)
Arlington.
(L. S.)
Albermarle.
(L. S.)
J. Meerman.
(L. S.)
Joh. Boreel.
(L. S.)

Num°. 3.

Perpetueel Edict en Eeuwigduyrende Wet.

behoorende op Pag: 153.

DE Staaten van Holland, ende Weſt-Vrieſland hebben, naar voorgaande beſchrijvinge, ende naar rijpe deliberatie, ende communicatien in de ordre van de Ridderſchap ende Edelen, midsgaders in de reſpective Vroetſchappen gehouden, by eenparige overgifte, ende concurrentie van alle de Leden, voor een perpetuel Edict, ende Eeuwigdurende Wet, tot voorſtand van de Vryheyd, midsgaders tot conſervatie van de eenigheyt, ende van de gemeene ruſte; gearreſteert, ende vaſtgeſtelt, gelijk gearreſteert, ende vaſt geſtelt worden by deſen de pointen, ende Articulen hier na volgende:

I.

Dat de faculteyd van verkieſinge of beſchrijvinge in de ordre van de Ridderſchap ende Edelen; midsgaders de nominatie ende verkieſinge van Borgermeeſteren ende Vroetſchappen, Schepenen ende alle andere Magiſtratelijke bedieningen in de Steden ſal blijven aan de ordre ofte de beſchrevene Heeren van de Ridderſchap ende Edelen, midsgaders aan de Steden reſpective, ſo als die aan haar by oudt gebruyk ofte by Privilegien ende Octroijen is geconfirmeert of geconcedeert, of noch geconfirmeert of geconcedeert ſoude mogen werden, daer van by deſelve de vrye exercitie van dien conform de Wetten ende Privilegien ſal verblijven, ſonder dat de voorſz. beſchrijvinge, nominatie ende verkieſinge of eenige gedeelte van dien oyt of oyt daar van in 't geheel ofte ten deele

aan yemand sal mogen werden gedefereert ende overgegeven.

II

Dat insgelijks de Ampten, Officien, bedieningen ende beneficien jegenwoordig staande ter collatie van de Heeren Staaten van Holland ende West-Vriesland, aan deselve sal verblijven, sonder yets daar van te mogen werden afgegeven; welverstaande dat hier onder niet begrepen werden de Militaire Ampten ende bedieningen, die in de Campagne ofte expeditie te Water ofte te Lande souden mogen komen vacant te vallen, welken aangaande haar Ed. Groot Mog: by nadere dispositie, al sulken voet ende ordre sullen beramen, niet alleen op de provisioneele bestellinge van dien, maar ook op de begevinge ten principalen, als deselve ten meesten dienste van den Lande sullen bevinden te behooren.

III.

Dat wijders haar Ed. Groot Mog. niet alleenlijk hare bewilligинge ende toestemminge noyt anders sullen geven, maar ook de saake ter Generaliteyt met alle efficacie daar henen helpen dirigeren, ten eynde ook by de andere Bondgenoten, ende sulks by eenparige bewilligинge of gemeene concurrentie van deselve door eene consonante Resolutie van haar Ho. Mog gestatueert ende vast-gestelt moge werden, dat die geene die oyt of oyt sal ofte succesſivelijk sullen werden gebruykt tot Capiteyn of Admiraal Generaal, of ook in beyde de voorsz. Charges, of wel die gene aan de welke onder eenige andere titul het opperste commandement over de Militie te Water ofte te Lande sal werden gedefereert, niet sal of sullen mogen wesen of blijven Stadhouder van eenige Provincie of Provincien; ende voor so veel de Provincie van Holland ende West-Vriesland belangt, dat niet alleen niet die gene die het opperste commandement over de Militie te Water ofte te Lande toevertrouwt sal wesen, maar ook niemand anders tot Stadhouder van de selve Provincie gemaakt sal mogen werden; Doch dat de voorsz. Charge in alle manieren sal zijn ende blijven gemortificeert, ende de Heeren Gecommitteerde Raden in de respective Quartieren aanbevolen gelaten, volgens hare Instructie, de noodige ordre te stellen ende de vereyschte voorsieninge te doen op de saken by absentie van haar Ed. Groot Mog: voorvallende, ende waar op prompte dispositie vereysch soude mogen werden.

IV.

Dat tot volkomen vastigheyt van het gene voorsz. is, ende tot onderlinge gerustheyt van de Edelen ende Steden alle de Heeren jegenwoordig in de ordre van de Ridderschap beschreven ofte in de Vroetschappen verkoosen, ende die noch naarmaals in de Ridderschap beschreven of tot Vroetschappen verkoosen souden mogen werden, by solemnelen eede sullen verklaren de voorsz. pointen heyliglijk ende opregtelijk te sullen mainteneren, ook geensins gedoogen dat daar jegens eenige indracht ofte infractie geschiede, veel min oyt of oyt eenige propositie doen ofte doen doen die daar jegens in eenigen deele strijdig soude mogen wesen, ende dat voorts ook den eed van de Heeren ter Vergaderinge van haar Ed: Groot Mog: comparerende, daar mede in de bondigste ende krachtigste forme sal werden geamplieert: Dat ook de Raad-Pensionaris in der tijd insgelijks by eede sal werden verplicht alle de voorsz pointen, so veel in hem is, te sullen mainteneren ende staande houden, sonder daar jegens oyt of oyt directelijk of indirectelijk eenige propositie of omvrage te sullen doen, veel min conclusie formeren.

V. Dat

V.

Dat wyders mede tot meerder vaſtigheyt van het voorſz. derde poinct het ſelve uytdrukkelijk in de Inſtructie ſo voor een Capiteyn als voor een Admiraal Generaal ſal werden ingeli,ft, ende de geëligeerde by eede verplicht niet alleenlijk daar jegens noyt directelijk of indirectelijk eenig verſoek te ſullen doen, veel min roeleg te maken directelijk of indirectelijk; Maar ter contrarie ſulks by anderen, buyten vermoede, geſchiedende, het ſelve te ſullen tegen gaan, ende het Stadhouderſchap, ſo hem t'eenigen tijde die dignitey,t by eenige Provincie mochte werden geoffereert, te ſullen refuſeren, ende van de hand wijſen.

Formulier van Eed op de bovenſtaande Articulen te doen by de Heeren van de Ridderſchap en Edelen, mitsgaders by de Borgermeeſteren, en Vroetſchappen van de Steden: als mede by de Heeren comparerende ter Vergaderinge van de Staaten van Holland, en Weſt-Vriesland.

IK beloove en ſweere het bovenſtaande Eeuwig Edict, mitsgaders alle de poincten, en Articulen daar inne vervat, heyliglijk ende opregtelijk te ſullen mainteneren, ook geenſins te ſullen gedoogen dat daar tegens eenige indragt, of infractie geſchiede, veel min oyt of oyt eenige propoſitie, of advys te ſullen doen, of geven, noch ook te ſullen doen doen, of doen geven die daar tegens in eenigen deele ſtrijdig ſouden mogen weſen.

So waarlijk moet my Godt Almachtig helpen.

Formulier van Eed voor de Raad-Penſionaris in der tijd.

IK beloove, ende ſweere het bovenſtaande Eeuwig Edict, mitsgaders alle de poincten, ende Articulen daar inne vervat, ſo veel in my is te ſullen mainteneren ende ſtaande houden, ſonder daar jegens oyt of oyt, directelijk of indirectelijk eenige propoſitie ofte om vrage te ſullen doen, veel min concluſie formeren.

So waarlijk moet my God Almachtig helpen.

Ende ſal het bovenſtaande Edict in forme van Octroy of eeuwig duyrent Privilegie, de Heeren van de Ridderſchap ende Edelen, mitsgaders de Borgermeeſteren ende Vroedſchappen van de Steden, Leden van haar Edele Groot Mog. ordinaris Vergaderinge, toegeſonden worden, om het ſelve in hare reſpective Regiſters te doen regiſtreren, ende voorts te beſorgen dat alle Heeren die naarmaals in haar luyder ordre beſchreven, ofte tot Borgermeeſteren verkooſen, ende in de voorſz. Vroedſchappen geaſſumeert ſullen werden, daar op voor hare admiſſie, den eed, volgens 't voorſz. Formulier komen af te leggen, ende voprts haar daar naar præciſelijk te reguleren: Gelijk ook het voorſz. Edict in gelijker wijſe aan beyde de Hoven van Juſtitie, mitsgaders aan de Officieren ende Gerechten van de gemelte Steden toegeſonden ſal worden, met laſt ende ordre om haar in het adminiſtreren van Juſtitie daar naar, als de voornaamſte Wet van den Lande tot voorſtand van de vryheyt, midsgaders tot conſervatie van eenigheyt ende van de gemeene ruſte gemaakt, punctuelijk, ende exactelijk te reguleren op den eed by hen lieden in 't aanvaarden van hare reſpective Officien ende bedieningen gedaan.

Aldus gedaan ende gearreſteert ter Vergaderinge van de Hoog-gemelte Heeren Staaten van Holland ende Weſt-Vrieſland; In den Hage onder haren grooten Zegele hier aangehangen.

gen den vijfden Auguſti des jaars ſestien-hondert ſeven en tſeſtig. Was getekent, *Johan de Wit*; Onder ſtond.

Ter Ordonnantie van de Staaten.
Ende was getekent
Herbt. van Beaumont.

Numº. 4.

Verbod van de Brandewijnen, &c.

Behoorende op Pag.157.en 158.

DE Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden. Doen te weten: Alſo wy om verſcheyde importante en pregnante redenen voor den dienſt van den Lande, tot bevorderinge en vermeerderinge van de Neeringen binnen de Steden van de reſpective Provintien, profitabel, dienſtig, en noodig hebben gevonden, dat voortaan gene Brandewijnen, ofte Gediſtilleerde Wateren, van wat ſoorte die ſouden mogen weſen, van buyten in deſe Landen ſullen mogen werden ingebracht, verkocht, gedronken, ofte geconſumeert. SO IST, Dat Wy ordonneren, ſtatueren, en wel expreſſelijk interdiceeren by deſen, dat niemand, van wat ſtaat, qualiteyt, ofte conditie hy ſoude mogen zijn, na de Publicatie deſes, 't ſy over Zee, langs de Stromen of Rivieren, nochte per aſſe te Lande, in, en onder het gebied van deſen Staat ſal mogen inbrengen, in groote of kleyne Fuſtagie, eenige Gebrande Wijnen of Gediſtilleerde Wateren, hoedanig die ſouden mogen weſen, op pœne, dat de Koopluyden en Factoors, de welke de voorſz. Brandewijnen en Gediſtilleerde Wateren doen loſſen, inſlaan, of in hare Pakhuyſen ontfangen, niet alleen ſullen verbeuren de voorſz. Brandewijn en Gediſtilleerde Wateren, over Zee, langs de Rivieren, of per aſſe in deſe Landen in gebracht, door hen luyden gedaan loſſen, of in hare Kelders of Pakhuyſen ontfangen, maar boven dien op yder Stuk of Vat Gebrande Wijnen of Gediſtilleerde Wateren, het ſy groot of kleyn, noch een zomme van ſes hondert guldens.

Voorts interdiceren en verbieden Wy wel expreſſelijk by deſen, allen Schippers, Stuurluyden, en Matroſen, midsgaders Wagens en Karre-luyden, in hare Schepen, Schuyten, Ponten, Wagens of Karren te ontfangen, om in deſe Landen over te brengen eenigerhande Brandewijnen of Gediſtilleerde Wateren, in hoedanige Fuſtagie of Pakkagie die ſoude mogen weſen, op de verbeurte van hondert guldens, op yder Stuk Brandewijn ofte Gediſtilleerde Wateren, 't zy kleyn of groot, 't welk by henluyden te Water, ofte te Lande, in en onder ons gebied ſal ingebracht worden, voor welke boete de Schepen, Schuyten, Wagens, Karren, en Paarden, ſullen werden verklaart te weſen verbonden en executabel: En indien de voorſz. boete van de Schepen, Schuyten, Karren, Wagens, en Paarden, ofte uyt de Goederen van de voorſz Contraventeurs niet en konnen werden geconſequeert, ſo ſullen de ſelve Contraventeurs over de voorſz. miſdaden exemplaarlijk aan den lijve, ten minſten by openbare Geeſſelinge geſtraft werden; Maar indien yemand van de voorſz. Schippers ofte Voerluyden konde bewijſen, dat de voorſz. Brandewijnen ofte Gediſtilleerde Wateren, buyten zijne kenniſſe ſoude mogen weſen ingeſcheept, ofte opgeladen: So ſullen echter, en des niet tegenſtaande zy luyden de voorſz. boete moeten betalen, maar wederomme daar tegens haar regres hebben en behouden, ten laſte van die gene, de welke de voorſz. Brandewijnen ofte Gediſtilleerde Wateren hebben ingeſcheept ofte opgeladen; En indien het mocht gebeu-

gebeuren, dat niet tegenſtaande ons voorſz. verbodt, echter bedektelijk eenige Brandewijnen of Gediſtilleerde Wateren, onder ons gebiedt mochten wezen ingebracht; zoo verbieden Wy alle Binnelants-vaarders, Markt-ſchippers en Voer-luyden, de voorſz. Brandewijnen en Gediſtilleerde Wateren van buyten ingekomen, te vervoeren van de eene Provintie, Stadt of Plaatze na de andere, op gelijke boete en ſtraffe, als hier vooren, ten aanzien van de eerſte Inbrengers is geſtatueert: En indien het voorſz. feyt door eenige Markt- of Beurt-Schippers werdt begaan, boven dien van hare reſpective Veeren te worden gedeporteert.

Van gelijken, zoo verbieden Wy aan alle particuliere of geprivilegeerde en be-eedighde Arbeyders, haar te laten gebruyken, om eenige van de voorſz. Brandewijnen of Gediſtilleerde Wateren, te helpen loſſen, of met Sleden of Vlot-ſchuyten te vervoeren, op gelijke boete en ſtraffe, als hier vooren tegens de Schippers, en Voer-luyden zijn gedecreteert, en boven dien, indien de voorſz. Arbeyders zijn in eedt of dienſt van Steden of Collegien, daar van te worden gedeporteert.

En ten eynde de voorſz. Schippers, Wagenaars en Arbeyders van dezen onzen Placcate volkomen kenniſſe mogen bekomen, zoo werden alle Hooftluyden en Overluyden van de Binnelants-vaarders, Voer-luyden en Arbeyders gelaſt, een yder van den Inhoude dezes te adverteeren en informeeren, en ondervindende, dat dezen Placcate door yemandt werdt overtreden, daar van de reſpective Officieren en Magiſtraten, in de Steden en ten platten Lande te doen behoorlijke advertentie.

Dan gemerkt noch een groote quantiteyt van Brandewijnen en Gediſtilleerde Wateren, onder de Koopluyden en Ingezetenen dezer Landen in voorraadt is: Zoo hebben Wy, om de ſchade onzer Ingezetenen, zoo veel doenelijk, te voorkomen, de zelve gepermitteert, om de Brandewijnen en Gediſtilleerde Wateren, de welke onder hen-luyden in voorraadt zijn, te mogen verzenden, beneficieren, conſumeeren, en verkoopen, binnen den tijt van 8 Maanden, aanvang nemende met de Publicatie dezes, en langer niet.

Ordonneeren voorts dat na de expiratie van de voorſz. 8 Maanden, niemandt van onze Ingezetenen binnen het reſſort van dezen Staat, zal mogen hebben, of onder hem behouden eenige Brandewijn geſtookt van Wijn, of van Moeren van Wijn, noch ook eenige Gediſtilleerde Wateren van koele Wijn, of Brandewijnen met Speceryen of andere Kruyden over gehaalt, veel minder de zelve te verzenden, of verkoopen in groote of kleyne quantiteyt, op de verbeurte van alle de voorſz. Porten van Brandewijnen en Gediſtilleerde Wateren, die na den voorſz. tijdt onder yemandt werden gevonden, of verkocht, en boven dien een boete van 600 guldens op yeder Stuk, en 200 guldens op yder Tonneken Wijn van Wijn, of van Moer van Wijn, of Gediſtilleerde Wateren, de welke in yemandts Kelder, Winkel of Pakhuys na den voorſz tijdt werden gevonden: Ordonneeren en ſtatueeren, dat de gene, de welke de voorſz. boete niet en kan betalen, arbitralijk aan den Lijve, ten minſten by openbare Geeſſelinge zal werden geſtraft: En werden de reſpective Officieren, der zelve Subſtituyten, en Dienaars in de Steden en ten platten Lande geauthoriſeert, om nauwe enqueſte te doen, of na den voorſz. tijdt onder yemandt eenige Wijn van Wijn, of van Moer van Wijn, of ook Gediſtilleerde Wateren, als boven, werden gevonden.

Behoudelijk, dat ingevalle yemandt

eenige Wijnen van Wijn, of van Moeren van Wijn gebrandt, tegenwoordigh onder hem zoude mogen hebben, de welke hy binnen de voorsz. 8 Maanden, aanvang nemende met de Publicatie dezes, niet zoude mogen hebben geconsumeert of verzonden, de zelve gehouden zal zijn de voorsz. Wijn gebrandt van Wijn, of van Moer van Wijn aan te geven aan de Magistraat van de Plaats daar de voorsz. Wijn gebrandt van Wijn, of van Moer van Wijn is leggende, en de zelve te brengen ter Plaatze die hem zal werden aangewezen, zonder die voorsz. Wijn gebrandt van Wijn, of van Moer van Wijn te mogen reppen, roeren, of aantasten, anders, als om de zelve te vervoeren buyten dezen Staat, midts specialijk uytdrukkende, en aangevende de Persoon en Plaats, aan, en op welke de zelve Wijn, gebrandt als vooren, zal werden vervoert, en bewijzende met de verklaringe van de Magistraat in de Plaats, op de welke die aangegeven en gebracht zal zijn, dat de zelve aldaar ook effectivelijk is gekomen, en aan de voorsz. Persoonen gelevert, alles op poenen en boete hier boven uytgedrukt.

Wijders zoo hebben Wy verboden en geinterdiceert, alle gezwooren Makelaars, na de expiratie van de voorsz. 8 Maanden te veylen of te staan over eenige verkoopinge van Brandewijnen of Gedistilleerde Wateren van buyten ingebracht, maar zoo wanneer henluyden eenige partyen werden aangeboden, om te koopen of te verkoopen, zullen zy-luyden gehouden zijn 't zelve den Officier van de Plaatze aan te geven, op de verbeurte van haar Officie, en boven dien een boete van 600 guldens op yder stuk, dat door hen-luyden wert verzwegen, ingekocht, of verkocht.

Noch zoo ordonneeren en statueren Wy, dat niemant na den voorsz. tijdt, binnen deze Landen zal mogen stoken, of branden van koele Wijn, of Moeren van Wijn, Brandewijnen, of met eenige koele Wijnen of Brandewijnen over te halen Speceryen of andere Kruyden, om tot Gedistilleerde Wateren te werden geapproprieert, op de verbeurte van 10 guldens op yder Stoop Brandewijn, de welke van koele Wijn, of van Moer van Wijn werdt uytgebrandt, of met Speceryen, of andere Kruyden, 't zy van koele Wijn of Brandewijn over gehaalt.

Boven dien interdiceeren Wy, na de expiratie van de voorsz. 8 Maanden te verkoopen, met de groote of kleyne Mate eenige Wijn van Wijn, of Moer van Wijn, of Wateren, die van koele of gebrande Wijn zijn gedistilleert, op de verbeurte niet alleen van de voorsz. verboden Waren, en de Boeten hier vooren tegen de Verkoopers van de voorsz. Waren gestatueert, maar dat henluyden daar-en-boven voor de eerste reyze haar Neeringe zal werden geinterdiceert, voor den tijt van een Jaar en 6 weken: Voor de tweede-maal voor altijdt: En voor de derde-maal te werden verklaart infaam, en voorts gebannen uyt het gehele ressort en gebiet van den Staat der Vereenigde Nederlanden.

Alle de voorsz. Boeten te appliceren ten profijte van de Officieren, of der zelve Substituyten die de aanhalinge, of calangen eerst zullen komen te doen: Waar toe de Regenten van de respective Godts-huyzen, mede by dezen werden gequalificeert en geauthoriseert, die in zulken gevalle de geheele Boeten, ten profijte van de Godts-huyzen, zullen genieten.

Voorts zoo werden niet alleen de voorsz. Officieren, der zelver Substituyten en Regenten van de Godts-huyzen geauthoriseert, om de calange, aanhalinge en bekeuringe te doen, maar ook de respective Advocaten, Fiscaals,

Commij-

Commijsen Generaals, en de particuliere Commijsen ter Recherche in de Steden en Zee-gaten, specialijk gelast goede voorzorge te dragen, en wel toe te zien, dat geen gebrande Wijnen of Gedistilleerde Wateren ter Zee, langs de Revieren of Plaatsen te Lande werden ingebracht. Maar alle zoodanige waren, zonder eenige conniventie aan te halen, op te brengen, en te stellen ter judicature van de respective Collegien ter Admiraliteyt: En om een yder te animeeren tot het ontdekken van deze contraventie: Zoo zullen de Aanbrengers of Aanhaalders werden toegevoeght, de helft van de Brandewijnen en Gedistilleerde Wateren, de welke zullen werden geconfisqueert, en de helft van de boete daar in yemandt zal werden gecondemneert, blijvende de weder-helft ten behoeve van de voorsz. Officieren, die de calange eerst zullen hebben gedaan, en zullen daar-en-boven de voorsz. Aanbrengers vry zijn van de boete, daar in zy volgens het voorenstaande ons verbodt zouden mogen zijn vervallen, schoon de zelve Aanbrengers mede Contraventeurs zouden mogen zijn geweest.

En nademaal de reden evidentelijk vereyscht, dat aan den genen, die haar met het inbrengen van Brandewijnen binnen deze Landen generen, eenige betamelijke tijdt gelate werde, om van deze onze dispositie advertentie te geven daar 't behoort, alvoorens hare inkomende Brandewijnen plotzelijk te confisqueeren, en haar te mulcteeren met de pœnen en boeten in dezen gestatueert: Zoo zullen alle Brandewijnen voor date van den 29 van deze loopende Maandt Januarii 1671. hier te Lande inkomende, als ook de Persoonen de zelve overgebracht hebbende, van de confiscatie en de vordere pœnen in dezen Placcate begrepen, zijn en blijven ge-eximeert: Edoch zullen de Koopluyden of Factoors, aan de welke de voorsz. Brandewijnen geconsigneert zullen zijn, gehouden wezen de zelve Brandewijnen aan te geven aan de Magistraat van de Stadt, al waar die aankomen zullen, en de voorsz. Brandewijnen vervolgens te brengen ter plaatze die haar by of van wegen de voorsz. Magistraat aangewezen zal worden, zonder de zelve te mogen reppen, roeren, of aantasten, anders als om die te vervoeren buyten het ressort van dezen Staat, en midts in zulken cas, ook alvooren specialijk uytdrukkende, en aangevende de Persoon en plaats aan, en op de welke de voorsz. Brandewijn zal werden vervoert, en vervolgens bewijzende met de verklaringe van de Magistraat van de plaats, op de welke die aangegeven en gebracht zal zijn, dat de zelve aldaar ook effectivelijk gekomen, en aan de genoemde Persoonen waarlijk gelevert is: By gebreke van 't welke, of van eenigh poinct van dien, de voorsz. Koopluyden en Factoors, niet alleenlijk zullen verbeuren de voorsz Brandewijnen, of de waerde van de zelve, maar daar-en-boven noch op yder Stuk of Vat, 't zy groot of kleyn, noch een somme van 600 Caroli guldens. En ten eynde niemant van dezen ignorantie en hebbe te pretendeeren, ontbieden en verzoeken Wy de Heeren Staten, Gecommitteerde Raden, en Gedeputeerde Staten van de Provintien respective, van Gelderlandt en 't Graafschap Zutphen, Hollandt en West-Vrieslandt, Zeelandt, Uytrecht, Vrieslandt, Over-Yssel, midtsgaders de Stadt Groeningen en Ommelanden, en allen anderen Justicieren en Officieren van de zelve Landen, dat zy dezen onzen Placcate van stonden aan alomme doen verkondigen, publiceeren en affigeeren, in alle Plaatzen daar zulks van nooden wezen zal, en men gewoon is zoodanige pu-

blicatie en affixie te doen; Laſten en beveelen voorts de Raden ter Admiraliteyt, d'Advocaten Fiſcaals, mitſgaders Luytenant-Admiraals, Vice-Admiraals, Capiteynen, Officieren en Bevelhebberen: Als mede Commmiſſariſen en Commiſen ter Recherche, zoo in de Zeegaten als elders, dezen Onzen Placcate na te komen, en te doen na komen, procedeerende en doende procedeeren tegens de Contraventeurs van dien, zonder ooghluykinge, faveur, diſſimulatie of verdragh, want Wy zulks ten dienſte van den Lande, en ten beſten van de goede Ingezetenen van dien, bevonden hebben alzoo te behooren.

Aldus gedaan en gearreſteert onder onzen Cachette, Paraphure, en Signature van onzen Griffier. In den Hage den 2 Januarii 1671. Was geparapheert, *Jacob van Coevorden*, *vt.* Onderſtont, Ter Ordonnantie van de hoog-gemelte Heeren Staten Generaal: Getekent. In abſentie van den Griffier, *J. Sproncſſen.* Zijnde op 't ſpatium gedrukt het Cachet van haar Hoog-Mog: op eenen rooden Ouwel, overdekt met een papieren ruyte.

Verbodt en belaſtinge der Franſe Manufacturen.

DE Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden, Allen den genen die dezen zullen zien of hooren lezen, Sulut. Doen te weten, Dat Wy zoo langs zoo meer in ervaringe komende, dat het recht van inkomen, geſtelt op den invoer der uytheemſche Manufacturen, hoe langer hoe meerder wert gefraudeert, en door quade en ſiniſtre practijcquen de gemeyne zake ontvreemt; dat ook door het al te licentieus venten, verkoopen en debiteeren van de zelve uytheemſche Manufacturen, aan de goede Ingezetenen dezer Landen zeer groote aanleydinge werdt gegeven, ja de zelve genoeghzaam werden genoodight, tot allerley overdaadt en verquiſtinge, en dat daar door ook de inlandtſe Manufacturen werden verdrongen, en omtrent haar debit zeer benadeelt. ZOO IST, Dat Wy daar tegens wilende voorzien, hebben geordonneert en geſtatueert, ordineeren en ſtatueeren by dezen, dat van nu voortaan niemant zal vermogen te verkoopen, te verhandelen, of onder hen te ſlaan in 't kleyn of groot, eenige Manufacturen van Vrankrijk, de welke tot kleedinge, cieraat of ameublementen zouden konnen dienen (uytgenomen alleen witte Cajanten, Barracanen van Wolle, Picotes Royaal, witte en gekouleurde Damaſten, heel van Wolle, Picotes van Wolle, gevlamde Cajanten, Bouratten, Kamer-behangzelen van de breedte van 6 vierendeel tot 20 vierendeel toe, Trijpen en Kouſſen, als die daar toe by ſpeciale en uytgedrukte ordre van de Migiſtraten van de Steden haarder reſidentie, zullen zijn geadmitteert, op pœne dat die gene, die zonder de voorſz. admiſſie hem bevordert zal hebben, eenige zoodanige Manufacturen te venten, verhandelen, of verkoopen, verbeuren zal niet alleen de zelve Manufacturen: maar daar-en-boven voor d'eerſte reyze 100 guldens op yder ſtuk van de zelve Manufacturen, dat onder hem gevonden zal worden; voor de tweede reyze 200 guldens, en voor de derde reyze by banniſſement, of ook aan den lijve, na exigentie van zaken te werden geſtraft.

Dat ook die gene, de welke ſpecialijk en uytdrukkelijk in manieren vooren verhaalt, tot het verkoopen, verhandelen of inſlaan van de voorſz. Franſe Manufacturen zullen zijn geadmitteert, niet zullen vermogen te verhandelen, verkoopen, of onder haar te heb-

te hebben, of houden, eenige andere, dan de voorsz. Franse Manufacturen, op de verbeurte, niet alleen van de voorsz. andere Manufacturen, maar ook op de pœnen en straffen hier vooren uytgedrukt.

Dat voorts de respective Provintien zullen werden verzocht, yder in den haren na de grootheyt van de Steden te qualificeren en admitteren eenige Personen tot het voorsz. verhandelen, verkoopen, of inslaan der voorsz. Franse Manufacturen, midts in de groote Steden niet excederende 't getal van 6, en in de minder Steden het getal van 3 Personen, en dat de zelve Personen voor de voorsz. admissie, ten behoeve van de zelve Provintien zullen betalen in de voorsz. groote Steden yder 1000, en in de mindere Steden yder 500 guldens jaarlijks.

Dat die gene die tot het verkoopen, verhandelen of inslaan der voorsz. Franse Manufacturen zullen zijn geadmitteert, de zelve Manufacturen niet zullen mogen inslaan, ten zy zy-luyden alvoorens zullen hebben getoont aan de Hooftluyden van 't Zijde Lakenkopers Gilde, of andere die daar toe by de Magistraten in de respective Steden zullen wezen geauthoriseert, een pertinent en specificq Biljet, waar by blijken kan, dat 's Landts gerechtigheyt op het inkomen der voorsz. Franse Manufacturen gestelt, ten vollen van yder specie in 't particulier is voldaan en betaalt, en daar op by een ander expres Biljet, admissie om de zelve Manufacturen te mogen inslaan, van de voorsz. Hooftluyden, of de voorsz. andere geauthoriseerde Personen zullen hebben verkregen, op de verbeurte niet alleen van de voorsz. Manufacturen, daar van 's Landts gerechtigheyt niet zoude mogen zijn betaalt, of die dezen contrarie ingeslagen zouden mogen werden, maar ook op de pœnen en straffen hier vooren uytgedrukt.

Dat die gene, die tot het verkoopen, verhandelen of inslaan van de voorsz. Franse Manufacturen zullen werden geadmitteert, gehouden zullen zijn terstont, en met het inslaan der voorsz. Franse Manufacturen, de zelve door de voorsz. Hooftluyden, of de voorsz. geauthoriseerde Personen te doen loden of merken, zoodanigh, dat by of aan het loot, 't zy op Francijn, of Papier, na vereysch van 't Manufactuur, dat geloot of gemerkt zal werden, werde uytgedrukt de plaats, dagh en date, waar en op welke het voorsz. Manufactuur geloodt of gemerkt zal zijn, zonder eenige van de voorsz. Manufacturen te mogen onder haar houden of hebben, de welke in manieren vooren verhaalt, niet geloodt of gemerkt zouden mogen zijn, op de verbeurte niet alleen van de voorsz. ongeloode of ongemerkte Manufacturen, maar ook op de pœnen en straffen hier voren uytgedrukt.

Dat niemant, van wat staat of conditie hy ook zoude mogen zijn, buyten de voorsz. geadmitteerde Personen, en buyten de zoorten van Manufacturen hier voren geexcipieert, zal vermogen eenige van de voorsz. andere Franse Manufacturen uyt Vrankrijk, of ook van elders, tot zijn gebruyk te ontbieden, of de zelve ook hier te Lande van eenige andere, dan van de voorsz. geadmitteerde Personen, of ook eenige van de zelve Manufacturen van de voorsz geadmitteerde Personen, dewelke in manieren, voren verhaalt, niet geloodt of gemerkt zouden mogen zijn, te koopen, of verkoopen, op de verbeurte niet alleene van de voorsz. Manufacturen, maar ook op een boete van 200 guldns op yder stuk van de voorsz. Manufacturen, de welke dezen contrarie zullen zijn verkocht of gekocht,

kocht, zoo wel by den Verkooper als Kooper te verbeuren.

Dat de voorſz. Hooftluyden, of de voorſz. andere geauthoriſeerde Perſonen niet zullen vermogen admiſſie tot den inſlagh van de voorſz. Manufacturen te geven, ten zy hun alvooren ſuffiſantelijk en ſpecifiquelijk gebleken zal zijn, dat 't voorſz. recht van inkomen van yeder der voorſz. Manufacturen, ten vollen zal zijn betaalt, en dat zy-luyden ten dien eynde de Biljetten, daar uyt hun gebleken is, dat 't voorſz. recht van inkomen voldaan is, zullen moeten bewaren, om t'all en tijden te konnen werden geconfronteert tegens de Manufacturen, die onder de voorſz. geadmitteerde Perſoonen zullen werden gevonden, en dat zy-luyden ook neffens het voorſz. inſlaan de zelve Manufacturen, in maniere vooren verhaalt, zullen hebben geloot of gemerkt, of van de voorſz. loodinge of merkinge zullen hebben gemaakt een pertinent en ſpecificq Biljet, inhoudende de quantiteyt en qualiteyt van yder der zelver geloode, of gemerkte Manufacturen, en dat zy ook gehouden zullen zijn, 't zelve Biljet van gelijken te bewaren, alles op pœne van te verbeuren 1000 guldens, op yder reyze, dat zy-luyden de voorſz. Manufacturen andere zullen hebben laten inſlaan, of haar na het gene voorſz. is, niet exactelijk zullen hebben gereguleert.

Dat ook niemandt buyten de voorſz. Hooftluyden of de voorſz. Geauthoriſeerde, zal vermogen eenige van de voorſz. Manufacturen te looden of te merken, of de voorſz. looden of merken na te maken, of te conterfeyten, of ook 't loot of het merk van het eene Manufactuur te nemen, of af te doen, en aan een ander Manufactuur aan te ſlaan, of aan te voegen, op verbeurte niet alleen van het voorſz. Manufactuur, daar aan 't voorſz. loot of merk, in manieren vooren verhaalt, aangehangen, aangedaan, of aangevoeght zal zijn, maar ook daar-en-boven als Falſariſen en Vervalſers van des hooge Overigheyts Zegels en Merken zelfs, met verbeurte van lijf en goedt, na exigentie van zaken geſtraft te werden.

Dat voorts de Officieren van de reſpective Steden, der zelver Subſtituyten, de voorſz. Hooftluyden van 't voorſz. Zijde-laken-koopers Gilt, de voorſz Geauthoriſeerde van de Magiſtraten van de reſpective Steden, t'allen tijden, zonder daar toe eenige andere admiſſie van nooden te hebben, ten overſtaan van Notaris en Getuygen, of van een Stadts-bode zullen vermogen te viſiteren de Winkels of Huyzen van die gene, die tot het verkoopen van de voorſz. Franſe Manufacturen zullen zijn geadmitteert, en 't gunt in de zelve Winkels of Huyſen gevonden werdt, te confereren met de voorſz. Biljetten, op de welke de voorſz. inſlagh en loodinge of merkinge ſal weſen gedaan, en vervolgens de Contraventeurs van deſe onſe Ordonnantie te bekeuren en calangeeren, midtſgaders de pœnen en mulcten hier vooren geſtatueert, by preventie te innen en te vorderen: En ſullen ten dien eynde de voorſz. Hooftluyden, of andere Geauthoriſeerde van de voorſz. Magiſtraten t'allen tijden gehouden zijn aan die gene, die hier mede tot het doen van de voorſz. viſite en calange werden geauthoriſeert, te laten volgen Copie authentijk van de Biljetten, daar op den voorſz inſlagh en loodinge der voorſz. Manufacturen zal zijn gedaan.

Dat alle die gene, die eenige Contraventeurs van de voorſz. Ordonnantie zullen komen aan te brengen aan de gene, die hier voren tot de voorſz. viſite en calange by Ons zijn geauthoriſeert, zullen genieten de helft van de voorſz.

voorsz. te confisqueren Manufacturen, boeten en mulcten hier voren gestatueert, en daarenboven vry zijn van de pœnen en straffen, daar inne zy uyt kracht van deze Onze ordonnantie zouden mogen zijn vervallen, indien zy aan de voorsz. contraventie mede zullen mogen hebben geparticipeert.

En nademaal verscheyde van onze Ingezetenen als noch onder haar zijn hebbende veele, en verscheyde van de voorsz. Franse Manufacturen, zo hebben wy aan de zelve vergunt en gegeven, gunnen en geven by dezen, de faculteyt en permissie, om binnen den tijdt van zes maanden, aanvang nemende met de publicatie dezes, de zelve Manufacturen te mogen verkoopen, venten en debiteren, zonder dat echter yemandt wie hy zy, buyten de voorsz. geadmitteerde Persoonen, en die ook niet buyten de ordre hier voren by Ons op den inslagh der zelver Manufacturen bemaamt, op die pœnen en straffen hier voren uyt gedrukt; middelerwijle zal vermogen eenige van de zelve Manufacturen, buyten de voorsz. zoorte van Manufacturen, hier vooren geexcipieert, van nieuws in te slaan, of ook tot zijn gebruyk uyt Vrankrijk, of van elders te ontbieden; en zullen alle de voorsz. Manufacturen, die na de expiratie van de voorsz. zes maanden by yemandt veyl of te koop zouden mogen zijn gebracht moeten werden ter plaatze, die daar toe by de Magistraten van de respective Steden zal werden aangewezen, om aldaar te verblijven, ter tijden en wijlen toe de zelve aan de voorsz. geadmitteerde Persoonen verkocht, en by hun na voorgaande betalinge van 't gunt voor inkomen daar op is gestelt, midtsgaders na voorgaande lodinge of merkinge in manieren vooren verhaalt, uyt de voorsz. plaatze ingeslagen zullen zijn, of anderssints buyten 's Landts verzonden te worden, met kennisse van de voorsz. Magistraat, en designatie van de plaats en persoonen, op en aan de welke die gezonden zullen werden, en dat den voorsz. Verzender gehouden zal zijn binnen een maant na de verzendinge, specifiquelijk te verifieren, dat de zelve verzonden Manufacturen gekomen en gelevert zijn aan die gene, aan de welke de zelve gezonden waren, op de verbeurte van hondert guldens op yder stuk Manufacturen, dat na de expiratie van de voorsz. zes maanden onder yemandt veyl of te koop gevonden, of deze contrarie verzonden zoude mogen zijn. Hier na volght geinsereert de Lijste van de Franse Manufacturen, en specialijk van zodanige, de welke dienen en geapproprieert konnen werden tot kleedinge of cieragie van menschen, of ameublementen van huyzen.

Lijste van Franse Manufacturen, en specialijk van zodanigen, de welke dienen en geapproprieert konnen werden, tot kleedinge of cieragie van menschen, of ameublementen van Huyzen.

Alloenen of Boldavit de breede rolle, 't stuk lang 50 ellen 12-0-0
Langer na advenant.
Alloenen de smalle rolle, het stuk langh 50 ellen 8-0-0
Langer na advenant.
Amelakens, Damast, of ander werk, 't stuk van 10, 12, en 16 vierendeel breed, lang omtrent 50 ellen 50-0-0
Servetten naar advenant, 3 Servetten voor een Ammelaken.
Ammelaken, 6, 7, en 8 vierendeelen breedt, langh 50 ellen 25-0-0
Bokraal uyt Vrankrijk, 't stuk van 18 a 20 ellen 3-0-0
Bombazijnen, lang 20 ellen 3-0-0
Barcanen niet heel van Wolle, 't stuk 15-0-0

Kamer-

Kamer-behanghzelen, mitsgaders alle andere diergelijke Stoffen, 't zy gestreept, gevlamt, ofanders van allerley couleuren, (uytgenomen de Kamer-behangzelen van de breette van 6 vierendeel tot twintigh vierendeelen toe, gefabriceert in de Franse Nederlanden) van de waarde van 6 guldens 3-0-0

Cajanten, smalle van 3 quart tot 7 achtendeelen breedt, Grove Greynen, Plumetten en Calandres, gemaakt heel van Sajette Garen, of Sajette en Linde Garen, 't zy gefigureert, effen of Camelot, langh 20 ellen, (uytgesondert de witte, 200 effen, als gevlamde Cajanten, Picotes Royaal, en van Wolle 't stuk 8-0-0

Langer naar advenant.

Cajanten, breede Cajanten van 4 en 5 quart, ook alderhande Stoffen als vooren 12-0-0

Confituren, van de waarde van 6 guldens 3-0-0

Canefas de Vitry, de Bale van 300 en 80 ellen, mitsgaders de kleyne Balen, genaamt Tiersjens 60-0-0

Canefas van Normandyen en diergelijke, de 100 ellen 20-0-0

Canefas, Rollen daer men Hopsakken af maakt, en alderhande Pak-rollen 10-0-0

Kaarten, Speel-kaarten, van de waarde van 6 guldens 3-0-0

Kousen, alderhande Zijde Kousen, en Sajette Kousen, uytgenomen de Sajette Kousen, gefabriceert in de Franse Nederlanden, van de waarde van 6 guldens 3-0-0

Kanten van Goudt of Silver, 't pondt 35-0-0

Passamenten van Goudt en Silverdraadt, mitsgaders Goude en Silvere Linten, als ook die met Goudt of Silver zijn vermengt, voor het pondt 20-0-0

Goudt en Silverdraadt, 't pond 15-0-0

Kanten, alderhande Kanten van Zijde en Garen, Kabinet-werk en diergelijke, van de waerde van 6 guldens 3-0-0

Kramerye, alderhande Kramerye (daar onder niet zullen zijn begrepen eenige Goederen in dese Lijste specialijk geexpresseert) van de waarde van 6 guldens 3-0-0

Fusteynen, geheeten Crosers Bombasijnen 2-0-0

Hoeden, heele of halve Castooren, mitsgaders alderhande Vildt-hoeden, van de waerde van 6 guldens 3-0-0

Hayr, Paruyk-hayr, en Paruyken daar van gemaakt, van de waerde van 6 guldens 3-0-0

Goude of Silvere Lakenen van de waerde van 6 guldens 3-0-0

Fluweelen, Felpen of Pluys het stuk lang 50 ellen 100-0-0

Poudesoyen, Tersenille, Zijde-grofgreynen, Zatijnen, Damasten, en diergelijk, 't stuk langh 50 ellen 60-0-0

Armosijn, Taf, Zijde Camelot of Tabijn, breedt of smal, lang 55 ellen, en andere diergelijke Stoffe, van geheel Zijde onder de voorige niet gespecificeert 50-0-0

Farandijn, en diergelijke Stoffe van Zijde of Garen gewrocht, het stuk lang 50 ellen 40-0-0

Sindaal 't stuk van 35 ellen 5-0-0

Lampers breet of smal, 't pont 5-0-0

Lampers, Zijde Lampers of Floercen, 't pont 10-0-0

Franje van Zijde, Franje-koorden, Zijde Lint of Passement, 't pont 6-0-0

Sargies, Rasse, Droget, lang 50 ellen, 't stuk 25-0-0

Estaminjes, gestreept van Wol, lang 9 a 10 ellen 8-0-0

Estaminy van Zijde, van de zelve lengte 10-0-0

Charges van Chalon enkelt, langh 20 ellen 20-0-0

De

De dubbelt van 40 ellen 40-0-0
Sarges de Mennie van 50 a 60 ellen 60-0-0
Rattind of witte Bayen van Beauvois van 30 a 35 ellen 75-0-0
Wolle Lakenen, genaamt Drap de Bary van 30 a 40 ellen het ſtuk, en alle andere Wolle Lakenen 75-0-0
Leer, alderhande bereyt Leer van 6 guldens 3-0-0
Leer, alderhande Goude en Silvere Leeren, van de waarde van 6 guldens 3-0-0
Lijnwaat van Vlas, of Catoenen, van de waarde van 6 guldens. 3-0-0
Mutſen, gebreyde Mutſen van de waarde van 6 guldens 3-0-0
Peltery van de waarde van 6 guldens 3-0-0
Saejen, Rijſſelſe, Atrechtſe, Doornikſe en diergelijke, komende uyt het Frans gebiedt, langh 30 a 36 ellen, 't ſtuk 20-0-0
Zeep, Franſe en Marſiliaanſe Zeep, de hondert ponden 10-0-0
Silver-werk, alderhande gemaakt Gout en Silver-werk, van de waarde van 6 guldens 3-0-0
Spellen, de dozijnen van 12000 5-0-0
Zout, alderhande Frans Zout, het hondert inkomende met 200-0-0
Tapiſſeryen van de waerde van 6 guldens 3-0-0
Terentayen, 't ſtuk lang 24 ellen 6-0-0
Vlas, gehekelt Vlas, de hondert ponden 30-0-0
En alle andere Manufacturen in Vrankrijk of onderhoorige Landen gemaakt, die tot Kleedinge, Cieragie, of Ameublementen geappliceert konnen werden, in deze Lijſte niet uytgedrukt, of hier vooren niet geexcipieert, van de waarde van 6 gulden 3-0-0

Des en zullen hier onder niet begrepen, maar van deze belaſtinge vry zijn, de Baratten, witte en gecoleurde Damaſten, heel van Wolle, als ook de Trijpen.

En ten eynde niemandt van dezen ignorantie en hebbe te pretenderen, ontbieden en verzoeken Wy, de Heeren Staten, Gecommitteerde Raden, en Gedeputeerde Staten van de Provintien reſpective van Gelderlandt, en het Graafſchap Zutphen, Hollandt en Weſt-Vrieſlandt, Zeelandt, Utrecht, Vrieſlant, Over-Yſſel, mitsgaders Stadt Groeningen en Ommelanden, en allen anderen Juſticieren en Officieren van de zelve Landen, dat zy dezen Onſen Placcate van ſtonden aan alomme doen verkondigen, publiceren en affigeren in alle plaatzen daar zulks van nooden wezen zal, en men gewoon is zoodanige publicatie en affixie te doen: Laſten en beveelen voorts de Raden ter Admiraliteyt, de Advocaten Fiſcaals, mitsgaders Luytenant-Admiraals, Vice-Admiraals, Capiteynen, Officieren en Bevelhebberen, als mede de Commiſſariſen en Commiſen ter Recherche, zoo in de Zee-gaten als elders dezen onzen Placcate na te komen, en te doen nakomen, procederende en doende procederen tegens de Contraventeurs van dien, zonder ooghluykinge, faveur, diſſimulatie of verdrag, want Wy zulks ten dienſte van den Lande, en ten beſten van de goede Ingezetenen van dien bevonden hebben alzoo te behooren.

Aldus gedaan en gearreſteert onder onzen Cachette, Paraphure, en de Signature van onzen Griffier. In den Hage den 2 January 1671. Was geparapheert, *Jacob van Coevorden*, *vt.* Onderſtont, Ter Ordonnantie van de hoogh-gemelte Heeren Staten Generaal. Geteekent, in abſentie van den Griffier, *J. Spronſſen*, Zijnde op 't ſpatium gedrukt het Cachet van haar Hoog-Mog: op een rooden Ouwel, overdekt met een papieren ruyte.

Reglement op de Manufacturen.

Behoorende op Pag: 157 en 158.

DE Staten van Hollandt en West-Vrieslandt, Allen den genen die dezen zullen zien of hooren lezen, Salut. Doen te weten; Alzoo by den Placcate van de Hoog-Mog: Heeren Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden, by concurrentie en overgifte van de gezamentlijke Provintien, op huyden den 2 January 1671. gearresteert, wel expresselijk is geordonneert, dat niemandt zal vermogen te verkoopen, te verhandelen, of onder hem te slaan in 't kleyn of groot, eenige Manufacturen van Vrankrijk, de welke tot kleedinge, cieraat, of ameublementen, zoude konnen dienen, buyten de Manufacturen in den zelve Placcate geexcipieert, als die daar toe by speciale ordre van de Magistraten van de Steden haarder residentie zouden zijn geadmitteert, op de boeten en straffen in den voorzeyden Placcate uytgedrukt, en dat ook in den zelven Placcate is gespecificeert wat getal van Persoonen niet zullen excederen; die gene die tot het debiteren der voorsz. Franse Manufacturen in de respective Steden zullen werden geadmitteert. *Zoo is 't*, Dat wy tot executie en vorderinge van den zelven Placcate hebben geordonneert en gestatueert, ordonneren en statueren by dezen, dat tot het debiteren, verhandelen en verkoopen der voorsz. Franse Manufacturen, by de Magistraten in yder van de Steden Dordrecht, Haarlem, Delft, Leyden, Amsterdam, Gouda, Rotterdam, Alkmaar, Hoorn en Enkhuyzen, midtsgaders ook in 's Gravenhage, zes; en in de verdere bemuurde Steden van den voorsz. onzen Lande drie Persoonen tot het debiteren, verkoopen, en verhandelen der voorsz. Manufacturen, zullen mogen werden geadmitteert, behoudelijk dat yeder van de voorsz. Persoonen geadmitteert in de voorzeyde Steden Dordrecht, Haarlem, Delft, Leyden, Amsterdam, Gouda, Rotterdam, Alkmaar, Hoorn en Enkhuyzen, midtsgaders ook in 's Gravenhage 1000 Carolus guldens, en die geadmitteert zullen zijn in de verdere bemuurde Steden van den voorsz. onzen Lande 500 Carolus guldens, met den aanvangh van 't Jaar van haarluyder admissie, en zoo vervolgens van Jaar tot Jaar, zo lange zy de voorsz. Franse Manufacturen debiteren, verkoopen of verhandelen zullen, ten behoeve van de gemeene zake aan den Ontfanger van onze gemeene middelen in de voorsz. Steden of den resorte van dien zullen gehouden zijn te betalen.

Ordonneren en statueren mede, dat niemandt buyten de voorsz. Steden, en ook in de zelve Steden, niemandt buyten de Persoonen by de gemelte Magistraten geadmitteert, zullen vermogen eenige der voorsz. Manufacturen te debiteren, verkoopen of verhandelen, op poenen en straffen in den voorzeyden Placcaate uytgedrukt.

Dat ook de Magistraten van de voorsz. Steden niemandt, wie hy ook zoude mogen zijn, zullen mogen admitteren tot het debiteren, verkoopen of verhandelen der voorsz. Manufacturen, directelijk of indirectelijk, in eeniger manieren buyten het getal van de Persoonen, ten aanzien van yeder van de voorsz. Steden hier vooren geexprimeert.

En op dat men zoude konnen weten wat Persoonen tot het debiteren van de voorsz. Manufacturen zouden mogen zijn geadmitteert in de voorsz. respective Steden, en dat de respective Ontfangers van den resorte van de zelve Steden

den voor den ontfang van 't geen tot admissie van 't voorsz. debit moet werden betaalt, te beter ten behoeve van 't gemeen comptabel zouden konnen werden gemaakt, zoo ordonneren en statueren Wy mits dezen, dat de voorsz. geadmitteerde Persoonen gehouden zullen zijn de Acte van admissie, haarluyden tot het voorsz. debit by de Magistraat verleent, binnen den tijdt van 14 dagen na date van de zelve te vertoonen, of te doen vertoonen aan onze Gecommitteerde Raden in de respective quartieren, om de zelve Acte van admissie aldaar geregistreert te werden, en dat die geene de welke de voorsz. hare Acte van admissie aan de gemelte onze Gecommitteerde Raden niet zal hebben vertoont, en de zelve aldaar gedaan, registreren, effectivelijk en metter daet van de zelve Acte van admissie vervallen zal zijn, en incurreren de pœnen en straffen in den voorsz. Placcate uytgedrukt.

Dat ook die gene de welke van de gemelte Magistraten zouden mogen hebben geobtineert Acte van admissie tot het voorsz. debit, na dat het voorsz. getal, hier vooren uytgedrukt, ten vollen zal zijn gecompleteert, dien niet tegenstaande, en ook niet jegenstaande de zelve Acte by de gemelte onze Gecommitteerde Raden zoude mogen zijn geregistreert, echter van de zelve Acte van admissie zal zijn vervallen, en incurreren de pœnen en straffen in de voorsz. Placcate gementioneert. En ten eynde niemant hier van ignorantie pretenderen, nemaar alle en een yegelijk weten moge waar na hy hem hebbe te reguleren: Zoo ordonneren en beveelen Wy dat dezen alomme zal werden gepubliceert en geaffigeert, daar zulks behoort, en in gelijke zaken te geschieden gebruykelijk is.

Gedaan in den Hage onder onzen grooten Zegele hier aan gehangen, op den 1 January, des Jaars onzes Heeren en Zalighmakers 1671.

Ter Ordonnantie van de Staten,
Herbt. van Beaumont.

Numo. 5.

Placcaat waar by de Koning van Vrankrijk verbiedt het inladen sijner Brandewijnen in Hollandtse Schepen, en den Hollandtsen Haring, Bokking en Speceryen belast.

Behoorende op Pag: 158.

OP het geen dat aan Zijn Majesteyt voorgestelt is, zijnde in Zijn Koninglijke Raadt van Commercie, dat de Brandewijnen van zijn Koningrijke, de welke door Uytheemsche over gebracht zijn, in de Noorder en Zuyder Landen, en byzonderlijk door de Hollanders, zijn door verscheyde practijken in haar deught vermindert, de welke zy gebruyken om die te vermeerderen, byzonderlijk door het vermengen met Brandewijnen van Bier of van Granen, de welke buyten hare bederffelijkheydt noch zeer schadelijk zijn aan des Menschen gezontheydt; dat de zelve Hollanders alle Jaren brengen in dit Koningrijke een zeer groote quantiteyt Vis, van hare Visscheryen, en Speceryen van Oost-Indien, het welk een merkelijke schade brengt aen de Zeevaart en Commercie van de Onderdanen van zijn Majesteyt, tot welke zake zeer nodigh zijnde te voorzien, gehoort hebbende het rapport van *Sr. Colbert*, Ordinaris Raadsheer in de Koninglijke Raadt, Controlleur Generaal van de Finantien; Zijn Majesteyt zijnde in zijn Koninglijke Raadt van Commercie, heeft gedaan en doet expresselijk verbieden aan alle zijne Onderdanen, te laden eenige Brandewijnen in Hollantsche Schepen, in alle de Kusten en Zeehavenen van zijn Koningrijk, op straffe van confiscatie, en 1500 guldens boete,

wil zijn Majesteyt dat beginnen zal met den eersten April toekomende, zal betaalt werden 24 guldens op yeder last Pekelharing en Bokking, gebrocht in zijn Koningrijk in Hollandtsche Schepen, of geladen voor rekening van Hollanders, den primo July aan volgende 32 guldens, en den eersten October 40 guldens, en dat van nu af zal moeten betaalt worden op de Speceryen door Hollanders gebrocht, of voor haar rekening, zoo wel te Water als te Lande dertigh ten hondert buyten de oude Tollen. Zijn Majesteyt wil dat dit tegenwoordigh Placcaat zal werden gelezen, gepubliceert en aangeplakt in alle de Havenen, zitplaatzen van de Admiraliteyt van dit Koningrijk, en geexecuteert, niet tegenstaande eenige oppositie en andere beletzelen welke het zoude mogen zijn, en in geval dat eenige dit zelve overtreden, Zijn Majesteyt behoudt aan zich, en aan zijne Raden de kennisse daar van, en verbiedt de zelve aan alle Hoven en Rechteren, beveelt Zijn Majesteyt aan de Requestmeesters, Commissarissen verdeelt in de Provintien daar aan de handt te houden. Gedaan in de Koninglijke Raadt van Commercie, in de tegenwoordigheydt van Zijn Koninglijke Majesteyt, gehouden tot Parijs, den 7 Jan. 1671. getekent *Colbert*.

LOUIS door de gratie Godts Koning van Vrankrijk en Navarre, Grave van Provence, Forcalquier, en aanleggende Landen, aan onze getrouwe ordinaire Raadts-heeren in onze Raadt, ordinaire Meesters der Requesten, van onze Hoven der Commissariissen, verdeelt in de Provintie van onzen Koningrijke, tot de executie van onze ordres, Salut. Wy laten weten, en ordineren door deze geteykende van onze handt, de handt te houden aan de Executie van 't Plakkaat, waar van 't Extract hier aan is gezegelt onder het groote Zegel van onzen Cancelier, op heden gegeven in onze Raadt van Commercie, in onze tegenwoordigheyt, de welke Wy willen dat zal worden gelezen, gepubliceert en aangeplakt, in alle de Havenen en zitplaatzen van onze Admiraliteyt, en in andere plaatzen daar het noodigh zal zijn, op dat niemandt pretendere daar van niet verwittight te zijn. Gebieden aan de eerste onze Deurwaarder ofte Sergeant daar toe gestelt, tot de volkome Executie van dit Arrest, dat Wy willen dat zal geexecuteert worden, niet tegenstaande eenige oppositie of andere beletzelen, de welke zoude mogen zijn, en ingeval dat eenige 't zelve zoude mogen overtreden, wy behouden aan ons en onzen Rade kennisse daar van, en verbieden aan alle onze Hoven, en andere Rechteren alle mandementen en citatien, op de boeten daar in begrepen, en alle andere acten en noodige rapporten, zonder andere permissien, en zal geloof gegeven worden, aan de Copyen van dit Arrest, als aan de Originele, en aan de tegenwoordige geconfereert door een van onze getrouwe Raatsheeren en Secretarissen, want dit onze wil is. Gegeven tot Parijs den 7 Januarii 1671. Getekent LOUIS, en wat lager door den Koningh *Dauphin*, Graaf van Provence, en zijn Raadt *Colbert*, en gezegelt. Geconfereert aan de Origenele door mijn Raadt en Secretaris des Koninghs, Huys en Kroon van Vrankrijk, en van zijne Financien. Door expres gebodt van zijn Majesteyt.

Numo. 6.

Verbodt van Franſche koele Wijnen, Azijnen, Kanefaſſen, Papieren, en Kaſtanien.

Behoorende op Pag. 158.

DE Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden, Allen den genen die deſen jegenwoordigen ſullen zien ofte hooren, lezen, Salut. Doen te weten, Alzoo Wy om verſcheyde importante, en pregnante redenen, voor den dienſt van den Lande, tot bevorderinge en vermeerderinge van de Neeringen binnen de Steden van de reſpective Provincien, profijtabel, dienſtigh en noodigh hebben gevonden, dat voortaan mede geene Franſe Koele-Wijnen, Aſijnen, Kanefaſſen, Papier of Kaſtanien, van wat ſoorte die ſoude mogen weſen, van buyten in deſe Landen ſullen mogen werden ingebracht, verkocht, gekocht ofte geconſumeert. ZO IST, dat Wy ordonneren, ſtatueren, en wel expreſſelijk interdiceren by deſen, dat niemandt, van wat ſtaat, qualiteyt ofte conditie hy ſoude mogen zijn, na de publicatie deſes, die geſchieden ſal den 11 November 1671. toekomende, Nieuwen ſtijl, 't zy over Zee, langhs de ſtroomen of Revieren, nochte per Aſſe te Lande, in, en onder het gebiedt van deſen Staat ſal mogen inbrengen, in groote of kleyne fuſtagie, of pakken, eenige Franſe Koele-Wijnen, Aſijnen, Kanefaſſen, Papier of Kaſtanien, hoedanigh die ſouden mogen weſen, op pœne, dat de Koopluyden en Factoors, de welke de voorſz. Wijnen, Aſijnen, Kanefaſſen, Papier of Kaſtanien doen inbrengen, of ook loſſen, inſlaan, of in hare Pakhuyſen ontfangen, niet alleen ſullen verbeuren de voorſz. Franſe Koele-Wijnen, Aſijnen Kanefaſſen, Papier of Kaſtanien, over Zee, langhs de Revieren of per Aſſe, door henluyden gedaan inbrengen, loſſen, inſlaan of in hare Kelders of Pakhuyſen ontfangen, maar boven dien op yder ſtuk of Vat Franſe Koele-Wijn en Aſijn, 't zy groot of kleyn, mitsgaders yeder pak Kanefaſſen, Papier en Kaſtanien mede groot of kleyn, noch een ſomme van 600 gulden.

Voorts interdiceren en verbieden Wy wel expreſſelijk by deſen, allen Schippers, Stuur-luyden, en Matroſen, midtsgaders Wagen en Karre-luyden, in hare Schepen, Schuyten, Ponten, Wagens, of Karren te ontfangen, om in deſe Landen over te brengen eenigerhande Franſe Koele-Wijn, Azijn, Kanefaſſen, Papier of Kaſtanien, in hoedanige fuſtagie, of pakkagie die ſoude mogen weſen, op de verbeurte van 100 gulden op yder ſtuk Franſe Koele-Wijn of Azijn, midtsgaders yder pak Kanefaſſen, Papier en Kaſtanien, 't zy kleyn of groot, 't welk by henluyden te Water of te Lande, in en onder ons gebiedt zal ingebracht werden, voor welke boete de Schepen, Schuyten, Wagens, Karren, en Peerden zullen werden verklaart te weſen verbonden en excutabel; en indien de voorſz. boete van de Schepen, Schuyten, Karren, Wagens, en Peerden, of uyt de Goederen van de voorſz. Contraventeurs niet en konnen werden geconſequeert, ſoo ſullen de ſelve Contraventeurs over de voorſz. misdaden exemplaarlijk aen den lijve, ten minſten by openbare geeſſelinge geſtraft werden; maar indien yemandt van de voorſz. Schippers of Voerluyden konden bewijſen, dat de voorſz. Franſe Koele-Wijnen, Azijnen, Kanefaſſen, Papier, of Kaſtanien buyten ſijne kenniſſe ſoude mogen weſen ingeſcheept, of opgeladen; ſoo ſullen echter, en des niet tegenſtaande ſy-luyden de voorſz. boeten moeten betalen, maar wederom

daar tegens haar regres hebben en behouden, ten laste van die gene, de welke de voorsz. Franse Koele-Wijn, Asijn, Kanefassen, Papier of Kastanien hebben ingescheept of opgeladen; en indien het mocht gebeuren, dat niet tegenstaande Ons voorsz. Verbodt, echter bedektelijk eenige Franse Koele-Wijnen, Asijnen, Kanefassen, Papier of Kastanien onder ons gebiedt mochten wesen ingebracht, Zo verbieden Wy alle Binnelandt-Vaarders, Markt-Schippers en Voerluyden, de voorsz. Franse Koele-Wijnen, Asijnen, Kanefassen, Papier of Kastanien, van buyten ingekomen, te vervoeren van de eene Provintie, Stadt ofte Plaatse na de andere, op gelijke boete en straffe, als hier vooren ten aansien van de eerste Inbrengers is gestatueert; en indien het voorsz. feyt door eenige Markt of Beurt-Schippers werdt begaan, boven dien van hare respective Veeren te worden gedeporteert.

Van gelijken, soo verbieden Wy aan alle particuliere of geprivilegeerde en be-eedighde Arbeyders haar te laten gebruyken, om eenige van de voorsz. Franse Koele-Wijnen, Asijnen, Kanefassen, Papier of Kastanien, te helpen lossen, of met Sleden of Vlotschuyten te vervoeren, op gelijke boete en straffe als hier vooren tegen de Schippers, en Voerluyden zijn gedecreteert, en boven dien, indien de voorsz. Arbeyders zijn in Eedt of dienst van Steden of Collegien, daar van te werden gedeporteert.

En ten eynde de voorsz. Schippers, Wagenaars, en Arbeyders van desen Onsen Plakkate volkomene kennisse mogen bekomen, soo werden alle Hooftluyden en Overluyden van de Binnelandts-Vaerders, Voerluyden, en Arbeyders gelast, een yeder van den inhoudt deses te adverteren en informeeren, en ondervindende, dat desen Placcate door yemandt werdt overtreden, daar van aan de respective Officieren, en Magistraten in de Steden, en ten platten Lande te geven behoorlijke advertentie.

Dan gemerkt noch een groote quantiteyt van Franse Koele-Wijnen, Asijnen, Kanefassen, en Papier, onder de Koopluyden en Ingesetenen deser Landen, in voorraadt is; Zoo hebben Wy om de schade Onser Ingesetenen, zoo veel doenlijk te voorkomen, de selve gepermitteert, om de Franse Koele-Wijnen, Asijnen, Kanefassen, en Papier, de welke onder hen-luyden in voorraat zijn, te mogen versenden, beneficieren, consumeren en verkoopen, van nu af tot den lesten April 1672 incluys, en langer niet.

Ordonneren voorts, dat naar den voorsz. laatsten April 1672. niemandt van Onse Ingesetenen binnen het ressort van desen Staat, sal mogen verkoopen, koopen, vereeren, wechgeven, aan nemen, vermangelen, of op eenige andere manieren alieneren, of ook ter slete consumeren, directelijk, of indirectelijk in eeniger maniere, eenige Franse Koele-Wijnen, Asijnen, Kanefassen, Papier, en Kastanien, in groote, of kleyne quantiteyt, op de verbeurte van alle de voorsz. Franse Koele-Wijnen, Asijnen, Kanefassen, Papier en Kastanien, die na de voorsz. tijdt by yemandt verkocht, gekocht, vereert, aangenomen, vermangelt, ter slete geconsumeert, of op eenige andere manieren gealieneert sullen werden, en boven dien een boete van 600 guldens op yeder Stuk, en 200 guldens op yeder Tonneken Franse Koele-Wijn, Asijn en yeder Pak Kanefassen, Papier en Kastanien groot of kleyn, dat naar den voorsz. tijdt verkocht, gekocht, vereert, aangenomen, vermangelt, gealieneert, of ter slete geconsumeert sal zijn, soo wel by den Verkooper als Kooper, Gever

ver als Nemer, of de gene die de voorsz. Franse Koele-Wijnen, Azijnen, Kanefassen, Papier, en Kastanien gesleten, als die de selve ter slete gehaalt, of geconsumeert sullen hebben; ordonneren en statueren, dat boven de voldoeninge der voorsz. boeten die gene die haar met het slijten of ter slete te verkoopen in het groote of kleyne van Wijnen, Azijnen, Kanefassen, Papier en Kastanien, komen te generen, hare Neeringe sal werden geinterdiceert voor den tijdt van een jaar en ses weken, voor de tweedemaal voor altijdt, en voor de derdemaal infaam verklaart, en voorts uyt het geheele ressort en gebiedt van den Staat der Vereenighde Nederlanden gebannen sullen werden, en dat die gene, de welke de boete niet en kan betalen, arbitralijk aan den lijve, ten minsten by openbare geesselinge sal werden gestraft, en werden de respective Officieren, der selver Substituten en Dienaars in de Steden, en ten platten Lande geauthoriseert, om nauwe onderssoek te doen, of naar den voorsz. tijdt, by yemandt eenige Franse Koele-Wijnen, Azijnen, Kanefassen, Papier of Kastanien, gekocht, verkocht, vereert, aangenomen, vermangelt, gealieneert, of ter slete geconsumeert sullen werden.

Behoudelijk, dat ingevalle eenige Koopluyden of Handelaars eenige Franse Koele-Wijnen, Azijnen, Kanefassen, Papier of Kastanien, jegenwoordigh onder haar soude mogen hebben, de welke zy tusschen dit, en den voorsz. laatsten April toekomende, niet souden mogen hebben geconsumeert, of versonden, de zelve gehouden zullen zijn de voorsz Franse Koele-Wijnen, Azijnen, Kanefassen, Papier en Kastanien aan te geven aan de Magistraat van de Plaats, daar de voorsz. Franse Koele-Wijnen, Azijnen, Kanefassen, Papier of Kastanien zijn leggende, en de zelve te brengen ter plaatse die daar toe door de Magistraat sal sal zijn aangewesen, welke aanwijsinge de respective Collegien ter Admiraliteyt ten besten sullen hebben te besorgen, en dat de selve Franse Koele-Wijnen, Azijnen, Kanefassen, Papier en Kastanien, aldaar sullen moeten verblijven onder de opsicht van de Magistraat van de selve plaats, by de welke de Sleutels van de voorsz. te designeren plaatse sullen moeten blijven berusten, in voegen dat niemandt tot de voorsz. te designeren plaatse, of tot de Goederen daar in berustende acces sal konnen of mogen hebben, dan ten overstaan van den Officier van de voorsz. plaatse, of andere vertrouwde Persoonen, die daar toe by den selven Officier specialijk sullen zijn geauthoriseert, dat ook niemandt de voorsz. Wijnen, Asijnen, Kanefassen, Papier of Kastanien, in of uyt de voorsz. gedesigneerde plaatse sal mogen reppen, roeren, lichten, of ook buytens Landts versenden, dan met volkomen kennisse van den voornoemden Officier, of de voorsz. vertrouwde Persoonen by hem specialijk daar toe gecommitteert, en dat daar nevens aan de Magistraat van de plaatse, daar de voorsz Wijnen, Azijnen, Kanefassen, Papier en Kastanien berustende zijn, zal moeten werden aangegeven de quantiteyt van de voorsz. Wijnen, Azijnen, Kanefassen, Papier en Kastanien, die verzonden zullen werden, de Persoon aan wie, en de plaatze na de welke de voorsz. Wijnen, Azijnen, Kanefassen, Papier en Kastanien vervoert zullen werden, en dat de voorsz. Verzenders van de zelve Wijnen, Azijnen, Kanefassen, Papier en Kastanien, noch daar-en-boven Borge zullen moeten stellen tot de waerde van de zelve Wijnen, Azijnen, Kanefassen, Papier en Kastanien toe, van dat die effectivelijk zullen

werden

werden gebracht ter plaatze, en aan den Perſoon, naar, en aan de welke die zijn gedeſtineert, en de zelve Borghtochte zuyveren, ten langſten binnen den tijdt van 8 dagen, na dat de Schipper de voorſz. Wijnen, Azijnen, Kanefaſſen, Papier en Kaſtanien uytgevoert hebbende wederom hier te Lande ſal zijn gearriveert, en dat by faute van dien, die gene die de voorſz. Wijnen, Azijnen, Kanefaſſen, Papier en Kaſtanien aangegeven hebben om te vervoeren, midtsgaders ook de voorſz. Borgen ſullen moeten werden geexecuteert, voor de waarde van de voorſz. Wijnen, Azijnen, Kanefaſſen, Papier en Kaſtanien, en daar op, midtsgaders tegen de voorſz. Aangevers geprocedeert, als tegens Contraventeurs van deſen onſen Plakkate, dat voorts de voorſz. Aangevers of de voorſz. hare Borgen, de ſuyveringe van de voorſz. Borghtochte ſullen moeten doen, met aan het Collegie ter Admiraliteyt, onder welkers reſſort de voorſz. Wijnen, Azijnen, Kanefaſſen, Papier en Kaſtanien buyten 's Landts geſonden ſullen weſen, binnen den voorſz. tijdt te exhiberen, de verklaringe van de Magiſtraat van de Plaats, op de welke die aangegeven en gebracht zijn, mede brengende dat deſelve Wijnen, Azijnen, Kanefaſſen, Papier, en Kaſtanien, geladen in ſoo een Schip, van ſoo een Schipper, door ſoo een Perſoon verſonden, en aan ſoo een Perſoon geaddreſſeert, waarlijk, en effectivelijk aldaar gekomen, en aan ſoo een Perſoon gelevert zijn, midtsgaders aan de gemelte Collegien ter Admiraliteyt te preſenteren de Schipper en zijne Knechten of Matroſen, de voorſz. Wijnen, Azijnen, Kanefaſſen, Papier en Kaſtanien vervoert hebbende, de welke gehouden ſullen zijn te verklaren onder eede ſolemneel aan 't gemelde Collegie te preſteren, dat ſy ſoodanige Wijnen, Azijnen, Kanefaſſen, Papier, en Kaſtanien, op ſoodanigen tijdt uyt ſoodanigen Pakhuys, in ſoodanigen plaatſe op ordre van ſoodanigen Perſoon hebben ingeladen, en die ſelve Wijnen, Azijnen, Kanefaſſen, Papier en Kaſtanien, op ſoodanigen tijdt, in ſoodanigen plaatſe, aan ſoodanigen Perſoon wederom. hebben over gelevert, alles op de confiſcatie, peynen en boeten hier vooren uytgedrukt.

Wijders ſoo hebben Wy verboden en geinterdiceert, alle geſwooren Makelaars, naar den voorſz. laatſten April 1672 toekomende, te veylen, of te ſtaan over eenige Verkoopinge, vermangelinge of alienatie van eenige Franſe Koele Wijnen, Azijnen, Kanefaſſen, Papier, of Kaſtanien, maar ſoo wanneer hen-luyden eenige partyen werden aangeboden, om te Koopen of Verkoopen, ſullen ſy-luyden gehouden zijn 't ſelve den Officieren van de plaatſe aan te geven, op verbeurte van haar Officie, en daar-en-boven een boete van 600 guldens op yder Stuk, Vat of Pak, groot of kleyn, dat door hen-luyden werdt verſwegen, ingekocht, vermangelt of gealieneert.

Alle de voorſz. boeten te appliceren ten profijte van de Officieren die de aanhalinge of calange eerſt ſullen komen te doen; Waar toe de Regenten van den de Godtshuyſen mede by deſen werden gequalificeert, en geauthoriſeert, die in ſulken gevalle de geheele boeten, ten profijte van de Godtshuyſen ſullen genieten.

Voorts ſoo werden niet alleen de voorſz. Officieren, der ſelve Subſtituyten en Regenten van de Godtshuyſen geauthoriſeert om de calange, aanhalinge en bekeuringe te doen, maar ook de reſpective Advocaten Fiſcaals, Commiſen Generaals', en particuliere Commiſen ter recherche in de Steden en

Zee-

Zee-gaten, ſpecialijk gelaſt goede voorſorge te dragen, en wel toe te ſien, dat geene Franſe Koele Wijnen, Azijnen, Kanefaſſen, Papier of Kaſtanien ter Zee, langs de Rivieren, of Plaatſen te Lande werden ingebracht, maar alle ſoodanige Waren, zonder eenige conniventie aan te halen, op te brengen, en te ſtellen ter judicature van de reſpective Collegie ter Admiraliteyt, en om een yder te animeren tot het ontdekken van deze contraventie, zoo zal die Aanbrengers of Aanhaalders werden toegevoeght de helft van de Franſe Koele-wijnen, Azijnen, Kanefaſſen, Papier en Kaſtanien, de welke zullen werden geconfiſqueert, en de helft van de boete daar inne yemandt zal werden gecondemneert, blijvende de wederhelft ten behoeve van de voorſz. Officieren, die de calange eerſt zullen hebben gedaan, en zullen daar-en-boven de voorſz. Aanbrengers vry zijn van de boete, daar inne zy volgens het vooren-ſtaande Ons verbodt zouden mogen zijn vervallen, ſchoon de ſelve Aanbrengers mede Contraventeurs zouden mogen zijn geweeſt; Wel-verſtaande dat niemandt voor zoodanigen Aanbrenger geconſidereert, en daar door van de voorſz. confiſcatie en verdere boete bevrijdt zal werden, als alleen die gene, die de voorſz. verboden en verduyſterde Goederen en Koopmanſchappen aan't Landts Officieren zal hebben aangebracht, voor en aleer dat eenige van de zelve Officieren haar zullen hebben getranſporteert op, aan, of ontrent de Schepen, of andere plaatzen, daar in eenige verboden Waren, Goederen of Koopmanſchappen verduyſtert zouden mogen zijn, en niet die gene de welke de voorſz. verbode of verduyſterde Goederen, of Koopmanſchappen komt aan te geven of te openbaren, zoo wanneer de voorſz. Officieren albereydts op, aan, of ontrent de voorſz. Schepen of Plaatſen gekomen zouden mogen zijn.

En ten eynde de voorſz. Franſe Koele Wijnen, Azijnen, Kanefaſſen, Papier en Kaſtanien hier te Lande inkomende niet plotſelijk mogen werden geconfiſqueert, maar dat alomme van deſen Onſe Placcate kenniſſe en advertentie gegeven en genomen, ook deſen aangaande ten aanſien van den tijdt van de publicatie, een egale en eenparige voet gehouden mag werden. ZOO IST: Dat wy geordonneert en geſtatueert, ordonneren en ſtatueeren by deſen, dat de publicatie van deſen Onſen Placcate ſal werden gedaan in alle de Provincien, en het reſſort van de Generaliteyt, op Woenſdagh aanſtaande en acht dagen, die weſen ſal den 11 November toekomende Nieuwen ſtijl, met deſe Onſe expreſſe meyninge en verſtande, dat indien de voorſz. publicatie op eenige Plaatſe of Plaatſen, wat vroeger of later ſouden mogen weſen gedaan, het dien niet tegenſtaande in rechten daar vooren gehouden, en de voorvallende ſaken even en in dier voegen gehandelt, gereguleert, en by Sententie getermineert en gedecideert ſullen moeten werden, als of de voorſz. publicatie aldaar ſpecialijk mede ten voorſz. dagen gedaan was geweeſt, en by ſoo verre naar den voorſz. 11 November, dato van de voorſz. publicatie, tot den 23 Dec. 1671. Nieuwe-ſtijl incluys, binnen de Zee-gaten deſer Landen ſouden mogen komen te arriveren, eenige Schepen, in de welke eenige Franſe Koele-Wijnen, Azijnen, Kanefaſſen, Papier of Kaſtanien, mochten weſen geladen, dat in ſulken cas de voorſz. Koele-Wijnen, Azijnen, Kanefaſſen Papier en Kaſtanien met de ſelve Schepen of wel in andere overgeſcheept ſonder betalinge van 't Landts inkomende of uytgaande recht uyt de ſelve Zee-gaten naar andere Landen ſullen moeten wer-

den vervoert, sonder dat de voorsz. Koele-Wijnen, Azijnen, Kanefassen, Papier en Kastanien, anderssints gerept of geroert, veel min aan Landt gebracht, of aldaer opgeleght, of de Stroomen of Wateren opgevoert sullen mogen werden, op pœne dat de selve niet alleen sonder eenige conniventie, of dissimulatie sullen werden geconfisqueert, maar ook dat dienthalven jegens de Contraventeurs van desen Onsen Placcate met de uyterste vigeur geprocedeert sal worden; Authorisseeren voorts de respective Collegien ter Admiraliteyt, om ter plaatse, alwaar de Schepen uyt de Zee inkomende, het Anker laten vallen, zoo wanneer aldaar eenige Schepen nevens andere Goederen mede met Wijnen, Azijnen, Kanefassen, Papier en Kastanien geladen, souden mogen komen in te vallen, van den dagh van de publicatie van desen Onsen Placcate, en sulks van de voorsz. 11 Nov. toekomende af, tot 6 weken naar den voorsz. 11 Nov. en also tot den voorsz. 23 Dec. 1671. N. stijl incluys, een getrou en bequaam Persoon te zenden, om wel toe te sien, dat ten aansien van de voorsz. Schepen en Goederen, den inhout van desen Onsen Placcate exactelijk en punctuelijk werde nagekomen: Dat voorts alle Franse Koele Wijnen, Azijnen, Kanefassen, Papier en Kastanien, die na 't verloop van de voorsz. 6 weken, en sulks na den voorsz. 23 Dec. 1671. toekomende N. stijl, binnen dese Landen gebracht souden mogen werden, effective confiscatie, en de Personen haar daar mede bemoeyt hebbende, de verdere penen in den voorsz. Placcate ge-exprimeert, subject sullen zijn.

Ordonneren en lasten voorts wel expresselijk de respective Collegien ter Admiraliteyt, en alle andere Rechteren en Justicieren van den Lande, die over den inhouden van desen Onsen Placcate Rechten en Justitie souden mogen komen te administreren, de goede handt daar aan te houden, en doen houden, en ook soo veel in haar is bezorgen, dat dit jegenwoordigh Ons Placcaat naar zijne forme en inhouden, punctuelijk en precizelijk geobserveert en nagekomen, ook naar den klaren Text van 't selve by de gemelte Collegien, en alle andere Rechteren en Justicieren van den Lande recht gedaan werde, sonder op pretext van ignorantie of eenige andere voorgewende exceptien daar van in eenige deelen te devieren, of de dispositie van desen Onsen Placcate in eeniger hande manieren te luxeren, veel min haar aan te matigen, eenigh oordeel over de rechtmatigheyt of onrechtmatigheyt van 't geen daar by is ter neder gestelt, of daar uyt by gevolge eenige conjecturen te formeren van Onse apparente intrinsique meyninge, maar precijselijk en punctuelijk naar de letter op te volgen de dispositie daar inne klaarlijk uytgedrukt, en dien volgende particulierlijk mede van den voorsz. 11 November toekomende af, alle Franse Koele-Wijnen, Azijnen, Kanefassen, Papier en Kastanien, buyten te houden, of wederom in manieren vooren verhaalt te doen uytvoeren, midtsgaders alle soodanige der voorsz. Wijnen, Azijnen, Kanefassen, Papier en Kastanien, als naar den voorsz. 11 November toekomende, Nieuwe-stijl, anders dan om wederom in manieren vooren verhaalt uyt de selve Zee-gaten daar die in gekomen zijn, met de selve Schepen, of in andere Schepen overgescheept, over Zee te werden versonden, gerept, geroert, of ook aan Landt gebracht, opgeleydt, of de stroomen en wateren opgevoert souden mogen werden, of die naar de voorsz 23 December toekomende mede Nieuwe-stijl, in de Zee-gaten deser Landen inkomen sullen, effectivelijk te confisqueren,

ren, en daar over ook te adjudiceren de volle boete sonder eenige verschooninge, mitigatie of exceptie. Ontbiedende en versoeken derhalven de Heeren Staten, Gecommitteerde Raden, en Gedeputeerde Staten van de Provintien respective van Gelderlandt, en 't Graafschap Zutphen, Hollandt en West-Vrieslandt, Zeelandt, Utrecht, Vrieslandt, Over-Yssel, midtsgaders Stadt Groeningen en Ommelanden, en allen andere Justicieren en Officieren van de selve Landen, dat sy desen Onsen Placcate aanstondts na de receptie, of immers uytterlijk op den voorsz. 11 November toekomende alomme doen verkondigen, publiceren en affigeren in alle plaatsen daar sulks van nooden wesen sal, en men gewoon is soodanigh publicatie en affixie te doen. Lasten en beveelen voorts de Raden ter Admiraliteyt, d'Advocaten Fiscaals, midtsgaders Lt. Admiraals, Vice-Admiraals, Capiteynen, Officieren en Bevelhebberen, als mede de Commissarisen en Commisen ter Recherche, soo in de Zee-gaten als elders, desen Onsen Placcate na te komen, en te doen nakomen, procederende, en doende procederen tegens de Contraventeurs van dien, sonder oogluykinge, faveur, dissimulatie, of verdragh, want Wy sulks ten dienste van den Lande, en ten beste van de goede Ingesetenen van dien, bevonden hebben te behooren.

Aldus gedaan en gearresteert onder Onsen Cachette, Paraphure, en de Signature van Onsen Griffier, In den Hage den 2 November 1671. Was geparapheert, *Isb: van Viersen*, *vt.* Onderstondt, Ter Ordonnantie van de Hoogh-gemelte Heeren Staten Generaal. Getekent, *Gasp. Fagel.* Zijnde op 't spatium gedrukt het Cachet van haar Hoogh-Mog op een rooden Ouwel, overdekt met een papieren ruyte.

Numo. 7.

Alliantie Defensijf tusschen Engelandt en de Vereenighde Nederlannden.

Behoorende op Pag: 159.

DEwijl by 't Vrede-verdragh, onlanghs te Breda, tusschen de deurluchtighste Vorst en Heer Karolus de Tweede, Koningh van groot Brittanje, van d'een, en de Hoogh-Mog: Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden van d'andere zijde, geslooten, door Godts genadige hulp de voorgaande vriendtschap, en de goede overeen-komingh herstelt is, en dat dieshalven, om voor 't aanstaande gantschelijk alle gelegentheyt tot nieuwe twisten af te snijden, en tusschen d'onderdanen van weêrzijden alle nieuwe voorvallen te weeren, die t'eenige tijdt de gezeyde vriendtschap, en goede over een-komingh zouden konnen steuren, in eenige Artijkelen en wetten van de Scheepvaart en Koophandel beslooten, en besonderlijk in 't elfde Artijkel van 't gezeyde Vrede-verdrag vast gestelt is, dat de voorgedachte Heer Koning, en de voorgedachte Heeren Staten Generaal geconfedereerde en zaam-verbonde vrienden zullen blijven, door nootzakelijkheydt en vriendtschap te zamen verknocht en verbonden, om derechten en vryheden van weder-zijdts onderzaten tegen alle de genen te beschermen, die de Vrede van d'een of d'andere Staat te Landt, of ter Zee zullen komen te steuren, of die, zich onder de heerschappy van een van beyde onthoudende, voor vyanden van beyde Staten zullen worden verklaart, zonder dat echter de middelen en onderstanden, daar mede de Bontgenoten van d'een zijde in zoodanigh geval aan d'andere te hulp zullen komen, bezonderlijk uytgedrukt worden; en dewijl de gezeyde Koningh

van groot Brittanje, en degezeyde Staten Generaal gezint zijn dit Verdragh meer en meer te verſterken, en te voltrekken: zoo vinden zy voornamelijke, en voor alle dingen geraden het gezeyde Verdragh, te Breda geſlooten, en de gezeyde wetten van de Scheepvaart en Koophandel, daar op ziende, te beveſtigen, gelijk zy by dit tegenwoordige beveſtight worden door onderlinge en onbrekelijke verbintenis van hen getrouwelijk t'onderhouden, en na te komen, en te bevelen dat hun onderzaten van weêrzijden hen naeukeurighlijk en Godtsdienſtelijk zullen onderhouden en nakomen, volgens de ware zin en inhoudt van 't gezeyde Verdragh, en der gezeyde Artijkelen.

Doch op dat, volgens de vermeerdering van de vriendtſchap tuſſchen de geſeyde HeerKoning, en de geſeyde Heeren Staten Generaal, en bezondere aanwyzingh van de byſtandt, die zy aan malkander zullen doen, en die in 't voorgaand Verdragh nagelaten is, zou blijken, en op dat men, door een enger verbont en vereenigingh in d'onderlinge veyligheyt en verdediging der beyde Staten tegen de laſtige pogingen, en vyandelijke aanvallen, die van yemandt, wie hy ook zy, en onder welke ſchijn ook, mochten voorgenomen worden, verzorgen zou; zoo zijn Wy ondergeſchreven, uyt kracht van de laſt en volmacht, die aan ons toegeſtaan is, en achter ingevoegt zal worden, over-een-gekomen en verdragen, en hebben geſloten, dat de geſeyde Heer Koningh van groot Britanje, en de geſeyde Heeren Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden onderlingh door een eeuwigh defenſif, of verdedigend verbondt verplicht, vereenight en verbonden zullen zijn, en dit op de volgende wijze en voorwaarden.

I.

Indien yemandt van de Vorſten of Staten, of yemandt anders, wie hy ook was, niemandt uytgezondert, onder eenige dek-mantel de Landtſchappen, Heerſchappyen, of Plaatzen, onder 't gebiedt van de geſeyde Koningh van groot Britanje gelegen, aantaſte, of pooghde aan te taſten, of eenige andere vyantſchap te Landt, of ter Zee tegen de geſeyde Heer Koning, of zijn onderdanen pleegde, zoo zullen de geſeyde Heeren Staten Generaal gehouden wezen, gelijk zy uyt kracht van dit tegenwoordige gehouden zijn, den gedachte Heer Koning, om deze vyandelijke aanvallen en werken te beletten, onder te drukken, en af te weeren, en behorelijke vergoedingh van de gelede ſchade te verkrijgen, met 40 Oorlogh-ſchepen, wel toegeruſt, te hulp te komen, van de welken 14 yder, 't een door 't ander, van 60 tot 80 zware ſtukken geſchuts, en 400 hondert mannen, en 14 andere, yeder van 40 tot 60 ſtukken geſchuts, en ten minſten met drie 300 mannen, deur malkander gerekent, gelijk te vooren, en geen van d'overigen met minder, als 36 ſtukken, en 100 en 50 mannen verzien zullen zijn: en daar-en-boven noch met 6000 mannen te voet, en 400 te paart, of de gerechtige waarde van deze onderſtant in gelt te tellen, naar dat de gedachte Heer Koning zal believen te verkiezen, of met zulk gedeelte van de gezeyde onderſtant, of van de gezeyde waarde in gelt, die van de gedachte Heer Koning geëyſcht zal worden. Deze gezeyde onderſtant zal binnen de tijdt van ſes weken, na dat d'eyſch gedaan is, gelevert worden; en de gezeyde Heer Koning zal binnen drie Jaren, na 't eyndigen van d'Oorlogh, alle de gedane onkoſten weêr aan de gezeyde Heeren Staten betalen.

II.

Indien yemandt van de Vorſten of Staten, of yemandt anders, wie hy ook was,

was, niemandt uytgezondert, onder eenige dek-mantel de Vereenighde Landtschappen, of eenige Plaatzen, onder 't gebiedt der gezeyde Heeren Staten Generaal gelegen, of in de welke zy hun bezettingh hebben, aantaste, of pooghde aan te taften, of eenige andere vyandtschap te Landt, of ter Zee tegen de gezeyde Heeren Staten Generaal, of tegen hun onderdanen pleeghde, zoo zal de gedachte Heer Koning gehouden wezen, gelijk hy uyt kracht van dit tegenwoordige gehouden is, den gedachte Heeren Staten Generaal, om deze vyandtlijke aanvallen en werken te beletten, onder te drukken, en af te weeren, en behoorlijke vergoedingh van de gelede schade te verkrijgen, met 40 Oorlogh-schepen, wel toegeruft, te hulp te komen, van de welken 14 yder, 't een deur 't ander, van 60 tot 80 zware stucken geschuts, en 400 mannen, en 14 anderen yder van 40 tot 60 stukken geschuts, en ten minsten met 300 mannen, deur malkander gerekent, gelijk te vooren, en geen van d'overigen met minder als 36 stukken, 100 en 50 mannen verzien zullen zijn: en daar-en-boven noch met 6000 mannen te voet, en 400 te paert, of de gerechtige waerde van deze onderstant in gelt te tellen. Naar dat de gedachte Heeren Staten zullen believen te verkiezen; of met zulk gedeelte van de gezeyde onderstant, of van de gezeyde waerde in gelt, als van de zelfden geëyscht zal worden. Deze gezeyde onderstant zal binnen de tijdt van ses weken, na dat d'eysch gedaan is, gelevert worden; en dat de gezeyde Staten zullen binnen drie Jaren, na 't eyndigen van d'Oorlogh, alle de gedane kosten weêr betalen.

III.

De gedachte Oorlog-schepen, gelijk ook de gedachte hulp-benden te paert, en te voet, en d'Overste te Scheep, en te Landt, en d'andere mindere Krijghs-oversten, gewelt en ongelijk geleden hebbende, zullen ghehouden zijn naar 't believen van de geen te doen, en het bevel van de geen, of genen te gehoorzamen, aan de welk, of welken men d'Oppermacht over 't heyr ter Zee en te Landt opgedragen zal hebben.

IV.

En op datmen naeuwkeurige rekeningh van de kosten zou konnen maken, die binnen de tijdt van drie Jaren, na 't eyndigen van d'Oorlogh, betaalt zullen worden, of ook van de rechte waerde der zelfden in gereedt gelt, die de geen, de welke vyandelijk gewelt geleden heeft, in plaats der voorgedachte Schepen, Ruyters en Voet-knechten, of in 't geheel, of ten deel misschien zal believen te verkiezen, zoo heeft men goet gevonden d'onkosten van 14 Schepen van 60 tot 80 stukken geschuts, op de waerde van 18666 ponden sterlings, of Engelse munt, en die van de 14 Schepen, van 40 tot 60 stukken, op 14000 ponden sterlings, en d'overige 12 op 6000 gelijke ponden sterlings te rekenen; gelijk ook de 6000 Krijghs-lieden te voet op 7500 ponden sterlings, en de 400 Ruyters op 1400 ponden van gelijke munt, die voor yder maant getelt zullen worden: 't welk alles van de gedachte Heer Koning van groot Britanje te Londen, en van de Heeren Staten Generaal t'Amsterdam, volgens de prijs van de wissel van die tijdt, daar in de betalingh geschieden zal, betaalt zal worden. Doch voor d'eerste maant zal men, ten opzicht van 't voorgedachte Voet-volk, noch daar boven betalen 6000 ponden sterlings; Namelijk voor de kosten, die noodt-zakelijk zullen zijn om hen te werven en toe te rusten.

V.

Dit verbont, gelijk ook alles, en elk in 't bezonder, daar in begrepen, zal van de gedagte Heer Koning van groot

Britanje, en van de gedachte Heeren Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden, door d'ope Brieven van weder-zijden met het groot zegel voorzien, op behoorlijke en bondige wijze, binnen vier naaſtvolgende weken, of eerder, zoo het mogelijk is, beveſtight en bekrachtight, en de ſtukken van bekrachtigingh van wederzijden binnen de voor gedachte tijdt gewiſſelt worden. In 's Gravenhage in Hollant op den $\frac{13}{23}$ Januarii 1668.

Numo. 8.

Publijcq Tractaat tuſſchen Vrankrijk en Sweden.

Behoorende op Pag: 166.

1. IS een vermaning van de oude Alliantie, die in deze tijdt een nieuwe vereyſcht.

2. Dat van d'onderſtaande dato, tuſſchen gemelte Kroonen een difenſive Alliantie, tot beſchutting hunner Landen, en tot zekerheyt van den Oceaan en Baltiſche Zee zal zijn

3. Dat deze Alliantie eenigh en alleen gemaakt zy tot onderhouding van de Vrede in 't Roomſche Rijk, en dat de Vrede van Munſter gecontinueert zal werden.

4. By aldien den Keyzer en Keurvorſten, of Vorſten des Rijks yemandt van deze beyde Koningen vyantlijk bejegende, 't zy direct of indirect, onder wat pretext het zoude mogen zijn, en daar door deze Alliantie zocht te breken, dat gemelte Koningen zoodanigen gelijkerhandt zullen aangrijpen.

5. Dat men wederzijds Geallieerde in 't Rijk, tot deze Alliantie bewegen zullen.

6. Dat het den Keyzer, Keurvorſten, en Vorſten des Rijks vry ſtaan zal hun in deze Alliantie mede te begeven.

7. Dat beyde de Koningen bevorderen zullen dat op den eerſten Rijksdagh in Duytslandt, vervult worde het gene noch aan de Weſtphaalſche Vrede manqueert, op dat alzoo een yder Vorſt des Rijks zijne gerechtigheydt en privilegie mach hebben.

8. Indien d'eene Vorſt den andere in zijne ruſte of bezittinge zijner Goederen of Rechten wilde turberen, dat beyde Geallieerde Koningen zulks gelijkerhandt zullen weeren.

9. En ingeval deze Geallieerde hun Landen mochten aangegrepen werden, dat d'een den ander zal aſſiſteren, en niet eer zullen ophouden tot dat hun volkomen ſatisfactie dieswegen gedaan werdt; en de gene die zulks aangedaan wert, zal de keur hebben, of hy dan gelt of volk tot hulp wil hebben.

10. Vernieuwt den Koningh van Vrankrijk wegens het Olmiſch en Koppenhagens vredens-Tractaat, des zelfs guarantie, en verzekert by zijn Koninglijk woordt, dat de Koning van Deenmarken tegens de Landen en Provintien van Sweden niets ondernemen zal.

11. De zelve guarantie zal ook den Hartogh van Holſteyn wegens de Gottoffſche Linie mogen genieten.

12. Den Vorſt van Mekelenburgh te verzekeren zich mede als Geallieerde onder hun beſcherminge te nemen, zoo ook den Mark-graaf van Baden Durlach.

13. By zoo verre yemandt wegen 't Roomſche Rijk in den tegenwoordigen Oorlogh zich wilde indringen of bemoeyen, zullen beyde geallieerde Koningen, den Keyzer, Keurvorſten en Vorſten des Rijks, door Brieven aan hun Miniſters vermanen het gevaar dat daar uyt konde volgen, en dat zulks tegen gemelte vredens-beſluyt zoude ſtrekken, met volkomen verzekering, dat zy niet anders zoeken als de vreede in 't Duytſe Rijk te continueren; en by aldien zulke vriendelijke vermaningen niet

niet mochten helpen, zullen beyde Geallieerde Koningen hun raadtslagen daar heen wenden, hoe met geweldiger handt daar door te komen zy.

14. De Kroon Sweden zal een Armé te voet, en een te paerdt, en 't geen daar toebehoort, gereet houden, daar voor van Vrankrijk na gelegentheydt der Armeen, jaarlijks subsidie-penningen zal ontfangen, de welke in twee termijnen tot Hamburgh prompt zullen betaalt worden.

15. De Koning van Vrankrijk belooft de Vrede in 't jaar 1668 met Spanjen gemaakt, aan zijn zijde vast t'onderhouden.

16. Deze Alliantie zal 10 jaar, duuren, gerekent van den daghdat de Ratificatie ingelevert is, 't welk uytterlijk in 3 maanden geschieden zal.

Actum Stokholm den $\frac{7}{17}$ *Augusti* 1672.

Was ondertekent.

Cr. E. Oth. L. S. *Nicolaus Brase. L. S.*
Stene Bielke, L. S. *Joh. Guldenstern. L. S.*
H. Courtin. L. S.

Secreete Articulen van de Alliantie tusschen Sweden en Vrankrijk.

Mede behoorende op Pag. 166.

1. BEyde de Doorluchtigste en Machtigste Koningen van Sweden en Vrankrijk, (gelijk zulks in 't vierde Articul van het Publijke Tractaat (tusschen haar beyde opgerecht) is bedongen en geexpresseert) zullen niet alleen de Vyanden van 't (Duytsche) Rijk, in geenderhande manieren helpen, maar zoo wanneer de Keyser of yemandt uyt de Rijx-Staten, tegens den teneur van de Westphaalsche Vrede, een van haar beyde Koningen, door de wapenen of openbaren Oorlogh zoude willen infesteeren, of hare respective Vyanden, 't zy binnen of buyten het Rijk, op wat titul of pretext het zoude mogen zijn, met Volk of anderzins assisteeren, dat in zulken gevallen zy haar onderlinge zullen byspringen, en met gezamentlijke Wapenen den Violateur van de Vrede aggresseeren, by aldien hy zoude verachten hare preallable vriendelijke afmaninge.

2. Zijn Alder-Christlijkste Majesteyt heeft dat vast vertrouwen, dat wanneer hy den Oorlogh tegens den Vereenigden Staat zal begonnen hebben, en wanneer zijne Wapenen en Legers de Provincien, Steden, Kasteelen en Forten desselven Staats invadeeren en aantasten, noch de Keyzer, noch eenigh Keur of Rijks-Vorst sich daar in mengen, of den voorsz. Staaten zijne Majesteyts Vyanden met eenige assistentie zullen te hulp komen: Maar by aldien 't moeste gebeuren, dat den Hoogh-gemelte Keyser of ymand uyt de Keur of Rijks-Vorsten den Geünieerden Staten met Krijghs-Troupen quame te secondeeren, of op wat manier het wil, geduyrende dien Oorlogh tegens de gemelde Christelijke Majesteyt of desselfs Geallieerde de Wapenen wilde opvatten, zoo zal daar door buyten alle twijffel, in Duytsland een Oorlogh verwekt en de Tranquilliteyt in 't Rijk geturbeert werden; welk quaat zijne Koninklijke Majesteyt van Sweden in 't begin door minnelijke interpositie, en indien zulks vergeefs mochte zijn, door geweld en wapenen zal zoeken te weeren.

3. Daarom zoo zal de Doorluchtigste Koning van Sweden, als de yverighste voorstander des Duytschen Vreedens, zich onderstaan met minnelijke afmaninge den Keyzer, Keur en Rijks-Vorsten van haar voornemen te verzetten, en zoo wanneer deze minnelijke interpositie vruchteloos mochten zijn, en de Keyzer of yemand uyt de Keur- en Rijks-Vorsten, wien hy ook zy, niet wilde desisteeren van aan de gemelde Staten tegens den Christelijksten Koning zijne hulpzame hand

te

te bieden, zoo zal de Doorluchtighſte Koning van Sweden met de wapenen trachten te verkrijgen de glorie, van de Vrede in 't Duytſche Rijk door wegen van vriendſchap gezocht te hebben; En op dat het geheele werk in dier voegen werde gedirigeert, zijn de Geconfedereerde Koningen accoord geworden.

4. Wanneer nu de Keyzer of een ander Keur-Vorſt of Prins des Rijks ſich mochten onderſtaan aan de Vereenighde Staten tegens de Chriſtelijkſte Majeſteyt, of tegens deſſelfs Geconfedereerde auxiliaire Troupen te zenden, of haar vyandelijk te aggreſſeeren, zoo zal de Doorluchtighſte Koning van Sweden, als hy tijds genoegh van Sijne Chriſtelijkſte Majeſteyt verzocht en aangemaant zal zijn, namentlijk drie maanden voorheen, een Leger van tien duyzent Mannen te voet en ſes duyzent te paard, met alle Artillerye en toebehooren in 't Sticht Bremen of in Pomeren zenden, om daar mede den Keyzer of andere Princen des Rijks die aan den geconfedereerden Staten eenige hulpe komen te ſubminiſtreeren, of den Chriſtelijkſten Koning, of deſſelfs Geallieerde ſchaade zoeken toe te brengen, met open geweld te aggreſſeeren, en in alle wegen met de wapenen te beletten, datter geene auxiliaire Troupen den Geunieerden Staten tot hulp tegens den Alder-Chriſtelijkſten Koning mogen gezonden werden, en zal de Doorluchtighſte Sweetſche Majeſteyt niet eer de wapenen nederleggen, voor en aleer de Keyzer of de andere Hoogh-gemelde Princen hare wapenen zullen nedergeleyt hebben.

5. Daar-en-boven, op dat dezen Oorlogh (wiens eenighſte ooghmerk is de Vreede en Tranquilliteyt van 't Duytſche Rijk) met te meer kracht voortgezet werde, zal de Chriſtelijkſten Koning naar vereyſch en noodtwendigheydt van zaken, zoo wanneer de wapenen van den Koning van Sweden, en van de Geallieerde Keur- en Rijks-Vorſten niet beſtant mochten zijn tegens den Keyzer en tegens de Keur-Vorſten en andere geconjungeerde Princen, een Heyr-leger in 't Duytſche Rijk zenden, waar mede hy of ſeparaat of vereenight met het Sweetze Leger ſal ageeren na de voorvallen en redenen des Oorloghs, blyvende dit Heyr-leger onder 't commande van een Franſchen Generaliſſimus.

6. Zoo belooft den Alder-Chriſtelijkſten Koning, dat hy voor de voorzorge van de Vreede in 't Duytſche Rijk, dewelke hem en den Koning van Sweden aanbevolen is, gelijk als in 't 10 articul is over een gekomen, met raad en wapenen, te weten met een behoorlijk Heyr-leger, en na de grootheyt des gevaars, met zoo grooten macht als mogelijk, zich zal appoſeeren, by aldien de Keyzer, Keur en Vorſten of yemand uyt de Staten des Rijks zich moeyen zal met den Oorlog tuſſchen den Doorluchtighſten Koning van Sweden en zijne Vyanden, 't zy zy zich by die Vyanden geheel vervoegen, of haar met hulp-troupen aſſiſteeren, en dat hy niet eer van de wapenen zal deſiſteeren, als de Keyſer of de andere voorſz. Princen daar van zullen deſiſteeren.

7. En alzoo geenzins te twijffelen is, of de Vrede van 't Kerzerrijk, (die de geconfedereerde Koningen zeer behertigen) zal merkelijk geledeert werden, zoo wanneer de Plaatzen in 't Rijk die voor een tijd met Staten Garnizoen bezet zijn, door de wapenen van zijne Chriſtlijkſten Majeſteyt geaggreſſeert werden; en alzoo zijne Chriſtelijkſten Majeſteyt met recht niet qualijk kan afgenomen werden, dat hy de vyande-

vyandelijke wapenen, van dewelke hy eenigen overlast zoude konnen lijden, in alle plaatzen perſecuteere; Soo verklaart zijne Koninklijke Majeſteyt van Sweden, dat het in alle manieren hoognodigh is, dat aan zijn Chriſtelijke Majeſteyt van 't Rijk, of van den rechten Heer en Eygenaar dier Steden en Forten volle verzeekeringe gedaan werde, dat uyt die gezeyde Steden en Forten aan de wapenen van zijne Majeſteyt geenige hoſtiliteyt geſchieden zal, en by zoo verre hy deze verzeekeringe aan den Chriſtlijkſten Koning niet zoude konnen preſteeren, en daar door de Chriſtelijkſten Majeſteyt genoodtzaakt zoude werden, de voorſz. Plaatzen met de wapenen aan te taſten, zoo zal de Doorluchtighſten Koning van Sweden 't zelve geenzins voor een Vreedebreuk houden.

8. In gevalle dezen Oorlogh met gemeender hand tegens den Keyſer of des ſelfs Geallieerde werde ondernomen, zo beloven ſich onderling de dikwils gementioneerde geconfedereerde Koningen, dat zy met den Keyzer of deſſelfs Geallieerde geen Vrede of ſtilſtant van Wapenen zullen aangaan, 't en zy met wederzijds toeſtemminge, ſecuriteyt en behoorlijke ſatiſfactie.

9. Indien de Catholijke Koning, tegens den inhoudt van de Pireneeſche Vrede, zich met de Geconfedereerde Staten in dezen Oorlogh komt te verbinden, en dat de Keyzer of eenigh Keur-Vorſt, Prins of Staat des Rijks, tegens den waren teneur van de Weſtphaalſche Vrede, aan den Catholijken Koning eenige hulp ſubminiſtreerde, en alzoo de ſecuriteyt, die de Chriſtlijkſten Koning zich, uyt krachte van 't Inſtrument des Vredens, van 't Rijk belooft, op een indirecte wijſe turbeerde, zoo zal de Doorluchtighſten Koning van Sweden, tot conſervatie van de Vrede in 't Rijk, den Keyzer, de Keur- en Rijks-Vorſten met alle minnelijke afmaningen van haar voornemen zoeken te trekken; En by aldien zulks vergeefs mochte zijn, zal hy op die manier ageeren, als hy beſt kan geholpen werden.

10. En nadien by het voorſz. Publijke Tractaat ook yets is gehandelt van onderlinge byſtant en hulp, doch alleen in generale termen, zoo is geoordeelt nodigh te zijn, in deze ſecrete Articulen dit nader te expreſſeeren, te weten, dat de Alder-Chriſtlijkſte Koning alle jaren tot Hamburgh aan den Doorluchtigſten Koning van Sweden, of aan deſſelfs Gedeputeerde Miniſters vry en koſteloos zal tellen laten 600000 Rijks-daalders, om daar mede de onkoſten te ſubſidieeren, die de Doorluchtighſten Sweetſche Koning, tot de voorſz. expeditie in tijd van noot moet aanwenden. Deſe ſomme moet in twee termijnen, namentlijk in yder half jaar voor de helft betaalt werden, welke betalinge haren aanvang ſal nemen van den voorſz. dagh, dat de Alder-Chriſtlijkſte Majeſteyt ſal begeeren, dat de gemelde Krijghs-macht ſal optrekken, en ſich na den Vyand begeven.

11. En op dat de Doorluchtighſten Koning van Sweden ſich by allen voorval en occaſie te lichter vaardigh maken, en de voorſz. Articulen voldoen kan, ſal hy in 't aangaan van den Somer deſes Jaars 1672. 16000 Mannen, boven en behalven de ordinaire beſettingen in Pomeren en 't Sticht Bremen, hebben, waar toe de Chriſtelijkſten Koning belooft van den dagh der verwiſſeling der Ratificatien van deſe Artículen, alle Jaren, gelijk in 't voorſz. Articul ſtaat geëxpreſſeert, de ſubſidien te betalen, ſoo nochtans, dat voort aen de Ratificatie de helft betaalt werde aan den Doorluchtigſten Koning van Sweden, en ſijne Gemachtighde of deſſelfs Miniſter tot Hamburgh; En ſoo langh

sijne Christelijkste Majesteyt, geduyrende dit Tractaat, van den Koning van Sweden dese effective hulp en bystand tegens den Keyser of de Vorsten des Rijks noch niet versocht sal hebben, of oordeelen sal de selve, om dat de noot sulks niet mochte vereyschen, noch niet nodigh te hebben, sal hy aan den Doorluchtighsten Koning van Sweden doen betalen 400000 Rijks-daalders, soo nochtans, wanneer de Koningh van Sweden op 't versoek en aanmaninge van den Koningh van Vrankrijk het meeren gemelde Leger in Vrankrijk sal oversenden, dat hem den geheele tijdt, dat 't selve onder sijne Vaandels sal dienen, jaarlijks betaalt sal werden de voorsz. somme van 400000 Rijksdaalders; Maar by aldien voor 't expireeren van dit Tractaat, in 't Duytsche Rijk de Vreede herstelt mochte werden, en daarom het voorsz. Leger in 't Rijk noch voor den Koningh van Sweden, noch voor den Christlijksten Koningh meer nodigh mochte zijn, soo sullen tot den uyt-eynde toe van dit Tractaat, alleen maar 400000 Rijksdaalders 's Jaars van den Doorluchtighsten Koning van Vrankrijk aan den Koning van Sweden betaalt werden, die hem belooft zijn, eer hy het Leger ten fine in 't voorsz. articul gemelt, geworven hadde.

12. En dewijl Sijne Christelijke Majesteyt met bysondere verheuginge sijnes gemoets bemerkt, dat de Vrede in 't Noorden, op den 27 Mey 1660. by het Tractaat tot Coppenhaven vernieuwt, van dagh tot dagh vaster word gefondeert, dat Sijne Majesteyt van Sweden in alle oprechtigheyt met den Koning van Denemarken soekt te onderhouden alle teekenen van Vriend en Nabuerschap, en dat den Doorluchtigsten Koning van Denemarken aan de Wereldt genoegh doet blijken sijne goede meeninge en intentie, om met alle trouw en vermogen deselve Vrede en Vriendtschap heylighlijk te onderhouden; Soo heeft de Koning belast de heylige en loffelijke intentien van die beyde nabuurige Koningen door sijne interceßie noch meer te versterken, en heeft daarom in dit articul ten behoeve van haar beyde serieuselijk belooft Cautie tot maintenu van 't gene in het voorsz. Tractaat van Coppenhaven is geaccordeert.

13. Maar dewijl de Koning van Sweden gehouden is, volgens dit Tractaat, sijne wapenen op te vatten tegens den Keyser of de Rijks-Vorsten, in gevalle deselve behoorlijk vermaant en afgeraden zijnde, niet willen desisteeren hare assistentie te submineistreeren aan de Vereenighde Staten tegens Vrankrijk, en dewijl het als dan ten gemeenen besten nodigh sal schijnen, alle andere Princen en Staten te nodigen tot societeyt van desen Oorlogh, soo sullen de geconfedereerde Koningen met malkanderen delibereeren; of sy den hoogh-gemelden Koningh van Denemarken, als hem sulks goet dunkt, sullen nodigen tot het opnemen van de wapenen, en tot hare societeyt in den Oorlogh in Duytsland; Soo nochtans dat het geen van haar beyde geconfedereerde Koningen alleen sal vrystaan, den Hoogh-gemelte Koning van Denemarken mede te laten participeeren in den Oorlogh in Duytsland, of tot haar Compagnon, door uytreykinge van eenige subsidie-penningen, aan te nemen, 't en zy door gemeene en eenpaarige overeenstemminge van haar beyde Koningen.

14. Gelijk ook de Koning van Sweden den Vreeden tusschen hem en den Doorluchtighsten Koning van Denemarken heylighlijk sal onderhouden, soo sal de Christelijke Koning de guarantie, dewelke door kracht van dit articul vernieuwt wordt, presteeren;

En

En by aldien de Koning van Denemarken, tegens alle hoope, tegens den Koning of 't Rijk van Sweden yets onderneemt, soo sal de Christlijkſten Koning, naar voorgaande minnelijke interventie, den Koning van Sweden met alle macht promptelijk secondeeren, en bevorderen de conservatie van hare onderlinge Tractaten, na den eygenen en waren sin, gelijk als de Guarantie is geconfirmeert.

15. Gelijk mede dese secreete Articulen met geene intentie, om de geconfedereerde Staten te beschadigen, en om geen andere reden geslooten zijn, als tot conservatie van de Tranquilliteyt in 't Rijk, naar inhoudt van de Westphaalsche Vreede; Soo sal 't den Doorluchtighſten Koning van Sweden ook van herten aangenaam zijn, dat de vriendschap tusschen hem en de Staten Generaal altijd ongekreukt blijve, soo dat sijne Koninklijke Sweetsche Majesteyt van sijner zijde niets sal nalaten, wat tot onderhout van die vriendschap soude konnen dienen, waarom hy mede verhoopt, dat de Heeren Staten Generaal de voorsz. articulen niet ten quaden sullen duyden, maar veel eer om de onderlinge affectie met den Koning van Sweden, met gelijke promptitude te versterken, dat sy sullen mijden al 't gene hare mutuëele vriendschap en sincere correspondentie soude konnen hinderlijk zijn; Doch soo 't anders tegen hoope gebeuren mochte, dat de Heeren Staten Generaal den Koning van Sweden, om dese Alliantie, in eeniger manieren wilden ledeeren, of daar toe niet wilden verstaan, dat Sijne Majesteyt van Sweden sich soude bedienen van die macht, dewelke allen Koningen vry moet zijn, en die hy tot voordeel van sijne Rijken goet soude vinden; Soo belooft Sijne Christlijke Majesteyt dat hy den Doorluchtighſten Koning van Sweden, naar vereysch van saken en gevaar, soo lang sal assisteeren, tot hy een gerechte en volle satisfactie sal hebben geobtineert, en dat hy om haar beyder gemeene best gene Tractaten, met den Staten Generaal sal sluyten, 't en zy mede voorsien, en door de Guarantie des Alder-Christelijkſten Konings geprecaveert zy het Recht van Sijne Majesteyt van Sweden, omtrent de Tollen en sijne en sijner Onderdanen Commercien en Immuniteyten.

16. Dit Verbond voor soo verre het eygentlijk raakt het afkeeren van die onlusten, dewelke by occasie van den Oorlogh tusschen sijne Koninklijke Majesteyt van Vrankrijk en de Heeren Staten Generaal, in 't Duytsche Rijk souden konnen ontstaan, sal duuren drie Jaren van den dagh af, die uytgedrukt staat in 't eerste articul van 't Publijke Tractaat, en sal alles gedurighlijk blijven in sijne volle kracht, dat maar eenighsins concerneert de conservatie en securiteyt van de Westphaalsche Vrede, dewelke beyde de Koningen van Vrankrijk en Sweden haar uyt kracht van de vooren gemelde Vrede in 't Rijk belooven.

17. Dese Secreete Articulen sullen hebben deselve valeur, als of sy van woord tot woord in het Publijke Tractaat geinsereert waren, en moeten met de ratificatie van beyde de Koningen van Vrankrijk en Engeland binnen 3 Maanden na den dagh van de ondertekeninge geconfirmeert werden.

Stokholm den 14 *April* 1672.

Numo. 9.

Tractaat van Assistentie en mutuele Defentie op den 22 September, 1672. geslooten tusschen den Roomsche Keyser, den Koning van Denemarken, den Keurvorst van Brandenburgh, de Heeren Hertogen van Brunzwijk en Lunenburgh: Mitsgaders, de Vrouwe Landtgravinne en Regente tot Hessen Cassel.

Behoorende op Pag: 171.

KEnnelijks zy by dezen, alzoo zijn Roomsche Keyzerlijke, en tot Hongarien en Bohemen Koninklijke Majesteyt, als ook die tot Denemarken, Noorwegen Koninklijke Majesteyt zijn Cheurvorstelijke Doorluchtigheyt van Brandenburgh, Heer Georgh Wilhem, en Heer Rudolf Augusti Hertogen tot Bronswijk en Luneburgh, mitsgaders de Vrouw Landtgravinne en Regente tot Hessen Cassel, Furstl. Furstl. Furstl. Doorl. Doorl. Doorl. de tegenwoordige Conjuncturen hebbende behertigt, en der zelve zorghvuldige gedachten daar heen laten gaan, hoe dat zy de Landen en Luyden haar van Godt toe vertrouwt voor onbillijk gewelt beschermen, en by Ruste en Vrede behouden mochten; Zoo hebben de zelve tot dien eynde naar gehoudene Communicatie de naar genoemde hare Raden en Afgezanten met genoeghzame volmacht en Instructie binnen deze Stad Bronswijk by malkander gezonden, dewelke naar aangewenden zorghvuldigen arbeydt, op al dergenadighste en genadighste Ratificatie, over deze naarvolgende Articulen met malkanderen zijn geconvenieert en geaccordeert.

I.

Eerstelijk werdt tot een zekeren en vasten grondt gestelt, dat deze defensive Alliantie in generley wijze tot nadeel van 't H. Roomse Rijk, of anderzins tot yemants nadeel wie die ook mochten zijn binnen of buyten het Rijk, maar alleen tot afweringe en mogelijkste tegenstandt van onrechtveerdigh geweldt, en inzonderheyt tot ongekrenkte onderhoudinge van de zoo dier verkregene Osnabrughse en Munsterse Vrede, en het gene daar in en anderzints in de Heylzame Constitutien van 't Rijk aan een yegelijk gebleven en gegeven is, aangezien en gemeynt zal zijn; Tot behoudinge dan van dit ooghmerk, zo zal tusschen alle de zelve Bontgenoten een bestendig goet voornemen en oprechte trouwe verbintenis zijn en blijven, zoodanigh dat den eenen des anderen beste en voordeel bevordere, en indien yetwes ter contrarie gevonden mochte werden, zulkx gehouden zijn aan den genen die het aangaat, tijdelijk te notificeren en bekent te maken, maar inzonderheyt indien daar uyt eenige verwijderinge en nadeel aan de Bondtgenooten ontstaan mochte, en daar op die in dit verbondt beloofde hulpe begeert konde werden, zonder uytstel te communiceren.

II.

Ten anderen, zoo zullen alle derzelver Bondtgenooten Landen, die zy tegenwoordigh in hebben en bezitten, in 't H. Roomsche Rijk gelegen, mitsgaders der zelver rechten, prærogativen en gerechtigheden in dit tegenwoordigh verbondt begrepen zijn, en wanneer des een of des anders geconfœdereerdens Landt en Luyden tegens de Constitutien van 't Rijk, en de Westphaalsche Vrede-handelingh, doorgetrokken, of met eygen machtige Inquartieringe, doortochten met Contributien en andere feytelijkheden, hoedanigh die genoemt mochten werden, door wien en onder wat pretext die ook geschieden mochten, bezwaart mochten werden, zoo zullen alle en jegelijke der andere partiserende schuldigh

digh en gehouden zijn op de requisitie van den beleedigheden, zonder eenigen uytstel, en verder tijdt als totte t'zamen komste en mars noodigh is, ook zonder dat den eenen op den anderen wachte, met zoo veel manschap te voet en te paert als in dit verbont is geaccordeert, te hulpe komen, ook niet bevoeght zijn, die Wapenen dieswegen aangevat eerder neer te leggen, tot dat den beleedighden zijn billijke satisfactie en zekerheyt, zoo verre immers mogelijk zy, gegeven werde.

III.

Ten derden, ten eynde aan de macht tot deze intentie noodigh niet moge manqueren, zoo is verders versproken en vast gestelt, dat de gezamentlijke Bondtgenooten, zoo lange dit Verbondt duren zal, aan geworvene goede manschap geduerigh gereet hebben zullen,

Te weten zijne Keyzerlijke Majesteyt 3000 te Paert en 6000 te Voet. Zijn Koninklijke Majesteyt van Deenmarken 3000 te Paert en 6000 te Voet.

Zijne Cheurvorstelijke Doorluchtigheyt tot Brandenburgh 3000 te Paert en 6000 te Voet.

Heer Hertogh Georgh Wilhem Vorstelijke Doorluchtigheydt 600 te Paert, en 1200 te Voet.

Heer Hertogh Rudolf Augusti Vorstelijke Doorluchtigheyt 400 te Paert en 1000 te Voet.

De Vrouw-Landtgravinne en Regente tot Hessen Cassel Vorstelijke Doorluchtigheyt 400 te Paert en 800 te Voet.

IV.

Ten Vierden, wanneer zoude echter het gevaar zoo groot zijn, dat de geterminеerde hulpe in 't bovenstaande Artikul begrepen, niet suffisant genoegh is, in zoodanigen cas zullen de Bondtgenooten gehouden zijn zonder uytstel hier over te consuleren, en sich over zoodanigen aantal en bystant vergelijken, waar mede de noodt lijdende inder daat geholpen werden kan.

V.

De lichte Artillerye, Amonitie, en wat daar toe eygentlijk behoort, sal een yeder Geconfœdereerden by gedane conjunctie naar proportie van de troupen die hy zendt, den zijnen mede geven, maar zoo dikmaals als men zware Stukken van nooden heeft, dan sal den Requirant de selve beneffens haar toebehoor fourneren. Maar wanneer de zelve soodanige zware Stukken niet machtigh was, of dat in *in loco tertio* tot gemeenen besten wierde geageert, Zoo sal of sullen die gene die onder de Bontgenooten het gevaar aldernaaste zijn, de selve beschaffen, maar hoedanigh den Staat van de Artillerye sal werden geformeert, daar over sal aansonts naar 't sluyten van dit Verbondt door zekere Gedeputeerde werden geconvenieert: Nochtans met dien verstande, dat die gene die in de Artillerye boven zijn quota yetwes sal toe brengen, dies wegen van de overige hooge Bondtgenooten schadeloos gehouden sal werden, en ten minsten maandlijk die gedane onkosten geliquideert en goet gemaakt zullen werden.

VI.

Ten sesten, alhoewel de gesamentlijke Bontgenooten aan sich behouden, dat op het bekomen advijs van vyandtlijken overval den aggresseur door *Pacifica Officia*, van het aangevangen gewelt te dehorteren, Zoo willen en sullen zy echter dies ongeacht met het te samen voeren van de geconfœdereerde volkeren, en effective hulpe biedinge, geensints tarderen, maar het zelve sonder uytstel in 't werk stellen.

VII.

Gelijk dan ook ten sevenden de gezamentlijke Bondtgenooten sich noch verbinden, dat wanneer het eenmaal

tot hoftiliteyt is gekomen, niemandt van haar met de Contraparthye in eenige handelinge of Tractaat het zy over de compositie ten Principale, of tot stilstandt, zal treden, als met voorweten en bewilliginge van de overige Bondtgenooten, en wanneer aan de zijde van den Vyandt, jetwes van die natuer aan yemandt van de zelve wierde voor gebracht, zoo zal dezelve aanstondts de andere daar van Notificatie geven, en ondertusschen aan de gene die diergelijke dingen zal aanbrengen bekent maken en verklaren, dat hem zonder voorweten en goetvinden van de gezamentlijke Bontgenooten in diergelijke Communicatie of handelinge niet toestaat zich in te laten.

VIII.

Ten achtsten indien het gebeuren mochte, dat in den beginne twee van de Geconfœdereerde te gelijk vyandtlijk wierden aangetast, en van de zelve assistentie en hulp wierde versocht, zoo zullen de Bontgenooten gehouden zijn, zonder uytstel by den anderen te komen, en naar mogelijkheyt het daar toe dirigeren, dat den eenen zoo wel als den anderen geholpen werde, maar wanneer het zelve op eenmaal niet en is te effectueren, en wegens voorvallende omstandigheden, op dien tijdt niet meer als een of twee geholpen konde werden, zoo zal hier by evenwel alleen op het gemeene Intereft gereflecteert moeten werden, en de Assistentie daar heen werden gedirigeert daar het meest van nooden zal zijn, het welke gestelt blijft aan het oordeel van die gene die t'zamen zullen komen, en het gene dat het meerder getal van dien hier in zal goetvinden, dat zelve zal zonder tegen spreken gevolght werden.

IX.

Wanneer de Conjunctie van de geconfœdereerde Volkeren eenmaal zal zijn geschiedt, en men alrede aan het werk is, zo en zal aan geen van de Bontgenooten vry staan zijn Volkeren van 't Corps d'Armee op eygen authoriteyt te revoceren of af te leyden, maar wanneer het gebeurde dat geduurende de Conjunctie, en als men in actie is, om den eerst geattaqueerden te helpen, een ander van de Bontgenooten van een ander zyde ook wierde aangetast, en die als dan begeerde dat hem ten minsten zijne Volkeren na zich te trekken toegestaan mocht werden, in zulken gevalle zal het zelve in den Krijghs-Raadt rijpelijk werden overwogen, en bevonden werdende dat de zelve noodtlijdende parthye met het detacheren van zoodanige Volkeren geholpen kan werden, als dan zal daar in geconsenteert en 't zelvige niet verhindert werden.

X.

En wanneer eenige van deze Bondtgenooten buyten dit Tractaat onderlinge in noch andere Alliantie met den anderen staan, zoo zal niemandt gehouden zijn uyt kracht van beyde Tractaten assistentie te zenden, maar alleens uyt een van de zelve, maar zal den Requiranten vrystaan uyt welk Contract hy de assistentie zal willen verzoeken, en als dan ook, en wanneer een Krijghs of Rijks hulpe den gerequireerde effectivelijk zal werden toe gezonden, zoo zal zulkx tot afslach strekken van de alhier gestipuleerde hulpe der geconfœdereerden.

XI.

Zoo dikwils dan de boven genoemde Manschap te zamen gebracht moet werden, zoo zal het Opperste Commando van de Wapenen den Requirant, zoo lange men in zijn Landt of buyten de zelve tot zijne reddinge en satisfactie ageert, gelaten werden, maar anders in 't gemeyn, en buyten de voorsz. gevallen zoo sal het voorsz. Opperste Commando gaan als volght. Dat wanneer of alle, of verscheyden vande

Bondt-

Bondtgenooten zich perſoonlijk by de Armé bevinden, het zelve den genen zal Competeren die zonder dat den voorrang ſal toe-komen, wanneer maar een alleen van de ſelve Bondtgenooten in perſoon preſent is, zoo blijft ook het voorſz. Opper-commando aan den ſelven alleen, ſonder dat hem het ſelve door yemandt van de Generalen, van wat ſtaat of conditie en chargie de ſelve ook mochten zijn, en van wie hy ook dependeert, ſal mogen werden gediſputeert, en wanneer alleen Generaals perſoonen ſullen preſent zijn, ſo ſal die gene het Opper-commando voeren, diens principaal voor alle de andere Bondtgenooten precedeert. En op dat in deſen gevalle uyt ongelijkheyt en diſproportie van Chargies, te minder different en misverſtant mogen ontſtaan, ſo willen de geſamentlijke Bondtgenooten in de beſtalling van de Officieren over hunne volkeren die zy naar het gros van d'Armé zenden, ſorge dragen, dat der ſelver Chargie met het quantum zy geproportioneert, en dat in voorvallende gelegentheyt den eenen van den anderen de noodige ordres ſal konnen ontfangen.

XII.

Ten twaalfden, ſoo is hier by mede vaſt geſtelt en geaccordeert, dat aan wien ook het ſelve Opper-commando ſoude mogen werden gegeven, de overige hooge Bondts-verwanten aan hare prærogativen vryheyt en gerechtigheyt daar door niet ſal werden gederogeert, en ſal ook die gene die het ſelve Commando voert, in *Militaribus* niet van gewichte mogen voornemen nochte in 't werk ſtellen, dan met voorweten en toeſtemminge vande gemeene Krijghs-Raadt der overige Bondtgenooten, alwaar het ſchoon dat yemandt van de hooge Bondtgenooten ſelfs Commandeerde of wel des ſelfs aangeſtelden Generaal.

XIII.

En zal de zelve Krijghs-Raadt by de gezamentlijke Hooge Bondtgenooten aangeſtelt werden, invoegen dat een yder aldaar een of twee van zijne beedighde bediende, die hy daar toe bequaam oordeelt, zal mogen ſenden, die ook onweygerlijk toegelaten ſullen werden, en ſal een yder volgens den Rangh van ſijn Committent in den Krijghs-Raadt ſeſſie nemen, het zy de ſelve is een Militair of Civil ſtandts Perſoon, doch ſullen ſoodanige twee maar eene ſtemme hebben, en ſal een yegelijk daar toe werden gelaſt dat hy preciſe naar de Wetten van dit defenſijf verbondt ſijn ooghmerk houde, en daar na ſijn ſtemme dirigeere, maar de directie ſal t'elkens gelaten werden aan den genen die indien tijdt het Oppercommando ſal hebben, doch alſoo dat de Concluſien naar de meerderheyt van de ſtemmen gemaakt werden; tot betere uytvoeringe van dien, en bevorderinge van alle voorvallende expeditien, ſal naar het ſluyten van dit verbont een vaſten Krijghs-Secretaris met gemeyn believen werden aangeſtelt, en in gemeene be-edighde genomen werden.

XIV.

De Juriſdictie behoudt eenes yegelijks Bondtgenootens Officier over de troupen die hy den requirerende Bontgenoot tot hulpe brengt, maar indien het zoude gebeuren, dat yetwes een Generaal Krijghs-recht vereyſchte, ſoo ſullen ook daar toe uyt aller zijts Bondtgenooten Generaliteyt en Krijghs bediende die gene werden geroepen die tot een Generaal Krijghs-recht behooren, en ſal die gene Præſes zijn die het Generaal Commando voert of indien de ſelve daar niet wilde by zijn, die gene die na hem in 't ſelve Generaal Commando de naaſte ſal zijn.

XV.

En op dat ook als ſoodanige Conjunctie-

ctie effectivelijk ſal weſen gedaan de ongelijke onderhoudinge gene verwerringe noch confuſie veroorzake, ſoo willen de Bondtgenooten geſamentlijk een ſekere Ordonnantie dieswegen formeeren, naar de welke geduurende de ſelve conjunctie alle de Troupes doorgaans even eens getracteert ſullen werden, dewijl ook die Auxiliaire Volkeren alle de proviant niet op eenmaal, en te gelijk met ſich konnen voeren, ſo ſal den Requirant gehouden zijn, de ſelve ſoo lange ſy in ſijn Landt ſtaan, met noodige Proviandt voor een billikken prijs tegens contante betalinge te voorſien.

XVI.

Hoewel de vrye doortocht van een yders Bondtgenoots Volkeren ſonder verhinderinge werdt toegeſtaan ſoo ſal echter in deſen ook gevolght werden de Conſtitutien van 't Rijk, en ſoo veel immers mogelijk der Bondtgenooten Landen verſchoont werden, en in allen gevallen op des Landts Heeren wegen over den doortocht, dagh reyſen, en quartieren, de noodtwendige ordre te doen, onbenomen blijven.

XVII.

Indien men met progres van opgemelte Wapenen eenige Vyandts Landen en plaatſen ſoude komen te bemachtigen, of op de ſelve eenige inquartieringe of contributie bekomen, ſoo ſal by de uytdeelinge in repartitie der ſelver, t'elkens op het quantum van de Volkeren, die een yegelijk by die uytwerkinge ſal hebben, gelet werden, en daar na de proportie genomen werden, en gelijke meyninge heeft het ook indien eenige Vyandtlijke Artillerye verovert mochte werden, maar hoedanigh men ſich ſal reguleeren met de gevangenen van Conſideratie, het ſelve ſal naar het ſluyten van dit Verbondt met aſſumtie van eenige Militaire Perſoonen afgehandelt werden.

XVIII.

En dewijle de geſamentlijk Hooge Bondtgenooten aan de behoudinge van goede ruſte in 't H. Roomſe Rijk ſeer veel gelegen is, en de ſelve meeſt daar in beſtaat dat de Rijks en Kreyts conſtitutien op 't ſpoedighſte in obſervantie werden gebracht, ſoo willen de ſelve op deſen tegenwoordigen Rijksdagh, en andere behoorlijke plaatſen daar toe devoiren laten aanwenden, en niet minder haar ſelven daar laten aangelegen zijn, om te helpen verhoeden dat de Stadt Ceulen *via facti* niet beſwaart werde.

XIX.

Wanneer ook den eenen of den anderen Potentaat genegen mochte zijn om in dit defenſijf Tractaat ſich mede in te laten, ſoo ſal het ſelve met eendrachtige verwilliging en believen van de hooge Bondtgenooten geſchieden, die daar over ſullen onderhandelingh plegen, en de conditien die men dieswegen ſal accordeeren, by dit Tractaat toegevoeght werden.

XX.

En ſal dit defenſive Verbondt van dato deſes af drie geheele volgende Jaren duuren en onverbrekelijk gehouden werden, ook de Ratificatien van de hooge Bondtgenooten op den $\frac{22}{12}$ van de naaſtkomende Maant October, door ſekere hier toe Gedeputeerde alhier in de Stadt Bronſwijk ingebracht en uytgewiſſelt werden, en blijft noch aan der ſelver hooge Bondtgenooten welgevallen en goedt vinden, of ſy deſe verbintenis willen prorogeeren, en tot dien eynde noch voor het eyndigen van de drie Jaren een te ſamen-komſt en handelinge aanſtellen willen. Ten oorkonde van 't welke is dit Tractaat by de te ſamen geſonden en gevolmachtighde Raden van de hier boven Alderhooghſt en Hooghſtgedachte Sijne Keyſerlijke ook tot Hongaren en Bohemen Koning-

ninglijke Majesteyt, Sijn Koninglijke Majesteyt van Denemarken, Noorwegen, &c. Mitsgaders Cheurfurstel. en Furstel. Doorl. Doorl. Doorl. Doorl. ondertekent en bezegelt ook yder partye, een gelijk luydent exemplaar behandigt. Actum Bronswijk den $\frac{23}{12}$ September, 1672.

(L. S.) *Johan Vry-Heer van Goes.*
(L. S.) *Christiaen Habbeus.*
(L. S.) *Raban van Kansteyn.*
(L. S.) *Johan Helwig Schutz.*
(L. S.) *Herman Hopfner.*
(L. S.) *Burchard van Oër.*
(L. S.) *Regnerus Badenhausen.*

Numo. 10.

Provisioneel Accord tusschen den Keur-Vorst van Keulen, en de Stadt Keulen.

Behoorende op Pag. 180.

NAdemaal zedert een geruyme tijdt verscheyde strijdigheden en misverstanden tusschen zijn Keurvorstelijke Doorl. des zelfs Aarts-stift, en de Burgermeesteren en Raadt der Stadt Keulen, voorgevallen zijn, welke ook zoo hoogh gerezen zijn, dat wederzijts allerley gevaarlijk mistrouwen veroorzaakt hebben; zoo is 't dat zijn Keyzerlijke Majesteyt allergenadigst beweeght is geweest om alle gevreesde dadelijkheden voor te komen en te verhoeden, en tot onderhouding van de gemeyne rust, en minnelijke bylegging van de onderlinge tweespalt en misverstanden, zijne Keyzerlijke Majesteyt commissie op de H.H. Keurvorsten van Ments, Trier en Brandenburgh te committeren, die dan ook, volgens hunne plicht, in 't begin van de Maant Junii laastleden hunne Gevolmachtigde gesubdelegeerde daar op herwaarts naar Keulen gezonden hebben, om de voorsz. Commissie aldaar op den 25 van de voorsz. Maant, in tegenwoordigheyt van wederzijts Gevolmachtighde de Gedeputeerden te openen, en van de minnelijke handeling een aanvang te maken, en met de zelve voort te varen, en volgens de loffelijke Vergadering van de Neder-Rijnssen-Westphaalsen Kreyts, Vorsten en Standen, laatst tot Bijlefeld ten selven eynde gehouden, tot voorkominge van allerhande gevreesde dadelijkheden, en behouding van de gemeyne rust, niet alleen verscheyde Raadtsplegingen te houden, maar ook een aansienelijke deputatie, nevens het Directorium te resolveren voor goet gekeurt, en daar nevens een tijdt lang sich daar sorghvuldigh aan gelegen zijn laten, het ooghwit van de Keyserlijke Heeren gesubdelegueerde allesints by te staan. Maar alsoo men van de zijde van de Keyserlijke gesubdelegueerde, als ook van de Kreyts-deputatie heeft bespeurt, dat de vergelijking van de hooftsaken sich te wijdt-loopigh op dede; en dat het ingeslopene mistrouwen sich wederzijdts hoe langer hoe meer vermeerderde, en daar uyt d'eene of d'andere dadelijkheyt te besorgen stonde: en dat ondertusschen zijn Hoogvorstelijke genade den Heer Bisschop van Munster met een sonderlijken en loffelijken yver aangenomen heeft, sulks voor te komen, en tot dien eynde sich Persoonlijk omtrent Keulen laten vinden: Soo is 't dat de selve tot medewerking van de intentie van sijn Hooghst-gedachte Keyserlijke Majesteyt en des selfs Heeren Commissarisen, nevens die van de Keyseriijke gesubdelegeerde, als ook van het voorsz. Directorium en andere aanwesende Kreyts Gedeputeerde niet langer hebben kunnen stil staan, het *punctum securitatis*, tot wiens bevordering de voorsz. Kreyts-deputatie, uyt voorgemelde oorsaken, voornamentlijk is geresolveert en geinstrueert, by der handt te nemen, en Hooghst-ge-

melte Keurvorſtelijke Doorl. als ook de Stadt met een, met behoorlijk reſpect, en met ernſt te vermanen; en na dat wederzijdts meyning en begeerte verſtaan hebben, is eyndelijk op de aangewende vlijt en naerſtigheyt met wederzijdts believen, door middelen van dit Interims Verdragh, onnadeelig aan de Keyſerlijke Commiſſie, en ſubdelegatie vergeleken, afgeſproken en afgehandelt, de gemeene ruſt op volgende wijſe vaſt te ſtellen, en beſtandigh te onderhouden, en dat daar in 't geringſte niet ſal mogen werden ondernomen.

1. Dat Hoogh-gedachte Keurvorſt van Keulen by zijn Hoogh-Keurvorſtelijk woordt met toeſtemmingh van het Dom-Capittel, onder hun handt en zegel, de Stadt Keulen ſchriftelijk verſekeren ſullen, dat ſy noch hunne nakomelingen in het Aardts-ſticht gemelde Stadt, noch met hun eygen, noch met vreemde Volkeren in geenerhande manieren ſullen belegeren, blocqueren, benauwen of ontruſten, noch geenſints met arreſten, repreſalien, verbodt, aanſlagh of executien, of hoe men het anderſints ſoude mogen noemen, aan haar, harer Burgery en Inwoonderen, Perſoon, roerende en onroerende Goederen, Renten, Schepen of Koopmanſchappen, op geenerley wijſe of wege, of anderſins in hunne rechten beſwaren ſullen, en ingeval van hun, hunnent wege, of door hunne bereedts in dienſt hebbende, of na deſen te werven eygene, of van een ander kant aan of ingenomen Volkeren, buyten alle vermoeden, de Stadt, Burgers en Inwoonders, als vooren gemeldt, eenige ſchade toegebracht mocht werden, de ſelve wederom te ſullen vergoeden.

2. Daar en tegens ſullen Burgermeeſters en Raadt der Stadt Keulen, met bewilliging van de gantſche Gemeente verſekeren, dat ſy de vreemde Volkeren, op ſoodanige wijſe, als in het volgende 3 Articul breder te ſien is, ontſlaan, en daar voor goet blijven ſullen, dat noch door hunne Burgers, noch door hunne reedts in hebbende, of naar deſen aan of in te nemen Rijks of Kreyts-Volkeren, zijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheyt des ſelfs Aardts-ſticht en landen, en der ſelver Ingeſetenen, uyt en wegen de Stadt, directelijk noch indirectelijk geenſints beſchadigt, noch de Geeſtelijkheyt, noch de Keurvorſtelijke Dienaars in de Stadt beledight ſullen worden, en ingeval meergemelde Keurvorſtelijke Doorluchtigheydt des ſelfs Aardts-ſticht, binnen of buyten de Stadt in hare Rechten, Juriſdictie en des ſelfs oeffening eenige inbreuk of belet gedaan wierde, of by aldien daar eenige vernieuwing in mocht geſchieden, daar door ſich Keurvorſtelijke Doorluchtigheyt des ſelfs Aardts-ſticht en Ingeſetenen uyt en van wegen de Stadt tegen dit Verdragh eenige ſchade mochten lijden, de ſelve te ſullen vergoeden.

3. Op dat nu de Stadt Keulen by voorgemelde dimiſſie van de vreemde Volkeren in geruſtheydt mach zijn en blijven, en op dat de ruſt en Vrede des Weſtphaalſen Kreyts mach onderhouden werden, ſal de Stadt het ſoo genoemde Bamphielſe Regiment uyt haar dienſt ontſlaan, en met vry geleyd voor de uyttocht voorſien, en geenerhande vreemde Volkeren in 't toekomende, buyten het geval in *Art. ult.* §. geſtalten dan ook, &c. vermelt, innemen. Doch ſal de Stadt voor de voorſz. dimiſſie, of ten minſten op den ſelven tijdt, en volgens den laatſt tot Bylefeld gehouden Weſtphaalſen Kreyts-dagh, 1200 man van de ingewilligde manſchap, op de koſten van de voorgemelde Kreyts, tot hare verſekeringe mogen in nemen, en niet alleen deſe, maar by aldien ſy het noodigh achten, noch

meerder

meerder Volkeren van welgemeldte Kreyts, of des selven uytschrijvende Vorsten op haar begeeren onfeylbaarlijk en sonder uytstel te verwachten hebben, en sich verder daar van versekert houden: En sal haar daar en boven vry staan sijne Keyserlijke Majesteyt nevens de drie Heeren Keurvorsten, Commissarisen, tot de afdoeninge van de tegenwoordige verschillen, als ook des noodts zijnde, de naast-gelegene Kreytzen, om gelijke toesending van Krijghs-volk op de voorsz. conditie, en versekering van betaling te mogen versoeken. De Burgermeesters en Raad sullen ook een gequalificeert Persoon, op 't goedt vinden van den Kreyts tot Hooft en Commandant van gemelde Kreyts-volkeren, die in de Stadt sullen komen, mogen voorslaan en noemen, doch sal gedachte Hooft, als ook de mindere Officiers, volgens de laatste Krijghs-besluyt tot Bylefeld, van het Directoria en andere Heeren Gedeputeerden, tot de tegenwoordige differenten gestelt en geconfirmeert werden, en sullen gemelte Volkeren, soo lang in de Stadt Keulen sullen leggen; de ordres van de Magistraat volgen, en wanneer het selve gelieft moeten uyt trekken, en de Hooft en mindere Officiers en Kreyts-volkeren te samen in Stadts dienst aangenomen werden, met dese voorwaerde nochtans, dat de Stadt hier mede gene zijde sullen kiesen, ingeval, buyten hoop, eenige Oorlogh, tusschen eenige Kreyts of Rijks-Standen ontstaan mochte.

4. En dewijl nu de aangevangene Fortificatien van de Stadt licht meerder oorsaak souden kunnen geven tot gevaarlijker verwijdering en strijdigheden, en der selver het voltrekken van de selve by dit *punctum securitatis* billijk in consideratie behoorde te komen, soo wil zijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt om zijn vredelievend gemoet te betoonen, toestaan, dat met de selve mach voort gevaren werden, met dese voorwaarde, dat de Magistraat van de Stadt Keulen hier over een *reverzaal* uytgeven sal, te weten dat, in geval hier namaals door Vonnis en recht *in possessorio aut possitorio* uytgesproken wierde, dat de plaats en grondt, waar op de Fortificatien gebouwt souden mogen zijn, den Keurvorst en Aardts-stichts *territorium* zijn, sy de selve sullen doen demolieren, en alles in voorigen standt herstellen, of in vergelding aan het Aardts-sticht hier over eenige andere billijke satisfactie doen, en de Eygenaars op wiens gronden de soden gestoken zijn, in gevolge van haar reedts gegevene Declaratie, voldoen: En dat ook door het gemelde soden steken in de genaamde Bergh-baan, de Stadt geen nieuw recht sal mogen pretenderen.

5. Op dat alle de swevende differenten tusschen sijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt en gemelte Stadt Keulen te haastiger af gedaan, en de securiteyt daar door te weyniger mochte gekrenkt werden, soo sullen alle en yder *hinc inde* pretensien en aanspraken, 't zy de selve in *litispendens* zijn of niet, wat namen de selve ook souden mogen hebben, en van waar de selve souden mogen spruyten, voor het Keyserlijke en H. Rijks Kamer-gericht tot Spier, volgens den inhoudt van de jongste Rijks afscheyt Anno 1654. in de aldaar voorgeschreven 6 peremptoriale termijnen, sonder toelating eeniger in gemelde Rijks afscheyt voorgeschrevene proregatien of uytstellen, ten kortsten afgedaan, en dat *in specie* in den *termino probatoriali*, by de wederzijdts aan te nemen Commissarisen *ad examinandum testes*, *ad productionem & transmutationem documentorum*, *vel inspectionem loci*; en anders genoemt, en soodanige Commissie van de selve in beyder partyen tegenwoordigheyt *in loco*, namentlijk daar de *docu-*

menta voor houden zijn, het zy tot Keulen of tot Bon, verricht werden. En sal sijn Keyserlijke Majesteyt ook onderdanighst versocht werden, aan het Welgemelde Kamer-gericht ernstelijk te willen beveelen, dat de selve soodanige strijdigheden volgens de voorsz. aanleyding, ten langsten binnen 5 Jaren tijdt, *à die institutus querelæ*, afgedaan en uytgesproken mogen werden, en sal de dadelijke executie des *judicati à die Publicationis*, na eysch der saken binnen 3 of ten langsten 6 Maanden tijdt geschieden, en alsoo de tijdt in desen Articul uytgedrukt, geobserveert werden. En by aldien buyten verhoopen, door des eens of anders schult, soodanigen tijdt te vergeefs mocht doorgeloopen zijn, soo sal 't de gehoorsame party vry staan sich by dit vergelijk te houden, of anders zijn recht soodanig te gebruyken, als voor de oprechting van dit vergelijk doen konde, of mochte.

6. Ondertusschen tot dat de boven-gemelde tegenwoordige toekomende strijdigheden, volgens de voorsz. aanwijzing uyt de grondt wegh genomen en afgedaan zijn, sullen soo sijne Keurvorstelijke Doorluchtigheydt en des selfs Aerdts-sticht, als de Stadt, *quoad jura & jurisdictionalia*, binnen en buyten de Stadt in sulken besit, detentie, exercitie of usurpatie, als sich tegenwoordigh een yder bevindt, continueren en blijven.

7. Waar by meer Hooghstgemelde Keurvorstelijke Doorluchtigheydt sich verder heeft bewegen laten, en uyt kracht deses bewillight, dat, alwaar 't dat de Stadt haar volgens hare meyning, buyten vertrouwen by den voorsz. wegh der rechten, in 't een of 't ander tegens 't bovengemelde Verdragh yets ondernemen mocht, dat als dan sijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt niet *via facti vel armorum*, noch ook binnen de 5 Jaren à dato deses vergelijks, met arresten, prohibitien, represalien, of executien sal voort varen, maar dat alsulke onverhoopte ondernemingen, als ook wanneer *super dicto statu possessionis vel detentionis, exercitii vel usurpationis*, in 't een of 't ander punt, yet twijffelachtigh mocht voorvallen, het selve aan boven-gemelde Keyserlijke en des H. Rijks Kamergericht wil verblijven: Mits dat de Stadt verplicht zijn sal sich insgelijken als sijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt van allerhande dadelijkheyt te onderhouden, en met de cognitie van meergemelde Kamer-gericht hier over allezints te vergenoegen, daar soodanige twijffelachtigheyt, *ratione possessionis, detentionis, exercitii vel usurpationis*; soude mogen voorvallen, of dat de strijdige punten summarie, en alleen in twee stellingen, en dat binnen de tijdt van 4 Maanden: als ook de Acta door de Rechtsgeleerden, die daar toe in de Stadt Keulen van beyde partyen sullen verkosen en onderrecht zijn, aangemelde Keyserlijke en des H. Rijks Kamer-gericht sullen overgesonden werden, en schuldigh zijn het selve daar over summarie, en ten langsten binnen 3 Maanden, *à die receptorum* te erkennen, en de uytspraak daar van in allen deelen, tot dat de hooftsaak sal afgedaan zijn, na te komen, blijvende ondertusschen beyde partyen, na 't expireren van de gemelde 5 Jaren à dato deses in hun voorige rechten, en 't geen het Keyserlijke Kamer-gerecht namaals sal gevonnist hebben, sal in alle deelen nagekomen werden.

8. En niet tegenstaande men sich alsoo in alles den wegh der rechten heeft gesubmitteert, soo kunnen echter by de bestemde Keyserlijke Commissie, en daar toe Gedeputeerde Gesubdelegeerde, ook andere vredelievende Rijks en Kreyts, Keurvorsten en Standen

den, soo ver het een yder goet dunkt, de minnelijke middelen versocht, en daar toe gecoöpereert werden. En nademaal het met sommige van de strijdigheden alsoo geschapen is, dat by aldien de selve niet in der minne by geleght werden, dat als dan de *acta* voor sommige Rechtsgeleerden in de Stadt Keulen, van wederzijden daar toe gekosen en onderrecht, binnen korten en daar toe bestemden tijdt sullen geinrotuleert, het geinrotuleerde na Spier gesonden, en aldaar van meergemelde Kamergericht onderzocht kunnen werden, soo soude men by sulke minnelijke bylegging ook kunnen tenteeren, of, en op wat wijse beyde partyen hier over mede tot een verstant souden kunnen gebracht werden.

9. Op dat nu het bovengemelde in alle en yder zijne Puncten en clausulen, gelijk hier op gestelt, bestandigh zijn, en punctuelijk onderhouden mach werden, soo sal zijn Keyserlijke Majesteyt soo door de hooghaansienlijke H. H. Keyserlijke Commissarisen, als ook door de Westphaalse Kreyts uytschrijvende, en andere Vorsten en Standen, en niet minder door zijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt en de Stadt Keulen, onderdanighst en behoorlijk versocht werden, dit tot wederzijdts securiteyt strekkende Verdragh niet alleen genadighlijk te willen bevestigen, en Welgemelde Kamer-gerecht tot afdoening van de voorsz. strijdigheden aan te wijsen; maar ook het selve te willen guaranderen, en sal de guarantie daar van by Hooghstgedachte H. H. Keyserlijke Commissarisen, hare Keurvorstelijke Genade tot Ments, Trier en Brandenburgh, als ook by de Westphaalse Kreyts en des selfs uytschrijvende Vorsten en Standen, en met eenen by Allerhooghstgemelte Keyserlijke Majesteyt versocht werden, dat sijne Keurvorstelijke Genade tot Ments mach gemachtigt werden, ingeval buyten alle hoop, dese versekering en vergelekene puncta in eenige deelen mochten gekrenkt of gebroken werden, volgens de Rijks executions ordening en afscheyt van 't Jaar 1555. §. soo sich dan &c. tot redding van de geledeerde party en onderhouding van dit vergelijk, de 5 Kreytsen te beschrijven, en volgens de voorsz. Rijks execution verder te procederen; en sal Hooghgemelde zijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt als ook de Stadt, namelijk diegene die buyten vermoeden tegen dit Verdragh en met gewelt mocht aangetast werden, in sulken geval, en voornamentlijk by de vertoeving van de guarantie, volgens den inhoudt van het *Instrumentum Pacis Monasterio Obsnabrugensis*, tot afweering van soodanigen gewelt allerhande buytenlandtse hulp defensive mogen gebruyken. Tot oorkond van 't welke sullen niet alleen de noodige orginalia hier van vervaerdight, en sommige van de selve van zijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt tot Keulen, en des selfs Dom-Capittel onderteykent en versegelt, aan de Stadt; maar ook andere van des Stadts wegen insgelijks onderteykent en versegelt aan zijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt en des selfs Dom-Capittel uytgereykt werden, en verder exemplaria in den naam van de H. H. Keyserlijke Commissarisen der selver H. H. Gesubdelegeerde, en wegen de Westphaalsen Kreyts van zijn Hooghvorstelijke Genade tot Munster het overige Kreyts Directorium en tegenwoordige Kreyts Gedeputeerden onderteykent, versegelt, in gelijken uytgereykt, en de Ratificatie *hinc inde* binnen 7 dagen uytgewisselt werden.

Neven-reces, tusschen de Keurvorst, en de Stadt Keulen.

TE weten: Na dat zich tusschen zijn Keurvorstelijke Doorluchtigheydt tot Keulen, als ook Burgermeesteren, en Raadt der Stadt Keulen, na geslisden, en vereffenen *puncto securitatis*, wegen de Sultzers, en Hesselmannische zaak, gelijk ook wegen de Executie der Vonnissen in 't Keurvorstelijke Officiaal Gerecht, uytgegaan, en gestreken zijnde, noch eenige sonderlinge geschillen zijn swevende, soo is 't dat de zelve met beyderzijds believen, door de Keyserlijke Gesubdelegeerde op navolgende wijse, door middel van dit Neven-Reces, in dier voegen ook vergeleken, en vereffent worden, dat de zelve zal van gelijken al evenwel weder begrepen zijn, onder de guarantie, zijnde voorzien in 't Hooft-Reces. En wel, eerstelijk, na dat by de alzoo-genaamde Sultzen, en Hesselmannische zaken, zich alderhande difficulteyten geopenbaart hebben, terwijlen wy de zijde van zijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt tot Keulen daar voor gehouden, dat de Secretarius van 't Hooge Gerecht, zijnde gevelt den *6 Maert*, van 't loopende Jaar, hadde behoort tot de Executie gebracht te zijn, maar de Burgermeesters, en Raadt hebben het contrarium willen sustineeren, en dat haar daar mede was op den toon getreden, en dan niets mogen uytwerken verscheyden voorslagen, die wegen deze zake zijn tot Vrede gebracht, soo is eyndelijk met uytdrukkelijke Voorwaerde: dat dezen casus in geenen deele tot nadeel strekken zoude, noch dat consequentie getrokken konnen werden, en ook met een aan de Partyen haar Rechtlijke defensie gereserveert zijn zal: Aldus vereenight, en vergeleken, dat in de zake, rakende den Hesselman, en de beyde Gebroeders Sultzers, in gevalle de interceßie van zijn Hoogh Vorstelijke Genade tot Munster haar gewenschte effect niet zoude verkrijgen, volgens de uytgedrukte Inhoudt des 7 Articul te bevinden, in *puncto securitatis* daar in begrepen, *brevior via juris super modo procedendi*, en hoe 't voorsz. Hooge Gerecht heeft verder te procedeeren, des Kreyts Gerechts decisie verwacht, maar ondertusschen, en tot dat dezelve van daar zal gebracht zijn, zullen de voorsz. 3 Perzoonen *in custodia*, daar in zy als nu gestelt zijn, gelaten werden, en by aldien zy dezelve violeeren, van de Magistraat na behooren gestraft werden; By aldien ook ondertusschen, *prudente causæ instructione*, tusschen zijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt en de Burgermeesteren, en Raadt *super modo procedendi*, gelijk boven gemelt, kan een minnelijk Accoort getroffen werden, dat het zelve ten vollen zal onderhouden werden.

2. Van gelijken, nademaal ook wegen Executie der Vonnissen uytgesproken door het Officialat-Gerecht in Keulen, die dus verre strydigheden, en misverstanden ontstaan zijn, zulks dat Burgermeesteren, en Raadt der Stadt Keulen om assistentie van hunne Gewalt-Richter tot Executie, niet door middel des Greven, maar door den Officiaal zelfs immediaat, gelijkze geweest zijn, voorgegeven hebben, zullen verzocht werden, maar aan de zijde van Keur-Keulen heeft men zulks geweygert, en op eene contrarie observantie, de welke nochtans de Burgermeesteren, en Raadt niet willen toestaan, zich beroepen, en alsoo van wederzijden het Possessorium *vel quasi* dieshalven bepleyt worden. Op dat dan de arme nootlijdende Partyen, dewelke by 't voorsz. Officialat-Gericht haar zaken door Recht, en Vonnissen gewonnen hebben, niet langer mogen hulpeloos

hulpeloos gelaten werden: Soo hebben de Burgermeesters, en Raadt op ernstigh aanraden van de Keyzerlijke Gesubdelegueerde zich eyndelijk uyt liefde tot Vrede zoodanigh verklaart, dat tegens een Reverzaal van zijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt bewillight zijnde, daar in de Magistraat zal verzekert werden, dat deze Declaratie aan 't zelve in't minste niet tot captie, voorordeel, en nadeel zal geduyt werden, noch van wederzijden eenigh nieuw Recht *in quocunque possessoris aut petitario* daar door zal pretendeeren, of het gene men heeft gehadt, vermindert worden, binnen den tijdt van 4 Maanden à dato van dit Neven-Reces aan te rekenen, dezelve haar-lieden Gewalt-Richters op 't verzoek des Greven tot voltrekkinge van de voorsz. Vonnissen zullen laten volgen, en is van wederzijden daar by vorder veraccordeert, dat voor 4 onpartijdige Rechtsgeleerden, namentlijk..... de gronden, en rechtmatigheden van beyde kanten, binnen de tijdt van een Maant na dato *hinc inde* zullen schriftelijk ingebracht, en de zelve onderlingen *ad contra agendum*, door 't middel van een schriftelijke stellinge, 't welk ook binnen een Maant zal geschieden, maar daar na niet zal aangenomen werden, zal gecommuniceert werden, maar in den derden Maant; die zoo van d'een als d'ander kan in dezen *processu ordinarii possessorii* voorgevallen *Probatoria* afgedaan, vorders alzoo zonder gedogen van vorder handelinge deze zake voor beslooten aangenomen, de Acta, gelijk volgens de Rechten gebruyklijk is, geinrotuleert, aan het Keyzerlijke Kamer Gericht *pro decisione* overgezonden, die dierhalven ingebrachte decisie gepubliceert, aldus de zake onfeylbaarlijk binnen gemelden tijdt van 4 Maanden *definitie* afgedaan, en zoodanigh Vonnisse van beyde Partyen zonder eenigh tegenspreken, en *provocatie* in alles striktelijk onderhouden worden, tot dat 'er yets anders in *Petitorio* in behoorlijke Plaatzen worde erkent, en afgedaan. Ten oirkonde van 't welke is dit tegenwoordigh Neven-Reces, van de H. H. Keyzerlijke Gesubdelegeerde, als ook van beyde Partyen, ondertekent, en verzegelt, en zijn daar van aan Partyen de noodige Exemplaria behandight.

Actum Keulen den 2 Januarii, 1672.

Van wegen de Keyzerl. Commissie, namentlijk, zijne Keurvorstelijke Genade tot Mentz.
L. S. Hendrik Gniffenclauw, von Volraat.
L. S. Constantin Bertrams.
In den naam van zijne Keurvorstelijke Genade tot Trier
L. S. Anthon Sohier.
In den naam van zijne Keurvorstelijke Doorluchtigheyt tot Brandenburgh.
L. S. Conrad van der Rek.
L. S. W. W. Blaspiel.
L. S. Ezechiel von Spanheim.
L. S. Christof Bernhart.
Wegen Gulik, en Kleve.
L. S. Frans Feyl van Giese.
Wegen Kleve, en Gulik.
L. S. W. W Blaspiel.
Wegen Padetborn.
L. S. Caspar Philips van Ketteler.
Wegen Nassauw Euang: deels.
L. S. Johan de Beyer.
Wegen Werden
L. S. Johan Brandt.
Wegen de Stadt Dortmunt.
L. S. Johan Brandt.
ad requisitionem nomini constitutis.

Numo 11.

Brief van den Koning van Vrankrijk aan Luyk.

Behoorende op Pag: 182.

't GEen Sr. de Maisons, ordinaris Edelman van ons Huys, u van onzent wegen is gelast te seggen, zal u een nieuwe getuygenis geven van onze affectie t'uwaarts, en de zorge, die wy dragen, omme te protegeeren en conserveeren uwe liberteyt en Neutraliteyt tegens.

tegens die van uwe Gebueren, die daar op gedachten mochten nemen yets te ondernemen: voor de reste het remitteerende aan 't gene u zal werden gezeyt van onzent wegen door den gezeyden Sr. de Maisons, omme u te expliceren onze favorable Intentie voor u: wy zullen deze Brief niet langer maken, als om Godt te bidden, dat u neme in zijne bewaringe. Geschreven tot Versailjes den 7 April 1672.

Getekent.

LOUIS.

Numo. 12.

Tractaat van Assistentie en mutuelle defensie, tusschen den Doorluchtighsten Furst en Heer, Heer Fredrik Wilhem, Mark-Graaf tot Brandenburgh, des H. Roomschen Rijke Eerts Cammerer en Chur-Furst, (tot. tit.) ter eenre. En de Hoogh-Mog: Heeren Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden, ter andere zijde.

Behooreude op Pag: 194.

NAdemaal den Doorluchtighsten Furst, Heer Heer Fredrik Wilhem: Mark-Graaf tot Brandenburgh des H. Roomschen Rijks Eerts Cammerer en Churfurst (tot. titulus) ter eenre. En de Hoogh-Mog: Heeren Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden, ter andere zijde, goet gevonden hebben, dat ten aanzien van de tegenwoordige gevaarlijke conjuncture, een Tractaat van Assistentie en mutuelle defensie zal werden opgerecht: Zoo zijn beyde daar toe ten wederzijdts gevolmachtighde, namentlijk van zijn Churfurstelijke Doorluchtigheydt tot Brandenburgh, den Hooghweerdigen Welgebooren Heer Otto, Vryheer van Swerin, Heer tot Altendanbergh, Zochan en Wildenhofen, &c. Eerf Cammerer van Chur en Mark Brandenburgh, en Dom-Prost van de Stifs Kerk tot Brandenburgh, Over President, Geheym en Leen-Raadt van zijn Churfurstelijke Doorluchtigheydt van Brandenburgh, &c. Als mede den Hoogh Edel gebooren Heere Lorentz. Christoffer van Sommitz, Erf-Heer tot Grumbsdorf, Drenau en Gerbero, Erf-Cammerer des Hartoghdoms Hinter Pommeren, &c. En den wel Edelen Hoogh-geleerden Heer Frantz Memders, Hof en Krijghs-Raadt van zijne Churfurstelijke Doorluchtigheydt van Brandenburgh, en van de zijde van de Hoogh-Mog: Heeren Staten Generaal den wel-gebooren Heere Godert Adriaan Baron van Reede, Vry-Heer van Ameronge, Ginkel en Eelt, &c. wegens de Ridderschap des Landts van Uytrecht, ordinaris Gedeputeerde ter Vergaderinge van de Hoogh-Mog: Heeren Staten Generaal, op Ratificatie en Approbatie van beyder-zijts Principalen, de naarvolgende Articulen beraamt en geslooten worden.

I.

Aanvankelijk belooft Hoogh-gemelte zijne Churfurstelijke Doorluchtigheyt dat dezelve in consideratie van de algemeene zekerheydt en tot assistentie en defensie van haar Hoogh-Mog: zoo wanneer dezelve in de Vereenigde Nederlanden of aangrensende Plaatzen, door yemandt vyandelijk zou werden aangetast, een Armé van 20000 man met den eersten en binnen den tijdt onder benoemt vergaderen en op de been zal brengen, met dien verstande dat van de voorsz. 20000 man 3000 te Voet en 600 te Paërt des noodts zijnde, op 't believen en goedtvinden van zijn Churfurstelijke Doorluchtigheyt zullen blijven staan in en aan zijne Westphaalsche vestingen, tot versekerheydt en afbreuk van de vyanden, omme dezelvige vestinge daar mede te blijven bezet,

bezet, of wel naar gelegentheydt volgens Krijghs-gebruyk in 't geheel of ten deele in 't velt te ageren.

II.

Omme deze Armé te formeren, zoo geven haar Hoogh-Mog: de helft der werf-gelden, en zijne Churfurstelijke Doorluchtigheyt de weder helft na proportie, van 't welke zal zijne Churfurstelijke Doorluchtigheyt op zijne kosten werven 4000 te Paert en 6000 te Voet, en tot kosten van haar Hoogh-Mog: mede 4000 Paert, en 6000 te Voet, zullende daar onder mede begrepen zijn de noodige Dragonders en drie van dien tegens twee te Paert en een man te Voet geproportioneert en gestelt werden.

III.

Op 't boven gespecificeerde aantal om te werven, geven hare Hoogh-Mog. op yegelijke man te Paert 40 Rijksdaalders, en op yeder man te Voet 10 Rijksdaalders, komt voor de helft van het gantsche Corps de zomme van 200 en 20000 Rijksdaalders.

IV.

Haar Hoogh-Mog: zullen alle deze werf-gelderen terstondt by 't voltrekken van dit Tractaat, betalen in Hamburgh of tot Bremen, waar tegens zijn Churfurstelijke Doorluchtigheyt zich verplicht, binnen den tijdt van twee maanden van date der ontfange werf-gelderen met de voorsz. Armé van 20000 man naar proportie als boven te zullen gereet zijn, en dezelve effectivelijk tot beyderzijts defensie, sekerheyt en welvaren te laten sisteren, marcheren en ageren.

V.

Tot onderhoudinge zullen haar Hoogh-Mog: mede betalen de helft, en zijn Churfurstelijke Doorluchtigheyt de verdere helft, zulks en in dien voegen dat de Cavallery op 16 Regimenten, en yegelijk Regiment ten minsten op 500 man in 6 Compagien, maar de Infantery op 12 Regimenten, yegelijk Regiment op een 1000 man, in 10 Compagnien geformeert, en op yegelijk Regiment te Paert op de Prime Piane, of Officiers by de Compagnien en gemeene, eene zomme van 4767 Rijksdaalders 30 stuyvers Hollandts, en op yegelijk Regiment te Voet 41004 Rijksdaalders 4 stuyvers Hollandts, daar en boven op yegelijk Regiment staff voor 200 veel van dezelve zullen werden goet gedaan 210 Rijksdaalders betaalt, en ter maant yegelijk gerekent op 30 dagen of 12 maanden in 't jaar genomen, promptelijk voldaan zullen werden.

VI.

Daar en boven zal maandelijk by haar Hoogh-Mog: tot den generalen Staff, mitsgaders tot onderhoudt der Artillerye bedienende en voorzorge voor de Paerden daar toe noodigh, als mede tot allerhande dagelijks voorvallende uytgaven tot munitie schansen, gereetschap, geweer, Linrey, Kondtschappen, uytzendingen en diergelijke onvermijdelijke noodtzakelijkheden, ad cassam werden betaalt, een zomme van 14841 Rijksdaalders.

VII.

Zijne Churfurstelijke Doorluchtigheyt zal nochtans vry staan dezelve na zijn believen en goetvinden, zoo als het dezelve volgens het Krijghs-gebruyk, en tot verrichtinge der voorvallende operatie ten besten zal indiceeren, om de Regimenten en Compagnien te mogen versterken of verswakken, alleenlijk dat het Corpus daar door niet en werde vermindert, maar ten allen tijde blijven bestaan op 20000 man en Combattanten.

VIII.

d'Artillerye bedienten en 't gene daar toe van noode is, aan Stukken, Amonitie, Wagens, Karen, Paerden, als

anders zal zijn Churfurſtelijke Doorluchtigheyt altemaal op zijne koſten verſchaffen en ſtellen, zullende alzulke Artillerye beſtaan in 50 ſtukken, meten beneffens al 't gene aan kogels, Amonitie, Item Officieren en Artillerye bedienten daar toe van nooden is.

IX.

De onderhoudinge van de Armé en ſubſidien de welke haar Hoogh-Mog: invoegen voorſz. daar toe maantlijk moeten betalen, zullen haren aanvank nemen van dagh en datum, op dewelke aan zijn Churfurſtelijke Doorluchtigheyt de werf-gelderen effectivelijk zullen werden uytgekeert, zoo nochtans dat haar Hoogh-Mog: op de eerſte loopende maant, niet meer als de helft, maar in de andere maant zal haar geheel contingent der ſubſidien en maantlijk onderhoudinge, voor zoo veel daar in haar Hoogh-Mog: naar proportie als vooren is competeerende moeten werden betaalt.

X.

Daar en tegen zal zich zijn Churfurſtelijke Doorluchtigheyt verobligeeren na verloop van alzulke 2 maanden, na dato der ontfangen werf-gelderen, omme die Armé van 20000 man compleet te leveren, en tot ſecuriteyt van beyde deelen, zoo als het de conjuncture van tijden des Krijghs-ſaiſoen en andere circumſtantie zullen vereyſchen en aan vant geven vyandtlijk te ageeren.

XI.

Dan ſal haar Hoogh-Mog: naar verloop van alzulke twee maanden, vry ſtaan d'Armé ten deele of in 't geheel, wanneer en zoo menighmaal het zal believen door haar daar toe geſtelde Commiſſariſſen, met en beneffens de Commiſſariſſen by zijn Churfurſtelijke Doorluchtigheyt daer toe te ordonneren te laten monſteren, en viſiteeren, en zal ook by haar Hoogh-Mog: van de voorſz. ſubſidien naar proportie zoo veel minder betaalt werden als by de ſucceſſive monſteringe minder getal van Peerden en Voetknechten ofte Dragonders bevonden zoude mogen werden.

XII.

Haar Hoogh-Mog: zullen de Penningen gerequireert tot het voorſz. onderhoudt ten aanvank van yder maent, promptelijk en in baren gelde binnen Hamburgh of Bremen voornoemt doen betalen in handen van de geene die daar toe van wegen zijne Churfurſtelijke Doorluchtigheyt zal wezen geauthoriſeert, de welke dan voorts de particuliere betalinge zal nemen, en neemt mits dezen tot des ſelfs laſte.

XIII.

Ende werdt daar beneven ook van nu af vaſt geſtelt, dat de voorſz. Armé by proviſie zal werden onderhouden en by een blijven, voor den tijdt van vier lopende maanden, ſchoon genomen haar Hoogh-Mog: in de voorſz. tijdt te Lande niet zoude mogen worden geattaqueert, en dat dien volgende de voorſz. uytgeloofde ſubſidien of penningen van onderhoudt, ook voor den zelven tijdt zullen moeten vaſt ſtaen, tot welken preſtatie haar Hoogh-Mog: haar dan by deze obligere, en ſoo wanneer binnen den voorſz. tijdt van vier maanden, de ruſt en vriendtſchap albereyts zoude mogen wezen herſtelt, zoo zullen echter de voorſz. ſubſidien voor volle maanden vaſt ſtaen. Maar by aldien naar omloop van drie maanden, en zulks in den laatſten vierden maant de voorſz. ruſt en vriendtſchap albereyts mochten werden herſtelt, beloove haar Hoogh-Mog: noch een maant, en over zulks vijf maanden ſolts te betalen.

XIV.

De voorſz. ſubſidien zullen alzoo van vier maanden tot vier maanden continueren, zoo lange den Oorlogh zal

zal komen te duren, in voegen dat door de genade van Godt Almachtigh de Vrede in de eerſte, tweede, of derde van yeder van de voorſz. vier maanden wederom getroffen werdende, haar Hoogh-Mog: niet te min voor de betalinge van de voorſz. vier volle maanden ſubſidien zullen moeten vaſt ſtaen, en die aan zijne Churfurſtelijke Doorluchtigheyt doen betalen, en by aldien zoodanige Vrede in de voorſz. vierde, of laatſte maant zoude konnen werden verkregen en geratificeert, zulks dat de voorſz. Armé zoude konnen werden gereduceert en afgedankt, zullen haar Hoogh-Mog: in zoodanigen cas, des niet tegenſtaande noch een geheele maant ſubſidien aan zijn Churfurſtelijke Doorluchtigheyt om de volkeren volkomentlijk wederom af te voeren en te licentieren betalen.

XV.

Zijne Churfurſtelijke Doorluchtigheyt zal van zijne volkeren albereyts op de been hebbende, zoo vele troupen en Soldaten als immer mogelijk, naar des zelfs Weſtphaalſche Landen doen marcheren en inquartieren, waar henen ook de nieuwe geworvene, en de gantſche Armé vervolgens en naar verloop der twee maanden, van dato der betaalde werf-gelderen, met en beneffens de Artelerye zal gaen, en tot de actie tegen de vyanden en haar adherenten paraat gehouden werden.

XVI.

Wanneer d'Armé veerdigh en op de been zal zijn gebracht, als dan zullen alle hooge en mindere Officiers, beneffens de Soldateſque te peerde en te voete van zijn Churfurſtelijke Doorluchtigheyt een Eedts-plicht werden genomen, en zweere dat zy zijne Chur-Furſtelijke Doorluchtigheyt houw, getrouw en gehoorzaam zullen wezen, in 't geen daar toe zy zouden mogen werden geordonneert en gecommandeert, goetwilligh en geerne ook ongeweygert verrichten, onder deze verklaringe nochtans in cas ſich mochte begeven, dat de voorſz. troupes, in 't geheel, of ten deel, in 't gebie van haar Hoogh-Mog: of op de andere gront en bodem mochte werden gebracht om aldaar te ageren, of eenige dienſten te doen, als dan zullen ook alle voorgemelte hooge en mindere Officieren, en Soldaten gehouden zijn, omme den zelven eedt te doen aan haar Hoogh-Mog: en aan de Commiſſarijzen, dewelke zy daar toe zullen aanſtellen, ook daar aan verbonden blijven, zoo lange zy op het territoir van haar Hoogh-Mog: zijn en geimployeert werden: Edoch reſerveren haar als dan de Churfurſtelijke Doorluchtigheyt hooge Officieren de volle Juriſdictie en Krijghs-diſcipline over hare onder-hebbende Regimenten, zonder eenige indracht of verminderinge, gelijk dan ook ter contrarie in cas goet gevonden mochte werden, dat haar Hoogh-Mog: eenige van hare volkeren deden conjungeeren met d'Armé of troupes van zijne Churfurſtelijke Doorluchtigheyt, en dat met deze geconjungeerde volkeren, op zijne Churfurſtelijke Doorluchtigheydt territoir moeſte werden geageert, dat als dan zulke Statiſche volkeren, om den zelven eedt aan zijn Churfurſtelijke Doorluchtigheyt of aan des zelfs gevolmachtighden te preſenteren, en den zelven naar te komen, verobligeert zijn.

XVII.

Het opper-commando over d'Armé, is en blijft by zijne Churfurſtelijke Doorluchtigheyt, en zal dezelve zulks ten allen tijden, in cas hy door zwakheydt, of door Godes gewelt daar aan niet en mochte werden verhindert, in eygener hooger Perſoon reſpicieren: dezelve heeft ook belooft en toegezeyt, gelijk hy belooft en toegezeyt in krach-

te dezes, dat hy alle deze volkeren zoo lange de zelve in conformité van dit Tractaat van Assistentie zullen ageeren en by een blijven, precijse en met ernst daar toe aanhouden en aanwijzen, dat zy by alle voorvallende occasie, zich zonder onderscheyt, zoo ten besten dienste en securiteyt van haar Hoogh-Mog: als van zijne Churfurstelijke Doorluchtigheyt zullen gebruyken.

XVIII.

En gelijk het zijne Churfurstelijk Doorluchtigheyt verstaat, om aan een capabel en gequalificeert Persoon het Generaalaat van deze Armé op te dragen, zoo zal de zelve de welke zijne Churfurstelijke Doorluchtigheyt daar toe komt op te stellen, schuldigh en gehouden zijn volgens en inconformité van een renverzaal by hem ondergeschreven en gesegelt haar Hoogh-Mog: te belooven en te verzekeren, dat hy alle de Articulen en pointen van dit Tractaat neerstelijk sal achtervolgen, en naar den inhout van dien hem precijse gedragen.

XIX.

Hoe en op wat wijze de Krijghs-operatien ten gemeenen besten van beyde deelen zullen werden aangevangen en voortgezet, zulkx zal t'elkens tusschen zijne Churfurstelijke Doorluchtigheyt en haar Hoogh-Mog: gevolmachtighde met advis van den Heere Prince van Orange, als by haar Hoogh-Mog: aangestelt als Capiteyn Generaal voor de aanstaande Expeditie als zijn Hoogheyt present is, werden overleyt en beraatslaaght, en zulkx over deze conditie, dat zoo wanneer deze Armé tot defensie van Landen en Steden, haar Hoogh-Mog: toebehoorende, of met der zelver Garnisoen beset zijnde, soude moeten ageeren en geimployeert werden, dat als dan het goetvinden van haar Hoogh-Mog: gevolmachtighde als boven in de Consultatien zal moeten prevaleren, en 't zelve werden achtervolgt; maar als de voorgenome Krijgs-Actie de securiteyt en verzekeringe van zijne Churfurst. Doorl. Steden en Landen mochten concerneren, in zulken gevalle zoude het advis en opinie van zijn Churfurstl. Doorl. of van desselfs Gevolmachtighde prevaleren en ter executie werden geleght.

XX.

Waar by dan verder is veraccordeert en bedonge, dat schoon deze d'Armé in 't geheel of voor een gedeelte van dien op den gront en bodem van haar Hoog-Mog: mochte werden gebracht, en aldaar mochte ageeren, evenwel het Opper-commando en 't gene daar van zoo over 't geven van 't woort als anderzints is dependerende, aan zijne Churfurstelijke Doorluchtigheyt zal verblijven, zoo en wanneer dezelve in eygen Persoon d'Armé zoude mogen Commanderen; zonder echter zijn Churfurstelijke Doorluchtigheyt in zulken gevalle het Opper-commando niet selfs exerceren, als dan verblijst het zelve met het gene daar van dependeert, aan den genen de welke by haar Hoogh-Mog: als Generaal zal werden aangestelt, zoo nochtans, dat dezelve ook met alzluke Commissie om haar volk te commandeeren als Chef, moet wezen verzien, en dat dezelve geen geringe chargie drage dan de gene die zijn Churfurstelijke Doorluchtigheyt Armé is commanderende. Gelijk wederom wanneer haar Hoogh-Mog: Armé in 't geheel of voor een gedeelte van dien op den gront en bodem van zijne Churfurstelijke Doorluchtigheyt mochte werden gebracht, en aldaar moeste ageren, evenwel het Opper-commando en 't gene daar van zoo over 't geven van't voorsz. als anderzins, is dependerende aan de hoogh-gemeldte Heere Prince van Orange, als Capiteyn Generaal zal verblijven, zoo wanneer dezelve in Persoon d'Armé soude mogen commanderen,

deren, zoude echter zijn Hoogheydt het Opper-commando in Perſoon niet exerceren, als dan verblijft het zelve met het gene daar van dependeert aan den genen die by zijn Churfurſtelijke Doorluchtigheyt als Generaal zal wezen aangeſtelt, zoo nochtans dat de zelve ook met zulke commiſſie om zijne Churfurſt. Doorluchtigheyts volk te commanderen als Chef moet wezen voorzien, en dat de zelve geen geringere charge drage, dan de gene die haar Hoog-Mog: volk is commanderende.

XXI.

En gelijk beyder zijts Hooge Principalen en Contrahenten by dit Tractaat geen ander oogemerk zijn hebbende, als om den zoo duyr gekregen Vrede en Ruſtant in hare onderhoorige Provintien en Landen te conſerveren, maar geenſins omme yemant te beledigen of te offenceren. Alzoo is expreſſelijk by dezen bedongen dat deze Armé anders niet zal werden gebruykt, als in zoodanige occaſie en gelegentheyt, zoo wanneer yemant mochte ondernemen van deſſelfs of door zijn adherenten en Bontgenooten, haar Hoogh-Mog: Landen, Veſtingen en onderdanen in de Vereenigde Nederlanden, of onder haar Hoogh-Mog: gebiedt gehoorige, of met haar Guarnisoen bezette Plaatzen en Veſtingen, met oorlogh en dadelijkheyt aan te taſten, en vyandelijk te tracteeren, in welken gevalle zijn Churfurſtelijke Doorluchtigheydt gehouden zal wezen haar Hoogh-Mog: t'haarder requiſitie en vermaan met deze Armé t'aſſiſteren tegen den attaquant en zijne adherenten vyandelijk te ageeren, en alle afbreuk aan dezelve te doen.

XXII.

Op dat ook de onkoſten tot onderhoudinge der Armé, des te lichter mogen werden gevonden en opgebracht, zoo zalmen trachten de landen haar vyandelijk verklaart hebbende, onder contributie te ſtellen; welke contributie voor zoo veel daar van naar afkortinge der onkoſten zal komen over te ſchieten, zullen tot voordeel en profijt van beyde de hooge Contrahenten, egalijk aangeleyt en verrekent werden.

XXIII.

Wanneer de voorſz. Armé heeft begonnen effectivelijk te ageeren, zal geen van de beyde hooge Partyen vry ſtaan, met den attaquant of zijn adherenten te maken eenige Vrede of ſtilſtant van wapenen, anders dan gezamentlijk en met gemeen conſent en bewilliginge: Welke bewilliginge geenzins van beyde hoge Partyen zal mogen werden gedificulteert, zoo wanneer een yeder door het maken van Vrede kan werden herſtelt, of geconſerveert in dien ſtant, in de welke hy voor 't aangaan van Oorlogh is geweeſt; en by aldien tot eenige negotiatie, het zy van Vrede of Treves voor eenige Jaren ſoude mogen werden getreden, dat geen van beyde de hooge Partyen negotiatie zal mogen beginnen, zonder participatie van de andere, en zonder aan die zelve op dien eygen tijdt en zoo ſpoedigh als voor hem zelfs te procureren de gerequireerde faculteyt en zekerheyt omme zijne Miniſters te zenden, op die plaatzen alwaar getracteert en gehandelt zal worden. En zullen de voornoemde hooge Partyen aan hare Miniſters d'een den anderen ook ſucceſſivelijk en van tijdt tot tijdt communicatie geven van al het gene in de voorſz. negotiatie zal komen voor te vallen. Zullen ook de voorſz. hooge Partyen niet buyten de voorſz. Vrede of Treves met den voornoemden Attaquant en zijne adherenten, zonder d'een den andere te doen herſtellen in de poſſeſſie van Steden en Plaatzen zoo hy zulkx begeert, mitſgaders 't gebruyk van Rechten en munimiteyten, die de zelve hooge Partyen reſpectivelijk behooren, en

daar van zy joüisseerden voor dato van den voorsz. Oorlogh, en zonder ook van den attaquant en zijne adherenten, d'een ten aanzien van d'anderen te bedingen, de zelve Rechten, munimiteyten, Exemptien en Prerogativen die hy voor zich zelfs komt te bedingen, ten ware de voorsz. hooge Partyen met den anderen anders quamen te convenieren, en zal generalijk regard genomen werden, dat de holstiliteyten zoo wel tegens den een als den anderen van de contrahenten te gelijk opgeheven werden.

XXIV.

De Generaals, Collonellen en Commandanten van de Armé en Troupen, zullen gehouden zijn allenthalven goede ordre te houden, en aan een yegelijk te laten wedervaren behoorlijke en spoedige Justitie.

XXV.

Zoo wanneer zijne Churfurstelijke Doorluchtigheyt zich voor zijn hoogé Persoon en eenige van desselfs Steden, bezet, met het Guarnisoen van haar Hoog-Mog: zoude mogen bevinden, zo zal het de zelve vry staan, zijn Lijf-guarde te Paert van 200 Paerden of minder, by zich te houden, en zullen zulke alsdan op geen andere diensten en wachten vermogen achtinge te nemen noch geemployeert te werden, als dat zy op zijn Churfurstelijke Doorluchtigheydt hooge Persoon reguardt nemen, ook by niemandt werden gecommandeert, als by zijn Churfurstelijke Doorluchtigheyt, veel min yets ondernemen het welk tot prejuditie van beweeringe en bezittinge der voorsz. Plaatzen met haar Hoogh-Mog: Guarnisoen bezet zoude konnen strekken.

XXVI.

Ook zal zijn Churfurstelijke Doorluchtigheyt vry staan om in een van des zelfs Kleefse Steden met haar Hoogh-Mog: Guarnisoen bezet, een Magazijn op te rechten, stellende aan de zelve t'elkens de noodige Amonitie voor billijke waardye, en alzulken prys als haar Hoogh-Mog: die zelfs in koopen, en wilden overlaten, ten ware dat haar Hoogh-Mog: de zelve zelfs van noode mochte hebben.

XXVII.

Vorders zoo zal tusschen de beyder hooge Contrahenten overwogen en overleyt werden, wat als noch tot meerder en andere middelen tot conservatie en wederbrenginge des Vredens, mitsgaders tot restabileringe van de gemeene ruste en securiteyt door nadere verbinteniss als anders zoude konnen en dienen voorgenomen te werden. En zullen haar Hoogh-Mog: voornamentlijk met de Heeren Hertogen van Brunswijk, ten minsten met hare Furstelijke Doorluchtigheden Hertogh George Wilhem, en Hertogh Rudolf Augustus, zoo veel mogelijk is tracteeren, omme de zelve mede tot het Tractaat van assistentie te brengen.

XXVIII.

Alle en yegelijke pointen en Articulen voorsz. belooven beyde zijts Contrahenten oprechtelijk en onverbreekelijk te zullen naerkomen, en dezelve in allen deelen ook met trouwe en goede geloove effectivelijk adimpleren.

Tot meerder bevestinge en naarkominge van dien, zo zijn hier van twee al eens luydende Instrumenten gemaakt, en door de Gevolmachtighde by beyde de hooge Contrahenten daar toe specialijk gedeputeert, onder geschreven en bezegelt geworden, stellende de Ratificatie van dien binnen den tijdt van een maant na dato dezes, of wel eerder is doenlijk in behoorlijke forme werden overgelevert en uytgewisselt.

Aldus gedaan, geaccordeert en gesloten onder de Signaturen en Pitsers van de respective Heeren Gedeputeerden in de voorsz. Procuratie vermelt.

Tot

Tot Colln aan de Spree, den 26 April ouden, en den 6 May, nieuwen Stijl, Anno 1672.

Otto, Fryheer van Swerin.
(*L. S.*)
Lorentz Christoffer v. Sommits.
(*L. S.*)
Frantz Memders.
(*L. S.*)
Godert B. v. Reede, Heer tot Ameronge.
(*L. S.*)

Numo. 13.

Wy Don Emanuel Franciſco de Lyra, Introducteur der Ambaſſadeurs in Spaenjen, en Extraordinaris Afgevaerdighde by de Heeren Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden.

Behoorende op Pag. 198.

DEwijl de geſeyde Heeren Staten door hun Gemachtighden hebben bekent gemaakt, dat zy behoorden te weten wat men zich van de Koningin, mijn Meeſteres, beloven kon, in geval de Chriſtelijkſte Koning eenige landen, ſteden, of plaatzen, onder de heerſchappy der geſeyde Heeren Staten ſtaande, of in de welken zy hun bezettingh hebben, quam aan te taſten, zoo is 't dat hare Majeſteyt, na dat men zulks aan haar heeft vertoont, door de byzondere yver tot de behoudenis van 't lichaem van Nederlant bewogen, goet gevonden heeft, dat wy zouden verklaren en beloven, gelijk wy door deze verklaren en beloven, dat zoo dikwijls en menigmalen de gezeyde Heeren Staten door Vrankrijk directelijk, of indirectelijk in de gezeyde landen, ſteden, of plaatzen aangetaſt zullen worden, hare Majeſteyt, ſchoon zy zich door geen verdragh daar toe verplicht bevindt, onderſtant aan hen zal doen met alle haar Krijghsbenden, en op alle wijſen, die aan haar mogelijk zullen zijn. Maar indien, uyt oorzaak van deze byſtant, hare Majeſteyt, door de gezeyde Chriſtelijkſte Majeſteyt, in eenige van haar Staten aangetaſt wierdt, zoo zal men in dit geval alle de heyrkrachten van weerzijden met gemeene over-een-koming in alle d'aanſlagen doen werken, die voor d'onderlinge onderſtanden, en voor de gemeene welſtant nootzakelijk geoordeelt zullen worden. En wy beloven van dit bovenſtaande de ratificatie en bekrachtiging van hare Majeſteyt in goede en behoorelijke vorm binnen de tijt van twee Maanden te verwerven.

Gedaan in den Haegh, den 17 van December, 1671.

D'Ondergeteekende Gemachtigden van de Hoogh-Mog. Heeren Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden, de verklaringh en belofte, heden door mijn Heer Dom Emanuel de Lyra, Extraordinaris Afgevaardighde van Spanjen, uyt de naam, en van wegen hare Majeſteyt gedaan, verleent en geteekent, geſien en rijpelijk overwogen hebbende, en daar mede over een komen willende, hebben, uyt de naam, en van wegen hun Hoogh-Mogenden, verklaart en belooft, verklarende en belovende dat, behalven de verplichting, die alree voor hare Majeſteyt is verkregen, door middel van de Garantie van het Vrede-verdrach, t'Aken, op de tweede van Maymaant, 1668. tuſſchen de twee Kroonen geſloten, (welke Garantie, door hun Hoogh-Mog: belooft, hun volle kracht en vermogen behoudt) zoo dikwils en menighmaal hare gezeyde Majeſteyt door Vrankrijk directelijk of indirectelijk in de Lantſchappen, landen, ſteden, of plaatzen, die aan de gezeyde Koning van Spanjen toebehooren, of in de welken zijn Majeſteyt bezet-

bezettingh zal hebben, aangetaſt zal worden, hun Hoogh-Mog. met alle hun Krijghsbenden, en op alle wijſen, die aan hen mogelijk zullen zijn, aan zijn Majeſteyt onderſtandt zullen doen. Maar indien, uyt oorzaak van deze byſtant, hun Hoogh-Mog. door de Chriſtelijkſte Koning, in eenigen der Lantſchappen, Landen, Steden, of plaatzen, die aan hen behooren, of in de welken zy hun bezettingh hebben, aangetaſt wierden, zoo zal men alle de Heyrkrachten van weer-zijden met gemeene over-een-koming in alle d'aanſlagen doen werken, die voor d'onderlinge onderſtanden, en voor de gemeene welſtant nootzakelijk geoordeelt zullen worden. En de gezeyde Heeren Gemachtighden van hun Hoogh-Mog. nemen aan door dit tegenwoordige de ratificatie en bekrachtigingh van hun Hoogh-Mog. in goede en behoorlijke vorm binnen twee maanden te leveren.

Gedaan in den Haegh, den 17 van December, 1671.

Wy Don Emanuel de Lira, Introducteur der Ambaſſadeurs in Spanjen, en Extraordinaris Afgevaerdighde des Konings by de Heeren Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden.

DEwijl het aan de Koningin, mijn Meeſteres, belieft heeft d'Acte en handelingh, die wy den 17 van December leſtleden geteekent hebben, t'approbeeren en goet te keuren, en dewijl des ſelfs voltrekking een openbare Oorlogh tegen de Chriſtelijkſte Koning met zich zou mogen ſlepen, zoo hebben wy, tot enger verbintenis, en grooter zekerheydt der gezeyde Heeren Staten, verklaart, en belooft, gelijk wy door deze tegenwoordigen verklaren en belooven, dat, ingeval van een formele en gemeene rupture en breking met Vrankrijk, haar Majeſteyt daar na geen ſchorſſingh van Wapenen met de gezeyde Koning zal maken, dan gezamentlijk, en met toeſtemming der gezeyde Heeren Staten. Maar indien 't gebeurde dat men in handelingh quam te treden, 't zy om Vrede, of om beſtant voor eenige jaren te maken, zoo zal haar Majeſteyt zulks niet aanvangen, zonder het zelfde aan de gezeyde Heeren Staten deelachtigh te maken, en zonder ter zelfde tijdt voor hen, zoo wel als voor haar, het vermogen, en de zekerheyt te bevorderen, die vereyſcht en nootzakelijk is om hun Miniſters of Bedienaars ter plaats te zenden, daar men handelen zal; gelijk ook niet zonder achtervolgens van tijdt tot tijdt aan hen al't geen bekent te maken, 't welk in de gezeyde handelingh zal gebeuren. Haar Majeſteyt zal ook niet tot de gezeyde Vrede, of tot het gezeyde beſtandt toetreden, zonder de gezeyde Heeren Staten daar in te begrijpen, en hen (zoo zy 't dus begeeren) te doen herſtellen in de bezittingh der Landen, Steden en Plaatzen, en in de bezittinge der Rechten en Vryheden, die zy voor d'Oorlogh hadden en bezaten, en zonder van de gezeyde Chriſtelijkſte Koning de zelfde Rechten, Vryheden, uytzonderingen en andere prerogatien of Voorrechten voor de gezeyde Heeren Staten te bedingen, als voor haar zelve: 't En zy haar Majeſteyt, en de gezeyde Heeren Staten anders daar in verdragen. En van 't geen, dat hier boven ſtaat, belaſten wy ons de Ratificatie en bekrachtigingh in goede behoorlijke forme van haar Majeſteyt van Spanjen binnen 2 Maanden te verwerven.

Gedaan in den Hage, den 22 van Februarii, 1672. *Geteekent*

Don Emanuel Franciſco de Lira.

Maiuſeſt

Num°. 14.

Manifest van zijn Koninklijke Hoogheyt den Hertogh van Savoyen, tegens de Sereniſſime Republijk van Genua.

Behoorende op Pag. 221.

De Graaf Catalano Afieri, Heer van Magliano, Ferrere en Caſtilinaldo, Graaf van Caſtagnola delle Lanze, en St. Martyn, Ridder van de ordre des H. Boodſchaps, Veld-Marſchalk Generaal, Lieutenant Generaal van de Infanterye, en Commandant van de Armeé van Sijn Koninklijke Hoogheyt van Savoyen, &c.

KEnnelijk zy een yegelijk, by deſen jegenwoordigen, dat wy ordre hebben ontfangen, van zijne Koninklijke Hoogheyt mijnen Heere, eenige zijner Soldaten te voet te voeren in deſen haven, tot dien eynde alleen, om te konnen dienen tot defenſie van de Inwoonders van het Dorp genaamt *Cenona*, zijnde een Leen-goed van den Heer Marquis *Del Marro*, Leen-man van zijne hooghgemelde Koninklijke Hoogheyt, uyt oorſake dat deſelve Ingeſetene gemoleſteert werden van die van *Rezzo*, ſorteerende onder een Leen-man van de Sereniſſime Republijke, met veele violentien en uſurpatien in het Territoir van *Cenona* voorſz. gelijk geſchiedt is in de Jaren 1670, 1671. en in het jegenwoordige loopende Jaar 1672. met dreygementen van deſelve onrechtmatige oppreſſien te ſullen continueren; Verklarende mits deſen, dat de intentie en meeninge van zijn Koninklijke Hoogheyt niet en is, ſich toe te eygenen of te behouden 't gene een ander is competeerende, maar alleenlijk te defendeeren en te maintineeren 't gene hem door kracht en geweld is ontvreemdt. Weshalven zijne hooghgeachte meeninge niet en is, dat eenige veranderinge in de Adminiſtratie der Juſtitie, nochte in de Politijke Regeeringe der opgemelde plaatſe werde gedaan; Gelijk wy ook verklaren, expreſſe ordre van zijn hooghgemelde Koninklijke Hoogheyt ontfangen te hebben, om de voorſz. Troepen, t'allen tijde te doen retireeren, wanneer de Sereniſſime Republijk van *Genua* de kenniſſe, judicature en decifie van de redenen van die van *Rezzo*, volgens der ſelver pretenſie, aan het Collegie van de Heeren Doctoren der Stadt *Boulogne*, in ſulker voegen ſal hebben geremitteert, gelijk als in den Jare 1596. wegens ſekere differentie de naburen van den Staat van zijn hooghgemeldte Koninklijke Hoogheyt, en die van de Sereniſſime Republijke van *Genua* is gepractiſeert, welverſtaande nochtans met ſoodanige behoorlijke cauteele, dat het jegenwoordige opkomende different finalijk ſal werden gedecideert, en niet ongetermineert blijven, gelijk als dat van den Jare 1596 voorſz.

By welke occaſie wy nodigh achten de Heeren Regenten deſer Plaatſe te animeeren; en ſerieuſelijk aan te moedigen te onderſoeken, om wat redenen in den voorleden Herfſt zijn aangehouden en ongereſtitueert gebleven eenige beſtialen tot ſchade en nadeel van eenige arme en onnoſele Particulieren van *Rocca*, gelegen onder het Diſtrict van zijn Koninklijke Hoogheyt, ſonder den Rechter van zijn hoogh-gemelde Koninklijke Hoogheydt, onder den welken die van *Rocca* voornoemt, zijn ſorteerende, eenigſins te erkennen, en de welke op de algemeene Trouw der Commercie aldaar ter markt waren gebracht.

Ordonneren vorders aan de welgemelde Heeren Regenten, deſe onſe Declaratie aan de Heeren van *Genua* te laten toekomen, en binnen den tijd

van 8 dagen, ons blijkende het selve niet te weſen volvoert, ſullen wy genootſaakt werden hier in door ſoodanige middelen te voorſien, als wy volgens Krijghs-gebruyk ſullen nut en dienſtigh oordeelen. Gegeven tot *Pieve* den 28 Juny 1672.

Was geteekent

CATALANO.

Antwoord van de Sereniſſime Republijke van Genua.

Gio: Battiſta Centurione en Gio: Luca du Durrazzo, Commiſſariſſen Generaal over de Troupen van de wel-gemelde Republijke in de Weſt-Rivier.

GElijk ſeer onverwacht, en buyten alle apparentie is gebeurt, dat de Troupen van den Alder-doorluchtighſten Heere den *Hertogh van Savoye* op de Grenſen van *Piemont*, hebben overrompelt en geoccupeert de Plaatſe van *Pieve*, gelegen onder de Domainen van de Sereniſſime *Republyke van Genua*; Met ſoo groote en noch meerder verwonderinge hebben wy uyt den Teneur van het Manifeſt van den hooghgemelde Hertogh aan ons geſonden, de redenen en motiven verſtaan, de welke zijn Koninklijke Hoogheyt bewogen hebben gehad, tot prejuditie en nadeel van den Staat deſer Republijke ſoodanigen invaſie te attenteeren. En het is ons ſeer vreemd voorgekomen, dat ter oorſaake van eenige queſtien en verſchillen tuſſchen de Onderdanen van een Leen-man der Republijke, en die van een anderen Leen-man ſorterende onder den Alderdoorluchtigſten Heer Hartog, zijne Koninklijke Hoogheyt gelieft heeft alſulke violente proceduren tegens den Staat der Sereniſſime Republijke te gebruyken, en in het werk te ſtellen, ſonder deſelve door eenige voorgaande interpellatien ofte met eenige kenniſſe te geven van de voorſz. verſchillen, in contumatie te ſtellen, konnende niemand ignoreeren, dat onſe Republijke alle gevoegelijkheyt heeft gecontribueert, ten eynde de ſweevende controverſien wegens de gemeenſchap van de Juriſdictie en Limiten van den Staat des Alderdoorluchtighſten *Hertoghs van Savoyen*, ſouden werden geſtelt ter arbitrage van den Alder-Chriſtlijkſten Koning; Welker deciſie ſoo gelukkelijk uytgevallen zijnde door de mediatie van ſijn hooghſtgemelde Majeſteyts Miniſter, hadde onſe Republijke ſich mogen inbeelden en gelooven, dat alle deſelve differenten met hunnen aanhangh ſouden zijn geaſſopieert geworden; Maar het contrarie ondervindende, zijn wy ampts en plichts halven by deſe occaſie geobligeert, te antwoorden op de middelen van het bovengemelde Manifeſt. Notificerende by deſen tegenwoordigen aan een yegelijk, dat alſoo weynigh als den hooghgemelden Heer Hartogh ſal konnen verifieeren, dat de Sereniſſime Republijke geweygert heeft haren Leenman te obligeren, om ſich te ſtellen ten bedwange van zijnen competenten Rechter, en de voorſz. queſtien de kenniſſe, Judicature en Deciſie van den ſelven te onderwerpen, zijne Koninklijke Hoogheyt even ſoo weynigh redenen kan allegeeren, de welke hem het gepaſſeerde met ſoodanigen violenten occupatie hebben doen attenteeren; Konnende hoogh-gemelte Hertogh ſich verſeekert houden, dat de Sereniſſime Republijke alſoo haaſt, wanneer behoorlijke reparatie dien aangaande met herſtellinge der ſaken in hun voorigen ſtaat ſal weſen geſchiedt, in gevolge van 't gene de ſelve by alle occaſien heeft getoont, vaardigh en bereyt ſal zijn, om haren voorſz. Leenman

man te obligeeren, soo tot erkenteniſſe van den opgemelden Rechter, als executie van deſſelfs gewijſde, mitſgaders aan hare zijde de obſervantien van dien volkomentlijk te ſullen doen effectueeren, en met ſoodanige cautele, als den Doorluchtighſten Heer Hertogh aan zijne zijde ſal gelieven te preſcriberen; zijnde de intentie en meeninge van de Sereniſſime Republijke noyt geweeſt, met hare authoriteyt, veel min met geweld te protecteeren de preventie van hare Onderdanen en Leen-mannen, de welke voor onrechtmatigh ſouden konnen werden gehouden, maar alleen te defendeeren, en te maintineeren, (waar toe alle Princen zijn geobligeert) met hunne authoriteyt de rechtmatigheyt der ſake hare Onderdanen concernerende, en door middel van Wapenen te repareren alſulke oppreſſien, als door gewelt van andere hunnen Onderdanen ſouden aangedaan mogen werden. *Savona* den 2 July 1672.

Was geteekent,

Gio: Batta Centurione

Gio: Luca Durrazzo.

't Tweede Manifeſt wegens zijne Koninklijke Hoogheyt.

DE intentie en de goede meeninge van zijne Koninglijke Hoogheyt den *Hertogh van Savoyen* mijnen genadigen Heer, is geweeſt dat de Sereniſſime *Republijke van Genua*, accepteerende de propoſitie aan haar gedaan, en met bereytwilligheyt erkennende de nietigheyt van de pretente redenen, van haar en van die gene, de welke onder haar gebiet ſtaan, tegens zijne hooghſt-gemelde Koninglijke Hoogheyt, en deſſelfs Onderſaten het ſelve oorſake ſoude gegeven hebben, omme aanſtonts en ſonder uytſtel zijne Wapenen van deſe Haven te doen retireeren, achtervolgens van 't gene by den ſelven dien aangaande was gedetermineert, en met ſeer klare en abondante expreſſien gereſolveert. Maar dewijl in 8 dagen tijds, die alrede gepaſſeert zijn, naar het doen van onſe laatſte replijke ter executie der hoogh-geachte beveelen van zijn hooggemelde Koninglijke Hoogheyt niet anders is geſien, als een volkomene preparatie en diſpoſitie aan de zijde van de Sereniſſime Republijke, om veel eerder met de Wapenen en met geweld te vervoegen, de bewuſte queſtien en differenten, als deſelve in der minne en redelijkheydt te termineeren; Gelijk zijne Koninglijke Hoogheydt hadde geoffereert, en niet konnende negligeren 't gene in deſen nootſakelijk is, veel min abandonneren de defenſie van de rechtmatigheyt zijner ſake, en die van zijne Onderdanen; Soo hebben wy goet gevonden deſen een yegelijk bekent te maken, ten eynde om niet alleen wech te nemen alle valſche en verkeerde impreſſien, maar boven dien, om aan al de Wereldt te doen blijken, dat alhoewel zijn Koninglijke Hoogheyt ſich met ſeer ſenſibel miſnoegen geobligeert vind, om 't feyt van een ander alſulke middelen te gebruyken, en ſoodanige wegen in te ſlaan, de welke in apparentie hun effecte ſoude konnen ſchijnen van het geprojecteerde te differeren, echter in zijne goede wille is continueerende, de welke in den beginne is geweeſt, ſich ter goeder trouwe met het gene redelijk en billijk is, te conformeren, by aldien aan de zijde van die gene, den welken ſulks toekomt, de behoorlijke en de gerequireerde middelen niet en werden geweygert.

Numo. 15.

Lijſte van de Franſche Oorloghs-Vloot

Behoorende op Pag: 272.

	Geſchut.	*mannen*
St. Philip,	78	500
Dreadſul,	68	450
Magnificent,	68	450
Thunderbolt,	68	450
Thunder,	60	400
Grand,	64	400
Conquerant,	64	400
Illuſtrious,	64	400
Admirable,	64	400
Invincible,	64	400
Nonſuch,	64	400
Excelent,	56	350
Strongh,	56	350
Lofry,	50	350
Rash,	52	325
Valliant,	52	325
Sage,	50	300
Standard,	50	300
Happy,	48	300
Bourbone,	48	300
Prince,	48	300
Ruby,	48	300
Duke,	48	300
Northern Wind,	48	300
Lichtning,	40	250
Galliard,	40	250
Glisteret,	40	250
Halcyon,	40	230
Aventure,	38	200
Bold.	38	200

Lichte Schepen,	*ſt.*	*m.*
Tempeſt,	14	60
Morning,	14	60
Border,	12	60
Subtle,	14	60
Lutone,	14	60
Galliard,	14	60

Branders;		
Adventure,	18	40
Concluſion,	18	40
Undertaker,	18	40
Unknown,	18	40
Eſmiſton,	20	44
Diſguiſe,	20	40
Vigilant,	20	40
Deſerve,	20	40

Fluyten.		
The Lowe,	18	40
Rochel,	18	40
Slowe,	20	40
Sluggard,	16	36

Deze Vloot heeft op 1926. *Canon, en* 10966. *mannen.*

Numo. 16.

Lijſte van de Koninglijke Engelſe Oorloghs-Vloot

Behoorende op Pag: 275.

't Roode Eſquadre.	*Commandrs.*	*man.*	*ſt.*
Royal Prince, Admir.	R. H. C. Cox,	850	100
London, Vice-Admir.	Sir Edw. Sprag,	750	90
Charles, Rere-Admir.	Sir J. Harman,	750	96
Sant Michaal,	Sir Robert Holmes,	600	90
Victory,	Lord Oſſery,	530	80
Old James,	Cap. Hayward	500	68
Rain-bow,	Storey.	420	56
Cambridge,	Sir Frec. Hollis	400	66
Reſolution,	Berrey,	400	66
Monmouth,	Beach,	400	66
Fairfax,	Legge,	340	66
Anne,	Waterworth,	340	60
Revenge,	Hart,	360	58
York,	Elliot,	340	58
Dunkirk,	Courtney,	340	58
Greenwich,	Green,	280	60
Briſtol,	Wilde,	220	48
Yarmouth,	Courtney,	240	56
Diamond,	Fowles,	220	48
Dover,	Ernley,	220	48
Sweepſtakes,	Kanning,	170	36
Aventure,	Terwhitt,	180	40
Foreſter,	Killegrew,	140	28
Nichtingal,	Clark,	140	28
Algier,	Cnivet,	140	28
Portſmouth Sloop,	Pearce,	30	6
Fanfan,	Pibus,	30	6

't Blaau Eſquadre.	*Commandrs.*	*man.*	*ſt.*
Royal James, Admir.	Lord Sanwich,	800	100
Soveraingn,	Sir Joſeph Jorde,	850	100
St. Andrew,	Sir John Kempthorn,	750	90
Henry,	Capiteyn Dighby,	550	74
Triumph,	Hannam,	500	74

St. George,

St. George,	Darcy,	460	64
Unicorn,	James,	420	56
Rupert,	Sir J. Holmes,	400	66
Warſpite,	Roberts,	400	66
Edgar,	Wetwange,	400	60
Mountague,		360	60
Gloceſter,	Coleman.	340	58
Mary,	Brooks,	360	60
Plymouth,	Stricklant,	340	58
Frenſch Ruby,	Romcoyle,	400	60
Leopard,	Brown,	280	54
Ruby,	Pyne,	220	48
Antelop,	Stricklant,	200	46
Bonaventure,	Trevanean,	220	46
Crown,	Finch,	220	46
Faulcon,	Montague,	170	40
Tyger,	Turner,	170	40
Mermaid,	Hambleton,	140	30
Pearl,	Ashby,	140	24
Holmes,	Clarck.	120	22
Emſmorth Sloop,	Trotter,	30	6
Spy,		30	6

Schepen die noch niet in Eſquadres verdeelt waren.

Schepen.	*Capiteyns*	*man.*	*ſt.*
Royal Katherine,	Sir John Cicheley,	520	76
Dreadnought,	Ludman,	360	58
Monk,	Ludman,	340	58
Dragon,	Habor,	180	38
Portlandt,	Guy,	240	48
Conſt. Warwik,	Hambleton,	160	34
New Caſtle,	Langſton,	260	48
Reſerve,	Grant,	250	46
St David,	Pool,	260	48
Nonſuch,	Legat,	170	40
Jerſey,		170	38
Phenix,	Reaves,	160	38
Fr. Victory,	Fletcher,	170	34
Dartmouth,	Sadlington,	150	28
Succeſs,	Watſon,	160	30
Garlandt,	Wyburn,	150	28
Guerhſey,	Mountague,	150	28
Richmond,	Ball,	130	24
Drake,	Temple,	70	10
Princeſs,	Monday,	250	52

Branders;	*Commandrs,*	*man.*	*ſt.*
Caſtle,		45	8
Ann and Chriſtopher,	William Hunble,	40	8
Supply,	Henry Williams,	35	8
Bantam,	Henry Patizon,	40	8
Alice and Francis,	Ezek Jenninge,	35	8
Katherine,	Thomas Andrews,	35	8
Succeſs,	Matth Dawſon	30	8
Rachel,	John Kelſey,	30	8
Thomas and Eduard,	John Holmes,	35	8
Olieve Branch,	William Lee,	35	8
Samuel and Ann,	Richard Hadock,	35	8
Robert,	Richard Cole,	35	8
Fountain,	Capitain Stout,	35	8
Francis,	Thomas Wilshire,	40	8
Hopewell,	Ralph Wienn,	35	8
Little Lyon,		30	8

Schepen voor de Sieken.

Katharine,	John Grift,	40	21
Johns Advice,	Ralph Fracey,	40	16

De geheele Vloot beſtaat in 116. Schepen, 23530 man, 4092. ſt. behalven 24 Kitzen.

Numo. 17.

Indaaginge van Engelſe Natie uyt de Vereenighde Provintie.

Behoorende op Pag: 277.

ALhoewel dat zijn Majeſteyts laatſte Declaratie van Oorlogh, tegen de Staten van de Geun: Provintien, in ſich zelven een genoeghzame waarſchouwinge is, aan alle zijne Majeſteyts Onderdanen, nu Ingezetenen, of woonachtigh in eenige deelen of Dominien van de Geun: Provintien, of geemployeert in dienſte van de Staten Generaal, om haar vertrek op het ſpoedighſte te bevorderen, op dat zy het perijkel van de Wet mogen mijden: Nu bevonden te werden aanhangende aan zijn Majeſteyts Vyanden, nochtans mogelijk zijnde dat eenige van zijn Majeſteyts goede Onderdanen tegenwoordigh blijvende in die geweſten, niet mogen weten het gevaar of perijkel zy in haar verblijf mogen hebben, of het voordeel ſy ſouden konnen genieten, door een ſpoedigh en dienſtigh wederkeeren in zijn Majeſteyts dienſt; zijn Majeſteyt daarom met advijs van zijn Raat heeft goet gedacht, deſe zijn royale wil en believen te verklaren; vereyſt en gebiedt alle en een yegelijk van zijn Onderdanen tegenwoordigh zijnde binnen de Dominien van de Staten van de Geun: Provintien, of eenigerwijſe in hare dienſte; Dat ſy t'huys keeren met

alle mogelijke ſpoet, op pæne van het uytterſte rigeur des Wets, om ſulke harer verraderlijke aanhangh, en van het gevaar van verbeuringe van haar Landeryen, Huyſinge, Goederen en Vee, de welke gevonden ſullen werden in eenige van zijn Majeſteyts Rijk; en ſoo eenige van zijn Onderdanen, de welke voor deſen vluchtigh geweeſt zijn van ſijn Majeſteyts mishagen, en tegenwoordigh haar daar verhoudende, genegen mochte zijn Majeſteyts genade en faveur hier naar te genieten, door het plegen van eenige aangename en uytnemende dienſten; zijn Majeſteyt verklaart by deſen, dat ſulke Perſoonen niet alleen met Pardon ſullen ontfangen worden, wat of hoedanig haar crimen geweeſt zijn; maar ſullen ook op haar wederkeeringe en genadige en volle vergeldinge van ſulke haar dienſten genieten. Gegeven aan het Hof tot Whitehal, den 8 April, 1672. in het 24 Jaar van zijn Majeſteyts Regeering. Godt beware den Koning.

Numo. 18.

Specieuſe Publicatie van Keur-Keulen, wegen zijne Neutraliteyt.

Behoorende op Pag. 281.

ALſoo wy vernomen hebben, dat het miſnoegen, dat de Koningen van Vrankrijk en van Groot-Brittanjen al over lang betoont hebben over het beſtier van de Staten Generaal van de Vereenighde Provintien, gedachte Koningen bewogen heeft hun den Oorlogh aan te ſeggen; en duchtende dat Onſe Staten en Onderdanen, voor welker heyl en ruſt wy onophoudelijk waken, daar mochten in gewikkelt worden, en dat de France Troupen, die wy in gevolge van de defenſive alliantie met zijn geſeyde Majeſteyt, verplicht zijn geweeſt tot de ſekerheyt van onſe Onderdanen en plaatſen ſonder deſſein nochtans van yemandt te attacqueren, in dit Aerts-Biſdom te roepen, ſich inbeeldende dat zy in gemelten Oorlogh begrepen zijn, in deſe rencontre mochten komen te vergeten de Declaratie, waar mede den Allerchriſtelijkſten Koning verklaart, dat ons de ſelve alleen geſonden worden tot onſe nodige defenſie tegen de inſultes daar wy mede gedreyght wierden, en dat gemeldte Troupen niemant van onſe geburen in eenigerhande manieren ſouden mogen ontruſten, met expres bevel, dat ſoo lang de ſelve in onſe dienſt en Landen ſouden zijn, onſe ordres t'eenemaal ſouden hebben te gehoorſamen; Soo is't, dat wy om de Vrede en de Neutraliteyt die wy tot noch toe gelukkelijk gehanthaaft hebben, in generhande manieren te kreuken, verboden hebben, en wel uytdrukkelijk verbieden, aan alle de Generaals, Collonels, Capiteyns, of andere Officiers van de gedachte France Troupen, wat tijtel, naam of bediening de ſelve ſoude mogen hebben, als ook aan hunne Ruyters en Soldaten, yets te doen, te ondernemen of te attenteren, of eenige acte van hoſtiliteyt te plegen, tegen de Staten Generaal, der ſelver plaatſen of Landen, of tegen eenige perſoonen of goederen van hunne Onderdanen en Inwoonders, op pene van aangetaſt en overtuyght, als of ſy den Eedt, die ſy met toelatingh van den Koning aan ons gedaan hebben, gevioleert hadden, en met de laatſte rigeur en ſtrengigheyt geſtraft te werden, over de exceſſen en entripriſen, die ſy buyten ons weten en tegen onſe wil ſullen begaan hebben: En om te meerder voor te komen, dat ſulks niet en kome te gebeuren, en op dat niemandt ſich verſtoute yets te ondernemen tegen gemelte Staten Generaal, of der ſelver Onderdanen, hebben wy geordonneert, dat deſe tegenwoordige, van ſtonden aan

aan sullen gepubliceert werden onder onse Troupen, en in alle de Steden en Plaatsen van onse Staten, op dat niemandt daar van eenige ignorantie en pretendere. Gegeven in onse Stadt Bon den 16 April, 1672.

Numo. 19.

Formulier van authorisatie op de Capiteyn Generaal, om een Leger te commandeeren.

Behoorende op Pag. 304.

IS na voorgaande deliberatie, en in achtinge genomen zijnde, dat de tegenwoordige conjuncture van tijden, en zaken den Staat necessiteert een considerable Armee in 't Velt te brengen, en dat het derhalven noodigh is een vertrouwt, en gequalificeert Persónagie te authoriseeren, om daar over als Generaal te commandeeren, goet gevonden, en gesolveert, mits dezen wederom, en op nieuws by concurrente delatie van de respective Provintien, te authoriseeren den Heer N. N. onzen Capiteyn Generaal, om de Legers van den Staat, geduurende de aanstaande Campagne, of expeditie, als Generaal te commandeeren, en daar mede te ageeren: Alles volgens en in conformite van de Commissie op hem verleent den en de Instructie daer toe den gearresteert, en by hem solemnelijk bezwooren: alles nochtans mede tot kennelijken wederseggen van haar Hoog-Mog.

Instructie voor den Doorluchtigen, Hooghgebooren Furst, WILLEM HENDRIK van Godes Genade, Prince van Oranje, Grave van Nassau, Catzenellebogen, Vyanden, Dietz, &c. tot Capiteyn Generaal aangestelt, gedurende d'aanstaande expeditie.

1. DEn Capiteyn Generaal (op presuppoost dat de Charges van Capiteyn, en Admiraal Generaal, voor de eerst aanstaande begevinge van dien, op een, en de zelve Persoon by de gezamentlijke Bondtgenooten zullen werden geconfereert) zal niet mogen zijn, noch ook, geduurende den voorsz. zijnen dienst, ge-eligeert werden tot Stadthouder, of Gouverneur van een, of meer van de Geunieerde Provincien, en zal dezelve tot zekerder observantie van dien, by Eede verplicht wezen niet alleenlijk daar tegens noyt eenigh verzoek te doen, veel min toelegh te maken directelijk, of indirectelijk, maar ter contrarie, zulks by andere geschiedende, 't zelve tegen te gaan, en het voorsz. Stadthouder, of Gouverneurschap, zoo veel hem t'eenigen tijde die digniteyt by eenige Provincie, of Provincien zoude mogen werden geoffereert, te refuseeren, en van de handt te slaan: en by gevolge ook zich noyt aan te matigen, zelfs onaangezien hem zulks mochte werden gedefereert, of aangeboden, eenige verkiezinge, of beschryvinge in de ordres van de Ridderschap, en Edelen: noch ook eenige nominatie, of verkiezinge van Burgermeesteren, en Vroedtschappen, Schepenen, of andere Magistratelijke bedieningen in de Steden van eenige Provincien in 't geheel, of ten deele, directelijk, of indirectelijk in eeniger manieren, maar dezelve nominatie, verkiezinge, en beschrijvinge laten verblijven aan den genen die daar toe respectivelijk gerechtight, en by oudt gebruyk, of by Privilegien, en Octroyen daar in gestabileert, en geconfirmeert zijn, noch ook sich te onderwinden, ja selfs hem sulks aangeboden werdende, te refuseeren, en van de handt te wijsen, de begevinge van Ampten, Officien, Bedieningen, en Beneficien, staande ter collatie van de Heeren Staten der voorsz. respective Pro-

Provincien, of hare Geauthoriſeerden, ſoo ook van die geene, die ſtaande zijn ter collatie van haar Hoogh-Mog: of van de Raadt van State, 't zy Militair, Politijcq, of andere, geen uytgeſondert, hoedanigh die ook ſoude mogen zijn: welverſtaande dat hier onder niet begrepen werden de Militaire Ampten, en Bedieningen, ſtaande ter collatie van de Heeren Staten der reſpective Provincien, of hare Geauthoriſeerden, voor ſoo veel die in Campagne, of expeditie te Velde ſouden mogen komen vacant te vallen, noch ook de Gouvernementen, en Commandementen van de Steden, en Plaatſen, die door de macht van de Staat, de Capiteyn Generaal perſoonlijk in de expeditie preſent zijnde, ſoude mogen werden verovert, of ingenomen.

2. Den Capiteyn Generaal ſal tot kennelijk wederſeggen van de reſpective Bondtgenooten hebben, en exerceeren het Commandement, en Chef over de Militie, en de Legers van den Staat, ſonder eenige exceptie, tot wiens beſoldinge deſelve Militie ook ſoude mogen ſtaan, achtervolgende de authoriteyt hem by de commiſſie daar op ſlaande gedefereert: maar ſal hem op den Eedt verboden weſen, ſich eenighſins aan te matigen het geven van Patenten aan het Volk van Oorloge, welke Patenten, volgens de ordre, en forme daar toe op groote, en ſolemneele Vergaderinge den 16 Junii, 1651. gearreſteert, gedepeſcheert ſullen werden by de ordinaris Vergaderinge van de Heeren Gecommitteerden ter Generaliteyt, met voorgaande advis van den Raadt van State, voor ſoo veel het reſſort van de Generaliteyt belangt, en by de Heeren Staten van de reſpective Provintien, ofte hare Geauthoriſeerden, yder voor ſoo veel zijn Territoir aangaat, onder ſoodanige overgifte, nochtans als aldaar breeder ſtaat geexpreſſeert: doch op den name van haar Hoogh-Mog: ter relatie van de Heeren Gedeputeerden, en Gevolmachtighden van den Staat te Velde, ſoo wanneer eenige Legers te Velde gebracht ſullen weſen, volgens het Formulier hier na geinſereert.

De Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden, laſten, en beveelen hier mede den Ritmeeſter
Cornette Capiteyn
dat hy deſen geſien hebbende, ſich met zijne onderhebbende Compagnie, Vaandel, en complete Wapenen, in aller diligentie ſal hebben te begeven na
om aldaar te verblijven tot nader ordre. Actum den

Ter Ordonnantie van de hooghgemelte Heeren Staten Generaal. Ter relatie van de Heeren haar Hoogh-Mog. Gedeputeerden, en Gevolmachtighden te Velde.

3. Den Capiteyn Generaal ſal niet vermogen eenige penſioenen te trekken, noch ook met eenigerhande dienſt, 't zy Militair, 't zy Politijcq, geene uytgeſondert, noch ook by eenigen Eedt buyten den ordinaris Eedt van Vaſallage die hy ten reſpecte van eenige Leen-goederen te preſteeren ſchuldigh ſoude mogen zijn, verplicht, of verbonden mogen weſen van of aan eenige Koningen, Princen, Potentaten, andere Republijquen, Landen, Staten, of Steden, directelijk, of indirectelijk in eeniger manieren; daar onder nochtans niet verſtaan werdt begrepen te zijn den Titul, en de digniteyt als Ridder van deſe of geene Ordre, die by de een, of de andere Koning, Prins, of Staat, op hem mochte weſen geconfereert.

4. Den Capiteyn Generaal, en ſal ſich geenſints hebben te bemoeyen met eenige ſaken van Religie, Policie, Juſtitie, of Finantie, noch ook met eenige anderen

anderen privativelijk ſtaande ter diſpoſitie van de reſpective Bontgenooten, of wel eenige Leden van de ſelve concernerende, hoedanigh, en van wat nature die ſoude mogen zijn; noch ook met ſaken, rakende de Unie, en de Verbindteniſſen tuſſchen de Bondtgenooten opgericht, en veel min ſich te immiſceren directelijk of indirectelijk, in de queſtien, ofte geſchillen die tuſſchen de hooghgedachte Bontgenooten, of eenige Leden van de ſelve, of ook wel tuſſchen de Leden, en Quartieren van de eene, of de andere Provincie mochten komen te ontſtaan, ten ware hy by allerzijdts Partyen mochte werden verſocht zijne goede Officien van interceſſie, en mediatie te willen interponeren, of ook wel dat de ſake aan zijne uytſprake, en deciſie by allerzijds Geintereſſeerden vrywillighlijk wierde geſubmitteert.

5. Sal ſich binnen het Territoir van de ſtemmende Provincien, of eenige van de ſelve geene authoriteyt, of geſagh ter wereldt aanmatigen buyten expreſſe, en vrywillige overgifte, of delatie van de Heeren Staten van de ſelve Provincie, maar daar mede privative laten geworden de hooghgemelte Heeren Staten, en haar particuliere Capiteyns Generaal, of andere Geauthoriſeerden daar toe uyt den Hoofde van den Souvereyn van 't Territoir gequalificeert, en dienvolgende ook geenſins op, of onder pretext van Commiſſie, of authoriſatie van haar Hoogh-Mog: of onder eenige andere titul, ſchijn, of couleur, yets mogen ondernemen, te doen, of in 't werk te ſtellen, in het Territoir van d'eene, of d'andere, of ook van eenige der voorſz. Souvereyne ſtemmende Provincien, en veel min yets te ondernemen, of ter executie te leggen tegens de eene of de andere, of ook tegens eenige van de ſelve Provincien, Leden of Steden van dien, noch ook tegens eenige Regeerders, Bedienden, of Ingeſetenen van de ſelve, hoe, of waar 't ſelve ook ſoude mogen weſen, directelijk of indirectelijk in eeniger maniere.

6. De Capiteyn Generaal ſal gehouden zijn, 't geen by de Heeren haar Hoogh-Mog: Gedeputeerden, en Gevolmachtighden te Velde, 't zy by eenparigheyt, of by pluraliteyt van ſtemmen ſal werden gereſolveert, en geconcludeert, ſoo wel als het gemaakte beſluyt van zijn gegeven Advis diſcrepeert, als wanneer 't ſelve daar mede over een komt, met alle naerſtigheyt te executeeren; voor welke executie, mitsgaders de behoorlijke naerſtigheyt en getrouwigheyt daar omtrent te adhiberen, hy ook dienvolgende reſponſabel ſal zijn, ſullende tot zijne meerder geruſtheyt van alle Reſolutien die by de meer-gemeldte Heeren hare Hoogh-Mog: Gedeputeerden en Gevolmachtighden te Velde ſullen werden genomen, door de ſelve aan hem is het doenlijk, noch voor de executie, en indien de tijdt ſulks niet kan lijden, ſoo haaſt het ſelve gevoeghlijk kan geſchieden, gegeven worden, ſchriftelijke Acte. gecoucheert en ge-extendeert in goede, klare en duydelijke termen.

7. De Capiteyn Generaal ſal ſich in alle Vergaderingen van de Heeren haar Hoogh-Mog: Gedeputeerden en Gevolmachtighden te Velde mogen laten vinden, en de ſelve Heeren Gevolmachtighden dienen van præ-advis.

Formulier van de Commiſſie voor den Capiteyn Generaal.

DE Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden, Allen den genen die deſen ſullen ſien of hooren leſen, Alſoo ons geobligeert vindende tot afweeringe van het voorſz dreygende gevaar onder den zegen van Godt Al-

machtigh, eene considerable Armé, op de been te brengen, raadtsaam en noodigh geacht hebben, tot goedt beleyt van de sake van Oorloge, tot onderhoudinge van goede discipline onder het Krijghsvolk, en om 't selve Krijghsvolk in goede ordre tot beschermminge van de Ingesetenen der voorsz. Landen, midtsgaders tot wederstant en afbreuk der Vyanden, met de meeste kracht, en nadruk te doen ageeren een aansienlijk Persönnage tot Capiteyn Generaal over het selve Krijghsvolk te stellen, en te committeeren: Doen te weten, dat om &c. Ons volkomentlijk op zijn, &c. betrouwende, wy by eenparige concurrentie en delatie, elk voor so veel belangt de Militie t'onser besoldinge staande den selven N. N. gestelt geordonneert, en gecommitteert hebben, stellen, ordonneren en committeeren by desen, tot Capiteyn Generaal over de Legers van dese Vereenigde Nederlandtsche Provintien, geduyrende den tijdt van de aanstaande expeditie, gevende de selve N. N. volkomen last, macht en authoriteyt, om in de gemelte qualiteyt onder Ons, en den Rade van State, midtsgaders onder de Heeren Onse Gedeputeerden en Gevolmachtighden te Velde gaande, volgens de Instructie huyden gearresteert, over 't voorsz. Volk van Oorloge, geduyrende de voorsz. aanstaande expeditie te commanderen en ordonneren, gelijk ter defensie, bewaarnisse, en verseckeringe van den Staat in 't generaal, en van de Provincien, Leden, Steden en Inwoonderen van dien, in 't particulier bevonden sal werden te behooren, en voorts alles te doen, dat een vroom oprecht. en getrouw Capiteyn Generaal, tot beschermminge der voorsz. Vereenigde Nederlanden in 't gemeen en particulier schuldigh is, en behoort te doen, achtervolgens d'Instructie daar op gemaakt, en by hem solemnelijk beswooren. Waar op en van hem in 't gene voorsz. is wel en getrouwelijk te quijten, de selve N. N. gehouden wert den behoorlijken Eedt in Onsen handen te doen, welken Eedt gedaan zijnde, beveelen en ordonneren Wy wel expresselijk allen Krijgh-Officieren, Oversten, Ritmeesteren, Capiteynen, en alle ander Volk van Oorlogh in Onsen dienst en besoldinge wesende, midtsgaders ook allen anderen dien het eenighsints aangaan mach, de selve N. N. in den voorsz. Staat te erkennen, respecteren, en gehoorsamen, en in 't volbrengen van desen zijnen last, te doen alle hulp en assistentie, alles echter t'Onsen kennelijk wedersseggen. Gegeven in 's Gravenhage onder Onsen grooten Zegele, &c.

En hebben haar Hoogh-Mog: daar benevens ook gerefolveert en vaft geftelt, gelijk gerefolveert en vaft geftelt werdt midts dezen, dat den Hoogh-gemelte Heere Prince van Oranje, onaangefien het voorfz. zijn employ als Capiteyn Generaal zal blijven behouden de feffie en ftemme in den Rade van State, hem op den voorfz. 31 May, 1670 gedefereert.

Dat vervolgens ook den Hoogh-gemelten Heere Prince mede ge-eligeert en geftelt zal werden, gelijk de zelve ge-eligeert en geftelt werdt midts dezen, tot Gedeputeerde en Gevolmachtighde te Velde.

Dat Syn Hoogheyt aldaar geplaatft zal werden aan de zijde van den Præfident, en in die qualiteyt hebben eene concluderende ftemme, zoo als aan yeder van de andere Heeren haar Hoogh-Mog: Gedeputeerden en Gevolmachtigkden te Velde competerende is, boven het præ-advis 't welk hem by de voorfz. Inftructie, in qualiteyt als Capiteyn Generaal is gedefereert, en dat het zelve advis ook midts dien door den Heere præfiderende voor af, en dan na de opinien van de welgemelte Heeren Gedeputeerden en Gevolmachtighden te Velde gevraaght

vraaght en gecolligeert zullen werden; en by zoo verre onder hen-luyden eenige discrepantie zoude mogen werden bespeurt, dat als dan Sijne Hoogheyt andermaal gevraagt, en de eyndelijke resolutie, na de meeste stemmen van de Meergemelte Heeren Gedeputeerden en Gevolmachtighden te Velde (die van Sijne Hoogheyt daar onder mede als eene concluderende Stemme getelt zijnde) geformeert en gearresteert zal werden.

Dat voorts den Hoogh-gemelten Heere Prince van Oranje zal werden geauthoriseert, gelijk Sijn Hoogheyt geauthoriseert werdt by dezen, om voor een reyze te mogen bestellen de Gouvernementen en Commandementen van de Steden en Plaatzen, die door de macht van den Staat, Sijn Hoogheyt als Capiteyn Generaal persoonlijk in de expeditie presént zijnde, zoude mogen werden verovert of ingenomen: des dat die geene die door den Hoogh-gemelten Capiteyn Generaal daar toe zoude mogen werden ge-eligeert, gehouden zal zijn de Acte dien aangaande t'zijnen behoove gepasseert, te presenteeren aan haar Hoogh-Mog: indien de voorsz. Stadt of Plaatze in het ressort van de Generaliteyt gelegen is, of anderzints aan de Heeren Staten van die Provincie, in welkers Territoir de zelve Stadt of Plaatze gelegen zoude mogen zijn, om by de zelve respectivelijk Commissie in forma gedepescheert te werden als na behooren.

En is eyndelijk by alle de Provincien verstaan en verklaart, dat in de bovenstaande 7 Articulen, dienende tot Instructie voor een Capiteyn Generaal, en de zake daar inne vervat, namaals geen veranderinge zal mogen werden gemaakt, immers niet anders dan by eenparige en vrywillige overgifte van alle de Bondtgenooten.

Numo. 20.

Behoorende op Pag. 308.

Lijste van de Oorloghs-Vloot,

der Vereenighde Nederlanden, in drie Esquadres verdeelt, onder de Heeren Lieutenants Admiralen de *Ruyter*, *Bankert* en *Tromp*, en yder Esquader in drie mindere deelen gerangeert, mitsgaders der zelver bemanninge en monture.

A. betekent het Collegie van Amsterdam.
R. van Rotterdam.
N. van't Noorder-quartier.
Z. van Zeelandt.
V. van Vrieslandt.

Het eerste Esquader van de Heer Lieutenant Admiraal *de Ruyter*, was gerangeert onder de Heeren Lieutenants Admiraal *van Nes*, *de Ruyter*, en den Vice-Admiraal *de Liefde*.

Esquader van den Heer Lieutenant Admiraal *van Nes*.

Officieren.	*Schepen.*	*Mat.*	*Sol*	*St.*	*Col.*
Cap Corn. van Meuwen,	de Spiegel	314	12	70	A.
C. Corn. van der Hoeven,	Schiedam	79	0	20	R.
C. Daniel Sweers,	de Beschermer	200	16	50	A.
Lt Adm. van Nes,	de Eendracht	353	57	72	R.
Cap. Philips de Munnik,	Essen	194	20	50	A.
Cap. Jan Snellen,	Uytrecht	143	0	30	R.
C. Moses Wichmans,	Harderwijk	56	0	24	R.
Cap. Klaas Wijnbergen,	de Calep	199	0	50	N.
Commandeurs.	*Branders.*				
Dirk de Munnik,	Maria	18	0	4	R.
Wybrant Barentsz.,	de Zayer	22	0	4	A.
Commandeur.	*Advijs Jacht.*				
Pieter de Moor,	de Konijn	30	0	6	Z.

Esquader van de Heer Lieutenant Admiraal *de Ruyter*.

Officieren.	*Schepen*	*Mat*	*Sol*	*St*	*Col*
S. by N van Nes de Maagt van Do		312	7[illegible]	68	R.
Cap. Matthæus Megang,	Damiaten	79	8	32	A.
C. Simon van Panhuys,	Zeelandia	133	13	42	R.
Cap. Engel de Ruyter,	Waasdorp	268	43	68	A.
Lt Ad. de Ruyter,	de Provintien	264	48	8	R.
Cap. Jan van Gelder,	Steenbergen	2[illegible]4	2[illegible]	68	A.
Cap. Willem van Ewijk,	Edam	100	8	30	R.
C. J. Brakel,	de Voorzichtigheyt	442	58	84	R.

Commandeurs.	*Branders.*				
Abrah. van Kopere,	de Blakmoor	20	0	4	R.
Jan Danielsz.	de Louisa	45	0	4	R.
Lens Hermansz.	de Ysper Kerk	17	0	4	R
Commandeurs	*Advijs-Jachten.*				
Jacob Schenk,	de Melkschuyt	17	0	4	R.
Wynant van Meurs,	Rotterdam	20	0	6	R.
Arnout Leuniſſen,	de jonge Maria	28	0	10	Z.

Esquader van de Vice-Admiraal *de Liefde.*

Officiers.	*Schepen.*	*Mat.*	*Sol.*	*St.*	*Col*
C. J Krook, 't Wapen van Alkmaar		248	0	63	N.
Cap. Frans Nydek,	Dort	152	19	44	R.
C. Elandt du Bois, de Ridderschap		209	80	64	R.
Vice-Adm. de Liefde, de Vryheyt		402	32	80	R.
C. Cornelis de Liefde, Gelderlandt		295	25	63	R.
C. H. Visser, 't Wapen van Medenbl.		179	0	44	N.
Cap. Jacob Swart,	Rotterdam				R.
Cap. Jan Davidsz. Bont, 't Wapen van Uytrecht		256	30	66	A.
Commandeurs.	*Branders.*				
Gerrit Halfkaagh,	St. Pierer	15	0	0	R.
Willem de Rave,	de Eenhoorn	20	0	0	R.
Commandeurs.	*Advijs-Jachten.*				
Jan Teunissen Vunren,	de Hoop	20	0	6	R.
Jochem Jansz.	de Liefde	28	0	0	Z.

Het tweede Esquader van de Heer Lieutenant Admiraal *Bankert*, was gerangeert onder de Heeren Vice-Admiraal *Everts*, Lieutenant Admiraal *Bankert*, en den Vice-Admiraal *Star.*

Esquader van den Heer Vice-Admiraal *Everts.*

Officieren.	*Schepen.*	*Mat.*	*Sol.*	*St.*	*Col.*
Capiteyn Jan Dik,	Eenhoorn	313	16	70	N.
Cap. Dirk Jacobsz Kila,	Veere	216	40	50	Z.
C. Jan Muys, Justina van Nassauw		270	15	66	N.
Cap. Salomon le Sage,	Vlissinge	185	18	48	Z.
Vice-Admiraal Everts, Zierik-zee		280	40	60	Z.
Cap. Leonard Kuyper, 't Wapen van Enkhuyzen		320	26	72	N
Cap. Adriaan Bankert,	Delfr	120	11	34	Z.
C. J. Gyzels van Lier,	de Leeuwin	210	0	50	A.
Commandeurs.	*Branders.*				
Hendrik Munt,	de Witte Mol	18	0	4	N.
P. Hendriksz. Pop, Kasteel van Loon		19	0	4	A.
Antony Jansz. Schaly,	Sevilien	17	0	2	Z.
Commandeurs.	*Advijs-Jachten.*				
David van Geersdale,	Goes	25	0	8	Z.
Mathijs Laurents,	de Swaluw	20	0	6	Z.

Esquader van den Heer Lieutenant Admiraal *Bankert.*

Officieren.	*Schepen*	*Mat.*	*Sol.*	*St.*	*Col.*
C. Simon van Loncque, Uytrecht		148	42	50	Z.
Cap. Barent Hals,	de Gideon	230	20	62	A.
Cap. Pieter Karzeboom, 't Wapen van Nassauw		232	20	58	N.
C. Karel van Putten, Domburgh		208	104	60	Z.
Lt. Admir. Bankert,	Walcheren	375	45	70	Z.
Cap. Jan Hek,	Vrieslandt	32-	17	7⅜	N.
Cap. Antony Matthijsz.	Goes	82	42	34	Z.
Cap. Marten de Boer, Gelderlandt		226	20	45	N.
C. Willem Hendriksen, Dordrecht		148	52	50	Z.
Commandeurs.	*Branders.*				
Reynier Dirks,	de Dadelboom	18	0	2	Z.
Pieter Siwersz. Bankerts,	Christina	17	0	2	N.
Fredrik Convent,	Catharina	20	0	4	Z.
Simon Arentsz.	Samuel en Iacob	19	0	4	Z.
Commandeurs.	*Advijs-Jachten.*				
Tobias Adriaansz.	de Hazewint	25	0	7	Z.
Daniel Schuyen,	Lapmande	25	0	8	Z.

Esquader van den Heer Vice-Admiraal *Star.*

S. by N. Brunsfelt,	Prins Casimir	305	75	7	V.
Com. Roemer Vlak,	de Brak	88	3	22	A.
Wisso. Reyma,	de Steden	210	74	50	V.
Gillis Schey,	Tijdtverdrijf	200	45	56	A.
Vice-Admiraal Enno Doedens Srar,	Groeningen	305	30	70	V.
J. Pietersz. Vinkelbosch,	Winthont	116	12	30	V.
Klaas Valchen,	de Prins	277	--	64	N.
Jan Jansz. Vizelaar,	Oostergoo	237	69	58	V.
Commandeurs.	*Branders.*				
Huybert Wolferts,	den Burgh	-----		--	Z.
Isbrant Ulberts,	de Welkomst	---	--	--	V.
Commandeurs.	*Advijs-Jachten.*				
Hendrik Pietersz.		-----		----	Z.
Corn. Hendriksz.	Eenarm, de Hoop	26	0	6	V.
Jacob Hamers,	de Waterhondt	16	0	4	Z.

Het derde Esquader van den Heer Lieutenant Admiraal *Tromp*, was gerangeert onder de Heeren Vice-Admiraal *Sweers*, Lieutenant Admiraal *Tromp*, en Schout by Nacht *de Haan.*

Esquader van den Vice-Admiraal *Sweers.*

Officieren.	*Schepen.*	*Mat.*	*Sol.*	*St.*	*Col.*
C. J. de Jonge, Prov. van Uytrecht		250	42	60	A.
C. Jacob Roos,	Noorder-quartier	257	17	60	N.
C. Jacob Berkhont,	Akerboom	199	39	62	A.
Vice-Admiraal Sweers,	Olifant	376	100	82	A.
C. Cornelis Tyrools,	't Geloof	209	20	56	A.

C. Adriaan

Cap. Adriaan Poort,	Schielandt	142	34	58	R.
Command. Pieter Bakker	Jupitet	177	0	42	N.
Command. Jan Bogaart,	Bommel	79	6	24	A.
Comm. Jan Noirot,	Popkensburg	69	9	24	A.
Commandeurs.	*Branders.*				
Dirk Klaasz. Haring,	de Vrede	17	0	4	A.
Pieter van Grootvelt,	de Ly star	22	0	4	A.
Herman Dirksz. de Boer,	de Vis	15	0	0	N.
Commandeur.	*Advijs-Jacht.*				
Klaas Portugal,	de Triton	34	0	10	A.

Esquader van den Heer Lieutenant Admiraal *Tromp.*

Capiteyn Isaac van Uytterwijk,	't Zuydethuys	148	19	45	A.
C. Piet. van Middelant,	Commeet	254	42	68	A.
C. Volkert Swart,	Kalants Oogh	201	55	68	A.
Lt. Ad. Tromp,	de Goude Leeuw	328	46	82	A.
C. Philips van Aalmonde,	Delft	260	20	62	A.
C. Corn. van der Saan,	Amsterdam	241	11	60	A.
Commandeurs.	*Fregats.*				
Daniel Elzevier,	Zeelandia	170	30	44	A.
Hendrik Span,	Middelburgh	118	11	36	A.
Joan de Abcoude,	Out-Casper	103	18	34	A.
Commandeurs.	*Branders.*				
Ian Vroom,	Salvador	21	0	4	A.
I. van Kampen,	't Wapen van Velsen	24	0	4	A.
Ian Boomgaart,	Iacob en Anna, is lek, enzal opgezonden werden.				
Commandeurs.	*Advijs-Jachten.*				
Ian van Kramer,	Egmont	33	0	10	A.
Theunis Post	Perel	33	0	6	A.
Gillis Saloy	Kits	11	0	4	A.

Esquader van den Heer Schout by Nacht *de Haan.*

Capiteyn. Adam van Brederode,	Prins te Paerdt	210	0	55	A.
C. Barent Rees,	Wassenaar	223	17	59	R.
C. Cornelis Bakker,	Pacificatie	315	0	76	N.
Sch. by Nacht de Haan.	Hollandia	348	71	80	A.
Cap. Pieter de Sitter,	Agata	180	23	50	A.
Capit. Pieter Klaasz. Dekker,	Wakende Kraan	185	8	44	A.
Cap. Matthijs Dirksz. Pijl;	Wapen van Hollandt	180	0	44	
Commandeur.	*Fregat.*				
Hans Hartwijk,	de Haas	79	0	--	N.
Commandeurs.	*Branders.*				
Willem Willemsz.	de Draak	20	0	4	A.
Cornelis Ielmersz. Kok,	de Salm	16	0	4	A.
Commandeurs.	*Advijs-Jachten.*				
Abraham Taalman,	de Dater	22	0	10	A.
Ian Cornelisz. Poot,	de Bruynvisch	25	0	8	Z.

Numo. 21.

Behoorende op Pag: 308.

Placcaat,

Van de Hoogh-Mog: Heeren Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden, rakende de Commercie voor de Ingezetenen en Neutralen, op de Havenen van Vrankrijk en Engelandt.

Ordre

Van de Hoogh-Mog: Heeren Staten Generaal, tot obsevantie van goede Discipline in 's Landts-Vloot.

Renovatie

Van 't Placcaat van Premien

Publicatie,

Tot Soulagement voor die genen die in 's Lants dienst, te water, Verminkt, of anders Gequetst mochten werden.

Ordre

Op de Jurisdictie, tot vermijdinge van discrepantie, tusschen Zee en Landt-Officieren op de Vloot.

Publicatie,

Tot Encouragement van 's Landts Officieren, Bootsgesellen en Soldaaten.

Dewijl alle deze Placcaten dit Tractaat te zeer zouden vergrooten, willen wy den goetwilligen Leeser wijzen tot de Autenticque Placcaten, by der H.H. Staten Drukker gedrukt, die ook in d'andere Historische Tractaten zijn te vinden.

Numo. 22.

Placcaat van de Staten van Zeelandt over 't gemaakte Silver.

Behoorende op Pag: 309.

DE Staten van den Lande en Graaffelijkheyt van Zeelandt. Allen den genen die deſen ſullen ſien of hooren leſen, Saluyt. *Doen te weten.* Alſoo den Staat deſer Landen ſonder eenige wettige redenen den Oorloge werdt aangedaan door de Koningen van Vrankrijk en Groot Brittanjen, en dat by de ſelve ſeer groote en ongehoorde preparatien te Water en te Lande werden gemaakt, om deſe Landen aan alle kanten aan te vallen, en daar en boven noch andere Princen te induceren, om haar onrechtveerdigh en bloedigh voornemen te helpen uytvoeren, en dat het dienvolgende de hooge Regeeringe incumbeert, om alles op te zetten, dat tot defenſie en bewaringe van Religie en Vryheyt, mitſgaders tot behoudt van Lijf en Goedt, daar de voornoemde Vyanden allenthalven op toe-leggen, van nooden is; Om welke onchriſtelijke en pernitieuſe deſſeynen (onder Godes genadigen zegen) tegens te gaan, en krachtelijk af te weeren, van nooden is een groot en aanſienlijke Krijgsmacht, ſoo te Water als te Lande, daar van de koſten, met het gene wyders daar toe werdt gerequireert, mitſgaders om te voldoen andere Princen en Potentaten, die als getrouwe Vrienden en Geallieerden, deſen Staat met hare hulpe ſullen aſſiſteren, ſoo hoogh en exceſſif zijn, dat de extraordinare middelen daar toe alrede ingewillight, in genen deele en konnen toereyken; Zoo dat noodſakelijk daar toe noch vry andere contributien en ſchattingen ſullen moeten werden uytgevonden, alſoo by gebreke van de ſelve die koſtelijke en onwaardeerlijke panden van Religie en Vryheydt, ja Lijf en Goedt ſtaan verlooren te gaan, dat des te onverantwoordelijker ſoude zijn, om dat den goeden Godt aan de Ingezetenen als noch een overvloedigen ſegen heeft overgelaten, ten eynde een yeder daar van zijn portie tot behoudt van het gemeene-beſte kome te contribueren. ZOO IST, Dat wy na lange en ernſtige deliberatien, ten minſten queſte en ongerieve van de goede Onderdanen en Ingeſetenen van deſe Provintie, en andere die aldaar gegoedt zijn, goet gevonden hebben te heffen een Contributie en Leeninge van gewerkt Goudt en Silver, en dien volgende gelaſt, bevoolen en geordonneert, gelijk Wy gelaſten, beveelen en ordonneren by deſen, dat alle Regenten die in den 500 Penning, na de geſtaatheyt van hare Goederen, binnen deſe Provintie zijn aangeſlagen, niemandt uytgeſondert, gehouden ſullen zijn, binnen den tijdt van 14 dagen, en alle andere Ingezetenen en Onderdanen, mede niemandt uytgeſondert, binnen den tijdt van 28 dagen, te reekenen van den dagh dat deſe ſal weſen gepubliceert, aan gewerkt Gout of Silver, ſevenmaal ſoo veel op te brengen, als waar op een yeder van de ſelve in den voornoemden 500 Penning is getaxeert, of noch getauxeert ſoude mogen werden, en dat dien volgende yemant in het voorſz. middel aangeſlagen zijnde met 100 gulden binnen de voorſz. diſtincte termynen, 700 guldens in gewerkt Goudt of Silver, ſal moeten op brengen, de mindere en meerdere getauxeerde naar advenant, in handen van de Magiſtraten van de reſpective Steden, ſeſſie hebbende in onſe Vergaderinge, alwaar ſy op de Quohieren van den 500 Penning bekent ſtaan, ſonder het ſelve met geldt te mogen redimeren, behalven dat de gene, die ſoo veel gewerkt Goudt en Silver niet en ſoude mogen hebben,

het

het defect van dien, met contant geldt sal mogen suppleren, mits solemnelijk verklarende, dat hy, zijn Vrouw en Kinderen soo veel gemaakt Goudt of Silver niet en hebben, om desen op-geleghden taux te konnen voldoen, en daarom genoodtzaakt wordt het gebrek van dien op te leggen, en te betalen met contante penningen. Doch belangende de Uytheemsche persoonen, die alleen ten aansien van hare Goederen alhier in de Provintie gelegen, in den Vijfhondertsten penningh getauxeert zijn, sullen dese Leeninge mogen voldoen in gemaakt Goudt of Silver, of wel geheel met contant geldt t'haarder keuse en optie.

En alsoo onse intentie is de goede Ingesetenen en Onderdanen door dit middel meer te ontlasten als te belasten. Soo hebben Wy goet gevonden en verstaan, in plaats dat zy van haar gemaakt Goudt en Silver niets en plegen te profiteren, en dat het in effect was een doodt Capitaal sonder winste, aan en tot proffijte van alle de geene die dese Contributie en Leeningen moeten opbrengen, en vervolgens sullen hebben voldaan, te doen depescheren onlosbare Rente-brieven, met genut van twee ten hondert jaarlijks by provisie, te reekenen van den dagh van de overbrenginge van het Goudt en Silver, of voldoeninge in gelde, en naar advenant een yder volgens zijne tauxatie sal hebben gegeven; En soo wanneer den Staat, door Godes genadigen zegen wederom sal wesen gebracht in Vrede, en daar van ses jaren sal hebben gejouisseert, te rekenen van den dagh dat den Vrede sal wesen geslooten, dat als dan van de voorschreve Renthe-brieven jaarlijks sal werden betaalt en geprouffiteert vier ten hondert; Sullende voorts alle het Goudt binnen dese Provintie gewerkt, werden aangenomen tot sesen-dertigh guldens de Once, het Silver-vergult van de groote Keure, tot drie gulden en drie stuyvers, het bloot Silver tot twee gulden veerthien stuyvers, en het Silver van de kleyne Keure tot twee gulden thien stuyvers, en voorts het Goudt en Silver buyten dese Provintie gewerkt, naar zijn intrinsicque valeur en waarde; En alsoo in dese conjuncture des tijdts de penningen, die hier van sullen prevenieren, promptelijk van nooden zijn; Soo hebben de respective Steden solemnelijk belooft en aangenomen den taux daar op yeder van de selve in den Vijf-hondertsten Penningh jegenwoordigh is aangeslagen, navolgende dese Resolutie binnen een tijdt van veertigh dagen, sevenmaal, glat en suyver ten Comptoire Generaal op te brengen, sonder eenige detractie, uytstel of retardement, waar toe en tot getrouwe naerkominge van het selve de respective Steden, door de Heeren hare Gedeputeerden in onse Vergaderinge hebben verklaart, haar specialijken aan ons te verbinden, sonder eenige exceptie, uytvlucht of reserve; die Wy ook vervolgens hebben geauthoriseert en machtigh gemaakt, soo als Wy de voorschreve Steden authoriseren en machtigh maken by desen, om alle Persoonen in den Vijf-hondertsten penningh, op hare respective Quohieren getauxeert, sonder eenige conniventie of oogluykinge tot nakominge deses te houden, en trage of onwillige daar toe by parate executie van hare Persoonen of Goederen te dwingen.

En op dat niemandt hier van eenige ignorantie en komen te pretenderen, soo sal dese alomme werden gepubliceert en geaffigeert, daar men gewoon is publicatie en affixie te doen.

Aldus gedaan en gearresteert ter Vergaderinge van de Heeren Staten van Zeelandt in het Hofaldaar tot Middelburg den 29 April 1672. Onder stondt, Ter Ordonnantie van hare Edele Mogentheden.

Getekent, Iustus de Huybert.

Numo. 23.

Numº. 23.

Siet het Geallegeerde op pag. 69. onder Nº. 21.

Numº. 24.

Ordre beraamt in de Smirnase Vloot.

Behoorende op Pag: 316.

OF 't gebeurde dat eenige Uytheemsche Schepen van Oorloge ons quamen aan te taſten, en in gevecht quamen te geraken, ſal in ſulken geval den Vice-Commandeur, met de Schepen onder zijn Eſquader verdeelt, de voortocht hebben, de Commandeur met zijn Eſquadre daar na, en daar na den Schout by Nacht met zijn Eſquadre, en ſoo wy genoodzaakt waren en goetvonden te wenden, ſal yder blijven op zijn Rangh der ſelver Eſquadre dicht by den anderen, doch ſoo dat men den anderen, niet aan Boort komt, ſoo dat in ſulken geval den Schout by Nacht voorzeylen ſal met zijn Eſquadre, en de andere Eſquadres wederom vervolgens dicht achter den anderen, dat men den anderen bequamelijk kan ſeconderen. Zoo den Vyandt de zwakſte ſoude mogen weſen, ſullen hem met een mannelijke courage alle gelijk aantaſten, en voorts ſoo veel mogelijk is trachten te ruineren: En in cas dat ons den Vyandt te ſterk ſoude mogen weſen, ſullen niet als defenſif vechten, en als dan alle 's Landts Schepen, 't zy voor of by de windt zeylende, haar achter de particuliere Schepen ſullen onthouden, en trachten met alle middelen te beletten, dat den Vyant niet kome in te breken, en ſullen de particuliere ſchuthebbende Schepen haar dan dicht by den anderen, en 's Landts Schepen onthouden, in ordre yder by zijn Eſquader, en de Schepen die geen ſchut op hebben ſullen alle, wanneer den Vyandt aan Ly van ons is, te Loefwaart zeylen, en den Vyandt te Loefwaart zijnde, dicht aan Ly van de Vloote, en wel nauw letten of eenige Schepen in noodt quamen te geraken, of eenige rampen krijgende, in ſulken geval daar na toe zeylen, en de ſelve met alle mogelijke middelen aſſiſteren, op pene van 1000 guldens voor den Armen: In gevecht komende ſal yder blijven uyt den anderen ſijn geſchut, om den Vyandt te beter afbreuk te konnen doen. Zullen ook alle Schepen, de welke geen ſchut hebben, helpen dragen de laſten van de Ammonitien, de welke by de particuliere ſchut-hebbende Schepen, in 't gevecht zullen werden conſumeert. Wanneer den Commandeur begeert dat yder Eſquader hem ſal Rangeeren, en in Rang zeylen, ſal hy een Geus onder de Nokke van de Beſaans-roede laten wayen, mede de Vice-Commandeur en Schout by Nacht. In 's Landts Schip Vliſſingen, zeylende ruſſchen Caap Maria, en Caap Vincent, deſen 24 Februarii 1672.

Ad. de Haſe.

Eſquadre van Capiteyn du Bois.	St.	Kop.
Cap. du Bois.	44	170
Cap Poort.	38	140
Goutſchalk.	26	50
Adraan Iacobſz.	26	50
Rijkke.	36	50
Willem Leyl.	10	16
Takken Ianſz.	18	24
De Munnik.	30	50
Jan Boon.	12	50
Schepen om buyten het Eſquader te zeylen.		
Klaas Huygen.		
Wouter Ianſz		
Ian Pieterſz.		
Karſten Harmenſz.		
Eſquadre van Capiteyn de Haas.	St.	Kop.
Cap. de Haas.	50	180
Cap. van Nes.	44	150
Witboom.	20	40
Ian Vet.	28	40
Iooſt Hendrikſz.	18	30
Baartheut.	20	24
Bakker.	26	50
Albert Ioppe.	12	24
Griffe I. Ianſz.	16	24
Van Venetien Willem.	14	20
Schepen om buyten het Eſquadre te zeylen, wanneer men mocht by den Vyand komen.		
Adriaan Koenraat.		
Pieter Ioppe.		
Klaas Schoon.		
Eſquadre van Capiteyn Evertſz.	St.	Kop.
Cap. Evertſz.	48	190
Thom. Aldenſz.	40	95
Mijſter.	22	30

Adriaan Franſz.	16	24	*Schepen om buyten het Esquadre te zeylen.*
Ad. van Vijver.	14	24	
De Haan.	26	50	
Jan Piet. Sloots.	24	50	
P. Janſz. Loots.	14	24	
Jacob Ente.	18	24	
Jan Hendrikſz. Vendrik.	10	18	

Hendrik Evertſz.
Enge Buſman.
Jan Ariaanſz. Mol.

Numo. 25.

Declaratie van zijn Majeſteyt van Engelandt, tegen de Staten Generaal van de Vereenighde Nederlanden, gepubliceert op 't advijs van zijn geheyme Raadt.

Behoorende op Pag. 319.

I.

WY hebben altijdt genegen geweeſt tot de ruſt van 't Chriſtenrijk, en ſoo ſorgvuldig geweeſt om geen andere Koningrijken of Staten aan te taſten, dat wy verhoopen dat de Wereldt ons dat recht ſal doen van te gelooven, dat niet anders als een onvermydelijke noodſakelijkheyt ons dwinght tot het beſluyt om de Wapenen in de handt te nemen.

II. Het eerſte werk, dat wy, immediatelijk op onſe herſtellingh in onſe Kroonen, by de handt namen, was het ſtabilieren van Vrede, en 't vaſt-ſtellen van een goede correſpondentie tuſſchen ons en onſe Nabueren; en particulierlijk droegen wy ſorge om een naeuwe verbinteniſſe te maken met de Staten Generaal der Vereenighde Provintien, op ſoodanige billijke conditien, die zekerlijk niet ſouden konnen hebben gebroken worden, indien eenige obligatie haar had konnen houden binnen de palen van vriendſchap en gerechtigheydt.

III. Dit verbondt is ongequetſt aan onſe zijde onderhouden. Maar in 't Jaar 1664, wierden Wy door de klachten van onſe Ingeſetenen, en d'eenparige ſtemmen van beyde onſe Huyſen van 't Parlement opgewekt, bemerkende dat het te vergeefs was de voorſpoet van onſe Koninghrijken door vreedſame middelen binnen 's Landts te behartigen, terwijl onſe Onderdanen noch niet vry bleven van de injurien en oppreſſien van de voornoemde Staten buyten 's Landts.

IV. De gantſche Somer wierdt van onſe zijde door-gebracht met negotiatien en debvoiren aan onſe zijde, om hen te brengen tot redelijke conditien, 't welk, niet tegenſtaande allé 't geen Wy konden doen, eyndelijk buyten effect is gebleven: want hoe meer wy hen te gemoet quamen met vriendelijke voorſtellingen, ſoo veel te hardtnekkiger weeken zy af van met ons te accorderen.

V. Hier op volgde den Oorlogh in het Jaar 1665. en continueerde tot het Jaar 1667. in allen welke tijdt onſe Victorien en hun nederlagen hen genoeghſaam behoorden indachtigh te maken, in 't toekomende getrouwer te weſen in 't onderhouden van hare gemaakte Verbonden; maar in plaats van dien was de Vrede ſoo haaſt niet gemaakt, of zy keerden weder tot hare ordinaire gewoonte van Vrede-Artikelen te breken, en onſe Negotie tegen te ſtreven.

VI. Als by exempel, de Staten waren particulierlijk door een Artijkel van 't Tractaat tot Breda verbonden, aan ons Commiſſariſſen te ſenden tot Londen, over het Reglement van onſe Commercie in de Ooſt-Indien: maar zy bleven ſoo verre van die obligatie te voltrekken, dat, wanneer wy onſe Ambaſſadeur over-ſonden om haar 't ſelve indachtigh te maken, hy in geen drie Jaren tijdts eenige ſatisfactie konde bekomen op de queſtieuſe poincten, noch van de ſchaden by onſe Onderdanen in die Geweſten geleden.

VII. In de Weſt-Indien gingen zy

noch een weynigh verder; want by een Artikel van 't selve Tractaat, moesten wy Suriname in hun handen overleveren, en, by Artikelen van dat Tractaat vast gestelt, waren zy gehouden aan alle onse Onderdanen in die Colonie vryheyt te geven, om hem selven en hun Goederen te transporteren in eenige van onse andere Plantagien. In gevolgh van dit Accoordt gaven wy de Plaats over, en zy-lieden hielden al ons Volk noch daar binnen; en de Major Bannister gevangen, om dat hy, achtervolgens de Artikelen, socht van daar te vertrekken. Onsen Ambassadeur, klagende over dese bejegening, kreegh na een twee-jarige sollicitatie, ordre tot de voltrekkinge van dese Artikelen; maar doen wy Commissarisen en twee Schepen sonden, om ons Volk wech te voeren, sonden de Hollanders, (volgens haar practijk van over de veertigh jaren in de sake van Poleron) particuliere ordres, strijdigh tegens die gene, de welke ons publijk toegestaan waren; en soo hadt de reys van onse Commissarisen derwaarts geen ander effect, als eenige weynige van onse armste Onderdanen van daar te brengen, nevens de gebeden en 't geschrey om verlossingh uyt die gevankeniss, van de considerabelste en welvarentste van hen. Na desen klaaghden wy door onse Missive aan de Staten Generaal in Augusto lestleden, waar mede wy aan haren Gouverneur aldaar ordre versochten tot volkomen observantie van die Artikelen: maar tot nu toe hebben wy niet een woordt tot antwoordt, of satisfactie konnen bekomen.

VIII. Doch 't is geen wonder, dat zy dese outrages en overlasten aan onse Onderdanen in afgelegen plaatsen onderwinden te doen, daar zy derven soo stout zijn ontrent onse Koninklijke Persoon, en de eer van dese Natie, soo na by ons, als in haar eygen Landt, zijnde aldaar qualijk eene Stadt, welke niet vol is van abusive Schilderyen, en valsche Gedenk-penningen en Pilaren; Van welke sommige op ordre van de Staten selfs publijkelijk zijn ten toon gestelt, en dat op den selven tijd, als wy ons met hen soo naeuw verbonden tot oprechting van de Triple Alliantie, en de Vreede van 't Christendom. Dit alleen was oorsaak genoegh van onse misnoeging, en van 't ressentiment van alle onse Onderdanen. Maar wy zijn'er toe gedwongen door consideratien, ons noch naarder rakende, als 't gene alleenlijk reflecteert op ons eygen selfs, de securiteyt van onse Commercie, waar aan de welvaart en prosperiteyt van onse Ingesetenen hanght, de preservatie van de selve buytens Landts voor gewelt en verdrukkingh, en de Hollanders dervende ons genoeghsaam in onse Haven selfs affronteren, zijn de dingen die onse rechtvaardige gramschap tegens hen verwekken.

IX. Het Recht van de Vlagh is soo oudt, dat het is een van de eerste prerogativen van onse Koninklijke Predecessеurs, en behoorde de laatste zijn, van welk dit Koninkrijk oyt moet scheyden. Het was noyt gedisputeert, en het wierdt expresselijk in 't Tractaat te Breda toegestaan; en nochtans wiert het de laatste Somer by hare Zee-Commandeurs niet alleenlijk gevioleert, en naderhandt die violatie in den Hage gerechtvaardight, maar 't wiert ook van gelijken by hun luyden aan de meeste Hoven van de Christenheydt voorgegeven, als belachelijk voor ons sulks te pretenderen. Een ondankbare insolentie! Dat zy met ons willen twisten over het Dominium (of Heerschappye) van de Zee, die selfs in de Regeringe van onse Koninklijke Vader het voor een obligatie hielden de toelatinge van daar in te mogen visschen, by 't verkrijgen van verlof, door middel van Tri-

Tribuyt; en die, zijnde nu in een ſtaat van dit te diſputeren, daar voor ſchuldigh zijn aan de beſcherming van onſe Voor-ouders, en de dapperheydt en 't Bloedt van hun Onderdanen.

X. Niet tegenſtaande alle deſe provocatien of tergingen, hebben wy met patientie ſatisfactie afgewacht, niet begeerende de Vrede van de Chriſtenheyt in onruſt te ſtellen, om onſe particuliere reſſentimenten, daar zyluyden van hare zijde niet na lieten haar beſt te doen om de Chriſtelijkſte Koning tegens ons op te rokkenen; van welken zy hen ſelven ſoo verſeekert hielden, dat hun Miniſters hier al voor de twaalf maanden ons daar mede gedreygt hebben.

XI. Ten laatſten, niet met al van haar vernemende, ſonden wy een ander Ambaſſadeur aan hen, die na verſcheyde aandringende memorien, in onſe naam overgelevert, geen antwoort kon bekomen, als na dat hy zijne revocatie, of wederroeping hadt bekent gemaakt. Doen leverden zy over een Geſchrift van deſen inhoudt; Dat zy in deſe conjuncture wilden condeſcenderen de Vlagge voor ons te ſtrijken, indien wy haar tegens de Franſchen wilden aſſiſteren; doch op conditie dat het noyt hier namaals als een voorrecht ſou genomen worden tot hun præjuditie, of nadeel.

XII. Na de wederkomſte van onſe Ambaſſadeur hebben zy een Extraordinaire aan ons afgeſonden, de welke ons op een ſeer extraordinaire manier te verſtaan heeft gegeven, dat hy ons geen ſatisfactie kon doen verkrijgen, voor en al eer hy te rugh aan zijn Meeſters geſchreven hadt.

XIII. Derhalven wanhoopende nu van eenigh goet ſucces van een verder Tractaat, zijn wy gedwongen, voor de defenſie van de oude prerogativen, en voorrechten van onſe Kroonen, en d'eer en veyligheydt van onſe Koningrijken, de Wapenen op te nemen; en wy ſtellen onſen trooſt op Godt, dat hy ons in deſe onſe rechtvaardige onderneming ſal aſſiſteeren, aangeſien wy noyt nagelaten hebben ons Volk te beſchermen voor d'arghliſtigheyt van die Natie in Vrede, als door de dapperheydt van onſe Onderdanen in Oorlogh.

XIV. Wy hebben daarom goet gedacht te declareren, en declareren by deſen, dat wy den Oorlogh, beyde te Water en te Landt, tegens de Staten Generaal van de Vereenigde Provincien, en alle hun Onderdanen en Inwoonders willen voort-ſetten. Belaſtende midts deſen onſen allerliefſte en gantſch beminde Broeder, den Hartogh van Jork, onſen Opper-Admiraal, onſe Lieutenants van onſe byſondere Graafſchappen, Gouverneurs van onſe Forten en Garniſoenen, en alle andere Officiers en Soldaten onder hen, ter Zee en te Landt, af te weeren alle de attentaten van de Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden, of hare Onderdanen, en te doen en executeren alle actien van hoſtiliteyt in de voortgang van deſe Oorlogh tegens de voorſeyde Staten Generaal van de Vereenighde Provintien, hun Vaſallen, Onderdanen en Ingeſetenen; Begeerende en verſoekende alle onſe Onderdanen hier van kenniſſe te nemen, dewelke wy van nu voortaan ſtrictelijk verbieden, op peyne van de doodt, te houden eenige correſpondentie, of communicatie met de voornoemde Staten Generaal, of hun Onderdanen, uytgeſondert alleenlijk die gene, dewelke, daar toe genoodſaakt zijn, om hare Perſoonen en Goederen uyt de Vereenighde Provintien wech te voeren.

XV. En alſoo der veele Onderdanen van de Staten Generaal de Vereenighde Nederlanden in onſe Koninkrijken

rijken verblijven, verklaren wy en geven ons Koninglijk woordt, dat alle de gene van de Duytsche Natie, die hen selven behoorlijk tegens ons dragen, en niet corresponderen sullen met onse Vyanden, sullen in hun Persoonen en Goederen behouden en vry blijven van alle molestatie of troubel, hoe die ook zijn mach.

XVI. En verklaren wy verders, by aldien eenige Nederlandtsche Onderdanen, 't zy uyt affectie tot ons, of ons Gouvernement, of om verdrukkingh, die hen in hun Landt mocht ontmoeten, in onse Koningrijken sullen komen, dat die sullen by ons beschermt worden in hun Persoonen en Goederen.

XVII. En nademaal Wy by een Tractaat, gemaakt tot Aken, verbonden zijn de Vrede te onderhouden, verklaren wy ten laatsten, dat wy, niet tegenstaande het vervolgh van dese Oorlogh, de rechte intentie en 't ooghmerk van 't voorsz. Tractaat willen mainteneren, en dat wy in alle de Alliantien, die wy in den voortgang van desen Oorlogh hebben gemaakt, of sullen maken, hebben sorge gedragen, en sullen dragen, inviolabelijk het eynde van dien te preserveren, ten ware wy tot het contrarie te doen geprovoceert en uytgeeyscht wierden.

Numo. 26. *Siet op* Numo. 17.

Numo. 27.

Copye van de Missive geschreven aan den Koning van Groot Brittannien, van wegens de Hooghmog: Heeren Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden, den 25 October 1673.

Behoorende op Pag. 334.

SIRE.

GElijk wy noyt yets meer ter herten hebben genomen, als te meriteren de gunste van uwe Majesteyt, en te cultiveren de vrundtschap, de welke eertijdts hereditair is geweest tusschen des zelfs Koninkrijken en onse Republique, soo heeft het ons seer gesmert, als wy gesien hebben het groot misnoegen met 't welk uwe Majesteyt tegens ons is ingenomen geweest, en dat, door de artificien van qualijk geintentioneerde Persoonen, uwe Majesteyts Subjecten en de onse geaccableert zijn geworden door de miserien, de welke inseparabel zijn van den Oorlogh, en gebracht in staat, om te vergieten het Bloedt van die gene, 't welk altoos dierbaar aan d'een en d'andere is geweest; De droevige experientie, die wy daar van ten weder-zijden gehadt hebben in den laatst voorgaande Oorlogh, hadde ons ook doen geloven, na dat wy wederom te zamen vereenight waren, dat de Vrede soodanigh was, dat men ons noyt van de selve zoude hebben kunnen beroven: En wy waren daar van des te meer gepersuadeert, om dat de Alliantien, in de welke wy op nieuws getreden waren, ons voor eeuwigh scheenen te verbinden: Maar gelijk het de Goddelijke providentie, tot straffe van beyde de Natien, niet toegelaten heeft, dat de zaken lange souden blijven in dien gelukkigen staat, hebben wy, zoo haast wy vernamen het misverstandt, 't welk begoste te ontstaan, ons geobligeert gevonden alle bedenkelijke devoiren aan te wenden om den voortgangh daar van te steuyten, en niets te vergeten van alle 't gene dienen konde om voor te komen een soo groot quaedt; als is dat van eene rupture; Ten dien insichte, op de verzekeringe die men ons dede, van dat uwe Majesteyt geoffenseert was over 't maken van eene Medaille, daar van wy de verkoopinge niet anders en hadden toegelaten, als om datse ons van seer geringe importantie scheen te zijn, sup-

primeer-

primeerden wy de selve aanstonts, en deden selfs de Stempels breeken, uyt vreese van datter eenige in secreet mochten gemaakt werden; En om aan uwe Majesteyt meer essentiele preuven te geven van de estime, die wy maken van zijne vrundtschap, accordeerden wy alles 't geen hem gelieffde te eysschen in faveur van de Inwoonders van Suriname, hoe prejudicabel ook de zake voor ons was, en hoe groote reden wy hadden om daar inne niet te consenteeren; Wy zonden op de selve tijdt aan uwe Majesteyt de Heeren van Beuningen, om, was 't mogelijk, wegh te nemen de sinistre impressien, die men aan uwe Majesteyt trachte te geven, en om de laatste handt te leggen aan een Reglement, by uwe Majesteyts Ambassadeur geproponeert, tusschen des selfs Oost-Indische Compagnie en die van deze Landen: Naderhandt, al hoe wel het weynigh succes van de Negotiatie van den gemeldten Heer van Beuningen, ons reden genoegh gaf om te vreesen, van in 't toekomende beter te zullen reüsseren, soo haast wy vernamen, dat men uwe Majesteyt persuaderen wilde, soo wel tegens alle waarschijnelijkheydt als tegens de waarheydt selfs, van dat wy onder de handt met Vrankrijk tracteerden tot prejuditie van uwe Majesteyts interesten, gaven wy aanstondts ordre aan onzen Ambassadeur aldaar, om van onzent wegen aan uwe Majesteyt te verklaren, dat wy (om te doen blijken de valsheydt van de geruchten, die men tot ons nadeel dede spargeeren, en om aan uwe Majesteyt essentiele en inconteslable preuven te geven van onze sincere intentie) gereet waren, om met hem te treden in soodanige Alliantie, als het de selve zoude believen, hoe naauw die ook mochte wezen; en daar en boven noch veel te meer toe te staan, als 't gene albereydts by ons was gedaan, om de ruste in Europa te stabilieren; Het point van de Vlagge volghde daar op, waar in wy gelooven ons met alle imaginabel respect ontrent uwe Majesteyts Persoon gedragen te hebben; En hoewel de antwoordt, die wy daar op aan des selfs Ambassadeur gegeven hebben, soodanigh zy, dat wy bereydt zijn de selve t'allen tijden te stellen aan 't oordeel van de geheele Werelt, evenwel, om dat men klaaghde, dat de selve antwoordt duysster en insuffisant was, sonden wy aan uwe Majesteyt een extraordinaris Ambassadeur, met authorisatie aan hem en aan onsen ordinaris Ambassadeur, om klaarte stellen 't geen men soude mogen duysster vinden, en om daar by te voegen, 't geen noodtsakelijk soude mogen zijn; maar in plaatse van met haar te treden in gereguleerde conferentien, en haar te doen zien 't gene in onze voorsz. antwoordt deficieerde, wierden sy geneghigeert, en men accordeerde haar gene conferentie op die tijdt, op de welke de differenten souden hebben kunnen werden getermineert, als een uur na dat de Declaratie van Oorlogh van uwe Majesteyt in zijnen Raadt was gelesen en geapprobeert.

Dit alles, SIRE, doet genoegh sien met wat applicatie en yver wy gearbeydt hebben, om aan Uwe Majesteyt satisfactie te geven, en om in zijn begin te blusschen een vuyr, 't welk apparent staat de gantsche Christenheydt te verteeren: En gelijk wy niet anders in desen Oorlogh zijn getreden, als door eene indispensable necessiteyt tot defensie en protectie van onse Onderdanen, soo hebben wy zedert de rupture niet opgehouden, soo veel in ons vermogen is geweest, te rechercheren de vriendtschap van uwe Majesteyt, en onvermoeyt gebleven, om aan uwe Majesteyt by alle occasien ouverture van Vrede te doen.

Tot dien eynde sonden Wy aan de

ſelve in de Maandt van Junij des voorleden Jaars onſe Extraordinaris Gedeputeerden, de welke tot Hamptoncourt geconfineert wierden, ſonder aan haar Audientie te willen verleenen, of te hooren 't geen zy van Onſent wegen te proponeren hadden; Een Miniſter van den Churfurſt van Brandenburgh vertrok mede om de ſelve reden naar Engelandt, en hadde op Ons verſoek aangenomen om aan uwe Majeſteyt na behooren te repreſenteren de vierige begeerte, die Wy hadden, om de ſelve in een ander ſentiment te ſien, en de diſpoſitie, in de welke Wy waren, om alles te doen wat in ons vermogen was, om de eere van zijne vriendtſchap wederom te mogen erlangen: Naderhandt, op de Propoſitie, de welke door de Mediateurs gedaan wierdt, van eene generale ſtilſtant van Wapenen (om dat Wy volgens ons oordeel. daar inne niet en konde condeſcendeeren, ſonder het welvaren van onzen Staat te hazarderen) evenwel om te doen ſien aan uwe Majeſteyt, hoe ſeer wy wenſchten, om aan hem te geven alle teekenen van reſpect, en om te procureren aan zijne Onderdanen alle de avantages, die zy uyt een Generalen ſtilſtandt ſouden hebben konnen trekken, offereerden wy aan uwe Majeſteyt eene te Water voor den tijdt van een Jaar, of voor ſoo veel langer tijdt, als de ſelve ſoude goet vinden; gelooovende, in den ſtaat, in de welke de ſaken als doen waren, noyt meerder preuve te konnen geven van onſe yverige genegentheyt, de welke wy hadden om de wegh tot eene gelukkige reconciliatie te banen, als alle de Onderdanen van uwe Majeſteyt in ſtaat te ſtellen omme te genieten alle de ſoetigheden van den Vrede, terwijle de onſe ſouden lijden alle de incommoditeyten van den Oorlogh.

De Miniſters van den Koning van Spaigne hebben van tijdt tot tijdt de ſelve ſaken aan uwe Majeſteyt gerepreſenteert, en hare inſtantien ſeer dikwils aan de ſelve gereïtereert, om Hem tot Vrede te bewegen; maar boven alle deſe avances, by ons in het publicq gedaan, hebben wy ons gedient van de middelen, die wy de efficacieuſte hebben geoordeelt; En den Heere Prince van Orange, ſoo wel door eygen inclinatie, als in conſideratie van ons ſeer dikwils gereïtereert verſoek, heeft ſich gedient van alle bedenkelijke wegen, om ons te doen erlangen de eere van uwe Majeſteyts Vriendtſchap, en aan de ſelve te repreſenteren, de avantage en de glorie, de welke uwe Majeſteyt daar uyt konde trekken, in 't herſtellen van de ruſte in de Chriſtenheydt, en van ons de Vrede te gunnen, die wy verſcheydè malen en ſoo vierighlijk gedeſidereert hadden; maar hoewel wy ſeer groote reden hadden om te hoopen, dat de inſtantien van een Prince, die de eere heeft van uwe Majeſteyt ſoo na in Bloede te beſtaan, en wiens perſonele merite ſoo bekendt is, eyntelijk by uwe Majeſteyt geprevaleert ſouden hebben tegens die geene, die ons qualijk geaffectionneert zijn, en dat wy ook beſwaarlijk konden gelooven, na dat Sijne Hoogheydts intereſten en de Onſe gemeen waren geworden, en niet meer ſeparaats hadden, dat uwe Majeſteyt ſoude willen continueren in zijne eerſte ſentimenten, en als noch trachten in onſe ruïne te envelopperen een van de Doorluchtighſte Princen van zijn Bloedt. Wy hebben niet te min met groote bedroeftheydt geſien, dat alle deſe redenen even ſwak zijn geweeſt, en dat uwe Majeſteyt door geenderhande motiven heeft konnen werden bewoogen, om yets van zijn eerſte rigueur te relaſcheren; ſulks dat men in plaatſe van een favorabel antwoordt op onſe gedane ouvertures, ons tot Keulen ver-

verklaart heeft, datter geen Vrede te hoopen was, ten zy wy niet alleen aan uwe Majesteyt en den Koningh van Vrankrijk, maar ook aan den Churfurst van Keulen en aan den Bisschop van Munster, inwilligheden Conditien, die men noyt aan een vry Volk heeft geverght, en die soo weynigh tot Articulen van Vrede kunnen werden voor gestelt, datse niet anders mede brengen als eene absolute conquesse van den Staat, en de subversie van de Christelijke Gereformeerde Religie, daar van uwe Majesteyt, en de Koningen des selfs Doorluchtighste Predecessеurs altijdts geweest zijn de meeste stut en Beschermers, en die ook met eenen met sich sleepten niet alleen onse totale ruïne, maar ook die van de Spaansche Nederlanden.

Dit selve heeft ons geobligeert van onse zijde, na dat wy gesolveert hebben tot eene noodtsakelijke defensie, onse Vrienden aan te dringen, om met ons te treden in nauwer Alliantie; en het heeft Godt de Heere belieft onse sorgh, en de middelen daar toe aan-gewendt, soodanigh te zegenen, dat het Alder-doorluchtighste Huys van Oostenrijk, sich voor ons verklaart heeft; en den Koning van Spaigne in 't particulier met Ons geslooten heeft eene offensive en defensive Ligue, uyt krachte van de welke Sijne Majesteyt albereydts den Oorlogh aan den Koning van Vrankrijk heeft gedeclareert; De saken dan in dien staat zijnde, SIRE, soo kan Uwe Majesteyt seer licht gelooven, dat die van grooter gevolgh sullen zijn; maar alvooren het quaat sonder eenige remedie zy, hebben wy seer geerne een uytterste effort willen doen, en Uwe Majesteyt versoekeren, dat, hoedanig de verandering in de saken van Europa ook is, ons respect en deference voor Uwe Majesteyt altijdt de selve is, en dat, hoe considerabel en machtigh onse Geallieerden zijn, wy even seer gedisponeert blijven om Uwe Majesteyt te geven alle de satisfactie, die de selve in redelijkheydt soude konnen prætenderen, en wy hebben dat geluk, dat onse Geallieerden met ons zijn in een en het selve sentiment; Wy derven hoopen, dat Uwe Majesteyt aan onse bede en aan de interessie van hooghstgemelte onse Geallieerden niet sal refuseren, 't geen wy tot noch toe niet en hebben konnen obtineren, en dat Uwe Majesteyt niet sal willen augmenteren de desolatie, die niet als al te universeel is.

Maar op dat wy niets en vergeten van 't gene Uwe Majesteyt daar toe kan bewegen, bidden wy, dat de selve gelieve reflectie te nemen op alle 't gene van 't begin van desen Oorlogh is gepassеert, en daar nevens te considereren, dat die van particulier is generaal geworden; Als Uwe Majesteyt sich in de selve engageerde, waren wy de eenighste Vyanden, tegenwoordigh is een groot gedeelte van Europa daar inne niet minder geinteressеert als wy; En Uwe Majesteyt en kan desen Oorlogh, die alreede soo ruïneus is geweest, niet continueren, sonder de selve mede te declareren aan die gene, die sich met ons gevoeght hebben, en sonder te hazarderen de behoudenisse van de Christenheydt, by aldien de Wapenen van den Koningh van Vrankrijk komen florisant te zijn door het secours, 't welk Uwe Majesteyt aan hem soude geven; Ook en kan uwe Majesteyt niet meer qualijk op-nemen, dat wy niet en konnen toestaan, 't geen de selve soude mogen eyschen in faveur van Vrankrijk, dewijle wy het selve door eene indispensable necessiteyt niet konnen doen sonder concert van onse Geallieerden; En alsoo het Generaal Tractaat geaccompagneert is met veele difficulteyten, en dat wy voorsien, dat dit het middel

middel zal zijn, om deſen ongelukkigen Oorlogh te continueeren, die wy ſeer geerne wenſchten met uwe Majeſteyt promptelijk ter neder te leggen, ſoo ſouden wy ons voor al ſeer gelukkigh achten, indien eenige van deſe conſideratien indruk in 't herte van uwe Majeſteyt konnen geven, en de ſelve diſponeren, om weder te keeren in de ſentimenten, in de welke wy hem voor deſen met vreughde geſien hebben; Als wanneer wy in gevolge van de reconciliatie, die wy ons belooven, niet en twijffelen, of de ſelve ſal duuren voor altoos. Ondertuſſchen bidden wy Godt Almachtigh

SIRE, &c.

In den Hage den 25 October 1673.

Numo. 28.

Declaratie van den Koning van Vrankrijk, waar by zijne Majeſteyt, na gereſolveert te hebben, de Staten van Hollandt den Oorlogh aan te doen, aan zijne Onderdanen verbiedt, aldaar eenige ommegangh, nochte handelingh te hebben. Den 6 April, 1672.

Behoorende op Pag. 337.

Van wegen den Koning.

DE quade voldoeninge die zijne Majeſteyt heeft over 't beſtier dat de Generale Staten van de Vereenighde Nederlantſche Provintien, zeder eenige jaren t'zijnen aanſien hebben gehouden, weſende de zake ſoo verre gekomen, dat zijne Majeſteyt niet langer, dan tot koſten van zijne glorie, en kan diſſimuleren d'onwaardigheyt die hem veroorzaakt wert door een maniere van doen, de welke ſoo weynigh over een komt met de groote Obligatien daar mede zijne Majeſteyt, en de Koningen zijne Voorzaten de ſelve ſoo liberalijken hebben opgevult, ſoo dat zijne Majeſteyt verklaart heeft, en verklaart by deezen, van zijn handt ondertekent, vaſtgeſtelt, en gereſolveert te hebben de gemelde Staten Generaal der Vereenighde Nederlandtſche Provincien den Oorlogh aan te doen, ſoo te Zee als te Lande.

Tot dien eynde beveelt zijne Majeſteyt aan alle zijne Onderdanen, Vaſſalen, en Dienaars op de Hollanders aan te gaan, en heeft hen-luyden verboden en verbiedt hun, hier namaals met hen-luyden eenige ommegang, handel, nochte intelligentie te houden, op pœne van 't leven. En houdt zijn Majeſteyt tot dien eynde van nu af aan voor gerevoceert, en revoceert alle Permiſſien, Paſpoorten, Sauvegarden, of Vrygeleyden, die door hem, of door zijne Generale Stedehouders en andere zijne Officieren contrarie deſes zouden mogen weſen geaccordeert en toegeſtaan, en houdt de zelve voor nul en van geender waerde; verbiedende een yegelijk, wien het ook zy, daar eenigh regard op te nemen.

Beveelt en Ordonneert zijne Majeſteyt aan mijn Heer den Grave van Vermandois, Groot-meeſter, Hooft en Surintendant Generaal van de navigatie en Commercie van dit Koningrijk, aan de Marſchalken van Vrankrijk, de Gouverneurs en Lieutenanten Generaal wegens zijne Majeſteyt in des ſelfs Provintien en Armeen, Veldt-Marſchalken, Colonels, Veldt-Overſten, Capiteynen, Hoofden en Aanvoerders van zijne Krijgs-Volkeren ſoo te Paerde als te Voet, Franſen en Vreemdelingen, en alle andere zijne Officieren dien 't behooren ſal, dat zy den Inhoudt van deſen doen, excuteren, een yder in zijn regard, door 't diſtrict van hun gebiedt en juriſdictie, want ſulks is de wille van zijne Majeſteyt, den welken verſtaat dat deſen ſal werden

werden verkondight en geaffigeert in alle zijne Steden soo Zee-Steden als andere, als mede in alle Havenen en andere Plaatzen van zijn Koningrijk, daar 't van nooden zijn sal, ten eynde niemant daar van ignorantie sal hebben te pretenderen. Gedaan in 't Kasteel van Versailles, den 6 April 1672. Geteekent *Louis*, en noch lager *Le Tellier*.

Is geordonneert aan *Charles Canto*, ordinaris geswooren Roeper van den Koning in alle de Plaatsen van dese Stadt, de Voorsteden, Prevooftschap en Markgraafschap van Parijs, daar 't van nooden zijn sal te Publiceren en te doen effigeren de ordinantie van den Koning van den seste van dese tegenwoordige Maant en Jare, ten eynde men geen sake van ignorantie en sal hebben te pretenderen. Gedaan desen 6 April 1672.

Geteekent, *De la Reinie*.

Gelesen en gepubliceert op 't geluyt van Trompetten en openbare uytroep, midtsgaders door effixie aan alle de ordinare en extraordinare Kruys-straten van dese Stadt en Voorsteden van Parijs; door my *Charles Canto*, ordinaris geswoore Roeper van den Koning binnen de voorsz Stede, Prevooftschap en Markgraafschap van Parijs, in doen van welke verkondiginge ik vergezelschapt was met 5 Trompetters, te weten: *Prosme Trousson*, *Endimedu Bos*, geswoore Trompetters van den Koning, en drie andere, op Donderdagh den 7 April 1672. Geteekent.

CANTO.

Numo. 29.

Dank-bewijs, door de Heer . . . Ambassadeur van Vrankrijk, uyt de naam van sijn Meester, Henrik de IV, Koning van Vrankrijk en Navarre, aan de Hoogh-Mog: Heeren Staten der Vereenighde Nederlanden, op den 11 van September, 1593. gedaan. Getrokken uyt

Behoorende op Pag. 339.

Mijn Heeren;

DE Christelijkste Koning heeft my bevoolen aan uw Hoogh-Mog: te seggen, dat de besondere toegenegentheyt, die ghy tot hier toe tot de welstandt en vorderingh sijner saken getoont hebt, ten minsten dese vernoeging in uw geesten behoort te laten, dat de selfde aan een Vorst is bewesen, die, haar naar haar gerechtige waerde achtende, ook de verplichting daar af niet wil verbergen. Sijn Majesteyt erkent dat Vrankrijk, en hy zelf besonderlijk in sijn Persoon, in sijn uytterste qualen van niemandt bygestaan en geholpen is, aan de welken rechtvaerdighlijk, de tijtel van oprechte, volkome en onbevreesde Vrienden kan passen, dan aan uw Hoogh-Mog: om dat ghy de Koning en 't Koningrijk uyt liefde tot hem, en tot het selfde hebt bemint. Ghy hebt niet voor hun voorspoet gevreest, maar eerder met alle uw begeerten hun behoudenis gewenscht, en daar toe geholpen, niet alleenlijk door seer heylsame diversien, maar met uw heyrkrachten en middelen derwaarts te senden. Niemandt kan dese weldaden waerdighlijk genoegh achten, dan met acht op de selfde dingen te nemen, gelijk Sijn Majesteyt doet, soo dikwils en meenighmalen als het verhaalde der voorgaande toevallen hem van de bystandt, die hy van u ontfangen heeft, doet spreken. Want uw Hoogh-Mog: saken van seer groot gevolgh aangevangen en uytgestaan, uytstekende kosten verdragen, en met kommer en gevaar de krachten der Vyanden gediverteert en afgeweert hebbende, hebben noch dese poging aan hun goede genegent-

heyt gedaan, dat zy voor een gedeelte in onse noodtsakelijkheden te hulp zijn gekomen, ja met sulk een vaerdige en volkome wil, dat de verplichtingen daar af niet te waerderen zijn. De Koning is seer bedroeft van dat hy dese sijn dankbaarheyt niet dan met bloote woorden, aan uw kan getuygen, en van dat hy voor soo veel goede uytwerkselen, die by na sonder voorbeelt zijn, niets vermach, dan u te bedanken. Maar hy heeft my bevoolen aan u te seggen; dat, soo Godt beliefde eenige gelegentheyt te verleenen, in de welke hy sou konnen getuygen hoe hoogh hy uw vriendtschap acht, gelijk ook de getuygenissen, die ghy daar af aan hem hebt gegeven, hy niets ter werelt sou sparen, om te maken, dat men, in de gerechtige vergelding der goede diensten, die hy van u ontfangen heeft, niets van sijn zijde sou konnen begeeren. Sijn Majesteyt dan, verwachtende dat Godt de middelen daar af opent, naar mate van sijn begeerten, en naar dat ghy verdient hebt, wil niets van die dingen achter laten, de welken u sullen konnen doen bekennen in welken achting en opsicht hy uw vrientschap heeft: En dewijl'er, onder de selfden, geen waerachtiger blijk van eenigh vertrouwen, en seer sekere samenvoeging is, dan de beradingen en overwegingen oprechtelijk mede te deelen, soo heeft het hem belieft my met dit Ampt by u te vereeren, om aan u de standt sijn saken te doen verstaan, en de oorsaken te vertoonen, die hem gedwongen hebben tot d'uytterste hulpmiddelen te komen, en ondertusschen alle ontwijffelingen en nabedenkens wech te nemen, die de geruchten, de welken aan alle zijden geloopen hebben, in uw geesten souden hebben konnen laten, tot nadeel van soo veel goede dienssten, die ghy in de qualen en verdrukkingen van Vrankrijk hebt beweesen, en van al 't geen, 't welk de Koningh en het Koningrijk, naar alle recht, en volgens alle wetten, aan uw Hoogh-Mog: verplicht zijn, &c.

Numº 30.

Aan den Koningh van Vrankrijk.

Behoorende op Pag: 341.

Heer Koning.

NA genomen insicht op de goetheden, welke de Koningen Voorsaten van Uwe Majesteyt t'allen tijden gehad hebben voor desen Staat, zoo valt het ons moeyelijk geloof te geven aan de loopende geruchten, dat die de oorsaak geworden sou zijn van de machtige Wapenrusting welke hy doet doen in sijn Koninghrijk, en niet te min de berichtingen die van allen kanten ons toe komen, en de redenen die men verhaalt dat Uw Staats-dienaren voeren in de Hoven der Koningen en Vorsten daar zy sich onthouden, willen doen gelooven, dat hy de selvige alleen tegen ons doet Wy hebben wel naauwkeurigh willen ondersoeken, of in onse bedrijven en in onse bestiering niet eenige saak was die Uwe Majesteyt konde noodigen tot in afkeerigheydt te veranderen de vriendtschap met welke het hem belieft heeft ons tot nu toe te vereeren: en niets gevonden hebbende waar over wy ons souden konnen beschuldigen, noch waar over hy ons oyt heeft doen waarschouwen, soo hebben wy ons niet konnen inbeelden dat de Gerechtigheyt, die de bedrijven van uw Koningrijk bestiert, hem soud konnen toelaten sijne Wapenen te besigen tegen sijne Oudtste en Getrouwste Bondtgenooten, sonder eenige voorgaande bekentmaking van de swarigheden, waar over hy verbetering

ring zou mogen wenschen. En in der daadt, het is soo verre van daan, dat wy souden gesint zijn daar toe eenige reden aan Uwe Majesteyt te geven, of ergens in te kort te komen aan het Verdragh in December 1662. binnen Parijs gesloten, dat wy achten het selvige seer stiptelijk en seer ernstelijk nagekomen te hebben, en bieden selfs aan vaerdigh te doen verbeteren het niet onderhouden en verbreken dat daar in door onvoorsichtigheyt zou mogen gekomen zijn. Het is waar, Heer Koning, dat men sedert eenige tijdt niet geheel in goet verdragh is geweest rakende de Zeevaart en den Koophandel, maar sulks was niet sonder ons groot leedtwesen, en wy hebben alles gedaan wat men van ons wettighlijk sou konnen eyschen, om de moeyelijkheden voor te komen en wech te nemen, die d'een en d'ander hebben ontroert, gelijk wy noch bereydt souden zijn te doen niet alleen te dien aansien, maar ook in 't gene Uwe Majesteyt sal konnen overtuygen van den volmaakten drift dien wy hebben om hem de eere en grootachting te geven, die men aan Uw Persoon soo wel als aan Uwe hooge Waerdigheyt verschuldight is, en om hem alle vernoeging te doen genieten die hy zou konnen eyschen van sijne Beste en Toegenegenste Bontgenooten, tot herstellingh van den Koophandel en de Scheepsvaart, in den standt daar zy in waren ten tijde van het laatste Verdragh; en te geven aan de genegentheyt, die wy hebben tot sijne belangens, alle de ruymte die wy hem souden mogen toestaan, sonder nadeel van 't gene wy aan onse andere Bondtgenooten schuldigh zijn. Voorts, Heer Koning, geloven wy niet de Wapenrusting te rechtvaerdigen die ghy ter Zee en te Lande doet, na de berichtingen die wy dagelijks ontfangen: maar wy willen Uw Majesteyt wel versekeren, dat wy de selvige niet doen met voornemen om yemandt te beledigen, maar door een uytterste noodt, en door d'onverseltelijke verplichtingh die wy hebben tot onsen Staat en onse Onderdanen te beschutten; en dat wy ons met vreughden sullen ontwapenen, wanneer het hem sal gelieven ons te verlossen van d'ongerustigheyt, waar in ons de Wapenen stellen die van alle kanten tot ons schijnen te naderen; ons verseekerende dat wy de zijne niet hebben te vreesen. Wy belasten den *Heer de Groot*, Onsen Gesant, hier toe een eygentlijk Gehoor te nemen by Uwe Majesteyt, en die dit breeder voor te dragen, met byvoeging van al het gene sal konnen dienen om die te verseekeren van d'oprechtigheydt Onser voornemens; Hier zullen wy desen Brief niet langer maken, dan alleenigh om Godt te bidden,

HEER KONING.

Geschreven in den Hage den 10 *December*, 1671.

Numo. 31.

Brief van Antwoort van den Koning van Vrankrijk aan hare Hoogh-Mog:

Behoorende op Pag. 342.

SEer Waarde Groote Vrienden en Bondtgenooten. Wy hebben verstaan van den Heer de Groot, uwen Ambassadeur Extraordinair ontrent Ons, 't gene hy Ons van Uwent wegen vertoont heeft, en hebben uyt zijne handen ontfangen den Brief van den 10 December laast leden, dien Gy hem belast hebt Ons over te geven. Wy zijn wel te vreden geweest daar in te vinden de bekentenis die gy doet van in verscheyde gelegentheden ontfangen te hebben de tekenen van de Goetheden der Koningen onse Voorsaten; maar

Wy hadden wel gewenſcht, dat gy niet vergeten mocht hebben het gene daar voorgevallen is zedert dat Wy tot de Kroon zijn gekomen. De geheugenis die Gy daar van ſoud bewaart hebben, had U onbekommert ſoo gunſtigh niet doen oordeelen als gy wel doet, van de beſtiering die Gy ons aangaande gehouden hebt. Gy had konnen indachtigh zijn, dat Gy niet altijdt de getrouwheyt bewaart hebt die aan onſe oude Bondtgenootſchap verſchuldight is; en dat Wy niet nagelaten hebben, U in uwe nooden ſeer voordeelige byſtanden te doen, tot handthaving van Uwe Staten. Miſſchien ſelfs dat de nieuwigheden die Ghy hebt doen maken in den Koophandel zedert het Jaar 1662. U ſoo onſchuldigh niet ſouden geſcheenen hebben, als Gy die wel voorſtelt, waar over Wy Ons wel willen geven aan de gevoelens der gener die daar in minder belang dan Wy hebben. Indien het waar is, dat Gy erkent, dat de Gerechtigheyt de regel is van Onſe bedrijven, en dat Gy vernoeght zijt in de opmerkingen die Gy over de Onſe gemaakt hebt, ſoo moet Gy gene ongeruſtigheden over Onſe Wapenen opnemen. Wy ſtaan toe, dat Wy zedert den tijdt van de laatſte reyſe die Wy in Vlaanderen gedaan hebben, om tot den arbeydt der Fortificatien te gebruyken het Voetvolk dat Onſe Plaatſen aan die zijde bewaart, Onſe Benden hebben vermeerdert, om onſe Onderdanen te beſchermen voor het overvallen daar zy van gedreyght wierden, door ſoo veele boven gemeene wervingen te Voet en te Paarde die Gy t'ſaam gebracht hebt, en de Vloot dié Gy in Zee hieldt voor Onſe Kuſten; als mede door de krachtige aandringingen die Uwe Staats-Dienaren deden in de Hoven van de meeſte Vorſten, om die met U te doen komen in verbinteniſſen tegen Onſe Kroon; waar in Wy voldaan hebben aan de Wetten van de wijſe voorſichtigheydt, en aan de beſchutting die Wy onſe Volkeren ſchuldigh zijn. Wy ſullen U ſelfs ſeggen, dat Wy Onſe Wapenruſtingen ſullen voortſetten ſoo wel ter Zee als te Lande, en dat wanneer die in den ſtandt weſen ſal, waar toe Wy haar hebben beſlooten te brengen, Wy de ſelvige ſullen gebruyken, ſoo als Wy ſullen achten Onſe Waerdigheyt te betamen, waar van Wy aan niemandt moeten rekenſchap geven, Ons belovende dat Godt de rechtvaardige beſluyten ſal zegenen die Wy ſullen nemen, en dat zy goet gekeurt ſullen worden van alle de Potentaten, die ſich niet ſullen laten voorkomen hebben van de quade indrukſelen, die men van over ſoo langen tijdt haar tegen ons geſocht heeft te geven. Dit is het dat wy op Uwen Brief wel hebben willen antwoorden, hoewel zy minder voor Ons is geſchreven, als om de Vorſten tegen Ons op te hitſen, in welkers Hoven die gemeen is gemaakt eer dat wy haar hebben konnen ontfangen. Godt biddende, ſeer Waerde Groote Vrienden en Bondtgenooten, dat hy U in zijne heylige beſchutting houde, geſchreven tot S. Germain en Laye, den 6 dagh van Januarii, 1672.

Uwe goede Vriendt, en Bondtgenoot,

Was getekent LOUIS.

Onderſtont L. TELLIER.

Numo. 32.

Acte in Vrankrijk gepubliceert voor de Nederlandſche Ingeſetene aldaar.

Behoorende op Pag: 342.

Van wegen den Koning.

SYn Majeſteyt onderricht geweeſt zijnde, als dat de Hollanders, de welke

welke ſich in dit Koningrijk zijn bevindende, duchten aan hunne Perſoonen gemoleſteert, en in 't genieten van hunne Goederen getroubleert te werden, in gevolge van d'Ordonnantie van den 6 deſer maant, waar by zijne Majeſteyt, verklarende vaſt geſtelt, en gereſolveert te hebben, de Generale Staten der Vereenigde Nederlandtſche Provincien den Oorlogh aan te doen, zijne Onderdanen verboden heeft eenige Commercie met hen-luyden te drijven, nochte communicatie met hun te houden. En of wel deſe vreeſe ſonder eenigh Fondament is, als konnende de voorſz. Ordonnantie niet anders verſtaan worden dan tegens de Hollanders, de welke hier namaals op Zee door de de Schepen van zijne Majeſteyt, of te Lande door zijne Troepen ſullen werden ontmoet, of die gene, de welke hun op de Kuſten van 't Rijk vertoonen ſullen, om aldaar een inval te doen, of gewapender handt te landen, en niet tegens de Particulieren die hun in 't Koningrijk van Vrankrijk hebben ter neder geſet; of die gene, de welke daar in gekomen zijn op 't ſgoet vertrouwen van de correſpondentie, die 'er tot nu toe geweeſt is tuſſchen deſe Kroone, en d'opgemelte Staten Generaal der Vereenighde Nederlandtſche Provincien: Niet te min zijne Majeſteyt willende zijne meening daar op wel particulierlijker uytleggen. Zoo heeft Zijne Majeſteyt geordonneert, en ordonneert dat de niet-genaturaliſeerde Hollanders die in 't Koningrijk nedergeſeten zijn, of die ſich tegenwoordighlijk in 't ſelve bevinden, daar uyt ſullen hebben te vertrekken binnen 6 maanden, te rekenen van den dagh en datum van deſen af, geduurende de welke, zy-luyden vermogen ſullen hunne Koopmanſchappen en anderen Goederen met verſekeringe te verkoopen en te tranſporteren. Verbiedt Zijne Majeſteyt ondertuſſchen wel expreſſelijk aan alle zijne Onderdanen, de voorſz. particuliere Hollanders aan hunne Perſoonen en Goederen te moleſteren, door wat oorſaak, gelegentheyt, en onder wat pretext het ook ſoude mogen zijn, 't en zy door d'ordinaris wegh van Juſtitie, en in alles ſoodanigh als zy-luyden voor de Publicatie der voorſz. Ordonnantie van den 6 deſer maant, ſouden hebben vermogen te doen.

Beveelt en ordonneert Zijne Majeſteyt aan de Gouverneurs, en der ſelver Generale Stedehouders in zijne Provintien, d'Intendanten en Commiſſariſen der Requeſten van Uytdeelingen binnen de ſelve, de particuliere Gouverneurs van zijne Steden, en Plaatſen, de Bailliuwen, Seneſchalken, Prevooſten, Rechters, en der ſelver Stedehouders; mitſgaders alle andere zijne Officieren dien 't behooren zal, yeder in zijn regard de handt te houden aan de ſtricte onderhoudinge of nakominge van deſen, de welke zijne Majeſteyt wil dat afgeleſen, gepubliceert en geaffigeert ſal werden in alle de Steden, Dorpen, Parochien, en andere plaatſen van zijn Koningrijk, daar't van nooden zijn ſal, op dat niemandt daar van ſake van ignorantie en hebbe te pretenderen.

Gedaan tot *St. Germain en Laye*, den 15 April, 1672. getekent LOUIS, en lager

LE TELLIER.

Numo. 33.

Indaginge der Franſchen in haar Rijk.

Bekoorende op Pag: 342.

Van wegen den Koning.

SYn Majeſteyt onderricht weſende, als dat 'er veele Franſen in Hol-

landt, en de Vereenighde Nederlandtſe Provintien zijn, en niet willende, na den Oorlogh aan de Generale Staten der Vereenighde Provintien verklaart te hebben, dat eenige van ſijne Onderdanen aldaar ſullen woonen, nochte reſideeren, nochte dat de ſelve eenige Commercie, nochte Communicatie met de Hollanders hebben ſullen: Zoo ordonneert, en gebiedt Sijne Majeſteyt wel expreſſelijk aan alle ſijne Onderdanen, (van wat qualiteyt, en conditie de ſelve ſouden mogen zijn) tegenwoordigh zijnde in Hollandt, en de Landen, ſtaande onder de gehoorſaamheyt van de gemelte Generale Staten, 't zy dat de ſelve hunne wooninge aldaar hebben vaſt geſtelt, of dat zy in hun dienſt verbonden zijn, of anderſints, van daar te vertrekken, en weder in 't Koningrijk van Vrankrijk te komen binnen 15 dagen na de Publicatie van deſen, op pœne van dat tegens de Contraventeurs geprocedeert ſal werden by confiſcatie van Lijf, en Goedt, volgens de rigeur der Ordonnantien.

Beveelt, en ordonneert Sijne Majeſteyt aan de Gouverneurs, en der ſelver Generale Stedehouders in ſijne Provintien, d'Intendanten, en Commiſſariſen van Uytdeelingen binnen de ſelve, Bailliuwen, Seneſchalen, Prevoſten, Rechters, en der ſelver Stedehouders, midtſgaders alle andere ſijne Officieren dien 't behooren ſal, yder in ſijn reguard de handt te houden aan de ſtrikte onderhoudinge, of nakominge van deſen, de welke Sijne Majeſteyt wil dat afgeleſen, gepubliceert, en geaffigeert ſal werden in alle de Steden, Dorpen, Parochien, en andere plaatſen van ſijn Koningrijk, als mede op de Frontieren van dien daar 't van nooden zijn ſal, op dat niemandt daar van ſake van ignorantie en hebbe te pretendeeren.

Gedaan tot *St. Germain en Laye*, den 15 April, 1672. getekent LOUIS, en lager

LE TELLIER.

Werdt geordonneert aan *Charles Canto*, Ordinaris geſwooren Uytroeper van den Koning, de tegenwoordige Ordonnantie te publiceeren, en te doen affigeeren aan alle de plaatſen van deſe Stadt, van de Voor-ſteden, 't Prevooſtſchap, en Markgraafſchap van Parijs, daar 't van nooden zijn ſal; en ons ſulks te certificeeren binnen den dagh van morgen.

Gedaan den 21 dagh van April, 1672.

Getekent, LE CAMUS.

Afgeleſen, en gepubliceert op 't geluyt van Trompetten, en openbaar geroep, midtſgaders door affixie in alle de Ordinaris en Extraordinares Kruysſtraten deſer Stede, en de Voor-ſteden van Parijs, door my *Charles Canto*, Ordinaris geſwooren Uytroeper van den Koningh binnen der voorſz. Stede, 't Prevooſtſchap, en Markgraafſchap van Parijs, in 't doen van welke Proclamatie ik vergeſelſchapt was van *Hieroſme Trouſon*, *Eſtienne du Bois*, geſwooren Trompetters van den Koning, en van noch een ander Trompetter. Den 21 April, 1672.

Getekent, CANTO.

Numo. 34.

Copye van d'Ordonnantie des Konings, die verklaart hoedanigh de Hollandtſe Ingeſetenen haar ſullen te dragen hebben, om niet bedorven te worden door de Legers van zijne Majeſteyt.

Behoorende op Pag: 356.

Van wegen den Koning.

SYn Majeſteyt ſich met leetweſen verplicht vindende den Oorlogh in de

de Landen door de Hollanders beſeten, te voeren, en zijn voornemen maar alleenigh zijnde de Regeerders der ſelve te ſtraffen, en geenſins de Ingeſetenen te bederven die gants geen ſchult hebben aan het quaat beleydt van die geene, daar zy de Regeeringe van haar Staat op vertrouwt hebben. Soo heeft zijn Majeſteyt goet gevonden deſe ordonnantie uyt te laten gaan, om aan deſelve Ingeſetenen bekent te maken, hoedanigh Hy gereſolveert is zijne Legers te doen leven, en d'orders die Hy begeert datſe ſullen hebben te houden tot haar verlichtinge.

d'Intentie van zijne Majeſteyt is, dat aangeſien zijne Legers ſoo wel en ſoo punctuelijk betaalt werden, als Hy gelaſt heeft datſe ſullen zijn, Hy ook wil datſe haar in alle mogelijke Diſcipline, en order ſullen hebben te houden, ſonder de Landen daar zy door trekken ſullen, laſtigh te vallen, dan alleen voor de enkele voeragie, en noodige dingen om de Legers neer te ſlaan.

De Ingeſetenen die ſich voor de moetwilligheyt der Soldaten, die voor en ter zijde de Legers loopen, beſchutten willen, ſullen ſich vermogen in de Kaſteelen der Dorpen te bergen met haar Vee, en Koorn, alwaar zijn Majeſteyt wel wilt dat zy ſich gewapent houden, ſonder dat zy, daar yemandt hoeven in te laten, dan alleen de Sauvegarde, die zijne Majeſteyt daar ſal mogen ſenden, of wel de partye die door d'Officiers gecommandeert, door laſt van zijn Majeſteyt, ſullen vragen daar in te trekken.

Wanneer de Legers van zijn Majeſteyt eenige plaatſen, op 4 mijlen na, ſullen naderen, ſoo ſullen die van yder Kaſteel aan de Ruyters, van de Compagnie van de Sauvegarden ſenden vragen: welkers tegenwoordigheyt haar van alle violentie en moetwil der Soldaten beſchutten ſal. Des ſullen zy de ſelve voeden, als mede zijn Paart, en boven dien 4 Rijksdaalders daaghs voor zijn ſalaris geven.

En wanneer de Legers van zijn Majeſteyt verder als 3 of 4 mijlen van de gemelde Kaſteelen ſullen trekken, ſoo ſullen zy hare Sauvegarden wederom in 't Leger geleyden, en inſtaan voor 't quaat dat de Hollandtſe Troupen haar ſoude mogen aandoen, ſoo wel in't gaan naar de Kaſteelen, verblijf in de ſelve, als in 't wederkeeren naar 't Leger: Verklarende zijn Majeſteyt, dat, by aldiender eenige violentie aan de gemelde Sauvegarden gedaan wordt, of aan de Officiers van de ſelve Compagnie, die de teken van Sauvegarden ſullen hebben, en die haar ſullen gaan beſoeken, om haar in haar ſchuldige plicht te houden, dat Hy der geen meer ſal verleenen, en dat Hy zijne Legers ſal laten leven met alle liberteyt en licentie.

Actum in 't Kaſteel van Verſailles, den 7 April, 1672.

Geteekent LOUIS.

En leeger, Le Tellier.

Numo. 35.

Placcaat des Biſſchops van Keulen, daar door des ſelfs Onderſaten bevoolen wordt ſich uyt de dienſt der Generale Staten te ontrekken.

Behoorende op Pag. 358.

WY Maximiliaan Henrich, *door Godts genade Biſſchop te Keulen, Aerdts-Cancelier en Keurvorſt des Heylige Roomſche Rijks door Italien, Biſſchop te Hildeskeym, en Lurtigh, Adminiſtrator te Berchtsgaden, in Over- en Nederbayeren, en in d'Overpalts, in Weſtfalen, te Ongeren, en Hertogh van Bullion, Palts-Graaf by de Rijn, Landt-*

Landt-Graaf, te Seuchtemberg, Mark-Graaf te Franchimont, &c.

MAken hier mede aan yder kondt en kennelijk: Dewijl wy door de Heeren Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden, niet tegenstaande onse hartelijke vlijt en naerstigheyt tot onderhoudingh van een bestandige Vriendtschap en Neutraliteyt, tegen onse wil, en tot ons sonderling leetwesen met hem als in d'Oorlogh getrokken worden, vermidts zy nu onlangs met eenigh getal van Ruyters en Voetknechten, eenige duysent sterk, op een Vyandelijke wijse in de Grensen van ons Aerdts-bischdom ingebroken, de slaghboomen nedergeworpen, d'Onderdanen smadelijk gehandelt, geslagen, gewondt, en om 't leven gebracht, en niet alleenlijk de Kloosters, Dorpen en Vlekken daar in gebrantschat, en het geen, dat hen wel geviel, wechgenomen en gerooft, maar ook verscheydentlijke Huysen en Slooten uytgeplondert, en op een gantsch moedtwillige wijse in brandt gesteken, en daar beneffens eenige van onse Krijgs-Oversten en Soldaten gevankelijk wechgevoert, en dus een onverantwoordelijke aanvang met de soo langgedreyghde Vyandtschap gemaakt hebben, en ook noch wijders, daar in volharden; en dewijl wy dieshalven, tot behoudenis, redding en wederverovering van 't onse, en van 't geen dat ons Aerdts-bischdom sedert soo veel jaren herwaarts op een onbillijke wijse onthouden is, genoodtdrukt worden de middelen, die van Godt, van de Natuur, en door het Vrede-besluyt van Westfalen tot tegenweer geoorloft zijn, ter handt te nemen, en de schade en smaat, die wy tot aan dese tijdt geleden hebben, aan de Landen en Onderdanen der voorgedachte Staten Generaal; met en beneffens onse Bondtgenooten, en andere Keurvorsten en Standen des Rijks, tot onse bystandt vaerdigh, door de Wapenen te verhalen; en dewijl dan yder Ingebooren en Ingesseten en Onderdaan van ons Aertsbischdom, en van onse Landen, volgens de Wet, hem van de Natuur ingeplant, verplicht is sich tot de verdediging des Vaderlandts, en niet daar tegen, ten dienst van de Vyandt, te laten gebruyken, en daar beneffens ook alle onse Leenlieden, volgens en uyt kracht van hun Leenplichten, en van wegen hun trouw en eedt, aan ons en aan ons Aerdts-bischdom geswooren, en rechtshalven schuldigh zijn, hun Leen-dienften aan ons te bewijsen: soo willen wy derhalven onse Onderdanen en Leen-lieden, die sich in de Krijghsdienften by de Generale Staten, of by andere vreemden begeven hebben hier nu genadiglijk en ernstelijk vermaant hebben, dat sy sich binnen 14 dagen na d'af kondiging van dit ons Placcaat, van sulke Krijghs-dienften sullen ontslaan, en sich daar uyt redden, en voortaan sich nergens tegen ons en ons Aerdtsbischdom laten gebruyken, maar, indien zy begeerigh zijn om d'Oorlogh te oeffenen, sich by ons aan te geven, op dat yder naar sijn staat en hoedanigheyt ingevoegt, en onder onse Krijgsordening gebracht mach worden. Maar indien yemandt hier-en-tegen in sulke Vyandelijke Krijgs-dienften wilde volharden, soo sal de selfde hebben te gedenken, dat tegen hem met verbeurtmaking van Goederen, en ontrekken, der loonen, die hy van ons, en van ons Aerdts-bischdom besit, en ook onfeylbaar, naar gelegentheyt der saken, met straffing aan lijf en leven, gestraft sal worden, daar na sich yder sal hebben te reguleeren. Gegeven in onse Resident-Stadt Bon, den 27 van Maymaandt, 1673.

Maximiliaan Henrich.

F. W. Schonheym.

Eysch

Eysch des Keurvorsts van Keulen, op de Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden.

GElijk Sijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt tot Keulen, Hertogh *Maximiliaan* in Bayeren &c. onse genadighste Heer, van 't begin sijner Regeering tot aan dese tijdt toe, gelijk aan alle de Wereldt bekent is, sich niets meer heeft ter harten laten gaan, als dat in de Christenheyt een bestandige Vrede en rust mocht worden behouden, en hy besonderlijk met sijn Nabuuren binnen en buyten 't Rijk in goede en oprechtige vriendtschap en verstandt blijven, en aan hen niet de geringste oorsaak tot eenigh behoorlijk beklagh, of wederwil gegeven worden; soo heeft ook hier-en-tegen sijn Keurvorstelijke Doorluchtigheydt die hoop geschept, dat de Heeren Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden een gelijkmatige Vrede-lievende neyging tegen hem in sijn Aerts-bischdom souden betoont, en besonderlijk aan het gedacht Aerts-bischdom de Stadt Rijnberk, sedert soo veel Jaren herwaarts tegen recht, en op een onbillijke wijse van 't Aerdts-bischdom afgetrokken, en tot noch toe ingehouden, alree herstelt hebben; en dit soo veel te meer.

Voor eerst, om dat de gedachte Staten Generaal niet konnen lochenen noch ontkennen, dat zy de gemelde Stadt van het Aerts-bischdom van Keulen, in 't Jaar 1583. toen het selfde met hen in geen Vyandtschap stondt, afgenomen hebben, selfs toen dese Stadt noch noyt van de Kroon van Spanjen was ingenomen.

Ten Tweeden, om dat de Hoogh-Mog: Heeren Staten selven meermaals bekent hebben, dat dese Stadt meer lastigh en kostelijk, dan vorderlijk en nut voor hen was.

Ten derden, ook dat dewijl sy nochmaals betuygen dat sy nergens meer naar verlangen, als met alle en yder, maer insonderheyt met de Duytse Keurvorsten en Vorsten goede eenigheyt en vriendtschap te onderhouden, en hem niet het minste tegen de billijkheyt voor te leggen, soo is hem ook voorgekomen dat hy sulks met de daat heeft konnen bewijsen, en d'erineeringen van sijn Keyserlijke Majesteyt, door des selfs Bedienaars, wegens de overgeving der Stadt Rijnberk, so dikwils versocht, gelijk ook by 't besluyt der gesamentlijke Standen, op de tegenwoordige Rijksdagh eenparighlijk genomen, om dese Stadt, uyt de naam van 't gantsche Rijk, met ernst en nadruk van de Staten te begeeren, en te versoeken, om behoorlijke overweging daar over te doen.

Ten Vierden, dat de Heeren Staten aan sijn Koninglijke Majesteyt van Vrankrijk self, toen in 't Jaar 1662. het Verbondt met de selfde Kroon vernieuwt wierd, te Parijs, door hun Gesant *Mr. Boreel*, de mondelijke toesegging hebben laten doen, dat sy op de tusschensprake van sijn Koninghlijke Majesteyt aan sijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt wilden overleveren, gelijk dese versekering en toesegging sedert ook voor mijn Heer de Mark-Graaf *d'Estrades*, Gesant des Konings van Vrankrijks, vernieuwt is.

Ten Vijfden, sijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt heeft ook, sedert de Vrede, tusschen de Kroon van Spanjen en de Staten Generaal getroffen, d'overleveringh en herstellingh door kostelijke affendingen niet alleenlijk laten versoeken, maar ook sulke voordeelige voorwaerden doen aanbieden, dat zy naar gelegentheyt van die tijdt, geen beter konden wenschen, op dat de Staten Generaal eyndelijk hun ongerijmtheyt souden erkennen, en bewogen worden om de billijkste voldoe-

ningh aan sijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt te betoonen. Maar hier op is niets anders gevolght, als spottelijke en smadelijke afvaerdigingen van zijn opgehouden Gesanten, die met groot gedult en besadigheyt dese verongelijkingen, nevens veel andere gelede spot en schade, aan my eyndelijk hebben overgebracht.

Maar niet tegenstaande dit alles soo heeft de hooghstgemelde sijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt, tot sijn hoogste verdriet en ongeval, en ook met onverwinnelijke kosten en schaden, van sijn Landen en Lieden (helaas!) in der daadt moeten ondervinden, dat de Heeren Staten Generaal tot hier toe niet de geringste genegentheyt tot wederlevering van de meergedachte Stadt Rijnberk, betuyght hebben; behalven echter dat *d'Isola*, eenige weynige maanden geleden, aan sijn Keurvorstelijke Doorluchtigheydt heeft geschreven, dat de gedachte Staten, by dese tegenwoordige gelegentheydt, misschien te bewegen souden wesen om de meergedachte Stadt Rijnberk, na voorgaande nederwerping der Vestingen, weêr aan sijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt in te ruimen, en by soo verre de selfde d'even voorgedachte voorwaerde, de welke van de zijde der Heeren Staten Generaal smadelijk was verworpen, met d'aangebode defensive Alliantie tegen de Kroon Vrankrijk wilde ingaan, en de deurtocht deur sijn Landen niet aan de Krijghs-volkeren van dat Rijk toestaan. Maar dat sulks nergens anders op gesien heeft, als alleenlijk op een uytterlijke schijn, en nieuwe vergeefsche omleydingh, dit kan men daar uyt genoegh merken, dat sy lichtelijk konden bedenken dat sijn Keurvorstelijke Doorluchtigheydt sulken belacchelijke en gantsch ongerijmde voorstelling by dese gelegentheyt van tijdt en saken niet kon aannemen, hoe weynigh het ook den Heeren Staten Generaal ernst geweest is met sijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt goede en oprechte Vriendtschap en Nabuurschap te onderhouden, blijkt hier uyt, dat zy, met de veelvoudige betuygen, in den Haagh en elders gedaan, en ter zijden geset, (daar af *Amerongen*, *Ripperda*, *Werkendam* en ook andere voorname Staatsche Ministers, in den Haagh resideerende, getuygenis souden konnen geven) zedert 18 of 20 maanden herwaarts op een gantsch onvriendelijke, ja Vyandelijke wijse niets anders hebben gesocht, dan hoe zy, door alderhande ongegronde en valsche indrukkingen, nieuwe Vyanden tegen sijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt souden verwekken, d'Oorlogh in dese Landen planten, de Stadt Keulen, en andere vaste Plaatsen en Steden van dit Aerdts bischdom bemachtigen, en soo dit miste, het platte Landt tot in de grondt verwoesten, verdelgen en verbranden: Invoegen dat zy sich wel uytdrukkelijk lieten verluyden, dat sijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt, dewijl hy aan de Fransche Krijghs-lieden de doortocht door sijn Landen toe liet, en met eenen dat zy daar in hun levens-middelen en Krijgsvoorraadt kochten, en sich daar in legerden, niet voor vriendt gehouden, noch in neutrale standt gelaten worden. Dieswegen dan sijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt (dewijl de selfde, tot beschutting en redding van sijn lieve Onderdanen en Landen, van Godt aan hem vertrout, gedwongen wort sich tegen de selfden te versterken, en ook, tot zijn meerder verseckering, een seker getal van volk van sijn Koninghlijke Majesteyt van Vrankrijk, uyt kracht van de defensive Alliantie, met hem in 't Jaar 1669. gesloten, aan sich te trekken) genoeghsamelijke bevoegde oorsaak gehad heeft by de Winter-tijdt, en in de

in de harde vorst sich van sijn voordeel te dienen, en tegen de Heeren Staten sonder vertrek het geen in 't werk te stellen, dat zy, sonder eenige rechtmatige bevoegtheyt, en op een gantsch onbillijke wijse gedacht hadden tegen 't Aerdts-bischdom aan te vangen, en echter heeft sijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt, om te meer sijn Vredelievendt gemoedt te betuygen, en indien het mogelijk was, de gewenschte rust te behouden, niet willen nalaten sijn Keyserlijke Majesteyt te vooren, door eygen affendingh, van alle behoorelijk bericht te verwittigen, en aan de selfde daar beneffens te versekeren, dat sijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt tegen de Heeren Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden, niet alleenlijk niet Vyandelijk wilde aanvangen, maar ook de Franssche Hulpbenden, in 't Aerdts-bischdom zijnde, wederom senden, en tegen de Heeren Staten een gelijkmatige Neutraliteyt, als tegen de Kroon Vrankrijk, onderhouden, by soo verre sijn Keyserlijke Majesteyt, door sijn hooghste autoriteyt en gesach, de saak alleenlijk zoo verre kon brengen, dat de Stadt Rijnberk, voor d'aanvang van d'Oorlog tusschen de Kroon Vrankrijk en de Staten (te weten op dat de selfde niet in 't gewelt van de gedachte Kroon sou geraken) en het geheel Aerdts-bischdom, met alles dat daar aan behoort, aan sijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt wiert herstelt, en daar beneffens aan hem genoeghsame versekeringh gegeven, dat sijn Keurvorstelijke Doorluchtigheydt in neutrale staat gelaten, en volgens de verklaring, die hy alree gedaan had, niet voor Vyandtschap aangerekent sou worden, schoon hy aan de Kroon van Vrankrijk de pas, die hy niet aan hem, even soo weynigh als aan anderen, selfs aan de tegenwoordige Bondtgenooten des Heeren Staten, kon weygeren, gelijk ook de inkoop en oplegging van Krijghs-voorraadt en Leef-middelen in des selfs Landen toeliet; dewijl gelijk yder verstandigh en ongepassioneert mensch lichtelijk kon afmeeten, sijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt niet belet had wat de Staten, en hun Onderdanen, in de voorgaande Oorlogen, met toevoering van Krijghs-voorraadt, Leefmiddelen en Wapenen naar sijn Vyanden, gepleeght hadden, en by alle neutraliteyten in de Christenheyt gepleeght wordt; gelijk sijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt besonderlijk waargenomen heeft, in d'Oorlogh tusschen sijn Vorstelijke Genade de Heer Bisschop van Munster, en de Vereenighde Nederlanden, ja soo verre, dat by na alle de voorraadt van Oorlogh uyt Hollandt, self derwaarts gevoert wierd.

Maar gelijk nu sedert, tegen alle toeversicht, de meergemelde Staten, niet alleenlijk tegen het Rijk, en sijn Keyserlijke Majesteyt, in 't openbaar, sonder het minste gewach van herstelling der Stadt Rijnberk, en voldoening der andere saken van sijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt te maken, sich in hun geschriften laten verluyden, dat zy sijn Keurvorstelijke Doorluchtigheydt, in sulk geval, niet anders, dan hun Vyant willen achten en handelen, niet tegenstaande de scherpe en ernstige beveelen van sijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt, op den 16 van April lestleden in dit Aerdts-bischdom overal afgekondight, en ook aan de Staten selven, en aan hun naastgelege Gouverneurs bekent gemaakt, door de welken aan sijn eyge Krijghs-lieden, en aan de hulpbenden, in 't Aarts-Bischdom leggende, verboden wordt yets vyantlijk tegen de gedachte Staten, tegen hun Onderdanen, Onderhoorigen en Soldaten aan te vangen; en gelijk zy ook, met eenige duysenden te Paert, en met een

zeker getal Krijghs-volk te Voet, met geweldiger handt, en op een vrede-brekende wijse in dit Aarts-bischdom zijn ingevallen, de Slagh-boomen neder geworpen, d'Onderſaten gruwelijk gehandelt, geſlagen, gewont, en om 't leven gebracht, en niet alleenlijk de Kloosters, Vlekken, en Dorpen daar in gebrantſchat, en het geen, dat hen aanſtont, wech genomen, en gerooft, maar ook verſcheyde Adelijke huyſen en Sloten uyt-geplondert, en op een gantſch moetwillige wijſe in brandt geſteken, en daar beneffens verſcheyde Krijghs-overſten van ſijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheyts Krijghs-benden gevankelijk wech gevoert, en dus een onverantwoordelijk aanvangh met de ſoo langh gedreyghde vyantſchap, daar in ſy noch volharden, gemaakt hebben: ſoo heeft ſijn meermaals hooghſt-gedachte Keurvorſtelijke Doorluchtigheyt, onſe genadighſte Heer, niet konnen nalaten, hier mede aan yder te verklaren, dat hy, tot redding, en ook tot wederkrijging van 't zijne, de middelen, die Godt, de Natuur, en het beſluyt van de Munſterſe Vredehandel aan hen toelaten, tot tegenweer ter handt neemt, in de zelfden ten beſten hy kan, ſoo lang ſal gebruyken, tot dat de meer-gedachte Staten Generaal aan ſijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheydt de Stadt Rhijnberk weêr hebben ingeruymt, en tot dat ſy behoorlijke voldoening van alle de koſten en ſchaden, die ſy ſijn Voorzaten in 't Aarts-biſchdom aangedaan hebben, verſchaffen, en daar beneffens genoeghſame verſekering geven, dat hy voortaan niet meer diergelijke Vyandtſchappen te verwachten ſal hebben. Sijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheyt verſekert echter hier benevens, aan yder, dat hy, gelijk hy tegen ſijn wil, en met ſijn hooghſte leetweſen tot ſulk beſluyt, en tot dit uytterſte gedwongen wordt, ſijn Krijghs-benden, ook in ſulke goede ordening en tucht ſal houden, dat niemandt van ſijn Nabuuren, binnen of buyten 't Rijk, reden ſal hebben om ſelfs over de ſchade en ongelegentheyt, veel minder over eenige Vyandtſchap te klagen. Ondertuſſchen heeft ſijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheydt in deſe ontwijffelbare hoop, dat ſijn gebuuren, en inſonderheyt de Keurvorſten en Standen des Rijks ſich op gelijke wijſe tegens hem ſullen betoonen, en niet alleenlijk niet de minſte beſchutting en byſtandt aan ſijn Vyanden bewijſen, maar veel meer, volgens de conſtitutie des Rijks, en ook uyt kracht van 't Munſterſche en Oſnabrughſche Vrede-beſluyt, niet nalaten, tegen ſulke onbillijke en onverantwoordelijke Vrede-breuk, en ook ongerechtige en geweldige onthoudingh van 't zijne, hem met raadt en daadt by te ſtaan. Getekent te Bon, den 27 van Maymaandt, 1672.

Maximiliaan Henrich,

(*L. S.*) F. W. Schonheym.

Numo. 36.

Declaratie van Sijn Hooghvorſtelijke Genade, den Biſſchop van Munſter, tegens de Staten Generaal van de Vereenigde Nederlanden, aangaande den tegenwoordigen Oorlogh.

Behoorende op Pag: 359.

HIer mede zy te weten, Nadien door geintercipieerde Brieven, aangehouden en in hechtenis genomen Perſoonen bekentenis, en andere veelvoudige kondtſchappen bewijſlijk is, dat in de Vereenigde Nederlantſe Provincien veele lieden met gelt, en andere groote beloften geinduceert en verleyt werden, haar van ſelfs en door andere Adhærenten daar henen te bearbeyden en

en te bemoeyen, waar mede zijn Hoog-Vorſtelijke Genade tot Munſter en Corvey, &c. Onzes Genadighſte Heeren Bediente en Commandanten in de Veſtingen, vermits door groote ſommen geldts gecorrumpeert en omgekocht, in Steden en Veſtingen, en by ſonder aan de Magazijn-Huyſen brandt geſticht, en vyer na binnen gebracht, Rebelly, en Revolten in de Steden gecauſeert, door ſulke hooghſtrafbare daden-handelingen de Veſtingen en Steden in de Heeren Generale Staten handt-geſpeelt, hare in Eedt en Plichten ſtaande Soldaten gedeboucheert; ja ook gantſch zijn Vorſtelijke Genaden na het leven getracht hebben, en aan der ſelve Vorſtelijke Perſoon het Crimen Aſſaſſinatus begaan wordt; Gelijk dings dan lacy! in deſen Sticht en Vorſtendom, in Steden, Veſtingen, Heerlijkheden, Dorpen, en op den platten Landt, veele hooghſchadelijke Branden, niet ſonder inſpicie van eenige boosachtige Brant-ſtichters vyer aan te leggen, gelijk bekent, en den bedroefden oogenſchijn te kennen geeft, verwekt worden; Gelijk nu boven geſeyde grouwſame daat by de Turken en Barbaren niet veel gehoorte Crimina en Dadenhandelinge zijn, tegen welke zijn Hoogh-Vorſtelijke Genaden, ſoo wel ſelven voor zijn eygen Vorſtelijke Perſoon zorghvuldigh te zijn, als ook zijn Steden, Veſtingen, Heerlijkheden, Dorpen en Onderdanen op den platten Lande voor verderen ſchaden ſoo veel moghlijk is, te conſerveeren en te onderhouden hebbe. Als beveelen zy hare in yeder plaats Commandanten, Hoogh en Onder-Officieren, ook alle hare Civil en Militaire Bedienten, gemeene Soldaten, en alle hare Onderdanen, hier mede genadighſt, ernſtigh, en willen op ſulke, en diergelijke Spionen, Brandt-ſtichters en Verraders neerſtige en naeuwe opſicht te hebben, gene bovengemelte Laſters wegens verdachtige Perſoonen in deſen haren Sticht en Vorſtendom laten binnen komen, maar de ſelve aan te houden, en aan de naaſte Guarniſoenen te laten brengen, gelijk dan de ſelve, welke een ſodanigh kenlijk verdacht Perſoon krijght en levert, tot een Recompens ſal hebben en genieten 100 Rijksdaalders: Maar op dat ook Eerlievende, oprechten en redelijke Perſoonen daar door den toegang en 't inkomen tot zijn Hoogh-Vorſtelijke Genade (Meer hooghſt gemelt) niet mach toegeſlooten werden, als hebben de ſelve, welke by zijn Hoogh-Vorſtelijke Genade, of anderſins in deſen Sticht te negotieeren, en eerlijke negotie te effectueren en te verrechten hebben, ſich by de Grents-Commandanten, of ſoo in gevallen daar ontrent geen ten was of waren, haar by de Vorſtelijke Beampten of Bediente aan te geven, en te melden aan de ſelve de oorſaken van hare komſte, en die te ontdekken, om een Pas aan te houden, en daar op hare Negotiatie in het Sticht te verrichten. Zijn Hoogh-Vorſtelijke Genaden meermalen gedacht, beveelen ook om ſoo veel te meerder aſſurantie en ſekerheydt als tot en om voor te komen alle beſorgende verradery willen, by hooghſte arbitrarie, en na bevindinge by lijf- en levens-ſtraf, ook Confiſcatie der Goederen, hier mede ernſtelijk en willen, dat niemandt van wat Standt of Waerden die ook zy, ſoo Geeſt- als Wereltlijk, Civil of Militaire Perſoonen, uyt eerſt-gemeldten haren Sticht en Vorſtendom, in meergedachte Nederlanden, ſonder voorweten, Correſpondere, noch met der ſelven Ingezetene Brieven te wiſſelen, of ook Handeling en Koopmanſchappen te drijven, en dat alſoo de geheele Commercie, als boven gemeldt, met de Nederlantſe Ingezetenen verboden zijn ſal: En op

dat nu niemandt en zy, die hier na sich met onwetenheyt sal soeken te behelpen, en te verexcuseeren hebben mach, soo sal deses in alle der selve Steden, Vlekken, Heerlijkheden en Dorpen, gelijk ook in alle Guarnisoen respective van de Preekstoelen, en anderssins in 't openbaar, gepubliceert, en daar op aan de gewoonlijke plaatsen aangeslagen of aangeplakt werden, op dat een yeder hier van mach kennisse hebben.

Oirkondt Ons eygen Handt-teyken en op gedrukten Secreet-Zegel Signatum *in der zelve Residentie* S. Ludgersburgh, *den* 18 *May*, 1672.

Christof Bernhardt.

Locus Sigilli.

Numo. 37.

Paspoort voor de Prisonniers de Guere, die haar rantsoen betaalt hadden.

Behoorende op Pag: 373.

De Heer Schmidman Baron van Hauteville, Lieutenant van den Koning, en Commandeur tot dienst van zijne Majesteyt, onder den Gouverneur van Rijnberk.

Hier mede maken wy bekent, dat wy vryheyt en de eerste Pasport hebben gegeven aan N. N. die gevangen is genomen in dienst van de Hollanders binnen de Stadt Orsou, na dat hy hadde betaalt de somme van voor zijn Rantsoen, en voor ons mondeling en door een Biljet belooft, binnen een Jaar de Wapenen niet te willen gebruyken tegens den dienst van den Koning van Vrankrijk; waarom wy bidden alle Heeren Generaals, Gouverneurs van Provincien, Steden en Forten, en alle andere Officieren, die 't aangaan magh, om hem N. vry te laten passeeren, werwaarts 't hem dit Jaar dat gelusten; Tot welkers oorkonde hebben wy dit met het signet van onse Wapenen tot Rijnberk versegelt, op den 18 Julii 1672.

(*L S.*) *Schmidman.*

Numo. 38.

Sententie by den Krijghs-Rade gegeven tegens Daniel Baron d'Ossery, gewesene Collonel van een Regiment Paarden, binnen Rijnberk.

Behoorende op Pag: 376.

Alsoo Daniel Baron d'Ossery, Collonel van een Regiment Paarden ten dienste deser Landen, Gevangen alhier in het Leger, overtuyght en die van den Hoogen Krijghs-Raadt der Vereenighde Nederlanden gebleken is, dat ten aansien van de conservatie, en defentie der Stadt Rijnberk, met alles 't gene daar aan dependeert, den Commandeur Bassem most nemen zijns Gevangens advijs, en goetvinden, hy gevangen nochtans onderwonden heeft, niet alleen door grove onachtsaamheyt te versuymen de behoorlijke devoyren tot wederstandt van den Vyandt gerequireert, maar ook zijne Eere, Eedt, en plicht soo verre te vergeten, dat hy in Junii, laastleden, als de voorsz. Stadt belegert was, met zijn kennisse niet alleen zijne eygen, maar ook van de Vyants Trompetters uyt en in de Stadt zijn gekomen, en dat hy ook aan zekeren Edelman van den Bisschop van Straasburgh, zijnde zijns Huysvrouwen Neve, acces niet alleen aan zijn Huys heeft gegeven, maar den selven door en buyten de Stadt geleyt, en de onopgemaakte Buytenwerken, daar de Fortificatien op haar swakste waren, laten af speculeeren, en soo voorts door zijnen Trompetter wederom naar het Leger convoyeeren. Waar op verscheydene Officieren als andere van het voorsz.

voorſz. Guarniſoen ſeyden, wy zijn verraden; Dat hy gevangen ook niet alleen niet belet nochte geproteſteert heeft tegen dat, als 's anderen daaghs daar op een Vyandts Trompetter met Brieven in de Stadt is gekomen, met verſoek dat den Duc de Duras met den Commandeur mochte komen ſpreken, om de Stadt aan den Koning te willen overgeven op zijn Majeſteyts clementie, den Commandeur daar op gehoor heeft gegeven, geantwoort, en de Capiteynen tot Oſtagiers uytgeſonden, maar in tegendeel den gemelten Hertogh die daar op binnen ſoude komen, nevens den voorſz. Commandeur, en andere Officieren heeft gaan ontmoeten en complimenteeren, hebbende eerſt met den ſelven blijven ſtaan op de Brugge van de Stadt, alwaar den Hertogh de Grachten en Wallen koſte beſichtigen, en met eenen (volgens geloofwaerdige getuygen) vermaanden, dat hy de Stadt van wegen den Koning op de clementie van zijne Majeſteyt quam vorderen, en met den meergemeldten Hertogh daar naar gegaan is aan den voornoemden Commandeurs Huys, daar hy Gevangen bekent, dat de voorſz. propoſitie van den Koning wederom door den opgemeldten Hertogh geſchiet is, van waar hy Gevangen naar zijn eygen Huys gingh, daar den Commandeur Baſſum met den Hertogh van Duras by hem quam, dien hy Gevangen naar een ruymen tijdt verblijvens, geaccompagneert heeft des avondts ten 10 uuren tot aan de Poorte, die welke men ſoo laat hadde open gelaten, om dat den Hertogh noch wederom mochte vertrekken naar het voorſz. Vyandts Leger; Dat hy Gevangen daaghs daar aan 's morgens vroegh komende van de wal met den opgemelten Hertogh heeft gaan ſpreken, en van den ſelven is mondeling gegroet geweeſt, ſonder dat hy Gevangen daar van in den Krijghs-Raadt, die korts daar naar vergaderden, heeft rapport gedaan; Dat hy Gevangen ook wel geweten heeft het verbodt op lijfſtraffe, van dat de Soldaten niet en ſouden ſchieten op den Vyandt, de welke nochtans geduurende de voorſz. negotiatien op de Contreſcharpen waren gekomen, en dat hy mede als de gemelte Krijghs-Raadt vergadert was, met ſekere Edelman van den Vyandt, die in een Voorkamer daar ontrent was, diverſe reyſen apart heeft gaan ſpreken en gecommuniceert, de welke dan den Krijghs-Raad quam pouſſeeren om den Koning antwoordt te laten toekomen, voorgevende dat'er geen tijdt meer overigh en was; En dat eyndelijk als de Commandeur in den Krijghs-Rade de voorſz. propoſitie van den Koningh voortbracht, hy Gevangen daar mede preſent is geweeſt, en verſtaan heeft dat het meeſte deel van de Officieren tot het overgeven van de Stadt op des Konings clementie heeft geadviſeert, en onderteykent. Daar tegen hy Gevangen niet alleen niet en heeft geproteſteert, d'Officieren geencourageert, of tot der ſelver devoir vermaant gehadt, maar ſelfs mede doen ter tijdt tot het overgeven van de ſelve conſenteert, en onderteykent; Daar op de Stadt ook datelijk overgegeven is, alhoewel de Vyandt Kanon, Muſquet, of Piſtoolſchoot op de ſelven gedaan en hadde, en met Soldaten, Fortificatien, en Munitie van Oorloge wel voorſien, en ſulks noch buyten noodt, en pericul was. SOO IST, dat die van den Krijghs-Rade voornoemt (doende recht) den voornoemden Daniel Baron d'Oſſery, gecondemneert hebben, gelijk zy den ſelven condemneeren by deſen over 't gunt voorſz. is, als ſtrekkende tot merkelijke ondienſte, irreparable ſchade, en diſreputatie van deſe Landen, 't welke geenzints getollereert, maar andere-

tem-

ten exempel met alle rigueur behoort geſtraft te werden; Te brengen door den Provooſt Generaal van den Leger, ter plaatſe daar men gewoon is Criminele Juſtitie te doen, om aldaar door den Scherprechter ge-executeert te werden met den ſwaerde dat'er de doodt naar volge, als mede in de koſten, en miſen van Juſtitie tot tauxatie, en moderatie van deſen Krijghs-Rade, ontſeggende den Heer Advocaat Fiſcaal van de Generaliteyt zijnen vorderen eyſch om redenen, doch alles op 't goetvinden, en approbatie van Sijn Hoogheydt.

Aldus gedaan, en geſententieert in den Leger by Bodegrave, by zijn Excellentie van Zuyleſteyn, Generaal van de Infanterye van het Leger en Preſident, de Heeren Grave van Naſſau Luytenant Generaal, Steenhuys Heere van Heumen Majoor Generaal, beyde van de Ruyterye, La Leck, Sedenitsky, Almelo, Graaf van der Lippe, Collonellen, en Turk Luytenant Collonel, ten overſtaan van den Advocaat Fiſcaal voornoemt op den 22 Auguſti Anno 1672. Stilo novo, ter Vergaderinge van den voornoemden Krijghs-Raadt.

Was geparapheert.

Fredrik de Naſſou.

Ter Ordonnantie van den Krijghs-Rade voornoemt, in abſentie van den Griffier,

En onderteekent

Laurens de Sille.

Numo. 39.

Schriftelijk advijs de Officieren van Rijnberk.

Behoorende op Pag. 380.

MAandagh, den 6 Junii, 1672 wert de Krijghs-Raadt gehouden ter preſentie van den Heer Commandeur van Baſſen, den Heer Collonel Douſſery, en alle preſente Capiteynen, Lieutenanten, en Vaendrighs van deſgelijke.

Den Heer Commandeur van Baſſen d'intentie van den Koning geproponeert hebbende, als namentlijk, dat by aldien het Guarniſoen ſich op zijn Clementie wilde overgeven, dat hy dit Guarniſoen van Rijnberk favorabelder tracteeren wilde als Orſoy, Burik, en Weſel, met begeeren, dat alſoo eere, en reputatie hier by geintreſſeert was, dat zy die ſelve conſidereeren moſten, te zamen gelijk eerlijke Mannen, om ons by onſe Heeren, en Meeſters, en de geheele Werelt mogen te verantwoorden.

Den Heer Cap. Jacob Rogier oordeelde, dat, terwijlen, na het gevoelen van den Heer Collonel voorſz. ſelfs, geen volk genoegh was om de Werken te maintineeren, ſoo was zijn gevoelen dat men op goede conditien ſou komen te accordeeren. Stondt Jacob Rogier.

Den Heer Cap. Klooſter ſuſtineerde dat men over de 1000 niet in 't Guarniſoen hadde, die bequaam waren het Guarniſoen te defendeeren, ſoo verſtaat hy dat men ſich op goede conditien ſou moeten overgeven. Stondt Lodel van Klooſter.

Den Heer Cap. Sloot, om dat men geen 1000 Man hadde, en veele jonge, en ongedreſſeerde Soldaten, ſoo dat onmogelijk was de plaatſe te konnen beſetten, ſoo verſtont hy dat men op goede conditien ſoude accordeeren, alſoo men niet beſtant genoegh was tegens ſoo een machtigh Leger te maintineeren. Stondt Arent Sloot.

De Heer Cap Broekhuyſen, alſoo de Staten ons verlaten hadden, het Volk door den gedurigen arbeyt aan de Werken gedematteert waren, dat omogelijk was de plaatſe te defendeeren, ſoo verſtont, dat men op de beſte conditien mogelijk met den Koning ſou komen

te

te parlementeeren. Stondt Wilh. van Broekhuysen.

De Heer Cap. Toulemonde, dat wy waren in een van de considerabelste plaatsen van ons Landt, en by aldien wy de Buytenwerken niet souden konnen maintineeren, dat menſe sou komen te verlaten, of doen springen, en dat men, soo goet als mogelijk sich most defendeeren, al eer men van eenige Capitulatie quame te spreken, tot de laatste man toe, en niet meer defendeeren konnende, dat het dan noch tijdts genoegh was, om te parlementeeren, op dat men eere, plicht, en eedt in acht nemen, en sich voor de Heeren, en Meesters verantwoorden koste, en dat hy liever hier van de vyandt wilde gehangen worden, dan van zijne Heeren, en Meesters. Stondt Barth. de Toulemonde.

De Heer Cap. Renesse, indien men sich konde maintineeren, dat hy van 't gevoelen van den Capiteyn Toulemonde wesen sou: maar contrary blijkende, verstont dat men op de beste conditien mogelijk sou komen te parlementeeren. Stondt Jan Peter van Renesse.

Idem est, Schimmelpenning.

De Heer Cap. Uytenbogaart, conformeerde my met Capiteyn Broekhuysen. Stondt Florus Uytenbogaart.

De Heer Cap. Meroode, d'onmogelijkheyt siende tegen sulk een macht te subsisteeren, oordeelde dat men op de beste conditien mogelijk sou komen te accordeeren, vermits door dit middel die van de Religie noch souden mogen gemaintineert, en eenighsins geprotegeert worden. Stondt Georg Jooſt van Merode.

De Heer Cap. Bronkhorst, idem, Capiteyn Merode, doende daar by, dat, soo wanneer geen favorabele conditien koste bedongen worden, dat men dan vechten moeste tot conservatie van de eere. Stont H. van Bronkhorst.

De Heer Cap. Fonteyn, aangesien de Fortificatien soo groot zijn, en soo veel besettingen van nooden hebben, dat het onmogelijk is met het swakke Guarnisoen te konnen besetten, schoon geproponeert wordt de Buytenwerken te laten springen, en alsdan de Binnepoſten te besetten, onse Grachten gevult zijn souden, en dan onmogelijk was te konnen defendeeren, soo was die van gevoelen tot een favorabel accoort te komen, en sonder dat, te vechten. Stondt J. Hollandt, geseyt Fonteyn.

De Heer Cap. Bleyswijk was absoluyt geresolveert alhier binnen de plaatse met al zijn volk te sterven, niet tegenstaande wel wist dat tegens die groote macht van den Koning niet kost gedefendeert worden, ten zy met vliegende Vaendelen, en brandende Lonten, met volkomen Geweer daar uyt scheyde. Stondt R. Bleyswijk.

De Heer Cap. Klerk conformeerde sich met Capiteyn Rogier en Renesse. Stondt E. Klerk.

De Heer Cap. van Meeresteyn conformeerde sich met Capiteyn Rogier. Stondt J. Fokier de Vermandois.

De Heer Cap. Kinsky, alsoo het Guarnisoen niet mogelijk was te defendeeren, conformeerde sich met Capiteyn Bleyswijk. Stondt B. W. Baron de Kinsky.

Den Lieutenant Paulus Bellous, onder de Compagnie van Capiteyn de Viry, conformeerde zich met Kinsky. Stondt Bellous.

De Luyt. Praam conformeerde sich met dese laatsten. Stont Samuel Praam.

De Luyt. Klooster conformeerde sich met Capiteyn Rogier, volgens advijs van den Ingenieur, en te weynigh volk tot defensie daar in ziende. Stondt Ditmaar van de Klooster.

De Luyt. Sloot conformeert sich

met Capiteyn Rogier. Stondt Joan Albert Sloot.

De Luyt. van Emmerik, alsoo onmogelijk is onse Buytepoſten met soo weynigh volk, gelijk hier in het Guarniſoen is, niet half konnen beſetten, en geen tijdt hebben deſelve te laten ſpringen, of raſeren, en onſe Binnewallen onbequaam zijn, ons te kunnen defenderen, als de Buytenwerken wegh zijn, soo is mijn ſentiment, dat men op behoorlijke conditien behoorde te capituleren, alsoo van alle kanten afgeſneden zijn, en geenſins ontſet kunnen bekomen. Stondt Joh. van Emmerik.

De Luyt. Echten conformeerde ſich met Capiteyn Rogier. Stondt Nicolaas van Echten.

De Luyt. Meurs conformeerde ſich met Cap. Rogier. Stont Willem Meurs.

De Cap. Luyt. Langenhooft ut ſupra. Stont Hendrik Langenhooft.

De Luyt. Enſchede deſelve Capitulatie die Capiteyn Fonteyn geteekent heeft, ik als Luytenant doe het ſelfde. Stont W. V. Enſchede.

De Luyt. Hoogen conformeerde ſich met Capiteyn Rogier. Stont dit is H. het merk van de Luyt. Hoogen.

De Luyt. de Veen conformeerde met Cap. Sloot. Stont Willem de Veen.

De Luyt. Appelbergh conformeerde ſich met Capiteyn Rogier. Stont Andries Appelbergh.

De Luyt. Spyk conformeerde ſich met Cap. Merode. Stont Paulus Spyk.

De Luyten. Walterus conformeerde ſich met Capiteyn Rogier. Stont Dionyſius Walterus.

De Luyt. van Heert, conformeerde ſich met Capiteyn Rogier. Stont H. W. van Heert.

De Vaendrigh Viry, conformeerde ſich met Capiteyn Rogier. Stont Franſois de Viry.

De Vaendrigh Loſſy, weet wel dat het by deſe gelegentheyt onmogelijk is deſe Stadt langen tijdt te konnen defenderen, maar is van gevoelen dat de krijghsorder, en de aangebore genereusheyt van zijn Majeſteyt ſoodanigh is, dat zijn Majeſteyt aan Soldaten die eenighſins haar eer, en eedt ſoeken te betrachten, ten minſten soo goede conditien ſal geven, als aan die gene, die soo een plaats als deſe is, soo ſonder ſtoot of ſtorm overgeven. Stont W. Loſſy Vaendrigh van Capiteyn Ger. van Haften.

De Vaendrigh l'Eſpée conformeert met Capiteyn Sloot. Stont Abram de l'Eſpée.

De Vaendrig Reneſſe conformeerde ſich met Capiteyn Rogier. Stont Theoderus Reneſſe.

De Vaendrigh Vloet conformeerde ſich met zijn Capiteyn Schimmelpennink, ſonder het Vaendel niet uyt te trekken. Stont Nicolaas Vloet.

De Vaendrigh van Eyl conformeerde ſich met Capiteyn Reneſſe. Stont W. van Eyl.

De Vaendrigh Vink conformeerde ſich met Capiteyn Toulemonde. Stont Pieter Vink.

De Vaendrigh la Plas conformeerde ſich met Capiteyn Reneſſe. Stont Gerard van der Plas.

De Vaendrigh Groenwegen conformeerde ſich met Cap. Rogier. Stondt S. G. v. Groenwegen.

De Vaendrigh Mode conformeerde ſich met Capiteyn Sloot. Stondt Henricus Mode.

De Vaendrigh Kuyper conformeerde ſich met Capiteyn Merode. Stondt Johan Kuyper.

De Vaendrigh Meyers conformeerde ſich met Capiteyn Bleyswijk, en Kinsky. Stont Baſtiaan Meyers.

De Vaendrigh van den Broek, Vaendrigh van Capiteyn Fonteyne, conformeerde ſich met ſijn Capiteyn. Stondt Jan van den Broek.

De

De Vaendrigh van der Til conformeerde sich met Capiteyn Bleyswijk. Stont Michiel Arnold van der Tille.

De Vaendrigh Nieupoort conformeerde sich met Capiteyn Bleyswijk, en Kinsky. Stont Arnold Nieupoort.

De Vaendrigh Hattum conformeerde sich met Cap. Bleyswijk, en Kinsky. Stont Lodewijk van Hattum.

De Vaendrigh Voller, onder Cap. Klerk, conformeerde sich met zijn Cap. Stondt Carel van Voller.

De Vaendrigh Visscher conformeerde sich met de Heere van Meeresteyn. Stondt Joh. Diederik Visser.

De Vaendrigh de Vries, onder Cap. Broekhuyzen, conformeerde sich met Cap. Renesse. Stont Arnold de Vries.

De Heer Collonel Doussery verstont, dat, dewijle de meeste Stemme gaan, sich op goede conditien over te geven, soo was zijn gestrengheyt daar niet tegen, anderssins was gesolveert zijn uyterste droppel bloedts daar by op te setten, nochmalen verstaande goede conditien, dat de Heeren Staten eere daar van hebben moesten. Stont le Doussery.

De Heer Commandeur van Bassum kon in de Resolutie der meeste stemmen niet resolveeren, alsoo hem de plaats alleen aan betrouwt was, liever hadde onder de Poort gehangen te wesen, dan tegens zijn eere, eedt, en plicht dusdanigh te handelen. Stondt v. Bassem.

Onderstondt *pro Copia cum suo Originali concordante* Andr. Jac. Godsleeben *Imp. Auth. Not. Publ. subs.*

Numo. 40.

Resolutie van den Raadt van Staten wegens Wesel.

Behoorende op Pag. 391.

IS voorgebracht dat Martijn van Juchen, Commandeur der Stadt Wesel, aan haar Ed: Mog: by memorie hadde gerepresenteert, dat hy ingevolge van haar Ed: Mog: aanschryvens in date den 12 April lestleden herwaarts overgekomen was, en ter obedientie van dien hadde overgelevert een bericht van de constitutie der voornoemden staat, soo ten opsichte van de Militie, Magasijn als Fortificatien, met aanwijsinge van de defecten, en de noodige voorsieninge dienthalven gerequireert, en nademaal haar Ed: Mog: voor een groot gedeelte daar op albereets hadden gedisponeert en boven dien gecommitteert derwaarts, de Heeren Strik en Aylua haar Ed: Mog: Gedeputeerden met volkomen authoriteyt, en mits dien zijn persoon hier niet meerder scheen van eenige dienst te zijn, dat haar Ed: Mog: souden gelieven goet te vinden, dat hy Commandeur sich wederomme mochte vervoegen naar de meergemelte Stadt Wesel, omme in continuatie van zijn langdurige en getrouwe diensten, mitsgaders van zijn yver en affectie ten besten van den staat by de tegenwoordige occurentie van saken naar zijn talent, en sijne functie geamployeert te worden. Waar op gedelibereert zijnde, hebben haar Ed: Mog: haar den inhoude van de voorgedachte memorie, en den yver van de Remonstrant sonderling wel laten gevallen, en is wijders goetgevonden en verstaan mits desen te verklaren, dat haar Ed: Mog: in de trouwe vigilantie, en goede conduite doorgaans door den Remonstrant betoont in zijne functie en speculatie, in 't observeren en doen observeren van militaire ordres en discipline, in executie van placcaten en de ordres aan hem door haar Ed: Mog: succesfivelik gegeven, volkomen contentement en satisfactie genomen, gelijk haar Ed: Mog: als noch zijn nemende, met vertrouwen, dat den Remonstrant meer gemelte ten uyt-eynde van zijn leven,

en ten dienſte van den Staat daar inne vorder loffelijk ſal continueren, doch nademaal haar Hoogh-Mog: hebben gelieven goet te vinden den Collonel van Santen te qualificeeren, by acte omme als Commandeur, binnen de meergemelte Stadt Weſel het Commandement te exerceeren, met ſubſtitutie op den Collonel van Haften en Lieutenant Collonel Copes by reſpective abſentie of ongelegentheyt, in conſideratie van hooge Jaren van den meergemelte Remonſtrant, en dat des ſelfs lichaam by de preſente conſtitutie niet was te vergen de groote en continuele fatigues die by voorvallende ongelegentheydt ſtaan geſupporteert te worden, dat den ſelve ſich voor als noch hier in 's Gravenhage ſal onthouden, omme des gerequireert wordende haar Ed: Mog: te dienen van deſſelfs bericht en conſideratien naar vereyſch van ſaken, met dien verſtande echter dat het depeſcheeren van de voorſz. acte op den Collonel van Santen, mitsgaders van de ſubſtitutie op den Collonel van Haften, en Lieutenant Collonel Copes voornoemt, in 't minſte niet en kan prejudiceeren aan den Remonſtrant, nochte aan deſſelfs functie in qualiteyt als Commandeur binnen de meergemelte Stadt Weſel, blijvende de voorſz. functie van 't Commandement met alle d'eere en præminentie daar van dependerende ongekrenkt en ſonder verminderinge by den Remonſtrant, in dier voegen dat de exercitie van dien alleenlijk *pro tempore* verſtaan moet werden gedemandeert te zijn aan den meergemeldte Commandanten reſpectivelijk en by ordre.

Onderſtondt

Dirck Meerman.

Accordeert met het Regiſter

J. van Slingelant.

Numo. 41.

Sententie by den Krijgs-Raadt geweſen over *Alexander d'Hinyoſſa*, zijnde Capiteyn geweeſt' in 't Guarniſoen van de Stadt Wezel. Gedaan in 't Leger by Bodegrave den 6 Auguſty 1672. en publijkelijk gepronuntieert den 8 Auguſty daar aan volgende.

Behoorende op Pag. 401.

ALſoo *Alexander d'Hinyoſſa* Capiteyn, Gevangen alhier in het Leger overtuyght, en die van den Hoogen Krijgs-Raadt der Vereenigde Nederlanden gebleken is, dat hy Gevanven zijnde met zijne Compagnie beſtelt geweeſt in 't Garniſoen van de Stadt Wezel, ten tijde de ſelve in Junio laaſtleden van wegen den Koning van Vrankrijk belegert was, hem onderwonden heeft in plaatſe van behoorlijke devoyren tot wederſtandt van den Vyandt gerequireert en vereyſt, ſoo verre Eedt en plicht te vergeten, dat hy ſijne Poſt verlaten, groote flauwhartigheyt, onluſtigh te vechten en muyterye betoont, en by anderen vorder verwekt heeft; Alle het welke zijnde ſeer leelijke en ſchandelijke feyten, ſtrekkende tot merkelijken ondienſte en diſreputatie van deſe Landen, die geenſints getollereert maar andere ten exempel volgens den Articul-brief Militair behooren geſtraft te werden. ZOO IST, dat die van de Krijghs-Rade voornoemt (doende recht) den voornoemden *Alexander d'Hinyoſſa*, gecondemneert hebben, gelijk zy den ſelven condemneeren by deſen, over 't voorſz. is, gebracht te werden door den Provooſt Generaal ter bequamer plaatſe, omme aldaar door den Scherprechter geſtraft te werden met den ſwaerde dat 'er de doodt na volge, als mede in de koſten, en miſen van Juſtitie tot tauxatie en moderatie van deſen

Krijghs-

Krijghs-Rade; Ontseggende den Heer Advocaat Fiscaal van de Generaliteyt sijnen verderen eysch omme redenen, doch alles op het goetvinden en approbatie van Sijn Hoogheyt. Aldus gedaan en gesententieert in den Leger by Bodegrave; By sijne Excellentie van Zuylesteyn, Generaal van de Infanterye van het Leger en President, de Heere Grave van Styrum Major Generaal van 't Leger, van de Lek, Sedlenitzky, Almelo, Grave van Floidorp, Colonellen; Schimmel-pennink van der Oye, Luytenant Colonel, en Paul van Arnhem Major te Paerde. Ten overstaan van den Advocaat Fiscaal voornoemt, by formele Krijghs-Rade op den 6 Augustii 1672. stilo novo.

Ter Ordonnantie van den Krijgs-Rade voornoemt.

Numo. 42.

Sententie van den Hoogen Krijgs-Raadt der Vereenighde Nederlanden, jegens *Johan Barton de Mombas.*

Behoorende op Pag: 460.

ALsoo den Hoogen Krijghs-Raadt der Vereenighde Nederlanden, uyt het intendit van den Advocaat van 't Landt, midtsgaders de stukken en munimenten, daar nevens overgelevert, ten genoegen gebleken is, Dat Sijne Hoogheyt op den 7 Junii deses Jaars 1672, *Jan Barton de Mombas*, gewesene Commissaris Generaal van de Ruyterye deser Landen, jegenwoordigh Latitant en Gecontumaceerde, expresselijk heeft geordonneert, de Trouppen, soo te Voet, als te Paerdt, te commandeeren in de Betuwe, en dat ook den Heere Velt-Marschalk *Wirtz*, uyt den name van hooghgemelte Sijne Hoogheydt, by Missive in date den thienden der voorsz. maandt, aan den selven *Mombas* gedepescheert, de voorverhaalde ordre geitereert heeft, soo als ook den voornoemden *Mombas* het selve Commando aanvaart, en sich in de voorsz. Betuwe heeft getransporteert: En of wel dienvolgende den selven *Mombas* Eer en Eedts-halven gehouden, en verplicht was, alles te contribueren, en verforgen, 't gene tot defensie van het voorsz. Quartier van de Betuwe, hem aanbevoolen, noodigh en dienstigh hadde mogen zijn, midtsgaders 't selve Quartier ten uyttersten te defendeeren, dat hy *Mombas* nochtans contrarie de voorsz. respective ordres, midtsgaders tegen sijn Eer, Eedt en plicht, in de voorsz. maandt Junii, als wanneer den Vyandt aan den Rhijn tegens over het voorsz. Quartier was gekomen, sich onderwonden heeft sijne Poste aldaar schandelijk te verlaten, en aan den Vyandt volkomen openinge, en gelegentheyt te geven, omme met des selfs Armé den Rhijn te passeeren, gelijk den selven Vyandt die occasie ook waar genomen heeft, en den voorsz. Rhijn gepasseert is; hebbende hy *Mombas*, alsoo getracht dese Landen tot de uyttersten ruine, en extremiteyt te brengen; dat hy over de voorsz. verraderlijke en trouweloose actie, geapprehendeert, en voor den Hoogen Krijgs-Raadt te rechte gestelt zijnde, hangende de Proceduuren aldaar midtsgaders *deliberante Principe*, sich van sijne trouwloosheyt, en verraderye overtuyght vindende, heeft ondernomen, by nachte uyt sijne detentie te vluchten, en uyt te breken, midtsgaders sich met klimmen over de Wallen, en swemmen door de Grachten van 't Leger, te salveeren. Dat hy ook vervolgens naar Utrecht by den Vyandt is over geloopen, en sich aldaar als noch onthoudt, midtsgaders hem jegens desen Staat laat employeeren. Dat vorders den gemelten Krijghs-

Raadt uyt de Relatien van den Provoost Generaal van 't Leger mede gesien heeft, dat den voorsz. *Mombas* eerst tot driemalen, en naderhant noch ten vierdemaal, *ex super abundanti*, by openbare Trompetten en Tromslagen, door alle de Quartieren van het Leger behoorlijk ingedaaght, en ingeroepen is, omme sich te sisteeren voor den gemelten Krijghs-Rade, en aldaar redenen te geven van het voorsz. trouwloos, en schandelijk verlaten sijner Poste, als mede van het ontwijken uyt sijne detentie, het violeeren van de Grachten, en Circumvallatien van het Leger, het overloopen by den Vyandt, met den gevolge en aankleven van dien, en voorts te antwoorden op soodanigen eysch en Conclusie Crimineel, als den Advocaat van het Landt jegens hem, uyt sake voorsz. soude willen doen, en nemen; En dat hy nochtans niet en is gecompareert, maar sich heeft laten contumaceeren: Alle het welke zijn saken, van seer quaden gevolge, en directelijk strijdende tegens de Placcaten, en Discipline Militair van desen Lande, mitsgaders strekkende tot groot disrespect, en schade van den selven Lande, die derhalven niet en konnen geleden, maar andere rigoureuselijk ten exempel behooren gestraft te worden: Heeft den gemelten Krijghs-Raadt, op alles rijpelijk gelet, en geconsidereert hebbende, 't gene ter materie dienende was, den voorsz. *Jan Barton de Mombas* versteeken van alle exceptien declinatoir, dilatoir, en peremptoir, mitsgaders weeren, en defensien, die hy compareerende hadde mogen doen, en proponeren; En doende voorts recht, heeft den selven *Mombas* verklaart, als hy verklaardt wordt by desen, te hebben begaan *Crimen Læsæ Majestatis*, en schuldigh te zijn aan verraadt jegens den algemeenen welvaart van den Lande; condemneert dien-volgende den selven *Mombas* (wanneer hy wederom mochte worden geapprehendeert, en in handen van de Justitie geraken) met de Koorde ge-executeert te worden, datter de doodt naer volght; en dewijle hy door zijn ontvluchten sich de Justitie heeft ontrokken, en nu niet te bekomen is, maar sich by den Vyandt onthoudt, ordonneert, dat des selfs Effigie door den Scherp-Rechter sal worden gebracht ter plaatse daar men gewoon is Criminele Justitie te doen, en aldaar aan een Galge sal worden op gehangen; Verklaren voorts alle zijne Goederen ten behoeve van de Generaliteyt geconfisqueert, en verbeurt, doch alles op approbatie, en goedt vinden van Sijn Hoogheyt. Aldus gedaan en gesententieert, ten overstaan van den voorschreven Advocaat van 't Landt, ter Vergaderinge van den Hoogen Krijghs-Raadt binnen Bodegrave, op den 18 November 1672. En is de selve by hoogh-gemelte Sijne Hoogheyt geapprobeert.

Ter Ordonnantie van de selve.

Geteekent,

Johan Molengraaf.

Num°. 43.

Genadige Declaratie van Sijn Majesteyt van Groot Brittanjen, &c. om de Onderdanen van de Vereenighde Provintien der Nederlanden te animeeren, hun selve nevens hare Capitalen te Transporteeren en setelen in Sijn Majesteyts Koningrijk van Engelandt.

Behoorende op Pag: 460.

Publiceert met het advice van Sijn private Raat.

CHARLES R.

NAdemaal Sijn Majesteyt in zijn voorgaande Declaratievn Oorlogh

logh tegens de Staten Generaal van de Vereenighde Nederlanden van den 17 Maart 1671. onder andere saken genadelijk heeft gelieft te verklaren, Dat by aldien eenige Onderdanen van de voorsz. Nederlanden, 't zy uyt affectie tot Sijn Majesteyt of zijn Regeeringe, of door reden van de verdrukkinge die sy daar vinden van hare Regeerders, soude komen haar te vervoegen binnen eenige van Sijn Koningrijk; Dat de selve soude by Sijn Majesteyt bescherm zijn in hare Persoonen en hare goederen; Sijn Majesteyt verblijvende by de selve genadige inclinatie jegens alle soodanige Onderdanen van de voorsz. Nederlanden, de welke sullen begeeren hun selve te verlossen van de calamiteyten en swarigheden waar die landen rechtvaardelijk in gevallen zijn, door de quade Raden van sommige van de voornaamste Persoonen in de Regeringe van die landen; Heeft goedt gedacht vervolgens zijn voorsz. genadige intentie by desen verder te verklaren.

I. Dat alle soodanige Onderdanen en Inwoonders van de Vereenighde Nederlanden, van wat Handteering, Rang, of Conditie sy soude mogen zijn, begeerigh zijnde hun selve uyt die landen te begeven, sullen hebben en voortaan uyt kracht van desen hebben volkomen verlof, licentie en permissie van Sijn Majesteyt, haar selve te mogen transporteeren, mitsgaders hare Familien, Capitalen, Goederen, en Koopmanschappen binnen dit Sijn Majesteyts Koningrijk van Engelandt, in wat Schepen en Vaartuygh sy sullen goedtdunken, sonder eenige aanhalinge, confiscatie, of molestatie.

II. Dat alle soodanige Persoonen alhier gearriveert zijnde binnen dit Sijn Majesteyts voorsz. Rijk sullen volkomen vrydom hebben in hare Personen en Capitalen, en vermogen hun selven en Familien te setelen en gaan woonen waar sy begeeren en na haar behagen, en sullen mitsgaders volkomen vrydom genieten in de oeffeninge van Religie na haar eyge Conscientien, mitsgaders alle andere Privilegien, Immuniteyten en beneficien die genooten worden, en de ingebore Onderdanen van zijn voorsz. Majesteyt toekomen. Besonderlijk dat sy niet sullen onderworpen zijn te betalen eenige Costuymen, Convoyen, Impoosten, of andere gerechten van wat nature die soude moge zijn, meerder dan die betaalt worden by Sijn Majesteyts ingebore Ondernanen van dit Rijk.

III. Tot meerder verseekeringe in dit particulier sal Sijn Majesteyt in de naaste vergaderinge van 't Parlament een Acte passeeren om soodanige Persoonen, hare kinderen, en dienaars te Naturaliseeren, en dat ondertusschen aanstonts en sonder uytstel de selve gemaakt sulle worden, Vrye Denizens van dit Rijk van Engelant, sonder eenige moeyten of onkosten.

IV. Alle sulke Schepen, Barken, Buysen, en alle andere Vaartuygen die eenige van de Persoonen hun selve soo transporteerende als voorsz. is, toebehooren sullen aangesien en gerekent worden als Engelsch gebowt, en insgelijks effectivelijk genieten deselfde Privilegien en Immuniteyten in poinct van Commerce, Navigatie, en Costuymen, als of sy hadden in Engelandt gebouwt geweest, en Zijn Majesteyts ingeboren Onderdanen van dit zijn Rijk inder daat toequamen: En by aldien hier namaals eenige Persoon of Persoonen sullen komen aan Zijn Majesteyt over te brengen eenige Oorlogh-Schepen van de Vereenighde Nederlanden, dat als dan soodanige Persoon of Persoonen sullen aanstonts hebben en ontfangen tot haar eygen gebruyk de helft van de gerechte waarde van sulke Schepen, haar Geschut, Ammunitie,

nitie, proviſie, en andere toebehooren.

V. En tot meerder verwekkinge van alle ſoodanige Matroſen, Bootsgeſellen, Viſſchers, Scheeps Timmerluyden, en andere handtwerksluyden de Zeevaart aangaande, die begeerigh zijn om Zijn Majeſteyts genadige gunſt en medelyden te omhelſen; So heeft het Zijn Majeſteyt noch verder gelieft hier by te voegen, en vervolgens by deſen te verklaren en beloven, dat alle ſoodanige Perſoonen ſulle bevrijt, en exempt blijven van gepreſt te worden.

VI. En laatſte verklaart en belooft Zijn Majeſteyt, dat hy van tijdt tot tijdt zijn vrye Paſpoorten onder Zijn Koninglijke Signature ſal vergunnen voor de Perſoonen, Familien, Schepen, Goederen, en Koopmanſchappen van alle ſoodanige Perſoonen, die hun ſelve in deſe manier begeeren te Tranſporteeren; Ja ſelfs convoyen te beſorgen (by aldien het nodigh ſal gevonden worden) om hun en hare Capitalen te beſchermen in het overkomen, tegens eenigh gewelt of moleſtatie die haar mocht voorkomen. Vorders beloovende en verklarende dat tot ſupplement by gebrek van ſoodanige Paſpoorten, (waar de Perſonen dikmaals de gelegentheyt niet en hebben om de ſelve te verkrijgen) Zijn Majeſteyt effectuele ordre ſal ſtellen dat alle ſoodanige Schepen of Goederen, die t'eeniger tijdt hier na ſullen komen in Zee genomen te worden, en gedeſtineert zijnde na eenige plaatſen of haven van dit Rijk, en rechtveerdelijk toebehoorende, eenigh Perſoon, ſich ſelve en zijn Capitaal ſoo Tranſporteerende in dit Zijn Majeſteyts Koningrijk van Engelandt, terſtondt en ſonder uytſtel of delay ſullen ontſlagen, en aan de Eygenaars gereſtitueert worden.

Whitehal $\frac{12}{22}$ *Junii*, 1672.

Numo. 44.

Miſſive van de Stadt Campen aan haar Hoogh-Mog.

Behoorende op Pag: 59o.

Hoogh-Mogende Heeren,

Het onverwacht en ſchielijk overgaan, van verſcheyde Steden en Sterkten, van den Staat der Vereenigde Nederlanden, heeft alle de wereldt geſurprenneert, en veele curieuſe menſchen gaande gemaakt, om daar van de ware en byſondere oorſaken te penetreren, terwijl de gemeene man onvernuftighlijk alles eſgualijk af-metende, en natuurlijk genegen van de Regenten qualijk te ſpreken, ſonder onderſcheyt, hier van de ſchuld geeft, aan de nonchalance van de Politique, en de lacheteyt der militaire Officieren, of veel eer aan de ontrouwigheyt en 't verraat van beyden. Dit is de reden en oorſake, waarom de Heeren van de Magiſtraat der Stadt Campen, tot voldoeninge van d'eerſte, en overtuyginge van de laatſte ſoorte van menſchen, en voornamentlijk, om aan de Provincien, openinge hares bedrijfs te geven, ſich verplicht hebben gevonden, uwe Hoogh-Mog: by deſen punctuelijk voor te dragen, en ook met den druk gemeen te maken, 't gene voor, en omtrent het overgaan van gemelte Stadt ter hande genomen en voor-gevallen is. Wanneer dan op de voorlopende geruchten, de Declaratien van Oorloge van de Koningen van Vrankrijk en Engelandt, midtsgaders de Keur en Vorſten van Ceulen, en Munſter zijn gevolght, heeft meergemelte Magiſtraat tot bewaringe en defenſie harer Stadt, ten dienſte van den gemeenen Staat, nodigh geacht, hare ſorge principalijk te laten gaan over de defecten harer Fortificatien, en van het Magaſijn, met den aankleve van dien, in vaſt vertrouwen, den Staat niet in ge-

gebreke ſoude blijven, in tijdt van noodt, haar ſoo veele Volk van Oorloge toe te ſenden, als ten fine voorſchreven van noden ſoude zijn. Belangende de Fortificatien, kan men voor de oprechte waarheyt verklaren, dat men ſoo haaſt de vorſt uyt de gronde is geweeſt, der ſelver reparatie heeft aangevangen, en naar ingenomen advijs, van den Colonel Steke, en andere des verſtandige, op verſchot van de Stadt, ſoodanigh doen redreſſeren en Paliſſaderen, dat, niet tegenſtaande het onverwachte opbreken van het Leger aan den Yſſel, en het ontijdigh overgaan der Steden Deventer en Swol, de ſelve by na in volkomen Staat van defenſie, zijn geweeſt: De Schot en andere Poorten, Hameyen, Val-bruggen, Slagh-boomen, Batteryen en andere ſaken van gelijke nature, zijn op gelijk verſchot mede in genoeghſame ordre gebracht. Den ſoberen en ſoo ſeer defectueuſen Staat van 's Landts Magaſijn alhier, hebben wy in Februario jonghſtleden, aan den Raadt van State geſonden, met gedienſtigh verſoek, dat op die nodige behoeften ten ſpoedighſten ordre geſtelt mochte werden, en 't ſelve door onſe Mede-Raadts-Vriend d'Heer Reyner Ganſneb, Gnt. Tengnegel, Gecommitteerde ter Vergaderinge van haar Hoogh-Mog: met inleveringe van memorien, inſtantelijk by den Raadt zijnde geſolliciteert, heeft men bekomen een reſolutie, by welke geaccordeert wierden 6000 pondt Bus-pelver, en 3000 pondt Lonten, ſonder meer, niet tegenſtaande de Lieut. Generaal van der Mijlen, op ordre van den Raad, vry ruymer en op alles hadde geadviſeert. Waar op men is genootſaakt geworden, door een extraordinaris affendinge, van de Heeren Johan en Reyner Ganſneb, Gnt. Tengnegel, onſe Mede-Raadts Vrienden, nevens onſen Secretaris Rutger van Breda, nochmaals over 't ſelve ſubject by den Raadt inſtancie te doen, op welk wel de Reſolutie echter, gelijk ook de voorige, noch Polver, noch Lonten, noch Loot, noch ook yets anders is gevolght, onaangeſien ſedert veelvoudige ſommatien, en verdrietige ſollicitatien, aan den Raadt den Heer Meerman, tot het diſpenſeren van Ammonitie van Oorloge gecommitteert, en den Commijs Stapelier van der Duſſen, daar over zijn gedaan. Zijnde alſoo hoopeloos geſtelt, om uyt des Generalitetys Magaſijnen yets te konnen bekomen, hebben wy door d'Heer Heyman Vrieſe onſe Mede-Raadts Vrient, Gecommitteerde Raadt ter Admiraliteyt tot Amſterdam, van 't ſelve Collegie 26 yſere Stukken Canon te leene ontfangen, en 4000 pondt Kruydt: ('t welk alles was dat men met groote moeyte, en ook niet anders als ſtiller wijſe, konde bekomen:) en andere Ammonitie van Oorloge op verſchot van de Stadt ingekocht, om immers, ſchoon men van de Generaliteyt hier in wierde genegligeert, wanneer men met genoegſaam Guarniſoen verſien was: (waar aan men oordeelde geen redenen te hebben om te mogen twijffelen:) in poſtuur van defenſie ſich te konnen ſtellen. Maar aangaande het nodige volk van Oorloge, moeten wy met leetweſen ſeggen, dat onſe Stadt, wordende aangeſien als gelegen binnen den Ringh van den Yſſel, en door het Leger aldaar, *quaſi* bedekt, op de Lijſte van beſettingen, van Militie geheel onverſien, en ſonder een eenige Compagnie is geſtelt geworden, ook by 't opbreken van 't Leger aan den Yſſel, en het open ſtellen van de pas in de Veluwe: dat allen vier Compagnien paarden, alhier weynigh dienſt konnende doen, ſonder een eenigh Man te voet, binnen Campen zijn geſonden, in plaatſe de naburige Steden Zutphen, Deventer en Doesburgh, yder met 5000

Mannen zijn opgepropt. Hier van hare Hoogh-Mog: den Raadt van State, zijn Hoogheyt de Heere Prins van Orange, nevens de gevolmachtigde te Velde, en de Stadt van Amsterdam, by iterative Missiven, en door meer gemelde Heer Heyman Vriese, nevens onse Secretaris Albert Hof, den 6 Juny by ons specialijk daar toe gecommitteert, kennisse zijnde gegeven, met verzoek, dese Stadt met behoorlijk Guarnisoen en secoursen spoedigsten versien mochte werden, dat anders stont onfeylbaar verloren te gaan, is by den Raadt van State op een toegesonden Missive van den 13 Juny eerst geantwoort, en op des Heer Vriesen nader instantie zijn Ed: de Resolutie van wel-gemelten Raadt concernerende eenige meerdere quantiteyt buspolver, ter hande gestelt, dan 't senden van eenigh volk van Oorloge is by alle des Generaliteyts Collegien mitsgaders Sijn Hoogheydt, de Gevolmachtighde te Velde en de Stadt van Amsterdam op de onmogelijkheyt t'eenemaal geexcuseert, en niet een man herwaarts gesonden, hebbende zijn Hooghgemelte Hoogheyt, d'importantie der Stadt Campen voor den Staat naaukeurighlijk beseffende, alleen hoope gelaten om de Compagnie Guarde die binnen Aernhem wierde opgehouden, soo ontslagen konde werden, naar Campen te senden, 't welk mede ontstaan is.

Gelijk beklagh en by na gelijk versoek door d'Heeren Reyner Gansneb Gnt. Tengnegel en Johan Crul, Borgermeersters der Steden Campen en Swol respective, den 7 Junii jongst leden daar toe gecommitteert, aan de Provintien van Vrieslandt en Stadt en Lande zijnde gedaan, hebben wel de Gedeputeerden van de eerste by resolutie van den 10 dito de Militie in hare Provincie en omtrent Koeverden leggende, midtsgaders het uytschot tot verseekeringe van de Steden en Forten in Over-yssel en Drenthe, omtrent hare Frontieren gelegen, volvaardighlijk geaccordeert, en aangenomen d'ordre daar toe noodigh ten selven dage aan de Lieutenant Generaal Alua op Swol af te senden, ook ten selven eynde aan de Provincie van Stadt en Lande in krachtige termen geschreven: maar zijn op der selver Resolutie en op de getuyghde gelijke inclinatie van de Gedeputeerde Staten van de Provincie van Stadt en Lande: (die het nemen harer Resolutie op 't selve subject wegens d'absentie van den Heer Commandant Ravenhooft excuseerden, en tot den volgenden dagh, den 12 dito verschoven:) gene effecten gevolght.

Den 11 en 12 dito zijn uyt Swol en Hasselt binnen Campen gekomen de 2 nieuwe Compagnien van Capiteyn Uterwijk en Hum; En heeft alsoo het geheele Guarnisoen bestaan in de voornoemde 4 Compagnien Paerden, nevens die van den Graaf van Flodorf, casueel en sonder patent hier binnen gekomen, de 2 voornoemde Compagnie te Voet, en noch een van Capiteyn Blankfoort, die aldaar loop plaatse en als noch geen Wapens van 't Lant hadde, uyt welke 12 mannen na Kijk in de Vecht, een Fort gelegen op het Swarte Water, waren gecommandeert, en daar mede het Fort over den den Yssel, bestaande in 4 punten en hare Flanquen, item de werken van de Stadt, namentlijk 2 Capitaale Bolwerken met hare Fausebreien, noch vier aan de Landt-zijde, en alle de werken langhs den Yssel moetende beset en gedefendeert werden, 't welk by alle de werelt onmogelijk t'eenemaal wierde g'oordeelt; Is meergemelte Stadt, na dat de Linie van Kater-schans tot Swol, tot welkers defencie men 5 Compagnien Paerden den 11 dito van hier hadde gesonden, was verlaten, de selve 5 Compagnien

pagnien Paerden, naar haar wederkeeren van de voorgemelte Linie, met die van Capiteyn Hum te Voet, uytgetogen; En een goet getal van het Biſschoplijke Leger, op welke het geheele gros gereet ſtondt te volgen, tot onder't Kanon was genadert, voor en aleer onſe Gecommitteerden voornoemt uyt Hollandt, Vrieſlandt en Stadt en Lande reſpective arriveren, en van haar wedervaren ons berichten konden, den 13 dito by accoort aan den Chur en Furſten van Coln en Munſter overgegaan. Wy willen vaſtelijk vertrouwen u Hoogh-Mog: nevens de geheele werelt ſullen uyt het voor verhaalde konnen en willen oordeelen, dat meergemelte Stadt in 't minſte niet by onſe ſchult, veel min ontrouwigheyt overgegeven, maar by gebrek van Guarniſoen en andere Oorloghs behoeften, als weerloos en verlaten, in de handen van de Chur en Furſten van Coln en Munſter heeft moeten vervallen, in plaatſe, wanneer men nevens de nabuerige Steden, met welke men tot onderſtandt van de gemeene ſaake, altijdt gewilligh en gelijk heeft gecontribueert gehadt, voorſien was geweeſt, men bequaam hadde konnen zijn tot conſervatie zijner Vryheyt en des dienſt van den gemeenen Staat, d'attacquen der Vyanden vigoureuſelijk af te keeren. Hier mede Hoogh-Mog: Heeren ſullen wy eyndigen, en Godt bidden U Hoogh-Mog: te willen nemen in zijne H. beſcherminge. Campen den 3 Auguſty, 1672.

Uwe Hoogh-Mog: Dienſt-bereydwillige Vrienden,

Burgermeeſteren, Schepenen en Raden der Stadt

CAMPEN.

Ter Ordonnantie van de ſelve

A. van Breda, *Secrets.*

Item Numº. 44.

Capitulatie van de Ridderſchap van Over-Yſſel, met den Biſſchop van Munſter, in dato den 5 July 1672.

Behoorende op Pag: 593.

VAn Godes genade Wy Chriſtopher Bernhardt Biſſchop tot Munſter, Adminiſtrator tot Corvey, Burghgraaf tot Strombergh, des Heyligen Roomſche Rijks-Vorſt, en Heer tot Borkeloe, &c. Doen kundt, en hier mede te weten, nademaal door de genade des Alderhooghſten, onſe tegens den Staat der Vereenighde Nederlandtſche Provintien voerende Wapenen, alſoo geſegent zijn, dat Wy nevens andere Veſtingen en Heerlijkheden, ook die Heerlijkheyt van Over-Iſſel in onſen gewelt gebracht hebben, en gelijk als die daar in gehoorige Steden by der ſelver veroveringe, van ons ſeeker accoort erhouden hebben; ſoo is 't ook dat die van de Ridderſchap, welke doenmaals by den anderen geweeſt zijn; ons door hare Gedeputeerden onderdanighſt voorgedragen, en te verſtaan gegeven hebben, in wat voegen zy by den tegenwoordigen toeſtant, daar de overige Provintien in deſen waar toe de ſelvige uyt kracht van de Unie ſchuldigh en verplicht zijn geweeſt, hebben laten manqueren. En dewijle nu ook deſelve Provintien meerendeels onder vreemden gewelt zijn, de Unie ſelver gebroken, en zijn geſamentlijk met hare mede-leeden daar aan niet vorder gebonden zijn.

Maar dat daar op alle en yegelijk geſamentlijk en beſonder hier met wetenlijk renuntieren, en ſich daar van voor ſich ſelven, haren nakomelingen en gantſche poſteriteyt ten eeuwigen tijden afſonderen; en daar benevens tot meerder beveſtinge van ons, door onſe gerechte Wapenen op deſelve verworven,

Recht, vrywilligh erkennen, onſe Land-Vorſtelijke Hooge Overigheyt, en wat daar van dependeert, en den ſelven ſich namaals in onderdanigheyt, en ſich van nu aan ten eeuwigen tijden, door gene oorſake of eenige toevallen der werelt daar van ſeparieren te laten, maar willen by ons als haren Landt-Vorſten en Heeren, lijf en goedt op ſetten.

Dat wy in genadighſten aanſien der ſelver onderdanighſter betuyginge en ſubmiſſie, ſoo wy beneven dat, in manieren voorſeyt, ons voor henen aangeworven en competerende Recht hier door in genaden op en aannemen, uyt Vorſtelijke milde zijn bewoogen geworden; En doch ſonder præjuditien en verminderinge van onſe Land-Vorſtelijke Hooge Overigheyt en Rechten, ook met uytſluytinge ſoo wel der geener, welke ſich tot noch toe abſenteeren, als welke by tegenwoordigen Krijgen in onſer Vyanden dienſten zijn; ſoo hebben wy onſe voorgemelte Heerlijkheydt Over-Yſſel navolgende genaden en Privilegien voor ons en onſen Succeſſoren uyt Landt-Vorſtelijke macht en tot behoudinge der gemeyne welvaart, ruſte en ſeekerheydt willen mede deylen.

Als namentlijk dat allen en een yeder Ingeſeten de vryheyt van Conſcientie in de oude Catholijke en Gereformeerde Religie, en der ſelver opentlijke exercitie ſal toegelaten worden, tot dien eynde ſal het ook den Reformeerden ſo weynigh aan noodigen Kerken, als der Predicanten aan betamelijke onderhoudt ontbreeken. Soo nochtans wegens der Kerken eenige ſtrijdt voorvallen mochte, ſullen de Onderdanen tot behoudinge der goeder eenigheyt en tot beyderzijdts vernoegen ſich daar over goedighlijk onder malkander vergelijken: Soo verre nochtans die Onderdanen ſich daar over niet ſouden konnen vergelijken, als dan willen wy ſoodanige tijdt en uren neemen en vaſtſtellen dat de Reformeerden en Catholijken haren Godts-dienſt voeghlijk in den Kerken houden kunnen: Alſoo ook nu uyt kracht tegenwoordigen Landt-Vorſtelijken Ampt ſchuldigheyt is meergemelte onſe Heerlijkheyt Over-Yſſel, en der ſelven Standen en Ingeſetenen, na allen krachten en vermogen weder gewelt te beſchermen, en alle daar toe nootſakelijke middelen aan te wenden, alſoo ſullen wy ons ſorghvuldigh aan gelegen zijn laten die adminiſtration der Juſtitie der maten te richten en te verordonneeren, daar mede een yegelijken recht wedervaren, en al het gene waar uyt tot noch toe ſoo veelvoudige ſcheuringe en factiones uytgeſprooten, en die autoriteyt der Juſtitie tot private paſſien en onrechtveerdigheyt misbruykt, gantſchelijk uyt den wegh ſal geruymt worden, tot dien eynde wy dan eenen Cantzſeler, na onſen Genadighſten believen, nevens acht Raden, waar van vijf uyt de Ridderſchap, en drie uyt de Steden, een deel Catholijken, een deel Reformeerden zijn ſullen, gelijk ook eenen Secretarium of Griffier te ordonneeren, gemeent zijn, voor welke die van de Ridderſchap en de Steden te rechte ſtaan, en de Appellationes van den ondergerechten ingevoert en geoordeelt worden ſullen. Tot den Landt-dage willen wy niemandt van Adel verſchryven of toelaten, de ſelve hebben dan beweſen, dat zijne Voor-ouderen, in deſe of andere Provintien en Landen, alwaar de Ridderſchap en Landt-ſtant is, tot deſelve zy verſchreven geworden, en ſal niemandt van nieuws toegelaten worden, hy hebbe dan een beſitte eygendoemelijk een Adelijk Sit en Haveſaat, waar van die waardie ten weynighſten tot 25000 gulden monteere. En ſullen die ten Landt-dage gehoorige Edelluyden, als ook den Griffier, die Rid-

Ridderschap, met desselven Schryveren, en eenen Deur-wachter, dan in de Steden of op het Landt voor allen personeelen schattingen, in specie ook van inquartieringe der Militie exempt en vry zijn. In gelijken manieren sal een yeder ten Landt-dage gehoorige Edelman Vader en Soon voor een persoon gereekent worden eene Havesaat, waar van hy ten Landt-dage verschreven wordt, ten weynighsten 14 molder aan saat en 12 koe-weyden begrijpen, sal desselve vry en sonder eenige last gebruyken, en ook dien aangaande by de gewoontlijke her-gebrachte vryheydt verblijven: Het sal ook een yeder ten Landt-dage verschreven Edelman jaarlijks 100 gulden te genieten hebben, tot welken eynde wy de Ridderschap 8000 Rijksdaalders eens voor al toegelecht hebben, welke wy uyt den ingewilligden schattingen sullen laten uytreyken, en sal desselve toegelechte somme uyt bovengemelte Landt-dagen gelder salaringh, en onderhoudt der bedienden, ook noodigh voorvallenden loopen, en tot gemeynen Landts-diensten geemployeert worden; maar die gemeyne Landts-middelen, en opkomsten betreffende, willen wy het by den voorigen beruysten laten, gelijk desselve by naest voorige Regeringe ingevoert, en geexereeert zijn geweest, ook sorge dragen, dat desselve in 't kleyn of in 't groot in genen afgangen geraken, noch vererginge, maar door goede ordre en administration sullen behouden worden.

De Chargen en Ampten willen wy aan Comparierende Edelluyden en Ingesetenen deser Landtschap sonder onderscheyt van Religie vergeven, en doch dat ook daar en tegen van desen Digniteyt niemandt van onse Overige Onderdanen, welk sich daar toe qualificeeren kan, directe vel indirecte sal kunnen uytgeslooten of te rugge geset worden.

Eyndelijk willen wy ons ook niet en tegen stellen, maar veel meer vervoegen, dat die Rechtmatige schulden der Landtschap mogen betaalt worden, en een yeder deswegen recht wedervare. Tot oorkondt hebben wy desen met onsen Vorstelijken Handt-teeken en secreet verzegelt, alsoo geschiet in onsen Hooft-quartier op 't Huys ter Scheren voor Coeverden den 5 Julii in 't Jaar 1672.

En gelijk wy na-benoemden van de Ridderschap, in allen als voor verklaart bevolmachtigde Gedeputeerden Hooggemelte zijne Vorstelijke Genade hier in vervattede verklaringe in onderdanigheyt aannemen en den selven daar voor onsterffelijken danksseggen, alsoo hebben wy desen mede onderschreven en verzegelt, zijn ook eerbiedigh, en verplicht ons hier mede daar voor, op 't versoek van allen en een yeder onser principalen handt en zegel te leveren. Gegeven op plaats en tijdt als boven.

Onderstondt

Christopher Bernhardt.

En was met een rooden Sijden Koorde doorgesteeken, en des Vorsten Pitschaft daar opgedrukt.

Leger was geteekent en in margine daar tegen gepitseert in volgende gestalt.

R. van H.
N. van B.
J. B.
J. de B.
E. B. B.
J. L. M.
P. van V.
H J. G.
J. van K.
H. van H.
J. C. van B.
D. L. van K.

Van dese Onderteekeninge hebben sich geexcuseert de Heeren S. A. B. de Pallant, J. Montert, Gerrit Sloet, en D. Roelink Griffier.

Numº. 45.

Brief van de Staten van Uytrecht, aan haar Hoogh-Mog:

Behoorende op Pag. 628.

Hooge en Mogende Heeren.

NA dat het Leger van den Staat den Yſſel verlaten, en tot in onſe Provincie afgeſakt zijnde, ſich beweſten de Stadt Uytrecht hadde gecampeert, hebben wy aanſtondts onſe Gedeputeerden derwaarts geſonden, om met de Heeren Gevolmachtigden te Velde en Sijn Hoogheyt den Heere Prince van Oranje te beraadtſlagen, wat tot defenſie van de Provincie, en voornamentlijk tot conſervatie van de Stadt Uytrecht, by de handt ſoude konnen werden genomen. En hebben Sijn Hoogheyt doen verſoeken dat de ſelve ſich in de Stadt van Uytrecht wilde begeven, op dat de ontſtelde en ontroerde Gemoederen der Gemeente door des ſelfs preſentie en aanweſen geruſt geſtelt, en tot het innemen van een ſortable Militie mochte worden gediſponeert, waar op des anderen-daaghs zijnde den $\frac{7}{17}$ deſer Sijn Hoogheyt ſich uyt het Leger in de Stadt van Uytrecht getranſporteert hebbende, des ſelfs aankomſte van ſoodanige operatie en ſucces is geweeſt, dat de Burgerye tot ſtilte gebracht is geworden, en vervolgens by ons met eenparige toeſtemminge van de drie Leden in 't byweſen van de Heeren Gevolmachtighden te Velde, en Sijn Hoogheyt gereſolveert is een genoegſaam Garniſoen van Regimenten ſoo te Voet als te Paerde binnen de Stadt van Uytrecht in te nemen, en Goedt en Bloedt ten uytterſten ter defenſie op te ſetten, zijnde by Sijn Hoogheyt voorgeſlagen, dat tot vordere beſcherminge van de Stadt d'eene helfte der Cavallerye aan de Vecht, en d'andere aan den Vaartſchen Rijn gecampeert, en 't vordere Gros van 't Leger omtrent de Stadt geleyt en geretrencheert ſoude worden; waar op wy in verwachting zijnde, dat tot executie van 't gene voorſz. de beloofde Regimenten binnen de Stadt den volgenden dagh zijnde den $\frac{7}{17}$ deſes ſouden worden geſonden, is Sijn Hoogheyt des 's morgens omtrent ten 10 uuren geaccompagneert met de Heere *Ripperda Tho Burſe* wederom Perſoonelijk in onſe Vergaderinge verſcheenen, en heeft aan ons bekent gemaakt, dat alvoorens de Militie in de Stadt te konnen laten komen, by ons ſoude moeten worden gereſolveeert, aanſtondts en ſonder tijdt verlies de bemuurde Weerd, en de vier andere Voorſteden te doen af branden, 't welk by ons geconſidereert zijnde te weſen van een ſeer dangereuſe executie, en de Gecommitteerdens van de Stadt Uytrecht ſeggende het ſelve de Heeren hare Principalen te moeten communiceeren, is Sijn Hoogheydt uyt de Vergaderinge geſcheyden, aangenomen hebbende 't gene voorſz. met de Heeren Gevolmachtighden te Velde en de Generaals van de Militie, noch in nader deliberatie te willen brengen, met verklaringe dat hy noch dien voormiddagh of kort na de Maaltijdt t'onſer Vergaderinge ſoude reverteeren: Den uytſlagh van welke beraadtſlaginge met verlangen te gemoet ſiende, en inmiddels ons aangedient zijnde, dat met het Water jegenwoordigh in de Riviere de Lek noch een groot gedeelte onſer Provincie ſoude konnen worden geinundeert, en het ſelve door onſen Secretaris aan welgemeldte Heeren Gevolmachtighden te Velde, en Sijn Hoogheyt hebbende doen bekent maken, om in de voorſz. hare beraatſlaginge mede te worden gebracht. Hebben wy met groote alteratie vernomen dat by Uw

Hoogh-

Hoogh-Mog: was gereſolveert, en Sijn Hoogheyt gelaſt, het Leger uyt deſe Provincie na Hollandt te trekken; welke Reſolutie ook aanſtondts ter executie is geleydt. U Hoogh-Mog: konnen ſeer lichtelijk beſeffen, hoe groote conſternatie ſodanige Reſolutie onder ons gecauſeert heeft, daar de ſelve ons noyt gecommuniceert of daar van eenige notificatie gegeven was; te meer, dewijle by de executie van de voorſz. reſolutie ons ſelfs geweygert is de Regimenten op de repartitie van onſe Provincie ſtaande, en om onſe Stadt leggende, tot onſer defenſie alhier te laten verblijven, onaangeſien uyt de inkomende kontſchappen men ons betuygde, dat den Vyandt in weynigh uuren voor de Stadt Uytrecht ſoude konnen weſen; waar door wy dan gebracht zijn in d'uytterſte ongelegentheyt, als zijnde van het Leger van den Staat verlaten, van ons eygen manſchap en Burgerye, ſoo door voorige wervinge als uytſenden van vrywillige, grootelijks ontbloot, het platte Landt onſer Provincie door ge-eſcarteerde Troupes van 't Leger van den Staat alomme gepilleert, en alſoo t'eenemaal van de Bontgenooten geabandonneert. Wy vinden derhalven ons geneceſſiteert, om te voorkomen de totale ruine van onſe goede Ingeſetenen, ons van ſoodanige middelen te bedienen, als wy na de tegenwoordige conſtitutie van tijdt en ſaken de bequaamſte konnen uytvinden, en dienvolgende een Paſpoort of ſaufconduit verſocht en geobtineert hebbende, ſenden wy deſen morgen onſe Gecommitteerden aan ſijn Alderchriſtelijkſte Majeſteyt om Sauvegarde te bekomen, waar toe wy te meer geparſt zijn geworden, om dat ons op giſteren namiddagh in 't ſeker bericht is, dat den Marquis van Rochefort Sondagh namiddagh laaſtleden ten 2 uuren de Stadt Amersfoort met een conſiderabel gros geoccupeert, en de Steden Rheenen en Wijk alvoorens particuliere Sauvegardes hadde verkregen. Hoogh-Mog: Heeren, wy hadden noyt gemeent dat den yver die wy tot conſervatie van de gemeene ſake ſoo in 't conſenteren van ordinaris en extraor-middelen, en het prompt furneeren van de ſelve, als mede de vrywillige leeninge van ſoo veelerhande behoeften van Bus-polver en anders, tot beſorginge van de Steden aan den Yſſel, Rijn en Waal, en ook het Leger, by ons ſoo liberalijk gedaan, en waar in wy veele onſer Bontgenooten, volgens de meenighvuldige getuygeniſſe van U Hoogh-Mog: ſelfs hebben geſurpaſſeert, in deſer voegen aan ons en onſe Provincie ſoude hebben worden gerecompenſeert: Maar biddende dat den Almogenden Godt alles na ſijn goedertierene genade noch ten beſten gelieve te ſchikken, ſullen wy U Hoogh-Mog: Perſoonen en Regeeringe in de protexie Godes beveelen. Hier mede, &c. Gedaan t'Uytrecht den 11 Junii, 1672.

Was geparapheert,
P. RUYSCH. vt.
Onder ſtondt,
Ter Ordonnantie van de Heeren Staten 's Landts van Uytrecht,
En was getekent,
C. v. POLL.

Numo. 46.

Acte van de Koningh van Vrankrijk, om de Hollanders te diſponeeren tot overgeven.

Behoorende op Pag: 632.

Van 's Konings wegen.

SYne Majeſteyt betrachtende, hoe grootelijks den Hemel heeft gezegent zijne rechtvaardige voornemens, en

en doen advanceren de deſſeynen, die gedaan heeft, zedert zijn aankomſt in 't Veldt: En begeerende te handelen met de uytterſte ſachtmoedigheyt de Lieden van die Provintien, alwaar zy haar Victorie ſal konnen uytſtrekken, en om hunlieden te laten weten 't gunt dat zy ſullen hebben te doen, om de actien van zijne goedertierentheyt te verdienen.

Soo heeft zijn Majeſteyt doen verklaren, en verklaart mits deſen, dat alle Inwoonders der Steden (meer gevordert) binnen Hollant, die ſich onder zijn gehoorſaamheyt ſtellen, en ontfangen de Militie, die hy daar goet vind hun toe te zenden voor haar beſcherminge en geruſtigheyt, dat de ſelve niet alleen ſoo gunſtigh als zy ſouden mogen begeeren, ſullen gehandelt worden, maar ook bewaart en behouden weſen in alle haar Privilegien en Vryheden: En geheele vryheyt van Conſcientie of geweten, en ſal haar gegeven worden omme openbaarlijk te oeffenen en uytgeven hare Religie en Geloof.

Maar in tegendeel, dat die ſich niet en willen onderſtellen, 't zy wie het zy, het ware dan door overvloeyinge of deurſteken van Dijken, of andere wegen ſullen willen beproeven de macht van ſijn Majeſteyt tegen te ſtaan, met de uytterſte ſtrafheyt ſullen gehandelt worden: Onderwijlen deſen Velt-tocht ſal men tegens de tegenſtrevers alle actien van yyantſchap gebruyken, en tegens 't geene haar toekomen mochte, en wanneer nu den Winter-tijdt en het Ys lichter den toegangh ſullen maken, om alle Steden te overloopen, ſoo en ſal zijne Majeſteyt gants geen quartier geven aan de Inwoonders van de ſelve, maar ordre geven dat zy geplondert en verbrant worden. Gedaan in 't Leger by Arnhem den 24 Junii 1672.

Getekent, LOUIS.
En lager B. TELLIER.

Numo. 47.

Proteſt van Zeelandt tegens Hollandt wegens de beſendinge.

Behoorende op Pag: 656.

HEt rapport van de Heeren onſe Gedeputeerden, die Uwe Ed. Groot Mog: uyt onſen Name over eenige dagen begroet, heeft ons occaſie gegeven nader te delibereren over den gevaarlijken toeſtant van ons algemeene lieve Vaderlant, en de beſendinge die aan de twee Koningen is afgegaan, en vervolgens rijpelijk t'overwegen de redenen die Uwe Edele Groot-Mog: tot juſtificatie van dien, onſe Gedeputeerden hebben gelieven te gemoet te voeren, en wel ſpecialijk waarom ten ſpoedighſten een Volmacht behoorde te werden gedepeſcheert, om met den Koning van Vrankrijk te handelen; doch wy hebben de voorſz. redenen ſoo gefondeert noch gewichtigh niet gevonden, als wel die genen die de voorſz. beſendinge, en het geven van ſoodagen Volmacht t'eenemaal komen af te raden, gelijk wy als noch verklaren het eene noch het andere niet te konnen advoueren, zijnde ook een ongehoorde ſake in de Regeeringe deſer Landen, een volmacht aan Gedeputeerden te geven om met eenigh Potentaat veel min met een openbaren Vyandt te handelen, als volgens ſekere Inſtructie by de Bondtgenooten te vooren met onderlinge bewilliginge te arreſteren; wy moeten rondelijk ſeggen, dat wy deſe contrarie manieren van doen voor ſeer bedenkelijk moeten houden, en dat die ons een rechtvaardige apprehenſie geeft, dat de Vyanden van den Staat daar door ſullen werden aangemoedigt, om de ſelve ſoodanige conditien voor te houden daar over noyt en kan noch en magh werden getracteert, als daar zijn de Religie, Vryheyt, en wettige Regee-

Regeeringe deſer Landen. Het ſtaat ons noch wel te vooren hoe dat wegens den Koning van Vrankrijk, ten tijde van de Munſterſche handelingen, verſocht wierde, dat aan de Papiſten binnen deſen Lande ſoude werden vergunt publijke oeffeninge van haar Religie, doch genereuſelijk by den Staat afgeweſen, hoe veel te meer ſtaat dit nu te vreeſen, van een victorieux Koning, omringt van ſoo veel Paapſche Geeſtelijkheyt, en ſiendē ſoo een onverwachte neerſlachtigheyt, alſſer nu allezints geſpeurt wordt. De Religie is het waarachtige Palladium, en die koſtelijke ſchat, die by de grooten Godt in den boeſem van den Staat, tot hare behoudeniſſe ſoo gunſtelijk is gedepoſiteert, die niet en ſoude konnen lijden, dat nevens haar den Paapſchen Godts-dienſt publijkelijk ſoude werden toegelaten, die by ooghluykinge maar te veel is aangegroeyt, en als een Serpent in den eygen boeſem geworden, gelijk de droevige evarentheyt nu maar te veel leert. Daar en kan noch en magh inden Staat geen andere Publijke Religie werden getollereert, als alleen de ware Chriſtelijke Gereformeerde Religie, welke fondamentele wet en maxime ſoo verre gaat, dat den Eedt van alle Officianten expreſſelijk mede brenght, dat die geen trouw ſchuldigh en zy aan de Staten Generaal, die by de handthoudinge van de voorſz Religie niet en ſullen blijven. De Vryheyt is een van de koſtelijkſte panden, die men in de Werelt beſitten kan, en voor ons te weerdiger, om dat die door ſoo veel goet en bloedt van de Voor-ouderen is verkregen. Alle Regenten en Onderdanen zijn geobligeert de wettige Regeeringe deſer Landen ſtaande, en het Lichaam van dien by een te houden, ſonder daar van yets te demembreren, maar wel de afgeſcheurde Leden door alle mogelijke middelen en wegen wederom daar aan te brengen. Deſe drie Hooft-ſaken en konnen noch en mogen noyt eenige materie van Tractaat en handelinge weſen, als alleen om die te maintenereren: Daarom ſoo moeten wy tot Uwe Ed: Groot-Mog: waerſchouwinge en onſe deſcharge ſeggen, dat wy noyt toelaten of dulden en ſullen, dat yets tot prejuditie van dien, met wie het ook ſoude mogen weſen, ſal worden gehandelt, als gereſolveert zijnde goedt en bloedt daar voor op te ſetten. Wy hoopen dat Uwe Ed. Groot-Mog: opwaken ſullen, en nevens ons de handt aan het werk houden, vermidts het ſelve noch ſoo niet en is verloopen, of het is noch wel te redreſſeeren: Den Grooten Godt, die den Staat voormaals uyt ſoo veele periculen en ellenden verloſt heeft, is noch de ſelve in kracht en in vermogen, daar van wy over eenige dagen in de attaque die de Franſen op de zwakke Stadt Aerdenburgh hebben gedaan, de effecten hebben geſien, alwaar de ſelve 6000 ſterk, door een hant vol volk niet alleen zijn gerepouſſeert, maar ſoo ontfangen, dat die over de 400 gevangene en 500 dooden hebben achter gelaten, en 20 Wagens met gequetſte met haar te rugh genomen. Zoo de noch overige Provincien, Steden, en Fortreſſen maar cordaat en ſtandtvaſtigh willen blijven, en de Vyanden onder de oogen gaan, ongetwijffelt dat meer diergelijke zegeningen van den Hemel ſullen afdalen, tot deſtructie van de onrechtvaerdige wapenen die tegen den Staat gebruykt worden, en dat ook andere Potentaten, uyt een gemeen intreſt mede gaande ſullen worden, om de ſelve krachtelijk te komen aſſiſteeren. Wy hoopen en vertrouwen dat Uwe Ed: Groot-Mog: deſe onſe oprechte en getrouwe verklaringe, als komende van haar oudtſte en getrouwſte Bondtgenooten, met aangenaamheyt ſullen ontfangen, en van

haar ook doen afvloeyen tot alle de Leden van haar hoog-aanſienelijke Vergaderinge, gelijk wy ook van de ſelve ſullen verwagten het gene tot een gemeen encouragement ſal konnen dienen.

Waar mede Ed: Groot-Mog: Heeren; byſondere goede Vrunden, Nabuuren en Bondtgenooten, ſullen wy Godt Almachtigh bidden, dat hy u Ed: Groot-Mog: wil nemen in ſijn heylige beſcherminge, en der ſelver goede Regeeringe voorſpoedigen. In Middelburgh den 29 Junii 1672.

Uwer Ed: Groot-Mog: goede Vrunden, Nabuuren en Bondtgenooten,

De Staten des Landts en Graaffelijkheyts van Zeelandt.

Ter Ordonnantie van de zelve,

Juſtus de Huybert.

Numo. 48.

Nader Proteſt van Zeelant tegens Hollant. Den 21 Julii, 1672.

Behoorende op Pag: 657.

Edele Groot-Mog: Heeren.

DE Heeren Staten van Zeelandt, onze Hoogh-gebiedende Heeren, hebben na haren ouden loffelijken yver, ten beſten van het algemeene Vaderlandt, in deze gantſch bekommerlijke conſtitutie van tijden en ſaken na advenant haar vermogen ſoo veel met raadt en daadt gecontribueert, als zy hebben gemeynt dat ten beſten van den Staat nootwendigh wierd gerequireert, en onder anderen moeten diſadvoueeren, dat men zoo plotſelijk, en ſonder voorgaande overlegh, en communicatie met haar te houden, de Vyanden van den Staat heeft bezonden, en naderhandt tot een onderhandelinge met den Koning van Vrankrijk een pouvoir, ſonder eenige limitatie gegeven, daar op dan voorſlagen en preſentatie zijn gedaan, die de voorſz. Vyanden tot grooter advantagie hebben gedient. De Heeren Staten van Zeelandt hebben U Ed: Groot-Mog: over deſe gantſch bekommerlijke ſake door hare Gedeputeerden op den 26 der voorleden maandt doen begroeten, en naderhandt den 29 daar aan volgende over het ſelve ſubject hare goede, en cordate intentie, nader by Miſſive bekent gemaakt, daar by de hooghgedachte Heeren Staten het niet en hebben willen laten; maar goet gevonden U Ed: Groot-Mog: voor de derdemaal door ons te laten begroeten, en naar Vrient-nabuurlijke toewenſchinge van alle Heyl en Zegen over hare Regeeringe en Perſoonen, nochmaal te declareeren, gelijk als wy in den naam van de hooghgedachte Heeren Staten onſe Principalen declareeren by dezen, dat de ſelve noyt eenigh gehoor ſullen geven tot het maken van een Vrede met den Koning van Vrankrijk, of met wie het ſoude mogen weſen, tot prejuditie van de Vryheden, Privilegien, en Wettige Regeeringe deſer Landen, die allenthalven moeten blijven in haar geheel, nochte tot nadeel van de Ware Chriſtelijke Gereformeerde Religie, ſonder daar van eenige portie over te geven, door eenige liberteyt aan de Papiſten toe te ſtaan, die door een beklagelijke conniventie maar al te groot is geworden, en daarom veel eerder behoorde te werden ingebonden; gelijk de hooghſtgedachte Heeren Staten mede noyt ſullen reſolveeren tot het overgeven van eenige Eylanden, Steden of Frontieren, ſonder de welke die koſtelijke Panden van Religie en Vryheyt niet en ſoude konnen werden geconſerveert, maar den geheelen Staat met de ſelve door ſoodanige ontrouwe en lache Actien in een genoeghſame ſlavernye geprecipiteert. De Heeren Staten van Zeelandt ſullen

veel

veel eerder het perijkel van het verſlindende Swaart uytſtaan, als haar aan ſoodanige Actien ſchuldigh maken, wachtende en vertrouwende op Godts genade en byſtandt. En nademaal daar toe de menſchelijke middelen moeten werden gebruykt, ſoo ſullen de Heeren onſe Principalen, ſoo veel in haar is, alles by de hant nemen, waar door eenige Penningen ſullen konnen worden by een gebracht, om de Militie te Water en te Lande te helpen betalen, de Frontieren te voorſien, en de Geallieerde te voldoen, niet twijffelende of de Heeren Staten van Hollandt en Weſt-Vrieſlandt, die ſoo grooten en gezegende Provintie onder haar hebben, ſullen niet vertragen haar daar in na haar gewoonlijken yver ten uytterſten te evertueren. Het is mede noodtſakelijk, dat met overlegh en gehoort het hooghwijs Advijs van Sijn Hoogheyt den Heere Prince van Oranje, de Militie te Lande, die door het trouweloos overgeven van ſoo veel Steden en Fortreſſen ſoo ſeer is vermindert, en daar van ook een gedeelte ſonder reparatitie fluctueert, nader werde gereguleert en in een goeden ſtaat gebracht, en wel beſonderlijk 's Lants Vloot met meerder Schepen en volk verſterkt: Doch boven al dat de Regeeringe wel blijve geconſtitueert; tot welken eynde, de Heeren Gedeputeerden van Zeelandt oordeelen dat de 4 Provintien van Hollandt, Zeelandt, Vrieslandt, en Stadt en Landen daar toe ſpecialijk by een behoorden te komen, om geſamentlijk, niet alleen de voor aangetogen gronden te leggen, en de noodige voorſieninge van alles te doen, maar den anderen nader te verbinden om Goedt en Bloedt daar voor op te ſetten.

Deſe ſaken, Ed: Groot-Mgo: Heeren, die zijn ſoo important en noodtſakelijk voor de conſervatie van het lieve Vaderlandt, en diergekochte Vryheyt, dat die tegenwoordigh de gedachten van de Regeeringe alleene behoorde te occupeeren, en ſullen derhalven de Gedeputeerden van Zeelandt tot nader gelegentheydt reſerveeren U Ed: Groot-Mog: eenige ſaken van de Juſtitie voor te dragen, die den dienſt, en welſtandt van de Provintie van Hollandt en Zeelandt particulierlijk concerneeren. In den Hage den 21 Junii, 1672.

Uyt den Naam van de Extraordinaris en Ordinaris Gedeputeerde van Zeelandt.

Was getekent,

P. de Huybert.

Numo. 49.

Sententie van *Mr. Jacob van der Graaf.*

Behoorende op Pag. 675.

ALſoo Jacob van der Graaf, jegenwoordigh gedetineerde op de Voor-poorte van den Hove van Hollandt, voor den ſelven Hove buyten pijne en banden van yſere bekent heeft, dat hy op Dingsdagh voorleden 8 dagen, zijnde den 21 deſer maandt Junii, 's avondts ten huyſe van ſijn Vader hebbende gegeten, en met zijn Broeder Pieter, Adolph Borrebach, en Cornelis de Bruyn, te ſamen de klokke half elf uuren uytgegaan zijnde, geſien hebben dat 'er noch licht was in de Kamer van de Heeren Staten van Hollant, en dat by die occaſie geſeyt is door den voorſz. Borrebach, dat de Staten noch vergadert waren, en dat dieshalven daar noch mede was den Raadt-Penſionaris de Wit, hem uytmakende voor een Schelm en een Landt-verrader, voegende daar by, dat men hem behoorde aan kant te helpen, en dat ook

't ſelve by hunluyden opgenomen zijnde, ſy met den anderen hebben geloot, wie de eerſte ſoude zijn die de aggreſſie ſoude doen, en dat tot tweemaal 't lot is gevallen op Cornelis de Bruyn, en dat de oorſake, waarom ſy voor de tweede maal geloot hebben, is geweeſt om dieswille, dat ſy meynden datter in de eerſte reyſe abuys was begaan, dat dieshalven ook de voornoemde de Bruyn de eerſte is geweeſt die den Raat-Penſionaris geaggreſſeert heeft, na dat alvooren, of door Borrebach of door deBroeder van hem gevangen de Flambeau uyt de hant van den Dienaar van den Raat-Penſionaris was genomen en uytgedaan; en dat het ſelve is geſchiedt op de plaatſe, tuſſchen de Voorpoorte en hetSchavot, en dat ondertuſſchen ſijn gevangens Broeder en Borrebach met de Knechts beſigh zijn geweeſt, en dat een van de knechts hem op de loop begeven heeft, dat doen ſijn Broeder hem gevangen en de Bruyn, die met den Raat-Penſionaris beſich waren, te hulpe is gekomen, dat als doen den Raat-Penſionaris onder de voet is geraakt, en dat ſijn gevangens Broeder op het lijf van den Raat-Penſionaris is gevallen, en dat hy gevangen doe hem een quetſure met ſijn mes in ſijn ſchouder heeft gegeven, 't welk hy naderhandt heeft wech geworpen, en dat hy ſijn Degen niet en heeft uytgetrokken, om dat hy die niet van doen hadde, maar dat het ſelve Rapier in de raboullie uyt de ſchreede is gevallen, dewijl hy te wijt was, zijnde de ſelve die hem op de Voorpoorte is vertoont, en het ſelve gedaen hebbende, dat ſy geſamentlijk zijn heen gegaan, ſonder dat hy gevangen eenige menſchen had vernomen; dat hy geene redenen weet, waaromme hy 't ſelve feyt heeft helpen perpetreren, als om dat hy van Godt verlaten was. Dat hy gevangen, vermits den voornoemden de Bruyn in ſijn handt gequetſt was, verſocht is, om te gaan, gelijk hy ook gedaan heeft, na eenen Doctor Breugel, woonende in de Mole-ſtraet, ten eynde hy eens ten huyſe van Levijn van Dijk, woonende alhier by de Luyterſe Kerk, wilde komen, en dat hy met den voornoemde Breugel aldaar zijnde gekomen, de ſelve als doen het Verbant aan de voornoemde de Bruyn heeft gedaan: Dat hy de Sak met ſtukken den Raat-Penſionaris afgenomen, ten Huyſe van den voornoemde Levijn wel heeft geſien, alwaar zijn Broeder en de voornoemde de Bruyn haar retraicte hadden genomen, maar dat hy niet en weet, by wien de ſelve Sak genomen is, en dat hy aldaar een Mantel van den voornoemde Levijn heeft genomen, die hy om gehangen heeft, met de welke hy ook geapprehendeert is. Alle 't welke zijnde ſaken van ſeer quade conſequentie, die in een Lant van Juſtitie niet behooren geleden, maar andere ten exempele geſtraft te werden: SO IS 'T, dat 't voorſz. Hof met rijpe deliberatie van rade doorgeſien en overwogen hebbende, alle 't gene ter materie dienende is. Doende recht in den name en van wegen de Heeren Staten van Hollandt en Weſt-Vrieſlandt, verklaart heeft, en verklaart mits deſen den voorſz Gevangen begaan te hebben Crimen læſæ Majeſtatis: Condemneert hem midts dien gebracht te werden ter Plaatſe, daar men alhier gewoon is Juſtitie te doen, en aldaar ge-executeert te werden met den Swaerde, dat 'er de doodt na volgt, en verklaart alle ſijn Goederen geconfiſqueert. Gedaan in den Hage by de Heeren en Meeſters Adriaan Pauw, Heer van Bennebroek, Præſident, Albrecht Nierop, Willem van Goes, Heere van Bouchorſtenburgh, Cornelis Fannius, Heere van Oudt-Haerlem, Frederik van Lier, Cornelis Baan en Mattheus Gool, Raadtsluyden van Hollandt, en gepronuncieert op de

Audientie

Audientie van de Rolle, den 29 Junii, 1672.

In kenniſſe van my,

ADR. POTS.

Numo. 50.

Reſolutie van de Vroedtſchap der Stadt Dordrecht.

Behoorende op Pag: 681.

WY ondergeſchreven Vroetſchap, goede Luyden van den Achte, en Miniſters der Stadt Dordrecht, verklaren by deſen te Renuncieren, en af te gaan het Eeuwigh Edict, en vervolgens Sijne Hoogheyt den Heere Prince van Orangie te verklaren van deſer Stadts wegen tot Stadthouder. En verders op den ſelven te confereeren alle ſoodanige Digniteyten, Qualiteyten en Aanſienlijkheden, als oyt ſijne Heeren Voor-Vaderen Hooghloſl. Mem. gehad hebben. En laatſtelijk dat wy ſijne gemelte Hoogheydt diſpenſeeren en ontſlaan van den Eedt, die ſijn Doorluchtige Hoogheyt tot het niet ontfangen van 't voorſz. Stadthouderſchap gedaan heeft.

Actum den 29 *Junii*, 1672.

Numo. 51.

Reſolutie van de Staten van Hollandt, tot onderlinge diſpenſatie van den Eedt op 't Eeuwigh Edict.

Behoorende op Pag. 694.

OP 't gemoveerde van de Heeren Gedeputeerdens der Steden, Haerlem, Leyden, Rotterdam, en andere Leden van haar Ed: Groot-Mog: Vergaderinge; is goet gevonden en verſtaan, dat om by deſe bekommerlijke conſtitutie van tijden en ſaken, de Steden van deſe Provintie te bequamen tot het aanſtellen van een Stadthouder, de Leden malkanderen ſullen diſpenſeeren, gelijk ſy diſpenſeeren midts deſen, van den Eedt by haar luyden en alle andere aan de Vergaderinge participerende, gedaan op het Eeuwigh Edict, by Reſolutie van haar Ed: Groot-Mog: in date den 5 Auguſtii 1667. gearreſteert; ſtellende malkanderen in de ſelve vryheyt en faculteyt, die haar tot het aanſtellen en eligeeren van een Stadthouder, voor dato van het voorſz. Eeuwigh Edict heeft gecompeteert.

Numo. 52.

Reſolutie van de Staten van Hollandt, om de Generaliteyt te diſponeeren tot het verleenen van de vrye macht over de Patenten aan den Heere Prince van Orangie.

Behoorende op Pag. 694.

BY reſumptie gedelibereert zijnde op de propoſitie by de Heeren Gedeputeerden der Stadt Leyden, uyt den name en van wegen de Heeren hare Principalen alhier ter Vergaderinge gedaan, en in voorgaande Notulen onder date den 27 der voorſz. maant ſchriftelijk geinſereert: Is goedt gevonden en verſtaan, dat van wegen haar Ed: Groot-Mog: ter Generaliteyt de ſake daar heenen ſal werden gedirigeert, ten eynde als noch op den Heere Prince van Orange, Capiteyn Generaal over de Militie van de Vereenighde Nederlanden, by ampliatie van desſelfs Inſtructie moge werden geconfereert tot kennelijken wederſiggen toe, ſoodanigen vryen macht en authoriteyt over de Patenten en andere ſaken tot de voorſz. Militie ſpecteerende, als de voorgaande Heeren Prince van Orange, ſijne loffelijke Voor-Ouders als Stadthouders en Capiteyn Generaal, ten reſpecte van de voorſz. Militie hebben ge-exerceert.

Numo. 53.

Resolutie van de Staten van Holland, om den Heer Prince van Orange te eligeeren tot Stadthouder.

Behoorende op Pag: 695.

BY de Leden generaal en eenparige inclinatie getoont zijnde, omme den Heere Prince van Oraigne, nademaal by resolutie van den eersten deser loopende Maant Julii, op huyden by resumptie ter Vergaderinge van haar Edele Groot-Mog: gearresteert, goet gevonden en verstaan was, dat, om by dese bekommerlijke constitutie van tijden en saken de Leden van dese Provintie te bequamen tot het aanstellen van een Stadthouder, deselve malkanderen, en alle de genen, die den Eedt op 't eeuwigh Edict gedaan hadden, volgens resolutie van den 5 Augusti 1667. van den selven Eedt gedispenseert, en malkanderen gestelt hadden in deselve vryheyt en faculteyt, als haar tot het aanstellen en eligeren van een Stadthouder voor date van het voorsz. eeuwigh Edict hadde gecompeteert, aan te stellen en te eligeren tot Stadthouder deser Provintie; hebben de Heeren van de Ridderschap en Edelen, mitsgaders de Gedeputeerden van de Steden, uyt de naam en van wegen de Heeren hare Principalen, goet gevonden en gerefolveert, den hoogh gemelden Prince van Orange aan te stellen en te eligeren, gelijk Sijn Hoogheyt by haar Edele Groot Mog: aangestelt en ge-eligeert werdt by desen tot Stadthouder, Capiteyn Generaal en Admiraal over de Militie van dese Provintie te Water en te Lande, met alle soodanige digniteyten en waardigheden, als deselve voor desen by de Princen zijne Voor-ouderen hoogh-loffelijker gedachteniffe bekleet zijn geweest: dat mede van wegen dese Vergaderingh aanstonts een aansienelijke Staats-gewijse deputatie aan zijn hooggemelde Hoogheyt sal afgaan, omme aan den selven de voorsz. digniteyten en waardigheden te offereren; ten welken eynde versocht en gecommitteert zijn, gelijk versocht en gecommitteert werden by desen, uyt de Ordre van de Ridderschap den Heere van Duyvenvoorde: de Heeren Hallingh, Deyman, Onderwater, van Zanen, de Graaf, vander Tocht, Pesser, vander Lijn, de Groot, Admiraal, Borgemeesteren van de Steden Dordrecht, Haarlem, Delf, Leyden, Amsterdam, Gouda, Rotterdam, Alkmaar, Hoorn en Enkhuysen; en werden mede de voorsz. Heeren Gedeputeerden geauthoriseert, omme uyt den naam en van wegen haar Edele Groot-Mog: sijn hooghgemelde Hoogheyt te dispenseren en te ontslaan, gelijk den selven gedispenseert en ontslagen werdt by desen van den Eedt, die den selven tot het niet ontfangen en aannemen van 't voorsz. Stadthouderschap gedaan heeft. Is laatstelijk mede goet gevonden en verstaan, dat van wegen haar Edele Groot-Mog: ter Generaliteyt de saake daar heenen sal werden gedirigeert, ten eynde, hooghgemelde Heere Prince van Oraigne tot Capiteyn Generaal en Admiraal over de Militie te Water en te Lande van de Vereenigde Nederlanden aangestelt en geeligeert mach werden; en dat by Ampliatie van des selfs Instructie moge werden geconfereert op sijn hooghgemelde Hoogheyt (tot kennelijk wederseggen toe) soodanigen vryen macht en authoriteyt over de Patenten, en andere saken tot de voorsz. Militie specterende, als de voorgaande Princen van Oraigne, sijne loffelijke Voorouders, als Stadthouders en Capiteynen Generaals ten respecte van de voorsz. Militie hebben geexerceert: dat mede Sijn Hoogheydt van den Eedt, die den selven

ter

ter Generaliteyt gedaan heeft tot het niet ontfangen en aannemen van 't voorsz. Stadthouderschap, by haar Hoogh-Mog: mach werden gedispenseert en ontslagen.

Numo 54.

Brief van Sijn Hoogheyt aan de Hollandsche Steeden.

Behoorende op Pag: 696.

NA dat de Heeren Staten van Hollant en West-Vrieslant ons door een aansienlijke Staats-gewijse Deputatie hebben doen bekent maken, dat haar Edele Groot Mog: ons hadden believen aan te stellen en te eligeren tot Stadthouder van de Provintie van Hollandt en West-Vrieslandt; mitsgaders tot Capiteyn en Admiraal Generaal over de Militie van de selve Provintie te Water en te Lande, met alle soodanige digniteyten en waardigheden, als de selve voor desen by de Princen onse Voor-ouderen bekleedt zijn geweest: Hebben wy gemeynt van onse eerste en voornaamste voorsorge te zijn, onse gedachten te laten gaan, hoe en in wat voegen het respect van de Regeeringe, en de ruste van de goede Ingesetenen van het Land, door bequame middelen herstelt, en voortaan behoorlijk gemaintineert sal konnen werden. En als wy de sake in den gront wel hebben ingesien en bevonden, dat de ongelukken, dewelke het Godt den Heere belieft heeft aan den Staat van het lieve Vaderlandt te doen overkomen door de progressen, dewelke den Koning van Vrankrijk met zijne Wapenen onverwacht gedaan heeft tot in het herte van 't Landt, voor een groot gedeelte veroorsaakt door de trouwloosheyt en de lacheteyt van de soodanige Bevelhebbers, Officieren en Soldaten, dewelke d'eerste en principale Posten op de Frontieren van 't Landt waren aanbetrout, daar door eerst een groote ontsteltenis, en vervolgens een generale impressie in de gemoederen van de menschen hebben veroorsaakt, als of de Regenten van de Provintie van Hollant en van de Steden van dien, de saken van 't gemeen niet hadden doen hanthaven met soo veel ernst en trouwe als 't behoorde, en dat die verkeerde impressien aanleydinge hebben gegeven tot verscheyde commotien en beweginge van 't volk in eenige Steden van Hollant, daar door 't respect en de gehoorsaamheyt, de welke d'Onderdanen aan haar hooge en wettige Overheden schuldigh zijn, vervallen en gevilipendeert is: Soo hebben wy tot bereykinge van onse salutaire intentie, geoordeelt seer dienstigh en nootsakelijk te sullen zijn, dat wy voor eerst die sorge aan ons nemen, om na verdienste en met rigeur te doen straffen alle die gene, dewelke schuldigh sullen bevonden werden aan de voorsz lacheteyt en trouwloosheyt, om aan een ander te dienen tot exempel van het toekomende.

Dat wy ook aan alle de werelt betuygen, dat wy geene kennisse ter wereldt, ook selfs geene opinie en hebben, dat'er eenige Regenten van de Provintie van Hollandt, of van de Steden der selver souden zijn, de welk tegen eer of Eedt haar souden hebben vergeten, om door verraat, correspondentie met de Vyanden van den Staat, of met eenige andere onbehoorlijke middelen yet te hebben gedaan of ondernomen, het welk tegen de plicht soude zijn van een eerlijk of trouw Regent, en dat wy by gevolgh moeten verklaren, dat wy niet alleen niet en konnen toestaan, maar ook absolutelijk disavoueren alle de licentieuse menees, dewelke in verscheyde Steden noch tegenwoordigh ondernomen werden, en dat wy d'aanleyders en fauteurs van de selve straf baar houden in den

hoogh-

hooghsten graat, als perturbateurs van de gemeene ruſt. Maar evenwel gelijk ons ooghmerk is d'authoriteyt en de macht, dewelke U E. competeert, aan d'eene zijde soo veel in ons is, te herſtellen en te maintineren, en aan d'andere zijde de ruſt of de welſtant van de Gemeente te bevorderen, 't welk beyde in deſe perplexe conſtitutie van tijden en ſaken ten uyterſten ſchijnt gerequireert te zijn: Soo ſouden wy wel meenen, dat met vigoureuſe Placcaten voor het toekomende tegen alle ſoodanige moetwilligheden, ongehoorſaamheden en tumulten op nieuws ſoude behooren voorſien te werden, met ſware pecuniele en corporele ſtraffen tegen de Contraventeurs. En mogen U E. ſich verſekeren dat wy de handt daar aan ſullen houden, dat de ſelve met alle ernſt, promtitude en nadruk werden gemaintineert en ter executie geſtelt, en dat wy in der daat daar toe ſullen gebruyken de autoriteyten macht, de welke de Heeren Staten van Hollandt en Weſt-Vrieſlandt op ons in de voorſz. qualiteyt hebben believen te confereren. Daar door dan onder Godts genadigen zegen de troublen geweert, en de gehoorſaamheyt herſtelt, en d'Onderdanen weder gebracht tot het betalen van de ordinariſe en extraordinariſe Laſten, de welke tot verval van de exceſſive onkoſten van den Oorlogh albereyts uytgeſchreven zijn, en noch van tijdt tot tijdt uytgeſchreven ſullen moeten werden, met een volkomen eendracht, en met een manlijke courage de verdere gedreygde invaſien van den Vyant geweert, en het lieve Vaderlandt, onder Godes genadigen zegen, tot zijn vorigen floriſſanten ſtaat herſtelt moge werden, daar toe wy gaarne alles ſullen toebrengen, wat in onſe macht of vermogen is. Wy bevelen hier mede

In het Leger by Bodegraven. Den 8 July 1672.

U E. goetwillige Vriendt

G. Prince de Orange.

Num°. 55.

Requeſt der Burgerye van Middelburgh aan hare Magiſtraat.

Behoorende op Pag: 699.

1. TE verſoeken wat Reſolutien tegenwoordigh genomen zijn by haar Ed: Mog: Heeren Staten van Zeelandt, midtſgaders viſie en copye der zelver notulen.

1. De Stadt krijght geen notulen voor na ſcheyden van de Staats-Vergaderingen; als dan viſie daar van te doen.

2. Wat kenniſſe de Regeeringe heeft van het Tractaat, 't welk tuſſchen Vrankrijk, en de Vereenighde Provintien mochte onderhanden zijn.

2. Geen kenniſſe alsoos, maar dat Hollandt de Heer van Odijk forceerde mede te gaan. By dreygement anders de Vloote op te ontbieden, en de Provintie van Zeelandt ontbloot te laten.

3. Seſſie voor eenige uyt de Burgerye in 't Collegie van Middelburgh te hebben, tot weeringe van alle wantrouwe: Maar gemerkt het rapport van onſe Gecommitteerde de Burgerye niet agreëert, inſonderheyt de weygeringe van de Seſſie in U Ed: Achtb. Collegie, ſoo verſoeken ſy dat over het ſelfde beneffens de voorgaande, haar wordt contentement gegeven.

3. De nieuwe Stadthouder zal na goet vinden in alle Staats-Regeeringen konnen veranderingen maken, en alle Privilegien herſtellen.

De vordere pointen waar over zy ſatisfactie verzoeken, zijn,

1. DE notulen na te ſien in wat conditie, of qualiteyt Sijn Hoogheyt den Heere Prince van Oranjen is verkooren tot Stadthouder deſer Provintie.

1. Sal door den Druk gemeen gemaakt worden.

2. Een dadelijke beſendinge te doen aan Sijn Hoogheydt, met Notificatie van het promoveeren van ſijn Edelheyt tot het Stadthouderſchap met twee van de voornaamſte Perſoonen uyt de Burgerye,

gerye, om kenniſſe te hebben van ſaken, gelijk tot Rotterdam, Gouda, Dort en Schiedam, geſchiedt is.

2. Zal geſchieden Staats-gewijze: Eenige Burgers genegen zijnde Sijn Hoogheyt te begroeten, ſullen voorſchrijven van den Staar konnen hebben.

3. Cito de Provintie van Zeelandt in alle noodige defenſie te brengen, byſonder het Eylandt van Walcheren, tegens de aanſlagen van den Vyandt, ſpeciaal op Rammekens, den Haak, Arnemuyden, daar by alle Ingeſetenen deſer Stadt haren dienſt preſenteeren: Ook de Frontier-Steden, Bergen, Sas van Gent, en voorts alle van Vlaanderen en Brabant, de Ammonitie-huyzen behoorlijk te voorſien, en op de Proviande te letten.

3. Vigileeren by daagh en nacht tot het Fortificeeten, de Werk-luyden daar toe noodigh, moeten haar by de Gecommitteerde Raden addreſſeeren.

Over't Sas heeft St. Meertens en Willems contentement gedaan.

4. De Gevangene van de Vyandt geen vryheyt te geven, op datſe geen Meeſter van de Gevangen-huyſen en worden: Dat de ſelve ook werden verdeelt in andere plaatſen buyten der Stadt.

4. Raakt de Gecommitteerde Raden die het tappen verbieden moeten.

5. Dat de Burgerlijke Wacht werde geregeert uyt de Burgers Capiteynen, en verdeelt in 24 Compagnien, en op den ouden voet als voor deſen.

5. Zal verandert worden tegens Magiſtraats veranderinge.

6. De Sleutels van de Stadt te werden gegeven in handen van de Hooftwacht.

6. De Hooftwacht zalze op en af-brengen, en zonder hun kenniſſe geen Poorten, noch Boomen te openen.

7. De Boomen buyten de Stadt te werden afgekapt, en gebruykt tot Palliſſaden beneden de Wallen, inſonderheydt geſtelt Palliſſaden boven op de Wallen, achter of op de Borſtweeringen, ook ordre te ſtellen op de Bakens, Kruyt en Kogels, de Bateryen te laten bewaren met een Man, tot beſcherminge van het Kruyt, op dat het Kanon niet in ſtukken en ſpringt.

7. Alvoorens moeſten de Burgers Speel-hoven, en anders geweert zijn.

8. Zorge te dragen voor de Finantien, en op dat de beſte en gevoeglijkſte middel, dat de Penningen in de Wiſſelbank, dat Kooplieden en Burgers kaſſen mede mochte worden ontfangen, en betaalt op den ouden voet: Ook dat den Intreſt op den Leenbank mochte voldaan werden.

8. De Kooplieden tot dit redres verſocht, beneffens de Kies-heeren.

9. Te ſorgen dat'er water in de Veſte konde loopen, dat ſeer noodigh is.

9. Hier toe werden alle watergangen geſlopt, om des noodts zijnde, het verzochte te doen.

10. Dat al het Hout by de Slijkpoort behoort binnen de Stadt te leggen, om in cas van noodt de Vyandt te beletten van 't gebruyk.

10. Een Hout-ruyn is geordonneert buyten te maken.

11. By den Ontfanger Generaal te verſoeken, om te weten wie ſijn Obligatien van ſijn Comptoir in 6 Maanden herwaarts heeft ingetrokken, die Penningen weder ten Comptoire te laten brengen, om dat'er middelen mogen weſen, waar door den gemeynen Vyandt werde geſtuyt.

11. Dependeert aan de Staats-regeeringe.

12. Dat door eenige uyt de Burgers reſumtie worde gedaan over het cohier van de 500 Penning, en yder geraxeert na ſijn middelen, en verſoekt die Penningen behoorlijk werden geadminiſtreert.

12. Preſenteeren viſie aan de Kooplieden en Kies-heeren.

13. Dat alle Tractamenten van nu aan ſullen ophouden voor de tijdt van een Jaar, tot dat men ſal ſien hoe het met den Staat ſal afloopen.

13. Dependeert aan de Regeeringe van Staat, de Stadt zal het inbrengen.

14. Dat de Gemeynte ſal kieſen uyt haar 2 a 3 Perſoonen beneffens de The-

sauriers, om Staats-middelen te verſorgen, alle werken die gemaakt worden te menageeren.

14. Zullen op alle Stadts-beſtedingen hun advijs en goetvinden mogen ſeggen.

U E. Achtb. gelieve ſonder verder tijdt-verlies de Burgers deſer Stadt de voorſz poincten in te willigen, als zijnde deſe noodtſakelijk en redelijk, op dat de onderlinge vrede beveſtight, het beſte van ons lieve Vaderlant werde vervordert. 't Welk doende, &c,

NB. 't Geen met kleene letters onder yder Articul ſtaat, wierd tot antwoordt toegevoeght.

Numo. 56.

Nader verzoek van de Burgerye van Middelburgh aan hare Magiſtraat.

Behoorende op Pag. 699.

DE Kooplieden, Burgers, en reſpective Gildens dezer Stadt, overſien en overwogen hebbende de Apoſtille by U Ed: Achtbaarheden op hare verzoeken op den 7 dezer verleent, en geen volkomen contentement hebben konnen vinden in de reſcriptie van U Ed: Achtbare aan haar gedaan. SOO IST, Dat zyluyden andermaal te rade geworden zijn, haar aan U Ed: Achtbare te demonſtreren, in welke Poincten zyluyden nader contentement begeerden, ten deele om U Ed: Achtbare ook voor te dragen eenige ganſch noodige Verſoekken, welke zy niet twijffelen en willen, of ſullen van U Ed: Achtbare als t'eenemaal redelijk en noodtſakelijk ingewillight werden.

De Poincten waar over zy nader contentement zijn verſoekkende, zijn deſe naarvolgende.

EErſt, alſoo U Ed: Achtbare op haar eerſte verſoek by hun overgegeven Requeſte gedaan (waar by zyluyden verſocht hadden kenniſſe te hebben, wat Reſolutien by de Ed: Mog: Heeren Staten van Zeelandt jegenwoordigh genomen zijn) hebben gelieven te Apoſtilleren, dat de Stadt geen Notulen en krijght voor na 't ſcheyden van de Staats Vergaderinge, en dat U Ed: Achtbare als dan viſie willen doen; daar op ſeggen Sy geen volkomen contentement te konnen nemen, alſoo zy niet alleen verſocht hebben viſie en Copye van de Notulen op deſe Staats Vergaderinge genomen, maar ook verſocht hebben viſie en Copye van alle de Notulen, geduurende deſen geheelen Oorloge met Vrankrijk en Engelandt, ter Staats Vergaderinge genomen; van welke Notulen de Stadt, op 't ſcheyden van yeder Staats Vergaderinge, Copye, volgens 't voorſz. Apoſtil, bekomen hebbende, ſoo kan Copye van dien by U Ed: Achtbare lichtelijk vergunt werden; weshalven zy als noch viſie en Copye, uyt de Notulen geduurende deſen Oorloge gehouden zijn, verſoekkende na 't ſcheyden van elkke Staats Vergaderinge Copye en viſie van de gearreſteerde Notulen.

Ten tweeden ſeggen zy met de Apoſtil, op haar derde verſoek aan U Ed: Achtbare gedaan, contentement genomen te werden, mits verſekert zijnde door een Acte van beloofde Communicatie.

Ten derden, hebben zy in geenen deelen vergenoeght geweeſt, met de Apoſtil, op het vijfde van de verdere verſoeken, by haar aan U Ed: Achtbare gedaan, waar by U Ed: Achtbare het veranderen en reduceren van de Burgerlijke Wacht, in 24 Compagnien op den ouden voet, hebben geprolongeert tot het vermaken van de Magiſtraat; maar verſoekken als noch dat U Ed: Achtbare deſelve veranderinge aanſtonts, ſonder verder tijdt verlies, ſullen gelieven in te willigen, en ook gelieven toe te ſtaan, dat de Burgers, Capiteynen,

teynen, Lieutenanten, en Vaandragers, na der Burgeren contentement, in hare Wijkken, by U Ed: Achtbare sullen verkoren werden; als zijnde in conformité, het oude gebruyk en redelijk.

Ten vierden, hebben de selve geen volkomen contentement konnen nemen met de Apostil op haar sevende versoek by haar Requeste vermelt, behelsende dat alvoren U Ed: Achtbare op 't selfde versoek konden Apostil vergunnen, of 't selvige in te willigen, eerst de Speel-hoven der Burgeren en anders mochten geweest zijn; doch verklaren als maar de noodige voorsorgh op de Advenues van ons Landt werdt gedragen, dan te vreden te zijn dat haar versoek, nopende het afhouwen der Boomen, en stellen der Pallesaden, in state werde gehouden, tot verder pressante noot.

Ten vijfden, werdt contentement genomen met de Apostil van U Ed: Achtbare op hun achtste versoek by de selve Requeste gedaan, mits dat tot redres van Wissel en Leen-bank de Persoonen aldaar genomineert, aanstonts tot onderzoek van saken werden geadmitteert.

Ten sesten, heeft hun vreemt gedacht dat U Ed: Achtbare ingeerden, dat het elfde versoek aan de Staats Regeeringe dependent was, en dat daar in by U Ed: Achtbare niet en konde werden voorsien; want nopende het gene uyt de Leen-bank gelicht is, daar van kan de Regeeringe aan de Burgers contentement geven, en nopende het gene by den Ontfanger Generaal is gelicht, kan door U Ed: Achtbare gedemonstreert werden daar 't behoort, en by U Ed: Achtbare versocht dat den Heer Ontfanger Vander Stringe daar van openinge te doen, wierde geordonneert.

Ten sevenden, seggen de selve Burgeren, met de Apostil op hun twaalfde versoek gedaan, geen contentement te konnen nemen, maar te persisteren by 't versoek van de visie van Quohieren aldaar versocht, en dat *illico* aan de Commissarisen uyt de Burgerye, hier van contentement geschiede.

Ten achtsten, soo en konnen zy geen contentement nemen met de Apostil op hun dertiende versoek verleent; want zy van U Ed: Achtbare niet alleen over Staats, maar ook over Stadts Ampten hebben versocht, dat de selve voor den tijdt van een Jaar souden ophouden, en geene van 't voorleden Jaar en souden betaalt werden, soo dat zy als noch zijn versoekkende, dat U Ed: Achtbare by provisie van hare Stadt gelieven te beginnen, en hare Gecommitteerde Raden sulks gelieven bekent te maken, en van de verdere Steden 't selve ten besten van den geheelen Staat gelieven te versoekken, onder reserve nochtans, dat hier onder niet 's Landts en Stadts Dienaars, maar alleen de Regenten sullen begrepen zijn.

Ten negenden, seggen geen contentement te konnen nemen op de Apostil op hun veertiende versoek verleent, behelsende dat de Burgeren op alle de Stadts bestedingen hun advijs en goedtdunkken sullen mogen seggen: maar versoekken als noch dat U Ed: Achtbare, achtervolgens de oude Costuyme, gelieven toe te staan, dat twee à dry Persoonen uyt de voornaamste der Burgeren, sullen wesen niet alleen by de Besteedingen, die gedaan souden mogen werden; maar ook dat die mede als Thresauriers sullen sitten, om notitie te houden, wat Penningen ontfangen en uytgegeven werden, en waar de selve belenden.

De Poincten, welke Sy van U Ed: Achtbare als noch boven en behalven de bovenschreven zijn versoekkende, zijn dese;

TEn eersten, Datter uyt de Burgeren een of twee sullen mogen staan

over de Monsteringe van de Militie, of den Commissaris geordonneert, op pœne van Cassatie nauw reguard op de selve te nemen, op dat de Capiteynen geen occasie en hebben, om het Landt langer te verkorten.

Ten tweeden, dat tusschen Vlissingen en Rammekens eenige sterkte werde gemaakt.

Ten derden, dat de Rampaarden en Affuyten op Rammekens liggende, die meest verrot of onstukken zijn, behoorlijk werden gerepareert, en bruykbaar gemaakt, en dat 't selve van kruyt en loot behoorlijk werde voorsien.

Ten vierden, dat de Kies-heeren in 't toekomende de verkiesinge sullen doen volgens de Wetten en Ordonnantien.

Ten vijfden, dat yder persoon soo buyten als in de Regeeringe niet meer als een Officie sal mogen bedienen.

Ten sesden, dat de Kiesers een Officie sullen bedienen, volgens de privilegie.

Ten sevenden, de leges op de Weeskamer, en andere Comptoiren werden vermindert, en op den ouden voet gebracht.

Ten achtsten, dat ook de subalterne maar een Officie sullen mogen bedienen, ten ware maar een Officie maar 50 ponden vlaams konde opbrengen, dan noch een ander te mogen hebben.

Ten negenden, dat Monsr. Laurens Udemans maar een Officie sal blijven behouden, en dat hy van 't Registreren, en af-schrijven van de Brieven niet meer en sal genieten als Monsr. Aernout Rademaker voor desen heeft genoten.

Ten thienden, wert wel expresselijk verstaan dat Monsr. Louys Jolijt, niet meer en sal bedienen als een Officie, en ook niet meer voor salaris sal genieten als zijn voorsaat genoten heeft, en dat de vordere bedieningen aan andere eerlijke Borgers sullen werden verleent.

Ten elfden, dat voortaan geen Officien sullen mogen gegeven werden, aan Heere Knechts, ten ware deselve Inboorlingen en Burgers kinderen waren, maar dat deselve sullen moeten gegeven werden aan oude Borgers, of hare kinderen, die daar toe bequaam sullen gevonden werden.

Ten twaalfden, dat generalijk daar bequame en eerlijke Borgers, een ampt of aansienlijke Chergie zijn versoekkende, dat daar mede geen vreemde voor haar sullen mogen werden gebenificeert, soo dat altijdt Borgers en Inboorlingen voor vremde sullen geprefereert moeten werden.

U Ed: Achtbare gelieven sonder verder tijdt verlies uyt-stel of delay de Koop-lieden, Borgers, en Gildens deser Stadt over de eerste Pointen nader contentement te geven, en de verdere versoekken als noodigh en redelijk in te willigen, op dat de onderlinge Vrede en ruste tusschen U Ed: Achtbare en hare Borgers en 't beste van ons lieve Vaderlandt bevordert werde. 't Welk doende &c.

Gesien en Gelesen de nevensgaande Request met de Pointen en versoekken daar inne vervat, is naar deliberatie, omme te behouden de gemeene Ruste, goet-gevonden en verstaan te consenteren, soo geconsenteert werdt by desen in de respective versoekken, ten desen gedaan. Actum ten Rade den 11 Julii 1672.

My presentt

Aernout Citers.

Num°.

Numº. 57.

Brief van den Koning van Engelandt aan Sijn Hoogheyt. Uyt Witthal den 28 Julii, 1672.

Behoorende op Pag: 716.

MYN NEVE.

MOnsieur van Reede, my hebben de rapport gedaan van den quaden staat, daar inne Ghy zijt gebracht, ben daar over seer gevoeligh geweest, maar 't gene my allermeest bedroeft, is, dat Ghy schijnt te hebben een apprehensie, als of ik minder zorge, en affectie voor U hadde als voor dezen, Ik bidde, dat Ghy geliett versekert te zijn, dat het zijn apprehensien sonder eenig fondament, en buyten alle reden, maar daar-en-tegen dat Ik hebbe de selve tedere genegentheyt, en het selve respect voor U Persoon dat Ik oyt gehad hebbe, soo ten opsichte van U eygen waerdigheyt, als ten reguarde van 't bloedt, daar van. Wy beyde participeren; ook en hebbe Ik noyt vergeten eenige van de minste goede dienssten, die U Vader in sijn leven my heeft bewesen, waar van de verbinteniſſen altijdt sullen blijven gegraveert in de grondt mijns herten. Gelieft doch te gelooven, alhoewel den jegenwoordigen toestandt van saken My niet en heeft toegelaten met U te mogen correspondeeren, en mijn dessteynen en tractaten te communiceeren, dat Ik in alle handelingen, die Ik hebbe aangegaan, met den Alderchristelijkſten Koningh altijdt hebbe getracht Uwe intereſſen te avanceeren, soo veel als het de natuur van de handelinge eenighsins heeft konnen toelaten. De insolentien en continuele machinatien tegen my van die gene, die eenige tijdt herwaarts soo grooten directie hebben gehad aan 't Gouvernement der Vereenighde Nederlanden, hebben my genoodtsaakt my te moeten verbinden met den Alderchristelijkſten Koning (de welke ook heeft het selve subject van klachten tegen haar) ten eynde alleen wy souden mogen ter neder werpen de onverdragelijke grootsheyt der Louvensteynsche Factie, en ons te versekeren voor diergelijke insulte of bespottinge. Het vertrouwen dat Ik hebbe op de vriendtschap van d'Alderchristelijkſten Koning, de affectie die Hy voor U Persoon heeft, en sijne averſie tegen de gene de welke haar getoont hebben te wesen mijne Vyanden soo wel als d'uwe, belooven my een goeden uytslagh van alle dese verwerringen in U reguard; en in cas d'Inwoonderen van die Provintien in tijdts hadden geconsidereert haren misslagh, en aan U hadden geconfereert de selve authoriteyt en digniteyten, waar mede uwe Doorluchte Voor-Vaderen soo lange tijdt, en soo waerdighlijk voorsien zijn geweest, soo soude, sonder twijffel, gemelten Alderchristelijkſten Koning en wy gebleven zijn in een volmaakte en vertrouwde vriendtschap met de voorsz. Provintien. Niet te min ik ben vry voldaan van 't gene de gemeenten van die Provintien nu onlangs hebben gedaan, U verkooren hebbende tot haren Stadthouder. En als Ik sal gesien hebben, dat de affaires gebracht zijn in alsulken staat, dat het niet meer sal zijn in de macht van de selve Violente factie of van een andere, alsoo wel malitieuse, om te dissolveren en vruchteloos te maken 't gene men als nu heeft gedaan, en dat Ik sal konnen mijne Onderdanen bevrijden van de oppressie en injurien, die sy soo langen tijdt hebben moeten lijden, soo sal ik trachten te protegeeren U en Uwe Vrienden, en al mijn kracht inspannen by mijn Schoon-Broeder, den Alderchristelijkſten Koning, om soodanigen eynde aan dese verwarde saken te ge-

ven, dat de geheele werelt sal konnen sien de particuliere sorge, die ik drage voor U Persoon, en wat reguard ik om Uwent wille sal nemen voor het intreſt van de voorſz. Provintien. Eyndelijk kan ik U verſekeren, en Gy ſult vaſtelijk moeten geloven, dat ik altijdt hebbe alle bedenkelijke goede inclinatie en intentie ten Uwen beſte, die Ghy soudet konnen wenſchen, en die t'allen tijden ſullen konnen betuygen, dat ik ben en sal weſen,

Mijn Neve,

U wel geaffectioneerde Oom,

En was Ondertekent

CHARLES REX.

Numo. 58.

Nader Tractaat tuſſchen Vrankrijk en Engelandt.

Beh orende op Pag: 722.

HEt favorabel ſucces, waar mede het Godt belieft heeft ſoo te Water als te Lande, te zegenen de Wapenen van de Koningen van Vrankrijk en van Groot Brittannien, die de ſelve zijn geobligeert geweeſt aan te nemen tegens de Staten Generaal der Vereenighde Nederlandtſe Provintien, hebben gemeke Staten bewoogen ter ſelver tijdt Gedeputeerden te ſenden aan beyde de Hoogh-gemelte Koningen, om aan de ſelve te doen voorſlagh van Vrede, en te vernemen op wat equitable conditien deſelve aan haar ſoude werden geaccordeert. Haar Majeſteyten van Vrankrijk en van Groot Brittannien, beyde van een en de ſelve affectie geraakt zijnde tot de gemeene ruſte, en prefererende door dit motif ſo weerdig aan goede en groote Princen een eerlijke Vrede voor een Oorlogh, waar van de beginſelen ſoo gelukkigh zijnde, in 't vervolgh niet minder glorie beloofde, en ſoude ook ſich niet ongeerne verſtaan hebben tot de Propoſitie, die aan haar gedaan ſoude zijn geweeſt by de ſelve Staten, maar dewijle de vriendſchap ſeer nieuw is tuſſchen hoogh-gemelte hare Majeſteyten, hoe wel de banden van 't Tractaat, dat haar verknocht heeft tot deſe entrepriſe haar geeft een en de ſelve geeſt in de Reſolutien, die de ſelve mogen nemen, om den Oorlogh te eyndigen, of om de ſelve te continueren, ſulks dat ſy ook aanſtonts aan malkanderen ſoude communiceren de Deputatien, die aan haar gedaan ſoude werden by de gemelte Staten, om door een gemeen concert over een te komen, op wat maniere men de ſelve ſoude hebben te admitteren, en de propoſitien te reguleren, en dewijl in een rencontre van ſoodanige importantie den Koningh van Groot Brittannien heeft geoordeelt tot welſtandt van de ſake noodigh te zijn, dat met den eerſte bekent gemaakt wierdt het ſentiment van ſijn Alderchriſtelijkſte Majeſteyt, als ook van gelijke die van hoogh-gemelte zijne Majeſteyt door perſoonen die men ſulks volkomentlijk betroude; ſoo heeft de ſelve daar toe genomineert tot zijn Extraordinaris Ambaſſadeurs by zijn volmacht van den 21 Junii des tegenwoordigen Jaars den Heer Hertogh van Bukkingam, zijn eerſte Stalmeeſter, den Heer Grave van Arlinghton zijn eerſte Secretaris van Staat, en d'Heer Vicomte de Hallifax van zijn Secrete Rade, en met gelijke volmacht van den 22 des ſelven Maant Junii den Heer Hertogh van Monmouth, de welke aan zijn Alderchriſtelijkſte Majeſteyt hebbende voorgedragen de ſincere en ſtantvaſtige genegentheyt van de Koning haren Meeſter om te blijven vereenicht by d'eerſte verbinteniſſe, en de gevonden hebbende in zijne Alderchriſtelijkſte Majeſteyt

geen

geen minder dispositie van niet te separeren hare Intereſten in 't Tractaat van Vrede, dat ſoude konnen werden gemaakt, ſoo zijn de ſelve over een gekomen in de volgende Articulen met d'Heeren Marquis de Louvoys, Raat van den Alderchriſtelijkſte Koning in alle zijne Raden, Commandeur en Cancelier, groot Meeſter en Surintendent Generaal van de Poſten van Vrankrijk, Secretaris van Staat en van zijne ordres, en d'Heer Arnout Chevalier Seigneur de Pompone, Raat ordinaris in alle zijne Raden, en mede Secretaris van Staat en van zijne ordres, als genomineerde Commiſſariſen en Gevolmachtighden tot deſe ſake by hooghgemelte zijne Majeſteyt, van gelijke verſien met des ſelfs vollemacht.

I.

Hoewel het vertrouwen van beyde de Koningen ſoodanigh is, dat na de Parole aan malkander gegeven by het Tractaat van den . . . . . van niet te ſullen maken noch Vrede noch Treves met de Staten Generaal ſonder gemeen conſent van hare Majeſteyten, en ſonder der ſelver volkomen ſatiſfactie, echter niet te min ten eynde geene de minſte hoope overblijve van haar gemeene Vyanden, omme op wat quaat Fondament 't ſelve ſoude mogen zijn, haar Intereſt van malkander te ſcheyden, hebbe ſich op nieuw geengageert by dit jegenwoordige Articul van niet te ſullen hooren naar eenige voorſtellinge van Vrede, ſonder 't ſelve aanſtonts aan den anderen te communiceren, en niet te ſullen aannemen eenige aanbiedingen, die ſeparatelijk tot hare advantagien ſoude mogen werden gedaan, noch eenige ſatiſfactie aannemen, ten zy den anderen Koning alvoorens ſoude weſen voldaan van 't geene, aan hem ſoude zijn gegeven.

II.

Daar toe belooven ook gemelde Koningen tuſſchen haar beyden te ſullen accorderen ſoodanige Conditien, op dewelken zy wel een Vrede ſoude willen ſluyten, die aan d'een en d'ander zijde ſeker en eerlijk ſoude zijn, ook de handt niet te ſullen leggen aan eenig accommodement met gemelde Staten Generaal, ten zy dat gemelde Conditien aan haar ſullen zijn geaccordeert.

III.

En op dat dit vriendelijke accoort van Verbinteniſſe en onderlinge Intereſt, niet alleen ſoude mogen werden beveſtight door deſe jegenwoordige Articulen, maar ook niet geignoreert by gemelte Staten Generaal, ſoo ſullen hooghgemelte Majeſteyten de noodige ordres geven, omme aan de Gedeputeerden van de ſelve Staten bekent te maken, die nu by haar zijn, of door ſoodanigen anderen wegh en middel, als zy ſullen oordeelen beſt te zijn, dat hare intereſten als ook hare ſatiſfactien niet konnen werden geſepareert, confirmeren de gemelte Koningen door het tegenwoordige Tractaat alle het gene, dat voor deſe is gearreſteert en geteekent, tuſſchen hun beyde, op den 12 February des tegenwoordige Jaars, 't welk zy op 't nieuw belooven, te ſullen obſerveren en maintineren in alle zijne pointen.

IV.

En belooven de gemelde Heeren Commiſſariſen van zijn Alderchriſtelijkſte Majeſteyt aan d'eene zijde, en d'Heeren Extraordinaris Ambaſſadeurs van Groot-Brittannien aan d'andre zijde, uyt krachte van hare Volmachten, van te ſullen doen ratificeren en agreeren by de Koningen hare Meeſters deſe tegenwoordige Articulen, en daar van reſpectivelijk uytwiſſelen de Ratificatie binnen een Maant.

Gedaan en gearreſteert in 't Leger tot Heeſwijk den 16 Junii 1672.

En

En zijn deſe Articulen onderteekent by d'Hertogh van Bukkingam, Grave van Arlinghton, en den Vicomte de Hallifax, Ambaſſadeurs Extraordinaris van zijn Majeſteyt van Groot Brittannien, uyt krachte van der ſelver Volmacht van dato 21 Junii van 't tegenwoordige Jaar,

En was onderteekent

(*L. S.*) BUKKINGAM.
(*L. S.*) ARLINGTON.
(*L. S.*) HALLIFAX.

En heeft ingelijks deſe Articulen geteekent den Heer Hertogh van Montmouth, mede Extraordinaris Ambaſſadeur van zijn Koninklijke Majeſteyt van Groot Brittannien, uyt kracht van zijn Volmacht van dato 22 der ſelver Maant Junii. Hier onder mede geſtelt.

Was geteekent

(*L. S.*) MONMOUTH.

En hebben mede deſe Articulen geteekent d'Heer Marquis de Louvois, en d'Heer Pompone, Commiſſariſſen van zijn Alder-Chriſtelijkſte Majeſteyt, uyt krachte van der ſelver volmacht hier ondergeſtelt.

Was geteekent,

(*L. S.*) LE TELLIER.
(*L. S.*) ARNAUDT.

Numo. 59.

Eyſch van Vrankrijk en Engelandt.

Behoorende op Pag. 722.

I.

DAt de Placcaten voor deſen by de Staten Generaal gemaakt, ſoo tot Verbodt van de Brandewijnen en Franſe Wijnen, binnen de Vereenigde Provintien, als ook tot het belaſten van nieuwe Impoſitien op de Waren, Koopmanſchappen en Manufacturen van Vrankrijk, ſullen werden ingetrokken. Dat binnen den tijdt van drie Maanden ſal werden gemaakt, een Tractaat van Commercie tuſſchen zijn Majeſteyt en de gemelte Staten, daar in ook ſal begrepen werden een Reglement tuſſchen de Compagnien van Ooſt en Weſt-Indien van Vrankrijk, en de Compagnien van de voorſz. Indien van Hollandt.

II.

Dat niet alleen in 't toekomende in alle de Vereenighde Provintien ſal zijn vryheyt, maar ook een publique exercitie van de Catholique, Apoſtolique Roomſche Religie, in voegen dat in alle de plaatſen, daar meer als eene Kerke is, een gegeven ſal werden aan de Catholijken, en ook aan haar vergunt een Kerk te bouwen in de plaats daar geen weſen ſal; en ondertuſſchen de ſelve Kerke noch niet ſal weſen volbouwt, aan haar Luyden werden toe geſtaan publijke Gods-dienſt te plegen in de Huyſen daar toe gehuurt, of anderſints tot deſen effectie. Dat by gemelte Staten Generaal of yder Provintie in't particulier, uyt de goederen, die eertijdts hebben behoort aan de Kerke, of anderſints een behoorlijk penſioen ſal werden gefourneert aan de Prieſter of Paſtoor van yder van de ſelve Kerke.

III.

En dewijl de Gedeputeerden van gemelte Staten Generaal, die geſonden zijn geweeſt aan zijn Majeſteyt, den ſelven particulierlijk hebben verſocht, dat de ſelve by 't maken van een Vrede, het Lichaam van de ſeven Vereenighde Provintien wilde laten in ſoodanigen ſtaat, als de ſelve tot nu toe zijn geweeſt, doch om zijn Majeſteyt te geven eenige wiſſelingen voor de Conqueſten, daar mede Godt tot op deſe uure gezegent hadde de rechtvaardigheydt van

zijne

zijne Wapenen, soo offereerden zy aan de selve te cederen in recompense van de Provintien, Steden en Plaatsen by zijn Majesteyt alreede geoccupeert, andere Landen, Steden en Plaatsen, die aan gemelte Staten by Spangien zijn gecedeert geweest, 't zy in Vlaanderen of in Brabant: Sijn Majesteyt alreede Meester zijnde van drie geheele Provintien, in 't getal van die seven Provintien, als ook van eenige Plaatsen en Posten in Hollandt, heeft wel gewilt, om de voorsz. Provintien te behouden by hare Unie, doen wedergeven 't gene alrede in de selve Provintien door zijn Wapenen hadde geoccupeert, uytgenomen het gene hier na sal werden geseght, en sulks op volgende Conditien.

IV.

Dat de voorgemelte Staten aan zijn Majesteyt sullen cederen generalijk alle de Provintien, Landen, Steden en Plaatsen, die deselve besitten in Vlaanderen en in Brabandt, en aan haar zijn gecedeert by Spangien, uytgenomen alleenlijk Sluys en het Eyland van Cadsant.

V.

Sullen gemelte Staten aan zijn Majesteyt ook cederen, de Stadt Nimmegen met alle d'appendentien en dependentien van dien, het Fort Knotsenburgh, het Fort Schenkkenschans en het gedeelte van de Provintie van Gelderlandt, gelegen aan dees zijde den Rhijn in 't reguard van Vrankrijk, mitsgaders het Eylandt van Bommel, de Stadt Bommel, het Eylandt en Fort van Voorne, het Fort St. Andries, het Kasteel van Louvesteyn en het Fort Crevecœur.

VI.

Van gelijken sullen gemelte Staten aan zijn Majesteyt cederen de Stadt Grave met alle de appendentien en dependentien, en sullen aan de selve weder geven in volle eygendom de Stadt en 't Graafschap Meurs, om daar van te disponeren na zijn Majesteyts welgevallen, met die conditien, dat de selve Staten daar voor satisfactie sullen geven aan den Prince van Orangien, en de selve schadeloos houden wegens het voorsz. Graafschap en andere Plaatsen, Landen en Steden, toebehoorende gemelte Prince, en aan zijn Majesteyt geremitteert.

VII.

Dat de Staten sullen cederen alle het recht, dat de selve gehadt hebben of soude mogen hebben te pretenderen, op de Plaatsen die zijn Majesteyt van de selve Staten heeft geoccupeert in 't Rijk, en dat ook gelijke Cessien sullen doen in 't faveur van de Prince en Grave van Oost-Vrieslandt, van alle de rechten, hoe de selve genoemt soude mogen zijn, die zy soude mogen hebben of pretenderen op de Plaatsen, die zy occuperen in des selfs Landt, en namentlijk op de Stadt Embden, het Fort Lieroort, en de Eylerschants, van waar zy sullen te rugge roepen haar Guarnisoenen.

VIII.

Dat het sal vry staan aan de Onderdanen van zijne Majesteyt te passeeren en repasseren van de voorsz. Steden en Plaatsen, die aan den selven sullen werden gecedeert, door alle de Landen van gemelte Staten Generaal, soo ter Zee, als te Lande, Rivieren en Canalen hoedanigh die genoemt souden mogen werden, sonder te wesen subject wegens hare Koopmanschap, Bagagie, Munitie van Oorlogh en vivres, aan eenige visitatie, nochte betalinge van eenigh recht nochte impositie, hoedanigh die genaamt mochte wesen.

IX.

De Staten Generaal sullen haar obligeren, van te sullen wederom geven aan de Ordre en Religie van Maltha, de Commanderyen, die bevonden sullen

werden binnen de selve Provincien aan die Ordre toe te komen.

X.

Van gelijken sullen gemelte Staten beloven, aan den Grave van Benthem, te sullen wederom geven de Kinderen van gemelten Grave, die eenigen tijdt onder de authoriteyt en protexie van gemelte Staten zijn gehouden, door de Gravinne van Benthem zijn Huysvrouwe, niet tegenstaande de instantien daar omme menighmaal gedaan, die de selve Graaf ook heeft ondersteunt door recommandatie van den Keyser, en van zijn Alderchristelijkste Majesteyt, omme te verkrijgen de restitutie van de selve Kinderen.

XI.

Sullen de selve Staten mede beloven, zijn Majesteyt te sullen ontlasten van een gedeelte van de excessive koften, die de selve geobligeert is geweest te doen om desen Oorlogh, van die te sullen betalen binnen den tijdt en termijnen naarder te accorderen, ter somme toe van 20 Millioenen guldens, mits welke zijn Majesteyt haar sal vry houden, van de somme van 3 Millioenen, die aan de selve Staten was geleent, by wijlen den Koning, Vader van zijn Majesteyt glorieuser memorie, die al in 't Jaar 1651. hadde behooren weder gegeven te werden met d'interessen van dien, die sedert den voors. Jare 1651. aan zijn Majesteyt schuldigh waren.

XII.

Dat tot erkenteniss van de Vrede, die zijn Majesteyt wel wil accorderen aan gemelte Staten, ter sake zijn Majesteyt in hare Landen wel verder soude konnen pousseren, gemelte Staten Generaal aan den Koning jaarlijks sullen presenteren door een Expresse Ambassadeur op soodanigen dagh, daar van zy nader sullen over een komen, een goude Medaille, houdende het gewichte van een Mark, daar van d'inscriptie sal wesen, dat zy van de handt van zijn Majesteyt houden de conservatie van de selve vryheydt, die de Koningen des selfs Predecesseurs in een groot gedeelte voor haar verkregen hebben.

XIII.

Dat hoewel zijn Majesteyt verklaart te vrede te sullen zijn met de bovenstaande Conditien, de welke sullen werden geaccepteert binnen den tijdt van 10 dagen, naar expiratie van de welke, daar in niet wil gehouden zijn, soo verklaart hy echter by dese, dat alhoewel de selve wierden aangenomen by gemelte Staten, sulks geen kracht te sullen hebben, en dat zijn Majesteyt geen Tractaat of Vrede sal maken, ten zy den Koning van Groot Brittannien, al eerst sal wesen gecontenteert in zijn reguard door gemelte Staten, en dat de Princen van 't Rijk, geallieert met zijn Majesteyt in desen Oorlogh, van gelijke sullen zijn gecontenteert, over de conditien, die by gemelte Staten aan haar soude mogen wesen geaccordeert. En ten eynde zijn Alderchristelijkste Majesteyt bekent make door de keure van meer als eene conditie, met wat sinceriteyt de selve wel wilde openinge geven aan de Staten Generaal van verscheyde middelen, om te komen tot een Vrede, die zy van de selve hebben versocht, en niet te sullen staen, gelijk de selve wel souden konnen doen op de pretensien, die de selve wettelijk soude konnen fonderen op de kracht van hare Wapenen en de continuatie van hare victorie, soo verklaart zijn Majesteyt, dat sonder sich precisselijk te attascheren aan de aanbiedingen, die aan hem voor desen gedaan zijn door gemelte Staten, en aan de Conditien, die de selve van haar geeysscht hadden by forme van een Alternative, soo soude de selve sich contenteren met het behouden van alle de Conquesten, die zijn Majesteyt tegenwoordigh in besettinge heeft, en

van

van die gene, de welke hy noch ſoude konnen bekomen, ter tijdt en wijle toe de gemelte Staten deſe tegenwoordige Conditien ſullen hebben geaccepteert, als namentlijk de geheele Provintie en het Hertoghdom van Gelderlandt, toebehoorende aan gemelte Staten, de Heerlijkheyt van Uytrecht en 't Graafſchap Zutphen, alle de Steden, Plaatſen en Sterkten, gelegen in de ſelve Provintien, der ſelver appendentien en dependentien, niets ter werelt uytgeſondert, de Souverainiteyt van de Provintien, Landen, Steden en Plaatſen tot nu toe by zijn Majeſteyt geconqueſteert, en ſullen der ſelver appendentien en dependentien in 't toekomende en voor altijdt aan zijn Majeſteyt verblijven.

En omme de voorſz. geconqueſteerde Landen en plaatſen aan zijn Majeſteyt gecedeert, te ſtellen in den ſtaat van beter en met minder moeyte te konnen werden onderhouden door de aſſiſtentie, die uyt het Koningrijk aan haar ſoude konnen werden gedaan, ſoo ſullen de Staten aan zijn Majeſteyt overgeven in volkomen Souvereyniteyt de Steden Maſtricht en Wijk, en alle 't geene gemelde Staten beſitten in de Landen van Overmaſe, Dalem, Fauquemont, de Stadt en Meyerie van 's Hertogenboſch met d'appendentien en dependentien, mitſgaders het Fort Crevecœur.

En op dat het Tractaat op deſe leſte Conditien niet alleen diene tot reſtabliſſement van de eerſte vriendtſchap en alliantie tuſſchen zijn Majeſteyt en de gemelde Staten Generaal, maar om daar door te procureren de ruſte en tranquiliteyt van 't Rijk, ſoo wil den Koning als Guarandeur en Conſervateur van het Tractaat van Weſtphalen, daar toe particulierlijk geaffectioneert, wel belooven na de gemaakte Vrede te willen renuntieren in faveur van de Princen van 't Rijk van alle het recht, dat zijne Wapenen hem gegeven hebben, op alle de plaatſen, die zijn Majeſteyt van gemelde Staten heeft geoccupeert in de Landen van het Rijk, reſerverende zijn Majeſteyt alleenlijk voor hem de Vryheyt van te ruyneren der ſelver Fortificatien.

Maar alſoo zijn Majeſteyt by hem ſelven wil contribueren, omme de Princen van 't Rijk te herſtellen in 't vrye gebruyk van de Steden en Plaatſen, die haarluyden toekomen, ſoo wil de ſelve ook procureren, dat de Staten Generaal te rugge trekken hare Guarniſoenen uyt die Steden en Plaatſen, die de ſelve noch in 't Rijk ſoude mogen beſitten, en namentlijk uyt de Stadt Embden, de Forten Lieroort en d'Eylerſchans, de welke weder gegeven ſullen werden aan den Prince en den Grave van Ooſt-Vrieſlandt met alle de Rechten, die de ſelve ſoude toekomen wegens het Graafſchap van Ooſt-Vrieſlandt.

En ten eynde de noodtwendige communicatien tuſſchen Vrankrijk en de Stadt Maſtricht die aan zijn Majeſteyt gecedeert ſoude werden, geen plaats mochte geven aan eenige conteſtatien in 't toekomende; ſoo ſal van d'een en d'ander zijde vaſt-geſtelt werden, dat men ſal arbeyden tot 't oprechten van een vrye paſſagie met den Heer Keur-Vorſt van Keulen, als Prince en Biſſchop van Luyk, voor de Troupen van zijn Majeſteyt van de Frontieren van Vrankrijk naar Maſtricht, dwars door 't Landt van Luyk, op conditie, dat men deſe paſſagie niet ſoude gebruyken, als midts betalende en ſonder prejuditie van 't voorſz. Landt.

Eyndelijk ſoo ſullen alle de Articulen begrepen in de boven-ſtaande memorien blijven in haar geheel, als ook die geene, rakende het cederen van de Stadt en Graafſchap Meurs, uytgeſondert alleenlijk die gene, de welke raken het cederen van andere Landen en

Plaatſen, die gedaan ſoude werden by de ſelve Staten aan zijn Majeſteyt, de welke ſich ſal contenteren met deſe boven-ſtaande Articulen.

Conditien, op de welke den Koning van Groot Brittannien conſenteert, dat Vrede gemaakt werde met de Staten Generaal der Vereenighde Provincien.

I.

DEn Koning van Groot Brittannien verſtaat, dat de Hollanders ſonder diſpuyt ſullen weder geven d'eere van de Vlagge, en dat ſelfs haar geheele Vloote de Vlagge ſullen ſtrijkken, en de Top-zeyls laten vallen voor een eenigh Engelſch Schip, voerende de Vlagge van zijn Majeſteyt in de geheele Engelſche Zee tot aan de Reede van Hollandt.

II.

Vryheydt voor een geheel Jaar aan alle de Engelſche, die noch reſteren in de Colonie van Suriname, om ſich van daar te retireren, als het haar goedt dunkken ſal, met alle hunne Goederen, van wat nature de ſelve ſoude mogen zijn; in gevolge van het Tractaat van Breda.

III.

Een eeuwigh Banniſſement uyt het gantſche gebiedt der Vereenighde Nederlanden van alle de Onderdanen van den Koning, die by zijn Majeſteyt zijn verklaart crimineel, en van ſoodanige andere, die by zijn Majeſteyt ſullen werden genotificeert van in 't licht gegeven te hebben ſeditieuſe Boekken, of anderſints geconſpireert tegens de ruſte en tranquiliteyt van zijn Koninkrijken.

IV.

Te rembourſſeren aan zijne Majeſteyt de onkoſten van den Oorlogh ter ſomme toe van een Milioen ponden ſterlinghs, daar van 400000 ſullen betaalt worden in de maandt van October naaſtkomende, en het reſtant by 100000 ponden ſterlinghs jaarlijks.

V.

Een jaarlijkſe gifte van 10000 ponden ſterlings voor altijdt, wegens de permiſſie, die den Koning haar geeft tot den Haringh-vanghſt op de Kuſten van Engelandt, Schotland en Yrlandt.

VI.

Dat d'Heer Prince van Oraigne voor tegenwoordigh, en zijne deſſendenten hier namaals ſullen hebben de Souverainiteyt van de Vereenighde Provincien, gereſerveert alleenlijk het geene ten deele vallen ſal voor de twee Koningen en hare Geallieerden, of ten minſten genieten de digniteyten van Generaal Admiraal en Stadt-houder eeuwigh en altijdt, in ſoodanige maniere en voordeliger, als de Staten van de ſelve Provincien ſulks voor deſen gegeven hebben aan eenige van de Princen zijne Predeceſſeurs.

VII.

Dat binnen drie maanden na de gemaakte Vrede, men maken ſal een Tractaat van Commercie, ſoo tot reglement van de Commercie in Indien volgens den eyſch voor deſen gedaan, als voor d'avantagie van de Onderdanen van zijn Majeſteyt in der ſelver trafijcq, gaande, komende en woonende in eenigh ander Territoir, toebehoorende de gemelde Staten, en met ſoodanige Conditien, die egalijk voordelijk zijn aan de Natien meeſt gefavoriſeert.

VIII.

Het Eylant van Walcheren, de Stad en het Kaſteel van Sluys met zijne dependentien, het Eylandt van Caſſandt, het Eylandt van Goeree, en het Eylant van Voorne, ſullen alle geſtelt werden in handen van zijn Majeſteyt van Groot Brittannien, by manier van Cautie, tot vol-

voltrekkinge van de Conditien, hier boven gementioneert.

IX.

Verklarende zijn Majesteyt wel te vrede te zijn met de hier boven gestelde Conditien, mits deselve werden geaccepteert binnen 10 dagen, naar welken tijdt zijn Majesteyt pretendeert daar aan niet gehouden te zijn, echter expliceert sich den Koning precisselijk, dat hoewel sulks alles wierde geaccordeert by de gemelde Staten, het selve doch geen effect soude grijpen, en dat zijn Majesteyt geen Tractaat van Treves of Vrede soude maken, ten ware den Alderchristelijkssten Koning in zijn reguard mede satisfactie van de gemelde Staten soude hebben, en dat de Princen van 't Rijk in desen Oorlogh met zijn Majesteyt geallieert, mede hebben contentement van de Conditien, dewelke aan haar by de gemelte Staten soude mogen zijn geaccordeert.

Numº. 60.

Brief van de Fransche en Engelsche aan Sijn Hoogheydt.

Behoorende op Pag. 722.

MYN HEERE,

WY hebben ontfangen den Brief die het uwe Hoogheyt heeft gelieft aan ons te senden door de Heeren Germain en Silvius, in dewelke de selve betuyght van te wensschen, dat de Negotiatie tusschen de twee Koningen en den Staat van de Geunieerde Provincien niet langer wierde gedilayeert maar dat Uw Hoogheyt in 't korte mochte sien wat die twee Koningen van de selve eysschen; In 't reguart van zijn Alderchristelijkste Majesteyt de selve in soo veele dagen geen antwoort ontfangen hebbende op zijne propositien, en soude sonder de seer groote instantien by ons aan zijn Majesteyt gedaan, niet gedisponeert zijn geweest, om andere te doen, maar die geobtineert hebbende, soo senden wy Uw Hoogheyt de selve by desen toe, als ook die geene die ons van wegen den Koning onsen Meester waren gelast te eysschen by het maken van een Tractaat van Vrede. U Hoogheyt sal sien, soo 't hem gelieft, of d'Heeren Staten aan ons met den eersten sullen willen antwoorden op de voorgestelde twee Propositien, en sal niet qualijk nemen, dat geremarqueert hebbende het geene de Gedeputeerden van de Heeren Staten gesonden aan de twee Koningen hebben gedaan, om aan de selve jalousie te geven, den een aan den ander, gelijk of der selver intentie was om yder zijn aparte reekeninge te vinden. Wy senden U Hoogheyt ook toe Copye van de acte, die wy gemaakt hebben met de Commissarisen van zijn Alderchristelijkste Majesteyt; by 't welke sullen konnen sien wat'er van is, en de mesures die zy in 't toekomende hebben waar te nemen, in haar begeerte om Vrede te maken. Uw Hoogheyt sal gelieven een antwoordt te geven aan d'Heer Ridder Silvius, brenger van desen Brief, om 't selve over te brengen aan de twee Koningen, binnen den tijdt van 10 dagen, en ons rechtmatigh te gelooven, dat wy zijn met alle respect en waarheyt Uwe Hoogheyt seer ootmoedige en gehoorsame Dienaren.

Was onderteekent

BUKKINGAM.

ARLINGTON.

Numo. 61.

Brieven van de Heer de Groot aan de Staten, en aan de Stadt Rotterdam.

Behoorende op Pag: 723.

Edele Groot-Mogende Heeren,

MYn Heeren. Ik hadde wel gehoopt en ook vertrouwt, dat ik eenmaal ontslagen zijnde van het lastige pak der Ambassaden, die ik eerst aan het Hof van Sweden, en vervolgens aan dat van Vrankrijk, met een onvermoeyden yver, en niet sonder detriment van mijn geringe middelen en gesondtheyt hebbe bekleedt, het eynde van mijn swakke leven gerustelijk in mijn Vaderlandt soude hebbe mogen voleynden, niet twijffelende of de getrouheyt van mijne diensten, die ten vollen konnen blijken, uyt de Advisen, die ik geduurende deselve mijne Ambassaden, weekelijke aan U Edele Groot-Mog: hebbe toegesonden, souden my de gunst van de Regeeringe, en de genegentheyt der Ingesetenen soodanigh hebben verwekt, dat ik geen andere hulp, bystandt en verseekertheydt als die, tot mijne veyligheyt soude van noode hebben; Maar ik heb, Godt betert, en vergeve den geenen, die daar van oorsaak zijn, meer wreetheydt en verwoetheydt in het midden van mijn Vaderlandt, en in de Stadt van mijne Geboorte, daar ik mijns wetens, noyt eenigh Mensch, de minste reden van misnoegen hebbe gegeven, gevonden, als ik gelove oyt tusschen Luyden van eene en de selve Natie zijn gepleeght geweest: Mijn Huys is verscheyde maal, soo by dagh als by nacht aangetast, mijn Dienstboden zijn langhs de Straat gesleept, mijn Kinderen gedreyght, en ik selve op een Sondagh, geduurende de Predicatie, komende van het Stadthuys, en dien volgende in mijn functie, soodanigh met bloote Messen aangeranst, dat ik niet als door de genadige handt Godts, uyt het gevaar van een onvermijdelijke doodt, soo het geschapen was, kan geseght werden, verlost te zijn. En noch, Edele Groot-Mog: Heeren, en hebben my al dese periculen noyt bewogen, om mijne veyligheyt voor den dienst van het Landt te prefereren, of mijn Lichaam en Leven eenighsints te sparen, soo langh als ik heb konnen gelooven, dat mijn geringen dienst haer nut konde zijn, of datter meer uytsinnigheyt, als opset met dit onstuymige werk gemenght was: oordeelende altijdt, dat het de plicht van een trouw Regent is, de gemeene onheylen van den Staat, door gemeene beraadtslagen en kloekmoedigheyt tegen te staan. Maar na dat ik uyt de Rapporten en Propositien, die op den 20 en 21 der verlede Maant, in Uw Edele Groot-Mog: Vergaderinge zijn gedaan, evidentelijk hebben konnen merken, dat men het Generaal gevaar, in een particulier wilde veranderen, en door het exponeren van mijne Persoon, een sacrifice aan de Gemeente wilde doen: soo heb ik gelooft, dat het gene tot noch toe in my voor een stantvastigheyt van gemoet hadde konnen passeren, voortaen voor een sorgeloosheydt en onvoorsichtigheydt soude gehouden werden, en dienvolgende gemeent dat ik schuldigh was, soo ten opsichte van mijn Familie, als tot defensie van mijn eer, my uyt de handen van mijn Vyanden te ontrekken, en soo langh uyt de wege te houden, tot dat ik my buyten pericul, wederom in het Vaderlandt soude konnen begeven, en den dienst van Uw Edele Groot-Mog: na mijn schuldige plicht en vermogen waar nemen. Ik hebbe dan mijn retraitte in het Konings Brabandt genomen, met intentie van mijne veyligheydt verder te soeken, soo het

het my daar te bangh werdt gemaakt, daar ik die beſt en buyten opſpraak ſal konnen vinden. Verſeekerende Uw Edele Groot-Mog: dat ik mijne voorgaande getrouwigheydt, door de conduite die ik in deſe bekommerlijke tijden ſal moeten houden, noyt en ſal beſmetten door eenige Actien die het Intereſt van mijn Vaderlandt nadeeligh, Uw Edele Groot-Mog: ondienſtigh, mijne Reputatie ruineus, of contrarie de Sentimenten, die ik verſekert ben, dat alle eerlijke en kondige Regenten van my hebben, ſoude mogen zijn. Dit hebbe ik van mijn ſchuldige plicht geacht, Uw Edel Groot-Mog: bekent te maken, terwijl ik Godt Almachtigh uyt grondt van mijn hert bidde, dat Hy Uw Edel Groot-Mog: loffelijke Regeeringe, met Vreede van buyten, met Eendracht van binnen, en vervolgens de goede Ingezetenen met alderley Welvaren gelieve te zegenen.

Antwerpen den 1 Auguſti. 1672.

U E. Dienaar, P. de Groot.

Ed: Achtb. Wijſe, en voorſienige Heeren.

MYn Heeren, Alhoewel mijne wederkomſte in het Vaderlandt niet ſoo tijdelijk en is geweeſt, als ik wel hadde gewenſcht, ſoo heb ik evenwel tijts genoegh gehadt, om te ſien dat de Diſordres die aldaar eenige Weken herwaarts zijn geweeſt, uyt geen goede Oorſaak en quamen, en dat de goede Regenten ſeer qualijk wierden bejegent: Soo heb ik evenwel, ſchoon in mijn gemoet, nevens veele andere, wel bewuſt zijnde dat mijne Comportementen, die ten vollen uyt mijne Adviſen konnen werden gejuſtificeert, daar toe gene het minſte ſubject en hadden gegeven, my gaarne getrooſt de Violentien die aan mijn Huys, Familie en Perſoon zijn aangedaan geweeſt, ten reſpecte van het gemeen, uyt te ſtaan, ſoo langh als de Periculen gemeen zijn geweeſt. Maar na dat ik bevonden hebbe dat men het gevaar heeft willen diſtingueren, en mijne Perſoon tot een Victime aan de ontſtelde Gemeente heeft willen overgeven, ſoo heb ik geoordeelt dat het tijdt was, dat ik mijn Veyligheydt door mijne Retraite vaſt ſtelde, ſoo om mijne onnooſele Kinderen die ſorge niet te ontrekken die ik haar ſchuldigh ben, als om te beter bequaam te zijn, om mijne Reputatie, die ſonder twijffel niet min als mijn Leven ſal werden geimpieteert, voor de gantſche Wereldt te verdedigen, dat weynigh moeyte ſal in hebben, als mijne Conduiten, gecompaſſeert met de Ordres van den Staat, by onpartydige Gemoederen ſullen werden geexamineert. Ik hebbe my by proviſie geretireert in de Spaanſe Nederlanden, om gene de minſte occaſie van misduydenis aan mijne Vyanden te geven, met intentie om mijnen ſchuldigen Dienſt weder te komen waarnemen, ſoo ras ik ſal verſekert zijn dat Uw Ed: Achtbare in ſtaat en genegentheydt zijn, om my die Veyligheydt te preſteren, die ſy aan alle haar Ingezetenen, en ſpecialijk aan de Regenten, ſchuldigh zijn. Waar mede Uw Edele Achtbare bevelende in de Protectie van Godt Almachtigh, ik ſal blijven

Ed. Achtb. ſeer Voorſienige Heeren,

Uwer Ed. Achtb. Ootmoedigen Dienaar

P. DE GROOT.

Uyt Antwerpen, den 1 Auguſty, 1672.

Numo. 62.

Num°. 62.

Authorisatie van de Staten van Hollandt en West-Vriesland op Sijn Hoogheyt, tot veranderinge der Regenten in de Steden.

Saturdagh den 27 Augustii, 1672.

Behoorende op Pag: 734.

DE Raadt-Pensionaris heeft ter Vergaderinge gerapporteert den uytval van de conferentie, by de Heeren haar Edele Groot-Mog: Gecommitteerden, in gevolge van der selver Resolutie Commissoriaal van den 26 deses gehouden met den Heere Prince van Orange, over het advis van de Heeren haar Edele Groot-Mog: Gecommitteerde Raden, rakende de jegenwoordige perplexe constitutie van tijde en saken, en de diffidentie en murmuratie van de Borgeren en Ingesetenen sich in verscheyden Steden deser Provincie tegens de Heeren Burgemeesteren en Regeerders van dien, of immers eenige van de selve openbaarden, in de Notulen van den voorschreven 26 deses breeder gementionneert, mitsgaders de hoogh-wijse consideratien en het advis van Sijn Hoogheyt: Waar op gedelibereert zijnde, is goedt gevonden en verstaan, dat den hoog-gemelten Heere Prince van Orange als Stadthouder deser Provincie sal werden versocht en geauthoriseert, soo als Sijn Hoogheyt versocht en geauthoriseert werdt by desen, om sich in soodanige Steden, in de welke de voorsz. diffidentie en murmuratie albereydts is ontstaan, aanstondts, en sonder af te wachten, dat de saken aldaar tot eenige tumulte, disordre of confusie komt uyt te bersten, op het versoek van de Heeren Burgemeesteren en Regeerders, of van de Burgeren en Ingesetenen van dien, of ook anders sints uyt eygene beweginge te informeren op de redenen en oorsaken die tot de voorsz. diffidentie en murmuratie occasie en aanleydinge hebben gegeven, te laboreren, omme de voorsz. diffidentie en murmuratie op de beste, bequaamste en discreetste manniere wech te nemen, en te doen cesseren, en de gemoederen van de Heeren Burgemeesteren en Regeerders voornoemt met de voorsz. Burgeren en Ingesetenen te consolideren, en te verheelen, de voorsz. Borgeren en Ingesetenen aan te wijsen, en te remonstreren de ongefondeertheyt van de voorsz. hare diffidentie en murmuratie, en te exhorteren tot het respect dat zy aan hare Overigheydt schuldigh zijn, en ingevalle de voorsz. diffidentie en murmuratie daar door niet soude konnen werden weggenomen, en de gemoederen van de Heeren Burgemeesteren en Regeerders, mitsgaders van de Burgeren en Ingesetenen der voorsz. Steden met den anderen geconsolideert, dat den hooghgemelten Heere Prince verders sal werden versocht en geauthoriseert, soo als Sijn Hoogheyt versocht en geauthoriseert werdt by desen, omme in sulken onverhoopten geval, soodanige Regenten, tegens de welke de voorsz. diffidentie en murmuratie meest soude mogen wesen ontstaan, op de discreetste en bequaamste maniere te persuaderen, disponeren, en des noot te obligeren om haar van de bedieninge van hare Magistrature of dienste van de selve Steden, en de functie by haar uyt den hoofde van dien in de Regeeringe van den Lande bekleedt werdende, te ontslaan, en andere in hare plaatsen aan te stellen; en dat den hoogh-gemelten Heere Prince voorts generalijk sal werden geauthoriseert, soo als Sijn Hoogheyt geauthoriseert werdt by desen, om in de voorsz. Steden, soo ten aansien van de voorsz. Regenten, als ten aansien

sien van de voorsz. Borgeren en Ingezetenen soodanige verdere ordre te stellen, als Sijn Hoogheyt tot meeste ruste en dienste van den Lande in het gemeyn, en van de voorsz. Steden in het particulier sal oordeelen te behooren; Des werdt by desen wel expresselijk verstaan en verklaart, dat 't gene voorsz. is sal geschieden alleen voor dese reyse, tot wech-neminge van de voorsz. diffidentie en murmuratie, en sulks sonder eenigh præjuditie of consequentie voor het toekomende, en mede onvermindert en sonder eenigh nadeel voor het toekomende ten aansien van de Privilegien, Vry en gerechtigheden de voorsz. Steden in het gemeyn of in 't particulier competerende; En dat de voorsz. Regenten daar door geensints sullen werden gequetst of benadeelt in hare goede name en fame, veel minder dat de selve daar uyt sullen mogen werden geargueert, of gesuspicieert haar in de Regeeringe van den Lande niet na behooren gedragen te hebben; En dat den Hoogh-gemelten Heere Prince sal werden versocht, soo als Sijn Hoogheyt versocht werdt by desen, de voorsz. Regenten die de voorsz. Regeeringe in manieren vooren verhaalt, souden mogen komen te verlaten, mitsgaders hare Familien en Goederen te nemen in Sijn Hoogheyts speciale protectie en sauveguarde, met wel scherpe interdictie op verbeurte van Lijf en Goedt de voorsz. Regenten, hare Familie of Goederen, of eenigh gedeelte van dien eenighsints te molesteren, beschadigen, of incommoderen; en hebben haar Edel Groot-Mog: noch wyders mede verklaart, gelijk de selve verklaren by desen, dat de voorsz. authorisatie alleen lijk wert geconcludeert op inschrijvinge, soodanigh dat die Steden, de welke souden mogen goedt vinden haar van de voorsz. authorisatie te bedienen, het effect van de selve aanstondts sullen mogen genieten, en dat die Steden de welke souden mogen oordeelen de voorsz. authorisatie in den hare onnodigh, of niet dienstigh te wesen, en sulks haar consent, daar inne binnen den tijdt van 8 dagen komen af te schrijven, met de selve authorisatie niet sullen werden gechargeert; blijvende niet te min de voorsz. authorisatie in haar volle kracht en weerde ten aansien van die Steden, de welke gene afschrijvinge binnen de voorsz. tijdt van 8 dagen sullen hebben gedaan.

Accordeert met te voorsz. Resolutien.

Herbert van Beaumont. 1672.

Numo. 63.

Request en Articulen van de Burgerye van Haarlem gepresenteert aan hare Magistraat.

Behoorende op Pag: 736.

GEven met behoorlijke Eerbiedigheydt te kennen, d'Algemeene Schutterye der opgemelte Stadt, hoe dat sy Supplianten by dese Conjuncturen van tijden, en gevolghlijk gaarne soude sien dat de wanordres van hare Compagnien, wierden geredresseert en herstelt, in een goede en ordentelijke Regeeringe van de selve hare respective Compagnien, en dat haar Supplianten onder Reverentie dunkt, dat daar toe om de Confusie en wanordre ontstaande uyt de al te grootheyt van hare Compagnien voor te komen, wel gerequireert soude werden, dat de selve van het getal van 8 Vaendels soude gebracht werden tot het getal van 12. Als mede dat der selver Collonellen, Fiscalen, Capiteynen, Luytenants en Vaendrigs, wierden verkoren, uyt en by stemminge der selver Burgerye, yder in sijn Vaendel, mitsgaders dat de selve Capiteynen, Luytenants en Vaendrighs, als ook andere hooge Officieren, boven

gemelt, niet ſoude werden geëligeert, uyt eenige van de Heeren Politycque Regenten, omme de ſelve Heeren Regenten te ontlaſten van een dubbelde Bedieninge, en geen Empeſchement te contribueren in haar Politycque affairen: En dat ook van de ſelve Militaire Officien, ſoude zijn geëxcuſeert alle de gene, die, of Soonen, Schoon-Soonen, Broeders, Zwagers en Oomen van yemandt der Hoogh gemelte Regeeringe ſoude mogen weſen, op dat een yder ſijn Ampt, met volle Liberteyt ſonder Empeſchement, tot contentement van de Burgerye ſoude konnen bedienen: waaromme ſy Supplianten dan te rade zijn geworden, haar te keeren tot Uw Ed: Groot-Achtbaarheden, Reverentelijk verſoekende dat Uw Edele Groot-Achtbaarheden, ter oorſake, en om redenen voorſz. haar Supplianten gelieven te conſenteren, dat in Conformité als hier vooren, hare reſpective 8 Vaendels, werden gebracht, tot het getal van 12. De Heeren Vroedtſchappen reedts in de Krijghs-Raadt deſer Stadt zijnde, mitſgaders der ſelver Geparenteerden, ter Namaaghſchap, als hier vooren genoemt, nu en gevolgelijk van alle Bedieninge, in de opgemelte Krijghs-Raadt met alle Reverentie werden geëxcuſeert, en de Supplianten geadmitteert, om voor nu, en gevolgelijk uyt hare reſpective Vaendels hare eygene Collonellen, Fiſcaals, Capiteyns, Lieutenants en Vaendrighs, te verkieſen, het welk doende, ſoo zijn de reſpective Supplianten gereſolveert, door Godes Zegen, onder het beleydt van Sijn Hoogheydt, den Heere Prince van Orangie, haar Goedt en Bloedt ten dienſte en voor de Vryheyt en Algemeene Ruſt van deſe Staat en Stadt, ten uyterſten by te ſetten, of &c.

Volgen noch eenige Artijkelen, waar op de Algemeene Schutterye der Stadt Haarlem, onder behoorlijke Reverentie verſoekt, dat d'Edele Groot-Achtbare Heeren Burgermeeſteren en Regeerders der ſelver Stadt, ſoodanig gelieven te diſponeren als haar Ed: Groot-Achtbaarheden ten meeſten Vrede, Ruſte en Beneficie van de gemeene ſake en Burgerye der opgemelte Stadt ſullen verſtaan te behooren:

I.

DAt alle d'Ontfangers van de Geeſtelijke en Wereltlijke Goederen deſe Stadt concernerende, ſoude mogen zijn en blijven buyten de Vroedtſchappen deſer Stadt, en Jaarlijks van haar Ontfangh en Uytgift, aan de Magiſtrature Publique Rekening doen.

II.

Dat gene Bewindt-hebberen van d'Ooſt- en Weſt-Indiſche Compagnie ſoude mogen werden geëligeert, uyt de Vroedtſchap deſer Stadt, maer uyt de voornaamſte Koopluyden.

III.

Dat geen Hooft-Officier deſer Stadt, midtſgaders geen Bailjuw van Kennemer-landt of Brederoode, mede ſoude mogen zijn of blijven in de Hoogh-gemelte Vroedtſchap.

IV.

Dat niemandt tot eenige Officien, profitable Ampten, of Beneficiën deſer Stadt, ſoude mogen werden gepromoveert, als een Ingeboorne van deſe Stadt, of van de Provintie van Hollandt en Weſt-Vrieſlandt.

V.

Dat niemandt wie het ook ſoude mogen weſen meer als een Ampt of Officie deſer Stadt concernerende, ſoude mogen bedienen, ten ware hy van 't ſelve Ampt of Officie 's Jaarlijks geen 4 hondert.

dert Caroli guldens ſoude konnen profiteeren.

VI.

Dat niemandt in de Hoogh-gemelte Vroedtſchap deſer Stadt ſoude mogen zijn, of daar toe ſoude mogen werden geëligeert, als die gene, de welke is van de Aanſienlijkſte, vermogenſte en Wijsſte deſer Stadts Burgerye, en een oprecht Lidtmaat van de ware Gereformeerde Religie; mitſgaders een getrouw Voorſtander van deſe Staat en Stadt, als mede een oprecht en van lange tijdt getrouwe Lief-hebber van Sijn Hoogheydt den Prince van Orangie, genegen zijnde de Privilegien te helpen maintineren.

VII.

Dat overmidts de Burger-ſchuttery deſer Stadt, onder ſolemnelen Eede moet belooven, de Handtveſten en Privilegien deſer Stadt te helpen maintineren, ook aan de ſelve Burger-ſchutterye, door den Druk ſoude mogen werden gecommuniceert, en uytgegeven, alle de Privilegien, Handtveſten en Voor-rechten die haar zijn verleent, door de Graven en Regenten van Hollandt en Weſt-Vrieſlandt, tzedert de eerſte grondtveſt, van deſe Stadt en Burgerye, tot op den tegenwoordigen dagh toe, behoudens (onder 't Beleydt van Sijn Hoogheydt den Prince van Orangie) haar Vryheydt, haar lieder uyt het Recht der Naturen en 't Recht der Volkeren, midtſgaders het Recht desO orloghs competerende.

Additien en nader Conſideratien, dienende tot het Requeſt by d'Algemeene Burger-ſchuttery der Stadt Haarlem, noopende de Electie van hen-lieden eygen hoofden, aan d'Edel Groot-Achtbare Heeren Burgermeeſteren der ſelver Stadt gepreſenteert. Te kennen gevende,

I.

DAt de Burger-ſchuttery, tot het pareren van Militaire Ordres, gevoeghlijker ſoude werden gebracht, door de gonſte en het beleydt van hoofden, tot hun genoegen by hen-luyden uyt hen-luyden geëligeert; als door het quaſi reſpect en Commando van Hoofden, die hen door de Magiſtrature ſomtijdts tot hen-lieden ongenoegen ſoude mogen werden geobtrudeert.

II.

Als mede, dat de meening en intentie van de Burger-ſchuttery niet en is, om, hun eygen Hoofden geëligeert hebbende, door de ſelve de Heeren Politycque Regenten, met ſeditieuſe voorſlagen uyt den Name van de Burgerye te doen, ſomtijdts te incommoderen, of haar Ed: reſpect en Authoriteyt eenighſints te beſnoejen; maar om de ſelve Heeren Regenten in haar Ed: volle reſpect en Authoriteyt tegens alle quaetwilligen te beter en veyliger te helpen maintineren.

Waeromme dan de ſelve Burger-ſchuttery met alle Reverentie ſich keerende tot Sijne Hoogheydt den Heere Prince van Orangie, (alſoo aan Sijne Hoogheydt de diſpoſitie van het boven gemelde Requeſt is geoffereert) ootmoedighlijk als noch verſoekt, dat Sijne Hoogheydt hen Supplianten gelieve te admitteren tot het nomineren van een dubbel getal van hun-lieden Hoofden, conform het voorſz. Requeſt, om by Sijne Hoogheyt als Stadthouder, Gouverneur en Capiteyn Generaal, mitſgaders Hooft van de Militie deſer Landen, daar uyt dan een enkel getal te werden geëligeert, op dat Sijn Hoogheydt de wel-gemelde Heeren Regenten, beſt verſeekert ſoude mogen zijn, dat de gemelde Hoofden waren bequaam tot haar lieder reſpective Chargien, en getrouwe Patriotten van dit Vaderlant, mitſgaders ware Lief-hebbers en geen

Flatteurs van sijne hoogh-gedachte Hoogheydt, 't welk doende, &c. ut in Principali.

Numo. 64.

Generale Amneſtie tot Haarlem gepubliceert.

Behoorende op Pag. 738.

AAn ons Albrecht Nierop, Oudſte Raad in den Hove van Hollandt, en Johan Wierts, Raadt en Reekenmeeſter van Sijn Hoogheyt den Heere Prince van Orange, als ſpecialijk van deſelve zijne Hoogheyt gecommitteert, omme de Regeeringe der Stadt Haarlem wederom in goede Ordre te brengen, by de Heeren Regenten der ſelver Stadt openhertelijk verklaart zijnde, gelijk zy als noch verklaarde, dat zylieden alle in 't gemeyn en yder in 't particulier, niet meer wilden gedachtigh weſen de Ongeregeltheden, ſedert weynige dagen herwaarts by eenige Ingeſetenen binnen deſer Stadt gepleeght: maar al het ſelve meer toeſchrijvende aan een verkeerden Drift, als aan eenen gepremediteerde malitie, geerne wilden vergeven en vergeten; ſonder daar over eenige recherche of onderſoek te laten doen, of gedogen gedaan te werden: Soo hebben Wy, uyt de Name van Hooghgedachte zijn Hoogheyt den Heere Prince van Orange, prijſende voor eerſt in de gemelte Heeren Regenten hare Vaderlijke genegentheyt en affectie tegens hare Burgers en Ingeſetenen, goet gevonden de ſelve Ingeſetenen te vermanen, en op het alder-ſerieuſte te belaſten, gelijk als Wy vermanen en belaſten mits deſen, ſchuldige weder liefde en gehoorſaamheydt aan hare reſpective Overheden te bewijſen, de ſelve met alle behoorlijke eerbiedigheydt en reſpect te bejegenen, d'een Burger den anderen over het gepaſſeerde niet te injurieren, en vorder alles te doen, dat den plicht van een goet Burger en Onderdaan is mede brengende.

Verſtaan wyders, dat alſoo midts de veranderinge der Generaale Regeeringe, ook eenige veranderinge is gevallen in den Eedt, die de Burger-Schuttery gewoon is te doen in handen van de Krijghs-Raadt, den ſelven Eedt met den eerſten by de Schutters ſal werden vernieuwt, Ordonneerende de gemelde Krijghs-Raadt de voorſz. Schutters den Inhoudt van den ſelven Eedt wel te doen begrijpen.

Ordonneren vorders, dat van nu af aan de Dagh-wachten, als tot noch toe onnoodigh, ja ondienſtigh aan de Stadt, en als te laſtigh voor de goede Burgers, in toekomende en tot nader ordre ſullen ceſſeren en ophouden.

Met alle het welke voorſz. wy vaſtelijk vertrouwen, dat de Heeren Regenten in haar Eer en Reputatie, de Burgers in haar Ruſte en Vrede, en de Stadt in haren ouden luyſter, ſal weſen en blijven geſtelt.

Aldus gedaan ten overſtaan van ons Commiſſariſſen hier onder geſchreven, binnen de Stadt Haarlem, den 16 September 1672.

En was geteekent
A. Nierop en J. Wierts.

Numo. 65.

Acte van Sijn Hoogheyt, daar by de Regeeringe tot Haarlem is verandert.

Behoorende op Pag: 738.

Willem Hendrik, by der gratien Godes Prince van Orangie en Naſſau, Grave van Catzenellebogen, Vyanden, Dietz, Lingen, Meurs, Buren, Leerdam,

dam, &c. Marquis van der Veere en Vlissingen, Heere en Baron van Breda, &c. Gouverneur en Stadthouder van Hollandt, Zeelandt en West-Vrieslandt, Capiteyn Generaal en Admiraal der Vereenighde Nederlanden.

DOen te weten: Dat wy in dese bekommerlijke Tijden niet meerder ter herten nemende, als dat de respective Steden en Provintien, onder ons Stadthouderschap resorterende, mochten werden gebracht in soodanige ordre en Regeringe, waar door der selver ruste en voorspoet werde gestabileert, en ons door eenige Afgesondene voorgedragen zijnde, dat in de Stadt van Haarlem, tusschen de Regenten en Ingesetenen, soodanige diffidentie was ontstaan, waar door ons goet oogmerk niet kan werden bereykt: en vorders uyt het rapport van Commissariissen Aelbrecht Nierop, outste Raadt in den Hove van Holland en West-Vriesland, en Johan Wierts, onsen Raadt en Rekenmeester, die wy, (door pressante affaires ons persoonelijk in de voorsz. Stadt niet konnende laten vinden) aldaar tot weghneminge van de voorseyde diffidentie hadden gesonden, dat verscheyde onordentelijkheden van wegen de Ingesetenen tegens de Regenten aldaar waren gepleeght, hebben wy, naar ingenomen rapport van gemelte Commissariissen, die haar binnen de voorsz. Stadt op alles hadden laten informeren, op de Requeste, mitsgaders de seven Artijkelen, uyt den name van de algemeene Schutterye aan ons overgelevert, gedisponeert in manieren als volght:

ERstelijk rakende de Officieren in den Krijghs-Raadt, hebben wy tot Collonel van den Ouden Doelen gestelt, gelijk wy stellen mits desen

Dirk Deyman, Raedt en Vroetschap der voorsz. Stadt.

Tot Capiteyn van het Orange Vaendel *Gilles van Horenbeecq.*
En tot Lieutenant *Frederik Cousebant.*
Tot Capiteyn van het Witte Vaendel *Mattheus Everswyn.*
Tot Lieutenant *Christoffel van Beek.*
Tot Capiteyn van het Blauwe Vaendel *Mr. Jacobus Wallis.*
En tot Lieutenant *Mr. Christoffel van Valkenburgh.*
Tot Capiteyn van het Gecouleurde Vaendel *Doctor Godin.*
En tot Lieutenant *Cornelis Cloribus.*

Vorders tot Collonel van de Nieuwe Doelen Florens Swan, Raadt en Vroedtschap der voorsz. Stadt.

Tot Capiteyn van het Orange Vaendel *Pieter Kluyskens.*
En tot Lieutenant *Hans Baelli.*
Tot Capiteyn van het Witte Vaendel *Dirk Damius.*
Tot Lieutenant *Abraham van Gelder.*
Tot Capiteyn van het Blaeuwe Vaendel *Cornelis van Loon.*
Tot Lieutenant *Francois Palm.*
Tot Capiteyn van het Gecouleurde Vaendel *Eduart van Cralen.*
Tot Lieutenant *Arnout Gudde.*

En eyndelijk tot Fiscaal van de voorsz. acht Compagnien
Geldolf van Vladrake.

Wel verstaande, dat dese Keure alleenlijk sal wesen voor dese reyse sonder te trekken in consequentie: maar dat in toekomende by den Krijghs-Raadt sullen werden genomineert vier Persoonen uyt de Vroetschap, om daar uyt by de Heeren Burgermeesteren twee tot Colonels te werden verkosen.

Van gelijken sullen by den selven Krijghs-Raadt uyt yder Compagnie werden genomineert twee Capiteynen

en twee Lieutenants, om daar uyt by Borgermeesters een Capiteyn en een Lieutenant voor yder Compagnie gekosen te werden.

Sullen ook twee Fiscalen by den Krijghs-Raadt werden genomineert, om by gemelde Borgermeesteren daar uyt een gekosen te werden, en dat alles van drie tot drie Jaren.

Kemende wyders tot de boven gementioneerde Articulen, verstaan wy, dat op de drie eerste, meldende, dat de Ampten van Ontfangers, Bewinthebberen, den Hooft-Officier en den Bailliu van Kennemerlandt behoorden te werden gesepareert van de Vroetschappen, voor als noch niet en kan werden gedisponeert.

Het vierde Artijkel, als strijdigh tegens de Privilegien van den Lande, en prejudiciabel zijnde soo wel aan den Staat in 't gemeen, als aan de Stadt in 't particulier, kan niet toegestaan werden: des niet te min sullen alle de gene, die tot eenige Officien, proffitable Ampten of Beneficien der voorsz. Stadt zijn, of noch souden mogen werden gepromoveert, gehouden sullen wesen aanstonts, of by de aanveerdinge van dien, Poorteren der voorsz Stadt te werden, en te voldoen de rechten tot het voorsz. Poorterschap staande, of sullen by faute van dien genoodtsaakt wesen haar voorsz. Officien, Ampten of Beneficien te verlaten.

Op het vijfde Artijkel verstaan wy, dat niemandt, wie het soude mogen wesen, meer als een Ampt of Officie, de Stadt Haarlem concernerende, sal mogen bedienen, ten ware hy van het selve Ampt of Officie geen 600 gulden 's Jaars Tractament soude proffiteren: en yemandt bevonden werdende meer als een Ampt of Officie te bedienen, waar toe een vast Tractament van 600 gulden of daar boven is staande, sal gehouden wesen de selve andere of meerdere Ampten te verlaten tot sijn keure en optie.

Het seste Artijkel, namentlijk, dat die gene, die tot Vroetschap sullen werden geëligeert, sullen moeten wesen de aansienlijkste, vermogenste en wijste van de Borgerye, Litmaten der Gereformeerde Religie, getrouwe Voorstanders van den Staat en Stadt, onse Persoon oprecht geaffectioneert, en genegen de Privilegien te maintineren, wordt absolutelijk toegestaan.

Eyndelijk ordonneren Wy, dat aan de Burger-schuttery door den Druk sullen werden gecommuniceert alle, soo oude als nieuwe, Privilegien, Hantvesten en Voorrechten, de voorsz. Stadt competerende, soo veel de selve dienstigh en nut sullen bevonden werden.

Vorders wat belangt de Nominatie van 32 Persoonen, die de 24 Gecommitteerden van de Burgerye der Stadt Haarlem, soo by haar schriftelijke Requeste, als by gevoeghde Memorie, beyde by de selve 24 onderteekent, versochten dat mochte dienen beneffens de Nominatie der oude Regenten, als een dubbelt getal, om daar uyt by ons een nieuwe Vroetschap geformeert te werden, en sekerlijk bericht zijnde, dat aan d'een zijde dese nieuwe Nominatie seer informeel was, ja soo veer, dat de Vertoonders in presentie van onse Commissarissen, meer als de helft van de nieuw genomineerde Persoonen hadden gerecuseert; en aan d'ander zijde, dat tegens de oude Regenten niets reprochabels en wierde ingebracht de Religie, Politie of eenige Factie rakende; maar ter contrarie, dat de selve Regenten van outs bekent waren als singuliere Yveraars tot voordeel van den Staat, Stadt en onsen Persoon, soo hebben wy goet gevonden, soo uyt de Nominatie van de voorsz. oude Regenten, als uyt die gene, die van nieuws opgestelt

opgestelt en genomineert sijn, tot Vroetschap te stellen, gelijk wy stellen mits desen, dese naarvolgende Persoonen:

Andries vander Horn,
Jacob Steyn,
Mr. Iacob Druyvesteyn,
Mr. Mattheus Steyn,
Cornelis Duyvese,
Mr. Johan van Tkilt,
Dr. Willem van Teffelen,
Mattheus Schatter,
Dr. Mahule Febure,
Jonas de Jongh,
Jacob de Ram,
Dirk Deyman,
Gillis Bouchelion.
Mr. Adriaan Bakker,
Florens Swan,
Mr. Adriaan van Bosvelt,
Johan Bartholomeusz. Veer,
Mr. Cornelis Gravesteyn,
Mr Cornelis van Loo,
Cornelis Silvius,
Isbrant Schatter,
Willem Turk,
Mr. Johan Ruyl,
Gillis van Clarenbeek,
Paulus Vermenlen,
Meynard Vyanen,
Mr. Salomon van Ecksten,
Mathijs Haaswindius,
Mr. Willem Fabritius,
Isbrant Diks,
Anthony Koning,
Balthasar Coymans, *Heer van Streefkerk.*

Lastende onse Commissariissen de selve in onsen Naam den behoorlijken Eedt af te nemen.

Gedaan in's Gravenhage den 14 *September* 1672.

G. H. Prince d'Orangie.

Ter Ordonnantie van Sijn Hoogheyt
G. HUYGENS.

Num°. 66.

Actens rakende de Stadt Delft.

Behoorende op Pag. 740. 741.

EErst, dat de Regeringe, en Officialen van dien der selver Stadt, werd gestelt ter Judicature van Sijne Hoogheyt, den Heere Prince van Orangie, soodanig, dat de selve mach gesuyvert werden van de Louvesteynse Factie.

2. Niemandt in de Regeeringe zijnde, sal meer dan een Officie buyten sijn Regentschap mogen bedienen.

3. Niemandt in de Regeering te nemen, die Bewinthebber is van de Oost, of West-Indische Compagnie.

4. Geen Politique Commissariissen in de Kerken-Raadt te mogen stellen.

5. Niemandt eenige Officien te bedienen, dan Burgers, of hare Kinderen, en dat de selve alvoorens Professie gedaan hebben van de Gereformeerde Religie.

6. Niemandt in de Regeering te admitteren voor dat hy Professie van de Gereformeerde Religie gedaan heeft.

7 Alle Privilegien en Vryheden, die de Schutters hebben gehad voor den Jare 1580. volgens het. Privilegie of Hanvest-boek.

En werden omme Sijn Hoogheydt, tot uytvoeringe deses versocht,

Johannes Eenhoorn, en Jacobus Pijnaker, uyt het 1 Quartier.

Capiteyn Nicolaus Middelhoek, en Johan de Waart, uyt het 2 Quartier.

Anthony Verschouw, Pouwels van Yselsteyn, Daniel Jansz. Koopmans, uyt het 3 Quartier.

Capiteyn Marcelis van Gogh, en Mr. Henrik van der Eemt, uyt het 4 Quartier.

Den Hooftman de Bocq, als Gecommitteerde van sijn Roth.

Mits-

Mitsgaders,

Frans van Hurk, met gemeen goet vinden van de voorsz. Hooft-luyden toe gevoeght.

Met last, omme ten desen, uyt de Vroetschap, met consent van de Heeren Burgemeesteren te versoeken.

De Heeren,

Zacharias Beerensteyn van Hoffdijk.

En

Theodoris Valensis.

En is dese, by de voorsz. Hooft-luyden, soo voor haar selven, als uyt den naam van de voorsz. hare presenten Rotsgesellen onderteykent, en was onderteykent; *Jacobus Pijnaekker, Hugo van Bleyswijk, Joris Blekman, Pieter Geritsz Kam, Heyndrik de Hoogh, Arien Breuil, M. Leeuwenhoek, Daniel J. Koopmans, Pouwels Yselstein, M. Bres, A. de Bok, J. de Weert, Michiel van Outten, Hendrik van der Eem, Joost Evertsz Buister, A. van Ysendoorn.*

Aan Sijn Hoogheyt.

GEven reverentelijk te kennen de gedeputeerde van de Schutterie der Stadt Delff, geassisteert met d'Heeren Zacharias Beresteyn van Hofdijk, en Theodoris Valensis, beyde Vroetschappen der voorsz. Stede, dat de Supplianten en hare principalen eenigen tijdt onderdrukt zijnde geweest van de Louvesteynse Factie in dier voegen, dat daar door niet alleen hare Privilegien zijn ontnomen, maar ook de Regeeringe soodanigh geconstitueert, dat de selve niet langer sonder de totale ruine van hare Stadt behoorde te continueren, waaromme de Supplianten genoodsaakt zijn hun te keeren tot U Hoogheydt, onderdanighlijk versoekkende, dat U Hoogheydt de voorsz. Regeringe en Officianten van dien, gelieve te veranderen, en suyveren van de voorsz. Loevesteynse Factie, voorts te Ordonneren, dat niemandt in de Regeringe binnen hare voorsz. Stadt meer dan een Officie buyten zijn Regentschap sal mogen bedienen, dat ook niemandt in de voorsz. Regeringe sal mogen worden genomen, de welke is Bewint-hebber van de Oost- of West-Indische Compangie, dat geen Politique Commissariesen in de Kerken-raadt sullen mogen werden gestelt; dat niemandt eenige Officien sal bedienen, ten zy deselve zijn Burgers of der selver Kinderen. En dat zy alvoorens Professie sullen moeten doen van de Gereformeerde Religie, dat voorts de Supplianten sullen behouden alle Privilegien, en vryheden, de welke de Schutters hebben gehadt voor den Jare 1580. volgens het Privilegie of Handt-vest-boek daar van zijnde, waar op U Hoogheyts dispositie aanstonts werdt te gemoet gesien, voornamentlijk in regarde van de veranderinge der Regeringe, op dat daar door alle verdere onheylen geprevenieert, de Supplianten behoorlijk geregeert, den dienst van den Lande betracht, de Religie naar behooren gehanthaaft, en de voorsz. onverdraaghlijke Louvesteynse Factie t'eenemaal uyt gedelght mach werden. *Dit doende &c.*

COPIE,

Den Prince van Orangie.

ERentfeste, Wijse, Voorsienige, seer Discrete, besondere goede Vrienden: Uyt de Requeste en Articulen Copielijk hier nevens gaande, sullen U E. konnen vernemen wat de Borgerye der Stede Delff, by deselve van ons is desirerende, en versoekkende; Wy hebben daar op niets finalijk willen determineren, als considererende de ingredienten van dien van gewichte en impor-

importantie, sonder alvoorens U E. consideratien daar ontrent verstaan en ingenomen te hebben, die wy daaromme versoekken en begeren, dat ons 't zy by geschrifte, of door Gedeputeerden mogen toekomen, en alsoo, gelijk U E. sulks wel sullen oordeelen, de sake om verscheydene redenen geen uytstel is lijdende, wenschen wy, en sullen verwachten, dat de voornoemde Consideratien binnen den tijdt van 24 uuren naar receptie deses ons mogen gewerden, daar toe ons verlatende, sullen wy

Erenfeste, Wijse, Voorsienige seer Discrete besondere goede Vrienden, U E. bevelen in de protextie van Godt Almachtigh, in 's Gravenhage den 31 Augusti 1672.

Onderstondt,

U E. goetwillige Vrient,

En was geteekent,

G. H. Prince d'Orange.

De superscriptie was,

Den Erentfesten, Voorsienigen, seer Discreten onse besondere goede Vrienden, Burgemeesteren en Regeerders der Stadt Delff.

Consideratien, op de Requeste,

en Articulen by eenige Gedeputeerden van de Schutterye der Stad Delff, gepresenteert, en overgelevert aan Sijn Hoogheyt, den Heere Prince van Orangie, uyt den naam, en van wegen de 40 Raden, en Vroetschappen der selver Stadt, aan zijn hooghgemelte Hoogheyt mede overgelevert, den 1 September 1672.

VOor. soo veel in 't begin van de voorsz. Requeste werdt geposeert, dat de Requestranten seggen, geadsisteert geweest te zijn, met de Heeren Zacharias Beresteyn van Hofdijk, en Theodoris Valensis, beyde Vroetschappen der voorsz. Stadt, moeten haar Achtbare Sijn Hoogheyt bekent maken, dat gemelte Heeren verklaren, by, en ontrent het formeren van de voorsz. Requeste niet præsent geweest te zijn, veel min dat haar den inhouden van dien bekent gemaakt is geweest, en dien volgende te disavoueren, dat haar namen in de selve geexpresseert staan; en maar alleen gecommitteert te zijn, om de voorsz. Gedeputeerden van de Schutterye, op der selver aanhouden, en gereitereerde instantien by zijn meer hooghgemelte Hoogheyt, volgens acte van de Heeren Burgemeesteren, te conduiseren, en te introduceren.

't Gene in de selve Requeste verder werdt geposeert, dat de Supplianten van hare Principalen eenigen tijdt onderdrukt zijn geweest, van de Louvesteynsche Factie, in dier voegen, dat daar door niet alleen hare Privilegien zijn ontnomen, maar ook de Regeringe soodanigh geconstitueert, dat de selve niet langer, sonder de totale ruine van haar Stadt, behoorde te continueren.

Moeten haar Achtbare seggen, dat het selve niet alleenlijk te buyten gaat alle het respect, 't welke de Requestranten hare wettige Regeerders schuldigh zijn, maar ook, dat het selve tegens de notoire waarheyt strijdende is, nademaal haar Achtbare niet weten, datter oyt, of oyt eenige onderdrukkinge aan de Burgeren, en Ingesetenen binnen de voorsz. Stadt is geschiet, maar dat ter contrarie, de Policie, en Justitie met soodanige sachtigheydt is geadministreert geweest, dat de Regeringe daar door by alle andere nabuurige Steden in een goede Odeur is geweest, en dat ook veel luyden ter dier oorsake binnen de voorsz. Stadt haar metter woon hebben komen te begeven.

Dat ook de voorsz. Requestranten noyt daar over eenige klachten aan de

Regeeringe hebben ingebracht, selfs niet, als wanneer binnen eenige weynige weeken alle de Capiteynen, Lieutenants, Vaendrighs, Sergeanten, en Hooftmans, zijnde een getal van by de 50 Persoonen, op de Doele by de Heeren van de Weth versocht, en aldaar gecompareert zijn geweest, en hebben doenmaals, sonder eenige de minste klachten, aangenomen, en belooft met haar Achtbare in alle goede correspondentie te leven, en alle gehoorsaamheyt, en respect toe te dragen.

Haar Achtbare moeten bekennen, dat niet en weten, noch te konnen bedenkken, wat de Requestranten willen seggen, en poseren met de Louvesteynsche factie; en wat, of wie daar mede gemeent werden, nademaal haar Achtbare eenpaarlijk moeten verklaren, dat haar selven daar op geexpectoreert hebbende, niet weten yemandt van haar Vergaderinge aen eenige factie schuldigh te zijn, of daar voor verdaght te houden, veel min aan eene Louvesteynsche; naar dien de Regenten binnen de voorsz. Stadt altijdt geregeert, en hare Regeringe bestelt hebben, sonder eenige de minste colluse, of kuyperie, maar op de formulieren van eede, daar op over meer dan vijftigh à sestigh Jaren gearresteert.

Wat verder belanght d'Articulen by de selve Requestranten mede aan Sijn Hoogheyt overgelevert, moeten haar Achtbare seggen.

Op het I. Articul.

Dat de Regeeringe, en Officianten van dien, der selver Stadt werde gestelt ter judicature van Sijn Hoogheyt den Prince van Orangie, soodanigh dat de. selve mach werden gesuyvert van de Louvesteynsche factie.

Konnen haar Achtbare niets anders verklaren als boven gedaan hebben, en meynen daar mede 't selve Articul voldaan te zijn.

Op het II. Articul.

Niemandt in de Regeeringe zijnde, sal meer, dan een Officie, buyten zijn Regentschap, mogen bedienen.

Sullen haar Achtbare seggen, dat alhoewel dit poinct, en ook meer andere, niet en specteert tot de Schutterye; dat echter haar Achtbare te vreeden zijn, dat daar omtrent eenige ordre gestelt mach werden, en dat zy by gelegentheyt sullen toonen genegen te zijn, eenigh reglement te concipieren, en arresteren.

Op het III. Articul.

Niemandt in de Regeeringe te nemen, die Bewinthebber is van de Oost, of West-Indische Compagnie.

Moeten haar Achtbare seggen, dat niet en weten, datter yets dien aangaande in de Octroyen aan de voorsz. Compagnie geconcedeert, begrepen is, en dat daar inne geen veranderinge kan werden gemaakt, als by concurrentie, en goet vinden van de Bontgenooten; Edoch als wanneer daar omtrent een generale Ordre, en Reglement soude konnen werden beraamt, en gearresteert, dat haar Achtbare haar seer gaarne daar naar sullen reguleren.

Op het IV. Articul.

Geen Politijcque Commissariissen in de Kerkenraadt te mogen stellen.

Sullen haar Achtbare berichten, dat aangaande de Sessie van de voorsz. Commissariissen in de Kerkenraadt en 't gene de verdere Kerkelijke Ordere binnen de Stadt Delft concerneert, in den Jare 1617. tusschen Magistraat, en Kerken-raadt een accoort is gemaakt, 't welk tsedert die tijdt inviolabelijk is geobserveert, en naargekomen geweest, sonder dat dien aangaande aan de Regeeringe eenige de minste klachte noch van de Kerkelijke, noch van

van de Burgeren voorgekomen is, ja selfs dat eenige Jaren geleden, op d'Instantie van die van de Kerken-raadt, den inhouden van 't selve accoort by d'Heeren Burgemeesteren van nieuws tegens die gene, die 't selve trachten te contravenieren, is gecorroboreert geweest.

Op het V. Articul.

Niemandt eenige Officien te bedienen dan Burgers, of hare Kinderen, en dat de selve alvorens professie gedaan hebben van de Gereformeerde Religie.

Moeten haar Achtbare te gemoet voeren, dat niet ongenegen zijn, daar ontrent een generaal reglement te helpen beramen, en dat niet en weten, of hebben in alle occasien hare genegentheyt getoont om Burgers, en hare Kinderen voor vreemde te præfereren, gelijk mede van intentie zijn, daar inne te continueren; als mede die van de ware Christelijke Gereformeerde Religie voor allen anderen.

Op het VI. Articul.

Niemant in de Regeeringe voor dat hy Professie van de Gereformeerde Religie gedaan heeft.

Meynen haar Achtbare dat 't selve is genoeghsaam ter neder gestelt by het jonghste Octroy, dicterende onder anderen, dat niemandt in de Regeeringe sal geadmitteert werden, als die professie doen van de ware Christelijke Gereformeerde Religie, of ten minsten den selven soodanigh toegedaan, dat komen tot het openbaar gehoor van Godes H. Woort.

Op het VII. Articul.

Alle Privilegien, en Vryheden, die de Schutters hebben gehadt voor den Jare 1580. volgens het Privilegie en Handtvest-Boek.

Konnen haar Achtbare niet anders seggen, als dat geene kenniſſe hebben van eenige Privilegien, en Vryheden, die de Schutters buyten eenige conventie, of verdragh afgenomen soude mogen zijn; en in cas daar eenige soude mogen wesen, dat haar Achtbare seer gaarne uyt de Requestranten willen verstaan, welke daar mede genoemt werden; nademaal haar Achtbare met waarheyt moeten verklaren dat dien aangaande noyt eenige klachten haar voorgekomen zijn, daar op zy souden hebben konnen disponeren.

Alle het welke zy moeten verklaren, d'eenparige sentimenten, en advisen van de Heeren Veertigen, en Vroetschappen der Stadt Delft geweest te zijn, die haar nochtans in alles refereren tot zijn meer gemelte Hoogheyts Hooge Wijse dispositie.

Aldus gedaan, ingestelt, en aan Sijn Hoogheyt overgelevert in 's Gravenhage den 1 September 1672. en uyt den naam, en van wegen de meer gemelte Heeren Veertigen, en Vroetschappen der selver Stadt Delft, by my haar Pensionaris onderteykent.

A. v. Dusse.

Extract uyt de Resolutien van de Heeren Veertigen, en Vroetschappen der Stadt Delft, in haar Ed: Achtbare Vergaderinge genomen.

Op Maandagh den 5 September 1672.

DE Heeren Burgermeesteren, hebben, ter Vergaderinge bekent gemaakt, dat eenige Capiteyns, Lieutenants, en andere Officieren, van de vier Vaendelen Schutterye binnen deser Stadt, verschenen zijn geweest ter Kamer van de Heeren van de Wet, en dat aldaar Geremonsteert hadde, dat sy haar geneceſſiteert vonden door het aanhouden van de gemeene Schutteren, dat de Heeren 40 Raden deser Stadt

haar selven soude willen excuseren van de Regeeringe, omme het selve gedaan zijnde, bekent gemaakt te worden aan den Heere Prince van Orangie, en Sijn Hoogheyt te versoeken, ten eynde den selven, omtrent de bestellinge van de Regeering soodanigh, souden gelieven te disponeren, als Sijn Hoogheyt voor de meeste rust en dienste van de Stadt bevinden sal te behooren.

Waar op gedelibereert zijnde, hebben alle de presente Heeren 40 en Vroetschappen eenpaarlijk verklaart, gelijk haar Achtb: verklaren by desen, haar selven om Rust, en Vrede te excuseren van de Regeeringe deser Stadt, versoekende Sijn Hoogheyt den Heere Prince van Orangie, omtrent de bestellinge van de selve Regeeringe, mitsgaders van de Pensionaris, en Secretaris Ampten, en Officianten soodanigh te willen disponeren als Sijn Hoogheydt voor de meeste Ruste en dienste van de voorsz. Stadt bevinden sal te behooren, en werden de Heeren van de Wet versocht, en geauthoriseert, gelijk de selve versocht en geauthoriseert werden by desen, de voorsz. Resolutie aan de voorsz. Officieren bekent te maken, mitsgaders de selve by Extract autentycq daar van te dienen om te strekken tot der selver narichtinge, de Absenten zijn geweest de Heeren Van der Lee, Meerman, Koolwijk, Van der Mast, Fijk, Van Ruyven, Bogaart, 's Gravesande, Johan Van der Dussen, en Halling.

Accordeert met de voorsz. Resolutie.

A. v. Dusse.

Wilhem Hendrik by der Gratien Godes, Prince van Orangie en Nassau, Grave van Buyren, Leerdam, &c. Marquis van der Veer, en van Vlissingen, Heere en Baron van Breda, Diets &c. Gouverneur en Stadthouder van Hollandt, Zeelandt, en. West-Vriesslandt, Capiteyn Generaal, en Admiraal der Vereenighde Nederlanden.

DOen te weten, dat wy in dese bekommerlijke tijden niet meerder ter harten nemende als dat de respective Steden deser Provintie onder ons Stadthouderschap resorteerende, mochten werden gebracht in soodanigen ordre en Regeeringe, waar door der selve ruste en voorspoet werde gestabilieert, en ons door expresse Gedeputeerden voor gedragen zijnde, dat in de Stadt van Delf tusschen de Regenten, en Ingezetenen soodanige diffidentie was ontstaande, waar door ons goet ooghmerk niet kan werden bereykt, en waar door Burgermeesteren, Schepenen, en vordere Regenten der voorsz. Stadt, haar bewogen hadden bevonden om liever vrywillighlijk hare respective bedieningen af te staan, als door het continueren in de selve onlust en onruste onder de Ingezetenen te occasioneren, hebben wy de goede meyninge en intentie der gemelte Regenten goet gevonden met onse approbatie te seconderen, dienvolgende houden wy mitsdesen de meergemelte Regenten voor ontlast van hare Functien, hen-luyden bedankende van den dienst aan de Stadt Delf tot nu toe gepræsteert: Interdicerende wel strictelijk een yegelijk wie het soude mogen wesen, de meergemelte Regenten daar over te argueren, veel meer hare Persoonen of goederen eenigsints te molesteren, beschadigen of incommoderen, de selve Regenten, mitsgaders hare Familien en goederen tot dien eynde nemende in onse speciale protectie en Sauvegarde, alles ingevolge van de Resolutie ter Vergaderinge van de Groot-Mog: Heeren Staten van Hollandt, en West-Vriesslandt, genomen

men op den 27 Au: deſes lopende Jaars.

En voorts procederende tot electie en verkieſinge der Perſoonen die wy verſtaan dat den laſt der navolgende bedieningen binnen de voorſz. Stadt Delf op nieuw ſullen aanvaarden, hebben wy goet gevonden te ſtellen, gelijk wy ſtellen mits deſen, eerſtelijk tot

Vroetſchappen.

Dirk Janſz. van der Lee,
Dirk Adriaanſz. van Koolwijk,
Pieter Abramſz Hoogenhouk,
Pieter Adriaanſz. Croeſer,
Doctor Theodorus Jacobſz. Vallenſis,
Aalbregt Arentſz van der Graaf,
Arent Reyerſz van der Burg, (*Hofdijk.*
Mr. Sacharias Cornelis Beerenſteyn van
Mr. Bartholomeus Nicolaaſz van der Maſt,
Mr. Cornelis Corneliſz. Onderwater,
Mr. Adriaan Jacobſz. Rijk,
David Janſz. van den Mierop,
Mr. Bruno Nicolaeſz van Waarthuyſen,
Mr. Pieter Ewoutſz van der Duſſe,
Hugo Adriaanſz. Graveſande,
Mr. Hendrik Ewoutſz van Bleyſwijk,
Mr. Hendrik Janſz Duyſt van Voorhout,
Mr. Franco Adriaanſz. van der Goes,
Mr. Dirk Evertſz. van Bleyſwijk,
Arent Pieterſz. Slagtoe,
Mr. Gerard Putmans,
Mr. Jacob Vredenburgh,
Mr. Nicolaas van Aſſendelf,
Adriaan Willemſz. van der Hoef,
Anthony Tierens,
Teſtert van Haſſelt,
Dr. Hendrik d'Acquet,
Jacob Janſz. van der Burgh,
Mr. Dirk Verburgh,
Johan Thierens,
Mr. Hugo van Bleyſwijk,
Dirk Cornelis Coukebakker,
Mr. Cornelis Soetens,
Daniel de Bergh,
Dr. Cornelis Graveſands,
Gerrit van der Heym,
Herpert Tromp,
Joris Franſz. van der Houwe,
Jaacq Spiering,
Johan Barnards de Laſaillie.

Tot Burgermeeſteren.

Mr. Cornelis Corneliſz Onderwater,
Pieter Abramſz Hoogenkouk,
Arent Reyerſz. van der Burgh,
Dr. Theodorus Vallenſis.

Tot Schepenen.

Mr. Hendrik Ewoutſz. van Bleyſwijk,
Mr. Frank Adriaanſz. van der Goes,
Mr. Bartholomeus van der Maſt,
Hugo Adriaanſz. 's Graveſande,
Mr. Hendrik Janſz Duyſt van Voorhout,
Mr. Dirk Evertſz van Bleyſwijk,
Mr. Gerard Putmans.

Ordonneren N. van Santen Schouteth der voorn: Stadt, de boven genoemde Perſoonen in hare reſpective Ampten te introduceren, en in onſen naam den gewoonlijken Eedt af te nemen.

Verklaren wy vorders onſe intentie te weſen dat het verkieſen der voorſz. Regenten in maniere als boven gedaan, alleenlijk is geſchiet tot meerder ruſte, en dienſt der voorſz. Stadt Delf, en tot wech neminge van de diffidentie en murmuratie onder de Ingezetenen aldaar ontſtaan, en ſulkx ſonder eenige præjuditie of conſequentie voor het toekomende ten aanſien van de Privilegien, Vryheden, of Gerechtigheden der voorſz. Stadt, en de goede Borgers of Ingezenen der ſelver competerende, die wy verſtaan, dat in haar oude kracht en rigeur ſullen blijven. Gedaan in 't Leger by Bodegrave den 10 September 1672.

En was onderteekent

G. H. Prince d'Orangie.

Hebbende ter zijde op gedrukt, 't Zegel van Sijn Hoogheydt, noch lager ſtont, ter Ordonnantie van Sijn Hoogheydt.

En was onderteekent *C. Huygens.*

Numo. 67.

Acte van Sijn Hoogheyt, daar by de Regeeringe tot Leyden is verandert.

Behoorende op Pag: 746.

Wilhem Hendrik by de Gratie Godes Prince van Orange en Nassouw, Grave van Meurs, Buyren, Leerdam &c. Marquis van der Veere en Vlissingen, Heere en Baron van Breda, Diest, &c. Gouverneur en Stadthouder van Holland, Zeeland en West-Vriesland, Capiteyn Generaal en Admiraal Generaal der Vereenighde Nederlanden.

DOen te weten, dat wy in dese bekommerlijke tijden niet meerder ter herten nemende, als dat de respective Steden der Provintien onder ons Stadthouderschap resorterende mochten werden gebracht in soodanigen ordre in de Regeringe, waar door der selver ruste en voorspoed werde gestabilieert; En bespeurende, soo uyt de Requeste op den naam van de gemeene Ingesetenen en Borgeren der Stad Leyden, als uyt de rescriptie der Regenten daar tegens aan ons overgelevert, dat in de voorsz. Stadt soodanige verwijderinge was ontstaan, waar door wy van onse goede intentie werden gefrusteert, hadden wy tot ruste en welstant der voorsz. Stadt op den elfden deser loopende Maant by provisie in hunne bedieningen gecontinueert 25 Persoonen uyt 't Lichaam van de voorige Regeringe, die in een nominatie van 80 ons by de selvige Ingesetenen overgelevert waren gespecificeert, beneffens den Pensionaris, en Secretarissen, en dat ter tijdt en wijlen dat op het rapport van onse aldaar te senden Commissariissen finalijk omtrent de Regeeringe der selver Stadt soude wesen gedisponeert.

Vervolgens op den 19 deser loopende Maant (door pressante affaires ons persoonlijk in de Stadt Leyden niet konnende laten vinden) hadden wy aldaar gesonden Aelbrecht Nierop, oudste Raad in den Hove van Hollandt, mitsgaders Johan Wierts, onsen Raad en Reeken-meester, de welke hun op alles exactelijken hebbende laten informeren, en aan ons een omstandigh rapport gedaan, hebben wy soo op de Requeste aan ons gepresenteert, als op de ses Articulen aan die van den Gerechte van Leyden, uyt den naam van de Borgers en Ingesetenen voorgestelt, doch tot onser dispositie gelaten, goet gevonden te disponeeren als volght:

Voor eerst, inhererende als noch onse provisionele dispositie van den 11 deser, nopende de 25 Persoonen als doen tot Regenten aangestelt, en die converterende in een finale dispositie, verstaan wy dat de selve sullen blijven gecontinueert, gelijk wy die continueren mits desen, namentlijk:

Mr. Paulus van Swanenburgh.
Herman Schuyl.
Mr. Rippert van Groenendijk.
Mr. Henrik Brouwer.
Mr. Diderik van Leeuwen à Leyden.
Mr. Gerard van Grootvelt.
Floris van Sanen.
Mr. Theodorus Gool.
Daniel van Alphen Daniel zoon.
Johan van Dieningen.
Mr. Johan Goes van Absmade.
Johan van den Bergh.
Mr. Daniel van Alphen Symons zoon.
Johan Cunæus.
Cornelis Paadts.
Quirijn van Crimpen.
Mr. Symon van Leeuwen.
Mr. Gerard de Munt.
Cornelis van Gooten.
Johan van Bankken.
Dr. Reynier van Buyteveft.
Jacob Vromans.

Dr. Jo-

Dr. Johan van der Mark.
Mr. Willem van Schoterboſch.
Jacobus van Saven.

By welke bovenſtaande noch werden bygevoeght deſe 14 naervolgende, blijvende de reſterende 40ſte plaats om redenen noch open tot onſer diſpoſitie:

Mr. Herman van der Meer.
Jacob van der Maas.
Mr. Johan Veſanevelt.
Johan van Kampen.
Pieter van Aſſendelft.
Magnus van Aekken.
Nicolaas van der Air.
Laurens van 's Graveſande.
Dirk van Ackthoven.
Mr. Carel Heydanus.
Iſaak Geraarts.
Cornelis Godtſchalk.
Mr. Johan Hulſthout.
Jacob Janſz. Doe.

Sullen ook in hare reſpective Ampten continueren de Schout Wouter van Lanſchot, den Penſionaris en Secretariſſen.

Laſtende onſe gemelte Commiſſariſſen alle de voorgenoemde Perſoonen in onſen naam den behoorlijken Eedt af te nemen.

Komende wijders tot de ſes boven gementioneerde Articulen, en diſponerende op den eerſten, accorderen wy mits deſen aan die van de Schutterye, dat by de Officieren van yder Compagnie, in welke de plaatſe van Hooftman of Capiteyn door ſterfte, of anderſints vacant ſal komen te vallen, ſullen werden genomineert twee Perſoonen, om daar uyt by die van den Gerechte een tot Hooftman of Capiteyn te werden geeligeert.

De plaatſe van Artillery-meeſter komende te vaceren, ſal de ſelve werden geſuppleert by de Heeren van de Gerechte, doch niet anders als uyt het Collegie der Capiteynen.

Het verſoek by den derden Articul gedaan, alſoo het gelt van de Contribuanten, en anders, waar van de diſtributie tot voordeel van de Burgers werdt verſocht, qualijk kan bereyken de onkoſten en laſten, die daar uyt moeten werden betaalt, kan niet werden geaccordeert.

Gelijk mede niet den vierden Articul voor ſoo veel den ſelven ſtrijdigh is met de Privilegien van den Lande, edoch ſullen tot geen officien mogen werden gepromoveert, als die gene die haar Borgerſchap ſullen hebben verkregen, 't zy door geboorte, koop, of anderſints, en de rechten tot het poorterſchap ſtaande ſullen hebben betaalt, of ſullen by foute van dien ſelfs ook hare Officien die zy alrede ſouden mogen hebben bekomen, genootſaakt weſen aanſtonts te verlaten.

Ordonnerende vorders dat aan de voorſz. Borgers ſullen werden gecommuniceert, 't zy door geſchrifte, 't zy door den druk, alle ſoodanige Privilegien, en de Stadts Gerechtigheden, als zy ſullen deſigneren haar lieden tot noch toe niet gemeen gemaakt te werden.

Eyndelijk alſoo die van de Regeringe aangenomen hebben de Stadts Reſolutien, nopende het weeren der Remonſtrantſche Religie, punctuelijk te achtervolgen, mitſgaders aan hare Borgers en Ingeſetenen contentement te geven, rakende het beletten van den Opbouw der Kerke by die van de voorſz. Religie alrede begoſt, ſoo werdt deſen Articul gelaten ter diſpoſitie van de opgemelte Regenten.

Ons wijders voorgedragen zijnde de inconvenienten, die uyt de als noch onnodige Dagh-wachten zijn rijſende, en hoe laſtigh de ſelve aan de Borgers en Ingeſetenen vallen, verſtaan wy dat die ſullen, of geheel ceſſeren, of vermindert werden, daar en tot ſulken getal,

getal, als by de Regerende Burgermeesteren, naar preallable communicatie van de respective Capiteynen dienstigh geoordeelt sal werden.

Gedaan in 't Leger by Bodegrave, den 21 September 1672.

Was geteekent,

G. H. Prince d'Orange.

Lager stond, ter Ordonnantie van Sijn Hoogheyt,

En geteekent

C. HUYGENS.

Numo. 68.

Aan haar Edele Groot-Achtbare Heeren Burgermeesteren en XXXVI. Raden, mitsgaders de Heeren van den Gerechte der Stadt Amsterdam.

Behoorende op Pag: 750.

GEven met behoorlijke onderdanigheyt te kennen de getrouwe Burgerye en Schutterye der Stadt Amsterdam, hoe dat sy in dese conjuncture van tijden, haar ongerust bevinden, onder de Regeeringe van de tegenwoordige Vroetschap of Raadt deser Stede, soo is 't dat wy, om de gerustheyt van onse Burgerye en Stadts welvaren, hebben versocht, en versoeken mits desen.

1. Eerstelijk, dat alle suspecte Raats-Persoonen en Regenten, haar sullen hebben te onthouden en ontslaan van hare bedieningen; en andere bequame mannen, conform de oude Privilegien, in haar plaatse mogen werden geëligeert, zijnde leden van de Gereformeerde Godts-dienst.

2. Dat alle de Privilegien en gerechtigheden den Burgeren competerende, haar weder werden ter handt gestelt.

3. Dat geen Magistraats-persoonen, tot Secretarisen incluys, sullen mogen zijn Leden van den Krijghs-Raadt.

4. Dat yder Regiment sal hebben zijn eygen Colonel, die gekooren sal moeten werden by de Krijghs-Raadt, en dat uyt de respective Regimenten voorsz.

5. Dat niemandt in de vergaderinge van de Krijghs-Raadt sal mogen præsideren, proponeren en concludeeren, als de respective Collonellen, beginnende van de oudste af, en soo voorts by beurte, welke de Krijghs-Raadt soo menighmaal sullen mogen vergaderen, als het haar E. sal welgevallen; en dat de selve tot dien eynde sullen hebben haar eygen Secretaris.

6. Dat niemandt tot Capiteyn, Lieutenant, Vaendrigh of Sergeant sal mogen werden gekoren, als die te vooren ook voor Adelborst gewaakt heeft, op dat de Burgery door bequame Officieren mach werden geregeert, de welke nevens de Heeren van de Regeeringe bevoolen is sorge te dragen voor de welstant van de Stadt en Burgerye voorsz. ten eynde de selve buyten hare kennisse niet werden overgelevert in handen van een tyrannische Natie, welke vruchten van elenden onse nageburen tot haar uyterste ruyne tegenwoordigh smaken.

7. Om soodanige ongevallen voor te komen, sullen de Stadts-Artillerymeesters verkooren moeten werden uyt de respective Leden van de Krijgs-Raadt.

8. Sullen de sleutels van de Stadt altijdt moeten blijven in de bewaringe gelijk die tegenwoordigh zijn op het Stadthuys deser Stede, by de Officieren van de Burgerwacht.

9. Sullen alle Bedieningen, ontrent de Krijghs-Raadt vallende, moeten werden begeven by de Leden van de respective Krijghs-Raadt; waar onder mede begrepen werdt de drie Doelens met haar dependentien, alsoo die de Schuttery competeeren.

10. Op

10. Op dat de Burgerye en goede Ingeſetenen deſer Stede ſouden mogen bekomen haar behoorlijke welſtant, ſoo ſullen de Heeren Burgermeeſteren haar ſelven moeten verplichten, geen Officien noch bedieningen te geven, als aan Burgers die hier ter Stede, of ten minſten binnen de Provincien van Hollandt en Weſt-Vrieſlandt geboren zijn, en haar Burgerſchap ſes jaren hebben gehadt.

11. Dat de Collegien van Schepenen, Commiſſariſſen en Secretariſſen mogen werden geſuyvert; en dat geen Burgermeeſter het Officiers of Schouts-Ampt voortaan meer ſal mogen bedienen.

12. Dat de Gilden in hare Privilegien mogen werden gemaintineert, en de Willekeuren tot dien eynde gemaakt, ge-executeert, op dat alle Straat en Lantloopers geweert, en de goede Ingeſetenen in hare neeringe en welvaren werden gehandthaaft en beſchermt.

Dit doende, ſult altijdt bevinden, dat wy goet en bloedt voor de Staat, Stadt en zijn Doorluchtige Hoogheyt den Heer Prince van Orangie, opſetten, en betoonen dat wy zijn

Getrouwe, onderdanige en gehoorſame Burgers.

Num°. 69.

Acte gepreſenteert aan de Burgerwachten tot Amſterdam.

Behoorende op Pag. 751.

NAar betuyginge van onſe genegentheydt, verfoeyinge van alle muyterye, belofte van voorkomingh van alle moetwil, afweeringh van alle handeling die mochten voorgenomen werden tegens de goederen of perſoonen van onſe hooge Achtbare Regeerders, is ernſtigh verſocht dat de Heeren Burgemeeſters als ware Burger-Vaders, en die het wel zijn van hare Burgerye ter harten gaat, gelieven de ſelfde Burgery te herſtellen in hare voorrechten: Waar op geantwoordt is van de Heeren Burgemeeſteren, dat zy ſulks wilden ter harten nemen, &c. En hebben daar op wy hier ondergeſchreve in de beſte forme gecommitteert uyt de Schutterye ſoodanige perſoonen, als wy tot uytvoeringh hebben bequaam geoordeelt, om aan Sijn Hoogheyt de Heere Prince van Orangien, ſoodanige Remonſtrantie en verſoek te doen, als naar gelegentheyt van tijdt bevonden ſal werden te behooren, verſoekende derhalven d'ondergeſchreeven Schutteren, uyt de naam veeler anderen, van wien zy gemachtight zijn, dat doch de Burgeren met kenniſſe van haar Capiteyn of andere Officieren uyt hare Compagnie, ſoodanige twee perſoonen gelieven te committeren die zy bequaam achten ſulks in de beſte forme te konnen doen, tegens Saturdagh naar middagh ten 3 uuren op de Cleveniers Doelen. Authoriſeeren daar toe, *Gerrit Claas van Fruyt, Jacob Luykemaal* en *Gerrit Meynders.* Om dit aan de 60 Compagnie Burgers bekent te maken. Actum den 8 September 1672.

Was geteekent,

A.v.P. J.v.B. E.N. en H.v.P.

Numº. 70.

Verſoek van de Burgerye tot Rotterdam, aan de E. E. Heeren Burgermeeſteren en Vroedtſchap der ſelver Stede. Toegeſtaan en gepubliceert den 8 Julii 1672.

Behoorende op Pag: 752.

I.

ALle die althans, wegens deſe Stadt, in de Vergaderinge van Hollandt zijn gedeputeert, aanſtondts ſullen werden t'huys ontboden, en dat andere in hare plaatſe ſullen werden gedeputeert, die de Borgers niet ſuſpect, maar aangenaam zijn; als namentlijk uyt de Heeren, den Dijkgraaf, van der Meyde, van Yck, Punt, de Reus en Hartman.

II.

Dat die ſelve op nieuws te deputeren Heeren, benevens de genoemde Perſoonen uyt de Burgerye en Krijghs-Raadt, ſullen inſpectie nemen van alle het gene tot noch toe, ſoo met Vrankrijk als Engelandt is gehandelt: En wel ſpecialijk, dat een goede Vrede met Engelandt op het ſpoedighſte werde geſlooten, daar toe Ambaſſadeurs uyt Engelandt hen binnen deſen Lande bevinden.

III.

Dat aanſtonds Gedeputeerden uyt de Borgerye ſullen werden geſonden naar Sijn Hoogheydt, met een dubbeld of tripel getal, na voorgaande gewoonte, om in de plaatſe van Sonmans (die hem abſenteert) een ander tot Vroedſchap te eligeren, tot een tripel getal van 't welke de Borgeren by deſen nomineren, Leonard van Naarſſen den Ouden, Willem Baſtiaanſz., en Samuel Beyer, Schepen.

IV.

Dat de Heeren Burgermeeſteren en Vroedtſchappen, door de voorſz. Gedeputeerden, aan Sijn Hoogheydt ſullen verſoekken, ten eynde het de ſelve Sijn Hoogheydt welgevallen mach op het ſpoedighſte binnen deſe Stadt te komen, en als dan de Magiſtraat en Vroedſchap deſer Stadt ſoodanigh te veranderen, als het gemelte Sijne Hoogheydt ſal welgevallen; welk welgevallen Burgermeeſteren en Vroedtſchappen haar midts deſen ſullen gelieven, en hebben te onderwerpen.

V.

Dat de Burgermeeſteren en Vroedtſchappen ſullen gelieven te verklaren, dat door de woorden in de Reſolutie geinflueert, Qualiteyten, Eere en Digniteyten, by hen-luyden werdt verſtaan, dat by Sijn Hoogheyt in alles ſoodanigen Macht, en abſoluyt Vermogen is, en werdt gegeven, ſoo ten opſichte van den Eedt, het ſtellen en verſetten van Magiſtraten en Vroedtſchappen, het Uytdeelen van de Patenten, en alles anders, niets ter Wereldt uytgeſeydt, als ſijne loffelijke Voor-Ouderen oyt of oyt hebben gehadt of gebruykt.

VI.

De Borgeren verſtaan abſolutelijk, dat proviſioneel in verſekeringh ſullen werden geſtelt, en gehouden de Heeren Peſſer, Vroeſen, Gaal, beyde de Heeren Viſſchen, Biſſchop, van der Aa, de Groot, en Paats: Namentlijk, de Abſenten die genoemt ſouden mogen zijn, ſoo dra de ſelve na Citatie en Indaginge met klokke-geſlagh, aanſtonts te doen, hen binnen deſe Stadt ſullen bevinden: In ſulker voegen, Dat niemandt van de voorn. ſuſpecte Heeren, noch hare Naſaten, tot in het vierde Lith, in Regeeringe ſullen mogen werden genomen.

VII.

Dat 'et voor verhaalde alles ſal worden gedaan onwederroepelijk, en ſonder eenigh verwijt.

Alle

Alle de voorsz. Articulen werden by de Heeren Burgermeesteren en Vroedtschappen deser Stede toegestaan, op 't goedt vinden van Sijn Hoogheydt, die op het spoedighste sal versocht werden hier te komen. Actum den 8 Julii, 1672.

Ter Ordonnantie van de selve,

A. Couwenkove.

De Burgeren versoeken noch boven 't gene by haar alreede is ingegeven.

ALs dat alle de Digniteyten, &c. soo sy op Sijn Hoogheydt den Heere Prins Willem van Orangie, &c. begeeren, by Sijn Ed: af sterven sullen komen te vervallen op Sijn Ed: Nasaten, soo daar souden mogen zijn. En dat onder de Heeren, die sy by provisie in bewaringe begeeren gehouden te hebben, mede sal begrepen zijn den Heer Voorburgh.

Werden de voorsz. Articulen, als voren, by de Heeren Burgermeesteren en Vroetschappen toegestaan,

Actum den 8 Julii 1672.

In kennisse van my,

A. Couwenhove.

Numo. 71.

Bekoorende op Pag: 753.

INSINUATIE.

Alsoo Burgemeesteren, en Regeerders der Stadt Rotterdam, door Sijn Hoogheyt, den Heere Prince van Orangien, is toegekomen seekere Missive, luydende van woorde tot woorde, als hier naar volght:

Erentfeste, Voorsienige, seer Discrete, besondere goede Vrienden.

ALsoo wy tot onse groote verwonderinge in ervaringe komen, dat niet tegenstaande de eenparige delatie, de welke de Heeren Staten van Hollandt en West-Vriesslandt, op ons gedaan hebben van de Stadthouderschap van hare Provintien, en tot prejuditie van de Macht en van de Autoriteyt, de welke ons daar by is opgedragen, eenige onrustige Menschen binnen U E. Stadt hebben ondernomen, haar te bemoeyen met saken, de welke tot onse voorsorge specteren, en de handen te slaan aan het werk van de Regeringe, en aan de Persoonen van eenige Regenten aldaar, daar toe in geenen deelen bevoeght en zijn, en die wy by continuatie sullen moeten aansien, als verstoorders van de gemeene ruste, en van U E. Stadt: Soo hebben wy tot voorkominge van alle onheylen, en tot maintenue van het wettelijke gesagh, 't welk ons in de voorsz. qualiteyt gedefereert is, goet gevonden U E. by desen seer ernstigh te vermanen, ten eynde by U E. soodanige ordre tegen de voorsz. Excessen werden gestelt, dat de Regenten de welke met eenige Arresten van hare Persoonen, of met eenige ongemakken ontrent hare Huysen en Goederen gedreyght of in der daat geincommodeert zijn, mogen werden gestelt en gehouden buyten alle ongelegentheden en bekommeringen, om met volkomen liberteyt te exerceeren de respective functien, daar toe zy geroepen zijn: En ten eynde alle quade impressien en verkeerde presumptien, uyt de gemoederen van de Gemeynte mogen werden geweert, het zy van eenige correspondentien met de Vyanden van den Staat, het zy van quaat en ontrouw beleyt ontrent de onderhandelingen, de welke met de Kroonen van Vrankrijk en Engelandt soude mogen werden ondernomen, soo verklaren wy by desen, tot gerustheyt van een yeder, dien het eenigsins concerneeren mach, dat wy niet en weten, ook niet en ge-

looven, dat'er yemandt van de Regeringe van U E. Stadt zy, op den welke met eenigh fondament soodanige suspicien souden mogen vallen: En dat haar Ed: Groot-Mog: aan ons besonderlijk ook hebbende toevertrout de directie over soodanige Negotiatien als by der handt souden mogen genomen werden, om den Staat van het lieve Vaderlant te redden uyt de groote ongelegentheden, daar in deselve ingewikkelt is. Wy met allen yver en circumspectie, ook met volkomen kennisse van saken het gemeene beste sullen helpen bevorderen: En hebben derhalven U E. wel ernstigh willen vermaant hebben, dat aan een yder wie het zy, kennisse wilt geven van dese onse oprechte verklaringe, en van onse meeninge, ten eynde een ygelijk hem houden binnen de limiten van sijnen schuldigen plicht: En in gevalle yets particuliers of speciaal daar ontrent te considereren mochte zijn, dat het selve werde voorgestelt aan ons, niet met confusie, of turbulente menees, maar met een ordentelijk beleyt: En sullen wy gaarne tot de gemeene ruft, en het beste van U E. Stadt en Borgeren helpen contribueren, wat ons mogelijk zijn sal. U E. ondertussen

Erensfeste, Voorsienige, seer discrete, besondere goede Vrienden, bevelende in de Protectie van Gode Almachtigh. In 't Leger by Bodegrave, den 9 Julii 1672.

Onderstondt, en was geteeckent,

U E goedtwillige Vriendt,

PRINCE d'ORANGE.

Voor adres in d'onse.

Erentfesten, Voorsienigen, seer Discreeten, besondere goede Vrienden, Borgemeesteren en Regeerders der Stadt Rotterdam.

SOO IST, Dat Schout, Borgemeesteren, en de Schepenen der Stadt Rotterdam, goet en geraden gevonden hebben desen aen de Burgerye dadelijk te notificeeren en te doen publiceeren, ten eynde niemandt eenige ignorantie daar van soude mogen pretenderen, maar hem punctelijk na den inhoude van dien reguleeren, op pœne als perturbateurs van de gemeene ruste gestraft te werden; belasten wijders allen Ingesetenen van dese Stadt, alle 't gunt zy souden mogen weten ten lasten van yemandt van de Regeeringe, of wie het ook soude mogen wesen, 't selve aan Sijn Hoogheyt, of aan de Heer Bailliu deser Stede sullen hebben bekent te maken, ten eynde tegen die gene, die schuldigh souden mogen zijn, soodanigh mach werden geprocedeert a's na gelegentheyt van saken bevonden sal werden te behooren: En dat van gelijke die gene die yemant valschelijk van verraat of anderssins soude mogen komen te beschuldigen, insgelijks als perturbateurs van de gemeene ruste gestraft sullen werden.

Aldus gedaan, en gearresteert, den 10 Julii 1672. Præsent Baillieu, van den Meyden, Pesser, Vroesen, *Borgermeesteren*; Beyer, de Mey, Nieuwenhove, en Groeninx, *Schepenen.*

In kennisse van my,
A. COUWENHOVE.

Num°. 72.

Extract uyt de Resolutien van de Heeren Staten van Hollandt en West Vrieslant, in haar Edele Groot-Mog: Vergaderinge genomen, op *Donderdagh den 4 Augusti 1672.*

Behoorende op Pag. 762.

DE Heer Johan de Wit, Raadt-Pensionaris van den Lande van Hollandt

landt en West-Vrieslandt, van zijne ontfangene Quetsuren gereconvalisceert, en wederomme ter Vergaderinge verschenen zijnde, heeft aan haar Edele Groot-Mog: eerst by monde gedaan, en vervolgens in geschifte over gelevert de Propositie hier naar volgende van woorde te woorde geinsereert.

Edele Groot-Mog: Heeren.

OP den 30 der voorlede Maandt, zijn 19 Jaren verloopen geweest, zedert dat ik in dese Vergaderinge als Raadt Pensionaris van den Lande van Hollandt en West-Vrieslandt, na ordre en gewoonte, voor de eerste maal ben beëdight; in dien selven tijdt van 19 Jaren zijn den Staat veele sware Oorlogen en andere calamiteyten overgekomen, die alle onder Godts genadigen zegen, meest door de liberale consenten en furnissementen van U E. Edele Groot Mog: mitsgaders door der selver conduite, en couragie, gelukkelijk zijn gesurmonteert en ten eynde gebracht. Het is U Edele Groot-Mog: of immers die gene van de selve die dese Illustre Vergaderinge doorgaans bygewoont hebben, ten besten bekent met wat yver en arbeydt, ook door hoedanige voorslagen en wel gepræpareerde Concepten, ik al over veele jaren gelaboreert hebbe om te vermijden en te detourneren de occasien van misverstanden en verwijderinge met de jegenwoordige seer machtige Vyanden van den Staat, niet sonder iterative representatien van de groote bekommernissen en swarigheden, die by ontstelteniss van applicatie der noodige remedien, by vervolgh van tijden uyt de selve verwijderingen stonden te verwachten; maar het heeft Godt Almachtigh naar zijne onbegrijpelijke, doch niet te min heylige bestieringe, gelieft de sake al van langer handt meer en meer tot apparentie van 't uytbersten der jegenwoordigen Oorlogh te doen vervallen, soo dat ook de tijdt en gelegentheyt eenigermaten daar is geweest, om den Staat in 't generaal, en voornamentlijk mede de Provintie van Hollandt en West-Vrieslandt in 't particulier ten besten te sterken, mitsgaders om al 't gunt tot tegenweer konde dienen, naar vermogen te versorgen, met wat applicatie, en aandringende Propositien ik de Leden van dese Vergaderinge, en ook de andere Provincien ter Generaliteyt daar toe geëxhorteert en gebeden hebbe, sullen de Notulen van de Heeren de deliberatien alhier en ter Generaliteyt van tijdt tot tijdt by gewoont hebbende, soo wel als hare memorie, konnen getuygen; En alhoewel Uw Ed: Groot-Mog: ook alle goede voorsorgen hebben gedragen, met soodanigen promptitude als het mogelijk is geweest, in een Lichaam gecomposeert uyt soo veele Leden, en van soodanige constitutie, dat het meerder en eerder door de persuasie van de præsente en uytterste necessiteyt, als door eene tijdige vermaninge, alleenlijk op een toekomende doch wel voorsiene swarigheydt gefondeert, gewoon is gepermoveert te worden, soo heeft het nochtans Godt Almachtig in zijnen toorn, so 't schijnt, gelieft den Staat te laten overkomen de desastres en calamiteyten waar inne het Landt sich jegenwoordigh geinvolveert vindt, en dat op eene wijse die onbegrijpelijk is, en soo subitelijk, ook met soo weynigh tegenstandt dat de posteriteyt reden sal vinden om 't selve niet te konnen gelooven.

En nademaal dese calamiteyten en subite desastres de gemoederen van de Gemeynte, en van alle de Inwoonderen van 't Landt, nevens een generale schrik en tremeur, hebben doen opvatten eene sinistre impressie van hare Regenten, en voornamentlijk van die gene die boven anderen eenigh bewindt

of beſtier gehadt hebben, van welke ſiniſtre impreſſie ik mijn perſoon (alhoewel geen Regent, maar alleenlijk een Dienaar zijnde) naar de mate van 't beleydt of beſtier der ſaken dat aan de voorſz. mijne bedieningen vaſt is, of liever dat by veelen, door onkunde, gemeynt wordt, daar aan vaſt en by my gebruykt te weſen, jegenwoordigh met ſoodanigen portie vinde overſtolpt, dat ik in goeden gemoede niets anders kan oordeelen, of de continuatie van den voorſz. mijnen dienſt als Raadt-Penſionaris ſoude aan de gemeene ſake ondienſt toe brengen, ten opſichte het buyten controverſie, ſeker is, dat de Reſolutien van Uw Ed: Groot-Mog: die by continuatie van de voorſz mijne bedieningen, ſouden werden genomen, en door mijn Penne komen te paſſeren by de Gemeente die aangenaamheydt, en by gevolge ook die faciliteyt en promptitude in de executie niet ſouden vinden, als het voor den dienſt van 't Landt wel is vereyſcht; Weshalven ik geoordeelt hebbe niet alleenlijk ſonder ondienſt, maar ſelfs met dienſt van den Staat, aan Uw Ed: Groot-Mog: te konnen en te mogen verſoeken, gelijk ik in alle onderdanigheydt en eerbiedigheyt verſoeke by deſen, dat het Uw Ed: Groot-Mog: goede geliefte weſen moge, my van de voorſz. Bedieninge goedertierentlijk te diſpenſeren, en dimiteren; Uw Ed: Groot-Mog: in 't generaal, en alle de Leden van deſe Illuſtre Vergaderinge in 't particulier ten hooghſten bedankende voor de goedertierentheydt en 't faveur my in verſcheyde gelegentheden beweſen, inſonderheydt mede over en ter ſake dat het Uw Ed: Groot-Mog: gelieft gehad heeft my op den 6 Auguſtii 1658. en by renovatie op den 15 September 1663, en noch wederom op den 15 September 1668 te begunſtigen met eene Acte, waar by aan my vergunt en gegeven wordt de faculteyt, om, naar expiratie van mijnen vijfjarigen dienſt, of ook te vooren, in cas middelerwijle den dienſt by my ſoude mogen komen verlaten te worden, ſeſſie te mogen nemen in een van de Hoven van Juſtitie by my als dan te verkieſen, daar van ik my, by goedertierne dimiſſie van Uw Ed: Groot-Mog: als boven onder der ſelver wel nemen, in den Hoogen Rade ſoude bedienen. En alhoewel het Uw Ed: Groot-Mog: gelieft heeft daar by te voegen dat in 't voorſz. geval aan my geaſſigneert ſal worden, gelijk van doen af aan geaſſigneert wordt ſoodanigen rang onder de Heeren mede Raden als bevonden wordt by voorige Reſolutien aan de Heeren Raadt-Penſionaris Cats, en anderen, toe geſtaan te zijn, en dat dienvolgende de ſake in dier voegen ſal werden geconſidereert en op genomen, als of ik zedert de bekleedinge van de Functie als Raadt-Penſionaris, en van den aanbeginne van dien, zijnde geweeſt den 30 Julii 1653. de voorſz. Plaatſe effectivelijk en metter daadt bekleedt hadde; ſoo en kan ik echter de ſake gecompaſſeert zijnde, naar de rechtmatigheydt daar mede alle Uw Ed: Groot-Mog: Actien en Decreten gaan geaccompaigneert, niet anders begrijpen, dan dat mijne Seſſie in den gemelten Hoogen Raadt niet naar den dagh van den aanvang, mijner eerſte bedieninge, dat is naar den voorſz. 30 Julii 1653. maar naar den date van de voorſz. Reſolutie, dat is zedert den 6 Auguſtii 1658. gereguleert ſal moeten werden, immers ſoude ik het ſelve, voor ſoo veel my aangaat, rechtmachtigh vinden, en dien volgende ook verſoeken, dat om aan niemandt yets te vergen 't gunt eenige hardigheyt implicceert, Uw Ed: Groot-Mog: in 't voorſz. cas mijne Commiſſie als Raadt in den Hoogen Rade niet naar den date van den 30 Julii 1653 maar naar die van den 6 Auguſtii

ſtii 1658 gelieven te doen op maken; Waar op ſoo wel als op de voorſz. mijne verſochte dimiſſie Uw Ed: Groot-Mog: goedertierene diſpoſitie verwachten ſal, die gene die is en altijdts ſal blijven

Uw Ed: Groot-Mog: onderdanige en getrouwe Dienaar,

Was getekent,

J. de WITT.

Waar op in 't afweſen van de gemelte Heere Raadt-Penſionaris gedelibereert zijnde, hebben haar Ed: Groot-Mog: 't Verſoek by de voorſz. Propoſitie gedaan, ingewillight, en dien volgende den voornoemden Heer de Wit van 't voorſz. Raadt-Penſionaris ampt gediſpenſeert, ontſlagen, en bedankt, gelijk de ſelve daar van gediſpenſeert, ontſlagen en bedankt werdt by deſen; En wat de Seſſie in den gemelten Hoogen Rade belangt, is verſtaan en gereſolveert, dat de ſelve in gevolge van 't voorſz. geproponeerde, gereguleert ſal werden, even en in ſulker voegen als of den voornoemden Heere de Wit de Raadts plaatſe in den gemelten Hoogen Rade van den voorſz 6 Auguſtii des Jaars 1658. en niet van den voorſz. 30 Julii 1653. bekleedt hadde, in voegen dat hy in rang geplaatſt ſal werden naar de Heeren Raden, die voor date van den voorſz. 6 Auguſtii 1658. in den gemelten Rade Seſſie gehadt hebben, en voor de Heeren Raden die naar den ſelven dagh in den voorſz. Raadt zijn gekomen: daar van den Præſident en Raden van den Hoogen Rade over Holiant en Weſt-Vrieſlandt by aanſchrijvinge kenniſſe ſal werden gegeven, om haar daar naar te reguleren, en voorts allen den genen die het aangaan mach, ſoo in den Hoogen Raadt als daar buyten te doen reguleren als naar behooren. En is naar het nemen van de bovenſtaande haar Ed: Groot-Mog: Reſolutie aanſtondts den inhouden van dien aan den gemelten Heer de Wit, ten ſelven eynde wederomme in de Vergaderinge verſcheenen zijnde, bekent gemaakt.

Accordeert met den voorſz. Reſolutien.

Numo. 73.

Ordre van den Krijghs-Raadt tot Amſterdam.

Behoorende op Pag. 845.

MYn Heeren van de Gerechte in conſideratie nemende de tegenwoordige bekommerlijke toeſtant van tijden, en dat de ſelve vereyſchen, dat tegens alle bedachte en onbedachte machinatien van de Vyand, op 't forghvuldelijkſte mach werden voorſien, hebben na ingenomen advijs van de Krijghs-Raadt, goet gevonden te ſtatuëren en ordonneren, ſtatuëren en ordonneren by deſen:

I. Dat by voorval van een generale Allarm op het roeren van de Trommel, en het luyden van de Klokken alle de Burgers die op Wapenen zijn geſtelt, en om in ſulken geval dienſt te doen zijn beſcheyden, met de meeſt doenlijke ſpoet, ſoo Officiers als Rotgeſellen, ſoo die in de Wacht als buyten de ſelve zijn, ſonder excepte, haar ſullen moeten vervoegen na 't huys van de Vaandrigh van de Compagnie, onder de welke zy reſorteren, om van daar ſonder uytſtel in ſoodanige Troupen als van moment tot moment aan ſullen komen met de meeſte acceleratie ſonder eenige ordre van hooger hant af te wachten, op die van de Capiteyn of by deſſelfs abſentie van een minder Officier, haar te begeven na de Allarmplaatſe haar Capiteynen aangeweſen, alle met haar complete Wapenen, op pene van dat de gene die daar innenalatigh

nalatigh bevonden sullen werden, ten ware omme Accidenten en Krankheden die hen onbequaam maken, sullen werden verklaart meyneedigh en eerloos, en vervallen te zijn van haar Burger-recht, inhabil om eenige ampten te bekleeden, en verder arbitralijk sullen werden gestraft, selfs aan den Lijve, na gelegentheydt van saken, en sonder eenige conniventie.

II. Dat om de voorsz Compagnien soo veel te versterken als doenlijk sal zijn, en een gemeen gevaar met gemeene hulpe onder Godes zegen van de Stadt af te drijven, by yeder Capiteyn binnen de tijdt van tweemaal 24. uuren sal moeten werden geformeert, en in handen van de Heeren Colonellen overgebracht een Lijste, bevattende 't getal van alle weerbare Mannen, die in yeder zijn Wijk woonachtigh zijn, en alle die onder den Eedt zijn gebracht of nader gebracht behooren te werden; met distinctie van 't getal van de gene die alreede actuële Wacht doen, als mede van de gene die daar van by uyt koop of anderfints zijn bevrijdt, en echter in staat zijn om dienst te konnen doen, en van de gene die om haar kleyn vermogen tot noch toe van de Wacht zijn bevrijdt gebleven, met speciale denotatie van het getal van de gene die uyt het Magazijn van de Stadt van Wapenen sullen moeten werden voorsien, om actuële dienst te kunnen doen, en dat met onderscheydinge van de gene die bequaam zijn om een Musquet of Snaphaan te voeren, of anders de Spies te dragen, en dat yegelijk Compagnie diermate met alle strijtbare Mannen vergroot zijnde, met volle Wapenen op de te bestemmen dagen sal optrekken en reveue passeren, sonder dat echter de gene, die nieuwelijk onder de voorsz. Compagnien in maniere als voorseyt is sullen werden getrokken, gehouden sullen zijn eenige ordinaris Tochten of Wachten te doen, voor dat haar sulks specialijk sal werden gelast, maar dat zy sonder eenige nader last sullen nevens anderen in cas van Allarm op de geordonneerde Rendevous-plaatsen hebben te verschijnen, en aldaar te pareren aan de ordres die haar gegeven sullen werden.

III. Dat de gene die ten voorsz. eynde uyt des Stadts Magazijnen hare Wapenen sullen ontfangen, goede sorge sullen dragen, ten eynde de selve suyver en ongeschent bewaart werden, om naderhandt op ordre van de Heeren Burgermeesteren wederom in de voorsz. Magazijnen gebracht te werden.

IV. Dat de Capiteynen met haar onderhoorige Compagnien in voldoeninge van de boven-geroerde ordres, op haar gedesigneerde plaatsen verschenen zijnde, sullen van daar niet scheyden nochte haar moveren, voor en aleer hen sulks by de Heeren Burgermeesteren, de Heeren Colonellen, of de gene die volgens ordre van de Heeren Burgermeesteren, de charge van Lieutenant Colonelllen en Majoor sullen doen, sulks sal werden aanbevolen.

V. En op dat alle misverstant omtrent het veroorsaken van Allarm geprecaveert mach werden, soo sullen alle Officieren gewaarschouwt zijn geen Allarm te maken, dan wanneer des noodt sal wesen, en na dat sy wel bedachtelijk sullen hebben aangemerkt of sy ook geabuseert souden mogen werden in 't geen haar, als eenige Vyandtlijke toelegh, tegens dese Stadt en de goede Ingesetenen van de selve voorkomen soude mogen.

VI. Dat wanneer door ordre van hooger handt, nevens de Burgers eenige gesoldoyeerde Militie op de Wallen werd gebracht, de gemelde gesoldoyeerde Militie nevens de Burgers sal pareren de ordre die haar van de voorsz. Clo-

Colonellen, Lieutenant Colonellen en Majoors sal werden gegeven.

VII. Dat vorders op het eerste gerucht van een generale Allarm, nevens de aldaar geordonneerde Compagnien Burgers, haar op de Wallen op haar geassigneerde Posten sullen begeven alle de Constapels en Bos-schieters, en dat met alle de spoet die doenlijk is, op pene van aan den lijve, en selfs na gelegentheydt van saken met de doodt gestraft te werden.

VIII. Inmiddels de Burgerye in maniere als voorseyt is, haar na haar respective Allarm-plaatsen begeven, sullen nevens de Heeren Burgermeesteren sich in alle meest doenlijke spoet, op het Stadt-huys laten vinden de Heeren Collonellen, nevens alle de Heeren van eenige Collegien van Magistrature niet onder de voorsz. Compagnien Burgers resorterende, mitsgaders alle Officianten, Suppoosten en Boden, gelijk ook alle Capiteynen en Lieutenanten, die voor desen in de Burgerwacht zijn geweest, alle gewapent met een halve Spiets en Zijdt-geweer, om te pareren soodanige ordres als haar by welgedachte mijn Heeren de Burgermeesteren gegeven sullen werden, op een boete van 200 Ducatons en arbitrale correctie, voor de gene die haar ter behoorlijker tijdt ter voorsz. plaatse niet sullen hebben laten vinden.

IX. En alsoo mijn Heeren de Burgermeesteren met advijs van de Heeren 36 Raden versocht en gecommitteert hebben, de Heere Lieutenant Admiraal de Ruyter, om te commanderen over alle de gene die haar Post hebben aan de Water-kant, soo Burgers, Soldaten, als Matroosen, en alle andere die daar werden gebruykt, soo werden de selve alle gelast zijn wel Ed: ordre en beveelen behoorlijk na te komen en te pareren.

X. En sullen ook uyt dien Hoofde aan de ordres van wel-gedachte Heer Lieutenant Admiraal pareren, alle de Officieren, en alle andere persoonen die in dienst van de Heeren van de Admiraliteyt, of van de Heeren Bewinthebberen van de Oost-Indische Compagnie sullen zijn geordonneert en bescheyden, soo te Water als te Lande, om tegens Vyantlijke attaque dienst te doen.

XI. Dat vorders de Capiteynen, minder Officieren en de gemeene Rotgesellen van de Ratel-wachten, haar gewaarschouwt sullen houden, om in cas van soodanige Allarm, sonder eenige intermissie, met alle de uyterste diligentie, yder op haar aanbevolen Posten, en de Officieren met het doen van continuele Patrouilles te besorgen, dat alle desordre en t'samen-rottinge geweert en tegen gegaan, en alle onheylen van Brandt en andere ongemakken voorgekomen mogen werden.

XII. Dat vorders by voorval van soodanige Allarm, alle die van de Mennonisten gesintheydt, ook alle de Wees-kinderen, tot het blussen van de Brandt aangeteykent, met de Meesters over haar gestelt, gelijk ook mede die van de Joodtse natie, aanbevolen sal werden, haar in cas voorseyt tot het blussen van Brandt gereet te houden, onder soodanige Opsienders als by haar, soo Mennonisten als Jooden, selfs sullen werden verkoren.

Aldus gearresteert den 29 December, 1672. Præsentibus de Heeren, Mr. Coenraat van Beuningen, en Cornelis de Vlamingh van Outshoorn, Heer van Outshoorn en Gnebhoek, &c. Burgermeesteren: en allen den Schepenen, demto Jan Six, Heer van Vyonnemade. En tenselven dage gepubliceert, Præsentibus de Heeren, Mr. Jacob Boreel, præsiderende Schepen, als Stede-houder van den Heere Hoofd-Officier: Cornelis de Vlamingh van Outshoorn, Heer van Outshoorn en Gnebhoek, &c. Burgermeester: Joan de Vries en Louis Trip, Schepenen.

In kenniss van my Secretaris
C. v. Heemskerk.

Numo. 74.

Ordre van den Lt. Generaal Rabenhaupt aan de Attaquanten van Koevorden.

Behoorende op Pag: 848.

DAt 600 Man regel recht marcheeren souden op Tellinkhuysens Huys, en dat voort na Poppen-haar, met 12 Vakken van de Biesbrugge, en geven haar in aller stilte op de Contrescherp, en eenige Palisaden aan stukken breekende, sal de Officier die het Gros commandeert (zijnde de Overste Lieutenant Eybergen) met 300 Man op het Kasteel aanvallen, eerst in de Faulcebree, en door de Sortie, en sal voorts 150 Man de Wacht, staande in 't Bastion Gelderlandt incorporeeren, en haar meester maken van 't Bastion, de andere 150 Man sal de Wacht innemen staande in de Citadel voor de Kasteels-poort, en wel verseckeren 't huys daar de Commandant Moy in woont.

Voorts sal een Officier (die geweest is de Overste Wachtmr. Wijler) met de andere 300 Man op het Bastion Hollandt aanvallen, op de Faulcebree sal een Officier met 100 Man by de Doorsnijdinge op loopen, en de Wacht, staande in 't Bastion Hollant innemen; de ander 200 Man sal langs de Faulcebree loopen tot de Sortie, staande in de Gordijne tusschen Hollandt en Zeelandt, en tegens de Secreets-brugge op klimmen, en sommige door de Sortie, en dan met 100 Man gaan door de Ooster-strate recht op de Hooft-wacht aan, om haar van de Hooft-wacht meester te maken; voorts een Officier met 50 Man na de Benthemer Poort, en de Wacht aldaar innemen, en maken haar meester van de Poort, en daar de Post bewaren; Een Sergeant met 30 Man sal Post grijpen in 't Bastion Zeelandt, en daar wel Post houden.

Een ander Officier (welke geweest is de Majoor Sikkinga) sal met 300 Man van de Troup af gaan, nemende zijn wegh na 't Hengelaars Huys, achter door de Holvoort, over de Spaansche Dijk, over de Haar, tot aan de Hoppegoorn, leggende aan de Contrescherp op 't Punct Over-Yssel, en met haar nemen 6 Vakken van de Bries-brugge, om mede over 't Bijt te komen, vallende voort op de Fache van Over-Yssel aan, aan de kant na Camps Huys, loopende de Faulcebree langs tot aan de Sortie, staande in de gordijne tusschen Vriesland en Over-Yssel, klimmende op de Brugge van 't Secreet aldaar, en andere door de Sortie, tot dat alle binnen op de Wal zijn; op de Wal zijnde, sal een Officier (die geweest is Jr. Rutger van den Camp, Cornet van Hendrik Sikkinga) met 80 Man gaan om de Wacht staande in 't Bastion Vriesland te incorporeeren; meester van de Wacht en 't Bastion zijnde, sal een Sergeant worden gecommandeert met 30 Man, om sich meester van het Bastion Uytrecht te maken, en aldaar Post houden tot nader ordre. De Officier die de 300 Man gecommandeert heeft, sal hem voor eerst meester soeken te maken van 't Bastion Over-Yssel, en het Kruydt-huys aldaar wel doen bewaren, als mede het Kanon staande op de Batterye aldaar, sendende een Officier met 50 Man in 't geseyde Bastion. Voorts sal de Commandeerende Officier met de overige Manschap hem aanstonts vervoegen langs de barakken tot aan de Vriesche Poort, en laten voort met 30 man de Schotpoort in nemen en bewaren, en met de rest van 't Volk de Wacht voor de Vriessche Poort incorporeeren, en die Poorte aanstonts los maken, om de Ruyterye in te laten, en die Post bewaren: wel verstaande dat die Troup twee Koevoeten, eenige Handt granaten, met Bijlen en Hamers by haar moeten hebben.

Numo. 75.

Numo. 75.

Lijſte van 't Magazijn in Coevorden bevonden.

Behoorende op Pag: 850.

35 Metale Stukken Kanon.
20 Yſere Stukken.
6 Metale Kijl-ſtukken.
Te ſamen 61 van alderhande Calibre.
9 Metale Mortieren.
15 Yſere Mortieren.
Te ſamen 24 van alderhande Calibre.
14 Metalen Petarden.
16 Yſeren idem.
949 Muſquetten, ſoo bequaem als onbequaem, daar onder 82 loſſe Lopen, behalven de gene die by het Guarniſoen wierden gebruykt.
718 Heele en halve Pieken.
170 Wapenen.
180 Stormhoeden.
30 Ringkragen.
93 Handt-molens om Koorn te (malen.
506 Volle Tonnen Pulver.
38 Opene Tonnen Idem.
Een groote quantiteyt Muſquet- en Snaphaan-kogels, waar van't grootſte gedeelte ſonder Tonnetjes in een Kelder leyt, ook een partye Loot.
8 Formen om Kogels te gieten.
23 Beurs-tonnetjes.
17 Kardoes-kiſten.
1277 Gepræpareerde Bomben.
1716 Ongepræpareerde Bomben.
2113 Spring-kogelen, Lucht-kogelen, of Stinkpotten.
210 Luchtkogelen uyt de handt te werpen.
65 Vyerkogels uyt het Kanon te (ſchieten.
1772 Onbequame Handt-granaten.
12853 Kanon-kogels van alderhande calibre.
2 Vaten Salpeter.
1 Vat Swavel.
41 Vaten Tarpentijn.
2 Vaten met Tarpentijn-olie.
15 Vaten Hars.
6 Halve Vaten Idem.
17 Vaten Pek.
8 halve Vaten idem.
65 Rollen gepekt Touw.
8 a 9 Rollen ſwaar Kabeltouw.
Noch een groote quantiteyt gepeckt en ongepeckt Touw.
27 Groote Ankers.
37 kleyne Ankers van 130 pondt.
16 Scheep-wagens.
Eenige Miſt-wagens en Karren.
3 Bequame Blok-wagens.
2 Voer-wagens.
5 Nieuws begonnen Affuyten.
Een groot partye oudt en nieuw Yſerwerk tot het beſlaan der Affuyten.
Een groote quantiteyt oude Affuyten, Raden en anders.
400 Bylen.
40 Snoey-meſſen.
31 Zagen.
Een groot meenighte Houweelen, een goedt partye Schoppen, en een groot gedeelte Paliſaden.
3 Dommekrachten.
4 Spring-ſchroeven.
2 Koevoeten.
Een Keten.
108 Yſere Hakmeſſen.
100 Oude Bylen ſonder ſteel.
112 Ys-haken.
4 Vaten met Ys-ſpooren.
1 Vaatjen Voet-Angels.
3 Tonnen Hoef-yſers.
Een gedeelte 9, 8 a 2 duyms rongen.
Een halve Ton Schiet-ſpijkers en ander kleyn Gereedtſchap.
3 Groote Booren.
52 Staven Yſer.
Een groot gedeelte Pinnen, om tot Paliſaden te gebruyken.
5 Brandt-haken.
85 Polsſtokken.
12 Modder-netten.
Een groot quantiteyt Greynen Plankken, die wierden dagelijks tot de

Batteryen gebruykt.
Een groot partye oudt Paerde-tuygh.

Ammonitie van Vivres.

Een groote partye Rogge.
17 Tonnen Zout.
Een Brouw-keetel.
6 Brouw-kuypen.
2 Sakken Hoppe.

Het meeste gedeelte hier van is in het Magazijn gevonden.

Numo. 76.

Generale Amneſtie over Hollandt en Weſt-Vrieſlandt.

Behoorende op Pag. 853.

DE Staten van Hollandt en Weſt-Vrieſlandt, Allen den genen, die deſen ſullen ſien of hooren leſen, Salut. Doen te weten, Dat wy hebben bevonden, dat zedert eenigen tijdt herwaarts, in verſcheyde Steden en Plaatſen van deſen Lande zijn ontſtaan geweeſt veele diffidentien en murmuratien tuſſchen de Ingeſetenen van de ſelve Steden en Plaatſen onder den anderen, en wel voornamentlijk tegens de Overigheden en Magiſtraten aldaar, en dat die voorſz. diffidentien en murmuratien aanleydinge en oorſake hebben gegeven tot groote diſordres en confuſien in de ſelve Steden en Plaatſen; en nademaal den voortgangh van dien niet anders kan cauſeren, dan het verderf van deſe Landen, dat die buyten alle forme van Regeringe geſtelt, en tot hare defenſie, mitſgaders afweeringe der Vyanden onnut en onbequaam gemaakt werden, en dat dien volgende noodigh is, dat het ſelve tijdelijk op het krachtighſte werde voorgekomen, ſonderlinge, dewijle den Heere Prince van Orange, volgens de authoriſatie by Ons aan Sijn Hoogheyt den 27 van de Maandt Auguſtus leſtleden gegeven tot wechneminge van de voorſz. diffidentien, murmuratie, en confuſie, onvermindert de goede naam en faam van de Regenten, ſoodanige ordre heeft geſtelt, als Sijn Hoogheyt voor den meeſten dienſt van den voorſz. Lande in 't gemeyn, en van de voorſz. Steden en Plaatſen in het particulier geoordeelt heeft te behooren: SOO IST, Dat wy uyt een Vaderlijke genegentheyt en voorſorge, op alles dat tot ruſte en welſtandt van den voorſz. Lande, en de goede Ingeſetenen van dien kan dienen, willende voorſien, met rijpe deliberatie van rade, naar voorgaande advis van den hooghgemelten Heere Prince van Orange, en op Sijn Hoogheydts ernſtige recommandatie en begeerte, geordonneert en geſtatueert hebben, ordonneren en ſtatueren by deſen, dat alles 't gunt ter ſake van de voorſz. diffidentien en murmuratien, midtſgaders in de voorſz. diſordres en confuſien tot noch toe is gepaſſeert en voorgevallen, van wat nature en qualiteyt, en by wie het ook begaan ſoude mogen weſen, ſal zijn en blijven vergeten en vergeven, ſoo als wy uyt onſe rechte weteriſchap, en ſouveraine macht alle 't ſelve aboleren, te niet doen en vergeven by deſen: Interdiceren dien volgende wel expreſſelijk aan alle Juſticieren en Officieren deſer Landen, daar op nu of namaals tegens yemand eenigh onderſoek, calange, of vervolgh te doen: Hebben wijders mede naar voorgaande advis, en op ernſtige recommandatie en begeerte van hooghgemelte Sijn Hoogheyt wel expreſſelijk geordonneert en geſtatueert, ordonneren en ſtatueren midts deſen, dat voortaan niemandt van wat ſtaat of conditie hy ook ſoude mogen weſen, hem ſal vervorderen, de Overigheyt, Magiſtraten, Officieren, Juſticieren, Schepenen, Gerechten, en andere, in wat dienſt of employ die ook ſouden mogen weſen, ſoo wel binnen de

de Steden als ten platten Lande, met woorden eenighsints te beledigen, of in de authoriteyt en het respect haar competerende te verkleynen, veel minder daar toe eenige oorsake of aanleydinge te geven of te maken; maar ter contrarie aan haar alle schuldige eer en gehoorsaamheyt te bewijsen, op pœne dat die geene, die bevonden souden mogen werden contrarie te hebben gedaan, daar over sullen werden gestraft soodanigh, als naar exigentie van saken volgens de dispositie van de beschreven Rechten en de Placcaten van den Lande bevonden sal worden te behooren; Dat ook niemandt van wat staat of conditie hy ook soude mogen wesen, sich sal vervorderen de voorsz. Overigheyt, Magistraten, Officieren, Justicieren, Schepenen, Gerechten, en andere, in wat dienst of employ, die ook souden mogen wesen, soo wel binnen de Steden als ten platten Lande, of ook yemandt van de andere goede Ingesetenen van desen Staat, onder wat pretext, schijn, of voorgeven het ook soude konnen zijn, soo wel ten aansien van hare Persoonen als Goederen, by wegen van feyten, of met gewelt in eenigerhande maniere te beledigen, beschadigen, of de selve tot het een of het ander te forceren of te dwingen, veel min daar toe eenige Wapenen of gewapent Volk te gebruyken, op pœne dat alle die gene, de welke bevonden sullen werden daar aan hantdadigh te zijn geweest, niet alleen de Hoofden, maar ook de andere, niet alleen de Mannen, maar ook de Vrouws-persoonen, die haar daar toe sullen laten gebruyken sonder eenige conniventie of dissimulatie met de Doodt sullen werden gestraft; en dat van gelijken sonder eenige conniventie of dissimulatie, naar exigentie van saken selfs ook met de Doodt sullen werden gestraft alle die gene, de welke bevonden souden mogen werden, met woorden of werken oorsaak of aanleydinge te hebben gegeven, ten eynde de voorsz. Overigheyt, Magistraten, Officieren, Justicieren, Schepenen, Gerechten, en andere, in wat dienst en employ die ook soúden mogen zijn, of de goede Ingesetenen van den Lande by wegen van feyten, of met gewelt in hare Persoonen of Goederen eenighsints beledight, beschadight, of tot yets geforceert of gedwongen souden mogen werden, schoon de selve de voorsz. actie selfs met hare Persoonen niet souden mogen hebben geassisteert, of by gewoont; Ordonneren en statueren mede, dat alle de goede Ingesetenen van den selven Lande, indien, buyten alle vermoeden, eenige wegen van feyten, soo wel tegens de voorsz Overigheyt, Magistraten, Officieren, Justicieren, Schepenen, Gerechten en andere, in wat dienst of employ die ook soude mogen zijn, als tegens eenige van de voorsz. goede Ingesetenen souden mogen werden ter handt genomen, de selve wegen van feyten, soo veel in haar is, ook selver, doch op authorisatie of ordre van de selve Overigheyt, Magistraten, Officieren, Justicieren, Schepenen en Gerechten, onder hare Capiteynen en andere Officieren, gewapender-handt te verhinderen en beletten de Autheuren niet alleen, maar ook die gene, die haar daar toe sullen hebben laten gebruyken, ook selfs des noodt zijnde, met de Wapenen aan te tasten, aan te grijpen, en levendigh of doodt te bemachtigen, sonder van des te doen in gebreeke te blijven, op pœne van selfs anderssints daar over gestraft te werden, soo als na dispositie van rechten, en exigentie van saken bevonden sal werden te behooren: Hebben noch voorts mede naar voorgaande advis en op ernstige recommandatie en begeerte van hooghgemelte Sijne Hoogheydt

geſtatueert en geordonneert, ſtatueren en ordonneren by deſen, dat alle de voornoemde Ingeſetenen van den Lande, van wat ſtaat of conditie die ook ſouden mogen weſen, ſullen hebben te betalen de gemeyne Landts Schattingen en Laſten, die by Ons tot noodige defenſie van den Lande albereydts zijn, of ook noch ingewillight ſouden mogen werden; en d'Ontfangers, Gaerders, Commiſen, Deurwaarders en andere, 's Gemeene Landts Middelen vorderende, de behulpſame handt te bieden, ſonder de ſelve met woorden of met werken in eeniger manieren te beſchadigen, beledigen, of in het voorſz. invorderen eenige de minſte verhinderinge toe te brengen, op pœne dat die gene, de welke bevonden ſullen worden, haar met woorden beledight, of in 't voorſz. invorderen belet, of ook niet geaſſiſteert te hebben, andere ten exempel aan den Lijve, en die gene, de welke bevonden ſullen werden, haar met eenige feytelijkheden bejegent, aangegrepen, aangetaſt of beſchadight te hebben, met der Doodt ſonder eenige conniventie of diſſimulatie geſtraft ſullen werden, want Wy niets meerder dan de ruſt en beſcherminge van den Lande en van de goede Ingeſetenen van dien ter herten hebbende, 't gunt voorſz. is, alſoo bevonden hebben te behooren. Gedaan in den Hage onder Onſen Grooten Zegel den 27 September 1672.

Onderſtondt,

Ter Ordonnantie van de Staten.

En was geteekent,

Herbt. van Beaumont.

Numo. 77.

Behoorende op Pag: 855.

Generale en Secreete Artijkelen van het Verbondt van onderlinge Defenſie, tuſſchen zijn Keyſerlijke Majeſteyt, en de Doorluchtighſte Heer Keurvorſt van Brandenburgh, ten opſicht van de Krijgstocht, nu aangevangen, bezonderlijk *tot de verdediging* van het Heylige Roomſche Rijk, en *d'onderhouding van de Weſtfaalſche Vrede*, gelijk ook *tot behouding van de Tractaten, in de Pyreneen, te Kleef, en te Aken* gemaakt, voor ſoo veel de Spaanſe Nederlanden betreſt. Te *Berlijn* geſloten op den 25 van Junii, 1672.

Generale Artijkelen.

DE knoop van vriendtſchap ſal beſtandigh en onverbrekelijk aan wederzijden blijven. d'Een ſal trachten des anders voordeel te bevorderen, en ſchade te weeren, en hun onderlinge nuttigheyt en veyligheyt in ernſt te bewerken.

II.

Beſonderlijk wordt van nieuws beveſtight en vernieuwt het Defenſif Verbondt tuſſchen zijn Keyſerlijke Majeſteyt, en de Doorluchtighſte Keurvorſt van Brandenburgh, ſoo veel de Staten en Landſchappen van weerzijden aangaat, geſloten op den 9 van October, 1658. en op den 10 van May-maandt, 1666. voor andere tien Jaren, na 't verloop van d'eerſte tien, beveſtigt en uytgebreyt, ſonder dat men heeft te achten dat'er in eenigh Artijkel, Punt, of Punten yets is verandert, als in de genen over de welken hier wijder en breeder is verdragen.

III.

Het ooghgemerk van dit nieuw gemaakt Verbondt is, dat *d'Oſnabrughſe Vrede* ongequetſt onderhouden, en door nie-

niemant, wie hy ook is, door eygen authoriteyt verkeerdelijk verklaart en uytgebreyt-sou worden, en op dat men niet onder eenige schijn tegen de Keyser, tegen 't Rijk, en tegen desselfs openbare Vrede, en daar beneffens tegen d'eed, daar mee yder aan de Keyser, en aan 't Rijk verbonden is, eenige verbonden sou maken, of, indien zy gemaakt zijn, dat zy wechgenomen en vernietight souden worden; daar beneffens, op dat niemandt der gener, die de geseyde Westfaalsche Vrede gemaakt hebben, of van de medestaanders der gedachte verbonden, of van yemandt anders, wie zy ook souden mogen wesen, om de Standen van 't Rijk, die de geseyde Westfaalsche Vrede onderhouden, of directelijk, of indirectelijk eenige vyantschap, nadeel, overlast of verhindering, soo veel hun persoonen, Staten, goederen en veyligheyt aangaat, of door sich selven, of door anderen, sou aandoen. Maar indien men yets hier tegen doet, sonder naar vriendelijke afmaning te luysteren, soo sullen de steurders tusschen dat van de Vrede, door de Wapenen van weerzijden, tot behoorlijke voldoening gedwongen worden.

IV.

Aan alle de Deelgenoten van dese pacificatie wordt toegelaten sich namaals, op gelijke voorwaarden, en met behoorlijke toestemmingh van weerzijden, in dit verbont van onderlinge defensie te voegen; gelijk ook in 't believen van de Heeren van Spanjen sal staan, mee daar in te treden.

V.

Dewijl het d'interest van 't geheel Rijk is, dat de Vrede, soo wel te *Kleef*, als in de *Pyreneen*, en t'*Aken*, voor de beschutting der Spaansche Nederlanden, gemaakt, bondigh en ongequetst blijft, soo sullen dese beyde Verbontmakers, bevorderen, en sich onderling verbinden, dat alle dese gemaakte Vreden in hun geheel, en ongequetst blijven, of dat zy, soo yemandt daar tegen komt te doen, herstelt worden, mits dat d'Agresseur en Vrede-breker behoorelijk voldoening sal geven.

VI.

Wijders, dewijl'er een verdragh tusschen de Doorluchtighste *Keurvorst van Keulen*, *en de Stadt Keulen* gesloten, en, volgens behoorlijk recht, van zijn Keyserlijke Majesteyt geratificeert is, soo hebben de beyde geseyde Contracteerders gesamentlijk alle behoorelijke hulp-middelen te verwachten.

VII.

De beyde Verbontmakers sullen, soo de noodtsakelijkheydt sulks vereyschen, hun Raden en Wapenen te samen voegen, om alle invallen, gewelt, of contravers te weeren, en niet ophouden tot dat'er behoorelijke voldoening is gegeven.

VIII.

Men sal dieshalven van weerzijden, tot onderhouding van de gemeene rust, een Heyr, soo te Voet, als te Paert, met dese aangevange handeling over een komende: Beneffens alle nootsakelijke toerusting ten Oorlogh, onderhouden.

IX.

En dewijl zijn Keyserlijke Majesteyt een *Provisioneel Verbondt van Defensie*, met eenige Keurvorsten, en Standen van 't Rijk gesloten heeft, soo sal de Keyser, soo veel als in hem is, bevorderen en bewakkeren, dat de geseyde Keurvorsten en Standen mede hier in treden.

X.

Geen van de beyde Geconfedereerden sal vermogen eenige saak van belang te doen, of eenige verdrach van Vrede, of bestant aan te gaan, dan gesamentlijk met malkanderen, en met toestemming van d'ander.

XI. Dit

XI.

Dit Verbondt sal ten minsten 10 Jaren duren, van dese hedigen dagh af; en als dese tijdt verstreken is, of ook verder, soo sullen de beyde partyen, die nu tracteeren, van wijder verlenging en uytstrekking van dit Verbont, naar vereysch van saken, verdragen.

Secreete Artijkelen.

I.

DE Stadt Keulen, sal voor alle dingen, door onderlinge beradingen en bystandt, versorght worden. Sijn Keyserlijke Majesteyt sal binnen de tijt van ses eerstkomende Maanden, van dese hedige dagh af te rekenen, een Heyr van 12000 Mannen, soo te Voet, als te Paerdt, vergaderen, en op de been brengen, om het selfde met Wapenen, en alle Krijghs-rusting, en met Geschut, tot sulk een macht noodtsakelijk, versorgen. De Keurvorst sal ook een Heyr vaerdigh houden, te weten van 12000 Mannen, soo Ruyters, als Voet-knechten, alle met gelijke toerusting versien.

II.

Men sal niets van groot belang ondernemen, dan met gemeene toestemming.

III.

Wat de Godts-dienst, en de Kerkelijke Staten van 't Keyserrijk aangaat, de dingen, die in de Westfaalsche Vrede begrepen zijn, en al het geen, dat het geseyde punt van de Godts dienst betrest, sal in de tegenwoordige stant gelaten worden: Invoegen dat'er niets in d'Aerdts-bischdommen, Abdyen, Proostdyen, Commanderyen, en in eenige andere Goederen en Beneficien verandert sal worden, sonder eenige scheyding in deelen, veel minder een algemeene vervreemdingh: Maar zy sullen voor het Roomsch Keyserrijk, en voor het Katholijk geloof bewaar worden, sonder dat men ook de rechten van verkiesing, aan de Capittelen behoorende, eenighsins sal turbeeren, of steuren.

IV.

De Stadt Bremen, en des selfs onderhoorigh Landt en Onderdanen sullen ook hun tegenwoordige staat, vryheyt, rechten en privilegien behouden, sonder verhindering, soo in 't Kerkelijke, als in de Politie.

V.

Dewijl ook door de constitutien van 't Rijk klaarlijk geordonneert is wat aan d'uytheemschen in 't Rijk, soo veel de versamelingh van Krijghs-lieden, en hun deurvoering en inlegering aangaat, geoorloft is, of niet, soo sullen de beyde Verbondt-makers niet toelaten dat'er in dese en diergelijke dingen yets tot nadeel van de Keyser, of van 't Rijk, of tegen de gemeene Vrede gedaan wordt, of dat men d'opperste rechten van zijn Keyserlijke Majesteyt, of sijn waerdigheyt en authoriteyt eenigh nadeel aandoet.

VI.

En dewijl door 't Westfaalsch Vrede-Instrument, en door d'andere Wetten van 't Rijk versorght is, hoe verre het aan de Keyzer, of aan yder der besondere Standen geoorloft, of niet geoorloft is, tot d'Oorlogh in de Staten van anderen, of tot aantasting der Uytheemschen te besluyten, of aan te vangen, soo sal men van weerzijden met alle behoorlijke middelen bevorderen, dat 'er niets hier tegen van eenige stant van 't Rijk gedaan of aangevangen wordt.

VII.

Het geen dat in 't vijfde Artijkel van 't openbaar verbondt geseght en verdragen is, soo veel de Vrede aangaat, die *in de Pyreneen, en te Aken* gemaakt is, dit sal, ten opsicht van zijn Keurvorste-

vorſtelijke Doorluchtigheydt; deſe verklaringh hebben, dat, indien het noodtſakelijk ſal worden de geſeyde Vrede met de Wapenen te verdedigen, hy die binnen de tijdt van vier eerſtkomende Maanden, geſamentlijk met de Keyſer, naar zijn vermogen, ſal doen, met deſe hoop, dat de Catholijke Koning, tot vergelding van deſe garantie, aan de Keurvorſt, ſoo hy binnen de geſeyde tijdt door de Wapenen aangetaſt wierd, gelijke onderſtandt ſal bewijſen; gelijk ook zijn Keyſerlijke Majeſteyt, indien het noodigh is, ſijn gedienſtigheyt daar toe by de geſeyde Catholijke Koningh ſal aanwenden. Maar indien, na 't verloop van deſe vier maanden, de noodt vereyſchte dat de gedachte Vrede met de Wapenen onderſteunt en onderhouden wierdt, ſoo ſal de geſeyde Keurvorſt wel hier aan gehouden zijn, doch niet anders, dan naar het voorgaande en beſlote Contract tuſſchen de Catholijke Koning, en de Keurvorſt, ſoo veel de middel en redenen van de geſeyde Vrede t'onderhouden aangaat.

VIII.

De Keurvorſt ſal bevorderen dat de Doorluchtighſte Koningh van Deenmarken, het Huys van Brunſwijk, van Heſſen-Caſſel, en anderen ook in dit Verbondt treden.

Dit alles is geſloten tuſſchen de Volmachtighden van zijn Keyſerlijke Majeſteyt, en van zijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheydt, uyt kracht van de volmachten, en beveelen, door hun Principalen aan hen verleent, en van weerzijden gewiſſelt, onder de Ratificatie van zijn Keyſerlijke Majeſteyt, en Keurvorſtelijke Doorluchtigheydt, die de Volmachtighden van wederzijden binnen de tijdt van vijf weken, van deſe dagh af te rekenen, beloven te leveren, en te wiſſelen. Tot beveſtiging van 't welk dit Inſtrument door de Heeren Volmachtighden ondertekent, en met hun zegel bezegelt is. Te Berlijn, den 25 van Junii, 1672.

Numo. 78.

Behoorende op Pag. 856.

Tractaat van Verbont tuſſchen ſijn Keyſerlijke Majeſteyt, en de Generale Staten der Vereenighde Nederlanden, in 's Gravenhage, op den 25 van Julius, 1672. geſloten, tot onderhouding van de Kleefſe Vrede, en tot weering van dat yemandt yets tot nadeel van de Weſtfaelſe Vrede, of conſtitutie van 't Rijk, ſou aanvangen.

DEwijl ſijn Keyſerlijke Majeſteyt ernſtelijk van de Vereenigde Nederlanden, en van der ſelfder Generale Staten verſocht is, dat hy de guarantie van de Kleefſe Vrede, in 't Jaar 1666. geſloten, uyt kracht van ſijn Keyſerlijke declaratie, in 't ſelfde Jaar te voorſchijn gekomen, ſou bewijſen, en hem, of hen, die daar tegen gedaan hebben, tot reden, en tot onderhouding van de geſeyde Vrede parſſen; en dewijl zy daar beneffens verſocht en aangehouden hebben dat het aan de Standen van 't Rijk niet toegelaten ſou zijn Oorlogh tegen hen te voeren, voornamelijk dewijl zy van het Rijk voor deelgenooten van de Weſtfaalſche Vrede genoemt zijn: Zoo is men tuſſchen beyde de partyen op deſe volgende wijſe verdragen.

1. Dat zijn Keyſerlijke Majeſteyt, om de Kleefſche Vrede te doen onderhouden, en te bevorderen dat 'er niets tegen de Weſtfaalſche Vrede, of tegen de conſtitutien van 't Rijk aangevangen ſou worden, ſijn Heyr, uyt 5000 Ruyters, en 7000 Voet-knechten beſtaande, en met genoeghſaam Geſchut, en andere noodtſakelijke dingen

voorsien, met de Keurvorst van Brandenburgh te samen sal voegen. En dewijl aan de hoogh-gedachte Keyserlijke Majesteyt ernstighlijk versocht is dat hy het bedongē getal der Krijghslieden, om dese ooghmerken te lichtelijker en veylighlijker te bekomen sou believen te vergrooten, ten minsten tot andere 12000 Mannen, soo verklaart hy by desen, dat hy, boven de geseyde eerste 12000 Mannen, niet alleenlijk andere 4000 by de geseyde Troepen van de Keurvorst van Brandenburgh sal voegen, maar voortaan bevorderen dat men, indien de standt en veyligheyt der Erf-Koningrijken en Erf-Landtschappen sulks toelaten, of lijden, noch veel duysent sal konnen byvoegen, om 't getal van geheele 24000 vol te maken.

2. Daar en tegen sullen de Staten der Vereenighde Nederlanden, tot verlichting van dese last, voor het voorgedachte Heyr, 24000 Mannen uytmakende, alle maanden betalen 45000 Rijksdaalders, te weten op dese volgende wijse: Indien zijn Keyserlijke Majesteyt, met de Keurvorst van Brandenburgh van sijn zijde, 24000 Mannen te samen heeft gevoeght, soo sullen de beloofde 45000 Rijksdaalders maandelijk in 't geheel aan hem betaalt worden. Maar indien het getal der Keyserlijke Krijghs-lieden, die bygevoeght souden worden, minder wierd, soo sal alleenlijk van de geseyde 45000 Rijksdaalders, die yder maandt te betalen zijn, soo veel afgetrokken worden, als de proportie van het gebreken-de getal, tot geen 24000 Mannen op klimmende, sal aanwijsen; en by gevolgh sullen de Vereenighde Staten voor die 16000 Mannen, die zijn Keyserlijke Majesteyt by de geseyde Keurvorst van Brandenburgh sal voegen, betalen niet de geheele somme van 45000 Rijksdaalders, maar alleenlijk van 30000 Rijksdaalders, de welken, gelijk geseght is, vermeerdert of vermindert sullen worden naar proportie van 't getal der Krijghs-benden. En op rekening, of tot afkorting van dese somme sullen sy bevorderen dat men te Amsterdam, of te Hamburgh de somma van 200000 Rijksdaalders voor het voorseyde Heyr sal tellen, soo haast zijn Keyserlijke Majesteyt het selfde by de Keurvorst van Brandenburgh gevoeght sal hebben; en met d'andere maandelijke betalingen sullen sy continueren de selfden ter behoorlijker tijdt te betalen, soo lang dese beroerten duuren.

3. Daar en tegen beloven de Vereenigde Nederlanden, en de voorgedachte Generale Staten, dat zy, selven ook, soo sy daar toe versocht worden, hun Wapenen, en een Leger in 8000 Paerden, en 12000 Voet-knechten bestaande; by 't Heyr van de Keyser, en van de Keurvorst sullen voegen, en tot het geseyde ooghmerk tot aan 't eynde van d'Oorlogh ageeren, en dat zy, sonder toestemmingh van de Keyser en Keurvorst, geen Vrede sullen maken.

4. Indien 'er Vrede volgt tusschen de genen, tegen de welken de Staten nu Oorlogh voeren, soo sal de Keyser, de Keurvorst, en d'andere Bontgenooten in de geseyde Vrede-handeling ingevoegt worden, en met eenen dat het geoorloft sal zijn aan de Keyser, en aan de Vorsten van 't Rijk garantie te verleenen. En indien, na dat de Vrede op de geseyde wijse gemaakt en gevolght, en dese Oorlogh tusschen zijn Christelijkste Majesteyt en de meergedachte Generale Staten geëyndight is, eenige Vorsten of Standen van 't Rijk, en andere Koningen en machten zijn Keyserlijke Majesteyt, of de gedachte Generale Staten met Oorlogh aantasten, soo sullen zijn Keyserlijke Majesteyt, en de Staten der Vereenighde Nederlanden,

landen, binnen de tijdt van twee maanden, van die dagh af te rekenen, daar in het verſoek gedaan wordt, tot onderſtant van de geen, die met Oorlogh aangetaſt wordt, 4000 te Paerdt, en 8000 te Voet ſenden, tot dat de Vrede herſtelt ſal zijn; of, in de plaats van de gedachte onderſtandt van Krijghsvolk, een ſomme gelts, over een komende met de ſelfde onderſtandt, te betalen ter plaats, die van partyen aangeweſen ſal worden, in welker keur het ſal ſtaan of zy ten deel, of in 't geheel liever gelt, of Krijghs-volk willen hebben: Doch echter op deſe voorwaerde, dat de party, aan de welke onderſtant geſonden ſal worden, tot verlichting van de laſten, aan de party, die onderſtandt ſent, maandelijk 45000 Rijksdaalders ſal tellen.

5. Het ſal ſtaan in believen, ſoo wel van zijn Keyſerlijke Majeſteyt, als van de Staten der Vereenigde Nederlanden, aan de welken, uyt kracht van dit Tractaat, onderſtant geſonden ſal worden, de geſeyde onderſtant in 't geheel, of ten deel niet te vorderen; en yder der partyen, die goet gevonden heeft d'onderſtant niet te hebben, of te verſoeken, ſal vry zijn van de ſomme gelts te betalen. Geen der beyde partyen ſal ook vermogen met de gemeene Vyant eenige *ſchorſſing der Wapenen* te maken, dan geſamentlijk, en met toeſtemming, ſoo wel van zijn Keyſerlijke Majeſteyt, als van de voorgedachte Staten. Doch indien de ſaak voorviel dat men goet vondt tot de Vredehandeling, of tot het maken van beſtant of Treves toe te treden, ſoo ſal geen van beyde partyen vermogen, ſonder gemeenmaking van d'ander, deſe handeling aan te vangen; en d'een ſal voor d'ander, in de ſelfde tijdt, daar in hy voor ſich ſelf ſpreekt, macht en vermogen, vry geleyde en nodige verſekertheyt bevorderen om zijn Volmachtighden ter plaats, die tot de handeling geſchikt word, te ſenden. Wijders, d'een ſal aan d'ander, en de Miniſters van weerzijden gevolgelijk, en t'allen tijden die dingen, die daar voorgeſtelt ſullen worden, aan malkander deelachtigh maken; en geen van beyde ſal tot beſluyting van Vrede, of beſtant, of Treves voortgaan, dan met d'ander in de voorwaarde van de Vrede te betrekken, in te ſluyten, en vernoegingh voor hem, ſoo veel als mogelijk ſal zijn, te bevorderen, en te gelijk een ſelfde recht, als voor hem ſelf, en de ſelfde vryheden, uytſonderingen, en voordeelen te bedingen, 't en waar daar na tuſſchen hen anders wierd verdragen.

6. Geen van beyde partyen ſal vermogen, geduurende dit Verbont, met andere Koningen, of Vorſten eenigh Tractaat aan te gaan, dat tegen dit tegenwoordigh verdragh ſtrijdt, of het ſelfde op het minſte vermindert. Maar indien echter andere Koningen of Vorſten hier in begeeren te treden, ſoo ſal dit met gemeene berading en toeſtemming van zijn Keyſerlijke Majeſteyt, en der Vereenighde Staten geſchieden.

7. Dit defenſif Verbondt ſal 20 Jaren duuren. Doch indien zijn Keyſerlijke Majeſteyt dit voor meer Jaren belieft uyt te ſtrekken, ſoo ſal hem dit voor de Ratificatie vry ſtaan: En d'ondergeſchreve Miniſters van zijn Keyſerlijke Majeſteyt, en de Gedeputeerden van de Staten der Vereenighde Nederlanden beloven, uyt kracht van de Volmachten, aan malkander vertoont, dat zy zijn Keyſerlijke Majeſteyt, en de Staten der Vereenighde Nederlanden de dingen, die hier voorgeſchreven zijn, getrouwelijk ſullen doen nakomen, en uytvoeren, doch alles onder de Ratificatie van ſijn Keyſerlijke Majeſteyt, en der geſeyde Staten der Vereenighde Nederlanden, die, gelijk zy beloven, binnen de tijdt van twee

Maanden, of eerder, indien het mogelijk is, sullen vertoonen. Gedaan in 's Gravenhage, den 25 van Julius, 1672.

B. de l'Isola. *Stavenisse.*
Krampricht. *Isbr. van Viersen.*
Hornken.

Verklaring van het Tractaat, in 's Gravenhage tusschen zijn Keyserlijke Majesteyt, en de Staten der Vereenigde Nederlanden, op den 25 van Julius, 1672. gesloten.

DEwijl in het tweede Artijkel van het Tractaat, tusschen de Ministers van zijn Keyserlijke Majesteyt, en de Gedeputeerden van de Staten der Vereenighde Nederlanden gesloten, verdragen is, dat de hooghgedachte Staten voor het Heyr, dat daar, en in de voorgaande Artijkelen uytgedrukt is, of naar proportie van de Heyr-krachten, t'Amsterdam, of te Hamburgh een somme van 200000 Rijksdaalders sullen doen tellen, soo haast zijn Keyserlijke Majesteyt het selfde met het Heyr van de Keurvorst van Brandenburgh te samen gevoeght sal hebben, en met d'andere maandelijke sullen continueren, de selfde, ter behoorelijke tijdt, soo langh dese beroerten duuren, te betalen; Soo hebben de voorgedachte Gedeputeerden der Staten verklaart, dat de hooghgedachte Staten wel alle vlijt sullen aanwenden om het geen, dat tot verlichtingh van de last van 't geseyde Heyr, of naar proportie, alle Maan en, volgens het geseyde Tractaat, belooft is, te doen betalen: Maar dewijl zy voorsien dat dit, in dese stant der saken, aan de Generale Staten seer swaar sou vallen, soo hebben zy uytdrukkelijk betuyght, dat d'oprechte meeningh der selfde Staten is, dat zy het geen, 't welk zy niet met gereet gelt konnen betalen, met handtschriften en behoorelijke Obligatien aan zijn Keyserlijke Majesteyt, of aan de genen, die gestelt zijn om de penningen t'ontfangen, te leveren, soo uyt de gemeene naam, als naar yders quoten in 't besonder, te weten der Staten van Hollandt, Zeelandt, Vriesslandt, Groeningen en Ommelanden, onder belofte van soodanige renten, als aan andere Schult-eysschers der selfder Nederlanden betaalt worden, of voortaan sullen worden betaalt.

Wijders, d'obligatie van met gelt te betalen, of handtschrift en, of obligatien te leveren sal met d'eerste van September begin hebben; doch in dier voegen, dat de Keijghs-benden van zijn Keyserlijke Majesteyt, gesamentlijk met die van Brandenburgh, om de geseyde ooghgemerken van het eerste Artijkel van het onlanghs gedacht Tractaat te bereyken sullen voortgaan met t'ageren, of aan de grensen van 't Rijk, of aan de *Rijn*, of aan de *Maas*, of aan de *Weser*, met het Heyr tot verdedinging der geseyde Vredehandelingen t'onderhouden, of, indien de nootsakelijkheyt of reden van d'Oorlogh niet vereyscht dat het Heyr in een der geseyde plaatsen by malkander blijft, met tegen de genen t'ageren, die de *Westfaalsche* of *Kleefsche Vrede* sullen breken, naar dat de nu voorgedachte vereyschingh van d'Oorlogh toelaat. Dewijl ook in 't derde Artijkel begrepen is, dat de Staten, en de Vereenighde Nederlanden hun Wapenen en Heyr, uyt 8000 Mannen te Paart, en 12000 te Voet bestaande, soo zy daar toe versocht worden, by het Heyr van de Keyser, en van de geseyde Keurvorst sullen voegen, en tot het geseyde oogemerk laten ageren, of, indien de Keyser, en de Keurvorst dit best oordeelen, gehouden wesen hun Wapenen elders te keeren, soo hebben de Keyser, en de Staten goetgevonden dese versamelingh dus uyt te leggen, dat men verstaat dat dese bewerkingh voldaan sal zijn, soo de gedachte Staten hun geseyde Krijghs-benden, op hun gedaan versoek, met de gevolghde overleveringh en verwisseling van de Ratificatie, met de Keyserlschen en Brandenburghschen te samen sullen voegen, of de Vyandt, of Vyanden, te weten de genen, die tegen de Westfaalsche, of Kleefsche Vrede sullen doen, of der selfder guarantie beletten, aantasten, of door diversien, of op alderhande wijsen, naar dat het beleyt van d'Oorlogh uyt onderlinge berading van weerzijden sal dienstigh vinden, ageren.

Wijders, de ware meening van het vierde Artijkel is, dat de hooghgedachte Staten geen Vrede, sonder toestemming van de Keyser en Keurvorst sullen maken, dan op de wijse, en in de forme, in het vijfde Artijkel van het gezeyde Tractaat uyt gedrukt; dat is dat zy niet alleenlijk beyde in de Vrede ingesloten zullen worden, maar ook dat aan hen reële en dadelijke herstellingh van al 't geen, dat hen, na de Ratificatien op dit Verbont gevolght, door de Vyanden, of Vyandt, (namelijk door de geenen, die tegen de Westfaalsche Vrede de Keyzer zullen aantasten, of de Kleefsche Vrede breken, of der zelfder guarantie beletten) afgenomen en ontvoert zal zijn gedaan, en in d'andere dingen, zoo veel als 't mogelijk is, satisfactie bevordert sal worden, 't en waar zy namaals anders onder malkander verdragen.

Wy ondergeschreve Ministers van zijn Keyzerlijke Majesteyt verklaren door dese tegenwoordige, dat het Tractaat, heden tusschen ons, en de Gedeputeerden der Staten van de Vereenighde Nederlanden gesloten, niet anders verbinden, en bondigh wezen zal, dan onder de Ratificatie van de voorgenoemde declaratie, die van zijn Keyzerlijke Majesteyt, en van de hooghgedachte Staten, gezamentlijk met de Ratificatie van het gezeyde Tractaat, gelevert zal worden. Gedaan in 's Gravenhage, den 2 van September, 1673.

B. de l'Isola. *E. Krampricht.*

EYNDE.

REGI-

REGISTER
DESES
BOEKS.

A.

ARdenburgs lof, en beschryving. 728. verval omtrent de fortificatie, en het Magezijn. 729. kleine besetting van couragieus volk, dat kontschap van d'aankomende vyant krijgt. *ibid.* word heftiglijk bestormt, en doet met groote dapperheit de vyant tot twee malen afstaan. 730. haar vrouwen lofwaardig. *ibid.*

ABKOUDE van de Franschen in brant gesteecken. 818. ten tweede maal ghetenteert. 819.

ACHÆI houden 't voor schande de vyant door verradery te bedriegen. 375.

AÇTÉ in Vrankrijk gepubliceert, tot voordeel der Nederlanders in sijn Rijk. 342. van neutraliteit, door de Keurvorst van Keulen gepubliceert. 357.

ADYSEN van Condé en Turenne, die tegen malkander strijden, in Maestricht te belegeren. 353. der steden van Hollant verscheiden over het tracteeren met de Koninck van Vrankrijk. 644. 649. 650. 653 *en de volg.* van de Groot. 654.

AFSLAG in de Obligatien op de Comptoiren. 637.

ALEXANDER D'HINYOSSA, Capitein binnen Wesel, stookt de woedende wijven aan tot de stad aan de Franschen over te geven. 400. 't welk hem namaals het leven kost. 401. 412.

ALLIANTIEN by de Staten niet genoeg gemaakt. 283.

ALTERATIE, zoek VERBAASTHEIT

AMBIORIX de Stichter van Emmerik. 427.

AMBITIE hoe krachtig. 167. Ambitie der Franschen. *ibid.* des Konings van Vrankrijk, en de gruwel daar af. 343

AMERSFOORT ontfangt Franschе Sauvegarde. 477.

AMEYDE van de Franschе ingenomen. 820. en verbrant. 821.

AMSTERDAMS lof wegens de Justitie. 232. vigilantie in het toeruften van hun Oorlog-schepen. 364. haar practijken om de zelfden over 't Pampus te brengen. 365. voorgeslagen om de Stoel van d'Oorlog daar te planten. 452. 's Lands Comptoir word daar gebracht. 453. toeleg der Franschen op deze stad, toen in slechte postuur zijnde. 454. tot de vergader-plaats der Staten voorgestelt. 639. spreekt mannelijk tegen de handeling met Vrankrijk. 644. haar gecommitteerden weigeren volle macht daar toe te verleenen. 645. Lof van hun Heeren, en mannelijke moed in dese uitterste noot. 647. 648. protesteert tegen de bezending, en doet door de pensionaris Hop een krachtige aanspraak. 649. 650. spreekt van nieus tegen het verhandelde. 653. suspecteert eenige Regenten. 687. scheld Prins Maurits, in het deur-trekken, voor een verrader. 688. word gepaait door een loffelijke resolutie tot tegenweer. *ibid.* rand een burgermeester aan. 689. oploop by de reguliers tooren, en in 't noortsche bosch. 690. recht een munt op by provisie. 704. verseekert in tijts haar stat van buyten, met alles onder water te zetten, en leggen van forten, &c. 706. 707. met verdubbelen van wacht, en opmaken der wallen. 708. 709. verbied den Franschen de stat, en stelt ordre tegen brant stichten in de scheepen. 710. ontfangt sijn Hoogheit. 711. minder ontroert, dan de andere steden, en voornamelijk om de Stats sleutels. 746. t'samenrotting voor 't huis van de burgermeester van de Pol. 747. 748. de magistraat ontslaat zich van de regering, daar sijn Hoogheit eenige verandering in maakt. 749. stelt ordre tegen d'inbreeking der Franschen te Bodegrave, en veel burger-officieren

bieden hun dienſt aan. 844. gelijk ook veel burgers. 845. zend Mariniers en boots-gezellen naar Alphen, en ſtelt ordre tegen allarmen, &c. *ibid.*

S. ANDRIESSCHANS, van wie, en waar toe gebout, en in hoedanige ſtant op d'aankomſt der Franſchen. 486. Word opgeeiſcht. *ibid.* weigert twee Compagnien, tot haar aſſiſtentie komende, in te laten, en ontfangt de Franſchen op capitulatie. 487.

ARISTOCRATISCHE REGEERINGE vervalt licht in een Oligarchie, of in een Monarchie. 17. Ariſtocratie in Nederland ingevoert door dry midden, tegens de intentie van de Gemeente. 234. 235. en verviel in een Oligarchie, en in een Decemviratus. 243.

ARLINGTON en Buckingham naar Holland in ambaſſade gezonden. 641. zoek BUCKINGHAM.

ARNHEM beſchreven; ſlechte geſteltenis van fortificatie en garniſoen 463. weigert de timmeringen buiten af te breken, en word van Turenne belegert, en opgeeiſcht. 464. d'inwoonders ſcheppen moed, en bieden tegenſtant. 465. de ſtat weêr opgeeiſcht. *ibid.* confuſie daar binnen, en ſtiltſtant van wapenen. 466. aan de Franſchen overgegeven. 467. eed, de Magiſtraat afgevordert. *ibid.*

ARROGANTIE van Aubery. 137. van Trelon. 171.

ATTILA overſtroomt en verwoeſt met zes legers byna geheel Europa. 361.

AUGMENTATIE VAN EEN STAAT hoe verre die geoorlooft is. 2.

AYLVA, overſte van 't Vrieſſche heir; zijn voorzichtigheit in zijn beleit. 598. koomt binnen Groeningen. 793.

AYTZINGER'S prophetye van d'inval der Franſchen in Nederlant. 777. 778.

B.

BALANCE tuſſchen Vrankrijk en Spanjen. 64. die wort van Engeland vaſt gehouden. *ibid.* Balance van de macht der Staten, tegens die van hare Vyanden. 311. die Balance toont voorheen het ſucces van den Oorlog. 311. 312.

BARNEVELTS FACTIE, word door Prins Maurits gedempt. 112

de BARON DE HOVOLICH, Neef van d'Oſſerys gemalin, koomt binnen Rijnberk. 376. zijn verdicht voorzoek in 't openbaar. 377. word van d'Oſſery uitgeleid, en de defecten der fortificatie aangewezen. *ibid.*

BASSUM Commandant binnen Rijnberk. 375. van verraat aangeſproken. 377. hoe hy zich verantwoord. *ibid.* ontfangt Duras binnen de ſtat. 378. treed in conferentie met hem. 379. zijn voorſtel in de Krijgsraat, op 't overgeven van die plaats. 380. geeft de ſtat over. 381.

Van den BERG, het lant door de Franſchen verwoeſt. 857.

BERGEN OP ZOOM, en des zelfs geſteltenis. 721.

BEROERTE te *Dordrecht.* 677. *en devolg.* te *Harelem.* 682. 683. te *Delft.* 684. te *Leiden.* 685. *en de volg.* t' *Amſterdam.* 687. *en de volg.* ter *Goude.* 690. *en de volg.* te *Rotterdam.* 693. *en de volg.* in *Zeelant.* 698. te *Zierikzee.* ibid. te *Vliſſingen.* 699. te *Middelburg.* ibid. te *Dordrecht.* 735. te *Haarlem.* ibid, en 736. te *Delft.* 739. te *Leiden.* 741. t' *Amſterdam.* 746. ter *Goude.* 751. te *Rotterdam.* ibid. te *Vliſſingen.* 755. te *Middelburg.* 756. *en de volg.* in 's *Gravenhage.* 758. *en de volg.*

BESCHRYVING van *Orſoi.* 368 van *Rijnberk* 373. *en de volg.* van *Burik.* 382. van *Weſel.* 390. *en de volg.* van de *Lipperſchans.* 395. van de ſtat *Rees.* 413. *en de volg.* van *Emmerik.* 427. *en de volg.* van 's *Hertenberg,* en van *Deutecum.* 434. van *Grol.* 436. van *Brevoort.* 441. van *Lochem.* 445. 446. van de *Vloten der Engelſchen en Franſchen.* 446. van *Arnhem.* 463. van *Knodſenburg.* 468. van *Schenkenſchans.* 472. *en de volg.* van *Naarden.* 477. van *Tiel.* 480. van de *Voornſchans.* 485. van *S. Andriesſchans.* 486. van *Doesburg.* 489. van *Zutphen.* 499. 500. van *'t Huis te Gennep.* 510. van de ſtat *Grave.* 512. van *Nimwegen,* en des zelfs ontheit. 516. 517. van de ſchans *Crevekeur.* 525. van *Engelenſchans.* 527. van *Bommel.*

wel. 528. van Deventer. 541. van Hattem. 562. 563. van Elburg. 564. 565. van Harderwijk. 566. van Swol. 572. van Campen. 589. van Coeverdem. 601. van Aardenburg. 727. van Groeningen. 781. en de volg. van Blokzijl. 803. van Swarteſluis. 823. van Caminiec Podolſki. 866.

van BEUNINGEN raad de handeling met Vrankrijk af, en vertoont de goede intentie van Monterey. 656.

BEYER-VORST met den Pals-Graaf in diſpuit. 189. Beyerén van de Franſche aangefocht, en door de Furſtenbergs. 190.

BEZWERING der Vuurwerken, maar niet der Koegels. 611.

BIDDAG in de Nederlanden aangeſteld. 364. van de Keurvorſt van Brandenburg. 855.

BINGS van zijn Hoogheit ingenomen, en geſlecht. 837.

BISSCHOP van MUNSTER raakt voor de eerſte maal in Oorlog met de Vereenigde Nederlanden. en colludeert met Vrankrijk. 139. verwekt murmureringe in Nederland. 149. wort aangeſocht van Vrankrijk. 182 183. het Intereſt van den Biſchop. 183. zijn humeur. *ibid.* accordeert met Vrankrijk, beſchimpt de Staten, en breekt ſijn Verbond met de ſelve. 183. 184. prepareert ten oorlog. 281. 282. Krijgt den Heer van Amerongen aan zijn Hof. 288. verbergt zijn oorlogs deſſeyn. 358. teikent d'oorlogs declaratatie tegen de Staten. *ibid.* zijn opgeraapte pretexten. 359. tracteert enige Nederlantſche Ingeſeten elendig. *ibid.* trekt met zijn heir op. 360. koomt voor Grol, en verovert de hele Twent. 435. beſchiet Grol. 437. eiſcht de ſtat op. 438. en verovert haar op voorwaarden. 439. word daar ingelaten. 440. zend naar Brevoort. 441. beſchiet de ſtat. 442. 443. eiſcht haar op. 444. en neemt haar in op voorwaarden. 445. trekt naar Deventer, en zend enig volk naar Lochem. *ibid.* 't welk die plaats inneemt. 446. belegert Deventer. 541. 543. eiſcht de ſtat ſchriftelijk op. 547. beſchiet de ſtat met bomben. 549. zend een paspoort aan de ſtat. 552. ontfangt de zelde op capitulatie. 558. *en de volg.* zend volk naar Hattem, Elburg en Harderwijk. 562. koomt zelf voor Hattem. 563. en verovert de zelſde met groot verlies. 564. buldert zeer over 't armeren der Vrieſen en Groeningers. 599. verandert zijn deſſeinen op Vrieslant. 600. neemt verſcheide ſchanſſen in bezetting. *ibid.* doet de Gouverneur van de Bourtange te vergeefs aanzoeken. *ibid.* belegert Coevorden. 608. eiſcht de ſtat op. 609. doet grote ſchade met zijn bomben daar in. *ibid.* en 610. eiſcht de ſtat weêr op. 612. breekt het recht der volken aan de gedeputeerden. 613. verovert de plaats op conditien. 615. houd het garniſoen met voordacht op. 616. raatpleegt. 618. 619. beſluit Groeningen eerſt aan te taſten. 620. is in zijn mening wegens zijn heerſchappy op Nederlant bedrogen. 779. word in zijn kaperyen op de Zuiderzee belet, en is ongelukkig in zijn deſſein op de Leimmer. 780. ook op Embden *ibid.* belegert Groeningen. 784. zijn misſlag in zijn koomſt. *ibid.* plondert enige dorpen, en begint de ſtat te beſchieten. 785. met vuurwerken, en zware bombem. 786. eiſcht de ſtat op. 787. word in verſcheide attaquen afgeſlagen. 788. *en de volg.* ſchiet met gloejende koegels, en vergiftige vuurwerken. 790. verlaat de ſtat. 795. zijn verlies daar voor. 796. doet vergeefs de vrieſche Schans beſtormen. 807. zijn uitbarſting in de tijding van 't verlies van Coevorden. 882. verovert verſcheide ſteden in 't Graatſchap van der Mark. 861.

BISSCHOP van STRAASBURG hoort verwijt over alle d'onheilen dezes oorlogs. 176.

BISSCHOP van TRIER, zoek KEURVORST van TRIER.

BITTERHEIT der Roomſchen tegen d'Onroomſchen t'Emmerik. 433.

BLOKSYL beſchreven. 803. haar burgers weygeren te zweren, en zoeken aſſiſtentie. 804. helpen de Biſſchopſchen uitdryven. 806. lof der zelfder. *ibid.*

BODEGRAVE van de Franſchen ingenomen en gruwelijk getiranniſeert. 840. 841.

BOEKHOLT, Burgermeeſter van Deventer, beveelt de Steyger te fortificeeren, en de Welle in poſtuur te brengen, maar word daar in belet. 544. word belet palliſſaden in te

te halen. 545. ſtelt zich tegen 't opſtellen van voorwaarden tot overgeving. 550, maakt zekere brief verdacht. 551. doet te vergeefs voorſlag van uyt te vallen. 552. maakt de handeling van de Raat aan de burgerye bekent. 555. tracht alle berading van capitulatie te weeren. *ibid.* 556. 557.
een BOER, Jan Peterſz. wijſt den Franſchen de weg aan door de Rijn. 455.
BOEREN uit Noort-hollant naar de frontieren gezonden. 363. hun ſlechte conſtitutie. 364. van Maaſland dwingen de Magiſtraat van Delft ſijn Hoogheit tot Stadhouder te verkieſen. 684. en willen desgelijks in andere ſteden doen. 685. nemen Gouda in. 690. en vertrekken ylings. 691. ontrent Leiden gemonſtert. 705. dreigen Delft. 741. maken groote beroerte te Middelburg. 756. onthouden zich te Amſterdam, om vaardig te weſen. 844.
BOGART, gecommitteerde Raat van Delft; aan hem belaſt het magezijn van Delft naar Amſterdam te brengen, 640.
BOMBEN van drie of vier hondert ponden in Groeningen geſchoten. 786. met een koper plaatje, met letteren. 791.
BOMMEL word opgeëiſcht door een brief, en antwoord daar op. 488. beſchrijving van deſe ſtat, en haar fortificatie. 528. ſlecht Mageſijn, en zwak garniſoen. 329. beroerte daar binnen. *ibid.* van Turenne ſchriftelijk opgeëiſcht, en antwoord ſchriftelijk aan hem. 531. draagt het Stathouderſchap op ſijn Hoogheit. 532. word belegert, en opgeëiſcht. 533. 535. 536. beſluit te capituleeren, en zend gedeputeerden uit. 537. geeſt zich over op voorwaarden. 538. 539.
BONTHOUDINGE is een bepaalinge van het Intereſt van Staat. 10. Exempelen van verbrooken Bond. 10. 11. 12.
BOSCH, Ingenieur binnen Rijnberk, roept over verraat tegen d'Oſſery. 377.
BOTSHOL getiranniſeert en verbrant. 817.
BOURBON raakt aan de Kroon van Vrankrijk. 49.
BOURTANGS Gouverneur te vergeefs tot verraat aangezocht wegens de Biſſchop van Munſter. 600.
BOXMEER van de Staatſchen in bezetting genomen. 362.
BRAKEL, Capitein ter zee, legt de blaeuwe Vlag aan boort, en maakt het hem bang. 448.
BRANDENBURG, zoek KEURVORST van BRANDENBURG.
BRANT te Londen. 450.
BREDA, in des ſelfs geſteltenis. 720. 721.
BREVOORT conſiderabel wegens zijn ſituatie van fortificatie, maar ſlecht van voorraat en garniſoen verzien, verzoekt vergeefs aſſiſtentie. 441. van de Biſſchopſchen aangetaſt. 442. 443. op conditien overgelevert, doch ſeer ſchandelijk. 444. 445.
BRIEVEN van de vyanden binnen Rijnberk ontfangen. 376. 378. van de Magiſtraat van Swol aan de Staten Generaal. 574. *en de volg.*
BROERSMA, Gouverneur van Coevorden, het commandement over die plaats afgenomen, en waarom. 605. koomt onder de Biſſchop weer binnen Coevorden 616. ſijn ſententie te Groeningen gepubliceert. 708.
BROUWERSHAVEN; toeleg van d'Engelſchen daar op. 809.
De BRUGGESCHANS van de Groeningers gewon. 799.
BUCKINGAM in Ambaſſade na Vrankrijk. 161. neſſens Arlington in Ambaſſade naar Hollant geſonden. 641. word in den Haag ontfangen. 660. komt in het leger by Sijn Hoogheyt, en by de Koning van Vrankrijk. 661. eiſcht voldoening van de conditien. 662. van Vrankrijk gebruikt, om de Graaf van Monterey tot ontrou te bewegen. 721. vernieut het tractaat met de Koning van Vrankrijk. 322. keert over Kales weêr naar Engelant. 724.
BUREN verkrijgt Sauvegarde van Turenne. 482.
BURIK in ſlechte ſtaat van krijgs-voorraat en garniſoen. 382. van Turenne belegert. 383. *en de volg.* beſluit tot tegenweer. 386. word aan de Franſchen overgegeven. 388. gedemolieert. 389.
BURUM, nieuwe Commandant binnen Coevorden., hoe wel tegen zijn zin. 606. verzoekt aſſiſtentie. 607. adviſeert tot d'uitterſte defenſie van Coevorden. 614. men capituleert in weerwil van hem. 615.

BYLEMMERMEER deurgesteken. 707.

C.

CALES by de Engelschen verlooren. 40.
CAMINIEC PODOLSKI van de Turken belegert en aan getast. 866. slechte gestelten is daar binnen. *ibid.* het nieu Kasteel vliegt in de lucht. *ibid.* de stat gaat over. *ibid.* op conditien. 867.
CAMPEN, en des zelfs beschryving, 589. haar fortificatie, magesijn, garnisoen, courageuse burgerye. 590. word geintimideert, en zend gedeputeerden uit. 591. geest zich over. 592.
CAPITEINEN van Rijnberk te Mastricht gevangen genomen. 382.
CAPITEYNSCHAP GENERAAL op sijn HOOGHEYT te defereeren hoe bedisputeert word. 149.
CAPITULATIE tusschen het garnisoen van *Wesel*, en Condé. 409. tusschen de stedelingen en Condé. 410. tusschen de Coning en d'overigheit van *Rees*. 423 424. als ook van 't garnisoen. 425. van *Deutekom*. 435. van *Grol* 439. van *Brevoort*. 444. van *Arnhem*. 466. 467. van *Knodsenburg*. 471. van *Schenkeschans*. 476. van *Naarden*. 478. van de *Voorn-schans*. 486. van *S. Andries-schans*. 487. van *Doesburg*. 498. van de stat *Grave*. 515. van *Nimwegen*. 524. van *Crevecœur*. 527. van *Bommel*. 538. 539. van *Deventer*. 559. *en de volg.* van *Elburg*, het welk niet gehouden word. 565. van *Harderwijk*. 568. *en de volg.* van *Zwol*. 587. *en de volg.* van *Coeverden*. 615 van *Uytrecht* met de Koning van Vrankrijk. 630. van de *Nieuwe-schans*. 801. van *Caminiec Podolski*. 866. 867.
CAREL de GROOTE conquesteert veele Landen, en word Roomsche Keyser. 32. 33.
CAREL de III. word Keyser. 33.
CAREL de V. Coning van Vrankrijk, was wijs en gelukkig, en sijn Soon Carel de VI. was sot en ongelukkig. 39. 40.
CAREL de VII. wierd genoemt de Koning van Berri. 40.
CAREL, HERTOG van ANJOU, wort gevangen, en ter doot verweesen, doch krijgt Pardon. 42.
CAREL de I. Coning van Engelant, parst de Nederlanders laft-gelt af, doch niet lang. 333.
CAREL de II. Coning van Engeland, wort herstelt in sijn Rijk. 122. wort in de Vereenigde Nederlanden Coninklijk onthaalt, daar over hy met woorden, en niet metter daad dankbaar is. 123. raakt in Oorlog met de Vereenigde Nederlanden. 138. 139. doet d'oorlog tegen de Vereenigde Nederlanden publiceeren. 319. waarom eerder, dan Vrankrijk. 320. toont, door een brief, sijn misnoeging tegen de Gouverneur van Suriname. 324. het groot gevaar van Nederlants verlies wort aan hem vertoont. 453. Gecommitteerden van desen Staat aan hem gezonden, over welkers voorstel hy verstoort word. 641. is verbaast over de groote progressen der Franschen, en zend Ambassadeurs naar Hollant. *ibid.* 660.
CAROLUS MARTELLUS een Strijdtbaar Held. 31. 32.
CASIMIRUS word door de Cosakken, door persuasie der Franschen, tot Poolsche Coning geproclameert. 211. word gesligen, en wonderlijk verlost door een exempel van dankbaarheit. 211. 212. word met de Cosakken vereenigt. 212. resigneert de Poolsche kroon, door persuasie der Franschen. 216. sterft Abt in Vrankrijk. 863.
CATHARINA de MEDICIS wort oneens met de Princen van den bloede. 45.
CHAMILLI trekt naar 's Hertogen bosch. 510. belegert Crevecœur. 526. maakt een nieu accoort met de stat Elburg. 565. vervoegt zich by des Conings leger. 719.
CHARLEROY van sijn Hoogheit berent 836. en weer verlaten. 837
CHIMÆRA, een Monster; de Franschen daar by gelceken. 837.
CLODIUS COMATUS resideert tot Duysberg, en invadeert de Nederlanden. 29. 30.
CLODORE van Turenne gezonden, om de stat Grave op t'eisschen. 513. bericht de zijnen om het garnisoen in 't wederkeren te slaan. 514.

CLODOVEUS conqueſteert groote Landſchappen. 30. was d'eerſte Chriſten Koning. *ibid.* 30. 31. verandert het France Wapen. *ibid.*
CLOTHARIUS vereenigt het verdeelde Vrankrijk. 31.
COEVORDEN, en zijn bezondere natuurlijke ſterkte. 601. bezonderlijk verzwakt door het droogmaken der Moeraſſen. 602. en door het verhogen der laege wegen, en vervallen der fortificatie. 603. ſlecht van oorlogsvoorraat verzien. 604. geſteltenis van 't garniſoen. 605. van een nieuwe Commandant verzien. 606. word belegert. 607. 608. opgeëiſcht. 609. lijd ſchade door de vuurwerken. *ibid.* verlieſt enige buitenwerken. 612. word weêr opgeëiſcht. *ibid.* zend Gedeputeerden uit, aan de welken het recht der volken geſchonden word. *ibid.* capituleert, en gaat over. 615. toeleg van Rabenhaupt daar op. 845. *en de volg.* word aangetaſt. 849. en overweldigt. 850.
COMMANDANT van Schenkenſchans zeer jong. 474. doet d' uitleggers vertrekken. 475. vergadert de krijgsraat, en capituleert; 't welk vreemde diſcourſſen veröorzaakt. 476. hy ſneuvelt in de belegering van Coeverden. *ibid.*
COMMANDEUR van Burik verzoekt aſſiſtentie, doch vergeefs. 383. zijn wakkerheit. *ibid. en de volg.*
COMMERCIE ſiet NEGOTIE.
CONDÉ van de Franſchen gerecommandeert tot de Poolſche Kroon. 213. Swarigheden der Polen ontrent hem. *ibid.* hy voert een der vier heiren van Vrankrijk. 346. koomt voor Wijk. 349. raad tot de belegering van Maſtricht. 353. trekt door Gulikkerlant over de Rijn. *ibid.* koomt voor Weſel. 354. 390. zijn antwoort aan de gedeputeerden van die ſtat. 405. luiſtert alleen naar Mengers voorſtel. 407. geeft trotſe antwoort aan hem. 408. Artijkelen aan het garniſoen toegeſtaan. 409. gelijk ook aan de ſtat Weſel. 410. 411. belegert Rees. 413. 420. zend de gedeputeerden uit die ſtat naar de Koning. 423. koomt met zijn zoon, binnen Emmerik. 432. ſtelt ordre voor die ſtat. 433. bezichtigt het Tolhuis. 454. verſterkt het met een batery, en doet de zijnen deur de Rijn trekken. 455. trekt zelf ook deur de Rijn. 456. word door een ongeval gequetſt. *ibid.* moet voor de brant van het Tolhuis wijken. 457. word naar Emmerik gebracht, en daar van de Koning bezocht. 458. gelijk ook t'Arnhem, daar hy van zijn wonden genezen word. 718. keert weêr naar Vrankrijk. 724. beſpot d' Engelſchen over hun gemiſte toeleg op d' Ooſtindiſche ſchepen. 812. zend aſſiſtentie aan Turenne, en trekt op tot defenſie van Lotteringen. 860.
CONFERENTIE en Diſpuit tot Poiſſy over de Religie. 45.
CONFERENTIN tot Bajonne tot uitroyinge der Hugenoten. 45.
CONFISCATIE der goederen van de Rijkſte in Vrankrijk, wat voordeel het geeft aan de Koningen. 58.
CONFUSIE, zoek VERWARRING.
CONRADINUS en HERTOG FREDERIK worden gevangen en onthalſt. 41. de Scherprechter wort mede gedoot. 42
CONSERVATIE van een STAAT, door wat middelen die geoorloft is. 1. 2.
CONTE de GUICHE, zijn antwoort aan de gedeputeerden van Weſel. 405.
CONTE de LORGE bekoomt grote buit in de Betuwe, die hem weêr afgenomen word. 480. hy zelf gequetſt. *ibid.*
COPES, Majoor binnen Weſel geweeſt hebbende, word door ordre van zijn Hoogheit geſententieert, en daar na gegratificeert, om zijn vorige dienſten. 412.
CORNELIS de Wit, zoek RUARD van PUTTEN.
CORRESPONDENTIEPENNINGEN nooit van de Raat Penſionaris genoten. 733.
COSAKKEN worden verkort door *Vladislaus*, en gequelt door exactien. 208. armeeren ſterk. 209. ſlaan de Poolſche Armee, en brengen hare Landheeren, alle Jooden en Geeſtelijken om. 210. verjagen de Poſpoliter Ruſſini, worden door Franſche Miniſters met geld gecorrumpeert, om *Caſimirus* tot Coning te verkieſen, ſlaan een Poolſe Armee. 211.
COULMAN; zijn genereuſe antwoort te Zut-

Zutphen. 503. 504. en van zijn Vrou. 504. 505.
CREQUI voert een der vier heiren van Vrankrijk. 346.
CREVEKEUR belegert. 526. beschrijving van dese schans. *ibid.* opgeëischt, beschoten, en overgelevert. 527.
CRIOLIES in America zijn voor de Spaansche formidabel. 79.
CROESUS, Koning van Lydien, tegen Cyrus oorlog aanheffende, vervalt tot d'uitterste elende. 343.
CROMWEL oorlogt tegens Nederland, maakt een accoord, tot secluse van den Prince van Orange. 120. zijn dood maakt groote veranderinge in Engeland. 122.
CUILENBURG verkrijgt Sauvegarde van Turenne. 482.

D.

DECLARATIE des Conings van Engelant tegen Nederlant. 319. onderzoek daar op. 320. *en de volg.*
DELFT raakt in roeren, door de Boeren van Maaslant, die de stat innemen, en de Magistraat dwingen zijn Hoogheit tot Stathouder te verkiezen. 684. de Burgers, gaande gemaakt, plonderen een huis uit. 739. doen bezending aan zijn Hoogheit. 740. verzoeken van de Magistraat afstant van de regeringe te doen. *ibid.* gelijk gedaan word. *ibid.* de stat van de Boeren gedreigt, en van zijn Hoogheit weer met Magistraat verzien. 741.
DELIBERATIEN in den Haag, op 't verlaten van d'Yssul, en de Stoel des oorlogs t'Amsterdam te planten. 452.
DELFZYL door de koomst der Ostindische schepen verzorgt. 811
DEMOCRATIE vervalt lichtelijk in de Aristocratie, of in Ochlocratie. 17.
DENEMARKEN voormaals voorspoedig en bellikeus, heeft veele Landen geconquesteert. 95. Interest. *ibid.* in oorlog met Sweden. 121. hoe nadeelig voor Denemarken soude zijn, dat de Nederlanden onder Vrankrijk raakten 136. wort van Vrankrijk aangesocht tegens de Staten. 205. ook tegens de Sweden. 206. Fransche soeken een Alliantie met Denemarken op te rechten. *ib.* Denemarken door de Engelschen aangesocht tegens de Staten. 207.
DEVENTER, door wie gecommandeert. 541. fortificatie en defecten, *ibid.* suspicie van quader trouwen daar binnen. 542. gesteltheit van 't Magesijn. *ibid.* en van 't garnisoen. 543. Factie daar binnen, en oneenigheit. *ibid.* belegert. *ibid.* quade gesteltenis daar binnen. 544. *en de volg.* antwoord schriftelijk aan haar vyanden. 548. word beschoten met bomben. 549. tweede brief ingestelt. 551. ontfangt weêr een brief van de Vyanden. 552. besluit tot capituleren. 554. 555. zend gedeputeerden uit 558. de vyanden in gelaten. *ibid.* Capitulatie. 559. *en de volg.*
DEUTEKOM, en de beschrijving daar af, gaat aan de Franschen over 434. op capitulatie. 435.
DEVYSEN van Louis de XIV. die zeer verwaant zijn. 314.
DIEMERMEER deurgesteken en ondergezet. 707.
DOESBURG; d'oude beschryving daar af en haar fortificatie. 489. voorzorge van de Magistraat. 490. van alles versien, en 't garnisoen tamelijk sterk. 491. word opgeeyscht, en daar d'eed van getrouheit gedaan. *ibid.* twist daar binnen om het opper-bewint. 492. word weder opgeeischt. *ibid.* brant daar binnen. 493. propositie van de Magistraat, tot verdeding, en antwoort van de Krijgs-raad paar op. *ibid.* oneenigheit tusschen de Magistraat en militie. 494. wyven maken oploop daar in, en de soldaten zijn onwillig. 495. de Krijgs-raat maakt een voorwerp van capitulatie. 496. gedeputeerden uitgesonden. 497. geeft zich over op capitulatie. 498.
DOOPS-GESINDEN binnen Groeningen tot het dempen der bomben, en blusschen van brant gestelt. 786.
DORDRECHT, beroerte daar gerezen, daar de Schildery van de Ruard gebroken, en een huis uit geplondert word. 677. de gemeente raakt gaande door seker gerucht. *ibid.* en 678. zend Gecommitteerden aan

sijn Hoogheit. *ibid.* haar burgers verwellekomen hem. 679. die de Regenten dwingen sijn Hoogheit tot Stathouder te verklaren. 680. geraakt van nieus roeren, en set de heele Magistraat af. 735. de Magistraat word daar verzet. *ibid.*

DOROSENSKO, Overste van een deel der Cosakken, valt Polen af. 217. 864. word van Hanenko geslagen, slaat de selfde, en verovert Human; en moet deze stat weer verlaten. 865.

de DORPEN *Lopik, Lexmoude, Capel en Benschop* van de Franschen uit geplondert. 815.

DOUNING, Ambassadeur van Engelant, wil dat de Staten zijn Meester voor Heerschapper van de zee sal erkennen. 328. doet sijn propositie in den Haag. 335. protesteert tegen d'antwoort der Staten, doch ongerijmt. *ibid.* krijgt ordre om de papieren van deze Staat over naar Engelant te zenden. 336. neemt sijn afscheit in den Haag. *ibid.* geraakt in de Tour, doch haast weer daar uit. *ibid.*

DROOGTE den Franschen zeer voordeelig. 462.

DUC de GUISE vervolgt de Hugenoten. 47. maakt den Conink by 't Volk verhaat. *ibid.* raakt met sijn Broeder om hals. 48.

DUELLEN worden in Vrankrijk rigoureuselijk gestraft. 55.

DUISBURG van Franse Sauvegarde versien. 354.

DURAS koomt binnen Rijnberk. 378. spreekt met de Commandeur, en met d'Ossery. 379. koomt ten tweedemaal binnen. *ibid.* spreekt in 't openbaar met Bassum en d'Ossery. 380. trekt weer naar het leger. *ibid.* vlucht voor de koomst van sijn Hoogheit. 834. 835.

DUYTSCHE KEYSERRYK, wat deel het heeft aan de Balance van Europa. 64. 65. desselfs Macht en Interest. 79. 80. desselfs Vyanden wien die zijn. 80. Remedie voor desselfs behout. 82. wort noyt van de Turken beoorlogt, als het in Oorlog is met andere. 83. hoe schadelijk voor Duitsland soude zijn, dat de Nederlanders onder Vrankrijk raakten. 134. Duitsland van de Franse aangesocht tegens de Staten. 168. van de Franse onrechtmatig geoffenseert. 170. en geëmbroilleert. 194.

DUYTSCHEN zijn Vyanden van den Turk. 102.

E.

EBBE tegen de natuurlijke loop, oorzaak van Tessels behoudenis. 809.

EED der Noort-hollantsche boeren. 363. door de Franschen de Magistraat van Arnhem afgevordert. 467. der burgery te Zutphen. 502. te Nimwegen. 518. der Hollantsche Heeren tot malkanders assistentie. 657. der Magistraat van Rotterdam. 693.

EERLYKHEYT is een bepaalinge van het Interest van Staat. 12.

EEUWIG EDICT gemaakt, en van wat teneur. 152. wort van alle Regenten beswooren. 153. te Delft geannuleert. 684. 685.

EYGEN VOORDEEL hoe krachtig. 166. in de Nederlandsche Provincien te seer gesocht. 245. hoe de Steeden aan de Waal door eygen voordeel het Land hebben verswakt. 295.

EYSCH van Vrankrijk op Nederlant. 652. die onaanneemelijk word geoordeelt. 653. 655.

ELBURG, en de slechte staat van die stat. 564. capituleert met de Vyant. 565. maakt een nieu accoort met Chamilli. *ibid.* 't welk ook niet gehouden word. 566.

ELISABETH Coningin van Engelant; haar antwoort aan de Spaansche Ambassadeur over het verrichte van Fr. Draak in West-Indien. 333.

EMDEN van de Bisschop van Munster aangesocht. 780. slaat zijn verzoek af. 781.

EMMERIK, des selfs outheit. 427. en opkomst. 428. geraakt in besetting der Staten, en word tot een fortresse gemaakt. *ibid.* de fortificatie daar in verbetert. 429. wel verzien van voorraat, doch gebrekkelijk van garnisoen. 429. word van de Staatschen verlaten. 431. neemt Brandenburgsche besetting in. 432. zend gedeputeerden.

den naar Condé. *ibid.* ontfangt de Franſchen. *ibid.*

ENGELAND balanceert Vrankrijk en Spangen. 64. 92. is door Vrankrijk bedrogen. 73. ..... Engelant met Schotlant gecombineert. 90. ſijn Intreſt. 90. 91. Factien. *ibid.* Hoger- en Lager-Huys. 91. zeemacht en pretenſie op de Heerſchappye der zee. 91. 92. voordeelen en geluk. 43. raakt in groote veranderinge door 't afſterven van Cromwel. 122. hoe nadeelig voor Engelant ſoude zijn, dat de Nederlanden onder Vrankrijk raakten. 135. raakt met Nederlant in oorlog. 138. 139. verwerpt de preſentatien van Vrankrijk, en ſoekt Spangien te ſecondeeren. 144. doet een voorſlag van een Alliantie defenſief. 144. hoe Engelant van Vrankrijk is aangeſocht tot het breeken van de Triple Alliantie. 159. *en volg.* onder preſentatie van vergoedinge van hare ſchaden. 162. het welk ſtrijt tegens het Intereſt van Engelant. 163. dat voor heen beter behertigt wiert. *ibid.* redenen daar van. 164. Engelant ſent Ambaſſadeurs na de Spaanſche Nederlanden en na Spangien. 201. die met een heerlijk antwoort worden afgeweſen. 202. 203. ſoekt Portugal aan tegens de Staten. 204. 205. ſoekt Denemarken aan tegens de Staten. 207. prepareert ten oorlog, en ſoekt geltmiddelen. 275. 276. preſt Zee-volk. 277. 278. maakt een Tractaat van vreede met Algier. 278. ſent commiſſien om te kapen na Portugal. 278. geeft vryheit van alderhande Religien 270. begint eerſt in d'oorlog tegen Nederlant t' ageeren met de Smirniſche vloot aan te taſten. 314. wort tot drie malen afgeſlagen. 317. tracht deſe Actie met geſochte pretexten te dekken. 318. de Gemeente toone haar miſnoeging over deze oorlog tegen de Nederlanders. 319. de Koning doet d'oorlog publiceeren. *ibid.* waarom hy die eerder declareert, dan Vrankrijk. 320. Veroorſaakt groote ſchade aan de Nederlanders. 321. verwekt, in 't jaar 1665. d'oorlog. *ibid.* en ook in 't jaar 1672. zijn ongerijmde antwoort aan Meerman. 322. beroemt zich t'onrecht op de victorien. *ibid.*

ENGELENSCHANS beſchreven. 527. van Turenne aangetaſt, en door het garniſoen verlaten. 528.

ENGELSCHEN rebelleren in Suriname. 325. hun opgeraapt affront, wegens ſchilderyen en penningen. 326. als ook hun pretenſie over het ſtrijken van de Vlag, &c. 328. zoeken actie door een Conings Jacht. 329. worden daar door gaande gemaakt tegen de Hollanders. *ibid.* hun ongefondeertheit in de pretentie van de heerſchappy der Zee. 333. hun deſſein in hun oorlogsdeclaratie. 336. zy zoeken Vrankrijk mede te diſponeren tot het declareren tegen de Staten, en verkrijgen 't. 337. vluchten met hun Vloot uit Duins naar Wicht. 365. verliezen een van hun oorlogſcheepen. 366. worden van de Nederlantſche Vloot vervolgt. *ibid.* hun ſchepen in Nederlant van arreſt ontſlagen, en naar huis geſonden. 367. ontſlaan ook eenige weige ſchepen der Nederlanders. 368. komen, met hun vloot, by de Franſche gevoegt, op de Nederlanders aan, om hen te verbazen, doch vergeefs. 446. begeven zich weêr naar hun kuſt. *ibid.* daar zy van de Nederlanders aangetaſt, en van de Franſche verlaten worden. 447. vluchten voor de Nederlanders. 449. verlies van hun ſchepen. *ibid.* trachten de Nederlanders in hun verbaaſtheit tot zich te lokken. 460. zijn jaloers over de Franſche conqueſten. 660. zenden dieshalven gezante. .n de Coning van Vrankrijk. *ibid.* tonen vre. .t over de verheffing van zijn Hoogheit. 71. onwillig tegen Hollant aan te gaan, .orden door toezegging van buit aangemoedigt. 807. 808. zakken met hun vloot die van de Nederlanden voorby. *ibid.* hun vergeefſche toeleg op Brouwershaven, en Teſſel. 809. worden ſchadeloos door een zware ſtorm. *ibid.* hun toeleg op d'Ooſtindiſche ſchepen op Doggerszant. 810. worden door ſtorm. geweldig geſlingert. 811. beſluiten hun vloot op te leggen. 812. .lijden groote ſchade door de kapers. .. *ibid.* en 813

ENGELSCHEN en Franſche Oorlogen. 36. 37. Antipathie. *ibid.* Engelſche en Franſche vriendſchap gemaakt tot deſen oorlog.

159. *en de volg.* der Engelſe verwijt aan de Franſe. 161. Engelſche hopen op buyt. 162.
ENKHUIZEN; yver van haar Burgers, tot haar defenſie. 714. 715.
l'ESPIERE, Burgermeeſter van Deventer, doet een vreemde Harangue te Zwol. 585. koomt te Campen. 590. intimideert daar de Magiſtraat, en is in gevaar van de Burgerye. 591.
EUROPA in 't Jaar 1670 in een algemene Vrede. 313. gelijk ook in 't Jaar 3562. en 3984. *ibid.* vervalt haaſt in een algemene oorlog. *ibid.* van Attila met zes legers te gelijk overſtroomt en verwoeſt. 361.
EXECUTIE aan twee perſonen binnen Groeningen, wegens verraat. 783.
EYBERGEN tot de Blokade van d' Oudeſchans gelaten. 799. bloqueert de Nieuweſchans. 802. tot overſte over d'aanſlag op Coeverden geſtelt. 847. *en de volg.*

F.

FACTIEN in Nederland haar begin van Lyceſter, Roorda en Barnevelt. 111. 112. worden door de Princen gedempt. 112. menigvuldige Factien ontſtonden in Nederland by de Staatſe Regeeringe. 244. in Polen. 869.
FAGEL, Penſionaris van Haarlem, recommandeert de ſaak van ſijn Hoogheit in die ſtat. 682
FINANTIE hoe nootzakelijk. 20. en 22. De Lacedemoniers hadden geene finantie. 22. Gebrek van Geld hoe ſchadelijk, en Voorraad hoe voordeellig. 23. Finantie hoe die moet bevordert werden. 23. 24. De Gouvernante van 't geld. 24. van de Finantie en hare vermeerderinge. 260. *en de volg.* hoe voor den oorlog in Nederlant voort gezet wierd. 308. 309. in Hollant vermeerdert door capitale Lening. 703.
FLORUS getuigenis van de bedrieghelijkheit der oude Franſchen. 632
FORMANTYN, Docter in de Sorbonne, van de Coning belaſt om de leer en 't leven der Doopsgezinden t' onderzoeken. 772. ſpreekt bredelijk t' Emmerik met Hendrik van Voorſt, Leeraar der Doopsgezinden. 773. en ſcheid van hem met volle vernoeging. 774
FORTRESSEN hoe nootzakelijk. 21. hoe vervallen waren in 't Vereenigde Nederland. 258.
FORTUYN, wat zy is. 776.
FOUCAUT voor Knodſenburg, doet de Belegerden conditien opſtellen, en capituleert met hen. 471.
FRANÇOIS de I. tracht na 't Keyzerrijk, 43. 44. verbint zich met den Turkſchen Keyſer Soliman tegens Keyſer Carel de V. *ibid.* ſoekt de Univerſele Monarchie. 133.
FRANKENLAND wort bezet van Duitſche-Franken. 30.
FRANSCHE KONINGEN ſoeken op te rechten de Univerſele Monarchie. 52. en maken pretenſie op het geheele Chriſtenrijk. 52. pretendeeren de Voorgang voor alle Potentaten. 63. en nemen haar Intereſt waar door verſcheide onrechtmatige Regulen. *ibid. en* 65. *en de volg.*
FRANSCHE WYNEN, BRANDEWYNEN en CIDRE geven groot voordeel aan de Coning. 57. in de Nederlanden verboden. 157. 158.
FRANSCH GELD hoe krachtig. 224. 225.
FRANSCHE LISTEN hoedanig die zijn. 225.
FRANSCHEN haren Oorſponk. 28. 29. haar eerſte Coning 29. Franſche en Engelſche Oorlogen. 36. 37. Antipathie tuſſchen de Franſche en Engelſche, *ibidem.* Franſche Neerlaagen voor Sluys, in Picardien en in Poictou. 38. 39. hoe ſy haare Nabuyren onteenigen. 66. hoe ſy haar mengen in alle verſchillen. 67. op wat pretexten, en hoe liſtig ſy zijn in 't corrumperen van andere. 68. hoe ſy andere Potentaten door huwelijken aan ſich trekken. 69. hoe licht ſy pretenſien en pretexten formeeren. 70. 71. en hoe ſy haare deſſeynen bedekken. 71. ſy zijn bedrieglijk en houden geen Parole, 't welk met eenige exempelen te ſien is. 72. 73. en allarmeeren hare Nabuyren geſtadig. 74. zijn Vyanden van Turkyen. 102. haare roveryen op de Middelandſche Zee. 121. geven aan alles verkeerde namen. 176. nemen alles verkeerdelijk op. 194. Franſche ſpolieeren de Nederlandſche en Spaanſche Couriers. 198. maken de Coſakken tegens de

de Polen door geld op. 211. doen de Polen de Vreede met de Cosakken violeren. 212. soeken *Condé* of *Nieuburg* tot Poolsche Coning te promoveeren. 213. worden van de Polen beschuldigt oorsaak te zijn van alle haare onheylen. 213. 214. soeken Sweden tegens Polen op te hitsen. 216. doen *Casimirus* de Kroon resigneeren. *ibid.* verwekken in Polen veele onheylen door corruptie-geld. *ibid.* soeken den nieuwen Coning van Polen te ontkronen. 217. senden Envoyees na Turkyen. 218. maken *Savoyen* tegens *Genua* op. 220. 221. prepareren ten oorlog tegens Nederland. 266. *en de volg.* Fransche courage hoe die is. 267. Fransche zijn goede conquesteurs. *item* haare preparatien ter Zee. 272. 273. hun maximen in 't conquesteren. 297. die in de Nederlanden zijn worden van hun Coning ingeroepen. 342. sluiten de Rijn. 343. beletten de generale Negotie. 344. 't welk nadelig is voor de gehele werrelt. *ibid.* voor Vrankrijk zelve. *ibid.* voor Italien en Sicilien. *ibid.* voor Spanjen en Portugaal. *ibid.* voor Engelant, Sweden, Deenmarken, en Duitslant. *ibid.* getal van hun Militie tegen de Nederlanden. 345. hun optocht. 348. zy verschonen niet de Spaansche Bodem, noch ook het Heiligdom. 349. berennen Mastricht. *ibid.* houden slecht huis in 't lant van Luik. 350. maken zich Meester van Maseyk. *ibid.* 't welk zy versterken. 351. houden krijgsraat over het belegeren van Mastricht. *ibid.* lijden grote schade voor Orsou. 369. 370. komen met verdrach daar binnen. *ibid.* tonen daar haar eerste exempel van hun tyrannige aart aan hun eige Lantgenoten, en het tweede, dat noch erger is, aan de gevangenen. 371. bedienen zich van verradery. 375. vertonen zich voor Rijnberk. 376. belegeren Burik. 383. approcheren tegen die plaats. 385. komen daar binnen, met goede belofte. 388. zy plonderen het garnisoen 389. maken desseyn op Wesel, en belegeren deze stat. 390. veroorzaken grote schrik daar binnen. 396. ravageren alles daar omtrent. 397. beklimmen en winnen de Lipperschans. 399. komen binnen Rees, en ontwapenen het garnisoen der Staten, en sluiten het zelfde in de kerk op. 427. komen binnen Emmerik. 432. plonderen te Neder-elten de kerk uit. 434. komen binnen 's Herenberg en Deutekum. *ibid.* zy trachten met hun vloot, by d'Engelschen gevoegt, de Nederlanders te verbazen, en wijken met hen naar d'Engelsche kust. 446. voeren de voortocht, en worden, na hun eerste furie, op de vlucht gedreven. 447. houden krijgsraat voor Emmerik, over 't invaderen der Nederlanden. 453. leggen toe om Amsterdam t' overylen. 454. trekken deur de Rhijn. 455. vallen op de Vriezen in. 456. plonderen het huis van Keur-Brandenburg. 457. veroveren een swaare tooren. *ibid.* namen van hun officieren, door de Vriesen gedoot, of gequetst. 458. zy trekken over een Schip-brug in de Betuwe. *ibid.* worden van twee Uytleggers seer geincommodeert. 461 462. maken groote buit in de Betuwe, die hen weer afgenomen word. 480. winnen de Voorn-schans. 485. en ook de S. Andriesschans. 487. eisschen Bommel op. *ibid.* komen binnen Zutphen, en eysschen daar rantsoen voor de Metalen. 508. nemen Ravestein, en 't Huis te Gennip in. 510. belegert Nimwegen. 519. *en de volg.* veroveren die stat. 525. gelijk ook Bommel. 539. houden niet het accoort tot Tilburg. 565. hun bedriegelijkheit, zelfs in oude tijden. 632. zy komen binnen Woerden. 633. nemen Montfoort in bezitting. 634. delibereeren op de conqueste van Hollant, en ondervragen daar op d'Inwoonders van het Sticht. 659. worden door drie middelen belet Hollant dieper in te trekken. 660. door d'Ambassadeurs van Engelant, door het water, en door d'opstant der Gemeente. 663. plonderen Tilburg uit. 719. worden voor Aardenburg tot twee malen afgeslagen. 730. hun grootsheit, en hun haat tot de Gereformeerden in hun Rijk. 771. hun voornemen tegen de Doops-gesinden. 772. overweldigen en verwoesten 't Huis te Croonenburg. 814. plonderen verscheide andere plaatsen daar omtrent uit. 815.

daar

daar zy groote wreetheit bedryven, 816. 817. 818. hun toeleg op Schoonhoven en Gorcum mislukt. 821. gelijk ook op Heusden en Oudewater. 822. verforgen hun conqueften tegen alle aanflagen. 824. doen een attaque op 's Gravenlant, en worden te Ankeveen geftuit. 825. 826. hun boosaardigheit by een Chimera geleeken. 837. plegen gruwelijke wreetheit te Bodegraven en Swammerdam. 840. 841. zijn bekommert over de Duitfche armeen, en branden de brug te Straatsburg af. 859. zetten het lant van Cleef onder contributie. 862. bemoeyen fich met d'oorlog tuffchen Savoyen en Genoua. 876. 878.

FUDAMENTEN van Engelants declaratie tegens Nederlant. 321.

FURSTENBERG misleyt de Keur-Vorft van Ceulen door finiftre practijken. 173. gaat in Ambaffade naar 't hof van Brandenburg. 174. maakt de conferentien der Keiferlijke Gefubdelegeerden vruchteloos. 179. dat hem verweten word. 180. difponeert Keur-Beyeren tot de Franfche partye. 190. helpt de Ungarifche Rebellyen. 218. zijn toedronk aan de Keur-Vorft van Ceulen over het fuccess van 't veroveren der Smirnafche vloot. 318. 319. verzoekt loffing of goet tractement voor twee gevangenen binnen Groeningen. 794. zijn angft op de aankoomft van fijn Hoogheit. 833.

G.

GARNISOEN van Rijnberk door haar Overften verraden. 377. *en de volg.* wort befpot. 381. en 382. van Burik *prifonniers de guerre*, of *oorlogs gevangenen* gemaakt, en gedwongen dienft onder Vrankrijk te nemen. 383. van Grol moet zijn goederen achter laten by gebiek van wagens. 440. van Arnhem in de kerk gefloten. 467. trekt uit Knodfenburg. 471. van Schenkefchans trekt naar Coeverden, en word onderwegen uitgeplondert. 476. van Doesburg in de kerk gefloten. 499. gelijk dat ook van Zutphen. 508. verlaat de ftat Grave. 512. word geflagen in 't weer keeren. 514. van Nimwegen in de kerk gefloten. 525. van Ommer-fchans rebelleert en verlaat zijn veftingh. 549. van *Coeverden* lelijk door de Biffchopfchen mishandelt. 616. *en de volg.* van *Kronenburg* tot Krijgsgevangenen gemaakt. 814. ook dat van Loener-fluot. 815.

GECOMMITTEERDEN van deze Staat aan de Coningen van Vrankrijk en Engelant gezonden 640. worden in Engelant als in een eerlijke gevangenis gehouden. 641. hun voorftel anders, dan men verwacht had. *ibid.* trekken over Uytrecht naar Doesburg, by de Coning van Vrankrijk. 643 hun conferentie met des Conings Miniffers. *ibid.*

GEESTELYKEN in Vrankrijk hoe groote fchattingen aan den Coning moeten betalen. 59. in 't lant van Cleef veranderen de text, van hun Keur-Vorft tot de biddag geftelt. 855.

GELD hoe Vrankrijk 't felve abondantelijk verkrijgt. 56. 57. 58. 59. en 60. geld hoe krachtig het is. 166. 224. 225. GELDERLAND hoe de Maximen van Holland volgt. 237.

GEMEENTE in Holland en Zeelant; haar algemeen opftant. 663. van Hollant geraakt aan 't hollen. 675. 676. fufpecteert de Regenten om 't verlies van foo veel fteden. 732. en buldert tegen verfcheiden van hen. 733. dringt op verandering in de Regeering. 734.

GENEREUSE antwoort van de Commandeur van Wefel aan eenige officieren. 402.

GENLIS koomt binnen Montfoort, en aanvaart de poffeffie voor fijn Coning. 633. 634. verleent Sauvegarde aan Oudewater. 635. fijn beloften aan de burgers. 636.

van GENT, Admiraal van Amfterdam, voert d'arrierergarde in de Vloot. 447. fneuvelt in de flag ter zee. 448.

van GENT wegens Gelderlant aan den Coning van Vrankrijk gezonden. 640.

GENUA raakt onder de Franfche. 43. zijn Intereft, en wien daar op pretendeert. 88. 89. word door Coning Louis de IV. ontroert. 221. geeft uit een Contramanifeft. 221 doet onderzoek op zeker confpiratie. 872. word van Savoyen aangetaft

getaft. 873. doet fatisfactoire preſentatie. *ibid.* te vergeefs. 874. ruft zich ten Oorlog toe. *ibid.* procedeert tegen de Verraders. 875. verovert Caſtel Vocchio weder. *ibid.* heeft verſcheide verwinningen op Savoyen. 876. ſlaat Savoyen. 877. maakt ſtilſtant van Wapenen, en Vrede. 878.

Geruſtheit van eenigen in d'algemeene verſlagentheit. 637. 638.

GETAL van de Franſche Militie tegen Nederlant. 345. van d'Engelſche en Franſche Schepen tegen de Nederlanders 446.

GETEMPERDE FORME VAN REGEERINGE is de beſte. 17. 18. Exemplen daar van by de Lacedemoniers, Romeinen, Venetianen, Engelſche, Hollanders en Zeeuwen. *ibid.* 18. en 19.

Gierigheit, wat quaat zy cauſeert, en haar effect in Nederlant. 261.

GLORIE van Koning Louis de XIV. een gruwel. 340.

Van GOCH gaat voor Ambaſſadeur na Engeland, daar hy opgehouden werd. 139.

GORCUM van de Franſchen opgeëiſcht. 540. aan de Maarſchalk Wurts tot zijn poſt aangewezen. 631. vergeefſche toeleg daar op. 821.

GOUDE van de Boeren ingenomen. 690. een huis daar geplondert. 691. de Gemeente roept daar om Zijn Hoogheit tot Stathouder te hebben. *ibid.* geraakt door de koomſt van Zijn Hoogheit weêr op de been, en word geſtilt met de zelfde tot Stathouder te verkiezen. 692. hun voorzorge. 714. beroerte in die Stat, daar in de Regenten afſtaan van hun Ampten, en Zijn Hoogheit ordre ſtelt. 751.

GOUVERWELLE-SLUYS een Poſt van de Graaf van Hornes. 631.

GRAAF VAN HORNES Overſte aan de Poſt van Gouverwelle Sluys. 631. neemt de Stat Oudewater in bezetting. 717. tot d'aanſlag op Woerden uitgezonden. 827. drijft de Vyant mannelijk te rug. 828. eiſcht Woerden op, en trekt af. 829.

De GRAAF, Burgermeeſter van Amſterdam, door het Graau aangerand, word uitgeleid. 689.

GRAVE; ordre daar in gezonden, om het zelfde te verlaten. 511. de Krijgsraat weigert zulks. *ibid.* word verlaten. 512. beſchrijving van deze Stat, en van haar Krijghsvoorraat. *ibid.* van Turenne opgeëiſcht. 513. en by Capitulatie overgegeven. 514. 515.

's Gravenhage; en de beroerte daar gerezen, en de wreetheit aan de Raatspenſionaris, en aan de Ruard van Putten gepleegt. 359. *en de volgende.*

GROENINGEN hoe tot de Maximes van Holland wierd geinduceert 238. in groote alteratie over 't overgaan van Overyſſel. 596. ongeſtelthеit daar af. 598. verlaat d'Oude, en ook de Nieuwe Schans *ibid.* verkieſt Rabenhaupt tot zijn Gouverneur. 599. beſchrijving van deze Stat. 781. haar Fortificatie en gelegentheit *ibid.* haar Magazijn, en Garniſoen. 782. Weerbare Burgers en Studenten. 783. twee Perſoonen daar in geëxecutert, over verraat. *ibid.* word belegert. 784. genadert, en beſchoten. 785. met vuurwerken, daar tegen goede ordre word geſtelt. 786 ſchiet ook met Vuurwerken. 787. word opgeëiſcht. *ibid.* Sententie tegen Broersma gepubliceert. 788. de Stat aan d'een zijde in Oorlog houd kermis aan d'andere zijde. *ibid.* verſcheide uitvallen. *ibid.* krijgt eenige aſſiſtentie. 789. word beſtormt. *ibid.* word met gloeyende Koegels, en vergiftige Vuurwerken beſchoten. 790. word geaſſiſteert. 791. heftig beſchoten, en antwoord dapperlijk. 792. krijgt ſecours van Volk. 793. doet een uitval. 794 word van de Vyant verlaten. 795. Virgilius verſen daar op toegepaſt. *ibid.* verlies binnen de Stat, en waarom van de Vyant verlaten. 797. de Stedelingen winnen verſcheide Veſtingen daar omtrent. 798. 799.

GROL altijt zeer conſiderabel, en wel gefortificeert, wel verzien van voorraat, maar niet van bezetting. 436. word berent, en geapprobeert. 437. van water berooft. *ibid.* ontfangt een nieuwe Commandeur, en word beſchoten. *ibid.* word opgeëiſcht. 438. en de voorwaarden gemaakt. 439. laat de Vyant binnen 440.

De GROOT, Ambaſſadeur der Staten, lange tijt te Parijs opgehouden. 341. word eindelijk verhoort, en de antwoort aan hem gedaan. 342. word, wegens Hol-

land, aan de Koning van Vrankrijk gecommitteert. 640. Koomt voor Doesburg, daar hy, neffens d'anderen, met des Konings Ministers confereert. 642. verreist alleen weêr naar den Haag, om d'intentie van hare Ho. Mog. te verstaan. 643 vertoont de toestant aan Zijn Hoogheit te Bodegrave. *ibid.* doet rapport in de Vergadering van Hollant, daar in hy ook zijn advijs geeft. *ibid.* word met gelimiteerde authorisatie weêr heen gezonden. 646. rapport van 't geen, dat hem op zijn reis is bejegent. 650. *en de volg.* advyseert over deze handeling. 654. is suspect by Zijn Hoogheit, en vlucht dieshalven uit het Land. 723.

GROOTE HOF-MEESTERS in Vrankrijk hare macht. 31.

De GROOTEN van Vrankrijk worden door de Koningen verarmt. 54. 55.

De GUISE vervolgt de Hugenoten. 47. maakt den Koning by 't Volk verhaat. *ibid.* raaken beyde om hals. 48.

H.

HAARLEM, beroerte daar gerezen. 682. zend Gecommitteerden aan zijn Hoogheit. 683. haar zwakheit. 705. suspecteert verscheide Heeren, en voornamelijk de Raat-Pensionaris de Wit. 736. gebruikt groot gewelt in 't huis van Zypestein. *ibid.* nieuwe beroerte daar binnen. *ibid.* houd de Soldaten van zijn Hoogheit buiten. *ibid.* stelt d'oude Krijghsraat af, doet de Regenten hun Ampten nederleggen, en verzegelt de Secretarye. 737. verkiest nieuwe Krijghsraat. 738. de Regering daar weêr in ordre gebracht. *ibid.*

HANENKO doet een petitie van Polen. 217. slaat Dorosenko, en word weder van hem geslagen. 865.

HARDERWYK, en de beschrijving daar af 566. fortificatie, hoe vervallen. 567. Magazijn slecht gestelt. *ibid.* zonder Garnisoen. *ibid.* wil zich echter verdedigen. *ibid.* word opgeëisscht, en capituleert. 568. in gevaar van geplondert te worden. 570.

HASSELAAR, Schout en Oudburgermeester van Amsterdam, zijn genereusheit 648. word deerlijk gequetst, daar de doot op volgt. 713.

HATTEM; slechte gesteltheit daar af. 562. word van den Bisschop van Munster opgeëisscht, en geeft een edelmoedige antwoort. 563. word van 't geheel Leger omçingelt. 561. capituleert. *ibid.* word van haar zilverwerk berooft. *ibid.*

HAUTYN, zijn qualiteit. 564. begeeft zich naar Elburg. *ibid.* capituleert met die Stadt. 565. gezint Harderwijk uit te plonderen. 570.

HEILIGE LIGUE door wien, en tot wat eynde gesmeet. 47. Liguisten conspireeren. 49.

HENDRIK de VI. Soon van Hendrik de V. Koning van Engeland, word tot Parys tot Fransche Koning gekroont. 40.

HENDRIK de II. ongelukkigh omgekomen. 44. zoekt de Universele Monarchie. 133.

HENDRIK de III. wert vermoort. 49.

HENDRIK de IV. is eedelmoedig en gelukkigh. 47. wort Koning. 49. zoekt hulp. *ibid.* recupereert Parys, en wort Rooms-Catholijk. 50. Oorloght tegens Philips de II. *ibid:* confirmeert de Hugenoten hare Vryheit van Religie. *ibid.* wort vermoort. 51. zocht de Universele Monarchie. 133.

Dry HENDRIKKEN zijn hoofden van dry factien. 48.

HENDRIK VAN VOORST, Leeraar der Doopsgezinden, spreekt bredelijk van de Leer en 't leven der Doopsgezinden met Formantyn, Doctor van de Sorbonne, tot des zelfs groote vernoeging. 773. 774.

's HERENBERG laat de Franschen binnen. 434.

HERTOG VAN HANOVER allieert zich met Vrankrijk. 196.

's HERTOGENBOSCH benaaut door de Koninklijke Legers. 719. slecht verzien, maar door de Burgers in staat gebracht. *ibid.* met Volk geassisteert, en door de regen gesecondeert. 720.

HEUSDEN, en des zelfs gesteltenis. 720.

HILVERSUM getiranniseert, en uitgeplondert. 815.

HOLLANT mirakuleuselijk bewaart voor de Zeemacht der Vyanden. 807. tegenspoedig in zijn Desseinen. 822. in schrik over

over de doorbreeking der Franschen te Nieuwerbrug. 843.
HOLLANTSCHE Burgers naar de Frontieren gecommandeert. 362.
HOLMES na Guinea. 139.
HUGENOTEN revengeeren de Moort van Parys. 47. worden vervolgt door Duc de Guise. *ibid.*
HUIS te GENNEP geevacueert. 510. des zelfs beschrijving. *ibid.*
HUIS te ULFT aan de Franschen overgegeven. 430.
HUNGARIEN voormaals zeer machtigh, waar door het verzwakt is, zijn Interest, 99. door Vrankrijk getroubleert. 207. 208. 218. de Protestanten worden verdrukt. 219.
HUSSEN, een Stedeken by Arnhem, door de vigilantie van de Heer Veeren gesalveert. 462.

I.

HEt huis te JAARSVELT van de Franschen vermeestert, en uitgeplondert. 815
JAKOB van der GRAAF, met zijn Complicen, maakt toeleg op de Pensionaris, Jan de Wit. 672. tast hem aan. 673. word gevangen, en bekent zijn handel. 674. word geëxecuteert. 675.
JAN de WIT, Raatpensionaris, zijn sentiment over 't overgaan van Rijnberk. 381. zijt raat in deze verwarde tijden 638. 639. van sommigen voor hooft en oorzaak van alle d'onheilen in Nederlant, gestelt. 666. redenen daar toe bygebracht. *ibid. en de volg.* word van anderen ontschuldigt. 668. toeleg op zijn lijf. 673. hy word van vier te gelijk aangetast, weert zich dapper, en word gequetst. *ibid.* en word vergeefs om vergiftenis aangezocht. 674. zijn verheuging over 't avancement van zijn Hoogheit. 695. word in zeker pasquil lelijk uitgemaakt. en schrijft daar over aan zijn Hoogheit, van de welk hy weêr schriftelijke antwoord ontfangt. 733 word door de Gecommitteerde Raden ontschuldigt. *ibid.* by de Hagenaars suspect. 759. Verzoekt ontslaging van zijn dienst, 762. vervoegt zich by zijn Broeder op de gevangen-poort. 764. word, neffens zijn broeder, afgehaalt. 766. word gemassacreert, en zijn lighaam mishandelt. 767. word 's nachts afgenomen, en begraven. 768.
IMMENES van de *Franschen* uitgeplondert. 815. en mishandelt. 816.
't INTEREST van STAAT wat 't zelve is, en waar op 't zelve gefondeert is. 1. kan niet bedrieghen. 24. boven welke Wetten het is. *ibid.* en 25
Interest van Vrankrijk hoe het word waargenomen. 24. 65. *en volgende.* de algemeene en particuliere Regulen van Interest. 74. Interest van Spanjen. 75, 76, 77, 78. van 't Duytsche Rijk. 79. van den Keizer. 80. van de Rijx-Vorsten. *ibid.* van de Protestantsche Vorsten. 81.
Interest en Vyanden van Italien, 83. 84. van den Paus. 85. 86. van Venetien. 87. 88. van Genua. 88. van Savoyen. 89. van Toscanen. *ibid.* van Parma. *ibid.* en 90. van Engeland. 90 91. van Sweden. 94. van Denemarken. 95. van Portugal. 96. van Polen. 96 97. 98. van Hungarien. 99. van Moscovien. 100. van Turkyen. 101. 102. 103. 104. 105. van Switserland. 105. 106. en van de Vereenigde Nederlanden. 108. *en volgende.*
JOHANNA VAN LOTHARINGEN ontzet Orleans, verslaat de Engelsche, wort verbrant. 40.
JORMAN, met veertien Compagnien, tot onderstandt van Groeningen. 791. wint Winschooten. 798. de Winschooter-schans, en andere plaatsen. 799. word weêr naar Hollant ontboden. *ibid.*
ISOLA krijgt ordre van den Keizer, om de zaake van Keur-Keulen in den Haag waar te nemen. 175. verwijt aan den Bischop van Straasburg alle onheilen. 176.
Italiens Interest en Vyanden. 83. 84.
JUSTITIE is de tweede Pilaar van elken Staat, en is of Universeel of particulier, deze weder Commutatief of Distributief. 13. Nootwendigheit van de Justitie. *ibidem.* Misbruik van de Justitie. 14. Verval der Universele Justitie in Nederland, 230. verval der Commutative Justitie aldaar. *ibid.* Hoven van Justitie wierden geexauthoriseert. 230. 231. verval der Justitie in veele Steeden, 231. Langduyrigheidt der Rechts-pleeginge. 231. remedien daar tegen verwaarlooft *ibid.* Lof van

Amsterdam wegens de Justitie. 232. Distributive Justitie vervallen. *ibid.*

K.

KAISERS Interest. 80. hoe van de Franse gecontramineert werd. 81 hoe de Kaizer van de Franse is aangezocht tot de Neutraliteit. 169. de Kaizer maakt twee nieuwe Tractaten, werft volk en prepareert ten Oorlog. 171. 172. word van Keulen gezocht tot assistentie. 178. Keizer contramineert de Fransche desseinen in Polen. 214.

KAISERSCHEN conjungeeren zich met de Brandenburgers, en trekken met hen op, 856. hun Winter-quartieren. 862.

KAPERYEN van de Bisschop van Munster op de Zuider-zee belet. 780. der Nederlanders gelukkig tegen de Engelschen en Franschen. 813.

KEULEN word om hare bequaamheyd van de Franse aangezocht, die daar op ook pretensie maken. 177. verschil tusschen de Stad en den Keurvorst. 177. *en volgg:* word gewaarschout, zoekt assistentie by den Keiser, en word gefortificeert. 178. soekt assistentie by de Staten. 179. accordeert met de Keur-vorst by provisie. 180 het Lant door de Franschen verwoest 857.

KEULENAARS congratuleren en beschenken de Koning van Vrankrijk. 433. krijgen geen zoo goede antwoort, als zy verwacht hadden. *ibid.*

KEURVORST VAN KEULEN is Vreedelievent, word van de Fransche misleit, door Prins Willem van Furstenberg. 172. 173. en door de Geestelijkheit 174. word geabuseert. 175. krijgt satisfactoire presentatie van de Staten. 176. verschil tusschen de Keur-vorst en de Stadt Keulen. 177. de Keur-vorst word geintimideert. 179. Accordeert provisionelijk met de Stad. 180. sent een Envoyé aan Spanjen. 204. prepareert ten Oorlog. 279. neemt Franschen over in zijn dienst. 280. zoekt de Staten te abuseeren met de Neutraliteyt. 281. verwellekomt de Koning van Vrankrijk op zijn bodem. 355. kan zich niet van weenen onthouden in des Konings presentie, en neemt veel Franschen in zijn dienst over 356. Publiceert een Acte van Neutraliteit, om zijn desseinen te verbergen. 357. zijn pretext tot d'Oorlog. 357. Publiceert d'Oorlog tegen de Staten, en zend zijn militie naar de Bisschop van Munster. 458. adviseert Groeningen eerst aan te tasten, 619. vlucht naar Bon, op d'aankoomst van zijn Hoogheit. 833.

KEURVORST VAN BRANDENBURG word getenteert door Furstenberg. 174. is zeer considerabel, en word van de Fransche aangesocht. 192. zoekt de Fransche, den Oorlog af te raden. 193. maakt een Alliantie met de Staten. 193. raat de Rijx-vorsten tegens Vrankrijk. 194. contramineert de Fransche desseinen in Polen. 214. krijgt Amerongen aan zijn Hof, en doet groote presentatien. 287. zijn huis by het Tolhuis door de Fransche uitgeplondert. 457. zijn dankbaarheit aan de Staat, over 't verheffen van zijn Hoogheit. 716. zijn tractaten van assistentie met de Neerlanden, en van Defentie met de Keizer. 852. zijn toerusting, en biddag. 855. trekt op van Berlijn, en neemt Heuxter in bezetting. 856. conjungeert zich met de Keizersche. *ibid.* doet een vergeefsche aanval op de Franschen, en ageert Vyandelijk in Munsterlant. 861. doet onderstant aan Polen 864.

KEURVORST VAN MENTS weigert deurtocht aan d'Armeen der Duitschen 859.

KILPATRIK Gouverneur van 's Hertogenbosch. 511.

KLEEFSE Steden, als Kleef, Duisburg, Kalkar, &c. krijgen Sauvegarde van Vrankrijk. 434. het Lant een groote contributie door Turenne afgedisch. 857. en ook van d'Estrade. 862.

KLOMPEMAKERS stoutheit te Haarlem, 683.

KLUCHTSPEL van een Koe, op de zwarigheden in Nederlant toegepast. 778.

KNODSENBURG, de staat daar af. 468. word buiten om geraseert, en van de Vyant bezichtigt. *ibid.* van Turenne belegert, en van de Franschen aangetast. 469. verzoekt assistentie van Nimwegen. 470. geeft zich over. 471.

KONINGSMARK trekt met zijn Troepen naar Leiden 841. word weêr naar Alphen gecommandeert. 844.

Ke-

KOPERE SCHUYTEN der Franſchen. 271.
KRONENBURG door Princen Volk bezet. 813. van de Franſchen aangetaſt, en tot overgeven gedwongen. 814. geruineert. *ibid.*
De KUINDER weêr gewonnen. 807.

L.

LEMMER, de toeleg daar op miſlukt. 780.
LEYDEN raakt in roeren over het vluchten der goederen, en over de beſchuldiging van een Roomſchgezinde Doctor. 685. oploop der Wijven en Burgers in die Stat, daar de Reſolutie, van Zijn Hoogheit tot Stathouder te verkiezen, afgelezen word. 686. nieuwe beroerte. 687. zend twee duiſent Mannen naar Nieuwerbrug, en Buſſekruit naar Nimwegen. 706. de Burgers geraken daar in roeren, en worden oneenig. 741. ſpreken lang met Symon van Leeuwen. 742. behandigen hem een lijſt van de namen der geſuſpecteerde Heeren. 743. leveren hun Requeſt en Lijſt aan Zijn Hoogheit. 744. vuile termen in 't Requeſt. *ibid.* de Magiſtraat zend ook haar Gedeputeerden aan Zijn Hoogheit. 745. wijder oploop der Burgeren, die een nominatie van een dubbelt getal maken. 745. met zes Artikelen. 746. ordre van Zijn Hoogheit daar in geſtelt. *ib.d.* maakt ruimte buiten, en houd Koningsmark buiten. 843.
LIEVER Franſch als Prins. 303. 304.
LYFRENTEN tot Amſterdam genegotieert. 703.
LIPPERSCHANS, en haar ſlechte conſtitutie. 395. van de Franſchen aangetaſt. 398. word beklommen en ingenomen. 399.
LOCHEM beſchreven, en van de Biſſchopſchen ingenomen. 446.
LODEWYK de I. raakt in een Klooſter. 33.
LODEWYK de IX. Oorlogt ongelukkig, word gevangen, en ſterft. 36.
LODEWYK de XI. is den eerſten Fundateur van den huydigen Staat van Vrankrijk. 40. 41. wint Bourgondien. *ibid.*
LOENEN van de Franſchen uitgeplondert, 815.
LOENERSLOOT, het Slot van de Franſchen vermeeſtert. 815.
LOEVESTEIN d'uitterſte Frontier van Hollant. 539. van de Franſchen opgeëiſcht. 540.
LOEVESTEINSCHE FACTIE haren oorſpronk. 113. zoekt de Stathouderlijke macht te verminderen, dat groote onluſten cauſeert, die bygeleit worden door een Amneſtie, 114.
LONGEVILLE dootgeſchoten. 456. zijn lighaam naar Rees gebracht, daar gebalſemt, en naar Vrankrijk gezonden. 458.
LOOSDRECHT van de Franſchen getiranniſeert en uitgeplondert. 815. 816.
LOTHARINGS HERTOGEN pretenderen de Franſche Kroon. 35. zijn door de Franſche bedroogen 73. en van haar Hertogdom berooft. 146. 147. zoeken de Poolſche Kroon. 215.
LOUIS de XIII. door wat middel hy de Univerſele Monarchie zocht. 133.
LOUIS de XIV. Koning van Vrankrijk, zoekt den Dauphin te maken Roomſche Koning en Keizer. 82. zijn Elogie of perſoneele beſchrijvinge 130. word genoemt *Le Petit Dieu*, en heeft tot zijn oogmerk de *Univerſele Monarchie*. 131. zijne Heerſucht en gelukkigen ſtaat. 132 zoekt de Monarchie door de 17 Nederlandſche Provincien. 133. wat voordeelen hy daar uit zoude trekken. 134. 135. ſpeculeert op zijne deſſeinen, tot de Univerſele Monarchie, en brouwt een Oorlog tuſſchen Engeland en de Vereenigde Nederlanden. 137. 138. corrumpeert tot dien einde eenige in 't Opper-huis. 138. colludeert met den Biſſchop van Munſter. 139. flatteert, ondertuſſchen de Staten. 140. en abuſeert Spanjen met een geveinsde Vreede. 141. valt in de Spaanſche Nederlanden 141. 142. doet aan de Staaten een preſentatie tot verdeelinge van de Spaanſche Nederlanden. 143. doet mede preſentatie aan Engelandt. 143. 144. ſtelt den Oorlog tegens de Staten vaſt, met vertrouwen van groote ſucceſſen. 148. 154. zoekt de Spaanſche Nederlanden by accoort. 154. bekommert de Negotie van de Vereenigde Provintien. 154. 155. 156. zoekt de Triple Alliantie te vernietigen. 158. en Engelandt daar van af te trekken. 159. gelijk ook Sweden. 165. zoekt alle nabuirige Potentaten tegens de Staten

op te rokkenen. 166. 168. als mede het Duitsche Rijk. *ibid.* zoekt den Keizer te disponeeren tot de Neutraliteit. 169. 170. 171. zoekt den Keur vorst van Keulen op zijne zijde te trekken. 172. zoekt de Stad Keulen. 177. zoekt Luikerland. 181. 182. en zoekt den Bisschop van Munster. 182. 183. brengt de Rijxvorsten in zorgloosheit. 185. zoekt Keur-Mentz. 187. en Keur-Trier. 188. Keur-Beyeren. 190. Keur-Paltz. 191. Keur-Saxen. 191. Keur-Brandenburg. 192. zoekt het geheele Duitsche Rijk te embroilleeren. 194. heeft Nieuburg tot zijne devotie. 195. zoekt de Lunenburgsche Vorsten. 195. allieert zich met Hanover. 196. zoekt de Switzers. 196. brengt haar in onceenigheit. *ibid.* werft veele Switzers. 197. zoekt Spanjen door zijnen Ambassadeur *Villars*, met groote presentatien. 198. krijgt van Spanjen slechte antwoord. 199. zoekt Portugal aan tegens de Staten. 204. onder groote presentatien, maar te vergeefs. 205. zoekt Denemarken aan tegens de Staten. 205. 206. en tegens de Sweden. 206. troubleert Polen en Hungarien. 207. 208. *en volgg:* zend Envoyees na Turkyen. 218. doet Hungarien rebelleeren. 218. 219. maakt Savoyen tegens Genua op. 220. 221. zoekt den Paus aan. 222. zoekt Toscanen. 223. Mantua. 223. Venetien, Modena en Parma. 224. en alle Potentaten door dry middelen. 224. 225. op wat motiven hy den Oorlog begonnen heeft tegens de Staten. 265. 266. toont zijn groote verwaantheit in Devijsen, en roept alle Potentaten te hulp. 314. verklaart d'Oorlog tegen de Staten, onder drie pretexten. 337. op het bestier der Staten Generaal in zijn regard. 338. op d'ondankbaarheit over d'Obligatien, die de Staten van hem, en van zijne voorzaten hebben genoten. 339. en op zijn glorie. 340. Satisfactie word hem door een brief van de Staten gepresenteert. 341. zijn antwoord aan d'Ambassadeur *de Groot*. 342. en zijn brief aan de Staten. *ibid.* zijn publijke acte tot voordeel van de Nederlanders in zijn Rijk. *ibid.* hy doet zijn onderdanen uit de Nederlanden in roepen, *ibid.* zijn gruwelijke ambitie, die, volgens neffensgaande exempelen, hem qualijk zal succederen. 343. hy zelf voert een van zijn heiren. 146. trekt op van Parijs met groot gewoel. 347. komt tot Charleroy en doet daer een reveue, en monstert veel wijven, &c. uit 348. trekt over de Spaansche Bodem, zonder daar d'Onderdanen, ja zelf het heiligdom te verschoonen. 349. koomt voor Mastricht, en berent deze plaats. *ibid.* besluit Mastricht te verlaten. 353. doet verzoek van de gevange Marquis de Sauvebeuf wel te tracteren. 355. komt te Nuis, en word van de Keurvorst van Keulen verwellekomt. 355. komt voor Rijnberk, en doet overal billetten affigeren. 356. bedient zich van verradery tegen Rijnberk. 376. oordeelt Wezel bequaam tot de stoel des Oorlogs. 390. zijn voorwaarden aan de Burgers van Rees vergunt. 423. 424. en ook aan het Garnizoen. 425. zijn dreigingen aan die Stadt. 426. hy neemt zijn verblijf even buiten Emmerik, en word daar van de Stadt Keulen gecongratuleert. 433. bezoekt Condé, gequetst zijnde, binnen Emmerik. 458. komt voor Doesberg. 489. doet Zutphen opeisschen. 501. trekt naar Uitrecht. 509. nodigt de Hollanders, door een acte, tot hun Steden over te geven. 632. zijn eisch van deze Staat. 652. word te Seist geluk gewenscht van de vreemde Minister. 658. gruwelijk gevley aan hem bewezen. *ibid.* koomt met groote Magnificentie binnen Uitrecht. 659. zijn antwoort aan d'Engelsche Ambassadeurs. 662. moet Woerden en Oudewater verlaten. *ibid.* breekt, op 't bericht van zijn Hoogheits verkiezing, met zijn Leger op te Zeist, en verlaat Oudewater. 716. en Woerden. 717. stelt Gouverneurs over zijn conquesten, en trekt naar 's Hertogenbosch. 718. dreigt de Graaf van Monterey, en tracht hem tot ontrou te bewegen. 721. delibereert op vier pointen. 722. hoe hy zich met nieuwe Alliantien zou verzekeren. *ibid.* vernieut zijn alliantie met Englant. *ibid.* keert weêr spoedig naar Vrankrijk, en word te Parijs verwellekoomt. 724. stelt Turenne tot Generalissimis, buiten de conquesten,

ſten, en Luxenburg tot bewaring van binnen. 725. tracht door verſcheide middelen de Keizer van de tractaten te doen afſtaan. 726. gelijk ook de Keurvorſt van Brandenburg, en andere Vorſten. 727. zijn ſchrikkelijk voornemen tegen de Onroomſchen. 774. zijn noge gedachten tot de Monarchye. 775. bied van zelf de Polen byſtant aan. 863. 864. doet Vrede tuſſchen Savoyen en Genua maken. 878.

LUNENBURGSCHE VORSTEN zeer conſiderabel. 195. van de Franſche aengezocht. *ibid.* allieeren zich met de Keyzer. 196. worden van de Staten, aangezocht. 288.

LUXENBURG voert een der vier Heiren van Vrankrijk. 346. legert zich eenige dagen omtrent het witte zant, by Deventer. 540. koomt binnen Elburg, en doet de Biſſchopſchen vertrekken. 565. neemt Harderwijk in poſſeſſie. 571. word in Nederlant, tot beſcherming der conqueſten, gelaten. 725. doet Kronenburg, en andere plaatſen daar omtrent aantaſten, en eenigen daar af uitplonderen. 814. 815. trekt tot ontzet van Woerden, en valt op de poſt van Zuileſtein aan. 817. Hy wort beſchreven; en zijn bloetdorſtige aart. 838. zijn deſſein op Hollant, dat hy te werk ſtelt. *ibid.* zijn goddeloos encouragement aan de zijnen. 839. hy trekt op. *ibid.* word door een Uytlegger, en door de Huislieden van Nieukoop afgeweert. 840. komt binnen Swammerdam en Bodegraven. *ibid.* zijn grouwelijke woeden en tieranny, daar gepleegt. *ibid.* en 841. doet de Nieuwerbrugſche Schans ſlechten. 843.

LUYKERLAND zoude aan Vrankrijk overgaan, als de Nederlanders daar onder quamen te ſorteeren. 137. Luikerland is zeer conſiderabel, en zoek de Neutraliteit, wort van Vrankrijk aangezocht. 181. die daar door de paſſagie krijgen, tegens den zin van de Luykenaars. 182.

LÜIK doet bezending naar Bon aan de Keurvorſt, en krijgt ſlecht beſcheit van hem; en ook van de Franſche Koning. 351. zend Gedeputeerden aan Zijn Hoogheit. 833.

LYCESTERSCHE FACTIE. 112

M.

MAGAZYNEN hoe nootſakelijk. 11. hoe vervallen waren in 't Vereenigde Nederland. 259. te Nuys ingeſtort. 393

MALTA van Vrankrijk opgerooyt. 273

MANTUA word van Koning Louis aangeſocht. 223

vander MARK door de Franſchen verwoeſt. 857

MARQUIS DE LOUVIGNY overſte van de Poſt te Schoonhoven. 631

MARSCHALKEN, Rang onder hen gemaakt, 't welk onluſten verwekt. 347

MARSILIEN door Louis de XIV. ingenomen. 56

MARTYN van JUCHEM; zijn qualiteit; in voorgaande tijden, en Commandeur binnen Weſel. 390. in den Haag ontboden, verzoekt Aſſiſtentie, en word daar gehouden. 391

MASEYK ſtelt ſich ter weer tegen de Franſche. 350. geeft ſich over. *ibid.* word gefortificeert. 351. ſtelt ſich in poſtuer tegen de koomſt van zijn Hoogheit. 834

MASTRICHT van de Franſchen berent. 350 is wel verſien. 351. desavantagie van die plaats. 352

MEERMAN en twee anderen aan de Koning van Engeland gecommitteert. 640

MENAGE hoe die bepaelt is. 261. Menage der Particulieren hoe die vervallen is. 264, 265

MENGERS, Capitein binnen Weſel, ſuſpect. 407. krijgt abſolute macht om met Condé te handelen, en word trots van hem bejegent. 408

MENTSCHE KEURVORST hoe van de Franſche aangefocht. 187. hoe hy het Intereſt van 't Rijk behertigt. *ibid.* ſoek *Keurvorſt van Mentz.*

MEROVEUS conqueſteert verſcheyde plaatſen, en geeft occaſie tot het formeeren van de Franſe Spraak. 30

MICHAEL, Koning vau Po'en; zijn vigilantie voor het Rijk. 863. zend om byſtant aan alle machten. *ibid.* zijn wakkerheit. 867, 868. zijn brief aan de Palatinen van Polen,

len. *ibid.* ſtelt ordre in zijn leger. 870
maakt vrede met de Turken. 871. en ook met de Krijmſche Tartaren. 872
MIDDELBURG in roeren. 699. 756. de boeren, daer binnen gekomen, verwekken groote beroerte. 757. eenige Heeren daar gevangen. 758
MILAAN raakt onder de Franſche, en daar na onder de Spaenſche. 43
MILITIE hoe noodſaakelijk. 20. is tweederhande, te Land en te Water. *ibid.* Militaire School voormalen in den Vereenigden Staat onder de Princen van Orange. *ib.* Verval van de Land-militie in Nederland. 250. en volg. nootſakelijkheyt van een Militair Opperhooft. 250, 251. De oude Militie wierd in Nederland afgedankt. 253, 255. Militaire diſcipline vervallen in Nederland. 256. Van de Militie ter Zee in 't vereenigde Nederland. 260. Militie van Vrankrijk en het getal daar af. 345. in vier Legers verdeelt. 346
MODENA word van Koning Louis aangeſocht. 224
MODENS der Franſche geven hare Koningen groote inkomſten. 56
MOMBAS, zijn qualiteit, en troupen. 455. handelt trouweloſelijk. *ibid.* wort gevankelijk naar den Haag, en van daar naar Bodegraven gevoert, en ſterk beſchuldigt. 459. ontvlucht uit zijn detentie. *ibid.* zijn ſententie gevelt. 460
MONARCHALE REGERINGE heeft veele fauten. 16. of men ſoodanigen Regeeringe in Holland heeft willen oprechten. 247
MONMOUTH, natuurlijke zoon des Konings van Engeland, by de Franſchen, by de Koning ſuſpect. 347. keert weêr naar Engeland. 724
MONTAL, Gouverneur van Charleroy, vervoegt zich, met de ruytery, binnen Tongeren. 834. komt door een krijgsliſt weêr binnen Charleroy. 836
MONTAUBAN nadert de ſtadt Rees. 422. tot Commandant binnen Zutphen geſtelt. 508. zijn beſcheidenheit. 509
MONTFOORT vande Franſchen ingenomen. 634
MONTEREY, Gouverneur der Spaanſche Nederlanden, zijn elogue en vigilantie. 284, 285. zend bezetting naar 's Hertogenboſch en Breda. 513. word daar over van de Coning van Vrankrijk gedreigt, en tot verraat verſocht. 721. vervoegt zijn macht by die van ſijn Hoogheit. 832
MOORT VAN PARYS. 45. 46. word gerenvengeert door de Hugenoten. 47
MOSCOVIEN is een vriend van Polen tegens de Turken. 98. word ſlaafachtig geregeert. 99. de Czar als een God geëert, zijn intereſt, Moſcovien heeft geen ſcholen, de Ruſſen mogen niet van de Religie diſputeeren, noch buiten haar Rijk reizen, vyanden van Moſcovien. 100. Moſcovien is vyand van de Turken. 102. ſoekt de Poolſche kroon. maakt met Polen een alliantie tegens de Turk. 218. zend onderſtant aan Polen. 684
LA MOTTE eiſcht Louvenſtein, Worcum en Gorcum op. 540
MOULATTEN in America worden gehouden als ſlaven. 79
MUNTSAKE misbruikt. 247
MUNT t'Amſterdam by proviſie opgerecht. 704
MUYDEN door vijf Franſche Dragonders, daar binnen gekomen, in grote verbaaſtheit. 478. zend gedeputeerden naar Rochefort, om met hem te capituleren. 479. word van Prins Maurits in bezetting genomen *ibid.* en tot een der vijf poſten van Hollant gemaakt. 631

N.

NAERDEN ſlecht verzien, van enige Franſchen opgeëiſcht. 477. verbaaſtheit daar binnen. *ibid.* veraccordeert met Rochefort. 478. Aanſlag der Hollanders daar op. 824. die mislukt. 825
NAMEN der verlore Steden en Veſtingen. 732.
NAPELS hoe eerſt onder Vrankrijk quam. 41. wort ingenomen eerſt door *Karel de VIII* daar

daar na door die van Arragon, eyndelijk door de Franſſe en Spaanſe t'ſamen. 42. 43
De NEDERLANDEN van zes legers te gelijk aangetaſt. 361. revolutie daar in. 769. hun fataliteiten. 770
NEDERLANDERS ſchijnen tot de negotie geboren te zijn, door beneficie van 't Teſtament van *Noaeb.* 124. hebben veel ſchade van d'Engelſchen geleden. 321. worden door Karel d'I. laſtgelt afgeparſt. 333. of zy zich met Vrankrijk tegens Engelant hebben getracht te vereenigen. *ibid.* en 334. de Koning van Vrankrijk zegt hen d'oorlog aan. 337. zijn verbaaſt over 't overgaan van Rijnberk. 381. en verblijd over de victorie ter zee. 450. hun verlies te lant, in de tijt van een maant. 451. hun verbaaſtheit over d'inbreuk der vijanden in de Betuwe. 460
NEERLAEG van hondert duizent Franſche en Duitſche Edelen. 34. der Franſchen voor Sluis, in Picardijen, en in Poictou. 38. 39
NEGOTIE wört in Vrankrijk ſeer beyvert en gebeneficeert. 59. is in de Vereenigde Nederlanden 't tweede poinct van Intereſt. 108. en wort bevordert door verſcheide middelen. 109 110. 111. loopt in Neêrlant pericul door jalouſie, factien en invidie. 111. wort door de Franſche bekommert. 154. 155. 156
NIEUBURG ſtaat tot devotie der Franſchen. 195. wort door de Franſche gerecommandeert tot de Poolſche Kroon. 213. 214. 215. ſwarigheden der Polen omtrent Nieuburg. 215. neemt Raveſtein in poſſeſſie. 510
NIEUKOPERS keren de Franſchen af. 840
NIEUWERBRUGSCHE SCHANS van Pain & Vin verlaten. 842. van Luxemburg ingenomen, en geſlecht. 843
de NIEUWE SCHANS van de Groeningers verlaten. 598. weêr gebloqueert. 802. van de Munſterſchen verzorgt. 807
NYDIGHEYT beſchreven, en doet quaet aen de negotie in Nederlant. 111
NINWEGEN van de Franſchen uit Knodſenburg beſchoten en opgeëiſcht. 472. beſchrijving van die ſtat, en van haer outheit. 516. haer kaſteel, en fortificatien. 517. garniſoen daar binnen, en welgemoedheit der burgers. 518. 519. van Turenne belegert, *ibid.* wort opgeëiſcht, beſchoten en aangetaſt. 520. *en de volg.* d'Officieren zwaar hooſdig. 522. verdraagt met Turenne. 524. ontfangt de Franſchen. 525. het guarniſoen in de kerk geſloten. *ibid.*
NUYS word gefortificeert. 270. een magaſijn der Franſchen, ſtort daar in. 393

O.

OBLIGATIEN, afſlag daar in, gedurende de ſchrik. 637
OFFICIANTEN SURPRESSIE geeft groot voordeel aan de Franſſe Koningen. 58.
OFFICIEN VERKOPEN geeft groot voordeel aen de Franſſe Koningen. 58. was in de Nederlanden ook al gebruikelijk. 132
OFFICIEREN van Wezel te Gorcum verzekert, en naar zijn Hoogheit gevoert, en drie daar af geſentenciert. 412. der Franſchen, gequetſt zijnde, worden zelden gecureert; en d'oorzaak daar af. 458
OMMERSCHANS verlaten. 594
Onheilen in Nederlant van ſommigen zijn Hoogheit, en d'Edelen te laſt geleid, en de redenen daar toe. 664, en van ſommige op de Staten geworpen. 665
OORLOGS-MIDDELEN zijn geld en Alliantien. 56.
OORZAKEN, die rechtvaerdig zijn, tot d'oorlog vereiſcht. 340
OOSTENRYK is de beſte vriend van Polen. 98
OOST-INDISCHEN handel hoe gezegent die is geweeſt by Koning Salomo, tot Tirus, Sidon, Carthago en in Egypten. 125. tot Venetien, en in Portugaal. 126. word by de Nederlanders gezocht uit twee oorzaken, en verkregen. 126. 127

OOST-INDISCHE Retourschepen komen gelukkiglijk binnen Delfsijl. 789. 811. 't welk daar door verzekert werd. 811

OPSTANT der Gemeente in Hollant en Zeelant. 663. *en de volg.*

OPTOCHT des Koninks van Vrankrijk van Parijs, met groot gewoel. 347. van de Hertog van Orleans, Condé &c. 348. van de Bisschop van Munster. 360

ORANGE door Louis de XIV. door aanraadinge van Mazarin ingenomen, en tegens de Koninklijke Parole gedemanteleert. 56. 74.

ORLEANS voor Orsou. 356. 369. voor Zutphen. 505. zijn voorstel aan die stat. 507. koomt daar binnen, en keert weêr naar de Koning. 509. trekt met hem naar Utirecht. *ibid.* keert met hem weêr naar Parijs. 724.

ORSOU; beschryving van die stat. 368. haar fortificatie, en klein guarnisoen. *ibid.* belegert, en opgeëischt; doch te vergeefs. 369. dapperheit van 't guarnizoen. *ibid.* weêr opgeëischt, en overgegeven. 370. wreetheit, door de Franschen daar gepleegt. 371. 372. word gedemolieert. 373

d'OSSERY tot *Adjunct* binnen Rijnberk gestelt. 375. laat een Edelman van de vyant binnen. 377. geleid hem weêr naar buiten, en wijst hem de defecten der fortificatien aan. *ibid.* ontfangt een tweede brief van de vijant. 378. zend zijn eige trompetter uit en in de stat, en naar des vijants leger. *ibid.* zend drie kapitainen tot gyzelaars uit. 378. treed in conferentie met de Hertog van Duras binnen Rijnberk. 379

d'OUDESCHANS van de Groeningers verlaten. 398. van hen gebloqueers. 799. word beschoten. 800. geeft zich over op voorwaarden. 801

OUDEWATER verzoekt assistentie by de Staten. 634. krijgt weinig troost, en verzoekt dieshalven Sauvegarde van de Franschen. 635. word van de Franschen verlaten. 716. en van de Graaf van Hoorn in bezetting genomen. 717

OUDYK wegens Zeelant aan de Konink van Vrankrijk gecommitteert. 640. doêt rapport van 't verhandelde. 650. protesteert daar tegen. 652

OVERYSSEL is een exempel van wonderlijke intrigues. 238. *en volg.* haar ontrou lang voorheen bemerkt. 594. de gevluchte goederen van haar Regenten in Hollant geconfisqueert. 595. word door verdeeltheit gestraft. *ibid.* haar overgaan verwekt grote alteratie in Vrieslant en Groeningen. 596

P.

PAIN ET VIN verlaat de Nieuwerbrugsche Schans, en begeeft zich naar Goude, 842. word daar over met de doot gestraft, 843

PALM, Colonel; zijn dapperheit voor Woerden, 829

PALS-HEYDELBERG in disputt met den Beyer-Vorst, 189. Intrigues van Heydelberg, 191

PARYS, groot gewoel aldaar in d'oorlogspreparatien, 345

PARYSCHE MOORT, 45, 46. wort gerevengeert door de Hugenoten, 47

PARMA, zijn interest, 89, 90. word van Koning Louis aangefocht, 224

PATENT van krijgsvolk te laten uittrekken, door Siegers, Commandant van Lieroort, geweigert, 597

PAUS zijn interest, 85, 86. wort van Koning Louis aangefocht, 222. stelt, tot onderstant der Polen, impost op alle geestelijke goederen, &c. 854. zend naar Genua en Savojen, om daar de vrede te bemiddelen, 877

PERSIEN is Polens vrient tegen de Turken, 98. en vijand van de Turken, 102

PASSER, Burgermeester van Rotterdam, aangerand, 693

PETRUS VAN ARRAGON wort meester van Sicilien, 42

PHILIPS DE II. Koning van Spanjen, ontroert Vrankrijk, 48

PHILIPS VAN VALOIS werd Koning, en Insteller van het darde koninklijk geslacht, 35
van PIEK, Commandeur binnen Andriesschans, 486. weigert twee Compagnie, tot assistentie komende, in te laten, met dreiging, 487. capituleert met de Franschen, aan de welken hy de schans overgeeft, *ibid*
PIPIN word Koning, 32
PIRATEN moeten om de negotie ingetoomt werden, 109. Pirateryen der Franschen op de Middelandsche Zee, 121
PISTOLETTEN der Franschen meer machts op Schenkeschans, dan hun wapenen, 476
POLEN sijn interest, 96. uitterlijke vijanden, macht en inconvenienten, 97. zijn beste vriend is Oostenrijk, en zijn listigsten vijant is Vrankrijk, 98. remedien tegens alle inconvenientien, 98, 99. de Polen zijn vijanden van Moscovien, 101. Polen van Vrankrijk getroubleert, 207, 208. Poolsche Armee word door de Cosakken geslagen, 210, 211. Polen raakt met de Cosakken in vrede, die de Polen violeren ter oorzake van de Fransche, dat den Polen een oorlog brouwt met de Turken, 212, 213. Poolsche Kroon word aangezocht door Condé, 213. door Nieuburg, 213, 214. door den Moscovit, 215. door den Tartar, *ibid.* door Lotharingen, *ibid.* Polen kiest een Koning, dien de Fransche zoeken te ontkronen, 216, 217. de Koning word geassisteert door Radzevil, 217. Polen maakt alliantie met Moscovien, 218. raakt met de Turken in oorlog, *ibid.* is in-slechte constitutie, 863, *en de volg.* ontfangt assistentie van verscheide Vorsten, 864. van de Turken aangetast, 865. verliest Caminiec Podolski, 866. algemene vlucht daar in, 867. van factien gequelt, 869. sluit vrede met de Turk, 871. en met de Tartaren, 872
POLITIE is de derde Pilaer van elken Staat, 14, en is Ordinair of Extraordinair, 15 hare Administratie beoogt het Gemeene best, 19. pericul van des zelfs veranderinge; *ibid.* de goede politie is oorzaak geweest van den fleur der Vereenide Nederlanden, 233. hoe deselve aldaar vervallen was, 333, *en de volg.*
POMPONE handelt, nessens Louvoys, met de gecommitteerden van Nederlant, 651
POOLSCHE Koning, zoek MICHAEL.
PORTUGAL raakt onder Spanjen, daar van het naderhant afvalt, en zich een Koning kiest, heeft byna geen vijanden; en wat zijn interest is, 96. wort van Vrankrijk en Engelant aangezocht tegens de Staten, 204. onder groote presentatien, daar na Portugal luistert, doch de Gemeente wort gaande, 205
POSPOLITER RUSSINI maken een verbont met malkander, tot voorstant van Polen, 869. 't welk in 't eerst naaukeurigh lijk onderhouden word, 870
POST, een krijgsoverste des Bisschops van Munster, dreigt de stat Campen, 591
PRESSINGE van Zeevolk is een tirannige middel, 272. pressinge in Engeland, 277, maakt aldaar vele moeiten, 278
PRINCEN VAN ORANGE hebben in dese Nederlanden opgerecht de school van Mars, 20
PRINCESSE Douariere gecomplimenteert over 't avancement van zijn Hoogheit, 659
PRINS VAN ORANGE om Capitain Generaal te worden, word bedisputeert. 149. een brief van Brandenburg wort daar over qualijk op genomen. 150. Prins word aangenomen als Kint van Staat, en krijgt Curateurs. *idem.* desselfs avancement belet door Hollant. 151. wort sessie vergunt in den Raat van Staten. 153. Sijne authoriteit wierd vermindert door de Staatsche regeringe, in persoon, naam, en goederen. 235. 236. 237. en hy wierd by de Gemeente verhaat gemaakt. 250. word Kapitain Generaal. 304. onder gelimiteerde ordre. 361. zijn vigilantie aan d'Yssel. 363. hy monstert het leger, en bevind het zeer zwak. *ibid.* besluit, met de Veltmaarschalk Wurts, de vijanden weêr uit de betuwe te slaan, maar bevind zulks onmogelijk

gelijk. 459. doet Mombas vangen, en naar den Hasg voeren. *ibid.* breekt op met zijn leger aan d'Yssel, en zend enige regimenten naar de steden. 463. getal van zijn krijgsvolk, in zijn retirering. *ibid.* koomt voor Uitrecht. *ibid.* zijn antwoort aan de Tielenaars over hun verzoek van assistentie. 481. zend ordre aan de Gouverneur van de Grave om weêr naar die stat te keeren. 513. zijn antwoort aan de gedeputeerden van Bommel. 530. 533. koomt voor Uytrecht met zijn leger, dat in weinig regimenten bestaat. 621. treed daar binnen, en delibereert met des zelfs Staten, en burgerhopluiden. 622. resolveert de stat te defendeeren. 623. doet een propositie voor des zelfs Staten. 624. word, met's Lants militie naar Hollant ontboden. 625. vat post op de frontieren van Hollant, en neemt zijn legerplaats te Bodegrave. 631. verdeelt d'andere posten te Muiden, Gorcum, Gouverwelle sluis, en Schoonhoven. *ibid.* doet de posten opmaken. 632. koomt te Woerden, dat hy moest verlaten. 633. word in alle digniteiten en eminentien zijner voorvaderen gestelt. 657. 658. word van sommigen voor d'oorzaak der onheilen van deze Staat gestelt. 664. van anderen ontschuldigt. 665. koomt, op verzoek, binnen Dordrecht. 679. word daar in zijn karos aangerand. 680. weigert daar het Stathouderschap aan te nemen. 681. van de Haarlemmers verzocht in hun stat te komen, verontschuldigt zich, en zend nessens de gecommitteerde een trompetter meê. 683. te Delft tot Stathouder verkozen. 684. word met groot gejuig ter Goude ontfangen, en daar tot Stathouder verkozen. 692. Staatswijze deputatie aan hem gedaan. 695. ontfangt het Stathouderschap, &c. te Bodegrave. *ibid.* verschijnt in de vergadering der Staten van Hollant, en voor de Generaliteit. 696. ontfangt daar d'eminentie zijner voorvaders onder d'eed. 697. neemt sessie in 't Hof van Justitie. *ibid.* word van alle vreemde Ministers gecongratuleert. *ibid.* word van Zeelant ook voor Stathouder, &c. aangenomen, 700. vruchten daar af, *ibid* en de volgende, 704. koomt t'Amsterdam, 711. bezichtigt die stat rontom. 712. neemt sessie in d'Admiraliteit, en in 't Vroedschap, *ibid.* bezichtigt Muyden, Weesp, &c, *ibid.* vertrekt van Amsterdam, *ibid.* koomt te Woerden, en delibereert of men daar post zou vatten, 718. ontfangt uit Engelant d'impertinente eisch der beide Koningen, 722. koomt daar mede ter Generaliteit, en difficulteert de zelfde t'openbaren, om de presentie van seker Heer, 723, die hy daar na noemt, *ibidem* antwoort aan de Raat-pensionaris schriftelijk, 733, word door een acte geauthoriseert tot de verandering der regenten, 734 doet ordre stellen in de Magistraat te Dordrecht. 735. zend krijgsvolk naar Haarlem, tot stilling van d'oproer. 736. zijn les aan de Burgers. 737. zend Commissariissen naar Haarlem, die de regering weêr in staat brengen. 738. herstelt de Regering te Delft. 771. disponeert wegens de Magistraat van Leyden. 746. maakt enige verandering in de Magistraat van Amsterstam. 749. 750. stelt ordre in de regering ter Goude. 751. toont zich misnoegt over de beroerte te Rotterdam. 752. doet electie van de regering. 755. geeft de zaak van de beschuldiging van de Ruard van Putten in handen van het Hof van de Justitie. 760. zend Jorman, met zijn regiment, tot secours van Groeningen. 791. zijn aanslag op Naarden, 824. die mislukt. 825. zijn aanslag op Woerden, en de toestel daar toe. 826. hy koomt voor de stat. 827. tast de stat aan. 828. trekt af. 829. geeft ordre aan de Graaf van Hoorn om mede af te trekken. *ibid.* by Scipio Afrikanus vergeleken. 831. disponeert de Hollanders tot een offensive oorlog. 831. verzorgt de posten. 832. vervoegt zich te Rosendal. *ibid.* trekt naar Maastricht. *ibid.* stelt het Aartsbischdom van Keulen onder contributie, word van de Luikenaars begroet. 833. maakt

deſſein op Duras. 834. verovert Valkenburg, en houd ſijn deſſeinen ſecreet. 835. berend Charleroy, doch word door de Hemel van een goed ſucces gefruſtreert. 836. verovert Bings, en keert weêr om. 837. doet de ruigte buiten Leiden nederwerpen. 843. grote hoop op hem. 852. 853. Digniteyten aan hem geoffereert. 854.

PRINS MAURITS' vat poſt te Muyden. 479. 631. word voor een verrader uitgemaakt. 688.

PRINSGEZINDEN; hoe zy verdrukt wierden, in de Vereenigde Nederlanden. 232. 237.

PROPHETYE van d'inval der Franſchen in Nederlant. 777. 778.

PROT, Commandant van de Bourtange, betoont zich een getrou Officier. 600. 601.

R.

RABENHAUPT, tot Lt. Generaal van de Provintie, en tot Gouverneur van de Stat Groeningen verkozen, ſtelt op alles goede ordre. 599. 783. beveelt ſterker dan te voren te ſchieten. 787. zend de brief van de vyant aan de Raat. *ibid.* zijn antwoord aan Furſtenberg. 794. doet de Oudeſchans bloqueren. 799. zijn toeleg op Coevorden. 845. *en de volg.* daar af hy Gouverneur, en met enen Droſt van de Drente word gemaakt. 851.

RADZEVIL komt den Coning van Polen te hulp tegens de Frans-geſinde. 217

RAVESTEYN geevacueert, en van Nieuburg in poſſeſſie genomen, en van de Franſchen geſlecht. 510

REES; gelegenheit van die ſtat. 413. hoe zy eertijts gefortificeert was; en verval der fortificatien in de koomſt der Franſchen. 414. ſlecht van garniſoen verzien. 415. gelijk ook de ſchans. *ib.* des ſelfs Gouverneur verzoekt Aſſiſtentie, maar vergeefs. 416. de ſtat word berent, en ſchiet heftig. 420. van Montauban aangetaſt, en word opgeeiſcht. 422. verbaaſtheit en verwarring binnen de ſtat. *ibid.* Capitulatie met de Magiſtraat. 423. en met het garniſoen. 425. nieuwe verwarring in de ſtat 426. daar de Franſchen inkomen. 427.

RELIGIE is tweederhande, Innerlijk en Uyterlijk. 2. 3. wat de innerlijke is. *ibid.* de Uyterlijke is onderſcheyden in vier Hooft-Religien, als de Heydenſche, Joodſche, Chriſtelijke en Mahumetaanſche. 4. de Chriſtelijke hoe die wort onderſcheyden. 4. 5. nootſakelijkheit van de Innerlyke Religie. 5. nootſakelijkheit van de Uyterlyke Religie. 6. vryheit van Religie hoe verre men mag toelaten. 6. 7. 8. Conferentie en Diſpuit over de Religie tot Poiſſy. 45. verval der Innerlyke Religie in de Vereenigde Nederlanden. 226. 227. verval der Uyterlyke Religie aldaar. 227. Gereformeerde Religie wierd aldaar onderdrukt. 228. Gereformeerde Theologanten beſchuldigt. *ibid.* de Vryheit der gener, die buyten de Gereformeerde Kerk waren, wierd te groot. 229.

REPARTITIE tuſſchen de Franſchen, Engelſchen, Keulſchen en Munſterſchen gemaakt. 571. tuſſchen Vrankrijk en Engelant. 600.

RHENEN ontfangt Franſche Sauvegarde. 477.

de RYN door de Franſchen geſloten. 343. hoe nadelig voor de gehele werrelt; voor Vrankrijk zelve, voor Italien, Sicilien, Spanjen, Portugal, Engelant, Sweden, Denemarken, en Duitslant. 344.

RYNBERK wort tot pretext genomen van Keulen tegens de Staten. 175. van de Franſche Coning belegert. 356. goede ſituatie van die ſtat, en haar fortificatie. 373. die vervallen is, en weêr opgemaakt word. *ibid.* een volmaakte Forteresſe. 374. met een welverzien Magazijn, doch van haar vorig garniſoen ontbloot. *ibid.* gelijk ook van haar oude Commandant. 375. van de Franſchen berent. 376. verraat daar binnen. *ibid. en de volg.* word aan de Franſchen gelevert. 381.

RIPPERDA; zijn bericht, wegens het overgaan van Zwol. 578. *en de volg.*

RYX-VORSTEN haar Intereſt. 80. wort door de Franſche gecontranimeert. 82. Rijx-Vorſten worden door de Franſche gebracht

bracht in sorgloosheit. 184. 185. raken in groot periculen raad daar tegen. 186. Rijx-Vorsten zijn Geestelijk of Wereltlijk. 187. hare plicht. 188. hare sorgloosheit. 189.
ROBBERT, Intendant der Franschen, beschryving van zijn qualiteit, en over de Finantien van Nederlant gestelt. 725.
ROCHEL wort belegert en vermeestert. 51.
ROCHEFORT stelt Sauvegarde te Wageningen, Rhenen, in Wijk te Duurstede, en t' Amersfoort. 477. maakt aanslag op Naarden, en zend enig volk derwaarts. *ibid.* ontfangt deze stat op voorwaarden. 478. handelt met Muyden op de zelfde artykelen. 479. koomt met hondert ruyters binnen Uytrecht, en eischt de sleutels. 629.
ROMEN, door Hannebal benaut. 830. door Scipio tot een offenlive oorlog gedisponeert. 831.
ROOMSCHGEZINDEN, bitter t'Emmerik tegen d'Onroomschen. 433. insolent te Doesburg. 499. te Zutphen. 509. t' Uitrecht. 620.
ROORDAAS FACTIE. 112.
ROTTERDAM; des zelfs Burgers raken in roeren, en zenden gedeputeerden aan de Magistraat, die d'eed van getrouheit doet. 693. tweede beroerte. *ibid.* Resolutie daar genomen, om zijn Hoogheit tot Stathouder te maken, en gedeputeerden aan hem gezonden. *ibid.* de stat in rep en roeren. 752. *en de volg.*
RUARD van Putten representeert op de Vloot de Souverainiteit van 't Land. 365. begeeft zich voor des Stuurmans hut, om op het bedrijf der Capitainen te merken. 448. toeleg op hem gemaakt. 672. zijn beeld te Dordrecht door de dulle gemeente aan de galg gehangen. 677. weigert d'acte van 't vernietigen van 't eeuwig Edict te tekenen, en word door zijn huisvrou daar toe bewogen. 681. word van Tichelaar aangeklaagt van naar 't leven van zijn Hoogheit gestaan te hebben. 759. 760. word van Dordrecht gevankelijk naar den Hage gevoert, en geexamineert. 760. een Deductie tot zijn verontschuldiging ingebracht. 761. word van de Haagsche Burgers naau bewaart, en van 't Hof van Justitie zwaarlijk gepijnigt, zonder iets te bekennen. 763. Sententie tegen hem uitgesproken. 764. verzoekt zijn Broeder by hem. *ibid.* word met sijn Broeder van boven gehaalt. 766. en op een barbarische wijze gedoot, en zijn lighaam mishandelt. 766. *en de volg.*
de RUYTER, Luitinant Admiral; zijn gevecht tegen de Hertog van Jork. 447. belast de doot van d'Admiraal van Gent te zwijgen. 448.

S.

SALICA Lex, waar en wanneer gemaakt. 29. wat sy behelst, 35. 52. 53. hoe onwettigh die is. *ibid.* geeft aan de Fransche altijd pretext tot Oorlog. 131.
SAVOYENS Interest. 89. wort door de Fransche tegens Genua opgemaakt. 220. op een vreemt pretext. 221. declareert den Oorlog. *ibid.* armeert sterk. 222. begint oorlog tegen Genua, en overrompelt Pieve. 873. declareert d'oorlog, op een frivool pretext. *ibid.* verwerpt de billijke presentatie. 874. neemt eenige plaatsen in. 875. haare Krijgs-lieden geslagen. 876. verliest verscheide steden. *ibid.* eenige artijkelen van Vrede opgestelt. 877. verovert ondertusschen eenige steden. *ibid.* word voor Nave geslagen. *ibid.* verovert Oneglia weder. 878. daar op stilstant van Wapenen, en Vrede volgt. *ibid.*
SAUVEGARDE der Franschen aan de Kleefsche steeden. 434. aan Wageningen Rhenen, Wijk te Duurstede, en Amersfoort, 477. Cuilenburg en Buren. 482. aan Tiel. 485. aan Woerden. 633. aan Oudewater. 635. aan verscheide particulieren, in Hollant, doch bedektelijk. 638.
SAXEN van Vrankrijk aangezocht. 191. zend een afgesant aan Brandenburg, komt in persoon te Postdam. 192.
de SCHANS by Rees zonder slag of stoot aan de Franschen overgegeven. 421.
SCHILDERYEN en penningen van d'Engelschen voor affront opgeraapt. 326. daar mede men van alle tijden gewent is te triumpheren. *ibid.*

SCHENCKENSCHANS, de beschrijvingh daar af. 472. haar fortificatie. 473. geschut en ammonitie. 474. garnisoen, met een jonge Commandant. *ibid.* men drinkt daar op de gesontheit van sijn Hoogheit, en de Coning van Vrankrijk. 475. word van Turenne belegert, en opgeëischt. *ibid.* geeft genereuse antwoort. *ibid.* capituleert, en geeft zich over. 476.

SCHOONHOVEN tot post van Hollant gekozen. 631. vergeefsche toeleg der Franschen daar op. 821.

SECRETE RAAT, in de Vereenigde Nederlanden opgerecht, van wat effect. 246.

SEELANT, zoek ZEELANT.

SENTENTIE tegen de Ruart van Putten uitgesprooken. 763. 764.

SICILIAANSHE VESPER. 42.

SICILIEN hoe eerst aan Vrankrijk quam. 41. raakt onder Petrus van Arragon. 42

SIEGERS, Commandeur van Lieroort, weigert de patent van volk te laten trekken. 597. lokt veel volks binnen zijn Vesting, om de zelfde te verdedigen. 598.

SIRIKZEE, zoek ZIRIKZEE.

SMIRNASCHE VLOOT door de Engelschen onverhoeds aangetast. 314. door een Hoeker gewaarschout. 315. slaat d'Engelschen af. 316. tot driemaal. 317. verliest echter eenige schepen. *ibid.* 318.

een SOLDAAT bezweert de Vuurwerken. maar niet de kogels. 611.

SORGELOOSHEIT oorzaak van 't verlies veler Landen. 185. in 't Vereenigt Nederlant. 257.

SOUT geeft groot voordeel aan de Fransche Coningen. 57. 58.

SOUVERAINETEIT in de Nederlantsche Provincien en steden misbruikt. 244. 245

SPAANSCHE NEDERLANDEN geinvadeert tegen Parole door de Franschen. 141. 142. worden door de zelve gezocht by accoort. 154.

SPANJEN met Vrankrijk gebalanceert. 64 door Vrankrijk bedroogen. 72. 73. Spanjens Interest tegens Vrankrijk. 75. 76. Spanjens Macht en Interest in Europa tegens buyten- en Binnen-Vyanden. 76. 77. Spanjens Interest buyten Europa. 78. Spaansche onderdanen in America zijn driederhande, dat voor Spanjen periculeus is. 79. hoe schadelijk voor Spanjen soude zijn, als de Nederlanden onder Vrankrijk raakten. 136. Spanjen door Vrankrijk geabuseert door een geveynsde Vrede. 141. doet aan de Staten een presentatie van steden te verpanden voor tien tonnen gouts. 143. Spanjens Interest tegens Vrankrijk wegens de Vereenigde Nederlanden. 197. Spanjen maakt een defensive Alliantie met de Staten. 198. Spaansche Couriers door de Fransche gespolieert. *ibid.* Spanjen word door den Franschen Ambassadeur *Villars* aangesocht door schoone presentatien. *ibid.* *Villars* wort heerlijk beantwoort. 199 Spanjen prepareert ten oorlog 200. Spanjen word door den Engelschen Ambassadeur *Sowtwel* en *Sunderland* aangesocht. 201. worden heerlijk beantwoordt. 202. 203. Spanjen wort aangesocht door een Envoye van Keur-Keulen. 204. hoe considerabel Spanjen is voor de Vereenigde Nederlanden. 283. Spaansche considerationen over 't subit verlies der Vereenigde Nederlanden. 284. Spanjen prepareert ten oorlog. *ibid.*

STAATS GEWYSE REGEERINGE, hoe schadelijk. 125.

STAATS-MAXIMEN; of daar af pilaren zijn de Religie, Justitie, Politie, Militie en Finantie. 1. hoe zy van de Franschen werden waargenomen. 24. daar aan dependeert de welvaert van yder Staat. *ibid.* en 25.

STATEN GENERAAL in autoriteyt en macht vermindert. 246.

STATEN presentatie over het strijken aan d'Engelschen. 332. zenden een Ambassadeur naar Engelant, die daar opgehouden wort. *ibid.* zenden een brief aen de Koning van Engelant, tegen de valsche geruchten van hun handeling met Vrankrijk. 334. antwoorden aen Downing. 335. zy pretenteeren satisfactie aan de Coning van Vrankrijk, door een brief. 341. en door hun Ambassadeur de Groot. 342. senden eenige troupen uit, die enige hostiliteyt plegen. 357. beramen een Rang onder de militaire Hoofden, en deputeren acht Heeren te velt. 361. ontslaan d'Engelsche Schepen van hun arrest.

reſt 367. delibereeren om de Stoel des oorlogs t'Amſterdam te planten, en daar hun vergaderplaets te nemen. 452. en doen 's Lants Comptoir derwaarts voeren. 453. beſluyten de ſtat Grave te verlaten, om 's Hertogenboſch en Bommel te verſterken. 511. van Hollant concluderen tot volle macht om met Vrankrijk te handelen te geven. 645. gelijk ook de Generaliteyt, die de Groot onder limitatie authoriſeren. 646. van enigen voor d'oorzaken der onheilen in Nederlans beſchuldigt, en van anderen ontſchuldigt. 665. van Hollant diſpenſeren malkander van d'eed op 't Eeuwig Edict. 694. diſponeren de Generaliteyt tot het defereren van de patenten aan zijn Hoogheit *ibid.* verkiezen hem tot Stathouder, en Capitein Generaal. *ibid.* doen een ſtaatswijze deputatie aan hem. 695. ontbieden de tiende man op, tegen d'inbreuk der Franſchen te Bodegraven. 844.

STATHOUDER in 't Vereenigde Nederland noodzakelijk. om vier reedenen. 116. 117, 118. 119. Stadhouderlijke macht ſocht men te annulleeren. 120. Effect van de Stadhouderlijke Regeeringe. 123. zedert wanneer den Staat was geweeſt ſonder Stadhouder, en Veld-marſchalk 150. conſideratien der Stateu over het Stadhouderſchap. 151. van 't welke Holland Sijn Hoogheyt beſet. *idem.* Stadhouderſchap geſepareert van 't Generaalſchap door het Eeuwig Edict. 152. en gemortificeert. 234.

STEDEN van HOLLANT yders advijs in 't bezonder, over de handeling met Vrankrijk. 644. *en de volg.* 649. over des Conings eiſch. 653. *en de volg.*

STRATAGEMA geoorloft. 375. door exempelen uit de H. Schrift bewezen. 376. het goed beleit daar af maakt een goed Veltoverſte. *ibid.* voor Coevorden gebruikt. 849

SUPERSTITIE, hoe ſchadeliſk voor de Regenten 9.

SURINAME van de Nederlanders verovert. 324. van d'Engelſchen hernomeu. *ibid.* aan de Nederlanders gereſtitueert, met veel impertinentien, daar over de Coning van Engelant zijn misnoegen toont. *ibid.* of de voorgedachte Coning enig recht daar op heeft behouden. 325.

SUSPICIE van verraat, tegen d'Oſſery binnen Rijnberk. 377. binnen weſel. 392. tegen Mengers binnen de zelfde ſtat. 407. binnen Deventer. 542.

SUTPHEN, zoek ZUTPHEN.

SWAMMERDAM van de Franſchen ingenomen, en gruwelijk getiranniſeert. 840. 841.

SWARTE SLUIS; gelegenheit daar af, d'aanſlag daar op tot twee malen mislukt. 823.

SWEDEN door Vrankrijk bedroogen. 73. is glorieus geworden door de Oorlogen in Duytsland, Polen en Denemarken 93. 94. vreeſt geen buyten-vyand, en beoogt Geld, Conqueſten en de Vryheit van 't Duitſche Rijk. 94. de Sweden zijn vyanden van Polen. 97. en van Moſcovien. 101. en komen in oorlog met Denemarken. 121. hoe nadeelig voor Sweden ſoude zijn, dat de Nederlanden onder Vrankrijk raakten. 136. Sweden is ſeer conſiderabel. 165. 166. wort van Vrankrijk aangeſocht tot het breeken van de Triple Alliantie. 165. 196 en opgehitſt tegens Polen. 216. maakt met Vrankrijk een alliantie. 286.

SWITSERS met hare Geallieerde, haar Intereſt. 105. 106. Comparatie van haar met de Nederlanders. 106. worden van Vrankrijk aangeſocht, en oneenig gemaakt. 196. laten de Franſche in haar land werven. 197. waarom de Franſche haar werven. 267. Switſers zijn mercenaire ſoldaten. 268. weigerende over de Rijn op de Duitſche bodem te trekken, worden gedreigt met de doot, en genootzaakt hun geweer weêr op te vatten, en mede te marcheeren. 354.

SWOL, zoek ZWOL.

T.

TARTAREN zijn Vyanden van Polen. 97. van Moſcovien. 100. 101. ſoeken de Poolſche kroon. 215. Tartaren uit de Krym maaken vrede met Polen 872.

TEMPEL ſommeert de Staten, wegens Suriname, en krijgt zijn oogmerk. 325.

TESSEL; toeleg der Engelſche Vloot daar op, word mirakuleuſelijk bewaart. 809.
THUIN van de Franſchen ingenomen, en wredelijk gehandelt. 349.
TICHELAAR bedraagt de Ruart van Putten van hem aangezocht te hebben om ſijn Hoogheit te dooden. 759. maakt de ſententie van de Ruart aan de Hagenaars bekent, en hiſt hen op. 764.
TIEL; beſchrijving van d'outheit. 480. verzoekt aſſiſtentie. 481. doet een voorſlag van de Neder-betuwe af te ſnijden. *ibid.* en 482. doch vergeefs. *ibid.* reſolveert tot een proviſionele capitulatie. 483. zend brieven aan de Staten Generaal, en aan ſijn Hoogheit. 484. en aan Turenne, om Sauvegarde te bekomen. 485.
TILBORG geplondert. 719.
het TOLHUIS aan de Rijn van de Franſchen ingenomen. 455. verbrant. 457
TOLLEN moeten gemodereert zijn om de Negotie. 110.
TONGEREN in handen der Franſchen. 833. van ſijn Hoogheit berent, en van Montal geſecondeert. 834.
TOSCANENS Intereſt. 89. wort van Coning Louis aangeſocht. 223.
TRIERSCHE KEUR-VORST hoe geconſtitueert, en hoe van de Franſche aangeſocht. 188. geeft aan de Franſche paſſagie. *ibid.* verſeekert zich binnen Coblents. 858.
TRIERSCHLAND word door de Franſchen verwoeſt. 188. en de ſtadt ingenomen. 858.
TRIPLE ALLIANTIE opgereecht. 145. die een breydel is van Vrankrijks ambitie. 146. Engeland en de Staten trachten andere Princen daar mede in te trekken. *ibid.* daar over de Franſche de Staten dreygen. 148. en de ſelve Alliantie ſoeken te breeken. 158. ſoeken Engeland daar van af te trekken. 159. *en de volg.* als ook Sweden. 165.
TURENNE verovert Maſtrik. 351. doet die plaats fortificeeren. 352. trekt op over de Maas naar Nuys, Orſoy, Rijnberk, Burik. 354. ſlaat eenig Staten volk. 355. belegert Burik. 383. *en de volg.* de plaats aan hem overgelevert. 388. 389. belegert de Schans by Rees. 413. 420. commandeert over Condées leger. 460. verdeelt ſijn troupen, en zend hen naar verſcheyde plaatſen. 461. koemt voor Arnhem, en doet die ſtat opeiſchen. 464. belegert haar van de lant-zijde, en doet haar weer opeiſchen. 465. ontfangt haar met verdrach. 466. 467. belegert Knodſenburg. 469. dat aan hem overgegeven word. 471. trekt naar Schenken-ſchans. 472. belegert de zelfde. 475. doet haar opeiſchen, en krijgt genereuſe antwoort, *ibid.* verovert de plaats op voorwaarden. 476. geeft Sauvegarde aan Kuilenburg en Bueren. 482. vertoont het gevaar der Tielenaars. 483. verleent ook Sauvegarde aan Tiel. 485. doet, op de tijding van 't veroveren van de Grave, die ſtat opeiſchen. 513. ontfangt deſe ſtat op capitulatie. 515. belegert Nimwegen. 519. doet de ſtat opeiſchen. 520. capituleert daar mede. 524. neemt haar in. 525. trekt naar Crevecoeur. *ibid.* eiſcht de zelfde op, en verovert haar op voorwaarden. 527. doet d'Englen-ſchans aantaſten. *ibid.* doet Bommel ſchrittelijk opeiſchen. 531. belegert de ſtat, en eiſcht haar op. 533. van nieus, met een brief. 535. word van de Edelen tot ſtormen aangezocht. *ibid.* ontfangt de ſtat op capitulatie. 538. 539. trekt naar s' Hertogenboſch. 540. vervoegt zich by des Konings leger 719. legt met ſijn leger aan de Moeſel, om op de Keyſerſchen en Brandenburgers te paſſen. 835. verzorgt Nuys, en eiſcht groote contributie uit het lant van Kleef. 857. verwoeſt de landen van der Mark, Berg en Keulen. *ibid.* en ook het lant van Trier. 858. volgt de Duitſche Armeen, en doet de brug te Straatsburg afbranden. 859.
TURKEN zijn Vyanden van Polen. 97. van Moſcovien. 101. Turkſen Sultan is abſoluyt Souverain 101. heeft 4. Vyanden 101. 102. Intereſt 102. Broeder-moort, executie der voornaamſte Ianitzars en Spahi. 102. 103. armoede der onderdanen. Politijke Maximen van den *Alcoran.* 104. verbod van Wijndrinken, en van 't diſputeeren over de Religie. Predeſtinatie, hoope der ſaligheyt, vreeſe van verdoemeniſſe. 104. vermeeren

haare onderdanen door Vryheyt van Religie, door Officien, Beneficien en immuniteyten. 105. maaken pretensien en een Oorlog tegens Polen. 212. 218. senden een Envoye na Vrankrijk, en ontfangen van daar ook Envoyeés. 218. hun groote toerusting tegen Polen, trekken op naar de Donau 865. belegeren Caminiec Podolski, en veroveren dese plaats. 866. verwoesten het lant, en verscheide steden in Polen. 870. maaken vreede met de Polen. 872.

V.

VALKENBURG van zijn Hoogheit verovert. 835.
VALKENIER, Burgermeester van Amsterdam, zijn heerlijke Oratie. 647.
VALKHOF, een Kasteel te Nimwegen, van Karel de Groot herbout. 517.
VALOIS geraakt aan de Fransche Kroon. 35.
VATGELD wat voordeel het aan Vrankrijk, en nadeel aan Hollant geeft. 57. 156. de Franschen passen lege schepen mede het vatgelt af, tegen alle redelijkheit.
VENETIENS Opkomst, Heerlijkheit, Macht en Interest. 86. 87. 88. word van Coning Louis aangesocht. 224.
VERANDERLYKHEYT in alle STATEN. 25. 26. Exemplen daar van *ibid.*
VERBAASTHEIT van Nederlant over 't overgaan van Rijnberk. 381. binnen Wesel. 400. in Hollant over 't overgaan van Wesel. 413. t'Emmerik onder 't garnisoen, dat naar Schenkenschans vlucht. 431. te Londen over 't verlies ter zee. 450. in Nederlant, over d'inbreuk der Franschen in de Betuwe. 460. te Naarden. 477. te Muyden. 478. over de handel van de stat Grave. 516. in Vrieslant en Groeningen, over 't overgaan van Overyssel 596. t'Uitrecht 620. binnen Woerden over 't vertrek van zijn Hoogheit. 633. in Hollant en Zeelant over het naderen der Franschen. 636. der Vyanden over hun verlies van Coevorden. 851. in Polen, over 't verlies van *Caminiec.* 867.
VEREENIGDE NEDERLAND balanceert Vrankrijk, Spanjen en Engeland. 64. met Switserland gecompareert. 106. is independent, groot van vermogen, en heerst over veele Landschappen. 107. Sijn Interest. 108. Vryheit van de Zee, door wien die eerst is geturbeert, en de introominge der Piraten. 109. heeft noodig den generale Vreede, desselfs Tractaten van commercie. 110. sijne welvaart loopt periculdoor de jalousie, factien en Invidie, en begin van desselfs Factien. 111. door Lycester, Roorda, Barneveld, die door Prins Maurits gedempt, en door Prins Hendrick geprecaveert werden. 112. Oorspronk der Louvesteynse Factie. 113. Nederland. Commercie en Scheepsvaart 124. Oost-Indischen handel. 125. 126. 127. West-Indischen handel. 127 128. Nederlanders bequaamheit tot de Negotie, bequaamheit der Inwoonderen en Zeevolk. 128. wat voordeel Nederlant daar uit trekt. 129. Nederland moet hebben een Stadhouder. 116. 117. 118. 119. raakt in Oorlog met Cromwel, 120. en met Sweden in Denemarken. 121. lijd groote schade door de Franschen Rovers op de Middelandse Zee. *ibid.* word gedreygt met een desseyn van de Coning van Sweden, Cromwel en Mazarin. 122. wat voordeelen het Vrankrijk soude toebrengen, als het daar onder sorteerde. 134. 135. 136. raakt in Oorlog met Engeland, en met den Bisschop van Munster, en hadde een ongelukkig begin. 139. maar daar na victorie op Engeland, en maakt Vreede. 143. verbied de Franschen Manifacturen, Wijnen, Gewassen, &c. 157. 158. assisteert de stat Ceulen. 179. hare intentie omtrent Ceulen. 180. maakt een Alliantie met Brandenburg. 193. en een Alliantie met Spanjen. 198. Generaal verval der Fundamenten der Vereenigde Nederlanden. 226. hoe de vereenigde Republijk in veele Republijken was verdeelt. 247. het Vereenigt Nederland heeft veele voordeelige middelen van defensie te lande. 289. 290. en te water. 291. 292. hoe wel of qualijk die zijn waar genomen. 293. *en volg.* Nederlands versuym omtrent de difficile passagien. 298. omtrent de Fortressen. 299. in Nederland wierd toegelaten

den

den uytvoer van alle Oorlogh-en lijfs-behoeften even voor den Oorlog. 310.
VERLIES der Nederlanden in de tijt van een maant. 451.
VERRADERY van alle tijden af voor schande gehouden. 375. van Coning Louis gebruykt. 376.
VERWARRING onder de Regenten. 637.
VIGILANTIE van zijn Hoogheit. 363. der Amsterdammers in het toerusten van hun oorlogsvloot, en hun practijken, om d'oorlogs-schepen over Pampus te brengen. 364.
VILLARS aan't Spaanse Hof. 198. 199. 200.
UITLEGGER voor Rijnberk doet grote schade onder de Franschen. 379. valt, met de stat, in des vyants handen, en doet naamaals grote schade aan deze Staat. *ibid.* twee van bezonder fatsoen doen den Fransche grote afbreuk aan. 461. 462. worden verbrand. *ibid.* flauwhartigheit van vier Uitleggers. 472. worden van Schenkenschans verzonden. 475. doet grote schade onder de Franschen voor Bommel, en geraakt in brant. 535. van de Franschen verovert. 817. keert de Franschen af. 840.
UITRECHT, hoe de maximen van Hollant volgde. 238. in groote angst en verwarring. 620. houd de statspoorten gesloten, uit vrees van geplondert te worden. 621. haar gevaarlijke constitutie. *ibid.* doet een bezending aan zijn Hoogheit, met de welk gedelibereert word. 622. en besloten die stat te defenderen. 623. tracht's lants militie op te houden. 625. maar vergeefs. 626. overweegt wat'er te doen staat. 627. zend twee Trompetters na de Coning van Vrankrijk, en ook gedeputeerden. 628. ontfangt Rochefort, met hondert Fransche ruiters, binnen. 629. rapport der Gecommitteerden, in hun weerkeering. *ibid.* capitulatie, met de Coning gemaakt. 630. hare inwoonders schromig in de Franschen te raden, wegens Hollant dieper in te trekken. 659.
ULADISLAUS verkort de Cosakken. 208. prepareert ten oorlog tegens de Turken, door inductie van sijne vrou, doch vergeefs. 209.
VLISSINGEN in roeren. 699. drie personen van de Gilden aan zijn Hoogheit gezonden. *ibid.* de burgers daar in wapenen. 755. doen bezending aan zijn Hoogheit. 756.
VLOOT der Nederlanders met grote yver toegerust. 364. kiest zee. 365. doet d'Engelsche Vloot vluchten. *ibid.* neemt een van d'Oorlog-schepen. 366. vervolgt d'Engelsche Vloot. *ibid.* vertoont zich voor de rivier van Londen. *ibid.* koomt op Schonevelt. *ibid.* nodigt de Franschen en Engelschen tot een bataillie. 446. volgt d'Engelschen en Franschen, en tast hen op de Engelsche kust aan. 447. drijft de Franschen op de vlucht. 447. gelijk ook d'Engelschen. 449. legt op Schonevelt, met expresse ordre van die post te bewaren, en niet offensijf de vyant in zee aen te tasten. 808.
VLUCHTEN in de Betuwe en Veluwe na beneden. 460.
UNIE in de Vereenigde Nederlandeu is een poinct van hun Interest. 108.
UNIVERSELE MONARCHIE soeken de Franse Koningen op te rechten. 52. daar toe sy groote apparentie hebben. 225. raad daar tegens. *ibid.*
UNIVERSELE MONARCHIE is't oogmerk van *Louis* de XIV. 131. door wat middelen die te bekomen is. 132. 133.
VOORNSCHANS, in een sobere staat. 485. capituleert, en geeft zich aan de Franschen over. 486.
VOORZEGGING van vier belegeringen in een dag. 356.
VRAGEN voorgestelt: of een gehele Nederlantsche Vloot voor een Engelsch oorlogschip moet strijken. 330. of een jacht voor een oorlog-schip gerekent kan worden. *ibid.* of de Britanniesche zee van de Noortzee onderscheiden is. 331.
VRANKRYK is een voorbeelt van gestadige veranderingen. 28. *en volg.* wort tweemaal verdeelt in vier deelen. 31. eens in dryen. 33. en eens in sessen. *ibid.* wederom in dryen. *ibid.* 34. raakt in binnenlandse Oorlogen. 51. en wort weder vereenigt. 52. is door de binnenlandse Oorlogen ontsenuwt. 53. en door de Religieuse Twisten. 54. en door de Groote. 54. soekt

sijn geld door de modens. 56. en door veele andere middelen. 57. 58. 59. en 60. waar in de byſondere Voordeelen van Vrankrijk beſtaan. 60. 61. 62. Vrankrijk en Spanjen gebalanceert. 64. Vrankrijx Intereſt hoe het wort waargenomen. 24. 65. *en volg.* Vrankrijx Intereſt tegens Spanjen. 75. 76. tegens den Keyſer. 81. tegens de Vorſten van 't Rijk. 82. Vrankrijk is de liſtigſte Vyand van Polen. 98.

VREDE nodig tot de negotie. 110. in geheel Europa. 313.

VREUCHT der Nederlanders over 't veroveren van Coevorden. 852.

VRIESCHESCHANS dapper verdedigt. 807.

VRIESLANT hoe tot de maximen van Hollant wierd geinduceert. 238. is in grote alteratie over 't overgaan van Overryſſel. 596. beſluit tot tegenweer, en wend alle middelen tot defenſie aan. 597. formeert een leger op de frontieren. *ibid.*

VRYHEYT van de ZEE hoe nodig tot de Negotie, en door wien die eerſt is geturbeert. 109.

VRYHEIT, hoe daar mede de Nederlantſche Gemeente wierd geflatteert. 249.

VRUCHT van 't avancement van zijn Hoogheit. 704.

VUURWERKEN binnen Coevorden door een ſoldaat bezworen. 611.

W.

WAARTGELDERS tot aſſiſtentie naar d'Yſſel gezonden. 451.

WAGENINGEN ontfangt Franſche Sauvegarde. 477.

het WATER belet de Franſchen dieper in Hollant te trekken. 663.

WAVERVEEN van de Franſchen getiranniſeert en verbrant. 817.

WERVINGE in Nederland hoe die toegeing. 301. 302. 303. 304. Wervinge der Officieren. 305. Wervinge der Staten in Switſerland was vruchteloos. 306. ſchadelijk effect van de laat aangeſtelde wervinge. 307.

WESEL van de Franſchen berent. 354. gelegenheit daar af. 390. van hen belegert. *ib.* ſuſpicie van verraat daar binnen, en verval der fortificatie. 392. ſlechte ſtaat van het geſchut, en overvloet van alle andere dingen. 393. het garniſoen zwak daar binnen. 394. verzoek van de Magiſtraat om meerder bezetting, die noch vermindert word. *ibid.* ſlechte antwoord aan haar. *ib.* de ſtedelingen doen echter haar devoir. *ib.* ſtaat van het garniſoen. 395. Alteratie daar binnen, en de wijven op de been, die van eenige mannen noch aangeſtookt worden. 400. de Magiſtraat van de ſtat vergadert gezamentlijk, en overweegt alle zwarigheden. 401. reſolveert haare burgers de wallen te doen verlaten, en de Krijgs-raat beſluit de buyten-werken te quiteeren. 402. gelijk ook gedaan word. 403. de ſtat in allarm geraakt. *ibid.* Gedeputeerden uit de Magiſtraat naar buyten gezonden. *ibid.* die met groot gevaar voor Condé gebracht worden. 404. antwoort, van Condé hen toegevoegt. 405. doen hun rapport binnen de ſtat, die in onderhandelinge treed. 406. 407. het volk daar binnen aan het hollen. 408. Capitulatie tuſſchen de Franſchen en het garniſoen. 409. tuſſchen de Franſchen, en de Gedeputeerden der ſtat. 410. de ſtat aan Condé overgegeven. 411. het garniſoen in de kerk gedreven. 412. de ſtat tot een generaal Magezijn gemaakt. 413. moet boete geven over het houden van de Biddag. 855.

WEST-INDISCHE Compagnie in Nederland hadde een gelukkig begin, maar een ongelukkigen voortgang. 128.

WYK TE DUURSTEDE ontfangt Franſche Sauvegarde. 477.

WYNBERGEN, Gouverneur van Rees, verzoekt aſſiſtentie, doch vergeefs. 416. beveelt aan de Commandeur van de Schans niet al te hard te opiniatreren in des zelfs verdediging. *ibid.* preſenteert zich tot een deſſeyn op de Biſſchop van Munſter, 't welk hem belet word in 't werk te ſtelen. 417. krijgt tijding van de belegering van Weſel, en ſtelt daar op goede ordre in de Schans, en ook in de ſtat, *ibid.* zijn vigilantie, en aanmaning aan de Burgers, en goede voorzorge. 419. zijn voorſlag van Rees of Emmerik.

merik, een van beide, te bewaren, dewijl het garnisoen tot beide te zwak was. 420. zijn furie, of eerder wanhoop, 421. 422. weigert te capituleren, word daar over van de burgers aengetast, en door de Ruitery ontzet. *ibid.* weigert de capitulatie te tekenen. 426. zijn desperate resolutie, en zijn vertrek naar zijn Hoogheit. 427.

WILLERS defendeert zich zelf gelukkiglijk. 822.

WINSCHOTEN van de Groeningers gewonnen. 798. ook de schans, en zijl. 799.

WINSTEN, die onrechtvaardig zijn, hebben geen duur. 777.

WIT, Cornelis de Wit, zoek RUARD van PUTTEN.

WOERDEN, van sijn Hoogheit verlaten, in grote verbaastheit. 633. word enigsins door de rustigheit van zijn Baljuw getroost *ibid.* zend gedeputeerden naar de Coning, en krijgt Sauvegarde. *ibid.* word van de Franschen zelven voor de genen, die na hen komen, gewaarschuwt. *ibid.* van de Franschen verlaten. 717. van Luxenburg weêr in possessie genomen. 718. toeleg van zijn Hoogheit daar op. 826. geraakt in al larm, en de toren in brant. 827. word door de Graaf van Hoorn opgeëischt. 828. en verlaten. 829. en door de Franschen gefortificeert. *ibid.*

WORCUM van de Franschen opgeëischt. 540.

WREETHEIT der Franschen t'Orsou. 371. 372.

WURTS, Veltmaarschalk, zijn stoute en edelmoedige antwoort aan de Franche opeisschers. 540. heeft zijn post te Gorcum. 631. slaat de Franschen, tot d'aanslag tegen Gorcum uitgezonden. 821.

X.

XERXES, Coning van Persien, declareert d'oorlog tegen de Republijken van Griekenlant, om drie redenen, die bygebracht worden, en geraakt naauwelijks levendig daar uit. 343.

Y.

YSSUL hoe die was uytgedrongt en aangeland. 295. word versterkt met retrenchementen. 296.

Z.

ZEELAND hoe tot de maximen van Holland wierd geinduceert. 237. protesteert tegen de handeling met Vrankrijk. 656. stelt artijkelen aan de Regeering voor. 657. protesteert van nieus. *ibid.* is in een slechte staat. 697. en in beroerte. 698. verklaart zijn Hoogheit Stathouder, &c. 700.

ZEE-PREPARATIEN wierden in Nederland seer behertigt. 307. 308.

ZIRIKZEE in roeren, en de Magistraat gedwongen twaalf artijkelen te tekenen. 698.

ZUILESTEIN tot d'aanslag op Woerden uitgezonden. 826. sneuvelt. 828.

ZUTPHEN beschreven. 499. &c. haar fortificatie, magazijn, en garnisoen. 500. word tot twee malen opgeëischt. 501. zend Gedeputeerden uit. 502. word verbaast op de tijding van Uytrechts overgeving. *ibid.* belegert en beschoten. 506. doet twee uitvallen. *ibid.* capituleert. 507. het Garnisoen in de kerk gesloten. 508. den Burgeren rantsoen afgeëischt. *ibid.*

ZWOL, en de beschrijving daar af. 572. fortificatie, en hoe die vervallen. *ibid.* gesteltenis van 't Magazijn, en Garnisoen. 573. haar slechte inwendige constitutie oorzaak van haar verlies. 574. haar Magistraats brief aan de Staten Generaal. *ibid. en de volg.* bericht van Ripperda, wegens het overgaan van die stat. 578. *en de volg.* daar tegen de Magistraat een Tegenbericht uitgeeft. 584. word echter zeer beschuldigt. 585. Capitulatie. 587. *en de volg.*

EYNDE.

ERRATA.

Pag. 12. lin. ult. derde *leeſt* vierde.
pag. 69. lin. 31. Montmorenci *leeſt* d'Arquin.
pag. 159. lin. 21. was *leeſt* waren.
pag. 161. lin. 19. Maart *leeſt* February.
pag, 185. lin. 21. aan vyanden *leeſt* van Vyanden.
Pag. 191. lin. is in het Derde *leeſt* ſal zijn in het Vierde.
pag. 242. lin. 7. deporteerde *leeſt* trachte.
en lin. 8. Functie *leeſt* Functie te deporteeren.
pag. 299. lin. 34. *Robbrecht leeſt* Lobbrecht.
pag. 358. lin. 29. Nom-aanſicht *leeſt* Mom-aanſicht.
pag. 591. lin. 28. Poſt *leeſt* Nagel, gelijk mede op de kant.
pag. 640. lin. 37. Meerman *leeſt* Alewijn.